TERENTIVS,

In quem triplex edita est P. Antesignani Rapistagnensis Commentatio.

PRIMVM EXEMPLAR

Commentariolum est ex omni interpretationũ genere: in quo affixi sunt ad singula vocabula hyperdissyllaba ACCENTVS, appositæque ad singulos versus DIMENSIONES, & multiplicia, copiosáque ad omnes Comœdias singulásque Scenas ARGVMENTA, variæ insuper ANNOTATIONES, & exactæ CASTIGATIONES.

SECVNDVM EXEMPLAR

Præter singula contenta in primo, omnium ferè, quotquot sunt qui in Terentium aliquid ediderunt, COMMENTARIOS, EXPOSITIONES, ANNOTATIONES'que complectitur.

TERTIVM EXEMPLAR

Ex omnium Interpretum Commentariis compendiosam expositionem, omnéque primi exemplaris argumentum, Gallicam præterea TRANSLATIONEM ad verbum in tres priores Comœdias (in quo vno Galliæ pueris præcipuè inseruitum est:) tum etiam huius Authoris peculiares ANNOTATIONES, plenioresque INTERPRETATIONES continet.

Horum omnium ratio in Præfatione reddita est.

EDITIO SECVNDI EXEMPL.

LVGDVNI.

Apud Mathiam Bonhome, sub Clau. Aurea.

M. D. LX.

Cum Priuilegio Regis ad Decennium.

BREVE PRIVILEGII.

NE QUIS HANC TRIPLICEM P. ANTESIGNANI IN TERENTIUM COMMENTATIONEM INTRA DECENNIUM, A DIE FINITAE IMPRESSIONIS ANNORUM REPUTATIONE FACTA, IN GALLIA IMPRIMAT, AUT ALIBI IMPRESSA DISTRAHAT PRAETER MATHIAM BONHOME, PRINCIPALI RESCRIPTO CONTINETUR. EX QUO ET ILLUD SIGNIFICATUR, EOS QUI CONTRA FECERINT, IN EA CAUSSA FUTUROS, ATQUE SI ILLI NOMINATIM HACDE RE CERTIORES FACTI ESSENT. RESCRIPTUM PARISIIS. V. ID. AUG. DATUM. SUBSCRIBENTE ROBILLART. ANNO DOMINI M. D. LVI.

ELENCHVS INTERPRETVM

qui ex professo accuratè & eruditè in has Comœdias scripserunt: è quibus ferè composita est triplex hæc nostra Commentatio.

(Literis oppositis designantur.)

[redacted] Annotationes,& in singulas fabulas planissima Argumenta.

Mu. M.Antonii Mureti Correctiones, Annotationes, & Argumenta in singulas Comœdias.

P. Pauli Malleoli Argumenta in singulas Scenas.

H. [redacted]i Argumenta in singulas Scenas.

F. [redacted] Annotationes in genera carminum,& idiomata personarum.

Go. Antonij Goueani Epistola ad Guillielmum Bellaium Langeum Taurini Proregem de Castigatione harum Comœdiarum. Eiusdem de versibus Terétianis, necnon de ludis, Megalensibus, ac aliæ quædam perpulchræ Annotationes.

S. [redacted] liber de Comicis dimensionibus.

F. L.Victoris Fausti de Comœdia libellus.

Bemb. P.Bembi Castigationes in aliquot loca Terentij.

D. Aelij Donati, aliorúmque veterum Grammaticorum in easdem, qui extant Commentarij.

C. Ioannis Calphurnij Brixensis in Heautontimorumenon doctissima interpretatio.

B. [redacted] Argumenta in singulas Scenas: eiusdémque in omnes Comœdias Commentarij, in quibus artificium ostenditur Oratorium, & multi difficiles Poëtæ nodi explicantur.

L. Bartolomæi Latomi in singulas Scenas Argumenta, Ordo & distinctio partium fabulæ, vocum quarundam & locorum difficilium explicatio, Loci Argumentorum & amplificationum principales, Schemata passim & ornamenta orationis.

M. Petri Marsi Commentaria in omnes fabulas.

R. [redacted] Castigationes ex plurimis Terentij locis, adiecta quorundam obiter explicatione. Eiusdem in Andriam pulcherrimæ Annotationes, quæ maximè ad hominum mores facere videntur.

Do. [redacted]i Obseruationes Latini sermonis in Andriã & Eunuchum.

G. Henrici Loriti Glareani Heluetij, de metris Comicis, & in carmina Terentij per omnes eius Comœdias iudicium.

V. [redacted] in omnes Terentij fabulas compendiosa Commentaria.

P. ANTESIGNANVS RAPISTAGNENSIS ANTONIO, THEOPHILO, ET IOANNI SARAEIS FRATRIBVS S. D.

PLERIQVE & prisci & recentiores haud vulgaris literaturæ viri multam ac bonam operam in Terentianos versus contulerunt, vt eorum numeros, quibus sine dubio astringuntur, ad certam exactámque Comicorũ Poëmatũ rationem exquirerẽt. Verùm pueri nouitij, ad quos maximè huius laboris fructus pertinebat, vix vllũ ex accuratis & meditatis istorũ cõmentationibus emolumẽtũ percipere potuerunt. Videtur enim viri illi graues incubuisse in eam curã & cogitationẽ, quæ sibi summã dignitatẽ & gloriã esset allatura. itaque ardua tãtùm & obscuriora interpretãdo explanasse cõtenti, minutiora cætera, quorum doctrina & tractatio præcedere, vel certè cõiungi debuerat, leuiter attigerunt: vt adolescẽtuli qui his studiis initiãtur, se ad cognitionẽ huius rei, quã ex cõmuni quadam hominum opinione reconditissimam arbitrantur, desperent posse peruenire. Vt igitur eos ab huiusmodi desperatione ad spem reuocarem, ad minima ista me demittere non recusaui. neque enim hic difficilia tantùm enodauimus, sed ne vnã quidem totius Terentij syllabam reliquimus intactã, quam ad vnguem non excusserimus, idque absque vlla verborum pompa aut magnificentia sed nudis literarum notis, & methodo quàm potuimus breuissima & facillima. Doctrinæ opinionem affectent alij: ego pro mea virili parte me puerorum & formãdis & promouendis studiis omnem meam operã addixisse apertè & ingenuè fateor. Vestris verò, SARAEI puerili, auspicijs potissimùm, hunc nostrum eorum gratia in

Terentij Comœdias susceptum laborem in publicum prodire volui: quòd ob mirificam ingenij & probitatis indolem (qua plenè iam & patris variam eruditionem, spectatósque & probatos eius mores repræsentatis, & æquales vestros omnes facilè superatis) ob animúmque vestrum in me propensiorem, digni maximè atque idonei videbamini, qui nostra & à maleuolorum morsu fortiter & industrie tutari possetis, & eadē bonis quamplurimis probare haud aspernaremini.

Explanatio notarum, quibus demensio Terentianorum versuum designata est.

SED iam veniamus ad explanationem notarum, quibus tota ferè nostra hæc Cōmentatio continetur. υ syllabam breuem, – longam demonstrat:

Pedes verò quibus Terentiani versus dimetiuntur				literis sequentibus designantur
Disyllabi	Iambus	υ –		i
	Trocheus	– υ		t
	Pyrrhichius	υ υ		p
	Spondeus	– –		s
Trisyllabi	Brachysyllab[us]	υ υ υ		b
	Dactylus	– υ υ		d
	Anapestus	υ υ –		a
	Creticus	– υ –		κ
	Amphibrach[us]	υ – υ		α
	Bacchius	υ – –		ϐ
Tetrasyllabus	Proceleusmaticus	υ υ υ υ		ϖ

Comicorū versuum species.

Versus autem hîc Iambici aut Trochaici sunt omnes: atque vtrique aut Monometri, aut Dimetri, aut Trimetri, aut Tetrametri: & rursus aut Acatalectici, aut Catalectici, aut Brachycatalectici, aut Hypercatalectici. Iambici ab Iambo pede, & Trochaici à Trochæo nomen habent.

Quo pacto dignoscantur versus Iambici, Trochaici.

Iambici igitur sunt in quorum sedem aliquam Iambus, aut in vltimam pro Iambo Pyrrhichius ingreditur: Trochaici, in quibus datur Trochæo locus.

Iābici & Trochaici Monometri, Dimetri,

Iambici siue Trochaici Monometri sunt qui vna mensura, hoc est, pedibus duobus constant: Dimetri qui mensuris duabus, & pedibus quatuor:

Trimetri siue Senarij. Tetrametri siue Quadrati aut Octonarij.

Trimetri qui mensuris tribus, ac pedibus sex, vnde & Senarii dicti sunt: Tetrametri siue Quadrati qui mensuris quatuor, octo verò pedibus, vnde & Octonarij à Latinis nominantur.

Iambici & Trochaici

Monometri, Dimetri, Trimetri & Tetrametri in quibus nihil

abund

Acatalectici. Catalectici. Brachycatalectici. Hypercatalectici.

bundat, neque desyderatur quicquam, Acatalectici nuncupantur: Catalectici qui syllaba vna breuiores, & Brachycatalectici qui duabus: Hypercatalectici verò in quibus aliquid redundat.

Iambici vsitati. Iãbici rariores.

E' Iambicis in vsu sunt maximo apud Terentium Trimetri siue Senarij Acatalectici, & Tetrametri siue Octonarij tum Acatalectici tum Catalectici: in rariori Dimetri Acatalectici & Trimetri Catalectici.

Trochaici vsitatiores. Minùs vsitati. Iambici & Trochaici rarissimi.

E' Trochaicis vsitatiores sunt Tetrametri Catalectici: minùs vsitati Dimetri Catalectici & Trimetri item Catalectici. Reliquorum generum exempla non nisi rarissima apud hunc Authorem inueniuntur.

Qui pedes, Iãbicos & Trochaicos ingrediantur, & qui non.

Iambici Trochæum non ferunt, neque Pyrrhichiũ nisi loco vltimo: at Trochaici neque Iãbũ, neque Pyrrhichiũ. Quatuor pedes Brachysyllabũ, Spondeum, Dactylũ & Anapæstũ tam Iambici quàm Trochaici quauis sede recipiunt, præterquã vltima si Acatalectici, & penultima si Catalectici fuerint: quibus in locis Iambici Iambũ, & Trochaici Trochæum propriè requirunt.

Qui sit pes Acatalecticorũ vltimus: & qui Catalecticorum penultimus.

tamen in Catalecticorũ regione penultima Brachysyllabus & nonnũquã Dactylus pro Trochæo collocantur: atque pro Iãbo quiuis pes, cui in cæteris Iambicorũ sedibus daretur locus. in vltima verò Catalecticorum sede pro Iambo in Iambicis, & pro Trocheo in Trochaicis ponitur semipes, hoc est, prima pedis illius syllaba: nempe breuis pro Iambo, & pro Trochæo longa. sed cùm cuiusuis versus vltima sit anceps, pro priore Iambi, longa: & contrà, breuis pro prima Trochæi collocatur. Pyrrhichius etiam in Iambicis Acatalecticis pro Iambo vltimum locum occupat: at alibi nusquam visitur. Proceleusmaticus raro sese offert: ei tamen nullo refragante datur locus & in Iambicis & in Trochaicis.

Qui pedes ægrè Comicos versus ingrediantur.

Creticos, Amphibrachos, & Bacchios quidam omnino respuunt: illos alij ægrè quidem admittunt: sed eos prorsus reiiciendos nequaquam cẽsent. Nos vbique ferè quo pacto & horum & illorũ opinio defendi posset indicauimus, vni versui duos dimensionis modos assignãtes ad eum vsque locũ qui discissionis esset terminus: sæpe etiam ad rem ipsam pleniùs explanãdam breuissimis scholijs adhi-

Gemina dimensio cur vni versui apposita.

bitis. Ac primus quidẽ modus, q tres hos pedes recipit, planus, simplex, expeditus & euidẽs est. nõ enim nouit insolitas & asperas illas Diæreses, Synęreses, & crebras literarũ Elisiones, quæ posteriore dimẽsionis ratione ijs sunt perscrutãde: qui nulla nõ diuerticula, quosuis anfractus, & omnia suffugia quęrũt, quò mõstra illa (vt ipsi loquũtur) exterorũ pedum possint euitare. Præcipua effugia cõsistunt in Dięresibus, Synæresibus, & Elisionibus. Diæresi vnã syllabam in duas diuidũt: nos hãc duobus in apice pũctis appositis designauimus: vt, *cui, dein, dii, diis, iam:* cùm è monosyllabis fiũt disyllaba: *cuiquã deinde, proinde*, cùm è disyllabis trisyllaba iudicãtur. Synæresi duas syllabas in vnã cõtrahunt, quã hac nota ˇ priori vocali superposita indicatã voluimus. Illa igitur & sequens vocalis, quæ in alijs poëtis atq; in hoc iuxta primũ dimẽsionis modũ duas efficerent syllabas, in vnã coeunt, cùm alterã scansionis rationẽ, quę exteros illos pedes nõ recipit, intuebimur: vti vocabulis sequẽtibus, *abĕo, abĕat, redĕam, redĕat, adĕo, ăbiu, ăis, ăii, ăin', ăiebas, alĭenus, alĭis, alĭo, audĭo, audĭat: Circuitĭone, cŏemisse, commĕare, cosiĕor, consilĭi* (idẽ iudiciũ de reliquis genitiuis singularibus, & nominatiuis pluralibus in *ij:* vt, *negotĭi, gaudĭi, pretĭi, Cetarĭi, Lanĭi.* quidam malunt legere *cõsili, negoti, gaudi, preti*) *cŭius, cupĭo: Dĕambulatum, dĕa, dĕorum, dĕum, dĕum, dĕos. Dĕmea, denŭo, dispĕdĭo, dĭu, dĭutius, Dorĭo, dŭarum, dŭas, dŭos: Ea*, & in cæteris casibus, *ĕius, ĕiusmodi, ĕum, ĕundem, ĕam. ĕa, ĕodem, ĕam. ĕorum, ĕis, ĕo* aduerbiũ, *ĕ ho, eripŭit, etĭam: Fĭant, fĭet. fortunatĭor. fŭit. fŭerunt. fŭere. fŭisse : Grădĭuscula, gratĭa, gaudĕant: Hegĭoni, hŭius, hŭiusmodi: Ilignĕis, illĭus, indŭit, iniurĭa, intrŏire* (quasi duæ essent dictiones, *intrò ire : intrŏibas*, quasi *intrò ibas:* sic in *antĕhac, postĕa, quŏad*, quasi *antè hac, post ea, quo ad. Me ipsum* & *te ipsum* pro duabus dictionibus sumit semper Terentius: ideò *e* semper eliditur in *me* & *te*) *istĭus: Liberĭus: Manĕo, mĕus, mĕa, mĕum* per omnes casus (sic *tŭus, tŭa, tŭũ*, & *suus, sŭa, sŭum*) *mĭhi*, (alij malunt legere *mi.* sic *nil, non nil* pro *nĭhil, nonnĭhil*) *misericordĭa : Necessarĭo, nuntĭare, nuptĭæ, nuptĭis: Omnĭa* (sunt qui in hoc nomine primam ancipitem esse

Diæresis quid, & qua nota sit a nobis designata.

Synæresis & eius nota.

esse velint. nam ab ἰμῶς, deductum volunt:) *Patrŭum, perdiunt, perdŭint, Phanĭum, Phormĭo, Phormĭonem, prĭor, prĭores, prĭus, Psaltrĭa. pŭer: Rĕi: scio scĭas. scĭens, nescĭebam. scĭebat seruĭebas*, (quidam legunt *scibam, nescibā, seruibas*) *solĭus*, *somnĭum. succensĕam. sumptŭosa: Tımĕo: Vĭa, vidŭa, vsŭam.* Hęc ferè sunt quæ contrahere coguntur ij, qui Creticos, Bacchios, & Amphibrachos in Terentianos versus non admittunt. Crebris etiam vtuntur Elisionibus, quibus literā vnā tollunt è dictionis initio, vel medio, vel fine: aut etiā e calce duas. Id apostrophi nota' quæ literę reiciēdę admoueatur, placuit indicare: tamē cùm literæ *n* applicatur non abiiciendā sed abiectā innuit: vt, *adeon', ain', viden'*, pro *adeone, aisne, vidésne:* vbi & hoc obiter monendum, vocalē præcedentē, breuē hac interrogationis nota fieri, etiam si natura produceretur: quidā ancipitem esse arbitrātur. E' principio tollitur *v*, vt in dictiōibus sequētibus *verebamini, vero, verum, v'erus, vix, volūtate, voluptas, vos*, quas vt exteris illis pedibus locum nullū præbeāt, ita efferūt, *erebamini, ero, erus*, &c. in *voluptas* tamen potest *u* ante *pt*, vt ante mutam cum liquida Græcorum more correptum censeri. E' medio eliduntur *a*, *u* vocale & consonum, *l, ſ* & *t: a*, vt *pàrare*, quasi *prare: u* vocale, vt *discipuli, seculum, periculum* per omnes casus (sunt qui malint legere *discipli, seclum, periclum, pericli, periclo* &c.) *postulo, postulare*, quasi dicas *postlo, postlare: u* consonum, vt *adiuuerit, diuitias, existimuero, inueniet, inuidia subuenite*, quasi legas *adiuerit, ditias* (vel vt alij malunt *ditias*) *enimero, inenuet, inidia, subenite.* *l* deperditur sæpe in pronomine *ille, illa, illud* per omnes casus, *illic, illuc:* tum *i* corripitur, *ile, ila, ilud*, &c. vt & nonnulli etiam legunt. in *paululum* eliduntur *l* & *u*, vt legatur *paulum:* quod & alij alterius loco reponunt. *ſ* abijcitur in *huius' modi* & *eius' modi*, vt antepenultima corripiatur. In *iste, ista, ist'ud* & reliquis casibus, *ist'uc, istic, ist'ac, isto'rum*, quidam *ſ*, alij *t* malunt elidere, vt *i* breue censeatur. In fine dictionum sæpe absumuntur *d* & *s* ante quasuis literas: sed ante consonantes ipsæ solæ: ante vocales verò, non solùm ipsæ, sed vocalis illas præcedens. atque hæc ferè

Elisiones, & earum nota.

Nota.

ſunt in quibus abſorbetur *d, ad'* (& in compoſito *ad'-ſum*) *apud', id', quid'* (maximè ante pronomen *iſte, iſta, iſtud*) *quod', ſed'*. *s* in terminationibus *as, es, os,* excludendum non offendi, niſi in *dies', narras', res',* & *taces'*. in *us* parce, idque dũ breue eſt, veluti in nominatiuo, *anguis', menſis', peſtis', is'* cùm eſt pronomẽ: in genitiuo, vt *adoleſcentis', venuſtatis' que*: in verbis, vt *agis', credis', dicis', obtundis'*. In *magis'*, & *ſatis'* paſsim abſorbetur *s*: ſunt tamen qui in illis locis malint legere *mage*, & *ſat*. In dictionibus in *us* breue deſinentibus eliſionẽ admittunt etiam ij qui Creticis Bacchijs, & Amphibrachis vtũtur: vt in *opus', herus', ſtolidus', ipſus', dehortatus', eius' huius', quibus', ſumus'*, aliisque innumeris. qui pedes illos reijciunt, *us* productũ etiam interimunt, vt in *rus'*. audent etiã elidere *b* in *ob'*: *l* in *ſimul'*: *m* ante cõſonãtes in *quidem'* & *enim'*: atque *i* in *erit', exceſſit', facit', liceret', occidit', oportet', ſtudet',* & ſimilibus. ſic in *quot'* & *vt'*. Sed de Diæreſi, Synæreſi, & Eliſione hactenus. Illud & hoc loco monendũ, apud hũc Authorẽ paſsim inueniri vocales finales non eliſas (quod hac nota " expreſsimus) ante alias vocales: idque in vno atque eodem verſu: & contrà, in verſibus diuerſis vocalem finalem prioris à vocali ſequentis abſorberi: & rurſus primam ſecundi verſus ad finem prioris pertinere. idem iudicium de dictionibus in *m* deſinentibus, cùm ſequitur vocabulum à vocali incipiens. Cæterùm vocales illæ finales non eliſæ, quæ natura aut diphthongo producerentur, hìc ferè corripiuntur: interdum tamen inuariatæ manent, & maximè ante *h*, quod hìc ſæpe ita plenam vim habet conſonantis, vt præcedens breuis in *m* vel aliam conſonam deſinens poſitu longa cenſeatur. Horum omnium exempla huc congerere ſuperuacaneum eſſe duximus, cùm nuſquam lectori non ſint obuia futura, in quancunque huius libri paginam oculos conuerterit. Illum itaque his principiis & præceptionibus inſtructum eò dimittam, modò & illud addiderim, nos vni verſui geminam dimenſionem appoſuiſſe, non ſolùm vbi incidit diſceptatio ob alienos illos pedes, ſed etiam in verſibus ambiguis: cùm ſcilicet idem verſus ſimul & in Iam

Vocalis finalis ante vocalẽ non eliſa: & eius nota

Duorum verſuum colligatio.

m finale ante vocalem.

h vim habens conſonantis.

Gemina dimẽſio in verſibus ambiguis.

in Iambici Acatalectici, & in Trochaici Catalectici numeros venire poterat. Sunt & alia ratione versus ambigui, precipuè Tetrametri Catalectici: in quorum sede septima ponitur Brachysyllabus, in alijs verò regionibus nullus consistit Iambus, neque etiam Trochæus: vt actus. 2. Andriæ, penultimo scenæ, 2. versu,

Catalectici Iambo & Trochaeo differunt, quam in Iambici & quam in Trochaici fiat in decantis.

Nisi vides, nisi senis amicos oras, ambis. c. *bene mones.* hic versus regione prima tertia & septima Brachysyllabū habet: secūda Dactylū: quarta, quinta, & sexta, spondeum: vltima syllabam longam, quæ versum illum Catalecticum esse demōstrat. Sed ambigere quispiam meritò possit, Iambicúsne, an Trochaicus censeri debeat: cùm ibi nullus sit Iābus qui Iābicū, neque Trochæus, qui Trochaicū possit indicare. Iudicium igitur aliūde petendū est: nēpe à vicinis versibus, qui Trochaici sunt omnes: quo circa & hic Trochaicus est iudicādus. quanuis enim Iābici & Trochaici sæpe inueniātur intermisti: hoc tamē est ita tēperandum, vt quò plures eiusdē generis in vnū digerere queamus, id omnino conemur. neque verò huius rei gratia, vel etiā ob alias quascūque Comicorū versuū leges, eorū diligentiā imitandā existimo, qui etiam cōtra omniū probatorum & receptorum codicum testimonia nihil non in Terentio sibi licere inuertere autumant, modò versum ad vnguem suis numeris constare demonstrent: in quorum tamen obseruatione ipse Terentius de industria negligens fuisse perspicitur. Nos Terentio numeros, non Terentium numeris astringendum arbitramur. quapropter nihil vnquam ob metri rationem immutauimus in contextu: nisi duo, aut plura eáque fide digna in idem consentirent exemplaria: lectionis tamen varietatē vbique ferè ad marginem apposuimus: vnà cum literis & notis, quæ diuersam indicēt dimensionem ab ea: quam receptiori & in contextu positæ lectioni assignauimus. (Valete Saxi, eximia spe adolescentuli. Lugd. Idib. Aug. 15 6.)

HAC autem editione vbi huiusmodi lectionis varietatem è nuda probatiorum exemplarium collatione collegeramus, id literis *Al.* aut *A's.* quæ aliàs sic legi indicent, denotauimus. verùm codices ab Aldo

Quo consilio triplici forma Terentius vno atque eodem tempore hac opera se [illegible] fuerit in l[illegible] emissus.

Manutio, & nunc nuper à Mureto Venetiis summa cura emendati, maioris apud nos fuerunt authoritatis: quos circa illos literis *Ald.* & *Mu.* designauimus. At vbi idoneum diuersæ lectionis habebamus authorem: qui ita legendũ suis scriptis testatũ reliquisset, illũ vna aut altera litera cõpendii gratia designãtes protulimus: veluti in secũda pagina est demõstratũ. adduximus tamẽ non paucas tum Castigationes tum Annotationes è variis diuersorũ aliorũ authorũ libris, qui ex professo nõ sunt Terentiũ cõmentati: vt ij, qui ea pagina enumerantur: sed in his citandis integrũ ipsorum nomẽ præponitur. Cùm verò (vt sæpe fit) horũ aut illorum adducta lectio numeros à metrica Comicorum versuum ratione tollit aut ita interturbat, vt præter literas pedum indices quippiã aliud è nostro fuerit addendum quò id exequeremus. literam ^ quæ Antesignanum indicet, apposuimus. Annotationes autem & Argumenta ex omnibus iisdem Authoribus ea ratione collegimus, & vnà cum versuum dimensionibus, distinctionibus, castigationibus, ac lectionum varietate ad sex Terentii Cõmœdias apposuimus, vt quamuis enchiridii formã non excedant, iustorũ tamẽ in easdẽ

Argumenta. Cõmentariorũ vicem facilè præstent. Argumẽta enim nõ solùm Comœdiarũ, Actuũ, & singularũ Scenarum occasionẽ, & œconomiã, orationísque dispositionẽ ac distributionẽ, necnon partiũ fabulæ ordinẽ & distinctionem planissimè demonstrant, atque rerum summã complectuntur: sed etiam quid ex his, quod ad formandos hominũ mores faciat, depromere debeant studiosi adolescentes ob oculos apertissimè proponunt.

Annotationes. Annotationes verò & vocũ nõ paucarũ, & multorum difficilium Poëtæ nodorum explicationem continent, & artificium ostendunt oratorium, notatis vbique ferè principalibus argumentorum & amplificationum locis: & verborum tropis, orationúmque figuris & ornamentis passim demõstratis.

Maiora Commentaria. Atquoniã non pauci fortassis erunt, quibus animũ hæc cõpẽdia nõ abundè expleãt: en eis vno hoc atque eodem tempore perfectos omni ratione Cõmentarios offerimus: in quibus nihil omnino desyderent (sicuti

neque

neque in argumentis)quod ab ijsdē & alijs nō paucis Authoribus è Terētij Comœdijs fuerit enarratū. Nec verò longiori nūc retardabuntur disquisitione in euol uendis eorū Cōmētationibus,quę hactenus separatim excusæ diuersis voluminibus, aut discissis eiusdem libri partibus continebantur. illas enim in singulis paginis vnà cum Authoris dictione eo ordine disposuimus, vt per arithmeticas numerorum notas sibi respondentes, vno intuitu lector statim videat quid eorum quisque in quemlibet versum ea pagina comprehēsum dixerit.

Cæterum etsi priori huius Præfationis parte, de metrica Terētianorū versuū ratione ita disseruimus, vt, si cum dimensione quā ad vnūquodque carmen apposui mus, cōferatur, necessariū nihil in ea desyderari possit: quia tamē id quàm breuissimè fieri potuit, præstitimus (ne videlicet egrederemur extra certos enchiridij fines, quos nobis in edendo minori forma Terentio constitueramus) rati sumus non defuturos, qui breuitati, quę obscuritatis est mater, nos plus æquo studuisse quererē tur. quocirca & ante singulas Scenas genera versuum, quibus cōstant, summatim particulatimque expressimus: & in eo Terentio quem cum amplioribus Commētariis emittimus, libellos de ea re doctè & peritè ab Erasmo, Riuio, Scaligero, Goueano & Glareano scriptos huic epistolæ subiiciendos curauimus. *Libelli de Comicis versibus.*

Satisfacturi prætereà Galliæ pueris latinitatis rudibus, qui ipsius discendæ studio Terentij Comœdias circunferunt, necdū tamen in ea tantos fecerūt progressus, vt vel hos doctorū virorū Cōmētarios nedū ipsas Comœdias ipsi per se possint intelligere: maiorū illorū Commentariorum loco (in quibus difficiliora duntaxat ab interpretibus delibantur potiùs ferè quàm explicantur: quin & multa non ita facilia ab illis omni bus intacta, ne dicā dissimulāter prætermissa, quasi per se satis forēt nota, etiā num remāserunt) Gallicas & ad eorū captū accōmodatas interpretationes ad tres priores Comœdias apposuimus. Vt autem minori negotio voti cōpotes essent, faciliúsque linguæ Latinæ notitiā assequerētur, in eis edēdis hæc nobis prima cura fuit, vt sentētia vbique integra manente, verba verbis ita red- *Interpretationes Gallicæ cum Annotationibus.*

deretur, vt eorũ singulorũ vis & etymologia seu verilo quiũ quàm apposité & quoad eius fieri posset, exprimeretur. At quia operosum nimis, imò, ex quorumuis doctorum iudicio, fieri non potest, quin, si hoc ipsum coneris, ea quæ in authore quẽ trãsfers, apparebat vis affectuũ, gratia figurarũ, lepor, venustas, cõcinnitas, dignitas, & acumẽ plerũque depereãt, tótque orationis lumina & virtutes extinguãtur: Gallicæ huic ad verbũ trãslationi alias interpretatiões, vbi res id visa est expetere annexuimus: in quibus nonnũquã minori verborũ cura adhibita, sentẽtiã germanámque sensum liberiùs ac diligẽtiùs expressimus. aliquãdo etiã his breues Annotationes inseruimus: quę quò debeãt referri, Alphabeti literis interse respõdẽtibus est indicatũ. Eorũ enim verborũ quę in cõtinuata illa ad verbũ trãslatione, aliqua concluduntur Alphabeti litera paululũ supra reliquos eiusdẽ lineę characteres extãte: atque hac nota. ‖ paulò pòst subsequẽte, innuitur plenior diuersáve interpretatio: aut quædã annotatio, querẽda in colũna opposita minutioribus characteribus excusa, qua parte eadẽ litera & in margine, & in linea cęteris paulo eminentior apparet. Quæ verò his notis ⌈ ⌉ cõprehẽduntur, in Latino exẽplari nõ continẽtur quidẽ: sed ex vtriusque linguæ proprietate, in Gallicis supplenda esse, facilè quiuis assequetur.

Alphabeti litera cæteris eminentiores. & nota ‖.

Notę ⌈ ⌉.

QVOD autem ad accentuũ appositionẽ attinet, idẽ nũc dicendũ quod & in priori editione. Eadẽ enim in vtraque fuit cõsilij nostri ratio. Terentij Comœdias, proborũ sanè, & doctorũ cõsensu in omnibus ferè scholis proponi videbã ediscẽdas puerulis, ad eorum os tenerũ ad linguã Latinã informandã. hìc verò iudicatu difficile, puerine magis, an eorum pædagogi torqueãtur: Hi dũ singularũ dictionũ hyperdisyllabarũ tonum clamore summo, cũ maxima molestia balbutientibus, & diuersum à vernacula lingua tonũ dediscere nõ valẽtibus, sexcẽties coguntur inculcare: illi verò quòd permolestè ferãt aures sibi reddi surdas clamosis his ac odiosis rei eiusdẽ repetitionibus. Vt igitur labore hoc vtrosque leuaremus, accẽtus hyperdisyllabis harũ Comœdiarũ dictiõibus apposuimus: disyllabis & mono-

syllabis non itē. nam de harū tono dubitari non potest: illæ accentū priori syllabæ semper, habent annexū, nisi in iis quæ differētiæ causa vltimā acuunt: *vt doctè* aduerbium, vt differat à vocatiuo *docte*. harū acutus mutuatur in grauē, nisi cùm vltimū in clausula locū occupāt. idem iudiciū in hyperdisyllabis, vt *maxime* nomen, & *maximè* aduerbiū. sed pauci sunt hodie qui hoc discrimen obseruent in voce. eodē enim modo proferūt *doctè* aduerbiū & *docte* nomen, *maximè* & *maxime* ideò præter accentū illū quo vltima differētiæ gratia afficitur, natiuū quoque in hyperdisyllabis vocabulis apposuimus, *máximè*, & in fine periodi aut clausulæ, *máximè*. Nam dictiones pollisyllabæ, quarum penultima breuis est aut anceps, antepenultimam acuunt. quarum verò penultima est longa, in ea ipsa tonum habent circunflexum quidem: si & ea non sola positione, sed natura producatur: & vltima sit aut breuis, aut anceps, aut sola positione producta: aliàs acutum penultima obtinebit. hinc excipiunt dictiones quasdam cōpositas: quæ, non compositæ videantur, antepenultimam acuunt, licèt penultima producatur: vt *enímuero, quápropter, alíquando, néquando, nímirum, támetsi, déinde, périnde, próinde, aliunde, alicūde, répente, éxtemplo,* & similes. Hic illud lectorem monitū velim, nos quoties versus ratio alium tonum, vel aliam accentus sedem videretur exigere, quàm naturalis vsus in aliqua dictione postularet, non quid versus, sed quid prosa oratio requireret spectasse. nam in *ténebræ, meretrix,* & similibus, antepenultimam acuìmus, quanuis penultima, quæ natura est anceps, à Poëta producatur: contrà in genitiuis in *îus, vt illîus, istîus,* penultimam Oratorum more circunflectimus, etiam si à Poëta vel corripiatur, vel omnino absorbeatur. Adhæc in *Amâbo, Amândo*, & similibus penultimam accentu circunflexo notamus, quāuis vltima quæ natura est anceps, in metro producatur. Nec te moueat quòd in *Amando*, penultimam positione longā circunflectamus: non enim sola positione, sed & natura quoque producitur, veluti & in *Amâbo*. Iterū valete, charissimi Sarxi, XII. Calend. Decembr. anno ab orbe redempto .M.D.LIX.

DES. ERASMVS RO-
[redacted] de metris.

COMICI Latini multam libertatem sibi vsurparunt in versibus, sed nemo largiùs Terentio, adeò vt apud priscos quoque fuerint qui iudicarent, in huius fabulis nullam esse carminum legem. Sed hos falli manifestum est. Rursus fuerunt qui non negarunt, ab hoc seruari metrorum leges, sed ob immodicam libertatem non esse operæpretium torqueri doctos carminum dimensione, quòd & res sit immensi laboris, nec ita multum adferat frugis. At ego ab vtroque genere dissentio. nam vt manifestius est, quam vt egeat probatione, Terentii Comœdias versibus constare: ita qui negligendam putarunt metrorum rationem, frequenter Poëtæ sermonem corruperunt, dum aliam vocem pro alia subiiciunt, quod nimium sæpe vsu venit scribis, in authoribus solutæ dictionis: dum addunt atque adimunt, dum verborum inuertunt ordinem. Nonnihil etiam hic peccarunt eruditi, qui dum carminū genera distinguunt ac dimetiuntur, parum attenti, interiecerunt verba quædam, vt explerent versus hiatum, aut resecuerunt quod videbatur superesse. Videtur autem studio factum à Terentio, vt dissimulato carmine quàm proximè accederet ad orationem solutam: quod idem affectasse videtur Horatius in Sermonibus & Epistolis. Hinc tanta in dimetiendo difficultas, vt existimem ipsum Donatum, aut Cornutum, aut Asperum, si viuerent, in locis aliquot vel hæsuros, vel inter se dissensuros. Proinde nos quatriduanam opellam sumpsimus, vt adolescentulis aliquam huius difficultatis partem adimeremus, non quidem in omnes fabulas, sed in vnam perpetuò, & in cæteris carptim: quo ceu filo adiuti, sese facilius è cæteris explicent labyrinthis. Constant autem huius fabulæ his fermè metrorum generibus. Iambico trimetro, qui & Senarij dicuntur à numero pedum. Iambico tetrametro, qui ab aliis quadrati, ab aliis Octonarii dicuntur. Monometrum ac Dimetrum raro intermiscetur. In hoc genere quouis loco pro iambo ponit tribrachyn, spondæum, dactylum anapæstum, modò totius carminis penultima syllaba sit breuis. Siquidem in hoc versu, Nullum est iam dictum, quod non dictum sit prius: omnes spondæi sunt, excepto vltimo, cuius generis & alios aliquot reperias. Eandem libertatem sumit in Trochaicis tetrametris catalecticis, satis habens si totius carminis penultima sit breuis. Illud tamen vbique cauetur, ne vel trochæus ingrediatur Iambicum carmen, vel Iambus Trochaicum. Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudatur vna syllaba, producta penultima, quoties Iambico dimetro acatalectico accinitur dimeter catalecticus. Velut si, Iam lucis orto sydere, accinas, Cultor dei memento. Quanquam in hoc quoque genere vsurpatur, cum communis, de qua dictum est, Comicorum libertas, tum illa peculiaris, quòd pro penultima longa ponit interdum duas breues. Exemplum est in Actus quarti scena secunda, Iam vbi vbi erit, inuentum tibi curabo, & mecum adductum: Hic penultima producta est. Ibidem, Orare iussit, si se ames hera, iam vt ad sese venias. Item, Hanc expertus. contigit, conueniunt mores, valeant: In his pro penultima longa ponuntur duæ breues. Hos versus etiam scazontes appellant. Est scazontis genus diminutū: quod dimetro Iambico accinit duos trochæos, velut in Actus tertij scena secunda, Adhuc Archillis quæ adsolent. Hic dimeter est, quæque oportet: Duo sunt trochæi. Contrà in aliis additur pes legitimo numero. Interim prior carminis pars est trochaica, posterior iambica, & contrà. Admiscentur interdum & cretici, siue amphimacri, qui pes medium habet breuem inter extremas longas: sic vt singuli versus habeant quaternos aut ternos creticos, nisi quòd hic quoque vsurpatur libertas Comica sicut in cæteris. Exemplum est in quarti actus scena prima. Vt malis gaudeant, atque ex incommodis. Quatuor cretici sunt, nisi quòd tertius est spondeus. Ibidem, Tum impudentissima eorum oratio est: Tres habet creticos. Quāquā arbitror prius carmen esse vitiatum mutato dictionum ordine. Etenim si sic legas, Et tamen res cogit denegare, ibi tum eorum impudentissima oratio est: vt posterior versus excipiat synalœpham prioris, carmen probè constat. Quidam tamen malunt hic esse trimetros Trochaicos catalecticos. Iambici trimetri facilior est dimensio, cum penthemimeris finit dictionem. Velut, Effertur, imus. Et Sic cogitabam. Difficilior cum contrà: vt, Honesta & liberali: accedo ad pedissequas: In hac cæsura est. Idem efficiunt crebræ synalœphæ: vt ibi, Quæ ibi aderant, forte vnam aspicio adolescentulam.

In tetrametris item Iambicis ac Trochaicis durior est dimensio, si prior dimeter non finiat dictionem, præsertim si non sit iambus, aut si accedat synalœphe: vt, Meum gnatum rumor est amare. id populus curat scilicet. Prior dimeter finitur in mai syllabam productam & excipitur à synalœphe re id. Rursus ibidem, Qui pòst quàm audierat non datum iri, &c. Prior dimeter definit in i, admixta synalœphe. Turbat & illud lectorem minùs exercitatū, quòd interdū repētè miscet Iambica cum Trochaicis, trimetra interdum & dimetra aut monometra cum tetrametris, acatalectica cum catalecticis, cretica cum iābicis ac trochaicis: quod locis aliquot annotaui

tauimus in margine. Ea mixtura maxime fit vbi res sunt turbulentiores. Fit interdum, vt scena prior desinat in hemistichiū, & ab huius clausula incipiat scena proxima: velut in Andriæ actus tertii, scena tertia, Sed eccum video ipsum foras exire. Dimeter est plenus cum sesquipede. Perficitur initio scenæ sequentis. At te ibam, quidnam est? vt sit seazon tetrameter catalecticus. Nonnunquam dictio quæ pertinet ad sensum versus sequentis, per elisionem annectitur fini præcedentis: vt in prologo Eunuchi, Qui bene vertendo & eas describendo malè ex Græcis bonis, &c. Durius est, cùm dissecta dictione prior syllaba finit versum, reliquæ incipiunt sequentem, vt Eunuchi actus tertii, scena prima: Continuò si quando illa dicet, Phædriam Intromittamus comessatum, tu Pamphilam. Elisiones item & synæreses, præsertim minùs vsitatæ apud recentiores, faciunt vt lector impeditus frequenter hæreat in carmine. Eliditur autem in Comicis versibus v, consonans, vt in I scena, Sine inuidia laudem inuenias & amicos pares. Rursus ibidem, Liberiùs viuendi fuit potestas, nam anteà. &c. Item in scena tertia, Enimuero Daue nihil loci est, &c. Carmen enim incipit ab anapæsto. Et antè in scena prima. Enimuero spectatum satis. Eliditur & s, tum in fine, tum in media dictione.

In fine, vt in prima scena. Sed quid opus est verbis? *Sed quid opu' est.* Elisa simul & vocali e.

Idem fit *in satis*, Nec satis digna cui committas. &c. Rursus in prologo Andriæ, fit in medio dictionis, Id isti vituperant: alijsque locis compluribus, quorum aliquot in margine annotauimus. Interdum eliduntur l, vt in prima scena Andriæ. Pro vxore habere hãc peregrinam, ego illud sedulo: *Vt grinam ego il.* faciant dactylum. Hanc libertatem frequẽter vsurpat Homerus, dum s, elidit in *ἰδυνοῖι*, & l, in *ἐκ ... ῶι*. Sæpenumero contrahuntur vocales, velut in his. *fuæ, deos, dies, meus, suus, scias, nihil mihi.* vt sint monosyllaba. Similiter *ei, huius, cuius*, monosyllaba ponuntur subinde: *eorum, meorum* dissyllaba. Liberius viuendi fuit potestas *Di fuit*, facit spondeum. Scias posse habere iam ipsum suæ, &c. *Scias posse* spondeus est: & *suæ*, vnica syllaba est. Meum gnatum rumor est amare. *Meum gna*, spondeus est. Item *antehac* dissyllabum est. Nam quod antehac fecit. Frequenter elidirur d, in *quod*. & *sed* pro vocali. & sicut in *periculum*, elidimus u: idem hic facit in *paululum* & *animabus*. Quin & syllabæ quædã aliter pronunciantur, quàm apud recentiores vsurpatæ sunt velut in *suspicio*. secunda producitur: vnde factum est, vt quidam legant *suspectionem*. Rursum in *caue, vade, mane*, & *ubi* finalis corripitur. Minimo momento mutatur genus carminis, velut in actus quarti, scena 1. Si legas, In denegando modò quis pudor est paululũ. Trimeter est iambicus. Rursus si *In* annectas fini versus præcedentis, versus constabit quatuor creticis *Denegã-do modo-quis pudor est paululum.* Si in *modò*, facias pyrrhichium, erit trimeter trochaicus catalecticus. *Dene-gando modo quis pu-dor est-paululum.* Porrò inter Iambicos tetrametros acatalecticos & Trochaicos tetrametros catalecticos, tanta est affinitas, vt interdum nihil referat eundem versum vtrum per iambos an per trochæos metiaris. velut in actus tertii, scena quarta, Vtinam mihi esset aliquid hic quo nunc me præcipitem darem. Si *mihi* facias vnicam syllabam Trochaicus est: si duas, Iambicus est: quale est & in actus V. sce. I. Satis iam satis Simo spectata erga te amicitia est mea. Item sequens, Satis periculi cœpi adire, orandi iam finem face. Licet per iambos vel per trochæos metiri. Huius generis sunt & alij complures.

RIVII CASTIGATIO.

CVM prodiisset anno ab hinc ferè septimo Terentius, doctissimi viri Philippi Melanchthonis opera diligentiáque restitutus, vnà cum argumentis eiusdem & annotatiunculis: non me hercle dici potest, quantum hoc nomine statim gratulandum studiosis omnibus existimarim: idque iure adeò ac meritò. Videbam enim fore breui, vt optimus Latinitatis author, qui innumeris antè mendis scatebat, nunc paulò castigatior maiori cum voluptate, atque adeò maiore cum fructu, quàm anteà, à ludimagistris pueritiæ prælegeretur. Quæ adeò non fefellit coniectura vt distractis magno bibliopolarum commodo exemplaribus, rursus excudi cœptus sit. Vuitembergæ: mox à Ioan. Secerio Haganoæ: pòst etiã Norimbergæ: Præterea apud Coloniam Agrippinam, ab Euchario primùm Ceruicorno: iterum à Ioan. Soteretertiò denique à Ioan. Gymnico viro optimo, & mihi vetere necessitudine coniunctissimo. Adhæc Moguntiæ aliquoties & Argentorati: vt de cæteris taceam. Interim cùm ipse quoque eum Authorem studiosis quibusdam enarrandum suscepissem, sensi tandem, id quod erat, Melanchthonem grauioribus rebus occupatum, vtq́ua ipse pro sua modestia ingenuè fatetur, veteribus exemplis haud satis instructum, non ab omnibus omnino mẽdis (absit inuidia dicto) Comici nostri fabulas vindicare potuisse. Et iam per totam propè Germaniam nulla ferè præter Philippi exemplaria probabantur, aut manibus studiosæ iuuentutis terebantur. Id eximia viri authoritas effecerit, an ipsa res atque vtilitas extorserit, nihil habeo dicere. Quæ nos quidem res primum mouit, vt perquisitis antiquis exemplaribus & manu scriptis & impressis, locos plurimos deprauatos,

quos ille inemendatos reliquerat, corrigere conaremur. Quid nostra diligentia consequuti simus, aliorum esto iudicium. Hoc certè iureiurando affirmare posse videor, ex impressis nullum vspiam extare hodie exemplar, quo in exemplari plures loci correcti sint, quàm in eo, quod nos aliquando in publicum daturi sumus. Id ita esse cùm res, vt puto, testabitur, tum editio olim nostra, si cum aliis conferatur. Etenim vi summa iampridem atque omni ope, & plus demum quàm pro virili parte, vti omnium ante nos recognitionem vincere mus, adnitendum mihi existimaui. Interim locos plurimos à nobis, quanta licuit, cum fide & religione, tum diligentia, studio, labore castigatos, pristinóque, vt opinor, nitori integritatique redditos publicauimus, & quidem nullo maiore verborum apparatu: quandoquidem, vt ille canit, Ornari res ipsa negat, contenta doceri. Quod si laude merita, qui vnum alterúmve in authore quopiam illustrant aut restituunt locum, non fraudantur, cur non ipse quoque sperem nonnullam me à studiosis gratiam initurum, qui tot in Terentio locos, fortasse non ineptè prorsus, diligenter quidem, & magna cura certè, ab omnibus mendis vitiisque repurgarim? Tametsi haud sanè dissimulauero, hærere ipsum me plerisque in locis, & quædam, de quibus parum adhuc liqueat, ampliare, & quid in his potissimùm sequar, haud dum exploratum satis habere, in tanta præsertim exemplariorum antiquorum cùm dissentione & discrepantia tum tum monstrosa alicubi etiam deprauatione: vt suis locis ostendemus. Quod cur tandem me fateri ingenuè pudeat? Par est autem, quod publicæ à nobis studiosorum vtilitati datur, id quale etiam cunque boni consulere. Præstet alius quiuis, quantum nos: nec dubitem omni asseueratione confirmare, parum adeò fore, quod in Terentio quis desyderare habeat. Variam interdum ex veterum authorum citationibus, & antiquorum inter se codicum repugnantia, lectionem indicaui: ita demum, quid mihi videatur, coniecturis subditis ostendens, liberum vt tamen lectori iudicium semper relinquam. Qua in re mihi nihil fuit potius, quàm vt Donati, vbicunque liceret, fidem sequerer, interpretis vndecunque doctissimi: ab eóque ne transuersum quidem, vt aiunt, digitum discederem: sed citra superstitionem tamen, & cum iudicio semper. Cæterùm cùm plerosque fore suspicemur, qui, quòd carminis rationem ignorent, vix aptè satis his de rebus iudicare queant: visum est subiicere nonnulla hîc, quæ velut ianuam patefaciant, & viam, vt dicitur, præmuniant imperitioribus: quò certiùs de recognitione nostra iudicium facere, & sententiam ferre possint. Igitur Comici Plautus & Terentius metro ferè vtuntur vel Iambico, vel Throchaico vel vtroque simul confuso. Iambicum vel Monometrum est, quod duobus pedibus simplicibus constat: vel Dimetrum, quod quatuor: vel Trimetrum, quod sex, qui & senarij dicuntur M. Tullio & Fab. Quintiliano: vel Tetrametrum, quod octo: qui & Quadrati appellantur, & Octonarij. Ex his e Trimetro Comici & Tetrametro maximè vtuntur: aliis rarò & in medio ferè (sicuti Priscianus annotauit) distinctionis causa. Quod ad pedes attinet Iambici magna libertate Comici indifferenter vbiuis ponunt, iambum, tribrachyn, anapæstum, dactylum, spondeum: In fine plerumque, aut iambum, aut pyrrhichium, nunquam nisi in Scazonte spondeum. Vtitur Terentius sæpe in Iambico, pede quatuor syllabarum breuium proceleusmatico, idque per resolutionem spondei: vt in Andria, Mala mens, malus animus, quem quidem ego sic sensero: Hic secundo loco est proceleusmaticus. In eadem: Tibi generum firmum & filiæ inuenies virum: Hic prima regione idem pes. Et autem duplex Iambici genus: alterum rectum perfectúmue vocatur, alterum σκάζων καὶ χωλίαμβος cuius penultimam in fine longã esse oportet. Vtriusque meminit Ouidius, cùm canit, Liber in aduersos hostes stringatur Iambus. Seu celer, extremum seu trahat ille pedem. Vtitur identidem Poëta Iambico tetrametro catalectico, id est, cui syllaba in fine desit: quo in catalectico, sibi inter alia hoc quoque permitit, vt pro penultima longa haud rarò duas breues ponat, quod faciliè qui versus in suos pedes digerere volet, sic habere comperiet. In Trochaicis Comici indifferentè interdum dactylos, vel trochæos ponunt, nimirum quo penè dissoluta & pedestri similima esse videatur personarum sermocinatio: cuius ipse Priscianus meminit, apud quem Victorinus non minùs liberè, quam verè ait, Comicis, dum quotidianum sermonem imitari nituntur, metra vitiare studio, non imperitia quod & Terentianus testatur hisce versibus, Fidémque fictis dum procurant fabulis, In metro peccãt arte, nõ inscitia. Cantata autem affinitas est in Trochaicos & Iambicos tetrametros, vix vt discernere interdum possis: vnde nimirum fit aliquoties, vt quos fortè aliquis Iambicos esse crediderit, fidem Trochaici veriùs censeri queant. Cuius rei cùm alii multa exempla sunt, tum commodissimum fuerit ex Andria, Scena prima actus quinti: vbi duos primos versus, vel per Iambos aliquis, vel per trochæos metiri possit, nisi quòd insequentes versus per trochæos esse metiendos indicant. Inde error eorum, qui Iambicos quadratos esse adnotarant, cùm quiuis non rudissimus planè harum rerum, Trochaicos esse videat. Hîc illud obiter, quantũ leue

leue admonendum puto: Mirè interdum Poëta de industria sententiam genere ipso metri iuuare videtur: velut ibi, Dii boni, boni quid porto? sed vbi inueniam Pamphilum? Vt metum in quo nunc est adimam, atque expleam animum gaudio. &c. Vbi Trochaici carminis cursu & volubilitate festinationem repræsentat seruuli insolenter exultantis, & alacritate nimia gestientis. Quo circa passim trochæos, tribrachos, anapæstos admiscuit: pedes scilicet, quibus celeritas plerunque à cæteris item Poëtis exprimi solet. Similiter in Eunucho subitum egressum puellæ perturbatæ celeritate ipsa pedum expressit: vbi Phædria, Sed quid hoc est, inquit, quòd timida subitò egreditur Pythias? Hoc dedita opera Poëtam ita fecisse, vel illud indicio fuerit, quòd cùm cæteri huius scenæ versus Iambici sint, vnus hic trimeter Trochaicus esse videatur. Et alioqui solet interdum Poëta mutare metri genus, cum ventum est ad παρασκευὴν scenæ sequentis: velut in And. act. I. Scena. IIII. & rursus act. III. Scena. IIII. Iterum Act. IIII. Scena. I. in Hecyra act. III. Sce. III. Præterea in Phorm. II. Sce. II. Sic alias sæpe. Tale illud quoque ex Adelphis, Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem & prosternerem. Cui est aliquod aurium iudicium, is facile sentiet, cur sit Poëta Trochaico vsus hoc loco: nimirum vt sensum quodam velut cursu pedum citorum iuuaret: quod & principem Poëtarum Virgilium sæpe factitasse cõstat. Nam vt tarditatem rei difficultatémque exprimere cùm vult, crebris spondeis: ita cum celeritatem & velut impetum & festinationem, dactylis frequentibus vtitur. Prioris exemplum illud est ex tertio Æneidos, Annixi torquent spumas & cærula verrunt. Posterioris illud ex quarto, Idem omnes simul ardor habet, rapiuntque ruúntque. Littora deseruere, &c. Sed nimis multa, de re præsertim leui. Obseruabit hæc aliáque id genus per se ipse lector studiosus. Illud non ignorandum, Comicos, s. literam consonantem haud secus elidere solitos, ac si vocalis esset, idque frequentissimè: quod & Ennium in Heroicis, & vetustissimos quosque facere consueuisse, vt & Virgilium interim, docti annotarũt: velut In Andria, Herus me relictis rebus iussit Pamphilum: Hic prima regione anapæstus est, s, eliso. In Eunucho, Iugularas hominem. quid ille? TH. Mutus ilicò. Hîc in verbo *iugularas*, s, eliditur: vt sit secundo loco anapæstus, tertio iambus. Nisi quis dicere ausit pronomen *ille*, velut ablato altero l, corripi, more imitationéque Græcorum, quod (vt ego sentio) paulò fuerit coactius. Quanuis apud hosce fatear alteram nonnunquam de geminatis consonantibus in versu tolli κατὰ παράλειψιν, quo syllaba positu longa corripi queat. Et solent Latini in multis (vt diligenter adnotauit Priscianus) initium aliquod accipientes à Græcis, ab angusto in effusum licentiæ spatium hoc dilatare. Sed hoc suæ cuiusque coniecturæ relinquo. Illud quidem non est vt inficiari queam, videri interdum l, elidi apud Comicum nostrum, quoties adest pronomen *ille*: vt in Eunucho, Manendum est soli sine illis. quid tum postea? In Heauton. Nec tibi ille est credere ausus, quæ est æquom patri. In Adelphis, Quid is fecit? DE. quid ille fecerit? quem neque pudet. In Hecyra, Non tibi illud factum minùs placet quàm mihi Lache. In Phormione, Ille qui illam amabat fidicinam, tantummodo, &c. Sunt id genus sexcenta apud Terentium. Fuisse autẽ cum non geminaretur l, in hoc pronomine, videor ex Sex. Põpeio deprehendisse libro I. παραλείψει contraria figura est διπλασιασμὸς, qua ipsa frequenter Poëta vtitur ad producendam syllabam alioqui breuem: vt in Adelphis *relliquum* pro *reliquum*, & alibi *rettuli, repperi*, atque id genus alia. Sed pergamus. V, quoque consonãtem Comici perinde ac vocalem in media dictione elidunt: quod apud Terentium in dictionibus *immo iia*, & *enimuero*, fieri videmus: apud quem ipsum *cuius, huius, eius* similésque particulæ monosyllabæ ferè sunt: quod ita demum frequens est, vt non putem de eo subiicienda exempla. Illud præterea sæpenumero vsu venit, vt prima versus sequentis, qui à vocali incipiat, ab vltima superioris absorbeatur: velut in illo, Ex Græcis bonis Latinas fecit non bonas: Vbi *ex*, absorbetur ab aduerso *malè*, quo versus præcedens clauditur. Et in Prologo Hecyræ, Ego interea meum non potui tutari locum. Prior syllaba in pronomine *ego* pertinet ad versum superiorem. Contrà apud Virgilium, vltima præcedentis initio quandoque insequentis absorbetur: quale est, Ecce furens animis aderat Tyrinthius, omnémque Accessum lustrans. Cuiusmodi versus ὑπέρμετροι dicuntur, sicuti præter alios Diomedes ostendit. Qualis ille etiam, apud Terent. in Andr. Tuus pater modò me prehendit, ait tibi vxorem dare sese Hodie. item alia multa, &c. Sic enim ex obseruatione antiquorum codicum legimus, nec secus Donatus, vt quidem & Romana habet, & Veneta editio, consentientibus & aliis quibusdam. Hic igitur illud *se* in fine prioris, absorberi necesse est initio sequentis, quod & aliàs fit apud eundem. Sunt autem versus Trochaici, & qui volet metiri, sic planè habere comperiet. Talis est ille ex Hecyra, Disiunxit illum ab illa, postquam &

ipse sese. Et illam, & hanc quæ domi erat cognouit satis. Tales etiam apud Plautum sæpe occurrunt: velut in Aulularia, Censén' talentum magnum exorari potesse Ab isto sene. &c. Quid autem mirū, si in Trochaicis, Iambicisque reperias συνίζησιν, cùm in Saphicis etiā inuenias apud Horatium? Vtuntur Comici & diæresi identidem, quemodo in Adelphis *iam* semel atque iterum disyllabum legitur, vt & apud Plautum nonnunquam. Ita apud Catullum, *soluit*: apud Horatium, *syluæ*: apud Statium *suasit*. Et contraria huic figura Synæresi, quæ & ἐκθλιψις dicitur, qua duas in vnam syllabā contrahunt: vt, *struebas*, pro, seruiebas, *sc. bas*, pro, sciebas: sicuti apud Virg. Ferteique Eumenidum thalami. & sæpe alias. Frequens etiam est apud Terentium in versuum mensione συναλοιφὴ, quæ fit cum in diuersis dictionibus, vocalium inter se coëuntium altera velut obliteratur, & ἐκθλίψις, quoties, m. cum vocali præcedente excluditur. Quanquam non semper idem elidi solitum apud veteres testatur Priscia. lib. 1. velut apud Terentium in Eunucho act. III. Scena. III. Vnā ire cum amica imperatorem in via. Est enim secundo loco tribrachys. Quòd si, m. elidatur, erit ibidem Pyrrhichius, cui nullus in Iambico locus. Sic alibi. Primū istam quam habes, vnde habes vestem? taces Eodem modo apud Iuuenalem, –Cùm propter plurima, tum his Præcipuè causis, Satyra IX. De figuris cæteris nihil hic dicendum puto.

ANTONIVS GOVEANVS de versibus Terentianis.

TERENTIANI versus aut Iambici sunt, aut Trochaici. Iābici pedes duos recipiunt, Iābū & Spondeum, & in quos ij dissoluuntur, nullos præterea. Trochaici itē duos, Trocheum & Spondeum, & in quos ij dissoluuntur, nullos præterea. Iābici aut Monometri sunt, aut Dimetri, aut Trimetri, aut Tetrametri. Monometri vnam habent mensuram, hoc est, pedes duos, duas Dimetri, tres Trimetri, hoc est, pedes sex, vnde à Latinis Senarij dicti sunt. Tetrametri quatuor, hoc est, pedes octo: qui & Octonarij à Latinis, & quadrati, & Longissimi dicuntur. Monometri & Trimetri iustæ semper sunt mensuræ, & veri semper Iambici, hoc est, pedem vltimum semper habent Iambum. Dimetrorum & Tetrametrorum iustæ quidem sunt mensuræ, qui Acatalectici vocantur, iique veri semper apud hunc authorem sunt Iambici. Iniustæ quidam mensuræ sunt, & ij non semper veri sunt Iambici, sed vt plurimum Spondeum, aut Dactylum vltima sede recipiunt, dicuntúrque Scazontes. Iniustæ autē esse versus mensuræ modis duobus accidit. aut enim iusto syllaba minores sunt, aut maiores: illi, Catalectici: hi, Hypercatalectici sunt nominati. Dimetri vt multi fiunt Catalectici, ita nulli Hypercatalectici reperiuntur. Nunc, Trochaici aut Dimetri sunt, aut Tetrametri, Catalectici omnes, vel Hypercatalectici. & ij Octonarij: nulli siquidem Dimetri Hypercatalectici sunt. Nimis igitur ingeniosi qui Denarios versus in Terentio tunc commenti, qui Pentametros Iambicos, qui Dimetros redundante pede, qui Dimetros Creticos, qui Creticos Monometros redundante pede, qui è Cretico vno versum breuissimum, qui Creticos in quibus pro Cretico poneretur Molossus, poneretur & iambus, qui Senarios Iambicos Hypercatalecticos, qui monstra illa versuū è Trochaicis & Iambicis conflata. Porrò nec ab Iambicis ad Trochaicos, nec ab iis ad illos transit Poëta, nisi quæ vetus doctorum fuit opinio, longo à me interuallo renouata res id aut postulet, aut certè ferat. Quomodo autem id res aut postulet, aut ferat, suis locis in iis Commentariis docebimus, quos in Terentium paramus. Quæ Poëtarum more licere sibi voluit Terentius (quæ quidem pauca sunt) hæc animaduerti: in vnam contrahit syllabam *meus, tuus suus, deus, deū, dcos, dea prior, puer, ras eho, fuit, ea*: in duas *eodem, eodem, duarū*. dissoluit *iam* in syllabas duas, in tres *vero*. in quatuor *virginem*. in quinque *eiusmodi. Redducere, Redductus, Relliquus* geminata effert consonante. Literam, quæ in *optimus* extrema est, tollit frequentissimè: extrema prioris versus vocali est cùm ad inchoandū sequentem vtatur: est cùm, si fortè vocalis sit, à vocali quæ sequentem incboat versum elidi velit, quemadmodum quæ sequentem inchoat ab ea interim absumitur vocali quæ præcedentē cludit. Hæc iudicio nostro sunt, quæ de versibus Terentianis & præcipi debuerunt necessariò, & verè potuerunt.

IVLII CAESARIS SCAligeri liber, DE COMICIS DIMENsionibus.

Ad Siluium Cæsarem filium.

QVIBVS artibus Poëtarū ingenia excolerentur, cùm esset à nobis duobus libris explicatū: non prius absolutū fuisse opus illud videbatur, quàm addita de versibus comicis cōmentatione institutum teneremus. Nam cùm de origine, generibus, partibus fabularum, quæ in scenam afferren-

tur, &

tur, & ab aliis olim, & à nobis ipsis suo loco sit disputatum: in animo habebamus, totum hoc negotium legare iis, qui de pedum quantitate, déque versuum ratione conscripserant. Verum cùm & maximus vir Erasmus, & post eum plerique alii ita hanc conficere prouinciam aggressi sint, vt & ille his non pauca reliquisse, & hi eadem illa aut nesciisse, aut præteriisse visi sint: coactus sum Syluione filii, hac quoque opera ostendere animum erga te nostrum: vt quem in locum Naturæ ope teipsũ euehere mirabamur, nostris auspiciis promoueri, ac prouenire eò possis. Nam cùm pernecessaria per se cognitio est ipsa, tum etiam si non esset, videntur tamen viri illi talé effecisse, siue ad eorum magnitudinem intueare, quam ad huiusmodi lucubrationem demisissent: siue negligentiam spectes, qua mutilam deprauatámque relinquerent. Ac primùm quidem quam Erasmus affert, vereor vt accipienda sit dubitatio: Sit, nécne certis pedibus astricta comœdia. Nam quanquam Quintilianus hoc dixisse videtur, non tamen pedum leges potius, quàm trimetrorũ præscriptionem desyderauit: neque in omnibus, sed in Terentianis tantùm: quatum gratiam, quam elegantia orationis atque puritate consequutæ essent, diminutam putabat licẽtia versuum longiorum: cùm tamen Plautus nihilo sit in trimetris frequentior. Hoc autem amplius eadẽ in quæstione peccat Priscianus: quosdam esse, qui in Terentii fabulis extare metra negent, atque eosdem tamẽ ait, illa quasi arcana quædã, sibique solis cognita profiteri. Quid enim est hoc? negare numeros in versu quopiam, eosdémque numeros in eodem versu se solos dimetiri posse? Hanc sententiam more suo de illo mutuatus Erasmus, commodiorem fecit: diuidit enim eam, eiúsque partes ad diuersa refert iudicia. Alios inquit negare, alios quasi inutilem eam inuestigationẽ existimare. Quorum vtrunque cùm ipse reiecisset: quod erat priore loco, meritò quasi iudicatum omisit. Alterius autem rationem hanc reddere instituit, Non operam perdere nos indagandis versuum generibus. hac enim diligentia efficit, vt quæ librariorum incuria transpositæ voces sint, suis ex sedibus restituantur. Ego verò neque hoc esse necessariũ video, & plus conferre adsolutæ orationis libertatem. Nam neque vbiuis transpositæ voces, versus tollent connexionẽ: & frequentissimè deprehendimus, ob numeri necessitatem ita transpositas, vt si eandem sententiam in epistolam sis allaturus, cogaris aliis sedibus digerere: veluti cùm Terentianus Simo ait: *Si sensero hodie quicquam in his te nuptiis Fallacia conari, quo fiant minus,* Nam priore versu multa inuertas sine dispendio numerorum: in altero autem & quotidiano sermone, & forensibus contentionibus aliter loquare. Itaque si librarij ita scripsissent: *Fallaciam conari, quo minus fiant:* ex eorum temeritate hoc fructus capiamus, vt minore negotio imitemur. Hoc igitur non negamus nos, versuum legibus duci nos ad verborum sedes inuestigandas: sed in eo vllam esse vtilitatem, hoc negamus: imò verò conducere interdum magis, si transposita sint, quo ordine orationem nostram instituamus. Sed profectò hac opera plus fuit laboris sumptum, quàm captum vtilitatis: vt non sine causa miratemur, summos viros tantum studii in dimetiendis illis versibus posuisse, Priscianum, Donatum, Aspetum, Iubam, Scaurum, Probum, Sulpitium, Varronem ipsum. Quorum frequentiæ cum mihi in mentem venit, apparet illico aut obscura diligẽtia, qui infecto negotio eguerint successore: aut res ipsa perdita, quæ vel ab vno alteróve tantorum virorũ nequiuerit confici. Quare ea quoque causa, sed potissimũ ea, inquam, esse potuit, vt ad hanc contemplationem studium nostrum adhiberemus. Neque enim sola res petenda iam est nobis, sed ipsa contentione de clarissimis autoribus victoria reportanda. Atque vt eorum iudicia hac quoque in parte emendemus, simul ad hanc operam incitemus ingenia literatorum: vt non minimam pronuntiandi rationem ex hac cõmentatione consequi sese posse putent: quẽadmodũ cùm intellexererint neque aspirationem, neque sibilum, neque mutam inter se conspirare potuisse, vt prima syllaba in voce hac, *istic*, produceretur. Qua in voce eadem qui putant sibilum extrudi in pronuntiando, neque morem seruarunt, neque etymologiam obseruarunt. Nam Aeoles, quos Latini maximẽ sunt imitati, quod alij ἐσθλὸν, dicerent, ipsi ἐσλὸν, pronuntiabant. ita in verbo, *istic*, satius fuit mutam abijcere. & fuit ratio: nam, is, pro nomen integrum manet: cauda autem illa, quam vocant syllabicam adiectionem, nullo dispendio expuncta etiam leniori relinquit locum coniunctioni. Præterea multis in locis animaduertas, posituram consonantium non producere vocalem: sed suaptè natura niti breuitate: vt, *is, sed, ad, quod, aliud, simul*: in quibus qui putarunt oportere postremum elidi elementum, vehementer errarunt. Sed longè faciliùs in disiunctis vocibus correptam vocalem tenuere, quàm in coniunctis ita pronuntiabant, vt positura nihil afferret more breuitati. *Sic infideles, & inferos*, primam producere dixerunt: *indecationem* autem & *incastum*, corripere. Quare si hoc in vno tractu ac tenore faciebant, multò commodius interposito eo in-

teruallo, quod separatis vocibus debetur, efficere debuere. Nam si dicas, *tu sedes*, atque ibi præpositio breuis sit, quæ in ea compositione longa fuisset: quanto aptius breuis erit, si dicas, *in diem*: quæ si compones, breuis quoque erit? Præterea animaduertemus, quàm celeriter multas vocales pronuntiando expediuerint, vt etiam cum sequentibus obscurarint. Sic enim in illis, *scias, suas, tua sit, tuas, prius*: quæ efficiebant vno syllaba: ita ex duobus comparatiuis, *potius, melius* duos constituebant pyrrhichios. Nam quemadmodum mensuremus versum illum ex Andria? *Dabit nemo*, *inuentet inopem potius, quam te corrumpi sinat*. Necesse enim est ex duabus vocibus *potius quam*, vnum pedem fieri. quod vt efficias, multa prius ac mirabili eget interpolatione. Ergo vulgo ita quoque locutos puto, non laturos scenarum barbariem, quæ de medio sumeret sermonem. in hac tamen re & distceptarút multi. & non pauci errarunt: sicut & illi, qui reddere voluerunt rationem versuum: cum alii essent curtissimi, alii adeò longi, vt mihi libeat cum Plautino trapezita iocari. Dum vnum scribo expleuit mihi totas ceras quatuor: quantus ille est ex Eunucho: *Et magnifica verba: verba dum sint verum si ad rem conferentur, vapulauit*. Quanquam, hic quoque ab illis dissensio, aiúnque duos versus esse priorem trochaicum dimetrum brachycatalecticum, alterum octonarium. Nam sic pronuntiauit, vt cùm dixisset, *Et magnifica verba*: substitit affixitque ibi propositu in verbis: postea simul cum re mutauit sententiam, vt pro factis facta redderet, & verbera minitaretur. Priscianus distincti onis causa breuiores intertos versus dicit. Verùm neque ille distinctio hæc quid esset, declarauit: neque nos, quid sibi velit, sanè scimus. Nam quæ distinctio esse debet, non solùm eadem in scena, sed etiam persona? quæue in prima scena grauissimæ comœdiæ Amphitruonis? Ipso enim ingressu statim nusquam sibi constat. Aut qualem in ea scena, in qua Pamphilus de patris duritia queritur? qui in eodem argumento propositóque perstaret conquestionis, & tetrametris illud inseruit dimetrú: *Quod si fit, pereo funditus*. Alij, vt sibi videbantur, acutiores, è rebus ipsis duci, non solùm pedum statum, aut cursum, sed etiam versuum tractus prodidere: in re pertur bata mutari versus, pedésque ipsos confundi: in celeritate trochaicos trudi: grauibus personis statarios sermones confieri ex spondeis. Afferunt huc non tam pro teste, quàm pro iudice Virgilianam prudentiam, diuinam illam sanè mihi: qui tem, verborum nitore ac numerorum concinnitate oculis subiiciat. Ego verò vt horum diligentiá veneratus sum, quam equidem tanto studio in meis poëmatis exprimere conatus fuerint: ita in comœdiis falsam simul atque superuacaneam animaduerti. Nam si in personarum statibus diuersis, si in contrariis negotiis, si in fabularum partibus maximè inter se dissimilibus, idem pes, idem pedum ordo, idem carminum genus ostendatur: iam nulla causa est, quin horú sententia, tanquam vana explodatur. Ergo in diuina fabula, ac verè thesauro, quam leni nimis de causa Trinummium inscripsit Plautus, Protasis trimetro iambico tota constat: item Epitasis tum Catastrophe. Stichus è contrario, tota trochaicis longis. In Mostellaria adolescenti Philolacheti homini perdito luxu, atque otio corrupto, quique vna in modo rem ageret, vt inseruiret ventri, dati versus sunt omni pedum penè genere pleni. Tranioni autem seruo trepido, in re desperata, versus compositi, atque sibiipsis constantes. Seni Theuropidæ viro graui, parco, læto, aucta re, amoto maritimorum metu periculorum, tenarii iambici. Quid grauius Amphitruone? quid magis statarium, quàm finis fabulæ conuersæ? concluditur tamen fabula trochaicis. In Sticho autem tam iambis potant, quàm trochæis. Gurgulio currens in re noua, nouo nuntio vehitur trochæi rotis. At Acanthio in Mercatore haud absimili in re quadratis vtitur iambicis: At iisdem in Terentiana Phormione Geta pari in negotio. Ergasilus verò parasitus in Captiuis, tam trochaicis, quàm aliis: cùm tamen similem ageret cursuram. Quemadmodum & Dinacium puer in Sticho nuntii autor noui, vtrisque mistim vsus est. Præterea trochaicis Harpax Cacula militaris in Pseudulo dum Lenonem quærit. Trochaicis Erotium meretrix in Menæchmis, vt obsonium comparandum curet. At è contrariò trochaicis Lysiteles adolescens & grauis, & frugi in Trinummo: & Chremes senex, vir bonus, ac prudens in Andria, seria in primis de re, paterno animo, cóstanti conquestione. Quod si ad Dauum respiciant, qui sequenti scena iam otium atque tranquillitatem imperando sibi, bellissimos fundit trochaicos, iam ipsi illa de celeritate aliquid consultius remittant. Poëtas profectò illos comicos nostrates, vt in mentem venerant res arripuisse eísque numeros accommodasse reor. Isti verò legumlatores noui, plerique hoc suis obtinent ingeniis peculiare: semel alicubi si quid deprehendêre, illico pro lege habent. Atqui longo multóque opus est studio, est opus consilio prudenti, acri iudicio opus est: quanquam equidem non negarim, fabularum initiis vbi animos, aurésque spectatorum trimetris versibus imbuissent: ipsi sibi suo quasi iure agerét, deinceps interspersis alij

fit alicubi eiusdem generis fenariis, idque neque semper, neque coactos, neque consultò factitasse existimamus. Fuit tamen hoc illis in more positum, vt narrationibus trimerros maiore ex parte adaptarent: neque solùm in Argumentis, aut Prologo, aut Protasi, sed etiã apud personas eas, quæ etiam aliud agerent. Quemadmodũ cùm Dauus in Andria, de aliis rebus loquens, alia vtitur versuum dimensione: vbi ad narrationem deuentum est, de naui fracta apud Andrum, ad trimetros diuertitur. *Ad hæc mala, hoc mihi accedit etiam, hæc Andria.* Eadem diligentia in epistolis, in Pseudulo ab longis in senarios deflectitur. In Asinaria quoque quod pactum conscriptum est inter adolescentem, & lenam, senariis expletur: quoniam sit narratio quædam: quanquam ne hic quidem semper. Nam longis versibus narrat in Rudente Grippus, euentis fortunæ sese bene acceptum. At in eadem senex somniũ trimetris. Ex vtrisque verò, atque etiam aliis mistis Sosia Amphitruonis: quanquam vbi ad manus ventum est, Iamborum vim atque alacritaté minutione gyro flectit, ac vibrat. Cùm igitur tam inconstantem legem videamus, vt illis Poetis neque curæ fuerit, vti facerent, neque saluo puri sermonis nitore efficere potuere, vti numeris essent astrictioribus: nos sic inuenta, aut quemadmodum existunt, permittamus, aut si quid similiter sese offerat, ne odiose extorqueamus: præsertim cùm licétiæ vitium cũ Græcis, vnde sumpsissent, sibi commune, licentia, vti solet, auxere. Illud verò, quod aliqui dubitando, quidam etiam asseuerando negabant, fabulas Terentianas trimetris circumscriptas, falsum esse deprehédimus. Nam & apud eum Poëtam plus esse huius carminis inuenies: & contrà, apud Plautum quadratos, aliáque longiorum genera. Andria penè ex æquo diuisa in vtrunque genus est. Haud enim ita multò ab longis senariorum numerus superatur. In Eunucho, & Heautontimorumeno, itẽ. At in Adelphis penè ex quadrante longi ab senariis exceduntur. Phormionem potior senariorum numerus conficit. Hecyra laxior fabula, ac pedestrior est: itaque omnium Terentianarũ, ad sermonem quotidianũ quàm proximè accedit. est tamen in ea senariorum plus tertia parte. At contrà, Plautina Amphitruo, & Rudens, vix totus quadrans expletur senariis. Asinaria, Epidicus, quam tantopere ipse autem laudat, Mostellaria, Menæchmi, Miles, Mercator, Pseudulus, Aulularia, Casina, Gurgulio, Bacchides, aut ex vtrisque æquè constant, aut etiam minus habent senariorum. Captiui verò, & Persa, & Pœnulus plus dimidio textæ sunt longis. Trinummus legebatur hactenus tota quadratis, aut nõ multò breuioribus. Eam nos ita restituimus pristinæ sinceritati, vt ad quingentos senarios excussserimus. Quorum tamen numero præstant longi versus duplo. Quã operam etiam cùm Truculento impendissemus: paulò minus ducentis reformatis, tantam longiorum inuenimus multitudinẽ, vix vt illorum hi essent pars quinta. Atque is labor non temere susceptus est: cùm tã facilè mendacium Quintiliani autoritate tegeretur. Nam isti magni viri, dum nihil inexcussum volunt, & fastidiunt leuiora, plus profectò nominis vsurpant, quàm ponant operæ. Quemadmodum Priscianus quoque, cui de anapæsto sententia excidit satis absurda, cùm dixit: Erit autem probabilis iambicus versus, & tragœdiis aptus, si secũdum, & quartum pedem, non alios feceris, quàm iambos, aut eũ, qui tribrachus est, aut anapæstus: quoniam sunt pares. Qua enim audacia fretus anapæstum tribracho parem dixit. Nam quod ait paribus sedibus anapæstum recipi: verum est. Sic enim extat in Pluto Aristophanis: εἰ ἀργαλέον πρᾶγμ' ἐστὶν, ὦ Ζεῦ καὶ θεοί. Et bis in eodem versu: οἶδ' ἐξεπέτετο, ἀλλ' ἐν ἱδίκοιν μ' ἐμᾶς ἔτι. Verùm hoc est illi adeò frequens, vt nullus pudor Latinis sit iam futurus, quibus linguæ ratio persuasit, ne hoc attentius curarent: præsertim cùm tragœdia quoque hoc admiserit, grauius sanè ac lõgè castius poëma. Obseruantior Sophocles: Euripides minus obnoxius: nam minus pepercit illis sedibus. γλῶτταν δ' ἐπεμβὰς αὐτὸν ἰδίαν τὴν φρενί. Et in Hecuba: Καὶ σμίκρ' ἔχουσα, πάντ' ἂν ἀρκοῦντ' ἔχει. Neque solùm anapæstum paribus sedibus posuit illis, sed etiam in vltima, vt in Oreste: Αὐτουργὸς, οἵπερ καὶ μόνοι σώζουσι γῆν. Quem si tribrachyn voces, syllabam nunc respicias, non legem illã, qua vltima habetur indifferens. Erasmus autem rectè sedibus imparibus dicebat, pro iambo receptum spondeum, dactylum, tribrachyn, anapæstum: proceleusmaticum autem omisit, quoniam excidisset memoria: & creticũ, quem sanè putaret non admitti. Nam si in eam sedem posse recipi sperasset, non multa carmina subuertisset. Proceleusmaticus autem proximè ad naturã dactyli accedit, differens syllabarum numero, temporum tractibus par. Tribus autem modis excipitur pes ille. Aut enim mollis est, atque adminiculis quibusdã similior factus dactylo: vt, *Genua labant: arietat parietibus.* Duabus enim vocalibus constitutis, prior consonantis vim quandam videtur obtinere. Aut est apertior, vt in versu Enniano: *Capitibus nutantes pinus, rectisque cupressos.* Aut est coactus, ademptis consonantibus quibus syllabarum breuitas impeditur. cuiusmodi est in Andria: *Eius studia tandem inuenias, & amo-*

cui pares. Itaque ad eum verſum cùm deueniſſet Eraſmus, neque agnoſcere vellet proceleuſmaticum, quem in ſuis legibus non conſtituiſſet, & putaret duriuſcule fieri, ſi Æolicū digamma auferretur, vt exiret proceleuſmaticus: ſuſtulit tamē, vt exciperetur tribrachus in duabus primoribus ſyllabis huius nominis, *inuidia*, & ex duabus poſtremis vocalibus vna ſyllaba concreta eſſet. Verùm vt in natura, ita in arte illius imitatrice faciendum nobis eſt, nihil aut otiosè, aut ſuperfluo agere. Ergo vt conſtet ratio dimenſionis, ſi recipias proceleuſmaticū, vnum tantùm molitis, cùm tollis digamma. Si malis tribrachum, & hoc tibi idem curandum eſt, vt tollas: & præterea duabus conſertis ſyllabis obſcuranda oratio. Nam ſi nihil reffert pronunciésne *inuidia*, an *inuida*, quid intelligamus? quod ſi (ac verius quidem eſt) ita pronunciemus, vt quaſi ſonum conſonantis prior vocalis obtineat, iam non ſit tribrachus amplius, ſed anapæſtus. Nam ita pronunciari in quibuſdam proceleuſmaticis iam diximus, & apparet ex illo verſu Poëtæ: *Stellio, & lucifugu congeſta cubilia blattis.* Et apud Horatium: *Vt Naſidieni iuuit te cœna beati.* Nam idem nomen aliter: *Naſidienus ad hæc.* Quare in priore verſu, omnes erunt ſpondei præter quintū. Sic enim etiam Catullus, pituitæ, primà cum produxit: *Mucúſque & mala pituita naſi.* Non corripuit Horatius: *Niſi cum pituita moleſta eſt.* Sed triſyllabum poſuit: ita vt media litera Æolicum ſit digamma: quod & elicitur ex iudicio Ælij Stolonis, qui a petendo vitam duci ratus eſt. Verum quod in, *inuidia,* fecit, vt vnam ex duabus efficeret ſyllabam, commodius confeciſſet in, *iniuria*, illo verſu: *Quo iure, quáque iniuria præcipitem me in piſtrinum dabit.* Sicut in, *perfidia*, prologo Amphitruonis: *Non ambitione, neque perfidia, qui minus.* Id quod ſi animaduertiſſet, non ſuſtuliſſet pronomen, *me*, quod magna cum emphaſi, ac geſtu ad timorem perſonæ poſitum eſt: & omnibus in exemplaribus legitur. Tolli autem Æolicum elementum in ea voce, palàm eſt etiā verſu illo Phormionis: *Qui ſæpe propter inuidiam adimunt diuiti.* Neque enim mirum eſt aduentitiam literam de medio tolli quaſi peregrinam. Eſt enim *vidit*, *iit*: ſicut in verbo *vino*: fuit enim Ennio eo verſu: *Liberius viuendi fuit poteſtas, nam antea.* Puto enim non admodum vegetam, contentámque fuiſſe literæ illius pronuntiationem: ſicuti neque in *ouo*, neque in *oue*, cùm libitum eſſet. quæ vt aſperrima eſt apud Germanos, ita penè vocalis apud Vaſcones, non conſonans: nedum vt duplex vſpiam ſit. Sed nequaquam par ratio fuit aut neceſſitas, vt elideretur idem digamma, in verbo hoc, *inueniet*: eo verſu ex Andria: *Dabit nemo inueniet inopem potius, quam te corrumpi ſinat.* Nihilo enim mutatur verſus dimenſio, ſiue tollatur, ſiue relinquatur: quare, contrà quam ſentiere, nullo pacto debeat tolli. In coniunctione quoque hac, *enimuero*, durius fit, ſi eximatur. Quid enim eſſet, *enimero*? Sed vnam ſyllabam fuiſſe, *enim*, cùm vellent arbitror. ſiquidem Græcum fuit *ἐν*, & *ἐνί*. At quaſi pro conſonante accepere, vt oſtendimus, in Stellio, *inuidia*, *iniuria*. Quod ſi cui paulò aſperior videatur pronuntiatio: is non meminit, ea ratione, *cui*, eſſe monoſyllabum: & *Pompei*, biſyllabum: &, *Cai*, monoſyllabum, & *huic*. & quod omnium duriſſimum eſt, *huic*. Proceleuſmaticos autem aliis duobus verſibus animaduertere quidam, vtroque ex Andria: *Mala mens, malus animus: quem quidem ego ſi ſenſero. Tibi generū firmum, & filiæ inuenies virum.* Ac de priore quidem non eſt diſceptandum. In poſteriore autem mollior eſt: propterea quòd antiqui pronomina, *me*, & *te*, monoſyllaba pronuntiabant ab Æolenſibus accepta, *μοί*, *mi*: tu, *τί*: ti, te, Sic enim in Gurgulione accipiendum eſt: *Curato. ego tibi quod amas, iam huc adducam.* *Tibi*, proceleuſmaticum hic quoque facient, neque errabunt. Hoc tantùm agebamus, vt intelligeres ſecundiorem fluxum earum ſyllabarum ad proceleuſmaticum, quarum duæ in vnam redigi atque coaleſcere poſſint. De cretico autem, quem iſti omni conatu ſubterfugere, pluribus rationibus, atque exemplis eſt diſputandum. Nam ſi in heroicum admittitur, ſi in tragœdia, quod eſt poëma clarum, nobile, elarum, caſtrum, locū inuenit: quare in medium ac vulgarum ſermonem non recipiatur? Eſt igitur apud Poëtā: *Et naufragum ſcyllaceum.* Dicent non fuiſſe emendatum librum. At Vari & Tuccæ iudicio emendatum fuit hoc. At eſt in emendatiſſimo libro Georgicôn, quod ſupra adduximus: *Stellio, & lucifugu.* At eſt Euripidæ cum alibi, tum in Hecuba: *δεινὸν δὲ πολλοῖν δύω [illegible]* Cùm tamen dicere potuiſſet: *πολλοῖν δυοῖν.* Itaque nos quoque in Nemeſi, ſtuduimus grauitati, & auribus: *Heu genus nefandum.* Nam abiecta interiectione, exanguis oratio eſt: item ſi dicas, *Heu gens nefanda.* Et alio loco poſuimus, *ſiniſtra*: potuiſſet dici, ſcæua. Sed paucis aures Poëticæ datæ ſunt. Præterea ſi dactylus & anapæſtus in iambi loca ſuffecti ſunt, quorum vteruis vna illum & ſyllaba & tempore ſuperaret, quare eam licentiam ſermonis eadem puritas non coëgerit recipere quaſdā voces, in quibus eſſet creticus? præſertim cùm è puris creticis aliquot verſus conſtent. Præterea, ea nomina, verbáque, *deus*, *dies*, *fuit*, *mea*, *ſua*, *tua*, eò pertinent, vt cum collectione in vnam

ſylla

ſyllabam patiantur, doceant nos in cretico idem quoque fieri poſſe, vt emolliantur pronuntiatione. Ad hæc, ſi omnium moroſiſſimus pes, ac penè fetus, *ἀντίσπαστος*, in heroicum receptus eſt apud Homerum: cùm *ξυνίετην*, & *ἀδηφοντα*, facit vt dactylum primoribus ſyllabis amplectantur: nulla cauſa eſt, quin rationes etiam autoritatibus fulciantur. quas Eraſmus ſi diligentius recenſuiſſet, non tranſtuliſſet præpoſitionem, ex, in Eunuchi prologo: ſic, *Qui bene vertendo, & eas deſcribendo male, ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas.* Quod equidē vt non improbo, ita conſiliū non laudo: quo adductus eſt, vt id faceret, ob amphimacrum vitandum. At ſi his rationibus nō acquieſcat, exemplis ſaltem credere cogatur: quæ quanquam habebam penè infinita, tamen & multa omiſi, in quibus poſſent tergiuerſari: & alia firma penè innumera, ne tædium parerent. paucis igitur cōtenti ſimus. Ex Hecyra igitur cum illud poſſemus adducere: *Eam calamitatem veſtra intelligentia:* Supercedimus duabus de cauſis: quoniam & ipſi liquidam non geminant in poſtrema dictione: & nos, pronomen, quod primo loco poſitum eſt, monoſyllabum agnoſcimus. quare audiamus ex Aſinaria: *Fortè ſi tuſſire occœpſit, ne ſic tuſſiat.* Puto autem ſic legendum præcipient: *Fors ſi tuſſire.* Nam ii magis erunt ferendi, quàm qui putabunt coniunctionem, *ſi*, corripi: vt in, *niſi*, & in, *ſiquidem*. Quare alia quæramus. ex Gurgulione: *Sitit hæc anus, quantillum ſitit. modica eſt. capit.* Item in his duobus, binos: *Peruelim ſepultā. ſed quom adhuc naſo odos meo.* *Sedatum te. quàm longè à me abeſt. tamen hoc vide.* Videamus alios multos, in eadē: *Sed grandiorem gradum ergo fac ad me obſecro.* Vbi, *fac*, longum eſt, contra recentiores. *Salue anus. egon' ſalua ſim, quæ ſicca ſum ſiti?* *Iamne ego hunc decet quid diceſtine periiſſe, age.* Item ex Andria: *Siue iſta vxor, ſiue amica eſt, grauida è Pamphilo eſt.* Quo è verſu vt creticum tolleret, non veritus eſt vniuerſæ orationis detrahere ornamentum: pronomen illud ſcilicet, quod in ſecundo loco ſtatim legitur. Videamus ergo etiam ex Eunucho: *Quæ cū amatore ſuo cum cœnant liguriunt.* Nam hic non poſſumus effugere, quin aut prima in ſede creticus ſit, aut in quinta. Nam ſi ſecundā vocem non colliſas, ſed integrā relinquas in dimenſione: ſicut frequenter fit, & Plautus voluit ſibi licere in Pſeudulo: *Si de damnoſis natu, aut de amatoribus.* Creticus fit ineuitabilis in quinta. Nam prima ſyllaba naturā, non poſitione longa eſt. *Cœnare*, enim mediam naturā, producit. Sin colliſas, iam in prima ſede hoc eueniat, eadem validiſſimus ratione: qualis etiam ex Heautontimorumeno: *Itáne comparatam eſſe hominum naturam omnium.* Quem verſum qui trochaicū putent, nugas agant. hæc enim luga neque neceſſaria eſt, & eſt fruſtra. Nam in prologo Adelphorum, quæ pars eſſe debet politiſſima: *Indicio de ſeipſe erit: vos eritis iudices.* In eadem fabula. *Quam aut hic nunc manerē tandiu aut nunc perſequi.* Ineptè diuertunt ad trochaicos. Quid enim in illo dicēt? *Ille ſuſcitu ſomnium. ſineres verò illum tuum?* Etenim trochæos extorquere nequeant ex eo. Et in Eunucho: *Sed neminem curioſum interuenire nunc mihi.* Quē Eraſmus verſum pro ſenario impudenter ſeſe meritum eſſe putat. Et in Hecyra: *A Myrrhinahac ſunt mea vxore exorta omnia.* Et in Pœnulo: *Pérque meos amores, pérque Adelphaſium meam.* Et in Amphitruone: *Inimicos oſā ſum ſemper obtuerier.* item in Aſinaria: *Deam ſibi inuocet, quam lubebit, propitiam.* Et in Aulularia. *Nempe ſicut dicis. quid hic tamen poterat de ſuo?* Ex Caſina: *Aut quaſi lumbricus terram quidem te poſtulet.* Sicut ex Captiuis: *Inde me continuo recipiam rurſum domum.* Ex Caſina alterum: *Quid ſi cies? concludere in feneſtram firmiter.* Quòd ſi dicant elidi ſibilum, quemadmodum in Rudente: *Illuſtriores fecit feneſtraſque indidit:* Obiicies illud ex Aulularia: *Ædepol mortalem parcè parcum prædicas.* Quo loco ſi iurandi aduerbium pronuntiatum autument ab antiquis per mediæ ſyllabæ exemptionem: alium opponas è Pſeudulo: *Nunc tuo cum filio liber accubat omnia.* Vbi ſi dicant, *ad*, præpoſitionē in compoſitione etiam correptam enuntiari conſueuiſſe: quæramus nos, quare in aliis carminum generibus nullis licuerit hoc. Quòd ſi reſpondeant in cauſa eſſe pedeſtrem ac vulgarem orationem: hinc inſtemus nos, non valde meritam eſſe illius vilitatem, vt tam accuratis aſtricta numeris creticum aſpernaretur. Itaque verbum ſubſtantiuum aliquando miris torſere modis: vt in Milite Plautus: *Cenſen' verò adeò eſſe parcum, & miſerè viuere? Dicas vxorem tibi eſſe neceſſum ducere.* Apertius verò in Gurgulione, ſimplici ſibilo pronuntiatur: *Huic anui non ſatis eſt ſoli. canem eſſe hanc quidem.* Cæterùm quis eximet à cretico verſum illum ex Trinummo? *Sit taciturnitati etiam fides ac fiducia.* Niſi qui ad trochaicam aram illam miſerè confugerit? Quare illo obruantur ex Gurgulione, quem iambicus, vt ſeſe in omnia vertāt, quin ſit, efficere nequeāt: *Liberi lepos, vt veteris vetuſti cupida ſum.* Atque initio quidem arbitror vocalium tenuiorum mollitie factum, vt ſubirent pedes alieni: ſic dicimus, *χρέω, πλείω, χρύσεος, χρυσέων:* Verum bacchum etiam receperimus illo verſu: *Et lauiis oereas lento ducunt argento.* At hunc verſum ſpondaicum putat Diomedes vir doctus:

non malè: vt mollior vocalis subeat fortiorē. Sic creticum interposuit, vt spondæum faceret, *aurea* Quòd si in tragœdia cretici sunt, in heroicis bacchius & antibacchius, vt taceam anapæstum, tum Homeri, [Greek], tum Virgilii, *Fluuiorum rex Eridanus*: non videntur fuisse tot mōstra necessaria, quot illi eximendis elementis crearunt, in *quidem*, in *fiunt*, in *simul*, atque aliis: neque excludendas integras fuisse voces, aut alias spurias ingenuis supponendas, quod fecisse Erasmum & supra ostendimus, & ex his patet. Nam in Eunucho, *adfectam*, posuit: *desfpicatam*, sustulit: *Habeas despicatam*, *& quæ nos semper omnibus cruciant modis*. Auxit etiam errorem alia culpa, cùm ex eadem fabula versum fingit ex puris creticis. *Siccine agnitum tu homo est: quid tibi vul: quid cum illa res tibi est?* Quem tamen iambicum quadratum agnoscas. Pari infelicitate & illum ex Andria creticis conclusit, qui esset senarius integer. *In denegando modò quis pudor est paululum*. Restituta nanque per initium ptæposititione, quam ille nimis confidenter instituebat in prioris finem, tolles illius & errorem, & audaciam: simul deprehendes crassam culpam: qui creticum ex tribus vocibus confectum tri:peraiuit illis, *quis pudor est*. Verùm ille vir curiosior paulò fuit emendandis autoribus. Nam & apud Senecam: *Arcum intensio frangit, animum remissio*: Eum ibi dixit esse inuersum senarium, atque ipse sic inuerti: *Remissio animum frangit, arcum intensio*. Dixisset commodius, quod ad pedes attinet, sic legi posse: nunc cùm necessitatem affert, causam suam facit deteriorē. Nam & sic senarius est: & in aliis apud eundem autorem senariis nō obseruatas magis leges intelligas, quàm in comœdiis aut aliis fabulis, vnde ille sumeret. Quod si acrius contemplere, longè concinnior sententia est: quam ille deformat illa inuersione sua. Nam sententia tametsi æqualiter de arcu & de animo pronuntiat per cōtraria, tamen vult arcum referre ad animum, quoniam de animo quærit statuere. Itaque non ab eo incipere, sed in eo sententiam terminare oportuit: præsertim cùm præter expectationem de animo sentiat. Nihil enim mirum, intensione arcum, at mirum remissione animum frangi. Quare & crescit oratio, & talis est, vt quauis pedum dispositione potior sit. Ita curiosa hæc ingenia sæpenumero iudicio carent. De comicorum versuum materia, partiúmque quantitate, satis disputatum est. de ipsarum partium numero deinceps videamus. Principio, quod antea in libris De arte poëtica statuimus, hic repetendum est. Versus per initia curtos fuisse, duobus ad summū contentos pedibus. Id quod & ratione comprehenditur: siquidem partes toto corpore priores sunt. & exemplis: sic enim ortum esse primum senarium in Apollinis pugna, quam cum Pythone conseruit, ex illa simplici acclamatione: [Greek]. Quam cùm iterarent, & frequentarent, natū aiunt senarium: quo tantopere in suis oraculis postea ille celebraris. [Greek]. Qua de causa apud autores fabularum, inuenias vnica voce contentum versum: vt in Eunucho: *Occidi*. Sed & monosyllabum interdum: vt in Hecuba: [Greek]. Et eadē geminata voce, distinctæ voces, vt in Pluto, vt in Oreste: [Greek]. Et coniuncta: vt in Philoctete Sophoclis: [Greek]. Repetitis deinde tractibus productiores facti: vt in Nubibus: [Greek]. Hoc quoque ita in Trinum mo duplicatum fuit, vt dimeter fieret: *O Callicles, ô Callicles*. Ergo cùm duo pedum essent genera, alterum motorium, alterū statarium: qui versus ex motoriis constarent, in iis binos pedes singulis collectos tractibus feriebant: qui autem è statariis conficiabantur, satis habebant suum cuique sedi pedem referre. In priori classe fuit pythichius: cuius versus Enopol os dictus est: quo vsi sumus nos toto poëmatio, quod dicaueramus Sileni natalibus. *Mòto citus ego pede celere magu age numeros: Absque Venere duce lena super alia volans* Et Euripides in Oreste: [Greek]. Eiusdem generis est, iambus, trochæus tribrachus. In secundo censu spondeus habetur, dactylus, anapæstus, proceleusmaticus, creticus, amphimacrus, bacchius, palimbacchius. Neque verò sine ratione fuit hoc. In his nanque vocibus, accentionum natura quatuor, aut quinque temporibus frequens est. Ergo statarii versus ex pedum numero nomen obtinuere: ita vt heroici, quoniam sex spondæis constarent, Senarii dicerentur: motorii autem non item: qui ob celeritatem satis habuerunt, ex dimidio tantùm nomen sibi retinere: propterea quòd bini pro dicent simul: atque ita factum est, vt quibus essent pedes bini, ii Monometri vocarentur: quibus quatuor, Dimetri: quibus sex, Trimetri: quibus octo, Tetrametri. Hæc apud Græcos. Latini autem his nominibus etiam alia addidere: non ab dimensionibus, quæ binos caperent pedes, sed à pedum numero, Quaternarios. Senarios, octonarios: tanto commodius, cum vnica voce etiam imparibus constitutos pedibus nominabāt. Quinarios, Septenarios. Nam hos Græci brachycatalectici adiectione agnoscunt, quanti sint. Octonarios autem etiam quadratos appellauimus: quemadmodū in cubica figura anguli octoni sunt: ita cum eandem quadrantalem dicerent, eodem nomine hosce versus insigniuos voluere. Nam

Nam conſtituta quadrata ſuperficies, ſi fiuat atque poſtea ſiuatur, quadrantal creat. quare corpus hoc Latini Græca voce teſſeram vocitarunt: non à laterum numero, vt quidam putauere, ſunt enim ſex: ſed ab radice conſtitutionis: ſic enim appellant mathematici. Præterea cùm ſenarii plus in vſu fuiſſent, primúſque Boiſtus produxerit octonarios, ab illo tractu lógos nominauere. Ergo neque Gellius Ennianos verſus quadratos rectè appellauit trochaicos illos: *Hoc erit tibi argumentum ſemper in promtu ſitum. Ne quid expectes amicos, quod tute agere poſſis.* Neque Varro in ſeptimo de lingua Latina, illos ex Eunucho: *Heri aliquot adoleſcentuli coimus in Pyræo.* Siquidem Ruffinus autor eſt, eundem Varronem ita ſenſiſſe, verſum ſeptenarium fieri, cùm ad ſenarium pes triſyllabus adderetur: additque exemplum iiſdem numeris, ex Hecyra: *Nam ſi remittent quippiam Philumenæ dolores.* Non ſolùm igitur à ſe diſſentit ipſe, verum etiam errat definiendo. Nam & maior eſt ſeptenario, & triſyllabus pes bacchius præſertim, iambo non ſolùm eſt aduentitius, ſed etiam alterius tractus diuerſi, neque dignus qui in iambici definitionem admittatur. Et ridiculum eſt, nõ potius ſeptenarium ex ſeptenis fieri, ſicut ex ſenis ſenarium, quàm è ſenario & vno pede: tanto minus triſyllabo. Sed profectò magnos viros autoritas ſæpe texit etiam male ſentientes: ſicut Ciceronem quoque fugit ratio, cùm in prima quæſtione Thuſculana ſeptenarios vocat illos: *Heu reliquias ſemiaſſi Regis denudatis oſſibus, Per terram ſanie delibutas fœdè diuexarier.* Eraſmus Varronem ſecutus, tetrametrũ nihilo felicius explicauit illis verbis, Iambicum tetrametrum interdum in fine fraudari vna ſyllaba producta penultima, quoties iambico dimetro accinitur dimeter catalecticus. Nam quid attinebat dicere penultimam productam? neque enim neceſſarium hoc eſt: quo loco & tribrachus eſſe poteſt & dactylus: quorum ſyllabæ poſtremæ breues ſunt. Aut quæ eſt illa explicatio, quaſi cùm dicas, Homini interdum pes deeſt, quoties integro ſemihomine alteri ſemihomini pes deeſt. At verò quis neſcit tetrametros, non è duobus dimetris, ſed ex quatuor dimenſionibus conſtare? ſi quis vel paruam conſideret rationem, quarum ſingulis æquale ius ſit in verſu: vel originem ipſam intueatur. Neque enim Boiſtus ille, aliúſve quiſpiam, dimetro dimetrum apponit: ſed trimetrum, quem tum longiſſimum inuenerat, monometrũ addidit. Præterea quis hoc audiens, non putet eſſe nefas cæſuram facere in quinto pede, ſi quidem ex duobus dimetris tetrametrũ eſt conſarcinandum. Quid quod idem abuſus eſt dimetri trimetrique appellatione, Nam imprudenter verſum illum ex Andria iambicum pentametrum dixit eſſe: *Hoccine credibile eſt aut memorabile:* Qui eſt tetrameter brachycatalecticus. Neque enim idẽ eſſe *metron*, & pedem, ſuprà diximus. ſed *metron* capere motorios pedes duos: quare ſi pentametrum iambicum exigas & à Græco poeta, & à Latino, tanto altero maiorem oſtentabis, quẽ errorem etiam in illo continuauit: *Nam rem omnem, ſcis eſt Simo ò tuò eſt.* Ergo nihil mirum ſit, qui motoriis pedibus auferat ſua iura, ad ſtatarios inmerito transferre. Illum enim verſum ex Andria: *Vt malis gaudeat, atque ex incommodis.* Auſus eſt creticum dimetrum nominare, qui tamen pes cùm non ſolũ ſyllabarum numero, ſed etiam temporum quantitate prolixior, quàm ſpondeus ſit: quare ſolus vnam dimenſionem non expleat, ſi ſpondeus implet. Eum tamen ſecutus Riuius, parem erroris admiſit proportionem. Siquidem trochaici anapæſtum interieci nõnunquam ſcripſit cauſa celeritatis. quod dictum cum illo ſuperiore maximè conuenit. idem nanque ſentiũt cum ille creticum ad iambum, hic anapæſtum referat ad trochæum. At qui pes ita eſſet quatuor præditus temporibus, vt duo ſimul vnã ſyllabam efficerent plenam ponderis & grauitatis, non potuit inter curſores illos annumerari: præſertim cum iambo ſimilior eſſet anapæſtus quàm trochæo. vterque enim à breuibus incipit, in longam definit. Quantò enim grauior eſt iãbus trochæo, tãtò eſt anapæſtus dactylo. Quare non leui de cauſa factum eſt, vt grauiſſimi poëmatis grauiſſima pars chorus ad grauiſſimi pedis maieſtatem ſeſe conferret, ſcilicet anapæſtum. Quid quòd ille nullam poſuit rationem, propter quam trochæus eſſet iambo volubilior. At verò & nomẽ Græcum excitabat nos, & ſuberat ratio. Nam qui & ſyllabarum numero, & temporũ ratione par eſſet iambo, non potuit eo eſſe celerior, niſi ſane temporum, temporíque deſcendentium ſyllabarũ ſitu, qua vna re illi fieret diſſimilis. Iambicus enim trochæus ſyllaba priore vocem ita, vt in poſteriore emolleſcat, ac quaſi euaneſcat. Iambus è contrario celeritatem profeſſus, grauitatẽ præſtat. Itaque ſanguinarius pes, & promptus ad vulnerandum, indicat & impetum primo, & Pataraiam pugnã mox. Id quod Hipponax cùm acerrimo ingenio vir animaduerteret, quam rationẽ impetus in pede agnouiſſet, eam in peculiarem pedis verſum tranſtulit: vt ſicut iambus in ſyllaba longa pertinax pugnaret, ſic iambicus verſus in longum pedẽ incumberet. Leuiorẽ enim ratus iambũ, quàm vt ad impreſſionem faciendam ſatis eſſet, in quintam prælato ſedem, ſuccedere ſpondeũ fecit. Quare id quoque iudicio conſecuti ſu-

mus nos, propius ad naturam partium accessurum fuisse totũ versum, si iambus imparibus, trochæus paribus sedibus constituti fuissent. Cuius rei exemplum, quoniam res est minus vsitata, è nostris poëmatiis subiiciemus vnum ex iambicis: *Vi a'u fertara Cornucopia fundit.* Alterum ex trochaicis: *Si plaudit malis fortuna, quis infus fit?* Qui flexus num eorum si cui absurdus videtur, is meminerit aut suam consuetudinem vitiosam esse: nouáque atque inusitata non tam semper admirari, quàm sæpe respuere. Verùm magnoperè nostra interest, qui quoad licet Aristotelis exemplo rerum caussas vestigamus, venerari rationẽ, propter quam cùm iambo sedem assignarẽt prisci, maluerint pares retinere. Nam si in dactylico senario vna tantùm satis fuit, quinta scilicet: siue ille fuit spondaicus, vna item fuit satis, quippe sexta: quare trochæo impares, alias iambo constituere? nam hoc sanè præter naturã factum videtur. Etenim per initia si solis aut iambis aut trochæis versus constabant, videtur sanè primam quamque sedem illos arripere debuisse. Quibus verbis vt respondeam, sanè primum sic agam. Non esse rerum naturam secutos veteres poetas: multa illis pro libidine facta fuisse, multa fortuito excidisse, quæ postea pro legibus probarentur. Vnum illud sati constat, cùm trochæo sedem primam retinerent, nõ inconsultò diuersam ab ea, & aliis imparibus aduerso pedi iãbo assignasse. Quare autem hanc huic, illam illi reddiderint, sanè haud facile est intellectu. Atque hic quidẽ ita sentit Priscianus: Quoniam, inquit, in secũdo pede cum dimetiendo feriretur versus, minor ei loco mora debita est. Nam mihi contrà videtur, maiorem moram deberi in pronuntiando, vbi tempore ipso immoramur. Et falsum esset ibi positum pedem, quoniam ferirẽtur: sed contrà verũ esset, ibi feriri, quoniam pes poneretur. At hoc quærimus nunc nos, quam ob caussam ibi positus sit. Præterea si ea ratio est, quomodo cõstabit in trochaicis, qui ibidẽ feriũtur? Vt igitur quæstiõis rationẽ apud nos putemus, intelligamus secundũ verborum inuentionem esse, vt à longis incipiamus, & in breues dedocamur. Nam quanquã breuis syllaba natura sua prior est, quàm longa, quippe simplicior est: tamen per initia inuentionum cunctabantur primum, quæ ratio est, vt vocum fines in pronuntiatione obscurentur. Ita enim meditantis, & consulti animi suspendere vocem, non præcipitare. Quamobrem tam in versibus, quàm in prosa oratione, postremarum syllabarum habita ratio est nulla. Trochæum igitur antiquiorem fuisse iambo, & dactylũ anapæsto par est. Ergo trochaicum versum iambico priorẽ. Quare cùm primæ quæque sedes trochæo fuerint peculiares, alteræ illi eiectæ sunt. Præterea cùm trochæus esset pes volubilis, statim sese ingessit in versum. Iambus autem grassator ille idem fecit, quod ciuilibus in rebus plurimis consueuimus in oratione ipsa, vt principiis grauis ac sedata sit, pugnam quoque cautius aggredimur: tum illa incitatu efferuescit: sic ad saltum vbi comparamus nos, fortiùs pedem figimus, vt saltatrix motæ maiorem impetum subiiciamus. Sic Aristoteles omnium bonarũ artium dominus, motum omnem sub finem esse probauit concitatiorẽ. Ita proposito spondeo, & iambo, satius fuit ab hoc illum excipi. Præterea recentissima quæque memoria ferè metimur ipsas res. quare assignata prima sede trochaico, vltima quoque necessariò trochæo finitur. Quæ sedes, primam dico, si iambi fuisset, in vltima iambum nullum haberemus: nunc vt in ea ille sit, pares sedes illi attribuendæ fuere: vt recentissimo sono, quippe nouissimo, aures spectatorũ caperẽtur. Quæ de vniuersa re dicenda erant, ferè habes Syluí: quare deinceps ad ea, quæ particulatim animaduersa sunt, descendamus. Atque equidem, vt sese offerent, ita ea describam. Sit ergo quod affert ab Adelphico versu: *Quid ii fecit? quid ille fecit? quem neque pudet.* Cum enim agnosceret senarium, neque rationem inire posset dimensionum, abstulit alteram ex liquidis in pronomine, *ille*: id quod vt ego quoque fateor, & posse, & solere fieri: ita hic [illegible] dico. Primùm, ab eo creticum quarta in sede esse constitutum: quẽ tamen pedem adeò euitauerit, vt euerterit multa. Deinde versus aut ipsum disiecisse, aut aliorum incuria solutos prætermisisse. Sic enim legendi sunt: *Quid tristis ego sum? ubi nobis Æschinus Siet, quid tristis ego sim? dixi ego hos fore? quid is Fecit? quid ille fecerit? quem neque pudet.* Vbi verbum, *siet*, vnica syllaba concretum fit. Sic etiam ex Andria illo sibilum abstulit, non vnde debuit: *Sinus [illegible] est reliquus obiurgandi locus?* Sibilum inquit, in pronomine, *quis*, eliditur. At verò cũ necessariò iambicus sit, nullo pacto ad eum modum secare possis, sed ex participio tollendus est. Sed & illum malè dimetitus est: *Pery obsecro: tam infandum facinus mea tu, ne audiui quidem.* Quem dicit esse trochaicum catalecticum: cùm sit integer quadratus iambicus, neque ad trochaicũ torqueri possit. Sicut & præcedentem illum: *Forte ad nos rediers. vise amabò num sit iam. saxo scis.* Nam vt euaderet amphimacrum, non est veritus trahere sub trochaici caudam etiam vltrà octo pedes, nisi argutet *scis*, esse monosyllabum. Sed cùm omnes illi sint quadrati, etiam hunc iambicũ malim, nulla facta in prima voce collisione.

Quo

Quò ille abire ignauus possit longius, nisi si domum. In prologo autem Andriæ eo versu: *Nam in prologis scribundis operam abutitur.* Cùm diceret vocis huius, *prologis*, primam syllabam esse à Terentio productam, addidit sanè rationem friuolã: Latina, inquit, consuetudine quibus mos est eam præpositionem productã habere. Nam in Latinis verbis producant, in Græcis autem abstineant, nisi alia vis suocet: sicut in hac voce, vbi liquida illa geminatur, sicut in Heautontimorumeno: *Oratorem voluit esse me, non prologum.* Et ex prologo Truculenti: *Sed rellegionem dat operam, ne sit reliquum.* Et illo: *Vt pernoscatis ecquid spei sit relliquum.* Nã nisi hoc soliti essent facere, nulle aliæ viæ erant ad eadem penè verba versu concludenda, vt rem nouam euitaret. Verum noua nequaquam erat: sed ab Homero vsque Nam in hymnis μέτα, in Iliade αὐτίκα, atque alia produxit. Etiámque nunc multæ nationes adeò crassè eam literam pronuntient, vt intus esse aspiratio videatur. Gabali, Aruerni, Græci, Germani, Ligures, Taurini. Cæterùm etiam alia ratio est, vt & versus ille prologi constet, neque liquida geminetur. Sanè si eam vocẽ quæ in eo versu prima est, non collidas: quod sæpe alibi & in ea, & in aliis factitatum est. sicut in Eunucho: *Vna ire cum amica imperatorem in via.* In secunda enim sede dactylus est, neque præpositio colliditur. Ita in illo si crimẽ, nihil innouabis: præsertim cùm in promptu habuit, vt pro, *nã*, subiiceret, nanque. Verum vt diximus etiã in alio prologo ide factum est, vt geminaretur, & rectè. minus verò rectè à Donato in Hecyræ prologo. *Propè iam remmotum iniuria aduersarium.* Nam tametsi geminari consueuisse fatemur, tamen non eum fuisse locum, eam affectandi nouationem, qui sibi iambum, quã docunque posset, asciscerct. Sicuti non minus infeliciter Priscianus: qui cum redducit geminare mutam diceret, idque exemplo probare vellet, attulit dimetrum Horatianũ ex Epod: *Redducet in sedem vice.* Nam quod aiat, si negem? neque enim necessitate pedis petitur debitur nobis. Quid si contendam non esse factũ ab Horatio, qui quoad potest, iambos etiã aucupatur? Quare igitur abiecerit genuinum pedem, quare admiserit spuriam literam, vt illum excluderet? Melius fecisset, si ex Hecyra illud: *Remissam opus sit vobis, an redductam domum.* Neque mirum, quæ in *reduco*, geminetur. In scena quoque primi actus quinta, cum Pamphili orationi interuenisset Mysis, atque suis vterque seorsum affectibus vteretur, versus interseruit diuersos quoque poëta, quos Erasmus confudit: sic igitur legẽdi sunt: *Hocine est humanũ factum, aut inceptum? hoccine officiũ patris? Quid illud est? Proh Deûm atque hominũ fidem. quid est si non hæc contumelia est?* Sic enim etiam alio genere Mysis vtitur iterum: *Miseram me, quod verbum audio?* Cui respondet illud Pamphili: *Quod si fit, pereo funditus.* In eadem autẽ scena versum illum: *Proh Deûm atque hominum fidem, nullone ego:* Appellat dimetrum pede redundante, laxè sane nimis. Nã quamobrem non quinarium? quare nõ trimetrum brachycatalecticum? quis vnquam audiuit versum vllũ pede esse redundante? nonne ipse ille versus talis est hoc ipso pede, quẽ dicit redundare? Illud quoque malè dignosce te visi sunt: cùm actus secundi putarunt initium, eandam esse postrema versus, quo clauditur actus primus, sic, *Ne ad morbũ hoc etiam, Pro, quid ais Byrrhia?* Nã vt hoc primum dicam, multo satius est, vt initia actuum integra sint, quàm fines. Deinde apparet properatio in Myside abeunte, vt Glycerium consolaretur. Itaque abrupit sermonem, atque abiit. Præterea inter actus vetus comœdia interserebat *ἐμβόλιμα*, choros, deuerbia, apostrophas, atque alia eiusmodi. Noua comœdia raro gregem, nisi in fine. Aliquando etiam Choragum legimus apud Plautum. Omnino autem tibicẽ canebat: quod è Pseudulo licet perspicere. *Dum concenturio in corde sycophantias, Tibicen vos interea hic delectauerit.* Tanto igitur intervallo, quomodo Charinus Mysidis expiesset versum, quem non audiret? In eadem verò scena, ita perperàm legit, vt alterum nouenarium faciat, alterum senarium relinquat: sic, *Quæso ædepol Charine, quoniam id fieri quod vis non potest. velis Quod possit. nihil aliud nisi Philumenam volo.* Cùm tamẽ duo priores optimi sint octonarij: sic, *Quæso ædepol Charine, quoniã id fieri, quod vis non potest, Velis quod possit. nihil aliud nisi Philumenam volo.* Etiam priore consilio monometrum vocat illum: *Ah quanto satius est.* Dimeter enim est brachycatalecticus. Sed & nulla necessitate mutat *abi*, in abin', siue, abeas, cùm frustra putat alioqui constare non posse versum. Nã & trochaicus est si collidas: & iambicus, si non collidas. Nam & maxima est vis eius vocalis quæ est vltima in verbo, *abi*. Sic Virgilius, eo pulcherrimo versu, quo Theocritum æmulatus est: *Vt vidi, vt perij, vt me malus abstulit error.* Et aspiratio prohibet collisionem, sicuti illi: *Hecyra est huic nomen fabulæ. hæc cum data est.* Sic imprudenter nimis elidit sibilum ex pronomine illius versus: *Sed estne quidnam esse illis vxorem dicturum. Pamphile.* Qui tamen rotundissimus sit octonarius, neque vnquam coactus. Nam quod monet, in nomine *suspitio*, tertiam à fine produci, verũ est: Sed neque noua res, neque sine ratione, Nam & Plautus ita scripsit: Re

ne in suspitione ponatur semper. *Et clandestina ut celetur suspitio.* Et satis liquet coaluisse duas vocales in unam. Nanque ab eo quod esset suspicitum, suspicitio fuit: itaque cum erit breuis, tunc intelligetur si, nec per eum longa, synæresis: ex eo quoque versu in Andria: *An non dixi hoc esse futurum? quod metuimus euenire.* Prisciani autoritate dicit volo verbum substantiuum. Quo in loco mihi oblata tam sententiam occasionem duos simul emendandi magnos viros: illum qui errauit, hunc qui non correxit. Est enim integer octonarius. Illud vero eius proprium est, cuius culpam in alium transferre nequeas. Nam verbum substantiuum, *abfuerunt*, trisyllabum professus est eo versu: *Cum in proximo hic sit alii quos ac fuerant litera.* Qui tamen versus senarius tam omnino habet in quarta sede ... tamen etiam ... alias suis, nisi alter ego errore culpam cumulasset, cum syllabam auferri iubet syllabam ex eo versu, *Susinge in ... si unquam ... placet?* Integer enim senarius est etiam citra ablationem, spondei, dactylo, anapæsto, duobus dactylis, & post eum iambo. Ille tamen e transferri syllabam inferius in superiorem: contrà debuit transferre in Hecyra, neque transtulit: *Quæ dico paratæ ... gerrò hoc ... ad Vxorem, hæc ciues, ... consilio ...* Sicut interiectionem quoque debuit transcribere priori versui in Adelphis, ut sic legeretur: *Syre præceptorum plenus istorum ille. ph. ... Tam habui ... sit feruo.* Relinquit etiam in Hecyræ versu verbum, ut sit septenarius, ac parti priori: sic *Te cum ... dixit ita ut iubes facerem pater.* Non debet errati censeri loco, illud in Andria eo versu: *Tu rem impeditam, & perditam restituas? hem quo fretus sim.* In quo dicit *hem* extra versum esse additum potius: quàm positum à poeta: cum tamen mutila sit sine eo sententia: & sibilum elidi videmus etiam in multis locis. Sic audacter nimis aufert verbum, *cupio* ex illo Eunuchi: *Cupio aliquos parare amicos beneficio meo.* Cùm tamen commoditer exiret vocem sequentem, sine ullo carminis detrimento etiam sententia rotundiore. Sed aut sit proceleusmaticus primus pes, & alter amphimacrus: aut pronomen possessiuum: quod postremo in loco est, demittatur in versum alterum subsequentem, qui nihilominus sit senarius: sic: *Meo. tam amabo adiuta me, quo id fiat facilius.* Nam *facilius* eodem modo trisyllabum est, quo *potius* bisyllabum. Eligat autem lector, quod magis est ex animi sententia: quandoquidem etiam apud Lucretium, *alius*, ita bisyllabum accipitur, ut cauda dactyli sit. Iniquior fuit illi versui ex Hecyra ex quo, *dum*, particulam expletiuam exemit: qui tamen cum sequentibus, cúmque præcedentibus octonarius sit: *Mane dum sodes, timeo, ne aliud credam, atque aliud nunties.* Hoc ibi cùm adimit, ita alibi æquè importunè addit de suo: ut ad eum versum ex Eunucho: *Par pari referto, quod eam mordeat.* Modò ait *nunc*, modo *mox*, modò *sic*, modo nescio quid. Ego verò nihil immutandum censeo de eius loco poëtæ: qui integrum prouerbium, sicut circunscribatur, ita interseruit trochaico tractu: quare audactus etiam, *remordeat*, suppositum est. Nam si quid addas, versus non constat: si nihil addas, ad concinnandum trochaicum nihil est opus. Et non solum hoc exemplo in omnibus legitur exemplaribus, sed etiam eadem fide recitatum à Cicerone in epistola ad Lentulum. Verùm apposuit pari audacia aduerbium, *nunc*, ei versui: *Ab orpacio ... è quo modo hunc abeam nescio.* Neque enim vocalis eliditur, sed perstat longa ante aspirationem aduerbij, *hinc*: & trochaicus decurrit octonarius aut dactylicus. Sicut in verbo monosyllabo nulla item collisio fit, neque in aduerbio, eo versu: *Ora me, obsecro te vero Phædria, i intro, hei, hei.* Corrupit etiam syllabarum quantitatem in illo eiusdem fabulæ: *Sic est, inuenia hodie parem ubi pol referam gratiam.* Ausus est dicere aduerbium *hodie*, primam producere: quoniam, inquit, idem sit, ac si dicas, hoc die. Ac quod nusquam est, narrat. Nam cùm est, hoc die, propter positionem producitur. Nam suapte natura breue pronomen est: sicùt eius compar, *hic*. Græcum enim est, ὅ. Quare illud Virgilianum: *Hoc erat alma parens.* Non solùm propter interrogationem, sed etiam ob syllabæ firmitatem, legunt, *hocce*, ij qui existimarunt sunt doctiores. breue enim fuisse vel inde deprehenditur, ubi consonante amissa in aduerbio, *hodie*, correptum est: quod etiam exemplo inuenias ex versu Hecyræ: *Visum est. certo ne? certe Deus sim. si hoc ita est. verum reperies.* Est enim pronomen, *hoc*, secunda syllaba dactyli, qui in quinta sede est: quamobrem versus, de quo nunc controuersia est, septenarius est iambicus. In conuiuio autem poëtico. Illum ex Eunuchi prologo: *Habeo alia multa quæ nunc condonabuntur:* Ait mendosum esse: neque enim scazontes in ea genera carminum admitti: itaque ut metrum corrigeret, linguam Latinam deprauauit, cum supposuit, *concorabitur*. Nam quis dicat, *Tu consecraberis à me commentarios?* An verò etiam *...* ausus est, & tectum apponere tamen casum? Atque ego puto veteres excitandi spectatores gratia, næuos hosce aspersisse: neque in ea re falsus sum. Nam qui decuit minus, spondeo claudere iambicum, quàm dactylicum sistere? At quantum decoris addit affectui, cum diximus in inferiis filiolæ nostræ, sororis tuæ lectissimæ Syluiæ: *Heu heu quonam animam, quo carmine compellabo?* Sed

de his

de his numeris in tertio libro Poëtices ibi satis est disputatum. Ita grauitatem, & lenitatem, & constantiam animi ostendens Terentius, remisit de iambi acerbitate. néue sine exẽplo fecisse eum arbitrere, habebis ex Prologo Amphitruonis vnum: *Quod ego huc processi sic cum seruili schema.* Est enim, χῆμα quanquàm non sum nescius viros doctos sublata aliunde syllaba schemate, legere solitos: quare aliud habeas ex Asinaria: *Agè nunc refice etiam canem molo ne fraxit.* Neque enim sequentur ana logiam, qui *fraxeris*, legerint. nihilo sanè melius. quàm si *fixeris* & *accepsiris*. pro faxis, & acceptis. malim. sicut in Captiuis: *Nunquam istuc dixis neque animum inducas tuũ.* Accipies etiam vnum ex eadem fabula: *An me ferè consimilem faciam, vt prædixti.* Adducerem & ex Casinæ prologo. nisi suspicarer verba esse transposita: *Cleromena hæc vocatur comædia Græcè.* Sicut ex eodem alterum: *Ratione vtuntur: leuis neminem positum.* Sed profectò & alibi multis locis, & in Pœnulo: *Gerra germana atque edepol λῆροι λῆροι.* Ac ne in illis quidem seruauit Latinitatem: *Ne te iratus suis sæuidicis dictis protelet scio.* Substituit enim pro sæuis dictis, sæuidicis, at sæuidicum, mobile nomẽ est. cui igitur nascebitur an ille inuenit vsquam in naturæ legibus, accidens sine substantia? In eadem autem scena etiam pedum numerus eũ fugit. nanque iambicum senarium hypercatalecticum dixit illum: *Non possum adesse, ah quid agis? quò abis Antiphilomane.* Habet enim duos dactylos alterum alteri subeuntem ante postremum iambum. Æquè autem incommodè ex Heautontimorumeno brachycatalecticum nominauit illum. In quo periculum potius imminet. ne quid redundet: *Et illam simul cum nuncio tibi hic ego affuturã hodie scio.* Est enim quadratus iambicus. Sicut illũ quoque minus bene octonariũ hypercatalecticũ *Probe hunc filium scis esse? audiui an Asia. non est peior.* Nam si iambum in prima sede statuas, & creticum in secunda ob positionem, aut dactylũ ex natura syllabæ, septenarius est. Sed, *audij*, pronunciandum est, vt *Asia*. sit anapæstus. Sin malis trochaicum, non collidas aduerbium, *probè*, & erit anapæstus prima in sede. eritque octonarius, trochaicus, catalecticus, & *Asia.* bisyllabum. In Phormione frustra laborat transponendo verba, vt numeris consulat, eo versu: *Vt ad pauca redeam, ac mittam illum enoptias.* Mauult ita legi: *Ad pauca vt redeam.* At verò verbum, *redeam*, bisyllabum esse, vel sexcentis locis, vbi opus est, constat. Eximit etiam vocalẽ huius præpositionis, *per*, eo versu Adelphorum. *Per oppressionem vt hanc mihi eripere postulet.* At verò, quid fuerit dicere. *propressionem?* nempe frigidum admodum est, ne dicam absurdũ, nouum fugæ genus, quò euitet creticum fatalem illum: cùm tamen adeò molliter pronunciari possit, vt vix diuertat à natura spondei. Sed iam vereor ne quis eorũ, quos ille multis locis premit fabulis atque irridet, reponat ei gratiã: cùm in verbo, *postulo*, sciant ab ipso exemptum mediam vocalem. Magno enim in periculo est, ne ab illis barbarus appelletur: propterea quod Germani, præsertim nostrates Vindelici, Carini, Norici, item Serui, Saxones ita illud verbum pronũciant, vix vt eã vocalẽ exaudias. Verùm equidem, neque irridebo maternos auos meos, neque hominis consilium, quippe qui memor sim eius versus ex Casina: Nunc ne tu responderem postules me tibi. Non igitur iudicium reprehendo, sed iudicij locum. Ei enim versui optimo atque pulcherrimo quadrato, ex Andria, hanc iniuriam faciebat: *Cum is nihil promereat postulare id gratiæ apponi sibi.* Verùm & hic nihil necesse habeas excidere, & primam natura cùm corripiat, non potuit sibilus impedimẽto esse in illo Casinæ versu, quin vnico tantùm tempore proferretur. factum enim est ex posse, & tolere. Neque enim literas geminabant, quod etiam durat in præterito, *tetulit* & *teram* simplici elemento scriptam in libris augurum, ait Varro. & hoc monet nos plurimis locis Verrius, eiúsque interpres atque imitator Festus. Cæterum Erasmus vtinã eam curam alium in versum transtulisset, ad nomẽ hoc, *periculo* potius quàm tolleret omnem sermonis elegantiam, atque adeò Atticismum: quippe pronomen, *hoc*, est autem ex Andria ist *Sine omni periculo. nam hocce haud dubiũ est, quin Chremes.* Præsertim cùm anapæstus esse potuerit in primo pede. Nam, *omnis*, primam corripit naturã ductũ enim est παρὰ τὸ ὁμοῦ. Vniuersitas enim fit ex rerum coniunctione. Est enim vniuersum, extra quod nihil est. Neque illas mutam ac liquidam potuisse cogere syllabam ad producendum, & pueri sciunt, & Priscianus docet ex Callimachi versu. Maior verò difficultas obiicitur in nomine hoc, *voluptas*: ex quo ille vocalem mediam auferendam censet, eo versu Andriæ: *Quòd voluptates eorum propria sunt. nam mihi immortalitas.* Nonnihil verò est, si sit ita pronunciandum. *Voltas*. nihil enim ad Theutonicũ sonum accedere potest propius: atque hoc vt effugeremus, aut constitueremus creticum in prima, aut etiam anapæstũ. Correpta enim coniunctio est alibi, vel iudicio illius: quare hic quoque esse. At frustra videret laborare: quoniam duo versus in Casina sunt nihilo nobis secundiores. *Sine tuos ocellos deosculer voluptas mea. Quid deosculer te? que reliqua voluptas mea?* Nã nisi, *volup.* legas, aut facias anapæstum, sanè a[l-]

pta est pronunciatio. Sed *voluptas*, fuit volupetas, a volo & peto. que omnia cùm sint breuia, non immutarunt naturam. Nam sic quoque corripias in versu ex Heautontimorumeno, si ita legas ex Bembi codice: *Nec mihi fas esse vlla me voluptate hic frui.* Quanquam codex ille, de quo vir doctissimus atque sanctissimus meritur nostros, plus habuit tum apud nos venerationis, ob vetustatem, tum apud illum opinionis ob nouitatem, quàm quantùm re ipsa præstare valuerit. Omitto enim quæ ad priuatarum vocum pertinent rationem. nam eas. In Originum libris tibi satis explicatas puto. At quod ad versuum ipsorum tractus spectat, operæpretium est animaduertere multos, qui non cõsentiunt: veluti è Phormione hûc: *Quæ si astu non prouidentur, me aut herum pessum dabunt.* Ita dico apud hosce qui creticum recipiunt nullum: in nostratibus auté mollius legitur sic: *Quæ si non astu prouidentur.* Vbi octonarius est. Item ex Heautontimorumeno sic legit: *Pergin' mulier odiosa esse? nullamne ego rem in vita mea.* At in nostris sic legitur: *Venire in mentem mihi nunc. ob pergin' mulier esse? vllamne ego.* Vbi vides, si addas omnia illa verba, quæ præcedunt exprobrationem senis, versus fiat stadio longior. at illi octonarij sunt. Verùm lepor quoque in verbis est illis, *Ob pergin' mulier esse.* plus enim est esse mulierem, quàm odiosam. In altero auté sequente: *rem vnquam volui, quin tu in ea mihi aduersatrix fueris Sostrata?* Videtur syllaba redũdare. sed *mi*, pronunties, non *mihi*. Bembus autem ita legit, vt vna deficiat: sic: *Volui: quin tu in ea mihi fueris aduersatrix Sostrata?* Locutionem quoque non leuiter pertranseas. Ille enim dicit, nullámne rem volui? sané tolerabilis sermo, cum verbo hoc, *volo*. Nam negatio quæ est in nomine, in verbum transit, & fit, vllam rem nolui. Non possis verò dicere cum verbo substantiuo, nullàne res est: quonam modo nanque esset, si non est? neque melius procedit ille ex eadem quem nos sic: *Sustulisti sic est factum. omnia, ergo herus damno auctus est.* Ille sic: *Sustulisti. sic est factum. omnia, ergo herus dãno auctus est.* At duo sunt, quæ dissuadent esse recipiendum. Primùm versus, qui trochaicus sit: quare in quinto pede iambum statuit: nos anapæstum. Et minus simile veri fuit, domi educatam, atque herum latuisse. erat enim modica domus, quæ vel cœna Bacchidis premeretur. quare inepta fuisset interrogatio. Neque fuisset auctus damno. quoniã domi educasset: sed quoniam filiam, cui dos paranda esset. Itaque non foris educandam dedit, sed exponendam. Præterea plus impendii est, si foris educantur liberi, quàm si domi. Sed & ille in Eunucho, toto verbo longior est, temere repetito. *Idque adeò visum. visum sideris? sic. quis nam hunc à Taide exit?* Sed vbique videtur non minimi iudicij quispiam neglectis numeris leporem quæsisse orationis. sicut in eadem fabula: *Nihil præter promissum.* At nos legebamus: *Nihil prætermissum.* Verùm hic argutia etiam dimensionibus suum reliquit locum. si *nihil*, sit monosyllabũ. quod frequentissimum est. Vult dicere, Phædriam nihil præstaturum eorum, quæ militi pollicebantur, neque quicquam illum præter promissum laturum: Sed in eadem lepor quoque nitidissimus est, iis versibus: *Illum liquet mihi deierare mensibus Sex, septem prorsus non vidisse proximis.* Nostri vulgaté nimis legebant: sex vel septem. Cæterum & à numero excluditur coniunctio, & à sermonis puritate: sicuti cùm dicimus, quinquaginta plus minus annos natus sum. Illud quoque lepidius videtur in Heautontimorumeno: *Confitere tuam obsecro. istinc inimicus fiet:* Quàm quod legitur ab Erasmo & aliis: *Confitere tui. non esse? ah obsecro te. istinc inimicus fiet.* Splendidior est oratio repetita negatione sensu non verbis: & necesse est ita legi, quoniam præcedentes versus hic concinnat: quos versus tam Bembus, quàm Erasmus malè disponit. Bembus sic: *Subditum se suspicatur. subditum? ain tu certè sic erit mi vir.* Erasmus sic: *Subditum se suspicatur. subditum? ain' tu? certè inquam mi vir.* Verùm vterque longior est. Erasmianus vna syllaba: alter autem etiam pluribus. quare ita legendi sunt, vt sint trochaici octonarij catalectici: *Subditum se suspicatur subditum? ain' tu? certè inquã. Mi vir. confitere tuam obsecro. istinc inimicus fiet.* Sic etiam ex Adelphis. illis duobus versibus. neuter est audiendus. Bembi codex sic: *Obsecro mea nutrix, quid nunc fiet? quid fiet rogas? Rectè adepol spero. modò dolores mea tu occipiunt primulũ.* Erasmus sic: *Obsecro mea tu nutrix quid nunc fiet? quid fiet rogas? rectè.* Ergo Erasmus malè collocat aduerbium, *rectè*: Bembus malè omittit pronomen, *tu*, vt sint iãbici quadrati. Hæc quidé manifesta lectio, at illa ambigua, vtra probior sit? In Heautontimorumeno vetus exemplar sic habet: *Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere? & Quòd illum insimulat durum, id non est nam parentum iniuria Vniusmodi sunt fermè: paulò qui est homo tolerabilis. Scortari crebro nolunt, nolunt crebro conuiuarier.* Bembus & aliquot eximit verba, & alia serie digerit numeros *Hunccine erat æquum ex illius more. an illum ex huius viuere? Et quod illum insimulat durum. id non est. Nam parentum iniuria, vniusmodi sunt ferme. Scortari crebro volunt. volunt conuiuarier* Sed numeros obteris Bembus, quarto versu in quo & trochæum inuenias tertia sede, & iambum sexta: quare erro-

rem

rem subesse necesse est. & confundit versuum tum generatim quantitates. Nostra autem lectio horum nihil. sed asperior visa est in sententia: cùm tamen non sit. nam ita dicit patres ductos nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui pauló est tolerabilior, ali qua sanè patiatur: sed nō crebró ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius, cum in singulari dixit, *paulo qui est tolerabilis* debuerat subdere, *non vult crebró scortari liberos suos, non vult crebró commissari* Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. At in singulari tolerabilē posuerat, quoniā rariores sunt. Ita mutat numerum in Eunucho: *Eunuchum porro dixti velle te. Quia sola vtuntur his reginæ.* Quam mutationem aliquis minus commodā cùm putaret, sublatis illis verbis, *pauló qui est homo tolerabilis*: quæ vitia prohiberēt patres in nostra lectione, ea fecit patrare flagitia filiis in sua. Hæc sunt Syluiole fili, quæ laboriosissima opera excussi tibi: maiorène tædio tot ineptiarum, an metu, ne pari inscitia caperere. Omisi veró multa carmina controuersa, aut ambigua, alia vasta: quæ etiam si ad sanitatem redigantur, at cura ista nostra vel sic longè minora sint. Verùm enimuero neque tibi puerilia videri debent, qui ista ætate literariæ laudis aditum omnem explorare iuberis ab indole tua, quæ magna ac multa pro mittit nobis: neque mihi plebeia adeó, in quibus, omissis studiis grauioribus, tantos illos viros elaborare aliquid non pœnituit. Qui si quibus in locis lapsi sunt, vel hoc ipsum eis debeatur, quod nos excitarint ad veritatem. Cuius splendorē, fili mi, quouis nomine chariorem habere debes. Magnum fuit Erasmi nomen, præsertim in Germania literis renascentibus: maius futurum, si ille minor esse voluisset. Nunc fretus ingenii sui magnitudine, multa tractare aggressus est, pauló minus accuratè: ita à nominis claritate profecta confidentia præcipitem illum egit, non sine dispēdio multorum studiosorum: qui omnes cùm docti esse vehementer exoptarent, pauci autem laborarent. omissis ærumnis, quæ ipsis in antiquorum lectione multæ exequendæ erāt, compendium nacti eorum quæ Erasmus in vnum coëgisset, ei de omnibus fidem ita habuere, vt etiam extantibus priscorum monumentis, vnde, ille vel aliquando non bona fide accepisset, Erasmi nomen nō pro teste, sed pro iudice citent, atque alieni laboris non quasi beneficiarium faciant authorem. Quare vobis omnibus eius nominis studiosis, inter quos me quoque sanè esse non nolim. cōmodè ostendimus, atque opportunè quid cuiúsque iudicij sequeremini. Quód si quis, vt est ingenium quibusdam barbarum ac ferum, pertinacius negligat foueatque ignauiā suā: te saltē habeamus ab erroribus eiusmodi segregatum. FINIS.

Henrichi Loriti Glareani Heluetij, De metris Comicis iudicium.

EXIMIO VIRO D. GErardo Gizano Burgundioni Sequano, optimarū disciplinarum, ac Iurisprudentiæ callētissimo.

H. GLAREANVS S. D. P.

TImon Pyrrhonis, vt Athenæus Appellat, genere Phliasius, vt Laërtius Diogenes: Sillorum ille petulantissimus scriptor, vt est apud Gellium, interrogatus ab Arato, Achæorum duce, quo pacto quis tutó, ac sine menda, Homeri opera adipiscatur possideátve: Si quis, inquit, vetera exemplaria nactus fuerit, non ea, quæ nuper emēdata sunt. Subiiciam veró ipsius Laërtij de hoc Timone verba Græca, φασὶ δὲ ὁ ἄρατος πυθέσθαι αὐτοῦ, πῶς τὴν ὁμήρου ποίησιν ἀσφαλῆ κτήσαιτο, τὸν δὲ εἰπεῖν, εἰ τοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις ἐντυγχάνοι, καὶ μὴ τοῖς ἤδη διωρθωμένοις. Id hercle Gerarde suauissime mihi hac tēpestate vsu venire videtur in eminentissimo illo Latinæ Comœdiæ authore, quem maximi semper Cicero ac veterum plerique fecere. Terentio, inquam, vnico purè loquentium scopo In quem tot extant hodie iampridem edita commenta, tot annotationes, tot assuta emblemata, vt singularis impudentiæ videri possit in eundem plura conscribere Atqui, si quis, vel mediocris iudicij homo, cuncta ea perpenderit, iustáque lance examinauerit, comperiet sanè pauca alicuius momenti, multa inepta, multa perperā prodita. Vt quid enim dicam de Guidone quodam Iuuenale, homine pfectó ad hoc negotij inepto? Quid de Commentariis illis, quæ Seruio falsó adscripta, non ante multos annos Venetiis excusa sunt. quibus tota vita nihil vidi insulsius? Quid de aliis innumeris quotidie emergentibus? Donati, vt titulus præ se fert, Commentarij, ipsi oppidó elegantes & arguti. Verùm neque vnius hominis, sed sæpe in vnam scenam quatuor (quod cū iudicio legens qui-

uis facilè perspexerit) neque integri, sed mutili, sed corrupti: deniq; perperàm nostra ætate à multis tractati. Ante annos aliquot Politianus, ex nescio quo vetusto codice conatus est carmina in certã redigere seriẽ. Post eum Erasmus præceptor noster Venetiis apud Aldũ. Nec infeliciter ea res cessit, verũ vt sunt res mortaliũ, ablatis erroribus, & pulchrè omnibus in ordine redactis, nõ ita multo pòst rursus cuncta turbata sunt, & intra triginta annos, author ita à priore emẽdatione exorbitauit, vt Erasmus iã extrema ætate, alterã adhibuerit manũ, sed quatuor duntaxat dierũ opera, vt ipsemet in earũ annotationũ præfatiõe fatetur, vsus ibi codice meo, in quo pleraque annotata erãt, vt ipse scenis præfixit titulos. Quam rem non admodum æquo animo tuli. Nam ego mihi ea non aliis notaueram, nec in hoc certè vt ederentur. Itaque ea res occasionem dedit mihi, vt ad has nugas denuò relapsus, totum authorem reuisere voluerim, & de omnium, quæ apud hunc Authorem sunt, carminum ratione meum Lectori iudicium aperire. Verùm hic mihi pro se quisque animum intendat velim, ac mecum etiam atque etiam cogitet, quidnam causæ fuisse existimemus, quòd veteres Grammatici, quoties de metris carminibúsque scribunt, adeò pauca, ac propèmodum nulla huius Poëtæ attingãt vt miraculo mihi fuerit, vnde tantum silentium. Quod ita esse quis non videt in iis, quibus de paulò antè diximus commentariis Donato ascriptis? qui vix centesimo quoque versu, vel semel de metri ratione quicquam memoriæ prodant Priscianus tandem, vt Grammaticorum veterum tempore, ita corũ omniũ eloquentia postremus, eam rem aggressus est, sed mutilum lacerúmque ad nos eius opusculum peruenit. In eo tamen, cùm totum perleges, hoc inuenias, Latinos Græcis longè maiore licentia vsos. & inter Latinos maximè Terentium, quod Erasmus ipse quoque fatetur. Hem optime lector, illuc volueram. Id mihi satis fore arbitror ad ostẽdendum, quod paulò pòst aperiã. Verùm, quæ ex Hephæstione Grammatico de carminibus Iambicis prodita sunt memoriæ, subiicere placuit, vt lector videat quàm paulatim magis magisque deficere cœperit huius carminis ratio à prima authorũ institutione, deinde ire cœperit præceps, donec ad hoc licentiæ peruentum est. Iãbicum, inquit, Carmen in regione impari Iãbum recipit, & per resolutionem longæ syllabæ Iambi in duas breueis, ibidẽ Tribrachyn. Admittit etiam Spondeum, ad tardandam Iãbi celeritatem: per resolutionem verò primæ Spondei, recipit ibidem Anapæstum, & per resolutionem secundæ, Dactylum, & per resolutionem vtriusque, Proceleusmaticum. In pari autem Iambum, ac Tribrachyn. In hoc tamẽ duntaxat Iambum. & quòd vltima indifferens syllaba, etiam Pyrrhichium. Hæc ex illo. Quibus perspicitur sex pedes carmini Iambico locis imparibus congruere, Iãbum, Tribrachyn, Spondeum, Dactylum, Anapæstum, & Proceleusmaticum. Septimum etiam Pyrrhichium, sed vltimo duntaxat loco, vt potè aduentitium propter vltimam indifferentem. Paribus autem locis duos tantùm, Iambum & Tribrachyn. Quòd si hoc licẽtiæ accidit, cùm apud Græcos, tum apud Latinos iustæ legi carminis, quæ vnum Iambum, vnde & nomẽ habet, agnoscebat, quid putamus accidisse postea eidem, quando propè nihil pensi fuit quibusdã, quibus locis, paribus imparibus, quos ponerent pedes, quod de Terentio adeò verùm est, excepto vltimo loco, vt negari prorsus non queat. Itaque (dicam enim quod sentio) vt ad tardandam Iambi celeritatem prior syllaba longa suscepta est, ac Spondeus factus, deinde resolutione vtriusque syllabæ adsumpti sunt Tribrachys, Anapæstus, Dactylus ac Proceleusmaticus: cui dubium videri poterit, consimili licentia, vel ad Anapæsti, vel Dactyli tardatiõe admissum esse Creticum, quẽ & Amphimacrum vocant, quod Erasmus ex Prisciano ait, & contrarium eius Amphibrachyn? quod ipsum multis apud hunc authorem locis clarum euadit. Denique vnius syllabæ commutatione Bacchium, varius etiam Pæanas, vt in hoc opere cursim indicabimus. De Creticis non est dubium. De Bacchio autẽ, Amphibrachy & Pæanibus fortè quibusdam dubium videri queat: Sed adductis locis, lector, quando in aliis videat tantùm licentiæ admissum, ipse secum dispiciat, quid iudicatu optimum videbitur Nam ea de re cum nemine certauero Certè per hosce pedes Creticum Bacchium, Amphibrachyn ac Pæanas, non minus huius Poëtæ versus excusationem habebunt, atquè per priores: imò meo quidem iudicio, non paulò melius consultum videbitur sic carmini, quàm tot πωίζοντι, οὐνεκαρχα, οὐνεστι identidem inculcare, ac carmen tortum ac insuaue reddere Ego ab Actore prolatos versus integerrimè puto, & eum, non nisi consuetas elisisse syllabas. quod vt fieri potuerit, hi pedes dictionis maiestatem adiuuant. Vix enim mihi persuasero Actorem pronũciasse *Mum gnatum, Meus carnifex, Tust*: pro: Meum gnatum, Meus carnifex, & Tuum est. Atqui bacchius pro Spondeo hoc vulnus sanat. Cæterum quæ hic de Iambico scribo carmine, prorsus etiam de Trochaico intelligi volo. Nam quanuis Iambicum Trochæum, & contrà Iambum Trochaicum respuant, tamẽ ita sunt

ita sunt vicina inter se, vt vnius syllabæ absorptione, alterum ex altero fieri queat: quod Terentianus elegantissimus Grammaticus, nõ minus eleganter quàm copiosè descripsit. Nimis longa præfatio fuerit, si horum omnium exempla subiecero, cùm in ipso opere toto id passim indicauerimus. Et cum pertinacibus neutiquam profuerit magnopere certare, res ipsa satis clara est. Suo quisque vtatur iudicio. quod mihi ad carminis integritatem conducere visum est, id ego ingenuè & absque fuco tradere non sum veritus. Clamabunt quidam, sed frustra. Ad huiusmodi latratus meæ aures iampridem obsurduerant. Volo, ratione conuincar, non latratu. Verùm de hisce satis. Hoc etiam Lectorem admonitum velim, me sæpe & collisionem indicasse, & pedem, vt quod libuerit, quisque arripiat. per me sanè licebit. Denique nonnunquam alterum indicasse, alterum omisisse. Etenim perquàm tædiosum mihi videbatur idem idem repetere, plus tamen incu'cauimus, quàm putem necesse fuisse. Sed malo in hanc, quàm in alteram peccare partem. Nec opus habeo, opinor, admonere, quædam ita frequenter poni à Poëta, vbi mali. s literam abiicere, quàm exterum adiungere pedem: qualia sunt *satu, migu opus*. Ita d in *quid. quod. sed*, & finitibus. Quædam indifferenter esse vel monosyl'aba vel disyllaba: vt, *Mi, mihi: Nisi, nisi: Nil, nihil*. Et si qua sunt alia. Quædam, vltimam in i vel corripere, vel producere: vt *mihi. tibi. sibi* Et haud scio sintne eiusdem ordinis *Quasi, Nisi: Certe* Vt aduerbium, est auceps posteriore syllaba, vt priora. Quæ omnia multum negotij vbique facessunt nobis. Sed nolo diutiùs te obtundere humanissime D Gerarde. Tute scis quanto labore hoc opus mihi constiterit, vnà cum tuis duobus eruditissimis sodalibus, Burgundis, ac eiusdem Iurisprudentiæ, tum aliarum disciplinarum studio deditissimis. D. Petro Pe tiemãdo, ac D Gulielmo Barotio, qui aliquan diu nostræ adfuistis mẽsæ: & hoc anno omnibus adestis omnium doctorum virorum prælectionibus, cũm priuatis tum publicis, vt nõ mihi modò, sed & omnibus huius vrbis hominibus, doctis pariter ac indoctis, miraculo sitis diligentia ac sedulitate. Deus Opt. Max. bene fortunet, quod tam feliciter cœpistis, tã sedulò prosequimini, tam perseueranter ad finem gloriæ eius deducere contenditis. Certè domui meæ tanta honestas ex optimis moribus vestris quotidie, meis quotquot adsunt, iuuenibus accrescit, tãta studiorum alacritas ex hac diligentia omnibus nascitur: denique vestra authoritas locum hunc nobis tanto quam antea, augustiorem effecit, vt meritò gratuler nõ mihi modò, sed Vniuersitati ipsi, & toti oppido. Tu mi humanissime Gerarde Importunitatem meam boni consule, ac nos ama. Bene vale, vnà cum omnibus commilitonibus tuis Sequanis. Friburgi Brisgoiæ ad Herciniam syluam, à CHRISTI Natali, M. D. XXXIX. Cal. Martiis.

EIVSDEM GLAREANI, XXVIII. communium pedum Typus.

HIC adiicere volui, cãdide Gerarde, Typum in quo omnes, quibus Terẽtius vtitur, pedes comprehenduntur, disyllabi, trisyllabi, ac tetrasyllabi. Haud ignarus Græcos & pentasyllaborum & hexasyllaborũ pedum nomina memoriæ prodidisse, vt numerus in extimis fuerit LXIIII. pedum. In vniuersum verò CXXIIII. Id nobis cum sanè portentosum visum esset, neglectui haud abs re fuit, nec magis necesse visum, quàm heptasyllaborum, octosyllaborũ, ac deinceps aliorum noua confingere nomina. Lector opellam hãc boni consulat.

Pedes in vsu frequentiori sunt XXVIII.

			Vt
IIII. *disyllabi*		*Pyrrhichius*	*Deus:puer* vv
		Spondeus	*Audax* - -
		Iambus	*dies* v -
		Trochæus	*Mater* - v
Octo trisyllabi		*Dactylus*	*Tityre* - v v
		Anapæstus	*Species* v v -
		Tribrachys	*Dominus* v v v
		Molossus	*AEneas* - - -
		Amphibrachys	*Libellus* v - v
		Amphimac.Cret	*Castitas* - v -
		Bacchius	*Egestas* v - -
		Antibacchius	*Celaro* - - v
XVI. *tetrasyllabi*		*Procceleusmaticus*	*Philosophus* vvvv
		Dispondeus	*Oratores* - - - -
		Diiambus	*Amœnitas* v-v-
		Ditrochæus	*Cantilena* -v-v
		Antispæstus	*Alexander* v--v
		Choriambus	*Pontifices*- v v-
		Ionicus à minore	*Diomedes* v v- -
		Ionicus à maiore	*Demetrius* - -v v
	Pæan	*Primus*	*Lætitia* - v v v
		Secūdus	*Potentia* v-v v
		Tertius	*Alienus* v v - v
		Quartus	*Celeritas* v v v -
	Epitritus	*Primus*	*Sacerdotes* v ---
		Secūdus	*Conditores* - v- -
		Tertius	*Concordiæ* - - v -
		Quartus	*Cōstātinus* --- v

DE CARMINVM attributis.

QVando verò per totum hoc opus Catalecticorū Acatalecticorúmque metrorum mentio facta est.nec ratio eorū omnibus nota est, pauca pro rudibus adnotare placuit.Sciendum igitur,tum verè carmen integrum & Acatalecticum dici,cum ad parem venit pedum numerum.nempe ad binos,quaternos, senos, octonos pedes.Sin ad imparem numerum deuenerit, imperfectum dici,idque bifariam accidere.Vel abundantia(quod vna duntaxat syllaba euenire solet) ac id Hypercatalecticum dici.Vel defectu idque rursus bifariam,aut vnius duntaxat syllabæ defectu,id Catalecticum vocari:aut duarum syllabarum,siue quod idem est,vnius pedis,ac id Brachycatalecticum esse.Vnde breuiter definitiones eorundē ita colligunt.Catalecticum(inquiunt)est, cui vna deest syllaba:Brachycatalecticum, cui duæ syllabæ aut plenus pes deest? Hypercatalecticū,cui syllaba abundat.Acatalecticum, cui superest,aut deest nihil.Item notandum(ne forte hoc scrupulum culpiam iniiciat)Trochaica,quia Trochæus

chæus in breuẽ finitur, frequentius esse Catalectica quàm Acatalectica, Iābica contrà Sed hoc quoque in primis notatu dignũ: In Trochaicis Iābicisq. binos pedes in singula venire metra siue singulas mensuras. Vnde dimetra quaternûm, Trimetra senûm esse pedum. Inde cõtigisse vt iidẽ Trimetri, qui Senarij dicãtur versus, Tetrametra esse octonûm pedũ, Eadẽ quadrata à quatuor mensuris, & Octonaria ab octonis pedibus dicta Romanis. Porò de Iābico carmine Hephæstionis sententiã in Præfatione diximus. Cæterum cùm tam varia, ac portentosa propémodum à nostris Grammaticis de vtroque genere prodántur, operæ pretium me facturum existimaui, si id negotij succincto quodam compendio, ac vno aspectu lectoris oculis subiicerem, vbi tum Trochaicorum, tum Iambicorum carminum contrarias rationes videret à Monometris ad vsque Tetrametra. Id'que quadruplici formula, Brachycatalectica, Catalectica, Hypercatalectica ac Acatalectica, vt nullũ omnino carmẽ apud Terentium sit, quantumuis tortum, quod nõ in aliquam istarum formularum cadat. Vbi tamen admonitum lectorem velim, non ex æquo omnibus his Terentium, aliósve authores vsos. Quædã enim in omneis Comœdias adhibent quibusdam rarius vtuntur, quibusdam nunquam. Iambicis Trimetris Acatalecticis, tum Catalecticis Terentius frequentissimè Tetrametris cũ Acatalecticis vtitur: Dimetris rarissimè Inspersis alicubi ac obiter infertis. Idẽ de Monometris omnibus dico. Trochaicis Tetrametris Catalecticis vtitur frequentissimè: Acatalecticis ferè nũquam. Nã in omnibus hisce Comœdiis vltra quatuor eiusmodi versus nõ reperias, & eos nõ admodum certos, vt in opere ipso ostendimus, vbi fors obtulit, Trimetris Trochaicis semel vsus est in Andria Actus quarti Scena prima per tredecim, vt diximus, versus: alibi nusquã vltra binos aut ternos eius generis reperias.

IAMBICORVM A MONOMETRIS ad vsque Tetrametra generalis formula, de qua quinque fermè apud Terentium Species, hîc asteriscis notatæ, reperiuntur.

	Mūsă Dĕā.	*Monom.acat.*
	Mūsă Dĕā sūnt.	*Mono.hypercat.*
	Mūsă Dĕā bŏnā.	*Dime.brachy.*
	Mūsă Dĕā sŏrōrēs.	*Dimetr.catal.*
*	*Mūsă Iŏuīs sūnt fīliā.*	*Dimet.acatal.*
	Mūsă sŏrōrēs sūnt Mĭnēruā.	*Dimet.hypca.*
	Mūsă bŏnā sūnt fīlĭā Iŏuĭs.	*Tri.brachyc.*
*	*Mūsă bŏnā, Mūsă Dĕā sŏrōrēs.*	*Trimet.catal.*
*	*Mūsă Dĕā sūnt fīlĭā sūmmī Iŏuĭs.*	*Trime.acata.*
	Mūsă Iŏuīs gnātā, sŏrōrēs ĕt Mĭnēruā.	*Trimet.hypc.*
	Mūsă, bŏnā Dĕā, sŏrōrēs fīlĭā Iŏuĭs.	*Tetr.brachy.*
*	*Mūsă bŏnā sūnt fīlĭā sūmmī Iŏuīs, sŏrōrēs*	*Tetra.catal.*
*	*Mūsă bŏnā Dĕā, sŏrōrēs fīlĭā, sūmmī Iŏuĭs.*	*Tetr.acatale.*

TROCHAICORVM EADEM RAtione formula, tribus apud Terentium fermè speciebus, asteriscis pernotatis.

ōccĭdī	*Monom.cata.*
Mūsă dūlcĭs	*Monom.acat.*
Mūsă dūlcĭs ēst	*Mono.hypc.*
Mūsă dūlcĭs ēstŏ	*Dime.brachy.*
* *Mūsă dūlcĭs ēst cĭbūs*	*Dimetr.catal.*
Mūsă dūlcĭs ēst Mărōnĭs	*Dimet.acatal.*
Mūsă dulcĭs ēst Hŏrātĭī	*Dimetr.hypc.*
Mūsă dūlcĭs ēst Hŏrătĭānă	*Trime.brach.*
* *Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs lŏcĭs*	*Trimet.catal.*
Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs Pŏētīs	*Trimetr.acat.*
Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs sŏdălĭbūs	*Trimet.hypc.*
Mūsă dūlcĭs ēst ĭn hac nōstră sŏdălĭtātĕ	*Tetra.brach.*
* *Mūsă dūlcĭs ēst ĭn ōmnĭbūs sŏdălĭtatĭbūs*	*Tetra.catale.*
Făc ĭt.ĭ vt ĭūsī,dēdūcāntŭr ĭstī,făcĭām ac dīlĭgēntĕr	*Tetr.acat.*

Sed vt ad Præfationis nostræ redeamus initium,placuit nobis optime Gerarde hic velut Parergon , triplicem carminis Iambici Trimetri rationem adiungere,ex qua deinde aliorum quoque ratio facilè elicietur.Fuit itaque initio carmen Iambicum ex meris Iambis,ad hanc formam.

PRIMA ET SIMPLICISSIMA Iambici carminis formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*
Suis et	*ī*	*psā Rō*	*mă vī*	*rĭ būs*	*rŭ ĭt.*
Nouis que re	*bus*	*in fi de*	*lis*	*Al*	*lo brox.*

Deinde acceptus est Tribrachys(excepto vltimo loco)& paulatim locis dūtaxat imparibus spondeus , Anapæstus & Dactilus & rarius Proceleusmaticus , ad hanc formam.

COMMVNIS GRAECORVM AC LAtinorum Iambici carminis formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*

Tribrachys

Tribrachys	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Pyrrhich.*
Spondeus		*Spondeus*		*Spondeus*	
Dactylus		*Dactylus*		*Dactylus*	
Anapestus		*Anapestus*		*Anapestus*	
Proceleusm.		*Proceleus.*		*Proceleus.*	
Ibis	*Lī bŭr*	*nĭs ĭn*	*tĕr ăl*	*tă nă*	*uĭ ŭm.*
Pecus	*ne Cala*	*bris an*	*te sy*	*dus fer*	*ui dum.*

De vltima in omni carmine indifferente, ac propterea Pyrrhichium in hoc carmine vltimo adscitum loco, non erat opus admonere, nisi hoc tam anxiè alii Grammatici inculcassent. Idem aio de Tribrachy, quem loco carminis vltimo pro Iambo positum in ipso opere non semel ostendimus. Sed quid opus pluribus? non fecerit melius Lector, quàm vt ipse Latinorum authorum carmina in manus accipiat, periculúmque faciat. Ibi verò videbit quanta huiusce rei sit difficultas, haud frustra toties nobis culpata. Sed sit hæc vltima huius carminis licentiosissimo modo formula.

Licentiosissima Carminis Iambici formula.

I.	II.	III.	IIII.	V.	VI.
Iambus	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*	*Iambus*
Tribrachys	*Tribrachys*	*Tribrach.*	*Tribrach.*	*Tribrac.*	*Tribrach.*
Spondeus	*Spondeus*	*Spondeus*	*Spondeus*	*Spondeus*	*Pyrrhich.*
Anapæstus	*Anapæst.*	*Anapæst.*	*Anapæst.*	*Anapæ.*	
Dactylus	*Dactylus*	*Dactylus*	*Dactylus*	*Dactylus.*	
Proceleus.	*Proceleus.*	*Proceleus.*	*Proceleus.*	*Proceleus.*	
Creticus	*Creticus*	*Creticus*	*Creticus*	*Creticus*	
Amphibra.	*Amphibr.*	*Amphibr.*	*Amphibr.*	*Amphib.*	
Pæan	*Pæan*	*Pæan*	*Pæan*	*Pæan*	
Bacchius	*Bacchius*	*Bacchius*	*Bacchius*	*Bacchius*	

Sed satis experientiæ in hoc authore, Deus Optimus Maximus det vt in pluribus prætera experiamur, si quidem hoc ad gloriam eius pertinet Alioqui non optarim quidem. Sit Domini nomen in secula benedictum.

TERENTII VITA EX ÆLIO DONATO.

PVBLIVS Terētius Afer, Carthagine natus, seruiuit Romæ Terentio Lucano Senatori: à quo ob ingeniū & formā non institutus modò liberaliter, sed & maturè est manumissus. Quidā captum esse existimāt (quod fieri nullo modo potuisse Fenestella docet:) cùm in fine secūdi belli Punici, & ante initiū tertij natus sit, & mortuus: nec, si à Numidis, aut Getulis captus sit, ad ducē Romanū peruenire potuisset, nullo cōmercio inter Italicos & Afros, nisi post deletā Carthaginē cœpto. Hic cū multis nobilibus familiariter vixit, sed maximè cū Scipione Africano, & cū Lælio: quibus etiā corporis gratia cōciliatus existimatur. Quod & ipsum Fenestella arguit, contendens vtroque maiorem natu fuisse: quāuis & Cornelius Nepos æquales omnes fuisse tradat, & Porcius suspicionem de consuetudine per hæc faciat,

Trochaici tetr. cat.
Al. [voce diuina]

Dum lasciuiam nobilium, & fucosas laudes petit:
Dum Africani [vocē diuina] inhiat auidis auribus!
Dum ad Furium se cœnitare, & Lælium pulchrum putat:
Dum se amari ab hisce credit, crebrò in Albanum rapi
Ob florem ætatis suæ: ipsus, sublatis rebus, ad summam
Inopiam redactus est.
Itaque è conspectu omnium abiit in Græciam in terram vltimam.
Mortuus est in Stymphalo Arcadiæ oppido: nihil Publius
Scipio profuit, nihil Lælius, nihil Furius,
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem vt esset, quo referret obitum domini seruulus.

Al. [Cæcilio.

Scripsit Comœdias sex: quibus primā Andriā cum Ædilibus daret, iussus antè [Cetio] recitare: ad cœnantē cùm venisset, dictus est initium quidē fabulæ, quòd erat contēptiore vestitu, subsellio iuxta lectulū residens legisse: post paucos verò versus inuitatus vt accumberet, cœnasse vnà: deinde cætera percurrisse, nō sine magna Cetij admiratione. & hāc autem, & quinque reliquas æqualiter populo probauit. Quanuis Volcatius de enumeratione omnium ita scribat,

Sumetur Hecyra sexta ex his fabula.

Octo H S. ducentorum coronatorum pretium est.
Prælatus Menandro Terentius.

Eunuchus quidem bis acta est: meruitque pretiū quantū nulla anteà cuiusquā Comœdia, videlicet octo millia numûm. Proptereà summa quoque titulo ascribitur. Nā Adelphorū principiū Varro etiā præfert principio Menandri. Non obscura fama est adiutū Terentiū in scriptis à Lælio & Scipione, quibus cum familiariter vixit. Eandem ipse auxit: nunquam enim nisi leuiter se tutari conatur, vt in prologo Adelphorum,

Cic. ad Atticum lib. vij. ep. iij. Terentij fabellæ propter elegantiam sermonis putabātur à C. Lælio scribi.

Nam quod isti dicunt maleuoli homines nobiles
Eum adiutare, assidueque vnà scribere:
Quod illi maledictum vehemens existimant,
Eam laudem hic ducit maximam: cum illis placet,
Qui vobis vniuersis, & populo placent:
Quorum opera in bello, in otio, in negotio,
Suo quisque tempore vsus est sine superbia.

Videtur autē se leuiùs defendisse, quia sciebat Lælio & Scipioni non ingratā esse hāc opinionem quæ tamē magis & vsque ad posteriora tēpora valuit. Q. Mēmius in oratione pro se ait, Publius Africanus, qui à Terentio personam mutuatus, quæ domi luserat ipse, nomine illius in scenam detulit. Nepos authore certo comperisse se ait C. Lælium quondā in Puteolano Cal. Martiis admonitū ab vxore tēporiùs vt discūberet, petiisse ab ea ne interpellaretur: seriùs tandē ingressum tricliniū dixisse, non sæpe in scribendo magis successisse sibi: deinde rogatum vt scripta illa proferret, pronunciasse versus qui sunt in Heautontimorumeno,

Satis pol proteruè me Syri promissa huc induxerunt.

Hæc opinio quadrat in ratione temporum.

Santra Terentiū existimat, si modò in scribēdo adiutoribus indiguerit, nō tā Scipione & Lælio vti potuisse, qui tūc adolescentuli fuere, quàm Sulpitio Gallo homine docto, & qui Consularibus ludis initium fecerit fabularū dandarum; vel Q. Fabio Labeone, & M. Popillo, cōsulari vtro-

que ac Poëta. Ideò ipsum nō iuuenes designasse, qui se adiuuisse diceren tur, sed viros, quorum operā & in bello, & in otio, & in negotio populus sit expertus. Post editas Comœdias nōdum quintū atque trigesimū, egressus annum, causa euitādæ opinionis, [quia] videbatur aliena pro suis edere: seu pcipiēdi Græcorū instituta, moresque, quos perinde exprimeret in scriptis, egressus vrbem est, neque amplius rediit. De morte eius Volcatius tradit, — *Ali.[qua]*

Sed vt Afer sex populo edidit comœdias,
Iter hinc in Asiam fecit: nauim cum semel
Conscendit, visus nunquam est, sic vita vacat. — *Terentij mors.*

Quintus Cōsetius redeuntem è Græcia periisse in mari dicit cū centum & octo fabulis cōuersis à Menādro. Cæteri mortuū esse in Arcadiæ Stimphalo, siue Leucadia tradunt, Cn. Cornelio Dolabella, M. Fuluio Nobiliore COS. morbo implicitū acri dolore ac tædio amissarū sarcinarum quas in naui præmiserat, ac simul fabularū quas nouas fecerat. Fuisse dicitur mediocri statura, gracili corpore, colore fusco. Reliquit filiā, quæ Equiti Rom. nupsit, item horrulos xx. iugerum, [via] Appia ad Martis villam. Quo magis miror Porcium scribere, — *Ali.[in via]*

Scipio prosuit, nihil ei Lælius, nihil Furius, — *nihil Publius*
Tres per idem tempus qui agitabant nobiles facillimè.
Eorum ille opera ne domum quidem habuit conductitiam:
Saltem vt esset, quò referret: obitum domini seruulus. — *Facillimè agentes appellat diuites ac potētes.*

Hunc Afranius quidē omnibus Comicis præfert, scribēs in cōpitalibus.

Terentio non similem dices quempiam.

Volcatius autem non solùm Næuio, & Plauto, & Cæcilio, sed Licinio quoque postponit. Cicero in Limone hactenus laudat,

Tu quoque, qui solus lecto sermone Terenti
Conuersum, expressumque Latina voce Menandrum
In medio populi sedatis vocibus effers,
Quicquid comè loquens, ac omnia dulcia dicens. Item C. Cæsar,
Tu quoque tu in summis, ò dimidiate Menander
Poneris, & meritò, puri sermonis amator.
Lenibus atque vtinam scriptis adiuncta foret vis
Comica, vt æquato virtus polleret honore
Cum Græcis, neque in hac despectus parte iaceres:
Vnum hoc maceror & doleo tibi deesse Terenti.

Hæc Suetonius Trāquillus. Nā duos Terentianos Poëtas fuisse scribit Metius: quorum alter Fregellanus fuerit Terentius Libo, alter libertinus Terentius, Afer patria, de quo nunc loquimur. Scipionis fabulas edidisse Terentium Valgius in Actæone ait, — *Terentij Poëtæ duo.*

Hæ quæ vocantur fabulæ, cuius sunt?
Non has qui iura populis [recensentibus] dabat,
Honore summo affectus fecit fabulas? — *Cedo, aut simile verbum deest, [recensentibus] forte [consultus].*

Duæ ab Appollodoro translatæ dicuntur Comico, Phormio & Hecyra: quatuor reliquæ à Menandro, ex quibus magno successu & pretio stetit Eunuchus fabula. Hecyra sæpe exclussa, vix acta est.

NON NVLLA

DE COMOEDIA & tragœdia ex Hephæstione, Terētiano, Donato, Diomede & L. Victore Fausto scitu necessaria.

DRAMA SIVE FABVLA quid, & eius species.

DRAMATA Dicuntur Tragica aut Comica παρὰ τὸ δρᾶν, id est, agere. Latinè fabulæ appellātur, siue factubulæ. In Latinis enim fabulis plura sunt cantica quæ canuntur. vel à faciendo. nā & agi fabula, nō referri ab acto tibus dicitur. Itaque Horatius vtraque significatione interpretatur. cùm ita de fabula dicit, Aut agitur res in scenis, aut acta refertur.

Fabula si Græcum argumentum siue apparatum habeat, Palliata, si Romanum, Togata nuncupatur. Palliata secundum ritus & habitus Palliatorum, id est, Græcorum, nam Græci supra tunicam pallium ferebant) scenicis atque Græcis argumentis habitum palliorum desiderat, quanuis in Latinum sit versa. sic Togata secundum ritus & habitus hominum Togatorum, id est, Romanorum (toga nanque Romana est) Latinis argumentis togam re-

quirit Fabulæ tã Palliatæ quàm Togatæ quatuor sunt species, Tragœdia vel Prætextata, Comœdia siue Tabernaria, Satyra siue Atteliana, Mimus aut Planipes. si Græcum sit argumentum habitúsve. Palliatorum quatuor hæ species, Tragœdiæ Comœdiæ, Satyræ, ac Mimi nomen sortiuntur: Prætextatæ verò, Tabernariæ, Attellanæ, & Planipedis, si Romanum fuerit argumentum habitúsve Togatorum. Inter Tragœdiam igitur & Prætextatam hoc interest, quod in Tragœdiis Heroës ac Reges introducerentur: in Prætextatis autem Romani magistratus, duces, Regésve, aut imperatores, qui prætexta omnes vtebantur: atque in his Reip. Romanæ negotia agebantur, vt personarum dignitate & argumentorum sublimitate Tragœdiis similis essent. Sic Tabernariæ humilitate personarum, & argumẽtorum similitudine Comœdiis erant pares: at habitu diuersæ. Comœdiæ enim Græcorum: Tabernariæ verò Latinorum ritus exprimebant & personas communiter vocatæ sunt Tabernariæ, quòd olim tabulis tegerẽtur. in his atque illis non magistratus regésve, sed humiles homines & priuatæ domus inducuntur. Atellanæ etiam Latinæ (quæ à ciuitate Oscorum Atella, in qua primùm cœperunt, denominantur) à Satyris Græcis solo habitu differunt: in his enim Satyrorũ, in illis rusticorũ personæ Satyri similes ac ridiculæ, ludendi iocãdíque causa inducuntur vt spectator inter res Tragicas seriásq. Satyrorũ quoq. iocis & lusibus delectaretur. vt & Horatius sentit his versibus: Carmine qui tragico vilem certauit ob hircũ, mox etiã agrestes Satyros nudauit & asp Incolumi grauitate iocũ tẽtauit. eo quòd Illecebris erat & grata nouitate morãdus Spectator. Quarta species est quæ Græcè μίμος, Latinè planipes dicitur. Mimus est sermonis cuiuslibet motus sine reuerẽtia, vel factorũ cum lasciuia imitatio. Mimus dictus, quasi solus imitetur. & cùm alia Poëmata idem faciant, solus tamen quasi priuilegio quodam, quod fuit cõmune, possedit. Similiter atque is qui versum facit, dictus ποιητής, cùm tamen artifices, qui æquè quid faciant, non dicantur Poëtæ. Ideò autem Latinè Planipes, quòd actores planis pedibus, id est, nudis, proscenium introirent, non vt Tragici actores cum cothurnis, neque vt Comici cum soccis olim: non in suggestu scenæ, sed in plano orchestræ positis instrumentis mimicis agitabant. Cuius Planipedis, Accius Togatarum scriptor ita in Ædilitia fabula meminit, Datum est aurum, exultat planipes. Si quas tamen ex soccis fabulas fecerant, palliati pronuntiabant. Togata prætextata, à Tragœdia differt. In Tragœdia heroës introducuntur Pacuuius Tragœdias nominibus heroicis scripsit Oresten, Chrysen, & his similia. Item Accius. In prætextata autem scribetur Brutus, vel Decius, vel Marcellus. Togata Tabernaria, à Comœdia differt, quòd in Comœdia Græci ritus inducũtur, personæque Græcæ, Laches, Sostrata: in illa verò Latinæ. Togatas tabernarias in scenã ductauerũt præcipuè duo, Afranius & Quintus Ennius. Nã Terẽtius & Cæcilius Comœdias scripserũt. Latina Attellana, à Græca Satyrica differt, quòd in Satyrica ferè Satyrorũ personæ inducũtur, aut siquæ sunt ridiculæ similes Satyris, Autolycus, Burris: in Attellana, obscœnæ personæ, vt Maccus. Hoc tenendũ. Comœdiæ nomen cùm sit fabulæ altera species, generatim sæpe pro fabula vsurpari: vnde Togatæ Comœdiæ in Prætextatas & Tabernarias diuidi dicuntur. Togatas autem, cùm sit generale nomen, specialiter tamen pro Tabernariis, non modò communis error vsurpat, quia Fannius Togatas appellat, sed & Poëtæ, vt Horatius, qui ait, Vel qui Prætextas, vel qui docuere Togatas. Initio Togatæ Comœdiæ dicebantur, quòd omnia in publico honore confusa cernebantur. D Fabula generale nomen est. eius duæ primæ partes sunt, Tragœdia, & Comœdia. Si Latina argumentatio sit, Prætextata dicitur. Comœdia autem multas species habet Aut enim Palliata est, aut Togata, aut Tabernaria, aut Attellana, aut Mimus, aut Rhyntonica, aut Planipedia. Planipedia autem dicta ob humilitatem argumenti eius, ac vilitatem actorum, qui non cothurno aut socco vtuntur in scena, aut pulpito, sed plano pede: vel ideò quòd n a ea negotia continet, quæ personarum in turribus, aut in cœnaculis habitantium sunt, sed in plano & humili loco. Personati primi egisse dicuntur Comœdiam Cincius & Faliscus: Tragœdiam Minutius & Prothonius. Comœdiarum formæ sunt tres. Palliatæ, Græcum habitum ferentes, quas nõnulli Tabernarias vocant. Togatæ, iuxta formam personarum, habitum togarum desiderantes. Attellanæ, salibus & iocis compositæ, quæ in se non habent nisi vetustam elegantiã. Illud verò tenendũ est, post νέαν κωμῳδίαν Latinos multa fabularum genera protulisse: vt Togatas, à scenicis atque argumentis Latinis: Prætextatas, ab dignitate personarum & Latina historia: Attellanas, à ciuitate Campaniæ vbi actitatæ sunt plurimæ: Rhyntonicas ab actoris nomine. Tabernarias, ab humilitate argumenti & styli: Mimos, ab diuturna imitatione vilium rerum, & leuium personarum.

DE SCENICO HABITV.

SCENICVS Habitus, est indumenti genus, quo vtebantur Scenici, vt alter ab altero dignosceretur. D Hinc Vlyssem palliatum semper inducunt, siue quòd aliquando insaniã simulauit: quo tempore tectum se esse voluit, ne agnitus cogeretur in bella prodire, seu ob singularem sapientiam, qua tectus munitúsque

quo

quę plurimùm soccis profuit. Huius enim virtutis erat, animi semper decipientis ingenium Nonnulli Ithacæ incolas, sicut Locros, palliatos fuisse cõmemorãt. Achillis, & Neoptolemi personæ diademata habent: quamuis regalia sceptra nunquam tenuerint cuius argumenti probatio talis inducitur, quòd nunquam cum reliqua Græciæ iuuentute ad gerenda cum Troianis bella, sacramenta coniurationis inierunt, nec vnquam sub Agamemnonis imperio fuerunt. Comicis senibus candidus vestitus inducitur, quòd is antiquissimus fuisse memoratur. Adolescentibus discolor attribuitur, vt sui ingenij mobilitatem præ se ferant. Serui Comici amictu exiguo conteguntur, paupertatis antiquæ gratia, vel quo expeditiores agant. Parasiti cũ intortis palliis veniunt. Læto, vestitus candidus: ærumnoso, obsoletus. purpureus, diuiti: pauperi, phœniceus datur. militi, chlamys purpurea. puellæ habitus peregrinus inducitur. Leno pallio varij coloris vtitur. Meretrici ob auaritiam luteũ datur. Syrmata dicta sunt ab eo quòd trahuntur: quæ res ab scenica luxuria instituta est. Eadem in luctuosis personis incuriam sui per negligentiam significant. Aulæa quoque in scena intenta sternuntur, quòd pictus ornatus erat ex Attalica regia Romã vsque perlatus: pro quibus Siparia ætas posterior accepit. Est autem minutum velum, quod populo obsistit, dum fabularum actus commutantur.

COMOEDIA QVID.

D COMOEDIA, est fabula diuersa instituta continens, affectũmq. ciuiliũ ac priuatarum rerum: qua discitur quid sit in vita vtile, quid contrà euitandum. Comœdiã esse Cicero ait imitationem vitæ, speculũ consuetudinis imaginem veritatis. Liuius Andronicus qui primus Tragœdiam Togatam repetit, ait Comœdiam esse quotidianæ vitæ speculum: nec iniuria. nam vt intenti speculo veritatis lineamenta facilè per imagines colligimus: ita lectioné Comœdiæ imitationem vitæ, consuetudinisque non ægerrimè animaduertimus. DI Comœdia est priuatæ ciuilisque fortunæ, sine periculo vitæ, cõprehensio: apud Græcos ita definita. κωμῳδία ἐστὶν ἰδιωτικῶν ἢ πολιτικῶν πραγμάτων ἀκίνδυνος περιοχή. C Comœdia est forma demulcendis hominum mentibus, excutiendísque potissimùm cachinnis accommodatum. Hoc innuit Virgilius, & illi Græcorum, qui θάλειαν Musam Comicis præsidere cecinerunt, quæ scilicet festiuis pullulans iocis, ad risum vsque delectet. Hoc etiam Aristoteles cõprobauit, inquiens, quod in turpitudine ridiculum est, Comœdiã imitari. Quandoquidem illud imprimis Poëtæ rebus & verbis efficere conabantur. Ipsa quidem re bifariam, videlicet vel opinione sua vel alterius persuasione deceptas fingẽdo personas: deinde magna nomina, vel deos mortalium postremis componendo, sicuti Plautus in Amphitryone Mercurium simulat agere Sosiam: vel contrà, quemadmodũ in Ranis Aristophanis fabula, Xanthias vile mancipiũ Herculem agit. Verborum autem modis septem Comici risus excitabant: vel scilicet plura significans verbum vsurpantes, quod Grammatici dicunt ὁμωνυμίαν: vel plura significationis eiusdẽ, quod vocãt συνωνυμίαν: vel propriũ aliquod ludẽtes nomẽ, ea quidẽ ratione, qua nos interdũ oratorẽ dicimus aratorem. quod illi nũcupant παρωνυμίαν: vel eadẽ sæpius non inuenustè repetẽdo, quod appellãt ἀδολεσχίαν: cuiusmodi est illud Ennianum ab Aulo Gellio citatum, vbi verbum hoc frustra & frustrari, decies eodem loco inculcatur: vel aspernandi studio diminutiua formantes: vel aliquam haud absurdè literam mutantes Denique per n n tritas dicendi figuras elegantiã alicuius, aut rude ingenium exprimẽtes, theatrum omne risu diffundebant. Verùm hæc vniuersa nihili nonnũquam erant, nisi vocem histriones singulis adhibuissent accommodatam: quãdoquidem omnis oblectatio Comœdiæ, propemodum in actione consistit.

TRAGOEDIAE ET COMOEDIÆ etymon & origo.

D INITIVM Tragœdiæ & Comœdiæ à rebus diuinis est inchoatũ: quibus pro fructibus vota soluẽtes operabantur antiqui. Nã incensis iam altaribus, & admoto hirco, id genus carminis quod sacer chorus reddebat Libero patri, Tragœdia dicebatur, vel ἀπὸ τοῦ τράγου, hoc est, ab hirco hoste vinearum, & à cantilena. Eius ipsius rei apud Virgilium plena fit mentio: vel quòd hirco donabatur eius carminis Poëta. vel quod vter eius musti plenus solenne præmium cantoribus fuerat: vel quòd ora sua fæcibus perlinebant scenici ante vsum personarum ab Aeschilo repertum Fæces enim dicuntur Græcè τρύγες. Et his quidem causis Tragœdiæ nomen est inuentum. At verò nondum coactis in vrbem Atheniensibus, cùm Apollini Nomio, id est, pastorum vicinorúmque præsidi deo, cõstructis aris in honorem diuinæ rei circũ Atticæ vicos, villas, pagos, & compita festum carmen solẽniter cantarent: orta est Comœdia ἀπὸ τοῦ κωμάζειν ἢ ᾄδειν, quod est comessatum ire cantantes. quod à Poëtis solenni die, vel amatoriè lasciuientibus choris Comicis non absurdum est. Itaque veterum, ita etiam temporum ipsorum cœpto ordine Tragœdia primo prolata esse cognoscitur. Nam vt ab incultis, & feris moribus paulatim peruentum est ad mansuetudinem, vrbésque sunt conditæ, & vita mitior atque otiosior processit: ita res Tragicæ longè ante Comicas inuentæ. DI Comœdia dicta ἀπὸ τῶν κωμῶν χώμαι enim appellantur pagi, id est, conuenticula rusticorum. Nam iuuentus (vt ait Varro) Attica, circum vicos ire solita fuit, & quæstus sui causa hoc genus carminis pronũtiabat. Aut certè à vicis. Nam posteaquam ex agris Athenas commigratum est, & hi ludi constituti sunt, sicut Romæ Compitalitij, ad canendum prodibant, & ab vrbana come & oda Comœdia dicta est ἀπὸ τῶν κωμῶν, id est, viculis, quòd ea humilium domuum fortunæ comprehendantur, non (vt in Tragœdia) publicarum regiarúmque. Vel ἀπὸ τοῦ κώμου. id est, comessatione, quòd olim in huiusmodi fabulis amantium iuuenum κῶμοι agebantur. vel ἀπὸ τοῦ κώματος, hoc est, à somno. Nã olim sedatis ac compositis bellorum insultibus, Athenienses cum ad vitam pacatiorem se transtulissent, domesticæ tunc in pauperes insurrexerunt iniuriæ. Ex agro igitur

Atheniensi, rustici sæpius à diuitibus iniuria affecti, sese in vrbem receperunt sed cum interdiu quærendo, suis incommodis auxilium præstare non possent, noctu vicos vrbis omnes obeundo, cunctis silentibus, ciues nominatim compellabant: & quas paterentur, aperiebant diuitum iniurias, necnon impia facta, ac dicta propalabant. Hæc cùm sæpe vicini audissent, quod noctu acceperant, postridie inter sé inuicem colloquebantur. inde non mediocri erat vitio, quibus eiusmodi obiiciebatur contumelia. vnde opportunum fuit multis in vrbe potentibus, vt suis in agricolas iniuriis modum inuenirent, sibique ab inferendis contumeliis moderarentur. Videntes igitur ciues, hoc esse vtile ciuitati iniuriæ amuletum, iusserunt contumeliis prouocatos in Theatrū prodire. & quæ noctu proclamassent, audaciori animo referre. Deinde quoniam talis lusus non sine grauitate placuit, sanciuit populus Atheniensis, vt qui ingenio præstarent, de eiusmodi rebus carmina componerent, atque liberè, & impunè aduersum omne hominum genus loquerentur. [F] Comœdiæ nomen à dæmone Come, religiosè admodum arbitramur esse deductum. quoniam & comessari eodem de nomine dictum Philostratus affirmat: cuius scilicet numinis dexteritate, quælibet hominibus fausta comessatio daretur. Quid autem sit comessari, Philostratus imagine Comi faciliùs tibi, quàm ego possim, demonstrabit, vbi fingit eum feruescente mero supinum dormitare, faciéque præ nimio potu scintillante, rhoncos ab imo pectore sterrere deducentē. Vtrusque verò sexus homines, id quod ipse desyderat gregatim vestibus permutatis, plausúque concinno, quàm maximè possunt genio indulgere. quod ipsum in hac vrbe sæpius vidisti, cum mimariæ (vt aiunt) saltationes hybernis noctibus debacchantur, quæ teste Polluce κῶμοι appellari consueuerunt. Noli igitur eos audire, qui comessari dictum putant ab esse, quoniā s simplici necessariò scriberetur, nec secus eruditi veterum codices haberent. Nam Græcū illud κωμάζω quēadmodū z literæ natura desyderat, duplici ss Latinè quidem annotatur, sicuti φιλιππίζω, philippisso est. ita κωμῳδία quasi κωμαζῳδία, videlicet comessantium hominum cantilena. Quæ Græcorum & Donati sententia maximè placet: cùm præsertim doctissimus quisque fateatur in Dionysiacis comessationibus, id genus Poëmatis à veteribus fuisse celebratum. Ii verò mihi nullo pacto blandiri possunt, qui nomē hoc ἀπὸ τῶν κωμῶν deriuare cōtendunt, quoniam Athenienses (apud quos natam ferè, & auctam esse Comœdiam nemo ambigit) δήμους vocarunt, quæ ab aliis κῶμαι fuissent appellatæ. Enimuero illud vnū mihi negotium facit, ne scilicet Comum ἀπὸ τῶν κωμῶν Græcia dixerit: quemadmodum Romani Fornacaliam, seruatis ab incendio coluere fornacibus: & Robigum, siue Rubiginē atque alios cōplures, à quibus præessent rebus appellauere. Vtcúque tamen sese res habeat, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν appellari Comœdiam affirmo: quoniam etsi ἀπὸ τοῦ κῶμος dicatur ὁ κῶμος, tamē ab eo τὸ κωμάζειν, vnde κωμῳδία, quasi κωμαζόντων ᾠδὴ nominatur. [D] Poëtæ primi Comici fuerūt, Susarion, Rullus, & Magnes. Hi veteris disciplinæ iocularia quædā minùs scitè & venustè pronuntiabant: in quibus hi versus fuerunt,

Ἀκούετε λεῴ, Σουσαρίων λέγει τάδε,
Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ' ὅμως ὦ δημόται,
Οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.

Secunda ætate fuerunt Aristophanes, Eupolis, & Cratinus: qui & principum vitia insectati, acerbissimas Comœdias composuerūt. Tertia ætas fuit Menandri & Philemonis, qui omnē acerbitatem Comœdiæ mitigauerunt atque multiplicia argumenta Græcis authoribus secuti sunt. Ab his Romani fabulas transtulerunt & constat apud illos primum Latino sermone Comœdiam Liuium Andronicum scripsisse. Sunt qui velint Epicharmum in insula Co exulantem, primum hoc carmen frequentasse. & sic à Co Comœdiam dici. Anteà itaque galeris, non personis vtebātur, vt qualitas coloris, indicium faceret ætatis, cùm essent aut albi aut nigri, aut rufi. Personis verò vti primus cœpit Roscius Gallus, præcipuus histrio, qui oculis obuersis erat, nec satis decorus in personis, nisi parasitos pronuntiabat. [D] Huius autem originis ratio ab exteris ciuitatibus, moribúsque peruēnit. Athenienses nāque Atticam custodientes elegantiam, cum vellent malè viuentes notare, in vicos & compita ex omnibus locis læti alacrésque veniebant: ibique cū nominibus singulorum vitam publicabant: vnde nomen cōpositum vt Comœdia vocaretur. hæc autem carmina in pratis primùm mollibus agebantur, nec deerant præmia, quibus ad scribendum doctorum prouocarentur ingenia: sed & actoribus munera offerebantur, quò libentiùs iucundo vocis flexu ad dulcedinem commendationis vterentur. Caper nanque pro dono his dabatur, quia vitibus noxium animal habebatur, à quo etiam Tragœdiæ nomen exortum est. Nonnulli autem ex amurca olei fæce quæ est humor aquaulis, Tragœdiam dici, vocaríque maluerunt. Qui ludi cum per artifices in honorem Liberi patris agerentur, etiam ipsi Comœdiarum, Tragœdiarúmque scriptores huius dei velut patris, numen colere venerarique cœperunt. cuius rei probabilis ratio extitit. ita enim carmina inchoata proferebantur, vt per ea laudes eius, & facta gloriosa celebrari, proferríque constaret. tū paulatim fama huius artis increbuit. Thespis autem primus hæc scripta in omnium notitiam protulit. Posteà Æschylus secutus exemplum, publicabit. de quibus ita Horatius in arte Poëtica loquitur,

Ignotum Tragicæ genus inuenisse camœnæ.
Dicitur, & plaustris vexisse Poëmata Thespis,
Quæ canerēt, agerēntque perūcti fæcibus ora.
Post hūc personæ, pallǽque repertor honestæ
Æschylus, & modicis instrauit pulpita tignis,
Et docuit magnúmq; loqui, nitiq. cothurno.
Successit vetus his Comœdia nō sine multa.
Laude: sed in vitium libertas excidit, & vim.
Dignam lege regi, lex est accepta, chorúsque
Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquêre Poëtæ,
Nec minimum meruêre decus, vestigia Græca
Ausi deserere, & celebrare, domestica facta,
Vel qui prætextas, vel qui docuêre togatas.

Si funditus Latinæ Comœdiæ quæras perspicere conditionem, in primis eius originem par esse arbitror

non

non ignorare, quippe cùm ad nos è Græco fonte deriuata per Latinos quasi traduces emanarit. In veterum itaque fabulis quinque perhibent esse differentias, temporum scilicet, styli, materiæ, numerorum, & apparatus. Nobis igitur tempora considerantibus, tria Comœdiarum genera sese offerunt distinguenda. Primum enim est, quod vna cum Peloponnesiorum imperio, Susarione, vel Sannirione floruit inuentore. Alterum, quod ab impositis per Lacedæmonios Atheniensium ceruicibus, triginta quasi iugo tyrannis ad ætatem vsque Philippi Macedonis est propagatum, videlicet per annos circiter sexaginta. Tertium, quod ab Alexandri temporibus, adeò tantum sumpsit robur, vt etiam à Latinis in præsentia celebretur. Veruntamen ego Comœdiam Græcum esse inuentum minimè arbitror: neque (vt Thomas magister, & eum secuti, videntur æstimare) ab agricolis ciuium iniurias conquerentibus esse deriuatam. Hoc tempe causam asperitatis, & iurgiorum in veteri Comœdia reddit: quam mox ipsi longè aliam esse docebimus: neque videtur quicquam, vt reor, ad Comœdiæ primordia pertinere: quoniam Orpheus, quem constat per centum amplius annos ante Troiani belli tempora vixisse, sub Laomedonte scilicet, ac Athenis Ægeo imperante, Bacchi mysteria ab Ægyptiis trãslata suis Thracensibus indicauit. Atqui Comœdiæ quemadmodum idem asserit Thomas, veris tempore in Bacchanalibus agebantur. Vnde etiam apud Romanos ara Libero patri sacra in dextro latere scenæ, quemadmodum ait Donatus, vel orchestræ, vt Pollux, semper erigebatur: quod maximum est argumentũ à Bacchi mysteriis, omne fabularum genus esse depromptum. Id Horatius innuit, quum spectatorem & sacris functum, & potum appellat. Par est igitur arbitrari, prima Comœdiæ semina per Orpheum ab Ægypto in Græciam fuisse delata: vnde complura non Orpheus modò, verum & alii transtulerunt. Celebres enim erant & Phœniciæ literæ nondum Græcis sexdecim à Palamede Nauplii filio configuratis: ac plurimi studia Poëtices habebantur, proindéque sapientes illi numeris omnia componebant, quæ vnà cum cæteris apud suos Ægyptios floruisse nemo benè doctus dubitarit. Non defuerunt etiam, qui fabularum initia Siculis adiudicarent, quemadmodum Aristoteles in Poëticis ait, quoniam Epicharmus Comicorum antiquissimus Poëta illinc esset oriundus Syracusanus enim reuera fuit, duplicésque Græcorum literas ζ.ξ.ψ primus omnium excogitauit, sicut in Iliados Grammaticus Iohannes, solerti vir ingenio, mecum sentit: vbi longas & per Simonidem Poetam in insula Chio natum, scribit esse formatas, aspiratarúmque characteres θ.φ.χ Cadmo illi Milesio testatur effictos. Licet hæc Plinius quinquagesimosexto libri septimi capite, longè aliter tradat: nisi sit error in codicibus, aut Græci ipsi non satis sibi constent, quos ille potissimum fuerit secutus. Satius tamen arbitror hæc elementa singula singulis inuentoribus addixisse. Ea igitur ægrotantium somnia prætermittas: vnum hoc sciens ab Æschylo, & qui eum secutus est, Cratino, fabulas in suam formam esse tandem redactas. Siquidem ante deuictos Persas ad Salamina, cuius victoriæ fabulam quæ nunc extat Æschylus dedit, nullus in iis ordo poterat reperiri. Comœdiarum itaque prima semina ad Ægyptios referamus, formulam earum & ordinem Cratini temporibus adscribentes. Quanuis autem retro prisca voluentibus reperiatur Thespis Tragœdiæ primus inuentor & Comœdiæ veteris pater Eupolis cum Cratino, Aristophanéque esse dicatur: Homerus tamen, qui ferè omnis Poeticæ largissimus fons est, etiam his carminibus exempla præbuit, & velut quadam suorum operum lege præscripsit: qui Iliadem instar Tragœdiæ, Odysseam ad imaginem Comœdiæ fecisse monstratur. Nam post illius tale, tantúmque documentum ab ingeniosissimis imitatoribus & digesta sunt in ordinem, & diuisa ea, quæ etiam tum temerè scribebantur adhuc impolita, atque in ipsis rudimentis: haud quaquam vt postea facta sunt, decora atque læuia. At nos ea quæ propriè de Tragœdia dicenda sunt, titulo propositi operis instantes, in alia tempora differamus: & de his fabulis iam loquamur quas Terentius imitatus est. Postquam demonstrandæ originis causa de vtriusque generis initio diximus: quod necesse est iam dicemus. Comœdia ferè vetus, vt ipsa quoque olim Tragœdia, simplex carmen (quemadmodum iam diximus) fuit: quod chorus circa aras fumantes nunc spatiatus, nunc reuoluens gyros, cum tibicine concinebat. Sed primò vna persona substituta est cantoribus, quæ respondens alternis choro, locupletauit variauítque rem Musicã, tum altera, tũ tertia & ad postremum crescente numero, per actores diuersos, personæ, pallæ, cothurni, socci, & cæteri ornatus atque insignia scenicorum reperta: & ad hoc vnicuique suus habitus, & ad vltimum qui primarum partium, qui secundarum, & tertiarum, qui quartarum, atque quintarum actores essent, distributa & diuisa quinquepartitò tota est fabula. quæ tamen in ipsis ortus sui velut quibusdam incunabulis, & vixdum insipiens, κωμῳδία [illegible] ἢ κώμαι dicta est: ἀρχαία idcirco, quia est de nobis parum cognitis vitiis: ἱστορικὴ autem, quia inest in ea velut historica fides veræ narrationis, & denominatio omnium, de quibus liberè describebatur. Etenim per priscos Poëtas non vt nunc, penitus ficta argumenta: sed res gestæ à ciuibus palam cum eorum sæpe qui gesserant nomine decantabantur, ideò ipsa suo tempore moribus multum profuit ciuitatis: cùm vnusquisque caueret, culpa ne spectaculo cæteris esset, & domestico probro. Sed cùm Poetæ abuti licentiùs stylo, & passim lædere ex libidine cœpissent plures bonos: ne quisquam in alterum carmen infame proponeret, lege lata, siluêre. Et hinc deinde aliud genus fabulæ, id est, Satyra sumpsit exordium, quæ à Satyris, quos illotos semper ac petulantes deos scimus esse, vocitata est. etsi aliunde nomen traxisse prauè putant alii. Hæc, quæ Satyra dicitur, eiusmodi fuit, vt in ea quanuis duro & velut agresti modo, de vitiis ciuiũ tamen sine vllo proprii nominis titulo carmen esset. Quod item genus Comœdiæ multis obfuit Poëtis, cùm in suspicionem potentibus ciuibus venissent illorum facta descripsisse in peius, ac deformasse genus stylo carminis, quod primò Lucius nouo conscripsit modo, vt Poësin inde

taceret, id est, vnius carminis plures libros. Hoc igitur, quo suprà diximus modo coacti omittere Satyram, aliud genus carminis τὴν νέαν κωμῳδίαν, hoc est, nouam Comœdiam reperere Poëtæ. quæ argumento communi magis, & generaliter ad omnes homines, qui mediocribus fortunis agunt, pertineret: & minus amaritudinis spectatoribus, & eadem opera multum delectationis afferret: concinna argumento, consuetudine congrua, vtilis sententiis, grata salibus, apta metro. Vt igitur superiores illæ suis quæque celebrantur authoribus: ita hæc νέα κωμῳδία cùm multorum antea, tum præcipuè Menandri, Terentiique est.

DE COMOEDIAE PROprietate, quidque differat à Tragœdia & Satyra.

COMOEDIAE proprium fuisse scribunt quidam, vigintiquatuor adhibere saltatores, & quadratum chorum. Prætereà conuitia, dicacésque sermones continere. illud quoque minimè prætereundum, quòd Comici, Satyrici, & Tragici, omnes vno nomine Comici appellati sunt. quoniam ex vicis in vrbem erupere, qui his dedere principium. Exinde distributa scribentium ratio est, vt Comici, seruos & humiles, Satyrici, rusticos, Tragici diuites, & reges describerent. Ac sicut Comœdia à vicis, aut à somno dicta, Tragœdia ab hirco, aut à fæce: ita Satyra à Satyris, hoc est, rusticis, illotis & petulantibus est appellata. vel à Satyra lance, quæ referta variis, multisque primitiis, in sacris inferebatur. D Inter Tragœdiam & Comœdiam cùm multa, tum in primis hoc distat: quòd in Comœdia mediocres fortunæ hominum, parui impetus, periculáque, lætique sunt exitus actionum: At in Tragœdia, omnia contraria, ingentes personæ, magni timores, exitus funesti habentur. Et illic turbulenta prima, tranquilla vltima: In Tragœdia contrario ordine res aguntur. Tum quòd in Tragœdia fugienda vita, in Comœdia, capessenda exprimitur. Postremò, quòd omnis Comœdia de fictis est argumentis: Tragœdia sæpe ab historica fide petitur. DI Comœdia à Tragœdia differt, quòd in Tragœdia introducuntur duces, heroës, reges: in Comœdia humiles atque priuatæ personæ. in illa luctus, exilia, cædes: in hac amores, virginum raptus. Deinde quòd in illa frequenter & penè semper lætis rebus exitus tristes, & liberorum fortunarúmque priorum in peius agnitio: in hac tristibus lætiora succedunt. Quare varia definitione discretæ sunt. Altera enim ἁπλῶν περιοχὴ, altera τύχης περίστασις dictæ sunt. Tristitia nanque Tragœdiæ proprium. Ideóque Euripides petente Archelao rege, vt de se Tragœdiam scriberet, abnuit, ac precatus est, ne accideret Archelao aliquid Tragœdiæ proprium: ostendens nihil aliud esse Tragœdiam, quàm miseriarum comprehensionem.

DE COMOEDIARVM qualitate.

D COMOEDIÆ Motoriæ sunt, aut Statariæ aut Mistæ. Motoria Comœdia est quæ res turbulentas inducit, vt Amphitryo. Stataria quæ res continet quietiores, vt Cistellaria. Heautontimorumenos. Mista quæ ex vtroque actu consistit, vt Andria, Eunuchus, Adelphi, Hecyra, & Phormio.

AELII DONATI ERVDItiss. Grammatici Præfatio in Andriam Terentij.

COMOEDIA Andria cùm Palliata sit, de loco nomen accepit. & à Menandro prius & nunc ab ipso Terentio: qui cùm de Chryside loqueretur, sic ait,

Hei vereor ne quid Andria apportet mali.

& hoc commune vocabulum est & in Græca & in Latina lingua. Hæc maiori ex parte motoria est, continétque actus amatorum adolescentium. & patrum piorum. Sunt ibi callidi serui, astutæ ancillæ, seueri senes, [adolecèntulæ] liberales. In hac primæ partes, senis Simonis sunt, secundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorũ. Prologus in hac acer inducitur, & in aduersarios non mediocriter exasperatur: sed tamen id subtiliter, vt omnia lacessitus facere videatur, ac dicere. Hîc protasis subtilis, epitasis tumultuosa, catastrophe penè tragica: & tamen repente, ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta est ludis Megalensibus Marcio Fuluio ædile: & Marco Glabrione, Qu. Minuto Valerio Curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Prænestinus, & L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudij filius tibiis paribus, dextris & sinistris, & est tota Græca, edita M. Marcello & Sulpitio COSS. pronunciatáque est Andria Terentij, ob incognitum adhuc nomen Poëtæ, & minoris apud populum anthoritatis ac meriti. Diuerbijs authenticis lepidè distincta est: & successu spectata prospero, hortamento Poëtæ fuit ad alias conscribendas. Initiũ autem προτατικὸν πρόσωπον, id est, aduentitiam personam recepit Sosiæ, propter euoluendam argumenti obscuritatem. Persona autem protatica ea intelligitur, quæ semel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur, Adnotandum sanè puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipsa quoque post scenam fieri soler.

ACTA LVDIS MEGALENSIB. M. FVLVIO,
/ET/ M. GLABRIONE AEDILIB. CVRVLIB. *Goueanus omittit [&].*
/EGERVNT/ L. AMBIVIVS TVRPIO, L. AT- *Go. [Egêre].*
TILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT *Go. [Clau. Flaccus.]*
/FLACCVS,/ CLAVDI /FILIVS/ TIBIIS *Mu. Dele [filius].*
/PARIB. DEXTRIS ET SINISTRIS. ET *Go. [paribus & imparibus, hoc est, sinistru & dextru. Tota Græca est Menandron.]*
EST TOTA GRAECA,/ EDITA M. MAR-
CELLO, /CN./ SVLPITIO COSS. *Gl. [Caio].*

1 *ANDRIA TERENTII, &c.)* [V]Hæc inſcriptio complectitur primùm locum, quo acta eſt Andria, veluti in ludis Megalenſibus, vtpote Magnæ Deæ feriis. Mox & perſonas τῶ κωμῳδοδιδασκάλων, quàm dramatū redēptores Ædiles cōtinet. Deinde apparatū per modos paribus tibiis factos indicat. His enim ſignificabatur affectus, veluti hic grauitas ſenilis cū hilaritate adoleſcētū & ſeruulorū iocoſa, quæ Græcis eſt κῶμοι, cōiūcta eſt. Illa quidem tibiis dextris, hæc verò ſiniſtris repręſentabatur. Poſteà argumētū notat. Eſt enim Palliata Comœdia, vtpote argumēti Gręci. Poſtremò tempus editæ & actæ fabulæ per Coſſ. Cn. Sulpitiū Gallū, & M. Claudiū Marcellū deſcribitur. Acta enim eſt anno vrbis conditæ 588. vel ante Chriſtū natū 163. [D]In pleriſq; fabulis ipſarū nomina priora ponebātur, quam Poëtarū: in nōnullis Poëtarū, quàm fabularū. cuius moris diuerſitatē antiquitas probat. Nam cùm primùm aliqui fabulas ederent, ipſarum nomina pronuntiabantur antè, quàm Poëtæ pronuntiarentur, ne aliqua inuidia à ſcribendo deterreri poſſent. Cùm autem per editionem multarum Poëtæ iam eſſet authoritas acquiſita, rurſus priorū Poëtarū nomina proferebantur: vt per ipſorum vocabula fabulis attentio acquireretur. Omnium autē Comœdiarum ſcripta ex quatuor rebus omnino ſumuntur, nomine, loco, facto, euentu. Nomine, vt Phormio, Hecyra Gurgulio, Epidicus. Loco, vt Andria, Leucadia, Brunduſina. Facto, vt Eunuchus, Aſinaria, Captiui. Euentu, Commorientes, Adelphi, Heautontimorumenos. Andria igitur cùm palliata ſit, de loco nomē accepit, & à Menandro priùs, & nunc ab ipſo Terentio: qui cùm de Chryſide loqueretur, ſic ait, Hei vereor ne qd Andria apportet mali. Et hoc cōmune vocabulum eſt, & in Gręca, & in Latina lingua. Hęc maiori ex parte motoria eſt, continétque actus amatorū adoleſcentium, & patrum piorum. Sūt ibi callidi ſerui, aſtutæ ancillæ, ſeueri ſenes, adoleſcentulæ liberales. In hac primæ partes ſenis Simonis ſunt, ſecundæ Daui, tertiæ Chremetis, & deinceps reliquorum. Prologus in hac acer inducitur, & in aduerſarios non mediocriter exaſperatur: ſed tamen id ſubtiliter, vt omnia laceſſitus facere videatur, ac dicere. Hîc protaſis ſubtilis, epitaſis tumultuoſa, cataſtrophe penè tragica: & tamen repentè ex his turbis in tranquillum peruenit. Hæc prima acta eſt ludis Megalēſibus M. Fuluio Ædile, & M. Glabrione, Q. Minutio Valerio Curulibus. Egerunt L. Attilius, Latinus Præneſtinus, & L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Flaccus Claudii filius tibiis paribus, dextris & ſiniſtris. & eſt tota Græca, edita M. Marcello, & Sulpitio COSS. pronuntiatáque eſt Andria Terentii, ob incognitum adhuc nomen Poëtæ, & minoris apud populum authoritatis ac meriti. Diuerbiis authenticis lepidè diſtincta eſt: & ſucceſſu ſpectata proſpero, hortamento Poëtæ fuit ad alias conſcribendas. Initiū autem προτατικὸν πρόσωπον, id eſt, aduētitiam perſonam recepit Soſiæ, propter euoluendam argumenti obſcuritatem. Perſona autem protatica ea intelligitur, quę ſemel inducta in principio fabulæ, in nullis deinceps fabulæ partibus adhibetur. Annotandum ſanè puellarū liberalium nullam orationem in proſcenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ: quæ & ipſa quoque poſt ſcenam fieri ſolet.

8 *Acta ludis Meg.*) Ludi sunt ceremoniæ ab Aedilibus Curulibus munere publico institutæ, in quibus vt plurimum Comœdiæ recitabantur. Quorũ quatuor maximè genera celebrabantur; Megalenses, magnis diis consecrati, quos Græci μεγαλισίως appellant. Funebres, ad retinendũ populũ instituti, dum pompa funeri decreta in honorẽ patricii viri plenè instruitur. Plebeii, qui pro salute plebis edũtur. Apollinares, Apollini cõsecrati. De Ludis Megalẽsibus quia certi nihil apud authores reperiebã, non abs re putaui, quæ colligere ipse potui, in mediũ afferre. μεγαλεσίως Magnos dici à Græcis Deos author est Donatus. *είως* enim Aeoles Deos vocant: vnde Sibyllas dici vult Aristot. quod Deorũ mentes cõsiliáque perspiciãt. Magnos verò Deos intelligo, quos Maiorũ gentiũ Cicero vocat, qui à terris in cœlũ non peruenêre: tales habebãtur Iupiter, Neptunus, Minerua, Iuno. At neque magnis omnibus Diis, sed tantùm cœlestibus erant hi ludi consecrati. Hos esse quos Roma nos interim videmus appellatos ex eo colligo, quod Asconius scribit, Romanos ludos Magnos quoque appellati, quod Magnis Diis erant instituti: quos eosdem Circenses dictos putat. Vnde illud Virgilii, – Magnis Circensibus actis. Non esse eosdem ludos Megalẽses, & eos quos Megalesia dicimus, ex Ciceronis Oratione de Aruspicum responsis apertè colligimus, vbi Megalesia Megalensibus celebrari dicit. verba sic habent, Nam quid ego de illis ludis loquar, quos in Palatio nostri maiores ante templum in ipso Matris Magnæ conspectu Megalẽsibus fieri celebrarique voluerunt? qui sunt more institutisque maximè casti, solennes, religiosi. quibus ludis primũ ante populi consessum Senatui locum P. Africanus iterum Consul ille Maior dedit, vt eos ludos hæc lues impura pollueret: quò si quis liber aut spectandi aut etiam religionis causa accesserat manus adferebãtur: quò matrona nulla adiit propter vim consessũmque seruorum. ita ludos eos quorum religio tanta est, vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe consederit, qui & vni ludi ne verbo quidem appellantur Latino, vt vocabulo ipso & appetita religio externa, & Matris Magnæ nomine suscepta declaretur, hos ludos serui fecerunt, serui spectauerunt, tota denique hoc Aedili seruorum Megalesia fuerunt. Extrema hæc verba declarant illos ludos, quos Megalensibus in Palatio in ipso Matris Magnæ conspectu fieri dicebat initio, esse Megalesia. nam & Liuius scribit M. Iunium Brutũ ædem Magnæ Matri deũm in Palatio dedicasse, & ludos ob eam dedicationem factos Megalesia appellasse, idque his verbis, Per idem ferè tempus, (inquit libr. 36.) ædes Matris Magnæ deæ dedicata est, quam deam P. Cornelius aduectã ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui posteà Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat, locauerant ædẽ faciendam M. Liuius, C. Claudius Censores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. tertiodecimo anno postquã locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus: ludíque ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse, Antias Valerius est author, Megalesia appellatos. Megalenses porrò ludi siue Romani, siue Magni, siue Circẽses sub Regibus fuere instituti: fiebántque sub initiũ mensis Septembris, durabant autem non ampliùs dies nouem. Cicero in actione prima in Verrem, Nonæ sunt hodie Sextiles, hora nona conuenire cœpistis: hunc diem iam ne numerant quidem: decem dies sunt ante ludos votiuos, quos Cn. Pompeius facturus est: hi ludi dies quindecim auferent. deinde Romani continuò consequẽtur: ita propè X L. diebus interpositis, tum denique se ad ea, quæ à nobis dicta erũt, responsuros esse arbitrantur. Quorum dierum si quis rationem subducat, & sub initium Septẽbris cadere Ludos Romanos, & non ampliùs nouem dies durasse deprehendet. De iis ludis Romanis ita Cicero libro quinto in Verrem; Nunc sum designatus Aedilis, habeo rationẽ quid à populo Romano acceperim, mihi ludos sanctissimos maxima cum ceremonia Cereri, Liberæ, Liberóque faciendos, mihi Floram matrem populo plebíque Romanæ, ludorum celebritate placandam. mihi ludos antiquissimos, qui primi Romani sunt appellati, maxima cum dignitate ac religione Ioui, Iunoni, Mineruæque esse faciundos, mihi sacrarum ædium procurationem, &c. Quo loco Megalenses ludos non omisisset, quos Aediles summa religione & dignitate faciebant, nisi iidé & Megalẽses ludi fuissent & Romani. Hac tamẽ tota de re asseuerãter dictũ nihil velim.

Egerunt L. A. T. L. A. T. M. &c.) Membra Comœdiarũ, inquit Diomedes, tria sunt 4 Diuerbium, Canticum, Chorus. Membra Comœdiæ diuersa sunt: definito tamen numero continẽtur, à quinque vsque ad decem. Diuerbia sunt partes Comœdiarum, in quibus diuersorum personæ versantur. Personæ autem Diuerbiorum, aut duæ aut tres, rarò autem quatuor esse debent: vltrà augere numerum non licet. In Canticis autem vna tantùm debet esse persona: aut si duæ fuerint, ita debent esse, vt ex occulto vna audiat nec loquatur, sed secum (si opus fuerit) verba faciat: & hoc Monodium appellatur. In Choris verò numerus personarum definitus non est: quippe iunctim omnes loqui debent, quasi voce cõfusa, & con

& concentum in vnam personam reformantes. Latinæ verò Comœdiæ Chorum non habent, sed duobus tantùm membris constant, Diuerbio & Cantico. Primis autem temporibus (vt asserit Tranquillus) omnia quæ in scena versantur, in Comœdia agebantur. Nam & Pantomimus & Choraules in Comœdia canebant. Verùm actores Comœdiarum, pro facultate & arte potiores, Principatum sibi artificio vendicabant. Sic factum est vt nolentibus cedere mimis cum artificio suo cæteris, separatio fieret reliquorum. Nam dum potiores inferioribus, qui in omni magisterio erãt, seruire dedignabantur, seipsos à Comœdiis separauerunt, ac sic factum est, vt exemplo semel sumpto, vnusquisque artis suæ rem exequi cœperit, neque in Comœdiam venire. Cuius rei indicia produnt nobis antiquæ Comœdiæ, in quibus inuenimus, Acta tibiis paribus, aut imparibus, aut serranis. Quando enim Chorus canebat, Choricis tibiis, id est, Choraulicis, artifex concinebat. In Canticis autem Pythaulicis responsabat. Sed quod paribus tibiis vel imparibus inuenimus scriptũ, hoc significat, quòd siquando Monodio agebat, vnam tibiam inflabat: siquando Synodio, vtranque. D Diuerbia histriones pronuntiabant. Cantica verò temperabantur modis non à Poëta, sed à perito artis musicæ factis. Neque enim omnia iisdẽ modis in vno Cantico agebantur, sed sæpe mutatis, vt significãt qui tres numeros in Comœdiis ponunt, qui tres continent mutatos modos Cantici illius. Qui huiusmodi modos faciebant, nomen in principio fabulæ, & scriptoris & actoris superponebant. Huiusmodi adeò carmina ad tibias fiebant, vt his auditis, multi ex populo antè discerent, quam fabulam acturi scenici essent, quàm omnino spectatoribus ipsis antecedens titulus pronuntiaretur. Agebantur autẽ tibiis paribus, aut imparibus, & dextris aut sinistris. Dextræ autem tibiæ sua grauitate seriam Comœdiæ dictionem pronuntiabant. Sinistræ & serranæ, acuminis leuitate iocum in Comœdia ostendebant. Vbi autem dextra, & sinistra actã fabula inscribebatur, mistim ioci & grauitates denuntiabantur. *L. Victor Faustus.* Vbi operæpretiũ est, *inquit*, animaduertere tibias Chori proprietatẽ æmulari. nam (vt author est Donatus) quæ fabulæ graues haberẽtur & seueræ, tibiis dextris agi consueuerunt: quæ verò iocis & vrbanè dictis vndique scaterent, cõtinuò sinistris. Pollux enim author est quinque olim in scena ianuas extitisse: quarum media illius omnino domicilium esset, qui primas in fabula partes haberet: altera, dextra scilicet, huic proxima, illius esse consueuit, cui partes darẽtur secundæ: tertia, sinistra, vel maximè tenuis, aut nullius erat personæ, vel desolatum aliquod simulabat sacellum. At reliquarũ dextra eos emittere solebat, qui non ab vrbe, sed aliunde proficiscerentur: sinistra verò cõtrà, quotquot venirent, vrbanos producebat. Ab hac (vt arbitror) eius fabulæ Chorus prodire consueuit, quæ salibus, iocisque referta esse videretur. Quippe, quod facetè dicitur, solemus vrbanum appellare. verùm ab altera, si rusticos fabula contineret, quadã seuera, grauique simplicitate Chorus emittebatur. Etenim eos potissimùm rusticos vocamus, qui semper obducto supercilio facetias auersantur. Vnde Palamedes apud Philostratum ab Achille dicitur ἀγελαστής, quoniã vt erat vndique seuerus, in deliciis etiam nihil haberet.

Cæterùm, licet multa sint genera tibiarũ, tamen duo scenam potissimum frequentabant, videlicet Phrygiæ: quarum nonnullæ modò dextræ, modò sinistræ ponebãtur: dextræ, quæ foramen vnicum haberent: sinistræ, quæ duobus essent foraminibus distinctæ. Quippe Seruius, Varronem secutus duas impares cauernas huiusmodi tibiis fuisse testatur, ac foramina totidem. Vnde Virgilius earum biforem cantũ appellat, propterea quòd graues & acutas emitterent pro tibicinis arbitrio voculationes. Alteræ sunt Serranæ, sic (arbitror) appellatæ, quoniam iis saltatores & proferre & referre pedem continuò iuberentur, non secus atque sectores, qui serra adacta partiri ligna conantur. Siquidem Pompeius ait serram id prælium dici, quo frequenter acies & accedere & recedere soleret. Hæ semper erãt sinistræ, parésque, id est, æquales cauernis, proindéque parem concentum, acutũ scilicet emittebant, quemadmodum Seruius haud perplexè scriptum reliquit. Veruntamẽ Diomedes tibias pares & impares videtur numero definire: quod equidem non video cur possit admitti: nam par & impar qualitate ferè semper accipitur à Latinis. Exẽplo sit hoc Ouidianum, Par erãt inferior versus. Et illud Virgilianum, Formosum paribus nodis. Ac illud, –impar cõgressus Achilli. Sed quo tandem sum incuriosè digressus? Egóne vt magna nomina sugillarem? Minimè, si meũ mihi vitæ institutũ permanebit. Quocirca ne nobis aliqd Eupolidis infortunio simile contingat, perfecto iã operi paragraphũ stylus obducat.

Modos fec. Flacc.) B Adrianus Cardinalis inter elegãtes dicẽdi modos qui à faciẽdi verbo deriuãtur, numerãs etiã hũc, Facere modos, In argumẽto, Inquit, Andriæ Terẽtii, Flaccus Claudii filius modos fecit. Cicero de oratore. Neq; id actores priùs viderũt quàm ipsi Poëtæ, quàm denique illi etiã qui fecerũt modos.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

SIMO	*ſenex.*	BYRRHIA	*ſeruus.*
SOSIA	*libertus.*	LESBIA	*obſtetrix.*
DAVVS	*ſeruus.*	GLYCERIVM	*meretrix.*
MYSIS	*ancilla.*	CHREMES	*ſenex.*
PAMPHILVS	*adoleſcens.*	CRITO	*hoſpes.*
CHARINVS	*adoleſcens.*	DROMO	*ſeruus, lorarius.*

IDIOMATA PERSONARVM PRAECIPVARVM, EX ~~ERASMO ROTERODAMO.~~

SIMO plus in filium, ſed natura vehementior. Pamphilus plus in patrem, ſed fideliter amans, & cordatus vt adoleſcens. Dauus vafer, ac ſpei pertinacis. Charinus ſimplex, ac nullius conſilii. Byrrhia, Dauo diſsimilimus, deſperandi author. Crito pauper, ſed ob probitatem impatiens cõtumeliæ. Chremes pius in filiam, alioqui Simoni diſsimilimus, ingenio ſedato & placido componens omnia. Myſis callida & heræ amans.

RATIO NOMINVM.

SIMO dictus eſt à ſpecie. Simi enim ferè ſunt iracũdi. Chremes, παρὰ τὸ χρέμπτεσθαι, i. ſcreare, quòd ſenes ruiſi expurgent pectus. Pamphilus a fideli amore. eſt enim τὸ πᾶν, prorſum, in totum, & φίλος, amicus: quaſi dicas in totum amicus, totus in amore, prorſus amori deditus, vel omnibus amicus. Charinus à beneuolẽtia animi, παρὰ τὸ χαρίζεσθαι gratificari, obſequentem ſe præbere, morem gerere. Soſia, quòd ſeruatus ſit in bello, vel quòd ſeruare & tueri ſit verum ſerui officium: σώζειν, ſeruare, tueri. Dauus à patria. Daui enim, (qui & Daci) populi ſunt in Ponto ad Iſtri fontes verſus Germaniam. Opinor & Byrrhia, ſicut & Myſis. nam Myſi quemadmodum Phryges (qui & Bryges) ſeruile genus erant. Glycerium à voluptate. γλυκὺς γλυκεῖα, & γλυκερὸς ὀ, dulcis: vnde diminutiuum γλυκέριον, quaſi dicas, dulcicula. Leſbia à patria, nempe a Leſbo inſula, quæ eſt ferax ſuauiſsimi candidiſsimíque vini, quaſi ebrioſa. Crito, quòd controuerſiam dirimat, παρὰ τὸ κρίνειν, i. diſcernere, diiudicare, ſecernere: vnde & κριτὴς, iudex, æſtimator. Dromo à curſu: nam δρόμος, curſus.

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN ANDRIAN TERENTII.

Argumenta ſingularum fabularum ſunt illa quidem Caii Sulpitii Apollinaris, eius quem ſæpe citat Gellius, docti & eruditi viri, quiq. Pertinacem Imperatorem, Latinas literas docuit.

Verſuum genera. Iambici trimetri ſiue ſenarij.

SORÓREM *falsò créditam meretrículæ,* ibiiai
Génere A'ndriæ, Glycérium vítiat Pámphilus. aibdſp
Grauidáque facta, dat fidem vxôrem ſibi aiſiſi
Fore hanc. **nam* * *áliam pater ei deſpónderat* ibdiſp
Gnatam Chremêtis. atque vt amôrem cómperit, ſiiaſp
Simulat futúras núptias, cúpiens ſuus aiſiap
Quid habêret ánimi filius, cognóſcere. abſiſp
Daui ſuáſu non repúgnat Pamphilus. ſiſiſp
Sed ex Glycério natum vt vidit puérulum ibſidp
Chremes, recûſat núptias, génerum ábdicat. ijſiap
Mox filiam Glycérium inſperátò ágnitam, ſibſſp
Dat Pámphilo hanc, áliam Charino cóniugem. ſiaiſp

* *I. [nam] non eliditur m, vel legẽdum [namque,] vt ſecũdus pes ſit dactylus.*

[Suaſu] triſſyllabum.

ARG.

ARGVMENTVM DONATI IN EANDEM.

CHREMES Atticus, pater Pasibulæ & Philumenæ, cùm ex his duabus se Pasibulam perdidisse falsò crederet, relictam Athenis, nec vitam posteà multo tempore: tanquam vnicam sibi putabat Philumenam: quam Charinus adolescens Atheniensis adamabat vnicè, & sibi petebat vxorem. Sed pater eam Pamphilo cuidã Simonis filio vltrò despondebat. qui Pamphilus contrà, sororem Chrysidis, ac peregrinam tamen creditam, Pasibulam, supradictam alteram Chremetis filiam, sub nomine Glycerii latenter sic amabit, vt ex ea filium suscepisset, inscio patre: qua re intellecta commotus Simo pater Pamphili, dum per falsas nuptias tentat animum filii, multis dolis à Dauo ipse deluditur seruo: periclóque Charini & Pamphili motus error in fabula vsque ad eum finem ductus est, dum Athenas veniens Andrius quidam Crito rem aperiat, & nodum fabulæ soluat: per quem agnita Pasibula recipitur à parentibus, & traditur Pamphilo amanti: Philumena verò Charino despondetur, & traditur exoptanti.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CHremes, & Phania fratres Athenienses fuerunt. eorum, Chremes profecturus in Asiam, Pasibulam filiolam, quam tum vnicã habebat, fratris fidei credidit. profecto eo, cõtingit, vt in Græcia magni bellorum motus excitarentur. quos fugiens Phania, cùm, imposita secum in nauim puella, ad fratrem iter cepisset, vi tempestatis fracta naui, apud Andrum insulam eiectus est. ibi applicat se ad Andrium quendam, hominem haud magna in re, à quo tamen benignè humaniterque exceptus, non ita multò post moritur. Hospes Andrius relictæ apud se puellæ commutat nomen, & pro Pasibula Glycerium nominat: eúmque per aliquot annos eã cum filia Chryside, pari vtranque studio, educasset, decedit ipse quoque de vita. Chrysis, quæ se & orbã, & inopem videret, abrepta secum Glycerio, Athenas nauigat: vbi cum aliquandiu vitam lana teláque tolerasset, ad postremum adolescentum blanditiis, & pollicitationibus victa, quæstum corpore facere incepit. Ventitabat ad eam inter cæteros Pamphilus, Simonis filius, probus, & liberali præditus ingenio adolescens, qui non Chrysidis ille quidem, sed ipsius Glycerii mirifico quodam amore percussus, primus, solúsque corpus cum ea commiscuit, fidémque iam grauidæ dedit, eã sibi vxorem fore. Susceperat & posteà Chremes aliam filiam, Philumenam nomine, eámque (iam enim nubilis erat) Pamphilo, bona adolescentis impulsus fama, collocare cupiebat. Quid multa? vltrò ad Simonem venit, cum eo negotium conficit. inscio Pamphilo, de communi senum sententia, faciundis nuptiis constituitur dies. Adhuc hæc erant, cùm Chrysis moritur. ibi primum Simo de filii amore cognouit. nam cùm ambo vna in funus prodiissent: accidit, vt, posita in ignem Chryside, Glycerium se, præ doloris impatientia, eòdẽ conijcere videretur. Accurrit Pamphilus, eámq; mediam amplexus, ita consolari cœpit, vt plurimas minimèque dubias totius rei significationes daret. itaque venit ad Simonẽ postridie Chremes: conditionem renunciat: comperisse se, Pamphilum peregrinam illam habere in vxoris loco. nescius, ex se natam esse eam, quam ita contumeliæ causa peregrinam nominaret. gaudere, ea re intellecta Pamphilus: dolere contrà, ac ringi Simo. aduenit intereà dies, qui nuptiis initio fuerat præstitutus. Simo, veteratoria quadam calliditate, simulandas sibi, ad pertentandum filii animum, nuptias statuit: hoc cogitans, si abnueret filius, veram sibi obiurgandi illius causam fore: quæ ad eum diem nulla satis iusta fuerat: sin annueret: facilè se, quod vellet, à Chremete impetraturum, atque ita verò nuptias, diis adiuuantibus, factum iri. præteriẽs igitur apud forum, securo iam, & nihil tale merenti filio, Pamphile, inquit, abi domum, ac deos comprecare: vxor tibi ducenda hodie est. hoc dicto, velut improuiso quodam iaculo, sauciatus adolescẽs, quid ageret, aut quid consilii caperet, nesciebat: cùm ad eum Dauus, vafro admodum, ac versuto ingenio seruus, animaduersa senis astutia, accurrit. Erat tum vnà cum Pamphilo Charinus, qui adolescens misero quodam amore Philumenæ incensus, frustra sæpe tentatis illius nuptiis, ad postremum audito eam eo die nupturam Pamphilo, in summam desperationem adductus, eum orabat, si se saluum vellet, vt vel eam ne duceret, vel saltem nuptiis dies aliquot produceret. Pamphilus eum sua quidẽ causa bono esse animo atque omnia ad impediendas nuptias moliri iubebat: se, quantum in se esset, effecturũ, ea vt ne daretur sibi. adueniens, vt dixi, Dauus Charinum, iam spei plenum abire, ad ambiendos senis amicos, iubet: deinde seorsum Pamphilo cõiecturas suas aperit, persuadétque, vt patri dicat, se paratum esse vxorem ducere: nam eo pacto, inquit, & patri omnem iurgandi occasionem præcide-

tis,& non erit tamen verendum, ne nuptiæ fiant:nunquam enim Chremes tibi,femel re. pudiato,filiam fuam iterum cõmiſſurus eſt. hæc ita de ſerui conſilio acta,longè aliter eccidere,ac putabantur.exorat enim Chremetem Simo.ita res in veratum nuptiarum diſcrimen adducitur.fortè eo ipſo die Glycerium exactis temporibus puerum peperit.eũ puerum Dauus,cùm aliter nuptias diſturbare non poſſet,pro foribus ædium Simonis ab ancilla collocandum curat.in eum cùm incidiſſet.Chremes,& è Pamphilo natum eſſe cognoſſet,rurſum abducit animum à nuptiis. turbæ maximæ concitantur : donec aduenit Crito Andrius, qui, quòd Chryſidi genere proximus fuiſſet,ad cernendam illius hæreditatem Athenas venerat.eius interuentu Chremes filiam agnoſcit.ita,ſumma omnium lætitia, Charino Philumena, Glycerium Pamphilo nubit.

PHILIPPI

NVLLVS eſt omnino ſcriptor in Latina lingua, quem tantopere cognoſci, ediſcique retulerit,atquè Terentium. Nam cùm prima virtus in oratione ſit propriè loqui,nec proprii ſermonis artificem meliorem Terentio habeamus,dignus planè eſt,in quo perdiſcendo plurimum operæ ac ſtudii ponamus.Et ab iis qui docent pueros,ſuperſtitioſam etiam diligentiam in hoc authore enarrando requiro.Primùm prodeſt monere, quæ Comœdiæ natura ſit, quidve ſpectarint Comœdiarum authores:nomen vnde factum ſit.Atque hæc quidem Donatus coploſè expoſuit.Conuenit autem inter omnes,authores Comœdiarum voluiſſe & communium morum & caſuum exempla proponere : quibus velut admoniti, prudentiùs iudicemus de rebus humanis,& genere orationis facundiam locupletare. Quæ inculcabunt profeſſores eò diligentiùs, vt ſciant pueri,quid ex illis petere debeant, quem fructum facturi ſint legendis Comœdiis. Nam quò propiùs cognorint & vim literarum,& vtilitatem,eò impenſiùs iuuat diſcere.in recenſendis argumentis fabularum, conſilium Poëtæ ſumma cura exponendum eſt. Quarum perſonarum deſcriptiones in primis admirationem mereantur,in quibus locis plurimùm commoretur Poëta,vbi plurimum neruorum,plurimum eloquentiæ oſtentet: quos locos ita cõmendent pueris,vt & familiariter ament, & tanquam digitos ſuos norint. Et ob hanc cauſam fabularum omnium argumenta,veteri more,in πρότασιν, ἐπίτασιν, καταστροφὴν,partiantur,vt diſtributa facilliùs adſequatur iuuentus.Ferè autem fabulæ continent periculum quoddam. nuſquam enim conſilio locus eſt,niſi in dubiis rebus. Neq; verò aliud eſt Comœdia,niſi humanorum conſiliorum & euentuum imago quædam. In Andria periclitatur Pamphilus,vt Glycerio fidem promiſſam præſtet,poſtquàm patri per errorem pollicitus eſt,futurum ſe in eius poteſtate,ac ducturum quam vellet. Eſtque hæc veluti στάσις fabulæ.Conſilia omnia,querelę omnes, argumenta omnia huc referenda ſunt. Et tota fabula ſimilis eſt orationi generis ſuaſorii.Nam variè de tota cauſa conſultant ſenes,adoleſcentes,ac ſerui.Sed vt argumentum propius cernere queant pueri,ordine ſingulas partes referemus.

PERICVLVM PROTASIS.Cùm amaret Pamphilus Glycerium,eique fidem dediſſet ducturum ſe eſſe vxorem,pater,qui amare filium compererat conſilium capit abſtrahendi eius à Glycerio,ſimulat ſe vxorem daturum,poſcitque vt ne filius id recuſet.Is cùm & patrem vereretur,& Glycerium deſerere parum pium iudicaret,pendet animi,nec habet quò ſe vortat.Ibi Dauus intelligens ſimulari rem à patre,conſulit herili filio,vt polliceatur patri,ſe in eius poteſtate futurum,periculi nihil eſſe,quandoquidem ſimulentur nuptiæ.filius obſequitur, quanquam ægrè , pollicetur patri ducturum ſe quam vellet.

EPITASIS. Interea ſpargitur de Pamphili nuptiis rumor,reſciſcunt & muliercula,quibus cum Glycerio conſuetudo erat. Et pater,cùm à filio quod voluerat, extorſiſſet, non iam ſimulat rem,ſed feriam fabulam orditur.Chremetem orat,vt gnatam det vxorem filio ſuo,facilè impetrat. Hîc de Pamphilo actum fuit, maturare nuptias pater ſtudet,& filius pollicitus erat ſe in patris poteſtate futurum eſſe.Quæſo,quemodo ex his turbis ſe explicet?quid faciat Pamphilus?Hic Dauus,cuius imprudentia periculum cõtractum erat, cùm dolus non ſucceſſiſſet, Chremetem deterret à nuptiis,fidem faciẽs amari aliam à Pamphilo.

CATASTROPHE. At pater rem vrget:& proceſsiſſet,niſi caſus qui ſæpe plus valet quàm ratio,dubiis rebus opem attuliſſet.Venit quiſpiam Crito,qui docet Glycerium Chremetis filiam eſſe,gratum omnibus nuntium.Nuptiæ ex ſententia Pamphili cõficiuntur.Vide ex quanto periculo, caſu euaſerit Pamphilus. Eſt autem in more Terentio, in prima ferè ſcena longa narratione commemorare occaſionem fabulæ:atque eas narrationes plurimi fecerunt veteres. Sic in Andria exponit Pamphili amores,& patris conſilium

filium, quo is filium à Glycerio diuulsurus erat. In reliquis scenis pergit consilium exequi. Sunt aspersa narrationi illi primæ mulca rhetorica ornamenta. Est enim mirabiliter aucta, commemoratione morum, studiorum, sodalitii Pamphili, qua occasione Pamphilus deperire in Glycerium cœperit, vbi pater id primùm deprehenderit. Hæc accuratè expendet professor: & velim hic immodicè etiam anxium esse ἐν τῷ ...... interpretem. Est enim modis omnibus efficiendum, vt mirentur, vt ament hunc authorem pueri. Id ita fiet, si rectissimè intellexerint. Exigendum ab ipsis pueris, vt suo marte, a.gumenta fabularum condant, vt locos aliquos retexant, & pluribus exponant, & tanquam rectam refingant: quæ exercitatio, præterquàm quòd familiariorè hunc Poëtam facit, facundiam etiam alit. Finguntur hic cordati senes, Dauus veterator, honesta ac pia mente præditus adolescens Pamphilus. Verum vt Pamphili ingenium rectius perspici posset, & vt aliquanto plus in fabula turbæ esset, confertur cum eo Charinus Pamphili dissimilimus. nihil moderatum in hoc, nihil consilii: contrà in illo moderatiora omnia penè, quàm vel ætas poscit, vel sinit amor. In primis mirentur eloquentiã Poëtæ in Pamphili querelis, in senis narrationibus, consultationibus, & obiurgationibus. Ab his exemplis & verba, & figuras Latini sermonis, & dicendi rationem assuescant petere adolescentes: feliciùs haud dubiè collocaturi operam, quàm si intereà, velut formicæ Indicæ, aurum conueherent.

DE ARGVMENTO
ET STATV ANDRIAE
ex Scholiis [redacted] in Terentium.

EST in genere deliberatiuo, & κεκινδυνευ... censetur. Ducátne in matrimonium Glyceriũ Pamphilus. Hic sunt vtrinque suasiones, dissuasiones, adolescentum, senum. & seruorum. Pro filio quidem sunt firmaméta, quia vitiauit, quia promisit se ducturum, quia ciuis est Attica. Pro patre autem sunt, quia filius est in potestate patris: obsequetur igitur, & pro voluntate patris vxorem ducet. Conabatur enim filium ab amore Glycerii abstrahere, & Chremetis filiam in matrimonium ei collocare. Hæc sunt προτάσεις. Verùm in epitasi ré, quam antea simulauit, seriam esse exposcit. Itaque hinc turbatum initium fit, & incrementum inter patrem & filium iuxtà cũ mulierculis, quæ à partibus Glycerii fuerant: accedit & seruulorum anxia sollicitudo. Periclitatur enim non parum Pamphilus Dauo authore, cuius tamen consilio & astutia liberatur. Postremò autem casu & insperatò Crito aduenerat: Glycerium ciuem, & Chremetis filiam esse exposuit, atque circunstantiis confirmauit. Nuptiæ igitur ad Pamphili sententiam certæ, firmæ & legitimæ sunt, & sic καταστροφὴ hilarior claudit, & ταῦτ cõplectitur.

^ Vt pernoscat lector quid spei sit huius Vuillichii Scholiorum, quæ his cõmentariis inseruimus, doctam fratris eius epistolam, quam illis præfixit. quia etiam Andriæ argumentum & Terentii encomium continet, hoc loco apponendam putauimus.

OPTIMAE SPEI ADOLESCENTVLO [redacted] iuniori, sui fratris filio.
Gregorius Vagnerus Resellianus S.P.D.

COMMEMORANDVS & magnifaciundus est eorum conatus, optime Iodocequi œconomiam orationis, rerum reginæ, in bonis authoribus obseruatam imis sensibus reponunt, & pro animi sui candore, artificii eliciti notationem aliis humaniter communicant. Nam fecundissima hac volun tate, rudioribus senesliam ad summam cogitationum similium, in omni genere scripti, faciendam, aperiunt, vt tandem aliquando & isti, in authoribus perlegendis, fructus non pœnitendos faciant, eos meliùs intelligant, rectiùsque de illis iudicium ferant. Notum est, quod plerique omnes illustres authores summo studio sint enixi, vt in scriptis suis dispositionis virtutem referrent, ἄτακτα seruatent, & ἀνοικονόμητα Dialecticis & Rhetoribus ad extremum damnata, prorsus deuitarent atque excluderét. Equidem cùm orationes ipsas variis luminibus verborum & sententiarum exornet, multum in dispositionis forma, cuius beneficio illa stare videtur, ponendum esse censeo. Facit enim vt omnia expreßiora & illustriora habeantur. Reddit lectorem vel auditorem acutiorem, atque habiliorè in inueniendo & diiudicando. Hanc reor esse causam, quòd Rhetores post Inuentionem dispositioni (quæ est distributio rerum, quæ demonstrat quid quibus locis conueniat, aut collocandum sit) inter partes orationis, primum locum assignarunt. Qua verò loci attributione, non obscurè ostenderunt, ipsius collocationis in omnibus rebus summam habendam esse rationem. Hęc, inquam, est quæ multum lucis & admirationis in loquendo & scribendo adfert. econtra neglecta maximam confusionem parit. De qua sic Quintilianus scriptum reliquit, Artus, inquit, etiam leuiter loco moti, perdunt, quo

vigue

viguerūt, vsum: & turbati exercitus sibi ipsis sunt impedimento. Nec mihi videntur errare, qui ipsam rerum naturam ordine stare putant, quo confuso, peritura sint omnia. Sic oratio carens hac virtute tumultuetur necesse est, & sine ratione fluctuet, nec cohæreat sibi, multa repetat, multa transferat, velut nocte in ignotis errant, nec initio, nec fine proposito casum potiùs, quàm consilium sequatur. hæc ille. Euidens huius virtutis necessitas hic duabus similitudinibus commonstratur: quarum prior à corpore humano est desumpta, vbi re ipsa experimur, quādo membrum aliquod naturali loco remotum fuerit, nullius rei vsui esse, imò mancum & inutile haberi: posterior ab exercitu, qui iusto ordine constitutus, rerum discrimina, in summa desperatione sæpe depellit, vt patet in vna Tarentina clade, & contrà turbatas inuicem copias exitio sibi fuisse constat. Ita orationis compositio, nisi apta contextum dispositione, sine ratione fluctuaret, dicentisque impetum potiùs, quàm consilium argueret. Ridiculus esset Architectus, opus extruens, si saxa, ligna cæmenta, & cætera ædificantibus vtilia conferret, nisi disponendis eis, collocandisque artificium adhiberet. Sic & orator seu scriptor parum prudens iudicaretur, etiam si verba præclara, sententias graues, & argumenta firma in promptu haberet, si non singula in suum locum & seriem orationis οἰκονομίαν ordinaret. Affirmo tibi, & certo certius est, totum orationis corpus quantumuis excellentis, gratiam suam amittere, & εἰς οὐδὲν ἐπιπίπτειν facere, nisi dispositionis ornamentum accesserit. Neq; vllus inficiabitur, quòd vel sola apta collocatio, memoriæ tam docentis quam discentis, plurimùm inseruiat, augeat, & foueat. Digna igitur res est, vbi quis neruos intendat suos, eámque auro & argento longè potiorem habeat. Idem & Comici factitarunt, qui sua δράματα in πρόλογον, πρότασιν, ἐπίτασιν & καταστροφὴν disponunt. Prologus Terentio nunc συστατικὸς, cum fabula, vel Poëta commendatur: nunc ἀναφορικός, cùm in aduersarium maledicta regeruntur: nunc μικτὸς, qui ex illis cōstat: sed διηγηματικός, cùm fabulæ argumentum exponitur, Plauto est familiarior. In protasi quidem, quæ est initium actionis, cum primo illo tumultu iam quasi gliscente, fabulæ occasio & argumentum tractatur. item senum consilia graues pro tempore sententiæ, consiliorum inopinati euentus, vehementes querelæ & affectus, seruorum perfidia, amores adulescentum, mulierculaum lenocinia, depinguntur. Sic in epitasi, turba feruentissima, argumentum implicatur, errores magna cum personarum omnium perturbatione, gestus, vultúsque capiuntur commoti, quibus τὸ δράματος τάσις ostenditur. Sic & in catastrophe, quę est subita rerum ad iucundos rei institutæ exitus, conuersio, omnes personæ in lætitiam insperatam coniiciuntur, & fit rerū omnium tranquillitas. Hinc abiit in prouerbium, Catastrophe fabulæ, pro cuiuslibet rei exitu. Porrò sub his tribus Comœdiæ partibus continentur quinque actus, iuxta illud Horatianum, — Nec sit quinto productior actu, &c. Dicitur ab agēdo, & est certum spatium actæ Comœdiæ sine intermissione, theatro à personis vacuo relicto. Interim Musica in auditorum gratiam & recreationem adhibetur. Hinc phrasis orta est, Supremum actum fabulæ addere, est extremum finem ponere. Exempli gratia. vt, primus actus, argumenti explicationem continet: veluti in Andria Simo fabulæ argumentum exponens, consilium intendit, vt per falsas nuptias, vera obiurgandi filium sit causa: Dauus aduersus minas senis deliberat; Pamphilus cognito nuptiarum consilio, de patre & Chremete, quod illi rem non communicauerint, grauiter conqueritur. Secundus, ingressum fabulæ declarat: Charinus agit cum Pamphilo, ne cupitam Philumenam ducat, acquiescit Pamphilus, quod Dauus verisimile reddit, simulatas nuptias probans. ideo suadet Pamphilo, ne patri vrgenti nuptias, repugnet. hoc vbi Byrrhia audit, vice Charini heri sui perturbatur. Dubitantem adhuc Simonem de consensu Pamphili in nuptias, confirmat Dauus. eò Comœdię protasis spectat. Tertius habet progressionem turbatum cum argumenti implicatione & omnium difficultatum commotione: Simo partum Glycerii simulatum putat: in errore, Dauo suasore, perseuerat. hac de causa commotus, Chremetis filiam suo filio vxorē poscit, rem seriā aggressurus. Perturbātur mirum in modū Dauus & Pamphilus, est initiū ἐπιτάσεως. Quartus, in epitasi proponit rei institutæ desperationē, & in fine sumitur occasio catastrophes: indignatur Charinus Pāphilo de fide non seruata: Amantes sollicitantur mirificè: Dauus deterret Chremetem, exposito puero ante ædes Simonis, ne det filiā suam Pamphilo in alieno amore occupato: sed hospitis Critonis interuentus ἀπὸ τῆς μηχανῆς in extremo adest. Quintus, magnis ægritudinibus remedium adfert, omnes personas voti compotes reddit, & summo gaudio explet: Chremes cum Simone expostulat & ob natum ex Glycerio filium, nuptias recusat. Vbi Dauus ex Critonis relatione Glycerium ciuem Atticam pronuntiat, in vincula coniicitur: Pamphilus vehementer dictis paternis

confuta

confutatur. hic est summa epitasis, donec Crito ipse, homo quantiuis precii, ex circunstantiis, Glycerium esse filiam Chremetis edocet. Hanc Pamphilus obtinet & Philumena Charino fit coiunx. ita omnis res in tranquillum deducitur. Cæterùm in quolibet actu suæ sunt scenæ, sed incerto numero. Communiter autem quinque, sex, septem, octo, vt plurimum nouem, pro arbitrio statuuntur. Scena Græcis σκηνὴ tabernaculum significat, quod ludorum faciendorum causa, quolibet loco, vbi agens consistat, moueatúrque spectaculum sui præbiturus, ponitur, ne personarum fiat confusio, ipsis spectatoribus admodum ingrata. Verùm omnibus in scenis etiam breuissimis sua sunt cum Rhetoricis splendoribus dispositionis ornamenta, sed Dialecticæ posita. quod genus est in Andria, *Dy boni*, est scena consolatoria, in statu coniecturali, An nuptiæ sint futuræ: Exordiũ est ab insperata lætitia. Cùm aliquid boni portatur, est attentionis. cùm dicitur, id paues, ne ducas tu illam, tu autem vt ducas, est docilitatis. Propositio, Nuptiæ non sunt futuræ. Sequitur confirmatio per congeriem septem signorum seu coniecturarum, paululum obsonii, tristitia Simonis, solitudo ante ostium Chremetis, nemo intrat neque exit, nulla matrona in ædibus, nullus ornatus, olera & pisciculi pauci coëmpti obulo in cœnam seni. Conclusio, Nuptiæ igitur nõ cohærent, sunt infirmæ. Aliud ex Heaut. vbi Clinia ex Asia reuersus Antiphilam suam corruptam suspicatur, Syrus eam suspicionem artificiosissimè tollit. Propositio, Antiphilæ vita eadem est, & animus erga te idem ac fuit. Hanc narratione confirmat, signa pudicitiæ narrans: primum est, à sodalitio laborioso. nã cum Dromone pro illa accersenda missus, dicit, quàm primũ fores pulsarentur, anus quædam prodit: hæc vbi aperuit ostium, statim ad lanam rediens subtegmen nebat. secundum, à more vitæ quotidianæ, Vbi de improuiso interuentum est mulieri, texentem telam studiosè ipsam offendimus, quia non otiosa sed laboriosa inuenta est. Idem de Lucretia duce Romanæ pudicitiæ scribitur apud Liuium, quòd eam in medio ancillarum pensa de colo ducẽtem Collatinus & cæteri Romani inuenissent. tertium, ex ornatu neglecto, quia mediocriter vestita veste lugubri, quia sine auro ornata sibi, non amatoribus: quia non fucata non cærussata: quia capillo passo, prolixo, circum caput reiecto negligenter. quartum, à paucitate familiæ, quia vna ancilla erat, neglecta, immunda illuuie. quintum, ex sorditie internuntiorum, cùm hi negliguntur, magnum quoque signum est, dominam esse extra noxiam. Vltimum, à desyderio tui, quia, vbi dicimus, te redisse, & rogare vti veniret ad te, mulier telam deserit continuò, & lacrumis opplet os totum sibi, &c. Conclusio, Igitur tua Antiphila eadem est, & non corrupta. Huius loci atque ordinis in hoc nostro Comico exempla plurima Dialecticis & Rhetoricis præscriptionibus ita vt cùm maximè illustrata inuenies. Vt si quis suorum præceptorum, vel in arte disserendi, vel bene dicendi exempla familiaria (sine quibus illa frigent) & quasi viua requirat habebit, quibus vsus præceptionũ de primis artibus facilius quàm in longiusculis orationibus perspiceretur, adeóque mediocriter præceptis imbuto, artificii nota ἐναργῶς offerretur, quæ in Plauto non eodem modo est obuia. Accedit & sermonis Latini proprietas, quæ in oratione principatum obtinet, tam in coniunctorũ, quàm singulorum verborum obseruatione: Coniunctorum quidem sunt, accipere conditionem, dare verba, in funus prodire, ab aliquo gratiam inire, in viam redire, consilii locum habere, auxilii copiam, commutare verba, in commune consulere, reducere animum ad misericordiã, ex mali emergere, pretium ob stultitiam ferre in malum incidere, antiquum obtinere, beneficium verbis initum re comprobare, in secundis aliquem respicere. singulorum verò sunt, in Eunuch. Quamobrem quod factum est, taceas: tacemus consilia. in Adel. Vah, nihil reticuit: reticemus dolores. in Eunucho, Quid obticuisti? in Phorm. Hem, quid nunc obticuisti? obticemus quorum nos pudet. Aliud, in Heautont. Decem minas, quas mihi dare pollicitus est, pollicemur vltronei. in Phor. Neque ego ignosco, neque promitto: promittimus rogati. Aliud in Heauton. Et quidem iubebit posci: poscimus imperiosé. in And. Quum istuc, quod postulo, impetro cum gratia: postulamus iure. in prologo Hecyræ, Nunc quid petam, æquo animo attendite: petimus precario. aliud in Adel. Fratris me quidem pudet pigétque: pudet propter turpia, piget propter dolores, &c. Hæc omnia diligenter animo colligẽda sunt ad culmen eruditionis aspiranti. Conuenit & communi omnium laude, hunc Comicum puri sermonis esse amatorem, & optimum, vt vocauit eum Cicero, authorem Latinitatis quem non erubuit imitari Terentium, & eundem sibi ita familiarem reddere, vt ex hoc ipso multos locos trãssumptos pro suis vsurparit. Hic Poëta prodest ad expoliendam linguam, ad barbariem dediscendam, ad orationis, sentẽtiarúmque copiam & vbertatem, ad argumentorum in omni genere causarũ inuentionem, ad parandam denique dicendi scribendique facultatem. Huius oratio & iu-

cunda est,& maximè accômodata puerorum ingeniis,plana,simplex,perspicua,nihil omnino habens ambiguum aut ambitiosè affectatum. Hæc meæ crede fidei ὦ ἄνθρωπε, quòd huius authoris nunquam te pœnitebit, & quidem plurimum operæ ac studij, in huius Poëtæ perfectè cognoscendis Comœdiis pones. Quod si aliquando mea opera in hac re vti volueris,solertem tibi dabo,& nulla molestia grauabor etiam occupatissimus. siquidem tuus pater obseruandissimus, meíque intimus,de me optimè meritus est,cui quod literis insudauerim,& si quid eruditionis in me sit,acceptum refero. qui in me erudiendo nullum laborem subterfugit qui me non solum domi suæ, sed etiam inter spatiandum præceptis imbuit. Eundem incredibilé amorem, & mea omnia in te ipsum,summa ac singularia studia expectabis. Quamprimùm huc pedem tuli, primus author Terentius erat terendus mihi. noluit prius frater reliquos authores, quos tum optimos suis discipulis,in omnibus linguis prælegit,me audire, quàm in hoc bene versatus essem. Nec sinas te abduci stulta illa persuasione, quasi omnino satis sit Comœdias Terentianas semel atque iterum audisse. Id quod res est, existima, tum demum Terentium feliciter cognosci. vbi sæpissimè & lectus, & auditus fuerit. qui præ cæteris Comicis hoc habet singulare,vt quo sæpius legantur Comœdiæ,eò magis incitent animum ad easdem sæpius relegendas,ac perfectè cognoscendas. Et tribuunt omnes eruditi hoc Terentianis Comœdiis,quòd satis eas legere nunquam possint,propter egregia exempla & sententias quibus admoniti subinde discant diligentiùs considerare res humanas,& prudentiùs de illis iudicare. Sunt in singulis Comœdiis certæ quædam theses de hominum diuersis moribus,ingeniis,& officiis propositæ, quæ multum faciunt ad vitã sapienter & ciuiliter instituendam. Etenim, inquit Cicero pro Roscio, Hæc conficta arbitor à Poëtis esse,vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem videremus. Ideò κατ' ἐξοχὴν Comœdiam definiuit,quòd sit vitæ imitatio,speculum consuetudinis, imago veritatis. Commendat enim virtutes, & vitia insectatur,& in qualibet ætate,sexu, & conditione,virtutis materiam præbet. Omnium ferè actionum domesticarum imago & typus expressus hîc cernitur. eò respicit illud Demeæ in Adelph. Inspicere tanquam in speculum vitas hominum iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi. Intuendum est & decorum,& tractatio affectuũ, quæ Græcis sunt ἤθη: quæ si quis diligenter obseruauerit, multò prudentior euadet, & nunquam accedet, quin abiturus sit doctior. Verũ vt hæc omnia clarius conspiciãtur,tanquam in speculo, ex diametro semper opponuntur diuersis moribus senes,adolescentes,serui, mulierculæ, & cæt. sicut in Andria est videre: Simo iracundus opponitur Chremeti placido & sedato animo: Pamphilus verecundus Charino temerario & rerum imperito: Dauus astutus & callidus Byrrhiæ ignauo & inerti: Mysis sobria Lesbiæ temulentæ: Crito honestè pauper Chrysidi inhonestè diuiti. de industria hoc fit à Poëta, vt opposita iuxta se posita magis elucescant. Dici nequit quam eximius & singularis hic sit depictor morum in omnibus personarum iuxta τὸ πρέπον proprietatibus,atque adeo ita admirabilis,vt verba & literæ ipsissimum personarum affectum repræsentent. Sit exemplo illud Getæ, qui ita inflammatus,quòd Aeschinus Pamphilæ indignè per vim vitium obtulerat: Tum autem Syrum impulsorem, vah, quibus illum lacerarem modis? Sublimem medium arriperem, & capite primùm in terram statuerem, Vt cerebro dispergat viam: Adolescenti ipsi eriperem oculos: posthac præcipitem darem: Cæteros ruerem,agerem raperem, tunderem & prosternerem. Hic vbique litera canina inseritur,Iratis multò familiarior. Talis figurarum obseruatio,simul & de vita hominum monet,& conducit ad eloquentiam. Proinde integrum est,virtutum splendorem in animo scribere, adeóque imitatione repræsentare.& vitiorum fœtorem ex eodem expuere & perpetuò odisse. Nosse omnia hæc,salus est adolescentulis. quorum nemo tam plumbeus, stupidus & insulsus erit,qui ex lectione, vel actione Comœdiarum, sicut in publica huius Comici lectione(sedulò & fideliter moneo)quod optimum & laude dignissimum videbitur,sibi non eligeret, sequeretúrque. Nunc verò hæc vniuersa, ne quid scrupulosi ab hoc Comico quenquam absterreret,dilucidissimè & pingui Minerua, apertissimè,clarissimus & doctissimus Vuillichius nostræ familiæ perpetuum decus & lumen,ita perlustrauit, & pro votis nostris edidit, vt nihil desyderari videam, quod ad dispositionem, eloquutionem, & locorum quorundam difficultatem spectat. Quanuis opera tumultuaria,& animi gratia hæc Scholia nobis fecerit: tamen lector diligens sentiet,nihil ἀνακόλουθον verborum alienum esse,contortum,& aquam hærere. Et quod dicendum sit,sæpe demiratus sum, & mecum omnes auditores,illius Ingenij dexteritatem in animaduertendis authorum scriptis, quos nobis enarrauit,sicut & omnia eius scripta in lucem

in lucem edita, artificem præclarum commonstrant. Nolo quicquam illius auribus dare & ad voluptatem (noui hominem generi Gnathonico, & Thrasonico infestissimum) sermonem meum fingere: sed indubitatum est, quod vix vlli in disponendæ orationis virtute cederet. mirum est, vt omnia summo cum iudicio obseruet, & quasi lynceis oculis inspiciat. Enimuero, vt quis minori negotio eò aspiraret, statim à prima pueritia fundamenta iacienda sunt, quibus adulta ætas corroboraretur, iuxta illud Virgil. A teneris assuescere multum est. siquidē ea, quæ pueri imbibimus, tenacissimè nobis inhærent, sicut Horatius cecinit, Quo semel est imbuta recens seruabit odorem Testa diu. Ita & Plato asserit eos, qui in præstantes viros aliquando euasuri sint, ab ineunte statim pueritia oportere studendo incipere. Quum prima ætas morum suauitate clarescit, magna spes futuræ pietatis præsumitur, vt etiam ex anteacta vita, reliquum vitæ cursum diiudicare possimus. Quemadmodū Cicero Cælium adolescentem defenderit, cùm propter pecuniam à Clodio acceptam & paratum venenum à Licinio in ius vocaretur, firmissimè argumentatur, eiusmodi crimina in Cælium cadere non posse: quia ab ineunte ætate bonis artibus instructus, omnes voluptates omisit: studia delectationis reliquit: ludos, iocos, conuiuium, sermonem penè omnium familiarium deseruit. cùm paululum roboris accederet ætati, in Aphricam est profectus, optimis quibusque se dedit, vtpote Pompeio Proconsuli, viro castissimo factus familiaris: in foro, in negotiis versatus: vigilans, sobrius, industrius, laboriosus, integram vitam semper sequutus. Qui sic vitam suam instituit, non facilè in vitia labitur. Prudentissimè igitur fecerunt Romani, quòd adolescentibus nullum locum otij relictum voluerint. Curarunt equidem primam ætatem disciplinis & artibus instituendam: sic ad vsum forensem, ad gloriam, ad dignitatem sunt assuefacti: veterum laudibus suas virtutes adæquarūt. Tum aliquid præclarum ac singulare existet, vbi ad naturam eximiam, atque illustrem ratio quædam confirmatióque doctrinæ accesserit. hinc homines ingeniosi plurimum operæ Comœdiis scribendis impenderunt, quibus tanquam calcari adolescentes incitati, omnes prauas cupiditates exuerent. Certum est, Poëtæ non temerè icitate, sed numine quodam per ἐνθουσιασμὸν instigati carmina fecerūt. is furor à Platone θεῖος vocatur, quòd quasi ἐνθουσιασμῷ diuino spiritu correpti versus canant: Ouid. Est deus in nobis, agitante calescimus illo: Impetus hic sacræ semina mentis habet. Idem alibi, Est deus in nobis, sunt & commercia cœli: Sedibus æthereis spiritus ille venit. Cicero pro Archia dicit Poëtam natura ipsa valere, & mētis viribus excitari, & quasi diuino spiritu afflari. Quare suo iure noster Ennius ille sanctos appellat Poëtas, quòd quasi Deorum aliquo dono atque munere cōmendati nobis esse videantur: Omnes, inquit, Poëtæ non arte, sed diuino afflatu omnia ista præclara poëmata canunt. Vocantur & Deorum filii. igitur non nisi vtilia memoriæ produnt. Horat. Aut prodesse volunt, aut delectare Poëtæ, Aut simul & iucunda & idonea dicere vitæ. Valeant religiosuli, qui dicunt, ἄσεμνα insunt huic Poëtæ igitur piis auribus indignus. Hoc sibi responsum habeant isti, quod & tota Biblia hoc absurdo argumēto, quod Deus auertat, essent reiicienda: vbi duriores partes in amore de incestu leguntur, quando Ammon filius Dauid sororem suam Thamar oppresserit, & cubauerit cum ea. Depinguntur hic amorum miseræ conditiones, tribulationes & cruces: vt quis amatorum Charini, Chæreæ, Phædriæ, Ctesiphonis, & aliorum exemplo & insania commotus, meretricum ingenia, & earum mores (quæ adolescentiam habent despicatam, & omnibus cruciant modis) Vatiniano quodam odio, perpetuò prosequatur. Obiiciat quis, Scortatio à Terentio approbari videtur, quia Mitio dicit, Non est flagitium adolescentem scortari, neque potare. Respondeo, Hæc non ex animo refert, quod in fine illius scenæ satetur, cùm inquit, Nonnihil molesta hæc sunt mihi, sed ostendere me ægrè pati, illi nolui. Imò præter Logicen & Ethicen, alia quædam in hoc Poëta diligenter perpendenda sunt, quæ essent ad maiorem industriam incumbendi literis incitamenta. Hoc tibi habeo polliceri, cyclopediæ studiosum non vulgarem sub Poëta hic exprimi. Pauca quædam adducam, quibus illius insigni: & admiranda eruditio colligeretur. In Andria. Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos alere, aut canes ad venandum, aut ad philosophos, &c Nam postquàm Terentius excessit ex ephebis, his adolescentulorum exercitiis floruisse, ex Mimis constat. Siquidem ἰππικῆ militiæ, (cuius encomium apud Ciceronem in orat. pro L. Murena extat) quod in Thrasone exercitus instructio satis ostendit: Item quod P. Scipioni & Lælio hominibus nobilibus se dedit, eorúmque studiis obsequutus: sit πραγματικὴ rei domesticæ συναλλαγῶν, in Heautontimor. ibi tuæ stultitiæ semper erit præsidium Clitipho: Victus,

vestitus,quo in tectu te receptes.sic ... bonarum literarum studi m.in Eunuch.Fac periculum in literis, &c. designat. Fuit insignis ! hysiognomon in Heautontimorum. S. arso ote, adunco naso ? non possum pater. rubor col. r e.t hominis malefici. sicut nasus aduncus signum est impudentis. Aristotel.in Phy . Quibus nasus mox à fronte aduncus deducitur, impudentes.refertur ad seruos. Fuit Augurii peritus.in Phor. Introiit in ædes ater alienus canis: Anguis per impluuium decidit de tegulis:Gallina cecinit. Qui locus Augurem requirit.veteres enim In eam opinionem adducti, tali monstra esse omen nuptiarum parum felicium dicebant.per introitum atri alieni canis, adulterii subsequuturi notam:per casum anguis de tegulis, alterum coniugatorum veneno periturum: per cantum gallinæ,maritum ex vxoris præscripto, quod Græcis γυναικοκρατία dicitur, victurum,aut certè vxorem marito superstitem mansuram pronuntiabant. Fuit magnus Physicus,in Adel.Membra metu debilia sunt: animus timore obstupuit, Pectore consistere nihil consilii quit.in eadem Comœdia, Erubuit.salua res est.ruborem signum esse pudoris Philosophi tradunt. In eadem, Laudarier te audit libenter:facio te apud illum Deum: Virtutes narro.homini ilico lacrumæ cadūt, Quasi puero, gaudio. in Eunucho, Sine Cerere & Baccho friget Venus.perit enim libido sobrietate.in eadem, Tremo horreóque postquā aspexi hāc.ratio est,ex sanguinis in cordis thalamos concursus,propter cupiditatē vehementiorem,qui cùm rursus diffunditur, fit calor qui ibidem igni: est,inualescens ex amicæ conspectu.in Heautontim.Mulier telam deserit C ntinuo,& lachrymis opplet os totum sibi,vt Facilè scires desyderio id fieri tuo.insperatum gaudium sæpe lachrymas excutere solet.Qui. negaret ipsum Geographiā non ignorasse ? in Andria, Fuit olim quidam senex Mercator:nauē is fregit apud Andrum insulam.in Eunucho, Vbi mihi dixti cupere te ex Aethiopia Ancillulam. in Adelphis, Quæ porto Cyprum.in Phorm.Qua profectus causa hinc es Lemnū Chreme? in eadem Comœdia,Ego me ire senibus Sunium Dicam ad mercatum.Fuit & Palæstrites & Musicus. In Eunucho Fac periculū in palæstra, in musicis:quæ liberum Scire æquum est adolescentem,solertem dabo.Quid quod neque à facultatibus quas vocant,alienus fuerit?Medicinæ scientiam habuisse testatur Lesbia in Andria his verbis,Adhuc Archillis,quæ assolét,quæque oportet Signa ad salutē esse, omnia huic esse video.Hæc sunt ... tationis & artis. Ibidem,Quod iussi ei dare bibere,& quantum imperaui Date. dialectica hæc sunt. In Adel. Virgo ex eo Cōpressu grauida facta est,mensis hic decimus est.qui mensis legicimi & iusti est partus.Affirmant & quidam loci fuisse iurisperitum.in Andria,Adeón' impotēti esse animo,vt præter ciuium Morem,atque legē, & sui voluntatem patris,Tamen hanc habere studeat cum summo probro ? Menedemus in Heautontimorum.Filio suo Cliniæ vxorem ab ipso Chremete deposcit,& Chremes dixit, generum sibi placere,&,Postremò,Inquit,etiā si volet,Desponsam quoque dicito. in Phormio.depellitur Antipho à spōsa sua,nisi vtrinque præter spem succurrisset error. sic Laches in Hecy.Egi,atque oraui, tecum, vxorem vt duceres: Tempus dixi esse: impulsu duxisti meo.Hæc iuribus prorsus affinia sunt. Modestinus Iureconsultus de ritu nuptiarum inquit,Nuptiæ consistere non possunt,nisi consentiant omnes, id est, qui coeunt, quorúmve in potestate sunt. hoc idem testatur Eucharistus Pontifex de Clandest. spons. inter Decreta, his verbis, Legitimum non fit matrimonium, nisi ab his, qui super fœminam dominationem habere videntur, & à quibus custoditur, vxor petatur, & à parentibus & propinquioribus sponsetur.& rescripta Iustiniani de raptu virginum perhibent, Quicunque vxorem voluerit ducere siue ingenuam siue libertinam,secundum leges & antiquam consuetudinem, parentes, vel alios,quos decet,petat,vt eorū voluntate fiat legitimum coniugium.Atqui dubiū non est, quin fuerit legum peritus celebris, in Phormio. Lex est, vt orbæ, qui sint genere proximi,His nubant.& Illos ducere, eadem hæc lex iubet.In eadem Comœdia, Setuum hominem causam orare leges nō sinunt:Neque testimonij dictio est.in Andria Crito sobrinus Chrysidis inquit, Eius morte ea ad me lege redierunt bona.in Adelph. Quitibi magis licet meam habere,pro qua ego argentum dedi?ibidē Sannio dicit.cùm ipsum loris operire velletAeschinus,Hiccine libertatem aiunt æquam esse omnibus ? & paulò pòst,Neque vendundam censeo, Quæ libera est.In Eunuch.Cras eu mihi Iudicium,vt diligenter nunties Patri, aduocatus manè mihi esse vt meminerit. Quod verò omnium laudatissimum est,Terentium more Ethnico ipsam Theologiam coluisse liquet.in Phorm. At(Demipho I. quitur)ego deosPenates hinc salutatum domum Reuertar. Ante omnia quærendum est regnum Dei. in Andria, Dij date facultatem obsecro huic patiundi.inuocationis diuinæ est nota. in Adelph. Quid? credebas dormienti hæc tibi confecturos Deos?Conanti Deus adesse solet.ibidem,Abi domum,

domum, ac Deos comprecare, vt vxorem accersas, Vxor bona à domino. ibidem, Abi pater, Tu potiùs Deos comprecare: nam tibi eos certo scio, Quo vir melior multò es quàm ego, obtemperaturos magis. Petite & accipietis. in Phor. Diis gratias agebat. in eadem Comœdia, Diis magnas meritò gratias habeo atque ago. Gratiarum actio decet Christianos. Propter has virtutes hunc Comicum amplexandum, in manibus gestandum, iisdem terendum, fouendum atque exosculandum tibi suadeo: téque ex animo commonefacio, vt cùm per ætatem plus sapueris, huic Terentio, ita vt cùm maximè operam diligentem ponas. ex quo perdiscendo, vberes & diuturnos fructus propter elegantiam sermonis proprii, sententiarum & rerum percipies: atque mores tuos cereos, ita modestos, excultos, ciuiles & quidem pios formabis, vt laudem inuenias, & amicos pares: id vnicè studebis, formæ vt mores sint consimiles. Ingenium bene felix diuinitus tibi datum est, & quale haberes, indicio fuerunt versus Vergiliani, quos à me auditos, non solùm statim exposuisti, sed etiam fideliter memoriæ mandasti. ea res dedit æstimandi spem futuræ eruditionis & pietatis. modò hunc fructum pro labore à te ferat pater, nihil amplius postulabit, neque hoc gratiùs quicquam illi facere potes. Præclaræ tuæ indolis conspectus me penitus confirmat, te meis optatis responsurum & patrissaturum, hoc est, eruditionis & pietatis nomen sanctissimum te relaturum. Nolo te latere mi Iodocule, quòd complures ciues Resellianj illustrem illam patris tui charissimi diligentiam cùm scholam frequentarem, sæpe mihi decantabant: cui præter Musarum studium, nihil in pueritia, sicut & nunc id animi habet, vnquam dulce fuisse, attestantes. siquidem cùm de more in schola Reselliana, die Iouis post prandium, otium à literis, quod remissionem vocabant præceptor dedisset: noster Vuillichius *recht vvillich*, quasi promptus & facilis ad studiorum radices amaras, fructus verò dulcissimos, spretis omnibus ludorum & spectaculorum illectamentis, in montem quendam excelsum arboribus splendidum, quẽ Miraculosus dicitur, prope vrbem, vbi iucundissimus fluuij præterfluentis susurrus auditur, literis perdiscendis, sese abdidit, & grauiter ad easdem animum suum adiunxit. Huius tanti patris sedulitas, te commoueat commoneátque, vt studia recolas, sicut incœpisti, & magnifacias: quo fiet, vt Resselliani nomen magis ac magis per te inclarescat. id vt commodiùs fiat, Deum sempiternum, cuius nutu viuimus, mouemur & sumus, inuocabimus, quò is Spiritu sancto corda nostra illuminet, illuminata illius diuina voluntate acquiescant: qua Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit, nos ad vnum omnes, regni sui cœlestis conciues pro sua ineffabili clementia & misericordia, facere dignetur, per dominum nostrum Iesum Christum. Amen. Ex Musæo nostro circiter ferias diui Michaëlis. Anno à recuperata salute 1550.

PROLOGVS.

ARGVMENTVM. [Mu] Plautus Hypotheticis prologis plerunque vti solet, id est, argumentum fabulæ continentibus: Terentius nunquam, sed protaticas ferè personas adhibet, si aliter non potest, per quas populus ad fabulæ intelligentiam præparetur: vt hîc Sosiam, in Phormione Dauũ, in Hecyra Philotin. & Syram: quod quanuis videri vult necessitate facere, tamen iudicio factum puto. Sanè enim iucundiùs spectatur fabula, cùm argumentum initio delibatur solùm, quàm vbi totum explicatur. Nam veris tunc motibus, penè non minùs, quàm si ageretur vera res, spectator afficitur, & pendet animi dubius, quem tandem euentum res habitura sit. At vbi rem totam à principio intellexit, supina illa securitas multum detrahit & attentionis & voluptatis. [D] Hic autẽ prologus est ἀναφορικός, id est, relatiuus: [V] siue ἀπολογητικός, id est, defensorius. [L] nam Terentij factum excusatur, & inuidia oneratur aduersarius, in quem maledicta regeruntur. [V] Versatúrque maximè circa hanc iudicationem, an licitum sit alienis translatis pro suo vti. [L] Exordio Calliopius beneuolẽtiam ab officio, [M] & nominis claritatem Terentij, verbis venatur suis, illũ Poëtæ nomine honestãs, quod aduersarii negabant: [V] estque προδιόρθωσις, cur non argumentum iuxta veterem consuetudinem explicet. [B] quod autem hoc non faciat, dicit in causa esse L. Lauinium aduersarium suum, cuius maledictis & criminationibus respondere cogatur: [R] quibus ab eo lacessitus fuerat ac prouocatus: qui id vnũ, quòd confunderet contaminarétque Terentius fabulas, vitio dabat. Vtitur hîc statu absoluto. [M] fatetur enim id fecisse Terentium. [R] verùm authoritate exemplóque veterum doctissimorum Poëtarum Næuii, Plauti, Ennii, qui idem quod ipse fecit, factitarunt, illum purgat, atque defendit: [L] & interim perstringit aduersarium admixtis vituperationibus, & postremò deterret. [M] illum verò quasi publicas oblectationes maligno animo ac liuido impedientem, in odium populi adducit, cúmque ignotãtię accusans, à iusto, honesto, & vtili efflagitat, vt Comœdia æquo

animo ſpectetur, cæteris Comœdiis de integro edẽdis factura præiudicium. D Omnis itaque huius prologi intentio hoc agit, vt nouo Poëtæ veniam paret, & veteri odium: & vt quàm maximè modestum, nimiméque etiam tem Terentium probet.

Verſuum genera. Iambici trimetri ſiue ſenarij.

D. Alias [attulit.] G. [negotij], diſiſi.

*P*OËTA *quum primùm ánimum ad* iidſſp *ſcribẽndum ſ appulit,ſ* 1
Id ſibi ſnegótiſ crédidit ſolùm dari, diſiſi 2
Pópulo vt placêrent, quas fecíſſet fá- aiſiſi 3
bulas.

PROLOGVS) D Comœdia diuiditur in quatuor partes, Prologum, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Prologus est prima dictio, à Græcis dicta προλογος, id est, antecedens veram fabulæ compositionem elocutio est, velut præfatio quædam fabulæ, in quo solo licet præter argumentũ, aliquid ad populũ, vel ex Poëtæ, vel ex ipsius fabulæ, vel ex actoris cõmodo, loqui. Argumentũ autem est totius agendæ fabulæ narratio, quæ ficta est, sed tamẽ fieri potuit. Prologi species quatuor sunt, συστατικος, cõmẽdatitius: quo fabula vel Poëta commendatur. ἀναφορικος, relatiuus: quo aut aduersario maledicta, aut gratiæ populo referuntur. ὑποθετικος, argumentatiuus: fabulæ argumentum exponens. μικτος, mistus: omnia hæc in se continens. Inter Prologum & Prologium quidam hoc interesse voluerunt: quia Prologus est vbi Poëta excusatur aut fabula commendatur: Prologium autem est, cùm tantùm de argumento dicitur. Protasis est primus actus initiúmque fabulæ, quo pars argumenti explicatur, pars reticetur ad populi expectationem tenendam. Epitasis incrementum processúsque turbarum, & totius, vt ita dixerim, motus erroris: seu inuolutio argumenti, cuius elegantia connectitur. Catastrophe, Conuersio rerum est ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione gestorum: vel explicatio fabulæ, per quam euentus eius approbatur.

1 *POETA quum.* Principium factum est à cõmendatione personæ, quod prudẽs, quòd honestus Terentius: & honore maiore Poëtã potiùs quam Terentium dixit: vt illum hoc ipso, de quo laborat, nomine ornaret. Iam ergo meritum Poëtæ dedit, Poëtam eundem dicendo, & ab animo eius, quem defendit. *Poeta quum p. a. ad ſcr. ap.* Senſus hic eſt, Propoſuerat quidem Poëta noſter vt in prologis argumenta narraret: ſed hoc imputat L. Lauinio aduerſario, qui eum facere non permisit quod propoſuerat, maledictis ſuis ad reſpondendum eundem prouocans. *Appulit)* Appellere propriè dicitur, cùm ex pelago aut freto quis ad litus acceſſerit. Virgil. Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris. S. verbum igitur nauticum eſt. Sed ſæpe extra propriam ſignificationem egreditur, vt hic videre eſt. vbi metaphora vſus dixit pro applicuit, adiunxit, accommodauit. Vſum verò iſtiuſmodi habet, vt vel ſolum loci accuſatiuum habeat: vel tranſitiuè, quod Grammatici dicunt, ponatur. Vnde hæc eſt Terentij locutio, pro animum conferre, vel operam dare, vel ſe conferre ad. Dicimus ergo animum appellere ad aliquid. Pro qua locutione vſitatè etiam dicunt Latini, mentem appellere. Cicero de Orat. II. Tanquam ad aliquem libidinis ſcopulum, ſic tuam mentem ad philoſophiam appuliſti: MU Appellere, adiungere, applicare, adiicere animum, Terentio idem valent. Ita enim in hac Comœdia, vt animum ad aliquod ſtudium adiungãt. Et alio loco, Ipſum animum ægrotum ad deteriorem partem plerunque applicat. Et alio, Animum ad vxorem appulit. Et in Eunu. Ad virginẽ animum adiecit: Dicimus & applicare ſe: vt, Repente ad ſtudium hunc ſe appllicaſſe muſicum.

2 *Negotij)* Modò pro moleſtia & cura, non labore. Negotiũ dare idem eſt quod negotium deferre, mandare, imponere: aut negotio aliquẽ præficere, vel præponere. M Negotiũ pro labore ponitur. Cic. in Oratione pro Roſcio, Cum pater iſtius nullo negotio ſit occiſus. *Id ſibi negoti &c.)* MU Credidit id ſibi ſolùm curandum eſſe. Dare negotium, eſt aliquid alteri curandum committere. Sic in Eunu. Nunc mihi hoc negoti cæteri dedêre, vt illum quæram. Cic. Negotium magiſtratibus eſt datum anno ſuperiore, vt curarent, vt ſine vi mihi ædificare liceret. Dicitur & dedere negotium, vt alibi, Dauo iſtud dedam iam negoti. Quod autem Donatus hîc negotium exponit moleſtiam, verum non puto.

3 *Populo vt pl.)* D Vt, ne nõ, ſignificat: nec eſt modò cõiunctio. *Vt pl.)* B Vt ciuitati iucundæ atq. vtiles eſſent Comœdiæ, quas vertiſſet. *Fec. eſ.)* D Bene Feciſſet non ſcripſiſſet. Vnde

& Po

4 diiisp *Verùm áliter euenîre multò intélligit.*
5 ciasdip ci si * *Nam in prólogis scribúndis óperam abútitur.*
6 iiisdj *Non qui argumentum narret, sed qui maléuoli*

**E. Aut nō eliditur m in Nam, aut prologis primam producit, prologus: G prologis vel prologus S prollogis.*

& Poëtæ ἀπὸ τοῦ ποιεῖν, id est, à faciendo dicti sunt. Sic Virgilius, Pollio & ipse facit noua carmina. *Fabulas*) Ad Fecisset, retulit Fabulas, non ad Placerent. & est figura Syllepsis. S·D Facere fabulas, vel Comœdias, nihil aliud significat, quàm fabulas componere, vel conscribere. Quas locutiones & in hoc, & in reliquis classicis linguæ Latinæ authoribus passim quidem reperias. Est autem in penultimo huius prologi versu. Posthac quas faciet de integro Comœdias.

4 *Verum aliter*) D Sic Virgil. Maior rerū mihi nascitur ordo. &, Maius opus moueo Nō enim hoc se elegisse dicit. sed quasi ex ordine ipso natu sibi esse. *Euenire*) S·L Euenire est obtingere, cadere, vel euadere, vel accidere. Et præcipuam tum elegantiam habet, cùm aduerbia admittit, vel in bonam, vel in malam partem sonantia. in bonam autem partem sunt huiusmodi, euenire aliquid bene, feliciter, prosperè, faustè, meliùs, ex voto, ex animi sententia. In malam verò partem sonantia sunt, euenire aliquid aliter, secus, contra àc sperabamus, præter opinionem, incommodé. *Intelligit*) D Quod credimus, plerunque falsum: quod intelligimus, certum est. Aliter autem cōtrà significat, Virgilius, Diis aliter visum. *Verum al. e. m. i.*) Adeò nec præparauerat, nec intenderat quenquam lædere, vt ipse falsus, lacessitúsque hoc faciat.

5 *Nam in pr.*) Sunt qui hoc loco, Nā, pro itaque accipiēdū putant. *Operam ab.*) V [illegible] est, & purgatio, cur prologus non sit argumentosus, sed defensorius. siquidem in prologo aut de argumento, aut de seipso propter commendationem & defensionem, vt populus sit & hilarior, & attentior, tractatio suscipitur. Terentio autem familiarissimi, propter aduersariorum malitiam sunt defensorij prologi. M Prologus debet cōtinere argumentum, & capita rerum, quæ posteà per argumentationem explicandæ sunt, vt in Plautinis Comœdiis intueri licet. Ideò Terent. abutitur Prologo, quoniam non explicat argumentum, quo docilitas comparatur & attentio, sed respondet maleuolis, quibus facit inuidiā. *Op. abutitur*) D Vtimur fructibus rei, quæ ab amantibus saluo vsu nobis subministratur. Abutimur, quādo deperdimus & rem & fructum. Nam vsui est ager, domus: abusui vinum, oleum, & cætera huiusmodi. Cicero, Non debet, inquit, ea mulier, cui vir bonorum suorum vsumfructum legauit, cellis vinariis & oleariis plenis relictis, putare id ad se pertinere. vsus enim nō abusus legatus est. ea inter se sunt contraria. Hæc in Topicis. S·D Vtimur, inquit Donatus, cum honore: abutimur cū iniuria. Vel vtimur iis rebus, quæ nobis vtentibus permanēt. Abutimur iis, quę nobis vtētibus pereūt. Tu aliter hoc verbum distinguit. Nimirum vt pro vti ponatur. vel in sua significatione maneat. Cum tamen pro vti ponitur, significat vel magnopere vti: vel alieno tempore vti, & perperam, vel aliorsum, quàm natura comparatum sit, etiam si non perperā. Apud antiquos accusatiuum habuit, vt apud Comicos Poëtas: vix tamen Latinæ puritatis, & splendidioris sermonis amans, modo cum accusatiuo iunxerit, sed potius cum ablatiuo: vt, abuti studiis, libertate, facilitate alicuius, consuetudine, & aliis multis rebus. Cicero Famil. XII. Immoderatè quidem, & ingratè nostra facilitate abutuntur. Idem pro Mil. Quanquā in hac causa, Iudices, T. Anni) Tribunatu, rebus omnibus pro salute Reipublicæ gestis, ad huius criminis defensionem nō abutemur, nisi oculis videritis insidias Miloni à Clodio factas. Hic abuti, vel alieno tēpore vti significat, vel magnopere vti. Ac si diceret, Non magnopere huius causæ fiduciam in rebus gestis Milonis ponam. Parum hoc valeat in hac causa, nisi innocentia etiam tutus sit.

Non qui ar. nar.) D Quod verè prologi est 6 officium. B Laurentius sic exponendum censet, Operam abutitur non is qui argumētum narret, sed is qui maleuoli veteris Poëtæ maledictis respōdeat. *Qui*) D Pro vt. ergo nō est modò pronomē. *Sed qui malu. P.*) Primùm à natura maleuoli: deinde à tempore, vel ab inuidia, veteris: à signo æmulationis, Poëtæ. Vetus plerunque refertur ad laudem: interdum ad vituperationem, vt hic: & alibi, Vetus, vietus, veternosus, senex. MU Neque hic, neque vsquam alibi nominat Lauinium, sed signis tantùm notat: videlicet, quòd lege cautum erat, nè quis in theatro nominatim proscinderetur. *Maleuoli*) M Maleuolentia est voluptas ex malo alterius, sine emolumento suo.

Vitium Poëtæ obiectum.

Veteris Poétæ maledictis respóndeat. ıldſſp 7

Nunc quam rem vitio dent, quæso ánimum ſad-uórtite.] ſdıdſp 8

D. Alias [attendite.]

* D. Narratio.

** Menánder fecit A'ndriam, & Perínthiam.* lſılıp 9

Qui vtránuis rectè norit, ambas nóuerit. ıſsıſp 10

Non ita, [dissímili sunt arguménto,] sed tamen {d.lſıſd ddlsıp} 11

Dissímili oratiône sunt factæ, ac stylo. dſı.lı 12

E. [*dissimili argumento sunt,*] ddſsıp.
G. [*sunt dissimili argumento*], dſaſsp.

7 *Veteris)* [D] Pro cariosi & quasi rancidi, posuit atque ideò maleuoli: non criminibus, sed maledictis. Quid autem inter maledictum & crimen intersit, docet Cicero in Tusc. *Veteris)* Ratio inuidiæ. *Poetæ)* Causa insectationis. *Maledictis)* Criminatio aduersarii. *Veteris Poëtæ)* Quia senex Lucius Lauinius edebat fabulas, adolescentulo tunc Terentio. Et eleganter Maleuoli veteris maledictis: cõmendatio Poëtæ à persona aduersarii [M] Maledictio, inquit Cicero in Oratione pro Cælio, nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantiùs tractatur, conuitium: si facetiùs, vrbanitas nominatur. *Respondeat)* [D] Excusatio respondentis, quòd non obsistat, sed respondeat.

8 *Nunc quam rem)* [V] Attentionis est. Quam, qualem. *Vitio dent)* Vituperét, culpent. Vituperare, est mala vitio dare, & etiam bona. *Nunc quam r. v. d.)* Verum, Nunc anim aduertite: an, Nunc vitio dent? & oratoriè, quasi multos facit, cùm vnum suprà dixerit: vt Virgilius, Desiste manum committere Teucris. *Nunc quam rem vitio)* Propositio est. *Quæso a. a.)* [B] Lauinius videtur non solùm maledixisse Terentio in priuatis colloquiis, sed etiam in vulgus sparsisse ab eo contaminari fabulas. Vnde hoc loco non dicit, Quæso audite, sed Animum aduertite, quasi dicat, audiuistis eius maledicta, sed qualia sint nunc quæso consyderate. [S·D] *Vitio dare*, idem est quod reprehendere, accusare, insimulare, increpare: cui contrarium est laudi dare. Cicero Offic. s. Non modò laudi, verum etiam vitio dandum puto. Pro vitio dare dicunt etiam eleganter Latini vitio vertere, in vitio ponere, vel crimini dare. Cicero Famil. VII. Ne sibi vitio verterent, quòd abesset à patria. Idem in Verr. Act. VII. Quòd sciret sibi crimini datum iri, pecuniam accepisse, neque de vero archipirata suppliciũ sumpsisse. *Animum aduertere* est attendere, animaduertere, notare, diligenter percipere: vel attento animo, summáque cum benignitate audire. Dolabella Cice. Famil. IX. in quam rem quid aut ille sperare posſit, aut tu, animum aduerte pro tua prudentia. *Aduertite)* [D] Legitur & *attendite*: vnde manifestum est & Aduertite & Attendite non esse plenum, nisi addideris Animum.

9 *Menander.)* [V] Narratione se ex Menandri Perinthia transtulisse, & pro suis visum esse fatetur. Itaque Caius Cæsar Terentium dimidiatum Menandrum, & puri sermonis amatorem appellare haud veretur. Cæterùm Argumentum hic est materia μῦθος, aut ὑπόθεσις, sicut Stylus est Aristotelis λέξις, & Oratio διάνοια propter elocutionis & rerum atque sententiarum varietatem. *Men. fecit An.)* [D] Propriè Fecit. scribit enim Terentius, qui verba adhibet tantùm: facit Menander, qui etiam argumentum componit. sed sæpe ad laudem Terentii, Fecit, pro eo quod est transtulit. *Perinthiam)* [M] Perinthus dicitur Heraclea, insula Propontidis, à qua Perinthiam fabulam appellauit Menander, vt ab Andro Andriam.

10 *Vtranuis)* [D] Prima scena Perinthiæ, penè iisdem verbis quibus Andria scripta est: cætera dissimilia sunt: exceptis duobus locis, altero ad versus x s, altero ad versus x x, qui in vtraque fabula positi sunt. Qui igitur norit vnam, ambas nouerit. Omnem rem vno versu nouerit. *Vtranuis)* Deest Harum.

11 *Non ita diss.)* Ordo, ita non sunt. Ergo Ita subdistinguendum. Ita, pro valde, & cautè: potuit enim dici, Quomodo ergo sunt duæ dissimili oratione? Ne Menandrum autem culpare videatur, ita adiunxit, quod laudis est. *Argumento)* [M] Fabius lib. . sic ait, Argumentum quoque plura significat: nam & fabulæ ad actum scenarum compositæ argumenta dicuntur. Et Cic. ad Brutum ait, Quod argumentum simile non erat. Quo apparet inquit Fabius, omnem ad scribendum destinatam materiam ita appellari. vulgòque paulo numerosius opus, argumentosum dicitur. Cicero in Oratione de Aruspicum responsis ait, Argumentũ sententiámque audite. *Sed tamen)* [D] Discretio est à superioribus: & est ἀνακόλουθον. non enim suprà posuit Quidem.

12 *Oratione ac stylo.)* Oratio in sensu est: Stylus in verbis: Oratio ad res refertur: Stylus, ad verba. Stylus non est in tempore, sed pro-

lata

13 *Quæ conuenère, in A'ndriam ex Perinthia* [Id isti] G. spōdeus. elisa d. [B] vel anapæstus elisa s. [3] aut t.
14 *Fatêtur transtulisse, atque vsum pro suis.* Go. [Illisd], sbssi.
15 *[Id isti] vituperant factum:* atque in eo disputāt,* • L. Status controuersiæ.
16 *Contaminári non decêre fábulas.* Al. [faciuntne]?
17 *[Fáciunt næ] intelligêndo, vt nihil intélligant.* • L. Refutatio, q. [B] firmat exemplis.
18 *Qui cùm hunc accûsant, Nǽuium, Plautum, E'nnium*

lata oratione. Oratio autem, est & in cogitatione, & in prolatu. Orationem in sententiis dicunt esse, Stylum in verbis, Argumentum in rebus. Ergo in Poëmate oratio est. [M] Oratio est generale vocabulum, cuius duæ species: metrica & soluta. *Stylo*) Id est, qualitate. nam modi orationis duo sunt, vt rectè sentit Macrobius, dispari moralitate diuersi. Vnus est maturus & graui, qui conuenit Comœdiis statariis, i. quietioribus: alter ardens & erectus, qui motoriis, i. turbulentis conuenit. Cice. in lib. Oratoris (quod Fabius in x. repetiit) optimum esse effectorem ac magistrum dicendi stylum dixit. Stylus instrumentum est, quo in pugillaribus olim aliquid annotabatur. Quapropter Stylus pro ipsa scriptione ponitur. Et est propriè Stylus, loquendi modus atque scribendi, quem variant sententiæ, colores atque materia.

13 *Quæ con. in An.*) [D] Apparet non de industria, sed casu esse translata ea quæ ex Perinthia in Andriam eodem sensu, iisdémque verbis perscripta fuerunt. Vnam ergo, non duas transtulit. & quæ apta & commoda fuerunt, in Andriam Latinam, non Græcam, fatetur transtulisse. Sed quare se onerat Terentius, cùm possit videri de vna trastulisse? Sic soluitur. Quia conscius sibi est primam scenam de Perinthia esse translatam, vbi senex ita cum vxore loquitur, vt apud Terentium cum liberto. at in Andria Menandri, solus senex est.

14 *Vsum pro suis*) [S.D] Id est, tanquam suis & non alienis, vel non aliunde sumptis.

15 *Id isti*) [V] Propositio est aduersarii, Nolunt translata esse propria, & decorum causantur, vtpote ne fabulæ contaminentur. [D] Isti, ad reprehésionem sumitur personæ: interdum rei reprehensionem significat: vt Virgilius, —Quid petis istis? [B] An Isti dicês inuidiosè mutauit numerum, cùm de vno loqueretur? *Vituperant*) [D] vitium rei parant, [S.D] vitio vertunt, culpant, reprehendunt. Est autem vituperare idem quod crimini, vel culpæ dare: vel de dignitate, & authoritate alicuius detrahere, vel deformare. Cicero Famil. x11. Dolabella valde vituperatur ab hominibus non insulsis, quòd tibi tam citò successerit. *Disputant*) [D] Immorantur, calumniantur, argumentantur.

Contaminari n. d. f.) [S.D] Id est, non licere mutuari ex aliis, quæ in rem nostram faciāt: vel [D] ex multis vnam non decere facere. 16
Propriè contaminare est manibus luto plenis aliquid attingere. & contaminare attingere est, & polluere. Virgilius, Linquere pollutum hospitium. id est, contaminatū. *Contaminari*) Tangi & relinqui polluta manu: ac per hoc voluit fœdari aut maculari: vt ipse ait, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua. *Contaminari*) [B] Pro commisceri posuit. Terentius enim quæ apta commodáque fuerunt, in Andriam ex Perinthia mutuo sumpsit: id calumniatores mordicus arripientes, turpe esse ducebant commisceri fabulas.

Faciuntne intell.) [V] Eleuando dictum aduersariorum refellit, & μυκτηρισμῷ rogat, & ad sentétiā alludit, quæ est, NIMIA sapientia in stultitiam vertitur. Et sicut Euripides cecinit: ἀλλ' ἀκίμων γνώμη ἀνίσω τοῖς σοφοῖς λίαν σοφόν. Sentit enim damnosum esse, cùm quis sapiens nimiùm sapuerit. *Na*) [D] Quidam corripiunt, & eum interrogatione pronuntiant: quidam producūt. quorum alij, Ne pro nec accipiunt, id est, non: alij Næ pro valde, nimis, multùm, plurimúm: vt, Næ ego sum infelix: & Cicero, Næ illi vehementer errant. Et hoc melius: nam statim infert, Qui cùm h. a. N. P. E. a. [B] *Intelligendo*) i. dum sapere videri volunt. *Na*) Id est, profectò, cùm ita sentiūt, nihil sentiūt, planéque stupidi sunt: illud enim vident se veteres Poëtas accusare, cùm hunc accusant. [MU] Dum nimiùm subtiles, & intelligentes videri volunt, ostendunt se nihil intelligere. 17

Qui cùm) [V] Ab exemplis factum comprobat, & hæc sumpta sunt à vetustioribus Comicis, quos habuit ὑποτυπώσεως. [D] Terétium inquit, specialiter accusantes, nesciunt se bonis omnibus maledicere, quos ille imitatur, & argumentum est ab exemplo, & authoritate. *Accusant*) [S.D] Accusare nō semper est reum facere, aut in judicium capitis accerse- 18

Accŭſant: quos hic noſter authóres habet: ſſiſp

Quorum æmulári exóptat negligéntiam ſiſſip

Pótiùs, quam iſtòrum obſcùram diligéntiam. aſſ ſip

** Dĕhinc vt quiéſcant, porro moneo: & déſinant* ſiſdū

Maledícere, maléfácta ne noſcant ſua. abliſp

Fauête, adéſte æquo ánimo, & rem cognóſcite, i;dſſp

•L. Comminatio. Modeſta maledictorū imprecatio.

re: ſed etiam eſt extra iudicium, & forum oſtendere aliquem peccaſſe. Cùm pro, iudicio perſequi, & litem intendere accipitur, dicimus accuſare criminis alicuius, accuſare crimine aliquo: & accuſare de re aliqua. Cùm verò vitium, culpam, crimen, tarditatem, inertiam alicuius accuſare dicimus, ſignificamur eum de ea re vituperare, ſiue reprehendere. Cicero in Famil. Bis ad te ſcripſi me purgans diligenter, te accuſans leuiter in eo, quòd de me tam citò credidiſſes. *Accuſant, P'. Ennium, &c.*) [D] In ſingulis magna Emphaſi, authoritatis: ſed ordo non eſt ſeruatus. Ennius ante Plautum fuit: ſed, quod erat ſummæ authoritatis: Ennium vltimum dixit. [B] Ennius præter celeberrimos Annalium libros, Satyras etiam, Comediáſque & Tragœdias ſcripſit. Vigintiquinque à veteribus connumerantur Plauti Comœdiæ, extant hodie xx. Næuius Poeta Campanus eo tempore in ſcena præſtitit fabulis ad populum editis, quo Spurius Carbilius Romæ primus de amicorum ſententia cum vxore diuortium fecit, quòd ſterilis eſſet.

19 *Quos authores habet*) [S.D] Id eſt, quos imitatur, vel quorum exemplum ſequitur in transferendis alienis, vel in vſurpando aliena pro ſuis. Authoris verò ex ſignificationes ſunt, vt modò pro ſuaſore, impulſore, hortatore, monitore, conſiliarióque ponatur. In qua ſignificatione vel abſolutè, vel cum genitiuo, vel cum datiuo in orationem venit. Interdum ponitur pro machinatore, architecto, inuentore, duce, adiutore, principe, effectore: & tunc vſu eodem eſt, quo ſuperior ſignificatio. Interdum pro præceptore, vel ſcriptore eſt. Interdum pro eo, cuius authoritatem, & fidem ſequimur. Et in ea ſignificatione hic à Terentio ſumitur. [B] Dicuntur authores, quorum exemplo aliquid fit. Vnde Terentius dicit ſe habere bonorum exemplum, quo ſibi id facere liceat quod illi fecêre priores.

20 *Quorum æm.*) [V] Amplificatio eſt per aſſeuerationem: & hic ſi... eſt. Errorē magnos duces ſequentibus non eſſe inhoneſtum.

21 *Obſcuram d.*) [B] Metalepſis eſt, in qua gradatim itur ad id quod oſtendimus. Per obſcuram enim, tenebras habentem intelligimus, & per hoc profundam, i. ſubtilem diligentiam & curioſitatem. Adnotatu dignum eſt quod Eraſmus in libello de pronūtiatione ad probum adoleſcentem Maximilianum principis Verienſis filium habet iis verbis ſcilicet, Quintilianus, eum qui bene ſcribere nititur, curioſum non eſſe, ſed fuiſſe oporret. Quemadmodum & Seneca, Quædam didiciſſe oportet, non diſcere. Tum demum in arte locum habet negligentia, ſi ſucceſsit immodicæ diligentiæ, ita vt remiſſam ſentias, non omiſſam. Hæc nimirum eſt illa docta negligentia, quā Terentius mauult æmulari, quam aliorum obſcuram diligentiam.

Dehinc) [MU] In poſterum. *Quieſcant*) 22 [D] Rectè. nam queſcere ille dicitur, qui eſt inſolens & inquietus. *Porro*) [M] Porrò ſignificat olim, certè, valde. Hic ponitur pro olim: id eſt, deinceps, & in futurum. [B] Nonius hic, Porrò accipit pro vehementer & valde, vt iungatur verbo Moneo. *Moneo*) [D] Terribiliter dixit. Cicero, Moneo, prædico, antè denuntio. Liberatus culpa etiam terret, alibi etiam criminaturus aduerſarios.

Maledicere) [I] Prouerbiale. [B] Alluſiſſe vide- 23 tur ad celebrem illam pārœmiam, Si dixeris quæ vis, quæ non vis audies. [R] Qui bene audire vult, bene dicat oportet; ſiquidem qui quæ vult, dicit: is viciſsim, quæ non vult, audiet. Noli igitur alios conuitiis inceſſere, ni idem ab illis voles expectare, iuxta illud, Ab alio expectes, alteri quod feceris Qui enim primus iniuriam facit, is talionem æquo animo ferat, neceſſe eſt. Ita in prologo Phormionis, Benedictis ſi certaſſet, audiſſet bene: Quod ab ipſo allatum eſt, ſibi relatum putet. *Noſcant*) [D] Meliùs quàm ſi dixiſſet audiant.

Fauete) Iam ad auditores conuertitur, 24 à quibus fauorem captat. [I] Poſtulatio attentionis ab augēda induſtria Poëtæ. [V] Adhortatio ad ſpectatores, & promiſsione ſpem facit, & hoc attentionis eſt. Liquet ex Cicerone in tertio de Oratore, vt oratores à mulieribus iudicabantur. hæ enim dignos ſpectabant aut indignos eligebant. Nota eſt & fortuna Hecyræ Terentianæ. [D] *Fauete* dixit, quaſi dicat, Hoc aduerſarij faciunt: vos autem, quod

in vob

Vt pernoscatis, & quid spei sit relliquum.
Posthac quas faciet de integro Comœdias,
Spectandæ, an exigendæ sint vobis prius.

D. Ab vtili.
Alias [pernoscatis quid spei sit relliquum.] Misp. G O [& u pernoscat quid spei sit relliquum.] asiisp. Relliquum per epenthesin per duplex ll. G [pernoscatis, & quid reliquum sit spei.] Lsidli.

In vobis est, fauere. Vos ergo fauorem facite, Et Adeste non vt absentibus dicit, quippe qui corporibus præsto erant: sed, intenti estote, fauete, silete. sic & Pontifices dicunt, Fauete linguis: fauete verbis. Vnde Virgilius, Ore fauete omnes. *Adeste*) Animis scilicet, auxilium præbete: vt aduocatus reo dicitur adesse. *Fauete*) B Pro tacete posuit. *Adeste æquo an.*) Bene hoc addidit. Potest enim quispiam tacere, & non aduertere. Et rectè *æquo animo*, i. non grauatè, sed libenter. multi enim, qualis erat Lauinius, arrigunt aures, magis reprehendendi occasionem aucupantes quàm voluptatem. Aequo animo, pro non grauatè vtitur: & Cicero in Catone maiore, cum dicit, Quid quod sapientissimus quisque animo æquissimo moritur, stultissimus iniquissimo. *Fauete*) S.D Linguis, supple: id est, audite sine admurmuratione, aut acclamatione. Et *adeste æquo animo*, scilicet, beneuolos vos erga Poëtam præbete. Fauere autem linguis pro tacere, antiqua est locutio. Pro qua etiam dicunt Latini fauere faucibus, vel ore. Cicero de Diuinat. I. Rebus diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabatur: inque feriis imperandis, vt litibus, & iurgiis abstinerent. Idem de Diuinat. II. Qui quidem silentio noctis, vt ait Ennius, fauent faucibus: rursum cantu, plausúque premunt alas. De Gallis loquitur. Vergil. Aenei. 5. Ore fauete omnes. Vbi Seruius, Fauet ore quis per taciturnitatem. *Aequo animo*) D Ab honesto. *Rem cogn.*) A iusto. *Cognoscite*) Pernoscite: Sic dixit, Cognoscite vt pernoscatis, quemadmodum in Hecyra, Orator ad vos venio ornatu prologi: Sinite exorator sim. P Quidam exponunt pro audite, quemadmodum & Iustinus historiæ conditor libro I. vsurpasse videtur, cuius hæc sunt verba, Cognito quod illatum Crœso bellum esset, velut ad cõmune extinguẽdũ incendiũ cõfluebant.
25 *Vt pernoscatis*) M.U Si cum Goueano legas, *Vt & u pernoscat*, sensus erit, Vt pernoscat Poëta, quid speretis de vestra in se voluntate posthac: sin, quod magis placet, veterem lectionem retineas erit sensus, Spectate hanc diligenter, vt pernoscatis, quid de Poëtæ ingenio posthac sperare possitis. Sed Goueanus idcirco videtur ab vsitata lectione discessisse, quòd ex ea probabiliter colligi poterat hanc fabulam primam à Terentio editam, quod ipse verum non putat. Me quidem certè & Donati mouet authoritas, qui apertè dicit hanc primam datam, & multo magis ratio temporum. Nam ex vetustis singularum fabularum inscriptionibus facilè colligitur reliquas omnes post Andriam actas fuisse: nisi fortè Hecyrã aliquis obiiciat, quæ etsi prior exhibita videri potest, tota tamen nisi post Andriam acta non fuit. *Relliquum*) D Sunt qui pro reliquorũ accipiant, vt sit sensus, De hac fabula sumite specimen, vt sciatis an cæteræ vobis spectandæ sint. Nam postmodum dictum alio prologo, Alias cognoscitis eius quæso hanc noscite. *Relliquum*) Quasi diceret, Postremũm. ergo aduerbium est, id est, τὸ λοιπόν. Sed siue hoc Relliquũ dicit, siue Relliquũm pro Reliquorũ: geminato u scribitur.
Quas faciet Comœdias) Syllepsis, vt suprà 18 ad verbum enim Faciet declinauit, non ad Spectandæ sint. *De integro*) Vtrum denuo, an ex integris Græcis? *De integro*) S.L Genus est loquendi, quo vtimur interdum, cùm nobis non satis ex animo in re aliqua satisfecimus: scilicet cùm, velut res adhuc nobis esset integra, & non cœpta, in eam studiosiùs incumbimus, vt vel nobis, vel aliis abundè satisfactum sit. Quod tamen loquendi genus simpliciter aliquando pro iterum ponitur: & tam in malam, quàm in bonam partem capi potest. Possumus enim aliquem à nobis vexatum, de integro vexare, vt à nobis sustentatũ de integro sustentare. Cic. ad Att. XIII. De Attica nunc demum mihi est exploratum. Itaque ei de integro gratulare. idem pro Cluent. Habetur de integro quæstio, nulla vis tormentorum prætermittitur.
Spectandæ, an ex.) B Rogat vt populus Ro- 19 manus spectet priùs, quàm è theatro explodat. *Spectandæ*) D Propriè, vt fabulæ, id est, probandæ. *Exigendæ*) Excludendæ, eliminandæ. nam exigere excludere est. Plautus in Aulularia, Itaque omnes exegit foras. S.D Agi dicitur fabula, cũ recitatur: ar, cũ placet: exigitur, cùm displicet, patúmque populo audienti grata est. Itaque exigendæ: id est, explodendæ. Vt in prologo Hecyræ, Partim [illegible] casum exactus, partim vix steti.

ACTVS I. SCENA I.

ARGVMENTVM. [D] In hac Scena (quæ pro argumenti narratione, [F] quã Prologus in maledictis refellendis occupatus omiserat. [D] proponitur, & in qua fundamenta fabulæ iaciuntur, vt virtute Poëtæ, sine officio Prologi vel θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς. & periocham Comœdiæ populus teneat, & res agi magis quàm narrari videatur) hæc virtus est, vt argumẽti narratione, [L] quam Simo Sosiæ extraneæ personæ per occasionem exponit, [D] actio scenica videatur, vt siue fastidio lõgus sermo sit: [M] vbi Poëta senis de filiorũ vita sollicitì ac natura loquacis decorũ seruat, mediocritatem illam in qua virtus humana consistit, & laus celebratur: [H] qui mores Pãphili, [R] ac primùm quidem honestam illius vitam [R] anteactã summa cum amplificatione probitatis côtinentiæque eius commemorat. deinde amores: & qua denique occasione in Glycerium deperire cœperit, quo pacto ipse id deprehenderit. [H] vbi mors Chrysidis commemoratur: vultus, forma, & lamentatio sororis ostenditur. [M] atque interim in primis ostendit rectam educationem esse adhibendã. cùm sumantur à conuersationibus mores: & vitandum ne proximum quenque transfigant, & contactu noceant: quod Pamphili priùs bonæ indolis pueri deprauatio testatur atque declarat. [B] Ad postremũ etiam aperit quo consilio se daturum illi vxorem simulare, [R] eúmque ab amica auellere statuerit: docens quàm sollicitos semper anxiósq; pro liberorum salute deceat esse parentes: dandã summa cura operam, nullúmque non mouendum esse lapidem, quo eos à recta aberrantes via ad bonam aliquando frugem tandem reducant. [V] Est hæc Scena καταστηματική, præcipit enim quid facto opus sit in dissimulandis nuptiis. atque sic bona pars huius fabulæ de more comprehenditur, & est in deliberatione sita. *Ethices præcipua capita.* 1 In Sosia est seruorum officium. 2 In Pamphilo sunt mores & studia adolescentum. 3 In Chryside sunt gradus, quibus ab honestate ad turpitudinem vitæ peruenitur. 4 In Glycerio est pietas sororis in funeratione, & amore adolescentulorum. 5 In Simone est sollicitudo parentum, vt liberi ab amore scortorum in matrimonium vocentur. *Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.*

Hic protatica persona inducitur, Sosia scilicet, quæ deinceps nusquã apparet.

SIMO *senex.* SOSIA *libertus.*

VOS *istæc intrò auférte: abîte. Sósia,* ſſhip 1

ACTVS) [D] Comœdia vetus vt ab initio Chorus fuit, paulatimque personarum numero in quinque Actus processit, ita paulatim velut attrito atque extenuato Choro ad nouam Comœdiam sic peruenit, vt in ea non modò non inducatur Chorus, sed ne locus quidem vllus iam relinquatur Choro. Nam postquàm otioso tempore fastidiosior spectator effectus, tunc cùm ad cantores ab actoribus fabula transibat, consurgere & abire cœpisset, admonuit Poetas primò quidem Choros prætermittere, locum eis relinquentes: vt Menander fecit, hac de causa, non vt alij existimant, alia. Postremo ne locum quidem reliquerunt: quod Latini fecerunt Comici. Quapropter Actus, qui in Comœdia sunt, difficile est nosse in Latinis fabulis, sublato Choro, qui se interponendo Actus distinguebat. Erat autem Chorus ex pluribus ad tibiam concinentibus compositus, non actor alicuius partis in fabula: sed velut iudex, censórque, qui sicut rectè facta, & honesta probat, ita quæ vitiosa & scelesta sunt reprobat, ita tamen vt Actus non interrumperet, sed per interualla finitorum Actuum suum cantum interponeret. Tum etiam Græci prologos non habent more nostrorum, quos Latini habent. Deinde θεοὺς ἀπὸ μηχανῆς, id est, deos argumentis narrandis machinatos cæteri Latini instar Græcorum habent: Terentius non habet. Ad huc προτατικὰ πρόσωπα, id est, personas extra argumentum accersitas non facilè cæteri habent: quibus Terentius sæpe vtitur, vt per harum inductiones facilè pateat argumentum. Veteres, etsi ipsi quoque in metris negligentiùs egerunt iambici versus, duntaxat in secundo & quarto loco: tamen a Terentio vincuntur resolutione huius metri, quantum potest, comminuti ad imaginem prosæ orationis. Tum personarum leges circa habitum, ætatem, officium, partes agendi nemo diligentiùs Terentio custodiuit. Quin etiam solus ausus est cùm in fictis argumentis fidem veritatis assequeretur, etiam contra præscripta Comica, meretrices interdum non malas introducere: quibus tamen, cur bonæ sint, & voluptas per ipsum & causa non desit. Hæc cùm artificiosissima Terentius fecerit: tum illud est admirandum, quòd & morem retinuit vt Comœdiã scriberet: & temperauit affectum, ne in Tragœdiam transiliret. quod cum aliis rebus minimè obtentum & à Plauto, & ab Afranio, & Attio, & multis ferè magnis Comicis inuenimus. Illud quoque inter Terentia

Terentianas virtutes mirabile, quòd eius fabulæ eo sunt temperamento, vt neque extumescant ad Tragicam celsitudinem, neque abijciantur ad Histrionicam. Adde quòd nihil abstrusum ab eo ponitur, aut quod ab historicis sequitendum sit. Quod sæpius Plautus facit, & eò est obscurior in pluribus locis. Adde quod argumenti ac styli ita attente memor est, vt nunquam non cauerit, aut curauerit ea, quæ obesse potuerunt: tum quod media primis atque postremis ita nexuit, vt nihil additum alteri, sed aptum, ex se totum, & vno corpore videatur esse compositum. illud quoque mirabile in eo: primò, quòd non ita miscet personas quatuor, vt obscura sit earum distinctio. Et item quòd nihil ad populum facit actorem velut ex Tragœdia loqui. quod vitium Plauti frequentissimum est. Illud etiam inter cætera eius laude dignum videtur. quòd locupletoria argumenta ex duplicibus negotiis delegerit ad scribendum. nam excepta Hecyra, in qua scribit Pamphili amorem, cæteræ quinque binos adolescentulos habent. Cæterùm Actus vnus plures Scenas comprehendit. Estque in Comœdia Actus, pars quodammodo absoluta & integra, nondum tamen rem omnem finiens, sed ita dimidiatam relinquens, vt respirent spectatores, & faciliùs commutetur quicquid in reliquis Comœdiæ partibus superest. Id autem, Actus commutare dicebant. Intereà Mimi dicteria & diuerbia referebant: recitabáturque nescio quæ iocularia, quæ populum noua oblectatione afficerent. Comœdiarum recitatio in scena, Actio dicebatur, vnde etiam qui agebant, & fabulas pronuntiabant, Actores dicti: qui & Comœdi, Histriones, Ludiones, Ludij, & Hypocritæ, id est alienæ personæ simulatores.

SCENA, siue σκηνὴ, verti Latinè potest Vmbraculum, vel tentorium. Erat autem antiquis Scena, vmbraculum ex arborum frondibus, vmbræ causa à rusticis excitatum: vbi festis diebus conuenientes, diuersa ludorum & iocorum genera exercebant. Id quod hodiéque in pagis videmus plurimis in locis obseruari. Nam (vt olim ante vsum Theatrorum) Scenæ super plaustra ductilia extruuntur, ac per compita ductæ, populo præbent fabularum oblectationem. Est autem Scena duplex, versilis, & ductilis. Versilis scena est, quæ subitò rota machinis quibusdam conuertebatur, & aliam picturæ faciem ostendebat. Ductilis verò tractis tabularis hac, atque illac, speciem picturæ nudabat interiorem. Notandum & hoc, quòd in Scena erant Pægmata, Peripetasmata, Aulæa, Pantomimi, Præcones, Tibicines, Citharœdi, Cornicines, Choraules, Organarij, Symphoniaci, Tragœdi, Comœdi, Funambuli, Podarii, & similia. Cassiodorus scribit, theatri frontem siue eam theatri portionem quæ inter duo carmina protéditur, Scenam vocari. Porrò Theatra erant ædificia in populi gratiam extructa, ad hemicycli siue semicirculi speciem, dicata ludis spectandis. Latinè Spectacula possis dicere. sic enim à commodè prospiciendo ac videndo sunt appellata. θεατὴς, spectator: θεάτρια, spectatrix: θεατρίζω, & θεατρον, spectaculum, theatrũ. Ita autem componebatur theatrum, vt eò conueniens, & ibi commodè sedens turba, è longinquo facilè spectare posset, concauo æqualique parietum circumiectu, vt vel leni sono dicta verba, ad alterum theatri caput faciliùs perferrentur. Ita enim erat conformatum, vt æquè gestus prospicerent, ac voces audirent ij, qui ad latera & in summis sederent gradibus, atque ijsqui in imis iuxta Scenam. Posteà verò excogitatum est theatrum in rotũdam formam extructum, alio longè excellentius atque capacius: quod quia velut ex duobus constaret theatris, nec amplius hemicyclum, sed rotundam formam referret, ob id Amphitheatrũ dictum est. Amphitheatrum tamen scribit Dion ex hoc dici, quòd per ambitum sedilia disponerentur absque Scena. Proscenium locus erat, seu velum, aut etiam pulpitum, ante Scenam. Ex Proscenio in Scenam euocabantur Mimi siue Histriones ad fabulas agendas: vicissímque è Scena illuc reuertebantur. Vnde Actuum in Latinis Comœdiis internoscitur distinctio: sicut in Græcis Choro in Orchestram demigrante. Scenam etiam vocant Comici, quicquid duæ pluresve personæ sermonis integri & absoluti colloquuntur. Illicque finitur Scena, vbi aut aliqua persona introgreditur, aut alia ad forũ, aut aliò quolibet ad viciniam currit. In Scena duæ aræ poni solebant, dextra Liberi, sinistra eius dei cui ludi fiebant: vnde Terentius in Andria ait, -Ex ara hac sume verbenas. [MU] Scena quid sit notum est omnibus. Quòd autem actus fabularum partimur in Scenas, aliamque primam Scenam, aliam secundam, & sic deinceps dicimus: quàm peritè & intelligenter id fiat, quærendum puto. equidem, liberè vt dicam, Grammaticorum hanc, non Poëtarum, esse partitionem arbitror: neque credo Scenam pro parte Actus, apud vllum probatum scriptorem, si Grammaticos excipias, legi. Itaque neque apud Plautum vlla Scenarum mentio est: & in Terentij fabulis aliter ab aliis distinguuntur: & in veteribus Terentij libris, etiam impressis, neque prima: neque secunda, neque vlla omnino Scena nominatur. [D] Scire debemus hanc esse virtutẽ Poëticam, vt à nouissimis argumenti rebus

incipiens initium fabulæ, & originem narratiuè reddat spectatoribus. authoremque præsentem sibi exhibeat, vbi finis est fabulæ. hunc enim ordinem & circulum Poeticæ artis, vel virtutis, non modò secuti sunt Tragici, Comicique authores, sed Homerus etiam & Virgilius tenuerunt. Diuisionem Actuum in Latinis fabulis internoscere difficile est. causam iandudum demonstrauimus. Vnde autem, aut quo modo, quanuis ægrè, tamen intelligi distinguique possint, est operæpretium dicere. Principiò dicendum est, nullam personam egressam quinquies, vltrà exire posse. Sed illa re plerunque decipimur, quòd personam cum tacuerit, egressam falsò putamus: quæ nihilominus in Proscenio tacens loquendi tempus expectat. Est igitur attentè animaduertendū, vbi, & quando Scena vacua fit ab omnibus personis. vt in ea Chorus, vel Tibicen audiri possit. quod cùm viderimus, ibi Actum esse finitum debemus agnoscere. Confundit sæpe lectorem id, quod persona in superiori Scena desinens, & in proxima incipiens loqui, non intelligitur ingressa: quod ipsum experientes statim diiudicant de rerum ac temporū quantitate. potest enim fieri vt & sit ingressa ac egressa, quam prauè credimus de Proscenio non recessisse. Posse autem quintò egredi personam, non & necesse esse dicimus: vt appareat vltrà exire non posse. In Tragœdia & parciùs exire & solere pariter & licere. Primus Actus in Andria narrationem Simonis apud Sosiam continet argumenti: quod populus hac occasione perdiscit. mox querelam apud se Daui de domino, & eiusdem cum domino verba: & rursus eiusdem serui deliberationem quid rerum gerat. Secundi Actus hæc sunt, Charini verba primo cum Byrrhia seruo, & pòst cum ipso Pamphilo de nuptiis: Pamphili sermo cum patre dolo consentientis in nuptias: Byrrhiæ verba: Daui callida oratio aduersum senem. Tertio Actui hæc attribuūtur, Mysidis cum obstetrice colloquium, Dauo, ac Simone audientibus: partus Glyceri suspectus seni: & Daui apud eū fraudulenta sermocinatio: Simonis verba cū Chremete de nuptiis: Daui perturbatio ac Pamphili. Quartum Actum per hæc intelligimus, primò Charini verba sunt indignantis, velut fidem sibi non seruatam à Pamphilo: tum Mysidis verba apud Pamphilum, eiusdémque questus: Daui administratio doli aduersus Chremetem. In quinto Actu Simonis & Chremetis propè iurgium disputatio: tum detectio fallaciarum Daui: tum indignatio patris aduersus filium: tum Critonis interuentus: & per eum cognitis rebus in trāquillum res acta, ducentibus vxores, quas concupiuerant, Pamphilo & Charino. Illud non commouere nos debet, quòd in horum Actuū distinctione videntur de Proscenio non discessisse personæ quædam: sed tenere debemus ideò Terentium vicinitatis mentionem fecisse in principio, vt modico receptu & adesse & abesse personam intelligamus. nihil ergo secus factum est ab antiquis. qui ad hunc modum Terentianas fabulas diuiserunt.

Vos istac intrò auf. ab. Adesdum) [P] Cōperto filii amore senex in forū abiit cū seruis & coquis aliquot, simulans futuras nuptias. Vnde rediens comparato obsonio, cùm prò ædiū suarum foribus staret, ad seruos conuersus, Vos, inquit, istæc intrò auferte. [D] Molliter autem retenturus, & experturus Sosiam, [V] vt sine arbitris cum eo loqueretur, [D] imperat vt remaneat. addit etiam causam aliis abeundi, dicendo, Istæc intrò auferte, ne suspicionem iniiciat Sosiam communicandi secreti causa remansisse. Deinde quasi respicientes increpat, dicendo, Abite. & Abite, concitatiùs legendum est: quia & respectantes properantes discernit à Sosia. [B] quibus interrogre sis, Sosia, inquit, adesdum. [I] Est autem hic Præparatio ad ingressum narrationis, quod ferè in omnibus Scenis est obseruandum. [V] Exordium quoque satis indicat & vrget. Nam cum seruo de nuptiis simulandis consilium init. [D] Sosia persona protatica est: non enim vsque ad finem perseuerat: vt est Daui in Phormione, in Hecyra Philotidis & Syræ. [B] Prisciano authore, pronominis additio discretionem aliquā desyderat personę alterius: vt, ego lego, tu scribis, & hoc in loco, Vos istæc intrò auf. [P] Et bene Auferte: auferimus enim ea quæ cum fastidio cernimus. Ferimus ea quæ cum honore tractamus. *Auferte)* [B] Tollite hinc & intrò ferte. Nec mihi probatur quod Donatus scripsit. Auferimus quæ cum fastidio cernimus, ferimus quæ cum honore tractamus. Siquidem & fures & prædones ea auferunt, quæ iucundissima sunt. *Abite)* Quasi hærenti, moranti que dicimus Abi.

Adésdum: paucis te volo. SO. *dictum puta:* iMG 2

Adesdum) [V] Attentio est seruis apta, à paruitate negotii dandi & expediendi. & hîc sunt παρέλκοντα eorum quæ à seruo obiicerentur. *Adesdum)* [B] Es & Ades indicatiuum est & imperatiuum. Sed imperandi modo frequētiùs Es, quàm Sis antiquitas dixit. [D] ita hîc Ades, imperatiuum est. Dum παρέλκον: est enim productio, & adiectio syllabæ: vt, Ehodum

3 iſſſal *Nempe vt curêntur rectè [hac.]* S I. *immo aliud.* B. *Al.[hac.] interro gatiue.*
S O. quid eſt,
4 didſip *Quod tibi mea ars efficere hoc poſſit amplius?*
5 adſiſi *S I. Nihil iſtac opus eſt arte ad hanc rem quá paro:*
6 iſiſſi *Sed his, quas ſemper in te intelléxi ſitas,*

dum ad me.ª Adeſdum verò non ſignificat Veni huc. ſed perinde eſt ác ſi diceres, Hic eſto, hoc age. Quos enim attentos eſſe iubemus, ſic alloqui conſueuimus, Hic eſtote, hoc agite, & adeſte animis, adeſdum Errant qui Dum hoc loco parelcon eſſe negant, putantes pro Huc aduerbio poſitum. Vt loci aduerbia non rarò pro illis ponuntur quæ ſunt temporis, ita hæc pro illis nunquam vſurpantur. Sunt qui dicát hic Dum ſignificare idẽ quod adhuc: vt ſit Adeſdum, id eſt, adſis adhuc, nec cum aliis ingrediaris. nam eſt quod te velim. *Paucis te volo)* ᴾ Deeſt Colloqui, & Verbis: & eſt figura eclipſis: ᴱ eſtq; hic ſenſus, Colloqui & paucis verbis tecum agere volo. Sed cur dicit, Paucis te volo, cùm ſatis prolixè cũ eo locuturus ſit? Dic ſimulare eum paucis cõmentaturum ſeſe cum liberto, vt ſpe breuitatis audiatur attentiùs. *Dictum puta)* ᴾ Ad hoc reſpondet, vt agi res videatur, quemadmodum ſuprà diximus.

3 *Nempe)* Deeſt Vis: vt ſit, nempe vis. ᴮ Quidam Nempe pro hoc eſt accipiũt. Alij interrogatiuè legunt, vt ſit Nempe pro nõnne vis: authore enim Seruio & nõnne pro nempe, & nempe pro nõnne in vſu eſt. Rurſus alij pro quippe, vel nanque poſitum exiſtimant. *Vt cur. re. hac)* ᴰ Diligẽter coquantur. Curatio propriè medicorum eſt: cura, reliquorum, ſed coquina medicinæ famularis eſt. ᴮ Quid, inquit, velis intelligo. vt coquam diligenter quæ modò apud forũ emiſti. *Hac)* ᴰ δεικτικῶς. *Imo aliud)* Bene ἀντίθεσιν τῷ Imò, & deeſt Volo.

4 *Quid eſt, Q. t. mea ars eff. hoc poſſ. ampl.)* ᴮ Quid eſt maius quàm hoc quod mea ars tibi efficere poſſit? *Ars)* ᴰ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς dicta eſt per ſyncopam. ἀρετὴ autem, virtus eſt. Virtutis verò quatuor generales ſunt partes, Prudentia, Iuſtitia, Fortitudo, & Temperantia. ſed Prudẽtia, in multis rebus deſcendit. *Effic. e.)* Facere eſt in opere eſſe: ſed efficere, perfectionem deſignat. *Nihil i. op. e. ar.)* Mirè ait, Arte opus non eſt, ſed opus eſt artibus. ᴮ Vide eodem eum ſermone vti in rebus diuerſis. aliter enim culinariam artem appellamus, aliter fidem & taciturnitatem. Diomedi Ars dicta quòd arcto præcepto ſingula definiat, & velut vias quaſdam condat. vel ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. vnde veteres artem pro virtute acceperunt.

Nihil iſt. op.) Nihil indigeo coquendi ratione, ſed his ſupple artibus, hoc eſt, virtutibus, fide & taciturnitate. Inter bonas artes hoc eſt virtutes & animi ornamenta, fidem quoque Saluſtius collocat 5

Sed his) ᵛ A laude captatur beneuolẽtia. 6 Hæ autem duæ virtutes in arcanis credendis requiruntur & maximè in ſeruo laudandæ ſunt. ᴰ Ipſe hic ſignatiſsimè oſtendit, multas, variáſque arteis eſſe, id eſt, ἀρετὰς que virtutes intelliguntur. ᴹᵁ Artes enim antiqui & virtutes & vitia vocabant. Saluſt. Nanque auaritia fidem, probitatem, cæteráſque bonas artes ſubuertit. Et paulò ſuprà, Agitabatur magis magíſque in dies animus ferox inopia rei familiaris, & conſcientia ſcelerum, quæ vtraque iis artibus auxerat, quas ſuprà memoraui. Sic Horatius, Hac arte Polux, & vagus Hercules Innixus arces attigit igneas. Cic. pro leg. Man. Sed multæ ſunt artes eximiæ huius adminiſtræ, comitéſque virtutis. Ac primùm quanta innocentia debent eſſe imperatores? quanta deinde omnibus temperantia? quanta fide? &c. Terent. Adelph. Fratrẽ homini nemini eſſe primarum artium magis principem. Animaduerto autem, Ariſtotelem quoque nonnunquam τῶν τεχνῶν nomine virtutes etiam amplecti, vt cùm ait in ſecundo νικομαχείων, ταῦτα δὲ περὶ μὲν τὸ πᾶν ἄλλας τέχνας ἔχει ὁ ... ἐστὶ τὸ ἰδίον. *Sed his)* ᴰ Zeugma à ſuperiore, quòd ſubanditur Artibus. *Quas ſem. in te int. ſi.)* Sitas, conſtitutas, poſitas. ᴰ Hoc niſi adderetur, in ſene viro prudẽtia deſyderari poſſet, vt qui celanda homini ſeruo committat, hoc eſt, vni ex eorũ numero, qui faciliùs ore prunam, quàm arcana contineant. ᴿ Quocirca prudentia ſenis hinc perſpicitur, qui rem nonnullius momẽti ei demum credere voluerit, cuius ſemper & fidem, & taciturnitatem ſpectatam exploratámque habuerit. Nam qui futili, ac non taciturno rem arcanam communicat, is ſtultitiæ ſæpenumero pœnas meritò dare cogitur. proinde videndum quid cui credas. Rectè admonuit ille, Conſilium arcanum tacito committe ſodali: tacito, inquit, hoc eſt, ei qui arcanum ſibi commiſſum celet, neque cuiquam effutiat, non futili, & qui parum fideliter creditum ſibi myſterium contineat: proptereà Eraſ. Vt

vas,

Fide, & taciturnitate. S O. *expecto quid velis.* iaiß

Exordii beneuolentia à meritis captatur.

S I. *Ego postquàm te emi à paruulo, vt semper tibi* aßiß

Apud me iusta, & clemens fuerit seruitus, ißdß

Scis. feci, è seruo vt esses libertus mihi, ßißi

vas, Inquit, experiamur, aquam non vinum infundimus: ita si iuolum quiddam aliquando committendum amicis, quo silentij fidem experiamur, vt si effutiant, nihil sit periculi. Idé, Diligentes, inquit, agricolæ terram priùs notis quibusdam deprehendunt & explorant, quàm illi credant sementem: ita explorandus amicus antè, quàm committas arcanum.

7 *Fide & tac.*) D Fides, est cómendatorú fida executio, vel obseruantia. Taciturnitas verò obseruantiæ genus in silentio constituta, & in celando secreta. Quærit autem taciturnitaté, ne prodat Pamphilo secretum quod ei commendaturus est. Fidem, ad complenda: taciturnitatem, ad celanda mandata. B In hoc hominum genere virtus prima fidelitas: qua remota, aut nulla ipsi vtentur in dominos obediétia, aut simulata, aut ficta. *Expecto*) V Attenti & beneuoli animi nota est. D Expecto, desydero: vt Virgilius, Expectate venis. B Expectare Nonio authore, manere & obseruare est hoc loco. Sipontinus Antistes, Expecto inquit ab expicio est, & obseruo, quasiq. diligéter aspicio significat apud Teréntiú, cú ait, Expecto, quid velis. *Quid velis*) D Deest Scire. ná si dixisset, Quod velis, nihil desyderasset.

8 *Ego postq.*) V ὑποδιήγησις, vel narrariuncula, apparata propter attensionis amplificationé, quæ iucundior est per antithesin: & vt magis istius sibi fidem astringat, decorum vrget, & beneficiorum fit commemoratio, veluti quia emptus, quia seruitutem seruiuit iustam, & placidam, quia pileum tanquam libertatis aut manumissionis signum accepit. fidelis igitur & taciturnus porrò erit. D Commendatio personæ potiùs quàm serui: ne contra filium leui seruo aliquid committi indecoré videatur. B Beneficia in Sosiam collata cõmemorat, sed sine arrogantia commemorat. & ita captat à sua persona beneuolentiam. *Te emi à par.*) D Tale est, Paruulum ego te Iugurtha, apud Sallustiú. *A paruulo*) Non enim à paruo, sed à paruulo. S. D A paruulo, vel à paruulis idem est quod à prima, vel ab ineunte adolescentia, ab adolescentulo, à pueritia, à iuuenta, à puero, ab ineunte ætate, ab initio ætatis, à prima ætate, à primis temporibus ætatis, ab infante, à cunabulis, vel incunabulis, à tenero, à teneris, à teneris vnguiculis. *Scis*) D Hoc est, à paruulo scis. *Semper*) Continuationem significat Semper,

9 *Iusta & cl.*) Ita dixit Iusta: vt alibi, Non necesse habeo omnia pro meo iure agere. Quid enim non iustum domino in seruum? Iusta, in qua nihil iniquum iubetur: Clemens, in qua etiam de iusto, multum remittitur. *Apud me iusta*) Id est, moderata, æqualis. cui contrarium ait Virgilius, – Et iniquo pondere rastri. Et, Iniusto sub fasce viam dum carpit. Nam qui Iustam, debitam, nunc dici putant, nihil afferunt ad iuuandam sententiam. *Iusta & cl. fu. ser.*) Libertatem imputaturus, clementem intulit seruituté. *Clemens*) B Lenis, non odiosa seruitus. Talem me semper habuisti, vt queri non potueris, nec dicere, nimis te imperiosum habere dominum. *Seruitus*) D Mire seruitutem pro dominatu posuit. Sic Salustius, Dein seruili imperio P.C.

10 *Feci è s. vt e. l. mihi*) Dulcem libertatem fecit operatione & tractatione verborum, dicédo Ex seruo libertum. non enim tantam haberet gratiam, si dixisset, Feci libertus vt esses, quàm si dicat, Feci è seruo vt esses libertus, ac si quis dicat, Feci vt esses sanus, nó tantam haberet gratiam, quàm si dicat, Feci vt ex ægro sanus esses. Et Mihi emphasim habet: quod mihi libertus factus sis, nó filio. Aut ideo Mihi additum est: quia libertus ad aliquem dicitur. Et bene Mihi, ne pertimesceret filium, cui nec liberti munus debeat. Et mirè addit E seruo: vt vim beneficij exprimeret: B quasi dicat, Quia ego te libertate donaui, non filius: hunc nihil est quòd pertimescas, si quid tibi aduersus illum iniungam. Veteres quoque Romanos summa vsos aduersum seruos facilitate, humanitate, iustitia, Seneca est author. Instituerunt, inquit, diem festum, non solùm quo cum dominis famuli vescerétur, sed quo vtique honores illis in domo sua gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Seruos etiam ad liberales disciplinas instituerunt. Seruiuit Romæ Terentius hic noster. Seruiuit & Publius nobilis Attellanarum author. Cicero quoque non dici potest quantum indulserit Laureæ ac Tironi eruditissimis viris. *Scis, feci è se. vt e. lib. mihi*) D Hic Virgilius, Nympha decus fluuiorum animo gratissima nostro, Scis, vt te cunctis vnam, quæcunque Latinæ Magnanimi Iouis ingratum ascédere cubile, Prætulerim, cælique libés in parte locarim. B Laurentius Valla, cui viro omnes scholæ plurimum

11 { dsstp / dsl } *Propterèa quòd [seruiébas] liberáliter.* — *Go.[seruibas].[R] vocales se contrahuntur in vnam syllabam: vel pronunciantur sine e i verbis quarta.*

12 bidss *Quod hábui summum prétium, persólui tibi.*

13 dbsss SO. *In memória hábeo.* SI. *haud [muto] factum.*

SO. *gaúdeo* *D. Al.[mulcto].*

mum debent, se meliùs quàm sui temporis iuriconsultos nouisse putat inter Libertus & Libertinus differentiā: Libertinus, inquit, adiectiua libertus substantiua vox est. Libertinus conditionem hominis significat. Libertinus homo, non libertus homo dicitur. Nam libertus priuatum quendam significat respectum ad patronum, id est, ad eū qui dominus anteà huius fuerit: vt, libetus Cæsaris, libertus Messalinæ. duo hæc igitur elegātiæ gratia nō significatu differunt. Qui patronū amisit, libertus esse desinit, manet tamen libertinus.

11 *Propterea quod)* [S.D] Id est, quia, vel quoniam. Quæ locutio rudis quibusdam videri potest: hanc tamen sæpe vsurpant Latini. Cicero in Famil. Cùm essem otiosus in Tusculano, propterea quòd discipulos obuiam miseram, &c. Ibidem, Genus hoc cōsolationis acerbum est, propterea quòd, &c. Idem pro Roscio Amerino, Mandati iudicium est constitutum non minùs turpe, quàm furti, propterea quòd quibus in rebus ipsi interesse non possumus, in iis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. *Quia l ser. lib.)* [B] A persona Sosiæ beneuolentia captatur. laudat enim facta illius. Augustino liberaliter seruit, qui domini sui voluntatē libenter facit: nihil somniculosè exequitur: nihil remissè agit. *Seruiebas lib.)* Non solùm non detractabas vnquam herile imperium: sed mandatis etiam rebus præuertebas frequenter. Seruorum vulgus metu imperiis obedire & mandatis rebus operam dare solet, non vt liberi reuerentia & amore. Quòd si quis non metu, sed reuerentia & amore hero suo seruiat ex sententia, iam liberaliter, hoc est, ritu liberorum, puta libenter seruit. *Liberaliter)* [D] Bene, quia omne bonum libero aptum est, malum seruo. Idem alibi, — Factū à vobis duriter, Immisericordit érque: atque etiam, si est, pater, Dicendū magis apertè, illiberaliter. Et bene admonuit, cur dederit beneficium, eadem & nunc officia quæsiturus. Nunc enim dicit artificiosè, quia suprà ait, Nihil istac opus est arte. *Seruiebas)* Bene imperfecto tempore, non perfecto, visus est: vt ostendat eum potuisse sibi etiā, atque etiam seruire. quale est illud Virgilij, Atque omnes pelagique minas, cælique ferebat Inualidus. Vt ostendat eum quanuis inualidus esset, tamen adhuc potuisse laborem exercitiumque ferre. *Seruiebas lib.)* [MU] Ita vt dignus videreris, qui aliquando fieres liber. [R] Decet dominos gratiam referre aliquā, beneficiique nonnihil reddere seruis suo probè officio fungentibus: hoc est, seruis bonæ frugi, atque liberaliter seruientibus. cuiusmodi Sosiam hunc fuisse, atque ob id demum à se manumissum testatur Simo. Quis autem vsque adeò ab omni humanitate remotus fuerit, quin æquum censeat, quorum non inutilis hero fuit opera, quíque cumulatè & fide & beneuolentia satisfecerunt, eos aliquem tandem è seruitio ministerióque fideli, fructum atque operæpretium referre?

Quod habui) [MU] Habui, potui, εἶχον. *Summum pretium)* [D] Libertatē dicit. [S] Hic pretium pro præmio positum Nonius dicit. Summum pretium libertatem vocat. Prima mortales ducunt libertatem & diuitias. In Græcia olim, posteà & Romæ qui de legitimo fuisset hoste captus, seruiebat. Dicti autem initio serui, quòd in prælio seruati essent. Qui enim in pugna non cecidisset, is iure belli erat victoris effectus. Huic tali per omnia heri seruiendum arbitratu erat, non suo: opus si exigebatur, laboribus atterendæ manus erant: hinc res dulcissima facta libertas. Vnde hoc loco senex, Quod habui, inquit, summum pretium persolui tibi. *Persolui tibi)* [D] Quia pretium dixerat, Persolui dixit propriè. *Persolui tibi)* Modestè prætium redditum dixit. 12

In mem. hab.) [V] Narratiunculæ occurritur, ne sit propter ingratitudinem beneficiorum herilium expositio: atque eadem interrumpitur. [L] Interpellatio Sosiæ partim amplificat orationem & spectatorem admonet, partim adiuuat ordinem narrādi. *In mem. hab.)* [D] Hoc est nō sum ingratus. [B] Libertus ingratus olim in seruitutē reuocabatur. Suetonius in Claudio, Ingratos, inquit, & de quibus patroni quererentur, in seruitutem reuocauit. [D] Plus dixit In memoria habeo: quàm si dixisset, Scio. Nam quæ scimus, possumus obliuisci: quæ verò memoriæ cōmendamus, nunquam amittimus. [S.D] In memoria habere elegās est, pro recordari, vel memoria tenere, aut retinere. Pro In memoria habeo, vel memoria teneo, possumus etiā dicere In memoria mihi est. Cicero pro Scylla. Nisi fortè verisimile est, Scyllæ nomē in memoria Cassio nō fuisse. *In mem. hab.)* [R] Grati erga bene meritos esse debemus, neque obliuisci vnquā acceptorum beneficio- 13

Go. [*Gratum id*]. *Si tibi quid feci, aut facio, quod placet Simo: &* dsdiip
sisdip.
Go. [*mi.*][R] *mihi contrahe mi*,[G] *ac totam* *[Id gratum] fuisse aduersum te, hábeo grátiam.* { sisdip / ll
Sed [mihi] hoc molestum est: na istac [commemoratio, { nslai / s
elide. iijabi.
Go. [*commemoratio est Quasi exprobratio immemoris beneficij.*] *Quasi exprobrátio est immémoris benéfici.]* iijddi

rum. Vt enim ingratitudo vitia in se omnia complectitur, ob quod rectissimè, verissiméque ille, Dixeris maledicta cuncta, cùm ingratum hominem dixeris) ita gratitudo virtus est, sicuti pro Cn. Plancio, ait Cicero, non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum: id quod speciatim illis, per primam locupletandæ sententiæ rationē copiosissimè declarat: atque adeò autem cur non totum illum de gratitudine locum hic subiiciam, tam præclarum videlicet, támque vtilem, sempérque memoria tenendum? Sic igitur ille ad verbum, Etenim, iudices, cùm omnibus virtutibus me affectum esse cupiam, tamen nihil est, quod malim, quàm me gratū esse, & videri. Hæc est enim vna virtus non solùm maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarū. Quid est pietas, nisi voluntas grata in parentes? qui sunt boni ciues? qui belli, qui domi de patria bene merentes, nisi qui patriæ beneficia meminerunt? Qui sancti? qui religionum colentes? nisi qui meritā diis immortalibus gratiam iustis honoribus, & memori mente persoluunt? quæ potest esse iucunditas vitæ, sublatis amicitiis? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? Quis est nostrûm liberaliter educatus, cui non educatores, cui nō magistri sui atque doctores, cui non locus ille mutus, vbi ipse altus aut doctus est, cum grata recordatione in mente versetur? Cuius opes tantæ esse possunt, aut vnquam fuerunt, quæ sine multorum amicorum officiis stare possint? quæ certè, sublata memoria & gratia, nulla extare possunt. Equidē nil tam proprium hominis existimo, quàm nō modò beneficio, sed etiam beneuolentiæ significatione alligari: nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum, quàm com mittere, vt beneficio, non dicam indignus, sed victus esse videare. Hæc ille. *Haud muto f.*) [D] Vetustè, non me pœnitet. nam si quid pœniteret, infectum velle dicebant. Legitur Muto: an secundum ius quod aduersus libertos ingratos est, vt in seruitutem reuocentur? sed hoc non conuenit senem dicere. Legitur & Mulcto: hoc est, dāno, reprehendo: quod si est, sic intelligetur, Non nollem factum. Nō enim potest factum, infectum reddere. Sed admirabiliter dixit: vt dicimus, nollem factum, nollē huc exitum. Ergo, Haud muto factū, non pœnitet me facti.[B] Non me pœnitet collati in te beneficij, Donatæ tibi libertatis: [S. D] factum id à me non ægrè fero.

Si tibi q. f. a.) [D] Et fecisse se, & adhuc facere ostendit, quanuis eum manumisisset. *Gaudeo, si t. q. f. a. f. q. p.*) Felicitatis est, vt ea quæ acta, & facienda sunt, grata sint. *Quid*) Pro aliquid. 14

Id gratum f. a. te) [S. D] Nouū est, pro gratum tibi fuisse, vel accidisse. *Aduersum te*) [D] Apud te, & penes te. *Aduersum*) Sine dubio præpositio est. Aduersus participium potest esse, ab eo quod est aduerto. sed alibi, Ego aduersum te, dixit pro apud te.[B] Nonius Marcellus hunc locum citans dicit Aduersum significare idem quod apud: aliis erga: Perfecto apud vel erga significat. sic & Ciceroni in Officiis, Adhibenda est igitur quædam reuerentia aduersus homines. 15

Istæc comm. qu. expr. est) Odiosum sanè genus hominum, inquit Cic. officia exprobrantium, quæ meminisse debet is in quem collata sunt, non commemorare qui contulit.[R] Fugienda est immodica beneficij dati commemoratio: quòd hæc quasi exprobratio quædā videatur immemoris beneficij. Meminisse enim beneficiorum debet, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit: iuxta illud, χάριν λαβὼν μέμνησο, δοὺς ἐπιλάθου: Beneficij accepti memor esto, dati immemor. Quāquam ferenda interim est modesta meritorum significatio potiùs, quàm commemoratio: vbi quid ab eo, quem beneficio nobis obstrinximus, petere impetraréque cupimus. Commendat hic igitur ciuilitatem, vrbanitatémque Terentius: quæ in quo desyderata fuerit, eū quiduis potiùs, quàm hominē appelles. Cato, Officium alterius multis narrare memento: Atque aliis cùm tu benefeceris ipse, sileto. [AU] Demosthenes περὶ στεφάνου. τὸ δὲ τὰς ἰδίας εὐεργεσίας ἀναμιμνήσκειν, μικροῦ δεῖν ὅμοιόν ἐστι τῷ ὀνειδίζειν. [M] Lacerat animū & premit, inquit, Seneca, frequens meritorum commemoratio. 16

Exprobratio) [D] Est commemoratio beneficij cum enumeratione factorū. [B] Sipontino Exprobrare est ignominiosum aliquid obiicere, à quo Exprobratio ipsa probri obiectio dicitur. *Quasi exp. imm. b.*) [D] Rectè ostēdit se in memoria habere. Sunt qui ad beneficium referunt immemor: vt, — Memorē Iunonis ob irā, 17

vt sit

Quin tu vno verbo [dic quid est quod me velis.] B. [dic. quid est quod me velis?]

S I. *Ita faciam. hoc primum in [hac re] prædico tibi,* Go. [re hac]. Propositio consilii.

Quas credis esse has, non sunt veræ nuptiæ.

S O. *Cur simulas igitur?* S I. *rem omnem à principio audies.*

E^v o pacto & gnati vitam, & consilium meum

vt sit sensus, Isthæc commemoratio, quasi est exprobratio immemoris beneficij, Id est, cuius nemo meminerit, cuius accepti immemor ego sum.

18 *Quin tu. v. v. dic.)* [B] Sed tu paucis aperi mihi quam ob rem hîc me solum manere iussetis. [D] Vno verbo, ἀξιώματι, vna sententia. Nã ἀξίωμα sententia est, vel enunciatio, vno verbo nexam continens & perfectam intelligẽtiam. ἀξίωμα enim constat ex nomine & verbo. Sed dic, quod est ἀξίωμα: hoc est, Has bene vt adsimules nuptias: ergo omnis virtus, adsimulatio est. *Vno verbo)* Vna sententia: vt in Adelphis, Non meum illud verbum verum facio: quod tu Mitio Bene ac sapienter dixti dudum, Vitium commune omnium est, Quòd nimiùm ad rem in senecta attenti sumus. Nã male intelligit qui putat Adsimules verbum significare. *Quin tu vno v. d. q. e. quod me velis)* [B] Videtur potiùs dicendum, Quid sit, quàm quid est. diuide igitur hoc modo, Quin tu vno verbo dic. Hyperbole est, & quod sequitur lege interrogatiuè, Quid est quod me velis?

19 *Ita faciam)* [D] Hoc est, vno verbo dicam. & quod verbum promittit? ibi dicit, Nunc tuum officiũ est, has bene vt adsimules nuptias. *Hoc primum)* [L] Propositio consilij, & mox partitio narrationis ad docilitatem. [V] Nunc euidentissimè consilium exponit, cur illum solum & paucis voluerit: & est Græcis προέκθεσις, cùm hoc ante narrationem docilitatis causa affertur: atque hinc caput negotii, & narrationis consilium cum causâ petendum est. Siquidem idem in fine narrationis quoque repetitur. Verè dictum est à Græcis Rhetoribus καινότητος μᾶλλον τὸ χαρίεν.

20 *Quas c. e. h. n. s. v. nuptiæ)* [D] Syllepsis. [B] Priscianus quo loco de antiptosi in suis Institutionibus loquitur, citat hãc Terentii locutioné.

21 *Cur simulas igitur?)* [D] Virgilius, Et quæ tanta fuit, Romam tibi causa videndi? *Rem omnem)* [V] Ciceroni est distributio tripartita. Nam primò vitam Pamphili, secundò consilium suum Sosiæ de simulandis nuptiis narrat, tertiò quidnam hac in re faciundum sit, iniungit. & est narratio scenica, dilatatáque, tum quia suadét Rhetores τοῖς εὐφραίνουσι διηγήμασιν, hoc est, in rerum gestarum, quæ oblectant, narratione diu immorandum est. alia est ratio in tristibus: tum quia est dissipata: quæ à Græcis dicitur πολυκώλως, id est, multorum membrorum. Itaque variæ personæ hic demonstrantur, quibuscum filio res erat, vt tandem ad negotium præsens perueniatur. Perspicua quoque est tam verbis quàm rebus: sic & probabilis, tum propter assertiones Græcis dictas κατασκευάς, hoc est, rei confirmationes, & astructiones: tum propter decorum, maximè in personarum descriptione. Verùm ab affectu præcipuo est προστακτικὴ, imperatoria. siquidem seruo fideli & prudenti, vt simulandæ sint nuptiæ, & vt Dauum veteratorem obseruet, præcipit. Proinde hæc narratio tãtùm necessitatem simulandarum nuptiarum, & cauendi Daui exponit. Porrò in hac diligenter variarum narrationum obseruanda est συνάφεια, quę in personæ agẽtis, nimirum Pamphili demonstratione insertæ sunt: vt Chrysidis vita, Chremetis de sponsalibus Glycerii demonstratio, expostulatio Chremetis cum Simone: in quarum singulis est initium, vbi digressiũcula incipit: & finis, vbi redit nunc ad Pamphilum, nunc ad ipsum Simonem: attamen vnum corpus narrationis Pamphili respectu iudicandum est, etiamsi ea πολυκώλως censeri debeat. Est enim artificium in ea complicatione diuersarum narrationum, eiusmodi, vt non nisi simplex narratio propter Pamphilũ eiúsque nuptias, veluti eius scopum, habeatur. Hic verò Cicero à Rodolpho Agricola dissentire videtur. Hic enim breuitatem huius scenæ commendat, ille prolixitatem. Verùm huius dissidii hæc sit reconciliatio: Cicero quidem ad rerum varietatem in hac scena ingestam propter vetustatem respexit: Rodolphus verò ad singulas partes. adeóque ad ipsa commata: vt, Placui, despondi, &c.

Eo pacto) [D] Modo. quoniam antecedit pa- 22 ctum modus sequitur. Ergo ab eo quod præcedit, id quod sequitur dicit. *Et gnati v. & e. m. c. & q. f. in hac re te velim)* Nam istæ diuisiones sunt. Gnati vitam: quoniam dicturus est, Nam is postquàm excessit ex Ephebis Sosia. Consilium meum: quia dicturus est, Et nunc id operam do. Et quid facere in hac re te velim: quia dicturus est, Nunc tuum est officiũ. Est igitur tripartita distributio, [a] seu diuisio per enumerationẽ. Enumerat tria de qui-

E. Vel[te hac in re]. Narratio: qua exponit amores gnati, & consilium suum de nuptiis. Est autem amplificata narratio occasionibus omnibus.

Cognósces, & quid fácere [in hac re te] velim. ſſdiſp

Nam is postquàm excêssit ex ephébis Sósia, ſſiſſp

[Libérius] viuéndi fuit [potéstas. nam ánteà { dſiſiſ / daſiſi

R. [Liberius] dactylus quasi liberu: & [fuit] monosyllabum. dſiſiſi. Glareanus tollit [fuit] & supplet [ei data est]. dſiſiſi. Gemeanus legit [Fuit viuendi liberius]. ſdaſi: vel ſſdaſi

Quî scire posses, aut ingénium nóscere, ſiſdſp

B. Al. [metus magistri].

Dum ætas, [metus, magíster] prohibêbant? S O. ita est. ſijdſi

bus dicturus sit, Vitam gnati, consilium suum, & quid facere velit Sosiam. Sequitur deinde narratio, ibi, Nam is postquàm excessit ex ephebis Sosia. Vbi quanquàm multis verbis agit, tamen breuiter narrat. Nam & vnde necesse est incipit, & quousque opus est prosequitur, nec deerrat ab eo quod cœpit exponere, & quæ prætereunda sunt præterit, neque sæpius idem dicit. Libro primo de Inuentione M. Tullius hoc vtitur exemplo Terentij, Partitur, inquit, apud Terentium breuiter & commodè senex in Andria, quæ cognoscere libertum velit, Eo pacto & gnati vitam, & cõsiliũ meum Cognosces, & quid facere in hac re te velim. Itaque quemadmodum in partitione exposuit, ita narrat. Primùm gnati vitam hoc modo, Nam is postquàm excessit ex ephebis Sosia, Liberiùs viuendi fuit potestas. Deinde suum consilium, Et nunc id operam do. Deinde quid Sosiam velit facere: id quod extremum posuit in partitione, postremùm dicit, Nunc tuum est officium. *Et gnati vitã)* D Vitam filij in duas partes diuidit in narratione: in anteactam bonam, & præsentem malam. & incipit mala ibi, Intereà mulier quædam. Et bene actæ vitæ narratio ad eam rem valet, vt ostendat quàm iustus dolor patri sit spe decepto. *Consilium meum)* B Causam cur nuptias simulem.

23 *Cognosces)* Nonius putat hoc loco Cognoscere accipi pro audire: Perottus pro intelligo exponit. *Nam u p.)* V Nam, hîc non causam, sed tel initium notat. & vita Pamphili describitur, tanquam personæ agentis per locos demonstrationis ab ætate, nempe adolescentia, eiúsque decoro, cùm adolescẽti concessa erat viuendi potestas, liberiùs videlicet, vt absque pædagogo ipse pro suo arbitratu vitam instituerat. *Is)* I Pamphilus. Necessariò Is positum pronomen, ἀναφορὰ ad illud, Gnati vitam. nam si non posuisset hoc pronomen, Sosia erat intelligendus. *Postquàm exc. ex Eph.)* Argumẽta per coniecturas. *Excessit ex)* Cùm sufficeret vnum. *Ephebis)* Ephebia prima pars adolescentiæ, & extrema pueritiæ. B Ephebiã vocamus extremã pueritiam, primam pubertatem, primam in adolescentia ætatem. Sequens adolescentiæ pars, plena pubertas dicitur. Quos ephebos vocamus, antiqui parectatos dicebant. Nonius. Parectati hi qui de pueritia ad pubertatem veniunt. Poëta noster cùm ex ephebia quoque dicere potuisset, ex ephebis maluit, eò fortasse spectans, quòd iuuenes cum iuuenibus conueniunt, senes cum senibus congregantur, pueri pueros quærunt, ephebi congrediuntur cum ephebis, atque in vniuersum æqualis se adiungit æquali. Ita & Plautus in prologo Mercatoris, Ex templo ex ephebis postquàm excesserit. Cicero in oratione pro Archia eodem vsus est loquendi modo, cùm ait, Nam vt primùm ex pueris excessit Archias. S. D Ephebus dicitur qui ad pubertatis annos peruenit. Vnde dicimus excedere ex ephebis, cùm grandiores facti sumus. M Ephebi, dicuntur pueri, quorum lucida facies iam pubescens, prima lanugine obducitur. Phebi enim dicuntur lucidi, quasi extra phebitatem, vt ita dixerim. Incipit autem pubertas post annum decimumquartum.

Liberius) D Liberiùs, nõ est comparatiuus gradus: non enim potuit liberè viuere, dum ætas, metus, magister prohibebant. Ergo deest Aliquãtò: vt sit, aliquantò liberiùs. *Liberius v. f. p.)* Deest Ei. a Quid si Liberiùs pro solutiùs accipiamus? R Si liberiùs viuendi potestas est adultis, quisque iam ex ephebis excesserint, danda nimirum sedulò opera est parentibus, vt in rudibus adhuc annis, & à teneris, vt aiunt vnguiculis rectè Christianæque instituant filios. Nam quo semel est imbuta recẽs, seruabit odorem Testa diu, quemadmodum canit Horatius. Solomon. Si instituerit, inquit, adolescentem in via sua, in eadem & senex perseuerabit. 25

Qui scire) L Argumenta ab ætate & disciplina. Et est occupatio. D Scimus quod certum est, Noscimus quæ adhuc incerta desyderamus. Idem alibi, Forma in tenebris nosci non quita est. 26

Metus, magister) Magister, pædagogus. a Quidam legunt Magistri: vt sit, metus magistri. nam dabatur pueris pædagogus, quem vererentur. Si Magister legas, referetur ad patrẽ metus. 27

28 ffddff 51. *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli,*
29 bbdd ff *Vt animum ad aliquod studium adiungant, aut equos*

metus. *Aetas, met. mag.*) Asyndeton est, sine coniunctionibus oratio dicitur. *Nam anteà Qui s.p.a.a.n. D.a. m. mag. prohibebant?*) V Πρῶμα propter probationē infertã est. R Verissima sententia: siquidem & verecūdia quædam ea in ætate, deinde & formido pœnæ, ad hæc magistri metus obstat, quo minùs sese statim exerat, proferátque puerorum indoles. Hinc & nostris etiamnum temporibus dicitur vulgò, In absentia magistri spectatur probitas discipuli. Propterea adhibendi sunt pueris sui pædagogi: &(vt verè grauitérque cecinit Baptista Mantuanus) Est opus ardentem fræni; arcere iuuentam, Nec finere in mores luxuriare malos. Philolaches adolescens, apud Plautum in Mostellaria, Nā ego, inquit, ad id frugi vsque & probus fui, in fabrorū potestate dum fui: Postea quàm immigraui in ingenium meum, perdidi operam fabrorum. Apud eundem in Bacchid. Pistoclerus adultiore iam ætate ad pædagogum magistrum suum Lydum, ab amore turpi dehortantem, Iam, inquit, excessit mihi ætas ex magistratu tuo. M Humani animi difficilis est coniectura, inquit Plato: qui in septimo de Legibus, loquens de puerorum educatione, sic ait, Pueri sine pædagogis non sint. Est autem puer omni bestia intractabilior. Nam cùm prudentiæ fontem nondum perfectè habeat, insidiosissimus est, acerrimúsque, & petulantissimus omniū bestiarum. Ideò multis quasi frænis vinciendus est. Et in decimo de Legibus ait, Iuuenum mores sæpe in dies variéque mutantur. *Ita est*) D Intercidit Poëta, ne solus Simo lo quereretur. cæterùm non erat respondendi locus.

28 *Quod plerique omnes*) Hæc adiectio dicitur, in primo posita loco. adiectiones verò aut in prima parte orationis, aut in vltima adiiciuntur. hic ergo Plerique, ex abundantia positum est: Omnes verò necessariò additum est. Et alibi, Calesces plus satis. Invltimo: sicut, Intereaoloci, interibi. Attendenda est sanè locutio. Aut enim Quod in Quæ vertendum est, vt sit, Quæ plærique omnes: Aut Quod ad singula eorum studiorum adiungendum erit, Equos alere, canes ad venandum: Aut certè erit figurata locutio, vt est illud, Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis, & minimè multos lædere: In his Poëta hic nomen profitetur suum. Et alibi, Aperite actutum ostium. *Plerique omnes*) S·D Locutio est idem significans, quòd omnes, vel maxima ex parte. Et ex iis est, quæ ab antiquis geminabatur: vt, plus satis, pro satis. D ἐγχαίρμισ est. Nam errant qui Plerique παρέλκον intelligunt: aut qui subdistinguunt Plerique, & sic inferūt omnes. hoc enim pro vna parte orationis dixêre veteres, eodem modo Græci πάμπολλα, & Latini plus satis. Næuius in bello Punico, Plerique omnes subiungunt sub suum iudicium. MU Prisc. lib. XVIII. admonet, hanc loquendi rationem manasse ab Atticis: eos enim ita loqui solitos, πλεῖστοι δὲ πάντες τοῦτο λέγουσι. Sic & in Heautontimorumeno, Dixi pleraque omnia. B Gellius in primo Noctium Atticarum, Versus ex Georgicis plerique omnes sic legunt. & alibi, Pleraque omnia veterum literatum quæsita. & Macrobius, Vultisne diem sequentem, quē plerique omnes abaco & latrunculis conterunt? D Figuratè Terentius, Quod plerique omnes faciunt, pro, quæ faciunt plerique adolescentuli.

Faciunt. vt adiungant) MU Pleonasmos. Nihil enim est aliud, quod plerique omnes faciunt, vt adiungant animum, quàm cùm plerique omnes adiungant animum. Facete autem sæpe hoc modo vacat. Cic. pro Clu. Hoc loco faciendum mihi, iudices, est, vt vobis illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Quintil. lib. 4. Nemo miratur Poëtas maximos sæpe fecisse, vt initiis operum suorum Musas inuocarent. Sic & in Hec. Faciam, vt tibi concedam. *Adolescentuli*) 29
D Bene diminutiuè, vt propter ætatem facilè ignoscatur. *Vt animum*) V A studii genere, quia mediocriter studebat ἱππικῇ, κυνηγετικῇ, & φιλοσοφίᾳ. Sunt enim talia adolescentiæ studia & exercitia. atque moderata eadem commendantur sententia prouerbiali. *Animum ad al. stu. adiungant*) S·D Cum hac locutione cōuenit quod suprà annotauimus: scilicet, Animum appellere ad aliquid, pro se conferre ad aliquid, aut operā dare, vel studere rei alicui. Nonnihil tamen vehementius, & affectatius significat Animum adiungere. *Adiungant*) D Alligent, aptent, aut accommodent. *Aut equos a.a.c.ad venandum*) Si & equos ad venandum alunt, quomodo & canes? quod multi docti improbant: & dicunt separata esse, & ad venādum extra rationem, pro ad venatum: vt, —Venatum Aeneas, vnáque miserrima Dido. MU Est autem annotanda locutio, Adiungere animum alere equos, pro eo quòd est, ad alendos equos. B Quid si Alere pro alēdi positum dicas, vt sit Græca locutio?

Ad philosophos, Eclipsis est Terentiana: potest enim subintelligi, animũ applicare, addere.

A'lere, aut canes ad venándum, aut ad philósophos: aiffdl
Horum ille nihil egregiè præter cætera, rbdffp
Studêbat: & tamen ómnia hæc mediócriter. ilaibp
Gaudêbam. S O. *non iniúria. nam id árbitror* fflijp

30 *Ad philosophos)* [L]Eclipsis pulchra, & familiaris Terentio. Nam possumus subaudire Audiendos, siue sectandos. [M V] Deest verbũ Itare, *ἰέναι.* [B]potest intelligi, Animũ applicare. [L]subaudi, Ibat. *Ad philosophos)* [D]Vitium est, quia dixit, ad aliquod studium. aut si ad philosophos, separãda locutio est, sic, Vt animum adiungant ad philosophos. *Vt animum ad al. st. a. t. e. Al. a. c. a l v. a. ad philosophos)* [R] Horat. in Arte Poëtica in eandem hanc sententiam, Imberbis iuuenis tandem custode remoto, Gaudet equis, canibúsque, & aprici gramine campi, Cereus in vitium flecti, monitoribus asper, Vtilium tardus prouisor, prodigus æris. Ex vsu reipub. Christianæ fuerit, ita adolescentes, simulatque ex ephebis excesserint, consuefacere, vt nucibus, quod aiunt, relictis (hoc est, posthabitis nugis illis puerilibus, omissisque & canibus, cæterísque id genus, quibus ea gaudet ætas ineptiis) philosophiæ, grauioribúsque disciplinis iam vacent, animúmque ad honestiora semper studia adiũgãt, neque aut domi totos dies otiosi desideant, aut cum æqualibus tempus, rebus impertiendum melioribus, alea, lusibus, comessationibus, aliisque prætereà id genus studiis inhonestis (cuiusmodi profectò minimè hominem decent Christianum) sine fruge inutilitérque, transigant. Nã vt sanè apud Ethnicos olim liberior fuerit adolescentia, eique semper ætati aliquid sit datum, non idem tamen licuerit hominibus è religione Christianis: quorum est id sedulò, próque virili parte dare operam, vt adolescentia, optima ætatis pars, qua nec accommodatior vlla ad discendam pietatem, nec ad amplectenda literarum studia idonea magis, quàm optimè, ac maximo omnino cum fructu transigatur.

31 *Horum ille n. eg.)* [D]Est ergo figuratiuum: quod esset rectum, Quæ plerique omnes faciunt adolescentuli, Horum ille nihil egregiè præter cætera studebat. *Egregie)* Egregium dicitur quod ex grege eligitur. sed hic Egregiè, valde, nimis. [S.D] Sic dicunt Latini egregiè charum: egregiè munitum oppidum: egregiè instructam & armatam classem: eggegiè ad miseriam natum: egregiè cordatum, vel fortem virum: egregiè fidelem seruum: egregiè subtilem scriptorem: egregiè fortem, & bonum imperatorem. Quæ locutiones partim à Cicerone, partim à Cæsare, partim à Liuio, partim ab ipso Terentio vsurpantur. [D] Non est ergo hic Egregiè ad laudem positum. Hęc, inquit, vt cætera similiter studebat. *Præter cætera)* Mediocriter, [M U] plus cæteris. Sic infrà. Quæ tum mihi lamentari præter cęteras Visa est, & quia erat forma præter cæteras Honesta, &c. [D]Ergo non extenuauit rem, sed ad laudem retulit.

Studebat) [B]Hic Studeo significat vehementer cupere, aut velle, aut affectare. Sic in Hecyra, Vt omnes mulieres eadem æquè studeãt, nolintque omnia. [S.D] Studere triplicẽ habet apud Latinos vsum. Iungitur enim vulgò cũ datiuo: sed ne tunc quidem maxima elegantia vacuum est, cum ad personam refertur: vt, nemo nisi perditus, atque profligatus Catilinæ studebat: Id est, Catilinam, vel Catilinæ parteis sequebatur. Alius est huius verbi vsus, cùm accusatiuo iungitur: túncque significat aliquid omni animi impetu cupere, & cum singulari affectus desyderio prosequi. Iũgitur etiam eleganter cum infinitiuo alius verbi. Quòd verò vsitatè accusatiuum admittat, planum facient exempla sequentia: Cic. Famil. 6. Nemo est tam afflictus, qui, si nihil aliud studeat, nisi id, quod agit, non possit nauare aliquid, & efficere. Idem post reditum in Senatu, Cùm verò literas studere incipit, & Helluo immanis cum Græculis philosophari, tum est Epicureus, non penitus illi disciplinæ, quæcunque est, deditus, sed captus vno verbo voluptatis. Idem Philip. 6. Vnum omnes sentitis, vnum omnes studetis *Om. hæc med.)* [B]Hunc Terentii locũ citans Perottus, dicit Mediocriter idem significare quod modestè. 32

Gaudebam) [V] Eclipsis est illatiuæ coniunctionis Itaque, vt sit vice epilogi. [D] Non dixit Laudabam, sed Gaudebam. Laudat enim etiam alienus: Gaudet qui pater est. *Non iniuria)* Intempestiuè Sosia respondet, sed prudentia tantæ sententiæ compensauit importunitatem. [S.D] Iniuria in ablatiuo pro absre, elegans est locutio. Et id fit cum negatione præcedente ferè semper. aliquando tamen sine negatione. Cicero ad Quintum fratrem, Hoc horret Milo, nec iniuria. Idem in Catil. orat. 1. Si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atque insensum viderem, carere 33

me aspe-

ſſ ſiſp *Adprimè i vita eſſe vtile,* VT NE QVID NIMIS.
ſiaſſl SI. * *Sic vita erat: fácile omneis perférre, ac pati,*
di.lſp *Cum, quibus erat, cúmque vna his ſeſe dédere,*

• L. facilitas & modeſtia Pamphili.
D. ſ quibus erat cumque vna ſe µίσειν, pro, quibuſcunq. vna erat.

me aſpectu ciuium, quàm infeſtis oculis omnium conſpici mallem.

Apprimè) D Adiectio eſt confirmationis. *Vt*) admirabiliter dixit. *VT N. Q. N.*) Sententia non incongrua ſeruo, quia eſt peruulgata & non refertur ad perſonã domini dicẽtis, & de quo dicitur. An magis quia Soſiæ cõuenit eiuſmodi character in verbis? deeſt autẽ Agas: vt ſit Nequid nimis agas. F Eraſmus & Budæus putãt, Vt ne, pro ne poſitũ eſſe. Quidã Vt pro ſi exponunt: vt ſit, Id arbitror apprimè in vita eſſe vtile, ſi ne quid nimis agas. Nam ſic Vt particula & alibi apud Terentium accipi videri poſsit: vt in 2 ſ 2. ſce. 2 1. act. huius fabulæ, Modò vt poſsim. Et in alia Comœdia, Scies modò, vt tacere poſsis. Seruius enarrãs in decimo Aeneidos, verſiculum illum, Phæbe diu res ſi qua diu mortalibus vlla eſt. Hoc, inquit, loco Maronem nonnuilli reprehendunt, quòd homini ſacrilego prudentem dederit ſententiam: quæ res naturali ratione excuſatur. Quæ enim per naturam mouent animos, in quamuis perſonam cadunt. Illa verò tantùm prudentibus conueniunt, quæ nõ niſi conſilio & ratione deprehenduntur. Vnde Comicus noſter ſeruis dat plerunque ſententias prudentiſsimas quidem, ſed quæ ſe per naturam offerunt cunctis: vt, Ne quid nimis. Eraſmus in Chiliadibus hanc ſententiam, inquit, tanquam vulgò celebratam Terentius in Andria etiam Soſiæ libertini perſonæ tribuit. Ariſtoteles Rhetoricorum libro tertio, dicit à Biante profectam, tractans de iuuenum immoderatis affectibus, quos ait vbique nimia vehemẽtia peccare. Plinio authore pernicioſiſsimum eſt & in omni vita quod nimiũ. Hoc Ne quid nimium nimis placet mi, Alpheus dixit. Aſconius Pædianus Ciceronis hæc verba citans, Nimiùm diligentem, in oratione contra Piſonem, Hæc eſt, inquit artificioſa laudatio iudicis ſine ſuſpicione aſſentationis & tamen efficax à beneuolentia. Qui autem diligentem vituperare non poterat, pro crimine, addidit Nimiúm. Terentius, Ne quid nimis, id eſt, ne quid pecces. Diuus Hieronymus In epiſtola ad Heliodorum, de miſeria & breuitate huius vitæ eadem vtens parœmia, Sed obſecro, inquit, vt modum adhibeas in dolore, memor illius ſententiæ, Ne quid nimis. B Modum omnibus in rebus ſeruandum eſſe, docet Græ. µηδὲν ἄγαν. Hinc & Horatius, Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltrá citráque nequit cõſiſtere rectum. Et Phocylides, πᾶσιν µέτρον ἄριστον. Et Plautus, Modus omnibus in rebus optimus eſt. Lege Eraſmi prouerbium, Ne quid nimis. M Plato in eo dialogo, qui Hipparchus inſcribitur, ſic ait, Hipparchus inſtituta ſapientiæ, elegis carminibus incluſit, adeò vt ciues non admirarentur egregia illa Epigramma Delphica, Cognoſce te ipſum Nihil nimis. Idem in Protagora ſic ait, Sapientes ex communi conſenſu, has Delphici Apollinis templo primitias dedicarunt, quæ templo inſcriptæ ab omnibus celebrantur, Cognoſce te ipſum, Nihil nimis, Sponſioni non deeſt iactura. &c. Huius præcepti meminit etiam in Charmide.

Sic vita) V A moribus ſeu habitu animi: Modeſtus erat, qui quoslibet ferebat: comis erat, qui aliorum ſtudiis obſequebatur: affabilis erat, qui cum nemine contendebat: temperans denique erat, non εἴρων. R Moroſitatem fugiendam eſſe docet, & inciuilitatem: neque præfractos eſſe nimiùm, & difficiles, ſuique, vt ita dicam, capitis: ſed aliis ſemper concedere, aliorúmque mores ſua tolerare modeſtia adoleſcentes debere. Neque enim eſt quicquam, quod perinde hominem commendet, ac morum facilitas, & poſſe quadam ingenii dexteritate cum quibuſuis congruere, atque alienis ſemper moribus obſecundare. *Sic vita erat*) S. D Illi conſtituta, ſupple, vel comparata: vel, ſic vitam ſuam inſtituerat, vt facilè omneis perferret, & pateretur. Hoc loquendi modo vtitur Cicero pro Roſcio Amerino, Sic, inquit, vita hominum eſt, vt nemo ad maleficium ſine cauſa accedat. Id eſt, ſic homines ſunt: vel, ſic facti ſunt. MU Vita eſt ſeptimi caſus, non primi, vt quidam putant. *Perferre ac pati*) Id eſt, perferebat, ac patiebatur. D Latens argumentatio eſt, qua filiũ ad meretricem commeaſſe errans pater, non ad corruptelam, ſed ad obſequium amicorum crediderit. Ferre, eſt cum certo tempore: Perferre, finem expectat effectus. Feruntur onera. & Suſtinentur ſupplicia. *Perferre*) Mediocriter ſtultos, odioſóſque.

Cúmque vnà his ſeſe dédere) B Dédere vnà ſeſe cum his, cum quibus erat. Senſus eſt, Dedebat ſe omnibus cum quibus erat, ſiue inferiores, ſiue ſuperiores eſſent. D Plus eſt Dédere, quàm conſentire: quemadmodum in hoſtium poteſtatem hoſtes ſe dedunt. Dédere ergo, pertinacibus. Dédere ſe & obſequi, ſuperioribus

E'òrum óbsequi stúdus aduêrsus némini. {ciabi f
Nunquam præpônens se [illis:] ita, vt facillimè ſſſaii ſiſi
G.[illis:]ſſſij. vel [alys:ita. vt facilimè].ſsdddi, non eliso a in [ita]:
Go.[Præponens se alys nunquam:] ſdſij.
E. Sin'inidia vel Si-n'i nida.bſddſi. — *Sine inuidia [laudem inuéniás,] & amicos pares.* {addſi vi
Go. [inuenias lau-dem.]iaadſi. — SO. *Sapiênter vitam instituit. nanque hoc témpore,* aiddſp
OBSE'QVIVM AMI'COS, *véritas ódiũ parit.* diſiap

riotibus: non aduersari, patibus: non se præponere, inferiotibus.

37 *Eorum obs.st.*) Commodiorum scilicet. Talem esse Pamphilum adiuuat argumentum fabulæ, simul & Charinum. [R] Disce à Pamphilo te alienis attemperare moribus, & festiis pariter ac iocis esse accommodatus, ne communi sensu carere dicare, vtque iure, omnium horarum homo appellari mereati: sicut dicitur, vt polypus se quibusuis locis, ita tu te, quatenus sinit honestas, quorumlibet moribus, ingeniísque accommodato. *Aduersus nemini, Nunq.p. se i.ita vt f.Sine.*&c.) Arrogantiam, fastúmque, siue animi elationem vitandam esse docet: nihil enim detestabilius, nihil inuisum magis diis iuxtà atque hominibus, quàm superbia ac cæcus sui amor, quæ φιλαυτία dicitur. Paulus quoque in epistola ad Ephesios, vult nos non elatos, tumidósque esse, aut ferroces: sed modestos, ac mansuetos: ne per fastũ alius alium despiciat, néve grauentur sibi Christiani vicissim cedere. Et Isocrates Demonicum suum monet, vt se comem præbeat iis, quibuscum conuersatur: & non insolentem: quòd superborum fastum vix serui quoque perferant: morum verò comitaté cuncti benigniter acceptét, γίγνου, inquit, πρὸς τὸν πλησίον ὁμιλητικὸς, ἀλλὰ μὴ σεμνός. τὸν μὲν γὰρ τῶν ὑπερηφάνων ὄγκον μόλις ἂν οἱ δοῦλοι καρτερήσειαν, τὸ δὲ τῶν ὁμιλητικῶν τρόπον οἱ πάντες ἡδέως ὑποφέρουσιν.

38 *Ita vt fac.ll.*) [MU] Id est, quæ ratio est facillimè inueniendi laudem sine inuidia, & parandi amicos. *Ita*) [D] Deest Faciens, volés, agens. *Vt facill.fit e in.*) Salustius, Et cùm omnes gloria anteiret, omnibus tamen charus esse.

39 *Inuenias*) Secunda persona pro tertia: vt, Migrãtes cernas. [MU] Inuenire & reperire, vt apud Græcos εὑρεῖν, eleganter ponuntur pro eo quod est adipisci, & quasi lucrifacere. Sic Eunuch. Vtinam tam aliquid inuenire facile posses Phędria. quàm hoc peribit. & Heaut. Vt fetnes quod labore inuenerit. Et in eadé, Simul & rem, & gloriam armis belli repperi. *Sine in. l. in.& a.pares*) [B] Naturà enim proponsi sumus ad eos amandos, qui nobis superiores esse nolunt, tametsi possunt. [MU] Parare amicos, πορίζεσθαι, Cic. acquirere. Sic in Eunuch.–Quamobré Phædria, Cupio aliquos parare amicos beneficio meo. Sic & in hac Comœdia, Parare diuitias.

Sap. vit. in instituit) [S.D] Pro vitam dirigit. Cicero pro Murena, Primùm M. Catoni vitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissimè perpendenti momenta officiorum omnium, de officio meo respondebo. 40

Sap. vit. inst. n. h. t. Ob. am. ver. od. parit) [D] Improbatur à sapientibus hæc sententia. Nam obsequium, assentator debet, veritatem amicus: sed in theatro dicitur, nó in schola. 41 *Obsequium amicos*) Hic versus per improperium est, Veritas odium parit. Falsum est autẽ quod Cicero dixit, Obsequium primùm dixisse Terentium: cùm & Plautus & Næuius, antè dixerint. [B] Quidam putant Ciceronem id propterea dixisse, quòd Terẽtius eam dictionem iam desitam renouauerit. Alii Ciceronem & ipsi defendere volentes, dicunt in vsu fuisse quidem hanc vocem ante Terentii ætatem, sed veteres illos in diuerso significatu, nempe pro seruitute vsurpasse. Terentius verò omnium primus Obsequium dixit pro officio. [D] Et est sententia κατὰ δόξαν, & magis theatro apta. quàm officio. de qua Tullius multa dixit. Obsequium amicos, sententia probabilis magis, quàm necessaria & honesta. [V] Hic Obsequium est obsecundatio, assensus, & indulgentia ad cuiuslibet arbitrium atque voluntatem, nulla honestatis ratione habita. Sicut veritas est quædam morositas castigãdi quælibet, simulationis nescia. Est enim sententia seruo apta, de vulgari amicitia, qua eos nobis amicos iudicamus, qui nobis obsequuntur, qui nostra omnia laudant, quibus boni viti videmur. Contrà reprehensores, & in cõtrarium tendentes, quique nos patefaciunt, auersamur, & deuitamus. Parũ quoque abest, vt obsequiũ non fit κολακεία, & veritas παῤῥησία. Quid autem de hoc dicto Cicero sentiat, in Lælio legendum esse iudico, & nos fusius in farragine nostrarum annotationum de eodé disputauimus. *Obs.am.ver.od.parit*) [R] Senarius hic non admonet, quid oporteat fieri, sed quid vulgò fiat, ostendit. Vulgaris enim amicitia cõstat obsequiis: nam inuicem cõniuere ad familiarium vitia, Hæc res & iungit, iunctos &

4 2 ddsp 51. *Intereà mulier quædam abhinc triennium* L.Transit à laude filii ad muliercula. D Hic digressio est.

cos & seruat amicos. At inter veros amicos, nihil est veritate iucundius, modò absit asperitas agrestis, & inconcinna, grauísque, vt ait Horatius. *i.e. temp re bsequium amicos)* a Porrò qui vulgò studet plurimis amicus esse, moribus alienis obsecundet, caueátque iuxta Persium, Auricula teneras mordaci radere vero. Non probari verò sententiam hanc Poëtæ, fati indicat, cùm ait, Nanque hoc tépore id est hic corruptis moribus Hæc Erasmus in Chiliadibus. Cicero de Amicitia, Monendi, inquit, amici sæpe sunt, & obiurgandi: & hæc accipienda amicè cùm beneuolè fiűt. Sed nescio quo modo verum est, quod in Andria familiaris meus Terentius dixit, Obsequium amicos, veritas odium parit. Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ: sed obsequium multò molestius, quod peccati indulgens, præcipitem amicum ferri finit. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omnis igitur hac in re habenda ratio, & diligentia est: primùm vt monitio acerbitate, deinde vt obiurgatio contumelia careat. In obsequio autem (quoniam Terentiano verbo libenter vtimur) comitas adsit: assentatio vitiorum adiutrix, procul amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Hæc ille. Cato, Vincere cùm possis, interdum cede sodali: Obsequio quoniã dulces retinentur amici. *Veritas odium parit)* M Sétentia digna theatris & auribus confusæ multitudinis: indigna verò bonorum virorum cœtu confessúque honesto. Seneca scribens de clementia ad Neronem, sic ait, Malo verbis offendere, quàm placere adulando. Et alibi, Si meritò aliquis te obiurgabit, scito quia profuit: si immeritò, scito quia prodesse voluit. Et alibi, Malis displicere, laudari est. Epicurus dicebat, Qui peccare se nescit corrigi non vult. Et Seneca libro quarto Epistolarum sic ait, Malis artibus popularis fauor acquiritur: & conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest. P Pontanus in libris de sermone, hoc Terentii dictum interpretatus est. Verba eius quoniam elegantia sunt non pigebit ascribere. His accedit maximè vanum genus, inquit hominum quorum studium tantùm est in quendi in aliorum gratiam, atque ad illorum ipsorum vultum, atque opinionem, orationem suam, séque ipsos componere, iisdém que in omnibus morem gerere, séque, suáque sermonésque ad hæc ipsa tantùm instituere. quorum quidem consilium Terentianum quique est illud, & meta quasi quædam, ad quam seipsos instituunt, Obsequium amicos, veritas odium parit. Quod dictum quàquam latiùs fortasse patet, tamen maximè ad eos referendum, qui voluptatem solam suis edictis quæritant, quam ad adipiscendam sese omni arte instituunt, ac dicendi studio, solúmque eorum est propositum, dominantibus vt placeant, & quibuscum obuersantur, eos delectentiis blandiantur, & illorum, arte vt omni aures demulceant: voluptatis gratia demum omnia, hícque illorum est finis, ac propositum. *Obs. am. ver. od. parit)* Sententiarum variæ sunt formæ. Aliæ sunt catholicæ: vt, Inuidentia ipsa sui est supplicium. Aliæ ad rem referuntur: vt, Nihil tam populare quàm bonitas est. Aliæ, ad personas: vt, Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Rursus alia simplex: vt, Omnia vincit amor. Quædam duplices sunt ex partibus contrariis, nulla tamen addita ratione: vt, Obsequium amicos, veritas odiũ parit. *Veritas parit)* S D Quæ propria sit pariendi significatio, notius est, quàm quod exponi debeat. Translatè verò accipitur pro acquirere, afferre, gignere. Et sic parere odiũ est odium afferre, vel gignere.

42 *Interea)* V Chrysidis demonstratio insc-ritur, vt continentia Pamphili obseruaretur, & amor in Glycerium significetur propter probabilitatem, à sexu, quia mulier: à patria, quia Andria: & hoc cum viciniæ addit, propter continentiæ amplificationem: à fortuna iniquiori, quia inops, quia à cognatis neglecta fuit: & hic est impulsionis caussa, cur sese Athenas contulerat: à forma, quia egregia: ab ætate, quia integra fuit: à genere vitæ, quia fuit pudica propter verecundiam, quia parca propter sumptuum inopiam, quia dura propter laboris domestici assiduitatem: cuius notatio subiecta est: & rectè apud Homerum colus & fusus sunt arma mulierum. His quoque rationibus otium vitatur & honestæ vitæ ratio conseruatur. B Huius loci artificium Rodolphus Agricola vsq; ad miraculum doctus, nec minus etiam facundus homo, in suis libris de Inuentione Dialectica ostendit, cuius verba non grauabor in hoc commentarium ascribere. Illud, inquit, videtur ferè obseruatum, vt vndecunque petitũ semper ponant fauorabilem primum narrationis ingressum, & ab aliquo, quod causam suã

D.ſhuc.

Ex Andro commigrâuit (huic) vicinia, ſſijſi
Inópia, & cognatórum neglıgéntia bſſſij
Coácta, egrégia forma, atque ætâte íntegra. idſſſi
SO. *Hei véreor ne quid A'ndria appórtet mali.* dſijſi

commendet, auſpicentur. Terentianus ille Simo continentiam filii ſui laudaturus, cùm tutò etiam veriſſimum eum inter modeſta parùm ingenia vellet oſtédere, viderétque meretricis perſonam præſenti laudum commemorationi indecentiùs inſeri, & poſſet videri obſtare exiſtimationi fil i, quòd talis perſonæ conſuetudinem experetet, videmus vt altiùs petito principio mollierit omnia, & rem ipſam & perſoná pro ſuſpecta & aſpera fauorabilem reddiderit. Incipit ergo, Interea mulier quædam abhinc triennium Ex Andro commigrauit huic viciniæ. Vt iam neque ganeonis, neque omnes vrbis angulos peruagantis videri poſſit, ſi conſuetudinem tertium iam annum vicinæ ſibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ ſequuntur ad commendationem pertinent mulieris. *Interea m.*) Omnino ſic eſt apud Poëtas Interea, ſicut apud Saluſtium eodem tempore. D Intereà, eſt cùm habet inſtantiam ſuperiorum actorum. *Mulier quædam*) Sic dixit quaſi ignoraret nomen eius, paulo pòſt Chryſidem nominaturus: ſed ideò vt gratam expectationé faciat. ſimúlq lectoré auidú nominis reddat. Vt Virg paulò pòſt nominaturus ait, Ecce manus iuuenem intereà poſt terga reuinctum. *Abhinc triennium*) B Abhinc vna pars eſt, & ſignificat ante ſic dicimus abhinc decem annos, pro ante decem annos. D Artificiosè dixit Trienniú, cú poſſet plus minúſve téporis ponere: vt ſit veriſimile, vnú annú fuiſſe pudicæ, parcǽque vitæ: ſequentem, conditionis acceptæ: tertium, mortis. Primo ergo anno ignorata eſt domus Chryſidis Pamphilo: ſecundo Glycerio cognitus: tertio, nupſit Glycerium Pamphilo, & pariter inuenit parentes.

Ex An. comm. huic viciniæ) B In hanc viciniam. datiuus pro accuſatiuo, vt Nonius & Priſcianus annotauerunt. *Huic viciniæ*) D Viciniæ παρέλκει: huc loci, vel huc locorum, legitur & *huic viciniæ*.

Inopia, & cogn. negl. c. egr.) Laudatis Pamphili moribus. qui mox ducet vxorem, ſupereſt vt futuræ quoque matronæ, id eſt, Glycerio, probitatem debitam pro perſona reddat. quæ quia honeſta nunquam eſſe poterit, ſi ſic eam conſiteante nuptias impudicam ductá eſſe: partim defendenda, partim laudanda eſt Chryſis, cum qua cómorata eſt: quam quoniá neceſſe eſt meretricem fateri, in conditione turpiſſimi nominis multum ſumitur excuſatio voluntatis. *Et cognatorum*) Hic nos iá parat ad Critonis aduentú. R Maxima habenda eſt ratio teneræ ætatis vel à parentibus, vel à cognatis, ne inopia atque egeſtate cogatur mali aliquid facinoris perpetrare, furari, proſtituere pudicitiam, &c. Inde enim Chryſidi occaſio, excuſatióque delinquendi, quòd & inops eſſet, & deſerta à cognatis: facultas verò, quòd & iuuenis, & formoſa: quæ tamen inter iſta, primùm pudicè vitam: nec ſolùm, ſed & parcè, & duriter agebat, lana ac tela victum quæritans, vt obſtinatio tuendi pudoris perſpici poſſit. B Hinc iam paulatim velut gradibus incipit labaſcere. Sed poſtquàm amans acceſſit ad iuuenem, pretiú pollicens ad inopem: non primo tamen congreſſu victa eſt, ſed vnus & item alter. Quod iam conſequens erat vt diceret proieciſſe eam pudorem, quanta id cura molliit, vt culpá eam cum omnibus communicaret. dicerétque. Ita vt ingenium eſt omnium hominum à labore procliue ad libidinem? Quod tamen cunctantis ſignum eſt, primùm accipit códitionem: tum iam demum quæſtum occipit.

Egregia) P Id eſt, eminéti, præſtantíque. *Atque æt. int.*) Integra eſt ætas quæ in florem conſiſtit, cui neque addendum iam ſit neque quicquam adhuc ſit imminutum: vt Virgil. Integer æui Aſcanius. Et cótulit duo ad quæſtú meretriciú congrua. *Aetate int.*) S P Id eſt, vt dicitur, in flore iuuenilis ætatis, vel florente ſua ætate, & forma. MU Sic Eunu. ME Eunuchum tibi, quàm liberali facie, quàm ætate integra.

Hei ver. ne q. A. ap. m.) P And. miré audiuit enim exceſſiſſe ex Ephebis Pamphilum, illatámque mentioné mulieris peregrinæ adoleſcétulæ pulchræ. P Rectè Soſia veretur. ne quid Chryſis apportet mali, puella videlicet tum eximia forma, tum ætate integra: & cúm hæc in viciniam cómigraſſet, erat modis omnibus obſeruádus Pamphilus, ne, quod fieri ſolet, peregrinæ caperetur amore. qua in re nó ſatis prudens prouidúſque fuiſſe videtur Simo. *Andria*) B Antonomaſia eſt. I Eleganter, ex Andro. And. nomen oſtendit & mulieris & fabulæ. V Solebát Athenis ſcortá peregrina eſſe

SI. *Primùm hæc, pudicè vitam, parcè, ac dúriter*
[Agêbat, lana ac tela victum] quǽritans.
Sed postquàm amans accêssit prétium póllicens,
*Vnus, & itē alter (*ITA VT *ingénium est ómnium*

D. [Agebat lana ac tela, victum].
Nemo repentè fit turpissimus. gradatim enim in vitia labimur.

na esse. Itaque ex solo loco de statu fit coniectura. Hîc adolescentuli amatores *χλανίας & φαιδρίας* à nitore, splédore, & claritate: sic Chrysis ab auro, *διὰ χρυσίου, νικήρατος* verò à voto & desyderio victoriæ nomē. [D]Et bene, Apportet: quia portare ignotis est.

47 *Primùm hæc)* Defendit, vt diximus, vitā Chrysidis, vt potuerit apud eam rectè morata esse Glycerium, quæ ex argumento matrona erit. Bene Hæc quidem, id est, illa quæ duriter coacta est. *Vitam agebat)* [S.O] Sic sæpe loquitur Cicero, vt cùm dicit vitā alicuius honestissimè, sanctissimè, aut laudatissimè actā: vel vitā in solitudine agere. Pro re verò elegantia sunt, quæ hic vsurpat Terétius, aduerbia: vitā scilicet pudicè, parcè, ac duritor agere. Non autem vitam agere semper dicunt Latini, sed etiam vitam degere, vitam vel vita viuere, vitam traducere. *Parcè ac duriter)* [MU]Sic Adel. Ruri agere vitā, semper parcè ac duriter se habere. id est, procul ab omnibus deliciis. Plautus penè pro eodem dicit, arctè, & contentè: vt Asinaria, Quàquam illum mater arctè, contentéque habet. Contraria sunt viuere lautè, delicatè, molliter, genialiter, & similia. *Duriter)* [D]Contra rationem regulæ: debuit enī dicere Durè, ab eo quod est durus. Et tamen est differentia. est enim duriter, sine sensu laboris: durè autem, crudeliter. illud, ad laborem: hoc, ad stultitiam relatum est. sed durè in alterū: duriter in nos aliquid facimus. [B]Nonius de indiscretis aduerbiis agēs, scribit hoc loco pro Duriter durè positū.

48 *Lana ac tela.)* [D] Subdistingue tela. Finis enim est laboris victum quæritans: vt Virgilius, -Cùm fœmina primū, Cui tolerare colo vitam, tenuíque Minerua, Impositum cinerē & sopitos suscitat ignes. Deinde finem laboris intulit, non cibū sed victum. Cibus enim est qui etiā delicatis præbetur. Victus in paruis aridisque alimoniis est constituturus. vnde Virgilius, Victum infelicem, baccas, lapidosáque corna, Dant rami. Et post tantum laborem, Victum, nō cibum dixit. vt Virgilius, At patiens operum, paruóque assueta iuuentus. Et nō Quæres, sed Quæritas dixit. Quærit enim qui ad plenum & perpetuum reponit: Quæritat, qui vix quotidie inquirendo victum inuenit. *Lana ac t. v.)* Artificiosè, vt videatur pudicè apud eam futura materfamilias educari posse, quam meretricem necessitas fecit. [B]Hæc lana & hoc lanificiū dicimus, sicut fuga & effugium. *Victum quæritans)* Nendo texendóque manus exercens. Perottus in dictione Filo dicit, filare, filum ducere & nere, eiusdem significari esse. [S.D] Victus verbo cōtinentur, quæ esui, potui, cultuíque corporis, quæque ad viuendum homini sunt necessaria. Victū verò quærere, aut quæritare reliqua, elegans est locutio.

Sed postquam) [V]Hactenus vita cōstabat. 49
& probabilis erat: nūc verò mala & deprauata subiungitur. Et hic est sollicitatio in accessu & pretii sollicitatione. *Amans)* [D]Amator fingere potest, Amans verè amat. [R]Proba erat Chrysis, vitámque pudicè, parcè, ac duriter agebat, nimirum lana, & tela victum quæritans: sed quo illa probior erat, hoc maior adhibenda fuerat cura, ne adolescentum ad ipsam commeantium commercio corrumperetur. Notum enim, quid bonis moribus officiant consortia improborum, quantúmque calamitatis piis mētibus afferant: præsertim cùm, sicut idem mox subdit, ingenium omniū hominum à labore procliue sit ad libidinē.

Vnus & item alter) [D]Id est, plures quæstus 50
iam meretricius factus est. *Vnus & item alter)* Post vnum duo, ex quibus alter, vt sint tres. inquit enim pòst, Nam hi tres tum simul amabant: vt, Alter ab vndecimo. Ergo alter non est secundus, sed tertius. *I. Theolonius*, Est locus apud Ciceronē in prima Philip. sic legi solitus. Te autem M. Antoni absentem appello: vnum illum diem, quo in æde Telluris Senatus fuit, &c. deinde aliquot pòst versibus, Quò senatus die lætior? quo populus Romanus? Proximo, altero, tertio, reliquis cōsecutis diebus non intermittebas quasi donum aliquod quotidie afferre Reipublicæ, maximum autem illud, quòd Dictaturæ nomen substulisti. Quem locum expendens Hieronymus Ferratius, sic inquit: Tollendus est (meo quidem iudicio) librarii interductus is, qui Proximo distinguit ab Altero: scribendúmque Proximo altero, pro postero die. Dixit autem alterum diem proximum, vt Terentius, Proximum vicinum: & Cicero, Pedem superiorem proximum: vt Varro, Proxima superiora loca. Nam si quis alterum esse tertiū diceret, id quod interpres Terentianus docet, eius interpretatio esset indigna responsione: sequitur enim Tertio. Hæc

Hominum à labore procliue ad libidinem) aiſſp
Accepit condition. m: dein quæstum occipit. ſſaſſp

Ferrarius. Quibus verbis videtur ſubinnuere hanc interpretis Terentiani expoſitioné ſibi parum arridere. Mihi quidem (vt planè dicá quod ſentio) non placet. Examinemus itaque tum Poetæ, tum enarratoris verba. Sic Terentius, Sed poſtquam amans acceſſit pretiú pollicens, Vnus, & item alter, &c. Accepit conditionem, dein quæſtum occipit, &c. At Donatus ſic: Vnus, & item alter. Poſt vnum duo, ex quibus alter, vt ſint tres. inquit enim poſt, Ná hi tres tum ſimul amabát. vt, Alter ab Vndecimo. Ergo alter, non eſt ſecundus, ſed tertius. Hæc ille. Videtur Donatus Poetæ verba ſic interpunxiſſe & intellexiſſe, vt amans pretiú pollicens, ſit primus amator: vnus, ſecundus: alter, tertius: nimirú Phædrus, Clinia, Niceratus. ná hi tres tú ſimul amabant. Sed quis non abſurdum cenſuerit, vnum interpretari, ſecú dum? At verò tres erant amatores. Quid tum inde? Fuerint vel centum. Illud enim, Vnus & item alter, nihil (vt ego quidem interpretor) facit ad tres, qui tum ſimul amabant. Chryſis primùm pudicè vitam agebat, lana ac tela victum quæritans, Acceſſit amans vnus, pretiú pollicens: ea conditionem accepit, amatoré illum vnú admiſit. Acceſſit & item alter, pretium quoque pollicens: illa iam nonnihil aſſuefacta pudori deponendo, & illi alteri, hoc eſt ſecundo, ſe proſtituit. Dein fronte perfricta, vbi planè depudere didicit, quæſtum occipit, meretricio more nemini non ſui copiam faciens, qui quidem pretiú afferret. Hæc ſunt initia, hi progreſſus. Tandem quum Pamphilus amore Glycerii teneretur, ita res habebat vt Chryſis à tribus amaretur, & fortè à multò pluribus, ſed qui Simoni eſſent ignoti. Quid hæc ad illum alterum? Eſtne quod me cenſere cogat, illum alterú eſſe ex his tribus vnú? Adde quòd Virgilianus ille verſus ex Ecloga prima citatus, Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus, nihil Donatú iuuat. quem locum ſic exponit Seruius: Alter ab vndecimo, id eſt, tertiuſdecimus. Alter enim de duobus dicimus. Et vult ſe ſignificare iam tunc vicinum fuiſſe pubertati: vt vnus ab vndecimo, ſit duodecimus: alter, tertiuſdecimus. Ná pubertati vicinum ſe fuiſſe ſignificare vult: quod de duodecimo anno procedere non poteſt. Hæc Seruius. Quòd ſi quis Donati partes obſtinatiùs tueri velit, non poteſt aliá euadere, quàm vt ſic exponat, Vnus, id eſt, à primo ſecundus: & item alter id eſt, a ſecundo proximus: ſed hæc quis ferat? Hoc mihi diſcriminis inter ſecundum & alterum eſſe videtur, quòd ſecundus, ſemper alterum ſignificat, adeo vt qui quis eſt ſecundus, continuo ſit etiam alter. Alter verò non ſemper ſecundú ſignificat. Non enim protinus eſt ſecundus, qui, qui eſt alter. quandò & primus eſt alter, nullus autem primus ſecundus. Atque hæc differentia non ex alio quàm ex ampliore ſignificationis ambitu nominis Alter prouenit, quæ quidem amplitudo ex eo originem ſumit, quòd Alter quaſi diuerſus differentiam duntaxat, Secúdus verò præter differentiam etiá ordiné ſignificat. Hinc fit, vt rectè dicamus, primus & ſecúdus: & rectiùs, primus & alter. Item rectè vnus & alter, non autem vnus & ſecundus. Adrianus Cardinalis annotauit Item ſignificare interdum id quod ſimiliter: & citat hunc locum. *Ita v.*) Y Comprobat veriſimile ex naturæ humanæ vitio. Hæc enim ad ocium propenſa eſt, & laborem fugitat, atque ſic tacita eſt defenſio Chryſidis à communi hominum natura. b Alia defenſio Chryſidis: vt quæ antè fecerat ipſius ſint: quæ poſteà peccauerit, naturæ hominum adſcribantur.

A lab. proc. ad li.) s. r Id eſt, labore poſthabito libidinem ſequitur, vel ſe libidini dedit. 58
Non autem hæc locutio Terentii ſine tranſlatione eſt. Ná propriè locus procliuis dicitur, qui inclinatus eſt, & in imum pendet. Sed per tranſlationem pro prono, vel propenſo, aut facili procliue Latini vſurpant, quod ſcilicet minori labore, ac citiùs deſcendamus, quam aſcendamus. Et ſic per tranſlationem dicunt Latini aliquem procliuem ad morbos: procliue ingenium ad libidinem, aliquid procliue dictu, & in procliui eſſe, pro in promptu eſſe, aut facile eſſe. Terentius, Id faciam, in procliui quod eſt, per me ſtetiſſe vt credat. Ponitur item procliuiter pro facilè, & item procliuitas pro facili, & prompta occaſione. Cicero Tuſculanarum quarto, Atque hæc aliorum ad alios morbos procliuitas latè patet. b Procliue eſt porrò inclinatum, vel pronum, inclinatúmque.

A. cepit co ditionem) M Id eſt, modú viuédi 5a
cú libidine ac facilitate quæſtuoſum. s. b Scilicet, ad oblatá ab amatoribus códitioné acceſſit, vel deſcendit. Etenim pro conditionem accipere, dicit Cicero ad conditionem accedere, vel deſcendere, vel conditionem ſequi, aut códitione vti, vel ad conditionem depaciſci. a Laurentius Valla, Dicimus, inquit, offero códitioné, vel fero, vel pono, núquam ferè per aliud verbum. Quæ conditio dum placuit, etiá

fecè

Qui tum illam amabant, fortè (ita vt fit) filium
Perduxêre illuc secum, vt vnà esset, meum.
E'gomet continuò mecum, Certè captus est, Eclipsis.

ferè semper dicimus, accipio conditionem: vt apud Terentium amatores Chrysidis tulerunt mulieri conditionem, si vellet ei morem gerere, se daturos illi pretium, liberalémque mercedem. Ipsa verò accepit conditionem, hoc est, pactioni promissionique assensit. D Conditio est, pactio certam legem in se continens. Cum vno, quæstus non est: cum altero, non est: cum multis sic. V Heu quàm flexibilis est animus mulierum per amatores, atque hic labori otium præfertur. Nemo repentè fit turpissimus, iuxta Satyrographi sententiam: sed sensim ac velut per gradus quosdam: ita Chrysis paulatim velut gradibus incipit labascere, postquã amans accessit ad iuuenem, pretium pollicens ad Inopem: non primo tamen congressu victa est, sed vnus, & item alter: Quod iam consequens erat, vt diceret Simo proiecisse eam pudorem, quanta id cura molitur, vt culpam eam cum omnibus cõmunicaret, diceretque, Ita vt ingenium est omnium hominum, à labore procliue ad libidinem. quod tamen cunctantis est signum. primùm accepit conditionem, tum iam demum questum occepit. Hæc ferè in secundo de inuentione dialectica Rodolph. cap. 16. vbi totum hũc locum pulcherrimè tractat. *Quæstum occ.*) D Meretriciũ facere cœpit, merere cœpit. *Quæstum occepit*) S. D Supple Facere. Quæ locutio venusta est pro lucrari, vel lucrum facere. Cicero in Verrem Act. quinta. Cùm senserit istum maximos quæstus, prædasque fecisse, intelliget secum actum pessimè. Quod autem ad occipit pertinet, cõpositum est ab Hoc, & Cœpi verbo defectiuo: ponitúrque pro incipere. Non tamen defectiuum est: nam in omnibus personis, & temporibus eo vti possumus. Titus Liuius ab vrbe condita libro primo, Agere porrò occœpit. Idem ab vrbe condita libr. 3 s 11. Decẽbri mense summo patrũ studio L. Quintius Cincinnatus pater Cæsonis Consul creatur, qui magistratum statim occiperet.

Perduxere) D Inuitum isse Pamphilum his verbis significat. Perducũtur enim necessitate coacti. Hoc etiam verbum Iudices pronũtiare solent. Et hoc est quod suprà ait, His sese dedere, Eorum obsequi studiis. MU Confirmat hanc Donati interpretationem Asconius, qui in locum illum ex primo accusationis, lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio facta. Lenones, inquit, sunt scortorũ: perductores, etiam inuitarum personarum. Perductorũ nomine vsus est & Tertulianus in Apologetico, his verbis. Nam si qui sunt verè de sterilitate Christianorum conqueri possunt, primi erunt lenones, perductores, æquarioli, &c. *Vt vnà esset*) D Et productè legitur Esset, vt cibum capiat: & correptè, vt alibi. *Vnà*) Simul: id est, vnà cibum caperet. *Perduxerunt illuc secum*) Secum duxère, vt secum esset. MU Esset priore natura producta, vt sit à verbo edo. Sic in Eunu. — Vt de symbolis essemus, i. vt comessaremur. h Solomon, Fili si te inuitauerint, inquit, peccatores, ne obsequaris. Idẽ monet, nõ esse accedẽdũ ad fores ædiũ scorti. Sumus Christiani hac in re vel ipsis Ethnicis negligẽtiores, minusque circũspecti.

Egomet cont. m. c. cap. est, habet) Rectè quidem Simo: at interim debuisset abstrahere filium à commercio, familiaritatéque amantiũ, ac illuc animo secum cogitare, qui tangat picem, eum inquinari, quemadmodum ille ait Agapetus ad Iustinianum Cæsarem, ἄλλοις σὺ μέρεσι ὑπολαμβάνω τὸ φεύγειν τὰς τῶν κακῶν συνδιατριβάς. τὸν γὰρ εἰσάπαξ ... ἀνθρώπων συνουσίᾳ ὁ ... ἀνάγκη τὸ ... ὁ δὲ τοῖς ἀγαθοῖς συνδιάγων, μιμεῖται τὴν ... ἐκδιδάσκοντα, ἡ μιμεῖται τῶν κακῶν ἐκπαιδεύεται. Nos in carmine quodam ita inter cætera, de fugienda improborum consuetudine, Tacta nigrum fundit metuendo flamine virus Torpedo, æquè imis pigra venena vadis. Sic contacta leui quoque consuetudine, longè Morum afflat pestem noxia turba malam: Contactúque breui, minimóque interneceat vsu Ocyus, vt tacta sæua aconita suo. *Egomet c. m. c. est, Habet.*) S. D Inest in his locutionibus elegans verborum eclipsis. Vt, egomet continuo mecum, supple Cogitabam, vel ratiocinabar. Captus est, supple Amore: id est, amore Chrysidis irretitus est. Habet, supple, Chrysis filium meum amatorem. Vel, Pamphilus animum nimis beneuolum in Chrysidem habet. Vel expone Habet, pro sauciatus est amore. *Egomet c. m.*) D Deest Voluebam, cogitabam, versabam. V Eclipsis est, & egregium exemplum solliciti patris propter filiũ. D Et bene Mecum, vt appareat nihil temerè cõstitutum vel prolatum foras, hoc ipsum sati quæsitum esse, quod statuit de falsis nuptiis, & infensus esset filio. *Certè c. e. h.*) I Senilis prosopopœia de filio. *Certè*) t Sine dubio, pro certò. *Captus est*) Tenetur & irretitur, ex translatione ferarum atque venatus. Salustius, Sin captus prauis cupidinibus. r Laurentius cer-

Sedulitas paterna erga filium.

Habet.obseruâbam manè illôrum seruulos asffs 56
Veniénteis,aut abeúnteis.rogitâbam,Heus puer, asadsp 57
Dic,sodes:quis heri Chrysidē hábuit?nā Andriæ ddsb6 58
Illi id erat nomen. SO. *téneo.* SI. *Phædrum,aut* ddsfsp 59
Cliniam
Dicêbant,aut Nicératum.nam hi tres tum simul ffdsfp 60
Amâbant. [*Eho*] *quid Pámphilus? quid? sým-* idsfsp 61
bolum

Alias [Ego.]
Symbolum est paruum numisma, aut signum aliquod: vt annulus.

tio capite libri sexti, Habet, inquit Terentius, captus est: subintellige Amore, siue pulchritudine fœminæ, id est, delectatione.

Habet) [P]Id est vulneratus est. Habet enim
56 qui percussus est,& propriè de gladiatoribus dicitur: quia priùs alii vident, quàm ipsi sentiāt se percussos. Sic dicitur de eo qui lethaliter vulneratus est. Virgilius, Hoc habet, hæc melior magnis data victima diuis: Ergo quid sequitur captum, nisi occidi? [B]Seruius in hunc locum, qui est in duodecimo Aeneidos, Hoc habet, inquit: id est, lethali percussus est vulnere. Terentius, Certè captus est habet. *Obseruabam*) [P]Deest Tamen, hoc est, quáuis captus erat,& hæc tamen obseruabā. [S.D]Obseruo duo significat: Vnum est, quod custodio aliquid oculis, animóque, in modū speculatoris, ne nos silentio, tacitóque prætereat: vt, obserua transeunteis, obserua filiū, obserua Dauum, quid agat, quid loquatur: quasi custodi, & annota.& hinc fit Obseruatio, quasi annotatio, & animaduersio. Item obseruo, non speculantis modò, sed admirantis, venerátisq;:& id tantùm in homines, nō in res, quoties quem vel virtute, vel dignitate excellentem suspicimus,& colimus. Vnde fit obseruantia, quæ est veneratio quædam & honoris exhibitio. *Manè*) [D]Aduerbialiter, [B]id est, matutino: sic Plinius sæpe loquitur.

57 *Rogitabam*) [D]Non rogabam, sed rogitabam: quia sedulò faciebat. *Heus puer*) [B]Appellatione puerorum, vt Paulus iureconsultus docet, veniūt & serui,& filii, & qui sunt ætate puerili.

58 *Dic sodes*) [D]Dic imperatiuum est: ideò temperauit iniuriam blandimento, sodes. est autē, si audes,& si scias: nā delirat qui * interpretatur sodes. *Dic sodes*) Exhortantis est vox, vt Amabo, Rogo. [M]Sodes, inquit Sex. Pōpeius: id est, si audes: vt, sis pro si vis:& ilico, pro in loco. Terētius in Andria, Dic sodes. [B]Sodes antiqui breuitatis causa dixerūt pro si audes, vt in Plauti Aulularia, Dic mihi, sodes, quis ea est, quam vis vxorē ducere. *Quis h.Chr.habuit?*) [S.D]Pro quis heri cū Chryside rem habuit? Vel, quis heri cum Chryside cubuit? [MU]honestè dictum. ita intelligendum est illud è nono Epistolarum. Sed tamen Aristippus quidem ille Socraticus erubuit, cùm esset obiectū, habere eum Laida: Habeo, inquit, Laidā, nō habeor à Laide. Nam & Græcos ita nonnunquā loqui constat. Lucianus, τὸν στρατιώτην δαὶ τὸν ἀκροβάτην ... ἔχει, &c.

Illi id erat) [S.D]Id est, eo erat nomine: vel 59 sic vocabatur. [D]Opportunè nomen intulit Chrysidis. Et bene Illi, quasi dicat, quam tu Andriam nominasti.& Attico more, peregrinæ mulieri à patria nomē imposuit, Et simul celebrat nomen Comœdiæ, dicendo, Ex Andro commigrauit. Et nunc, Nam Andriæ illi id erat nomen.

Teneo) [S.D]Id est, intelligo, vel scio. In 60 qua significatione elegans est. Hic verò sine casu expressu est, sed tamen pro intelligentiam habere, casum ferè semper admittit. Cicero Famil. 9. Sic video philosophis placuisse ijs, qui mihi soli videtur vim virtutis tenere.

Quid? Symbolum dedit) [P]Sed subdistingue 61 Quid, vt sit vox quærentis, quid dicat de Pamphilo. *Eho, quid Pamphilus?*) Primò sic egit, vt de Pamphilo quærere videretur. ad vltimum adiecit nomen ne quid reliqui faceret. *Cœnauit*) Cætera in gestu sunt quærentis quid dicat de Pamphilo, nec inuenientis. *Symbolum dedit*) Mirè, nulla pro Pamphilo negatio facti est posita: sed per puerilem simplicitatem omnia gesta narrata sunt. & quidem tacitum est, non celatum: sed vt non factum esse ita videatur. *Symbolum*) [V]Cicero in secundo de Oratore collectam vertit, atque nos Germani Latinorum appellatione contenti collationem vocamus, sed nō eodem sensu. Dicitur autem ἀπὸ τοῦ συμβάλλειν, cùm plures in cœna comparanda aliquid eō ferebant, atque in Eunucho idem sibi vult

de sym

62 iſſdiſ *Dedit: cœnâuit. gaudêbam. Item álio die*
63 ſſadſp *Quærêbam: comperiêbam nihil ad Pámphilum*
64 ſiſcisp ſia *Quicquam attinêre. enímuero ſpectâtum ſatis*
65 iſſiij *Putábam, & magnum exémplum continéntiæ.*
66 idſſci ſiiii ** Nam qui cum ingéniis conflictâtur êiúſmodi,*

Eiuſmodi triſyllabum eſt. GO [conflictat]. A ſed verſum non ſanat, niſi legas [Nam qui conflictat cum] Iſſ ſaſi.

67 aibbſp *Neque commouêtur ánimus in ea ſre tamen:*

R. enimuero.
L. Argumentum à maiori.
ἐπιφώνημα.
Pamphili continentia.
Go. [re. ſcias Tum id ipſum habere poſſe] aibbſiſiiaſp.

de ſymbolis eſſe. Eſt quoq. annulus, tanquã rei, aut pignoris loco nota, vel ſignum. De ſymbolo autem, vt numiſma non magni pretii erat, in farragine annotationum plura inueniuntur. Video quoque nonnullis placere ſymbolum, quaſi συμβολὴν, id eſt, ſtipem dare, ſed prius tum multis rationibus rectius, tum vſitarius eſt. L Symbolum pignus collatitium in cœnam, vt annulus. Alii tamen pignus, tum partem coniectam intelligunt. B Cum dicit ſymbolum à filio datum, ſignificat collatiuam illam fuiſſe cœnam, quæ ex collatione facta ſit. Dicitur enim ſymbolũ, quod confertur ad conuiuium. Symbolum ergo dedit, id eſt, contulit aliquid ad cœnã. Deductum eſt autem Symbolum à συμβάλλω quod eſt cõfero, M & ſimul trado: B vnde quidam collationem interpretati ſunt, ita vt cœna illa dicatur collatio, ad quam comparandam plures aliquid contulerunt. Diuus Hieronymus in parabolis, Noli, inquit, eſſe in conuiuiis potorum, nec in comeſſationibus eorum, qui carnes ad veſcendum conferunt. quia vacantes potibus, & dantes ſymbola cõſumetur. S. D Dicitur præterea Symbolũ indiciũ, & ſignum: vt, annulus. M Gellius libro ſexto, ſic ait, Cùm domum ſuam nos vocaret Taurus philoſophus, ne omnino, vt dicitur, immunes, & aſymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam, non cupedias ciborum, ſed argutias quæſtionum. Plato ſic ait in Cratilo, Non ſecus & nos elementa rebus accommodabimus, & vnum vni, quocunque egere maximè videatur, ſymbolàque, id eſt, coniecta cõficiemus, quas ſyllabas vocant. Plinius libr. 33. loquens de annulis, dicit, Apud nos priſci annulum appellabãt vngulum: poſteà & Græci & noſtri ſymbolum.

61 *Itẽ alio die*) D Itẽ, ſimiliter, & vide, diligẽtiæ tẽpus adiectũ, quaſi non ſufficeret vnus dies.

63 *Comperiebam*) Vide, ſi non verba patris ſunt, & de rebus Venereis circa filii mentionem agentis.

64 *Spectatum*) Ad Pamphilũ, non ad exẽplũ, refertur: & Spectatũ, probatũ.

65 *Et magn. e. c.*) ἐπιφώνημα laudis, Pamphilus exemplum continentiæ. B Libro ſexto Vallenſis eſſe dicit Exemplum id quod imitamur, aut deuitamus in aliquo, vt in Catone, quòd mortem ſibi conſciuit. Cato autem exemplar eſt: illud contentũ, hoc continens. *Enimuero ſp. ſ. P. & m. e. c.*) R Rectè & hoc Simo, Nam, vt ait idem, Qui cum ingeniis cõflictatur eiuſmodi, Neq. cõmouetur animus in ea re tamen: Scias poſſe habere iam ipſum ſuæ vitæ modum. Sed adde nõ rectè interim agere ipſum, qui patiatur gnatum amantium conſuetudine vti: cùm talis ferè quiſque fiat, qualium vtitur conſuetudine: ob quod Solomon, qui cum ſapientibus, inquit, verſatur, ſapiens erit: at ſtultorum ſocius malè habebit. Huc pertinet fabella Æſopica de Carbonario & Fullone, monens videlicet, vt cum inculpatis ambulemus, & ſceleratorum hominum conſortia, ceu peſtem quandam, deuitemus. Talis enim quiſque euadit quibuſcum conuerſatur: & malus ferè fit quiſquis malis conuixerit: quemadmodum & Græcus teſtatur Senarius, Κακοῖς ὁμιλῶν κ' αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός.

Nam qui cum) V Pamphilus ab abitu animi laudatur, & eſt continentiæ & conſtantiæ exemplum, & huc quadrat illud, ἂν χωλῷ παροικήσῃς, ὑποσκάζειν μαθήσῃ & de conſuetudine dicitur. 66

Nam qui) D Animus ſcilicet, aut certè Homo ſubaudiendum. *Cum ing.*) Ingenia pro hominibus poſuit. B Perottus, Ingenium propriè ſignificat naturam cuique ingenitam. Cum ingeniis ergo huiuſmodi, id eſt, cum hominibus eius naturæ. *Conflictatur*) D Id eſt, atteritur. Conflictatio eſt tactus corporum inuicẽ, & colliſio. S. D Conflictari aliquando deponens, aliquando paſſiuum eſt. Cùm paſſiuum eſt, pro cõcuti, iactari, vexari, aut atteri ponitur: vt, cõflictari moleſtiis apud Cic. in Famil. Et ad Herennium, Homines multis & magnis incommodis conflictantur propter immenſam pecuniæ cupiditatem. Et de legibus, Non eadem ſuperſtitione, qua cæteræ gentes, conflictantur. Cùm deponens eſt, pro contendere, vel confligere ponitur: vel pro pugnare. Cicero de Aruſpicum reſponſis, Cùm conflictari, & pro patriæ ſalute quotidie dimicare, erat omnino moleſtum.

Neque com. an. in ea re t.) B Id eſt, & ſeruet ſe 67

tamen

Scias posse habere iam ipsum suæ vitæ modum. {Cilsfp fiil 68
Cùm id mihi placebat, tum vno ore omnes omnia diffp 69
Bona dicere, & laudare fortunas meas, aiffG 70
Qui gnatum haberem tali ingenio præditum. Gdfpf 71
Quid verbis opus est? hac fama impulsus Chremes, dffG 72

a I. Præterito apta ad trãsitum & connectendum ordinẽ.

tamen incontaminatum, ac purum ab inquinamẽti libidinum. quod in Pamphilo quis non miretur? Pauci enim malorum contagio non inficiuntur. *Leque comm. animu*) D Vtrũ deest Eius? an ordo est, Qui animus, cũ ingeniis conflictatur eiusmodi, neque commouetur in ea re tamen, ἀνακόλουθον: eo quòd non præmisso Licèt vel, Quãquam. subiecit Tamen. Salustius, Atque edita vndique, tribus tamen cum muris & magnis turribus.

68 *Scias posse iam s. s. v. mod.*) ᴾ Scias eum sine cortice posse nare, hoc est, sine alieno adminiculo se regere. *Modum*) Moderationem, regimẽ, Vationem, & hodie dicunt regimen: quippe cùm ipso vitæ cõfirmatæ affuerit. S. T Habere modum res dicitur, vel personã. Res, cùm certos quosdam modi & rationis velut cancellos circũscriptos habet: quos temerè, incõsultèq. prætergredi nõ licet: aut cùm modũ quendã seruari postulat. persona verò cùm modum in re aliqua tenet. Cicero pro Cluẽtio, In quo iudicio nõ modus est habitus, non consuetudo seruata. Idem de Senectute, Habet natura vt aliarũ rerũ omniũ, sic viuendi modũ. Idẽ de finibus, Ergo & auarus erit, sed finitè: & adulter, sed habebit modũ.

Cum id mihi) D Cùm, id est, præter quàm,

69 quod. *Tum vno ore omnes*) Omnes: ne pater amore falli videretur, & ideò mox ait, Bene dissimulatum amorem, & celatũ indicat. B Vno ore, pro summo consensu, passim apud authores obuium est. Cicero in Dialogo de Amicitia Vna est enim amicitia in rebus humanis, de cuius vtilitate omnes vno ore consentiunt. S. D Vno ore idem est quod vna voce, vel vno consensu, sine controuersia: & id translatè.

Laudare fortunas meas) D εὐπαραμύθητον

70 Fortunas, quàm fortunã. & de more: vt, Qui te tanti talem genuere parentes? Et, Vade, ait, ô felix nati pietate. Et Plautus, Fortunatus qui illum eduxit sibi. *Fortunas meas*) B Felicitatem meam. Parentum enim felicitas est, si bonos ac frugi susceperint liberos. R Laudantur parentes, quibus probi, rectèque instituti sunt filii. Adde, Deo nihil perinde gratum esse, nihil placere æquè, ac rectam puerorum educationem: nec alia re Heli sacerdos offendit Deum. quàm ob vitia liberorũ. Proinde studeant, denique modis omnibus operam Christiani, vt filios iam inde ab ipsis incunabulis ad pietatẽ instituant Christianam, & ab omni malorum cõtagio arceant. Damnantur enim ob filiorum delicta parentes, si peccãtes nõ correxerint.

Tali ing. pred.) S. D A Latinis accipitur 71
Præditus pro affecto, ornato, decorato, instructo, aucto, amplificato, cumulato. In malam verò partẽ cùm sumitur, poni solet pro perdito, vel contaminato. Hoc autem Terentii loco videtur redundare. Nam si detrahatur, nihilominus perfecta erit locutio, & sensus. Sed id postulauit ratio carminis.

Hac fama) Narratiuncula breuissima de 72
die nuptiarũ interseritur. D An verè laudatus sit, singula hæc pro argumentis sunt. & excusatio est non esse stultitia falsum, sed impulsum. B Fama, laudem interdum significat. Quid si & hic pro laude accipias? Tota enim vrbe, de filio Simonis sermo erat honorificus ob continentiam. *Impulsus*) Bene Impulsus: vltrò enim venire impulsus est qui daret contra officium socer. R Atque si antè Chremes obtulisset filiam suam, quàm Pamphilus vulgò laudabatur, dici potuisset, Aliquid monstri alunt: quandò nemini obtrudi potest, itur ad me. Neque malè fecisse Chremes censendus, quòd vltrò venit: Sic vita erat ij mores Pamphili erant, vt dignissimus videretur, quem rogaret Chremes. Hic locus citatur Seruio in Septimum Aeneidos, aduersus quorundam calumniam Vergilium defendenti. Arguebatur enim Poeta quòd Latinum regem induxisset, vltrò filiam pollicentẽ. ij nec oraculum, quod Italo dari non poterat, nec meritum Aeneæ cõsyderabant, qui modis omnibus rogãdus erat. *Hac fama imp. Ch. Vl. id me venit*) R Vide quæso, quid vitę faciat integritas: siquidem hac vna impulsus Chremes, vltrò etiam ad Simonẽ venit, eius filio (cuius de eximia probitate ex aliis audierat) vnicam gnatam suam idque nõ sine dote summa, vxorem daturus. Est autem prudentis circũspectique patris, filiæ suæ maritum quàm maxima cura, Chremetis huius exemplo, vnum aliquem è multis optimum, quique

3 ꝉꝉisp *Vltrò ad me vênit, v'nicam gnatam suam*
4 ſiſiſp *Cum dote summa filio vxôrem vt daret.*
5 { aſſꝉii aſſſ *Plácuit, despóndi. hic núptiis dictus est dies.*
6 { ꝉꝉꝉꝉ ſ *SO. Quid [ergo] obstat, cur non vera fiant? SI. audies.*
7 iiſꝉſi *Ferè in diêbus paucis, quibus hæc acta sunt,*
8 ꝉꝉisp *Chrysis vicîna hæc moritur. SO. ô factum bene,*

Al. [igitur], ꝉſſſa: G ꝉſſꝉi: 2 tū expungatur [vera] siue [verè]. biſſſ: R [fiāt] monosyllabū, ꝉſſi. Al. [Quid obstat], iſſ.ii.

quisque egregiæ, spectatáq; sit integritatis, deligere: neq; quéuis temerè oblatum, repertúmq; generum asciscere: qua in re vtinam paulò diligentiores essent parentes.

3 *Vnicam gn. s.*) [F] Abundat quidem Suam: sed tamen asseuerantius est. Quid si tædio multorum filiorum? at vnicam.

4 Quid si pauper est? at cum dote summa.

5 *Placuit*) [L] Cum pronuntiatione, Placuit. & est *ἀνυπόμονον*. adeò bona cōditio fuit, vt quā uis vltrò obiiceretur, tamen statim placeret. *Placuit, desp. hic nup. di. e. dies*) [a] Vide quam hîc seruarit in exponédo breuitatem, quando non singulas rerum particulas dicendo prosequitur, sed habet satis rerū summas, & velut fastigia perstringere. *Despondi*) [D] Propriè. nam de spōso dicitur. quia spōdet puellæ pater: despondet, adolescentis. *Despondi*) Ex veteri more quo despōdebat etiam petitoris pater: vnde sponsus & sponsa dicitur. [a] Despondet qui promittit, quod ad nuptias propriè pertinet, & ad eū præcipuè, qui elocat mulierem viro, aut virum mulieri. De locata muliere dixit in Andriæ Periocha Sulpitius Apollinaris, - Nā aliā pater ei desponderat Gnatā Chremetis. Cic. ad Atticū in Epistola, despōdimus pro destinauimus dixit. *Hic dictus est dies*) [D] Vtrum constitutus? an dicatus? vt, Iunoni Infernę dictus sacer. [a] Ita locutus est & Cæsar in Commét. Dies colloquio dictus ex eo die quintus. [S. D] Dié dicere non semper ad rem forensem pertinet, sed etiam sæpe extra forum est. Est enim diem dicere, idem quod constituere. Cicero in Verrem, Actione tertia, Opus in acceptū retulit; quadriennio postquam diem operi dixerat. Cæsar de bello Gallico primo, Omnibus rebus ad profectionem comparatis diem dicunt, qua die ad ripā Rhodani omnes conueniant: Id est, diem constituunt, & præfiniunt. Pro diem dicere, apud Ciceronem legitur diem dare. ad Att. i. Tulliola, inquit, tibi diem dat, sponsorem appellat: Id est, sponsionis præstādæ, & fidei liberandæ diem tibi dicit, atque constituit, tuáque fide nititur, quod spoponderis: scilicet, quod spopondisti, à te sperat, & expectat. Præterea obseruandum, diem dare duplici significato dici. Interdum est enim permittentis: interdum consumentis. Permittentis sic, Cicero de Nat. Deo. III. Sed quoniā aduesperascit, dabis diem nobis aliquem, vt contra istum dicamus. Consumentis sic, Cicero ad Att. Nam Vestorio dandi sunt dies: Id est, aliquot dies apud Vestorium nobis commorandum est. [M] Cōdicere, denuntiare significat, & constituere: vt, cōdicta est cœna.

Cur non vere fiant) [S. D] Facere nuptias, pro celebrare, eadem loquendi proprietate dicūt Latini, qua funus, vel rem diuinā facere: & pleraque alia, quæ in actione posita sunt. 76

Chrysis vic. h.) [V] Redit ad Chrysidis demōstrationé, quam absoluit à morte & funere, in quo illustris Pamphili humanitas perspecta fuit, vel patre inspectatore: atque hic pietatem Pamphili in defunctos vita commiscet. Hic verò iterum obseruanda est narrationū *συνάφεια*. Siquidem in filii vita sunt quinque narrationes notabiles in digressione & reditu vario atq; artificioso. [D] Cōmemorat nunc quæ esset Chrysis. [a] Hîc audis vicinæ nomē, quod suprà tacuit. *Vicina hæc*) [D] Suprà enī ait, Ex Andro cōmigrauit huc vicinię, éstque *ἀσύμφωνον*. *O fact. b.*) Animaduerte vbique à Poëta sic induci Comicas mortes: vt cum ad necessitatem argumenti referantur, non sint tamen Tragicæ. Nam aut meretrix sumitur, aut senex: aut de duabus simul vxoribus vna vxor. Itaque huiusmodi obitus, aut mediocri tristitia excipitur, aut etiam gaudio. *O fact. b.*) Quasi qui dixerit, - Vereor ne quid Andria apportet mali. [M u] Sic dicebāt, vbi quid prosperè euenisset. Plau. Mostel. Bene hercle factum, & gaudeo. Et in eadem, Vsquen' valuisti? vsque, vt vides. Factum optimé. Et sub finem huius Comœdiæ, Mea Glycerium suos parentes repperit, ô factū bene. Contra Catul. O factum malè; ô malæ tenebræ. Et in Phorm. Matrem ipsam ex ægritudine miseram, mōrs consecuta est. CH. Malè factum. 78

f

Beásti. métui à Chrýside. S I. ibi tum filius idlisp
Cum illis qui amâbant Chrýsidem, vna áderat libai
frequens,
Curâbat vnà funus. trístis interim, fslip

Simo humanitati falsò ascripsit, quod erat amoris.

Nonnúnquam conlacrumâbat. placuit tum id ssadli
mihi. A. [collachrymabat.]

a L. Prosopopœia: & est argumentum à minori.

Sic cogitâbam, Hic parui consuetúdinis* fislsp
Caussa, mortem huius tam fert familiáriter: ssldsp
Quid si ipse amâsset? quid mihi hic fáciet patri? sll ai

Aliàs (huiusce) dupli m u in vnam syllabā coalescentes.

Hac ego putâbam esse ómnia humáni ingenî, disisl
Mansuetique ánimi officia: quid multis moror? slldisp
E'gomet quoque eius caussa in funus pródeo, aisllu

79 *Beasti*) [E]Vox gaudētis. [D]Artificiosè quidem gaudiū subiecit, ne mors in Comœdia, luctus in Tragœdia psonaret. *Metui à Chrys.*) [a] Metui ne quid mali Pamphilo contigisset ex Chrysidis cōsuetudine. [D] Metuo illum dico, qui mihi ipsi aliquid facturus est. Timeo ab illo, cuiuscausa possum aliquid mali pati, etiā si ipse nihil in me mali consulat. *Met. à Chrys.*) λεῖχα epis.

80 *Vna ad. fr.*) Vt suprà, Cùm quibus erat cunque vnà, his sese dedere. *Aderat freq.*) Possumus enim adesse, & frequentes non esse, si præsentes non adhæremus his quibus adsumus. & Frequens, vt miles apud signa.

81 *Cur. v. fun.*) Funus, est pompa exequiarum: dictū à funalibus. etenim noctu efferebantur, propter sacrorum celebrationē diuturnam. *Curabat v. f.*) Vt non potuerit in exequiis videre patrem. *Curabat v. f.*) [S.D] Id est, funeri Chrysidis operam dabat. Curare autem funus eo modo dicitur, quo curare ludos. Præterea vt credas elegans esse funeri operam dare, pro funus curare, sic loquitur Cicero Fami. xv. Ibi Pyliā vidi. venerat enim in funus: cui funeri ego quoque operam dabam. Eadem penè significatione est, funus facere. Quod loquendi genus posuerunt antiqui Latini, pro mortē inferre, vt apud Plaut. in Asinaria, Acerbum funus facies filiæ, si te carendum est. Funus item facere. vt priùs diximus, vsurparunt recentiores pro funus celebrare. Cicero pro Cluent. Mater ibi deintegro funus iam sepulto filio fecit. Seruius Sulpitius Cic. Famil. iiii. ibi pro ea copia quæ Athenis erat, funus ei satis amplum faciēdū curaui. *Interim*) [D]Descriptio est huius rei quæ ad narrationem pertinet superiorem.

82 *Nonnunquam.*) Illis enim magis causa flendi fuerat, qui, quam amabant, amiserant: hic amore propter suam Glyceriū conlachrymabat, qui alienis lachrymis suas cōmodabat.

83 *Sic cog.*) Ac si diceret. Hoc cogitabā. enim tantum cogitationis dicere debuit: sed quia Sic cogitabam dixit, ipsum gestum cogitantis exponit: & dicitur μίμησις. *Hic par. consf.*) Hic est, conuiuii tantùm: & quia dixerat puer hoc solùm egisse Pamphilū, nihil aliud, Symbolum dedit, cœnauit.

84 *Mortē fert, &c.*) [M]Id est, ita cōmouetur ac dolet, àc si fuisset cum illa coniunctus summa familiaritate & amoris vinculo. *Tam fert famil.*) [D] Id est, grauiter. nā quæ nobis sunt familiaria, grauia sunt animo nostro, si ea amittamus. Familiariter, quasi familiaris: an potiùs familiariter? *Huius mortē tam fert familiariter, quid mihi hic faciet patri?*) [a]A' minori locus est, vt illic, Furē cædere licet, ergo & latronē.

85 *Quid hic mihi faciet pat.*) [E] Mihi, circa me. Et postquàm Mihi dixit, pōdus intulit nominis, dicendo Patri. Et vide quam venustiè repetierit Hic.

86 *Hæc ego put.*) Putare est eius qui simplicitate pectoris aberrauit. Cicero, Non putauit lapsus est. *Hæc ego put.*) Cùm adhuc nihil peccationis ostenderit, tamen dolor in futura prorumpit: vt. Et gener auxilium Priamo, Phrygibúsque ferebat. *Humani ing.*) Circa Chrysidem.

87 *Mansueti*) Circa amicos.

88 *Egomet quoque*) [a] Vt & ipse Pamphilus. aut etiā, Ego quē minùs crederes, Egomet cuius nihil intererat, Ego vir senio confectus, & ægrè ingrediens, emphasin habet Egomet. Pronomina componūtur cum syllabicis adiectionibus, quæ sunt quinque, met, tim, te, ce, pte. Syllabica adiectio, est syllaba extra compositionem nihil significans: in compositione significatio eius deprehenditur. nam aliter

Nihil suspicans etiam mali. SO. *hem, quid est?* SI.
scies.
Effertur. imus. Intereà inter mulieres,
Quæ ibi aderant, fortè vnã aspicio adolescẽtulã,
Forma. SO. *bona fortasse.* SI. *& voltu Sosia*

Mira orationis breuitas.

Go. [aspicio fortè] bsbdsp.

aliter significat Egomet quàm Ego. Sunt autem aduerbia, quæ sic pronominibus adiiciuntur. *Eius causa*) Eiusdem mansuetudinis & humanitatis, & eius Pamphili. [B]Ob filii mansuetudinem & humanitatem. *In funus*) in pompã illã, & exequias, [D]in ipsum officium, aut in pompam exequiarum: quòd à funalibus dictum est, & vnctis vel cunctis candelabrorum: quibus delibuti funes, & cerei fomites infiguntur. *In f. prodeo*) [S.D]Mira loquendi proprietas, & rem ipsam apprimè designant. Vbi enim ad funus dicendum conuenimus in locum aliquem, deinde funere elato prodimus, vt ipsum comitemur ad rogum, aut sepulchrũ. [M] Celebrate funus est officium hominis ab homine studiosè præstitum. Non est humanũ pectus, sed ferreum potiùs, quod res humanæ nõ tangunt. Et hominem qui ex homine tollit, id est, humanitatem, fera verius quàm homo appellatur. Seneca loquens de amicitia, sic ait, Alienis delectari malis, voluptas inhumana: & alienis bonis torqueri, æterna miseria est. Animus ergo humanus bene à natura institutus, aliena dolet infelicitate, felicitatéque lætatur, quoniam homo ab homine non est alienus. Vnde Antonius Pius de Marco plorante suum educatorem iam vita functũ, dixit, Permitte illi vt homo sit. Non enim vel Philosophia, vel Imperium tollit affectus.

Nihil susp. e. m.) [D]Bene suspendit auditorem. *Etiam*) Alia est suspensio audientis & excusatio alia. *Etiam*) Adhuc. *Hem*) [L]Perculsi & metuentis.

Effertur) [D] ἐκφέρεται, Græcũ est. quod vitãs Virgilius, ne diceret effertur, inquit, -Tum corpora luce carentum Exportant tectis, & tristia funera ducunt. Efferri propriè dicuntur cadauera mortuorum: & Ire propriè ad exequias. Virg. Ire, ait, egregias animas quæ sanguine nobis Hanc patriã peperere. [B]Effero plerũque extra fero significat. Plautus, ne pedem domo efferrem. Hinc tractum nonnulli putãt vt efferri cadauer dicamus, dum ad sepulchrum portatur: quibus non assentior. Efferri enim funus dicitur, quasi prouehi & extolli. Solebat enim pompa ferri humeris clarorum virorum pheretro suppositis, quod nostris quoq. temporibus fieri videmus.

[S.D] Cicero Philip. ix. Placuit, cum quàm amplissimè supremo suo die efferri. idem, Cùm efferretur magna frequentia. Tit. Liuius ab Vrb. condit. lib. ii. Nihil aliud ad eum funerium à proposito auersus erat, quàm vt cadauer efferri iuberet. [B]Hinc veteres illi mortuos non solùm elatos, sed etiã superbos vocabant. Plautus, Faciam ego hodie te superbum, nisi hinc abis. *Effertur*) [MU] Efferri propriè dicuntur cadauera. Conuenit hoc verbum & simulachris deorum, cùm suppositis thensis vrbem præteruehuntur, vnde locus elegans Ausonii, Alcon hesterno signũ Iouis attigit: ille Quamuis marmoreus vim patitur medici. Ecce hodie iussus transferri ex æde vetusta, Effertur, quamuis sit deus, atque lapis. *Effertur funus*) [B] Hic funus pro cadauere accipitur. *Intereà*) [V]Digressione & Glycerii per locos personarum descriptionẽ annectit: ab ætate, quia adolescẽtula: à forma, quia bona: à vultu tanquam animi indice, quia modestissimus & venustissimus fuit: à cognatione, quia soror Chrysidis: à pietate in defunctam Chrysidem.

91 *Vnam asp.*) [D]Ex consuetudine dicit Vnã, vt dicimus, vnus est adolescens. tolle Vnam, & ita fiet, vt sensui nihil desit: sed consuetudo mirantis non erit expressa. Vnam ergo τῷ ἰδιωτισμῷ dixit: vel Vnam, pro quandam.

92 *Adol. For. & vultu*) Et hic duo sunt, & ætas & forma. quibus additur pudor: quia meretrix non est. *Forma*) [B]Facie, specie. *Bona*) Pulchra, bella sic malum pro deformi vsurpamus. *Et voltu*) [L]Pulchra & morata continuatio verborũ Sosiæ. [D]Forma, immobilis est & naturalis: Vultus mouetur, & fingitur. *Et vultu S. a. m.*) Quia formæ laudatio cum meretrice commissa est, progreditur artifex Poëta ad laudanda ea, quæ honestiora sunt, quàm forma. Quid hîc deest, vt eam nurum dignetur Simo, nisi sola cognitio, & formam probat in puella Pamphili pater, & matronalem modestiam miratur in vultu, & venustatem stupet. Nõne iã ergo cernimus hoc præstruxisse Terentium, vt cùm Chremetis filiam esse cognouerit Simo, hanc potiùs eligat, quàm Philumenam, nurum? quanquam ex sororis pulchritudine, & amore Charini, & Byrrhiæ laudatione idipsum quoque probè monstra-

Alias [Qua].saffli. D.Excusatio necessaria.

A'deò modésto, ádeò venústo, vt nihil suprá. {aial-l aiaif}

[Quia] tum mihi lamentári præter cæteras aaffli

Visa est, & quia erat forma præter cæteras fdl!fi

Honésta, & liberáli, accêdo ad pedísequas. ififdl

Quæ sit, rogo. sorôrem esse aiunt Chrysídis. fiiffp

R. [percussit]. *[Percúlsit] ilico ánimum, [At at,] hoc illud est:* fibifi

G. *Hin [hoc] habet vim consonantis* : [G n] [*At atat:*] libbij.

uerit nobis. *Vultu*) Hæc laus adiuuat post cognitionem, futuram nuium.

93 *A. eo mo. a. v.*) Modestus, ad prubitatem vultus & morum pertinet. Venustus, ad naturam corporis. atque adeò sibi vultum fingere, multi possunt: formá nemo. [Mu] Duo quæ præcipuè commendant puellas, modestia & venustas. *Vt nihil supra*) [D] ἐκλειπτικῶς Terentiana nam non necesse est subiungere duos versus. [S.I] Hæc locutio rei absolutionem, perfectionémque designat. In qua quidem locutione vel subticetur, vel exprimitur verbũ rei cõueniens. Cicero in Famil. Pisonis amor in nos tãtus est, vt nihil suprà possit esse: Idẽ ad Att. vi. Dialogos absolui, nescio quàm bene, sed ita accuratè, vt nihil possit suprá.

94 *Lamentari*) [Mu] Propriè admodum. nam & mortuos propriè lamẽtari dicimur: & id verbum nescio quomodo mulieribus magis cõuenit. Sic in Phorm. Miseram, suam matrem lamentari mortuam. Cic. de Orat. Matrémne vt miseram, lamentantémque videam? Pacuuius, Conqueri fortunam aduersam, non lamentari decet. id viri est officium. Fletus muliebri ingenio additus. Inde in legibus xii. lamentationes funeris. quæ & Lessi nomine intelliguntur. [M] Flere, est emittere lachrymas & vocem: Plorare, lachrymas tantúm: Gemere in pectore Eiulare, est sublata voce flere, quod ad mulieres pertinet: Lamentari, est voce querula & tristi oratione calamitatem testari suam.

95 *Præter cæt.*) [D] Id est, plus quàm cæteræ.

96 [B] Præter hic suprà significat. *Honesta & lib.*) [D] Honesta ad formam: Liberali, ad vltimum retulit. [S.D] Exaggeratio est ad id, quod antè dixit his verbis, Vultu adeò modesto, adeò venusto, vt nihil suprá. Nunc vocat formã honestam & liberalẽ. Quod enim modestum est, pro honesto habetur. Quod itẽ est venustum, idem & liberale est (idque præcipuè in forma, & corporis cultu) scilicet nullis sordibus inquinatum; qualibus deformes esse solent seruitute pressi. Quare quam vocat Terentius formam liberalem, ita interpretaberis, vt sit, qualis liberum corpus decet. Sic vocamus liberales artes, quæ ingenio coluntur: & propterea dignæ sunt liberis hominibus. Eas tamen Cicero ingenuas appellat, quãuis sæpe dicat liberalem doctrinam, liberalem eruditionem. & liberale responsum, pro ingenuo, & minùs dissimulãter prolato. Item liberales sumptus: & largum, atque liberale viaticum dicit idem Cicero. In summa: liberalem formam interpretare pro eleganti, egregia, lepida, nó fucis quæsita, non prauis animi affectibus infuscata. Sæpè enim hæc dictio Liberalis, morũ est. *Honesta*) [Mu] Honestum pro pulchro. Sic Eunu. Ita me di amẽt, honestus est. Honores etiam pro pulchritudine apud Poëtas. Virg.-Lætos oculis afflarat honores. Et contrà, Pulchrũ pro honesto. Idem,-Pulchrúmq; mori succurrit in armis, &, Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar. *Accedo ad pedis.*) [B] Latini frequenter vtuntur hac præpositionis abundantia.

Sororem esse) [Mn] Ita putabant, cùm tamẽ Attiqua esset, & Chremetis ipsius filia. 97

Percussit) [D] Hoc est suspicio, vel aliquid tale. *Perculsit il. an.*) [R] Sed, serò, iuxta prouerbium, sapiunt Phryges. Mirum sanè, neminem veterum Grammaticorũ huius mentionem Præteriti facere, ac ne recentiorum quidem quenquam. Sunt exemplaria, quæ habeãt, Percussit: quo modo & Donatus ipse legisse videtur. Apud Lucanum tamen in secundo Pharsaliæ, si modò nulla illic subest mẽda, legitur hoc præteritũ, vbi canit. At nõ magnanimi perculsit pectora Bruti Terror, & in tanta pauidi formidine motus Pars populi lugentis erat. Hæc monui, quo aliis quibus plus otii est, diligentiùs inquirendi ansam præberem. Nimia est eorum insania, atque inepta opinio, qui Percellere tantùm ad animum pertinere arbitrantur: Percutere ad corpus. Quod nihil minùs, quàm à Latinis seruatur. Quare indifferenter hìc legere potes Perculsit, aut Percussit animũ. [Mu] Meliùs Percussit. Nam & ita Cic. 5. Tusc. Nos in diem viuimus, quicquid animũ probabilitate percussit, id dicimus. *At at*) [D] Interiectio admirantis. [L] Prosopopœia deprehẽdentis. [B] At geminatum, admirationẽ ostẽdit 98

&

ddsdip * *Hinc illæ lácrumæ: hæc illa est misericórdia.*
dißip SO. *Quam tímeo, quorsum euádas.* SI. *funus interim*
sdissp *Procêdit. séquimur. ad sepúlchrum vénimus.*
idßap *In ignem pósita est. fletur. Intéreà hæc sóror,*
ssisp *Quam dixi, ad flammam accêssit imprudéntiùs*
{ciaasp a} *Satis cum periclo.* * *ibi tũ exanimâtus Pámphilus*
aaissp *Bene dissimulâtum amôrem, & celâtũ indicat.*

* L. Prouerbiale.
Al. lachrymæ. Sic & in alijs locis.
Al. impositã.
* Amor Pamphili erga Glyceriũ proditur.

& metum. Sic & Plautus in Mercatore, Atat meus hic quidem pater est. [MU] vel metuentis est, vel eius qui ex insperato aliquid deprehendit. *Hoc illud*) [D] ἀυξητικὸν eius rei est quam in animo conceperamus. Virgilius, Hoc illud germana fuit.

Hinc il. l.) Hinc, ex hac causa. *Hinc illæ lacrumæ*) [MU] Hoc Cic. pro Cælio, prouerbii loco vsurpauit. [B] Paræmiographus, Dicetur, inquit, de rei causa aliquandiu dissimulata, quæ verè tandẽ deprehenditur: veluti si quis dicat barbaros damnare Græcas literas, ne scilicet illi parum docti videantur, commodè subnecter, Hinc illæ lachrymæ. hoc est quod eos malè habet. Sumuntur autem frequenter id genus allusiones à clarissimis authoribus, & in prouerbii vicẽ transferuntur, etiã si nulla prouerbialis figura adsit. *Hæc est illa misericordia &c.*) [M] Misericordia est ægritudo ex miseria alterius, iniuria laborantis. Lamentatio, inquit Cicero in quarto Tusculanarum, est ęgritudo cum eiulatu. Crudelitas minimè humanum malum est, indignúmque tam miti animo. Ferina ista rabies est, sanguine gaudere ac vulneribus, & abiecto homine in syluestre animal transire.

Quam timeo) [D] Non videtur adhuc Sosiæ plenum amoris argumentum: adeò pẽdet ad ea quæ dicturus est Simo. *Euadas*) Id est, exeas, vel peruenias. *Funus*) [V] Iterum redit ad funus Chrysidis, quod nondum absoluit, cuius hic sunt ceremoniæ gentilium scriptorum. [D] Funus à funalibus dictum est, vt suprà notauimus. & est Funus, pompa exequiarum. Et bene, Funus procedit, nos sequimur, dixit: quasi post ipsam morituri: vnde exequiæ dicuntur.

Fu. procedit, sequ.) [D] ἀκολουθεῖν. [B] Ioannes Pierius tractãs locum ex secundo Æneidos, Comitum processerat ordo, Ro. codex & oblongus, inquit, & omnes denique antiquiores Præcesserat legũt, vt in antiquatum aliquot impressionũ codicibus habebatur. Qui enim funus ducunt, præcedere solent, subsequi verò qui lugent. Sed procedere in similibus admodum vsitatũ est. Terentius, Funus interim procedit. [S. D] In propriis funeris locutionibus manet Terentius. Nam primùm cadauer effertur: deinde, qui ferũt, procedũt: denique ad sepulchrum venitur, & cadauer in ignem coniicitur. Id quod erat moris antiqui. Vulgare verò est, & omnibus notum, Funus hic poni pro iis, qui cadauer ferunt, vel elatum comitantur. *Ad sepul. v.*) [D] Sepulchrum κατ' ἀντίφρασιν, vt diximus, quòd sine re pulchra sit. An quòd ibi sine pulsu sint, id est, mortui? an quòd illic animæ à viuis sepeliantur, id est separentur? Et Sepulchrũ dixit futurum, nõ quod iam esset. Sepulchrum enim à sepeliendo dictum. Virgilius propriè, At pius Æneas ingẽti mole sepulchrũ imposuit.

In ignem p. est) ἐπιθέσθαι, non enim est Quæ. 102 Et mirè, cùm Funus suprà dixerit. *Fletur*) Hîc bene impersonaliter, fletur ab omnibus. extrema enim quæque mortuorũ omnes commouent ad lachrymas. *Hæc soror*) Id est, quam dixi esse sororem Chrysidis.

Ad flammam) Innuit affectum sororis, 103 vnde omnes vinceret: cæteri enim flent: hæc flammæ se ingerit. Virgilius, Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnim, Atque deos, atque astra vocat crudelia mater.

Ibi tum exan.) A voluntate, à facultate, 104 à summo ad imum, vbi sunt dicta & facta. ibi est τάξις. & mirè Ibi. [V] Nunc redit ad Pamphili amorem, qui signis colligitur. veluti accursu, diligentiori amplexu, consolatione, & inclinatione. Ouid. in epist. Eminet indicio prodita flamma suo. [B] Exanimatus, timidus, pessimè timens. Erasmus in commentario de Copia annotauit, per amplificationẽ eum dici exanimatũ, qui dolore sit affectus. [M] Exanimatus vehementer cõmotus est præ timore, quasi extra se positus, & semimortuus. Hi affectus collocantur sub metu, terror, rubor, pallor, timor, pauor, qui est timor mentem è loco mouens: & exanimatio, quæ est comes pauoris: & cõturbatio, quæ est metus excogitata excutiens.

Bene) [D] Multùm, [B] magno studio, & cura, 105 ne quà ad patrẽ hoc dimanaret. [D] an quasi dolens, quòd etiã negaturus sit Chremeti, di-

Adcúrrit.médiam mulierem compléctitur. ßdßp 106
Mea Glycérium, inquit, quid agis? cur te is pérditum? badßp 107
Tum illa, vt consuêtum fácilè amôrem cérneres, ßdiß 108
Reiêcit se in eum flens [quàm familiáriter.] ßdßdip 109
SO. *Quid ais!* SI. *rédeo inde irâtus, atque ęgrèferẽs.* aaßß 110
Nec satis ad obiurgândum caussæ.díceret, dißp 111
* *Quid feci? quid commérui, aut peccáui pater?* ßdßp 112
Quæ sese vóluit in ignem iniícere, prohíbui, ßdadbi 113
Seruáui. honésta [orátio] est. SO. *rectè putas.* ßßi 114
* *Nam si illum obiúrges vitæ qui auxílium tulit,* ßßap 115

D.Pathos est, vbi sunt dicta & facta.

Valla lib. 1. cap. 17. [quam familiariter] quasi, o quantũ familiariter!

* L. Prosopopœia excusantis Pãphili.

Al. [ratio], sibi si nõ eludetur e ir. [ratio.]

* L. Ratio à minori.

xit Bene? *Dissimulatum amorem, &c.)* M Affectum exprimit amantis Pamphili, qui cogente necessitate, ac periculo vrgente, præsente etiam patre, amorem suum indicauit. Ideò dicit Martialis, Quid non cogit amor? *Indicat)* D Omnia significanter, non ostendit, inquit: non accedit, sed accurrit: non vestẽ, aut manus, sed mediam mulierem: non tenet, sed complectitur. & quia his tribus rebus Inducitur in alicuius rei gestionem persona, affectu facto, dicto. Affectus est quod ait, Ibi tum exanimatus Pãphilus. Factum quod ait, Accurrit, mediam mulierem complectitur. Dictum quod ait, Mea Glycerium, inquit, quid agis? cur te is perditum? *Indicat)* Indicium propriè est oris & linguæ. factis ergo indicat. non enim dixit, Amo.

106 *Accurrit)* Virg. Interiora domus irrũpit limina, & altos Cõscẽdit furibũda rogos.

107 *Mea Glyc.)* Mea, quasi amator: Glyceriũ, quasi familiaris dixit: *Quid agis?)* Quasi perturbatus? *Cur te is p.)* Quasi cõsolaturus.

108 *Vt c. f. a. cerneres)* Mirè, nõ suspicaretur, dixit: sed cerneres. & est ordo. vt facilè cerneres. sed cerneres, sicut suprà, Laudem inuenias & amicos pares.

109 *Reiecit se in eum)* Obiicitur ei quod à Glycerio factum est: vt, Quis enim vnquam tam palàm de honore, tam vehemẽter de salute sua contendit, quàm ille atq; illius amici, vt ne hæc mihi delatio detur? *Quàm familiar.)* D Quàm pro quantum hic accipies, non pro valde, & si dicas, Reiecit se quàm familiariter, significat modo ac gestu familiari. Si verò sic legas, vt Quàm familiariter ad Flẽs referatur, significabit idem quod grauiter.

110 *Quid ais?)* D Non interrogantis, sed mirãtis est. *Redeo)* V ἀποσιώπησις. quæ caussam obiurgandi se habere nõdũ allegerat, à iusto & æquo, & à comparatis minoribus. *Iratus, atque æg. f.)* D Iratus, culpa: ægrè ferens, quia præter spem.

111 *Nec satis)* Mirè expressit indulgentiam patris erga filium. erat, inquit, causa: sed pro amaritudine obiurgationis non erat satis, hoc est, non idonea videbatur. *Nec s. ad ob.)* Deest Habui vel Erat. Virg. Nec sat rationis in armis. Et hic, Erat vel Habui, deest ad sententiam. *Diceret)* deest Enim.

112 *Quid feci?)* Mirè fiduciam prætulit argumento quod est in sequenti versu. *Quid feci? quid commerui, aut peccaui?)* ait ordine à maioribus ad minora. Et Feci quasi facinus dixit. Facere enim quis & homicidiũ dicitur. Commerui, minoris culpæ est. Peccaui, multò minoris, vel leuioris. B Seruio Commerui significat malè egi. Sipontino commereor idem est quod mereor, sed promereor ferè in bonam partem accipitur, illud in malã. Apuleius, Ingentem ob id laudem apud suos promeritus. Plauto tamen promeritus in malam partem vsurpatum est, Quid mali sum tanta ex re promeritus? *Quid peccaui)* Pro, In quo peccaui, dicimus.

113 *Quæ sese)* D Illic, mea Glycerium: hic pronomen dixit. mira dissimulatio, tanquam illam præter periculũ nesciat.

115 *Nam si illum)* Argumẽtum per rationem à contrario: vt si dicas, Viro forti præmium debetur, si desertori pœna constituta est. *Obiurges)* M Obiurgatio, est castigatio post turpe factũ, & pertinet ad amicos, & affinitate & propinquitate coniunctos. *Auxilium tulit)* S. D Pro opem tulit, vel auxilio fuit. Cicero de Ora. s 1. Sodali meo auxilium ferre non potuissem. *Tulit)* D Pro attulit. sed multa significat: & aliàs pertulit: Virgil. Nec tulit hanc speciem furiata mente Chorebus. Aliàs sustulit: vt Idem, Omnia fert ætas animum quoque. pro aufert.

Quid faciam illi, qui déderit damnum, aut malum?
S I. *Venit Chremes postrídie ad me, clámitans,*
Indignum [fácinus, comperisse] Pámphilum
Pro uxôre habêre hãc peregrinã, " [E]go illud sedulò
Negâre factum. ille instat factum. dénique
Ita tum discêdo ab illo, vt qui se filium

D. Vel: facinus comperisse.] Go. [illi ego]. sidiai.
• Mirè expressa teni lis concertatio.
Chremes generum abdicat.

Illi) Pro illo. *Dederit d. aut m.)* Damnum, rei est: Malum, ipsius hominis. B Martianus Capella sub Rhetoricæ persona de argumentis agens, A cõtrario, inquit, vt vita & mors. Ex quibus sic Terẽtius, Nam si illum obiurges vitæ qui auxilium tulit, &c. *Dederit damnum)* Dare damnum pro inferre, antiquitas dixit. S-I Damnum aut malum dare, elegans est pro damno, vel malo afficere. *Aut malum)* B Vt apud Græcos κακὸν, sic apud Latinos Malum, anceps est ad afflictionem & improbitatem.

Venit) V Digrediendo est narratiuncula expostulationis, aut certè conquestionis per Chremetẽ, qui intẽdit, & Simonẽ, qui depellit. *Venit Chremes)* D Argumentum ex coniectura, id est, à testibus. Et mirè suprà, Vltrò venit ad me. Ergo hic causa iusti doloris ostenditur, quia dolet etiam Chremes: nã potuit, nõ daturus filiam, non venire. *Postridie)* Vt sine dilatione sciri posset. D Quare non eodẽ die? vel quia non tam citò id audierit, vel quia Chrysis de more & consuetudine noctu elata, & in ignem posita est, neque tẽ adeundi Simonem, sed cubandi & quiescendi magis tempus erat. Vallensis de Pridie & Postridie, Habent, inquit, simillimã significationẽ ei, cuius sunt Heri & Cras. Est enim Pridie quasi heri, non tamen præsentis diei, sed cuiusdam alterius aut præteriti, aut futuri. Præteriti sic, Pridie quàm intrarem mare, lux serena fulsit. Futuri sic, Pridie quàm intres patriam, sacrificium facito, id est, die præcedenti quo aut mare intraui, aut patriam intrabis. Item, Postridie quàm pater mortẽ obiit, epulum feci. Et, Postridie quàm vxorem duxero, nauigãdum mihi est. Vel cum genitiuo sic, Pridie & postridie illius diei quo aut hæc feci, aut faciam. vel sine Quàm, & sine Diei, sic, Venit ad me Chremes postridie, supple illius diei quo gesta sunt. R Animaduerte prudẽtiã Chremetis, qui filiã dare noluerit aliã amanti Pãphilo, & in alio occupato amore, videlicet in seditionẽ, atq incertas nuptias. Obseruent hoc in locandis filiabus parẽtes, ne cui eas, qui habeat alibi animum amori deditum, despondeant. *Clamitans)* D Indignantis est, vt, Clamant omnes.

Indignum facinus) Distinguendum, vt per se intelligatur Indignum facinus, & ipse doleat Pamphilũ corrũpi. S-D Indignus, indignitas: importunus, importunitas, voces sunt vitii, & sceleris plenæ, quæ nunquã ferè sine quodam stomacho, atque execratione efferuntur. Est enim indignus, vel importunus, quasi ob vitia, & scelera detestãdus. Cic. pro Quintio, Quid hoc iniquius, aut indignius dici, aut cõmemorari potest? *Comperisse)* D Ergo ab aliis: vt appareat verum quod ait, Tũ vno ore omnes: &, Hac fama impulsus Chremes. *Ind. fac. comp.)* Deest Se, incertáque distinctio. *Pamphilum)* Cum emphasi dixit, id est, prudentem & bene moratum. Et, nec amicam, sed Pro vxore. Mirè ergo, quasi nõ hoc doleat quòd amet, sed quòd pro vxore habeat. Et simul excusatur filiam denegaturus fuerat. 118

Pro vx. hab.) S-D Anteà annotauimus, pro suis vti, idem esse quod loco suorum. Similis est hic loquẽdi modus. Nã pro vxore aliquã habere, id est, loco vxoris, vel tanquã ductã vxorem. *Hanc pereg.)* D Hanc, cum contemptu dictum est, & Peregrinã vt alibi, Adeóne est demens ex peregrina? nam hoc nomine etiam meretrices nominabantur. *Ego illud sed.)* Quanto affectu pater factum quod viderat, negabat! *Sedulò)* Quomodo sedulò, si negabat? an sedulò, vt Sosiæ? Id est, simpliciter: anqui nõ semel negauit, vel ille institerit 119

Negare factum) Officium patris, & simul per hoc expressio probationis. *Ille instat factum)* Plautus, Instare factum simile est. ἀρχαϊσμός. *Instat factum)* Vetustè, id est, instat dicere factum esse. B Pro asseuerat interpretãtur Grãmatici. *Denique)* D Quid denique? ad summam properat, & ad finem dictorum. Denique, id est, postremò. 120

Discedo) Propriè: non enim abeo. vnde discessio. *Vt qui se f. n.)* B Prisciano authore hæc relatiua sæpius inueniũtur per eclipsin aliorũ casualium: & citat hunc Terẽtii locum, Ita tum discedo ab illo, vt qui se filiã neget daturũ. Deest enim vt Ab eo qui neget. D Probauit quod non volebat senex Sosiæ: adhuc superest vt ostendat quòd non sit irascendum, quin iustè irascatur. 121

Eclipſis.

Go. [Sat] dſiſi. vel [vehemens] diſylla-bū. ^A ſed verſus hoc pacto non ſanatur.

Neget datûrū. S O. *nō tu ibi gnatū?* S I. *ne hæc quidē* iſſaſp oſiſſ
[Satis] vèhemēs cauſſa ad obiurgādū. S O. *qui cedo?* { ai
S I. *Tute ipſe his rebus finem præſcripsti pater,* ſiſſp
Propè adeſt, quum aliéno more viuêndum eſt mihi: aal.ſi
Sine nunc meo me viuere intérea modo. ai ai
S O. *[Quis] igitur relictus eſt obiurgándi locus?* { aiſſp ai

Al. [Qui] aiiſſp: ^B [eſt relictus] biſſp, eliſo ſibilo ēſ relictus].

122 *Non tu ibi gnatum?)* ἀποσιώπησις, vel eclipſis. deeſt Inuaſiſti, obiurgaſti, adortus es.

123 *Ad obiurgandum)* Incuſandum, inclamandū. ^B Obiurgatio eſt caſtigatio poſt turpe factum, pertinétque ad amicos, & affinitate & propinquitate coniunctos.

124 *Tute ipſe)* ^MU Ea dicit, quæ filius reſpondere poterat. ^D Modò tamen non addidit Diceret. ^V Quanta eſt parentum in filios indulgentia! Hic potiùs caſtiganda fuiſſet ineuntis ætatis ſtultitia, ſicut Cic. adhortatur. Eſt alter dialogiſmus loco filii à Simone ſuſceptus, & Præſcribendi verbum Alciatus fuſiſſimè explanat. *Fin præſcr.)* ^B Præſcribere hic ſtatuere eſt. Ita & Cicero in epiſtola ad Torquatum, Simus igitur ea mente, quam ratio & veritas præſcribit. ^S·D Præſcribere eſt definire, præfinire, vel præſtituere: aut antè vel priùs ſcribere, aut inſcribere. In cuius verbi ſignificatione vſurpanda multùm errant Iuriſcōſulti, cùm pro certo temporis ſpatio capiunt: quod vbi præteriit, res, de qua controuerſia ſit, vltrà agi nō poteſt. Id tamen ſignificatum multùm apud illos celebre eſt, ſed non ideò Latinum eſſe conſtat. Tu ita vſurpato, vt anteà tradidimus. Vnde eſt præſcribere finem, vel modum, iura, mores, authoritatē, mētem: præſcribere vt, vel ne: & ſimilia.

125 *Propè adeſt)* ^L Verba Pamphili. & eſt defenſio à tempore. *Propè adeſt, quum)* ^S·D Id eſt, propè adeſt tēpus, quo: &c. ^D Propè adſunt nuptiæ: in proximo ſunt metæ libertatis: & ideò auidiùs voluptates ſub finem carpenda ſunt. Quū pro quo. hoc enim ſignificat Quū. *Alieno m. v.)* ^V Intelligit maritale capiſtrū, vtpote coniugium, & ad prouerbiū alluditur, quod eſt, ἄλλαις βίος ἄλλα δίαιτα. ^S·D Alieno more, vel alieno modo viuere, idem eſt, quod alterius arbitratu, vel ex alterius præſcripto. Suo more, vel ſuo modo viuere, contrarium eſt loquendi genus. Barbari dicunt viuere ad ſuum, vel alterius placitum. ^MU Dicitur & viuere more alicuius. Sic Heaut. Hunccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere?

126 *Nunc)* Emphaſim habet, quaſi diceret, ſaltē nūc ſub ipſas libertatis metas. *Meo me. v. int. modo)* ^D Meo modo, mea voluntate, meo arbitrio. ^F Vtinam, vtinā nō eſſent & inter Chriſtianos, qui perinde vt Simo ſuos educēt liberos: qui à peruerſorū eos abſtrahere cōſuetudine negligāt: qui deniq; ſināt præcipites in quæuis vitia impunè prolabi, & quæ ſuo cūque animo libitum eſt, facere. Rectè ait Solomon, ſtultitiam agnatam eſſe cordi adoleſcētis, virgam verò caſtigatricem eximere eam. Quo nimirum innuit Solomon, pueritiā per pædagogiam coercendam eſſe. neque debere eam ſuo viuere modo. Proinde ita idem monet, Ne ceſſes caſtigare adoleſcentem: ſi percuſſeris eum virga, non morietur: ſi virga verberaueris, ex inferis animam eius eripies. Idem, Caſtiga, inquit, filium tuum, dum ſpes eſt, fore vt corrigatur. Qui abſtinet virgam, odit filium ſuum: qui verò amat eum, quærit, vt erudiatur. Idem, Virga, inquit, & obiurgatio affert ſapientiam: at puer qui non coërcetur, pudefacit matrem ſuam. Idem, Si caſtigaueris filium, iucundus erit tibi, & afferet animæ tuæ delicias. Cicero quoque monet in primo Officiorum, ineuntis ætatis inſcitiam ſenum eſſe prudentia regendam, maximéque hanc ætatem à libidinibus arcendam, exercendámque eſſe in labore, patientiáque & animi, & corporis.

Quis ig. rel. eſt ob. locus?) ^S·D Id eſt, quæ reliqua eſt obiurgationis occaſio: vel, quam aliā iuſtam cauſam ſperas filii obiurgandi? Latè autem patet hæc locutio apud Latinos. Relinquere enim locum, interdum eſt admittere audire fidem habere, probare, credere: vel eſt occaſionē aut cauſſam præbere, vel argumentum dare, facultatem concedere. Cicero Famil. I. Planè nec precibus noſtris, nec admonitionibus reliquit locum. Idem Famil. IIII. Tuæ ſcientiæ excellenti, ac ſingulari nō multò plus, quàm noſtræ, relictum eſt loci. Idem ad Quint. frat. Illud quod ſæpe tibi curæ eſſe intellexeram, ne cui iniquo relinqueremus vituperandi locum. Pro locum relinquere, eleganter dicit idem Cicero locū relictum facere: Philippica XIII. Summos viros miſimus, repudiaſti: nunc in tantam flammā, támque inueteratam mittamus, cum locum 127

tibi

128 sassp SI.* *Si propter amôrem vxôrem [nolit] dúcere,*
129 aiassi *Ea primùm ab illo [animaduertênda iniúria est.]*
130 sbssi *Et nunc id óperam do, vt per falsas núptias*
131 issisp *Vera obiurgándi caussa sit, si déneget:*
132 iassi *Simul sceleràtus Dauus si quid [cónsili]*
133 assdsi *Habet, vt consûmat nunc, cùm nihil obsint doli.*
134 abdssp *Quem ego credo mánibus pédibúsque obnixè ómnia*
135 sdbdsp *Factûrum, magis id [ádeò,] mihi vt incómmodet,*
136 ijssi *Quàm vt obsequâtur gnato.* SO. *quápropter?* SI. *rogas?*

* Prudens Simonis consilium.
D. *Alias [nolet].*
Alias [est animaduertenda iniuria] aCassp. *vel eliditur* I *in [illo].* aaassp.
Alias [consulij].
B. *Al [ideò]*

tibi relictum non modò ad pacem, sed ne ad deditionem quidem feceris? Insuper pro locum relinquere, vel relictum facere dicunt Latini visicatè, locum dare. Cicero Famil. III. De tuo in me animo secus existimandi, videris nonnihil loci dedisse. *Rel. est obiur.!.)* D Mirè Obiurgandi: tanquam incensus pater in filium videretur. nam suprà cômotus plus per ἀποσιώπησιν significauerat.

128 *Si propter)* Hoc erat secundum in diuisione, Et consilium meum cognosces. *Si pr. am.)* Initium consilii sui demonstrãdi. *Vxor. n. duc.)* S. D Vxorẽ ducere, est aliquam in matrimonio habere. Cicero ad Att. Quintus à ducenda vxore sic abhorret, vt quicquam libero lectulo neget esse iucundius.

129 *Ab illo anim. ini.)* D Nota participium à passiuo. Animaduertenda, castiganda, vindicanda est, I captãda & obseruanda. Et est hic locus, quo exponitur cõsilium senis, ad quod tota antegressa narratio confertur. *Ea pr. ab illo)* B Id est. illius, D quã facit, non quã patitur. *Ea pr. anim. iniuria)* Vt iam hoc sit peccatum quòd recusat nuptias, non quod peccat adolescens. B Habiturus igitur est loco iniuriæ, si filius vxorem recusauerit. D Ideò ergo primùm dixit, Animaduertenda iniuria est, vindicanda, exequẽda est. Et bene, Ea ab illo dixit, iniuria. certissimam enim notat personam, quæ debeat pro iniuriis pœnas soluere. Quòd si dixisset iniuria Eius, ἀμφιβολίαν fecisset, verum quàm passus est ab alio, an quam ipse aliis intulit. S. D Animaduertere pro punire, vel vlcisci, ferè poni semper solet cum præpositione In, & casu accusatiuo: vt, animaduertere in aliquem. Sine præpositione tamen elegans est: vt cùm dicimus, animaduertere peccata alicuius, pro punire Cic. in Ver. Ea sunt animaduertenda peccata, quæ difficilimè præcauentur. Sic dicit Terentius animaduertere iniuriam ab aliquo, pro iniuriã insectari, & vlcisci. & eam quidem nobis ab aliquo illatam.

Et nunc id) V Caput narrationis hic exprimitur, & post vitam filii nunc consilium de nuptiis init, & subdit tanquam alterã narrationis parté. D Hic reddit quod dixerat, Cõsilium meum cognosces. Id, id est, propter id. S. D Nullũ hic locũ tenet ista particula Id, sed sed planè redundat. Nam si dematur, nihilominus sensus erit perfectus. Sic sæpe particulas infertiunt Latini, quæ nullius sint momenti in locutione. *Vt per falsas nuptias. &c.)* M Apuleius libro sexto sic ait. Luxuria puerilis nuptialibus pedicis colliganda est, & primi impetus iuuentutis freno quodã coërcendi sunt. Flamma sæui amoris parua quidem primo vapore delectat, sed fomento cõsuetudinis exæstuans, totos comburit homines. Et Plautus in Cistellaria dicit, amorem melle ac felle fœcundissimum esse. 130

Vera) V Simulationis duplex est caussa, & altera pars dilemmatis est tantùm expressa. D ἀντίθετον, quia falsa dixit, intulit Vera. B Iuxta illud quod aliàs à Dauo dictum est. Sed si tu negaris ducere, ibi culpam in te transferet. 131

Quem) V Ratio est scelerati Daui. *Manibus pedibúsque)* D Prouerbiale. B Summum S. D seu Extremum conatum significantes dicimus, Manibus pedibúsque, id est, omnibus membris, totis viribus. *Obnixè)* D Cum conatu, instanter contra conantem, B contrà. 134

Magis id) D Id, propter id. *Magis id adeò)* B Adeò pro certè: vt sit, magis propter id certè. *Incommodet)* D Noceat, incommodum afferat. Non enim, inquit, prodest filio amare meretricem. S. D Incõmodare est incõmodum dare, vel ferre. Cicero pro Quintio, Qui nihil alteri scientes incõmodant, nihil ipsis iure incommodi cadere potest. 135

Quapropter?) D Mirè Sosia interrogat, quasi vlla causa sit fallendi dominum. 136

B. Turbatæ mentis aposiopesis & graué pœnam minantis. | *Mala mens, malus ánimus.* quem quidem ego si sénsero. 137

R. al. [Sine]. Sed sæpé. | *Sed quid opus est verbis? [Sin] eueniat (quod volo)* 138

In Pámphilo vt nihil sit mora: restat Chremes, 139

T. Al. [Cui mihi expurgandus] Cui non Qui: quia Cui per Q veteres scripsére. | *[Qui] mihi exorándus [est.] & spero cónfore.* 140

Nunc tuum est officium, has bene vt adsimules nuptias: 141

137 *Mala mens*) Voluntas, est mens, etima ratio. Argumentum à natura, & an aliquis sine causa malus, an ab impulsione. Bfrequẽter fidem afferunt & detrahunt auaritia, ira, crudelitas, seueritas. *Mali*) VCaussa est tum à natura Daui, tum à causa efficiente petita. Nam si mens, vnde proficiscuntur consilia, mala est, non meliora inde spectanda sunt consilia. Contrà ex bona mente non nisi bona prodeunt. RSi arbor mala fuerit, quî possunt fructus esse boni? οὐ γάρ ἐστι δένδρον καλὸν ποιοῦν καρπὸν σαπρὸν, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν ποιοῦν καρπὸν καλόν, quemadmodum in Euangelio ait Christus: vt rectè collegerit Simo, Dauũ nihil nõ perperam, ac secus quàm ipse velit agere, quòd eius mala sit mẽs, malus animus. [illegible] *Quem q. e. si sen.*) D ἀποσιώπησις est grauissimã pœnam ostendentis. Vapta grauiter minitantibus. Subauditur enim Aliquid machinari, probè vlciscar.

138 *Sin eueniat*) Prioris dilemmatis altera pars. BRestitutionem loci huius Erasmo debemus, cuius verba subscribam ex conuiuio Poëtico. Cùm Sine sit minitãtis, nihil hic sequitur quod facit ad minas, proinde suspicor à Poëta scriptum fuisse, Sin eueniat quod volo, vt Sin respondeat ad Si, quod præcessit, Si propter amorem nolit vxorẽ ducere. Proponit enim senex duas partes inter se diuersas, Si Pamphilus ob amorem Glycerii recusat nuptias, erit quod cum illo expostulem: sin illa non recusarit, tum mihi exorandus restat Chremes. Porrò hyperbaton longius fecit interpellatio Sosiæ, & stomachus Simonis in Dauum. MU Sin pro eo quod est, Sed si vt in obscœno carmine. Sin hæc mei te ventris arma laxabunt. Quem locum explicuit Alciatus in Parergis. *Quod volo*) Annotandus est vsus verbi. Volo, hodie paucis cognitus, paucioribus vsitatus. Non enim solùm assensionem significat, sed & desyderiũ. Itaque expono hic, Quod volo, id est, quod summopere cupio. Cic. pro M. Marcello, Maxima sum lætitia affectus, cùm audiui te consulẽ factũ esse, eũmque honorẽ deos tibi fortunare volo. Idem Cornificio, Eãdem rem tibi volo bene & feliciter euenire.

In Pamph. vt n. sit mora) S. D Id est, vt Pamphilus non deneget se vxorem ducturum. Moram autem esse in aliquo, vel per aliquẽ elegans est loquendi modus. Terentius in Adelphis, Neque istic, neque alibi tibi vsquam erit in me mora. Idem, Nunc per hunc nulla est mora.

Confore) D Ab eo quod est Confit, id est, perficitur, futurum tempus infinitiui modi Confore facit, id est, prefectũ iri. Sic in Adelphis, Verùm, quid ego dicã? hoc cõfit quod volo. Confieri, id est, perfici. vnde confectum negotium dicitur, vel confecta res quæ ad plenum perficitur. Virgi. Nunc qua ratione quod instat Cõfieri possit paucis aduerte docebo. ALaurentius dicit Confore & Profore Comicis esse familiaria.

Nunc t. est off.) DHoc ad illud tertium respicit, quod dixit, Et quid facere in hac re te velim. Has bene vt adsimules nuptias: Perterrefacias Dauum. hoc erat tertium de his, quę dicturum se promiserat. *Nunc tuum*) VTertia & postrema huius narrationis pars est, & Sosiæ officiũ describitur. Cæterũ Priscianus in decimooctauo li. Hellenismos ex hac scena annotare voluit. vtpote. Quæ sit rogo, Græcis est, τίς ἄρα ἐστίν: vt, Quàm timeo quorsum euadas, Græcorum phrasis est, [illegible]: vt, Qui id facias illi, qui dederit damnũ aut malum? Græci sic efferunt, [illegible]. & sic quis plerasque Latinas locutiones cum Græcorum dialectis conferret: dici nequit quantum fructus ex mutua collatione quis faceret. *Nunc t. est off.*) S. D Tuæ scilicet partes, tuũ munus, oportet te id facere. Cicero, Bruti erit officium, occurrere ei. *Adsimules*) DHoc est vnum verbum Adsimules, quod dixit, Quin tu vno verbo dic, quid est quod me velis. S. D Adsimulare dicimur, quod non est. Cic. in Verr. Act. IIII. Literæ, lituræque omnes adsimulatæ, expressæ, de tabulis in libros transferuntur. Idem pro Cælio, Is multos fortes viros specie quadam adsimulatæ familiaritatis tenebat.

142 chmp *Perterrefácias Dauum: obséruesfilium,*
143 2 Tafi *Quid agat, quid cũ illo consilij captet.* SO. *sat est:*
144 ĭ fp *Curâbo, eâmus iam nunc intró.* SI. *I præ, sequar.*

142 *Perterrefacias*) D Venustè & Poëticè. *Obserues f.*) Obseruatio in duabus rebus est, in obsequio, & speculando. D Seruius in 4 Georgicon. Obseruare est callidè aduertere.

143 *Quid cum illo consil. captet*) 1. D Captare, vel capere consilium, est consilii rationem inire. 1 t dicimus capere consilium rei alicuius, vel de re aliqua, vel à re aliqua. Cicero ad Att. IIII. Quid consilii de omni statu nostro capiamus te absente, nescimus. Idem in Vert. Act. sext. Capit consilium de amicorum, & propinquorum sententia, non adesse ad iudicium. Idem cõtra Rull. Neq; enim cõcionandi potestas erat cuiquã, nec consilii capiẽdi publici.

144 *Curabo*) D Vt coquus. & suprà sic, Neinpe vt curétur rectè hæc. *I præ*) Figura ἀναστροφὴ, quod nos Præl. dicimus. a Præ hîc antè significat. Priscian. Prosam, inquit, orationem scribentes, rarius præpostere profesunt præpositiones. I præ, Anastrophe est.

ACT. I. SCEN. II.

ARGVMENTVM. D Narratione iam habita persona Sosiæ non erat necessaria. ergo substitui senex, per quem agenda sunt reliqua R Eiusdem iam institutum consilium, P quod de celandis nuptiis ceperat, R exequi parat) admiranda hîc exprimitur prudẽtia atque sagacitas: qui (postquàm Daui timere sensit, vbi nuptias futuras esse audiuit) est subodoratus, & probabili verisimilique coniectura assecutus, V imò post multam ratiocinationẽ, tandem aliquando per asseuerationem colligit, filium nolle ducere vxorem: K non ignarus videlicet, omnia communi inter ipsos consilio agi, eadémque omnia eos & velle, & nolle. V Quæ pars velut fundamentũ est futuræ consultationis & contentionis D Certus verò ad hoc inducitur Simo, vt magis perturbetur inopinata consensione Pamphili ad ducendam vxorem, & præterea nihil agat cum Chremete de tradenda filia, cõfirmandísque nuptiis. B Hic igitur filii amorem, 1 de filióque Daui animum 8 explorat pater. simulat futuras nuptias, 1 terret Dauum, 3 eique pistrinũ interminatur, si quid fallaciæ in ipsis conatus fuerit nuptiis. M Cæterùm humani ingenii ac prudentiæ coniecturam in re ciuili nõ sufficere ad veritatem dispiciendam hæc scena declarat: & serui non stolidi, sed versuti calliditas exprimitur, qui rem omnem pro captu seruilis ingenii ac rationis considerat, & ratiocinatur ne incautus opprimatur: & patris nimia indulgentia erga filios, ac negligentia in illorum educatione describitur. Duo hęc illorum malorum causæ sunt, quæ facilè emendantur. Et patrem decet in primis ita filiũ instituere, vt se ac patria dignus adolescat. Plato in eo Dialogo qui Theages de sapientia inscribitur, sic ait, Non enim hactenus cognoui, cui rei maiorem diligentiam quisquis mentẽ habet, adhibere debet, quàm vt filiũ optimum reddat. V *Erluca.* 1 Matrimoniũ, vtilissimum est amatoribus remedium. 2 Domestica exempla sunt admodum perniciosa. Est enim talis pædagogia peste pestilentior. 3 Improbis seruis & immorigeris sua est pœna.

a Versuum genera. Septimus & octauus sunt trochaici tetrametri catalectici. Reliqui omnes iambici acatalectici, iique triplices: nam quintus est dimeter. senarij sex, nempe tres primi, ac vicesimusquintus cum duobus sequentibus. reliqui quadrati.

SIMO. DAVVS.

1 dimp NON *dúbium est, quin vxôrem nolit filius:* — Spargitur res in personas, & initurũ cõsilium exequitur.

1 *Non dub. est, &c. Ita Dauũ m. t. fers.*) B Ab adiunctis ratiocinatur senex. Adiuncta dicũtur quæ adeò inter se finitiua sunt, vt si vnum existat, alterũ quoque existere necesse sit: vt amor, & pallor. Omnis pallet amans. Ab adiunctis ita licebit argumentari: Amat, igitur sollicitus est. Huius loci meminit & Rodolphus Agricola, capite de contingentibus lib. 1. Dialecticæ inuentionis. Illa, inquit, contingentia nostri sunt negotii, quæ velut indagine vestigiisque quibusdam ad ipsam rem nos possunt perducere. Cuiusmodi sunt, vel vnius efficientis facta, vel subiecti vnius adiacentia, quæ in eodem sunt loco vel tempore, vel quomodolibet aliquid cõmune inter se habent, quo de vno possit in aliud fieri transitio. Apud Quintilianum itaque in Mathematico, Vir fortis hoc ipsum quod fortiter fecit, in argumentum affert futuri parricidii: quoniam vtraque ait, opus esse impetus & furoris cuiusdam: vt ambo vnius animi possint videri. Terentius quoque, Non du-

L. Signũ ex adiunctis. G. ipse: E dixit. R. futur' esse, vel futura esse.

* *Ita Dauum modo timêre sensi, vbi núptias*
Futúras esse audiuit. sed ipse exit foras.
D. *Mirâbar, hoc si sic abîret. & heri semper lénitas*
Verêbar quorsum euáderet:
Qui postquàm audíerat nõ datũ iri filio vxôrẽ suo,
Nunquam cŭiquam nostrum verbum fecit,
neque id ægrè tulit.

blum est, inquit, quin vxorem nolit filius, Ita Dauum modò timere sensi. Nam quid per se timor Daui ad nuptias filii, nisi id esset quod omnia communi inter ipsos consilio agerentur, & eadem omnia vellent atque nollent? *Quin vx. nolit*) Quin pro quód.

Ita D. m.) Ita pro adeò hîc positum videtur: vt & illic, Dii te eradicent: Ita me miserã territas. P Nõ recessit de loco senex: Sensi ergo Modò, id est, antè quàm eum Sosia loqui cœpissem. *Ita D. m. t. sensi*) Argumẽtum quòd suprà ab eo quod nostri faciunt. & Dauus nõ rectè scribitur, Dauos scribendum, quòd nulla litera vocalis geminata vnam syllabã facit. Sed quia ambiguitas vitãda est nominatiui singularis & accusatiui pluralis: necessariò pro hac regula, digamma vtimur, & scribimus DaFus, serFus, corFus.

Mirabar) L Sermocinatio Daui deprehẽso senis consilio. V Est quodã modo διαλογισμός. Miratur enim cur herus, præsertim in seruos suos sit lenior. & hîc est propositio. R Vide serui astutiam, qua domini consilium deprehendit: & illud præterea vide, quid faciat cũ scientia malefactorum. Neque verò hîc Dauus de nimia patris in Pamphilum lenitate indulgentiáque loquitur, vt quidam sentire videtur, qui quidem in margine hæc verba adiecit, Magna lenitas parentum filios corrumpit. Sed illam hîc intelliges lenitatem Simonis, qua postquàm audierat non datum iri filio suo vxorem, nunquam cuiquam seruorum verbum fecit, neque id egrè ferre visus est. Hæc autem nimia senis lenitas, vehemẽtis alioqui atq; iracundi, valde Dauo suspecta est, qui non temere herũ præter naturã suã tam lenem esse, aut lenitatẽ certè tam diu simulare credit: propterea cõiecturam suam subiicit, qua quid sibi velit illa senis insolita antè maximéq; eius aliena ingenio, lenitas intelligere atq; assequi videtur, id voluit, inquiens, nos sic nec opinantes duci falso gaudio, Sperãres iam amoto metu, intereà oscitantes opprimi. Ne esset spatiũ cogitãdi ad disturbãdas nuptias. D Hic locus est in quo Dauus insinuatur spectatoribus multa gesturus.

Si sic) Sic, pro leuiter & negligenter, quod Græci αὔτως dicunt. significat autem αὔτως sic: & est de his quæ adiuuanda gestu sunt: vt Tantillum puerum: &, Huius non faciam.

Abiret) S. D Nota est abeundi propria significatio. Translata verò istiusmodi est, vt ponatur pro cessare, euanescere, vel sedari. Quare hunc Terẽtii locum possumus ita exponere: Mirabar, hoc si sic abiret: id est, mirabar hoc si sic euanesceret. Cicero ad Att. xv. Ad summam, nõ possunt isti hæc sic abire. Idẽ de Finib. Hoc fortasse non poterit sic abire.

Heri sempe lenitas) B Cùm Dauus recusatione nuptiarum, videret Simonẽ nihil omnino commotum, suspicabatur, id quod erat, lenitatem illam non veram, sed simulatam esse. *Lenitas*) D Clementia, facilitas. cui contraria, asperitas & difficultas. An Semper lenitas, vt sit, ἀεὶ? Lucretius, Semper florentis honoris. B Hyphen, hoc est, duarum vocum, in vnam coitionem esse Pontanus ait, in opere de aspiratione huius nota est lineola repanda. *Semper lenitas*) D Ac per hoc simulata vsque nunc lenitas: nam nemo in diuersis actibus semper lenis est: nisi fortè fictus assimulator & callidus. *Semper lenitas*) Sine differentia est importuna lenitas. B Semper, pro perpetua.

5 *Quorsum euaderet*) D Ad quam partem erũperet. Et euadere, est per quancunque difficultatem ad aliquid peruenire. *Quorsum euad.*) S. D Hoc est, quem exitum, & finem haberet. Suprà similis est locutio, vbi dicit Sosia, Quàm timeo, quorsum euadas. Non magis autem creber est is euadendi vsus apud Terentium, quàm apud Ciceronem: vt ad Att. ix. Vt anteà videamus, hoc quorsum euadat. Idem ad Att. xiiii. Nihil antè de profectione constituam, quàm ista quò euasura sint, videro. Idem ad Att. xvi. Tu quidem & prudenter, & amicè suades, vt in iis locis sim potissimùm, quoad audiamus hæc, quæ commota sunt, quorsum euadant.

6 *Qui postquàm*) V Confirmat ab insolita æquanimitate, cuius signa sunt, quia non expostulat, quia non grauato animo fert.

7 *Verbum f.*) D Non dixit litigium, aut rixam: sed Verbum. istæ exiguitates asseuerationes

8 Lbibst- S. *At nunc faciet: neque, vt opinor, sine tuo magno malo.*

9 dfdssst D. *Id voluit, nos sic nec opinanteis duci falso gaudio,*

10 ssbaiss *Speranteis iam amoto metu, interea oscitantes opprimi,* Callida Daui suspicio.

11 facssst- *Ne esset spatium cogitandi ad disturbandas nuptias.*

12 ssdbdsp * *Astute.* S. *carnufex quæ loquitur!* D. *herus est, neque præuideram.* *I. Subiecta in fine ironia.

tiones dicuntur. & cum pronuntiatione: vt intelligatur, ne verbum quidem. S·D Verbum, vel verba facere, tritus est loquēdi modus, pro loqui. Dicimus autem, verba facere alicui, vel cum aliquo de re aliqua: id est, sermonem habere. Verba autem facere alicui, non ita admodum vsitatum est loquendi genus. Cicero ad Att. II. Multa feci verba de toto furore, latrociniôque P. Clodii. *Neque id a. t.*) D Hoc est semper lenitas.

8 *Faciet*) Subaudiendum Verbum. Et est Faciet, persona tertia pro prima. *Faciet*) Id est, irascetur, denuntiabit, loquetur. *Sine t. m. m.*) Id est, comminabitur tibi, & minas contemnes, vt ad pœnas peruenias.

9 *Id voluit*) V Caussa impulsiua lenitatis est. Nam securos opprimere affectat, ne nuptiæ disturbentur. Verùm securitatis hîc est notatio, quia nihil opinantur aut suspicantur, quia gaudio ducuntur, quia sperant, quia nihil metuunt, quia oscitant. Hos igitur opprimere haud difficile est. Plæraque vero ἐνδιαμεταυτῶς dicta sunt: gaudent, dum nihil suspicentur: sperant, cùm metus amotus sit. Verùm in oscitatione immodica securitas significatur. *Id v.*) D Aut absolutè accipiendū Id: aut id, quo modo Sic, demonstratio est, vt magis gestu, quàm sensu intelligatur, vt suprà diximus. *Nec opinantes*) ὑφέν. S·D Notum satis est doctis apud antiquos nec, pro non, crebrò poni solitum: quod etiam in quibusdam dictionibus vsu inualuit: vt apud Ciceronem Lib. III. de leg. Senatori, qui nec adesit, aut causa, aut culpa esto: id est, qui non aderit. Sed hæc loquendi forma familiaris est opinanti, aut opinato, ita vt dicatur nec opinans pro non opinanti: nec opinatū pro non opinato: nec opinato, pro exinopinato. Cicero, Nec opinantes mors opprimit. Idem Off. II. Admirantur, si perspiciunt nec opinata quidem bona. Idem de Finib. Quòd cùm accidisset, vt alter alterum nec opinato videremus, surrexit statim. *Duci f. g.*) Duci idem est, quòd oblectari, vel teneri: vt, duci gloria, honore, ludis, oratione alicuius. Cicero ad Quintum fratrem, Ipse puer magis illo declamatorio genere duci, & delectari videtur. Idē, Ludis oblectamur, & ducimur. D Ducere est expectatione longi temporis malum prolatare. Vel induci vt feras in retia. *Falso g.*) Velut ex ira, & vitæ senis iracundia.

Speranteis) L Id est, securos, nomen, non 10 participium. *Amoto m.*) D Ista singula sunt. & Amoto metu, sic dixit, quasi metus sit corpus brutum, quod cum molimine mouetur. S·D Pro metum amouere, dicit Cicero metum abstergere, aut depellere, vel deiicere. In orat pro Sest. Qui primus post meū discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Idem Fam. XI. Si timidus essem, tamē ista epistola mihi omnem metum abstersisses. *Oscitantes*) D Oscitatio est animi otium & securitas, dictum ab ore ciendo, id est commouēdo. Oscitantes, securi, vel nihil prouidentes.

Ne esset sp. c.) S·D Id est, tempus. Spatium 11 enim temporis est, & loci. Cicero Famil. XI. Mihi si spatium fuerit in Tusculanum ante Nonas veniendi, istic te videbo. *Cogitandi ad d.*) D Miranda locutio: vt si dicas, Cogitat ad dicendum. *Ad dist. n.*) S·D Disturbare propriè est demoliri: vnde disturbare statuam, parietes, ædificium, domū, porticum. Nōnihil verò interdum trāslationis habet: & ponitur pro peruertere: vnde dicimus disturbare nuptias, rem, iudicium, societatem: Cicero Famil. XI. Cùm quidam de Collegis nostris curationem ligurirent, disturbaui rem, totámq; vobis integram reseruaui. Idem pro Rosc. Amerino, qui fidem lædit, quantum in ipso est, disturbat vitæ societatem.

Astutè) D Hoc & gestu & vultu seruili, 12 & cum agitatione capitis dixit. *Carnifex*) Aut excarnificans dominum aut ipse dignus carnifice, vt caro fiat, id est lanietur: Lucilius, —Carcer vix carcere dignus. B Carnifex Dauus, qui instar carnificis cruciat, & lacerat

qu*hec.*

* L. Negantis Interrogatio.
* L. Ironica reiectio dissimulantis.

Agis, id est, audis: Donatus. Alii pro facis, poni contendunt.

Indulgentia patris.

S. *Daue.* D. *hem, quid est?* S. *ehodum ad me.* D. *quid** { ſiaſdſsl ſiaſ
hic volt? S. *quid ais?* D. **qua de re?* S. *rogas?*
Meum gnatum rumor est amare. D. ** id populus* { ſliidſſp ſ
curat scilicet.
S. *Hoccine agis, an non?* D. *ego verò istuc.* S. *sed nunc* ſidſſdſp
ea me exquirere,
Iniqui patris est. [nam quod] antehac fecit, nihil ad ſdſiſdſp
me attinet. D. [nam quæ] ſiſiſdſp.

animum Simonis. *Neque præuideram*) D Prævidentia duplex est: aut enim animo, aut oculis præuidemus.

13 *[Ehem]*) Quasi correptio totius corporis. *Ehodum*) Nutus est, intentionem animaduersionémque deposcens eius cum quo vult loqui. B Modo vocantis est, aliquando intentionem audientis exposcit: vt, ehodum dic mihi. *[Ehodum]*) D Dum παρέλκον est hoc loco. *Quid hic volt?*) More seruili, & vernali gestu. sic enim vocati à domini, secum vultuosè agunt. *Qua de re?*) Negantis vim habet hæc interrogatio. plus est enim Qua de re, quam nihil. *Rogas?*) Hoc cum interrogatione indignantis.

14 *[Meum gnatum rumor est amare]*) V Percunctatoria est oratio, cuius propositio est subdola, & nonnihil ambigua. Præmoliendo enim viam sibi herus sternit. Seruum enim astutum sic circumuenire affectat. I Mirè apud seruũ dissimulat, id quod iam probauit. K nempe amare Pamphilum: & grauiter, constantérq. senex nondum se fatetur credere, nec verum scire, ne amittat vim vindicaturi, si resciuerit. K Hæc ille Salomon, Omnia, inquit, facit callidus cum iudicio: fatuus stultitiam prodit. B Prothesis est: Gnatum pro natum. *Id p. c. scil.*) V ἀντίφρασις & μυκτηρισμός est, quasi populo non alia, eáq. grauiora essent negotia. D Quia rumigeratio populi est, sed hoc auersus ab illo contumaciter. Sic Virgilius, Scilicet is superis labor est. Scilicet, semper εἰρωνικῶς ponitur. B Erasmus in commẽtario de copia verborũ. Nõ ista curat populus. Id populus curat scilicet. Hic per ironiam, inquit, commutata est sermonis facies. Valla. 2 lib. cap. vlti. Scilicet & videlicet, inquit, videntur idem significare quod ecce. sed vsum habent, & præcipuè per amaritudinem quandam cum risu permistam.

15 *Hoccine agis, an non?*) Agis, id est audis. MU q. d. aduertisne animũ ad ea quæ à me dicuntur, an non? Alibi sic, Hoc age amabo. Plautus, Vos hoc agite. Spectat pronuntians, simul demõstratiue, veluti aurem suã tangẽs. S. D Agis nõ hic ponitur pro audis, vt quidã volũt: sed pro facis. Quasi diceret Simo. Túne facis, Daue, MU Túne in causa es, vt filius meus amet, an non? Quam interpretationem si recipias, Daui legenda erit cum interrogatione respõsio. Donati expositio mihi quidem magis arridet. *Istuc*) D Deest Ago, vel audio. *Sed nunc*) V ἀποσιώπησις & interrogationis sollicitæ causa est à decoro patris.

16 *Iniqui patris est*) D Iniqui est, si nunc velim quærere actus liberos adolescentis. MU Ironia est. significat enim non esse iniqui patris, cùm tam multa permiserit, tandem sub ipsas nuptias in filii mores anquirere. *Nam quod*) V ἀνθυποφορά per concessionẽ. indulsi quidem adolescenti, sed nunc alia est vita. alii quoque sint mores. Sũt enim singulis ętatum gradibus sua decora apud Aristotelem & Ciceronem. *Nam quæ antehac fecit*) D Pro ante hæc, consuetudine magis, quàm ratione dicitur. *Nihil ad me att.*) Id agit vt superius consiliũ se seruare ostendat. R Imò verò ad te maximè id attinet, Simo, quòd antehac fecit gnatus. Vtinam autem hoc ipso in errore non etiam versaretur multò maxima pars Christianorũ. M Hæc sententia non quocunque patre digna est, sed illo qui sua indulgentia pariter & negligẽtia filium errare sinit, & ita labi, vt suæ inprudentiæ tandem det pœnas. ac filiorũ delictis torqueatur. Plato in secundo de Legibus loquẽs de vitæ puerorum disciplina, sic ait, Disciplinam appello virtutẽ, quæ primò pueris vel iuuentibus aduenit, si voluptas & amor, dolórque & odiũ rectè in animos influãt, antequã ratione moueantur, & ratione deinde præsente rationi consentiant, propter superiorũ bonorum morum consuetudinem. In sexto sic ait, Hominem, mansuetum animal esse dicimus. Certè si cum natura felici rectam quoq. disciplinam fuerit assecutus, diuinum animal & mansuetum efficietur. Sin verò aut nõ satis, aut nõ bene fuerit educatus, ferocissimum omnium quæ in terris nascuntur, animal redditur: quamobrem non debet legumlator summopere necessariam pueritiæ educationẽ postponere. sed operam dare in primis,

17 rbſidiſp *Dum tempus ad eam rem tulit, ſiui, ánimum vt explêret ſuum.*

18 ſiaſdſſp *Nũc ſhac dies, ſáliá vitã adfert, álios mores póſtulat.*

19 ſiſſidſp *Dèhinc póſtulo, ſſiue æquum eſt, ſte oro Daue, vt rédeat iam in viam.*

20 ſiddiſi D. *ſHoc quid ſit.* ſs. *omnes qui amant, gráuiter ſibi dari vxôrem ferunt.*

21 iſſſrbſp D. *Ita aiunt.* s. *iam ſi quis magiſtrum cepit ad eam rem improbum,*

D. ſhic dies].
B. Locus Rhetoricus à tempore.
R. [ſiue æqu. m'ſi.] Al. [& ſi æquum eſt.] tum in [ſi] nihil elidendum ſiſidſp.
R. i in [qui] non eliditur, ſed corripitur.
Go. [Quid lo. ſ] ſſauiſi. D. [Ho. quid ſit?] interrogantis.

mis, vt optimus vir eligatur, qui pueris educandis præſit. Idem in tertio de Rep. ſic ait, Quapropter ipſis principibus & primò & maximè deus præcepit, vt nullius rei maiorem curam cuſtodiámq; ſuſcipiant, quàm filiorũ.

17 *Dum t. ad e. r. t.)* D Abſolutè, & deeſt Se:vt ſit, dum tempus ſe præbuit: quia ſuprà dixit, Tutè his rebus finem præſcripſti pater. *Sini, a. vt ex. ſ.)* Mira ratio cur ſiuerit, Vt & hoc quod permiſit, ad bonum permiſerit, non ad luxuriã. Siui autem diſtingue. eſt autem Siui modò. permiſi. ceſſaui. Siui antiquè. Aliter in Adelphis, Non ſiuit egeſtas facere hæc nos. B Vide excuſari tempore amorem in adoleſcentibus. R Hæc illa eſt, tantopere ab optimis quibuſque damnata, & conuitiis proſciſſa parentum indulgẽtia: hæc mollis illa educatio, quæ corrumpit optimæ quoque, ac generoſiſſimæ indolis pueros. Ergo etiam pretium ob ſtultitiam fert Simo. Sic pleriſque omnibus vſu venit, qui nimia indulgentia liberorum ingenia, alioqui non omnino peſſima, corrumpunt, vt poſteà eos habeant minùs morigeros, minúſque tractabiles, vt haud temere vnquàm poſteà ad bonam eos frugem reuocare, reducerèque poſſint. Suapte natura iuuentus ſatis procliuis eſt ad peſſima quæque vt nihil opus ſit ſeuerioris in filios diſciplinæ habenas laxare, eorúmque delicta conniuentibus oculis tranſmittere, ac diſſimulare.

18 *Nunc hac dies)* MU Dies maſculino genere ſignificat certam temporis partem: in fœminino verò tempus indefinitum. Author Aſconius. Poëtæ hoc non obſeruant. Ouid. Nec tamen eſt ſolito tardior orta dies. Verg. Iámque dies infanda aderat. *Nunc hic d. a. v. adf.)* D Hoc eſt, rectè, & ſeuerè, & inexorabiliter denuntiat. Aliam vitam, pro diuerſam & contrariam. ſic & Virg. Diis aliter viſum eſt.

19 *Dehinc)* V Petitoria eſt. in qua ſic proponit: Tuo ô Daue conſilio filius in viã redeat. Oportuit autem patrem priùs cautiorem fuiſſe, ne in naſſam, illectus adeò ſit, vt exeundi via non pateat. Redire autem in viam prouerbialis eſt locutio. *Sine æquum eſt)* D ἀποδιόρθωσις. L Ironica correctio. *Te oro Daue)* D Grauius illud fecit, nomine appellãdo. R In vi. Æneid. Seruius ait; Maior ad impetrandũ vis eſt, eum rogare cui poſſit iubere. *Vagu. in v.)* D Prouerbiale. Iam modò tarditati. eſt ſignum. & In viam dixit, quaſi qui deuius ſit, & errarit à recta via. R At cur antè hoc vnum non curarat Simo, ne de via Pamphilus exorbitaret? quod verendum omnino erat, cùm verſaretur inter improbos, quorum conſuetudo aſſidua non poteſt nõ corrumpere optima quæque ingenia. vſque adeò, vt ipſe etiã antè miratus ſit Simo, filium ſuum non corrumpi, neque ad nequitiam adduci prauorũ ſodalium commercio: tametſi ipſum ſua in hoc fefellit opinio, vt fruſtra miratum eſſe ſummo ſuo cum dolore tandem ſit ſenſurus. Eraſmus, In naſſam, inquit, facilis illapſus eſt, ſed exitus difficilis: ſic decliue iter in vitia, reditus ad meliorem frugem non perinde facilis. S. D Duæ ſunt inſigniores loquendi formæ à viæ tranſlatione ductæ: ſcilicet in viam reducere, & in viam redire. Eſt autem in viam reducere, idem quod ab errore reuocare. Et in viam redire, eſt ad ſanitatem redire, reſipiſcere. Pro quo dicit Cicero, ad frugẽ bonam ſe recipere. In Oratione pro Cælio, Equidem, inquit, multos vidi in hac ciuitate, qui totam adoleſcentiam voluptatibus dediſſent, emerſiſſe aliquando, & ſe ad frugem bonam, vt dicitur recepiſſe.

Hoc quid ſit) L Perſtat in diſſimulatione 20 Dauus: & ſubaudiendum Non intelligo. *Hoc quid ſit)* D ἔλλειψις, deeſt enim Quæris. *Omnes)* V Conceſſio eſt difficultatis triplici ratione per occupationem. Vult nunc eſſe ſollicitus atque prudens, tum propter affectum amatorum, qui ferè μετέωροι ſunt, tum propter improbi magiſtri acceſſionem, tum propter ægrotum animum, atque ita flexibilem.

Ita aiunt) D Hæc credunt & loquuntur 21 vniuerſi. & eſt trepida confeſsio, & quaſi inuiti reſponſio: vt in Heautont. Ita credo: mo-

nente

Ipsum animum ægrotum ad deteriorem partem plerunque applicat.

D. *Non hercle intellego.* S. *non? hem.* D. *non:* DAVVS SVM, NON OEDIPVS.

Adagium. Oedipus enim solus Sphingis ænigma soluit.

S. *Nempe ergo apertè vis, quæ restant, me loqui.* D. *sanè quidem.*

nente patre filium. *Tum si quis magistrum*) μεταφορικῶς, an quia & pædagogus est magister? vt Geta in Phormione, Me filiis Relinquunt quasi magistrum. S.D Magister variè à Latinis ponitur: sed tamen si vno verbo propriam huius vocis significationem habere velis, dicitur generaliter magister, cuius authoritatem, & exemplum in re quauis sequimur: vel cui præcipua rerum cura incumbit. Hinc magistros pagorum, societatum, vicorum, & collegiorum appellant, qui pagis, vicis, societatibus, collegiisque præsunt. Dictos magistros vult Festus, quòd cæteris magis possint: vel quòd magis, quàm cæteri diligentiam, & solicitudinē rebus, quibus præsunt, debent. Et proxima nostra interpretatione scinditur hoc nomen in multa. Interdum enim ponitur pro præceptore, vel doctore artium. In qua significatione persæpe translatè ponitur, egrediturque personam: vt cùm dicimus vsum esse optimum magistrum: stylum optimum magistrum dicendi: timorē magistrū esse nō diuturni officii: vitā rusticā magistram esse parsimoniæ, & iustitiæ: historiā magistrā vitæ. Vulgaris ea est magistri significatio. Aliquando verò pro eo ponitur, non qui nos disciplinam docet, aut arte instruit: sed quem in re aliqua imitamur. Cicero Familiarium vndecimo, Plura scribere nō debeo præsertim ad te, quo magistro breuitatis vti cogito. id est, cuius breuitatem in scribendo sequi volo. Ibidem, Breuitatem secutus sum te magistro. Vsu paulò rariore est, & venustiore hoc nomen, cùm pro eo ponitur qui rei alicui præest, vel cuius præcipua est authoritas in re aliqua. Vnde vocamus magistrū societatis, vel rei alius, qui illi rei præfectus est. Hinc quoque dicuntur magistri equitum, vel magistri scripturæ. Hic verò obserua, elegans esse, quod dicit Terent. magistrum capere ad rem aliquam, pro alicuius ductu, & opera vti ad rem aliquam. *Ad eam rem*) D Id est, super eam rem, hoc est, super amorem. *Improbum*) M Quoniam nihil quod animos dubios, & in prauitatē inclinatos magis præcipitet, quàm malorū vitorū conuersatio, & improborū magistrorum persuasiones: quos Plato in eo Dialogo, qui Sophista inscribitur, nō præceptores, sed seductores ac præstigiatores appellat, his verbis, Seductores quasi præstigiis quibusdam vtentes, adolescentulos procul à veritate rerum adhuc existentes decipiunt. Seneca, Facile est teneros adhuc componere animos. Difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creuerunt.

Animum ægrotum) D Pro ægro. nam animus æger, corpus ægrotum. a Stoici cupiditates animi morbos appellant: secundū quos, iudicio meo, Terentius animum ægrotum vocat, amoris morbo laborantem. *Animum ad deteriorem partem applicat*) S.D Vide quæ suprà tradidimus de simili loquendi genere, scilicet animum ad aliquid appellere. Illic quidem reperies, quæ hoc loco dici possent. Appellere enim & applicare neque significatione neque vsu differunt, sed planè re omni conueniunt.

Hem) D Interiectio est irascentis, L aut indignātis. *Dauus sum, non Oed.*) Sumptum ab Oedipi fabula, & in prouerbium abiit. V Ratio est, cur non intelligat, quia Dauus sum & non Oepidus, vt qui Sphingis ænigma soluere, vt est in prouerbio, potuit. Et hic locus, aut ἀπρεπὲς est à decoro seruili. D Multiplex contumelia. potest enim senem quasi sphingem dixisse, id est, deformem, monstriq; similem. potest etiam inhumanum & ferum, vt sphinx. Potest per Oedipum se vltorem promittere futurum, atque oppressorem sapientiæ senis. & facetè se negauit Oedipū, vt senem sphinga esse confirmet, non Oedipū. Imitationum duo sunt genera. quandam necessitas, quandam introducit voluntas. Oedipus, si Latinè pronunties, genitiuus Oedipi faciet: si Græcè, Oedipodis. B Parœmiographus sic annotauit, Oepidi ingenium scitè proponendis simul & dissoluendis ænigmatum scyrpis, nobilitatum est. propter dissoluta problemata, adeò vt in prouerbium abierit eius nominis appellatio, velut apud Terent. in And. Seruus dissimulans se intelligere quod herus dixerat, Dauus, inquit, sum nō Oedipus. Torqueri poterit in eos qui de industria loquuntur obscuriùs.

Apertè loqui) V Alius locus ex ioco penè per contrarium. Hic enim herus post verba

verbesa

25 ssbss S. Si sensero hódie quicquam in his te nuptijs — F. Aliter [his ce]. ssbsii.

26 ssssp Fallácia conári, quo fiant minús:

27 ssassp Aut velle in ea re ostendere, quàm sis cállidus:

28 dsssp Verbéribus cæsum te in pistrinum Daue dedam vs-
que ad necem,

29 { cssbsp / s } Ea lege, atque ómine, vt si te inde exémerim, ego
pro te molam.

30 asidss [Quid, hoc intellêxtin'?] an nondum étiam ne hoc
quidem? D. immo cállide: — Aliàs [Quid hoc? intellextin'?] Ali. [Quid hoc intellextin'?] c Csidsss: vel elidit d in [Quid]. ssidsss.

31 { aidiadcp / aidisds } Ita apértè ipsam rem modò locútus, nihil circuitióne
vsus es.] — Circuiti dactylus: vt ex cui fiat vnica syllaba, eaq; breuis. ᴬ malim vt ex tio fiat vna longa. D. Al. [vsor es.]

verbera comminatur. *Sanè*) ᴰValidè: quia qui sanus, & validus est. ᵛ Pœna autem seruilis est, & δουλεία, & in seruitutem pistrini perpetuam adiudicatio.

25 *Si sensero*) ᴬ Comminatio & fit pronũtiatio, vt in singulis verbis ardeãt minæ. *Hodie*) Nõ ad tẽpus non plenum, sed ad comminationẽ refertur: vt Virg. -Nunquã omnes hodie moriemur inulti. Et dies pro nocte accipitur: vt hoc ipsum. -Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

26 *Quo fiant minus*) Quo minùs, hoc est, quo impeditiús.

28 *Verb. c. te in pistr. Daue*) Vult in pronomine & nomine exagitare comminatione seruum, ne quid relinquat iracundiæ. ᴮ Irascentis est, proprio vti nomine. Sic & Virg. in 1. Ænei. Vestras Eure domos. *In pistrinum*) Seruius Grammaticus dicit apud priscos molarum vsum non fuisse. fruges enim torrebant, & deinde in pilis pinsebant. Ex quo more Virg. in 1. Ænei. scriptum reliquit, Et torrere parant flammis, & frangere saxo. Molas posteà inuentas legimus asinarias quasdam, trusatiles alias, quæ hominum opera versabantur, non sine ingenti labore ac virium fatigatione. Vnde factum est, vt Pistrinum pro loco fatigationis pleno, & pro negotio operoso ac molesto, viresque conficiẽte ponatur. Aquariarum autem molarum loca, quibus vtimur hodie Louanii, & in quibusdam aliis Brabantiæ oppidis moletrinas appellare possumus. *Dedam*) Pro in perpetuum dabo. ᴰNam Dare, est quod repetas: Dédere est ad perpetuum. Damus, & amicis: Dedimus, tantùm hostibus.

29 *Ea lege atque om.*) ᵛ Exaggerat pœnam à perpetuitate. ᴰLege, ad homines: Omine, ad rem diuinam refertur: id est, firmamentõ per humana & diuina. Omen autẽ est quicquid ore dicitur. Et bene Lege atq; omine, quia leges auspiciis seruatis ferebantur. Ergo sic intellige, quasi dixerit, Ea lege & cõditione: & antiqui auspicatò omnia faciebant, quæ rata esse vellent. S. ᴰEst itaque Ea lege, atque omine, idem quod ea conditione, eo pacto: & eo sacramento dicto, vel iuiurãdo dato, vel ea imprecatione facta. ᴹ Cic. libr. 1. de Diuinatione sic ait, Neque solùm deorum voces Pythagorei obseruauerunt, sed etiam hominum, quæ vocãt omina, quæ maiores nostri, quia valere censebant, idcirco omnibus rebus agendis; quod bonum felix fortunatúmque esset. precabantur, rebúsque diuinis, quæ publicè fierent, vt fauerent linguis, imperabant. Quod Seneca loquens de vita beata, sic interpretatur: Quoties mentio sacrarum literarum interuenit. fauete linguis. Hoc verbo non, vt plerique existimant, abstrahitur, sed imperatur silentium, vt ritè possit peragi sacrum nulla mala voce vel ore obstrepente. ᴮ Apud Valeriũ caput est de Ominibus lib. 1. *Ego pro te molam*) Pro molere, versare molam Budæus dixit in annotationibus.

Quid hoc) ᵛ Hic iocus aliquantulum amatulentus ex priori est natus, tã à re, quàm à verbis per amphibologiam ductus: iam callidè intelligit, iam apertè cuncta dicta sunt. 30
An nondum etiam) ᴰQuattuor παρέλκον, quia abundat Etiam.

Ipsam rem) Id est, voluntatem suam: aut 31
interminationem suam: hoc est, pistrinum & pœnas seruiles. *Nihil*) Pro non. *Circuitione*) periphrasi. ᴮ Græci Periphrasin, nos Circuitionem dicimus. Euersor Carthaginis pro Scipione, circuitio est, quam non intelligas, nisi vel priùs audieris, vel legeris à Scipione deletam carthaginem. *Nihil circ. vsus es*) S. ᴰPro, nullis verborum inuolucris vsus es.

h

D.[edico] G & tum vel creticus loco ſexto vel in [ſed] eliditur vltima.
Go.[neque tu hoc], Alii [néue tu id]. dbſſdſsi : vel bbſadſsl, eliſa d in [id].

S. Vbi vis faciliùs paſſus ſim, quàm in hac re, me delúdier. abſſſſp 32

D. Bona verba quæſo. S. irrídes? nihil me fallis. ſed dico tibi, {aiſaſſſ / aiſſ} 33

Ne témere fácias. [neque tu haud] dicas tibi non prædíctum: Caue. dbdſdſſ 34

ſed planè rem enunciaſti, & expreſſiſti.

32 *Vbi vis faciliùs*) D Admonitio. Cicero, Nõ eſt in hac cauſa peccandi locus vllus. *Delúdier*) L Paragoge.

33 *Bona v. q.*) L Hic ἐπιτίμησις eſt εὐφημισμός. quaſi dicat, meliora loquere, rogo te. Ergo cum admonitione, Bona verba, inquit, rogo. V Græcorum eſt εὐφήμει, deſine malè loqui, meliùs ominare, B bene ominata loquere. Nam ſuprà dictum eſt, Ea lege atque omine, quo verbo irideri ſe iudicat ſenex. *Nihil me fallis*) D Non te ignoro, non me decipis. ſic Menander, οὐδέν με λανθάνεις. Figura eſt ἰδιωτισμός. *Fallis*) Lates, vt ſit οὐδέν με λέληθας. *Nihil me fallis*) Nihil, pro etiam nunc. *Dico tibi*) B Nonius pro denuntio accepit.

34 *Neque tu h. d. t. n. pr.*) D Duæ negatiuæ faciunt vnam affirmatiuam; tres negatiuæ pro vna negatiua accipiuntur; vt hic, Neq; haud non. Salluſtius, Haud impigrè, neque inultus occiditur. Vera ergo lectio eſt, Neq. tu haud dicas. eſt enim quintum παρέλκον. Plautus in Bacchidibus, Neque haud ſubditiua gloria oppidum arbitror. quod plurimi non intelligentes, Hoc dicas legunt. B Sunt tam apud Latinos quàm apud Græcos in vſu negationes vacantes. quemadmodum enim Græcis, ita & Latinis frequentiſſimum tres negationes loco vnius accipere. huius rei exemplum eſt apud Liuium, Ad ea munera data à diis & ipſe addiderat multa belli decora facundiámque in foro, vt nemo, non lingua, nõ manu promptior in ciuitate haberetur. Quod Græcam phraſin ad verbum explicat. nam ita Græcè reddi poteſt, ὥστε μὴ ἄλλον τῶν ἁπάντων μηδένα μήτε τῇ γλώττῃ μήτε τῇ δεξιᾷ προχειρότερον ἐνομίζετο. MU Quicquid dicat Donatus, legendum, Hoc, nõ Haud. Eſt enim ordo, & ſenſus, Neque, id eſt, & ne tu dicere poſſis hoc tibi non prædictum, en prædico: caue.

ACT. I. SCEN. III.

ARGVMENTVM. D Hic breuis & Comica deliberatio eſt, magnam expectationem pluri marum rerum imminentium cum motu excitans: propoſita conſyderatione, L ac conſultatione Daui excitantis ſe aduerſus minas ſenis. V inde eſt hæc ſcena συμβουλευτική. anxiè enim deliberat in tanta difficultate: & propoſitio eſt per apoſtrophen ad ſe deliberantem & cohortantem, B velít ne Pamphilo eſſe adiutor, an auſcultare ſeni. H Eſt verò Terentius mirè copioſus & ſuauis in perſonarum deliberationibus. V Docet porrò hæc ſcena in præſente neceſsitate omnem corporis ſegnitiam, animíſque ſocordiam abeſſe oportere: M atque in aliqua difficultate celeriter ac prudenter eſſe deliberandum, R maturéque & cautè conſultandum: & quod in rem noſtram fore videbitur, mox abſque cunctatione agendum eſſe: oporteréque virum, qui rationibus ſuis rectè conſultum proſpectúmque cupiat, ſedulò omnia conſyderare, examinaréque, & ancipites negotiorum exitus, quoad fieri poteſt, prouidere: omnéſque denique metuentem expendere caſus, ſicuti canit in duodecimo Virgil. M ingenii quoque celeritaté in rebus aduerſis cognoſci declarat in primis hæc eadem ſcena: quoniam Explorant aduerſa viros, vt inquit Sillius, & ingenium in ſubitis caſibus acui teſtatur. Vnde illud Martialis, O quantum eſt ſubitis caſibus ingenium. Tunc enim prudens quis dicitur, cùm mala imminentia cum ratione declinat. Vnde Plato in eo Dialogo, qui Hippias maior inſcribitur, ſic ait, Multi in hoc cõſentiunt, ſapientem in primis ſibiipſi ſapere oportere. Quapropter & Ennius dixit, Sapiens qui ſibi prodeſſe neſcit, nequicquam ſapit.

Verſuum genera. Iambici acatal. quorum primi nouem, viceſimúſque ac vltimus ſunt quadrati: reliqui trimetri.

DAVVS.

E. Eniero: G Enimero.

ENIMVERO Daue, nihil loci eſt ſegnítiæ, neque ſocórdiæ, {ſſaiddii / a} 1

1 *Enimuero Daue*) D Omnis perſona aut ab altero commendatur, aut ſeipſam populo cõmendat, aut ab altero & à ſeipſa: vt hic Daui, & per Simonem ſuprà deſcripta eſt, vbi dicit,

2 dssisss *Quantùm intelléxi modò senis senténtiam de nu-ptiis.*

3 dssisss *Quæ si non astu prouidêntur, me, aut herum pes-sundabunt.*

4 dssisss *Nec quid agam, certum est: Pámphilúmne adiûtē, an auscúltem seni.*

Mala mens, malus animus. & hîc per se, dum hoc gestu, ac sermone agit, ac disputat secû. *Enimuero)* Significationé habet nimiùm permoti atque irati animi. Cic. Hic cum aliis ex alia parte. Enimuero ferendum hoc non est: vocetur mulier. B Authore Prisciano, inuenitur Enim etiam pro affirmatiua, & citat hunc Terentii locum. *Nihil l.e.f.)* S.D Prò non hic segnitia vtendum est: vel, non nunc me segnem, aut socordem præbere debeo. Sic eleganter dicunt Latini locum esse rei, vel personæ. De persona: Cicero in Famil. Nulli improbo ciui locus ad Rempub. violandam esse potuisset. De re: Cicero, Quid est iam nô modò pudori, probitati, virtuti, rectis studiis, bonis artibus, sed omnino libertati, ac saluti loci? *Segnitia)* D Ad agendum. *Socordia)* Ad côsyderandum. R Rectè sanè duo hæc, Segnitiem, Socordiámque coniunxit: siquidem in rebus magni momenti, & priusquã incipias, consulto opus est: & vbi consulueris, maturè opus est facto: vt neque cesses, ac segniter agas, neque consilium præcipites: & nec per temeritatem quicquam facias pœnitendum, nec per socordiam quicquã prætereas, quod ad rem facere videbatur: breuiter, vt neque lentus nimiùm sis, neque nimis præceps: hoc est, vt & perspicias, quid opus sit facto, & celeriter exequaris. Id enim sibi vult illud, quod crebrò Augustus vsurpasse fertur. σπεῦδε βραδέως: vt ad rem agendam adhibeatur simul & industriæ celeritas, & diligentiæ tarditas. Lege super hac re Erasmi Prouerb. Festina lenté. Fugere igitur in agendis rebus & segnitiem, & socordiam docet Terentius. Isocrates quoque Demonicum suum monet, vt deliberet diu: celeriter verò côficiat, quod decreuerit, βουλεύου μὲν βραδέως, inquit, ἐπιτέλει δὲ ταχέως τὰ δόξαντα. Agapetus ad Iustin. Cæs. βουλεύου μὲν τὰ πρακτέα βραδέως, ἐκτέλει δὲ τὰ κριθέντα σπουδαίως, ἐπεὶ λίαν ἐστὶ σφαλερὸν τὸ ἐν τοῖς πράγμασιν ἀπερίσκεπτον. εἰ γὰρ τὰ ἐξ ἀβουλίας τοῖς ἀνοήτοις κακὰ, τότε γνώσεται καλῶς τοῖς εὐβουλίας τὰ χρήσιμα, ὡς ἡ τῆς ὑγείας τὴν χάριν μετὰ τὴν πεῖραν τῆς νόσου. Plautus quoque in Asinaria hæc duo coniunxit, Quin tu, inquiens, socordiam omnem abs te reiice, & segnitiem amoue, &c.

3. *Quantum)* V Confirmatio à necessitate, quæ dilemmate explicatur. Instat enim periculum aut Dauo, aut Pamphilo. D Quantum pro inquantum.

Prouidentur) Prouisio rerum duas significationes habet. Prouidemus enim nobis tam bonum, quàm malum. Malum, sicut quis eminus veniens, telum prouidit; atque sic cauerit. Ergo hic Prouidentur, cauentur, vitantur. Et nuptias velut vndam nauigio imminentem fecit: quod si quis vndam, ex aduerso venientem prora non exceperit, demersus vndis in pessum abit. est ergo metaphora. B Sipontinus, Prouideo, futurum aliquid video priusquam factum sit. Plinius, Hoc enim sapientis est, omnia quæ ventura sunt prouidere. Quoniam verò ea quæ prouidemus, si mala sunt, aut vitamus, aut emendamus: factũ est, vt prouidere modò vitare, seu cauere sit. Terentius, Quæ si non astu prouidentur, me aut herum pessundabunt. *Me aut h.p.)* Quidam hic putant Aut particulam non disiunctiuè, sed copulatiuè positam. Me pessundabunt: nam deprehensus si fuero, in pistrinum dedar. Filium item herilem pessundabunt. Nuptias enim nisi vitemus, periculum est ne abstractus à Glycerio ille in morbum tam grauem incidat, vnde moriatur. Proinde videndum est etiam atque etiam, vt astu nuptiæ caueantur. Astutia mihi proderit, Pamphilo nuptiarum prouisio. D Herum hic, herilem filium. *Pessundabunt)* S.D Calamitate obtuens. Est auté Pessum aduerbium, idé quod deorsum, quasi ad pedes, vel sub pedibus. Vnde pessum ire, vel abire: pessum premere: & pessundare: quod est propriè pedibus calcare. Per translationem vsurpant Comici pro opprimere. R Vides nô esse locum socordiæ, quòd nuptiæ & se, & Pamphilum sint pessundaturæ. nisi astu prouideantur. Est hic versus & in Phormione Scena quarta, Actus primi.

Nec quid) V ἀπορία in tanto discrimine. 4 Iam lupum, vt dicitur, auribus tenet. *Pamphilúmne adiutem, an ausc. s.)* D Semper deliberatiua verba. habent quendam sonum, per quem exitus rei demonstratur: vt hic ostendit se Pamphilũ magis adiuturum, quàm verbis senis obtemperaturum. S.D Auscultare cum accusatiuo, vel absolutè positũ, vulgaris

E. [eius] & [huius] monosyllaba.

Si illum relinquo, eius vita timeo. sin opitulor, huius minas, 5

• L. occupatio quâ firmat à sagacitate & diligentia senis.

* *Cui verba dare difficile est. primum iam de amore hoc comperit:* 6

R. Al. [faciam nuptiis].

Me infensus seruat, ne quam faciam in nuptiis fallaciam. 7

Si senserit perii, aut si libitum fuerit, caussam ceperit: 8

E. [me] redundat.

Quo iure, quaque iniuria praecipitem me in pistrinum dabit. 9

est significationis. Est enim aures ad alicuius vocem admouere. Cicero ad Atticum decimo, itaque posthac nô scribam ad te, quid facturus sim, sed quid fecerim. Omnes enim Coricei videntur subauscultare, quæ loquor. Terent. in Adelph Ausculta paucis, nisi molestû est. Ea est igitur peruulgata auscultâdi significatio. Cum datiuo verò idem est, quod credere, fidem habere, vel obtemperare: vt apud ipsum Terentium in Heauton. Vin' tu homini stulto mihi auscultare?

5 *Si illum relin.)* L Complexio, qua periculum colligit. D Partium tractatus quæ suprà sunt, Pamphilúmne adiutem, an auscultem seni. *Vita eius timeo)* Vt alibi, Syre, tibi timul malé. *Sin opit.)* B Sin pro si, nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, vbi ferè duorû est oppositio. sic hoc loco: & in Adelphis, Si hoc celetur, in metus sin patefit, in probro siem. Cornelius Tacitus in libello de moribus Germanorum, Si displicuit sententia, fremitu aspernantur: sin placuit, frameas concutiunt. *Si ill. re. e. v. t. s. o. h. minas)* Est dilemma. dicitur argumentum, quod vtrinque aduersarium capit. *Opitulo)* D Opem ferre dicitur in malis rebus, & iis qui de salute dubii sunt: vt, Fer opem, serua me obsecro. Opitulor & opitulatio dicta ab opem tollendo, hoc est ferendo. S. D Est autem opitulari idem quod opem ferre, vel auxilium dare. Cicero Famil. 4. Anteà aut obscuris hominibus, aut etiam sontibus opitulari poteram. *Huius minas)* D Subauditur Timeo.

6 *Cui verba)* V ἀνθυποφορά. Non facile est senem decipere: & occasionem breuissimam ἀντίληψιν subdit, vt calamitatem seruilem amplificaret. D Verba dare, fallacia est: & illud spectat, Nihil me fallis. K Senes longa rerum experientia, vsúque diuturno edocti, & cautiores facti, non facilè sibi imponi patiûtur. Est enim Dare verba, idem quod fallere, atq; decipere: cui quidem nonnihil accesserit, veneris ac gratiæ, si, vt Erasmus ait, longiùs à simplici detorqueatur oratione, videlicet ad fraudem imposturámve, quæ vel citra verborum fucos peragitur. Quod genus fuerit, si quis dicat, mundum hunc dare verba suis cultoribus: & Alcumisticam, quam vocant, artem, dare verba suis studiosis, & eû sibiipsi dare verba, qui sibi pollicetur haud speranda. Hæc ille. *Difficile est)* E Non dicit impossibile est: ergo ostendit partem se sequi quæ pro Pamphilo est. *Primum iam)* Primò, inquit, iam infensus est senex. deinde à Pâphilo grauida est Glyceriû. Primum iam ὑπερ. est enim ἀναστροφὴ, pro iam primúm. *De amore hoc)* Hoc amore, sic quasi cum tædio & reprehensione eius amoris loquatur.

Infensus) Scilicet de amore filii. senex 7 me seruat, & re vera timendus est. *Seruat)* φυλάττει. S. D Simplex pro composito est. Nam Seruat pro obseruat, certum est hic poni. *Ne quam f. in n. f.)* D Hoc ad illud spectat, Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbû. S. D Fallacia dicitur fraus, dolus, præstigiæ, vel deceptio. Vnde est, fallaciam facere, pro decipere. Ex hoc etiam nomine manat elegans alia locutio: scilicet, conflare ex fallaciis. Cicero pro Roscio Comœdo, Hic ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur.

Quo iure, quáque i.) D Prouerbiale hoc est: 9 qualia sunt fas & nefas, nolis velis. & significat, quocûque modo, B siue aliquo iure, siue aliqua iniuria. Sicut dicimus, velis nolis, pro siue velis siue nolis. Et sunt qui putent hoc loco particulam Quæ abûdare, esséq in hoc adhibitam solùm, vt carminis fulciat hiatum Atque huiusmodi fermè figuræ omnes, quæ côstant ex côtrariis, prouerbiales existimantur. Quod genus sunt, fanda atq; infanda, facta atq; infecta. digna atq; indigna, quo iure, quáque iniuria, iuuenésque senésque.

10 {ſſdſp iiſ *Adhac mala hoc mihi accêdit étiam: hac Andria,* m'accedit.

11 ſſ*dſſ *Siue iſta vxor, ſiue amîca eſt: gránida è Pámphilo eſt.* E. [iſta] redundat. ſsidſſ.

12 ſaddſp *Audîréque eôrum eſt operæprétium audáciam.*

13 ſſſiip **Nam incœptio eſt améntium, haud amántium.* *Paranomaſia eſt; quæ à Cicerone agnominatio dicitur.

10 *Adhac m.h.m.a.e.)* [L] Aliud periculum. [D]In ipſa re maior eſt difficulras, quia grauida eſt Glycetiũ. [B]Lau. Valla lib. 4. cap. 2. Hoc calamiratibus meis pondus acceſſit, vel ad calamirates meas id adiunctum eſt, & increuit. Ab hoc ſignificatu fluxit nomen Acceſſio pro adiectione & incremento. [R] Vides, vt ſecum deliberet Dauus, quo ſe modo è malis, quibus ſua ipſum imprudentia impediuit, expediat: atque id eſt, quod paulò antè dixerat, nihil eſſe loci, neque ſegnitiæ, neque ſocordiæ: quo vult docere Terentius, prudenter eſſe deliberandum: tum quod ex re tandem noſtra viſum fuerit, ſine mora cunctationéque celerirer agendum. *Adhac mala)* [V] Adeò verum eſt, nullam calamitatem eſſe ſolam: quod narratiuncula comprobat, quæ eſt duarum partium, & apparata. Siquidem hac ſe perturbarum, & miſerum eſſe confirmat, & propter infelicitaris exaggerationem adhibetur. Vtraque autem pars eſt imperfecta. In priori quidem eſt perſona, in qua attenduntur nario & conditio. Eſt factum, cùm vrerum ferat. Eſt cauſſa, nimirum amor. Eſt modus, vtpote de educatione clandeſtina, & de ciue Attica. Eius ſanè comprobario eſt poſterior pars, in qua eſt perſona à cõditione mercator, ab ætare ſenex, à fortuna naufragus & mortuus: eſt factum, quòd orba ſit recepta, eáque adhuc parua. Hic verò eſt ram in verbis quàm in rebus perſpicuitas, præcipuè in ordine negotii. Breuitas quoque eſt cùm à proximo, quod pertutbat & exctuciat, negotio incipit. Eſt & hic probabilitas à naturali τιχνῆ, à ſententiola de furore amantium inſerta, & à fortunæ caſibus. Cæterùm iuxta affectũ Dauus addubitans & diſceptans iſthæc narrat, atque poſterior pars veriùs eſt ἀντιδιήγησις, qua fallaciam & commenrum iſtorum recuſat. *Hac Andria)* [M] Andrus eſt inſula in Mari Myrtoo, vna ex Cycladibus quæ Delon ambiunt.

11 *Siue iſta vxor)* [D]Et hoc cum quodam tædio, & indignatione ſtomachi interrumpit. *Grauida è P. eſt)* [B]Vterum geſtat à Pamphilo compreſſa.

12 *Operæpretiũ)* [D]Dicitur de mirificis & laudabilibus. nam & ea quæ magna ſunt etiam ſi mala, tamen miramur: quia libenter audiamus. & hoc pterium eſt operæ, id eſt, audiendi. [B]Operæprerium Latini pro eo vtuntur, quod eſt magni æſtimandum, & magni pendendum. Liuius in præfatione operis, Facturúſne operæpretium ſim, ſi à primordio vrbis, res Po. Ro. perſcripſero, nec ſatis ſcio, nec ſi ſciam, direre auſim. Operæpretium dixit pro re in primis cenſenda, & magni facienda. Dicitur autem operæpretium & pretium operæ, vt veriſimile & ſimile veri, & per tmeſin, pretium enim operæ. qua figura Cicero & Gellius frequenrer vrunrur. [M]Operæpretiũ dicitur fructuoſum, & ad rem pertinens. [S. D]Operæpretium ſignificat idem quod non alienum: vel quod tanti. Vt ſit idẽ operæpretium quod non alienum eſt: vel tãti eſt. Ponitur etiam pro fructuoſo, vtili, glorioſo, iucundo, magni æſtimando, vel magni pendendo. Cicero pro Roſcio Amerino, Si nihil in iſta pugna Roſcii, quod operæpretium eſſet, fecerant, quam ob cauſam à Chryſogono tanris præmiis donabanrur? Ibidem, Operæprerium erat, ſi animaduertiſtis, Iudices, negligenriam eius in accuſando conſyderare. Tirus Liuius, Ibi dies aliquot fruſtra abſumpti: & quia vix operæpretium erat, abſceſſêre. Id eſt, vix tanti fuiſſet vrbs capta, vt tempus tandiu tereretur. Idem alibi, Fraus fidem in paruis ſibi præſtruit, vt cùm operæpretium ſit, cum mercede magna fallat. Id eſt, vt vulgò dicimus, Cùm res hoc valeat: vel, cùm bonus ictus fieri poſſit. Quod etiam Latinè dici poteſt, Cùm tanti eſſe cœperit. Idem, Quales experiundo cognouerit, perinde eorum operæprerium faciat. Id eſt, tanti eorum operam, atque induſtriam æſtimet. Idem, Tempus eſt, opulenta vos ſtipendia facere, & magna operæpreria meteri. Id eſt, magna præmia militiæ *Audaciã)* [D]Propriè dixit: vt in Eunucho, Audaciam meretricum ſpecta.

Nam inc. eſt ament. h. amant.) [R] Elegans admodum Paronomaſia, & iucunda vocum colluſio. F. Andrelinus, Si ſapis, amentem dicas non, Lector, amantem, Nam nihil 13

Quicquid peperisset, decreuêrunt tóllere. sassp 14
Et fingunt quandam inter se nunc falláciam, ssssp 15
Ciuem A'tticam esse hanc. fuit olim quidam* sdlss 16
senex
Mercâtor: nauem is fregit apud Andrum ínsulam: ssbsp 17
Is óbijt mortem: ibi tum hanc eiêctam, Chry'sidis bsassp 18

* L. Narrat partem argumenti per occasionem.

Insanus mentis amator habet. Rectè ille, Amare & sapere vix Deo côceditur. D Amabant veteres de proximo similia dicere: vt Cicero, Minùs charum putauit fore de armario, quàm quòd de sacratio fuisset ablatũ. Et quidem si in verbis sunt, παρόμοιον dicitur: in nominibus autem, παρωνομασία, B quoties vtimur nomine simili in diuersa significatione: vt, abire an obire te conuenit? Hoc alii afflictionem vocant. Donatus in Barbatismo, Paronomasia est, inquit, veluti quædã denominatio, vel quoties aliud nomen efficitur de alio. & citat hunc Terentii locum. V Latinis est sententia per agnominationem iucundissima. Etsi Menandro μόνον ἐστὶ ἀπαράγορον ἀνθρώποις ἔρως, quòd neque sermone, neque consilio amor inter homines moueatur: tamen in principio maximè ita feruet, vt furibundos reddat. Nam cùm per oculos influit (est enim Platoni ἔρως quasi εἰσρεῖν) animos hominum vehementissimè inflammat, conciliat & agitat. & sic iuxta eundem non malè ἀπὸ τῆς ῥώμης nuncupatur, vtpote à robore, & virtute affectus grauiter impellentis. Sunt & hîc gradus, atque tempora, non minùs atquè in aliis morborũ generibus. M Insania significat mentis ægrotationem ac morbum, ac vehementem alicuius rei cupiditatem à ratione penitus alienam, quam philosophi nominauerunt amentiam, demẽtiámque. Vnde est aliquis amor, qui non multum differt ab insania. Amor autem rei honestæ laudatur in primis, quem multis laudibus celebrat Plato in Phædro: in quo sic ait, Scias in nobis duas esse Ideas, quas sequimur duces quocunque ducunt, cupiditatem scilicet voluptatum, & rectam opinionẽ optimi affectatricem. Cupiditas absque ratione superans opinionem ad recta tendentem, rapiénsque ad voluptatem formæ ἀπὸ τῆς ῥώμης, id est, robore & vehementia, ἔρως amor appellatus est.

14 *Quicquid pep.*) D Maiorem reprehensionẽ sonat, Quicquid peperisset. patitur enim aut masculus, aut fœmina: & solet iustior esse causa tollendi, si marem vxor peperit. sed nimii amoris est non expectare quid tollas. *Decreuerunt*) Decernere est, de magnis rebus certam proferre sententiam. vnde etiam Senatus decretum. *Decreuerunt*) B Sipontinus dicit idem significare quod deliberauerunt. Nonius pro constituerunt accipit. *Decr. tollere*) MU Erat enim ius interficiendi. Tollere autem hic educare: alibi, interficere. Pers. – Sorbitio retulit quem dura cicutæ. vnde iocus ille in Neronem, Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem. S·D Tollere variarum significationum. Elegans verò est, cùm accipitur pro suscipere, vel nutrire, vt in hoc Terentii loco. Cicero Philippica decimatertia, Quis autem humilitatem despicere audet cuiusquam, qui ex eadem sustulit liberos? Terentius in Heautont. Mihin' istin' me esse grauidam, & mihi te magnopere interminatum, Si puellam parerem, nolle tolli? Idem, Tu illos duos olim pro te tollebas tua. Id est, educabas, & nutriebas,

Et fingunt) D Argumenti partem narrat: 15
& non credit futura esse quæ dicit, vt supersit locus errori. Et fallaciam quandam, ne verisimilis sit * ipsa fallacia, totius contemptionis & vtilitatis.

Fuit olim) Modò totius summæ argumen 16
tũ populo narratur: sed vt restet aliquid ad errorem, abrogatur fides. MU Itaque vtitur illo principio in fabulosis narrationibus vsitato, Fuit olim. & à διηγηματικῷ ad μιμητικὸν transit.

Nauem is fregit) S·D Noua est, & elegans 17
loquendi forma, pro naufragium facere. Quo postremo loquendi genere vtitur Cicero Famil. 16. Qui cupidè, inquit, profecti sunt, multi naufragia fecerunt. Prætereà paulò minùs vsitatum est, quod hic dicit Terentius, Fregit nauem apud Andrum insulam, pro, in Andro insula. B Est Andrus insula vna ex Cycladibus, quæ Delum ambiunt.

Is obijt mortem) D Plenè dixit, quod nos 18
Obiit tantùm. Virg. Morte obita qualis fama est volitare figuras. S·D Scribit Festus mortem obiisse ea consuetudine dictum, qua dixerunt antiqui, ob Romam legiones ductas: & ob Troiam duci exercitum, pro ad: similitérque vadimonium obiisse: id est, ad vadimonium iuisse: & obuiam, pro ad viam. Hactenus Festus. Est autem mortem obire,

19 ||||| *Patrem recepisse orbam, paruam.* fabulæ.* •L. Reiectio minimè credentus.

20 {bcstasstu b-sbsssp} *Mihi quidem hercle non fit verisimile: [atque] ipsis commentum placet.* G. [atque].

E. Trochaicus hypercatalecticus. G at si creticus recipitur, erit iambicus tetr. acatalecticus: eodem modo si dixeris [quidem] vacare, sic, ijsbssp aut si tollatur [hercle], hoc pacto, bssbssp.

21 ssdbsp ** Sed Mysis ab ea egreditur. at ego hinc me ad forum, vt* •L. Hic parasceue est: id est, præparatio ad aliam scenã, veluti annexio quædã: quod alibi quoq; in fine obseruandum est.

22 dssdssp *Conueniam Pamphilum: ne de hac re pater imprudentem opprimat.*

Idem quod mortem cum vita commutare, mori. Cicero pro Cluentio, Quis est, qui dubitet, quin obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit.

19 *Recep. orb. paruam*) D Paruam propterea adiecit, vt fiat verisimile, nõ posse eam facilè suos agnoscere. *Fabulæ*) Redit ad narrationem.

20 *Atque ipsis*) Atque pro tamẽ: vt sit, tamen ipsis commentum placet, quod cõminiscũtur probant. *Ipsis comm. pl.*) K Allusit ad prouerbiũ, Αὐτοῖς ἀρέσκει. quo vtimur, vbi rẽ parũ nobis probari, aut causam nihil ad nos pertinere significamus. Porrò qui impensè cupiunt, sicuti ait Erasmus, suis votis vndecunque blandiuntur, & quiduis in omen optati euentus trahunt: rursum, qui miserè metuũt, quauis ex re solatiũ formidinis aucupantur.

21 *Mysis*) D Semper nomina Comicorum seruorum, aut à nationibus sunt indita. vt Mysis, Syrus: aut ex accidentibus, vt Lesbia velut ebriosa, à Lesbo insula, quæ est ferax suauissimi candidissimique vini: aut à moribus & vernilitate, vt Pseudulus: aut ex negotio vt Chrysalus: aut ex qualitate corporis, vt Chylacus: aut ex specie formæ, vt Pinacium. *Ego hinc*) Nihil adhuc Dauus inuenit consilii, nisi vt quærat Pamphilum, moneátque. *Ego hinc me ad f.*) Vultuosè hoc pronuntiatur: vt desiit Pergam, aut ducam me, B aut conferam. K Viden' vt nunc, post deliberationem minimè segnis, quanquam nihil adhuc inuenit cõsilii, quod quidem placeat, tamen, quod optimum visum fuit, exequatur, ad forum videlicet properans, conuénturus Pamphilum, & rem ei omnem patefacturus, ne pater imprudentem opprimat?

Imprudentem) B Nihil tale cogitantem, 22 huius rei ignarum. Et rectè hoc Dauus. Nam insperatò quæ accidunt, vehemẽtiùs ea percellunt animum. *Opprimat*) S; D Opprimendi quædam est aliquando paulò acerbior significatio, & molestiam vimque grauiorem habet: vt, cùm dicimus aliquem terra oppressum. Cic. de Diuin. 2. Quo modo potuit terra oppressus viuere? Interdum verò nullam vim habet. Cic. Famil. 15. Puto te iam suppudere, cùm hæc tertia iam epistola antè te oppressit, quàm tu schedulam, aut literam: sed non vrgeo. Id est, cùm hæc tertia iam epistola ad te antè venerit, vel perlata sit, quàm tu ad me literam scripseris. Ea huius verbi significatione vtitur hic Terentius: & in Scena superiore vsus est, Id voluit, inquit, nos sic nec opinanteis duci falso gaudio, Sperantreis iam amoro metu, intereà oscitanteis opprimi. Pro opprimere dicunt etiam Latini præuenire, vel præuertere.

ACT. I. SCEN. IIII.

ARG. L Hæc scena œconomiæ, hoc est, rerum dispensationi, potiùs quàm œconomia argumento seruit in fabula. D Hæc verò sunt inuentionis Poëticæ, vt ad ὑπόθεσιν, faceliæ aliquid addant: nam οἰκονομία est, vt L inducatur ancilla, à qua ad parturientem Glycerium D accersatur obstetrix, et conueniatur Pamphilus. L Inseritur autem faceta sermocinatio mulierculæ ad exhilarandum spectatorem, quæsita extra argumentum de industria Poëtæ: D facetiáque scribentis in his verbis est, quòd Archillis compotricem potissimùm adduci iubere fingitur. B narrat enim Mysis quamobrem à Glycerio exierit, H quidque ipsa gestura sit, ac simul quid intus ab Archilli anicula gestum sit. D Nam frequenter hoc modo Terẽtius compendium facit, vt egrediens loquatur persona de eo quod est gestura: & simul doceat quid ab altera gestũ sit. V *Ethica.* 1 Merito sunt

de obstetricibus mulierculæ sollicitæ. 2 In rebus seriis gerundis, temeritas & ebrietas absint. Est autem tota scena *πρακτική*. Admonet enim ne pigra & temeraria obstetrix accersatur. atque hic quoddam temulentæ obstetricis specimen præbetur, quæ verè *ἀργυλὶς*, id est, pigra, tarda, & iners iudicatur. Nam *ἀργῶς*, hoc est, temere, & segniter suum munus exequitur. Compotrix enim temulentæ obstetricis fuit. [R] Nimium prçtereà vini vsum, temulentiámque, [M] qua nihil est turpius, [R] fugiendam modis omnibus esse hæc docet scena, maximè iis. qui negotio cuipiam præsunt graui, & quod summam postulet attentionem, sedulitatem, & diligentiam: siquidem à temulentis rectè geri potest nihil. Porrò non licuisse fœminis Romæ quondam vinū bibere, testatur Valerius Maximus libro secundo, cap 1. De institutis antiquis, Vini, inquiēs. vsus olim Romanis fœminis ignotus fuit, ne scilicet in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Aulus Gellius lib. 10. cap. 23. Qui de victu atque cultu Po. Romani scripserūt, inquit, mulieres Romæ atque in Latio ætatem abstemias egisse, hoc est, vino semper (quod temetum prisca lingua appellabatur) abstinuisse dicūt: institutúmque, vt cognatis osculum ferrent, reprehendendi causa: vt odor indicium faceret, si bibissent. Plinii in Historia naturali super hac re verba sunt, Non licebat id fœminis Romę bibere. Inuenimus inter exempla Egnatii, Mecennii vxorem, quòd vinum bibisset è dolio, interfectam fuste a marito, eúmque cædis à Romulo absolutum. Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, Matronam quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam. Cato, ideò propinquos fœminis osculum dare, vt scirent, an temetum olerent: hoc tum nomen vino erat, vnde & Temulentia appellata. Cn. Domitius iudex pronuntiauit, mulierem videri plus vini bibisse quàm valetudinis causa, viro insciente. ac dote multauit. Hæc ille libro decimoquarto, capite decimotertio. [M] Plato libro tertio de Republica sic ait, Qui Rempublicam gubernāt, ebrietatem fugiant. Nihil quippe minùs conuenit, quàm custodi ebrio nescire quo terrarum degat. Ridiculum profectò esse, custodem custodis indigere. In secundo de Legibus sic ait, Pueri vsque ad duodeuigesimū annum vini vsum prorsum ignorent: népe eos monebimus, non oportere ignem igni addere: furiosum nanque habitum iuuentutis cauere oportet. Deinde vino moderatè vtantur, vsque ad annum ætatis trigesimum. Ab ebrietate verò & vini repletione iuuenes omnino abstineant. Bacchus, inquit, vinum quasi remedium aduersus duritiem senectutis largitus est. Anacharsis Scytha dicere solebat, authore Laërtio, vitem tres vuas ferre, primam voluptatis. secūdam ebrietatis, tertiam mœroris. Qui interrogatus, qua ratione quis abstemius fieri posset, respōdit, Si turpes ebriosorum motus sibi ante oculos ponat.

Versuum genera. Quadrati omnes, iique indiferenter vel trochaici catalectici vel iambici acatal. præter secundum & duos post remos qui tantum sunt iambici acat.

MYSIS *ancilla.*

D. [Archillis iamdudū: Lesbiam]. Co [Archillis, iam dudum quod Lesbiam] ....

AVDIVI [*Archillis: iam dudum Lésbiā*] { 1
addúci iubes.
Sanè pol illa tēmulénta est múlier, & temerária: 2

1 *Audiui*) [V] Propositio est in obliqua dissuasione. Recta enim est ne Lesbia à Lesbo. quæ hodie est à capite insulæ eiusdem Mytilæna (& barbarè Metellinum) dicta obstetrix. *Audiui Archillis: iamd. L. a. i.*) [D] Vtrum iamdudum audiui, vt iamdudum iubes, incerta distinctio est. & sunt qui iamdudum, iamprimum intelligāt: vt, – Iamdudū sumite pœnas. *Lesbiam*) [M] Methymna est vrbs Lesbi insula, optimi vini feracissima. Ideò Poëta iocosè simul & ingeniosè finxit hanc obstetricem temulentam, vocari Lesbiam, ad vinum Lesbium alludens. [MU] vnde illud Aristotelis, *ἡδίων ὁ λέσβιος*. [M] Plin. libr. 14. loquens de vini vsu, dicit, Nō licebat id fœminis Romę bibere. Cato ideò propinquis osculū dari iussit, vt scirēt, an temetū olerēt: hoc temetū nomē vino erat. Vnde & temulentia appellata.

2 *Sanè pol*) [V] Confirmat & iureiurando per tres rationes. Est enim temulenta, est temeraria, est indigna cui credatur primùm paritura. Siquidem *πρωτοτόκια*, quæ nobis essent primogenia, vtpote ad primum partum attinentia, multis rationibus periculosiora sunt. *Sanè*) [D] Multúm: aliàs, valde. nanque validus est. qui multum rerum necessariarū habet ad salutem. *Temulenta*) Vinolenta, hoc est, ebriosa [R] & vino dedita. [D] quia temetum, vinum dicitur, vnde abstemius, sobrius. Dictū autē temetum ab eo quia tenet mentē.

3 [Nec] satis digna, cui committas primo partu mulierem. G. Alias [Neque].
4 [Tamen eam adducam.] Importunitatem spectate anicula. G. [Eam tamen adducam.] al. [Tamen adducam eam.]
5 * Quia compotrix eius est. Dij date facultatem obsecro * B. Aposiopesis, Adduci iubet Lesbiam, quia compotrix eius est.
6 Huic pariundi, atque illis in alijs potius peccandi locum.
7 Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? vereor quid siet.
8 Opperiar, vt sciam nunquidnam hæc turba tristitiæ adferat. Turba, Id est, turbatio.

Temulenta) vino: *Temeraria*) Natura. *Temeraria*) Inconsyderata, incircumspecta.

3 *Nec satis d.c.c.*) D Bene in conclusione illa specialiter probauit, dicendo non idoneam cui committatur primus partus mulieris. Sed mire signateque dixit, Committas. etenim committimus magna, & quæ salutem in dubio habent. *Ne. s.d.c.*) Duas res, nec parientem, nec primo partu. Figura ἓν διὰ δυοῖν. vt Virgilius, Non me tibi Troia Externum tulit. &, Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum Accolet.

4 *Tamen*) V παρεμβολή est, cui accedit apostrophe ad spectatores. D Redit ad illud, quod vl coacta. *Importunitatem*) Importunitas neque loci, neque temporis habet commoditatem. *Anicula*) Archillis scilicet. *Import. sp. an.*) B Adrianus cardinalis dicit Importunus præter manifestum sensum, id significare quod detestandus siue execrandus, & hunc Terentii locum citat. Si recipias igitur quod ille dicit, sensus erit, Videte quæso spectatores, quàm detestandum, & execrandum sit huius factum aniculæ, quæ non aliam ob causam velit Lesbiam accersiri ad Glyceriū, quàm quòd sit compotrix, & moribus similimis. Alii accipiunt Importunitatem pro obliuiscentia quadam loci, temporis, & personarum.

5 *Quia compotrix*) D In vultu remansit oratio. deest enim (per figuram ἔλλειψιν) Ideò illam vult accersiri. *Dij date fac.*) L Moralis precatio. V Votum est propter præsens periculum pro suæ heræ salute. B Inuocatio est Mysidis, orat vt dii superi facilem dent Glycerio partum. R Seruorum est, atque ancillarum, à superis optima quæque precari dominis suis, quemadmodum hic facit Mysis. nunc ferè contrà fit apud Christianos. Vult & Petrus, Epistolæ primæ capite secundo, famulos subditos esse debere dominis, non solùm humanis, sed & prauis, & asperis. Porrò subditus non est, qui mala imprecatur, & diris heri caput deuouet. *Dij date fa. obs. H. p.*) S. D Sic etiā sæpe loquitur Cicero. In Famil. Qui cùm venerit, cùm primùm nauigandi nobis facultas data erit, ea vtemur. Pro Facultatē date dicit idem Cicero facultatē cōcedere, largiri, suppeditare.

6 *In alijs*) D Vtrum in aliis mulieribus, an in aliis rebus.

7 *Sed quid*) V παρασκευή est, ad proximam scenam, & gradus quidam ad epitasin fit. *Exanimatum*) D Exanimatus, est perturbatus. Virg. Exanimata sequens impingeret agmina muris. Exanimus, mortuus. Idem, Corpus vbi exanimum positum Pallantis Acœtes. *Vereor quid fiet*) Quid, ob quid, propter quid sit exanimatus. Aut aliter: Quid sit, id est, quid sit negotii. Sed quidam putant Quid pro quare: vt, Quid veniant. Aut deest Poteſt: vt sit, quid esse potest.

8 *Nunquidnam*) Comicum est, & Terentianum Nunquidnam: cùm exemplis Num & Nam, sufficere ad interrogationem potuisset Quid. *Nunquidnam*) M U Num aliquid. Vsus est & Cicero: vt in Part. Nūquidnam de oratore ipso restat? Sed admodum rarò. *Hæc turba*) B Turbatio, commotio. Nam conuenerat eū pater de nuptiis, hinc exanimatus, & turbato est vultu. *Nūq. h. t. tri. a. if.*) S. D Tristitiam afferre, elegans est, pro tristitiam gignere, vel tristitia afficere. Sic dicitur aliquid molestiam, vel dolorem afferre.

ACT. I. SCEN. V.

ARG. L Continetur hac scena querela Pamphili aduersus patrem & Chremetē, cognito nuptiarum consilio: B de quibus tam subitò celebrandis, vehementer dolens, stomachabundúsque

atque ira concitus inducitur. [D]& est quasi deliberatio: in qua duæ partes sunt. vna patris, altera amicę pro suasore Mysis est: [F]cui tandem pollicetur, fidem omnino seruaturum se Glycerio, vel inuito, si res ita exigat, patre. [V] Est itaque mista hæc scena: prior pars μιμητικὴ, qua accusat patrem quidem præter decorum agere; atque hic magis πάθος quàm ἦθος dominatur. [L] est enim pathetica tota oratio, exprimens affectũ perturbati amantis. [V]posterior verò pars est ἀπολογητικὴ, cum se rectè facere, ne fallatur Glycerium, contendit. [L] Incipit ab exclamatione, [D]siue ab inuectione: in qua vt hominẽ accusat, deinde vt patrem. Inducitur autem hic adolescentis animus circa nuptias, vt ex magnitudine ejus ingens gaudium comparetur in fine Fabulę, cognita Glycerio. & simul id agitur, vt magis magisque per Mysidem Pamphilus exciteiur ad resistendum patri nuptias inducenti. [V] Theses, 1 Adolescentes ad matrimonium ab amore meretricio difficilè aueliuntur. 2 Fides amicæ, forma, consuetudo, amor, pudor. & commendatio amorem retinent [M] Docet etiam hæc scena qualis debeat esse oratio pathetica. & amantis iuuenis ([L] quo nihil est miserius, nihil insanius, affectibus perturbationibúsq. animi obnoxiũ magis nihil) [M]vehemẽtes æstus, & animũ ancipitem exprimit, qui curis distrahitur, hinc rapiẽte appetitu, hinc reuocante ratione cuius imperio incõtinentes minimè parent voluptate decepti, pro qua corruptè iudicare solẽt. Macrobius libro quarto loquẽs de affectibus sic ait, Oratio pathetica aut ad indignationẽ, aut ad misericordiam dirigitur; horum alterum accusatori necessariũ est, alterũ reo. Et necesse est initium abruptum habeat. quoniã satis Indignantibus leniter incipere non cõuenit. Ideò apud Virgilium Iuno sic incipit, Quid me alta silentia cogis Rumpere? Nec initium solùm tale debet esse, sed omnis, si fieri potest, Oratio pathetica & breuibus sententiis. & crebris figurarum mutationibus, debet velut inter æstus iracundiæ fluctuare. Ira, inquit. quæ breuis est furor, non potest continuare vnum sensum in loquendo. [h] Ad hæc, fidem nulla vnquam in re temerandam esse, sed quoad fieri honestè potest, colendam semper, ac seruandam Pamphili docet exemplo: qui. vt est pia mente præditus adolescens, ne patri quidem offensa, iráque deterretur, quin promissi fidem præstare conetur.

Versuum gen. Septem hic tantùm trochaici, iique catal. è quibus vnus est trimeter, nempe duodecimus: & sex tetrametri, videlicet septimus, decimusquintus cum duobus sequentibus, ac vicesimus quintus cum vicesimosexto. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici excepto antepenultimo catalectico quadrato. acatalecticorum, vnus est monometer, nempe secundus: tres dimetri, sextus, decimus & duodenovicesimus, trimetri duo & triginta, nempe decimusquartus, & tricesimus sextus cum omnibus deinceps sequentibus, excepto antepenultimo, reliqui sunt tetrametri.

PAMPHILVS *adolescens.* MYSIS.

Pamphilus ob nuptias perturbatus, ex abrupto incipit propositionem iniuriæ.

HOCNE / *est humânum factum, aut incœptum? hóccine offícium patris?* ⌐ ssssiap 1

G. [*Hoccine*] assisiap : *alias* [*Hocine*] *per vnicum c. & prima breui.* assisiap: [CO] [*Hoccine factum est humanum.*] dssisiap [D] *al.* [*Hocne est humanum factu aut inceptu?*]

M. *Quid illud est?* *Monometrum hunc quidam præcedenti versui, alij sequenti annectunt.* ii 2

al. atque. *Co.* [*si hoc non est contumelia?*] [D] [*si non hoc c. est?*]

P. *Prò dêûm atque hóminum fidem, quid est, [si non* { ⌐ aiisii *hæc contumélia est?]* 3

1 *Hocne*) [V] Ex abrupto per amarulentam interrogationem redarguit absque propositione, quæ tamen absque controuersia colligitur, nunc ab indecoro. Est enim contra humanitatẽ, est cõtra officiũ patris. [L] Vrget iniuriam à persona patris, à te ipsa, à persona Chremetis, & mox indignitatem exaggerat. [D] Ab iracundia & dolore cœpit. Iracundia descendit ex iniuria. Dolor ex miseria. *Hoccine q.*) Hoc est dilatare orationem, ne diceret quod fecit. & est peruersa αὔξησις, à maioribus descendens ad minora per amplificationem accusationis. *Hoccine off.*) Officium ab efficiendo, ab eo quòd quæritur quid efficere in eo vnumquenque conueniat pro conditione personæ.

Pro Deûm) [V] Ab Inhonesto per patheticã exclamationẽ. Est enim cõtumeliosus. Cõtumelia est hic iniuria, sicut Græcis, ὕβρις, & patrẽ ὑβριστὴν notat. Ratio est, Nã filio, cuius 3

&

4 * *Vxórem [decrêrat dare sese mihi] hódie: nónne opórtuit* Mu.[decreuit dare sese mi]. •D. Propositio iniuriæ. A patris persona. G. ni'hodie.

5 *Præscísse me anté? nónne priùs communicâtum opórtuit?*

6 M. *Míseram me, quod verbum aúdio.* Mirè Poëta hîc magnas turbas facit, quò catastrophe maiore gaudio compleatur.

7 P. *Quid Chremes, qui denegârat se commissûrum mihi*

8 *Gnatam sŭam vxôrem? id mutâuit, [quóniam] me immutâtum [videt.]* ſ vxorem Alias [quia]. Al. vidit?]

9 * *Itáne obstinátè óperam dat, vt me à Glycério míserum ábstrahat!* •L. Indignitas à sua ha cui Chremeté admiscet: mox etiam puellam adiungit.

& consensus requiritur, & nō sola patris potestas, nihil communicauit. *Pro)* B Dolentis seu indignantis est interiectio. *Deûm atque h.f.)* Id est, auxilium. Deorum fidem implorare solent, quibus aliqua fit iniuria, aut vis infertur. *Quid est, si non hoc)* D Sic dicimus de his quæ necessariò hoc sunt quod dicimus. *Hoc)* Cum stomacho dictum, quasi aliquo contradicente non esse contumeliam. Cicero, Quid est, quæso Metelle, iudiciū corrumpere, si hoc non est? *Contumelia est)* B Quidam interpretantur hîc Contumeliam, grauē iniuriam. M Seneca in libello de Amicitia, sic ait, Contumelia à cōtemptu dicta est, quia nemo nisi quem contēnit, afficit tali iniuria.

4 *Vx. decreras)* D Decernere, est de magnis certam proferre sententiam. *Nonne oportuit)* B Nóne par fuit & æquum, me hac de re certiorem fieri? *Oportuit)* D Se ad patrem refert. Nam nec sic consentirem ad nuptias: sed fac me velle: Nónne oportuit præscisse me anté? Dolet autem se spatium non habuisse consilio.

5 *Nonne præ. op.)* Quàm de stomacho repetitum est Oportuit? Et de more, Præscisse me anté. Præscisse, propriè ad eum refertur, hoc est, Pamphilum: Communicatum, quod neque huius proprium est, neque illius. Et Antè abundat, aut certè Præ, cùm sufficiat Scisse. *Communicatum)* Quia nuptiarum non omnis potestas in patre est. *comm. oport.)* E Participium præteriti temporis pro infinito, licet Esse subaudiatur, ponitur eleganter cum Oportuit.

6 *Quod verbum)* D Verbum pro [illegible] more suo posuit, Id est, Vxorem dare quòd ait.

7 *Quid Chremes)* V Ab absurdo, propter Chremetis inconstantiam, vt qui antea denegauit, nunc vrget & obtrudit: & additur argumentum, vt a Glycerio abstrahatur. D Transit à patre nunc, & ad socerum redit. Quid, non ad Chremetem dicitur: sed ad illum transeuntis esse, & non considerantis quid dicat. *Quid Chremes)* Irascitur patri quòd cogat Chremetem, quòd non neget vxorem. Nouè dolet, non odio haberi, nōn repudiari. *Qui den. se comm.)* Non latuerat Pamphilum repudiasse Chremetem. vnde & Dauus ait, Qui posteà quàm audierat nō datum iri filio vxorem suo. *Commissurum)* Putauerat nuptias, & Chremetem mutare sententiam. s. D Committere aliquam alicui vxorem, idem est quod coniugem dare. Mu Elegans locutio, committere filiam suam vxorem alicui. Sic in Hecyra, Qui illum decrerunt dignum, suos cui liberos committerent. dicitur hoc & locare: vt, Phor. Vt potui, virginem nuptum locaui huic adolescenti.

Id mutauit qu. me imm.) D [illegible]. Nam 8 quoties verba sunt, [illegible] dicitur. quoties nomina, [illegible]. *Id mutauit)* Nouè dixit Id. Id enim ad Denegauerat. *Quoniam me imm. vide.)* Mu Hoc non ex sua, sed ex Chremetis sententia dicit.

Itane obst.) D Obstinatè facere aliquid, est 9 in alterius malum cum conatu facere perseueranter, & in alterius perniciem nimis niti. *Abstrahat)* Magna vi verbi & proprietate vsus est. vnde illud est, Iphitus & Pelias mecum diuellimur inde. *Abstrahat)* Magna indignatione vsus est: tanquam Chremes nō tam filiæ consultum velit, quàm læsum Pamphilum: Mu hoc est, non tam id faciat, vt filiam suam collocet, quàm vt Pamphilum Glycerii amore diuellat. D Alia exclamatio aduersum socerum.

Quod si fit, péreo fúnditus. sdip 10

Versus quinque praecedentes in quatuor iambicos tetrametros acatalecticos redigit Goneanus: quos ita legit ac distinguit.
M. Miseram me, quod verbum audio. P. quod Chremes qui denegauerat assaisip
Se commissurum mihi gnatam suam vxorem: mutauit id. sdiitilp
Quoniam me immutatum videt. atque obstinate dat opera, vt asbiidp
Me a Glycerio miserū abstrahat! quod si fit, pereo funditus. diaiidip

[*Hominē*] *non elidit m. &* [*inuenustum*] *elidit prius u. vt prima corripiatur.* [*inuenustum esse,*] baiiidp.
• L. Vehemēs locus, & per ratiocinationem mox figuratus. Exaggeratur indignitas.
Propria & pathetica.

A'deón' hóminem[a] esse inuenústum, aut infelicem quenquam, vt ego sum! bbdsssdp 11
Prò deûm atque hóminum fidem, [nullóne ego tdcslu 12
Chremêtis pacto affinitâtem] effúgere pótero?[a] quot modis issidbii 13
Co. [nullo ego pacto Chremis Affinitatem]. *a aidip, vel taidip [deum] facto monosyllabo: sequentem quoque facit senarium. fidbii.*
Contêmptus, sprétus? facta, transácta ómnia. hem sslisp 14
Repudiátus répetor. quámobrem? nisi si id est, quod suspicor: bsaabsiu 15
si potest,
A'liquid monstri alunt: ea quóniam némini obtrúdi adacst— 16

10 *Quod si fit, p. f.*) [a] Stultus sanè qui se funditus perire, actúmque de se esse credat, si à Glycerio abstrahatur. Sed nihil insanus mentis amator habet. ita est amatorum animi excitas, vt nullo modo quid sibi honestum sit, atque vtile, quid melius, peius, quid prosit, obsit, videre queant: cùm hoc vnum semper spectent, qua ratione voti sui compotes fiāt, ac re cupita, atque adamata quomodocūque fruantur. Ita in Phor. Antipho, Si eò, inquit, meæ fortunæ redeunt, Phanium, abs te vt distrahar, nulla est mihi vita expetenda.

11 *Adeon'*) [v] Exclamatio est de sua deformitate & infortunio, cùm Gratiç & Venus haud ita bene velint. [D] Neminem putat esse in genere humano ita infelicem vt se: quod est cō mune omnium qui in aliquo mœrore consistunt. itaque non se, sed conditionem humanam dolet: & queritur natum esse quēquam, qui possit esse tam miser vt ipse est: ac per hoc se. *Adeon' h.*) Amatoriè, amore nominato exiluit in gemitus. Sic Virg.-Aut si lux alma recessit, Hector vbi est? *Inuen. aut inf.*) Inuenustus est sine Venere, id est, sine gratia, quem omnes respuant, repudiéntque pulchrę, & quem deformes appetant. Inuenustus cui displicens obiicitur: infelix, cui placens negatur. *Inuenustum*) [M u] Id est, in amore infelicem. venustas enim nonnunquam dicitur [Greek, illegible]: vt in Hecy. Quis me est fortunatior? venustatísque adeò plenior? *Aut inf. qu. vt ego sum!*) [D] Adeò se miserum dicit. quòd sibi repudiare non licet: vt propter se doleat humanum genus, in quo sit aliquis tam miser. Virg. Heu cadit in quenquam tantum scelus? [A] Ita ferè fit, vt in aduersis, si quando res parum ex animi nostri sententia successerit, neminem æquè infelicem, àc nos putemus. *Vt ego sum*) [D] [Greek, illegible] est Vt: Quàm enim inferre debuit, non Vt.

Pro deûm) [v] Effictione iniquitatem ostendit, & asyndeton hic mirè quadrat, & prouerbiali figura dicuntur. Vnum iuxta Iurisconsultorū consuetudinem: vt, Facta & transacta omnia. Alterum à medicis sumptum est: vt, Aliquid monstri (id est vitii) alitur. *Pro deûm*) [D] Quàm ferueat indignatione, hinc aspice, quod frequenter exclamat.

13 *Effugere*) In totum fugere. *Quot modis*

14 *Cont. spr.*) Chremes, an Pamphilus? Si Chremes spretus, intelligeremus Pamphilū dicere, quòd opera dederit, vt se repudiaret Chremes: vt suprà dixit, Mutauit, quia me immutatū videt. *Facta trans. om.*) Prouerbiale est in id negotii, de quo nihil supersit ad agendum. Facta autem, à Pamphilo: Transacta etiam à Chremete. [B] Iuxta morem Iuris dictum est, quoties in contractibus adhibentur omnia, quæ ad legitimam pactionem spectant, Facta, transacta dicuntur omnia. *Hem rep. rep.*) Tota hæc Pamphili pathetica est oratio.

15 *Rep. rep.*) [D] Quasi, hæc iniuria sit, repudiare & repetere. Et tale est in Eunucho, Exclusit, reuocat. *Nisi si id est*) Coniecturale argumentum.

16 *Aliquid monstri alunt: ea*) Duplex contumelia, & Monstri & Aliquid. minus enim esset, aliquod monstrum.

hic

17 cstsaat- *Itur ad me.* MY. *orátio hac me míseram exanimàuit metu.*

Tres praecedentes in quatuor partitur Goneanu,atq. eos ita leg.t,
Repudiatus repeter.quamobrem? nisi,si id est b:aidi
Quod suspicer,monstri aliquid alant:ea quoniam sidabp
Obtrudi nemini potest,ad me itur.M.hac isiii
Oratio me miseram exanimauit metu. i.ddsi

18 {dcsi / ds} P. *Nam quid* [*ego nunc dicam*] *de patre? ah* E.[*ego dicam*] dist.

19 sssibiap *Tantámne rem tam negligénter ágere! praetériens modò* Patentis negligentiam carpit.

20 a distsi *Mihi apud forum,* Vxor tibi ducénda est Pámphile hódie, *inquit. para,* ▪L. Rem prosopopœia amplificat.

sic, Quid hominis vxorem habes? Et mutauit genus, dicendo Ea: quoniam fœmina est. Sic in Eunucho, Taces? Monstrum hominis, non dicturus? Dum Mõstrum dixerat, Ea subiunxit, tanquam non verbis, sed sententiæ seruiens. MU Non enim poterat meliùs contemptum, & indignationem, exprimere, quàm hac generis, & numeri mutatione. E Parœmiographus Chiliadis secundæ, centuria quinta sic habet, Monstrum alitur, vbi quid occulti vitii latêre significamus: haud scio an inde metaphora sumpta, quòd monstra ob pudorem clanculum aluntur, & occultantur. Siquidem Pamphilus in Andria Terentiana, quod priùs repudiatus gener rursum ad affinitatem repeteretur, suspicans esse aliquid vitii in puella quod celaretur, Repudiatus, inquit, repetor. Quamobrem nisi id est quod suspicor, Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini Nbtrudi potest, Itur ad me. *Nemini obtrudi*) D Mire obtrudi, quasi inuito: & totum cum iracundia. Obtrudi, infringi, impingi.

17 *Itur ad me*) Dotẽ amator nõ cogitat, & ad vilitatẽ trahit quòd vltrò venit, & quod se repetit Chremes. *Itur ad me*) Quasi ad hostem. Plautus in Pseudulo, Itur ad me. Et Virg. -Simul ense relicto, Ibat in Euryalum properè. MU Hoc quoq; odiũ significat, vt in Heaut. Si qua laboriosa est, ad me curritur. *Oratio hæc*) D Etiã pauca verba veteres orationẽ dicebãt.

18 *Nam quid ego*) Redit ad patrem, in quo nouè hoc accusat, negligenter eum agere quod noluit fieri. V Ab importunitate, & temeritate patris, vt qui tantam rem (caussam nuptialem intelligit) tam negligẽter agebat & in itinere: atque narratiuncula confirmat, in qua est persona imperans Simo, obsequẽs Pamphilus: est locus forensis, est factum de vxore ducenda, est modus, vt citò domum eat, est euentus, veluti stupor, quo ita attonitus erat, vt ne verbũ quidẽ diceret, vel excusationem (sic enim caussam accipio) qualem qualem. L Secundum quosdam Nam pro Autem hic positum. Nam quid, quidnam. & patris negligentiam carpit. Nam pro Deinde, vt sit particula continuationem significans. Ita Cicero quoque est vsus in oratione pro Rege Deiotaro, Nam de statua quis queritur? Vna præsertim cùm tam multas videat?

Tantamne rem) D Summam voti ac nuptias. R Quis non, quæso, iustissimè hunc in Christianos versum torserit? quorum ea ferè socordia est, & negligentia, vt vix vnquam cuiusmodi liberis suis dent vxores, circunspiciant: neque illud etiam atque etiam, ecquid conueniant mores, atque ingenia: ecquid mutuò sese ament: ecquid hi alibi animum amori deditum habeant, atque ab re vxoria abhorreant, suo cum animo reputẽt. Præthereà ea quoque stultitia est, & dementia, vt spectent dotem magis ac formam, quàm vitæ integritatem, pudicitiam, modestiam. Næ multa tam negligenter, socorditerque in re tanti momenti agũt: vt meritò cum Pamphilo exclames, Tantámne rem tam negligẽter agere? Scitum est illud Lycurgi legumlatoris, qui percunctante quodam, cur sanxisset, nuptum puellas sine dote dari, Quo, inquit, neque ob egestatem sine viris vllæ dimitterentur, neque propter opulentiam expeterentur: sed quisque potiùs spectato puellæ ingenio ac moribus in accipienda vxore moueretur. Author Plutarchus. *Praeteriens modo*) D Hic ostendit specialiter quid peccauerit pater. MU Cõsydera hæc diligẽter: nam singula verba insignem senis negligẽtiã ostendunt. D atque vndique cõflatur excusatio, ex facto, quòd præteriens: ex tempore, quòd modò: ex loco, quia in foro: ex verbis,

Vxor tibi ducenda est) D Mirè Ducenda, semper hoc genus declinationis, necessitatem ostẽdit: vt Virg. -Vt pacem Troiano ab rege petendum. Salustius, Agendum. atque 20

• Qui amant, egrè de re vxoria audiunt.

Abi domum. * *Id mihi visus est dicere, Abi citò,* { iia ida iia ida 21
[&]suspénde te. Goueanus tollit[&],iiaiddsi.

B.[obstipui.]

[Obstúpui.]censén' vllũ me verbũ potuisse próloqui: dsisaij 22

Aut vllam caussam, inêptam saltem, falsam, iniquam? obmutui. sisisi 23

• D. Ipse se reprehédit, & est ὑποφορά.

Quòd si ego[rescissem id priùs.] * *quid fácerem, si quis nunc me roget:* { dsisisso dissassp 24 Go.[Prius id rescissem.]dassassp.

• D. Deliberatio, & eius partes.

A'liquid fácerem, vt hoc ne fácerem. * *sed [nunc quid primùm] éxequar?* absassso 25 Go.[quid primum nunc],aasassp.

Go. [Impediunt me curæ.]dssibsss.
Go.[huius misericordia.]adiaissai.
E.[sollicitudo:] ibssisav.

[Tot me impédiunt]curæ, quæ meum ánimum diuérsè trahunt: sasast- 26

Amor [misericórdia huius,] nuptiârum [sollicitátio:] { ibsisar ibi 27

• Dissolutio, seu articulus deficientibus copulis. [L] éliq. congeries colligēs partes deliberationis.

Tum patris pudor, qui me tam leni passus est ánimo vsque [adhuc,] { eissiai é 28 Alias[ad hoc,]

obuiam eundum est.

21 *Abi cito, & sus.*) [B] Cùm diceret mihi de vxore, ita grauiter accepi vt si de suspendio locutus fuisset. [D] Ad Hodie, Citò retulit: ad Vxor tibi ducenda est, Suspende te.

22 *Obstupui*) [B] Stipiti similis fieri, vt nõ plus sensus in me esset quàm in stipite.

23 *Ineptam saltem, falsam*) [D] Duo comparantur in defensionem, aut vera, aut ad tempus accommodata. Ineptum est, quod à quouis reprehendi potest. Falsum, quod etiam prudentem potest fallere. [B] Falsus est, qui fallit: aliquãdo passiuè eum significat, qui fallitur.

24 *Quòd si ego resc.*) [D] Si mecum communicasset priùs. [L] Cordatus adolescēs post querelam consultat, patrine, an amori obsequatur. Ergo hæc pars deliberatiua est, superior accusatoria fuit. [M] Gellius libro secũdo, Qui factũ aliquod occultius, aut inopinatũ, insperatúmque cognoscit, is dicitur propriè rescire. *Quid facerem*) [V] Effictio est narrationis, qua nunc sese colligens aliquid responderet.

25 *Vt ne hoc facerem*) [D] Tacerem. & nota Facerem, pro tacerem. *Sed nunc quid*) [V] Interrogatione est veluti epilogus σχετλιασμὸς, quo conqueritur se esse, maximè propter incertitudinem consilii, miserum. Sunt enim vtrinque rationes impulsiuæ, ex Glycerio sunt tres: ex patre verò est præcipua ipsa indulgētia in ipsa educatione. [R] Consultatio, vt rectè monuit Philippus, querelam sequitur. siquidem cordatum adolescentem fingit, quemadmodum & Erasmus alicubi monuit.

Diuersè trahunt) [T] Pro, In diuersa trahũt. 26 [T] In diuersas partes sciadunt, diducunt. Aduerbium est.

Amor, miseric.) [D] Hæc oratoria sunt, cùm 27 vnum negotium in multas distrahimus partes. *Amor.*) A necessario. *Misericordia*) ἀπὸ τοῦ αἰτίου. Misericordia huius, ἀμφιβολία. *Nupt. sollicitatio*) A perturbatione Quibus colligit consulere se non posse. Solicitudo est, quæ inhæret mentibus. [M] Vel ægritudo cum cogitatione. [D] Solicitatio, quæ ab alio fit.

Tum patris pudor) ἀμφιβολία. [MU] Vtrũque pas- 28 siuè dixit, Misericordia huius, l. qua ego in hãc moueor, & Pudor patris, id est, quo ego propter patrem afficior. *Qui me tam*) [D] Explanatio, in quo pudendum sit sibi apud patrem: & ad illud spectat. Tute his rebus finem præscripisti pater. Atqui accusabat eum. Sed amator est. [M] Aristoteles in secũdo libro Oeconomicõn sic ait, Duplex est timoris species: Vna quidem cum pudore & verecundia, qua vtuntur erga parentes filii sobrii: & ciues compositi ad benignos rectores. Alia verò cum inimicitia & odio, sicut serui ad dominos, subditi ad tyrannos iniustos & iniquos. Plato in lib. decimo de Legibus, sic ait, Metuimus quoque sæpenumero, cùm formidamus, ne dicendo aut faciendo aliquid minùs honestum, mali videamur: quem quidem timorem nos, imò omnes, vt arbitror, pudorem appellamus. [B] Meritò parentum arguitur indulgentia, & mollis educatio, quæ animos corrumpere solet iuueniles.

29 { dddsii / sidddi } *Quæ mĕo cunque ánimo líbitum est, fácere.eĭne ego vt aduérser?hei mihi,* [eine ego vt] dactylus.

30 sddbssp *Incértum est quid agam.* M. *mísera tímeo,hoc incértum quorsum accidat.*

31 { sbssdssa / sassasi } *Sed nunc [péropus est.] aut hunc cum ipsa,aut me áliquid de illa aduérsum hunc loqui.* Ge. [Peropu'st,] alij [perop'est] dimetiendo dicunt.

32 ddsssp *Dum in dúbio est ánimus,paulo moménto huc,illuc impéllitur.* Metaphora à mole ponderis in statera pendentis.

33 iassdai P. *Quis hîc lóquitur? Mysis salue.* M. *ô salue Pámphile.* P. *quid [agit?]* M. *rogas?* Al. [agitur?] sed in [quid] eliditur d. G vel s in [Quis]. dsssbai.

34 iijsdiip *Labôrat è dolôre: atque ex hoc mísera sollícita [est,diem.]* E. Al. [est die,] iijsdai.

29 *Eine ego)* [D]Pronomen hoc,vim qualitatis habet:& est,An tali,tam bono? *Eine ego vt aduerser?)* [E]Eclipsis esse videtur:& subaudiri potest Mihi permittam, vt ei aduerser? [D]Videtur inclinasse vt secundum patris animum consistat.sed amore ad incerta iterum deuoluitur.

30 *Misera timeo)* [V] Propositio est istius oratiunculæ, quam à necessitate confirmat, cum ait, Sed nūc peropus est.& adest occasio, propter fluctuantem & ancipitem animum Pamphili: atque à fluctibus translatio est. [L] Opportunè Mysis intercedit, ad confirmandum labantem animum, ne à Glycerio deficiat. *Quorsum accidat)* [D] Ad quam rem,quò versus.

31 *Sed nunc p.est)* Calliditati fœmineæ & astutiæ sentētia hæc cōgruit. *Cum ipsa)* Ipsa nunc domina mea. *Aduersum hunc)* [S.D]Id est, cum illo, [D] apud hunc: vt alibi, Id gratum fuisse aduersum te,habeo gratiam.

32 *Dum in d.e.a.p.m.)* [D]Translatio hæc est à mole alicuius ponderis,quæ antè quàm in loco sederit, cùm incerta pendet,facillimè cōmouetur. *Momento)* [M] Id est, motu. Fabius libro tertio sic ait, Laudare testem vel contrà, pertinet ad momenta iudiciorum.

33 *Quis hic loquitur?)* [D] Hoc secum.deinde cōuersus,vt vidit, Mysis salue. *Salue)* Difficile est aliud inuenire verbum, quod sic declinetur, salue,& saluete.quippe huius verbi per modos est rara declinatio. *Quis hic loquitur?)* Principium Terentianum in iungendis personis. *O salue)* O,interiectio optantis aduentum, aut repēte perculsi. *Quid agit?)* Amatoriè,& familiariter non addidit quæ. Virgilius, Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat, amantem. *Rogas?)* Lenta quædam, & tristis est responsio, & dolore, plena.

Laborat è d.a.ex hoc) [L] Responsio idonea 34 ad commouendum animum Pamphili.Et est tacita admonitio à persona, ad hortationem spectans. [V] Argumenta sunt ex dolore partus,atque de die nuptiis dicto. [D] Duplicem laborem Glycerii esse dicit, vnum parturitionis: alterum curæ & solicitudinis nuptiarum Pamphili.& callidè aggreditur iuuenem.nā vtraque propter illum perpetitur, & dolorem, & solicitudinem. *Atque ex hoc)* Mysis, quæ contra patrem suasura est,incertum inueniens Pamphilum, facilè ad se conuertit mētione dominę suę:& maximè quod addidit,cū fillā ægrā esse dicat.quare statim perfectū est quod volebat, vt dicat Pāphilus, Egóne istuc conari queā? *Laborat è dol.)* [E]Hoc est, parturitione. Genus pro specie posuit. [M] Dolor est ægritudo crucians. [S.D] Laborare interdum ad animum refertur, & accipitur pro solicitum esse. Aliquando verò eorum est, qui morbo, vel corporis doloribus afficiuntur.Et variè cum à Latinis vsurpatur. Dicuntur enim artus nostri laborare. Vel nos ipsi laborare dicimus, aut morbo,aut ex morbo. Cicero Familiarium septimo, Cùm decimum iam diem grauiter ex intestinis laborarem. Idem Familiarium nono, Dixit te in lecto esse, quòd ex pedibus laborares. Idē Tusculanarum secundo, Cùm ex renibus laboraret, ipso in eiulatu clamitabat,falsa esse illa, quæ anteà de dolore sensisset. *Solicita est)* [D] Solicitudo rerum incertarum magis est. *Quod in hunc diem sunt constituta nuptiæ)* Hic certior metus est, & grauior.

Quia olim in hunc sunt constitútæ núptiæ. tum autem hoc timet, iisfifp 35

Ne déseras se. P. * *hem, egóne istuc conári queam!* fiaffp 36

* *Ego propter me illam décipi míseram sinam!* affiap 37

Quæ mihi suum ánimũ, atq; omnem vitã crédidit: dbfffp 38

Quã ego ánimo egrégiè charã pro vxôre habúerim, bdffdp 39

* *Bene, & pudice [eius] doctum, atque edúctum, sinam* { iẽffp ii 40

Go. [eius] redundat.

Coáctum egestâte ingénium immutárier! iifafp 41

Non fáciam. M. * *haud véreor, si in te solo sit situm:* ddffp 42

Sed vim vt queas ferre. P. *ádeon' me ignauũ putas,* fiddfi 43

• Lenta & mœsta responsio.

Go. [e, hem, egone ist] anapæstus.

• Magna vis est in pronominibus istis. nec præcipitanter, sed interruptè proferenda sunt.

• Confirmatio ab honesto. & totus locus mirè patheticus.

• I. Obiectio, quæ ab honesto refellitur.

35 *Constituta)* ' Nec addit A' patre: sed inuidiosè quasi & à Pamphilo sint constitutæ. An timet in negotio? *In hunc d. em)* Idem enim dies est, quo placuerant destinatæ nuptiæ, quanuis Chremes denuntiauerat. & suprà, Hic nuptiis dictus est dies. *Olim)* B Pro nuper. *Tum autem)* D Tum, præterea. Tertiam solicitudinem habere Glycerium, ne deseratur à Pamphilo.

36 *Egone)* V Altera pars est, qua promissorum Pamphilus memor est. propositio est figurata simplex autem est, Ego non deseram, ego miseram non decipiam. Confirmatio est primùm ab honesto: Nam mihi sese & sua credidit. Mox ab amore: Nam pro vxore charam habui. Deinde ab indecoro: Nam ingenium optimum tam educatione, quàm institutione propter egestatẽ immutari haud decet & conuenit. Posteà à consuetudine, à pudore & amore Glycerii: quæ vel sola hominem ingratum, non inhumanũ, non brutum commouerent, & quenque fidei admonerent. Postremò à testamento tutelari, cuius narratiuncula subiungitur, suum consilium comprobat. *Egóne istuc)* D Ideò sic Pamphilus, quia illa Inuidiosè non Deserere cogatis, dixit: sed, Deseras. *Conari)* Non perficere, sed conari velle aliquid ad scelus, effectio est, etiamsi non potest fieri. hic enim volũtas, non factum dãnatur. vt Virgilius, Ausi omnes immane nefas, ausóque potiti. Leuiúsque est conari, quàm facere.

37 *Egóne propter me illam)* Magna vis est in pronominibus. & diuersa sunt, & singula, & nõ præcipitãtur, nec dicũtur vno spiritu: sicut in Eunucho, Egóne illam? quę illum? quę me? Quæ illum, deest Amat: quæ me, deest Non amat. *Egóne)* Suadentes. subauditur Vt fieri sinam?

38 *Quæ mihi s. an.)* L Honestum à meritis & qualitate personæ. D Ab eius beneficiis. *Suũ animam)* Quantum ad amorem pertinet. *Atque o. v.)* Hoc est, vt maritum speraret. *Quæ mihi s. a. a. v. cr.)* Argumenta à consequenti. Si eam deserit, hæc subiiciuntur.

Quam ego an. e. ch.) Egregiè, præter cæ- 39
tera; id est, nimis. *Pro vxore)* S. D Id est, locò vxoris, vel tanquam vxorem.

Bene & p.) D Hic illud soluitur, Lana & 40
tela victum quæritans: vt hoc præstruat bene & pudicè Glycerium esse educatam. Lana & tela victum quæritans. Et non pertinet ad argumentum, nisi post vitam Glycerii intelligas. *Bene & p. e. do.)* Hanc sententiam quasi de exemplo probat. nam bene educata est à Chrysíde, quæ primò pudicè vitam, parcè, & duriter agebat. *Eductum ingenium)* S. L Eductum pro instituto ponit hic Terentius: quanquam etiam pro educato possit accipi. In qua significatione sæpe educere ponunt Latini scriptores, & maximè Comici Poëtæ. Cicero de Orat. Non est boni parentis, quem procrearit, & eduxerit, eum non & vestire, & ornare. Terentius in Adelph. Inde ego hunc maiorem adoptaui mihi. Eduxi à paruulo: habui: amaui pro meo.

Coactum egestat.) D Propterea quòd Chry- 41
sis, inopia & cognatorum negligentia coacta. *Coactum eg.)* Non paupertate, sed egestate cui contrarium. Inopia & cognatorum negligentia. R Inopia, atque egestate coguntur vel optima quæque ingenia eam nonnunquam vitæ rationem amplecti, quæ minimè sit honesta.

Haud vereor) D Acuit animum adolescentis 42
contra patrem, cuius etiam nomen graue est.

Sed vim vt q. f.) Hic Vereor subauditur. 43
Vt, pro ne non posuit: vt sit, Sed vereor ne non queas vim patris ferre. Et ne non possis, non damnatio est, verùm adolescentis prouocat

assisp *A' deón' porrò ingrátũ, aut inhumánum, aut ferum,*
dissbdp *Vt neque me consuetúdo, neque amor, neque pudor*
dddisp *Commóueat, neque commóneat, vt seruem fidem?*
ssadsi M. *Vnũ hoc scio, hác méritã esse, vt memor esses sui.*
assbsi P. *Memor essem! *ò Mysis, Mysis, etiam nũc mihi*
ssibsp *Scripta illa dicta sunt in ánimo Chrysidis*
dissdsp *De Glycério. iam ferme móriens me vocat.*

*L. Repetuntur merita, quæ per prosopopœiam commemorantur, & augentur circumstantiis: qui locus est mirè patheticus.

uocatio in contemptũ patris. S. D Post verba metus subdunt eleganter Latini, hanc particulam, Vt pro Ne. Sic igitur hunc locum intellige: Vereor, vt vim queas ferre: id est, ne possis ferre patris suasum, aut imperium ad nuptias cũ Philumena cõtrahendas. B Quanquã hic vt pro Quomodo videtur positũ quibusdam. *Adeon' me ign. p.*) D A verisimili. *Ignauum*) Quod aduersum necessitatem proferendum fuit, id primum dixit, adesse sibi virtutem. quæ sequuntur ad fidem pertinẽt. Ita pro tempore contemptum patris pro fortitudine habet. Ignauus est, qui vim non potest ferre, qui non est perseuerans.

Adeon' porro ingr.) Porrò, coniunctio est expletiua aliàs aduerbium temporis. *Ignauum & ingratum*) ἀίξησις est Inhumanum aut ferum. Post sublecta dixit, Adeón' porrò ingratum, aut inhumanum. Mira omnis conuersio. non enim dixit, Adeón' me obsequentem patri existimas, adeò gratum, adeò pium, adeò mansuetum? Ita amatoris per omnia seruat conditiones, vt oratoriè hoc cogatur, scelus esse si pareret nunc patri.

Vt neque me consf.) Non ordinem reddit. Ferum enim reddit ad Mansuetum, quòd etiã feræ mansuescunt. *Neque amor*) Ad illud, Inhumanum. Amor nanque vehementior est in homines. Virgilius, Quid iuuenis, magnum cui versat in ossibus ignem Durus amor. *Pudor*) Ad Ingratum retulit. *Vt neque me consf. n. a.*) ἀνάδοσις ad superiora. Cõsuetudo, aduersus feritatem: Amor, aduersus inhumanitatem: Pudor, aduersus ingratum animum.

Commoneat neque cõm.) αὔξησις est ad maiora. *Vt seruem f.*) Exquisitè: non dixit Vt contemnam patrem. S. E Seruare fidem, est in fide data stare, fidem tenere, fidem præstare. Has autem omnes locutiones exemplis confirmare placet, aliunde, quàm ex Terentio adductis, nimirum ex altero linguæ Latinæ principe. Cicero in Vatin. Tum quæro, seruarisne in eo fidem. Pro Rabirio, Si fides Saturnino data est, non eã C. Rabirius, sed C. Marius dedit: idémque violauit, si in fide nõ stetit. Idem Philippica duodecima, Non tenuit omnino fidem. Idem in Topicis, Qui fiduciam accepit, debet fidem præstare.

Vnum hoc scio) D In eodem hæret, vt excitet iuuenem: neque audire se fingit quod dicit. & vide quàm callida sint, quæ à Myside subiiciuntur ad irritandam promissionem Pamphili. nam subiicit illa quæ ardentem incendant magis. dixit ille omnia quibus cogitur seruare fidem: sed de merito eius aut nihil dixit, aut parum. *Vnum hoc scio*) Quasi hoc dicat, Quid tu facturus sis equidem nescio, sed vnum scio. *Vt memor e. s.*) Inuidiosè, quasi oblito: adeò commouetur hoc dicto Paphilus. & bene præterito Esses: quoniam quæ præterita sunt, in recordatione magis lachrymabilia sunt: vt Virg. Cui paruus Iulus: Cui pater, & coniux quondam tua dicta relinquor? Idem alibi, Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat.

O Mysis, M. etiã) B Epimone est: perseuerantia, insistentia, vel assiduitas dicitur. Eiusdem dictionis geminatio ad mouendos affectus pertinet. *O Mysis, Mysis*) D Primum vocandi, alterum increpandi est. *Etiam n. m. scr.*) Id argumentum est, quàm viuax memor sit, qui etiam mortuæ verborum meminerit Chrysidis de Glycerio.

Illa dicta scripta sunt mihi in animo) S. D Vide, quanta erat, antiquorum scriptorum in loquendo facilitas. Quid magis ad vulgarem sermonem accedit, quàm hæc locutio? Quid verò magis à germana Latinitate abhorret, quàm quorundam nostrorum æqualium scriptio tum adagiis, tum aliis quibusdam verbis ab vsu communi remotioribus infuscata? Sed vt hunc locum exponamus, Quæ mihi scripta sunt in animo, id est, quæ mihi in animo hærent tenacissimè. Vel, quæ memoria studiosissimè complector.

Iam ferme moriens) B Cùm parum abesset quin moreretur. D Fermè, aduerbium est festinantis. Ex tempore probauit locutam vera esse, non ficta & simulata. Nam qui sani sunt, spe longioris vitæ adulantur. Virgil. Et dulcis moriens reminiscitur Argos. Sunt

Accéſſi.vos ſemotæ: nos ſoli.incipit, ſſiſ ſp

* D. μίμησις per proſopopœiam & principium à blandimento.

* *Mi Pámphile,huius formam,atq; ætâtem vides.* ſſſſi

Nec clam te eſt,quàm illi vtrâque res [inútiles] ſſiiij

D. Al. [vtiles]: ſed verſus non conſtaret.

G.[& tutâdâ].iiſaſſi.

Et ad pudicitiam,[& ad tutândam] rem ſient. {edíſſi / b}

D.[ingenium], bjſſap.

Quod ego per hanc te dextram, oro,& [génium] tuum, biſſap

D. Al. [ſollicitudinem].ſiſſap.

Per tŭam fidem.pérque huius [ſolitúdinem] {ſiſſip / ſ}

Te obtéſtor,ne abs te hanc ſégreges,neu déſeras: ſſſſi

& affectus à tépore,quòd poſtrema vox erat,

51 *Acceſſi, vos ſemotæ. non ſoli*) Figuræ propriè Terentianæ, ἀσύνδετον καὶ ἐλλεῖπον. Vos ſemotæ, deeſt Eſtis, Nos ſoli,deeſt Remâſimus: vt illud, Egóne illam? quæ illum? quæ me? Habuit fidem, quòd ſoli fuimus, quòd nemo teſtis, an timuit, ne hoc pater ante firmatum amoré cognoſceret? *Nos ſoli*) [b]Sine arbitris, qui ſermonem noſtrum exciperent. *Incipit*) [D]Deeſt Dicere. Præparatio,& quaſi veſtibulû orationis eſt. Incœptio dicitur orationis, quæ longa taciturnitate, meditatè, grauitérque profertur: vt Virg. Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas, Infit.

52 *Mi Pamphile*) [V] Exordiolum per ſolam appellationem amatoriam, & confirmatio eſt à neceſſitate. Nam puellæ propter ætatem teneram, & formam egregiam, multùm periclitantur. Propoſitio, igitur rogo, ne deſeras. Accedunt & aliæ rationes: à Chryſide, ſumma dilectio: à Glycerio, verus amor, & iuſtum obſequium. & factum annectitur de commiſſione bonæ fidei, atque ad veterem eduenndarum puellarum conſuetudinem. cuius & in quarto libro Macedonici belli Liuius meminit, alluditur. & obiter obſerua teſtatricem, tempus teſtamenti propter extremam voluntatem, & alia. *Mi Pamphile*) [D] Imitatus eſt etiam blandimentum Chryſidis. [a] Meus pro Mi dicebant veteres, vnde eſt illud. O popule meus quid feci tibi? *Huius f.a.a.*) [b] Amat compendium laſſitudo. formam enim dicendo, pulchritudinem ſignificat: ætatem, quòd parua. Duplex cauſa commendationis, forma & ætas: vt ſuprà, Fortè vnam aſpicio adoleſcentulam Forma. &c. *Mi P.h.f.a.a.v.*) Vide redditam voci morientis denſis interuallis interruptam orationé, vtpote laſſo anhelitu interueniéte.

54 *Et ad pud.*) Propter formam dixit. *Et ad rem*) Propter ætatem. ἀνίδιωσις. [a]Ouidius, Lis eſt cum forma magna pudicitiæ. Vnde & Iuuenalis in Satyra. 10. Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem Ipſa habuit, cuperet Rutilæ Virginia gibbum Accipere, atque ſuam Rutilæ dare. filius autem Corporis egregii, miſeros trepidóſque parentes Semper habet: Rara eſt adeò concordia formæ, Atque pudicitiæ. [R] Veriſſimum hoc eſt, nec enim facilè, quæ egregia forma ſunt puellæ, pudicitiam tutari poſſint, maximè ſi non fuerit, quem vereantur. Et iuuenes rerum adhuc omnium rudes, aut luxuria, laſciuiáque diffluentes, res ſuas prodigunt, inutilitérque ferè conſumunt. Proinde iiſdem adhibendi ſunt cuſtodes, qui obſeruent, & moderatores vitæ. Quòd forma ad tutandam pudicitiam inutilis ſit, indicat exemplo Daphnes, in primo Metamorphoſeos Ouidius hiſce verſibus. Illa velut crimen tædas exoſa iugales Pulchra verecundo ſuffundens ora rubore, Inque patris blandis hærens ceruice lacertis, Da mihi perpetua, genitor chariſſime, dixit, Virginitate frui: dedit hoc pater antè Dianæ. Ille quidem obſequitur: ſed te decor iſte quod optas, Eſſe vetat, votóque tuo tua forma repugnat.

55 *Quod ego p.h.t.d.o.*) [a]Ab obteſtatione mouet πάθος. Cùm aliquid timétes narramus, ac deinde ne quid tale eueniat oramus, eleganter, Quod te oro, dicimus. & id perinde valet, àc ſi diceret, Quare te oro. fuit autem hic orandi per dextram & genium modus familiaris & vſitatus antiquis. Horatius in Epiſtola, Quod te per geniû, dextrâmq, deóſque penates, Obſecro & obteſtor, me vitæ reddere priori. *Quod te per*) [D] Quod, propter quod: vt, Quod te per per ſuperos. Et eſt ordo, propter quod te oro. *Per hanc dextram*) Tenet eû, vt apparet. Dextra fidei & fœderis membrû. Ad manum fit côuentio. [R] Dextra fidei conſecrata eſt. Titus Liuius, Dextra, inquit, data, fidem futuræ amicitiæ ſanxiſſe. Idem primo ab Vrbe condita. Significantes inquit, fidem tutandam, ſedémque eius etiam in dextris ſacratam eſſe. Ait & Plinius, dextram in fide porrigi lib. 11. cap. 45.

57 *Obteſtor*) [D] Obteſtatio dicitur quando eû

adius

58 ſſſſs *Si te in germáni fratris diléxi loco,*
59 ſſſſs ** Siue hæc te ſolum ſemper fecit máximi,* • B. A ſtudio Glycerii.
60 ddbſſp *Seu tibi morígera fuit in rebus ómnibus.* • L. Incrementum.
61 ſijſſp *Te iſti virum do, * amîcum, tutôrem, patrem.* B. Articulus eſt.
62 {adſ-di adſſ} *Bona noſtra hæc tibi commítto, & tuǽ mando fídei.* E. Tuæ & -dei monoſyllaba ſunt. adſſſi.
63 {-iſdſp ſ} ** Hanc (mihi) in manum dat. mors contínuò ipſam óccupat.* • L. Pathos à modo rei & tempore. Go.(mi.)

adiuramus, quem rogamus, Oramus per eas res propter quas rogamus. Virgilius, -Per euerſæ genitor fumantia Troiæ Excidia obteſtor. *Ne abs te h. ſ. n. d.)* Ad fidem, Ne ſegreges retulit: ad ſolitudinem, Ne deſeras: hoc eſt, ne aliam ducas, aut amare deſinas, etiamſi aliam ducas. *Ne abs te h. ſ.)* Quaſi ipſam manu tenens. Hanc, propter formam, & ætatem. *Segreges)* Hoc verbum ſimplex fieri nõ poteſt. *Neu deſeras)* Poſtremò te obteſtor. *Obteſtor)* Sextum παρέλκον. dixit enim iam, Quod ego te per hanc dextram oro.

58 *Si te in germ.)* Sic tunc dicimus, quando præſtitimus aliquid, & tamen nolumus exprobrare: vt Virgilius, -Si qua tuis vnquam pro me pater Hyrtacus aris Dona tulit. Et alibi, Si bene quid de te merui. *In germ. fr.)* Nõ fratris ſolùm, ſed etiã germani. *In germ. f. dil.)* S.D Pro, Si te, vt germanũ fratrẽ dilexi (Sic enim loquitur Cic. Famil. 13. Quem, vt parentem diligebat.) B Si mihi germani fratris numero ſemper fuiſti, ſi te fraternè ſemper amaui, id eſt, ad ſimilitudinẽ fratris, vel vt fratrem. Cùm enim dicimus loco patris, loco filii, loco fratris te habeo, non ſignificamus quòd vbi illi anteà erant, ibi tu nunc apud me ſis, ſed quòd in ea dilectione & charitate, qua illi fuerunt aut ſunt, aut eſſent, aut eſſe deberent. Et hîc authore Priſciano, Si confirmatiuè ponitur. *Germani)* Varro Germanum putauit, qui ex eadem matre natus eſt, aliàs Vterinum dicimus.

59 *Siue hæc te ſol.)* D Si aut te mihi quoque prætulit, aut nullum alium nouerit amatorem in domo meretricis.

60 *Morigera f. i. r. o.)* Hoc quaſi amanti vtile fuit. Virg. Æn. -Fuit aut tibi quicquam Dulce meum. Quo in loco Seruius putat Terentium his verbis rem tetigiſſe turpiculam.

61 *Te iſti v. do)* Apparet quòd iunctis dextris hæc dicebat. ideò & , Per hanc dextram te oro. S.D Vir hoc loco non in ea ſignificatione eſt, qua ad virtutem aliquando refertur: nempe vt ſit vir, qui forti, & præſtanti animo eſt præditus. Hîc enim accipitur pro marito. In quo ſignificato vſitatè hanc vocem Latini vſurpant. Cicero in Verrẽ Actione ſeptima, Erat Nice facie eximia, vt prædicatur, vxor Cleomenis Syracuſani. Hanc Cleomenes vir amabat: veruntamen huius libidini aduerſari nec poterat, nec audebat: & ſimul ab iſto donis, beneficiiſque plurimis deuinciebatur. *Te iſti v. do a. t. p.)* D Hæc, vt diximus, & ſingula ſint, & non præcipitãtur, nec dicuntur vno ſpiritu. *Amicum)* Poteſt enim & maritus eſſe, ſed non amicus. ſed affectu mariti retulit Amicum. *Tutorem)* Quaſi orbæ: *Patrem)* Quaſi paruæ. *Virum)* Ne ſegreges: *Amicum)* Ne deſeras: *Patrem)* Ad illud quod ait. Et ad pudicitiã.

62 *Bona n. hæc t. c. & t. m. f.)* Cõcluſio per mãdatum & obteſtationẽ efficax ſatis. *Bona n.)* Hæc verba quaſi ſupellectilem ſuam oſtendentis ſunt. *Bona n.)* Hoc eſt, ad rem tutandam. *Tua m. f.)* B Tutelæ ac tuitioni. præceſſit enim Nec clam te eſt, quàm illi vtræque res inutiles Et ad pudicitiam, & ad tutandam rem ſient. Budæus quoque eſt author interdum ita vſurpari. S.D Non ſine præcipua quadam elegantia dicit hic Terentius Mandare aliquid alicuius fidei: pro quo Latinis crebrum eſt, aliquid alicui committere, vel credere. Sed & venuſtum eſt, in fidem tradere, pro fidei mandare. Saluſtius in Iugurt. Mittũtur ad Imperatorem legati, qui Iugurtam imperata facturum dicerent, ac ſine pactione ſeſe, regnúmque illius fidem tradere.

63 *Hanc mihi in m. d.)* D Confirmatæ ſunt legitimè nuptiæ per in manum conuentionẽ, Et mirè Hanc, non Huius manum. *Hanc m. in m. d.)* S.D Id eſt, de manu tradit in manum, & mihi committit. Elegans verò eſt loquendi modus, de manu in manum tradere. Cicero Familiarium ſeptimo, Totum hominem tibi trado de manu, vt aiunt, in manum tuam iſtam & victoria, & fide præſtantem. *Mors c. i. occ.)* D Quo magis memorem eſſe oportet eorum, poſt quæ illa nihil locuta eſt. *Mors c. i. occ.)* S.D Pro, vitam ipſi adimit: vel è viuorum numero exturbat. Hęc autẽ locutio nõ minùs elegãs eſt, quàm noua.

•D.Concludit partem deliberationis ſuæ per electioné. ᴮ & eſt gradatio. *D. Annotant quidã [caue] hic corripiendum eſſe.* ᴬ *Tum in [verbũ] nihil elidetur.* ſſidſi.

*Accépi.*ᵛ *accêptam ſeruâbo.* M. *ita ſpero quidem.* ſſſdſp 64
P. *Sed cur ſtu abis ab ſilla*ᴬ*?* M. *obſtetrîcem accérſo.* ſiiſjſ b- 65
P A M. *própera.* *Go.[tu ab].ſiſſdi*
*Atque audin*ᴮ*? verbum vnum, caue de núptiis,* ſſiſi 66
Ne ad morbum hoc etiam. M. *téneo.* *Hic verſus* ſddbſp 67
perficitur initio ſcenæ ſequentis. Scaliger videtur hunc dimetrum catalecticum conſtituere, ſddv.

64 *Accepi)* ᵛ Peroratio poſterioris partis eſt, Itaque non deſeram. *Accepi)* ᴰ Propriè, quaſi vxorem.
65 *Sed cur tu abis ab illa?)* Corripit, quòd abeat ab illa. Cur, non interrogantis, ſed corripientis eſt, & increpantis, quòd Glycerium, deſerat. *Obſt. acc.)* ᵛId dicit, vt Pamphilum magis vrgeat. ᴰ Quæ opem tulerit parienti, Obſtetrix dicitur: vnde & parturientes Fer opé clamant. ᴮLaurétius, Accerſo, vel arceſſo, vtrunque pro Eo ad vocandum, vel voco.
66 *Proper. atque audin'?)* ᴰ Et interrogatio quò eat, & reuocatio, ad argumentum magni amoris accedit. ᴮ Audín' per parentheſin interpoſuit. Eſt enim ordo, Propera ad Glycerium, atque caue vnum verbum de nuptiis. *Verbum v.c.de n.)* ᴰDeeſt Dicas: figura ἔκλειψις. *De nuptijs)* Non quòd hodie futuras neſcierit Glycerium, ſed quod illas hodie indixerit pater filio: cùm ſuprà & Pamphilo & Glycerio diſturbatæ viderétur, Quia ſunt conſtitutæ in hunc diem.
67 *Ne ad m.h.e.)* ᴰIterum ἔκλειψις. deeſt enim Accedat. ᵛ Eclipſes duæ mirum in modum hoc loci aptæ ſunt. Et verum eſt illud Propertii, Scilicet inſano nemo in amore videt. ˢ·ᴰVenuſta hic vtitur verborum eclipſi. Sic autem plenæ erunt locutiones, Verbum vnum caue facias Glycerio de nuptiis, quas mihi pater parat cum Philumena filia Chremetis. Et deinde, Ne ad morbum hoc etiam accedat, ne ſcilicet dolorem Glycerii augeat, quo ſatis, ſupérque cruciatur in partu. ᴿ Morbum non raró auget mœror, & animi triſtitia: ſicut frequenter leuat, ac minuit, gaudium atque inopinata lætitia: ob quod Titus Liuius belli Aſiatici ſeptimo: vbi ab Antiocho P. Scipioni ægrotanti filium remiſſum ſcribit, adiecit, id non ſolùm animo patrio gratum munus, ſed corpori quoque ſalubre gaudium fuiſſe.

ACT. II. SCEN. I.

A R G. ᴸSolicitudo Charini adoleſcentis, ᴴqui ex Byrrhia ſeruo reſciuerat Pamphilum eo die vxorem ducturum Philumenam, ᴬquam ipſe Charinus miſerè deperibat. ᴮIdem rogat Pamphilum ne ducat. ᴰCæterùm in perſonarũ huius ſcenæ colloquio altera pars oſtenditur fabulæ. Siquidem Andria ex duorum adoleſcentum pauoribus gaudiíſque componitur, cùm ferè ſolam Hecyram Terétius ex vnius Comœdia adoleſcentis effecerit. Addidit verò huic fabulę has perſonas, Charini videlicet & Byrrhiæ (nam nõ ſunt apud Menandrũ) ne τραγικώτερον fieret Philumenam ſpretam relinquere ſine ſponſo, Pamphilo aliam ducente. ᵛ *Theſis.* Amatores ſtulti, temerarii, peruicaces, & tandem miſeri ſunt. Eſt autem bona ex parte σχετλιαστική. Conqueritur enim Charinus ſe omnino miſerum eſſe, quòd Philumena Chremetis filia Pamphilo nubat. Verùm in Byrrhia eſt conſolatio ἰδιωτική. Et cùm hæc fabula ſit duplicato argumento, fit adoleſcentum & ſeruorum veluti ἀντίθεσις quædam mirificè illuſtrans. ᴿ Atque amãtium ſtultitia, métis eorum inſania, animi cæcitas, puerilis mollities, conſilii inopia, immoderati appetitus, & indecora quędam ridiculáque in dictis ſimul & factis omnibus ineptia, exponuntur hac in ſcena: ᴹ quæ exprimit & docet, amore alicuius rei optatę vltrà quàm oporteat irretitos, deſipere ac penè inſanire: cùm mentis acies voluptatum corrupta illecebris, decorum ipſum non videat, & ad id tandem deueniat, vt ab his moneri cogatur & regi, quos ipſa regere deberet & gubernare. Huius rei cauſa eſt incontinentia, quæ prudentiam deſtruit. Duorum igitur adoleſcentium ardores, & vota diſſimilia, necnon amatoria deſcribitur inconſtantia & ſuſpicio. Socrates apud Platonem in Sympoſio, Alcibiadem formoſiſſimum adoleſcentem ſic alloquitur, Tunc ſanè mentis oculis acutè incipit cernere, cùm primùm corporis oculis deflorefcit: tu verò ab hac ætate es procul. Et in Phædro ſic ait, Quãdo cupiditas abſque ratione ad voluptatem trahit, nobíſque imperat, imperium illud libido vocatur. Libido autem quomodo multiformis ſit, multarúmque partium, multas itaque appellationes habet.

Verſ. gen. Primus eſt monometer ſeu fragmentũ alterius: ſecundus iamb. dimeter acat. tres ſequentes ac viceſimusprimus ſunt iambici trimetri acatal. ſextus & duo ſequentes. duodecimus & octo ſequentes ſunt iambici tetr. acat. decimus verò & vndecimus ac viceſimusſecundus cum omnibus ſequentibus ad finem vſque ſcenæ trochaici tetr. catal. excepto penultimo, qui, ſi in eo non fiat ſynæreſis, eſt iambicus tetr. acatal.

CHARINVS *adoleſcens.* BYRRHIA *ſeruus.* PAMPHILVS.

1 ad QVID *ais Býrrhia!* S. *Monometer*. ad: [2] *aut finis præcedentis verſus.* ſddbſp : [3] *vel initium ſequentis.* adidſi.

2 ldſi *Datúrne illa hódie Pámphilo*

3 ſſſiip *Nuptum!* B. *ſic eſt.* C. *quî ſcis?* B. *apud forũ modò*

4 ſſſadp *[Dé Dauo] audíui.* C. *væ míſero mihi: vt ánimus in* R. Al. [E' Dauo]

5 ſiſſp *Spe, atque in timôre vſque ántěhac attêntus fuit:*

Hic velut omiſſo argumento principali admiſcet Charinum, vt plus in fabula ſit turbæ.

1 *Quid ais*) [V]Occaſio querelæ quæritur, & enthymematica eſt, Philumena datur nuptui. Ratio, de Dauo nũc audiui. [D]Ex verbis Charini apparet Byrrhiam nuntiaſſe, nuptias futuras cum Pamphilo: nec adducitur tamen vt ſtatim credat & accommodet animum. Sæpius ergo repetit interrogando. *Quid ais Byrrhia?*) Miratur magis, quàm interrogat, vel potiùs indignatur.

2 *Datúrne illa h. P. n.*) [B]Illa, qua nihil in vita charius mihi eſt. [D] Et bene Illa, velut amatoriè de certa loqueretur perſona. Sic Virg.-Solam nam perfidus ille Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus. Ergo non Æneas, ſed Ille. Et item hæc, non Philumena, ſed Illa dixit [S.D] Dari aliquam alicui nuptum, elegans eſt locutio, pro vxorem dari, vel in matrimonium dari. [B] Prius ſupinum hîc non malè cum verbo Datur. nam latentem ſignificat motum.

3 *Sic eſt*) [D] Hoc cum indignatione ſtomachi dixit. *Qui ſcis?*) Non vult enim verũ eſſe, Quî, quatenus, vnde hoc ſcis? *Apud f. m. de D. aud.*) Plurima dixit ad confirmandum Byrrhia, quando interrogatus eſt: à loco: à tempore, à perſona. Apud forum, de loco, de tempore, Modò: de perſona, de Dauo. [S.D] Quod dicit Terentius Apud forum, pro in foro, non elegantia caret. Nimirum particula Apud ſæpe per Inter, vel per In exponitur. Et talis eſt vſus, cùm dicimus, Apud Platonem id legitur, aut ſcriptum eſt, & ſimilia: pro eo quod eſt in Platone, id eſt, in Platonis libris. Talis itẽ eſt vſus cũ dicimus, Mos fuit apud Romanos, pro eo quod eſt inter Romanos, vel in ciuitate Romana. Extra hæc. Quod dicit idem Terentius,

4 *Audiui de Dauo*) elegans eſt, pro è Dauo Tu verò ſic habeto, ſimilem locutionem duplicis eſſe poſſe ſignificati: vt, ſi dicas, Audiui de Petro, id eſt, Petrus mihi dixit: vel, hoc audiui de Petro, id eſt, mihi hoc de Petro dictum eſt. Sic igitur hæc locutio eſt actiuæ, & paſſiuæ ſignificationis. Exempla actiuæ ſignificationis: Cicero ad Att. I. Hæc audies de Philadelpho: Id eſt, tibi hæc Philadelphus narrabit. Idem pro Cornel. Balbo. Audiui hoc de parente meo puer. Idem, Audiui iſta de maioribus natu. Exempla paſſiuæ ſignificationis: Cicero Famil. IX. Sic fit, vt, ſi quid præterea de me audiat, non audiendum putet: Id eſt, ſi quid pro meo afferat, quod meum non ſit, illud reiiciat. Ibidem, Illud tamen aſcribam, quod eſt veriſſimum, me his temporibus adhuc de iſto periculo nihil audiiſſe. Idẽ ad Att. VII. De malis noſtris tu priùs audis, quàm nos: iſtinc enim emanant. *Væ miſero*) [D] Tandem aliquando peruictus eſt vt crederet. Væ interiectio in his rebus quas execramur. *Væ miſero*) [V]Propoſitio Charini eſt, Prorſus miſer ſum: cuius confirmatio eſt, Nam hactenus ſperabat, & metuebat, ſed nunc nihil ſpei reliquum eſt. Vera eſt ſententia ἀνὴρ ἀτυχῶν σώζεται ταῖς ἐλπίσι. Sequuntur & alia miſeriæ argumenta, quia laſſus, quia cura confectus, quia ſtupet. cur igitur miſer non eſt? Hæc autem amoris ſunt συμπτώματα. *Vt animus in Spe. a. in t.*) [L] Aptæ ſolicitudinis & ægritudinis periphraſes. [S.D] Duæ hæ locutiones, ſcilicet In ſpe, vel in timore eſſe, bifariam à Latinis vſurpantur. Atque de priore priùs ſcribere libet. In ſpe ponitur aliquando pro ſperare. Cicero ad Atti. VI. Magna in ſpe ſum, mihi nihil temporis prorogatum iri. Idem ad Atticum X. Tum eramus in maxima ſpe: nunc ego quidem in nulla. Aliquando paſſiuæ eſt ſignificationis, & ponitur pro ſperari. Cice-

Ita poſtquàm adêmpta ſpes eſt, laſſus, cura confe-ctus ſtupet. aiiſſſp

S[a]edepol]hic vt ſæpe alibi primam corripiat, erit trochaicus, dctaaſt—

B. *Quæſo [a depol] Charîne, quóniam id fieri quod vis non poteſt,* ſiſbdſſſ

[Velis id quod] poſſit. C. *nihil álîud, niſi Philúmenam volo.* iſſvdiii

G. Al. [Velis quod] iſdaiiij [niſi] vltima longa. Eraſmus incipit verſum à [Quod] ſdab-i: vel ſtbttt—: ſi præcedens habeat in fine [velis], poterit hoc modo dimetiri, d-bdſſii.

ro Famil. XIIII. Quandiu vos eritis in ſpe, non deficiam, ne omnia mea culpa cecidiſſe videantur: Id eſt, dum & de vobis, & de ſtatu veſtro ſpes aliqua erit. Idé ad Att. VIII. Dum in ſpe pax fuit. Quod autem pertinet ad alteram locutionem, nempe eſſe in timore: actiuè etiam, & paſſiuè ſumitur. Actiuè ſic, Cęlius Cicer. Famil. VIII. Cuius rei tanto in timore fui, vt omnibus rebus reiiectis ad illas ire conatus ſim. Paſſiuè ſic, Cic. Famil. II. Sed vt redeam ad Parthos: hæc æſtas habuit exitum ſatis felicem: ea, quæ ſequitur, magno eſt in timore. *Vſque antehac)* D Id eſt, antè quàm tua verba auditem. & duas præpoſitiones poſuit, vt dicitur: ſed vna eſt tantùm velut aduerbiũ, non iam præpoſitio. cùm enim nulla præpoſitio præpoſitioni adiungi ſeparatim poſſit, Vſque, eiuſmodi eſt, vt ſine alia præpoſitione raró inueniatur. Mu ſic ſuprá, Vſque adhuc. Sic apud Cic. Ex ante, & In ante diem illum, & Vſque ad pridie. & in epiſt. ad Atticum eſt vna Cornificii, quæ incipit, Sub poſteaquam. *Att. fuit)* Vt attentius audire dicitur.

6 *Poſtquàm a. ſp. eſt)* S. D Sic loquitur Cic. in Philip. Idem, inquit, Cretenſibus, cùm ad eum vſque in Pamphiliam legatos, deprecatoréſque miſiſſent, ſpem deditionis non ademit, obſidéſque imperauit. Pro ſpem adimere vſitatum quoque eſt Ciceroni, ſpem auferre, ſpem eripere, ſpem tollere, ſpe vel ex ſpe deturbare, ſpem præcidere, concidere, vel incidere, ſpem extenuare, debilitare, infringere, remorari. Quarum locutionum exempla reperies in Primo Tomo noſtr. Commentar. *Laſſus... c. ſt.)* D Laſſus cura, ex præterita ſpe nunc. Confectus, id eſt, ſic vulneratus, aut percuſſus, vt ſanari non poſſit. Laſſus, adépta attentione. Cura confectus, confirmato timore. Stupet abiecta ſpe.

7 *Quæſo a depol)* V Obteſtatione τὸ δυνατὸν exoptat. D Obiurgantis eſt Quæſo, vel etiam rogantis. *Quoniam non poteſt)* Conſolatio ad id quod fieri non poteſt ſuadens.

8 *Id velis quod poſſit)* Prouerbiale. R Eraſmus in Chilia. Nihil dici poteſt, inquit, nec venuſtius, nec moralius ea ſententia, quæ extat apud Terentium in Andria, Quando id fieri quod vis non poteſt, velis id quod poſſit. Οὐ δυνάμενοι ἃ θέλεις, θέλε ἃ δύνασαι. Plurimum decoris adiunxit ea verborum conuerſio, qualis eſt in illis, Non viuendum vt edas: ſed edendum, vt viuas. Eſt autem adagium hoc finitimum illi δεῖ τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι, Oportet id quod adeſt, boni conſulere. Et Martialis inter felicitatis calculos commemorat, Vt, quod ſis, eſſe velis. Hæc ille. Mu Fuit hæc ſententia ſummi Philoſophi Ariſtotelis, de quo apud Stobæum hæc loquuntur, Ἀριστοτέλης ἔφη, ἐπειδὴ μὴ γίνεται τὰ πράγματα, ὡς βουλόμεθα, δεῖ βούλεσθαι, ὡς γίνεται. Sed & apud Ælianum libro ſecundo de varia hiſtoria legiſſe videor quiddam ab hoc loco non nimis alienum. id eſt huiuſmodi: Pauſaniæ Agatho Poëta in amoribus & deliciis fuit. ventitatabat autem ſæpe vterque eorũ vnà ad Archelaum regem, qui & Muſarum erat ſtudio deditus, & à rebus amatoriis minimè alienus. hic cùm illos inter ſe crebrò diſſidentes videret, contemptui eſſe amatorem amato autumabat. quodam igitur die, Quæſo, inquit, Agatho, quod ingenium tibi eſt, qui homini vni ex omnibus maximè te diligenti tam frequenter iraſceris? Ego dicã tibi, ò rex. inquit ille. non enim iſta facio, vel quòd Pauſaniæ parum cupiam, vel quòd agreſti ſim efferóque ingenio. quin ſi mihi vel aliunde, vel ex ipſo Poëtices ſtudio aliqua affectum, quibus hominum tentantur animi, cognitio eſt. eam ego demum ſummã eſſe voluptatem amantibus duco, cùm è diſſenſione in gratiam cum iis, quos amant, redeũt: exploratúmque habeo, nihil ipſis accidere poſſe iucundius. hanc igitur voluptatem ſæpe Pauſaniæ impertior, qui ei frequenter iraſcar: non modico enim gaudio perfunditur, cùm me ſibi ſtatim conciliari videt. id gaudiũ nõ perſentiſceret. ſi amor in eũ meus vno quaſi tenore, & ſine vlla eiuſmodi offenſione procederet. Hæc Agatho. quę rex nõ mediocriter laudaſſe perhibetur. *Nihil aliud)* D Hoc magis gemitu amatorio

9 {ſdi / ſd- B. *Ah, quantò ſatius eſt,* *S. Dimeter brachycatal. E. Monometer hypercatal.*

10 tatſadt- *Te id dare óperam, quî iſtum amôrem ex ſánimo di-*
móueas/tuo,

11 {tſatſſiu / tſb *Quàm id loqui, quo magis libîdo fruſtra incendâ-*
tur tua?

G. Ex tribus præcedẽtibus tres ſenarios quidam ita conſtituũt, vt vltimum verbum primi ſit [iſtum] in quo eliduntur ſ. ſdidip: *ſecundi vero [loqui],* idſaci, *vel ſi [tuo] monoſyllabum cenſeatur.* idſaſi: *tertij initium [quo].* uiiſſp. *& eliſo s in [magis].* diiiſp.

12 aſiſiaſp C. FA'CILE' OMNES, *quum valêmus, recta*
consilia ægrótis damus:

13 ſdſiaiſp *Tu ſi [hic] ſis, áliter ſéntias,* B. *age age, vt lubet.* C.
ſed Pámphilum

Sanum Byrrhiæ cõſiliũ attendant tum amatores, tum phyſici.

G. Al. [animo amoueas], tatſbdt-. [D] *al. [corde eycias]*, [A] tatſidt-: *sũ nec in [animo] nec in [corde] eliſio eſt aliqua faciunda.*

Al. [hic] aduerbiũ.

torio, quàm vt reſponderet Byrrhiæ, dicit: quaſi magis Philumenam velit, quàm vitam & lucem. Idem alibi, In eo me oblecto: ſolum id eſt charum mihi. Non enim dixit, Nullam volo aliam quàm Philumenam: ſed Nihil volo aliud: quod infinitũ eſt. [V] Poſſibile vrget. Nam tantùm Philumenam cupit. [L] Attende minùs cordatum Charinum quàm Pamphilum, & Byrrhiam illum admonentẽ.

9 *Ah, quantò)* [V] Amoris remedium eſt & Ouidio notum, vt amor ex animo amoueatur. Cauſa conſilii eſt: loquendo enim incenditur noua flamma.

10 *Qui iſtum)* [D] Qui, pro vt. *Iſtum am. ex an. amoueas tuo)* [S.D] Quod dicit Terentius Amorem amouere ex animo, dicit Cicero amorem ex animo abiicere, vel eiicere. Philipp. 11. Caput literarum erat, ſibi cum illa mima poſthac nihil futurum, & ſe amorem ex animo abieciſſe. Idem, Vt amorem illum penitus inſitum eiiceret ex animo; vt denique patrem eſſe ſeſe obliuiſceretur.

12 *Facilè o.c.v.r.c.æ.d.)* [B] Parœmiographus Chiliadis primæ centuria vi. In Andria Terentiana, ab adoleſcente non admodum cordato, cordatiſſima ſimul & elegantiſſima ſententia profertur, Facilè omnes cùm valemus &c. cui Poëta tranſlationis quoque gratiam admiſcuit. Ducta eſt autem ſententia à communibus hominum moribus. Omnes enim ægrotantibus rectè præcipiunt, quid fugiendum, quid agendum: & obiurgant nonnunquam quod ſalutis cauſa non obtemperent bene monentibus. Ipſis, poſtquàm in morbũ inciderint, non ſuccurrunt præclara illa monita, ſed aliis item monitoribus & obiurgatoribus eſt opus. Porrò cupiditas omnis animi morbus eſt, quo velut excæcatus aut non perſpicit, aut ſi perſpicit, ſequi non poteſt ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria. Nam Phædria Terentianus prudens & ſciens in flammam manum mittit, & viuus, vidénsque perit. Item Horatius, Fugienda ſequitur, fugiẽs quæ profore credit. Perſpicit auarus aliquando quàm prodigioſa res ſit ambitio: contrà ambitioſus auari morbum peruidet, & vterq; alteri in alieno malo rectè conſulit, neuter in ſuo ſapit. Hæc Eraſmus. [R] Pertinet huc & ſententia illa prouerbialis, Ἅπαντες ἐσμὲν εἰς τὸ νουθετεῖν σοφοί. Αὐτοὶ δ᾽ ἁμαρτάνοντες οὐ γινώσκομεν. In admonendo ſapimus omnes: verùm vbi Peccamus ipſi, non videmus propria. [S.D] Conſilium alicui dare, vulgaris eſt locutio, & omnibus Latinis ſcriptoribus communis. Cicero Famil. 11. Alteri qui melius dare conſilium poſſit, quàm tu, non facilè inueniri poteſt. tibi verò ipſi certè nemo melius dabit. Pro conſilium dare hæc ſunt locutiones etiam Ciceroni crebræ, conſilii authorem eſſe, conſilio iuuare, conſilii copiam facere, adeſſe alicui in conſilio, conſilio inſtruere.

Tu ſi hic ſis) [D] Hoc geſtu ſcenico meliùs 13 commendatur. Nam hæc magis ſpectatoribus, quàm lectoribus ſcripta ſunt. Hic ergo, ſeipſum oſtendens, dicit. & eſt Hic pronomen. [M] Plato in Phædro ſic ait, Amantes propter cupiditatis ardorem in iudicãdo falluntur. *Age age, vt lubet)* [D] Aduerſus hæc non habuit quid loqueretur. & eſt permiſſio reprobantis ea quæ conſentit. [V] Herili peruicaciæ nonnihil acclamat. *Sed P.)* [D] Sed inceptiuum pro atque, eccum Pamphilum: vt Saluſtius, Sed Metellus in vulnere. Hoc

non

Video. ómnia experíri certum eſt priùs quàm péreo. {aiſſdb / aiiſd} 14

•L. Dehortantis interrogatio, quæ fit acrior per tertiam perſonam. — B. *quid hic [agit!]* Alias [aget?]

C. *Ipſum hunc orâbo: huic ſupplicâbo: amôrem huic narrâbo meum.* ſſiijſſp 15

D. [prodat], ſibſsiſi. — *Credo impetrâbo, vt áliquot ſaltem núptiis [prótrahat] dies.* {ſibſſcii / ſib ſſſ} 16

Intéreà fiet áliquid ſpero. B. *id áliquid nihil eſt.* dſbſbdſp 17

C. *Býrrhia,*

D. Alias [quid, niſi]. dibbſbii. • L. Faceta irriſio. — *Quid tibi vidêtur? á deón' ad eum? B. [quid ni?* ſi] *nihil impetres,* dibbſſai 18

non diſcretiuum: vt ſi dicas, Sapiens. ſed miſer: hic enim diſcretiuum erit. *Sed P.v.)* Hæc per ἀποσιώπησιν finguntur.

14 *Omnia exp.)* V Extrema tentanti id prouerbiale conueniret, & eſt veluti præoccupatio, qua vult nuptiarum dilationem. D Idem alibi, Omnia priùs experiri, quàm armis, ſapientem decet. Virgilius hanc quoque poſuit ſententiam. Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat. R Vbi Dido nihil non, etiam poſteaquàm nihil vſpiam ſpei reliquũ videt, tẽtat. quarto Ænei. *Certum eſt)* S. D Certum eſſe alicui dicitur id, quod facere inſtituit, & decreuit. Sic igitur certum mihi eſt dicunt Latini, pro deliberaui & conſtitui. Cicero ad Att. II. Rem in eum locum deduxit, vt diceret ſibi certum eſſe, cum ſuis ſeruis in Pompeium impetum facere. *Quid hic agit!)* V Ironia, perinde àc ſi diceret diſſuaſurus aditum ad Pamphilum, ſtultus, ineptus eſt.

15 *Ipſum hunc)* D Bene Ipſum, quaſi authorem & principem. refertur etiam ad dignitatem. *Orabo: h. ſupp.)* Oramus quæ bona ſunt: Supplicamus in aduerſis magis, vel cum lachrymis. MU Supplicare propriè eſt ſacrificare: vnde apud Saluſtium ſupplicia pro ſacrificiis. Et quoniam in ſacrificiis immolabantur hoſtiæ, factum, vt ad pœnas id nomen tranſlatum fuerit. *Amorem)* D Non ſtudium, aut voluntatem: ſed Amorem. Nec petam, ſed Narrabo dixit: totum magnificè. *Huic or. h. ſuppl.)* Prooemia ſunt petitionis, quibus oſtendit Poëta rationem, qua noua, & improba res, tamen petitur.

16 *Vt al. ſaltem)* Saltem, deſperatis rebus ſolam petentes ſalutem, hoc verbo vtimur. *Prodat)* Proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto, An porrò prodenda dies ſit. MU Prodere, aut Protrahere diem, vt Goueanus legit, eſt quod Iuriſconſ. dicunt diffundere diem, vt Budæus legit, aut vt Politianus, diffindere. Dicitur & proferre, vt inſtá, Saltem aliquot dies profer: & producere, vt alio loco, Vt huic malo aliquam producam morã. *Vt aliquot nuptiis protrahat dies)* S. D Id eſt, nuptias in aliquot dies, vel in aliquod tempus differat. Quod autem dicit Terentius diem protrahere, dicit Cic. diem proferre, vel differre. In Verr. Act. IIII. Iſte omnibus iudiciis diem diſtulit. Idem, Quòd ſi latiù volent proferre diem, poterunt vel biduum, vel triduum, vel vt videbitur: nihil enim intereſt.

Intereà fiet al.) D Tale eſt hoc, quale illud. 17 Intereà aliquid acciderit boni. Sed nihil illũ dixiſſe, Poëta per ſeruũ oſtendit, dicendo, Id aliquid nihil eſt. *Fiet aliquid)* Vt ſuprà, Impetrabo. P. Spes hominẽ ne in morte quidem relinquit, & rectè ille apud Theocritũ, Θαρσεῖν χρὴ φίλε Βάττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον. Ἐλπίδες ἐν ζωοῖσιν ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες. χ' ὁ Ζεὺς ἄλλοκα μὲν πέλει αἴθριος, ἄλλοκα δ' ὕει. Quos verſus ſic vertit Franc. Philelphus, Fidere Batte decet: meliùs cras forſan habebis: Sperandum eſt viuis, non eſt ſpes vlla ſepultis: Nunc pluit, & claro, nunc Iuppiter æthere fulget. Hinc & ille, Rebus in aduerſis animum ſubmittere noli, Spem retine: ſpes vna hominem nec morte relinquit. In pixide Pandoræ ſola ſpes in ſummo labro hæſit, Huc pertinet prouerbium, Ægroto dum anima eſt, ſpes eſt. Ita Piſtocle. apud Plaut. in Bacchidib. Tace, inquit, modò, Deus ſecundus refriciet nos aliquis. Ouid. Viuere ſpe vidi, qui moriturus erat. *Id aliquid)* V Ab inutili, cui addit & incommodum de parato mœcho.

Quid tibi videtur? &c.) M Hic locus quàm 18 moleſta ſit veritas amanti, quámque iucunda ſit aſſentatio declarat. *Adeo' ad eum?)* D Conſuetudine magis quàm ratione dicitur. vnum enim Ad abundat. B Noſtri interdum etiam vtuntur hac propoſitionis abundantia: Plautus in Aſinaria, Ad me adi viciſſim.

19 sidisss p *Vt te arbitrêtur sibi parâtũ mœchũ, si illã dúxerit?*
20 ęlijsasp C. *Abi hinc in malam crucem cum suspiciône istac, scelus.*
21 id lssp P. *Charinum vídeo. sálue.* C. *ô sálue Pámphile.*
22 sbcsadt- *Ad te svénio, spcm, salûtem, auxílium, consilium éxpetens.* R. Al. [aduenio.]
23 adtbaatv P. *Neq; pol scõsilij locũ hábeo, neque auxílij scópiã,*
24 { ssastsfv s *Sed istud quidnam est?* C. * *hódie vxôrem ducis?* P. *aiũt.* C. *Pámphile,* Potest hic versus céseri iãbicus, isdssfsp.
25 tbsssidc- *Si id facis, hódie postrêmum me vides.* P. *quid ita?* C. *hei mihi,*
26 atsstat- *Véreor dícere: huic dic quæso Býrrhia.* B. *ego dicam.* P. *quid est?*
27 sasstat- B. * *Sponsam hic tuam amat.* P. *næ iste haud mecũ ssentit. sebodum, dic mihi,* Al. [facit.] satsdat-stũ in [iste] non fit elisio.

G. In [hinc] h vim habet consonatu.

D. Artificiosè Charinus consiliũ postponit.

In [locum] nõ fit elisio. G [auxilij locum habeo, neque consilij], bdtbaatv.

* L. Per ambages trahit rem, quam eloqui pudet.

* L. Propositio petitionis, ex qua reliqua intentio colligitur.

sim. In Trinummo, Tute ad eum adeas. In Menechmis, Adibo ad hominem. [MU] Sic infrá, Sed quid agam? adeámne ad eũ? Et in Eunu. Edicit, ne vir quisquam ad eam adeat. *Quid, nisi nihil impetres*) [D] Aut, Quid ni? si nihil impetres, vt te, &c. In vtroque idem sensus est, sed superior per εἰρωνείας, inferior per simplicem explanationẽ soluitur. Et si Quid ni legitur, subaudiendum Adeas: vt sit, Quid ni adeas? vt si nihil impetres, te arbitretur paratum mœchum, si illam duxerit. *Si nihil imp.*) Impetres per ἐπιφωνίας dictum videtur, pro petas. quoniam petitionem sæpe impetratio sequitur.

20 *Cum susp. istac*) [B] Charino odiosa est Byrrhiæ suspicio.
21 *Charinum video*) [D] Non imperitè Pamphilum priorem loqui fecit: sed vt fiduciam det Charino loquendi, quod & Virgilius eleganter, Heus, inquit, iuuenes monstrate, mearũ Vidistis si quam hîc errantem fortè sororũ. Ad hoc igitur prior incipit Pamphilus, vt ad confessionem, Charino minùs clausa præ pudore sit via. *O salue*) [V] Altera pars scenæ petitoria ex priori nata. Exordium eius est tum beneuolentiæ per salutationem, tum attentionis, per alicuius rei magnæ petitionem.

22 *Ad te venio*) [L] Principium ad beneuolentiam à solicitudine sua, & imploratione Pamphili. *Consilium exp.*) [D] Eleganter, quoniã demens & improbum est quod petit, nouissimum posuit Consilium: vt si non possit concedi, vel consilium expetat ad sanandam dementiam. Cicero, Tu da salutem, qui spem dedisti. *Spem. sal. aux. cons. exp.*) Vt in petitionibus fieri solet, beneficium petens vtitur partibus deliberatiuæ.

Neque pol c. l.) Apud amantem, neque cõsilii facultas: apud inopem, neque copia auxilii. His duobus ostendit etiam sese amatorẽ. Neque pol consilii locum habeo, quia amo: neque auxilii copiam, quia sum miser. 23

Sed istud q. est) Hoc si non adderet, locus confitendi amoris Charino nullus fuisset. *Hodie vx. ducis?*) Vide miram interrogationem, ante confessionem. *Aiunt*) De ea re dicimus, quam volumus esse falsam. 24

Si id f.) Nihil prius, quàm se moriturum dixit, pudenda dicturus. Inde datũ est, vt ille instantiùs quæreret causam. *Hodie postr.*) Plus dixit, quàm si dixisset, Morior hodie. *Hodie postr.*) A necessario: quia viuere non potest. Et Postremùm aduerbium est. [V] Propositio est, Ne ducas hodie vxorem rogo. Ratio est ab incommodo, Videres enim me hodie postremúm. *Si id f. h. p. me v.*) [S. D] Elegans est loquendi modus, pro, Si Philumenã vxorem ducas me postremùm vides: hoc est, non me posteà vsquam viuum visurus: è vita enim præ nimia animi ægritudine continuò excedam. 25

Sponsam hic) [V] Rationis confirmatio per breuissimam narratiunculam, Quia est riualis. [D] Nulla cunctatione Byrrhia, sed facetè παῤῥησίᾳ seruili paratissimè narrat. atque callidè & Sponsam, & Amat, hoc ... vxor 27

[Nũquidnam] ámplius tibi cum illa fũit, Charîne? {ſſdſſſtv ſſdit} 28
C. ab Pámphile D.[Nihilne], ^tum[Nihil] monoſyllabũ. & in[ne]nihil elidendum.ttdſſtv.

• L. Aperta petitio, qua primum maiora, deinde leuiora poſtulat, vt faciliùs impetret.

*Nihil, P. quàm vellem. C. * nunc te per amicitiam,* {ſſaaat- ſſ} 29
& per amôrem óbſecro,

Principiò vt ne ducas. P. dabo équidem óperam. C. dſſbaſtv 30
ſed ſi id non [potes:]

D.[poteſt:]dſſbaſt-.

*Aut [tibi ſi núptiæ] hæ ſunt cordi. P. *cordi! C. ſaltẽ* {dſſſdt- dſſ} 31
áliquot dies Al,[tibi nuptiæ],dtſſdt-.

• L. Repetitio ironica, & quaſi ſtomachantis.

Profer, dum proficíſcor áliquò ne vídeam. P. audi ſdtadſtv 32
nunc ïam.

E.[ïam]diſyllabum.

tua eſt, neque aliquid admiſit, quia amat tantúm. *Na iſt. e h. m. f.)* Næ. valde; aut, vt quidam volunt, ô quám. Lucilius in x. Næ in arce bouem diſcerpſi magnificè, inquit. *Næ iſte h.)* Næ, valde: vt & Cicero, Næ illi vehementer errant. Senſus hic eſt, Non id amat, quod amo: nec id odio habet, quod odi. hoc eſt, valde iſte, inquit, non mecum ſentit: id amat quod ego odi. *Næ iſte h. m. facit)* S. D Facere pro conſentire, vel eiuſdem eſſe ſententiæ, vſurpârunt antiqui: & his loquendi modis vtebantur, mecum, tecum, ſecum facere. Cicero pro Cecinna, Conſolatus eſt me, & oſtendit in hac ipſa cauſa nihil eſſe, quòd laborarem: nam verba ipſa ſponſionis facerent mecum, ſi vellem diligenter attendere. Idẽ pro Sylla, Quid tũ? Caſſius ſi reſpondiſſet idẽ ſentire & ſecũ facere Syllã, tamẽ mihi nõ videretur in hũc id criminoſum eſſe debere. Idem, Rem, & ſententiam interdicti mecum facere fatebatur: verbo me excludi dicebat.

28 *Nunquid)* V Callida interrogatio eſt, qua repudii cauſam quęrit. *Nihilne amplius t. c. i. f.)* D Artificioſè perſonam expreſſit Terentius nuptias recuſantem: & ſimul τὸ πρέπον virgini ſeruauit. E Occultiùs enim & tectiùs interdũ dicitur, quod apertè dictũ aures offenderet. Cuiuſmodi eſt illud apud Curtium, cùm rogare vult Darius rex de vxore ſua an intulerit ei vim Alexander, & puderet eum tam obſcœnis de ea verbis vti, dixit, Auſúſne eſt aliquid & dominus & iuuenis? ſignificans in iuuene voluntatem libidinis, in domino poteſtatem: quibus duabus rebus voluntate & poteſtate omnia fiunt. Significauit quidem idipſum Terẽtianus Pamphilus, ſed ab omni turpitudine verborum abſtinuit. Aſtiſmos eſt, quando rem obſcœnam non obſcœnis verbis efferimus. Annotauit & hac de re Rodolphus Agricola. *Nunquidnam amp. t. c. i. f.)* S. D Eſſe alicui cum aliquo, aliquando in bonam partem ſonat, aliquando in malam: id eſt, vel ſine vitio eſt, vel cum vitio. Sine vitio: Cicero Famil. xv. Si mihi tecum minus eſſet, quàm eſt cum tuis omnibus, allegarem ad te illos, à quibus intelligis me præcipuè diligi. In iſtiuſmodi vſu ſubintelligi poteſt amor, vel amicitia, vel conſuetudo. Cum vitio: vt in hoc Terentii loco: quem ſic interpretari licet, Nónne rem cum illa habuiſti? vel, nónne illam vitiaſti? Attamen etiam ſine vitio interpretari poſſumus: vt ſenſus ſit, Nónne Chremes tibi fidem dedit de illa tibi vxore committenda?

Quàm vellem) D Vtique vt eſſet cauſa recuſandæ. *Nunc te)* V Obteſtatio eſt, & hinc propoſitio eſt manifeſta. *Per ami.)* D Suam & Pamphili. *Et per amorem)* Suum tantùm circa virginem. 29

Vt ne d.) Sufficeret dixiſſe, Ne ducas. *Dabo eq. op.)* Plus illi promiſit, quàm ille popoſcit. ideò pronuntiatione leuandum eſt. plus enim dixit Dabo operam. quàm ſi diceret, Non ducam. *Si id)* V A' Poſſibili. Nam præſens rei conſpectus monet. Idem remediũ & Ouidius agnoſcit. *Non poteſt)* D Deeſt Fieri. & hoc ad patrem retulit. 30

Aut hæ tibi nuptiæ) Hęc ad Pamphilum pertinet. non enim vnum, & idem eſt. nam ſi idem eſſet, Nuptiæ hæ ſunt tibi cordi, ſuperuacuum eſſet additum. *Aut tibi n. hæ ſ. c.)* S. D Cordi eſſe idem eſt quod placere, vel gratum eſſe. Cicer. ad Atticum v. Dionyſius nobis cordi eſt. Idẽ pro Quint. Mihi vita horrida cordi eſt. Itẽ in Orat. Flumẽ aliis verborũ cordi eſt. *Cordi!)* D Animo: acutè. E Correctio eſt impatiẽtis Pãphili. *Saltem aliquot)* D Primò quæ maiora ſunt, petit: poſtremò quæ ex his videntur minima, & hoc arte: vt, Incute vim ventis, ſubmerſáſque obrue puppes. Et ad poſtremum, Aut age diuerſas, & diſiice corpora ponto. 31

Profer) Prolata, produc. differ. *Aliquò ne vid.)* Aliquò dixit, vt exilium eſſet incertum. 32

33 bttdrt- *Ego Charine, neutiquam officium esse liberi puto;*

34 {ndiβcst- / sdiſ} *Cùm is nihil promereat, postulare id gratiæ apponi sibi.* *S. Hic versus est etiam iambicus;* ndſiſiſi.

35 tſ bſtdtu *Nuptias effugere ego istas malo, quàm tu adipiscier.*

36 tdſſaſtu C. *Reddidisti animum.* P. *nunc siquid potes aut tu, aut hic Byrrhia.*

L. *Promereat* vetustè, nunc non est in vsu.

Mirè exprimit affectum nuptias recusantis.

tum. *Audi nunc iam)* Correptio impatientis, qui non sustineat audire de exilio.

33 *Ego Charine)* V γνώμη est, vt gratiâ promerentibus habenda sit. D Sententiæ quæ ex pronominibus incipiunt, sera semper, sed vera promittunt. Virgilius, Me natam nulli veterum sociare procorum Fas erit. *Ego Chi neut.off.)* Sensus hic est, Non puto, inquit, hominem liberum, qui cùm nihil præstet, haberi gratiam sibi poscat. ergo cùm tibi nihil præstem, nolo mihi gratias agas. nõ enim tui causa fugio, quòd priùs quàm me peteres, magis nolebã ducere, quam tu cupis. M Non puto illum agere vt decet liberum hominẽ, qui cùm nullum beneficium conferat, petit gratiam sibi deberi. Vnde cùm ego fugiendis nuptiis mihi potiùs quàm tibi inseruiam, nolo mihi debeas. His enim debemus, qui in nos benefici fuerunt. B Budæus in annotationibus. Atqui ingenui animi officium est, inquit, cùm is nihil promereatur, gratiam quoque inire velle nullam. R At quot hodie reperiuntur, qui cùm nihil meriti sunt, tamẽ gratiam sibi deberi volunt. nimisque id genus odi ego malè, qui magnificis promissis, & captiosis pollicitationum illecebris simplices inescant: nihil interim præstantes, atque adeò promissa etiam subinde sua exprobrantes: nam sunt, apud quos promittere etiã beneficium sit. *Neutiquam)* D Vna pars est orationis, pro nequaquam.

34 *Cùm is n.prom.)* M Id est, nihil conferat propter quod aliquis affectus beneficio, illi debeat: & antiquè dixit. Virgilius in quarto, -Ego te quæ plurima fando Enumerare potes, nunquam reginã negabo Promeritam, Id est, contulisse in me omnia beneficia, quæ potes verbis explicare tuis, vt mihi nullo modo liceat esse ingrato. Ille igitur nihil promeretur, qui nihil agit, ob quod possit esse de aliquo benemeritus. Non est ergo officium animi generosi, velle aliquem tibi debere alicuius rei gratia, quam illi non est gratificatus, id est, non fecit gratiã illius. D Mereri, est aliquid mercedis pro labore sumere. cũ dicimus, Nihil meretur, hoc intelligitur, nihil mercedis dignus est accipere. Aut alio modo dicitur. Cùm is nihil promereat, id est, præstet: vt Virgilius, Quique sui memores alios fecêre merendo, &c. -Nunquam regina negabo Promeritam. E contrario, lædit: Quid commerui, aut peccaui pater? *Cum is n.prom.)* Laboret, vel mereatur, vel mercedis petere debeat: vt, Quid meret machæra? Plaut. in Pseudulo. *Is gr.app.s.)* Addi in gratiam suam, id est, sibi gratiam merere, S.D deberi sibi quicquam velle.

Nuptias eff.) D Interposita distinctione, vultuosè hoc dicitur, hoc est, cum gestu. 35

Reddidisti an.) Plus dici nõ potuit. B Quod 36 Terentius simpliciter Reddidisti animum. hoc Plautus dixit, Aspersisti aquã. Aspersisse aquã dicitur, inquit Erasmus, qui dicto quopiam reddiderit animum, ac metum ademerit. Mutuò sumptum est ab his qui in deliquio aspersa in faciem aqua, ad sui sensum reuocantur. S.O Præter alias significationes, quas Animus habet, aliquando ad fortitudinem, vel imbecillitatem refertur: sicque vel in bonam, vel in malam partem sonat, & id fit cum adiectiuis, substantiuis, vel verbis adiunctis: vt, forti, magno, præstanti, excelso, virili, constanti, amplo, acri, præsenti, alto, robusto, infracto, patienti incommodorum, soluto, tranquillo animo aliquem esse: Vel, inaudita animi fortitudine, magnitudine, præstantia. Contrà: animo fracto, pusillo, ieiuno, inani, demisso, humili, imbecillo, afflicto, abiecto, perculso, prauo, ignauo, eneruato, languẽti, infirmo, angusto esse aliquẽ. Cũ verbis in bonã partẽ sumptis sic vsurpatur: animũ afferre, animũ efferre, animos tollere, animum dare, animum addere, animum augere, animum adhibere, animum accedere alicui. animum habere. Quibus locutionibus contrariæ sunt sequentes: animum contrahere, animum inflectere, animum demittere, animis cadere, animo deficere, animum alicui deesse, animum despondere. Iis item loquendi modis contraria sunt: animum reddere, renouare, confirmare, animum reuocare, animum colligere. Sic igitur exponimus

*L. Asyndeton exprimens vehementiam recusantis.
*L. Præparatio ad sequentem scenam.
Eclipsis, *quicquam*, scilicet Dicis.
Hic vltimus est quoque iäbicus. bdisbdii.

**Fácite, fingite, inuenîte, efficite, quî detur tibi.* bttsbst- 37
Ego id agam, mihi qui ne detur. C. *sat hábeo.* P. **Da uum óptumè* bdssbst- 38
Video, cuius consilio fretus sum. C. *at tu hercle haud quicquam mihi,* { bdsssi / biasst- 39
Nisi ea quæ nihil opus sunt scire. fugin' hinc? BYR. *ego verò ac lubens.* { bst... / i .. 40

hunc Terentii locum, Animum reddidisti, id est, ablatum mihi præ metu animum: id est, inquam, Cùm tu ais abhortere à nuptiis Philumenæ, vel à ducenda Philumena, totum me recreas, & reficis. *Aut tu, aut hic B.)* D Hic δεικτικῶς quasi efficaciorem ostendit. ergo ad comparationem alterius refertur.

37 *Facite fi.eff.)* V Asyndeton iucundius est in affectu nuptias recusantis. D Fit quod verum est: Fingitur quod falsum est: Inuenitur ne temere sint. Inuenite ergo, agite dicit post cogitationem. *Efficite)* Id est, in effectum perducite. Salust. Nam & priùs quàm incipias consulto, & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Facite f.i.)* Mirè expressit Pamphili animum nuptias recusantis, cui quicquid dixerit, parum est. *Qui detur)* Quî pro quemadmodum.

38 *Ne mihi)* Veteres frequenter Ne pro non dicebant. *Ego id ag.m.q.ne d.)* Non dixit, Ego non instabo vt ducam: sed, quod est amplius. & rectè vtriusque opera opus. nõ enim continuò ducet Charinus, si non duxerit Pamphilus. *Sat habeo)* Sic antiqui pro sufficit, Sat habeo dicebant. an vel abũdat? *Sat habeo)* V Peroratio, & stultus seruum optimè consulentem castigat.

39 *Cuius c. fretus sum)* B Vsus vel confisus. Quintil. Tua fretus humanitate id egeram. *At tu h.h.q.)* D Deest Affers, dicis, nuncias.

40 *Nisi ea quæ)* Hoc est, Datúrne illa hodie Pamphilo Nuptum? B. sic est. C. Quî scis? B. apud forum modo De Dauo audiui. Quod memor est Charinus se non libenter audisse. *Fugin' hinc?)* Comminantis est, & abigentis à se. *Ego verò, ac l.)* Nemo lubenter fugit, nisi coactus necessitate. Hic, etiam Lubẽs dixit: quod est, lubenter.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. D Hæc scena consilium continet personarum, ad quas maximè pertinet argumentũ. Et hic locus in quo, vt fieri solet, fortuna nulla rebus dispositis, magnas turbas dat. B Nam Dauus cùm ex variis coniecturis & signis comperisset, nuptias non cohærere, Pamphilum toto quærens oppido exultat insolentiùs: R cui cùm fortè ac simul Charino opportunè iactus fuisset obuiam, coniecturas illas quibus fuerat assecutus simulari à patre nuptias, nec vxorem Pamphilo daturum Chremetem, exponit: H idque ambobus ita verisimile facit, L vt eos cõfirmet. Estque hoc loco initiũ epitaseos. Nam per inconsultã fiduciam, & Daui temeritatem, in maius periculum conicitur Pamphilus. V *Thesis.* Hic in Dauo est pro hero prudentia seruilis. & huius loci est illud Platonis in sexto de Legibus. οὐχ ὑγιὲς οὐδὲν ψυχῆς δούλης, ὡς δεῖ τῷ ... αὐτοῖς τὸν νοῦν κεκτημένον. Et si in statu coniecturali sit potissimum. vtpote an futuræ sint veræ nuptiæ, tamen in recessu παραμυθητικὴ est, quę afflictum Pamphilum consolatur. R Hinc Daui astutiã calliditatémque deprehendere licet. Nam & vbique idem à Terentio inducitur vafer, & veteratot quispiam, & consiliis abundans, & sperandi author pertinacissimus vt contrà Byrrhia nullius consilii, & tantùm desperationis semper author. Porrò videmus hîc planè, ne callidissimis quidem consiliis semper respondere euentus. pater enim, qui per falsas nuptias veram obiurgandi filii causam quærebat, ac præstereà omnino nihil: posteaquàm præter spem, ac secus quàm putarat, filium sibi obtemperaturum, ducturúmque quam vellet, audiuit: non iam simulat rem, sed seriam fabulam orditur. Chremetem, vti Pamphilo gnatam det, orat: impetrat: maturat nuptias. de quo posteà latiùs. M Dexteritatem prætereà seruilis ingenii, & aliquod vestigiũ prudentiæ, quæ futura signis quibusdam prouidet, hæc scena describit: & dolosam iactantiam, & animum ad circumueniendos dominos natura propensum vt difficile sit cauere. Idcirco prouerbium erat apud antiquos, Totidem nobis esse hostes, quot seruos. Plato libro sexto de Legibus ait, Nihil in animo seruiẽte integrum esse, nec quicquam seruorum generi esse credendum. Quod sapiẽtissimus Poëtarum testatur

ertatur nobis,cùm de Ioue sic loquitur. Dimidium mentis Iupiter illis aufert qui seruitutis sorti subiecti sunt. Amantium insuper affectus exprimitur,qui libidinis caligine obducti,consilio serui dolosi reguntur,quod vel maximè dedecet. Prudentis proprium est, inquit Seneca, examinare consilia,& non citò facili credulitate ad falsa prolabi. Si prudens est animus tuus,tribus temporibus dispensetur: præsentia ordina,futura prouide,præterita recordare. Nam qui nihil de præterito cogitat,perdit vitam: qui nihil de futuro meditatur,in omnia incautus incidit.

Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici omnes.

DAVVS. CHARINVS. PAMPHILVS.

1 ttstaatv * DII BONI, *boni quid porto! sed vbi inuéniam Pámphilum,* — [L.] Vicem exordii habet hæc seruilis exultatio qua habitus futuri colloquii ostenditur.

2 tsstatat- *Vt metum, in quo nunc est, ádimam: atque éxpleam ánimum gaúdio?*

3 ttstasstv C. *Lætus est, néscio quid.* P. *nihil est. nondum hæc rescîuit mala.*

4 atsabst- D. *Quem ego nūc credo, si iam audíerit sibi parátas núptias,*

5 ssstdstv C. *Audin' tu illum?* D. *toto me óppido exanimâtum quǽrere.*

6 bssssst- *Sed vbi quæram? aut quò nunc primùm inténdam?* C. *cessas álloqui?*

7 bttastv D. *[A'beo]* P. *Daue ades, resíste.* D. *quis homo est, qui me? ô Pámphile,* — D. Al. [Habeo.]

1 *Dy boni)* [V] Exordium est attentionis,quia bonum affert,cuius est amplificatio propter multam commoditatem. [D] Non mirum quòd insolentiùs Dauus exultat,qui,vt Simo dicebat,timidus fuit,vt ipse Dauus, etiam desperauit ex nuptiarum terrore,quas nunc falsas comperit. *Dy boni.b.q.p.)* Ex proximo repetiuit bis: sed tamen alterum, nominatiuo plurali? alterum,genitiuo singulari dictū est. *Dy boni)* [MU] Non frustra.erant enim & dii mali,vt Pestis, Febris, Pallor, Timor. Quin & Impudétiæ ,& Infamiæ templa posita fuisse legimus, *Boni quid p.)* Id est, quantum bonum, quàm felicem , & optabilem nuntiū apporto: nam illud Quid magnum aliquid significat. Sic alibi,-Portant quid rerum. Notauit hoc Petrus Nannius homo acutus, & diligens in Miscellaneis. *Quid porto?)* [D] Non solùm corpore , sed etiam animo portamus tam bona,quàm mala. Sic alibi,-Ne quid Andria apportet mali.

2 *Vt met.in q.n.e.a.a.e.a.g.)* Ordine locutus est. priùs enim metum adimere : sic demum gaudio perfundere. Hic ordo etiam in laude seruatur. [B] Primò velluntur hærentia, deinde noua inseruntur. [R] Nisi metus antè adimatur, non potest animus expleri gaudio : vt rectè in Prouerbiis dixerit Solomon. Dum cor angitur , non capitur solatiis , quæ extrinsecus adhibentur. Vnde videlicet apparet , tyrannorum vitam , in qua perpetuus est metus , longè esse infelicissimam, & ab angore animi nunquam vacuam: id quod & Dionysius ipse ostendit, gladio supra amici caput seta equina appenso. Breuiter, metus vbi est, illic verum, syncerúmque gaudium esse nequit. [S.D] Metum alicui adimere elegans est,pro, metum abstergere, depellere, vel metu liberare. De istiusmodi autem modis loquendi suprà exempla protulimus. *Expleam a.g.)* Gaudium alicui afferre, gaudio aliquem efficere, perfundere,complere, locutiones sunt Latinis scriptoribus multum frequẽtes. Qui verò id recipit,dicitur gaudio efferri,exilire,exultare, triumphare, desipere, vel gaudio cumulari.

Nescio quid) [D] Deest Propter : vt sit , propter nescio quid. *Quid)* Aduerbiale. 3

Toto me opp.) [V] Alia attẽtionis ratio ab affectione seu voti desyderio. *Exanimatum)* [D] Perterritum,perturbatum. 5

Sed vbi q.) Nunc in omnes se partes versat,quærens quò dirigat cursum. 6

Habeo) Videtur quasi constitisse : deinde 7

Te ipſum quæro. euge ô Charîne. ambo opportúnè: vos volo. ſtſſſt- 8

•L. Attende facetã & moratam interpellationem.

C.* *Daue, péry.* D. *quin tu hoc audi.* [C. *intéry.*] D. *quid timeas, ſcio.* tatſadt- 9

Bembus [Pantery.]

[P.] *Mea quidem hercle certè* in *dúbio* [*eſt*] *vita.* D. * *& tu quid ſcio.*] bedſſt- 10

•D. Mira compendia, quæ contrahit Poëta longitudine fabulæ: nec tamen perdit affectus personarũ. [& tu quid] deeſt Timeas.

Bembus [C.] & [vita'it. D. & quid tu ſcio.] btſaſſt-.

P. *Núptiæ mihi.* D. [*& id ſcio.*] P. *hódie.* D. *obtúndis, támetſi intéllego.* {•abſſt- { ſ 11

Vel du[ſcio] monoſyllabum eſſe & totum eliſendum. tdd ſſt-: vel ſ in [obtundis] tdtadſt-: vel am in [tametſi] io i aliter quàm ſi eſſent duæ dictiones. tdtaſst-. D al. [& ſi ſcio.] •ſbſſt-: vel ſsbſſt-, facta ſynæreſi in [nuptiæ] & [mihi].

Id paues, ne ducas tu illam: tu autem, vt ducas. C. *rem tenes.* tſſſt- 12

quaſi elegiſſe quò pergat. Habeo per H inueni: legitur & Abeo: vti meritò illi dicatur, Reſiſte. *Daue ades, r.*) S.D Reſiſtere propriè dicuntur iumenta, aut equi conſternati, vel aliàs pauentes, qui habenis pertrahuntur, identidem reſiſtentes. Tranſlatione autẽ varia eſt. Nam modò propiùs accedit ad propriam ſignificationem: vt hic videre eſt: vbi ponitur pro gradum ſiſtere, aut ambulare, & progredi deſinere. interdum magis tranſlatum eſt: & accipitur pro ſeſe opponere, & contrauenire. Neque verò ſolùm in bello hoſtibus reſiſtimus, ſed in re omni nobis aduerſantibus. Ad hæc ſignificatio ſatis quidem per ſe patet. Ego exempla proferam, quæ hic magis quadrent. Cicer. pro Muræna, Nihil eſt iam, vnde nos reficiamus, aut vbi lapſi reſiſtamus. Idem Tuſcu. v. Reſiſtet extra fores, liménque carceris. Cæſar de Bell. Ciuil. II. illi itinere totius noctis confecto, ſubſequi non poterant, atque alii alio loco reſiſtebant. *Quis h. e. q. meò Pamphile*) D Antè videt, quàm compleat orationem.

8 *Euge ô Ch.*) Euge, modò pro interiectione poſitum eſt. *Opportune*) Deeſt Adeſtis: non Opportunè vos volo. *Ambo opp.*) B Ioannes Pierius tractans illud in quartum Georgicõn, Verùm vbi ductores acie reuocaueris ambo, putat hoc loco, Ambo opportunè vos volo, Ambo eſſe accuſandi caſum, & indifferenter veteres dixiſſe, Ambo & Ambos, Duo & Duos.

9 *Daue, pery*) D Proprium eſt dolentibus præfeſtinare quæ dolent. ἀκυρολογία. Habet nonnullum affectum quod addidit, Daue. *Quin tu*) Quin modò pro imò: aliàs cur non. *Pery. intery*) B Auxeſis eſt, plus eſt enim Interii, quàm Perii. ſiquidem qui perit, corpore tantùm: qui verò interit, tam animo quàm corpore extinguitur, quòd perſpicuè demonſtrat Plautinus ille verſiculus. Qui per virtutem perit, non interit. Credimus id fieri per vim præpoſitionis inter, quæ ſæpe Totum ſignificat, vt docent, interbibere, intercipere, interminari, & id genus alia. *Quid timeas*) V Vtrique gratificaturus eſt adoleſcenti.

10 *Mea q. h.*) D Videtur Charinus plus dixiſſe, Perii, quàm Pamphilus, Mea quidem hercle certè in dubio eſt vita. Sed non eſt hoc. plus enim Pamphilus dixit. Nam qui viuit, non poteſt interiiſſe. is autem qui viuit, vitam poteſt in dubio habere. Ideò & iurauit, Hercle: & affirmans iuſiurandum, Certè addidit. Bene Certè: quaſi illud interii, falſum ſit. Ita Pamphilus plus fecit periturum ſe eſſe dicendo, quàm Charinus interiiſſe. *Mea q. h. in d. e. v.*) S.D In dubio eſſe, pro in grauiſſimum periculum, & diſcrimen adductum eſſe hic ponit Terent. Aliter verò poſuit ſuprà, cùm diceret, Dum in dubio eſt animus, paulo momento huc illuc impellitur. Vbi metaphora vtitur, ducta à mole ponderis in ſtatera pendentis. Aliæ autem ſunt locutiones ex Dubio manantes: vt, in dubium vocare, pro reuocare, dubium facere alicuius animum vel rem, in dubium venire, dubium habere aliquid, ſine dubio.

11 *Et id ſcio*) D ἐν ὑπερθέσει: tãquam dicat Nihil eſt. *Hodie*) Tempus addidit, tanquam rem ſciens. *Obtundis*) Sæpe repetendo, idem dicere, obtundere eſt. tranſlatio à fabris, qui ſæpe reperunt tundendo aliquid malleo, & idem obtundunt, & hebetant. *Obtundis, tametſi*) Poteſt eſſe ἀσύστατον: ſed ſyncerius eſt, & melius ſubdiſtinguere.

12 *Id paues*) V Docilitatis eſt. *Id p.*) D Deeſt

Ob

13 P. *Iſtuc ipſum.* D. *atque iſtuc ipſum,* * *nihil pericli eſt:me vide.* — *L. Propoſitio nuntii.

14 P. *O'bſecro te, quàm primùm hoc me* * *libera miſerũ metu.* D. *hem* — *D. Bene *libera.* perfecta enim ſecuritas liberatio nominatur.

15 *Libero: vxôrem tibi iam non dat Chremes.* P. *quî ſcis?* D. *ſcio.*

16 *Tuus pater modò me ſprehéndit.* *ait tibi vxôrẽ dare* — R. al. [*apprehendit.*]

17 *[Se]hódie: item alia multa, quæ nunc nõ eſt narrándi locus.* — R. [*Seſe*]

Ob: vt ſit, ob id. hoc autem Pamphilo dicit. *Id p. ne d. ſ i.*) B Budæus in annotationibus, Huiuſmodi eſt, inquit, locutio, vt vix dicere poſſis affirmatiua nécne ſit. Animaduertere igitur debemus, quędã eſſe verba, quę idẽ ſine negatione & cũ negatione polleãt: vt, vereor, timeo, metuo, caueo, & ſi qua ſunt ſimilia: vereor ne veniat, vereor vt veniat: timeo ne moriatur, & timeo vt moriatur: caue facias, & caue ne facias. Vt enim interdũ duę negationes nõ plus quàm vna polleãt (vt ſi dicas, nunquã mihi nec obfuiſti nec profuiſti) ſic interdum vna negatio duarum inſtar eſt, duntaxat adiuuante vi verbi: vt, Vereor ne exercitum firmum habere poſſit Cic. dixit, pro, ne nõ poſſit: id eſt, opinor eum exercitum firmum non habiturum. quod fortaſſis ita reſoluitur, vereor vt, ne habere poſſit. quo modo loquendi Cic. ipſe vti ſolet: & eum video noſtræ, aut proximæ memoriæ clariſſimos ſcriptores ſequi. Hoc etiam per Vt particulam Cic. enunciare ſolet: vt pro Quintio, Si veretur vt res iudicio facto parata ſit: id eſt, ne non ſit. *Tu autem vt d.*) D Pro ne non. Vt poſuit, Hoc Charino. *Rem t.*) S. D Ad multa quadrat hoc verbum, vt anteà quoque ſcripſimus, tranſlatè vſurpatum. Elegans verò præcipuè eſt, cùm ponitur pro ſcire, & intelligentiam habere. Cic. Famil. ıx. Sic video Philoſophis placuiſſe iis, qui qui mihi ſoli videntur vim virtutis tenere. Idem pro Murena, Ille tenet & ſcit, vt hoſtium copiæ: tu, vt aquæ pluuiæ arceantur.

13 *Atque iſt. ipſ.*) D [Greek]. Ille enim hoc idem dixerat cum exclamatione: quod quaſi vanum contemnit. *Iſtuc*) B Apud veteres, c, interdum tenet vicem, d. literæ. Brutus ad Ciceronem, Si iſtuc videro. *Nihil p. eſt*) V Attentio renouatur. *Me vide*) D Verum, lætus ſum? an, me ſpecta fidei datorem? vt dici ſolet, me habe, me reſpice. *Me vide*) MU Certam quandam fiduciam ſignificat, vt in Phor. Fient: me vide.

Obſecro te) D Cum precibus & tempus admiſcuit. 14 *Hoc me l. m. m.*) S. D Metu liberare, pro metum abſtergere, venuſtum eſt. Cic. Famil. xı. Quod ſcribis, quòd pro te ipſo nõ facias, id pro me facere, vt de me timeas aliquid, omni re, vir optime, mihique chariſſime Brute, de me metu libero. *Hem*) D Ecce, demonſtratio eſt facti.

Vxorem t. i. n. d. Ch.) Oratoriè à ſumma cœpit: cuius partes, multis dicentur. 15 V Propoſitio eſt conſolationis. *Iam non dat*) D Bene Iam. quod ſi non dixiſſet, intelligeret Pamphilus vel poſteà Chremetem filiam eſſe daturum. Sed addito Iam, plena ſecuritas eſt. Iam enim, renuntiatio eſt perpetuitatis. *Scio*) Præparatio eſt auditoris ad eam narrationem, quæ oſtendit argumenta falſarum nuptiarum.

Tuus pater) . V Narratio eſt propoſitionem 16 comprobans, in qua eſt perſona patris Daui apprehendentis: eſt negotium, quo pater pronuntiârat ſe connubii futurum authorem. [Greek], cùm dictum patris oſtendit. Reliqua verò hic non neceſſaria omittuntur. & præoccupatione vtitur, cur non ſtatim ſignificaret. *Tuus pater modò*) L Narratio ad coniecturam, & eſt longè venuſtiſſima. primò autem narrat errorem ſuum de veris nuptiis, vt augeat expectationem: deinde falſarum argumenta colligit. *Me prehendit*) D Pro prendit. Addita aſpiratione geminauit ſyllabam. Et Prehendit dixit, quaſi vitantem ac fugientem. *Ait t. v. d. ſe*) Ait, propriè: quia contemnenda Dicuntur. Coniecturã facit ex malis, quæ præceſſerunt. Dicitque cur primò crediderit veras, dicturus ſubinde cur falſas.

Item al. m.) Bene diſtulit narrationem, ne 17 ſi audirent Charinus & Byrrhia, deſinãt dolos ſtruere aduerſum vigilantiſſimum ſenẽ. *Item al. m.*) Commoda narratio à neceſſariis tantùm. Minas autem ſenis prætermiſit, ne corrumperet bona quæ nuntiabat. *Quæ nunc*) Argumentum eſt, quærere potuiſſe

eum

Continuò ad te properans percurro ad forum, vt dicam tibi hæc. dsasa- 18

Vbi te non inuénio, ibi ascéndo in quendam excélsum locum. asbsssu 19

ανακεφαλαίωσις. *Circunspicio.nusquã.fortè ibi huius video Býrrhiã* sbsts bu 20

• D. Mira breuitas & imitanda. * *Rogo.negat vidisse.mihi moléstum.quid agam cógito.* bsdssa- 21

• L. Suspiciones falsarum nuptiarum ex præcedentibus & adiunctis. * *Redeúnti interéa ex ipsa re mihi incidit suspicio:hem,* {adssasu / adss} 22

E. In [suspicio] antepenultima producitur

Paululũ obsoni:ipsus tristis:de improuiso núptiæ. ssssa- 23

• Callidum Daui factum. *Non cohærent.* P. *quorsum nam istuc?* D. * *ego me continuò ad Chremem.* ssssadsu 24

D. [egomet].

Quum illo aduénio.solitúdo ante óstium.iam id gaudeo. sbssa- 25

eum qui fit territus.nam timor curam parit. *Narrandi locus*) Modò tempus,spatium.Non vult dicere quàm minaciter secum egerit senex, quámque instet nuptiis, ne Charinum Byrrhiámque de spe deiiciat, quos vult secum admitti,ne vxorem Pamphilus ducat.

18 *Properans perc.*) Vide quantùm dixerit, Properans, & Percurro, vt continuationem cursus ostenderet.

19 *Vbi te n.i.*) Vbi, modò non est aduerbiũ loci,sed temporis, pro postquam. A' summo ad imum diuisiones,quibus dicta & facta cõtinentur: sub quorum genere sunt species nunc dictorum, nunc factorum, cum consyderatione rerum personarúmque.

20 *Nusquam*) Deest Vidi. *Huius video B.*) Deest Seruum.& rectè. dixerat enim,Apud forum modò De Dauo audiui. [Mu] Tunc igitur ei dixerat,futurum,vt eo die Pamphilus vxorem duceret.

22 *Redeunti*) [V] Altera confirmatio est per congeriem signorum aut coniecturarum de non futuris nuptiis. Sunt autem signa sex, quia paululum obsonii adest, quia tristis, quia solitudo ante ostium Chremetis, quia nulla aut introiuit aut exiuit matrona,quia ibi nullus erat ornatus & tumultus,quia puer Chremeti olera & paucos pisciculos(vt veterũ erat parsimonia)attulit. Ex his cõiecturis colligit nuptias non esse futuras. Et hic aliquot vt collectiones ὡς ἐπαινετικῶς extant, veluti,Nuptiæ nõ cohærent, Magnum signum est,Num videntur hæc cõuenire nuptiis? Certa est res.& asseueratio post tot & tantas cõiecturas accedit. *Mihi inc.s.*) [s.D] Simili locutione frequenter vtitur Terent.in Andria ipsa, sic,-Qui istæc tibi incidit suspicio? Item in Adelph.-Nam suspicio de me incidit, Neque ea immeritò. Sic vides Latinum esse suspicioné alicui incidere: & suspicioné alicui incidere de aliquo,id est,in suspicioné alicui venire. Pro suspicionem alicui incidere,dicit Cic.eleganter, aliquem suspicione perculsum. Pro Cluent. Hac suspicione sum perculsus.

Paululum obsonij) [B]Hoc referemus ad obsonium à Simone emptum. [D] Hinc est quod ait,Nimium parcè facere sumptũ. [M]Obsoniũ est quicquid comeditur, præter panem & vinum. *Ipsus tr.de impr.n.*) [D]Mirè & moraliter.ex his enim quæ facta non sunt, docet quid fecisse deberet.& De improuiso nuptię, pronuntiãdum. [S.D] Improuiso,de improuiso vel ex improuiso,id est,nec opinato, vel subito,& repente.Cic.ad Att.xv.Etiã illud quid est, quod non pertimescendum sit, cùm hominem temperantem, summum medicum tantus improuiso morbus oppresserit?Idem pro Rosc.Amer.Solent hoc boni Imperatores facere,cùm prælium committũt, vt in eo loco, quo fugam hostium fore arbitrentur.milites collocent:in quos,si qui ex acie fugerint,de improuiso incidunt Idem in Verr. Act. III. Tu ipse ex Siciliensi edicto hoc sustulisti:voluisti, ex improuiso si quæ res natæ essent. ex vrbano edicto decernere.. 23

Ego me c.) [D]Et bene Continuò ad Chremetem:vt si ab vtroq; hoc fieret:esset vera suspicio Daui. *Egome c.*) Deest Duco.Consuetudine dictum est, & ἰδιωτικῶς. *Egomet*) Vna pars orationis est. *Chremem*) Chremem,& Chremetem,vt Darem & Daretem. 24

Solitudo ante ost.) Signa ab his quæ sunt, quæ non esse deceret. *Iam id g.*) Quasi 24

26 {ſſtaaxtv ſſtaat} *[C.] Rectè dicis: perge.* D. *máneo. intéreà introîre néminem* — D.[P.]

27 atſſt:v *Video,* exîre néminem: matrônam nullam: in ǽdibus* — *Nota arg. à ſequentibus. L. *Ornati*, vetuſtè, ſic Tumulti.

28 {aſaſſt- aſt} *Nihil ornáti, nihil tumúlti. [accéſſi intró: aſpéxi.]* P. *ſcio:* — *Alias* [*acceſſi: introſpexi.*]

29 ſſtſſt- *Magnum ſignum.* D. **non vidêntur côuenîre hæc núptijs?* — *D. À ſequentibus argumentum.

30 tſſſſtv P. *Non opînor Daue.* D. *opînor narras? non rectè áccipis:*

31 tſaaaſtv *Certa res eſt.* étiam púerum inde ábiens * conuéni [Chremis,]* D. [*Chremi,*] *vt Vlyſsi & Achilli in genitiuo.* — *D. *Etiam* pro præterea. L Aliud argumentũ ex adiũctis. *Co. *Conueni* pro inueni & occurri.

32 adtſdſt- *O'lera, & piſciculos minútos* ferre óbolo in cœnam ſeni.* — *L. Eclipſis, ſub. Se dicebat.

33 tſſabſtv C. *Liberâtus ſum Daue hódie tua ópera.* D. [*at*] *nullus quidem.* — R. *Al.* [*ac*].

34 bſſſſdtv C. *Quid ita? nempe huic prorſus illam non dat.* D. *ridiculum caput:* — D. *Caput*, per ſynecdochen, pars pro toto.

auerſum, & non conſentientem Pamphilum, excitar ad gaudium lætitia ſua. *Iam ſ. ſ.*) Sic Virg. Cum venit aulæis iam ſe regina ſuperbis.

26 *Rectè d. p.*) Vultu enunciandum. Hoc dicit Pamphilus. *Maneo*) Ne, At parũ temporis fuiſti. *Interià*) Temporis longi ſignificatio. *Introire n.*) À non factis.

27 *Exire n.*) Quid ſi intus erant? ideò ait, Exire neminem.

28 *Nihil ornati*) ἀρχαϊσμός. Sic Saluſt. Ergo Senati decreto ſeruiendúmne ſit. MU Ornati & Tumulti, antiquè, vt in Phor.-Vbi in métem eius aduenti venit.

29 *Signum*) D Propriè pro argumento.

30 *Non opinor*) Ille opinionem accommodat tantúm: hic multum tribuit coniecturis. Quoniam arguméta ſunt & coniecturæ, Opinor dixit. Nam contra opinionem, certa res eſt. quæ autem opinamur, putamus: quæ putamus, incerta ſunt. *Opinor narras*) Bene à prima ad ſecundam perſonam. MU Bene: nã opinio eſt incertorum.

31 *Chremi*) L Probus Grammaticus, In es producta Græca ſunt tertii inclinamenti, etis, vel is facientia in caſu gignendi: Láches, etis, vel is: Chremes, etis, vel is: Dares, etis, vel is. Donatus Chremi legendum cenſet ſicut Vlyſſi.

32 *Olera*) Mira extenuatio eſt. Vilem cibum qui minimè nuptiis conueniat. *Piſciculos m.*) D Sufficeret diminutiuè piſciculos dixiſſe. Quòd ſic minutos dixit, & pretium, obolo eſſe emptos: quæ eſt vltima numerum ſignificatio. Sunt enim genera minutorum piſcium quæ non magno veneant. Hic ergo etiam ex pretio viliſſimos piſces ſignificauit. Et, Quid ſi minutos, ſed omnibus? Seni dixit, vt obſonationis oſtenderet cauſam. *Olera & piſc.*) D Quod ſuprà generaliter, Paululum obſoni: hic ſpecialiter dixit. *Obolo*) B Obolus facit monetæ Flandriæ xxviii mitas, vt vulgo loquimur. *In c. ſeni*) P Mirè Seni, cuius eſt maior cura domi.

Liberatus ſum) V Peroratio, & ſubdit collectionem ἐπιφωνηματικήν, In qua ἦθος tantùm eſt. & non πάθος: ſed hæc amanti apta eſt. 33
Nullus) MU Aduerbium eſt: vt in Hecyra,-Si non quæret, nullus dixeris. D Pro Non, R ſeu Minimé.

Quid ita?) D Vna pars orationis. *Rid. caput*) Pro toto homine. nemo enim ore contempto, ex aliis membris hominem velit ſignificare. & eſt συνεκδοχὴ τρόπος. L Reprehendit vitioſam argumentationem à falſa propoſitione. Nam falſa propoſitio eſt. Neceſſe eſt aut Pamphilum ducere Philumenam, aut Charinum: deinde aſſumptio, Sed Pamphilus non ducet: ſequitur falſa complexio, Ergo 34

Quaſi neceſſe ſit, ſi huic non dat, te illam vxôrem ducere: bſſſſv 35

Ambis, Ecllpſis. deeſt enim Nihil efficies.

Niſi vides, niſi ſenis amicos oras, ambis. C. *bene mones.* bdbſſſ b- 36

Ibo, etſi hercle ſæpe iam me ſpes hæc fruſtrâta eſt. Vale. ſtſſſt- 37

Charinus ducet.

35 *Quaſi n. ſ. ſi h. n. d. te i. vx. d.*) [D]Oſtendit ἀνθυπόφορα, vitioſum hoc eſſe, in quo altero ſublato, non neceſſariò alterum relinquatur.

36 *Niſi vides*) Hoc laborat Dauus, quemadmodum Philumenam Charinus propriis laboribus promereatur vxorem. *Niſi v.*) Artificioſè Dauus Charinum excitat, vt ſi fieri poſſit, adiuuetur negotium Pamphili, dum ille ſibi prouidet. *Vides*) Prouides, [MU] & proſpicis. Sic Phor. Rectè ego mihi vidiſſem, & ſenis eiſſem vltus iracundiam. *Ambis*) [D]Magnarum rerum deſyderium & appetitus, ambitio dicitur. Confirmata re à factis & à perſonis, deliberatiua naſcitur. *Ambis*) [MU] Ductum à candidatis, qui circumire tribus, & prenſare amicos ſolebant, *ſuffragandi*. [M] Ambire in re ciuili eſt prenſare aliquos, & circumeundo id impetrare quod petitur. Et ambitionem appellamus cupiditatem honoris. Et lex ambitus eos punit, qui ambitu & prenſatione, largitionibúſque magiſtratus occupant. Plautus in Amphitryone ait, Virtute ambire oportet, non fautoribus. *Niſi vides, n. ſ. a. o. a.*) [R] Docet omnibus in rebus ſummam ſemper adhibendam eſſe diligentiam: vigilandum, neque ceſſandum vnquã: breuiter, ſedulò omnia facienda, ſi voti compos fieri voles.

37 *Ibo, etſi h. ſ. iam me ſpes hæc fruſtr. eſt*) Non temere eſt deſiſtendum incœpto, etiam ſi ſæpe nos ſpes fruſtrata fuerit: ſuccedet enim tãdem aliquando quod conamur, ſi perſeuerauerimus. Oportet igitur, vt ille ait, rem ſæpius tentare, neque defatigari protinus, ſi quando parum ex animi ſententia ceciderit. *Me ſpes hæc fr. eſt*) [S·D] Sic loquitur Caſsius ad Ciceronem ſcribens Familiarium XII. Vt ſi Syriæ ſpes eum fruſtrata eſſet, conſcenderet in naues.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. [L]Hæc ſcena continuatur ad ſuperiorem ſummota Charini perſona, & eſt conſultatio Daui & Pamphili, qua imprudens in periculum conicitur Pamphilus. Exponit verò cauſam ſimulationis, & eadem opera præmolit aditum ad propoſitionem conſilii, terrendo adoleſcentem à difficultate & periculo qui locus haud dubiè eſt inſinuationis. [B]Itaque ſuadet Pamphilo atque etiam perſuadet Dauus, vt patri dicat vxorem ſe ducturum, [R]eíque polliceatur ſe in eius futurum poteſtate: periculi eſſe nihil, quandoquidé ſimulentur nuptiæ. [V] *Theſis.* Serui non ſapientia ſed malitia vincunt. Eſt προτρεπτική. Suadet & hortatur, vt filius ſit in patris poteſtate, & pro eius voluntate vxor ducatur.

Verſ. gen. Decem prima carmina ſunt trochaica tetr. catal. Sequentia deinde nouem ſenaria iambica. Vltima decem quadrata iambica acatal.

PAMPHILVS. DAVVS.

D. Cogitabundus & ſtomachoſè hæc dicit. Sic Vergilius, —Quid vult cõcurſus ad amnem? Conſiliũ ſerui quo Pamphilus inſciẽs in periculum conicitur.

QVID *igitur ſibi volt pater? cur ſimulat?* D. *ego dicam tibi.* bdtſbat- 1

Si id ſuccenſeat nunc, quia non det tibi vxôrem Chremes, ſtſatſt- 2

1 *Quid igitur*) [V] ἀνθυποφορὰ ex priori ſcena nata, Cur nuptiæ ſimulantur. [D] Et bene Igitur. ſi enim falſæ ſunt nuptiæ, quid cogitat? *Quid i. ſ. v. pater?*) [S·D] Pro, quid in me parat? quid molitur? Vel, quid à me expeti? 2 *Si id ſ. cc.*) [V] Dilemmate quodam vtrinque incommoda futura eſſe oſtendit, ſiue neget, ſiue affirmet. Poſteriorem autem partem

taci

3 *Ipsus sibi esse iniúrius videâtur: neque id iniúria,*

4 *Prius quàm tuum ánimum vt se se hábeat ad nú-* [tuum animum vt] anapæstus, anim' vt.
ptias, perspéxerit.

5 *Sed si tu negâris dúcere, ibi culpam in te tránsferet.*

tacitè vrget. Nam tantùm simulando pater filii animum explicari affectat. Tyrannicum enim est, inuitos in matrimonium quoddam compellere. D Id, ob id, propter id. S·D Annotauimus suprà similem ferè locutionem, cùm dicit Terentius, Id operam do. Vbi superuacanea esse videtur hæc dictio Id. Ea est tamen Latinæ linguæ phrasis. Sic etiam hic redundare videtur: nisi fortè exponas, pro eam ob rem, vel propter id. Veruntamen si adimatur, nihilominus erit sensus perfectus.

3 *Ipsus s. e. i. v.)* B Refer Sibi ad Videatur. & subaudi ad vocem Iniurius datiuum Tibi. *Neque id i.)* D Id est, vsque adeò iniustus sibi videbitur, vt se iniustitiæ ipse condemnet.

4 *Prius q. t. a. vt se h. ad n. p.)* S·D Pro, priusquam perspexerit, quo modo sis animatus ad nuptias. Habere autem se ad aliquid, pro animatum esse, non inuenustum est, licèt nouum videri possit. Peruenustum verò est, cùm ad corpus refertur: & tunc sensum sumit ab aduerbiorum adiunctione, vt sit bene, vel bellè habere se, idem quod bona valetudine esse. Et malè habere, vel grauiter habere se, idem quod infirma, & ægra valetudine esse. Neque solùm corpus humanū bene, vel male habere se dicitur, sed res etiā aliæ: vt Cælius Familiarium octauo, Quo modo regnum illud sese habeat, quis procuret, diligêter mihi præscribas. Id est, quis status sit illius regni. Adde verò, hominem etiam dici bene, vel malè se habere, non relato significato ad corporis constitutionem, sed ad rerum conditionem, & statum: vt si dicas, Imperatoris Hispani copiæ nunc se malè habent, à Gallia tam turpiter repulsæ, & partim fugiendo côcisæ: partim fame, & rerum omnium inopia attritæ. Primum huius exempli membrum, atque interpunctum, non ad corporis habitum referes, valetudinem scilicet, vel inualitudinem, sed ad bellicarum virium & status imminutionem. Huius igitur locutionis varietatem tenes. Iam exempla dabo. In bonā partem. Suspensè hoc loquendi modo vtuntur aliquando Latini: vt apud Cic. Famil. 16. Tuis literis nihilo sum factus certior, quo modo te haberes: sed tamen sum recreatus. Certiorem significationem habent exempla sequentia: inclinant enim in suam quæque partem, videlicet bene, vel bellè in bonam: Malè verò, vel grauiter habere, in malam. Cic. Famil. 16. Is etsi mihi nuntiauit te planè febri carere, & bellè habere, tamen, quòd negauit te potuisse ad me scribere, curam mihi attulit. Idem ad Quintum fratrem, Pluta ad te vacuo animo scribam, cùm, vt spero, se Cicero meus bellè habebit. Idem ad Att. 2. Bene habemus nos. Idem ad Att. 12. Vt in malis rectè habebam. Idem in Verrem Act. 4. Omnino præclarè te habes, cùm is ordo, atque id genus hominum tibi est inimicissimum. In malam partem. Cic. ad Att. 5. Cùm ego me non bellè haberem. Idem ad Att. 6. Videbatur se non grauiter habere Plancus. Cic. Famil. 9. Fratrem meum assiduis laboribus, concursationibúsque confectum grauiter se habuisse anteà tibi scripsi. Pro habere se dicunt sæpe Latini esse alicui, vel apud aliquem rectè, bene, incommodè, malè. Estque idem, Patri, vel apud patrem bene est, àc si dicas, Pater bene se habet, vel Patris res bene se habent. Etenim vt habere se non semper ad corporis habitudinem pertinet, sed de rebus aliis etiā dicitur: ita cùm dicimus alicui rectè esse, vel apud aliquem, intelligimus vel corporis valetudinem, vel ipsum rerum statum. Bene, vel rectè. Cic. Fam. 16. Volebam ad te Marionem remittere, quem, cùm meliusculè tibi esset, ad me mitteres. Ibidem, Spero ex tuis literis tibi meliùs esse. Idem ad Att. primo, Apud matrem rectè est. Ibidem, Apud te est, vt volumus. Idem, De Attica pergratum mihi fecisti, quòd curasti, vt antè scirem ei rectè esse, quàm non bellè fuisse. Malè, vel incommodè. Cicer. ad Att. 6. Ille & tibi, & sibi visum, & ita se domi ex tuis audisse, vt nihil esset incommodè, respondit. *Perspexerit)* D Perspicere, est ad plenum, & perfectum videre.

5 *Culpam in te tr.)* B Translatio criminis dupliciter fit. aut enim causa, aut factum transfertur. Causa transfertur, cùm aliena vi & potestate factum esse dicitur. Budæus Valerium citat de causa quam Dolabella ad Areopagitas reiecit. Verba Valerii sunt, Ille trāsferendo quæstionem, hi differendo, damnandi atque absoluendi inexplicabilem cunctationem vitabant. *Culpam in te tr.)* S·D In hunc quoque modū loquitur Cic. ad Q. fra-

D. Al. [quiduis patiar.] Tum illæ turbæ fient. P. [quid vis pátiar?] D. pater est illaato 6
Pámphile:

Dictum ac factum, id est, celeriter. ἅμα ἔπος ἅμα ἔργον. Difficile est. tum hæc sola est múlier. dictum ac fa- dffaſſto 7
ctum, inuénerit

A'liquam caussam, quámobrem eiiciat óppido. P. a ſab edr- 8
eiiciat! D. citó.

*I. Propositio. P. Cedò ígitur, quid fáciam Daue? D. * dic te ductû- bſa:ſſr- 9
rum. P. hem. D. quid est?

trem, Atticæ meæ, inquit, vellm ita me excuſes, vt omnem culpam in me transferas. Pro culpam in me transferre, dicunt eleganter etiam Latini culpam conferre, deriuare, vel coniicere in aliquem. Cic. ad Att. 8. Omnino culpam omnem Pompeius in Domitium cõfert. Idem in Verr. Act. 4. Quid est, quòd tu alios accuſes? quid eſt, quamobrem putes, te tuam culpam non modò deriuare in aliquẽ, ſed communicare cum aliquo poſſe? Cæſar de bello Gall. 4. In petenda pace, eius rei culpam in multitudinem coniecerunt.

6 *Tum illæ t.*) D Illæ, ad terrorem retulit. B Valla ſexto li. cap. 61. Videntur, inquit, Vlpianus & Labeo ſentire, Turbam ſuapte natura ſignificare multitudinem, ideóque turbam in altero ſenſu eſſe perturbationem multitudinis. Ego verò potiùs primum & naturalẽ puto ſenſum eſſe pro perturbatione, quod docet verbum ex ea ſignificatione ductum, turbo, bas: deturbo, diſturbo. Turbæ ergo fiẽt inter Simonem & te, in quem omnis turba transferetur. S. D Turbas facere, efficere, cõmouere, vel concitare, pulchræ ſunt locutiones, pro grauem contentionem excitare. Cic. in Verr. Act. 7. Huc Tertia illa perducta per dolum atque inſidias à Rhodio tibicine, maximas in iſtius caſtris effeciſſe turbas dicitur. Cælius Cic. Famil. 8. Ecquando tu hominem ineptiorem, quàm tuum Cn. Põpeium, vidiſti, qui tantas turbas commòrit? *Quiduis patiar*) D Sunt qui Quiduis, pro quicquid euenerit, intelligant: quia dixerat, Adeón' me ignauũ putas? Alii pronuntiãt, vt ſit ſenſus, Quid me vis facere? an vt hoc patiar vxorem mihi dari? patiárne vxorem ducere? *Quiduis patiar*) B id eſt, omnia citiùs patiar, quàm hoc dicã. ex quo Pamphili dicto ſequitur D à neceſſario argumentum, Pater eſt Pamphile: difficile eſt. *Pater eſt P.*) Hoc vultuosè pronuntiandum eſt. & mirè Pater dixit: vt ipſo nomine videatur habere authoritatem: & velut dormitantem & oblitum poteſtatis paternæ, his rebus excitat. V Nunc apertiùs vrget ab honeſto, quia in patria poteſtate eſt: huic igitur te morẽ gerere decet. itaque amplificat. cùm ait eſſe difficile, reticentia eſt, perinde ac ſi diceret, Arduum eſt filium contra patrem luctari, in re tam honeſta.

Difficile eſt) D ἀποσιώπησις cum vultu. Deeſt 7 Reſiſtere, contradicere. Pamphilo difficile, pernicioſum Glycerio. *Tum hæc*) V A' facultate eiiciundi, quia ſola eſt, quia mulier eſt, quia facilè factu eſt, id quod prouerbiũ ſibi vult: ſicut Græcis eſt εἰχθὲν καὶ πραχθέν. *Hæc mulier*) B Quam amat. *Sola eſt*) D Sine defenſoribus propriis. & Sola, & Mulier dixit. *Sol.*) Sine auxilio, ac per hoc deſerta. MU ἄφιλος. Solitudinem enim vocabant ἀφιλίαν. Sic ſuprà, Per tuam fidem, pérque huius ſolitudinem. Et in Eunu. Sola ſum, habeo hic neminem, neque amicum, neque cognatum. Cic. pro Quin. Quòd ſi tu iudex nullo præſidio fuiſſe videbere contra vim, & gratiam, ſolitudini, & inopiæ, &c. *Dictu ac f.*) D Prouerbium celeritatis: id eſt, citó: MU αὐτόθεν. Dicitur & ſine copula: vt Heau. Dictum, factũ. Huc abiit Clitipho. Totũ autẽ hoc aduerbialiter ſumitur. *Inuenerit*) V Præſumptio eſt, cauſſa eiiciendi citò inuenietur. *Inuenerit*) D Pro inueniet. Coniunctiuo modò pro indicatiuo vſus eſt, & eſt honeſta locutio.

Quamobrem eyciat) Callidè ad eius periculum ſe conuertit, cui plus amator timet, quàm ſibi. ideò vincitur ſtatim. Apparet autem Dauum malè ſuadere, qui tum caueat Pamphilo, cùm maximè formidat ſenem. 8
Oppido) Ex ciuitate. *Eyciat!*) Miratur & ſtupet. *Cito*) Illo admirante, hic etiam confirmauit: addidit & tempus celeritatis.

Cedo) Singularis tantum numeri eſt: cætera etiã pluralis, vt ſalue, ſaluete. *Dic te d.*) Pronuntia, dic quaſi rem facilem, & nullius præiudicii. Hoc eſt quod ab initio nitebatur. 9
V Aperta eſt propoſitio, quàm in dilemmatis priori parte diſſimularat.

10 bsslatt- P. *Egóne dicam?* D. *cur non?* P. *nunquam faciam /Daue./* D. *ne nega.*

11 { sinssi / sis } P. *Suadêre noli.* D. *ex ĕa re quid fiat vide.*

12 asissi P. * *Vt ab illa exclûdar, /huc/ cōclûdar.* D. *nō ita est.*

13 fsissp *Nempe hoc sic esse opînor dictûrum patrem,*

14 fbsssi *Ducas volo hódie vxôrem. tu, Ducam, inquies.*

15 asssp *Cedò, quid iurgâbit tecum? hîc reddes ómnia,*

16 { fscasi / sss } *Quæ nunc sunt certa ĕi consília, incérta vt sient,*

17 { i-cdsi / ais } *Sine ŏmni perículo. nam hocce haud dúbium est, quin Chremes*

18 { asscdp / assi } *Tibi non det gnatam. nec tu ĕa caussa, minúeris*

19 { sisasp / siss } *Hæc quæ facis: ne is mutet sŭam senténtiam.*

20 issiassp * *Patri dic velle: vt, cùm velit, tibi iure irásci non queat*

E. Al. [Daue] omittitur, sed versus non constat.

• L. Faceta occupatio, qua propositū in diuetium, torquetur.

K. Donatus legit [huc] Linacer verò [hac].

S. [omni] prima breuis: & [periculo] legēdum, si creticum & bacchium quis non admittat.

• L. Repetitio intentionis.

10 *Egóne dicam*) D Ego ἔμφασιν habet: hoc est, vel quem non oporteat dicere, vel quem non conueniat fallere, atque mentiri: B quem minimè conueniat eam fallere, cui semel fidem dederim. *Cur non?*) D Non Interrogat, sed facilitatem rei ostendit. *Nunquam*) Plus habet negationis, quàm Non. V Hic est depulsio: sic in Dauo Intentio. & vtrinque nascitur τὸ κρινόμενον istius scenæ, atque totius Comœdiæ. *Ne nega*) D Confutatio est.

11 *Ex ea re*) ἀπὸ τοῦ ἐκβησομένου. *Ex ea re q.f.v.*) R Spectādus semper est finis & rei exitus, nihilque temerè, inconsyderato, negligētérque agendum.

12 *Vt ab illa*) V ἀνθυποφορὰ futuri mali, quæ diluitur per effictionem ab vtili. Nam cùm te ducturū dixeris, tum non obiurgabit propter inobedientiam, tum incerta reddentur certa consilia. D Mitè hanc cum pronomine significat, dicens Ab Illa. Illi nec sexum seruauit, ne vxor esse videatur, dicens Huc. Et ex ferarum translatione Concludar dixit: vt alibi, Conclusam hic habeo vxorem sæuam. L nam feræ caueis Includuntur. *Vt ab illa excl. h. c.*(D ἐν ὑποκρίσει. Nam aliud Infert atque Intelligit Dauum dicere.

13 *Nempe hoc sic*) L Confirmatio consilii à tuto & vtili, quem mox sequitur occupatio aduersus metum periculi. D Coniectura, atque diuinatio, an hoc, an illud venturum sit. *Nempe h.s.e.o.*) Ab imitatione (μίμησις enim dicitur) deducitur. *Nempe hoc*) A' possibili

14 *Ducas volo h. vx.*) B μίμησις est, morū effictio.

15 *Cedo, q. iurg.*) D Ab vtili. Cedo singulariter tantúm: cætera pluraliter. S·D Iurgo ex iure & ago compositum est, vt tradunt Grammatici. Est igitur iurgare, quasi de iure agere, & contendere: & præcipuam elegantiam habet, cùm admittit Inter, vel Cum: vt sit iurgare inter se, vel cum aliquo. Terentius in Andria, Cum Dauo egomet vidi iurgantem ancillam. Cicero de Republica, Si iurgant beneuolorum contentio, non lis inimicorū iurgium dicitur. Ibidem, Iurgare igitur lex putat Inter se vicinos, non litigare. Hæc ex Nonio Marcello. *Hic reddes o.*) B A tuto argumentum est. Ostendit sine periculo dicturum patri se velle vxorem ducere. *Hic*) D Aduerbium loci non est, sed aduerbium temporis: vt Virgilius, Hic annis grauis atq; animi maturus Alethes. *Reddes*) Facies, restitues.

Incerta vt sient) Hic est euentus. 16

Sine omni p.) Hoc est, sine ducenda Philumena. V Præsumptionis occasio. 17

Nec tu ea c.m.) D Hoc est quòd suprà, Id mutauit, quoniam me immutatum videt. 18

Nec tu es c.) Quia promiseris te esse ducturū.

Ne is) Chremes scilicet. *Ne is m.s.s.*) Ad consilium redit, & coniungit euentū. S·D Sic loquitur Cic. ad Att. libr. 8. Totiésne igitur sententiam mutas? Ibidem, Simul & elicere cupio sententiam tuam: si manet, vt firmior sim: sin mutata est, vt tibi assentiar. Pro sententiam mutare dicit sæpe Cicero de sententia decedere: à sententia discedere, vel de sententia desistere. 19

Patri dic) V Ab æquitate iuris paterni, à cōmoditate ratio additur. D Scilicet ne securus quòd nō sit Chremes daturus filiā suam, parui faciat iram patris, & neget vxorem ducere, vt pote fretus neminem alium sibi com missurum coniugem. 20

*L. Repetitio occupationis

R. Speres, i. timeas. Verg. At sperate Deos. al. [speras.] D al [timeas] scilicet Aliam daturum, sdlsbsp.

Nam quod tu [speres,] propulsabo facilè: vxôrem his moribus sSsbsp 21

Dabit nemo. inuéniet inopem pótius, quàm te corrúmpi sinat. { Csbdssp / sdw } 22

G. tolle [quem] . isbaalsp. S [potius] pyrrichius, vt e tius elidatur s & tius contrahatur in vnam syllabam eamque breuem. isbaasp.

Sed si te æquo ánimo ferre accipiet, neglegêntem fé- ceris. sdsdss 23

Al. [Alia]. *[A'liam] otiôsus quæret: intéreà áliquid acciderit boni.* aisibaai 24

*L. Oeconomica ad augendam futuram perturbationem ex consilio Daui.

*P. Ita credis? D. haud dúbium id quidem est. P. *vide quò me indúcas. D. quin taces?* { alaiess / aiaia } 25

21 *Nam quod*) V Altera est præsumptio, ne tantopere speret, id est, timeat. Incommoda enim propulsabuntur, atque quatuor coniecturalibus signis confirmat. *Speras*) B Times, ἄκυρον est, Latinè improprietas, cùm dictio minimè propriæ significationis orationi, ceu nubes inducitur. *Nam quod tu speras*) MU Sensus est, Tu sperare fortasse posses, atq. ita tecum cogitare, Nihil est periculi, etiam si ego patri repugnauero. Nam pater neminem reperire poterit, qui mihi his moribus prædito velit filiam suam vxorem dare. Ego, inquit, Dauus, istam tuam spem facilè propulsabo. nam pater tuus potiùs inueniet inopé, quàm te corrúpi finat. *Propulsabo*) D Hoc est, causam inanem esse monstrabo: id est, ostendam nihilominus te esse ducturum aliam vxorem, etiam si hanc nō duxeris. Propulsabo eleganter pro eo quod est repellam. *His moribus*) Deest aliquid: vt sit, his moribus agenti. aut his moribus prædito. *Vxorem his m. d. n.*) Ne, At alteram quæret.

22 *Inueniet inopem*) ὑπόρεια αὔριον.

23 *Sed si te æ. a.*) L Antithesis ducta ex occupatione. & totum de parte loquitur. M Seneca, Non amare parentes, impietas est: non agnoscere, insania. Et nunquam beneficio vincitur, cuius beneficio est ipsum quod vincit. S. D Ferre variè à Latinis accipitur. Sed pro pati, vel tolerare non elegantia certa caret. In quo verbo tum inest splendidior quædam venustas cùm vel ablatiuos, vel aduerbia assumit: & id in vtranque partem: cum laude scilicet, vel vitio. Cum laude: vt, ferre aliquid toleranter, sapienter, moderatè, fortiter, lenissimè, æquo animo, placatè, remissè, fortissimo & maximo animo, lætè, firmo animo, humaniter, lentè, bellè, fronte & vultu bellis, clementer, non abiectè, patienter, modicè, modestè, mediocriter, humaniter, leuiter, facilè. Cum vitio: vt, ferre aliquid molestè, grauiter, iniquo animo, ægrè, immoderatè, acerbè. *Neglegentem f.*) D Hoc est, etiam in paratis nuptiis.

24 *Aliam otiosus*) Ex otio, hoc est, securus. *Intereà aliquid boni acciderit*) Scilicet ne, At quærendo inueniet. Mortem patris adolescenti in delicto pro bono seruus ostentat. *Acciderit*) Et ad causam refertur: & certè quia mortem patris bonum denuntiat. Nota Acciderit etiam pro bono & ab hoc, & apud veteres frequentatum. *Intereà al. acc. b.*) K Idem est cum superiori illo. Intereà fiet aliquid, spero. Quo monemur, ne in afflictissimis quidem rebus abiiciendam esse spem fortunæ melioris. Ouidius, Hæc Dea, cùm fugerent sceleratas numina terras, In dijs inuisa sola remansit humo: Hæc facit, vt videat cùm terras vndique nullas Naufragus, in medijs brachia iactet aquis: Hęc facit, vt viuat fossor quoque compede vinctus, Liberáque à ferro crura futura putet. Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit, Nec spes huic vena deficiente cadit. Carcere dicuntur clausi sperare salutem, Atq; aliquis pédés in cruce vota facit. Hæc Dea quàm multos laqueo sua colla ligantes Non est proposita passa perire nece.

25 *Haud dub.*) V Asseueratione persuadet. D Plus intulit, quàm est interrogatus. *Inducas*) In eadem translatione permansit, quia suprà dixit, Huc concludar. Bona οἰκονομία, vt mox iustè Dauo succenseat Pamphilus. *Quin taces?*) Cur non secutus es? significat. nam nunc Tacere, secutum esse significat: vt in Adelph. Tace, egomet conueniam iam ipsum. Et ideò ille (vt cōsentire dicenti, Quin taces, videretur) ait, Dicam. vt scias illum, nō

silentium

26 P. *Dicam.puerum autem ne rescíscat mihi esse sab illa cautio est.* D. *Cautio est*, cautione opus est. hoc est, cauendum est.

27 *Nam pollicitus sum suscepturum.* D. *ô facinus audax.* P. *hanc fidem*

28 *Sibi me obsecrauit, qui se sciret non deserturum, vt darem.*

29 D. *Curabitur. sed pater adest, caue te esse tristem sentiat.* *Curabitur.* Impersonaliter tanquam arduum & graue.

silentium, sed securitatem imperasse. *Quin ta.es*) Correptio est silentium præcipientis, de eo duntaxat, ne timeat de nuptiis. id est, esto securus. nam tacere, securi est. *Quin tacet*) B Sypontinus, Tacere propriè est, inquit, silere. interdum tamen ponitur pro eo, quod est quiescere, & securum esse.

26 *Puerum autem*) V Hac præsumptione oratiuncula subnascitur, quæ constat propositione: & est, Puer per iniquitatem patris non deseretur. & duabus rationibus comprobatur: quarum prior est ex promissione, posterior ex datæ fidei petitione. *Puerum autem*) D Videtur hoc illi contrarium esse, quod dixit, Quicquid peperisset. decreuerunt tollere. Sic ergo soluitur, Quod ibi seruus cum stomacho dixit, hic tantùm Pamphilum verecundè locutum accipimus. *Puerum*) Aut diuinat: aut puerum pro quolibet sexu sobolem, hoc est, fœtum: vt, Quicquid peperisset decreuerunt tollere: vt Græci pueros παῖδας. Home. τεκέων, ... παῖδας. & Horatius, Dicam & Alciden, puerósque Ledæ. B Nódum est natus puer, sed conceptus tantùm in vtero. Natum censetur etiam id quod quocunque modo cœpit esse. sic & in Euangelio, Quod enim in ea natum, pro conceptum.

Nam poll.sum) D Promissio & Pollicitatio eandem vim habent: sed Pollicitatio maioris asseuerationis est. 27 *Hanc fidem*) Ordo est, Vt hanc fidem sibi darem, me obsecrauit, qui se sciret non deserturum. R Ergo quandò fidem dedit Pamphilus, vult quoad fieri potest inuiolatam eam seruare: id quod viri est probi, atque integri. Docemur hic itaque fidem datã non temere esse violandam, quantum in nobis est: nam necessitati, iuxta prouerbium, ne dii quidem resistunt. Nisi præstiterit non seruare: quod quando, quóve modo fieri debeat, In officiis, ni fallor, docet Cicero libro primo.

Curabitur) D Non Curabo, sed impersonaliter, cum difficultate: quod quasi arduum esset, & graue ostendit. 29 *Sed pater*) V κατὰ συνάφειαν proximæ scenæ annectitur, ne quid sit hiulcum.

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. L Exit in proscenium tentaturus Pamphilum senex & Pamphilus à Dauo confirmatur. B moneturque apud patrem ne titubet, sed animo præsenti loquatur, H eique vxorem se ducturum dicat. L non seruit autem hæc scena nisi congressui personarum. D interim tamen nodum inicit erroris fabulæ, & periculum Comicum, facit etiam executionem consiliorum. V Theses. 1 Patris solicitudo de cõsilio filiorũ & seruorum captaio. 2 In rebus arduis & grauibus rata est constantia. Et est exhortatio ex superiori sena nata, vt constanter de vxore ducenda ad patris votum dicat. M & R Primũ patris de filio cura: deinde serui calliditas & animus virilis, ac præsens: postremò Pamphili pudor & ingenuitas, eiusdémque patris præsentiam verentis titubatio hac scena exprimitur. *Vers. gen. la mbici trimetri siue senarij.*

SIMO. DAVVS. PAMPHILVS.

R EVISO *quid agant, aut quid captent consili.* *Alias consily.* D. Actio tribus rebus constat, cogitando, dicendo, gerendo,

I *Reuiso q.a.a.q.c.consily*) D Quid agant, auribus opus est: *visis* ... Quid captent consilii, prudentia, & sagacitate. & quod suprà dixit, non pœnituit idem repetere, Obserues filiũ Quid agat, quid eum illo consilii captet. Quod enim prudenter dictum fuerit, non piget repetere. *Reuiso*) Redeo vt videam. *Quid agant*) Quid respõdeant, quid dicant. R Vide

[B] al. [deductūrum]. [A] quod versus repugnat.

D. *Hic nunc non dúbitat, quin te [ductûrum] neges.* fdfsfi 2
Venit meditâtus alicunde ex solo loco: iabfsj 3
Oratiônem sperat inuenisse se, fifsfi 4
Qua differat te. prôin tu face, apud te vt sies. fifdfi 5
P. *Modò vt possim.* D. *crede mihi hoc, inquam,* isdfsp 6
Pámphile,
Nunquam hódie tecum commutatûrum patrem dfffsp 7
Vnum esse verbum, si te dices dúcere. fifssp 8

D. *Commutare verba*, est pro bonis dictis mala ingerere.

[R] Vide hic vigilantiam sedulitatémque patris obseruantis filium ac seruum.

2 *Hic n. n. d.*) [D] Non dixit Senex aut Pater, sed Hic, cum odio: quoniam animo aduerso loquitur. [V] A spe patris cōfirmat propositionem, quæ est de obsequio filii in ducenda vxore. *Quin te duct. n.*) [B] Adrianus Cardinalis Deductūrum legit, & Deducere, inquit, significat interdum comitari, vel domum perducere. sed multi codices Ducturum habent, & fieri potuit vt inter scribendum ille Terentii Comœdias ad manum nō haberet.

3 *Venit m. a.*) [D] Terror obiurgaturi patris, hortatio est ad promittendum Pāphilo quod iubetur. [V] Ratio spei paternæ est ex diligentissimè præmeditata oratione. cuius est ex deserto loco, ex attenta inuentione, ex consilio, quo differre, id est, disturbare cupit, amplificatio insignis. *Ex s. l.*) Solo, deserto, vbi meditari faciliùs possit. Et Orationem dixit, quòd quasi ad plenum cogitari potuisset, quippe meditatus, ex solo loco. Menander, εὑρετικὸν εἶναί φασι τὴν ἐρημίαν οἱ τὰς ὀφρῦς αἴροντες. [MU] Sola loca aptiora sunt ad cogitandum. [R] Nā secessus ab hominibus, & silētium multa cogitanti suggerit: propterea Demosthenes se in locum, ex quo nulla exaudiri vox, nihilque prospici posset, recondebat. quemadmodum testatur libro decimo Fab. Quint. [B] Nulla enim libera meditatio habetur in frequentia, cœtúque multorum. Vulgi clamor, vrbani tumultus mentem conturbant, nec vlla in re conquiescere ipsam pro voto sinunt.

4 *Sperat inuenisse*) [MU] Sperare omnibus tēporibus iungitur.

5 *Qua differat*) [D] Disturbet, & in diuersum ferat. Virgilius, -Atque arida differt Nubila. Et in Adelphis, Miserā me, differor doloribus. hoc est, in diuersum rapit, dissipat. [L] Differat, id est, perturbet & incertum reddat, [MU] distrahat, discruciet. *Proin*) [V] Epilogo constantem esse Pamphilum cupit. *Tu face, apud te vt sies*) [S. D] Id est, fac, præsenti animo, ac sine vlla perturbationis significatione, patri tuo respōdeas. Sic apud se esse, & extra se esse, contrarii sunt significati. Nam apud se esse, animi constantiam designat. Extra se esse, perturbatæ mentis, & emotæ speciem quandam habet. *Apud te vt sies*) [D] Non, ne timeat, cauet Dauus: sed ne amore à consilio suo alienetur Pāphilus. *Apud te sies*) Præparatus sis. Cui contrarium est, Non sum apud me.

Modò vt p.) Vt, pro ne non. *Modò vt p.*) 6 A' possibili. Possim apud me esse. *Crede*) [V] Ab vtili per asseuerationem. Sic enim altissima pace cum patre viues, cuius est notatio in verborum commutatione, quæ phrasis & Germanis non ignota est, *vuort mit einander vuexlen*. [M] Quasi rem penitus exploratam haberet, affirmat sic fore Dauus, hoc sibi persuadens ingenito acumine. Seneca tamen ita præcipit, De dubiis non definias, sed suspensam tene sententiam. Nihil inexpertum affirmes.

Nunquam hodie) [D] Ab vtili euentu. Nunquam, plus asseuerationis habet, quàm Nō: 7 vt Virgilius, -Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Commutaturum p. v. e. v.*) Iurgium habiturum, altercaturum. hoc est enim verba mutare. Sic in Phormione, vt est ille bonus vir, tria non commutabitis verba hodie inter vos. hoc est, dabitis atque accipietis, id est, iurgabitis. Ego puto commutare verba, hoc esse, pro bonis dictis mala ingerere: hoc est, iracūdia in maledicta compelli.

ACT. II. SCEN. V.

ARG. [B] Pamphilum Byrrhia obseruat: [I] tentat animum filii Simo. [H] Pamphilus Daui consilio obsecuturus, se vxorem ducturum patri promittit, [B] séque facturum quæ volet ille omnia. [P] tandem Byrrhia re intellecta. [I] Charini vice perturbatur, [B] cui eadem ait se renūtiaturum. [P] vnde quàm mirè, cùm omnes consulto consilio sibi agere videantur, [R] secus tamen omnia, ác putātant

ſtrant,eueniunt,[D] atque omnes rerum exitu inopinato ludificantur & Simo,& Dauus,& Pamphilus,& Charinus,& ipſe Byrrhia. Ad hoc autem venit Byrrhia,vt in errorem concilier Charinum:& in hac ſcena quatuor perſonæ ſine implicatione intellectus loquũtur. [B] Perſona enim Byrrhiæ,cùm hic loquitur,aliis nõ admiſcetur. Non peccauit igitur Terentius cõtra illud Horatii pręceptum, Nec quarta loqui perſona laboret. [V] *Theſes.* 1 In Byrrhia eſt ſ. duli ſerui officium. 2 In Simone patris in filium authoritas. 3 In Pamphilo eſt filii in patrem pietas, & honeſta obedientia. 4 In Dauo eſt ſeruilis calliditatis exemplum, Eſt mixta: in Byrrhia eſt querimoniæ ſimplicitas,ſed in Dauo eſt *πανουργία*. [M] Præterea Venerea face ardentem iuuenem,quamuis nobilem ac generoſum,& appetitus imperio parum vel nihil propter conſilii imbecillitatem,ac libidinis æſtus repugnantem,hęc ſcena notat: qui vrgente voluptate,blãda quidem domina,rem domeſticam negligit,& maximè id curat ad quod ætatis feruor,& cupiditas rationi nõ obtemperans,eum trahit,ſuis malis non multùm repugnantem, ſed potiùs illis gaudentem. Amoris quippe facibus nonnulli fruuntur. Hæc omnia prudentiam non adeſſe oſtendunt, qua præſente, ac regnante,id homo videt,agitque,quod ſuæ excellentiæ conſentaneum eſt. Qui prudens eſt, inquit Seneca,non dicit, Non putaui quidem hæc fieri: quia non dubitat,ſed ſpectat: nec ſuſpicatur,ſed cauet. Plato loquens de voluptate in eo Dialogo,qui Philebus de hominis bono inſcribitur,ſic ait, Voluptas maximè omnium temeraria. Fertur enim de Venereis affectibus, qui maximi putantur,quòd peierantibus illis dii penitus ignoſcunt,quaſi pueri quidam ſint,nullius intelligentiæ compotes. *Verſ. gen. Iambus trimetri.*

BYRRHIA. SIMO. DAVVS. PAMPHILVS.

1 ciſſſp HERVS[1] *me relictis rebus,iuſſit Pámphilum*
2 aſdiſi *Hódie obſeruáre: vt quid ágeret de núptiis,*
3 ſdidſp *Scirem. id proptéreà nunc hunc veniêntem ſequor.*
4 dſdiſp *Ipſum ádeò præſto vídeo cum Dauo. hoc agam.*

L. Docetur ſpectator quid agat hic Byrrhia: quod in aliis quoque principiis interdum eſt obſeruandum.

1 *Herus*) [V] Narratiuncula præſumit, cur adſit non vocatus, enthymemate concluſa, cuius propoſitio eſt, ideò ſequor. Ratio à decoro, Nam herus obſeruare iuſſit. *Herus me rel. reb.*) [D] Imponitur manus rebus, cùm perficitur id quod cœperit: vt Virgilius, Imponit regina manum. Relinquuntur verò res, cùm imperfectæ relinquuntur. Item Virgilius, Atque opere in medio defixa reliquit aratra. *Relictis rebus omn.*) Adeò præpoſuit hoc negotii rebus omnibus.

2 *Hodie obſeruare*) Obſeruatio duplex eſt, vel captionis, vel obſequii.

3 *Id propterea*) Neceſſe eſt aut alterum eſſe ſuperuacuum, aut Propterea põſt accipiendũ. *Venientem ſequor*) [B] Venientem pro eũtem dixiſſe videtur. non enim ſequimur venientes ſed euntes, vel abeuntes à nobis. Venientibus autem obuiàm imus.

4 *Ipſum a. præſto v.*) S: D Præſto variè à Latinis accipitur. Aliquando præſto eſſe ſignificat opem ferre. Cicero Familiarium ſexto, De me ſic velim iudices, quantum ego poſſim, me tibi, ſaluti tuæ, liberiſque tuis ſummo cum ſtudio præſto ſemper futurum. Aliquando ſignificat præſentem eſſe, vel adeſſe: & totum ad corpus pertinet: quod ſecus in alio loquẽdi modo eſt: vt apud Ciceronẽ pro Sylla, Si officia mea, ſi operæ, ſi vigiliæ deſeruiunt amicis,& præſto ſunt omnibus, &c. Verùm antè dicta non repetam. Tu per te in hac locutione obſerua quandam ineſſe opportunitatis ſignificationẽ, & celeritatẽ ſeſe offerendi. Cic. Famil. tertio, Brunduſium cùm veniſſem, Q. Fabius legatus tuus mihi præſto fuit. Idem Cicer. Famil. 14. De naui exeũtibus nobis Achaſtus cum literis præſto fuit. Idem, Tu velim ad vrbem mihi præſto ſis. Aliquando ponitur pro parato eſſe. Cicero in Piſonem, Togulæ lictoribus ad portam præſto fuerunt. Aliquando idem eſt, quod aduenire. Cicero ad Herennium, Hirundines æſtiuo tẽpore præſto ſunt. *Hoc agam*) [D] In geſtu eſt: nam eſt figura corporis obſeruantis quid agatur. [K] Occurrat hæc Byrrhiæ vox famulis, quoties aliud agunt, quàm quod iuſſi ſunt agere. Cogitent ſecum, Hoc agam: hoc inquam, vnum agam, quod iuſſus ſum relictis rebus omnibus: ſi modò ſuo fungi officio volent: hoc eſt, ſi fideles, ac bonæ frugi ſerui eſſe ſtudeant: quod Petrus monuit Epiſtola prima. Miſſus es aliquo? occurrit, qui remoretur? cogita, Hoc agam, quod iuſſit herus: nec te patiare diutiùs remorari: abrumpe omnes remoras, neque aliud, àc iuſſus es, agito. At nunc contrà plerunque fit, vt alia ferè agamus, quàm quæ debemus. Plautus in Pſeudulo de ſeruis improbis ac nequã ita inquit,

S, *Vtrúnque adésse video,* D, *hem serua,* S. *Pám-* i,bssp 5
phile,

R. Al. [ehē], assbip.

D, *Quasi de improuiso réspice ad eum.* P, *[hem]* isd:p 6
pater.

D. *Probé.* S, *hódie vxôrem ducas, vt dixi, volo.* dsssl 7

B. *Nunc nostra parti tímeo: hic quid respóndeat,* ssdsp 8

Vafrum Pamphili responsum.

P, *Neque istic, neque álibi [tibi vsquam] erit in me* ldbdsp 9
mora, B. *hem.* E. al. [vsquam tibi] sbsbsp: vel elisō s ante s insiliu], absbsp.

[illegible] dolentis subitò & perculsi.

* L. Interrogatio indignantis. & secum hoc totum loquitur Byrrhia.

D. *Obmútuit,* B. **quid dixit!* S, *facis vt te decet,* sisdsp 10

Quum istuc, quod póstulo, impetro cum grátia. ssiisi 11

R. Al. [ab vxore]. sasalp.

D, *Sum verus?* B. *herus, quantùm aúdio, [vxôre]* sasisp 12
éxcidit,

S. *I iam nunc intró: ne in mora, quum opus sit sies.* {ssisi / ssisa} 13

Vos estis perditi, negligentes, ingenio improbo. Officium vestrum vt vos malo cogatis commonerier: hoc videsis, vt aliæ res agūt: hoc agite, huc animum aduortite: huc adhibite aures, quæ ego loquar.

5 *Vtrunque*) D Et Dauum & Pamphilum. *Serua*) V Vrget constantiam in Pamphilo, & modum constantis exprimit, ex mutuo intuitu.

6 *Quasi de impr.*) D Interest eius qui repente aspexerit: nam videbitur nihil dolosè locuturus: vt, Magnam respexit ad vrbem. *De improuiso*) Scilicet, ne meditata intelligat eum habuisse consilia.

7 *Volo*) V Ex patria potestate in filium imperat. P Nolo & Volo nimis imperiosa & superba dictio est: vt alibi, Pisces cæteros purga Drome: Congrum istum maximum in aqua sinito ludere paulisper: vbi ego venero, exossabitur: prius nolo.

8 *Nunc nostra*) V Prior occasio futuræ quæ-
9 rimoniæ. *Neque*) Iulix obedientiæ in filio est notatio. *Vsquam erit in me mora*) D Recusantis est magis, quàm non volentis consensio ea segnis ac tepida. si penitus consyderes. S. D Moram esse in aliquo, quin aliquid fiat: vel aliquem esse in mora, idem est. De quo nonnihil suprà attigimus. Postremo autem loquendi genere mox Terentius vtetur, his verbis, I iam nunc intrò: ne in mora, quum opus sit, sies. Prætereà obserua eleganter dici moram esse alicui, pro tardare. Terentius in Adelphis, Cesso ire intrò ne mora meis nuptiis egomet siem? *Hem*) D Perculsus hoc dicto Byrrhia, interiectione magis, quàm verbo exclamauit.

Quid dixit!) Nota hîc Byrrhiæ personā 10
quartam, sed non admistam. *Facis vt te decet*) V Laudat filium à decoro propter talem obedientiam. Conuenit enim patri cum gratia impetrare petitum & exoptatum. M Quoniā filius debet parère patri, ac ipsum venerari, R idque diuino etiam præcepto, non naturæ tantùm lege. M Plato in quarto de Legibus sic ait, Putare quisque debet, omnia quæ possidet, eorum esse, qui genuerunt & educarūt, ita vt illis hæc omnia pro viribus ministrare debeat: primùm quidem externa bona: deinde etiam corporis: postremùm quæ ad animum pertinent in verbis. quoniam etiam per totam vitam parentes venerari maximè decet. Oportet itaque iratis, animúmq; explentibus cedere, seu verbis, siue rebus id faciāt. non ignorantes patrem iure admodum filio valde succensere, si quando ab eo iniuriam sibi fieri arbitretur.

Quum istuc, q.p.i.) D Nimis obsequēter lo- 11
cutus est pater. Et Postulo, pro iubeo: & Impetro, pro extorqueo. Postulo, iustè volo. Petimus enim precario, Poscimus imperiosè, Postulamus iure. Impetro, pro cùm impetrē.

Sum verus?) Id est, veridicus: vt falsus, pro 12
falsidicus. *Herus*) V Posterior querelæ occasio. *Herus, q.a. vx. excidit*) S. D Id est, iam spem abiicere debet de ducenda Philumena: quam se ducturum Pamphilus Patri assentitur. Noua verò est, & elegans locutio: & hic ponitur excidere pro priuari. *Vxore excidit*) D Quod Græci dicunt ἐξέπεσε, ἢ ἀπέτυχε. Cadere spe dicuntur, qui leuati animo, à summo ad inferiora labuntur. Vxore, hoc est, matrimonio ac nuptiis.

14 iſſaſp P. *Eo.* B: *Nullán'e in re eſſe hómini cuiquam fidem!*
15 ſsſſip *Verum illud verbum eſt, vulgò quod dici ſolet,*
16 ſbaiij OMNES SIBI *mélius eſſe malle, quàm álteri:*
17 iſsiſi *Ego illam vidi vírginem: forma bona*
18 aiijſi *Mémini vidêre.* * *quo æquior ſum Pámphilo,*
19 ſſſſp *Si ſe illam [in ſomnis,] quàm illum amplécti máluit.*

Ἐπιφώνημα: Sic Vergilius, Nuſquam tuta fides. Iuuenal. Fronti nulla fides.

*Litotis eſt.

D. Al. [in ſomnis.] i. vigilans. ſi ſe ā melius, [in ſomnis] i. per nocte.

14 *Nullán'e)* V Querelæ propoſitio eſt figurata: quæ ſimplex eſt, Nulli credendum eſt. Confirmat à communi conſuetudine hominũ, qui ſibi proximi eſſe malunt, per prouerbialem ſententiam, cui & Plato in quinto de Legibus ſuffragatur, τοῦτο δέ ἐστιν ὃ λέγουσιν, ὡς φίλος αὐτῷ πᾶς ἄνθρωπος φύσει τέ ἐστι καὶ ὀρθῶς ἔχει. *Nullán'e in re e. h. c. f.)* D Non in nullis tertis, ſed neque in tertis, neque in perſona. vt Virgilius, Nuſquam tuta fides. cum in amore fracta eſſet ab eo, Quem ſubliſſe humeris confectum ætate parentem. Alibi Terentius, Culus tu fidem in pecunia perſpexeris, Verere verba ei credere? vbi quid mihi lucri eſt Te fallere? R Rara fides ideò, quia multi multa loquuntur. Proinde ne cuiuis temere fidem habeas: imò verò nulli protſus niſi cuius tibi explorata ſatis perſpectáque ſit fides, hoc eſt, qui ſpectatæ, ſyncerǽque fidei ſit homo.

15 *Illud verbum)* D Id eſt, prouerbium. & ſic veteres Verbum pro ſententia.

16 *Omnes ſ. m. e. malle)* B Non multò pòſt eandem hanc ſententiam ad perſonam Terẽtius detorquet, Heus, Proximus ſum egomet mihi. Terentii dictum Euripides extulit in Medea, ὡς πᾶς τις αὑτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ, id eſt, quòd quiſque ſemet plus amico diligit. Vel ſic, Quòd quiſque ſe plus atquè amicum diligit. Rurſus in Græcarum ſententiarum collectaneis, φιλεῖ δ᾽ ἑαυτοῦ πλεῖον οὐδεὶς οὐδένα. id eſt, nemo ſeipſo diligit quenquam magis. Eraſmus primo de copia commentario, Omnes ſibi malunt eſſe rectè quàm aliis: Sibi quiſq; vult eſſe rectè potiùs quàm aliis. Idẽ pollent, Nemo non malit ſibi eſſe rectè quam aliis, Singuli ſibi malint eſſe bene quàm aliis. Hactenus idem pollent. Vniuerſi ſibi malunt eſſe rectè quàm aliis, ineptè diceretur, proptereà quòd vniuerſi peculiarem vim habeat. *Omnes ſ. m. e. m. q. a.)* R Veriſſima planè ſentẽtia, qua indicat Terent. quid vulgò fieri ſoleat. non quid iure fieri debeat: nam Chriſtiana lex id exigit. vt proximo æquè bene velimus, ác nobis ipſis.

17 *Ego illam vidi)* D Hîc corrigitur à Poëta quod per iracundiam dixit Pamphilus, Aliquid monſtri alunt. *Ego)* V παρομοίωσις eſt. Concedit virginem formoſam Pamphilo, etiam ſi fidem non liberet. In ſomnis eſt per noctem. & hîc ſententia ſuperior applicatur. *Forma bona)* D Diſtinguitur.

18 *Memini videre)* Aut memor ſum me vidiſſe: aut Memini videre. hoc eſt, intelligo, ſcio: aut memini quòd viderim. Memini videre pro vidiſſe. Ennius, Memini me tũ fieri pauidũ. Alibi ſic, Memini videre. nõ probare. *Sic & Cicero, Hoc me memini dicere. Sic & Gellius, Memini legere me in libro Ariſtonis. Plinius, Ita certè ex Quintiliano præceptore meo audire memini. Latini dicunt, Memini videre, & memini vidiſſe, etiam ſi id negent quidam, quorum parco nominibus, qui putant vitioſè dici, memini me vidiſſe. Sed hos errare doceamus oportet exemplis. Virg. quarto Georgicon, Memini me turribus altis, Qua piger humectat flauentia culta Galeſus, Coryciũ vidiſſe ſenẽ. Itẽ Perſius, Nec in bicipiti ſomniaſſe Parnaſſo Memini. Seruius in ſecundũ Æneid. dicit, hæc verba, odi, noui, cœpi, memini, ad omnia tempora quæ inueniũtur, & ſuo, & aliorum fungi officio. Et præteritum Memini hoc loco præſens ſignificat. *Quo æquior)* D Hoc eſt, quare æquior Pamphilo, beneuolentior, non iratus, vel minùs iniquus, B minùs infenſus & iratus. Sic Horatius, Vitiis iniquum dixit; pro iratum & indignantem. S. D Æquus interdum eſt pro integro, & iuſtitiæ dedito: interdum verò pro expreſſiùs fauente, vel ſuffragante. In qua ſignificatione ſolet nonnunquam datiuo iungi: nonnunquam etiam abſolutè poni. Cicero Famil. ſecundo, Quare ſi iniquus es in me iudex, condemnabo eodem ego te crimine: ſin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Hîc vides, quòd huic dictioni ferè à Latinis verbum tribuitur: ſcilicet Præbere, nimirum vt ſit, æquum ſe præbere alicui. Idem Cicer. Famil. quinto, A te pero, vt tu quoque æquum te iudicem dolori meo præbeas. Qui autem aliquem in ſe æquum nanciſcitur, eo æquo dicitur vti. Cicero in Verrem, Actione ſeptima, vide quàm me ſis viurus æquo.

19 *In ſomnis)* D Per noctem. Virg. Libra dies, ſomnique pares vbi fecerit horas. Plautus,

Renuntiâbo, vt pro hoc malo, mihi det malum. ſſiap

Miris modis ludos faciunt hominibus, miris que exemplis omnia in somnis. *Quàm illum*) Dicit nunc quod vulgò dicitur, cum illa manere, cum illa dormire.

20 *Pro hoc*) [V] Est enim τὸ ἀντιστρεπτικὸν Pytagoreorum. *Mihi det malum*) [S.D] Malum alicui dare eo modo dicitur, quo damnum dare. Pro malum autem dare, dicunt etiam Latini malum inurere. Cicero Philipp. secundæ. Ex plurimis malis, quæ ab illo reipub. sunt inusta, hoc tantùm boni est, quod didicit iam Pop. Rom. quantum cuique crederet: quibus se committeret: & à quibus caueret. Dicit idem Cic. malis onerare, vrgere, opprimere.

ACT. II. SCEN. VI.

ARG. [H] In hac scena Dauus admodum astutè Simonem ludificatur, [I] atque illum dubitantē confirmat, suspicionem callidè auertit, ex quo promouetur epitasis. [D] continet etiam hæc scena dolos vtriusque personæ, quibus vtraque capit, & capitur miro modo. [a] Nam Dauus Simonem, & Dauum Simo fallit. quæ res non iniucunda est. [V] *Theses.* 1 Serui vt sint veteratores, fallaces tamen esse nolunt. 2 Senes ferè sunt auari, vel in rebus honestis, & sumptuosis. 3 Coniugium est amantium tutissimus portus. Est in statu coniecturali, An Pamphilo nuptiæ sint molestæ. hic verum est illud Græcorum, ἀλωπεκίζειν πρὸς ἑτέραν ἀλώπεκα. [R] Seruorum autem calliditate, versutiáque, [M] ac pro temporis conditione, commento heros circunueniri, [R] non raróque falli docet hac scena Terentius. Non omnino falsum videtur, quod dici solet, Quot habemus seruos, totidem nos habere hostes: quo quidem monemur, vt in Chiliad. ait Erasmus, ne quid fidamus illis, néve ex animo nobis amicos arbitremur, qui nos metu colunt. Illud hic perquàm iucundum est videre, vt vterque tam Simo quàm Dauus & fallat, & fallatur. Dicas eodē in ludo doctos, & similes habere labra lactucas, & Deum similem duxisse ad similem: breuiter, qualis dominus sit, talem esse & seruum. [M] Adhæc quibus rationibus mentem quis alienam facilè possit mouere præscribit hæc scena cùm scilicet ea tanguntur, quibus hi laborant, quorum affectus concitare nitimur. Mouetur enim senex, cùm sibi audit auaritiam obiici eo tempore, quod liberalitatem efflagitat. Aristoteles libro secundo Rhetoricorum ad Theodectem, sic scribit, Senes sunt pusillanimes, quia humiliati à natura, ea tantùm concupiscūt, quæ ad vitam pertinent. Sunt etiam auari: sciunt enim propter experientiam quàm durum sit possedisse, ac facilè abiicere. Sunt etiam formidolosi omnia timentes: quare, inquit, Viam præparauit senectus formidini. Non desyderant voluptates, sed lucrum. *Vers. gen. Iambici trimetri siue senary.*

DAVVS. SIMO.

Dauus ita loqui videtur, vt spectator tantùm audiat: sic tamen ait. vt velit audiri à Simone.
*L. Periphrasis est, q. d. nihil.

HIC *nunc me credit áliquam sibi falláciam* ſbdſp
Portâre, & ea me hîcrestitisse grátia. ſaſiij
S. *Quid Dauus narrat?* D. **aequè quicquam nunc quidem.* ſsiſſp
S. *Nihilne? hem.* D. *nihil prorsus.* S. *atqui expectâbam quidem.* {ccisſp / ſſ}

1 *Hic nunc*) [V] Colloquio beneuolentia per insinuationem comparatur. [D] Dauus ita videtur loqui, vt nullus spectator audiat: sed hoc ait, vt velit audiri à sene.

2 *Gratia*) Gratia veteres pro causa ponebāt.

3 *Quid D. n.*) Videtur illi blandiùs locutus esse. *Aeque q. n. q.*) Bene Nunc quidem. similiter nunc nihil: vt paulò antè. cùm dixit, Id populus curat scilicet. [V] En fallacem seruum, vt hero suo imponat.

Nihilne? hem) [D] Hem interiectio est irati 4 aduersum eum qui neget se aliquid locutum esse. simul quid sit Æquè quicquam nunc quidem, senex explicat, cùm ait, Nihil? Et est ἐρωτηματικὸν antiquorum, pro Nihil. *Nihil prorsus*) Id est, neque prorsus. Nihil prorsus dicitur, in quo nulla est ambiguitas, & est confirmatio negantis. *Atqui exp. quidem*) Expectamus tam bona, quàm mala: Speramus bona.

ſſſbap D. *Præter ſpem euênit, séntio: hoc malè habet virũ. — *L. Hoc ſecum Dauus.

aaſbdp S. *Potin' es mihi verum dícere?* D. *nihil facilius.*

ſſſſ S. *Num illi moléſtæ quíppiam hæ ſunt núptiæ,*

ſdſiſp *Propter hóſpitæ" huiúſce conſuetúdinem?*

R. In [hoſpitæ] h vim habet conſonantis & æ finale non eliditur ſed corripitur. ^A *Eraſmus ita dictionum ordinem inuertit [Huiuſce propter conſuetudinem hoſpitæ?] ſiſſij.*

adſſſ D. *Nihil hercle. aut ſi ádeò, bidui" aut tridui eſt* — Fallacia alia aliam trudit.

[bidui] vltimam nec elidit nec corripit primam & hic & alibi apud hunc authorē producit ſicuti & [tridui]. ^D *[bidui eſt, aut tridui]. adſiſſ.*

ſaiſip *Hæc [ſollicitúdo:] noſtin'? déinde déſinet.* — *Al. [ſolitudo:] ſiſſp.*

bſſſaa / aſidũ *E'tenim ĕam ſecum rem rectâ [reputâbit] via.* — *G. [Etenim eam] anapæſtus, Eten' am, Al. [reputauit].*

5 *Præter ſpem)* ^V Iterum illudit hero, qui obedientiam non ſperauerat. ^D Præter, pro contra: vt, Præter ætatem tuam. *Præter ſpem euenit)* ^a Bene hoc. nam inopinata grauiora ſunt mala: leuiora, quæ ex opinione contingunt. Cicero, Non eſt dubium quin omnia quæ mala, putentur, ſint improuiſa grauiora. Idem, Videntur omnia improuiſa grauiora. *Hoc m.h.v.)* ^D εἰρωνικῶς Virum dixit defeſſum ſenem. modò enim Virum iocularitet dixit. *Virum)* Ad vituperationem cũ ironia. ad laudem vero ſine ironia. *Hoc m. h.v.)* ^{S.D} Scripſimus multa ſuprà de variis Habendi ſignificationibus, nõ hîc tamen pœnitebit annotare, aliquid aliquem malè habere poni pro ſolitudinem afferre, angere, cruciare, moleſtia afficere.

6 *Potin')* ^D Integrum, Potíſne, id eſt, potes. Virgilius, Nec potis Ionios fluctus æquare ſequẽdo. & deeſt illic Es. Eſt enim nomẽ Potis: & facit, potis potior potiſſimus. ^M Priſcianus ſic ait, Hic & hæc potis & hoc pote. Vnde Perſius, Qui pote vis dicam? id eſt, quomodo poſſibile eſt? Inde componitur hic & hæc potior & hoc potius, & in ſuperlatiuo potiſſimum: Aduerbia potiús & potiſſimé. Diomedes ſic ait, Potis eſt, pro poteſt. Virgilius, At non Euandrum potis eſt vis vlla tenere. Qui potis ingenteis cauſas euoluere belli? Pote, pro potes, Crebrò dicebatur. Perſius, Qui potes vis dicam?

7 *Num illi)* ^V Præcedentia erunt προδιηγήσεως loco. nunc ſubditur propoſitio figurata, & cauſa mœſtitiæ atque difficultatis adiicitur. *Num illi m.q.hæ ſ.n.)* ^R Nam, vt antè dixit, Omnes qui amant, grauiter, ſibi vxorem dari ferunt: ob quod adiicit, Propter hoſpitæ huiuſce conſuetudinem. *Quippiam)* ^D Significationem minimæ rei habet.

8 *Propter h.h.conſ.)* Hæc omnia pronominibus bene mollita ſunt. Etenim atrocia ſunt ſi cum ſuis nominibus nuda ponãtur. Et Huiuſce hoſpitæ, non meretricis: & Conſuetudinem, non amorem dixit. ita omnia extenuat, vt Dauus audeat confiteri.

Nihil) ^V Confirmat non eſſe moleſtas nuptias à facili. etiam ſi triſtis & ſollicitus eſſet, tamen hæc ſollicitudo non eſt diuturna. Ratio eius, Nam diligẽtiùs totam rẽ expẽdit. *Aut ſi adeò, bidui eſt. aut tridui)* ^D Bene, Aut ſi adeò: ne, ſi omnino negaret, Cur igitur triſtis eſt ille? diceret. 9

Sollicitudo) Propter turbationem. *Hæc ſollicitudo)* ^B Id eſt, moleſtia. nam ſenex dixerat, Num illi moleſtæ. Et Sypõtinus Sollicito accipit pro inquieto, moleſtia afficio, & curam iniicio. *Noſtin')* ^D In ſignificationem multorum, quæ compendio facimus, Noſtin' dicimus. 10

Etenim eam rem) ^L Confirmatio à modeſtia & frugalitate Pamphili, quàm breui expolitione ornat. *Recta reputabit via)* ^D Reputabit, retractabit: quia putare, purgare eſt. vnde & arbores, & vites putare dicimus. ^B Videtur Donatus hunc locum ſic intelligere, Ipſe amorem ſecum recto conſilio & ratione retractabit atq. corriget, & qui priùs meretricem amauit, in poſterum vxorem amabit. ^{S.D} Reputare aliquando ſimpliciter pro putare ponitur: ſed tamen attentioris ſæpius neſcio quid conſyderationis & deliberationis habet: atque tum ad præteritum, tum ad præſens, tum ad futurum pertinet, quanquam falsò Donatus ſcribat, inſtantia putari, reputari præterita. Cicero in Saluſt. Non eſt facile reputare P.C. vtrum inhoneſtioribus corporis partibus rem quæſierit, an amiſerit. Idem de Natura Deorum ſecundo, Hunc hotum nihil vnquam reputauiſſe certò ſcio. Idem de Senectute, Tum etiam in ſe- 11

•B. A prouidentia. Docet quid in amore cauendum sit.
•B. A necessitate.
•L. Obiectio suspicionis. D Sub. significatum temperati vt, subridet.

S. *Laudo.* D. *dum licitum est illi, dúmque ætas tulit,* ſdiſſp
Amâuit: * *tum id clám cauit, ne vnquam infamiæ* iſſſi
Ea res sibi esset, vt virum fortem decet. aiijſp
* *Nunc vxóre opus est: ánimū ad vxórem áppulit.* ſddiſp
S. * *Subtristis visus' est esse* [*aliquántulum*] *mihi.* { lſaii ſſi

E. visu' st. ^ *vel vis' est.* R *al.* [*aliquantum*]. ſsidſi. *al.* [*aliquid*].
^ *tum id* [*e*] *non eliditur e.* ſsidii.

necta hoc reputo miserrimum, sentire ea ætate esse odiosum te alteri. Terentius in Eunucho, Dum hæc mecum reputo, accersitur lauatum interea virgo. M Putum, inquit Sextus Pompeius, dicebant antiqui pro puro. Vnde putare vites & arbores quoque, quod decisis impedimentis remanerent puræ. Putū aurum, putum quoque dici solet, id est, expurgatum. & ratio putata, id est, pura facta. *Vis*) D Consilio, ratione.

Laudo) Senex inducitur, & credit. *Dum licitum*) V Concessio. Amauit quidem & sua ætate, & clàm absque infamiæ nota. sed nunc alia ætate, & aliis moribus vxorem ambit. *Dum licitum est*) D Deest Per te: hoc est, dum tu permisisti. Et mirè hic vtitur verbis senis. Ipse enim suprà dixit, Dum tempus ad eam rem tulit, siui animum vt expleret suum. *Dum licitum est ei*) Sic veteres & placitum & puditū dicebant: quæ nos placuit, puduit. *Dum l. est ei, dúmque æ. t. am.*) R Iuuenes ad genuinum ipsorum, atque insitum feruorem ætatis amoribus ferè sunt obnoxii, facibúsq; illis cupidineis inflāmantur. vt iccirco apud Ethnicos quondam ei ætati aliquid daretur, esset liberior adolescentia, non omnia voluptatibus denegarentur. liceret amare, liceret rebus vti Venereis, commeare explendæ causa libidinis ad mulierculas, animo suo obsequi. Ob quod Cic. in oratione pro M. Cælio, Si quis est inquit, qui etiam meretriciis amoribus interdictū iuuētuti putet, est ille quidē valde seuerus, negare non possum: sed abhorret non modò ab huius seculi licentia, verum etiam à maiorum consuetudine atque concessis. Quando enim hoc non factum est? quando reprehensum? quando non permissum? Hæc ille. Ergo & hic ait Dauus, Dum licitum est ei, dúmque ætas tulit. Et idem superiùs Simo quoque dixerat. Prætereà & apud Plautum in Bacchidibus Philoxenes ita Lydo de filii amoribus quærendi respōdet, Eia, inquiēs, Lyde, leniter qui sæuiunt, sapiūt magis. Minùs mirandū est si hæc ætas si quid illorū facit, quàm si nō faciat. feci ego istæc itidem in adolescentia, &c. Porro ad extinguendum illum iuuentæ ardorem, Venereæque libidinis flammam, Deus instituit matrimonium, ceu remedium quoddam efficacissimū. Hinc & Paulus ait, Melius esse nubere, quam vri. & Salomon, Exhilaret te vxor, inquit, quam adolescens duxis, ceu iucunda ceruа, & venusius hinnulus: illius te amor perpetuò exaturet, & amore eius semper fruere. Idem, Inueniens vxorem, inuenit bonum, & hauriet voluptatem à domino. *Dum ætas tulit*) B Donec & quàm diu ætas passa est, & pertulit. Locus ab ætate. Aliud aliis annis magis conuenit. Cicer. in orat. pro Rabirio, Adfert aliquam deprecationem ætas, quæ tum fuit. *Dúmque ætas tulit*) D Dum esset ætas immatura nuptiis. Tulit duo significat, attulit & abstulit: passus est & pertulit.

Tum id c. am) Bene Clàm, quia nunc liquidò apparet Pamphilum voluntatem, propositúmque mutasse. *Tum id clām c. ne v. inf.*) R Primum est, non peccare: proximum, si omnino malè agere decreueris, clàm id vt facias, ne infamiæ tibi sit. Plautus, Ita tuum cōferto amorem semper, si sapis, Ne id, quod ames, populus si sciat, tibi sit probro. Ouid. Non peccat, quicunque potest peccasse negare: Solàq; famosum culpa professa facit.

Nunc vx. o. est) D Quasi denuntiatio est quædam necessitatis seni impositæ. Et bene Appulit, quasi ab iactatione fluctuum, & marini æstus. has enim tempestates habet amor. Et sic dixit Ad vxorem animum appulit. vt suprà, Animum ad scribendum appulit.

Subtristis) V Est ἀντιφραστικῶς admodum verisimilis, Nullam quidem tristitiam, sed iracundiam præ se fert (vtriusque enim affectus nota est frons terrica) propter patris parcitatem: quam comprobat tum ab euentu, Nā vix Ioachimico argenteo numo obsonia mercatus est: tum à decoro, Paucos enim sibi æquales sic inuitaret: tum ab asseueratione & iudicio serui. *Sub tristis*) D Sub temperamentum est plenæ pronunciationis: vt subtristis, subridet, non ad plenum tristis aut ridet: vt confessionem eliceret. *Subtristis v. e. a. m.*) Mitè seruatum est in adolescente libero, τὸ πένθος & in amatore τὸ πάθος. Nam & honesto iuueni non congruebat versipellis vultus: & in amatore absurdum fuerat, ingenuum celare tristitiam. Itaque nec ad plenum tristis fuit: quia

17 { ciedsp / sis } D. *Nihil propter hanc rem: sed est quod sibi succénseat.]*

18 { sad-si / sads } S. *Quidnam est?* D. *puerile est.* S. *[Quid est?]* D. *nihil.* S. *quin dic quid est.*

19 { sdisi / ds } D. *Ait nimiùm parcè fácere sumptum.* S. *méne?* D. *te.*

20 sssip *Vix inquit drachmis obsonâtus est decem.*

21 siiisp *Num filio videtur vxôrem dare?*

22 { sisisp / siss } *Quem inquit vocâbo ad cœnã meôrum æquálium*

23 ijsssp *Potissimum nunc? & quod dicêndum hîc siet,*

24 dsdsi *Tu quoque perparcè nimiúm. non laudo.* S. *tace.*

25 sissi D. *Commóui.* S. *ego, istæc rectè vt fiant, vídero.*

26 sisdsi *Quidnã hoc rei est? quidnã hic volt veterâtor sibi?*

R. al. [succensit tibi.] siassi.

E. [quid id est]. sad-si: vel [quidnam est?] sasusi. [A] [nihil] sit monosyllabũ quartus pes est spondeus.

B. Drachma ex 18 siliquis cõstat, id est, ex tribus scrupulis.

[L] εκ ἐξοχίαν.

Non laudo. Modestia vtitur. nõ enim dicit reprehendo.

Veterator, induratus & tritus in astutia.

quia dixit celanda res erat: nec gaudium fuerat, quia ingeniũ & amoris necessitas in tristitiam retrahebat.

17 *Est q. s. fac.*) [B] Inuersio. [F] Quod ille à summo ad imum opposuit, hic causæ deriuationem opposuit. Succensere potioris est, Succensere in re graui, & iustè irasci.

18 *Puerile est*) Apparet Dauum nunc quærere quid respondeat: & ad quam causam detinet auersa suspicione tristitiam Pamphili, quam animaduertit senex. Vtrum magis ideò suspendit, vt senex audire desyderet: an quia necdum commentus est causam cõtrà rependendam propositioni senis? *Nihil est*) Videtur inuenire non posse.

19 *Ait nimium p. f. s.*) [L] Callida ratio ad auertendam suspicionem, quam prosopopœia attollit. [D] Mirè ipsum dicere voluit fecit & Nimium, & Parcè. *Nimi. m parce f. s.*) Pepercit, ne diceret Sordidé. *Facere sumptum*) [S. D] Sic Cic. Famil. 12. De sumptu, quem te in rem militarem facere, & fecisse dicis, nihil sanè possim tibi opitulari. Idem ad Att. Ita viuam, vt maximos sumptus facio. *Mére*) [D] Perturbati indicium est, quia seipsum pronomine ostendit.

20 *Drachmis obs. e.*) [B] Drachma tres cõtinet scrupulos, siue siliquas octodecim, eiusdem ponderis cum denario Romano. Decem itaq; drachmæ si ad nostram pecuniam redigátur, Carolinum vnum & quindecim stuferos cõstituunt. Drachma valet tres solidos turoneos & semissem, quanti scilicet denarium Romanum Budæus æstimauit. Nostratis pecuniæ tres stuferi sunt cum dimidio. Drachmis decem ergo, id est, trigintaquinque stuferis.

22 *Meorum æqualium potissimum*) [D] Æqualiũ ætate, Potissimum dignitate: etenim potis, potior potissimus facit.

Et q. d. hic siet) Bene Hic, vbi non sit adolescens. 23

Tu quoque perp.) Bene Quoque, quasi dicat, cùm ille peccet quòd pueriliter succenseat: tu quoque peccas, perparcè nimium faciendo sumptum. *Tu q. perp. nim.*) Et Perparcè, & Nimiúm, cùm sufficeret vnũ. Et Nimiúm, vituperatio est: vt, Ne quid nimis. *Perparce n.*) [B] Authore Prisciano Per etiam confirmatiuum est, & vt quidam volunt, amplioris significantiæ causa hic apponitur. *Perparce n.*) Molesta seni obiurgatio est. *Non laudo*) [D] Et quia perparcè, & quia nimiúm. nam parcè agere, laudis: nimiúm, peccati. Et magna moderatione, Non laudo dixit potiùs, quàm Vitupero. *Tace*) [B] Est vox pulsati, atque irati senis. 24

Commoui) [D] Ideò Commoui, quia argumenta dixit seni, quibus proditur non esse veras nuptias. Suprà Sollicitaui dixit, modò Commoui. & Commoui dixit apud se, vt spectator audiat, non senex. *Ego, istac*) [V] Iratus est in seruum, & decorum patris refert, cuius est sollicitum esse pro filio, & non serui. *Ego, i. r. vt f. videro*) [S. D] Videre tametsi proprie oculorum est: transfertur tamẽ aliquando ad animum: & tum ponitur pro prouidere, vel consulere, vel attendere, vel curare. Et in ea significatione hîc ponitur. Cicero Famil. 10. Tu pro tua prudentia, quid optimum factu sit, videbis. Idem Fam. 16. Vnum illud, mi Tiro, videto, si me amas, ne te Marionis aduentus, & hæ literæ moueant. 25

Quidnam hoc volt veterator sibi) [D] Veterator, est vetus in astutia, & qui in omni re callidus est. Et hi duo versus ostendunt pulsatum 26

tum

[quicquam, hem ‑il] ʃpondens, quicqu'il. *Nam si hîc mali est quicquam, hem illic est huic rei caput.* {sissp lisss} 27

tum esse senem argumento falsarum nuptiarum: illo argumento quòd ait. Pauluium obsonii: tanquam se illuderet Dauus. Sunt ergo verba secumcogitantis senis, aut de his quæ nunc Dauus locutus est, aut de aduentu mulierum quæ in scenam veniunt modó. [M] Veterator, vt inquit Sextus Pompeius, callidus à multarum rerum gerendarum vetustate. [B] Budæus, Veterator, inquit, seruus quis sit, nemo ignorare potest, qui Comicos legerit. dicitur autem, qui diuturna ac multiplici seruitute astutus, & vafer euasit.

27 *Nam si hic est mali quicquam*) [D] Si promissa nō cōpleuerit Pāphilus. *Caput*) Caput est origo & summa vniuscuiusque rei: vt Virgilius, O' Lario caput, horum & causa malorum. [V] Sicut Græcis est κεφάλαιον, [B] παρεμφαίνει Erasmus in Chiliadibus, Præcipuam, inquit, negotii partem aut rei authorem, caput vocamus. Sic Plautus in Asinaria. Ego caput huic argento fui hodie reperiundo. [S‑D] Nota est propria Capitis significatio. Sed extra propriam significationem, ad multa eleganter refertur. Interdum pro existimatione, statu, vel conditione ponitur. Interdum pro discrimine vitæ, & salutis. Aliquando pro eo quod Barbari dicunt principale. Nonnunquam pro eo, quod rem continet, quod Barbari dicunt punctum. Persæpe pro causa, fonte, vel authore. In qua hîc significatione est. Cicero pro Flacco, Caput est omnium Græcorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclides ille Tennites, homo ineptus, & loquax. Terentius, Non potuit meliùs: idem sensit quod ego, te esse huic rei caput.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. [D] & [P] In hac scena nouo quodam modo, Inscio, cessantéque Dauo primùm terretur, deinde [D] per nimiam sagacitatem suam [S] mirum in modum fallitur Simo, [L] & Dauo irascitur, [B] partum simulari credēs, qui verus erat. [D] Simul in hac scena id agit Poëta, vt ad nuptias faciendas magis accendatur Simo. & quædam industria, quædam velut casu eueniūt: vt nunc suspicio senis, in multis enim οἰκονομία Comicorum Poëtarum ita se habet, vt casu putet spectator venisse, quod consilio scriptorum factum sit. [V] *Thesis.* Suspicaces sua sagacitate falluntur. Versatur in statu coniecturali, Sítne amica è Pamphilo grauida. In Myside est intentio, quam & puerperium & inuocatio parturiētis ceu signa necessaria comprobant. Verùm in Simone est depulsio propter indecorum & absurdum. [M] Meretricum expostulationes ac laqueos, quos iuuenibus ac imprudentibus, ac ob ætatis feruorem naturámque voluptati addictis insidiosè tendunt, hæc scena describit: [R] docétque Simonis exéplo, nimiam interim calliditatem obesse: [M] & illos interdum sua interpretatione falsa atque solertia decipi, qui nimium sibi tribuentes, rem aliter accipiūt, quàm veritas postulet: [R] neque rarò fieri, vt qui bellè sibi discecisse omnia deprehendisséque sagaciter videntur: [M] sícque prudentes atque sagaces videri volunt & credunt, in magnis versentur erroribus, [R] suáque opinione multùm fallātur, [M] & callidis ingeniis, vt stolidi, turpiter irrideantur. Quapropter Cic. I. Offic. loquēs de officiis, quæ manant à prudentia, sic inquit, Labi, errare, nescire, decipi, malum & turpe ducimus. Et Seneca dicit, proprium esse prudentis hominis atque sagacis, omnia bene examinare, ne sua credulitate ad falsa labatur: hæc enim significans non adesse prudentiam. *Vers. gen. Iambici trimetri.*

MYSIS. SIMO. DAVVS. LESBIA *obstetrix.* GLYCERIVM *meretrix.*

D. Al. [dixisti], a bisssp: vel elisō m in [quidem], aasssp. ITA *pol quidem res est, vt [dixti] Lesbia:* aisssp 1

Fidelem haud ferme mulieri inuénias virum. isdiap 2

1 *Ita pol*) [V] Laudat Pamphilum à fide propter eius raritatem, & sententia est πιθανὴ apta personę dicentis, & loco. *Ita pol q. r. e. vt d. L.*) [D] Et hoc sermone, quem habent Ingredientes, scenæ apparet principium. quod enim auditur, non quod incipitur, initium dicūt. *Ita p. q. r. e.*) Productio est narratiua ad explendum modò potiùs iusiurandum.

2 *Fidelem h. ferme m.*) Fidelem maluit, quàm fidum dicere. fidum enim honestiùs dixisset. Fermè pro facilè posuit. & Fermè, facilitaté significat: quia sunt aduerbia extenuationis.

Iguem

3 iiſſſi S. *Ab Andria eſt ancilla hæc. quid narras?* D. *ita eſt.*
4 {iaſſſp / ſi} M. *Sed hic Pamphilus* S. *quid dicit?* M. *firmauit fidem.* S. *hem.*
5 aſiſip D. *Vtinam aut hic ſurdus, aut hæc muta facta ſit.*
6 ſaſſſp M. *Nam quod peperiſſet, iuſſit tolli.* S. *ô Iúppiter* L. Tolli. i. educari.
7 aidſip *Quid ego audio! actum eſt, ſiquidem hæc vera prædicat.*
8 iaſaip / iaſaſp L. *Bonũ ingéniũ narras adoleſcẽtis?* M. *óptumum.* D. Ing. i. naturam.
9 diſiſi *Sed ſéquere me intró: ne in mora illi ſis.* L. *ſequor.*
10 diſiai D. *Quod remédium nunc huic malo inueniam?* S. *quid hoc?*

Inueni ut) Secundam pro tertia perſona poſuit. pro inueniat quis, vel inuenire poſſit: vt Virgilius, Migrantes cernas, totique ex vrbe ruente. [B]Id quod frequens eſt Latinis. & digna eſt hæc muliere ſententia. [M] Fides, inquit Seneca, ſanctiſſimum humani pectoris bonum eſt, nulla neceſſitate ad fallendũ cogitur, nullo corrumpitur præmio. Et alibi. Dignus eſt decipi, qui decipere cogitauit. Et alibi, Non eſt iniuria, pati quod priús feceris. Corn. lib. 1. ſic ait, Fides integra non manet, vbi magnitudo quæſtuum expectatur.

3 *Ab Andria hæc anc. eſt)* [D]Simpliciter dixit ab Andria eſt, pro Andriæ eſt. Nam & vſu ſic dicere ſolemus. Ergo ab Andria eſt, hoc eſt, Andriæ fauet, Andriæ eſt. vt cùm dicimus, ab illo eſt, hoc ſignificamus, illi fauet, illi accõmodat ſuffragium. *Ab Andria eſt)* [S. D] Pro, ex Andriæ familia, domo. Similis eſt locutio, cùm dicit Terentius fores crepare à Glycerio, pro ex domo Glycerii. *Ab Andria)* [L] Non locum, ſed perſonæ neceſſitudinem ſignificat: vt à me, à te, à nobis, pro meus eſt, tuus eſt, noſter eſt, Andriæ eſt.

4 *Sed hic Pãph.)* [V]Ab honeſto, quia firmauit fidem. Ratio eius eſt ex mandato Pamphili de educando partu. *Sed hic)* [D] Semper Sed, contrariæ ſententiæ ſignificatio eſt. Et bene Hic. vt oſtendat de illo fuiſſe ſermonẽ. *Hem)* Interiectio eſt accipiẽtis verba, & admirãtis.

5 *Vtinam a. h. ſ.)* Comicè & facetè Aut hic ſurdus. qui audire non poſſit: Aut hæc muta facta ſit, ne poſſit dicere. *Aut hic ſurdus, &c.)* [illegible] per genera.

6 *Iuſſit tolli)* Hæc eſt fides. Suſcipi filios legitimos faciunt parentes. & Subiatio, matris eſt: patris Tollere. *Iuppiter quid)* Bene rurſum adducitur ad deſperationem ſenex Myſidis verbis.

7 *Quid audio!)* [B] Non rogantis eſt, ſed ſtupentis vel indignantis. *Actum eſt)* [V] [illegible] & prouerbium deſperationi accommodatum. [D] In ſumma rerum deſperatione ponitur, Actum eſt, ilicet. Periiſti. Hæc res, ſecundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur, ne quis rem actam apud iudices repetat. Sic ipſe in Phormione. Actum, aiunt, ne agas. [B]Vulgò receptum eſt, vt de negotiis deſperatis Actũ eſt, dicamus. Dicimus autem vel abſolutè, Actum eſt, vel cum adiectione quapiam huiuſmodi, actum eſt de Repub. actũ eſt de tuis omnibus, actum eſt de rebus humanis, actum eſt de tua ſalute, ni vigilas.

Bonum) [V] Leſbia encomium iſtius clauſulam adnectit. 8

Quod rem. n. h. m. i.) [S. D]Propria eſt Remedii ſignificatio, cùm acipitur pro medicina, vel medicamẽto: vt apud Ciceronem de Natur. deor. II. Auditum eſt Pantheras, quæ in Barbaria venenata carne caperentur, remedium quoddam habere, quo cùm eſſent vſæ, non moreretur. Tranſlatè pro ope, vel auxilio, vel mali alleuatione ponitur. Cic. Philip. XIII. Veneficum appellas eum, qui tuis veneficiis remedia inuenit. In hoc exemplo propriè ſumitur, ſed à nobis citatum eſt, vt videres Ciceronem eodem loquendi genere vſum, quo Terentius hic vtitur, ſcilicet remedium inuenire. Tranſlatæ ſignificationis exempla quædam dabo. Cic. ad Att. VII. O magnum malum, putat aliquis, neque ei remedium eſt vllum. Idẽ ad Att. II. Qui omnia remedia Reip. effuderunt. Idem in Verr. Act. I. Et profecto hoc remedium eſt ægrotæ, ac propè deſperatæ Reip. *Quid hoc)* [D]Secum ſenex [illegible], deeſt enim Rei eſt. *Quid hoc?)* [V]Negat ſenex, qui fallendo fallitur: & confirmat duabus rationibus, nũc ab abſurdo. Vix adeò demens eſt propter amorem: nunc ab indecoro, Non adeò amore peregrinæ (eſt 10

Adeon' est demens ex peregrina? iam scio, ah bssasi 11

G. [sensisse ait ?] *Vix tandem sensi stolidus*, D, *quid hic [sensisse se* { ssdasb ssdssi 12
ssdasp. *ait ?]*

Deceptio senis ex suspicione. 8, *Hac primum affertur iam mihi ab hoc fallacia*, sssasp 13

D. Quo, i. qua re. *Hanc simulant parere, quo Chremetẽ absterreant;* ddissi 14

G, *Iuno Lucina fer opem: serua me obsecro.* ssbssi 15

enim ironica ταπείνωσις) desiperet.

11 *Adeon est d. ex p.)* D ἀνάγνωσις per ἀποσιώπησιν apta cogitanti. reliquum autem sic pronuntiat, quasi reperto consilio. Et bene Adeo, quia tam demens est, quòd amat ex peregrina, id est, ex meretrice. Mulieres enim peregrinæ, inhonestæ ac meretrices habebantur. Sic ipse alibi, Samia mihi pater fuit, ea habitabat Rhodi. Et seruus, Potest taceri hoc quidem. hoc est, meretricem habuisse te matrem verisimile est. *Ex peregrina)* ἀποσιώπησις. deest enim Vt filium suscipiat: aut aliquid tale. *Ah)* E Quibusdam interiectio est non dolentis, sed seipsum reprehendentis, aut aliquid subitò deprehendentis.

12 *Vix tandem)* L Reprehensio tardè intelligentis. V Inuersio. quia fictum duplici ratione: priori quidem, vt Chremetem ab incepto deterrerent. Posteriori verò, quia præsente patre occasio sumpta est. MU Senex plus satis cautus etiam seipsum fallit, dum à Dauo credit hæc omnia esse conficta. D Pulchro colore inducto, Poëta ostendit non minùs falli suspiciosum, quàm qui stultus est. huic enim veritas fallacia videtur, dum nimis est acutus ac perspicax. & hoc est quod ab euentu fingit Poëta. non enim in Dauo est sic errare nunc senem. *Vix t. sensi st.)* Quinque sunt sensus, quorum duos, visum & auditum, magis sensibiles habemus. quàm pecora. Vnde Cicero, Non solùm videam, sed etiam audiam, planéque sentiam. quasi ad tactum retulit: quo etiam pecora impelluntur ad sensum. duabus ergo rebus scimus: aut ratiocinatione, aut sensu: quibus maximè præstamus cæteris animalibus. Ergo senex se non sensu, non ratiocinatione sensisse, sed veluti calcaribus & stimulis punctũ. M Stolidus & stultus dicitur is, qui est crassioris ingenii & hebetioris, carens scilicet prudentia, quæ habet delectum bonorum & malorum, & verum videt. est enim oculus animæ, quo qui carent, stolidi appellantur.

13 *Hac p. a. i. m. ab hoc)* D Satis se sagacem senex ostẽdit, quando principia ipsa inceptionésq. comprehendit. *Hac prim.* Bene Primùm: quasi ex multis quas parauerat Dauus contra Chremetem.

15 *Iuno Lucina)* V Inuocatio parturientis. de Iunone Lucina, quæ & Diana est, multa Varro de lingua Latina etyma habet. Verùm apud Ouid. dubium est, sitne Lucina à lucu, vbi eius ædes conditæ fuerunt, an à luce, quam nascentibus dare creditur, vnde & Lucetia est. Ouid. Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus, Vel quia principium tu Dea lucis habes. Eadem Iuno dicta est & Opigena apud Sext. Pompeium, quòd in partu opẽ ferat: & apud Tibullum Natalis, sicut apud Græcos γενέθλιος subinde appellatur Iuno: de qua consulendus & Cicero est, in secundo de Natura deorum. *Iuno L. f. o. s. me)* D Iuno Lucina, Iunonis filia. Græcè εἰλείθυια dicitur. Latinè Iuno à iuuando dicta. Lucina ab eo, quòd in lucem producat. Et gemina vota sunt: vt & partus, & pariens seruetur. nã Fer opem, propter partum: Serua me, propter parientem dicitur. B Lunam Varro scribit nascentium esse ducem, hinc à iuuando, & luce, Iunonem Lucinam dicunt Latini, propterea quòd mensibus actis in lucem producat infantes. Diodorus scribit Lucinam parientium curam habere: vnde & in partus discrimine, ac difficultate hanc mulieres præcipuè inuocant deam. Cicero de Natura deorum, Dianam, inquit, & Lunam esse eandem putant. Luna à lucendo nominata est: eadem est enim Lucina. Itaque vt apud Græcos Dianam eámque Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. Horatius de Diana sic scribit, Montium custos nemorúmque virgo, Quæ laborantes vtero puellas, Ter vocata audis, adimísque letho Diua triformis. Quidam tradunt Dianæ Ephesiæ templum, qua nocte Alexander Macedo est natus, subito incendio deflagrasse, propterea quòd aberat Diana procul Pellam profecta, vt parturienti adesset Olympiadi. *Iuno Luc. fer. op. s. me obs.)* D Nota, hoc versu totidem verbis vti omnes puerperas in Comœdiis, nec aliàs induci loqui in proscenio: nam hæc vox post scenam tollitur. MU Hoc loco necesse habeo à duobus eruditissimis hominibus dissentire: à Donato Grammatico, qui penè solus ad hunc vsque diem, eorum duntaxat, quorum mihi scripta videre licuit,

dignus

16 sidssp S. [L] *Hui, tam citò! ridiculum. postquàm ante ostiũ* — [L] L. Ironia secum loquentis.
17 ssdssl *Me audiuit stare, appróperat: non sat cómmodè*
18 sddssp *Diuísa sunt tempóribus tibi Daue hæc:* D. *mihin'?* — D: Discipuli, i. Pamphili: alias [immemores discipuli?] in nominatiuo plurali. al. [discipli?] dissyl.
19 dssssl S. *Num immemor es discipuli?]* D: *ego, quid narres, nescio.*

dignus Terentio interpres contigit, & ab Antonio Goueano, qui cùm post multos alios prouinciam sibi sumpsisset huius authoris ab erroribus repurgãdi, tãntùm perfecit, quantùm de eo sibi omnes, quibus nota esset summa ipsius eruditio, facilè pollicebantur. Donatus igitur in præfatione in hanc fabulam. Annotandum est, inquit, puellarum liberalium nullam orationem in proscenio induci in Comœdia Palliata, præter inuocationem Iunonis Lucinæ quæ & ipsa quoque post scenam fieri solet. Hoc quoque loco pene idem dicit, nisi quòd non in vniuersum puellas liberales, sed tantùm puerperas nominat. Ac de puerperis quidem non sanè mirum est: quid enim loquerentur aliud, aut quomodo in proscenium, illic populo spectante parituræ deducerentur? At verò liberales puellas nusquã prætereà loquẽtes induci longè falsissimum est. Loquitur in Heaut. Antiphila, loquitur apud Plautum in Curcul. Planesium, & in Epidico Eropolistis: quæ sunt omnes liberales puellæ. Goueanus autem, quod parturiens Glycerium Iunonem Lucinam inuocat, id ita reprehendit acriter, vt dicat Terentium, cùm hic & in Adelphis eadem inuocatione puellam vtentem facerer, oblitum fuisse se Palliatas fabulas scribere, quòd apud Græcos, Ciceronis testimonio, non Iuno Lucina, sed Diana Lucifera à parturientibus inuocetur. Quod quamuis, quin verum sit, negari non potest, tamen est quod pro Terentio respõderi queat. Ei enim & Romanè scribenti, & agenti ad populum, aliquid Romanis & auribus, & moribus dandum fuit. Neque verò noua est hæc reprehẽsio. Nam & Donatus alicubi eum notat, quod in Palliata res Romanas loquatur. At Terentius quidem non erat oblitus se Palliatam scribere (nõ sanè tam obliuiosus fuit) sed illi obliti fuerant nihil eum facere sine veterum exemplo. Nam & Plautus in Curculione: Locus, inquit, non præberi potis est in Capitolio. Idémque in Casina, Ille æpol videre te ardentem extra portam Metiam, Credo, æcastor, vellet. Nũquid hæc Romana sunt, Capitolium & porta Metia? Illud verò ad hanc rem potentissimũ ex Aulularia, Perii, mea nutrix, obsecro te, vterus dolet: Iuno Lucina tuam fidem. Itaq; Terentius vt ipsius verbis vtar, Habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi licere facere, quod illi fecerunt, putat. *Iuno Luc. fer opem)* [B] Quare Terentius Glycerium facit semel tantùm Iunonis Lucinæ opem implorare, cùm Lucinam ter à parturientibus vocari solitam, dicat Horatius? *Fer opem serua me)* Per imperatiuum modum etiam implorabant, inuocabant, orabãt veteres. ideòq; dictus est aliquando hic modus imploratiuus, inuocatiuus, oratiuus. *Fer opem)* [D] Propter quod Lucina est. Inde obstetrix, quòd opem tulerit. *Serua me obs.)* Hoc, extra etiã hãc potestatẽ Iunoni attribuitur: quanquàm illam Menander Dianam appellet, & hoc sentiat in Bucolicis Virgilius.

Hui tam citò!) [V] Ab absurdo, cùm tam citò Simone præsente peperisset. ridiculũ igitur illi videtur. Itaque tempus non satis quadrare adiungit. & absurditatis exaggeratio ironica est. *Tam citò!)* [D] Vt felicitatem partus ostendat incredibilem. *Tam citò!)* Ad reprehensionem: *Ridiculum)* Ad irrisionem. & inspice, Ridiculum aduerbiumne sit, an nomen: vt sit, vide hominem ridiculum. sed aduerbium est magis. 16

Non sat c.) [L] Increpat & terret Dauum, nondum prolata suspicione, qua ipse se fallit. [D] Confusa sunt tibi omnia, inquit: nec vnumquodque suo tempore geritur. qua re prŏderis. *Non sat)* Non satis. 17

Diuisa s.) Digesta, & composita, & distributa. *Temporibus)* Id est, per tempora. [R] Nihil non suo tempore fieri debet, & permultũ ad rem agendam facit temporis opportunitas, & occasio, quæ καιρὸς Græcis dicitur: vsq; adeò, vt si quid non suo tempore fiat, quanlibet alioqui bonum, malum reddatur. Lege Erasmi prouerbium, πρὸς καιρόν. *Tibi Daue)* [V] Apostrophe ad Dauũ, quem in fallendo nõ aptũ esse censet, & χλευασμῷ, cùm memorẽ sui discipuli Pamphili esse perstringat. *Mihin'?)* [D] Adhuc Dauus non percipit. & bene, quasi dicat, cùm illic loquatur, illæ agant. 18

Num immemores) [M] Vt immemores vnica dictio est: vt totum hoc, immemores discipuli, sit recti pluralis. nam sensus est, si tu commodè hæc diuisisti temporibus, fortè discipu- 19

S. *Hiccine me si imparâtum in veris núptiis* dſſſl
Adòrtus esset, quos mihi ludos rédderet! iiſſſp
Nunc hùius perículo fit: ego * IN PORTV NA'VIGO. ſſſſſſ ſdſ

E. [huius] monosyllabum est.
* L. Prouerbium securitatis. D Omnia hæc ex trâslatione maris dicta sunt μεταφορικῶς.

li tui, nempe Pamphilus, Mysis, & Lesbia, qui te tanquam magistrum habent in iis fallaciis sunt immemores, neque insequuntur præscriptum tuum. *Num immemor es discipuli)* D Deest Nunc. Alii hic Pamphilum significari putant discipulum: quia Dauus magister. Nam nomina ad aliquid sunt, Discipulus & Magister. & tunc Discipuli, genitiuus est singularis casus. Alii nominatiui pluralis putant: vt discipulos dixerit, omnes per quos agitur fallacia. Bene ergo discipulos imperitos ostendit, & magistrum Dauum, quia suprà dixit, Tum si quis magistrum cepit ad eam rem improbum. M Seneca sic ait, Quidã fallere docuerunt, dum timent falli. *Ego q. n. n.)* D Quasi fabulam. Semper ita respondet Dauus seni, B quoties aliquid sentit aduersum se dici, D tanquam nõ intelligat quid loquatur.

20 *Hiccine)* V Hæc abiens secum loquitur comminando. D Redit ad illam sententiam, Simul sceleratus Dauus, si quid consilii Habet, vt consumat nunc, cùm nihil obsint doli.

21 *Adhortus)* Aggressus. Adortus dicitur qui ex insidiis repentè inuadit: dictum ab eo quòd corpora aggredientium exurgant subitò, atque increscant. *Quos mihi ludos redderet)* B Quid significat hic Ludos? perturbationémne, an negotia? *Quos m. l. r.)* S. O Pro quos ludos mihi facerer dixit Terentius. Ludos autem facere, idem est quod deridere. Dixerunt etiam antiqui ludos operam facere, pro operã perdere, vt apud Plaut. in Rud. Pol magis sapuisset, si dormiuisset domi: iam nunc & operam ludos facit, & retia. Sed nos de locutione primùm annotata exempla demus. Terent. in Phorm. – Vt ludos facit? Plautus in Capt. Quid est? vt scelestus nunc iste ludos facit? Idem in Bacch. Hoc demum est, quod percrucior, me hoc ætatis ludificarier imò ædepol sic ludos factum cano capite, atque alba barba.

Ego in p. n.) V Et Græcis idẽ prouerbium, 22 ἐν λιμένι πλεῖν: quod est, extra periculum esse. S. D Prouerbiales sunt quædam locutiones à portu ductæ: scilicet in portu nauigare, in portu esse, in portu impingere. In portu nauigare. hoc prouerbio significamus nos iam à periculo abesse. Propterea quòd qui mediis adhuc in fluctibus nauigant hi ventorũ, & æstus arbitrio nauigant. contrà, qui iam intra portum sunt, nihil habent negotii cum vndis, ac ventis. Vnde vulgatissima metaphora, hominem, in cuius præsidio conquiescimus, portum appellamus. Et qui sese ad tranquillam, tutámque aliquam vitæ rationem traducunt, in portum se recipere dicuntur. In portu esse. Non absimili significatu dicitur res esse in portu, quæ in tuto est. Plaut. in Mercat. In portu res est. In portu impingere. In portu impingere per prouerbium dicuntur, qui statim ad principium peccant. Ducta metaphora à nautis, qui vixdũ anchoris solutis, & naue vento commissa in saxum incidunt, vel naufragium faciunt. Hac parœmia vtitur Quint. in libris Institutionum Oratoriarum. B Vide Erasmum Chiliadis I. centuria prima.

ACT. III. SCEN. II.

A R G. B Lesbia egrediens narrat, quo in statu sit Glycerium puerpera, simul agit de danda illi potione, imitata medicos, qui præscribere solent ægrotis omnia ad esum potúmque pertinentia. H vbi obstetricum officia Poëta recenset. B Deinde Simo & Dauus de puero nato callidè altercantur. R Et hîc Simo seipsum fallit, dum nimiùm callidis, sed vanis coniecturis, vt pòst docuit exitus, rem se intellexisse sperat. I eius errorem confirmat Dauus, & officium suum commendat. V *Thesis.* 1 Medicorum & obstetricum consuetudo, imperium, & iactantia in Lesbia. 2 In Dauo est γνώμη, Qui semel malus, semper præsumitur malus. 3 In Simone & cautos falli docet. Porrò in Simone est, ἐπιτιμητικὸν. Increpat enim Dauũ propter puerperium simulatum. In Dauo est ἀπολογητικόν. Defendit enim se huius puerperii non esse authorem, sed verum esse & hero prædictum asserit: se quoque seruile officium fecisse testatur. M Obstetricum iactantiam, verba imperiosa circa id quod ad suam professionẽ pertinet, & blanda inter dura pro temporis conditione, vt parentum animos exercantur.

&

& lucrifaciant, hæc scena exprimit. [D] Specta quoque quàm scitè in eadem expressa sit consuetudo medici vel medicæ egredientis ex ægri domo. Nam veniens, de negotiis eius loquitur: abiens, de morbo. & hæc sunt præter οἰκονομίαν quæ dicuntur ὑπομνήματα. [M] Hic præterea senis non omnino prudentis, sed nec pia, & stolidi ratiocinatio describitur, qui sic interdū loquitur, vt meritò contemni posse videatur. Rursúsque animum ad rationem reuocans, id meditatur, quod suis rebus in primis conducere putat, ne seruili vafiamento decipiatur: quod ideò accidit, quoniam pauci prudentes repeiiuntur. Quapropter diuinus ille Plato in eo Dialogo, qui Protagoras inscribitur, sic ait, Idcirco si quis eos vituperare pergat, defatigabitur. [K] Perspicitur & hinc Daui vafrities, qui domini errore pulchrè astutéque ad suum abutitur commodum.

Vers. gen. Nouem & viginti priores iambici sunt: atque ex his tres primi dimetri, quibus accinuntur duo trochæi. sed secundus habet in fine brachysyllabum pro trochæo. potest & idem versus censeri iambicus trimeter. Quartus est trim. catal. Quintus dimeter catal. Sextus & decimusseptimus cum sequenti duodeuicesimo sunt trimetri acat. Reliqui quadrati, sique acat. excepto vicesimosexto catal. siue sciazonte & decimotertio brachycatalectico in quo pes integer desyderatur: quocirca septenarius dici potest. Tricesimus & tredecim sequentes sunt trochaici, sique tetr. catalectici, excepto trigesimoseptimo dimet e catal. Quadragesimusquartus & septem sequentes trimetri iambici acat. Vltimus iambicus tetr. catal. siue sciazon.

LESBIA. SIMO. DAVVS.

1 iLl.tt ADHVC *Archillis quæ ássolent, quǽque opórtet*

2 {sisi.tb sisidi} *Signa ad salûtem esse, ómnia huic esse vídeo.*

3 sdli.tt *Nunc primùm fac [vt istæc] lauet: pòst deínde*

4 {sabsa– sdali–} *[Quod iussi ei dare] bíbere, & quantum imperáui,*

Al. [istæc vt]. sasi.tt: vel eli, ò s aut s in [istæc]. sdsi. tt: potest & censeri trimeter trochaicus acat. & [deinde] dissyllabū esse. stsit.

G. Al. [Et quod iussi da]. ssdsa–: al. [Quod iussi dari]. saasi–: al. [Quod iussi dare]. sdasi–: al. [Quod iussi dare].

Goueanus quatuor præcedentes versus in tres iambicos tetr. acatal. redigit, quos ita legit ac secat.

Adhuc Archillis quæ assolent, quæque esse oportet ad salutē issisill

Signa, omnia huic esse video. nunc primum istæc vt lauet sdlbilsp

1 *Adhuc Archilis*) [L] Verba obstetricis ad ancillam. [V] In Lesbia est προσωποποιΐα, & occasio huius contentionis propter victū puerperæ constitutum. & sicut per ea, quæ assolēt, ἐμπειρικὰ, vtpote quæ experientiæ & consuetudinis sunt, ita per ea quæ oportet, λογικὰ, vtpote quæ artis & rationis sunt intelligit. [D] Sic veteres scribebant Adhuc, quando incerti futurarum rerum, ex præsentibus firmè nuntiabant. quod est genus certissimæ promissionis, & cautæ. *Quæ ass. quæ que op.*) Medicina aut in ratione, aut in consuetudine, aut in exemplis. Assolent ergo, consuetudinis est: Oportet, rationis.

2 *Signa esse ad sal.*) Deest Hætentia, aut pertinentia. sic in Heaut. Et ea sunt tamen ad virtutem omnia. Ergo absolutè dixit, vt desit aliquid tale. vnde & nos dicimus, Quid ad rem? vel, Quid ad me?

3 *Nunc primum*) [V] Hæc sunt, διαιτητικὰ. & hic notandum est puerperæ mox à partu balneum. *Fac istæc vt l.*) [B] Demonstrat pannos qui ex puerperio sordebant, qui ex partione sanguine rubebant. Sic Horat. in Odis, Tuo cruore rubros obstetrix pannos lauit. Vtcunque fortis, exilis puerpera. [D] Imperitiæ notantes Menandrum, aut Terentium, ipsi vltrò imperiti inueniuntur. nam & ille λούσατε αὐτὴν dicens, à consuetudine non recessit: cùm lauisse, aut non lauisse dicimus à parte totū significantes. Et Terentius propiùs ad significationem accessit, Istæc dicendo, ne pudenda nominaret. Et sunt qui, Adhuc Archillis, correptionem esse nimiùm solicitæ nutricis putent. quod ego non probo. *Fac istæc vt l.*) Istæc, quæ ex puerperio sordebant. Quidam Istæc, ipsam puerperam dicunt. sic enim & Menander, λούσατε αὐτήν: sed imperitiæ accusantur, quòd non continuò solent post puerperium lauare, sed diebus omissis.

Quod iussi dare bibere, & quantum imperaui, Date) Consuetudine magis, quàm ratione da- 4

Facite: post deinde, quod iussi, date ei bibere, & quãtũ imperaui bssiaſſ
Ubi primi & tertij extrema syllabæ, initia sunt secundi & quarti. præterea ſhuic ſin secundo vel est disyllabum, vel in eo b vim habet consonantis. Quartum, quem facit dimetrum acatal. ita legit, Date: mox ego reuertar huc. ddii. *prior dactylus fit ex—ui Date, vt secundi versus pes primus fit ex—tem Si—. Rursus duos mox sequentes versus ita legit & partitur,*
Perecastor scitu' puer natu'st Pamphilo. quæso deos. isdſſiſi
Superstes vt siet, quando quidem ipse est ingenio bono. iiſiſa i.

Date. mox ego huc reuértar. aiju 5

[Perecástor scitus' puer natus' est] Pámphilo. { isſſci / isddi 6

Děos quæso, vt sit supérstes: [quandóquidem] ipse est ingénio bono: { ssisasai / s 7 *D. [quando quidem].*

Cúmque huic véritus est óptuma adolescénti fácere iniúriam. sbsbsdsp 8

R. Al. [Per ecastor scitus puer est natus]. ssdsisi. C al. [Per ecastor scitus puer est natus est]. asdisp. correpta prima in [ecastor]. & alijs in [natus].

xit, pro, Date ei potionem. Lucilius in sexto, Date bibere summo. Nam duo verba actiua nullam habent significationem sine nomine aut pronomine: vt si dicas, Dic facere. *Quod iussi d. b. & q. i. d.*) Et qualitatem, & modum rei dixit. *Quod iussi ei date bibere*) S. D Quanquam proximè ad vulgarem sermonis vsum accedit hæc locutio, tamen elegans est, pro date potionem. Id aliqui impropriè propinare dicũt: cùm propinare propriè præbibere sit, vel prægustare. *Imperaui*) M u Verbũ hoc in vsu frequentissimo est apud medicos.

5 *Mox ego huc*) D Vide vt autoritatem & iactantiam medicorum imitetur, dicendo, Quod iussi. & non sufficiebat, sed etiam Imperaui dixit. simul, hæc quæ solent medici promittere frequẽter, Mox ego huc reuertar.

6 *Per ecastor*) Per Castorem. & Pollucem, ornatiua sunt iurandi, apta fœminis. M Gellius lib. XI. ca. VI. sic ait, In veteribus scriptis neque Romanæ mulieres per Herculem deierant, neque viri per Castorem. Edepol autẽ, quod iusiurandũ est per Pollucem, & viro & fœminæ commune est. *Scitus*) Id est, bonæ indolis, & præ se ferens futuram elegantiam in moribus, & rerum solertiam. Scitè quis aliquid agit, cùm doctè & prudenter agit. Ob spem igitur & adulatoriè obstetrix appellat infantem Scitum. *Scitus*) B Elegans, placens: contrarium Inscitus, ineptus, minimè placens. *Scitus*) D Elegans, pulcher, quem Græci κομψὸν dicunt. Quod enim quis scit, hoc scitum, & pulchrum. Et est *Tmesis*. nam ordo est, Perscitus ecastor: vt in Hecyra, Per pol quampaucos reperias meretricibus Fideles euenire amatores: vt sit, perquàm paucos. B Nam Per, aduerbii quoque vim obtinet, quando pro valdè accipitur. Et est ordo, perscitus puer, vt sit Tmesis. *Scitus puer*) D Satis obstetrici est adhuc incertum, qualem dicat, ita & à matre sanguinolentum non pulchrum: quod ipsum nimium videretur citò dicere: sed scitum pronuntiat. Ideò subblãditur, vt operæpretiũ maius accipiat. *& Natus est P.*) Vt Virg. —Quem Dardanio Anchisæ Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad vndam. V Prognosticon obstetricibus aptum, & ad contentionem excitandam multò aptiùs. hic est Physiognomicis locus. & additur votum vel Christianis hominibus vtile, & huius est ἀντιλογία γνώμη: ex bonis bonum nasci. contrà, mali corui malum ouum. & ille canit, Fortes creantur fortibus & bonis, Est in iuuencis, est in equis patrum Virtus, nec imbellem feroces Progenuerant aquilæ columbã. Cæterũ ingenii boni & sua notatio, cũ Glyceriũ deserere noluerat, Glyceriũ optimam adolescentem. Hæc dicta animũ Simonis irritãt & inflammant.

Vt sit sup.) D Superstes nunc saluus: aliàs 7
superstites sunt senes & anus: quia ætate multis superstites, iam delirant. Vnde & superstitiosi, qui deos timent nimis. quod signum est deliramenti. B Superstare superesse significat, Hinc Superstes, qui mortuis superstat. Hinc Superstites per metaphoram antiquis dicebantur, qui sani & incolumes essent: quo significatu hîc accipitur. *Quandò quidem*) D Quandò, & cùm, interdum sunt coniunctiones causales. & Quandò pro quoniam, & pro quia intelligimus. *Quando quidem ipse*) Transit à puero ad ipsum Pamphilum. B ἐξ τῆς μετάβασις, hoc est, transitus personarum.

Optuma adolescenti) L Fœminino genere. 8
Optuma adol. fac. iniur.) S. D Sic Cic. in Pison. Facio iniuriam fortissimo viro mortuo, qui illum

9 iſſſſj s. *Vel hoc quis nõ credat, qui norit te, abs te eſſe ortum?* / D. *quidnam id eſt?*

10 ſiſdſſj s. *Non imperâbat coràm, quid opus facto eſſet puérpera.*

11 ſſſſſi *Sed poſtquàm egrêſſa eſt, illis, quæ ſunt intus, clamat de via.*

12 ſbſidiip **O Daue, itáne contémnor abs te? aut itáne tandem idóneus*

13 ſiſiai *Tibi [videor,] quẽ tã apértè fállere incípias dolis?*

14 ſſddſſp **Saltem accurátè, vt métui videar: certè ſi reſciuerim.*

D. [*natum?*] iiſſsſiſi.

Locus ab incongruentia rei temporiſque. [L] éſtque alia coniectura ſenis à dicto mulierculę & loco, ad confirmandam ſuſpicionem.

*L. Expoſtulatio cũ Dauo

G. [*videor eſſe*], & *erit tetrameter acat.* iiiſiſiai. [E] [*videbor*]. iiliſiai.

*L. Auget à modo facti.

illum, cuius paucos pares hæc ciuitas tulit, cum hac importuna belua conferam. Pro iniuriam facere dicit idem Cic. iniuriam imponere, vel iniuria afficere.

9 *Vel hoc)* [V] Propoſitio eſt Intentionis figurata, Tu Daue ficti puerperii caput es. *Vel hoc q. n. cr.)* [D] *ὑπερβολή* eſt. Vel modò non eſt diſiunctiua coniunctio, ſed pro etiam poſita: vt apud Virgilium, Vel Priamo miſeranda manus. Et, Carmina vel cælo poſſunt deducere lunam. Et bene Vel hoc, ſubaudias Exceptis illis quę reprehẽdit ſuprá. [B] Vel cùm non geminatur, ſignificat etiam. non dubium eſt, inquit, ò Daue, quin tu, & huius ſis author commenti. *Abs te eſſe natum)* [D] Et Ortum legitur: vt ſit inſtructum, commẽtum & compoſitum.

10 *Non impera)* [V] Confirmatio à coniectura, cùm de via clamando victum præſcripſerat. *Non imp. coràm)* [D] Coràm, ad certas perſonas refertur: Palàm ad omnes. *Quid op. f. eſſet)* [S. D] Pro, quid opus eſſet facere. Ea eſt linguæ Latinæ phraſis, vt ablatiuo pro verbo vtatur. Cicero ad Att. Opus fuit Hircio conuento. Idem pro Milone, Primùm erat nihil, cur properato opus eſſet: Id eſt, properare. [D] Eſſet imperſonatiuè dicitur, Opus facto eſſet. *Puerpera)* Datiuus caſus eſt: vt ſit, Ipſi puerperæ corã nõ imperabat, quid facto opus eſſet. Sic enim dicimus, Quid vis tibi faciam? *Puerpera)* Omnis quæ peperit, puerpera: *πρωτοτόκος*, quę primũ. & nõ quòd puerum, ſed quòd filiũ peperit, puerpera dicta eſt. Et apud veteres, puer puellus, puera puella.

11 *Illis quæ ſunt intus)* Argumentum ex eo quod non factum eſt, cùm fieri potuerit: & ex eo quod factum eſt, cùm fieri non oportuerit. *Clamat de via)* Mirè Clamat, quaſi dicat, maluit clamare, quàm ſine labore intus imperare. [B] De præpoſitio magnam venuſtatem, gratiam, & elegantiam obtinet, variéque vſurpatur. Dicimus enim de via, de nocte, de patre. pro à patre. De Antiocho ſcire poteris M. Tul. dixit, pro ex Antiocho. lege Adrianum Cardinalem. [S. D] De via, pro è via. ſic hæc particula De ſæpe apud Latinos eſt pro è. Vt cùm dicimus aliquem languere, vel defeſſum eſſe de via. In qua locutione Via eſt actionis, non loci: & ponitur pro itinere facto. Cicero Philippica prima, Qui cùm mihi mos notus eſſet, cúmque de via languerem, & mihimet diſplicerem, niſi pro amicitia, qui hoc diceret. è via quidã legũt.

O Daue) [V] Ab indecoro ſeruili. Siquidẽ 12
non decet vt ſeruus hero illudat: & interrogatione, repetitione, cum incremento iuxta affectum iracundiæ exaggerat. Priùs enim dicit ſe contemni, deinde idoneum eſſe vt apertè fallatur. *Itáne cont.)* [D] Hoc eſt, vſq; adeòne contemnor? Temnor autem Græcum eſt, id eſt, cædor & reiicior, *τὸ τέμνομαι*. nam veteres Temno dicebant ſine præpoſitione. *Itane tandem)* Indignatio eſt ad æſtimationem reuocantis eius dicta vel facta, à quo contemnitur quis. *Idoneus)* Aptus, & ei rei natus. *Itane t. idon.)* [B] Rem exaggerat à ſua perſona & à genere doli, cùm dicit Apertè & Accuratè.

Aperte fallere) [D] *Δὺο διὰ δυοῖν* & Fallere, & A- 13
pertè. [R] Primum eſt, non fallere herum: proximum, acuratè ſaltem, ac non apertè, ſed etiàm id facere, ne videlicet reſciſcát, & vt metui videatur. Apud Plaut. in Truculento meretrix Phroneſium, Nullam, inquit, rem oportet dolosè aggredi, niſi aſtutè accuratéq; exequare. *Fallere inc. dolis)* [B] Pleonaſmus eſt. Vocamus adiectionem ſuperuacuam ad plenam ſignificationem, ſicut in illo Virgilii, —Sic ore locuta eſt.

Saltem) [V] A decoro, Id ſatis eſſet ſi vi- 14
derer

D. *Certè hercle nunc hic se ipsus fallit, haud ego.* S. *edixin' tibi,* lsſijs 15
Interminâtus sum, ne fáceres? num véritus? quid ſiſdſaſp 16
[rettulit?] D.[retulit] non à Refero, sed ab impersonali Refert, in quo producitur Re.
[Credóne] tibi hoc, nunc peperiſſe hanc è Pámphilo? didſſi 17
D. *Téneo quid erret: [quid ego agam] hábeo.* S. *quid taces?* bidbij 18
D. * *Quid credas? quasi [non tibi] renuntiâta sint hæc sic fore.* D.[tibi non].ſdaiijſp. ſddiijſp 19
S. *Mihíne quisquam?* D. *eho, an tute intelléxti hoc adsimulári?* S. *irrídeor.* G. Si creticum respuis, accipe [Mihin'] monosyllabum. ſiſſiaſp. bſſiaſp 20
D. *Renuntiâtum est. nam qui istæc tibi incidit [suspéctio?]* ijſſijſi 21

D. Verecundia liberi est, serui verò metus.

Al. [Credon'] ſiſdſſi.

T. [& quid agam] bijbai.

* L. Attende callidã cõfirmationé falsæ suspicionis, vt noua occasione fallat.

Mihine) Hoc ad senis perspicaciam spectat, q.d. ego ipse intelligo.

R. Alij [suspicio], producta anteſpenultima.

deret metui, tanquam herus. D Mirè Saltem: quod ponitur in desperatione rerum: primò enim fuerat hortatus Dauum, vt non conaretur fallere. *S. Item acc.)* ζεῦγμα à superiore, Fallere incipias. aut certè σύλληψις, Fallere incipias. *Certè si re &c.)* V ἀποσιώπησις est, subauditur Haud impunè feres. D Et vtrum, pro, Cũ resciuerim. an Quia stultũ me putas?
15 *Certe hercle)* I Hoc secum Dauus sentiens errorem senis. D Hoc ita dicitur, vt audiat spectator, non vt Simo. *Certè hercle)* B Soli olim viri per Herculem iurabant, nunquam per Castorem. è contrario mulieres per Castorem iurare solebant, per Herculem autem deierare eis non licebat, quod Herculano etiam sacrificio abstinerent. Geryonis enim boues cùm per agros Italiæ duceret Hercules, sitienti aliquando & aquam à muliere quapiam petenti responsum est se aquam dare non posse, quòd fœminarũ deæ sacer dies esset, propter quod facturus Hercules sacrificium, detestatus est fœminarum præsentiam & sacrorum custodibus iniunxit, ne vnquam mulieres admitterent. *Edixin' t.)* V Iterum decorum serui. cuius esset hero obsecundare, & πάθος Interrogatio vrget. D Hic illud reddit, Edico tibi, Ne temerè facias.
16 *Interm. sum)* Pro, minatus sum. Plautus in Aulularia, Præterea tibicinam, quæ mihi Inbibere sola, si vino scateat, Corinthiensem fontem, & Pyrenæum poteit. *Num veritus)* Veretur liber, metuit seruus. & deest Es: apta eclipsis irascenti. Alibi, Non simultatem meã reuereri. *Quid retulit?)* Retulit pro fuit, vel interfuit, & producit Re syllabam. & est sensus Sic contempsisti quasi tibi non comminatus sim.
Credon') V Epilogus figuratus, Fictum 17
puerperium & non verum esse credam. *Nunc pep. h. e P.)* S. D Elegans est, pro à Pamphilo grauidam factam filium ei peperisse.
Teneo quid erret) D Hoc dixit: non vt Si- 18
mo, sed vt spectator audiat. hoc denique senex probat dicens Dauo, Quid taces? *Et quid agam habeo)* Et quid respondeam scio.
Quid credas?) V ἀπολογία Daui cuius pro- 19
positio ex orationis serie colligitur tãquam depulsio, & confirmatio est à fide seruorum, Quia prædixi anteà futurum: fictum igitur non est. & coniecturam à suspicione addit, quam tamen senex inuertit. MU Mirificè Dauus efficit, vt senex neque Glycerium è Pamphilo peperisse credat, & illud tamen figmentum Daui esse nõ putet. *Quid credas?)* D Quid, aut propter quam rem. aut quomodo, aut propter quid. *Quid credas)* Repetit verbum eius, quod ait, Credon'. quare adiuuandũ pronuntiatione est. *Quasi)* V Ironia dictum herile eleuat. *Quasi tibi non renuntiata)* D Nuntiata, compositum pro simplici.
Mihin' quisquam) Fauet sibi senex in eo, 20
quòd se vult perspicaciorem videri. *Eho an tute)* Eho modò interiectio est admirantis: aliàs à se vocantis, Ehodum ad me. MU Fingit se admirari solertiam senis, vt eum ad ita credendum tantò magis impellat. M Apuleius dicit esse maximam stultitiæ speciem, nõ intelligere se aliis esse ludibrio.
Renuntiatum est) S. D Ter in hac scena po- 21
nit Terentius Renuntiare pro apertè significare,

21 dsddsaj *S. Qui? quia te noram. D. quasi tu dicas factum id consilio meo.*

23 *aisddd *S. Certè enim scio. D.* * *non satis me pernôsti étiam qualis sim Simo.* G. Si cretico non [illegible] locus, erit trochaicus [illegible] tdisaat— — *L. Purgatio à persona.

24 bsd saj *S. Egóne te? D. sed si quid narrâre occœpi, continuò dari* — *Egone te?* ista pronomina vehementiam habent.

25 aisaast j *Tibi verba censes. S.* * *falsó. D. ítaque hercle nihil iam mutíre aúdeo.* — *L. Ironia. Vbi sentit seni nōdū persuasum hanc parere, affirmat seruus eam parere, & tamē ita narrat, vt opinionem seni iaciat simulati partū.

26 bisdasdu *S. Hoc ego scio vnum, néminem peperisse hîc. D. intellextin'?*

27 ddsdasp * *Sed nihilò sécius mox déferent púerum huc ante óstium.* — * *Si sécius sit* [illegible] *contra Virgilij authoritatem, primam corrip. at erit hic trochaicus.* ddsdsty, *vt voluit Erasmus.*

28 bsdjbisi *Id ego iam nunc tibi renúntio here futûrum, vt sis sciens.* *Est & hic Erasmo trochaicus,* bsbtbst—

care, vel nuntiare. Propriè tamen renuntiare est referre, quid actum sit, aut velit aliquis: quemadmodum nuntios dicimus referre de his, ad quæ missi sunt. Vnde renuntiáre ad Senatum acta: & renuntiare legationem, quod vulgò dicimus, legatos referre id, quod in legatione gesserint. Id quod aliquando per renuntiare sine alio casu efferunt Latini, vt sit renuntiare idem quod legationem renunciare Cicero Philipp. ix. Nec verò dubito, quin, si ille vir renuntiare legationem potuisset, reditus eius & nobis gratus fuisset, & Reipublicæ salutaris futurus. Sic etiam dicunt Latini renuntiare magistratum, renuntiare auspicium. Renuntiatur autem Consul, Tribunus, aliúsve magistratus, cum declaratur factus Consul, Tribunus, &c. Paulò alieniore sensu dicunt Latini renuntiare amicitiam, redemptionem repudium pro denuntiare amicitiam discissam: testari se non esse redemptorem, & repudiare vxorem. Renuntiare itē hospitium dicebatur, quem contracti hospitii pœnitebat. *Qui?* [illegible]) D Quî, vnde.

22 *Quasi tu d.*) Dicas, pro credas. non enim dicimus nisi quod credimus, ab eo quòd sequitur, id quod præcedit. figura μεταληψις à posterioribus ad priora. Idem alibi, Audacter dicito. Et alibi Fœneratum istud beneficium pulchrè tibi dices. id est, credes, scies, senties.

23 *Non sat.*) V Ab officio serui. Nā si me pernosses, semper fidem haberes. *Etiam qu.*) D Etiam pro adhuc: vt Virgilius, Idæúmque etiam currus, etiam arma tenentem.

Egóne te) Duobus istis pronominibus ostēdit se senex scire omnia. *Sed si q. tibi n. oc.*) Occœpi meliùs quā incœpi. dicitur ab Occiplo. est enim Occœpi, quasi caput rei instituí. 24

Fal.o) Potest & [illegible] Falsò pronuntiari. potest & Falsò loqueris, dici: vt Salustius, Falsò quæritur de natura sua humanum genus. Et vocalitatis causa sic: vt, sedulò, optatò, certó: quasi sedulè, optatè, certè. *Nihil iam muti.*) Ennius, Nec dico, nec facio. Vnde & mutos dicimus, quod Græci [illegible]. 25

Hoc e. s.) V En, vt senex propositionem, aut intentionem potiùs vrgeat. *Neminem pep. hic*) D Neminem dicendo maiorē confirmationem fecit, non solùm Glycerium non peperisse, sed etiam neminem & Hic ostendit domum. Et est Neminem, nullum hominem. Et nota in fœminino genere etiam neminem positum. 26

Sed nihil.) V [illegible] & euentu certo probat idem esse prædictum. L Astutè præmunit euentum futuri consilii. nam ipse facturus est quòd hic prodit, ne facturus videatur. *Mox def. p.*) D Quasi dicat, nobis. 27

Id ego iam n. t. r.) R Vide astutiam serui: D fingit enim se prodere, quòd ipse facturus esset, vt nō credat senex ab eo fieri, quòd prędixerit fore. R Hic igitur docemur non debere nos verba tantùm, sed & mentem dicentis inspicere, ex animóne omnia, ac simpliciter dicat: an dedita opera, atque ex composito, vt fallat. *Id ego tibi ren. h. fut.*) D Re syllaba, apud veteres interdum abundat: vt modò Renuntio pro nuntio. & Cicer. Renuntiatur 28

Ne tu hoc postérius dicas, Daui factum consilio, aut dolis. ddflfaj

Prorsus à me opiniônem hanc tuam ego esse amô-tam volo. tnfaft-

Multis signis coniectura constat.

s. *Vnde id scis?* D. *audiui, & credo.* s. *multa concúrrunt simul,* fflftv

Qui coniectûram hanc nunc fácio, iam primùm hæc se è Pámphilo fftbfft-

Gráuidam dixit esse inuêntum est falsum. nunc postquàm videt atfflfte

Núptias domi apparári. missa est ancilla ilico. ttefft-

Obstetrîcem accersîtum ad eam, & púerum vt af férret simul. dfabftv

D. & E. Al. [morantur.]

D. *Hoc nisi fit, púerum vt tu videas, nihil mouêntur nuptiæ,* ddfaft- ddfat

mihi. *Renuntio*) Quasi secretum consilium: vt suprà Renuntiatum est.

Daui fact. c. a. d.) Commodiùs, & magis cũ inuidia dixit, Daui, quàm si Meo dixisset: vt Virgilius, cùm Turnus incusaretur, dixit, Nulla mora in Turno.

Prorsus à me op. h. t. am. volo) [s.] [D] Id est volo hanc tuam de me opinionem ex animo suo euulsam, & excussam. Quibus posterioribus locutionibus, scilicet opinionem euellere, & excutere, eleganter vtuntur Latini, pro opinionem amouere. Cicer. pro Cluent. Euellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? Idem Tusc. Hanc excutere opinionem mihimet radicitus volui. eóque fui fortasse longior. *Prorsus*) [D] Quasi porrò versus: quod Græci μάκραν dicunt id est, vel longum actũ. *Prorsus à me*) Quidam Prorsus pro μάκραν positum putãt: Ego pro eo quod est omnino. Sunt qui coniunctionem velint esse. *Opin. h. t.*) Hanc tuam, cum tædio dixit hoc est nimis molestam, nimis suspicacem, nimis accusatricem. Sic dixit Hanc tuam. vt ille de apibus, Verè suo. Et, Solémque suum, sua sydera norunt. Et in Adelphis, Iam verò omitte Demea, Tuam istam iracundiam.

[N] *Audiui, & credo*) Locus communis, an famæ credendum sit. Et bene subiunxit, Credo. non enim audisse, statim credere est. *Multa conc.*) Restat enim vt multis concurrentibus signis, vna coniectura conflētur. [T] Contrahit vnum in locum suspiciones, quo res probabilior videatur. [V] & ἀντεπαγωγὴ est signis ex occasione, qua propter præsentes nuptias puerperiũ fingitur. *Multa concur. &c.*) [M] Affectus erga filios parentum exprimitur, qui non facilè credunt vitia filiorum, & illos excusant cogente amore, qui causa est vt iudicium paternum decipiatur. Quapropter Adrastus Papinianus sic dicit, Quantus honos, quantúsque pudor, ne credite patri. Et super hesternas licuit cognoscere mensas.

Coniect. hanc n. f.) [S] [D] Sic Cic. Famil. vii. Omnino, si quæris, ludi apparatissimi, sed non tui stomachi: coniecturã enim facio de meo. Idem in Verr. Verùm vt ex vno de cæteris coniecturam facere possitis, id quod priore actione cognostis, audite. Ex Coniectura venusti sunt alii loquendi modi: scilicet coniectura percipere, coniectura assequi, vel consequi Cic. pro lege Manil. Multa prætereo cõsultò, sed ea vos coniectura percipitis. Idem in Verr. Act vii. Quid eius sit, vos coniectura quoque assequi debetis. Idem ad Q. frat. Quantum coniectura consequebar, id erat eiusmodi, vt magis optandum, quàm sperandum putarem. *Iam pr. hæc se è P. Gr. d. e. s. e. f.*) [P] Secundum quod credit senex. Et à summo ad imum & ex factis, & ex dictis, & ex rebus atque personis sumit argumenta.

Postquàm v. N. domi app.) Eleganter omisit in cuius domo.

Missa est anc.) Quod Græci dicunt [illegible]. Nam loci significatio est, etiam breuitatem temporis notans.

Hoc nisi) [V] Diluitur isthæc obiectio, vel præsentis

37	S. *Quid ais? cùm intellèxeras*	L: *Quid ais?* Obiurgantis.
38	*Id consilij càpere, cur non dixti èxemplò Pàmphilo?*	
39	D. *Quis ìgitur eùm ab illa abstràxit, nisi ego? nam omnes nos quidem*	Pamphilũ ab amore diuertisse asserit.
40	*Scimus quàm misèrè hanc amàrit. nunc sibi vxòrem èxpetit.*	
41	*Postrémò id mihi da [negôtij: tu tamen has] nùptias*	R. [negotij: tu tamen idem has] K. Al. [a iuuetes.]
42	*Perge fácere ita, vt facis: & id spero [adiutúros] deos.*	Est autẽ ...
43	S. *Immo abi intró: ibi me opperîre: & quod páratò opus est, para.*	
44	*Non impulit me, hac nunc omnino vt créderem:*	Vide quàm disertè & Latinè Simõ hęc secum.

præsentis conspectu. *Nihil mouentur nuptiæ)* D Non perturbantur nuptiæ. *Morantur)* Differuntur. *Mouentur)* B Per aphæresin, id est, promouentur.

37 *Quid ais? cum int. Id cons. cap.)* D Quaquà se verteret Dauus, obuium, infestùmque inuenit senem: & tamen ita versutè it obuiàm, vt etiã comprehensus elabatur.

38 *Id consilij)* V ..., Dixi Pamphilo, sed non potui abstrahere. & hic difficultatis ra-

39 tio subditur. *Quis igitur)* L Defensio cum officii commendatione, quò plus sit facultatis ad fallendum. D Non frigidè intulit, dixisse se: sed cum magna asseueratione. & Abstraxit propriè: vt suprà, Me à Glycerio miserum abstrahat: &, Diuellimur inde, Iphitus & Pelias mecum. *Quis igitur eum)* Hoc sic audiendum est, quasi dicat, Dixi. *Nam omnes n. qu. S. q. mis. h. am.)* R Miscet vera falsis, quemadmodum Sinon ille Virgilianus, vt habeatur ipsi fides: & ita fere fieri solet, vt, qui mendacia machinantur, vera admisceãt, quò facilius falsis fidem concilient. Docemur hic igitur, non facilè cuiuis esse credendum: nec verba modò, sed & mentem inspiciendã, si nobis imponi ac verba dari nolimus.

40 *Misere)* D Valdè, nimis. *Nunc s. vx. exp.)* Oratoriè, pro eo quod est, nõ recusat, expetit.

41 *Postremo)* V A pollicitatione operæ seruilis, & exhortatione. Vult enim vt in incœpto pergat. Nam auxilio Dei expedietur negotium. *Id mihi da negotij)* D Vt caueatur expositione pueri ante ostium. *Tu tamen idem)* Tamen idem, aut pro tamen positum est aut pro tandem: vt sit, Tu tandem has nuptias perge facere ita vt facis. & Idem abundat. Apud veteres, Tamenidem, integrũ fuit, vnde apud nos, Tandem, & tamen natum est, sic & idem • eorúmque dictum.

43 *Ibi me opperire)* S. D Opperiri est expectare: quod duplici, p, scribendum censet Torrellius, cui assentior. Tradunt nonnulli pro reperire, vel offendere poni, quod non probamus. Afferunt autem illud Ciceronis exemplum ex libro v. ad Att. epist. II. Cùm ex Epeiro, inquit Cicero, redieris, de Rep. scribas ad me velim. si quid erit, quod opperiare: id est, si quid erit, vt illi volunt, quod offendas, vel reperias. Nos contrà sic interpretamur: Si quid erit, quod opperiare de Reipublicæ statu: id est, si quid videbis, quod expectandum ducas. Quidam in eo Ciceronis loco nõ Opperiare legũt, sed Operere id est, agas. Tu vtram lectionem sequi velis, tui sit consilii atque iudicii. Alia exempla huius verbi proferam. Cicer. ad Att. III. Si spem videro, aut ibidem oppetiar, aut me ad te conferam. Idẽ Famil. VI. Nihil puto tibi esse vtilius, quàm ibidem opperiri, quoad scire possis, quid tibi agendum sit. *Quod par. op. est)* D Disertè, & Latinè dixit, Quod parato opus est.

Non impulit) L Cogitatio senis. D Non 44 impulit, non persuasit, non perfecit vt crederem Glycerium peperisse. Et cùm dicit Omnino, ostendit quædam se credidisse, in quibusdã iam esse circumuentũ. Mirè autem cautũ capi induxit senẽ, vt crederet quod Glyceriũ nõ peperisset. V Cõsolatur seipsum senex, seruum negligens, obedientia filii cõfidens, in incœpto igitur pergere affectat. M Hæc est

Atque haud ſcio, an quæ dixit, ſint vera ómnia. ſſſſp 45
Sed parui pendo. illud mihi multò máxumum eſt, ſſiaſi 46
ᵃ L. πατρικῶν. *Quod mihi pollícitus eſt ipſus gnatus.* *nũc Chremẽ* {ddcſp ddſ} 47
Conuéniam: orâbo gnato vxôrem: ſi impetro, dſiſſi 48
Quid áliàs malim, quàm hódie has fieri núptias? bſddſi 49
Nam gnatus quod pollicitus eſt, haud dúbium eſt mihi id, {ſſdcap ſſdſ} 50
Si nolit, quin ẽum méritò poſſim cógere. {ſſaſp ſſdſ} 51

ſenis prudentiæ non expertis ratiocinatio, qui & præterita meditatur, & futura proſpicit, ne decipiatur, & aliis ludibrio ſit: quod maximè illum dedecet, qui bene, prudentérq. viuendi cæteris exemplo eſſe debet. Prudentia enim, vt inquit Philoſophus lib. III. Politicorum, eſt propria virtus eorum, qui alios regunt.

45 *Quæ dixit, ſ. v. o.*) ᴰ Quæ poſteà dixit Dauus. Et bene Omnia: vt appareat ſenem multa credere vera eſſe, quæ Dauus dixerit.

46 ᴱ *Sed parui pendo*) S·D Id eſt, non laboro, non admodum curo, nullam id mihi curam aut ſolicitudinem affert. Contemptionem autem expreſſiorem, perſæpe habet hoc loquendi genus: Cic ad Att. xv. Si iſta parui pẽdimus, certè & maiora contemnimus. Pro parui pendere dicit frequenter Cicero, parui facere, vel ducere: aut nihil ducere, vel facere: pro nihilo putare, ducere, habere: nullo loco habere, vel numerare. *Multo maximum*) ᴰ Multò etiam comparatiuis antiqui adiunxerunt. S·D Multò, vel Multi verbis pretii, & æſtimationis interdum iūgi ſolet: vt apud Cicer. in Verr. Statuite, quanti hoc putetis, & quàm multò redemiſſe. Idem de Orat. Nonnulli, dum operam ſuam multi exiſtimari volunt, volitant per forum. Alia ſignificatione eſt interdum Multò, & idem deſignat, quòd longè, vel multis partibus, vel lõgo interuallo, idque maximè cum iungitur cum Poſt. Iungitur enim comparatiuo: vel ſuperlatiuo: vel cũ particula Poſt. vel Ante: vel cum Malle, quod comparatiui m refert: vel cum Præſtat: vel cum Secus: vel Aliter: vel cum Antecedo, & Excello, & ſimilibus comparatiui, vel ſuperlatiui vim habentibus. Quorum omnium vide exempla in Primo Tomo noſtrorum commentariorum. De ſuperlatiuo tamen hic quædam dare placet. Cic. in Verr. Cùm omnis arrogantia odioſa eſt, tum illa ingenii & eloquentiæ oſtentatio multò moleſtiſſima. Idem pro lege Manil. Mihi ſemper cõſpectus veſter frequens multò iucundiſſimus ad dicendum viſus eſt.

Quod mihi poll. eſt) ᴰ Pollicitatio, multarũ rerum promiſſio. 47 *Ipſus gn.*) ᴮ Palæmon, Quæſtio, inquit, alia pronominis, quæ ita obſcura eſt, vt vix à paucis ſoluatur. Quare cũ dicamus Illud, iſtud in genere neutro, Ipſud non dicamus, Sed ipſum. Sed quæ in e exeūt In maſculini, ipſa ſunt, quæ genus neutrum ita fecerunt, vt Illud, Iſtud. Ipſum verò ideò non ipſud, quia apud antiquos magis in his intendebant nominatiuum generis maſculini. vt dicerent Ipſus. Hinc Terentius aliquo loco, Ipſus Pamphilus dixit. Ex quo modo in canone nominum, omnia quæ maſculino genere us habent nominatiuo ſingulari, in fœminino a habent, in neutro um, vt Doctus Docta Doctum: ſic ex nominum regula emanauit analogia, vt à pronomine Ipſus, fiat in fœminino Ipſa, in neutro Ipſum. Priſcianus, Illud etiam attendendum eſt, quòd cùm Ille, Illud, Iſte Iſtud, Is Id neutra faciant, Ipſe ſolum, quod & Ipſus inuenitur à vetuſtiſſimis prolatum, neutrum in um deſinens facit. illa enim quæ quibuſdam viſa eſt ratio, non adeò firma videtur: Ideò In um facere neutrum, quod in us definit maſculinum. Nam Alius cùm in us terminetur, neutrum Aliud facit. Sed non eſt quod hoc Priſcianum moueat, cùm nulla ſit regula tam catholica, quin aliquando exceptionem patiatur. *Nunc Chremem*) ᵛ μετάβασις ſit proximarum ſcenarũ connexio & conſilium ſuum proponit.

Gnato vx.) ᴰ Subauditur Vt det. 48

Quid aliàs) Pro, cur aliàs, alio tempore. 49
ᴮ Berelius qui apud Germanos aliquando literas eſt profeſſus, ait hic Aliàs pro Aliter poſitum, ſed errat.

Nam gnat.) ᵛ Dilemma & in eius poſteriori parte officium & imperium patris in filios prætendit. 50

Si nolit, quin eum meritò poſſim cogere) ᴬ Gellius tractans philoſophicam quæſtionem. 51 An ſemper in omnibus patris iuſſis ſit obſequendum, Quæ, inquit, in medio ſunt, & à

Græcis

52 *disilip.* *Atque adeò in ipso tempore eccum ipsum obuiam [Chremetem.]* *R. Ait. [Chremem] versusque trimeter, prima ad præcedentem pertinente & [adeo] disyllabo facto, dissip. quasi in i anapæstus. Alij vltimam hanc dictionem [Chremetem], aut [Chremem] omittunt, dissip.*

Græcis tum ἀδιάφορα, tum μέσα appellantur, vt in militiam ire, rus colere, honores capessere, causas defendere, vxorẽ ducere, quoniam & hæc & his similia per sese ipsa neque inhonesta sunt, neque turpia, sed perinde vt à nobis aguntur, ita ipsis actionibus, aut probanda sunt, aut reprehendenda: Propterea in huiusmodi omnium rerum generibus patri parendum esse censent, veluti si vxorem ducere imperet, aut causas pro reis dicere. quòd enim vtrunque in genere ipso per sese neque honestum, neque turpe est, idcirco si pater iubeat, obsequendum est. Sed enim si imperet vxorem ducere infamem, propudiosam, criminosam: aut pro reo Catilina aliquo, aut Caio Bibulo, P. Clodio causam dicere, nõ scilicet parendũ: quoniã accedente aliquo turpitudinis numero, desinunt esse per sese hæc media, ac indifferentia. Nõ ergo integra est propositio dicenda, Aut honesta sunt, quæ imperat pater, aut turpia. Neque ὑγιὲς νόμιμον διεζευγμένον videri potest: deest enim disiunctioni isti tertiũ, Aut neque honesta sunt, neque turpia. quod si additur, potest ita concludi, Nonnunquam est igitur patri parendũ. Hactenus Gellius lib. II. cap. VII. Põtanus lib. II. de obedientia. Eorum, inquit vera sententia, ac rebus hominum maximè commodata, qui nunc parendum patris imperio, nihil parendum esse consentiunt, nec in his solum quæ iusta aut iniusta per se sunt, verùm & in his quæ media dicuntur. Etenim causam orare, vxorem ducere, licet nec in bonis, nec in malis numerentur, neque ipsa per se aut honesta sint, aut turpia: efficiuntur tamen statim inhonesta, si aut Catilinæ patrocinium suscipiat, aut Thais ducatur in vxorem. Quãobrem nec si pater imperet, defendendus videtur qui regnum in libera ciuitate occupare conatus est, nec vxor ducenda infamis. Quæ quanquam se ita habent, inspiciendum tamen est, quid ferant rerum varietates, ac tempora, quorum magna vis, ad res in omni vitæ parte agendas.

In ipso temp.) D In ipsa opportunitate, in ipso articulo. S·D in tempore vsurpant Latini pro Commodè, vel Opportunè. Cicer. in Catil. Nihil agis, nihil assequeris, nihil moliris, quod mihi latere valeat in tempore. Brutus Cic. Famil. XI. Satis in tempore ad eos accedemus, vbi, quid valeant, sciemus. Sine præpositione In, dicunt etiam Latini Tempore pro Opportunè. Cic. Famil. VII. Ego renouabo commendationem: sed tempore. Idẽ in Verr. Act. IIII. Herodotus Romæ erat: satis putabat se ad comitia tempore venturum, si pridiè venisset. Idem Off. III. Ad cœnam tempore venit Caninius. Hic verò obseruato, nõ sine emphasi dicere Terentium, In ipso tempore, pro In tempore. *Eccum ipsum Chremem)* D Continuò mutauit declinationem: vt, Iubeo Chremetem. 52

ACT. III. SCEN. III.

ARG. D Hæc congressio duorum senum ad tale periculum adigit fabulam, vt id non videatur consilio, sed euentu posse vitari: qui euentus, est Critonis præsentia. M Simo Chremetem orat, vt filiam suam Pamphilo det vxorem. D vnde ex falsis fient veræ nuptiæ: L atque ita omnibus consiliis & factis fabula ad epitasin progreditur. V *Theses.* 1 Magna est facilitas exorandi inter bonos amicos. 2 Incommoda coniugatorum prudentibus sunt commoda. 3 Occasio in amatoribus distrahendis non est negligenda. 4 Non parua manent commoda, cùm amatores animum ad matrimonium applicant. εὐκτικὴ est oratio. Simo à Chremete exorat vt veræ sint nuptiæ, & in vtroque sene [illegible] iucunda est notatio. H Hic enim nobile amicorum par producitur: tum quæ amicorum partes sint, ostenditur. R In primis autem honesta, & quæ in rem communiter sint vtrique ab amico petenda esse, neque tam priuatam, quàm alienam quoque vtilitatem spectandam docet hæc scena. Nam id demum veri amici est, amici rationem non minorem, quàm suiipsius habere, ~~semper~~ rebus haud secus, atque propriis consulere: M cùm homo ab homine non sit alienus & mutuis beneficiis vita ciuilis consistet: quam hi destruunt, qui propriam vtilitatem respicientes, negligunt alienã: quod à boni viri officio penitus alienum est. Quapropter omnium bonarum artium magister Cicero, hanc legem in amicitia sanxit, vt neque rogemus res turpes, neq; faciamus rogati, & vt ab amicis honesta petamus, atque

amicorum causa honesta faciamus: neque expectemus quidem dum rogemur, sed studium semper adsit, cunctatio ab ic.i lato in quinto de Legibus sic ait, Prima ciuitas est &Resp. optimæque leges, vbi quammaximè per vniuersam ciuitatem, priscum illud Prouerbium locum habet, quo dicit, Amicorum omnia esse communia. Humanitas, dicebat Plato, tribus modis exercetur in vita ciuili: Vno modo per salutationem, vt cum obuios salutamus, & manus porrigimus. Secundo, cùm quis opem fert alicui calamitatibus laboranti. Tertio, cùm homines inter se cõuiuia celebrant, & epulari accubatione se refouent atque ciuiliter oblectant. Seneca libro octauo epistol. sic ait, Humanitas vetat superbum esse aduersus socios. Aristoteles primo Politicorum, sic ait, Homo natura ciuile animal est. & qui inciuilis propter naturam, & non propter fortunã, aut prauus est, aut melior quam homo. Vnde dicitur, Homo solitarius, aut bestia, aut deus. R Pulcherrimè vero hic senile expressit colloquium Terentius, quàm humaniter ciuiliterque mutuo vti consuetudine homines deceat, docens. Perspicitur autem hic Chremetis ciuilitas vbique, ac humanitas, prudentiaque singularis: nam quemadmodum rectè monuit Erasmus, Terentius hunc semper placidum, vbique sibi præsentem, omniáque, quantum potest, pacantem inducit: at ita tamen lenem, vt minimè stupidum.

Vers. gen. Iambica omnes, quatuor primi & sex vltimi sunt octonarij sed hi catalectici siue scazontes, illi acatalectici. Quintus dimeter acat. Reliqui omnes, senarij acat.

SIMO, CHREMES, *senes.*

L. Iubeo Chr. eclipsis. sub. Saluere.

IVBEO *Chremêtem.* C. *ô te ipsum quærêbam.* S. *bis dic* 1
& ego te. C. *optátò áduenis.*

Ex fictis nuptiis veræ fiet, idque initium est epitaseos periculi in fabula.

A'liquot me adiêre, ex te auditum qui aiêbant hódie filiam *assiasp* 2

Mĕam núbere tuo gnato: id viso, túne, an illi insániant. *colliſi ſ* 3

1 *Iubeo Chre.)* V Exordium est captatæ beneuolentiæ. P Firmè aliquid iubere, velle est. Iubeo ergo, volo. & deest Saluere: quod exprimitur ab alterius personæ interuentu, vt Virgil. - Reddíque viro promissa iubebat. Et *[illegible]*, quia qui dicit Salue, iubet. Volumus enim animo: Iubemus, verbis. *Iubeo Chrem.)* B Id est, volo te saluere ô Chremes. Nonius Marcellus dicit Iubere idẽ esse quod salutem mittere. *Iubeo Chrem.)* Amicos & familiares nominatim alloquimur, & salutamus, etiam inferiores, conciliandæ gratia beneuolentiæ, superiores verò nomine dignitatis appellare consueuimus. Antiquis mos erat, vt amicus amicum non simpliciter, sed osculo & complexu salutaret. neque id solum apud Iu-dæos, verùm etiam apud Græcos & Romanos. Quare qui rectè volent agere fabulas, siue Græcas, siue Latinas, vbi locus exiget, ipsi quoque aduenientem amicum osculo & complexu salutabunt, qui mos hodie seruatur in Anglia. Vnde in epistola ad Faustum Erasmus, Est præterea mos nunquam satis laudatus, inquit, siue quò venias, omnium osculis exciperis: siue discedas aliquò, osculo dimitteris: redis, redduntur suauia: venitur ad te, propinantur suauia: disceditur abs te, diuiduntur basia: occurritur alicubi, basiatur affatim, denique quocunque te moueas, suauiorum plena sunt omnia. Apud Germanos & præcipuè Brabantos vulgatius est, mulieres & nymphas vultibus blandas osculis excipere. *Te ipsū quæ.)* D Placabilis & lenis amicus per totam fabulam inducitur Chremes, vt cognitioni ad vltimum interesse possit. *Optato aduenis)* Optatò aduerbium est: vt Virgilius, Ac velut optatò ventis. S.D Optatò, id est, cum desyderio: vel à me optatus. Cic ad Att. 13. Mihi optatò veneris. Idem de Oratore 2. Num tandem aut locus hic non idoneus videtur, aut importunum tempus in tuto otio, quod & rarò datur, & nunc peroptatò nobis datum est?

6 *Aliquot)* V Occasio congressus & mutui colloquii. D Aliquot, hoc est, nec multi, nec pauci. *Adiêre)* Non accesserunt: quia aditus arduus difficilisque est. Ergo Adiere, quasi importunè, & interpellãtes adierunt. sic alibi. - Byrrhia. Quid tibi videtur? adeón' ad eum? *Ex te aud.)* Vt est, De Dauo modò audiui. *Ex te aud.)* Ergo non rumor, sed veritas.

Filiam Meam nuberet tu.) S.D Nubere est in matrimonium collocari, cum aliquo coniungi.

4 S. *Auscúlta [paucis:]* & quid ego te velim, & tu quod quaeris, scies. — D. Al. [pauca:] sdijssi.
5 C. *Auscúlto: lóquere quid velis.* — *D. A docilitate.
6 S. * *Per [ego te] deos oro, & nostram amicitiam [Chreme.]* — Al. [te ego], d[illegible] [deos] [illegible] — *L. Obsecratio Simonis, admixtis rationibus ab honesto & vtili. D. Al. [Chremes.]
7 * *Quae incœpta à paruis, cum aetáte accréuit simul;* — *Commédatio amicitiae à vetustate.
8 * *Per que únicam gnatam tuam, & gnatum meum,* — * Obtestatio à rebus de quibus agitur.
9 *Cuius tibi potéstas summa seruándi datur:*
10 *Vt me ádiuues in hac re: atque ita, vti núptiae*
11 *Fúerant futúrae, fiant.* C. *ah ne me óbsecrat*
12 * *Quasi hoc te orándo, à me impetrare opórteat.* — *D. Vox plena officii & charitatis.

fungi. Et nubere non solùm mulieres, sed etiã viros dicebant antiqui. Vnde Martialis libro primo, Vxori nubere nolo meae. Datiuũ ferè semper habere solet: habet etiam accusatiuum cum praepositione In: vt, nubere in amplissimam familiam. Neque verò solum de rebus animalis dicitur, sed elaganter etiã aliquando dicunt Latini vites Populis nubere pro Populis coniungi, vel in Populos conscendere, & adrepere. Plinius libr. 1 cap. 1. Vites in Campano agro Populis nubunt. Extra haec: pro nuptam esse aliquam alicui dicunt eleganter Latini cum aliquo esse: vel cũ aliquo coniungi. Cic. pro Quintio, Cuius soror est cum P. Quintio. Seruius Ciceroni Famil. 4 Vt cum aliquo adolescente primario coniuncta aetatem ageret. *Hi vis.*) D Ob id viso. deest Te: & Viso, ad videndum venio. *Tune, an ins. es.*) Tu insanis, si dixi: illi insaniunt, si non audita referunt.

4 *Ausculta*) V Docilitatis & attentionis est ratio.

6 *Per ego*) Propositio est petitionis, cui incerta sunt argumentorum semina, nunc ab obtestatione, nunc à consuetudine veteris amicitiae, nunc ab officio paterno. Proponendo autem veras esse nuptias cupit. *Per ego te d. o.*) D Ordo est, te per deos oro. vt Virgilius, Per ego te has lachrymas.

7 *Quae incoe. a paruis cum ae. accr. s.*) Mirè autem Incepta à pueris cùm aetate: vt ostendat non nuper coitam amicitiam, sed antiquam: vt, Veterem Anchisen agnouit amicum. Idẽ alibi, Neque enim nouus iste Dianae Venit amor. R Firmiores sunt antiquae amicitiae. *A. ренит.*) D Vt suprà, Accuratè. Ad praepositione vtitur familiariter. *Accreuit*) Hinc Virg. Crescent illae, crescetis amores. *Cum ae. accr. s.*) R Diuus Ambrosius haec verba vsurpans in epistola quadam, Est erga eum priscus, inquit hic noster amor, qui à pueritia iam inde nobis cum aetate accreuit simul.

Et meum gnatum) D Ineptum est sic adiurare aliquem Per salutem filii mei, vt facias id quod te rogo, sed huic etiam subiungit, Cuius tibi potestas datur seruandi summa. In tua est, inquit, potestate, & tuus est. haec ergo obtestatio dicitur, cùm per eas res adiuramus aliquem, de quibus agitur causa: vt, Iliaci cineres, & flamma extrema meorum. Idem alibi, Per euersae genitor fumantia Troiae Excidia obtestor. 8

Cuius tibi p. s. s. d.) S. D Sic loquitur Cicer. Famil. x. Vt primùm potestas data est augendae dignitatis tuae, nihil praetermisi in te ornando. Idem ad Quintum fratrem, Ita mihi salus aliqua detur, potestásque in patria moriendi, vt me lachrymae non sinunt scribere. Pro potestatem dare dicit idem Cicero potestatem concedere, permittere, tradere, deferre, potestatem facere, in potestate alicuius aliquid ponere. 9

Vt me adiuues in hac re) D Atque ipsam petitionem. *Vt nuptiae fuer. fu. fiant*) Breuiter, & Latinè. Et hoc genus cõpositionis veteres mutabant. 10

Ne obsecra) Pro, ne obsecres. *Ah ne me*) V Haud exigua in Chremete facultas est ex vetere amicitia. L Modestum respõsum Chremetis, quod amplificatur per antithesin. 11

Quasi hoc te or. à me imp. op.) D Quod amicus ab amico petit, iustum esse debet & honestum: nec pro eo quod non est iustum, supplicare oportet. R alioqui enim meritò denegari posset. Quòd autem rectum est atque iustum, id vltrò ab amico fieri, non orando, supplicandóque impetrari oportet. Ob quod Cicer. quoque in de Amicitia monet, vt ab 12

amic

*D. Ab vtili arg. & accurata locutio.
*R. Al. [re].
D. [consule:] Illisip.
D. Qu. si illa, Suauissima commutatio est: à possibili.
*L. Cōfirmatio vtilitatis à tempore.

A'lium esse censes nūc me, atquè olim, cùm dabam? iissp
* *Si in [rem] est vtrique, vt fiant: accérsi iube.* ssssi
Sed si ex ea re plus mali est, quàm commodi ssssi
Vtrique: id oro te, in commûne [vt cónsulas:] iiissi
Quasi illa tua sit, Pámphilique ego sum pater. ibssap
S. *Immo ita volo, itáque pósi ulo vt fiat Chreme.* dbijsi
* *Neque póstulem abs te, ni ipsa res móneat.* C. *quid est?* a.ssai
S. *Iræ sunt inter Glycérium & gnatum.* C. *aúdio.* ssdisi

amicis honesta petamus, amicorum causa honesta faciamus, neque expectemus quidem, dum rogemur: sed studium semper adsit, cunctatio absit. Cato. Quod iustum est petito, vel quod videatur honestum: Nam stultum est petere, quod possit iure negari.

13 *Alium esse c. n. me*) D Non personæ, sed rei conditio est commutata. *Alium esse c. n. me, atquè ol.*) S. D Id est, alius sententiæ animi, vel opinionis. Ponitur autem Alius elegāter cum Ac, vel Atquè, quemadmodum & Aliter. Dicimus enim venustè, aliter euenit, ac, vel atquè sperabam. B Ita & Cic. Aliis essem atquè nunc sim. Ita & Cæsar in Commentariis, docet longè alia ratione esse bellum gerendū, atquè anteà gestum est. *Olim cùm dabam*) D Nos dicimus, cùm darem. Virgilius, Tum decuit, cùm sceptra dabas. en dextra, fidésque. Et nota, Olim pro nuper.

14 *Si in re*) V Dilemma est. & fit allusio ad communem amicorum consuetudinem. & nota ἀντιμετάθεσιν *Si in rem est vtrique*) D τῷ δευτέρῳ συλλογισμῷ prauè proposuit, vt rectè replicaret. Hic syllogismus negatiuus dicitur. nam in secundo λήμματι negat quod priùs dixit, Sed si ex ea re plus mali est, quàm commodi. R Hoc semper quauis in re spectandū, ecquid ea honesta sit, atque vtilis: quídve inde vel boni, commodíque, vel mali contrà atque incommodi promanare aliquādo possit. In deliberationibus in primis spectatur rei ipsius tum honestas, tum vtilitas: qua quidem de re multa Rhetores. S. D Est in rem, vel ex re, Idem quod vtile: sed hoc vnum obseruandum est, è Republica semper dici, non in Rempublicam. Harum autem locutionum venustas ex præpositionibus in, vel ex, manat: quæ aliis etiam nominibus iunguntur: vt, ex fama, ex dignitate, è fide tua est: id est, postulat hoc tua dignitas, vel fides. Terētius in Hecy. Ita dii deæque faxint, si in rem est Bacchidis. Ibidem, Neque enim est in rem nostram, Vt quisquā amator nuptiis lætetur. E Vterque duobus constat. Bene Vtrique, mihi & tibi: non alteri vtile, alteri inutile.

15 *Sed si ex ea re*) Id est, nuptiarum. mutauit numerum ex plurali singularem, Fiant, & Ex ea re.

16 *In commune consule*) Id est, ex æquali prouide. *In comm. vt consul.*) S. E Id est, & tibi, & mihi. vel, & tuo filio, & meæ filiæ. Sic eleganter In commune dicimus aliquid fieri. Sed præcipuè elegans est, in commune cōferre. Id quod ponitur vel pro societate ineunda: vel pro sumptu publico faciundo, aut opera publicè præstanda: aut re quauis in publicum eroganda. Cic. pro Quintio, Qui ab adolescentulo quæstum sibi instituisset sine impendio, posteaquàm nescio quid impendit, & in commune contulit, mediocri quæstu contentus esse non poterat. Idem in Verr. Act. 4. Imperasti, vt iidem pro parte in commune Siciliæ conferrent: contulerunt. Idem de Inuent. lib. 2. Nos nobis omnes, quoad facultas tulit, proposuimus: & ex nostro quoq; nonnihil in commune contulimus.

17 *Quasi i. t. s. Pamphilique e. s. p.*) D Nota suauissimam varietatem. non dicit, Quasi tua sit, & ille meus.

18 *Immo ita volo*) V A' decoro. Nam iure veteris amicitiæ id volo. D Quia vtile est, quia in rem est. *Itáque*) Modò duæ partes orationis sunt. vt in Hec. Itáque nos vnà inter nos ætatem agere liceat. *Vt fiat Chreme*) a Priscianus Institutionum Grammaticarum lib. VII. Est quando, inquit, in es productam terminantium Græcorum vocatiuus in e longum exit secundum Græcos: vt, Achate, Anchise: nec solùm in his quæ sunt primi ordinis, sed etiam tertii: vt, Chreme.

19 *Neque postulem*) E Quia Postulo prætulit. *Nisi ipsa*) V A' necessitate quæ vrget postulare.

20 *Iræ sunt*) A' facilitate diuulsionis, Iræ enim sunt inter amantes, & magnæ, & hic non vana est asseueratio. D Hoc læto vultu pronuntiat Simo: & hoc à possibili est. loquitur enim apud eum, ex quo audiuerat, Pamphilum pro vxore habere hanc peregrinam.

S. D

21 aſſiſt s. *Ita magnæ,* * *vt ſperem poſſe auélli.* c. * *fábula.*
22 iſſſii s. * *Profectò ſic eſt.* c. * *ſic hercle, vt dicam tibi,*
23 { iſiiclj iiia AMA'NTIVM IRAE, *amôris* [*redintegrátio*]
eſt. R. *Aliàs*[*integratio*], ijijij.
24 ſiiſſp s. * *Hem, id te oro, vt antè eâmus, dū tēpus datur:*
25 { ſiſſii ſi *Dúmque ĕius libîdo occlûſa eſt contumélijs.*
26 { ſddſſj ſ *Prĭus quàm harū ſcélera, & lácrumæ cōfíctæ dolis,*
27 idſdip *Redûcant ánimum ægrôtum ad miſericórdiam,*

* B. Petitionem ſuam à poſsibili confirmat.
* L. Reiectio.
* D. Cōfirmatio eſt.
* L. Faceta ironia.
* L. Expoſitio argumenti à tempore, & ab vtili cohortatio.
Parum, inuidiosè de vna tantùm loquitur.

S.D Iras ponit Terentius pro diſsidio. In Hecyra dicit iram intercedere inter.-Magnum, inquit, neſcio quid neceſſe eſt eueniſſe, Parmeno, Vnde ira inter eas interceſſit, quæ tā permanſit diu. *Auelli*) D ἀποσπᾶν. Mox Fabulæ. Et hic paulò ſapientior inducitur, & minùs obnoxius dolis.

21 *Fabula*) S.D Locutio eſt, cùm negamus verum eſſe, quod quis dicit, vel quod veriſimile non videtur: Quo loquendi genere etiam antea vſus eſt Terentius, cùm dicit Dauus, Is obiit mortem: ibi tum hanc eiectam Chryſidis Patrem recepiſſe orbam, paruam. fabulæ. Mihi quidem hercle non fit veriſimile.

23 *Amantium iræ*) V Hac ſentētia fit ἀποστροφὴ ab occaſione neutiquam negligenda. D Sētentia γνωμική, in qua à ſpecie receditur, & in omnes aliquid dicitur. παροιμία: eſt autem ſine authore ſententia. B Parœmiographus vſum tradens adagii, Conueniet, inquit, vbi qui nō ex animo indignantur inuicem, aut de iracundia neutiquam duratura, & iuxta ſententiam ὀργὴ φιλούντων μικρὸν ἰσχύει χρόνον, id eſt, puſillo amantum durat ira tempore. Atque huiuſmodi diſsidiola quæ nonnunquam incidunt inter amicos, modò abſit amaritudo, quaſi renouant amicitiam excuſſo diuturnæ conſuetudinis tædio. quod eleganter indicat & Mimus ille, ni fallor, Publianus, Diſcordia fit charior cōcordia. Plaut. in Amphitryone. In hominum ætate multa, inquit, eueniunt huiuſmodi. Capiunt voluptates, mox rurſum miſerias. Iræ interueniunt, redeunt rurſum in gratiam. Verùm iræ ſi quæ fortè eueniunt huiuſmodi. Inter eos, rurſum ſi reuentum in gratiam eſt, Bis tantò amici ſunt inter ſe, quàm priùs. M Prudens hic mo inducitur Chremes, qui mores hominum adoleſcentium, & iuuenum callens, id quod erat iudicabat. *Redintegratio*) D Inſtauratio. *Amantium i.a.r. eſt*) E Grammaticorū præceptū eſt, Suppoſita ſi diuerſarū perſonarū aut numerorū fuerint, verbum proximiori reſpōdet. Ergo Redintegratio eſt, non Sunt.

Id te oro) D Deeſt Ob: vt ſit ob id: vt Virgilius, Quod te per ſuperos oro. *Dum temp. datur*) R Occaſio in aggrediundo conficiundóque negotio præcipuum habet momentū. propterea Simo ait,-Dū tempus datur, dumq; eius libido occluſa eſt contumeliis. Tempus enim præter notam ſignificationem, & opportunitatem notat: idque ad Græcorum imitationem, apud quos καιρὸς nunc tempus, nūc occaſionem commoditatémque ad conficiendum aliquid ſignificat. Virg. in 2. Immo ait, ô ciues arrepto tempore Turnus: id eſt, inuenta opportunitate: ſiue arrepta, quod aiunt, occaſione. *Dum temp. d.*) S.D Sic loquitur Cicer. pro Quintio, Quo minùs ingenio poſſum, ſubſidio mihi diligentiam comparaui: quæ quanta ſit, niſi tempus, & ſpatium datum ſit, intelligi non poteſt. Idem in Verr. Act. 6, Nunc mihi temporis eius, quod mihi ad dicendum datur, quoniam in animo eſt cauſam omnem exponere, habenda ratio eſt. 24

Prius quam harum) D Inuidioſiùs, Harū, cùm vna ſit. ſic in Eunucho, Non perpeti meretricum contumelias. *Prius quam h.ſc. & l.c.d. R.a.æ. ad miſ.*) R Nam, vt ille canit, Ab amante lachrymis redimas iracundiam. 26

Redu. ant an. ad mi.) S.D Adducimus aliquem, vel animum alicuius ad aliquid, dum illi perſuademus, quod volumus. Reducimus verò, dum à noſtro priore ſuaſu abhærentē, iterum commonemus. Sic propriè dicit Terentius, Reducant animum ad miſericordiā. Nam Pamphilus paulò alienior iam à Glycerio videbatur: quem eius lachrymis elmebat pater inflammatum amore iterum grauiùs iri. *Ægrotum*) V Propter amorem, qui & ſæpe morbus eſt, & hoc affecti rectè ægrotare iudicantur. D Hoc vt ſuprà, Ipſum animum ægrotum, ad deteriorem partem applicat. *Ad miſeric.*) M Miſericordia eſt, inquit Seneca, ægritudo animi, ob alienorum malorum ſpeciem, aut triſtitia ex alienis malis concepta, quæ accidere immerentibus credit. 27

R. Al. [Dein]. Al. as [e]s[e].

• E. Emergere actiué.

• Chremes Pamphili amorem suspectum habet.

• L. Obiectio periculi & incommoditatis.

• L. Solutio ab vtilitatis cōparatione, quam colligit, & auget congetie.

Vxôrem demus. spero consuetúdine, & fffifp 28
Coniúgio liberáli deuîctum Chreme, dfiifj 29
[Dĕhinc] fácilè ex illis [sese] emersûrum malis.* dffffi 30
C.* *Tibi ita vidêtur:* at ego non posse árbitror* bibisp 31
Neque illum hanc perpétuò habêre, neque me pérpeti. {cdibsi a} 32
S. *Quî scis ergo istuc, nisi periclum féceris?* C. *at* ffdisp 33
Erasmus particulam [at] ad sequentem versum refert, atque ita tusfecerunt nihil elidetur, sed s vel t in [istuc] sequentis versus, vt primus pes sit anapaestus: nisi bacchium anapaesti loco mauis.
Istuc periculum in filia fieri, graue est. ijsial 34
S.* *Nempe incommóditas dénique huc omnis redit:* sdfisp 35
Si euêniat, (quod dij prohibeant) discéssio. dsdisi 36

28 *Vxorem d.)* D ἦθικῶς: vt in Heaut. Quo modo minimo periculo id demus adolescentulo. *Spero)* V Ab optima spe conficiundi negotii. Multis enim incommodis matrimonii consuetudo, & liberale coniugium medetur: atque hac de causa vxorem in sacris literis adiutorium vocari haud dubito. *Vxorem d. sp. c. & C. l. d. C. D. f. ex i. s. e. malis)* R Rectè quidem hoc Simo, & ob id institutum est à Deo coniugium. Ita in Hecyra Pamphilus, cùm merecriculam Bacchidem miserè, perditéque amaret, atque ita eius teneretur amore, vt prorsus alieno ab vxore animo esset, & duobus mensibus hanc ne attingeret quidē: per consuetudinem tamen posteà animus victus est, cœpitque ei placere vxor, vbi vidit eam pudentem, modestam, incommoda atque iniurias viri omnes ferre, & tegere contumelias: quemadmodū habet Terentius Scen. II. Act. I. vbi Pamphilus ait, Tum vxori obnoxius sum, ita olim suo ma ingenio pertulit: Tot meas iniurias, quas nunquam vllo patefecit loco, &c.

30 *Sese emers.)* L Emersurum, transitiuè cum accusatiuo: nam emergor non dicimus, licet dicamus mergor. *Ex illis emers. m.)* s. D Non vulgaris est huius locutionis translatio. Ducta est autem ab iis, qui, cùm submersi fluctibus fuerunt, tandem emergunt, & elabuntur periculo. Eadem translatione dicit Cic. emergere ex ægra valetudine, emergere ex peculatus iudicio: & similia, quæ difficultatis, aut calamitatis liberationem habent.

31 *Tibi ita vid.)* V ἀντικαταγωγή. Dubitat enim perpetuam vtriusque consuetudinem fore, sicut matrimonii natura exigit, atque sacra scriptura duos futuros esse in vnam carnem contestatur, id est, inseparabilem, & indiuiduam coniunctionem.

32 *Neque illum hanc p.)* D ἀμφιβόλως de industria posuit, aut vtrunque significat.

33 *Qui scis)* V Diluit, & est iocus ex ambiguo dicto periculi faciundi admodum liberalis. *Nisi peri.. fec.)* D Periculum, tentamentum. Cicero, Tute meliùs periculum feceris. Idem Terentius, Fac periculum in literis. a Infinitos penè dicendi modos veteres illi Latinitatis conditores à verbo Facio deduxerunt: vt, facere stipendia, facere testamentum, facere finem facere castra, facere cōuiuium, facere naufragium, facere iter, facere copiam, facere periculum, quod est experiri & tentare. s. D Cic. in Verr. Act. prima, Tu verò qua in re specimen cæteris aliquod dedisti? quando tu tui periculum fecisti? Idem in Pisonem, Fac huius odii tanti, ac vniuersi periculum, si audes. Idem Philippica quinta, Puto ne Curium quidē esse crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Pro periculū facere interdum vsurpant Latini hoc verbū periclitari. Cic. pro Quintio, Omnia circunspexit, omnia periclitatus est. Idem de Amicitia, Vtamur quasi equis temperatis, sic amicitiis, aliqua ex parte periclitatis moribus amicorum. Periclitari verò etiam aliquando pro periculum subire ponitur, tanquam passiuæ significationis. Cicer. de Inuent. 2. Periclitari omniū iura debēt, si similitudines accipiātur.

34 *At istud peric. in f. f. gr. est)* D Memorabile dictum, & id quod meritò in prouerbium cesserit. R Prudenter sanè Chremes, qui tantę rei periculum in filia fieri graue esse putet.

35 *Nempe incomm.)* V Extenuatio est periculi, quod in sola secessione, id est, repudio cōsistit.

36 *Quod di prohibeant)* D παρένθεσις, per ὑποφοράν.

37 fdfdß *At si corrigitur, quot commoditates vide:*
R. Al. corrigatur, ut tũ ad præcedẽtẽ versum pertinebit [at]. fdfdß.
38 disfdp *Principiò amico filium restitueris:*
39 ssfiap *Tibi generum firmum, & filiæ inuenies virum.*
40 sfdsp C. *Quid istuc? si istuc animum induxti, esse vtile:*
41 sfsp *Nolo tibi vllum commodum in me claudier.*
42 assß S. *Meritò te semper maximi feci Chreme.*
43 dssisß C. *Sed quid ais?* S. *quid?* C. *qui scis eos nunc discordare inter se?*
44 { sasadsu sasas } S. *Ipsus mihi Dauos, qui intimus est eorum consilijs, dixit.*

D. Ab honesto.
D. Ab vtili.
Al. [gnatæ]. bisap.
D. Al. [*id animum induxisti*]. idissp.

L. Gratiarum actio.

D. Ipsus & intimus, testis commendatio.

37 *At si corrigatur*) D Alter est syllogismus per contraria λήμματα & ipse negatiuus: B & commoditates amplificat dicens, Principio, &c. *At si corr.*) V Ab vtili. Nam ex correctione filii multa sequentur commoda vtriq; parti, & patri, & socero. Ille quidem sic restituetur. huic verò erit gener, qui maritus filiæ est. R Si incommoditas leuis est, quæ re tentata euenire posset, & commoditas ingens speratur, tentanda omnino res est, vel cum periculo, amici gratia. Huic simile quiddam habet Aulus Gellius lib. 1. cap. 3.

38 *Principiò, am. f.*) D Principiò, nec intulit Secundò. *Restitueris*) Inuenies. Ergo ἀνανταπόδοτον duplex.

40 *Quid istuc?*) Concedentis, & veluti victi verbum: tanquam si diceret, Quid? & abundat Istuc. Vel potiùs, Quid istuc, significat hominem de loco, ac de sententia decedere. vt è contrario perstare ac resistere, dicitur, qui aliquid negat. *Quid istuc?*) MU Verbum hoc post multas preces, assensionem significat. Sic Heaut. Quid istuc? quandoquidem ducenda est, egomet habeo propemodum Quã volo, & in Adel. Quid istuc? dabitur quidem quandò hic volt. V En iterum nimiam amicorum facilitatem. *Si id animum induxti*) D Legitur & Animũ induxisti. Sed illud plenum est: hoc, per μεταπλασμοῦ συγκοπὴν diminuitur. a. D Inducere tametsi vsu vario est, significatio tamen est eadem. Dicimus enim inducere aliquem, pro impellere vel ad, vel in: vt inducere animum, vel in animum. Quæ locutiones sunt credentis, vel assentientis, non inclitantis. Cic. ad Att. 14. Ego Antonio facillimũ me præbui. Etenim ille, quoniam semel induxit animum, sibi licere, quod vellet, fecisset nihilominus me inuito. Idem pro Roscio Amerino, Qui potuit animum inducere, vt filium suum exhæredaret?

41 *Nolo t. v. c. in me cl.*) B Nolo domi meæ vllã tibi rem vtilẽ claudi: filiã putas commodo tibi futuram, vt per cuius nuptias filium tibi restitutũ iri speres, illam nolo claudi amico. Vbi voles accerse, abduc eam in domũ tuam. S. D Nolo per me fieri, quin cõmoda omnia tibi suppetant: vel commodis omnibus affluas: vel, nolo me vllo modo esse tardum ad omnia officia, & commoda in te conferenda. Eodem genere loquendi vtitur in Eunucho, his verbis, Nuncubi meam Benignitatem sensisti in te claudier?

Meritò) V A gratiarum actione, quæ beneficium maximi facit. 42

Qui scis) ἀνθυποφορὰ diluitur, Daui & narratione & suasione. 43 B Indocti Quid scis pro qui scis dicunt. *Discordare inter se*) Quibusdam Pleonasmus est redundante illo Inter se. S. D Discordare hoc loco translatiè significat. Discordant enim propriè fides, & chordæ, cùm inscitèr pulsantur. vel cùm discors concentus redditur. Discordare autem hic est dissidere, dissentire, non conuenire, nõ congruere. Et variis præpositionibus iungitur: interdum enim, Cum admittit. interdum Inter. Cic. de Finibus 1 Quo minùs animus à seipso dissidens ipse, secúmque discordãs, gustare partem vllam liquidæ voluptatis, & liberæ potest. Ibidem, Inter se dissident, atque discordant.

Ipsus m. D. d.) D Commendatio testis. vt, In foro modò De Dauo audiui. Ergo ipsus quasi qui maximè sciat. 44 Dauus vt rectè scribatur, Dauos scribendũ est, quia nulla litera vocalis geminata, vnã facit syllabam. sed quia ambiguitas vitanda est nominatiui singularis & accusatiui pluralis, necessariò pro hac regula, digãma vtimur, DaFus, serFus, Fulgus, corFus. *Qui int. est eor. c.*) S. D Id est, qui omnia nouit eorum consilia: vel qui consiliorum Pamphili, & Glycerii est author, adiutor, dux, moderator, & minister: vel qui est ex

B. [persuadet]. A iaſſiſi: vel ſi [nuptias] cense ter diſyl labum, iaſſiſi. *L. Argumentum ex adiunctis. G. Alias [Atque], ſdſiſſ–. Hic versus perficitur initio scenæ sequentis.

Et is mihi [suadet,] nuptias quantum queam vt iaſiſiſu 45
maturem.
Num censes faceret filium nisi sciret eadem hæc ſdſiab ſu 46
velle?
Tute adeo iam eius verba audies. heus euocate huc { dſſiſiſu / dſſi } 47
Dauum.
[Sed] eccum video ipsum foras exire. idſiſſ– 48

intimis eorum. Intimum autem si simpliciter dicas, idem significat, quod omni tum officiorum, tum consuetudinis, tum familiaritatis genere alicui coniunctus. Cicero, Nemo est in ludo gladiatorio paulò ad facinus audacior, qui se non intimũ Catilinæ fateatur. Ab intimo ducuntur duæ perpulchræ locutiones: scilicet, esse in intimis, vel ex intimis. Cic. Famil. 3. M. Æmilius vnus est ex meis familiarissimis, atque intimis. Idem ad Att. 4. Itaque in intimis est meis, cùm antea notus non esset.

45 *Persuadet nuptias vt maturem*) [B] Persuadere non significat hic suadendo inducere, sed valdè suadere, vt, percupio. *Nup. q. q. vt m.*) [S. D] Maturare est maturitatem afferre, vel maturum facere. Id quod propriè de fructibus dicitur. Cic. de Senectute, Vua primò est peracerba gustatu, deinde maturata dulcescit. Inde de Natura Deorum primo. Omnia quæ terra gignit, maturata pubescunt. Translatè positum elegans est pro approperare, vel accelerare. Et tunc vel absolutè ponitur, vel cũ accusatiuo, vel cum infinitiuo alius verbi. Cic. Famil. 2. Successor tuus nõ potest ita maturare vllo modo, vt tu me in Asia possis conuenire. Idem ad Brutum, Quod vt faceres, idque maturares, magnopere desyderabat Resp. Idem ad Att. 4. Te expecto: & oro, vt matures venire. Idem pro Cluentio, Huic mortem maturabat inimicus.

Num censes) [V] Daui sententiam à verisimili confirmat. 46

Tute adeò) [D] παρέλκον Adeò modò, & abundat: vt Virg. Tuque adeò quem mox quæ sunt habitura deorum Concilia, incertum. 47 *Eius*) [V] Certitudinem ex intima familiaritate amplificat. *Euocate huc*) [B] Quidam putant vel E vel Huc redundare: quibus ego non accedo. nam exire potest ille, vt ad herum non veniat.

Sed eccum) [V] Ad vitandam hiulcam scenarum in vno actu tractationem, παραφοράν de more vtitur. [D] Eccum quasi ecce eum veteres dixerunt, eccum ecculus. Ellum quod apertiùs significat ecce illũ & obscuriùs ellũ. 48

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. [P] In sequenti scena Dauus seni insultans, vt nuptias accelerer, hortatur. [B] non enim putabat fore vt sic ageretur. [P] Dauo facilè acquiescit Simo, eique consilium suum prodit, & conatur ex fictis veras efficere nuptias. [B] cum igitur herum seriò de tradenda filia colloqui cum Chremete, [L] quidque actum sit cognoscit Dauus, consiliũ suum detestatur, [B] anxiusque & exanimatus redditur. [D] Hic itaque locus est, in quo iam ad discrimen mali producta Comœdia, in meliorem partem iam incipit inclinare. [V] *Thesis.* 1 Dolus dolum vincit. 2 Incidit in foueam quam fecit, suáque ipsius nassa irretitur. 3 Quot serui, tot hostes. Exhortatoria est enthymemate conclusa. Propositio, Accersatur vxor. Ratio est à tempore. [H] Hic interim videmus callidissima quæque cõsilia ferè pessimè cadere. Nam quid Daui consilio callidius? at quid ille Pamphilo perniciosius excogitare potuisset? [K] Scitè ergo non semper consiliis respondere euentus, multáque secus, ac nos putaueramus, euenire, & institutos interdum dolos parum feliciter succedere: [M] adhæc etiam homines non vndique circunspectos, nec planè prudentes, quibus abundat vita communis, assentationibus capi docet hæc scena. Idcirco Tullius lib. 1. Offic. monet, ne assentationibus patefaciamus aures, & ne adulari nos sinamus, in quo falli facile est. Vnde Solon, autore Laertio, dicere solebat, Cautè singulos obserua, ne fortè odium in corde tegant, dum blanda & arridenti facie te alloquuntur, dupláque illis lingua atra ex mente sonet. Hominem insuper malitia, quæ vitio iungitur, grassantem, confundi aliquando, ac in proprios incidere docet laqueos. Impossibile quippe est, vt id habeat successum, cuius principium malum est. Seneca scribens de ira ad Nouatũ, sic ait, Nulli fortuna tam dedita est, vt

multa

multa tentanti vbique respondeat. Cic. in orat. pro Cluentio, sic ait, Minùs stultus est, cui nihil in mentem venit, quàm ille qui quod stultè alteri venit in mentem, comprobat.

Vers. gen. Iambici omnes. Primus est fragmentum scazontis vltimi praecedentis scenae. Secundus quoque est scazon eiusdē generis: nempe tetrameter catal. Reliqui omnes sunt acatalectici, iique tetrametri, excepto penultimo dimetro.

DAVVS. SIMO. CHREMES.

1 *AD TE ibam.* S. *quidnam est?* — Ad epitasin periculi pertinet, quòd eò res redit, vt Daui consilia obtint Pāphilo.

2 ſſ.C.iſv D. *Cur [vxor] non accérsitur? iā aduesperāscit.* S. *audin' tu illum?* — *E. [vxor] redundat in versu, & videtur additū ab interprete.* ſſiſijſv.

3 ra ſuſſap asds *Ego dudum nónnihil véritus sum Daue abs te, ne fáceres idem* — D. *Ego dudum*, grauis oratio ab hoc pronomine plerunque exorditur. [L] Est autē hoc principiū à beneuolentia per antithesin.

4 ſſijſſ *Quod volgus seruôrum sólet: dolis vt me delúderes,*

5 ddſbldſi *Proptéreà quòd amat filius.* D. *egón' istuc fácerem?* S. *crédidi.*

6 ddſſſſi *I'dque ádeo métuens vos celáui: quod nunc dicam.* D. *quid?* S. *scies:*

7 d=diſſſp *Nam propémodum hábeo iam tibi fidem.* D. *tandem [cognósti] qui siem.* — *A. [nosti]*. dbibſſip.

a *Iam aduesp.)* [a] Ex ritu nuptiarum hoc dictum videtur. Noctu enim vxor ducebatur domum, praelatis facibus. *Audin')* [V] Acclamatio superioris suasionis ex constanti serui dicto.

3 *Ego d.)* [D] Semper grauis incœptio orationis, quae exordium sumit à pronomine Ego: vt, Ego te quae plurima fando. &, Ego postquàm te emi à paruulo. *Ego dudum)* Aduerbia temporis aut certa sunt: vt, hodie, cras: aut incerta: vt, dudum, nuper. Itaque incertis certum additur tempus: vt iam dudum nunc nuper. *Nonnihil ver. s. D. abs te)* Breuiter, pro, veritus ne quid abs te fieret. Sicut suprà, Hei metui à Chryside. Et Cicero, Quod precatus sum à diis immortalibus. pro eo, quod est, quę à diis petii. precatus eos. *Daue)* [V] Petitoria est in Simone: in cuius exordio est *παρασκευή* & enthymema, Quia mihi à seruo timui, igitur celaui. Antecedens à sententia & consuetudine infidelium seruorum confirmatur.

4 *Quod vulg. s. s.)* [D] Totum cū extenuatione protulit, tāquā qui satisfactū voluerit Dauo ob cōprobatā fidē eius. [B] Vugus, dicitur ignobilior multitudo, quae pars maxima ciuitatis est. Vnde & Vulgus seruorum, maxima pars seruorum. *Dolis vt me del.)* Pleonasmus est: vt suprà, Quem tam apertè fallere incipias dolis. [s.D] Deludere est deridere, vel decipere, Cic. contra Rullum, Contemni maiestatē Populi Romani, deludi, vosmet ipsos diutius ab isto patiemini? Terentius suprà, Vbiuis faciliùs passus sim, quàm in hac re me deludier.

5 *Egón' istuc)* [L] Cum auersatione pronunciandum. *I'dque adeò m. v. c. q. n. d.)* [R] Nō est ei statim aperiundum consilium nostrum, cuius suspectam habemus fidem, & quem suspicamur dolis nos delusurum, idque cauere prudentiae est non vulgaris. [s.D] Dicimus celo hanc rem, celo te hanc rem, celo tibi hanc rem, celo te de hac re. Est autem elegans hoc verbum, cùm passiuē vsurpatur. Cic. Famil. 5. De quo ad te, nō quòd celādus esses, nihil scripsi anteà. Idem, Debes existimare te maximis de rebus à fratre esse celatū. Idem ad Qu. fratrem, Indicabo tibi, quod à me in primis te celatum volebam. Idem pro Cluētio, Non est profectò de illo veneno celata mater. 6

7 *Nam prop. h.)* [D] Ridicula dilatio eius rei quae iam dudum nota est auditori. Hoc est Propemodum, cuius accuratiuus est à Modus. *Propemodum h. t. f.)* [s.D] Fidē habere & actiuē, & passiuē ponitur. Passiuē sic: Cic. Famil. 6. Quare quando, vt Augures, & Astrologi solēt, ego quoque Augur publicus ex meis superioribus praedictis constitui apud te auctoritatem augurii, & diuinationis meae, debet habere fidem nostra praedictio. Id est, digna est, cui fides habeatur. Actiuae verò significationis plura sunt exempla: quorum partē

a L. Narra io. Simo errorẽ nuptiarum Dauo aperit.
a L. Admirantis.

b Versuta Daui dissimulatio, L & faceta assentatio.

[hem] pendet ab hoc versu, licet à quibusdam cum sequẽti ponatur.
L. Hem & Numnã per. metuentis. Mu & hoc summissè dicitur.
a Sic alibi, Orator ad vos venio, finite exorator vt siem.

S.* *Non fúerant nuptiæ futúræ.* D. *quid, non?* S. *sed ea grátia* dſi,ſdſi 8
Simuláui, vos vt pertentârem. D.* *quid ais?* S. *sic est res.* D. *vide,* aſſſdſſi 9
* *Nunquam quiui ego istuc intelligere. vah consiliũ cállidum.* {ſſdidſp ſd} 10
E. Aut eliditur u in [quiui] aut i in [istuc]. Scaligerus mauult elidere i.
S. *Hoc audi, vt hinc te iussi intrôire, opportúnè hic fit mihi óbuiám.* D. *hem!* {iiſſſp ſiſiſſp} 11
Númnam periimus? S. *[narro,] quæ tu dudum narrásti mihi.* ſbſiſſi 12
E. Al. [narro huic,] ſbſſſſi.
D. *Quidnam [audio!]* S. *gnatam vt det, oro, vixque id* exôro.* D. *óccidi.* ſiſiiſi 13
E. Trochaicus tetr. catal. ſatttſi –
D. Al. [audiam!] A tum versus necessario iambicus.

proferimus: Cic. Famil. 5. Si honos is fuit, maiorẽ tibi habere nõ potui: si fides, maiorẽ tibi habui, quàm penè ipsi mihi. Idem Famil. 7. Tu me velim de ratione Gallici belli certiorem facias. ego enim ignauissimo cuique maximam fidem habeo. Cæsar de bello Gallico primo, Cui summam rerum omnium fidem habebat.

8 *Non fuerant)* V Narratiuncula imperfecta est. negotium quidem est de nuptiis: de modo quia simulabantur: de causa, quia propter explorationem finxit. Itaque breuis est cur fictæ erant nuptiæ, & quomodo filiam Chremetis vix exorauerat. *Sed ea gr.)* F Gratia, pro Causa posuit: nouè. S.D Gratia apud antiquos pro Causa ponebatur: vnde fluxerunt eæ locutiones. animi gratia, ludi gratia. mea gratia, tua gratia: pro mea, vel tua causa: vel animi recreandi gratia. Cùm enim dicimus animi gratia, subiicetur reficiendi, vel recreandi: duplicémque habet significationem. Aliquando enim sic loquimur, Ruri totum hunc mensem animi gratia traducam: id est, animi relaxandi nomine, & causa. Aliquando etiam sic, Animi gratia dicebam, quæ longè secus, atquè sperabam, accepit: id est, iocosè dicebam, quæ illi stomachum, contrà quàm putabam, fecerunt. Cicer. pro Cælio, Vt ad ea, quæ accusatores deformandi huius causa, detrahendæ, spoliandæque dignitatis gratia dixerunt, primùm respondeam. Terentius suprà, Hic nunc me credit aliquam sibi fallaciam Portare, & ea me hic restitisse gratia. *Sed ea gratia, &c.)* M. Aristoteles interrogatus, authore Laërtio, quidnam mendaces lucrarentur: respondit, Vt cùm vera dixerint, illis nõ credatur. Socrates apud Platonem in secũdo de Repub. sic ait, An nescis, quod ipsum mendacium omnes homines diique oderũt?

Sic res est) D Quod Græci dicunt, οὕτως ἔχει. 9

Nunquam) V Laudat, sed εἰρωνικῶς. *Vah)* 10 a Deridentis esse videtur, tamen simular se mirari. *Cons. call.)* Calliditas, prudentiæ pars est Aristoteli, & ita versatur in paruis rebus, vt prudentia in magnis.

Opp. h. f. m. obuiam) S.D Multi, & elegantes 11 loquendi modi ex hac voce Obuiàm, ducuntur: vt, obuiàm mittere, obuiàm proficisci, obuiàm properare, obuiàm ire (quod & in bonam, & in malam partem capi potest: scilicet cùm est resistentis) obuiàm prodire, obuiàm procedere, obuiàm venire, obuiàm se ferre, vel offerre, obuiàm fieri. Cicer. ad Att. Obuiã mihi fit tabellarius. Idem pro Milone, Obuiã fit ei Clodius expeditus in equo, nulla rheda, nullis impedimentis. *Hem! Numnam)* V Iam fit ad Epitasin proximus gradus, & hic verum est, Malum consilium consultori pessimum est. Hæc ad spectatores dicuntur.

Númnam p.) D Nam παρέλκεται, vt in 12 Quisnam.

Quidnam audio!) Legitur & Audiam. Me- 13 nander enim sic ait, τί δὴ κατ' ἀκούω. *Gnatam vt det, oro: vixque id exoro)* S.D Orandi significatio nota est: est enim idem, quod petere, vel postulare. Exorare verò est, quod oramus, & postulamus, impetrare. Cic. Fami. 16. Exoro vt mecum quàm sæpissimè cœnet. Idem pro Roscio Comœdo, vt peieret facilè exorare potero. Idem in Verrem, Negat illa, posse hominem exorari. idem pro Murena, Viri non esse, nec exorari, neque placari putat. Idem de Oratore, Nunc te iam exoremus necesse est, vt nobis explices, &c. Ibidem, Me frater exorauit

14 ſſſſſp S. *Hem, quid dixti?* D. * *óptumè, inquam, factum.* S. *nunc per hunc nulla eſt mora.* •L. Callida iteratio ad fallendũ ex vocum ſimilitudine.

15 iſiiſſij C. *Domum* [*modò*] *ibo: vt apparêntur, dicam: atque huc renúntio.* *Al.* [*nunc*]. iſijſſij.

16 {ſibſiſſi ſibſſ} S. *Nunc te oro Daue, quóniam ſolus mihi effeciſti has núptias,*

17 aſſbaſſp D. * *Ego verò ſolus.* S. *corrígere mihi gnatum porrò enitere.* •L. Repetitio tacitè ſtomachantis.

18 aliſdiſi D. *Fáciam hercle ſédulò.* S. *potes nunc, dum ánimus irritâtus eſt.* Pollicetur quod minimè intendit.

19 iſbiſſii D. *Quiéſcas.* S. [*age igitur. vbi*] *nũc eſt ipſus?* D. *mirum, ni domi eſt.* *D.* [*age igitur vbi*] ^A^ *ſine diſtinctione.* D. *Mirum ni.* Cautè Dauus callidam interrogationem excipit.

exorauit, vt huc ſecum venirem. *Occidi.* 14 *optimè*) ^D^ Bene vſus eſt παρομοίῳ, Occidi & Optimè, vt ſimilitudine falleret audientem. ^V^ Et hęc laus eſt, qua vel coactus ſeni illudit. *Per hunc*) ^D^ Chremetem ſcilicet.

15 *Domum nunc ibo*) ^V^ Vterque ſenex in tanto certamine mirè fallitur. *Ibo, atque huc renuntio*) ^D^ Variè Ibo, & Renuntio. *Atque huc renuntio*) ^MD^ Præſens pro futuro ad celeritatem indicandam. *Huc renuntio*) ^B^ Quidam interpretantur non filiæ, ſed Simoni. promittit enim huc ſe rediturum.

16 *Nunc*) ^V^ Altera eſt oratiuncula ἐντεχνὴ, cuius confirmationis pars, vt fit in minutis oratiunculis, præcedit ab honeſto, Quia tu nuptiarum author es, perge igitur. *Nunc te oro Daue*) ^D^ Te, id eſt, per quem ſtat ſumma negotii. Et modò magis verè rogat, quàm tunc cùm ait, Dehinc poſtulo, ſiue æquum eſt, te oro Daue. ibi enim iracundia latet, cùm dicit Siue æquum eſt. *Effeciſti has*) Non Feciſti. eſt enim Efficere, perficere faciendo. Et bene [has], quarum cauſa laboro. ^B^ Non ſignificat Dauum nuptias ad exitum perduxiſſe, ſed elaboraſſe vt fierent. Quemadmodum dico, Efficit mihi bellum, cuius opera & conſilio mihi ab alio bellum infertur: Perficit, qui finit & componit.

17 *Ego verò ſolus*) ^D^ Et hoc ad increpationẽ dicit, non ad confirmationem. *Solus*) Id eſt, cui non aſſentiebat Pamphilus. *Corrigere*) ^V^ Propoſitio eſt, Summo ſtudio filiũ corrige. *Porrò*) ^D^ In futurum, deinceps. Futuri temporis aduerbium. vel adhortantis: vt, Porrò q q quæ: *Enitere*) Labora: quaſi difficile ſit, & conatu ſit opus.

18 *Hercle ſedulò*) Productiones ſunt Comici ſtyli ad fucum orationis poſitæ. *Potes nunc* A^a^ poſſibili argumentũ: ^V^ ſiue à facili & occaſione, dũ animus perturbatus eſt. ^R^ Docet omnibus in rebus arripiendam eſſe occaſionẽ & rei bene gerendæ commoditatem, in qua haud parum momenti ſitum eſt, minimè negligendam. Siquidem, vt ille canit, Fronte capillata eſt, poſt hæc occaſio calua. Occaſionis ſimulachrum ad hunc modum fingebat antiquitas, vt in Chiliad. habet Eraſmus, Volubili rotæ pennatis inſiſtens pedibus, vertigine quàm citatiſſima ſemet in orbem circumagit, priore capitis parte capillis hirſuta, poſteriore glabra: vt illa facilè prehendi queat, hac nequaquam: inde dictum eſt, Occaſionem arripere. Hæc Eraſm. Auſonius ſic de occaſione, Cuius opus? Phydiæ, qui ſignum Pallados, eius, Quique Iouem fecit, tertia palma ego ſum. Sum Dea, quæ rara & paucis Occaſio nota. Quid rotulæ inſiſtis? ſtare loco nequeo. Quid talaria habes? volucris ſum, Mercurius quæ Fortunare ſolet, trado ego, cùm volui. Crine tegis faciem? cognoſci nolo. ſed heus tu, Occipiti caluo es? ne teneat fugiens. Quæ tibi iuncta comes? dicat tibi. dic rogo, quæ ſis? Sum Dea, cui nomen nec Cicero ipſe dedit. Sum Dea, quæ facti, non factique exigo pœnas, Nempe vt pœniteat, ſic Metanœa vocor. Tu modò dic quid agat tecum? ſi quando volaui, Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterii. Tu quoque dum rogitas, dum percunctando moraris, Elapſam dices me tibi de manibus. *Dum animus irr.*) ^D^ Quia dixerat, Iræ ſunt inter Glycerium & gnatum. Irritatus eſt, commotus, ira prouocatus. vt in Phormione. Ducitur autem verbum à canibus, qui reſtrictis dentibus hanc literam r, imitantur.

19 *Quieſcas*) Id eſt, conquieſce, imperatiui modi,

*L. Perturbatio Daui & consilii sui detestatio.

Ad hunc modum ferè fingit Terétius consilia callidissima fallere.

S. *Ibo ad eum, atque eádem hæc, quæ tibi dixi, dicam [éadem] illi.* D.* *nullus sum.* ddsſsſsp 20

D. Ali. [itidem]. [l] *In [nullus] necessario eliditur s.*

Quid caussa est, quin hinc in pistrínum recta proficíscar via? ſſſſſdſi 21

Nihil est preci loci relictum, iam perturbáui ómnia: aiiſſſp 22

Herum fefélli: in núptias coniéci herîlem filium: ſjſiſiſp 23

Feci hódie vt fíerent, insperânte hoc, atque inuíto Pámphilo. ddſſſſi 24

Hem astutias. Ironia est. sibi enim omne malum ascribit.

Hem astútias. quòd si quiêssem, nihil euenísset mali. ſiſdſſi 25

Sed eccum ipsum vídeo. óccidi. ſſal 26

modi, ne iniuriosum videretur. *Quiescas*) Pro quiesce, aut deest Volo, aut Facito. [V] Passim suffragatur veterator, sed non ex animo. *Age igitur*) [D] Age, dic: vt est, Egi, atque oraui tecum. aut aduerbium est hortandi. *Mirum ni d. est*) Existimationem intulit, incertum fugiens. & est compositum: quasi, hoc est mirum. ni domi est. Cautè seruus callidam interrogationem senis paratus excepit. Memor simulatæ discordiæ cum amica, fingit non se alibi eum esse suspicari, quàm domi.

20 *Dicam eadem illi*) [D] In aliis Itidem scriptū est, quod si est, pro Item accipiamus. An Ego Idem, pro Item? *Nullus sum*) [V] Querela est. Nam Dauus se miserrimum esse cõqueritur. [D] Plus est nullum esse, quàm periisse. nam qui periit, vel corpus habet reliquum: qui verò nullus est, ita non est, àc si natus non sit. [B] Prouerbiales sunt Comicis hyperbole, nullus sum, & óccidi, & perii, quibus desperationem, aut ingens malum significamus. [S. D] Titus Liuius ab vrbe condita sexto, Ipse vindex vester, vbi inimicis visum est, nullus repentè fui. Terentius in Hec. Sed ostium concrepuit. credo ipsum ad me exire: nulla sum. Ponunt etiam eleganter Latini Nullum pro Irrito, inani, & nullius vis. Cicero in Prætura vrbana, Minutius quidam mortuus est, eius testamentum erat nullum: lege hereditas ad gentem Minutiam veniebat.

21 *Quid c. est, q. h. in p. r. pr. via?*) [R] Ouidius, Conscia mens vt cuique sua est, ita concipit intra Pectora, pro facto, spémque metúmq; suo. *Quin hinc*) [V] Ratio est à pœnæ seruilis apud veteres præsertim Græcos vsitatissimæ magnitudine. *Hem*) [D] Id est, ex hoc loco. *Recta pr.*) Bene Recta: vt corporis impulsionem lucrifaciam. aut Recta, vt non eam ad precatorem, aut ad Pamphilum. Et bene Proficiscar: proficisci enim in rem ęgrā ac difficilem dicimus. Et Recta via, plana dixit, non tantùm recta.

22 *Nihil*) [V] ἀνθυποφορὰ quatuor rationibus constat, cur tantam pœnam subterfugere nequeat. [D] Subiungit ergo causas cur proficiscatur in pistrinum. *Nihil est preci*) Quod prædixit senex. [L] Preci Datiuus à Prex, quod non est in vsu. [M.V] Hoc Datiuo vsus est etiā in Phorm. Ablatiuo vsus est Horat. Et prece blanda ducere quò vellet. Et Persius, Non tu prece poscis emaci. Plautus in Capt. etiam accusatiuo vsus est, Quod antehac pro iure imperabam meo: nunc te oro per precem. *Iam pert. o.*) [D] Allocutio in qua quid metuat, quid velit, manifestum est.

23 *Herum fefelli*) Hæc enumeratio causarum est, qua magnificè exaggerauit errores suos. Conieci) Nec Immisi, sed Conieci: quod improperum & iniuriam significat. *Herilem filium*) τὸν τρέφιμον.

24 *Feci hodie*) Nec solùm Feci, verum etiam addidit tempus, Hodie: vt ne diecula quidem eius sit, quod fecerat, mali. *Insp. hoc, a. i.*) Insperante & Inuito, duplex offensio.

25 *Hem astutias*) Bona εἰρωνεία. Pluraliter dixit Astutias, quasi is qui abundet astutiis, vt ei vna non sufficeret. Peroratione se probè meritum id genus pœnarum, & ita miserum esse colligit.

26 *Sed eccum*) Studet semper Poeta vt quadam præparatione scenas eiusdem actus connectat.

27 albillap *Vtinam mihi esset áliquid hîc, quo nunc me præcipitem darem.*

E. Trochaicus tetr. catal. ^ *tum* [*mihi*] *mono*ˀ*yllabum erit.* athsdw.

27 *Vtinam*) Desperantis hæc ferè iudicatur. *Vtinam m.e,al.*) D Non dixit gladium, aut laqueum: ne esset tragicum. Ergo expressit bene, dicens, Quo me nunc præcipitem daré. MU Præcipitium, non cliuum intelligo. nam illud præcipitare, quod Goueanus ex Adelphis citat, ioculariter dictũ videtur. S.D Præcipitem se dare. elegans est, pro se ex edito loco in imum deiicere, vel se præcipitare. Vt autem de præcipite scribamus: præceps interdum ad locum pertinet: & dicitur præceps locus, vnde quis se præcipitem dare facilè possit: vel via præceps est, in qua vix licet sine aliqua prolapsione consistere. Ad alia etiam quadrat: dicitur enim homo præceps, qui nullo capto consilio ad omnia proiectus est, vel omnia inconsultè, & temerè aggreditur, nulla vtens prudẽtia, nulla deliberatione. Ponitur verò interdum pro vehementer celeri, & subito: id quod tam ad res, quàm ad personas refertur. Etenim appellamus præcipitem profectionem, præcipitem discessum, præcipitem reditum, & similia. Quorum susceptio plena temeritatis, & inconsulti animi est. Atqui præter priorem locutionem (scilicet præcipitem se dare) duæ sunt aliæ locutiones ex hoc nomine, non obseruatione indignæ ex quidem. Sunt autem istiusmodi, præcipitem agere, & præcipitem ferri. Præcipitem agere est exturbare: sed certo quodam loquendi modo dicunt Latini aliquem à furore, vel furiis, vel amentia præcipitem agi, qui furoris, vel amẽtiæ plenus videatur, & quasi per furoré, vel amentiam à mente, & ratione deiectus. Cicero in Verr. Act. III. Multa & in deos, & in homines impiè, nefariéq. commisit: quorum scelerum pœnis agitatur, & à mente, cõsilióque deducitur. Agunt eum præcipitem pœnæ ciuium Romanorum, quos partim securi percussit: partim vinculis necauit: partim in implorantes iura libertatis, & ciuitatis, in crucẽ sustulit. Item pro Cecinna, Quid igitur? si glebis, aut saxis, aut fustibus aliquẽ de fundo præcipitem egeris, iussúsque sis, quem hominibus armatis deieceris, restituere, restituisse te dices? Præcipitem ferri: Præceps ferri dicitur, qui præceps agitur. Vnde præcipitem amentia ferri. Præcipites etiam ferri dicimur, cùm nimia celeritate vtimur, & non satis consyderatè, aut consultò quid agimus. Cic. in Verr Act. VII. Præceps amentia ferebare, qui te existimares auaritiæ vulnera crudelitatis remediis posse sanare. Idem pro Planc. Sed ego, Laterensis cæcum me, & præcipitem ferri confitear in causa, si te aut à Plancio, aut ab illo dignitate potuisse superari dixero. Idem de Amic. Molesta veritas est, siquidem ex ea nascitur odium, quod est venenum amicitiæ. Sed obsequium multò molestius, quòd peccatis indúlgens, præcipitem amicum ferri sinit.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. D Hæc scena, cuius perturbationis esse debeat, etiam suprà Poëta præstruxit, cùm ad consentiendum Daui consilio tardum Pamphilum faceret. V Est vero scena ἐντρεπτική. Increpat enim Pamphilus tum seipsum propter stultitiam, P quòd seruo futili auscultans, B dolosúmque eius consilium secutus, responderit patri se ducturum vxorem, V tum ipsum Daui consilium, quo intricatus sese extricare nequit. H adeò in pericula magna fuerat illius gratia coniectus. Deliberat etiam secum Pamphilus quid inter sacrum & saxum obsistens faciat. Grauiter quoque incandescit: nam acerbum est consilia nostra secus euenire, atquè putaueramus. V *Theses.* 1 Nemo læditur nisi à seipso. 2 Falluntur nimiùm creduli amatores vel à suis ipsorum seruis. 3 Serui ferè sui similes sunt. K Non cuiuslibet sequenda consilia, neque cuiuis fortunas nostras cõmittere nos debere, hæc docet scena. nam M qui vilissimæ personæ freti consilio, K id temerè nulló que omnino cum delectu faciunt, sæpe numero stultitiæ suæ luunt pœnas: M ad idque tandem deueniunt, vt locum pœnitentiæ vbique relinquant, & meritò ab omnibus qui rectè sapiunt, in rebus agendis derideantur. Quapropter Herodotus libro 7. Bene, inquit, consultare, maximum est lucrum, & rei consilio gestæ lætus plerunque est exitus. Cic lib. 1. Offic sic præcipit, Est igitur adolescentis, maiores natu vereri, ex hisque eligere optimos & probatissimos, quorum consilio & authoritate nitatur. ineuntis enim ætatis inscitia, senum constituenda & regenda prudentia est. Socrates apud Platonem in eo Dialogo, qui Theages de sapientia inscribitur sic ait, Consilium res sacra dicitur. Non est diuinius aliquid, de quo homo consulere queat, quàm de eruditione sui ac suorum. *Vers. gen. Iambici tetrametri acatalectici.*

PAMPHILVS, DAVVS.

D. Accuſatio.
Scelus pro ſceleſto per auxeſin; & eſt metonymia.

* Metaphoricôs à vaſe futili & rimoſo ductũ, in ſummo periculo viurpatũ.

VBI illic ſcelus eſt, qui me pérdidit? D. *pérÿ*. P. *atque hoc confitĕor* 1
Iure obtigiſſe, quandóquidem tam iners, tam nulli cónſili 2
Sum. ſeruón' fortúnas meas me commiſiſſe *fútili!* 3

1 *Vbi illic ſcelus*) D Nimiùm terribile eſt, ſæuire antè quàm videas eum contra quem iraſceris. *Vbi illic ſcelus eſt qui*) Ad intellectum, non ad verba redegit. & eſt figura σύνθεσις per genera. Virgil. Pars in fruſtra ſecant. Sed hic figura eſt per numeros: nã quia Scelus, ſceleſtius intelligitur, modò Qui ſubiunxit, non Quod. a Relatiuum non ad nomen Scelus, ſed ad rẽ refertur. *Scelus*) V Enallage eſt pro ſceleſto. *Qui me perd.*) S·D Perdere interdum eſt amittere, vel iacturam alicuius rei facere. Cicer. Famil. 4. Summo ingenio, ſumma virtute filium perdidit. Ibidem, Exiſtimabam omneis me & induſtriæ meæ fructus, & fortunæ perdidiſſe. Elegans verò eſt, pro affligere, vel euertere. Cicer. Famil. 14. Per fortunas miſeras noſtras vide, ne puerum perditum perdamus. Ibidem, O me perditũ; ò me afflictum. Idem ad Att. 2. Nos non inimici, ſed inuidi perdiderunt. Idem pro Roſcio Amerino, Quæ mors tãtùm potuit, vt omneis ciues ſuos perdiderit, & afflixerit? *Atque hoc*) V Conceſſione fatetur ſe iure deceptum eſſe, atque ita ſeſe increpat.

2 *Quandoquidem*) Ratio, quia ſibi conſulere nequiuit, quia ſeruo nimiùm credidit. *Tam iners*) D Sine arte, E hebes ac retuſo ingenio. Rodolph. Agricol. libr. 1. Dialecticæ inquit, Et docere quidem rem facilem eſſe, & quam quiſque tantùm non inertiſſimæ mentis præſtare poſſit. *Tam nulli conſilij*) D Vna pars orationis eſt, Nulli conſilii. Nos nullius & ſolius. rectè autem veteres, nullo nulli, ſolo ſoli declinabant. M·R Puto, Nulli conſilii, eſſe vnicam dictionem indeclinabilem. a Priſcianus Inſtitutionum Grammaticarum lib. 2. tradit veteres octo illa nomina, vnus, vllus, vter, nullus, totus, ſolus, alius, & alter, ſic inflectere conſueuiſſe, vt alia primi & ſecundi ordinis. citat & hunc Terentii locum inter exempla ex idoneis authoribus. Trapezontio Conſilium quandoque ſignificat vim, qua facilè quiſque aliquid perficere poſſit. S·D Conſilium in genitiuo caſu nonnullas locutiones profert parum ad præſentem accedentes. Eæ autem ſunt huiuſmodi, Res magni cõſilii: ſcilicet, in qua opus eſt conſilio. Cic. ad Att. 2. Eſt res ſanè magni cõſilii. Idem, Nihil mihi adhuc accidit, quod maioris conſilii eſſet. Eſt & alia locutio; nempe, Hæc ſunt conſilii: id eſt, conſilium de his iniri, & capi poteſt. Cic. Famil. 9. Ergo hæc conſilii fuerunt: reliqua neceſſaria. id eſt, in his cõſilio vti potuimus: vel, ad hæc conſilium adhibere liberum & integrum fuit. Idem, Conſilii res eſt adhuc incerti. Præterea, ſic loquuntur Latini, conſilii tui eſt, pro deliberare potes, vel debes: aut conſyderare potes, vel debes. Cic. Famil. 3. Quid in eo genere efficere poſſis, conſilii tui eſt. Cælius Cicer. Famil. 8. Tui conſilii eſt, ſi tempus, ſi Senatus coget, ſi honeſtè a nobis recuſari non poterit, veliſne perſeuerare. Sed hæc nihil ad præſentem Terentii locutionem accedunt: hic enim nulli, pro nullius conſilii eſſe, idem eſt, quod nullo conſilio præditum eſſe, vel omni conſilio eſſe deſtitutum.

3 *Seruó' fort. m. me c. ſ.*) B Méne fortunas commiſiſſe homini inimico, eidémque adeò nocenti, vt ne ſi velit quidem poſſet ſibi temperare quin alium mactet infortunio? Dánat his verbis ſuam ſtultitiam Pamphilus, & rectè addidit Futili. Qui enim ſalutem ſuam committit ei, cuius opera mox ſit periturus, perinde facit vt ii, qui vinum, quod ſeruatũ fideliter velint, futili infundunt vaſi, vnde continuò ſit effundendum. Laur. Vallenſis ſecundo Commẽtario, Méne incœpto deſiſtere victam, Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem! Hic placet, inquit, mihi vt ſubintelligas, Veréne ita eſt, me non poſſe Italia auertere regem Teucrorum? Plinius Iunior, Hominémne Romanum tam Græcè loqui! id eſt, veréne ita eſt, vel oportuitne, ſiue oportet. Terentius in Andria, Seruón' fortunas meas cõmiſiſſe me futili! *Me commiſiſſe*) D Non Commendaſſe: ſed Commiſiſſe. Committimus enim quæ cum magno periculo volumus eſſe ſeruata. *Futili*) Leui. nam à vaſe, quod futile dicitur, quod non deponũt miniſtri ſacrorum, quod eſt acuto fundo, & patulo ore: eóq. inſtabile eſt. S·D. Vtebantur

oct

4 diddasp *Ergo pretium ob stultitiam fero:* *sed inultum nunquam id auferet.]* • L. Comminatio.

K. A. [id nunquam a me auferet], diddasp: al. [id nunquam feret.] al. [id nunquam auferet.] ^tunc ex [inultum] nihil elidenum. diddasp.

5 di. fllp D.* *Posthac incolumem sat scio fore me, nunc si [hoc devito] malum.* • L. Trepidatio Daui. G. [devito hoc]. Ali. [evito hoc.] dfstbllp.

eo in sacrificiis deæ Vestæ: quia aqua ad sacra hausta, in terra non ponebatur: quod si fiebat, piaculum erat. Unde excogitatum vas fuit, quod stare non posset, sed positu statim effunderetur. Ea antiqua fuit futilis, significati .. Per translationem interdum pro inani elegãter ponitur. Præterea interdum ad personas refertur. & dicuntur futiles, qui silere tacenda nequeunt, sed ea effundunt. Cicer. de Finib. Quis non odit sordidos, vanos, futiles? Idem de Diuinat Aruspices vanos, futilésque esse dicamus. D Virg. Consiliis habitus non futilis author. K Nemo homini futili suas committet fortunas, nisi cum Pamphilo Terentiano, pretium ob stultitiam ferre velit.

4 *Ergo pret.*) V Clausula est, Verè igitur deceptus sum. D Pretium pro stultitia, pœna est: pro virtute, præmium. Ergo pretium generaliter pro bene, aut malè facto redditur. sed discernitur ita. nam pretium pro stultitia, est pœna: pretium pro virtute, honor est & lucrum. *Pretium ob stult.*) Sic Plautus locutus est, Pretium ob Asinos. pro, Asinorũ pretium. Virg. Rem magnam, pretiúmque moræ fore. Et alibi, Illum Tydides alio pro talibus ausis Affecit pretio. & est figura ... vt apud Virg. Inuidisse deos patriis vt redditus oris. *Pretium ob st. f.*) S Seruius in nono Æneid. hunc locum citans dicit Pretium pro pœna positum esse. *Id inultum nunquam a me auferet*) Pro eo quod est, nunquam eo facto non punito abibit. sic loquitur & in Adelph. Ni faciant, quæ illos æquum est, non sic auferent. *Inultum id nunquam auferet*) S. D Auferre semper ablationem habet, sed id variè quod vt cognoscas, sic huius verbi significationes distinguemus. Ponitur primùm aliquando pro impetrare, siue id leniori impetrandi significatione intelligatur, siue vehementiore extorquendi sensu. Cic. ad Att. 6. Illud quidem fatebitur Scaptius, me ius dicente, sibi omnem pecuniam ex edicto meo auferendi potestatem fuisse. Idem ad Att. 16. Audiuimus Cæsarem: verba fecimus pro Buthrotiis: liberalissimè decretum abstulimus. Idem pro Quint. Destitutione illa percussus Quintius à Scapulis paucos dies aufert: in Galliam mittit. Id est, paucorum dierum spatium impetrat. Ibidem, Vnde eo plus opis auferret, quo minus attulisset gratiæ. Ponitur etiam aliquando pro referre, vel ad se recipere, vel asportare. Cicer. ad Att. 6. Quid potuit queri is, qui auferre pecuniam, cùm potuit, noluit? Idem pro Milone, Cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam. Eodem significato dicit Terentius aliquid auferre, vel auferre inultum. Interdũ quoque ponitur pro extinguere, vel reprimere, aut tollere. Id quod non in furto, aut direptione positum est, sed in debilitatione inferenda. Cic. in Verr. Act. 3. Vt alter dies amicis illius, & defensoribus non modò spem victoriæ, sed etiam voluntatem defensionis auferret. Idem de Amic. Solitudo aufert fructum voluptatum. Idem de Senect. Senectus quanuis non sit grauis, tamen aufert eàm viriditatem, in qua etiam nunc erat Scipio. Nõ minùs, quàm superiora omnia, elegans est, & venustũ, quod dicit Cic. Famil. 2. Te, inquit, hortor, vt omnia gubernes, & moderere prudentia tua, ne te auferant aliorum consilia. id est, ne alios potiùs audias, quàm te ipsum. Sic variè à Latinis vsurpatur hoc verbum. Cùm verò ablationem habet, ferè extra personã est, & magis ad res refertur, ponitúrq; pro abripere, detrahere, adimere. Veruntamẽ etiam ad personas quadrat. Cic. in Verr. Act. VII. Itaque erant exitus eiusmodi, vt alius inter manus è conuiuio, tanquam è prælio, auferretur: alius tanquam occisus relinqueretur. De re: Cicero pro Rosc. Amer. Multa palàm domum suam auferebat: plura clàm de medio remouebat.

Posthac inc. f. f. f.) D Sic dicere solemus in magno periculo positi: nunquam nos periclitaturos, si illud periculum potuerimus euadere. Audacter se incolumem in futurum promittit fore, cùm vita hominis tam variis, multísque sit periculis conserta. sed hoc dicit, Sic inquit periclitor, si hoc euasero, scio me nõ posteà periclitaturũ. Menander sic & est sensus, tam difficile est hinc euadere, vt qui hinc euaserit, videatur immortalis futurus.

*L. Inſtauratio querelæ per dubitationem.

6 P.* *Sed quid ego nunc dicam patri! negábon' velle me, modò* diſijſip

7 *Qui ſum pollícitus dúcere! quá fidúcia id fácere áudeam!* ſdſaſiap

Vterque expers eſt conſilii.

Al. [quidem me: atque], ſſaaidij.

8 *Nec quid me nunc fáciam, ſcio.* D. *nec [quid de me, atque] id ago ſéduló.* ſſaaſdij

D. Al. [producem].

9 *Dicam áliquid iam inuentûrum, vt huic malo áliquam [prodúcam] moram.* P. *oh.* dſſ bſſi

*L. Trepidantis.

*D. Grauis eſt interrogatio cũ ironia.

10 D.* *Viſus ſum.* P.* *ébodum bone vir, quid ais? vidén' me [conſiliis tuis]* ſaa iſai

Al. [tuis eo ſiis], ſed verſus non conſtat.

*L. Promiſsio auxilii: loco defenſionis.

11 *Miſerum impedítum eſſe?* D.* *at iam expédiam.* P. *expédies!* D. *certè Pámphile.* aiſddſſp

6 *Sed quid ego)* V Ab animo ancipiti in tanto periculo, Quia promiſi patri nuptias. & hic fit mentio pietatis filiorum in patres. *Dicam patri)* D Bene Patri, non Simoni: vt de authoritate huius nominis ſummus terror exurgit. *Modò pollicitus ſum)* Modò mirè. etenim maiorem vim habent recentiora promiſſa.

7 *Pollicitus ſum)* Oratoriè melius Pollicitus ſum dixit, quàm ſi Promiſi, diceret. *Qua fiducia)* Ad perſonam ſuam retulit. & Fiducia modò impudentiam ſignificat.

8 *Nec quid me n. f.)* Nos. Quid faciam, veteres autem Me addebant. Et nota Faciam, cum ablatiuo caſu. Ablatiuus caſus Me. MU Vtrunque dicitur, quid faciã me. & quid faciam de me: quid futurum eſt me & quid futurum eſt de me. Sic Phorm. O Geta quid futurum eſt? Cic. Sed quid de Tulliola mea fiet? Id vos videte. in Adelph. Sed de fratre quid fiet? *Atque id ago)* D id quæro, hoc eſt, vt inueniam quid faciam.

9 *Aliquam prod.)* Differam, protendam, prolatem. F id eſt, vt huic pœnæ dilationem interponam. S.D Pro moram producere dicit Cicero moram quærere. acquirere. afferre. inferre. iniicere, interponere, adiungere, iniungere. facere.

10 *bod.)* V Nunc & Dauum increpat amarulenta ironia. *Ehodum)* a Verbum eſt intentionem depoſcentis. *Ehodum bone vir)* D Grauis interrogatio, & minantis cum iracundia. Et hoc ironia proſequitur, cùm omne genus contumeliæ leue in eum dicimus, in quem ferimur iracundia. *Viden' me)* Hoc eſt, nunquid negare potes?

11 *Miſerum)* V Confirmat ab euentu, cuius hic eſt ἀπόδοσις. Siquidem Pamphilus perſuaſus à Dauo, vt capiſtrum nuptiis daret. qui cùm rem ſeriam eſſe videat, atque ita ſe rebus matrimonii implicitum, vt euoluendi & elabendi locus non ſit. Deceptus autem nunc Daui conſilium damnat. In Charybdim incidit, è qua vix vllis rationibus eriperetur. *Impeditum eſſe)* D impeditus eſt propriè, qui ita pedes habet illigatos, vt progredi non poſſit. ſed hic ad negotium. a De nuptiis retulit Pamphilus, & Dauus non defendit, ſed emendaturum ſe promittit. S.D Generaliter pro eo eſt, quod quouis modo impedimentũ infert, obſtat, interpellat, excludit. Atq. maiorẽ habet in paſſiua ſignificatione, quàm in actiua elegantiã. Cic. Famil. 13. impedior verecundia, ne te pluribus verbis rogem. Sic dicit idem Cicero impediri iureiurando, compromiſſo, officio, religione, mœrore, maleuolentia, liuore, & ſimilibus. Huic contrarium eſt expedire. Vnde mox Dauus Pamphilo reſpondet, At iam expediam. Prætereà ab Impedire impedimentum dicitur: ſcilicet quicquid ad rei functionem obeſt: aut cauſa grauior, quæ moram afferat. obſiſtatque rei agendæ, atque exequendæ: vt apud Cicer. de Orat. primo, Demoſthenes impedimenta naturæ, diligentia induſtriáque ſuperauit. id eſt, naturæ vitia, & linguæ tarditatem: quæ rectam literarum appellationem, decorámque orationis pronunciationem impediebat. Alia eſt huius vocis ſignificatio, cùm impedimenta pro ſarcinis ponuntur. idque tam in ſingulari, quàm in plurali numero: vt apud Cic. pro Milone, Cum vxore veheretur in rheda penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorúmque comitatu. impedimento autem eſſe, idem eſt, quod obſtare. Cic. Famil. 10. Quis fuerit impedimento

pedimẽ

12 ſidſdſſp P. *Nempe vt modó.* D. *immo mèliùs ſpero.* P. **oh,*
tibi ego vt credam fúrcifer!

*L. Refutatio à perſona & antè factis.

13 ſiiCaſſp *Tu rem ìmpedîtam, & pérditam reſtîtuas! [hem*
quo fretus ſiem,]

Eraſmus putat [hem] addi extra metrum. ſiſidſsp. *Scaligerus id negat. ſed legit, [hem quo fretus ſim.] eliditque s ex [fretus].* ſiſidſsp.

14 dſ̄ſi ſi *Qui me hódie ex tranquillìſsima re coniecíſti in*
núptias.

15 ſſdſſdip **An non dixi hoc eſſe futûrum?* D. *dixi.* P. *[quid mé*
ritus es?] D. *crucem.* R. [*quid meritus?*] ſſdſsdtv: ^*ſic tro chaicus eſt tetr. catal.*

*L. Amplificatio à præmonitione antegreſſa.

16 ſidſdſi *Sed [paúlulùm ſine] ad me vt rédeam. iam àliquid*
diſpíciam. P. *hei mihi.*

R. [*ſine paululum*]. ^*vt ſit trochaicus*, dtiaad:–.

pedimento, arbitror ex Planci literis cognouiſſe. *At iam exp.*) [D] Non ſe defendit. ſed emendaturum promittit. & bene ad Impeditum, Expediam retulit. duo promiſit ſimul: & tempus cum celeritate, & effectum. *Expedies.*) [V] Ironica hæc ſunt.

12 *Imo melius*) [D] Bene Meliùs comparatiuo eſt vſus. quaſi hoc bonum ſit, illud melius. *Vt credam furcifer!*) [a] Subauditur verbum Vis: vt ſit, vis ô Furcifer vt credam tibi hoc! [D] Furciferi dicebantur, qui ob leue delictum cogebantur à dominis, ignominiæ magis, quàm ſupplicii cauſa circa vicinos furcam in collo ferre, ſubligatis ad eam manibus, & prædicare peccatum ſuum, ſimúlque monere cæteros nequid ſimile admittant. Itaque & Cicero de ſeruo, Quid inde furcifer? quò progreditur?

13 *Impeditam & perd. reſt.*) Multum progreſſus eſt, Impeditam dicere: modò Perditam dixit. Senſus hic eſt, integram perdidiſti, & perditam reſtituas! *Tu*) Hoc eſt, qui integrā expeditámque turbaſti. *Quo fretus ſiem.*) Eſt memor ſe antè dixiſſe, Dauum video, cuius conſilio fretus ſum.

14 *Qui me*) [V] Ah impoſſibi. Nam in extremū malum coniectus ſum tuo conſilio. *Ad coniecisti in nuptias*) [S. D] Id eſt, tuo conſilio factum eſt, vt ducere Philumenam vxorem cogar. Sic loquitur Dauus in Scena ſuperiore proxima, In nuptias, inquit, conieci herilem filium.

15 *Hoc futurum*) [D] Vt ab illa excludar, huc concludar. &, Vide quò me inducas. *Quid meritus es?*) [B] Priſcianus, Participia pro verbis, ponunt, inquit, Attici. faciunt idem & frequenter Latini. Terent. in Andria, Quid meritus es? pro, quid meruiſti? Hoc Romani faciunt in omnium paſſiuorum & deponentium & communium præteritis adiungentes verbum ſubſtantiuum. *Quid meritus es?*) [MU] Videtur Ariopagitarum, conſuetudinem imitatus, qui peractos reos interrogabant, quid ſibi commeruiſſe viderentur: atque hi nonnunquam grauius aliquid reſpondebāt, vt miſericordiam concitarent: quomodò hic Dauus crucem ſe commeruiſſe reſpondit. *Crucem*) [V] Callidè pœnam per conceſſionē ſatis magnam ipſe pronuntiat, ſed ita vt deprecationi viam ſternat. [D] Plena ſatisfactio eſt, confeſſio peccati ſine recuſatione pœnarū. nam mitiores eos reddimus, quibus vultu operæ pretiū pro delictis noſtris offerimus. Virg. Equidem merui, nec deprecor, inquit. [B] Meretur veniam reus, cùm ipſe ſibi pœnam eligit: innocentiæ proximus eſt, qui culpam fatetur ſuam. *Crucem*) Bene hoc ſeruus. Nam ſeruorum, non ciuium crucis erat ſupplicium. Hinc & Cic. pro Rege Deiotaro, Quæ crux huic fugitiuo poteſt ſatis ſupplicii afferre?

Ad me vt redeam) [D] Redire ad ſe dicitur, 16
qui animum recipit, & ſedem mentis. Virgil. Victus redit ad ſe. & hic de corpore dixit. Ad ſe autem redit, qui amens eſſe deſiſtit. [S. D] Redire ad ſe. locutio eſt ſignificati duplicis. Nimirum interdum eſt idem quod reſpirare, recreari, refici, leniri, mitigari: vt apud Terentium in Adelph. Tandem reprime iracundiā, atque ad te redi. Redire quoque ad ſe, ponit Cicero pro ad ingenium redire, libro ſeptimo ad Atticum his verbis, Id quod animum induxerat, paulìſper non tenuit: ſed citò ad ſe rediit, meiſque honorificentiſſimis erga ſe officiis victus, pluris illa duxit, quàm ſuam pecuniam. Pro redire ad ſe, Latinis etiam vſitatum eſt, colligere ſe. Id quod item duplici modo ab illis ponitur. Interdū enim eſt diſſipatas animi partes, rurſum in ſuum locum cogere: diſſipatas, inquam, eas qualibet perturbatione, quæ in animum cadere poſſit: vt eſt metus, pauor, dolor, ægritudo, ira, triſtitia,

In [supplicium] nihil eliditur, nisi [vt] pro secundo [vt] legas (velut quadam exemplaria habet) vel trochaicum esse manis fbasldt-. Glareanus omittit prius [vt], sed hoc nihil ad metru.

Cur non hábeo spátium, vt de te sumam suppli- (basldij 17
cium[n]*, vt volo!*

Nanque (hocce) tempus præcauêre mihi me, haud (·scbsp 18
te vlcisci, sinit. *G. [hoc], & erit trochaicus vt tres præcedentes, isttastu.*

dubitatio, & similia. Interdum verò est se reficere, & recreare post agitationem, vel laborem nimium, vel etiam damnum rei cuiuslibet factum. Prioris significati exempla. In hoc genere nos colligere dicimur, cùm vel metum abiicimus: vel dubitatione præcisa summam cogitationum, & consiliorum nostrorum facimus: vel cùm nobis velut animũ addimus, & spiritum tollimus: non nos mœrori, aut angori dedentes. aut animum ipsum despondentes: vel cùm depulsa mentis perturbatione quietiores reddimur, & ad sanitatem nos recipimus. Cic Famil. 1. Collegi ipse me, & cum ipsa quasi Repub. collocutus sum. Idem Famil. III. Vt me collegi, cætera mihi facilima videbantur. *Dispiciam)* [D] Dispicere, est disquirere consilium, despicere, deorsum aspicere.

17 *Cur non hab. sp.)* ἀκυρολογία. *Vt de te sumam suppl.)* S.[D] Supplicium sumere, idẽ est quod punire. Cic. in Verr. Act. IIII. Intellectum est, id istum agere, vt, cùm Sthenium sine vllo argumento, ac sine teste damnasset, tum homo nefarius de homine nobili, atque id ætatis, suóque hospite virgis supplicium crudelissimè sumeret. Idem, Videtisne, quos nobis Poëtæ tradiderũt, patris vlciscendi causa supplicium de matre sumpsisse?

Nanque hoc tempus pr.) [D] Sic Virg. Sed motos præstat componere fluctus. & est ἀνάλογον illud enim cogit, hoc finit. *Haud te vlc. s.)* [B] Quidam hunc locum sic explicant: vlciscor de te, id est, contra te facio vindictam, vel accipio pœnam de te in vindictam. *Nanque hoc. e t. pr. m. me, h. te, vlc. s.)* [R] At reperiuntur tam stulti, qui malint statim vlcisci, neque in idoneum tempus differre vindictã, quàm sibi præcauere: quod fieri non debere, docet hoc loco Terentius. Securitati enim antè, quàm vindictæ, consulendum est semper. Hic pueri imbibant illam præclaram Solomonis, atque egregiam doctrinam, vindictam prohibentem, Ne dic, reddam malum: sed expecta dominum: Is saluabit te. 18

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [D] Elegans perturbatio, in qua inter se Simo, Pamphilus, Dauus, Charinus, Byrthia, Chremes, omnes omnibus redduntur offensi: [P] sed potissimùm Charini in Pamphilum continetur iurgium, [L] querela, & expostulatio. & est epitasis vtriusque partis fabulæ. [V] *Theses.* 1 Iniurii sunt, qui sua commoda ex aliorum incommodis comparant. 2 Perfidi sunt, qui fidem violant, & promissorum immemores sunt. 3 Qualis herus est, talis seruus. In Charino est de perfidia hominum conquestio. In Pamphilo est per translationem criminis in Dauum expurgatio. In Dauo est descriptio boni serui iuxta officiũ, deinde & purgatio facinoris admissi. Versatur enim tota scena in genere iudiciali. Siquidem Charinus crimen perfidiæ intendit, Pamphilus depellit in statu assumptiuo: concedit quidem crimen admissum, sed deprecatur, & in Dauum transfert atque deos. Porrò Dauus accusatus mali consilii, sese expurgat melioris cõsilii pollicitatione, & sui officii assiduitate, & deprecatione. [R] Continet hæc scena elegantem perfidiæ detestationem, docétque datam fidem sanctè semper præstandam: neque vlla vnquam in re violandam esse, maximè verò, si de amici cõmodo agatur. [M] imò retinendam esse in rebus omnibus, vt oportet verecundiam & pudorẽ: quoniam vbi non est fides, iustitia locum non habet: fidus amicus in aliqua difficultate cognoscitur. Vnde Plato lib. 1. de Legibus, Testem habemus Poëtam Theognidem, ciuem Megarensem ex Sicilia, qui ait, Fidelem virum omni argento atque auro in seditione meliorẽ. Est autem, inquit Theognis, maxima virtus illa fides, quæ maximè in periculis lucet, quam iustitiam perfectam quis nominabit. Et M. Cic. dicit in Offic. Fidem esse iustitiæ fundamentum: & ita dici, quoniam fiat quod dictum est. Et vbi non est pudor, illic regnat impudentia: quo vitio nullum est teterius, nullum humanis moribus ac ciuili disciplinæ perniciosius. Vnde Seneca lib. 1. Epistolarum, Verecundia bonum in adolescente signum. Et lib. XI. Verecundia malis conatibus obstat. Xenophon lib. 1. Ingratitudinem potissimùm impudentia sequitur, quæ ad omnem turpitudinem maxima est dux. Et lib. VIII. Pudentes, quæ turpia

sunt

Sunt in propatulo fugiunt:temperantes verò ac pudici,etiam in obscuro. Plato in primo de Legibus, Legislator pudorem colere debet ac honorare:confidentiam verò huius contrariam, impudentiam nominet,ac maximum priuatim & publicè malum hominibus arbitretur. Nihil aliud est pudor,inquit,nisi timor infamiæ.

Vers.gen. Sunt in hac scena viginti trochaici,& vndequadraginta iambici:è trochaicis vnus est tetr. acatal.siue scazon,nempe decimusquartus:reliqui vndeuiginti sunt catal.ex ijs tredecim trimetri,nempe qui in scena primi sunt obuij: & sex tetrametri,videlicet decimusquintus cum sequente, & vicesimussecundus cum tribus sequentibus. E iambicis,qui acatalectici sunt omnes,quatuordecim inueniuntur tetrametri nempe decimusseptimus cū quatuor sequētibus,vicesimussextus cum quatuor sequentibus, vndequadragesimus cū quadragesimo & duobus scena vltimis:vigintiquinque qui restant,trimetri sunt, nempe tricesimusprimus cum septem sequentibus,& quadragesimusprimus cum sedecim sequentibus.

CHARINVS, PAMPHILVS *adolescentes.* DAVVS.

Exordium narrationis ad Pamphilum institutæ. Pathos à perfidiæ detestatione: estque locus communis.

HOCCINE / *credibile est, aut memorabile,*

G. In [Hoccine] ne producitur positione vel cæsura. A Scaligerus vult hunc versum esse iambicum trimetrū brachycatalecticum, ddsap: quem Erasmus pentametrum,

2 *Tanta vecórdia innáta cuiquam vt siet,*

Vecordia.i. animus prauus, malignus, & inhumanus.

3 *Vt malis gaudéant, atque ex incómmodis*

D. Al. [gaudeat.] stali-,

4 *Altérius sua cómparent vt commoda! ab*

Al. [comparet vti]. ddtbt-. Al. [vti comparent], sic versus non constat.

1 *Hoccine cred.)* L Ab exclamatione incipit,& inuidiam commouet. V πάθος admirationis ab insolito. Nunquam enim tam perfidos,tam iniustos fuisse homines conqueritur. D Et incredibile est,inquit,& nefandum. è contrario enim ab interrogatione quadam incipiunt,qui nimis irascuntur: vt & illud, Hoccine humanum factum! & totum hoc in pronunciatione est. hoc enim genus interrogationis vim negandi exprimit. A generalitate verò incipit: vt Cicero, Quàm facilè serpat iniuria & peccandi consuetudo,quàm non facilè reprimatur,videte Iudices. *Hoccine)*. B Priscianus lib.12. ce quoque solebāt per omnes casus vetustissimi addere pronominibus particularibus,vel demōstratiuis ab aspiratione incipientibus: vt,hicce, hæcce. vnde Hoc quasi consequentibus duabus consonantibus solent Poetæ producere: vt, Hoc erat alma parens quod me per tela per ignes Eripis. Et sic in antiquissimis codicibus inuenitur hicce scriptum: quo modo est apud Terentium in Andria, Hoccine est credibile? Nunc verò eorundem pronominum his casibus frequēter additur ce qui in s,desinūt euphoniæ causa: vt,huiusce,hisce,hosce, hasce.

2 *Cuiquam vt siet)* D Singulari & plurali numero respondet.

Vt malis) V Iniustorum & iniuriorum est notatio, propter nimium priuati commodi studium: quo fit, vt alii defraudentur. *Vt malis gaudeant)* D Cùm dixisset, Cuiquam, intulit numerum pluralem: vt alibi, Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis, & minimè multos lædere: In his Poëta hic nomen profitetur suum. *Vt malis gaudeat)* B In vulgatis codicibus additum est Alienis. Charinus postquàm audiuit ex Byrrhia Pamphilum patri promisisse sine vllius doloris significatione se Philumenam ducturum, putat vel ideò Pamphilum nō abhorrere à Philumenæ nuptiis, quod gaudeat malis alienis. Ideóq. pòst dicturus est, Postquam me amare dixi, complacita est tibi. *Ex incommodis alterius)* D Et hic Gaudeant subauditur.

4 *Sua vt comparent)* Hoc est, acquirant, vel æstiment. *Atque ex inc. alterius. sua comp. vt commoda!)* Hoc est, non intelligunt commoda sua, nisi ex alterius incommodis ea æstimauerint! MU Comparare sua commoda ex alterius incommodis, est ea demū sibi commoda putare, quæ cum alterius incōmodo coniuncta sunt. Sic Heaut. Me scio quidē

semper

Al. [*Verúmne id est?*] ſiſ=ſp : iambicus eſt trim.

D.[*quis pudor paululum adeſt.*] ^A *ſed verſus non conſtat.*

Id vſuuenit inter fœdiſtagos.

E. Al.[*premsit*].*neni: vt ſit dimeter creticus. ſed deeſt aliquid metro.nã pro quarto cretico poſuit iambũ.*

^a L. Rem accendit proſopopœia.

[I'dne eſt verum!] immo id genus hóminũ eſt péſſumum.in ſſdatv

Denegândo modò [quis pudor eſt paúlulúm.] ttaatv

Pòſt vbi tempus [promiſſa iam] pérfici, dſſſt–

In [*promiſſa*] *a producitur vel caſu a. vel poſitione ob i conſonum ſequens.* ^G [*iam promiſſa*]. dſſtt–. ^R [*promiſſa eſt iam*]. dſſſt–.

Tum neceſsáriò ſe apériunt,& timent, {ttat- / tt}

Et tamen res [cogit] denegâre. Ibi tlſtt

Tum impudentiſſima^n [eórum orátio eſt,] ttbſt–

G. [*eorum eſt oratio,*] tſaſt–.

^a *Quis tu^n es? quis mihi^n es? cur meam tibi? heus,* tſatt–

ſemper feciſſe ſeduló, vt Ex illius commodo meum compararem commodum. ^R Lege hac de re tertium librum Officiorum Cic. Exigit id Chriſtiana Charitas, ne cui faciamus nobis quod nolimus fieri, quam quidem legem valde placuiſſe Alexandro Seuero, teſtatur in eius vita Ælius Lampridius: cuius ſuper hac re verba ſunt, Clamabátq. ſæpius, quod à quibuſdam ſiue Iudæis, ſiue Chriſtianis audierat,& tenebat: idque per præconem, cùm aliquem emendaret, dici iubebat, Quod tibi nõ vis fieri, alteri ne feceris. Quam ſententiã vſque adeò dilexit, vt & in palatio,& in publicis operibus præſcribi iuberet. *Ah, I'dne eſt verum?*) ^V Interrogatione iuxta affectum aſſeuerat. ^L Affectus per locum communem à perfidiæ deteſtatione. ^B Quidam putant Ah hic reprehendentis eſſe, & corripientis: reprehendere Charinum ſuam de Pamphilo opinionem. Putarat enim ſimplicem & apertum, nulla tectum perſona.

Verúmne id eſt?) ^{MU} Verum, id eſt, iuſtum. Cicer. Cùm de veriſſimo accuſatore diſputatur. Idem, Ita primus ille ſtatus,& quaſi conflictio cum aduerſario, coniectura quadam: ſecundus autem de finitione, aut deſcriptione, atque informatione verbi: tertius æqui & veri,& recti,& humani ad ignoſcendum diſputatione tractandus eſt. Horat. Metiri ſe quenque ſuo modulo, ac pede verum eſt. Vnde & ſupra veritatem obſequio, id eſt, conniuentiæ in peccatis, oppoſuit. *I'dne eſt verum? immo id genus*) ^D Alii ſic. Verum eſt hoc genus hominum • hominem ſe probauit eſſe, cùm malus ſit: & ſic contra hoc, Immo non hominem, ſed peſſimum hominem, ſe probauit. Parum verò accuſauerat, dicens, I'dne eſt verum hominum genus? & ideò addidit, Immo id genus hominum eſt peſſimũ: vt hoc facere, non hominis modò ſit, ſed peſſimi hominis. ^V Falſorum & perfidorum eſt deſcriptio, qui in conuentis & dictis nõ ſunt veri & conſtantes, teſte Cicerone.

Id den. modò) ^D Modo, pro tantummodo. *Quis pudor paululum adeſt*) Adeſt pudor, ne denegent: non adeſt, vt & præſtent.

Poſt vbi temp.) Deeſt Eſt: vt ſit, tempus eſt. *Promiſſa iam per.*) ^{S·D} Quid ſit promiſſum, omnibus quidem notum puto. Eſt enim idem quod fides data, vel receptum. Vnde elegans eſt hæc locutio, ſcilicet promiſſum perficere. Pro qua dicit Cic. promiſſo ſtare, promiſſum ſeruare, promiſſo ſatisfacere, promiſſum ſoluere, vel exoluere, promiſſũ efficere.

Neceſſariò ſe ap.) Mirè ait Neceſſariò: quia ſunt tales. neceſſitas autẽ in natura eſt conſtituta.& mirè Aperiunt: quoniã tunc cum promittebant, mali erant: ſed latebat malitia intra pectoris altitudinem. ^{A·D} Aperire, eſt, quæ tecta ſunt & occluſa, recludere: quod nihil ferè minùs, quàm ad corporea adiungitur. Vnde dicimus aperire fontes, pro rei alicuius cauſam indicare atque oſtendere, aperire coniurationẽ, aperire flagitia vel probra, aperire dolum, aperire ludum, aperire argumentũ, aperire conſuetudinẽ, aperire curſum, aperire reditũ, aperire mores, animũ, vel naturã aut alicuius, aut ſuam:& aperire ſe, pro naturam & mores ſuos patefacere. Item aperire caput, vel partem aliquam corporis. *Et timent, & tamẽ.*) ^D Bis numero ſubauditur Denegare. Et meliùs Timẽt, quàm ſi diceret, Pudet eos. nam timor, eſt malorum: pudor, tantùm bonorum.

Res) Malitia ſcilicet: tanquam mali ſint ad rem quam præſtare non poſſunt.

Tum impu.) ^V Color eſt perfidorum denegantium, argumentis plenus.

Quis mihi es? Quis tu es?) ^D Quis tu es, ad dignitatem ſe fertur. Quis mihi es, ad neceſ-

ſitud

22 {td-bt-tds *Próxumus sum égomet mihi. A'ttamen, ubi est fides?]* *Al. [ubi fides.] sed hoc nihil ad metrum. al. [ubi fides est,] quod versus respuit.*

situdinem: id est, frater, aut cognatus. Et hæc verba, mollia sunt dictu, sed animo aspera. *Qui mihi es?)* [a] Vt sis mihi frater aut cognatus, ego tamen mihi propior sum, quàm tu. *Qui mihi es?)* [S.D] Pro, qua me affinitate attingis? Vel, qua mecum necessitudine cõiunctus es, vt tam tibi deferam, vel seruiam? Scilicet, vt Philumenam tibi relinquam. *Cur meam tibi)* [D] [illegible]. *Cur meam t.)* [B] Priscianus, Frequenter, inquit, sine nomine, licet pronomina possessiua proferre, maximè cum de dominis, vel coniugibus, vel amicis mentionem facimus. Mariti solent de vxoribus dicere, Mea: & inuicẽ vxores de Maritis, Meus, per defectionem nominis. *Heus prox. sum)* [D] Heus, significatio est modò nominis ad intentionem consyderationémque reuocandi.
22 *Proximus sum e.m.)* Id est, charior mihimet ipsi sum, quàm quisquam alienus. [R] Idem superiùs quoque, quanquam aliis verbis, reperitur, Omnes sibi melius esse malunt, quàm alteri. Rectè Senarius ille Græcus, [illegible]. Nemo se ipso diligit quenquam magis. [V] Euripides, ὡς πᾶς, αὑτὸν τοῦ πέλας μᾶλλον φιλεῖ. Homini enim inditum creditur, vt vnusquisque seipsum magis quàm proximum adamet. *Proximus)* [D] Charus, beneuolus. & hoc est quod ait suprá, -Quo æquior sum Pamphilo, Si se illam in somnis, quàm illum amplecti maluit. Inde proximi & propinqui dicuntur qui nobis chari esse debent. [S.D] Proximus & loci, & temporis, & affinitatis est. De loco: Cicero ad Att. 15. Proxima est illi municipio hæc Antiatum ciuitas. idem de Nat. Deor. 2. Hunc autem proximum inferiorem orbem tenet Pyrois, stella Martis. Hæc significatio propria est: reliquæ translatæ. Vt apud eundem Cicer. ad Att. eodem libro, Amore tibi nos proximi sumus. idem pro domo sua, Proximus est huic dignitati ordo equester. Idem pro Cluentio, Eques Senatori dignitate proximus. In quibus exemplis Proximus pro penè æquali ponitur, vel proximè accedente, aut ita accedente, vt nemo propiùs accederet. De affinitate: Cic. Offic. 1. Qui benigniores volunt esse, quàm res patitur, primùm in eo peccant, quòd iniuriosi sunt in proximos. Idem ad Quint. fratr. Intimus, proximus, familiarissimus quisque sibi pertimuit. Alia est huius vocis translatio: vt, proximis literis, anno proximo: seculo proximo, proximis Nonis, proxima nocte; id est, superiore anno, seculo: &c. Additur interdum Superior. De quibus omnibus antequã exempla adducam, te scire velim, crebrum esse Ciceronem in verborum, & nominum geminatione: sed id vix sine copulis. Crebrum etiam eundem esse scies in quibusdam sine vlla copularum interiectione: vt, proximis superioribus diebus, quidem certè, profectò enim, porrò autem, at verò, sed tamen. Quæ cùm diligenter obseruaueris, nõ ita te insanire velim, vt eo modo Ciceroniani nomẽ ambias, si, vt quidam hac nostra ætate inepti homines, ea tertio quoq; versu in scriptis tuis inculces. sed his parcè, & medicè, aut etiam intra modum vtèris, ne in affectationis stultæ reprehẽsionem incidas. Ecquid enim stultius, quàm frigida, & inani ista particularum affectatione, atque inculcatione, ad Ciceroniani nomen contendere? Verborum mundiciem & splendidum apparatum habeas, acutè & solerter inuenias, ingeniosè & rectè disponas, sententiis decentibus ornatus sis, tum demũ ad Ciceronianæ eloquentiæ laudem aspirabis: aliàs & doctis, & vulgo fabula futurus, quanlibet particulis geminatis distentus te circunspicias. Sed hæc satis. Exempla de singulis, quæ suprà tetigi, iam afferam: Cicero ad Att. Ego tuis proximis literis, quas tamen iampridem accepi, nihil habeo, quod rescribã. Idem in Catil. Quid proxima, quid superiore nocte egeris, vbi fueris, quos conconuocaueris, quid consilii ceperis, quem nostrûm ignorare arbitraris? Idem de Amic. His proximis Nonis tu non affuisti. Idem Famil. 1. Quem proximis superioribus diebus acerrimè oppugnasset. Prætermittendum verò nõ puto, hic te admonere, Proximum tam de futuro, quàm de præterito dici. Cicero Famil. 10. Scilicet id agitur, vtrum hac petitione, an proxima Prætor fias? Idem pro Mil. Cum annum integrum ad dilacerandam Remp. quæreret, subitò reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit. *Attamen vbi fides)* [MU] Si velis, inquit, eis pudorem incutere, atque eos roges, Vbi est fides illa, quam mihi dederas? nihil efficies: non enim verentur, id est, non afficiuntur pudore hîc vbi est opus, nempe in frangenda fide: at illic, vbi non est opus, nempe in promittendo, verentur & vitioso quodam pudore non audent negare id, quod posteà præstituri non sunt.

Siroges, nihil pudet hic, vbi opus est, ttsb– 13

In [hic] h vi habet consonantis. vel in [ubi] nihil elidendum, ttdtb– quinto loco ponitur brachysyllabus pro trochaeo. aly legunt [suos pudet] tdsab–.

D. A. [illi]. tttbttt. [eo] monosyllabus totum elisuur, vt [dictu mirum] spondeus e sex syllabis cōficiatur [um & cum eo in sp. ēn.

* L. Obiectionis occupatio, quæ soluitur ab vlciscendi voluptate.

Nō verêntur: [illic] vbi nihil opus est, ibi verêntur. ttsbbett 14

Sed quid agam? ádeámne ad eum, & cum ĕo iniúriam hanc expóstulem? { tbdttsv tbds 15

I'ngeram mala multa. [atque] áliquis dicat, Nihil promóueris.* Al. [atqui]. { tdiastv tdsas 16

Præcedentes sedecim versus in duodecim iambicos quadratos acat. redegit Goueanus: quos in hunc modum legit ac secat.

Haccine credibile, aut memorabile, tanta vt cuiquam vecordia ddddisip

Innata siet, vt gaudeas malis, atque ex incommodis ssisjssl

Alterius, sua vti commoda comparet? ha, verumne id est genus dd:aasip

Immo hominum id pessimum est, in denegando quem pudor modo ddsiijp

Paululum adest, post vbi iam tempus est promissa perfici, dsisiij

Tum se necessario aperiunt, timent, & cogit res eos sidaissl

Tum denegare. Ibi tum impudentissima eorum est oratio, siaidssl

Quis tu es? quis es mihi? cur meam tibi? heus proxima sum egomet mihi. siaijdal

Attamen vbi fides, si roges, nihil pudet hic, vbi est opus. dbsijaip

Nihil verentur illic, vbi verentur, ibi non est opus. iijdabip

Sed quid agam? adeamne ad eum, & iniuriam hanc expostulem cum eo, dabsisij

Mala ingerā multa? Atqui aliquis dicat, Nihil promoueris. iiaai p

13 *Si roges*) D Abundat SI roges: sed additū est. V Perfidorū impudétia, & inuerecūdia notatur, eorúmque est *ὑποκρίσεως*. *Nihil pudet*) D Pudor est mali facti: Verecundia, recti & honesti. Ergo mitè posuit. *Hi.*) Vbi promiserant. *Vbi opus est*) Saluo pudore.

14 *Illic. v. n. o. e. ibi v.*) Illic & Ibi aptū irascenti repetitionis genus. *Vbi n. o. est.*) Vbi nōdum promiserūt, ibi verētur; quod ait suprà, In denegando modò queis pudor est pauxillū.

15 *Sed quid*) L Dubitatio. V *ἀπορία* est, qua incertus est de expostulando. Cæterùm, vt ne expostulet quatuor rationibus confirmat. *Adeámne ad eum*) T Hic locus deliberationis est: an adeat ad Pamphilum. & vnum Ad abundat & moraliter verba Charini sunt posita. *Adeámne*) B Pro adibo, vt sit futurū indicatiui: sed hoc infrequentius est. *Iniuriā*) D Pro de iniuria: *Expostulem?*) Expostulatio est aduersus eū quē incusamus. Nā expostulare, est querelā apud eum ipsum deponere, de eo ipso qui fecit iniuriam. Postulare autem, querelā dicere de altero apud alterū. S. L Expostulare est aliquando vehementer petere: vt apud Cic. pro Rosc. Comœdo, Vix medius fidius tu Fanni à Balione, aut aliquo eius similli, hoc expostulare audeas. Interdum verò significat conqueri. Et vsurpatur absolutè: vel præpositionem De, aut Cum admittit cum ablatiuo. Interdum etiam cum ablatiuo & præpositione, cùm accusatiuum habet. Expostulandi autē significato contrarium est purgare Cic. in Famil. Facilis à te debeo existimari, qui nihi tecū de iis ipsis rebus expostulem. Terent. in Adelph. Nisi me in illo credidisti esse hominū numero, qui ita putant, Sibi fieri iniuriam, vltrò si quam fecere, ipsi expostulant, & vltrò accusant.

16 *Ingeram mala m.*) D Quasi tela ita se dicit ingesturum mala. B Id est, iaculabor in eum mala multa, probra multa: S. D Iniuriis & maledictis illum onerabo, qui me accepta fide de non ducenda Philumena tam perfidiosè frustratur. Hic autem obserua, elegans esse, quod dicit Ingerere mala, pro maledictis persequi. Ingerere enim mala sæpiùs pro damnis afficere accipitur. *Atque aliq. d. N. prom.*) D Hoc dicit, Etsi existat aliquis qui mihi dicat, Quid profeceris? respōdebo, Multum. S. D Promouere propriè est prouehere, vel producere. Cic. ad Q. fratr. Assa in alterū apodyterii angulum promoui. Cæsar de bell.

Gall.

17 Multum: molestus certè ei fuero, atque animo morem gessero.

18 P.* Charine, & me & te* imprudens, nisi quid dij respiciunt, perdidi.

* L. Confessio deprecantis.
* D. Defensio ab imprudentia.

Caes. 1. Eodem die castra promouit, & millibus passuum sex à Caesaris castris sub monte consedit. Variè vero transfertur. Interdum enim pro tempus producere est. Terent. in Andr. Quantum huic promoueo nuptias? Nonnunquam significat proficere, vt hic videre est. Et in Hecy. Abibo hinc, praesens quando promoueo parum.

17 (Multum) D Non subiunxit, quo modo multum sed illud faciam. (Multum) Subauditur Promouero. (Molestus certè f.) Translatum fecit dicendo, Molestus certè ei fuero: hoc est, si nihil aliud promouero, certè ei molestus fuero. (Atque an.m.g.) Erit fructus iracundiae ex vindicta. Et per iracundiam atque turbationem nō inuenit, quod sit Multum. aliud ergo inuenit, Molestus certè ei fuero. (Animo m.g.) S.D Pro eo quod dicunt Barbari, Ego contentaro meam phantasiam. Notum est autem cuique, morem gerere apud Latinos esse idem, quod parere, obsequi, obedire, audientem dicto alicuius esse, vel auscultare. Cicer. Famil. 11. Tibi morem gessi, literas ad eum scripsi. Pro morem gerere dicunt iidem Latini morigerari. Cicer. in Orat. Voluptati aurium morigerari debet oratio. Terent. in Adelph. Metuisti, si nunc de tuo iure concessisses paululum, atque Adolescenti esses morigeratus, hominum homo stultissime, Ne non tibi istud foeneraret.

18 (Charine, & me) V In statu assumptiuo. Concessio est. & de prouidentia Dei subdubitat. D Mirè, & artificiosè fecit Pamphilum prolatem alloqui ad perstringendam iracundiam Charini: alioquin si prior vociferari potuisset Tragicà exclamatione vsus fuisset. (Imprudēs) Defensio ab imprudentia. etenim nisi bonae esset conscientiae, nunquam diceret, Te perdidi, purgaturus. R Ne quid habeat Charinus, quamobrem meritò de Pamphili fide queratur, perfidiaeve ipsum insimulet, ei hic sese purgat de non praestita promissi fide. Et quandò hoc ferè quaeri solet, prudens quis, & dedita opera, an imprudens fecerit: idcirco vtitur hoc loco Pāphilus assumptiuo statu: & primum quidem per concessionem, purgationémque sese defendit, cum non consultò, ac de industria, sed per imprudentiam & ipsum sé, & Charinum perdidisse ait. Deinde culpā à se omnem remouet, atque in Dauum totam scilicet ac transfert, cuius suasu, impulsúque in id vterque incommodum periculúmque sit coniectus. Porrò, quo maximè nititur Pamphilus, hoc ei Charinus extorquere conatur, cùm inquit, Itáne imprudens? tandem inuenta est causa, &c. Et paulò inferiùs, Scio, coactus tua voluntate es. S.D Prudentes, vel prudenter id facere dicimur, quod scienter, & de industria facimus. Imprudentem verò aliquid, aliquem facere contraria est locutio. Cic. pro Rosc. Amer. Haec omnia imprudente L. Sylla facta sunt. Idē de Orat. 1. Scripsi etiā illud in quodam libello, qui me imprudente, & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Idem in Brut. Tu mihi imprudens M. Seruilium praeterisse videris. (Nisi quid dij resp.) E Nisi, cùm adhaeret verbo principali, amat Indicatiuū: quādo nō principali, admittit etiā subiūctiuū. Vnde potuit & hic Terentius dicere, Nisi respiciant. Quibusdam Respiciunt, idem est, quod prouident, vel remedium afferunt. Mu Respicere dicuntur dij eos, quibus fauent: vt in Phorm. Dij nos respiciunt: natam iuueni nuptam cū filio tuo. Virgil. Iuppiter omnipotens, precibus si flecteris vllis, Aspice nos. Et in Adelph. Hercle, alius, nemo respicit nos. S.H Respicere propriè est retro aspicere: vt apud Terent. in Eunuch. Cùm huc respicio ad Virginem, Illa sese intereà commodùm huc aduorterat In hanc nostram plateam. Propria est igitur ista huius verbi significatio: sed quoniam calamitas statu felici posterior est, sic, vt dicant Latini respicere aliquem pro contueri, & demum iuuare. Cic. ad Att. 1. Nisi quis nos Deus respexerit. Idē ad Att. viii. Videre videor tātam dimicationem (nisi idem Deus, qui nos meliùs, quàm optare auderemus, Parthico bello liberauit, respexerit Rēpub.) quanta nunquam fuit. Caesar de bel. Ciuil. 1. L. Lentulus Consul, Senatui, Reique publicae se non defuturum pollicetur, si audacter, ac fortiter sententias dicere velint: sin Caesarē respiciant, &c. Id est, si Caesarem iuuent. Terent. in Hecy. Nec pol istae metuunt Deos, neque has respicere Deos opinor. Eadem penè significatione, dicitur aliquis se respicere, pro sibi prospicere, vel rebus suis consulere. Plancus Cicer. Famil. x. Quòd si aut Caesar respexerit se, aut Africanae legiones venerint, securos vos ex hac parte reddemus. Terent. in Heaut. Nullū remittis tempus, neque te respicis. Ibidem,

*L. Propositio criminis. nam querela quæ præcessit, exordii loco fuit.
E. Al. [seducere]. *Subducere*, Græca figura, pro fallere, decipere. illi enim eodem modo vsurpant ὑπάγειν.
D. Al. [cum].
* L. Amplificatio à modo facti.
D. Possunt expungi hæc personarum nomina: vt omnia hæc à Charino dicantur.

C. *Itáne*[a] *imprúdẽs. tandem inuẽnta est caussa:*[*] *soluisti fidem.* *In [Itane] non fit elisio: aut si fiat, erit hic trochaicus tetr. cat.* assiltstv. — a sistv / bsssilp 19

P. *Quid tandem?* C. *étiam nunc me [subdúcere] istis dictis [póstulas.]* *Al. [postulas?] cum interrogatione.* sassissi 20

P. *Quid istuc est?* C. *postquam me amâre dixi, complacita est tibi.* issl, sal 21

Heu me míserum, [qui] tuum ánimum ex ánimo spectáui meo. saraast- 22

[P.] *Falsus es.* [C.]* *non tibi satis esse hoc visum sólidum est gaúdium,* tsussaw 23

Nisi me lactásses amântem, & falsa spe prodúceres? asssst- 24

-Num tu te cohibes? nũ te respicis? Num tibi exempli satis sum? Idem in Phorm. Si concordabis cum illa, habebis, quæ tuam Senectutẽ oblectet: respice ætatem tuam. A respicere fit respectus. Respectus autem, cùm à respicio venit, pro inspicio, & actiuè vulgò ponitur, & pro eo interdum, quod respicitur: vt apud Cic. de Diuinat. Remigem, inquit, quendam ex quinqueremi Rhodiorum vaticinatum, madefactum iri minùs triginta diebus Græciam sanguine, rapinas Dirrhachii, & conscensionem in naues cum fuga, fugientibus miserabilem respectum incendiorum fore. Id est, horrendum spectaculum. Sed cùm à respicio deducitur, dum se quenquam respicere dicimus, tunc rationem significat, quæ in deliberatione, & consilio de re aliqua capiendo versatur: sicque loquimur: respectum habere ad aliquem, scilicet rationem habere alicuius, vel ducere. Cic. Philipp. v. itaque cùm respectum ad Senatum, & ad bonos mores non haberet, eã sibi viam patefecit ad opes suas amplificandas, quã virtus liberi populi ferre non posset.

19 *Itane imprudens*) D Imprudens, distingue & attende hoc illum repetere, quod indignatur magis: quasi audierit Imprudens, non audierit reliqua. *Itáne impr.*) Quia articulus omnis defensionis per concessiuam qualitatem hoc dicto est constitutus: idcirco hoc ipsum Charinus per infirmationem repetit, hoc cupiens eripere Pamphilo, quo ille maximè nititur. *Soluisti fidẽ*) V Crimen est obiectum & intentum. *Soluisti fid.*) B Rupisti, non seruasti exponunt quidam, vt fidem promissionẽ intelligamus. S.D Fidem obligare, & fidem soluere, contrarii sunt significati. Fidem autem obligare est fidem dare vel promittere. Fidem verò soluere est fidem liberare, & promisso satisfacere. Plancus Cicer. Famil. X. In quibus apertè denuntiat, videam, ne fallar, suam fidem solutam esse: Reipublicæ ne desim.

Etiam nunc) V Admiratio, Etiam falsum adhuc fallere conatur. 20

Tuum ani.) Exaggeratio criminis à credulitate. & hic verùm est dictum, Qualis quisque est, talem alium iudicat. R Ita simplices, probique ferè decipiuntur. Solomon, Ore simulator euertit proximum suum. *Qui t. an. ex an. sp. meo*) S.D Spectare hic poni videtur, pro æstimare, metiri: quasi diceret, qui cùm erga te bene animatus essem, te itidem bene erga me animatum putaram. 21

Falsus es) D Modò participium est, id est, falleris: si Pamphilus id dicit. Si verò coniungitur, pro fallax accipitur. *Hoc solidum*) Plenum, idoneum, integrum. 23

Nisi) V Iterum exaggerat ab absurdo. *Lactasses*) D Produxisses, oblectasses, induxisses, B dulcedine quapiam retinuisses, & ad persuasionem induxisses. D quæ significatio frustrationem ostendit. Lactare, est inducere in aliquam voluptatem, à lactãdo, vnde & oblectare dicitur. M Sextus Põpeius sic ait, Lacit, inducit in fraudẽ. Vnde Lactat; illectat, delectat, oblectat. S.D Lactare propriè matrũ est, & significat lac præbere. Per trãslationẽ verò ponitur pro aliquẽ per blãditias allicere, atq; decipere. De quo significato hic constat. Idem Terentius paulò mox, -Túne hic homines adolescentulos, Imperitos rerũ, eductos liberè, in fraudẽ illicis? Sollicitando, & pollicitãdo eorũ animos lactas? Prætereà hic obserua, quod dicit spe producere, pro in spe detinere. *Produceres*) B Pro produxisses. 24

25 aaffffw *Hábeas.* P. *hábeam! ah nescis quantis in malis ver ser miser.* — Habeas, permissio ironica, D animi iniqui, irati: L seu concessio indignantis. D. Al. [constitur].

26 {fdddssi / ff} *Quantásque hic súis consílijs mihi [confécit] sollicitúdines,*

27 {ciclffp / ffr} *Méus cárnifex.* C. *quid istuc tam mirum est, [si de te] exémplum capit?* — R. [de te si]: Al. [quid istuc tam mirum de te exemplũ capit.] Kiisssp.

28 ffff sdsp P. *Haud istuc dicas, si cognóris vel me, vel amórem meum.*

29 aiffffai C.* *Scio, cum patre [altercásti] dudum: & is nunc propiéreà tibi* — L. Ironia.

D. Al. [altercatus es]: non enim Altercor dicimus: A aissssai: vel aissisai elisa s in tua.

25 *Habeas)* V ἐπιτροπή est: & respondetur non sine affectu, Habeam! D vt suprà, Aut si tibi hæ nuptiæ sunt cordi. P. Cordil *Ah nescis)* V Translatio criminis in Dauum. *Quantis in m. v.)* S·D Versari, si passiuè ponatur, significat volui, vel volutari. Si verò sit deponens, varias significationes, variúmque vsum habet. Nimirum aut ad personam refertur: aut extra personam est. Ad personam relatum, vel mansionem localem habet, vel extra locum: & tunc ponitur pro operam dare, consuescere, se exercere, aut assiduum esse, vel tractare. Cùm verò extra personam egreditur, & ad res pertinet, significat positum esse, consistere, aut esse simpliciter. Ea est significationis varietas. Vsus autem huiusmodi est, vt in mansione locali habeat ablatiuum cum præpositione In, vel Cum: aut cum accusatiuo iungatur admissa præpositione Intra, vel Inter. Ad rem etiam cùm refertur, non aliam constructionem habet. Ne quid tamen ignores, diligenter obseruabis, in mansione locali eùm hoc verbum positum est, & præpositionem Cum, vel Inter admittit, tunc quandam consuetudinem inesse.

26 *Quantas mihi sollicitudines confecit)* Pro, in quantas me sollicitudines adduxit: vel quantas mihi solicitudines struxit. Sic enim loquitur Cicer. ad Att. v. Dicit præterea sollicitudinem afferre: vel sollicitudine afficere. *Hic suis cons. m. c.)* D εἰρωνεία. Dixit vt suprà, Cuius cõsilio fretus sum. Et cùm Verser protulerit, Conficiat debuit inferre. est ergo ἀνακόλουθον. aut vt est illud, Principio, amico filiũ restituerit: Tibi generum firmum & filiæ inuenies virum. *Sollicitudines)* Perturbationes.

27 *Meus carn.)* Id est, in me carnifex, qui me torserit. vt alibi, Deo irato meo: hoc est, in me irato deo. *Quid istuc)* V Semper idẽ vrget. & huius loci illud Græcorum, ἐκ τῶν γονέων ἔχειν παράδειγμα. *De te si exemplum capit)* D Vtrum, si te imitatur, an, si de te exigit pœnas? vt ipse alibi, Vterque exempla in te edent: sed meliùs, te imitatur, accipimus. *De te exemplum capit)* K E' seruorum moribus de domini ipsius natura, cuiu modi vir is sit, quóve præditus ingenio, iudicium facere, aut certè coniecturam ducere possumus. Qualis enim herus, talis ferè & seruus, vulgari ac trito hodie prouerbio dicitur. Et sanè heri probitas familiam etiam reddit meliorem. Bonus paterfamiliàs domum efficit bene institutam, Qualis, inquiunt, Abbas, tales & monachi. *Quid i. s. m. est, de te si ex. capit)* S·D Exemplum aliquando ad imitationem refertur. Vnde sunt istæ locutiones: exemplo, ad exemplum, exemplum petere, exemplum expetere, exemplum capere, exemplum sumere, exemplum habere. Antiqui exempla appellabant supplicia, & animaduersiones grauissimas. Vnde dicimus exemplũ prodere, exemplum statuere, exemplum edere.

Haud i. d. si cogn.) D Nosti enim: sed si cognoris, non ita dicas. 28

Scio, c. p.) V Narratiuncula satis ironica. 29 *Cum patre alt.)* D Ab iis quæ facta sunt, ad ea quæ facta non sunt. B Priscianus loquens de verbis, quæ apud vetustissimos contra consuetudinem, actiuam pro passiua, vel passiuã pro actiua desinentiam habent, Similiter inquit: proferebant aucupo pro aucupor, altercο pro altercor. S·D Altercare antiquum est pro altercari. Est autem altercari idem quod rixari siue litigare: quod propriè fieri dicitur, cùm aliquid pertinaciùs contra alterum defendimus. Veruntamen in bonam etiam partem dicitur de patronis in iudicio inter se contendentibus: cùm scilicet non oratione

Succénset: nec te quiuit hódie cógere, illam vt dúceres. ſſbiiſi 30

P. *Immo étiam, quò tu minùs ſcis ærúmnas meas:* { dſiſſi did 31

[Hæ núptiæ] non apparabântur mihi. ſiſiſi 32

Nec poſtulàbat nunc quiſquam vxôrem dare. ſiſſip 33

C. *[Scio:]* * *coâctus tua voluntâte es.* P. *mane,* bſjſi 34

Al. [Scio, vt], ljxiſi. * *[S. io tu] aixiſi.* ^ *Pro cretico erit ſpondeus ſi [: u i] nos oſyllabum feceris.*

Nondum ſcis. C. *ſcio équidem illam ductûrum eſſe te.* ſdiſsi ſiſſip 35.

P. *Cur me énecas? hoc audi. nunquam déſtitit* ſiiiſi 36

Inſtâre, vt dícerem eſſe ductûrum patri, ſſdſſp 37

Sŭadêre, orâre, vſque ádeò, donec pérpulit. aſiiſſi 38

C. *Quis homo iſtuc?* P. *Dauos.* C. * *Dauos!* P. *[interturbat.]* C. *quam ob rem?* P. *néſcio.* 39

Al. [Dauos omnia.] aiſſiaſi: tum ſubaudiendum [interturbat.] Si [quamobrem] ſit vnica diſſo. ſextus pes erit proceleuſmaticus: da- ctylus verò iuxta priorem lectionem. Hunc octonarium & ſequẽ- tem in tres ſenarios diuidit Gonecanus, eóſque ſic legit.
C. Quis homo iſtuc? N. Dauos. C. Dauos? P. Dauos omnia. aſſſip.
C. Quamobrẽ? P. neſcio. niſi mihi deos ſatis iſbbipivel adiiip.
Scio fuiſſe iratos, qui auſcultauerim. iiſſſp.

D. *Al. [Hæ nuptiæ] ſic enim veteres dixe runt.*

* D. Pamphilus excuſat imprudẽtiã: Charinus arguit voluntatem.

L. *Inſtare. ſuadere,* orare. congeries ad vehementiam.

* D. *Dauos!* cũ admiratione pronunciandum.

perpetua, ſed quibuſdam interrogationibus & reſponſis res agitur. Cicer. in Brut. Erat in pẽnnis, vt temporibus illis, doctrinis Græcis inſtitutus, in altercando cum aliquo aculeo, & maledicto facetus. Idem, Hic in altercãdo parem inuenit neminem.

30 *Nec te q. h. cog.*) D Hoc argumentum attulit ex iis, quæ non ſunt facta, cùm fieri debuerint.

31 *Immo*) V ἀντίθεσις? diluit de fictis nuptiis. *Immo etiam*) D Propterea & amplius. *Quò tu m. ſ. u.*) Quò, id eſt, quòd: & deeſt Audi, vel Accipe: vt ſit, quòd, vel quoniam minùs ſcis. Vel Quo, id eſt, ex quo, aut quare aut certè erit ſenſus, cum huiuſmodi tamen ſubaudione, Imò etiam quo tu minùs ſcis, ærumnas meas eo magis audi. Aut, Imò etiam hæ nuptiæ non parabantur mihi, quo ipſo minus tu ſcis ærumnas meas, id eſt, falſę nuptiæ erant: quæ res te fallit magis, i. aſciq. mihi cogit meritò. M Ærumna ægritudo laborioſa.

32 *Hæ nu. appar.*) D Apparari cum datiuo caſu ſemper cladem & perniciem ſignificat: vt, Virgil. – Mihi ſacra parari.

34 *Coactus t. vol.*) Hæc eſt accuſatio. ille enim excuſat per imprudentiam: hic arguit voluntatem hoc ergo dixit. Eò grauius, quò nullo cogente peccaſti. L Et hoc irriſoriè, & ad prouerbialem figuram, Nolens volens reſpicit. V Græcis eſt ἑκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ. Ariſtophanes, ἑκὼν οὐκ ἑκών.

36 *Cur me enecas?*) D Excrucias, V propter ſ frequẽtem perfidiæ iterationem & obiectionem. *Nunquam deſtitit*) Iterum ἐπεξήγησις? quadam eáque breuiſſima, crimen in Dauum transfert.

37 *Inſtare, ſuadere, orare*) D Quia dixit. Inſtare, ſuadere, orare, non plus dicere poſſet: quãdò nihil poteſt eſſe.

39 *Interturbat o.*) Deerat, vt & hic Dauus, diceret: ſed plus inruſit, Interturbat. Et Inter modò non mediocriter, ſignificat. eſt enim adauctiua particula: vt. interfectus, interemptus. Modò Poſt: vt, – Nunc Inter, fluuio Tyberinus amæno Vorticibus rapidis, & multa flauus arena in mare prorumpit. *Interturbat*) B Id eſt, omnia turbat. Nam Inter in compoſitione nõnunquam generale quiddam adducit. Sic & Gellius libr. 11. In illius etiam peſtilentiæ vaſtitate, quæ in bello Peloponneſiaco in primis ipſam Athenienſium ciuitatem interneeino genere morbi depopulata eſt, Internecinum genus morbi dixit, quod omnia indiſcriminatim & penitus necat. *Neſcio*) V Tertiò in Deos iratos trãsfert. D Quia iraſcitur Dauo, dixit Neſcio: alioquin ſcit.

40 {baaassip bab} *Nisi mihi deos satis scio fuisse irátos, qui auscultá-uerim.*

41 ssisap C. *Factum est hoc Daue!* D. *factum*. C. *hem, quid ais scelus!*

42 dsssai *At tibi dij dignum factis exitiũ [diunt.]* Al. [duint.]

43 aassi *Eho, dic mihi si omnes hunc coniectum in nuptias*

44 asssal *Inimici vellent : quod, [ni] hoc consilium, da-rent?* Al. [nisi], asscal.

45 sssisi D. *Decêptus sum, at non defatigàtus.* C. *scio.*

46 ssbdsi D. *Hac non succêssit, ália aggrediêmur via.*

Gu. Nisi pro Sed.

Ir [hem] h vim habet cõseruantis, nihil autẽ interest siue ij ẽdeum siue tambum dixeris [etiam Ixm].

D. Dic mihi, hoc temp iniuriosum. Verg. Dic mihi Damœta cuiũ pecus? *D. Concesio.

S. io. Ironicè dicendum.

T.. Al. [adoriemur.] sssbsi.

40 *Nisi mihi d. s. sc. f. i.)* Deest Quia: vt sit, nisi quia. *Nisi .. scio mihi iratos fuisse)* B Prouerbiũ resipiunt, Iratis diis, propitiis diis, & his similia. Allusit ad parœmiam Genius malus: quo vocamus eos, quibus incommodorũ nostrorũ maximam partem acceptam ferimus.

41 *Factum est)* D Non quòd non credat, interrogat: sed quod increpet. *Factum)* B Per quod verbum interrogauerit quispiam, venuste per idem quoque responderis: sic & in Phorm. Scisne hoc certo? respondet Geta, certò. Sic & apud Plautum, Ain tu geminos? Respõdet alter, geminos. Sed puto tum demum hoc maximè fieri, quando in interrogatione vox accentu cæteris altius eleuatur.

42 *At tibi)* V ἐπιτίμησις est, qua obiurgat Dauum propter malum consilium, eiusque principium imprecatione constat. Ratio est, propter ineptum & hostile consilium. Nam & inimici idem consuluissent, & μεταφορικῶς In nuptias coniicere, dixit. *At tibi dij)* D At, principium increpationi aptum: vt Virgil. At tibi pro scelere. & Horatius, At ò deorum quisquis in cælo regis Terras, humanum genus. B Adrianus Cardinalis, At particula, inquit, plerũque præcedit execrationem. *Exitium d.)* Exitium antiquis exitus siue mors tam bona quam mala dicebatur. S. D Exitium est pernicies: de quo nomine ita scribit Festus, Exitium antiqui pro exitu ponebant. Nunc exitium, pessimum exitum dicimus. Tu verò hic obserua, dare exitium, eodem modo dici, quo malum dare. *Exit. duint)* B Duis pro dederis veteres dixerũt: cuius prima persona fuisse videtur duim, tertia duit, pluralis duimus, duitis, duint: vt possim, possis, possit. Vnde quidam putant in vulgatis codicibus malè diunt legi, cùm duint legendum videatur, sicut faxint. Dixit autẽ Poëta noster antiquè duint pro dent.

43 *Eho dic mihi)* D Eho, Interiectio est intentionem audictis exposcens.

Inimici) B Sensus, Illud scio, si omnes id inimici voluissent, non aliud suasuros fuisse, quàm quod tu suasisti. Bene inimici. nam hi semper malè consulunt his, quos oderunt. *Quod nisi hoc, co. s. darent?)* D Cum odio hoc pronunciandum est. Ideò Coniectum dixit. 44

Deceptus sum) V Daui ἀντιλογία est per violationem & cõcessionem, & nomine Defatigari auxiliũ & consiliũ promittit. B Deceptus sum inquit: nam multo secus euênit, quàm putarã: sed non defatigatus. sunt enim adhuc vires mihi ad hoc malum corrigendum, & pro virili conabimur. *Scio)* D τὸ Scio, non ad deceptionem, sed ad defatigationem redditur. ergo cum εἰρωνείᾳ sonandum. 45

Hac non s.) V A facili per γνώμην. *Hac non succ.)* D Deest Quod conabamur. & propriè de bono sic dicitur. *Alia aggrediemur via)* Vel Adoriemur, id est, enitemur. Adoriri propriè dicitur repentè ex insidiis aliquẽ inuadere. *Hac nõ suc. alia, &c.)* M Seneca lib. quarto Epistol. Non potest fieri, vt non succedat aliquando multa tentanti. B Dauus ad illud respexisse videtur, quod Græcis in prouerbio est, δευτέρων ἀμεινόνων, id est, alteris melioribus: quo significabant, vt Erasmus ait, ea quæ prima experientia parum bene successerant, secunda nonnunquam commodiùs euenire. & prioris consilii erratum posteriore consilio corrigi. quod quidam putant à sacris ortum, in quibus si prima victima non fuisset litatum, iterabant sacrum meliora spectantes: id quod Cic. in 2. de Diuin. satis indicat, his verbis, Quæ est autem inconstantia deorum, vt primis minentur extis, bene promittant secundis? Idem ad Q. fratrem, Ego verò nullas δευτέρας φροντίδας habere possum in Cæsaris rebus, hoc est, nullum idoneum reperio consiliũ, quo superioribus malis possim mederi. 46

K Non

Nisi id putas, quia primò processit parum, ijaSp
Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum. Siip
P. *Immo etiam. nam satis credo, si aduigilaueris,* daiai dsa
L. Deprecatio Daui à fortuna. *Ex vnis, geminas mihi conficies nuptias.* idddü
Officium fidelis serui. D *Ego Pamphile, hoc tibi pro seruitio debeo,* aiadsi
G. Si pro[& dies]legas[diésque], erit heroicus hexameter. *Conari manibus, pedibus, noctésque, & dies,* sidssi
Capitis periculum adire, dum prosim tibi. aiaisi

R Non est facilè desistendum incœpto, etiã si parum fortuna primo respondeat labori, nihilque ex sententia cedat: propterea sequitur, Nisi id putas, quia primo processit parũ, Non posse iam ad salutem conuerti hoc malum. Huc referendum prouerbium, Ἀνὴρ ὁ φεύγων, καὶ πάλιν μαχήσεται, Vir fugiens, & denuo pugnabit. Quo monemur, sicuti ait Erasmus, non protinus abiicere animum, si quid parũ feliciter successerit: nã victos posse vincere. In instituẽdo puero hebetioris ingenii multæ tentãdæ sunt viæ: nã etsi parũ procedat primò, succedet tamen aliquando. Etenim, vt ille canit, Quid durum magis est saxo, quid mollius vnda? Dura tamen molli saxa cauantur aqua. S.D Succedendi variæ sunt significationes. Modò enim ponitur pro subire. Aliquando pro in alterius locum venire, vel alterius locum occupare, submitti, sufficí. Nonnunquam pro euenire, vel obtingere est. Quod ferè semper felicitatem designat, & optatum exitum, nisi adiuncto in malam partem sonanti aduerbio.

47 *Nisi id*) V Non sine ironia ἀνακόλουθον colligit. *Quia pr. processit p.*) S.D Nesciu quomodo tot verba Itineris, & Viæ, ad adeptionem, optatúmq rei successum tam aptè quadrant. Inter quæ non absurdè Procedere numeratur: præ se fert enim significationem quandam, & expressiorem tum adeptionis, tũ successus speciẽ. Cic. pro Mil. Cui bene quid processerit, eum multum prouidisse dicimus. Idem pro Cluent. Nequaquam, vt sperabat, ea, quæ cogitarat, procedebant. Idem, Omnia, vt spero, prosperè procedent.

49 *Immo etiam*) L Redargutio vrbana per ironicam assensionem, sententia in contrarium detorta. *Immo*) V Est quidem iocus ex re ipsa & ex ambiguo: sed nimis amarulentus.

51 *Ego Pamph.*) Ab officio & decoro. & hoc Græcorum est, χαρίεντι μᾶλλον. *Ego Pamph.*) B Bene (etiam orationem ab hoc pronomine exorditur, nam semper grauis est oratio quæ ab Ego incipit. *Pro seru.*) Pro sæpe significat id quod vulgus dicit, ex parte. sto ex parte tua, vulgare est: eruditi dicunt, sto pro te: Debeo pro officio, pro seruitute. *Pro seruitio*) Secundum seruitutis legem. D Seruitium pro seruitute posuit: vt, Seruitio enixè tulimus.

Conari m.p.) Ad id intulit quod ait suprà, 52
Quem ego credo manibus, pedibúsque obnixè omnia facturum. Et accusatiuo casu sine intermissione significat, Noctes & dies. *Manibus, pedibus*) ἐπεξήγησις. B Extremum conatum significat. per manus declaratur industria conficiendi negotii, per pedes maturandi celeritas. *Noctésque & dies*) Hoc dicto assidua & infatigabilis diligentia significatur. Oratius in arte Poëtica. Vos exemplaria Græca, Nocturna versate manu, versate diurna.

Capitis per. ad.) Capitis quidam hic pro 53
vita accipiunt. Adire periculum, subire discrimen, suscipere periculum, aggredi discrimen idem significant. *Dum prosim*) Ad eundem modum vsus est & Salustius particula Dum, Postremò neque sumptui, neque modestiæ suæ parcere, dum illos obnoxios, fidósque faceret: Id est, donec vel vt. nam ita quidam exponunt. aliis pro modò accipitur: vt sit, modò prosim. *Ego, Pamph. h. t. p. s. d. C. m. p. n. & d. C. p. a. d. pr. tibi*) S.D Multa hic obseruanda sunt. Primò, Seruitium poni pro seruitute, vel pro debita serui fidelitate, aut fideli serui officio. Deinde quod dicit Conari manibus, pedibus, noctésque, & dies, locutiones sunt extremum conatum significantes. Ad hæc: elegans est quod dicit, Capitis periculum adire. Et sic loquitur Cicer. in Brut. Quoduis potiùs periculum mihi adeundum quàm à sperata dicendi gloria discedendum putaui. Idem, Nullum periculum pro me adire dubitauit. Denique dicunt etiam vsitatè Latini, Prodesse, pro vtilitatem, vel fructum afferre, aut emolumentum facere. Cic Fam. v. Iuuit me, tibi cùm summam humanitatem, tum etiam tuas literas profuisse. Idem Famil. vs. Significatur nobis ab iis, qui simul cum eo viuunt, tibi hanc ipsam opinionem ingenij apud ipsum plurimum profuturam.

54 { ƒſſſp ſſſſ } *Tŭum eſt, ſi quid preter ſpem[euênit, mihi ignóſcere.]* — *Al. [éuenit, ignoſcere.] iſſdſp.*

55 ſſddlj *Parùm[ſuccêſſit] quod ago, at fácio séduló.* — *D.[Succedit].*

56 dddſſp *Vel mélius tu áliud réperi, me miſſum face.*

57 bdſſſp P. *Cúpio, reſtítue, in quem me accepíſti, locum.*

58 adſ.bdip D. *Fáciam.* P. *at iam hoc opus eſt.* D. *[hem:] ſed manè. concrépuit à Glycério óſtium.* — *[hem] additur extra metrum: vel [hoc] ſcribitur & in [opus] eliditur vltima.*

59 aſſaſſſ P. *Nihil ad te.* D. *quæro,* P. *hem, núnccine demum!* D. *at iam hoc tibi inuêntum dabo.* — *aaſabdip: [mane] corripit vltimam: niſi bacchium quarto loco malis.*

54 *Tuum eſt.)* V Deprecatio eſt. Nam inſperanti euenit. Enthymema eſt. S·D Meum eſt, tuum eſt, noſtrum eſt, veſtrum eſt: pro, meæ ſunt partes, tuæ ſunt partes, noſtræ ſunt partes, veſtræ ſunt partes, ponebant antiqui. Ci. Famil. IIII. Non eſt porrò tuum, vno ſenſu oculorum moueri. Ibidem, Tuum eſt, conſulere temporibus. De reliquis locutionibus vide exempla in Primo Tomo noſtr. Commen. Illic etiam diſce, quemadmodum ſuprà dicta pronomina aliquàdo non ad ſuperiorem ſignificationem referantur, ſed ad bona, aut bonorum poſſeſſionem: vel ad ius, & poſſeſſioné cuiuſcunque rei. *Præter ſpem euênit)* D Euênit, productum magis: quia hoc perpetuò non vult Pamphilo accidere. Ergo Euênit: non autem Euenit, media correpta.

55 *Parum ſucceſſit quod ago)* Si noſtrum eſt, officia præbere: at noſtrum nó eſt, fortunam poſſe præſtare. Et bene Succedit, vt quod agimus, oſtẽdat ſucceſſus eſſe fortunæ. Vtilis ſententia pro ſapiente contra fortunam. B Eraſmus enarrans illud Catonis, Diligentiã adhibe. Vt cura, inquit, in omni re plurimum valet, ita negligentia ſemper habet comitem infelicitatem. proinde Dauus volens ſe purgare de negligẽtia, Quanuis parum, inquit, ſuccedit quod ago, tamen facio ſeduló. *At facio)* V Conceſſione ſui infortunati conſilii fit ſedulitatis promiſſio, cui adnectitur communicatio. *Sedulo)* D id eſt, ex animo & ſine dolo. B Perotto, Sedulò à ſedendo deriuatur, & ſignificat diligenter: quaſi aſſidendo, hoc eſt, ſine intermiſſione.

56 *Me miſſ. f.)* D Id eſt, noli vti opera mea. S·D Duplicem ſignificationem habet hæc locutio. Eſt enim aliquando, ceſſare loqui, & verbis interturbare. Aliquando etiam à noſtro conſortio, familiaritate, poteſtate, arbitrióque dimittere. Prioris ſignificationis exẽpla: Cic. Famil. IX. Sed ridicula miſſa faciamus. Idem de Orat. I. Miſſos facio Mathematicos, Grãmaticos, Muſicos, quorum artibus veſtra iſta dicendi vis ne minima quidẽ ſocietate coniungitur. Exempla alterius ſignificationis: Cic. in Verr. Deinde alii quæſtus inſtruũtur ex vno genere nauali: inde quàm multi accipere à ciuitatibus pecunias, ne nautas darent: pretio certos miſſos facere nautas: miſſorum omne ſtipendium lucrari. Cæſar ad Atticum IX. Meo inſtituto vſus ſum, & eũ ſtatim miſſum feci. Terent. in Phor. Miſſum te facimus. Dimittere autem idem deſignat, quod proxima Miſſum faciẽndi ſignificatio. Cic. Famil. III. Sic intellexeram permultos à te milites eſſe dimiſſos. Idem Famil. XIII. Niſi tanta res eius ageretur, nec ipſe adduci potuiſſet, vt à me deſcederet: neque ego, vt eum à me dimitterem.

Reſtitue in quem me accepiſti locum) D Senſus hic eſt, Omnia mihi integra & ſalua redde, qualia tibi tradidi conſulturo: vel, cùm nihil promiſiſſem patri. B Alluſiſſe videtur ad id quod Quintil. ait lib. IIII. Inſtit. De gradu deiicere. Subaudi In eum: vt ſit, Reſtitue me in eum locum in quem accepiſti. Quidam putant In quem poſitum eſſe, pro In quo per antiptoſin. In quem me accepiſti, in quo me tibi tradidi, cùm nihil adhuc promiſiſſem patri. E nuptiis vindicari cupit. 57

Hem ſed mane) D Hoc quaſi incipientis, demonſtrantiſque aliquid noui ſe inueniſſe. 58 *Sed mane)* V Perpetua eſt Terentio ſcenarum in actu connexio, plerunque per aliarum perſonarũ, aut rei alicuius interuentũ. *Concrepuit à Gl. eſt.)* B Quiduſdam Con particula hîc auget: vt ſit, Concrepuit, id eſt, grauiter crepuit.

Nihil ad te) D Hæc enim ad cogitantẽ nihil pertinere oportuit. 59 *Nihil ad te)* B Subaudi Attinet, quòd oſtium concrepuit. Sentit Pamphilus Daui aſtum, qui eo ſe dicto effecturũ ſperabat, vt Pamphilus aliud ageret. *Nunccine demum!)* D Pro denique. *At iam h. t. in. d.)* Conſilium ſcilicet, quo in priſtinum locum reſtituaris.

ARGVMENTVM. D In Scena hac instauratio est adhortationis æstuantis Pamphili, opportunè per Mysidem obiecta amicæ mentione. Opus est enim exhortari rursus adolescentẽ, ne sub patris oppressione frangatur, siue succumbat ad nuptias, quanuis promiserit patri se ducturum coniugem. aduersus quam difficultatem, quia ipsius persona nõ sufficit, id agit vt ad Glycerium modò adducat Pamphilum: cuius affectum excitat, non ex eo solum, quòd eum puella vocat, sed etiam quòd desyderat eum videre. P Victus itaq; per Mysidem Pamphilus, B ei pollicetur, nũquam se deserturum Glycerium, etiam si omnes homines sibi ob id infestos sit habiturus. sic confirmato Pamphili erga Glycerium animo, Dauus adolescentum impulsu ad nouum consilium accingitur. V *Theses.* 1 Amor multis interpellationibus & petitionibus redintegratur. 2 In matrimonio est amicitia ex similitudine morum nata, eáque perpetua. 3 Honesta ingenia etiam aliquantò ferociora pãtres non nihil verentur. 4 Serui improbi herorum suorũ sunt impostores, & sæpe hostes. Oratio est admodum permista iuxta ἐνστάσεως decorum. Itaque multæ orationum formæ eæque breuissimæ intermiscentur, & subinde interrumpuntur, quarum insignis artifex est Terentius. Nam in principio sub Dauo est cõsolatoria, sub Myside petitoria, sub Pamphilo post προθεραπευτικὴν, qua quæ obstant tolluntur, est quodam modo propter promissionem θεραπευτικὴ, vt ferè in genere ἐρωτικῷ, quo placantur amicæ, fieri solet. Postremò sub Dauo est omnino σκεπτικὴ, sed nimis concisa & perturbata. R Perspicitur ex hac Scena Pãphili integritas, qui datam amicæ fidem seruare inuiolatam cogitet, etiam si capiũdos sibi sciat inimicos omnes homines. L Hic quoque amantium sollicitudo exprimitur. M ac duobus sensibus maximè, visu scilicet & auditu, voluptatis æstum renouari, accendique vehementiùs, ac mentem à virtutis proposito detorqueri, ostenditur. Est enim, vt inquit Plato in Phædro, sensus oculorum nobis acerrimus, & ipso visu pariter & auditu affectus renouantur, & animum mouent, vt non planè ipsum honestum aspiciatur. Voluptas enim destruit iudicium rationis. Et, vt inquit Philosophus, propter illã res posthabemus honestas, éstque in nobis affectus vehemẽtissimus: cui ex sentẽtia Heracliti, difficilius est repugnare, quàm iræ. Sed quod difficilius, hoc præclarius, vt inquit Cic. in Off. In Catone maiore, Impedit cõsilium voluptas rationi inimica: ac mentis, vt ita dicam, perstringit oculos. Diuinus Plato voluptatem escam malorum appellauit, quod ea videlicet homines capiantur, vt hamo pisces. Seneca scribẽs de vita beata, Altum quiddam est virtus, & excelsum, regale: voluptas humile, seruile, imbecillum, cuius statio & domiciliũ, fornices & popinæ sunt. Vnde Cyrus apud Xenophontem lib. quinto, Flagitiosi homines cupiditatibus omnibus se præstant inferiores. Plato in Epistola ad Dionysium, Homini sæpius detrimẽtum & dolorem affert voluptas, hebetat animum, atque obliuionem inducit, insipientiam pariens. In nono de Republica sic ait, Homines coëundo veluti pecora, ætatem contemnunt.

Versuum genera. Iambici tetrametri catal. siue sciazontes.

MYSIS. PAMPHILVS. CHARINVS. DAVVS.

Confirmatur animus Pamphili, ne deserat Glyceriũ, cùm accersitur.
• L. Blandimẽtum muliebre.

IAM vbi vbi erit, inuẽntum tibi curâbo, & mecum addùctum bisilliv [I' vb' vb' e] brachysyllabus. 1
Tũi Pãphilũ. tu modò ánime mi noli te macerâre,* {cidassi• 2

1 *Iam vbi vbi)* V παραμυθία est, cuius antecedẽs est in præsentis auxilii pollicitatione. Propositio est, Mi anime nõ est quòd te maceres. Estque in pronomine repetito ἐνέργεια, & illusoribus apta. *Vbi vbi)* D In prima parte vim suam tenet, in posteriore productionem: & est quẽadmodum vt vt, qua qua, vnde vnde: pro, vbicunque, vtcunque, quacũque, vndecũque. *Iam v. v. e. in. t. cur.)* Non solum se adducturũ promisit, sed & tẽpus addidit. Et bene Tibi, quasi amanti. B Participiũ præteriti temporis elegãter datur verbis, volo, facio, curo: vt hoc loco. *Inuentum t. c. & m. add.)* S. D Plena est quidem elegãtiæ hæc locutio, pro inueniam, & adducã. Sic venustè dictionibus præteriti, & futuri temporis iungitur hoc verbum Curare. Cic. ad Quint. fratr. Eum Lychnũ te aiebant, cùm esses sanæ mentis, curasse faciẽdum. Seruius Cic. Funus ei satis amplum faciendum curaui.

2 *Anime mi)* D Mollis oratio & fœminea multis implicata blãdimentis. ait enim, Tu modò anime mi. Mi, pro meus. B Hic ad fœminam dicitur, cùm masculinum sit. Huic

blan

3 ſſiijſi liſiijſ- P. *Myſis.* M.*quid eſt? hem Pámphile, óptum è mihi te offers.* P.*quid' eſt?*

4 ſiſibſl- M. *Oráre iuſſit, ſi ſe ames, hera, iã vt ad ſeſe vénias.*

5 ijdiaiju *Vidére ait te cúpere.* P. *vah périj: hoc malum integráſcit.*

6 dſaidſa- *Siccine me, atque illam ópera tua nũc miſeros[ſollicitári!]* *Aldus [ſollicitarier:] dſaidſap.*

7 ſſſiiiſiſu iſſiiſ *Nam idcírco accérſor, núptias quòd mihi apparári ſenſit.*

8 ijdbxſiu bſbaiſ C. *Quibus' quidem quàm fácilè póterat quiéſci, ſi hic quiéſſet!*

9 aſſiſſdu aſſiiſ D. * *Age, ſi hic non inſánit ſatis ſũa ſponte, inſtíga.* M.*atq; édepol* [*edepol*] *prima breuis. quidam legunt* [*epol*], aſſiſſu,

10 aſſdiſſu *Ea res eſt, [propter quam] nunc míſera in mœrôre eſt.* P. *Myſis,*

Rinius reÿcit [*Quid eſt?*] *ad ſequentē verſum, è quo tollit* [*vt*] *& elidit s ex* [*ames*], ſiſibſd-: *at in fine prioris nõ elidit e in* [*te offers*]. liſiiij-. *Eraſmus vero legit* [*opportune te mihi offers.*] ſiſiſſi-.

* L. Ironica increpatio dehortantis. R. [*proptereàque.*] aſaiaſſu. *ali.* [*propterea quod*]. aiaſaſſu *alias* [*propterea*] aſadiſſu, *non eliſò a in* [*miſera*].

blandiméto ſimilia ſunt illa, meum corculũ, mea lux, meus ocellus. *Noli te mac.*) Noli te affligere: à corpore ad animum ducta trãſlatione.

3 *Hem Pamph.*) V Εὐκαιρία eſt. Exordium in beneuolẽtia captata cõſiſtit per opportunitatẽ cõgreſſus. Propoſitio eſt, Vt adeas puerperã. Cõfirmatio eſt ab obteſtatione, & ab æquitate amoris, & denique à deſyderio videndi. B Hem particula eſt de improuiſo reſpiciẽtis: vt ſuprá, Hem pater. & nõ ſine artificio ſic loquentẽ Myſidẽ inducit, nam ita fit veriſimile, ea quæ Myſis dixit ex animo dicta eſſe.

4 *Si ſe ames*) Hoc ideò dicere videtur, vt Pãphili animũ hac Glycerii dubitatione magis accẽdat. nam perinde eſt àc ſi diceret, Neſcit hera an ſe ames, propterea quòd hodie vxorem ducere conſtitueris. Quare ſi tuum vis illi perſuadere amorem, fac quod te orat.

5 *Videre te ait c.*) M Auditus hic mouet affectum & viſus. Nam viſa ancilla, venit ei in mentem Glycerium. Vnde Seneca dicit, oculos interdum eſſe irritamenta vitiorum, & ſcelerum duces. *Vah pery*) V Exordio remouet quæ ſunt contraria correctione, quæ fit per tranſlationem criminis, quem per apoſtrophen indignabundus perſtringit, tanquã huius mali authorem, & efficacior eſt iuxta affectum per interrogationem, cui annectitur cauſæ effictio. Siquidem ſibi timet propter apparatas nuptias. Ita cõſcientia nondũ tranquillata erat. B Vah interiectione aliquando inſultamus. quandoque indignantis, quandoque admirantis eſt, hic videtur eſſe conquerentis. *Hoc malum*) D Amor meus aut, Glycerii ſolicitudo, quam neſcire oportuit nuptias. *Integraſcit*) L Id eſt, renouatur. D Integratur, quod ad integrum redit, quod repetitur, quod inſtauratur. Virg. –Ramóque ſedens miſerabile carmen integrat.

Opera tua) MU Dauum alloquitur. *Sollicitarier*) D Perturbari. 6

Quòd mihi app.) Apparari ad honorem & timorem refertur: & datiuo caſui ſubiunctum, cladem & perniciẽ ſignificat: vt Virg. –Mihi ſacra parari. 7

Quibus) V Et hic malè Dauo tanquã malo conſultori vult. 8

Age) Seruus eſt ſui ſimilis, perditũ herum perdere affectat. D Hic excitus, comprimit Charinum, ne fométa iracundiæ Pamphilo præberet. Aut, ſi pœnitet te quantum hic ſua ſponte inſanit. *Si hic non inſ. ſ.*) ironia eſt, aut laus ad mitigandum Pamphilum. R Non ſunt inſtigandi, qui ſuapte alioqui ſponte inſaniunt ſatis. 9

Ea res eſt) D Id eſt. nuptias apparari ſenſit. *Ea res eſt, propterea quod*) MU Id eſt, ea res eſt, propter quam. Sic ſuprà, Id propterea, nunc hunc venientẽ ſequor. *Proptereaque nunc miſ. in m. eſt*) S. D Id eſt, in mœrore verſatur. mœrore vrgetur, iactatur, affligitur, cõficitur, in mœrore iacet. His enim locutionibus vtitur ſæpe Cic. Mœror autem pro graui luctu, & triſtitia à Latinis poni ſolet: eóque maximè vtimur, cùm perditum, & afflictum rerum ſtatum expreſſius deſignare volumus. *Myſis*) D Aſſeueratio eſt, ſi à no- 10

G. Al. [omnes adiuro] .ildtilſb.

Per ſ omnes tibi adiûro ſ deos, nunquam eam me de-ſertûrum: {ᶜldſiſſ a 11

Non, ſi capiúndos mihi ſciam eſſe inimicos omneis hómines. ſadiaſd- 12

* L. Conciſa oratio, ad effectum & conſtantiam Pamphili exprimédã.

* *Hanc mihi expetíui, cóntigit. conuéniunt mores. váleant* {xiſidſd- ſ 13

Qui inter nos diſsídium volũt. hanc, niſi mors, mihi ádimet nemo. {ſſa'abſu ſſaidd 14

L. Reſipiſco, I. animum reciplo, V me collig o.

C. *Reſipíſco.* P. *non Apóllinis magis verum atquè hoc reſpônſum eſt.* aiij(ſſ- aiija 15

mlne eius incipias, cum quo loqueris.

11 *Per omnes)* V Triſti medetur matrimonii promiſſione. Propoſitio eſt, Nunquam deſeram. Confirmatio eſt à iureiurãdo. M Plato in quinto de Legibus, Sed reuera nimius in ſe amor, omnium peccatorum, omnibus eſt ſemper cauſa: obcæcatur quippe circa amatum qui amat. *Adiuro d.)* D Ad, auctiua particula eſt. vt admirabiliter, valde mirabiliter: & aduerto. Et hoc ſupereſt amiſſa fide, vt adiurandum ſit. S. D Adiurare idé eſt, quod iurare. Pro eo verò ſignificato, quod eſt iuſiurandum exigere, exemplum nullum inueni apud authorem duntaxat claſsicum: ſed de primo ſatis multa.

12 *Non)* V Tacita quædã occupatio eſt, per ellipſin ex affectu natã, Nõ deſerã vel inuitis & reluctãtibus omnibus. *Non ſi cap.)* M U Capere inimicos. Sic in Phorm. capere inimicitias. S. D Nouè dicit Terent. inimicũ capere, pro ſuſcipere. Suſcipere enim dicit Cic. Vel inimicitias ſuſcipere. Famil. III. Ego citiùs cũ eo, qui tuas inimicitias ſuſcepiſſet, veterẽ coniunctionem diremiſſem. Idem ad Att. XI. Multorum odia, atque inimicitias Reip. cauſa ſuſcepimus. *Omnes h.)* D Mira verecundia: Omnes homines maluit dicere, vt in his quoque Parentes ſignificaret, quàm apertè dicere Patrem, cuius metu promiſit nuptias. & eſt contra illud. Sed vim vt queas ferre. *Omnes h.)* Ita dixit de vno, hoc eſt, patre, Omnes homines: vt idem alibi, O cælum, ô terra ô maria neptuni! Nũquid & cælum Neptuni eſt? non vtique: ſed omnia hæc maria voluit eſſe: vt Virg. Omnia vel medium fiant mare.

13 *Expetiui)* V A cauſis quibus nonnulli gradus ad futurum matrimonium fiunt. vt petitio, euẽtus ſecundus voti, ſimilitudo morum amicitię mater, nullum adeſt diſsidium, eiuſque author longiſſime abſit, & perpetua atque inſeparabilis in vita vtriuſq; ſocietas & coniunctio. Hæc verò cuncta ex matrimonii finitione nota ſunt. *Contigit)* D Quod vix euẽnit, contigiſſe dicitur. *Conueniunt m.)* Rectè & id quod matrimonium firmat. R Prudenter loquitur Pãphilus, vt cordatũ vbique adoleſcentem agnoſcas: fieri enim non poteſt, vt inter eos firma coaleſcat amicitia, ac concordia, quorum non conueniunt mores: idque in amicitia præcipuum eſt, vt ſit morum in ea ſimilitudo: propterea rectè Phamphilus ait, Glycerii mores quadrare ad ingenium ſuum. Poteſt enim, vt alicubi ait Eraſmus, per ſe præclarum eſſe, quod tamen non ſit aptum. *Valeant)* D Hoc eſt, abeãt, recedãt: quia & diſcedẽtibus & mortuis Vale dicitur: vt Virg. —Salue æternũ mihi maxime Palla, Aeternũmque vale. vel potiùs τῷ εὐφημισμῷ, cùm malè optaturus eſſet conſyderato patre παρρησίας locutus eſt: & non dixit, quod intenderat, Pereant. Et attende quàm moderatè pluraliter dixerit: cùm ſignificaret patrẽ. *Valeant)* Renũtiationis & imprecationis eſt verbum. B Laurentius Elegant. lib. VI. Donatus, Seruius, & quidam alii ſic exponunt, inquit, Pereant qui hoc nobis volunt. quæ vox & oratio aliena fuerit ab ingenio Pamphili pio, & probo, hæc ille. Dicemus igitur Valeant hic idem eſſe quod, diſcedant à nobis, & à noſtro ſint alieni commercio, ſicut diſcedunt, quibus Valete dicimus.

Hanc n. m. m. a. n.) D Et ſi valeãt, hãc, niſi 14
mors, nemo adimet. Conceſsio hic eſt. hoc enim per cõceſsionẽ dicitur. *Adimet n.)* Perſeuerat ne dicat, Pater: pro, Nõ adimet pater.

Reſipiſco) Spiritum reuocat ſenſus. *Non* 15
Apoll.) V ἀδυνατισμῷ id certius vel Delphico oraculo eſſe aſſeuerat. R Confirmatio. Reſpõſum Apollinis non tam verum eſt, atquè hoc reſpõſum. Sed prius Reſponſum, oraculum ſignificat, poſterius non item. Oraculum & Reſponſum ita ſecernit Eraſmus in annotationibus, vt Reſpõſum ſit quod reddatur à numine aliquo, ſed petentibus, aut conſulenti-

bus

16 ddfsfs *Si póterit fieri ut ne pater per me stetisse credat,* — [a]L. Dilemma, quo tacita obiectio soluitur.

17 ddfsfsdv *Quo minus hæ fierent núptiæ, volo. sed si id non póterit:*

18 dsfsfsfv *Id fáciam, in procliui quod est: per me stetísse ut credat.* — Plautus in Captiuis, & Cæsar, Procliuè pro facilè, simpliciter dixit. [L] *in procliui*, quò res inclinat & propender.

19 ddsfdsfv *Quis vídeor! C. miser æquè atquè ego. [P. consilium quæro. C. fortis.]* Al. [D. consilium quæro. P. fortis es.] ddsfdsfp. vel elidatur s in [fortis.] Ceterum [ego] vltimam producit, nisi malis [atquè] sine elisione legere. ddsfsdsfv.

20 asd ljsfv *Scio quid conêre. D. [hoc ego tibi] profectò effectum reddam.* — Al. [hoc tibi]. issfjsfv.

bus, Oraculum verò dicatur etiam quod accipiunt hi qui sciscitati non fuerunt. Vnde illud apud Matthæū de Magis, Responso accepto, commodiùs vertisset interpres, Oraculo moniti: siue, Oraculo accepto. *Non Apoll.*) Si quem fugiat quare Apollinis Terentius dixerit, non Themistos, aut Iouis Ammonis responsum, sciat Apollinis responsa summā apud mortales obtinuisse fidem, præsertim Delphica & Pythia. Pythium Strabo libro Geographiæ ix. testatur fuisse quondam celebratissimum, idque liquere thesauris ingētibus ibi cōstructis, in quos sacræ inferrentur pecuniæ, tum operibus præstantissimorum artificum, deinde ludis Pythiis illic celebratis, denique innumerabilibus illic oraculis, quæ mandata literis extarent. respondebatur autem hoc pacto, Specus alti curuique recessus erat, non ita grandi patens hiatu: atque hinc aura reddebatur, sacro quod ineßat efflante numine, excelsus ostio imminebat tripus, quem simulatque Phœbas, hoc est, puella Pythia vates conscendisset, concepto pectore numine responsa ædebat, partim oratione ligata, partim soluta *Non Ap. m. v. atquè hoc r. est*) Veteres illi comparatiuum cū Ac & Atquè cōiungebāt. Plautus Amicior mihi nullus viuit atquè is est. Cic. ad Att. Mihi quidem videtur diutius absfuturus àc vellem. *Magis v.*) D Aut, Magis verum, aut Verius dicimus.

16 *Si poterit*) V Extremū est consilium per dilemma, Aut est δυνατόν, aut ἀδύνατον, & vtrobique sua est ratio: in priori tamen quoddā pietatis specimen præbetur. *Vt ne*) D Pro, ne non. B Vt ne, idē signat, quod Ne particula. Plautus in Mercatore, At ego expurgationem habebo, vt ne succurrat. Sic & in Eunucho Terentiana, Vlciscar: vt ne impunè in nos illuseris. Sic & Cic. Fides tua patietur vt socrus adolescentis rea ne fiat. *Per me stetisse*) D Stetisse, hoc est, esse: Vt Virgil. –Desertáque montis Stat domus. Aliter, plenum est: vt idem, Stāt & iuniperi, & castaneæ hirsutæ. Aliter, horrent: vt, –Stāt lumina flamma. & Lucilius, –Star sentibus fundus. *Per me st.*) Hoc est, per me factum esse, ne fierēt nuptiæ. B Per me stetisse, modus est loquendi perelegans, & apud bonos authores passim obuius. Titus Liuius, Per duces, non per milites stetisse ne vincerent. S.D Stare per aliquē, idem est quod, aliquē in mora esse, impedimēto esse, vel esse in causa, quin. Cæsar de bell. Ciuil. I. Cæsar, vbi cognouit per Afraniū stare quo minus prælio dimicaretur, ab infimis radicibus montis intermissis circiter passibus quadrigentis castra facere cōstituit.

Faciam in procl. q. e. p. me st. vt cr.) B Dicat 18 hæc quispiam minùs conuenire Pamphilo adolescenti, & ab omni fuco alieno: sed Terētius vim amoris expressit, qui homines totos immutat. *Id faciam in procliui &c.*) M Id est, ad quod sum procliuis, id est, inclinatus ob amorē, qui est affectus vehemens, id est, passio quæ trahit animum. Item in procliui, quod est facile, & ad quod sine magno labore descenditur. Procliue dicitur demissum, & inclinatū, & imporēs ad resistēdū affectibus, & ita inconstans vt ego sum, sed hoc clàm dicitur.

Quis vid.) P Priscianus, Quis, quod est 19 substantiæ, pro qualis & quantus inuenitur. *Quis*) V Qualis. Sic Plaut. in Amphitr. Eho dic mihi quis videor? ideò Charinus reddit Fortis, constans. *Miser*) Ceu prouerbiale est de communi calamitate vtriusque. *Miser aq. a. e.*) D Bene, Atquè ego: quia hic amore vexatur. Et intulit παράδοξον. Nā volebat Pāphilus sibi dici, Fortis: quod illi tamē mox dicetur. Hic igitur aliter respōdet, atquè interrogat Pamphilus, ideò quòd videat impossibile esse, palàm resistere parenti. *Miser a. a. e.*) MU ἀπροσδόκητον: expectabat enim Fortis, Magno animo, aut aliquid simile. *Consilium quæro*) Melius est hoc à Dauo dici, quàm à Pamphilo.

Scio quid conere) D Sensus est, Scio quidē 20

Deterret Charinũ.

P. *Iam hoc opus est.* D. *quin iam hábeo.* C. *quid est?* D. *huic, non tibi hábeo, ne erres.* 21

C. *Sat hábeo.* P. *quid fácies? cedó.* D. *dies hic, mihi vt [satis sit] véreor* 22

Ad agêndum: ne vácuum esse me nunc ad narrândum credas. 23

Próinde hinc vos amolímini. nam mihi impediménto estis. 24

P. *Ego hanc visam.* D. *quid tu? quò hinc te agis?* C. *verum vis dicam?* D. *immo étiam* 25

Potest & elidi s in [satu], bisyllabum pro trisyllabo. alij legũt [sit satu]. quod versus non patitur.

Callidus seruus dominis imperat.

L. Increpatio: Charinus se ad narrandum præparabat. Nã *verũ vis dicam* quid conetis: sed an efficere possis, nescio. Si Pamphili est persona, cum *εἰρωνεία* dicitur: si Charini simplex laudatio est: sed si Pamphili est, hoc significat quod suprá, Ex vnis geminas mihi conficies nuptias. Sed non esse personam Pamphili, ex subiectis ostenditur. *Hoc tibi)* V Pollicetur auxilium illusor talis vt Pamphilo spem iniiciat, & Charino adimat. Quare illic quidẽ est, Effectum reddam, Iam habeo, hic verò, *ἐναντίωσις* est, Tibi non habeo. *Hoc tibi pr. eff. red. l.)* S.D Effectũ reddere, vel dare, idem est, quod efficere. Et locutiones sunt peculiares Terentio. Sic autẽ loquitur in sequenti Comœdia, Effectum dabo.

21 *Non t.h. ne err.)* D Deterret etiam nunc Charinum: vt & ipse adiuuet Dauũ, ne Pamphilo nubat Philumena. Et eodem sensu vtitur Dauus aduersum Charinũ, quo suprá. Quasi necesse sit, si huic non dat, te illam vxorem ducere. *Non t.h. ne err.)* Velut etiam pro se Charinus sentiat, hoc dicit: vel vt solent serui contumaciores aduersum amicum domini, quia nuper à Charino accusatus est: vel quia & quid dicat non habet: & videt tacendum non esse.

22 *Sat habeo)* Quia dilatio facta est. *Dies hic)* V Digreditur per *ἀπαπλάνησιν*, vt spem propositam remoretur, temporis longitudinem, & negotiorum multitudinem causans. Itaque istos discedere iubet, & in verbo Amoliri propter molestiam & impedimentum nõ est exigua gratia. *Vt satu sit)* D Vt, pro ne non. B Vt particula significat dubitationẽ, & coniungitur cum Metuo, Vereor, Timeo.

23 *Ne vac. e. me)* D Ne, pro nedum: aut aduerbium est prohibentis: vt sit, ne, non. Salust. secundo libro, Ne illa tauro partita sint. pro nedum. *Ne vacuum esse me nunc ad narrandum credas)* S.D Vacuus generaliter ponitur pro inani, nudo, ieiuno, exhausto, vel expetti, & libero non impedito, non occupato. Sic dicũtur vacua prædia, vel vacuę possessiones: id est, quæ liberæ sunt. Sic etiam appellantur vacuæ aures, nondum criminationibus obtusæ, sed nobis arbitrio nostro patentes. Pertinet igitur hoc nomen tam ad res, quàm ad personas, & eandem significationẽ retinet. Habet autem eam ipsam vsus varietatem, quam Vaco. Etenim aut sine casu est, aut cum ablatiuo sine præpositione. Verum hic Vacuus ad personam refertur, & pro otioso ponitur. Cic in Brut. Itaque hunc elegimus diem, cùm te sciremus esse vacuum. Idem de Legib. 1. In longũ sermonem me reuocas, Attice: quem tamen, nisi Quintus aliud quid nos agere mauult, suscipiam: &, quoniam vacui sumus, dicam.

Proinde h. v. amo.) D Spe iniecta, etiam domino imperat seruus callidus. Amoliri dicũtur ea quæ cum magna difficultate, & molimine summouentur, & tolluntur è medio. sic dixit quasi odioso. & molesto. Discedere dicitur, qui facilè abit è medio: Amolitur qui vix recedit. B Quibusdam Amolimini hic actiuæ significationis est, & Vos accusatiui casus: vt sit, Amouete vos hinc. sic & Pacuuius, Non tu te hinc è conspectu amolire? M Nonius sic ait, Amolimini, id est, recedite. Terent. Hinc vos amolimini. Pacuuius, Non tu hinc è conspectu amolire? Sisenna, Impedimentum omne de itineribus amoliuntur. Est ergo, auferte vos hinc. *Proinde h. v. a.)* D Molestũ impedimentum ex rei magnitudine iacentis in medio, & ideò impedientibus se dixit, Amolimini hinc: non, Abite. *Nam mihi imp. e.)* B *αἰτιολογία*, id est, causæ redditio. D Verũ hoc verè dicit, an fingit, quia adhuc consilium non inuenit quod narrare possit? 24

Hanc) Glycerium scilicet. & cum miseratione puellæ, Hanc. *Quò te hinc)* V Occasio illudendi, vt penitus illi spes præcidatur, quã exaggerat, modò dilatione diecula, mo- 25

dò

26 ſdſjaſſu *Narrationis incipit mihi initium.* C. *quid me fiet!*

27 aididdſju D. *Eho tu impudens, non ſatis habes, quòd tibi diéculam addo,*

28 ſdijſdju *Quantum huic promóueo núptias!* C. *Daue, áttamen.* D. *quid ergo?*

29 ſdſidſdu C. *Vt ducam.* D. *ſridiclũ.]* C. *huc face, ad me vt vénias, ſi quid póteris.*

30 ddaidbſu D. *Quid véniam? nihil hábeo.* C. *áttamen ſi quid.* D. *age, véniam.* C. *ſi quid*

31 bſſbſsiu *Domi ero.* D. *tu* Myſis dum éxeo. parúmper me hîc opperîre.*

cũ præparatio eſt narrationẽ incœpturi. Et attẽde ſolicitudinem amantis.

Al. [*ridiculum.*] ſdaidſdu.

* V. Hoc mandato fit proximarũ ſcenarum connexio.

dò duplici abnegatione auxilii. *Quo nunc te agis?)* D Vt tarditatem diſcedentis oſtendat. Agere enim ſe & tardi, & triſtes dicũtur. ſic Virgil. Amiſſis remis atque ordine debilis vno, Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat. Idem alibi, Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat. *Quo hinc te agis?)* Admonitio diſcedentis, vt ſolet. nam à quo diſcedere deſyderamus, admonemus eum quò vadat, vel quò eat. Id facere, per interrogationem admonet Dauus Charinum: vt ipſe abſcedat Charinus, qui nunc vltimus remanet. *Verum vis dicam?)* Pro initio ſedulæ narrationis hoc ſumimus. Ac ſic reſpondet Charinus. tanquam qui intelligat non dicere velle Dauum quò eat: ſed id agere, vt abſcedat.

26 *Narrationis mihi inc. init.)* Narrationis, ſcilicet quò eat: quia Verum vis dicam, velut prooemiũ narraturi eſt. *Quid me fiet?)* Quid igitur, inquit, quid de me fiet? Ab eo hoc, quaſi à rogante, pronuntiandum eſt. nam ſic illi, Impudens reſpondet. *Quid me fiet?)* De Philumena ducenda. M Miſeriam ſuam profitetur his verbis Charinus. S. D Quid illi fiet? quid illi faciam? quid illi factum eſt? Modi ſunt loquendi elegantiſſimi per datiuum elaxi: & ſignificant, quod nonnulli aliquid admirantes, vel accepta aliqua calamitate, aut dãno, ineptè dicunt: quid de illo fiet? quid de illo faciam? quid de illo factum eſt? Cic. Famil. x i i i i. Si nos premet eadem fortuna, quid puero miſero fiet? Idem ad Att. Quid iis fiet, ſi huc Paulus venerit? Idem in Verr. Occurrebat illi ratio, quid Cleomeni fiet? Idẽ cõtra Rull. Quæro, ſi, qui vendere volunt, non fuerint, quid pecuniæ fiet? Idẽ in Academic. Quid faceret huic concluſioni? A' proxima locutione nihil differt, quod dicũt Latini per ablatiuũ caſum: quid hoc homine facies? Cic. in Verr. Quid hoc homine faciatis? ad aliquam ſpem tam perfidioſum, tam importunum animal reſeruetis? Sic & hîc Terentius dicit: Quid me fiet? pro, quid de me fiet?

Eho tu imp.) D Propriè Charino dixit Impudens, quaſi inſolita & multa poſcẽti. quippe qui & ſponſam alienam petere auſus ſit: & non ſatis habeat, per Dauũ ſibi moram præſtitam Pamphili nuptiarum. *Dieculam)* Hotam. & eſt ὑποκόρισμα Dieculam, hoc eſt, tempuſculũ, & ſumitur ab eo quod eſt hæc Dies, Diecula, mora, & quaſi parua dies. & Dieculã, In qua ſcilicet ambias, quantũ poteris, ad ducendam Philumenam. Vult enim ſe Dauus adiuuari per Charinum & Byrrhiam. B Aſconius Pedianus, Dies, inquit, fœminino genere tempus: & ideò diminutiuè Diecula dicitur breue tempus & mora. Dies horarũ. x i i. maſculini generis eſt: vnde Hodie dicimus quaſi hoc die. 27

Promoueo) D Differo. *Promoueo nuptias)* Memoriter Dauus. ſcit enim illum his verbis petiiſſe, Saltem aliquot dies Profer, dum proficiſcor aliquò, ne videam. Cuius rei oblitus Charinus, etiam vt ducat vxorem petit. *Attamen)* V Vtrobique adhuc ſperantis particula eſt. 28

Ridiculum) D Deeſt Hominem. *Huc face ad me vt venias)* B Quidã faciunt hoc diſcrimen inter Fac venias, & Venias, vt priori dicant eſſe remotioris actus ſignificationem. Nam ſi præſenti Antonio dicam, Fac ad me venias, Id in futurum fieri volo: ſi verò dicam, Ad me venias, Id ad præſens fieri volo. 29

Age veniam) D Vix concedentis, vix conſentientis eſt, Age, veniam. 30

Dum exeo) A' Glycerio ſcilicet. *Operire me hîc)* B Cur non Iſtic? an quia ſtant in eodem loco? 31

In [hic] h vim habet consonantis. M. *Quápropter?* D. *ita facto opus est.* M. *matúra.* D. *[illegible]* 32
iam inquam hîc ádero.

32 *Ita facto opus*) Facto præteritum pro Fieri præsenti hic positum est. *Iam inquam hic ad.*) Inquam iudicio quorundam fungitur hic vice aduerbii affirmantis: vt sit, statim profectò, statim crede mihi, hic adero.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARGVMENTVM. D Hæc Scena administrationem doli habet, R ostenditque quomodo paret Chremetem à nuptiis absterrere Dauus, cuius imprudentia antè Pamphilus in nuptias coniectus erat. R puerum enim defert ante ostium Simonis, L & ancillam ad fallatiæ executionem instituit: D quo fit vt deterreatur Chremes filiam suam Pamphilo dare. Et vide non minimas partes in hac Comœdia Mysidi attribui, hoc est, personæ fœmineæ: siue hæc personatis viris agitur, vt apud veteres, siue per mulierem, vt nunc videmus. Est autem actuosa hæc Scena, magis enim in gestu, quàm in oratione est constituta. V *Thesis.* 1 Maritus, amicus, amator, vir in quouis loco paratus, est vxori summum bonum. 2 Etiam si lupus pilum mutaret, tamen mens est eadem. & hic verum est, [illegible]. M Veneteum amorem & cupidineas faces, quibus plerique inflammari affectant, multò plus fellis, quàm mellis habere docet hæc scena. Id enim quod in his rebus oblectat, temporaneum est, & exile admodum, comparatione malorum, quæ sequuntur, temporis iactura. scilicet, qua nulla maior vitii deformitas, & infamia, & seruitus. Ad ea profectò quæ sunt his contraria, natus est homo diuinum animal. Vnde Cicero in tertio Philippicarũ, Nihil est detestabilius dedecore, nihil fœdius seruitute Ad decus & libertatem nati sumus. Plautus in Cistellaria, Amor & melle & felle est fœcundissimus: gustu dat dulce, amarum vsque ad satietatem aggerit. Seneca dicit, Nihil est tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria. Silius lib. XIIII. Ad laudes genitum capiat si munera diuûm Felix ad laudes hominum genus. Et voluptatem sic taxat, Quippe nec Ira deûm tantùm, nec tela, nec hostes, Quantum sola noces animis illapsa voluptas. Ebrietas tibi fida comes, tibi luxus & atris Circum te semper volitans infamia pennis. Seneca libro vicesimo, Indulgere voluptati, initium est omnium malorum. *Versuum genera. Iambici trimetri acat. siue senary.*

MYSIS. DAVVS.

NIHIL *ne esse próprium cuíquam! dij vestram fidem!* [illegible] 1

Summum bonum esse heræ putábam hunc Pámphilum, [illegible] 2

Amicum, amatórem, virum in quouis loco [illegible] 3

1 *Nihilne*) V [illegible] per [illegible] indignationis exclamat: cuius simplex propositio est. Nihil cuiquam est proprium. estque [illegible] vera. *Nihilne e. pr.*) R Subaudi Verum est: aut dic Infinitiuum pro indicatiuo positum. D Ne, aduerbium percũctantis. *Nihilne e. pro.*) Omne quod habemus, aut mutuum est, aut proprium. Ergo Proprium, perpetuum, L firmum, D non temporale ac mutuum: vt Virg. Propria hæc si dona fuissent. Ergo nihil nobis proprium esse potest quod enim nô fuit, nec esse quidem potest. aut quod eripi potest, non est nostrum: nisi illa quæ eripi non possunt, vt sapientia, iustitia, prudentia: quæ fortuna neque dare, neque eripere cuiquam potest. Et simul hoc ipsum & à te, & à persona hic ostendit. A' te, Nihilne esse proprium. A' persona. Cuiquam. *Dij vestram fidem!*) Admirantis aduerbium eum exclamatione. Fidem dixit opem & auxilium: vt, Tyrrhenâmque fidem.

Summum b. e.) Mitè pro pleno. Et neutro extulit, Summum bonum: L Idest, summam felicitatem. V [illegible] per exemplum Glycerii comprobat, vt cui proprius Pamphilus esse nequeat. Additur autem propter amplificationem [illegible] boni mariti, qui est amicus, est amator, est ad vtramque fortunam vbique paratus. Itaque [illegible] propter affectum. Huc dicit Pamphilum, talem videlicet maritum. 2

Amic. amat. v.) D Amicus, animi est: Amator verò corporis. non enim continuò amator est, qui bene vult: vt, Dido amauit quidẽ Aeneam: sed non & amica fuit: quæ ait, Non potui auulsum diuellere corpus, & vndis Spargere. Et itẽ Catullus, Cogit amare magis, 3

sed

4 {lfadlp ilf} *Parâtum.verùm ex ĕo nunc miséra quem capit*
5 idfifi *Dolôrem!fácilè hîc plus mali est,quàm illic boni.*
6 fidiij *Sed Dauus exit.mi homo,quid ístud óbsecro est!*
7 fdffai *Quò portas púerum!* D.* *Mysis,nunc opus est tua*
In verbo [Mysis] quis am scenam alteram inclinant.
8 afdifi *Mihi ad hanc rem exprómpta memória, atque astútia.*
9 fijifp M *Quidnam incœptûrus?* D.*áccipe à me hũc ócyús:*

*D.Properantis & impensè agentis Daui verba monstrantur.
Audax consilium, quo res magis per turbata fuisset:nisi casu emersisset ex his malis Pamphilus.

sed bene velle minus.& est hic officium & blandimentum.Amatorem & Virum dixit ad discretionem:vt per ea quæ enumerat, maritum ostenderet.[B] Amicus est qui bene vult alijs, Amator qui tantùm spectat sui corporis voluptatem. non continuò amicus est, qui amator.Amicus, inquit Vaila, honesta, res est: Amica quando ad virum refertur, inhonesta: vt, hæc amica est mea,id est,concubina. Ego verò ipsius non amicus, sed amator sum. Ideóque apud Terentium dicitur, Heræ putaui hunc Pamphilum amicum, amatorem, virum:ne putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorem. *Virum*) id est,maritũ:sic quidã interpretãtur.

4 *Ingenuu l. Par.*) Ad eam in matrimoniũ ducendam. [D] Paratum dixit ad omnes affectus, quicunque de proximo esse possunt. & maximè ad Homericam sententiã respexit, *Verum ex eo*) [V] Clausula est. Misera igitur maximè dolet, cui annexa hoc in casu collatio vtrinque boni & mali. *Verum ex eo*) [D] Id est, Pamphilo. [B] Quibusdam hic Ex præpositio materiam significat, vt sit sensus, Pamphilum esse Glycerio materiã & segetem maximi mœroris. *Quem dol.*) Quem pro quantum. [D] Cum admiratione pronuntiat Quem, & cum exclamatione quadam. [S.D] Sic loquitur Cic. Famil. v. Tantum ex eius molestiis cepi doloris, vt consolatione ipse egerem. Idem Famil.I.Me in summo dolore,quem in tuis rebus capio,maximè scilicet consolatur spes.Idem in Bruto, Cùm mihi de Hortensii morte esset allatum,opinione omniũ maioré animo cepi doloré.Dolor hic totus refertur ad animi egritudiné. [D] Doloré distinxit probé: & pòst intulit separatim quod sequitur, Facilè hic plus mali est, in dolore,& metu scilicet amittẽdi, quàm in volũtate retinẽdi.

6 *Facilè hic pl.m.e.q.i.b.*) [B] Sensus est, Certè hic,id est, in metu amittendi Pamphilum plus tristitiæ,quàm boni.id est, lætitiæ illic, hoc est,in spe retinẽdi.[D] Facilè aduerbiũ confirmãtis est, id est, liquidò & manifestò. Veteres dicebãt Facilè, pro certò: vt Cic.Illius ciuitatis facilè princeps. *Quàm illic boni*) Id est, in amico,amatore,& viro: vel, In summo bono. Dicit enim. Ex bonis quæ bona existimamus, plus nos mali capere, cùm aut amissuros nos credimus, aut amittimus quàm boni, cùm habemus.

Sed Dauus) [B] Dauus ex ædibus Glycerii 6 puerum è Pamphilo natum effert. [V] Occasio est futuri consilii. & hic decorum muliercalæ propter temerariam festinationé & sollicitudinem de puero adest. *Mi h.q.i.o.e.*) [L] Ex Mysidis verbis,quid Dauus faciat, demonstratur. Inuolutum enim puerum portabat Dauus: & ideo dicit mulier, Quid istuc obsecro est? Tum ille euoluit puerũ,& profert. qué postquã expediuit, tum illa dixit, Quò portas puerum? *Quid istuc*) [B] Priscianus negat istuc aspirari, licet quibusdam cõpositũ sit, ex iste & hic. recentiores tamen aspirãt.

Mysis) [V] Sola appellatione est exordiũ. 7 Mox necessitatis additur argumentum propter astutiam, & memoriam,quam vult esse exprompram, id est, non in publicum prolatam, sed expeditam, alacrem, in qua nulla est mora, quasi iam producta sit. Cupit autem τὸ μνημονικὸν,id est, memoriæ in recipiendo, retinendo, & depromendo vim & virtuté tantam esse, vt subitò pro re præsens adsit,sicut & hic negotium vrget.Est enim & hic præcipua τῆς λογικῆς pars.

Exprompta) [D] In medium prolata, [M] in 8 vsum educta.Opus est, inquit,vt nunc exerceas memoriam & astutiam: ab expromo. mis. psi.ptum. [B] Quidam volunt hoc sensu legi,Necessarium est ad hanc rem,vt memoriã tuam atque astutiam proferas & ostendas, vt declares quantum memoria & astutia valeas. [D] Memoria,vt præcepta Daui retineat. Astutia, ad agendum strenuè quæ imperet. [L] Quia cõuẽtũ aliq; mãdaturus est:sed mox mutat hoc consiliũ,interueniẽte Chremete. *Memoria*) [D] Simpliciter magis, vt memor sit Daui præceptorum. Et memoria, modò pro intelligentia: vt Virgilius. Instamus tamen immemores.

Accipe) [V] Propositio,Acceptum puerum 9 ante ianuam apponito.

Atque ante nostram iánuam appône. M.*óbsecro,*
Humine! D.*ex ara hinc sume verbénas tibi,*
Atque eas substérne, M. *quamob rem id tute non facis?*
D. *Quia si forte opus sit ad herum[iurandum]mihi*
Non apposuisse, vt liquidò possim. M.*intéllige.*

Al. [iusiurandum], quod versus non patitur, nisi omittatur [sit]. quod quadam exemplaria non habent. adąsi.

Humine) V ἀποσιώπησις propter teneritatem pueri, id est, τῷ παιδίῳ, aut potius τῷ βρέφει. 11 *Humine?*) B Bene hæc interrogat, fasciis enim euolutus à Dauo puer, nudus erat. *Ex ara hinc s.v.*) D Ex ara, scilicet Apollinis, quem ἀγυιέα Menander vocat, aut quod Apollini Comœdia dicata est: in cujus honoré aram constituebant Comœdiam celebrantes. Apollini ergò Comœdia, Libero Patri Tragœdia. *Tibi*) τὸ Tibi, quasi gestum quédam & motum stomachantis habet: vt alibi, Quid vis tibi? Et sume, dixit, & non, Tibi substerne. *Verbenas*) Verbenæ sunt omnes herbæ frondésque festæ ad aras coronandas, vel omnes herbæ frondésque ex aliquo loco puro decerptæ. Verbenæ autem dictæ, quasi herbenæ, & redimicula sunt ararū. sic Menander. • V Olim superstitiosa vetustas omnes herbas, quæ ad lustrationem valebant, aut ad magiam, aut ad quodcunque aliud simile facinus, per excellentiam seu verbenas. seu verbenacas appellabant. Itaque & ἱεροβοτάνας appellabantur. Breuiter hic erit straguli vice. L Quæ erecta in scena in honorem Apollinis herbis & frondibus redimita erat. B Comœdiarum actores aram constituebant in Apollinis honorem, hanc verbena coronabant. Quidam putant hic eam significari herbam, quæ sacra dicitur hodie Ioanni Baptistæ. rami eius tenues sunt, cubitales, angulosi, folia minora quàm quercus angustioráque, & diuisuris maioribus, flos eius glaucus, radix longa & tenuis. Nascebatur hæc herba in arce Capitolii Romæ, vnde cum sua terra euellebatur, si quando erant ad hostes ituri legati, ad res claré repetendas, & hac ipsi legati coronabantur. Abusiuè tamen verbenas dicimus omnes herbas, quibus aræ coronantur, vt laurum, oliuam, myrtū, & ita hic accipe si velis. Verbenam hodiéq. festo die Præcursoris nostrates populi trabibus ædium suarum suspendunt. Religiosæ anus solebant offerre verbenam numinibus, quę ruris tutelam simul & agrorū haberét. Vnde primo Fastorum Ouidius, Pauit ouis pratum, verbenas improba carpsit, Quas pia diis ruri ferre solebat anus. M Plinius libro 22. Non aliunde sagmina in remediis publicis fuere, & in sacris, legationibúsque verbenæ. Certè vtroque nomine idem significatur: hoc est, gramen ex ara cum sua terra euulsum.

Quamobrem) V Præoccupatio, sed hæc dissa 12 luitur consilio certo, vt iuramentum de non apposito puero, τὸ ἔτυμον licitū esset. En pietatem & religionem, vel puellæ ridiculam. *Quamobrem id tute n.f.*) D Tute tunc dicitur, cùm pronomen ad eam reuocatur personam, à qua sumitur: vt verbi gratia, cùm dicimus, Tu lege: ille nobis respondeat. Cur tute non legis?

Quia si f.) B Volunt hîc quidam accipi 13 Quia pro Quare, quemadmodum eius compositum Quianam accipitur apud Maronem: vt sit, Quia? id est, rogas quare? post quam interrogationé inserūtur illa, Si fortè opus, &c. *Quia si f.o.s. ad h. iurandum m.*) D Sic locutus est, vt explicari atque intelligi non possit. aut enim deest ius, vt sit Iurandum pro Iusiurādū: aut, vt vulgò dicitur, Iuramétū. Et opus est illā rem: nō, opus est illa re. *Iusiurādū mihi*) B Veteres Latini iusiurandum sæpius dixerunt quàm iuramentum. Plautus, Arbitratu suo, iusiurandū dabo. Cic. Nullum vinculum ad astringédam fidem iureiurando maiores arctius esse voluerunt. Idem, Qui iusiurandum violat, is fidem violat. Idem, Censores nulla de re diligétiùs quàm de iureiurando iudicabant.

Vt liq.p.) D Liquidò purè, & manifestè. 14 Nam quæ sunt pura & defæcata liquida sunt. B Quibusdam idem quod securè significat. MU Liquidò iurare, Gallicè *iurer franchement, & sans aucun remors de conscience.* In Eunn. Liquet mihi deierare, id est, liquidò iurare possum. R Vide serui astutiam. Quanquam in iureiurando non tam verba, quàm animus spectatur: & quàm aliis in rebus omnibus, tam hic quoque plurimum refert, quo quid animo dicatur, aut fiat, & vt homines sanè fallantur, Deus tamen profectò non fallitur: vt illud omittam, Qui suo instinctu hortatúque impulit, eum perinde omnino in culpa esse, ac qui fecit. Daui autem suasu puer ante ostiū ponitur. Haud dissimili planè fraude hîc Dauus vtitur atque ex decem illis vnus, quos post cladem Cannensem Romam pro redimé-

dis

15 {abdsl abd} ** Noua nunc religio[unde te]isti[* ac incessit, cedo?*
16 ijdssi D. *Moue ocyus te, vt quid agam porrò intellegas.*
17 sisdsp *Prò Iuppiter.* M. *quid?* D. *sponsæ pater interuenit.*
18 biassp *Repudio consilium quod [primum]* intenderam.*
19 dsdisi M. *Nescio quid narres.* D. *ego quoque hinc ab dextera*

R. Al. [in te], absssi. aliàs [te], abisss. • D. Seruum nolle mentiri noua religio est. L Irrisio faceta in eum qui aliàs sæpe deierare consueuerat. *Al. [prius],* biadsp. *D. metaphora à ve

dis captiuis misit Annibal, nullo alio fidei pignore accepto, quàm vt iurarent se redituros. Nam, sicuti scribit Titus Liuius, cum egressi castris essent, vnus ex iis minimè Romani ingenii homo, velut oblitus aliquid, iurisiurandi soluendi causa, cùm in castra redisset, ante noctem comites assequitur. Et ceteri quidem cum nihil impetrassent, ad Annibalem reuersi sunt: hic vnus verò domum abiit, quòd fallaci reditu in castra iureiurando se, religionéque exoluisset. Quod vbi innotuit, relatúmque est ad Senatum, omnes censuerunt comprehendendum, & custodibus publicè datis ad Annibalem deducendum. Cic. quoque in tertio libro Offi. hunc reditu in castra liberatum se esse iureiurando, non rectè interpretatũ ait: fraudem enim distringere, nõ dissoluere periurium fuisse igitur stultam calliditatem, & quæ peruersè imitaretur prudentiam: itaque decreuisse Senatum, vt ille veterator & callidus, vinctus ad Annibalem duceretur. Lege T. Liuium secundi Belli Punici secundo. Huc refer fabulam illam Aesopicam de duobus adolescentibus, obsonium se apud coquum empturos simulantibus, & carnis partem, coquo alias interim res agente, subripientibus: quorum qui abstulerat per Iouem nihil habere, is qui sub veste occuluerat, nihil abstulisse identidẽ deierabat.

15 *Noua n. r.*) D Bene iusiurandum metuere seruũ monstri simile est. *Noua religio*) In seruo, & subita. B Noua, id est prodigiosa, vt quidam volunt, sollicitudo & anxietas. S·D Religionis significatio varia est apud Latinos. Aliquando enim est, quæ superioris cuiusdam naturæ, quam diuinam vocant, curã cerimoniámque affert. Est etiam Latinè loquẽtibus id quod vulgò debitum officij, hoc est, iustam muneris functionem appellant. Vel pro eo ponitur, quod vulgò dicitur conscientiæ scrupulus, aut conscientia recta, vel fides. Accipitur præterea pro metu, vel solicitudine anxia. Ex qua significationis varietate multæ ducuntur locutiones, quas in secundo Tomo nostrorum Commẽtariorum annotamus. Hunc autem Terentij locum sic exponemus. Quæ te religio incessit? id est, qua noua, & tam repentina religione es obstrictus & implicatus? Et tũc religio ponitur pro eo, quod vulgus dicit conscientiæ scrupulum. *(cedo)* B Hoc loco non Dic, sed Da significat. D manus enim porrigentis verbũ est, B ad puerum accipiendum à Dauo.

Moue) V Accelerat, & ipsum intentum consilium repudiatur propter aduentantem Chremetem. *Vt quid agam p. int.*) B Agam pro moliar dixit. Et Erasmus in primo commentario de copia, hoc verbum inter ea numerat, quæ conatum significant. D Porrò, modò aduerbium est ordinis: aliàs temporis. B An Porrò hic pro postea accipi potest. 16

Prò Iupiter.) Quibusdam est dolentis, vel indignantis. Quid si dicas esse re subitá perculsi interiectionem? *Sponsæ p. int.*) D Mirè non dixit Chremes: ne, cùm dixisset Quis Chremes? rursus hic responderet sponsæ pater. & non temerè hoc facit Poëta. nam promiserat se rediturum domum Chremes, Domum modò ibo vt apparentur, dicam: atque huc renuntio. B Interuenire est medio negotio, quasi ex insidijs superuenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam velint. 17

Repudio consilium) Id est, modum tractandi negotij. S·D. Sic loquitur Cicer. de Orat. tertio. Neque verò esse mirandum, si cùm suis consiliis Remp. profligasset, consilium Senatus repudiaret. *Quod prius intendi*) B Antè quàm sponsæ pater interueniret. *Intenderã*) D Verbum à venatoribus translatum, qui retia intendunt ad feras capiendas. Quia ergo parat Chremem & Simonem fallere, Intenderam dixit. Vel à sagittis atque arcu: B vt sit, quo senes cõfigere parabã. R Decet sanè, neque leuitatis est, aut inconstantiæ, repudiare consilium, quod intenderas, primùm, si id commodo fiat tuo. Satius enim est recurrere, quàm currere malè, iuxta prouerbium: hoc est, Præstat mutare consilium in melius, quàm in malè institutis pergere. 18

Nescio q. narres.) D Bene Narres: narrare enim aliena & quæ nobis non sunt necessaria dicimus. *Ego quoque.*) Bene ait Quoque, quia & Chremes veniebat. V Hic callidum ex re ipsa nascitur cõsiliũ, cui & suã operã puella pollicetur. hic mutua datur opera, & sicut 19

natoribus sumpta. B. Al. [vbunque]. stasi.

Venire me adsimulâbo: tu, vt subséruias ijajß
Orationi, (vtcúnque) opus sit verbis, vide. { siläß / sisa
M. *Ego quid agas, nihil intéllego. sed si quid est,* biadß
Quod mea ópera opus sit vobis, aut tu plus vides, dassß
Manêbo: ne (quod) vostrum rémorer cómmodum. i,sdsp

Mu. [quid].

verũ est illud Aristot. κολοιὸς ποτὶ κολοιόν, graculus ad graculũ, Ità hoc, vulpes vulpi alludet.

20 *Vt subseruias orationi.*) L Id est, commentum adiuues. D Rectè vt subseruias, dixit. non enim tãtum loquitur Mysis, quantum Dauus.

21 *Orationi vtc. o. s. v. v.*) Vtcunque, id est, quomodocunque. D Verbis. tuis: orationi, meæ. plura enim loquetur Dauus. inde Orationi dixit. illa subsequetur, ideo verbis. *Vide*) Cauta esto, intellige, specta.

23 *Aut tu plus vides.*) Si sapis, intelligis.

24 *Remorer.*) Retardem, retineam. Remorari à remora pisce minutissimo, qui naues retinet. nam Græcè ἐχενηΐς vocatur. A Aristoteles libro. II. de animalibus, Remora pisciculus est, inquit, saxis assuetus, in cibos non admittendus, nomen a remorandis nauibus adeptus. S. P. Quemadmodum morari est moram afferre, interponere, iniicere: vel tardare, aut differre: sic etiam ea designat remorari. Vnde remorari commodum, pro commodum tardare exponesi scilicet non cõsulere cõmodo.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARGVMENTVM. D Adest nunc ipse Chremes, cuius causa scena fraudibus instructa est, ne promissas compleat nuptias. R astutissimus enim Dauus, miris consilijs, apposito ante ianuam puero, rogatáque Myside, vndenam sit, quis ve attulerit, perinde quasi ipse nesciat, Chremetem (R vbi puerum ex Glycerio natum audit, & illam ciuem esse Atticã, I Dauúmque cum ea his de rebus iurgantem) absterret ab affinitate Pamphili, sed non impune. Et est hæc occasio summæ epitaseos, qua inter sese personæ turbabuntur omnes. V *Theses.* 1 Ipsa astutia est astutus Dauus. 2 Præsens rei cõspectus plurimùm mouet, & in ipsa dictione. 3 Sunt illiberales ioci, vbi sunt iocularia mala. Dissuasoria est, sed παραλογιστική. duobus potissimùm argumentis Chremetem à nuptiis retrahit, & deterret. Prius quidẽ est ex apposito puero, tanquam re præsenti. sumptum narratione quadam: sed propter puellæ & serui dolosam cõtentionem nimis interrupta explicatur, videlicet quòd sit Pamphilo filius ex Glycerio natus. Posterius verò est de ciue Attica, quam Pãphilus iuxta leges ducere cogebatur. M Versutos homines, & callidos viros, miris modis & multiplici vaframento moliri deceptionem, nec esse cuiuis facile dolos interpretari ac verum dispicere, docet hæc scena. Multos enim recessus habet vita hominis & varias latebras, vt in Epistolis scribit Plinius. Et boni viri prudentia, quæ virtuti semper adhæret, malitiosorum versutiis ac simulationibus ideò decipitur, quoniam ex se alios iudicat, nec simulationem putat id esse quo capitur, sed officium. Plato libro tertio de Republica, Quapropter modesti homines videntur stolidi, & qui facilè ab iniustis decipi possunt, tanquam qui non habeant in seipsis eadem, quæ habent improbi, affectuum exempla malorum. Cicero in Actione tertia in Verrem sic ait, Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in simulatione officii, aut in aliquo necessitudinis nomine. Nam eum qui palàm est aduersarius, facilè cauendo vitare possis. Hoc verò occultum, intestinum, ac domesticum malum, non modò nec existit, verùm etiam opprimit citò, antequàm perspicere, atq. explorare possis. Hæc Cicero. Magna tamen ingenia sunt quæ summa malitia commodis alienis insidiantur, & quieti. Quapropter Plato libro sexto de Repub. sic ait, Atque huius ingenii sunt hi viri, qui nefaria scelera perpetrant & priuatim & publicè, atque item qui sunt & priuatis & ciuitatibus bonorum ingentium authores. Exile verò ingenium nihil vnquam vel priuatim vel publicè magnum efficiet. Veritas, inquit Plato in quinto de Legibus, tum diis, tum hominibus dux omnium est bonorum: cuius, qui felix beatusque futurus est, statim ab initio particeps esse debet, vt in veritate plurimum temporis vitam agat. Idẽ in Phædone sic ait, Is bene de se animóque suo sperare potest, qui voluptates, quæ discendo percipiuntur, sectatus, animum suo decorauerit ornamento: temperantia scilicet, iustitia, fortitudine, ac veritate.

Versuum genera. Sextus est trochaicus tetr. cat. vel iambicus acat. modò non fiat elisio in [turba]. Reliqui omnes sunt iambici, siqui senarij acat. præter quartum & quinquagesimumprimum tetrametros acat.

bolt. & decimum sextum tetrametrum catal. qui & ipse erat senarius si cum Erasmo legas. Mirum imo pude iter mulier si meretrix facit, ſidſap.

CHREMES. MYSIS. DAVVS.

1 {ſſ∘iſi / iſd} *REVERTOR, postquàm quæ opus fuêre ad núptias* — Summa nuptiarū poteſtas in patre puellæ ſita eſt.

2 ſidſſi *Gnatæ paráui, vt iúbeam accérſi. ſed quid hoc!*

3 adſdſi *Puer hercle eſt. múlier (túne) appoſuíſti hunc?* M. * *vbi* — * L. Verba trepidātis & tacitè requirentis Dauum, qui ſe ad dextrā ſubduxerat.

G. . Al. [tun'] ſ quod, quia ſic breue eſt, verſus repugnat.

4 ſſalſſal *Illic eſt!* C. *non mihi reſpóndes?* M. *hem, nuſquam eſt. væ miſeræ mihi.*

5 ibd ſp *Relíquit homo me, atque ábijt.* D. * *dij voſtram fidem,* — * D. Aduerbiū admirantis cum exclamatione.

6 {ſttſat- / ſiijidſi} *Quid turbæ*ᵃ *eſt apud forum! quid illic hóminum (litigant!)* — D. Al. [litigant]

1 *Reuertor)* V Eſt velut προπαρασκευή futuræ orationis. Cupit autem cōſtanter in apparatis nuptiis pergere, ſed mox oratiuncula Daui ſententiam mutabit. *Poſtquam q. o. f. ad nup. Gn. p.)* S. D Ornatiora ſunt ex opere loquēdi ducta genera, cum huic nomini ſubſtantiuum adiungitur. In quo id obſeruabis, tunc velut indeclinabile vſurpari, & omneis ei adiuncti ſubſtantiui caſus admittere ſiue ſingulares, ſiue plurales: admittere itē omnia ei adiūcti ſubſtantiui genera, vt in exemplis ſequentibus videbis. Cic. in Famil. Dux nobis, & authot opus eſt. Ibidem, Nos, ſi quid erit iſtic opus, defendes. Ibidē, Tu quæ iſtic opus erunt, proſpicies. Ibidē, is omnia pollicitus eſt, quæ tibi eſſent opus. Ibidē, illud, mi Tyro, te rogo, ſumptui ne parcas vlla in re, quæ ad valetudinem opus ſit. Ibidem, Sulpitii tibi operam intelligo non multum opus fuiſſe.

2 *Poſtquam paraui.)* B Parari iuſſi. ſuprà enim dixerat, Domum modò ibo, vt apparentur dicam. Ita ferè loquentes hanc domum ædificaui, non id volumus noſtris eam manibus, ſed iuſſu factam eſſe. *Vt iubeam acc.)* D Rectè Iubeam: quia ſumma poteſtas nuptiarum in patre puellæ eſt. *Sed quid hoc!)* Non interrogantis, ſed mirantis & non intelligentis eſt: & apparet eum non oculis prius quàm corporis offenſu puerum ſenſiſſe latentem.

3 *Puer)* V Occaſio eſt mutandæ ſententiæ. & hic illud quadrat, αὐτὸ δεῖξει. *Puer herclè eſt)* D Ornatiua particula eſt Herclé. *Mulier)* Magis quam Myſis. B Bene Mulier. Myſidem enim Chremes neſciebat, & Mulier hic ſexum, non eam ſignificat, quæ virum paſſa eſt. *Vbi Illic eſt?)* D Dauum quærit, qui nunc abſceſſit, vt & ipſe de foro venire videatur. V Conſternata quærit Dauum, & differendo reſponſo animus ſenis magis inſtigatur. B Videtur Myſis iam paululum à foribus abiiſſe, oculis Dauum requirens, quem ſubitò amiſerat. vnde aliud agens non audiuit loquentem Chremetem, & ideo talis inducitur Myſi, ne Chremes fraudē ſubeſſe ſuſpicetur, quod ſuſpicari potuiſſet, ſi vel Myſidem, vel Dauum putaſſet aduentus ſui non ignarū eſſe.

Non mihi reſp.) D r Bene Non reſpondes. Se enim memor eſt veritam quicquam dicere. niſi ſubſeruiat oratiōi Daui. *Hem nuſquam eſt)* B Nuſquam hic non de locis omnibus, ſed de his duntaxat, quæ videbat, dicitur. 4

Reliquit me homo) Mirè hominem, non Dauum dixit, vt etiam ſi audiat Chremes, incertam perſonam hominis audiat, non Dauum. 5 *Dij veſtram)* V Simulat ſe ex foro venire, & veriſimile ex negotijs forenſibus, quaſi horum fuiſſet ſpectator, reddit. B Nunc veniens à dextra Dauus, à foro ſe venire ſimulat, ne ipſe putetur appoſuiſſe puerum, & Chremes audiat eum puerum è Pamphilo natum. Putabat enim hoc pacto ſe effecturum, vt filiam ſuam Pamphilo iterum negaret Chremes. R Vide calliditatē ſerui, & vt ex tēpore cōſilium ceperit, ſatis aptū ſibi ac cōmodum.

Quid t. e. a. f.) D Hæc verba ſunt veniētis de foro. 6 *Quid illic h. lit.)* B Ita eruditi quidam legendum cenſent, non Quot hominum. Eſt autem Syntheſis. Nominatiuus enim ſenſu, non etiam voce adhæret verbo pluratiuo. & eſt Quid hominum, pro quantum hominum, vel quot homines litigant *Litigant)* An accipiendū eſt pro controuerſias agunt? Nam Forum ſignificat & locum vbi cauſæ tractantur. an dixit Litigāt pro altercantur? Sequitur enim, Tum annona cara eſt: vnde intelligi datur quem locum, fori vocabulo intellexerit.

* D. Hoc post spectatores, MU vel summissè dicitur.

* L. Nunc incipit apertè iurgari.

E. Alias [videam?] ſbdſip.

D. *An*, interiectio consternatę mulieris.

* L. Nictu auocat à sene, vt quæ opus sint clàm moneat.

D. [*rogo, faxis caue.*]

Tum annôna cara eſt. * quid dicam ália,néſcio.* ſiſdſi 7

M. *Cur tu óbſecro hic me ſolam!* D. *hem, quæ hæc eſt fábula!* ſiſſp 8

* *Eho Myſis, puer hic vnde eſt? quísve huc áttulit?* adiſſp 9

M. *Satin' ſanus' es, qui me id rógites!* D. *quem ígitur rogem,* {iaſaap / iſ} 10

Qui hic néminem álium [vídeo!] C. *miror vnde ſit.* ſbdiſp 11

D. *Dictûrán' quod rogo?* M. *an.* D. * *concêde ad déxteram.* ſsjſſp 12

M. *Deliras. non tute ipſe?* D. *verbum ſi mihi* ſſiſi 13

Vnum, praetérquam quod te [rogo, faxis: caue.] ſſſdſi 14

7 *Tum ann. c. eſt.*) D Comminiſcentis eſt potius, quàm alicui referentis. B Annonà Grammatici vnius anni alimoniam eſſe volunt, nec frumenti tantùm, ſed aliarum quoque rerum.

8 *Cur tu obſ. hic me ſolam!*) D ἀποσιώπησις tertia. B Eclipſis eſt, & addidiſſet Myſis Reliquiſti, niſi Dauus cœptam ab illa interrogationem abrupiſſet. Volebat enim Chremetem celare quòd priùs adfuiſſet. *Hem, quæ hæ. eſt f.*) Hem quibuſdam hic eſt indignantis, alijs admirantis interiectio, vt ſimulet ſe Dauus admirari quid velit Myſis, quo minùs Chremes ſuſpicetur eum adfuiſſe. *Fabula*) D Fabulam ſe dicit audire, qui rei principium, rationémque ignorat. B Fabula ſignificat interdũ ſermonem: vt illic, Sine capite fabula. Nam & Erasmus ita effert, Sine capite ſermo. quomodo etiam accipitur, ſi dicas, Fecit me fabulam vulgi. Quid ſi etiam hoc ita interpreteris, vt ſit, Quis hic eſt ſermo? quid ſibi hæc verba volunt? Quandoque fabula ſignificat ſtultiloquium: vt ſi dicas, aniles fabulas. Poteſt fortaſſe & ita hic accipi.

9 *Eho*) D Interiectio eſt, vel principium animaduerſionem in ſe poſcentis, aut repentè cernentis. *Puer hic vnde*) V Prius eſt diſſuaſionis obliquum argumentum de puero appoſito, quo ceu ἀποδείξει ſenem conuincit. B Vnde, hic nõ ſignificat ex quo loco, ſed à quo vel à quibus: vt ſit, cuius eſt? *Quisve h. att.*) Quid ſi dicas, ve hic copulatiuam eſſe?

10 *Satin'*) V Aſſeueratio eſt. ſciens enim rogabat. *Satin' ſanus es, qui me id r.*) B Vult Myſis inſanum eſſe. Sanum dicimus qui non eſt inſanus, qui non laborat inſania. Eſt autem Latinè Inſania authore Celſo, teſte Budæo, quam Græci Phreneſim vocant. Phreneſis acutus morbus eſt in febri ſuperueniens, cùm ægrotantes deſipiunt, & aliena loquuntur. Myſis ergo Dauum rogat ſanúſne ſit, quòd aliena loqui videatur. S. D Sanus non ſemper intelligitur de bona corporis valetudine ſed extra corpus aliquando egreditur, & refertur ad animum. Cic. Famil. xi. Hoc animo ſcito eſſe omnes ſanos. vt mortem ſeruituti anteponant. Idem ad Att. 11. De Lolio ſanus non es. Id eſt, parum prudenter feciſti. Idem ad Att. nono, Miſi etiam Cæſaris ad eos ſana mente ſcriptas literas.

Qui hic nem. v.) D Callidè affirmat nõ ſibi 11 viſum Chremem, cùm & præuiderit venientem, & præſentem videat. *Miror*) V In principio ſenex nonnihil motus rogat. *Miror vnde ſit*) D Miror veteres cum Vnde, pro neſcio ponebant. nam admiratio ab ignorantia deſcendit. Plautus. Ne quis miretur qui ſim, paucis eloquar.

Concede ad d.) Et bene Dexteram. ſiniſtrà enim venit Chremes: & non vult proximum ei Chremetem. ſed iuxta. ſuprà enim dixit, Ego quoque hinc ab dextera Venire me aſſimulabo. S. D Præter alias ſignificationes, quas multas habet hoc verbum Concedere, ponitur eleganter pro abire. Cic. in Catil. Si te parentes timerent, atque odiſſent tui, neque eos vlla ratione placare poſſes: vt opinor, ab eorum oculis aliquò concederes. Teren. in Eun. Concedam hinc intrò.

Deliras) M Delirare eſt exorbitare à re- 13 cta ratiõe. Plin. li. 18. ſic ait: iacto ſemine. iteratio ſequitur, vel crate. vel tabula aratro annexa, quod vocant lirare, operientes ſemina. Vnde primum appellata eſt deliratio. *Deliras. non tute ipſe?*) D Deeſt, cum mihi dediſti. Sed & ſuprà, & nunc interturbat Dauus: ne mulier totum dicat. *Non tute ipſe?*) Summiſſa voce *Verbum*) V Soli Myſidi loquitur, cui locus ex geſtu vel ex re ipſa annectitur, cum tacitè in aurem quippiam ſuſurrauerat. D Accõmodatè comminatur Dauus: penè enim Myſis vniuerſa narrabat.

Præterquam quod te) Hoc & ſenſim & vt 14

ſenex

15 aiſſſi [M. *Malè dicis.* D. *vnde [eſt? dic claré.* M. *à vobis.* D. *ha,ha.*

D. Al. [malè dicis. vnde]. A caterum [ha ha] ridentis, ſineſ ah ah] eſt sabus. Aly legunt [ha ha ha.] Aly [ha ha ha.] ſed neutrũ verſui conuenit. C O [ah, ah, ah.] Hiſtrionu tertia interiectio videtur, proindéque extra verſum eſt.

16 ſiidſij – * *Mirum vero, impudenter mulier ſi facit meretrix.*

17 ijſſſi C. *Ab Andria eſt ancilla hæc, quantùm intéllego.*

18 aaſſij D. *[Adeónc] vidêmur vobis eſſe idónei,*

19 {aſſſp; :d} *In quibus ſic illudátis?* C. *veni in témpore.*

20 – dſiſi D. *Própera adeò púerum tóllere hinc ab iánua.*

21 iaſſſi * *Mane: caue quôquam ex [iſtoc] excêſſis loco.*

Alu. [iſto], ijſiſi.

Maledicis, pro comminaris, ornatus ſermo.

* L. Irriſoriè, & habet vim affirmatiuã hæc particula. *D. [Adeon'], aiſi ii.*

G. [In] poteſt à ſuperiori verſu pendere. iſſſſp

* L. Hoc tacité. & eſt interminatio prohibéris ne tollat.

ſenex ſentiat, pronuntiari poteſt. *Faxis caue)* Geſtu comminantis eſt, & vultu. vt ſuſpenderet comminationem, deinde inferret geſtum. Ordo, Caue faxis.

15 *Malè dicis)* Cum contemptu loqueris, conuitium facis. Apparet ergo Malè dici, lentius eſſe dictum, cum ſubiungit. Dic claré. Nouè Malè dicis pro comminatione poſuit, cùm pro conuitio ſoleat poni. Niſi fortè, quia contumeliæ genus eſt comminatio. Quidam putant eſſe vnam perſonam. Daui ſcilicet, dictum ſuperius Myſidis non ſatis manifeſtum Chremi, in maledicti ſimilitudinem deriuantis. *Vnde eſt dic claré)* Hic expreſſiùs dixit. *A vobis)* Quia A vobis parum intelligebatur, hîc addidit morem meretricis: vt vel ſic intelligat ſenex.

16 *Miru verò)* V Τρεπὰ perſonę & loco apta. Nequit enim nõ impudẽter facere meretrix. *Mirum vero.)* D Sæpe ad εἰρωνείαν refertur. R Dauus, vt puter Chremes nihil eius cõſilio fieri, ſumit aduerſarij perſonã, & quicquid Myſis dicit, cõfutare conatur. *Mirum v. imp. m. ſi f. m.)* R Sententia veriſſima nihil enim non impudenter facit, quæ abiecto ſemel pudore, proſtituerit pudicitiam, corpúſque ſuum vulgo publicauerit. D Bono ordine locutus eſt. primò enim cauſa impudentiæ natura eſt: deinde conditio. D Differt hoc meretrix à proſtibula, quòd illa propriè, eſt quæ honeſtiùs quæſtum capit, copiam ſui ſecretiùs faciens noctu tantùm: hæc verò quæ ante ſtabulum ſtat quæſtus nocturni, ac diurni gratia.

17 *Ab Andria)* V Iterum ſenex ex agnita Myſide magis mouetur. D Effecit quod volebat Dauus. nam intellexit Chremes ex qua ſit Pamphilo natus puer. *Ab And. eſt anc.)* R Pro Andriæ: & Andria pro Glycerio antonomaſia eſt. Poſuit enim appellatiuum proprij loco, quemadmodum fecit Iulianus impiiſſimus, cum accepto vulnere dixit, Viciſti Galilæe.

Adeon) D Adeóne, an adeóne ad eum? 18

Idonei) Idoneus eſt aptus ad omnia, & bona & mala.

In quib. ſic ill.) Et illudo in te, ſeptimo caſu: & illudo te, accuſatiuo dicimus. ſed in primo ſuperuacuum eſt, vt ſit, quibus illudatis. *Veni in t.)* Cùm prouiſus ſit, interueniſſe putat. V Tertiò redditur attentior. *In tempore)* D Opportuné. nos ſine præpoſitione dicimus, tempore & tempori. R Qui ſapit, dabit operam, vt in tempore veniat prudens, ac ſciens, non vt Chremes, imprudens: quanquam quomodocunque quis in tempore venerit, haud perinde refert, atque veniſſe. Hinc ille in Heaut. In tempore ad eam veni, quod rerum omnium eſt Primũ. 19

Propera a. p. t.) D Hic verſus claré dicitur: ſequens, ne ſenex audiat, preſsé. 20

Caue q. ex iſ. exce. l.) Neceſſariò Dauus retinet Myſidem, nondum enim omnia audiuit Chremes, nondum comperit vnde ſit mulier, & puer, de quo ſuſceptus ſit. Exceſſis, pro excedas; vt faxis, pro facias. R Si velis omnem diligenter antiquitatem perſcrutari, multa inuenies anomala & ecliptica verba, vt exceſſis, irritaſſis, locaſſim, prohibeſſis, faxis, duint, leuaſſo, ſupplicaſſis, negaſſis, adaſſint, duas, ſeruaſſis, pro excedas, irrites, locauero, aut locem, prohibeas, facias, dent, leuo aut leuabo, ſupplices, neges, adigant, des, ſerues, In his & ſimilibus vſurpandis, immodicus eſt Plautus Comœdiarũ ſcriptor Terentio antiquior. His enim temporibus Romæ vixit, & in ſcena præſtitit, quibus in ciuitate P. Scipio Fuluius Nobilior, & M. Cato excellentes habiti ſunt. Te- 21

M. *Dij te eradicent: ita me miseram térritas.* ffldfi 22

*Daul versutia iurgium repetit. *Al.* [an].

D. *Tibi ego dico, an non?* M. *quid vis?* D. * *at etiam* bffdij 23
rogas?

Cedo, cuium puerum hic apposuisti? dic mihi. adfafi 24

* D. Hoc Lentiùs & summissè dicitur.

M. *Tu nescis!* D. * *mitte id quod scio: dic quod rogo.* ffisfi 25

* L Data opera vult nominari Pamphilum.

M. *Vestri.* D. * *cuius vestri?* M. *Pámphili.* D. *hem,* {ffsfi {ffū 26
quid Pámphili! *Al.* [nostri?]

M. *E* *ho, an non est!* C. *rectè ego semper fugi has núptias.* G. *Potest prima huius versus ad finem priorū pertinere.* {ffaffi {f 27

* D. Aposiopesis.

D. * *O fácinus animaduertêndū!* M. *quid clámitas?* dbfffi 28

D. *Quémne ego heri vidi ad vos adférri vesperi!* dffisl 29

rentius autem per ea tempora in scena floruit, quibus præclari atque egregii ciues Romæ habiti sunt, M. Marcellus, P. Scipio, Q. Fabius Maximus.

22 *Dij te er.*) [S.D] Id est, funditus perdant, è medio tollant. [B] Te totum quantus es tollant. Quæ enim eradicantur, tota conuelluntur. Ducta est translatio ab herbis vel arboribus, quas eradicari dicimus, quando vnà cùm radicibus euelluntur. [V] Imprecatio vtrique personæ accommodata. *Ita me mis.*) [B] Ita, hic adeò, siue in tantum significat, vt suprà, Non dubium est quin vxo. no. Pam. Ita Dauum modò timere sensi.

23 *At etiam r.*) [D] Rursum iurgium repetit, & turbulentam orationem. *At etiam r.* [B] At increpationi apta particula est, & etiam pro adhuc accipitur: vt sit, iam faceres quod tibi dico, & quæris adhuc?

24 *Cedo*) [D] Cedò idem significat quod dic, & da mihi. Ergo repetitionem significat, non superuacuam orationem: & est dictum cum quadam fiducia, & comptentu eius cum quo sermo est, interrogantis aliquid. *Cuium p.*) [a] Venustè sed antiquè dixit, Cuium puerum, pro cuius puerum, vt Virg. Ecloga 3 Dic mihi Dameta, cuium pecus, an Melibœi? Nam vt est meus mea meum, ita olim flectebant cuius cuia cuium.

25 *Tu nescis*) Vultuosè pronuntiãdum, & emphasim habet: vt sit, Tu qui ipse ex ædibus nostris puerũ tuis manibus extulisti, mihiq; dedisti, nescis cuius sit? *Mitte id q. s. d. q. r.*) [B] Summissè proferendũ est, hoc sensu, Dicis me scire cuius hic sit puer: sed omitte, & tace id quod scio, & respõde ad id quod interrogo.

26 *Vestri*) Prisciano authore, possessiua pro nomina non rarò sine nomine proferuntur, maximè cum de dominis, vel coniugibus, vel amicis mentio fit. & citat hoc exemplum, In quo intelligi velit domini, vel herilis filii. sed Dauus hoc responso non contentus, quod nimis obscurum esset, nec satis apertè designaret Pamphilum, vlteriùs regandū putat. Paulò lentiùs loquitur, vtrumque velut ex indignatione repetit Dauus, vt totum melius à Chremete audiatur. *Pamphili*) Non sine emphasi, & admiratione fit repetitio, qua senex vehementius vrgetur. [D] Apparet mulierem, [Mu] vrpore attonitam, [D] vestri & Pamphili lentiùs pronuntiasse, quàm Dauus vellet: & ideo nunc repetisse nomen Nostri & Pamphili. *Hem, quid Pamphili*) Duas res operatur Dauus simul, & vt ignarissimum se ostendat, & vt Pamphilus nominetur. Et argutè repetit nomẽ Pamphili. [B] Clamorémque affectat, [D] quasi per indignationem, vt soceri auribus adolescentis nomen inculcet. metuit enim, ne non audiat velut senex.

27 *Eho, an non est*) [B] Miratur Daui impudentiam. & quando per Non interrogamus, nõ id agitur vt respondeas nescienti, sed vt cogaris assentiri scienti. vt cùm dicam, Non commodaui tibi codicem? Volo per hunc loquendi modum te cogere vt mihi id scienti assentiaris. *Rectè*) [V] Iam persuasus colligit se prudenter nuptias fugisse. [D] Et hic efficit quod volt it Dauus, vt Pamphili Chremes puerum esse cognoscat, & recuset generum. *Has*) Id est, huiusmodi.

28 *O fa. i. an.*) ἀποσιώπησις quarta. [B] Exclamatio est cum indignatione. *O fac. an.*) Id est, factũ puniendum ab his, qui potestatem habent ordine, ac rite puniendi. *Quid clamitas*) [D] Clamauit enim Dauus, vt puerum audiret Chremes.

29 *Quémne*) [V] Tacita quædam ἀνεκφώνησις, ne senex aliunde allatum esse puerum iudicaret. [D] Vult negando irritare mulierem ad con

30 dIIIp M. O' hominē audácem! D. ſverùm vidi/[Cánthará L. [verū.vidi] verū ſubaud] eſt:&mox cōfirmat à ſigno.
31 ſiſbij *Suffarcinátam.J. M. dijs pol hábeo grátias,*
32 ddijſi */Cùm/in pariūndo áliquot adſuerunt liberæ.* Nannius [cantharā ſuffarcinatum.]

Alias [*vi.gōd*], iab*ſi* ſi *creticum refugu.[adſuerunt]trisyllabum eſt*, iabſſi.

ad confirmanda quæ vult.[B] & eſt Eclipſis: vt ſit, eúmne puerum Pamphili dicis eſſe, quem ego heri vidi ad vos adferri veſperi? [MU] Carul. An patris auxilium ſperem? quémne ipſa reliqui? i. eiúſne auxilium ſperem, quem reliqui? Ita enim legitur in veteribus, nō vt iſtis interpolatis, Quem, næ ipſa reliqui.

O hom. aud.) [D] Exclamatio Myſidis, teſtimonium veritatis eſt.[A] & videtur hic Audax pro impudēte accipi. *Vidi Ca. ib.*)[V] A ſignis confirmat. Nomen autem Cantharæ & bibaci obſtetrici, & ornarus obſtetricationi quadrat. Non ignoro apud Plautum in Gurgu. palliatos Græcos capite operto & cum libris ſuffarcinatos incedere. [D] Vide infirmum argumentum. priùs, Vidi puerum afferri, dixit: poſt, non puerum, ſed Cantharam ſuffarcinatam. Canthara, nomen eſt anus. Et hoc dicit, vt leuiter redarguat Myſidem, non vt vincatur. hoc enim vidiſſe ſe innuit, Cantharā ſuffarcinatā, nō ꝓ uerū portantē. *Cantharam*) [MU] Nomē eſt vetulæ. quā libet ſe torqueat Nānius cuius hæc ſunt verba Is qui hoc loco, inquit, pro Aelio Donato ſe venditat, quum nihil ſit in iſtis verbis Donati, ſed potius aſtutela indoctiſſimi nebulonis, quod non vno in loco ſagax lector deprehendet. Canthara, inquit, nomen eſt anus. Id ſibi perſuaſit, quia id nominis in Phormione inuenitur. Hoc commentum cæteri tanquam ἀνίλεγκτον ſententiā ſequentes, idē interpretati ſunt. Primùm quæro, cur vt nota perſona à Dauo allegatur, que nunquam anteā introducta fuit? idne ex arte Terentiana eſt? vbi nihil ſtruitur, quod non ſtis & firmiſſimis fundamentis nixum eſt. Apud Homerum, vbicunque ignota perſona inducitur, multis titulis & deſcriptionibus exornatur. Iſta nec anteà fuit, nec poſteà cōparet. Nec dici poteſt quòd ſit προτατικὸν πρόσωπον, id enim in principio ad argumenti narrationem extra ordinem adhibetur. Iſta in mediam fabulam irrumpit. Nec quicquam ſimile habet cum Leſbia illa, vbi dicit. Audiui Archillis, iamdudum Leſbiam adduci iubes. Ea enim poſtea à moribus deſcribitur: quum inquit, Sanè pol illa temulenta eſt mulier, & temeraria: Neque ſatis digna cui committas primo partu mulierem. Iſtius in dolis nihil affertur, quum hoc addi oportuerit, illam ſoleſtem, & famoſam eſſe in ſupponendis partubus, aut aliquid ſimile. Quòd ſi hæc non ſufficiunt ad elidendam ineptiam iſtius interpretationis, cur quæſo affertur, ac non potiùs ſuis pedibus ingreditur, quò pauciores habeat conſcios in fraude ſtruenda? Nimirum quia anus eſt, geſtanda fuit? Nā illud verbum afferri, per zeugma à ſuperiori, etiam ad Cantharam refleci arbitror, quum nullum aliud occurrat cum quo poſſit conſtrui. Hactenus luſati ſumus cum nugis iſtis: nunc aperiendum quid veri ſit. Mos fuit in Græcia, cuius ritus Comœdia Palliata, qualis hæc eſt, imitari debet, vt liberos in vaſis fictilibus ad compita exponerent, quo magis obuii inuentu, & faciliores aſportatu eſſent, ſi qui eos fortè educare non grauarentur. Cuius conſuetudinis Ariſtophanes, eiuſque interpretes mentionem faciunt. Verſus ſunt iſti in Ranis de Oedipode expoſito, ὅτι γε αὐτὸν γενόμενον χειμῶνος ὄντος ἐξέθεσαν ἐν ὀστράκῳ. Hoc eſt, Qui mox vt aluo matris eſſet editus, in vaſe fictili per hyemem exponitur. Quo in loco interpres addit, quòd in olliis pueri exponi ſoleāt. Exiſtimo igitur pro Canthara, cantharum legendum, aut ἀνθήνην eſſe, ex commutatione generis. Dauus enim tergiuerſātis more ea obiicit, quæ facilè refutari poſſunt. Nā ita pugnat cum Myſide, vt vincere nolit. Primùm igitur dicit ipſum puerum eſſe allatum. id crimen, quaſi conuictus, ſtatim remittit, & ad minora delabitur, & cantharum allatum eſſe prædicat. quod vt pro vero agnoſcatur, nihil probat partum iſtum ſuppoſititiū eſſe. Nam cantharus eriā ad alios vſus afferri poteſt, quum vas ſit liquoribus geſtandis deputatum.

Suffarcinatā) [L] Id eſt, ſuccinctura rumētem. [D] Proprium eſt anibus ſuffarcinatas eſſe: vt Perſius, Pannucia Baucis. Et Plautus, Doliarem, claudam, craſſam. [A] Cæterum ſuffarcinatā. id eſt quod tardatā, degrauatā, oneratā: quaſi dicat, puerū portantem. Plautus, Tū iſti Græci palliati, capite operto qui ambulant, qui incedūt ſuffarcinati cū libris, cū ſportulis. 31
Dijs pol h. g.) Vallenſis lib. v. elegantiarū, Rarò, inquit, gratiam diis habere dicimur, quoties agnoſcimus, & apud nos ipſos fatemur ab illis beneficium accepiſſe citra ſpem gratiam referendi, & citat hunc locum.

Cum in par. al. aff. lib.) [D] Indiciū ſecuta cōfirmatio eſt, quam expreſſit Daui refutatio, 32

D. *Na illa illũ haud nouit, cuius caussa hac incipit.* ſſſſp 33
**Chremes, ſi pόſitum púerum ante ædes videris,* Iddſſp 34
Sŭam gnatam non dabit. tantò hercle magis dabit. ſſſap ſ 35
C. *Non hercle fáciet.* D. *nunc ádeò, vt tu ſis ſciens,* ſbſaſi 36
Ni púerum tollis, iam ego[n] hunc in médiam viam dſdſap 37
In [hunc] h vim habet conſonantis, niſi quis legat [hunc ego]. dſſiap.
Prouóluam: téque ibîdem [peruóluam] in luto. ſiſſi 38

•L. Nominat Chremetem, cuius præſentiã diſſimulat. *Non faciet*, tertiã perſonam de ſe facit.

Nannius [proluam]. ſsiſij.

ſupereſt etiam vt & concludatur effectus doli, negante Chreme ſe daturum filiam: quod ſubinde efficit Dauus dolo. *Aliquot libera)* Nec paucæ, nec multæ. [B] Sylulus progymnaſmatum centuria 11. In arte dicendi artifices, inquit, primarii id obſeruant, vt vbi ſemidoctum vulgus dicit, neſcio quot, ipſi aliquot vſurpant. Suetonius, Aliquot ante annos Lucii Saturnini ſeditioſum tribunatum Senatus coërcuerat. Cic. Accepi aliquot à te epiſtolas vno tempore, quas tu diuerſis temporibus dederas. *Libera)* [M][D] Nempe quæ pro teſtimonio dicere poſſint puerum ex Glycerio natum, non ad nos allatum fuiſſe. Seruis enim non erat teſtimonii dictio, vt ait Geta in Phormione. [D] Teſtimonia libera contra ſeruum. Et hoc proprium Terentii eſt. nam de Romano more hoc dixit. [R] In mentem obiter hîc venit illius Liuiani de Verginia L. Verginii filia, quam Appio authore M. Claudius in ſeruitutem aſſerere conabatur, puellam ſerua domi, ſuæ natam, furtóque inde trãslatam in domum Verginii, ac ſuppoſitam ei fuiſſe affirmans, vt nimirum prudentiæ cuiuſdã fuiſſe ſingularis videatur, id temporis adhibere liberas aliquot in pariundo. Lege T. Liuium libro tertio ab Vrbe condita.

33 *Na illa)* [V] Ratiocinatio eſt: ſed tollitur, & per impoſtorem inuertitur. [D] Næ, valde. Cicero, Næ illi vehementer errant. [B] Laurentius mauult nobis idem ſignificare quod Græcis, quibus certè vel profectò ſignificat. Habet diphthongum, frequens dictio Ciceroni & Quintiliano. *Na illa illum)* [D] Chremetem ſcilicet.

34 *Chremes, ſi poſ. p.)* [illegible]. Et eſt μίμησις, tranſit enim à miſto ad imitatiuum characterem. eſt verò μίμησις, quando aliqua verba ſic pronuntiamus, vt vana videantur.

36 *Non hercle)* [V] Prioris argumẽti epilogus eſt, & perſuaſus omnino affinitatem renuit. *Non h. faciet)* [D] Bene enim de ſe tertiam perſonam fecit, vt ſuprà, At nunc faciet. [B] Figura eſt quæ fit per commutationem perſonarum, & gratiæ plurimum habet. *Vt tu ſis ſciens.)* [D] Eloquẽtet. ſic enim veteres pro ſcias dixere

In mediam viam Pr.) Bene In mediam viam: quia ante fores poſitus iacebat. 37

Prouoluam) Id eſt, porrò voluam. & dolo quidem minatur quod facturus non eſt: verùm ſedulò id agit, vt iam puer tollatur è medio: ſimul eum ſeruat Chremeti: vt ipſe recuſet generum, non vt à quoquam paſſus videatur iniuriam. *Téque ib. peruol. in l.)* De proximo παρόμοιον repetit. Et quãdo nomina ſunt, παρονομασία: quando verba, παρόμοιον dicitur. ſed energia eſt vehementior in peruoluendo quàm prouoluẽdo, & ſicut illic eſt in via, ita hic in luto. *Prou.)* NANNIVS. Donatus in his verbis παρόμοιον agnoſcit: quod certè aut nullũ hîc eſt, aut per quã inſcitum. Illic enim præterquã in præpoſitionibus pro & per, quæ verbis adhærent, nihil innouatur in ſono: in ſignificatiõe certè nihil, aut ferè nihil diuerſi appâret, adeò vt omnis argutiès abſit, quæ ſola hanc figuram commendare poſſit. Plena enim gratia conſiſtit in vocibus ſono aliqua parte ſimilibus, ſenſu diuerſiſſimis: vt eſt, arator, orator: prætor, prædo: patres conſcripti, & circunſcripti. In iſtis autem verbis, prouoluam & peruoluam, quid eſt diuerſum, quod in expectato ſenſu mentem ſubito quaſi ictu feriat? Ego, ſi mihi cenſura permittatur, ταυτολογίαν id potius quàm παρόμοιον dicerem. Credo igitur Donatum ad hunc modum legiſſe: Ni puerum tollis, iam ego hunc in mediã viam Prouoluam, téque ibidem proluam in luto. Vt minetur illam tanquam ſcropham tractaturum, quæ in volutabro prolui & verſari ſolet. Cæterùm quia ſemel in hoc genere figuræ inſiſtimus, docendum eſt paucis, quàm diues & varia ſupellex iſtarum rerum apud Homerum reperiatur: quò intelligant iſti vernaculi rhythmatopœi, qui ſe Rhetores dici volunt, eo quòd omnes verſus ſuos eodem ſono ὁμοιοτελεύτως claudunt, nihil apud illos eſſe repertum, quod non prius apud Homerũ aliósque authores vſurpatum ſit. Breuiſſima in vna dictione cõſiſtit, quum aliud verbum exprimitur, aliud non expreſſum ſubintelligitur. Vt Nero dixit patrem ſuum Claudium deſiiſſe inter mortales morari prima longa quum

39 disisp M. *Tu pol homo non es sóbrius.* D.* FALLÁCIA

40 sisi *A'lia áliam trudit.iam susurrári aúdio,*

41 sisisp *Ciuem A'tticam esse hanc.* C. *hem!* D. *coâctus lé-gibus.*

42 {s saisi / s} *E'am vxôrẽ ducet.* M. *scho, óbsecro, an non ciuis est!*

43 aiij s C. *Iocularium in malum insciens penè incidi.*

44 {a aisil / di} D. *Quis hîc lóquitur? ô Chreme, per tẽpus áduenis.*

*L. Id est, dolus dolo connectitur. D Prouerbium cui subiacet Mendacẽ memorem esse oportere.

Mu. [*an*].

quum in expectatione esset, vt idem verbum prima breui enuntiatet. scilicet vt intelligeres eum desiisse inter mortales agere. Et vt Cicero dixit, Tu coque, pro coniunctione Quoque, obliciens ei homini culinaria ministeria. Secunda in duabus dictionibus expressis tenetur: vt apud Homerum. ἰνπίθει πείθοιτο. Plautus in Truculento, Amœnis mœnibus. Huic diuersum est, quum idem verbum bis positum, in alia atque alia significatione capitur. Terentius, Tu homo, si homo esses. Sed hoc etiam alio nomine insignitur. Vocant enim Plocen. Aut eandem vocem in multos casus variant. Virg. Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victum. Sed tum quoque aliud nomẽ meretur. παρηγμένον enim dicitur. quo genere loquendi, veteres Comici supra modum delectati sunt. Iam idem recurrit verbum, sed inuersis literis, vt planè aliud videatur. quam quidem Rhetores dolosam vocant παρέχηον. Quale est apud Lycophronem λίπας καὶ πίλας, & apud Homerum θυμὸς καὶ μῦθος, apud Diuum Bernardum Aue & Eua, quæ mutato ordine iisdem literis constant. Cæterùm istæ figuræ infrequenter apud Poëtas, dissimulatissimè apud Rhetores inueniuntur, tum quia nimiam habent artis ostentationem, tum quia à Cacozeliæ finibus non longè abiûctæ sunt. Hæc Nãnius. *Téque ib. prouol. in luto.*) B Solœcum est. cum enim Prouoluo sit verbũ motus, dicendum fuit, eodem prouoluam in lutum. Hæ Daui minæ spectare eò videntur vt Chremes omnino putet, hunc puerum ipsius opera & consilio nõ esse appositũ ante fores.

39 *Tu pol h. n. es sobrius*) Sobrius, est sanæ mentis, quasi sebrius, hoc est, ab ebrio separatus, secretus, separatus ab iis qui discernuntur. *Fallacia Alia*) V Alterum est argumẽtum dissuasionis à rumore, quem tamen haud ita temerè approbat. Itaque hoc prouerbio tutelã quandam subindicat. Est autem tale, Glycerium est ciuis Attica à Pamphilo vitiata. hanc igitur ille ducere iuxta legem Atticam cogetur. quæ tamen lex Hebræis & Romanis aliquanto plures habet circunstantias. *Fallacia Alia al. tr.*) E Erasmus Chiliade secunda, Donatus, inquit, admonet prouerbiali figura dictum, & sumptũ esse à consuetudine conantium fallere, ac dolos dolis consarcinantium, ne deprehendantur. Vnde consutis dolis dixit Plautus, & sutelas huiusmodi techinas, & δόλους ὑφαίνειν apud Homerum, id est, dolos texere.

Ciuem Att. e. h.) D Transit ad imitationẽ. *Coactus legib. Eam vx. d.*) B Cur legibus potius quàm lege? an quòd Dauus velit non vna tantùm, sed omnibus eum legibus huc compelli posse, quò magis Chremetem deterreat? Vnius enim authoritas legis faciliùs eliditur quàm multarum. Lex fuit apud Athenienses in hæc verba, ἡ βιασθεῖσα ἢ γάμον ἢ θάνατον αἱρείσθω τοῦ βιασαμένου. Quæ vim passa fuerit, eius qui vim attulit, vel nuptias vel mortem optato. Seneca eam legẽ sic effert, Rapta raptoris aut mortẽ, aut indotatas nuptias optet. Et quoniã lex neque ad seruilem conditionem, neque ad peregrinas pertinebat, sed ad liberas tantùm fœminas, easque ciues Atticas: ob id apud Terentium tantopere laboratur, vt ciuis Attica Glycerium agnoscatur. R Vtinam & apud Christianos diligenter hæ obseruarẽtur leges: aut enim non vitiarentur tam facilè à Thrasonibus istis bonorum ciuium filiæ, aut honesto certè matrimonio eam labem ignominiámque celarent, ac solarentur.

Eho) V Admitans serui dubitationẽ, quasi id esset longè certissimum. *Eho*) D Interiectio est conturbatæ mulieris. 42

Iocularium in m. insc.) Ioco se imprudentem in periculum coniectum esse cõqueritur. *Iocularium*) L Ioco ac risu dignum. D E contrario pro graui, & molesto, ac nimio. Iocularium igitur κατ' ἀντίφρασιν. Mu Significat enim magnum ac serium malum. 43

Quis hic loquitur? ô Chreme) Principium loquendi Dauus Chremeti dat, perfecturus quæ ipse conatus est. *Chreme*) V Beneuolentiæ captatio est. & attentio renouatur. Senex verò se certissimum esse indicat. Itaque asseuerãdo toties se audiisse asserit. *Per tempus aduenis*) D Idem est Per tẽpus, quod in tempore: aut certè per tẽpus, tempestiuè, L opportunè aduerbialiter. *O Chr. per t. ad.*) D Astutè, quasi eum nunc primùm viderit. 44

Al [audiui omnia D. an hæc tu omnia!] ssdsp. deest pes. itaque in [ausculta] & in [tu] iustul eiiciendum, sisalp.

Auscúlta. C. *[audíui iã ómnia.* M. *ah, ne tu ómnia.]* ssssp 45

C. *Audíui, inquam, à princípio.* D. *audîsti'n' óbsecro! hem* ssdsp 46

Scélera! hanc iam opórtet in cruciâtum hinc ábripi. aiiasi 47

D. *Ille* Emphasin habet sed per ironiam dicitur.

Hic ille est: non te credas Dauum ludere. iiissp 48

M. *Me míseram. nihil pol falsi dixi mi senex.* {dassss ds} 49

* L. præparatio ad futurum congressum senum.

C. *Noui rem omnem: * sed est Simo intus? [D. intus est.]* E. *Al [D. est.] tum erit pentameter, ssiij.* ssssij 50

* Suppalpitatio mulieris.

* Aposiopesis.

* M. *Ne me attingas sceléste: * si pol Glycério non ómnia hæc.* ssi disi 51

E. Al. [qui].

D. *Eho inêpta, nescis quid sit actũ.* M. *[quid' sciam!* aisisp 52

Duos præcedentes ita legit ac sc. ac Goueanus.
Ne me attingas scelesta: si pol Gly. erio ssijdi
Non omnia hæc. D. eho, nepta, nescis... M. quid sciam! siaisp
vt vterque sit trimeter: illudque [quid sit actum.] interpretu sit non authoris.

In [fieri] primã licentia producit.

D. *Hic socer est. ália pacto haud póterat fieri,* dddsdi 53

45 *Ah, ne tu omnia.*) Aut Nec pro non legitur, aut Ne tu omnia, vt Ne producatur, & accipiatur pro non. *Tu omnia.*) Audisti, subauditur. *An hæc tu omnia.*) B Tu emphasim habet, vt sit, Tu qui nunc primum venis: quæ emphasis mirè conuenit Dauo.

46 *Audiui inquam, à pr.* S. D Sic loquitur sæpe Cic. vt ad Atticum, Acer mihi videor fuisse à principio. Ibidem, Vellem à principio te audiisse amicissimè admonentem. Idem de Diuinatione, Non poteras hoc à principio dicere. *Audistin'.*) V Admirationis est ironicæ cui additur τὸ ὄθεν exclamationi propter familiæ probitatem castigandã. D Exultans Dauus infert, & inculcat frequenter repetendo. *Audistin' obsecro hem.*) Difficile credendo, affirmat se non sciuisse præsentem Chremetem: vt hac confirmatione nihil illum de se faciat suspicari. *Hem Scelera.*) B Hem indignantis est. Simulat enim astutissimus Dauus indignari se facto Mysidis, ne Chremes suspicetur eius consilio factum, & iussu.

47 *In cruciatum.*) L Non in crucem, sed cruciatum: B id est ad pœnam.

48 *Hic ille est.*) D Cũ ἐμφάσει, quasi vir magnus, sed hoc, Chremetẽ ostendens, dicit cũ εἰρωνείᾳ. B Sensus enim est, Hic est magnus ille Chremes de quo agebam. *Hic ille*) V Seipsum admirans laudat, & in pronomine & in Daui vocabulo insignis est emphasis. *Non te cre. D. l.* D Virg. Non Diomedis equos, non currus cernis Achillis. B vt sit, non te credas hominem seruum ludere. Et quod dicit, Te Dauum ludere, Amphibologia est, quã sustuleris si dicas, ab te Dauum ludi.

49 *Me senex*) D Bene senex: quia quasi alienior est, & ignotus Mysidi. Mi, suppalpatio muliebris.

50 *Noui rem omnem*) B Hoc Mysidi: sed quod sequitur, Est Simo intus? Dauo dicitur. *Est*) Elegans est si quis per idem verbum quo interrogatus sit respondeat potius quàm per Ita. Sic & Plinius in epistola ad Auitum lib. II. Etiámne libertis? etiam.

51 *Ne me at.*) D Quædam ostenduntur apertè in Comœdijs: quædam ex aliis personis intelliguntur. B Ex his enim verbis colligere licet, quòd Dauus demulcere Mysidem voluerit quo eam placaret, quam nescientem quid ageretur, verbis suis irritauerat. *Ne me at. sce.*) Ne manũ mihi admoueas. scelestum vocat, tum quòd mentitus esset, tum quòd illi sue censeret. *Si pol Gly. n. o. hæc*) D ἀποσιώπησις tertia, quòd alienæ personæ interuentu reticeatur. Fiunt autem ἀποσιωπήσεις, id est, reticentiæ tribus modis. aut enim tacet per seipsum, & ad alium transit: & est prima. aut tacet, nec vltrà aliquid dicet: & est secunda. aut alterius interuentu personæ silet: & est tertia. *Pol Gly. n. o. h.* B Minantis est aposiopesis. Nam quòd orationem non absoluit, in causa est Dauus, qui interpellat. Subaudiri potest, dixero: Si Glycerio non omnia hæc dixero, precor vt me dij deæque perdant omnes.

52 *Eho inepta*) V Reprehensio est propter imprudentiam, & necessitatem istius imposturæ causatur. B Eho, familiariter est reprehendentis. De significantia nominis ineptus apud Cic. libro II. de Oratore Crassus, Ego, mehercle, inquit, Cæsar, ex omnibus Latinis ver-

bis

54 ſtdiſi *Vt ſciret hæc,quaſ volúimus.* M.*prædiceres.]* R.*ſ voluimus.M. hem prædiceres.]* ſidiſi. *A.ſ voluimus M.hẽ prædiceres.* ſi daſi.
55 ſiſap D.*Paulum interéſſe cenſes,ex ánimo ómnia*
56 ſtbiſi *Vt fert natúra fácias,an de indúſtria?*

bis, huius verbi vim vel maximã ſemper putaui.Quem enim nos ineptum vocamus,is mihi videtur ab hoc nomen ductum habere, quòd non ſit aptus :idque in ſermonis noſtri conſuetudine perlatè patet.Nam qui aut tempus quid poſtulet non videt,aut plura loquitur ,aut ſe oſtentat,aut eorum quibus cum eſt vel dignitatis vel commodi rationem nõ habet;aut denique in aliquo genere aut inconcinnus,aut multus eſt,is ineptus eſſe dicitur. *Neſcis q.ſ.alt.)* D Neſcis plerunque dicitur ei non quem volumus redarguere imperitiæ, aut ignorãtiæ,ſed quem facere volumus vt velit libenter audire.

54 *Prædiceres)* L Prædicere debuiſſes,modus potentialis.

55 *Paulum int.)* D Nouè pro multum. Et eſt ταπείνωσις ἐξῆμα. V γνωμὴ eſt,Multũ intereſt inter facta naturalia & artificialia:illic quidem veritas & impetus naturæ dominatur,hic verò tantum eſt imitatio quædam,& ſimulatio. Quare illic affectus curſu naturæ diriguntur, hic μιμήσει & ὑποκρίσει, & in Rhetoricis duplicem ex hoc loco actionem fecimus. Conſule & Quintilianum de iis ,tam quæ ſunt naturæ,quàm quæ ſunt imitationis. Verùm toti ſcenæ perquàm accommodatum eſt illud Ciceronis in tertia Ver Nullæ,inquit , ſunt occultiores inſidiæ,quàm hæ quæ latent in ſimulatione officij,aut in aliquo neceſſitudinis nomine,Nam eum,qui palàm eſt admiſſus,facilè cauendo vitare poſſis,hoc verò occultum,inteſtinum , ac domeſticum malum, non modò non exiſtit,verùm etiam opprimit citò antequàm perſpicere , atque explorare poſſis. Hæc ille. *Ex an.o.Vt fert n.f.* D Figurã ἀντίθετον.Nam quid eſt ex animo , niſi , vt fert natura Et hæc ſentẽtia à Terẽtio κατὰ ποιὸν prolata eſt:quàm Menander ἰδιωτικῶς poſuit. S.D Ex animo & vltro ſponte complectitur,ſed affectu quiddam habet , & ſtudio plenius:vt ſit ex animo ,idem quod ſtudioſè, vel non diſſimulãter:ſed, verè,& apertè.quod etiam dicitur ex animi ſentẽtia. Cicero Fam. nono,Sed ego vno vtor argumento, quamobrem me ex animo , vereque arbitror diligi : quia & noſtra fortuna ea eſt,& illorum,vt ſimulandi cauſa non ſit.Idem Fam.xii.Cuius tibi negotia,quæ ſunt in Africa,ita commendo,vt maiore ſtudio,magiſue ex animo commendare non poſſim.Idem ad Qu.fratrem,Te amentex animo,ac non ſui commodi cauſa ſimulent.Idem in Piſonem, Equidem dicam ex animo.quod ſentio.Tu tamen ſic habe,nõ hic hanc locutionem ſic accipi : ſed poni ex animo pro inconſultò & immeditatè . Quare ſic ſubdit Terent. An id de induſtria facias. 56 Eſt autem De induſtria idem quod data , vel dedita opera,cõſultò.Cic.in Verr.Act.ii.Sunt homines,quos libidinis,infamiæque ſuæ neque pudeat,neque tædeat,qui quaſi de induſtria in odium,offenſionémque Pôpu'i Romani irruere videantur.Idem in Bruto,Non verbum ita traiiciat,vt id de induſtria factum videatur. *Vt fert nat.* D Hoc eſt naturalis & ingenita actio. *An de ind.* Id eſt ſcientia,& prouidentia.ea enim quæ diſcimus & ſcimus,operatione genita & induſtria quadam ſcimus:vt Virg.Et cui putre ſolum,namque hoc imitamur arando.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. D In hoc loco perſona ad cataſtrophen, P id eſt,euentum fabulæ, D machinata, nunc loquitur.Nam hic Crito nihil argumento debet,niſi abſolutionem erroris eius,ſimul ex verbis ſuis,quàm grauis,quàm modeſtus,quámque iuſtus ſit,oſtẽdit. P is veniens ex Andro Athenas,de Glycerio percontatur,an parentes repererit ſuos.Audiens nondum reperiſſe,dolet,quòd videat hoc ſibi obfuturum in adeunda hæreditate. H A narratione exorditur:nam vitam Chryſidis narrare incipit. V *Theſi.* 1 In Critone eſt probi & honeſti,& grauis viri imago atque exemplum. 2 Res noſtræ ſubinde non ſunt,quales quis optaret,ſed quales eſſe poſſunt. Verùm cùm primus hic ἀναγνωρίσεως ſit gradus,eſt quoque συμπαθητικὴ.Conſulit enim rebus admodum perturbatis, ſuo interuentu ,atque Glycerij fortem illuſtrare incipit. M Cauta mente periculum imminens declinandum eſſe,ac hominum de nobis æſtimationem non eſſe negligẽdam , hæc ſcena præſcribit. R Haudquaquàm enim viri prudẽtis,& probi,atque adeò ne hominis quidem omnino eſt aliorum de ſe iudicium diſſolutè negligere,aut ſuperbè aſpernari:neque boni nominis honeſtæque famæ ratione vllam habere. M aut tentare,quæ diſcrimen afferre poſſunt. Vnde Plotinus Philoſophus loquens de virtutibus Politicis,ſic ait, Eſt hominis ciuilis prudentia,ad rationis normã,quæ cogitat,quæque agit,dirigere valuerit,ac nihil præter rectum vel laudabile facere,huma-

nisque actibus prouidere. Prudentius, Negligere verò aliorum de se iudicium, nec curā hominis habere, hominis est omninò dissoluti, qui nullo rationis vinculo continetur, sed vt brutum animal viuit. In primisque cauendum est, ne calumniatores dicamur, & accusatores. Quapropter Tullius II. Offic. sic præcipit, Duri hominis, vel potiùs vix hominis, videtur, periculum capitis inferre multis. Id tum periculosum ipsi est, tum etiam sordidum ad famam, committere vt accusator nominetur. Apuleius sic ait, Prudentis est animi & verecundi, etiam falsa vituperatione grauari.

Versuum genera. Iambici trimetri siue senarij.

Occasio catastrophes. nā senex casu interueniēs discutit periculum. • L. Pulchra contentio.

CRITO *hospes.* MYSIS. DAVUS.

In hac habitâsse plátea dictum est Chrýsidē: iabsp 1

° *Quæ sse inhonéstè optâuit parâre hîc diuitias* dsidi 2

R. [sese inhonestè optauit parere], sasddi. ^ sed quomodocunque legas, in [diuitias] elisio u. prima corripienda est: nisi cū Goueano malis legere [ditias], tum quintus pes erit spondeus.

Al. [Morte eius] sasbsp. *Pótius, quàm in pátria honéstè pauper viuere.* adissp 3

[E'ius morte ea ad me lege rediêrunt bona. { susbsp / si 4

1 *In hac)* ^V Occasio aduentus Critonis, & honestus vir Chrysidis mores reprehendit. Multò satius est in paupertate & honestè quàm in diuitijs turpiter viuere. Atque id Antiphanes cecinit: Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς. τὸ μὲν γὰρ ἔλεον, τὸ δ' ἐπιτίμησιν φέρει. Idem quoque omnino sentit Menāder quod Terentianus Crito his versibus. Κρεῖττον γάρ ἐστιν, ἄνθρωπον ὄντα κατὰ λόγον μὴ πολλ' ἀηδῶς, ὀλίγα δ' ἡδέως ἔχειν, πενίαν τ' ἄλυπον μᾶλλον, ἢ πλοῦτον πικρόν. ^B Fabula omnis authore Donato tres in partes secatur, Protasin, Epitasin, Catastrophen. Primum illum tumultum, iam quasi gliscentem Protasin, turbam feruentissimam Epitasin, subitam rerum commutationem Catastrophen nominamus. Critonis hîc persona ad Catastrophen introducitur: nihil debet argumento, nisi erroris absolutionem *Habitasse)* ^D Non habitare: sed quia mortua est, habitasse dicit. ^S. ^D Habitare est colere, vel incolere, aut domicilium habere. Præpositionem In, vel Apud admittit: vt, habere in vrbe, habitare apud aliquem. Ex hoc autem elegans est, quod dicūt Latini, habitare decem milibus: habitare laxè, vel magnificè. Translatè item positum multas profert elegantissimas locutiones: vt habitare in oculis: habitare in vultu: habitare in foro: habitare in rostris. Et tūc id ferè est, quod versari, vel frequentem & crebrum esse. *Platea.)* ^D Græci πλατεῖαν dixerunt, quam nos plateam dicimus. Secundum formam eiusmodi, Μήδειαν & Medeam, Πηνελόπειαν & spondeum scribimus. ^B Est autem platea, latior in vrbe via, iuxta quam vtrinque cernuntur ædificia. Quidam producunt huius vocis mediam syllabam, alij corripiunt: vt Horatius, Puræ sunt plateæ nihil vt meditantibus obstet.

2 *Quæ se inh. opt.)* ^D Optare est vnum de duobus eligere. Virg. Pars optare locum tecto. *Parare hic d.)* Animo hæredis dixit Parate diuitias. ^R Habuerunt Ethnici aliquam honestatis rationem, vt eos damnarent, qui mallent inhonestè parare diuitias, quàm honestè pauperes viuere. Nunc prò pudor, apud nos contrà fit, vt malè audiant, qui honestè inopes viuere, quàm per fas, perque nefas parare opes malint.

3 *Potius quā in pa.)* ^D Primū dolet Crito quòd meretrix fuit Chrysis. secundò progressus, queritur quòd mortua est. Et nota quòd tria dixit Crito contempsisse Chrysidem, patriam, honestatem, & paupertatem. Τὸ πρέπον etiam seruatum est graui viro, cum illum sobrinæ pudet. simul hîc ostenditur eius generis fuisse Chrysidem: vt quæ probè viuere potuerit, nisi, vt ait, necessitas cogeret. *Quàm in p. h.)* ἀντίθετον primum. His verbis à Poëta iam honestus inducitur Crito, & dignus cui credi oporteat. *Pauper viuere)* Ad illud reddidit, Sed inopia & cognatorum negligentia coacta. ^a Quibusdam hîc antiptosis est. cùm enim præcesserit accusatiuus, etiam putant sequi debuisse, hoc modo, Quàm in patria honestè pauperem viuere. *Pauper)* Huius fœmininum antiquissimi Latini in a proferebant. Plautus in fabula quapiam, Paupera hæc res est.

4 *Eius m. ea ad me l. red. b.)* In exponēdo breuis est. ex sequentibus enim precedentia intelliguntur ex eo quod dixit Crito. Eius morte ea ad me redierunt lege bona, nec mortuā esse Chrysidem, nec cognatam sibi prædixerat, vtrumque tamen ex eo intelligitur. Vide Rodol. Agric. lib. III. Inuentionis Dialecticæ. *Ad me redierunt)* Ad me deuoluta sunt. Redierunt

5 ffdiff *Sed quos percónter video. saluête.* M.* *óbsecro* — *L. admirantis.
6 dúffp *Quem video! éstne hic Crito sobrînus Chrysidis!*
7 iffff *Is est.* C. *ô Mysis salue.* M. *saluos sis Crito.*
8 b..dfp C. *[Itáne Chrysis! hem.]* M. *nos quidem pol míseras pérdidit.* *Al. es? Hem ita Chrysis!*] afidfp. — D. *Itáne Chrysis!* scilicet Periit. *Hem* commiserantis est.
9 { ffrifs ffd } C. *Quid vos? quo pacto hîc? sat ís' ne recté?* M. *nósne!* *[sic]* *L. [sic] addunt interpretes: at sine illo non constat trimeter iambicus, sed trochaicus.* ffrtft.
10 fifdfp **Vi quimus, aiunt, quandô vt vólumus, non licet.* — *L. Prouerbium,
11 { ditifp dif } C. *Quid Glycérium? iam hîc sŭos paréntes répperit?*
12 adfifs M. *Vtinam.* C. *an nondum étiam! haud auspicátò huc me* áppuli.* — * L. Translatum à nauigio.

dierunt accipe pro venerunt. quæstu enim meretricio comparata, ex familia non exierant. Pauper ex Andro Athenas commigrauerat, Athenis quæstum occipiundo dituerat. [D] Hic ius tractauit dicẽdo Redierunt: quia in familiam redeunt, si non est hæres de proximo, aut ex testamento. [MU] Nam ex lege, qui genere sunt proximi, ex intestato, ad cernendam hereditatem vocantur. [V] Iuxta legem successionis bonorum Chrysidis mihi hæreditas veniret. Itaque addit Ad me, tãquam hæredem (vt hodie iurisconsulti loquuntur) de proximo. Est enim Chrysidis sobrinus. Sobrini autem Donato sunt consobrinorum filij. sed verius sunt ex fratribus vel sororibus, vel consobrinis, vel amitinis prognati, iuxta Instituta Iustiniani.

5 *Percunter*) [D] Interrogatio, est cui necessariò respõdetur aut Etiam, aut Non. Percõtatio, cui nihil horũ: vt si quis dicat. Cur adulteriũ cõmisisti? Simul etiã modestè, & maturè, & de se nihil interrogaturus, cœpit à blãdimentis.

6 *Est'ne hic Cri. sob. Chr.*) Sobrini sunt consobrinorum filij: nam sic dicit Menander. verum vt alij putant, de sororibus nati, vt sint sobrini quasi sororini. [M] Cõsobrini dicuntur nati ex duabus sororibus: Sobrini verò filij consobrinorum: Patrueles, filij duorum fratrum.

7 *Saluus sis Cri.*) [D] Saluus sis, asseueratio salutantis est, non quasi responsio.

8 *Itane Chrysis*) [L] Subaudi mortua est, per eclipsim. & attende moratum colloquium personarum. *Itan' Chrysis hem.* [D] Non nunc interrogat, sed commiseratur: & ita sequebatur vt diceret, Periit: sed magis gemitus significat, quod minus dixerat. *Nos q. p. mi. perd.*) Hîc intelligitur, supra subaudiendum Perijt. Nam pro Perijt, hæc reposuit Perdidit.

9 *Quid vos? quo pacto hic? satisne recte?*) Progressio loquentis ad interrogandum. Id est, Puto, inquit, quòd illa perijt: vos autem quomodo? *Quo pacto hic.*) Significatio est peregrinantis. *Satin' recte?*) Id est satisne vobis rectè est? satisne saluæ res vestræ sunt? [S. D] Quæ locutiones vsurpantur ab antiquis scriptoribus, maximè in congressu statim post salutationem. *Satin' recte?*) [MU]. Satin' saluè? Locutio familiaris ijs qui se ex interuallo vident. Liuius, Quærentique viro, satin' saluè? minimè, inquit. Et alibi, Vix enim salute mutua reddita, quum obuiam egressus esset. Satin' saluè, inquit, Luci Volumni? vt sese res in Sannio habent? *Nos ne? sic vt q.*) [D] τὶ Sic nudum est. & est significatio languoris cuiusdã & lentitudinis.

Sic vt q. a. q. vt vol. n. l.) Et ad præsentis, & 10 ad preteritæ vitæ excusationem pertinet ista respõsio: qua purgatur voluntas Chrysidis, in quæstu meretricio. Cæcilius in Plocio, Viuas vt possis, quandò nequis vt velis. [R] ζῶμεν γὰρ οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα. Non vti libet, sed vti licet, sic viuimus. Quo quidem monemur, tempori esse, ac necessitati seruiendum. Ita hoc loco Mysis à Critone rogata, quam Athenis vitam agerent, verecundè ei meretricium quæstum confitens, Vt possumus, inquit, quandò, vt volumus, non licet. Vsus huius erit, vbi significabimus nostra nobis parum placere: verùm facultatem deesse, non animum. Hæc ferè Erasmus cẽturia vtri. Chiliadis 1. Huc pertinẽt & illæ Græcorũ sententiæ. Βουλόμεθα πλουτεῖν πάντες, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα: Omnes cupimus, at nõ licet ditescere. Et, πάντες καλῶς ζῆν θέλομεν, ἀλλ' οὐ δυνάμεθα. Bene viuere omnes volumus, at non possumus, interprete Erasmo.

Quid Glycerium? iam hic suos) [D] Cõuenit 11 hæreditatem petenti. conuenit, indici futuro de pluribus indagare. Ergo rectè & ordine quæsiuit, Quid Chrysis? quid vos? quid Glycerium?

Vtinam) Nouo genere exoptationem pro 12

Al. [retulissem].

Nam pol, si id scissem, nunquam huc [tetulissem] pedem. ssd'sp 13

• D. A possibili & vtili.

• *Semper enim eius dicta est hæc, atque hábita est soror.* dssap 14

• D. Hæc singula emphasin habent.

Quæ illius fuêrunt, póssidet. • *nunc me hóspitem* {ssdssp / ss} 15

Lites sequi, quam hic mihi sit fácile, atque vtile, sddsp 16

Aliôrum exémpla cómmonent. simul arbitror, assjap 17

•L. Ratio ab ætate. Al. [est. illic clamitent].

Iam esse áliquem amîcum, & defensôrem ĕi, • *nam ferè* {dHssi / dissf} 18

• L. Syoph. i. calumniatorē: & est prouerbiale.

Grandiúscula iam profêcta [est illinc. clámitent] {aaissi / s} 19

Me • *sycophántam, hæreditâtem pérsequi,* ssissi 20

negatione intulit. *An nondum*) V Dolet. Id enim in adeūda hæreditate non parū scire referret. *Haud auspi.*) Propositio est, Infelix sum meo aduentu. Confirmatio eius est, ab inutili per obtestationem. Nam non aduenisset, si cuncta probè perspecta fuissent. Id adhuc nimis cōmune dictum est. *Haud ausp.*) B id est, nō fœliciter, & quasi repugnātibus auspiciis. D inauspicatus, quòd non esset auspicatus, & vsitatum veteribus sic dicere, si quid aliquando aliter euenisset, quā vellét. S. D Auspicari, est de cœlo seruare, vel auspicium agere. Vnde auspicatò, id est, auspiciis factis, vel bono auspicio. Cui contrariū est inauspicatò.

13 *Nunquam huc tetul.*) D Virg. Méne efferre pedem genitor te posse relicto Sperasti? Et, Ferte simul Faunísque pedem, Dryadésque puellæ. Sed Critici adnotant alienius esse charactere Comico, Tetulissem pedem. M Diomedes sic ait, Tollo, tuli, & tetuli. Terentius, Huc tetulissem pedem. B Diomedes Grammaticus dicit barbarismum fieri adiectione syllabæ, cum dicimus Mauors pro Mars, & tetulit pro tulit. Probo Grammatico hic in dictione tetulissem, ea est metaplasmi species, quam vocamus prothesin.

14 *Semper*) V Ratio confirmationis de Inutili, atque ideò infelici aduentu est apertior atque argumentis plena: quorum vnum est ex proxima & legitima successione Glycerii, quia est Chrysidis demortuæ soror & dicta & habita. Id verò per asseuerationem, eámque seriam pronuntiandum est. Alterum est, quia bona illius iam possidet, & vulgata est iurisconsultis sentētia, Melior est cōditio possidentis, quàm acquirentis. Tertium à difficili, quia in actione peregrinus sum, cuius partes ferè negliguntur: id quod ex præiudiciis, aut aliorum exemplis notissimū est. Quartū est, quia est illi amicus & curator. Siquidē grandiuscula iam est. *Semper e. e. d. est, a. h. s.*) D Aut veris credendum est, aut etiam falsis, quæ tamen inueterauerint. Hinc Cicero, Ita habeantur, itáque dicantur. Habita ergo plus est, quàm credita. S. D Haberi pro existimari, Latinis vsitatū est. Vnde habitus a. um, in ea significatione persæpe reperitur. Cic. pro Sest. ij graues, ij principes, ij duces, ij authores huius ordinis, & dignitatis, atq; imperij semper habiti sunt. Idem in Catil. Video de iis, qui se populares haberi volunt, abesse non neminem. Idem de Amic. Viróśque bonos eos, qui habentur, memoremus, Paulos, Catones, Caios, Scipiones.

15 *Nunc me h. l. s.*) D Mirè dicit Me, cum ἰμ-φάσει, id est, senem & remotum à litibus. Hospitem, id est, peregrinum. Lites sequi, id est pauperem. totum ἐμφατικόν.

16 *Lites sequi*) M U Sic Phor. Potiùs quàm lites secter, aut quàm te audiam. *Quam hic m. s. f. at. vt.*) D Id est, difficile, & inutile. & est Comicum. *Nunc me h. L. s. q. h. m. s. f. a. v. Alio. ex. comm.*) R Et tamen malunt Christiani lites sequi, quàm vel tantillum de iure suo remittere: ea est hominum in malo obstinatio. & cum videant eam rem parum feliciter aliis cessisse, tamen non commouentur aliorum exemplis, quàm inutile sit lites sequi.

19 *Grandiuscula iam*) D Ad partem ætatis refertur grandis, i. grandis natu est. Maior autem, generaliter, & ad summam ætatis refertur, & ad comparationem ætatis pariter positum est. *Clamitent*) V Quintum est ab inutili tribus de causis, vt sycophantam me esse id est, calumniatorem: vt mendicum in iudicio contendere: vt me contra leges defraudate, clamitabunt.

20 *Illic clam. Me sycoph.*) M Sextus Pompeius sic ait, Sycophantas appellatos hac de causa dicunt: Atticos quondam iuuenes solitos aiunt in hortos irrumpere, ficósque de-

ligere:

21 Maip *Mendicum.tum ipsam despoliâre non [licet.]*

22 dsdsij M. [O'ptumè"] hóspes pol Crito" antîquum" óbtines.

In hoc ve·su nulla fit elisio. [B] [*Opportune*]. ssisi : *vel* [*Morem optime*].sisisi. [C] [*ó optime*] *in vocat.uo*.sisisi.

23 dssdsi C. *Duc me ad eam: quandò huc veni, vt vídeam.*

M. *máximé.*

24 asslal D. * *Sequar hos. nolo me in témpore hoc vídeat senex.*

E. *Al.* [*lubet.*] *sine* [*libet.*]

D. *Antiquum*, scili cet Moré aut Ingeniú per ellipsin.

*V. Nulla in scena relicta est, iuxta actus naturam, persona.

ligere: quamobrem lege constitutum est, vt qui id fecisset, capite truncaretur: quam pœnam qui persequerentur ob parua detrimenta. sycophantas appellatos. Sycophanta propriè dicitur calumniator, sic dictus ἀπὸ τῶ σύκα & φαίνω. quod est ostendo. Sycophanta dicitur qui ostendit ac accusat fures ficorum: & sycopantiæ dicūtur calūniæ. [S] Sunt autē calūniatores Calo Iureconsulto, qui per fraudem & frustrationem alios vexant litibus, Cic. pro Milone, Clodius, inquit, non iam aliquo iuris prætextu alienas inuadebat possessiones, vt calumniatores & litigiosi solét, sed vi armata tanquam hostili prælio. *Sycophantam*) [D] Hoc est, cùm in me conueniunt lites. Bene syncophatam: quia bonam causā habet, nihil aliud timet. quàm conuitia. Et syncophatam, substingue: & sic infer sequétia. [R] Vide, quantam honestæ famæ rationem habeat Crito: vtinam, vtinam tam boni nominis amantes essent, qui christiani audiunt, quam hic Ethnicus Crito. Est enim lōgè pretiosissima possessio, fama honesta. Quo circa rectè ait ille, famam præferendam esse magnis opibus: & sicut vita præstat opibus, sic etiam fama. Rectè & Publius ille Mimographus, Honestus rumor alterum est patrimonium: &, Bona opinio homini tutior pecunia est. Philocomasium apud Plaut. In Most. Ego si bonam, inquit, famam mihi seruasso, sat ero diues. Pertinet huc & ille versiculus, Omnia si perdas, famam seruare memento: Qua semel amissa, postea nullus eris. *Hæreditatem pers. Mend.*) [B] Sensus est, Metuo ne clamitent mendicum venari & captare successioné in vniuersum ius Chrysidis.

Tum ipsam desp. n. lic.) [D] Ab honesto. & bene, quia nihil suum habet, nisi Chrysidis. 21

Antiquum obt.) Antiquum absolutè dixit, vt æquum, aut bonum. quod antiqui sollebant. aut certè Per ἔλλειψιν, id est, morem, & ingenium. [S·D] Scilicet morem tuum tenes. vel seruas: In more tuo manes: tui semper es similis. [V] Sic & absolutè Plautus in Mostellaria dixit, Antiquum obtines hoc tuum, id est, antiquum & consuetum morem. Terentius in Adelph. Eandem antiquam rationem obtine. vtpote ex longo & diuturno tempore nobis coniunctam. 22

Duc me ad eam: quandò huc veni, vt videam) [D] Vel hoc, inquit, vt videam. cur autem vt videam? quia timet. & est ordo, Duc me ad eam, videam, quandò huc veni. 23

Sequar hos) [V] Nulla in scena relicta est iuxta actus naturam persona. *Videat senex*) [D] Bene senex. Simo enim cum Cremete est, propter hoc videri non vult, ne eius vtatur apud socerum testimonio, rem esse Pamphilo aduersus Glycerium: & rursus nuptiæ confirmentur. 24

ACTVS V. SCENA I.

ARG. [D] Hæc scena officiorum disceptationem continet, patrum inter se de officio amicorum & paterna pietate tractantium. Simo cupit fieri nuptias: generum recusat Chremes ob natum ex Glycerio puerum: [L] expostulátque cum Simone de amore Pamphili. [L] Hæc igitur veluti quædam controuersia est: namque iniuriarū reus fit Simo. contradicitur per coniecturam, falsum esse quod intendit: cùm Pamphilus neque amet, neque ex eo natus sit filius: & adhibetur deriuatio causæ, qua dicitur meretricem ista omnia esse molitam ad disturbandas nuptias. [V] *Theses.* 1 Non temerè fit periculum in puella. 2 Beneficium verbis initum re comprobandum est. 3 Inconsultò filia collocatur adolescenti amanti, & ducere nolenti. Expostulatoria est in Chremete propter amici officia. Verùm in Simone est petitoria per expurgationem. Petit enim veras nuptias. [K] Hæc scena quidnam ab amico petiturus sis, etiam atque etiam sis cunctandum docet. neque enim petenda sunt, quæ sine summo amici discrimine atque incommodo nobis præstari non possunt: aut quæ iure negari possunt: cuiusmodi sunt, quæ nobis quidem commoda, sed amico incommoda fore videntur. [M] Hic enim ostenditur, querelas inter amicos oriri aliquando, cùm in officiis

præſtandis ac exigendis à recto is diſcedit, qui propria commoda reſpiciens, rebus amici conſulere non videtur: quod ideò accidit, quoniam, vt inquit Plato libr. v i i i. de Leg. ad vtilitatem propriam priuatámque commoditatem natura ſemper impellit. Et in quinto ſic ait, Sed reuera nimius in ſeipſum amor, omnium peccatorum omnibus ſemper cauſa eſt. Obcæcatur quippe circa amatum qui amat. Et Cicero lib. 1. Offic. dicit, Eſt enim difficilis cura rerum alienarum, idcirco aliter de illis, quàm de nobis iudicamus. Hæc Plato & Tullius. Sed ab eo certe fugiendum eſt in vita ciuili, & actionibus, affectibúſque, ad quod natura ſumus propenſiores: vt mediocritas illa ſeruetur, quam rectè viuendi ratio præſcribit. Et habenda eſt in primis ratio amicorum, ne vtilitatem potiùs quàm officium aſpicere videamur. Vnde Seneca. Non exigo vt ſine reſpectu ſui mihi conſulat. & ſcribens de Ira ad Nouatum dicit, Beneficiis humana vita conſtat & concordia: nec terrore, ſed mutuo amore, in fructum, auxiliúmque commune aſtringitur. *Ver. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

Chremes. Simo.

Ad finē epitaſeos facit hæc noua turba. Satis' iam. *ſatis' Simo ſpectâta erga te amicitia eſt mea.* ſ. cſſſdn. ab 1

Satis' pericli cœpi adire: orándi iam finem face. ſ. eſtſſſh. b 2

L. illuſi. i. perdidi. *Dum ſtúdeo óbſequi tibi, penè illúſi vitam filiæ.* dtdſſt. 3

Al. ſero, atque poſtulo, i. ſiſſtt. S. *Immo enim quam máximè abs te ſpóſtulo atque oro, Chreme,* tſſſſt 4

*L. Elegans ſermo. *Vt beneficium verbis ínitum dudum, nunc re cómprobes.* daſaſſſ 5

1 *Satis iam, ſatis*) v Ἐλεγκτικὴ. Reprehendit amici malefactum non ſine ironia, qua ſit repetitio aduerbii: cuius propoſitio eſt, Orándi finem fac. Confirmatio à vulgari amicitia, quæ Græcis non τελεία eſt, ſed vel διὰ χρήσιμον, vel διὰ ἡδονὴν, & harum vtraque facilè quolibet momento nutat. Et obiter amicū φαῦλον, & non σπουδαῖον. Siquidem σπουδαῖοι apud Ciceronem ſtudium, vires ſuas exerit. & eſt beneuolentiæ adhuc in animo latitantis veluti executio. Eſt enim σπουδαῖος qui operta ſua iuuat, & pro virili prodeſſe cupit. Proinde Iſocrates ignauorum σπουδαίας, & ſtudioſorum φιλίας appellare maluit, ad Demonicum. D Bene negaturus filiam, purgat prius officium ſuum de fide promiſſi, & vltrò accuſat ipſum. B Narratio Chremetis, accuſatoris ſuſpitiones interiectas hic & diſperſas habet: Vt im cauſa coniecturali faciendum præcipitur à Rhetoribus. *Spectata*) D Probata: vt Virgil. ait, Rebus ſpectata iuuentus. S·D Spectatus perſæpe elegantem tranſlationem habet, & ponitur pro probato, vel bene cognito. Cic. pro Roſc. Amer. Spectatiſſima fœmina. Idem in Verr. Vir fortis, ac ſpectatus. Ibidem, Homo in rebus iudicandis ſpectatus, & cognitus. Idem pro Flacc. Lacedæmoniorum ſpectata, & nobilitata virtus. Idem in Philipp. Spectata multis, magníſque rebus ſingularis integritas. Idem de Amic. Maximus, & ſpectatus vir. Ab hac ſignificatione ducitur non inuenuſta locutio: ſcilicet aliquid ſpectatum habere. Cic. in Verr. Act. 1. Ad meam fidem, quam habent ſpectatam iam, & diu cognitam, confugiunt.

Satis pericli) v Ab Incommodo. Nam propter hanc amicitiam non parum periclitatus ſum. cuius quàm breuiſſima hic ſit expoſitio, in qua αὔξησις dominatur, dum vitam pro fama aut honeſtate, dum illudere pro extenuare, & lædere dicat. & in vocabulo Filiæ, οἰκειότητος emphaſis eſt. Hæc cuncta ad periculi, in quod coniectus erat, amplificationem faciunt. *Orandi i. f. f.*) S·D Cum genitiuo, vel datiuo hæc locutio eſſe ſolet. Cic. in Familiarib. Finem nullum facio de te, & de Bruto cogitandi. Idem, non faciam finem rogandi, quoad nobis nuntiatum erit te id feciſſe. Idem, Vt ille aliquándo impudentiæ ſuæ finem faciat. 2

Immo) v Petitio eſt Simonis. & ab honeſto vrget per ſententiam, quæ quemlibet pro miſſorum tenacem eſſe præſcribit. Hic dicitur, ἰκετεία. *Immo enim*) D Enim παρέλκει eſt figura. Renuntiate affinitati Chremetem, aut parum adhuc intelligit Simo, aut ſubtiliter diſſimulat, vt ad fidem promiſſi hominē compellat. 4

Initum) Cœptum ab ineundo, vnde & initia quoque dicta. B Inire eſt aliquid incipere, hinc inire amicitiam, inire litem dicimus. *Vt ben. v. ini. d. n. re compr.*) R Id demum hominis eſt probi beneficium, verbis initum re com- 5

6 c. *Vidè, quàm iniquus sis præ stúdio, dum efficias id quod (cupis.)* D. Al. [iubes.]

7 *Neque modum benignitâtis, neque quid me ores, cógitas.*

8 *Nam si cógites, remittas iam me onerâre iniúrijs.*

9 s. *Quibus?* c. *(ab) rógitas!* [a] *perpulisti me, vt hómini adolescéntulo* R. Al. [at].

10 *In álio occupáto amôre, abhorrénti ab re vxória,*

11 *Filiam darẽ in seditiônem, atque incértas núptias:*

[a] Accusatio est, & enumeratio iniuriarum, scilicet ob amorẽ meretricis.

re comprobare: hoc est, te præstare, quod verbis sis pollicitus: nisi fortè incommodum id tam petenti, quàm ei, abs quo petitur, videatur. Propterea mox subiicit Chremes, Vide quam iniquus sis præ studio, dum efficias id quod cupis. Neque modum benignitatis, neque quid me ores, cogitas. Nam si cogites, remittas iam me onerare iniuriis. His Chremetis verbis modum begnitatis spectare, & sedulò, quid amicum oremus, cogitare iubemur. ita Cic. in de Amic. In omni, inquit, re considerandum est, & quid postules ab amico, & quid patiaris à te impetrari.

6 *Vide)* V per communicationem ab inhonesto. & in quo redarguit, quia petendo iniquus est, quia imprudens est, quia iniurius est: cuius hic duo sunt signa. *Præ studio)* S. D Præ significat propter, vel ante. In quo inducitur aliquando cõparatio: vt, præ nobis beatus videris: id est, plus nobis beatus. Nonnumquam designatur abundantia. Cic. In Famil. Non tu quidem vacuus molestiis: sed præ nobis beatus videris. Idem ad Att. Illa nihil fuerunt præ his de victoria gratulationibus. Ibidem, Præ cura iocari non poteram. Sic dicit idem Cic. præ solicitudine, præ stomacho, præ mœrore. præ lacrymis, præ fletu, præ dolore aliquid se non facere. Vbi semper inest quædam abundantia, vt in hoc Terentii loco. *Præ studio)* B Studium hic desyderium Studium. & affectionem significat. *Quod cupis)* D Quod velis.

7 *Neque m. b. n. q. me o. cog.)* Id est, non cogitas aut quantum de benignitate amoris exigendum, aut præsumendum sit: aut quod sit impossibile, quod petis.

8 *Remittas i. me o. in)* Remittas, pro mittas, S. D cesses, vel desinas. Id quod nouum est. Iniuriis autem onerare, non sine emphasi dicit, pro iniuriis agitare.

9 *Perpulisti me, vt h. ad.)* D Hæc est, tota accusatio. V Iniuriæ confirmatio est: atque ferè, in singulis verbis emphasis perspicitur, & adest argumentum comprobandæ iniuriæ ab ætate, quia adolescentulo collocanda erat filia: ab affectu, quia aliam amat, quia ab vxore alienus est: à consilio malo, quia per filiam meam tui filii morbo, id est, amori medicari cupis, quia in seditionem, quia in incertas nuptias dare affectas, quia filiam laborare & dolere (Græcis est πονεῖν) satagis. Sunt ne hæc iniuriæ signa & argumenta? R Ne iungantur matrimonio, qui se mutuo non amat, plena est vndique prudentiæ hæc Chremetis oratio. Et quis adeò sit demens, qui filiam suam dare velit homini in alio occupato amore, abhorrenti, ab re vxoria? *Homini adolesc.)* D Sic Salustius Occultans se tugurio mulieris ancillæ. B Admiscet argumenta à persona.

10 *In al. occ. a. abh. ab re vx.)* Amplificatio à circumstantiis. Valensis lib. v. Exhorreo hanc té, idem est quod expauesco. Abhorreo ab hac re, idem est quod perquàm alienus sum ab hac re. Hoc semper postulat huiusmodi ablatiuum: illud vero nunquam. sed accusatiuũ. Dicimus igitur, abhorret vehementer à studiis philosophiæ. Cornel. Tacitus omissa præpositione dixit libro I. Neque ipse abhorrebat talibus studiis. Ita habent impressa etiam nuper apud Ioannem Frobenium exemplaria. S. D Abhorrere, Id Latinis est, quod aspernari, vel fugere, aut discrepare, & dissentire, remotúmque esse à re aliqua. Ponitur autem cum accusatiuo, vel cum ablatiuo, & præpositione à vel ab. Cic. Famil. I. Abhorrent à communibus præceptis. Idem Famil. II. Nónne tum prouidisti, quàm abhorrerem ab vrbe relinquenda? Est autem elegantiæ plenum, quod dicunt Latini, abhorrens sum, pro abhorreo. Cic. Famil. XIII. Est à studiis nostris non abhorrens. idem pro Flacc. Si qui vnquam de nostris hominibus à genere isto, studio, ac voluntate non abhorrens fuit, me esse arbitror, & magis etiã tum, cùm plus erat otii, fuisse.

11 *Filiam vt d.)* D Inuididiosè, non, promitterem, inquit, sed darem quantum in te est.

Eius labôre, atque eius dolôre gnato vt medicârer tuo. 12

R. Al. [res retulit:] Al. [tulit res:]
Impetrâsti: incœpi, dum [res tétulit:] nunc non fert, feras. 13

Illam hinc ciuem esse aiunt. puer est natus. nos missos face. 14

* L. Defensio per coniecturam à delatorum cômodo.
S. * *Per ego te dĕos oro, vt ne illis ánimum indúcas crédere,* 15

* D. Argumentum à persona, & à causa rationi natiua.
* *Quibus id máximè v'tile est, illum esse quàm detérrimum.* 16

* B. A causa finali.
* *Nuptiârum grátia hæc sunt ficta, atque incœpta ómnia,* 17

Vbi ea caussa, quámobrem hæc fáciunt, erit adêmpta his, désinent. 18

* Reprehensio Simonis cum Dauo C.
C. * *Erras. cum Dauo égomet vidi iurgântem ancil* 19

In seditionem) [B] Seditio hic pro dissentione siue diuortio accipi videtur.

13 *Impetrasti*) [V] ἀνθυποφορὰ per concessioné. Fateor te impetrasse. Siquidem concessi, sed nunc non licet. feras igitur, & orare non pergas. hic verbo ferendi epilogus consistit. *Dum res tetulit*) [D] Compositum pro simplici est Tetulit. & altius quàm decet Comicum characterem dictum videtur. *Incæpi, dū res tulit · nunc non fert*) [S·D] Sic sæpe ponitur Ferre à Latinis, pro postulare, exigere, vel sinere, & concedere, vel pati. Et ita loquuntur: fert tempus, vel opportunitas, aut etiã facultas expostulat, & patitur. Cic. in Verr. Act. VII. Dicit ei se statuisse animaduertere in omneis Nauarchas: ita. sui periculi rationes ferre, ac postulare. Idem Tusc. I. Fidenti animo, si ita res fert, gradietur ad mortẽ.

14 *Illam*) [V] Præsumptione Pamphili & duo argumenta affert, quia ciuis est Attica, quia natus est puer. *Nos missos face*) Peroratio. Nō est igitur quod orares.

15 *Per ego te d.o.*) [D] Defensio per coniecturã, & est ordo, Per Deos oro te ego. [V] Ἀπολογία est, & per obtestationem proponit, ne credat aduersatis, à ratiocinatione. Nam hoc finxerunt propter magnam vtilitatem, Pamphilum enim esse deterrimum iisdem conferre. [B] In causa coniecturali defensoris, narratio simplicem, non inuolutam ambagibus, & dilucidam expositionem debet habere, cum attenuatione suspitionis. Vnde Simo defensor hic inualidam reddere vollens suspitionem inductam per accusatorem, sumpto argumento ab vtili & causa ratiocinatiua, Ne illis, inquit, animum inducas credere, quibus id maximè vtile est, illum esse quàm deterrimum. Est autem ratiocinatio diligens & considerata faciendi, aut non faciendi excogitatio, cùm causa videtur esse certa. qua aliquid vel reus vitet, vel sequatur. Vt si quid amicitiæ causa factum dicas aut inimici vlciscendi, aut pecuniæ, aut cuiusuis denique vtilitatis percipiendi gratia. Adrianus Cardinalis, Per fortunas, per fidem, per Deos, per homines, modus est inquit, deprecandi elegantissimus à literatis celebratus, ab aliis neglectus. *Animum ind.*) Animum inducere, est velle. Suetonius in Caligula, Non priùs succensere in animum induxit. pro, non priùs voluit succensere. [S·D] Animum inducere, vt suprà annotauimus, non ad eum refertur, qui consilium dat, vel suadet: sed ad eum, qui fidem habet, & credit. Cicer. Famil. IIII. Tu quoque animum inducas velim, si sit aliqua Resp. in te esse oportere iudicio hominum.

Nuptiarum) [V] Ab impulsione. Volunt enim sic nuptias disturbare. 17

Vbi ea causa) ab argumenti probabili. Siquidem fingere desinent, si causa fingendi ablata fuerit. Pamphilum enim tanquam sponsum, miris modis traducunt, & desormant. 18
Vbi ea causa. quamobrem hæc f.) [D] ἀνακόλουθον. nã non intulit, Ob quam causam: cum suprà dixerit, Ea causa: sed quasi dixerit. Vbi ea res intulit, Quamobrem hæc faciunt. *Erit adempta*) aut Rem abundat, aut Causa.

Erras) [V] Id confutatur tribus cõiecturis, quarum vna ex visu eit, Vidi Andriam an- 19

cillam

Iam. S. *ſcio.* C. *at* — teſtimonio i [L] eſtque infirmatio à ſigno.

20 ɩſbeſſıv *Vero voltu, cùm ibi me adéſſe neuter tũ praesénſerat.*

21 ɩſſıſt- S. [*] *Credo: & id factúras, Dauos dudum predixit mihi.* — [*] L. Refutatio ſigni à præmonitione antegreſſa.

22 ſabtaatv *Et néſcio quid tibi ſum oblîtus hódie, àc vólui, dicere.*

cillam obiurgantem. Altera ex vultu, qui cùm non ſit fictus, animi index eſt. Vltima ex non affectata occaſione: nam neuter me adeſſe præſenſerat.

20 *Vero vultu)* [D] Quaſi dixerit Simo, ſimulabat ancilla. *Cũ ibi me ad.n.t.praeſ.)* Credit. Aut etſi viſus à Myſide erat, tamen ignoratus eſſe Chremes, donec diceret Dauus, Hic ille eſt: nõ te credas Dauum ludere. *Cum ibi me ad.)* Tum deeſt: vt ſit integrum, Tum cùm.

21 *Credo)* [V] Conceſſio eſt, ſed eaſdem cupit eſſe incertas propter ſerui aſtutiam. Et præoccupatione vtitur, cur non ſignificauerat, quia oblitus erat dicere. *Dauus dud.pred.m.)* [D] Hîc oſtenditur, quod vidit callidus Dauus, vt prædiceret futurum ſeni id quod ipſe erat facturus.

22 *Neſcio quid)* Deeſt Propter: vt ſit, propter neſcio quid, aut, neſcio pro qua re, vt ſit aduerbiale. *Neſcio quid tibi ſum obl.)* [M] Hoc eſt, neſcio quomodo excidit dicere tibi, ſicut mihi propoſuerã. *Ac volui)* [B] Ac, pro contrà quám.

ACTVS V. SCENA II.

A R G. [D] Hæc ſcena principium indicii, & iracundiã ſenis continet. [H] In principio exultat Dauus, Critonem cuiuſnam filia ſit Glycerium oſtendere. [L] Poſteà is à ſene reprehenſus Pamphilum per imprudentiam prodit. [M] Poſtremò grauiter indignatur Simo, ſibi à Dauo fucum factum: [B] cùm ſcilicet ex eo audit, veniſſe qui Glycerium dicat ciuem eſſe Atticam. Itaque ira accenſus Dauum intrò raptum conicit in vincula. [D] vbi mirè ac vehementer exprimitur conſuetudo patris, ac domini offenſi, & indignantis. [V] *Theſes.* 1 Ter conatur ſeruus fallere, ſed ſuæ perfidiæ dat pœnas. 2 Non quibuslibet conceditur teſtimonii dictio. Exhortatoria eſt in Dauo duplex. Vna, qua iubet omnes eſſe pacatiori animo, & eſt enthymemate concluſa, cuius ratio eſt à tuto, quia res eſt in vado, tum ſuo, tum Critonis hoſpitis præſidio. Altera eſt, quia Simonem in nuptiis pergere cupit, [illegible], Accerſe, quia omnia ſunt apparata. His & alia Daui [illegible] ſubditur. [M] Seruos nimia calliditate malóque propoſito graſſantes, multúmque ſibi tribuentes, aut mendaces, puniendos eſſe, docet hæc ſcena. Fiunt enim licentia peiores, & diſciplinam domus confundunt freti mendaciis: quæ tandem deprehenſa, dedecus afferunt, & vitæ diſcrimen. Ideò Xenophon lib. VIII. ſic ait, Apertum mendacium impedimentum eſt hominibus ad veniam conſequendam. Plato lib. VI. de legibus, loquens de recta ſeruorum educatione, ſic ait, Caſtigandi, cædendique ſemper iure ſunt ſerui, neque ita monẽdi vt liberi, ne molliores fiant. Allocutio omnis ad ſeruos, quodammodo imperium ſit, neque iocus vllus eum ipſis, ſeu fœminis, ſeu maſculis habeatur. Quod multi ſtultè facientes, dum delicatiùs eos nutriunt, difficiliorem vitam, & ſibi ad imperandum, & illis ad obediendum, reddunt. idem dicit, homines cũ difficultate domari. illorum poſſeſſionem eſſe difficilem. Cic. in oratione pro L. Flacco dicit, Prouerbium eſt, Phrygem plagis fieri meliorem. Idem in Philippicis ſic ait, Omne malum naſcens, facilè opprimitur: inueteratum, obſoletúmque, fit robuſtius. Et Seneca ſic ſcribit ad Neronem, Natura contumax eſt humanus animus, & in contrarium atque arduum nitens, ſequitur faciliùs, quàm ducatur.

Verſ. gen. vndeuiginti primi ſunt trochaici tetr. catal. vndecim ſequentes iambici acatal. ſed quinque primi tetrametri ſiue octonarij: ſex vltimi trimetri ſiue ſenarij. Sunt tamen in hac ſcena non pauci tetrametri, qui & trochaici catal. & ſimul iambici acat. cenſeri poſſunt.

DAVVS. CHREMES. SIMO. DROMO *ſeruus.*

L. Lætitia exultis à Glycerio Daui ob aduentum Critonis.

1 ɑſſıſt- A'NIMO *iam nunc otióſo eſſe ímpero.* C. *hem Dauum tibi.* — *Otiũ*, ſecuritas eſt: Negotium verò ſona eſſe omnia ad ſecuritatem.

1 *Animo)* [V] Propoſitio. Sis præſenti animo. [D] Exultans egreditur Dauus, nuntians proEt otioſo, ſecuro, tranquillo, non perturbato non æſtuante:

licitudo.

S. *Vnde egréditur!* D. *mĕo prasídio, atque hóſpitis.* { taſatat- taſatſ 2
S. *quid illud mali eſt?*

Al.[hominis aduẽtũ ad tẽpus]. aabſsſsp: ſambicus est ac.st.

D. *Ego commodiórem [hóminem, aduentum, tẽpus]* aaaſſſv 3
non vidi. S. *[ſcelus,]* *Al.[ſcelus?]*

D. Hic *ſcelus* ad ſenſum retulit. nã propter ſenſus, verba ſunt: nõ propter verba ſenſus.

Quemnam hic laudat? D. OMNIS RES *eſt* ſſſſſt- 4
iam in vado. S. *ceſſo álloqui?*

•V. Salutatio eſt nimis ironica.

D. *Herus eſt, quid agam?* S.* *ô ſalue bone vir.* D. *hem* aaſbſſt- 5
Simo. ô noster Chreme.

•L. Ironia irati ſenis.

O'mnia apparâta iã ſunt intus. S.* *curáſti probé.* tttſſt- 6

Probé. indignanter dicitur.

D. *Vbi voles, accérſe.* S. *bene ſané: id enimuero [hic]* bſtatſt- 7
nunc abeſt. *Al.[huc].*

D quia negotium, ſolicitudo eſt. *Impero)* Pro volo. an; vt ſtatim fiat: tanquam illud quod imperatur? Et impero, ſuperbè dixit, ſummum enim iudicium ſecuritatis, eſt ſuperbia.

2 *Vnde egreditur)* Hic non interrogat ſed cum admiratione, vel magis cum indignatione dicit. *Meo praſ. atque h.)* Id eſt, Animo iam nunc otioſo eſſe impero. V Confirmatio à modo, Meo enim & hoſpitis præſidio cuncta ſunt ſalua. *Atque hoſ.)* D Scilicet Critonis.

3 *Ego commod.)* V Admiratio eſt propter inexpectata omnia, quæ commoda contigerunt. D Et quod in ipſo articulo periculi ſuperuenerit Crito. *Ego commo. hominem, aduentum, tempus non vidi)* Poteſt enim & commodus eſſe quis, & alieno tempore ſuperuenire poteſt. & commodum, in homine eſt: ſed & opportunus malum etiam aduentum habere poteſt. nam commodum, in homine eſt: aduentus, in facto eius: tempus, in opportunitate facti. *Commodiorem hominem, aduentum, tempus)* ἀσύνδετον. *Ego commodiorem hominis aduentum ad tempus non vidi)* B Quidam Ad tempus iungunt accuſatiuo Commodiorem. ſi ſepares, idem erit quod aliquandiu, hoc ſenſu: ego non vidi commodiorem aduentum hominis aliquandiu. Adrianus Cardinalis, Ad tempus, per tempus, in tempore, primo quoque tempore: hos inquit, & alios dicendi modos mira elegantíque varietate perfecta illa Latinitas condidit. Citat hunc Terentij locũ & ex aliis authoribus alia. *Scelus quemnam hic l.)* D Non eſt hic ſolœciſmus: ad ſenſum enim, non ad verba reſpexit. etenim [propter ſenſus, verba ſunt: non propter verba ſenſus.

4 *Omnis res)* V Ratio eſt, & epilogi vice, nihil igitur periculi eſt. *In vado)* D In ſecuritate. nam vt in profundo periculum eſt. Ita in vado ſecuritas eſt. B Sic eſt in Chiliadibus, Metaphora prouerbialis In vado eſt, pro eo quod eſt in tuto, citráque diſcrimen, ſumpta à natantibus aut nauigantibus. Vadum autem eſt aquæ fundus, in quo quiſquis conſtiterit, iam effugit periculum ne mergatur. Huic affinis eſt allegoria de qua dictum eſt aliàs, In portu nauigo. Quidam vadunt, Inquiunt, fundus eſt fluminis, lacus, maris, & cuiuſque aquę per quod via datur. Hinc vadum quoque appellatur locus, qui propter aquæ breuitatem tranſiri poteſt, vnde prouerbium, In vado, pro eo, quod eſt in tuto, Hinc vadoſus amnis, qui frequentia habet vada, quæ pedibus tranſiri poſſunt. Hoc adagio & Politianus Herodianum transferens vtitur: His lætus, inquit, Niger cùm ſcilicet Romanorum animos, & cæterorum ſtudia hominum animaduerteret, iam haud dubiè rem omnem ſibi eſſe in vado arbitrabatur.

Quid agam?) D Plus eſt dicere, Quid agã 5 quàm cogitare de fuga. *Salue bone vir)* εἰρωνεία maior eſt, quàm increpatio. cum enim omne genus criminis aliquis ſuperauerit: tunc excluſi, εἰρωνεία laudamus. *Hem)* Interiectio perturbati eſt. *O noſter Chrem.)* V in pronomine eſt captatio beneuolentiæ, & per appellationem. Noſter dicendo latenter ſignificat Glycerium filiam Chremetis eſſe inuentam.

Omnia app. i. ſ.) D Quia infecta ſunt de pa 6 ratis. V Ratio eſt à facili, quia omnia ſunt expedita. Propoſitio, Vbi voles accerſe. *Curaſti prob.)* D Probè, memoriter vt ſolet ſuprà enim dixerat ſenex, Inimo abi intrò ibi me opperire: & quod parato opus eſt, para.

Vbi vol. acc.) Vbi pro & quando non eſt 7 enim loci ſed temporis aduerbium. *Bene ſanè)* Validè: quia qui ſanus eſt, idem & validus χλευασμὸς, & Simo obſeruat, vt Dauum deprehenſum caſtigaret. Deprehendit autẽ quibuſdam circonſtantiis, quas notat, cùm ſalutat, cùm εἰρωνικῶς laudat, cùm ad rogatum de negotio apud Glycerium non appoſitè (ſcelus

8 {asſ:bſbv asſſ} *E'tiam tu hoc reſpondes? quid' iſtic tibi negóti eſt?* D. *mihin'?* S. *ita.* *Poteſt hic cenſeri iambicus acat.* aſsidip.

9 baaabſtv D.* *Mihine?* S. *tibi** *ergo.* D. *[modò introÿ.]* S. *quaſi ego quam dudum, rogem.*

Al. [intro ÿ modò] baddbſtv. *I. [tibi] vltima vox eliditur.*

10 {nſſſtdev ſ} D. *Cum tuo gnato vná.* S. *ánne eſt intus Pámphilus?* **crúcior miſer.*

11 aſſaav— *Eho, non tu [dixti] eſſe inter eos inimicitias cárnifex?*

12 {ſbſſſſtv ſbſſ} D. *Sunt.* S. *cur igitur hîc eſt?* C. *quid' illum cenſes? cum illa litigat.*

13 {xſtſaſt- ſ} D. *Immo verò indignum Chreme iam fácinus faxo ex me aúdias.*

Imm ero vel COſ *Imò primam corripit.* aſtſaſt—.

*I. Repetit idẽ verbũ, quia non habet quod reſpondeat.

*I. Vox trepidãtis & perplexi.

Al. [dixtin'], aſiddd li. ſit iãbicus acat. ſic duo ſequentes abſque inſueta eliſione. ſbſiſſsp:ſſsidſſi.

Chremes Simonẽ irridet.

Audet pluſculũ ſeruus, quia nihil terus enim de negotio rogat, ſeruus de tempore reſpondet) reſpondetur. Itaque hoc poſtremum vehementius vrget. *Abeſt*) D Pro, deeſt.

8 *Etiam tu hoc reſp.*) Deeſt, an non. Etiam, aut hortatio eſt, aut cõiunctio Et vide quãta dixerit, & quid, & iſtic, & tibi. B Donatus enarrans illud Terẽtii in Adelphis, Etiã taces?, antiquè putat dictũ pro tace, ſic & hoc in loco, Etiã tu hoc reſpondes? pro reſpõde. Poteſt enim deeſſe annon: vt ſit, Etiam tu hoc reſpondes, an non? *Quid iſtic t. n.*) iſtic non vbi es, ſed vbi fuiſti. *Quid iſt t. n. e.?*) S. D Pro, quid habes negotii? Negotium verò eſſe alicui cum aliquo, paulò eſt elegantius loquendi genus. Cic. Famil. IX. Neſcis, quo cum Imperatore tibi negotium ſit. Idem ad Att. VII. Hoc iudico, cum homine audaciſſimo, paratiſſimóque negotium eſſe. Sed quoniam per habere expoſuimus hunc Terentii locum, de eo exempla dabimus. Cic. Famil. I. In tua prouincia magna, & ampla negotia habet. Idem Famil. XIII. Is ita ſibi perſuades, quod in tua prouincia negotii habet, niſi te prouinciam obtinente, meis commendationibus confecerit, id ſe in perditis, & deſperatis habiturum.

9 *Mihine?*) D Quando non ſumus parati ad reſpondendum, ducendo tempus eludimus. Apparet ita turbari Dauum modò, conſilio Poëtæ, vt omnes amittat fallacias: & oppreſſus prodat Pamphilum, dum malũ cominus perhorreſcit totúmque hoc ex argumento eſt. Vult enim iam Poëta cataſtrophẽ fieri. *Modo introÿ*) D Hoc ſignum, perturbatum induci ob conſcientiam Dauum. E Vide ſerui aſtutiam, qui aliud ac rogatus eſt, reſpondeat. Sunt non pauci, qui hanc Daui aſtutiam imitentur. quare tenendus eſt hic Protheus, ne hac via elabatur.

Cum t. g. n. v.) D Serui excuſatio, filii accuſatio eſt. & hoc quaſi à perturbato dicitur ſeruo: ſed conſilio Poëtæ ad exitum feſtinantis, & reſolutionem fabulæ. 10 *Cum t. g. n. v.*) B Quintiliano hæc ſententia prouerbii vice citatur. Mendacem memorem eſſe oportere. Difficile eſt vt qui mentitur, ſemper ſibi conſtet, niſi ſumma ſit memoria. Eſt autẽ fictarum rerum memoria nõ paulò difficilior quàm verarum Proinde plerunque deprehenduntur hoc pacto mendaciorum architecti, dum obliti quæ prius dixerãt, diuerſa à ſuperioribus loquuntur. hæc in Chiliadibus. *An ne eſt intus Ph.*) D Cauſa iræ vehementior inuenta eſt.

Non tu dixtin' eſſe in. e. inim.) S. D Non ferè diſſimili ſuprà vſus eſt locutione, cùm dixit iras eſſe inter Pamphilum, & Glyceriũ. itaque iras & inimicitias eſſe inter aliquos, eodem ſignificato dicimus, Cic. pro Cluent. inimicitias inter ipſos fuiſſe confiteor. 11

Sunt) D Nulla ratione dicit Sunt: ſed ne nihil reſpondeat nam turbatus eſt. vt pote oppreſſus. 12 *Quid illum*) Deeſt, propter: vt ſit proper quid illum eſſe cenſes? *Cum illa lit.*) Chremi conuenit hic ſermo: hîc enim irridet: qui & ſuprà dixit. Amantium iræ amoris redintegratio eſt. & ſic hoc dicit, vt alibi, Credo, vt fit, miſera præ amore excluſit hunc foras. V Illudit admirans. putat enim ſic aut amorem redintegrari, aut penitus fictum eſſe.

Immo verò) Oratione alia Chremetem 13 à nuptiis deterret. exordium eſt attentionis. *Immo verò ind. Chre*) D Bene ad eum loquitur qui eſt à nuptiis deterrẽdus: vel qui non interturbet orationem ſuam: vel quem etiam ſibi precatorem deſtinet. Ita loquitur quaſi hæc ſit cauſa cur ſit Pamphilus ingreſſus: quòd quaſi ei lis intendatur à Critone hoſpite ducendæ vxoris, quam ciuem Atticam vitiauerit.

stare periculi putat: sed non fert id impunè.
*Valla. Ellũ, cllã, i. ecce illic vltũ fœminámve, subintellige de quo de quáve agebatur.
*Absque insueta elisione hi duo erũt iambici. acatal. ſiijſſſi: ſſ⌣diſſp.
*V. Hìc per tumultũ tota oratio interrumpitur.
Dauí verbo cõmotus, seruum lorariũ vocat, qui loris, id

Néscio [quis] senex modò venit. ellum confidens, catus.* R.[qui]. dttbſſtv 14

Cùm fáciem videas, vidêtur esse quantívis [prétii.] Al.[preti.] {ddtttſd- ddtttlt- 15

Tristis seuéritas inest in voltu, atque in verbis fides. {ſatſſſt- dt 16

S. *Quidnam appórtas?* D. *nihil équidem, nisi quod illum audiui dícere.* {ſſ⌣dſſv ſſ⌣dſ 17

S. *Quid ait tandem?* D. *Glycérium se scire [ciuem esse] A'tticam.* Al.[esse hanc ciuem].aſbſſſv. aſbſſſv 18

*. *Hem Dromo, Dromo.* DR. *quid est?* S. *Dromo.* D. *audi.* S. *verbum si addíderis, Dromo.* {dbtſſdt- diiiſsai 19

14 *Nescio*) V Critonis est demonstratio, quæ interponitur, vt eius testimonium sit aliquantò certius: veluti ab ætate, quia senex, ergo credendum est: à tempore aduentus, quia modò venit præter omnium spem: ab habitu animi, quia confidens, id est, fortis, non extimescens, quia cautus, prouidus, qui sibi & suis negotiis cauere probè nouit. Vetustũ autem vocabulum creditur, quo sic Cicero vtitur in primo de legibus, Quis igitur prudentem, & (vt ita dicam) cautum iudicet? à dignitate & notis, & lineamentis faciei physiognomonicis: à vultu, in quo est tristis, id est, grauis seueritas, nulláque temeritatis nota: à veritate sermonis. Quis igitur illius dicto testimonio nõ crederet? quod est, Glycerium est ciuis Attica. *Nescio quis s.m.v.*) D Bene Nescio quis. etenim si notus esset, videretur gratificari, id est gratiosus esse testis & minus verus. *Ellum*) Veteres quod nos Illum dicimus, vel Ellum, vel Ollum dicebant quamuis Ellum, quidam ecce illum, velint intelligi: tanquã pro ipso domum Glycerii ostendat Dauus, dicens, Ellum quasi en illum. est enim, vt alii volunt, pronomen: vt alii, aduerbium demonstrantis. nam pronomen huiusmodi veteres sic proferebãt. Ille, Ellus, Ollus. sed, vt diximus, aduerbium compositum ex pronomine videri potest: vt sit, en, vel ecce illum. *Confidens*) Confidentem hîc pro constanti non mala significatione posuit. B Nonius dicit confidens hoc loco vel pro temerario vel pro audaci positum esse, quod nescio quid sit, quandoquidem quæ sequuntur ad laudem dicantur omnia. *Catus*) D Callidus, doctus, ardens, κατὰ τὸ καίειν. Vnde Cato dictus: ingeniorũ etenim igneus vigor esse videtur. L Catus, id est, prudẽs. Vult Dauus Fidentia hac descriptione astruere fidẽ Critoni, quamuis id dissimulet. *Confidens, catus*) M Fidentia, inquit Cicero in quarto Tusc. id est, firma animi confisio, scientia quædam est & opinio grauis, non temere assentiens. Idem in tertio, sic scribit, Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi, in vitio ponitur. Ductum verbum à confidendo, quod laudis est. Qui autem est fidens, hic non extimescit. Discrepat enim à timendo, confidere. Catus dicitur ille, qui habet rerũ vsum, & sapit in rebus ciuilibus. Cic. in primo Tusc. Egregiè cordatus homo catus Aelius Sextus. Plutarchus in vita Catonis senioris, sic ait, Romani eum in quo multarum rerum vsus ac experientia sit, Catonem nominant.

Cum fac. vi. vi. e. q. pr.) R Sed fallit interim 15 facies: magis spectanda est index animi oratio, quæ cuiusque ingenium vt sit, facilè declarat, si modò ex animó loquatur. Adeò semper vt aliis in rebus omnibus, ita hic quoque timenda est simulatio, & fucus. Plaut. in Pseud. Faciem, inquit, cum aspices eorum, haud mali videntur, Opera fallunt. Quanquam tetrica ac seuera facies, cõstantiæ nonnunquam indicium est, & grauitatis. *Quantiuis pretij*) B Hoc loco quantiuis pretii hominem Terentius dixit, quem quamlibet magna re dignum intelligi voluit. D Ad magnitudinem refertur Quantiuis, non ad paruitatem pretii. Et totum oratoriè. scitè enim locutus est. Sed interest inter Quamuis, & quãtiuis. nam alterum contemptionis, alterum laudis.

Tristis) D Ad laudem interdum sumitur, 16 non ad amaritudinem Tristis. Cic. Iudex tristis & integer. B Seuerus dicitur sequẽs verum. Seueritas ergo, id est, veritatis amor.

Gly. se scire c. e. Att.) Bene constanter ad 18 ea quæ locutus est, Scire se dixit.

Dromo Dromo) Commotus ita & dolore 19 nihil dixit, nisi quòd lorarium repetendo sæpius

20 { ſiſiſdip ſaiſſate D. *Audi obſecro.* DR. *quid vis?* S. *ſublimem hunc intrò rape, quantum potes.*
21 ſdd jſip DR. *Quem?* S. *Dauum.* D. *quámobrem?* S. * *quia lubet.* * *rape, inquam.* D. *quid feci?* S. *rape.*
22 { ſſaſbii ſſaſet - D. *Si quicquam ſmentitum inuénies, ſoccidito.* S. *nihil audio.*
23 { aſſiiſſp aſſlike *Ego iam te commôtum reddam.* D. *tamétſi hoc verum eſt.* S. *tu tamen*
24 ſſrdiſi *Cura adſeruándum vinctum: atque audin'? quadrúpedem* * *conſtringito.*
25 { aibſſi ab *Age nunc: iam* * *ego pol hódie, ſi viuo, tibi*
26 ſſi:p *Oſténdam, herum quid ſit periclí fállere, &*
27 tilldi *Illi patrem.* C. *ah ne ſæui tantópere.* S. *Chreme,*
28 aſſ.ai * *Pietátem ſgnati,ſ nónne te miſeret mei?*

est, coslis, alios ſeruos verberat.
* D. Dauo dicit.
* D. Hoc Dromoni.
Al. ſinuenies mentitum, ſſidſitbt-.
* D. Decorũ Comicũ ſeruat, non procedendo vltra vincula ad necẽ, quod Tragicum erat.
In [ego] vltima producitur, vel ſi [iam] nihil eliditur.
* L. Sub. Specta: & eſt hic ἀποσιώπησις.
Alij poſt [gnati] non diſtinguunt.

ſæpius vocat. Seruos mendaces ac fallaces castigandos, puniendóſque eſſe, docet hoc loco Terentius. *Verùm ſi aud.*) D Bene qui omnia præſente ſocero, contra nuptias loquitur.
20 *Sublimem*) Id eſt in ſublime, per altum. V Mandatoria eſt, & proponit iſtũ rapiẽdum eſſe. *Quantum pot.*) L Hoc eſt, celerrimè: quia ſegniores ſe oſtendunt ſerui ad puniendos colliberto: ſcilicet mora veniam captantes indignantium dominorum.
21 *Quia lub.*) V Ratio, Quia ſic volo. *Quia lubet*) B Sic volo ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas. D Hoc ſenſu & ſuprà dictũ eſt, Aut ſi libitũ ſuerit, cauſam ceperit Quo iure, quáque iniuria.
22 *Si quicquam mentitum inuenies.*) B Si mendacẽ me cõperis, haud cauſã dico, quin me interficias. L Hic plus dixit. Vbi enim verbera ſuprà dixit, nũc Occidito. V Mẽdaces ferè ſerui ſunt, & mẽdacij pœnã eſſe letalẽ, ſeruus hic exoptat.
23 *Commotum*) D Citum, celerem: L perturbatum. V Video id eſſe, ἀμφίβολον. Siquidem aliis videtur dictum eſſe ad Dromonem, quaſi cunctantem ſeruum ad ſupplicium conſerui increparet, & ſic cõmotũ pro celeri & citò accipiunt. aliis eſt hoc dictum ad Dauum: vt perturbatus, perturbatior reddatur. Eſt autem irati animi hypotyposis. *Tu tamen*) Per ironiã & affectum eſt repetitio.
24 *Cura*) Mandat à facili, & modo ſeruandi, & conſtringẽdi, cui & cauſa pœnæ adiungitur. *Quadrupedem conſtrin.*) L Id eſt, more quadrupedum. D Vtrum ligaturæ genus ſic dicitur, Quadrupedes? an Quadrupedem, vt feram? an Quadrupedem, id eſt, cum pedibus & manibus? an Quadrupedem pro ſeruo, ac fugitiuo poſuit? Sic Virgil. Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit. B Memini me legiſſe in cuiuſdã non indocti viri cõmentariis Ceruos olim à celeritate vocari ſolitos eos, qui erui eſſent fugitiui. *Conſtringito*) D Mirè, ne quid fiat tragicũ in Comœdia, vſque ad vincula ita progrediuntur: nec quicquã tẽtat vlterius.
Iam ego pol h. ſi v. t. Oſ.) E Diuerſa ſunt hominum ingenia. Hic in Simone iracundi patris imaginem habes. Placidum vbique ſe nobis effert Chremes. *Si viuo*) D Qui certa minari volunt, in certam faciunt vitam ſuam. 25
Herum q. ſit p.) Herum, & Patrem cum ingenti pronuntiatione dixit. Et alibi, Nam qui mentiri, aut fallere inſuerit patrem, aut Audebit: tantò magis audebit cæteros. 26
Ne ſæui t.) Ne imperatiuo magis quàm coniunctiuo adiungitur: vt Virg. Ne ſæui, magna ſacerdos. K Docemur hîc moderandam eſſe nimiam Iracundiam: & In ipſa etiam animaduerſione rationẽ adhibendam, & modũ, & quandam, vt ſic dicam, lentitudinem. Irati enim nonnunquã grauius in ſeruos animaduertimus, quàm deceat, aut conueniat. Hinc rectè ille. Niſi iratus eſſem, verberarem te. Et Cato, Seruorũ ob culpã cum te dolor vrget in iram, Ipſe tibi moderare. Et Cicero ait prohibendam maximè eſſe iram in puniendo: cum hac enim nihil rectè fieri, conſyderatè poſſe. Rectè Laches in Hecy. Videndum eſt, inquit, ne minùs propter iram hanc impetrem, quàm poſſiem: Aut ne quid faciam plus, quod pòſt me non feciſſe ſatius ſit. Act. v. Scena 1. Horatius. Qui non moderabitur iræ, Infectum volet eſſe, dolor quod ſuaſerit. Solomon, Magna, inquit, ira detrimentum affert niſi coërceatur. Publ. Mimographus, Iracundiam qui vincit, hoſtem ſuperat maximum. 27
Pietatem gnati). D ἐλλειπτικῶς. deeſt enim vi- 28

Tantum labôrem cápere ob talem filium! ſidſſp
Agè Pámphile.exi Pámphile.ecquid te pudet? ailiſp

des, aut quid tale. Et eſt ὑβριστικῶς, pro impietate. Et vide inuidiam quaſi parricidam accuſantis: nō enim pudorem dixit, ſed pietatem. V Eclipſis huic affectui cōpetit.& eſt hìc ἀποσιώπησις.

29 *Tantum l.c.)* D εὐλόγως assumendum eſt enim extrinſecus Me.[S-D] Sic loquitur Cic. in Orat.pro Roſcio Comœd. Non fuit, inquit, cauſa, cur tantum laborem caperes, & ad me venires: per nuntium hoc, quod erat tam leue, tranſigere potuiſti. Eodem penè ſenſu dixit idem Cic. laborem excipere, ſuſcipere, labori ſe dare, laborem ſubire, laborem ſuſtinere, vel ſuſtéctare, labore fungi. *Talem)* V Tā immorigerum, perditum, & Infelicem: proinde ac ſi diceret, iuſtè ſæuio, propter impietatem & improbitatem filii multorum laborum authoris.

ACTVS V. SCENA III.

A R G.[H] Euocatur Pamphilus è domo Glycerii & grauiter à patre accuſatur, [P] cum ingenti acrimonia indignantis.[a] confeſſus crimen filius veniam petit, ac ſe totum paternæ ſubiicit voluntati. Nimis commotum Simonem placare nititur Chremes. [L] & eſt ſumma epitaſis in hac ſcena propter iſtud Pamphili deprehenſi periculum. V *Theſis.* 1 Irati parentes obedientia filiorum & blandis verbis placantur. 2 Parentes ſeſe filiorum amentia excruciant. 3 Parentes ſæpe pro filiorum peccatis ſupplicium ſuffetunt. Huc ex D. Paulo filiorum & parentum officia conferenda ſunt. In Simone eſt ἐλεγκτικόν. Deprehēſum enim Pamphilum in domo Glycerii redarguit.[D] Hæc accuſatio ſoluitur defenſione, in eo quod ad amorem pertinet, per conceſſionem: in eo quod ad Critonis perſonam, per coniecturam.[M] Iratum patrem bonis verbis & obedientia filiorum mitigandum eſſe, non aſperitate aut contumacia irritandum eſſe, docet hæc ſcena. Beneficium quippe paternum ita magnum eſt, vt quomodocunque ſeſe haber pater, à filio ſit obſeruandus atque colendus. Omnia certè quæ habet, patri debet, nec eius beneficium poteſt ſuperare. Vnde Seneca, Nunquam beneficio vincitur, cuius beneficium eſt ipſum quod vincit. Et non amare parentes, impietas eſt: non agnoſcere, inſania. D. Auguſtinus libro ſecundo de Ciuitate Dei ſic ait, Habet quiddam erga parentes humana verecundia, quod nec ipſa nequitia auferri poſſit. Plato in nono de Legibus, cùm multa de cultu parentū dixiſſet, intulit, Quapropter exiſtimandum eſt, vt paulò antè diximus, nullum apud deos magis honorandum ſimulachrum nos habere poſſe, quàm patres & auos ſenio confectos, matrésque ſimiliter: quibus honoratis Deus gaudet, alioquin eos minimè exaudiret. Mirabilius enim parentum ſimulachrum nobis, quàm imagines quæque inanimes, videri debet. Nam quæ animam habent, quando coluntur à nobis, pro nobis orant, fauéntque quotidie. quando deſpiciuntur, contra. quæ verò anima carent, neutrum horum faciunt. Quocirca qui erga parentes & auos, cæterósque huiuſmodi rectè ſe gerit, is ad Deum ſibi conciliandum ſimulachrorum omnium optima poſſidet. Cicero in oratione pro Roſcio Mimo, ſic taxat parricidam, Portentum atque monſtrum certiſſimum eſt, eſſe aliquem humana ſpecie & figura, qui tantùm immanitate beſtias vicerit, vt propter quos hanc ſuauiſsimam lucem aſpexerit, eos indigniſsimè vita priuarit.

Verſuum genera. Quatuor & viginti primi ſunt iambici trim. ſiue ſenarii. octo vltimi trochaici tetrametri catalectici.

PAMPHILVS. SIMO. CHREMES.

*L. Trepidatio Pāphili ad vocem patris.

D. Omnium? apoſiopeſis, irato familia-

QVIS ME VOLT? *péri. pater eſt.* S. *quid ais ómnium?* C. *ah,* ſddiſ
Rem potius ipſam dic: ac mitte malè loqui. diſſbi

Quid ais om.) V Exordium nimis præ iracundia abrutum. & ideo congruit ἐλλείψει. MU Dicturus videbatur, omniū flagitioſiſſime, aut aliquid ſimile: ſed cohibuit Chremes. *Quid ais omnium)* D ἀποσιώπησις tertia: & eſt deformationem perſonæ. Et eſt irati familiaritatis ἀποσιώπησις, cum pro dignitate peccati, non inueniat conuitium. *Quid ais?)* Non interrogantis, ſed inuehentis. & eſt ἔμφασις multa ſignificans, in eo quod ait, Omnium. *Ah Rem p.i. dic: ac m. m.l.)* R O aureum præceptum. vtinam hæc diſcerent vel ab Ethnico homines Chriſtiani, Rem potius ipſam dicendam eſſe, miſſis conuitiis, atque maledictis

3 al.iſſp ſſdiai S. *Quaſi quicquam in hũc iam grauius dici poſſiet.*
4 {ſ *Ain' tandem? ciuis Glycerium eſt?* P. *ita prædicant.*
5 {acſſſp ai S. *Ita prædicant!* [o] *ingentem confidentiam.*
[o] eliditur. ſunt qui illud omittant.
6 ſiſſp *Num cogitat, quid dicat? nũ facti ſpiget?]* E. Al. [pudet?]
7 {cxiſſp ai *Vide, num eius color pudoris ſignum vſquam indicat?* Aly omittunt [uide]. ſiſſp.

ris. quando pro dignitate peccati nõ inuenitur conuitiũ competens. *L. Tragica accuſatio per exclamationem & incremẽtũ, quæ mox exaggeratur circunſtãtiis. *Vide.* quomodo aſſurgat.

maledictis, abſque morſu, ſine vlla famæ alienæ dettactione. Exemplum hinc capiãt, qui grauibus ſeriiſque in rebus, adeóque in negotio Euangelico verſantur, dicatur ſimpliciter res ipſa, conuitia mittantur. V Modeſtior eſt, crimina non adamat. *Mitte m. l.*) MU Mitto cum infinitiuo, deſino. Sic infrà, Mitte orare. Horat. Mitte ſectari, roſa quo locorum Sera moretur. S.D Mitte apud Latinos ſæpe eſt ceſſantis, excludentis, deponentis. Vnde ſic loquuntur: mittere lachrymas, pro non flere: mittere iram, mittere timorem, mittere malè loqui, mittere odium, pro finire. Cic. in Verrem, Vt mittam cætera: id eſt, vt de cæteris ſileam. Ibidẽ, Mitto carcerem, mitto verbera. Idem, mitto, quòd inuidiam, quòd pericula, quòd meas omneis tempeſtates ſubieris. Interdum dicitur etiam cum ablatiuo, & præpoſitione. Cic. in Verr. Act. quarta, Non inquam iam quæro, vnde hæc habueris: ſed quo tibi tantum opus fuere, id quæro, mitto de melle, &c.

3 *Quaſi q. in h. iam grauius d. p.*) D Quàm quod fecit, quàm quod peccauit.

4 *Ain tandem*) V Rogando occaſionem quærit iuxta affectus decorum. D Quærit Probus, Ain' quæ pars orationis ſit: & an vna ſit. eſt autem Ain', quaſi aiſne. Et initè, quaſi ipſe dicat quod Dauus dixerit. Ergo Ain' percontatiuum verbum eſt. *Tandem*) Pro tamen. *Prædicant*) Artificioſè pro dicunt poſuit. adeò in hac re vehementer commotus ſenex hoc ipſum repetit.

5 Ita prædicant] per iracundiam. Et Ita eſt ἐν ἤθει, vt repetantur verba, in quibus arguitur impudentia. S.D Prædicare verò frequentiore ſignificato ponitur pro laudare, celebrare, decantare, vel commemorare, ſed id ſæpius cum laude, quàm ſine laude, palàm aliquid promulgare, & pronuntiare ex Senatuſcõſulto, vt faciunt præcones. Cic. Famil. Ignoſces mihi de me ipſo aliquid prædicanti. Ibidem, De me nunquam, niſi coactus, ac neceſſariò, quicquam prædicaui. *O ingentem*) V Per exclamationem patheticam quæ in initio erumpit, tacitè proponit eum nimis cõfidentem. Eſt autem confidentia ceu quædã audatia improba. Confirmat quoque hanc quatuor rationibus, quia improuidus, quia inuerecundus, quia impudens, quia iniquus eſt, cuius eſt exaggeratio veluti παρέκδοσι tribus de cauſis, quia contra conſuetudinem, quia contra legem Atticam, quia contra parentum conſenſum vxorem ducit. *O ing. confid.*) D Et confidentia modò pro audacia eſt cum improbitate: vt in Phorm. Homo confidens. Aliter hic ſuprà confidens pro conſtanti, & graui. Ergo confidentia interdum in bona ſignificatione, interdum in mala ponitur: ſed fiducia ſemper in bona. B Pro temeritate hic accipit Confidentiam.

Num cog. q. d? n. f. piget) D Amens eſt, qui 6
neſcit quid dicat: amentior, quem non pœniteat, facti ſui. *Num cog. q. d?*) Quia iniuriarum ſe alligat. *Num f. piget?*) Quia dicit Prædicant: non. Dicunt. & vt ſolent iraſcentes, auertit orationem à ſecunda ad tertiam perſonam: ab ea cum qua loquebatur, ad aliam.

Num eius c. p. ſ. vſ. ind.) Signum, eſt parua 7
quædam ſignificatio, indicans totius rei qualitatem. *Num eius c. p. ſ. u. ind?*) Paterno animo dicit. Nanque patribus velle erubeſcere filios, pudentéſque eſſe, familiare eſt: cui contrarium eſt, Erubuit, ſalua res eſt. Hoc ergo dicit, Nec timet inquit, nec eum pœnitet, nec pudet. *Pudoris ſignum*) B Bene hoc, Nam quos pudet rubere ſolent: quia natura, ſua ſponte, conſcientia quadam, quod honore dignum ſit reuerita, quaſi nobilis puella, modicè ſeſe in corporis intima contrahit. Mouetur autem vna ſecum ſanguis, ac funditur. Vnde etiam cutem ſanguinis colore infici videmus. R Rubor in pueri, cùm obiurgatur, vultu, ingenui cuiuſdam ac liberalis pudoris eſt ſignum: vt peſſimæ contrà indolis indicium, non erubeſcere. Propterà mitio Terentianus in Adelphis, Erubuit, inquit, ſalua res eſt. In hanc ſententiam multa in Epiſtolis Seneca. D. Hieronymus in Comment. in Ezechielem. Rubor vultus, inquit, pudoris indicium eſt, & conſcientia peccatorum lucet in facies

Al.[Adeon'] Iadssp *S. Adeò impotenti esse animo, vt præter ciuium* aidssp
Morem atque legem, & sui voluntatem patris, { si-isp sis
Tamen hanc habere studeat cum summo probro? aibssi
P. *Me miserum.* S. *modóne id demum sensti* ddissp
Pamphile?

spésque salutis est, quando delictum sequitur verecundia. Vnde ad eam, quæ corde duro in suis peccatis gloriabatur, dictũ est, Facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere. Plautus in Bacchilidib. Nam ego inquit, illum perisse duco, cui quidem perijt pudor. Cato Senior iis se iuuenibus magis dicebat delectari, qui erubescerent, quàm qui pallescerent. Author Plutarchus in Apophthegm. Diogenes adolescentem rubore perfusum videns, Confide, inquit, fili, huiusmodi est virtutis color. Diogenes Laërtius libro sexto.

8 *Impotenti)* D Nimis potenti, vel certè debili, & deuicto. S·D Impotens aliquando dicitur tenuis vel infimus: Vt apud Cic. pro Murena, valeant hæc omnia ad salutem innocentium, & ad opem impotentium. Aliquando verò vocant impotentem Latini, qui in sua potestate non est, quique dolori, vel iracundiæ effrenatè paret: qualis sequẽti exemplo designari potest: Is in nostra potestate erit, qui in sua nunquam fuit? quid enim ille vnquã arbitrio suo fecit, sẽper tractus, quò libido rapuit, quò leuitas quò iracũdia, quo vinolẽtia? Sed ego ad alia Ciceronis exempla venio. De Aruspic. respõ. Nihil fecit iratus, nihil impotẽti animo, nihil nõ diu cõsyderatum, ac multò antè meditatum. Idem In Philipp. Aduolet ad vrbem homo impotentissimus, ardens odio. Ibidem, Quæ effrenatio impotentis animi? R. Impotentes appellamus, qui animo suo non temperant, sed quicquid liberi libuerit, id pertinaciter vrgent: quo quo quidem modo hic accipitur Impotens animus, qui sibi imperare, & ingenio moderari suo nequit. Vide autem, vt exaggeret amplificétque Pamphili admissum cùm ait, Cupiat hanc habere cum summo probro, præter ciuium morem, atque legem & sui voluntatem patris. Præter ciuium morem qui agit, stultè profectò facit: qui contra sui voluntatẽ patris, non modò stultè, sed & impiè. siquidẽ Deus parentibus filios obedire iussit. Atque vtinam in contrahendo matrimonio filii voluntati patrum parerent, melius profectò cum rebus ageretur humanis, & aut ego fallor, aut multò sanè auspicatiùs, feliciúsque parentum authoritate vt olim, ita nunc quoque coirẽt coniugia. Elegãter apud Plautum in Trinummo, filium admonet Philto senex, vt suis semper obtemperet monitis, quæque præcepit, agat, neque cum animo ittar vnquam, vt quid præter sui voluntatem patris faciat, aut animo obsequatur suo: subiicitque statim præclaram hanc sententiam, omnibus adulescentulis memori vsque mente tenendam: Qui homo, inquit, cum animo inde ab ineunte ætate depugnat suo, Vtrum ita sese esse mauelit, vt eum animus æquum censeat, An ita potiùs, vt parẽtes eum esse, & cognati velint. Si animus hominem perpulit, actum est: si animo seruiuit, non sibi: Si ipse animũ perpulit, dum viuit, victor victorum cluet. Tu si animum vicisti potiùs, quàm animus te, est quod gaudeas: Nimio satius tui opus est, te ita esse, quàm vt animo lubet. Qui animum vincunt, quàm quos animus, semper probiores cluent. *Præter c.m.)* D Præter, contra nunc significat.

9 *Ciuium Morem, atque l. & f. vol. p.)* Tria cõtempta sunt, mos, lex, imperium patris. Testatur Plutharchus in Periclis vita, legem fuisse Athenis, eámque à Pericle latam, solos Athenienses haberi, qui ex duobus Atheniensibus nati essent: atque adeò nothos esse, qui non ex duobus Atheniensibus nascerentur, eósque honorum, magistratuum, aliarúmque cõmoditatum ciuilium minimè censeri capaces. Simo autem Glycerium peregrinam esse credit, vtpote Andriã. Suprà enim dixit, Sed quid hoc? adeón' est demens ex peregrina? Hæc est igitur lex illa, cuius rationem his nuptiis cõficiendis non habebat Pamphilus, id quod silentio præteruerunt interpretes.

10 *Tamen)* Cum non dixerit Quanuis, subiecit Tamen: & figura est ἀνανταπόδοτον.

11 *Me miserum)* Initium defensionis, & deploratio calamitatis & miseriæ: quia in amorem culpam remouet à voluntate sua, cũ pater, quòd amat filius, virium mentis dicat esse, non impulsum dei. *Modone id d. s.)* B Nũc demum Pamphile re peracta animaduertis erratum tuũ? hæc stultorum prudentia est. V Ab imprudentia verè est miser. Sua enim ipsius stoliditate hanc sibi accersiuit calamitatem. D Cõprobatione ostẽdit eum esse miserum. Demum autem, signum est tarditatis. Et sentire dicitur qui vix colligit se, vixque animaduertit: vt alibi, Vix tandem sensi stolidus.

12 ssdisp *Olim istuc, olim, cùm ita ánimum indúxti tuum,*
13 ddsdsi *Quod cúperes, áliquo pacto efficiûndum tibi,*
14 { cissp / s *Eôdem die istuc verbum verè in te áccidit.*
15 didisi **Sed quid [ego?] cur me excrúcio? cur me mácero?*
16 { xssdsp / si *Cur mĕam [senectûtem] hŭius sólicito améntia? an*
17 ssdap *Vt pro huius peccátis [supplícium ego] súfferam?*
18 ddsisp **Immo hábeat: váleat: viuat cum illa. P. mi pater.*
19 siaiap S. *Quid mi pater? quasi tu huius indígeas patris.*

*L. Correctio indignantis.
Alias [ego?]
Al. [senectam]. xisdsp.
Al. [ego supplicium], tum [huius] erit monosyllabum. ssddsp.
MU [*Pro huius ego vt peccatis supplicium*], dssdsp.
*L. Permissio familiaris iratis.

12 *Olim &c.)* [B] Serò Incipis esse attentus, iã tuis malis admonitus. [K] Serò sapiũt Phryges: &, malo accepto, iuxta prouerbium, stultus sapit. [D] Obiurgatio est, quod dictũ est Olim. confirmationem autem per repetitionem ostendit. Vt Virg. Diuum. c d e o. *Cum ita an. induxt.)* [B] Id est, cùm ita putasti: quo modo etiam accipi videtur in fratribus. Mea sic est ratio, & sic animum induco meum.
13 *Aliquo pacto)* [D] Quoquo modo.
14 *Accidit)* Euenit, fuit.
15 *Sed quid ego)* ἐπανόρθωσις μετὰ ἀποσιωπήσεως: [V] & correctio irato apta, sed propter repetitionem, & interrogationem frequentem, & quodammodo ἀποσιώπησιν, & dialogismun multo aptior. [D] Propriũ verò est parentibus indignatione velut abiicere curam filiorum, cum destomachati fuerint.
16 *Cur meam sen.)* Non Me, sed Meam senectutẽ: quod plus est, & miserabilius dicit. [B] Senectus cum sit res quæ sentiri non possit, quomodo solicitari potest? Dic tempus pro persona hic positum esse: vt cùm dicimus, Erudita est ætas nostra, pro ætatis nostræ hominibus. *Solicito)* [D] Solicitam reddo, id est, contristo & pertubo. [S.D] Solicitare aliquãdo curam iniicere significat: nonnunquã etiam instare, vel tentare: vt, promissis factis, vel spe aliqua ostẽsa. Huius autem verbis expositionem talem à Sextio habemus, Solicitare, inquit, est suo loco mouere. Quæ autem suprà modum cõmouentur, inquieta esse solent, & perturbata: & quæ perturba sunt, molestiam nobis plerunque afferunt: eam ob rem solicitare pro angere vsurparunt Latini. Prioris significationis exempla: Cic. Fam. II. Nihil me magis solicitabat, quàm in iis molestiis non me, si qua ridenda essent, ridere tecum. Ibidem, Respublica me valde solicitat. Idem Fam. XVI. Me illa cura solicitat, angitque vehementer. Alterius significationis: Brut. Fam. XI. De delectibus habitis & pecuniis imperatis, exercitibus solicitatis, & nuntiis trans mare missis quòd te questum esse negas, nos tibi quidem credimus optimo animo te fecisse. Cæsar li. VII. de Bello Gal. Legationes in omneis parteis circummittuntur: quantum gratia, authoritate, pecunia valent, ad solicitandas ciuitates nituntur. Idẽ de Bello Ciuili tertio, Quos ex ære alieno laborare arbitrabatur, solicitabat.
Immo habeat) [V] ἐπιτροπὴ huic affectui accõmoda, maximè cùm affuerit asyndeton cum incremento. [D] Non irascitur vt pater, sed dissimulat vt alienus: quia vehementer dolet. Et habeat, subauditur illam. [B] Potiùs habeat, quàm ego pro his peccatis supplicium sufferãm. *Mi pater.)* [D] Mi, meus. & principium factum à cõciliatione personæ. [V] Exordium est beneuolentiæ. Est enim eius oratio petitoria. Petit enim veniam & gratiã. [B] Filiis nulla vox acerbior est, quàm si audiant à patre, facite quicquid libet, mea nihil refert. Siquidem hæc est oratio abdicationem meditãtis. Nimirũ hæc patris lenitas quauis obiurgatione durior est. 18
Quid mi pater) [V] Ferè in exordio occupatio aperta est, & in ipsa oratione ab oratore affertur, sed in colloquiis ab altero quopiam. Hic verò in singulis verbis est de repudiato patre argumentum, & propter breuitatem asyndeton cõuenit. *Quasi tu huius)* [L] Negat se patrẽ apellãdũ esse ex factis illis. [D] Huius ostẽdẽs se dixit: vt Virg. Est hic, est animus lucis contemptor. *Quasi tu h. ind. p.)* [S.D] Indigere tam vsitatè ponitur cum genitiuo, quàm ablatiuo. Cic. Famil. VI. Hoc mihi non sumo, vt te consoler de communibus miseriis: quæ ad cõsolandum maioris ingenii, & ad ferendum singularis virtutis indigent. Idem ad Attic. II. Amalthea mea te expectat, & indiget tui. Idem ad Att. quarto, Tuarum non tam facultatum, quas ego nostras esse iudico, quàm con- 19

^D Mira grauitate hic sensus exaggeratur. Et oratoriè pluraliter de vno tantùm loquitur.
^V Pater &c. oratio pudoris plena.
^D Amphibologia est.

* *Domus, vxor, liberi inuenti inuito patre:* asissp
Addúcti qui illam ciuem hinc dicant. viceris. sissii
P. *Pater, licétne pauca?* S. *quid dices mihi?* C. *at* iisisp
Tamen Simo audi. S. *ego audiam? quid ego audiam* iiiiap
Chreme? C. *at tamen dicat sine.* S. *age dicat: sino.* iisbsi
P.* *Ego me amâre hanc fáteor. si id peccâre est, fáteor id quoque.* bsissbi

filiorum ad colligendas & constituendas reliquias nostras indigemus.

20 *Domus vxor, lib. i.)* ^D Mira grauitate sensus elatus est. nec de Menandro, sed propriũ Terentii. Et liberi inuenti dicit, cùm vnus esset: sed inuidiosius liberi. Et inuenti, non geniti, secundum illud, Hoc ego scio, neminem peperisse hic. Domus addidit, non lupanar. Et oratoriè, de vno pluraliter loquimur.

21 *Adducti qui)* ^B Inuidiæ causa mutauit numerum, quemadmodum etiam proximè dixit Liberi inuenti. *Viceris)* ^D Verbum est eius qui vix sibi extorquet vt abiiciat curam. Et proprium patribus, ac familiare iratis. *Viceris)* ^V Octauus est casus, & acerba quadam ironia colligit. ^A Grámaticis quinque sunt verborum species, Relatiua, vsurpatiua, affirmatiua, concessiua, & suasiua: quarum affirmatiua dicitur, cùm de re dubia, in qua parum altercantibus assentimur, specie subiunctiua quasi sit factum affirmamus. vt fecerit, dixerit, id est, crede fecisse, dixisse, quod neque dixerit neque fecerit. Nam si rem fecisse dicere vellemus, non subiunctiuo, sed indicatiuo vtéres modo, sic loqueremur, fecit, dixit. ille sermo affirmantis, hic consitentis est. Et viceris. hic apud Terentium putant esse affirmatiuæ speciei. De his speciebus multa etiam habet Diomedes. Capitur verò interdum vincere pro voti compotem fieri, quo significatu & hic Terentium vsurpasse volunt eruditi quidam.

22 *Pater)* ^V Repetitur exordium, quod est & beneuolentiæ & attentionis. *Pater, licetne p.)* ^D Titubans, & balbutiens oratio pudore & conscientia.

24 *Age dicat: sino)* Hoc totum non ex animo permittentis, sed cum stomacho patientis est.

25 *Ego me amare)* ^L Deprecatio Pamphili, ex qua prius & modestus eius animus perspicitur. ^V Illhac narratiúcula est criminis concessio, cui mox deprecationis loco iusta obedientiæ in patrem pollicitatio subditur: & accedit [illegible], qua quod maximè vrgebat, præmollitur, videlicet de allegato sene. *Ego me am. hanc f.)* ^D [illegible] Et bene Hanc dicit, non Glycerium, cuius nomine offenditur senex nec Peregrinam, Ignominiam scilicet vitans. *Si id p. est f. id q.)* Noli inquit, me accusare quia amo. amantem enim nemo accusat, vt febricitantem nemo accusare potest cur febricitet. sed amare, inquit, si putas esse peccatum, fateor etiam me hoc peccasse. Mitè igitur & subdefendit culpam, & assensus irato est. *Fateor id q.)* Peccare me scilicet. Peccare dicit: quia amor deus est non volútas. ^R Elegans Pamphili oratio, quæ facilè declarat, cuiusmodi sit ingenio præditus, nimirum pio, humanóque. Siquidem & patri cócedit, & ita percitum blandis commodísque verbis delinire, ac placare conatur, non (quod solent permulti) magis etiam exasperare. Rectè Solomon, Mollis responsio mitigat iram: sermo autem asper iram prouocat. Imitentur hic pueri Pamphilum. vbi deliquerint, agnoscant ingenuè erratum suum: veniam orent: vitæ melius commutationem, emendationémque in posterum polliceantur: parentibus sese dedant. Hæc vel Christianum deceant, nedum Ethnicum, cuiusmodi fuit Pamphilus, vt interim fingamus rem à Terentio veram describi, ac non fabulam agi. Tametsi hæc conficta sunt à Poëta, vt effictos nostros mores in alienis personis expressámque imaginem vitæ quotidianæ videamus, sicuti ait pro Roscio Amerino Cicero, Est enim Comœdia speculũ vitæ humanæ: atque ob id legũtur Comœdiæ, vt vitam inde nostram emédemus, mores corrigamus. Hinc quid in vita sit vtile, ac sequendum, quid rursus inutile, fugiendúmque, quid rectè secúsue fiat, discimus. In Comœdia. [illegible], mores hominum, vitáque contemplanda proponuntur, adolescentum seruorúmque vitia graphicè depinguntur, meretricum astutiæ aperiuntur: noxiæ voluptates, turpes illecebræ, amantium amentiæ ob oculos ponuntur: idque vti bonæ indolis adolescentes ab meretricum amoribus abhorreant, ad virtutes exemplis pulcherrimis extimulentur, & saluberrimis monitis inflammentur: breuiter, ex aliis sibi quid vtile, honestúmque sit, discant. sed de hoc aliàs prolixiùs atque opportuniús.

26 *Tibi pater me dedo. quiduis óneris impône. impera.*

27 *[Vis me vxôrem dúcere*"*?]hanc vis amittere? vt pótero. feram.* G.[*Ducere vis me vxorem?*]

28 *Hoc modò te óbsecro, vt ne credas à me allegátum hunc senem.*

Difficultatem rei ostendit resumpto verbo per indignationem.

26 *Tibi p. me de.*) D Dedo, quasi hostilia & cõtraria volenti. nam deditio, in hoste fieri solet. S.D Quanuis vna & eadem ferè semper est dedendi significatio, tamen exempla aliquando habet tota à re bellica remota: Aliquando verò tota ad rem bellicam pertinentia. Cùm autem à re bellica alienum est, ponitur pro addicere, tradere, dare, & quasi consecrare. Vnde sunt istiusmodi locutiones, dedere se literis: dedere se ægritudini, crudelitati, religioni: dedere aures suas alicui, id est, audire: dedere se desidiæ: & similibus Verùm non sine affectu expressiore est, cùm dicimus nos dedere alicui: id est, omnem eius voluntatem & mãdatum, imperiúmque sequi. Et in ea hic significatione est. Cic. de Oratore, Itaque ei studiosè se excellentissimis ingeniis homines dediderunt. Ibidem Primùm te Scæuolæ dedi dixti. *Quiduis on. imp.*) Onus est pondus, & moles grauans: quod ponitur propriè & non translatè. Propriè Cic. Pro lege Man. Quo omnes vndique cum mercibus, atque oneribus commeabant. Idem Tuscu. II. Scutum, gladiũ, galeam. in onere milites nostri non plus numerant quàm humeros, lacertos, manus. Trãslatè: Oneri siue propriè, siue translatè posito eædem conueniunt locutiones: plura tamen trãslata exẽpla reperies, quàm propria. Quod autem ad onus imponere pertinet, sic etiam loquitur Cic. Famil. III. Oneris tibi imponere nec audeo quicquam, nec debeo. Idem Famil. V. Non ignoro, quàm impudenter faciam, qui primùm tibi tantum oneris imponam. I Executus est translationem oneris dicendo Impone, vt potero feram.

27 *Vis me vx. ducere? h. vis amit.*) Et quod vnũ est, duo fecit vt ostendat se non posse ferre. *Vt potero f.*] Obsequium sine voluntate ostendit: & multum valet sub Chremetis præsentia hæc confessio ad recusandas nuptias. *Vt potero f.*) M Quoniã repentina mutatio est difficilima. Vnde Xenophon lib. V. Mutatio quæ fit paulatim, efficit, vt omnis natura mutationes ferat. Eusebius libro quarto Euangelicæ præparationis sic ait Non tantum solent homines expectatione bonorum gaudere, quantũ timore malorum exagitari. Vt potero feram. R Rectè ait, vt potero repẽtina enim mutatione nihil est difficilius. & non facilè exuitur, quod iam velut in habitum, consuetudinémque, quam ἕξιν Græci vocant, abiit. Fuit autem liber antehac, suique planè iuris confestim vt ex ephœbis excessit Pamphilus, suo iam inde modo, suóque semper vixit arbitratu, & vixit qui cum maximè voluit, quicquid animo collibitum fuit suo, fecit. Nunc verò ceu in seruitutem aliquam redacto, amissa libertate illa pristina, alieno sibi more viuendum propediem intelligit, statim quidem, atque vxorem duxerit. Quàm id autem & durum sit, & acerbum, homini præsertim adolescenti atque amanti, prorsúsque ab re vxoria abhorrenti de se facilè quiuis fecerit coniecturam. Præterea Glycerium nunc ei deserẽda est, quã vnicè ipse adamat, miseréq; nimis & afflictim deperit: quæ suum ei animum, atque omnem vitam credidit: quæ ipsum solum semper fecit maximi, morigeráque fuit in rebus omnibus: quam sibi experiuit: cuius ad suum ingenium quadrant mores: quam antè per omnes adiurauit Deos, nunquam se deserturum, nec si capiundos sibi etiam sciat inimicos omnes homines: breuiter, quæ ipsum pulchra iam prole parentem fecit. & inde scitus ei puer natus est. Hanc igitur cum deserendam sibi esse iam videat, cùm ab hac sese repentè auellere, qua cũ tantum consueuit tempus, quámque animo egregiè charam pro vxore habuit, cogatur, rectè sanè meritóque, Vt potero, inquit, feram: præsertim cùm ducere cogatur inuitus, quam non satis ex animo amet: cuius à cõiugio planè abhorreat: cuius denique nuptias quoquo pacto effugere cupiat.

Vt ne) D. Pro vt non. *Allegatum*) L Id est, subornatum, summissum, Adhibitum. MU Plaut Cas. Alium senex allegat, aliũ filius. Cic. pro eodem dicit apponere: vt in Philipp. Ne mihi præuaricatorem apposuisse videar. Et in Verr. Calumniatores è sinu suo apposuit. S.D Pro citare nonnulli allegare dicũt, vt iurisconsulti, & Quintilianus. Ego tamen nihil video, quare in hac significatione, vt Latinũ recipiendum sit, cùm hoc neque antiqui scriptores ita vsurparint, neque quicquã sit, quo niti huiusmodi significatio possit. Est enim Latinis allegare idẽ, quod mittere: vt, apud Cic. In Verr. Act. III. Petit à me Rabonius, & amicos allegat facile impetrat. Idem Famil. XV. Extremum illud est, vt quasi diffidens rogationi meæ Philosophiam ad te allegem. Ibidẽ, Si 28

mihi

Al. [hoc te], sed versus non constat: nisi, in [sine] τò elidatur. [illegible]

Sine me expúrgem, atque illum huc corám addú- [illegible] 29
cam. S. adducas! P. sine pater.

C. *Aequum postulat. da véniam. P. sine (te hoc)* [illegible] 30
exórem. S. sino.

Quiduis cúpio, dum ne ab hoc me falli compériar [illegible] 31
Chreme.

C. *Pro peccáto magno paulũ supplicij satis est patri.* [illegible] 32

mihi tecũ minus esset, quàm est cũ tuis õnibus, allegarẽ ad te illos, à quibus intelligis me præcipue diligi. B Adrianus Cardinalis dicit verbũ allegare à multis impropriè vulgari. hos enim non vocis proprietatẽ attẽdere, sed vulgarem sequi errorem. Nam si authorem quépiam in suam rem adducere aut citare voiũt, allegare se illum dicunt, cum allegare sit quasi in legationem rogatũ pro paruis priuatisque causis mittere. Plautus, Si allegassem aliquem ad hoc negotium. Idem, Pater allegauit villicum, qui posceret sibi illam vxorem. Adducit & hunc Terentij locum Cardinalis, & Donatus rectè allegatum interpretatur. id est adhibitum. *Hunc senem)* D Critonem scilicet. Et non Critonem, sed Senem dicit: vt de hac appellatione pōdus adiiceret testimonio.

29 *Sine me exp.)* S. D Expurgem pro purgem hîc posuit Terentius. Immunda autem propriè purgamus, & q̃ puta reddimus: vt apud Cic. pro Sectio, Tu cædem maximam facias? forum purges? Idem in Tuscul. Immissi cum falcibus multi purgarunt, & aperuerunt locũ. Translatè verò pro excusare accipitur. Et iungitur accusatiuo cum datiuo, & ablatiuo cum præpositione de. Cic in Famil. Quod re mihi de Sempronio purgas, accipio excusationẽ. Ibidem, Libenter tibi me purgassem. Ibidem, Ei me de ea re purgaui. *Adducas)* B Resumptio verbi per indignationem.

30 *Aequum post. da ve.)* D Artificiosè interponit loquentem Chremetem: quem volens vsque ad cognitionem filiæ suæ retinere, non facit irasci Pamphilo, ob contemptum filiæ suæ, & post hoc abire de medio. *Da veniam)* Concede, indulge. *Sine te lo. ex.)* Id est, vt me purgem, non adducam.

Ab hoc me f. c.) O paterna pietas, ipse accu- 31 sator est, & redargui se cupit. M4 Comperior pro comperio: vt apud Cic. punior, pro punio in Miloniana.

Pro peccato) V Τρόπος admodũ ciuilis, quæ 32 requirit, vt in castigando modus adsit, iuxta D. Pauli institutionem. Potest quoque esse illusoria, cùm iuxta iuris consultos pœna non debeat esse delicto maior. Sed ego [illegible] patris in castigãdis liberis exigi arbitror. *Paulum sup.)* L Supplicium dicit ipsam accusationem. B Pontanus libro de obediẽtia secundo: nonnulla quæ ad hunc locum pertineant adnotauit. Sic autem legitur, Nemo tam prudẽs & cautus est, vt non interdum labatur, & peccet. Studebit autem filius, aut ipse corám supplex, aut per alium impetrare à patre veniam, fatebitúrque peccasse se quidem, & dicet admissum non offendendi studio, sed imprudentia & opinione sua se esse deceptũ. Vera enim obedientia etiam in peccato perspicitur, cuius tanta vis est, vt pro magno peccato paululum supplicij satis sit patri, vt ait Terentius. At tũc multo magis cum preces sequetur opera, quæ declaret animi penitentiam. A Paululum, inquit, supplicij satis est patri pro peccato magno: at nos nihil planè supplicij sumimus de filijs delinquentibus, sed quorumlibet eis quamlibet grauium delictorum gratiam facimus. Atque hinc procul dubio ita Dei in nos sæuit, sicut & in Heli, quód cum sciret filios suos mala perpetrare multa, non castigasset eosdem, de quo libro primo Regum.

ACT. V. SCENA IIII.

ARG. D Hic in scenam progreditur Crito: in cuius verbis non modò quod ipse promittit, sed etiam quod & Pamphilus dixerit, demonstratur. & hic omnis error aperitur fabulæ. J peragitúrque catastrophe Pamphili. nam opera Critonis Andrii (B cuius hic cum Simone & Chremete congressus continetur) J Glycerium Chremetis filia agnoscitur, & conceditur Pamphilo, & Dauus liberatur. V Theses. 1 Inopinatus casus in rebus dubiis maxima est medela. 2 Adolescentuli facilè falluntur. 3 Petulantia linguæ per criminationem refrænatur. 4 Impotentes sunt animo amatores voti sui compotes. 5 Non sunt sponsalia, nisi consensu parentum & dote constituta. In Simone quidem sene moroso est [illegible]. Crimen enim mendacii Critoni impingit, eúmque sycophantam appellat. In Critone autem est [illegible], qua sese expurgat de sycophantia, & mendacio. M Gratuitò & non grauatè

uatè

natè officium præstandum esse, ac veritatem rebus omnibus præponendam, animúmque ad bene de multis promerendum, semper debere esse promptissimũ, docet hæc scena. Hoc enim est maximè è natura, quæ hominem hominis causa produxit. Quapropter Cato ille Censorius apud Ciceronem libro tertio de Finibus sic loquitur, Impellimur autẽ natura, vt prodesse velimus quamplurimis, in primísque docendo, rationibúsque prudentiæ tradendis: & illa vox inhumana & scelerata dicitur eorum, qui negant se recusare, quo minus ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur. Veritatis verò rationem in primis habendam esse, Philosophorum principes Plato & Aristoteles nos monent. Plato enim in quinto de Legibus sic ait, Veritas tum dijs, tum hominibus dux omniũ est bonorum, cuius qui felix beatúsque futurus est, statim ab initio particeps esse debet, vt in veritate plurimũ temporis vitam agat. Idem in Phædone sic ait, Is bene de se animóque suo sperare potest, qui voluptates, quæ discendo percipiuntur sectatus, animum suo decorauerit ornamento, temperantia scilicet, iustitia, fortitudine, ac veritate. Exprimit insuper hæc scena senũ morositatem & iram. Sunt enim, vt inquit Cicero in Catone Maiore, morosi, anxij, iracundi, & difficiles senes. Putant quippe contemni se ac decipi. Aristoteles libro secundo Rhetoricorum ad Theodecten, loquens de moribus senum, dicit ipsos iram acutam habere, remissas verò cupiditates.

Vers. gen. Viginti sex primi sunt trochaici tetr. catal. Reliqui iambici acatal. iique tetrametri excepto tricesimo dimetro, qui inter iambicos est quartus.

CRITO. CHREMES. SIMO. PAMPHILVS.

1 MITTE oráre: vna harum queuis caussa me, vt fáciam, monet. *Alij post [monet] non distinguunt.*

2 Vel tu, vel [quod] verum est, vel [quod] ipsi cúpio Glycério. *Al. [quod], vt sit coniunctio.*

3 CH. A'ndrium ego Critônem vídeo? [& certè] is est. [saluos sis Crito.] *R. [CR. saluos sis Chreme. CH.]*

4 Quid tu Athénas insolens? CR. euênit. sed hiccine est Simo?

Catastrophe. Crito hic Pamphilum alloquitur, verũ vt de Glycerio dicat.

Go. [certe]. i. per adẽ Cererem, ... Nãnius. [eccere] pro ecce res: siue ecce rem: siue pro ecce.

1 *Mitte*) V Occasio colloquij, & future cõtétionis ex suæ operæ ab æquo pollicitatione. MU Ex verbis Critonis apparet quid ei anteà dixerit Pamphilus. *Mitte orare: vna har. q. c. i.* D Pamphilo dicit. & dicendo Vna harum, ostendit multas esse causas: etiam pares magnitudine esse, dicendo Quæuis.

2 *Cupio Glycerio*) MU Cupere alicui, & cupere alicuius causa, sæpe apud Ciceronem.

3 *Andrium ego Cr. v.*) D Bonum initium agnituri filiam. Itaque compendii causa, nõ laborat de agnitione personæ Critonis, vt ab eo facilè doceri possit. *Saluus sis*) V Salutatio est, & de aduétu insolito interrogatio, vtraque ad conciliandum beneuolentiã congrua. *Saluus sis Crito*) D Ne laboret ad persuadendum: miro compendio Poëtæ, iam Crito notus est Chremi.

4 *Insolẽs*) L ratus, D insolitus, insuetus. Cic. Moueor etiam loci insolentia. Salustius, Insolens vera accipiendi. Insolens & arrogans intelligitur. Qui præter legem agit humanam & naturalem. Insolens dicitur. Cic. In victoria, quæ natura, Insolens & superba est. S. D Insolens aliquando pro insolito, vel insueto ponitur. Aliquando vero pro superbo, vel arrogante, vel nimiùm sese iactante: aut pro immoderato, & intemperato. Prò insueto, vel imperito. Insolens in hac significatione si ad personas pertinet, elegãter genitiuum habet. Si ad res, absolutè poni solet. Veruntamen etiam ad personas pertinens, nulli casui iungitur, vt hic videre est: nisi subintelligere velis, Insolens huius vrbis habitandæ. Cic. ad Att. II. Itaque ille noster amicus Insolens Infamiæ, &c. Idem de Oratore I. Ea requiruntur à me, quorum sum ignorans, atque insolens. Pro superbo vel immoderato. Cic. Famil. II. Nosti non modò stomachi mei, sed etiam oculorum in hominũ insolentium indignitate fastidium. Idem pro Rosc. Amer. Qui in sua re fuisset egentissimus, erat, vt fit, insolens in aliena. B Adrianus Cardinalis, Insolens non solùm

A

In [hinc] h vim habet consuetudinis, vel legen dum [ciuem hinc].

CH. *Hic est.* S. *mén' quæris? ehò, tu Glycérium* hinc ciuem esse ais!* 5

CR. *Tu negas!* S. *itáne huc parâtus áduenis!* CR. *qua re?* S. *rogas?* 6

*I. Accusatio Critonis, quæ augetur expolitione.

* L. Elegantes & propriæ metaphoræ.

G. *Nisi legas [sanus est] vel [sanun' es?] septimus pes contra metri rationem erit spondeus pro trochæo,*

**Túne impúnè hoc fácias? túne hîc, hómines adolescéntulos,* 7

Imperitos rerum, edúctos liberè, in fraudem íllicis!* 8

Solicitândo, & pollicitândo eórum ánimos lactas!* 9

CR. *[sanúsne es!]*

S. *Ac meretricios amóres núptijs conglútinas!* 10

est id quod claro significato temerarium demonstrat & audacem. sed insuetum, qui id de quo dicitur facere non solear. Cic. in quadam ad Att. suum epistola, hoc Terentii vsurpans, Quid tu, inquit, Athenas insolens, Priscianus de nominibus agens, quæ in accusandi casu vicaria fiunt aduerbiorũ, Athenas quoque his annumerat, citans hunc Terentii locum. *Euenit)* D Pudet fateri propter hæreditatem Venisse. Et vide ipsum esse, qui dixerit suprá, Clamitent Me sycophantam, hæreditatem persequi.

5 *Tu Glyc.)* V Est oratio nimis abrupta propter πάθος: cuius simplex fuisset propositio, Glycerium non est ciuis.

6 *Itáne)* Confirmatio à coniecturis, quia subornatus vt adolescentulos fallas, aduenisti. Facilitatis autem in fallendis adolescentulis quatuor subindicantur causæ: ab ætate, quia sunt adolescentuli: ab habitu animi, quia imprudentes, & imperiti sunt: ab educatione, quæ hîc libera est, nimiúmque indulgens: à spe, quia solicitantur iidem non minùs atquè promissis. *Huc paratus)* I Id est, instructus, D subornatus, & compositus dolo.

7 *Túne imp. h. f.)* Mirè acriter Critonem aggressus, dilatauit incusationem, & generale fecit virtute oratoria, quæ δείνωσις dicitur. *Túne hic)* Id est, Athenis, vbi delicta vindicantur, B grauiter in malos animaduertitur. *Homines adolesc.)* εὐήθεις apud Græcos ab εὖ & ἦθος composita, ad verbum, facilitatem morum significat, stultitiam, amentiam, & rerum Imperitiam. Inde homines εὐήθεις appellant eos, qui imperiti sunt rerum ac deceptu faciles: lingua nostrate bonos viros huiusmodi appellamus. Ad eum modum Terentius adolescentulos rerum imperitos vocat, qui facilè in fraudem illiciuntur. Homo adolescens, mulier ancilla, mulier meretrix, cum nomine generali frequenter dixit antiquitas. Plautus, Homini adolescenti argentum dare, est gladium qui se occidat dare. Idem, Homini seruo dominos habere oportet oculos, & manus, orationémque.

8 *Imperitos rerum)* MU ἀπείρους ὄντας τῶν πραγμάτων. *In fraud. ill.)* B Quidam In fraudem interpretantur, in noxam, in damnum: sic enim accipitur cùm dicimus, Ne ea res mihi sit fraudi. *In fraud. illicis)* D Illigas. vnde Virgilius, Terna tibi hæc primum triplici circundata filo Licia circundo. Licia enim dicta sunt quasi ligia.

9 *Solicitando)* B Valla, Solicito te, vel quòd spem metúmve tibi ostẽdo: vt, solicito plebẽ, vel inquieto & tibi curam iniicio. Solicitando igitur, id est, spem ostendendo. *Eorum animos)* Vt solent irati, crimen auxit, numerum multitudinis vsurpans pro singulari. Homines adolescentulos, Pro hominem adolescentem, & Eorum animos, pro eius animum. sic & Meretricios amores. *Lactas)* D Quasi teneros animos. Lactare. est dulcedine aliqua tenere, ad persuasionem inducere: vnde & Delectare, & Oblectare. hinc etiam Delectatio dicitur.

10 *Ac meretr.)* V Ab iniquo. Agis enim contra legem, dum meretrices nuptiis agglutinas. Et hic quædam ad matrimonii naturam allusio est. D Vide oratoriè agi, vt grauiùs Critonem accuset Simo, nunc defendit filium, quem dudum Increpauerat. *Ac mer. am.)* Peius lenocinio crimen ingessit: non amicam facere de meretrice, sed coniugem. *Nuptiis congl.)* Hoc grauius est lenocinio. S. D Conglutinare, à glutino compositum est, & significat coniungere, componere, vel ferruminare. At elegans est maximè, cùm in translato vsu versatur. Cic. Famil. XI. Tuus deinde discessus, isque diuturnus, ambitio nostra, & vitæ dissimilitudo non est passa voluntates nostras consuetudine conglutinari.

11 aatſ. ſtv P. *Périj. métuo vt [ſubſtet] hoſpes.* C R. *ſi Simo hunc noris ſatis,*

R. *Al. [ſubſ. ſtat] aaſiſiſp. iambicus ſit acat.*

12 ttaſſtv *Non ita arbitrêre. bonus hic [vir eſt.]* S. * *hic vir ſit bonus!* *[vir] producitur: vel lege [eſt vir.] ttttbrſtv.*

* Ironia.

13 atſ. bſt- * *Itáne attemperátè venit hódie in ipſis núptijs,*

* B. A tempore.

14 tſſſt- * *Vt venîret ántěhac nunquam? eſt verò huic credên dum Chreme!*

* D. Plerunque caſus imitatur induſtriam: & hoc ſæpe fit vt etiam ſedulò facta ſint ſuſpecta.

15 dtbſſdt- P. *Ni métuam patrem, hábeo pro illa re illum quod móneam probé.*

16 tſtſtatv S. *Sycophánta.* C R. *hem.* C H. *ſic Crito, eſt hic: mitte.* C R. *vídeat qui ſiet.*

17 dſſtaſſv * *Si mihi pergit, quæ volt, dícere: ea, quæ non volt, aúdiet.*

* L. Prouerbiale.

18 {tatſadt- aatſſ} *Ego ſiſt ac móneo, aut curo! non tu tǔum malum*

Bemb. [iſtuc moneo, aut curo! num tu tuū

mari. Idem ad Att. Sic tueor, vt poſſum, illā à me conglutinatam concordiam. Idem ad Att. vii. Soles conglutinare amicitias teſtimoniis tuis.

11 *Metuo vt ſ.b.)* [L] Id eſt, ne poſſit vim & impetum Simonis patris ſuſtinere. Scilicet, ne non ſatis firmis argumentis probet Glycerium eſſe Atticam. [D] Vt, ne non. Lucilius, Tuam vt memoriam retineas. Et bene Hoſpes ait, non Homo, vel Crito. eſt enim ipſo nomine cauſa diffidentiæ. [B] Adrianus Card. Vt, quo loco multi, inquit, Ne ineptè ponunt, dubitationem ſignificat, & coniungitur cum Metuo, Timeo, Vereor. [S. D] Hic autem obſeruatio, Subſtare ſignificati eſſe tranſlati.

12 *Non ita arbitrere)* [D] Id eſt, non arbitreris. *Bonus eſt hic vir)* Cum pōdere, & diſtinctione inferendum. *Hic vir ſ.b.)* [V] Ab inhoneſto. Quia malus vir eſt. Ratio eſt à quæſita occaſione fallendi & mentiendi. [D] Hic, per εἰρωνείας nec virum nec bonum eſſe dixit. Mirè Poëta; cùm oportuerit Critonem inimiciorē Chremi eſſe quàm Simoni, ſic rem induxit, vt notior ei ſit, contra quem maximè venerat, atque ab eo defendatur magis, vt res progredi ad cataſtrophen poſſit.

13 *Attemperatè)* [L] Oportunè, in tempore. *In ipſis n.)* [D] In ipſo articulo nuptiarum.

14 *Vt ven. ant. n.)* [R] Hoc vnum detrahit fidem Critoni, quòd non antè aut etiam ſtatim poſt confectas iam nuptias, ſed in ipſis nuptiis iam apparatis venerit: quaſi planè dedita opera, ac de compoſito à Pamphilo ſubornatus, ita venerit ad diſturbandas nuptias. Fit autem non rarò, vt, quæ caſu accidere, hoc ipſo nihil proſint, aut ſuſpecta etiam ſint, quòd credantur non caſu, fortuitòque eueniſſe, ſed de induſtria facta eſſe. Quare hic prudenter, minimèque præcipitanter agendum, vbi certum nondum ſcimus. *Credendum)* [V] Epilogus eſt, non credendum eſt hanc eſſe ciuem: & cum ſycophantam nuncupat.

Ni met. p.) [B] Ni ſubiunctiuo copulatur. ſic & in Phormione, Ni mihi eſſet ſpes oſtēnta. 15

Sycophanta) [L] Id eſt, calumniator. [D] Hoc eſt quod minimè voluit ſibi dici Crito. nā ita loquutus eſt ſuprà, Clamitent Me ſycophantam hæreditatem perſequi. *Hem)* Principium iracundiæ. audiuit enim quod maximè vitabat. *Sic Cr. eſt hic: m.)* Hic Cremes traducit illum ab iracundia, dicendo ſic eū eſſe. Menander. * Et rectè: quia naturæ ignoſcitur, voluntati non item. 16

Si mihi p. q. v. d.) Grauiter & maturè. [B] Primum huius adagii patrem fuiſſe Homerum ſcribit Eraſm. Eſt in Iliade υ. ὁπποῖόν κ' εἴπῃσθα ἔπος, τοῖόν κ' ἐπακούσαις. id eſt, talia dicentur tibi, qualia dixeris ipſe. Cæcilius in Chryſio apud Gelliū, Audibis malè, ſi malè dicis mihi. Noſtris quoque temporibus, eiuſmodi quiddam in ore eſt, Vt ſalutabis ita & reſalutaberis, id eſt, vt tua fuerit oratio, ita & tibi reſpondebitur. Plautus, Si dices contumeliam, audies. [R] Id plerunque vſu venire ſolet, vt, qui, quæ vult, dicit, quæ non vult, audiat viciſſim. Heſiod. εἰ δὲ κακόν τ' εἴποις, τάχα κ' αὐτὸς μεῖζον ἀκούσαις. Fors malè dicenti dicentur plura viciſſim. Solomon, Dat pœnas, inquit, ſtultiloquentiæ os futile. Ἀχαρίστων σημάτων τέλος δυστυχία. [V] Breuiter, ἀντικατηγορία. In criminationibus nō eſt ſemper dānandus. 17

Ego iſt ac m. aut c.) [D] Eſt enim ſycophantæ 18

malum æquo animo feras?]

æquo ánimo feres?]

*V. Attentionis est propter iudicii libertatem.

19 *Nam ego quæ dixi, vera an falsa audíeris: iam* aſſaſt- *sciri potest.*

Narratio hæc, pars est argumenti.

20 *A'tticus quidam olim, naui fracta, apud Andrum* uſſdſt- *eiêctus est,*

Absque insueta elisione potest censeri iā bicus, illiijsp.

21 *Et istæc vnà parua virgo. tum ille egens, fortè áp-* {ſltttlt ₐ *plicat*

22 *Primùm ad Chrysidis patrem se. s. fábulam incœ-* ſtsſſſu *piat.* CH. *sine.*

Go. [Itáne vero obturbat?] i. veritati obstrepit?

23 CR. *[Itáne veró? obtúrbat.]* CH. *perge.* CR. *tum is*[b] ſltſſſu *mihi cognâtus fuit,*

perturbare rem bonam, & curare malam. Hoc igitur dicit cum ὑποκρίσει, Ego hæc turbo, aut cogito, quemadmodum tu dicis Simo! *Non tu tu.m.a.a.f.)* [M] Quasi dicat, Feras oportet æquo animo mala quæ tibi eueniunt. Non mea culpa, sed tua potiùs, qui filium sic instituisti, vt meretricios amores sectetur, & rectam oderit disciplinam. Sciri iam potest, inquit, multis argumentis an vera sint quæ dixi. *Non tu t.m.)* [D] Non filium, sed amorem in filium significat. An quia iratus est? Et quæritur, an conueniant hæc verba Pamphilo veniente. Imò enim conueniunt: nam quantò magis dissimular fauorem, tantò plus acquirit fidei ad ea quæ loquitur.

19 *Audieris)* [L] Audire poteris, potentialis modus. *Iam sciri p.)* [D] Addidit & temporis celeritatem, & magna maturitate dixit.

20 *Atticus q.ol.)* Hæc pars argumenti est: quæ & suprà iam dicta. [V] ὑπόδειγμα est: quia Glycerium probar esse ciuem Atticam. Ratio eius est à certitudine testimonii, Nam Crito ipse ex Attico audiuit. cuius notatio hic inserta: à ciuitate, quia Atticus: à fortuna aduersa, tum quia naufragus fuit, tum quia teneram virginem secum habuit nondum nubilem, tum quia egebat plurimùm. Necessitate igitur adductus ad Chrysidis patrem receptatorem applicuit, cum quo Critoni magna intercessit propter cognationē familiaritas: in eius ædibus ab illo ipso naufrago Crito audiuit illum esse Atticū. Naufrago autem fuit nomen Phania, à patria Rhamnusius. Est autem Rhamnus iuxta Stephanum populus Atticæ in Æantide tribu, dictus à Rhamni, qui est inter ruborum genera, copia. & inde fortuna est Rhamnusia, quæ est & Nemesis. qua de re alibi fusius. Est quoque Rhamnusius κατ' ἐξοχὴν prouerbialē excellens, præstans, & insignis.

Quidam naui olim, fracta) [a] Rodolphus Agricola lib. III. Inuentionis Dialecticæ cap. VII. scribens de differentia Poeticæ dispositionis ab historia. Est, inquit, simile in Comœdia atque Tragœdia. Si intuemur enim faciem rerum, quæ deducuntur in actum, quæque personarum imitatione exprimuntur, naturalis videtur ordo: ad totum verò fabulæ complexum respicienti, cùm persæpe ab his quæ circa finem eius sunt incipiant scriptores, & quæ priora sunt personarum verbis per occasionem explicentur, quæque prima sunt, ea vltimis quandoque iungantur: vt in Andria Terentii, simul naufragium Phaniæ aperitur. & nuptiæ Pamphili Glyceriique confiunt. Hæc qui videat, facile est cognitu arte authoris hunc ordinem, non rerum natura constare.

Forte appl.) [D] Applicat, propriè de nau- 21 frago in littus electo atque egenti.

Primùm ad Chr. p.) Quid est, Primùm? 22 an quia posteà mortuus est? *Fabulam inc.)* Aut ad Comœdiam retulit fabulam: quia fabula Comœdia: & quia argumentum quasi fabulæ narratur. aut certè ad irrisionem narrationis dicit. etenim Olim fabulæ proprium, vt Oratius. -Olim Rusticus vrbanum murē mus paupere fertur Accepisse cauo, veterem vetus hospes amicum. [V] Simo importunus subinde narrationem admodum verisimilem interrumpit: sed Chremes modestior sciscitatur. [R] Vehemens nimis est Simo, cùm obturbat, & sermonem Critonis interrumpit, quod quidē hominis est inciuilis, & inurbani, ac rustici. Audiendum enim est primùm, deinde iudicandum, non statim in ipso orationis alienæ ingressu obturbandum: propterea rectè Chremes Sine, inquit. 23

Itane vero obturbat?) [E] Verò hic stomachū habere videtur. *Itane vero? obturbat)* [D] Si subdistinguit, interitiue; it accipe. si non distinguit.

24 {ttaſſſt Qui eum recêpit. * ibi ego audíui ex illo, ſeſe eſſe A'tticum. — *D. Magna confirmatio veritatis eſt.

25 {bdſſſb- bdſſſt- Is ibi mórtuus eſt. CH. eius nomen? CR. nomen *tam citò tibi! *Hi duo præcedentes ſunt etiam iambici,* ijbſſſp·bdſſſij. — *L. Sub. Proferam. & eſt eclipſis cogitantis.

26 {tdſtſatt tdſtſt Phánia. CH. hem, péry.] CR. verùm hercle opînor fŭiſſe Phániam. — *D. Al. [S. hem, P. pery.]*

27 tdſiſiſp Hoc certò ſcio, Rhamnúſium ſe aiêbat eſſe. CH. ô Iúppiter. — Rhânus pagus eſt Atticæ maritimus: inde Rhamnuſius.

28 aldiſſap CR. E'adem hæc Chreme multi áliȷ in Andro tum audiuêre. CH. v'tinam [id ſiet.] G. [ſit id,] — *Hic verſus ac quinque ſequẽtes variè à varijs diſtinguũtur.*

29 ſawſaſij Quod ſpero. eho dic mihi, quid eam tum Crito? — *G. Quidam omittũt [Crito].* ſawſjſii.

gult, euertit intelligas. Poteſt Itáne verò, ſubdiſtingui: & ſic cum comminatione inferri, Obturbat.

24 *Qui eum rec.*) S.D Per hoc verbum dicimus recipere literas, vel epiſtolas: recipere pecuniam, vel quæſitus, recipere aliquem tectis, ac ſedibus ſuis: recipere aliquem ſplendide: recipere in ciuitatem, pro ciuitate donare: recipere mandatum: recipere in amicitiam, vel fidem: recipere oppidum, vel arcem amiſſam: recipere ſuſpicionem: recipi in Senatum, vel aliquem ordinem: recipere ſe ex aliquo loco in aliũ: recipere cauſam alicuius defendendam: recipere pro coſtituere: vt, recipere aliquid alicui. Quæ omnia ſignificata nihil ad hunc locum faciunt. Hic verò facit hoc verbum, cùm accipitur pro excipere, vel admittere. Cic. in Famil. Nunc me ſcito tantum habere æris alieni, vt cupiam coniurare, ſi quis me recipiat. Ibidem, Si modò ſatis tecti eſt ad comitatum noſtrum recipiendum. *Seſe eſſe Att.*) B An hic Seſe pro Ipſum poſitum eſt? an ad ſenſum reſpexit? vt ſit, Audiui ex illo, & ille dixit mihi ſeſe Atticum eſſe ciuem.

25 *Nomen t. c. tibi!*) D Non negantis eſt, ſed difficilè ſe dicturum oſtendit. B Difficile eſt tam citò dicere nomen.

26 *Phania*) D Hoc ita dicit Crito, vt nemo audiret: ſcilicet adhuc dubitans, an ipſe ſit. *Hem*) Sunt qui putant Simonem dicere iraſcentem filio Critonem ſubmonenti. *Pery*) Hoc Pamphilus poſt iracundiam patris. An Chremis eſt dolentis ad vel eius mentionẽ, vel quòd in filiam penè peccarat? *Hem pery*) MU Chremes audito fratris nomine, ſtatim incipit agnoſcere filiam ſuam. Itaque ſe periȷſſe dicit. quòd in eam contumelioſus fuerit. *Verum h. op.*) D Hoc adhuc cunctanter eſt dictum, & ideò indiget confirmatione.

Hoc certò ſcio) S.D Certum ſcire, certò ſcire, certè ſcire: communes ſunt apud Latinos locutiones: neque planè quicquam eſt, in quo differant re aliqua, niſi in hoc differre videatur, quòd certum nomen ſit: reliqua, aduerbia. Cic. Fami. 9. Cùm certum ſciam, faciã te paulũ antè certiorem. Idem Famil. 3. Nec verò quicquam video, quod non te videre certò ſciam. Idem ad Att. Quod te moleſtè ferre certè ſcio. 27

Rhamnuſium ſe) D Piræeus, & Rhamnus, & cætera huiuſcemodi maritima Atticæ propria intelligenda ſunt. Rhamnus, pagus Atticæ eſt, B iuxta Aſopum fluuium, qua parte hic influit in mare, quod Cyclades habet inſulas: hinc Rhamnuſius. M Rhamnus authore Plinio, erat pagus in agro Attico, clarus marmorea ſtatua. Nemeſis, quæ ob id Rhamnuſia dicitur. Eſt autem Nemeſis dea, vltrix ſuperborum, & indignatio de malorum ſucceſſu. Eius ſtatuæ meminit Plinius lib. 27. & Strabo lib. 9. Verba Plinii ſunt hæc, Id ſignum poſitum eſt in Rhamnunte pago Atticæ, quod Marcus Varro omnibus ſignis prætulit.

Eadem) V A teſtimonio aliorum Andriorum ciuium, qui ſunt teſtes auriti. *Multi aliȷ in Andro*) D Hoc teſtimonium, cæcum dicitur. Teſtimoniorum enim modus duplex eſt: manifeſtus, & cæcus. Manifeſtus eſt, qui certos teſtes, & præſentes habet: Cæcus, in quo multitudinem, aut ciuitatem dicimus ſcire: vt Cic. Teſtis eſt tota Sicilia. Quod tamẽ audientem conſternat. Eſt etiã in cæco iuſiurandũ, tabulæ, abſentéſque perſonæ. R Vt vbique ſolicitus eſt Crito, ne videatur falſa dixiſſe, aut finxiſſe quicquam! vt vbique, inquam, boni nominis habet rationem! propterea ait, idem nõ ſe ſolum, ſed & permultos alios in Andro tum audiuiſſe: vt ſi ipſi parum habeãt fidei, ex aliis exquirere rem, & explorare queant: atque ita poſt argumenta Oratorum mute teſte etiam 28

suámne aiêbat esse? CR. *non.*

CH. *Cuiam igitur?* CR. *fratris filiam.* dssp 30

CH. *Certè mea est.* CR. *quid ais!* S. *quid tu ais!* ssadsssp 31

P. *arrige aureis Pámphile.* Al. [an arrige]. MU [quid ais? P. arrige], ssasbxsp: & elise d in tertio [quid]. ssasaisp: aut [mea] facto monosyllabo. sd. diisp.

S. *Qui credis?* CH. *Phánia ille, frater meus fuit.* {ssijxisi ssiis 32

S. *noram, & scio.*

CH. *Is bellum hinc fúgiens, méque in A'siam pér-* sdsbsiap 33

sequens proficiscitur.

Tum illam hic relinquere est véritus, post illa nunc sijasisi 34

primùm aúdio,

Quid illo sit factum. P. *vix sum apud me, ita áni-* {ssibsxi ssibss 35

mus commôtus est metu,

D. *Cuiam*, vetusto more dixit.

*D. hoc Simo videtur dicere: vt alii putant, ipse sibi Pámphilus.

*Prouerbiũ. Metaphora à pecudibus aures arrigétibus.

Glareanus ponit [CH. ais] *ad finem precedentis: & initio huius legit* [Hinc bellum].

Illo, scilicet Fratre meo Phania,

adducere paratus est.

30 *Cuiam*) V Occupatione dubitatio tollitur. Parua virgo nõ erat Phaniæ filia, sed eius fratris, qui hic Chremes est. D Vetustè. Cuiam, quod omnibus generibus, & casibus seruit.

31 *Arrige*) V Seipsum ad attentionem diligentiorem adhortatur propter rei insperatæ narrationem. *Arrige aures*) D Arrigere trãslatio à pecudibus. quibus verbis intendit, accipiendam esse vocẽ. B Aeschrologia est, quæ fit quando corrupta consuetudine in obscœnum intellectum detorquetur oratio. Tale est & illud Maronis, At ramum hunc aperit, ramum qui veste latebat. Genitali membro propria est arrectio. Fit autẽ hoc schema iunctura sonante deformiter: vt, Numerum cum nauibus æquat. quod postremum obseruare auris est planè delicatæ. Erasmus in Chiliadibus, Auribus, inquit, arrectis à Diogeniano prouerbii loco refertur. quadrat in illos, qui sitienter atque auidè auscultant, aut expectãt quid dicendum sit. Ducta metaphora ab animantibus, quorum plerisque mos est, si quando quid eminus audiant, aures surrigere. Plinius tradit hoc esse peculiare ceruis, vt cùm aures surrexerint, nihil sit illis auritius: rursus vbi demiserint, nihil surdius. Aristoteles item libro de naturis animalium nono, tradit ceruos haud quaquã latere insidias, quoties arrectis sunt auribus, propterea quòd tum auditus sunt acerrimi: contrà, cùm demiserint aures, facilè capi. Terentius in Andria, Arrige aures Pamphile. & Virg. Arrectisque auribus astant. S. D Aureis erigimus, vel arrigimus, cum aliquid libenter audimus. Cic. Quo tempore igitur iudex aureis erigeret, animúmque attenderet?

Phania) V Altera est ἐπεξήγησις altiùs rem 32 repetens, veluti priorem confirmans à bello Attico, quo plerique in Asiam profugerant. Hæc autem vt sit breuior, cùm id ipsum non admodum sit huic negotio accommodatum, prudentissimè interrumpitur. *Noram, & scio*) D Norã Phaniam. Scio fratrem fuisse. Ergo & ad personam & ad rem retulit.

Méque in As. pe. s.) B Quidam volũt Asiam 33 ab Asia Promethei vxore nomen accepisse. Est autem duplex Asia: communis vna, quæ trium orbis partium vna est, aliis duabus ferè æqualis: & Asia, quam propriam dicunt, quòd sit maioris Asiæ pars ipsa quædam. D Bene In Asiam, vbi bellum non erat, sed in Græcia. Et Persequens dicit. perseuerationem sequentis ostendens. Persequitur enim, qui non desinit sequi. Virg. Quæ te sola puer, multis è matribus ausa Persequitur?

Post illa) MU Antiquum aduerbium, quo 34 vsus est & in Eunu. & in Phorm. Catullus, Nec sibi post illa metuebant talia verba.

Quid illo f. f.) L Illo, pro, de illo, subtracta 35 præpositione metri causa, per eclipsin. *Vix s. ap. me*) V Alludit ad motus animi varios, qui magis sunt πάθη quàm ἤθη. Siquidẽ vt in metu est mali (quod est hic sepulcrum puellæ) aduentantis imaginatio: ita in spe est rei cupitæ (vtpote Glycerii) euenturæ fiducia: quæ coniectura opinionis vel probabili vel possibili nititur, ita & in gaudio est boni & magni & repentini iudicium. *Vix s. ap. me*) D Hoc est argumentum sapientibus lætitiam vehementem in bonis moderãdam: cùm vnusquisque gaudens, ita perturbetur, vt apud seipsum iam non sit. Non sum apud me, magis consuetudine quàm ratione dicitur. Aut fortè sic dicit.

36 ſiſſſiſ *Spe, gaúdio, mirándo hoc tanto, tam repentino bono.* Affectus amantis.

37 ſſiſiſp S. *Næ iſtam [multis tuam] inueníri gaúdeo.* P. *credo pater.* Bembus[tuam multimodis].ſidſ.dſp:vel eliſo u in[inueniri].

38 {ſſſſdſp ſ} CH. *At mihi vnus ſcrúpulus étiam reſtat, qui me malè habet.* P. *dignus es* ſiddſdſp.

cit, quaſi abierit animus, & rurſus redierit. *Ita ani.c.eſt m.)* Duo carnifices futurarum rerum ſunt, ſpes & metus. Dolor enim & gaudium præſentium rerum ſunt. Virg. Hinc metuunt, cupiúntque: dolent, gaudéntque: nec auras Reſpiciunt. Sed dolorem hic in lætitia nô poſuit. & mirè ordinem ſeruauit. ſic enim ſe hæc inuicem ſequuntur. Et ἀσυνδέτως diſtinguendum eſt, Spe, gaudio: vt ſeparatim inferantur.

56 *Spe)* [B] Expectatione bonorum. *Vix ſ.ap.me, ita a.c.e.m. Spe.g.m.h.t.tam r.(on.)* [R] Vt nimia triſtitia, ita ſubitũ quoque ac inopinatũ gaudium hominẽ extra ſe rapit. Vnde legimus, repentino quoſdã gaudio mortuos ſtatim fuiſſe. Aulus Gellius lib.11. Noct. Atti. cap.xv. extare ait in literis, quòd repentè multis mortem attulerit gaudium ingẽs inſperatum, interclusa anima, & vim magni nouique motus non ſuſtinente Philippides, inquit, Comœdiarum Poëta haud ignobilis ætate iam edita, cùm in certamine Poëtarum præter ſpem viciſſet, & lætiſſimè gauderet, inter illud gaudium repentè mortuus eſt. De Rhodio etiam Diagora celebrata hiſtoria eſt. Is Diagoras tres filios adoleſcentes habuit, vnum pugilem, alterum pancratiaſten, tertium luctatorem, eóſque omnes vidit vincere, coronaríque eodẽ Olympiæ die, & cùm ibi eum tres adoleſcentes amplexi, coronis ſuis in caput patris poſitis, ſuauiarentur: cúmque populus gratulabũdus flores vndique in eum iaceret, ibi in ſtadio, inſpectante populo, in oculis, atque in manibus filiorum animam efflauit. Hæc ille. Titus Liuius ſcribit quandam ſoſpite filio repentè oblato præter ſpem, in conſpectu eius expiraſſe. Alteram quoque, cui mors filii falsò nunciata erat, mœſtam ſedentem domi ad primũ conſpectum redeuntis filij, quaſi ruina incidentis inopinati gaudij, oppreſſam, atque exanimatam eſſe. Decadis tertiæ libro ſecundo. Habet de hoc nõnihil & Valerius Maximus lib.ix. cap.12. Rectè quidã, Qui immoderato, inquit, gaudio efferueſcit, ſibi ipſi ſurripitur, vt quid potiſſimùm agat, non aduertat, ſi tque minimè apud ſe: nempe quòd animus totus ſit occupatus ea in re, cuius gaudio tantopere geſtit & exultat. [M] Euſebius lib.4. præparationis Euangelicæ, Non tantum ſolent homines expectatione bonorum gaudere, quantum timore malorum exagitari. *Mirando)* [D] Dum miror. & eſt participium.

Na iſtam) Næ, nimis. Cic. Næ iſti vehementer errant. Saluſtius. Næ iſta nobis manſuetudo, & miſericordia. *Multis)* [L] Sub. Modis, abſolutè. [D] Nõ multis modis inueniri gaudeo: ſed tuã inueniri. Alii, multis modis tuam inueniri gaudeo: non inueniri gaudeo. Hic iam redit in gratiam Simo cum filio: niſi fortè patrem ſocerum appellat. vt Turnus apud Virg. Et nos tela pater, ferrúmque haud debile dextra Spargimus. Sed quomodo infrà dicit, Quid reſtat pater? an reſtat ideò, quia hæc iam maior pars reconciliationis eſt? *Gaudeo)* Gaudemus noſtris: Gratulamur alienis. vt Saluſtius, Et ei voce magna vehementer gratulabantur. *Credo pater)* Incertum vtrum, cui gratulatur, Simo ſit: quanuis Pamphilus reſpondeat. poteſt enim Chremes & pater videri. *Credo pater)* Sic reſponderi ſolet dicenti, Gaudeo. 37

At mihi v.ſcrup.e.re.) At, diſcretiuum eſt ſuperiorum dictorum. [a] Scrupulus diminutiua vox à Scrupus. propriè lapillum ſignificat breuem & aſperum, qui in calceo latens plerũque nos vrget. preſſus enim pede, ſollicitudinẽ & moleſtiam affert. Vnde factũ vt Latini hoc vocabulo per metaphoram cœperint vti pro ſollicitudine & difficultate. Plinius in epiſtola quadam, Exime hunc mihi ſcrupulum. cui par eſſe non poſſum. [S.D] Cic. pro Cluentio, Hic tum iniectus eſt hominibus ſcrupulus, & quædam dubitatio, quidnam eſſet actũ. [M] Scruſpi, inquit Sextus Pompeius, dicũtur ſaxa aſpera. Vnde ſcrupuloſam rẽ dicimus. quæ habet aliquid in ſe aſperi. [D] Scrupulus à ſcrupo lapide dictus, lapillus minimus. nam nimis moleſtæ ſunt pedibus ſcrupuloſæ viæ. vt Virg. Scrupea tuta lacu nigro, nemorúmq tenebris. NANNIVS. Ego, inquit, iſtam interpretationẽ, in quam tamẽ omnes pedibus concedunt, vt nec approbo, nec reiicio: ita ſine ſuſpicione dimittere nõ poſſum. Alii videriut, an eam Donato afferere debeant. Ego interim dicam opinionem meam, quam tamen ſine vlla aſſeueratione profero: credóque, Scrupulum, non lapidẽ qui pedes offendat, ſed genus ponderis eſſe, quem nonnulli Scriptulum malunt dicere, nimirum quiaidẽ ſit cum grammate, vt pote vigeſima quarta pars vnius vnciæ. Eſt aurẽ 38

iſte

R. Aliàs [Odium:] *L. Prouerbium in anxios & vix credentes manifestis rebus.

*Cum tŭa religiône, [ódio:] *nodum in ſcirpo quæris.* { ›bdſſ‹ſ ſbdſſſ 39
CR. *[quid' istŭc] eſt?* G. Al. [iſtuc quid], abdſſſ‹i. ſi in [quæru] elidas s. ſeptimus pes erit ſpondeus.

CH. *Nomen non conuenit.* CR. *fuit hercle áliud huic* ſſiabſſ 40
parua. CH. *quod Crito?*

*L. Cogitantis eſt. *Amoris Pamphili affectus exprimitur.

Nunquid meminísti? CR. **id quæro.* P. **egóne huius memóriam pátiar meæ* ſaſadlai 41

Voluptáti obſtâre, cùm [ego] poſſim in hac re medicári mihi! iſdijſſi 42
R. Al. [egomet]. ſſbſidſi: vel aſbſidſi, vt in [voluptatati] lu ſit anceps ante pe more Græcorum.

Non pátiar. heus Chreme: quod quæris, Pasíbula eſt. CR. *ipſa eſt.* CH. *ea eſt.* dijſſaſi 43

Notatur frequentiſſima Pamphili cum Glycerio conſuetudo.

P. *Ex ípſa [audiui míllies.] s. omneis nos gaudêre hoc Chreme,* ſſiſſſi 44
Al. [millies audiui.] ſſiſſſi.

iſte ſenſus, Chremetem agnoſcere, ſibi in examinanda filia pleno pondere ſatisfieri, niſi quòd vnus ſcrupulus deſit, nomen ſcilicet puellæ non congruere. Id in tantis ſignis, vt rem minimam, ſcrupulum vocat, qui eſt aſſis pars ducêteſima & octogeſima octaua. *Etiam)* Pro adhuc. *Dignus esc. g. r. odium)* Aut accuſatiuus pro ablatiuo caſu eſt poſitus, pro 39 Odio aut ſeparatim Odium legendum eſt: vt ſit, dignus, qui malè habeatis. V [illegible] iuxta affectu non inepta. & Religio hîc eſt accùrata, & anxia ſollicitudo, & cura. Deinde ſicut ſub ciuilitate, comitatem & humanitatem, ita ſub odio acerbitatem, barbariem & ruſticitatem ceu prouerbio quodam accipimus. Sicut Græciſeit [illegible]. Quid multis? mora & ſeduia, atque curioſa ſenis interrogatio Pamphilo propter metum (à quo odium cogitationem auertit) diſplicet. Sæpe enim nimia ſollicitudine veritas amittitur. Atque religionis vis & natura in prouerbio ſignificatur, vbi in re faciliori, curioſa adſit [illegible]. *Religione)* B Metu vel ſolicitudine, Vt Nonius interpretatur. M Cic. in lib. de Nat. deorum ſic ait, Qui omnia quæ ad cultum deorum pertinerent, diligéter retractarent, & tanquam relegerent, ſunt dicti religioſi, à relegendo. Vt eligentes ex eligendo, & à deligendo deligentes, ex intelligendo intelligentes. His enim in verbis omnibus ineſt vis eligêdi eadem, quæ in religioſo. Nigidius authore Gellio lib. 4. ſicait, Religioſus pro caſto atq; obſeruâri, cohibentique ſeſe certis legibus finibúsque dici cœptus.

Nodum in ſcirpo q.) D Scirpus, paluſtris res & leuiſſima. Lucilius in primo, Nodum in ſcirpo inſane facere vulgus. Eſt autê ſcirpus ſine nodo, & leuis iunci ſpecies. Alibi ipſe, Reddût curatura iunceas. Plautus, Scirpo induitur ratis. P Paræmiographus Chiliade ſecunda, centuria quarta, In anxium, inquit, dicebatur, miniſque diligentem, ac meticuloſum, qui illic ſcrupulum moueret, vbi nihil eſſet addubitandum. Hoc adagium refertur apud Plautum in Menecmis, & verbis totidê apud Terentium in Andria. Feſtus ex Ennio citat, Quæris & in ſcirpo (ſoliti quod dicere) nodum. nominatim referês prouerbii titulo. Donato iunci ſpecies eſt ſcirpus, leuis atque enodis. quanquam apud Gelliû ſcirpæ dicuntur captiúcuiæ, argutiǽque. MU Scirpi ſeu vt ſcribit Alciatus, ſirpi, dicuntur ſtramina, ſiue iunci leues admodum, & enodes, quorû vſus eſt in conficiendis mattis, quas & ſtoreas, & tegetes, & phormiones vocamus. Ouidius, In plauſtro ſcirpea matta fuit. Et alibi de Argæis loquens, qui ex ponte ſublicio præcipitabantur, Tunc quoque priſcorum virgo ſimulachra virorum, Mittere roboreo ſcirpea ponte ſolet. Et paulò póſt, Illam ſtramineos in aquâ miſiſſe Quirites. Nodum igitur in ſcirpo quærere, eſt in re minimè dubia dubitandi occaſionem quærere.

Id quæro) D Rurſus Crito obliuioſus eſt, 41 vtpote alienarum rerum. *Egóne)* V Intemperans animi amator & moræ impatiens erumpit. & [illegible] eſt, à côſilii copia nomê habet.

Voluptati obſt.) D Nunc lætitiæ & gaudio. 42

Heus Chreme) Heus dicendum erat, quia 43 Chremes Critonem intuebatur.

Ex ipſa aud. m.) L Faceta confirmatio, ex 44 qua colligitur conſuetudo Pamphili cû Glycerio. O Duas res oſtendit Phâphilus, & quòd verum ſit, quòd ex ipſa ſæpe audierit: & quòd ſit Glycerium. Latini magnum aliquem numerum incertum ſignificantes, in proſa oratione

45 6bd6sp *Te credo crédere.* CH. *ita me dij ament, credo.*
P.quid restat pater?

46 ssssap *S.Iandûdum res redûxit me ipsa in grátiam.P.ô lé-*
pidum patrem!

Simo cũ Pamphilo iam redit in gratiam.

47 {ssss6 6ssf} *De vxôre, ita vt possédi, nihil mutat Chremes.*
CH.caussa óptuma est.

48 abb6ij6 *Nisi quid pater áliud ait.* P. *nempe.[S.scilicet.*
CH.dos Pámphile est.]

D. Al. [Ch. scilicet dos Pamphile est.] Al. [S.id scilicet.Ch. dos est Pamphile.] abbil6sp.

49 ijdbfb6 *Decem talénta.P.accipio.* CH. *própero ad filiam.*
eho mecum Crito.

50 ssss *Nam illam me haud nosse credo.* S. *cur non illam*
huc transferri iubes?

51 6ss66 P. *Rectè ádmones. Dauo istuc dedam iam negóti.*
S.non potest.

Mirè Daui métionem facit, vt soluatur.

52 dbdssj P.*Qui?S.quia habet áliud magis ex sese, & maius.*
P.quidnam?S.vinctus est.

tione dicunt sexcenta, in versu mille. Virgil. Non anni domuere decem, non mille cariuæ. Terentius. Ex ipsa millies audiui. Et in Eunu co. Plus millies iam audiui. Cic. Quid delectationis habent sexcéti muli in Clytemnestra? Politianus, Possum verò tibi proferre sexcentos. *Omnes nos g.hoc*) D Aut Hoc correptè, aut Hoc productè: vt sit, hac re gaudere. Et Gaudere, nostris est, vt suprà annotauimus: alienis verò, Gratulari. Salustius, Et ei voce magna vehementer gratulabantur. Plus est ergo gaudere, quàm lætari.

45 *Quid restat p.*) Hoc est, ne irascaris.

46 *Iandudum res red.me i.in gr.*) S.D Id est, res vera cognita me Pamphilo æquiorem reddidit. Secus aliquantò hac locutione vtuntur Latini: nimirum pro in gratiã restituere. Cic. Quocum stante si me Cn. Pompeii authoritas in gratiam non reduxisset, nunc iam ipsius fortuna reduceret. *O lepidum p.*) D In quo lepôris est plurimum, lepidus dicitur. Nam lepos est venustas,

47 *De vxore*) V Sponsalia adornantur, quorum *ownirai* est consensus vtriusque parentis. Dos autem satis ampla, nimirum 6000 coronatorum vel 7500 aureorum numorũ Rhenanorũ designatur, vt sit signũ & symbolũ nuptiarum. *Ita vt possedi*) MU Videtur alludere ad verba edicti, Vt possidetis, ita possideatis.

48 *Nempe.S.scilicet*) D Nempe, & Scilicet dicẽtes, manu vel vultu dotem significant. quod mox inteligit Chremes. Alii ἀπὸ τῷ Scilicet, Chremetis personam faciunt. *Dos est Pamphile*) Id est, Pamphilo pro vxore dabuntur decem talenta.

Decem talenta) L Talentum continebat. 60 libras, libra valebat decem coronatis. ergo talentum sexcenti coronati. Erat & aliud talentum, quod magnum vocabant, id erat. 80. librarum. F Budæus lib. 2. de Asse & partibus, Nunc talẽtum, inquit, æstimabimus sexcentis coronatis nostris, hoc est, sexagies denis. Denos enim aureos valẽt, hoc est, sexaginta milia, quod promptum est colligere in digitos tantùm calculum deducenti. Centies enim quingenti quinquaginta milia efficiũt, & centies centum decem milia. Eadem ratione decem talenta sex milia coronatorum valent, & viginti duodecim, triginta decem & octo, quadraginta quatuor & viginti. Dos est Pamphile decem talenta, Hoc est, secundum supputationem Budaicam ad nostratem pecuniam redactam, decem milia florenorum, & quingenti: siue mille septingentæ ac quinquaginta libræ Flandricæ. *Accipio*) D ille nisi dixisset, Accipio: dos nõ esset datio enim ab acceptione cõfirmatur: nec potest videri datũ id, quod non sit acceptum. *Eho*) Eho hic admiratio est intẽtionis ad id quod dicturi sumus. 49

Cur non) V Hinc sumitur liberandi Daui occasio. 50

Dedã iam) D Addidit & temporis celeritatẽ. 51

Qui?) Quamobrem. *Habet al. ex sese* 52 S.D Scilicet aliud est, quod magis illum solli citet; nempe vinctus libertatem magis curare debet, quæ illũ magis tangit. *Magis ex sese*) V Suapte culpa punitur: quod obscurissimè hic significatur.

V. De caussa pœnæ loquitur filius, sed pater de modo respondet. Exclamatio amoris.

P. *Pater, non rectè vinctus est.* S. *[haud] ita iussi.* {isst a si / isstad 53
P. *iube solui obsecro.* G.[at].isstaa si.

S. *Age fiat.* P. *at matura.* S. *eo intro.* P. *ô faustum* aississp 54
& felicem hunc diem!

53 *Non rectè v.)* [D]Id est, non iustè. sed hic ad causam retulit Non rectè. Senex verò, ad rem retulit. *Haud ita iussi)* Quia quadrupedem stringi iusserat, quasi rectè ac diligenter. Et hoc ipsum non vacat. nam iam ioculariter loqui, & minùs irascentis est, & placabilis animi. *Haud ita iussi)* Eleganter lusit ad ἀμφιβολίαν, & simul ostendit, quàm propitius sit Pamphilo pater, & quàm facilè veniã Dauo impetrare possit ab eo: quippe qui iam etiam iocetur. Pamphilus autem dixerat, non iustè: ille sic respondit, quasi dixerit, non diligenter vinctus est. Et Haud ita iussi. sic enim præceperat, Quadrupedem constringito.

54 *Faustum & fel. &c.)* [M]Plutarchus in Sylla sic ait, Felicem atque hilarem, faustum Romani vocant. Vnde Nonius, Faustũ à fauendo dictũ, ac per hoc prosperum atque propitiũ.

ACT. V. SCEN. V.

ARG. [D]Hoc colloquium post compendium fabulæ inducitur: vt vna narratione etiam negotium Charini transigi possit. [H]Hic verò exultat Pamphilus de felicitate quæ sibi obtigit. [V]*Theses.* 1 Voluptas amatoribus & libidinosis summum bonum est. 2 Vtraque fortuna amicum, cui narranda est, requirit. Gratulatio Pamphili enthymemate cõprehensa ex Epicureorum sententia, etiãsi Stoici aliud sentiant. Ridicula est ratio cur dij sint sempiterni. Nã proprias habet voluptates, & non mutuas aut aliunde sumptas, quæ nimis quàm mutabiles sunt. Apta autem est amanti & voluptuario talis ratiocinatio. [R]Docet hæc scena nos è prospero rerum successu maiorem percipere voluptatem, si felicitatem nostram aliis quoque, qui nobiscum vnà gaudeant, quique nobis gratulantur, communicare contingat. [M]Nullam contrà ferè delectationẽ esse illis, quibus aliquid successit ad votum, nisi habeant cui communicent. Homo nanque duce natura fugit solitudinem, & sermone vtitur libenter, vt animi conceptus exprimat. Vnde dicit Philosophus 1. Politicorum, Homo est natura ciuile animal & qui inciuilis est, non per fortunam, sed propter naturam, is aut prauus est, aut melior quàm homo. Vnde dicitur, Homo solitarius, aut deus aut bestia. Sermonem, inquit, habet homo supra cætera animalia, quo vtile, iucundum, iustum, iniustúmque iudicantur. Horum, inquit, communicatio fecit domum & ciuitatem. Vnde apparet hominem esse magis congregabilem, quàm apes & cætera animalia, quæ natura congregauit. Architas Tarẽtinus authore Cicer. in Lælio, sic dicere solebat, Siquis cælum ascendisset, naturámque mundi, & pulchritudinem syderum perspexisset, insuauem illam admirationem ei fore, quæ iucundissima fuisset, si non aliquem cui narraret, habuisset. Sic natura inquit Cicero, nihil solitarium amat. Idem Cicero in libro primo de Officiis, Si contigerit ea vita sapienti, vt affluentia rerum omnium ditetur, tamen solitudo tanta sit, vt hominem videre non possit, excedit è vita.

Vers. gen. Trochaici tetr. cat. primus tamen absque insueta elisione fuerit iambicus acatal.

CHARINVS. PAMPHILVS.

PROVISO *quid agat Pamphilus: atque ecum.* P. *aliquis forsan me putet* {sbsadssp / sadsall. 1

* L. Gestus & lætitia Pamphili: & est præparatio ad congressum personarum.

* *Non putare hoc verum: at mihi nunc sic esse hoc verum lubet.* tsassu 2
At. [hoc putare]. sic fit iambicus acat. sijdssp.

Ego vitã deorũ propterea sempiternã esse arbitror, {aasatsu / as 3

1 *Prouiso q. a.)* [D]Dupliciter res ab oculis spectatorum mouẽtur: aut enim futura promittuntur, aut facta narrantur. Prouiso, duo significat: & prouideo, & procedo.

2 *Nunc sic esse h. v. l.)* Sic delicatè pronunciandum est, & separatim distinguendum. *At mihi n. s. es. h. v. l.)* Sensus hic est, Alii putent, vt volunt: ego autem verum esse confirmo, quod mihi lubet verum credere.

3 *Ego v. d. pr. sempit. es. arb.)* Omne quod habemus aut mutuum est, aut propriũ. mutuũ est, quicquid ad tempus habemus, nec postmodum nostrum futurum est: vt, vxor, domus, villa, serui, & cætera in hunc modum. Proprium, vt virtus animi, & bonum sempiternum, quod propriè de diis dicitur: non

enim

4 Quòd voluptátes eorum própriæ ſunt. nam mihi immortálitas

5 Parta eſt, ſi nulla ægritûdo huic gaúdio intercéſſerit. *Al. [huic ægritudo] ſic ſit iambicus acat.*

6 Sed quem ego potiſſimum exóptem nunc mihi, cui hæc narrem, dari! *G. [ego nunc potiſſimum exoptem]*

7 [C.] Quid illud gaudi eſt! P. Dauom vídeo. nemo eſt, quem mallem ómnium. *D. Al. [D.]* A *Eſt quoque hic iambicus*

8 Nam hunc ſcio mea sólidè ſolum gauiſûrum gaúdia. *Al. [gauiſurum eſſe], vt ſit iambicus.*

Si cretici & bacchij non admittuntur, vel d eliditur in [Quod], vel u corripitur ante pt in [voluptates] more Græcorum, non aliter quam ante mutam & liquidā. vel cum Eraſmo legendum [volptates], vt primus pes ſit ſpondeus: [eorum] verò diſſyllabum eſt, & [mihi] monoſyllabum. L. *Solidè*, i. plenè & ex animo.

enim aliunde venerút, ſed apud ſeipſos ſunt ſemper. & Epicurum ſecutus, hoc dixit. Proprie ergo de diis Sempiternum dicitur. Nā inter Sēpiternū, & Perpetuum hoc intereſt: quod Sempiternū ad deos, Perpetuum propriè ad homines pertinet. *Ego v. d. pr.)* Hanc ſententiam totam Menandri de Eunucho tranſtulit. & hoc eſt quod dicitur, Contaminari non decere fabulas. *Ego v.d.)* Non dixit, quod ſcit: ſed quod verum putet. Et eſt δόγμα ἐπικούρειον, quod à cæteris Philoſophis repudiatur, de otio deorum, ac perenni voluptate. MU De hac opinione Cic. primo de Nat. Deor. & ſecundo de Fin.

4 *Propria ſ.)* D Perpetuæ, ſempiternæ. quæ non ſunt accommodatæ ad tempus, ac mutuæ. ſic & ſuprá, Nihilne eſſe proprium cuiquam! MU Verg. Propriámque dicabo. Horat. Nihil amplius oro, Maia nate, niſi vt propria hæc mihi munera faxis. *Propria ſ.]* B Id eſt, perpetuæ, & tales vt ab illis nunquam recedant. Proprium enim dicitur, quod ita naturæ inhæret, vt nunquam abeat. S.D Aliquid noſtrum eſt proprium, cuius directum dominium (vt Iuriſperitorum verbis vtar) & proprietatem habemus. Sic autem eleganter cum genitiuo ponitur. Cic. Famil. xi. Quorum alterius fortuna quandam partem habet: alterum proprium eſt prudentiæ.

5 *Si nulla ægr. h. g. interc.)* D Scilicet ſecundū ſupradictam ſententiam, ſi propria, inquit, hæc fuerit voluptas, deus ſum. S.D Pro, ægritudinem gaudio intercedere, dicit etiam Terentius, gaudium ægritudine contaminari. In Eunuco, Ne hoc gaudium contaminet vita ægritudine aliqua.

6 *Quem ego p. e. n. m. c. h. n. d.)* B Nulla ferè delectatio eſt illis, quibus magnum aliquod bonum contigerit, niſi habeant, cui cómunicent. Vnde Pamphilus cupit obuium ſibi aliquem dari, cui narret ſua gaudia. Proſperi rerum ſucceſſus taceri nequeunt. K Inſuauis eſt voluptas, niſi ſit, cui eam narremus: ſiquidem poſteà quàm aliis quoque fuerit communicata, ſolet ferè conduplicari, multóque eſſe iucundior, & maiori oblectaméto. Hinc & in Eunucho Chærea curioſum aliquem interuenire cupit, qui ipſum rogitādo obtundat, quid geſtiat, aut quid lætus ſit, quò pergat, vnde emergat, &c. V Adeò verū eſt, quod Cicero de Amicitia ex teſtimonio Architæ, Verū, inquit, ergo illud eſt, quod à Tarentino Archita (vt opinor) dici ſolitum, noſtros ſenes commemorare audiui ab aliis ſenibus auditum, Si quis in cælum aſcendiſſet, naturámque mundi, & pulchritudinem ſyderum perſpexiſſet, inſuauem admirationem fore, quæ iucundiſsima fuiſſet, ſi aliquem, cui narraret, non habuiſſet, &c.

7 *Quid ill. g. eſt!)* D In aliis, Daui perſona infertur.

8 *Nam h. ſc. m. ſ. ſ.)* ἀρχαϊσμός. *Solidè ſolum)* Figura παρίσωσις. B Paronomaſia eſt quoties aliud nomen efficitur de alio: vt aliàs dixit Terentius, Inceptio eſt amentium haud amantium. *Mea ſol. ſ. gauiſur.)* Eraſmus in Matthæi locū illum, Gauiſi ſunt gaudio magno, χάραν μεγάλην, id eſt, gaudium magnum, inquit, Atticorum more dictum eſt: quod tamen Latinè vertit interpres, Etiam ſi Terentius dixit, Solidè gauiſurum gaudia, & Verg. Furite furorem. S.D Sic eleganter ſæpe ponūt Latini Gaudere cum accuſatiuo. Cic. Famil. xv. Cum ei gratulatus eſſem, idque me gaudere dixiſſem. Cælius Ciceroni Familiarium octauo, In theatrum Curionis Hortēſius introiit, puto, vt ſuum gaudium gauderemus.

ACT. V. SCEN. VI.

ARG. D In hoc actu mira arte ea quæ reſtant de Comœdia breuiter explicantur. & deſignantur duorum ſociorum binæ nuptiæ, P Pāphili & Charini. Lætus quoque Comœdiæ exi

tus subinde exhibetur & clauditur. [B]Dauo igitur narrat pamphilus Glycerium inuentam esse ciuem Atticam, seque illam ducturum vxorem. [D]In affectu gaudentis Pamphili, & Daui gratulatione cognitionem rerum Charino præbuit: cuius persona parcè vtitur post cōpendium. [L]Porrò eius est hic catastrophe, qui auxilio Pamphili, optatas nuptias cōsequi apparet. [B]ostendit enim per eum facilè se impetraturū à Chremete Philumenam. [D]Cæterùm hæc scena alterum generum Chremeti comparat: ne aut Charinus tristis recedat, aut non prouisum videretur Philumenæ. *Ethica.* [M]Rumoré alicuius infortunij citò in populū vulgari, [R]vt quod quis nactus sit mali, priùs, quàm quid euenerit boni, resciscamus, [M]docet hæc scena. quod ideò accidit, quia plerique alienæ inuident felicitati, & auidè alienū dedecus audiunt & effundunt. Vnde Vates celeberrimè famam describens, illam dicit esse Malum, quo non velocius vllum, Mobilitate viget, virésque acquirit eundo. & doctrinæ atque eloquij fons vberrimus M. Cic. in oratione pro Planco sic ait, Nihil est tā volucre, quàm maledictū: nihil faciliùs emittitur, nihil citiùs excipitur, latiùs dissipatur. Quapropter moralis ille Seneca, loquens de continentia, sic præcipit, Bonæ famæ, neque tuæ seminator, neque alienæ inuidus. Et prudentiæ officia describens, sic ait, Lauda parcè, vitupera parciùs. Et alibi, Esto vitiorum fugax ipse, aliorum neque curiosus scrutator, neque acerbus reprehensor.

Versuum genera. Trochaici tetram. catal. vt scenæ præcedentis, excepto vltimo. Calliopius recensuit, qui dimeter est acatal. duo quoque primi possunt etiam censeri iambici tetr. acat. Præterea in vndecimo redundant duo pdes, nisi ex eo tollas [tuis] & [rebus], assbttsstv: *vel* assbtstv.

DAVVS. PAMPHILVS. CHARINVS.

G. Al. [quis homo] tbstaatv: al. [quis hic], tbsdsatv.

PA'MPHILVS *vbinam hîc est?* P. *Daue.* D. *[quisnam homo] est?* P. *ego sum.* D. *ô Pámphile.* { tbstaatv / daiiisp } 1

Al. [obtigerit] interrogatiuè.

P. *Nescis quid mihi [obtigerit.]* D. *certé: sed quid mihi obtigerit, scio.* { saasslat / sfassdt } 2

• L. Gratulatio Daui.

P. *Et quidem ego.* D. *more hóminum euênit, vt, quod sim [nactus] mali* taacsst— 3 *Bembus, Al. [nanctus].*

E. Si legas [Tu prius resciscceres] versus probè constat, tltdtlt—. [C] [Prius resciscceres quā ego illud quod], Ctctslt—: vel stctslt—, vt [Prius] sit mono-

Prius resciscceres tu, quàm ego, quod tibi euênit boni. ctsact— 4

P. *Mea Glycérium suos paréntes répperit.* D. * *ô factum bene.* C. *hem.* { baasdstv / bat } 5

P. *Pater amîcus summus nobis.* D. *quis?* P. *Chremes.* bssst— 6

1 *Pamphilus vbi.*) [V] Exordiū correctione constat, vtpote vtriusque fortunæ significatione satis iocosa. Luditur enim hic in verbis Obtigit, & Euênit. Illud quidé est iuxta optimorum authorum consensum & vsum, fortibus alicui contingit, & pro eo vulgus dicit, hoc mihi cecidit. Hoc verò est bene aut malé. Cæterùm Pamphilus de fortuna secundiore, Dauus de eadem iniquiore loquitur.

2 *Scio)* [D]Id est, persensi.

3 *More hom.*) Hominum abundat. *More h. e. vt q. s. n. m.*) Quia fama mali celerior, quàm boni: id est, vt faciliùs mala, quàm bona nuntientur. Ad hoc ergo dixit, quòd ille prior scierit, quòd esset vinctus, quàm ipso cognitam Glycerium cognosceret. [R]Infortunii rumor multo citiùs, quàm fortunæ cuiuspiā bonæ, spargitur ac diuulgatur. [R]Plerique enim & auidè alienum dedecus audiunt & effundunt. Nihil faciliùs emittitur, nihil citiùs excipitur, latiùs dissipatur, quàm quod turpiter feceris. *Vt quod sim nactus m. Pr. r.*) [S.D]Nanscisci est consequi, assequi, adipisci. Quòd si cum Homine iungatur, poni volunt pro inuenire, vel obuenire. Cic. in Famil. Hunc tu virum nactus, si me aut sapere aliquid, aut velle tua causa putas, ne dimiseris. Mirum verò est, tam expressè in malam partem poni: quanquam etiam in eam poni possit.

Prius resciscceres) Scimus, inquit Donatus, manifesta: vel, quæ ad nos deferuntur. Resciscimus celata, & occulta. Vel, Rescire est factum cognoscere, & intelligere. Dicitur etiam resciscere. Teren. in Adelp. Resciui omnem rem 4

Mea Glyc.) [V]Narratiuncula est de sua beatitudine: & enthymemate constat: vt pote, Glycerium inuenit parentes, pater est reconciliatus, eam vxorem ducam. [D] Hæc ita narrantur Dauo, vt eadé opera etiā Charinus audiat. 5

Pater am. s.) Hæc omnia, vt diximus, propter Charinum dicuntur, vt audiat. *Amicus summus*) Deest Eius. 6

D. *narras probè.* — Syllabum.

7 P. *Nec mora vlla est, quin eam vxorem ducam.* C. *num ille somniat* — [eam] totum eliditur. *L. Prouerbiale.

8 *Ea, quæ vigilans voluit!* P. *tum de puero Daue?* D. *ah, *desine.* — * D. Compendium attulit.

9 *Solus est, quem diligunt dij.* C. *saluus sum, si hæc vera sunt.* — * Prouerbium ex re natum.

10 *Colloquar.* P. *quis homo est? Chærine in tempore ipso mihi aduenis.*

11 C. *Bene factum.* P. *hem, audistine?* C. *omnia. agè, me in tuis secundis rebus respice.* — Bene factum, gratulatio compendiosa.

12 *Tuus est nunc Chremes: facturum, quæ voles, [scio esse omnia.]* — R. Al. [scio omnia.]

13 P. *Memini: atque adeò longum est, nos illum expectare, dum exeat.* — *L. Data opera Poëta abrumpit longiorem actionem.

7 *Num ille s. ea, q. v. v.*) ᴮ Vetus parœmia est, Somniat etiam dormiens: quam hodie quoque vsurpamus, significantes aliquem toto pectore rei cuipiam deditum. Siquidem iis euenire solet, vt quæ interdiu voluerint animo, noctu somnient. Aristophanes de iuuene, qui rem patriam omnem studio alendorum equorum abrumpserat, ὀνειροπολεῖ καὶ καθεύδων ἱππικήν, id est, dormiens questre studium somniat. Vide Chiliades. ᴿ Omnia quæ sensu voluuntur vota diurno, Hæc eadem noctu reddit amica quies. Somnia dormientium nascuntur ferè ex affectibus vigilantium. Sic tritum vulgò apud Germanos prouerbiũ est, vbi quis rem narrat neutiquam verisimilem, somniasse illum vt dicamus. Etenim vt ille canit, Mẽs humana quod optat, Cum vigilat sperans, per somnum cernit idipsum. Verg. in Buc. spes inanes amantium somnia vocat, Credimus, an qui amant, ipsi sibi somnia fingunt? Hinc & Græcum est prouerbium ἃ θέλει ἐν ὕπνῳ ἀλίσκει, de votis immodicis, quòd, quicquid vehementer optaris, id ferè somniare contingat. ⱽ Ferè occurrunt imagines de iis rebus, quas vigilantes cogitamus: & Hippocrates per mentem dormientibus representari tradidit. Sic canit Theocritus, ἆκα κύων ἄρτως μαντεύεται, ἰχθύα κἠγώ. Et Claudianus idẽ cõfirmat, Iudicibus lites, aurigæ somnia currus.

8 *Tum de*) Præ nimia lætitia narratiuncula, & per mandatum serui acclamantis, & gratulantis, interrumpitur.

9 *Solus est q. dil.*) ˢ·ᴰ Prouerbium est ex re natum. pro, tanta eum dij felicitate cumularunt, vt eum solum amare videantur, & beneficiis prosequi.

Charine) ⱽ Exordium per appellationem, 10 & opportunum aduentum.

Bene f.) ᴰ A gratulatione cœpit. *Omnia*) 11 Compendium. *Age me in t. s. r. re. p.*) ⱽ Charinus post gratulationem petit, vt fortunatus aliorum non obliuiscatur. ᴰ Hec sunt quæ absolutè dicitur: & est cõmonitio. Sunt enim qui felicitate elati, ne respicere quidem velint amicos. Et Respicere est propriè retro aspicere. Id est, quem præcedis felicitate, non obliuiscaris: ᴮ effice apud Chremetẽ, Philumena vt detur mihi, quando tibi contigit, quod tota mente petisti. ᴿ Et hoc apud Germanos frequẽs est, Ne mei tibi obrepat obliuio, vbi pro voto omnia ac ex sententia succedere cœperint.

Tuus est nunc Chr.) ᴰ Lucilius in secundo, 12 Nunc prætor tuus est, meus si discesserit horno Gentili. ˢ·ᴰ Sese explicat Terentius, dũ subiungit. Facturum, quæ voles, scio esse omnia. Itaque Tuus est: id est, eo ad omnia vti potes, nihil tibi denegabit.

Atque adeò l. e. n. i. exp.) ᴰ Quia & audacter 13 & artificiosè binos amores duorum adolescentium, & binas nuptias in vna fabula machinatus est: & id extra præscriptum Menandri, cuius Comœdiam transferebat: idcirco aliud in proscenio, aliud post scenam retulit: ne vel iusto longior fieret, vel in eandem propter rerum similitudinem cogerentur. *Longum est*) ˢ·ᴰ Longus significat longinquitate productum, diuturnũ: vel procerũ. estque temporis, vel loci. Ex quo nomine pulchrum est, quod dicitur, ne longus sim, ne longum sit, ne

Al.[me:intus apud].

Séquere hàc [me intus: apud] Glycérium est nunc. tu Daue abi domum. 14

Própera, accérse, hinc qui aúferant eam. quid stas? quid cessas? D. eo. 15

CALLIOPIVS.

* I. Hoc ad spectatores dicitur.

* Lætus Comœdiæ exitus.

* *Ne expectêtis, dum éxeant huc.* * *intus despondébitur.* 16

Intus transigêtur, siquid est, quod restet. Plaúdite. 17

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. d:ij 18

longum faciam. Ad quos loquẽdi modos proximè accedit, quod dicũt Latini, longum est, vel longum esset. Cic. in Verr. De omnibus lõgum est dicere. Ibidem, Longum est, & non necessarium commemorare, quæ apud quosque visenda sunt tota Asia. Pulchrum quoque ex nomine est, quod Latini dicunt, Nihil mihi longius est, pro nullius rei tanta cupiditate, aut expectatione teneor. Cic. Famil. XI. Quem cùm obiurgarem, quòd parum valetudini parceret, tum ille nihil sibi fuisse longius ait, quàm vt me videret. Idẽ in Verr. Act. VII. Nihil ei longius videbatur, quàm dum illud videret argentum.

14 *Sequere me hac intus a. Glyc. est*) D Iam post scenam itur: quia vlterius in proscenio nihil agitur. *Tu Daue abi d.*) Hi versus, vsque ad illum, Gnatam tibi meam Philumenam vxorem, negantur Terentii esse: adeò vt in pluribus exemplaribus bonis non inserãtur.

16 *Ne expectetis*) V Clauditur Comœdia. Reliqua, sicut & Horatius ad Pisones consuluit, in scena non peraguntur, atque causa Pamphili tanquam primaria magis quàm Charini transigitur. *Ne expectetis*) D Mirè dicit, latenter se laudans. quo verbo auidum adhuc audiendi populum, adeóque cupidum & intentum ostendit, vt finem Comœdiæ euenisse non senserit. *Intus despondebitur*) M Gellius lib. IIII. sic ait, Cæsar postquàm filiam Cn. Pompeio desponderat, primùm cœperat Pompeium rogare. Exitus Comœdiæ lætus est, & sedationem habet affectuum, qui non crescunt ad Tragicã perturbationem & scelera, quæ mediocritatem nullam accipere possunt. Idcirco in summas perturbationes Tragœdia desinit, docens nos cum ratione id fugere, quod sua prauitate in cladem trahit, & odium parit vehementissimum. non enim ad seditiones & discordia, sed ad pacem & concordiam nati sumus: qua nihil est humanæ naturæ vsuique accommodatius: quoniam, vt inquit Salustius, concordia res paruæ crescunt, discordia verò maximæ dilabuntur. Et Cicer. in Officiis sic præcipit, Meo quidem iudicio, paci quæ nihil habitura sit insidiarum, semper est consulendum. Comœdia illos habet affectus, qui facilè ad eam mediocritatem rediguntur, quæ virtus morum appellatur. non enim est virtus expurgatiua sed gradus ad illam atque iter. Sic nanque disponit per assuetudinem humanas cupiditates, vt Heroicam virtutem suscipiant. Ab extremo certè ad extremum, sine aliquo medio ire non possumus: & sic est viuendum, vt bene sperare possimus. Plato lib. I. de Rep. sic ait, Qui nullius iniuriæ sibi conscius est, huic iucũda spes semper ad est optima senectutis nutrix. Quapropter Pindarus cecinit, Eum qui bene viuit, dulcis spes comitatur, cor nutriens, senectutémq. fouens.

Intus transig. si q. e. q. r.) D Artificiosè Poëta 17 hæreditatis iustam petitionem ex Critonis persona prætermisit, quæ ei Glycerio cognita iure tribuebatur: ne vel paruo rei Critonis tractatu, aut defraudatione Glycerii infuscaretur finis fabulæ ad lætũ exitũ spectãs. *Si quid est, q. r.*) Quia narratione dignum nõ est quod Charinus rogat. *Plaudite*) V Hoc verbo veteres Comœdiæ finiebãtur, & sic Fabius in sexto ait, Cùm ventũ est ad illud ipsum, quo veteres & Comœdiæ & Tragœdiæ clauduntur, Plaudite. S Horatius in arte, Donec cãtor, Vos plaudite, dicat. Acrõ interpres, Cãtor, id est, actor. Cantorem voluit appellari. qui in fine dicit, Plaudite.

Calliopius recensui) Erasmus enarrans veterem parœmiam, Nihil aduersum, Haud scio, inquit, an alius fuerit, qui recitaret versus, alius qui gesticularetur. Apparet enim vnum aliquem fuisse recitatorem, cuius est illa vox in calce Comœdiarum. Calliopius recensui. ex quibus Erasmi verbis Recensui videtur hoc loco pro recitaui non pro recognoui positum.

/TERENTII/ EVNVCHVS

ACTA LVDIS MEGALENSIB. /L. POSTHVMIO, L. CORNELIO/ AEDILIB. CVRVLIBVS. /EGIT/ L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTIL. PRAENESTINVS, /TIBIIS DVABVS DEXTRIS. GRAECA MENANDRV FACTA SECVNDA. MODOS FECIT FLACCVS, M. VALERIO, C. FANNIO/ COSS.

Go. [Publ. Terent. Afric.]
Go. [L. Posthumio Albino. L. Cornelio Merula].
Go. [Egêre].
Go. [Modos fecit Claudius Flaccus Claudy filius. tibys duabus dextra & sinistra. Acta secũdo est. Græca est Menandru. Edita M. Valerio Messala. C. Fannio Strabone].

AELII DONATI PROLEGOMENA IN TERENTII EVNVCHVM.

HAEC masculini generis nomine nuncupata fabula est, Eunuchus : & est Palliata Menandri vetus. quam ille author de facto adolescentis, qui se pro eunucho deduci ad meretricem passus est, nominauit. Itaque ex magna parte motoria est. Atque in hac Comœdia qui personam Parmenonis actor sustinet, primas habet partes. Secundæ sunt Chæreæ. Tertiæ ad Phædriam spectant. Huius Prologus sanè est concitatior. Nam & obiicit crimina aduertantibus: & comminatur in posterum: & accusatoriè narrat iniuriam Terentio factam: & ad vltimum tumultuosè, & cum magna inuidia defendit Poëtam. Hæc & πρότασιν, & ἐπίτασιν, & καταστροφὴν ita æquales habet, vt nusquam dicas longitudine operis Terẽtium delassatum dormitasse. Actus sanè implicatiores sunt in ea, & qui non facilè à parum doctis distingui possint. ideò quia tenendi spectatoris causa vult Poëta noster omnes quinque actus velut vnum fieri: ne respiret quodammodo, atque distincta alicubi continuatione succedentium rerum, ante aulæa sublata fastidiosus spectator exurgat. Acta planè est Ludis, Megalensibus, L. Posthumio, L. Cornelio Aedilibus curam ædium habẽtibus: etiã tunc personatis L. Numidiq Posthumo, L. Ambiuio Turpione: Itẽ modulante Flacco Claudio tibiis dextra & sinistra ob iocularia, multa permista grauitate. Et acta est tantò successu, ac plausu, atque suffragio: vt rursus esset vendita, & ageretur iterum pro noua: próque ea pretium, quod nulli ante ipsam fabulam contigit, octo milibus sestertiũm numerarent Poëtæ. Prouerbia multa sæpe pronuntiata, & cantica sæpe mutatis modis exhibita sunt. προτατικὸν πρόσωπον nusquam habet, sed suis tantùm personis vtitur. In hac Terentius delectat facetiis, prodest exemplis: & vitia hominum paulò mordaciùs, quàm in cæteris, carpit. Exempla autem morum hic tria præcipua proponuntur, Vrbani scilicet, Parasitici, & Militaris. Hæc edita tertiùm est, & pronuntiata Terentii Eunuchus : quippe iam adulta commendatione Poëtæ, ac meritis ingenii notioribus populo. Facta autem ex duabus Græcis vna est Latina. Nam ex Eunucho, & Colace Menandri fabulis, hæc Eunuchus Terentiana scripta est, non sine crimine, quòd multa in hanc translata sint ex multis Poëtis Latinis : quod totum, per Prologum purgat, atque defendit.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

PHAEDRIA	*adolescens.*	CHREMES	*adolescens rusticus.*
PARMENO	*seruus.*	ANTIPHO	*adolescens.*
THAIS	*meretrix.*	DORYAS	*ancilla.*
GNATHO	*parasitus.*	DORVS	*eunuchus.*
CHAEREA	*adolescens.*	SANGA	*lixa.*
THRASO	*miles.*	SOPHRONA	*nutrix.*
PYTHIAS	*ancilla.*	LACHES	*senex.*

IDIOMATA PERSONARVM, ET ETYMOLOGIAE EX ERASMO ROT.

LACHES à ſortiendo, ſiue ab Intendendo actionem iniuriarum, plus in filios & vehementi ingenio. Phædria, ab hilaritate morum, cordatus adoleſcens, & cum morbo ſuo pugnans. Chærea à gaudio, ephebus ad quiduis audax, incogitans, & impotenter amans. Parmeno, quòd ſedulò adſit domino ſuo, callidus, & oſor meretricum. Dorus, quòd dono mittatur Thaidi. Thais à pauone videtur dicta, addita aſpiratione. Inducitur cordata & ciuilis, ac inter meretrices probis moribus. Dorias, ab haſta, quòd in bello capta ſit. Pythias ob calliditatem, aut quod omnia percontetur. Thraſo, à confidentia fingitur inſolidus & arrogans. Sanga à σάγη, hoc eſt à componendis ſarcinis dictus videtur. Fingitur liber ac domini contemptor, quales fere coqui. Gnatho, à mandibula vt edax. Fingitur aſſentator & callidus. Chremes adoleſcens ruri educatus, eóque ciuilium blanditiarum inſolens, & artium imperitus. Antipho, quod obuius appareat.

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN EVNVCHVM.

Verſ. gen. Senarij ſiue iambici trimetri acatalectici.

SORÓREM falsò dictitátam Tháidis, iſiſp
M. [aduexit] *Idípſum ignórans miles ſabdúxit Thraſo:* iſiſi
Ipſique donat. erat hæc ciuis A'ttica. ſibſip
E'idem eunúchum, quem émerat, tradi iubet iſiſip
Tháidis amátor Phædria, ac rus ipſe abit, diſiſp
Thrasóni orátus bíduum concéderet. iſiſip
Ephébus frater Phædriæ puéllulam iſiſip
Cúm deperíret, dono miſſam Tháidi, ſiſſi

1 *Sororem fal.)* [a] Hæc Pamphila nominatur in Comœdia. *Dictitatam Th.)* S. D A dico duo frequentatiua ſunt, ſignificatione multùm inter ſe diuerſa, ſcilicet dictitare, & dictare. Dictitare autem eſt frequenter dicere, & narrare, vel frequenti & crebro ſermone diſſipare, & diuulgare. Cic. pro Domo ſua, Cuius aduentu fore vtilitatem dictitabant. Dictare eſt dicere, quod alter ſcribens excipiat, & manu ſtylóque notet. Cic. ad Q. fratr. Hæc inter cœnam Tironi dictaui. Idem ad Att. 1 t. Hæc dictaui ambulans.

2 *Miles abd. Thr.)* [a] Secunda ſcena narratur vbi emerit eam Thraſo.
3 *Ipſique donat.)* Ipſi, Thaidi.
4 *Eidem Eunuchum.)* Eunuchus, caſtratus, dicitur ab εὐνὴ, quod eſt, cubile, ἔχω, cuſtodio. Nam id genus hominum adhibebatur ſeruandis regum cubilibus.

5 *Thaidis amator Phædria)* S. D Is eſt amator, vel amans, qui aut probanda animi inductione amat: aut amore Venereo ardet. Diciturque amator noſter, pro amator noſtri: idque eodem loquendi modo, quo dicunt Latini, obtrectator noſter, vel laudator noſter, pro obtrectator noſtri, vel laudator noſtri. Cic. ad Att. 1. Lucius Papirius Pætus vir bonus, amatórque noſter. Idem Famil. v 1 1. Viuam tecum multùm, & cum communibus noſtris amatoribus. Id eſt, cum his qui te, & me amant: vel qui vtrique noſtrûm amici ſunt.

6 *Thrasoni or. bid. conc.)* Id eſt, abeſſet bidui, vel duorum dierum ſpatio Thraſonis cauſa, & gratia. Vel Thraſoni biduo cederet.

7 *Ephebus fr.)* [a] Chærea vocatur in fabula.

8 *Cum deper.)* Deperio hic impatienter amare ſignificat. Aliquãdo inter hoc verbum & caſum eius, præpoſitionem ponunt Latini. Hieronymus lib. 1 1. Regũ. Factum eſt vt Thamar adamaret Ammon, & deperiret in eam valde. S. D Deperire ſoluerũt antiqui pro impotenter amare. Plautus in Mil. Meretricem ingenuam deperibat mutuò. Idem in Ciſtel. Is amore miſerè hanc deperit mulierculam. Idem in Amphitry. Nunquam ædepol quenquam mortalem credo ego vxorem ſuam ſic efflictim amare, perinde vt hic te efflictim deperit. Antiqua fuit hæc depereundi ſignificatio. Vſitatiùs verò pro perire ponitur. Cic. ad Att. 1. Nunc ſi me amas, ſi te amari à me ſcis, enitere per amicos, clientes, hoſpites, libertos denique, ac ſeruos tuos vt ſcheda

ne qua

Ornátu eunúchi indúitur. suâdet Pármeno.
Intróijt. vitiat virginem. ſed A'tticus
Ciuis repêrtus frater eius, cóllocat
Vitiâtam ephébo. Phǽdriam exôrat Thraſo.

ne qua depereat. *Dono miſſam Th.*) Dono mittere, & dono dare aliquid alicui, elegantes ſunt, & crebræ Latinis locutiones. Terentius in hac Comœdia, Hanc tibi dono do.

11 *Frater eius*) [s] Chremes ruſticus adoleſcẽs. *Collocat Vit. eph.*) [s.D] Præter alia multa loquendi genera, quæ à Collocare manãt, proprium eſt vnum, pro in matrimonium dare. Et dicimus collocare filiam: vel filiam alicui, vel in matrimonium, vel collocare nuptui, aut nuptum. Cic. de Inuent. Pub. Scipio Corneliam filiam Tiberio Graccho collocauit. Idem in Brut. Cuius Caii filio filiam ſuam collocauerat, & affinitate ſeſe deuinxerat. Item de Diuinat. 1. Cùm vellet ſororis ſuæ filiam in matrimonium collocare.

Phædriam exorat Thr.) [B] Vt in partem amoris recipiatur, vt in parte aliqua hæreat apud Thaidem. Hæc Eunuchus tanta felicitate traditur acta, & plauſu, vt iterata, æquè conſtiterit octo milibus ſeſtertiûm, ac noua. 12

AELII DONATI ARGVMENTVM in eandem.

RAPTA quædã ex Attica virgo nobilis, atque adducta eſt Rhodum: ibique matri Thaidis meretricis ab amico dono data eſt, & educata velut ſoror vnà cum filia Thaide. Sed Thais relicta matre, Rhodo cum amatore quodam Athenas ſe contulit: ab eóque hæres inſtituta mortuo, mox à Milite Thraſone diligebatur nimis. Qui cum Athenis profectus matrem Thaidis mortuam Rhodi comperiſſet, & eam virginem, quam diximus, ab hæredibus mortuæ animaduertiſſet venum eſſe propoſitam: quanuis ignarus rerum omnium, emit tamen: & dono amatæ Thaidi vexit Athenas. Verùm poſtquàm adueniens riualem Phædriam apud amicam reperit: quem per eius abſentiam ſibi meretrix conciliarat: affirmauit ſe non antè daturum promiſſam virginem, quàm Thais ſoras æmulum pepuliſſet. Illa igitur, etſi amaret Phedriam, cupiditate tamen recuperandæ virginis & ciuis Atticæ, & quam à paruulo vt ſororem dilexerat, excludit Phædriam. Hinc ille primò iraſcitur: pòſt accepta facti ratione, à Thaide lenitur & in bidui ſpatium ſpontè concedens militi, rus proficiſcitur: ſtatimque, ne ab æmulo muneribus ſuperaretur, eunuchum & puellã Parmenoni iubet abiens ad Thaidem deducere. Verùm Chærea frater Phædriæ tunc ephebus, viſa in via virgine, inflammatur amore eius. Atque eò euaſit vehemẽti ardore, vt pro eunucho ipſe deduceretur ad Thaidẽ. Hac occaſione vitiata virgo, & mox ciuis, & nobilis cognita, datur vxor Chæreæ. Phædria verò & miles riuales, ambo concordes per paraſitum redditi, communi amica ſine certamine potiuntur. In primo actu Phædria excluſus à Thaide, & ſecum primò & mox cum Parmenone conqueritur fortunas ſuas: & ad poſtremum coràm accuſat Thaidem. rurſus permulcetur ab eadem & voluntate digrediens, rus ſeſe conceſſurum in ſpatiũ bidui eſſe promittit. Secundus actus profectionem Phædriæ continet delegantis ſeruo deductionem eunuchi, & puellæ ad Thaidem. Tum paraſitum loquentem, per quem virgo à milite dono amicæ miſſa eſt. Tum interuentum Chæreæ amantis virginem, eiuſdémque cũ Parmenone conſilium de eadem potienda per fallaciam: quia pro eunucho ipſe ſupponitur Thaidi. Tertius actus characterem exprimit militis & paraſiti per ridiculum colloquium. Tum inuitationem ad cœnam Thaidis. Tum oblationem velut eunuchi Chæreæ, & puellæ ex Aethiopia per Parmenonẽ factam. Tum verba Chremetis ad Thaidem venientis, perductíque ad militem. Antiphonis Chæreæque colloquium de vitiata per dolum virgine. In quarto actu Dorias nuntiat iurgium inter militem, & Thaidem: tum reditum habet ex villa Phædriæ: & querelam Pythiæ de vitiata virgine apud Phædriam: & eundem ſtupẽtem quod audiebat. errorem ebrij Chremetis: & verba petulantia Thaidis aduerſum militem, & militis aduerſum Thaidem: parata prælia, ridiculéque depoſita. Quintus actus hæc continet, querelam Thaidis de vitiata virgine primò cum Pythia, poſteà cũ ipſo Chærea: tum interuentum Chremetis atque nutricis: tum perturbationem Parmenonis per dolum Pythiæ, atque eius indicio per ſenem, qui rure tunc aduenerat, confirmatas nuptias. & ad vltimum, reditum in gratiam militis cum Phædria & Chærea.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CIVIS quidam Athenięſis filium habuit, cui Chremeti, & filiam, cui Pamphilæ nomen fuit. Is Sunii, quod oppidum eſt maritimum haud procul Athenis, rus habebat: in quo cùm aliquando verſaretur, Pamphila adhuc infantula à prædonibus capta eſt. Ab eis illam redemptam mercator quidam Rhodius meretrici, quam amabat, dono dedit. in cuius ædibus ita educata eſt, vt Thaidis, quæ huius meretricis filia erat, facilè ab omnibus crederetur ſoror. Hæc Thais maternam (vt fit) viuendi rationem inſecuta, cùm iam ad eam ætatem peruenisſet, vt & amari, & amare poſſet, hoſpitem, quocum rem habebat, Athenas ſecuta eſt: qui haud ita multò pòſt moriens ſatis amplas ei poſſeſſiones reliquit. Ipſa tamen nihilominus perrexit corpore facere, quem inſtituerat, quæſtum. intereà miles Thraſo nomine, ad eam adiecit animum, cúmque cum ea per aliquod tempus conſueuiſſet, in Cariam profectus eſt. Thaidis mater per eos dies vitam cum morte commutauerat: fratérque ipſius Pamphilam venalem propoſuerat, ſperans eam, quòd & formoſa eſſet, & fidibus ſciret, præclarè à ſe venditum iri. fortè accidit, vt eo ipſo tẽpore Thaidis amator miles eſſet Rhodi: qui, harum omnium rerum inſcius, Pamphilam emit: vt eſſet, quod amicæ, Athenas reuerſus, dono daret. Thais, profecto milite, aliam conditionem quæſierat, adiũxerátque ſibi Phædriam, adoleſcentem Athenienſem, Lachetis filium. Inaudiuerat interim etiam aliquid de Pamphila: iámque cum fratre ipſius Chremete aliquoties collocuta, eò peruenerat, vt non dubiis indiciis intelligeret, ſororem illius eſſe, quæ ſecum in maternis ædibus educata foret. Summopere cupiebat igitur occaſionem ſibi aliquam dari, qua Pamphilam ſuis reſtitueret, eodémque facto & puellam ſummo afficeret beneficio, & propinquorum illius amicitia fortunas conſtabiliret ſuas. Redit miles: ſed cùm cognoſſet de amore Phædriæ, puellam ſe, niſi eo repulſo, daturum negat. Thais, quid ageret, neſcire: nam & Phædriam amabat ex animo, & Pamphilæ recipiendæ gratia quiduis ſibi faciundum putabat. tandem, cùm ſperaret, ſe poſteà facilè conſilium ſuum ei ipſi cuius animum offenderet, probaturam, Phædriam, vt militi gratificaretur, excludit. poſtridie accerſito ei, atque ægreferenti, tandẽ ſe purgat, multiſque precibus ab eo impetrat, vt, per biduum, priores partes habere Thraſonem, ſineret: vbi primùm eripuiſſet puellam, nihil ſibi cum illo ampliùs fore. Phædria, vt huius bidui moleſtiam æquiore animo ferret, rus ſibi abeũdum eſſe ſtatuit: itaque abiens negotium dat ſeruo Parmenoni, vt eunuchum, & Aethiopiſſam, quos illis diebus Thaidi emerat, ad eam ducat. Dum ſe hic ad imperium heri exequẽdum comparat, Thraſo quoque Gnathoni paraſito ſuo Pamphilam tradit, vt eam ad Thaidem deduceret. Eam Chærea Phædriæ frater natu minor in via conſpicatus, tanto ſubitò illius amore correptus eſt, vt nihil penſi haberet, dum ea potiretur. Itaque de Parmenonis conſilio (cùm ea facillima ratio videretur) eunuchi habitu indutus, in domum meritriciam pro eunucho deducitur. Thais ad cœnam cum milite proficiſcens, ei ſoli puellam credi iubet. Cui cùm ille per vim vitium obtuliſſet, educit ſe foras, ſéque dat, quantum poteſt, in fugam. Hic turbæ admirabiles concitantur. Phædria mutato conſilio in vrbem reuerſus, incidit in ancillas Thaidis, à quibus miris modis exceptus eſt, eùm dicerent iniquè ac perfidè feciſſe eum, qui pro eunucho adoleſcentem ſuppoſuiſſet, à quo eſſet puella ingenua vitiata. Hic primò admirari, & negare factum, donec adducto in rem præſentem Doro eunucho, ex illius oratione, quid frater feciſſet, intelligit. Tandem cùm agnita eſſet Pamphila Chremetis ſoror, eam Chærea de patris ſui Lachetis voluntate ducit vxorem. Thais Lacheti ſeſe dat in clientelam. Thraſo diu illuſus, tandem, vt apud eam aliqua in parte hæreat, beneficio Gnathonis obtinet.

ARG. PH. MELANCHTHONIS.

COMOEDIAE, vt hominum vitam, caſus, conſilia imitentur, pericula continent: quòd & cõſiliis, & fortunæ, in periculis maximè locus eſt. Itaque cùm diſcutere periculum ratione contendant perſonæ, varia finguntur conſilia, in quibus alia fallunt, alia felicia ſunt. Sæpe plus caſus poteſt, quàm ratio. Dominatur ferè in rebus fortuna. Superiori fabula propoſuit modeſti adoleſcentis exemplum: is de officio ſuo honeſtè conſultat. Hic nulla ſunt honeſta exempla, nullum honeſtum conſilium. Nam meretricii amores deſcribuntur: vt hoc exemplo cernant iuuenes, tanquam in ſpeculo, amentiam huiuſmodi amatorum. Eſt autem duplex propemodum fabula. Propterea geminum argumentum recenſeo. Primas Thraſo in hac fabula tenet. Et cùm pollicita eſſet Thais, facturã ſe ſui copiam dies aliquot, fallitur is tamen: eáque PROTASIS fabulæ eſt. cũ Thraſone confertur Phædria: niſi enim riualem haberet Thraſo, nihil periclitaretur in amore. EPITASIS fabulæ eſt.

cùm

tum minatur ille se oppugnaturum vi ædes Thaidis. CATASTROPHE ridicula est. Nam Thraso iam fractus, precibus impetrat, vt aliqua saltem in parte apud Thaidē hæreat Porrò quia hæc fabula varia est, multumque habet turbarum, casu exoritur alius tumultus: vitiatur virgo, quam Thaidi miles donarat. Sed est læta eius quoque periculi catastrophe. Nam vxor datur hæc adolescenti qui eam compresserat. Vt Thrasonem ridiculum amatorem fingeret, addit Gnatonem, qui eius mores mirificè depingit, vt ardelionem agnoscas. In superiori fabula plurimæ sunt consultationes, & tota ferè consistit in genere deliberatiuo. Hic plus est expostulationum, & accusatorio seu iudiciali generi similior est. Nullum autem vitæ genus est, vbi non plurimum Thrasonum reperias: neque vlli ferè rebus humanis perniciosiores sunt, quàm id genus, si contingat imperare. In templis, in aulis, in rebus publicis omnibus omnia miscent, vt emereantur vulgi plausum. Quare diligenter est intuenda, contemplandáque Thrasonis imago in hac fabula, vt discas, quàm sint inepti, quàm nihili ardeliones isti: somnia veriùs hominum, quàm homines dicas. refert autem conferre cum hac similes alicubi descriptiones: qualis est apud Martialem Attali, apud Catulum Suffeni. nec piget ascribere, vt edi(s)cant pueri. Ad varum, Suffenus iste Vare, quem probè nosti, Homo est venustus, & dicax, & vrbanus. Idémque lōgè plurimos facit versus: Puto esse ego illi milia aut decem, aut plura Perscripta, nec sic, vt fit in palinxysto, Relata: carthæ regiæ, noui libri. Noui vmbilici, lora rubra, membrana Directa plumbo, & pumice omnia æquata. Hæc cùm legas, tū bellus ille, & vrbanus Suffenus, vnus caprimulgus, aut fossor Rursus videtur: tantum abhorret ac nutat. Hoc quid putemus esse? qui modò scurra, Aut si quid hac re tritius videbatur, Idem infaceto est infacetior rure. Simul poëmata attigit, neque idem vnquam Æquè est beatus, àc poëma cùm scribit: Tam gaudet in se, tàmque se ipse miratur. Nimirum idem omnes fallimur, neque est quisquam, Quem non in aliqua re videre Suffenum Possis. suus cuique attributus est error. Sed non videmus manticæ quid in tergo est. In Attalum, Declamas bellè, caussas agis Attale bellè: Historias bellas, carmina bella facis. Componis bellè mimos, epigrammata bellè. Bellus Grammaticus, bellus es Astrologus. Et bellè cātas, & saltas Attale bellè. Bellus es arte lyræ, bellus es arte pilæ. Nil bene cum facias, facis attamen omnia bellè. Vis dicam quid sis? magnus es ardelio.

Ἀδηλον.

MERETRIX adolescentem cuius mutuo amore tenebatur, exclusit: eique reuocato, exclusionis causas reddidit. Eius frater, minor natu, virginem, quam miles meretrici dono miserat, amare cœpit, deductúsque in domum meretricis pro eunucho, vitiat. Re itaque cognita, cùm illusam se meretrix doleret, ab eodem adolescente placatur. Interuētúque fratris eius ciuem cognitam Atheniensem, duxit vxorem: miles quoque in partem meretricii amoris receptus illuditur.

PROLOGVS.

ARG. [M]Hic prologus idem ferè habet argumentum quod primus: & Poëtæ multiplex ingenium, varietatémque explicat. [D]Vnde attendenda illius copia, quòd in tot prologis dē eadem causa ijsdem ferè sententiis, variis verbis vtitur. [P] Defensor igitur Poëtæ Calliopius introductus, hunc prologum, quemadmodum & præcedētem, in maledicum & detractorem L. Lauinium pronuntiat, captādo multifariam spectatorum beneuolentiam. [L]Est verò concitatior prologus. nam primò obijcit vitia quædam aduersario, illum in contemptum adducens: deinde Poëtam defendit: [P] diluitque aduersarij accusationem, ostendens etiam veteres quoque talia fecisse, qualia in Terentio carpere nititur, [V]Est autem sic ἀνταίτιασις, vt σύστασις fiat: quod est, sic Poëtam à calumnijs defendit, vt de meliore nota eundē populo commendet. [M]illique beneuolentiam páret, & odium faciat aduersario, quem ignorantiæ accusat & terret, metum intuitiens taxationis & censuræ. Tādem statu absoluto vtitur & confessione: & cum silentio audiant petit, quid sibi velit hæc Comœdia, quod vtile est spectatoribus, & decet in primis claris quippe ingenijs fauendum est, quæ moribus consulunt, & in medium laborant. [MU] Quia verò hic prologus anaphoricus est magnáque ex parte criminationes in Lauinium continet, quæ quidem libenter audiri non solent, idcirco sibi auditorum animos insinuatione præmollit.

Versuum genera. Senary, siue iambici trimetri acatal.

Excusat cur in aduersarium inuehatur. [1] Captat beneuolentiam ab officio: & iuidia facil interpretatione in aduersarium refert.
* Mu. Relatio est ad sensum, non ad verbum.
Bemb. [Existimauit esse. sic existimet.] ſiiſp.
* Dictum. in L. Lauinium.

I QVISQVAM est, qui placère [se] ſſſiai 1
studeat bonis *Bembus tollit [se], sed versus non constaret.*
[Quamplúrimis,] & mínimè multos ſidſſp 2
lædere: *Go. [Quam plurimis,] id est, potius quam malis.*
**In his Poëta hic nomen profitêtur suum.* iſſdſp 3
Tum si quis est, qui dictum in se incleméntius ſiſſp 4
[Existimat esse, sic existimet: sciat,] ſaiſp 5
Respônsum, non [dictum esse, quia læsit prius,]* ſſſbſp 6
Bemb. [dictum: quia læsit prior:] ſſsiſp: [2] [dictum esse: quale sit, prius], ſſiijp.

1 *Si quisquam)* V Exordium, quo captat beneuolentiam à persona Poëtæ Innocentis. *Qui p'. se stud. b.)* S. D Ostendimus suprà multiplicem Studendi vsum. Non tamen exempla dedimus, cùm ponitur cum alio verbo. Hic igitur dabimus. Cic. Famil. XIII. Quod fieri vehementer studeo. Idem de Orat. I. Qui studeat omnium rerum vim, naturã, causásque nosse. *Si q. e. q. pl. se. st. b. Quam plurimis.)* Mu Iampridem admonuit Æmilius Ferretus, Quàm plurimis, hoc loco duas esse dictiones, sensúmque esse, Si quisquam est, qui suum studium eò referat, vt bonis potiùs, quàm vt plurimis placeat. &c. Deest igitur particula Potiús: vt in illo Plauti ex Rudente, Certum est moriri, quàm hunc pati lenonem in me grassari. Sic etiam sæpe loquuntur Græci. Homerus, Αὐτὸν ἔχοντα σὲ βούλομ' ἐπαυρέμεν, ἢ τινὰ τῶνδε. Idem βούλομ' ἐγὼ λαὸν σόον ἔμμεναι, ἢ ἀπολέσθαι. Alexander in epistola ad Aristotelem, ἐγὼ δὲ βουλοίμην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις, ἢ ταῖς δυνάμεσι διαφέρειν. Contrà quæ hic particula deest, ea sæpe aliis in sermone Latino locis redundat. Cicero in Diuinatione, Tamẽ eos defendes, qui se ab omnibus desertos potiùs, quàm abs te defensos, esse malunt? Plautus Sticho, Si manere hic sese malint potiùs, quàm aliò nubere. Terentius Adelphis, Quin, quicquid possem, mallem auferre potiùs in præsentia. Vlpianus, Si actor malit dominum potiùs conuenire. Palladius de insitione, Malo operam eius expectare potiùs, quàm timere.

2 *Et minime multos lædere)* Id est, ea cautione adhibita, ne malos lædat. Multorum enim nomine malos intelligebant, authore Festo: & facit huc illud Biantis, οἱ πλεῖστοι κακοί. S. D Lædere non semper est, cùm vulnus infligitur: propriè enim est iniuria, vel contumelia afficere: & ad omne insectationis genus transfertur. Cic. Famil. I. Verebar non eos, qui se læsos arbitrarentur. Idem, Quos tu Reipublicæ causa læseras. Idem, Prior lex nos nihil lædebat.

In his Po. h. n. pr. s.) Id est, ex his se vnum esse dicit. D Cum dixisset Quisquam, intulit In his. & alibi, Cuius mos maximè est consimilis vestrûm, hi se ad vos applicant. D Oratio est sensu, non voce cõgrua. Dixit His pro talibus. nam Quisquam ad multos pertinet. *Profitetur)* Mu Metaphora est à re militari: propriè enim dicitur hoc in militibus nomina dantibus in militiam. *Inclementius)* D Pro inclementer: vt, Iam senior, sed cruda deo, viridisque senectus. *Dictum in se inclementius)* Mu Dicere inclementer, antiquum est. Plautus, Cur inclementer dicis lepidis literis, Lepidis tabellis, lepida conscriptis manu?

4 *Tum si quis)* V ἀνθυποφορὰ innocentiæ per διόρθωσιν, qua et aduersarium L. Lauinium calumniatorem Terentij perstringit. Innocens verò est, vt qui calumniatori tantùm respondet, & dicit Responsor est, non author: quod est, Sese tantùm expurgat, & alios offendere non cupit, id quod naturæ lex quoque suadet. Porrò duo vitia in translatore Comico notat extremè mala. Prius quidẽ est in inepta translatione, quæ non tantùm bonam versionem, sed & commodam descriptionẽ exigit, iuxta Horatianum ad Pisones consilium. Lauinius autem vel bene versa malè descripsit, hoc est, nõ satis Latinè cõuertit, cuius exẽplum in ea Menandri Comœdia (cui titulus ab apparitione φάσμα est) editum esse perspicitur. Posterius verò œconomia in decoro. Siquidem in Thesauro Comœdia, priùs reus causam dicit, quàm in ius vocatur, contra actionis forensis & iudiciorum ciuilium consuetudinem. *Tum si quis)* D Bene Si quis: cùm L. Lauinium significet, ne vel ipsum à se læsum esse fateretur. Et Tum, prætereà. vt, Tum canit Hesperidum.

5 *Existimat)* Pro existimauit.

6 *Responsum, non d. esse)* Deest ei. vt in Phormione. Siquis quid reddit, magna habenda est gratia. *Non dictum esse)* Superius Dictum,

partic

Qui bene vertendo, & [eas describendo] malè, ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas: — *L. Narratio. Bemb. [easdem scribendo].

participium est: inferius, nomen. A quo etiam dicaces dicuntur, qui iocosis salibus maledicunt. *Responsum, n. d. e.)* Figura ... nã Dictũ modò bis numero positum, hic nomen significat, suprà participiũ: vt in Heautontim. In quem quiduis harum rerum conuenit, quæ sunt dicta in stultum. B Erasmus in quodam dialogo hunc locum enarrans: Est inquit, locus in prologo Eunuchi, qui multos torquet. Nam plerique codices sic habent: Sic existimet, sciat, respõsum, non dictum esse, quia læsit prior. Qui, &c. In his verbis desydero sensum argutum & Terentio dignum. Nec enim ideò læsit prior, quia malè vertit Græcas fabulas, sed quia Terentianas carpserat. Cùm essem Londini apud Thomam Linacrum, virũ sic in omni genere Philosophiæ doctissimum vt nihilo secius has Grammaticorum minutias ad vnguem calleat, ostendit mihi codicem mira vetustate, in quo sic habebatur scriptum. Sic existimet, sciat, Responsum, non dictum esse, quale sit, prius Qui bene vertendo, & eas describendo malè, Ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas. Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit. Sic autem ordinandus est sermo, vt qualis sit, indicet subiiciendum exemplum prioris dicti. Minitabatur se vicissim reprehensurum aliquid in fabulis eius, à quo fuerat reprehensus. Atque id negat videri debere conuitiũ, sed responsum Qui lacessit iacit dictum: qui regerit lacessitus, respondet. Huius rei promittit exemplũ. Quale sit, quod Græcis dicitur οἷον, Latinis quod genus, aut veluti, siue videlicet, aut puta. Deinde subiicit reprehensionem, in qua Prius aduerbium, respondet ad alterum aduerbium, veluti diuersum, quod sequitur, Nuper: queadmodum pronomen Qui respondet ad dictionem Idẽ. Veteres enim Lauinii fabulas in totum damnabat, quoniã iam exciderant ex hominum memoria. In his quas nuper dedisset, certa notat loca. Mihi videtur hæc germana lectio, verùsque Comici sensus. Sed videamus, quo pacto metiẽdus sit hic versiculus, Ex Græcis bonis, Latinas fecit nõ bonas. Videri posset more veterum elidi s, vt secundo loco sit anapæstus, nisi casus auferendi desineret in Is, natura longum. Itaque submota consonante, nihilominus manet lõga vocalis. Videte quãtula res, nonunquam torquet homines etiam eruditos. Præpositio Ex pertinet ad finem carminis præcedentis. Qui bene vertendo, & eas describendo malè, ex Græcis bonis, Latinas fecit non bonas. Ita nihil est scrupuli. Hæc vl sum nobis est ad verbum transcribere, vt studiosæ consuleremus iuuentuti.

Qui bene vert.) D Bene, pro valde. Et Vertendo, in linguam Latinam transferendo. Plaut. Vertit barbarè. Aut Vertendo, corrumpendo. MU Lauinium signis notat. Ille, inquit, ardelio, qui tam multas fabulas vertendas sumit, & nullam bene interpretatur: ille, qui nuper Menandri Phasma tam ineptè conuersum dedit: ille, inquam, læsit me prior. NANNIVS Carpit hic Terentius anxiam interpretationem, quæ quasi calculatrix, verbum verbo reddere curat: nec pensare pondera, sed numerum quætit. quum Poëta imitari debeat, & potiùs paria quàm eadem facere, nonnunquam leuiter alludere, interdum procul respicere, ac subinde pressioribus oculis intueri. Quod quum non faceret Lauiniùs iure incessitur. vt qui in describenda imagine quam depingendam susceperat, longiùs aberret. Est enim Describere, idẽ quod depingere, & archetypi lineamenta reponere. Video autem in omni translatione tria esse seruanda. Vt verba, quatenus licet retineantur. quale est, verbum verbo expressum. quod isto in loco vestitum appellabimus. Vt sententia vbique incolumis maneat, quod pro corpore imputabimus. Denique, vt indoles incorruptè seruetur: quam (si libet) animam orationis nominare posses. Ea autem consistit in ipsis figuris dictionis, & moratam actuosámque sententiã reddit. Multũ enim interest, an per ἀπόφασιν, an per εὐχήν, an interrogationem, insultationem, optationem, vel affirmationem enunciaueris. Iam superiori sæculo, quidam verba verbis ita admensi sunt, vt sententiam deprauarint, non aliter quàm indocti pictores, qui operosi in cultu effingendo, membra secundum vestem distorquent: quum Apelles Parrhasiique priùs nudũ corpus afformare, quàm amictum superinducere soleant. In quorum numero Argyropylum reponas & Rufinum, alterum interpretem Aristotelis, alterum Gregorii Nazianzeni: de quibus verè id hemistichii dici potest, Dant sine mente sonum. Fit autem illud vel ex inscitia, vel ex cacozelia. Quum enim sententiã apprehẽdere nequeũt, verba reddunt: quasi quod ipsi non intellexerint, alius ex illorum verbis intelligere queat. quum verba non minùs ex sentẽtia vim suam & significatum accipiant, quàm sententiam constituant. Aliqui cursus fidem existimant

Idem Menándri Phaſma nunc nuper dedit.
Atque [à Theſáuro] ſcripſit * *cauſſam dícere*

* Id eſt, reus prius excuſat ſe, quàm agit actor.

Al. [in Theſauro]: [L] *[a Theſauro in]: al. [a Theſauru].*

à numero verborum non diſcedere. Alii aliquanto feliciores, verba ſimul & ſententiam reponũt, ſed indole prorſus extincta. Ex quorum tranſlatione, quid author dixerit, vides: ſed quomodo dixerit, non vides. Vis enim affectuum, gratia figurarum, lepor, venuſtas, elegantia, dignitas, acrimonia, arguties nuſquã apparet. Talis eſt haud dubiè Marſilius Ficinus: ex cuius quidem traductione ſentimus quid Plato velit, ſed ita, vt ſi ipſe Plato legeret, pro ſuis non agnoſceret. Vbi enim in Latinis heroica illa vis, & ſublimitas grandiloqua? Vbi illa beata, nec tamen otioſa verborum luxuries? Mentior, niſi id ſtatim iudicaturus es, lecto Platonis Axiocho, ab Agricola verſo. Eſt quidem opus illud adulterinum, & è familia Platonis eliminatum: ſed tamen dexteritate vertendi, ius legitimorum filiorum, & adoptionem emeruit. Qui igitur in reddendis verbis ſententiam corrumpunt, monſtra gignunt. Qui ſententiam incolumem indole extincta afferunt, cadauer ædunt, vel (ſi mauis) ſceleton. Omne autẽ punctũ tulit, qui tria iſta officia abſoluit. Pro exemplo adduci poſſet Angeli Politiani Moſcus, vbi verbum verbo, ſententia ſententiæ, verſus verſui, ſeruatis iiſdem numeris redditur. Sed quia operoſius hoc eſt, ideò eruditiſſimi quique circa ſententiam & indolem diligentiùs verſantur, tenui verborũ cura habita. Qualis eſt Hermolaus Barbarus, atq; adeò ipſe Cicero. Nec lõgè abeſt ab iſtis Gulielmus Budæus: religioſiores autẽ Eraſmus & Rod. Agricola.

9 *Phaſma)* [M] Id eſt, monſtrum, apparitio, ſpectrum, pro fabula. Et eſt μείωσις ad cõtemptum. *Idem Menandri Phaſma nunc nuper dedit)* [D] τὸ αὐτὸ apparet pronuntiatũ, quaſi hoc ipſo admonuerit ſpectatorem quàm turpiter & imperitè hæc fabula ſcripta ſit. & bene Nunc nuper: vt ex vicinitate facilè oſtendat nihil eſſe dicendum, quàm diſplicuerit hæc Comœdia L. Lauinij: proptereà quòd res recens ſit & omnes meminerint. Phaſma autem, nomen eſt fabulæ Menandri, in qua nouerca ſuperducta adoleſcenti, virginem, quam ex vicino quodam conceperat, furtim eductam, cùm haberet in latebris apud vicinũ proximum, hoc modo ſecum habebat aſſiduè nullo conſcio, Parietem, qui medius inter domum mariti ac vicini fuerat, ita perfodit, vt in ipſo tranſitu ſacrum locum eſſe ſimularet. Cúmque tranſitum intenderet ſertis ac fronde felici, rem diuinam ſæpe faciens, euocabat ad ſe virginem. Quod cùm animaduertiſſet adoleſcẽs primùm aſpectu pulchræ virginis, velut numinis viſu perculſus exhorruit: vnde Phaſma eſt nomen fabulæ. Deinde paulatim re cognita, exarſit in amorem puellæ: ita vt remedium tantæ cupiditatis, niſi ex nuptiis non reperiretur. Ita ex cõmodo matris ac virginis, & ex voto amatoris, conſenſúque patris nuptiarũ celebratione finem accipit fabulæ. Verum ergo hoc dicat, quòd totam fabulam trãsferendo, læſerit L. Lauinius? an hoc tãtùm de quo reprehendat: ſed his ſignis velit oſtendere quẽ dicat vitioſè Theſaurum compoſuiſſe: vt in Theſauro ſit culpa, non in Phaſmate? *Idem Men. Phaſma n. n. d.)* Hanc fabulam totam damnat, vt apparet, ſilentio: Theſaurum verò, non totum, ſed ex vno loco. *Nunc nuper d.)* Nuper, ex illis verbis eſt, quæ veteres propter ambiguitatem cum adiectione proferebant. Nam niſi adderet Nunc: hoc Nuper, olim pridem, & iam ſignificaſſet. [M] Nuper ſignificat non multò antè. Itaque cùm dicit Terentius, Nunc nuper, euidentiùs oſtendit tempus, cuius eſſet recens memoria.

Atque in Theſauro ſcr. c. d.) [L] Theſaurus, 10 Fabulæ nomen, quam vertit Lucius ex Menandro. [D] Theſaurum Latini veteres ſecundum Græcos, ſine n, litera proferebant. Arguit verò Terentius quòd Luſcius contra conſuetudinem litigãtium, defenſionem ante accuſationem induxerit. huiuſmodi enim eſt Lucii argumentum, Adoleſcens qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, ſeruum mittit ad patris monumentum, quod ſenex ſibi viuus magnis opibus apparauerat, vt id aperiret, illaturus epulas quas pater poſt annũ decimum cauerat ſibi inferri. ſed eum agrum in quo monumentum erat, ſenex quidam auarus ab adoleſcente emerat. ſeruus ad aperiendum monumentum auxilio vſus ſenis, theſaurum cum epiſtola ibidem reperit. Senex theſaurum tanquam à ſe per tumultum hoſtilem illic defoſſum retinet, & ſibi vendicat. Adoleſcens iudicem capit: apud quem prior ſenex, qui aurum retinet, cauſam ſuam ſic agit: Athenienſes, bellum cũ Rhodienſibus quod fuerit, quid ego hic prædicem? &c quæ contra naturam iuriſque cõſuetudinem poſita argumenta notat Terentius: quòd ille ordo potior erat, vt adoleſcens prior proponeret cauſam, qui petitor inducitur. [M] L. Lauinium in hoc erraſſe dicit Terentius, quòd perſonas introduxerit litigantes non ex formula iuris Ciuilis. partes enim actoris reo dedit. Adoleſcens enim

tanq

abiſſp *Prius vnde pétitur aurum, quare ſit ſuum,*
ſdſſſi *Quàm [illic] qui petit, vnde [eſſet] theſaurus ſibi,*
ſdcſſp *Aut vnde in pátrium moniméntum peruénerit.*
ſſijſp **Dèhinc ne fruſtrêtur ipſe ſe, aut ſic cógitet,*
ſſdſſi *Defûnctus iam ſum: nihil eſt quod dicat mihi.*
ſdſiip **Is ne erret, móneo: & déſinat laceſſere.*
baiſſp *Hábeo ália multa, quæ nunc [condonábitur:]*

E. *Illic*, vero ille. *Aliàs* [*illum*].
R. [*ei ſit*].
• L. Occupatio qua terret aduerſariũ.
• A Poëtę modeſtia beneuoléciam captat.
G. [*condonabimus:*]
S [*condonabuntur*.] *quamuis hoc verſus repugnet.*

tanquam actor, probare debebat theſaurum ſuum eſſe: ſenex autem tanquam reus cauſam tutari ſuam: qui erat abſoluendus, ſi actor quod intendebat non probaſſet. Vnde in iure Ciuili hæc eſt formula, Actore non probante, reus quamuis nihil præſtiterit, abſoluendus eſt. *Cauſam dicere*) S.D Cauſam dicere, aliquando eſt renuere, recuſare, repugnare: vt, hoc ſi me feciſſe comperies, non cauſam dico, quin me malè mulctes. Eſt etiam cauſam dicere, idem quod cauſam agere. Cic. in Verr. Act. VII. Cauſam ſibi dicendam eſſe ſtatuerat. Idem pro Deiotaro, Moueor etiam loci ipſius inſolentia, quòd tantam cauſam, quanta nulla vnquam in diſceptatione verſata eſt, dico intra domeſticos parietes, dico extra cõuentum, & eam frequentiã, in qua Oratoris ſtudia niti ſolét.

11 *Prius vnde p. aur.*) D Vnde, à quo. Virgil. Genus vnde Latinum. Nam poſſeſſorem fecit priorem agere, quàm petitorem: quòd abhorret à conſuetudine & iuris, & litium. *Vnde petitur*) MU In ciuilibus iudiciis petitor dicitur, qui in criminibus accuſator. Cic. pro Cæc. Prætor nunquam petitori præſtituit, qua actione illum vti velit. Reus autem vnde petitur. Idẽ primo de Orat. Homo ex numero diſertorum poſtulabat, vt illi, vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet: quod petitoris cauſa comparatum non intelligebat, & cæt. Et in epiſt. Omnibus, vnde petitur, hoc conſilii dederim.

12 *Quàm ille*) D Deeſt Dicat. *Qui petit*) Aurum: id eſt, petitor. *Quàm ille qui petit*) Eſſet recta locutio ſi diceret, Quàm petitorẽ, aut Quàm illum qui petit. ſed, Quàm ille, maluit: vt ſubaudiamus, Cauſam dicat, per ζεῦγμα à ſuperiore figuratum.

14 *Dehinc.*) Si loquatur. *Dehinc ne fr. i. ſe*) B Dehinc nihil eſt, quod dicat aduerſarius. *Ne fr. ipſe ſe*) D κατὰ προσδοκίαν dicitur: ſed pòſt addit, *Aut ſic cog.*) Si taceat.

15 *Defunctus*) V Quod eſt, paucis aduerſarium notaui. Nam in recriminando propter beneuolentiæ reconciliationem modeſtior eſſe cupit. Quare per comminationem aduerſarium adhortatur, ne in incœpto pergat. *Def. iam ſum*) D σχῆμα διανοίας ἢ εἰρωνεία. Id eſt, omni labore liberatus ſum, authoritate iam confirmata & inuiolabili. *Def. iam ſum*) Id eſt, iam egi fabulas meas: aut, iam deſtiti periclitari in edendis Comœdiis: aut certè, iam edidi quam tu reprehendis fabulam. *Def. iam ſum: Nihil eſt q. d. m.*) Non ſit, inquit, de ſuis vitiis ſecurus propter vetuſtatem: nihilominus enim à me reprehendetur. *Defunctus*) MU liberatus: Virg. O magnis tandem pelagi defuncte periclis. Sic & apud Liuium, Defuncta morbis corpora. M Defunctus aliqua re is dicitur, qui rem illam peregit. B Defungi apud Latinos peragere eſt, & finire: vnde defunctum vita, defunctum labore dicimus. Eraſmus in paraphraſi epiſtolæ ad Timotheum II. aptiſſimè eſt vſus hac voce, ſic inquiens. Vides vt qui militiæ ſacramentis ſunt addicti, rebus omnibus omiſſis, nihil nõ ferant & agant, vt cũ laude muniis ſuis defungãtur. S.D Defungi interdum eſt non toto conatu nec magnopere aliquid accuſare, ſed eo tantùm animo, officio functi eſſe videamur, & quatenus ſatis ſit ad vitandam reprehenſionem, aut emerendam veniam. Elegans ea eſt Defungendi ſignificatio. Vulgaris autem eſt, cum accipitur pro explicari negotio aliquo, aut moleſtia, & ei finem imponere. Sic rei exitum, & abſolutionẽ deſignat, ſiue bona ſit, ſiue mala.

Is ne erret, moneo) D σχῆμα ἐπιτίμησις. *Deſinat laceſſere.*) M Id eſt, irritare, prouocare. 16

Habeo al. m.) A Hic terret aduerſarium, taxationis & cenſuræ metum incutiens. *Quæ nunc condonabitur*) D Sic in Phormione, Argẽtum quod habes, condonamus te. Nam & Dono, ablatiuo caſu iungebant veteres: Condono verò accuſatiuo. L Proinde vide ne Quis hic, pro Quæ legendum ſit. MU Et Dono, & Condono apud veteres cum duobus accuſatiuis conſtruebantur. Sic Hecy. Pro hoc nuntio quid te donem? quid? quid? neſcio. Plau. Moſt. Donabo ego te profectò hodie aliquid. *Quæ nunc condonabuntur*) S.D Cõdonare interdum idem ſignificat, quod ſuũ ſimplex. Interdum verò eſt remittere, con- 17

ecdere

Quæ proferêntur pòst, si perget lǽdere ſilſſp 18

Ita, vt fácere instítuit. * *Nunc quam actúri sumus* iaaſſp 19

Menándri EVNVCHVM, *postquàm Aediles* iiſſſi 20
émĕrunt,

Perfêcit, sibi vt inspiciúndi esset cópia. ſddſſp 21

Magistrâtus cùm ibi adésset, * *occœ̂pta est agi.* iſaiſi 22

Exclâmat, furem, non Poêtam, fábulam ſſliſp 23

* L. Narratio qua defendit Poëtam.
* D. Octo millibus numûm.
* G. O Antequàm fabulæ ante populũ agerétur, agebâtur priuatim apud Aediles.

cedere, vel parcerre. Pro donare. Cic. In Fam. A te peto, vt eius filios, qui in tua potestate sunt, mihi condones. Idem pro Rosc. Comœdo, Suam partem Roscius suo nomine condonare potuit Flauio. Pro remittere, vel parcere. Cic. in Famil. Meam animaduersionem, & supplicium, quo vsurus eram in eum, remitto tibi, & condono. Idẽ pro Mil. Non deprecaturi sumus, vt crimen hoc nobis proptermulta eius in Répub. merita condonetis.

19 *Nunc quam act. s.*) D Obliqua narratio facti secundum casum accusatiuum. V Narratio est, familiariter Græcis παραδιήγησις. Hac enim materia continetur, quæ in hac contro-
20 uersia collocatur. *Aediles*) Ex inscriptione διδασκαλίαι nominâtur, & ab Ædilibus empta est octo millibus HS. quod est nostræ monetæ ducentis & quinquaginta, aureis Rhenanis ciuilibus, vel ducentis coronatis. Est autem bis acta. Illinc quoque colligitur tempus Consulibus notatum, vtpote 58. ante natum Christum anno. acta est ludis Megalensibus. Est & hîc argumentum Palliatum videlicet. Est & apparatus actionis per duas tibias dextras. *Postquam Aed. em.*) D Mirè, cùm ordo melior videretur si sic diceret, Postquàm Ædiles emerunt quam nunc acturi sumus, perfecit sibi, vt inspiciundi esset copia. Emerunt autem mediam corripe. vt, Matri longa decem tulerunt fastidia menses. B Diomedes dicit veteres plerunque in tertia persona finitiua, id est, indicatiui temporis perfecti, numeri pluralis, e mediam vocalem corripere solitos, idque ferè in verbis tertii ordinis: vt, legerunt, emerũt, & similia, citátque hunc locum Terentii.

21 *Perfecit*) D Mirè, quasi difficile & illicitum. V Hîc notandæ sunt circunstantiæ, quis perfecit spectandi copiam. Vbi, in præsentia magistratus. Factum, cùm appelletur, & est velut hîc πάθος: atque argumenta accusatoris quàm breuissimè notantur, Nõ est Poëta, est fabula tantùm absque eloquẽtia. Est κόλαξ Næuii, est παιδάριον Plauti, ex quo & miles sumptus est. Hæc cuncta μιμητικῶς proferenda sunt, tanquam aduersarii verba. *Perfecit sibi vt inspiciundi esset copia*) S. D De tribus hîc scribere quidem placet. Primũ autem est Perficere: quod variè à Latinis poni solet. Aliquando enim habet rei susceptæ absolutionem: & est munus susceptum explere, extremáque persequi. Ac tam in malam, quàm in bonam partem capitur. Etenim vt dicimus perficere opus, perficere munus susceptum, perficere officium. perficere cogitata. perficere laudem: ita etiam dicimus perficere malum, perficere scelus, perficere facinus, perficere maleficium. Sic igitur dicimus aliquid perficere, vel de re aliqua perficere. Elegans verò in primis est, cùm dicimus, perficere, vt: vel perficere, ne aliquid fiat. Et est id, quod Barbari dicunt, tantum facere, quòd: &c. Cic. Famil. II. Perfecisti, vt ille me diligeret. Idẽ ad Att. VIII. Perficiam profectò, vt neque resp. ciuis à me animum. neque tu amici desyderes. Idem, Tu si quid ad me fortè scripseris, perficiam, ne te frustra scripsisse arbitrere. Idem, Perfecerat fortuna, ne quid tale scribere possem, aut omnino cogitare. Hic etiam dicendum est, quid Inspicere designet. Inspicere interdum vulgari significatione est idem, quod aspicere, vel conspicere: & tunc minus attentionis habet. Aliquando venustiori quodam significato ponitur pro rem penitus consyderare, vel cognoscere, & obseruatione quadam accuratiore prosequi, & diligenter æstimare: vt faciũt mercatores agrum, domum, aut aliud quidpiam simile empturi. Cic. Famil. IX. Illud adhuc prædiũ suum non inspexit. Idem ad Quint. fratr. Maximæ mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum videam scilicet quotidie: sed inspiciam, quid discat, quàm sæpissimè. Nunc reliquum est, vt de Copia scribamus. Copia autem est aliquando rei cuiuslibet vbertas, vel abundantia. Aliquando pro manu militari ponitur: idque in plurali frequentiùs. Aliquando accipitur pro facultate, vel potestate.

Occœpta est) L Intellige bis actam esse, vt 22
apparet ex inscriptione.

Exclamat. f. n. Poet.) D Mirè reprehendit 23
antè vitium, quàm de causa maledicti dicat.

Adhuc

Dedisse, & nihil dedisse verbôrum tamen.
COLACEM *esse Neui, & Plauti vétere fábulâ:*
Parasíti persônam inde ablâtam, & mílitis.
** Si id est peccâtum, peccâtum imprudéntia est*
Poéta: non qui furtum fácere studúerit.
Id ita esse vos iam iudicâre potéritis.
** Colax Menándri est: in ea parasîtus [colax]*
Et miles gloriôsus: eas se non negat
Persônas transtulisse in Eunúchum suam
Ex Græca. sed eas fábulas factas prius
Latínas scisse sese, id verò pérnegat.
** Quòd si persônis iísdem vti áliis non licet:*
Qui magis licet currêntes seruos scríbere:
Bonas matrónas fácere: meretríces malas,
Parasîtum edâcem, gloriôsum mílitem,

Colax Latinè adulator dicitur.

* L. Purgatio per imprudentiam.
D. *Peccatum* prius nomẽ est, posterius verbum.

* L. Narratio ad imprudentiæ confirmationem.
Al. [Colax,]

* L. Defensio prioris partis narrationis à pari. licere eisdẽ personis vel in fabulis. in quo attende propria personarũ attributa, D Comicorúmque materiam.

Adhuc nulla reprehensio est: siquidem licet transferre de Græco in Latinum.

24 *Et nihil de·.ve b.t.)* Aut nihil apposuisse de suo, MU id est, & tamen ne verbum quidem vnum apposuisse de suo: Aut, neminem fefellisse: dare enim verba, decipere est: quia qui rem expectat, & nihil præter verba inuenit, deceptus est. vnde alibi, Verba istæc sunt. & è contrario, Cùm videas, censeas. Aut aliter, nihil addidisse de stylo suo Terentium.

25 *Colacem e.N.)* M Colax Græcè, Latinè dicitur adulator, & [illegible] adulor, & colacia adulatio.

26 *Parasiti pers.a.abl.)* D Et hoc mirẽ: non versus obiicit, sed personam esse translatam. quid stultius, aut calumniosius dici potest!

27 *Si id est pecc. pecc.)* [illegible]. Nam Peccatum superius nomen est, & sequens, participium. Et primò negat peccatũ. deinde si peccatum est, purgat id ipsum veniali qualitate ab imprudentiæ partibus. V Purgatio per inuersionem & deprecationem est. ait enim, Si peccatum est, imprudenter peccatũ est. B quæ purgatio Rhetoribus in fortunam, imprudentiam, & necessitatem diuiditur. Imprudentia si peccaueris, dicis, Feci, sed imprudens, ac minus aduertens. Peccatum Theologis dicitur quicquid in Deum committitur, & contra legem fit. Orator peccatum dicit, quicquid factum est malé. S·D Peccare quidam propriè poni volunt, pro adulterium committere. Generaliter verò est quomodocunque labi, offendere, delinquere Et ponitur absoluté: vel dicimur peccare in re aliqua, vel in aliquem, vel aliquid. Cic. Famil. x v i. Peccasse mihi videor, qui à te discesserim. Idem Famil. x i i i. In quo si peccat, magis ineptiis, quàm improbitate, peccat. Idem ad Attic. i i. Siquid in te peccaui, ignosce. Idem pro Mur. Non multa peccas. Idẽ de Nat. Deor. I. Empedocles multa alia peccans, in Deorum opinione turpissimè labitur. *Peccatum imprudentia est)* D Id est, ignorantia, non imperitia: vt, Imprudens harum rerum. non enim stultitia.

Id ita esse) V Communicatio est, Et vos æqui iudices eritis. 29

Colax) Concessio est. Nam non negat se ex Colace Menandri personam & parasiti & Thrasonis accepisse. 30

In Eun. suam) D Ad fabulam, non ad hominem retulit: vt Virg. Centauro inuehitur magna. B Idem, Qualis eram cùm primam aciem Præneste sub ipsa, Straui. Cùm Prænestie nomen oppidi proprium neutrum sit, ad intellectum vrbis retulit, Sub ipsa. 32

Sed eas) V Inficiatio est. Constanter negat priùs Latinam factam esse. 33

Quod si pers.) MU Anteà defenderat factum assumptione per reiectionẽ: nunc verò defendit absoluté. V Ex Comicorum decoro & proprietate, cuius aliquot formæ subduntur. 35

Bonas matr.) D Vt Nausistratam. *Meretr. malas)* Vt Thaidem, atque Bacchidem. Sic est in Heauront. Scortari crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuarier. Et artificiosè ostendit omnem materiam Comicorum. 37

Parasitum ed.) Vt Gnathonem. *Gloriosum mil.)* Vt Thrasonem: *Gloriosum mil.)* Facere subauditur. 38

D

Puerum suppóni, falli per seruum senem, aſſſſp 39

Mu.[*Amarè odiſſe*,] [*Amâre, odíſſe.*]*ſuſpicári! dénique* iſiſſp 40

*Epiphonema. *NVLLVM *eſt iam dictũ, quod non dictum ſit priús.* ſſſſſp 41

*L.Concluſio cum attentionis poſtulatione. * *Quare æquum eſt vos cognóſcere, atque ignóſcere:* ſſiſſp 42

Quæ véteres factitârunt, ſi [*fáciunt*] *noui.* dſſai 43

Al.[*faciant*]. *Date óperam, & cum ſiléntio animaduórtite:* bſibſp 44

*D.Ἀρχαιολ. *Vt pernoſcâtis,* *quid ſibi Eunûchus velit.* ſſbſp 45

39 *Puerum ſupp.*) [M]Puer ſuppoſitus dicitur, qui pro alio apponitur. id curant mulieres, quæ cùm ſint ſteriles, párere ſe ſimulant. Vnde Iuuenalis, Tranſeo ſuppoſitos, inquit. *Falli per ſer. ſen.*) [D]Vt Demeam, & Simonem.

40 *Amare, od. ſuſp.*) Mirè à perſonis ad geſta cum varietate trãſitum fecit. Omne enim quod in orationem venit, vel perſona, vel factum eſt. *Odiſſe*) Quia Odere non eſt Latinum. *Amare, odiſſe*) [MU]Puto legendum, Amarè odiſſe. Senum enim natura eſt eſſe amaros in exercendis odiis. *Denique*) [V]A ſententia, qua comprobat aliũde ſcripturientes ſua abripere. Alluditur ad illud Græcorũ, τοιὰ κακῶς, & κακὰ καινῶς docere aut ſcribere. Neque Horatio diuerſum eſt conſiliũ in Arte Poëtica.

41 *Nullum eſt iam d. q. n. d. ſ. pr.*) [D]σχῆμα λόγου, γνώμη. Nam Dictum bis poſitum, vt ſuperiùs Peccatum, diuerſa ſignificat. *Nullum eſt iam dictum, &c.*) [B]Epiphonema eſt. Rhetores Epiphonema, & clauſulam quæ finis eſt orationis ſententiæ ſubiiciunt. [MU]Pertinent huc quæ ſcribit Ariſtoteles lib. primo de Cæl. Οὐ γὰρ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλ᾽ ἀπειράκις δεῖ νομίζειν τὰς αὐτὰς ἀφικνεῖσθαι δόξας εἰς ἡμᾶς.

Quare æq. eſt vos cogn. atque ign.) [D]σχῆμα 42 λόγου, παράμυθον. [V]Peroratio eſt, quæ exemplum maiorum continet, qui tranſtulerunt aliunde in ſua commentaria ſibi accommodata: cui ſubiicitur iuxta decorum ad diligentiorem attentionem adhortatio.

Quæ vet. fact. ſi f. n.) [D]Et variè dixit, Fa- 43 ctitarunt, & Faciunt. & cum magna defenſione Terentii ſemel facientis id quod ſæpe veteres.

Animaduertite) Nos ἐνεργητικῶς dicimus. 44 Aduertite, quod veteres plenè Animum aduertite. *Quid ſibi Eun. velit*) [M]Id eſt, 45 quid oblectamenti & vtilitatis afferat hæc Comœdia, quæ inſcribitur Eunuchus. *Velit ſibi*) [D]Vt alibi, Nam proh deûm atque hominum fidem, Quid vis tibi, aut quid quæris!

ACT. I. SCEN. I.

ARG. [MU] Phædria iratus, quòd excluſus fuerit, cum ſeruo Parmenone deliberat, vtrum à Thaide nunc accerſitus, ire ad eam debeat. [L]Incipitã perturbatione & querela adoleſcentis, vt ſternat viam ad argumenti narrationem. [D]In hac autem σκηνῇ exemplum proponitur, quàm non ſuæ poteſtatis ſit qui amat, quàm ſapiat qui nõ amat, neque aliter affectus eſt. [MV]Eſt enim in Phædria inſigne exemplum rationis cum cupiditate pugnantis: [L]in eóque exprimitur immoderati amoris inſania, & quàm difficulter cordatus etiam animus, ex tam impotenti malo ſe eripiat. Porrò adoleſcens, militi riuali opponitur in fabula: ad explicandum argumentum, quo vita glorioſorum quorundam & ineptorum hominum, item meretricia improbitas continetur. [V]*Theſis.* 1 Amor cæcus eſt, cùm mentes hominum excæcet, 2 Excluſi magis ardent, ſummáque inconſtantia. Exemplo eſt Phædria. 3 Amor paulatim temperandus eſt, & non exacerbandus, vel iuxta Ouidii remedium. Parmeno enim ἠθικὸν, id eſt, moderatum adoleſcentem cupit. Hîc quoque Terentius Palliatæ Comœdiæ morem ſequitur. Nam in hac ſerui admodum prudentes ſunt, & ſententioſi. Verùm oratio adoleſcentis eſt prorſus παθητικὴ, ſicut ſerui ἠθικὴ, qua remedia amoris quàm appoſitiſsima pro neceſſitate afferũtur. Primò enim dilemmate quodam vtitur, Aut ſibi cõſtabunt, aut non. Illic quidem multa commoda manebunt, hîc verò multa incõmoda. Deinde amoris tyrannidem & mala amplificat, & amatoris inconſtantiam nonnihil timet. Poſteà bellica quadam tranſlatione de redemptione ſuggerit. Poſtremò moleſtias æquo animo ferẽdas eſſe conſulit, [P]cùm nequeat euitare. [M] A vehementia illius amoris, cuius exceſſus meritò reprehenditur, cauendum eſſe docet hæc ſcena. Diſtrahit quippe animum, & à recto rationis iudicio detorquens, aufert libertatem, ad quam generoſus animus omni ſtudio debet contendere.

tenders:& hominem, diuinum animal, ad gloriam & maxima quæque natum ita deprimit, vt irrationalibus ferè animalibus simillimum reddat, quo nihil possit excogitari absurdius. Testis est Phædria nobilis adolescens, cuius rationis oculos meretricis illecebræ sic perstrinxerant, & ligauerant, vt ex amoris laqueo se extricare non posset, quanuis erratũ suum dispiceret, Tanta est huius ardoris potentia. *Versif. gen. Iambici trimetri qui & senary,*

PHAEDRIA *adolescens.* PARMENO *seruus.*

1 bdsisp * QVID *igitur faciam? [non eam,] ne nunc quidem* D. *Probus dilinguus [non eam!]* *L. Dubitatio deliberantis & perturbati.

2 sidbsp *Cum accersor vltrò! an potiùs ita me comparem,* Opponit militi riualé, qué fingit æ-

1 *Quid ig. faciam*) D*ιαλογισμός, σχῆμα διανοίας.* Apparet & multa tacitum cogitasse adolescétem, & tádem in hæc verba prorupisse. Igitur, pro deinde. Vt Plautus in Amphitryone, Sin aliter sient animati, neque dent quæ petat. Sese igitur summa vi, viris que eorum oppidum expugnassere. *Quid ig.*) Menander, *τί γ᾽ ἂν ποιήσω*, Sic Virgilius, Heu quid agám! Et est *ἀπαντησμὸς* perditæ mentis post multam frustrà cogitationé. B Dialogismus fit vbi secum disputat quispiam, & volutat quid agat, vel quid agendum putet. Sic & Dido Virgiliana. En quid ago! rursus ne procos irrisa priores Experiar! *Quid ig. f.*) MU Hunc locum aliqua ex parte expressit Persius Satyra quinta, Quidnam igitur faciam! ne nunc, cum accersar, & vltrò Supplicet, accedam! Sed multò copiosiùs, multòque venustiùs Horatius Satyra tertia libri secundi, B vbi amatorem puero comparans non paruam huius scenæ partem transtulit. Eius hæc sunt verba, Porrigis irato puero cùm poma, recusat. Sume, Catelle: negat. si non des, optat. amator Exclusus quí distat? ait: vbi secum, eat, an non, Quò rediturus erat non accersitus. & hæret Inuisis foribus: nec nunc, cùm me vocet vltrò, Accedam! an potiùs mediter finire dolores! Exclusit, reuocat: redeam! non si obsecret. Ecce Seruus non paulò sapiétior: O here, quæ res Nec modum habet, neque consilium, ratione modóque Tractari non vult. In amore hæc sunt mala, bellum, Pax rursum: hæc si quis tempestatis prope ritu Mobilia, & cæca fluitantia sorte, laboret Reddere certa: sibi nihilo plus explicet, ac si Insanire paret certa ratione, modóque. Cic. Tusculanarum libro quarto de amoris insania, Admonendus est, inquit, quantus sit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus est profectò nulla vehementior. Vt illa præstereá, quæ sunt furoris, hæc ipsa per sese quã habent leuitatem, quæ videntur esse mediocria, iniuriæ, suspiciones, inimicitiæ, induciæ, bellum, pax rursum! Incerta hæc si tu postules ratione certa facere, nihilò plus agas, quàm si des operam, vt cum ratione insanias. Hæc inconstantia mutabilitásque menti., qué non ipsa prauitate deterreat! Augustinus lib. 19 de Ciuitate Dei, Quid itidem illa, quæ in amore, inquit, vitia commemorat Idem Teréntius, iniuriæ, suspiciones, inimicitiæ, bellum, pax rursum, nónne & res humanas vbique impleuerunt! *Quid i.*) V Hæc ἀπορία insano amatori optimè quadrat, qui nunc ait, nũc negat, nũnc vult, nunc non vult, vt est apud Plautum de amatorum inconstãtia. B Quintilianus vltimo capite libri 11. Institutionũ citat hunc locum. Illius verba sunt hæc, Nec in gestu persequemur omnes argutias, nec in loquendo, distinctionibus, temporibus, affectibus mo lestè vtemur. Vt si sit in scena dicendũ, Quid igitur faciam! non eam! ne nunc quidé, Cùm accersor vltrò! An potiùs ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias! Hic enim dubitationis moras, vocis flexus, varias manus, diuersósque nutus, actor adhibebit. *Non eam, ne n. q.*) U Hæc videtur non esse contrarium: sed est. Nam dubitat vtrum meretricis satisfactionem expectet: an illam omnino non quærat. *Non eam,*) Probus distinguit: sunt qui secundum Menandri exemplũm legunt. *Ne nunc q.*) B Sypontinus, Ne quandoque copulatiuum esse dicit. Priscianus, Inuenitur, inquit, pro neque, quæ copulatiua est coniunctio. Sub vna enim negatione copulatres, quomodo & Nec. Terétius in Eunucho, Nõ eam! ne nunc quidem: pro neque nunc.

Cum acc. vltro!) MU Aliter enim intelleretur *inuitiuerit.* S.D Accersere aliquando idem est quod accusare: vt, accersere aliquem crimine ambitus. Habet verò genitiuum, vel ablatiuũ: sed cùm genitiuum habet, ablatiuum volunt subintelligi: vt si dicas aliquem accersi maleficatis, subaudiatur ablatiuus Crimine. Aliquãdo verò pro vocare, vel ascicere, vel assumere est. Qua in re, vel ad personas, vel ad res quadrat. Cic. in Famil. Postridie mane à Pansa sum accersitus. Idem in Verr. Act. vi. Nunc verò in communi omnium gentium religione, Inque his sacris, quæ maiores nostri ab externis nationibus ascita, atque accersita coluerunt, negligentes, ac dissoluti si cupiamus esse, qui possumus! Idem de Aruspi respons. Quo-

grè concedere dics aliquot, dũ à milite Thais munus extorqueat.

[a] D. ἰδιαχτισμὸς quasi ad alterum.

R. Al. [pertendes nauiter:] [b] al. [pertendis nauiter:] sddsſp. Al. [expetet,] quod versui non congruit.

[a] D. Actũ est, de iure trãslatum: ilicet,

Non pérpeti meretrícum contumélias! fiasij

Exclúsit: réuocat. rédeam! non, si me óbsecret. sddsſp

[P.] * *Siquidẽ hercle possis, nihil prius, neque fórtius:* aisiap

Donatus videtur decẽ priores scenæ versus Phædriæ, sequentes quatuordecim Parmenoni ascribere. Vrtius vero a quinto versu ad vicesimũ quintũ usque putat cõtinuatã esse Parmenonis oratione.

Verùm si incípies, neque [perfícies gnáuiter:] sdddsp

Atque vbi pati non póteris, cùm nemo [éxpetet,] didsſp

Inféctа pace, vltrò ad eam vénies, índicans sddsi

Te amâre, & ferre non posse: * *actum est: ílicet,* isisſp

rum ludorum religio tanta est, vt ex vltimis terris accersita in hac vrbe consederit. *Comparem.*) [B] Confirmé, [D] constituã: vt, Quàm inique comparatũ est. [S.D] Cõparare nonnunquã pro parare, cõponere, vel facere ponitur. Nõnunquã pro emere, nõnunquã pro comparatione facere. aliquãdo pro quærere, vel acquirere. Hic autem pro instituere, vel cõstituere est. Et tam ad res, quàm ad personas refertur.

3 *Non perpeti mer.*) [D] Sic in Andria, Priusquàm harũ scelera, & lachrymæ cõfictæ dolis. Cùm vni sit iratus, de omnibus queritur. [MU] Et de vna meretrice, & de vna cõtumelia loquitur: sed ad faciendam inuidam numerum mutat. [B] Contumelia à contemnendo: significat omnem, quæ dicto vel facto fit iniuriam.

4 *Ex. lusit: reuocat*) [D] Vtrunque iniuriam fecit ex verbo, dicendo Exclusit, potiùs quàm Non admisit. & Reuocat, potiùs quàm Petit vt redeam, quod erat modetatius. *Redeam! non si me obs.*) Vides ergo superiorem partem dubitationis in eo fuisse, vt rogatus rediret: inferiorem, vt ne rogatus quidem. *Non si me obs.*) Bene de ea quæ totum proteruè agens Exclusit & Reuocat: non Petat, nec Roget, nec Oret, sed Obsecret, inquit: quod horum omnium in maiorem partem est vltimum.

5 *Siquidẽ hercle*) [V] Non potinus vrget ab amore cessandum esse, sed priùs hìc animum mitigat, vt ad sese redeat Est enim egregius artifex consulendi Parmeno per ductum obliquũ, vt qui difficultatem tantùm ostendit, & neutiquam exaggerat, quò faciliùs eius animum tẽtaret. Vtitur autem concessione. Nam si sibi cõstaret, nihil esset prius. *Siquidem h.p.*) [D] ἰδιαχτισμὸς quasi ad alterũ: vt, Nescis heu perdita, nec dum Laomedonteæ sentis periuria gẽtis. *Nihil prius, n.f.*) Deest Est: vt, Multum ille & terris iactatus & alto. Et Prius modo ad laudem, nõ ad ordinem pertinet: vt Salustius, Quæ prima mortales ducunt. Et ipse in Heautont. Et suauia quæ essent, prima habere.

6 *Verum si*) [V] In concessione contrarium subditur, videlicet de inconstantia amatoris, propter quam multa incommoda sequuntur: veluti, Actum est, peristi, eludet vltro, &c. *Nauiter*) [L] id est, fortiter & strenuè, nauium in morem. [D] Nauiter à naui ductum, à qua in alto nullum diuersorium est.

8 *Infecta pace*) ἔμφασις per μεταφορὰν. [MU] Infectum, quod factum non est: vnde illud iurisconsſ. Damni Infecti promittere. Plaut. Aulul. Factum est illud: fieri infectum non potest. Sic inuisum pro non viso. Cic. Part. Fit etiam suauis oratio, cùm aliquid aut inuisum, aut inauditum. aut nouum dicas. Et de Harusp. resp. Sacra maribus inuisa. *Indi. ans te ama.*) [D] Non verbis indicans, vt alibi, Ibi tum exanimatus Pamphilus, Bene dissimulatum amorem, & celatum, indicat.

9 *Actum est*) [S.D] Hac locutione persæpe vtuntur Comici, dum rem in desperatis habẽdam designant: vel cùm eum rei finem volunt exprimere, vt nullum sit reliquum remedium. Quæ res secundum ius ciuile dicitur: in quo cauetur, ne quis rem actam apud Iudices repetat. Itaque Actũ est dicitur in ea re, de qua iam lata sit sententia. Cic. Famil. XIIII. Nunc spes reliqua est in nouis Tribunis Plebis, & in primis quidem diebus: nam si inueterarit, actum est. *Actum est: ilicet, Pery.*) [B] Farcœmiographus, Prouerbialiter, Inquit, his verbis etiam hodie desperatio significatur. Donatus putat, Actũ est, sumptũ à iure: Ilicet, à iudicio: Peristi, à supplicio. Nam hæc tria verba incremento quodam indicant desperationem. Quoniam autem fas non erat rescindere iudicum sententiam, & eadem de re bis iudicium adipiscier, vt ait Terentius: vulgò receptum est, vt de negotiis desperatis, Actum est, diceretur. Etiam si posteà repertũ est, vt quidam per Iudicem in integrum restituerẽtur. Aut certè ideò dictum, Actum est, quòd quicquid peractum est, hoc iam infectum esse nõ potest, iuxta prouerbiales sententias, quæ testantur ne Deo quidem permissum esse, vt quod factum sit, efficiat infectum. Plautus, Nisi quid rei præsidium apparas, acta hæc res est. Certum est mihi.

ıſ bſſp *Peristi: eludet, vbi te [victum] senserit.* Al. [euictum]

ıſſ bdſi PH. *Proin tu, dum est tempus, etiam atque etiam cogita.*

aſdddp P. * *Here, quæ res in se neque consilium, neque modum*

aiddip *Habet vllum, eam consilio regere non potes.*

aiidſi *In amore hæc omnia insunt vitia: iniuriæ,*

ſiddſi *[Suspiciones,] inimicitiæ, induciæ,* Al. [Suspectiones]

ſſſii *Bellum, pax rursum. incerta hæc si tu postules*

aibbſi *Ratione certa facere, nihilo plus agas,*

ſdſaſi *Quam si des operam, vt cum ratione insanias.*

ſſſſi *Et quod nunc tute tecum iratus cogitas,*

aſſdp * *Egone illam! quæ illum! quæ me! quæ non! sine modo,*

de iudicio: perist. i. de supplicio. *ilicet* syncope pro Ite licet.

*L. Cordata Parmenonis admonitio.

Similis congeries est in Plauti Mercatore. [L] Translationes à bello.

*L. Apusiopesis secum cogitantis celebertima: & est prosopopœia.

tis. Dicimus autem vel absolutè, Actum est, vel cum adiectione quapiam huiusmodi, Actum est de republica, actum est de tuis omnibus, actum est de rebus humanis, actum est de tua salute ni vigilas. *Ilicet*) Ait Martius Salutaris, qui citatur à Charisio, ilicet interiectionem esse, grauiter ingemiscentis, & ita accipiendum illud in Eunucho Terentii, Actum est: ilicet, Periisti. Hæc Iohannes Pierius in castigationibus Virgilianæ lectionis.

10 *Peristi*) [D] ὑπερβολή. *Eludet*) Eludere, propriè gladiatorum est, cùm vicerint. Cicero, Quàm diu etiam furor iste tuus eludet? Eludere est finem ludo imponere.

11 *Proin tu*) Vt exin & exinde: sic proin & proinde dicitur. *Dum tempus est*) [S.D] Tempus esse, locutio est aliquando expressiore elegantia catés. Cicero ad Quintum fratrem, Scio fuisse & moriendi honestius tempus, & vtilius. Aliquando tempus est, ponitur pro necesse est: vel sequitur, vt: vel, res postulat vt. Cic. de Oratore lib. 2. Si ego omnem vim Oratoris in argumentis, & in re ipsa comprobanda posuissem, tempus esset iam de ordine argumentorum, & de collocatione aliquid dicere.

12 *Here, quæ res, &c.*) [D] Concessum est in Palliata Poëtis Comicis seruos dominis sapientiores fingere: quod idem in Togata nō ferè licet. *Here*) [V] In difficultate adhuc manet propter amoris impotentiam, cùm hic neque modum sciat, neque consilio regatur. Sic & Menander, κύπρις γὰρ οὐδὲ νουθετουμένη χαλᾷ, αὖτ' ἂν βιάζῃ μᾶλλον ἐντείνει φιλεῖ. τ' ἔπειτα τὴν ἐπιτελειωμένην, ἐκ δ' ἀνάγκης ... πειραίνει πολλὰ καὶ τὰ τοιάδε.

13 *Eam cons. reg. n. p.*) [D] Nūc domino seruus est sapientior: quia nec amator, nec amans, Vt idem in Andria, Faciiè omnes cùm valemus, recta consilia ægrotis damus.

14 *In amor.*) [V] A sententia, quæ est vitiorum in amatoribus eadem quæ est in Plauti Mercatore congeries: [MU] Sed alia ibi enumerat Charinus. Nam amorem hæc cuncta vitia sectari solent, Cura, ægritudo, dolor, nimiáque elegantia. &c. *In am. h. o. ins. v.*) [D] Duas præpositiones, In amore insunt. *Vitia*) [MU] Id est, incommoda. Sic in Hecy. Nouum interuenit vitium, & calamitas. Est autem verbum augurale.

Induciæ) [D] Induciæ, sunt pax in paucos dies, vel quòd in diem dentur, vel quòd in dies otium præbeant. 15

Pax rursum) Bene vt consolaretur, vltimam partem posuit. *Hæc si tu postules*) Id est, si velis vel coneris. [V] ἀπευθυσμός. Etiam si prudenter isthæc administraris, tamen præ amore plus insanies. Et est ceu prouerbiale quiddam, Cum ratione insanire. 16

Nihilo plus agas) [D] Id est, nihil agas. 17

Et quod nunc) [V] Effictione per apusiopesis difficultatem indicat. *Quod*) [D] Pro quæ: vt sit consequens, Hæc verba. Sic in Andria, Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Horum ille nihil egregiè. 19

Egone illam! quæ illum! quæ me!) Familiaris ἔλλειψις irascentibus. nam singula sic complentur, Egóne illam non vlciscar! quæ illum recepit! quæ exclusit me! quæ non admisit! etenim necesse habet, nec potest complere orationem, qui & secum loquitur, & dolore vexatur. Nam amat ἀποσιώπησιν nimia indignatio. vt Virgilius, Quos ego. sed motos præstat componere fluctus. [B] Priscianus Orationis quoque fit defectio, vt apud Terentium in Eunucho, Egóne illam! quæ illum! quæ me! deest enim cuique constructio plenæ orationis. Egóne illam digner aduentu meo! quæ illum præposuit mihi! quæ me spreuit! quæ me nō admisit hesterno die! *Sine modo*) [MU] Vim habet minantis. Sic Infrà. Sine, biduū hoc prætereat. Et alio loco, Sine 20

*Extenuatio ad auxesin spectans. Al. [me hercule vna]. iijsdi. Mu.[accusabit.] Amoris vehementia. *L.Querela per exclamationem.*

Mori me malim: séntiet qui vir siem. iifsp
Hæc verba, *(vna me* *hércule) falsa lacrúmula,* ffiadi
Quam óculos terêndo misèrè, vix vi expréſſerit, aiblſp
Restinguet: & te vltrò (accusâbis:) & ei dabis ſ ſſ:dip tiſſa
Vltrò supplícium. PH. * *ô indignum fácinus!* ſd:dſp
nunc ego & Al. omittitur [ô].
Illam scelestam esse, & me míserum séntio: ſiſdii
Et tadet, & amore árdeo: & prudens, sciens, ſoſiſi
Viuus, vidénsque péreo: nec quid agam scio. ſibial

vt veniat: atqui si illam digito attigerit vno, &c. Plau. Most. Sine modo venire saluom, quē absentem comes. Idem Aulul. Sine, hercle cū malo magno tuo, si hoc caput sentiet.

22 *Hæc verba)* V Inconstantiam amatoris iterum notat, & futura incommoda subiungit. D Verba ἐμφατικῶς dixit, quæ scilicet nihil effectura sint. *Falsa lacrumula)* L Attende apta & significātia verba ad amplificationē. D Expressio ad αὔξησιν ducens. & non, vera, sed falsa: & non lachryma, sed lachrymula: & non vltrò flens, sed oculos terendo: & non facile, sed vi: & non extillauerit, sed expresserit. Sic Virgilius, -Captique dolis, lachrymísque coactis.

23 *Quam oc. t. m. vix vi expr.)* Totum sensum verbis significantibus protulit: vt Stridenti miserum stipula disperdere carmen. Et, Vna dolo diuûm si fœmina victa duorum est.

24 *Et te vltro accusabis)* Mu ita malo legere, quàm, vt alii, Accusabis. Porrò locutio hæc vltrò accusare, significat impudentiam illius, qui, cùm ipse accusandus sit, accusat alios. Sic Phor. O audaciam etiam me vltrò accusatum aduenit. Horatius, Tu, cùm sis, quod ego, & fortassis nequior, vltrò Insectere, velut melior, verbísque decoris Obuoluas vitium. Plinius de medicis loquens. Cum, inquit, nulla sit lex, quæ puniat inscitiam capitalem: quinimo transit in conuitium, & intemperātia culpatur, vltróque, qui periere, arguuntur. *Dabis ei vltrò suppl.)* S. D Supplicium dare à Comicis dicitur, vt pœnas dare. Plautus, Dabitur pol supplicium mihi de tergo vestro. Mu Dare supplicium, pro eo quod est, puniendum se præbere, antiqua locutio est. Sic Heaut. Intereà vsque illi de me supplicium dabo. Catul. Affixus nostris tu dabi' supplicium. Plaut. Epid. Nunquam hercle hodie, nisi supplicium mihi das, resolui me sinam.

25 *O indignum)* V Per exclamationem se miserum agnoscit, & illam scelestam. Agnoscit, autem ex difficultatis propter inconstantiam demonstratione, & est incrementum ex amoris virtute, atque tyrannide sumptum. *Nunc ego & illam)* D Nunc, id est, serò. vt Virg. Nūc scio quid sit amor. Et, -Nunc augur Apollo, Nūc Lyciæ sortes. *Nunc ego, & Il. sc.)* B Hæc vox Phædriæ serò sapientis, alludit ad prouerbium, Malo accepto stultus sapit. Amor, vt cæteræ cupiditates animi, morbus est, quo velut excæcati mortales, aut non perspiciunt, aut si perspiciunt, sequi non possunt ea, quæ sunt ad salutem necessaria.

Et prudens, sciens) L Prudens est, qui intelligentia sua aliquid sentit. Sciens, qui alicuius indicio rem cognoscit. Ergo Prudens, per sese: Sciens, per alios. *Et prudens, & sciens, viuus vidénsque pereo)* S. D Mira est huius locutionis emphasis. Similis est apud Latinos loquendi modus, scilicet, viuus, & præsens: quo loquendi genere, vel ad rei fidem augendam vtuntur, vel ad præsentiam magis exprimendam. Cic. de Orat. II. Vt duos summos viros iis, qui neutrum illorum viderint, eorū, quibus ambo illi Oratores cogniti sint, viuorū, & præsentium teste memoria cōmendemus. Idem Offic. I. Neque solùm viui atque præsentes studiosos dicendi erudiunt, atque docent: sed hoc quidem etiam post mortem literarum, monumentis assequuntur. 27

28 *Viuus, vidénsque pereo)* D Mirè & nouè. Viuus pereo: & proptereà sic dixit, vt intelligamus occidor: & Viuus, quasi sapiens & sentiens. Bene addidit Videns. nam Viuus perit, qui etiam dormiens opprimitur: Videns autem, qui vigilans vim patitur & perit. Nam Videre, pro vigilare posuit: vt etiam Virgilius, cum de Sileno dicit, -Iámque videnti Sanguineis frontem moris, & tempora pingit. Ergo Viuus, non mortuus: Videns, non dormiens. B Hoc Marcus Tullius indicat prouerbiali figura dictum esse. Sic enim scribit in oratione pro P. Sextio, Ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit, de quo nūquam suspicio durior ad Senatum allata est, viuus, vt aiunt, vidénsque est cum victu suo ac vestitu publicatus.

P. * *Quid agas, niſi vt te rédimas captum quàm queas*
Minimo: ſi néqueas paúlulo, at quanti queas:
Et ne te afflictés. PH. *itáne ſuádes?* P. *[ſi ſapis.]*
Neque prætérquàm quas ipſe amor moléſtias
Habet, addas: & [illas] quas habet, rectè feras.
* *Sed ipſa egréditur noſtri fundi calámitas:*
* *Nam quod nos cápere opórtet, hæc intércipit.*

* L. Reprehendentis, & perſtat in metaphora bellica.

D. [ſi ſapis.] i. ſi ſapias. ad inferiora tangendum eſt. nam aliter nõ intelligitur. Al. [eas]. adſiſi.

* L. Præparatio ad ſequentẽ ſcenam.

* B. Αἰνιγματώδης eſt.

29 *Quid agas*) V Conſilium, & eſt ſecundus gradus de redimendo capto, & exaggeratur per metaphoram bellicam, qua captiuitas difficilior propter ἀπολύτρωσιν carius notatur. *Captum*) D Saluſtius. Sin captus prauis cupidinibus. *Quàm queas minimo*) Perſeuerauit in tranſlatione quã iandudũ ſumpſit à bello.

31 *Et ne te afflictes*) M Afflictatio eſt ægritudo cum vexatione corporis. *Si ſapis*) V Tertius eſt gradus, quo aliquantò propiùs accedit in victo, qui ſe ſuámque miſeriam agnoſcit, nimirum vt moleſtiæ in amore non augeantur, ſed rectè ferantur. Hic eſt ſuaſionis finis, & eò difficultatis argumenta pertinent.

32 *Moleſtias habet*) MU Habet, pro eo quod eſt, exhibet ſuis. Sic Horat. Quis non malarum, quas amor curas habet, Hæc inter obliuiſcitur? S. D Habemus moleſtiam, cum moleſtia afficimur: habet etiam res moleſtiã, quæ moleſtiæ plena moleſtiam nobis exhibet. De vtroque exempla ex Cicerone producam. Famil. xvi. Habeo etiam illam moleſtiam, quòd Dolabella noſter apud Cæſarem eſt. Idem ad Att. xi. Iter eſſe moleſtum ſcio: ſed tota calamitas omneis moleſtias habet. Id eſt, in calamitate omnes moleſtiæ poſitæ ſunt.

34 *Noſtri f. cal.*) D Propriè calamitatẽ ruſtici grandinẽ dicũt, quòd cõminuat calamũ, hoc eſt culmũ ac ſegetem. S. D Plinius lib. 18. Naturalis hiſtoriæ. Hordeũ ex omni frumento minimè calamitoſum, quia tollitur, antequã triticum occupet rubigo. Vnde Cic metaphoricè in Verrem, Act. II. ita inquit, Eadémque vi, & iniuria cùm pecunias maximas cogeres, per omneis parteis prouinciæ, te tanquã aliquam calamitoſam tempeſtatem, peſtémque peruaſiſſe demonſtro. Idem alibi de eodem, Quacunque iter fecit, eiuſmodi fuit, vt non legatus Populi Romani, ſed vt quædam calamitas peruadere videretur. Non potuit Cic. ſignificantiùs Verris Prætoris furta, ac rapinas & iniurias exprimere. Itaque factum eſt, vt calamitas pro diſpendio, & ſterilitate accipitur. Cic. pro lege Man. Nam in cæteris rebus cùm venit calamitas, tum detrimentum accipitur. At in vectigalibus non ſolùm aduentus mali, ſed etiam metus ipſe affert calamitatem. Calamitas etiam in ludis ſcenicis dicebatur, cùm fabula exigebatur: vt in prologo Hecyræ apud Terentium eſt: Hecyra, inquit, eſt huic nomen fabulæ: hæc cùm data eſt Noua, nouum interuenit vitium, & calamitas, Vt neque ſpectari neque cognoſci potuerit Calamitas ſic propriis quibuſdam loquendi modis nonnunquam à Latinis ponitur. Sed generaliter eſt pro aduerſa, vel incõmoda fortuna, aut pro incommodis rebus, aut ærumna, vel pernicie. Cic. ad Att. Quod me tam ſæpe, & tam vehementer obiurgas, & animo infirmo eſſe dicis, quæſo, ecquod tantum malum eſt, quod in mea calamitate non ſit? Verùm antequàm ad alia pergam, hũc Terentii locũ libet familiariùs explicare. Egreditur, inquit Parmeno ſeruus, noſtri fundi calamitas: Nam quod nos capere oportet, hæc intercipit: Id eſt, Thais noſtra pernicies, quæ Phædriam herum meum ſumptibus abſumit, ita ſanè, vt, qua in nos liberalitate eſſe deberet, eam ipſa intercludat. ſcilicet ab eo auferendo, quæ in nos conferrentur. NANNIVS Donatus, interpretatur Calamitatem, grandinem, quòd calamum comminuat. nec dubiũ, quin optimè & rectiſſimè Cæterùm ætiologia illa, cur ſit calamitas, cùm dicit, Nã quod nos capere oportet, hæc intercipit, parum mihi cum hac interpretatione congruere videtur: grando enim non intercipit, ſed contundit & demolitur. Eſt autem Intercipere, cùm quod alteri deſtinatum eſt, antè quàm ad eum perueniat, ab altero arripitur. Cogor igitur nonnihil oculos meos reflectere ad Idyllia Theocriti, vbi optimus Bucoliographus in Meſſoribus, puellam depaſtricem alieni patrimonii καλαμαίαν appellat, hoc eſt, locuſtam, quæ meſſem deſtinatam agricolis intercipere cõſueuit. *Intercipit*) D Propriè, quaſi totum capit. Plautus in Aulularia, Quæ mihi interbibere ſola ſi vino ſcateat, Corinthienſem fontem, & Pyrenæum poteſt.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. [H]Exorditur Thais à quetela expostulat Phædria cum Thaide, quòd in amore sibi non respondeat. [L]ac per occasionem expostulationis narratur argumentum spectatori. [MU]Thaisque consilium suum exponit Phædriæ, [P]ac rationem adducit, qua ipsum excluserat: [MU]qui quanuis initiò se difficilem præbet, tandé tamen exotatur. [B]Thaidis enim blando sermone victus Phædria, pollicetur se biduum rus concessurum, vt Thrasoni interim locus sit apud illam. [V]*Thesis.* 1 Amor amatæ puellæ conspectu inflammatur & incenditur. Est enim affectus calidus, & in calidis constitutionibus atque ingeniis, atque ætatibus facilè concipitur. 2 Plato in quinto de legibus τυφλοῦται περὶ τὸ φιλούμενον ὁ φιλῶν. 3 Anteros est, cùm sit æqua amoris pars & reciprocatio, etiam inuito Seruio. 4 Futiles sunt pleni rimarum, mox perfluunt. 5 Rectè Plautus de blanditie scortorum cecinit, Viscus merus est vestra blanditia. 6 Verè [illegible] & τυφλὸς, id est, [illegible] est amor. Hæc scena in priori quidem parte est expurgatoria, cur Phædriam non intromiserat Thais. In posteriori autem est petitoria, quæ ex illa nata est. Nam nisi placatus fuisset, & certiorem causam, cur non aduentanti fores patuerant, audiisset, frustra petiisset. Illa igitur ad hanc gradum facit, illa inseruit huic vt suo officio non egrediatur. Proinde meritò quis priorem posterioris [illegible] esse iudicaret. Vtraque auté in Thaide spectanda est, itaque decorum meretricium passim obseruatur. [M]Quantum blanda meretricum verba, & nequitiæ valeant ad persuadendum, docet hæc scena. Adolescens quippe inter æstus duorum affectuum positus, astu meretricis statim victus est, cupiens illi morem gerere, à qua pellebatur. Ideò benè dixit Heraclitus, authoré Philosopho, difficilius esse voluptati resistere quàm iræ. Et Silius Italicus voluptatem sic taxat, Quippe nec ira deûm tantum, nec tela, nec hostes, Quantum sola nocet animis illapsa voluptas. *Vers. gen. Iambici trimetri siue senarij.*

In hac scena exponitur occasio fabulæ, vt Terentio initio fabularũ mos est: simul causa cur miles sit placãdus, recensetur.
L. *Horreo*. i. frigeo.
*L. Ironica consolatio & perfaceta ex verbi trãslatio-

THAIS *meretrix*. PHAEDRIA. PARMENO.

MI'SERAM *me, véreor ne illud gráuiùs* ad sdsp
Phædria
Túlerit: néve aliórsum, atquè ego feci, accéperis: adsasp
Quòd heri intromissus nõ est. PH. *totus, Pármeno,* assssp
Tremo, hórreóque, postquàm aspéxi hanc. P. * *bono* iijsdp
ánimo es:

1 *Miseram*) [V]Exordium est, [illegible] per exclamationem, & occupando aliorum fores occlusas accipit. *Grauius*) [B] Diminutiuè secundum quosdam, id est, aliquantulum grauiter.

2 *Néve aliorsum*) [D]Aliorsum, in aliam partẽ: vt seorsum, retrorsum dicitur. *Aliorsum atque*) [P]Sicut Alius, ita Aliorsum, cum Atquè venustiùs colloquatur. Adrianus Cardinalis citat hunc locum. *Néve al. a. e f. acc. ep.*) [S. D] Nõ facilè dici Potest, quàm variè vsurpetur hoc verbum Accipere à Latinis. Sed ego tantùm de eo hîc scribam, quod ad hũc locum quadret. Itaque accipere aliquid in bonam, vel in malam partem, est bene vel malè interpretari dictum, aut factum alterius, quod ad nos pertineat: hoc est, de illa re bene, aut malè iudicare. Huc pertinent, accipere aliorsum, aliter, in aliam partem. in eam partẽ, asperè, duriùs, aut grauiter: Id est, iniquo animo: cui contrarium est, accipere rectè, vel moderaté. Cic. ad Att. III. Bonam in partem accipies. Idem ad Brutum, Quod dicam, in bonam partem accipias. Idem pro Archia Poëta, Ea, Iudices, à vobis spero esse in bonam partem accepta. Idem, Duriùs accipere hoc mihi visus est, quàm vellem, & quàm homines belli solent. Idem, Id ego in eam partem accepi, hæc oppida, atque horam maritimam illum pro derelicto habere. Terentius in Heautont. Aliter tuum amorem, atquè est, accipis.

Quòd heri intr. non est) [D] Hæc leuiùs, vt de facto suo loquens. At Phædria, Exclusit: reuocat, inquit, redeam! non si me obsecret. 3

Totus P. Tremo) [MU] Amatorum naturam expressit, qui vbi ad dominam propiùs accesserunt, modo frigore, modo calore corripi solent. Cuius rei causam reddit Alex. Aphrod. sub principium problematum. [V]Ratio est ex sanguinis in cordis thalamos propter cupiditatem vehementiorem concursus qui cùm rursus diffunditur, fit calor, qui hîc ignis est amicæ conspectu inualescens. Sic 4

Xenoph

5 sissp *Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.*

6 tasisp T H. *Quis hic loquitur? [ehem, tune eras] mi Phædria!* *Ali. [ehem, tun' eras hic], iadissp. al. [hem, tune eras], ibsisp.*

7 [essasp ffff] *Quid hic stabas? cur nō rectà introibas?* P. *cæterum*

8 sijisi *De exclusione verbum nullum.* T. *quid taces?*

9 sadisi P H. * *Sanè quia verò hæ mihi patent semper fores:*

10 dissp *Aut quia sum apud te primus.* T. *missa istæc face.*

11 ssrbsi P H. *Quid missa?* * *ô Thais, Thais, vtinā esset mihi*

ne. Insertur persona Parmenonis ad delectandum spectatorem.

* L. Ironia, qua notat perfidiā exclusionis.

* L. Querela quæ fit inuidiosior per optationem.

Xenophon ait, τὸ μὲν πῦρ τοὺς ἁπτομένους καίει μόνον, οἱ δὲ καλοὶ καὶ τοὺς μακρὰν ὁρῶντας ὑφάπτουσιν, ὁ γὰρ ἔρως λαμπρὸν τὸ πάθος ἐστί. Sic & Damon Virgilianus, Vt vidi, vt perii, vt me malus abstulit error. Sic Medea Iasoni apud Ouidium, Et vidi, & perii, nec notis ignibus arsi: Arder vt ad magnos pinea tæda deos. Sic & Demipho senex Plautinus, Ego illic aspicio forma eximia mulierem. Quam ego postquàm aspexi, non ita amo, vt sani solent homines, sed eo pacto, vt insani solent. *Tremo, horreoque)* D Ex amore nimio. Nimius ignis, effectum frigoris reddit: vt ex frigore nimio effectus ignis exsistit: secundum illud quod Physici aiunt. hinc & Virgilius, Aut Boreæ penetrabile frigus adurat. Natura enim magni caloris etiam horrorem incutit: vt nimiæ febres. B Horror vel gaudiorum, vel mœroris est. Timoris horror est, de quo Virgilius loquitur, Horror vbique animum, simul ipsa silentia terrent. *Bono an. es)* S. D Id est, ne commouearis, ne perturberis. Animo igitur bono esse, idem est, quod alto, forti, & erecto esse animo. Cic. Famil. x. Tu fac bono animo magnóque sis. Idem, Bono animo sint, & tui, & mei familiares.

5 *Accede ad ign. h.)* D Potiùs Ignem meretricem accipimus, quàm aram Apollinis: vel quia amator vritur. vt Virgilius, At mihi sese offert vltrò meus ignis Amyntas. Vel quia auida & auara est. vt ignis alimentorum. M Acytologia inquit, Diomedes, est Dictio minùs conuenienter prolata, vel non propriis dictionibus obscurata sententia: vt, Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis. Ibi nullus significatur ignis, sed meretrix. B Philelphus in quadam epistola, Thais, inquit, verbum dictum est quasi dais, mutata d litera in mutam aspiratam th. Dais enim facem significat: nomen dictum à verbo δαίω, quod inter alia significata côburo significat. Itaque rectè apud Terentium habetur, Accede ad igné hunc, iam calesces plus satis. *Iā cal. plus s.)* D Nouè, sed intelligitur Quàm, id est, plus æquo: vt alibi, Quàm nequid in illum iratus plus satis faxit pater. Hoc quidam putant: at mihi de his videtur esse quæ à veteribus geminabantur: vt, plerique omnes, hoc est, omnes: &, pleraque omnia, id est, omnia. sic & plus satis, pro satis. B Nicolaus Perottus, dicit Plus satis poni pro eo quod est maximè.

6 *Quis hic l.)* D Non imperitè Intelligunt qui existimant meretricem etiam hoc simulare, quòd non prouiderit Phædriam. Nam & personæ & dictis eius cæteris hoc conuenit: & tunc erunt gratiora omnia quæ suprà dixit. *Tun' eras)* V προσφώνησις est, & per appellationem beneuolentiæ conciliatio.

7 *Cur non r. intr.)* D Quasi parum fuerit Introibas, satis miré additum Rectá.

8 *De exclusione)* V Seruus iocatur eludendo per ductum figuratum. D Plus admirationis est, nec accusationi, nec satisfactioni locum reliquisse meretricem, callidè dissimulata iniuria. *Quid taces?)* Et hoc callidè, quasi innocens ne suspicetur quidé quid succenseat adolescens.

9 *Sane)* V Duæ sunt præoccupationes præmolliendæ: vna, quia fores non patent: altera, quia non sum primus. *Sane quia verò &c.)* D Tolle Sanè, & Verò & pronuntiandi adiumenta, vultúmque dicentis: & in verbis nō negatio, sed confessio esse credatur. Nā Verò, ironiæ conuenit: vt Virgilius, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis.

10 *Aut quia s. ap. te pr.)* Duo dixit quæ doleat: & quia clausæ fores, & quia posterior habetur, plato milite. *Aut quia s. a. te pr.)* Subauditur Non rectà introiui. *Missa istæc face)* Alia dissimulatio, & durior post admonitionem. sed bene Intelligit, qui hoc à meretrice ridenter molliter, & osculum porrigente dici accipit.

11 *Quid missa?)* Magna virtus Poëtæ est, nō sententias solùm de consuetudine ac de medio tollere, & ponere in Comœdia: verumetiam verba quædam ex communi sermone, quale est quod ait nunc, Quid missa? *Vtinam)* V Tertia est præoccupatio, quia non est æqua

Pars æqua amôris tecum. ac páriter fieret, vt ſſddp
Aut hoc tibi dolêret ítidem, vt mihi dolet: { ſiibdp ſſdiip
Aut ego iſtuc abs te factum nihili pénderem. { ſſdſp d
T.* *Ne crúcia te óbſecro*ᵘ *ánime mi, Phédria.* dſibſp
Non pol quò quenquã plus amem, aut plus díligam, ſſſiſp
E'o feci: ſed ita erat res: faciûndum fuit. { ſdjdſp ſ

• L. Blanda purgatio meretricis à neceſſario.

In [obſecro] ultima nec eliditur nec corripitur.

amoris reciprocatio. Ficta enim & ſimulata nihil virium & neruorum obtinent. Ignis in tabella pictus non calefacit: nec rugit, nec ſæuit leo marmoreus. Rectè Platonici, amoris magnam parérem eſſe ſimilitudinem & reciprocationem mutuam volebant: & ſicut ſimilitudo, ita & mutuus amor alterum ipſum efficit. *Vtinam e.m. Pars æ. a. t.*) D Vel amandi, vel non amandi ſcilicet. Mu Simile eſt votum illud Theocriti, *Εἴθ' ὁμαλοὶ πνεύσειαν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔρωτες Νῷιν.*

12 *Ac p. r. fier.*) D Pariter, ſimiliter. Saluſtius, Cui niſi pariter obuiàm iretur.

13 *Vt Aut hoc t. d. it. vt m. d.*) Si ambo amaremus. S. D Nec Dolor, nec Dolere ſemper ad corpus referuntur, ſed etiam ad animum. Ponitur autem vel abſolutè, vel cum accuſatiuo, vel cum ablatiuo, vel cum præpoſitione De, vel cũ datiuo, vt in hoc loco. Brutus Attico, Dolet mihi, quòd non ſtomacharis. Terentius in Adelph. Hoc delictum admiſiſſe in me, id mihi vehementer dolet.

14 *Iſt. ud abs te f. n. p.*) Pro, non curarem. Hanc autem, & ſimiles locutiones ſuprà in Andria annotauimus in Actus tertij ſcena ſecunda, in dictione Paruipendo.

15 *Ne crucia.*) V Propoſitione quadam conſolatoria præoccupatiões diluere conatur, quæ eſt, ne ſe excruciet. Eſt quoque hîc *ἀνανέωσις*, renouatio beneuolentiæ per appellationé amatoriam. D Hæc niſi amplectens adoleſcentem mulier dixerit, videbitur Ne crucia, ſine affectu dicere. Sed ſic, dicet Ne crucia te. eo geſtu, quaſi in eo etiam ipſa crucietur: nã ideò ſubiecit Anime mi, hoc eſt, animus meus Mi vocatiuus eſt ab eo quod eſt Meus. Vide quàm familiariter hoc idem repetit blandimentum. Vult enim Terentius velut peculiare verbum hoc eſſe Thaidis, ideò toties dictum eſt, -Túne hîc eras mi Phædria? Ne crucia te obſecro anime mi Phædria. S. D Cruciare, excruciare, diſcruciare, verba ſunt à cruce deducta: quam certum eſt pro omni re à Latinis poni, quæ moleſtiam parte ex aliqua afferre poſſit: vt apud Terentium in hac Comœdia, -An id flagitium eſt, ſi in domum meretriciam Deducar & illis crucibus, quæ nos, noſtrámque adoleſcentiam Habent deſpicatam, & quæ nos ſemper omnibus cruciant modis, Nunc referam gratiam, atque eas itidem fallam, vt ab illis fallimur? A cruce igitur hæc verba profecta ſunt: quæ ſi aliquando ad corpus referantur (vt certè etiam referuntur) vt cruce torqueamus non neceſſe eſt: ſed re tantùm alia, quæ moleſtiæ ſit: vt apud Cæſarem lib. VII. de bello Gall. Romanos milites producit ſeruos, quos in pabulatione pauci ante diebus exceperat, & fame, vinculíſque excruciauerat. Cic. in Vert. Act. III. Ibi hominem ingenuum, domi nobilem, Populi Rom. ſocium, atque amicum fame excruciatum ſemiuiuum reliquit. Si verò ad animum referatur, pro vehementer angere poni ſolet. Cic. Famil. XIIII. In maximis meis doloribus excruciat me valetudo tua. Ibidé, Nec me meæ miſeriæ magis excruciant, quàm tuæ, veſtræque.

16 *Non pol quo q. pl. a.*) B Controuerſia ex ſtatu qualitatis, per conceſſionem criminis, & per reiectionem in neceſſitatem. V Confirmat obteſtatione per violationem à neceſſitate, alioqui Phædria ſemper omnium gratiſſimus amicæ fuit. D Hoc autem totum nimis blãdè, & cum cõtrectatione adoleſcentis dicit meretrix. S. D Confundit hîc Terentius quod perpetuò obſeruat Cicero: nimirum vt plus per Amare, quàm per Diligere exprimat, & deſignet. Ad Brutum. L. Clodius valde nos diligit, aut, vt *ἐμφατικώτερον* dicam, valde nos amat. Idem Famil. IX. Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebã, poſſe aliquid accedere? tantum tamen acceſſit, vt mihi nunc denique amare videar, anteà dilexiſſe. Idem Famil. XIII. Sed tamen, vt ſcires eum non à me diligi ſolùm, verùm etiam amari, eam ob rem tibi hæc ſcribo. Idem, Sic igitur facies, & me aut amabis, aut quo contentus ſum, diliges. Sic vides Ciceronem Amandi ſignificato cum emphaſi ſemper vti: Diligendi paulò negligentiùs. Cui vſui contraria videtur hæc Terentij locutio. Sed quid Poëtis non licet? Mirum verò eſt, id à Terẽtio profectum, alioqui primo linguæ Latinæ puritatis, & proprietatis principe.

17 *Sed ita erat res*) Pro, id res ferebat, vel expoſtulabat. Alio verò ſenſu accipitur aliquando hæc locutio: & idem eſt, ita res eſt,

quod

18 ſdaſi *P. * Credo, vt fit, miſera præ amôre excluſit hunc foras.*

19 dſbiſi *T. Siccine ais Pármeno! age. * ſed, huc qua grátia*

20 ſſſſi *Te accérſi iuſſi, auſcúlta.* P H. *fiat.* T. *dic mihi*

21 ſdſial *Hóc primùm, potin' eſt hic tacêre?* P. *egóne! óptumé.*

22 ſſdiſp ** Verùm heus tu, lege hac tibi meam aſtríngo fidem:*

23 ſſdſai *Quæ vera audíui, táceo, & contineo óptumé.*

24 ſſſai *Sin falſum, aut vanum, aut fictum eſt, continuò palam eſt.*

25 ſſſſi *Plenus rimàrum ſum: hàc, atque illac pérfluo.*

* L. Ironica refutatio ab incredibili.

* V. Attẽtionis hæc ſunt.

* L. Faceta præſcriptio qua aptè repoſit vicem dubitanti de taciturnitate ſua meretrici, tanquàm ipſa falſum dictura ſit.

D. Propriè à metaphora vaſorum tranſtulit verba.

quod ita res habet. *Faciendum fuit*) D Legendum, faciendum, ſcribendum, totum hoc ſemper neceſſitati adiungitur. Virgilius, Aut pacem Troiano ab rege petendum. Et alibi, Arma acri facienda viro.

18 *Credo, vt fit*) Mu Ironia amariſſima. V Iocatur trãſlatione criminis in amorẽ nimiũ, & vocat excluſionẽ. *Vt fit*) S. D Modus eſt loquendi, qui ferè vſurpatur, cùm aliquid in more poſitum deſignamus, more quidẽ vel priuato, vel publico. Et ſic exponi poteſt, Vt fit, Id eſt, fieri eſt ſolitũ: vel, vt ſoles facere. Admittũtur autẽ pleráque aduerbia. ſicque loquuntur Latini: Vt ferè fit, vt plerũque fit. Vel per negatiõnẽ: vt, non ferè fit non temerè fit: & ſimilia. *Credo, vt fit, miſera præ am. excl. h. f.*) D Oratoriè, ac facetè additum, Miſera. Et cùm illa à deriuatione cauſæ argumentetur, mirè à Parmenone correpta eſt, veriſimile non eſſe, vt quis quẽ amet, eundem poſſit excludere. *Præ amore*) B Hic Præ ſignificat propter. *Excluſit hũc f.*) D [illegible] intulit intuens puellã, & ei oſtendens Phædriam: vt oſtendat quàm falſa & repugnantia loquatur meretrix.

19 *Age*) Corripientis eſt modò Age, non hortantis aduerbiũ. *Sed huc qua gr.*) Mu Omiſſo per cõtemptum Parmenone, conuertit orationem ad Phædriam.

20 *Te accerſi iuſſi*) D Hoc eſt, quod ſuprà ait, Non eam, ne nunc quidẽ, Cùm accerſor vltro! *Dic mihi*) Meretricia calliditate commendat quæ dictura eſt. B Callidè beneuolentiam captat, quaſi de rebus dictura, quæ efferri non poſſint.

21 *Potis' eſt*) Potis nomen inflexibile eſt, vnde Potiſſimus. *Egone! optumé*) D Bene non expectauit ſeruus vt pro ſe dominus reſponderet Thaidi.

22 *Verum heus tu*) Aſtutè ſeruus reponit Thaidi vicem. Nam illa vt magnum voluit expectari quod dictura eſt, ille vt falſum contemnit. *Meam aſtr. f.*) Fidem promitto: quia vincula fidei dicuntur. S. D Fidem aſtringere nihil aliud eſt, quàm fidem darẽ, vel obligarẽ. hic etiam obſeruato, Ea lege dici, pro ea conditiõe, vel eo pacto. Cic. in Famil. Ea lege & cõditione nati ſumus, vt omnibus telis fortunæ propoſita ſit vita noſtra. Idem in Tuſcul. Ea lege nos eſſe natos certum eſt, vt nemo in perpetuum eſſe poſſit expers mali.

Quæ vera aud. t.) D Mirè vicem Parmeno reddidit meretrici. Nam vt ſeruum difficile eſt tacere commiſſa: ita meretricem rarum eſt vera dicere. *Quæ vera audiui*) Figura [illegible]. 23

Sin falſum) V Verax eſt ſeruus & veritatis amans: & inſignes ſunt methaphoræ à dolio pertuſo. Subinde autem narratio interrumpitur, ne ſit perpetua: quo fit, vt veritas à falſitate diſcernatur iudicio ſeruili propter meretricum fallacias. *Sin falſ. aut van. aut fict. eſt cont. pal.*) D Falſum, eſt quo tegitur id quod factum eſt. Vanũ, quod fieri non poteſt. Fictũ, quod nõ eſt factũ, & fieri potuit. Vel Falſum, eſt fictum mendacium ſimile veritati: Vanum nec poſſibile, nec veriſimile: Fictum totum ſine vero, ſed veriſimile. Falſum loqui, mendacis eſt: Fictum, callidi: Vanũ, ſtulti. Falſum loqui, culpæ eſt: Fictum, virtutis: Vanum, vecordiæ. Falſis decipimur: Fictis delectamur: Vana contemnimus. Mu Falſi duo ſunt genera vanum, & fictum: vtrũque igitur ait ſibi effluere. *Cont. palàm eſt*) S. D Id eſt, effutio. Palàm autem & Clàm contraria ſunt. Significat igitur manifeſtè, apertè, in conſpectu, in ore atque oculis omnium. Quam particulam magis ad aduerbiorum, quam ad præpoſitionum naturam accedere putarem: nempe quòd cum caſu vix reperiatur. Et interdum pro adiectiuo poni videtur: vt cùm dicimus, Palàm aliquid facere, pro planum facere, vel manifeſtum reddere. Cicero Poſt reditum, Nondum palàm factum erat, concidiſſe Rempublicam. 24

Plenus rim.) B Foratilis ſum & pertuſus 25 D Vilis atque abiecta trãſlatio, & apta apud meretricem loquẽti. trãſlata autẽ eſt ab aquario vaſe fictili. *Hàc atque illac perfluo*) Con-

[Proin] disyllabũ est: h [Proin tu], sissij. *L. Initium narrationis: nam quod præcessit præparatio fuit.

[Proin] taceri si vis, vera dicito. iissij 26
T. *S A' M I A *mihi mater fuit: ea habitâbat Rhodi.* badbsi 27
P. *Potest taceri hoc.* T. *ibi tum matri párvolam* ijdsp 28
Puéllam dono quidam mercâtor dedit, · isissp 29
Ex A'tticahinc abrêptam. P. *ciuémne?* T. *árbitror:* sissp 30
Certum non scimus: matris nomen, & patris sssip 31
Dicêbat ipsa: pátriam, & signa cátera . sibsip 32
Neque sciêbat, neque per ætatem étiam potúerat. { bsbsa adiddp 33

tra. Contineo optimè. *Hac, atque illac perfluo*) ᴮ Spargor, non contineo. Authore Vallensi, Perfluere est per medium alicuius fluere, vt si lagena malè materiata, maléque compacta sit, perfluit: id est, per eius medium, humor qui intus est fluit. Terentius, Hác, atque illac perfluo. id est, in modum non fidelis lagenæ, quæ mihi committuntur effundo. Sumpta est à vasis metaphora.

26 *Proin tac. si vis, v.*) ᴰ Vtrum te taceri, aut tuum dictum? an impersonaliter, & infinito
27 modo? *Samia mihi m.*) ᴮ Aperta & dilucida narratio. ᵛ Narratio alioqui perpetua, breuis est, cùm sola hîc sit expositio, cur non sit intromissus, id quod præsens negotium exigit. Nam consilium, quod in narrando intendimus, non est negligendum. Est itaque tam in rebus, quàm in verbis propriis, paucis, ijsque necessariis duntaxat breuis. Deinde verisimilis est propter causam, quia comparandus erat beneficio amicus quidam, & non amator (ne in suspicionem veniret) puellæ emptæ donator. Inseritur autem propter beneficii amplificationem puellæ donatæ κατηγορία, à sexu, quia puella est: à patria, quia Attica: nam è Sunio Atticæ promontorio abrepta fuit: à fortuna, quia abrepta à mercatore diuendita est, & matri Thaidis donata: ab educatione, quia iuxtà cum Thaide docta & educata fuit, ita vt altera soror iudicata sit: à forma, quia honesta, id est, pulchra fuit. His igitur rationibus Thaidi gratissima fuit, & ne post mortem matris per auaritiam fratris puella aliorsum abduceretur, amicus casu emptam Thaidi reddidit: quæ cùm grata fuit, non potuit non amicum prolixiùs accipere. Videtur autem hîc factum, idque necessarium, quòd non intromiserat. Causa, quia amicum, puellæ donatorem beneficiis demereri voluit. Modus, cùm prudenter, & nullo dolo eundem detinuit, vt gratum & memorem animum ostenderet. *Samia m.m.f.*) ᴰ Puduit dicere Thaidem, Meretrix mihi mater fuit. quod tamen significauit, dicendo aliunde ciuem alibi habitasse. Nam ideò meretrices, peregrinæ dictæ sunt in Comœdiis, vt in Andria, Adeòne est demens ex peregrina? ᴮ Hæc Donati interpretatio maximè placet.

Potest t.hoc) ᴰ Id est, verisimile est. Nec 28 hoc, ad laudem proficit, sed ad dedecus meretricis. *Ho.*) Peregrinam nasci meretricem. & ideò potest verum videri.

Puellam d.q.) Aetas & sexus, amoris cau- 29 sa sunt, cur eam Thais puellam diligat. Propter hoc autem ostendit meretricem fuisse matrem: & dono ideò accipere puellam potuisse. *Ex Attica hinc abrept.*) Quia 30 Athenis est constituta scena. *Abreptam*) ᴮ Vi abductam. Terentius cùm diceret E' prædonibus, vnde eam emerat, abreptam, Græcorum phrasin est imitatus, apud quos ἀπὸ pro ὑπὸ aliquoties accipitur. *Arbitror*) ᴰ Bene Arbitror, & nihil certi. quando enim ausurus esset Parmeno adornare Chæream ad viriandum hanc virginem, si præsciisset ciuem esse?

Certum non sc.) ᴹᵘ Cic in Orat. Non scire 31 quidem barbarum iam videtur: Nescire dulcius. Terentius tamen hîc vsus est: & infrà, Sed istam Thaidem non sciui nobis vicinã. & in Hecy. Quid? non sciunt ipsi viam, domũ qua redeant? & Cæsar primo Comment. Non se tam barbarum, neque tam imperitum esse rerum, vt non sciret, neque bello Allobrogũ proximo, &c. Scio & legi alicubi in epistolis, quæ Familiares vocantur: sed nunc non succurrit locus. *Matris n. & p.d.ipsa*) ᴰ Quæ infantis memoriæ proxima sunt. Nam quid priùs ætas illa, quàm patrem matrémque cognoscit. *Et signa c.N.sc.*) Id est, domũ 32 patris, regionémque eius.

Neque per æt. et. pot.) Hoc ideò addidit, ne 33 esset minùs elegans, quæ nesciret. ˢ·ᴰ Est diuersus multùm particulæ Per vsus. Aliquando enim causam, instrumentum, facultatem, operam, officiúmque exprimit. Et tunc non solùm ad res, sed etiam ad personas pertinet: neque magis in bonam partem. quàm in malam inclinat. Exempla autem istiusmodi formari

34 ſiſiſp *Mercâtor hoc addêbat, è prædónibus*
35 ſiſiſi *Vnde émerat, ſe audîſſe abrêptam è* * Súnio.*
36 dſſdſp * *Mater vbi accêpit, cœpit ſtudióſè ómnia*
37 iijcſp *[Docêre & educâre, ita vt] ſi eſſet filia.*
Aliàs omittitur [&], tum in [Docere] ad ul elidendam. R [*Docere, educere, ita vti*], iſbſſp.
38 iſſiſp *Sorôrem plerîque eſſe credêbant meam.*
39 aſſiſp *Ego cum illo, quocũ vno rem habêbã tum hóſpite,*
40 adi;ap *A'by huc: qui mihi relîquit hæc, quæ hábeo, omnia.*
41 iſſiſp P. * *Vtrúnque hoc falſum eſt: éffluet.* T. *quî iſtuc?*
P. *quia*
42 aiſbſp * *Neque tu vno eras contênta, neque ſolus dedit:*

* L. Sunii promontorium Atticæ, & Athenienſium emporium.
* D. Baſis figura eſt hîc quando inter narrandum omnia pedetétim dicũtur inſinuandi gratia.
* L. Vrbana interpellatio.
* Meretricẽ notat.

mari poſſunt: per literas aliquem cum aliquo
colloqui: per literas petere: per vim violare:
per aliquem recreari: per iniuriam eripere:
per ſeruum negotium conficere: per iram ali-
quem interficere: per culpam in neceſſitatem
venire: per ſimulationem aliquem prodere:
per ſummum dedecus vitam amittere: per ſce
lus adipiſci aliquid: & ſimilia. Nonnunquam
tempus denotat, vel temporis tempeſtatem:
vt, per hyemem ſe viæ committere: per dies
quinque eſſe venationes magnificas: per ali-
quot annos Rempub. vexari. Et in hac ſigni-
ficatione eſt hæc Terentii locutio. Sic etiam
loquuntur reliqui omnes Latini. Cic. pro le-
ge Man. Cùm antè per ætatem nondum hu-
ius authoritatem loci contingere auderem.
Idem, Nullam partem ſanæ, & ſaluæ Reipu-
blicæ per ætatem guſtare potuiſti. Perſæpe
concedentis eſt. Cic. in Famil. Trahantur per
me pedibus omnes rei. Idẽ pro Milone, Hoc
neque per naturam fas eſt, neque per leges
licet. Eſt etiam interdum rogantis, obteſtan-
tis, vel commiſerantis, aut indignantis. Cic.
pro Roſcio Am. Si tibi omnia mea tradidi,
per deos immortaleis quæ eſt iſta crudeli-
tas? Idem. Eum obſecrauit per fratris ſui mor
tui cinerem, per nomen propinquitatis, per
ipſius coniugem, & liberos, vt: &c.
34 *Hoc addebat*) D Ad matris ſcilicet nomen
& patris quod puella dicebat.
35 *Vnde*) Id eſt, à quibus. vt Virgilius, - Ge-
nus vnde Latinum. Et, - Cauſam dicere Prius,
vnde petitur aurum. *E Sunio*) Sunium,
promontorium eſt Athenienſium, & in eo
forum rerum venalium, ἐμπόριον. *habet è
regione Cyclades inſulas. Inſpice tabulas
Ptolemæi.
36 *Mater vbi acc.*) D Hæc figura, in narra-
tionibus *βάσις* dicitur, cùm omnia pedeten-
tim dicuntur inſinuandi gratia. vt nunc, Ma
tri mercator dono dedit. Mater vbi accepit.
Et ſimul conuenit mulieri loquenti huiuſce
modi mora. *Cæpit ſt. o. d.*) Mitè: nam non do-
cuit, ſed, cœpit docere. τοῦ μιλλοομοῦ. Et vide
quàm ſatis muliebriter. *Mater vbi acc.*) Acce-
pit ſimpliciter. aut audiuit ingenuam: vt
capiendi & c a t Sed melius prius.
Ita vt ſi eſſet fil.) Ergo velut ſoror habẽda 37
eſt Thaidi: & ideò ſequitur. Sororem plerique
eſſe credebant meam. Et oratoriè cumulat
dignitatem, & amorem puellæ: vt eius com-
paratione leniatur iniuria facta Phædriæ.
Ego cum illo, quocum v. r. h. t. h.) Totum di- 39
xit, & quòd hoſpitem, & quòd rem habe-
bat. Et bene Tunc, & non, nunc. Nam nunc
cum duobus. *Rem habebam*) Id eſt, conſuetu-
dinem, amorem. B Laurentius lib. 1. Dialect.
cap. 11. de ſignificationibus Rei loquens,
Tum, inquit, pudoris cauſa pro coitu acci-
pitur. Vt apud Terentium Thais, - Quocum
vno tum rem habebam hoſpite. s. D Scilicet
quem vnum habebam amatorem: vel qui v-
nus me meretrice vtebatur. Rem autem ha-
bere cum aliquo dicunt Latini honeſto lo-
quendi modo, pro coniunctionem Veneream
cum aliquo habere: ita enim rerum turpitu-
dinem verbis honeſtis regimus: vt, liberis ope
ram dare: quæ omnia quanquam re ipſa tur-
pia ſunt, tamen ſic elata, minùs turpiter ſo-
nant. *Hoſpite*) D Id eſt, Attico.
A'by huc) Rhodo. Athenas ſcilicet. *Qui* 40
mihi r. h. q. h. o.) Hoc ideò, ne tantundem obſe
quii exigat Phædria. Ideò contrà Parmeno,
Vtrunque hoc f. eſt: eff.) Ipſe exponit hoc 41
Vtrunque quid dicat. & contradicendum eſt,
quia præſens amator grauatur hoc dicto.
Neque tu v. e. c.) Quippe quæ admiſeris 42
militem. a Contentus propriè dicitur, cui in
aliqua re etiam parua abundè ſatisfactum
eſt. Vnde contentam naturam paruis & mi-

Nam hic quoque bonam, magnámque partem ad disisp 43
te áttulit.

* L. Non negat Thais, sed præteritione reiicit.

T.* *Ita est: sed sine me peruenîre quò volo.* idsiil 44
Intéreà miles, qui me amâre occœperat, dssisp 45

R. Al. [Hinc in.] ssisai.

[In] Cáriam est profêctus: te intéreà loci sijsai 46

Tute, astutè meretrix, vbi dixit quæ amatoré vrgebat, blandimenta subiicit.

Cognóui. tute scis, post illa, quàm intimum sissip 47
Hábeam te: & mea consilia vt tibi credam ómnia: adddsp 48
P H. *Ne hoc quidem tacêbit Pármeno.* P. *oh, dú-* sisial 49
biúmne id est?

In hoc & in tertio deinde versu creticus videtur primo loco necessarius: nisi hic in [quidem], & illic in [Nuper] elidatur vltima.

*L. Hortatio dissimulantis, & ad institutú reuocantis.

T.* *Hoc ágite amabo. mater mĕa illic mórtua est* {blls si / disf} 50
Nuper: eius frater aliquántum ad rem est auídior. ssbidp 51

nimis rebus dicimus, cui paruæ ac minimæ res satisfaciunt. Si quis roget hoc modo, Vis id facere? Ineptè responderis, Contentus sum, pro Volo. *Neque s.d.)* D Quippe quia nõ omnia tua illius fuere mortui.

43 *Nam hic q.)* δεικτικῶς. Non Phædria, sed Hic dixit, tangens illum, & quasi inuito illo hoc exprobret. *Bonam magnamque p. ad te att.)* Hæc dicuntur ἰσοδυναμοῦντα: vt, Abs te petere & poscere. An potiùs Bonam specie, Magnam quantitate? & nunc discretiuè dictum est: nam aliàs Bonam, pro magna & multa accipimus. S.D Bonam partem pro magna, vel maiori parte solent vsurpare Latini. Hic verò vtrunque ponit Terentius. Vt tamen fatear elegantem esse locutionem, cùm dicimus Bonam partem pro magna: non minus etiam eleganter dicitur Magna, maior, vel maxima pars.

44 *Ita est)* D Non erat negandum quod dixit Parmeno meretrici satisfacere cupienti, & non tacendi culpam in conscientia esse.

46 *In Cariam est pr.)* MU Caria est prouincia minoris Asiæ. *Intereà loci)* χαρίεντως veteribus vsitatum: vt, nusquam gentium. & multa huiusmodi. *Te interea loci cogn.)* D Oratoriè priorem amatorem facit militem, quàm Phædriam. Nam posterius dicit hunc cognitum, per absentiam militis. Ergo cùm militi Phædria riualis superductus sit, consequens est vt miles queri debuerit, non Phædria: & propterea nihil peccatum, si ordine seruato miles antepositus fuerit amatori, postmodum cognito. & hoc sine puella, & munerum causa, multùm pro milite contra Phædriam valet. Sed vide meretricem, quia rem dixit perurentem, quot & qualia blandimenta subiicit, dicẽdo, Tute scis post illa, quàm intimũ Habeam te, &c.

Cognoui) Propriè Cognoui. *Tute scis post-* 47
illa, &c.) ἐπιπλοκὴ figura. nam hoc ad narrationem non pertinet. *Quàm intimum te habeam)* B Vallensis inquit, Quàm pro valde, superlatiuo gaudet: pro quantùm, positiuo: neque contra hoc est quod dicit Terentius, Quàm intimum. Nàm hoc Intimum accipi vult Laurẽtius pro positiuo. S.D Supra ostendimus, quàm eleganter dicatur, Habere aliquem in Intimis. Hic vero dicit Terentius Intimum aliquem habere, pro In intimis habere: id est, vnicè amare & obseruare.

Et mea c. vt t. cr. o.) D Ex præsenti actu sum- 48
psit argumentum, quòd eum nunc tanquam consultorem adhibuerit. Et bene Credam, secundũ illud, Potin' est hic tacere? S.D Dixit in Andria Consilia sua committere seruo futili. Vterque autem loquendi modus nihil aliud designat, quàm consiliorum participem facere: vel consilia sua communicare.

Ne hoc quidem) Id est, hoc quoque falsum 49
est. *Dubiúmne id est?)* Me non taciturum scilicet.

Hoc agite) Pro aduerbio corripientis est 50
positum: aut certè pro adhortatione audientiæ præbendæ. Sic Plautus, Hoc agite sultis spectatores. & conuenit velut nutu audientiã significantis, & gestu hoc ipsum adiuuari. *Hoc agite)* Id est, illud desinite, & hoc attendite. *Amabo)* M Est aduerbium blandientis.

Nuper) D Vt adhuc amor flagrare videa- 51
tur, addidit Nuper. *Aliquantulum ad rem est auidior)* Vultu accommodato ad reprehensionem pronuntiandum est. propriè Auidior. Et Rem, pecuniam modò dicit. *Aliquantum ad rem auidior)* S.D Id est, paulò magis auarus. Vbi subintelligi potest Faciendam: vt sit, ad rem faciendam: hoc est, ad rem, & diuit

iadisp *Is hanc vbi forma videt honésta vírginem,* Cōmēdatio puellę. Al. [vbi hanc.e].
dsbssi *Et fídibus scire, prétium sperans, ílico* aidisp
ssisp *Prodûcit: vendit. forte fortúna ádfuit*
diiasi *Hic meus amicus. emit eam dono mihi,*
ssissp *Imprúdens harum rerum, ignârúsque ómnium.* Tecum quoque. Emphasis.
ssissp *Is venit: postquàm sensit me tecum quoque* Mu. [ne det: sedulò Ait.]
jissii *Rem habêre. fingit caussas, ne det, sedulò:* Al. [habeam.]
{cbssai s} *Ait, si fidem habeat, se iri prapósitum tibi*

diuitias comparandas, vel amplificandas. B Valla docet tantò, quantò, aliquantò, multò, paulò, ceteráque similia, magis docere comparatiuos, quàm positiuos: sicut tantùm, quantùm, aliquantùm multùm, paulùm, & reliqua magis positiuis quàm comparatiuis conueniunt. Sed quia, inquit, hæc transeût in aduerbia, ideò nonnunquam his quæ exeunt in um, abutimur pro iis quæ desinunt in o.

52 *Is vbi hanc forma)* D Ex aliena persona vult ostendere præter affectum, quanta sibi æstimanda sit: & quanto munere miles Phædriæ meruerat anteponi.

53 *Et fidibus scire)* Vetusta ἔλλειψις. B Porphyrio interpres Horatii, Fides, inquit, chordæ dicuntur. vnde & fidicinas Comici dicût cytharistrias. S·D Scire est cognitum habere. Sed interdum ea scimus, quorum ab aliis facti sumus certiores. Interdum verò scire est scientia, & doctrina, artéque instructum esse. Dicimus autem scire aliquid, vel scire de aliquo. Iungitur etiam ablatiuo. & nonnulla aduerbia eleganter aliquando admittit. Vnde dicimus, aliquem scire fidibus, Musica, Latinè, Grecè, & similia. Cic. Philip. v. Sed fac ita non esse, num Latinè scit? *Pretium sp.)* D Deest Magnum. vt, Et stabulo frænos audire sonantes.

54 *Producit, ac vendit)* Propriè. Nam produci res vænales dicuntur. *Producit ac vendit)* Hæc celeritas vendibilem indicat mercé. *Forte fo t.)* Id est, bona fortuna. S·D Sæpe inter se iunguntur hæc duo nomina Et ponitur Fors fortuna pro felici casu, & prospero. In ablatiuo verò casu pro aduerbio, quod est forté. Cic. de Diuin. ii. Quid est tandem, quod casu fieri, aut forte fortuna putamus? Terent. in Phor. O fortuna, ò fors fortuna, quantis commoditatibus, Quàm subitò hero meo Antiphoni ope vestra hunc onerastis diem? Vbi Donatus, Fortuna dicta est incerta res: Fors fortuna, euentus fortunæ bonus. Idem Donatus, Aliud est Fortuna, aliud Fors fortuna: nã Fors foruna est, cuius diem festum colût, qui sine arte aliqua viuunt. Terentius in Hec. Quæque fors fortuna est, inquit, nobis quæ te hodie obtulit, Per eam te obsecramus ambæ, si ius, si fas est, vt Aduersa eius per te tecta, tacitáque apud omneis sient.

Hic meus amicus) D Quia locus est meritorum, non iam Miles, sed Meus amicus. Vide enim quid sequatur, Emit, inquit, eam dono mihi. Imprudens harum rerum. Hìc ostenditur quàm auidiùs id faceret, si ré penitus nosset. simul etiam ostenditur quanta secreta dicat Phædriæ: vtpote quæ riualis nesciat. *Emit eam d.m.)* S·D Non minùs elegans loquendi modus, emere alicui aliquid dono, quàm dare dono aliquid alicui. 55

Imprudens h. r. ign. o.) D Prudétia, naturalis est: Gnaritas, extrinsecus venit. Imprudés, per se. Ignarus per alios. hoc est, qui nec suspicatus sit, neque ex aliquo audierit. 56

Postquàm sensit me t. q. r. h.) Non dictum, sed quasi celatum. Magno pondere dixit, Tecum quoque, tanquam irascendi iusta magis sit causa militi quàm Phædriæ. nam Sensit, & Tecum, & Quoque hoc significat. 57

Rem habere) Sic dixit, vt honestè res impura dicatur. *Sedulo)* V Id est, simpliciter vel assiduè. cum causis fingendis adiungitur per hypodiastolen. En vt callidè omné suspicionem auertit. *Sedulo)* MU Refertur ad verbum Ait, non ad verbum Fingit. *Sedulò)* D Sine dolo, hoc est, impensé. 58

Ait) D Semper Ait dicimus, cùm vel inuisa nobis, & audientibus, vel vana dicta narramus alicuius. *Si fidem h.)* Hoc est, si faciam aliqua, vnde credat se tibi præponi: si credere cogatur, id est, si credat. Vnde fideiussor dicitur, hoc est, author credendi. *Se iri prap. t. ap. me)* ἀναστροφὴ in verbo Præpositum iri, ac necessaria implicatio in his quæ dura dictu sunt. B Præpositum iri vnde fit? A supino Præpositum, & impersonali Iri, non quòd significetur quopiam iter, sed ne sine verbo motus ponatur supinum in um. Sic & in Andria, Qui postquàm audierat non datum iri filio vxorem suo, Nunquam, &c. Sic dicimus 59

Al.[ubi eam].

Apud me: ac non id métuat, ne [vbi] accéperim, ifddsp 60

Sese relínquam: velle se illam mihi dare: fifidp 61

*L. Acuta Inuidiæ declinatio.

*Eclipsis.

Verum id veréri. sed ego quantùm súspicor,* fidifp 62

Ad vírginem ánimum adiêcit. [P H.] étiámne* fbfbfp 63

ámpliús? Al.[P A R.]

T. *Nihil: [nam quesiui nunc egoeam mi Phædria.]* { fflafp f } 64

*L. Causæ exclusionis Phedriæ, quibus cupit abducere puellam à milite. & est scopus narrationis.

Al. [nam quæsiui. Nunc ego eam mi Phadria.] al. [nam quæsiui nunc ego eam. mi Phadria.]

* *Multa sunt caussæ, quámobrem cúpio abdúcere:* ffddfp 65

Primùm, quòd soror est dicta: prætéreà vt suis fdfial 66

Restítuam, ac reddam. sola sum: hábeo hic némine, dffbfp 67

clmus, audiul Eunuchum prælectũ lri, id est, audiui quòd prælegetur Eunuchus Terẽtiana.

62 *Quantum susp.)* V Graue est argumentum ad deprecandam Inuidiæ notam. *Sed ego quantùm susp.)* D Alta & acuta inuentio. Scit meretrix hoc solo amatores inimicos esse, quòd idem diligũt. Magnificè igitur, vt riualis odium deliniret, vult persuadere Phædriæ non se amari, sed virginem.

63 *Ad virg. an. adiecit)* Cur hoc Inferat? vt vel lædendi militis causa, Phædria patiatur, eum, quam amet, & nolit virginem dono dare. S. D Animum adiicere est idem, quod animum appellere, vel applicare. Et eodem loquendi modo dicitur, quo oculum adiicere: quod est cupiditate rei visendæ teneri: vel, vt vulgò dicitur, oculum dirigere. Cicer. in Verr. Act. IIII. Qui istum nossent, partim suspicabantur, partim planè videbant, adiectum esse oculũ hæreditati. *Etiámne amplius?)* D Mundat Terentius, vt solet, res huiusmodi per ἐπιφορὰν suã. Mu Simile est illi. Nunquidnã amplius tibi cum illa rei fuit, Charine?

64 *Nihil: nam q. n. e. e.)* D Optimè purgauit Terentius, quod mox liberalibus nuptiis fuerat obfuturum, si vitiatã virginem duceret Chærea. Necessariò ergo defenditur, tãquam quæ honestè nuptura est.

65 *Multa sunt)* V Ab honesto & vtili rationes abducendi tres recenset. quia soror est dicta, quia suis reddam, quia sola sum: & quasi epilogo colligit parandos esse amicos. *Quamobrem c. abducere)* D Etiam hoc verbo gratificatur Phædriæ. non enim Accipere, vt ab amico remunerante: sed Abducere, vt ab stulto & experte. Non indiligenter consyderauerunt hãc meretricis orationem, qui illam instar controuersiæ retulerunt. Nam & principium est, Me miserã, vereor ne illud grauiùs Phædria tulerit. Et narratio. Samia mihi mater fuit. Et partitio cum confirmatione: vt, Nũc ego eam mi Phædria, Multæ sunt caussæ, quamobrẽ cupio abducere: Primùm, quòd soror est dicta, &c. Reprehensio quoque, Egóne id timeo: &, Egóne non ex animo misera dico? Et cõclusio per cõquestionem: vt, Quo loco Rem voluisti à me tandem quin perfeceris? Ego impetrare nequeo hoc abs te, biduum Saltem, vt concedas solũm. *Multa sunt causa quamobrem c. abd.)* D Adrianus Cardinalis, Quis est, qui post aures illã Ciceronis, Inquit, ætatem, non ita loquatur? Aliquã causam quæris, propter quam me domo extrudas. Antiqui verò illi sic loquebantur, aliquã causam quæris, quamobrem me domo extrudas. aut cur me domo extrudas. Et vbi dicitur à plerisque ineptissimè, Quid est, quòd me videre non potes? Antiqui dicebant, quid est quamobrem, vel cur, vel quare videre me non potes? Terentius in Eunucho, Aliquam causam quærebat senex, Quamobrem insigne aliquid faceret. Idẽ in Adelphis, Nihil reperio, quamobrem lauder tantopere Hegio. *Abducere)* Mu Abducere propriè est, aliquid ab eo cuius est, vel pretio, vel precibus eripere. Sic Phor. Argentum accepi, tradidi leoni abduxi mulierẽ. Plaut. Trucul. Quid si de vostro quippiam orem abducere? Virg. Iampridem à me illos abducere Thestylis orat. Et faciet, quoniam sordent tibi munera nostra.

Vt suis Restituam ac r.) D Restituimur iis, 67 quibus nos volumus: Reddimur iis, qui nos volũt. Ergo Restituimus volentem, Reddimus volentibus. Sed in hac vtrunque est. *Sola sum h. h. n.)* L Occupatio ad confirmationem vtilitatis, qua præmolliri adiuit ad id quod mox ipsa postulatura est. D Sola sum, ad familiarium refertur absentiam: Habeo hic neminem, ad alienorum amicitiam. potest enim sola domi esse, habere tamen aliquem foris. Et, Habeo hic neminem, plus sonat, quàm Neminem hic habeo. Et, Sola sum, ab iis quos natura cõciliat per se Habeo neminem eorum qui voluntate iunguntur.

68 adsdsp *Neque amicum neque cognâtum. quámobrem Phédria,*

69 ..idal *Cúpio áliquos parâre amícos benefício meo.*

Si creticus non admittitur. [E] [cupio] superest in trimetro aijdai, vel [aliquos], bijdai: [G] vel [prare] dixit pro [parare], ..sidal.

70 assdp *[*] Id, amâbò, adiúta me, quò id fiat facilliús.*

71 {lassai / is} *Sine illum [*] prióreis partes hosce áliquot dies*

72 ijasp *Apud me habêre. nihil respóndes! PH. [*] péssuma,*

73 assdsp *[Ego] quicquã cum istis factis tibi respóndeam!*

P. Hei noster, laudo: tandem perdóluit: vir es.

74 ssisap *PH. [At] ego nesciêbam quorsum tu ires. [*] pár-*

75 {bassp / bs} *uola.* R. Al. [Haud]. dassp-. [A] Al. [Aut] pro An cũ nota interrogationis post [ires.]

76 sissi *Hinc est abrêpta: edûxit mater pro sua:*

[*] Vide quàm leniter precatur & blandè.

[*] P. Metaphora à personis Comœdiarum.

[*] L. Reprehensio ab indigno. Al. [Egon'], Essdsp.

[*] Indignanter omnia repetit per μίμησιν siue imitationem elusoriam.

[B] Estque subuersio, qua narratio tota subuertitur.

68 *Neque amicum)* Bene hoc apud amatorem: quia aliud est Amator, aliud Amicus. Amator, qui ad tempus: Amicus, qui perpetuò amat. An quia in patris potestate est Phædria? *Quamobrem Phædria)* In necessariis interponi nomen licet audientis.

69 *Cupio aliq. p. a. b. m.)* Hîc ostendit specialiter, cuiusmodi amicos quærat, ne Phædriam contemnere videatur. *Parare am. b. meo)* Quia parantur & suo, sed minùs diligunt.

70 *Id amabo)* [V] Hîc fit artificiosus flexus ad petitionẽ, quã præcipuè volebat, cuius propositio est, Tua pace sit apud me primus aliquot dies. *Id am. ad. me, quò id f. f.)* [D] ..bis Id posuit. [S. D] Quàm sæpe superuacaneè nõ tamen sine propria Latinæ linguæ phrasi hanc particulam Id vsurpet Terentius, te anteà admonuimus: vt, cùm dicit, Id operam do, pro operam do, & similia. Placet verò hic nonnihil de dictione Amabò scribere. Itaque Amabò, quandoque interiectio amantis est: aliquando etiam blandientis, aut rogantis: & casum regit. Sine casu tamen Comicis ferè est propriũ, licèt apud Oratores nonnunquam reperiatur. Cic. Famil. vii. Vrbanitatis possessionem, amabò, quibusuis interdictis defendamus. Idẽ ad Q. fratr. Sed caue, amabò, quicquam, quod ad meum commodum attineat, nisi maximo tuo commodo cogitaris. Cum casu. Cic Famil. 11. Sed. amabò te, cura, & cogita nihil noui, sed illud idem quod initio scripsi. Idem ad Att. v. Amabo te, incumbe in eam curam. [B] Plautus in Rudente, Quò amabò ibimus? Idem, Ite, inquam, domum, amabó. Afferte mensam, amabó. Cic. pronomen huic apponens in epistola quadam, Et amabò te, cum dabit, inquit, posthac aliquid domum literarum, mei meminerit. Idem, Expecta, amabò te. *Adiuta me)* [D] Mira coactio: pro Pátere excludi, Adiuta me, dixit.

Sine illum) Blandè, Sine illum, tanquam in manu eius sit iniuriam non pati, & excludi militem. Non enim dixit Fer, aut Pátere, sed Sine. *Sine ill. pr. p. h. al. d. ap. me h.)* [S. D] Id est, tibi in ea re præferri, vt scilicet excludaris, & ille admittatur per aliquot dies: nẽpe me fruatur, dum tu intereà aberis. [D] Honestè circunloquitur & Oratoriè, ne dicat, Abi foras, atque excludi te pátere. 71

Nihil respondes!) Iam silentium accusat, quia scit nihil responsurum contrarium. Et satis blandè, Nihil respondes, dixit: tanquam qui debeas amoris vicem. *Pessima)* [V] Nascitur noua quædam oratiuncula ἀπαρτισμὸς in principio petitionis nimis dura, qua prorsus abnegat, & propter affectum obscurior est propositio. 72

Ego quicquam) [D] Facetè exprimitur illud, Amantium iræ, amoris redintegratio est. 73

Heu noster) [V] Iocando & illudendo pergit, per enallagen personæ. *Tandem perd.)* [D] Nimis doluit, id est, persensit dolorem. Et Tandem, quasi qui nimis patiens fuit. *Tandem perd. vir es)* Eleganter variauit personam secundam, & tertiam. *Vir es)* Non puer, sed iam vir, qui meretricem contemnis. 74

Quorsum tu ires) [S. D] Pro, quorsum spectaret tua oratio, tuus sermo. Sic ferè loquitur paulò mox, cùm dixit, Omnia hæc verba huc redeunt denique. Id est, in id vergunt tua verba, vel eò diriguntur. *At ego nesciebam)* [V] Confirmatio est ab iniquo Thaidis consilio per repetitionem narratiunculæ ex affectu iracundiæ μιμητικῶς natam, quæ est Græcis ... . *Paruula hinc est abrept. eduxit mater pro sua)* [D] Vide μίμησιν cum odio 75

84 ijssp *Benignitâtem sensísti, sin te claúdier?* *Mu.* [*te cáluier?*]
85 dadidi *Nónne vbi mihi dixti cúpere te ex Æthiópia*
86 fillip *Ancíllulam, relictis rebus ómnibus,*
87 ssssi *Quæsiui? eunûchum porrò dixti velle te,* Mu. *Regina*, potentes mulieres.
88 asissi *Quia solæ vtûntur his reginæ: rêpperi.*
89 ijssi *Heri minas viginti pro ambôbus dedi.*

nihilominus habere Philippo magnam gratiã. Itaque Philippus, Negat, inquit, ille mihi? negat improbus? & me Negligit, aut horret? Priorem locum, ante nos, ex Petri Victorii prælectionibus exposuit Franciscus Robortellius. Plautus hoc ipsum aliter expressit in Menæchmis. Ascribam locum. ER. Eamus intro, vt prandeamus. ME. bene vocas: iam gratia est. ER. Cur igitur tibi me iussisti coquere dudum prandium? Ibi illud, Bene vocas, idem valet, quod apud Horatiũ, Benignè.

84 *Claudier*) D Claudi, aut claudicare. Salust. Neque enim ignorantia claudit res. &, Nihil socordia claudebat. *Te caluier?*) MU Est Caluor antiquum verbũ, idem valens, quod frustror, aut frustra habeo. Plautus, Nam vbi domi sum sola, sopor caluitur manus. legitur & hoc verbũ apud Iurisconsultos sub titulo de verborũ significationibus, repetitum ex lege XII. & à veteribus Grammaticis explicatur.

85 *Nonne mihi vbi dixti. &c.*) D Plus dixit, Vbi dixti cupere te, quàm si diceret, Fecisti vt emerem. plus est enim id præsciuisse, quod qui acceperit, non ausus fuerit postulare. *Cupere te*) Vult rem parui pretii, ex illius cupiditate & suo labore perpendi. *Ex Aethiopia*) Non Aethiopissam: sed honestiùs ex Aethiopia.

86 *Relictis reb. o. q.*) Hæc iam omnia in beneficiis considerari solent. *Quæsiui*) Vide quemadmodum exhibeat: atque ærumnas sibi difficiliũ munerum dicat imposuisse meretricem. Ex Aethiopia ancillulam, inquit, dixti te cupere. Quid ego feci in te cæli, & solis, ac penè orbis alterius? quæsiui. non enim in promptu erat. Deinde, nõ petisti: sed dixisti. nec, velle te: sed cupere. non nigram, sed ex Æthiopia. nec dedi, sed relictis rebus omnibus quæsiui. Quid hic non requisitum? quod non ita expressum, vt nihil addi possit?

87 *Eunuchum p. d. v. te*) Vide quemadmodum vt maius faciat quod præstitit, non semel imputat duo mancipia: sed primò puellam, deinde eunuchum. Eunuchos à Persis institutos putant ex captiuis. A Babyloniis enim Hellanicus author est, id habuisse. MU Eunuchi apud veteres, præcipuè Persas, & Indos in deliciis habebantur, adhibebãturque ad lectorum matronalium custodiam: credo, quòd nullum periculum esse videretur, ne ab iis matronæ corrumperentur. Eis etiam Cyrus (vt est apud Xenophontem lib. VII.) vtebatur ad custodiam corporis sui, quòd & fidelissimos esse eos, & temperantissimos existimaret. Neq. desunt qui inde dictos Eunuchos putẽt, ὥσπερ εὖ νοῦν ἔχοντας. Ego potiùs dictos puto παρὰ τὸ ἔχειν τὴν εὐνήν. Ἔχειν γὰρ παρὰ τοῖς παλαιοῖς τὸ φυλάττειν. Vnde & θαλαμηπόλους vocantur. Ad eandem videlicet formam facto nomine, ad quam ῥαβδοῦχος, σκηπτοῦχος, ἱππάρχος. Neque mihi dubium est, quin nonnullæ mulieres ita eis vterentur, vt Gellia Pannici, de qua est apud Martialem. *Porrò*) D Deinde, vel posteà, vel multò pòst.

Quia sola v. h. r.) Illam, quia ex Aethio- 88
pia: hunc, quia solæ his reginæ vtuntur. Quid tale, Thaidi riualis dedit? *Quia s. v. his r.*) Variè, Eunuchum dixit, & intulit His: vt, Si quisquam est qui se placere studeat bonis Quàm plurimis, & minimè multos lædere, In his Poeta hic nomen profitetur suum. sed His non ad Eunuchum retulit, sed ad delicias, aut quid tale: quia solæ vtuntur huiusmodi deliciis seruitiisque reginæ. B quia igitur antecedẽs Eunuchum discordat in numero cum relatiuo His, dicendum est sensu, non voce congruam esse orationem. His antiquissimi illi Hibus dicebant. Plautus in Curg. Paratissimi estis hibus. D Oratoriè verò hic subdidit, quod in ancillula prætermisit. quia nulla Aethiopissa honesta dici potuit. Et reginas modò diuites dicit, vt in Phormione, Regẽ me esse oportuit. sed ἐμφατικώτερον est. *Repperi*) MU Id est, non destiti quærere, donec nactus fuerim. Nam si quod est discrimen inter verba inueniendi, & reperiendi, illud est, quod priore quædam, vt ita dixerim, facilitas, posteriore labor & diligentia indicatur. Ouid. Tu non inuenta, reperta es: id est, non inuenta es à me citra meum laborem, sed reperta, cùm te per omnes terras diligentissimè quæsiissem. D Repperi plus est, quàm emi. Et vide quàm propriis, & amplissimis verbis vsus est. quia & ancillam ex Aethiopia, & Eunuchum quo solæ vtuntur reginæ: illam quæsiui, & hunc repperi: neutrum enim horum facilè positum erat.

Heri m. v. pro amb. d.) Recẽtiora beneficia, 89

Tamen contêmptus abs te, hac hábui in memória. iſiddſ 90

*I.[*Qui istic*]. Attē de aſtutiā meretricis tandē remittentis contentionē, vt quod odio non poteſt, gratia extorqueat.

Ob hac facta abs te [ſpernor.] T. * *(quid istuc)* {iſſ-ſp iſſſ} 91

Phædria! D. *Al. [ſpernor] cum interrogatione ſed melius profertur cum increpatione.*

Quanquã illã cúpio abdúcere, atq; hac re árbitror ſdiſſp 92

Id fieri poſſe máxumè: verúntamen dūſſp 93

Pótius quam te inimîcum hábeã. fáciã vt iúſſeris. adddſi 94

D. *Verbum* pro dicto ponitur.

PH. *Vtinam iſtuc verbũ ex ánimo, ac verè diceres,* aſdſſt 95

Pótius quàm te inimîcum hábeam, ſi iſtuc crédere addſſp

Syncére dici, quiduis poſſ.m pérpeti. ſiiiſi 97

Al. [*Quàm citò.*] *pronuntiatur.*

P. *Labâſcit, victus vno verbo, (quàm citó!)* iſiſſi 98

grauiora aduerſum ingratos ſunt. Ergo à tempore inducitur exprobratio. *Pro amb. d.*) Melius amborum pretium dixit, quàm vt ſeparatim diceret, quantulo emerit ancillulam nigram: de qua mox dicetur, Hic ſũt tres minæ. Nam conſtat eunuchum ſolum emptum eſſe minis viginti, vt ipſe Parmeno confitebitur ſeni. [Mu] Sed videlicet aut hoc perturbatus dicit Parmeno, aut tam parui facit ancillã, vt eam auctarii tantùm loco habeat. [B] Mina Græca, quæ eadem & libra, & pondo dicitur, duodecim vnciis & ſemis perfecta, decem coronatos conſtituit. Viginti ergo minæ, moneta Brabantica, trecentos ac quinquaginta renenſes valent, ſiue Fland. quinquaginta octo libras, ſex ſolidos, & VIII. groſſos.

90 *Tamen cont. abs te*) [D] Et hoc ſeruatur in beneficiis. Nam maiora ſunt, ceſſantibus meritis eorum quibus præſtantur.

91 *Ob hac f. abs te ſp.*) Sic Virgilius, –Nos munera templis Quippe tuis ferimus, famámque fouemus inanem. *Ob hac f. abs te ſp.*) Hic duplex eſt pronuntiatio: vel per inuidioſam prolationem, Vel per interrogationem. Et meliùs hoc modo, quàm interrogatiuè profertur: hic enim eſt multò grauior illo. *Quid iſtuc*) Hoc aduerbium conſentire incipientis eſt. & eſt ἔλλειψις: deeſt enim Remoramur, aut quid tale. *Quid iſtuc*) [Mu] Donatus legit, quid iſtic? ego, quid iſtuc? malo: de qua locutione dixi in Andriam.

92 *Quanquam*) [V] Pollicitatione operæ amatorem demulcet. *Cupio abd.*) [D] Abducere dixit tanquam ab ſtulto: nec per verum meritum, ſed per fraudem. Cicero, Per vim, atque dolum abducta ab Rhodio tibicine. *Atque hac re arb.*) Non dicit qua: hoc eſt, ex te Veruntamẽ ſcit meretrix. contentione quadam negari Ergo fingit ſe vinci. vt adoleſcentem molliat: & ipſa cedit, vt & ille remittat pertinaciam.

94 *Po. q. te in. h.*) Hoc totum loquitur, tanquam magis ipſa amet Phædriam, quàm ab illo ametur. *Te i. im. h.*) Huic contrarium eſt, Vt te amicum habeam. [S, L] Habemus illos inimicos, quorum inimicitias ſuſcepimus, vel quos iniuria aliqua læſimus. *Faciam vt iuſſ.*) [L] Nec voluntate, nec vultu conſentientis hoc meretrix agit: ſed callidè tentat omnia. nam quia perſiſtendo non perficit quod expectabat: docet Phædriam etiã ipſum negligentiùs negare quod poſcitur. & adeò hoc ſubtile eſt, vt ſtatim impetrauerit. Peruulgatum eſt enim, Quod ſumma vi defenderis, cùm extorqueretur: hoc idem poſtmodum remitte remittenti.

Vtinam) [V] Votum eſt, quo cupit nihil eſſe 95 ſimulatum, itaque μιμήσει quædam repetit. *Vtin. iſtuc verb.*) [D] Et Iſtuc verbum, pro tota ſententia. Verbum pro dicto. Sed propriè ἀξίωμα, id eſt, ſententia vel enuntiatio quæ vno ligatur & aſtringitur verbo, Verbum à veteribus dicebatur. *Ex an. ac v. d.*) Rectè: quia eſt qui ex animo dicat, fallat tamen.

Potius q. te inim. h.) Tantum in animum 96 Phædriæ hoc deſcendit, vt etiã repetat quod amica dixerat adulando.

Syncerè dici, q. poſſ. perp.) Syncerũ, purum, 97 ſine fuco & ſimplex: vt mel ſine cera. Bene ergo, vt mel, blandimentum meretricis dulce fatetur. ſed negat eſſe ſyncerum.

Labaſcit victus. &c.) [M] id eſt, incipit ca- 98 dere conſtantia & propoſito. [V] Propertius libro ſecundo epiſtola ad Cynthiam, Non ita Carpathiæ variãt Aquilonibus vndæ, Nec dubio nubes vertitur atra noto, Quàm facilè irati verbo mutantur amantes. *Labaſcit*) [D] Omnia inchoatiua triſyllaba, ferè media producta enuntiantur. [B] Valla dicit à Labo, non à Labor dictum eſſe verbum Labaſcit. Labo primam corripit, alterum producit. *Labaſcit*) Vbi nunc illud? Heus noſter, laudo: vir es. Laurẽtius inter verba inchoatiua, quæ loco primitiuorum vſurpantur, numerat &

99 addilj T. *Ego non ex ánimo misera dico!* * *quam ioco*
100 dlllp *Rem voluisti à me tandem, quin perféceris?*
101 i bllp *Ego impetrâre néqueo hoc abs te, biduum*
102 llldsp *Saltem vt concédas solúm.* P H. *siquidem biduum:*
103 lllli *Verùm ne fiant isti viginti dies.*
104 { illi-p / illif } T. *Profécto non plus biduum,* * *aut.* [P H.] *aut! ni-*
hil moror. V. [P A R.]
105 li-llp T. *Non [fiet: hoc] modò sine te exôrem.* P H. *scilicet*
106 asdidp *Faciûndum est quod vis.* T. *mériò amo te.* P H.
bene facis.

D. *Ego* emphasin habet.
*L. Confirmatio à minori. MU Enthymema ex cõtrariis.

* Aposiopesis. omnia hic vim amoris exprimunt.

G. *Al.* [*per loc.*]

Labasco, quod hic significat labare, id est, ruere ac repentè cadere, & deficere. Translatum videri potest ab arboribus. *Victus vno v.*) Ostendit amatorum stultitiam, qui se vno verbo flecti patiuntur. *Victus vno verbo!*) D Vel nam istuc verbum. Et, Vno verbo, vt diximus sic accipe: vt Verbum dictum intelligas, quod verbo complectitur, & completæ sententiæ pronũtiationem, quod *ἀξίωμα* nominabatur. *Victus vno v. quàm citò!*) Quàm citò ait, qui illum falsa lachrymula vinci crediderat posse. Plus factum est: vno victus est verbo, & citó.

99 *Ego n.*) V Ab æquo & facili petit. Illic quidem est, Quia ex animo cuncta dico, quia vel ioco quamlibet rem à me impetrasti. Hîc verò est, Cur non saltem biduum concederes? *Ego non ex an. m. d.*) D Quod sensit multùm valuisse, hoc Thais inculcat animo amici sui. Et Ego, vide quanta significet. Conuenit hoc pronomen blãdè multa exprobrãti: vt Virg. Méne fugis. MU Hic Thaidis sermo speciem quandam habet orationis omnibus suis partibus absolutæ. Nam & primùm irrepsit insinuatione in adolescentis animum, Ne crucia te, obsecro: & collegit attentionem, cùm tam sollicitè inquireret de taciturnitate Parmenonis: & posteà narratione vsa est ad causam suam appositissima, Samia mihi mater fuit: & in media narratione renouauit attentionem, Hoc agite, amabò: & deinde adhibuit confirmationem, Nunc eam, mi Phædria: & refutauit quæ à Phædria obiiciebantur, Egon' id timeo? &, Quanquam illam cupio abducere. Nunc verò vbi videt labare iam adolescentis animum, impellit eũ peroratione affectuum plena. *Quam ioco Rem vol.*) D Contra illud refertur, quod ait Phædria, Nónne vbi mihi dixti cupere te ex Æthiopia Ancillulam: relictis rebus omnibus Quæsiui? Sed hoc vehementius & disertius, Quam ioco rem voluisti.
100 Non munus, inquit, sed quod plus est, rem. & non seriò, sed ioco, à facilitate præstantis. Et voluisti, non etiam dixisti. Mirandum obsequiũ, ex voto animi pendens. Non expectat imperium: ne voluptati mora sit, dum iubetur. Tũ illud quod ait, Perfeceris: nónne pondus hoc verbi & potentiam Phædriæ circa amicam, & illius obsequium vehemens, & rerum difficultatem quæ extortæ sint, mõstrat atque omnem obterit querelam Phædriæ?

Ego imp. n. h. abs te) Tu & ioco, & non pe- 101
tisti, cùm perfeceris tamen. at ego hoc impetrare non possum.

Saltem vt c. sol.) Argutè additum Saltem, 102
& Solúm. Et bene Concedas, vt voluntatis sit: sic enim dixit suprá, Sine illum prioreis parteis hosce aliquot dies Apud me obtinere.

Verum ne f. isti v.) Facetè Biduum de- 103
cuplauit: & simul quia ex eadem ratione sunt viginti, ex qua duo & ex qua viginti: ducenti, duo milia. & sic deinceps.

Non plus b.) B Accusatiuo comparatiuũ 104
iungitur, sicut & ablatiuo. vt, plus tres dies, sicut plus tribus diebus. Vitruuius, Ita à pariete hæ distent, vt ne plus pateant palmum. Virg. Noctem nõ ampliùs vnam Falle dolo. *Profec. non plus bid. Aut*) D ἀποσιώπησις secunda. *P A R. Aut*) L Repetitio inchoatæ adiectionis per indignationem, & mox recusatio. *P A R. Aut*) V Illusor Parmeno Aut repetit, vt Triduum & Amplius subaudiatur.

Sine te) Asseueratione colligit. & hic pa- 105
tet, vt amor ἱλιγγιᾶν, sicut Græci Poëtæ canunt, *φύειν*, videlicet propter nimiam lubricitatem & facilitatem habeat. *Hoc modo sine te exorem*) L Nouè nunc, non De te exorem, sed Te exorem: & hoc absolutè.

Fac. est quod vis) Non Quod oportet, sed 106
Quod vis dicendo, multùm addidit obsequio suo. *Meritò te amo*) Bene amoris mentionem ad auferendam suspicionem contemptus Phædriæ fecit. *Bene facis*) In consuetudinem venit, Bene fecisti, non iudicantis esse, sed gratias agentis.

D. *Biduum*, tanquã biennium ſit.
Rus ibo: ibi hoc me maccrâbo biduum. ſiſip 107

Al. [*Parmeno huc*],
Ita fácere certum eſt: mos gerûndus' eſt Tháidi. { baſiſi / baſiſ } 108

ſiſſp.
Tu [huc Pármeno] fac illi adducântur. P. *máxu-* ſiſſip 109
mé. PH. *in*

L Amatoria & ridicula digreſsio Phædriæ.
Hoc biduum Thais vale. T. *mi Phædria* ſiſſp 110

Ipſe per cõtẽptum, quaſi odioſo.
Et tu. nunquid vis áliud? PH. *egóne quid velim!* ſſdbip 111
Cum milite iſto præſens, abſens vt ſies: ſiſſi 112

R. *Als.* [*me ames:*] A *tum prius* [*me*] *non eliditur, ſed corripitur*, iſbſsi.
Dies noctésque [ames me:] me deſýderes: ßiſſi 113

107 *Rus ibo*) V In Græco quodam epigrammate conſtat, amorem diſſolui, aut certe mitigari poſſe fame, tempore, & denique laqueo. Quid ſi & locum remotum & ſyluestrem inter prima remedia adiungeres? *Rus ibo*) D Et hoc amatorum eſt, odiſſe vrbem ſine amica. Nec dixit, Ibi ero: ſed ibi hoc me macerabo biduum. Pronuntiandum eſt Biduum, ác ſi dixiſſet Phædria Biennio. *Ibi me hoc mac. bid.*) S. D In accuſatiuo temporis ita eleganter vſurpantur iſtæ dictiones biduum, triduum, quatriduum. Cicer. Famil. VII. Cum quidẽ biduum ita ieiunus fuiſſem, vt ne aquam quidem guſtatem. Idem Famil. XV. Biduum Laodiceæ fui.

108 *Ita f. certum eſt*) D Ex his apparet verbis, quàm ſibi amator hoc ægrè imperet. *Mos ger. eſt Th.*) Cum pronuntiatione & geſtu: vt oſtendat quæ vis amoris ſit, vt Thaidi

109 mos geratur. *Huc fac ill. adducantur*) Eunuchus & ancilla: figuratè Illi: ſed præualet genus maſculinum. Adducantur, pro, adducito eos. Et bene adiectum eſt. ne dilatis ob retentionem muneribus, non procederet actus fabulæ. & ſimul quia abſentia Phædriæ opus eſt, dum per Chæream ludificatur meretrix.

110 *In Hoc bid. Th. vale*) Nunc Vale abſceſſum ſignificat, non ſalutationem: nam ſi mera ſalutatio eſt, biduo ſolùm amicã valere optat. ſed præſcribere conatur quanto tempore abfuturus ſit. & ſimul oſtẽdit, quàm inuitus abſcedat. *In hoc bid. Th. vale*) Accuſatiuo vtẽs caſu, expreſſit amatoris impatientiã. Biduum ditens, præſcripſit de tempore. Et Vale, maiorem vim habet ex dolore diſcedentis, quàm obſequio ſalutantis. *In biduum*) B Per hoc biduum. ſic dicere licebit, Vale in menſem, aut

111 annum vnum. *Et tu. nunquid vis aliud?*) D Vale ſubaudiendum ſalutatorium. Et ſubintelligendum eſt poſt oſculum dici, Nunquid vis aliud? quaſi rectè factum. *Nunquid, me vis?*) MU Sequebatur, vt diceret Phædria, Vt bene ſit tibi, aut aliquid ſimile, & cum dicto diſcederet: ſed præ immodico affectu hæc omnia quæſiuit, tum vt animum ſuum indicaret, tum vt interim colloquium cũ amica produceret.

Cum milite) V Valedicẽdo mandat de ſui 112 amore integro & conſtante, eóque perpetuo: cuius eſt notatio nunc in deſyderio, quod eſt, appetitus rei futuræ nondum poſſeſſæ. Mox in ſomno, quod intelligentiæ & imaginationis viribus per mentem refertur. Deinde in expectatione, cùm rem veluti propinquam conſeruare & retinere cupit. Poſteà in cogitatione, quæ amatorem mente excidere non permittit. Tum in ſpe, quæ aut bonum ſequitur, aut acceptum retinet, & conſeruat. Poſtremò in oblectatione, quæ eſt veluti acquieſcẽtia voluntatis in amatore ſibi congruente. Breuiter tota ſit cum ſuo amatore, tota per ὀνομασίαν in capite, & per θυμοειδὲς in corde, & per ἐπιθυμητικὸν in iecinore eſſe debet. Tacita autem eius ratio ſubditur ex amoris reciproco ortu. Nam philtra certiora & potentiora ſunt, dum amor amorẽ elicit. Sicut enim odiũ diſiungit, diſſoluit, ita amor coniungit & copulat. Siquidem amoris virtus eſt vltima & ſuprema ex multis vnum facere, & ex diuerſis idem, qui etſi igneæ ſit naturæ, non tamen aſcendit. ſed deſcendit. *Cum milite iſto*) D Iſto bene additum, quaſi odioſo: vt alibi, Iam verò mitte Demea tuã iſtam iracundiam. Et Virg. Aut quid petis iſtis? Hæc enim pronomina, ſpernentis ſunt, odiúmque. mõſtrantis. *Præſens, abſens*) ὀξύμωρον. MU Oxymoron. B Corpore præſens, animo abſens. hoc eſt, mente peregrina cum milite. Colloquêris cum illo, ſed me cogitabis. Vt qui amant abſentes ſunt: veluti de Didone Virgilius in quarto, Abſens abſentem audítque vidétque. Ita qui oderunt quempiam, ab eo præſentes abſunt, corpore quidem præſentes. cæterùm animo ſemoti. Ex Chiliadibus.

Dies noctésque me ames) S. D Eſt Dies & 113 noctes, idem quod perpetuò, vel aſſiduè. Cic. Famil. IX. Tibi, mi Pæte, perſuade, me dies, noctésque nihil aliud agere, nihil curare, niſi vt mei ciues ſalui, liberíque ſint. Idem ad Att. VII. Equidem dies, noctésque torqueor. *Me deſyderes*) D αὔξησις. quia plus eſt amore deſyderium.

114 ssissi *Me somnies: me expectes: de me cogites:*
115 ssissi *Me speres: me te oblectes: mecum tota sis:*
116 { ssdsap / s } *Meus fac sis postremò animus, quādò ego sum tuus.*
117 dsaaap T. * *Me miseram. forsitan hic mihi paruam habeat fidem:*
118 sadssp **Atque ex aliarum ingenijs nunc me iudicet.*
119 a-ssssi *Ego pol, quæ mihi sum conscia, hoc certò scio,*
120 asi:di *Neque me finxisse falsi quicquam: neque meo*
121 ssissi *Cordi esse quenquam chariorem hoc Phædria.*
122 sissp *Et quicquid huius feci, * caussa virginis*
123 ssidp *Feci: nam me eius spero fratrem propemodum*
124 sia isp *Iam repperisse, adolescentem adeò nobilem. &*
125 bssap *Is hodie venturum ad me constituit domum.*
126 sslip *Concedam hinc intro: atque expectabo, dum venit.*

* L. Ficta querela meretricis ad spectatores: & præparatio ad futurum cógressum Chremetis rustici adolescentis.
*D. Meretrix bona inducitur. ^ ideò videtur non ficte loqui.
*B. A' necessitate.
Spero, id est, credo.

114 *Me expectes. me somnies*) [illegible] prima. Cùm Amare & Desyderare sit voluptatis atque etiamnum obsequii: Somniare, satis amatoriè dictum est.

155 *Me speres*) Cùm Me expectes, iam dixerit: quid sibi vult iterum Me speres? Inter Spé, & Expectationem hoc interest: quia Expectatio, certorum est: Spes verò, incertorum. Et Expectatio, propinquarum rerum: Spes, longinquarum. Et Expectatio, destinat tempus: Spes, non destinat. An Me speres idē facere? id est, de te cogitare: vt sit Speres, credas. vt statim in subditis inuenies, Nam eius fratrem spero iam propémodum reperisse. *Me te obl.*) Septimus casus Me. *Mecum tota sis*) Toto animo. Nam illam nunc animum vult esse, non corpus. & simul quod ipse ab eius corpore patitur: id vult militi eius mente cōtingere, tanquam penitus excluso ab amica.

516 *Quandò ego sum tuus*) Animus scillcet.

157 *Me miseram*) MU Thais hæc loquens inducitur, vt aliud paululum argumenti iam nunc à populo intelligatur. D Rectè Thais nunc partem argumenti exequitur tacitam apud Phædriam propter præsentiam serui: quem Poeta vult ita nescire, vt audeat ad vitiandam virginem subornare Chæream. *Me miseram*) V Defensoria est oratiuncula per conquestionem, qua fit vt se miseram appellet. Propositio est, Phædria mihi parum credit. Cōfirmat modò ex diuersitate sui ingenii, quod cum aliis scortillis non est commune: modò ex bonitate conscientiæ per iuramentum, quo asserit Phædriam esse charissimum, & nihil esse simulatum. Huius loci est illud Platonis, [illegible]

Atque ex al. ing. n. me iud.) D Hìc Terentius ostendit virtutis suæ hoc esse, vt peruulgatas personas nouè inducat: & tamen à consuetudine non recedat: vt puta meretricem bonam cùm facit, capiat tamen & delectet animum spectatoris. 118

Neque me finx. f. q.) Au' Dixisse debuit dicere, aut abūdat Falsi: aut ideò quia & vanum aliquid fingi potuit: vt suprá, Si vanum, aut falsum, aut fictum est. 120

Esse quenquam char.) Meliùs Quenquam quàm si dixisset, Mihi em quenquam chariorem. *Quenquam cha.*) Quasi meretrix non charum alterum, sed chariorem negat. 121

Et quicquid) V Præocupatio. Biduum rogaui, sed propter abducendam puellam factum est. *Et q. huius f.*) D Huius absolutè aut per [illegible], vt desit Rei: quòd cùm exclusi foras. in Hecyra, Ne quid sit huius oro. in Heaut. Nihil me istius facturum patri. Virg. Aut quid petis istis? 122

Spero prop.) Nouè Spero, pro credo vel confido. Propemodum ideò, quia hominem quidem nouit, sed fratrem esse virginis nondum probauit. 123

Adeò nob.) Adeò, pro nimis positum est, aut pro expletiua particula. B Adeò pro valde vsurpant Latini, quando non sequitur Vt particula. 124

Atque exp. d. venit) D Futurum actum promittere voluit: non quo aliquis gestus sit expectantis. B Adrianus Cardinalis, Particula Dū, inquit, coniungitur à perfectis illis authoribus cum verbo Expecto, mira cum elegantia. Cicero. Non expectaui dum mihi à te literæ redderentur. idem, Expectabo, amabò te, dum Aulum conueniam. 126

ARG. [D]Iam amatorium multiloquium & vaniloquium continet ista actio: nam Phædria & repetit quod iam dictũ est, & id facit magis & odiosè nimis. [H]cum scilicet identidem Parmenoni dat negotium vt eunuchus & ancilla Aethiopissa, munera Thaidi parata, ei afferantur. [Mu] quæ antè dictorum repetitio quamuis sit otiosa, mirificè tamen congruit amatoris ingenio: qui non nisi summa difficultate potest & vrbem & amicam relinquere. [B]Tandem rus concedens (id quod Thaidi se facturum dixerat) [L] perridicule se confirmare nititur, illudente interim Parmenone. [B]qui posteà solus in scena relictus, heri ex amore immutationem admiratur: & militis donum, [A]quod à Gnatone ad Thaidem deduci videt, [B] ita laudat, vt heri sui eunucho præferat. [V] *Thesis.* Quemadmodum in Phædria est amantium stultorum pictura, ex qua perspicitur quàm sint inconstantes, quàm sint curiosi, & πολυλόγοι, quàm in seruos sint imperiosi, quàm sint zelotypi: Ita in Parmenone est serui obedientia, & officiũ, cùm hero suo consulat, ne sit prodigus. Dona enim scortis data vana sunt, neque quicquam promouent. [M]Amantium prodigalitatem, verba complurima & vana, inconstantiam, debilitatem consilii, & amoris imperium, amantisque durissimam seruitutem hæc scena exprimit. Id quippe genus hominum seruit affectibus, qua seruitute nihil excogitari potest infœtius. Vnde Seneca lib VI. Epistol. dicit, Nulla seruitus turpior est quàm voluntaria. Et Diogenes dicere solebat, seruos dominis, malos autem cupiditatibus seruire. Aristippus dicebat, Non Ingredi ad meretricem, sed Egredi non posse, turpe est. Et, Habeo Laidem meretricem, sed ab illa non habeor. Et, Etiam Inter Bacchanalia pudicus non corrumpitur. Et Diogenes inculcabat sæpius, cupiditatem arcem esse omnium malorum.

Vers. gen. Trochaici tetr. tredecim, nempe duo primi, quartus, quintus, duodecimus, & octo vltimi: primus est acatal. reliqui catalectici. Duodecim qui restant sunt iambici. tertius à principio scenæ est dimeter hypercatalecticus: sextus ac tres sequentes trimetri acat. siue senarii: decimus & vndecimus tetrametri catalectici: decimus tertius & quatuor sequentes tetrametri quoque, sed acatalectici.

PHAEDRIA. PARMENO.

[L]. Inepta & ridicula sollicitudo Phædriæ.
Isti. scilicet Eunuchus & Aethiopissa.
Vt riualé apponit, ita & munus: sed decebat militis munus vincere.

FAC ITA) vt iussi, deducantur isti. P. faciam. assisar 1
PH. at diligenter. *Al. [Ita fac]. sed versus non constat.*
P. Fiet. PH. at maturé. P. fiet. PH. [satne] hoc mandatum est tibi? tlllf:.- *Al. [satin'] essafst-.* 2
P. Ah rogitare! quasi difficile sit. ddjbv 3
Vtinam tam aliquid inuenire facilè possis Phædria, abttbsi. 4

1 *Fac ita)* [V] Mandatoria est oratiuncula, pro imperio satis breuis, & modum addit, cùm dicit Dilligenter, & tempus, cùm maturè deducẽdum esse eunuchum cum Æthiopica puella cupiat. *At dil.)* [B] At particula hic affirmat.

2 *Satin' hoc mand. est tibi?)* [S.D] Mandare vulgò committere est. Cùm tamen de priuatis dicitur, ponitur pro significare vel imponere, aut negotium dare. Breuiter, quotquot ab hoc verbo manant locutiones, in committendi, tradendi, significandi, vel imponendi significatum inclinant. Vnde dicimus mandare honores, vel magistratus alicui, mandare vinculis, fugæ, literis, monumentis, historiis, memoriæ, & similibus.

3 *Ah rogitare!)* [L]Indignatio stomachãtis, & subaudi Decet. *Ah rogitare! q. d. sit* [D]Deest Vis, vel Pergis: vt sit, rogitare pergis! Vel Te, sipsum respicit. vel Hunc, si auersus hoc dicit: vt sit, Ah, rogitare te! aut, rogitare hũc! Et distinctione interposita, inferendum vultuosè: Mirum est te rogitare, quasi sit difficile, complere quod iubes. [B] Ridiculum est te hæc rogitare. Vnde his verbis At dilligenter, At maturè, [D] & ineptiam nimiam circa hoc solliciti amoris expressit, & ostẽdit nihil esse facilius, quàm deducere ad meretricem munera, [B] quæ semper est parata accipere: [D] cùm contrà illud sit difficilimum, poscenti aliquid non dare.

4 *Vtinam)* [V] ἀντικατηγορία de dono inutili per seruum introducta concessione, & grauiore incommodo, quippe sui doni iactura facta diluitur. atque in seruo est iocus admodũ liberalis in antithesi. *Inuenire)* [Mu] ἴσως. Dixi in Andriam. [D]Inuenire. acquirere Sic in Heaut. Non quæris patri quomodo obsequare: & vt serues quod labore inuenerit. Nam ideò à præcedenti etiã quæstus dicitur.

5 { trbsbrtv / trbsbs } /Quàm hoc/peribit. PH. * ego quoque vna péreo, *quod mihi est chárius: *Al.* [*Hoc quam*]: *sed versui non congruit.*

6 fidddi *Ne istuc tam iníquo patiáre ánimo.* P. *minimè: quin*

7 fdfbij *Effectum dabo. sed nunquid áliud imperas?*

8 fffdp PH. *Munus nostrum ornáto verbis, quòd póteris: &*

9 fidbfi *Istum ǽmulum, quòd póteris, ab ea péllito.*

10 abfaadiv P. *Mémini, támetsi nullus móneas.* P H. *ego rus' ibo, atque ibi manêbo.* *[tametsi] est bacchius, nisi quis putet esse spondeum elisa prima syllaba, non aliter quàm si essent duæ dictiones, tam etsi, i. etsi. In [rus] eliditur vltima quamuis producatur. Vel dic [Memini] monometrum esse & reliquum esse iambi cum catal. isd d div.*

11 dffiifv P. *Cénseo.* P H. *sed heus tu.* P. *quid vis?* P H. * *censén' poss. me obfirmâre, &*

12 tfaacftv *Pérpeti, ne rédeã intéreá?* P. *téne! nõ hercle árbitror.*

13 fiffdffp * *Nam aut iam reuertêre: aut mox noctu te [adiget] horsum insómnia.* *D. A. [adiget]. vt sit [insomnia] pro vigilia numeri singularis.*

*L. Defensio à maiori.
* D Figuratè, pro qui mihi sum charior.
L. *Ornato*, i. commẽdato.
Nannius, *Quod* pro quoad per crasin.
* L. Ridicula dubitatio desperantis.
* L. Faceta & irrisoria responsio.

5 *Quàm hoc p.)* Deest Facilè: vt sit, facilè hoc periit. *Quod mihi est ch.)* Pro, qui mihi sum charior. Sed Ego dixit absolutè, occurrens huic pronomini Quod.

6 *Ne istuc)* V Seruus sua modestia nõ irridet herum, sed placat. *Ne ist. t. in. pat. an.)* S. D Pati significat, ferre, tolerare, vel sustinere. In quo verbo eadem est aduerbiorum elegantia, quam esse in ferre suprà ostendimus: exemplaque profert (vt ferre) & cum laude, & cum vitio. Elegans verò præcipuè est, cùm dicimus nos aliquid facilè pati, pro assentiri, vel non ægro animo aut grauiter ferre. Sed iam exemplum proferam cum hoc Terẽtii loco cõueniẽs. Cic. in Famil. Etsi perinique patiebar animo, te à me digredi, tamen eo tempore me consolabar, quòd &c. *Quin eff. d.)* D Quin pro imó. vt in Heautont. Quin nolo mentiare.

7 *Sed nunquid al. imp.)* In his seruus nihil vult, nisi coactus tacere, propter maiorẽ dominum. sic & alibi, Iubésne, inquit? responderet ei Chærea, Cogo, atque impero.

8 *Munus nostrum)* V Est aliud mandatum priori connexum, ex interrogatione tamen serui natum, de commendatione muneris, & de æmulo expellẽdo. Mox per anthypophoram subiicit, cur hoc negotii seruo detur. Ipse enim ruri erit. *Munus nostrũ)* D ibi,nõt non dixit Meum, quasi & Parmenonis sit.

9 *Et istum)* Id est, molestum & odiosum: nam hoc significat Istum. *Ab ea pellito)* Ab ea. ab eius animo. & non, Pelli facito, sed Pellito.

Memini t. n. mo.) a Identidem in Plautinis, ac Terentianis Comœdiis occurrit, Me morem mones, doctum doces, quibus idem re ipsa est, quamuis verbis nonnihil dissimile. quod ait Parmeno, Memini tametsi nullus moneas. *Tametsi nullus)* L Pro frustra & non necessariò. D Properat seruus carpere vaniloquium domini. Et Nullus, pro non. sic in Hecyra, Nullus dixeris. Plautus in Trinummo, Nullus credas. *Ego rus ibo)* Et hoc iam dictum est. sed ostendit, quàm molestè id incipiat Phædria. 10

(censén') V Deliberatiua est, possitne ruri ab amica sua abesse. Seruus negat, herus ait. *(censen' me)* D Arbitraris: vt Censores, qui morum alienorum habent summum arbitrium. Et ideò hunc putant non censere, quia ipse desyderat. M Censere, inquit Iurisconsultus, est constituere, vel præcipere. Vnde dicimus, Censeo hoc facias, & senatum censuisse. Inde Censores. Censere, inquit Pompeius, nunc significat putare, nunc suadere, nunc decernere. *Posse o. f. & perp.)* D Verba sunt desperantis. non Firmare, sed Obfirmare: non Pati, sed Perpeti. 11

Téne!) Te quod ait, hanc vim habet. vt te significet perditum amore Phædriam esse. 12

Nam aut iam r.) Modò iam pro statim. *Te adig. horf.)* Hoc est, ad vrbem agent. *Horsum)* V A difficultate. Nam vel sola somnia te reuocabunt. *Insomnia)* D Vigiliæ. *Insomnia)* M ἀγρυπνία. Plaut. Merc. Sed amori accedunt etiam vltra hæc, quæ diximus; Insomnia, ærumna, error, & ter- 13

PH. Opus fáciam, ut defatîger usque :[ingrâtus] ut dórmiam. {ibsijs? ibiijs} 14

P. Vigilâbis lassus :hoc plus fácies. PH. [ábisis:] nihil dicis Pármeno. {asbaccs assaas} R. Al. [ab.] asidscs: vel asidsis. 15

Eiciûnda hercle hæc mollities ánimi: nimis [me] indúlgeo. dssaaiii Deletus [mi] pro mihi. 16

Tandem ego non illa cáream, si sit opus, vel totum tríduum! P. hui, ddsasb 17

Vniuêrsum tríduum! vidě quid agas. PH. stat senténtia, tsdaste 18

In [faciam] nihil eligendum. Bemb. [ingratiis].
• L. collectio sui ipsius ac reprehensio ad confirmationem.
D. Me indulgeo. sic veteres: quod nos mihi dicimus. Alibi, Te indulgebát, tibi dabant.
• L. Exclamatio irridentis.

ror, & fuga.

Opus fac.) V A facili & modo remedii,
14 quia nolo esse otiosus, sed laborabo, sic ut defatigatus faciliùs dormiā. atque id prorsus est physicum, lassos suauiùs dormire, ex somni natura & commoditate, ita Vsque ingratus. id est, etiam nolens dormiat. *Opus fac.*) MU Hæc locutio rebus rusticis propriè cōuenit. Sic in Heaut. Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ. Et in ead. –Nisi eos, qui opere rustico faciundo, facilè sumptum exerceant suum. Et Phor. –Vapulandum, habendæ compedes. Opus ruri faciundum. *Vt def. usque*) D Ordo est, usque ut defatiger. *Ingratus ut d.*) Id est, etiam inuitus & coactus. Nam Ingratis, non ultrò significat. quia ultronea grata sunt: ingrata, quæ ab inuitis fiunt ac recusantibus. B Vtitur eo frequenter Plautus. *Ingratis*) MU Synæresi est, Ingratis, pro ingratiis. Est autem ablatiuus aduerbialiter positus, & significat, ἀκόντι. Sic Heaut. –Ea coacta ingratiis Post illa cœpit victum vulgo quærere. & Phor. Nam idem hoc argentum ita ut ingratis est datum, iis datum erit.
15 *Vigilab.*) V Diluit à causa non satis efficaci, & difficultatem adauget, utpote lassitudo qualiscunque non est somni causa, præsertim in amantibus. Est enim ἐρωτικὸς ... & ἀγρυπνητικὸς, nimirum ignis membra depascens, & vigiles, & cogitabundos reddens amatores. *Vigilabis lass.*) MU Duo incommoda pro uno senties: nam & te delassabis, & nihilò magis ea causa poteris capere somnum.
16 *Eiciunda h. h. m.*) V A decoro viri, cuius animus fortis, constans est, neque nimiùm sibi indulgens. M Constans est, qui resistit doloribus, qui proueniunt à cupiditate absentium voluptatum. mollis verò, qui facilè vincitur à doloribus, & qui luxu diffluit. Talis homo constanti opponitur. *Nimis me ind.*) S.D Indulgere est obsequi, vel in aliquem ambitiosum esse, sibi placere vel assentarii vel est concedere, &, ut sic dicam, obsequenter, delicatéque tribuere. Quòd autem dicit hic Terentius, Nimis me indulgeo, nō dictum Terentii arbitror, sed mendum apertissimum Bibliographorum: nam hic legendum est, mi, pro mihi: ut sit nimis mihi indulgeo. Non tamen ignoro, quod dicunt Latini indulgere sese, ad meretrices relatum, cùm sese permittunt, & vendas offerunt amatoribus. Iuuenalis, Ardēti sese indulsisse Tribuno.

Tandem non ego illa c. s. s. o. v. t. tr.) D Sic 17 cœpit, tanquam aliquid foret dicturus magnificum: non autem est κατὰ ... , sed verè amator magnum hoc putat. Magnâq; est professio virtutis, cùm biduo sit opus, triduo posse durare. Et Totum triduum dicit Vniuersum triduum ..., quasi sit triduū in multo numero. *Non ego illa caream*) M Carere, inquit Cic. in t. Tusc. significat egere eo, quod habere velis. Inest enim velle in carendo. Triste est nomen ipsum carendi, quia subiicitur hæc vis, Habuit, non habet, desyderat, requirit, indiget. opinor hæc incōmoda sunt carētis. Caret oculis, odiosa cæcitas: liberis, orbitas. *Hui uniuersum*) V Ingentia est. Est enim illi incredibile amantem tam diu sibi posse constare. Rectè Euripides cecinit, ... γὰρ ... ἐν ....

Vniuersum trid.) B Amatori hoc magnū 18 videtur, triduum abesse à Thaide. Omni amatori lōga est mora. *Vide quid agas*) I Sic dicitur magna aggredientibus. *Stat sententia*) Et vultu & gestu magis spectabile quod dixit Stat sententia; vel maximè eò quod tanto sonitu hæc de se promittat Phædria continuò rediturus, vel potiùs non accessurus ad villam. tantum autem aberit, quantum temporis opus est ad vitiandam virginem. *Stat sent.*) S.D Id est, in sententia

conit

19 {tesbastu / ts} P. *Dij boni, quid hoc morbi est! ádeón' hómines immutárier* — •L. Hæc ad spectatores.

20 {cssltstu / tsllt} *Ex amôre, vt non cognóscas eúndem esse!* * *hoc nemo fuit* — •Laus Phædriæ ab acta ætate.

21 {bsasltt- / bsbssd} *Minùs inêptus, magis seuêrus quisquam, nec magis cóntinens.*

22 {tsspeat- / dstaa} * *Sed quis hic est, qui huc pergit! at at, hic quidem est parasîtus Gnatho* G. [parasitus quidem est], dstaatt-. — • L. Præparatio ad congressum parasiti.

23 cssltst- *Militis: ducit secum vnà virginē huic dono.* * *papà,* — •D. Oeconomia ad futurum amorem.

24 bssatbt- *Fácie honésta: mirum, ni ego me túrpiter hódie [hîc] dabo,* — E. Al. [hinc].

25 {edssbstv / t} *Cum mĕo decrépito hôc eunúcho.* * *hæc súperas ipsam Thaídem.* — • B. Per hyperbolé nimia pulchritudo significatur.

consto, & perseuero: vel certum est facere, quod constitui. Metaphora autem est ducta à rebus immobilibus. At verò in sententia constare, manere, vel perseuerare, vsitatiùs dicunt Latini. Cic. Famil. 1. Qua in sententia si constare voluissent, suam authoritatem simul cum salute mea recuperassent. Idem Philip. IIII. Reliquum est, Quirites, vt vos in illa sententia perseueretis.

19 *Dij boni)* V Admiratio, sitne amor morbus tam præpotens, cuius euenta cernuntur palàm, vt ex aptis inepti, vt ex constantibus molles, vt ex continentibus incōtinentes reddantur. Et apud Plutarchum legitur de amores, [illegible]. Atque medici morbum agnoscunt, eiúsque remedia diligenter annotant, à quibus Ouidiana consilia, & remedia non abhorrent. *Quid hoc morbi est!)* D Excusatio amoris quandò non culpa, sed morbus est. *Adeon' hom. imm. ex am. vt nō cogn. e. esse)* More suo à plurali numero, ad singularem se conuertit.

20 *Vt non cogn. e. esse)* Non solent stulti indui adolescentes: & ideò ad amorem retulit stultitiā Phædriæ. *Hoc nemo fuit M. in.)* B Ab exēplo confirmat. M Idem dicit seruus quidam de Philolachete in Mostellaria, Quo nemo adæquè iuuentute ex omni Attica Antehac est habitus parcus, nec magis continens. Is nunc in aliam partem palmā possidet. Et ipse Philolaches de se, Cor dolet mihi, cùm scio nunc, vt sum, atque vt fui olim, quo neque industrior de iuuentute erat, arte gymnastica, hastis, pila, Cursu, armis, equo, victitabam volupe: parsimonia, & duritia Disciplinæ aliis eram, &c.

21 *Ineptus)* M Inepti homines dicuntur, qui non seruant decorum. *Minus ineptus, m. s.)* D Nisi enim hoc esset, quid esset quòd illum mulier præferret militi? aut quid relinqueretur proprium personæ militis, si & hic stolidus esset? *Magis s. q. nec magis c.)* Animaduerte vt amet Terentius Magis addere positiuo, potiùs quàm comparatiuum facere. Nam, neque seuerior, neque continentior, tam valuit dicere, quàm Magis seuerus, & magis continens. M Seuerus dicitur grauis, & hostis malorum motum. Continens est, qui superat & reiicit eas voluptates, à quibus plures superantur. Incontinens, qui superatur ab his voluptatibus, quas multi non inepti, sed seueri & graues superarent.

Sed quis hic) V [Greek] fit: sequentis scenæ cōnexio. & virginis à milite donandæ faciem admiratur, atque de suo munere desperat. *Hic quidem est par. Gn.)* L Hæc apud Menandrum in Eunucho non sunt, vt ipse professus est, parasiti persona & militis: sed de Colace translatæ sunt. 22

Ducit sec. vna virg. h. dono) S.D Mirum est, quàm variæ locutiones ex Dono ducantur. Vidimus, & annotauimus suprà dono dare, dono emere aliquid alicui. Hic autem obseruandum est, ducere dono aliquid alicui. 23

Facie honesta) D [Greek], qua ostenditur amaturus Chærea, siquidem hanc Parmeno ipse miratur. *Facie hon.)* Sic Virg. Et lætos oculis afflarat honores. Et mox idem, Ita me dii ament, honestus. *Ni ego hodie me turpiter hic dabo)* Pro dedero. Virg. Quamuis solus autem cælo deiecit ab alto. 24

Cum meo decr. h. eun.) Facetè Meo ad parasitum retulit cū pulchro munere venientem. Et præparatio est ad ducendum Chæream potiùs, quàm defotmem eunuchum: *Decrepito h. eun.)* Decrepiti sunt dicti, quorum crepitus 25

& plangore familiæ, fuerant iam conclamata funera. *Hac sup. ip. Th.*) Hoc sic accipias, non vituperari Thaidem, sed tanquam [illegible] dici. Ideò addit Ipsam, quasi nimiæ pulchritudinis. Et bene Ipsam, propter quam datur. *Superat*) B Propriè supergredior significat, hîc per metaphoram pro vinco accipitur.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. D In hac scena non stans, sed quasi ambulans persona inducitur. constitit tamen aliquantulùm, intuēs spectatores, dum secum loquitur. Exprimit autem parasitum: & sub eius verbis, corruptos mores in assentatioñe ostendit, prorsus vt honestæ quoque personæ, in huiusmodi culpa inuētæ sint: vt alibi, Obsequium amicos, veritas odium parit. L Gnatho igitur ex mandato militis deducens puellam ad Thaidem, P factū adulandi instituit: L inter ea forrè in Parmenonem incidit: in quem multa dicacitate illudit, P cúmque mordacibus salibus lacessit. V *Tmesis.* Gnathonicæ artis est encomium. M Mores parasiticos, & adulatorū, assentatorúmque studia & obsequia, quibus nonnulli ad id agendum impelluntur, quod reprehenditur in primis, & nullam prudentiam adesse testatur, cum aliis de se credat quod non habet, hæc scena testatur: quo genere hominum nihil est in vita ciuili perniciosius. Vnde interrogatus Diogenes, quænam perniciosissimè morderet belua: Ex feris obtrectator, ex mitioribus adulator, respondit. Cicero in Lælio sic ait, In amicitia nulla maior pestis, quàm adulatio, blanditiæ, assentatio. Tum autem omnium rerum simulatio est vitiosa: tollit enim iudicium veri, idque adulterat. Assentatio vitiorum adiutrix, procul amoueatur, quæ non modò amico, sed ne libero quidem digna est. Maxima autem culpa in eo est, qui & veritatem aspernatur, & in fraudē obsequio impellitur. Aristoteles lib. tertio Ethicor. dicit, Qui delectat emolumenti sui causa, vt inde sibi proueniat in pecuniis, & in his quæ in pecuniis comparantur, vtilitas, adulator vocatur.

Vers. gen. Tres & viginti priores sunt trochaici tetr. catal. Reliqui omnes iambici tetr. atque etiam catal. præter vicesimum sextum, & quinquagesimum sextum, qui sunt acatalectici.

H. Prosopographia qua Gnathonis persona miré & splendidè describitur. Exordium ductū à sentētia parasitica. *Si hunc iambicū manis, sic metire*, ijdīssiti.

GNATHO *parasitus.* PARMENO.

DII *immortáles, hómini homo quid præstat! stulto intélligens*

Quid interest! hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi:

1 *Dij imm.*) D Admirantis exclamatio est, cum parasiti gesticulatione. V Figurata est per admirationem & exclamationem propositio, quæ simplex talis esset, Multū homo homini præstat. L Suis ipsius verbis describitur Gnatho, ad exprimendam parasiticam personam, & præparādum spectatorem. Mu Gloriosè, & parasiticé, statim à principio. tum se præstantiorem esse dicit, tum alterum stultum, se intelligentem nominat. *Dij imm. h. h. quid præstat!*) E Morata narratio a sententia incipi solet: quæ dicitur [illegible]. *Homini homo quid præstat*) Alii distinguunt, quid præstat stulto intelligens! Alij, stulto intelligens quid interest! quia sic veteres loquebantur. *Dij immortales*) Hoc iam mirè, & pro sæculi ac tēporum reprehensione satyricè Terentius, quòd apud eum stultū vocat simplicem parasitus, & intelligentē malum. *Hom. h. quid præstat*) S-D Præstare diuersam habet significationem: præstamus enim fidem, beneuolentiam, officium, culpam. Interdum vero pro excellere ponitur: in qua significatione vsus est multiplicis. Dicimus enim præstare aliquem re aliqua: præstare ad: præstare pro melius esse: præstare alicui re aliqua: & præstare aliquem re aliqua, pro vincere, & superare eum ea ipsa re. Cicero Offic. 1. Difficile est, cùm præstare omnibus cupieris, seruare æquitatem. Idem de Amicitia, Nanque hoc præstat amicitia propinquitati, quòd ex propinquitate est. *Stulto int.*) B Adrianus Cardinalis, Stultum id pleríque iam putant insanum, cùm inter vtrunque non leue sit discrimen. Est igitur stultus, ferè quod rudis, imperitus, ingenio hebes. aut tardus, vel inconstans. Insanus autem, qui alienatæ mentis est. Cicero, Neque vult ita sapiens, inter stultos videri.

2 *Quid interest!*) D Hoc admirantis est, & ideò sic pronuntiandum. *Hoc adeò ex hac re venit in mentem mihi*) S-D Venire in mentem, recordationis significationem habet, vel inuentionis speciem: & variè, elegantérque à Latinis vsurpatur. Ponitur enim personaliter, vel impersonaliter. Atque in vtroque loquendi genere certa inest elegantia. Personaliter positum

3 Conuéni hódie aduéniens quendam mei loci hinc, ∫atque órdinis, *Al. atque ordinis hominem.)*

4 Hóminem haud impûrum, itidem pátria qui abligurierat bona. *Haud impurum.* Id est, non auarum.

5 Video sentum, squálidum, ægrum, pannis annísque óbsitum,

situm. Cùm personaliter ponitur hic loquendi modus, veniunt nobis in mentem personæ, vel res ipsæ. Personæ: Cicero ad Att. vii. De Tullia, & Terétia, cùm mihi Barbarorum aduentu in mentem venit, omnia timeo: cùm autem Dolabella venit in mentem, paulum respiro. Res: Cic Famil. ii. Quæ mihi veniebãt in mentem, quæ ad te pertinere arbitrabar, existimaui me ad te scribere oportere. Impersonaliter positũ. Venire in mentẽ, cùm impersonale est, tum summam elegantiam habet, cum genitiuo adiũgitur. Igitur sic distinguere potes, vt vulgaris vsus sint exẽpla alia: alia venustiora, eáque genitiui. Vulgaris vsus exẽpla. Cic. Fam l. iiii. Sæpius mihi veniebat in mentem queri, quòd ita viuerem, quàm gaudere quòd viuerem. ibidem, Non mihi quicquam tali tempore in mẽtem venit optare, quod nõ vltrò mihi Cæsar detulerit. Genitiui exempla. Cic. Famil. vii. Persæpe mihi cogitanti de communibus miseriis, in quibus tot annos versamur, solet in mẽtem venire illius temporis. Idem pro Quint. idẽ dum cogitat, non minùs sæpe ei venit in mentem potestatis, quàm æquitatis tuæ.

3 *Conueni)* V Confirmat narratiũcula, quæ hic est ὑποδιατύπωσις, in qua est prosopographia omni artis Gnathonicæ ignari: nunc ab affectatione. vt quia ordinis parasitici erat: nũc ab habitu animi, vt non impurus, sed prodigus erat: nunc à rebus gestis. vt patrimonium concoxerat: nunc à cultu & habitu corporis, vt qui piger, squalidus, æger, & pãnosus erat: nunc ab ætate, vt qui annosus erat. Est autem hic calamitosi & miseri hominis ὑποτύπωσις. *Conueni h.)* D Conuenisse, nõ vidisse tantùm, sed etiam collocutum fuisse significat. *Mei loci atque ordinis)* Loci, ingenuum: ordinis, pauperem. Illud natalium: hoc fortunæ. S. L Ordo, cùm hominum est, ponitur pro eo, quod vulgus statũ vocat: scilicet ad statum hominis, vel genus vitæ, vel hominis fortunas refertur. Cicer. ad Att. iiii. Aliter video censeri Marcello & cæteris nostri ordinis.

4 *hominem h. imp.)* D Non dixit prodigum: quia hoc ipsum probat: sed non auarum, non improbum. Et sic laudamus eos, in quibus nihil est quod magnopere efferamus. *Hominem h. imp.)* L Id est, sordidum & auarum. B Pro improbo hic Impurum accipit Nonius. M Purus homo dicitur, qui est sine sordibus & infamia. *Itidem p. qui abl. b.)* I Hoc iocula-ri vultu dicitur. Et eleganter ex persona parasiti non culpatur quòd comederit bona. *Abligurierat)* Suauibus escis consumpserat. Nam ἀπὸ τοῦ λιχνεύειν, est ligurire. & λίχνος Græci suaue appellant. N Ligurire, inquit Nonius, est degustare. Vnde Abligurire, multa auidè consumere. S. D Abliguriendi simplex est ligurire: quod modò significat deuorare: modò etiam cum quadam elegantia comedere, &, more senum, multò fastidio suauissima quæque degustare. Sed à cibis ad multa alia transfertur. Cic. Famil. x i. Cùm quidam de collegis nostris Agrariam curationem ligurirent, disturbaui rem, totámque nobis integrã reseruaui. Idem in Verr. Act. v. Reperietis hominem nec timidè, nec leuiter hæc improbissima furta ligurientem. Abligurire translatè positũ pro consumere, vel conficere vsurpatur. Et in hac significatione hîc intelligendum est: & apud Cic. in Catil. Orat. ii. Iam non sunt mediocres hominum libidines, inhumanæ audaciæ, & intolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas. sua patrimonia profuderunt, fortunas suas abligurierunt, res eos iampridem, fides deficere nuper cœpit. Legunt nonnulli Obligurierunt: & nos etiam sic aliquando legimus.

5 *Video s.)* D Quàm bene Video, postquàm dixit Conueni. & tempus mutauit & verbum. *Sentum)* Horridũ, M vt sentes & spinæ. B nam sentes spinæ sunt. Hinc Sentus, qui laceras vestes habet. *Squalidum)* M u Senta loca propriè dicuntur sentibus, & dumetis obsita. Squalidi propriè rei qui diu delituerunt in sordibus carceris. B Squalor immunditiies, corpus occupans. *Pannis annisque obs.)* M Mucore & carie obductũ, propter sordidos pannos: & ratione ætatis obsitum, quæ in homine misero semper videtur maior. B Obsitus ager, qui dumetis est obductus. D Sentum ad horrorem retulit: Squalidũ, ad sordes: Ægrũ, ad maciem: Pannis annísque obsitum, Ad vestitum, & ad tristitiam. Sed Pannis & annis, παρόμοιον parasitorum sunt. *Pannis annisque*

•L. Prosopopœia. Dialogicos hæc dicuntur.

*Quid istuc ornáti, inquam! Quóniam miser quod hábui pérdidi: hem Cssxxatv 6

7 est & confert iambicum, Cssaibsp: & elifo d in [Quid.] Ssaibsp. Al. [Qui istic ornatus, inquam, est?] Ssaibsp. & elifo s in [ornatus]. Ssaibsp. C[Quid istuc inquã, ornat est? quoniam quod miser]. Cssadatv.

Omnia hæc ex media sumuntur consuetudine.

Quò redáctus sum! omnes noti me, atque amici déserunt. tssst- 7

• L. Magnifica & superba contéptio.

Hic ego illum contémpsi præ me.* Quid homo, inquam, ignauissime, { xssastv d } 8

Al. [parasti te] & [siet]. bissbsij.

Itáne sic parásti, [vt spes nulla réliqua in te [sit] tibi! bsf bst- 9

•L. Exemplum dissimile à seipso, ad amplificationem.

Simul consilium cum re amísti!* vidén' me ex eódem ortum loco! { Casscr- aasst } 10

Si iambicum mauis, sic metire, idssassi: vel sic, idssissi. eliso videlicet v in [viden'] & [eodem] [sillo dissyllabo si legas [vide ssi: videeris dactylus.

Qui color, nitor, vestítus, quæ habitúdo est córporis! tssbstv 11

obs.) Vel parasitica vernalitate καθ' ὑμενεία ποτο dictum: vel quia Homerus dixit ἄνθεα, γηρ οὐ κακίστοι ἔχουσι καταγημάζουσι : & est miseriæ senium deditum. Vnde huic magis tristitia grauitásque displicuit, aliena semper ab omnibus parasitis. *Annísque obs.*) Benè addidit Annis quia vt quisque miserior est, ita senior videtur. *Obsitum*) Vt Sentum dixit Oblitum, μεταφορὰ ab agro.

6 *Quid ist. orn.*) V διαλογισμὸς est cū increpatione inscitiæ, propter quam miser est, qui omnia perdidit, quia ab amicis desertus est, *trej. los freundlos.* D Scire nos conuenit, cū recto casu profertur interrogatio, non esse contumeliosum, Vt si dicas, Quis hic homo est? Si autem in obliquo, contemptum significari: vt, Quid hoc est homini? quid mulieri? quid ornatus? Ornatus, τὸν μέσον est ad dedecus & ad turpitudinem. Vel simpliciter hoc accipe, vel εἰρωνικῶς. Et ornati, vt senati antiquus genitiuus. *Quo' habui, per.*) Nō dixit id, quod erat, Comedi, aut Cōsumpsi. *Hem, Quò red. sum!*) Vel habitum suum, vel corpus ostendens, hoc dicit. Nec quicquam hic, nisi ex media cōsuetudine collocatū est.

7 *Omnes n. me, atque am. des.*) Sententiosè atque mordaciter in mores.

8 *Hic ego*) V Increpatio est propter ignauiam, cuius hic est notatio subdita. B Priscianus dicit aduerbia pleraque localia, pro temporalibus vsurpari: vt Hic, id est, tunc contempsi ego illum præ me. *Hic ego illum cont. præ me*) F Hoc est illud, Homo homini quid præstat, stulto intelligens? *Præ me*) B Præ, & per appositionem, & compositionem inuenitur. Significat aliquando idem quod Ad: vt hoc in loco, Præ me, id est, ad comparationem mei.

9 *Itáne par. te*) D Quàm obiurganter? tanquā in illo sit, quòd miser est. Et alibi, Nam nemo illorum quicquam scio, ad te venit, Quin ita paret sese, abs te vt blanditiis suis Quamminimo pretio suam voluptatem expleat. Et hoc propriè verbum ad exprimendam inhumanitatem & ignauiam factum est. *Vt spes n. r. in te siet tibi!*) Sententiosè, ad illud quod & Virgilius ait, Ponite spes sibi quisque. *Vt spes n. r. in te siet tibi*) Benè: quasi qui rem à fortuna acceperit.

10 *Simul cons. cum re am.*) Virgilius, —Nec si miserum fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget. Et Salustius, Neque fortuna eget: quippe quæ probitatem, industriam, aliásque bonas artes neque dare, neque eripere cuiquam potest. Ergo hæc interrogatio, increpantis est: nec desyderat responsionem. nam Consilium, in bonis animi: Res in potestate fortunæ. *Vidén'*) V Altera est contentionis demonstratiuæ pars, ab vtili. Nam à suo ipsius exemplo eius artis peritum fame non perire docet, sed in summa inopia omnibus bonis affluere, summáque esse in felicitate, cùm nihil desit. *Ex eodem loco*) D Ex eadem fortuna: A Id est, cuius natales non fuerunt tuis dissimiles, aut clariores, tamen ego meliùs mihi consului.

11 *Qui color, n. v. q. h. est corp.*) B Singula per antitheton opponit illis, D Video sentum, squalidum, ægrum, pannis annísque obsitum. Color ergo ad Sentum: Nitor ad Squalidum: Vestitus ad Pannis annísque obsitū: Habitudo corporis, ad Ægrum refertur.

Quæ

12 d=da:ſt *O'mnia hábeo, neque quicquam hábeo: nihil cùm eſt, nihil deſit tamen.*

13 aſab:ar– * *At ego infélix, neque ridiculus eſſe, neque plagas pati*

14 ſſſaſt– *Poſſum. Quid tu his rebus credis fieri?* * *tota erras via.*

15 { ſaſdſt / ſſ } *Olim iſti fuit géneri quondam quæſtus apud ſeclum prius.*

* L. Obiectio ad purgationem.
* Metaphoricôs à peregrinantibus.
L. Solutio & refutatio à têporibus.

Qua hab. eſt corp.) Plautus in Epidico, Corpulentior hercle, atque habitior.

12 *Omnia habeo*) Ad Quod habui, perdidi. *Neque quicq. h.*) Ad Mei loci atque ordinis hominem. *Omnia hab.*) Ad induſtriam retulit. Neque quicquã habeo, ad fortunæ culpam. & item denuo, fortunæ crimen, Cùm nihil eſt: ad ſuam laudẽ, Nihil deſit tamen. B Fortuna mihi ſedulò aduerſatur, nouerca eſt: tamen induſtria mea perficio, vt neque victus quotidianus, neque deſit amictus. *Omnia h. neque q. h.*) D Alterum horum, neutrúmue poteſt cuiuis accidere: vtrumque nulli. *Nihil cùm eſt n. d. t.*) Figura ἐξύμωρον: vt apud Virg. -Sequitúrque ſequentem. Et Cicero, Cùm tacent, clamant. *Deſit*) Mu Antiquum verbum pro deeſt. Virg. Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit. Proper. Et nullo vacuus tempore deſit amor. Et in Hecy. Nihil apud me tibi deſieri patiar.

13 *At ego inf.*) V Præoccupando diluit. & Ridiculus eſt qui ab aliis irridetur, cui additur ſtimulorum, vt Plautus ait, ſeges: perinde àc ſi diceret, His rebus, hoc eſt, plagis & illuſionibus nihil promouebis. D Iam tranſit ἀπὸ τοῦ μικροῦ, πρὸς τὸ ... *At ego infelix neque ridiculus*) Vehementer inuectus eſt in tempora & mores Poëta ſub hac perſona, in qua hominem ita inducit pœnitere probitatis ſuæ, vt ſe infelicem, nõ honeſtum dicat. Et non Nolo, ſed Non poſſum. *Neque ridic.*) M Ridiculus eſt is, qui mouet aliis riſum ſua ſcurrilitate atque ineptiis. Et Iuuenalis queritur, paupertatem facere homines ridiculos. Mo Tangit duo genera paraſitorum, quorum aliis ridiculis dictis, alii patiundis verberibus victum ſibi quæritabãt. Illos Plautus deriſores, hos verò plagipatidas vocat. Notauit Nannius.

14 *Quid tu his r. cr. f.*) D Dũ qs ridetur aut vapulat. *Tota erras via*) S. D Id eſt, prorſus, vel omnino. D ... per μεταφορὰν. Prouerbiũ eſt in eos, qui vehemẽter aberrant: trãſlatum à viatoribus, qui nonunquam ita ſolent aberrare à via, vt non ſine diſpendio quidem, tamen quò tendebant perueniunt. Nonnunquàm ſic aberrant, vt longè diuertant, & in diuerſum tendant.

Olim) V A conſuetudine, & antiquitate, 15 qua paraſitica ars fuit quæſtuoſiſſima. Tempore autem Homeri paraſitum fuiſſe non eſt obſcurum, quem φίλον εἰλαπιναστὴν, id eſt, amicum menſalem & conuiualem appellauit, cuius & apud Epicharmum mentio fit. Neque deſunt, quibus ab Alexide paraſitum prodiiſſe placet. Hic enim duo paraſitorũ genera præſcripſit, vnum commune ſeu gregarium, alterum ... & aulicũ, & ſatrapis, & ducibus conuenit. Vterque tamen eſt κόλαξ. Nam vtrique adulandi ſtudium præcipuum incumbit. Porrò Gnatho hic eius artis ſe eſſe primum authorem gloriatur. Diodorus Sinopæus lepidè & facetè reliquas artes à ſapientibus tantùm inuentas eſſe, ſed à Philo, (id eſt, amicabili & amicitiæ præſide) Ioue ipſam paraſiticam. Paraſiti autem vocabulum apud vetuſtiſſimos honeſtum fuit, & ſub hoc comites & ſodales pontificum, & magiſtratuum, vt in ſexto libro Athenæus obſeruauit. a que Solon eos, qui in Prytanæo publico victu recreabãtur, authore Plutarcho, appellare ſolitus erat. poſteà tamen, ſicut in aliis, propter abuſum verbi accidit & nõ parũ degenerauit, & eũ Terentius & plerique ſcriptores etiãnũ capiunt, qui aliorum menſas & cibaria ſequitur, qui omnia ad nutũ cõuiuatoris ventris gratia dicit & faci. Quare iidem & ... nuncupantur, vt qui cibi gratia quibuſlibet inſeruiunt, & adulantur, magis tamen glorioſis hominibus. Itaque Cic. de Amicitia, Aſſentatio, inquit, paraſitorum in Comœdiis nobis faceta non videretur, niſi eſſent milites glorioſi. & hic Gnatho ſe ambitioſos, & glorioſos conſectari iuxta eius artis decorum gloriatur. *Olim quondam, apud ſeclum prius*) Mu Pleonaſmos. *Apud ſp.*) D Scilicet cùm eſſent tempora meliora. B Tempus pro hominibus poſitum eſt. vt eùm dicimus, Incuria temporum periit Trogus Pompeius. Item, Hoc ſeculo nullum fuit aliud neque doctius, neque Latinius.

*L. Confirmat suo exemplo, & id latiùs exponit.

16 *Hoc nouum est aucúpium: * ego ádeò hanc primus inuéni viam.* tſbatſtv

Gloriosos & iactabundos carpit.

Adulatorũ officiũ.

17 *Est genus hóminum, qui esse primos se ómnium rerum volunt:* datſtſt

Al. [sunt tamē: hos] fallaat: vbi in [hisce] sb vim habet consonantis. sic in [his] in sequenti versu.

18 *Nec [sunt: hos] conséctor: hisce ego non paro, me vt rídeant:* ſtdtſt

19 *Sed [his] vltrò arrídeo, & eôrum ingénia admîror simul:* ſtadſtv

*L. Studium assentationis scitè expressum.

20 * *Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque.* ſſſ.ſtv

16 *Hoc nouũ est auc.)* [D] Vide quid intersit: cùm illud Quæstum dicat, hoc Aucupium. illud de sapientibus, hoc de stultis. *Inueni viam)* Adeò nouum est aucupium. [S.D] Via, cùm per translationem ponitur, ferè semper pro ratione est, vel instituto. Cic. ad Q. fratr. Omneis vias pecuniæ norunt. Ibidem. Via iuris eiusmodi est quibusdam in rebus, vt nihil sit loci gratiæ. Idem in Bruto, Quæ quidem res duplicem habuit docendi viam.

17 *Est genus)* [V] Attentiores fiunt, dum summa & specimen artis ἐπιτόμως præbetur. & est veluti Gnathonici artificii expositio: cuius quinque ferè sunt præcepta. Vnũ est, vt arrogantibus adulentur. Nulla est, inquit Cic. de Amicitia, pestis maior, quàm adulatio. Quid enim potest esse tam flexibile, támve deuium, quàm animus eius, qui ad alterius non modò sensum & voluntatem, sed etiam vultum atque nutum conuertitur? Negat quis, nego: ait, aio: &c. Alterum est, dum arrident aliorum superbientium aut dictis, aut factis, non tamen ridiculi, cuiusmodi sunt scurræ: & contrà in rebus aduersis flere solét, vt est in quodam epigrammate Græco, quo parasitus non parum perstringitur, & ab hac arte dehortatur, μὴ σύγ' ἐπ' ἀλλοτρίοισιν ὁδεύων ἴχνεσι [illegible] χερσὶ χαριζόμενος. ἄλλοτε μὲν κλαίοντι, κ' ἀντικρὺ [illegible] συγκλαίων, κ' αὖθις συγγελόωντι γελῶν. [illegible] γέλωτος. [illegible]. Ait enim se paratũ, aut flere, aut ridere Miliæ, vxori suæ, & non parasitari aliis propter buccellã vilem & parabilem. Nihil enim sordidius & abiectius est, quàm vultum è vultu comparare. Sic enim omnis libertatis spes aufertur. Sicut alio quodam disticho significatur, [illegible]. Tertiũ est, dum aliorũ vel dicta vel facta admirantur. Quartum, dum aliorũ opera collaudant, sed falsò. Quintũ est, dum consentiunt, & neutiquam refragantur, sicut amatores veritatis decet. Viuunt enim aliena quadra parasitantes, & Horatius parasitos edaces nuncupauit. Breuiter totum artificium in adulando consistit. *Est ge. ho.)* [D] Quia multi sunt huiusmodi, non dixit, Homines sunt, sed, Est genus hominum. [B] Poëta obliquè sui seculi mores carpit. *Primos omn. r.)* [MU] Simile illud Horatii, Quid agis dulcissime rerum?

18 *Hisce ego n. p. me vt r.)* [D] Quia ille dixerat, Ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum.

19 *Sed his vltro arr.)* [M] Id est, mea sponte ita hominibus ineptis & stultis, illis assentior, vt potiùs irrideam, quàm irrideat. Et sic ostendit se non esse ridiculũ, sed irrisorem. [D] Quod est, His arrideo: aut veluti pareo, id est, obsequor: aut veluti dictis delector. Atque Arrideo, non sicut in parasitis fieri solet, vt his arrideatur à regibus, cùm potius ipsi dictis factisque rideant alienis: hic esse intelligendum. Etiam res ipsa indicat ex cõtrario. Nam quod ait suprà, His ego non paro me vt rideant. hoc è contrario ostendit quod subiiciatur ex dictis. *Vltrò)* Versa vice, an priores? an etiam insuper, hoc est, vltra? *Admiror simul)* Plus intulit, quàm si Laudo dixisset.

20 *Quicquid dicunt)* Non, Quod dicunt: sed, Quicquid dicunt, id est, bene vel malè: ne vel si interclusa fuisset assentatio, se impediat, quòd contrarium laudauerit. *Id rurs. si n. l. id q.)* Præclarè Terentius quòd à Satyrico de aliis diceretur, id hic de se dicentem inducit facetiùs multò, quàm si aliter fecisset: scilicet παρασιτικῶς mores temporũ iam tum vitiatos per assentationem: quod ferè in plerisque fabulis monstrat. Vt etiam in Andria, Nam, hoc tempore Obsequium amicos, veritas odium parit. Et in Adelphis, Quòd te isti faciliem & festiuum putant, id non fieri ex vera vita: neque, adeò ex æquo & bono, Sed ex assentando, indulgendo, & largiendo.

21 ſbtſdt- idiitiai *Negat quis, nego: ait, aio. postrémò imperáui égomet mihi*

22 tſſſſilv *O'mnia aſſentári. I s quæſtus nunc eſt multò vbérrimus.* Sententia veriſsima, hac præſertim tempeſtate.

23 ſba-ſſtv ſbaſ P. *Scitum hercle hóminem: hic hómines [prorſus] ex ſtultis inſános facit.* Al. [prorſum]. ſbaſſstv.

24 diaiiilv G. *Dum hæc lóquimur, interéa loci ad macéllum vbi [venîmus.]* R. Al. [aduenimus], eli. [aduentamus]. diaiijſv.

25 ſſiiij– *Concúrrunt læti mî óbuiàm Cupedinárij [omnes,]* Mu. [, Coqui ,] ſtſiiij: vt ſit acatalecticus, veluti & ſequens.

26 ſ-ilſſsi *[Cetárij, Lánij, Coqui.] Fartóres, Piſcatóres, Aúcupes,* *[Aucupes] (inquit Eraſmus) videtur adiectum, & repugnat verſui, nec ponitur à Donato.* A *ſi illud vocabulum abijcias ſic ſcande, ſiaiſſſ– potest tamē retinori, ſi i. [Cetarij, lanij] quatuor ij ij in duo contrahantur, & creticus ſecundo loco reponatur. Alij in fine præcedētis verſus pro [omnes] ponunt [lanij], ſſſiijd–, vbi ij pro vna ſyllaba ſumitur. Alterum poſte i verſum ſic legunt, [Cetarij, coqui, fartores, piſcatores, aucupes,]ſijſſſci. Glareanus verò ſic tum hunc legit, [Coqui omnes, cetarij, aucupes, fartores, piſcatores,]iſaiſſſ–: vel ſic, iſsiſſſ–, rij facto monoſyllabo, ac toto eliſo.* R [Cetarij,] A ſed verſus nō conſtat. Mu. [Lanij, cetarij,] aſiſſsli. R [Lanij, coqui,] A ſed verſus nō conſtat.

21 *Negat quis. nego*) Bene ſic dixit. Negat & Ait, contraria ſunt. vt Plaut. in Rudente, Vel tu ais, vel tu negas. M Suprà dixit in Andria, Obſequium amicos, veritas odium parit. Vnde Cic. in Lælio ſic ait, Sed obſequium multo moleſtius, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum ferri ſinit. *Ait, aio*) B Aio propriè ſignificat affirmo.

22 *Is quæſtus n. eſt m. vb.*) D Quàm ille apud ſeculum prius fuerat. Et vide quemadmodum illiberalem vitam honeſtiore nomine nominauit Aucupium: poſt etiam Quæſtum nominauerit. • hic inducens.

23 *Scitum her. hom.*) Mirè Terentius longæ orationi interloquia quædam adhibet, vt faſtidium prolixitatis euitet, velut nunc Parmeno procul audiens Gnathonem, hæc loquitur. B Scitus qui ſciens eſt, & argutus. Vnde ſcitæ Platoni interrogationes dicuntur, aſtutæ, & vafræ, & cum magna arte compoſitæ.

24 *Dum hæc loq.*) V Ab vtili per experientiam & euentum artem commendat & demonſtrat. *Interéa'oci*) D Duæ partes orationi cum coniunctæ vnam fecerint, mutant accentum.

25 *Concurrunt l. mihi obu.*) Et multos & properos vno verbo oſtendit, & ex aduerſo adfeſtinantes. *Cupedinarij*) V Congeries eſt adcurrentium & ad cœnam inuitantium, per narratiunculam. D Varro humanum rerum, Numerius, Equitius Cupes inquit, & Aemilius Nacellus ſingulari latrocinio multa loca habuerunt infeſta. His in exilium actis, publicata ſunt bona, & ædes vbi habitabant dirutæ: éque ea pecunia ſcalæ deûm penatiū ædificatæ ſunt. vbi habitabant, locus vbi venirent ea quę veſcendi cauſa in vrbem erant aliata. Itaque ab altero Macellum, ab altero Forū Cupedinis appellatum eſt. *Cupedinarij*) L Genus hominum gulæ ſerulentium. D Omnes qui eſculenta & poculata vendunt, à rebus cupidinis ob alimentum Cupedinarii appellantur. Et ipſe ſubiecit qui accipiendi ſunt Cupedinarii. Cupedinarii, qui cupedia vendunt, Et forum cupedinarium. Cupedia, ideſt, vbi lepores, cuniculi, perdices, & aliæ id genus deliciæ epularum væneunt. *Cupedinarij omnes, &c.*) M Sextus Pompeius ſic ait, Cupes, & cupediæ antiqui lautiores cibos nominabant. Vnde & macellum forum cupedinis apellabant. Cupediæ, inquit, aurà cupiditate dictæ ſunt: vel. ſicut Varro vult, quòd ibi fuerit Cupedinis equitis domus, qui fuerat ob latrocinium damnatus. Macellum appellabatur locus, in quo vendebantur res ad victum pertinētes. Vnde Cupedinarii dicuntur, qui res tales vendunt. Et exprimit Terentius qui ſint Cupedinarii.

Cetarij. L. C. Fart.) D ἁμάρτημα Comicum, 26
in Palliata Romanas res loquitur. M u Donatus ait hic eſſe ἁμάρτημα Comicum, quòd Terentius in Palliata res Romanas loquatur. Quibus verbis quid ſibi velit, planè non in-

Quibus & re salua, & pérdita profúeram, & pro- sum sæpe. asiidsv 27
Salûtant: ad cœnam vocāt: *aduêntū gratulântur.* isisisiv 28
Ille vbi miser famélicus videt me esse * [*in tantum honôrem,*] *&* { diiæsiv diib 29
E. Al. [*in tanto honore*].

•D Antiptosis *aduentū* pro aduētui. • Vetus est, pro in tāto honore. In potestatem dixit Cic. pro in potestate.

telligo, neque enim ipse se satis explicat. Et fuit sanè iste mos Grammaticis veteribus nimis visitatus. Diuinandum sæpe lectoribus, quid ipsi sentirent, reliquerunt. Interdum etiam in rebus obscuris attamento se suo inuoluebant, vt sæpiæ. Nisi forte Donatus tam malignè sentit de Græcis, vt eos istis opsodædalis, & irritandæ gulæ artificibus caruisse credat. Vtcunque sit, si hoc vitium est, in idem vitiū incidit Plautus Trinūmo, Comesum, epotum, exutum, elotum in balineis: Piscator, pistor abstulit: ianii, coqui, Holitores, myropolæ: aucupes confit citò, Quàm si tu obiicias formicis papauerem. *Cetarij*) D Qui cete, id est, magnos pisces venditant, & bolonas exercent. Mu Bolonas exercere dicuntur, qui solent nō singulos pisces, sed vniuersos retis iactus simul vendere. Bolus enim (id est βόλος, nam βῶλος longe aliud est) significat iactum retis, quem & Latini iactum simpliciter nominant. Vlpianus, Cùm futurum iactum retis à piscatore eminus, aut indaginem plagis impositis à venatore, vel panthera (Budæus suspicatur legendum panthera-ma) ab aucupe, etiam si nihil capit, nihilominus emptor pretium præstare habebit. Valerius lib. 4. A piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus quidam iactum emerat. M Cetarii, inquit Nonius, genus, est piscatorum, quod maiores pisces capit: dictū ab eo, quod cete in mari maiora sunt pisciū genera. a Cetus piscis maximus in mari Atlantico. Hieronymus, Sicut fuit Ionas in vētre ceti. Et Sabellicus noster in historia Hebraica, Ionas à nautis in subiectos fluctus deturbatur, exceptúsque vastissimi ceti hiatu, in eius aluo triduo fuisse traditur. Inuenire est & Cete in neutro genere, & in numero multitudinis: vt in Genesi, Creauit deus cete grandia. *Lanij*) D Qui ianiant pecora: vnde & lanistæ dicti qui ianiandis præsunt gladiatoribus. Sic & Macellum à mactandi: pecoribus dictum. *Fartores*) Qui insitia & farcimina faciunt a ex insecta carne & adipe. Optima hæc, & gratissimi saporis conficiuntur in Selandia. Mu Isitium farciminis genus est, quod vulgus salsitiam vocat, vt docet vir immensæ eruditionis Iulius Cæsar Scaliger, qui pro sua singulari humanitate sibi me filium esse voluit, In Commentariis in Hippocratem de Insomniis. Hanc vocem sunt, qui Latinam putent, dicántque dici Isitium quasi insitium, quòd fiat insitis in intestinum minutis suillæ frustulis. Quod mihi eò minùs probabile videtur, quod hac voce etiam Græci scriptores vtûtur: Alexander in Problematis, & Athenæus libro nono, quorum ille ἰσίκιον, hic ἰσικίου nominat, vt vel Isicum, vel Isicium scribi oporteat, si emendata scriptura est. Idem ille D. Scaliger à me super his rebus aliquando consultus, rescripsit fieri posse, vt hysicium scribi oporteret, vt à suilla nomen ductum putetur. M Fartores dicuntur, qui immittunt & implent, vt qui Lucanicas, ventrē Faliscū, & cætera id genus farciūt. Seneca libro decimo Epistolarum sic ait, Lignū quod ad emundanda obscœna, adhærente spongia positum est, totum in gulam farsit, & præclusis faucibus, spiritum elisit. Et Fartores, authore Sexto Pompeio, dicebantur nomenclatores, qui clàm velut infarcirent nomina salutatorum in aurem candidati. *Piscatores*) D Qui recentem piscem præbent. *Aucupes*) B Probus dicit, Aucupes huius Aucupis, non Auceps inclinari. tamen Catonis versiculus habet, Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps.

Quibus & re salua) D Cùm de meo impenderem. *Et perdita prof.*) Cùm de alieno nanciscor & expendo. *Sæpe*) Experitiuæ significationis est. 27

Ad cœn. v. ad. gr.) Vtrum ad emendam cœnam? an ad conuiuium? *Aduentum gr.*) Accusatiuum casum pro datiuo, pro aduentui gratulantur. Et Aduentus propriè expectatorum, necessariórúmque dicitur. 28

Ille vbi m. f. v. me) Hic ostendit quæ res coëgerit ad discendum: & simul vide secundum vulgi opinionem loqui parasitum. Miserum & famelicum, hominem honestis moribus præditum. Vide vt sententiosè demōstret malos ex bonis contagione fieri, exemplis in prauum præualentibus. Videt mihi hoc prodesse, & discere optat quod negabat se posse. *In tanto h.*) Quia concurrunt, salutant. Famelicus à fame & edendo dictus est quasi famedicus. *Me esse in tantum h.*) E. D In honorem, pro in honore dicit: quemadmodum dicit Cicero in potestatem esse, pro in potestate esse. Vetus est hæc loquendi forma. In 29

hon

30 disbisu *Tam facilè victum quærere: ibi homo cœpit me obsecrâre,*

31 disisse- *Vt sibi licêret discere id de me. sectári iussi.*

32 dsbdiis- *[Si pote,] * tanquam Philosophôrum * habent disciplinæ ex ipsis*

33 iblaiiju *Vocábula, parasiti itidem vt Gnathónici vocêntur.*

34 {arbbadiu aua} P. *[Vidén' ótium,] & cibus quid [fáciat] aliênus!*

G. * *sed ego cesso* Bembus [Vidén' ossum.] A tũ in [ossum]. s.os.nihil elidendum. D. Alias [facit], aijdadiv.

* L. Ridicula comparatio.

G. Al. [Si potis est.] dsdijas-: Aldus vtrunque omiserat.

* L. Præparatio ad congressum Parmenonis.

honore autem esse sæpe dicunt Latini Cicer. in Brut. Extat eius peroratio, qui epilogus dicitur: qui tanto in honore pueris nobis erat, vt eum etiam edisceremus. MU De his locutionibus vide Gellium cap. 7. libr. primi, & Alex. ab Alex. cap. 28. lib. 2.

30 *Tam fac. v. q.*) D Quia ad cœnam vocant. *Ibi*) Pro tunc. *Homo*) Mirè addidit Homo. aut additum supervacuè Homo. Vt, Donat habere viro decus & tutamen in armis.

31 *Vt sibi*) V Occasio est causa vtilitatis & necessitatis, cur hãc arte cõdiscere exoptauerat. *Vt sibi lic. disc.*) D Quasi disciplinam aut artem, tantum authoritatis criminum felicitas sumpsit. *Discere id de me*) Magis, De illo, & De me veteres dicebant, quàm, vt non dicimus, A' me, aut Ab illo. B Ita & audiui de patre meo. S. D Discere est disciplinam accipere, comprehendere, vel animo cõplecti: quod tamen ita distinguendum est, vt ad rem literariam & doctrinam pertineat: vel extra rem literariam, & doctrinam positum sit, ac tantùm, in cognitione versetur: scilicet vt significet intelligere, cognoscere, certiorem fieri. Ista est huius verbi significatio: vsus autem huiusmodi est, vt vel absolutè ponatur, vel accusatiuum habeat, vel ablatiuum, vel infinitiuũ alius verbi, vel cum ablatiuo & præpositione De iungatur: vt in hoc loco. Quæ vsus varietas est communis significationi vtrique. *Sectari iussi*) D Propriè, nam & sectæ philosophorum ab eo dictæ sunt. M Sectari, id est, sequi me tanquam authorem nouæ sectæ. Vnde dicuntur sectæ philosophorum, & sectarius veruex, authore Pompeio, qui gregem agnorũ præcedens, ducit.

32 *Tanquam*) V A' sectatoribus & similitudine. Nã sicut ab Aristotele Aristotelici philosophi, ita à Parasito Parasitici, & à Gnathone gulosu eius artis instauratore, Gnathonici nominantur. Alludit autem ad sectarum & familiarum inter philosophantes consuetudinem. B Tanquam pro sicut posuit. *Disciplina*) Disciplinam sæpe pro secta accipiũt Latini. Gellius, Erat ibidem nobiscum simul adolescens philosophiæ sectator, disciplinæ, vt ipse dicebat, Stoicæ. Idem, Phocion ex Peripatetica disciplina haud sanè ignobilis vir fuit. M Disciplinæ dicuntur sectæ philosophorum. Cic. in Officiis, Sunt nonnullæ disciplinæ, inquit. Et Plato in primo de Legibus, disciplinam appellat educationem, quæ à pueritia desyderari, amarique virtutem facit: & illam, qua perfectus quispiam ciuis effectus, iure iam imperare sciat, atque parère. Et in quinto scribit, Disciplina est puerorum educatio, quæ ad rectam legalémque vitam perducit. Maiores nostri optimam viuẽdi in Republica disciplinam appellauerunt. Vnde Cicero in Præfatione librorum, quos Oratorios inscripsit, queritur se prima ætate incidisse in ipsam disciplinæ veteris perturbationem. *Ex ipsis*) D Philosophis scilicet. *Vocabula*) Vt Pythagorica, Platonica. Hoc igitur non est cõsequẽs ad illud quod vult dicere: nisi fortè disciplinã pro discipulis posuerit. *Parasiti*) M Parasitus Græcè, Latinè dicitur adulator & assentator. B Valla, Est, inquit, parasitus, qui omnia ad voluntatem eius loquitur, in cuius contubernio est, omnia assentatur, omnia illius facta simul & dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat, ventris gratia, in quo summum constituit bonũ In principum aulis magna huiusmodi copia est hominum. *Gnathonici*) MU Vt Pythagorei, Platonici, Epicurei.

Vidén' ot. & c. q. f. al.) D Rursus Parmeno 34 & facetias dicit, & distinguit longiloquium parasiti. B Tibicinis vitam viuis, in eum iaciebatur olim, qui lautè quidem, sed alieno viueret sumptu. Tibicines enim quoniam in sacris olim adhibebantur, adesse solẽt & in cœnis illis pontificalibus, idque immunes. Huc respexit Terentius, cùm diceret, Vidén' otiũ, & cibus quid faciat alienus! *Cibus*) V Ad etymum alludit. Est enim ἀπὸ τοῦ παρὰ & σῖτος, id est, cibus, propter quem, vt Parmenio Macedo in suo epigrammate vocat, παρ' ἐμοὶ σῖτον

F. Al. [rogare], ſiſijſdv.
• Go. Cœna hic pro prandio.
•D. Prouerbialiter.
G. [ti], ſsiiidi–.
•L Parmeno ſecum irriſione.
•Mu. Glorioſa ſalutatio, ᴰ paraſiticæ

Ad Thâidem hanc dedúcere, & [rogitâre] ad ſiſiaſdv 35
** cœnam vt [véniat.!]* Al. [veniat.] ſine interrogatione.
Sed Parmenônem [ante ôſtiŭ Thâidis] triſtĕ video ſiſiſd– 56
G. [Thaidis] penult: ma longa diphthongo ei, vel licentia: aut lege [Thaidis oſtium ante], ſiſaljdv. MU [ante oſtium meretricis], ſiſiaſdv. ᴰ Al. [ante oſtium Thais], ᴬ qua lectio verſui repugnat.
Riuâlis ſeruum: ſalua res eſt: nimirum [hic] hómines* ſſ:: dſ– 37
frigent.
Nebulônem hunc certum eſt lúdere. P. ** [hice] hoc* aſsiſijv 38
múnere arbitrântur R. Al. [ήce]. Priſcianus legit [hiſce], ᴳ [ilice], aiſbſijv: vel [iſce hoc munere arbitratur.]
Sŭam Thâidem eſſe. G. ** plúrima ſalûte Par-* { ſilſiiv ſ 39

conſueuerunt, dum ad ſupercillum & nutum diuitum & potentum ſtant attentiſſimi, ſicut multos in aulis principũ paraſitari & miniſtrare videmus. *Quid faciat.* ᴵ Legitur & Quid facit: vt ſit figura per modos, pro quid faciat.

35 *Hanc ded.*] Propriè. nam Ducitur quis ad ſupplicium: Deducitur ad lætitiam. *Et rogitare ad c.*] Vide paraſitum magis optare ad cœnam Thaidem vocari, quàm munus capere.

37 *Riualis ſer.*) ᴹ Riuales, inquit Nonius, dicti quaſi in vnum amorem deriuantes. ˢ·ᴰ Riuales à riuo ducuntur: & ſunt propriè, qui per eundem riuum aquam ducunt: inter quos ſæpe contentio eſt de aquæ vſu. Tranſlatè verò dicuntur, qui eandem amant. Quam tranſlationem nonnulli ſumptam volunt à beſtiis, quæ ſitientes, cùm ex eodem riuulo hauſtum petunt, prælium contra ſe inuicem cõcitant. Vel à re ruſtica. nam riuales propriè etiam dicuntur ij, quorum agros riuus aliquis determinat: qui incertitudine, & mutatione crebra curſus, lites ſæpe inter eos ſuſcitat. Hæc ſit tranſlationis ratio. Ex qua prouerbialis eſt loquendi modus, ſcilicet Sine riuali diligere, vel amare. Sine riuali autem diligere dicuntur, qui ſtultè mirantur, quod nemo alius cõcupiſcat. veluti Simia catulos ſuos & miratur, & amplectitur: & indocti Poëtæ ſuas nugas ſoli diligũt. Sumpta eſt allegoria ab amãtibus, quibus eſt amica deformis. & quã alius nemo velit. Cic. ad Q. fratrẽ. III. O dii, quàm ineptus, quàm ſe ipſe amans ſine riuali! *Salua res eſt*) ᴰ Quia & ante oſtium, & triſtem video, ſalua res eſt. Nec hoc valet ad lætitiã quòd Parmeno eſt, ſed quòd riualis ſeruus. *Salua res eſt*) ᴹᵁ Locutio militaris. Sic Adelph. Erubuit: ſalua res eſt. *Frigent*] Non placent, non valent gratia: id enim eſt frigere. Vide Budæum in Forenſibus. ᴮ Frigidum Latinè abſurdum dicitur, nec plauſu excipiendũ. Cui facetum & plauſibile opponitur. Frigus etiam id appellamus, cùm pro riſu, & gratia, vel ſperato fauore, res in diuerſum exiit. Cic. ad Q. fratr. Pridie idus cùm Appius ſenatum coẽgiſſet, tantum fuit frigus, vt populi conuitio nos coactus ſit dimittere. Frigus abſurdam rei ſpeciem ſignificat, quam incommodus conſequitur euentus. Eo ſignificatu Frigere apud Terentium accipitur. cùm Gnatho dicit, Nimirum hic homines frigent. de Parmenone, cui ſtanti ante oſtium Thaidis, ſuum herum præpoſitum iri putabat.

38 *Nebulon. m*) ᴰ Vel furem, quia nebulas obiiciat: vel mollem, vt nebulam: vel inanem & vanum, vt nebula eſt. ᴮ Fœda quoque res eſt nebula. ᴹ Nebulo, inquit Sextus Põpeius, dicitur, qui non pluris eſt quàm nebula. *Certum eſt*) ᴹᵘ Sic in Andr. Omnia experiri certum eſt. *Hice*) ᴰ Pro hi, vetuſtè. Virgilius, His certè neque amor cauſa eſt, vix oſſibus hærent, quia Hiſce debebat dicere. *Hice hoc m. arb.*) Non immeritò Gnathonem deridet Parmeno, qui penitus nouerit meretricis conſilium. ᴮ Priſcianus libro XII. legit hiſce pro hi, dicitque fuiſſe nominatiuum olim Hiſce pluralem. Et arbitrantur, nõ arbitratur. Donatus legit, iſce pro is in nominatiuo ſingulari.

39 *Plurima ſalute*] ᵛ Ἀϛειότης eſt artis Gnathonicæ per ſalutationem nimis affabilem, & paraſiticæ elegantiæ exemplum eſt. ˢ·ᴰ Salute aliquem impertire, vel ſalutem alicui impertire, dicunt vſitatè Latini. De poſteriore locutione exemplum eſt apud Cic. ad Attic. II. Terentia affecta eſt tuis literis, & impertit tibi multum ſalutis. Pro ſalutem impertire dicit idem Cicero ſalutem dicere, nuntiare, aſcribere, mittere. Salutem autem dicere ponitur aliquando in malam partem, pro relinquere, vel refugere: vt apud Cic. Famil. VII. Ego multam ſalutem & foro dicam, & curiæ, viuámque tecum multùm, & cum communibus

menonem. | elegātiæ & εἰρωνείας plena.

40 fuibsd- *Summum suum impertit Gnato. quid agitur?* P. *sta-tur.* G. *video,* Al. [impartit]. | *L. Facetum respō-sum & inexpecta-tum: MU

41 fillbu *Nunquidnam hic, quod nolis, vides?* P. **te.* G. *credo. at nunquid aliud?* | *B. A corporis ha-bitu.

42 {faiesfu fadaslliu} P. *Quid dum?* G. **quia tristis es.* P. *nihil equidem.* G. *ne sis: sed quid videtur* | * D. Inimica lau-datio.

43 ddsdsb- *Hoc tibi mancipium?* P. **non malum hercle.* G. *vro hominem.* P. *[vt falsus animi est.]* R. [vt falsus animi] al. [vt falsus est.] tum h vim habet consonantis in [hercle] & [hominē], ddsssu. | Gnato insultat Parmenoni.

44 ffsjsf- G. *Quam hoc munus gratum Thaidi arbitrare esse?* P. **hoc nunc dices,* | * L. Occupationi respondetur pro-uerbiali sententia.

45 ffsfsj- *Eiectos hinc nos. OMNIVM RERVM HEVS vicissitudo est.*

bus nostris amatoribus.

40 *Summum suum*) D ἰαλισμός. *Summum s. im. Gn.*) Hæc tota locutio, parasiticæ elegantiæ & simul εἰρωνείας plena est. Nam & plurimam dicit ei salutem, quem ne exiguam quidem velit continere: & summum dicit eum, qui nec leuis amicus sit sibi: & Parmenonem Gnatho, non Ego te. *Summum suum*) Quàm venustè, quòd summum amicum nō resalutet Parmeno, an quòd intellexit ironiam? *Quid agitur?*) V ἐκκεκραμένως est. Statuit enim nebulonē deludere, & σαρκασμῷ cū mordacitate lacessit, proritat, & exacerbat, præsertim per interrogationes illusorias: vt, Quid agitur? Vides hic quod nolis, dono præsente irritarus aliquanto præstantiori? vt, Nunquid aliud? vt, Quid tibi videtur mācipium hoc? ἐπιτείνει vrget riualis seruum. Si quidē præsens rei conspectus plurimum mouet & lacessit. Itaque pené insultat cum illusor dicat Quàm gratum munus arbitrare. *Quid agitur?*) P Pro blādimento, non pro interrogatione nunc ponitur. vt,

· O noster quid fit? *Quid agitur? statur*) Pro, Quid agis? sto. Et facete: nam stat, cui ingredi non licet.

41 · *Nunquidnam*) MU Hoc dicit virginem ostentans. *At n. aliud?*) D Cum iurgio hic de illo re-

· spondit. & ideò reperit dictum Gnatho.

42 *Qui dum?*) Interrogat interrogantem, ne ipse respondeat. *Nihil eq.*) Dicens Nihil, mutauit vultum Parmeno in lætitiam. Ideò illi facetè Gnatho agenti hoc ipsum, Ne sis dixit: Vt probaret tristem fuisse. *Nihil eq.*) Pro non: & infrà, Nihil dixit tūvt sequerere sese?

43 · *Hoc tibi manc.*) ταπείνωσις, mancipium dicit puellam, aut virginem. B Magna, tapinosis, tenui sermone recludit. Est humilitas magnæ rei, non id agente sententia, quod demōstratur. vt si dicas armatum militem, pro multis armatorum milibus: si de mari, gurgitē: si de vehemēti iracundia, stomachū dicas. M Mancipia inquit Iustinianus Institutionum lib. I. dicuntur serui, eo quòd ab hostibus manu capiuntur. *Non mal her.*) B Tapinosis, frigida laudatio. *Vro hom.*) O Sibi hoc gestu & vultu parasitico dicit, & pro eo quod est, dolere cogo. *Vro hom.*) L Ad spectatores. MU Vrere est male habere, & molestiam exhibere. Sic infrà, Si quando illa mentionē Phædriæ Facit, aut si laudat, te vt malè vrat. Horat 2. epi. Vrit enim fulgore suo, qui prægrauat artes Infra se positas: extinctus amabitur idem. *Vt falsus animi est*) D Similiter & Parmeno secū gestu seruili. & Animi, pro animo, ἀντίπτωσις veterum: qui Ingens es virium, & Diues es opum amabant dicere. Ex hoc falsus animi est, quòd putat huiusmodi munere capi posse Thaidem,

Quàm hoc m. gr. Th.) Mitè insultat Gnatho. Quantò enim magis munus gratum fuerit, tantò riualis exclusior. 44

Omnium rerum) Y Fortuna non est perpetua, sed admodum mutabilis: sic Euripides de eadem canit, ὁ γὰρ θεὸς πάντ' ἀναστρέφει πάλιν. Et Homerus, ... Adhortatur autē ne ante victoriā triumphet. *Omnium r. h. v. est.*) D Vide locum in quo erumpere dolor Parmenonis potuit, nisi commissa seruaret, & celaret Thaidis consilia. B Vicissitudo, hoc est, per vices mutatio. Dictio Vices variè accipitur. Vices sunt alternatio. Aliquādo pro loco capimus, vt faciam 45

•L.Irrisio.

G.* *Sex ego te totos Pármeno hos menses quiétum reddam:* dsisisu 45

Ne sursum, deórsum cúrsites, néve vsque ad lucem vígiles. ssisd- 47

Sic soleo, eclipsis, scilicet Beate. D Hoc [illegible].

Ecquid beo te! S. *mén'! papá.* G. *sic sóleo amicos.* P. *laudo.* sisdisu 48

R. [profectus], disiibd-. D[Detineo te: fortasse tu profecturus].

G. *Detineo te fortásse: tu [profectúrus] álio fúeras.* { disisbd- disiid 49

•ironicé.

P. *Nusquam.* G.* *tum tu igitur [paulum] da mihi ópe ræ, fac vt admittar* sdssbdsu 50

G. Al. [paululum], sdssbdsu: vel toto [mitis jelijs]. sdiiddsu. Aly omittunt [vt]. sdssbssu.

• D. Hoc quasi ad Gnathonem, sed lenté ac sub lingua murmurat.

Ad illam. P. *age modò, nunc tibi patent fores hæ, *quia istam ducis.* { isdii-su isdiis 51

Si [quia] monosyllabum manu sic fiande, isdiissu.

•L.Prædictio in digrediétem: D& hoc lentiús.

G. *Num quem euocári hinc vis foras?* P.* *sine bíduum hoc prætéreat:* sisiaidu 52

vice tua, id est, pro te. Item pro fortuna vel incommodo. Tullius, Reipublicæ vicem doleo. Chiliadis primæ centuria VII. Parœmiographus, Hæc, inquit, sententia significat in rebus mortalium nihil esse perpetuum, nihil stabile, sed omnia velut æstuario quodam fluxu, refluxúque, decedere, atque accedere. Et his vicibus fortunæ ab aliis ad alios transferuntur, imperia, opes, gloria, voluptas, eruditio, denique quicquid est, aut cõmodorum, aut incommodorum.

46 *Sex ego*) V Pollicitatio operæ est non sine illusione, quasi triumphans. & quietis atque beatitudinis duæ sunt causæ impulsiuæ. *Sex ego te totos,* &c.) T Quid est Totos? an diebus & noctibus? vt pote amatoris seruũ: ac per hoc sine vlla cessatione & intermissione. *Hos mens.*) Hos, qui nunc aguntur, id est, hoc tempore. *Quietum redd.*) Facetè, quasi hoc ipse fecerit. & hoc est quod ait, Plurima salute Parmenonem summum suum impartit Gnatho: tanquam amico consulat.

47 *Sursum d. curs.*) B Huc atque illuc ad Thaidem ab hero, rursum ab hero ad Thaidem intercursites, ita vt solent amantium ministri. Huic planè simillimũ est illud Hæcyræ, Cursari sursum prorsum. *Ne surs. deor. curs.*) D Quod est laboris. *Néve vsque ad l. vig.*) Quod est exitii. S. D Vsitatius est genus loquẽdi, quàm vsque ad diem. Certum est autem, lucem pro claritate & lumine poni. Sed pro ipsa die etiam ponitur. & numeratur pro tempore. Cic. pro Milone, Centesima lux est ab interitu P. Clodii, &, opinor, altera. Præterea, quanquam prima die pro prima luce barbarè planè ponitur: die tamen pro luce Latinum est. Cic. ad Att. XIII. in epistola luculenta, quæ librum conficit, Equidem credibile non est, quantum scribam die, quinetiam noctibus: nihil est enim somni. in ea significatione eleganter dicunt Latini de die. Terentius in Adelphis, Apparare de die conuiuium. Horatius, De medio potare die. Quod eo modo dicimus, quo de nocte, de multa nocte, de media nocte. Quid enim impedit, quominus dicamus de medio die nauem conscendit, cum Latinè dicamus, Milo de media nocte cum magna manu in campum Martium venit?

Detineo te) D Valde teneo. V Facilitas adulatoria est, sicut & petitio modestissima subiicitur, cum interrogatione admodum submissa iuxta artificium. *Fortasse tu profecturus al.*) D Vult exprimere confessionem, quòd ad Thaidem veneris, sed intrare non possit. 49

Paululum da mihi operam) Hoc quasi supplicantis vultu ad irrisionem dicitur. *Paululum da mihi operam*) Propriè sic dicitur, adiuua me. Sic in Adelphis, Hæc opera vt data sit. 50

Nunc t. p. f.) Ex eo quantum licere oportuit ostendit, • quàm miserè nihil illi liceat Parmenoni. 51

Num quem e. h. vis f.) Quia ipse intrare nõ potest. MU Hoc dicẽs Gnatho cum dicto ingreditur meretricis domum, ita vt non exaudiat ea, quæ subiunguntur à Parmenone. *Sine bid. h. pr.*) D Et hoc lentiús. nam si aliter pronuntiaueris, secreta produntur. 52

53 dsdsdss * *Qui mihi [nunc vno digitulo fores áperis] fortunátus,*
ssiiss- *Næ tu istas faxo cálcibus sæpe insultâbis frustra.*
54 assbss- G. *E'tiam nunc hîc stas Pármeno? eho númnam hîc*
55 *relictus custos,*
sssisp *Nequis fortè internúntius clàm à milite ad istam*
56 *cúrsitet?*
isisid- P. * *Facétè dictum: mira verò, militi quæ pláceant.*
57 disisiv * *Sed vídeo herîlem fílium minôrem huc aduenîre.*
58 ssdiasi- *Miror quid' ex [Piræo] abíerit: nam ibi custos públicè est nunc.* G. [Piræo]. ssdaasi-.
59 [< ss]
dsaidss *Non témerè est, & próperans venit: [néscio quid circunspêctat.]*
60

* D. A contrariis, & est hyperbole expressissima.
G. [aperis nunc fores vno digitulo], dsisbss, vel fores [mihi soli fo.] dsisbiss. Mu [nunc vno digitulo forē aperis.] dsdibsss & in sequenti [istam].

* D. Ironicôs, quia infacetè.
* V. Parasceue, qua affectum Chæreæ in futura scena exprimit.
Al. [quid circunspectat:] sed in versu deerit pes vnus.

55 *Qui mihi)* Mihi τὸ [illegible] dictum est. Mu Mihi, παρέλκον: vt, Suo sibi hunc iugulo gladio. *Fortunatus)* D Vt ipse videris tibi.

54 *Næ tu)* Næ valde. *Insultabis fores)* Salustius, Multos tamen ab adolescentia bonos insultauit. *Næ tu ist. f. calc.)* Mira eloquétia, in qua vtraque ὑπερβολὴ expressissima est. Nam neque vno digitulo minus aliquid dici potest, neque calcibus sæpe insultabis, aut amplius, aut ingentius.

55 *Etiam tu)* V Ecce comminationem, cui anteà omnem operam pollicitus est. Vrget autem abitioné. Ratio est ab indecoro, quia nó est hîc relictus custos. Mu Necesse est aliquandiu tacitú remansisse Parmenonem: alioqui non potuisset Gnatho meretrici mandata Thrasonis exponere. *Numnam)* D Hîc Nam abundat: vt quidnam. *Relictus custos)* Bene Relictus: quasi ab excluso.

56 *Nequis f. int.)* Propriè Internútius. B Qui inter plures medius ad aliquid tractandum, modò huic, modò illi per vices nuntiat, hunc internuntium Latini vocant. *Ne quis f. int.)* D Ex his verbis datur intelligi parasitú è domo meretricia egredi. *Ne quis f. int. cl. à m. ad ist. curs.)* Et hoc facetè: quasi ipse sibi Thaidem totam vendicauerit, quod miles facit.

57 *Mira verò mil. quæ pl.)* Mira pro mirum. Virg. Nota tibi. & est εἰρωνεία. Quid mirú est, inquit, facetè loqui eú, qui militi placeat! Potest tamen & pluraliter intelligi.

Sed video her. f.) Non potest Terentius 58 reinquar propriè dicere: & ideò Herilem filium, dicit.

Miror quid ex Piræo ab.) Hic causa ostéditur, cur potest ignotus esse vicinis, & pro eunucho fingi. *Miror)* Pro nescio. Vt ex Piræo discederet, symbola amicorum: vt huc perueniret omisso negotio, aspectus virginis fecit. *Nam ibi custos p.)* Aduersus prædonum incursus illic excubabat iuuentus Attica. Piræum, vt Sunium, est maritima & accessu littoris pars clemétior: B Inter quē & Athenas, fluuius Ilissus in mare decurrit. *Ex P. abier.)* Hic Oratores vtuntur verbo Decedere. quod propriè est à mandato custodiæ suæ loco recedere. vnde Consules, Proconsules, Præsides, decedere dicebantur. Item præsidia ex vrbibus aut castellis. *Publicè est nūc)* D Nunc ambigua distinctione positum est. 59

Et properans venit) Mirè locuturum antè formauit: vt gestus verba præcedant, verba habitum consequantur. *Non temerè)* Vt Virgilius, Haud temerè est visum. B Hic Non temerè, non sine causa significat. Erasmus in Panegyrico ad Philippum, eleganter mihi videtur vsus, pro vix vnquam. Verba sunt illius, Non temerè priuata domus in officio perseuerat, si pater familiâs diutulè foris cessauerit. 60

ACT. II. SCEN. III.

ARG. Mu Chærea cùm in vrbem veniret procuraturus cœnam sodalibus, obuium habuit Gnathoné cum puella, H quæ Thaidi data erat dono: Mu cuius subito amore correptus, cúm eam persequeretur, incidit in Archidemidem senem, à quo detentus eam amisit è conspectu. D Huius adhuc ephebi nouus amor, P laúsque formæ virginis conspectæ, H cum querela

rela pathetica Chæreæ ob eam in via amissam, hic primùm demonstratur. [Mu] Ipse deinde cũ Parmenone deliberans inducitur quomodo ea potiri queat, tandémque consiliúm capiens de ornatu eunuchi induendo, [L] sub cuius habitu ad eam deducatur: [P] eáque omnia tanta virtute [P] Poëtæ Comici, vt hoc commentum non quæsitum esse, sed occurrisse sua sponte videatur. [L] E'stque hîc velut nouũ argumentũ & occasio noui motus in fabula. [V] *Theses,* 1 Stultum est studium amantium, & verè hic perspicitur, vt Diogenes amorem otiosorum negotiũ dixerat. Hic enim affectus otio deditos occupat. Nam Chærea dum otio vacat, in rem negotiosissimam incidit. Quare Theophrastus interrogatus, quid esset amor? respondit, πάθος ψυχῆς σχολαζούσης. 2 Pulchra amantibus videntur, quæ non sunt, iuxta Theocritum. 3 Seruus est modò fidelis, modò malus consultor. Hæc scena in seruo quidem est διδασκαλική, aut συμβουλευτική. Afflicto enim medetur, & consulit. In Chærea autem παθητική. Est enim propter infaustum amorem grauissima querela. [M] Primos adolescentis ardores, & Venereos æstus, posthabita rei domesticæ ac publicæ cura, hæc scena exprimit. Sectantur enim adolescentes (vt ait Philosophus libro secundo Rheto. ad Theodecten: quod & Horatius in arte Poëtica repetiit, cuiusque ætatis mores describens & studia) Venereas voluptates, & vehementer concupiscunt, celeriter autẽ desinunt. E'stque illis amor vehemẽs, vt sitis famésque laborãtibus.

Vers. gen. Sedecim trochaici catalectici, vnus monometer, qui ab Erasmo creticus dicitur, nempe primus: & quindecim tetrametri, septimus scilicet, & sexagesimus primus cum tredecim hunc continuò sequentibus. Reliqui huius scenæ omnes sunt iambici: è quibus vnus dimeter acat. videlicet decimus quartus: triginta trimetri acat. qui & senarij, nempe vicesimus octauus, & trigesimus primus cum duodetriginta mox sequentibus: cæteri tetrametri. atque ex his rursum vnus brachycatalecticus, vicesimus septimus: tres catalectici, octauus, duodecimus, & vndetrigesimus: & septem ac quadraginta acatalectici. nẽpe secundus cum quatuor sequentibus, nonus ac duo sequentes, decimus tertius, & decimus quintus cum vndecim sequẽtibus, præterea trigesimus, sexagesimus, & septuagesimus quintus cum tribus & viginti sequentibus ad finem vsque scenæ.

Occasio tãquã nouæ fabulæ, & noui motus in hac Comœdia. est autẽ oratio plena affectibus, & [L] querela ob amissam virginẽ.

D. Neque ego, Satis amatoriè, qui se quoque perdidit, dũ illã nõ inuenit.

CHAEREA *adolescens,* PARMENO.

OCCIDI. 1

Neque virgo est vsquam: neque ego, qui illã è conspectu amisi meo. *Al. [è conspectu illam].* 2

Vbi quæram? vbi inuestigem? quẽ percóntér? quam insistam viam? *D. Al. [qua insistam via?]* 3

Incértus sum: vna hæc spes est, vbi vbi est, diu celári non potest. 4

1 *Occidi)* [V] Querelæ est propositio, Perii, occidi: cuius confirmatio est à periculo. Nam virginem conspectam perdiderat. atque illud exaggerat per interrogationem, in qua est elegans incrementum. [D] Non habuit quid dicere debeat aliud, properans & circunspiciens, nisi Occidi. *Occidi,* Produc mediã syllabam verbi huius, & contrarium significat.

2 *Neque v. est v. q. n. e.)* [Mu] Nusquam esse dicuntur, qui non apparent, vt in Andr. Nusquã est: væ miseræ mihi: & nulli esse, qui periérũt: vt, Nullu' sum: Quid causæ est quin hinc in pristinum recta proficiscar via? Puellã igitur nusquam esse dicit, quòd non appareat: & se quoque nusquam esse, quòd perierit. [a] Ex videndo mortalibus amor nascitur, Senarius est prouerbialis, admonens oculos amorem potissimùm conciliare. Non enim amãtur incognita. Oculi præcipuè sunt ad amandum illices. in his enim peculiaris animi sedes. [In] his aiunt Poëtæ Cupidinem excubantem sua iacula mittere. Quam parœmiam dubio procul respexit Terentius, Chæream hoc loco visa duntaxat virgine, tam impotenter amantem faciens. Iuuenalis prodigii loco refert de cæco amante, Qui nunquam visæ flagrauit amore puellæ. Quapropter piorum hominum est, meminisse, haud quaquam esse tutum videre, quod non licet concupiscere. In Chiliadibus.

3 *Vbi quæram?)* [D] Hoc circunspectantis est. *Vbi inuest.)* Plus intulit. *Quem perc.)* Hoc tertium plus intulit. nam vbi nec vestigia reperiuntur, superest interrogatio. *Quam insi. viam?)* Si nec qui interrogetur apparet.

4 *Vna hæc spes est!)* [V] Volunt, nolunt amantes, sperant, & timent. *Vbi vbi est. d. c. n. potest)* [D] Ob nimiam scilicet formæ gratiam.

5 dſſiſddſ *O faciem pulchram! deleo omnes dehinc ex animo mulieres:

6 ſſbſſſſp Tædet harum quotidianarũ formarum. P. *ecce autem ſalterum.] In[harum]h vim habet conſonantis: c [quotidianarum harũ]. ſiiſſſſp: vel ſic, ſbſſſſv.

7 d daſſ.v [Neſcio quid de amore] loquitur.* CH. ô infortunatum ſenem. Al.[De amore neſcio quid]. ij abſſ.p.

8 ſiſiſiv P. Hic verò eſt, qui ſi amare [occœperit,] ludum iocumque Al.[cœperit.]ſſiijſiv.

9 ſiſiad.ſp Dices fuiſſe illũ alterũ, præut huius rabies quæ dabit.

*I. Exclamatio admirantis. Virginis laus à forma.

*I. Parmeno admonet ſpectatorem. R. Valla[alter,] c ſed verſus nõ conſtat.

*Donatus nõ Inſerit hic Chæreæ perſonã, ſed continuatam facit Parmenonis orationem. Plaut. in Amphitr.

*Parum eriã præut

5 *O faciem pulc.)* V Ab occaſione, & cauſa, cur occiderat. Nam nimis formoſa eſt, atque per admirationem exclamat. Huius loci eſt illud Mimi, Formoſa facies eſt muta commendatio. Nam vt ſuccinum paleas, ita pulchritudo ad ſe amorem trahit. Eſt enim hæc veluti radius in oculos iuuenum incurrens, quem imaginatio recipit, fingit, refingit, cõponit, deuincit, & diſſoluit. Quid multis? Pulchritudo amorem conciliat, & facies eſt animi imago. Hic quoque pulchritudinem ſic collaudat, vt aliæ puellæ præ illa prorſus ſordeant. D Faciem modò, non partem corporis dicit: ſed totam ſpeciem. quæ apparet & cernitur. Virgilius, -Quibus aſpera quondam Viſa maris facies. *Deleo o.d. ex an.m.)* [illegible] argumentatus eſt, vt oſtenderet hũc grandem iam ephebum etiam amoris expertem non fuiſſe. Sic & alibi, Cùm me ipſum noris, quàm elegans formarũ ſpectator ſiem, In hac commotus ſum. B Delere eſt totum leuare & remouere.

6 *Quotidianarum)* D Hoc eſt, leuium, & viſitatarum. eſt quippe huic contrarium, Noua figura oris. Papæ! S. D Quotidianus idem eſt quod aſſiduus, communis, quotidie accidens. Hic verò pro vulgari ponitur. A priori ſignificato dicimus, quotidianum ſermonem, vſum, victum, cultum, operam, & ſimilia. *Ecce autem alt.)* D Sic dicimus, cùm propter alterum, de altero venit in mentem. B Vallenſis libro ſecundo elegantiarum, Ecce, inquit, accuſatiuo, non memini me apud oratores legiſſe, ſed ne apud Poëtas quidem. Nam illud Terentii in Eunucho, -Ecce autem alterum. Neſcio quid de amore loquitur. Alter ſcribi debet non Alterum, Donato quoque probãte. Sed demus aliquando reperiri, vt ſemel apud Plautum in Bacchidibus. Opus erit tibi, aduocato triſti, iracundo, ecce me. Et apud Terentium in Adelph. Ecce me, qui id faciã vobis. Qui locus annotanti Laurentio non occurrit.

7 *Neſcio q. de a.l.)* D Vt iandudum Phædria loquebatur. V Serui querimonia eſt de infortunio patris propter duos filios amatores. Chæreæ tamen magis timet, quem indicat eſſe veluti ſtupam, vtpote flammam ſubitò correptã. Id autem in naturæ calidioris hominibus accidere ſolet. Siquidem ſi ſanguis ſit tenuis, & ſpiritus rarus in leui materia concipitur adeò, vt tandem rabiem cant. Veriſſimè à Prodicò dictum eſt, [illegible] Quare Theophraſto amor eſt [illegible] Quod temperatis & ſanguineis magis propter materiã denſam & firmam quadrat. Cæterùm, vt in bilioſis cùm ſit tenuis & rara, leui motu flamma extinguitur. ita in atrabilariis eſt eadem denſa & ſicca: itaque amor illi tanquam igni magnus & diutinus eſt fomes. *O in fort. ſ.)* D Hoc dictum præſtruxi: ad exitum fabulæ ac Cataſtrophen Nam perturbatus ad Thaidem ingreditur hic ſenex per fallaciam Pythiæ, & indicium Parmenonis: atque ita firmabitur nuptiæ virginis, quã ducet Chærea.

8 *Hic verò eſt)* Vtrum ſenex, an Chærea? ſed ſenex potiùs, Hic verò eſt ſenex. *Qui)* Scilicet Chærea.

9 *Præut h.r.q.d.)* Præ ex comparatione ſignificat. Ergo propriè, & eſt integra locutio: & ordo eſt, præut illa ſunt, quæ huius rabies dabit. Et bene Dabit, quaſi de re violenta. vt, -Dabit ille ruinã Arboribus. B Præ aliquando ad comparationem vſurpatur: vt, præ illis nugæ erant omnia, id eſt, ad comparationem illorum. Præut huius rabies, id eſt, ad comparationem illorum, quæ huius rabies dabit. Plautus, Modeſtior quidem nunc eſt de verbis, præut dudum fuit. *Præut h.r.q.d.)* F Hic ex parte characteris inſcius quidem eſt perſonæ Chæreæ, quem moribus conicit ſeruus

futurum est prædicat.ε'.q, sæpe Plautus hac figura vsus. Al.[illum vel flocci.] P. [illum flocci,] dcdsss̄p.
*L. Attende affectũ ex vultu & festinatione.

CH. Vt [illum dij] deǽque sénium perdãt: qui me hódie remorâtus est, {c.bsſazi as 10
Al.[dy illum], ſubſaal.
Méque ádeò, qui restíterim: tum autem, qui [illum non flocci] fécerim. dcasſſp 11
Sed eccum Parmenônem. salue. P.* quid tu es trístis, [quídve es álacris?] c.ſſsbv 12
Al. [quidni es alacris?] G [quid alacris?] iſiſſdp.

ardentiorem in amorem ferri posse simul ac cœperit *Praut h.r.q.d.*) Et hic ostenditur iampridem motum in res Venereas Chæreã, & magna Poëtæ cura est, ne incredibile videatur, adolescẽtulum qui pro eunucho deduci potuerit, tam expeditè virginem viciasse. quocirca artifex summus, quod ætati non potest, naturæ attribuit Chæreæ: vt callidior ingenio, & ante annos amator, non libidiné in sese, sed quãdam rabiẽ designauerit in Venereos appetitus.
10 *Vt illum*) V Præoccupatione est ἀράς. Grauiùs enim Archidemidi obuio, & remoranti imprecatur. *Vt illum*) D Pro vtinam. B execrando, vel optando. Plautus in Mostellaria, Vt dii deǽque omnes me pessimis exemplis interficiant, nisi ego illam interfecero siti, faméque ac gelu. *Dii deæque senium p.*) D Plus dixit Senium quàm Sené. Nec mireris, post Senium, Qui additũ: ideò quia declinationem ad intellectum retulit: vt alibi, In Eunuchum suam. Et Senex, ad ætatem refertur: Senium, ad cõuitium. sic Lucilius ait, At quidé te senium, atque insulse sophista. M Senium propriè, vt inquit Nonius, est tædium & odium, dictum à senectute, quòd senes omnibus odio sint, & tædio. *Remoratus est.*) D A remora pisciculo, qui & ἐχενηΐς vocatur, Remoratio & Remoratus dicitur.
11 *Tum autem*) Pro &. Duas vult enim causas esse, cur seipsum dii perdant: vnam, quòd restiterit alteram, quòd senem peruersitus diù remanserit à persequenda virgine. (R peruersitus, id est, flocci faciens.) D Et nõta *Floccifecerim* & contemnere, & non contemnere significare: vt nũc, *Qui illum floccifecerim*) deest Vel: vt sit, vel floccifecerim. R Hæc Donati doctissimi interpretis verba cùm non omnes intelligere existimem, paucis in transcursu declarare visum est. Floccifacit igitur qui aliqua ex parte contemnit & vilipendit. Nam Floccus particula est lanæ, quæ inutilis à vellere diuellitur atque euolat. aut certè simile quiddam, si non prorsus nullius, at minimi profectò momenti. & quod ne vitiosa quidem nuce emeris. Itaque qui floccifacit, contemnit ille quodammodo, vt dixi, & parui æstimat, sed non pro nihilo tamen omnino putat: cùm floccus, vtcunque parui ponderis res, haud vtique nihil esse videatur. Hoc modò Terentius hic vsus est. Cæterùm qui ne flocci quidem facit, is planè nihili pendit, pro nihilo habet, denique vsque adeò nullius pretii iudicat, vt ne pili quidem aut teruncii, vt Plautus ait, facere videatur. quo modo Terẽtius actus tertii scena prima vsus est, & alioqui exẽpla passim obuia sunt. Perperã igitur additũ illud Non aduerbiũ, quod nec sensus requirit, nec desyderat tetrameter. MU Est autem illud annotandum, cùm Floccifacere sit contẽnere, addita negatione maiorem quendam contemptum indicari. Non floccifacere enim est, ne flocci quidem facere. Sic infra, Inuidere omnes mihi, Mordere clanculum: ego non flocci pendere. Plaut. Is leno, vt se æquum est, flocci non fecit fidem. Idem Mostel. Caue tu vllam flocci faxis mulierum, id est, flocci facito omnes mulieres, aut ne flocci quidem facito. Et Menæch. Neq; ego illum maneo, neque flocci facio: id est, ne flocci quidem facio. Cic. ad Att. Quare, vt opinor, φιλοσοφητέον, id quod tu facis: & istos consulatus non flocci facteon. Et sub finem primi de Diuinatione, Non habeo denique nauci Marsum Augurem. Idem esse vtrobiq; sensus sublata negatione potuisset: nisi quòd illud etiam vehementius.
Sed eccum Parm.) L Laurentius lib 13. negat Eccum. & Eccã, Ellum & Ellam, rectè per pronomina sic exponi, ecce eum. ecce eam, ecce illum, ecce illam sed exponenda esse cõtendit, per aduerbia, hũc in modum, Eccum, ecce hic. subintellige virum, de quo agebam, &c. Et paulo pòst, Eccum Parmenoné, inquit, id est, ecce hic Parmenonem. 12 *Quid tu*) V Tristis est amator propter metum amissæ puellæ, hilaris est propter spem animo conceptã. *Quid tu es tristis? quidve es alacris?*) D Prouerbiale est in hominem perturbatum & incerti vultus. Aut Lætus es nã alacris, I litera pro d posita, nõ tristis, id est, ἄδακρυς intelligitur. Et Alacer, & Alacris dicitur: vt habes apud Virgilium. Ergo alacris, cunctósque putans excedere pugna. Alacritas, est mutatio quædã vultus gestientis in spem aliquam. M Alacris,

festiua

13 faidijap *Vnde is? CH.*ego néscio* hércule neque vnde eam, neque quórsum eam:* *Perturbatio ex amore. *In [hercule] h vim habet consonantis. Al. [Iercle], sed versus non fa natur.*

14 aisi *Ita prorsum oblitus sum mei.*

15 sissisi *P. Qui quæso? CH. amo*. P. hem. CH.* nunc te Pármeno osténdes qui vir fies.* *In [hem] h vim habet consonantis. D Al. [ehé], sissisi.* *L. Obtestatio, quæ prosopopœia amplificatur.

16 saiajbij *Scis te mihi sæpe pollícitum esse,* Chérea áliquid inueni* *D Mimesis. G. Inueni est imperatiui modi.

17 vdsavssp *Modò quod ames: in ea re vtilitátem ego fáciam vt cognóscas meam:*

18 {sivilisp / sid} *Cum in céllulam ad te patris penum omne congerebam clánculum.* *D. Al. [omnem], sissisp.* *L. A merito: & omne penum dixit συνεκδοχικῶς, & per auxesin, augendi causa.

19 asissisi *P. Age inépte. CH. hoc hercle factum est. [fac sis] nunc promissa appáreant,* *Al. [faxis.]*

festinus. Asconius Pedianus ait, Sunt qui alacrem, festinantem ac properum dici putát, quasi aliis acrem.

13 *Vnde is?)* D Modò Ad quid venis significat. sed Eo, de loco ad locum veteres dicebant, quod mox in subiectis probabitur. *Ego nescio)* V A necessitate, quia mentis nó est cópos, quia extra se raptus est amator. Quare causam non reticet, cùm dicit, Amo. & est enthymema. *Quorsum eam?)* D Bene, quia proximè dixerat, Vbi quæram? vbi inuestigé? quem percontér? quam insistam viam? Incertus sum. *Quorsum eam?)* Hinc vt diximus, manifestum est, Ire & aduentum significare.

14 *Ita prorſ. obl. ſ.m.)* Huic contrarium, Sum memor ipse mei. Ergò Oblitus mei, Insanus. *Ita prorsum ſ. obl. m.)* Prorsus: rectà, id est, omnino: nam Prorsum, est porrò versum, id est, ante versum. hinc & Prosa oratio, quam non inflexit cantilena.

15 *Amo)* B Quidam hîc volunt absolutum esse. Significat enim amore captus sum. *Hem?)* D Si cum H, Parmeno. si leniter, Chærea. *Nunc te Parm.)* V A decoro, vt stet promissis, quæ hic subduntur μιμητικῶς, propter certitudinem per circunstantias quasdam. & posteà iuramento illud ipsum approbat. *Ostendes qui vir fies)* D Non, Si vir fies: sed Qui vir fies: quod est ἐμφατικώτερον. si quæsisset quidé, Qui vir fies, an debeat præstare qui virum se sic monstraturus est? Et Vir modò, non ad sexum, nec ad ætatem dicitur, sed ad laudem. *Qui vir fies)* In veteribus inuenitur.

16 *Sæpe poll.c.)* Pollicitum, quod promittentem vltrò significat, dixit & Sæpe pollicitum se, an necesse sit præstare eum qui promiserit? *Chærea al. in.)* Induxit μίμησιν pragmaticè, more suo, non contentus dicere quid pollicitus sit tantùm, sed quo modo etiam, & quibus verbis.

Modò q.a.) Tantummodo. quasi hæc mora sit promissis complendis. *In ea re vt. e. f. vt c.m.)* An possit, qui posse se affirmauit? plus est probabile quod promiserit, quàm ostendere quod possit. *Vtilitatem meam)* M Id est, quantopere tibi possim esse vtilis. Et notá, vtilitatem alicuius pro vtilitate, quam alius ex eo percipit. Sic & Cic. lib. 16. Epist. Vtilitatibus tuis possum carere: te valere, túa causa primú volo, tum mea, mi Tiro. Sic & in Hecyra Incommoda passiuè dixit, Multa ex quo fuerint commoda, eius incommoda æquum est ferre. 17

Patris penum omne) D Ipsum penum: non ex eo aliquid. ὑπερβολικῶς. Et hoc penu, & hic penus, & hæc penus, veteres dixerunt. Ergo & omnem & omne legitur. *Penum)* B Hoc nomine continétur omnia, quæ ad victum pertinent, sed priuatum. M Penum, id est, ea quæ pater ad annuum vsum in cellam penuariam reposuerat. Gellius lib. 4. cap. 1. sic ait, Ea quæ ad edendum, & bibendú in dies singulos prandii aut cœnæ causa parantur, penus non sunt: sed ea potiùs quæ huiusce generis, lógæ vsionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quòd non in promptu sint, sed intus & penitus habeantur, penus dicta. Penus quoque, inquit, variis generibus dictú, & variè declinatum est: nam & hoc penus & hæc penús, & huius penus & penoris, & peninoris veterés dixerút. *Clanculum)* D λάθρα ἢ κρύφα. B Priscianus ait raram esse in aduerbiis diminutionem: vt Clánculum à Clám. 18

Age inepte) D Qui dubitas de promissis: an qui exprobres te multa esse largitum? *Hoc h.f.est.)* Inueni quod amem. hoc quod dicebas, inquit, moræ esse, iá factú est: 19

*D. Hæc à Parmenone vel à Chærea dici possunt.
*D. Reprehēdit industriæ cultum, & laudat pulchritudinem naturæ.
R. Probus legit [gracilæ] à nominatiuo gracila.

20 * *Siue ádeò digna res est, vbi tu neruos [inténdas] tuos.* R. Al. [extendas].

21 *Haud similis virgo est virginum nostrârum: * quas matres student*

22 *Demissis húmeris esse, vincto péctore, vt [gráciles] fient.*

estimo. *Promissa app.*) Vtilitatem vt cognoscam tuam. * *Fac sis nunc, &c.*) M Seneca sic ait, Lacerat animum & premit frequens commemoratio meritorum. *Fac nunc promissa vt appareant.*) B Oculatæ manus i-lauto sunt dictæ, quæ promissa, re exhiberi velint, non oratione promitti. Nam oculos habere, quibus videant exhibita: aures non habere, quibus audiant pollicitationes. Ita lena quædam in Asinaria Plautina, adolescenti montes aureos pollicenti, cùm illa nihil promissis commoueretur, inquit, Oculatæ nostræ sunt manus, credunt quod vident. Huc allusit Chærea Terentianus. Fac nunc promissa vt appareant. Habet & hæc Erasmus in Chiliadibus.

20 *Siue ad. d. res est*) V ἀ. δεινωσις dignitaté extollit, amplificando per contentionem demonstraticam, virginum Atticarum & peregrinæ puellæ. Est autem puellarum descriptio a forma cum sint junceæ, id est, instar junci admodum graciles. Habitior verò forma athletis & pugilibus magis quadrabat, sicut eorumdem victum Galenus describit, & aliquoties eiusdem Hippocrates meminit. Quapropter *δια-τητικὴ* etiam contemperatione habitiores emaciat. *Siue adeo d. res est*) D Si persona Parmenonis est, Siue abundat: & pro expletiua coniunctione modò est. In quibusdam omnino non legitur. Adeò autem abundat, aut nimis significat, vel sim. Si Chærea dicit, hic ordo & sensus est, Fac si vis nunc, siue adeò digna res est, vbi tu neruos intendas tuos, vt promissa appareant: vt sit Sis si vis: & addatur Vt, quod deest. Fac vt promissa appareant. *Vbi tu n. int. t.*) Vtrum obscœnè hoc vt seruum an μεταφορικῶς vbi laborare ac periclitari debeas. Sed meliùs legunt qui hoc totum ad personā applicant Chæreæ: & meliùs quàm qui Parmenonem hoc putant loqui, Siue adeò digna res est vbi tu neruos intēdas tuos. *Neruos extendas*) M Id est, vltimum conatum facias. B Omnibus neruis, id est, summa vi. S. D Nerui propriè appellantur instrumenta, quæ & sensum, & motum, qui per voluntatem fit, in omnia animantis membra traducūt. Pro chordis etiam, & fidibus ponuntur. Item neruum appellant Latini vinculum ferreum, quo pedes impediuntur, & nonnunquam ceruix. Porrò autē neruus per translationē persæpe pro robore, & viribus ponitur: in neruis enim robur maximè consistit. Vnde dicimus rem esse sine neruis, quæ debilis est. In hac verò translatione hæ solent vsurpari locutiones, intendere vel contendere neruos, aut neruos adhibere, neruos incidere, vel elidere. Cic. Famil. III. Planè video fore neruis opus, sapientiáque tua vehemēter. Idem Famil. VI. Quæ consolatio tanta est, quantum in cuiusque animo roboris est, atque neruorum. Idem in Verr. Act. II Hoc me profiteor suscepisse magnum fortasse onus & mihi periculosum, veruntamen dignum, in quo omneis neruos ætatis, industriæque meæ contenderem.

21 *Haud sim. v.*) L Laus ex comparatione industriæ & naturæ, & est locus a rei præstantia & dignitate, qui refertur ad vtilitatem. *Virg. nostrarum*) V Ciuium scilicet, id est, terræ ac patriæ nostræ: vt Virg. Non eadem arboribus pendet vindemia nostris. Et Sal. Nostri fœda fuga, &c. *Quas m. student*) Hoc verbo ostendit cultum industriæ, non pulchritudinem naturalem.

22 *Demissis h. esse*) Antiqui enim Græci etiam virginibus suis præbebant palæstram, ad cōponenda corpora. Vel, Demissis humeris esse, scilicet quidē & molliter deductis, neque extantibus alæ in modum. *Vincto p.*) Castigato ac tenui, & velut vincto. Deest ergo Velut. *Vt graciles f.*) A singulari Gracilis venit hæc declinatio. *Demissis h. es. v. p.*) Non accipiendum est quasi hoc dicat, Ad hoc illas student matres demissis humeris esse, & vincto pectore, vt graciles fient: quasi hæc duo propter vnum illud fiant. sed variè tria dixit, ne diceret * aut student illas demissis humeris, & vinctum pectus, vt graciles fient. MU Hunc locum eleganter ex Galeno explicat Cælius Rhod. lib. 4. cap. 4. Verùm haud, inquit, prætereamus parte ista Galeni sententiam ex secundo De morborum interstitiis Et thoracis, inquit, parietes ab nutricibus plerunque deprauantur, dum ipsos educatione prima nimium arctè extrinsecus vinciunt. Maximè verò, inquit, quotidie apud nos fieri intuemur in virginibus. nam iis dum student nutrices coxas augere ac latera, vt magnitudine

23 {bcſdſſſp *Si qua eſt habitior paulò, púgilem eſſe aiunt: dedû-cunt cibum:*

24 {cſdſſſi ſ *Támetſi bona eſt natûra, reddũt curatúra iúnceas.* *In [tametſi] elidi videtur am, perinde ac ſi eſſent duæ dictiones.* [G] *[natura eſt.]* idſſlſſ.

25 {aiſidiſi *Itáque ergo amântur.* P. *quid tua iſtac?* CH. *noua fi-gûra oris.* P. *papá!*

26 {cſdſſſp a CH. *Color vèrus: corpus ſólidum, & ſucci plenum.* Deſcriptio formoſæ puellæ.

P. *anni?* [CH. *anni! ſexdecim.*] *Al. [CH. il. ſexdecim.]* iſſallsp.

Affectus amatorius.

27 {ſaſsij P. *Flos ipſe.* CH. *hanc tu mihi vel vi, vel clàm, vel precáriò*

In hoc verſu deeſt pes. [G] *niſi legamus [hanc Parmeno tu].* ſſaaſſij. *Legitur & hic verſus abſque illo [vel] tum erit ſenarius, vt ſequens.* ſliſij.

dine thoracem exuperent, vittis quibuſdam totum comprehendũt, ac omnes ſcapularum partes & thoracis cohibent vehementiùs, ac comprimunt. Quo fit, vt quum aliquando nõ æquè omnes intendantur, aut pronum in anteriorem partem reddatur pectus, aut poſteriores partes ad ſpinam quæ pertinẽt, gibbæ reddantur. Fit illud quoque, vt velut perfractum, ac ad latus adductum fiat dorſum, ita vt altera quidem ſcapularũ nõ aucta, ſed parua, & cõpreſſa ſatis appareat. Ex iis verò de medici nobiliſſimi ſententia repetitis, Terentio in Eunucho lucem inferri multã, nemo non videt: Haud ſimilis virgo eſt virginum noſtrarum, quas matres ſtudent Demiſſis humeris eſſe, vincto pectore, vt graciles ſient.

23 *Si qua eſt habitior)* [D] Vnde & habitudo dicitur: vt, Quæ habitudo eſt corporis? nam habilior, aptior intelligitur. vt, Nanque humeris de more habilem ſuſpenderat arcum. Ergo Habitior, legendum eſt. *Habitior)* [M] Id eſt, pinguis. *Pugilem e. a.)* [D] Laus in virginè. *Pugilem)* [M] Id eſt, aptam certaminibus. [B] Budæus in annotationibus ſuis, Pollux, inquit, athletarum nomine, intelligit & pugiles: ij dicebantur, qui pugilatum cæſtibus exercebant, quales Virgilius libro quinto deſcribit. Idem Budæus, Certo quodam victu vtebantur, inquit, & neceſſario ad comparandas vires, firmitatémque corporis. Huiuſmodi victum Athleticum Ariſtoteles anancophagian appellat in politicis, quaſi cibi ſumendi neceſſitatem. Panis quo vtebantur Coliphium dicebatur, à robore membrorum. Celſus libro quarto, Athletico victu pro valido, & ad vires firmandas accommodato dixit. Vnde Athletica habitudo, pro corpulenta, & firma dicitur. Hinc illa apud Plautum, Pugilicè, & Athleticè valere, pro optima & firmiſſima valetudine eſſe. *Deducunt c.)* [D] Mirè vituperauit formam, quam accurauerit fames. Et propriè Deducunt.

Bona eſt n.) Bona, id eſt, plena, magna, & pinguis. *Reddunt)* Exhibent, perficiunt. *Curatura)* Cura, mẽtis eſt; Curatio, medicinæ: Curatura, diligentiæ. [B] ſed nõ rarò hæc confunduntur ab authoribus. *Iunceas)* [L] Id eſt, graciles, [D] tenues & pallidas, [B] exiles & macilẽtas. 24

Itaque ergo am.) [D] Itaque, inquit, nemo illas amat, ἐμφατικῶς eſt, aut verè amantur: vt eò magis hæc amanda ſit, quæ naturę beneficio, non factis comptibus, aut induſtria eſt pulchra. *Itáque ergo am.)* Atque ita fit vt amentur: nõ naturæ merito, ſed induſtria. [MU] Hoc ſiue ἐμφατικῶς, ſiue ſimpliciter proferatur, non admodum refert. *Quid tua iſtac?)* [L] Redditio comparationis, qua natura apponitur cultui, & totũ ſpectat ad futuram deflorationem, vt veriſimile videatur adoleſcentem in aliena domo compreſſiſſe virginem, in quam tantum exarſerit. *Quid tua iſthac)* [D] Deeſt Quaſi. eſt, dic. *Tua iſtac)* Rectè. ſic enim ipſe dicet, At nihil ad noſtram hanc. *Noua figura)* [V] Altera pars contentionis vel collationis in demonſtratione viſæ puellæ, à figura faciei, à colore non fucato, non ceruſſato, à viuacitate corporis, à flore ætatis. Digna igitur res, cur tantopere laborem. [D] Laudis genus eſt, Noua: quia dixerat, Tædet quotidianarum harum formarum. *Papa!)* Interiectio mira ſubitò accipientis. 25

Color verus) Quia non de cura eſt, ac de fuco: id eſt, naturalis, non fucatus. *Corpus ſol.)* Quia non vitiatũ. *Succi pl.)* Quia nemo dedaxit cibũ, nã Succus, eſt humor in corpore, quo abundãt bene valẽtes. Virg. Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis. Succus, propriè quaſi ſugus, quem ſibi ex alimẽtis mẽbra ſugunt, vt ſe repleant. *Corpus ſol.)* Plenum & forte, id eſt, non flaccidum. *Succi pl.)* Succus eſt interior pinguedo mẽbrorum. *Anni ſexdecim)* Vide quemadmodũ ætatem virginis maturæ Poëta ex occaſione demonſtrauerit. 26

Hanc tu) [V] A facili, cùm aſſequendæ puellæ 27

Fac tradas: mea nihil refert, dum potiar modó. ſaſſap ſſſ 28

P. *Quid virgo, cuia eſt?* CH. *néſcio hercle.* P. *vnde* ſſſſſ bo 29
eſt? CH. *tantúndem.* P. *vbi hábitat?*

CH. *Ne id quidem.* P. *vbi vidiſti?* CH. *in via.* P. *qua* dſſdſdp 30
ratióne amiſti! CH. *id équidem*

D. *Amiſti*, per ſyncopã, pro amiſiſti.

Aduéniens mecum ſtomachábar modó: neque* dſdſp 31

*L Incuſatio fortunæ.

Quenquam eſſe ego hóminem árbitror, cui magis ſb.ſ.ſ 32
bona

Cuiq; ſuæ Inluriæ maximæ videntur.

modum ſignificet. *Hanc tu m. vel vi, vel clàm vel pr.)* [D]Hæc tria ſunt, quibus non ritè res agitur. Vel vi, vel clàm, vel precariò, ſine pretii mentione, vel quia virgo, non meretrix: vel quia nulla ephebo ſpes eſt fallendi ſenis. Et ſecundum ius locutus eſt: nam his tribus mala fide aliquid poſſidetur. Vi, clàm, precarió. Vi, quia virgo: Clàm, quia cuſtoditur: Precariò, quia pretium non habet Chærea. [MU] Verba ſunt Iuriſconſ. propria. Vi poſſidetur, quod inuito: Clàm, quod neſcio domino: Precariò autem, quod precibus obtentum eſt, ea conditione, vt liberum ſit ei qui conceſſit, cùm velit, repetere. [B] Libro quinto Digeſtor ũ titul. Quod vi, vel clàm, Vlpianus, Quid ſit, inquit, vi factum, aut clàm videamus. Vi factum videri Quintus Mutius ſcripſit, ſi quis cõtra quàm prohiberetur fecerit. Et mihi videtur plana eſſe Quinti Mutii definitio. *Vel precariò)* Libro eodem Digeſtorũ titul. De precario Vlpianus, Precarium eſt, inquit, quod precibus petenti vtendum tã diu conceditur, quàm diu is, qui conceſſit, patitur. Quod genus liberalitatis ex iure gẽtium deſcendit. & diſtat à donatione, eò quòd qui donat, ſic dat, ne recipiat. Qui precariò concedit, ſic dat, quaſi tunc recepturus, cùm ſibi libuerit precarium ſoluere. Paulò pòſt Iulianus Iuriſconſultus, Habere precariò, inquit, videtur, qui poſſeſſionẽ vel corporis, vel iuris adeptus eſt, ex hac ſolummodo cauſa, quòd preces adhibuit, & impetrauit precibus, vt ſibi poſſidere aut vti liceat. [S.D] veluti ſi me precariò rogaueris, per fundum meum ire vt tibi liceat: vel vt in tectum meum ſtillicidiũ, vel tignũ in parietem immiſſum habeas. Cic. pro Cecinn. Ne id quidem ſatis eſt, niſi docet ita ſe poſſediſſe, vt nec vi, nec clàm, nec precariò poſſederit. Idem de Orat. Vt precariò, non vi, veniſſe videretur. [B] Priſcianus, Multa, inquit, ex nominibus, ipſa terminatione, prò aduerbiis vſurpantur: vt precariò, conſultò, auſpicatò, meritò, & pleraque alia.

28 *Mea nihil)* [V] [illegible] Ita amor animos hominum dementat, vt nulla honeſtatis ſit ratio. Vnde eſt in quodam diſticho apud Græcos, οὐχ οἷόν τε ἀδαεῖ μετέχειν τινὶ, ἀλλὰ σχολάζουσι ψυχαῖς ἀνθρώπων ἵν᾽ ὁ ἔρως ἐγγίγνεται. Otioſa enim & intemperata, immoderata, & incaſtigata ingenia amore magis corripiuntur. *Mea n. r. d. p. m.)* [D] Non hoc perſonæ attribuendum eſt, ſed affectui. nõ enim, quia Chærea eſt, ſed quia amator, • de ſe cupit facere quemadmodum potiatur.

Quid virgo, cuia eſt?) Vtrum ſerua, an filia? 29 [B]Cuius, cuia, cuium, dicebãt veteres, vt meus, mea, meum.

Ne id quidem) [D]Pulchra varietas, Neſcio, 30 Tantundem, Ne id quidem. *Amiſti)* [V] Ex interrogatione ſerui eſt occaſio προκαταλήψεως. Hac enim veluti præoccupatione, vt ſit ab Archidemide remoratus, & vt puellam amiſerat, mirificè comprobat. Porrò in hac narratione circunſtantiæ notandæ ſunt. Quis? Archidemides: cuius eſt notatio à cognatione, atque æqualitate. *Qua rat. amiſti!)* [D]Si non remanſiſſet Chærea, ſed conſecutus virginem vidiſſet quò deducta eſſet priùs, quàm Parmenonem conueniret: non ita procederet fabula, vt nunc procedit. Irruiſſet enim in cognitionem meretricis importunè Chærea, nec pro eunucho adduceretur vlteriùs. *Id eq.)* Deeſt Ob, aut Propter: vt ſit, ob id, aut propter id.

Mecum ſt.) Bene Mecum: quia acriorem 31 dolorem ſuſtinet, qui ipſe ſibi iraſci cogitur. Mecum ergo, pro apud me, vel mihi. *Stomachabar)* [B] Adrian. Card. Stomachari, inquit, eſt indignari, & quaſi ex aliquo facto, dictóve offendi, ita vt ſtomachus inde moueatur. Hinc ortus eſt alius dicendi modus, cùm dicitur, Non ſine ſtomacho illum vidi. Sed in verbo Stomachor, præcipuè obſeruandũ, accuſatiuo id quandoq; iungi, quandoque poni abſolutè, vt hic apud Terent. & apud Cic. Ille veró: ſed ſtomachari deſinamus.

Hominem eſſe, &c.) [D] Deeſt Quàm me. *Cui* 32 *m. bona F.)* Bonæ, magnæ, nouæ. Dixit autem magnas felicitates ſibi aduerſari, eò quòd virginem tantæ pulchritudinis ex oculis amiſerit: nam vidiſſe eam, felicitatis iudicat. ſed amiſiſſe, aduerſæ felicitatis. & quod Bonæ dixit

33 ſiſſſi *Felicitátes omnes aduérſæ ſient.*

34 iddßi P. *Quid hoc eſt ſcéleris!* CH. *périj.* P. *quid factum eſt?* CH. *rogas!*

35 iſſſp *Patris cognâtum, atque æquâlem, [Archidémidē]*

36 ſſdſp *Noſtin'?* P. *quid ni!* CH. *is, dum ſequor hanc, fit mihi óbuiám.*

37 {ſi·ſſp ſid} P. *Incómmodè hercle.* CH. * *[immo] enimuero infelíciter:*

38 ſbiſij *Nam incómmoda ália ſunt dicênda, Pármeno.*

39 ſiaiſp * *Illum liquet mihi deierâre his ménſibus*

40 ſſſsi *[Sex, ſeptem] prorſum non vidiſſe próximis:*

41 {adſd·p adſdd} *Niſi nunc cùm minimè vellē, minímeque opus fuit.*

42 aſddſi * *Eho, nónne hoc monſtri ſimile eſt! quid ais?* P. *máxumé.*

43 dſiſſp CH. *Contínuò accúrrit ad me, quàm longè quidem,*

44 ſddſsi * *Incúruus, trémulus, lábys demiſſis, gemens.*

L. *Perij.* Dolentis, & indignantis.
R. Al. [*Archimenidem*], ſed mendosè.
Quid ni: correptio.
*L. Correctio.
Go. [*immo*] prima breui. ſiaſſp.
* L. Amplificatio indignitatis à tempore.
R. Vulgò [*Sex vel ſeptem*]. ſed malè. ſſſsi.
*L. Animaduerſionem poſtulantis: & habet vim epiphonematis.
*Hypotyposis odioſi ſenis.
Hyperbole ex faſtidio orta.

dixit, vel magnæ, vel nimiæ intelliguntur. vel ἐπίθετον eſt proprium & perpetuũ felicitatũ.
33 *Bonæ felic.*) ὕμφασις eſt, eò quòd Felicitates pluraliter poſuit. ἐπίθετα autem de tribus cauſis nominibus adduntur: diſcretionis, proprietatis, ornatus. Diſcretionis: vt, Phrygiæ molimur montibus Idæ. proprietatis: vt, Terribili impexum ſeta, & dentibus atris. Ornatus: vt, Alma Venus Phrygii genuit Simoëntis ad vndam. *Felicitates o. ad.*) Felicitas aduerſa eſt, cùm ex proſperitate, quod lædat, naſcitur.
34 *Quid hoc eſt ſcel.*) Propter hoc quod patior inquit. nunc enim ſcelus dicit à ſene
35 commiſſum. *Aequalem*) B Æquales dicimus qui eorundem ſunt annorum. *Archidemidem noſtin'?*) D Hoc ſic pronuntiandum eſt, vt appareat ex ipſo nomine ſtatim odioſũ neſcio quẽ occurriſſe, ac permoleſtũ.
36 *Quid ni!*) Correptio eſt ab ſe manifeſta inquirentis. eſt enim ſenſus, Quid, niſi! aut cur nõ nouerim? eſt enim Quid ni, aut quid niſi, aut cur nõ: quia veteres Ni pro ne ponebãt, & Ne pro non: vt Plautus, Ni ſtulta ſis, pro ne & Ne vult, pro non vult. *Is, dum ſ.*) V Occaſio eſt remorandi inſperata. Itaque ſimile monſtri id eſſe putat.
37 *Immo en. inf.*) D Bene hoc interponit, quòd incredibile eſt tardiorem futurum amatorem inceſſu virginis.
38 *Nam inc. al. ſ. d.*) Quæ minora ſunt, ſcilicet, aut ſimilia.
39 *Illum liq. m. d.*) Liquidum eſt, conſtans, & manifeſtum, & certum. Et ſic Liquet, pro liquidũ eſt: vt, Claudit, pro claudũ eſt. Vt apud Saluſtium, Nihil ſocordia claudebat. Et eſt Liquet verbum iuris: quo vtebantur iudices, cùm amplius pronuntiabant, obſcuritate commoti cauſæ magis, quàm negotii ſimplicitate. Deierare, valde iurare vt, demiror, & deamo te Syre: ſi de producta legeris. ſi correpta, deos iurare intelligitur. B Sunt qui putent Liquet, hic pro licet poſitum eſſe, quo modo veteres illi arquus pro arcus, coquus pro cocus, oquulus pro oculus ſcribebant.
Prorſum non v. p.) D Quia Non vidiſſe 40 dixit, Proximis præteritis intelligimus. Proxima enim nobis aut præterita, aut futura ſunt. nam præſentia ea ſunt, in quibus nunc ſumus.
Niſi n. c. minimè v.) Quia ſemper nolui, 41 ideò nũc Minimè, vtpote adoleſcens ſenem. *Minimèque op. f.*) Sæpe enim nolumus tantũ, nunc etiam opus non eſt.
Continuò) V Qualis? ab Inceſſu, forma, vo 43 ce gemebunda. Hac ſanè ὑποτύπωσιν odium remorantis ſenis per faſtidioſum adoleſcentem notatur. *Quàm l. q.*) D Benè Lõge dixit: quia A longè nõ potuit dicere tam ſubauditur Erat? vt ſit, Quàm longè erat! B Quàm pro quantùm longè, non pro valde: nam ita ſuperlatiuum haberet Mu Longè, πόῤῥωθεν, eminus.
Incuruus, tr. l. d. g.) L Attẽde ὑποτύπωσιν odioſi 44 ſenis, à ſtatu, forma & habitu corporis. Item à voce & loquela, per imitationem & proſopopœiã. D Vt omnia oſtendat in contrarium ſibi verſa eſſe, etiam curſum attribuit ſeni. Labra, ſunt

Heus, heus, tibi dico Chærea, inquit. réstiti. ſai ſi
* *Scin' quid ego te volébam? dic. cras eſt mihi* dijſsi
Iudicium. quid tum? vt diligénter núnties dſsiſi
Patri, aduocâtus manè mihi eſſe vt memínerit. iiſsdp
Dum hæc dicit, ábiit hora: rogo nunquid velit. ſbibſp
Rectè, inquit. ábeo. cùm huc reſpicio ad vírginem, ſbidſp
Illa ſeſe intérea cómmodùm huc aduórterat. {ˢdiiſp {₂

* Mu. Importunam odioſi ſenis macrologiam pereleganter imitatur.

E. *Aliàs [loquitur.]* dbibſp.

ſunt ſuperiora: *labia*, inferiora. Labra aſinorũ propriè dicuntur. *Gemens* autem, ob continuã tuſsim. Sic Lucilius, Ante fores autem, & triclinii limina quidam Perditus Tyreſia tuſſi grandæuus gemebat. *Incuruus*, valde curuus. Sic Virg. Turnus vt infractos aduerſo Marte Latinos Defeciſſe videt. Infractos enim, valde fractos ſignificat. nam In præpoſitio nunc auget, nunc minuit dictionẽ. Rectè etiam deformitatem deſcribit ſenis, qui præter ætatem poſt pulchram virginem fœdior videbatur. Et quàm importunè omnia! pro puella, ſenex occurrit: pro virgine incuruus, tremulus: pro pulchra, labijs demiſsis, gemens: & cùm amator ſit, inaniter adoleſcenti ipſe iudicium loquitur: dum feſtinandum ſit, remoratur. Mu Hæc congeries accidentium eò pertinet, vt appareat, quàm moleſtum fuerit amatori adoleſcenti occurrere pro puella annorum ſedecim, annoſum ſenem: pro recta & procera, incuruum: pro corpore ſolido & ſucci pleno, corpus tremulum: pro noua figura oris, vetulum labiis demiſsis gementem, à quo iter impediterur. *Labijs dem.)* D Maiora labra, vnde Labeones. Alii labia interiora, & labra ſuperiora.

Heus h.t.d.Ch.) Tibi dico Chærea, nõ adderet, niſi videret Chæreã diſsimulãtem præterire. *Inquit)* Aliter Inquit pronuntiandum eſt, hoc eſt, concitatẽ. nam ſenis verba aliter proferenda ſunt.

Scin' quid e.te.vol.) Hic oſtenditur odioſa tarditas ſenis, apud feſtinantem Chæream. nam non dicit, ſed promittit ſe dicturũ. *Scin' quid)* V Quomodo remoratus eſt, dialogiſmo quodam explicatur: & cùm Horam dicit, ad amantium ingenium alluditur, quibus momentum eſt hora per hyperbolen. Adeò omnis mora iiſdem moleſta eſt. Siquidem dum ita fabulantur, puella euanuit, id quod huius narrationis præcipuum fuit conſilium. *Cras eſt m.iud.)* F Huic moræ etiam illud additum, quòd cùm debeat dicere quid velit, priùs dicit quod non eſt neceſſarium, quare velit.

Vt dil.n.) Diligenter. nihil tam abundanter, nihil tam moraliter dici potuit.

Eſſe vt mem.) Non, vt ſit: ſed, vt eſſe meminerit. O prolixitas!

Dum hæc d.) Dat tempus verbis: quæ non potuit quanuis imitaretur, exprimere. *Rogo n.v.)* Hoc eſt, ſignifico me abire. nam abituri, ne id durè facerent, Nunquid vis, dicebant his quibuscum conſtitiſſent. Quid eſt ergo, Rogo nunquid velit? hoc eſt, dico quod abeuntes ſolẽt. *Rogo n.v.)* B ὑποτύπωσις odioſi ſenis. Dicitur Ciceroni ſub oculos ſubiectio, & quædam propoſita forma rerum, ita expreſſa verbis, vt cerni potiùs quàm audiri videatur. Adrianus Cardinalis, Nũquid Romam vis, nunquid me vis, modus fuit loquendi apud veteres, quem ſequentia ſecula omnino prætermiſerũt. Apud Romani ſermonis imperitos, receptum video, vt abituri dicant, Placet aliquid? Terentium exprimere iuuenes aſſueſcant. Illud, Placet aliquid, iis relinquant, quos frattalia magis delectant.

Rectè, inquit) D Pro eo quod eſt nihil: & moraliter τὸ ἀντικείμενον. *Cum huc reſpicio)* In hanc partem ſcilicet, qua meretrix habitabat.

Intereà comm.) Tantum quòd, vel ipſo eodémque tempore. *Commodum)* Vnà. Et hoc ſignificat: vt ſi dicas, eodem tempore quo hæc agebatur. Nam Intereà, nunc coniunctio accipienda eſt: non vt alias, pro aduerbio ponitur. a Commodùm, inquit, Adrianus Cardinalis. id eſt, quod opportunè, in tempore. aliquãdo vix. Plautus, Si iſtàc ibis, commodùm obuiàm venies patri. Cic. ad Att. Commodùm diſceſſeras heri, cũ Trebatius venit. *Commodum)* MU Gallicè dicimus, *à l'heure meſmes.* Sic in Phorm. Cum hoc id agebam commodúm. Cic. lib. 10. ad Att. Commodùm ad te dederam literas de pluribus rebus, cùm ad me bene manè Dionyſius fuit. Illud autem Donati, Tantum quòd, etiam Ciceroni ſæpe vſitatũ eſt. M Cõmodùm, id eſt, ſtatim & eodem tempore. Seneca libro ſexto Epiſtolarum ſic ſcribit, Librum quem mihi promiſeras accepi; & tanquam lecturus ex commodo aperui, ac tantum deguſtare volui, deinde blanditus eſt ipſe vt longiùs procederem.

52 edssip *In hanc nostram plateã.* P. * *mirũ ni hãc dicit, modò*
53 ssidip *Huic quæ data est dono.* CH. *huc cùm aduénio, nulla erat.*
54 aissp P. *Cómites secúti scilicet sunt virginem?*
55 sassp CH. *Verùm, parasîtus cum ancilla.* P. *ipsa est [scilicet.]* Bemb. [scilicet.]
56 dssdsp *Désine: iam* * *conclamâtum est.* CH. *álias res agis.*

Si bacchius reycitur. a [hanc] redundat in metro, ^ vel legendũ [in nostram hanc], sdssip.

* L. Affirmatio agnoscentis puellã.

* L. Verbum desperationis, trãslatum à mortuis.

52 *In hanc n. pl.*] D Rectè quia vicina est illis Thais, ad quam deducitur.

53 *Nulla erat*) Etenim ingressa iam fuerat.

54 *Comites sec. sc.*) Interrogatiuè quidẽ: sed sic vt scire videatur id quod quærit: sed ad hoc quærere, vt quod scit, confirmet. MU Comitũ nomine pædagogos & pedisequas sæpe intelligimus. Pers. Sat. 3. Vnus ait comitum, id est, pædagogorũ. & Sat. 5. Cùm blandi comites, totáq; impunè subura Permisit sparsisse oculos iam candidus vmbo. Dabantur & comites ingenuis adolescentibus in militiã euntibus. Verg. lib. 2. Illi me comitem, & consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab armis. Et in quinto, Custodem ad sese, comitémque impubis Iuli Epitiden vocat. Comites autem, & custodes nobilium puellarum sunt, quas Gallicè dicimus, *gouuernantes*. Statius in Achill. Tum pater ire iubet natas, comitésque pudicas Natarũ. Idem primo Thebaidos, Natarum hæc altrix, eadem & fidissima custos Lecta sacrum iustæ Veneri occultare pudorem.

55 *Verùm, paras.*) D Verùm, modò inceptiua est nõ relatiua particula: vt in Andria, -Verùm vidi cantharam Suffarcinatã. a Verùm affirmandi aduerbium est, *Ipsa est scil.*) A coniecturis colligit.

56 *Desine iam concl.*] V Idem quod Græcis πεπέρασται. quod & Euangelistæ in Christi cuius vita iam in cruce transacta & finita erat, supplicio vsurparunt. & ἀποδιήγησιν subditur, tanquam futuri consilij causa: sed in hac est locus, cùm ad Thaidem deductam eam esse narrat. atque hic est contentio in vtriusque personæ collatione, tanquam ἀπόδειξις. Nam in Thrasone est potentia & facultas donandi muneris, est affectatio quædam, quia miles, quia riualis. E diuerso in Phædria est muneris nẽpe eunuchi nimiùm deformis vilitas: cuius hic est notatio vituperans à fortuna, quia emptitius: à forma, quia inhonestus, vel turpis, id est deformis; sicut Virgilio est caput turpe, id est, deforme: ab ætate, quia vetulus: à voce, quia mollis & muliebris est, cuius rationem post Aristotelem Aphrodisæus explicat. Sunt enim ἰσόφωνοι, sicut viri βαρύφωνοι. & Plutharchus eius causam vt breuiter, ita obscurè explicat, cum ait, τὸ λεπτὸν τοῦ πνεύματος. Quid quòd & euirati plurimùm sunt deformiores? Nam quòd in barbam transiret, in capronas abit. exemplo olim fuit celebris præsertim apud Gellium Phauorinus. Adhæc Phædria est infelicior, propter duriores eius partes, propter donum ita vile, vt eiiciendum sit. Atque hic patet, vt riuales donis inter se certãt, vt meretrices sint insatiabiles. Rectè Geta in Truculento Plauti dixit, -Meretricem ego idem esse reor Mare vt est, quod das, deuorat, nunquam abundat. Des quantumuis, nusquam apparet, neque datori, neque acceptrici. *Iam concl. est*] D Transactum ac finitum. vt conclamata corpora nihil reliqui iam habent ad vitæ officia. *Conclam. est*) Manifestum significat, ipsam idem * esse, vel pulchram esse, quia & ipse dixerat, Hæc superat ipsam Thaidem. vt in conclamatis funeribus nulla dilatio est doloris & luctus. Aut Conclamatum, satis deploratum, satisque vociferatum est: quia dixerat, O infortunatum senem, si & hic amare cœperit. Tanquam dicat, Iam occisum patrem tandem scimus, iámque deflemus. *Iam concl. est*] M Id est, claris indiciis manifestum id est, quod quærimus. Conclamare est simul clamare, vt fit in luctu funebri. Vnde Lucanus libro quinto, Sic funere primo Attonitæ tacuere domus, cũ corpora nondum Conclamata iacent. Parmeno intelligebat iam actum esse de Chærea, cùm amaret, & de omni familia quæ videbatur conclamata, cùm heriles filij post meretrices insanirent. Ideò Chærea dicit, Alias res agis, cùm nõ planè intelligeret, quorsum hæc verba dixisset Parmeno, qui de conclamato funere loqui videbatur. a Quòd mortuos olim & calida abluere, & per interualla conclamare consueuerũt. Plinius dicit hinc ortum esse, quòd solet plerunque spiritus vitalis exclusus putari, & homines fallere. Narrat & illud, quendam pyræ impositum, adhibitis ignibus arrectũ esse, nec liberari potuisse. Vnde postreà seruabantur ca-

K

P. *Istuc ago quidē.* CH. *nostin' quæ sit? dic mihi: aut* 57
Vidistin'? P.* *vidi: noui: scio, quò abducta sit.* 58
CH. *[Eho] Pármeno mi, nostin'?* P. *noui.* CH. *[&] scis* 59
vbi siet! E. Al. [O]. & aliàs omittitur [&].
P. *Huc deducta est ad [Tháidem meretricem:] ei* 60
dono data est.
CH.* *Quis is est tam potens cum tanto múnere hoc!* 61
P. *miles Thraso*
Phǽdriæ riuâlis. CH. *duras fratris partes prǽdicas.* 62
S. *[Immo] enim si scias quod donum huic dono con-* 63
trà cómparet: Ge. [Imò] prima breui.
Tum [magis' dicas.] CH. *quódnam quæso hercle?* P. 64
eunúchum. CH. *illúmne óbsecro,*
Inhonéstum hóminem, quem mercâtus est here, [se- 65
nem, mulierem!] G. [mulierē senem!]

B. Asyndeton. D. Nostin'? & scis vbi siet! Repetitio amatoria. Alias [meretricem Thaidē:] vel [ei] facile monosyllabo. Aliàs [meretricē] fietque senarius. vt præcedentes. * Munus affectatè laudat. G. Al. [magis id dicas.] Here, pro heri. Gemina vituperatio, ab ætate, & sexu.

dauera septem diebus & calida abluebantur, & post vltimam conclamationem quasi rebus desperatis comburebantur. Hinc Terentius dixit, Iam conclamatum est, pro transactum & finitum. *Alias res*) L Id est, decipis, nugaris. Inuitus enim audit hoc adolescens. *Alias res ag.*) D Rectè: quia dixit ille, iam conclamatum est. *Alias r. ag.*) Aut non attendis ad id quod dico, significat: vt nulla sit in eo attentio. nam hinc natum est, Agite amabò. Aut nugatorias res agis, hoc est, iocaris. quasi dicat, vanas res agis. S. D Isto loquendi modo vtebantur Latini, cùm rei superuacaneæ operam dari significabant. vel, cùm aliquid nō præsenti animo audiri designabant. Cicero, Ita furebat, vt mirarer tam alias res agere populū, vt esset insano inter disertos locus. Idem, Vsque eò animaduerti iudices iocari, atque alias res agere antequàm Chrysogonum nominaui. Id est, ita oscitanter ad causam attentos: vt alias res agere viderentur.

58 *Scio quò abd. sit*) D Plus dixit quā interrogabatur: credo tædio interrogantis: & nam properat, vt dicturus est, ad deducendum eunuchum ad Thaidē cum ancilla ex Æthiopia. *Scio quò abd. sit*) Secunda ἀποσιώπησις.

59 *Ehe P. mi, nostin'? & scis vbi siet*) Amatoriè satis repetuntur, quæ semel dicta suffecerant. *O P. mi*) B Prisciano authore, Meus iuxta regulam vocatiuum facere deberet. sed antiqui illi euphoniæ causa duas ee breues, in i longam conuerterunt, vt ô mi Parmeno, ô mi Æschine, ô mi germane.

60 *Huc ded. est ad mer.*) O Et hoc confundit semel, cùm acceruatim dicit, velut odio interrogantis sæpius, & festinatione ad mandata Phædriæ peragenda.

62 *Phædria r.*) Cum pronuntiatione addendum, quò magis doleat, Phædriæ riualis. B Riuales dicti sunt quasi in vnum amorem deriuantes. Acron Horatij interpres, Riuales sunt, ait, vnius meretricis amatores. Tractū & hoc ab antiquis. Riuales enim dicebantur, qui in agris riuum haberent communem, & propter eum sæpe discreparent. *Duras fr. p. præd.*) D Scilicet contra æmulum & diuitem, & largissimū. Et Partes duras, μεταφορικῶς ab actoribus scenicis. B qui partes in recitādis fabulis, ad quas erant idonei, habebant.

63 *Comparet*) D Hic iam ostenditur miles illustrior per riualis dona, quàm per sua. Et est qualitas comparatiua. Comparet pro emat, aut comparandum putet.

64 *Tum m. id d.*) Duras partes fratris esse. *Quódnam q. h.*) Curiositatem addidit, ὑπεραύξησιν. Quæso & Hercle. Et vide quàm molliter, & sine intellectu spectatoris, ad argumenti spectati ordinē Poëta perueniat: vt de eunucho facta mentione, consilium nascatur supponendi Chæreæ. *Eunuchum*) Mirè Terentius primò simpliciter Eunucho nomen posuit, huic quoque detracturus. *Obsecro*) Y Obtestatio cum epilogo.

65 *Inhonestum*) D Fœdū: vt cōtrà, Facie honesta. vt apud Virgiliū, Et lætos oculis afflarat honores. *Inhonestū*) M Id est, turpē facie, ac illiberalem facie. *Hominem*) D Opportunè Hominem dixit, tanquam incerti sexus. *Senem, mulierem?*) Non communi genere dixit Senem: quippe qui alibi separauerit dicendo.

Senex

66 ſbſſſ– *P. Iſtum e ipſum. C H.** *homo quatiêtur certè cum domo foras.* *L. Contemptè & cõtumelioſè: & ad laudẽ virginis refertur.

67 { cſſſſc– / ſ } *Sed iſtam Tháidem non ſciui nobis vicinã. P. haud diu eſt.*

68 áſaſſat– *C H. Péry,** *nunquámne etiam me illam vidiſſe! ého-dum dic mihi:* *D. Artificioſè id culcat Poëta ...

69 ſſſaſb– *E'ſtne, vt fertur, forma? P. ſané. C H. at nihil ad noſtram hanc. P. ália res eſt.* G. In [res] eliditur eſt vel legendũ [res alia] ſſſaſd–

70 dtaaa t– *C H. [O'bſecro] hercle Pármeno, fac vt pótiar. P. fáciam ſédulò, ac* Al. [Obſecro te] dtaaat– Parmeno diligentiam pollicetur.

71 b-ſdſſ v *Dabo óperam: adiuuâbo. nunquid [me álind vis?] C H. quò nunc is? P. domum, vt* R. Aliàs [me vu?] btſſſſtv. G. Alij iũgũt [vt] cũ ſequẽti verſu: ſed a priore eliđẽdũ.

72 dſſſſt v *Mancipia hæc, ita vt iuſſit frater, dedûcam ad Tháidem.*

Senex atque anus: ſed ſubdiſtinguendum eſt, vt ſit duplex vituperatio: vna ab ætate, quòd ait Senex: altera à membrorũ mollitie, quòd ait Mulierem. B Mulierem dicit, quia vocem reddit acutam, vt mulier. Ariſtoteles in Problematis, Cur, inquit, pueri, mulieres, ſpadones, ſenéſque, vocem reddunt acutam? An quod motus velocior, qui acutior eſt? Et cùm genus idem ſit, motu facilius eſt, quod minus, quàm quod plus eſt. Quamobrem qui firma ætate ſunt, plus aëris trahere poſſunt. Plus igitur illud, tardiùs permeans, vocem efficit grauiorem. Pueris & ſpadonibus contrà res euenit, quoniam minus aëris capiunt.

66 *Quatietur certè cum d. f.)* D Mitè Cum dono: tanquam illi repulſæ cauſa donum futurum ſit. Tum deinde non Reiicietur, ſed Quatietur. Vide quàm contumelioſiùs dictum ſit, Quatietur Foras: vel verberibus impelletur foras, non expulſione, ſed detruſione. vel ſic dixit. Foràs quatietur, vt deſit Verſum: vt ſit. Foras verſum verberabitur: vt verberetur, & fugetur foras. nam & peruulgatæ conſuetudinis dictum eſt, Feri canem foras: hoc eſt, feriendo canem foras eiice.

67 *Sed iſt. Th. n. ſc. n. vici)* Quomodo enim pro eunucho veniet, ſi aut nouit, aut notus eſt? Et ſi mulierem adoleſcens ne nouit quidem: ipſe multò maximè neſcietur. *Sed iſt. Th. n. ſc. n. vic.)* ἀντιθέσις côtra illud, quod meretrix vicina erat. *Haud diu eſt)* Vicina ſcilicet. Et eſt cauſa, An veriſimile ſit neſcire potuiſſe vicinam. Et nota apud Terêtium vicinas poni ſæpius adoleſcentibus meretrices, vt hæc ſit prima amoris illecebra.

68 *Perij)* L Dolentis & anxij, quia virgo ad meretricem deducta ſit.

E'ſtne vt f. f.) D Hoc propter illud quod 69 ſuprà diximus. Sed nimio lepore Terentiano, iam illud agitur. Nam hic oſtenditur veriſimile eſſe pro eunucho creditum apud vicinam meretricem Chæream, qui adeo ignotus ſit mulieri, vt nec ipſe eam nouerit: quod erat facilius & promptius. Et additur color, quòd & illa non diu vicina eſt, & quòd adoleſcens plurimum in Piræo commoratus eſt. *At nihil ad noſtr.)* S. D Nihil pro non: vt ſit, Elegãti quidẽ forma eſt: ſed ad noſtræ venuſtatẽ, & eximiam pulchritudinẽ non accedit. D Moraliter Noſtram dixit pro meam. B Laurentius libro tertio, Nihil ad tuum æquitatũ: id eſt, nihil ad comparationem tui equitatus: Cicero in Oratore, Quem cognouimus virum bonum, & non illiteratum, ſed nihil ad Perſium, id eſt, ad comparationem Perſii. Vel potiùs parum eſt: vt ſit, in comparatione Perſii; parum doctus: & in comparatione tui equitatus, parum boni equites. Ità & apud Terentium, E'ſtne Thais vt fertur forma? Sanè, ſed nihil ad noſtram hanc. Non planè nihil, ſed parum potiùs accipiendum eſt. *Alia res eſt)* D Non potuit meliùs ſuam vtrique gratiam reſeruare. nam & illa, & hæc amantur.

Faciam ſ.) Mitè in promiſſis poſterioribus difficultas rei oſtenditur: cùm primò Faciam dixerit. 98

Nunquid me al. vis?) Hoc dicere abeuntes 71 ſolent. Et bene, Nunquid me aliud vis? quia feſtinat. & ſimul quia hinc naſcitur dolus fallendæ meretricis. *Vt Man. c. pia)* V Eſt hic προκατασκευὴ ad futurum conſilium ex eunuchi ſecundiore fortuna, nata. atque hic noui tumultus, & quaſi fabulæ nouæ occaſio, & origo eſt. D Vide Terentiũ, vt noti quæſita eſſe

a Occaſio noui motus, & conſilii, quo pro eunucho deducetur adoleſcens.

* Quinque amoris gradus.

G. Vel in [cum] vel in [ea] vltima non eli ditur.

CH. * O fortunâtum iſtum eunûchum, qui quidem in hanc detur domum! ſſſdſſo 73

P. Quid ita? CH. rógitas! ſumma forma ſemper conſéruam domi baſſſſt- 74

* Vidêbit: colloquêtur: áderit vnà in vnis ǽdibus: iſibiiſp 75

Cibum nõnúnquam cápiet [cum ea]: intérdum propter dórmiet. iſddſſp 76

P. Quid ſi nunc tute fortunâtus fias! CH. qua re Pármeno! ſſſſſi 77

Reſpónde. P. cápias tu illius veſtem. CH. veſtem! quid tum póſteá? {ſd:ſſſi / ſdſſ} 78

Poteſt hic conſeri trochaicus tet. ſſrſſſt— Al [deducā.] ſſſiſſi.

P. Pro illo te [ducam.] CH. aúdio. P. te eſſe illum dicam. CH. intéllego. iſſiſſi 79

P. Tu illis fruâre cómmodis, quibus tu illum dicébas modó: {ſiiiſſp / ſiiia} 80

Cibum vnà cápias, adſis, tangas, ludas, propter dórmias. idſſſſi 81

hæc fallacia, ſed ipſa ſe obtuliſſe videatur.

73 *O fort. iſtum eun.*) Iſtum, ſæpe annotauimus, aut ad contemptum, aut ad odium referri, vt Virgil.-Aut quid petis iſtis? &, Iſta quidem quia nota mihi tua magna voluntas Iuppiter. *Qui quidem in h.d.d.*) Quid facilius quàm imitari velle quod laudes? nec quiſquã, niſi qui cupit, eligit: ut pro eunucho, qui eunuchum putat eſſe beatum. Vide quàm molli deſcenſu ad hoc conſilium peruenitur. Res enim hoc ſuggerit potiùs, quàm Parmeno: ideò quia ſeruum hoc ſuadere Chæreæ, nimis temerarium fuit.

74 *Quid ita?*) Potuit intelligere ſtatim ſeruus: ſed ad hoc interrogat, vt doceatur ſpectator.

75 *Videbit, coll. ad. vnà. &c.*) Amatoriè nimis, quinque lineas amoris executus eſt, adeòque diligenter, vt etiam ordinem cuſtodierit: etſi eas non omnes eſt perſecutus. Et mirè, amator non ſimul effudit hoc bonum, ſed particulatim digeſſit: vt maior voluptas futura eſſe noſcatur. *Videbit*) V Quinque commoda colligit, in quibus certi ſunt gradus atque lineæ. Initium enim amoris per viſum fieri Græci voluerunt. Plotinus enim ἀπὸ τῆς ὁράσεως Amorem Herca vocari ſcribit. Platoni autem eſt ἔρως ἀπὸ τῆς ὁράσεως, nam extrinſecus per oculos influit. Itaque hominibus eſt ἔρως volatilis, diis πτέρως pennatus. Hunc ſanè gradum ſequuntur alii tanquam euentus, vt confabulatio, conſuetudo, communis menſæ participatio, & denique ipſe concubitus.

Quid ſi) Prudenter conſilii author nolens volẽs per ſubmiſſam interrogationẽ proponit. D Sic videtur Parmeno dicere, potiùs vt iocetur, quàm vt fieri credat poſſe. 77

Capias) V Confirmatio à facili, cùm modum demonſtrat, vt veſtitu eunuchi eò per ſeruum ducatur. & præoccupatione dubium tollit, cùm dicit, Te eſſe illum dicam. *Capias tu ill. veſt.*) L Non ſemel oſtenditur quod futurum ſit: quia particulariam poteſt etiã quod turpe eſt, tamen mitti ad perſuaſionem. Simul in geſtum reſpicitur. Ergo non dixit, Ibis pro eunucho: ſed primò, Capias illius veſtẽ. tum deindè hoc ipſum non aſpernante domino, pergit ſeruus ad cætera quæ audaciora ſunt. 78 *Veſtem!*) Quàm libenter audiat, repetitio dictorum per interrogationem oſtendit.

Audio) Id eſt, libenter hoc admitto, & conſentio. vt in Phormione, Audio & fateor. & contrà, Non audio. *Intelligo*) Audio & Intelligo vim modò non vſitatam exprimũt, ſcilicet, conſentientis immodicum affectum. 79

Tu illis) V Ab vtili & commoditatibus quinque, quas amoris lineas plerique omnes appellant. 80

Cibum vnà c.) D Bene ſeruus interturbauit ſuprà dictas amandi lineas & ordinẽ voluptatum, quippe qui amare non nouerit. *Cibum v.c.a.t.l.pr.d.*) Etſi ſatis erat ſuperior verſus, tamẽ incẽtiua ſunt amoris etiã ſigillatim hæc enumerata, quæ vna ſententia ſupe- 81

rior

82 dſdſſdſi *Quandóquidem illârum neque quiſquam te nouit, neque ſcit qui ſies:* — D. *Illarum.* pro ex illis, & *Quiſquam* fœm. gen. ponitur.

83 dſſſaiſi *Præteréa forma, [ætas,] ipſa eſt, * fácilè vt pro" eunúcho probes.* — *B. A facili & poſſibili. *Si eliſatur o in [pro] erit trochaicus.* dſſſaſt — *al.* [*& ætas*]. dſiſdſſi. *al.* [*atque ætas*], dſſſdſſi. *Al.* [*ætas ipſa eſt, facilè vt te pro*], dſſſaſſi.

84 ſſſdſai CH. *[Dixiſti] pulchré: nūquam vidi mélius cōsilium dari.* G-*Al.* [*Dixti*] *tum fuerit trochaicus*, ſſſſadt—.

85 aiſtiſſp *Age, [eâmus intró: nunc iam] orna me": abduc, duc, quantùm potes.* *Bembus ita diſtinguit* [*eamus intro nūc iā:*]

86 aibſddſp P.* *Quid agis! vocábar équidem.* CH. *garris.* P. *périj, quid ego egi miſer!* — * D. Vafer ſeruus nō vult videri ſceleris author.

87 ſſaſdiſi *Quò trudis! percúleris iam tu [me.] tibi équidem dico, mane.* — *Al.* [*me*]

tior verſus oſtenderat. *Cibū v. c.*) S.D Sic loquitur Cicero, pro edere, vel comedere. Famil. XVI. Si poſteaquam cibum cepiſti, videris tibi me poſſe conſequi, tuum conſilium eſt. Dicit idem Cicero cibum capeſſere. De Nat. Deor. Animalia cibum partim oris hiatu, & dentibus ipſis capeſſunt: partim, &c.

82 *Quandoquidem*) V Tres adhuc ſunt facilitatis, ſeu τῦ δυνατῦ notæ. Vna eſt, quia es ignotus: altera eſt in forma, ſicut vltima in ætate. Conuenit igitur probè in vtrunque ſimilitudo. *Quiſquam*) L Quia Quæquam dicere, abſurdum eſt. Quiſquam, multis exemplis probatur etiam fœminino genere veteres protuliſſe: ita vt in numeris & generibus hæc pronomina infinita ſint. *Neque ſcit q. ſ.*) Hoc eſt quod ſuprà callidè Poëta præſtruxit.

83 *Forma atque æ. i. eſt*) Deeſt Inte. L Quia imberbes ſunt eunuchi propter vitium corporis. *Facilè vt pro eun. pr.*) D Formam ſcilicet & ætatem. Formam, quia pulcher es: ætatem, quia ephebus. Probes, fingas, atque perſuadeas: vt in conſuetudine dicimus, Homo ſacrilegus pro innocente ſe probauit. Et Cicero, Hoc tu his probabis; Itaque deeſt Te, quod ſubaudiamus: vt ſit, Pro eunucho te probes. Probes, vt, Migrantes cernas. Aut Probes, perſuadeas. Et ſimul honeſtè non dixit, quod erat rectū, Vt eunuchum probes: ſed Pro eunucho: ne eſſet contumelioſum in Chæream. *Vt pro eun. pr.*) M Id eſt, probabiliter oſtendas te eſſe eunuchum, cùm ſis adhuc imberbis, nec grauem habeas vocem. Ariſtot. lib. I I. Hiſt. Animal. loquens de pilis, ſic ait, Congeniti ſunt pili capitis, ſuperciliorum, & palpebrarum: poſtgeniti pubis, plurimùm pòſt alarum: poſtremò menti pili poſtgeniti. his qui ante pubertatem caſtrati ſunt, non exeunt, & poſt pubertatem exciſis ſoli decidunt, prætérquā pubis. Et libro quinto, loquens de voce, dicit, Magna ex parte vox mariū fœminarúmque differt, eò quòd mares grauiùs ſonant quàm fœminæ. Et ea quæ caſtrantur, tranſeunt in fœminam. Et libr. 18. dicit. Execta omnia in fœminam mutantur, & iuuenes atque fœminæ ſunt vocis acutæ. Plinius lib. XI. loquens de voce ſic ait, Bobus tantum fœminis vox grauior. In alio omni genere exilior, quàm maribus.

Dixti) V Perſuaſus, & quaſi voti ſui cōpos conſilium laudat, incœptúmque petendo vrget. παρασκευαστικόν eſt, cùm Parmenonis adhuc ceſſantis animū incendit, & erigit. Propoſitio, Age eamus. *Nūc iā orna me*) D Horatiuè Orna dixit: nō, Deſpolia, aut Exue me. 84

Abduc) Abducimur vnde volumus: Ducimur quò volumus. *Quantùm potes*) Deeſt Citò. *Quid agis?*) Callidè ſeruus non vult ſe authorem videri tanti facinoris. 85 86

Vocabar) V Sunt tres ἀποσπάσματα à ſeruo illudente & remorante ſubditæ. Prima eſt, cùm ſeruum eſſe expoſcat. Altera eſt, cùm non ſit θερμὸς ἰσχὺς, id eſt, calidum, audax, & velox. Tertia eſt, quia non eſt inhoneſtum, duabus de cauſis. Priori quidem, quia ſcortum eſt: poſteriori autem ex talionis natura. Licet decipientes meretrices decipere: contra Cretenſes creti ſare cupit. Adeò amantes nullo conſilio, nullo periculo deterrentur. Rectè Menander hoc verſu dolet, ποῖ μὲ πᾶς ἔρως ἐς κακὸν μέγα.

Quò trudis) Comici ſemper ea oſtēdunt fieri ab altero, verbis alterius perſonæ. quæ oſtendi per ſe ipſa non poterant. vt nunc manu agere Chæream Parmenone ipſo dicente cognoſcimus. *Quò tru'dis*) Præbet ſe vi coegendum domino, quem compulit dictis. Pro- 87

Calidum θερμὸν, Græci pro periculo dicunt: sic & Cic. 1. Off.
D Melius [callidum] legitur. G O imo neque versui neque sententiæ satu congruit.
*L. Refutatio à retaliandi iure.
Crucibus, id est, tormentis.
*B. A meritis.
G. Si bacchius respuiculeru i.)

CH. Eâmus. P. pergin'! CH. certum est. P. vidĕ ne nimium [cálidum,] hoc sit modó. iffdddfp 88
CH. Non est profécto: sine. P. AT ENIM istac in me cudètur faba. ah, fidifff 89
[Flagitium fácimus.] CH.* an id flagitium est, si in domum meretriciam bdabfap 90 Al. [Flagitium, facinus.]
Dedùcar: & illis crúcibus, quæ nos, nostrámque adolescéntiam fadffdfp 91
Habent [despicâtam.] &* quæ nos semper ómnibus Ciffiiaf 92

culerıs i.) Peruerteris. vnde prouerbium, Bene plaustrum perculit. *Perculeris.)* B Id est, prostraueris, peruerteris. Rusticorū parœmia est. vnde Plaustrum perculit, in eos dici solet, qui impellunt aliquem, quò suapte sponte propendebat. Ductum est à plaustris onustis, quæ quò exonerentur solent euerti. Fit autem id commodiùs in eam partem, in quam propter solum decliuius inclinant. *Perculeris iam tu me)* M* Id est, istoc me tu quidem modo planè euerteris, & perdideris. Alludit ad vetustissimum, idémque longè rarissimum prouerbium. quo plaustrum perculisse dicebatur, qui negocium aliquod perturbauerant. Erasmus aliter exponit, sed nullum locum adducit, quo suam interpretationem approbet. Itaque coniectura tantùm nititur: ego etiam authoritate Plauti. in Epidico, vbi senex Periphanes cùm resciuisset se fidicinā emisse pro filia, -Perii, inquit, plaustrum perculi. Atque haud scio an hoc prouerbium nusquam alibi apud veteres reperiatur. M Percello. lis, perculi, perculsum, percellere, commouere, & peruertere. *Tibi eq. d. m.)* D Sigillatim ista pronuncianda sunt: ex quibus intelligatur, non cessare Chæream quin adhuc impellat & trudat.

Pergin'?) Quasi verò loco dixerit, non
88 seriò. *Ne nim. calidum)* Periculosum. Nimiùm, prouerbiale: quia Nimiū propria vox est. *Ne nim. calid. hoc)* B Perinde est ác si dicat, σπεῦδε βραδέως: id est, Festina lentè, siue maturè. Admonet enim affectus animi ratione velut habenis reprimendos esse, & vitandam præcipitem celeritatem, quòd huiusmodi festinationis comites esse consueuerunt, error & impotentiā, iuxta illud, Multis malorum est causa præcipitantia. Parœmiographus sic habet, Donatus prouerbium esse demonstrat, quanquam anceps est lectio. Potest enim vtrunque legi & Calidum, & Callidū, vt prius illud ad festinatū cōsiliū, alterū ad nimis astutum referatur. Siquidē vtraque parum feliciter euenire solent: vel quæ nimiū calet, id est, quæ præcitatiùs instituuntur, vel quæ nimiū audacibus aguntur dolis. Qui Callidum legunt, videntur respicere ad id, quod paulò superiùs dixerat Chærea, Nunquam vidi melius consilium dari. Qui Calidum legunt per vnicum l, & mea quidem sententia, rectiùs, Græcam figuram agnoscunt. Quoniam θερμὸν illi tum scelestum, tum præceps, & audax facinus vocant.

In me) V hoc est, ταλαιπωρήσω, me huius mali authorem esse iudicabunt. *At enim ist. in me cud. f.)* D Id est, in me hoc malum recidet, in me hæc vindicabitur culpa: vt laborat solū, in quo cuditur, id est, batuitur faba, cùm siliquis exuitur tunsa fustibus: vt in areis more rusticorum fit. Vel quòd quidam malè coctam fabam, & quæ non maduerit, sed dura permanserit, supra caput coqui, velut ipsi fabæ itati saxo comminuunt. tum vniuersum malum, & omnis dolor ad coquum peruenit. Simile & alibi à pulmento prouerbiū est, Tute hoc intristi, tibi hoc est exedendum: accingere. M Cudetur, id est, rumpetur super caput meum. Recidit, inquit, hoc scelus in me qui sui author. 89

Flagitium facimus) D Flagitium more militari dicitur, res flagitatione, hoc est, increpatione digna. Nam flagitatio, à strepitu dicitur: vnde flamma. & flagella, & flagitare, id est. personare intelligimus dici. Nam hæc omnia sine sonitu, crepitúque non sunt. *An id flag. est)* An liceat? an deceat? Et prius, quia licet. Terentius laudat argumentum huius fabulæ, in quo exemplum promitur, quod prosit parentibus, obsit meretricibus: & simul deliberationibus tractans id faciendū. *Si in do. m. Ded.)* Hoc tale est, nulla lex prohibeat, & defendatur vt licitum. 90

Et illis cruc.) Hoc iam ad illud pertinet, vt ostendatur decere, & primò à persona eius cui fit. V Cruces autem κατὰ μεταφορὰν scorta nuncupat, quæ animos amatorum excruciant, alioqui honesta vxor Christianis tam felicitatis, quàm calamitatis socia est. 91

Despicatam) D Contemptam atque despectam. & ita est ἐκθλίψεως, & μεταπλασμός. Vel certè ab 61

cruciant modis,

93 {dsdsasp dss} *Nunc réferam grátiam, atque eas itidem fallam, vt ab illis fállimur!*

94 di;diSt *An pótius hæc pati! æquum est fieri, vt à me ludâtur dolis.*

95 ssdsdss; * *Quod qui rescierint, culpent! illud méritò factum omnes putent.*

96 {bsdbsss s} P. *[Quid istuc! si certum est fácere, fácias:] verùm ne pòst cónferas*

97 ssaitiss *Culpam in me.* CH. *non fáciam.* P. *iubésne?* CH. *[iúbeo, cogo,] atque ímpero.*

98 sdssdisp P. *Nunquam defúgiam [authoritâtem.] séquere.* CH. *dij vortant bene.*

Muretus hic ita distinguit personarum nomina. [CH. iubeo, cogo. atque impero. Nunquam defugiam authoritatem. P. sequere. di vortant bene.]

tur. prima huius versus ad præcedétẽ pertinet. R *vel legendum [despecta.] sssiai.*

* L. Occupatio quæ refellitur simplici contradictione.

R. *Al. [Quid istuc? si certum est facere, faciam:] sed corruptè.*

R. *Al. [immo cogo.] A sũ in [atque] nihil elidendum, ssaissj.*

Al. [authoritatem tuam.] sdiSasp.

tè alterius verbi declinatio, ab eo quod est Despicor, vt conspicor. Salustius, Cùm intereà Metellus monte digrediens cum exercitu conspicatur, primò dubius quidnam insolita facies ostenderet.

93 *Nunc ref. gra.*) Non eas, inquit, lacessam: sed quod iustum est, Vicem reddam: quasi ipse in aliis læsus sit. S.D Referre gratiam, licèt sæpius in bonam partem capiatur, maleficium tamen reddere aliquando significat. Cicero in Salust. Nam quòd illa inusitata rabie in vxorem, & filiam meam inuasisti (quæ se faciliùs mulieres abstinuerunt à viris, quàm tu vir à viris) satis doctè, ac peritè fecisti. Non enim sperasti me mutuam tibi gratiam relaturum, vt vicissim tuos compellarem. Id est, par pari relaturum. *Vt ab illis fall.*) D Non dixit Alij falluntur.

94 *An potius hæc pati æquum est fieri*) Illic vicissitudo extat in Pati dolos. *An potius hæc pati? æquum est fieri*) B Subiectio, de qua vide in Rhetoricis ad Herennium. *Vt à me ludatur*) D ἐλλειψις. subauditur Pati.

95 *Quod qui resc.*) Ex cõsequétibus argumentum. nam illud factum vituperatio sequitur. hoc approbatio. *Illud mer.*) V A consensu & approbatione facti vrget. & à tuto, cùm seruo planè nihil obesset. *Illud mer. f. o. putent*) D Bene, non iudicent: quia & hoc ipsum non satis probum est vel meretricem fallere.

96 *Quid istuc*) Aduerbium est ægrè concedentis. *Facias*) Pro facito. *Verùm*) Deest Vide. *Verùm, ne p. c.*) Si Ne prohibentis est, nihil deest. si percontantis, vt sit, ne fortè, deest Timeo. *Verùm, ne p. c. c. in me*) In hoc negotio non author vult interesse, sed seruus.

97 *Iubeo*) V A decoro. Serui enim iussa herilia exequuntur. Verùm hic dolosè argumenta à cauto Parmenone vltrò suppeditantur, & ominatio in principio faciundo subditur, vel gentilibus admodum familiaris. *Cogo atque impero*) D Euidenter ostendit plus esse imperare quàm iubere.

98 *Nunquam*) Pro non. Vt Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Nunquã def. auth. tuam*) Non, inquit, recusabo facere, dum tu tamen author sis facti. *Authoritatem*) a Id est, potestatem, dignam quam sequar. vt nonnulli interpretantur. vt alii, iussum & imperium. Mu Defugere authoritatẽ quid sit, video etiam ab eruditis hominibus ignorari. Valet autem cùm ipse rei alicuius faciũdæ author fueris, eiùsque euẽtum in te receperis, id inficiari posteà & fateri nolle, eam authore te factam. liquidò constare hoc, propositis exemplis, potest. Plautus, Suspende, vinci, verbera: author sum, si no. M. Si authoritatem posteà defugeris, Vbi dissolutus tu sies, ego pendeam. hoc enim significat: si tu posteà inficiari volueris te harum mihi rerum authorem fuisse. Cicero pro Sylla, Itaque attende iam, Torquate, quàm ego non defugiam authoritatem Consulatus mei. Id est, quàm non recusem, quò minùs ea, quæ me Consule in opprimenda cõiuratione gesta sunt, ea me authore omnia gesta esse dicantur. hæc illius orationis cùm sit vis, puto hoc quoque loco, illud Nunquam defugiam authoritatem, non à Parmenone, sed à Chærea dici, personarúmque nomina ita distingui oportere. P. Iubesne? C. Iubeo, cogo, atque

atque impero. Nunquam defugiam authoritatem. P. ſequere, di vortant bene. vt interrogan ti ſeruo, ita reſpondeat Chærea, Ego verò iubeo, cogo, atque impero: neque vnquam recuſabo, quo minùs tu, quicquid huius factū erit, authore atque impulſore me factū eſſe dicas. tum ſeruus, Sequere inquit, di vortant bene. nam hæc quoque poſtrema verba non tam Chæreæ cupido ac confidenti conueniunt, quàm ſeruo dubio animi, & inceptionis tam periculoſæ euentum extimeſcenti.

ACT. III. SCEN. I.

ARG.[D] Hic ſermo ſic prodit, vt poſt ſcenam inchoatus eſſe videatur. cōtinet autem aſſentationem paraſiticam, & ſtultitiam glorioſi militis.[L] nā Gnatho paraſitico more, militi ſibi ſtultè blandienti aſſentatur: [B] aſſentanti credit Thraſo, ſéque, & facta ſua immodicè iactitat. conſulit item Gnatho ne miles purget ſe Thaidi de amore Pamphilæ, imò potiùs augeat ſuſpicionem, ita par pari relaturus. [V] *Tix.* 1 Milites admodum glorioſi ſunt in Thraſonis perſona. dominatur enim ἀλαζονεία, arrogantia, faſtus, & id vitium quod ſibi plura permittit, quàm præſtare poſſit, & plerunque, vt Plautus in Menæchmis ait, ad cyathū. 2 Aſſentatores & palpatores à ſua ipſorum natura non deſciſcunt, maximè apud Thraſones, id eſt, eos, qui ſe primos eſſe volunt. Oratio Thraſonis eſt ἐπαγγελματικὴ voce admodum iactabunda, verè Thraſonica, cùm mores glorioſorum militum ritè adumbrat. Et eiuſdem eſt argumēti miles glorioſus Plautinus. Verùm in Gnathone eſt adulatoria, quæ Græcis eſt κολακευτική: cuius non tantùm hoc loci inſigne exemplum eſt, ſed & ſingularis experientia, quatuor capitibus, vt arriſione, admiratione, laudatione, & ſuffragatione, vel affirmādo, vel negando, abſoluta. [M] Stolidum animum glorioſi militis, qui ſe ignorans, & aliunde pēdens, opinionibus inflatur & irridetur, in maximíſque verſatur erroribus, hæc ſcena exprimit. Cic. lib. 1. Offic. ſic ait, Deforme etiam eſt de ſeipſo prædicare, falſa præſertim, & cum irriſione audientium imitari militem glorioſum. Et in Lælio ſic ſcribit, Nec paraſitorum in Comœdiis aſſentatio nobis faceta videretur, niſi eſſent milites glorioſi. Magnas verò agere gratias Thais mihi? Satis erat reſpondere, Magnas: Ingentes inquit. Semper auget aſſentatio, id quod is, ad cuius voluntatem dicitur, vult eſſe magnum.

Verſ. gen. Senarij, ſiue iambici trim. acat.

Anteà depinxit paraſitū, nūc inſulſum & ineptum Thraſonem deſcribit.

THRASO *miles.* GNATHO. PARMENO.

MAGNAS verò ágere grátias Thais mihi? ſdiiſi

G. *Ingénteis.* T. *ain' tu, læta eſt?* G. *non tam ipſo quidem* { ſiſſp ſſ

Dono, quàm abs te datum eſſe. id verò ſériò ſſjſij

Triúmphat. [*] P. *huc prouiſo, vt vbi tempus ſiet,* ijſbſp

[*] D. Tertia perſona venit in ſcenā: ſed ſeparatim loquitur & ſecum.

Magnas agere) [V] Enallage iſtiuſmodi
1 Thraſonicæ iacturæ aptiſſima eſt, & ex dono Thaidi dato occaſionem gloriandi ſumit. *Agere)* [L] Agebat. *Agere)* [D] Plus ſonat infinitus modus finito.

Ingentes) [V] Laudat exaggerando. cùm
2 dicit, Abs te, amplificat laudando datorem eſſe videlicet ipſo munere gratiorem. Sed hic eſt ridiculum à perſona Thraſonis per illuſionē, & additur αὔξησις in Triumphādi verbo. [D] Vide quantum adiiciat paraſitus ille, Magna: dixit: hic reſpondit, Ingenteis. Ille, Læta eſt: hic Triumphat.

Quam abs te d. e.) Maioris eſt gratiæ, tan-
3 tum potuiſſe amorem militis, vt meretrix minus lætaretur ob lucrum. *Id vero ſ.)* Id, ob id, vt, Id amabò adiuta me. Aliàs καθόλου τοῦτο, id eſt, productionis locus eſt.

Triumphat) Vt militaribus dictis tangit 4
militem paraſitus. *Triumphat)* [E] Id eſt, exultat: militare verbum eſt. [S·D] Triumphabāt Imperatores deuictis à ſe hoſtibus, cum publica lætitia, ſummo honore, curru triumphali in Capitolium veherentur, vt illic Ioui gratias ob victoriam agerent. Quæ ſignificatio huius verbi propria eſt: ſed transfertur ad alia, ſcilicet cùm ita nobis omnia in ſententia ſunt, vt triumphare videamur. Cic. ad Att. I. Nihil impetrarat reus, plus accuſatori dabatur, quàm poſtulabat: triumphabat. Idē, Meum factum probari abs te, triumpho, & gaudeo. Terent. in Heaut. Triumpho, ſi licet me latere tecto. idem in Phorm. Triumpho, ex nuptiis tuis ſi nihil nanciſcor mali.

5 Dedûcam. sed eccum militem. T. est istuc datum
6 [Profectò, vt grata mihi sint] quæ facio, ómnia.
7 G. Aduórti hercle ánimum. T. vel rex semper [má-
ximas] Al. [maxumas].
8 Mihi agêbat, quicquid féceram: álijs non item.
9 G. Labôre aliéno magnam, partam glóriam,
10 Verbis sæpe in se [transmouet,] qui habet salem
11 [Qui] in te est. T. habes. G. rex te ergo in óculis. T.
scilicet. R. [Quod], id est, quæ res. G Eliditur d. vel bacchius lo co primo. M [salem Qui]. aut [sal Quod].

Miles gloriosus à fato & deorū dono se laudat.
Al. [Profectò mihi: vt sint grata]. Vel [mihi] fœlle monosyllabo.
L. Ironica & mordax assentatio.
Al. [magne].
Bob. [transfert,] A tū m[habet] h vim habet consonantis.
Scilicet. mira laudis affectatio.

5 *Sed ecc. mil.*) D Iniuriosè Militem, honorificè proprio nomine dicitur: vt in subiectis, Audire vocem visa sum modò militis. *Est istuc datum*) M Datum est, εἵμαρται μοι. D Fato decretóque concessum: vt, Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis.

6 *Grata sint*) V Hic fit gradus veluti ab hypothesi ad thesin, qua fit narratio, per congeriem multorum facinorum satis gloriosam, & de more Gnatho in singulis parasitatur. *Vt gr. mihi sint q. f. o.*) D Gratæ nobis sunt aut res, aut personæ: sed nunc res dicit. *Mihi grata vt sint*) M Id est, vt me apud alios in gratia ponant: nam & hoc modo accipitur Gratum, vt Heauton. Cùm gratum mihi esse potuit, nolui: id est, cùm potuit ea res mihi conciliare gratiam patris. *Quæ f. o.*) D ἀπαλλαγή, vel σύλληψις.

7 *Aduorti h. an.*) Approbat dictum & hoc, Ait, aio. *Vel rex*) V Primum est, vt gratia apud regem vel imperatorem valuerat. Est autem hic eclipsis, deest enim Gratias, iactantiæ militari conueniens: ab eo quod suprà dixit, Magnas verò agere gratias Thais mihi. D Quàm intempestiuè miles ad regē transitum fecit, cùm de meretrice agatur. *Vel rex*) Vt in Hecyra, Vel hic Pamphilus iurabat quoties Bacchidi. Quàm sanctè.

9 *Labore*) V Laudatio est & mordax, & ridicula, vtique occulta, & obliqua, quæ fit eleuando dictum Thrasonis. Habere autem salem est χαρίεντα esse sapientem, vrbanum & iocosum. *Labore al. m. p. gl.*) B Hæc Terētii verba retulit Erasmus in opusculo quodam suo ad hunc modum, Magis etiam sapiunt, qui aliena pro suis edunt, & alieno magno partam labore gloriam, verbis in se transmouent. *Partam gl.*) D Id est, quæ paritur: vt, Vectus equo spumante Sages.

10 *Q. h. s.*) Sal neutraliter, condimentum est: masculini, sapientia. *Verbis sæpe in se trāsm. qui h. s.*) Mitè adulator hoc attribuit militi, quod minimè habet vel verba, vel salem. *Salem*) L Id est, gloriam, lepôrem, M sapientiam: & sales dicuntur animi solatia. B Allusit Gnatho ad prouerbium, Salsitudo non inest illi, quod in infacetos, ac stupidos iaciebatur: fatuum militem, & insipidum intelligi volens, cui in calce huius fabulæ, simili ironia, Atticam tribuit eloquentiam.

Quod in te est) L Quod tu habes: B Quod 11 Habere salem in te est. S. D Errare mihi videntur, qui hanc particulam Quod faciunt relatiuam salis. Non enim est intelligendum, aut exponendum, quod scilicet sal: sed velut nouam sententiā ordiatis, sic exponito. Quod in te est, id est, quod in te est positum, vel qua re maximè excellis. B Seruius in primū Æneidos, Salem autem quo vtimur, singulari numero tantum dicimus. Cùm iocos significamus, pluralem tantùm ponimus numerum. Hinc Lucanus. Non soliti lusere sales. Aliquando & vrbanitatem vnitatis numero significamus. vt Terentius. Qui habet salem Quod in te est. Id est, quæ res in te est. Sal enim masculini generis est, non neutri. *Habes*) D Intelligis. quod enim tenemus corpore, habemus animo: quódque item animo habemus, intelligimus. Sic dicitur Accipe, & Da. Habes etiā, id est, dicis: vt Salustius, Tartessium Hispaniæ ciuitatem, quam nunc Tyrii mutato nomine Gandirum habent. *Rex ergo*) V Altera est cum eclipsi. deest enim hic Ferebat, iuxta locutionem Latinā, & veluti prouerbialē. Sed Ergo hic additur, quasi ex præcedentibus ratiocinando colligeretur. *Rex te ergo in oculis*) S. D Ferre, vel gestare in oculis, aut esse in oculis modus est loquendi apud Latinos, quo valde diligere, vel diligi significatur Cic. ad Q. fratrem, Balbum, qui est istius rei, quemadmodum scribis, adiutor, in oculis fero. idem ad Att. vi. Itaque publicanis in oculis sumus. B Cic. de Arusp. resp. de Clodio loquens homine sibi inuiso, Ferebant, inquit, in oculis hominem, quidam boni viri, & de me optimè meriti, sed illi, vt ego

Bemb. [Gestare. Th. vt ô:] G. *Gestire.* T. *verùm credere omnem exércitum,* GGifp

*V. Nunc admiratione adulatur. *Consilia.* G. * *mirum.* T. *tum sicubi eum satietas* djGddi

Hóminum, aut negóti siquando ódium céperat, aiGdfp

Requiéscere vbi volêbat, quasi. nostin'? G. *scio.* abidG

Quasi vbi illam expúeret misériam ex ánimo. addial

T. *tenes.*

* Amara & regis & Thrasonis irrisio. *Tum me conuiuam solum abducêbat sibi.* G. * *vni,* ffff

arbitror, furoris ignari. Quidam hic putant omissum verbū Ferre. rursus alii dicunt nihil deesse. hi non Gestire, sed Gestare legunt: vt sit, rex te in oculis gestare, pro in oculis gestabat. & ferebat quomodo mihi legisse videtur Donatus, quandoquidem sic annotat, D Vide inconditam properationem laudari se cupientis, adeò vt non sinat verba impleri, quin præfestinet Scilicet & Verum dicere. B quibus verbis haud dubiè Donatus censet Gestare verbum referendum esse ad id quod præcessit. nam Gestire in oculis aliquem, nescio quid sibi velit.

12 *Gestire*) I Pro Gestiebat, cupiebat. *Gestire*) V Laus est per adhortationem, sed eludit. Siquidem hic gestus militem vix decet. *Gestare*) MU Male in nonnullis legitur, *gestire.* Est autem Ferre, aut Gestare in oculis, idem quod vehementissimo amore prosequi: pro quo etiam Plautus oculitus amare dixit. *Omnem*) V Tertium est, quo Romanorum more, videtur fuisse legatus quasi vicarius regius, cui & omnia consilia credebat, non tantùm exercitū. *Credere o. exerc.*) D Magis ridebis, si consyderes militem motū esse. * qui. *Credere o. exerc. cons.*) Sub obtentu militis ea stultitia, describit breuiter comitem regium acceptúmque imperatori. Nam qui nunc credit exercitum, credit & consilia. Virgil. Nulla meis sine te quæretur gloria rebus, Seu pacē, seu bella geram, tibi maxima rerum, Verbotúmque fides

13 *Consilia*) αὔξησις. plus enim est Consilia, quàm totus exercitus. *Mirum*) Meliùs per εἰρωνείαν pronuntiamus Mirum. quasi dicat, Quis non crederet tali viro? Sed potest etiam simpliciter pro admirātis gestu accipi. *Mirum*) MU Ironia est, eáque duplex: nam cùm irrideat Thrasonem, significat tamen mirum non esse, si ei tam prudēti viro à rege omnia crederentur. *Tum sicubi*) V Quartum est, cùm apud me defatigatus requieuerat. & ἀναπαύσεως est istiusmodi iactantiæ congrua. *Vbi satietas hominum, aut neg. siq. od. c.*) D Reip. princeps duas res patitur, homines & negotia, id est, personas, & res hominum, Propriè verò reddidit & decenter, Hominum satietas, negotii odium. Non enim par erat. Reip. principem hominum odio laborare. S. D Capit nos rei satietas, cuius satietate afficimur. Cic. de Diuin. I. Nec tuendi satietas capere eos posset. Capit item nos rei odium, quam odio habere incipimus. Sed vsitatiùs dicimus odium capere. vel suscipere.

Requiescere vbi vol.) D Bono verbo vsus 15 est. Nam cessat desidiosus: & Requiescit defessus. *Quasi. nostin?*) MU Non habebat insulsus miles, quod diceret: interim volebat diuinare Gnathonem, quid ipse cogitaret. At ille nihil cūctatus subseruit orationi. *Quasi nostin?*) D Gratè expressit stulti infantiam militis, qui antè vult intelligi quod sentit, quàm ipse dicat. Et propriè hoc morale est stolidi, siue ruditer loquentis. *Quasi. nostin'?*) ἀποσιώπησις, pro Habes hoc? hoc est, quod supra. Intelligis? *Scio*) V Suffragatione adulatur, sed accedit ridiculum per amphibologiam ænigmatodem, atque eludendo iocatur.

Quasi vbi ill. exp. mis.) D Vbi pro quando, 16 & in his, & supra. Expuere est cum fastidio aliquid reiicere & expellere. Nam expuere est extrà pus mittere, id est, foras. Nam pus, est omnis humor corpori onerosus. B Expuere, hic est cum contemptu expellere. MU Expuere ex animo, inusitata quidem locutio est; sed proba tamen, & antiqua. Lucretius lib. II. Desine quapropter nouitate exterritus ipsa Expuere ex animo rationem. *Miseriam*) Miseria pro molestia sæpe apud Comicos: vnde & miserum habere, pro eo quod est, molestiam exhibere. Plaut. Cas. Quot te modis, Si viuo, habebo in nuptiis miserum meis!

Tum me) V Quintum est, Me solum de sua 17 mensa communicarat. Illi enim cum paucis interressit familiaritas. *Tum me con. sol. abd. sibi*) I Hoc superat, vt qui esset minister magnarum rerum, id est, consiliarius: voluptatum quoque regis particeps esset. Et vide quo significatu dicatur Me, & Conuiuam, & Solum, & Abducebat: nam non Vocabat. Et Sibi, quasi non propter me, sed vt sibi bene

esset

18 ßſſſ *Regem elegántem narras.* T. *immo ſic homo ſeſt.*

19 ßſſſp *Perpaucôrum*[a]*) hóminum.* G.[*] *immo nullòrum árbitror,* *In [hominum] h vim habet conſonantis, poterit tamen ſyllaba præcedens breuis cenſeri, ßdßſp. Al. [Eſt perpaucorum], ßſſßp.*

20 ßiiß *Si tecum viuit.* T. *inuidére omnes mihi:*

21 ßbßp *Mordêre clánculum: ego non flocci péndere.*

22 ßbßp *Illi inuidêre miſeré: verùm vnus tamen*

23 ßiſp *Impénsè, elephántis quem I'ndicis præfécerat.*

[a] D. Hoc auerſus, ne miles audiat. Poteſt tamen & aliter intelligi, maximè cū milite. [B] Correctio eſt.

eſſet. *Tum me c.*) Id eſt, cùm ſatietas hominum eſſet, cum odiſſet negotia. *Conuiuium ſol. abd.*) Vt, Solam nam perfidus ille Te colere. Significat autē ſæpluſcule factū. [S. I.] Donatus in Adelphis Terentii locum illum explicans, Vbi ergo illum quæra? credo abductum in ganeū: ita hoc verbum exponit. Volétes, inquit, ducimus: abducimus verò inuitos. Ego Donati expoſitionē nō probo. Abducere enim aliquādo eſt ſine vi: vt, cùm nos abducimus vel à moleſtiis, vel à ſolicitudine, vel ab angoribus: niſi dicere velis etiam tum vim ineſſe, quòd animū angori deditū, ſi ab angore abducamus, vi abducere videamur. Sed hæc frigida. Abducere igitur interdū eſt remouere, vel auertere: vt, cū dicimus ſeruos, vel diſcipulos, vel legiones abduci: in quibus locutionibus, ineſt subornatio, vel ſpes quædā cōditiunis melioris oſtéſa, vel ſaltem ſtatus mutatio, aut loci. Interdum verò ad cœnas, & cōuiuia totum refertur, vt in hoc Terentii loco: & in Heaut. E naui egrediétem Ilico Abduxi ad cœnam. *Tum me con ſ. abd. ſ. G. hui, Reg. el. n.*) [B] Militis & Gnathonis colloquium nos doceat cauere, ne adulatione, blanditiis, & quorundam leuium hominum aſſentationibus circunueniamur, nihil ad veritatem, ſed ad voluptatem omnia loquentium, qua peſte nulla certè maior eſſe poteſt, his præſertim, qui plurimum diuitiis & dignitate, in aliqua præſtanti rep. valent. Quicquid enim dixeris feceríſve, ſine diſcrimine laudant, & aſſentando extollunt. Vis ſcire qualem ſe præbeat aſſentator? verbis abſoluam duobus. Rides? ille maiore cachinno concutitur. Idem flet, ſi lachrymas conſpexit amici.

18 *Elegantem*) [V] Laudando & admirando adulatur. *Regem el. n.*) [D] Qui eligere ſciat, aut qui ipſe ſit eligendus. [M] Elegantem, id eſt prudentia excultū & ſcientem habere delectum perſonarum. Gnathonicè tamen dictum eſt.

19 *Perpaucorum h.*) [D] Aut qui paucis vtitur, aut de paucis eſt, aut qui paucis placet, hoc eſt, bonis & ſapientibus, qui ferè pauci ſunt. [B] Parœmiographus, Qui ſuis quibuſdam ſunt moribus, neque faciles ad cuiuſuis hominis conuictum, perpaucorum hominum homines dicuntur.

Inuidere) [V] Sextum in iſta expoſitione 20 & vltimum eſt de inuidia, quæ ex felicitate naſcitur, atque id duorum exemplorum ὑποδείγμασι comprobat, eáque pro decoro Thraſoni breuiſſima. harum autem vna de Stratone, cuius eſt ab officio propter amplificationem notatio. Præfuerat enim elephantis Indicis, quorum vſus in bello erat, ſicut ex hiſtoria tum Alexādri Magni cōtra Porum regem decertantis, tum Annibalis in Italica expeditione, tum Numidarū in Aphrica liquet. Hodie eorum loco ſunt ænea tormenta. Hic tamen quantumuis ſtrenuus obmutuit. *Inuidere om. m.*) [D] Plus poteſt ad ſignificandum infinitum tempus, quàm finitum.

Ego non flocci p.) [L] Minus quàm flocci. 21 [D] Quòd morderent clanculum, vel quòd inuiderent. [B] Flocci facere, & ne flocci quidem facere, idem eſt, quod ne tantuli quidem facere. Eſt autem Floccus particula lanæ, quæ inutilis à vellere diuellitur, atque euolat, aut certè ſimile quiddam nullius momenti.

Illi inuidere miſeré) [D] Miſer enim eſt, 22 cui animæ miſeria ineſt. *Verùm vnus*) Propriè Vnus. nam vnus ex multis dicitur. Et miſtè eſt facta nullius ponderis repetitio, ad inertiam loquentis exprimendam. nam poſtquā dixit, inuidere omnes mihi repetit. illi inuidere miſeré. Quin & Impensè & Miſerè idē ſignificant: & mox tamen ſine vllo auctu addidit, Verum vnus tamen Impensè. Aut plus eſt, Miſerè, quàm Impēſè. *Verum v. t. imp.*) [M] Id eſt, valde inuidebat Gell. lib. xix. cap. vii. ſic ait, Iulius Paulus Poëta, vir bonus, & rerum literarúmque impensè doctus. Et paulò póſt, Impensè fieri incipit.

Elephantis q. Ind. præf.) [D] Et hoc ſtultè: 23 cùm hoc ad dignitatem ſumit, & ſic pronuntiat, vt magna eſſe præfectura videatur hæc ipſa: & hoc à ſtolido milite ſic proferatur, tam-

Is vbi moléstus magis est, * Quæso, inquam, Strato* bidsi i 24
E'óne es ferox, quia habes impérium in béluas! { ciadsi / s 25
G. *Pulchrè* [*mehércle*] *dictum & sapiénter: papá,* sijdsi 26
Iugúlaras hóminem. quid' ille! T. *mutus ílico.* { ad·iij / ads 27
G. *Quídni esset!* P.* *dij* [*vestram*] *fidem hóminem perditum,* sssbsp 28 *Alij* [*vostram*].
Miserúmque, & illum sacrílegum! T. *quid', illud Gnatho* { aidisi / aidis 29
Quo pacto Rhódium tetigerim in conuiuio: sddssi 30
Nunquid tibi dixi? G. *nunquam: sed narra óbsecro.* sassi 31
* *Plus millies iam audiui.* T. *vnà in conuiuio* sissi 32
Erat hic, quem dico, Rhódius adolescéntulus: a bbsp 33
Fortè hábui scortum: cœpit ad id allúdere, dssbsp 34
Et me irridère: Quid ais [*inquam*], *homo impudēs!* ssbiij 35
* L E P V S' *tute es, & pulpaméntum quæris.* G. *ha', ha', he.* { cilldi / a 36 *In* [*ha, ha, he*] *nihil eliditur.*

*L. Ridicula increpatio per prosopopœiam.

[*mehercle*] *vnica dictio trisyllaba: aut si duæ sint dictiones, h vim habet consonantis. Al.* [*mehercule*], siadsi.

* L. Ad spectatores Parmeno.

Hyperbole ex fastidio narrātis. hæc autē Gnatho secū, vel ad spectatores, nō audiēte milite. R. [*ægu.*]

*L. Prouerbium in mollem & muliebria patientem.

quàm magnum hominem velit esse qui sibi inuideret. Et Indicis *ἀντὶ τοῦ* Maurorū, qui & mitiores sunt. B Gignit Elephantes India, gignit & Aphrica, sed maiores India quā Aphrica.

24 *Is vbi mol. m. est*) D More suo Magis addidit, ne diceret Molestior. *Strato*) Nomen accommodatum militiæ.

25 *Eone es f.*) Causale est, Ideóne significans. *Quia h. imp. in bell.*) Mirè extulit, imperium in belluas. Sic Virgilius, -Illa se iactet in aula Æolus, & clauso ventorum carcere regnet.

26 *Pulchrè*) V Iterum laudat adulans, & admiratur, & repercutiendo iocatur. *Pulchrè mehercle d.*) D Immodica laudatione vertit etiam si quid facetè dictum est. sufficeret enim Pulchrè. quod est sapienter. Quòd &, Iugularas hominem: pulchrè tangit militem, Iugularas dicendo, non Occideras: quasi gladio, nō verbo vsus sit.

27 *Mutus ilico*) Tam hoc stultū est, quàm si diceret, Statim nihil. Rectè autem diceret, Ex illo mutus fuit. Tale est & illud, Tacere festinat.

28 *Quidni esset*) Hoc est, vt posset esse iugulata. *Hominem per.*) Deest, o: vt sit, o hominem perditum! sed sic meliùs sonat: maioris enim stuporis est, hoc modo pronuntiatum. *Hominem perd. M. s. q. & ill. sacr.*) Vide quantū addiderit qui non Hominem simpliciter, sed Perditum, & Miserum illum: nec Malum, sed Sacrilegum dixerit.

29 *Quid, illu.*) V Altera *νεανίσκου* de Rhodio adolescentulo multò excellentior, quem irridantem suo dicto compescuit, eóque prouerbiali, quod est, Tu irrides maximè irridendus, Contemnis contemnendus, Furti accusas maximus alioqui fur, Alium redarguis ipse redarguendus. Siquidem non est vt lepus pulpamētum quærat, quo ipse abundat, præsertim in lumbis & clunibus. His itaque competit, qui aliis illudūt, cū ipsi omni illusione digni sint.

Tetigerim) L Corripuerim, D luserim 30 fatigauerim. nā Tāgere, cùm multa, tum etiam hoc significat.

Nunqu. s. sed n. obs.) Callidè parasitus intel- 31 ligit ad hoc se interrogatū, vt audire postulet.

Plus millies aud.) B Hyperbole est, pro sæ- 32 pius iam audiui eum dicere. *Plus mill. aud.*) *ὑπερβολή*. aut super futura * vt æquatur: aut subiacet, vt tantum non millies conuenit stultum eundem & immemorem esse qua & intelligentia est.

Fortè hab. sc.) Vide quemadmodum miles, 34 dum multa ad dictum suum peruenire fateatur, interim quàm contemptus sit atque derisus. Abdomen in corpore fœminarum, patiens iniuriæ coitus, scortum dicitur: ideo quia scorta sunt dura coria. A parte ergo sui meretrices scorta dicuntur: vel *ἀπὸ τοῦ σκαίρειν*, quod Græcè palpitare intelligitur: quod illæ faciūt saltando assiduè: vel potiùs crissando, vt Lucretius ait, ob eam causam vt concinni rem Venerem exhibeant viris: aut sibi abigant cōceptum, quod inuuluam fœminæ, in ipso coitu non se mouentis incidit.

Lepus tute es & pulp. q.) Lepus pro in- 35 famia multa ponitur: vel quòd magis à posteriori parte, hoc est, armis, pulpamentum de se

præb

37 iidssi iidss T. *Quid est?* G. *facétè, lépidè, lautè: nihil suprà.*
38 iissci iiisa *[Tuúm ne óbsecróne,] hoc dictum erat? vetus' crédidi.*
39 düsi T. *audieras?* G. *sape, & fertur in primis.* T. *meum est.*
40 cidsi G. *Dolet dictum imprudénti adolescénti, et libero.*
41 sssiip iss P. *At te dij perdant.* G. *quid ille quaeso?* T. *pérditus.*
42 cdlisp *Risu omnes qui áderant emoriri. dénique*

B. Al. [tuum obsecro te]. Alij [Tuumne obsecro]. iissci.
Ridicula militis verba.
G. Synaloepham hic nō recipit, non .. versus, nisi in [Dolet] elidas t. a. dssi. [M] *Saepe enim hoc modo veteres positionem negligebant.*

praebeat, cùm in conuiuio carpitur appositus. vt Horatius ait. Foecundi leporis sapiens sectabitur armos. vel quòd venantur illum, & persectantur canes: quos pro amatoribus ἀλληγορικῶς intelligimus: vt ipse Terentius ait, Ceruam videre fugere, sectari canes. Vel quòd illum sic fugiant omnes, constituat vt hunc libido effoeminata. Vel quod à Physicis dicatur incerti sexus, ac esse modò mas, modò foemina. *Lepus tute es, & pulp. q.)* Quod in te habes, hoc quaeris in altero. & est τρόπος ἀλληγορία. [B] Dictum est à milite in adolescentem Rhodium, qui scorto suo alludebat ipse ea aetate, qua scorti vicibus fungi posset. Donato allegoria haec variè exponitur, indicanti prouerbium hoc in molles quadrare. Lepus enim à posteriore parte, hoc est, à lumbis & clunibus pulpamentum de se prebet, eáque corporis parte lautissimus est: vel propterea putauit conuenire in molles, quòd leporē canes, amatorum instar sequantur: vel quòd Physici dicant incerti sexus esse leporem, modò marem modo foeminam: ob cynedicā foeditatem, quae innuitur. Locum hunc rectiùs, si sapiunt, praeceptores enarrabunt, aut potiùs praeteribunt. Sine dispendio enim ignorari potest, & non intelligi hoc Thrasonis dictum. Est docenda quidem, non corrumpenda iuuētus. *Et pulp. q.)* [M] Pulpamentum condimentū est quod fit ex pulpa leporis, & clunibus maximé. Sensus est, Tu es id, quod quaeris in scorto. *Ha, ha, ha.)* [V] Irridēdo est adulator, & dicti istiusmodi admiratione atque laude. & obiter ad pulpamenti delicias alludit, cùm dicit, Lepidè, lauté. [D] Parasitus hic interiectionem risus addidit: quo magis nunc primùm hoc audisse credatur.

37 *Quid est?)* Haec interrogatio gestum vultúmque continet cuiusdam alacris & certi, quòd laudandus sit. *Faceté)* [M] Id est, iocosè, cum occulta quadam elegantia. Facetus est qui facit verbis quod vult. *Lepidè)* Id est, iucundè atque venustè id est, cū gratia. [D] Lepidus, qui politus est, vt λεπὶς, id est, lamina. *Lauté)* [M] Id est, splendidè, magnificè, ac omni apparatu, solertis acuminis, & vrbani ingenij verba sunt adulatore digna. [D] Lautus, qui mundus & splendidus est.

Tuumne obsecro hoc d. erat?) Et dicta, & prouerbia, & adagiones, quòd rem agant, facetis hominibus ascribuntur: & hoc laudis genus est, ad potiores referre, quod alter probatur dixisse. [B] Valla. Dictum vocatur, inquit, quod Grecè scommata dicitur: quale est illud Terentiani Thrasonis in adolescentulum. quod Gnatho vetus dictum credidisse se simulat: id est, veteré facetiam, ac vetus ridiculum. *Vetus cr.)* [D] Quia omnia vetera magna sunt. 38

Saepe) Non ex ipso: nam esset contrarium superiori. *Meum est)* Non sensu tantummodo, sed verbis quoq. ipsis agreste est, quod nunc dicit, Meum est. 39

Dolet d. impr. adol. & lib.) Deest Mihi: vt sit, dolet mihi. Et Dictum, participium est, id est, quod dixisti. addidit enim parasitus, quò grauius sit dictum, commiserationem eius in quem dictum est, vtpote imprudentem adolescentem & liberū. Scit enim homines stultos malos videri velle. Et vide parasitum in iisdem versari, cùm ait suprà, Iugularas: hic, Dolet dictum. *Imprudenti)* Scilicet qui minimè crederet tali se percuti posse conuitio: aut cum tali viro sibi rem futuram. & sic laudat militem, vt miseratione iam dignus sit adolescens. Tam festiuè • vt etiam misereri inimicorum vacet. [MU] Veterator Gnatho, quia scit nihil esse fatuis gratius quàm se habeantur mali, fingit se adolescentis misericordia commoueri. 40

At te dij) [L] Ad spectatores. *At te dij perdant)* [D] Nouè inquit Parmeno, non ipsi, sed de ipso loquitur, non audiente eo. ἰδιωτικῶς • Parmeno hic malè facit. At te dii perdant, inquit. *Quid ille)* [V] Eclipsis est, facit. laudat & admiratur, quasi esset ἀπροσδόκητον. 41

Risu om. qui ad. em.) [L] Emoriri pro emori: & est de industria corruptum, ad indicandam militis imperitiam. [D] Disciplina enim est Comicis, vt stultas sententias, ita etiam vitiosa verba ascribere ridiculis imperitisque personis. vt Plautus, Latronibus ego denumerem stipendium, inquit, ex persona militis. Itaque hic Emoriri dixit. At verò Atticus adolescens in haec, At 42

Metuêbant omnes iam me. G. *non iniúria.* aſſſi

T. *Sed heus tu,* **purgon' ego me de iſtâ ac Thâidi,* iſbſſi

Quòd eam me amare[ſuſpicâtur?] G. *nihil minús.* { aiiſp / aiiſl }

Immo magis auge ſuſpiciônem. T. *cur?* G. *rogas!* ſaſaſi

Scin' ſiquando illa mentiônem Phádriæ ſſiſi

Facit, aut ſi laudat, te vt malè vrat? T. *ſéntio.* aſſiſi

G. **Id vt ne fiat, hæc res ſola eſt remédio:* iſiſdl

Vbi nominábit Phádriam, tu Pámphilam aiſiſp

Continuó ſiquando illa dicet, Phédriam dſſiſp

**Intromittâmus comeſſâtum: tu, Pámphilam* ſſilſp

Cantâtum prouocémus. ſi laudábit hæc ſſſſi

Illius formam: tu huius contrá. dénique, ſſſſp

[Tu par pari] réferto, quod eam [mórdeat.] ſijbſp

*Paraſceue in prima fabulæ parte. *Al. [ſuſpicata eſt.]* *L. Hoc conſilium Gnathonis pertinet ad œconomiã futuræ litis inter militem & Thaidé, eritque occaſio epitaſeos huius partis fabulæ. *G. [In] pertinet ad verſum præcedẽtem. *Alij [Comeſſatum intromittamus.] ſſſſp. *Al. [Par pro pari.] *[Par ſic pari] aut [Par mox pari]. *Alij omittunt [tu], ſed verſus non cõſtat, niſi ſit trochaicus trimeter catalecticus. Quidã in fine legunt [remordeat.] ſiibſp: vel [eam] ſaclo monoſyllabo. ſiiaip.*

emori cupio. vide igitur Poëtam pro loco ac tempore ſcire quid dicat. [a] Prouerbiales ſunt hyperbolæ, Emori riſu, diffluere riſu, pro vehemẽter ridere. Hom. Odyſſ. 11. Αὐτὰρ μνηστῆρες ἀγαυοὶ χεῖρας ἀνασχόμενοι γέλῳ ἔκθανον, id eſt, Deinde procorum ſplendida turba, Præ riſu emoriens nimio ſuſtollit ad alta Aſtra manus. *Emoriri)* Priſcianus libr. 11. Deponentia in rior deſinentia, vt orior, morior, tam ſecundum tertiam, quàm ſecundum quartam coniugationem declinauerunt authores. Orior oreris, orior oriris: morior, moreris, moriris. Luca. in IIII. Non gratis moritur iugulo qui prouocat hoſtem. Ennius, Nunc eſt ille dies cùm gloria maxima ſeſe Nobis oſtendit, ſeu viuimus, ſiue morimur. Terent. in Eun. Riſu omnes qui aderant emoriri.

43 *Metuebant omnes iam me)* [D] Ne cui diceret, Lepus tute es, & pulpamentum quæris. Aut Eóne es ferox, quia habes impérium in belluas? *Non iniuria)* Hoc ſic pronuntia, quemadmodum illud ſuprà, Quidni eſſet?

44 *Sed heus tu)* [V] Conſultatio eſt, num ſe de amore puellæ apud Thaidem expurget. Gnatho diſſuadet. & eſt propoſitio, Nõ te purgabis, ſed auge ſuſpicionem. *Purgon' ego me de iſt. Th.)* [D] οἰκονομία ad litem futuram inter militem & Thaidem.

45 *Quòd eã me am ſuſp.)* Quia apparet illã militi quoq; κατὰ τὸ σιωπώμενον oſtendiſſe quod dixit Thædrix. *Quòd e. me am. ſuſp. ſt)* [D] Amphibologicus eſt ſermo, & qui in duas per eas ſententias trahi poteſt. Quod vitium maximè reprehendit Quintilianus.

46 *Immo auge magis ſuſp.)* [D] Hæc erit cauſa reiiciendi militis.

Scin') [V] Confirmatio eſt ab æquo & neceſſario. ſic enim vicem rependeres, maximè cùm te vrit, id eſt, angit & cruciat. *Scin')* [D] Monẽtis eſt dicere Scin', vel Scito. *Siquãdo illa m.)* Siquãdo & prima ſyllaba acui poteſt, & media: tamen variat ſententiã. *Siquando illa m. Ph. facit)* [S. D] Facimus rei alicuius mentionem, vel de re aliqua. Cum genitiuo: Cic. Famil. XIII. Nemo eſt, qui vnquam mentionem tui ſine ſumma tua laude fecerit. Cum præpoſitione De: Cic. ad Q. fratr. De te à Sipilo mentio eſt honorifica facta. Idem pro Quint. Cùm ſtatuiſſes de pecunia mentionem facere. 47

Id ne fiat) [V] A' facili, cùm viam augendæ ſuſpicionis monſtrat, per quatuor effictionum formas. *Id vt ne fiat)* [D] Modo Ne, Non ſignificat. *Hæc res ſola r.)* Si te ſuſpicetur amare Pamphilam. 49

Vbi nom.) Et locũ & tempus ſignificat Vbi. [MU] Hos verſus citat Cic in epiſtolis ad Lentulum. *Tu Pamph. Cont.)* [D] Hic magna οἰκονομία eſt, qua Terentius præparat quemadmodum iurgium inter Thaidem militémque & Gnathonem per duas partes ſeparat fabulæ. Et bene Continuó: vt intelligat meretrix non tam Pamphilam amari, quàm ſibi vicem dari. 50

Pamph. Cantatum prouoc.) Eleganter, quia ille foris eſt, hæc intus, illum Intromittamus, illam Prouocemus. Hæc eſt in verbis, Poëtæ germana proprietas. 53

Tu huius contrá) Hic Contrà, vicem ſignificat. 54

Par pari ref.) Monet hæc parœmia, vt tales ſimus in alios, quales in nos illos experimur. 55

56 aſſſii T. [Siquidẽ] me amâret, tum iſtuc prodéſſet Gnatho. *Al.* [Si quidem] vt dua ſint dict ones tū creticus primo lo.o. vel dactylus eliſo m in [quidem].
57 ſſſiip G. Quandò illud quod tu d.s, expêctat, atque amat:
58 iſſſdp Iandúdum amat te: iandûdum illi fácile ſit
59 ddſſip Quod dóleat: (métuet) ſemper, quem ipſa nunc capit *L. Al.* [metuat].
60 ſſſdſi Fructum, néquandò irâtus tu áliò cónferas. *Alij* locū pro perſona poſuit.
61 {aſſſp / aſ} T. Bene dixti: ac mihi iſtuc non in mentem vénerat.
62 ddſiſp G. Ridículum, [nec] enim cogitáras: cæterùm *Al.* [non]. dſſiſp.

rimur: & meritum, merito ſimili retaliemus. Non inconcinnè tunc quoque vſurpabitur, ſi quando verba verbis, blanditias blanditiis, promiſſa promiſſis penſabimus. Sumptum videri poteſt à potationibus veterum Græcorum, apud quos æqualibus cyathis bibere mos erat. Erat hæc vox ἴσον ἴσῳ id eſt, par pari, ſolennis inter propinandum: quod ſignificabat, aut pares eſſe cyathos, aut tantundem additum aquæ, quantum ineſſet vini. *Par pari*) Si quando vocabulum vnum, bis eadem in oratione ponẽdum eſt, proximo ſibi ſine vllo medio, venuſtè apponitur. vt amore amor, clauus clauo truditur. Tu par pari referto. & alio loco Terent. Mulier mulieri magis congruit. *Tu par pari referto, quod eam mordeat*) ᵇ·ᴰ Mordere, propriè eſt dentibus lædere vel vulnerare. Tranſlatè poſitum dupliciter accipitur. Mordet enim, quod affert moleſtiam. Mordet quoque, quod irritat, vel lædit. Cic. ad Att. vi. Quòd rogas, vt in bonam partem accipiã, ſiqua ſunt in tuis literis, quæ me mordeant: ego verò in optimam. idem, Valde me momorderunt epiſtolæ tuæ de Attica noſtra. Terentius paulò antè, Inuidere omnes mihi, mordere clanculum. Idem in Adelph. Principiò ſi id te mordet, ſumptũ filii Quem faciunt, quæſo facito hæc tecum cogites. Præterea, te obſeruare volo, in eadem eſſe ſignificatione, quod dixit Terentius non ita admodum ſuprá, Te vt malè vrat, Id eſt, ſollicitet, angat, tibi moleſtiam afferat. *Quod eam m.*) ᴰ Quod par. Aut abſolutè Quod, quæ res.

56 *Siquidem me am.t.iſt.pr.Gn.*) His verſiculis perſonam militi: & Gnathonis continentibus εἰκονομία inducitur, quòd veriſimile ſit, facilè militem ferre poſſe anteponi ſibi Phædriam, qui ſe ſemper intellexerit non amariſsimam ſi hoc tollas, aut excludendus eſt Phædria, aut ex dolore militis in hac fabula fit exitus Tragicus. Et hoc miles, vt ſapiẽs, locutus eſt. Ergo meminiſſe conuenit ridiculas perſonas non omnino ſtultas & excordes induci à Poëtis Comicis. nã nulla delectatio eſt, vbi omnino, qui deluditur, nihil ſapit. Stultitia autem eſt in his quatuor modis: aut non venire in mentem quod oportet: aut ſi venerit, non tenere: aut bonum conſilium amittere aut malum admittere. Vide ergo, vt hoc quod commodè miles viderat, nõ tenuerit, totúmque amiſerit. Hoc autem idcirco intẽrpoſuit Poëta, vt oſtenderet quid veneni haberet aſſentatio: per quam non modò erran tes decipiuntur, ac præcipites eunt: verùm etiam ſapientes interdum, ſaníque euertuntur. *Siquidem*) ᵛ ἀνθυποφορὰ diluitur, & ſuavitèr oſtendit per duo ſigna, quorum prius eſt, quia donum amat, ergò & donatorem: poſterius eſt, quia timet ne te aliò conferas.

57 *Quandò ill.q.tu d.s.exp.*) ᴰ Hac ſententia tollitur militi quod rectè ſenſerat: nec perſuadetur tamen, quòd ametur ab amica.

58 *Iandudum te amat*) Vel nimium & valde, vel iampridem. ˢ Seruius in. iiii. Æne. dicit, Iandudum. aliquando pro nimium accipi, hunc aduocans Terentii locum, Iandudum te amat.

59 *Quod doleat*) ᴰ Hoc ad illud refertur quod ſuprà dixit, Par pari referto, quod eam mordeat. *Quem ipſa nunc capit*) ᴹᵘ Metaphora eſt à fundis, in quibus hoc verbũ propriè dicitur. Sic ſuprá, Nam quod nos capere oportet, hæc Intercipit. & in Phorm. Ex iis prædiis talenta argenti bina Capiebant ſtatim.

60 *Nequando ir.tu al.conf.*) ᴰ Et hic locum pro perſona poſuit: vt ne diceret, Ad aliam.

61 *Bene dixti*) ᵛ Perſuaſus approbat. & ingenium Gnathonis laudat. *At mihi iſt.no in m.ven.*) ᴰ Sic pronuntiandum eſt, quaſi militi monſtri ſimile videatur, ſapiens dictum, alii priùs veniſſe in mentem, quàm ſibi.

62 *Ridiculum*) ᵛ Gnatho redit ad ſuum ingenium, & adulatur, laudans iuxtà cum admirat

Quantò cum pōdese pronuntiādum. *Idem hoc tute mélius quantò inuenisses Thraso!* caūs

[Idem] prima pertinet ad versum praecedentem, si baccheus non admittitur. Donatus omittit [Idem].

miratione. *Ridiculum)* D Vel hominem, vel dictum significamus.

Caeterum Hoc tute mel. Quantò inuenisses Thraso!) Scilicet, si cogitasses.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. V Hic inducitur multiplex concursus dissimilium personarum, & tamen virtute & consilio Poëtae discretarum, vt confusio nulla sit facta sermonis: simul etiā pro se cuique accommodata mirè repraesentatur oratio. B Parmeno eunuchum & Aethiopissam, Phaedriae munera tradit Thaidi, MU coram Thrasone, H cum quo ea colloquebatur: P & vti iussus erat verbis ornat: 1 in quae ineptè cauillatur Thraso, assentāte interim Gnathone: P ambóque cōtrà & ea contemnunt, B & Parmenoni insultant. MU tandem Thais cum milite ad cœnā proficiscitur. V *Thesis.* 1 Blandimenta scortorum sunt veluti venena, quae fugienda esse & ipse Salomon in prouerbiis vrget. 2 Scorta habent, sicut Plautus ait, oculatas manus. Verùm propter dissimilium personarum concursum variae quoque sunt orationum formae, vtpote in Thaide est [illegible], dum amicitiae comparādae studet: in Thrasone [illegible], dum riualis munera contemnit: in Gnathone est [illegible], dum de more militi assentatur, & nonnihil importunus: in Parmenone propter munera Phaedriae [illegible], propter militem & [illegible]: pleraeque tamen vix inchoatae in ea concertatione, & turbarum epitasi miro artificio dirumpuntur. M Astus meretricius, verba subdola, & simulatus pro tempore ad fallendū affectus, necnon amantium, siue stultitiae, siue insidiae, ac commentum ad zelotypiam excitandam, exprimuntur hac scena. Meretrix quippe simulata fronte pluribus arridet, vt plures spoliet: & aemulationis semina spargit, vt inde abundantiorem habeat messem. Cōducit nanque meretricio quaestui, complures habere amatores inuicem zelotypos: vt illorum ardore & stultitia fruatur. Vnde Plautus in Cistellaria dicit. Meretrix est fortunati oppidi simillima: non potest suā rem obtinere sola sine multis viris. Et paulò pòst, Adsimulatè amare oportet. Nam si amas, extemplo meliùs illi multò quem amas consulas, quàm rei tuae.

Vers. gen. Iambici trim. acat.

THAIS. THRASO. PARMENO.
GNATHO. PYTHIAS *ancilla.*

Visa sum de omni sensu dici potest.

AVDIRE vocem visa sum modò militis: Gsiap
Atq; eccū. salue mi Thraso. TH. *ô Thais mea,* Gsp
Meum suáuium, quid ágitur? ecquid nos amas {Cibisi

1 *Audire)* V Occasio colloquii quaeritur, & hic est exordium, vel, vt seruus appellat, principium captatae per fabulationem amicam beneuolentiae: cui tamen Parmeno illudere videtur. *Audire voc.)* MU Sic Plaut. Cist. Act. 2. Sc. 3. Audire vocem visa sum ante aedeis modò Mei Lampadisci serui. *Audire voc. visa s.m mil.)* D Omnes sensus Visa dicuntur, ab eo quod est certissimum oculorum. Ergo Visa sum, sensi. vt Virg. –Visaeque canes vlulare per vmbram, Aduentante dea. Apuleius libro, de deo Socratis, citans haec Thaidis verba, Qui dicit, inquit, vocem se quampiam audiuisse, aut nescit vnde exorta sit, aut in ipsa aliquid addubitat, aut eā quiddam insolitum demonstrat habuisse.

2 *Salue mi Thr.)* Quia secum, Militis: quia apud illum, Thraso. MU hoc est, Quādiu non audiebatur, Militem: cùm autem propiùs accessit, Thrasonem vocat: quorum alterū odii est, alterum blanditiae. D Est enim quaedam actio, cuius nomen honestum est: sicut Orator, Philosophus. est quaedam, cuius nomen offensum est: vt Miles, Lanarius. *Thais mea)* V E diuerso amicissima est resalutario, amatoribus apta. Volunt enim Grammatici osculum esse tantùm officii ac pacis symbolum: Basium in casto & pudico amore, qualis inter coniuges esse consueuit, sicut in turpitudine, vel re turpi Suauium.

3 *Meum suauium)* D Tria sunt osculandi genera, Osculum scilicet, Basiū, & Suauium. Oscula, officiorum sunt. Basia, pudicorum affectuum: suauia, libidinum vel amorum. *Meum suauium)* Cùm oscularetur, dixit. B Quidam hic putant Suauium non accipi pro osculo, sed suauitate: vt sit idem cum illo Plautino, Spes mea, mel meum, suauitudo mea

disisp *De fidicina istac?* P. * *quàm venústé! quod dedit*
ddsiał *Principium aduéniens!* TH A. *plúrimũ mérito tuo.*
ı·sisp G. *Eâmus ergo ad cœnam: quid stas!* P. *hem álterũ:*
dsisdsp *Ex hómine hunc natũ dicas.* TH. *vbi vis: nõ moror.*
ıs-bsp P. *Adîbo, atque adsimulâbo quasi nunc éxeam.*

* I. Ironia Parmenonis ad spectatores.

mea, cibus, gaudium. *Quid agitur?*) D Et hoc blandiméti genus est post osculũ. sed duri est & agrestis: infert enim, *Ecquid nos amas?*) Et Ecquid, aliquantulúmne significat: & ideò illa Plurimùm recitat. Cicero in Catilinam, Quid est Catilina? ecquid attendis? ecquid animaduerteris horum silentium? *Ecquid n. am, De f. ist.*) M u Insulsitatem militis, qui primo statim occursu videtur recens beneficiũ exprobrare. B In voce Ecquid Prisciano authore, n mutatur in c. Erasmus primo de copia commẽtario, Quis, inquit, pollet idem, quod aliquis, sed his fermè præcedentibus dictionibus, si, ne, num, & vbi, & cæteris similibus. s. D Amare de, pro ob, sæpe dicunt Latini. Cic. Fam. 16. Amo te omnibus quidem de maximis causis. Idem ad Q. fratr. De mancipiis valde te amo. Idem ad Att. 7. De Numertano multùm te amo. B Budæo authore, De, significat pro, vel propter. Horatius in Satyra, —Missi magnis de rebus vterq legati. loquẽs de Mecœnate & Cocceio. D De, propter: vt sit, propter fidicinam. Et vide non Puellam, sed Fidicinam, quasi ab amatore dictam, & eo amatore, qui quasi memor sit artis qua delectatur: & quia puella sit æmula meretricis: nam meretricum est fidicinam esse.

4 *Quàm venustè!*) V Quia Thraso rustica sua beneficia iactitat. graui ironia à Parmenone accipitur. *Quàm venustè!*) B Id est, minimè venustè. M Cicero in Lælio sic ait, Odiosum sanè genus hominũ officia exprobrantium, quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare qui contulit. Seneca scribens de clementia ad Neronem. Quàm dulce, quàm pretiosum est, si gratias sibi agi non passus qui dedit, sed dedisse dum dat, oblitus est! Qui dedit beneficiũ, taceat: narret, qui acceperit. nõ tantùm ingratum, sed inuitum est etiam, beneficiũ superbè datum. Et graue tormentũ est, debere cui nolis. Fabius Verrucosus, inquit, beneficium ab homine elato asperè datum, panem lapidosum vocat.

5 *Plurimum*) V Propositio est ad interrogationem militis, Amo te, & ratio honestatis annectitur. Sed per Gnathonem interrumpitur. Hic enim mox cœnandum esse colligit, quia à Thaide amatur. Et hoc loci ad σιάλω, id est, maxillam, vnde illi nomen Inditum est, alluditur. *Plur. mer. tuo*) D Facetè meretrix amorem suum nõ ad auaritiam retulit, sed ad officium. Et cùm de fidicina, inquit, te amem, præcipuè merito tuo. Alii sic respondere intelligunt. vt ipsa de fidicina gratias agat. nã cùm ille dixerit, Ecquid nos amas? illa respondit, Plurimum. Quòd autem de fidicina hac dixit ille, subiicit hæc, Merito tuo id est, quoniã mereris, dãdo eam. Sed meliùs est, vt præter munus meritũ dixerit: quanquã multi munus meritũ intelligãt. vt est illud Virgilii, Quiq. sui memores alios fecere merendo. id est, gratos sibi reddidere munerãdo. s. D Meritò quandoque est aduerbium absolutum. Nonnunquam vim aduerbii habet. & adiectiuo iungitur: & ita loquimur, Merito tuo te amo, vel odi. Cicero pro Sestio, Cæsar, qui à me nullo merito alienus esse debebat, inimicissimus esse saluti meæ, ab eodem quotidianis concionibus dicebatur. Vatinius Cicer. Famil. 5. Scis meam fortunam nescio quo modo facilè obtrectatores inuenire. non meo quidem mehercule merito. Titus Liuius de bello Maced. Frater me accusat nullo me in se merito, id est. offensa.

Eamus ergo ad c.) D Decuit parasitũ de cœna etiam importunè admonere, cum quadam ἐμφάσει velut magnæ rei. *Hem alt.*) V Ex Thrasonis iactãtia, & ex intempestiua Gnathonis de cœna interpellatione alterum vtriusque simillimum fingit. D Bene Alterum quia duo sunt. Si hîc reprehendatur miles, Alterũ dictum: si parasitus, Alterũ hominem. vult enim Parmeno & parasito esse versutior, & debet esse, cùm peioris conditionis sit. *Hem alt.*) Alterum, non respectiuè, sed absolutè: ac si dixisset, aliud dictum, vel alterum stultum. 6

Alt. Ex homine h. n. d.) R Nanque solet similis filius esse patris. D Rectè reprehendit Parmeno duos, quorum vnus, beneficium Thaidi exprobrat: alter prõ beneficio, cœnã ostendit, tanquam ad eam currẽdum sit. nam hoc significat, Quid stas? quasi sit causa properandi. *Vbi vis: non m.*) Ad, Eamus ad cœnam Vbi vis retulit: ad Quid stas, Nõ moror. 7

Adibo) V Hîc fit occasio futuræ propter munera concertationis. *Quasi n. ex.*) D Mirè 8

In[hem]h vim habet conſo iastu.ᴿ[ehem] iaſbſi.
• L. Tacita correptio.
Al.[ecquid hunc vides']adiiij:el.[quid. hunc vides!]adiiij.
•L.Hoc clarè dicitur.
•L.χαρακτισμός.

Itúráne Thais quópiam es? T H A. *[hem] Pármeno* ialſi 9
[Bene fecisti:]hódie itûra. P. *quó?* T H A.* *[quid*ʳ, *hunc non vides!]* {adiij:l adijſ} 10
R.[Bene pol feciſti:] aſbaſi: vel ſa- Ila ſynæreſi in [hodie] & ſynalœpha :n[quid].aſalſi.
P. *Video, & me tadet:* * *vbi vis dona adſunt tibi* aſbſſi 11
A' Phædria. T H R. *quid ſtamus! cur non imus hinc!* ſiſſi 12
P.* *Quæſo hercle vt liceat, pace quod fiat tua,* idſiſi 13
Dare huic quæ vólumus, conuenîre & cólloqui. idſiſi 14
T H R. *Perpúlchra credo dona, haud noſtris ſimilia.* ſiſdp 15

Nunc exeam, quippe qui iandudum procul ſteterit.

9 *Iturâne Th.q.es?*) Vt experiatur Thaidis animum, fingit neſcire quò eat. *Hem Parm.*) Vide deprehenſam meretricem velle blandimentis ſatisfacere Parmenoni.

10 *Bene fec.*) Quid bene fecit Parmeno? an quaſi perturbata hæc loquitur, etiam de nihilo blandiens: vtpote meretrix & faceta? An quòd illuſerit conuitio? *Hodie*) Dulciter additum Hodie, quaſi cum exceptione: quo ſe ſignificat nō perpetuùm obſecuturam militi, & vt quæ promiſerit, biduum tantùm abſuturum Phædriam. *Hodie itura*) ᵛ Tacitè ſuadet abeundum eſſe Parmenonem. Nā promiſſis ſtabit: ac ſi diceret. Vnius diei operam Thraſoni dabo, reliquos verò dies vni conſeruabo Phædriæ. & rationem à periculo & neceſſario propter militem præſentem ſubiicit: ſed inuerſione duplici, quia tædet, quia adſunt dona, ráque Phædriæ, diluitur. Id tamen nonnihil commoto animo pronūtiandum eſt. *Quid, hunc non vides!*) ᴰ Si dixerit Militem, lædit præſentem: ſi Amicum, lædit Parmenonem. Mirè igitur pronomē inuenit.

11 *Video. & me t.*) Opportunè Parmeno fatetur odium militis, vt retundat ab eo amorem Thaidis. *Vbi vis d. adſ.t.*) Nilᴾ potuit exitioſius militi contingere, quàm vt continuò riualis mitteret munus, & poſterior, & coram ipſo. *A' Phædria*) Cum illa ſub pronomine celauerit nomen militis, ex arte Parmeno pronuntiauit, A Phædria.

12. *Quid ſtamus!*) ᵛQuid ſtamus, ad moram refertur. *Cur n.i.hinc!*) Vbi ſeruus riualis eſt Parmeno? *Quid ſtamus!*) His verbis miles inſulſus dolere ſe indicat.

13 *Pace q.f.t.*) Pace, aut gratia, aut voluntate: & deeſt Cū. & ſic locutus eſt, quaſi bellū his verbis omnibus indixerit. *Pace q.f.t. Dare h.quæ v.c. & coll.*) Propriè: quia pax, datio, deditio, conuentio, colloquium, militiæ verba ſunt: & inuidiosè ſic ait, quaſi per eū non accipere liceat dona Thaidē. Et ſic pronuntiandū, vt ſubaudiatur Vel: vt ſit, vel dare, vel conuenire, & colloqui: vt inter hoſtes ſolet. Saluſtius, Quæ pacta in conuentione non præſtitiſſent. Et alibi, Cuius ad verba voluntate, colloquio militibus permiſſo, corruptio facta paucorum, & exercitus Syllæ datus eſt. *Pace q.f.t.*) ᴮ Quod ſine moleſtia tua fiat, quod ſine incommodo tuo fiat, quod inter nos liceat, quod pace fiat tua, & huiuſmodi loquendi modi, orationem Latinam candidam & luculentam efficiunt. Parrheſia hic eſt, quam figuram vocat licentiam Cornificius. Fit quando aliquid liberè dicitur, apud quos vereri debeas. Sic Cic. pro Marcello. Et hoc, pace dicam tua. Vide Quintilianum lib. ix. cap. ii. ˢ·ᴰ Pax præter vulgatem ſignificationem interdum ponitur pro venia: & in hoc ſignificato ſæpe cum Venia iungitur. Cicero pro Font. Illæ nationes in bellis gerendis à diis immortalibus pacem, ac veniam petunt: iſtæ cum ipſis diis immortalibus bella geſſerunt. Idem pro Rabirio, A Ioue pacem, & veniā pero, precórque, vt, &c. Ex hac pacis ſignificatione eſt, quod dicimus, pace tua. Honeſtus quidem reprehēſionis modus, priùs capta venia, & tunc pace tua idem eſt, quod tua venia: vel te non iraſcente, te non læſo, te non offenſo. Cicero pro Milone, Pace tua, Patria, dixerim: metuo enim, ne ſceleratè dicam in te, quod pro Milone dicā piè. Idem de Oratore primo, Tu vix vllam cæteris Oratoribus, pace horum dixerim, laudem reliquiſti.

Conuenire & coll.) ᴰ Sic pronuntiandum 14 eſt, vt quaſi dicat, liceat per te miles, quod etiā inter hoſtes & in bello licet. *Dare h. quæ vol.*) Hæc ſingula cum inuidia pronuntiāda ſunt.

Perpulchra cr.d.) εἰρωνεία de fiducia pul- 15 chræ virginisᵛ in primo contentionis congreſſu. & hic ſtatuitur propoſitio, Noſtra dona ſunt multò præſtantiora. *Noſtris ſim.*) ᴰ Et his ſimilia, & horum ſimilia, dicimus.

16 hijsi P. *Res indicâbit, heus iubête istos foras*
17 hisisi *Exîre, quos iussi, ócyús. procêde tu huc.*
18 rbissi * *Ex Aethiópia est vsque hæc.* THR. * *hîc sunt tres minæ*
19 dssssi G. *Vix.* P. *vbi tu es Dore? accêde huc. [hem] eunûchum tibi* B. *Quid si [en] legatur?* ^ *sed versus non constat.*
20 hdssi *Quàm liberáli fácie, quàm ætâte integra!*
21 {alijsi / alijs} THA. *Ita me dij ament, honéstus est.* P. *quid tu äis Gnatho?*
22 dssssi *Nunquid habes quod contémnas? quid tu autem Thraso?*

*Commendatio à lõginquitate loci. L. Extenuatio ad contemptum. Mina valebat decem coronatis.

16 *Res indicabit)* [a] Id est, experimento atque exitu perspicietur sermonis veritas. Pindarus in Nemeis, [illegible]. Id est, in experimẽto verò tandem apparet, quibus sit aliquis præstantior. *Res ind.)* [V] Idem quod Græci dicũt [illegible]. & munera in publicum producta laudat, & exornat iussa heri sui mandatum: velut Æthiopissam à loco remotissimo. [D] Scit eunuchi nomen posse contemni: & ideò videri vult potiùs, quàm sperari munera sua, id est, Chæream. *Iubete ist. f. Exire, q. i. oc.)* Cum fiducia & alto vultu pronuntiat: & festinat ne occupet miles priùs abire, quàm videat. Et est ordo, ocyùs exire.

17 *Procede tu huc)* Bene Procede dixit, nõ Accede, aut Veni: vt appareat dignitas in incessu. Et callidè ab inferiore incipit munere, hoc est, à puella ad Chæream venturus: simul vt à vero mancipio incipiens, ad falsum sine suspicione transiret.

18 *Ex Æth.)* [MU] Quia non poterat laudare formam, laudauit patriæ longinquitatem. *Ex Æth. est vsque hæc)* [D] Quod Thaircupiebat. nam suprà, Nónne vbi mihi dixti cupere te ex Æthiopia Ancillulam. Vsque additum, vt longinquitas monstraretur. & hoc est quod facit, Munus nostrum ornato verbis quòd poteris. *Ex Æth. est vsque)* Hic ostendit quid sit Ex AEthiopia, addendo Vsque: vt ex longinquitate dignitas muneris ponderetur. & quid erit iam criminis in colore, quando ipse dicere gloriatur vnde sit! Et mirè ab inferiore cœpit, vt [illegible] doni faceret in Chærea: & tum pi præcedente lenocinium compararet secuturo pulchro. Vsque, modò aduerbium de loco est: vt, Siculo prospexit ab vsque Pachinno. [B] Præpositio. Vsque coniungitur plerunque cum aliis præpositionibus, a, ab, ad, ex. *Hic sunt tr. m.)* [D] Callidè munus ad pretium reuocauit: vt ad auaritiam conuerteret meretricem: ne officio donantis, & gratia leniretur. & ideò non dixit, Tribus minis valet, sed, Hic sunt tres minæ: quasi iam vendẽda sit. *Hic sunt)* [V] Confutatur à vili pretio, nimirum 30. coronatorum. *Tres minæ)* [a] VIII. libræ, XV. solidi gross. hoc est, quinquaginta duo renenses & decem stuferi, siue octo libræ Flandricæ & XV. solidi.

Vix) [V] Suffragando adulatur ad ingenium reuersus. 19 *Vix)* [D] Aut difficilè significat, aut non vt sit, nec hoc. Lucilius, Carcer vix carcere dignus. *Vbi tu es Dore?)* Tãquam quærat eum vt nomen indicet: quo audito magis dissimulet Chæream. *Accede huc)* Vultu eo dicitur, quo debuit dicere & dicto æmulorum læsus, & confidentia destitutus, velut in eo duntaxat conspectu Chæreæ confidens. *Hem eun.)* [V] Laus est à facie, vt quæ liberum hominem decet: ab ætate, vt quæ integra est: à forma, vt qui honestus, [illegible], id est, pulcher. *Hem eun. tibi)* [D] Mirè, postquàm dixit Eunuchum velle dixti te, quia solæ vtuntur his reginæ. Reperi. [B] Spâdo & Eunuchus idem significant: hoc tamen elegantius, & magis Atticum est.

Quàm liberali f.) [M] Id est, ingenua, non 20 seruili, ac ætate iuuenili. *Quàm lib f. ætat!)* [D] Non narratiuè laudat, sed per interrogationem. quæ maior fiducia est. *Quàm æ. int.)* Id est, qua florêt puberes. vt Virg. Atque integer æui Ascanius.

Ita me dij a.) Iurauit ideò, vt non amore 21 Phædriæ sed veritate cogi ad laudandum videatur coram milite. *Honestus est)* [M] Id est, pulcher, & venustus, tum forma, tum ætate. virg Et lætos oculis afflarat honores. *Honestus)* Hic subdidit, quod in ancilla prætermisit, quia Æthiopissa honesta dici non potuit. *Quid tu)* [V] Communicatio est per interrogationem, & contentionem insultans.

Nunquid habes) [D] Habes pro inuenisti. 22 *Quod cont.)* Plus est Contemnas, quàm vitu-

Tacent: satis laudant. fac periculum * *in literis,*
Fac in palæstra, in Musicis: quæ liberum
Scire equum est adolescentem, solertem dabo.
T H R. *Ego illum eunuchum, si sit opus* * *vel sobrius.*

* Olim his artibus liberi erudiebantur.
* L. Verecunda D & honesta eclipsis ob Thaidis præsentiam,
E ad moderandum obscœnum dictum inepti militis.

peres. & deest In hoc: vt sit, nunquid habes quod in hoc contemnas?

23 *Tacent: satis*) V Iurisconsultis regula est, Tacet: consentire videtur. D Taciturnitas, confessionis genus est, præsertim contra aduersarij interrogationem. Ideò Tacere hoc, vel quasi laudis argumentum est: quia suprà tacere vituperauit: ideò & ipse sic ait. Quid tu ais Gnatho? nunquid habes quod contemnas? Et, Quid tu Thraso? quia suprà contempserat puellam. *Fac per. in lit. Fac in pal. in M.*) Si totum singulariter diceret, esset μονόκωλον, Litera, palæstra, Musica. *Fac periculum &c.*) V Ab habitu animi, quia Musicus est, quia literatus est: & ab agilitate corporis, quia palæstrita est. Nam his in artibus liberi homines instituebantur iuxta Aristotelis in Politicis consilium. Plurimum olim γυμναστικὴ in puerorum educatione requirebatur. MU Hæc autē ipsa ponit Aristoteles: additque præterea pingendi artem. eius verba sunt ex VIII. πολιτικῶν, ἔστι δὲ τέτταρα σχεδὸν ἃ παιδεύειν εἰώθασι, γράμματα καὶ γυμναστικὴν καὶ μουσικὴν καὶ τέταρτον ἔνιοι γραφικήν. Meminit & Socrates apud Platonē in Alcibiade primo, & in 7. de Legibus.

24 *In Musicis*) E Parœmiographus, Olim, inquit, tibiis canendi artem non discebant ingenui, tanquam sordidam, sed hanc sola mancipia exercebant, quæ plerunque ex Arabia producebantur. Deinde ingenuis adeò placere cœpit, vt indoctus haberetur quisquis huius esset ignarus, donec Alcibiades tibias abiiceret, oris deformitate conspecta ad speculum. Dicat quispiam, Non rectè igitur Menander qui post Alcibiadem vixit, hac in fabula Musicam ponit, inter ea quæ liberū adolescentem decent. Bona verba, quasi non alia inueniantur instrumēta Musica, quibus canere potuerit Chærea. Donatus citharam inter honestas artes enumerari ostendit, cùm scribit libro sexto in campis Elysiis, Orpheum tractare citharam, neque in sextum tantùm, verùm etiam in primum Æneid. cùm cithara in regio conuiuio personantem facit Iopam Virgilius. Interpretis verba sunt hæc, Ludi autem Didonis nihil turpe, nihil dictu obscœnum habuerunt. Nam citharæ artem inter honestas numerari constat. per hanc Orpheus plurimùm potuit, hanc graues & prudētes amāt, hanc diligunt Musæ, quibus tradentibus in vsum hominum venit. *In Musicis*) Parœmiographus Chiliadis tertiæ Cēturia VI. Adagio LXXVIII. dicit Poëticam Musicæ confinem esse arti, & Musicam artem Poëticen vocari à Terētio. *Quæ lib. Sc. aq. est*) D Quondam liberi pueri his artibus erudiebantur. Et est figura ἔκλειψις: deest enim His.

25 *Solertem*) Id est, disertum. Verum hæc solertē? vt Horatius, Doctæ sermones vtriusque linguæ: An assumendum est His extrinsecus? Solers, quasi totus ex arte cōsistēs. vt ὅλος ἀρετή, quod Latinis verbis, quasi solus in arte sit. Huic iners contrarium. Nam Solers, quasi ὅλος ἀρετὴ dictus: ὅλος solum, vt ἓξ sex, & ὗς sus dicimus. *Adolescentem solertem*) AL Id est, scientem. Solertia dicitur ingenii acumen, & naturalis aptitudo ad id celeriter percipiendum, quod prudentia dictat. Comes huius est sagacitas, quæ acutè sentit atque discernit, quod prudentia iusserit. Solers, inquit Sextus Pompeius, dicitur in omni re prudens. Solertia, inquit Philosophus libro sexto Ethices, est bona quædam coniectatio, quæ sine ratione fit, & citò.

26 *Ego illum*) V Miles annihilat satis eleganter per ellipsin ex aposiopesi natam. Obscœnitatem enim (qui huic Poëtæ mos est) dissimulat. D Hoc autem vt militare est, ita importunum præsente Thaide: extra quam, miles si saperet, nihil amatoriè contemplari debuit. Sed & hoc accedit ad eius odium, præterquàm quòd iam in suspicione est amicæ suæ, quòd fidicinā magis diligat. Et hoc mirè, quòd nemo prior eunuchum esse Chæreā, quàm miles, credidit: adeò stultus etiam nomine ipso appellauit. Sed statim stultè miles, primo quidem conuitium ipsi eunucho facit: in quo potest iam lædere amicam. deinde attestatur hoc dicto pulchritudinem huius muneris. Quid igitur proficit? Satis autem loculare est, si cogites Chæream esse, qui hæc de se audiat, & tacere cogatur. *Vel sobrius*) Honesta ἀποσιώπησις, propter mulieris præsentiam: vt Virgilius, Nouimus, & qui te, trāsuersa tuentibus hircis. Et ipse in Heauton. Qui se vidente amicam patiatur suam? Hoc tamen miles coactus à Parmenone dicit, quia reprehēsus est tacuisse. E Aliquando pudoris causa, vel propter cuiuspiam præsentiam aliquid subticemus.

ſſſ ſp P.* *Atque hæc qui miſit, non ſibi ſoli póſtulat* • L. Obliquè deſignat Thraſonem.
ſiſſiſi ſiſ *Te viuere, & ſuá cauſſa exclúdi cæ'teros:*
aſdiſi *Neque pugnas narrat, neque cicatrices ſuas*
ſdi p *Oſténtat: neque tibi obſtat, quod* quidam facit.* • B. Per contẽptum Thraſonem intelligit.
diſbij *Verùm vbi moléſtum non erit, vbi tu voles,*
addſdp *Vbi tempus tibi erit, ſat habet ſi tum recipitur.*
ſſſbſp THR. *Appâret ſeruum hunc eſſe dómini paúperis,* • Aſſentator approbat militis dictũ.
aii ſi *Miſérique.* G.* *nam hercle nemo poſſet, ſat ſcio,*
iſibſi *Qui habêret qui parâret álium, hunc pérpeti.*
iddſſi P. *Tace tu, quem*ᴿ *[ego eſſe puto infra omnes infimos]* R. [ego eſſe infra infimos omnes puto].
ſiſili: *vel*, aiſiſi, *correpta vltima in [tace].* Mu [*eſſe ego puto infra omnes infimos*], iibiſi.

27 *Atque hæc)* V A modeſtia donantis amatoris contra iactantiam militarem, quæ hîc non obſcurè perſtringitur, & illuditur ex cõparationis loco. *Atque hæc q.m.)* D Id eſt, tanta munera. hoc enim Hæc ſignificat. *Non ſoli ſibi p.)* Hoc eſt, B quod aliàs dixit Phædria, D Iſtum æmulum quod potes, ab ea pellito.

28 *Sua cauſa excl. c.)* Nihil potuit dici inuidioſius. Non enim dixit Phædriam, ſed Cæteros. quaſi futuri amatores fuiſſent, niſi metueretur exemplum Phædriæ.

29 *Neque pugnas n.)* Deſcriptio militis, tantùm excepto nomine. *Neque cic.)* Inſigne fœditatis. Nam apud meretricem quid aliud cicatrices valent? Nam cicatrices etſi ſemper glorioſæ ſint, non tamen etiam apud meretrices, quibus poſt pretium forma placet: vt Saluſtius quoque fatetur, Hæc ſunt virtutis inſignia: de honeſtamento tamen eſſe corpori maximè lætabatur.

30 *Neque t. ob.)* Qui à te repellat amatores tuos. *Quod quidam f.)* Quidam rectè. nam & figuratum, & aptum ſententiæ eſt, & contemptum indicat hoc verbum.

31 *Vbi moleſt. non erit)* Ad ſuperiora retulit quod nunc dicit: ſcilicet ad, Non ſibi ſoli poſtulat Te viuere, & ſua cauſa excludi cæteros: Neque pugnas narrat, &c. *Vbi m. n. er. vbi tu v.)* Ad, Neque tibi obſtat: Vbi tempus tibi erit. Et mirè occupat animum meretricis, cùm illam huius impulſu inducit facere, quicquid durè fecit excludendo Phædriam. Hîc igitur qui ſcit præcepta de beneficiis æſtimandis, intelligit oratoriè in vtranque partem dicta omnia. *Verum vbi mol.)* Vtrum tibi moleſtum, an aliis? ſed aliis, quia illaturus eſt,

32 *Vbi tempus t. e.)* Non amatori. Et, Vbi tu voles: non vt nunc in milite pateris. *Vbi temp. t. e. ſat h. ſi tum rec.)* His dictis & militem repulit ab animo meretricis, & commendauit adoleſcentem: & perfecit ne iniuria videatur apud Thaidem, quòd ſponte ſuſcepeerit Phædriam.

Apparet ſeruum hunc domini eſſe pauperis.) 33 Triſtiores enim ſunt ſerui pauperum, & ob hoc ipſum nequiores. & hoc melius erat: quamuis illud aliter paraſitus exponat. *Pauperis)* V Coniectura eſt ex illius modeſtia: eáque certior eſt, ſi quis ad glorioſum militem contulerit.

Dom. p. Miſerique) D Bene additum Miſeri: quia non continuò pauper etiam miſer eſt. *Nam hercle)* V Adulatur ſuffragando & laudando dictum Thraſonis, D ſecundum illud, Ait, aio: approbat paraſitus, quod miles dixit. Et eſt ordo. Nam hercle ſatis ſcio, nemo poſſet & hunc perpeti, qui haberet qui pararet alium ſeruum. *Nam h. n. p.)* Aliam cauſam ſubtiliorẽ aſſignat paraſitus, quàm quam dixerat miles. 34

Qui hab. qui p.) Prius Qui, pronomen: ſequens, aduerbium eſt. 35

Tace tu) V ἰλεγκτικὴ eſt oratiuncula, cuius propoſitio eſt, Tace. & confirmatur & à decoro, quia ſordidiſſimus & contemptiſſimus es: & ab impulſione, quia cibi gratia illi adulaṙis. Et eſt prouerbium Cibum petere è flamma. idem ſibi vult, quod vel maximo periculo quacunque de cauſa cibum quærere, quod niſi Gnathonicum eſſe poteſt. Notat autem Gnathonis rectiſſimam aſſentationẽ, & Thraſonis ſordes atque auaritiam. *Quem ego eſſe infra inf. o. p.)* 6. D Id eſt, omniũ abiectiſſimum, & contemptiſſimum: R qui meo iudicio omnibus extremæ notæ hominibus vilior es: B qui mea ſententia non es dignus, vt abiectiſſimo omnium mortaliũ matulam porrigas. D Multum dixit, Infra infimos omnes homines: nam hac ſententia vult illum hominem ſeruis etiam eſſe peiorem: quia & ſeruus, homo. vt in Phormione, Seruum hominem cauſam orare leges non ſinunt. Mu Duplex hyperbole: nam neque poteſt quiſquam homo eſſe infra omnes homines (non enim infra ſe ı). ne- 36

Hómines.nam qui huic ánimũ assentári indúxeris, asassp 37

•Vetus adagium in adulatores.

* *E' flamma te pétere cibum posse árbitror.* ssbisp 38

THR.*Iámne imus?* THA.*hos prius introdûcam,&* siassi 39
quæ volo

E. *Alias* [*pòst huc*] *vel* [*pòst hoc*].aissai.

Simul imperâbo:[*pósteà*]*continuò éxeo.* aiisaj 40

•L.Ironica approbatio.

THR. *Ego hinc abeo, tu istanc opperíre.* P. * *haud* ibs·sp 41
cónuenit [*Ego*]*prima potest à superiore versu pedere*.dilisp.

R. *Al* [*ire cum amica cum imp.in viâ.*] *nihil olidentum in*[*cum*], sbsisp:*vel in*[*amica*] saijsp.MU[*cum amica ire imperatorem in via.*]sisisi.

Vnà[*ire amica cum,imperatôrem in via.*] sisisi 42

THR. *Quid tibi ego multa dicà' dómini similis es.* di ddp 43

G.*Ha*,*ha*,*ha*.THR.*quid rides'*G.*istuc quod dixti* asssp 44
modó: [*Ha.ha.ha*]*anapæstus*.

que quicquam esse Infetius infimo potest. s.DQuod ad particulam Infra pertinet:infra, & Supra contraria sunt. Refertur verò eleganter aliquando ad personam, siue ad dignitatem. Quo loquendi genere dicimus aliquid infra nos esse, pro dedecere dignitatem nostram: vel vilius esse, quàm vt conueniat officio, & dignitati nostræ. Barbari quidam particulam hanc ad numerum, & ad tempus persæpe referunt: quam tu barbariem diligenter vitabis, si germanam Latinitatem amas. Cic. de Finib. Ducere omnia humana infra se sapiens debet. Ibidem, Vt omnia, quæ homini accidant, infra se iudicet.

37 *Qui huic animum ass.ind.*) D Propriè:nam animus inducitur aduersum obiectas difficultates.

38 *E flamma te p. c.p. arb.*) Vnde sine damno, aut malo nihil potest auferri. *E flãma*) Hoc intelligit, non ex foco, sed ex medio igni, vel incendio flammæ. Nam antiquum verbum est, Petere cibum è flamma. mordétque vtrunque simul: vt nescias quem peius vituperauerit, huiúsne famem, an illius immanitatem, vel voraginẽ. Et simul vide conuitium redditum vnde coniectum est. id est, de paupertate & egestate. *E fl.te p.c.p.arb.*) BId est, quiduis facturum, passurúmque cibi causa. Prouerbium est & apud Catulum, qui loquens de quadam Rufa, Sæpe quam in sepulchretis, Inquit, vidistis ipso rapere de rogo cœnam.

39 *Iamne*) VThraso contentionem nouam & rixas interrumpit. *Iamne imus?*) DOdiũ Parmenonis, & stomachum militis ista indicat festinatio. & Iam, increpatio moræ est,

40 *Pòst huc e.e.*) Legitur & Posteà, & Pòst: vt sit Pòst, pro posteà • quomodo pro postremo Pòst. *Exeo*) BPræsenti verbo celeritas operis ostenditur. Ita & Cicero quarta in Catilinam Inuectiua, Nunc antequam ad sententiã redeo, ostendit excursionem qua vsurus est, fore breuem, qualem esse debere Fabius præcipit libro quarto institutionum.

Ego hinc abeo) D Consequens erat, vt offenderetur miles tam diligenter riualis munus suscipiente meretrice. *Haud con.*) V Illudit militi διασυρμῷ, per decorum militare. 41

Vnà ire am.c.imp.in via) DVide προοικονομία futuræ litis inter Thaidem & militem. *Cum amica*) Mirificè Amicam dixit non Meretricem. *Imp.in via*) Congruè in militem: quasi ipse sit, sub quo est. & hic seruat Parmeno quod sibi mãdatum est, Et istum æmulum quod poteris, ab ea pellito. Et bene mutat nomina, hinc ad honorem, hinc ad inuidiam. Hanc, non Meretricem, sed Amicam dixit: hunc non Militem, sed Imperatorem. 42

Quid t.eg.m.dicam?) Non habuit aliud miles stultus: & redit ad illa quæ suprà dixit, -Domini pauperis Miserique. MU Ita præfatus est, quasi lepidũ aliquid dicturus esset. Illud autem multò suauius, quòd Gnatho insulsum, & frigidissimum dictum non minùs excipit risu, quàm si esset salsissimum. *Domini sim.es*) V Simile gaudet simili: & est in scriptura, Qualis rex, talis populus: Qualis herus, talis seruus, εἰκὼν tantùm & non πρωτότυπον. *Domini s.es*) D Ineptus iocus, in quo seruus inluriæ vice domino comparatur. *Domini s.es*) B Dici solet, cùm serui dominorum ferocitatem repræsentant, aut discipuli præceptoris resipiunt arrogantiam, aut ministri principum fastum: breuiter, quoties qui subsunt, eorum exprimunt mores, sub quorum imperio degunt. In Chiliadibus. 43

Ha.ha.ha) V Arridendo parasitatur. sicut paulò pòst admirando, propter Rhodii adolescentis historiam suprà dictam. *Quid rides?*) DEt hoc eo vultu dicitur, quasi sibi conscius sit miles, facetè dicti conuitii. nam non quòd nesciat causam risus, eò interrogat quid rideat 44

stu

Ilaſp *Et illud de Rhódio dictum in mentem venit.*
ſiaſſi *Sed Thais exit.* THR. *abi, precúrre,* * *vt ſint domi*
iiſiſi *(Paráta.)* G. *fiat.* THA. * *diligénter Pýthias*
G. Al. [*Parata omnia.*] ſaſiſi: *vel* idſiſi, [*fiat*] *pro monoſyllabo ſumpto. vel lege* [*Preſtò omnia.*] ſaſiſi.
ſſiſſp *Fac cures, ſi Chremes huc fortè aduénerit,*
iſdſſi *Vt ores, primùm vt máneat: ſi id non cómmodũ eſt,*
dſdiſi *Vt rédeat: ſi id non póterit, ad me addúcito.*
ſſbdſp PY. *Ita fáciã.* THA. * *quid, quid áliud vólui dicere?*
iſſiſp *(Hem, ſcuráte iſtam diligénter vírginem:*
{ dſdi iſa } *Domi adsîtis fácite.* THR. *eâmus.* THA. *vos me ſequímini.*

* D. [Greek] in qua plus vultu ſignificatur, quàm verbis.
* L. Oeconomia & præparatio ad ſequentem ſcenam.
* L. Repetitio quærentis ſecum & cogitabundæ.
Bemb. [*Lic.*] ſſiſp.
Vos ad pediſſequas refertur.

erit: ſed ideò, vt denuo laudetur. MU Volebat enim audire illud ſolitum, Facetè, lautè, lepidè, & cæt.

45 *Et illud de Rh. d.)* D Hoc eſt illud, Eorum ingenia admiror ſimul. Et huic, vt apparet, fit amicior: ideò faciliùs ab amica, quàm à paraſito ſeparabitur.

46 *Abi, pr. vt ſ. d. P. omnia)* Non dixit quæ: quia intelligitur.

47 *Fiat)* Faciam, vel Fiet, diceret ſeruus liber verò, Fiat: tanquam & ipſe iubeat ſibi. *Pythias)* V Commoda eſt per paraſceuen ſcenarum copulatio, & triplex conſilium proponitur.

48 *Si Chr. h. f. ad me venerit)* D [Greek] ad litem futuram, & exitum fabulæ. Et hoc non audit miles: nam ſi audiret, nimis iraſceretur.

50 *Ad me add.)* Modò vbi ſum ſignificat.

51 *Quid, quid)* V Decorum in feſtinatione ambitionis & anxiæ ſollicitudinis de re familiari ſeruatur. *Quid, quid al. v. dicere)* D Pro, quid aliud? hinc eſt illud Ciceronis, Quem, quémnam? rectè admones. Polycletum eſſe dicebant. B Ita loqui ſolemus, ſi quid memoria exciderit. quod alteri mandare habebamus in animo.

52 *Curate diligenter iſtam virg.)* D Hæc res eſt quæ faciet virginem claudi, in lectulo collocari & obdormire. *Curate iſtam dil. virg.)* Ridiculum, cum contrà euenturum ſit.

53 *Vos me ſequ. m.)* [Greek] ſunt puellæ quæ ſequuntur.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. MU Hic Chremes ſurreptæ virginis frater erat: cúmque Thais nihil aliud cuperet, quàm ei ſororem reddere, hic, vt eſt ruſticus, credit ad ſe fallendum omnia fieri. L quippe qui ſe à Thaide captari, B amarìve ſuſpicatur: quem amorem effugere ſtudet. L & cuncta pro ingenio ruſticè ac malignè interpretatur. Deinde deducitur ad Thaidem, quo facto oritur occaſio epitaſeos inter ſcortum & militem. H atque ea tandem occaſione Thraſo eijcitur. Etenim puella Thaidi dono data, ciuis Attica deprehenditur. MU Admirabili autem ſuauitate deſcribitur in hac ſcena ruſticorum natura ſemper temerè ſuſpicax, & blanditiarum auerſatrix. V *Treſts.* 1 Ruſticanus adoleſcens artis amatoriæ ignarus eſt. 2 Idem admodum ſuſpicax. Omnia enim dicta & facta Thaidis malè accipit, & ſiniſtrè interpretatur. Hic quoque ruſticitatis & vrbanitatis eſt diſcrimẽ: atque in Chremete eſt adoleſcẽtis prorſus [Greek] exemplum, vt cuius mores nondum ſunt formati. 3 Eſt quoque in familia obedientia & eius officium. M Meretricias artes, dolóſque multiplices, cautè vitandos eſſe monet hæc ſcena: ne irretiti dent pœnas, & impudentiæ meritò accuſentur, & vitioſam perſonam hæc tali diſpoſitione lucrari docet, vt mala ſemper præſumatur, quamuis interdum mala non ſit. *Verſ. gen. Iambici trimetri acat. qui & ſenarij.*

CHREMES *adoleſcens.* PYTHIAS.

L. Inducitur ruſticus adoleſcens. Oratio cogitabundi, & futura multò antè ſecum voluntantis.

{ iſiiij iſd } PROFECTO *quantò magis magiſque cógito,*

1 *Profectò)* V Propoſitio in ſtatu coniecturali, Thais mihi ſuſpecta eſt, & malum mihi dabit. *Profectò q. m. magiſque c.)* D Hæc perſona apud Menandrum, adoleſcentis ruſtici eſt, & incõ-

ſe-

Nimirum dabit hæc Thais mihi magnũ malum, sdsdsp
G. [astutè ab ea video.]addbsp. *Ita me [video ab ea astutè] labefactárier.* asdsp
Iam tum cùm primùm iussit me ad se accérsier: ssssp
(Roget quis, Quid tibi cum illa? Ne noram quidẽ.) isssp
Manerẽ, honestiùs, quàm Dormirem. *Vbi veni, caussam, vt ibi manêrem, répperit.* asbisp
Ait rem diuinam fecisse, & rem sériam {ssssp s
Al. [suspectio]. *Velle ágere mecum. iam tum erat [suspicio]* disili
Dolo malo hæc fieri ómnia: ipsa accúmbere ijaisp

sequens oratio est: sed conceditur secum loquentibus multa transcendere, quæ taciti intelligunt. est enim integrum hoc modo, Profectò quantò magis magisque cogito, nimirum intelligo vel inuenio, quod dabit hæc Thais mihi magnum malum. Potest autem Nimirum & pro cõfirmatione accipi vt nihil desit: vt sit Nimirum, sine dubio, pro certo.

2 *Nimirum d.h.Th.m.m.m.*) Solue Nimirum: & fac, non est mirum: & statim cõsequẽs erit per ἀσύνδετον tota sententia: quasi dixerit, non est mirum: & subdistinctione interposita mox intulerit, Dabit hæc Thais mihi magnũ malum. nam Ni, ne significat: & Ne, non. Ni pro ne: Virgilius, –Læti discrimine paruo Ni teneant. Ne pro non: Plautus Ne vult inquit, pro non vult. *Nimirum d.h.Th.m.m.m.*) His verbis intelligitur se sentire paulatim labi in amorem meretricis, quanuis inuitũ, & adhuc retinentem mentem.

3 *Ita me*) V Confirmatio. Nam ab ea fallor. atq. in verbo est metaphora ab ædificiis sumpta. *Labefactarier*) M Labes dicitur macula. Et Labefactare, est maculare & inficere. S.D Labefacto à labe dicitur: sed vt Labes duplicem significationem habet: ita etiam Labefactare. Nam & turpificare significat, & violare: vel comminuere & damnum inferre. De priori significato, Cic. Fam.12. Nec verò posteà destiti labefactare eum, qui summa cũ tua iniuria, cõtumeliàque Reip. prouinciam absens obtinebat. Idem pro Cluentio, Quorum fidem pretio labefactare conata sit, tenemus. De posteriori significato, Cicero Fam.5. Quæ cogitatio erat aliquàntùm labefactata, atque conuulsa. Idem in Verrem Actione quinta, Labefactarat vehemẽter Oratores iã superior annus: proximus verò funditus euerterat.

5 *Roget quis, Q.t.c.illa?*) D Prius intulit quàm interrogauit. *Roget q. Q.t.c.illa?*) D Politus est loquẽdi modus, pro quo indocti dicũt. Si aliquis me rogaret aut peteret. *Roget quis*) V Ratio est confirmationis quatuor coniecturis, quibus scortum in suspicionem venit. & harum prima est ex subdola interrogatione de persona, & consuetudine cum puella, quam non nouerat.

6 *Vbi veni*) Altera est ex simulato quodam sacrificio, & serio negotio: atque in verbo Manendi μείωσις esse videtur. *Vt ibi man.*) D Manerem modò, non dormirem, sed remanerem significat.

7 *Rem seriam*) M Id est, grauem, & minimè iocosam: D scilicet quæ non posset nunc agi, cùm operetur. An rem seriam magis agẽdam tunc putabat, cùm rem diuinam fecisset?

9 *Dolo malo omnia fieri hæc*) D Dolus à lædendo dictus, id est, à dolãdo, id est, minuendo. nam & δηλεῖσθαι Græcè, læsio dicitur: & à dolones, tela quædam bellica: & dolare fabri lignum est ascia cædere. Quòd autem addidit Malo, aut πλεονασμὸς est, quia sic in duodecim tabulis à veteribus scriptum est, aut ἐπίθετον doli est perpetuum: aut diabole est. quia est & bonus, quo à medentibus falli ægros, nõ tamẽ decipi, Lucretius Poëta testatur. M Plautus etiam dixit Malitiam malã in Aulul. Certè ædepol equidem te ciuem sine omni malitia mala Semper etiam sum ratus, & nunc quoque arbitror. M Seruius Iurisconsultus, vt est in volumine Digestorum, dicit Dolum malum, esse machinationem quandam alterius decipiendi causa, cùm aliud simulatur, & aliud agitur. Labeo sic definit, Dolus malus, est omnis calliditas, fallacia, machinatio ad circunueniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibita. Dolus malus dicitur ad differentiam, quoniam veteres etiam bonum dolum dicebant, & pro solertia hoc nomen accipiebant, maximè si aduersus hostem latronémve quis machinatur. S.D Cicero ad Attic. Agere cœpit cum eius fratre de iis rebus, quas cum dolo malo accepisse diceret. *Ipsa accumbere*) V Tertia est ex nimia vrbanitate & comitate, qua accubuit, qua se dedidit. qua occasionem sermonis quæsiuit. Quæritur autem cùm materia sermonum desyderatur, atque id Frigere est hic cessare, & nihil loqui. & hic dolus malus est. Nam bonus pro solertia ingenii capitur, vt est apud Gellium & Iurisconsultos. atque hic est ethopœia. *Accumbere mecum*)

M Id

10 ſʒdlſp *Mecum: mihi ſeſe dare: ſermônem quærere.*
11 aiſſp *Vbi friget, huc euâſit, quam pridem pater*
12 ſ{ ſſiſij / ſ *Mihi & mater mórtui eſſent: dico iam diu.*
13 ſbſſi *Rus Súnij ecquod hábeã, & quàm longè à mari.*
14 {aiſſp / ſ *Credo ĕi placĕre [hoc: ſperat] ſe à me auéllere.*
15 ſſidſp *Poſtrémò, ecqua [in die parua perîſſet] ſoror:*
Al. [inde parua peryſſet], ſſibſp.
16 ſidiſi *Ecquis cum ea vná: quid habuiſſet, cùm [perit:]*
17 dſſtſp *Ecquis eam poſſet nóſcere. hæc cur quæritet:*
18 iijdſp *Niſi illa fortè, quæ olim périjt páruula*
19 aſiiſp *Soror, hanc ſe intendit eſſe, vt eſt audácia!*
20 dſitſp *[*] Verùm ea ſi viuit, annos nata eſt ſédecim,*
21 ſſbſſi *Non maior: Thais, ego quàm ſum, maiúſcula eſt.*

R. *Ecquod*, pro nunquod. *al. [& quod].*
Al. [: hoc ſperat]
Auellere tanquã à pertinaciter poſsidente.
Al. [peryt:] ſed faciẽda ſynæreſis.
R. *Ecquis*, pro num aliquis.
[*] L. Argumentũ ab ætate, ad refellendam ſuſpectã fraudem.

[M] Ideſt, mecum ſedebat.

10 *Acc. Mecum)* [D] Mecum penes me ſignificat. *Mihi dare ſeſe)* Non poteſt magis ſignificari profuſa petulantia. [S. D] Eſt autem dare ſe, idem quod ſtudere, vel inſeruire, ſequi. Cic. ad Att. 7. An cuncter, & tergiuerſer, & his me dem, qui tenent, qui potiuntur? Idem ad Att. 9. Optimatibus tuis nihil confido, nihil iam ne inſeruio quidẽ: video, vt ſe huic dent. *Serm. quærere)* Id eſt, captare. Sic enim loquitur Terentius in Heaut. Ita animum cœpi attendere hoc modo ſermonẽ captans. [D] Sermonem quærimus, quando non ſolùm quod dicamus, quærimus, verumetiam quomodo alter nobis reſpondeat & obloquatur: puta cùm deficiẽtibus ſermocinandi cauſis, quota ſit hora, & ſatis rectè quis valuerit, percontamur.

11 *Vbi friget)* [L] Quærendo ſermone deficit. *Vbi friget, huc euaſit)* [S. D] Pro, Vbi videt me parũ animũ ad eius verba & ſermonem aduertere, oratione alia vſa eſt. Frigere autem extra propriam ſignificationem dupliciter cum maxima venuſtate transfertur. Eſt enim aliquando idem, quod ſordere, vel nullius pretii eſſe: aliquando frigere eum dicimus, qui remiſſior ſit, & fractior. Cicer. Famil. vndecimo, Planè iam Brute frigeo: organum enim erat meum Senatus: id iam eſt diſſolutum. *Vbi friget)* [M] Deſinit ardor ille meretricius blandiendi, ſermonémque quærendi. Vnde dicitur opus etiã frigere, cùm intermittitur: feruere, cùm celeratur, & fit cum diligentia. *Huc euaſit)* [D] Tanquam impudenter conſenderit ad hanc inquiſitionem. *Quàm pr. pater M. & m. m. eſſent)* Hæc propter ætatem puellæ inquiſitũ eſt. [V] Quarta eſt ex interrogationis formis, videlicet de parentũ morte, de prædiis & fundis, de ſorore amiſſa. Ita vndicũq; ſermonis copia captatur. *Quàm pr. p. Mihi)* [B] Pauciſſimi hodie modũ rogãdi pienè aut rectè obſeruant, quo admirandi illi veteres vtebantur, quampridem, quandudum venit ille? quem loquendi modum Latiniſſimum, plerique ignorantes dicunt, quandiu eſt quod venit.?

12 *Iam diu)* [D] Iam olim.

13 *Rus Sunij)* [V] Sunium eſſe Atticæ promontorium & ſuprà obſeruauimus, quod & à Pauſania, à Plinio, & Strabone in 9. deſcribitur. *Et quàm l. à m.)* [D] Hoc ideò meretrix inquiſiuit, vt ſcirẽt vtrum rapina prædonibus fuiſſet, quippe ad mediterraneum locum, qui acceſſus eſſe potuit piratis. Sed tamen non abhorret à ſuſpicione huius meretricis, quòd & ſcire vellet cuius pretii fundum habeat Chremes. hoc eſt, quàm amœnũ, vel quàm maritimum.

Speras ſe à me auellere) Bono vſus eſt verbo Auellere, tanquam à pertinaciter retinente. 14

Quid h. cùm p.) Cùm, pro quando: aut, cùm periret. 16 *Hæc cur q.)* In geſtu, ac vultu id quod reſtat oſtenditur. nam deeſt Neſcio. 17

Soror) [V] Ratiocinatur illam non poſſe eſſe ſororem ex ætate & ſtatura, atque magnitudine: & ſubinde petulantiam, & παῤῥησίαν ſcortorum notat. *Hanc ſe int. eſſe)* [D] Propriè Intendere, eſt crimen in aduerſarium iacere. *Vt eſt audacia)* [M] Meretricum ſcilicet, quæ ſine pudore audent omnia. [MU] Audacia hic eſt ſeptimi caſus: vt, Sic vita erat. 19

Maiuſcula eſt) [D] Diminutiuè dixit, vt oſtenderet vtranque eſſe primæuam. [B] Priſcianus de verbis diminutiuis agẽs, volénsq; oſtendere diminutiua etiam comparatiuorum, ad aliquid debere comparari: Terentius 21

Misit porrò orâre, vt venîrem sério, ſſiſi 22
Al.[quod]. *Aut dicat [quid] volt. aut moléſta ne ſiet:* ſſiſp 23
B. Al.[ecquu]. *Non hercle véniã tértió. heus heus.* P. *[hîc quis] eſt?* ſbſiſi 24
Simplex ruſtici reſponſio, C. *Ego ſum Chremes.* P. *ô capítulum lepidiſſimum.* aidlap 25
L. Hoc ſecum ruſticus. C. *Dico ego mihi inſidias fieri.* P. *Thais máximo* {dsſſi dddſ} 26
Te orâbat ópere, vt cras redires. C. *rus eo.* ſbſiſi 27
P. *Fac amâbó.* C. *non poſſum, inquam.* P. *at apud nos hîc mane,* aiſaſi 28
*Indignatur de attrectatione Pythiæ. *Dum rédeat ipſa.* C. *nihil minús.* P. *cur, mi Chremes!* diaſi 29
Al. [in rem abi hinc. P. ſi iſtuc ita eſt certum], iiliſi. C. *Malã [rem abis hinc!* P. *ſi iſtuc ita certum eſt] tibi.* iiſdſi 30
Amâbò, vt illuc tránſeas, vbi illa eſt. C. *eo.* {liſiſi iſia} 31
P. *Abi Dóryas, citò hunc dedûce ad mílitem.* iaiſſp 32

I[n]quit, in eunucho ſic habet, Thais quàm ego ſum, maiuſcula eſt, id eſt, paulò maior.

22 *Miſit*) V Dictum eſt omnino inciuilis, & ruſtici hominis. *Miſit porrò or.*) Porrò, pro poſteà. *Ven. ſerió*) M Id eſt, ſine nugis, & iocis. *Vt venirem ſerio*) D Vtrum, Vt venirem ſeriò, an Orare ſerió.

23 *Aut dicat quid vult*) Pro quid velit. In Hecyra. Ac vide quam immeritò ægritudo hæc oritur mihi abs te Soſtrata. *Aut mol. ne ſiet*) Aut hoc moraliter (nam cui hoc imperat? aut eum quo hoc agit?

24 *Heus heus, hic quis eſt?*) Hæc ſeparatim pronuntianda ſunt. nam apparet inter hæc verba pulſatam ianuam perſonare.

25 *Ego ſum Chremes*) Vide quantum diſtet, ac varia ſit huius ruſticitas, Ego ſum Chremes, à faceta meretricis diſciplina. O capitulũ lepidiſſ. Nã ruſticũ eſſe ſtatim magis apparebit, vbi dixerit, Rus eo. *O cap. lep.*) M Id eſt, iucundiſſimum nobíſque chariſſimum, & non inuenuſtũ. V Salutatio eſt admodum affabilis, ſexuíque huic aptiſſima. atque tres rationes à Thaide dictas religioſè obſeruat, aut redeat, aut maneat, aut ad Thaidem deducatur.

26 *Dico ego m. inſ. f.*) D Blandimentũ ruſticus inſidias putat. M U Quàm ruſticè repetit illud ſuũ Ego: & blanditiis exceptus, contumeliam rependit. ſ. D Inſidias facere, idem eſt quod inſidias ſtruere, tendere, parare, vel comparare. Cic. ad Qu. fra. Pompeius hæc intelligit, nobiſcúm que cómunicat, inſidias vitæ ſuæ fieri. Idem. Multæ mihi inſidiæ terra maríque factæ ſunt; quas partim mea diligentia deuitaui, partim amicorum ſtudio, officióque repuli. *Maximo Te or. op.*) B Veteres dicebant olim in ablatiuo Magno opere, quodam modo, qua re. Sed hæc poſteà cõtractione facta, mutata ſunt in aduerbia.

27 *Rus eo*) D Pro potiore negotio rus poſuit: & maior negatio eſt, quàm ſi diceret, Nõ huc venio. M U Non poterat ruſticiùs negare.

28 *Non poſſ. inquam*) D Plus eſt, quàm Nolo.

29 *Dum r. ipſa*) Ipſa, vel domina, vel ipſa de qua agitur. *Nihil minús*) Deeſt Faciam: M id eſt, non manebo. *Cur, mi Chr.*) M U Hoc dicit ruſticũ amplexata, & ſuauiũ porrigens.

30 *Malam rem hinc abis!*) L Imprecatio in attrectantem, & ſubtracta eſt In præpoſitio. *Malam rem hinc abis!*) D Hoc aduerbialiter dixit: quemadmodum dicimus Domum ibis. Et apparet illum manu tactum eſſe qui ſic iraſcitur, quia dixit Pythias, Cur mi Chremes! quaſi dicat, Cur meus ſic indignatus eſt adoleſcens: nam ab eo quod eſt Meus, vocatiuus Mi facit.

31 *Amabò, vt ill. tr. v. i. eſt*) Vide non eſſe otioſum, quòd omnia prætenta ſunt potiùs, quàm res importuna fieret, vt ad militis domum Chremes deduceretur. neque enim hoc cõueniebat perſonæ Bacchiali; quoniam aut infacetum & præter vſum, aut importunum: ideò hoc ipſum Doryæ præcepit. Vt autem breuem viam demonſtraret, non Eas, ſed Tranſeas, dixit. Amabò interiectio eſt amantis: ſic verbum ſonat. *Amabò vt i. tr. v. i. eſt*) M Id eſt, per tranſitũ illuc eas, vbi eſt, Thais. Dixerat enim Chremes, Rus eo. & ſic oſtendit non eſſe incommodum Chremeti illuc iter facere, vbi erat Thais.

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. [D] In hoc prologulo insinuatio personæ eius est, cui narraturus est Chærea, quæ à se post scenam facta sunt. Fit autem hoc, cùm ne vnus diu loquatur vt apud Menandrum, tum populi caussa, vt spectator auribus accipiat quod subiicere oculis Poëta non potuit. [Mu] neque enim congressus Chæreæ cum puella, citra turpitudinem, spectatorum oculis exhiberi poterat. quæsita est igitur extra argumentum persona Antiphonis, per cuius occasionem narraret Chærea, quid in domo Thaidis patrasset, [V] quidque sibi contigisset. & hic dialogismus dubitantis & solliciti exprimitur: atque est ὑπόμνημα facti, quod obiter vsu venit, præsertim autem caussas duas, cur Chæream quærat, sedulò exponit. Priorem quidem, quòd iuxta pactum symposiarchus loco designato nihil apparauerat. Posteriorem verò, quòd à reliquis conuiuis id negotii datum erat. [L] Et est præparatio ad sequentem scenam. [V] *Theses.* 1 Iuuenilia symbola quandam amicitiam sibi concillant. 2 Consuetudo hîc veterum symbolorum, in qua erat præfectus, modiperator, συμποσίαρχος, nimirum conuiuii præses, cui in eodem principatus obtigit, ita vt sit istius magister. Veteribus enim vsitatissimæ erant συμποσιαρχίαι veluti conuiuiorum magisteria. Deinde annuli dabantur in coitionis, id est, consensus atque pacti testimonium. Postremò loci & temporis constitutio requirebatur. Symbolum enim hæc vniuersa complectitur. Nam idem & Græcis est pactum, conuentio consociationis, & annulus. Quare datorum annulorum mentione intelligi videtur pactum iuxta eiusmodi conuiuiorum ritus atque ceremonias. Notatur quoque sportularium conuiuiū. Vnusquisque enim suam συμβολὴν, id est, stipem conferebat. [M] Adolescentulorū amicitia, & id quod in primis eam facit & continet, hac scena exprimitur. [P] ostendit enim Poëta iuuenes plerunque congredi, vt genio indulgeant, curéntque cuticulam. Hinc [M] Aristoteles lib. 8. Ethices sic ait, Iuuenum amicitia est ob voluptatem. viuunt enim cum affectu, & id maximè sequuntur, quod sibiipsis est iucundū & præsens. Et in secundo Rhetor. ad Theodecten sic scribit, Iuuenes amant sodales magis quàm alios, quia gaudent conuiuiis, & lucra nondum desyderant. *Vers. gen. Iambici tetrametri catal.*

ANTIPHO *adolescens.*

i bbsiiis- HERI *áliquot adolescéntuli scoîmus in Peiréo,* | *Mu. scôymus in Peiræum,* | absibi p. *D. Peræo* pro Peiræeum.

1 *Coimus*) [D] Consensimus, ac pepigimus: ne sit solœcismus. *Coymus*) [Mu] Conuenimus, constituimus. Cic. post red. in Sen. Cū hoc coire ausus es vt consulatē dignitatem, vt Reip. statum, vt Senatus authoritatem, vt ciuis optimè meriti fortunas prouinciarum fœdere addiceret. [S. D] Coire hîc in bonam partem sonat. Apud antiquos autem verbum erat criminosum. Lege enim Cornelia, constituta erat accusatio aduersus eos, qui in accusationes, condemnationésque coierant. quo capite legis Corneliæ à Sylla sic appellatæ, nec Plebs, neque Equester ordo tenebatur: sed Senatores tantùm, & qui magistratus gesserant. Verba legis in oratione Ciceronis pro Cluentio hæc extant, Qui Tribunus militū legionibus quatuor primis, quive Quæstor, Tribunus Plebis (& deinceps magistratus omnes enumerātur) quive in Senatu sentētiā dixit, dixerit: qui eorū coit, coierit: conuenit, conuenerit: quo quis iudicio publico condemnaretur: &c. Idem ad Pontifices, Collegia medius fidius Trib. Pleb. tota reperientur hoc iure firmato, quæ coeāt de hominum locupletissimorum bonis, prædia præsertim populari, & spe largitionis oblata: id est, qui in abdito consilia agitent, de euertendis locupletum fortunis. Interdum addito accusatiuo vtitur eodem verbo Cicero: vt pro Roscio Amerino, Auaritiam præfers, qui societatem coieris de municipis cognatique fortunis cum alienissimo. Interdū præpositionē De admittit, vt patuit exēplo proximo Ciceronis ex oratione ad Pōtifices. Interdum etiam Cum: Cic. ad Att. primo, Cæsar cum eo coire per Arrium cogitat, & Bibulus cum hoc se putat per C. Pisonem posse coniungi. Idem post Reditum, Cum hoc coire ausus es. Nonnunquam etiam cum Inter iungitur: Cæsar de bello Ciuili, Reliqui coëunt inter se. *In Peiræo*) [Mu] Adhuc nullū vidi exēplar (& vidi, quotquot licuit) in quo hæc vox emēdatè scripta esset, legentibus aliis in Peiræum, aliis in Peiræo. Neutrum rectè: legendum enim Peiræeum τετρασυλλάβως. Goueanus legit, in Peiræo, quod putaret omnes versus huius scenæ esse catalecticos. Malè: sunt enim duo primi acatalectici. Quòd si qui mihi hac in re credere nolent, at Ciceroni, vt opinor, sunt credituri. Is aliquando ad Atticum scribens ita epistolam incœperat, In Peiræea cum exissem: quo nomine cùm fuisset notatus: ita se posteà purgat in epistola quadam, quæ posita est libro septimo, Venio

D. *Eſemus* à verbo Sum. Plaut. Minore nuſquam bene fui diſpendio. Et ſæpe aliás. ſed meliùs Eſſemus producta e litera, ab Edo.

In hunc diem vt de ſýmbolis eſſêmus: Chǽream ei rĕi { ijſiſſaſ ijſiſſa- 2

Præfécimus: dati ánnuli: locus, tempus conſtitûtum eſt. { ſiijCſi- ſiija 3

Præteríjt tempus: quo in loco dictum eſt, paráti nihil eſt. dſſiſid- 4

Homo ipſe nuſquam eſt: neque ſcio quid dicam, aut quid conieĉtem. ijdiſſu 5

Nunc mĭhi hoc negóti cǽteri dedêre, vt illũ quærã: { viſiiiſu ſ 6

R. *Si eſt*, pro an ſit: éſtque Græca ἰταλ-λαγή.

[I'dque ádeò] viſam ſi domi eſt. quiſnam hinc à Tháide exit! dſſiſſu 7 R. *Al.* [*ibo ad eum.*]

Chærea ſub eunuchi habitu virgine vitiata vix cognitus.

Is eſt, an non eſt! ipſus eſt. quid hoc hóminis! quis hic ornâtus eſt!] { iſſiwſſi iſſ idſſ- 8 *Al.* [*eſt hic ornatus!*] ſiiiaſſu. & eliſo s in [*ipſus*]. iſſdaſſu.

Quid illud mali eſt! néqueo ſatis mirári, neque conúcere. { ſibiſddi ſ 9

ad Peiræea, in quo magis reprehendendus ſum, quòd homo Romanus Peiræea ſcripſeſim, non Peiræeum (ſic enim omnes noſtri locuti ſunt), quàm quòd I N addiderim. Non enim hoc vt oppido præpoſui, ſed vt loco, & tamen Dionyſius noſter, qui eſt nobiſcum, & Nicias Cous non rebatur oppidum eſſe Peiræea. ſed de eo videro. Noſtrum quidem ſi eſt peccatum, in eo eſt, quòd non vt de oppido locutus ſum, ſed vt de loco: ſecutúsque ſum, non dico Cæcilium, Mane vt ex portu in Peiræeum (malus enim author Latinitatis eſt) ſed Terentium, cuius fabellæ propter elegantiam ſermonis putabantur à C. Lælio ſcribi, Heri aliquot adoleſcentuli colimus in Peiræeum. Et idem, Mercator hoc addebat, captam è Sunio. Quòd ſi δήμους oppida volumus eſſe, tam eſt oppidum Sunium, quàm Piræeus. Sed quoniam Grammaticus es, Si hoc mihi ζήτημα perſolueris, magna me moleſtia liberaris. [B] Hactenus Cic. Poſui autem verba hæc lubentiùs, quòd putarem plurimùm commendationis Terentio acceſſurum, ſi quicunque liberales has literas amplectuntur, Poëtæ huius fabulas, tanti viri manibus tritas eſſe cognoſcerent. [Mu] Sic autem dictum eſt hic in Peiræeum, vt ſuprà, In honorem.

2 *De ſymbolis*) [M] Id eſt, partibus & coniectis in cœnam, [B] De ſignificato vocis huius, dixi in Andria pag. 59. *Eſſemus*) [M] Id eſt, comederemus cœnam, in quam quiſque ſuam partem conieciт.

Præfecimus) [D] Id eſt, συμποσίαρχον fecimus.

Dati annuli) [L] Pignora commeſſationis. [D] Nihil interim de ſcorto. apparet enim ephebos eſſe.

Præteríjt tempus) Quia tẽpus conſtitutum eſt. *Quo in loco*) Quia locus conſtitutus eſt. 4

Homo ipſe) Quia Chæream ei rei præfecimus. *Aut q. conieĉtem*) [M] Id eſt, cogitem, & pro vero affirmem. Coniectare eſt dirigere intellectum ad veritatem: quod proprium eſt hominis ſolertis & ſagacis. 5

Nunc m. h. n. c. d.) Id eſt, laboris & prouinciæ. Cic. in Oratione, qua gratias agit Senatui de reditu ſuo, ſic ait, Vlciſcendæ iniuriæ facilior eſt ratio quàm beneficij remunerandi, propterea quòd ſuperiorem eſſe contra improbos, minus eſt negotij quàm bonis exæquari. *Cæteri ded.*) [D] Exceptis me atque illo 6

Quiſnam) [V] Ex improuiſo Chæreæ obuius fit, in habitu eunuchi. itaque frequentiſſima eſt interrogatio propter ἀπροσδόκητον. [D] Cauſa ſciſcitandi eſt admiratio de habitu commutato, & vix agnitus Chærea. 7

Is eſt, an non! ipſus eſt) Vide an potuerit meretricem ignotam hoc habitu atque ornatu fallere, qui ab Antiphone vix agnoſcitur. *Ipſus eſt.*) [L] Admiratur habitum eunuchi. *Quid hoc hominis eſt!*) [D] Quòd à Thaide ephebus exit. *Quid hoc hominis eſt!*) Vide an longam narrationem poſſit audire, qui nondum amico narrat, & iam affectus pendet. *Quis hic orn.*) Quia eunuchi veſte indutus eſt. 8

Quid ill. m. eſt!) Quòd timidus egreditur. 9

16 {alaiss- alais} *Nisi quicquid est, procul hinc libet prius quid sit scisscitari.* Go. Nisi pro Sed.

10 *Quid sit sc.)* Sciscitari, est occulta magis & secretiora mutari, ac velle cognoscere. vt Virg. Suspensi Eurypilum scitatum oracula Phœbi, Mittimus.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. [D] In hac scena, verba gestum, vultúmque indicant exeuntis: cui obuia persona obiicitur, sub cuius occasione spectatoribus gesta narrabuntur. [B] Chærea igitur foras prosiliens, [P] ac nimio perfusus gaudio, quòd [MU] amata virgine ad arbitrium [P] potitus fuerit, Antiphoni fortè obuio suam felicitatem miro affectu narrat: precatúrque, sibi vt consilio auxilióque sit, quò ea deinceps quoque potiri possit. [MU] quæ exultantis Chæreæ narratio iucundissima est [H] & pulcherrima. [L] Et hæc est expositio Protaseos alterius partis fabulæ.

[V] *Theses.* 1 Adolescétes calore iuuenili, & voluptatum illecebris adducti, mirè vel ipsa turpitudine sibi placent & gestiunt. 2 Offendicula in picturis, & aliis rebus quibuslibet, tollenda sunt. Est autem tota scena [illegible]. Narrat enim suam voluptatem, cuius iam compos factus est, atque hæc narratio est vnius membri, & penè perfecta. Est enim hic modus, occasio, tempus, locus, res gesta, & causa. Itaque dum exponit quem ludum luserit in domo Thaidis, prima huius scenæ verba, vultum, & gestum exanimati indicant. Circunspicit enim ne quis comprehensor occurrat. [M] Adolescentis voti compotis, & cupientis animi sui lætitiam cæteris notam esse, vt ipse amorem capiat, voluptatem, gestiétem lætitiam, hæc scena exprimit: illius decorum seruans, qui propter ætatem, imbecillitatémque consilii, ac sensitiui appetitus vehementiam, nihil magis exoptat quàm optata voluptate frui: calore naturali, & voluptatum illecebris ipsum impellentibus. Denique quantum exempla maiorũ in vtranque partem possint ad mores, docet exemplo Chæreæ, quem Iouis authoritas ad vitium virgini inferendum accendit.

Vers. gen. Duo primi trochaici tetr. catal. Reliqui omnes iambici tetrametri. atque ex his quatuor & triginta acatalectici, nempe quintus cum tribus eum sequentibus, & decimusquartus cum vndetriginta sequentibus (tamen decimusquintus potest etiam censeri trochaicus catal.) qui restant iambici sunt catalectici, videlicet tertius, quartus, nonus, cum quatuor sequentibus, & quadragesimusquartus cum sequentibus ad finem vsque scenæ.

CHAEREA. ANTIPHO.

1 usisat- *NVNQVIS hîc est? nemo est. nunquis hinc me sequitur? nemo homo est.*

2 susisu *Iámne [erúmpere] hoc licet mihi gaúdium? prò Iúppiter,* B. Nonius [rumpere] legit. Exordium patheticum.

3 sisiu *[Nunc est profectò, intérfici cùm pérpeti me possum:]* Mu. [Nunc tempus profectò est, cùm perpeti me possum interfici:] sissisi. A [profectò] primã producet, quam corripi asserunt.

1 *Nunquis hic)* [L] Verba circunspectantis & exultantis adolescentis, dum egreditur domum Thaidis: & totus locus patheticus est, exordij vice. [V] Exeuntis est [illegible], id est, ea responsio, quæ & interrogationem subiicit, per [illegible], cùm semper vnam dictionem in fine repetat: atque hic [illegible] eius, nimia gestientis lætitia perspicitur. [D] Duo metuit. ne quis obuius comprehensor occurrat, & ne quis sui persecutor existat. *Nemo homo est)* Quanuis per Nemo, Homo intelligatur: tamen addidit Homo, vt veteres solent, [illegible]. [V] Cùm Nemo homo dicitur. pleonasmus, sed Latinis auribus gratissimus.

Iámne erumpere h. l. m. g.) [D] Erũpere quasi actiuum verbum posuit pro neutrali: vt sit, Licétne mihi erumpere hoc gaudium? Aut Erumpere, quasi exire. Mihi, pro à me. *Erumpere)* Vtrum me erumpere, pro emittere posuit? An Erũpere pro exclamare? vt erumpere vocem dicitur, qui exclamat. nam, Prò Iuppiter, dicturus est. *Erumpere)* [B] Recentum proferre. *Prò)* [V] Exordium est ab euentu, & re ipsa magis [illegible], quàm [illegible]. Interfici nihil esse præ illa voluptate iudicat, modò ea in vita sit perpetua. Tanta est adolescentis amatoris temeritas. 2

Nunc est pr.) [M] Ordo & sensus hic est, 3

Instabilitatem fortunæ timet.

Ne hoc gaudiũ contáminet vita ægritúdine áliqua. ſiſiſib– 4

Sed néminémne curióſum interuenîre nunc mihi, ſiiſiii 5

E. Al.[quique iã]. Al.[enicet.] ᴰ Enecet ὑποκριτικῶς quam Enicet.

Qui me ſequâtur: [quoquò eam] rogitândo obtún-dat, [énecet,] ſiſiaſip 6

Quid géſtiam: aut quid lætus ſim: quò pergam: vn-de emérgam: vbi ſiem ſiſſſdp 7

Veſtîtum hunc nactus: quid mihi quæram: ſanus ſim, ánne [insániam.] ſſiaſſp 8

Al.[inſaniam?]

. Occaſione obuiæ perſonæ, quæ turpiter geſta ob oculos poni non licebat, ſpectatoribus narrantur.

A. *Adibo: atque ab eo grátiam hanc, quam video velle, inîbo.* idſid:ν 9

Chérea, quid' eſt quod ſic geſtis? [quidve ſibi] hic veſtitus quærit? {dſiſaſb df} 10 Al.[quid ſibi], dſiſſiſſυ.

Al.[ſatíne] ſed elidendũ s, vel iſſdsiſ–.

Quid eſt, quòd lætus ſis? quid tibi vis? [ſatíne] ſanus? quid me iſſdiſ– 11

ᵛL. Salutatio. ᵛExclamatio eſt præ nimia lætitia.

Aſpéctas! quid taces! C. *ô feſtus dies hóminis, amîce* {ſſiſbio ſſia} 12

Nunc eſt profectò tempus, cum perpeti me poſſum interfiçi. Hoc autem cur ipſe dixerit, ſtatim ſubiicit cauſam. *Cum perp. me p.*) Animaduertendum eſt quòd ſi Cùm cõiunctè legeris, Quando ſignificat: ſi ſeparatim, Dum ſignificat. *Nunc eſt profectò*) Figuratè, ac cõiunctè lege ſine diſiunctione.

4 *Ne hoc g. cont.*) ᴮ Hyperbaton eſt, turbatus vocum ordo dicitur. Eſt & ætiologia, cauſa eius, quod dixit, Nunc eſt profectò interfici. *Contaminet v. ægr. al.*) ᴰ Mirè vitæ crimen oſtendit: velut ipſa ſit campus, poſſeſſióque fortunæ inſtabilis variorum.

5 *Sed nem. cur. &c.*) Apparatus ad intentionem futuræ narrationis dicitur. ᵛ Curioſus, πολυπράγμων, qui expiſcari omnia contendit, vbique ſeſe ingerens præter officij decorum, eiúsque notatio egregia ſubiecta eſt. Moleſtiã ſanè animi declarat, quod deſit, quicum gaudia ſua communicet.

6 *Qui me ſeq.*) ᴰ Id cupit gaudens, quod triſtibus moleſtum eſt. nam contrà Menedemus grauatur narrare quæ dolet. *Obtundat*) Odiosè inſtet ac repetat, moleſtus & odioſus ſit.

7 *Quid geſtiam*) Deeſt Quærens vt ſit, Rogitando obtundat, & enecet quærens, quid geſtiam. Geſtire, eſt motu corporis monſtrare quid ſentias. Conſtat autem à pecudibus ad homines eſſe tranſlatum. Virgilius, Et ſtudio in caſſum videas geſtire lauandi. ᴮ Geſtire eſt lætitiam animi, cum quodam corporis motu exprimere. *Aut quid l.*) ᴰ Propter quid.

Emergam) ᴸ Prodeam, nempe ex ganeo. ᴰ Propriè dixit Emergam, vt ex luſtris atque inhoneſtis locis, vtpote meretricia domo. Cicero, At ne tum quidem emerſiſti luculente Cæſoni, ex miſerrimis naturæ tuæ ſordibus.

Veſt. h. nactus) Bene Nactus dixit: vt qui non ſumeret, niſi ſuaſiſſet hæc occaſio. 8

Adibo atque ab eo gr. &c.) Senſus & ordo hic eſt, Adibo, atque ab eo gratiã hanc inibo. Gratiam inire, eſt dare beneficium, ac per hoc alicuius inire gratiam, id eſt, amicitiam. ſed hæc eſt elocutio: Gratiam ab eo inibo, pro eius gratiam merebor. Nam Ab eo, amat Terentius pro Eius ponere. vt in Andria, Hæc primùm animaduertenda ab eo iniuria eſt, id eſt, eius iniuria. Inire autem gratiam, eſt mereri gratiam. Plautus, Iniet tamen ſolidam & grandem gratiam. 9

Quid eſt q. ſ. g.) Facetè repetit verba eius interrogationis, vt ſciat ſe iampridem eſſe præſentem. *Quidve ſ. hic v. q.*) Facetè & figuratè dictum eſt. ſic & alibi. Vt pernoſcatis quid ſibi Eunuchus velit ᵛ In hac frequenti interrogatione propter affectuum varietatem elegans eſt repetitio. 10

Quid eſt q. l. ſis?) ᴰVide aliud eſſe Geſtire, aliud Lætum eſſe. *Quid tibi vis?*) πρὸς τὸ, Quid mihi velim. *Satin' ſanus?*) πρὸς τὸ, Sanus ſim, an inſaniam. 11

Quid me Aſpectas? quid taces?) His duabus interrogatiunculis deſcripſit vultum dicturi. *O feſt. d. h. a. Salue*) Decet à ſalutatione incipere luculentè dicturum. Illud autem veriſimil 12

13 ſſbſaii- *Salue: nemo [eſt, quem ego magis nunc cuperem videre, quàm te.]* R.[eſt omniū, quē ego magis nunc cuperem, quàm te.] ſſttadſ-: vel, ſſaijdſ-: vel[omnium] diſſyllabo facto.& nō el.ſo[quem], ſſibidſ-, ſubauditur Videre. vel Mihi dari. MU[omniū eſt, quem ego magis nunc cuperem, videre.] ſſibſaiv.

14 ſſiaaiij *A. Narra iſtuc quæſo quid ſiet. C. immo ego te obſecro hercle vt audias.*

15 { toſſtſto ſdiſſiiſp ** Noſtin' hāc, quam * [amat frater?] A. noui, [nempe opinor] Thaidem.*

16 { ſſdidrſp ſſdidſ *C. Iſtam ipſam. A. ſic commemineram. C. quædam hodie eſt ei dono data*

17 diddiiſi *Virgo: * quid ego eius tibi nunc faciem prædicem, aut laudem Antipho:*

*Narratio lætitiæ plena, qua exponitur protaſis ſecūdę partis in fabula.

Vt iambicus ſit, in [hīc] h vim habet cōſonantis. vel [Noſtine] legendum: in [quam] verò nihil eliditur. MU niſi legas [frater amat?] ſſdſſiſi. G al. [vt opinor], ſed verſus peius habet.

*L. Laus per admirationem.

mile eſt, & percuſſum re noua, & audiendi cupidum, immemorē extitiſſe ſalutandi. *O feſt. dies)* Vtrum quia cauſa eſt feſti ac læti diei? an quia ipſe tantus ſit, quantus eſt feſtus dies? *O feſt. d. h.)* Pro, homo feſti diei. Sic dicitur etiam ſcelus homo. Ennius, O pietas animi. *O feſt. d. h.)* S. D Id eſt, ô celebrande mihi dies. Vel, ô ſacer habende mihi dies, propter felicitatem, quæ mihi in eo obtigit. Feſtus autem vix ſine Die ponitur: & generaliter idem eſt Feſtus dies, quod Feriæ. Ac eleganter dicimus Feſtum diem agere. Dies igitur feſti ſunt in quibus ab opere ceſſatur, quacunque cauſa ſint indicti, aut inſtituti. Cic. ad Quint. fratr. Fuit Senatus frequentior, quàm putabamus eſſe poſſe menſe Decembri. ſub dies feſtos. Idem in Verr. Act. IIII. Huius nomine etiam dies feſti agitantur pulchra illa Verrea. MU Dies feſti, quòd iis exhilarare ſe homines ſolent, inter vrbis commoda numerantur. Terent. Hecy. Tum tuas amicas te, & cognatas deſerere, & feſtos dies Mea cauſſa nolo. Cic. poſt red. ad Quir. Amicitiæ, conſuetudines, vicinitates clientelæ, ludi denique, & dies feſti quid haberent voluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. Vnde Feſtus dies pro lætitia interdum ſumitur. Cic. lib. XII. ad Attic. O gratas tuas mihi, iucundáſque literas! Quid quæris? reſtitutus eſt mihi dies feſtus, Itaque puto hic exponendum. O feſtus dies hominis, id eſt, ô homo mihi iucundiſſime. Simile eſt illud Plauti in Caſina, Sine, amabò, amari te meus feſtus dies.

13 *Quem e. n. m.)* D Bene additum Magis: vt his amicis ſe antepoſitū intelligat: quos cùm optet videre Chærea, tamen eum magis, adeò vt aliis amicis antepoſitum neminem cupit.

14 *Te obſ.)* V Docilitatis eſt & ἐξίωσις. Hic Horatij conſilium liquet, vt res obſcœna ob oculos non ſit ponenda, ſed ratùm narranda. *Immò e. te obſ. h. vt aud.)* D Bonum compendium. ne multa diceret ad commendandum, vt ſolet, narrationem futuram. Bene autem contulit verba: vt ex his appareat quid agere velit. Ille dixit Quæſo: hic Obſecro.

15 *Noſtin')* V Narratio eſt veluti κεφάλαιον noux Comœdiæ, & propter amplificationem διασκευή. In hac primùm eſt perſona puellæ, cui vitium illatum eſt, & cuius voluptate fruebatur. Eò enim narratio ſpectat: à cōditione, quia ſerua Thaidis, quam amat Phædria: eſt à ſexu & affectatione. quia virgo, & à forma inſigni. Itaque hanc amare cœpit. Sunt enim hæc tria ſuperiora amatorum illectamenta. Exponuntur autem, vt vbique narratio ſit veriſimilis. *Noſtin' h. q. a. frater?)* D Quæritur an veriſimile ſit Antiphoni notam eſſe Thaidem, quam frater ipſe neſciuerit. Sed intelligere debemus modò notitiam non vultus, ſed famæ poſitam eſſe: quam famam potuit ex Phædria & Antipho ſcire. At verò aliam notitiam negauerat Chærea ſibi fuiſſe cum Thaide, hoc eſt viſus, vultus, oris, & corporis. *Noui, n. op. Th.)* Veriſimile eſt hæc ſcire Antiphonē, qui adeò ſit familiaris Chæreæ Et eſt ordo hic, Noui, nēpe opinor Thaidem. *Op. Thaidem)* Optimè & ab illo tacitum. & ab hoc nomen ablatū eſt: vt appareat quàm nouerit, & quàm poſſit aſſequi quæ dicentur.

17 *Faciem pr. aut l.)* Prædicamus, vt res ſunt: Laudamus extollendo. Vel Prædicamus voce: Laudamus argumentis. *Quid ego eius t. &c.)* Ordo hic eſſe debet. Quid ego eius tibi nunc faciem prædicem, aut laudem Antipho! In hac commotus ſum, cùm me ipſum noris quàm elegans formarum ſpectator ſiem: vt ſit

ſeu

Cùm ipſum me noris, quàm élegans formârum ſpe- ſſſſp 18
ctâtor ſiem!

• Mu. Argumẽtum ab effectu.

**In hac commôtus ſum.* A. *aïn' tu!* C. *primam dices* { iſſſdſp ſſſ 19
ſcio, ſi videris.

Narratio flagitii. E. [*Erat*] *E pertinet adverſum precedẽtẽ,* ^*ſi bacchius reijcitur: vel lege cum Mureto* [*Quidam erat*] dſſſdſſ.

Quid multa verba? amâre cœpi. fortè fortúna domi { ſijſſſ ſijſſp 20
[Erat] quidam eunûchus, quem mercâtus fúerat { cſſdiſſ ſ 21
frater Tháidi:
Neque is dedûctus étiamtum ad eam: ſubmónuit iſ bdſaſi 22
Pármeno

•Correptio intercipiens narrationẽ.

Ibi ſeruus, quod ego arrípui. A. * *quid id eſt?* C. *[táci-* adddddſj 23
tus,] ſcitiùs aúdies. R. *[tace ſis,] vltima correpta in [tace.] al. [tacitus ſis,] ſed verſus non conſtat.*

Mu. [cum illo]. ſſſdſſ.

Vt veſtẽ [cũ eo] mutẽ, vt pro illo iúbeã me illuc [dú ſdſſdſſp 24
cier.] *Al. [deducier.] ſsſſaſſp. vel [eo] monoſyllabo facto, ſſſaſſp.*

G. [*quid ex ea re tandem*], ſſaiſdſi: *vel eliſo d in [quid]*, ſſiſdſi: Mu [*quid tandem ex ea re*], ſſſidſi.

A. *Pro eunûchon'!* C. *ſic eſt.* A. *[quidnam ex ěa re tan* { ſſsiſdſi ſſſ 25
dem] vt cápercs cómmodi?

•B.A commodis. Res amanti gratiſſima.

C. *Rogas!** *vidêrem, audirem, eſſem vnà** *qua cum* ijſſſdſi 26
cupiêbam A'ntipho.

•L. *Qua cum.* Anaſtrophe.

Num parua cauſſa, aut parua rátio eſt! tráditus ſiſbſidi 27
ſum mulieri.

R. *Al. [læta ad ſe adducit], ſed corrupte.*

Illa ílico vbi me accêpit, [læta verò ad ſe abdûcit] ſbſſiſſp 28
domum.

ſenſus, In hac cõmotus ſum: ille ſcilicet qui, vt ſcis, formas ſolet eligere, ac faſtidire pro merito.

18 *Quàm el. form. ſp. ſ.*) Elegans ſpectator eſt, qui ſit cunctantis, & faſtidioſi iudicii: cui non quid placet facilé. Spectator, probator: vt pecuniæ ſpectatores dicuntur. [B] Angelus Politianus in epiſtola quadam, Laurentius ipſe Medices, inquit, elegans ingeniorum ſpectator.

19 *In hac comm. ſ.*) [P]Non eſt conſequens: eſſet autem, ſi diceretur, In hac commotum me ſcias. Erit ergo ordo, & ſenſus qui ſuprá. *Primam d. ſc.*) O fiduciam elegantiæ & de alienis oculis iudicare!

20 *Quid m. verba! am. c.*) Ordine egit. nam prius eſt commoueri: inde amare. Et benè nõ antè dicit quid aggreſſus fuerit, niſi amoris mentione prælata: quo cogente nihil eſt infectum cupientibus. *Fortè fort.*) [V]Modus eſt de permutata veſte cum eunucho, & vt pro eo illuc deductus ſit Parmenonis conſilio & auxilio.

22 *Subm. me*) [L] Extenuat rem verbo. vt ſtudium ſuum augeat, & liberet inuidia Parmenonem. *Submonuit*) [D] Leuiter monuit. & rectè: quia Arripui dicturus eſt. Et totum optimẽ: nam vt non erat boni adoleſcentis, hanc technam reperire: ſic ab illo repertam, fuit planè veri amatoris arripere.

Tacitus ſis, cit. aud.) In oratione ſolemus 23 corripere extra ordinem percontanteis. & benè celeritatem promiſit, qua facilè tenetur auditor. Et mirè, tanquam ſola interrogatio moræ ſit.

Vt pro illo iub me i.d.) Iubeam amico di- 24 xit, tanquam inter honeſta ſit, quod vtile ſit. & turpe factum plerunque perſeuerante impudentia releuatur.

Quidnam ex ea re t. vt c. c.) Tranſit à re- 25 prehenſione facti, ad cauſam ipſius facti. S. [P]Commodum, cùm ſubſtantiuum eſt, idem ſignificat, quod vtilitas, vel bonum. Dicit autem Terentius commodum capere. vt dicunt Latini fructum capere, vel percipere.

Viderem) [V] Hæc amantibus ſuauiſſima 26 ſunt, & iterum ad amoris lineas recurrit.

Num p. c. aut p. r. eſt!) [D]Sic illata interro- 27 gatio eſt, quaſi ad hanc annuere, & vultu conſentire Antipho ſit coactus.

Læta v. ad ſe abd. d. Comm. virg.) Omnia 28 mirè, quòd Læta, quòd Abducit, quòd Domum,

29 ſſidbiſp *Commendat virginem.* A.*cui?* *tibine!* C.*mihi.* A.* *ſatis tuto tamen.*

•D.Nõ interrogat, ſed miratur.
•L.Ironia.

30 ſſſbaaſp C.*Edicit, ne vir quiſquam ad eam adeat: & mihi, ne abſcedam, imperat:*

31 laidſſi *In interiore parte vt maneam* * *ſolus cum ſola.* [*ſádnuo.*]

•L.Agnominatio ad venuſtatem.
Al.[annuo,]

32 ſiidiſſi *Terram intuens modeſtè.* A.* *miſer.* C.*ego, inquit, ad cœnam hinc eo:*

•L.Ironicôs.

33 ſſiſſſi *Abducit ſecum ancillas: pauca, quæ circum illam eſſent, manent*

Occaſio à ſolitudine.

34 iijſaiſp *Nouitiæ puellæ. continuò [hæc] adornant, vt lauet.*

D. *Al.[hæc]. Al.[hæ].* ^ *quod nõ elidẽdum, ſit qui omittant [puellæ], id verſus non conſtat.*

35 idiiſſp *Adhortor properent. dum apparatur, virgo in conclaui ſedet,*

E. *Al.[ibi].*

36 ſiiſbſſp *Suſpectans tabulam quandam pictam. ſibi ſinerat pictura hæc, Iouem*

Tabula de Ioue, & Danaë digna lupànari.

mum, quòd Commẽdat virginem. Specta ſingula, & mirare virtutẽ Poëtæ. hîc enim commendandus eſt locus erroris initium continens apud Thaidem • conuitium.

29 *Satn tutò tamen*) Quid hic facit Tamen? Vtrum hoc, etſi meretrix, tamen ſatis tutò agit? An, etſi Chæreæ, ſatis tutò tamen: quia nullus accedet alius?

30 *Edicit*) V Hic quoque patet eunuchorum ratio, vt ſint virginum, adeóque gynecæi cuſtodes, e iamnum Turcis familiares: de quibus in farragine noſtrarum annotationum plura. *Edicit*) D Edicimus • iubemus: vel iure • dicimus. edicta enim, imperatoris ſunt. *Et m. ne abſc. imp.*) Certè nullus vir accedit. E Egregiè excogitatum hoc à Poëta, meritóque laudant omnes hunc locum erroris.

31 *In interiore*) V Occaſio prima eſt, quia ſolus cum ſola fuit, & in interiore ædium parte. Neque temere hic ſolitudinem occaſionis cauſam deſcribit. *Maneam ſolus*) D Remaneam, perſeuerémque in loco, ac per hoc ſim Miſer, vtpote dono datus, & ſeruiens meretrici. & eſt *ironia*. *Miſer*) MU Ironia eſt ſignificat enim felicem fuiſſe, cui talis virgo crederetur.

32 *Ego, inquit, ad c. h. eo*) D μίμησις ad imprudentiam mulieris exprimẽdam, quæ hoc die erit ſecura de cuſtode eunucho.

33 *Abducit ſ. anc.*) Memoriter: nam dixerat abiens, Vos me ſequimini. *Pauca, quæ c. i. e.*) Relictæ nonnullæ. vt lauari poſſit ea virgo, quæ ſub vitii huius occaſione nuptura eſt. hoc enim totũ ſic inducit Poëta, vt nõ abhorreat à legitimis nuptiis, in ea præſertim quæ vxor futura eſt. *Manent*) Pro remanent, ἀπαίτησιν.

Nouitiæ) V Iſtius rei familiaris non ſatis 34 expertæ. Statim igitur falli poſſunt. *Nouitiæ puellæ*) D ἀὔξησιν Nouitiæ, & Puellæ. *Cont. hæc ad. vt l.*) Hæc pluraliter, pro hæ. vt in Phormione, Hæc illæ erãt itiones. MU Hæc nempe nouitiæ puellæ. Hæc enim, & Iſtæc, apud veteres, numero multitudinis, vtrique generi cõmunia fuerũt. Sic & in Hecyra, —Nihil iam mihi iſtæc res voluptatis ferunt. Et Plautus Menæhmis, Omnes in te iſthæc recident contumeliæ. *Adornant*) D Ex medio ſignificatu pro apparant. *Ador. vt lauet*) B Mos antiquorum erat, ſingulis diebus lauari, vnde ditiores ferè in domibus ſuis, priuata balnea habebant.

Dum apparatur) D Imperſonaliter dixit. & 35 Dũ apparatur, pro dũ apparetur. & Sede pro ſedebat. *Virgo in conc. ſ.*) Cõclaue, eſt ſeparatior locus in interioribus tectis: vel quòd intra eũ loca multa & cubicula clauſa ſint adhærentia triclinio. Conclauia, inquit Sextus Pompeius, dicuntur loca, quæ vna claue clauduntur.

Suſpectans) V Altera occaſio eſt ex pictu- 36 ra. qua percitus erat ad ſimile facinus patrandum adoleſcens. & hîc ſuo affectu per circunſtantias amplificat, vt ſuum flagitium ſit fauorabilius, vel Dei Opt. Max. exemplo & admirando tum metamorphoſeos; cùm ſeſe in aureum imbrem trãsformarat: tum doli, cùm Danaën per hunc immiſſum vitiarat: tum modi. cùm per tegulas veniens clanculũ per impluuium puellam fefellerat. in Ioue tantum

Quo pacto Danaë misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum. 37

studium amplificat, vt sui voti compos fieret, vel ipse τερπαίζεται, cur non homuncio idem & tantum studeret? Est autem amplificatio à comparatis. Fabula autē est apud Ouid. in 4. Met. apud Horatium Oda 16. lib. 3. Mythologiam Palæphatus habet. Verùm Impluuiū est plerisque (inter quos & Asconius) locus sine tecto in ædibus, quo impluere imber in has posset. Aliis verò est locus in media domo relictus vt supernè lucem afferat. Consule & Varronem. Sic & Templum prisci Latini in cælo dixerunt, quod augures ad captanda auguria lituo designabant, à quo donec auls ingrederetur, nusquam aciem detorquebant: cuius & Cicero in primo de Diuinatione, & Liuius in 1. meminerunt. Alluditur & hîc ad veterum consuetudinē, qua imagines cubiculares retinebant. harum autem aliæ erant vtiles, aliæ inutiles, pro cuiusque commodo & ratione. de quibus plura in nostra farragine annotationū obseruauimus. D Bene accedit repentè pictura, adhortamenta aggrediendæ virginis: ideò quia non ad hoc venerat Chærea vt cōtinuò vitiaret puellam, sed vt videret, audiret, essétque vnà: cùm nihil amplius cogitaret, ausus incitatúsque dum picturam cerneret. *Iouem quo p.*) Mira inuentio, qua hæc pictura domui tribuitur meretricis aduersus omnium pudicitiam amorū, contra parsimoniam, contra dignitatem, contra pudicitiam. Mu Annota hinc inhonestis picturis iuuenum animos ad nequitiam incitari. Quare deberent profectò grauia in eos supplicia constitui, qui quotidie in Galliam nostram tabulas Elephantidos libellis obscœniores ex Italia præcipuè conuehunt. Vt apud Persas, authore Herodoto, ἅσσα ποιέειν οὐκ ἔξεστι, ταῦτα οὐδὲ λέγειν ἔξεστι. Ita nobis quæcunque nefas est facere, debuit esse nefas & pingere. Visu enim animus maximè commouetur. Meritóque Ægyptios commendat Plato, apud quos pictorum licentia legibus coërcebatur, quòd per magni interesse iudicarent, vt iuuenes à teneris annis, honestis picturis & honestis cantibus assuescerent.

Misisse aiunt) D Bene Aiunt: & quia fa-
37 bula est, & quia tam turpis Ioui, quàm apta meretrici. *Quo p. D. m. a q. in gr. i. aur.*) Quæ aptior pictura domui meretricis ad amatorū illecebras, quàm hæc, quæ exemplum continet amoris, & amoris puellæ, & amoris ad Iouem pertinentis: & amoris non gratuiti, nec patrio propositi, sed auro in gremium fluente venalis! Tum quòd in gremium Danaë etiam ipse Iupiter, vt splēdidus imber illabitur: nōne videtur meretrix dicere adolescētulis illā corporis partem authore Ioue velut inauratam fuisse! *Imbrem aur.*) Non rorem vel pluuiam, sed imbrem addiderat. ô auaritiam meretricis! *Danaë*) Mu Acrisius Argiuorum rex oraculo acceperat nasciturum sibi ex filia Danaë nepotem, à quo ipse interficeretur. Itaque id veritus, eā turri ahenea incluserat. Sed Iupiter in aurum conuersus, & illapsus per impluuium, eam compressit. Ex eo concubitu natus est Perseus, qui posteà auum suum, obiecto Medusæ capite, in lapidem conuertit. Actius Syncerus recentiorum Poëtarum (pene dixerim) mundissimus, in hanc fabulam perelleganter lusit hoc Epigrammate, Formosam Danaën munibat ahenea turris, Et satis hoc vanus credidit esse pater. Indoluit, teneræ miseratus fata puellæ Iuppiter, & subitò factus amator, ait, Ergò arcere potes natam diusque, virisque: At si non arces imbribus, imber ero. a Lactantius Institutionum Diuinarum libro primo, Danaën violaturus Iupiter, inquit, aureos nummos largiter in sinum eius infudit. Hæc stupri merces fuit. At Poëtæ qui quasi de deo loquebātur, ne authoritatem creditæ maiestatis infringerent, finxerunt ipsum in aureo imbre delapsum, eadem figura, qua imbres ferreos dicunt, cùm multitudinem telorum sagittarúmque describunt. Hæc fabula de aureo imbre Danaës, in hoc composita est, vt mōstraretur nihil esse, quod non auro atque pecunia expugnari posset. Meminit eiusdem Ouidius libro quarto Metamorphoseos, his verbis, Neque enim Iouis esse putabat Persea, quem pluuio Danaë conceperat auro. Meminit & Horat. xvi. Ode ad Mecœnatem, quid aurum possit ostendere volens, Inclusam Danaën turris ahenea, Robustæque fores, & vigilum canum Tristes excubiæ, munierant satis Nocturnis ab adulteris, Si non Acrisium virginis abditæ Custodem pauidū Iupiter & Venus Risissent: fore enim tutum iter, & patens, Conuerso in pretium deo. Aurum per medios ire satellites, Et perrumpere amat saxa, potentiùs ictu fulmineo. De eadem re Prudentius quoque sic habet, contra Symmacum, Per tectum diues amator Imbricibus ruptis, vndantis desuper auri Infundēs pluuiam, gremio excipientis amicæ. Item Quintil. Fama est Iouem olim in imbrem aureum conuersum, puellæ in gremium descendisse.

38 alsiddsp *E'gomet quoque id spectâre cœpi:& quia consimilem luserat.*

39 sisi=sl *Iam olim ille ludum, impéndiò magis ánimus gaudêbat mihi,* — *Ludum* non scelus dixit, Ioui & sibi de nequitia blandiens.

40 cbsldasi *Dĕum sese in hóminem conuertisse, atque per aliénas tégulas*

41 sisdssi *[Venisse clánculum per implúuium,] fucum factum mulieri,* — G. [*Per impluuium venisse clanculum,*] iasissdp. Mu [*Fucum factum mulieri, venisse per impluuium clăculū.*] sbsddsp. B *pro* [*facti*] *alias* [*furtū*].

38 *Egomet q. id sp.)* D Motis est ad id oculos vertere, quod videmus:& eum qué aspicimus, intueri.

39 *Iam ol. il. lud.)* Bene nō Scelus, sed Ludum dixit. *Impendio magis, &c.)* M Impendiò, id est, multó. Gellius lib. 7. sic ait, Sed & eum impendiò magis ex rebus gestis, quam ex illo ostento, virum esse virtutis eximiæ credendum est. Et lib. vlt. sic scribit, Quod verò dixi quædam esse impendiò molliora. *Impendio m.)* D Id est, magis magísq. luserat. & Luserat ludum. vt, Hunc oro sine me furere ante furorem. figura ἀρχαϊσμός.

40 *Deum sese in h. c.)* Philosophicè nunc Terentius demonstrauit quam cladem moribus hominum, & ciuitatibus afferant figméta Poëtarum, cùm exempla scelerum afferant peccaturis. M In hominem, id est, humanos affectus, quæ conuersio & fictio moribus nocet plurimúm. Quapropter Cicero in prima Tusculana sic ait, Neque Homerū audio, qui Ganymedé à diis raptū ait propter formam, vt Ioui pocula ministraret. Fingebat hęc Homerus, & humana ad deos transferebat, diuina mallem ad nos. Et Aristoteles libr. 1. Ethicorum dicit, Nam cùm dii ad nos referuntur, sanè videntur ridiculi. Diuus ille Plato lib. 2. de Rep. loquens de fabulis, sic ait. Deorū pugnas, & cætera id genus, quæ Homerus scripsit, minimè in ciuitatem recipere debemus: siue per allegoriā dicta hæc sint, siue sine allegoria. Non enim adolescens hæc dignoscere potest. Sed quæ in ea ætate opinionibus accipiuntur, altiùs inhærent, difficiliúsque eradicari consueuerunt. Et in primo de Rep. dicit, Fabulam de Ganymede vehementer culpamus, quòd aduersus Iouem ficta sit, vt cùm ab eo Leges earum originem habuisse credantur, eum deum imitantes qui leges condidit, hac etiam voluptate fruantur. Sed Fabula quidem valeat. Cicero libr. 1. Offic. sic ait, Luxuria verò cùm omni ætati turpis est, tum senectuti fœdissima est. Si autem & libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quòd & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorem intemperantiam. *Atque per al. t.)* D Hic apparet Iouem separatim, separatim aurum fuisse pictum. *Deum se in h.c.)* Verū quia Iupiter humana forma aurum infundens pictus erat in tabulis, non pro Ioue aurum? An In hominem, id est, hominis audaciam, atque flagitia? *In hominem)* Mu Pictus ergò erat in tabula Iupiter, non in aurum, sed in hominem versus, & imbrem aureum puellæ in gremium infundés. Aliter tamen alii. Sed in mendaciis constantia requirenda non est. *Atque per al. t.)* D Satis Comico charactere locutus est, & presso stylo. Mu Primùm mirificè demittit orationem: deinde subitò assurgit, vt magis mirum videatur tantum deum ad tam humilia sese demittere voluisse.

Venisse c. per impl.) D Hæc omnia nō vt difficilia factu, sed vt humilia, & Ioue indigna prosecútur, vt meritò sequatur, Ego homuncio hoc nō facerē, quod nō solū non Ioui, sed ne homini quidē, nisi furi, aptum erat? *Fucum factum)* Id est, vt fucum faceret, hoc est, insidias & fraudē. *Fucū)* astutā fraudē. & Mulieri, pro fœminæ. *Fucum factum)* B Fucum facere, pro eo quod est imposturam facere, & artificiosa dissimulatione deludere, frequens est apud bonos authores. In his Terētii verbis, Factum, supinum est, non participium. Nam fucus genus herbæ est, quam Græci φῦκος vocant, tingendis lanis vtile. Vnde simpliciter, Fucum, pro colore reperire est. & Fucare pro colorare, maximè si colorē non natiuum, aut genuinum, sed artificiosum, & velut adulterinum significamus. Proinde medicamentū illud, quo cuti superinducto vitia formæ dissimulant mulierculæ, quasique personam assumunt, vocant fucum. Vt autem fucus, est color arte additus: ita persona, facies est non vera, sed apposititia. Vnde elegāter dictū est à Seneca, vt personam malit, quàm faciem, id 41

•L. Amplificatio à maiestate: & est argumentum à maiore.
• B. Iouis est periphrasis. & *Templa*, ipsum cælum significat.
Al. [*Hac dum*], *sed perperam.*
Alii [*redit*] & [*collocarunt*]. ſdlſſſi–: *aliaquin* [*deinde*] *est trisyllabum*, & *versus trochaicus est.*
•B. Mimesis est.
• D. Demonstratiuum & gestu explicandum.

** At quem deum! * qui templa cæli summa sonitu concutit.* ſiſcbſp 42

Ego homuncio hoc non facerem! [ego illud verò] ita feci. [ac lubens. aidiſbū 43
Al. [*ego verò illud feci.*] *sed versus non constat.*

[Dum hæc] mecum reputo, accersitur lauatum interea virgo: ſdſidſ– 44

It. lauit. [redit.] deinde illam in lecto illæ [collocant.] ſ uſſſ– 45

Sto expectans, si quid mihi imperent. venit vna, ſſ·iaſſu ſ ſſſ 46
** Heus tu, inquit, Dore,*

*Cape hoc flabellum, & * ventulum huic sic facito* ſ,ſſdi,v 47
dum [lauamur:] *R. Al.* [*lauamus:*]

Vbi nos lauerimus, si voles lauato. accipio tristis. aſſsidiv 48

est, videri malit, quàm esse. Lactātius Grammaticus in septimum Thebaidos, hunc citans locum, non Fucum factum, sed Furtum, legit. S. D Fucus hic ponitur pro fraude, & deceptione, & id translatè sæpe fit à Latinis. Ducta autem metaphora est ab ea fuci significatione, cum pro vnguēto ponitur, siue ornamento, quo mulieres tinguntur, & colorantur, vt vitia corporis emendēt. Cicero ad Att. Prensat Galba, sine fuco, & fallaciis. Idem de Orat. Color non sanguine diffusus, sed fuco illitus. Idem in Brut. In his omnibus inest quidam sine vllo fuco veritatis color.

42 *At quem deum!*) B Cardinalis dicit particulam At, interdum cum admiratione laudare, vel vituperare per interrogationem. Cicero in epistola ad Petum, Habuisses enim non hospitem sed contubernalem: at quem virum! non eum, quem tu solitus es promuscide conficere. *Qui templa c. summo s.*) D Ab authoritate personæ, vt fit in exēplis. *Templa cæli*) Sentētia Tragica: sed de industria non errore. B Rodolphus Agricola annotauit, Tēpla à templando, id est, à conspiciendo dicta esse. Quia veteres antequàm templa conderent, templabantur, id est, videbant, quale se augurium præberet, vt templum id feliciter fieret. Vel quia contempla, id est, eminentia & conspicua erant. *Sonitu concutit*) D παρῳδία de Ennio.

43 *Ego hom. h. n. f.*) Oratoriè, vt Iouem extulit, ita detraxit sibi, vtputa, Ille est deus, & magnus: ego non homo, sed homuncio.

44 *Dum hæc m. r. acc. l.*) Seruauit ordinem nuptiarum: & proprio verbo, quasi de nuptura dixit. *Dum hæc*) Hic ostendit non sibi primùm hæc nunc in mentem venisse, sed tunc etiam cogitata, cùm esset in domo meretricis. *Accersitur*) V Tertia est occasio, qua lotam & iacentem vel solam in lecto videtat. atque mirabilis hic est breuitas. *Accersitur, &c.*) D Vt alibi, Quàm mox virginem accerso? Nam ipse illā est habiturus vxorem.

45 *It. lauit. redit*) ἀσυνδέτῳ qua solet, vtitur. *Deinde ill. in l. illæ c.*) Vide an aliquid deest ita legitimis nuptiis: nam & ipsum verbum Collocarunt proprium est, & ascribitur pronubis.

46 *Sto exp. si q. m. imp.*) ἐνέργεια. non enim dixit, Stabam. *Expectans*) Desyderās. Et mirè omne tempus executus est salua veritate, in qua Virgilius negligens inuenitur: cùm post occisum Mezentium, non facta noctis mentione, statim intulit, Oceanū intereà surgens aurora reliquit. *Venit*) V Quarta est occasio, quòd iussus sit illi ventulum facere, & est ἀστεϊσμός.

47 *Cape hoc fl.*) D Præclarè non sensum, sed verba ipsa per μίμησιν induxit, per quā puellaris error exprimitur. B Flabellum instrumentum est, quo ventilatio fit per æstatem ad refrigerandum corpus. Hoc & muscarium dicimus, à muscis abigendis. *Cape hoc fl. & v. h. sic f.*) D Quàm particulatim, cum qua diligentia, & διατριβῇ iubet, quasi nouitio & imperito! *Ventulum h. s. facito*) L Ventilato periphrasticῶs.

48 *Vbi nos l.*) D Vide vsum verbi tam citò variatum. Dum lauamur, & Vbi nos lauerimus. *Accipio tristis*) Id est, tristi similis: vt, Nanque vt conspectu in medio turbatus inermis Constitit. *Acc. tristis*) Bene Tristis, tanquam aliud magis vellet: hoc est lauare, aut ludere. metuit enim ne quod cupit, prodatur gaudio. *Si voles l.*) Quasi satisfacientis est, cùm solum illum relinquant cum

virg

49 asiijbfu A. *Tum équidem istuc os tuum ímpudens vidêre nimium vellem:

50 siiijbiu [Qui esset status, flabéllulum] tenêre te ásinum tantum.

51 sisiisi- C. Vix elocûta est [hoc,] * foras simul omnes prórunnt se: Al. [hæc.]

52 aisi,diu- A'beunt lauâtum: pérstrepunt, ita vt sit, dómini vbi absunt.

53 dsi:sfu Intéreà somnus vírginē ópprimit. * ego limis aspêcto

54 sisib.su Sic per flabéllum clánculum, & simul ália circunspêcto,

55 asiaiiiu Satin' explorâta sint. video esse. péssulū óstio obdo.

* L. locus arridêtis.

G. Al. [Quis esset status, flabellum] * sed versus non cõstat. Al. [Status quis esset: flabellum].

* Mos familiæ petulantis.

* Clauso gutture explicata narratio.

L. Lim., I. obliquè, nomen pro aduerbio.

virgine.

49 *Tum equ. os t. imp.*) Licet locanti & amico conuicium iucundè facere. S. D Os certo modo loquendi ab illis antiquis pro audacia & temeritate, vel impudentia ponitur. Cicer. Famil. ix. Nosti os adolescétioris Academiæ. Idem pro Quintio, Mihi videtur ore durissimo esse, qui præsente Rosciu gestum agere conetur. Idé in Ver. Act. iiii. Nostis os hominis, nostis audaciam. Idem pro Planc. Quæ cùm ita sint, iam succumbam, Laterensis, illi ori tuo nimio.

50 *Qui esset st.*) D Statura corpori ascribitur: Status ad habitum refertur. Ergo Status est σχῆμα. Statura, longitudo corporis. *Te asin. t.*) Quia hoc ministerium, delicatorum seruorum est. *Asinum t.*) Mu Iocularis potiùs, quàm atrox contumelia: ea enim etiam ad Æschinum suum vtitur Mitio, Quid? tu asine huic auscultas?

51 *Vix elocuta*) V Tempus & locus hîc notantur. Et hic neutrum est pro actiuo per ἐνάλλαγμα. *Prorunnt se*) L Proiiciunt. L Verbo neutrali quasi actiuo vsus est. *Prorunnt se*) B Authore Prisciano quædam verba, cùm sint actiua, in passiua quoque & absoluta significatione inueniuntur, vt proruo. Budæus in annotationibus suis ait, Terentium Proruere dixisse, pro proripere, quod significat raptim sese ex conspectu cuiuspiam auferre, & eundi impetum hæc verba significant.

52 *Ita vt sit d. vbi abs.*) Respexit ad prouerbium, Frons occipitio prior. Significat absentibus heris ministros omnia facere indiligentiùs, & peccare licentiùs. *Vbi absunt*) D Vbi & temporis & loci potest esse.

53 *Interea s. v. occupat*) Vtpote cõpressam somno, & oblectatá flabello, atque ab eunucho nihil metuentem. *Ego limis asp.*) Limis, si nominatiuus singularis est, transuersus significat: si septimus pluralis, deest Oculis. Nam Limis est transuersus: vnde limen dicitur quoque, quòd ingredientibus exeuntibúsque transuersum est. Cùm igitur dissimulant homines se videre quod vident, & non recta facie, sed transuersa intuentur: limes dicuntur aspicere. Cùm verò Limi dicantur obliqui generaliter: hoc tamen propriè de oculis dicitur.

Sic per fl. cl.) Sic, δεικτικῶς est, & necessariò additum. nam & limis & per flabellum sine demonstratione parum intelligitur. 54

Pessulum ost. obdo) Scilicet vt amoueret, arceretque auxilium virginis. M Pessulum lignum quod ostio obiicitur. *Pess. ost. obdo*) B Id est, oppono, operio, occludo. Pessulus, quasi paruus pes instrumentum, quo clauditur ostium. Ouidius primo Fastorum dixit, Pace fores obdo, id est, claudo vectibus seu obicibus ianuas. Mu Hoc verbum Cælius Rhod. libri quarti capite septimo obscœnè intelligendum putat. B Marcellus Virgilius in commentariis in Dioscoridem libr. I. cap. I. explicans hunc locum, de Pessulis, ita inquit, Exigit nunc operam nostram, & medicinæ locos suos misceri cupit Comicus noster, qui in Eunucho sua, clausa cum adolescente in cubiculo puella, pessulum ostio obdidit, non foribus seram, aut vectem, ne quis amoris sui cursum impediret, obiiciens, sed ex pessulorum ratione, qui mulierum naturalibus in plerisque morbis & vitiis subiiciuntur, inceptam iam Venerē festiuè describens, Maior enim ioci vis, in ostii ambigua & ancipiti voce est, in qua cogitandum Poëtæ audientibus reliquit, cubiculine, an virginis ostio pessulum obiiceret. Sciebant enim tunc omnes, dum turpitudinem in vocibus etiam esse aliqui existimant, pudori parcentes, fœminarum naturalia, portam & ostium appel- 55

*L. Confessio intelligentis.
R. [ego mihi]. C. quid tu? fatue. A. fateor. C. egone.] R. [Ostentatam, tantā]. Al. Mihi ostentatam, tantā].

A. *Quid tum?* C. *quid tum fatue!* A. **fateor.* C. *an [ego*] occasionem* 56
[Mihi ostentatam,] tam breuem, tam optatam, tam insperatam, 57
Amitterem! tum pol ego is essem verè, qui assimulabar. 58
A. *Sanè hercle vt dicis. Sed interim de symbolis quid actum est?* 59
C. *Paratū est.* A. *frugi es. vbi? domin'?* C. *immo apud libertum Discum.* 60

R. [C H. sed tantò ocyus properemus. A.]

A. *Perlongè est: [sed tantò ocyus properemus.] muta vestem.* 61

lasse, audierántque forte in signando castigandóque Tragico scelere, & quale cū Io casta matre filius Oedipodes exercuit, Et Romanus Cæsar somniasse se credidit, præcepisse antiquiores Græcorum sapientes non licere homini ingredi per portam, per quā exierit. Ostióq; huic & portæ, nō ex custodia domus, sed ex medicinæ disciplina pessulum eunachus obdidit. Cuius diminutiuam appellationem, veluti omnibus certiorem nos imitati, pessulos diximus eos, quos Græci pessos dicunt, quos lib. v. cap. xxi. Celsus his verbis descripsit, Vt ea, quæ fœminis subiiciuntur, pessos Græci vocant. Eorum hæc proprietas est: Medicamenta composita molli lana excipiuntur, eáque lana naturalibus conditur. Multóq; certiùs Paulus Ægineta, quo capite de suppressis mēsibus agit, sic pessulū definiēs, Pectita lana pessulus est: quodcunque aliud teres digiti humani forma, quo medicamēta sustinentur, vtitúrque his præcipuè ad ciendas muliebres purgationes. In quem vsum forte Dioscorides innuit pessulis misceri irides. Nam si cum vino potæ id præstāt, subditæ etiam præstare poterunt, hæc ille. Budæus quoque in annotationibus in Pandectas. tit. de ædilitio edicto. ex lege, quæ bis in mense, pessorum mentionem facit.

56 *Quid tum*) V Factum est, quod summa verecundia significatur. Non decet Poetas adeò esse lasciuos, etiam si id optimè Plinio iuniori placeret. *Quid tum, fatue?*) D Quid enim præter vitium superest, vbi amator est adolescens, & virgo dormiēs & inclusa? Gratè explicata narratio est, quam audientis curiosi as finit, & cuius in extrema parte maior attentio est. B Rem turpiculam supprimit: vt Seruius in quarto Æneid. notauit, hūc citans locum. *Fateor*) D Me fatuum, qui hæc quæsiuerim, subauditur. *An ego*). V Causa est ex ipsa occasione data, ne esset verus eunuchus, qui tantùm anteà assimulabatur. *An ego occasionem Mih. ost. tam br. tam op. tam insp.*) D Vide quanta dixerit: non voluntatem, sed occasionē: nō animaduersam, sed ostenta- 57
tam: non hanc, sed tantam: non angustam, sed breuem: non appetitam, sed exoptatam: non repentinam, sed insperatam. Et bene Insperatam: aliud enim sibi promiserat, vt suprà diximus, nō quòd pictura occasióq. persuasit. *Ego occ. tā insperatam amitterem?*) S. D Sic loquitur Cicero ad Att. xv. Maximas amissas occasiones dicebat. Idem pro Cecin. Suadebant amici, nullam esse rationem, amittere eiusmodi occasionem.

Tum pol ego is essem) D Eunuchus scilicet. 58

Sane hercle) V Deliberatio est de mutan- 59
da veste, & de symbolis. *Sa. h. vt d.*) D Deest Ita est. *Sed int. de symb.*) Bene memor est personæ quàm induxit Poëta, per hanc interrogationem.

Frugi es) Vtilis, & necessarius, vt fruges 60
humano generi. Frugi est ergo, si quo est aliquid quo fruamur, id est, vtamur. B Veteres frugi hominem dicebant probum, & cōsummatè officiosum. Contrarium autem huius, significare volentes, nequam hominem appellabant, id est, prodigum, asotum, libidinosum, improbum, nihili, & scelestum. *Discum*) D Nomen est proprium Discum.

Sed tantò oc. pr.) Properemus dixit pro 61
Ambulemus. *Muta vestem*) Hæc [illegible] est ad id, quod in domum Thaidis rediturus est Chærea.

62 adſijdlv C.* *Vbi mutem! périj: nam domo éxulo: nunc mé- tuo fratrem,* •L. Præparatio ad ſcenam ab hinc uonam.

63 ſſiſrbiv *Ne intus ſit: porrò autẽ pater ne rure redierit iam.*

64 ijaiaſſv A. *Eámus ad me: ibi próxumum eſt vbi mutes.* C. *rectè dicis.* *Ad me*, id eſt, in domum meam.

65 ijſiſſſv *Eámus: & de iſtac ſimul quo pacto porrò poſſim*

66 iſaiaſv *Potiri, conſilium volo cápere vnà tecum.* A. *fiat.*

62 *Vbi mutem*) Vultu oſtendit quòd ſubaudiatur, Neſcio. *Nam d. ex.*) Deeſt Propè, aut Veluti. vt ſit, Propè iam. Exulo duobus modis dicitur. & de loco in quo exul eſt, & de loco ex quo eiectus eſt. *Nunc m. fr.*) Cauſas oſtendit cur domo penitus veluti exulet.
63 *Pater ner.*) Præparatur iam interuentus ſenis: & eſt ζεῦγμα ad ſuperiora. nam & hîc Metuo eſt ſubaudiendum.
Eamus ad me) [B] Terentius non rarò perſonam pro domo vſurpat. 64 *Ibi proximum eſt*) [D] Hoc eſt, domus mea. *Rectè d. Eamus*) Ipſa verba quodam modo feſtinationem ſonant.
Quo p. porrò) Porrò, poſteà, deinceps. 65

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [D] Ea perſona quæſita eſt, quæ terribilem credat militem: & eo magis in experiendo vanus ac ridiculus eſſe poſſit. quid autem poſt ſcenam geſtũ ſit, hoc eſt in conuiuio militis, ancilla demonſtrat: [M] nempe initium iurgii, quod inter epulas excitatum fuerat inter Thaidem, & Thraſonem, ob interuentum Chremetis: [D] vt iam quæ in proſcenio agantur, ex his poſſimus agnoſcere. [L] & eſt narratio occaſionis epitaſeos. [V] *Theſes.* 1 Zelotypi temeritas & importunitas faris militaris. 2 Mulierum meticuloſarum cautio eſt admodum digna. Tota eſt ἐνεργητικὰ, omnino coniecturalis. Narrat enim quid in domo Thraſonis agatur. Eſtque hic ſeminarium & iræ Thraſonis in Thaidem, & hîc apertam videbis per decorum œconomiam. Nam vt ſuprà, ita & hîc Thraſo ſuis coloribus depingitur. Breuiter hic exponit à cœna res geſtas. [M] Muliebrem timiditatẽ, cautionẽ meretriciã, & hominis ſtolidi, zelotypique importunitatem, & impetum animi ad iurgia præcipitem, hæc ſcena exprimit.
Verſ. gen. Nonus eſt dimeter trochaicus catal. duodecimus iambicus tetr. acatal. Reliqui ſunt tetrametri catalectici: atque ex his quatuor iambici, quintus ſcilicet cum tribus eum ſequentibus: cæteri trochaici.

DORYAS.

1 {iaſſiaro / aadſſdbv} ITA ME *[dii] ament: quantùm ego illum vidi, nónnihil tímeo miſera,* [Dii] *diſſyllabum eſt.* [R] *al.* [dy bene], *quod verſus non expoſcit.*

2 ſaſſbſt— *Ne quam ille hódie inſánus turbam fáciat, aut vim Tháidi.* *Illum* ſcilicet militem Thraſonẽ, infinitum pro finito.[D]

3 ſſidiſſtv *Nam poſtquàm [aduénit] Chremes adoléſcens frater vírginis,* *Al.* [ille aduenit]. *al.* [iſte aduenit], ſſiſaſſp.

4 {ttaſdad- / ttaſdb} *Mílitem rogat, vt illum admítti iúbeat: [ille] contínuò* *Al.* [n], ttaſtad—.

1 *Ita me dy*) [L] Verba ancillæ ad ſpectatores. [V] Propoſitio, Timeo militem, ne quas turbas daret: cui propter aſſeuerationem & obteſtatio & certa coniectura additur.
2 *Ne quem ille h. inſ.*) [D] Illum & Ille inſanus, ſic effertur, vt omnibus inſuauis miles eſſe noſcatur.
3 *Nam poſtquam*) [V] Confirmatio eſt per ἀποδείξεων, in qua argumenta coniecturalia, cur ſibi timeat, exponuntur. Inter hæc autem illud eſt præcipuum, Nam Thais cum milite contendit. Cauſa eſt, Quia miles Chremetem, quem putabat eſſe æmulum, ægrè admiſit.
Nam poſtquam iſte aduenit Chr.) [D] Inſtanter admonet, qui ſcilicet ſit Chremes.
Militem rogat) Et hoc quaſi de odioſo 4 Militem dixit, non Thraſonem. *Continuò traſci*) Vt riuali. [B] Suſpicaces ſunt, qui amant, neque

•L. Indicatur militis seruitus apud scortum.

Iráſci, * *neque negáre audére: Thais porrò inſtáre,* [scansion] 5

Vt hominem inuitet. id faciébat retinéndi illius cauſſa: [scansion] 6

•Locus agnoſcendæ virginis.

* *Quia illa quæ cupiébat de ſorôre eius indicâre,* [scansion] 7

Ad eā rē tēpus non erat. inuitat triſtis: manſit ibi: [scansion] 8

[Cum illo ſermônem óccipit.] [scansion] 9

G. [Illa cum illo ſermonem illico occipit, ...vt ſit trochaicus trim. catal. E verſibus ſex præcedentibus Eraſmus & vulgati codices quinque faciunt hoc modo,
Militem rogat, vt illum admitti iubeat: ille continuò iraſci.
Neque negare audere: Thais porro inſtare, vt hominem inuitet.
Id faciebat retinendi illius cauſſa quia illa quæ cupiebat
**De ſorore eius indicare, ad eam rem tempus non erat.*
Inuitat triſtis: manſit ibi cum illo ſermonem occipit.
**Primum trochaicum tetr. acat. facit, quod fieri non poteſt, niſi bacchium & creticum recipias, & vltima ſede ſpondeū. ... De ſequenti idē indicauit ... tertium autem iambicum tetr. cat. ſed id quia quo ſiat non explicat, intelligi vix poteſt, niſi [faciebat] triſyllabum vilu ac bacchium creticúmque admittas, vt ſit iamb. ca. ... Duos ſequentes facit trochaicos cat. ſed in priore eas [eius] eliditur vltima ... Vltimus bene habet, modo ante [cum] non legas [illa], quod habent exemplaria pleraque omnia ... Sunt & alij qui hos verſus aliter & legant & diſtinguant, ſed multò corruptius.*

•B. Hic fit quod ſuprà monuerat Gnatho.

Miles verò ſibi putâre addûctum ante óculos ǽmulum, [scansion] 10

In [Heus] h vim habet conſonantis.
E. [puere] ...

Vólvit fácere contrà huic ægré[n]*.* * *Heus, inquit, [puer] Pámphilam* [scansion] 11

neque riuales ferunt. Vnde Tibullus, Poſſem riualem non ego ferre Iouem.

5 *Neque n. aud.)* [D] Vt amicæ poſcenti. *Inſtare, vt h. in. iret)* Vide impudentiam meretricis. primum petit vt iubeat eum admitti, poſteà vt inuitet, quod eſt maius. *Id faciebat)* [V] *ἀφορμὴ* & occaſio petitionis. Volebat enim cum Chremete quædam de ſorore indicare. Altera eſt coniectura, quia confabulabantur familiariter. & eſt eclipſis verbi Habebat. [D] Admonet ſpectatorem, ne exiſtimet alteri riuali iniuriā fieri Phædriæ. Et ſimul eſt hic ἐξονειρωτικὰ virginis agnoſcendæ.

8 *Triſtis)* Inuitus, non libenter. Vt è contrario Virgilius, Vobis lætus ego hunc candentem in littore taurum Conſtituam ante aras, voti reus. Et Accipio triſtis, eodē modo. *Manſit ibi)* Adoleſcens ſcilicet: & Manſit, Remoratus eſt, id eſt, accubuit, nec receſſit, Manſit ſignificat. Simile eſt, Manſit, paſſus eſt. Sic Chremes manſit immoratus. * cōuiua neceſſitate diſceſſit accipiendus eſt.

9 *Sermonem occ.)* Sermonem, colloquium dicit.

Miles) [V] Impulſio eſt ex ipſa æmulatione. *Adductum am.)* [D] Plus dixit Adductum, quàm admiſſum: & ſimul quia videbat furibundum Chremem, & totum crimen reuocat ad Thaidem. & hæc eſt cauſa cur à milite in eius domo nullam rixā patiatur Chremes. *Æmulum)* [M] Æmulatio, inquit Cicero in quarto Tuſculanarum, duplex illa quidem dicitur, vt & in laude & in vitio hoc nomen ſit. Nam & æmulatio, virtutis imitatio dicitur. Sed ea nihil hoc loco vtimur, eſt enim laudis. Et eſt æmulatio ægritudo, ſi eo quod concupierit, alius potiatur, ipſe verò careat. 10

Voluit f. c. h. ægré) [B] Voluit malum malo compenſare. Et Huic, nō ad Chremetē modò adductum, ſed ad Thaidem referrar. *Ægré)* [L] Id eſt, moleſtè, quod doleret militi. [S. D] Ægrè facere, pro moleſtiam iniicere, vel dolorem, nouè dicit hic Terentius. Sic dicit aliquando Cicero benignè alicui aliquē facere, pro beneficium conferre, vel beneficio afficere. *Heus puer)* [V] Modus eſt iuxta Gnathonis conſilium, quod fuit ſcena prima. a- 11

ctus

12 ſſ ſſdſp *Accérſe, vt delêctet hîc nos. illa exclâmat, Minimè géntium:* *Si creticu non admittu,* [F] *[Ai.] pertinet ad verſum præcedêtem* ſſſſdſp: [G] *vel [Accerſe] tollendum, vt ſit trochaicus cat.* ſſſiatv.

13 ſſſſſtv *[In] conuiuium illam! miles téndere inde ad iúrgium:* *Ai. [Tune tu]*, ſſſſſſp.

14 dſaaſdtv *Intereà aurum ſibi clàm múlier demit, dat mihi vt aúferam:*

15 ddaſſt– *Hoc eſt ſigni, vbi primùm póterit, ſe illinc ſubdûcet ſcio.*

[a] L. Eclipſis correpientis, ſubauditur Acceiſas.

[D] *Tendere*, id eſt, peruicaciter nitebatur. Verg. Vaſto certamine tendût.

Aus tertii expoſitum. [D] Hîc igitur oſtenditur quod ſuprà apparatum eſt.

12 *Accerſe P mphiam*) Non Prouoca, ſed Accerſe: quia non eſt aptum militi. *Vt del. hic nos*) Quaſi dicat, Quod hæc non facit: ſed delectare, fidicinæ eſt: quia ſuprà de illa dixerat. Et fidibus ſcire. Et bene Hîc: quaſi inſuauiter nunc traſiemur. *Illa exclamat*) Non Reſpondit inquit, ſed Exclamat. *Minimè g.*) [V] Ecliptica eſt oratio, & ſubauditur accerſere licet. & decorū cauſatur. Iſtiuſmodi enim conuiuiis non decet honeſtas puellas Intereſſe. quid quòd neque ſemper mulieres accedebant? ſed conuiuia erant tantùm quibuſdam virilia, itaque ἀνδρῶνα nominabant. *Minimè g.*) [F] Hoc magis mirū, Minimè gētium, quàm Nuſquā gentiū. [B] Pleonaſmos, adiectio ſuperuacua ad plenā ſignificationem. Qualiſcunque adiectio, pleonaſmus dici poteſt authore Fabio.

13 *In con. illam!*) [D] ἐμφατικῶς, vt, cantando tu illum? *Illam*) Deeſt Accerſas: & eſt figura ἀποσιώπησις. Bene *In conuiuium illam?* [B] Nam in terra Græcia mos non erat, vt pudicæ mulieres, inter conuiuas viros, menſæ aſſiderent, teſte cum Cicerone, tum Probo Aemilio. In Verrina quadā Cicero, Poſtquàm ſatis calere res, inquit, Rubrio viſa eſt, quæſo Philodeme, cur ad nos, filiam tuam intrò vocare non iubes? Homo qui & ſumma grauitate, & iam id ætatis & parens eſſet, obſtupuit hominis Improbi dicto. Inſtare Rubrius. Tū ille, vt aliquid reſponderet, negauit moris eſſe Græcorum, vt in conuiuio virorū accumberet mulier. Probi verba ferè ſic habent. Quos enim Romanorum pudet vxorem ducere in conuiuium, aut cuius non materfamiliâs primū locū tenet ædium, atque in celebritate verſatur, quod multò fit aliter i. Græcia. Neque enim in conuiuio adhibetur, niſi propinquorum, neque ſedet niſi In interiore parte ædium. *Miles tendere*) [D] Propriè dixit Tendere. quod ſignificat pertinacem contentionem. Virgilius, Vaſto certamine tendunt. *Inde ad iurgium*) Subauditur Ventum eſt.

Intereà) [V] Alia eſt coniectura ex auro ablato, & militis ſubductione. Itaque nō parum miſera mihi timeo. 14 *Int. aurum ſ. cl. mulier d.*) [D] Ne aurum pro virgine, quod retinebat, amitteret. vel aurum demit, vt eſſet ad fugam expeditior, vel ad rixam. Et opportunè Mulierem dixit, non Thaidem: vt oſtēderet malitiam ſexus. [B] verba indicant loqui ancillam de auro quo ad corporis maiorem ornatum vtebatur meretrix.

Hoc eſt ſigni, vbi pr. p.) [D] Ad quam rem ſigni? Vtrum Hoc eſt ſigni, Quamobrem metuam ne quam ilic hodie inſanus turbā faciat, aut vim Thaidi? An hoc eſt ſigni. Vnde ſcio quòd vbi primùm poterit, ſe illinc ſubducet? Erit igitur ſubaudiendum ſic. Vnde & Quòd: vt ſit. Vnde ſcio quòd vbi primum poterit. 15 *Se ill. ſ. ſc.*) [B] Budæus in annotationibus hunc aduocans Terentii locum, Subducere, inquit, eſt ſenſim & clanculum diſcedere, ita vt nullus animaduertat.

ACT. IIII. SCEN. II.

A R G. [D] Hîc nunc cauſa narratur cur ſtatim in vrbem redeat Phædria, qui diſceſſerat abfuturus biduum. [F] Eum igitur Poëta ratiocinantem & cogitabundum inducit, ſecum reputantem, [B] quæ ſit intercepti amoris paſſurus incommoda, [G] ſi totum biduum ruri permanſerit Sed vicit amor, eáque gratia importunè in vrbem regreſſus fingitur, vt iurgium militis tollatur. [D] atque iam etiam tempus eſt, eum in ſcenam reuocandi, poſtquàm acta ſunt omnia, quæ illius abſentiam deſyderabant. [L] Eius aduentu inchoatur epitaſis alterius partis fabulæ. [V] *Theſes.* 1 Intemperantis amoris hic eſt effiguratio. Sunt enim ferè amatores

moræ impatientes. 1 Amantium animus non est præsens, sed absens adest. Sicut parasitorum animus est in patina, ita amantium in Thaide. Porrò hic narratio est secum deliberantis num redeat. Constituit autem secum ruri non diutius manere. Est autem narratio, cùm non omnia eiusdem elementa adsint imperfecta & simplex propter negotii simplicitatem, sicut ex affectu [illegible], atque denique ordinis est naturalis. M Vis amoris, & illius inconstantia, qui in castris militat Cupidineis ac Venereis, compede vinctus est, adeò, vt sui iuris non sit, hac scena exprimitur. Idcirco Clereta lena apud Plautum in Asinaria, sic adolescentē alloquitur, Fixus est hic apud nos animus tuis clauo Cupidinis. Remigio, velóque quantum poteris, festina & fuge: Quàm magis te in altum capessis, tam æstus te in portum referet.

Vers. gen. Iambici trimetri acat. siue senarij. Sed vltimus est Erasmo trochaicus tetr. catal.

PHAEDRIA.

•V. Occasio & tempus. Tempus postulat Phædriæ reditū vbi acta sunt omnia quæ illius absentiam desyderabāt. D. *Puto* pro reputo per aphæresin. •V. Modus, per imprudentiam. L. *Diuerticulum.* deflexus viæ ad villam, *Vnegscheid.*

* DVM *rus eo, cœpi égomet mecum inter vias* fidffi 1
(Ita vt fit, vbi quid in ánimo est moléstiæ) ibbiij 2
A'liam rem ex ália cogitâre, & ea ómnia in adfiap 3
Peiòrem partem. quid opus est verbis! dum hæc puto, ffd fi ffdf 4
* *Pratérij imprúdens villam: longè iam abieram.* dffdp 5
Cùm sensi, rédeo rursum: malè vero me habens, fdidu 6
Vbi ad ipsum veni diuertículum, cónstiti: affdfi 7
Occœpi mecum cogitâre, Hem, bíduum hîc ffiiū 8
Manêndum est solis sine illa! quid tum póstea! isffi ifd 9

1 *Cœpi eg. m. me.)* D Ordo, Cœpi aliam rem ex alia te cogitare. *Inter vias)* Figuratè, & nouè Inter vias, B pro Inter eundū. Sic & Turpilius, Me miseram, quòd inter vias epistola excidit mihi. Infelix inter tuniculam & strophium collocaram.

2 *Molestia)* V Causa [illegible] est animi perturbatio.

3 *Et ea omnia in p. p.)* D Vtrum subaudiatur, Cogitare? an Ibant aut Vergebant, aut quid tale!

4 *Dum hæc puto)* D Id est existimo: vt Virg. Multa putans, sortémque animo miseratus iniquam. Et est [illegible], pro reputo. Putamus enim instantia: Reputamus præterita.

5 *Prateriy imp. v.)* S. D Præterire Latinis est idē quod prætergredi, vel vltra id progredi, quò iter præfinitum sit. Multas tamen habet elegantes per translationem significationes. Proprium igitur est, cùm dicimus, agrum, vrbem, villam, & simile aliquid præterire, id est, transgredi. Translatum autem est, cùm dicitur ætas, vel tēpus præteriri: aut aliquis præteriri in petitione magistratuum, id est, quando non habetur eius ratio: vel quādo absens secundum præsentem non tractatur. M Villa est domus ruralis, sic dicta à via, prope quam poni debet propter commoditatem importandi aliquid, & exportandi. B Budæus in annotationibus, Villam rusticam dicit eam esse villæ partē, quam villicus, colonus, vel vinitor, vel arborator, sibi habitandam obtinet, & familiæ villaticæ, atque instrumento omni condendo, aut continendo.

7 *Vbi ad ipsum v. diuert.)* D Diuerticulum, est vbi iter de via flectitur. & propriè diuerticula dicūtur in via domicilia, ad quæ de itinere diuertendū sit. M Diuerticula sunt loca, vnde deflectimus iter ad villam, quæ non multum distat à via publica. Est igitur diuerticulū, deflexus à via. Vnde Iuuenalis per translatione dicit, A diuerticulo repetatur fabula. Inde diuersoria, & diuortia apud Virgilium: Obiiciunt equites sese ad diuortia nota. *(onstiti)* D Plus est nūc scientem stetisse quàm prætertiisse nescientem.

8 *Hem, biduum)* V Causæ sunt ipsius molestiæ, & reditus, tū à tēpore, quia biduū est tēpus longius: tum à conditione duriori, quia soli sine illa manendum est. & [illegible] amatoribus aptam adnectit, cùm asserit esse aliquid, etiam si quis extrema linea, hoc est, visu tantùm amaret. *Hem, bid. hic M. est)* D Interiectio laborātis animi. Biduum sic pronuntia, vt longum, nimiúmque tempus. Tum deinde hic, tanquam in loco solo, atque tristi.

9 *Manendum est soli)* L Cogitatio incerti amantis, qui tamen amoris impotentia vincitur, vt ante statutum tempus redeat. *Solis sine illa)* D Aut sine alio oblectamento? *Sine illa*

10 {a.fffi af} *Nihil est. [quid nihil!] [si non tangendi copia est,*
11 aidifp *Eho, ne videndi quidem erit!] [si illud non licet,*
12 fffu *Saltem hoc licebit: certè extrema linea*
13 ldffbi *Amare, haud nihil est. villam prætereo sciens.*
14 {dfcacl cfdbfat-} *Sed quid hoc est, quod timida subito egreditur Pythias!*

Mu.[quid nihil] Quinque amoris lineæ, visus, colloquium, tactus, oscula, concubitus.

G. Si d in [quid] elidatur, & [ſi] tollatur, erit vt reliqui iābicus, fdbdfi.

illa?) Satis amatoriè. *Sine illa)* Iam causa est cùm biduum grauetur loco tristi, cur solatium conquirendum. Sunt autem qui idem putāt Soli esse. & Sine illa: vt Sine illa ἐξήγησις eius sit quod dixerat. Soli. *Quid tum postea)* [V] Secum ratiocinando ἀνθυποφορὰν diluit, atque eiusmodi formulæ interrogationum tam abruptæ ratiocinantibus maximè conueniunt.

10 *Nihil est. quid mihi)* [D] Amantium disputationes intermisceot quædam consilia sanæ mentis, quæ tamen statim resurgentis amoris sæuitia deuincuntur. *Si non tang. c. est)* [S. L] id est si non datur, vel si non licet tangere. Copia autem, vt anteà ostendimus, modò est rei cuiuslibet abundantia, vel vbertas: & opponitur inopiæ. Modo pro facultate ponitur, Modò pro manu militari: idq. in plurali frequētiús. Cùm verò pro facultate est, ex eo manat, copiam sui facere. Et copiam sui facit meretrix, cùm se prostituit, vel quæ venereos admittit.

11 *Eho, ne vid. d. q. erit)* [D] Eho ridiculè additū: tanquam omnino non secum loquatur, sed cum altero. *Videndi)* [M] Subaudi Si ad ipsum contractum venire non datur rei concupitæ vel amatæ.

12 *Saltem hoc lic.)* [D] Bene bis dictum Licet, Licebit: quasi de re magna loquatur: totū ergo amatoriè. *Certè)* [B] Pro saltē. *Certè extr. l.)* [D] Et hoc rectè: quia quinque lineæ perfectæ sunt ad amorē. Prima visus, secūda loqui, tertia tactus, quarta osculari, quinta coitus. Ac sic dixit extrema linea, quemadmodū dicatur lōgis lineis quid fieri? id est, de longinquo.

[B] Quinque partibus constat fructus amoris, visu, alloquio, tactu, osculo, concubitu. Terentius hic extremam amoris lineam dixit pro prima, quemadmodum Plautus, Ab extremo narrare incipiam, hoc est, à principio. Ita Sipontinus interpretatur. Similiter Cicero in Rhetoricis ad Herennium, de narratione, Rem breuiter narrare poterimus, si inde inceperimus, vnde necesse est. & si non ab vltimo initio repetere volumus. Ab vltimo, idem est quod remotissimo, à rebus præsentibus, id est, à penitus primo.

Amare, h. n. est) [D] Amare modò, frui amore dicit. Plautus in Bacchidibus, Prius hic adero, quàm te amare desinam. Et sine te amem. *Haud nihil est)* [M] Quasi dicat, Aliquid est, frui amoris affectu eo modo, qui pro tēporis conditione conceditur. *Haud nihil est)* [B] Erasmus primo de copia cōmentario, Non nihil est vel aspicere, id est, aliquid est. *Villā)* [V] Factum est, & ex composito, cui παρενθετικὸν de more coniungitur, quæ nonnihil narrationem deliberantis interrumpere videtur. *Villam pr. sciens)* [D] Sciens quidem, sed non minùs amator quàm priùs. 13

Sed q. h. est, q. t. s. egr. Pythias!) Ex his verbis persona in cœnam veniens, & locututa describitur. & Timida, modò ægra, turbata, commota. Plautus, Manum ex mari timide. Et hic ipse, Vxorem inqui: Philumenam pauitare nescio quid dixerunt. Timidum aliud naturale, aliud euentu est: vt, Addit se sociam timidísque superuenit Ægle. 14

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG. [D] Hulus scenæ initio ostenditur tanquam persequentem fugientem, progressam esse personam. atque operæpretiū delectationis est spectatoribus ex querela ancillæ Thaidis, atque errore Phædriæ. [M] Vnam se cognita, Pythias accurreos, vt eunuchum comprehenderet, [B] magnopere de illius stupro virgini illato conqueritur: [M] deinde obuium habet Phædriam, cui rem totā aperit. Estque iucunda concertatio, cùm illa factum fuisse, hic verò fieri nullo modo potuisse contendat. [V] *Trochaici*. 1 Mulierum ira vindictæ admodum cupida. 2 Mulieres imprudentes sicut & viri, post factum sapiunt. Oratio autem est partim in statu coniecturali ἀντιθετικῷ, cùm signis veluti causis author stupri Chærea & ipse puellæ raptus demonstratur. & hac scena mutata verborum facie, idem narratur, quod suprà Chærea deprædicauit. [M] Iram muliebrem, & animum vindictæ in primis cupidum, impru-

dentiam, & post factum pœnitentiam, hæc scena exprimit. Arrogat quippe sibi multum fœmina: & læsa furit, vt tigris raptis catulis: insidiatur vt vulpecula, & tumpitur, si victori non datur, nihílque habens ad vindictam, propter animi mobilitatem suspirat. Vnde dicit Iuuenalis, Nemo magis gaudet vindicta, quàm fœmina. Oppositum facit animus generosus, & magnus, de quo sic scribit Seneca Si magnanimus fueris, cùm inimicum in potestate tua videris, vindictam putabis vindicasse potuisse. Scito enim honestum & magnum vindictæ genus esse ignoscere. Aristoteles in quarto Moralium, de Natura viri magnanimi sic ait, Nec est memor mali sibi illati, non est enim magnanimi meminisse, præsertim mala, sed potiùs despicere.

Versuum genera. Quatuor trochaici tetr. catal. nempe tertius, septimus, duodecimus, & decimusTertius. Reliqui omnes Iambici: atque ex his duo primi catalectici, iique tetrametri: cæteri acatalectici atque ex his vnus dimeter, videlicet quintus: tres trimetri, nempe nonus, decimus ac decimusSextus: residui tetrametri, nempe quartus, sextus, octauus, vndecimus, decimusquartus cum sequentibus ad finem vsque scenæ, excepto decimosexto.

Suprà Ipse Chærea narrauit suũ factũ, hic in personas spargitur, & idẽ factum narratur dissimili figura orationis. Hic videas quanta sit Poëtæ copia.

• D. Accusatio facti.

•L. Honestè, pro vitiauit. & est exaggeratio criminis à cõsequentibus.

PYTHIAS. DORIAS. PHAEDRIA.

V BI EGO *illũ scelerôsum misera atque impiũ inuéniam! aut vbi quæram!* *Mu. eti cod. tr. misert [quæram] in sequentem versum, qui tum erit hyper. catalecticus: at hic primus erit trochaicus tetr. cat.* adiatdt—. {adſacaa- adiat 1

[Hóccine] tam audax fácinus fácere esse ausam! adddſdſlv 2

P H. *périj: hoc quid sit véreor.* *[Hoccin.] forma pert. net ad versum præcedentem.*

P Y. *[Quinétiã insuper] scelus, postquàm ludificâtus est virginem,* *Mu. [Quin insuper etiã.] sbia. a sp. bu elíditur s finale.* {dtaſdtc dudſdſ 3

1 *Ego ill.)* D Hoc Inlsio ostenditur: tanquam persequentem fugientem, progressam esse personam. *Vbi ego)* V Conquestio est muliebris ex abrupto propter πάθος: & propter indignationem αὔξησις dominatur, cùm scelerosum, cùm steius per antinomasiã vocar. Hæc autem narratiuncula, cùm factum, quod in audaci facinore intelligitur, admodum verecũda est, & propter indignationem breuissima. Nam capita tantùm patratorum facinorum continet. *Scelerosum)* D Scelerosus, est multorum: Scelestus, vel vnius. Scelerosus, propriè author est sceleris: Sceleratus, in quo scelus sit constitutum vel commissum. *Scelerosum)* B Copiam significat, id est, immodicis, multísque sceleribus coopertum. *Scelerosum)* MU Antiqua vox. Lucretius, Relligio peperit scelerosa, atque impia facta. *Scelerosum atque impium)* D Scelerosum in Thaidem, Impium in virginem. B quia ei vitium obtulit.

2 *Audax facinus facere)* D Facinus facere, figura ἀρχαϊσμός. S·D Multæ sunt apud Latinos voces, quæ & in bonam, & in malam partem capiuntur: vt, insignis, nobilis. Etenim pro nominibus, quibuscum iungũtur, significationem nanciscuntur. Aliæ etiã sunt voces, quæ & obscœnè, & honestè sonant: de quibus elegãter disputat Cicero in IX. Epist. Famil. cum ad Papirium Pætum de verecundia, & libertate loquendi scribit. incipit autem epistola, Amo verecundiam. Sed de hoc nimia. Substãtiua etiam sunt, quorum duplex est vsus: vt, facinus. Nimirum aliquando in bonam aliquando in malam tem vsurpatur. In bonam partem: Cicero pro Rabirio, Id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. Idẽ Philip. 1 ... Statim illa mirabilia facinora ect. In malam partem: Cicero in Catil. Nullũ iam tot annos facinus extitit, nisi per te nullum flagitium sine te. Idem pro Cluentio, Quid vnquam Habitus in se admisit, vt hoc tantum ab eo facinus non abhorrere videatur! Idem Scelestũ, Dii immortales, ac nefarium facinus. Quod autem ad locutiones pertinet, quæ ex hoc nomine manant, Dicunt Latini. adducere, vel impellere ad facinus: facinus facere, conficere, efficere, committere, admittere, suscipere, obire. *Hoc quid sit. vereor)* D Pro duobus vnum dixit, scilicet Vereor pro nescio, & vereor.

Quinetiam) V Factum per consequen- 3 tia signa exaggerat. Est enim vis in vestis discissione, & contumelia in capilli discissione, & fraus in ludificatione. *Scelus)* D αὔξησις Plus enim est Scelus quàm scelestus. Vt Lucilius

4 sdlsfsp *Vestem omnem [miserè] discidit: tum ipsam capillo conscidit.* B. vel [misera] in dativo.

5 sdli PH. *Hem.* PY. [*] *qui nunc si detur mihi:* [*] L. Comminatio apta mulieri.

6 atsbsli *Vt ego vnguibus facilè [illi in oculos] inuolem venefico!*

7 dcfsfr PH. *[Nescio quid profectò] absente nobis turbatum est domi.* Mu. [profectò nescio quid], isdsdsl.

8 iasdsdl *Adibo. quid istuc? quid festinas, aut quem quæris Pythia?* Phædriæ insonti crimen imputat.

9 sasfsp PY. *Hem Phædria, egón' quem quæram! abi hinc quò dignus es*

10 {sxdssl / sfdl} *Cum donis tuis tam [lepidis.]* PH. *quid istuc est rei?* E. Al. [inlepidis.] MU Al. [illepidis.]

cilius Carcer vix carcere dignus. *Postquam ludificatus est virginem)* Argumentum ab his quæ sunt post negotium gesta. Et mirè, Postquam lubificatus est, discidit, dixit: cùm ille videlicet, dum virgo reluctatur, hoc fecerit. [Mu] vt maius odium conciliet. [D] Et mirè expressit vitium illatum virgini ab eo quidem. qui vitiare iam posset: sed tamen eiusmodi adolescentulo, cuius propter teneras adhuc vires ad explendam Venerem longiore noxa aduersus virginem vtendum fuit. Nã ideò præter occasionem familiæ discedentis, tempus, locus, &c. attributa negotio etiã somnus virginem opprimens adiuuat Chæream. Et mirè ludificatus potius, quàm complexus est, aut tale aliquid quod amorem indicaret. *Postquam ludificatus*, &c.) [M] Plautus in Bacchi. Mea causa de auro ludificatus est. [B] Priscianus de verbis loquens, quæ à suis primogenitis, & significatione, & coniugatione dissident. in ipsis numerat & Ludificor.

4 *Vestem omnẽ. m. d.*) Adeò vt non amore fecerit, sed iniuria. Et vide, vt ex his appareat multum virginem reluctatam esse. *Misera)* [B] Dic esse datiuũ, vel aduerbium, pro vehementer. *Tum ipsã cap. consc.*) [D] Multò meliùs, quàm si diceret, Capillum illi conscidit.

5 *Qui nunc)* [V] Vindicatio est mulierum, quibus sunt arma dentes & vngues. & hic [Greek] seruatur, atque dum veneficum pro stupratore accipit, est [Greek].

6 *Vt ego vng. fac. in oc. inu.)* [D] Nónne [illegible] credis Pythiam id comminari, quod à virgine minùs factum sit? quod, quia puella, nõ potuit. *Vnguibus)* Quibus armatur hic sexus. *In oculos)* Quasi amatori. [B] Sic apud Plautum in Asinaria parasitus Artemonæ mulieri. In oculos inuadere optimum est. *Inuolem)* [M] Inuolare, est irruere, & insilire, inquit Nonius, à volatu: à vola. id est, media manu dictum. *Venefico)* [D] Mutanti homines, & ex virginibus mulieres facienti. An venefico, amatori? quia amor, venenum occultum est. vt Virgil. Occultũ inspires ignẽ, fallásq; veneno. Et, longúmque bibebat amorem. [MU] Aut est muliebre conuicium, aut Veneficum vocat, qui se sub falsa eunuchi specie intruserit.

7 *Absente nobis t. est d.*) [D] Aut subdistinguendum est, & subaudiẽdum me, aut [Greek] figura est, Absente nobis, pro nobis absentibus. Pomponius, Sine ergo isthuc præsente: amicis inter cœnã. Varro in Marcellũ, Id præsente legatis omnibus, exercitu, pronuntiat. Cùm sic dicit, pro præpositione ponit Absente. àc si diceret, coram amicis. Dicitur autem Archaismos antiquitas, ab Archæos, id est, antiquus siue priscus, licet indoctum vulgus existimet archaismon, præpositionis tantùm figurã esse. Priscianus adnotauit [Greek], id est, dic mihi, Atticos dicere etiam ad multos, & huic simile est quod Terentius habet, Nescio quid absente nobis turbatum est domi. Et quod Plautus in Amphitryone. Nec nobis præsente aliquis nisi seruos Aphricanus adest. Si in actione hanc absente nobis inuenerit puer.

8 *Quid festinas?)* [I] Properas, turbaris, & trepidas? Salust. Festinantibus in summa inopia patribus.

9 *Hem)* [L] Incusatio Phædriæ. *Egon' q. quæram!)* [D] Deest Rogas. *Abi hinc)* [V] Nascitur ex illa oratio [Greek], increpatoria: cuius propositio, Apage cum tuis donis. cùm lepida addit, est [Greek].

10 *Tam illepidis)* [MU] Alii illepidis, alii inlepidis, alii lepidis, quod omniũ maximè placet, vt intelligatur ex contrario. Sic in Andr. -Nunc me hospité Lites sequi, quàm hic mihi

D. Eunuchum quem antiptosis.

PY. *Rogas me? [eunûchum quē dedîsti nobis.] quas turbas dedit!* iss ss p 11

Al. [eunuchum quem dedisti nobis] pro eum [quem] pro qualem.

Potest hic censeri iambicus tetr. cat. xiassadv. MU [*Vitiauit virginem quam hera dederat dono miles*], asiiassi. vbi [*au*] monosyllabum.

[Virginem quam hera déderat dono miles, vitiâuit.] {xiassadv / tial.at} 12

PH. *quid àis!*

PY. *Péry.* PH. *temulénta es.* PY. *v'tinam sic sint, qui mihi malè volunt.* auasdb- 13

R. Al. [quod istuc nā monstrum]. C Si [hau] totum elidas erit trochaicus tetr. catalec. tbtessiv.

D. *Hau obsecro mea Pythias, [quid istúcnam monstri] fuit!* tiaiissp 14

PH. *Insânis: qui istuc fácere eunûchus pótuit!* PY. *ego illum néscio* Tdsdasi 15

sit facile, atque velle, & cæt.

11 *Eunuchum)* V Narratiuncula confirmat: in qua duæ tantùm sunt circunstantiæ, quis? videlicet eunuchus: & factum, nempe vitium puellæ illatum. *Eunuchum quem d. nobis quas turbas dedit?* D Aut ἀντίπτωσις: vt, Vrbem quam statuo, vestra est. Aut quem cum interrogatione pronuntiandum, vt sit qualem. *Eunuchum quem d.)* Quidam volunt Quem distinguere, quasi dicat qualem: sed nesciunt hac figura multum veteres vsos esse. Eunuchum enim ad Dedisti verbum, retulit. Nunc ergo addit propter aliud ἄθροισμα assumēdum extrinsecus, is Eunuchus. Nam quoties vno nomine aut pronomine diuersæ declinationis enuntiationes comprehenduntur, necesse est quod alteri accommodatum fuerit, ab altero discrepare. *Quem dedisti, quas turbas)* Et Quem, & Quas sic accipe, quasi dixerit, qualem eunuchum, & quales turbas. *Eun. q. d. n. q. t. dedit?)* B Per interrogationem cum admiratione hic totus legendus est locus, & ita vehementior est oratio, hoc modo. eunuchum quem dedisti nobis? id est, qualem dedisti nobis? quasi dicat subornatum, non verum, quas, id est, quales turbas dedit! nam virginem vitiauit. ita si interpreteris, nihil opus erit dicere, Eunuchum pro Eunuchus, hoc est, casum pro casu positū esse. MU Quicquid dicat Donatus, puto ita distinguendum. Rogas me? Eunuchum quem dedisti nobis? quas turbas dedit? Et illud Vergilii ad eundem modum, Vultis & his mecum pariter considere regnis? Vrbem, quam statuo? vestra est. S. D Eleganter hîc dicit Turbas dare, pro turbas commouere, aut efficere. Id quod tam plenum est nouitatis, quàm elegantiæ.

12 *Virginem q. h. d. d. m.)* B Propositio accusationis Trapezontius libro primo Rhetoricorum, capite de confirmatione & confutatione, agens de causis quæ non consistunt, hoc est, quæ ab oratore quoniam suscipi non debeant, nec causæ quidem dicendæ sunt, numerat inter eas & impossibile: quod est, cum id dicitur quòd sit contra rerum naturæ fidem: vt si quis Apollinem mentiri dicat, vel infans accusetur adulterii, quòd cum vxore concubuerit aliena: cuiusmodi & hoc quod dicit Pythias vitiatam ab eunucho virginē. *Quid ais?)* D Hoc admirãtis est magis quam interrogantis.

Temulenta) V Inficiatio est. Negat enim 13 Phædria eunuchum vitiasse, ab impossibili, ex eunūchorum natura. *Temulenta)* I Ebria: à temeto, quo nomine antiqui graue vinum appellabant, eò quòd tentaret mentem, id est, labefactaret. Virgilius - Tenuisque Lagæos Tentatura pedes olim, vincturáque linguas. *Vtinam sic sint, q. m. m. v.)* Bene non ebriam esse, in maledictum vertit: quasi verò temulentam esse, felicitatis sit. An non negat se esse ebriam, sed non vino, verùm malo ebriam vult intelligi? MU Significat se non ebriam esse, sed in summa ægritudine versari. Itaque illud hostibus imprecatur. Sic & Heauton. Au! obsecro te istuc nostris fiet inimicis. *Qui mihi male volunt)* S. D Extra vulgarem huius verbi vsum, elegās est, cùm dicunt Latini Bene, vel malè alicui velle: id est, amicū vel inimicum esse. Aliquando in ea significatione nullum aduerbium admittit, sed sensum metimur ex subiecto propositi. Cic. Att. v1. Planè volo his Magistratibus, quorū voluntatem in supplicatione expertus sum.

Hau obsecro) B Dolentis vel indignantis 14 interiectio est. *Mea Pythias)* D Mea, & Mea tu, & amabo, & alia huiusce modi, mulieribus apta sunt blandimenta. *Quid istucnam monstri fuit?)* Quippe Monstrū est omne contra naturā. Si igitur eunuchus est, & vitiauit virginem, contra rerum naturam factum est. & rectè Monstrum est. Et ordo est, Quidnam isthuc monstri fuit?

Qui isthuc fac. eun. p.) Isthuc facere ho- 15 nestùs

16 di Tsp *Qui fúerit: hoc quod fecit, res ipsa indicat.* •D. Argumentis factum ostendit.

17 ibddssp **Virgo ipsa lácrumat: neque cùm rógites quid sit, audet dícere.* Omnes suspiciones ad eunuchum reuocat.

18 {ssbdip sd *Ille autem* bonus vir nusquam appâret: * étiam hoc misera suspicor,* •D. Ironicos. •V. Exaggerat suspicioné per furtũ.

19 absbisp *A'liquid domo abeûntem abstulisse.* P H. *néqueo mirári satis,*

20 {tssdtu ijssiap *[Quò* ille abire ignâuos] possit lóngiùs, nisi si domũ* Mu. [Quò abire ignauo ille], issisiap.

21 sdisissi *Fortè ad nos [redierit.] P. vise amâbò nũ sit.* P H. *iam faxo [scias.]* E. Trochaicus tetr. redundante syllaba, stattst-. Si creticus no admittitur, G legendũ [redyt.] sdsiisi.

22 aisddsp D. *Périi, óbsecro tam infándum fácinus mea tu, ne audíui quidem.* R. [Scies.] Et hic est Erasmo trochaicus tetr. sed car. aalaaltv.

23 disddbs P. *At pol ego amatóres audíeram esse mulierum eos máximos,*

24 {aiidssp ss *Sed nihil [potésse:] verùm misera non in mentem vénerat.* R. Al. [posse.] A tum fuerit trochaicus ca. a lec. stsastiu.

nestiùs apud puellam, quàm si Vitiate dixisset: & potest videri aliquid nutu significare. *Ego illum)* V. Comprobat vitium per signa: præsens quidem est, cùm res ipsa loquitur, atque ab rei euidentia vitium non est obscusum. Consequentia verò sunt ex lachrymis, ex dissimulatione puellæ, & ex fuga. *Ego ill. n. qui f.)* D. οὐκ ὀνομάζει. Bene vitauit Eunuchi nomen, vt vitiasse virginem obtinere possit.

16 *Hoc q. f.)* I. Transfert argumentũ à persona ad rem, & signis explanat.

17 *Virgo ipsa lachrymat)* D. Nunc ostendit quid fecerit: & ostendit argumentis. *Virgo i. l.)* B. A' signo. Cicero in libro de Inuentione. Signum est, inquit, quod sub sensum aliquem cadit: quod quiddam significat, quod ex ipso profectum videtur, quod aut antè fuerit, aut in ipso negotio, aut pòst sit secutum. *Neque cùm r. q. sit, aud. d.)* Quid si verberata esset? sed non puderet queri. Hæc autem iniuria apud virginé nõ habet nomen.

18 *Bonus vir)* εἰρωνικῶς. non enim iam Eunuchus. Bene igitur Vir: quia hoc illum esse contendit. *Nusquam app.)* Nescias vtrum fuga eius quæratur, an culpa. sed constat hæc argumenta esse, quòd ipse virginem vitiauerit. *Etiam hoc m. s.* Bene Etiam: quia & hoc suspicatur virginem vitiatam.

19 *Nequeo m. r. s.)* Bene hic omnes suspiciones ad eunuchum quem nouit, reuocat. nescit Chæream siquidem hunc esse. Et mira locutio, pro eo quod est, nescio.

20 *Ignauus)* V. μείωσις est in inficiatione, Quia ignauus est, longiùs abire nequit.

Vise amabo num sit) D. Domi subaudiendum est, aut Num sit quod dicis. 21

At pol) V. εὐνοῦχοι sunt Hipocrati euirati, cuiusmodi sunt spadones, thlibiæ & thladiæ impotentes virilitatem declarare nequeunt, quos Græci describunt ἄνδρας οὐχ οἵους λαγνεύειν, & alibi ἀνανδρεῖς appellantur, quod muliebria tractent, quòd muliebri voce loquãtur. M U In quibusdam eunuchis remanet rerum Venerearum desyderium. in iis præcipuè, quibus iam pubescentibus aut resecti, aut elisi sunt testes. Phauorinus quidem ille, cuius tã crebra est apud Gellium mentio, cùm eunuchus esset, adeò tamen feruidæ libidinis fuit, vt creditus fuerit consularis viri vxorem adulterasse, eóque nomine in iudicium adductus. Vide Cælium Rhodiginum libri decimi noni capite duodecimo. 23

Sed nihil p.) D. Vt voluntatis rei sint, non etiam facti. *Verùm m. n. in m. v.)* Non Nihil posse eos, sed Amatores esse maximos. ad partem enim sententiæ pertinet quod dicit, Non in mentem venerat: non ad totum quod audiuisse se dudum. Etiam nisi penitus negatiuè consyderaueris, cõtrouersia inerit. si enim nihil posse audieras, quid est quod in mentem non venerit vt vitares? verũ igitur amatores mulierum esse maximos audieras? quod ipsum vitandum fuit. Neque enim hoc satis est ad pudicitiam, stuprum vitasse, cùm impudica fieri, vel solo osculo possit, quam omnino integrã & illibatã velis. An Verum, 24

non

[a] L. Odiorè tanquã ferã. & est synæresis, pro cõclusissem.

Nam illum áliquo[x] conclusissem : neque illi commisissem virginem.

non erit coniũctio, sed nomen: vt illud quasi falsum audieris: hoc autem, quod verum inuentum est, nõ ipsa suspicata sit. Nã in mentem venire, non reminisci tantum, sed etiam cogitare significat. Sic Cic. In mentem nõ venit, causam publicam sustinere, id est, nõ cogitas non suspicaris. *In ment. n. v.)* Non quod audieram: sed, quod hic fecit. An, Non aliud in mentem venerat? non scilicet factum fuisse quod fecit. *Non in m. v.)* Aut non erat cogitatum: aut non erat recordata. *Nam illum)* [V] Expurgat se per imprudentiam. Sciebat quidem eunuchos tales esse, sed sibi & puellæ non satis prudenter cauit. Hic verum est quod dicitur, Sapiẽtia post factum. Item, Ictus sapit. *Nam ill. al. conclussem)* [D] Mirè Cõclusissem dixit, vt sæuam feram. sic alibi, Conclusam hic habet vxorem sæuam. *Neque illi comm. virg.)* Si vel amatorem tantùm meminissem.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. [D] Iucundus error in quo non dubitet Phædria Dorum eunuchum, [B] quem dono Thaidi dederat, [D] ipsum esse qui quæritur: verùm insuper sic aggreditur, tanquam sit ipse. [F] Proinde indignatus cum eo [B] vt virginis stupratore, [H] totiúsque tumultus authore, [F] iniuriam expostulat. [MU] Duplex autem dissiduum hîc continentur, vtrunque ex errore natum. Vnum inter Phædriam, & Dorum Eunuchum: alterum inter Phædriam, & ancillam: idque producitur, donec [B] signis tandem & argumentis comperiat à Chærea fratre perpetratum scelus, [I] prodatúrque illius dolus per eunuchum, pro quo deductus fuerat: ídque anxio & consternato Phædria, ne id grauiter ferat Thais. [V] *Taxes.* 1 Peccata non sunt dissimulanda, sed castiganda. 2 Mulieres sunt formarum in adolescentulis diligentissimæ spectatrices. 3 Camerina non est mouenda, vt est in prouerbio. Versatur autem in statu coniecturali generis iudicialis. [M] Amantis diligentiam, vt aliquid amico gratificetur, & inseruiat, nec non vehementiam in multam irrogãdam rei amatæ gratia, atque muliercularum commenta & cautionem, ne in caput proprium delicta recidant, hæc scena exprimit. Quisque enim natura duce, nisi insaniat, pro temporis ratione sibi cauet: est nanque incassum illa prudentia, quæ rebus suis prospicere nescit. *Vers. gen. Quinque & triginta priores iambici trimetri, seu senarii. Qui restant ad finem vsque scenæ trochaici tetr. cat.*

Vt narratio & longior fiat, & magis ridicula, pergit in personas spargere.

[a] L. Increpatio in Dorum, quem virginem vitiasse putat Phædria.

PHAEDRIA. DORVS *eunuchus.* PYTHIAS. DORIAS.

[a] *EXI foras sceléste: at étiam réstitas!*
Fugitíue prodi : malè conciliâte. D. *óbsecro.* PH. *oh,*

Exi foras) [V] Ἐπιτιμητικὴ increpatoria est. Persuasus enim Phædria eunuchum redarguit, tanquam stupratorem, & sex signorum congerie eundem esse constanter profitetur. *Sceleste)* [D] Quale est, scelestum appellari qui nihil sciat. [B] Spectator errorem intelligens Phædriæ, non sine risu audit, scelestum & fugitiuum appellari, qui nihil sciat. *Restitas)* [V] Primum est. cùm consternatus animo non progreditur, tanquam sibi malè conscius, cúmque fugitiuum & malè conciliatum appellat. Ille quidem inter morbos & vitia mancipiorũ, de quibus certiores reddebãtur emptores, numerabatur, veluti qui extra domũ, cancellósve fugisset, authore Vlpiano, & Cic. in 3. Offic. Hic verò emptus est. Nã omnis conuentio conciliatio dicitur, vt Vlpianus testis est. *Restitas)* [a] A' resisto est deductum. [D] Necessariò restitat, qui miratur se protrahi.

Fugitiue) Et scelestum, & fugitiuum increpat, in hunc crimen transferens Chæreæ. [B] Fugitiuus ab affectu animi & proposito intelligendus est, non autem ab effectu, id est, à fuga ipsa. Fuga enim, id est, effectus, nõ continuò fugitiuum facit, nisi comes quoque sit affectus: quemadmodũ & vice versa affectus non fugitiuum facit, nisi sequẽte effectu. Fugere enim non solùm cõsilii, sed & facti est. [M] Vlpianus libro vicesimoprimo Digestorũ de Ædilitio edicto, sic ait, Aiunt Ædiles Qui mãcipia vendũt, certiores faciũto emptores, quid

3 ſſdſſſ *Illud vide os vt ſibi diſtôrſit cárnufex.*
4 inſſſi *Quid huc reditio eſt? quid veſtis mutátio eſt?*
5 ſſcſſi *Quid narras? [paúlulum] ſi ceſsâſſem Pýthia,* G [paulum].ſſſſi:
6 iſſaſp *Domi non offendiſſem: ita iam [ornâbat] fugam.* D. [adornabat] eſdiſp.
7 ib-aſp P. *Habéſne hóminẽ amâbo?* PH. *[quidni hábeam!]* [Habéſne] prima poteſt ad verſum præcedentem pertinere dijaſp. Aly omittũt [habeam].ibiſſp.
P. *ô factum bene.*
8 ſſddſi DORI. *Iſtuc pol verò bene.* P. *vbi eſt?* PH. *rógitas!* Error vtriuſq., Phædriæ ſcilicet & Pythiæ.
non vides!
9 aiſial P. *Vídeam óbſecro, quem!* PH. *hunc ſcílicet.* P. *quis* * L Facetus error de eunucho.
eſt homo?
10 ſſbſal PH. *Qui ad vos dedúctus hódie eſt.* P. *hunc ócu-* *Noſt. nunquam quiſquam.* id eſt, nulla
lis ſuis
11 ſſſſp * *Noſtrârum nunquam quiſquam vidit Phádria.* ex nobis.

quid morbi vitiíque cuique ſit, qui fugitiuus errórve ſit. Et Cic. lib. 3. Offic. ſic ait, Qui ſcire debuit de ſanitate, de fuga, de furtis, præſtat edicto Ædiliũ. *Malè conc.*) D Opportunè adoleſcens hic exprobrat munus magno emptum. Malè, magno ſignificat: vt Plautus in Amphi. Hæc mox ſcita eſt exercendo ſcorto conducto malè. Ergo Malè cõciliare, magno empte ſignificat. nam oĩs cõuentio, conciliatio nominat. Cõciliatũ ergo, magno emptũ.

3 *Illud vide*) V Alterum eſt ex oris figura diſtorta, quæ impudentiæ poteſt eſſe nota. *Os vt ſ. diſtorſit c.*) B Id eſt, diuersè torſit & inflexit. Et hic adoleſcens immemor inſinuandi muneris, dicit illum ſibi os diſtorſiſſe, qui natura ſit pulcher. Os autem dicimus illi diſtorquere, quẽ natura pulchrũ deturpamus.

4 *Quid h. r. eſt*) V Tertium eſt ex reditu. Reuerſus enim eſt ad herũ ſuum, veluti aliquid apud Thaidem patraſſet. D Eleganter ei reditio obiicitur, qui reuera loco ſe nõ mouerit. 3. D Particula qd hîc exponi poteſt pro quare? quamobrẽ? ob qd? aut quò ſpectat, vel pertinet reditio? Sic alibi Terẽ. Quidnã Pamphilũ exanimatum video? B Sic veteres: Plautus in Trinũmo, Quid tibi interpellatio, aut in conſilium huc acceſsio eſt? Cæcilius [Greek], Quid tibi aucupatio eſt argumentum, aut de meo amore verbificatio eſt patri? *Quid veſtis*) V Quartũ ex mutata veſte, quæ authorẽ indicat. *Quid veſtis mut.*) D Nam liberi veſtẽ habebat, vtpote Chæreæ: ſerui verò atque eunuchi depoſuerat.

5 *Quid narras?*) V Quintum eſt ex ſilẽtio, quaſi tacita quadam approbatione. *Paululum ſi ceſſ.*) D Familiare eſt iratis auertere ſe ad aliam perſonam, ab ea in quam commouentur. V Per hanc igitur apoſtrophen geſtum iram apertè exprimit. & hic eſt ſextum ſignum ex fuga adornata.

6 *Ita iam adornabat f.*) D Vt ſuprà, Adornat vt lauent. *Idem ornabat*) S. D Pro fugam ornare dicit Cicero fugã parare. Ad Atticũ ſeptimo, Itaque fuga, quæ parabatur, repreſſa eſt. *Habéſne hom.*) V Hactenus eunuchus ſtupri accuſatus, & caſtigatus eſt. Hæc omnia Pythias cernens eunuchũ, loquitur. id enim erit iucundum, vt quærat illum quem videt.

7 *Quid ni habeam?*) D Quid ni, quid niſi: hoc eſt, cur non habeam?

8 *Vbi eſt?*) Dorionem cõtemplata, dicit, Vbi eſt? quia non ipſum, ſed alterum nouit. *Rogitas? non vides?*) Stomachatur vterque, errant mirificè: illa, quòd eunuchum crediderit, Chæream videns. hic, quòd eunucho obiecit, quod cõmiſit Chærea.

9 *Hunc ſcilicet*) Hic iam tangens Eunuchum, dicit Phædria.

10 *Hunc oculis*) V Eſt [Greek] negatoria. Negat enim Dorum fuiſſe ſtupratorem. Confirmat quoque ex rei euidẽtia, cùm nulla ex nobis eum viderit, & figurata eſt propoſitio per interrogationem, Quis hic eſt homo? *Hunc oculis ſuis*) B Pleonaſmus eſt, & vim habet aſſeuerandi. S. L Oculis ſuis nihil hic præter emphaſin deſignat: nam ſatis erat. vidit: qua enim corporis parte videmus, niſi oculis? Ea verò eſt linguæ Latinæ proprietas, vt dicamus, noſtris oculis videre, vel vidiſſe: hiſce oculis vidi: meis auribus audiui: & ſimilia, quæ tantùm ad maiorem affectus expreſſionem, & ad fidem magis, magíſque faciendam ita inculcantur.

11 *Hunc oc. ſ. Noſtrarum n. q. v.*) D [Greek] eſt figura. pro noſtrûm: vel Noſtrarum, id eſt, quæ familiæ noſtræ ſunt: vt parum ſit non vidiſſe Thaidem, niſi addatur, ne familiarium

PH. *Non vidit?* P. *an tu hunc credidisti esse obsecro* fifif
Ad nos deductum? PH. *(nanque alium) habui ne-* ffſ*f — G. Vel [aliū nāque], ffadſi.
minem. P. *(au.)* — Al. [hau.]
Ne comparandus hic quidem ad illum est: ille erat fiiafp — Elegans Chæreæ descriptio ab ignota.
Honesta facie, & liberali. PH. *ita visus est* idſiai
Dudum, quia varia veste exornatus fuit: fſffp
(Nunc tibi) videtur fœdus, quia illam non habet. {difafp / difa — E. [Nunc eò tibi]. ttſſſtu: vel eliſ. [fœdus] tttſdſtr. trochaicus erit tetr. cat.
P. *Tace obsecro, quasi verò paulum intersiet.* iiaffp
Ad nos deductus hodie est adolescentulus, ffbdſp
Quem tu verò videre velles Phædria. ffijſp — •B Collatio personarum.
**Hic est vetus, vietus, veternosus, senex,* {iiixſi / fiia — Eunuchi deformis descriptio.

quidem vllam esse, quæ hunc viderit. *Quisquam)* D Antiqua locutio est, pro quæquam. S Nam quis antiquitus, etiam communis generis fuit. Vnde & Plautus in Aulu. Dic mihi, si audes, quis ea est, quam vis vxorē ducere.

12 *Non vidit.)* D Totidē iisdémque verbis reperit. Et interrogatio stuporem admirantis ostendit, & iam veluti cōsentientis. *An tu)* V ἀντιπαραγωγὴ Phædriæ μακρυλογίᾳ diluit.

13 *Nanque al.h.n.)* D Bene ad illud quod ait, An tu hunc, quasi ex multis. *Hau)* Hau interiectio est cōturbatæ fœminæ, nec cōstantis sibi: ECorripiētis aut perturbatæ mētis.

14 *Ne cōparand.)* V A dissimilitudine personarum per vtriúsque prosopographiam in contentione demonstratiua probat. Hic enim ad stupratorem nullus est, testatur facies pulchra & libero homine digna. *Ille erat hon. f. & l.)* D τὸ ἦθικον Erat, quasi de mortuo: aut qui nō est, scilicet Thaidi, quia fugit.

15 *Honesta f. & lib.)* Commodè descriptus est Chærea. *Ita visus)* V ἀνθυποφορὰ est, ita ex mutata veste sordidus videbatur. Huius loci est illud, Vestis virum facit, & Homerus ἐκ γάρ τοι τούτων φάτις ἀνθρώπους ἀναβαίνει ἐσθλή. Et huc quadrat in Ecclesiastico. Amictus, risus, & incessus hominis ingenia produnt.

16 *Quia varia veste)* I Id est, Gedeylt. M Vestis varia dicitur, quæ ex versicoloribus panni segmentis, in modum vermiculati operis confecta est. Gall. robe de liurée. Sic & equi varij dicūtur maculis distincti. Gall. cheuaux pommelez. Vide Antonium Thylesium capite vltimo libri de coloribus.

17 *Vid fœdus)* B Id est, deformis & fœda specie. D Facetè, Fœdus videtur: nō enim est.

18 *Tace obsecro)* V Diluit istam & χαρακτηρισμῷ & dissimilitudine personarū, præsertim ab ætate & habitu corporis: & hic deformis eunuchi εἰκων describitur. Vietus est languidus, mollis, quasi sine vi dicitur, iuxta Festum & Nonium. Ita veternosus stupidus est, sopore, aut ληθάργῳ obrutus. Mustelæ autem color in ventre nonnihil liuidus est, qualis in eunuchis & hydropicis cernitur, bleychgeel. *Tace obs.)* D Aptè dictum est Tace, fœmineo stomacho: quasi impudenter assentienti formæ improbæ, & argumenta inaniter pertinacitérque inuocanti. *Tace obs.)* De consuetudine dictum est Tace, & bene additur obsecro: ne Tace ipsum, videatur iniuria.

20 *Quem tu v.v.v.Ph.)* Commora aduersus Phædriam, cogitur eum laudare, cui irata est: & ideo totum eallidè. *Quem tu v.vid.)* Facetè, quasi nec hunc, nec ipsum qui misit, conspectum velit. Quem, talem. & breuiter forma eius laudata est: cùm prolixiùs illius sit describenda deformitas. Verò, pulchrè. Pulchrè enim est cuius forma nec odiū, nec conubium commeruit. Lucillus In Satyra. * ex facie florem delegeris. *Quem tu vid.)* Quare Tu? An quia iste iam nō velit videre, iratus scilicet ob vitiatam virginem? An Tu, quasi spectator elegans formarum, & qui amator sis Thaidis?

21 *Hic est v.v.v. senex)* Sic hoc totum pronuntiandū, quasi irascatur huic, propter quē laudauerit Chæream. *Vetus)* Ad vituperationem modò nō ad laudem ponitur: vt, Veteris Poetæ maledictis respondeat. Vetus est: cuius diminutiuū est vetulus. *Vietus)* Mollis, flaccidúsque, & flexibilis corpore. vnde & vimina & vimenta, & vites, & vietores dicūtur: & viere, religare dicitur: quia vieris virgis magis religare possumus quidlibet. Lucretius araneæ dixit vietam vestem, id est, putri mollitia præditam. M Vietus, inquit Sextus Pomp. dicitur languidus sine vi, & naturalibus priuatus viribus. Cic. in Catone Maiore; Sed necesse fuit, esse aliquid quasi vietum

22 lissp Colóre mustelíno. PH. hem quæ hæc est fábula!

23 {ʌsibsp ds} Eò rédigis me, vt quid [égerim] égomet néſciam.

24 {absai} Eho tu, emín' ego te? D. emíſti. P. iubé mihi dénuo

25 {absd ſsdsp} Respóndeat. PH. [roga.] P. veniſtín' hódie ad nos? negat.

26 {csissp a} At ille alter venit annos natus sédecim,

27 {sshai ssibs} Quem ſecum addúxit Pármeno. PH. ágedum hoc mihi éxpedi

L. Muſtelino, flauo, ſubluteo, vel, ad ſimilitudinem muſtelæ. K. Al. [emerim].

Al. [rogo.] ſiadsp: vel ſynæreſi facta in [hodie] ſiadsp. E Iambicus ſeptem pedum. ſiſſhsp. G legendum [roga. P. veniſti ad nos?] ſiſſsp.

rum & caducum. B Varro de lingua Latina, Viere, inquit, eſt vincire. Vnde Ennius ibāt viere Veneream corollā. Viere Feſto alligare ſignificat. Vnde vimina, & vaſa viminea. Porphyrio Horatij interpres, hoc loco putat, vietus accipiendum pro neceſsitate intortus & incuruus. Fortunatianus in Dialecticis ſuis. Vites adminicula, quibus innitūtur, nexibus prehendunt. Hinc per ſimilitudinem, incuruum ſenem, Vietum Terentius appellauit. *Veternoſus*) D Morbo vetere confectus, id eſt veterno: quales ſunt qui hydropem patiuntur. Et rectè. Nam ſæpe Eunuchi in ſenecta veternoſi fiunt, & citò hoc laborant morbo. M Veternoſus dicitur is, qui morbo & incommodo ſenectutis laborat. Vnde Virg. in Georg. Nec torpere graui paſſus ſum ſua regna veterno. Veternoſus etiam, authore Pōp. dicitur is, qui graui premitur ſomno. Cato inquit, veternoſum, hydropicū intelligere voluit, cùm dicit, Veternoſus quàm pluſimùm bibit, tam maximè ſitit. *Veternoſus*) B Hæc contemptim de Eunucho dicuntur. Veternus morbus eſt, ex nimio otio perpetuū ſomnum inducens. Lectionum antiquarum author Cælius, doceés, cur ſolidum veternum dixerit Poëta Catullus, Ariſtotelē citat, quærentem cur alæ, omnium maximè partium noſtri corporis malè oleant, cuius rei cauſa ſit quòd omnium minimè reſpirare poſsint. Nam locis eiuſmodi, odor malus contrahi maximè ſolet. Quoniam putredo quiete interioris qualitatis cōſiſtit, ſiue quòd immobiles inexercitæque habentur. Maronianus interpres veterni nomine, hydropiſin intelligēdam putat, quæ plus nimiò reddit pigros homines, & ignauia marceſcentes. Vnde & pro deſidia quandoque poſitum inuenimus, & veternoſum, pro deſide, vt hoc loco apud Terentium. Probus etiam pro graui accipit ſomno, quem medicorum ſcholæ lethargum vocant ſi marcor adſit, & vt inquit Celſus, inexpugnabilis dormiēdi neceſsitas. *Senex*) D Ex morbo ægritudinéque rugoſus. Vtrum Senex? an quia ita videtur ob deformitatem.

Colore muſtelino) Errauit Terentius, non intelligens Menandricum illud, οὗτος δὲ γαλεώτης γέρων. ait autem, Stellionē, animal quod lacertæ non diſsimile eſt, maculoſo corio. nanque ad id genus coloris facies exprimitur eunuchorū corporis: quia plerique lentiginoſi ſunt. Hinc ergo errauit ideò, quia γαλῆ Muſtella dicitur, γαλεώτης Stellio. [illegible] τινος. Ego Adeſionem ſequor, qui rectè intellexit, Terentium ſcientem muſtelino colore eunuchum dixiſſe coloratum velut ſubliuido: quia verè eunuchi, aut ex candidiſsimis lentiginoſi fiunt, vt ex Gallis, & huiuſmodi Occidentalibus: aut ex fuſcis, ſubliuidi, vt ex Armeniis, & aliis orientalibus. B Quem hic Terentius dixit colorem muſtelinum, eūdem alij luteum & flammeum vocant, alij cereū. Muſtelinus color, ſubluteus, ſubliuidus, & ſubrufeſcens eſt cuiuſmodi comparet in veſtibus cruore cōmaculatis. Muſtela dirū animal ex cauernis & hypogæis, hoc eſt, ſubterraneis cauis ſerpētes extrahens, & conficiens. In principio pugnæ huius, ruta munit ſeſe.

Vt quid eg. eg. neſciam) D Pro Non meminerim, vel non agnoſcam. 23

Eho tu, emin ego te?) Mito ſtomacho quod ipſe fecit, id ex alio conatur audire: quatenus hæc audiat, an hoc fecerit. • dubitatiuè. *Mihi denuò Reſp.*) Hoc eſt quod in Rhetoricis Cicero ait, Contra firmam argumentationem, aliam æquè firmam, aut firmiorem opponimus. hæc eſt autem æquè firma. Denuò autē ad Reſpondeat pertinet, non ad Iube. *Denuò reſpondeat*) Iube verò, mihi denuò reſpōdeat, intelligendum eſt. 24

Roga) Mitè vtriúſque fiducia cōfertur, & apud vtrūque eſt veritas, cùm vterque fallatur. *Veniſtin*) V Vult enim ex circunſtātiis Chæream eſſe colligere. & ipſo geſtu intelligimus eunuchum negaſſe: videlicet ex ſilentio tanquam tacito conſenſu. 25

At ille) Ex ſignis teſtatur Chæream eſſe ſtupratorem, tum ab ætate quàm à ſeruo, qui adduxit. D Bene inſtat, quaſi ex parte iam obtinuerit Pythias. 26

Agedum h. m. exp.) Hæc Plautina ſunt, 27

R. In [quam] nihil eliditur. MU [Primum unde habes istā, quā habes vestem?] ſiſiſi.

[Primúm: iſtam, quam habes, vnde habes, ve- ſdſiſi 28
ſtem?] taces!

*L. Increpatio.

* Monstrū hóminis, non dictûrus! D. venit Chárea. dſſſp 29

D. Obliquæ interrogationes, quibus testimonia deriuare nititur.

PH. Fratérne? D. [ita.] PH. quādo? D. hódie. PH. quàm ſabſſp 30
dudum? D. modó. In [hodie] h vim habet conſonantis. MU [ita est.] ſidſſp.

P H. Quicum? D. cum Parmenône. PH. norásne { ſſiiſp ſiiiſ 31
ĕum priús?

D. Non: nec quis eſſet, vnquam audíeram dícier. ſi jdſp 32

Hunc verſum Aldinus co. ex non habet, & Riuius adulterinum ſuſpicatur: tum ſequens ita legendus, [D. Non. PH. vnde. &c.] ſed erit ſeptenarius, ſaſiaſi, niſi quis creticum ex [meum eſſe ſcie] conflatum admittendum cenſeat, ſaſiſi. Alias legitur [PH. Non: vnde], non expuncto precedente verſu.

*Eunuchus rem aperit.

*L. Hoc ſecū Phædria metuens Thaidem.

[P H. Vnde] ígitur fratrem meŭm eſſe ſciébas? { dſaſi dſſ 33
D. * Pármeno

G. Al. [hanc mihi.] ^ſic in [eſſe] nihil elidendum, ſaiaij. MU [hanc mihi veſtem.] ſaddſi.

Dicêbat eum eſſe: is dedit [hanc veſtem mihi.] { ſadſai ſadſſ 34
P H. * óccidi.

D. Mĕam ipſe induit: pòſt vnà ambo abiĕrūt foras. { ſiſdſi a ſiſt 35

*B. Temulētiæ crimē à ſe deprecatur.

P Y. * Iam ſatis credis [sóbriam eſſe me, & nĭhil mentîtam tibi!] Ali. [me ſobriā eſſe, & mentitam nihil?] tſſiſſt. { aſtaſt dſirſ 36

G. Al. [Iamne], dſſiadſp. Iābicus erit tetr. acat. ſic & præcedens. ſi legas quoque [Iamne], dſſijſſi.

[Iam] ſatis certum eſt vírginem vitiâtam eſſe! P H. { aſtdſat d 37
age nunc béllua,

cùm in iiſdem longa ſit diſputatio: ſed mirè à Terentio proferuntur ad eius exemplum: & quod eſt plus, carent Plautinis nugis. *Agedum)* Dum παρέλκον eſt, & adiuuat ex animo loquentem.

28 *Taces?)* Et rectè tacet: quia metuit Chæream.

29 *Monſtrum hominis)* ᵛ Eſt λογικὸν homini proprium, & per frequentem interrogationem atque circunſtantias ſtupratórne ſit Chærea expiſcari cupit, atq; in Doro eſt au authoris declaratio. Bene Eunucho dictum eſt Monſtrum hominis, hoc eſt, nec mas, nec fœmina exiſtens. Sic & ſuprà, Senem, mulierem dixit.

30 *Fratérne? Do. Ita)* ᴮ Quod vulgò parùm eruditi dicunt, Ita, nos Etiam reſpondemus. Si quis obiiciat repetiri apud Terentium Ita, reſponde dictum ab improbiùs reſpondente. quod genus eſt illud, Sic erit. *Modo)* ᴰ Nota Modò apertè pro præterito tēpore dictum eſſe, Id eſt, iamdudum. nam qui vitiauerat virginem, non modò, ſed lōgè antè veſtem mutauit cum Eunucho Phædriæ.

31 *Quicum?)* Præpoſitio Cum, his dictionibus ſupponitur, quicum, nobiſcum, vobiſcum. Cæteris verò, ita vt ipſum nomen præſcribit, præponitur: vt, cum amicis, cum exercitu, cū aduocatis. *Vnde ig. fr. m. e. ſciebas?)* 33 Vtpote nouitius: & eum qui ex Piræo rarò diſceſſerit, & longo interuallo εἰς τὸ ἄστυ venerit. Et hæ ſunt obliquæ interrogationes: quibus vti oratores videmus, cùm deriuare teſtimonium nitūtur. Et ideò ſic ait Phædria, vt fruſtretur omnia quæ cōfeſſus eſt Dorus. Vult enim fratri eſſe conſultum. *Parmeno Dic. e. e.)* Propè infirmatum teſtimonium eſt. quod enim ſic ait, Parmeno dicebat eum eſſe, falſum eſſe poteſt. Et mirè ſic ait: vt, Sola mihi talis caſus Caſſandra canebat. Sic autē dicimus, quando non ſemel quod factum fuerit, ſed ſæpius demonſtramus.

Iam ſatis) ᵛ Concludit per chleuaſmū. 36 Malè enim habet illam, quod anteà temulenta dicta ſit. *Iam ſatis cr. m. e. ſobriam?)* ᴰ Quia ſuprà dixit, Temulēta es. & quaſi grauem iniuriā hoc dicto paſſa ſit, memoriter dictū retulit: vt, En ego victa ſitu. & , Pulſus ego.

Iam ſc. eſt v. vit. eſſe) Ordine ait, cum 32 primùm de ſe, tum de aduerſario loquitur. *Age nunc)* ᵛ Inficiationem parat & perſuaſionem, ne Chærea ſtuprator eſſe videatur.

38 *Credis huic quod dicat?* PY. *quid isti credam! res ipsa indicat.*

39 PH. **Concede istuc paululum: audin'? [etiam nunc paululum.] sat est.* G. [etiam nunc paulum.] M.V. [etiam paululum.]

• L. Hoc summisse ad Dorum.

40 *Dic dum hoc rursum: Chæreán' tuam vestem detraxit tibi?*

Sic interrogat vt ea negari vellet.

41 D. *Factum.* PH. *& ea est indutus?* D. *factum.* PH. *& pro te huc deductus est?* D. *ita.*

42 PH. **Iuppiter magne. ô scelestum, atque audacem hominem!* [PY. *væ mihi.*]

• Exclamatio bifariam accipienda. *Al.* [*væ mihi.* PY.] &c.

43 *Etiā nūc nō credis indignis [nos esse irrisas] modis!*

Mu. [*nos irrisas*].

44 PH. *Mirū, ni tu credas quod iste dicat. quid agam nescio.*

E. *Iambicus tet. acat.*

45 *[Heus] tu, *negato rursum. possúmne ego hódie ex te exculpere* *Potest* [*heus*] *ad superiorem versum pertinere, vel iambicus censeri: tetr. acat. sunt qui omittant* [*ego*]. *tum in* [*hodie*] *vim habebit consonantis.*

• Mu. Atqui nondū negauerat: sed intelligit, Rursum interrogatus. L. & hoc summisse.

46 *Verum! vidistíne fratrem Chæream?* D. *non.* PH. **non potest*

47 *Sine malo fateri, video: sequere [hàc,] modò ait, modò negat.* *Mu.* [*me hāc*] *reiecto* [*sine*] *in præcedentem versum, in quo etiā legatur* [*vidistin'*].

D. • Amplificatio & dilatio quæstionis.

38 *Credis h. q. dicat?*) D A personæ qualitate derogat fidem. nam quid credendum est seruo, eunucho, fugitiuo? *Quid isti credam?*) Hîc à persona, quæ conuincebatur, orator iè ad factum se retulit. V Ab rei euidentia nō est, quòd illi credam. αὐτὸ δεῖξει.

39 *Concede*) σχῆμα est, vt veritatem eliciat. D Ad se versum dicit istuc: vt longè sit à Pythia. Eunucho enim dicit Phædria. Hæc omnia dicuntur, ancilla non audiente. *O Iuppiter*) V Exclamatio ex affectu iracundiæ nata.

42 *O scel. atq. aud. hom. nem?*) D Chæream scilicet vel Parmenonem. sed sic pronūtiandum est, vt putet ancilla de eunucho dici, hoc ipso quod præsto est. ideo illa infert, Væ mihi. indignis nos esse irrisas modis? *Væ mihi*) V Clausula est per chleuasmum. D Hoc rursum, Væ mihi, quidam à Pythia, vsque ad Irrisas modis? dici existimant.

44 *Mirum, ni tu cr. q. i. d.*) Vtrum an serua quod seruus? an stulta quod stultus? fœmina quod eunuchus? *Mirum ni tu*) Clarè dicit. quidam presśius putant.

45 *Heus tu, n. r.*) V Iterum inficiari cupit, & iubet ne illa credat, atque in Exculpendo est metaphora, & huic loco apta: pro extorquere positum est. Itaque curat Rursum, id est, è diuerso negare. atque inconstantiæ est parœmia, cùm dicitur, Modò ait, modò negat. D Rursum, non ad negationem pertinet, sed ad interrogationem: vt sit, rursus interrogatus. Rursus, retrò, id est, è cōtrario, ac per hoc contrarium superioribus dicito.

Non potest Sine malo fateri, v.) Ampliatio, 46 & dilatio quæstionis argumēto est nihil cōstitisse. Adde, quòd pœnam minatur non tanquā iam incerto, sed falso testi. Deinde ipsum fateri cōsyderemus quale sit. Nō est testis fateri, sed rei. Hic igitur vt in illū culpā transferat vniuersam, Fateri dixit, non indicare, vt ipse reus nō alieni facti testis esse dicatur. *Non potest Sine malo*) Quasi nec hæc fuerit, nec illa confessio, in quibus nulla veritas sit. *Sequere hac*) Quasi ad tormenta. *Modò ait, m. n.*) Testis aut ab aduersario conuincitur falsitatis, aut à seipso, si variauerit dicta. Ergo priora, quia non potuere conuinci, ab inconstātia testis, præsidium defensionis inquisitum est.

•D.Hoc lentiús: vt sit causa non sæuiendi.
•Deploratio.
•L.Indicat spectatori quid egerit.
•L.Oeconomia ad futuram ludificationem Parmenonis.
Als. [hodie. parē vbi pol], ſtbtaatv.
•L.Consultatio.
Al. [istac rogas], tū [de], nec elidēdū, nec corripiendum, ſdſſaſt-, nisi forte [Dorias. primam producas], ſdſſtſt-.
•Sanum cōsilium.
•L. Prouerbiale, quo summa taciturnitas significatur.

*Ora me. D. óbsecro te verò Phǽdria. PH. I intró. D. *hoï, heï.* ſſſſ– 48
In [hoi, hei] *nulla fit elisio aut synæresis.*

PH. * *Alio pacto honéstè quo modo hinc ábeam, néscio:* aſtſſx– 49
R. In [hinc] *h vim habet consonantis.* *E deest syllaba, forte* [nunc], *vt sit* [hinc nunc], aſtſtat–.

Actum est siquidem. tu me hîc etiam nébulo ludificábere! ſaſabdav 50

PY. *Parmenônis tam scio esse hanc technam, quàm me viuere.* ſtſſſv 51

DORY. *Sic est.* PY. * *inuéniam pol hódie parem vbi réferam grátiam.* ſdtabatv 52

* *Sed nūc quid faciúndum censes Dóryas?* DORY. *de istac me rogas]* ſdſſaſt– 53

Virgine? ? PY. *ita, vtrum táceamne, an prǽdicem?]* DORY. * *tu pol si sapis,* tbdſ.ſv 54
G. [prædicamne] dſaſſt.

* *Quod scis nescis, neque de eunúcho, neque de vitio virginis:* ſſaſaa• 55

48 *Ora me)* M u Reliqua irato, & minitabundo vultu: hoc verò summissa voce dicendum est. *Obsecro te verò Ph.)* E Bene verò. Nam quia ille dixerat, vt simularet preces: hic annixus Verò addidit, ostendens serio se rogare, & ex animo: non vt ille iubebat, dolo. *Intro)* Terribiliter, dūmodo eum summoueat. Vtrum Intrò, domum ad Phædriam? an ad Thaidem? sed, non oportet ad Thaidem intelligi, ne celandarum rerū iudex teneatur. Hoi hei B *σχετλιασμὸν* rusticum posuit: vtpote & serui, & nouitii. & est deploratio ab eis sic dicta. *Hoi hei)* Vox lachrymas emittentis, & timentis supplicium.

49 *Alio pacto)* V Secū deliberat, & obmurmurat iratus, cùm propter facinus fratris, tū propter nebulonis ludificationem. D Contra officium fuit mentiri docuisse seruum, & affuisse mendacio liberalem adulescéntulum. Sed vide quemadmodum defendatur, dum se mentiri coactum dicit, dum consulit honestati. Hanc autem causam longæ sermocinationis, ad hoc induxit artifex Poëta. vt apud omnes, iam certum sit, à Chærea vitiatā virginem, ne vllo errore impediantur vlterius nuptiæ, vel finis fabulæ differatur. *Alio pacto)* Nullo alio scilicet, nisi per hanc fallaciam.

50 *Actum est siquidem)* Hoc rursus clarè. & sic dicit tanquam adhuc iratus eunucho suo.

51 *Parmenonis)* Asseuerādi formula est, & in seruum comminatio quædam muliebris.

Tam scio e. h. technam) M Id est, artem & fraudem. Techna Græcè, Latinè dicitur va. & machinamentum: & technicus, dicitur artificiosus: & *τεχνιτεύω*, est aliquid artificiosè molior *Hanc technam)* R Fallaciam & artem, hoc est, eius factum cōsilio, & instinctu, quicquid factum est. *Quam me)* D Deest Magis; vt sit, magis scio, quàm me viuere.

Inueniam h. pol.) Hæc est *προοικονομία* ad futurum exitum fabulæ. nam dum se vlciscitur Pythias, fit indicium patri Chæreæ, & confirmātur nuptiæ. *Inueniam h. p. v. p. r. gr.)* B Hoc faciet in scena illa, Proh Deūm fidē, facinus fœdum. vbi vt terreat Parmenonem, confinget intus à Chremete miseris modis colligatum Chæream ob vitiatam virginem. 52

Sed nunc) V Deliberatiua est, Sitne vitium promulgandum. Sed Doryas dissuadet ab honesto, per sapientiæ rationem & officium à facili, per dissimulationem, quæ in enantiosi prouerbiali significatur, quod scis, nescis: & ab vtili, propter duo cōmoda: prius est vt pacatiùs viuas: posterius est, vt gratum Chæreæ facias. 53

Vtrum taceamne, an prædicem?) D Tertiū *παρέλκει*: abūdat enim aut Vtrum, aut Ne: aut certè hoc fit, vt sit figura *τρόπος*. *Tu pol si s. q. scis n.)* Non possumus nescire quod scimus. sed ita vt Concordia discors. Et Virgi. Sequitúrque sequentem. 54

De eunucho) Quid fuerit. Videamus, cur nolit Poeta de vitio virginis continuò scire 55

Thaidem

56 {ſſſßſtv ſſſa *Hac re ſ(te) omni turba ſ(euólues,) & illi gratum fé-ceris.* — G. Al.] & te] Al. [exolues.] Mu. [Hac re & omni turba eeolues te.] ſſſſ ſt-.

57 dadadiv *Id modò dic, abiſſe Dorum.* P Y. *ita fáciam.* D O R Y. * *ſed vídeón' Chremem!*

58 ſababſtv *Thais iam áderit.* P Y. *quid ita?* D O R Y. * *quia cùm inde ábeo, iam (tum) incœperat* — • L. Præparatio ad ſequentem ſcenā. • B. αἰτιολογία. Mu [tūc] ſababſſp.

59 ſatſaſtv *Turba inter eos.* P Y. *aufer aurum hoc: ego ſcibo ex hoc quid ſiet.*

Thaidem. vtrum, ne improuiſo malo vehementiùs commoueatur, ac doleat, an vt ex eiuſdem virginis habitu, vultúque iſta cognoſcat, quod eſt actuoſius: an quod proximum vero eſt, vt illam & Thais & frater ignorantes vitiatam, animoſiùs aduerſus militem defendant repertum eám venientem cum tanto ſtrepitu ac minis. Nam quo ore præterea diceret Thais Chremeti de ſororis pudore ſollicito, Educta eſt ita vti téque, illáque dignū eſt: ſi ſciret eam virginem non eſſe? *De eunucho)* Quòd Chærea ſit, non eunuchus. *Quod ſcis neſcis)* Vnde in Heauton. Neſcias quod ſcis, ſi ſapis. Et hoc eſt quod α.... dicitur. *Quod ſcis neſcis.)* prouerbiale eſt. & multùm apud Dialecticos tractatū: vt, facio, & nō facio: amicus ſum, & non ſum: & audio, & nō audio, & cætera huiuſmodi. B Hoc prouerbio certa in tacendo fides ſignificatur, dum quis quod ſcit, perinde cōtinet ac diſsimulat, quaſi neſciat. *De vitio v.)* D Quòd iā mulier.

56 *Hac re & te o.t.e.)* Cauſa quæſita cur ante iurgium cum milite, Thais neſciat vitiatam virginem. B.D Propriè euoluimus inuoluta & complicata, vel implicata. Hic autem tranſlatæ eſt ſignificationis, ponitúrque pro liberare, & explicare: ni mirum vt ſenſus ſit, Omni te turbatione & moleſtia vacuam reddes. Prætereà tranſlatè aliter hoc ſæpe verbum vſurpat Cicero: vt cùm dicit, euoluere libros, poëtas, naturam rerū, exitum rei alicuius. *Et illi gr. f.)* D Cui, niſi virgini? cuius crimen, vt ſuprà ſilentio texeris, præſertim tacentis iniuriam ſuam, & ſic dolentis amiſſam virginitatem, vt nec cōfeſsionem ſuæ calamitatis ſubire poſsit.

Id modò) V Facilitatis nota eſt per modum agendi commonſtratū. D Id pro Hoc, ſubiunctiuum pro præpoſitiuo. *Videon)* V En quāto ſtudio & religione in quolibet actu ſcenas paraſceue ſibi proximas coniūgit. 57

Thais iam aderit) D Bene dixit Aderit. huic enim aderit Thais. *Quia cum inde abeo)* Aliam cauſam ex alia ſuppoſuit: quaſi diceret: video cauſam. 58

Aufer aur.) B Id eſt, mundū muliebrem. 59

ACTVS IIII. SCENA V.

A R G. B A cœna militis egrediens D hic ſimigrauis inducitur vino Chremes, priorū memor, titubans in præſentibus, vt ferè adpoti ſolent. Mu Hæc autem ſcena magis ad delectationem ſpectatorum quàm ad argumenti ſeriem pertinet. V *Theſis.* Rectè D. Auguſtinus ait, Ebrietas aufert memoriam, diſsipat ſenſum confundit intellectum, incitat libidinem, omnia membra debilitat, vitámque exterminat. Et ſic Menander, ὁ πολὺς ἄκρατος, ὀλίγ' ἀναγκάζει φρονεῖν. Nimirum deſipientiæ cauſa eſt merum copioſius epotum. Et hîc verum illud Aeſchylis, Κάτοπτρον εἴδους χαλκός ἐστ', οἶνος δὲ νοῦ. Vtrinque imago mentis repræſentatur. Hic autem temulenti hominis ruſtici ſtulta loquentis ὑποτύπωσις. atque Pythagoras nō malè ebrietatem μανίας μελέτην eſſe dixit. Eſt enim inſaniæ quæuidā meditatio, repræſentatio, & exercitium. L Hæc ſcena per occaſionem argumenti exprimit naturam ebrietatis, qua ſæpe labefactantur obſtinati animi, & in luxum ſoluuntur: M exprimuntur etiam ebrietatis cauſæ & effectus. corrumpitur quippe iudicium rationis, & linguæ, pedúmque titubatio ſequitur, quo nihil turpius excogitari poteſt. Quapropter Stoici, quos Cicero in Tuſculanarū diſputationibus ſequitur, omnium malorum fontem eſſe intemperantiam, officiorum verò temperantiam dicunt. Ideò dicitur à Græcis, conſeruatrix mentis & prudētiæ. Plato libro ſexto de Legibus ſic ait, Bibere vſque ad ebrietatem, neque alibi vnquam decet, præterquàm in ſolennitatibus eius Dei, qui largiens eſt vinum.

Verſ. gen. Iambici tetrametri acatal. excepto vltimo trimetro acat. & ſexto, qui etiam trochaicus tetr. catal. conferi poteſt.

CHREMES. PYTHIAS.

D. *Atat* interiectio est paulatim percepti atque intellecti mali.

ATAT, *data hercle verba mihi sunt: vicit vinum quod bibi.* iiibsssi 1

Ac dum accubabam, quàm videbar mihi esse pulchrè sobrius! {ssiisp ssis} 2

Temulenti conditio. *Postquam surrexi, neque pes, neque mens satis suũ officium facit.* {ssdd ia p ssddd} 3

*L. Arridentis cum gestu. P. *Chreme.* C. *quis est? ehem Pythias,* * *vah quantò nunc formosior* {iicissp ii s} 4

Dudum, i. paulò antè. *Videre mihi, quàm dudum!* P. *certè tu quidem pol multò hilarior.*] G. [*tu pol multò alacrior*] ibsssip. {ibsssdp ibsssa} 5

Mu. [*Videre, quam dudum? P. certè quidem tu pol multo alacrior.*] ijiiisdp.

Go. Al. [*Verum hercle verbum hoc est. SINE Cerere & Baccho*], sijbissp. * L. Prouerbia-

C. [*Verbum hercle hoc verũ est,* * SINE CERERE ET LIBERO] FRIGET VENVS. {ssdacstu ssdbsisp} 6

1 *Data sunt*) V Est ebrietas malum ἑκούσιον & αὐθαίρετον. *Data verba*) D Fraus facta. A milite, an à meretrice, cuius iampridem dolum malum in omni re suspicatus est? an magis à vino, quasi captioso aliquo, data verba sunt? quia bibere, dulce est: ebrium fieri, turpissimum. adeò his quæ sequuntur, quasi subtilem fraudem ebrietatis inducit Plautus de vino. Pedes captat primò, luctator dolosus. Virg. de vua, Tentatura pedes olim, vincturáque linguã. [a] Horatius in Odis, Iussus abire domũ, ferebar incerto pede. *Vicit vinum*) V Ebrietatis causa est hic vini ingurgitatio, ἀκρασία alia est, & γαστριμαργία, & ὀψοφαγία voracitas & liguritio. [a] Pontanus in libris de obedientia, Cibo, inquit, & potu, sic vtemur, vt reficiamur quidem, non impleamur, ne dicendum sit, quod Terentius ille, Vicit me vinum quod bibi.

2 *Ac dum acc.*) D Hic verba data sunt. *Quam vid. m. e. p. s.*) Nihil elegantius: non dixit, Videbar mihi tunc esse sobrius: sed, vt hoc ipsum iam erroris esset, ac vinolentiæ accumulatio. Videbar, inquit, mihi nimium sobrius. *Pulchrè*) Fortiter ac nimis.

3 *Postquam surr.*) V In ipsa sessione non est tantus motus, quo fumosi spiritus ex vino in caput exhalarent, qui & in causa sunt cur nerui stupeant, & extremæ partes tremant. *Neque pes*) D Ad incessum. *Neque mens*) Ad facta ac dicta. *Satus. off. f.*) Bene: non enim omnino non facit, nam hoc insani est: sed, non satis facit: quod est ebrietatis. [a] D Sic loquitur Cic. ad Att. 9. Hoc officium sæpe, & sæpius mihi facturus videor: ita de me mereris. Terẽtius item in Adelphis, Meũ officium facio, quod peccatum à nobis ortũ est, corrigo.

Quis est? eh. P.) D γνωμικῶς, & satis miro exemplo mutatam credit, postquàm ipse mutatus est. *Quantò formosior*) V Ebrii cæcutiũt propter fumos, in oculorum neruos aspirantes, spiritúmque visualem interturbantes. Et Theognis sic cecinit, [Greek, illegible] D Hoc multùm Academicos iuuat, qui aiunt, prout habiti fuerimus atque affecti, ita nobis aliud atque aliud videri: & ideò nihil certi comprehendi posse. 4

Certe tu q. pol.) Et certè, & hæc dixit, vt appareret hanc verè loqui quæ sobria est: illũ verò ex vino falli. Et honorificè, atque vt sobria, non dixit Temulentior, aut Lasciuior, sed Alacrior. *Hilarior*) V Mitigat ebrietatem, quæ cùm erat perfecta, vt Aristoteles appellat, imperfectam nominat hilaritatis vocabulo, & Germanis sic dicitur. Er ist froilich, vnser herr hat ein rauch. 5

Verbum hercle) Ebrius sibi sapere videtur. Imaginatio enim à fumis confunditur. Γνώμη autem hæc est Physica, & in singulis vocabulis μετωνυμία. Venus enim pro libidine, Bacchus pro vino, & Ceres pro cibo ponitur. Idem sibi vult quod vulgus Theologorum dicere consueuit Abstinentia carnales restrænat motus. Et sic Euripides, 6

[Greek, illegible]

Est quoque tenuis dieta amoris, præsens apud medicos & Ouidium remedium, & Germanis est vvann der bauch vol ist, so gehet der esel tanzen. *Verbum h. h. ac.*) D Verbum,

prouer

7 *Sed Thais multò antè vĕnit?* P. *[ánne ábijt] iam à milite?* *[venit] præsentis tẽporis, vel creticus tertio loco.* [R] *Al. [an abyt] sed deprauaté.*

lis allegoria figura ta tribus metonymiis.

8 C. *Iam dûdum ætâtem: lites sunt inter eos facta máxuma.*

L. *Iã dudum ætatẽ.* id est, iam longo tempore.

prouerbium: vt Idem in Andria, Verbum illud verum est, vulgò quod dici solet. *Sine C.& L.fr. V.*) Hoc si ad sententiam reuoces, non conueniet ebrio: si ad petulãtiam quam sic antè dictum est. Nam & improbior factus est: & cùm tropicè locutus sit, tamen ordinem naturalem seruauit: nam primùm cibus, deinde potus, postremò libido Venerea. Friget autem, quia omnis eiusmodi voluptas in calore sanguinis constituta est, qui his rebus alitur. Et Friget propriè, non, adhæret: translatum enim hoc prouerbium, à picatione vasorum, quæ frigida picem non tenent: cùm alia multa meliora sint ad vsum frigida, vt ferrum, argentum, aurum, & cætera eiusmodi: nam sic alibi, Vbi friget, huc euasit. Et vide tres μετωνυμίας, Cererem, Liberum, Venerem. [S] Diomedes de metonymia loquẽs, quot modis fiat, etiã tum fieri dicit, cùm per inuentorem, dominantémve, inuentum, vel subiectum intelligitur. Vult enim per Cererem, panem intelligi: vinum, per Bacchum: per Venerem, concubitum. Aristoteles Venerem Baccho adiunctã dixit, propterea quòd Veneris cupiditatem, vinum accendat. Quæ verò Parœmiographus scribit in hoc adagium, minimè duxi omittenda. Sic habet, Verbum hercle hoc, verum est. Sine Cerere & Libero friget Venus, Dicuntur hæc sub persona Chremetis, adolescẽtis rustici, qui sobrius oderat meretrices, pòst, idem potus non abhorret. Cibus enim & potus, irritamenta sunt libidinis. Eleganter autem Cererem pro cibo, Liberum pro vino, Venerem pro libidine dixit, continenter in figura persistens. Nam illud ipsum verbum, Friget, metaphorã habet, quam Donatus à picatione vasorũ, mutuò sumptam autumat, quòd frigida pix non adhæreat. Frigida profectò nimiúmque affectata interpretatio, quod quidem, tanti viri pace dixerim, si modò illius est interpretamentum. Ardent amantes, & frigent quæ lãguent. Horat. Non enim posthac alia calebo fœmina. Et frigent in vxores mariti, qui non admodum amant. Diuus Hieron. Terentianam sententiam crassiore Minerua explicans, Distento vẽtre, ait, distenduntur ea, quæ ventri adhærent. significans libidinem esse gastrimargiæ comitem. Peculiariter autem vinum irritat libidinẽ. Ideóque Paulinæ literæ vetant, ne vino inebriemur, quòd in eo sita sit libido. *Sine C.& L.fr.V.*) Tria philosophi censent, laudem fugienda sequenti: intemperantiam cibi, intemperãtiam potus, intemperantiam Venereorum. Pudicitiæ, ac studiis amicæ sunt frugales mensæ. In cibo igitur ac potu, optimum fuerit sequi nautarum solertiam, qui in naui onerãda eiusmodi temperamentum seruant, vt neque pondere nimio pressa, fluctibus obruatur, neque nimia læuitate suspensa, lateribus vacillet, & flantium nequeat ferre ventorũ impetum. In omni quippe vitæ tenore, modus est vtilis. Temperatè viuendum censet & Medicorum rex Hippocrates. Neque enim rectè vnquam valent, nec longæui esse, neque egregium quicquam aut cæleste meditari possunt, qui gulæ ac ventri student. Dolẽda res est, tam multos passim videri, quorum magis sit in patinis, quàm in paginis animus. *Friget Venus*) Poëtæ Vulcanum fingunt Veneris maritum, quòd Venereum officium, non nisi calore consistat. Vnde illud, Frigidus in Venerem senior. *Sine C.& L.fr.V.*) Per contrarium, Cerere & Baccho adhibitis, calet Venus: pascitur libido conuiuiis, nutritur deliciis, vino accenditur, ebrietate flammatur. Hinc Aristophanes vinum esse dixit lac Veneris, quòd immodicus vini vsus, rei Venereæ sit incitamentũ. Sic Ouidius, Vina parãt animos Veneri. M. Tullius lib. 2. de Natura deorum citans hoc Terentii, Quicquid magnam, inquit, vtilitatem generi humano afferret, id non sine diuina bonitate erga homines fieri arbitrabantur. Itáque tum illud, quod erat à Deo natum, nomine ipsius Dei nuncupabant, vt cum fruges Cererem appellamus, vinum autem Liberum. Ex quo illud Terẽtii, Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Sed Thais) [V] Lingua deficit. Abrupta enim & ἄτοπα garrit. *Sed Th.m.a.venit?*) [O] Interrogatiuè pronuntiandum hoc. Et scias de his interrogationibus hanc ipsam esse, in quibus ita quærimus, vt qui interrogantur, responsuri nobis, se nescire videantur. 7

Iandudum at.) Quia iahdudum infinitæ moræ est: addit Aetatem, vt ostendat multùm abiisse temporis, vt factum est. *Iam dudum at.*) Pro longinquo tempore. Lucilius, Vt multos mensésque diésque, Non tamen ætatem. *Aetatem*) Diu, longinquóque tempore, ac prolixo, vt est ætas. nam sic dicimus 8

D. Simplex omnino Chremes inducitur.

V. De more fit parasceue scenatú copulatio.

P. Nihil dixit tum, vt sequerêre sese? C. nihil, nisi ábiens mihi innuit. {sal. b. p / llaisbsp} 9

P. Eho nónne id sat erat? C. at nesciêbam id dicere illam, nisi quia {adi sidp / adis} 10

Corrêxit miles, quod intelléxi minús: nam me extrûsit foras. {sssd} 11

**Sed eccá ipsam. miror vbi ego huic anteuérterim.* {sbsi / s} 12

Mu. [ipsam vt .eo. miror vbi huic ego]. Atu[huic]disyllabū. vel in eo h vim habet consonantu. & erit octonarius, vt præcedentes. isbdiiij.

de die, & dieculam, aliquantulam moram. V Ætatem vel sæculum, est hyperbole ebriis propter sensuum perturbationem non inepta. Ecquis hic non videt vt ebrii sunt futiles, obliuiosi, vtique se cuncta scire simulát, sicut est apud Menandrum,

χαλεπὸν ἔτι τίς ὢν πίῃ πλέον κακῶ,
μηδὲν κατειδὼς, ἀλλὰ προσποιούμενος.

Iandudum at lit. mt. e. f. s. m.) S. D Iandudū ætatem, subducta est loquendi forma, pro longo tempore, vel iandiu. Et quædam exemplaria sunt, quæ Aetatem non habent. Ad hæc, hic obseruato, Lité fieri, pro turbam fieri, vel commoueri, dici. Scito quoque Litis significationem tam extra forum iudiciale vsurpari, quàm in foro.

9 *Nihil dix. t. vt s. sese.)* D Nihil, pro non. Virg. Deponunt animos nil magnæ laudis egentes. *Nihil nisi ab. m. inn.)* Apparet. quasi iratam discessisse Thaidem à milite, & tamen sic iratam, vt illi ira consilium non ademerit. Innuit, inquit, cùm abiret.

10 *Eho nonne id sat erat?)* Adeò simplex sic inducitur adolescens, vt à Pythia reprehendi posit. nam quid opus fuit dicere, si innuit?

At nesc. id d. ill.) Dicere pro velle, vel significare. Sic alibi, Quasi tu dicas factum id consilio meo.

Nisi q. Correxit m. q. int. m.) Hoc videtur 11 facetius & sapientius, quàm dici ab ebrio, rustico, & adolescente debuisset. Hoc vitium tunc fit, cùm Poëtæ ingenium suum in personas conferunt. *Quo! int. m.)* Verisimile hunc tantum extrusum fuisse, non etiam vapulasse: quia miles Thaidi magis, quàm huic irascitur.

Miror v. e. h. ant.) Id est, hanc præcesserim. Vbi, in qua parte viæ. 12 S. D Anteuertere est propriè antecedere: vt fit in via Paulò minùs propriè. bene propriè tamen, dixit Cic. de Nat. deorum 2. Neque à Sole lōgiùs vnquam vnius signi interuallo discedit tum anteuertens, tum subsequens. Hoc est, siue Solē præcedat, siue sequatur. Translatè, vt sequitur, vsurpant Latini. Cic. de Amicitia, Atque idipsum cùm tecum agere conarer, Fānius anteuertit. Cæsar de Bello Gall lib. 7. Qua re nūtiata, Cæsar omnibus consiliis anteuertēdum existimauit. Id est, omnia posthabenda censuit.

ACTVS IIII. SCENA VI.

A R G. D Ex ipsis primis verbis apparet, quàm concita, & recens à litigio veniat Thais Itaque nec nominat militem, nec virginem: sed pronomine vtrūque significat, quasi in medio constituta negotio. MU deinde rescīscit Chremes à Thaide, Pamphilū esse sororé suam. audet, sed metuit militem: recipit tamen animum, comparátque se cum Thaide ad illū fortiter reiiciendum, B quem venturum putant vt virginem eripiat. Timidior hic Chremes inducitur, quam Thais. H Est igitur in hac scena præparatio eius turbæ, quam Thraso faciet, oppugnaturus domum Thaidis Exordiū est patheticum. nā minatur superbo militi Thais: L aduersus quem ad pugnam instruitur: Chremetem deinde (R quò longe animosior inducitur.) cōfirmat. Et est epitasis huius partis fabulæ. V *Tieses.* 1 Magna est meretricis confidentia ad grauius facinus parandum. 2 Astutæ sunt meretrices in captando fauore, dū periclitantur. Est autem in genere deliberatiuo. Nam exhortatur Thais Chremetem, vt sibi contra Thrasonem adsit. atque hæc propositio hic statuenda est propter [illegible] dissimulata. M Meretricis confidentiam & ad omne facinus audaciam perditam, nec non studium, & artem captandi fauoris in aliqua difficultate, ac primos motus in potestate nostra non esse, Chremetis exemplo hæc scena docet, & exprimit.

Vers. gen. Trochaici tetr. cat. viginti, nempe quinque primi, & decimusseptimus cum sequentibus ad finem vsque scenæ, excepto vicesimotertio, qui iambicus est tetr. acat. cum octauo, nono, duodecimo ac duobus hunc sequentibus. At sextus, septimus, decimus, vndecimus, decimusquintus ac decimussextus sunt iambici tetr. catal. siue scazontes.

THAIS. CHREMES. PYTHIAS.

1 {dstsCdtv / dstsa} CREDO équidem illum iam affutûrum esse, [vt illa à me erípiat: sine] *Al. [illam vt eripiat sine]*, ditstdtv.

2 bssabdt- [Véniat: atqui] si illam dígito attígeris vno, [óculi] ílico *Al. [illi oculi]*, bssabsai.

3 {dtdxttt- / dtds} Effodiêntur: *vsque [ádeò illius] ferre possum ineptias,

4 {sbttstsv / sbttsttv} Et magnífica verba, verba dum sint: verùm enim si ad rem

5 {ststdcsv / ettsdltv} Conferêntur, vapulâbit. C. Thais, ego iam dûdum hîc adsum.

6 ussssv T. Ô mi Chreme, te ipsum [expêcto. scin' turbam] hanc propter te esse

7 {dcissi. / di} Factam? & ádeò ad te attinêre hanc omnem rem? C. *ad me! quî? quasi istuc.

8 aijdiidj T. Quia dum tibi sorôrem stúdeo réddere & restitúere, hæc

Parasceue eius motus, quê miles excitabit oppugnaturus ædes.

R. *Al. [Vt veniat qui]*, dslabdt-.

*L. Apta comminatio in militem.

A. [adeò ego illius], dtd.s.t. *M [eo ego illius]*, dtddttt-.

Enim ornatiua est.

Al. [expectabã, scin' tu turbam], *sed versus non con. at.*

*D. Vt rusticus pudês & timidus turbatus est his verbis. *L* *Quasi istuc*, sub. Norim.

1 *Credo eq.*) V Confirmatio est à necessitate. Thraso enim puellã abducturus aduentat. *Illum*) B irata, illũ non nominat Thais. *Affut. esse*) D Id est, aduenturum: vt, Affuit & Mnestheus. *Sine vt veniat*) Quasi dicat, sine nullis. & comminatis est: vt, Sine modò, B perinde acsi diceres: Si venerit, excipiam eum vt dignus est.

2 *Atqui si ill. d. att. v.*) V Comminatio est admodũ in meretricibus decora. & hic sunt arma, vtpote lingua & vngues. D Moris comminãtium est, ad exiguum reuocare cõmissa, quæ se vlturos prædicẽt. *Oculi il eff.*) Et fœmineæ minæ sunt, & in libidinosos quàm maximé. nam huc suspicatur amatorem esse virginis. Sic & alibi, Vt ego vnguibus facilè illi in oculos inuolẽ venefico. In oculos autem maximè sæuire fœminas, & Tragœdiæ ferè omnes, & Comœdiæ protestantur.

3 *Vsque adeò*) V Cõminando pergit, & Thrasonem annihilat, vt cuius verba tantùm sunt magnifica, videlicet Thrasonica, militaria, & nimis iactabunda, vel ad cyathum. *Vsque adeò e. ill. f. p. in. & m. v.*) D Non dixit, vsqueadeò illum possum amare: sed, quàm insuauis iam diu sit, ostendit, dicendo, Ferre possum. Et citò ostendit quæ sit amicitia militis. Ineptias, inquit, & magnifica verba.

4 *Verba d. s.*) Hoc est, quæ vim non admisceant rerum. *Verum en. si ad r. c. vap.*) Si discesserit à verbis: & rem experiri cœperit, vapulabit. Et bona locutio: vt si dicas, Verba ad rem contulit, hoc est, agere quod dicebat aggressus est. *Verùm enim*) V Hic enim κόσμιον. Est autem Verba ad rem conferre, idem quod vulgò dicũt, in praxin deducere, id est, declarare quod dictum est, nempe vt ex verbis fiant verbera.

6 *O mi Chr.*) Per appellationem amicam est beneuolentiæ occulta captatio. & argumentùm à spe est, Quia te expectabam. *Scin turbam*) A causa, Nam tu huius turbæ author es: igitur te adesse oportet.

7 *Ad me! qui? quasi istuc*) D Et rusticus, & timidus, & pudens commotus est meretriculæ dicto. B Et illud *quasi istuc* imperfectum est. *Quia dum*) V Narratiuncula cõprobat Chremem esse authorem turbæ, nimirũ propter sororem, quam Thraso diripere conabatur.

8 *Reddere. & rest.*) Propriè Redditur cupiẽtibus, vt Domino seruus: Restituitur cupiens, vt patriæ ciuis. Redditur & Restituitur cupi-

Atque huiúsmodi sum multa passa. C. *vbi ea est?* T. *domi apud me*[u]. C.* [*hem.*] T. *quid est?* Al. [*ehem.*] ʃaʃaaii ʃi 9

• L. Extimescentis, quia soror apud meretricem est.

Sex praecedentes versus Glareani distinctionē habent. at ab alijs aliter secantur. nam primo accinitur dimeter trochaicus. [esse ferentur vapulabit.] ʃtʃlt. Secundi finis est [expectabam.] taʃltʃlt vel [expecto.] tum [teipsum] fuerit vnicum verbum, taʃlltʃlt. Tertius ita habet, [Scin' tu turbam hanc propter te esse factam? & adeò ad te attinere hanc] ʃlʃitatt. Quartus desinit in [audeo] ʃltʃabʃb. Quintus in [passa.] ʃtibʃʃ. tt vel [huiusmodi] facto trisyllabo. tʃbʃtʃlt. Sextus in [quid est?] aat. atque hic fuerit trochaicus dimeter catal. quatuor verò praecedentes trochaici tetr. acat.

G. [est dignum.] ʃaʃʃaʃ: vbi in [quid] eliditur d.

Educta ita vti téque illáque [dignum est.] C. *quid ais?* T. *id quod res est:* ʃaʃdiʃ- 10

Hanc tibi dono do, neque répeto pro illa abs te quicquam prétij. dʃdbʃʃd – 11

•L. Pulchra gratiarum actio.

Linacer primum ita legit, [Et habetur. & refertur à me Thais, ita vti merita es], aiaiʃbdv.

C.* *Et habètur, & refértur sà me Thais tibi, ita vti] mérita es, grátia.* *Al. [à me tibi, vti]. aiijddʃp. Alij rejciunt [Gratia] in sequentem versum, & [Chreme] in tertiū, in cuius calce legūt [venit ereptum.] tū metrica ratio non constat.* aeʃdeʃp 12

* Ad bellū futurū animat.

T.* *At enim cauĕ, ne priùs, quàm hăc à me accípias, amittas Chreme.* aaiʃdʃʃi 13

Nam[u] *hac ea est, quam miles à me vi nūc erêptum venit.* *Potest hic censeri trochaicus tetr. cat. tʃtʃlltv.* ʃiʃiʃʃp 14

Monumenta sunt quæ inepti instrumenta vocant.

Abĭ tu, cistéllam [Pýthia] domo effer cum monuméntis. *Al. [Pythias].* ʃʃiʃa- a 15

piens cupientibus. vt parenti filius. Ergo in hac vtrunque est, & reddi & restitui.

9 *Hae Atque huiusmodi s. m. p.)* Mulier facunda meretrix, hæc imputat adolescēti quæ vidit, & alia quibus interfuit. *Hem)* Extimuit adolescens cùm sororem suam in domo meretricis esse audiuit: cui rei statim occurrit Thais.

10 *Educta ita)* [V] Donum collaudat tam ex cognatione, quia soror Chremetis est, quàm ex educatione: sed hic μωροσοφία est. Rusticus enim Chremes erat: rustica igitur videtur fuisse educatio. [B] Argumētum ab educatione, quale & illud Ciceronis in oratione post reditum habita. Habet autem magistros, non ex ineptis, &c. *Educta)* [D] Subauditur Est. *Vti téque illaque d. est)* Bene purgauit quòd ex fastu meretricio expectabatur. non inquit. Vt me dignum est. *Quid ais?)* Rectè: quia mirum apud meretricem liberaliter educatam. *Quid ais?)* [B] Non interrogat, sed miratur apud mulierem vulgati corporis liberaliter educatam esse sororem.

11 *Hanc tibi)* [V] Beneficiis conciliat, & allicit, vt adsit contra Thrasonem, tum pro sorore bene educatā, tum pro dono singulari. *Hanc t. dono do)* [D] Meliùs dixit, quàm Dono: vt donum placidius videatur & præstantius. *Neque r. pro illa q. abs te pr.)* Ex eo quod potuit iure facere, beneficium demōstrauit. oratoriè dicens seriò non esse facturam.

12 *Et hab. & ref. à me Th.)* Qui habet apud se gratiam, nondum retulit. Retulit, qui destitit habere. Multùm ergo hìc dixit. Et habetur gratia, & refertur. Quem sensum transtulit Salustius in bellum Iugurthinum, Arma, pecuniam sume. vtere: & quoad vixeris, nunquam redditam tibi gratiam putaris: semper apud me integra erit.

13 *At enim caue)* [V] A præsenti periculo. Vide ne amittas cistellam cum monumentis, die thefe mit den instrumenten. *Ne prius q. h. à me acc. am. Chr.)* [D] Hoc in Comœdia licet more vulgi dicere. Cæterùm non potest amitti quod nondum acceptum sit. An quia iamdudum sumptum sit?

14 *Nam hac ea est. q. m. à me vi n. er. v.)* Non ad deterrendum. sed ad præparandum animum adolescentis hæc dicit, quem audacem putat, aliter ac res ipsa est. nam mox Thais mutabit orationem, & dicet, Qui cum res tibi est, peregrinus est. Minùs potens quàm tu, minùs notus, amicorum hic habens minùs.

15 *Cum monumentis)* [L] Id est tabulis ac reli-

quis

16 C. *Vidén' tu illum [Thais!] P. vbi sita est? T. in risco. odiôsa cessas!* *Al.* [Than?]

17 C. * [*Militem*] *secum ad te quantas cópias addúcere!*

18 [*At at at.* T. *num*] *formidolôsus óbsecro es mi homo?* C. *apágesis,* R. *At at at timentis. Al.* [T. *At at, nū*], *sed deprauate, & versu non constat.*

19 [*Ego*] *formidolôsus! nemo est* [*hóminū, qui viuat,*] *minús.* *Al.* [*Egón'*].

20 T. *Atque ita opus est.* C. *hau métuo,* [*qualem*] *tu me esse hóminem exístumes.*

21 T. * *Immo hoc cogitâto, quicum res tibi est, peregrînus est.*

22 *Minùs potēs quàm tu, minùs notus, amicôrum hic habens minús.* *Si tantum in secundo* [*minus*] *elidatur s, erit iambicus acat.*

23 C. *Scio istuc:* SED TV QVOD CAVÊRE *possis, stultum admíttere est.*

D. *Riscus*, cista pelle contecta: nomen Phrygium.
* Timoris indiciū.
E. *Al.* [*Militum*].
Apagesis, verbū Comicum, i. recede, vel abi si vis.
R. *Al.* [*omnium, qui metuat*]. *sed versus non constat.*
G. *Potest hoc censeri iambicus.*
R. [*quem*].
* Facilè victoriam proponit. [I] Confirmatio ex collatione personæ.
L. Prudēs sentētia à tuto.

quis testimoniis, quibus probetur libera virgo. *Monumentis*) [B] Intellige literas, quibus contineatur sororem hanc esse Chremetis. [D] Monumenta sunt quæ Græci dicunt γνωρίσματα καὶ σπάργανα.

16 *Viden tu ill. Thais*) Longè videre, timoris est indicium. *Vbi sita est*) Trepidantes personas immiscuit. *In risco*) [B] Riscus Donato cista est pelle contecta, in qua seruare velit ille cistellam cum monumentis. Seruio fenestra dicitur parua in pariete, Troianum est vocabulum. [M] Riscus, inquit Nonius, est locus in parietibus angustus. [V] Sententia Seruii & Nonii verisimilior esse apparet, quàm Donati, cùm parua in pariete sit fenestra ad rerum repositionē plerūque relicta.

17 *Quantas copias*) [D] Propriè dixit Copias: nam sic dicūtur legiones in vnum collectæ. conuenit tamen rudi & rustico adolescenti sex homines, Copias dicere: Militem scilicet, Parasitum, Donacem, Syriscum, Simalionem, Sangam.

18 *Atat*) [V] A decoro & necessitate. Vir esto non ita formidolosus. Nūc enim necessitas, durum vt dicitur, telum vrget. *Num form. es mi homo?*) [D] Formidolosus, & terribilis & timidus intelligitur. [B] Laurētio Vall. hæc nomina, formidolosus, laboriosus, operosus, actiuè pariter & passiuè vsurpâtur. Hic Formidolosus accipitur pro eo qui formidat. *Apagesis*) [L] Interiectio remouentis: & est Græcum origine, ἄπαγε. [D] Plautus in Trinummo, Apage amor.

19 *Nemo est ho. q. v. m.*) [V] [illegible], hoc est, sum fortissimus. [B] Cùm omnis viro turpis sit formido, bene amolitur à se timoris opinionem.

20 *Atque ita opus est*) [D] Vt minùs formidolosus sis. *Metuo q. tu me h. ex.*) Videtur ebrius factus hic Chremes iam etiā displicere nolle mulieri. Nam idcirco fatetur se timere malam opinionem Thaidis de se. Et Metuo qualem tu me existimes, nouè dixit: pro, metuo ne ignara sis.

21 *Immo hoc c.*) [V] A facili. Hostis enim tantus non est, vt eum timeas: à conditione, quia peregrinus est: à fortuna, quia impotentior & magis ignotus, atque amicorum expers. *Peregrinus est, Minus p. q. tu, m. n.*) [B] Vbi timidum esse Chremetem Thais animaduertit, non vt priùs animum eius præparat. sed orationem mutās, hic est peregrinus, inquit, & minùs potens quàm tu. Argumentum ducit à fortuna. non enim est idem incredibile in diuite, ac paupere, propinquis, amicis, clientibus abundante, & his omnibus destituto. Sic Cicero in oratione pro Lege Manilia, suadet à fortuna Pompei vt eū bello Mithridatico præficiant. *Peregr. est, Minùs p. quàm tu*) [D] Bene sic dixit: quia tardum fuit dicere, Ille impotens, tu potens, &c.

23 *Sed tu quod*) [V] Illustris est sententia de prudentiæ officio, & eadem apud Stobæum sic adnotata est, [illegible]

Malo ego nos prospícere, quàm hûc vlcísci accépta dbbff- 24
iniúria.

Mu. [*Abi in.*] ßijbffp.

[*Tu abi,*] *atque óstium óbsera intus, ego dum hinc* attaste 25
transcúrro ad forum.

Ab iusto & possibili.

Volo ego adésse hîc aduocátos nobis in turba hac. bßßß 26
T.*mane.*

* D. Fugæ occasioné hic cupit dari.
R. Omittendú[*istic*], *& retinendum*[*istu*], bddbbst-. *aly contra retinére*[*istic*]. *& omittunt*[*istu*], bdtsb ss-.

C* *Mélius est.* T.*mane.* C.*omítte, iam* [*istic*] *ádero.* {bdudebt- bdd:-} 27
T.*nihil opus est* [*istis*] *Chreme:*

Hoc dic modò, sorórem illam tuam esse, & te par- {bfsssb sbsf} 28
uam vírginem

Amisísse, nunc cognôsse: signa osténde. P.*adsunt.* ßßßb 29
T.*cape:*

L. *In ius,* in iudicium.

Si vim fáciet, in ius dúcito hóminem: intellêxtin'? sostast- 30

[illegible Greek], & huius loci illud est Menandri,

[illegible Greek]

Voluit enim multò præstátiorem esse sapientem, cui Plato ferè & prudentem coniungit, robusto Thrasone. Quid quòd & prudentis sit aut prospicere, ne quid damni accipiatur, aut certè non malum rependere? Sic Euripides cecinit, eúmque magis laudat, qui criminanti non recriminatur: cuius sunt versus,

[illegible Greek]
[illegible Greek]

Est autem oratiuncula suasoria. Vult enim vt Thais sese obdat, ædésque occludat, donec aduocatus aliquis adsit. Ratio est ex sententia non contemnenda, & à modo & causa. *Sed tu q.c.p.st.*) D Ostendere vult Terentius plures sententias ad timiditatem congruere, quàm ad audaciam. nam & mox dicturus est, Omnia priùs experiri, quàm armis, sapientem decet. Quia ex prouidentia timor, ex audacia temeritas prouenit. B Melius est ventura & imminentia propulsare mala, quàm his quæ venerunt remedia quærere. Columella, Quemadmodum sapientis est, inquit, fortuitos casus magno animo sustinere, ita dementis est, ipsum sibi malam facere fortunam. *Admittere*) D Fieri sinere. & meliùs dixit, quàm Pati. hoc generale est. nam nunc Admittere, pati fieri significat.

24 *Malo ego nos pr.*) Prouidere ne fiat: id est, prospicere & cauere. ab eo quod præcedit id quod sequitur. *Accepta iniuria*) Hic causa ostenditur, cur illud malit.

25 *Ostium obs. int.*) Pauidi consilium nihil aliud continet post claustra & fugam. nam sera & claustrum ianuæ. *Transcurro ad f.*) Transcurro dixit, non Curro: vt proximitatem fori ostenderet.

Volo ego) Quasi minùs timeat: Cupio non inquit, sed volo. *Adesse hic aduoc.*) B Aduocatus est, quicunque adest alteri in causa officii gratia. S-D Qui defendit alterum in iudicio, aut patronus dicitur, si orator est: aut aduocatus, si aut ius suggerit, aut præsentiam suam commodat amico: aut procurator, si negotium suscipit: aut cognitor, si præsentis causam nouit, & sic tuetur, vt suam. Cic. ad Quint. fratrem, Milo affuit, ei Pompeius aduocatus venit. idem ad Att. 1. Credo te ex acclamatione Clodii aduocatorum audisse, quæ consurrectio Iudicum facta sit. *In turba hac*) D Vide timidum Turbã appellare. mulier non timet. 26

Mane) Hoc gestu iam adiuuatur. 27
E Vi conatur eum Thais retinere apprehensa illius veste: hinc illud Omitte. *Omitte iam i. ad.*) D Ex huius verbis apparet etiam manu comprehensum esse adolescentem. *Omitte iam adero*) Quia causam probari non videt, celeritaté redeundi pollicetur. *Nihil op. est ist. Chr.*) Istis, vtrũ aduocatis, an istis omnibus quæ dixisti? Virgil. -Aut quid petis istis.

Hoc dic modò) V Ab æquo & bono, & est 28
[illegible Greek] à sexu, & statura. *Hoc d. m. sor. ill. t. esse*) D Ordine est executus: primò vtrũ personam habeat, Dic sororem, inquit, illam tuam esse. Vtrum negotium habeat, & te paruam virginem amisisse. Cur hodie agat. Nunc cognosce. Et vnde probet, Signa ostende. Hæc omnia sic pronuntianda sunt, vt & iusta & factu facilia demonstrentur.

Adsunt) V Monumenta, quæ & tabulæ 29
dicuntur: hodie apud iurisconsultos instrumenta, quorum vsus hic subiicitur.

Si vim. f. in ius d. h.) D Et rectè: quia vio- 30
lẽto ciuiliter resisti solet. *In ius d.*) B In ius

rem

c.probè.

31 bssatw T. *Fac ánimo hæc præsénti dicas.* C. *fáciam.* T. *attólle pállium.* Nam violento ciuiliter resistit soler.

32 {asfsst– asb} *Péry, huic ipsi est opus patróno,] quem defensôrem paro.* [Mu. [opus patr. ne est,] atttsst–

rem ducito, quemadmodum Lucanus medias leges, pro medio foro dixit.

31 *Fac an. h. pr. d.*) D Hæc non dicerentur à Thaide, nisi in illius vultu pauor nimius appareret. *Animo præsenti*) B Modus est loquendi, cùm non ignauè, sed accuratè & sedulò quippiam agitur. Animo præsenti, id est præsidenti. Cic. de Oratore, Animus acer, & præsens, & acutus. *Faciam*) D Adiuuandum pronũtiatione. Faciam enim timidè dictum est. *Attolle pall.*) V Ridiculus est patronus, & defensor iam adeò temulentus, vt pallium attollere nequeat. Fit autem ad Græcos palliatos allusio. *Attolle p.*) D His verbis, Chremetis demonstrauit nimium liberaliter pauidi adolescentuli animũ, Vel quia simplex est, vel quia ebrius, pallium trahit Chremes.

Pery, h. ipsi p. op. est, q. d. p.) Hæc meretricis querela rudem adolescentulum magis & honestè natum, quàm culpandum esse demonstrat. B De differentia inter Patronũ & Aduocatum, lege Vallam. S. D De Patroni significato nonnihil in proxima annotatione tetigimus. Multa verò vide in primo Tomo nostro. Commẽta linguæ Latinæ, Colũ. 624. Vbi quidem cognosces, patronum non magis esse accusati, quàm accusantis: ídque contra Vallam. 32

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. D Hîc rursus inepti vanitas militis demonstratur, Mu ridiculúsque eius furor describitur, P ad amicam tanquam ad hostilem exercitum pergens irritato animo, concitato cursu, inclinata chlamyde, trepidi & quatientis caput, F furenti similis: aciem instruit, ad pugnam progreditur, L oppugnat domum Thaidis: Mu at cùm initiò disiecturus omnia videatur, paulò post imbellis adolescentuli, & meretriculæ verbis aliquot fractus, euanescit, & in timorem conuertitur: B & Gnathonis consilio facilè dimittit exercitum. H Cæterùm à subiectione exorditur. Nã gradatim ab vno ad aliud descendit. V *Hypotheses.* 1 Hic est Thraso non tãtùm verbis, sed & re ipsa vanus ostentator. 2 Gnatho & in periculo semper sui similis est. 3 Thaidis meretricis vehementia & pertinacia plusquàm virilis. Hîc quoque est oratio mista. in principio exhortatoria est, in qua consilium de ædium Thaidis oppugnatione intenditur, sed ex verbis Thrasonis Gnathonem dissuasisse pugnam apparet. M Inanem ostentationem militis gloriosi, & verba sesquipedalia & ante periculum audaciã, & in ipsa re timiditatem, necnon mores Gnathonicos, ac meretricis vehementiam. hæc scena exprimit. Aristot. lib. III. Moralium sic ait, Audaces quidem fortes sunt ante ipsa pericula, & volunt ea: sed cùm in ipsis sunt, tergiuersantur. Fortes autem in ipsis quidem periculis feruidi sunt: anteà verò quieti. *Vers. gen. Duodeuiginti primi iambici tetr. acat. Reliqui trochaici tetr. catal. ex his tamen nonnulli iambici quoque catal. censeri possunt.*

THRASO. GNATHO. SANGA *seruus Thrasonis.* CHREMES. THAIS.

1 dsiissai HA'NCCINE *ego vt contuméliam tam insígnem in me accípiam Gnatho!* Epitasis prioris partis in fabula. Est autem perridicula, & Thrasone digna.

1 *Hanccine*) V Confirmationis pars præcedit propter πάθει insignius à decoro. Nam haud pœnitenda iniuria affectus sum, igitur vindicabo. Est autem αἴξη–ις militaris, cùm insignem & non obliuioni dandam ait, cùm mori mauult. *Hanccine ego cont.*) D Hæc verba pro hortatu imperatoris accipienda sunt: quãdoquidem omnia de exercitu transfertur. Contumeliam verò propriè, & vt miles. Salustius, Ne qua contumelia, &c. *Cont. in me acc. Gnatho?*) Apparet Gnathonem, & dehortatorem esse certaminis, & ad pocula militem prouocare: maximè cùm videat persuasisse illa consilia, vt hoc certamen moueretur. S. D Sic loquitur Cic. in Verr. Act. IIII. Hostis esset tanta contumelia accepta, nisi

* V. Propostrio est & tessera militaris.
L. *Recté, probè, pulchré.* Attende ironicá assentationé ex ipso verborum genere.
Al. [*mulctabo.*]
* *Priscianus* [*cum vecti*] *legit.*

Mori me sátius est. Simálio, [Donax,] Syrísce. sequímini: ididaibi 2
B. Al. [*Dorax*], *sed corrupté.*

* *Primùm ædes expugnâbo* . G. *recté.* THR. *virginem eripiam.* G. *probé.* ßßßai 3

THR. *Male mulctábo ipsam.* G. *pulchré.* THR. *in médium huc agmen cum vecti, Donax:* aßdißß 4

nisi tecū collusisset, & tuæ potiùs existimationi seruisset, quàm suæ. Itaque actiuè dicimus, contumeliá alicui imponere, vel intorquere: & accipere dicitur qui contumelia vexatur. *Tam insignem*) D Insigné, vt miles dixit: quia Insignia armorum sunt.

2 *Mori me est*) Ridicula præsumptio, tāquam aduersus meretricem, iurgia nūquam Thraso sumere ausus esset, nisi mora præposita, ergo velut mortis contemptu, opus est ad tale prælīū. *Mori me s. e.*) Tanquam aliter miles aduersus mulierem audere non posset, vel quia nihil, vel quia amator. *Mori me s. est.*) Quasi ille sibi dicat, vel molestum esse certamen, vel amicá nō esse lædendam. *Simalio*) Et hoc concitè pronuntiandum est. V Decorum est in militum nominibus, ὁ σιμαλίων ἀπὸ τοῦ σιμοῦ, cuius nares instar simiæ depressæ erant. Donax, δόναξ, arundo est, vel quia ea pro hasta vtebatur, vel quòd admodum fragilis erat, sicut in calamo aquatico est concussio & motus. Syriscus, ὁ συρίσκος, aut à Syro, aut à vase vimineo, quo ficus conseruantur, vocari potest. Apta sanè sunt nomina isti militiæ, vt τὸ γελοῖον sit illustrius. D Frācíscus Philelphus in epistola quapiam ad Iacobum Antiquarium de personarum nominibus in Comœdiis, Thraso, inquit, audax est. Nam θρασὺς audacem esse significat. & paulò pòst, Thraso igitur non vt vir fortis, sed vt audax & temerarius, Thaidis ædes oppugnaturus, instruit nebulones suos, habètque sermonem cum Gnathone, hoc est maxillone. Nomen sanè parasito conueniens. Gnathos enim maxillam significat. Eadem ratione dici à nobis potest Maxillo qui magnas habet maxillas. *Simalio*) Idem, Simalio, inquit, à Simo deriuatum nomen. Huiusmodi figura nasi, inter species pulchritudinis habetur. *Donax*) M Latinè dicitur fistula, calamus, arundo, tibia: & donachium, dicitur arundinetum: & donachodes, arundinosus. B Non Dorax, vt in vulgatis codicibus habetur, sed Donax legendum censet Philelphus. Est autem Donax, inquit, arundo illa fragilis & inanis, qua piscamur appenso hamo. Aut igitur Donax, inquit, vt homo fragilis inducitur & inanis: aut potiùs, vt piscator, ita à Donace, hoc est, ab arundine illa appellatus. Quòd si Dorax a Poeta inductus esset, deicendet à Doris, quod prima syllaba correpta, cultrum significat coquinarium, quo pecudes & cætera huiusmodi animalia decortantur. *Sequimini*) D Huiusmodi militia per tumultum repentè suscipitur, & dicitur euocatio, vbi dux alloquitur ciues, Qui Remp. saluam vultis, me sequimini. Vnde Virg. sic ait, Deiuetáque bello agmina in arma vocat subitò, ferrúmque retractat. Ipse vocat pugnas, sequitur tū cætera pubes. *Sequimini*) V Sunt enim milites euocati & tumultuarii iuxta Romanorum consuetudinem, qui si quando in extrema pericula vocarētur, tunc illor una præfecti voce præconis omnes exhortabantur, qui Rempublicam saluam esse vellent, ducem sequerentur.

Primum æd. ex.) D Debet hîc esse vociferatio vana ad hoc, & verbū militis cum quodam motu ingenti, & per immanes minas sine vlla vi rerum. Vanáque comminatio est, velle ædes expugnare: cùm foris sit meretrix. *Probe*) V Adulando parasitatur, sicut & paulo post, cùm ait, Pulchré. 3

Male multabo) D Vide ordinem belli. Primò expugnatio mœnium, tum recuperatio captarum rerum, demum pœna prædonum. S. D Mulctare generaliter est condemnare, pœna afficere, vel lædere, & opprimere. Quod sæpius cum ablatiuo iunctum reperias, quàm cum genitiuo. Cic. in Verr. Act. 1 s 1. Qui iuratus apud vos dixit, multos ciues Romanos in Latumiis istius imperio crudelissimè per vim morte esse mulctatos. Idem post Redit. Quòd si mihi æternā esse propositā ærūnā arbitrarer: morte me ipse potiùs, quā sempiterno dolore mulctassem. *Pulchré*) D Postquā non obtinuit quod volebat Gnatho, assentatur ad omnia. vide autem manifestā irrisionem ex ipso genere laudādi. nam quid est in ædium expugnatione recti? quid in virginis ereptione probitatis? quid in malè multanda muliere, pulchritudinis? Sed hoc est quod ait suprà de seipso parasitus, Quicquid dicunt, laudo. 4

In medium) V Altera cōfirmationis pars à facili, cùm ordinandæ aciei rationé indicat. Est autem hic aciei cōdecutiatio, & instructio,

5 diiſſiſp *Tu Simalio in ſiniſtrũ cornu.tu Syriſce in dexterũ.*

6 bddſdiſi *Cedò alios: vbi centurio eſt Sanga, & * manipulus furum? s. eccum adeſt.* *L. Hoc commodè quaſi in cunctátes.

7 { ſiaſſſi ſiaſa T H R. *Quid ignaue peniculon pugnare, qui iſtuc huc portes, cogitas!* E. *Aliàs* [iſtum]. ſiaſſſi.

8 aiſſſiſp s. *Egóne! * imperatoris virtutem noueram, & vim milium:* *L. Salsè & irriſoriè reſponſum.

ctio, inter quatuor tumultuarios milites iuxta Romanorum τάξιν aut ἐπιμελ. ſatis ridicula: & per Medium, vmbilicum μεσομφάλιον nuncupat. Sunt enim & hic cornua dextrum & ſiniſtrum. Eſt autem cornu pars exercitus prominens. *In medium huc ag. cum v.*) ᴰ Ridiculè ſatis, armaturas leues non putat aduerſus Thaidem idoneas, & ideò agmen cùm vecti vult venire in medium. An ideò Cum vecti, quia ad expugnationẽ venitur ædium? ᴮ Vectis in auferendi caſu, Vecte vel Vecti faciens, inſtrumentum ſignificat ad aliquid euertendum. *In medium huc ag.* &c.) ᴰ Mirè compoſita ad contemptum nomina legionariorum ſunt. nam Donax ab arundine, veluti ſit inanis & fragilis, nomen ſortitus eſt.

5 *Simalio*) A ſimio, vel à ſimia deriuatum eſt, ob fœditatem oris vel naſi. *Syriſcus*, iam diminutiuum eſt à Syro. ᴮ Nam Syrorum genus ſeruile eſt. *Tu Sim. in ſ.c. tu Syr. in d.*) ᴰ Hic agmen inſtruitur. Facetum autẽ eſt, cũ à rebus magnis res ridiculæ deriuentur.

6 *Cedò alios*) Nõ Reliquos dixit, ſed Alios, quaſi multi ſint. *Centurio Sanga*) ᵛ Centurio eſt centum militum præfectus. ſæpe Græcis eſt ταξίαρχος, hodie Turcis vvagar. *Sanga*) ᴰ Nec Sangarius ſaltem, vt nomen eſſet. *Vbi Centurio eſt Sanga & manipulus furum?*) ᴮ Philelphus in epiſtola quam dixi, Sangam dicit coquum eſſe ita nominatum à Sãgario flumine Phrigiæ. Nam & Phryges ſeruiles ſunt. Et quia coquus erat, tanquam aliis honoratiorem, vocat eum Centurionem. Itaque rectè ſubdit, interrogãs vbi ſit manipulus furum, hoc eſt, ſeruorum. Nam fur non ſolùm eum ſignificat, qui clàm & per inſidias aliena ſurripit, verùm etiam ſeruum. Vnde Virg. Quid domini facient, audẽt cùm talia fures? *Manipulus furum*) ᵀ·ᴰ id eſt, reliqua ſeruorum cohors. ᴹᵘ Fures vocare videtur ſeruos culinarios, quos vbique furaciſsimos deſcribit Plautus. ᴰ Manipulus propriè eſt militis. Cũ Romani & Latini ſub vno Céturione bellum aggreſſuri deputabantur, ſibi ſertum vel coronam, ex manipulo herbæ vel huiuſmodi conficiebant, quem pro ſigno ſequebantur. Meritò ergo Centurionem vidẽs manipulum deſyderauit: hoc eſt, coquum videns, conuiuas deſyderat: qui apparauerat, quotiẽs locus affuit, id eſt, côuiuium eſt conſtitutum. Alii manipulum Furum, coci diſcipulos dici putant. ᴹᵘ Hoc eſt, ſeruos culinarios, quos vbique furaciſsimos deſcribit Plautus. *Manipulus*) ᵛ Græcis ferè eſt σπεῖρα, & plerũque duas centurias cõpiectitur. Mira eſt hic iactantia militis, quaſi numeroſum haberet exercitum, atque penẽ iuſtæ aciei inſtruendæ eſt ἐπιτύχειν. Fures autem hic aut ſerui, quo Virgilius modo vtitur, aut ipſi milites prædantes: qua de cauſa & hodie Germani locuſtas appellitãt. Licebit & hic calones & lixas, hodie troſſulos furaciores intelligere. ᵃ Authore Vegetio de re militari lib. II. Antiquitus cohortes in centurias diuidebantur. Rurſus ipſæ centuriæ, quæ à numero centenario dictæ ſunt, In contubernia ſecabantur, vt militibus decẽ vnus quaſi ſupereſſet decanus, qui contubernii caput nominaretur. Contubernium autem manipulus vocabatur, ab eo, quòd coniunctis manibus pariter dimicabant. *Eccum adeſt*) ᴰ Pro ſe, ac diſcipulis Sanga. ᵛ Ad hunc modũ Germani vocati in luſtratione exercitus reſpôdent, Al hie iſt der man, vel, ich bring den man.

Quid ign.) ᴰ Apparet coquum ad repentinum ſtrepitum ſic exiſſe, vt ad artem ſuam fuerat expeditus. *Peniculon*) ᵛ Aliis eſt haſta, cui adnexa erat ſpongia: aliis ſunt ad parietes expurgandos ſcopæ. Eſt quoque peniciilus vulnerarius ad vulnerum abſterſionem, vt ex his purulenta detraherentur. Fit autem vt plurimum ex linteolo concerpto, cui medicamentum inditur. Hippocrati & eius imitatoribus eſt μότος. Iocatur verò Terentius hic armis non ſine ironia. ᴮ Omne id quo ad aliquid mũdandũ eluẽdũmque vtimur, penicillũ ſiue peniculũ vocamus, præſertim ſi ex ſpongia ſit factũ. Hic Donatus adnotat coquum ad repentinũ ſic exiſſe ſtrepitum, vt ad artem ſuam expeditus fuerat. 7

Egóne!) ᴰ Hæc cauſa eſt. ᵛ χρωματικῶς cũcta dicũtur. Sannio eſt κοινὸ σπονδεῖον, id eſt, haſta, dictus, domus cuſtos hic fingitur. *Imperatoris virt. n. & v. m.*) ᴰ Hoc plus habe- 8

*R. Ab Abſtergco ſecundæ coniug.

Sine ſánguine hoc fieri nõ poſſe,[qui] abſtergêrem* aiaſiſſp 9
vúlnera. R. *Al.[quin]:ſed corrupté.*

D.[domi.]

T H R. *Vbi álij?s.qui(malùm)álij!ſolus Sánnio ſer* bſ bſſiſp 10
uat.[domum.]

•Accrbè militē irridet.[1] Hoc autem ad ſpectatores, Indicans militis timiditatem : ſed audit miles, & exemplo defendit.

T H R. *Tu hoſce inſtrue, hîc ego ero poſt princípia:* { ſibſa›ſi ſibſad 11
inde ómnibus ſignum dabo.

G.* *Illuc eſt ſápere. vt hoſce inſtrûxit! [ipſe] ſibi ca-* ſdſiſibſi 12
uit loco. R.[ipſus],ſdiſidſi.

T H R. *Idem [hocce] Pyrrhus factitâuit.* C H. *[vidêtu* iſſidſſp 13
Thais quam hîc rem agit.]

R.[hoc iam],iſſidſſp. al.[hec],ſed corrupté.
Al.[viden' tu Thais quam hic rem agit?],iſliſſp.

bit ſalis,ſi ſic intellectũ fuerit,vt Sanga vno eodémque tempore, & quærat quid dicat.ſimúlque reſpondeat hoc , Noueram ſine ſanguine fieri non poſſe . ſcilicet ἀπροσδοκήτως. Qui! igitur ſi hoc ſciebat?

9 *Qui abſterg. vuln.)* Quaſi hoc fuerit auxilii genus.Quid hoc eſt?vnde vulnera?quorum vulnera?verũ vtriuſque partis?An,quod magis ridiculum eſt,ſuorum?

10 *Qui (malum) alij?)* Malum per παρένθεσιν ſuauiter infertur. Plautus in Epidico,Quæ (malum)hæc impudentia eſt?Et non interponitur. Malùm, niſi oculis conuerſis ad eum qui id quod reprehendimus,dixerit. Malùm nunc interiectio eſt. [B] Veteres cùm arguere quempiam aut caſtigare vellent , ira ſunt vſi.Vnde & Lactantius , Quæ (malùm) vanitas?Itē ſi ſic loquamur,Quæ (malùm) iſta tua dicacitas ? quæ (malùm) hæc impudentia? *Solus Sannio ſ.domum* [D] Hæc figura ταπείνωσις dicitur. *Solus S.ſ.d.)* Vt.Sola mihi tales caſus Caſſandra canebat. [B]Sanniones olim dicebantur,qui aſpectu moribus,& geſtibus fatui eſſent. Fatuum Thraſo domi reliquerat, corda iores eduxerat. *Seruat dom.)* [D] Pro remanet vt obſeruet.Nam Seruat domum,rectum erat non Seruat domi. ſi cuſtodit intelligeretur Vel Seruat , pro ſedet ab eo quod ſequitur,id quod præcedit. nam non ſeruat. niſi qui prius in eo loco ſederit.

11 *Poſt principia* Magnificè ad riſum commouendum.nam dicere debuit, poſt vos. Et hunc locum ſibi optimum elegit.vt timidus. *Poſt principia)* Militare dictum eſt. Et ambigunt multi,an in extremo agmine ſit hic locus.an in medio. *Principia)* [V] Id eſt, principes vel principales milites,& Polybius Latinos imitatus πρίγκιπας nominauit cuiuſmodi poſtea erant Auguſtales. Illuditur autem Thraſoni contra Thaida pugnaturo,qui tergi ductor.Græcis οὐραγὸς eſſe mauult. *Hic ero poſt principia)* [E] Sumptũ eſt à bellis,in quibus ſummum periculum eſt iis , qui ſtant in prima acie.Veget.lib.11. de re militari.dicit principes in acie milites propriè appellari principia. [S.D] Principium eſt initium,primordium,vel prooemium Quod nomen modò ad numerum, modò ad tempus, modò ad fundamētum refertur. Extra verò vulgarem ſignificationem ponunt Latini,principia pro loco in caſtris. à principibus militibus ſic appellato. Inde poſt principia eſſe : id eſt, in tuto,citráque periculum. Sumptum à bellis, in quibus tutiſsimus locus eſt poſt principia: ſiquidem in prima acie ſtabant haſtarii:in ſecunda principes, hos ſequebantur ſcutati omnes,maximè inſignes armis Poſt hos triarii:quemadmodum indicat Tit Liui.Decadis primæ lib.VIII. Itaque nullus in acie locus tutior erat,quàm poſt principia. Et eam ob rem dicit Terentius. Tu hoſce inſtrue,hic ego ero poſt principia: inde omnibus ſignum dabo.Erat autem hic locus timido nebuloni conueniens. Id quod ridens Gnatho: Iſtud, inquit,eſt ſapere: vt hoſce inſtruxit!ipſe ſibi cauit loco.Titus Liuius ab vrbe condita lib. II. Quia à tergo erant eiiui,in eos poſt principia,integris ordinibus tutus receptus fuit. *Inde om. ſ.d.* [D] Tanquã non omnibus dari poſſit ſi aliunde detur.

Illud eſt ſ.) [V] Laudans adulatur, & non 12
ſine acerbitate deridet. *Ipſus ſibi cauit loco)* [D] An loco ſimpliciter , quia poſt principia? an loco,in loco,opportunè & ἐν καιρῷ?Terentius in Adelphis,Pecuniam in loco negligere interdum maximum eſt lucrum. An pro de loco?

Hoc idem) [V] Ab exemplo aciem Inſtru- 13
ctam collaudat. Nam Pyrrhus Epirotarum, hodie Albanorum rex,eiuſmodi τάγμα familiariùs retinuit. [D] Irridet quidem Poëta: veruntamen oſtendit officium imperatoris

hoc

14 *Nimirum consilium illud rectum est, de occludendis ædibus.*

15 THA. *Sanè [quod tibi nunc vir videâtur] esse, hic nébulo magnus est:*

16 *Ne métuas.* THR. *quid vidêtur?* G. *fundã tibi nunc nimis vellem dari,*

D. Al. [THA.] vt hæc à Thaide ad Chremetem dicantur.

R. Al. [qui tibi nũc vir videtur], &c. Alii omittunt [esse], at sine eo versus non constat.

L. Attẽde Gnathonis vrbanitatẽ in ludendo milite.

hoc esse, ne se in periculum proiiciat. Sic Salustius, Et in prœliis actu promptus. Et hoc totum quasi in Palliata: sed concessum Poëtis fuit. Pyrrhus autem peritissimus stratagematon fuit: primúsque quemadmodum ea disciplina per calculos in tabula traderetur, ostendit. B Pyrrho Hannibal Pœnus inter imperatores secundas dedit, quòd castra metari primus docuerit. Ad hoc nemo elegantiùs loca ceperit, præsidia disposuerit. Hinc Terentius, idem hoc ait, Pyrrhus factitauit. Ridetur quidem Thraso, sed interim, vt vult Donatus, Poëta ostendit officium imperatoris esse, ne se temerè in periculum iniiciat. Per contrarium Pyrrhus non ita fecit vt timidus hic nebulo: in castris metandis peritissimus erat. Vir ille tamen ad pugnam, præmissis militibus, non semper in castris timidus latuit, qui Romanos vicerit exercitus, qui cum potentissimis regibus bella gesserit, qui in acie vulnera acceperit, qui nouissimè dum Antigonum in vrbe clausum expugnare conatur, inter confertissimos violentissimè dimicans, saxo de muro iactato occubuerit. *Vidén*) V Meticulosus & nondũ sobrius confirmatur, ne in principio labascat.

14 *Nimirum c. ill. r. est*) D Illud rectũ est, & noua locutio, & superiori similis, Nimirum dabit hæc Thais mihi magnum malum: pro, sine dubio rectum est.

15 *Sane q. t. n. vir vid. e. hic n. m. est, Ne m.*) Figurata locutio, & præterea ὑπέρβατον intermixtum. nam hic ordo est, Sanè hic nebulo est. ne metuas. An hic erit ordo & sensus, vt sit dictum, Ne metuas, sanè qui tibi vir videtur esse, hic nebulo magnus est? Et rectè: nam obterretur adolescẽs, & ætate militis, quòd iam vir est: & magnitudine, quòd magnus corpore: quæ vtraque in illo vana esse, meretrix vt experta denuntiat. Nebulo autem, vel inanis, vel vanus, aut mollis, vt est nebula dicitur. Et hoc εἰρωνικῶς dictum est. Meretrix frustrà metuẽtem corripiẽs Chremetẽ, Sanè inquit, quòd tibi nũc vir videatur esse, & deest Non est: vt sit: Non est quòd tibi nunc vir videatur esse, hic nebulo magnus est. Sic & alibi, Si te in platea hac offendero post vnquã, nihil quod dicas mihi, Alium quærebam, iter hac habui: periisti. Vt sit, non est quod dicas mihi B Nebulones mendaces dicuntur, & vani vt nebula. Thais hoc loco sæuas & gloriosas Thrasonis minas pro nihilo ducit, magnum nebulonem appellans. Et sane huiusmodi minæ & inanes clamores, Thriorum strepitui similes sunt. Dicuntur autem Thria Græcis ficulna folia, quæ incensa minacem quendam edere strepitũ consueuerunt, & formidandum iis qui anteà non audierint, alioqui inanem & contemnendum. Vide Parœmiographũ Chiliade prima in adagio, Complurium Thriorum ego strepitum audiui.

Quid videtur?) D Nõ diceret Miles si staret in sententia: sed iam videtur timore mutatus, Itaque dubitandi est quod dictum sit, Quid videtur? Ego sanè hoc Militem puto dicere, quem paulatim à violẽtis atque acribus principiis ad terrorem desidiámque perducit timor. Nam primò ipse præcedit: vipote qui dicat, Sequimini. Dum denique propiùs deuentum est, post principia refert pedem. Pòstiam nihil ipse audet, sed quærit consilium parasiti. Denique vbi cominus res gerenda est, Mane, & continet irruentes. Ad postremum diffisus, nescit quid agat, ad parasitum spectans, Quid agimus, inquit? *Fundam*) V Alludit ad funditores, 17
qui sunt & fundibularii, & sæpe ferentarii, maximè iuxta Varronis sententiam. ex Balearibus frequentissimè habebantur: & Poëtis funda Balearica est, eius quoque vsus ex hoc loco non est obscurus. *Fundam t. n.*) D Mirè Parasitus hoc ait: vel quia militẽ nolle videt: vel quia audet impugnare, cõsilium formidolosum, & aptum metuenti dedit, subtiliter tamen: nam funda pugnant, qui cominus non possunt: & ex occulto, qui non audent palàm. Sed honesta causã, non quia timeas, inquit, sed vt fugiant: tãquam nisi hostes fugerint, non sit tutum accedere. *Fundam t.*) Non dixit hastam, aut lanceam: sed sagittam, fundam, quæ nimium longè iactatur. Vt ex hoc interuallo pauorem ostẽderet, non audentis accedere. Et mirè Tibi, tanquam ipse parasitus nec hoc audeat. Sunt autem qui putent hæc à Thaide ad Chremetem dici, sed malè. non enim conueniunt ista me-

Timorem militis notat.

Vt tu illos procul hinc ex occúltò cǽderes: fácerent fdfffiap 17
fugam.

THR. *Sed eccam Tháidem ipsam vídeo.* G. *quam* isfdisai 18
mox irrúimus? THR. *mane.*

Sententia ad palliandam timiditatem.

*[OMNIA PRIVS *experiri.*] *quàm armis, sapiêntem decet.* *Al.* [*Consilio omnia pr. exper.*] ddaisdsp. thssatu 19

MU [*Omnia pr. exper. verbis,*] daillidsp. A *Ritius hanc lectionem improbat.* MU. *Al.* [*Omnia prius experiri consilio,*] *sed versus non cōstat,* A *nisi admittas bacchium,* daisdsdsp. *Iambicus fuerit vt præcedentes.*

Qui scis, an quæ iúbeam, sine vi fáciat? G. *dij vestram fidem.* ssaaaftu 20

Impudens assentatio.

Quanti est sápere! nunquam, [accêdo,] quin abs te ábeam dóctior. sbsssatu 21

Mu. [*accedo ad te,*] sbsssdsp. *iambicus.*

THR. *Thais, primùm hoc mihi respónde: cùm tibi do istam vírginem,* ssasdstu 22

retricis dictis superioribus: nisi quia mouet me quòd ex occulto dicit: quasi constet et iamdudum videri militem, & ipsum non vidisse cum qua pugnaturus sit. B Funda instrumentum è funiculo factum, quo funduntur, hoc est, iactantur lapides. Hinc funditores nominati, qui magnis dimicant fundis. *Nimis vellem*) MU Sic Plaut. Mostel. Nimis velim lapidem. quî ego illi speculo imminuam caput.

17 *Vt tu illos*) D Meretricē scilicet cum suis: vt alibi, Nos priùs introducant. *Procul h. ex occ. cad.*) B Ex hoc interuallo pauorem ostendit, non audentis accedere, & militum timiditatem ludit. *Vt caderes*) D Pro cædendo cogeres, vt facerent fugam. *Facerent f.*) Deest rursus Vt, sic. Vt facerent fugàm: vel ἀνανταπόδοτον illatum est. *Facerent f.*) Desyderat coniunctionem Enim vt sit, Facerēt enim fugam. S D Fugam facimus, cùm alios fugamus. Facimus etiam fugam, cùm fugimus.

18 *Sed eccam Th. ips.*) D Eccā & Ipsam, figura ὑπεροχῆς: quasi, Eccam principem belli: & Ipsam, contra quam pugnaturus est. *Quam mox irr.*) V Vrget derisor stultū & temerarium inceptum. D Hoc parasitus irridēs militem dixit. Et irruere propriè dicuntur, qui cum furore prælium ineunt.

19 *Omnia prius*) Sentētia imperatore indigna. Sic & apud Libanium legitur. πρῶτον μὲν τὰ δίκαια τῷ λόγῳ πειρᾶσθαι λαμβάνειν, ἀλλ᾽ οὐ μετὰ τοῖς ὅπλοις ἐπιχειρεῖν ἀνδραποδίζεσθαι. Itaque in rebus bellicis subinde consilia & eorum rationes plus possunt, quàm ingens exercitus. & id hoc versu Sophocles voluit, Γνῶμαι πλέον κρατοῦσιν, ἢ σθένος χερῶν. Quapropter Euripides, cautum, prudentem, & prouidum ducem belli præferre temerario voluit, cùm canit, Ἀρχαῖς γὰρ ἐστὶ κρείττων, ὁ δεξιὸς στρατηλάτης.

D Animaduerte quantam vim habeant ad delectandum in Comœdiis seueræ sententiæ, cùm à ridiculis personis proferūtur: quale est apud Plautum, vbi miles suam formam admirans, ait, Nimia est miseria, nimis pulchrū esse hominem MU Optima sentētia propter personam ridicula fit *Quàm armis*) D ἀνανταπόδοτον: pro, quàm arma. Aut ἐλλειπτικὰ est, si subaudiamus Agere. Et mirè non dixit Me, sed Sapientem quod magis ridiculum est B Anacoluthon fit, cùm ab ea quæ ponitur in protasi, dissidet vox quæ adhibetur in apodosi Anacoluthō armis pro arma. Nec minùs in illo Terentii, Nos omnes quibus est alicunde obiectus labor. omne quod intereà tempus, nusquam id rescitum est, lucro est.

An quæ iub.) D Et mirè non Velim, sed Iubeam dixit. Iubeam pro velim: vt, Iubeo Chremetem. *Dij vestram*) V Exclamando per admirationem & laudem adulatur. D Bona ἀναλογία: qui leuiora laudauerat hîc exclamare iam debet. Et hoc est quod suprà ait, id rursum si negant, laudo id quoque. Nam negat rursum malè pugnandum esse, qui superius retineri non poterat, quin in prælium vel moriturus irrueret. *Dij v. f. Qu. est s. n. acc. q. abs te ab d.*) D Mirè egit personam admirantis per trinā ἀποστροφὴν ad deos: vt, Dij vestram fidem. Ad seipsum. Quanti est sapere! ad militem, Nunquam accedo, quin abs te abeā doctior. Et ridiculè parasitus, Nunquā accedo ad te, dixit qui nunquā recedit. *Quin abs te ab d.*) Nimis impudēs assentatio se fieri doctioré ex militis sapiētia: B hoc est, ex eius cōgressu & colloquio, qui ne micā qdē salis habeat. *Primum*) V Exprobratoria est oratio ex supe 22

23 { ſbſdſſv- ſtidſlb- *Dixtin'ſmihi hos/dies ſoli dare te?* THA. * *quid tũ póſteà?* THR. * *rógitas,* *Mu.[hos mihi],* ıbidſſbi.

24 ɾdtſſtv *Quæ mihi ante óculos amatôrẽ coràm addúxti tuũ?*

25 ttſaſt- THA. *Quid cũ* *illo agas?* THR. *& cum* *ſeo/clàm ſubdúxti te mihi?* *G.-A.[illo],tum eliſio facienda in poſteriore[.um]* ttſſſt-.

26 aſſaſt- THA. *Líbuit.* THR. *Pámphilam ergo huc redde, niſi vi mauis éripi.*

27 { ſtſſdt- arſ CH. *Tibi illam reddat? aut tu ẽam ſtangas?* *ómniũ.] G. *ah quid ais? tace.* *Al.[tangas omnium?]*

28 { ſaaſaſtv ſaaltſt CH. *Quid tu tibi vis?* THR. *ego non tãgam mẽam.* CH. *tuam autem fúrcifer?* *Vel dic hunc eſſe iambicum acat.* ſaaſijſp.

29 aſdſtſt- G. *Cauẽ ſis, neſcis cui maledicas nunc viro.* CH. *non tu hinc abis?*

* Per contemptum ſic reſpondet. L Eſtque ſuperba & apta meretrici reſponſio.

• D. Contentionis genus interrogatiuæ.

D *Libuit* ſuperbũ eſt & meretriciũ verbum.

D. Hæc pronomina multum ſignificantiæ habent.

• L. Apoſiopeſis maledicentis.

Eſt & hic iambicus iſſaſiſi.

ex ſuperiore nata, quando viſum eſt omnia priùs experiri. *Thais pr. h. m. reſponde)* D Omiſſa contentione repetendæ virginis. non enim iam puellam, ſed pactum exigit, vt amator. *Cum tibi do)* Pro, cùm tibi darem. V Tota exprobratio eſt in enthymemate, cuius antecedens eſt pacti violatio, in dato dono: & duabus coniecturis, tam de adducto, quàm de clandeſtina ſubtractione confirmat riualis nimiùm ſuſpicax. Et in pronomine Mihi eſt ἔνδειγμα propter ſuſpicionem, veluti Mihi Militi Thraſoni.

23 *Quid tum poſteà?)* D Aut Dixi reſpondendum erat. aut Non dixi. Sed vide contumaciam meretricis in contemptionem perſonæ militis interrogantem. interrogare maluit quàm per inductionem capi.

24 *Mihi ante oc. am. c. add.)* B Expoſtulatio ex ſuſpicione eſt, quia Chremetem adductum in conuiuium, riualem ſuũ Phædriam eſſe putauerat. *Quæ mihi ante oc. c.)* D Vtrum ſignificat inepti militis dictum? An Ante oculos, minus eſt quàm Coràm. Poteſt enim ante oculos, & longè tamen intelligi: Coràm proximitatem ſignificat.

25 *Quid cum illo agas?)* Omnino meretrix non putat illum idoneum, cui reddẽda ſit ratio, cuique ſe purget: adeò apud illam amicitiæ eius pertæſum eſt. Nam errant qui dicunt eam ſe velle militi reconciliare. *Et cum eo clàm ſ. te m.)* inuidioſè Et cum eo: nam vt ſuprà legimus, excluſit Chremem. *Subduxti te mihi)* Furtim ſubtraxiſti mihi. Virgil. -Et fidum capiti ſubduxerat enſem.

26 *Libuit)* Superbũ eſt, & meretriciũ verbum. Sic de Chelidone Cicero ait. Libẽter ait ſe facturã. *Pamphilã)* V Conſequẽs eſt in clauſula. *Huc redde)* D Idioma eſt, pro contumelia repoſcentis. ſic & in Hecyra, Remuneret dotem huc, eat. *Niſi vi m. er.)* Vtrum Niſi pro Non & *Si*: vt ſit, ſi nõ tibi illam mauis eripi.

Tibi illam) V In ſtatu cõiecturali ἀνταγωνικὸν eſt. Negat enim reddendã eſſe, & ſit propoſitio, Non licet tibi tangere, tantùm abeſt vt eripias. Id enim ſibi vult per apoſiopeſin. D Se primùm interponit Chremes, vt adoleſcentulus potuit iam fracto milite. *Aut tu illam tangas? omnium)* Ait vtrunque Chremes, nam quia dixit, Niſi ſi tibi mauis eripi, ait, Tu illam tangas? & addidit. Omnium: & ἀπὸ κοινοῦ ſecunda. ſic autem loqui ſolent plus geſtu, quàm verbis conciti. *Tibi illam r. aut tu ill t.)* Magna vis in pronominibus ſignificatio eſt, vt, Cantãdo tu illum? *Tu eam tangas omnium?)* B Apoſiopeſis. Tale eſt illud in Andria ſimonis ad filiũ, Quid ais omniũ? 27

Quid tu tibi vis?) D Rectè. cum Thaide enim loquebatur, non cum hoc. *Ego non]* V Contendit miles à licito, quia mea eſt. *Ego non t. meam?)* D Bene addidit Meam. hinc enim probatur iniuſtè dictum, Tu illam tangas? *Tuam autem furcifer?)* Incongruè, vt imperitus adoleſcẽs liberum ſeruilibus conuitiis exagitat. B Plutarchus in vita Coriolani, oſtendens Furcifer quis dicatur,, Maxima verò, inquit, hæc peccanti ſeruo inferebatur pœna, vt is plauſtri lignum, cui temo affigitur, ſpectante vicinia, ferens circunageretur. Quod vbi factum erat, infidus à domeſticis & vicinis exiſtimatus, furcifer appellabatur. *Caue ſis)* V Artificioſè admonet, 28 29

Scin' tu vt tibi res [ſe] habeat? ſi quicquam hódie hic ſaſaſſv *turba cœperis,* 30

[Fáciam vt huius loci, diéique,] meique ſemper me- {bſaſaſb- bɩɩdɩſ *mineris.* *Mu.* [*Faciam huius loci, dieique.*] aɩɩdɩſb. 31

G. *Miſeret tui me, qui hũc tantum hóminem fácias* {aſſaaat- aſ *inimîcum tibi.* 32

CH. *Diminuam [ego caput tuum] hódie, niſi abis.* G. {dbɩaaſɩv dbɩaaſ *àin' veró canis?* *Et hic etiam iambicus*, dbdiaiſp. *R. al. ego tibi caput*], dbbaaiſp. 33

Siccine agis? THR. *quis tu [homo es?] quid tibi vis?* {dſ aſt- diad *quid cum illa rei tibi eſt?* 34

CH. *Scibis: principio eam eſſe dico liberam.* THR. {ſdɩɩɩſt ſdɩ *hem.* CH. *ciuem A'tticã.* THR. *hui.* *Vel iãb.* ſdiliiſi. 35

CH. *Meam ſororem.* THR. *os durum.* CH. *miles, nũc* {aſſidit- t *ádeò edico tibi,* *Vel iamb.* ijſſaſi. 36

G. Poteſt & hic cen-ſeri iambicus acat. ſidɩdiſp. *Al.* [*ſeci*], ſaſdſſp. [B] *pro* [*cœperis*] *alii* [*feceris*]. Vehemens meticuloſi comminatio. *Rurſus & hic iambicus*, aiſdddſi. Conuitium in impudentes[I] & in maledicos aptum. *Mu.* [*es homo*], [A] *tum vel erit iambicus*, dſbdſſij. [*rei*] *quoque monoſyllabum*, dſbdſit. L. *Os durum*, i. hominem impudẽtẽ, iuxta prouerbiũ, Pudor in oculis, & eſt inſimulatio vanitatis.

ſed *ſimulauit*, vt taceat. Ratio eſt propter viri excellentiam, & ira laudando paraſitatur. Prior autem lectio multò gratior eſt. *Caue ſis m. c. m. a. v.*) [D] Animaduerte paraſitũ neque tacere omnino, ne defuiſſe patrono videatur: neque in aliena cauſa rixam in ſe transferre. *Caue ſis*) Quia imperatiua verba, ſunt contumelioſa, addebant Veteres Sis: quod ſignificat Si vis. *Non tu h. abis? Scin' tu vt tibi res ſeſe habeat?*) Hoc paraſito, illud militi Chremes.

30 *Scin' tu*) Non paraſito, ſed militi dicit. [V] Comminatio ſatis pro perſona & loco vehemens eſt, & cauſam addit duplicatam, & pœnæ modum. *Si quicquam h. hic t. cœperis*) [B] Sunt qui legãt feceris. & placet magis hæc lectio. Nam turbam cœpi, quis Latinorum dicit? niſi ſubaudias Facere: vt ſit, Si quid turbæ cœperis facere.

31 *Faciam vt h. l. dieique, meique ſ. m.*) [D] Moris eſt magnas eſſe minas hominum meticuloſorum. Specta ergo quàm acriter timidus cõminetur. *Huius loci, dieique, meique*) Loci, in quo læſus. Diei, quo cæſus. Mei, à quo cæſus.

32 *Miſeret*) [V] Admiratione & laudatione militi aſſentatur. Hic paraſitus nunc quaſi monitor Chremeti reſpondet. *Qui h. t. h. f. in t.*) Ne nunc quidẽ paraſitus à militis aſſentatione diſcedit.

33 *Diminuam*) [V] Id eſt, infringam, contẽram, ſicut & fores diminuuntur. Iuriſconſultis autem ſicut caput pro ſtatu & cõditione ſumitur, triplex eſt capitis minutio. *Diminuam ego caput tuum h. n. ab.*) [D] Ruſticiùs dixit, Caput tuum Diminuam, quàm ſi diceret, Diminuam tibi caput. *Ain verò canis?*) Hoc verbo impudentibus inimicis conuitium fieri ſolet. nam militare dictum eſt in hoſtem, canis: & apud Homerum pro graui contumelia in aduerſarium dicitur, velut in illo loco, τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ σοί τε κυνῶπα. *Canis*) [V] Sic Achilles Homericus iracundus Agamemnonem modò κύνα, modò κυνῶπα appellauit pro obſcœno & impudente. Video non diſplicere Eraſmo Roterodamo vt ſit Canis pro nugaris, ineptis, & fruſtra loqueris. *Canis*) [M] Impudentiam ſignificat, nam & Diogenes eo nomine vocatus eſt canis, & κύων Græcè impudens dicitur.

34 *Quis tu*) [V] Alia expoſtulatio futuræ narrationis cauſa. *Quis tu homo es? q. id tibi vis?*) [D] ἐπιτροχασμὸς figura eſt, vbi multa terribiliter interrogantur: vt, State viri, quæ cauſa viæ, quiue eſtis in armis? Quóue tenetis iter?

35 *Scibis*) Non obſequenter, ſed figuratè dicitur ab irato. [V] Narratiuncula ſuam eſſe probat. erit igitur ei multum rei cum illa. & exaggerat à conditione, quia libera: à patria, quia Attica: à cognatione, quia ſoror eſt mea. Cur igitur meam eſſe non dicerem & tangerem? *Scibis*) [D] Et ſcies & Scibis dicitur poſt productionem tertiæ coniugationis. *Principio eam eſſe d. lib.*) Quo tollitur, Tuã videri. *Principio*) In tria diuiſit officiũ defenſionis ſuæ: in aſſertoris: Principiò eã eſſe dico liberam: in cognitoris Ciuem Atticam: in fratris, Meam ſororem. Et bonus eſt ordo: libera, ciuis, nobilis. *Ciuem Att.*) Quo etiam, negotium poteſt ei fieri qui ſe pro domino geſſit in ciuem. *Hui*) Hui, hem, & cætera huiuſmodi generis, ſannæ ſunt aduerſus eos quibus iraſcimur.

36 *Meam ſor.*) Quo conſtat

37 ſa ſta:v *Ne vim fácias vllam in illam. [Thais, ego eo ad Sóphronam]* R.[*Thais, ego ad Sophronam eo*]. ^A*tum in non elidit ur in* [*Sophronam*], ſatſdl b-. ^R *Quidam legunt* [*TH A. ego eo ad Sophronam*], *vt hoc lentius Chremeti à Thaide dicatur: ſed errarunt. Donatus enim, Hoc, inquit, lentius ad Thaidem Chremes.*

38 ſaſſſb- *Nutrícem, vt eam addúcam, & ſigna oſténdam hæc.* THR. *tún' me prohíbeas,*

39 {ſbſſſv / ſ} *Méam ne tangam!* CH. *prohíbeo inquam.* G. * *audín' tu? hic* * *furti ſe álligat.* *Vel iambicus*, ſſdlſſſp.

40 {adsſtſb / adſ} CH. *Satin' hoc eſt tibi?* THR. *idem hoc tu áis Thais?* THA. * *quare qui reſpóndeat.*

41 ſadſtat- THR. * *Quid nunc ágimus?* G. *[quin redeámus:] iam hæc tibi áderit súpplicans* *Al.*[*quid redeamus*.]

*L. Et hoc irriſoriè in militem.

*Metalepticôs *furtum* pro omni fraude & dolo accipit.

*L. Cõtumacia meretricis.

* Vide vani Impetus quem exitum ſumant.

ſtat præſto eſſe defenſionem puellæ. *Os durum*) Quaſi ex omnibus hoc ſit impudentius, quod & ſororem ſuam dicat. *Os durum*) Os impudens: vt contrà, mollis frõtis dicuntur, qui ſunt reuerentes. ^a frontem pudori ſacram habuit antiquitas. & faciẽ item. Vnde effrontes, inuerecundi: & qua fronte audebis hæc facere? quo ore obiurgabis filium? & os durum, os ferreum, cùm Impudentiam ſignificamus *Nunc ad. ed. t.*) ^D vt ſuperbè, quaſi militi. nam edictum Prætoris dicitur & Imperatoris. *Miles ad. d. s. t.*) Miles contumelioſè dixit. De iis enim eſt officiis, quæ ſuo nomine contumelioſa cenſentur, ſicut in Adelphis. Delibera hoc, dum ego redeo, leno.

37 *Ne vim f. vl. in ill.*) Seruauit præcepta meretricis: adeò vt meminerit. Si vim faciet, in ius ducito hominem. *Ego eo ad. S. n. n. &c.*) ^B Summiſsius hæc dicuntur, vt Thais audiat, non Thraſo.

38 *Signa*) ^V Quibus demonſtratura eſſe Chremetis eſſe ſororem.

39 *Prohibeo inquam*) ^D Non ſatis exercitatè adoleſcens totidem verbis dictum repeti: militis. *Audin' tu hic f. ſe alligat*) Gnatho occaſionem finiendi litigii iamdudũ quærit ob deſyderiũ menſæ & cibi: & ideò quaſi de iure conſilium ſuggerit, hunc reum militis eſſe poſſe. qui paratus eſt alienam rem ſuam dicere, & id in iure profiteri, hoc eſt apud Prætorem. Ergo furti ſe alligat, id eſt, reum ſe efficit fraudis Nam *metaleptikôs* furtum pro omni fraude, & dolo acipimus & iniuria. *Hic furti*) ^V Furem nuncupat propter rei alienæ vendicationẽ aut ſit furtum pro fraude, dolo, & iniuria *kata metalepsin* *Alligat*) ^D Aſtringit, illaqueat, & obnoxium facit. Omne igitur quod fraude fit, furtum eſt. Sic Virgil. Furta paro belli. id eſt, inſidias. &, Dulcia furta, id eſt adulteria. Omne malum factum. Quæ quis apud inferos furto lætatus inani Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem. Furtum duobus modis dicitur: Vno, cùm omne maleficium generaliter ſignificatur: altero, cùm res ſurrepta demonſtratur. Nunc ergo furtum, maleficium eſt. *Hic furti ſe alligat*) ^B idem illud furti ſe obligat, vel obſtringit. Gellius noctiũ Atticarum lib. 7. Quod cui ſeruandum datum eſt, ſi id vſus eſt. ſiue quod vtendũ acceperit, ad aliam rem atquè accepit vſus eſt, furti ſe obligauit. Idem, Qui alienũ tacens lucri faciendi cauſa ſuſtulit, furti obſtringitur, hoc eſt, furtum facit. vel committit. ^S. ^D Alligare propriè eſt ad aliquid ligare: vt, alligare vitem palis, vel ad palos. Vnde iocus ille Ciceronis, Quis alligauit fratrem meum enſi? Propria eſt igitur ea alligandi ſignificatio: qua & dici poteſt caput, vulnus, vel membrum aliquod corporis læſum alligati, poſtquàm curatum eſt. Cicero in Verr. Act. VII. Producuntur, & ad palum alligantur. Idem de Diuinat. Alligandi eſſent omnes, qui cubitum irent. Longè plura ſunt, & venuſtiora tranſlata huius verbi exempla: vt, alligare ſe furti, alligare ſe ſcelere, alligare ſe ſtipulatione.

Satin hoc eſt tibi?) ^D Ad repetendã ſcilicet virginem, ſumendámque iniuriæ vindictam. *Idem hoc tu ais?*) Id eſt, hoc quod Chremes & tanquam Chremes. Et ipſam circunuenturus interrogat, quod illa intelligẽs malitioſè ait. Quære qui reſpondeat. ſatis contumelioſè: illud enim quæritur, quod difficilè reperitur. Ergo non modò indignus es, inquit, cui ego reſpondeam: ſed vix inuenies qui te dignum reſponſo iudicet. *Quare qui reſp.*) Et contempſit interrogantẽ: & indixit inimicitias profeſſione iracũdiæ, cùm dixit indignũ militem. 40

Quid nunc agimus?) ^D Vide vt euaneſcit 41

actio

Vltró. THR.*credin'?* G.*immo certé: noui ingénium mulierum,* 4

*Mulierum conditio. L Scitè expressum muliebre ingenium.

Nolunt, vbi velis: vbi nolis, cúpiunt vltró. THR.*be ne putas.* 43

L. *Exercitum,* Magnificè ad risum.

G.*Iam dimitto exércitum?* THR.*vbi vis.* G.*Sanga, (vti) fortes decet* 44

Milites, domique, focique fac vicissim vt meminerís. 45

*L. Alludit ad prouerbium, Animus est in coriis.

S. *Iam dûdum* *[est ánimus] in pátinis.* G.*frugi es.* THR.*vos me hàc sequimini.* 46

actio militis. Primò dixit, Omnia priùs experiri quàm armis sapientem decet. Pòst, idem hoc tu ais, Thais? Et postremò, Quid nunc agimus? Et, quid nunc agimus, Cósilium quærentis est. *Quid n.a.)* Languidi atque defessi est. Vbi est illud quod ait, Primùm ædes expugnabo? &c. Sed vani impetus hunc exitum semper accipiunt. *Quin red.)* V Suasoria est de reditu. Quin, modò imó. Non Abeamus, inquit, sed Redeamus: vt irritos conatus vno verbo ostéderet. *Iam hac)* Confirmat ab vtili. Nam illa tibi abeunti supplicabit. Ratio est à natura muliebri, quæ parùm sibi constat. Virgil. in 4. Aeneid. -Varium & mutabile semper Fœmina. Sic & Propertius, Nó sic incerto mutātur flamine Syrtes, Nec folia hyberno tam tremefacta noto: Quàm citò fœminea non constat fœdus in ira, Siue ea causa grauis, siue ea causa leuis.

42 *Credin)* D Ex parte consentit: qui sic interrogat. Credere, dubitantis est: Certum esse, fidentis.

43 *Vbi n.cup.vl)* Plus intulit spei, non reuocando verbum, quod expectabatur, hoc est, Volunt: sed Cupiunt. Ergo variauit: non enim intulit Volunt. *Bene putas)* Hoc est, rectè putas, sapis, vel intelligis. Virg. Multa putás, sortémque animo miseratus iniquam. Vel conicis: Vel Putas, disputas: Vel Putas, cogitas. *Bene putas)* Mu Hoc dicens Thais domum se recipit.

44 *Iam dim.&c.)* V Vt sit dimissus & exauthoratus exercitus. D Dimitti exercitus dicitur, vel pace facta, vel vexatis hostibus. Ridicula ergo magnificentia verborum cùm sint facta deformia. *Sanga vti f.d. M.d.f.f.v. vt m.)* Vt mirè in coquum, qui focum curat in domo, quia milites hi fortiter pugnant, qui sunt memores domorum. Vide ergo quàm vtrunque Comicum. Ad ineundum prælium, résque bellicas *Donax* primus est. ad res domesticas Sanga, qui coquus est. *Ita vti fortes decet)* Mu Puto fuisse solénia verba imperatorum exercitum dimittentium: sed hoc rursus ridiculum est. cùm admonetur coquus, vt meminerit foci.

45 *Focique fac v. vt me.)* B Para nobis lautum aliquod conuiuium. D Domi & foci, genitiui sunt. Cæcilius, Decora domi. Plaut. Quanquam domi cupio, operiar tamen.

46 *Iamdudum)* V Liberalis iocus est in tá strenuis militibus, & in tam periculosa pugna. Faciem prouerbii habet, cùm dicitur, Animus est in patinis, cùm quis ad rem præsentem parùm sit attentus. sic de bibace dicitur, Animus est in poculis. Sicut in pace Aristoteles eò allusit, [Greek] *Iamdudum an. est in p.)* D Hic aperuit causam Poeta cur & inuitus Gnatho iret ad litem, & libés domú redeat. *Frugi es)* Vtilis & necessarius. à frugibus, quæ quòd his fruamur, dictæ sunt. Inde fructus & frumentum. Frui autem, est vesci, à frumine, quæ est summa pars gulæ: à qua re, etiam his quæ nec cibo nec poculo sunt, frui dicimur [Greek] vtpote rebus Venereis, & delectatione odoris, visus, auditus, & cæteris.

ACT. V. SCEN. I.

ARG. L Redit fabula ad complendam epitasin Chæreæ. nam Mu Thais domum ingressa cùm Pamphilam reperisset lachrymantem, stupefacta cœpit rogare ex ancilla, quid accidisset: illa cùm rem non auderet indicare, obscurè ambiguéque respondet. Tum Thais eam adducit foras. Hac in eam destomachatur, quòd non apertè, quid domi se absente factum sit, narret. Mu denique rem totam intelligit. D opportunè verò nunc demum virgo vitiata esse cognosc-

cognoſcitur à Thaide, poſtquàm ſcilicet magnopere & defenſa eſt, & retenta. Nam ſtatim conſequentur nuptiæ eius, & Chæreæ, qui illam vitiauit. P Is in fine ſcenæ, vt hæc tractêtur interuenit. V *Tricſes.* 1 Meretricū eſt magna curioſitas. Amant enim πολυπραγμοσύνην, cùm omnia expiſcari cupiant, omniúmque negotiis ſeſe ingerant. 2 Inſignis calliditas meretricum eſt, quæ vel vno ſigno de vitio puellæ facto coniecturam facit. Hic enim Thais ex ſtatu coniecturali facinus reſciſcit Chæreæ, & ſuo iure grauibus minis exagitat, cui non parum gratiæ ex μιμήσει accedit, qua ſtomachum ſæuientis dominæ Terétius expreſſit. In principio tamen eſt μιμητικὴ. Expoſtulat enim & redarguit, cur non vitium puellæ manifeſtè dicat. M Perplexos ancillarum dolos & meretricum curioſitatem, diligentiam & coniecturam hac ſcena expimit. Meretrix nanque callida, & longo rerum vſu edocta, minimo ſigno id quod eſt, coniectat. Vnde callidi dicuntur illi quorum animus vſu concalluit, vt manus aſſiduo opere. *Verſ. gen. Iambici trim. acat. ſiue ſenarij.*

THAIS. PYTHIAS.

1 ſijſſi PERGI'N' *ſceléſta mecum perpléxè loqui!*

2 {idadſi / abi} *Scio, neſcio: ábijt: audíui: ego non ádfui.*

3 ſdiiſi * *Non tu iſtuc mihi dictûra apertè es, quid, quid eſt!*

4 ſſſbſp *Virgo conſciſſa veſte láchrymans ótticet.*

5 ſbdſſi *Eunûchus ábijt. quámobrem? quid factum eſt? taces!*

6 didſſi P.* *Quid tibi ego dicam miſera! illum eunûchum negant*

7 iivijp *Fuiſſe.* T. *quis fuit ígitur?* P. *iſte Chérea.*

8 ſijſſi T. *Qui Chérea?* P. *iſte ephêbus frater Phádriæ.*

9 aijſſi T *Quid ais venéfica!* P. *atqui certò cómperi.*

Epitaſis poſterioris partis in fabula, deprehéſo Chærea.

*D. *Nō tu iſtuc* &c. Non eſt hic interrogatio.

*L. Timida reſponſio.

D. *Venefica*, conuitium Comicum in ancillas.

1 *Pergin')* V Propoſitio ſimplex eſt, Sceleſta vitium apertè loquere. *Perplexè l.)* D Ideò Perplexè, quia ſtatuerat crimen virginis celare. B Quidam perplexè loquuntur, dum verum diſſimulant, & hoc indicio ſæpius deprehenditur vanitas, velut hoc loco.

2 *Scio, neſcio)* V Confirmatio eſt ab ambiguitate, quia incerta ſum de vitio puellæ. Colligit vtique primùm ex rumore nōnihil. Itaque prouerbiali figura ſe ſcire, neſcire ait. Cauſa eſt, quòd non fuerit teſtis oculata. Deinde ex ſignis præſentibus ratiocinatur, quia veſtis conſciſſa eſt, quia obticet, quia lachrymatur, quia eunuchus abiit. *Scio, n. ab. aud.)* D Mirè ex dictis omnibus pauca decerpit, & oſtēdit quid perplexè dixerit: & ſtomachum ſæuientis expreſſit. *Scio)* Flere puellam. *Neſcio)* Vitiatam. *Abijt)* Eunuchus. *Audiui)* Domi hoc admiſſum. *Ego non affui)* Cùm hæc fierent. Acriter iratorum eſt, ea repetere quæ proximè dixerint quibus iraſcuntur: vt, En ego victa ſi tu, verſque effœta ſenectus.

4 *Virgo c. v. l. obt.)* Hæc omnia rixam eſſe ſignificauerant. *Virgo obticet)* Tacemus conſilia: vt, Nec tacui demens. Reticemus dolores: vt, Ne verere, ne retice. Obticemus quorum nos pudet: vt in Phormione, Heu quídnam obtices?

5 *Eunuchus abijt)* Non Chærea, ſed Eunuchus: non Fugit, ſed abiit, dixit. *Quāobrem)* V Epilogus eſt. Non eſt igitur quod factum diſſimules. *Quamobrem? quid, &c.)* D Hæc ἀσύνδετα inſtantis dominæ vultum habitúmque demonſtrant.

6 *Illum eun.)* V Ἀπολογητικὴ eſt. Expurgando enim, deuirginatorem per circunſtantias oſtendit. Nam eunuchus non fuit, ſed Chærea: cuius eſt deſcriptio ex cognatione, & ætate.

7 *Quis fuit igitur?)* D Hæc cunctatiue pronuntianda ſunt: aut quia inuita indicat: aut dubitat de nomine ignoti: aut trepidat per timoré: aut vt non videatur affuiſſe, cùm fuerit factum: aut quia non libenter dicat eius nomen, cui iraſcitur. Sed ego agnoſco ancillarum conſuetudinem, quæ obliuioſæ ſunt.

8 *Iſte eph.)* Ephebus nomen, ad ætatem retulit, non ad facinus commiſſum. & Citò oſtendit, cur iſte Eunuchus creditur.

9 *Quid ais v.)* Redit rurſum ad iracundiam aptum conuitium & comicum in ancillas, venefica, lupa, vipera, & ſacrilega, &c. B Eraſmus in 1. de Copia comment. auxeſin

D.Non rogâtis *obsecro*, sed dolentis. L& subaudi Venit.

Al. [*si quidem*].

*V. *Lacrumat*, aut archaismus est, aut generis ἰρίχωοτ.

Al. [*Istúcne*], ſſiiai.

*L.Prouerbium.

Al. [*ouem lupo commisiti.*] tijſſp.

Al. [*hominis illic*], *quo.* versus repugnat, nisi spondeus vltima sede recipiatur, dijbaſ. *G.* [*illud hominis*].dijabi.

*Blandè, ac puellariter arridet.

T. *Quid is óbsecro ad nos! [quámobrem] addúctus est? P, nésció,* ſ aidſſi / aidſſ

G. Al. aut quamobrem].aſdſſi.

Nisi amâsse credo Pámphilă. T. *hem míséra óccidi.* aiiiai

Infélix, [siquidem] tu istæc vera prádicas. ſdſſij

*Num id * lácrumat virgo?* P. *id opinor.* T. *quid ais sácrilega!* dſaddp

[Istúcine] interminâta sum hinc ábiens tibi! ſ ſ ijai / dſ

P. *Quid fácerem! ita vt tu [iusti,] [soli] crédita est.* diſſh

R. *Al.* [*iussisti*,]dſſlli: *vel el.* ſ *o d in* [*Quid*].aiſſſi.

T. *Sceléſta,* [*L V P O *ouem commisisti*.] *dispudet,* idſſſp

Sic mihi data esse verba. quid [illic hóminis] est! dii dl

P.* *Hera mea tace, tace óbsecro, salua sumus:* baiſſp

Al. omittitur alterum [*tace*], *sed versus non constat. Sunt tamen qui ad calcem apponant* [*hominem*], baiſ bp. *tum in fine sequentis legunt* [*non vides*,]adlili: *& eliso s in* [*Habemus*], idſiii. *tertio deinde versu* [*En?*] *pro* [*Ne?*] dſſiii.

esse dicit, quando Sacrilegum pro scelerato, & Veneficam pro mala dicimus. *Atque c. comp.*) V Ab experientia. Nam id comperi, atque certò. S.D Comperire est deprehendere, reperire, vel inuenire. Constructionem autem variam habet: nam dicimus comperire de re aliqua, comperire ex, comperire per, comperire testibus, vel certis indiciis. & comperire aliquid. Cicer. in Famil. Ex multis audiui: nam comperisse me non audeo dicere. Idem ad Att. Scripsit, se id certis authoribus comperisse.

11 *Nisi amasse*) V Ex causa isthæc narratiuncula est verisimilis, quia amauit. *Nisi a. cr. Pamph.*) D Deest Quod: vt sit, nisi quòd, B quemadmodum aliàs etiam loquitur.

13 *Num id l. v.*) D Vt suprà. Id verò serlò triumphat: pro ob id. *Id opinor*) Callidè Pythias Opinor dixit, cum sciat. *Quid ais sacrilega?*) αὔξησις, nam primò Scelesta, deinde Venefica, postremò Sacrilega. T Gradibus creuit oratio, Scelesta. Venefica. Sacrilega. *Sacrilega*) V Et hoc conuitium est Comicum in vtroque sexu, sicut & Scelesta.

14 *Istúcine*) Perplexe per eclipsin, & verecundè vel ipsa Thais rem obscenam indicat. *Istucine int. sum h. ab. t.*) D Satis moraliter, Istucne interminata sum? pro, Num istuc tibi comminata sum? Apparet hæc post scenam esse mandata. nam suprà non meminit: sed dixerat Tamen. Hos prius introducam: & quæ volo Simul imperabo: postea continuò exeo.

15 *Quid facerem?*) V Ab honesto. Nam ego famula tuum negotium confeci: & occasionem subiungit, cùm sit soli commissa. *Ita vt tu iusti. cr. est*) D Dixerat enim priùs Chærea Edicit ne vir quisquam ad eam adeat: & mihi ne abscedam, imperat. *Iusti*) συγκοπὴ καὶ μετα: λῆψις, pro iussisti.

Scelesta. ouem lupo commisisti) Bene di- 16
latum tot occasionibus prouerbium, personæ Thaidis adscriptum est. continet enim fœmineam reuerentiam, & meretricium sensum: reditque rursus ad minora conuitia: quia videt se esse conuictam. & est prouerbium, Ouem lupo commisisti. V Adagium in eos competit, cùm illorum custodiæ res committitur, vnde vel primum expectandum est periculum: cui & hoc Germanicum respondet, Hircum horto præfecisti, Du hast den bock zum gertner gesetzt. B Cicero in Philipp. O præclarum custodem ouium, vt aiunt, lupum. Parœmiographus, Concinnè hoc vtemur, inquit, quoties ei aliquid seruandum committitur, cuius gratia custodem magis oportebat adhiberi, aut quoties inimico negotium committitur, quisque nobis pessimè velit, propterea quòd lupus, & agnus genuino quodâ odio dissident.

Sic m. d. e. v.) D Videtur plura fuisse di- 17
ctura: nisi superuenisset Chærea. *Quid hominis?*) L Interrogatio admirantis. Nam videt Chæream eunuchi vestem indutum, & est parasceue ad seq. sce. *Quid hominis illic est?*) D Per genitiuum casum iniuriose dicitur: per nominatiuum honorificè. Non continuò agnoscit hunc hominem meretrix: quia etsi adhuc eunuchi veste indutus est, attamen exuit spadonis incessum: vultum habitúmque mutauit: & præter vestem, totus in Chæream rediit.

Hera mea) V Adhortatio est veluti per 18
παρασκευὴν, quæ hîc tantùm insinuatur, vt

deuirg

19 {ibdsi ibdds} *Habêmus hóminem ipsum.* T. *vbi is est?* P. *hem ad sinistram, vidés*

20 {bicisi bis} *Ne?* T. *video.* P. *comprěhéndi iube, quantùm [potest.]* R. Al. [potes.] bisisp.

21 {casiai s} T.[*] *Quid, illi faciêmus? stulta!* P. *quid fáciam, rogas!* R. Priscianus [illa faciemus], vt sit antiptosis. MU [illi facies], ldsiai. — [*] L. Agnito adolescente, mox illi cõciliatur Thais.

22 aisisi *Vide amâbò, si non, cùm aspícias, os impudens*

23 {esisit isit} *Vidêtur.* T. *[non est].* P. *tum quæ eius confidéntia est.]* Al. [non.] isisisi. Al. [confidentia est?] interrogatiuè.

deuirginator cõprehendatur. Propositio eius est, Saluæ sumus. Ratio est à facili. Nam hominem habemus ad sinistram. *Tace)* D Non silentium indicentis est, sed securam facientis: vt in Adelphis, Tace, egomet conueniam ipsum.

19 *Habemus hom.)* Mirè Hominem dixit, vt reum.

20 *Iube comprehendi)* Pro, comprehende. Iube enim velle significat. *Quantum potes)* Deest Citò. B Quantum potes, pro ocyssimè dixit.

21 *Quid illi fac.)* D Subauditur Comprehenso. *Quid faciam rogas?)* Moraliter expressit puellæ stupentis verba, & non habentis quid respondeat ad ea quæ dicta sunt.

22 *Vide amabo)* V Ab honesto. Siquidé adhuc impudens est: cuius notatio est ex gestu, comprehendere igitur eum oportet. *Vide a. si n. c. asp. os imp. v.)* D Mirè ab eo quod respondere cœperat, ad aliud transit, mirata confidentiam Chæreæ. Nõ Est impudẽs inquit. nõ est nisi similis impudenti. Sic alibi, Seueritas inest in vultu, atque in verbis fides.

Tum quæ) V Ab vtili. Confidet enim sibi 23 plurimùm. Est autem istius confidentia refrænanda. *Tum q. eius c. est?)* S D Confidens, & confidentia tam in bonam, quàm in malam partem capi possunt. Nam confidens dici potest de audaci: vel de forti homine. De ea re sic scribit Cicero quest. Tuscul. III. Qui fortis est, idem est fidens: quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur: ductum verbum à confidendo, quod laudis est: qui autem fidens est, is profectò non extimescit: discrepat enim à Timendo Confidere.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. MU Chærea, cùm neque in Antiphonis domũ ingredi, neque vestẽ mutare potuisset, D rediẽs in viciniã suam, causam reddit, cur nõ mutauerit vestem. Oportuit autem, & de necessitate argumẽti fuit, Chæream non mutasse vestẽ: vt cùm meretrix virginem à Chærea vitiatam audierit, & eum cum turpi habitu incedentem intueretur, eum reum vitiatæ virginis putaret, P iuberétque post fugam comprehendi. MU Is enim domum redire cogitans in ipsam incidit: à qua primùm leuiter obiurgatus est, H eum eo expostulando, quòd puellam vitiasset, A eámque ciuem Atticam: L sed deprecante illo, & virginem vxorem petente, facilè conciliatur: MU & ab ea humaniter exceptus, P redeunt in gratiam, Pythia tamen renitente. demum tractant de nuptiis cum Pamphila contrahendis. L Et est initium catastrophes in hac parte fabulæ. V *Theses.* 1 Adolescens timet iustam reprehensionem. 2 Magna est meretricum in delictis amatoriis condonandis indulgentia. 3 Digna est meretrix multis contumeliis. Est autem mista. Nam cum Thaide in gratiam redit blanda expostulatione præmissa. M Timorem iustæ reprehensionis, quæ maximè decet ingenuum Ephebum, ac meretricis indulgentiam in his delictis, quæ amoris ardore committuntur, hæc scena exprimit: monens vnumquenque decorum suum seruare debere, nec solùm id esse considerandum, an quispiam sit pœna dignus, sed etiam an deceat se talem pœnam irrogare. Digna quippe est meretrix contumelia, sed non omnium est illam inferre. Tales enim personæ relinquendæ sunt vt aut à vilissimo quoque, aut iusta carnificis manu puniantur.

Vers. gen. iambici trim. acat. siue senarij.

CHAEREA. THAIS. PYTHIAS.

1 aiiiip APVD *Antiphônem vtérque, mater & pater,* — Hic caussam reddit Chærea, cur nõ mutauerit vestem.

Apud Ant.) V Ἐξηγητικὸν est de fuga, ne Chærea ab vllo reprehenderetur. & hic duæ sunt causæ: Vna propter præsentiam familiæ: Altera, propter notũ quendam obuium. Neutrobi autem licuit vestem mutare: id quod præcipuè isthæc narratio intendit. *Apud*

Quasi dédita ópera domi erãt, vt nullo modo abdisi 2
Introire possem, quin vidêrent me interim {aisisp / s 3
Dum ante ostium sto, notus mihi quidam óbuiàm hsdsp 4
Vĕnit. vbi vidi, sego me sin pedes, quantùm queo, bip:si 5
In angipórtum quoddam desêrtum: inde item i,ssisp 6
In áliud, inde in áliud: ita misérrimus bibbip 7
Fui fugitândo, ne quis me cognóscerct. iaissp 8
** Sed éstne hac Thais, quam vídeo! ipsa est: * héreo:* issasi 9
Ah, quid fáciam! quid mĕa autẽ! quid fáciet mihi! {sa-sai / sas 10

R. Al. [*egomet*], ediiti.
L. *Ego me in p.* Eclipsis. subaudi Conieci.
• L. Deliberatio subita.
• D. Primus metus adimit consilium, sed recogitatio reddit confidentiam.

Ant.) D Pro in domo eius. *Vterque p. & m.*) Non Vterque pater, & vtraque mater, sed Vterque parens: quia pater & mater.

2 *Quasi d. op. d. er.*) Non tam mirũ, si domi erant: sed illud magis mirum, quòd in ea domus parte, qua in ædes introeundum erat adolescentulo. *Vt nullo m. intr. p.*) Superiùs causa continetur cur non mutauerit vestem: inferiùs autem cur huc redierit.

3 *Quin vid.*) Quin modò pro quo minús.

4 *Dum ante ost.*) Antiphonis scilicet. *Notus m.*) An notus, qui me posset agnoscere? an qui me nouerit, id est, amicus? *Notus m. q.*) Mu Id est, qui me nouerat. Cic. pro Cælio, De dignitate Cælius notis ac maioribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facilè ipse respondet. Liuius lib. 3. Notos gratia eorum: turbà indignitas rei virgini conciliat. Plaut. Pseud. Noui, notis prædicas. Notis. id est, iis qui norunt. Notauit Paulus Manutius in epistolas Ciceronis.

5 *Vbi vidi*) V Causa fugæ additur, & eiusdem modus. *Egomet in pedes*) Eclipsis est, Dedi: & *Quantum queo*, id est, quod hodie vulgus dicit, pro mea parte. a Dare se in pedes, dare se in viam, modus est loquendi veterũ: hoc est, pedibus fugam agere, & ad iter se parare. Plautus, Méne vis dem ipse in pedes? Cicero Terentiadæ vxori, In viam, quod te des, hoc tẽpore nihil est. *Ego me in p. q. q.*) S. D Id est fugere cœpi, quàm celerrimè potui. Aliter verò desilire ad pedes dicit Cæsar in Commentariis suis, Consuetudine, inquit, sua ad pedes desilierunt, suffossisque equis reliquos in fugã coniecerunt. *Quantum queo*) D Deest Velociter.

6 *In ang.*) Vide illum non vitasse sub vna clausula bis In dicere. In pedes, In angiportum. Angiportum dicebant vicum non peruium, viam publicam. M Portus, inquit Iurisconsultus, appellatus est conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur, eáque nihilominus est statio conclusa atque munita. Inde angiportus, dicitur. Varro sic ait: Quod exitum nõ habet, ac peruium non est, Angiportum: & idem angustum ab angendo, & alibi dicit: Hinc angiportũ, quia nil in eo potest agi. Sextus Pompeius sic ait, Angiportus est iter compendiarium in oppido, eo quòd sit angustus portus, id est, aditus in portã. V Aliis, vt Donato in Adelphis, est angusta & curua via, quasi angiportus. Aliis est locus angustus, inter portus, id est, inter domos: sic enim has sicut & insulas certa tamen ratione olim nominabant. B nempe à portando. V Aliter autem Iurisconsulti, aliter Varro accipit. Est tamen vicus transuersus & angustus, interdũ peruius, vt hoc loci apparet: interdũ non, sicut in Adelph. Terentii, Id quidẽ angiportũ nõ est peruiũ. B Antiqui vsi sunt in secũda, nos in quarta declinatione vtimur. *In ang. q. d.*) D Deest Fugiens.

7 *Ita miserr. F. f.*) id est, fatigatus, lassus, & languidus sum, dum fugio. Et honesta locutio est: vt, miser amando, miser currendo.

8 *Ne quis me cog.*) Nota impropriè dictum, pro agnosceret.

9 *Sed éstne h. Th. q. v.*) Iampridem ipse visus, nunc primùm videt. *Hareo*) Incertus remaneo, atque desigor.

10 *Ah, quid f.*) V Hic propter metum consilium adimitur. & metus homini datus est, vt nocitura priùs quàm se applicent caueat. Verùm cùm animus sese colligit, iterum ad depellenda mala, vel bona ardua consequenda, mox exurgit & rapitur. Itaque confidentia & audacia maiore quodam sanguinis feruore fiunt, atque hac de causa ad irascibile, vt in scholis loquuntur, officium refertur, atque huic affectui tales ecliptes & repetitiones cum interrogationibus frequentes apposité quadrant. *Quid mea autem?*) D Colligit se rursus ad impudentiam Chærea. & vide si non eadem est audacia in Chærea, quæ in suscipiendo facinore fuit. & ἐπανόρθωσις Quid mea autem? *Quid f. mihi?*) Opportunè

11 adſiſi T. *Adeâmus.bone vir Dore ſalue: dic mihi,*

12 ſdiddp *Aufugiſtin'?* C. **hera, factũ.* T. *ſatin' id tibi placet?*

13 ſldſſp C. *Non.* T. *credin' te impunè [abitûrum!]* C. *vnam hanc nóxiam*

14 diſiſi *[Mitte : ſi áliam vnquam admíſero vllam, occídito.]* R. *Al.* [*Amitte: ſi aliam admiſero vnquam : occidito.*] ſbſiſi.

15 {oddidp / ſ} T. *Num mĕam ſæuitiam véritus es?* C. *non.* T. *quid ígitur?*

16 dſſiſi C. *Hanc métui, ne me criminarêtur tibi.*

17 h-d-i T. *Quid féceras?* C. *paúlulum quiddam.* [T. *eho*] *paúlulum impudens!* *Al.* [P T. *eho.*] *Si cretici non admittũtur,* [2] *legendum hic* [*paulum*] *pro* [*paululum*], ſiſdſi.

18 ſiſaſp *An paúlulum [hoc tibi eſſè] vidêtur, vírginem*

19 a ſſij *Vitiáre ciuem!* C. *conſéruam eſſe crédidi.*

*L. Accõmodat ſe adoleſcẽs ad interrogationẽ meretricis, & tota deprecatio ironiam ſapit. R. [*habiturum?*] Eſt autem impunè habere, idem quod inultum auferre.

Crimen extenuat.

Mu. [*hoc eſſe tibi*], ſidiſp.

tunè ſe confirmauit, quia ſi extimuiſſet & fugiſſet, nihil nuptiæ promouerentur.

11 *Adeamus*) [V] Eſt oratio inter ſe mixta. Thaidis quidem eſt accuſatoria in ſtatu abſoluto : Chæreæ verò eſt purgatoria in ſtatu aſſumptiuo. *Bone*) Ironica eſt ſalutatio, & irata: & à ſigno tamẽ reum agere affectat. Fuga enim malæ conſcientiæ propter patratum facinus ſignum eſt. *Bone vir D.*) [D] Hoc totum figuratè dixit, vt meretrix, & ſubtiliter. Nam ſcit Chæream eſſe quem alloquitur, non eunuchum. Et hîc magna occaſio datur meretrici adeundi adoleſcentis, qui habitum non mutauit: & adhuc quaſi eunuchus, & ſeruus eſt. *Bone vir Dore ſalue*) Maior obiurgatio eſt per hãc diſsimulationem Thaidis aduerſus Chæream, quàm ſi illum id, quod eſt, appellet.

12 *Hera, factum*) [V] Conceſſio eſt criminis. Nam defenſio per ſe infirma eſt. [D] Non potuit ſubtiliùs reſpondere Chærea, quàm accommodare ſe interroganti. *Satin' id*) [V] A' iudicato vel tribunitio, vel pretorio, propter quod peſsimè diſpliceret. *Satin, id t.pl.*) [D] Hoc poteſt & non figuratè dici, ſed apertè.

13 *Non*) [V] Nam non eſt contra æquum & bonum aut iudicatum. Via autem ſternitur ad deprecationẽ. Fatetur enim eſſe iniquum. nemini itaque placere poteſt, & ſibi ignoſci poſtulat. *Credin te*) A' lege, quæ peccata caſtigat, & flagitioſos punit. *Vnam h.noxiam*) [D] Triſyllabo nomine Noxiam dixit, quaſi noxam. Alibi aliter. Dominam dixit extra noxam. [S.D] Noxia vel culpam, vel damnum aut fraudem, aut vitium ſignificat. Eo autem loquendi modo dicit Terentius Noxiam admittere, quo dicunt Latini ſcelus, vel flagitium admittere. prætereà ex hac dictione aliæ locutiones manant, ſcilicet noxiæ eſſe, pro vitio, & culpæ dari: in noxia eſſe, pro culpam in ſe admittere: noxia carere, vel vacuum eſſe: noxiam remittere, pro condonare.

Mitte) [V] Deprecatio eſt, vt ſit venia, 14
vel vnius tantùm noxæ. cui non reſipiſcenti grauioris pœnæ comminatio ſubditur. *Si al. vnq.adm.vll.occ.*) [D] Verba ſeruorum, quibus nihil horribile eſt poſt præſentes plagas. Et non, Cædito, ſed Occidito: & non Alias dixit, quaſi illa • dixerit adhuc irriſor es vel fugitiuus.

Num m.ſ.v.es?) Vt fugeres. 15

Hanc m. ne me cr.t.) Perfectè imitatus 16
eſt verba fugitiuorum, quæ apud dominos faciunt comprehenſi. [V] Cauſa timoris eſt, ſed ficta. Criminari verò hic eſt calumnioſè reprehẽdere. [S.D] Criminari, id eſt, crimini dare. Et criminamur tam delicta, quàm eum, qui deliquit. Iungitur etiam cum accuſatiuo, & aliquando propoſitionem admittit. Cicer. in Verr. Act.7. Iam non libet omnia criminari. Idem. Apud quem tu etiam nos criminari ſoles.

Paululum q.) [V] μείωσις facti eſt, atque oc- 17
culta hic videtur purgatio *Paululum imp.*) Repetitio eſt non ſine acerba ironia, itaque impudentiæ notam addit, factûmque exaggerat, à conditione & loco dignitatis : id eſt, vitium puellæ eiúſque ciuis. Vult enim perſonatum rationem in peccatis contra Stoicorum familiam habere.

Vitiare ciuem) [D] Bene intulit Ciuẽ: quod 19
plus eſt quàm Virginem vitiare αὔξησις gradatim facta. [a] Locus eſt à conditione.

*D. Opportunè, ſto machatur, Pythias facia mėtione con ſeruæ
R. Al. [vero abeã?] ſed deprauatè.
R. pœnas]
*Artificioſa meretricis accuſatio: ac ſeria obiurga. io poſt longam cauillationem.

P.* *Conſéruam! vix me contíneo, quin inuolem in* ſſſbip
Capillum: monſtrum, étiam vltro deriſum áduenit. iſſſp
T. *Abi hinc insâna.* P. *quid ita (veró! débeam)* iſbiſp
Credo iſti (quicquam) furcífero. ſi id fécerim: ſſi-ſp
Præſértim cùm ſe ſeruum fateâtur tuum! ſſſdſp
T.* *Miſſa hac faciâmus. non te dignum Chǽrea* ſaſſſp
Feciſti: nam ſi ego digna hac contumélia ſſaiil
Sum máximè, at tu indignus qui fáceres tamen. bſſap

10 *Conſeruam*) V Aperta eſt purgatio ab errore & imprudẽtia, atque hic ſeſe inſinuat, cùm ſe quoque ſeruum eſſe ſubindicat. D Locus erat vt diceret, Seruam eſſe credidi, ſed admirabiliter Conſeruam dixit. & hoc ipſum miserabiliter pronuntiandum eſt: tanquam miſerabiliter crediderit conſeruam eſſe quæ ciuis erat: atque eam quaſi conſeruam vitiare debuerit. L Hoc autem pertinet ad contumeliam ancillæ, vnde nõ immeritò iraſcitur. *Conſeruam!*) V Confutat ironia admodum acerba, & decorum in irata famula expoſtulante ſeruatur, cùmque Monſtrum propter morum turpitudinem appellat Comico conuicio. *Vix me c. q. in. in c.*) D Minæ iſtæ propriæ fœminarum ſunt, & in ſe, & in alios vnguibus ſæuientium: vt, Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis. Sed Inuolem, ab auibus tractum eſt. vt apud Virgil. Prædam pedibus circumuolat vncis. Ergo hoc geſtu, & dicto, & corporis motu eſt adiuuãdum. B inuolare nonnunquam ſonat furari. Huc redde pallium mihi meum quod inuolaſti. Catulli eſt. *Inuolem in capill.*) D Apparet more veterum intonſum eſſe.

21 *Etiam vltrò d. aduenit*) Mirè nunc addidit accuſationem, quòd non ſaltem fugeret.

22 *Debeam Credo iſti q. f.*) Subauditur Verò, aut εἰρωνικῶς pronuntiandum eſt. Sanè debere dicimus pœnas pro iniuria, ei cui iniuriam fecerimus: quas ſe non debituram Chæreæ. vt furcifero dicit Pythyas, ſi illi cædem intulerit in ſeruili habitu conſtituto. A Riuius præcedentia Donati verba citans, ita legit, *Quid ita verò?*) Abeam ſubauditur. *Verò* autem εἰρωνικῶς pronuntiandum eſt, &c. R Verbum Credo εἰρωνικὸν eſt hoc loco, quomodo apud Græcos interdum οἶμαι: quod diligenter annotauit Budæus. Ita Cicero vtitur pro Deiotaro: At, Credo, hæc domo Inconſultus & temeratius non videbat: quis cõſideratior illo? quis rectior? quis prudentior? Sic idem ſæpe aliàs.

23 *Si id fec.*) Si inuolauerim in capillũ eius.

25 *Miſſa hac f.*) Hæc ſcilicet iocularia & futilia. *Non te d. Ch. Fec.*) Artificiosè meretrix ab eo quod licuit ad id quod oportuit tranſit: nec tractat quid ſit legitimũ, ſed quid honeſtum. Itaque totam illam partem facti accuſandi omiſit, & ab accidentibus perſonæ adoleſcẽtis obiurgat. ſcit enim vno verbo obiiciari poſſe, Licuit mihi, ſ domo meretriciæ ſcilicet: ne videatur irrationabilis audacia illa ingenui à Poeta inducta eſſe. *Non te d.*) Dignum, pro dignè: aut deeſt Facinus: vt ſit, non te dignum facinus feciſti. Mira accuſatio mixta laudi & blandimento. Mu Eo artificio Chæream obiurgat perita tractãdorum iuuenum meretrix, vt illi contumelioſè reſpondendi omnem adimat occaſionem.

26 *Nam ſi ego*) V Pergit accuſare ab iniquo, & eſt [illegible] ab indignitate per conceſſionem, qua fatetur ſe tanquã meretricem omni contumelia dignam, ſed Chæream æquitatis & iuſtitiæ amatorem haud decuit. *Nam ſi e. d. ſum*) D Deeſt Et: vt ſit ordo, Nam etſi maximé. Et benè additum eſt Maximé: vt appareat quòd etſi digna pati ſit meretrix: nõ tamen maximè digna pati Thais eſt.

27 *At tu ind. qui f. t.*) Rectè dixit. quatuor enim ſunt modi in huiuſmodi rebus: ita vt aut vterque dignus ſit, aut vterque indignus: aut alter dignus, alter indignus, aut contrà. *At tu ind. qui f. t.*) Mu Sic & Hecy. Ego me ſcio cauiſſe, ne vlla meritò contumelia fieri à vobis poſſet. Et in Phor. Quin nouo ei faceres contumelias modo. Eam tamen locutionem reprehendit Cicero in Antonium: ideóque à Quintiliano, ab Eraſmo, ab aliis notatus eſt. Sed profectò nõ tam locutionem ipſam, quæ proba eſt, quàm prauũ illius vſum in Antonio reprehẽdit Cicero. Dixerat enim Antonius non eſſe contumeliam, quàm faceret dignus, id eſt, qua afficeretur is, qui ea dignus eſſet. Atque ita dixerat facere cõtumeliam, vt nos facere iacturam dicimus: quo ſenſu planè vitioſa eſt locutio. Primus hoc, vt opinor, vidit (certè primus indicauit) Ioachimus Camerarius vir in omni literarũ ge-

noꝛͤ

28 bssaai *Neque [edepol] quid nunc consilij capiam scio*
29 sdisi *De virgine istac: ita conturbasti mihi*
30 adisi *Rationes omnes, vt eam non possim suis,*
31 adidsp *Ita vt aequum fuerat, atque vt studui, tradere:*
32 dddasp *[Vt] solidum parerem hoc mihi beneficium Chaerea.*
33 sssp C. *At nunc dehinc spero aeternam inter nos gratiam*
34 {affesp / assi} *Fore Thais: saepe ex huiusmodi re quapiam & [ex]*
35 idsbii *MALO PRINCIPIO, magna familiaritas*
36 sssap *Conflata est. [quid] si hoc quispiam voluit deus!*
R. Al. [& quid], sssap: vel, quispiam in fine dissyllabo, sssap.

G. [edepol], [et mihi breuis], G.O. [apol]. issai. Aperit viã futuris nuptiis: nã recedit à iocularibus ad seria.

Muretus reijcit [vt] in praecedentem versum, aabbsp.

G. [ex] redundat in versu nec in sensu requiritur. [A] *Muretus ponit in sequente versu post [Malo].*

nere summus.

28 *Neque a l.)* [V] Perturbatio, quae & Ciceroni aegritudo est, tanquam animi de malo praesenti contractio. itaque multa hic sunt consilia, & inceptum repudiatur. Solidũ autem hic est integrum, & iuge: sicut Parere est acquirere & comparare. *Neque ed. q. n. c. c. sc. De v. istac)* [D] Intelligit Thais amari virginem ab hoc: & ideò sic ait, vt concilict nuptias. nam satis signi est, quòd eunuchi habitum propter hãc sumpsit. Et vide quemadmodum ad captionem nuptiarum res eant: quod tamen dicere non audet Thais: sed ostendit adolescenti coniecturis, quem tentat, sciens amantem virginem: & viam ostendit petendae sibi vxoris.

32 *Vt sol. par. h. m. b.)* [S.D] Id est, vt solidam initem gratiam à Chremete, & reliquis virginis parentibus. *Hoc m. b. Chaerea)* [D] Blandè nomen repetitum est Chaerea.

33 *At n. d. sp.)* Nunc iam Chaerea vera veris aequiparans, recedit à iocularibus [L] Defensio ex comparatione vtilitatis: quae sententia confirmatur & excusatur necessitate. [V] Ab vtili, & futuro commodo propter spem futurae gratiae: id quod per anthypophorã & sententiã confirmat, quae est Ex Malo principio magna conflatur, id est, contrahitur familiaritas, quae hic necessitudo, coniunctio & consuetudo, sicut magna est memorabilis, qualis fuit inter C. Laelium, & P. Scipionem. Principium verò malum in contentionibus, in rixis est, quae sedatae cum aliquo amicitiam & consuetudinem iungunt. Id quoque multae hi loriae cõtestantur. Sed an haec familiaritas sit semper honesta, rectè in dubium vocatur.

34 *Saepe ex huiusm. re)* [D] Haec est turbulenta. *Quapiam)* Quacunque, vel aliqua. *Saepe h. ex re q.)* [MU] Id Tydeo, & Polynici contigisse narrat Statius. Itaque praeclarè apud eum Adrastus, Non haec incassum, diuisq; absentibus acta: Forsan & has venturus amor praemiserit iras. Romulus quoq. apud Liuium, vbi raptas Sabinas consolatur. hac sentẽtia vtitur, vt dicat, Saepe ex iniuria postmodum gratiam ortam: quod & illi contigit.

Ex m. pr. m. f. Conflata est) [S.D] Conflare 36 propriè est simul flare vt à ventis fieri videmus, cùm maximo impetu flant. Per translationem verò dicunt Latini conflare aes alienum, pro contrahere debitum, vel facere se debitorem alienae pecuniae: conflare bellum, conflare exercitum, conflare manum, conflare amicitiam, familiaritatem, conflare societatem, conflare pactionem, conflare negotium alicui, conflare mendacium. pro adornare mendacium consensu, & coitione multorum: conflare inuidiã. conflare periculum, conflare accusationem vel iudicium. cõflare seditionem, conflare tumultum, conflare infamiam alicui, conflare crimen. conflare suspicionem, conflare pecuniam. Ea sunt ex hoc verbo pulchra loquendi genera. *Quid si)* [V] Translatio criminis est in fatũ, Sic & Priamus ad Helenam dixit, *οὔ τί μοι αἰτίη ἐσσί, θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσιν.* Sic enim quis culpa liberatur, cùm vel in fatum, vel in fortunam reiicitur. atque Thais nunc hac remotione criminis placatur, & subitò. & ad catastrophen est parasceue. [B] Apud Rhethores purgatio est, cùm factum quidem conceditur, sed culpa remouetur: quae tres habet partes, imprudentiam, casum & necessitatem. factum quod manifestarium est non purgatur. nisi dicas, dii voluerunt. erat in fatis, vel non eram meae mentis, nec cõsilii, sed furore trahebar amoris De purgatione, Trapezuntium vide lib. 1. Rhetoricorum, [D] Pleraque repentinis impulsionibus nata, mirisque prouentibus deo ascribi solent: vt, Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes Expedior. Et. Hinc, me digressum vestris deus appulit oris. Et

Saluit

Placatur Thais, estque parasceue Catastrophes.

T. E'quidem pol in eam partem accipióque, & volo. abſd j
C. Immo ita quæso. vnum hoc ſcito, contumélia dſſij
Non me feciſſe cauſſa, ſed amôris. T. ſcio: ſſidſi
Et pol proptérea magis nunc ignóſco tibi. ſdaſſi
Non ádeò inhumáno ingénio ſum Cha'rea, diſaſp
Neque tam imperita, vt quid amor váleat, néſciã. aiddſp
C. *Te quoque iã Thais, ita me dij bene ament, amo. di bſai
P. Tum pol [ſtibi ab iſtoc, hera, cauêndum] intélligo. ſdjſi

G. A. [ſibi ab iſto hera cauendum eſſe]. ſabſſi. Mu [ab iſtoc tibi hera cauendum], dſbiſi.

• L. Gratiarum actio.

•L. Imploratio auxilii ad ducendam puellam.

D. Commendo me notis, committo ignotis.

E. Al. [cupio].

C. Non auſim. P. nihil tibi quicquã credo. T. déſinas. { ſ aſi / ſſ
C. *Ego me tuæ comméndo & committo fídei. aiſſdi
Nunc ego te in hac re mihi oro vt adiútrix ſies. { di. iſi / dſſ
Te mihi patrônam ſcúpio, Thais: te óbſecro. didiſi
Emóriar, ſi non hanc vxòrem dúxero. dſſſi

Saluſtius, Vt tanta repentè mutatio non ſine deo videretur, & hîc vult amorem intelligi deum.

37 *Equidem pol, in e. p. acc. & v.*) Vt æterna inter vos ſit gratia, & ex malo principio cópleatur magna familiaritas. *Et volo*) Euenire ſubauditur: & eſt οὔλληψις tertia.

38 *Imo ita*) V Ab obteſtatione, & ratiocinatione cũ trãſlatione. Nã nolui eſſe cõtumelioſus, ſed amaui. *Imo ita q.*) D Vtrũ meretricem, an deos quæſo? vtrunque enim accipi poteſt. *Contumelia Non me f. c. ſ. am.*) B Rodolphus Agricola lib. III. de Inuétione Dialectica. cap. I. Perſæpe, inquit, non tam benè, aut ſecus, de re quæ facta eſt exiſtimamus ex re ipſa, quàm ex animo, aut opinione eius, qui fecit. Vnde ſcitè apud Comicum dictum eſt. Vnum hoc ſcito, contumeliæ me non feciſſe cauſa, ſed amoris. Mu Liuius ait cupiditatem, & amorem eſſe preces ad placãdum muliebre ingenium maximè efficaces.

39 *Scio*) V Meretrix vim amoris bene intelligit, itaque in eam crimen quoque transfert. F Vnde hoc ſciat Thais, ineptè quæritur, cùm ipſa res clamet nunquam hanc conditionem ſubiturum Chæream, vt pro eunucho etiam ſeruo, ſe fingeret ſine amoris impulſu.

40 *Nunc ign. t.*) Quòd culpa non ſit hominis, ſed amoris.

41 *Non a. inh. ing. ſ.*) Hoc eſt immitis nõ ſum, quantùm putas: vt, Nõ obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni. Mu Tale eſt illud Didonis, Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

42 *Neque t. imp.*) D Id eſt, non experta. *Vt q. a. v. neſc.*) Nõ inhumana, quia homo: non imperita, quia meretrix. Et neque tam imperita inquit: quaſi dicat, Neque tã pudica ſum vt quid amor valeat, neſciam.

Te quoque) V Præmiſſa expoſtulatione & purgatione, mox petitio ſubiicitur, cuius exordium eſt in beneuolentiæ conciliatione, quia illam amat & iuramento teſtificatur. *Te quoque i. Th.*) D Bene Quoque: non enim iam hanc ita amat, vt negligat illam: ſed hãc illius cauſa. 43

Pol t. ab iſto h. c.) Facetè, tanquam qui ſoleat capillum & veſtem eius conſcindere, quam amauerit. 44

Non auſim) Pro, non audebo: & eſt verbum huius temporis tantùm. *Non auſim*) Vtrum propter ætatem? an propter fratrem ſuum Phædriam potiùs? *Nihil t. q.*) ἐκλείψις quartum. aut Nihil, pro non. *Deſinas*) Pro eo quod eſt, deſine. aut deeſt Fac: vt ſit, fac deſinas. 45

Ego) V Et beneuolentiæ captatæ, & attentionis eſt. *Ego me t. c. & c. f.*) D Satis amatoriè, vt appareat nunc maximè captum Chæream, ac mancipatum virgini. Commendamus nos cognitis: Committimus ignotis. Ergo αὔξησις eſt maioris officii, fideíque circa Thaidem. 46

Nunc ego) V Propoſitio eſt τῆς ἱκετείας, Adiuua me, vt hæc mihi ſit Vxor, Confirmatio ab honeſto, Tu enim mihi patrona eris, à neceſſitate, propter nimium deſyderium, cùm dicit Emoriar. 47

Te mihi p. c.) D Te adiectum, vim habet, & ex animo ſupplicantis, habitum adoleſcentis oſtendit. 48

Emoriar ſ. n. h. vx. d.) Vide amatorem adoleſcentulum, cui in ipſo flore nihil dulcius 49

50 ldiss T. *Tamen si pater.* C. *ah quid! volet, certò scio:*
51 ssip *Ciuis modo hæc sit.* T. *paulùlum opperírier*
52 ssidsp *Si is, iam frater ipse hîc áderit vírginis:*
53 ss-dsp sitr *Nutrícem accersitũ iit, quæ illam áluit párualam.*
54 ssidsp *In cognoscẽndo tute ipse áderis Chǽrea.*
55 sdsidsp C. *Ego verò máneo.* T. *visne intérea, dum is venit,*
56 sadssp *Domi opperiámur potius quàm hîc ante óstium?*
57 sdissp C. *Immo percúpio.* P. *quam tu rem actúra óbsecro es!*
58 dlssi -sssal T. *Nam quid ita?* P. *rógitas! hunc tu in ædeis cógitas*
59 blissi *Recipere posthac!* T. *cur non!* P. *crede hoc meæ fidei,*
60 basdsi bassi *Dabit hic áliquam pugnam dénuo.* T. *ahu, tace óbsecro.*
61 sissasp issa P. *Parùm perspexisse eius vidêre audáciam.*
62 dissip C. *Non fáciam [Pythias]* P. *non pol credo Chǽrea,*
63 assiss *Nisi si commissum non erit.* C. *quin Pýthias*

D. *Si pater*, eclipsis aut aposiopesis secunda.
*L. Promittit testimonia libertatis.
Percupio, amatoriè dictum.
Nam quid, pro quid nam.
Mea fidei, puellariter.
G. *[Pythia] vltima breuis*, dialip.

eius vita est, ipsam despicere, si sibi vxor non datur.

50 *Quid! h. v.*) V Ἀπροσδόκητον nimis abruptâ diluit à facilitate. Nouit enim patris consensum & voluntatem in filiolæ nuptiis. *Quid! ab v. c. sc.*) D Quid! Deest Dicat. sed ista omnia ad confirmationem valent.

51 *Ciuis m. h. s.*) Mire hic in votum cõuersum est, quod timere potuit non ducturus vxorem. *Paulùlum opp. Si vus. fr. i. h. a. l. v.*) Adeò citò probari potest. *Paulùlum opp.*) V Consilium est, vt fratris puellæ vitiatæ re-
54 ditum expectet. Cognoscere autem dicitur is, qui de re aliqua inquirit, aut quæsitor à magistra u constiturus est, vt de eo discepter, & quod in iudicium venit. Sic enim veteres hoc vocabulum vsurparunt. Cognitor autem est qui alicuius causam defendit, hodie nominatur procurator iudicialis.

55 *Ego verò m.*) D Modò Verò, contemnentis est aduerbium, aliàs confirmantis, aliàs coniunctio, aliàs particula Ironiam iuuans: vt, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis, Túque puérque tuus.

56 *Domi potius opp. quam hic a. ost.*) Nõ ignara illecebrarum meretrix, non solùm Chæream retinet: verùm etiam vocat, vbi virgo est. & satis callidè interrogat an velit: quasi nesciat velle.

57 *Imò percupio*) Amatoriè, non Volo: sed Percupio. *Quam rem actura*) V ἀποτροπή. Famula enim ne in ædes recipiatur Chærea, dissuadet: quod à futuris periculis confirmat.

58 *Hunc tu in ædes*) D Pronomen in his plus valet: quàm accusatio. *Cogitas*) Mirè cùm illa iam velit, Cogitas dixit, volens vt recogitet. *Cogitas in ædes Rec. p.*) Per ancillæ verba vult ostendere quam sit tractandorum adolescentium perita meretrix.

Posthac) Post hoc factum, post hanc au- 59
daciam. *Crede h. m. f.*) Puellariter dixit, Meæ fidei.

Dabit hic al. p. d.) S. D Id est, vim iterum 60
virgini, si iam virgo appellanda sit, quam vitiat Chærea, faciet. Alludit autem ad id turbæ, & pugnæ, quod fit in violanda inuita virgine. Dicunt vero sæpius Latini pugnam facere, conserere, committere. *Dabit hic al. pugnam*) D Pro stupro: vt, At non in Venerem segnes, nocturnáque bella. Vt, Veretúrque bella & ingens facinus. Vt Lucilius, Vicimus ò socii. & magnam pugnauimus pugnam. Dabit autem, propriè pro inducet: vt, Magnã dabit ille ruinam. V Denuò hic idem est quod de integro. Barbaris est, à principio, à nouo. *Ahu, tace obsc.*) D Ahu, interiectio est perturbatæ mulieris: vt apud Græcos ἰού.

Parum) V Ratio est confirmationis. Au- 61
dacia enim istius tibi nondum est perspecta. *Parùm persp. v. e. aud.*) D Vt ignorantia est. Et non Sensisse, sed Perspexisse dixit: vt iam non sit experienda illius audacia, quæ sit perfectè cognita.

Non f. Pythias) Bene & moraliter appo- 62
situm, Pythias. *Non pol*) V Ab obtestatione, & infidelitatem amplificat. *Non pol cr. Chærea*) D Iculariter, vt ille, Pythias, dicit: ita hæc, Chærea.

Nisi si commissum) V Commissum hic es- 63
set, id quod ait creditum, an concessum. Nam

V

M. Ironia.
Al. [obſeruandum.]
ſſ. ſſi.
* L. Iocularlter remouétis. V Epllogus eſt diſſuaſionis.
* D. Interrogatio increpatoria.
Mu. ſequor.]

*Tu me ſeruâto. P. neque pol [ſeruândum] tibi ſbſſ 64
Quicquam dare auſim, neque te ſeruâre: *apágete. ſidſdp 65
Adeſt óptimè ipſe frater. C. péry hercle: óbſecro ſijdſi 66
E. Inſ. Adeſt) prior ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. ſildſi.
Muſ Optime adeſt], dlidſi:
Abeâmus intrò Thais: nolo me in via aiſſij 67
Cum hac veſte videat. T. *quámobrem tandem? ſbſidp 68
an quia pudet?
C. Id ipſum. P. id ípſum! virgo veró! T. I præ, lijſiſp 69
[ſequor.]
Tu iſtic mane, vt Chremem introdúcas, Pýthias. ſijſſ 70

propriè ea committimus, quæ magno periculo ſeruantur. *Quin Pythias*) D Iterum nomen vultuosè eſt additum. Quin, pro imò.

64 *Neque pol obſeruandum t. Q. d. auſ.*) Totum garrulè & geſticulosè, vt puellam cum adoleſcentulo fabulari videas.

66 *Adeſt opt. i. ſ.*) Optimè, opportunè. Et non eſt additum, cuius frater: vt pote in re manifeſta.

67 *Abeamus*) V Hac paraſceue fit ad proximam ſcenam gradus, & hîc Verò, ſicut & haud multò antè, ſigurmos, proferendum eſt. *Nolo me in v. C. h. v. v.*) D Subtiliter adoleſcés. quia nihil profecerat dicendo, Percupio: inuenit cauſam qua tandem ingredi poſſit.

68 *Quamobrem tandem?*) Pro tamen. Interrogatio hæc increpationem continet impudentiſsimi facti. *An quia pudet?*) Hæc interrogatio. Irriſionis plena eſt in eum quem nihil pudet. B Ridet Chæream Thais, quòd vereatur nô in grauibus, ſed leuiſsimis rebus.

Idipſum) D Hoc veluti moleſto vultu dicitur: adeò vt imitetur dictum, vultúmque eiús Pythias. 69 *Virgo vero*) Verò ſigurmos. nā ſigurmos eſt: vt, Egregiam vero laudem. *Virgo*) Quaſi qui minimè pudicitiæ ſtatum, ac verecundiæ virginalis veneretur. *I præ*) B Ruſus anaſtrophe eſt. *I præ ſequor*) D Manifeſtum eſt cur meretrix docta capiendorum iuuenum, præire velit Chæream, & in conſequendo ipſa ſit tardior. vult enim liberū ſine arbitris cum puella eſſe colloquium, & licitum amorem. Niſi fortè putamus Terentium hæc ſine cauſa feciſſe, qui ſit artificioſiſsimus Poëta. nam neque ipſa ingreditur cum Chærea, neque ingredi ſimul permittit Pythiam.

70 *Tu iſtic m. vt Chr. intr.*) Relicta eſt Pythias ob multas cauſas: & in primis vt poſſit per eā deluſus Parmeno, pauore ſuo ſenem compellere, ingredi ad meretricem & præſentem fieri ad confirmandas nuptias.

ACTVS V. SCENA III.

A R G. L Data opera dilabatur cataſtrophe, admiſſa Parmenonis ludificatione ad delectandum ſpectatorem. D In hoc enim loco cogitantis diſputatio eſt apud ſeipſam Pythiæ, quatenus Parmenonem dolo poſſit vlciſci. M Eique gratiam reponere. Chremes autem cognitus ſigni: nutricem adducit. V *Theſes.* 1 Sedulitas puellæ eſt in ludificando conſeruo, & in vindicta. 2 Meretricum aſtutia in ſeruulos perſpicitur. M Meretriciæ ancillæ diligentiam in excogitanda fraude, ac doloſam conſultationem, vt par pari referatur, hæc ſcena exprimit.

Verſuum genera. Iambici trimetri acatalect. qui & ſenarij.

*L. Repetitio quærentis & cogitabundæ.
Vt prolixior eſſet riſus ſpargitur ca-

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

QVID, quid venîre in mentem nunc poſſit ſiſſi 1
mihi!

1 *Quid quid*) V Deliberatiua eſt oratiuncula in Pythia, cuius propoſitio eſt, Referenda eſt Parmenoni gratia. Hunc autem Comico conuitio ſacrilegum καταχρηστικῶς appellat. Breuiter tota in eo eſt, vt conſeruo illudat. Confirmatio eſt, qui nobis Chæream de-

uirgin

sdsbsp *Qu idnam! qui réferam illi sacrilego grátiam,*
sdsssp *Qui hunc suppósuit nobis!* C. *moue verò ócyùs*
sdbis / sdbis *Te (nutrix.)* S. *móneo:* C. *video, sed nihil prómoues.*
sdssp P. *Iámne ostendísti signa nutríci?* C. *ómnia.*
ibsdp P. *Amâbò, quid ait? cognoscítne?* C. *ac memóriter.*
bssdij P. *Bene (edepol) narras: nam illi fáueo vírgini.*
sssds *Ite intró: iam dûdum hera vos expêctat domi:*
ijdsp **Virum bonum eccum Parmenônem incédere*
baissp *Video: vide vt otiôsus sit: *si dijs placet.*
dijsl *Spero me habêre, qui hunc meo excrúciem modo.*

tà ἀποστροφὴ in aliàs psonas, & terretur seruulus Parmeno.
R. Al. (mea nutrix.) dseatis: vel. dseasi.
D. *Memoriter*, plus intulit, quàm rogabat.
Al. (*apol*) bssdii: *al.* (*a lepol*) bssdii.
*Ironicôs.
L. *Otiosus*, securus, qui nihil mali timet.
* L. Ironia indignantis.

virginatorem pro eunucho supposuit. Gratiora autem hæc sunt propter interrogationem. Ratio eiusdem est, Nam nutrix signa agnouit. *Quid. quid v. in m.*) [B] Scio eruditos quosdam hic legere, non Quicquid, sed Qui, quid, sensu rogantis seipsam. Verba sunt secum cogitantis, & varia in mentem reuocantis.

a *Quítnam*) Sic Cicero, Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? rectè admones. Polycletum esse direbant. *Qui ref.*) Qui, quomodo, vel vt. *Sacrilego illi gratiam*) [B] Et bonæ & malæ rei gratia est. Nam sicut dicimus amicitiæ gratia, ita & Salustius dixit, opprobrii gratia. Cicero, religionis, & supplicii gratia.

3 *Supposuit*) [L] Falsum pro vero adduxit. [D] Propriè Supposuit. nã vt subduci dicuntur, quæ nolumus amittere, ita supponi quæ non desyderamus. Sic Plautus, Ei pro scorto supponetur hircus vnctus nautea. [S.D] Supponere significat subiicere, subiungere, vel subornare. Est etiam adulterinum loco veri submittere: vt, supponere falsum testamentum: id est, pro alio fraudulenter ponere. Propriè verò, & translatæ significationis est. Exempla igitur vtriusque significationis distinguẽda sunt. Propriè significationis. Cicero ad Att. 8. Deinde supposuit exemplum epistolæ Domitii. Idem in Verrem, Tum iste in eorũ locum alios substituere, & supponere cœpit. Translatæ. Cic. pro Roscio Am. In mandatis operæ nostræ vicaria fides amicorum supponitur. Idem pro Deiotaro, Hieras causam omnem suscipit, & criminibus illis pro rege se supponit reum. *Moue verò*) [D] Verò pro interiectione posuit stomachantis.

4 *Video, sed n. pr.*) [D] Hinc est illud Virgilianum, Illa gradum scelerans studio properabat anili. Scilicet nõ recelerabat, sed studio. *Video. sed n. pr.*) [B] Alludit ad prouerbium Callipides, qui in moliendis negotiis cùm multa se facturum minaretur, nihil tamen conficeret. Sic & Sostrata sedulò mouens sese, nihil promouet. *Promoues*) [D] Proficis.

Amabo, quid ait? cogno scitne?) Exhibitum 2 spectatori est quid post scenam geratur. id est, agnitio puellæ. *Ac mem.*) Plus intulit quàm interrogabatur: nam magna sunt signa in quibus anilis memoria non erat. *Ac mem.*) Responsionis breuitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret. [S.D] Memoriter est sine scripto, & ex memoria, quod Barbari dicunt corde tenus vel mẽte tenus, vel per cor. Cicero in Vatin. Memoriter respondeto ad ea, quæ de te ipso rogaro. Idem de Oratore 1. Memoriter multa ex orationibus Demosthenis præclarè scripta pronuntians docebat illum, & cæt. Idem de Diuinatione 2. In quo nostra quædam Atatea memoriter pronuntiata sunt.

Nam illi f. v.) [D] Quasi dicat, illi faueo, 7 non Chæreæ. & simul causa est cur illum visisci cupiat: quia scilicet multùm illi fauet.

Virum bonum) [V] Ab occasione, cũ Par- 8 meno aduentat: & εἰρωνικῶς Virum bonum, & per auxesin Incedere. & Otiosum ait. *Eccum P. inced. V.*) Res odio dignior, nouitate scilicet incessus.

Vide vt ot. sit) Inuidet illi securitatem, 10 quem sollicitum reddiuura est: non enim vlla alia erit vindicta post, præter istam. *Vide vt ot. sit*) Vultu dicit, & gestu eum esse securum. Et mirè Poëta lætum describit, vt repentè ostendat esse commotum. *Si dijs pl.*) [D] Proprium est exclamantis propter indignitatem alicuius rei. *Si dijs pl.*) [V] Est prouerbialis locutio, qua vtimur indignitatem vel temeritatem cuiuspiam cum stomacho coarguentes. *Si dijs pl.*) [B] Iunge præcedenti nõ sequentibus. Ciceroni indignitatem denotat.

Spero me habere) [D] Pro habiturũ. aut Spe- 11 ro pro credo more suo. *Meo modo*) Id est, vt volo.

Vindictam expetit. Minæ fœmineæ.

Ibo intrò, de cognitiône vt certum sciam: ſſdſſp
Pòst exibo, atque hunc perterrêbo sacrilegum. ſſſſ bp

12 *Ibo i. de c.)* ᵛ A' facilitate, cùm modum decipiendi ostẽdit. Est autem Cognitio propriè actio & munus eius, qui cognoscit. Hoc quidem iudicis est, sicut & cognoscere. Cognitor est, qui alicuius causam agendam suscipit. *Ibo i. de c. vt c. sc.)* ᴰ Eleganter defatigare Parmenonem non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ite intrò exitura autẽ, vt ipsum in timorem coniiciat. *De cogn. vt c. sc.)* ᴰ An vera inuenta sit Chremetis soror.

13 *Hunc p sacr.)* ˢ·ᴰ Sacrilegus est, qui aliquid è sacro abstulit: vel hostis sacrorum. Vel accipitur translatè pro nefario, & scelerato. Cicero de Arusp. resp. Impurum istum, & sacrilegum diutiùs ferre non debemus.

ACTVS V. SCENA IIII.

ARG. ᴾ Hic Parmeno gloriatur Chæream pro eunucho subornasse, ita vt virgine præter sumptum & dispendium potitus sit. Deinde meretricum ingenia, & sordes commemorat: quare Pythiam, quam non adesse percipit, priùs satis commotam, magis irritat: ᴹᵁ vnde non impunè iactatum eum minatur. ᵛ *Tusses.* 1 Improbus suo facinori gratulatur. 2 Est hic morum meretriciorum & domi & foris notatio. 3 Arte suos dolo amatores tractant. Et hic est facti demonstratio mirè elegans, atque ad futuram contentionem via sternitur. ᴸ nam exultatio Parmenonis pertinet ad augendam mox ipsius perturbationem. ᴹ Seruilis iactantia, quæ in proprium caput recidit, ac meretricii mores domi forisque, circa victum maximè, hac scena exprimuntur. Serui quippe natura sunt arrogantes, & sese efferunt insolentiùs, si quid illis ad votum successit, quod tamen fraude ac malitia, non virtute & prudentia factum est: & meretrices arte ac dolis tractant amantes. Elegantiam nanque ac victus frugalitatem in loco simulant, cùm domi nihil ipsis immundius, nihil voracius, nihil fœdiùs.

Vers. gen. Senary iambici.

PARMENO. PYTHIAS.

REVISO *quidnam Chærea hîc rerum gerat.* ſſſſp
Quòd si astu rem tractâuit, dij vostrã fidem, ſſſſp
Quantam, & quam veram laudẽ cápiet Pármeno! ſſdſſ
Nam vt omittam, quòd ei amôrem difficillimũ, & adſſp
Carissimum ab meretrîce auára: virginem ſiaſſp
Quam amâbat, eam confécissine moléstia, iaſdij

ᴸ Enumeratio ad amplificationem, quæ gradatim attollitur. ᴿ Al. confici vt potiretur), sed perperã.

1 *Reuiso)* ᵛ Propositio, Parmeno magnopere laudãdus est propter astutiam, eáque est figurata per exclamationẽ & admirationem.

2 *Astu)* ᴰ Pro astutè, modò aduerbiũ est: aliàs nomen: vt, An in astu venit? *Dij vestrã fidem* Modò non inuocantis est, sed admirantis. & est figura ἰσχυρὰ per ἐκφώνησιν facta.

3 *Quàm v. l. c. P.)* ˢ·ᴰ Laudẽ capiet hîc dixit, pro laudem assequetur, vel adipiscetur. Et eo modo dixit, quo dicunt Latini fructum capere, vel percipere.

4 *Nam vt om.)* ᴾ Occupatio est, quæ fit cùm id maximè dicimus, quod nos non dicere simulamus. *Nam vt)* ᵛ Cõfirmatio est per præteritionẽ, in qua est amplificatio per circunstantias ex amôris difficultate, tũ quia meretrix auara, tum quia virgo erat. *Nam vt om. q. ei am. d. ch.)* ᴰ Cùm dicere deberet, Quòd ei amorem & difficillimum & charissimum confeci: primò quasi oblitus dicti superioris, transit ad virginem. deinde addit causam ex abundanti. Quòd si dixisset, Amorem confeci: posset intelligi Confeci, expediui, perfeci. At verò Virginem confeci, quid intelligemus, nisi hoc vnum, quòd insultat Parmeno confectam virginem, quasi dicat superatam atque deuictã? Nam propriè hoc verbum conuenit gladiatoribus iis, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Sic Cic. in Catil. Gladiatori illi confecto & saucio. Conuenit ergo seruilibus verbis, & velut iocosè vernilitérque iactanti rem confectam esse in puella virgine, & nõ exhibere Chæreæ damnum vel negotium.

5 *A mer. auara: virg. q. m.)* ἀσύνδετον secunda, Difficillimum, quia virginem quam amabat: Charissimũ, quia à meretrice auara.

6 *Eam confeci)* ᵛ A facili facti assecutione, quia

7 adsip * *Sine sumptu, sine dispéndio. tum hoc álterum,*
8 dlasp *Id verò est, quod mihi puto palmárium,* R. [quod ego mihi]. sdbisp.
9 sibsp *Me reppérisse, quomodo adolescéntulus*
10 ddssp * *Meretrícum ingénia, & mores posset nóscere:*
11 dssap *Matúrè vt cùm cognôrit, perpétuò óderit.*
12 {dsslsp / ss} *Quæ dum foris sunt, nihil vidêtur múndius,*
13 {ddssl / d} *Nec magis compósitum quicquam, nec magis élegans.*
14 sdssij *Quæ cum amatôre suo cùm cœnant ligúriunt.* G. Hic, ereticus necessarius, nisi in [cum] nihil elidatur. & qu corripiatur in [ligurriunt], dfasdl.
15 sdsdp *Harum vidêre inglúuiem, sordes, inópiam,*

quia sine sumptu, quia sine molestia, quia sine dispendio sui voti compos factus est. Haud parua hæc est amatoribus felicitas.

8 *Id verò*) V Ab vtili. Nam adolescenti profuit, vt mores meretricum melius perdisceret, & odio haberet. Siquidem Pythagoras prohibet ne quis gustaret μελανούρους, id est, quibus nigra est cauda: hoc est, consuetudo fugienda est, quibus sunt mores nigri, infames & turpes. Notum est vt D. Paulus ex Menandri versu Corinthiis idẽ suaserat, & huc afferendæ sunt ex Gnomis Solomonis consuetudinem cum scortillis damnãtes. Palmarium verò est palma, id est, κατὰ μετωνυμίαν, victoria & triumpho dignum. Habet enim faciem prouerbii, sicut ex septimo libro Aristotelis problematum, & ex octauo συμποσιακῶν Plutarchi, & ex Gellio liquet. *Id verò est*) D Verò, nisi ornatiuũ esset, nihil significaret. *Palmarium*) B Priscianus, Palmarium, inquit, quod in palma est, hoc est, in laude. Hac voce frequenter Budæus vtitur, Palmarium sibi esse ratus, hoc verbum exposuisse, quod Placentinus se non intellexisse fassus est. S. D Palma, præter alias significationes, quas habet proprias, pro victoria persæpe ponitur: & ideò victoribus traditur præmio, quòd, vt palma non cedit ponderi, sed surgit aduersum pondus, ita ipsi non cesserint, sed pertinaces in bello persistiterint. Itaque in certaminibus palmam signũ esse placuit victoriæ, quoniam eiusmodi ingenii lignum est, vt vrgentibus, aut opprimentibus non cedat. Cic. pro Roscio Am. Alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur. Ab hac palmæ significatione ducitur palmarius, a, um, & id appellatur palmarium, quod palma dignum est.

10 *Meretricum ing.*) D Optimè, Non Meretricis dixit, sed potius Meretricum.

11 *Maturè*) Citò, & ante tempus. *Vt cùm cognorit*) Suauiter non Nouerit, sed Cognouerit, dixit, quod est plenæ perspicaciæ. *Maturè vt c.c.*) Bene addidit Maturè. Ferè enim citò cognouisse obfuit: sed id ad illecebram fuit quod • cognitus est citò.

Quæ dum foris) V Est τόπος in moribus meretricum describendis, vt adolescentuli iis cognitis rectiùs scortilla vitarent & detestarentur. Nam foris quidem sunt elegãtissimæ, & comessantes liguriũt: domi verò sunt sordidæ, inopes, voraces, cùm vel ius pridianum deglutiant, sunt inhonestæ, id est, turpes & inelegãtes. *Quæ d.f.s.*) D Apud amãtes scilicet. *Nihil vid.m.*) Bene Videtur: non enim sunt. 12

Nec m.comp.q.) Bona varietas. Nam hæc omnia per Magis aduerbium profert: nec omnia per comparatiuum gradum. *Nec m. el.*) More suo, ne diceret compositius, aut Elegantius: vt suprà, Hoc nemo fuit Minùs ineptus, magis seuerus. 13

Quæ cum am.s.cùm c.) Vnum Cum, præpositio est: alterum cõiunctio. & dicitur hæc figura λεπτότης. *Liguriunt*) ἀπὸ τοῦ λιχνεύειν, quod secundum Græcos suaue intelligitur. Ligurire dicitur, qui elegãter, & more senum multo fastidio suauiora quæque degustat. B A Lingo fit Ligurio, quod nunc significat auidè multa consumo. vnde liguritores, qui consumptis dapibus catillos etiam lingunt. Nunc idem est quod cum quadam mora atque elegantia comedo, vt per se cibus in stomacho liquefiat. 14

Harum v.ingl.) L His verbis irritatur Pythias. D Ordo erat, Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam, quàm inhonestæ solæ sint domi, id est, cùm solæ sint, vt inhonestæ atque auidæ cibi: quæ cùm foris sunt, cœnãt scilicet. *Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam.*) R Hæc vera haud dubiè lectio est. Cæterùm ex manu scriptis alterum illuuiem habet, alterum inluuiem. Credo librarium vocum similitudine deceptum illuuiẽ scripsisse, obsecundante præsertim sententia, cum sla- 15

V. *Quàm inhonéstæ solæ sint domi, atque áuidæ cibi:* aſſiai

Ialla [pridiano]. ſed verſus non conſtat. *Quo pacto ex iure ſhesterno] panem atrum vorent:* ſſſſi

Noſſe ómnia hæc, ſalus eſt adoleſcéntulis. ſiidſi

D. Miro Poëtæ artificio Pythias nondum placatur. PY. *Ego pol te pro iſtis dictis & factis, ſcelus,* áſſſp

Vlciſcar: vt ne impúnè in nos illúſeris. ſiſſp

tim ſequatur ſordes: cuius ſignificatio non multùm abhorret ab illuuiei ſignificatione. Eſt enim illuuies velut ſqualor immunditiéſque corporis: quæ Græcè κακεια dicitur, Latinis itidem à non lauando dicta. Vnde Curtius quarto, Alijue corpus, inquit, illuuie, æternisque ſordibus ſqualidum. Verùm, ne quis erret, ingluuies ſignificat hoc loco voracitatem. Sordes autem nō propriè immunditiem corporis, ſed inopem miſerúmque victum meretricum ſignificat: quæ cùm ſolæ domi ſunt, ſine vllo vitæ nitore lautitiáque agant. Id ita eſſe & præcedentia docent, Quæ dum foris ſunt, nihil videtur mundius, Nec magis compoſitum quicquã, nec magis elegans &c. & illa ſequentia: Quàm inhoneſtè ſolæ ſint domi, átque auidæ cibi: Quo pactò ex iure heſterno panem atrum vorent. Opponitur autem ſordibus, quemadmodum hìc accipitur elegantia. vt quidem ea voce antiqui vtebantur: de quo Gellius lib. x i. capite ſecundo. Erat enim elegans, lautus & ſplendidus, & qui nimis læto amœnóque cultu victúque eſſet. B Ingluuies dicitur gulæ voracitas. Seruius, ingluuiem interpretatur, ventris capacitatem.

17 *Quo pacto ex iure)* D Ex, pro Compoſitum eſt. aut deeſt Madidum. aut maceratum, aut emollitum. nam apparet & ſordidum eſſe, & quaſi atrum durúmque panem, qui ex iure heſterno ſit comedendus. Cui contrarium Saluſtius poſuit de delitijs militum loquẽs, Panes enim in dies mercati, inquit. *Ex iure h. p. atr. v.)* Hoc eſt, vt quidam volunt, ex antiquitate mucidum: quaſi dicat, panem mucidum heſterno iure accipientes degluciunt.

18 *Noſſe omnia)* V Epilogus. Hæc experienti adoleſcenti conducunt, vt meretrices deformatas, & inquinatas fugeret. Sed hìc cautione opus eſt. Satius enim multis viſum eſt præſertim Chriſtianis, picem, vt fertur apud Germanos, non attigiſſe.

19 *Ego pol)* Hac demonſtratione & laudatione ſatis iactabũda Pythias iandudum mala Parmenoni cogitans, magis atque magis exaſperatur. D Miro artificio Poetæ, & ab initio non placatur Pythias, nec in gratiam redit Chæreæ. Et inſuper, nũc mirè à Parmenone irritatur magis: vt per eam Parmeno terreatur, & per Parmenonẽ ingredi ad Thadem cogatur ſenex: & demum per ſenem nuptiæ confirmentur. Hæc ergo artificibus & eruditis, cætera ſpectatoribus Poëta exhibet. *Pro iſt. d. & f.)* B Dictis, quòd ita in meretrices inuehetis factis, quòd Chæream eunuchi loco adduxeris.

20 *Vt ne imp.)* B Adrianus Cardinalis, Elegantiſsimè, inquit, hæ binæ particulæ idem ſignificant, quod Ne particula ſola. Et dicendi modus quo literatiſsimi viri illius felicis ſeculi vtebantur, pro ratione eſt. Terentius in Eunucho, Vlciſcar, vt ne impunè in nos illuſeris: Idem non multò poſt, Itaque vt ne id videam miſera, huc effugi foras.

ACTVS V. SCENA V.

ARG. D Simulata perturbatione ſui Parmenonem terret Pythias, P vt ſuprà propoſuit, B confingens intus colligatum à Chremete Chæream, propter oblatum Pamphilæ vitium. P atque in principio vim magnam oſtendit, deorum implorans fidem, quaſi in hoc negotio nihil proſit humanum conſilium. Parmeno tandem Pythiæ minis territus, rem omnem ſeni M ex villa redeunti P aperire nititur. H Ridiculè autem exagitatur Parmeno ab ancilla, vt maior ſit riſus in fabulæ cataſtrophe. V *Theſes.* 1 Hic eſt exemplum quàm fraudulentæ ſunt lenæ, & meretrices. 2 Malè ſibi conſcius ſeruus mox mouetur & exagitatur. Tota verò ſcena eſt ἀπειλητικὴ, id eſt, minatoria in genere iudiciali. M Lenæ calliditatem in excogitandis fraudibus, vímque perſuadendi, nec non ſerui non vndíque circunſpecti credulitatem. hæc ſcena exprimit. Primum malitiæ adſcribendum eſt, poſtremum verò imprudentiæ, quæ rem animúmque loquentis non conſyderat, ſed facili credulitate decipitur. quod maximè dedecet Exitus enim talem imprudentiam reprehendit Chryſolus ſeruus apud Plautum in Bacchidibus ſic ait: Nequius nihil eſt, quàm egens conſilij ſeruus, niſi habet pectus multipotens.

Verſ. gen. Trochaici tetr. catal. omnes.

PYTHIAS. PARMENO.

1 ſ̄ ſaſ ſatu ciaſ / PROH fidem dêûm! ſſ.icimus ſœdum: ô infelicem adoleſcéntulum. G. [Prò dêûm. ſtdſſiatu. Mu [Prò deûm fidem,] ^ ſed verſus non ſinatur. — D. Singula pauido & attonito vultu proferenda. * L. Ficta exclamatio ancillæ. D atque hæc omnia quaſi ſecum loquitur: & fingit ſe neſcire quòd aſsiſtat Parmeno.

2 cſſſſt– *Ô ſceléſtum Parmenônem, qui iſtum huc addûxit. PA. quid eſt!

3 eatſaſt– PY. Miſeret me: itaque, vt ne vidêrem, miſera huc effúgi foras.

4 iſtſaſt– Quæ ſfutûra] exémpla dicunt in eum indigna! PA. ô Iuppiter, R. Al. [futura eſſe] ſed perperam. iſtſaſtu. — D. Graues pœnæ quæ poſſunt cęteris documento eſſe, exempla dicuntur.

5 ſſdbdſt– Quæ illæc turba eſt: númnam ego péryladibo. quid iſtuc Pythias!

6 bſtſaſtv Quid ais? in quem exémpla fient? PY. *rógitas audaciſſime? — *Hoc totũ terribiliter & cum geſtu fœmineo.

1 *Pro d.f.*) V Hoc eſſe exordium [illegible] per exclamationes aliquot, quibus atrocitaté facti exaggerat ab impietate, à flagitii turpitudine, ab infelicitate, & denique à ſcelere. Ita figuraté proponitur Parmenoné eſſe propter pœnæ grauitaté miſerrimũ. Mox igitur ſeruus flagitioſus ſola exclamatione perterrefactus eſt. *Pro d.f.*) D Vim magnã oſtẽdit, deorũ implorans fidem: quaſi in hoc negotio nihil poſsit humanum conſilium. *Fœdum*) Crudele. Saluſtius, Fœdi oculi. *O inf. ad.*) Plus eſt miſeriam adoleſcentis dicere Pythiam, quàm iraſci ei.

2 *O ſcel. Parm.*) Vt verba ſunt, periit profectò miſer adoleſcẽs, cùm in eodem peccato iraſcitur Parmenoni Pithyas, nõ Chæreæ.

3 *Miſeret*) V Hæc [illegible] admodum neceſſaria fingitur propter facinoris amplificationem.

4 *Exempla*) V Pœnæ, per metonymiam. Siquidem exemplum res eſt aut vitanda, aut mutanda propoſita. Quare cùm ſint cæteris exemplo iudecè magiſtratu, illiuſmodi pœnæ & tormenta, ne porrò delinquant, nõ malè & exempla nominantur. Plaut. in Moſtell. Exempla ædepol faciam ego in te, id eſt, grauiter te caſtigabo & puniam, vt alii iſto exemplo deterreantur. Mu Tria ſunt genera pœnarum. Vnum quod [illegible] vel [illegible], vel [illegible] dicitur, cùm pœna adhibetur caſtigandi, atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiorque. Alterum, quod [illegible] vocant, cùm dignitas eius, in quem eſt peccatum, tuenda eſt, ne prætermiſſa animaduerſio contẽptum eius pariat, & honorem leuet. Tertium, quod [illegible] à Græcis nominatur, cùm punitio propter exemplum neceſſaria eſt, vt cæteri à ſimilibus peccatis deterreantur. Idcirco veteres exempla pro maximis, grauiſſimiſque pœnis dicebant. Gellius libri ſexti capite 14. *In eum ind.*) D Modò per Indigna, fœda, crudeliàque ſignificat. vt Virg. -Atque ille Miſenum in littore ſicco, Vt venere, vident indigna morte peremptum. *O Iuppiter*) V Exclamatio & loquens interrogatio eſt animi, prorſus propter periculi metum conſternati.

5 *Quæ illic turba eſt?*) D Quæ loquitur, Aut quã oſtentat ex vultu ac dictis. Sed apparet, & vultum Pythiæ turbam dicere: vt in Andria, Sed quid Pamphilum exanimatum video? Vereor quid ſiet. Operiar, vt ſciam num quidnam hæc turba triſtitiæ adferat.

6 *In quem ex.*) * Latini præpoſitionem In ſæpe accuſatiuo iungunt loco ablatiui: vt hîc, In quem, pro in quo exempla fient. Et in Adelphis, Vereor in os te laudare amplius, pro in ore. Hinc rectè dicitur, Qui in feriendo nomiſmate paulum modò aliquid fraudis admiſit, horrendis exemplis pœnas legibus dare cogitur. Item, Romani olim atrociſſimo ſupplicio necabant, qui non ex vſu publico geſſiſſet imperium. Vtinam extaret ſimilis aliqua lex, quæ in pernicioſos pueritiæ moderatores dignũ aliquod exemplũ ſtatueret. *Rogitas aud.*) D Totũ hoc terribile eſt in geſtu ac vultu Pythiæ, & nimis vſitatũ & fœmineũ. *Rogitas*) V Narratio eſt, qua cauſam grauioris pœnæ exponit.

Quàm inhonéstæ solæ sint domi, atque áuidæ cibi: aſſſai
B. Valla [pridiano]. A sed versus non constat. *Quo pacto ex iure [hestérno] panem atrum vorent:* ſſſſi
Nosse ómnia hæc, salus est adolescéntulis. ſidſi
D. Miro Poëtæ artificio Pythias nondum placatur. PY. *Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,* áſſſp
Vlcíscar: vt ne impúnè in nos illúseris. ſſſſp

eim sequatur sordes: euius significatio non multùm abhorret ab illuuiei significatione. Est enim illuuies velut squalor immunditiésque corporis: quæ Græcè ἀλουσία dicitur, Latinis itidem à non lauando dicta. Vnde Curtius quarto, Ablue corpus, inquit, illuuie, æternísque sordibus squalidum. Verùm, ne quis erret, ingluuies significat hoc loco voracitatem. Sordes autem nō propriè immunditiem corporis, sed inopem miserúmque victum meretricum significat: quæ cùm solæ domi sunt, sine vllo vitæ nitore lautitiáque agant. Id ita esse & præcedentia docent, Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius, Nec magis compositum quicquā, nec magis elegans &c. & illa sequentia: Quàm inhonestè solæ sint domi, átque auidæ cibi: Quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent. Opponitur autem sordibus, quemadmodum hic accipitur elegantia. vt quidem ea voce antiqui vtebantur: de quo Gellius lib. x i. capite secundo. Erat enim elegans, lautus & splendidus, & qui nimis læto amœnóque cultu victúque esset. B Ingluuies dicitur gulæ voracitas. Seruius, ingluuiem interpretatur, ventris capacitatem.

17 *Quo pacto ex iure*) D Ex, pro Compositum est. aut deest Madidum, aut maceratum, aut emollitum. nam apparet & sordidum esse, & quasi atrum durúmque panem, qui ex iure hesterno sit comedendus. Cui contrarium Salustius posuit de delitiis militum loquēs, Panes enim in dies mercari, inquit. *Ex iure h. p. atr. v.*) Hoc est, vt quidam volunt, ex antiquitate mucidum: quasi dicat, panem mucidum hesterno iure accipientes deglutiunt.

Nosse omnia) V Epilogus. Hæc experienti adolescenti conducunt, vt meretrices deformatas, & inquinatas fugeret. Sed hic cautione opus est. Satius enim multis visum est præsertim Christianis, picem, vt fertur apud Germanos, non attigisse. 18

Ego pol) Hac demonstratione & laudatione satis iactabūda Pythias iandudum mala Parmenoni cogitans, magis atque magis exasperatur. D Miro artificio Poëtæ, & ab initio non placatur Pythias, nec in gratiam redit Chæreæ. Et insuper, nūc mitè à Parmenone irritatur magis: vt per eam Parmeno terreatur, & per Parmenonē ingredi ad Thaidem cogatur senex: & demum per senem nuptiæ confirmentur. Hæc ergo artificibus & eruditis, cætera spectatoribus Poëta exhibet. *Pro ist. d. & f.*) B Dictis, quòd ita in meretrices inuehetis factis, quòd Chæream eunuchi loco adduxeris. 19

Vt ne imp.) B Adrianus Cardinalis, Elegantissimè, inquit, hæ binæ particulæ idem significant, quod Ne particula sola. Et dicendi modus quo literatissimi viri illius felicis seculi vtebantur, pro ratione est. Terentius in Eunucho, Vlciscar, vt ne impunè in nos illuseris. Idem non multò post, Itaque vt ne id videam misera, huc effugi foras. 20

ACTVS V. SCENA V.

A R G: D Simulata perturbatione sui Parmenonem terret Pythias, P vt suprà proposuit, B confingens intus colligatum à Chremete Chæream, propter oblatum Pamphilæ vitium. P atque in principio vim magnam ostendit, deorum implorans fidem, quasi in hoc negotio nihil prosit humanum consilium. Parmeno tandem Pythiæ minis territus, rem omnem seni M ex villa redeunti P aperire nititur. M Ridiculè autem exagitatur Parmeno ab ancilla, vt maior sit risus in fabulæ catastrophe. V *Theses.* 1 Hic est exemplum quàm fraudulentæ sunt lenæ, & meretrices. 2 Malè sibi conscius seruus mox mouetur & exagitatur. Tota verò scena est ἀπειλητικὴ, id est, minatoria in genere iudiciali. M Lenæ calliditatem in excogitandis fraudibus, vímque persuadendi, nec non serui non vndique circunspecti credulitatem. hæc scena exprimit. Primum malitiæ adscribendum est. postremum verò imprudentiæ, quæ rem animúmque loquentis non consyderat, sed facili credulitate decipitur. quod maximè dedecet Exitus enim talem imprudentiam reprehendit Chrysolus seruus apud Plautum in Bacchidibus sic ait: Nequius nihil est, quàm egens consilii seruus, nisi habet pectus multipotens.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. omnes.

PYTHIAS. PARMENO.

1 PRO H *fidem deûm, ſſ.icinus fœdum : ô inſelicem adoleſcéntulum.* G.[*Prò deûm.*]*tetraſ.* Mu [*Pro deûm fidem.*]^*ſed verſus non ſtatur.* — D. Singula pauido & attonito vultu proferenda. * L. Ficta exclamatio ancillæ. D atque hæc omnia quaſi ſecum loquitur : & fingit ſe neſcire quod aſsiſtat Parmeno.

2 *O ſcelêſtum Parmenônem, qui iſtum huc addûxit.* PA. *quid eſt!*

3 PY. *Miſeret me: itaque, vt ne vidêrem, miſera huc effûgi foras.*

4 *Quæ [futûra] exémpla dicunt in eum indígna!* PA. *ô Iuppiter,* R. Al. [*futura eſſe*] *ſed perperam.* — D. Graues pœnæ quæ poſſunt cęteris documento eſſe, exempla dicuntur.

5 *Quæ illaec turba eſt: númnam ego péryladibo. quid iſtuc Pýthias!*

6 *Quid ais? in quem exémpla fient?* PY. * *rógitas audaciſſime?* — *Hoc totũ terribiliter & cum geſtu fœmineo.

1 *Pro d.f.*) V Hoc eſſe exordium παθητικῶς per exclamationes aliquot, quibus atrocitatẽ facti exaggerat ab impietate, à flagitii turpitudine, ab infelicitate, & denique à ſcelere. Ita figuratè proponitur Parmenonẽ eſſe propter pœnæ grauitatẽ miſerrimũ. Mox igitur ſeruus flagitioſus ſola exclamatione perterrefactus eſt. *Prob d.f.*) D Vim magnã oſtẽdit, deorũ implorans fidem: quaſi in hoc negotio nihil poſsit humanum conſilium. *Fœdum*) Crudele, Saluſtius, Fœdi oculi. *O inf. ad.*) Plus eſt miſeriam adoleſcentis dicere Pythiam, quàm iraſci ei.

2 *O ſcel. Parm.*) Vt verba ſunt, periit profectò miſer adoleſcẽs, cùm in eodem peccato iraſcitur Parmenoni Pithyas, nõ Chæreæ.

3 *Miſeret*) V Hæc συμπάθεια admodum neceſſaria fingitur propter facinoris amplificationem.

4 *Exempla*) V Pœnæ, per metonymiam. Siquidem exemplum res eſt aut vitanda, aut mutanda propoſita. Quare cùm ſint cæteris exemplo iudecẽ magiſtratu, illiuſmodi pœnæ & tormenta, ne porrò delinquant, nõ malè & exempla nominantur. Plaut. in Moſtell. Exempla ædepol faciam ego in te, id eſt, grauiter te caſtigabo & puniam, vt alii iſto exemplo deterreantur. Mu Tria ſunt genera pœnarum. vnum quod νουθεσία vel κόλασις, vel παραίνεσις dicitur, cùm pœna adhibetur caſtigandi, atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiorque. Alterum, quod τιμωρίαν vocant, cùm dignitas eius, in quem eſt peccatum, tuenda eſt, ne prætermiſſa animaduerſio contẽptum eius pariat, & honorem leuet. Tertium, quod παράδειγμα à Græcis nominatur, cùm punitio propter exemplum neceſſaria eſt, vt cæteri à ſimilibus peccatis deterreantur. Idcirco veteres exempla pro maximis, grauiſſimiſque pœnis dicebant. Gellius libri ſexti capite 14. *In eum ind.*) D Modò per Indigna, fœda, crudeliáque ſignificat. vt Virg. -Atque ille Miſenum in littore ſicco, Vt venere, vident indigna morte peremptum. *O Iuppiter*) V Exclamatio & loquens interrogatio eſt animi, prorſus propter periculi metum conſternati.

5 *Quæ illic turba eſt?*) D Quæ loquitur, Aut quã oſtentat ex vultu ac dictis. Sed apparet, & vultum Pythiæ turbam dicere: vt in Andria, Sed quid Pamphilum exanimatum video? Vereor quid ſiet. Operiar, vt ſciam num quidnam hæc turba triſtitiæ adſerat.

6 *In quem ex.*) * Latini præpoſitionem In ſæpe accuſatiuo iungunt loco ablatiui: vt hic, In quem, pro in quo exempla fient. Et in Adelphis. Vereor in os te laudare amplius. pro in ore. Hinc rectè dicitur, Qui in feriendo nomiſmate paulum modò aliquid fraudis admiſit, horrendis exemplis pœnas legibus dare cogitur. Item, Romani olim atrociſſimo ſupplicio necabant, qui non ex vſu publico geſſiſſet imperium. Vtinam extaret ſimilis aliqua lex, quæ in pernicioſos pueritiæ moderatores dignũ aliquod exemplũ ſtatueret. *Rogitas aud.*) D Totũ hoc terribile eſt in geſtu ac vultu Pythiæ, & nimis vſitatũ & fœmineũ. *Rogitas*) V Narratio eſt, qua cauſam grauioris pœnæ exponit.

Perdidisti istum, quem addúxti pro eunúcho adolescéntulum, 7

Dum studes dare verba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum est? cedó.* 8

PY. *Dicam: vírginem istam, Tháidi hódie quæ dono data est,* 9

Auxesis est, Virginem, Ciuem, Nobilem.

Scis eam hinc ciuem esse, & [eius fratrem] apprimè nóbilem? R: Al. [fratrem eius esse]. & elise in [eius]. 10

PA. *Néscio,* PY. *atqui sic inuénta est: ěam iste vitiâuit miser.* 11

Miser, hoc Parmenoni horrorem incutit.

Ille vbi rescîuit factum frater violentíssimus, 12

Hic trochaicus est aca talecticus. [2] vel, hem] extra metrum.

PA. *Quid nam fecit?* PY. *[colligâuit] primùm eum miseris modis.* PA. *hem,* Al. [colligauit]. 13

Repetitio verbi præ timore & ira.

[Colligâuit!] PY. *atque équidem orânte, vt ne id fáceret, Tháide.* Al. [Colligauit hem.] 14

Quod mœchos, amputare scilicet virilia. [1] Honesta periphrasis.

PA. *Quid ais!* PY. *nunc [minâtur porrò sese id.] quod mœchis solet:* R. [minitatur porrò, sese id.] al. [minatur facturum se id.] 15

7 *Perdidisti)* Tu author istius facinoris. D Artificiosè non accusat quid peccauerit aduersus Thaidem, quasi ex pœna adolescentis plus doleat, quàm irascatur Parmenoni.

8 *Dum studes d. v. n.)* D Bene, Studes dare, neque enim dedisti. [3] Quasi dicat, non potuisti dare verba nobis, sed tibi potiùs data sunt. *Quid ita)* D Deest Dicis: vt sit, Quid ita dicis?

9 *Virginem)* V Amplificat tum à conditione, quia virgo est, quia ciuis est: tum à fortuna, quia nobilem habet fratrem.

10 *Scis eam h. c. e.)* L Attende tarditatem narrantis ad torquendum Parmenonem. D Eam abũdat, quemadmodum suprà, Quam amabat virginem, eam cõfeci sine molestia. *Et fr. eius esse app. n.)* Hæc ad terroré & gratiam aucta sunt. Nam primò, Virginem posuit, pòst ciuem, ad vltimum, Nobilis sororé.

11 *Nescio)* Perturbatur Parmeno,: nec negare potuit, nec consentire volebat: sed quasi, defensionis loco dixit, Nescio. *Atqui sic inuenta)* V Res est gesta quasi confirmata, cùm dicit esse inuentam. D Facile est vt credat, qui dicit Nescio. Ergo Pythias nõ laborat, vt suadeat ciuem esse. Magnum verò horrorem incutit audienti, non accusando, sed miserando Chæream.

12 *Miser)* V Hic non est otiosus affectus sicut neque in violentissimo, qui potest vindicare, & vlcisci & est aposiopesis. *Frater viol.)* Hoc inuentum est, quod daretur ad nobilem.

13 *Colligauit)* V Modus est per colligationem, quæ per petitioné & interpellationem Thaidis commiserantis exaggeratur. *Collig. primũ eum)* D Mira tarditas ad torquendum Parmenonem: simul etiam relictus ad succurrendum locus.

14 *Hem! colligauit)* [3] Ad omnia credẽda timor idoneus est: quo faciente, nonunquam & impossibilia credunt homines. *Colligauit!)* [1] Repetitio cõmoti & indignantis. *Atque eq. or. vt ne id f. Th.)* D Adeò violentissimus. & rectè hoc additũ, ne speret auxiliũ à Thaide.

15 *Nunc minatur)* V Hic est scopus narrationis, vt Parmeno sciret mœchum esse castrandum, & euirandum. Pœna autem adulterorũ alia atque alia variis nationibus fuit. Apud Lepreos adulteri deprehensi circa ciuitatem triduum vincti circunducebantur in vita sua omnium contemptissimi. Apud Locrenses alter oculus eruebatur. Lacedæmiis verò nulla fuit lex, adeò illis graue fuit scelus, & rarum. Alia est apud Aristophanem, alia apud Hebræos, alia apud Romanos. [cp] Athenienses mœchis pudenda & sedes expilabant: quod supplicii genus παρατιλμὸς dicebatur.: [Mu] immitebántque in sedem raphanos. *Nunc minatur* D Minatur, vt succurri possit ei qui non sit passus. *Minatur p. sese)*

16 *Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim.* PA. *quæ audacia*

17 *Tantum facinus audet!* PY. *quid ita tantum!* PA. *an non hoc maximum est?*

18 * *Quis homo pro mœcho vnquam vidit in domo meretricia*

B. Vltur deriuatione causæ, & legum licentia.

19 *Deprehendi quenquam!* PY. *nescio.* PA. * *[ac] ne hoc nesciatis, Pythias,* R. [at]. potest & hic versus censeri iambicus tetr. acat.

D. Nescio, astutè dicitur.

L. Interminatio.

20 Dico, edico vobis, nostrum esse illum herilem filium. PY. * *hem,*

L. Ficta cōmotio: V & admirando, illudit seruo.

21 *Obsecro an is est!* PA. *ne quam in illum Thais vim fieri sinat.*

22 *Atque adeò autē cur non egomet intrò eo!* PY. * *vide Parmeno*

Ornata & familiaris locutio.

23 *Quid agas, ne neque illi prosis, & tu pereas. nam hoc putant,* R. Alij omittunt [neque], sed perperam.

L. Consilio Poëtæ rectè prohibetur Parmeno ne ingrediatur, sed senex potiùs: vt conficiantur nuptiæ.

24 *Quicquid factum est, ex te esse ortum.* PA. *quid igitur faciam miser!*

p. sese) Deest Factutum. *Quod m. f.)* Deest Fieri. B Terentius. Mœchum dixit Græcè, quem Latinè vocamus adulterum. Sic Poëta Catulus Mœchari, pro adulterium committere. Huic verbo Euangeliorum interpres accusandi casum dedit, cùm diceret, Iam mœchatus est eam in corde suo. Quem loquendi modum Erasmus non probat.

16 *Quod ego)* V Iterum pœnam adulterii ab insolito & turpitudine amplificat, testium exectionem absque dubio intelligit. *Quæ audacia)* Defensoria est in eodem genere. Vituperat enim & admiratur in hoc pœnæ genere tantam esse audaciam, & occultè proponitur non licere tanta pœna mœchum afficere.

17 *Quid ita tantum)* D Nimis callidè Pythias hunc violentum: & tamen iniustum audacémque dici non patitur: sed defendit, vt magis terreat Parmenonem.

18 *Quis homo pro)* L Differentia à loco, qua negat mœchum esse, & est defensio ex finitione. *Quis homo)* V Confirmatio ab insolito. Nam simplex fornicator non est mœchus, gentilibus aptum scilicet argumentum. D Causa finalis. Virginem ciuem apud meretricem vitiauit: mercedem offert: petitur ad supplicium.

19 *Nescio)* Quàm astutè dixit, Nescio: ne laborans ad contradicēdum, amitteret fidem simplicis personæ, ac vera dicentis: vult enim magis nuntii officio fungi, quàm persuadentis.

Dico, edico) V A comminatione, cùm leges silent vi geritur res. Potentior enim est, quàm vt tanta illi infligatur pœna, parcendū illi est tanquam hero. hic illud est, Vexat censura columbas. Item leges sunt telis araneatum non adeò absimiles. *Dico, edico)* D aiſſ... vt suprà, Vbi quæram, vbi inuestigem? *Dico)* Tibi Pythias. *Edico)* Omnibus tuis. Ergo ad vniuersos vtrunque refertur, & Dico & Edico. 20

Obsecro an is est) B Simulat se admirari, at ne simulatè agere videatur cum Parmenone. *Obs. an is est)* O Insultantis: vt in Phormione, Hiccine eras? nam sciebat eum esse. *Ne q. in ill. Th. v. f. s.)* Quàm bene prouidet Pythias. V Conclusio, Non sit igitur Thais in illum violenta.

Vide) Dissuasoria est, ne ingrediatur. Confirmatio ab incommodo, Nam dum illi prodesse cupis, ipse iuxtà cū illo perires. Ratio est, Author enim es istius flagitii. *Atque ad. aut. c. n. e. intrò eo!)* D Totum hoc ad id addidit, vt senex intromittatur ad confirmādas nuptias: sed Poëta hoc agit, personæ nesciūt. 22

Quid igitur) V Anceps est & perturbatus: 24

Quasi dédita ópera domi erãt, vt nullo modo abdisi
Introîre possem, quin vidêrent me interim {aisisp / s}
Dum ante óstium sto, notus mihi quidam óbuiàm sisdsp

R. Al. [égomet]. dediti.

L. *Ego me in p.* Eclipsis. subaudi Conieci.

* L. Deliberatio subita.

* D. Primus metus adimit consilium, sed recogitatio reddit confidentiam.

Venit. vbi vidi, [ego me] in pedes, quantùm queo, bip:si
In angipórtum quoddam desêrtum. inde item i,ssisp
In áliud, inde in áliud: ita misérrimus bibbip
Fui fugitândo, ne quis me cognósceret. iaissp
** Sed éstne hac Thais, quam vídeo! ipsa est: * háreo:* issasi
Ah, quid fáciam! quid mea autẽ! quid fáciet mihi! {sasai / sas}

Ant.) D Pro In domo eius. *Vterque, p. & m.*) Non Vterque pater, & vtraque mater, sed Vterque parens: quia pater & mater.

2 *Quasi d. op. d. er.*) Non tam mirũ, si domi erant: sed illud magis mirum, quòd in ea domus parte, qua in ædes introeundum erat adolescentulo. *Vt nullo m. intro. p.*) Superiùs causa continetur cur non mutauerit vestem: inferiùs autem cur huc redierit.

3 *Quin vid.*) Quin modò pro quo minùs.

4 *Dum ante ost.*) Antiphonis scilicet. *Notus m.*) An notus, qui me posset agnoscere? an qui me nouerit, id est, amicus? *Notus m. q.*) M Id est, qui me nouerat. Cic. pro Cælio, De dignitate Cælius notis ac maioribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facilè ipse respondet. Liuius lib. 3. Notos gratia eorum: turbã indignitas rei virgini conciliat. Plaut. Pseud. Noui, notis prædicas. Notis. id est, iis qui norunt. Notauit Paulus Manutius in epistolas Ciceronis.

5 *Vbi vidi*) V Causa fugæ additur, & eiusdem modus. *Egomet in pedes*) Eclipsis est, Dedi: & *Quantum queo*, id est, quod hodie vulgus dicit, pro mea parte. B Dare se in pedes, dare se in viam, modus est loquendi veterũ: hoc est, pedibus fugam agere, & ad iter se parare. Plautus, Méne vis dem ipse in pedes? Cicero Terentiaræ vxori, In viam, quod te des, hoc tẽpore nihil est. *Ego me in p. q. q.*) S. D Id est fugere cœpi, quàm celerrimè potui. Aliter verò desilire ad pedes dicit Cæsar in Commentariis suis, Consuetudine, inquit, sua ad pedes desilierunt, suffossisque equis reliquos in fugã coniecerunt. *Quantum queo*) D Deest Velociter.

6 *In ang.*) Vide illum non vitasse sub vna clausula bis In dicere. In pedes, In angiportum. Angiportum dicebant vicum non peruium, viam publicam. M Portus, inquit Iurisconsultus, appellatus est conclusus locus, quò importantur merces, & inde exportantur, eáque nihilominus est statio conclusa atque munita. Inde angiportus, dicitur. Varro sic ait: Quod exitum nõ habet, ac peruium non est, Angiportum: & idem angustum ab angendo, & alibi dicit: Hinc angiportũ, quia nil in eo potest agi. Sextus Pompeius sic ait, Angiportus est iter compendiarium in oppido, eo quòd sit angustus portus, id est, aditus in portã. V Aliis, vt Donato in Adelphis, est angusta & curua via, quasi angiportus. Aliis est locus angustus, inter portus, id est, inter domos: sic enim has sicut & insulas certa tamen ratione olim nominabant. R nempe à portando. V Aliter autem Iurisconsulti, aliter Varro accipit. Est tamen vicus transuersus & angustus, interdũ peruius, vt hoc loci apparet: interdũ non, sicut in Adelph. Terentii, Id quidẽ angiportũ nõ est peruiũ. B Antiqui vsi sunt in secũda, nos in quarta declinatione vtimur. *In ang. q. d.*) D Deest Fugiens.

Ita miserr. F. f.) Id est, fatigatus, lassus, & languidus sum, dum fugio. Et honesta locutio est: vt, miser amando, miser currendo. 7

Ne quis me cog.) Nota impropriè dictum, pro agnosceret. 8

Sed éstne h. Th. q. v.) Iampridem ipse visus, nunc primùm videt. *Hareo*) Incertus remaneo, atque defig ɔr. 9

Ah, quid f.) V Hic propter metum consilium adimitur. & metus homini datus est, vt nocitura priùs quàm se applicent caueat. Verùm cùm animus sese colligit, iterum ad depellenda mala, vel bona ardua consequenda, mox exurgit & rapitur. Itaque confidentia & audacia maiore quodam sanguinis feruore fiunt, atque hac de causa ad irascibile, vt in scholis loquuntur, officium refertur, atque huic affectui tales e.lip'es & repetitiones cum interrogationibus frequentes appositè quadrant. *Quid mea autem?*) D Colligit se rursus ad Impudentiam Chærea. & vide si non eadem est audacia in Chærea, quæ in suscipiendo facinore fuit. & iεληεπιχιωε Quid mea autem? *Quid f. mihi?*) Opportu- 10

tu nè

11 adsss T. *Adeámus. bone vir Dore salue: dic mihi,*

12 sdiddp *Aufugistin'?* C. *hera, factũ.* T. *satin' id tibi placet?*

13 sddsp C. *Non.* T. *credin' te impúnè [abitûrum!]* C. *vnam hanc nóxiam*

14 dssss *[Mitte: si áliam vnquam admísero vllam, occidito.]* R. Al. [Amitte: si aliam admisero vnquam: occidito.] ssbsss.

15 { uddidp s } T. *Num mĕam sauitiam véritus es?* C. *non.* T. *quid igitur?*

16 dsssb C. *Hanc métui, ne me criminarêtur tibi.*

17 ssdsi T. *Quid féceras?* C. *paúlulum quiddam. [*T. *eho] paúlulum impudens!* Al. [P T. eho.] Si cretici non admittũtur, legendum bis [paulum] pro [paululum], ssdiĩ.

18 ssjasp *An paúlulum [hoc tibi essè] vidêtur, vírginem*

19 a ssij *Vitiáre ciuem!* C. *consèruam esse crédidi.*

*L. Accõmodat se adolescẽs ad interrogationẽ meretricis, & tota deprecatio ironiam sapit. R. [habiturum?]

Est autem impunè habere, idem quod inultum auferre.

Crimen extenuat.

Mu. [hoc esse tibi], ssdisp.

tunè se confirmauit, quia si extimuisset & fugisset, nihil nuptiæ promouerentur.

11 *Adeamus*) V Est oratio inter se mista. Thaidis quidem est accusatoria in statu absoluto: Chæreæ verò est purgatoria in statu assumptiuo. *Bone*) Ironica est salutatio, & irata: & à signo tamẽ reum agere affectat. Fuga enim malæ conscientiæ propter patratum facinus signum est. *Bone vir D.*) D Hoc totum figuratè dixit, vt meretrix, & subtiliter. Nam scit Chæream esse quem alloquitur, non eunuchum. Et hîc magna occasio datur meretrici adeundi adolescentis, qui habitum non mutauit: & adhuc quasi eunuchus, & seruus est. *Bone vir Dore salue*) Maior obiurgatio est per hãc dissimulationem Thaidis aduersus Chæream, quàm si illum id, quod est, appellet.

12 *Hera, factum*) V Concessio est criminis. Nam defensio per se infirma est. D Non potuit subtiliùs respondere Chærea, quàm accommodare se interroganti. *Statin' id*) V A' iudicato vel tribunitio, vel pretorio, propter quod pessimè displiceret. *Satin, id t. pl.*) D Hoc potest & non figuratè dici, sed apertè.

13 *Non*) V Nam non est contra æquum & bonum aut iudicatum. Via autem sternitur ad deprecationẽ. Fatetur enim esse iniquum. nemini itaque placere potest, & sibi ignosci postulat. *Credin te*) A' lege, quæ peccata castigat, & flagitiosos punit. *Vnam h. noxiam*) D Trisyllabo nomine Noxiam dixit, quasi noxam. Alibi aliter, Dominam dixit extra noxam. S. D Noxia vel culpam, vel damnum aut fraudem, aut vitium significat. Eo autem loquendi modo dicit Terentius Noxiam admittere, quo dicunt Latini scelus, vel flagitium admittere. præterea ex hac dictione aliæ locutiones manant: scilicet noxiæ esse, pro vitio, & culpæ dari: in noxia esse, pro culpam in se admittere: noxia carere, vel vacuum esse: noxiam remittere, pro condonare.

Mitte) V Deprecatio est, vt sit venia, 14
vel vnius tantùm noxæ. cui non resipiscenti grauioris pœnæ comminatio subditur. *Si al. vnq. adm. vll. occ.*) D Verba seruorum, quibus nihil horribile est post præsentes plagas. Et non, Cædito, sed Occidito: & non Alias dixit, quasi illa • dixerit adhuc irrisor es vel fugitiuus.

Num m. s. v. es?) Vt fugeres. 15

Hanc m. ne me cr. t.) Perfectè imitatus 16
est verba fugitiuorum, quæ apud dominos faciunt comprehensi. V Causa timoris est, sed ficta. Criminari verò hic est calumniosè reprehẽdere. S. D Criminari, id est, crimini dare. Et criminamur tam delicta, quàm eum, qui deliquit. Iungitur etiam cum accusatiuo, & aliquando propositionem admittit. Cicer. in Verr. Act. 7. Iam non libet omnia criminari. Idem. Apud quem tu etiam nos criminari soles.

Paululum q.) V μείωσις facti est, atque oc- 17
culta hic videtur purgatio. *Paululum imp.*) Repetitio est non sine acerba ironia, itaque impudentiæ notam addit, factúmque exaggerat, à conditione & loco dignitatis: id est, vitium pueliæ eiúsque ciuis. Vult enim personarum rationem in peccatis contra Stoicorum familiam habere.

Vitiare ciuem) D Bene intuiit Clu.: quod 19
plus est quàm Virginem vitiare αὔξησις gradatim facta. B Locus est à conditione.

*D. Opportunè, sto machatur, Pythias facta mētione con seruæ.
R. Al. [vero abeā?] sed deprauatè.
R. pænas]
*Artificiosa meretricis accusatio: ac L seria obiurga.io post longam cauillationem.

P.* *Conséruam! vix me contíneo, quin ínuolem in* ssbip
Capillum: monstrum, étiam vltro derísum áduenit. issp
T. *Abi hinc insâna.* P. *quid ita? veró! débeam?* isbisp
Credo isti? quicquam? furcífero, si id fécerit: ssi-sp
Præsértim cùm se séruum fateâtur tuum! ssidsp
T.* *Missa hæc faciâmus. non te dignum Chǽrea* iassp
Fecísti: nam si ego digna hac contumélia ssaii
Sum máximè, at tu indígnus qui fáceres tamen. sissap

20 *Conseruam)* V Aperta est purgatio ab errore & impudētia, atque hic sese insinuat, cùm se quoque seruum esse subindicat. D Locus erat vt diceret, Seruam esse credidi, sed admirabiliter Conseruam dixit. & hoc ipsum miserabiliter pronuntiandum est: tanquam miserabiliter crediderit conseruam esse quæ ciuis erat: atque eam quasi conseruam vitiare debuerit. L Hoc autem pertinet ad contumeliam anciliæ, vnde nō immeritò irascitur. *Conseruam!)* V Confutat ironia admodum acerba, & decorum in irata familia expostulante seruatur, eúmque Monstrum propter morum turpitudinem appellat Comico conuicio. *Vix me c. q. in a. in c.)* D Minæ istæ propriæ fœminarum sunt, & in se, & in alios vnguibus sæuientium: vt, Vnguibus ora soror fœdans, & pectora pugnis. Sed Inuolem, ab auibus tractum est. vt apud Virgil. Prædam pedibus circunuolat vncis. Ergo hoc gestu, & dicto, & corporis motu est adiuuādum. D Inuolare nonnunquam sonat furari. Huc redde pallium mihi meum quod inuolasti. Catulli est. *Inuolem in c. vill.)* D Apparet more veterum intonsum esse.

21 *Etiam vltro d. aduenit)* Mirè nunc addidit accusationem, quòd non saltem fugeret.

22 *Debeam Credo isti q. f.)* Subauditur Verò, aut εἰρωνικῶς pronuntiandum est. Sanè debere dicimus pœnas pro iniuria, ei cui iniuriam fecerimus: quas se non debituram Chæreæ. vt furcifero dicit Pythyas, si illi cædem intulerit in seruili habitu constituto. A Riuius præcedentia Donati verba citans, ita legit, *Quid ita verò?)* Abeam subauditur. *Verò* autem εἰρωνικῶς pronuntiandum est, &c. R Verbum Credo εἰρωνικῶς est hoc loco, quomodo apud Græcos interdum οἶμαι: quod diligenter annotauit Budæus. Ita Cicero vtitur pro Deiotaro: At, Credo, hæc domo inconsultu & temeratius non videbat: quis cōsideratior illo? quis rectior? quis prudentior? Sic idem sæpe aliàs.

23 *Si id fec.)* Si inuolauerim in capillū eius.

25 *Missa hæc f.)* Hæc scilicet iocularia & futilia. *Non te d. Ch. Fec.)* Artificiosè meretrix ab eo quod licuit ad id quod oportuit transit: nec tractat quid sit legitimū, sed quid honestum. Itaque totam illam partem facti accusandi omittit & ab accidentibus personæ adolescentis obiurgat. scit enim vno verbo obstari posse, Licuit mihi, [domo meretricia scilicet: ne videatur irrationabilis audacia illa ingenui à Poeta inducta esse. *Non te d.)* Dignum, pro dignè: aut deest Facinus: vt sit, non te dignum facinus fecisti. Mira accusatio mixta laudi & blandimentu. Mu Eo artificio Chæream obiurgat perita tractādorum iuuenum meretrix, vt illi contumeliosè respondendi omnem adimat occasionem.

Nam si ego) V Pergit accusare ab iniquo, 26 & est ... ab indignitate per concessionem, qua fatetur se tanquā meretricem omni contumelia dignam, sed Chæream æquitatis & iustitiæ amatorem haud decuit. *Nam si e. d. sum)* D Deest Et: vt sit ordo, Nam etsi maximé. Et benè additum est Maximé: vt appareat quòd etsi digna pati sit meretrix: nō tamen maximè digna pati Thais est.

At tu m. l. qui f. t.) Rectè dixit. quatuor 27 eminiunt modi in huiusmodi rebus: ita vt aut vterque dignus sit, aut vterque indignus: aut alter dignus, alter indignus, aut contrá. *At tu ind. qui f. t.)* Mu Sic & Hecy. Ego me scio cauisse, ne vlla meritò contumelia fieri à vobis posset. Et in Ph[orm]. Quin nouo ei faceres contumelias modo. Eam tamen locutionem reprehendit Cicero in Antonium: ideóque à Quintiliano, ab Erasmo, ab aliis notatus est. Sed profectò nō tam locutionem ipsam, quæ proba est, quàm prauū illius vsum in Antonio reprehēdit Cicero. Dixerat enim Antonius non esse contumeliam, quàm faceret dignus, id est, qua afficeretur is, qui ea dignus esset. Atque ita dixerat facere cōtumeliam, vt nos facere iacturam dicimus: quo sensu planè vitiosa est locutio. Primus hoc, vt opinor, vidit (certè primus indicauit) Ioachimus Camerarius vir in omni literarū ge-

28 bffaal *Neque [edepol] quid nunc consilii cápiam scio*
29 fdiſi *De virgine istac: ita conturbásti mihi*
30 aldiſi *Rationes omnes, vt eam non possim suis,*
31 adidſp *Ita vt æquum fuerat, atque vt studui, trádere:*
32 dddaſp *[Vt] sólidum párerem hoc mihi benefícium Chærea.*
33 ſſſſp C. *At nunc dehinc spero ætérnam inter nos grátiam*
34 { affiſp / affi } *Fore Thais: sæpe ex huiuſmodi re quápiam & [ex]*
35 idſbii *MALO PRINCIPIO, magna familiáritas*
36 ſſiap *Conſláta eſt. [quid] ſi hoc quiſpiam vóluit deus!*
R. Al. [& quia] ſſiap: vel: quiſpiam [ſi. io diſyllabo, ſſſap.

G. [edepol] prima breui. GO. ape. ſſſaal. Aperit viã futuris nuptiis: nã recedit à iocularibus ad ſeria.
Muretus reijcit [vt] in præcedentem verſum. aabbſp.
G. [ex] redundat in verſu: nec in ſenſu requiritur. A Muretus ponit in ſequente verſu, eſt [Malo].

nere ſummus.

28 *Neque ad.)* V Perturbatio, quæ & Ciceroni ægritudo eſt, tãquam animi de malo præſenti contractio. Itaque multa hic ſunt conſilia, & inceptum repudiatur. Solidũ autem hic eſt integrum, & iuge: ſicut Parere eſt acquirere & comparare. *Neque ad. q. n. c. c. ſc. De v. iſtac)* D Intelligit Thais amari virginem ab hoc: & ideò ſic ait, vt concilier nuptias: nam ſatis ſigni eſt, quòd eunuchi habitum propter hãc ſumpſit. Et vide quemadmodum ad captionem nuptiarum res eant: quod tamen dicere non audet Thais: ſed oſtendit adoleſcenti coniecturis, quem tentat, ſciens amantem virginem: & viam oſtendit petendæ ſibi vxoris.

32 *Vt ſol. par. h. m. b.)* S. D Id eſt, vt ſolidam inirem gratiam à Chremete, & reliquis virginis parentibus. *Hoc m. b. Chærea)* D Blandè nomen repetitum eſt Chærea.

33 *At n. d. ſp.)* Nunc iam Chærea vera veris æquiparans, recedit à iocularibus L Defenſio ex comparatione vtilitatis: quæ ſententia confirmatur & excuſatur neceſſitate. V Ab vtili, & futuro commodo propter ſpem futuræ gratiæ: id quod per anthypophorã & ſententiã confirmat, quæ eſt Ex Malo principio magna conflatur, id eſt, contrahitur familiaritas, quæ hic neceſsitudo, coniunctio & conſuetudo, ſicut magna eſt memorabilis, qualis fuit inter C. Lælium, & P. Scipionem. Principium verò malum in contentionibus, in rixis eſt, quæ ſedatæ cum aliquo amicitiam & conſuetudinem iungunt. Id quoque multæ hiſtoriæ cõteſtantur. Sed an hæc familiaritas ſit ſemper honeſta, rectè in dubium vocatur.

34 *Sæpe ex huiuſ. m. re)* D Hæc eſt turbulenta. *Quæpiam)* Quacunque, vel aliqua. *Sæpe h. ex re q.)* M U Id Tydeo, & Polynici contigiſſe narrat Statius. Iraque præclarè apud eum Adraſtus, Non hæc incaſſum, diuiſq; abſentibus acta: Forſan & has venturus amor præmiſerit iras. Romulus quoq. apud Liuium, vbi raptas Sabinas conſolatur. hac ſententia vtitur, vt dicat, Sæpe ex iniuria poſtmodum gratiam ortam: quod & illi contigit.

Ex m. pr. m. f. Conflata eſt) S. D Conflare 36 propriè eſt ſimul flare vt à ventis fieri videmus, cùm maximo impetu flant. Per tranſlationem verò dicunt Latini conflare æs alienum, pro contrahere debitum, vel facere ſe debitorem alienæ pecuniæ: conflare bellum, conflare exercitum, conflare manum, conflare amicitiam, familiaritatem, conflare ſocietatem, conflare pactionem, conflare negotium alicui, conflare mendacium. pro adornare mendacium conſenſu, & colluſione multorum: conflare inuidiã. conflare periculum, conflare accuſationem vel iudicium. cõflare ſeditionem, conflare tumultum, conflare infamiam alicui, conflare crimen. conflare ſuſpicionem, conflare pecuniam. Ea ſunt ex hoc verbo pulchra loquendi genera. *Quid ſi)* V Tranſlatio criminis eſt in fatũ, Sic & Priamus ad Helenam dixit, οὔ τί μοι αἰτίη ἐσσί, θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσιν. Sic enim quis culpa liberatur, cùm vel in fatum, vel in fortunam reiicitur. atque Thais nunc hac remotione criminis placatur, & ſubitò. & ad cataſtrophen eſt paraſceue. B Apud Rhetores purgatio eſt, cùm factum quidem conceditur, ſed culpa remouetur: quæ tres habet partes, imprudentiam, caſum & neceſsitatem. factum quod manifeſtarium eſt non purgatur, niſi dicas, dii voluerunt, erat in fatis, vel non eram meæ mentis, nec cõſilii, ſed furore trahebar amoris. De purgatione, Trapezuntium vide lib. r. Rhetoricorum. D Pleraque repentinis impulſionibus nata, miriſque prouentibus deo aſcribi ſolent: vt, Deſcendo, ac ducente deo flammam inter & hoſtes Expedior. Et. Hinc, me digreſſum veſtris deus appulit oris. Et

Salu it

Placatur Thais, estque parasceue Catastrophes.

T. E'quidem pol in eam partem accipióque, & volo. abſd j

C. Immo ita quæso. vnum hoc ſcito, contumélia diſſij

Non me fecisse caussa, ſed amôris. T. ſcio: ſſidſi

Et pol proptéreà magis nunc ignóſco tibi. ſdaſſi

Non ádeo inhumáno ingénio ſum Chæ'rea, diſaſp

Neque tam imperîta, vt quid amor váleat, néſciã. aiddſp

• L. Gratiarum actio.

C. *Te quoque iã Thais, ita me dij bene ament, amo. di bſai

P. Tum pol ſtibi ab iſtoc, hera, cauêndum] intéllĭgo. ſdiſi

G. A.. [tibi ab iſto hera cauendum eſſe]. ſabſſi. MU [ab iſtoc tibi hera cauendum], dſbiſi.

• L. Imploratio auxilii ad ducendam puellam.

C. Non auſim. P. nihil tibi quicquã credo. T. déſinas. { ſ. aſii / ſſ

D. Commendo me notis, committo ignotis.

C. *Egome tuæ commendo & committo fidei. aiſſdi

Nunc ego te in hac re mihi oro vt adiútrix ſies. { di. iſi / dſſ

E. Al. [cupio].

Te mihi patrônam ſcúpio/Thais: te óbſecro. didiſi

Emóriar, ſi non hanc vxôrem dúxero. dſſſſi

Saluſtius, Vt tanta repentè mutatio non ſine deo videretur. & hic vult amorem intelligi deum.

37 *Equidem pol in e.p.acc. & v.*) Vt æterna inter vos ſit gratia, & ex malo principio cõpleatur magna familiaritas. *Et volo*) Euenire ſubauditur: & eſt ο̉ὲλληψις tertia.

38 *Imo ita*) V Ab obteſtatione. & ratiocinatione cũ trãſlatione. Nã nolui eſſe cõtumelioſus, ſed amaui. *Imo ita q.*) D Vtrũ meretricem, an deos quæſo? vtrunque enim accipi poteſt. *Contumelia Non me f.c.ſ.am.*) R Rodolphus Agricola lib. III. de Inuẽtione Dialectica. cap. 3. Perſæpe, inquit, non iam benè, aut ſecus, de re quæ facta eſt exiſtimamus ex re ipſa, quàm ex animo, aut opinione eius, qui fecit. Vnde ſcitè apud Comicum dictum eſt. Vnum hoc ſcito, contumeliæ me non feciſſe cauſa, ſed amoris. MU Liuius ait cupiditatem, & amorem eſſe preces ad placãdum muliebre ingenium maximè efficaces.

39 *Scio*) V Meretrix vim amoris bene intelligit. Itaque in eam crimen quoque transfert. F Vnde hoc ſciat Thais, ineptè quæritur, cùm ipſa res clamet nunquam hanc conditionem ſubiturum Chæream, vt pro eunucho etiam ſeruo, ſe fingeret ſine amoris impulſu.

40 *Nunc ign.t.*) Quòd culpa non ſit hominis, ſed amoris.

41 *Non a.inh.ing.ſ.*) Hoc eſt immitis nõ ſum, quantùm putas: vt, Nõ obtuſa adeò geſtamus pectora Pœni. MU Tale eſt illud Didonis, Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

42 *Neque t.imp.*) D Id eſt, non experta. *Vt q.a.v.neſc.*) Nõ inhumana, quia homo: non imperita, quia meretrix. Et neque tam imperita inquit: quaſi dicat, Neque tã pudica ſum vt quid amor valeat, neſciam.

43 *Te quoque*) V Præmiſſa expoſtulatione & purgatione, mox petitio ſubiicitur, cuius exordium eſt in beneuolentiæ conciliatione, quia illam amat & iuramento teſtificatur. *Te quoque i.Th.*) D Bene Quoque: non enim iam hanc ita amat, vt negligat illam: ſed hãc illius cauſa.

44 *Pol t.ab iſto h.c.*) Facetè, tanquam qui ſoleat capillum & veſtem eius conſcindere, quam amauerit.

45 *Non auſim*) Pro, non audebo: & eſt verbum huius temporis tantùm. *Non auſim*) Vtrum propter ætatem? an propter fratrem ſuum Phædriam potiùs? *Nihil t.q.*) ἐπεξήγησις quartum. aut Nihil, pro non. *Deſinas*) Pro eo quod eſt, deſine. aut deeſt Fac: vt ſit, fac deſinas.

46 *Ego*) V Et beneuolentiæ captatæ. & attentionis eſt. *Ego me t.c.& e.f.*) D Satis amatoriè, vt appareat nunc maximè captum Chæream, ac mancipatum virgini. Commendamus nos cognitis: Committimus ignotis. Ergo αὔξησις eſt maioris officii, fideſque circa Thaidem.

47 *Nunc ego*) V Propoſitio eſt τῆς αἰτήσεως, Adiuua me, vt hæc mihi ſit Vxor, Confirmatio ab honeſto, Tu enim mihi patrona eris, à neceſsitate, propter nimium deſyderium, cùm dicit Emoriar.

48 *Te mihi p.c.*) D Te adiectum, vim habet, & ex animo ſupplicantis, habitum adoleſcentis oſtendit.

49 *Emoriar.ſi n.h.vx d.*) Vide amatorem adoleſcentulum, cui in ipſo flore nihil dulcius

50 idss T. *Tamen si pater.* C. *ah quid! volet, certò scio:*
51 ssip **Ciuis modo hæc sit.* T. *paululum opperirier*
52 ssidsp *Si vis, iam frater ipse hîc áderit virginis:*
53 {ssadsp / sss} *Nutricem accersitum iit, quæ illam áluit páruolam.*
54 ssidsp *In cognoscêndo tute ipse áderis Chærea.*
55 adidip C. *Ego verò máneo.* T. *visne intéreà, dum is venit,*
56 iadssp *Domi opperiâmur: pótius quàm hîc ante óstium?*
57 idissp C. *Immo percúpio.* P. *quam tu rem actûra óbsecro es!*
58 dissss T. *Nam quid ita?* P. *rógitas! hunc tu in ædeis cógitas*
59 {essai / bisss} *Recipere posthac!* T. *cur non!* P. *crede hoc meæ fidei,*
60 {basdai / bassi} *Dabit hic áliquam pugnam dénuo.* T. *ahu, tace óbsecro.*
61 {issesp / issa} P. *Parùm perspexisse eius videre audáciam.*
62 dssip C. *Non fáciam [Pythias]* P. *non pol credo Chærea,*
63 assss *Nisi si commissum non erit.* C. *quin Pythias*

D. *Si pater*, eclipsis aut aposiopesis secunda.
*L. Promittit testimonia libertatis.
Percupio, amatoriè dictum.
Nam quid, pro quid nam.
Meæ fidei, puellariter.
G. [*Pythia*] *vltima breuis*, dssip,

eius vita est, ipsam despicere, si sibi vxor non datur.

50 *Quid ab v.*) V Asyndeton nimis abruptâ diluit à facilitate. Nouit enim patris consensum & voluntatem in filiolæ nuptiis *Quid! ab v. c. sc.*) D Quid: Deest Dicat. sed ista omnia ad confirmationem valent.

51 *Ciuis m. h. s.*) Mirè hîc in votum côuersum est, quod timere potuit non ducturus vxorem. *Paululum opp. Si vis, fr. i. h. a. i. v.*) Adeò citò probari potest. *Paululum opp.*) V Consilium est, vt fratris puellæ vitiatæ re-
54 ditum expectet. Cognoscere autem dicitur is, qui de re aliqua inquirit, aut quæsitor à magistratu constitutus est, vt de eo discepret, & quod in iudicium venit. Sic enim veteres hoc vocabulum vsurparunt. Cognitor autem est qui alicuius causam defendit, hodie nominatur procurator iudicialis.

55 *Ego verò m.*) D Modò Verò, contendentis est aduerbium, aliàs confirmantis, aliàs coniunctio, aliàs particula ironiam adiuuans: vt, Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis, Túque puérque tuus.

56 *Domi potius opp. quam hic a. ost.*) Nô ignara illecebrarum meretrix, non solùm Chæream retinet: verùm etiam vocat, vbi virgo est. & satis callidè interrogat an velit: quasi nesciat velle.

57 *Imo percupio*) Amatoriè, non Volo: sed Percupio. *Quam rem actura*) V ἀπορία. Famula enim ne in ædes recipiatur Chærea, dissuadet: quod à futuris periculis confirmat.

58 *Hunc tu in ædes*) D Pronomen in his plus valet: quàm accusatio. *Cogitas*) Mirè cùm Illa iam velit, Cogitas dixit, volens vt recogitet. *Cogitas in ædes Rec. p.*) Per ancillæ verba vult ostendere quam sit tractandorum adolescentium perita meretrix.

Posthac) Post hoc factum, post hanc au- 59
daciam. *Crede h. m. f.*) Puellariter dixit, Meæ fidei.

Dabit hic al. p. d.) S. D Id est, vim inferum 60
virgini, si iam virgo appellanda sit, quam vitiat Chærea, faciet. Alludit autem ad id turbæ, & pugnæ, quod fit in violanda inuita virgine. Dicunt vero sæpius Latini pugnam facere, conserere, committere. *Dabit hic al. pugnam*) D Pro stupro: vt, At non in Venerem segnes, nocturnáque bella. Vt, Veretúrque bella & ingens facinus. Vt Lucilius, Vicimus ô socii, & magnam pugnauimus pugnam. Dabit autem, propriè pro inducet: vt, Magnã dabit ille ruinam. V Denuò hic idem est quod de integro. Barbaris est, à principio, à nouo. *Ahu, tace obsc.*) D Ahu, interiectio est perturbatæ mulieris: vt apud Græcos ἰού.

Parùm) V Ratio est confirmationis. Au- 61
dacia enim istius tibi nondum est perspecta. *Parum persp. v. e. aud.*) D ἀξιωματικὰ est. Et non Sensisse, sed Perspexisse dixit: vt iam non sit experienda illius audacia, quæ sit perfectè cognita.

Non f. Pythias) Bene & moraliter appo- 62
situm, Pythias. *Non pol*) V Ab obtestatione, & Infidelitatem amplificat. *Non pol cr. Chærea*) D Ioculariter, vt ille, Pythias, dicit: ita hæc, Chærea.

Nisi si commissum) V Commissum hic esset, id quod ait creditum, an concessum. Nam 63

M. Ironia.
A. [obseruandum.]
ſſ. ſſi.
* L. Iocularitet remouetis. V Epilogus est dissuasionis.
* D. Interrogatio increpatoria.
Alii [sequor.]

**Tu me seruâto.* P. *neque pol [seruândum] tibi* ſſoſſſ 64
*Quicquam dare ausim, neque te seruâre: *apágete.* ſidſdp 65
Adest optimè ipse frater. C. *péry hercle: óbsecro* ſijdſi 66
E. Inſ. Adest] prior syllaba pertinet ad versum præcedentem. ſiidſi.
Alii Optime adest], dſidſi:
Abeâmus intrò Thais: nolo me in via aiſſij 67
Cum hac veste videat. T. * *quámobrem tandem?* ſbdidp 68
an quia pudet?
C. *Id ipsum.* P. *id ípsum! virgo veró!* T. *I pre, [sequor.]* ijſiſp 69
Tu istic mane, vt Chremem introdúcas, Pýthias. ſijſſ 70

propriè ea committimus, quæ magno periculo seruantur. *Quin Pythias*) D Iterum nomen vultuosè est additum. Quin, pro imò.

64 *Neque pol obseruandum t. Q. d. auſ.*) Totum garrulè & gesticulosè, vt puellam cum adolescentulo fabulari videas.

66 *Adest opt. i. fr.*) Optimè, opportunè. Et non est additum, cuius frater: vt pote in re manifesta.

67 *Abeamus*) V Hac parasceue fit ad proximam scenam gradus. & hîc Verò. sicut & haud multò antè, εἰρωνικῶς, proferendum est. *Nolo me in v. C. h. v. v.*) D Subtiliter adolescés, quia nihil profecerat dicendo. Percupio: inuenit causam qua tandem ingredi possit.

68 *Quamobrem tandem?*) Pro tamen. Interrogatio hæc increpationem continet impudentissimi facti. *An quia pudet?*) Hæc interrogatio. irrisionis plena est in eum quem nihil pudet. B Ridet Chæream Thais, quòd vereatur nô in grauibus, sed leuissimis rebus.

69 *Idipsum*) D Hoc veluti molesto vultu dicitur: adeò vt imitetur dictum, vultúmque eius Pythias. *Virgo verò*) Verò εἰρωνικῶς nã εἰρωνεία est: vt, Egregiam verò laudem. *Virgo*) Quasi qui minimè pudicitiæ statum, ac verecundiæ virginalis veneretur. *I pre*) B Rursus anastrophe est. *I pre sequor*) D Manifestum est cur meretrix docta capiendorum iuuenum, præire velit Chæream, & in consequendo ipsa sit tardior. vult enim liberũ sine arbitris cum puella esse colloquium, & licitum amorem. Nisi fortè putamus Terentium hæc sine causa fecisse, qui sit artificiosissimus Poëta. nam neque ipsa ingreditur cum Chærea, neque ingredi simul permittit Pythiam.

70 *Tu istic m. vt Chr. intr.*) Relicta est Pythias ob multas causas: & in primis vt possit per eã delusus Parmeno, pauore suo senem compellere, ingredi ad meretricem & præsentem fieri ad confirmandas nuptias.

ACTVS V. SCENA III.

A R G. L Data opera dilabatur catastrophe, admista Parmenonis ludificatione ad delectandum spectatorem. D In hoc enim loco cogitantis disputatio est apud seipsam Pythiæ, quatenus Parmenonem dolo possit vlcisci. M Veique gratiam reponere. Chremes autem cognitus signis nutricem adducit. V *Theses.* 1 Sedulitas puellæ est in ludificando conseruo, & in vindicta. 2 Meretricum astutia in seruulos perspicitur. M Meretriciæ ancillæ diligentiam in excogitanda fraude, ac dolosam consultationem, vt par pari referatur, hæc scena exprimit.

Versuum genera. Iambici trimetri acatalect. qui & senarij.

* L. Repetitio quærentis & cogitabundæ.
Vt prolixior esset risus spargitur ca-

PYTHIAS. CHREMES. SOPHRONA.

QVID, *quid venîre in mentem nunc possit* ſiſſi 1
mihi!

1 *Quid quid*) V Deliberatiua est oratiuncula in Pythia, cuius propositio est, Referenda est Parmenoni gratia. Hunc autem Comico conuitio sacrilegum καταχρηστικῶς appellat. Breuiter tota in eo est, vt conseruo illudat. Confirmatio est, qui nobis Chæream de-

uirgin

2 ſdſ bſp *Quidnam! qui réferam illi ſacrilego grátiam,*
3 ſaſiſp *Qui hunc ſuppóſuit nobis!* C. *moue verò ócyùs*
4 { ſdbiſl / ſdbiſ } *Te ſnutrix.ſ* S. *móneo.* C. *video, ſed nihil prómoues.*
5 ſliſp P. *Iámne oſtendiſti ſigna nutrici?* C. *ómnia.*
6 ibſſdp P. *Amâbò, quid ait? cognoſcitne?* C. *ac memóriter.*
7 bſſdij P. *Bene ſedepolſ narras: nam illi fáueo vírgini.*
8 ſſdſſi *Ite intró: iam dûdum hera vos expêctat domi.*
9 ijſiſp **Virum bonum eccum Parmenônem incédere*
10 baiſſp *Video: vide vt otiôſus ſit:* ſi dijs placet.*
11 ſiijai *Spero me hábêre, qui hunc meo excrúciem modo.*

taſtrophe in alids pſonas, & terretur ſeruulus Parmeno.
R. *Al.* [*mea nutrix.*] dſ«aſi: *vel.* dſ«aſi.
D. *Memoriter*, plus intulit, quàm rogabat.
Al. [*apol*], iſſdii: *al.* [*a'epol*], «ſſdii.
*Ironicôs.
L. *Otioſus*, ſecurus, qui nihil mali timet.
* L. Ironia indignatis.

uirginatorem pro eunucho ſuppoſuit. Gratiora autem hæc ſunt propter interrogationem. Ratio eiuſdem eſt, Nam nutrix ſigna agnouit. *Quid. quid v. in m.*) [B] Scio eruditos quoſdam hic legere, non Quicquid, ſed Qui, quid, ſenſu rogantis ſeipſam. Verba ſunt ſecum cogitantis, & varia in mentem reuocantis.

2 *Quidnam*) Sic Cicero, Sed earum rerum artificem, quem? quemnam? rectè admones. Polycletum eſſe dicebant. *Qui ref.*) Qui, quomodo, vel vt. *Sacrilego illi gratiam*) [B] Et bonæ & malæ rei gratia eſt. Nam ſicut dicimus amicitiæ gratia, ita & Saluſtius dixit, opprobrii gratia. Cicero, religionis, & ſupplicii gratia.

3 *Suppoſuit*) [L] Falſum pro vero adduxit. [D] Propriè Suppoſuit. nã vt ſubduci dicuntur, quæ nolumus amittere, ita ſupponi quæ non deſyderamus. Sic Plautus, Ei pro ſcorto ſupponetur hircus vnctus nautea. [S. D] Supponere ſignificat ſubiicere, ſubiungere, vel ſubornare. Eſt etiam adulterinum loco veri ſubmittere: vt, ſupponere falſum teſtamentum? id eſt, pro alio fraudulenter ponere. Propriè verò, & tranſlatæ ſignificationis eſt. Exempla igitur vtriuſque ſignificationis diſtinguẽda ſunt. Propriæ ſignificationis. Cicero ad Att. 8. Deinde ſuppoſuit exemplum epiſtolæ Domitii. Idem in Verrem, Tum iſte in eorũ locum alios ſubſtituere, & ſupponere cœpit. Tranſlatæ. Cic. pro Roſcio Am. In mandatis operæ noſtræ vicaria fides amicorum ſupponitur. Idem pro Deiotaro. Hieras cauſam omnem ſuſcipit, & criminibus illis pro rege ſe ſupponit reum. *Moue verò*) [D] Verò pro interiectione poſuit ſtomachantis.

4 *Video, ſed n. pr.*) [D] Hinc eſt illud Virgilianum, Illa gradum ſcelerans ſtudio properabat anili. Scilicet nõ celerabat, ſed ſtudio. *Video. ſed n. pr.*) [B] Alludit ad prouerbium Callipides, qui in moliendis negotiis cùm multa ſe facturum minaretur, nihil tamen conficeret. Sic & Soſtrata ſedulò mouens ſeſe, nihil promouet. *Promoues*) [D] Proficis.

6 *Amabo, quid ait? cognoſcitne?*) Exhibitum ſpectatori eſt quid poſt ſcenam geratur. id eſt, agnitio puellæ. *Ac mem.*) Plus intulit quàm interrogabatur: nam magna ſunt ſigna in quibus anilis memoria non erat. *Ac mem.*) Reſponſionis breuitas attulit compendium perquirenti, ne plura interrogaret. [S. D] Memoriter eſt ſine ſcripto, & ex memoria, quod Barbari dicunt corde tenus. vel mẽte tenus, vel per cor. Cicero in Vatin. Memoriter reſponderet ad ea, quæ de te ipſo rogaro. Idem de Oratore 1. Memoriter multa ex orationibus Demoſthenis præclarè ſcripta pronuncians docebat illum, & cæt. Idem de Diuinatione 2. In quo noſtra quædam Aratea memoriter pronunciata ſunt.

7 *Nam illi f. v.*) [D] Quaſi dicat, illi faueo, non Chæreæ. & ſimul cauſa eſt cur illum vlciſci cupiat: quia ſcilicet multùm illi fauet.

9 *Virum bonum*) [V] Ab occaſione, cũ Parmeno aduenerat: & εἰρωνικῶς Virum bonum, & per auxeſin Incedere. & Otioſum ait. *Eccum P. inced. V.*) Res odio dignior, nouitate ſcilicet inceſſus.

10 *Vide vt ot. ſit*) Inuidet illi ſecuritatem, quem ſollicitum redditura eſt: non enim vlla alia erit vindicta poſt, præter iſtam. *Vide vt ot. ſit*) Vultu dicit, & geſtu eum eſſe ſecurum. Et mirè Poëta lætum deſcribit, vt repentè oſtendat eſſe commotum. *Si dijs pl.*) [D] Proprium eſt exclamantis propter indignitatem alicuius rei. *Si dijs pl.*) [V] Eſt prouerbialis locutio, qua vtimur indignitatem vel temeritatem cuiuſpiam cum ſtomacho coarguentes. *Si dijs pl.*) [B] Iunge præcedenti nõ ſequentibus. Ciceroni indignitatem denotat.

11 *Spero me habere*) [D] Pro habiturã. aut Spero pro credo more ſuo. *Meo modo*) Id eſt, vt volo.

Vindictam expetit. Minæ fœmineæ.

Ibo intrò, de cognitiône vt certum sciam: ſdſſp

Pòst exîbo, atque hunc perterrêbo sacrilegum. ſſſſ bp

11 *Ibo i. de c.)* V A' facilitate, cùm modum decipiendi ostēdit. Est autem Cognitio propriè actio & munus eius, qui cognoscit. Hoc quidem iudicis est, sicut & cognoscere. Cognitor erit, qui alicuius causam agendam suscipit. *Ibo i. de c. vt c. sc.)* D Eleganter defatigare Parmenonem non necessarium putat, sed ex occasione. Nam post eum dicit se ire intrò exitura autē, vt ipsum in timorem coniiciat. *De cogn. vt c. sc.)* D An vera inuenta sit Chremetis soror.

Hunc p sacr.) S D Sacrilegus est, qui aliquid è sacro abstulit: vel hostis sacrorum. Vel accipitur translatè pro nefario, & scelerato. Cicero de Arusp. resp. Impurum istum, & sacrilegum diutiùs ferre non debemus. 13

ACTVS V. SCENA IIII.

A R G. P Hic Parmeno gloriatur Chæream pro eunucho subornasse, ita vt virgine præter sumptum & dispendium potitus sit. Deinde meretricum ingenia, & sordes commemorat: quare Pythiam, quam non adesse percipit, priùs satis commotam, magis irritat: M U vnde non impunè laturum eum minatur. V *Tusos.* 1 Improbus suo facinori gratulatur. 2 Est hic morum meretriciorum & domi & foris notatio. 3 Arte suos dolo amatores tractant. Et hic est facti demonstratio mirè elegans, atque ad futuram contentionem via sternitur. L nam exultatio Parmenonis pertinet ad augendam mox ipsius perturbationem. M Seruilia iactantia, quæ in proprium caput recidit, ac meretricii mores domi forisque. circa victum maximè, hac scena exprimuntur. Serui quippe natura sunt arrogantes, & sese efferunt insolentiùs, si quid illis ad votum successit, quod tamen fraude ac malitia, non virtute & prudentia factum est: & meretrices arte ac dolis tractant amantes. Elegantiam nanque ac victus frugalitatem in loco simulant, cùm domi nihil ipsis immundius, nihil voracius, nihil fœdius.

Vers. gen. Senary iambici.

PARMENO. PYTHIAS.

R EVÎSO *quidnam Chærea hîc rerum gerat.* ſſſſp

Quòd si astu rem tractâuit, dij vostrā fidem, ſſſſp

Quātam, & quàm veram laudē capiet Pármeno! ſſdſſ

**Nam vt omittam, quòd ei amôrem difficillimū, &* adſſp

Carissimum ab meretrîce auára: virginem ſiaiſp

Quam amâbat, eam confécissine moléstia, iaſdii

*L. Enumeratio ad amplificationem, quæ gradatim attollitur.

R. Al. confeci vt poteratur), sed perperā.

1 *Reuiso)* V Propositio, Parmeno magnopere laudādus est propter astutiam, eáque est figurata per exclamationē & admirationem.

2 *Astu)* D Pro astutè. modò aduerbiū est: aliàs nomen: vt, An in astu venit? *Dij vestrā fidem)* Modò non inuocantis est, sed admirantis. & est figura [Greek] per [Greek] facta.

3 *Quàm v. l. c. P.)* S D Laudē capiet hîc dixit, pro laudem assequetur, vel adipiscetur. Et eo modo dixit, quo dicunt Latini fructum capere, vel percipere.

4 *Nam vt om.)* a Occupatio est, quæ fit cùm id maximè dicimus, quod nos non dicere simulamus. *Nam vt)* V Cōfirmatio est per præteritionē, in qua est amplificatio per circunstantias ex amoris difficultate, tū quia meretrix amata, tum quia virgo erat. *Nam vt om. q. ei am. d. ch.)* D Cùm dicere deberet, Quòd ei amorem & difficillimum & charissimum confeci: primò quasi oblitus dicti superioris, transit ad virginem. deinde addit causam ex abundanti. Quòd si dixisset, Amorem confeci: posset intelligi Confeci, expediui, perfeci. At verò Virginem confeci, quid intelligemus, nisi hoc vnum, quòd insultat Parmeno confectam virginem, quasi dicat superatam atque deuictā? Nam propriè hoc verbum conuenit gladiatoribus iis, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Sic Cic. in Catil. Gladiatori illi confecto & saucio. Conuenit ergo seruilibus verbis, & velut iocosè verniliterque iactanti rem confectam esse in puella virgine, & nō exhibere Chæreæ damnum vel negotium.

A mer. auara: virg. q. m.) [Greek] secunda, Difficillimum, quia virginem quam amabat: Charissimū. quia à meretrice auara. 5

6 *Eam confeci)* V A facili facti assecutione, quia

7 adbip *Sine sumptu, sine dispendio. tum hoc alterum, — •B. A commodo.
8 ddasp *Id verò est (quod mihi) puto palmárium,* R. [quod ego mihi]. sdbisp. — D. Palmariū, id est, palma dignum.
9 bibsp *Me repperísse, quomodo adolescéntulus*
10 dssip *Meretrícum ingénia, & mores posset nóscere:* — •B. Ab vtili.
11 sssap *Matúrè vt cùm cognôrit, perpétuò óderit.* — Meretricū mores.
12 { bsitsp / fi: } *Quæ dum foris sunt, nihil vidêtur múndius,*
13 { dssal / d } *Nec magis compósitum quicquam, nec magis élegans.*
14 adssi *Quæ cum amatôre suo cùm cœnant ligúriunt.* — G. Hic, creticus necessarius, nisi in [cum] nihil elidatur, & gu corripiatur in [ligurriūt]. dsasdi.
15 bdsdp *Harum vidêre inglúuiem, sordes, inópiam,*

quia sine sumptu, quia sine molestia, quia sine dispendio sui voti compos factus est. Haud parua hæc est amatoribus felicitas.

8 *Id vero)* V Ab vtili. Nam adolescenti profuit, vt mores meretricum melius perdisceret, & odio haberet. Siquidem Pythagoras prohibet ne quis gustaret μελανούρων, id est, quibus nigra est cauda: hoc est, consuetudo fugienda est, quibus sunt mores nigri, infames & turpes. Notum est vt D. Paulus ex Menandri versu Corinthiis idē suaserat, & huc afferendæ sunt ex Gnomis Solomonis consuetudinem cum scortillis damnātes. Palmarium verò est palma, id est, κατὰ μετωνυμίαν, victoria & triumpho dignum. Habet enim faciem prouerbii, sicut ex septimo libro Aristotelis problematum, & ex octauo συμποσιακῶν Plutarchi, & ex Gellio liquet. *Id verò est)* D Verò, nisi ornatiuū esset, nihil significaret. *Palmarium)* B Priscianus, Palmarium, inquit, quod in palma est, hoc est, in laude. Hac voce frequenter Budæus vtitur, Palmarium sibi esse ratus, hoc verbum exposuisse, quod Placentinus se non intellexisse fassus est. B. D Palma, præter alias significationes, quas habet proprias, pro victoria persæpe ponitur: & ideò victoribus traditur præmio, quòd, vt palma non cedit ponderi, sed surgit aduersum pondus, ita ipsi non cesserint, sed pertinaces in bello perstiterint. Itaque in certaminibus palmam signū esse placuit victoriæ, quoniam eiusmodi ingenii signum est, vt vrgentibus, aut opprimentibus non cedat. Cic. pro Roscio Am. Alter plurimarum palmarum vetus, ac nobilis gladiator habetur. Ab hac palmæ significatione ducitur palmarius, a, um, & id appellatur palmarium, quod palma dignum est.

10 *Meretricum ing.)* D Optimè, Non Meretricis dixit, sed potius Meretricum.

11 *Maturè)* Citò, & ante tempus. *Vt cùm cognorit)* Suauiter non Nouerit, sed Cognouerit, dixit, quod est plenæ perspicaciæ. *Maturè vt c. c.)* Bene addidit Maturè. Ferè enim citò cognouisse obfuit: sed id ad illecebram fuit quod • cognitus est citò.

12 *Quæ dum foris)* V Est τόπος in moribus meretricum describendis, vt adolescentuli iis cognitis rectiùs scortilla vitarent & detestarentur. Nam foris quidem sunt elegātissimæ, & comessantes liguriūt: domi verò sunt sordidæ, inopes, voraces, cùm vel ius pridianum degluttiant, sunt inhonestæ, id est, turpes & inelegātes. *Quæ d. f. s.)* D Apud amātes scilicet. *Nihil vid. m.)* Bene Videtur: non enim sunt.

13 *Nec m. comp. q.)* Bona varietas. Nam hæc omnia per Magis aduerbium profert: nec omnia per comparatiuum gradum. *Nec m. el.)* More suo, ne diceret compositius, aut Elegantius: vt suprà, Hoc nemo fuit Minùs ineptus, magis seuerus.

14 *Quæ cum am. s. cùm c.)* Vnum Cum, præpositio est: alterum cōiunctio. & dicitur hæc figura [Greek]. *Ligurriunt)* ἀπὸ τοῦ λιχνεύειν, quod secundum Græcos suaue intelligitur. Ligurire dicitur, qui elegāter, & more senum multo fastidio suauiora quæque degustat. B A Lingo fit Ligurio, quod nunc significat auidè multa consumo. vnde liguritores, qui consumptis dapibus catillos etiam lingunt. Nunc idem est quod cum quadam mora atque elegantia comedo, vt per se cibus in stomacho liquefiat.

15 *Harum v. ingl.)* L His verbis irritatur Pythias. D Ordo erat, Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam, quàm inhonestæ solæ sint domi, id est, cùm solæ sint, vt inhonestæ atque auidæ cibi: quæ cùm foris sunt, cœnāt scilicet. *Harum videre ingluuiem, sordes, inopiam.)* B Hæc vera haud dubiè lectio est. Cæterùm ex manu scriptis alterum illuuiem habet, alterum ingluuiem. Credo librarium vocum similitudine deceptum illuuiē scripsisse, obsecundante præsertim sententia, cum illa-

Quàm inhonéstæ solæ sint domi, atque áuidæ cibi: assiai

B. Valla [pridiano]. A sed versus non constat. *Quo pacto ex iure [hestérno] panem atrum vorent:* ssssi

Nosse ómnia hæc, salus est adolescéntulis. sidsi

D. Miro Poëtæ artificio Pythias nondum placatur. PY. *Ego pol te pro istis dictis & factis, scelus,* ásssp

Vlcíscar: vt ne impúnè in nos illúseris. sssp

tim sequatur sordes: cuius significatio non multùm abhorret ab illuuiei significatione. Est enim illuuies velut squalor immunditiéique corporis: quæ Græcè ἀκαθαρσία dicitur, Latinis itidem à non lauando dicta. Vnde Curtius quarto, Ablue corpus, inquit, illuuie, æternísque sordibus squalidum. Verùm, ne quis erret, ingluuies significat hoc loco voracitatem. Sordes autem nō propriè immunditiem corporis, sed inopem miserúmque victum meretricum significat: quæ cùm solæ domi sunt, sine vllo vitæ nitore lautitiáque agant, id ita esse & præcedentia docent, Quæ dum foris sunt, nihil videtur mundius, Nec magis compositum quicquã, nec magis elegans &c. & illa sequentia: Quàm inhonestè solæ sint domi, átque auidæ cibi: Quo pacto ex iure hesterno panem atrum vorent. Opponitur autem sordibus, quemadmodum hic accipitur elegantia. vt quidem ea voce antiqui vtebantur: de quo Gellius lib. x 1. capite secundo. Erat enim elegans, lautus & splendidus, & qui nimis læto amœnóque cultu victúque esset. [B]Ingluuies dicitur gulæ voracitas. Seruius, ingluuiem interpretatur, ventris capacitatem.

17 *Quo pacto ex iure)* [D] Ex. pro Compositum est. aut deest Madidum. aut maceratum, aut emollitum. nam apparet & sordidum esse, & quasi atrum durúmque panem, qui ex iure hesterno sit comedendus. Cui contrarium Salustius posuit de delitiis militum loquẽs, Panes enim in dies mercari, inquit. *Ex iure h.p.atr.v.)* Hoc est, vt quidam volunt, ex antiquitate mucidum: quasi dicat, panem mucidum hesterno iure accipientes deglutiunt.

Nosse omnis) V Epilogus. Hæc experienti adolescenti conducunt, vt meretrices deformatas, & inquinatas fugeret. Sed hic cautione opus est. Satius enim multis visum est præsertim Christianis, picem, vt fertur apud Germanos, non attigisse. 18

Ego pol) Hac demonstratione & laudatione satis iactabũda Pythias iandudum mala Parmenoni cogitans, magis atque magis exasperatur. [D] Miro artificio Poëtæ, & ab initio non placatur Pythias, nec in gratiam redit Chæreæ. Et insuper, nũc mirè à Parmenone irritatur magis: vt per eam Parmeno terreatur, & per Parmenonẽ ingredi ad Thaidem cogatur senex: & demum per senem nuptiæ confirmentur. Hæc ergo artificibus & eruditis, cætera spectatoribus Poëta exhibet. 19

Pro ist.d.& f.) [B] Dictis, quòd ita in meretrices inueheris factis, quòd Chæream eunuchi loco adduxeris.

Vt ne imp.) [B] Adrianus Cardinalis, Elegantissimè, inquit, hæ binæ particulæ idem significant, quod Ne particula sola. Et dicendi modus quo literatissimi viri illius felicis seculi vtebantur, pro ratione est. Terentius in Eunucho, Vlciscar, vt ne impunè in nos illuseris. Idem non multò post, Itaque vt ne id videam misera, huc effugi foras. 20

ACTVS V. SCENA V.

ARG. [D]Simulata perturbatione sui Parmenonem terret Pythias, [P] vt suprà proposuit, [B]confingens intus colligatum à Chremete Chæream, propter oblatum Pamphilæ vitium. [P]atque in principio vim magnam ostendit, deorum implorans fidem, quasi in hoc negotio nihil prosit humanum consilium. Parmeno tandem Pythiæ minis territus, rem omnem seni [M]u ex villa redeunti [P]aperire nititur. [H]Ridiculè autem exagitatur Parmeno ab ancilla, vt maior sit risus in fabulæ catastrophe. [V]*Thesis.* 1 Hic est exemplum quàm fraudulentæ sunt lenæ, & meretrices. 2 Malè sibi conscius seruus mox mouetur & exagitatur. Tota verò scena est ἀπειλητικὴ, id est, minatoria in genere iudiciali. [M] Lenæ calliditatem in excogitandis fraudibus, vímque persuadendi, nec non serui non vndique circunspecti credulitatem, hæc scena exprimit. Primum malitiæ adscribendum est. postremum verò imprudentiæ, quæ rem animúmque loquentis non consyderat, sed facili credulitate decipitur. quod maximè dedecet. Exitus enim talem imprudentiam reprehendit Chrysolus seruus apud Plautum in Bacchidibus sic ait: Nequius nihil est, quàm egens consilii seruus, nisi habet pectus multipotens.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. omnes.

PYTHIAS. PARMENO.

1 ſtdſſiatv ſciaſ [PROH fidem deûm.][ſ]ácinus fœdum: ô inſelî-cem adoleſcéntulum. G.[Prò deûm.]tdſſiatv. Mu [Prò deûm fidem.]^ſed verſus non ſaturatur.

2 tſſſt– *Ô ſcelêſtum Parmenônem,qui iſtum huc addû-xit. PA. quid eſt?

3 aatſaſt– PY. Miſeret me:itaque,vt ne vidêrem,miſera huc effûgi foras.

4 tſtſaſtv Quæ [futûra] exémpla dicunt in eum indígna! PA. ô Iuppiter, R. Al. [futura eſſe],ſed perperam,ſtſaſtv.

5 ſſdbdſt– Quæ illæc turba eſt: númnam ego péryladíbo. quid iſtuc Pythias?

6 bſtſaſtv Quid ais?in quem exémpla fient? PY. *rógitas audaciſſime?

D. Singula pauido & attonito vultu proferenda. * L. Ficta exclamatio ancillæ. D atque hæc omnia quaſi ſecum loquitur: & fingit ſe neſcire quod aſsiſtat Parmeno. D. Graues pœnæ quæ poſſunt ceteris documento eſſe, exempla dicuntur. *Hoc totũ terribiliter & cum geſtu fœmineo.

1 *Pro d f.*) V Hoc eſſe exordium παθητικῶς per exclamationes aliquot, quibus atrocitatẽ facti exaggerat ab impietate, à flagitii turpitudine, ab infelicitate, & denique à ſcelere. Ita figuratè proponitur Parmenoné eſſe propter pœnæ grauitatẽ miſerrimũ. Mox igitur ſeruus flagitioſus ſola exclamatione perterrefactus eſt. *Proh d.f.*) D Vim magnã oſtẽdit, deorũ implorans fidem: quaſi in hoc negotio nihil poſsit humanum conſilium. *Fœdum*) Crudele. Saluſtius, Fœdi oculi. *O inf. ad.*) Plus eſt miſeriam adoleſcentis dicere Pythiam, quàm iraſci ei.

2 *O ſcel. Parm.*) Vt verba ſunt, periit profectò miſer adoleſcẽs, cùm in eodem peccato iraſcitur Parmenoni Pithyas, nõ Chæreæ.

3 *Miſeret*) V Hæc συμπάθεια admodum neceſſaria fingitur propter facinoris amplificationem.

4 *Exempla*) V Pœnæ, per metonymiam. Siquidem exemplum res eſt aut vitanda, aut mutanda propoſita. Quare cùm ſint cæteris exemplo iudece magiſtratu, ilſiuſmodi pœnæ & tormenta, ne porrò delinquant, nõ malè & exempla nominantur. Plaut. in Moſtell. Exempla ædepol faciam ego in te, id eſt, grauiter te caſtigabo & puniam, vt alii iſto exemplo deterreantur. Mu Tria ſunt genera pœnarum. vnum quod νουθεσία vel κόλασις, vel παραίνεσιν dicitur, cùm pœna adhibetur caſtigandi, atque emendandi gratia, vt is, qui fortuitò deliquit, attentior fiat, correctiorque. Alterum, quod τιμωρίαν vocant, cùm dignitas eius, in quem eſt peccatum, tuenda eſt, ne prætermiſſa animaduerſio contẽptum eius pariat, & honorem leuet. Tertium, quod παράδειγμα à Græcis nominatur, cùm punitio propter exemplum neceſſaria eſt, vt cæteri à ſimilibus peccatis deterreantur. Idcirco veteres exempla pro maximis, grauiſſimiſque pœnis dicebant. Gellius libri ſexti capite 14. *In eum ind.*) D Modò per Indigna, fœda, crudeliáque ſignificat. vt Virg. -Atque illic Miſenum in littore ſicco, Vt venere, vident indigna morte peremptum. *O Iuppiter*) V Exclamatio & loquens interrogatio eſt animi. prorſus propter periculi metum conſternati.

5 *Quæ illic turba eſt?*) D Quæ loquitur, Aut quã oſtentat ex vultu ac dictis. Sed apparet, & vultum Pythiæ turbam dicere: vt in Andria, Sed quid Pamphilum exanimatum video? Vereor quid ſiet. Operiar, vt ſciam nunquidnam hæc turba triſtitiæ adferat.

6 *In quem ex.*) S Latini præpoſitionem In ſæpe accuſatiuo iungunt loco ablatiui: vt hîc, In quem, pro In quo exempla fient. Et in Adelphis, Vereor in os te laudare amplius, pro in ore. Hinc rectè dicitur, Qui in feriendo nomiſmate paulum modò aliquid fraudis admiſit, horrendis exemplis pœnas legibus dare cogitur. Item, Romani olim atrociſſimo ſupplicio necabant, qui non ex vſu publico geſſiſſet imperium. Vtinam extaret ſimilis aliqua lex, quæ in pernicioſos pueritiæ moderatores dignũ aliquod exemplũ ſtatueret. *Rogitas aud.*) D Totũ hoc terribile eſt in geſtu ac vultu Pythiæ, & nimis vſitatũ & fœmineũ. *Rogitas*) V Narratio eſt, qua cauſam grauioris pœnæ exponit.

Perdidisti istum, quem addúxti pro eunúcho adolescénulum, 7

Dum studes dare verba nobis. PA. *quid ita? aut quid factum est? cedò.* 8

PY. *Dicam: vírginem istam, Tháidi hódie quæ dono data est,* 9

Auresis est, Virginem. Ciuem, Nobilem.

Scis eam hinc ciuem esse, & [eius fratrem] apprímè nóbilem? 10 *R: Al. [fratrem eius esse], & elisô e in [eius]*

PA. *Néscio,* PY. *atqui sic inuênta est: ĕam iste vitiâuit miser.* 11

Mirè, hoc Parmenoni horrorem incutit.

Ille vbi rescîuit factum frater violentíssimus, 12

Hic trochaicus est acatalecticus. [vel, hem] extra metrum.

PA. *Quidnam fecit?* PY. *[colligâuit] primùm eum míseris modis.* PA. *hem,* 13 *Al. [colligauit].*

Repetitio verbi præ timore & ira.

[Colligâuit!] PY. *atque équidem orânte, vt ne id fáceret, Tháide.* 14 *Al. [Colligauit hem.]*

Quod mœchis, amputare scilicet virilia. Honesta periphrasis.

PA. *Quid ais!* PY. *nunc [minâtur porrò sese id.] quod mœchis solet:* 15 *R. [minitatur porro, sese id,] al. [minatur facturum se id.]*

7 *Perdidisti)* Tu author istius facinoris, D Artificiosè non accusat quid peccauerit aduersus Thaidem, quasi ex pœna adolescentis plus doleat, quàm irascatur Parmenoni.

8 *Dum studes d. v. n.)* D Bene, Studes dare, neque enim dedisti. Quasi dicat, non potuisti dare verba nobis, sed tibi potiùs data sunt. *Quid ita)* D Deest Dicis: vt sit, Quid ita dicis?

9 *Virginem)* V Amplificat tum à cõditione, quia virgo est, quia ciuis est: tum à fortuna, quia nobilem habet fratrem.

10 *Scis eam h. c. e.)* L Attende tarditatem narrantis ad torquendum Parmenonem. D Eam abũdat, quemadmodum suprà, Quam amabat virginem, eam cõfeci sine molestia. *Et fr. eius esse app. n.)* Hæc ad terrorẽ & gratiam aucta sunt. Nam primò, Virginem posuit, pòst ciuem, ad vltimum, Nobilis sororẽ.

11 *Nescio)* Perturbatur Parmeno,: nec negare potuit, nec consentire volebat: sed quasi, defensionis loco dixit, Nescio. *Atqui sic inuenta)* V Res est gesta quasi confirmata, cùm dicit esse inuentam. D Facile est vt credat, qui dicit Nescio. Ergo Pythias nõ laborat, vt suadeat ciuem esse. Magnum verò horrorem incutit audienti, non accusando, sed miserando Chæream.

12 *Miser)* V Hic non est otiosus affectus sicut neque in violentissimo, qui potest vindicare, & vlcisci. & est aposiopesis. *Frater viol.)* Hoc inuentum e?, qu d daretur ad nobilem.

13 *Colligauit)* V Modus est per colligationem, quæ per petitionẽ & interpellationem Thaidis commiserantis exaggeratur. *Collig. primus eum)* D Mira tarditas ad torquendum Parmenonem: simul etiam relictus ad succurrendum locus.

14 *Hem! colligauit)* B Ad omnia credẽda timor idoneus est: quo faciente, nonnunquam & impossibilia credunt homines. *Colligauit!)* J Repetitio cõmoti & indignantis. *Atque eq. or. vt ne id f. Th.)* D Adeò violentissimus. & rectè hoc additũ, ne speret auxiliũ à Thaide.

15 *Nunc minatur)* V Hic est scopus narrationis, vt Parmeno sciret mœchum esse castrandum, & euitandum. Pœna autem adulterorũ alia atque alia variis nationibus fuit. Apud Lepreos adulteri deprehensi circa ciuitatem triduum vincti circunducebantur in vita sua omnium contemptissimi. Apud Locrenses alter oculus eruebatur. Lacedæmiis verò nulla fuit lex, adeò illis graue fuit scelus, & rarum. Alia est apud Aristophanem, alia apud Hebræos, alia apud Romanos. GO Athenienses mœchis pudenda & sedes expilabant: quod supplicii genus [illegible] dicebatur.: MU imminebántque in sedem raphanos. *Nunc minatur* D Minatur, vt succurri possit ei qui non sit passus. *Minatur p. sese)*

16 *Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim.* PA. *quæ audácia*

17 *Tantum fácinus audes!* PY. *quid ita tantum!* PA. *an non hoc máximum est?*

18 * *Quis homo pro mœcho vnquam vidit in domo meretrícia* — * B. Vtitur deriuatione causæ, & legum licentia.

19 *Deprehéndi quenquam!* PY. *néscio.* PA. * *[ac] ne hoc nesciâtis, Pýthias,* R. [at]. C potest & hic versus censeri iambicus tetr. acat. — D. Nescio, astutè dicitur. * L. Interminatio.

20 *Dico, edîco vobis, nostrum esse illum herîlem filium.* PY. * *hem,* — * L. Ficta cõmotio: V & admirando, illudit seruo.

21 *O'bsecro an is est!* PA. *ne quam in illum Thais vim fieri sinat.*

22 *Atque ádeò autẽ cur non égomet intrò eo!* PY. * *vide Pármeno* — Ornata & familiaris locutio.

23 *Quid agas, ne neque illi prosis, & tu péreas. nam hoc putant,* R. Aly omittunt [neque]. sed perperam. — * L. Consilio Poëtæ rectè prohibetur Parmeno ne ingrediatur, sed senex potiùs: vt conficiantur nuptiæ.

24 *Quicquid factum est, ex te esse ortum.* PA. *quid ígitur fáciam miser!*

P. sese) Deest Facturum. *Quod m. f.)* Deest Fieri. B Terentius. Mœchum dixit Græcè, quem Latinè vocamus adulterum. Sic Poëta Catulus Mœchari, pro adulterium committere. Huic verbo Euangeliorum interpres accusandi casum dedit. cùm diceret, Iam mœchatus est eam in corde suo. Quem loquendi modum Erasmus non probat.

16 *Quod ego)* V Iterum pœnam adulterii ab insolito & turpitudine amplificat, testium exectionem absque dubio intelligit. *Quæ audacia)* Defensoria est in eodem genere. Vituperat enim & admiratur in hoc pœnæ genere tantam esse audaciam, & occultè proponitur non licere tanta pœna mœchum afficere.

17 *Quid ita tantum)* D Nimis callidè Pythias hunc violentum: & tamen iniustum audacémque dici non patitur: sed defendit, vt magis terreat Parmenonem.

18 *Quis homo pro)* L Differentia à loco, qua negat mœchum esse, & est defensio ex finitione. *Quis homo)* V Confirmatio ab insolito. Nam simplex fornicator non est mœchus, gentilibus aptum scilicet argumentum. D Causa finalis. Virginem ciuem apud meretricem vitiauit: mercedem offert: petitur ad supplicium.

19 *Nescio)* Quàm astutè dixit, Nescio: ne laborans ad contradicẽdum, amitteret fidem simplicis personæ, ac vera dicentis: vult enim magis nuntii officio fungi, quàm persuadentis.

Dico, edico) V A comminatione, cùm leges silent vi geritur res. Potentior enim est, quàm vt tanta illi infligatur pœna, parcendũ illi est tanquam hero. hic illud est, Vexat censura columbas. Item leges sunt telis aranearum non adeò absimiles. *Dico, edico)* D αὔξησις vt suprà. Vbi quæram, vbi inuestigem? *Dico)* Tibi Pythias. *Edico)* Omnibus tuis. Ergo ad vniuersos vtrunque refertur, & Dico & Edico. 20

Obsecro an is est) B Simulat se admirari, at ne simulatè agere videatur cum Parmenone. *Obs. an is est)* D Insultantis: vt in Phormione, Hiccine eras? nam sciebat eum esse. *Ne q. in ill. Th. v. f. s.)* Quàm bene prouidet Pythias. V Conclusio, Non sit igitur Thais in illum violenta. 21

Vide) Dissuasoria est, ne ingrediatur. Confirmatio ab incommodo, Nam dum illi prodesse cupis, ipse iuxtà cũ illo petires. Ratio est, Author enim es istius flagitii. *Atque ad. aut. c. n. e. intrò eo!)* D Totum hoc ad id addidit, vt senex intromittatur ad confirmãdas nuptias: sed Poëta hoc agit, personæ nesciũt. 22

Quid igitur) V Anceps est & perturbatus. 24

Quídve incípiam! ecce autem video rure redeùntem ſenem. ſaſbraw 25
Dicam" huic, an non? dicam" hercle, etſi mihi magnum malum ſſſſaw 26
Scio parâtum. ſed necéſſe eſt, huic vt ſubuéniat. bſſſdw 27
p. ſapis.
Ego ábĕo intró: tu iſtí narrâto ſomnem rem órdine, ut factum ſiet. {bſſſſtw / aaſſſ} 28

Sapis, ironicè, irriſoriè.
R. *Al.* ſomnem ordinem. ibſſſſſp: *vel ſic.* aſſſſſw. *vbi* [*abeo*. *diſſyllabum fuerit*. MU [*narrato ordine*]. bſſſſſw.

cui paraſceue connectitur.

25 *Quidve incip.*) D Facimus mediocria, Incipimus ingentia. *Ecce autem v.r. red. ſ.*) Choragii eſt adminiſtratio, vt opportunè in proſcenium,

26 *Dicam huic, aut non?*) Hoc non eſſet veriſimile, niſi dubitaſſet. Quid enim ad Chæream pertinet, dubitat.

27 *Scio par. ſed n. eſt*) Hæc cauſa dubitandi fuit: quòd hinc Parmenonis, illinc adoleſcentis periculum cernitur. *Sed n. eſt*) Dicere ſubaudiendum eſt: vt ſit, Sed neceſſe eſt dicere. & ἀσυνδέτως inferendum eſt quod ſequitur. Deeſt enim Propterea, vel quid tale. *Nec. eſt huic, vt ſubueniat*) B Donatus legit, me huic, & ſupplet Dicere. *Sapis*) L Irriſoria approbatio. D Sapis dicit, non videns quid futurum ſit: ſed tantùm deriſiſſe contenta.

28 *Tu iſti n. o. r. ord. vt ſ. ſ.*) S. D Eſt ordo propriè quædam ſeries: vt videre eſt in hortis ſeminaria ordine poſita: in vineto vites ordine poſitas: in vlmeto vlmos: in texenda tela fila ordine poſita. Ea eſt ergo propria Ordinis ſignificatio. Variam autem tranſlationem habet. Sed hæc locutio quàm hic annotamus, ſignificat id, quod dicimus, bene, rectè, vt decet, diſtinctè, non confusè, dilucidè, pulchrè, eximiè. Cic. ad Att. Domeſtica ordine adminiſtrantur. Idem in Partit. Teſtes ordine interrogandi ſunt.

ACTVS V. SCENA VI.

ARG. L Incautè prodit ſe Parmeno impulſus dolo ancillæ. MU nam redeunti in vrbem ſeni rem totam, vt geſta erat, aperit. Ille ſuo Chæreæ timens, domum meretricis ingreditur. F Firmatur ſtatus mentis trepidantis ſenis, vt appareat quàm inopinato malo amens fieri poſſit: quod ipſum ſuperiùs & in Parmenone ſeruatum eſt. Imparatis enim mentibus mala maiora ſunt. Ergo nunc tam otioſus incedit ſenex, vt neque mores increpet, nec quicquam ſuſpicetur mali: ſed agat gratias proximæ villæ, cuius beneficio non ſcit quid in vrbe agerent filii: B quorum amores & facta nunc demum cognoſcit ex P imprudenti Parmenonis narratione. D Et nunc adeſt vbi opus eſt Poëtæ. Et vide hanc cauſam fuiſſe, cur non ad villam diuerterit. Omnes villas Comicas ſuburbanas eſſe, commoditatem ipſam nunc explicat & oſtendit. V *Theſes.* 1 Magna opportunitas eſt in vicino fundo & iucunditas. 2 Malè ſibi conſcii penè obmuteſcũt, trepidant, & in dicendo nullum ordinem ſeruant. 3 Adoleſcentum peſſimùm Chriſtianorum eſt, vt ignorent quid ſit meretrix. 4 Serui afflicti & ſuos heros affligi exoptant. M Boni ciuis rem domeſticam curantis, agentíſque citra aliorum iniuriam, honeſtum & nullis cenſuris obnoxium negotium, hæc ſcena deſcribit: exprimens affectum patris, qui vehementer commouetur, qui nouos filiorum ardores, ac prodigalitatem intelligit. Eſt enim ſenex auarus, & rem maximo labore partam turpiter perire in primis indignatur: exterretur, inquam, re noua, & inopinata. Vnde Seneca de conſolatione ad Martianum ſic ait, Quæ multò antè prouiſa ſunt, languidiùs incurrunt: & aufert vim præſentibus malis, qui futura proſpexit. Fortuna illis eſt grauis, quibus eſt repentina: facilè tam ſuſtinet, qui ſemper expectat. H Credulitas etiam in hac ſcena damnatur: nam dum credulus eſt ancillæ Parmeno, admodum ridiculus euadit.

Verſ. gen. Iambici trimetri acat. ſiue ſenarij.

[LACHES senex.] PARMENO.

Al. [SENEX.] D Annotandum quòd huius senis nomen apud Terentiū non est: apud Menādrum Simon dicitur.

1 {aisdsi s} *EX' ME'O propínquo rure hoc cápio cómmodi:*
2 aibssp *Neque agri, neque vrbis ódium me vnquam pércipit.*
Energia senilis eloquij.
3 = sdssp *Vbi sátias cœpit fíeri, commûto locum.*
4 {sisisi s} *Sed' éstne ille noster Pármeno? & certè ipsus est.*
L. Satias, vetustè pro satietáte.
5 ssijsp *Quem prestolâre Pármeno hîc ante óstium?*
Parmeno sese temetè prodit.
6 {asiai as} P. *Quis homo est? [ehem,] saluum te aduenîre here gaúdeo.*
Mu. [hem,] Jassiai.
7 ssbssp L. *Quem prestolâre?* P. * *péry: lingua haeret metu.* L. * *hem,*
• L. Hoc ad spectatores.
8 {saisi s} *Quid' est, quod trépidas? satísne salué? dic mihi.*
• L. Metuentis ac suspicantis.

1 *Ex meo)* V Narrationē incipit de commoditate sui ruris propinqui: sed interrumpitur istæc per Parmenonis aduentum. *Ex meo prop. r.)* B Quod habeo in suburbano meo Atheniensi: quasi dicat, habeo adhuc longinqua.

2 *Neque a. n. vrbis)* D Tragicus apparatus. Delicias memorat, qui pericula cogniturus est. *Odium me v. p.)* Fastidium ex abūdantia est. B Rusticæ vitæ tranquillitatem ac delitias facundè laudat & admiratur in rustico Politianus. Carmen est, O dulces pastoris opes, ô quanta beati, Quàm tenet hunc tranquilla quies! vt pectore toto Lætitiam, totáque fouet bona gaudia mente! Nempe odij fraudúmque expers, exemptus inani Ambitione, vacánsque metu, spe, liber, & insons, Natiuo cultu, & gaza prædiues agresti, Ipse sibi viuit nullo sub teste, suóque pendet ab arbitrio, suus ipse est cēsor, & alto calcat opes animo, ac regum deridet honores.

3 *Vbi s. c. f.)* D Suffecerant ad hāc sententiam duo superiores ij versus: Sed ἐνέργεια est senilis eloquij faceti, & garruli simul. *Commuto l.)* Mira breuitate duas res explicuit simul. Vbi satietas est, Deest Nam: vt sit, Nam vbi satietas cœpit fieri. Et Cœpit, pro cœperit. *Satietas)* Odium: ab eo quod præcedit id quod sequitur. *Vbi satias c.)* B Satias pro satietas veteres dixerunt. Q. Septimus Ro. in historia Dictys Cretensis, quam Latinam fecit de bello Troiano, Dein vbi satias, inquit, omnes tenuit. Idem non multò pòst, Neq. priùs finis factus, quàm Græcos satias & ad postremum fatigatio incessit. *Vbi satias cœpit fieri)* S. D Satias dixere Antiqui: & post Antiquos Poëtæ, vt Terentius, vel antiquæ dictionis amatores, vt Salustius, Hi, saltibus occupatis, exterorū agros inuasere: frumentíque ex inopia graui satias facta est. Terentius in Hec. Dum ætatis tempus tulit, persuncta satis sum: satias me iam tenet studiorum istorum.

4 *Sed éstne i. n. P. & c. i. est)* D Et dubitauit, & firmauit posteà: vtpote senex, visu iā languido, atque oculis ætate defessis.

5 *Quem pr. P.)* Nouè non, Cui præstolare, sed Quem dixit. Aliter Tullius, Quid ibi ad forūm Aurelium præstolarentur. Præstolari, est præsto esse & apparere, hoc est obsequi. B Præstolari dicitur, qui antè stādo morā trahit, quo loco vult venturum excipere: & frequenter accusatiuum habet. Plautus, Dū eum domi præstolor, adolescens venit. Apuleius, Equidem magno gaudio eum præstolabar.

6 *Quis homo)* V Stupidus penè vtrique salutat. D Quare, Quis homo, cùm prouiderit venientem? vtrum non vult videri prouidisse, ne quid fallaciæ parasse videatur? Sic & in Andria, Quasi de improuiso respice ad eū. Vel quia perturbatur exanimatus: qui dum quid apud Thaidem geratur, auscultat, non videt senē propiùs accedere, quem longè viderat. An verò idcirco hoc fingit, quia quod parabat dicere de Chærea, postquàm cominus ventum est, non audet loqui?

7 *Haeret)* V Attoniti est notatio. Id fit iuxta συμπάθειαν, vt perturbati penè obmutescant. B Metus vocem adimit. Vnde & Virg. Obstupui, steterúntque comæ, & vox faucibus hæsit. *Hem)* Percussi animi interiectio, vel malum cognoscentis. *Hem)* V Admirantis est propter rei nouitátem; vtique rogat nimiùm sollicitus.

8 *Quid trepidas?)* D Instandum est seni ad audienda quæ de facili nunquam fateretur Parmeno. *Satísne salué?)* Saluè, integrè, rectè, commodè. Plautus in Trinummo, Be-

Mn.[id quod].
* Expurgatio criminis, tanquã obiiciatur. ᴸ Defensio perturbatæ psonæ ante narrationem.
ᵛ L. Attende copiã Poëtæ qua eandem rem iterum sic narrat, vt ne sit tædio spectatori.
D. *Actum est*, desperantis verbum, siue ᵛ parœmia.
* L. Prouerbium de callidis & vsu peritis.
* V. παροιμιῶδες, vt nulla calamitas sit sola.

P.* *Here, primùm te arbitrári [quod] res est, velim:* aſiſſp 9
Quicquid huius factum est, culpa non factum {ſiſſi ſ 10
est mea.
L. *Quid?* P. *rectè sanè interrogásti: opórtuit* ſſiip 11
Rem prænarrâsse me. * *emit quendam Phǽdria* ſſiſſp 12
Eunúchum, quem dono huic daret. L. *cui?* P. *Tháidi.* ſſiſi 13
L. *Emit! périj hercle. quanti?* P. *vigínti minis.* ſaiſſi 14
L. *Actum est.* P. *tum quandam fidícinam amat* ſſdbſp 15
hic Chǽrea.
L. *Hem, quid? amat! an scit iam ille, quid mére-* diſiap 16
trix siet?
* *An in astu [venit?* * *aliud ex álio malum.]* aſbiap 17

R. Al. [*venit aliud ex alio malum*] *sed deprauatè.*

neuolens tuus atque amicus. *Satisne salue*) Nunc aduerbium est: producta est e litera. Salustius, Inde ortus sermo, percontantibus vtrinque satin' saluè, quàm grati ducibus suis, quantis familiaribus copiis agerentur.

9 *Here. pr. te arb. id q. r. e. v.*) Quòd ante narrationem confirmatio inducitur, contra morem & præcepta est: sed meritò: quia perturbatus est. licet simul * vt non possit dicere. *Here*) ᵛ ἀπολογητικὸν est. Conatur enim expurgare se esse extra noxam, sed non prænarrauit stupidus, vt hinc defensionis capita & semina peterentur: & ipse hoc loci suũ vitium agnoscit, nimirum cùm purgatio ante narrationem præcedat, quæ orationis perturbatiò animum malè sibi conscium arguit.

10 *Quicquid h. f. est*) ᴰ Absolutè vt suprà, Et quicquid huius feci, causa virginis feci. Aut deest Rei: vt sit, huius rei. Stomachosè.

11 *Quid?*) Quid interrogat. Quis enim ante crimen, quàm obiiciatur, aut proponatur, neget? *Rectè sanè*) Doctè Terentius ipse se reprehẽdit. Nam ordine factum non est præ timore & conscientia.

12 *Emit q.*) ᵛ Narratio est suis partibus propemodum absoluta. Persona agens est Phædria & Chærea, de 20. minis suprà dictum est. ᴰ Vide narrationem à necessariis & vrgentibus cœptam non in se continere, nisi quod rei conditio cogit fateri. Emit, inquit, Eunuchum.

13 *Quem d. h. d.*) Non dixit, cui domo daret. Aliter ab amoris mentione cœpisset. Deinde τὸ Quẽdam, ἐξουθενισμὸν significat. *Huic*) Huic more suo dixit potiùs, quàm Meretrici. Quinetiam interrogatus, Thaidi potiùs dicturus est, quàm vt nomen dicat, quo offenditur senex. Eunuchi autem solius mentio necessaria est: quia dicturus est Pro eunucho deductum Chæream.

Viginti minis) ᴮ Hoc est, trecẽtis & quinquaginta Renensibus, siue quinquaginta octo libris, sex solidis & octo grossis. 14

Quandam fid.) ᴰ Extenuatio criminis est: non Quòd virginem, quòd ciuem vitiauerit. *Tum q. f. a. hic Ch.*) Mirè & necessariò variauit: ille emit, vt eunuchum mittat ad Thaidem: hic amat, vt deduci se pro eunucho velit. 15

Hem, quid? amat!) Hæc singula pronuntianda sunt, vt stuporem nimiæ indignationis ostendat. *An scit i. i. q. m. fiet?*) Quia fidicina meretrix est. *An scit*) ᵛ Honestam educationem exigit, in qua ne nomen quidem meretricis notum esse debet, & D. Paulus & fornicationem apud Christianos ne nominari quidem exoptat. 16

An in astu) ᵛ Vrbanis arbitratur esse familiariora istiusmodi vitia, quorum assuetudine & ipse forsan didicisset. Sunt enim hic vt ciuiliores, ita pluribus vitiis obrupti. Plurimùm autem refert, quónam loco, & cũ quibus vita viuatur. ᴰ In Astu, in vrbem de Pyreo. Sic Athenienses vocabant vrbem suam: vnde ipsi incolæ ἀστοὶ vocantur. ᴮ Asty Græci vocãt ciuitatem, vt persæpe Homer. Hinc astutiæ, astus, astuti, dicti quoniam qui in vrbibus degunt, callidiores sunt in agro degentibus. Ab astu, mediastinus dicitur, mediæ ciuitatis incola. Vt in ciuitate, ita & domi est mediastinus authore Budæo Mancipium abiectius. quòd vilissima & sordidissima ministeria obire domi cogebatur, solum verrere, purgamenta efferre, ligna congerere, & huiusm 17

affisp P. *Here, ne me spectes: me impulsôre hæc non facit.*
ijsbisp L. *Omítte de te dicere: ego te fúrcifer,*
fabifi · ** Si viuo. Sed istud quicquid est, primùm éxpedi.*
ffifs P. *Is pro illo eunúcho ad Tháidem hãc dedûctus est.*
ffifi L. *Pro eunùchón'! P. sic est: hunc pro mœcho pósteà*
ffiffi *Comprĕhendêre intus, & constrinxêre.* L. *óccidi.*
fiaffi P. ** Audáciam meretrîcum specta.* L. *nunquid est*
aifisp *A'liud mali, dàmníve, quod non díxeris,*
alffsp *[Réliquom?]* P. *tantùm est.* L. *cessô huc intrò irrúmpere?* E. *fortè [Relictum?] jifffp. In [huc]b vim habet cõsonãtu.*

*Pulchra [L]aposiopesis comminãtis. [D]scilicet Te vicifcar: quia necessariò sequitur.
Pro Eunuchon'!] admiratiuè. [D]Nõ interrogat sed exhorrescit.
*D. Oratoriè auertit iram senis à se & à Chærea: atque deriuat in meretricem.

Iusmodi alia facere. Ipsum ob hoc ita dictum quòd in media domo ad imperia omnium nutúsque excubare soleat. [M] Astu est nomen Indeclinabile. Astura, inquit, Asconius Pædianus, vrbana dicuntur. Etenim vrbs, Græcè ἄστυ dicitur. Terentius, An in astu venit? Sextus Pompeius sic ait, Astus apud Poëtas astutiã significat, cuius origo ex oppido Græco Asty deducitur, in quo qui assiduè versati sunt, cauti atque acuti esse videntur. *Aliud ex al. m.*) [D] Hoc separatim dixit senex, fixis in Parmenonem oculis: [B] vnde sequitur, Here ne me spectes. *Aliud ex al. m.*) Percellitur Laches simulátque filium in vrbem venisse intellexit. Rusticana enim vita innocétior est, vt quæ sola cum solis habeat cõmercia terris. Vnde Politianus de agricultore eleganter, Felix, inquit, ille animi, diuísque simillimus ipsis: Quem non mendaci respiendens gloria fuco Sollicitat, non fastosi mala gaudia luxus.. Sed tacitos sinit ire dies, & paupere cultu, Exigit innocuæ tranquilla silentia vitæ. Itẽ paulò post. Non mentem pauet ipse suam, nec conscius omnes Exhorret strepitus, nec edaci pectora culpa Carpitur occultè.

18 *Here, ne me*) [V] Et cùm Laches separatim fixis oculis in Parmenonem loquatur, magis sibi seruus timet, negátque se authorem esse. *Me impulsore, &c.*) [D] Ipsum accusat cõscientia. non enim quod leuius est, dixit Me sciente: cùm plus inferat, Me impulsore.

19 *Furcifer*) [V] Ἀποσιώπησις est ex affectu iracundiæ. Nam se malè Parmenonem mulctaturum vult intelligi. *Ego te furcifer, Si viuo*) [D] Modò omnis sæuitia Comica aut in cõminatione est, aut in apparatu verborum.

20 *Sed istuc q. est*) Inuenta causa cur supplicia differantur: donec vxorem ducat Chærea, & ipse purget Parmenonem: secundum argumẽta quæ sibi ipse prosperit, iussu coactúque fecisse & imperio herilis filii sui Chæreæ scilicet.

Ad Thaidem) [V] Id est, domum Thaidis, 21 locus est & modus, cùm deducendi pro eunucho ratio annectitur. *Ad Th. h. ded. est*) [D] Vnde ductor ipse sceleratus [B] Deductorẽ tacet, cùm dicere debuerit, Ego pro eunucho eum deduxi.

Hunc pro) Res est gesta, cùm is sit cõpre- 22 hensus & in vincula coniectus. Nondum totam rem explicare meticulosus audet. Extenuat factum, tanquam non sit mœchus, qui in domo meretricia comprehenditur. *Hunc pro m. p.*) [D] Bene studuit Terentius Pro bis numero dicere: & Pro eunucho, & pro mœcho. Pro mœcho autem, quasi excusans dixit. Nam verè in virginem Atticam, non pro mœcho, sed mœchus est. *Hunc pro m.*) Bene totum Pro: quia neque eunuchus, qui Ephebus: neque adulter, qui amator. *Hunc pro m.*) Bene vtrunque Pro: quia neque eunuchus est, qui vitiauit virginem: neque mœchus, qui in domo meretricia. Et specta quàm oratoriè trãstulerit mentionem vitiatæ virginis. Pro mœcho, inquit, vt culpam Chæreæ sub meretricis accusatione celaret.

Comprehendêre int. & const.) Quo dicto vim 23 ingentem inferri significat Chæreæ. Comprehẽdere significat strictim aliquem in facinore deprehensum.

Audaciam) [V] Causa est, sed vera obtice- 24 tur: *Aud. meretricum sp.*) [D]Maior ἔμφασις accusationis est per pluralẽm numerũ quàm singularem. Sic alibi, -An potius ita me comparem, Non perpeti meretricũ contumelias? *Nunquid est al.*) [V]Absoluta narratione aliud quærit, & iterum ad sententiam, qua admodum calamitosi sunt miseri, alludit. [D] Bene interrogat: quia omnia inuitus seruus dicere videbatur, Et cùm Damnũ, malum sit, de 25 proximo collatam discernitur: & Damnum ad emptionem eunuchi, Malum ad comprehensum pertinet & constrictum Chæream.

Tantum est) [Mu] Id est, nihil prætereà est. 26

* L.Hoc ad ſpectatores.

* B.Se ſolatur à neceſſitate.

* D.Nota cauſſam pro occaſione.

P.* *Non dúbitum eſt, quin mihi magnum ex hac re ſit malum:* dšasp 27

Niſi, quia neceſſe fuit hoc fácere, id gaúdeo,* b.bdſi 28

Propter me hiſce áliquid eſſe euentûrum mali. ſdiſſi 29

Nam iam diu áliquam cauſſam querêbat ſenex,* ſbſſi 30

Quámobrē insigne áliquid fáceret: is nunc répperit. addiſp 31

Sic Hecy. Actus quinti ſcena 1, Tātúmne tantúm. Plau. Caſina. Tantùm eſt: valete, bene rem gerite, & vincite. idem in Trinummo, Tātùm eſt: valete, adeſte, cum ſilentio. *Ceſſo h.mt.srr.* D in tantam formidinem coniectus eſt ſenex, vt non miremur, quòd rā citò nuptias firmet ephœbi & virginis: & quanuis non honeſtè tamen quia ex ingenti metu vel indigno matrimonio filii, vitam paſcitici velit.

27 *Non dub.eſt.*) V Male ſibi conſcius malū futurum cogitat & perpendit, vtique ſe propter neceſſitatem obedientiæ ſeruilis conſolatur: cauſàque adiicitur ex occaſione punien di tam diu quæſita & iam reperta. D Suaue eſt neſcire perſonas quid agat Poëta. Ita non periclitaturus Parmeno.

28 *Niſi q.nec.f.*) Neceſſe, eſt nomē. Nam neceſſus, neceſsis, & neceſsitas, & neceſſum, lectum eſt. *Id Gaudeo*) Scilicet. Vt ſuccurratur Chæreæ periclitanti. *Propter me*) plus dixit, quàm ſi Per me diceret.

Hiſce al.) Meretricibus, non adoleſcentibus. & item pluraliter ſuo more: vt, Audaciā meretricum ſpectā. &, Nō perpeti meretricum contumelias. 29

Aliquam cauſam) B Cauſam litis, aut iurgii, aut mulctandi meretrices. 30

Quamobrem inſ.al.f.) D Manifeſtiùs hoc Menander explicat, lampridem infeſtum meretrici ſenem, poſt corruptum ab ea Phædriā: nunc demum ſe inuenta occaſione vindicaturum. *Quamobrem*) Quanuis dixiſſet Cauſam, intulit Quamobrem. *Inſigne al.*) Magnū & nobile facinus. *Faceret*) ἰδιωτικῶς dixit. 31

ACTVS V. SCENA VII.

ARG. D Pythias egreditur veluti irriſura, Parmenonem vt ipſa putat. egredi autem à Poëta cogitur, vt doceat populum quid intus egerit ſenex. Ergo perſona cachinnans inducitur, quærens Parmenonem: aſpectúque eius ob nimium riſum vix loqui poſſe, MU quòd eouſque fuerit imprudens, vt rem totam detexerit ſeni. V *Theſes.* 1 Mirum eſt, quàm ſibi applaudant puellæ voti ſui compotes. 2 Mulieres ſunt vindictæ cupidiſſimæ. Semper par pari referre cupiunt. Scena eſt σκωπτικὴ illuſoria propter nimiam ſerui credulitatem. Siquidem muliebri cachinno Pythias Parmenonem irridet, quòd ſeipſum prodiderit, & decipiendum præbuerit. M Proinde vtile eſt, meminiſſe illius Epicharmi, μέμνασο ἀπιστεῖν. M Geſtiés lætitia meretricis voti cōpotis, ac inſultatio aliena ſtultitiæ, hac ſcena exprimuntur. Triūphat quippe meretricius animus, & hilaratus applaudit ſibi, cùm par pari relatum eſt, & viciſſim irridere poteſt: talem mentis hilaritatem nullo auro permutaret: gaudet enim, vt dictum eſt, vindictā muliebris animus. *Verſ.gen. Iambici tetr. catalectici ſiue ſcazontes.*

PYTHIAS. PARMENO.

Hic perſona cachinnans inducitur, quærēs Parmenonem, cuius aſpectu ob nimium riſum vix loqui poteſt.

NVNQVAM (edepol) quicquam iam diu, quod magis vellem euenire, { dſſiaſſ / dſſid 1

G. Al. [edepol] tum [diu] monoſyllabum, & in [magis] quoque eliditur s, ſiſſdſiv. al. [pol], ſſſciſiv.

Mihi euênit, quàm quòd modò ſenex intrò ad nos venit errans: { ſſdiſſi 2

1 *Nunquam*) V Exordiū eſt ἀπροσδόκητον, id eſt, ab inopinato ſucceſſu, quē ſibi gratulatur: & ſeruus cachinnantē puellā admiratur, atq; timet. Itaque frequentiſſima eſt propter anxiam ſollicitudinem eiuſdem interrogatio. *Nunquam e.(.q.)* D Rarum eſt euenire quod velis: & quod maximè velis, id rarum magis. *Intrò ad n.v.err.*) Non greſſu errans, nec à via:

3 *Mihi solæ ridiculo fuit, quæ quid timêret [sciêbam.]*
G. [sc.bam.] vel in eo fit synæresis.

4 PA.* *Quid hoc autem est!* PY. *nunc id pródeo, vt conueniam Parmenônem:*
* D. Ridentem miratur Parmeno.

5 *Sed vbi óbsecro est?* PA. *mén' quærit hæc?* PY. *atque eccum vídeo: adibo.*

6 PA. *Quid est inêpta? quid tibi vis? quid rides? pergin'?* PY.* *[périj:]* B. *[ah, ah, ah, perij:]* A *sed versus non constat.*
*L. Vox lassæ & defessæ ridendo.

7 *Defêssa iam sum mísera [te] ridêndo.* PA. *quid ita?* PY. *[rógitas?]* G. *Al. [de te] & [rog. ut]*
Hæc verba pronuntianda sunt risu interrumpente.

8 *Nunquam [edepol] hóminem stultiôrem vidi, nec vidêbo: ah,*
B. *Al. [pol]*, *al. [ædepol]*.

9 *[Non possum satis narrâre] quos ludos præbúeris intus.*
Al. [Non pote satis narrari].

10 *At étiam primò cállidum & disértum crédidi hóminem:*

11 PA. *Quid!* PY. *ilicóne crédere ea quæ dixi, opórtuit te!*
Obiurgatio à tempore de leuitate credendi.

12 *An pœnitêbat flagitij, te authôre quod fecísset*

via: sed animo & opinione.

3 *Mihi solæ r. f.)* Soli regulariter dicitur: Solæ non rectè, sed antiquè: vt alibi, Hoc ipsa in itinere, alteræ dum narrat, fortè audiui. B Priscianus hunc citans locum, ait hæc nomina, vnus, vllus, vter, nullus, solus, alius, totus & alter, aliorum quoque nominum ritu à veteribus declinata. Mu Quin & apud Verronem, Ciceronem, & Gellium, alii, & aliæ, & alteræ in genitiuo leguntur.

4 *Nunc id pr.)* D propter id.

6 *Quid rides? pergin'?)* Ex huius verbis ostendit, quàm multum rideat petulans puella. *Ah, ah, ah, perij)* B Modò ridêtis est: & duplicatur, triplicatúrque interdum. multa tamen exemplaria non habent. *Perij)* D Propriè hic verbum est aptum, quasi sit lassa ridendo.

7 *Defessa)* V Propositio, Nequeo porrò te propter lassitudinem deridere. *De te rid.)* B Tmesis est: vt sit, Deridendo te, vel auferendi casus.

8 *Nunquam)* V Confirmatio est, Nam tu omnium stultissimus es. D Posteaquam Rogas dixerat, quasi narratura videbatur: & redit ad insultationem.

9 *Non possum)* V Ratio confirmationis vel expositio, Præbuisti enim magnos ludos. *Non poss. s. n. q. l. pr. int.)* S. D Id est, quantum risum de te concitaris, vel quàm ridiculus visus fueris. D Ex errore & metu nimio, senis credentis constrictum filium se offensurum in domo meretricis.

At etiam pr. c. ac d. cr. h.) D Hæc omnia 10
sic in scena pronuntiata sunt, vt risu interrumpi verba puellæ viderentur. Maiorisque insultationis est, si is qui fatigat alterum, dicat se ante de illo multò aliter sensisse. B Parmeno bis stultè fecit, Pythiæ verbis fidem habens. Primùm quòd mulieri credidit, cui ne mortuæ quidem credendum est. deinde quòd rem quoque spe falsam pro vera narrauerit.

Ilicóne cr.) D Non ideò hoc dicit, quòd 11
personæ suæ fidem deroget: sed quod res incredibilis fuerit, quam illi persuaserit: aut certè, si credendum fuerit: non statim, neque examinata, neque facta rei cognitione. V A decoro est obiurgatio & illusio. Haud decet virum vel seruum tam in credendo leuem esse.

An pœn.) A iusto, vt quem tui flagitii 12
pœnitere cœperat, & filii apud patrem index eras, & talis, vt talem vestem viderat ipse pater, ita passim scelera exaggerat. *An pœn. fl.)* D Illud quod suprà, à stulto: hoc quod nunc dicit, à malo fieri potuit: illud, ab imprudente: hoc quod peius est, à sciente. *An pœn. fl.)* Paruum videbatur. Ipse alibi, Quantum hic operæ fiat, pœnitet. Plautus in Truculento, Pœnitétne te, quòd ancillam solam nimis erumpere? Sic in Phorm. Nostri nosmet pœnitet,

Adoléſcens,ni miſerũ inſuper étiã patri indicáres! aſabði- 13

• D. *Illi*, adoleſcenti ſcilicet.

*Nam quid̕ *illi credis ánimi tum fuiſſe, vbi veſtem vidit* {ſbſiaſ 14

G. *Al.* [*quid? iam.*] ſiſiſſav. *Al.* [P A. *quid eſt?* P *iam*].

Illam eſſe eum indûtum pater! [quid̕ eſt? iam] ſcis te periſſe? {ſiſiſſav ſiliſ 15

G. *Al.* [*Ehem quid dixti*] iiſiſoſ-.

P A. * *[Hem,quid dixiſti] péſſuma! an mentita es? étiam rides!* ſiſiſbſ- 16

• L. Ira & indignatio Parmenonis. *Lepidum ſcelus* irriſionum intelligit.

[Itáne] lépidum tibi viſum eſt ſcelus̕ nos irridêre! {baaſſbv bead 17

P Y. *nimium.* *Mu.*[*Itán̕*],iaavſſbv.

• L. Comminatio. D ſub. Tum nimiũ. • D. *Verum?* Irridentis interrogatio.

P A. * *Sĭquidem iſtuc impúnè habueris.* P Y. * *verùm!* aſdiſſiv 18

P A. *reddam hercle.* P Y. *credo.*

Sed in diem iſtuc Pármeno eſt fortáſſe, quod minitâre: i;ſiſiav 19

R. *Al.* [*denobilitas.*] *ſed perperã*, ſſdſid-.

Tu iam pendêbis, qui ſtultum adoleſcéntulum [nobilitas.] ſſdſid- 20

nitet. Et Cic. Quoad te, quantum proficias, non pœnitebit.

13 *Ni miſ.inſ.e.p.ind.*) [D] Duo obiicit, vnum, quòd malè conſuluerit: alterum, quòd malè prodiderit conſilia ſua. Et bene Indicares: nam indicium dicitur eius qui vnà peccauerit. *Ni miſ.*) Ad inuidiam Parmenonis, Miſerum dicit adoleſcẽtem: eo modo quo Iuno accuſans Venerẽ, ait, - An miſeros qui Troas Achiuis Obiecit. Sic enim agimus, cũ ab his qui falſo rei ſunt, in authores culpam ſceleris remouemus.

15 *Quid eſt?*) [V] Epilogus eſt, & verum illudere ſatagit. *Quid eſt? iam ſcis te p.*) [D] Hoc non ſtupẽtibus, ac culpam patiẽtibus dicitur.

16 *Hem, quid*) Rogat iratus & perturbatus multa „ & lepido ſcelere illuſionem capit. D Nunc demũ intelligit Parmeno ſe eſſe deluſum. *Etiam rides?*) Apparet eam ex huius ſtomacho vehementiùs cachinnare.

17 *Nos irriderè*) Nos ſuperbiùs dixit, quàm ſi diceret Me.

18 *Siq.iſt.impunè ha.b.*) [S.D] Pro, Inultũ abſtuleris, vel ſine pœna. *Reddam*) [V] Comminatio eſt, cui mox *ſiuav* ſubditur. Siquidem In diem, id eſt. momentanea tua eſt comminatio. Sed tu grauiſsimè punieris: culus hic eſt *αἰνιγμός*. Olim autem ſuſpendebãtur, aut pedibus, & id eſt dependẽre: aut manibus, id eſt propendere. Quod Plautus his verſibus ſignificat, Ad pedes quando colligatus es, æquum centumpondium, Vbi manus manicæ complexæ ſunt, atque adductæ ad trabem, Nec dependens, nec propendens, quoniam malus nequaquam ſis. Et ſicut illic pedicæ ſunt, ita hic manicæ vincula, ſcilicet vel pedum vel manuum. Melanthius autem caprarius vtriſque tam manibus quàm pedibus ſuſpendebatur Telemachi iuſſu. Vel fit ſuſpenſio per cathenam collo inſertam, & Homerus citò moriũdi cauſam adiecit. Quid quod & teſticulis olim fiebat ſuſpenſio. cuius & in Pluto Ariſtophanes meminit. Et de hac plura in ſarragine noſtrarum annotationum dicemus.

Sed in diem) [D] In longam dilationem, 19 vnde dilatio eſt dicta diei prolatio. [M] Aliquando fortè iſtuc accidet, quod nobis minitatis: ſed ſupplicium tuum iam paratum eſt. & ſic ex ſtomacho loquitur Pythias, & inſultat Parmenoni. [S.D] Dilationem videtur habere hæc locutio: & ſic loquitur Cic. in Oratione pro Cælio, Prô Dii immortales, inquit, cur interdum in hominum ſceleribus maximis, aut contumeliis, præſentis fraudis pœnas in diem reſeruatis? Alia autem eſt huius locutioni ſignificatio, cùm dicimus in diem viuere. Tunc enim eſt, quod non longioris temporis, quàm præſentis, vel poſteri ratione habita viuere.

Tu iam p.) [D] Iam, nimiam velocitatem 20 ſignificat. *Tu iam pend.*) [M] Id eſt, eris appenſus in patibulo & cruce. Pendeo, pendes, idem ſignificat, quod ſum ſuſpenſus. Pendo, pendis, ſoluo ad pondus. Vnde pẽdere pœnas & penſio dicta. *Nobilitas Fe.& e.ind.*) [D] Duas res ſignificat ſimul: & cogis flagitia facere, & facientem indicas.

21 Flagitijs, & eundem indicas: vtérque in te exempla sedent.

D. Al. [edet.] ʃ [edent] figuratis est: ʃi edet, recte. & plus est Edet quã Dabit.

22 PA.* Nullus sum. PY. hic pro illo múnere tibi honos est hábitus: ábeo.

*D. Hoc secum Parmeno.

23 PA. E'gomet meo indício miser, * quasi sórex, hódie périj.

*L. Prouerbialis cõparatio in eũ qui culpa sua deprehéditur.

21 *Vterque exempla in te edent*) Noua ac mira tormenta, quæ pro exemplis narrentur: aut quæ documenta sint cæterísne delinquant, exempla dicuntur.

22 *Hic pro illo m.t.h.*) V Insultatio admodũ ironica, à qua nõ abest hic sarcasmus. Γέρας... & ... Pro munere. Et honos rumigerulis haberi solet. M Sensus est, Tu munere tuo nos delusisti, nos vicẽ repẽdimus. Hic honos, qualem vides, (quasi diceret, te delusimus) habitus scilicet est à nobis, pro illo munere tuo tam illepido. *Abeo*) Id est, discedo hinc. iam compos voti, inquit, Pyrhias, & te iam delusum relinquam cruci paratæ, in qua iam pendebis.

Egomet m.m.ind.q.ʃ.h.p.) P Hæc Parmeno, qui delusus à Pythia, prodiderat se seni. 23 V Hinc prouerbium est natum. Suo ipsius indicio perit. D Proprium soricum est vel stridere clariùs, quàm mures, vel strepere magis cùm obrodunt striuola: ad quam vocem multi se intendentes, quanuis per tenebras noctis transfigunt eos. Plautus, Confossiorem te faciam soricina Næuia. *Quasi ʃ.h.p.*) Quia latêre potuit. nec occidi, si taceret. *Egomet m.ind.*) Prouerbium in eos, qui ipsi se produnt. quia sorex non facilè caperetur, nisi emitteret vocem noctu.

ACT. V. SCEN. VIII.

ARG. MU Redit ad Thaidem Thraso, non animo bellandi, vt priùs: sed vt deditionem faciat, séque illi tradat in seruitutem. B idque Herculis exemplo qui Omphale seruiuit in lanificio: pro claua & leonis tegimine, accep.is ab ea calatho & colo. H atque hic Gnatho vim militis debilitat. D Summa igitur desperatio est apud militem reconciliandæ amicæ, ad hoc vt æquo animo ferat admitti Phædriam, dum ipse quoque recipiatur. nam non in fine fabulæ contristandus est. V *Thesis.* 1 Mulierosi penitus cuncti se mulieribus dedunt: apud Aristotelem sunt γυναικο-κρατούμενοι, sub imperio vxorio viuentes. 2 Infelicissimè cadũt omnia iis, qui adulatores audiunt & hic initium ad catastrophen fabulæ fit. Hic quoque est de Thrasone deliberatio, Dedámne se Thaidi. atque Thrasonicæ iactantiæ ridiculus exitus describitur. M Ignauia militis gloriosi, & imbecillitas consilii, nec non turpis exitus illorum, qui indecoris adulationibus, perniciosísque assentationibus præbent aures, hac scena describitur. P Hic enim consyderare licet ad quos exitus militem induxerit Gnathonis assentatio. Nam dixerat suprà, Iam tibi hæc aderit supplicans vltro. Hic contrà, miles Vltrò se dedere Thaidi, ac deuouere satagit.

Verʃ. gen. Trochaici tetr. catal.

GNATHO. THRASO.

1 QVID nunc? qua spe, aut quo cõsilio huc imus? quid ʃcœptas Thraʃo?

D. Inceptas. A [...] & eliso sin[imus]

Catastrophen ordi tur de milite. D. Attẽde Gnathonem semper inuitum à mensa trahi.

1 *Quid nunc*) V Interrogatione viam deliberationis sternit. *Quid nunc? q spe aut quo c. h. imus?* P Reminiscere hûc esse, qui suprà militi dixerit de Thaide, Iam dudum te amat. & rursus, Iam tibi hæc aderit supplicans vltró. & hunc videbis quos exitus habeat assentatio. nam idem militi author est summæ desperationis. Et animaduerte, quòd semper à mensa Gnatho inuitus abstrahatur: nam & suprà, cùm ad litem venitur, ea verbis Thrasonis manifestum est, & Gnathonẽ inuitum sequi, vbi dicit, Hanccine ego vt contumeliam tantã, tam insignem nunc accipiam Gnatho? Mori me satius est. Et bene, Qua spe, & quo consilio: tanquam omnia expertus, & nec muneribus gratus, nec terroribus metuendus. *Quid nunc? qua spe*) Parasitus intelligit quid agat miles: sed ad hoc inducitur interrogare ipsum militem, vt populus audiat quo consilio veniat ad Thaidem, *Quid inceptas Thr.*) Incipere, ma-

TH. Egóne? vt Tháidi me dedam, & fáciam quod a:ſſadt– 2
iúbeat. G. *quid eſt!*

*L. Interrogatio reprehendentis : ſeu admirãtis, q.d. Túne Thaidi ſeruies? indignum facinus,

TH. Quî (minùs quam) Hércules ſeruíuit O'mphale! G. *exémplum placet.* {ſtſtſt d 3
Mu. [*minus huic, quàm*].
At tum fuerit iambicus ac it. dſtiſtſp.

V'tinam tibi commitigári vídeam ſandálio caput. aatſadtv 4

gnotum facinorum eſt, & audaciæ.

4 *Egone*) V Propoſitio eſt conſilii, & vult Thaidi inſeruire. Sed Gnatho iuxta artẽ ſuam admirando interrogat. *Vt Th. me d.*) D Poſt inductionem belli, & inſtructionem pugnæ quid ſequatur niſi deditio ſuperatorũ? B Vide ignauiam militis, qui paulò antè venerat: meretriciam oppugnaturus domum, nunc ſe dedere vult mulieri. Cõſyderat ſimul amoris potentiam. *Et f. q. iub.*) D Propriè: nam in deditione victores iubent, victi obſequuntur.

5 *Qui minus*) V Ab exemplo Herculis ſeſe conſolatur, vt qui Omphale ſeruus fuerat, ſicut copioſiſſimè Ouid. in Faſtis canit. D Hîc Terentius exprimit conſuetudinem, in qua ignauis rationes criminum, & exempla ſuppeditant. nam ſic & ſuprà de Pyrrho. Omphale Lydiæ regina fuit. quæ Herculẽ ſibi ſeruiẽtem etiam ad lanificium compulit: cùm ipſa calathum, & colum, cultúsque fœmineos ſagittis, & claua, leonísque tegmine mutaſſet. *Omph.*) Subauditur, & ego ſeruiam Thaidi? M Hercule authore Diodoro lib. 11. venditus ſeruiuit Omphale Lydorum reginæ: & factus liber, genuit ex ea Lamũ. Vnde queritur Deianira his verbis apud Ouidium, Vna recẽs tantùm referatur adultera nobis, Vnde ego ſum Lydo facta nouerca Lamo. MU Ferũt Lydos voluptatibus addictiſſimos fuiſſe, adeò vt palàm in viridariis turpiſſimas libidines exercerẽt, idq. etiã horis meridianis. Apud illos regnauit Omphale, quæ omnes illorũ vxores ſeruorũ libidini expoſuit, in loco, quẽ poſteà Mulierum certamen, aut Certamen dulce vocitarunt. Ad eã cùm veniſſet Hercules, eò prolapſus amoris ineptia dicitur, vt leonis exuuium, clauámque & arma ipſi geſtanda concederet: ipſe verò muliebri habitu inter virgines neret: vnde & cognominatus eſt Crocotophoros: erat enim Crocoton genus veſtimẽti muliebris admodũ delicati. B Herculem, quem mundi magnitudo vincere non potuit, libido compreſsit. Mentes vel ferreas à libidine peruinci, perdomaríque cognitum ferè experimentis eſt. Fabulantur Poëtæ Syrenum cantibus, nautas in ſaxa præcipites actos: ex non aliæ fuerunt quàm meretrices, quæ nauigantes blandiſsimis venenis in fraudem pellexerint, huius voluptatis incentiuis. Et Omphales veneficiis maxima pars hominum capta delinitáque, præceps abit in vulnus. ὀμφάλιον Græcè, vmbilicum ſignificat. At in vmbilico dominatur libido mulieri. ' *Quàm vt Herc. ſ. O.*) Viros quantumuis fortes effœminat amor. Vide exemplo quali turpitudinem ſuam defendat. A maiori. Hiſtoria de Herculis ſeruitute hunc in modũ ex antiquis commentariis refertur à Sabellico, rerum geſtarũ ſcriptore, vt ego arbitror non peſſimo. Hercules cùm Megara dimiſſa Iolen Euryti Oechaliæ regis filiam ſibi vxorem popoſciſſet, quia pater de ea re conſulturum ſe oraculum dixerat, non moram illam, ſed repulſam interpretatus, Euryti boues ex Oechaliæ finibus abegit, ad quas Iphiclus repetendas à patre Tyrinthem miſſus, ex eminenti turre eſt Herculis iuſſu præcipitatus, Ob eam cædem in grauiſſimum morbũ incidiſſe creditur. Et quanquam de more expiatus, cùm nihilominus lãgueret, oraculo (vt tunc erant mortalium animi varia ſuperſtitione impliciti) monitus dicitur, fore vt non priùs clade illa defungeretur, quàm iuſto venditus foret pretio, eáque pecunia Iphicli liberis, pro paterna cæde repenſa eſſet. Oraculi præcepto vſus Hercules, vt priſtinam reciperet valetudinem, ſeſe venalem præbuit, ſeruiuítque diu ignotus Omphale virgini Lardaneſiorum reginæ, qui Meonii olim, mox Lydii ſunt nũcupati, filiæ. Sed dum ſeruitutẽ ſeruiuit, latrones Cecropas nominatos, Lydiæ finibus infeſtos, partim peremit, partim Omphale victos ad ſuppliciũ tradidit. Oppreſsit & Syleum, qui mortales peregrè exceptos, ſeruili operæ inuitos adigebat. Itonas inde oppreſſit, & ipſos latrocinio infames, eorum vrbe funditus euerſa. His præclarè geſtis, tum demũ agnitus, confeſtim libertate donatus eſt. Omphaléque ex eo facta grauida, Lamonem filium peperit. Diodorus Siculus hanc habet hiſtoriam de antiquorum geſtis fabuloſis libro quinto. *Exemplum pl. V. t. c.*) V Laudando adulatur, cui ad- 4
dit votum quò Thraſo vxorius tantus ſit, vt etiam ſandaliis cædendus ſit, atque ſic τῆς γυναικοκρατίας verum eſſet exemplum. Eſt autem ſandalium ſoleola, vel mulieris crepidula, qua Omphale Herculem, ſi penſum in lanificio nõ abſoluiſſet, cædere ſolita eſt. Verbum quoque Commitigari mirificè huic negotio competit. D Commitigari, eſt tundẽdo deprimi atque

Sed fores crepuêre ab ea, spérij. TH. * quid hoc autem est mali? — G. Al. [T. Perij. quid autem hoc]. Al. [TH. perij. quid autem hoc], Mu [Sed quid? fores crepuere ab ea. quid autẽ hoc.] * V. Exclamat Thra so vidẽs Chæream eunuchi habitu egredientem. Terretur, enim perinde ac si nouus riualis accessisset atque sic proximam sit.

A sed versus non constat. si post [ea] ponatur. [perij] erit iambus acat. sibaalsp.

Hunc ego nũquam videram: & iam hic quidnam próperans prósilit! R. Al [& iam hinc quidnam properans prosilijt?] Mu [etiam quicnam properans hinc, prosilit?] iambicus acat. fuerit. ... ad scenã

que deponi. *Sandalio caput*) Plus dixit Caput, quàm si aliam partem corporis diceret verberari. Et mirè calceamento caput verberari. ᴮ Indicat magnam meretricũ superbiam, cùm cupiat militis caput cædi mulieris solea. Sunt qui tradant Terentium hoc mutuatum esse à Turpilio, qui prior dixerit, Misero mihi mitigabat sandalio caput. Calceorũ genus est sandalium. solea autẽ dicitur. Virgilius, aut quisquis is fuit author carminis de obitu Mecenatis, Argentata tuos etiã sandalia talos Vinxerunt, certè nec puto Bacche negas. Hinc Sandaliotis insula, sic ob formã dicta. *Commitigari*) An propterea dixit Commitigati potius quàm Pulsati, quod leuissimum calciamenti genus sit sandalium? Et spectatori hoc dicitur paulò summissiùs. M Sandalium est calciamenti genus, quo nunc vtuntur episcopi, cùm in sacris operantur.

Perij T. Quid h. aut. m. est?) D Eunuchi habitu Chærea, sed virili confidentia prosilit, & militem velut noui riualis terret aspectu.

Hunc ego) L Chæream subaudi. *Hunc ego n.*) D Ideò Chæream miratur.

ACTVS V. SCENA IX.

ARG. D Hic persona Chæreæ est, feruens gaudio, vt adolescentuli est in prosperis rebus; ᴮ quòd Phiiumenam permissu parentis sit vxorem habiturus. D Nec mirum insanè exultat nuptiis, qui iandudum ob id solùm, quòd vitiauerat virginem lætabatur. Mu Narrat etiam vt pater suus Thaidem iñ fidem & clientelam acceperit. P Interueniťque Phædria, vt pote qui domi erat, & audierat quæ gesta erant apud Thaidem, ex relatione Parmenonis. Deinde laus Thaidis continetur. tum militis interuentus, qui Gnathonis opera & blandimentis in riualem Mu & partem meretricii amoris recipitur à Phædria. L atque ita absoluitur catastrophe vtriusque partis fabulæ, & plures personæ committuntur, P ac iucundus fabulæ finis imponitur. V *Theses.* 1 Adolescentes Venerei optato amore gaudent & triumphant. 2 Vitiata puella amatori despondetur. 3 Riualis fatuus, insulsus, & tardus, sed si liberalis fuerit, non subitò est explodendus. Est autem milia. Siquidem in Phædria & Chærea est gratulatoria. In Gnathone & Thrasone petitoria. Nam Gnatho pro Thrasone de cõmunicando amore fratres interpellat & exorat. & est perfecta catastrophe. M Adolescens Venereus cui bonum summum esse videtur optato amore frui. hac scena describitur. Aestuans quippe naturali calore iuuenilis animus, luctum aspernatur, & rem domesticam augere parum curat, cùm indigentiam nondum sit expertus. Venerem in primis sectatur & appetit. Vnde Horatius in Arte Poëtica scribens ætatum mores & studia. sic ait, Reddere qui voces iam scit puer, & pede certo Signat humum, gestit paribus colludere, & itám Colligit & ponit, temere mutatur in horas: Imberbis iuuenis tandem custode remoto, Gaudet equis, canibúsque, & aprici graminc campi; Cæreus in vitium flecti, monitoribus asper, Vtilium tardus prouisor, prodigus æris: Hæc ætatum studia & mores, eruditè, copioséque describit Aristoteles lib. v. ad Theodectẽ. Adhæc hominem stultum, ac penitus nullius consilii, ab his derideri, quorum assentationibus bibulas præbet aures: & contemni, atque bonis spoliari, docet hæc scena

Vers. gen. Vndouiginti primi sunt iambici tetr. acat. quibus addi possunt vicesimusprimus & vicesimustertius. vltimus est quoque iambicus acatal. sed dimeter. Reliqui omnes sunt trochaici tetr. catal.

CHAEREA. PARMENO. PHAEDRIA. GNATHO. THRASO.

L. Lætitia Chæreæ.

O POPVLA'RES, ecquis me viuit hódie fortunátior! — *Populares*, qui estis de populo, vel quibus populus fauet.

1 *O populares*) V Præ nimia lætitia exclamat, ea de causa exordium omittitur. S. D Popularis variè à Latinis ponitur. Interdum enim dicitur popularis populo gratus: vel qui

Nemo hercle quiſquam: nam in me planè dij pote ſtâtem ſuam ſſſſſp 2

*L. Congr. i. cōmodè ſimul euenerint. R. Al. [contigerint.]

Omnem oſtendêre, cui tam ſúbito tot *[congrúerint] commoda.* ſſdſdſp 3

PA. *Quid hic lætus eſt?* C. *ô Pármeno mi, ô meárum voluptâtum ómnium* ſſſaſſp ſſaſ 4

Inuêntor, incœptor, perfêctor: ſcín' me in quibus ſim gaúdijs? ſſſſ‑ſi ſſſid 5

D. *Meam*, amatoriè dixit. D. *Sponſam*, participium hic eſt.

Scis Pámphilam mēam inuêntam ciuem? PA. *audíui.* C. *ſcis ſponſam mihi?* ſi ſſſi ſſſ 6

populi ſtudia, & fauorem aut largitione, aut alia quauis ratione captat. Aliam quoque habet ſignificationem. Eſt enim aliquando popularis ad populum ſpectans, vel plebeius: vt apud Ciceronem Offic. II. Popularibus enim verbis eſt agēdum, & vſitatis, cùm loquamur de opinione populari. Idem de Orat. I. Sunt enim varia, & ad vulgarē popularémque ſenſum accommodata omnia genera huius forenſis noſtræ dictionis. Interdum etiam à fortuna definitur, éſtque eiuſdem conditionis, gentis, fortunæ, ſortis. Terētius in Phormione. Amicus meus ſummus & popularis Geta. Plaut. in Pœnul. O mihi popularis ſalue. Ponitur prætereà nonnunquam popularis pro ignobili, vili, & abiecto. A populari autem dicitur populariter. Quod modò ponitur pro abiectè, humiliter, & quaſi pro populari inſcitia atq; infantia, vel vulgó. interdū ponit' pro plauſibiliter, vel ſeditioſè. *Ecquis*) V Propoſitio eſt, Ego ſum fortunatiſſimus. Ratio eſt ex diis authoribus tātæ fœlicitatis, cuius hic eſt amplificatio & à beneficētia deorū, & à ſubitaneo ſucceſſu eóque fœliciſſimo. B In ſecūdis rebus gaudio efferri ſolent adoleſcentes.

2 *Nemo hercle quiſq.*) D Et interrogauit, & reſpondit ſibi. *Nemo h. quiſq.*) πλεόνασμα tertium. B Adrianus Cardinalis, Cū aliud nihil ſit perfecta Latinitas, quàm perfectorum illorū authoritas virorū, obſeruare maximè cōuenit quid & quomodo illi dixerint, Nemo quiſquā, nemo homo, nemo vnus, & id genus alia, quod rari poſt eos curauerūt. Quare eorū vel ſcripta vel dicta meritò laude carent.

3 *Cui tam ſ. tot c. c.*) D Tam qualitatis, Tot quantitatis eſt. R Eſt autem Cōgruere idem interdum, quod cōuenire, vt docet Sex. Pompeius: tractum à gruibus, quod id genus volucrum, vt ille ait, minimè ſoliuagum ſit: quo in ſignificato Poēta vtitur hoc loco.

4 *Quid hic l. eſt?*) D Inuenta perſona eſt ad quam geſta hæc narret Chærea, vt populus & miles inſtruatur, quid intus geſtum ſit. *O Parmeno*) Exordium eſt beneuolentiæ, & attentionis, atque ex affectu mixta eſt gaudii auxeſis.

Inuentor. inc. P.) Inuentor eſt propter 5 prudentiam, Incœptor eſt propter fortitudinem & audaciā, Perfector eſt propter grauitatem & conſtantiam. D Inuenire, ſapientis eſt: Incipere, audacis: Perficere, conſtantis. Ergo plena laudatio eſt, & cōſtat hoc Chæream laudatiuè dicere. nam in ſubditis ſolum conconſilium attributurus eſt Parmenoni. *Scin' me in q. ſ. g.*) ἔλλειψις. Et nota Scin' me: cum ſufficeret Scin'. ergo Me Abūdat & eſt figura ἐκ τοῦ ἰδιώματος. B Caſu interdum ad Græcum idioma immutatur. Sic & alio loco, Cùm me ipſum noris quàm elegās formarum ſpectator ſiem. Item in Andria, Obſerues filium quid agat. in his omnibus Latina potius locutio eſt per nominatiuum. Cùm noris quàm ego ipſe elegans formarū ſpectator ſiem: & Scín' in quibus ego ſim gaudiis: & Obſerues quid filius agat. In illo quoque Terētii, quod in Andria eſt, Caſus immutatur, Reſtitue in quem accepiſti me locum: Quem enim non ad ſuum, ſed ad præcedens verbum refertur. Recta & Latina locutio fuerit, ſi dicas, Reſtitue me in locum, in quo accepiſti. Eadem figura eſt vſus quiſquis Rhetorica ſcripſit ad Herennium. In eo opere ſic legitur, inter inſinuationem & principium hoc intereſt, quia principium eiuſmodi debet eſſe, vt ſtatim apertis rationibus, quibus præſcripſimus, aut beneuolum, aut attentum, aut docilem faciat auditorem, Hoc loco: Quibus præſcripſimus dictū eſt, pro Quas præſcripſimus. S. D Eſſe in gaudiis ponit pro efferri, vel exilire, exultare, & triumphare gaudio.

Scis Pamphilam) V Narratio eſt, cur gau- 6 deat: in qua eſt perſona agens, Pamphila: cauſa, quia ciuis. Itaque mihi iuxta legem Atticam deſponſata eſt. *Scis P. meam*) D Amatoriè

7 b.ffdssi P A.* [Bene,* ita me dij ament, factũ. G. audin' tu illum.] quid ait? C.* tum autẽ Phædria G. [Ita me dij ament.bene factum. G. audin' tu hic], aiasdssi.

8 sisdsssp Meo fratri gaudeo amôrem esse omnem in tranquillo. vna est domus:

9 gissiisp Thais patri se commendâuit in cliẽtêlam, & fidem:

10 sisbsssp Nobis dedit se. P A. fratris igitur [Thais tota est?] C. scilicet. Al. [tota* est Thais?] sisbsssp.

11 disissij P A.* Iam hoc âliud est, quod gaudeâmus: miles [pélliturl] foras.

12 { sdissusp sdiss } C. [Tũ tu, frater vbi vbi est, fac] quàm primùm hæc áudiat. P A. visam [domum.] G. Al. [domi.]

13 siadddip T. Nũquid Gnatho dúbitas,* quin ego perpétuò perierim? G. sine

14 bssasii Dúbio, opînor. C.* quid commémorem primùm! aut quem laudem máxumé:

*L. Gratulatio.
* L. Iuramẽtum ad amplificationem.
*L. Terretur miles de industria Poëtæ ad promouendum catastrophen.

* V. A tuto, quia Thraso expellitur. E. Alias [pelletur]. disissi.
G. Al. [Frater vbi vbi est, tu fac]. dissisp. al. [Frater vbi vbi est, fac], tum fuerit trochaicus catalectic.
*V. Asseueratio est, & desperanti competit.
*D. Diaporesis oratoria (i. interroga-

toriè dixit Meam vt potiùs sponsam meam, vel quam amo. *Inuentam*). Cognitam. *Ciuem*) Deest Esse. *Seu sp. mihi?*) Deest Esse *Audin' tu ill. q. ait?*) Hec vultu mutato & turbato dicitur. *Tum autem*) [V] Altera gratulatoria, cuius propositio est, Amor fratris mei est in tranquillo.

8 *Amorem omnem in tranq.*) [D] Bene In tranquillo: quia mari, & tempestatibus amicæ mobilitas & instabilitas comparatur. Sic Horatius, Simplex munditiis, heu quoties fidem Mutatósque deos flebit: & aspera nigris æquora ventis Emirabitur insolẽs, Qui te fruitur credulus aurea, &c. [B] Iterũ tranquillitatẽ video. Aristophanis interpres prouerbiũ esse dicit, quo significamus quempiam. è malis emergere, cõmutata in melius fortuna. Ducta est à nauigantibus translatio, quibus procella conquiescente, grata solet esse tranquillitas. Ad hanc formã pertinet illud quoque Terentii, Qui te ad scopulum è tranquillo inferat. Et quod in Andria diximus, Ego in portu nauigo. *Vna est domus*) [D] Post Pamphile nuptias. [V] Confirmatio est à signis tribus. Fit quoque ad Romanorum cõsuetudinem, qua pauperes in diuitum potestatem se dedebant, vt sic ipsi cliẽtes his patronis tuti essent.

9 *Thais se p. c.*) [D] Hoc est quod profuit Phædriæ. [Mu] Vide Budæum in Pandectas. *In cl. & f.*) [D] Clientelam, vt ametur: In fidem, vt defendatur. [S. D] Dare se in fidem, idem est quod se in fidem alicuius conferre, vel tradere.

10 *Fratris igitur tota est Thais?*) [D] Bene Tota, vt ne ex parte quidem sit militis.

Miles pell.) Sunt gaudia ex nostris bonis: suntq; gaudia ex aliorũ malis, hostium aut inimicorum. Ergo vtrũque genus gaudiorum complexus est. 11

Frater vbi vbi est. f. q. h. aud.) [B] Si quid boni nobis obtigerit, libẽter communicare solemus amicis. *Visam d.*) Bene domi quæritur amator exclusus, nã neque ruri, neque in foro est. 12

Perpetuò per. Quia Illud Periisse suprà, temporale videbatur. Hic iam militi neque seruiendi amicæ, vt apparet, præbetur locus. 13

Sine Dubio. opinor) Quia non quis dicitur perpetuò periisse. quid enim opus hac exclamatione est, quãdò nemo ita perit, vt temporaliter pereat, & posteà fiat non perditus? Correxit Parasitus stulti dictum militis: non illum perpetuò, sed sine dubio, periisse opinari respondens. non est enim contrarium Opinor te periisse Sine dubio, pro certo periisse. Confirmatur periisse miles, vt post tanta munera ex desperato supplex, ex supplice patiẽs riualis existat. *Quid com.*) [V] Ἀπορία quadruplex est præ nimia lætitia. Dubitat enim quẽnam collaudet huius felicitatis authorem. De fortuna sic Augustinus, Fortunam certè Deum, inquit, antiqui dixerunt, non rationabili dispositione, sed vt temerè acciderit sua cuique dona conferre. Verùm Seneca tanquã Stoicus in epistolis inquit, Nihil neque boni, neque mali dare potest fortuna. Valentior enim omni fortuna est animus, qui in vtrãque partem res suas ducit, beatãque & miseræ vi- 14

tio sub dubitatione) familiaris laudantibus. [L] Impotens gaudium adolescentis. & est frequens dubitatio cũ repetitione ad vehementiam.

*Obsecratio cõtra fortunæ varietatẽ.

Mu. [*est.*] [A] *tamen in* [*prastò*] *non fit elisio.*

Laus Thaidis à Chærea.

[L] L.Ironia reprehẽdentis.

Insuauissimus amor est, quo frui non licet.

Illum qui mihi dedit consilium vt fácerem, an me qui[a] *ausus sim* { ſdiddſſv ſdiddlip 15

Incípere! an fortûnam collaûdem, quæ gubernátrix fuit: dſſſiſp 16

Quæ tot res, tantas, tam opportúnè in vnum conclûsit diem! ſſſſ.ſſp 17

An mĕi pátris festiuitâtem & [facilitâtem!] *ô *Iúppiter,* *R.Al.[felicitatem? sed perperam.* [A] *Alij* [*An*] *præcedenti versui apponunt.* ijſidiſp. { ſiſidiſp ſ 18

Serua óbsecro hæc nobis bona. PH. *Dij vestram fidem, incredibília* ſſaſidp 19

Pármeno modô quæ narrâuit! sed vbi est frater? C. *prastò [adest.]* tbſſaſt- 20

PH. *Gaúdeo.* C. *satis credo. nihil est [Tháide hac tŭa frater dígnius]* G. *T*[h]*aide tua dignius*], tatatatv, *estque trochaicus vt sequentes.* [Mu] [*Thaide hac frater tua*], dcbſt. tv { dcbſiſſ dabſiſ 21

Quod amêtur: ita nostra est omni fautrix família. PH. *hui, *mihi* abſſſdt- 22

Illam laudas! T. *périj, quantò [minus spĕi est,] tantò magis amo.* [*minus spei est*] *anapæstus. minu' sp' est.* [Mu] [*spei est minus,*] [A] *tu fueris dactylus sp' est minu'.* { ſſaſaſdi ſſaſaſb- 23

tæ sibi causa est. Eò respexit & Iuuenalis, Nullum numen abest, si sit prudentia, sed te Nos facimus fortuna deã, cœlóque locamus. Sic & Pausanias: μηδὲν ἄνευ τύχης, hoc est, nihil fit & perficitur fortunæ impulsione. *Quid c. primum*?) [D] ἀπορία oratoria familiaris laudantibus. Cicero, Vnde igitur potius incipiã? Hoc autẽ fit vbi omnia & magna videtur, & paria, [B] ita vt orator nesciat à quibus potissimum dicere incipiat: vt hic apud Terentium.

15 *Illum q.m.d.c.*) [D] Attribuuntur personis consilia, facta, casus, & orationes. Ergo hic laudatur cõsilium Parmenonis, factum Chæreæ, casus Fortunæ, id est euentus: oratio senis. *Illum q.m.d.c.*) Tria sunt in vita hominum, consilia, facta, successus. Consilium, animi est: Factum, corporis: Successus, fortunæ. *Illum*) Parmenonem scilicet.

17 *Qua tot res*) Bene, Tot res: quasi dicat, eunuchum pro quo duceretur, commẽdationẽ virginis, absentiã meretricis, occasionem vitii inferendi, patris interuentum in nuptias.

18 *An mei p.f.*) Etiam patri laus impartiẽda est. nam non erat transeundũ Festiuitatem, qua & festiuus amatori non obstitit, quòd ignouit vt facilis: vnde Festiuitas in dictis, Facilitas verò in animo & factis. *An mei p.fest.*) [M] id est, hilaritatem in mea re vxoria. [D] Lætitiam: vt, festiuus dies est. [L] Comitatem, & dicitur per auxesin. *Et facilitatem*) [M] Id est, animum propensum ad id, quod videbat me cupere. *O Iupiter*) [V] Votum est, vt perpetua sint hæc dona: & eius gratulationis laus statuitur: atque hæc secum loquitur Chærea. Nam Parmeno adiit Phædriam, ipsi narraturus felicem Chæreæ in amore euentũ, qui & hic alacris prosilit fœlicitate fratris accepta.

Dii v.f.) [D] Citò interuenit Phædria, vtpote qui domi erat. 19

Quæ narrauit) Nimius affectus in vtranque partem, defectus orationis amat: Est ergo ἔλλειψις: deest enim Gaudeo. 20

Satis credo) Sic dici notã agentibus solet. Rectè igitur huic dicitur, cui fiunt nuptię. Gaudeo. & ille sic respondet, vt amicis gratulantibus decet, Satis credo. Credo autem ideò quia multi sese fingunt gratulari, cùm inuideant: gaudere, cùm doleant. *Nihil*) [V] Laudatur Thais, quòd sit amore digna. Ratio, Quía nostræ familiæ fauet. Id fit vt Thrasonis animus magis moueatur, & perturbetur. sic fit ad petitionem gradus. 21

Mihi illum laudas: [D] Scilicet amatori eius. Et mihi pronuntiatione inuãdum est. [V] Ironicãs laudes Chæreæ eleuat. 22

Perij, quanto m. spei est, t.m. amo.) [B] Cur hoc dicit 23

24 ɷɷſsaɷ- O'bſecro Gnatho, in te ſpes eſt. G. quid vis faciam? T. perfice hoc

25 {abtſaɷɷ abtſad * Précibus, prêtio, vt hǽreā in parte áliqua [tandem] apud' Tháidem.

26 dſſaſſɷ G. Difficile eſt. T. * ſi quid [collibuit, noui te. hoc ſi effeceris,] Bemb. [conlibitum, noui te. hoc ſi feceris.]

27 ſſſtſt- * Quod vis donum, [&] prǽmium à me optâto: id optâtum feres. Bembus tollit [&].

28 {hɷſbtdbɷ btſdſ G. Itáne? T. ſic erit. G. [ſi hoc] efficio, * póſtulo vt mihi tua domus

29 ſſtbeſtɷ Te præsênte absênte páteat: inuocáto vt ſit locus

* D. κοινότητα velut afflicta & laſſa, pronuntianda ſunt.

Aliàs [tamen], abtſaɷɷ, eliſo d in [apud]. MU [aliqua in parte tamen], abtadaɷ.

* B. A facili.

* B. Ab vtili: L Magnificè & ridiculè.

Mu. [hoc ſi]. bdſbtdbɷ.

* Donum paraſito dignum. L Paraſitica optatio.

dicit? An quia grauior fieri ſolet amor ex deſperatione. I Hic verò eſt ardor inſaniſſimus vt Virgil. Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin, Delicias Domini. Et profectò ſic eſt. Sapiētes ſpe maximè ad amorem coguntur: ſtulti forma tantum. *Perij)* V Petitoria eſt oratio Thraſonis, à neceſsitate, Quia perii: à ſpe & obteſtatione, Quia in te Gnathone ſpes eſt.

24 *Obſecro Gn. in te ſpes eſt)* D Mirè, quaſi deſperatis omnibus auxiliis, abiecta nimis ſupplicatio inducitur. Nā & Obſecro, & Gnatho id ſignificant: & In te ſpes eſt. *Quid vis faciam)* Non eſt hoc interrogantis, ſed oſtendentis non eſſe quid faciat. *Perfice)* V Propoſitio eſt petitionis, cui facilitatis, cùm modum ſignificet, notæ inſertæ ſunt. *Thaidem)* B In omni petitione tria ſunt obſeruanda: vt præſtari queat, quod petitur: vt habeat modum petitio: vt ſequatur remuneratio. Quod feciſſe Maronem oſtendi in Virgilianis enarrationibus, quas hyeme ſuperiore euulgaui.

25 *Precibus, pretio)* D Nihil militi ſupereſt preter precem vt victo: & pretium, vt diuiti. Nihil aliud optat, quàm ſic res eant, vt perſona Thaidis conueniri poſsit. *Pretio* Variè: quia alibi dixit. Precario. *Vt har. in p. al.)* B Ne prorſus excludar ab illa. D τὸ Hæreā vltimum genus beneficii eſt. *Et in parte aliqua)* Non enim Parte dixit, vt æqua intelligatur. *Tandem)* Et deſperantis eſt, & difficulter credentis. Tandem, nō eſt aduerbium temporis: ſed, nunc ſaltem ſignificat.

26 *Difficile eſt)* Vultu, & pronuntiatione, aſſeueratione firmandū eſt. *Si quid)* V Ἀρυονησις diluit à facultate Gnathonis ſatis perſpecta *Si quid coll.)* D Διαλυσις: pro, ſi quid collibitum eſt, efficis. *Noui te)* Deeſt Perficis: ſed vbique plura geſtu ſignificat miles, vt pote Infantiſſimus.

Quod vis) V Ab vtili ſeu remuneratione. Non ero tibi Ingratus. *Quod vis d. & pr. à me opt.)* D Donum, præmium eſt: & Munus, præmium: ſed Donum, præmium diis datur: Munus præmium hominibus. nā ſeparatim Donum deorum eſt: Præmium virorum eſt fortium: Munus hominum, & Donum Munúſque, tam ante factū quàm poſt factum datur: Præmium non niſi poſt factum eſt. Donū, voluntarium: præmium, debetur. Alii ergo συνδετως pronūtiant, primò Donū, & ſic Præmium, quaſi vnam partem orationis. *Quod vis d. & pr.)* Donum, vt à largo homine: Præmium, vt à præclaro facinore. Donum optatò, ob quod præmium accipias. Totū militariter. nam & Optatio dicitur, & Optari à militibus: vt alibi, Vir fortis optet quod volet præmium. *Optatum feres)* B. D Pro, obtinebis, vel aſſequere. 27

Poſtulo) V Eſt doni petitio paraſito non indigna, nimirum vt locus in ædibus Thraſonis etiā nō vocato vel Inuitato ſemper ſit. 28

Te præſ. abſ. vt p.) D Prouerbiale eſt, præſente abſente, vt ſurſū, deorſum, vltrò, citrò, & cætera huiuſmodi: fanda infanda, iuſta iniuſta: digna indigna, velis nolis. *Inuocato, vt ſit l. ſ.)* Inuocato, non vocato ſignificat. In etenim auget & minuit dictionem. *Inuocato)* Malè Intelligitur precibus vocato, cùm ſit ἀνεπέμπτω, Id eſt, etiam non inuitando, quin vltrò venire debeat ſuam domum. B Sic eſt in Chiliadibus. Oraculum olim Lacedæmoniis redditum, abiit in prouerbiū, Vocatus & inuocatus Deus aderit. Vſus erit, vt quid ſignificabimus etiam non acceerſitum neque curatum, tamen euenturum, velimus nolimus: puta ſenectam, mortem, malefactorum pœnā. Horatius huc alluſit in Odis, & fortaſſe reſpexit huc etiam Terentius. vt vocato mihi atque inuocato ſemper ſit locus. 29

Semper. T. *do fidem ita futûrum.* G. *accingar.* P H. *quem hîc ego aúdio?* fbbftt- 30

O' Thraso. T. *saluête.* P H. * *tu fortásse quæ facta hîc sient.* tftftt- 31

R [*facta quæ*]. tftftt- · ² [*fortasse hic quæ facta sunt*]. tftitlt-.al. [*fortasse quæ facta hic sint nescis?*] ^tum fuerit iâbicus tetr. cat. dfiûtf-: ac sequens ita legitur, [*T. Sero. P H. cur ergo in his ego te*], atttftdtv, vltima producta in, ego].

•D. Hoc totum superbè ac minaciter inquit adolescens.

Nescis. T. *scio.* P H. *cur [te ergo in his ego] conspicor regiónibus!* fatdtdtv 32

E. [*ergo in his te*]. fatftdtv. MU [*ergo in his te ego*.] fatdtdtv.

T. Vobis fretus. P H. *scin' quàm fretus!* * *miles, edîco tibi,* ffftft- 33

•L. Comminatio.

Si in plátea hac te offéndero pòst vnquã, nihil quod dicas mihi, {dfdfsft- dfdtf} 34

•L. Blanda irrisio.

A'lium quærêbam: iter hàc hábui: periísti. G. * *eia haud sic decet.* afaaaftv 35

ᴰ Eia interdũ hortantis. ergo nunc correctioné significat.

30 *De fidem*) ᴰ Iuro, confirmo, spondeo. *Accingar*) Non quia facilè est quod negauit suprà: sed suis votis parasitus adductus est ad cœnandum: ideò & Accingar dixit: sic enim dicimus In magnis rebus suscipiendis. Vt, Accingunt omnes operi. ˢ·ᴰ Accingere sæpe pro instruere, vel armare accipitur. Interdum verò pro aggredi, vel suscipere ponunt. Latini: sed id maximè, cùm passiuum est: vt hoc loco, Titus Liuius ab Vrb. cond. lib. 2. Proinde in hoc discrimen, si iuuat, accingere. Hoc est, aggredere hoc periculum. Vel ad hoc periculum subeundum te para.

31 *Salute*) ᴰ Supplex sine gratia & sine timore, modò inimicus & infestus. ᵛ Et est comminatoria oratiuncula futuræ petitionis occasio cuius propositiuncula fuisset. Ne post hîc appareas. Vrbs enim in regiones diuidebatur, regio in vias, viæ in plateas. Confirmat à re transacta, Nam mihi desponsata est, & antypophora tollitur, Ne qua occasio aliũ quærendi præbeatur, & epilogo colligit, cùm dicit, Peristi. *Eia haud*) Insinuatio est, & approbat Incisis admodum breuissimis. nunc ab indecoro, est enim miles: nunc ab insolito per aposiopesin, Vester enim animus antea non ita superbiebat. Id placidius dicit, ne vterque offenderetur.

32 *Scio*) ᴰ Compendium Poëtæ, ne rursus eadem dicerentur. *Conspicor*) Cõmune verbum est Conspicor.

33 *Vobis fretus*) Et hoc stultè. Quis enim & riualibus & inimicis fretum se esse dicat? Deinde ἀσυνδετον, & vitiosa responsio est, nisi enim addideris Sum, erit solœcismus conueniens loquenti impolitè homini & militi. *Miles ed.*) Hoc cõtumeliosè, & propriè vt militi: Miles, inquit, edico tibi. ª Donatus in decimum Aeneidos, Est, inquit, Edicere cũ authoritate aliquid curãdum iubere. Hic pro dico positum videtur.

34 *Si te in pl. hoff.*) ᴰ Hoc est, Si vel casu inuenero. Et In platea inquit, non Circa meretricis fores. *Nihil quod d.*) Nihil, pro Non: vt sit, non est quod dicas mihi: id est, nihil est quod dicas, pro vt dicas mihi: vt sit, Quod, pro vt: aut Quod, pro quid dicas mihi. Certũ est autem sic veteres locutos esse. ª Adrianus Cardinalis, Quod multi. Est opus, nõ est opus, non oportet, nõ expedit, aut quid oportet, bonis alioqui verbis, ac Latinis, sed nõ ita aptis, appositis, dicũt, perfecti illi Latini, Est quod, nihil est quod, aut non est quod, aut quid est quod, dicebant. Plautus in Aulularia. Iam ad te reuertar. nam est quod Visam domum. Terentius in Heaut. Nã nihil est illic quod moremur diutiùs. Idem in Eun. Nihil est quod dicas mihi, quærebam alium. Cicero Terentiæ, Excruciat me valetudo Tulliæ nostræ, de qua nihil est quod ad te plura scribam. Idem Tironi: nihil est quod festines, nec quicquam cures, nisi vt valeas.

35 *Alium quær.*) ᴰ Aut alium pro quẽdam posuit: vt sit, Quendam quærebam, id est, aliquem aut Alium, hoc est, non quem tu putas: hoc est alium, non Thaidem. sed si aliam diceret, neque commodè, neque ἐμφατικως loqueretur: præuale: enim masculinum genus. *Iter hac habui*) ˢ·ᴰ Supple Faciẽdum. Iter autem habere pro discedere: vel iter facere ponitur: & sæpe est, cùm in via sumus. Cicero Famil. 2. Iter habebãt ad Laium Regẽ. Idem ad Quint. fratr. Videre eum volebã, quod in Sardiniam iter habebat. ª Iter facere, est ire: quod & iter

36 ſſcſſſo P H. *Dictum eſt.* G. *non [cognóſco] veſtrum tam ſupérbum.* P H. *ſic erit.*

Al. [noſco genus] ſſaſtſtv.

37 aſſſbv G. * *Prìus audite paucis : quod cùm díxero, ſi placúerit,*

*D. Inſinuatio.

38 aſſſxc *Facitóte.* P H. *audiâmus.* G. * *tu concêde [paúlulum] iſtuc Thraſó.* G. Al. [paulum,] aſſſtſt.

*L Remouet Thraſonem, vt liberiùs quæ vult loquatur, V faciliusque perſuadeat.

39 daſſdav *Principio ego vos crédere ambos hoc mihi vehemênter velim,*

Inſinuandi præcepta ſeruat.

40 ſſabcſt *Me, huius quicquid fácio, id fácere máximè cauſſa mea:*

41 ſſſſſac *Verùm idem ſi vobis prodeſt, vos non fácere, inſcitia eſt.*

42 aſſdbſſv P H. *Quid id eſt?* G. * *militem [riuâlem ego] recipiên dum cénſeo.* P H. *hem,* Al. [ego riualem] aſaſbſt.

*L. Propoſitio conſilii V de recipiendo milite.

Iter tenere quidam dicunt. Habere iter idem eſt quod iturum eſſe. Vt iter habeo ad Cæſaré, id eſt, oportet me ire ad Cæſarem, vel iturus ſum ad Cæſarem. *Periſti*) [L] Ordo eſt, Poſtquàm in platea hac te oſtendero, periſti.

36 *Non cogn. v. s. ſ.*) Locutio annotanda: mirè laudauit, vt perſuadere potuiſſet. *Veſtrum tam ſ.*) Non Veſtrum ſuperbû. *Veſtrum ſup.*) Ab olſ. té. vt, Pol Crito antiquum obtines. Ergo ſit audiamus vel ingenium, vel animum, vel in rem, vel inſtitutum: [L] vel genus. [B] Seruius in X I Æneidos. Apud maiores, inquit, ſuperbia ingẽs facinus fuit, adeò vt Tarquinius, pro multis ſceleribus, Superbi nomẽ acceperit.

37 *Prius aud.*) V Attentio qua pauca dicam, liberum iudicium permittit. [D] Mira inſinuatione agit: qui non vt conſentiant, ſed vt audiant paucis petit. Et benè Priùs: quaſi non obſtet quò minùs faciant quod velint. Tum deinde quò attétiores exiſtant, addit Paucis. deinde placuerit. faciliùs enim flectitur cum quo non pugnamus, vt cõſentiat. *Prius aud.*) Fiduciam oſtentat perſuaſuriam rem dicturi.

38 *Audiamus*) Bene non faciamus, ſed Audiamus dixit: nam prima oratoris impetratio in mala cauſa eſt auditi meruiſſe. *Tu conc. p. iſt. Thr.*) Thraſo hoc in bonã partem accepit: & ideò paret. putat enim vel turpe eſſe, ſi humiliter precetur ſuo nomine, ſeque audiente paraſitus: vel incõgruum ſibi ſi in os præſens à Gnathone laudetur. *Iſtuc Thr.*) Non ad ſe vocat: ſed locum oſtendit quò abeat atque concedat.

39 *Principio*) V Inſinuatio Gnathonica per μικρολογίαν; & vtilitatis cauſam inſerit. *Principio ego vos*) [D] Videt neque ſe odio haberi, neque offendi animos audientium in militis nomine. Hoc ergo oratoriè: pro eo homine in quo offenditur, eum in quo non offenditur, poſuit.

40 *Me, h. q. f. id. f. m c. m.*) Deeſt Rei: aut Eſt, vt ſit, Me huius quicquid eſt quod facio, id facere maximè cauſa mea. Hic à perſona diſceſſit: & rem non odioſam pro odioſa poſuit, id eſt, paraſiticam, pro æmuli amore & cõmodo. S. [D] Cauſa mea. & cauſa mei nihil planè differunt, licet cõtrà ſentiat Valla. Vſitatiùs verò dicitur Cauſa mea, id eſt propter me, quàm cauſa mei. Cicero Famil. I I. Hortenſium roges velim, vt ſi vnquam mea cauſa quicquam aut ſenſit, aut fecit de hac quoque ſententia decedat. Idem Famil. V. Nihil vnquam mea, potiùs, quàm meorũ ciuium cauſa feci. Idem Famil. XV. Te abeſſe, mea cauſa moleſtè fero: tua gaudeo.

Verum idem ſi v. pr.) 41 [P] Multum attulit ad perſuadendum: non eſſe commodum militi admitti, & ſuum commodum ipſorum eſſe commodum. *Vos non id f. inſ. eſt.*) Oratoriè, & ſecundum continuationis præcepta loquitur: nam remittendo & dubitando magis flectit animos, quàm ſi apertè ac pertinaciter aſſeueret. V Inſcitia autẽ eſt propriè prudentia & ſtultitia, ſi quis ſui cõmodi ſtudioſus fuerit.

Militem ego r. rec. c.) 42 [D] Artificioſè ſatis, ſemel tulit omne quod durum dictu ad perſuadendum erat. nam quòd militem & riualem dixit, ad eam rem valet, vt magis admittendus ſit quàm excludẽdus: & ſimul fiducia ſic dicentis, parat animos ad audienda quæ dicet. Riuales dicuntur æmuli de mu-

Recipiendum! G. [cogita modo: tu] ^V hercle cum illa, Phædria, Al. [cogita modo tu] ^D Incerta distinctio est. bstdist 43

Et libenter viuis, etenim bene libenter victitas: tsabst- 44

Et quod des, [paululum:] & necesse est multum accipere Thaidem, G. Al. [paulum]. stssbt- 45

^* *Vt tuo amori suppeditare possit, sine sumptu tuo.* Quidam non distinguunt post [tuo]. dsdtsat- 46

^* *Ad omnia hæc magis opportunus, nec magis ex vsu tuo* [Ad] pertinet ad versum præcedentem, si amphibrachys reijcitur. {adssdst- t 47

Nemo est. ^* *principio & habet quod det, & dat nemo largius:* sdatst- 48

Fatuus est, insulsus, tardus: stertit noctesque, & dies. bssssst- 49

^V L. Ratio ab vtili, quæ colligitur per ratiocinationem.

^* L. Assumptio.

R. *Suppeditare.* absolutè suppetere, non deesse. al. [suppeditari] sed perperam.

^* Persuasiones variæ ab vtili.

^* L. Confirmatio assumptionis à persona.

D *Fatui*, verbis & dictis. *insulsi*, corde & animo. *tardi*, corpore & mente.

literibus: facta translatione nominis à feris bestiis, quæ sitientes cùm ex eodem riuulo haustum petunt, in prælium contra se inuicem concitantur. sic Cicero pro Cælio. Sin erit ex illo fonte riualis, inquit. *Militem ego riu. rec. c.)* Considera quo vultu dicendum sit: & intelliges & Militem, & Riualem, & recipiendum & Ego censeo quanta significat. Non enim dixit Thrasonem, sed Militem: quod nomen ad stultitiam valet. Non socium, sed Riualem: quo ostendit, quandoquidem riualis in meretrice cariendus est, hunc potiùs eligendum. Nec, Non excludendum. sed Recipiendum dixit: vt & ostenderet adeò prodesse, vt etiam de industria retinendum sit. Non, Volo aut Rogo, sed Censeo: vt consiliarius, non parasitus, videatur loqui. Nam quòd Ego addidit, eo dicto vsus est, quo vti solet qui plus in negotio videt. nam sic in Phormione Iurisconsulti, Ego quæ in rem tuam fuerint, ea velim facias. Ego sedulò hunc dixisse credo. Ego amplius deliberandum censeo. *Censeo)* Vide virtutem Poëtæ. nō enim dixit Peto, sed Censeo: tanquam illis modò consulat, neque pro milite agat.

43 *Cogita modò)* ^V Confirmatio est per communicationem à necessitate, Quia tu eges, & te liberaliùs viuere apud Thaidem sumptuosam necesse est. *Cogita modò)* ^D Modò aut tantummodo significat: aut temporis est aduerbium. & simul incerta distinctio est.

44 *Et lib. viuis)* Id est, bonorū ciborū edax es.

45 *Et quod d. p. & n. est m. acc.)* ^B Antitheton, est, figura qua cōtraria cōtrariis opponūtur.

46 *Suppeditare p. s. s. t.* ^D Aut suppeditare pro suppeditari, aut deest Se: vt, Accingunt omnes operi.

47 *Ad o. hæc)* ^V Ab vtili Nam copiosissimè largitur. *Ad o. h. m. opp. nec m. ex v. t. Nemo est)* ^D Locutio est ex negotiuis tertia: vt, Agrum in his regionibus meliorem nemo habet. *Magis ex vsu)* Pro vtilior, & Magis opportunus pro opportunior. ^B Adrianus Cardinalis, Ex vsu esse, hoc est, quod cōduceat, quod expediat, quod vtile sit, modus est elegans dicendi. ^{S.D} Ex vsu esse, idem est quod vtile esse, & commodum. Cic. Tuscul. III. Libido est opinio venturi boni, quod sit ex vsu iam præsens esse atque adesse. Terentius in Hecyra. Si ex vsu est ex nostro hoc matrimonium.

Nemo est) ^D Hoc est opportunus. *Habet q. det. & dat n. l.)* ^B Climax est de verbo in verbum gradatio, quæ dicta repetit, & priusquam ad aliud descēdat, in prioribus resistit. *Habet quod det)* ^D Vt diues. *Et dat n. l.)* Vt liberalis. 48

Fatuus est) ^V A tuto & facili. Siquidem tardo est ingenio & bardo, quia somniculosus est, Quid igitur istum riualem timeres? *Fatuus est)* ^D Hoc est Ex vsu tuo. *Fatuus)* ^M Id est, insipidus, & sine aliquo condimento ciuilitatis, inepta loquens. ^D à Fando Fatuus dicit: inde Fauni Fatui, & Nymphæ Fatuæ dictæ sunt. ^B Budæus in annotationibus, Fatui inquit, cibi dicūtur insipidi & incōditi. Martialis fatuas betas dixit salis saporis expertes. Quemadmodum autem insipiētem hominem dicimus, translatione à cibis ducta, ita etiam fatuum hominem, & fatem fatuum dicimus, non qui euanuit, id est, in nihilum abiit, sed qui sapientia aut sapore caret. *Insulsi.)* ^P Sine sale & sapientia: aut sine saltu & facilitate. ^M mouens fastidium suis ineptiis. ^B Erasmo Insulsa oratio est quæ leporis nihil habet. Insulsus homo, qui moribus est inelegantibus. ^D Sunt qui Fatuum, animo putant: Insulsum, dictis: sed malè. Nam fatui quoque dii sunt, qui & Fauni dicuntur: & non stulti, sed multùm fantes, id est, loquentes. *Fatuus est. insulsus.* 49

50 ea:abfb- * *Neque istum metuas ne* [u] *amet mulier: [z] facilè pellas] ubi velis.* *Mu.[pellas facile]*.eaaafbt.

51 bfaabft- PH. *Quid agimus?* G. * *preterea hoc etiam, quod ego vel primum puto:*

52 datafatv *Accipit [hominem nemo melius prorsus, neque] prolixius.* *Bemb.[homo nemo melius, neque]* ^ *tum fuerit trimeter, sambucus*.dabdfp. ^ *Al. hominē neque melius prorsum, neque]*.tbdafatv.

53 fbbfdtv *[PH. Mirum,] ni illoc homine quoquo pacto opus est. [C. idem] arbitror.*

[y] L.Obiectionis occupatio.

[z] L.Alia ratio, sed parasitica.

Accipit, id est, pascit, tractat, inuitat. R *Prolixius*, i. liberaliter atque benignius.

D.[C. *Mirum*,] & [PH. *idem*].

Insulf.) Hæc quæ nunc addidit, nō ex superioribus pendent: sed cùm superiora valeant plurimùm. nàm quia diues & liberalis, potuit obesse riualibus. hæc omnia bona in milite corrumpuntur, quòd fatuus, quòd insulsus, & cætera, quæ ipse persequitur. *Fat. est, ins. est*) Hæc bene addūtur: quia dixit, Et habet quod det, & dat nemo largiùs. Ad rem eam valebat vt amaretur miles à meretrice, & præponendus omnibus esset: sed ingrata sunt mulieribus, maximéque lasciuis, hæc omnia quæ subiicit. *Fat. est ins.*) Hoc prō acetuo vitiorū, cum quadam vultus improbitate prolatū est, quò magis res in medio posita esse videatur. *Tardus*) In Venerem scilicet. *Tardus*) [M] Id est, crassioris ingenii, & hebetioris, somniculosus, & nullius solertiæ. *Tardus*) [D] Corpore & membris: quanquam & intellectu tardos vocámus qui stulti sunt: sed melius est sic intelligi, vt ea vitia videatur dicere, quæ inamabilem faciant etiam diuité, largúmque amatorem. Nam aut verba commendant: vt -Pendétque iterū narrātis ab ore. hic fatuus, Aut sapientia gratū facit: vt, Multa viri virtus animo. hic insulsus est. Sed mihi videtur fatuum dicere, qui tācùm glorietur, & blandiri amicæ nesciat: Insulsum, qui non sit salax, & cupidus coitus. Tardum qui non facilè explicet Venerē: quæ res meretricibus odiosa est. *Stertit*) Plus dixit quàm dormit *Noctésque & dies*) Plus significat quàm si diceret, Diebus & noctibus: vt hoc ipso nomine consiliarii authoritas inesse videatur.

50 *Vbi v.*) Quando vel cùm.

51 *Quid agimus*) Initium consensionis, dubitatio est eius qui negauerit. *Hoc etiam*) Deest, vel Abest. *Quod ego vero*) [V] A liberali hospitalitate, quæ & Gnathoni profuit. & cùm dicitur, Hospitem meliùs & prolixiùs accipere, idem sibi vult, quod per verbum Tracto hodie ferè significatur siue verbis, siue verberibus, siue eos quos aut hospites, aut cōuiuas adhibemus. Itaque apud Ciceronem subinde legitur: vt, Pueris ad aram verberibus accipiuntur: vt, Verres Sopatrum leniter & clementer accepit: vt, Hunc accepi in senatu, vt soleo. vt, Accipitur Pompeius satis malè à Curione. vt Malè accipit Rabonium, &c, *Quod ego*) [D] Parasitus scilicet. *Primum puto*) Quasi parasitus.

Accipit hom.) [B] Laurentius libro sexto, 52 Accipere pro pascere Nonius inquit. Terentius, Accipit hominem nemo meliùs prorsus, neque prolixiùs. Et hunc imitatus Seruius in Virgilium. Illos porticibus rex accipiebat in amplis. Vrbaniùs profectò, & lautiùs loqui poterant Nonius & seruius, Pecora gregarim altiliáque dicuntur pasci, non homines. Nos enim quories accipimur, siue excipimur in conuiuium, non ad saginam, sed ad iucunditatem illam, atque apparatum inuitamur, vt minima pars cibis assignetur. Vnde Cōuiuere dicimur eo tempore, non Commessari, aut Compotare. aut (quod deformius est) Compascere siue Compasci. Siquidem Terentius de Thrasone non tanquam saginatore locutus est, sed tanquam de splendido apparatore conuiuiorum. *Accipit h.n.m. & pr.*) [S:D] Accipere hic ponitur pro admittere, vel tractare. Et totum in eo significato ad personam refertur, sumitúrque tam in bonam, quàm in malam partem: scilicet vt sonant aduerbia quibuscum iungitur. Cicero in Famil. Non multi cibi hospitem accipies, sed multi ioci. Ibidem, Epicurum tuum Stoici malè accipiunt. Idem ad Atticum. Nos Asia accepit admirabiliter. Ibidem, Coniuiux hilarè, & bene accepti. Ibidem, Nos hospitio accepit. Idem in Verr. Leniter, clementérque hominem accepit. Ibidem, Homines multis verbis malè à se acceptos dimisit. Idem de Somn. Scipionis, Pòst regio apparatu accepti, sermoné in multam noctem produximus. *Nemo mel. prsu. pr.*) [D] Horum alterū apparatum indicat, alterum copiam. [R] Prolixè admodum liberaliter significat. Cic. pro Flacco, Id non solùm fecit, sed etiam prolixè cumulatéque fecit.

Mirum, ni ill. h. q. p. op. est) [D] Facetè dixit 53

* D.Gratiarum actio est. Y Conclusio est istius petitionis.
* L Prouerbium à Sisyphi fabula in laborante & parum proficiente.
* D.Ostēdit fidē amicitiæ parasiticæ. R. Al. prabeo.) sed deprauate, dissiltrv.

G.**Rectè fácitis. vnum étiam hoc vos oro, vt me in vestrum gregem** ſbdſſ:v 54

Recipiâtis: **satis diu hoc iam saxum ſvoluo.* P H. *re- * cipimus.* R. Al. verso.] { bſſſtbv / bſb } 55

C. *Ac libênter.* G. *at ego pro istoc, Prædria, & tu Chærea,* vbſſſv 56

Hunc comedêndum, & deridêndum vobis ſpropîno.* C. *placet.* dſſſſv 57

P H. *Dignus est.* G. *Thraso, vbi vis, accêde.* T. *óbsecro te quid ágimus?* ttaſſtv 58

*Ironia, sed quam non intelligit miles.

G. *Quid?* * *isti te ignorâbant: postquàm ĕis mores osténdi tuos,* { ſſſſt / ſſſ } 59

adolescens rei parcus: & qui putet amorem sine damno esse oportere, quique fefellerit meretricem: non solùm eiiciendum non esse militem, sed etiam quouis modo sustinēdum ac perferendum. *Mirum, ni ill.h.*) Obtinuit parasitus iam quod negabatur. Primò deliberatum: vt, Quid agimus? pòst concessum: vt, Mirum ni illoc homine quoquo pacto opus est. *Mirum ni illoc*) Hic inquit, eiusmodi est, vt etiam cum mala conditione patiendus sit. *Idem arb.*) Sanè opus fuit consensione præcipuè Phædriæ, cuius res agitur: nam ita & seruata persona est tardè cōsentiēris amatoris.

54 *Vnum hoc*) Y Altera est petitio; vt ipse quoque accipiatur. Y Subtiliter etiam parasitus hic se adiungit, suásque partes circa hos agit.

55 *Vt me in v.gr.*) Iam hos laudat: & nimis parasitus est, si recorderis eundem dixisse, Facetè, lepidè, lautè, nihil suprà. *Satis diu*) V A decoro & necessario. Hic verò militem insulsum ostendit. *Satis d.h.i.s.v.*) D Vide quemadmodum serpat paulatim etiam in eorum assentationem ex vituperatione militis. *Hoc sax.v.*) Prouerbium in eos qui inextricabili labore afflicti sunt. Et bene Saxum de stulto milite ait: & seipsum Sisyphum fecit. *Hoc sax.v.*) Velut Sisyphus apud inferos. B Erasmus in Chiliad. annotauit, Saxum voluere, est inexhausto quopiam atque inutili labore fatigari Donatus admonet prouerbium fuisse in eos, qui inextricabili sudore affligerentur. Tractúmque putat à notissima Sisyphi fabula, saxum apud inferos sursum ac deorsum voluentis. *Satis diu iam, &c.*) M Id est, laboraui vt Sisyphus apud inferos, voluendo hunc hominem, qui est tanquam truncus & saxum.

56 *At ego*) Y Est remuneratio prorsus parasitica. *At ego pro istoc.Ph.*) D Subaudiamus & sum hic. aliter non, vt parasitus ait. *Phædria & tu Ch.*) Ambos nominat, quasi legibus paciscantur.

Hunc com.) Cum cæteris rebus summus 57 Poēta etiam fidem ostendit amicitiæ parasiticæ exemplo Gnathonis de milite loquentis hoc modo. *Propino*) Facetè sic dixit, vt parasitus, & vt qui de conuiuio loqueretur. *Hunc com. v pr.*) S.D Id est, vobis trado spoliandum bonis, & expilādum. Sic sæpe transferuntur comedere, & adedere. Trāslatæ etiā significationis hoc loco est propinare: nam propriè est prægustato leuiter vino, poculum alteri offerre.

Dignus est) D Hæc verba vltima longi 58 sermonis, eiusmodi sunt, vt miles, hæc audiēs laudatum se esse & approbatum existimet. *Vbi vis*) Honestificè reuocat ablegatum cum iniuria, dicendo, Vbi vis: quia Accede imperatiuum erat. & Vbi nisi Quando intellexeris, vitium est,

Isti te ign.) V Nouit vti foro Gnatho. 59 Nam quem absentem maximè stolidum ac insulsum docuerat, eundem præsentem fictis laudibus exornat. *Isti te ign.*) D Figura ἀντιφρασία. Ad vtrunque enim pertinet, & ad laudē, & ad mores. Et hoc ambiguū. S.D Ignorare nonnunquam eleganter ad personas transfertur: éstque non cognoscere, vel alicuius mores parum exploratos, & perspectos habere. Cic. ad Att. 4 Iidem, mi Tite Pomponi, iidem inquam illi, quos ne tu quidem ignotas, qui mihi pennas inciderant. nolunt easdem renasci Idem Maiore studio Lucullus, tum omni literarū generi, tum philosophiæ deditus fuit, quàm, qui illum ignorabant, arbitrabantur.

60 *Et collaudáui secúndum* *facta & virtútes tuas,*

61 *Impetráui.* T. *bene fecisti, grátiam hábeo máximam.*

62 *Nunquam étiam fui vsquam, quin me omnes amârent plúrimúm.*

63 G. *Dixin' ego [in hoc esse vobis] A'tticam eloquéntiam?* *Mu.[vobis in hoc esse].*

64 PH. *Nihil [prætermissum.] ite hàc omnes vos. valête, & plàudite.*

CALLIO'PIVS RECE'NSVI.

* D. Amarior est Ironia in vitiosos homines, quàm veritas. Propriè Facta militibus ascribuntur.

Iactantia militis.

Assentatio Gnathonica.

Bembus [præter promissum est.] ^ tum fuerit hypercatalectum. ^ Mu: *prætermissum est · ite hac. Vos valete.] ^ sed versus non constat.*

60 *Collaud. secundum f. & v. t.)* Hæc particula Secundum, variè à Latinis accipitur. Nam aliquando pro post, vel proximè, vel iuxta, vel congruenter, & conuenienter vsurpatur. Pro post: Locutio est apud Latinos huic huius particulæ significato similis: scilicet, cùm dicimur à te, vel persona aliqua discedere. Exempli gratia, Secundum te ille mihi ita est, vt sic penè pat. id est, cùm à te discessi. Cic. ad Att. XII. Secundum te nihil est mihi amicius solitudine. Idem in Off. Proximè autem, & secundum deos, homines hominibus maximè vtiles esse possunt. Idem in Verr. Act. II. Tua ratio est, vt secundum binos ludos mihi respondere incipias: mea, vt ante primos ludos comperendinem. Pro congruenter. Per hanc particulam sic loquimur, vt dicamus S.C. secundum aliquem factum: id est, è re alicuius, vel pro commodo. Et secundũ fidem & religionem testimonium dicere. Cicer. ad Att. XIIII. Prætor secundũ me decreuit. Idem ad Quint. fr. Cùm testimonium secundum fidem & religionem grauissimè dixissem, &c. Idem de Senect. Omnia quæ secundum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Pro iuxta: Cùm pro iuxta ponitur, ferè semper loci est. Cic. ad Att. XVI. Quæ legiones iter secundum mare superum faciunt. Seruius Ciceroni Famil. IIII. Nuntiauit duo vulnera accepisse: vnum in stomacho: alterum in capite secundum aurem. *Secundum f. & virtutes t.)* D Et hoc ἀμφίβολον. Nam virtutes εὐφημικῶς pro vitiis posuit: vt, Nescis qui vir siet, & Ornatus esset ex tuis virtutibus,

Bene fec.) V Redit Thraso ad Thrasonicam iactantiam. 61

Nunquam et. f. vsq.) D Nunquam & locum, & tempus significat: Vsquam locum magis. Nunquam, pro non. Et nunquam vsquam τὸ ἀρχαϊσμῷ, pro, non vsquã, id est, nusquam. 62
Quin me o. am.) Contrarium superiori. quid est enim quod bene non fecerit quicquam, si in illo est, vt ametur.

Atticam) V Gnatho sui similis est. Verùm inter omnia dicendi genera laudatur Atticum, vel Cicerone teste: vnde admirabilem hominis eloquentiam Atticam musam dicimus, & in prouerbiũ cessit & abiit. *Atticam eloq.)* D Et hoc εἰρωνικῶς, vt illa quæ supra. Atticã dicit verã atque germanam: quia excultior eloquentia, dicitur Attica: & summi oratores, Attici appellati sunt. B Attici lepóre quodam & festiuitate, quasi vernacula & peculiari vincunt reliquos Græciæ populos. Vnde abiit in prouerbium, Attica eloquentia, pro summa: quod hoc loco parasitus vsurpat, inuenustum militem deridens. 63

Prætermissum est) D Et hoc anceps est, in intellectu gemino ad vtrunque. *Ite hac)* Quò vocat parasitus? an ad meretricem? an ad cœnam militis, vt promisit, Hunc ego comedendum & deridendum vobis propino? *Ite hac)* Comessatum ad militem, vel ad Thäidem. Si cœna interfuit meretrix: quomodo pòst acta sunt omnia, cùm mentio noctis nõ facta sit? Omnia post cœnam gesta sunt, & non completa per rixam cœna, superfuit plurimum temporis ad agendum. 64

[Heavtonti morvmenos]

Graeca est Menandrv. Acta lvdis Megalensib. L. Cornelio Lentvlo, L. Valerio Flacco Aedilib. Cvrvlib. Egit [Ambivivs] Tvrpio. Modos fecit [Flaccvs Clavdi. Acta primv'm tibiis imparibvs.] deinde dvab. dextris. Acta etiam [tertia, *C. Cornelio, M. Ivventio Coss.]

Go. [Pub. Terentij Afri. Heautontimorumenos.]
Go. [L. Ambiuius].
Go. [Clau. Flaccus, Clau. Filius tibijs paribus. Acta].
Go. tertiò. Edita T. Sempronio Graccho. M. Iuuentio Helua Coss.]
* E. Vide Anno ab vrbe condita 591.

IOHANNIS CALPHVRNII BRIXIENSIS VIRI CLARISSIMI IN P. SEXTI TERENTII HEAVtontimorumenon prologomena.

HAEC Fabula, Menandri Græca: quæ facta à Terentio Latina nomen idem obseruauit, ne Græci nominis euphoniam perderet, quòd Terentius minus laudis existimaret propria scribere, quàm Greca transferre. Nomen habet à sene seipsum excruciante ob filii absentiam, quem amãtem duritia sua in militiam proficisci compulerat. ἑαυτὸν τιμωρούμενος, Latinè seipsum excrucians interpretatur. Illud animaduertendum. omnes Terentianas fabulas, ex vtroque genere mistas, præter hanc. Nam Comœdiæ aut motoriæ sunt, aut statariæ, aut mistæ. Motoriæ, turbulentæ: Statariæ, quietiores: Mistæ, ex vtroque actu consistentes. In hac, quæ plurimùm delectat actu & stylo, primæ partes sunt Menedemi & Chremetis: secundæ, Cliniæ, & Clitiphonis: tertiæ, Syri: & sic deinceps. Hæc etiam, vt cæteræ, quinque actus habet, Prologũ concitatum. Nam & se purgat: & in lædendis aduersariis est occupatus. Argumentum quoque non simplicis negotii habet, nec vnius adolescẽtis, vt in Hecyta: sed duorũ, vt in fabulis.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

Chremes	*senex.*	Dromo	*seruus.*
Clitipho	*adolescens.*	Sostrata	*matrona.*
Syrvs	*seruus.*	Bacchis	*meretrix*
Menedemvs	*senex*	Phrygia	*ancilla.*
		Nvtrix.	
Clinia	*adolescens.*	Antiphila	*amasia.*

C. Svlpitii Apollinaris in Heavtontim. Periocha.

Vers. gen. Senarij, id est, iambici trimetri acat.

IN MILI'TIAM *proficisci gnatum Cliniam* saassp
Amãntem Antiphilam cómpulit durus pater: idiisp
Animique sese angebat: facti pœnitens. aissi

2 *Durus)* [a] Iusto inclementior Menedemus.

3 *Animique sese ang.)* Dicimus, Ango me animi. & animo. Plautus quoque per genitiuum dixit, Angas te animi.

Facti

4 ſiidſp *Mox vt ſreuerſus eſt, clam patre ſdiuórtitur* Mu. [reuerſu' eſt, clã patrem].ſiſiſp.
5 ſiaſſp *Ad Clitiphônem: is amâbat ſcortum Bácchidem.*
6 ſijdſp *Cùm accérſeret cupîtam Antíphilam Clínia,*
7 iſdiſi *Vt eius Bacchis venit amîca, ac sérnola*
8 aidiſp *Hábitum gerens Antíphila, factum id quò patrem*
19 lſſiſi *Suum celâret Clítipho: hic technis Syri,*
ⁿ0 ijaiſp *Decem minas meretrícula aufert à ſene.*
11 diidſp *Antíphila, Clitiphônis reperitur ſoror.*
12 ſbſiſp *Hanc Clínia, áliam Clitipho vxôrem áccipit.*

Facti pæn.) Quod victum iurgiis & contumeliis filium domo eiecisset.
5 *Ad Clitiph.)* Chremetis filium.
10 *Decem minas)* Hoc eſt, centum & ſeptuaginta quinque rhenenſes, ſiue viginti nouem libras, tres ſolidos, & quatuor groſſos.
A ſene) Non Menedemo, ſed hero ſuo Chremete.
Aliam) Archonidis, vt in exitu fabulæ videre eſt. 12

ARGVMENTVM IOANNIS CALPHVRNII.

CHREMES Grauidæ vxori olim interminatus, ſi puellam pareret, olle tolli. At illa clàm anui Corinthiæ nutriendam dedit. Hanc adultam Clinia inuito patre amare cœpit: cuius duritia & aſsiduis iurgiis, in militiam proficiſci compulſus eſt. poſteà facti patrem Menedemum adeò pœnituit, vt omnia venderet, & agrum emeret, in eóque ſe exerceret: vt ſic filii iniuriam vlciſceretur. Paulò pòſt reuertitur Clinia, & clam patre diuertitur apud Clitiphonem, qui & ipſe amabat ſcortum Bacchidem. Mittit accerſitum cupitam Antiphilã Clinia: cum qua & Bacchis vnà venit. Hanc adoleſcentes Cliniæ amicam ſimulant Syri technis. Antiphila ad matrem deducitur: cuius occaſione Syrus decem minas meretriculæ aufert à Chremete. Dehinc Antiphila Clitiphonis ſoror reperitur, & Cliniæ in vxorem datur. Chremes Bacchidem à Clitiphone amari animaduertit: iraſcitur: minatur. ſed & Menedemo adhortante, filio ignoſcit: & aliam illi dat coniugem. In primo actu agitur de coniunctione ſenum, ſcilicet Menedemi & Chremetis: ſimul & de amicitia & familiaritate adoleſcentum, in qua Clitipho ardentiſsimus oſtenditur. Secundus actus continet quemadmodum adoleſcentes amicas receperint: ſimul & Syri callidum conſilium. Tertius actus exprimit Syri fallaciã in Chremem, vt Bacchidem credat Cliniæ eſſe amicam, & Antiphilam arrhaboni Bacchidi relictam eſſe putet pro argento, quod anum Corinthiam meretrici debere finxit. In quarto actu agitur de recognitione Antiphilæ, & de extorſione argenti, quod Bacchidi Clitipho promiſerat. Quintus actus continet omnium rerum conuerſionem ad iucundos exitus, patefacta cunctis cognitione geſtorum: & quemadmodum Antiphilam vxorem Clinia duxerit: Clitipho verò dimiſſa Bacchide aliam acceperit.

M. ANTONII MVRETI, IN HEAVTONTIMOrumenon Terentii Argumentum.

CHREMES Soſtratæ vxori grauidæ præceperat, ſi puellam pareret, vt eam ſtatim interficeret. fuit hæc immanitas in veterum moribus, vt, cũ fera nulla ſit, quæ fœtus ſuos non diligat, ipſi, quos alere nollent liberos, eos recens natos aut interficere, aut exponere fas putarent. Soſtrata puellam enixa, (vt eſt maternus ſemper animus clementior) vitam ei adimere non ſuſtinuit: ſed pauperculæ cuidam anui Corinthiæ, Philteræ nomine, exponendam dedit: etiámque, muliebri quadam ſuperſtitione, annulum de digito detractum ſuo, iuſsit, vt vnà cum puella exponeret. id, quod tam ſtultè factũ videri poterat, poſteà puellæ ſaluti fuit. eius enim annuli ope tandem agnita eſt à ſuis. anus acceptam puellam, Antiphilam nominat. educã: que [redacted] adol eu [redacted] illius filia putaretur, Menedemi filius, Clinia perditè amare cœpit: prope iam vt pro vxore haberet. quod vbi reſciuit pater, ita violenter tulit, vt filium aſsiduitate iurgandi, clam, militatum in Aſiam abire coëgerit. tum verò qui filii amorem iniquo animo tulerat, multò iniquiore eiuſdem abſentiam ferre cœpit. itaque vt de ſe ſupplicium abſenti filio daret, qui eum ſæuitia ſua exegiſſet ex ædibus, ædes,

ſupel-

supellectilem, famliam vendit, præter, qui serui ad opus ruri faciundum vtiles erant: ingentémque sibi agrum comparat, vbi à prima luce ad noctem non letuos modò exerceret verùmetiam, homo sexagenarius, senectutem miseris modis excruciaret suam. profectò Clinia, Philtere, quæ vt dixi, Antiphilæ putaba ur mater, extremum vitæ diem morte confecit. Clinia, cùm iam mẽsem tres absfuisset, amicæ desyderio reuersus, non ausus est patri se in conspectum dare, antiquam illius asperitatem veritus: sed ad Clitiphonem, Chremetis filium, diuertitsquicum magna ipsi à puero familiaritas intercesserat. Clitipho, sodalis reditu lætus, Syrũ & Dromonem seruos (iam autem aduespera cebat) in vrbem ad accersendam Antiphilam, mittit. exposuerat eo ipso die Menedemus Chremeti, quanto sibi desyderio esset filius: parum vt abfuerit, quin Chremes, cùm primùm de reditu Cliniæ accepit, mitteret, qui ei nũtiarent: continuit tamen se in diem posterum, quòd ita magis è re illiu fore censeret Syrus, summa seruus & audacia, & astutia, qui Antiphilam tantùm accersere iuss us esset, etiam Bacchidem adduxit. erat hæc meretrix procax, potens, sumptuosa, nobili: cuius se amore haud ita pridem irretierat Clitipho quo autem res Chremetem lateret, hoc consilium capiunt, vt Bacchidem quidem amicam Cliniæ, Antiphilam verò vnam de illius ancillis esse simularent. postridie manè Chremes ad Menedemum diluculo proficiscitur, & rediisse Cliniam nuntiat. ille gaudio amẽt. filium iamiam videre iamiam amplecti, iamiam ei se suáque omnia permittere cupiebat. at Chremes, Caue, inquit faxis istoc enim modo & te, & eum, & rem vna perdideris tuam. simul et ostendit, quæ incommoda capturus sit, si tam molli esse se, támque infracto animo ostenderit. Cliniæ amicam (eam enim Bacchidem existimabat) non iam pauperculam esse, aut paruo contentam, vt anteà: sed sumptuosam, gemmis atque auro collucentem, cum familia numerosissima: Vna, inquit, mihi nox tantùm non paupertatem attulit: nedum tu te censeas oneri ferundo fore. si te illi perpetuo sumptibus suppeditare oporteat. quin tu ita potiùs agito. humanè quidem & comiter excipito filium: sed tamẽ iam in potens illiu desyderium occultũ habeto, tum si ille, quod amicæ det, vt habeat, machinam aduersum te aliquam struet, falli te finito. ita & eum commodiùs retinebis apud te, & sumptuum facies minus. hæc Cremes, nesciu (vt sunt humana) oculatum foris esse se, cæcum domi. interea enim meditabatur Syrus, decem minas, quas Bacchidi pollicitus erat date. eas quomodo illi à Chremete ipso conficeret. iámque inibi erat cùm eum Chremes arreptum blandè compellat, hortatúrque. aliquam ad Menedemum fallaciam moliatur. inicit in sermone Syrus mendacium à se pro tempore confictum: anum Corinthiam, Antiphilæ (ita enim putabatur) matrem, mille drachmarum mutuo accepisse à Bacchide: ea mortua, puellam pro pecunia illa arrhaboni relictam. dum hæc aguntur, annulum suum agnouit Sostrata, eiúsque indicio, Antiphilam filiam suam esse cognouit, gaudio exiliens, omnẽ rem defert ad virum: qui ea leuiter obiurgata, repertam tamen filiam, ipse quoque gauisus est. iam omnia in tranquillo erant, absque Bacchide fuisset. sed & illi quoquomodo decem excudendæ erant argenti minæ, & periculum erat, ne aliquã eam Chremes filii amicam esse resciseret. ibi Syrus audax consiliũ init, quomodo & vtrique seni rem, vt erat, patefaceret, & commodè se è tam impedito negotio expediret. primum igitur Chremeti, Reperi, inquit, quomodo argentum à Menedemo eripiam. dicemus ei, Bacchidem hanc cui Clitiphonis amicam esse: orabimúsque, vt eam domi suæ dies aliquot esse patiatur, téque id celatum velit. porrò Clinia filiæ tuæ, quæ modò reperta est, formam sibi complacitam esse dicet, eámque petet vxorem. Quid tum? Pecuniam, inquit, petet à patre suo, qui nouæ nuptæ ornamenta coëmat: eam pecuniam numeraturus est Bacchidi. iam autem ad Menedemum Syri hortatu transierat Bacchis, & eò pompam omnem suam traduxerat. Chremes primò non satis consilium illud probare. At illam certè, inquit Syrus, pecuniam, pro qua filia tua opposita erat pignori, quin dissoluas, facere honestè non potes. Ego verò, inquit Chremes, & libenter quidem. Imo vero, Infit Syrus, dato eam Clitiphoni, qui ad Bacchidem deferat. ita enim faciliùs credet Menedemus, eam illius esse. Sit ita sanè. numeratur à patre Clitiphoni pecunia, quam ad meretricem perferret. intereà tota res detegitur. indignari Chremes, & fremere, & minitari se omnia atrocissima exempla editurum. tandé, cùm priùs Antiphilã Cliniæ collocasset, partim Menedemi, partim vxoris precibus delenitus, ignoscit, Clitipho se, relictis meretriciis amoribus, vxoré ductură pollicetur. Cum autẽ cæterarum fabularum argumentum vno die contineri soleat huius, non nisi biduo explicari potest.

ARGVMENTVM [redacted] nis in Heautontimorumenon.

TANTA huius fabulæ elegantia est, vt plerique à Lælio, quo illis tẽporibus Romæ nemo fuit eloquentior, scriptam existiment: & Poeta ipse testatur in hac puram esse oratione: qua laude nulla potest amplior excogitari. Quid est enim admirabilius, quàm

sermo

ſermo elegans & venuſtus? Neque prædicaturus hoc palàm fuerat Comicus, niſi nouam, inſignem, & penè diuinam ſermonis elegantiam eſſe iudicaſſet. Depingit autem parentum vitia. Nam Menedemus liberaliter amantem Cliniam iuſtò inclementiùs tractat, adoleſcentem modeſtum & frugi. Quem poſtquàm domo eiecit, victum iurgiis & contumeliis, multò impotentiùs deſyderat. adeò multifariam hic peccat. Huic ſeni opponit Chremetem monitorem: ſed quem poſtea videas multò plura quàm Menedemum peccare. Primùm is nunquam deſiſit perditè amare filium & compilari ſe à ſcorto ſumptuoſo. Pòſt vbi reſciſcit, multò fert impotentiùs id mali, quàm illa ſolebat Menedemus: vt agnoſcas ferè ita accidere, vt foris, non domi ſapiamus. *Epitaſis.* Portò quia fingebat Poëta velut oculi captum Chremetem, qui inſignia filii vitia non cernat, adducit patri ob oculos filii amicam: idque hic periculi eſt, ne reſciſcat Chremes Bacchidem filii amicam eſſe. Huc omnia conſilia, omnes dolos ſeruuli referemus. Et à Chremete priùs argentum emungitur Bacchidi numerandum, quàm comperit filii rem agi. Fallitur autem cû fingitur Bacchis eſſe Cliniæ. In prima fabulæ parte, vbi Menedemum confirmat Chremes, oratio eſt deliberatiui, ſeu ſuaſorii generis, qua hic conſolatur, erigit, monet animi ægrum vicinum. In reliqua fabulæ parte, quæ periculum continet, res omnis trãſlatione Rhetorica agitur: quia quæ ad Chremetis filium pertinent, omnia imputantur Menedemi gnato. In primis admirabilis eſt hic ſeruulus: cuius callidiſsimis conſiliis neutiquam reſpondent euentus. Nec vulgariter de ſuo conſilio ſibi ipſe placet, cùm ait, Hic me magnificè effero, &c. Eſt ea mirifica omnino imago humanorum & conſiliorum & euentuum. Fallunt enim ferè aſtutiſsima conſilia mortales. Sicut Ciceronem fefellit euentus belli aduerſus Antonium ſuſcepti. Extant exempla in hiſtoriis innumerabilia.

PROLOGVS.

ARG. [M] Hæc oratio, quæ legem prologi non ſeruat, in L. Lauinium ſtringit aculeos, docet auditores, Terentio beneuolentiam parat. & obiecta diluens, vtitur ſtatu abſoluto: id petens quod honeſtum habetur in primis, & ciuili diſciplinæ cõducit, quæ ingenia pro communi vtilitate nutrit & fouet. [V] Prologus eſt miſſus. Nam in commendatione fabulæ & Poëtæ eſt συστατικὸς, Latinis eſſet commendatorius. Verùm in defenſione tranſlationis eſt ἀντικατηγορία. Refert enim aduerſarii maledicta, & confutat: & magna eius pars eſt generis iudicialis. Eſt quoque [C] prologus concitatus. nam & ſe purgat, & aduerſarium acriter terret. Actor quoque, ex commodo ſuo, cur hanc Comœdiæ actionem ſuſceperit, cauſas affert. [H] Exorditur à prolepſi & propoſitione. ab ætate beneuolentiam captat. *Verſ. gen. Senarij, ſiue iambici trimetri.*

E CVI *ſit veſtrûm mirum, cur parteis ſeni*
Poëta dederit, quæ ſunt adoleſcentiû,
[Id primùm dicam: deinde,] quod veni eloquar. *Al. [Id primum dicam deinde.] C O [Id deinde dicam primum,] ſilliſp. His lectionibus euitatur hyſterologia, quæ ſi vulgata lectio remanet, in ſequentibus conſpicitur, niſi ſex ſequentes verſus per parentheſin legantur.*

I. Propoſitio ad docilitatem.
Captatio beneuolentiæ à perſona Poëtæ.

Ne cui) [V] ἐπιζήτησις eſt, cur ſeni partes primæ datæ ſint, cùm adoleſcentes iiſdem pares fuiſſent. Senex enim actuoſus in hac Comœdia inducitur, atque quemadmodum in Andria primas habet Pamphilus & Dauus, in Eunucho Phædria & Chærea, & Thraſo, ita hic Menedemus & Chremes. Meo autem iudicio ſenis vocabulũ potius ad prologum, id eſt, eum qui præfatur, & officiũ Poëtæ tuetur, referendum eſt. Vult enim hic dilucidè prologum, id eſt, proloquium adoleſcentibus magis quàm ſenibus quadrare, & ſic exordiũ ab eo eſt, quòd ἀνεγκλήτως Iſocrati familiariſſimum eſſe ſolet. *Cur p. ſ.)* [B] Captatio beneuolentiæ ab ætate perſonæ.

Id primum d. d. q. v. el.) [C O] Locum hunc, quo in hoc authore obſcurior nullus, notare malui, quàm emendare: vt in re tam difficili, atque perplexa, ſuum cuique iudicium relinqueretur. Primum nõ eo ordine, quo res propoſita eſt, narratur: neque in hæc quæ ſequuntur. Ex integra Græca integrã Comœdiam Hodie ſum acturus, Heautontimorumenon: Duplex quæ ex argumento facta eſt ſimplici. Hæc inquam non demonſtrant, cur partes ſeni Poëta dederit, quæ erant adoleſcentium,

y Propositio prima. l Narratio altius repetita, & quidem extra complexum propositionis. Duplex &c. id est, quæ vnica erat, nũc duplex est: nimirũ Græca Menãdri, & Latina Terentii. Propositio secũda. ✝ L. Cõclusio huius partis narrationis, vt ad institutum accedat.

Ex integra Graca, integram Comœdiam ſiſiſp
Hodie ſum acturus, HEAVTONTIMORV-MENON. aſaſſp
Duplex qua ex argumento facta eſt ſimplici. iſſſi
**Nouã eſſe oſtendi, & qua eſſet: nunc qui ſcripſerit,* iſſſp
Et cuia Graca ſit, ni partem maximam ſiſſp
Exiſtimarem ſcire veſtrũm, id dicerem. ſiſiſp
Nunc quamobrem has parteis didicerim, paucis dabo. dſdiſi
Oratorem voluit eſſe me, non [Prologum:] G. [Oratorem] prima poteſt ad pracedentem verſum pertinere, ſdiſp. Prologum] prima longa. Vide prologum Andria verſu 5. ſſbiſp

quod tamen dicturum se primùm, pollicetur. Iam vbi pòst paulò dicit, Oratorẽ esse se, non Prologum, non docet, cur venerit: venerat enim Histrio nõ vt Prologum recitaret, sed vt ageret Fabulam: id tamen fuerat quòd secundo loco erat dicturus. Deinde quis ille senex, cui adolescentium erant datæ partes? quæ illæ ipse adolescentium partes? Ego vt quod sentio paucis dicam, verborum ordinem perturbatum tantas loco tenebras puto attulisse: quod si ita legamus, *Id deinde dicam, primùm quod veni eloquar*) erunt omnia clariora. Nam cum prologi ab adolescentibus solerent recitari, essétque L. Ambiuius senex, qui prologum recitaret, cur adolescentium partes seni essent demandatæ, mirari populus iurè potuisset: cuius facti causam dicturum se pollicetur, vbi quare venerat explicasset. Veni, inquit, vt ex integra Græca, integram Comœdiam agam, quæ ex simplici argumento duplex facta est. Dicerem & cuia esset Græca, & Latinam quis fecit, nisi partem vestrûm maximam scire arbitrarer. Habetis cur venerim: dicam iam nunc cur partes has prologi, quæ erant adolescentium, senex didicerim. Non prologum voluit me esse Poëta, hoc est, fabulæ argumentum narrare, sed Oratorem fecit, qui pro se apud vos causam dicerem, aduersus eos rumores quos de se maleuoli distulerunt. Contaminasse scilicet Græcas multas, dum facit paucas Latinas. Orator ergo ad vos venio ornatu Prologi.

4 *Ex integra*) V Narratiuncula est vnde sit translata, & vt duplex facta sit Latina, & Græca. Noua autem est, vt quæ priùs Latina scripta non fuit, Mænandri autem Græca est, & breuissima est per præteritionẽ. Iudicat enim id plerisque omnibus notius esse, quàm vt repetatur. C Terentius Hecyram & Phormionem ab Apollodoro transtulit: reliquas quatuor, à Menandro.

Heautontimorumenon) B Id sonat, seipsum excruciantem. 5

Duplex qua ex arg. f. est s.) NANNIVS 6 Quia in hac Comœdia duo sunt filii familiàs amatores, duæ amicæ, duo senes, duo serui, quæ omnia in Menandro erant simplicia.

Et qua esset) C Id est, quo nomine vocaretur. 7

Ni part. max.) B Sensus: Cuius authoris sit vt dicam, nihil est opus. Plerique enim nouissis Menandri esse Græcam. 8

Nunc quamobrem) V Rectè hic quadrat. 10 Siquidem ferè argumentum fabulæ cõtinet, qui vocatur ὑπόθεσις, vulgo argumentum. Priores autem duo, vt συστατικὸς in genere demonstratiuo, & ἀναιρετικὸς in statu qualitatis, oratoribus frequentiores sunt. *Paucis dabo*) B Dabo pro dicam posuit, teste Nonio.

Oratorem vol.) L Causa cur senex hanc 11 agat fabulam: & Oratorem dicit, vt audiatur benignè, & tutus sit contra insectationem. *Oratorem v. e. me n. Pr.*) C Officium prologi, ante narrationem rei semper est. verùtamen & post principium fabulæ inducitur, vt apud Plautum in Milite glorioso, & apud cæteros magnæ authoritatis veteres Poëtas. *Oratorem*) Sic in prologo Hecyræ Orator ad vos venio cum ornatu prologi. Oratorem audire oportere, ius gentium est. Oratorem, non liceat iniuriam pati. Ne igitur patiatur iniuriam, non se Prologum, sed Oratorem nominat. Et Orator est qui rogat: Exorator, qui impetrat. Alibi Terẽtius, Orator ad vos venio, sinite exorator siem. Et orator est cui causa defendenda mandatur. *Non prologum*) B Non qui præfationem dicerem, & argumentũ narrarẽ, quod est Prologi. M Prologium dicitur principium & proloquium. Vnde Pacuuius, Examinasti me prologio tuo.

Fest

cllssp *Vestrum iudicium fecit: me actôrem dedit.*
asdisi ** Sed hic actor tantùm póterit à facúndia,*
cbsiii *Quantùm ille pótuit cogitâre cómmodè,*
ssissp *Qui oratiônem hanc scripsit, quam dictûrus sum.*
ssidi ** Nam quòd rumóres distulêrunt maléuoli,*
ssissp *Multas contamináße Græcas, dum facit*
ssissp *Paucas Latínas: factum hic esse id non negat,*
aisisp *Neque se id pigêre: & déinde factûrum autumat.*
ijssi *Habet bonôrum exémplum: quo exémplo sibi*
idassp *Licêre id fácere, quod illi fecêrunt, putat.*
cbsisp ** Tum quòd maléuolus vetus Poëta dictitat,*
idsisp *Répente ad stúdium hunc se applicâsse Músicum,*
idssi *Amicûm ingénio fretum, haud natúra sua:*
dssii *Arbítrium vestrum, vestra existimátio*
idssi *Valêbit: * quámobrem omnes vos orátos volo,*

* Commendatio à persona actoris & Poetæ.
L. orationem hanc louê hâc, i. fabulà.
* Quod æmuli vitiô dât, id laudi sibi ducit. L. Per occupationem infert defensionem Poëtæ: & vtitur statu qualitatis, quem exemplis confirmatur.
* L. Alia obiectio, quæ soluitur sententia & existimatione populi.
* L. Conclusio, qua postulat attentionê. Ab honesto & iusto.

12 *Vestrum iud. f.)* [V] Vestro iudicio stabit cadêtque. & [illegible] notat, qua docêtur, cùm eduntur, cùm eduntur, & aguntur, fabulæ Comicæ.

13 *Hic actor)* [B] Ad loquentis personam referendum est, vt sit, Ego tantum potero facundè dicere. sit quoque Actor, qui causam Terentii tuetur, & est extenuatio, vt facûdiam Poëtæ collaudet, præsertim propter inuêtionem nimis artificiosam, ita vt ab actore præter Poëtæ commodè cogitatam orationem nihil afferri, aut dici melius possit. Et [illegible] Calliopium intelligit.

16 *Nam quòd)* [V] Dilutio est criminis obiecti de Græcarum fabularum translatione, quas contaminasse, id est, deprauasse & commaculasse & commiscuisse (opponûtur enim apud Ciceronem contaminatis intègra) accusatur. [C] Id quod maleuoli vitio dant sibi, sibi laudi adscribit: sêque exemplo præstantissimorum Poëtarum defendit, qui idem factitauerunt. *Distul runt)* Diuulgauerût, sparserût.

18 *Factum)* [V] Concessio, & approbatio est, ab exemplo allotum Poëtarum, qui idem sibi permiserunt, & licitum iudicarunt.

19 *Autumat)* Opinatur, dicit, censet.

20 *Habet b. ex.)* [C] Videlicet Plauti, Næuii, Ennii, quos authores Terentius habet, vt in prologo Andriæ fatetur, Qui cùm húc accusant, Næuium, Plautû, Ennium Accusant, quos hîc noster authores habet

22 *Tum quod)* [V] Dilutio alterius criminis, quòd statim musico studio deditus erat, potius amicûm, id est, amicorum ingenio fretus, quàm natura vel ingenio suo. Id sanè paucis hîc refellit, quod in Adelphorû prologo laudi sibi ducit. *Tum quod mal. v. P.)* [C] A natura, Maleuolus: à têpore vel inuidia. Vetus: à signo æmulationis Poëta. Vetus, plerunque ad laudem refertur, interdum ad vituperationem. Vetus, id est, cariosus, & quasi rancidus. Maleuolus, non criminibus, sed maledictis. [B] Natura Maleuolus, tempore Vetus, vel in sua inuidia, & obtrectandi studio vetus. Et L. Lauiniû notat veterê aduersariû.

Hunc musicum) [C] Videlicet Poëtam elegantê, Musicus, Latinè dicitur elegans [illegible] verò Græcè, inelegans. *Ad studium Musicum)* [M] id est, Poëticum, & numerosum. [B] Est enim Poëtica, musicæ confinis arti. 21

Amicûm ing. fr.) [C] Hoc idem refellit in prologo Adelphorum, Nam quod isti dicunt maleuoli, homines nobiles Eum adiutare, assiduéque vnà scribere: Quod illi maledictum vehemens esse existimant, Eam laudem hic ducit maximam, cùm illis placet, Qui vobis vniuersis & populo placent. *Amicûm)* Pro amicorum, videlicet Lælii & Scipionis, quorum amicitia Terentius Familiarissimè vsus est. [B] Quod aduersarius dicit Poëtam nostrum in scribendis fabulis adiutum à viris nobilibus, de hac re, de hoc facto, inquit, vos existimabitis. *Haud nat. s.)* Non suo marte. 24

Arbitrium v.) [C] Bene arbitrium. nam Arbiter dicitur iudex qui totius rei habet arbitrium & facultatem. horum enim arbitrio & iudicio Comœdia commendari poterat. [B] Titus Liuius, Vestra existimatio est. 25

Quamobrem) [V] Epilogo est [illegible]. Orat 26

* L. Occupatio in aduerſarium, cuius vitium notat in fabula quapiam. *Hactenus pro Poëta dixit, nunc rogat vt ſenem placidè audiant. Reddit ad attentionem: & alteram cauſam profert cur ſenex agat hanc fabulã. Diſtinguit autem epith tis varias Comœdiarum perſonas.

Ne plus iniquũm poſſit, quàm æquũm orátio. ſiſſii
Fácite æqui ſitis: date creſcéndi cópiam aſdiſp
Nouárum, qui ſpectándi fáciunt cópiam iſſdſ
Sine vitijs: * *ne ille pro ſe dictum exíſtumet,* ſiſſp
Qui nuper fecit ſeruo curré nti in via ſſiſſi
Decéſſe pópulum: cur inſáno ſéruiat? ſbiſſp
De illius peccátis plura dicet, cùm dabit ſſiſſp ſſii
Alias nouas, niſi finem maledictis facit. aiadſp
* *Adéſte æquo ánimo: date poteſtâtem, mihi* iddiſi
Statáriam ágere vt líceat, per ſiléntium: ibdip
Ne ſemper ſeruos currens, irâtus ſenex, ſſſii
Edax paraſitus, ſycophánta autem impudens, iſiſi
Auárus leno, aſsiduè agéndi ſint mihi, irdiſi
Clamóre ſummo, cum labóre máxumo. ſiſiij

* C. Paronomaſia. * *Méa cauſſa cauſſam hanc iuſtam eſſe ánimum indúcite:* ſſdſp ſ
Vt áliqua pars labôris minuâtur mihi. bijdſi

enim vt ſpectatores Poëtæ animum addant, & aduerſarium non audiant.

27 *Ne plus iniquũm poſſit)* [c] Iuſtam rem petit: quæ quidem, niſi ab iniuſtis, conceditur. *Iniquũm)* [s] Pro Iniquorum. *Quàm æquũm)* Id eſt æquorum poſsit, & plus habeat authoritatis oratio.

28 *Facite)* [v] Propoſitio eſt, vt in æſtimatione & arbitrio æqui & iuſti ſint: cuius vna ratio præcedit, ab officio iudicum, qui orationem æquorum quàm iniquorum pluris faciunt. *Date)* A decoro & vtili. Si ſpectatores eſſe cupitis, animum quoque Poëtæ ſcribentis confirmabitis. [B] Si æqui fueritis Poëtæ noſtro, adſcribẽdas nouas addetis animũ.

30 *Sine vitiis)* [v] Qualia ſunt in aduerſario, qui decorum Comicum neglexit: cuius hic fit notatio cùm populus fugerat propter ſeruum inſanum in via currentem. Ille enim quàm pacatiſsimè & attentiſsimè in theatro ſpectabit, & nõ decedet. Eſt autem παρασιώπησις ſurentes adhibere. & ſic Lauinium modeſtè tamẽ perſtringit. Itaque comminatio ſubditur. Ne porrò maledicat, alioqui plura peccata audiet.

31 *Qui nuper f. ſ.c.)* [c] In hoc notatur aduerſarius, qui decorum perſonæ non ſeruauerit. Quid enim magis præter ſerui decorum, quam vt illi populus in via decedat, & inſano ſeruiat?

35 *Adeſte)* [v] Altera eſt ἀξίωσις, vt attentè audiant Comœdiam ſtatariam: cuius hic eſt deſcriptio ab antitheſi per perſonarum mores expreſſos. Nam ſicut in motoria omnia ſunt turbulentiora, ita in ſtataria, eadem videtur pacatiora. *Date pot. m.)* [c] *Stat. ag.)* 36 [c] Vt liceat ad exitum vſque fabulæ perpetuò ſtare, ne videlicet aliqua turba fiat: vt fieri ſolet aut ludis funambuli, aut gladiatorũ. tunc enim neceſſe eſt relinquere Comœdiæ actionem. Et bene dixit Statarium Agi enim dicitur fabula, cùm recitatur: ſtare, cùm placet. Eſt etiam Comœdia quæ dicitur Stataria aut Motoria, à ſtatariis actibus vel motoriis. [M] Stataria Comœdia dicitur, quæ non habet magnos & vehementes motus: vt hæc eſt, in qua Menedemus ſe cruciat ob filii abſentiam

Ne ſemp. ſer. c.) [c] Exprimit varias perſo- 37 nas, quæ in Comœdiis introducuntur, quibus ars Comica valde nobilitatur. Inducitur autem leno periurus, amator feruidus, ſeruus callidus, & amica illudens, & vxor inhibens, & mater indulgens, & patruus obiurgator, & ſodalis opitulator, & miles præliatur, paraſiti edaces, parentes tenaces, & meretrices.

Mea cauſa) [v] Ab honeſto & æquo ex 41 ſenilis ætatis, cui altiſsima paratur pax, decoro. Sunt enim qui ſeni in Comœdiis laborioſis, id eſt, motoriis parcunt. Stataria enim eſt lenis, & ſicut illic ſummus eſt clamor, ita hìc tranquillitas, qua pleraque ſunt in portu & ſtatione abſque vllis motibus vehemẽtioribus. *Mea cauſa)* [B] Qui ſenio confectus ſum.

fic6 ſiſſ *Nam nunc nouas qui ſcribunt, nihil parcunt ſeni:
ſijſſp (Si qua laborioſa) eſt, ad me curritur.
ſibſſp Sin (lenis eſt, ad alium) defertur gregem.
iſſſij *In hac eſt pura oratio: experimini,
aidſſp In vtranque partem ingenium quid poſſit meum.
ſiddſi Si nunquam auarè pretium ſtatui arti meæ:
aibſſp Et eum eſſe quæſtum in animum induxi maximũ,
ſiſiſi Quàm maximè ſeruire veſtris commodis.
ſiſibſi Exemplum ſtatuite in me, vt adoleſcentuli
ſibdſi Vobis placere ſtudeant potius, quàm ſibi.

*L. Obiter perſtrin git alios Poetas. G. [qua] produxit licentia. M: Laborioſa ſiqua].ijſſp. R. Al. alenis eſt. ad aliũ mox].ddiſſp.
• L. Commendatio à ſtylo, & ſua perſona: item à merito. & hæc cuncta ad attentionis poſtulationem referũtur. Commodis plus eſt, quàm ſi dixiſſet voluptatibus.

44 *Siqua lab. eſt)* C Iuſtum etenim eſt ſeni in re laborioſa fauorem præſtare.

45 *Al al. gregem.)* Gregem cum contemptu dixit, alios actores paruifaciens. Gregem appellat ſcenicorum turbam. Plautus in prologo Aſinariæ. Quæ quidem mihi atque vobis res vertat bene, atque huic gregi.

46 *In hac)* B Stataria & quieta. *Eſt pura or.)* C Hoc eſt, nitida. quæ facilè aſſenſum auditorum ineat. M Non eſt æſtuans affectibus, ſed tranquilla vt decet ſenes. B ſermo elegans & venuſtus, quæ maxima laus eſt. In hac eſt) V A puritate elegantis orationis commendatur, & non eſt mediocris virtus elegantiæ pura oratio. *Experimini)* Ab æquitate: Iudicate vim ingenii mei in vtraque Comœdia tam ſtataria quàm motoria.

48 *Si nunq.)* Pro ſiquidem: & eſt ἀπαγγελτικὸν Non meo lucro id facio. ſed veſtro cõmodo. *Si nunquam auarè. &c.)* M A perſona ſua, & officio ſuo ſpectatorum animos emeretur.

C Per hæc verba Terentius demonſtrat quàm grauis author ſit, qui ſuas Comœdias probet. ſic Horatius, - Ea cùm reprehendere coner. Quæ grauis Aeſopus, quæ doctus Roſcius egit.

Et eum eſſe q.) Nonnunquam ſubauditur Si: vt ſit, & ſi eum quæſtum. 49

Seruire v. comm.) Plus dixit Commodis, 50 quàm ſi diceret Voluptatibus.

Exemplum ſtat. &c.) Id eſt, erga me id agatis, quod adoleſcentum animos ad veſtram oblectationem, vtilitatémque accendat. 51 *Exemplum ſt. in me)* B Senſus, Ego ſi omnia ſemper veſtris poſthabui commodis, nec ſtuduvnquam vt ex arte mea quæſtum facerẽ, quod auari ſolent, ita mihi fauete, vt adoleſcẽtum, qui & ipſi ſunt prodituri, ad vos oblectandos animi accendantur. *Adoleſcentuli)* V Actores. Debet enim ſtudium eſſe liberale & gratuitum. Honos enim alit artes. Itaque iudices ſuo fauore ſtudia adoleſcentum exploraturi ſunt.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. L Ex officio Chremetis erga Menedemum naſcitur argumenti narrandi occaſio. P eius enim in ſequenti ſcena iuſta pars aperitur, per Menedemum, quem ſeſe excruciãtem in agro ob diſceſſum filii, Cremes conſolando alloquitur, ſedulò cauſas inquirens, cur B præter ætatem ille ſuam P ſe tam perditè die noctúque prægraui raſtro fodiendo excruciet. B Reſpondens ille, ſui mœroris cauſam dicit eſſe filii abitionem, quem iurgiis & contumeliis domo eiectum impotentiùs deſyderat. H Chremes igitur amicè conſolatur, erigit, & monet Menedemum admodum ſolicitum propter filii ſui in militiam abitum. Et beneuolentiam venatur partim ab amicitia, partim à vicinitate: C Et bene ex arte Comica ſenex opitulator inducitur, qui & miſeria & triſtitia alterius valde commoueatur. ſimul amborum ſenum coniunctio & familiaritas, ad id quod ſecuturum eſt non parum accommoda futura eſt. ſimul exprimitur à Poëta mutua miſeratio, quæ inter ſenes eſſe ſolet, & omnino ſenilis prolixa. V *Theſes.* 1 Menedemus affectibus ſuis temperare nequit, vt qui nimiùm eſt aut ſeuerus, aut lenis. 2 Ineptus eſt paterfamiliàs, aut moroſus, aut indulgens. 3 Non omnia ad viuum reſecantur, alioqui plura in re familiari incommoda ſequuntur. 4 Vt ſeueritas parentum vel præceptorum animos filiorum deiicit & proſternit, ita indulgentia ſupra modum corrumpit. Et quemadmodum in aliarum Comœdiarum prima ſcena Terentius argumẽtum & occaſiones fabulæ deſcribere ſolitus eſt, ita & hic eſt colloquium ſenile, humanitatis & officiorum plenum, in quo multæ venuſtæ & graues ſententiæ. Eſt autem hæc miſta, prior quidem eſt *iambica*. Redarguit enim Chremes Menedemum etiam ſexagenarium opus facere ruſticum. Po-

fterior verò est ex illa nata παραμυθητικὴ, consolatoria post expositam luctus & doloris causam. [M] Illius patris affectus vehemens in vtranque partem, qui ætatis rationem non habens, adolescenti filio duras leges imponit: deinde paterno amore victus, in contrarium mutatur, nec tenet medium in disciplina domestica, quæ habet delectum rationi conuenientem, hæc scena exprimitur: hominémque ab homine, ea ratione qua homo est, non esse alienum ostenditur. Homo enim natus est, vt homini prosit, si vult vero humanitatis nomine censeri. Quapropter Cato apud Ciceronem libro tertio de Finib. sic ait, Et hoc nascitur, vt etiam communis hominum inter homines naturalis sit commendatio, vt oporteat hominem ab homine ob idipsum quòd homo sit, non alienum videri. *Vers. gen. Senary siue iambici trim. acat.*

* L. Obiurgaturus captat beneuolentiam ab officio, [z] & à vicinitate. Hæc amborũ senũ coniunctio & familiaritas, multùm accommodata sequẽtibus rebus censetur.

* Propositio qua in interrogat [L] cum obiurgatione vehementi, cui implicantur rationes ab ætate, à fortuna, à tempore.

CHREMES, MENEDEMVS, *senes.*

1 * QVANQVAM *hæc inter nos nuper notitia ádmodum est,* ssai
2 *Inde ádeò, quòd agrum in próximo hîc mercâtus es,* ddisp
3 *Nec rĕi ferè sanè ámplius quicquam fuit:* {aisisp f}
4 *Tamen vel virtus tua me, vel vicínitas* isdssi
5 *(Quod ego in propinqua parte amicítiæ puto)* a ũ i
6 *Facit vt te audácter móneam, & familiáriter:* asddip
7 *Quòd mihi vidêre præter ætâtem tuam* d sisp
8 *Fácere, & præter quàm res te adhortâtur tua.* assisp
9 * *Nam pro deûm, atque hóminum fidem, quid vis* iassi

1 *Quanquam h. i. n.)* [c] Exordium est, & oratori congruum: quod enim exigua notitia, aut nuper incœpta, vel nulla consuetudo ante actæ vitæ facere prohibet, id vel virtus, vel propinquitas cogit. *Quanquam)* [v] Exordium à re natum est per προθεράπευσιν, atque primo congressu beneuolentia ex vtriusque familiari notitia & vicinia captatur. *Nuper n. adm.)* [B] Iunge Nuper admodum: vt sit ordo, quanquam hæc notitia nuper admodum est inter nos.

4 *Tamen)* [v] Plus tamen beneuolétiæ ab auditoris & honesti & vicini persona captatur. *Tamen vel virtus. &c. Quod)* [a] Græcũ est hoc, vbi post masculina & fœminina neutrũ subiicitur. Sic & in Eunucho. Atque hæc qui misit, non sibi soli postulat Te viuere. Ad Eunuchum enim & Æthiopissã refertur illud Hæc. Simile est illud Salustii. Huic ab adolescentia cædes, rapinæ, discordia ciuilis, grata fuere. Taic putat Seruius & illud Terentii esse, Qui habet salem, Quod in te est. *Vel vicinitas)* Captatio beneuolentiæ à vicinitate. Erasmus enarrãs illud, Haud sunt amici, amici qui degunt procul: Fit, inquit vulgò, vt simulatque è conspectu necessariorum seiuncti sumus, nescio quomodo obrepat obliuio quædam familiarium: vt id iam omnibus in ore sit, Qui semotus sit ab oculis, eũdem ab animo quoque semotum esse. Proinde Hesiodus vicinos potissimũ ad conuiuium vocandos esse monet. Fatentur & Hebræorum prouerbia potiùs esse amicum habere vicinum, quàm fratrem, qui procul abiit. Chremes quoque hoc loco eandem ob causam in propinqua parte amicitiæ ponit vicinitaté. Seruius in sextum Aeneid. Si ex notitia gignitur charitas, consentaneum esse dicit, vicinos inuicem charos esse, cùm noscant alius alium. *Vicinitas)* [c] Vicinia non tam homines qui eundem incolunt vicum significat, quàm qui prope domum tuam habitant, Vicinitas auté non homines, sed propinquitaté quidem vicinorũ.

5 *Quod ego)* [v] Γνώμη est de laude vicinitatis, quæ est propinqua amicitiæ pars. Accurrunt enim vicini vel ἄζωνοι, id est, nondum veterum more cincti, quoties præsens necessitas vrget. Idem in Officiis Cicero commẽdat: atque idem reipsa Chremes præstat, qui vicini beneuolentiam officiis conciliãdam & alendam esse putat.

6 *Vt te audacter)* Propositio est. Nam decet sexagenarium tantùm operæ consumere. Confirmatio est à decoro ætatis. Ea enim opera est præter ætaté. Sunt enim singularum ætatum & decora & officia apud Aristotelem & Ciceronem. Deinde ab Inutili, Nã res non adhortatur. Es enim satis diues, & senio confectus.

9 *Nam proh)* Ratio est, quæ per interrogationem & admirationem exhilaratur, Siquidem sexagenarius es. Igitur tantũ operæ consumere non te decet. *Nam pro deûm atque ho-*

tibi? aut

10 ſſſp *Quid quæris? annos ſexaginta natus es,*
11 ſſſda ſp *Aut plus eo, vt coniicio: agrum in his regiónibus*
12 adiſſp *Meliôrem, neque [pretii] maiôris nemo habet:*
13 ſſ.bſp *Seruos complúreis: prŏinde quaſi nemo ſiet,*
14 eſſdip *Ita atténtè tute [illôrum] officia fúngere.*
15 ſſddſ *Nunquam tam manè egrédior, neque tam [ve-ſperi]*
16 iiſſſp *Domum reuértor, quin te in fundo cónſpicer,*
17 aidſſp *Fódere, aut arâre, aut áliquid [ferre: dénique]*
18 ſiſdſp *Nullum remittis tempus: neque te réſpicis.*
19 ſiſ-ſi *Hæc non voluptáti eſſe ſatis certò ſcio.*
20 aſdſſp **At [enim.] Me, quantum hîc óperis fiat, pœnitet.*

Al. [pretij] duobus ij in vnu coaleſcentibus. G. [illorum] vel eoru] diſyllabus. illdip. Mu [Ita tute attentè illorum], aſſdip. Mu. [veſpere]. Nimia ſenis inquietudo. R. Al. [ferre denique:] • •Obiectio tacita, perpolita locutio, quæ ſoluitur ab vtiliori. G. Al. [enim dices,] ſed verſus repugnat.

f.) Exclamatio vehemens eſt in eum, qui & ſenex & diues continuò ſe labore defatigeret: & eò magis Chremes admiratur huius laborem nondum intellecta cauſa.

11 *Vt coniicio*) Id eſt, coniecturam capio. hinc Coniectura dicta eſt à Coniectu, id eſt, à directione quadā rationis ad veritatem. Vnde etiam ſomniorum atque omnium interpretes, cōiectores vocamus. *Agrum*) V A fortunis. Habes enim agrum & optimum & pretioſiſſimū, & familiam ampiam, adeò vt ipſe non foderes. & hic locus à Cicerone annotatus eſt. & iterum indecorum ſubiungit quòd ſenex ſeruile officium faciat, idq; expoſitione tanquam oculato teſtimonio comprobat.

12 *Meliorem, neque p. m. &c.*) B Bene addidit Neque pretii maioris. Nam vt ager quiſpiam ſit vberrima gleba, & fertiliſſimus, tamen adhuc vilis eſſe poteſt. Bonus ager eſt, qui benignus & liberalis. At is demum maximi pretii eſt, qui præter pinguitudinē: habet & ſalubritatē & cōmmoditatē ſitus. Quòd ſi peſtilés ſit, neque oppido aut nauigabili fluuio aut mari vicinus, etiā ſi longè ſit vberrimus, tamē ſit inſaniſſimus, qui hūc emere cogitet. *Nemo*) C pro quiſquam. B Per pleonaſmum redundat hîc negatio. Potuit pro ea poni affirmatiua particula Quiſquam, vel Vllus. Declaratur autem hoc loco abundare negatio, quòd vna detracta idem ſenſus maneat. Tale eſt & illud Ciceronis, in Acad. Nullam denique eſſe artem, nec dicēdi nec diſſerendi putant.

14 *Tute illorum off. f.*) C Nūc dicimus, officiis fungeris, Fungor idem eſt quod officium munúsque ago: vt fungor magiſtratu, fungor legatione.

Nunquam) Deeſt Nam. *Tam manè*) Modò aduerbium: alibi nomen videtur: vt Iam mane nouum, iam clarum mane feneſtras intrat. B Authore Seruio honeſta locutio eſt, quando rem temporis ad perſonam transferimus: vt, manè venit, matutinus venit, nunquam tam matutinus exeo domum, nec tam veſpertinus eodem reuertor. 15

Quin te in f. c.) C Quin, pro quòd non, hoc in loco: aliàs pro cur, non, pro etiam, pro quare, ponitur. *In fundo*) Superiùs dixit, Agrum in proximo hîc mercatus es. Fundus enim ab agro continetur. de quo Cicero in quodam peculiari libello, Fundum verò vocat quem poſſit mittere funda, Ni lapis exciderit, qua caua funda patet. 16

Denique) B Denique ſignificat hîc ad extremum. 17

Remittis, neque te reſpicis) C Nihil ſignificantius de eo qui nihil ſibi parcit, nec ſui miſeretur. nam qui aliis remittit aliquid, id eſt, condonat, is eſt facilis & mitis naturæ. *Neque te*) V Ab inhoneſto. Neque tui habes rationem. 18

Hæc non) Αἰτιολογία, Non poſſunt hæc voluptati eſſe, præſertim ætate decrepita. 19

At enim d.) C Antipophoræ reſpondet. B Antipophora eſt ad obiicienda reſponſio, cùm dicit, Quod in opere faciundo, &c. 20

At enim) V Ἀνθυποφορὰ aperta per violationem. Plus enim operæ ſeruorum, quàm tua efficeres. Si quis verò Pœnitet pro Tædet quorundam authoritate innitèſcaperet, ſuum ſequatur iudicium, & conſilium. *Pœnitet*) V Id eſt, parùm videtur. Pœnitet enim eum, qui parùm putat. alibi Terentius, Noſtri noſmet pœnitet. Virgilius in Bucol. Nec te pœniteat calamo

Quod in ópere faciúndo ópera consûmis tua,
Si sumas in illis exercéndis, plus agas.
M.* *Chreme, tantúmne est ab re tua ótij tibi,*
Aliêna vt cures, eáque, nihil quæ ad te áttinent?
C.* *Homo sum: humáni à me nihil aliênum puto.*
Vel me monêre hoc, vel percontári puta.
Rectum est ego vt fáciam, non vt detérream.
M.* *Mihi sic est vsus: tibi vt opus est facto, face.*

* L. Reprehensio. Dictū in curiosos rerum alienarum.
* L. Replicatio est ex coniugatis.
Rectum est, id est, officiosum est.
* L. Responsio.

lamo triumfe labellū Cicero ad filium. Quod ad te quantum proficias non pœnitebit.. *Hoc opere siat pœnitet.*) M Parum id videtur, quod fit in opere rustico, me cessante. Gellius libro XVII. c. 1. loquēs de propria significatione huius verbi Pœnitet, sic ait. Tametsi antiquiores verbo ipso alio quoq; modo vsi sunt, & Pœnitet ab eo quod est pene, & a penuria dixerunt.

21 *Quod in op. f.*) C Opera est actio, & persona ipsa quæ opus peragit. Opus finis est & fructus operæ. Nonnunquam Opus pro Opera videtur accipi. Virgilius, Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit.

22 *In illis exerc.*) Qui aliis præest, aut paterfamiliàs, aut imperator, plus efficit sua adhortatione quàm opera.

23 *Tantúmne*) V Occulta quædam est ἀνθυποφορά. Obiicit enim tantum illi otii esse, vt de rebus alienis sollicitus sit. C Difficilis, vt inquit Cicero, est cura rerum alienarum. Nam ea magis percipimus atque sentimus, quæ nobis ipsis, aut prospera aut aduersa veniunt, quàm illa quæ cæteris. quæ quasi lōgo interuallo interiecto videmus, aliter de illis, àc de bonis iudicamur. *Ab re tua*) Id est, à negotiis tuis familiaribus. Dicitur etiam ab re contra vtilitatem tuam sicut è re tua. & è republica, id est, pro re tua, & pro republica. Cicero in epistola quadam ad Atticum suum hoc imitatus, Librum, inquit, si me amas mitte: tuus enim est profectò, quoniam quidem est missus ad te. Tantúmne ab te tua est otii tibi, vt etiam Oratorem legas?

25 *Homo*) V Diluit eandem per coniugata, & ab hominis officio per sententiam de Platone sumptam, & in officiis Ciceronis repertam. C Hoc ex Platonis sententia, qui inquit, Ortus nostri partem patriam vendicare, partem amicos: & vt Stoicis placet, quæ in terris gignuntur, ad vsum hominum omnia creantur. Homines autem hominū causa generantur, vt ipsi inter se alii aliis prodesse possint. M Seneca lib. 15. Epistol sic ait, Omne hoc quod vides: quo diuina atque humana conclusa sunt, vnum est. Membra sumus corporis magni. Natura nos cognatos edidit. Hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociabiles fecit: illa æquum iustúmque composuit: ex illius institutione miserius est nocere quā lædi: ex illius imperio paratæ sunt iuuantis manus. Iste versus & in pectore & in ore sint. Homo sum, nibil humani à me alienum puto. Habeamus in commune, quod nati sumus. P Pontanus in libro de Sermone, Viro bono, inquit, dum prodesse possit, dum iuuare dictis suis atque commonitionibus sibi proponat, potiùs rectè admonendo, prudenterque consulendo in molestiam est aliquam incidendum, quàm tacendo, aut loquendo in gratiā, assentandóque in turpitudinem honorisque iacturam ac famæ pati amicum, familiarem, ciuem, hospitem addam & peregrinum incurrere. Itaque Terentianum illud dictum, Nihil humani à me alienū puto, nequaquam videtur ab hoc ipso, quem adumbramus alienum. *Homo sum hum. n. à me al.*) A Colligit à coniugatis, sicut & Paulus in epistola ad Romanos, Qui carnales sunt, quæ carnis sunt, curant. Agricol. 1. lib. Inuētionis Dialecticæ hūc locum citat, capite de coniugatis, quæ authore eodem nomen acceperunt, quòd ipsa vocis similitudine, sub vnum sunt iugum deuincta, vt est sub sapientia, sapiens & sapere.

26 *Percontari*) C Id est, interrogare. Percontati suapte natura ad finē spectat coarguēdi. Interrogamus, noscendi gratia: Percontamur verò arguendi: quamuis tamen vtroque indifferenter vtamur.

27 *Rectum est*) V Altera est refutatio obiectionis ab honesto, quo admonetur ab amico amicus, vt qui non cupiat deterrere se, id est, ab incœpto retrahere.

28 *Mihi sic vsus*) Per anthypophorā vsum id est, consuetudinem infert. *Vsus*) C Modò opus significat, aliàs vtile: vt, Opus est facto, pro facere. Sic Salustius, Nam & priusquam incipias, consulto: & vbi consulueris, maturè facto opus est. *Mihi*) Non repugnat sententiæ Chremetis, sed se solùm meruisse dicit, vt crucietur.

Ac

29 ſſſ.ſsi C. *An cuiquam est vſus hómini, ſe vt crúciet!*
M. mihi ſe ſt.

30 {ſiſſſi / ſiſſſ} C. *Si quid labôris est. nollem. * ſed quid istuc ma-*
li est? Mu. [istuc quid.] ſiſſſi.

31 ſſſdſi *Quæſo quid de te tantum meruiſti? M. eheü.*
G. [eheu] triſyllabum prima longa, vel diſyllabum prima breui, i in [meruiſti] neque eliſo neque correpto. ſſſdſi. MU [heu hos.]

32 dſſiſp C. *Ne lácruma: atque istuc quicquid est, fac me vt ſciam:*

33 dſiſi *Ne rétice: ne verêre: crede, inquam, mihi,*

34 ſſſaſi ** Aut conſolândo, aut consílio, aut re iúuero.*

35 ſſſcſſ M. *Scire hoc vis? C. hac quidẽ cauſſa, qua dixi tibi.*
G. [qua quidem cauſſa.] ſiſſi. MU [hac cauſa equidem, qua]. ſſdſſ.

36 ſſſap M. *Dicêtur. C. istos rostros intérea tamen*

37 ſiſdſp *Depône: ne labóra. M. míniḿe. C. quam rem agis?*

38 ddſſſi M. *Ah ſine me, vácuum tempus ne quod dem mihi*

39 iſiſſp *Labôris. C. non ſinam, inquam. M. ah. non æquum facis.*

40 ſiſiap C. *Hui, tam graueis hos quæſo! M. ſic méritum est meum.*

41 diſbſp C. *Nunc lóquere. M. filium v'nicum adol'ſcéntulum*

Al. [est, Si quid laborum est. C.]

* L. Extorquet tandem Chremes, & officium ſuum pollicetur. Totum autem quod ſequitur, est præparatio quædam ad futurã narrationem.

Nollem, ſc. me cruciare laborando.

* C. His tribus adhibitis, quid amplius in vera amicitia exoptandum?

R. [at istos], ſaſſap

G. Al. [M. Sine], ſed verſus non conſtat, ^ niſi cum Mureto [dum] pro [dem] legas, aaſſii.

Narrationẽ à perſonis orditur.

29 *An cuiquam*) V A fine & conſuetudine vel ſi mauis ab indecoro vitæ humanæ, quæ non eſt, vt quis ſeſe excruciet. *An c. eſt vſ. h. ſe vt cr.*) B Huius Menedemi Horatius meminit initio ſecundæ Satyræ, his verbis, -Hic vix credere poſſis, Quàm ſibi non ſit amicus: ita vt pater ille, Terentii Fabula quem miſerum nato vixiſſe fugato Inducit, nõ ſe peius curauerit, atque hic.

30 *Si quid l. eſt, n.*) Hoc eſt, ſi quis labor eſſet neceſſarius, nollem te reprehendere. *Nollem*) V Id eſt, doleo ſi quid tibi ægrè eſt. Tantùm pero, cur te ita tantopere excrucias?

31 *De te meruiſti?*) C Dicemus autẽ Mereo & mereor. Mereor de te, eſt aliquid in te confero, vel bonũ vel malum. *Eheu*) V Dolentis eſt vox, atque ex imo pectore ſuſpiria emittentis, & hic ad orationem παραμυθητικὴν eſt ἀρμογὴ.

32 *Ne lachruma*) Propoſitio eſt cõſolationis.

33 *Ne retice*) C Bene Retice. Nã reticemus dolores, Obticemus pudenda, Tacemus ſecreta: vt, Nec tacui demens. In Eunucho, Virgo conſciſſa veſte lachrymans obticet. *Crede*) V Cõfirmatio ab vtili & promiſſione auxilii. Vult enim illi adeſſe vel cõſolatione, vel conſilio, vel denique re ipſa. Id Plautinum eſt, & à Cicerone penè vſurpatum. Vult enim vt luctus & mœroris cauſam exponat, & otioſus. ægrotis enim opus eſt medico.

Aut conſ. &c.) B Tria dicit, quibus adhibitis nihil amplius in amicitia requirendum eſt. In hanc ſententiam Cicero lib. 1. Offic. ait, In hoc naturã ducem ſequi debemus, & communes vtilitates in medium adferre, mutatione officiorum, dando, accipiendóque, tum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire inter homines ſocietatem. 34

Depone) C In tempore. 37

Vacuum) V Imago eſt, vt ſenes ipſi ἀπραγμοσύνης, & pacatioris vitæ negligentiſſimi ſunt 38

Non ſinam, inq.) C Hæc magis geſtu raſtros eripientis exprimuntur. 39

Ah, non eſt) V Dolet ita raſtris per Chremetem ex manibus ſubiatis.

Hui tam graueis) Apoſiopeſis: & admiratio ponderis raſtrorum, quibus ſenex vtitur. 40

Sic mer. eſt m.) V Reddit ſe ita meruiſſe, vt hunc laborem ſubiret.

Filium habeo) Narratio eſt: cuius ſcopus eſt de iuſto cruciatu. Perſona eſt filii, quam amplificat, tanquam tãtæ ægritudinis cauſam 41

R. Al. [ah.]quod rectius videtur esse & affectuosius.

Hábeo. [at.] quid dixi habêre me! immo hábui Chreme. afiiai

Nunc hábeam, nécne, incértum est. C. *quid ita istuc?* dTdG
M. *scies.*

Est è Corintho hîc áduena anus paupércula: ficafp

* L. Humanitus humano more, clementer.

E'ius filiam ille amâre cœpit pérditè, {f-ijfi fi

Propè iam ut pro vxôre habêret: hac clam me ómnia. afijfp

F. Al. id], iffifp.
R. Al [humaniter.]

*Vbi [rem] rescíui: cœpi non [*humánitus,]* afflfp

Alu. [ægrotū animū decuit], addbfi.

Neque vt ánimum décuit ægrôtum] adolescéntuli *didfi

Tractâre: sed vi, & via peruolgáta patrum: {fi-ffp fif

Accusationem suā refert.

Quotídie accusâbam. Hem, tibíne hæc diútius {bffaip lifdf

Licêre speras fácere me viuo patre, ijdifp

Amîcam vt hábeas propè iam in vxòris loco! ibdifi

Erras si id credis, & me ignóras Clinia. fflffp

haud postremam: ab ætate, quia adolescentulus: à sorte, quia μονογενής, vnicus & seni natus, sicut Abrahamo Isaacus fuit.

42 *At quid)* Correctio est, quam πάθος extorquet, Non habeo, sed habui. *Imò habui Chreme)* B Erasmus interpretans vetus adagium, Fuimus Troës, Hic loquendi color, inquit, in Græcanicis Tragœdiis adeò passim obuius est, vt tanquam in prouerbium abierit, vbi periisse quempiam significant. ad eandem figuram pertinet hoc Terentianum, Imò habui Chreme, tanquam periisse significans. Item illud ex Plauti Comœdia, Miserum istue verbum & pessimum est Habuisse. Præterea nobilis illa vox M. Tullii, de coniuratis supplicio affectis, Vixerunt, cùm occisos significaret. *Imò habui)* Correctio est, quæ sublato eo quod dictum est, melius substituit.

44 *Est è Corintho)* V Causa est, Nam amorem illius perferre nolui. Matris autem ἀνίλογια est à patria, vt Corinthia: à fortuna, vt aduena & paupercula. Eius verò filiam, cuius hîc est iuxta affectum αὔξησις, filius deperibat. Verùm si quis animaduerterit, plæráque etiam quæ in narratione primæ scenæ in Andria sunt descripta. hue propter dispositionem, quam διαίρεσιν & non τάξιν esse hic cupimus, aptè conferre videbit.

45 *Perditè)* C Bene Perditè. Nam perditus est, qui in omne scelus est traditus.

47 *Humanitus)* V Vt ratio humanitatis postulasset. non vt hominem, vt parrē decebat, sed iusto immaniùs & inclementiùs duriúsq;. quòd lingua vernacula dicere possis Bynzuuiel vnmeneschlich mit im vmbgangenn.

Neque vt) Consilium quoddam est apud Ouidium de amoris remedio, vtporè non subitò ægrotū amatorē esse effrænandum. *Animum ægrotum)* C Pro ægro dixit, nā animus, æger: corpus verò, ægrotū dicitur. *Neque vt an. dec. ægr.)* B Seipsum arguit Menedemus, qui non vt deceuit tractarit ægrotum, id est, amoris morbo laborātem animum adolescentis. vt enim in corporum morbis pro ratione valetudinis alia atque alia adhiberi pharmaca solent, itidem in animi malis non eadem est adhibenda oratio, sed interim est blādiùs monendus qui peccat, interim acriùs iurgandus. Nonnunquam dissimulandum, & imprudenti Pharmacon admouēdum est, iuxta Pauli monitum, Argue, obsecra, increpa. Verùm vt amica, salubris, & in tempore adhibita oratio, remedium est efficax & præsentaneum, ita sermo inimicus, aut pestilens, aut non in tempore dictus lætale venenum est. 48

Et via peruulgata p.) C Patres bonis institutis, aliorum exemplis, nonnunquam minis, filios ad virtutē adhortantur. *Vi, & via)* V Talis indicatur pædagogia non Demearum sed Mitionum. Chremes iucundior quàm Menedemus. Est autem educatio vitiosa nimis, aut morosa, aut indulgens. 48

Quotidie) Accusat suā ipsius morositatem in expostulando. cuius formam narrādo subdit. *Hem tibi)* μίμησις expostulando proponit, hoc modo, Nō sperabis tibi licitum amore frui. 50

Erras) Confirmatio ab indignitate, & indecoro Hoc enim facinus te adolescēte & filio non est dignū. Huc afferenda adolescentiæ 53

aiſſi *Ego te meum eſſe dici tantiſper volo,*
ſſdſſp *Dum quod te dignum eſt facies:*ᵛ *ſed ſi id non facis,*
aſdiſi *Ego quod me in te ſit facere dignum, inuenero.*
diſſai **Nulla adeò ex re iſtuc fit, niſi ex nimio otio.*
ſſiap a *Ego iſtuc ætatis, non amori operam dabam,*
G. Poteſt *&* [Ego] *prima à præcedentem verſum pertinere,* ſſiap.
wdſſai *Sed in Aſiam* [*hinc abij*] *propter pauperiem : atque ibi* Mu.[*abij hinc*].bbſſai.
lſiſſi *Simul rem, & gloriam armis belli repperi.*
ſadbſp *Poſtremò adeò res redijt: adoleſcentulus*
didiiij *Sæpe eadem, & grauiter audiendo, victus eſt.*
ldſdij *[*Putauit me*ᶜ *& ætate, & beneuolentia*]
ſſiiſi *Plus ſcire & prouidere, quàm ſe ipſum ſibi:*
bſſiai *In Aſiam ad regem militatum abijt Chreme.*
aſiſſi C. *Quid ais!* M. *clam* [*me eſt profectus.*] *menſeis treis abeſt.* Mu.[*me profectus.*]
ſſiiſp C. *Ambo accuſandi. etſi illud inceptum, tamen*
aiſſii *Animi eſt pudentis ſignum, & non inſtrenui.*
diaiij aiſ M.ᵛ*Vbi comperi ex his, qui ei fuere conſcij,*

ᵛL. Commiſatio.
ᵛL. Exprobratio ad amplificationẽ, quæ exaggeratur exemplo diſsimili. Amor ex otio prouenit.
Conſilium.
*Cum pudore pronuncianda.
R. *Aliis omittitur prius* [*&*] *ſed perperã.* Mu [*Aetate me putauit & ſapientia*] ᴬiijlai. *Bembus* [*Putauit me ætate & ſapiẽtia*]. ᴬ*tum in verſu nulla fiet eliſio &* [*me*] *manebit productum*, ljlidi. ᴹᵘ *Ali* [*Et ætate putauit me. & beneuolentia*] ididii.
ᵛC. Oratio tota pathetica.

tiæ decora.

54 *Tantiſper volo*) ᶜ Tantiſper poſtulat poſt ſe Dum, pro Donec, ſiue Quandiu. Cicero, In carcerem ductus, vt ibi eſſet tantiſper, dum culeus in quem deiectus deferretur, compararetur. Sunt qui accipiant Tantiſper, pro Tantummodo: ſunt qui pro Interea. Liuius lib. I. ab Vrb. cond. Tamen id imperium ei ad puberem ætatem incolume manſit, tantiſper tutela muliebri. Et Tantiſper, ſine Dum vſus eſt.

55 *Sed ſi*) ᵛ A comminatione, vel abdicationis vel exhæredationis.

57 *Nulla*) A cauſa efficiente, Nam otioſus eſt. Otium enim eſt omnium flagitiorum mater. Exemplo eſt Ægiſtus, quia deſidioſus fuit iuxta Ouidium, qui & ſic canit, Otia ſi tollas, periere cupidinis arcus, Contemptæque iacẽt, & ſine luce faces, Quàm Platanus riuo gaudet, quàm populus vnda, Et quàm limoſa caua paluſtris hurundo, Tam Venus otia amat, &c. ᴮ Otiũ libidinis mater eſt. Languida ſegnities Veneris nutricula tractatur, Nulla re alia facilius libidinis incitamenta obruuntur, quàm laboribus. *Nulla adeo*) Hic Adeò pro certè accipiendum eſt.

58 *Ego iſtuc*) ᵛ A ſuo ipſius exemplo per inuerſionem, Nam potiùs militiæ nomen dedi, ne otioſus eſſem & amarem. *Non amori operam dabam*) ᶜ Bene ſenex iuxta Horatii præceptũ, Laudator temporis acti, inducitur.

In Aſiam) ᵛ Factum eſt. quòd in caſtris propter meam moroſitatem nunc viuat. 59

Simul) Et literis, & bellis inclareſcimus omnes. Vnde Cic. in lib. I. Offic. adoleſcentes aut ingenii induſtria aut militari, aut alio quouis labore exercendos eſſe ſcribit, ne per otium in amorem incidant. à cuius ſententiã neque Ouidius abhorret, Finem qui quæris amoris, Cedit amor rebus, res age, tutus eris. *Rem & gl.*) ᶜ Hæc duo potiſſimum à militibus ſtrenuis comparantur. Res tria notat, imperium ſiue diuitias, litem, & Venerem.

Poſtremò) ᵛ Ex tam aſsidua expoſtulatione animus adoleſcentuli conſternatus eſt. 61 eſt. Neque hæc grata eſt Plutarcho de puerorum educatione.

Putauit me) ᶜClementiſſimus pater filium 63 laudat, quòd non pertinax in malis, vt multi, fuerit.

Clam) ᵛ Illud exaggerat, quòd filius ex 66 aſſe hæres in militiam abierat ſine patris conſenſu, & tandiu. atque hic ἄδηλος eſt ab exilio atque fortuna.

Ambo) Rectam fert ſententiam, filium ta- 67 men ab habitu animi collaudat, alioqui vituperando animus Menedemi exaſperaretur.

Vbi comperi) Modus eſt quo parauit ſibi 69 ſtudium & familiam ad opus ruſticũ faciun-

Domum reuértor mœstus, atque ánimo ferè ijsiaf
Perturbâto, atque incérto præ ægritúdine: ssiip

• V. ἐπιτρέχων est familiæ fidelis & sedulæ.

*Assîdo: * accúrrunt serui: soccos détrahunt.* ssisi
Video álios festinâre, lectos stérnere, •ssisp

C. *Apparare*, est ad pompam parare.

Cœnam apparâre: prò se quisque sédulò siisij

• Pathos. L. Alia prosopopœia.

Faciêbat, quò illam mihi lenîrent misériam. asdsdp
*Vbi vídeo hæc, cœpi cogitâre, * Hem, tot [mea]* •ssisi

Valla mei].

Solùm sollíciti sunt caussa, ut [me vnum éxpleant!] {•dssi s

Valla [me expleant!] ssassi.

Ancilla tot me véstiant! sumptus domi ssisi
Tantos ego solus fáciam! sed gnatum v'nicum, sadssp
Quem páriter vti his décuit, aut étiam ámpliùs, didiap
Quòd [illi] ætas magis ad hæc vtênda idónea est: {Cdisij ita

Mu [illa.]
Iniustitiam suam culpat.

[Eum ego eiéci hinc] míserum iniustítia mea. bsdiat

C. *Eum* abundat. G. *Al.* [*Ego eum hinc ieci*], asdsal.

•L. Cōsilium senis

** Malo quidem me dignum quouis députem,* ijsssp

E. *Al.* [*incolet*]. [*colet*].

Si id fáciã: nam vsque dum ille vitã illam [incolit] dsiisp
I'nopem, carens pátria ob meas iniúrias, aiajsi
Intéreà vsque illi de me supplícium dabo, dsssai
Labórans, quærens, parcens, illi sérujens. issssi
Ita fácio prorsus: nihil relínquo in ǽdibus, {bavilp baf

dum, ne iniuria filium afficeret. *Vbi comperi*) [c] Hæc oratio tota pathetica est. Et bene Comperi. Compertum est mihi & exploratū, idem est quod scio per inuestigationem.

72 *Assido, acc. s.*) [a] Diomedes ait per figuram coniugationes quasdam mutari. Nam Sedeo, quum sit secundæ coniugationis, accepta propositione mutatur aliquando in tertiā & facit Consido, Assido, Subsido. Vnde Virgilius dicit, Considere in ignes, & Terentius, Assido: accurrunt serui *Accurrunt s.*) [c] Tale illud in Andria. Accurrit, mediam mulierem amplectitur. *Soccos detr.*) [a] Bene hoc. Comœdiarum enim actores soccos induebant, sicut in Tragœdia cothurnis vtebantur.

73 *Lectos st.*) [v] Veteres enim non nisi cubando cœnabant, tam apud Græcos quàm apud Latinos: & hodie Turcæ humi cubant super sedibus pauluium ab humo elatis, Verùm de hoc ritu plura in nostris quæstionibus cōuiualibus. *Lectos st.*) [c] Ex consuetudine antiqua lectulis enim straris antiqui cœnitabant. vnde triclinium à tribus lectis dictum. Horatius, Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos. Teręt. in Adelph. Lectulos iligneos dedit fariendos, in sole vbi potetis vos. *Lectos st.*) [a] stragulis tegere mensas.

Cœnam app.) [c] Nihil significantius de sene dicere potuit, qui voluptates & cōmoda quæ aspernatus gratia filii, narrat. Nam Apparare, est ad dignitatem quandam ac verius pompam: Præparare verò, est quæ vtilia sunt aut fore creduntur. 74

Cœpi cog.) [v] Dialogismus est afflicti propter filii exilium de magnitudine familiæ deliberantis. 76

Sed) Amplificat infortuniū, Nam filius fortunis priuatus, quibus pluribus illi opus esset, quàm seni, quem mea seueritate iniustus eieci. 79

Malo) Clausula est occulta, Igitur propter hanc iniustitiam quouis malo dignus sum. 83

Nam vsque) Clausulæ ratio est ex filii misera calamitate, cuius hîc est notatio à fortuna: quia inops, quia exul est. 84 *Dum illã vitam incolit p.*) [a] Quidā hic Colere pro Pati accipiunt, alii prò Degere.

Intereà) [v] Seduli patris pro filio παρα-γραφή est, quæ quatuor consistit virtutibus in hoc asyndeto, labore, conquisitione, parsimonia & seruitute. 86

Ita facio) Expositio eiusdem est per distributionem. 88

Nec vas, nec vestiméntum: [corrási] ómnia: Al.[corrasi].
Ancillas, seruos (nisi eos, qui ópere rústico
Faciúndo fácilè [sumptum exérceant] suum)
Al.[sumptum exercerent,] i. suo labore sarcirent quicquid sumptus ys alendis faceret dominus. adiſſp. *Bembus[victum exerceret], hoc est, in victu exercerentur suo*, adiſſp.
Omnes prodúxi, ac véndidi: inscrípsi ílico Producere. foras ducere significat, & productores, qui virgines ad quæstũ exponunt.
[AEdeis mercêde:] quasi talénta ad quíndecim Bemb.[AEdeis mercatem]. ſſdiſp.
Coégi: agrum hunc mercâtus sum: hîc me exérceo.
Decréui tantísper me minus iniúriæ
Chreme mĕo gnato fácere, dum fiam miser:
Nec [fas esse vlla me voluptâte hîc] frui, * L. Culpatio: quæ refertur ad id quod suprà dixit, Ambo accusandi.
Bemb.[mihi fas esse vlla me voluptate hic] ^A dſſaſi: *vel more Graecorum correpta secunda in [voluptate]*, dſſdſi.
Nisi vbi ille huc sáluos redíerit mĕus párticeps.
c.* *Ingénio te esse in líberos leni puto,* C. *Liberos*, de vnico filio dixit.

89 *Vas)* Generale nomen est, sicut Saxonibus est vat. *Corrasi omnia)* C Omnia compilaui, vendidi: S omnes facultates meas in pretia collegi. omnem suppellectilẽ in nummos redegi. C Huic contrarium est Abradere: & est per vim aliquid auferre

91 *Facilè)* V Et hoc Catonis est consilium, vt in œconomia familia habeatur, & necessaria tantùm, & non ita sumptuosa.

92 *Produxi, ac vend.)* C Bene Produxi. Nam Producere, foras ducere significat. M.T. in Frumentaria, Nemo tuorum amicorum abs te productus, nemo interrogatus. Hinc productores dicuntur, qui virgines abducũt, & eas ad quæstum exponunt.

93 *Quasi tal. ad q.)* B Talentũ quidẽ multiplex apud veteres erat. Verùm siquãdo seorsum sine adiectiuo poneretur, pro talento Attico accipiebantur. Itaque talẽta quindecim constituunt quindecim milia septingentos & quinquaginta rhenenses aureos, siue bis mille sexcentas & vigintiquinque libras Flãdricas. *Coegi)* Congregaui, C cõgessi, coadunaui. Hinc coactores argentariorum dicuntur, qui pecunias cogunt: B & coactiones argentariæ, collectiones pecuniarum. Suetonius de Petronio Vespasiani Cæsaris auo paterno, De inde venia, inquit, & missione impetrata coactiones argentarias factitauit. *Coegi)* V Vocabulum est τῶν λεγόντων. Quindecim verò talenta nostratibus centum & duodecim millibus aureis Rhenanis æstimantur. *Agrum hunc)* Narrationis scopus est, de quo Chremes rogabat.

95 *Decreui)* C Plus est decernere quã Constituere. & est propriè Decernere, de rebus magnis certam proferre sententiam.

Dum fio miser) M Cicero in 3. Tuscu. sic scribit, Quod ille Terẽtianus, ipse se puniens, decernit vt sit miser. Num quis igitur quisquã decernit inuitus? Malo se dignũ deputat, nisi miser sit. Vides ergo opinionis esse, non naturæ malum. 96

Voluptate frui) C Si parentes pro filiis elaborant, quis clemẽtior hoc sene, qui omnia commoda absente filio aspernatur? Frui propriè est delectationem capere ex vsu. V Duæ sunt causæ, cur se ruri exerceat, & tãdiu. Prior quidem est ab honestatis specie. Sic enim minùs vult esse & videri iniuriùs, Posterior verò est ab æquo. Nec enim mihi voluptate frui licet, nisi particeps, id est, hæres meus saluus quoque fuerit. 97

Ingenio te) V Redit ad consolationem, postquã luctus causam ex narratione cognouerat. Confirmando autem pergit vt persuasum ducat quò velit, à decoro, & patris, & liberalioris educationis. Prudenter quoque euentus causam & ἁμαρτίαν, neque in patrem, neque in filium transtulit, sed potiùs in ignorantiam. Blanditur verò vtrique: & in patre lenitatem, & in filio obsequentiam exigit. Additur quoque γνώμη ita cuncta perturbatiori ordine fieri, vbi officia singulorum in re familiari negliguntur, quæ multò rectiùs ex sacris literis peti possunt, atque ex Cicerone: & sicut illic patris lenitas & filii obedientia laudatur, ita hic in patre requiritur, vt filium magni pẽdat, & è diuersò filius patri sese credat, atque hanc rationem & ipse Quintilianus in sui Oratoris institutione agnoscit. 99
In liberos) G Liberos multitudinis numero

G. Potest [Et] ad præcedentem versum pertinere. sissii.
Mu. [ubi sit sibi].
Consilium Chremetis.
•Confelsio.
•Consolatio.
•L. Oeconomia ad sequētem scenam.
Dionysia, id est, Orgia, seu Bacchanalia, quæ tertio quoque anno celebrabantur.
ᴮ Ab inīquo:
G. [impullerim] geminato ll per epenthesin dixit: vel legendum [impegerim].

Et illum obsequêntem si quis rectè aut cómmodè { cissii a 100
Tractâret: verùm neque tu illum satis nóueras. { ssdsti ssdsa 101
Nec te ille. hoc sibi fit, vbi non verè viuitur. sdbssp 102
Tu illum nunquam ostendisti quanti pénderes, sssisi 103
Nec tibi ille est crédere ausus, quæ est æquum patri. { al.ssi d 104
Quod si esset factum, hæc nunquam euenissent tibi. sssssi 105
M.* *Ita res est, fáteor: peccâtum à me máximum est.* aassii 106
C.* *Menedême, at porrò rectè (spero illum) tibi* assssi 107
Mu. [spero & illum] ^ assbsi. & eliso [m] in [illum], assai.
Saluom affuturum esse hic, confido. propédiem. sisbp 108
M. *Vtinam dij ita faxint.* C. *fáciem:* * *nunc si cómmodum est,* aadlli 109
Dionýsia hîc sunt: hódie apud me sis volo. bidisi 110
M. *Non possum.* C. *cur non? quæso, tandem aliquántulum* ssiiap 111
Tibi parce: idem absens fácere te hoc vult filius. aiddsp. 112
M.* *Non cónuenit, qui illum ad labôrē (impúllerim,)* sisisp 113
Nunc me ipsum fúgere. C. *siccine est senténtia?* sdi sp 114

dixit, cùm Menedemus vnicū haberet filium. Constat enim antiquos oratores, historicosque aut carminum scriptores, etiam vnum filium, filiámve, Liberos multitudinis numero appellasse. In Hecyra Liberos in significatione vnius filiæ dixit, Qui illum decreuerūt dignū, suos cui liberos committerent. Sic Cicero, En cui tuos liberos committas.

102 *Verè*) ᴸ Id est, apertè, remota dissimulatione.

103 *Quanti pend.*) ᶜ Quanti illum faceres. Tractum ab antiquis, qui ante signatam pecuniam, æs & argentum pendebant.

104 *Nec tibi credere ausus*) Adolescētibus gloriosum est, si modestia vtūtur & pietate in parentes, vt nihil dicant aut faciant nisi consilio parentum.

107 *Menedeme*) ᵛ A spe reditus, eáque non ita tarda. *Porrò r. sp.*) ᶜ Porrò eiusdem significationis cuius Verò & Autem: pro quibus Tamen ponere non possis. Significat etiam apud Poëtas longè, certè, posteà, vltrà. Spero, pro credo, vsitatum est: siue de præsenti loquamur, siue de præterito. Similiter Confido pro credo, tum in præterito, tum in præsenti, tum in futuro.

109 *Vtinam dij faxint*) Faxo, futurū tēpus tantùm: vel, vt alii, promissiuum modū ostendit. *Nunc si commod.*) ᵛ Inuitatio est ad cœnam, cuius ratio à festiuitate subiicitur.

110 Dionysia autem ludi sunt in honorē Bacchi instituti propter victoriam ex India deportatam, sicut authores sunt Diodorus Siculus, & Solynus. Athenis autem erant triplicia Dionysia: Vna in agris mense Posideone, qui nobis Decēber est. Altera Lenæa, eodē mēse, qui hac de causa & ληναιών dictus est. Vltima, mēse Elaphebolione, id est, nostro Februario celebrabātur. *Dionysia*) ᶜ Hoc est Bacchanalia. Dionysii autem, qui & Bacchus dicitur, sacra à plerisque Græciæ vrbibus triennio quoque celebrabantur. ᴮ Vtrum Dionysii plures fuerint, incertum est. Quidam, vnum extitisse volunt, qui & vinum repererit, & arborum fructus, vniuersúmque peragrarit orbē, initiationes præterea, ac cæremonias, & Bacchanalia introduxerit. Alii tres fuisse scribunt, ex India primum: ex Ioue & Proserpina secundum: tertium ex Ioue & Semele. *Dionysia*) Bacchi festa. Naxus insula Dionysias vocatur à vinearum fertilitate. Nomina festorū & neutra sunt, & singularem numerum non agnoscunt. Quæ Græci Dionysia, Latini Liberalia, id est, Liberi festa vocant.

111 *Quæso*) ᵛ Difficultatem & τὸ ἀδύνατον diluit, & obtestatione, & ab ætatis decoro. Senes enim sibi parcere debēt, & à pia filii in patrem voluntate atque στοργῇ. *Quæso*) ᶜ Primam personam indicatiui habet duntaxat, Licet Quæsere lectum sit apud Salustium & Tullium.

113 *Non conuenit*) ᵛ Iterum indecorum tegit.

115 didssi *M. Sic. C. bene vale. M. & tu. C.* *lácrumas excússit mihi,* — *I. Hæc secum digressus Chremes.

116 { aiaisi / aia } *Miserétque me eius. sed vt díéi tempus est,*

117 iissp *Monêre opórtet me hunc vicînum Pháaniam*

118 sdissi *Ad cœnam vt véniat: ibo vt visam, si domi est.*

119 { braisi / ba } *Nihil opus fuit monitôre: iam dudum domi*

120 { asdssp / d } *Prestò apud me esse aiunt. / égomet conuiuas moror.* — *Mn. s. Aiunt prestò apud me esse.*] ^ *sed versus non sanatur.* sdssp: & elisâ in [a]pud], sdddsp.

121 dssdsi *Ibo ádeò hinc intró. sed quid crepuêrunt fores?*

122 ssdisi *Hinc à me quisnam egréditur? huc concésséro.*

eit. Iniquũ est filium laborare: & patrem desidem esse. Hoc dictum seni sed [illegible] conuenit.

115 *Lachrymas)* Pia est [illegible] propter alterius calamitatem, vitámque ærumnosam.

119 *Nihil)* Sunt cœnipetæ, & qui ad diei tempus cœnæ adsunt, sed Chremes hic κατ' ἀντίφρασιν [illegible], vt qui ad conuiuium non celeriter, vt vox sonat, sed tardiùs & cunctatiùs ad cœnam venit, qui est & ab impedimento cœnæ [illegible], sicut in nostris conuiualibus quæstionibus explicatur. Notatur autem hic θίασος qui est & multitudo & pompa ferè in Dionysiis collecta, & postea tale est conuiuiũ. *Monitore)* [C] Hoc est vocatore. Nam Vocatores propriè dicebantur, qui ad cœnas vocabant.

Prestò ap. me esse) Præsto sum, idem est quod adsum. nec alteri ferè verbo cohæret, nisi verbo substantiuo, & huic simplici. Nam præsto adsum, magis poëticum est. *Egomet)* Hoc est in mora detineo. à quibusdam morari pro expectare exponitur. sed mea sentẽtia, magis Poëticè quàm Oraturié. 118

ACT. I. SCEN. II.

ARG. [C] Hic Clinia, qui ex Asia redierat & clam patre diuerterat ad Clitiphonem, Antiphilámque accersitum miserat, ingens de amica solicitudo exprimitur. discruciabatur enim quòd non rediret. Accedit & sodalis opitulator Clitipho, qui aduentum amici mira voluptate patri narrat. [L] & senex occasione exempli admonet filium, [B] eique ex Cliniæ vita & moribus [B] viuendi modum tam pulchrè quàm moraliter præscribit: [H] ac probat Cliniam à patre quamuis duro aufugere non debuisse. [L] principium indicat, qua de re sint inter se locuti adolescentes. Proponitur autem duorum exemplum, quorum alter modestè amat virginem, alter scortum petulanter deperit. [V] *Theses.* 1 Gaudium parentum magnum est propter filios reduces. 2 Liberi meticulosi morosorum parentum conspectum fugiunt. 3 Egregia est de filiorum in parentes etiam duriores officio doctrina. 4 Honestorũ adolescentum exempla aliis propter imitationem proponenda sunt. *Occasio.* Clinia è militia domum redit, multarum turbarum & periculorum causa, eáque in totam Comœdiam dispersa est. [M] Suspicio amatoria, & timor, hac scena describitur, quæ monet filios, vt parentum habeãt rationem, & illis obsequantur, qui omni studio saluti filiorum consulunt, & honestati, capiẽdúmque ex aliis docet exemplum, quod ex vsu nostro fiet. Vnde Horatius in epistola agens Poëtarum partes, sic canit, Rectè facta refert, orientia tempora notis. Instruit exemplis.

Vers. gen. Trochaici catal tres, vnus dimeter nempe quartus: & duo tetrametri, quintus & sextus. Reliqui omnes iambici tetr. siquo acatalectici, præter primum & tertium catalecticos.

Perſequitur fabulã Cliniæ, Vt palàm fiat quàm modeſte amarit.

• V. Propoſitio eſt [Greek], ne timeat. Eſt enim verum illud Ouidii. Res eſt ſollieiti plena timoris amor.

CLITIPHO *adoleſcens.* CHREMES.

*NIHIL *adhuc eſt, quod vereâre Clinia, haudquâquam étiam ceſſant,* bſ·idſ= 1

Hic vel omnia inuertenda, vel bacchy & cretici ſunt admittendi. Glareanus ab hoc verſu, quem facit trochaicum tetr cat. tollit. [ceſſant]. & in [haudquaquam]. non elidit m, bſdtrſbu. Tres ſequentes ita legit ac ſecat. [Ceſſant, ſimul, & illam cum nuntio tibi affuturam hic]. ſbſſiii-[Ego eſſe hodie ſcio · proin tu ſollicitudinem iſtam] iaiiſaiu · [Falſam, quæ te excruciat, omittas. CH. quicum loquitur filius?] ſſuſſatu: vel ſſbiſdſp: vt ſit trochaicus tetr. cat. vel iambicus acat. duo verò præcedentes iambici catal. Muretus vulgatam lectionem retinet, ſed ita diſtinguit, vt ſecundi huius ſcenæ verſus vltima dictio ſit [affuturam]. ſiſiiiiu. & diſo l in [illam aiſiiiiu · tertij te]. aaſaiſſ-. quarti [adeſt]. daſdſia-: quinti verò initium [Quē volui]. dibſſi. qui fuerit iambicus trim. acat. quatuor autem primi iambici tetr. catal.

Et illam ſimul cum núntio tibi hîc ego affutûram hódie ſcio: { ſſaiijai / aaſ 2

• V. Concluſio eſt conſolationis, Itaque non ſis ſollicitus.

**Proin tu ſollicitúdinem iſtam falſam, quæ te excrúciat omittas.* { ſdſſda- / ſdd 3

CH. *Quicum lóquitur filius?* ſatv 4

CL. *Pater adeſt, quem vólui: adibo. pater opportúnè áduenis.* bſ bſaſſ- 5

^[Al.] [Quid eſt?] & [noſtin]. idſſiſſi. Eraſmus reijcit [probè] in ſequētem verſum. ſed tum vterque peius habet.

CH. *[Quid id eſt?]* CL. *hunc Menedêmum [noſtin'] noſtrum vicînum?* CH. *probé.* daſſſi- 6

CL. *Huic filium ſcis eſſe?* CH. *[audiui, in A'ſia eſt].* ſiſſbiſp 7

CL. *non eſt pater:* *C. [audiui in Aſia eſſe.] ^ſed verſus non conſtat.*

Apud nos, id eſt, domi noſtræ.

Apud nos eſt. CH. *quid ais?* CL. *[aduenientem è naui egredientem ilico* { ediaſdſi / iia 8

Mu. [venientem è naui egredientem adduxi ilico] reiecto [apud] in finem verſus præcedentis: è quo etiam tollit [eſt] poſt [Aſia]. ſiſſ bſdp: ſbaſdſiſ: ſſidſibi.

• B. [Greek].

[Adduxi] prima ad præcedentem verſum pertinet. ^R [Abduxi].

Adduxi] ad cœnam: * *nam mihi magna cum eo iam inde vſque à pueritia* ſſddſſbi 9

Haud quaq. et. c.) ^C Id eſt, nondum differunt aduentum. ^V Ratio eſt ab officio & amicæ & totius familiæ. Iam enim Antiphila cum Dromone ſeruo aduenrat.

Sollicitudinem iſt.) ^C Bene Sollicitudinem dixit. nam ſollicitudo eſt, quæ inhæret mentibus: Sollicitatio, quæ ab alio fit.

Pater) ^V Exordium eſt captatæ beneuolentiæ à perſona & appellatione patris, & opportuno aduentu.

Hunc Mened.) Narratio eſt de Cliniæ editu Itaque eius patrem & vicinum, & eius filiū breuiſſima notatione adūbrat. *Audiui in Aſia eſſe)* ^C Recta huiuſcemodi eſt oratio per infinitum. Nam non Latinè dicitur, Audiui quòd in Aſia eſt.

Apud nos) ^C Factū eſt in narratione, atque idipſum admirās rogat. *Quid ais?)* ^B Eſt admirantis *Aduenientem)* ^V Modus eſt, Nunc enim ex Aſia per mare Aegeum Athenas rediit. Sub id autem tempus bellaciſſimi erant Aſiatici propter bellorum multitudinem; atque etiamnum expeditiſſimi equites, nō tantùm grauis, ſed & leuis armaturæ illinc ſub Turcicis ſignis ſtipendium faciunt.

Adduxi) Vt omnem ſuſpitionem auertat, familiaritatem vel à prima ætate tāquam amicitiæ matrem cauſatur.

Quin

10 fai ffi idia *Semper fŭit familiáritas.* CH. *volŭptâtem magnam nuntias.* *Si amphibrachys & bacchius reijciuntur.* [C] *[fuit] erit monosyllabū.&[voluptem]pro[voluptatem]legendum,* fdiiiffi. [B] *vel[volptatem].* fdijffi: [S] *vel u ante pt more Græcorum corripietur.* fdiiaffi.

11 fdfffap *Quàm vellem Menedêmum inuitâtum, vt nobiscum [esset hódie] ámpliús.*

•L.Optatio.
Mu.[hodie esset], [A] *sed versus non sanatur.* fdffdap.

12 iddffaai *Vt hanc lætítiam * nec opinánti primus ei obiúcerem domi.*

• Nā insperatū gaudiū maius esse so.et.
G.[tempus nunc]. di'dffip.

13 dfaiffip dif *Atque étiam [nūc tempus] est.* CL. *caue faxis,* **non est opus pater.*

•B.Propositio.
•B.Confirmatio.

14 fdfdddp CH. *Quápropter?* CL. *quia enim* *incértum est étiam quid se fáciat: modo vĕnit:*

15 abibiff *Timet ómnia patris iram, & ánimum amicæ se erga vt sit sua.*

Clinia omnia timet.

16 aadidifi di *Eam misérè amat: propter eam hæc turba, atque abítio euênit.* CH. *scio.*

17 fbiftisp L. *Nunc séruolum ad eam in vrbem misit, & ego nostrum vnà Syrum.*

18 fiabfi ffiabfa CH. *Quid narrat?* CL. *quid' ille! se miserum esse.* CH. *miserum!* quem minus' crédere est!*

Eclipsis.
•L.Interrogatio vice negationis,

19 didfbafp *Quid réliqui" est, quin hábeat, quæ quidem in hómine dicûntur bona!*

• L.Congeries ad amplificationem.
Miser non est cui hæc suppetunt.

20 fabffd iddidfdi * *Paréntes, pátriam incólumem, amícos, genus', cognátos, [diuitias:]* *Go.[ditias:]* iiddiaffi.

Externorum bonorum fructus ab animo peodet.

21 fiijdiap * *Atque hæc périnde sunt, vt illius [ánimus,] qui ea póssidet:* *G.Al.[animus est,]* fiijidaap.

•L.Sententia verissima.

11 *Quàm vellem)* Votum est veri amici, vt suum iam afflictū exhilararet, & occasionem prætexit.

12 Nec opinanti) [C] Insperatum enim gaudium maius esse solet: quemadmodum & dolor acerbior, si non opinanti obiicitur.

13 *Caue faxis)* [V] Dissuasoria est, ne nunciet. Confirmatio est ab inutili: eius ratio est à periculis, & incertitudine consilii. Pericula autem sunt tum ex seueritate patris morosi, tum ex incerto Antiphilæ amore, qui contentionis, atque adeò abitionis causa est. [L] Volebat Chremes nunciare Menedemo rediisse filiū: sed Clitipho prohibuit, quòd Cliniæ nondum patris voluntas esset perspecta.

Quid narrat?) [V] Intelligitur artificiosè confutatio in statu finitiuo. Clinia nō est miser. Ratio est. Nam ea habet quæ in homine essent, modò iisdem rectè vteretur. & hic rerum est indifferentium *συναθροισμός.* *Se miserum esse)* [B] Status est finitiuus: qui fit, cùm de rei alicuius finitione certatur. & hic probat minimè esse miserum. *Miserum! quem minus cr. est)* [C] Minùs hoc loco pro Non ponitur: Nō est, inquit, credēdum Cliniam esse miserum. hoc ad sequentia respicit, scilicet, Quid reliqui est quin habeat quæ quidē esse in homine dicuntur bona! *Minus credere est)* Pro, Non credendum est. huiusmodi locutio parum Latinis visui est.

Quæ quidem in h.d.b.) Scilicet à vulgo. 19 Cùm tantum animi bona, secundum Philosophos, appellanda sint, Et hoc, illud quod suprà dixit Chremes affirmat, scilicet Cliniam non esse miserum.

Atque hæc) [V] Sunt bona ἀδιάφορα bona 21

Qui vti scit, ei bona: illi qui non v'titur rectè, mala. saissisp 22

•L. Defensio ex criminatione personæ quia senex adolescentem perstringebat.

CL.* *Immo ille [fuit' senex] importûnus semper: & nunc nihil magis* — Al. [senex fuit]. saallisp. [nihil] monosyllabum fuerit. { sallf..p dbssisp 23

Véreor, quàm ne quid in illum irâtus plus satis faxit pater. asallisp 24

Sed repri. &c. hæc tacitè secum.

CH. *Illéne! sed réprimam me: nam in metu esse hunc, illi est v'tile.* dsissp 25

Εelipsis.

•Callida & solers senis inuétio. L Dissimulat Chremes, & incusando Cliniam, filium obliquè monet.

CL. *Quid [tute tecum?]* CH.* *dicam: vt vt erat, mansum tamen óportuit.* G. Al. [Tu tecum?] sed versus non constat. ssbsdip 26

Fortásse aliquântò iníquior erat, præter eius' libidinem. { saibscip saibsia 27

•L. A maiori.

•Ab æquo & honesto. L Iustum à persona.

Paterêtur. * *nam quem ferret, si parêntem non ferret suum!* asssisp 28

•L. Obiectio, quam refellit à patris officio.

* *Húnccine erat æquum ex illius more, an illum ex huius viuere?* & { dis issp diss 29

Bemb. [insimulant].

Quod illum [insímulat] durum, id non est: nam parêntum iniúria idsssib 30

bene vtentibus, malè autem vtentibus mala, id est, ἄχρεια, id est, non prosunt.

Imo ille) Clitipho suæ dissuasionis memor, & ad eam redit, & à periculis imminentibus dissuadet. verisimile autem fit à moribus senis & morosi patris. Requiritur autem liberalis educatio, non seruilis, non tyrannica, cuius hic imago est, atque vtranque Storax in Adelph. Terêtii deliniat. Multû enim quomodo quis educatur refert, filii enim amore potius quàm timore, qui seruos decet, retinendi sunt. Educatio autem iusta & bonos meliores redderet. Vera est Platonis sententia, τροφὴ inquit, καὶ παίδευσις χρηστὴ σωζομένη φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ αὖ φύσεις χρησταὶ τοιαύτης ἀντιλαμβανόμεναι παιδείας ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται.
23

Illéne?) C Chremes sermonem quem cœperat repressit: vt exemplo Cliniæ filius terreretur. *Illéne* Hoc clara voce pronunciandum. *Sed repr. me*) Hæc submissa voce protulit, ne audiret filius. *Non in metu*) V Timeat patrem sed non more seruili, atque id vtilissimum est filiis, atque hinc via ad exhortationem sternitur. *Huic*) C Scilicet Cliniâ.
25

Dicam) V Exhortatio est vt patrem timeat etiâ senem, etiam morosum. *Vt vt erat*) C Quàm bene tuetur patrû partes, qui omnino à filiis tolerandi sunt. *Mansum t. op.*) B Mansum dic supinum esse. M Mansum dicitur quasi mansuetum. quoniam omnia quæ fera sunt, inquit Nonius, manuum crebrò tactu mitescunt.
26

Fortasse) V ἐπιτροπὴ per concessionem, & dubitationem est, etiam si fuisset iniquior, cùm libidini filii refragatur, tamen ferendus esset. *Præter eius lib.*) C Vult causam Cliniæ videri deteriorem: vt ostendat parentes filiis ob vitia eorum, asperiores esse. 27

Pateretur) a Pro pati debebat. vt ait Valla. 28 *Nam quem*) V A decoro, & facilitate iuxta φυσικὴν στοργήν, aut iuxta ius naturale. *Nam q. f. si p. n. f. s.*) C Tale est illud, Cuius saluti consulet, qui suam negligit?

Hunccine er. t æq. ex ill. m.) Ab æquo suscipit paternam defensionem. V Ab æquo & bono, quorum vtrunque suadet, vt filii parentibus auscultent. 29

Quod ill. insi. dur. id non est) C Aliud obiectum refellit: & à statu definitiuo censet patrem non appellandum durum, qui filios à vitiis sua seueritate deterret. S Vulgata veteris exemplaris lectio asperior visa est in sententia: cum tamen non sit. nam ita dicit: patres duros nihil remittere de imperio, quod exerceant in liberos: omnia animi laxamenta prohibere. at qui paulò est tolerabilior, aliqua sanè patiatur: sed non crebrò ea fieri. Mutauit autem numerum verborum Terentius. cùm in singulari dixit, Paulò qui est tolerabilis, debuerat subdere, Non vult crebrò scortari liberos suos, non vult crebrò conuiuari. Sed retulit numerum ad vniuersitatem patrum. 30

31 *Vniusmodi sunt [fermé: paulò q est homo tolerábilis,*
32 *Scortári crebrò nolunt, nolunt crebrò conuiuárier:]*
33 *Præbent exiguè sumptum: & ea sunt tamen ad virtûtem ómnia.*
34 *Verùm vbi ânimus [semel se cupiditâte] deuinxit mala,* G.[cupiditate semel se].dillasi.
35 *Necésse est Clitipho consilia cónsequi consimilia: hoc*
36 *Scitũ est,* *PERICVLVM] EX ALIIS FACERE, *tibi quod ex vsu siet.* G[periclum].
37 CL. *Ita credo.* CH. *ego ibo hinc intrò, vt vídeam nobis quid cœnæ fiet:*
38 *Tu vt tempus est diéi, vidésis ne quò hinc ábeas lóngius.* G.E in [videsis] corripitur, si [diei] sit trisyllabum.

Bemb. [fermé. Scortari crebrò volunt. ~ lunt crebrò conuiuarier. [secundo initiũ [Et quod] tertij [Nã parẽtum] sed numeri vix constant. quatuor præcedentes versus in tres redegit:

*L. Sententia quam vult esse commendatam filio.

[Vt] pro quandiu.

patrum. At in singulari tolerabilem posuerat, quoniam rariores sunt. [V] Altera antypophora, qua duritiem patris accusat, à consuetudine paterna, qua crimen asperitatis remouetur, cui & Poëta suffragatur, Sit licet innatos facies austera parentum. Æqua tamen semper mens est, & amica voluntas.

31 *Paulo)* Ab æquitate, Nam qui ciuilior est, atque ita tolerabilior, nonnihil scortationis & conuiuii permittit, & ad has res sumptum præbet, exiguum tamen Siquidem eam rationem ad prudentiam comparandam conseruare censet. Id autem consilium ciuilioris patris gentilibus aptius est, quàm Christianis auribus dignum.

32 *Scortari)* [C] Est frequẽter scorta ductitare. *Non vult cr. con.)* [B] Bene addidit crebrò. nam rarius id facere, humanitatis est. Crebrò verò, prodigi. Item sæpius vocare ad conuiuiũ, exhaurit substantiam Sæpius ire ad conuiuiũ sordidum est. Ita annotauit Erasmus, in illud Catonis, Conuiuare raró.

34 *Verum vbi)* [V] Sicut anteà moderata conuiuia & moderatas vagas libidines commendauit, ita hic immoderata (In his enim mala cupiditate se deuincunt) damnat, tãquam castigatione digna. Mala autem sunt consilia malis, & bona bonis. Alludit ad illud Theocriti. vbi Idillio octauo periculosum esse canit, si intestina canis degustarit. Eò & Oratius voluit. Vt canis à corio nunquam absterritur vncto.

Consequi cons.) [C] Nam cuius animus in re mala semel corruptus est, in dies fit peior. 35

Scitum est) [M] Id est, præclatum, & doctrina plenum, quæ confert vitæ degendæ cum decoro, [V] γνώμη. Horatius sic, Felix quem faciunt aliena pericula cautum. Et prouerbium est, Optimum est aliorum insania frui. 36 *Ex vsu)* [B] Ad vsum conducat, expediat, vtile sit. Aliorum exemplis erudiri optimum est.

Cœna quid nobis) [C] Minùs dixit, quàm si dixisset Quæ cœna: Sic illud, Quicquid hoc hominis est: Aliter exprimitur quàm si diceremus, Quis hic homo est. 37

*Mu. hic Actus principium nõ est, sed scena sequenti.

*ACT. II. SCEN. I.

ARG. [B] Clitipho adolescens, Cereus in vitium flecti, monitoribus asper, vt Horatius dixit, [C] solus permansit, qui de patre conqueritur, vt mos est adolescentum, qui paterna præcepta molestè ferunt, [P] præsertim cùm ab amore dehortantur. aperit quoque conditionem familiarium parentum: qui vbi aliquantulum plus iusto poti fuerint, sat inconsyderatè tum filiis coràm sua olim patrata facinora enumerant. Hac autem Clitiphonis aduersus patrem indignatione exprimitur animus & petulantia parum modesti adolescentis. [V] *Theses.* 1 Adolescentuli monitores parentes, eorúmque consilia iniquo animo ferunt, 2 Idem de amicæ rebus magis solliciti sunt, quàm de iustis parentum consiliis. Est autem oratio σχετλιαστική. Conqueritur enim Clitipho bis se miserum esse, tum propter patris iniquitatem, tum propter amicæ exactionem sumptuosam. Occasio verò eius est ex priori scena, quando

ait Chremes, Scitum esse periculum ex aliis facere. Quapropter idipsum hic repertum, malè filium mordet. [m] Centurtam patet nam adolescentulo voluptatibus dedito, molestam esse docet hæc scena. Iuuenis enim cum Venereis facibus æstuat, & cum perturbatione viuit vitam frugalē declinat, nódum expertus indigentiam, quæ mortales reddit industrios, & ideò surdis auribus rationem audit monentem. Vnde si perseuerat, fit inutilis, & malus. Quapropter in primo Moralium, sic scribit Aristot. illis iuuenibus vtilem esse doctrinam de moribus, & monitiones, qui suos appetitus rationi subliciunt, & agunt cum ratione.

Vers. gen. Octonary, siue iambici tetr. acatal.

CLITIPHO.

Querlmonia Clitiphonis aduersus patrem.

QVAM *iniqui sunt patres in omneis adolescénteis iúdices:* iſiſdſſi 1

Qui æquum esse censent, nos iam à púeris ílico nasci senes, ſiſdſſi 2

L. *Affines*, i. participes, deditos.

Neque illárum affines esse rerum, quas fert adolescéntia. { eſſiſdſp / a } 3

G. *Aliàs [est nunc,]* ſibſſſp, *[sua] mo nosyllabum fuerit. Pot est etiam ex sua superiorem versum pertinere.* iibiſſp.

Ex sua libídine moderántur, quæ [nunc est.] non quæ olim fuit. ſabſſſp 4

Mihi si vnquá filius erit, næ ille [fácili me vtétur] patre aſbſoſſp 5
R. [facillimo vtetur]. aſblaiſp: al. [facile vtetur]. tum in si] nihil elidendum. bſdidiſp.

Nam qui aliàs deliquit, delinquentibus facilè parcet.

Nam & cognoscéndi, & ignoscéndi dábitur peccáti locus: ſiſdſſp 6

Non vt méus, qui mihi per álium osténdit suam senténtiam. 7

L. *Perij*, Indignātis.
* L. Arguit ineptiā patris.

Péry, is mihi vbi adbíbit plus paulò, sua quæ narras facínora! aaſſdſdp 8

Al. [facito tibi quod].
Petulans filius, patris præcepta contemnit.

* *Nunc ait, Períclum ex álijs [fácito tibi, quod] ex vsu fiet.* { aiddbiſp / i } 9

1 *Quàm iniq.*) Propositio est, Patres sunt iniqui in adolescentes.
2 *Qui æq.*) Confirmatio est a b impossibili, Fieri enim nequit, vt adolescentuli seniles habeant: aut ἀδύνατον est, vt adolescentuli seniliter sapiant.
3 *Neque ill.*) A decoro ætatis neglecto, quasi adolescentum esset amare. & non senū.
4 *Ex sua lib.*) Expositio est ex causa præsentis vitæ, non præteritæ. *Ex s. lib.*) [a] Voluntate: in quo significatu & aliàs vtitur. [c] Libido est quæque voluntas temerè suscepta. Apud Salust. in Catil. tamen in bonam partem capitur, Magisque in decoris armis, & militaribus equis, quàm in scortis & conuiuiis libidinem habebant. *Quæ nunc est*) Huic illud contrarium, Sed nunc ea me exquirere, Iniqui patris est. nam quod antehac fecit, nihil ad me attinet. Dum tēpus ad eandem rem tulit, siui animum vt expleret suum.

Mihi) [v] Ab effictione suóque iudicio. & collatione suæ educationis & paternæ. & paranomasia est in cognoscēdo & ignoscēdo. 5
Cognosc. & ign.) [c] Ex affectu eorū loquitur, qui cùm alicui obnoxii sint, alium habēt animum quàm haberent, si liberi essent. 6
Per al. ost. s. s.) Superiùs, Sed reprimam me. nam in metu esse hunc, illi est vtile. 7
Perij) [v] Regerit Crimē in patrem accusantem, Est igitur iniquus iudex. *Is mihi*) A mala consuetudine, & inepta opportunitate, propter quam præceptum non sine ironia repetit. *Vbi adb.*) [c] Quàm petulans sit filius in parentem, ostenditur: cuius præcepta contemnit. [a] Erasmus in secundo Commentario de Copia, Si quis suadeat, inquit, cauendū esse parentibus, ne si quid peccēt, testibus liberis peccēt, nónne exempli vim habebit Clitipho 8

10 ssdssp *Astûtus:na ille haud scit quàm mihi nunc* * SVR-
DO NARRET FA'BVLAM:

11 { cssbssi / a } *Magis nunc me amícæ dicta stímulant**, *Da mihi, atque affer mihi.*

12 ssi=bsdp *Cui quid respóndeam nihil hábeo, neque me quisquam est misérior.*

13 sdisdip *Nam hic Clínia, etsi is quoque suârum rerum sátagit: áttamen* Al. [Clinia hic]. sadisdii.

14 iijssiai * *Habet benè ac pudícè edúctam, ignâram artis meretrícia.*

15 iiidiljp * *Mea est potens, procax, magnífica, sumptuôsa, nóbilis:*

16 { ssabbsp / ss } *Tum quod dem ei, rectè est: nam nihil esse mihi, relígio est dícere.*

17 dissdisp *Hoc ego mali non pridem inuéni: neque etiámdum scit pater.*

* L. Prouerbium.
* C. Verba sunt amicæ quæ magis Clitiphonem stimulāt quàm patris præcepta.
L. *Satagit*. i. sollicitus est.
R. *Alij omittūt [quoque], ātū i m [etsi] nō elidendum, sed solum corripiendū*. ssiisdip.
* Depingit Bacchidem cōferendo cū Antiphila.
* B. Collatio & congeries.
C. *Religio*, metus, vel sollicitudo.

tipho in Sene seipsum excruciante, loquens ad hunc modum, Perii, is mihi vbi adbibit plus paulò, sua quæ narret facinora.

10 *Astutus)* [V] Epilogus est, quo patrē iniquum non esse audiēdum colligit. *Na ille)* Næ pro. *Surdo n. f.)* [B] Huiusmodi filiorum ingens vbiq; turba est, qui parentū salutaribus monitis obturatas habēt aures. Surdo canit, surdo narrat fabulā, mortuo verba facit, eādem vim habent. Postremum hoc à ridicula veterum consuetudine natum videtur, vita defunctos ter voce cientium, Vel dices ortum adagium à ridiculo casu, quo sæpe fit vt hospes incidat in surdum quē percontetur multa, videntibus iis qui surdum nouerunt.

11 *Magis)* [V] Altera est eius querimoniæ pars veluti amplificatio, Est miser non tam propter patris iniquitatem, quàm propter amicam petacem, cuius hic est μίμησις

13 *Nam hic)* Suam miseriam exaggerat collatione cū fortuna Cliniæ. Est autem suarum rerum satagere, idē quod res suas absque impedimento curare, suúmque officium præstare. Est autem vtriusque amicæ per contentionem descriptio, in qua semper duæ partes inter sese committuntur. Atque hic sumptuosæ & procacis amicæ exemplū statuitur. *Satagit)* Genitiuo iūgitur. Satagit, id est, anxius est & curiosus suarū rerū. [B] Satagere propriè est anxiē torqueri, difficultate rei efficiendæ.

Pudicè eductam) [C] Quod nos Educare dicimus, antiqui Educere dixerunt 14

Procax) Procare poscere est. vnde Procaces meretrices, ab assiduè poscendo. & Proci, vxorem poscentes in matrimonium. [B] Qui adeò impudentes sunt, vt nimis petant, Procaces appellantur. Vnde Procax meretrix, petulans dicitur, impudens, inuerecunda. 15 *Nobilis)* Seruius in sextum Æneidos, Nobiles & Illustres dicit vocari meretrices, quod nomen notitiæ sit, non meriti.

Tum q. d. ei rectè est) Rectē, veteres boni omnis causa, pro Nihil vsurpabant. 16 *Nam n. esse)* Sunt qui Nam, pro Autem accipiant, vt illic in Andria, Nam quid ego nunc dicam de patre? vbi etiam pro Deinde accipi potest. *Religio)* [C] Metus, vel sollicitudo. Terentius in Andria, Dignus cum tua religione odio. Inde dies religiosi, Infames vel infausti dicti: quos ex contraria causa propter * hominis diritatem relinquam.

Hoc ego mali) [B] Procacem, & sumptuosam amicam. 17 *Scit pater)* [V] Alloqui miseriam conduplicaret. Est autem Procax à verbo Procire, quod est petulanter petere.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. [V] Antiphila vocata non statim adest amanti Cliniæ: ea de causa sese non parum excruciat dies. [C] atque ita mira hìc amātis sollicitudo exprimitur, cui expectanti, hora, dies: dies, annus videtur. [V] Amor enim res est suspicionis plena. [H] Quocirca Clinia ex coniecturis

amores suos non secundos esse, & amicam suam corruptam esse colligit. Ei est status eclé ctualis. ᵛ *Theses.* 1 Suspicaces sunt amatorculi, omnia sinistrè interpretantur. 2 Moræ impatientissimi sunt amatores. Diecula enim illis annus esse videtur. 3 In expoliendis mulieribus bona temporis pars temere extrahitur. ᴹ Amantis animus moræ quantumuis breuis impatiens, hac scena exprimitur, Aestus nàque amoris fluctuans, rei Venereæ amator distrahitur: & rationis normam despiciens, id affectat, quod sibi proposuit. Aristot. in Moralib. sic ait, Quòd si magnæ sint vehementésque cupiditates, rationem quoque extrudunt, atque eiiciunt: quamobrem mediocres sint ipsæ & perpaucæ, ac rationi non aduertentur, oportet.

Vers. gen. Octonarij siue iambici tetr. acat.

*L. Suspicio à cunctatione.

De suis amoribus ipse Clinia loquitur.

Al. [*mulier me absente hic*]. ssadissp ᴹᵘ [*me absente mulier hic*]. ssasdasp.

*L. Confirmatio suspicionis per circumstantias: & est congeries.

Mu. [*præter pretiū iam*] ssassiai.

*Pathos anxiè expectantis, & omnia sollicitè metuentis & suspicantis.

CLINIA, CLITIPHO, *adolescentes.*

* SI MIHI *secúnde res de amôre meo essent,* dissassi 1
iandûdum scio
Venissent: sed véreor, ne [me absênte múlier] corrûpta sit. ssasdisp 2
* *Concúrrunt multæ opiniónes, quæ mihi ánimum exaúgeant:* ssissbsi 3
[Locus, occásio, ætas: mater, sub império cuius] est, mala. adissasp 4
R. *Al.* [*Occasio, locus, ætas, mater, cuius sub imperio*]. iwssiasp: ᴹᵘ [*Occasio, locus, ætas, mater, sub imperio cuius*]. swssiasp: & eliso s in [cuius] ans eo facto monosyllabo. iwssiasp.
Cui nihil, [iam præter prétium] dulce est. CLIT. *Clínia.* CLIN. **hei mísero mihi.* { xsdssiai / s } 5
CLIN. *E'tiam caues ne videat, fortè [hinc] te à patre áliquis éxiens?* E. *Al.* [*hic*]. aidssbij 6
CLIN. *Fáciam. sed néscio quid profécto mihi ánimus præságit mali.* { asaidssi / asasds } 7

1 *Si mihi*) ᵛ Probatio est orationis τῆς ἐχ τῶν ἐναντίων, Non est mihi secundus amor. ᶜ Amor res est suspicionis plena. Torquetur igitur Clinia mora & dilatione amicorum Antiphilæ. *Iamdudum*) ᵛ Confirmatio, Nam iam venisset Dromo cum Antiphila.

2 *Vereor*) Suspitio est, ne sit largitionibus corrupta. ᶜ Bene amantis exprimit affectū: qui semper omnia in deterius suspicatur.

3 *Concurrunt*) Ratio est ex circunstantiarum congerie, potissimū tamé nouercæ, quæ tamen erat putatoria, vel q. petatissima. *Mihi*) ᶜ Augeri dicitur animus, quādo multa cōcurrūt, quibus flectitur in eam partē in quā inclinat.

4 *Occasio, ætas*) Hic loci ex arte Rhetorica etiam ad maioris rei confirmationé valerēt. *Locus, occasio, ætas, mater*) Argumēta deducūtur, aut à rebus, aut à personis. hæc enim, causa, tempus, locus, occasio, instrumentum, modus, & cætera rerum accidentia, à personis deducuntur hoc modo, Nam similes parentibus, aut maioribus suis, filii plerunque creduntur: & nonnunquā ad honestè turpitérque viuendum. Similiter à natione quoque patria, ætate, educatione, & disciplina sumūtur. ᴮ Cicero de Inuētione libro primo, Omnes, inquit, res argumentando confirmantur, aut ex eo quod personis, aut ex eo quod negotiis attributum est. Ac personis has res attributas putamus, nomen, naturam, victum, formam, habitum, affectionem, studia, cōsilia, facta, casus, orationes, prætereà hominum genus. in sexu considerantur virile an muliebre sit, & in natione, patria, cognatione, ætate. In gestione autem negotii, locus, tempus, modus, occasio, considerantur. Locus, in qua res gesta sit ex opportunitate, quā videatur habuisse ad negotium administrandum. Hæc loci opportunitas per multa consyderāda est. vt Cic. docet. Occasio est pars temporis, habés in se alicuius rei idoneā faciēdi aut nō faciēdi opportunitatem.

Hei mi.) ᶜ Hei, datiuo iungitur: vt Virg. Hei mihi qualis erat. Heu verò accusatiuo: vt alibi Terentius. Heu me miserum. 5

Sed nescio) ᵛ Redit ad præsentis rei querelam ab argumento, Quia animus malum præsagit. *Mihi an. præs. m.*) ᶜ Sic fieri consueuit, vt quoties aliquid expectamus, ea oc- 7

cur

8 {ꝟfijſp dſ} CLIT. *Pergin' iſtuc prius dijudicare, quàm ſcis quid veri ſiet!*

9 {ſiſidſp ſ} CLIN. *Si nihil mali eſſet, iam hîc adeſſent.* CLIT. *iam áderunt.* CLIN. *quando iſtuc erit!*

10 {ſſdiſſdp ſiſa} CLIT. * *Non cógitas hinc [longiùs' abéſſe!] & noſti mores mulierum:* G. Al. [longulè eſſet] ſiſiſſdp.

11 ſſiſſ *Dum [moliuntur,] dum [comuntur,]* * *annus eſt.* CLIN. *ô Clitipho,* Forté [molliuntur] à Mollio.

12 bſſiſiſ *Timeo.* CLIT. *reſpira: eccum Dromônem cum Syro, vnà adſunt tibi.*

* I. Diuerſæ cauſæ cunctationis, quibus ſoluitur ſuſpicio Cliniæ.
Aldus. [comantur]. ſiſſiſi.
* V. Annum dicit ὑπερβολικῶς.

currant potiùs quæ mẽtem noſtram ad cogitandum aliquid mali trahãt. [B]Et hic adoleſcẽs ita ſuſpicatur. abſente ſe, ex occaſione vel matris improbitate & auaritia corruptã amicam, vt venturã eam credere non poſſit. quam ſuſpitionẽ Clitipho omnibus modis eximere conat, ſed nihil proficit. adeò difficile eſt expellere quæ ſemel amãtiũ pectoribus inſederint.

8 *Pergin'*) [V]Reprehẽdit ipſum Clitipho ab ineptitudine & abſurdo. Qui enim fieret, vt quis rem nondum cognitam diiudicaret? Et Socrates apud Platonem nihil ineptius eſſe dixit, quàm de re nõ ſatis perſpecta & cognita diiudicare.

9 *Si nihil*) Iterum ſuſpicax fruſtraneum euentum profert. *Iam ad.*) Diluit aſſeueratione de eius aduẽtu. *Quando iſtuc erit*) [C]Nõ poteſt credere ex nimia ſuſpitione venturam amicam.

10 *Non cog. h. l. ab.*) Clitipho remouet ſuſpicionem ex animo Cliniæ, & locorũ interuallo, & ex cultu mulierum, quæ maiorem temporis partem in ſe ornando conterunt.

Dum moliuntur. &c.) [M]Id eſt, dum ſe præparant multiplici cultu, ædificãt formam variis rebus. Inde Demoliri, eſt deſtruere id, quod ædificatũ eſt. *Comuntur*) id eſt, ornantur in capillis, quos calamiſtro digerunt in cincinnos. *Annus eſt*) [B]Hæc locutio atque id genus aliæ, inter prouerbiales hyperbolas referendæ ſunt. Plautus in Aſinaria, *Aetatem* velim ſeruire, Libanium qui conueniam modò. Et ſæculum eſt quod nihil literatum abs te accepi. Tempus autem prælongum huiuſmodi figuris ſignificamus. 11

Clitipho, Timeo) [C]Vide nulla re arceri poſſe ſuſpicionẽ ex pectore amãtis. *Timeo*) [V]Ἀπόκοπτα eſt, qua veluti epilogo cõcludit. Siqui dẽ aduẽtar, ergo reſpira, & ſis præſenti animo. 12

Eccum Dr. S.) [C]Ἐξαιρετικῶς & cũ geſtu nimiæ lætitiæ pronuntiandum eſt. 13

ACT. II. SCEN. III.

ARG. [V]Antiphila & Bacchis per ſeruos adducuntur amicæ duobus adoleſcentulis exoptatiſſimæ. ſed Clinia Antiphilam corruptam eſſe arbitratur, ſumptis coniecturis tam ex ornatu, quàm ex grege ancillarum. [C]Hæc itaque ſcena plena eſt & timoris & ſuſpicionis, [F]quibus Clinia & Clitipho magnopere afficiuntur: verùm Syrus, [C]perſona ſeruilis vtrique ſuccurrit, [P]tollendo quoad poteſt ſuſpiciones & formidinem: [V]& Cliniæ cõiecturas longa narratione de pudicis moribus confutat. [B]qua ex re is ingenti gaudio perfunditur. [V]Ad eundem modum eſt longior Bacchidis deſcriptio, quã Clitipho adductam noluit. [F]Sed eam Syrus mira confidentia ad cœnam patre quoque præſente, adducit. hanc tamen fingit eſſe Cliniæ. ita aſtutè. vt & Clitiphoni gratificetur, & eius patrem minimè offendat. [V]Verùm hic periculi ſequentis πρότασις, quando pater filii amorem intelligit, & Syrus ſuis conſiliis fallitur. *Theſes.* 1 Amatores ſunt ſuſpicaces, & leuibus quibuſdam coniecturis neceſſaria colligunt argumenta. 2 Adoleſcentes amantes etiamſi ſint liberi, tamen ſerui ſuis inſeruiũt, 3 Magnum facinus ſine periculo patrari nequit. Magna enim negotia magnis cum periculis fiunt. initio προπαρασκευὴ eſt ad cõiurationes ſuſpicionum in amore futuras. Præponitur enim ἐπιτασις Cliniæ de miſeria & calamitate. [M]Facilem amantis ſuſpicionem, & varios, affectus habet hæc ſcena: quos leuis excitat cõiectura in his, quorum animus ſollicitus eſt: & pendet: ſinéquo periculo non fieri magnum facinus, ac memoria dignum oſtendens ingenium adoleſcentem, ſed compede Venerea ligatum, viliſſimi ſerui, cuius lenocinio vtitur, ſeruum fieri docet, quod turpe eſt illis præſertim, quorum natales clari habentur, & talem fortunam nacti ſunt,

cti ſunt, vt ad imperandum, non ad ſeruiendum nati videantur. Cicero in Paradoxis ſic ſcribit: Libertas eſt poteſtas viuendi vt velis. Quis igitur viuit vt vult, niſi qui recta ſequitur, qui gaudet officio, cui viuendi via conſyderata atque prouiſa, qui Legibus quidem nō propter metum paret, qui nihil dicit, nihil facit, nihil cogitat denique, niſi libenter ac liberè? Cuius omnia conſilia, rèſque omnes quas gerit, ab ipſo proficiſcuntur, eodémque referuntur? Nec eſt vlla res, quæ apud ipſum polleat, quàm voluntas atque iudicium. Igitur omnes improbi ſerui, inquit. Hominem. cui mulier imperat, & nihil imperanti negare poteſt, non modò ſeruum, ſed nequiſſimum ſeruum, etiamſi in ampliſſima familia natus ſit, appellandum puto. *Verſ. gen. Trochaici tetr. cat. tres & quadraginta. nempe primi quindecim. & ſeptuageſimusprimus cum ſeptem & viginti ſequentibus. Reliqui omnes iambici acatal. ifque trimetri, excepto decimoſexto cum ſeptem ſequentibus, qui ſunt tetrametri.*

SYRVS DROMO, *ſerui.* CLINIA. CLITIPHO.

*C. Hoc ſic lege, vt intelligas multa verba præceſſiſſe, vt & Cliniæ, & Antiphilæ modeſtia clariùs innoteſceret, fingit Poëta primùm ægrè ferentem Cliniā, & ſuccenſentē Antiphilæ (ſic enim putabat, luxui. *G. Al.* [S.] *ſed melius* [D.] *vt Dromo Syri* [CLIT.] *vltimus reſpōdeat verbis* [*Illa ſunt relicta*]. *q. d. non mirum eſt illas relictas.*

* L. Suſpicio Cliniæ, cuius occaſione narrabitur vita Antiphilæ,

1 * A[v]IN' *tu?* D. *ſic eſt.* S. *verùm interéà dum ſermónes* [*cédimus,*] *G. Al.* [*ſerimus.*] *ſed deprauatè tamen Cedimus poſitum eſt pro Serimus.* [L] *Miſcemus.* ſſaſſv ſ

2 *Illæ ſunt relicta.* CLIT. *múlier tibi adeſt, audin' Clínia?* ſſaaſſv

3 CLIN. *Ego verò aúdio nunc demum, & vídeo, & váleo Clitipho.* aſſabt-

4 [CLIT.] *Minimè mirum, ádeò impedítæ ſunt, ancillârum gregem* adſſſv

5 *Ducunt ſecum.* CLIN. * *périj, vnde illi ſunt ancílla?* CLIT. *mén' rogas?* ſſaſſt-

6 S. *Non opórtuit relictas: portant quid* [*rerum.*] CLIN. *hei mihi.* *Mu.* [*rerum?*] *cum interrogatione.* tuſſt-

1 *Ain' tu? D. ſic eſt*) [a] Exorditur, vt Syrum & Dromonem plura inter ſe collocutos, lector intelligat. *Verùm dum*) [v] Occaſio eſt moræ, per enthymema, Vt relictæ ſunt, dum ſermones cedimus. *Cedimus*) [L] Miſcemus. Rodolphus Agri. in annota. in aliquot decla. Senecæ, putat figuram loquendi ortam eſſe à crebra inter loquētes verbi iteratione. [a] Verbum Cedò, quemadmodum & Amabò, longo vſu loquendi à ſignificatione verborum ad aliarum partiū orationis vim detortum eſt: vt cùm diceret quiſpiam, Dicam tibi hoc? reſpondebat alter, Cedo, hoc eſt, permitto, dic. &, Ibo per fundum tuum dicebat alter, Cedo, ito, id eſt, permitto vt eas. Quod & Terentius ſignificaſſe videtur hoc loco, cùm dicit, Dum ſermones cedimus. Vnde poſteà conſuetudo tenuit, vt diceretur, Cedo manum, Cedo cantharum. Hæc annotauit ante me in quodam opuſculo ſuo Rodol. Agri. *Dum ſermones cedimus* [Mu] Genus hoc loquendi ductum eſſe à Græcis, admonet Priſcia. lib. 18. eos enim ita dicere ſolitos, *κόπτειν λόγους*, aut *κόπτειν ῥήματα*.

2 *Mulier*) [v] Conſolatio eſt propter præſentem amicam. *Mulier*) [c] Non Antiphila, aut Amica: ſed ſic dixit, quaſi illi qui deſperauerat redituram.

3 *Ego verò audio*) Verba ſunt reſpirantis, & ad ſe redeuntis. [v] Indignabundus iſthæc dicit: & plura reddit, quàm rogatus erat, atque omnino ſui voti compotem eſſe ſatis acerbè profitetur.

4 *Minimè*) Excuſat tarditatem propter ancillarum gregem, atque hinc occaſio cōquerendi ſumitur. [c] Mulieres à natura tardæ in inceſſu ſunt. ſed hic additur cauſa tarditatis. *Minimè mirum*) Scilicet Si relictæ ſunt.

5 *Perij*) Cliniæ ſuſpicio quod amica corrupta ſit, ab ancillarū grege oritur. has enim ab aliis amatoribus eſſe putat. *Perij*) [v] Propoſitio eſt querimoniæ, cuius confirmatio eſt ab iniucundo, & difficili, Adeſt enim grex ancillarum.

6 *Non op.*) Diluit tribus rationibus, quia ornatū geſtat, quia aduespeραſcit, quia viam non norunt. *Portant quid r.*) [a] Cauſam tarditatis adiecit. [c] Ob hoc non eſt ſecutus Syrus, quod mulieres relictæ ſint. *Portant quid rerum*)

7 S. *Aurum, vestem, & vesperascit, & non nouērunt viam.* — L. Hæc fortuitò dicuntur à seruo, sed ex cōsilio Poëtæ, ad augendā perturbationē Cliniæ.

8 *Factum à nobis stultè est. abi dum tu Dromo illis obuiam*

9 *Propere. quid stas?* CLIN. *væ misero mihi, quanta de spe decidi!*

10 CLIT. *Quid istuc? quæ res te sollicitat autem?* — G. Potest hic censeri iambicus, illdidī. CLIN. *rogitas quid siet!* — L. Causæ suspicionis.

11 *[Viden' tu] ancillas, aurū, vestem! [quam] ego cum vna ancillula* — Mu. [quam cum vna ancillula Ego reliqui.] sed neutrum versum sic sanat. — G. [Tu. viden']t d[illegible] fit corripientur, eadem ratione infratur [viden anc. aur. veste]. L. vah, ita ridentis.

12 *Hic reliqui. [vnde] sea esse] censes?* CLIT. *vah, nūc demum intelligo.*

13 S. *Dy boni qd turba est! ædes nostra vix capiet scio.* — G. [esse ea]. [illegible] Rm ut omittit [ea]. [illegible] alii colex [ea esse]. sed errat.

14 *Quid comedent! quid ebibent! quid sene erit nostro miserius!*

15 *Sed video, eccos quos volebam.* CLIN. *ô Iuppiter vbinam est fides!* — Cliniæ exclamatio ad amicam, & eius querela, quæ amplificatur à persona.

16 *Dum ego propter te errans, patria careo demens, tu interea loci*

17 *Collocupletasti te Antiphila, & me in his deseruirum)*

Mu Ita sæpe loquebantur veteres, cùm magnam rei alicuius vim, aut copiam iudicare vellent, Sic in Andria: Di boni, boni quid porro: & in hac ipsa fabula, Modo [illegible] quid vini absumpsit mihi. Plautus in Epidico, Tum captiuorum quid ducunt secum? pueros, virgines, binos, ternos alius quisque fit cōcursus per vias. Cicero in Verrem. Quid lachrymarum putatis ipsum profudisse Neronem.

Et vest. & n.n.v.) C Causa cur non oportuit relictas. quis enim tutus, si quid portat, & in nocte, & in incerto itinere.

Abi dum) Dum, [illegible].

Va mis.) V Iterum propositionem repetit exclamando, quasi desperans. C Magis suspicatur Clinia, quòd à Syro aurum & vestem audierit. L Putat enim quæ videt, ab aliis donata amatoribus.

Viden') V Ratio confirmationis est ex signis, videlicet multitudine ancillarū, nimio ornatu, & ab insolenti negotio.

Vnde ea censes) C Vnde essent ista, tāquam notum esset, non explicuit.

Dy boni) V Syrus suspitiones amplificare videtur, cum in tanto grege victus penuria sit, ita afflictum affligit, & perditum perdit, atque id frequenti interrogatione nō fa- rum expolitur iuxtà eum incremento. *Quid turba est)* C Persona seruilis, vt pote fidelis heri impensis timet. Turba primùm perturbationem significat. inde turbo turbas, perturbo, deturbo. Dehinc multitudinem: quæ ferè turbatione non vacat. *capiet)* Alias deligent significat. Virgilius, Aut capere, aut capras iam despectare videntur.

Eccos q.v.) Eccum eccam, eccos, eccas, ellum, ellam, ellos, ellas, ab ecce cōposita sunt & per aduerbia resoluuntur, non per pronomina. Eccum, ecce hic: subintellige virum de quo agebamus. eccam, ecce hic: subintellige fœminam. Ita ellum, intellige ecce illic virum, &c. *O Iuppiter)* Sic exclamat dum putat ab amica esse deceptum. V Alia pars est confirmationis per apostrophen & prosopopœiam. Absentem enim alloquitur, & cum ea expostulat à fide soluta, quam dederat nunc exuli, nunc deserto, nunc infami, nunc male morato. Ita narratiuncula suum infortunium à fortuna aduersa, quia erat exul: à perditis honoribus, quia ad extremum infamis erat: à malo animi habitu, propter inobedientiam & contemptū in monitorē, qui sedulò meretriceos amores mihi cecinit, sed frustra canebatur surdo, exaggerat adeò vt verè miser sit.

Errans) C Hinc errones dicuntur. 16

sti malis:

R. [minus obsequēs:] siiiaiai. *Propter quam in summa infámia sum, & meo patri ffiisifi ffiiiia 18 sminùs sum óbsequens:]*

Stomachosè harum de vna tantùm atque ea præsente. *Cuius nunc pudet me, & míseret: qui harum mores fsdfffi fi 19 cantâbat mihi.*

Al. [neque eum potuisse] aiddfisp. MU [neque potuisse vnquam me ab hac expellere. [aidafisp. *Monuísse frustra: [neque potuísse] vnquam ab hac* aidaiisf *20 me expéllere:*

[Quod tamen nunc fáciam: tum cùm] gratum mi- sdffsbfi adiif *21 hi esse pótuit, nólui.* Mu. [Quod nunc faciam tamen: cum]. iaifsbfi: vel faiif bfi.

C. Videlicet & scilicet amaritudiné habent. *Nemo est misérior me.* S. *hic de nostris verbis errat* fbfifdp *22 videlicet,*

• L. Interpellatio Syri, orta ex querela adolescentis. *Quæ hîc sumus locúti.* * *Clinia, áliter tuum amô-* ifbdffp d *23 rem, atque est, accipis:*

Nam & vita est eadem, & ánimus te erga idem fdbfp *24 ac fuit:*

R. [cepimus.] *Quantùm ex ipsa re coniectûram [fécimus.]* fffip *25*

CLIN. *Quid est óbsecro? nam mihi nunc nihil re-* iddfi iddf *26 rum omnium est,*

• L. Narratio. A. u. [hum ignorares] ffi fp. *Quod malim, quàm me hoc falsò suspicárier.* fffip *27*

G. Huius rerum ἀεχαι (?) : vt, absente nobis. S. * *Hoc primùm, vt nequid [huius rerum ignó-* ffeifp ffi *28 res:]anus*

C. Altera pro alteri antiquum est. *Quæ est dicta mater esse ei ántehac, non fuit:* fiiifp *29*

Ea óbijt mortem: hoc ipsa in itinere áltera bfi bii *30*

19 *Pudet & miseret)* Rectè: quia post pudorem solet consequi misericordia. Pudet, verecundiæ est: Piget, pœnitentiæ. Terentius in Adel. Fratris me quidem pudet pigétque. Et bene Pudet de filio in Patrem. In Andria, Tum patris Pudor. *Cantabat)* Hoc est, frequenter dicebat, & significantiùs dixit Cantabat. & antiqui Canere, pro eloqui dixerunt.

20 *Ab hac)* Sic dixit: quia nôdum appulerat: etsi superius, Me deseruisti, dixerit.

22 *Nemo est)* [v] Peroratio est istius querelæ. *Hic de n. v.)* [c] Superius, Portant quid rerû, & Aurum, & vestem, dixit. *Videlicet)* Scilicet & Videlicet idem significare videntur quod certè: sed habent vsum suum per amaritudinem cum derisu permissam Virgilius, Scilicet hic superis labor est. Quintilianus, Hoc videlicet expectabam.

23 *Clinia, aliter)* [c] Hîc sequitur suspitionum confutatio cuius propositio est, Nô rectè intelligis. Ratio est ex eadê vita, & affectu, qui olim fuit. Constat enim sibi, & animus nihil est mutatus, sicut exquisita coniectura testificatur. id autem κατ' ἀνθυποφορὰν adiectum est. *Aliter t. am. atque est, &c.)* [B] Eleganter iunxit. Aliter, cum atquè, pro Quàm. Cic. Curioni. Sed aliter atquè ostenderam facio. *Accipis)* Accipere hîc pro Sentire positum est: vt sit, de tuo aliter sentis, amore quàm est ô Clinia. Tollit suspitionem corruptæ Antiphilæ.

25 *Ex ipsa re)* [c] Ex signis quæ dicturus est.

26 *Nam mihi)* [v] Votum est, quo falsas esse suspitiones cupit.

28 *Hoc primùm)* Narratione côprobat, eam seruasse fidem, & pudicâ fuisse cû mores & studia Antiphilæ depingûtur. Hic alteræ est nobis hodie Alteri, & Archaismus est. *Anus q. &c.)* [c] Hoc côtra illud est quod suprà dictû à Clinia, Mater sub imperio cuius est mala.

30 *Ea obijt m.)* Hoc dictum, ne ab illa corruptam amicam suspicetur. *Altera dam n.)* [B] Priscianus, Quoties inquit, hæc masculina vnus, nullus, solus, vllus, totus, alius, vter, alter, neuter, in i genitiuum finiunt, necessariò

31 ſſſp *Dum narrat, fortè audiui.* CLIT. *quænam eſt áltera?*

32 iſſſi S. *Mane: hoc quod cœpi primùm enárrem [ô] Clítipho:*

33 ſddſp *Pòſt, iſtuc véniã.* CLIT. *própera.* S. * *iam primùm ómnium*

34 aiſſi *Vbi ventum ad ædeis eſt, Dromo ſpultat fores:*

35 { ſûbap *Anus' quædam prodit: hæc vbi apéruit óſtium,*

36 dſſap *Continuò hic ſe coniêcit intró: ego cónſequor.*

37 { aſiſp b *Anus' fóribus obdit péſſulum: ad lanam redit.*

38 didſp * *Hinc ſciri pótuit [haud vſquam] álibi. Clínia,*

39 { ſdiſſp dſſdi *Quo ſtúdio vitam ſuam te abſênte exégerit.*

40 aſſdi * *Vbi de improuiſò eſt interuêntum mulieri,*

41 aiſiip *(Nam ea res dedit tum exiſtimándi cópiam,*

42 iſſſp *Quotidiána vitæ consuetúdinem:*

43 ſdſſi *Quæ cuiúſque ingénium vt ſit declârat máxumè)*

44 ſſdſſp * *Texêntem telam ſtudióſè ipſam offéndimus,*

45 biſſii * *Medióeriter veſtîtam veſte lúgubri,*

46 { dſidſp dſ *Eius' ánuis cauſſa opînor, quæ erat mórtua:*

R. Omittendũ [ô], ſed nihil ad carmen.

* Sic incipit multa pudicitiç ſigna narraturus.

R. Al. [pulſat]. Mertare & Pultare pro Merſare & Pulſare veteres dixerunt.

* B.A coniectutis. R. Al. [aut nuſquã]. Vehemens iudicitiæ coniectura.

* B Ab inopinato interuentu.

* B Ab opere.

* B.A veſtitu. Cultus & victus familiaris vitam indicant.

in æ diphthõgum fœminina ſupradictos terminant caſus. itaque non ſolùm vnus, vnius, vnis, ſed etiam huius & huic vnæ. Similiter vllæ, nullæ, ſolæ, totæ, aliæ: alteræ, in vſu antiquiore inuenimus.

31 *Quænam eſt altera?*) C Interrogat: quia nondum intellexerat amicam aduentare.

33 *Propera*) Properat qui feſtinâter aliquid agit vel dicit. Virgilius, Multa forent quæ mox cælo properanda ſereno Maturare datur. B Attende non ſolùm Properare, qui feſtinâter agit quippiã, ſed etiam eũ, qui docet. *Iam pr. omn.*) C Sic incipit, vt multa pudicitiæ ſigna narraturus. Liuius in primo ab vrbe cond. iam primum omnium ſatis conſtat.

35 *Anus q. prodit*) In Eunucho de viliſſima perſona, Prodi foras malè conciliate. *Vbi hæc*) V Cõiecturæ vbique narrationi inſertæ ſunt de moribus Antiphilæ, quia viſa eſt texere telam, atque ita non erat otioſa, quia veſtitu erat lugubri, vt quæ luctum præ ſe ferebat. Huc afferendus eſt Homeri locus de armis mulierum, etſi honeſtè liceret Penelopes hiſtoriam conferre. ſicut imago præſentis vitæ ſatis declarat.

37 *Foribus obdit p.*) B Obdit pro oppoſuit. *Ad lanam r.*) C Hæc ſigna ſunt pudicè vitam agentis. Sic in Andria, Primum hæc pudicè vitam, parcè, ac duriter Agebat, lana & tela victum quæritans. B Eodem argumento vſus eſt & Titus Liuius lib. 1. ab vrbe condi. loquens de certamine, quod inter regios iuuenes erat, de vxorum præſtantia & caſtitate. Id, inquit, cuique ſpectatiſſimũ ſit. quod inopinato viri aduentu occurrerit oculis. Paulò pòſt ſequitur de Lucretia. Nocte ſera deditã lanæ, inter lucubrantes ancillas, in medio ædium ſedentem inueniunt.

Vitam exegerit) C Aliter dicitur exigere vitam, exigere fabulam & exigere opus. Significat enim traducere, expellere, & finire. 39

Vbi de impr.) V Αὐτοσχεδιασμοῦ tollitur, ne affectatum id putares. 40

Nam ea res) γνώμη eſt, de vitæ indiciis ex cultu & familiari vita. *Exiſtimandi c.*) C Iudicandi. Æſtimare enim eſt conſyderare: Exiſtimare verò, iudicare. Nam prius conſyderamus ea quæ iudicãda ſunt. 41

Quæ c. m.) In Andria, Nam qui cum ingeniis conflictatur eiuſmodi, &c. 43

Texentem) V Textura maximè mulieres decet. Breuiter non fuit otioſa, nõ ſumptuoſa, quia texebat. quia ſtola eius lugubris, atq; hîc anthypophora de luctus cauſa. De vocabulo autem Anus apud Gell. in 4. c. 16. eſt diſputatio. *Offendimus*) C Reperimus. Offendere ferè idem eſt quod reperire. 44

Eius anuis) L Anuis genitiuus caſus, pri- 46

ſana non eliditur, ſed corripitur.

Mala ſubſt. faciei pars.

Sine auro tum ornâtam, ita vti quæ ornântur ſibi: iſdſi

R. Al. omittitur [ita], tum in [ornatam] non eliditur m.

Nulla [malam re eſſe expolîtam mulíebri:] Aldi codex [mala re exp. m] omiſſo [eſſe] sum [re] non eliditur. ſiſidi: [mala re eſſe &c.] ſiſidi: [mala re eſſe exp. mulierem:] ſiſidp. Mu [re malas expol.tam muliebri:] ſſſidi. ſſiſdi

Capillus paſſus, prolíxus, circum caput iſſſp

Pax, admirantis interiectio.

Reiêctus neglegênter: páx. CLIN. *Syre mi óbſecro* ſiſdi

Ne me in lætítiam fruſtra conúcias. S. *anus* ſiſſdp

R. Al. [vna ancilla erat:] ſiſiaſp: ſed verſus ſequens non conſtabit.

Subtégmen nebat: præteréa [vnà ancíllula ſiaſp

ſcis vſurpatus. [B] Probo authore omnia in nus ſecundæ ſunt, faciunt enim i in gignendi caſu, exceptis quæ tertii ſunt ordinis. In quarto eſt Anus, quod nomen olim Anuis faciebat. Erit arbitror operæpretium aſcribere hic, quod Gellius in ſuis Noctibus annotauit de nominum quorundam inflexione. Nã res eſt ipſa cognitu non indigna, cui ſtudiũ modò ſit vllum antiquitatis. lib. 4. capit. XVI. Sic ait. M. Varronem & P. Nigidium, viros Romani generis doctiſſimos comperimus non aliter locutos eſſe & ſcripſiſſe, quàm Senatuis, & Domuis, & Fluctuis, qui eſt patrius caſus ab eo, quod eſt Senatus, Domus, & Fluctus: huic Senatui, Domui, Fluctui, cæteráque his conſimilia pariter dixiſſe. Terent quoque Comici verſus in libris veteribus itidé ſcriptus eſt. Eius anuis opinor cauſa, quæ eſt mortua. Hanc eorum authoritatem, quidam è veteribus Grammaticis ratione etiam firmare voluerunt, quod omnis datiuus ſingularis litera finitus i, ſi non ſimilis eſt genitiui ſingularis, s, litera addita, genitiuum ſingularem facit: vt, Patri Patris. Duci Ducis, Cædi Cædis. Cùm igitur, inquiunt, in caſu dandi huic Senatui dicamus, genitiuus ex eo ſingularis Senatuis eſt, & non Senatus. Sed non omnes concedunt in caſu datiuo Senatui magis dicendum, quam ſenatu, ſicut Lucilius in eodem caſu Victu, & Anu dicit non Victui & Anui in hiſce verſibus, Quod ſumptum atque epulas victu præponis honeſto. Et alio in loco. Anu noceo, inquit. Virgilius quoque in caſu dandi Aſpectu dicit, non Aſpectui. Téq; aſpectu ne ſubtrahe noſtro. Et in Georg. Quod nec concubitu indulgent. Caius etiam Cæſar grauis author linguæ Latinæ, in Anticatone. Vnius, inquit, arrogantiæ ſuperbiǽque dominatúque. Item in Dolabella actionis illibuiſti. Quorũ in ædibus fanisque poſita, & honori erant, & ornatu. In libris quoque Analogicis omnia illiuſmodi ſine i, litera dicenda cenſet.

Ornantur ſibi) [C] Non vt placeant amatoribus. *Nulla)* [V] Id eſt fuco vel ceruſa, quibus color naturalis adulteratur. Vnde apud Comicos ſunt fucatæ, & ceruſſatæ. *Nulla mala re expolitam)* [C] Hoc eſt, non fucatam. Mala enim, à ſimilitudine mali, hoc eſt pomi, nomen aſſumpſit. Nam id eſt quod præminet inter naſum, oculos, & buccam, quod rotundum eſt, & in ſpeciem mali. [A] Intelligit non fuiſſe ex genere mulierum quæ vitia corporis obtegunt ſtibio, hoc pacto nihil aliud efficientes, quàm vt faciliùs placeant adultero. Sic Apuleius lib. II. de aſino aureo. Sed in mea Fotide non operoſus, ſed inordinatus ornatus addebat gratiam.

Capillus) [V] Ex ornatu neglecto coniectura eſt, Igitur non amauit alium incompta, & inelegans. Pàx autem eſt Priſciano & Donato idem quod tantùm: aut potiùs ſit admirationis ἐπίφθεγμα quidam. *Capillus paſſus)* [C] Id eſt, ſparſus. Virg. Crinibus Iliades paſſis. Sunt quædam verba, quæ à diuerſo veniunt præſenti: ſed in præterito confunduntur: ſicuti à Patior, ita à Pando Paſſus deſcendit: à vertor & verror, verſus ſum.

Pax) [M] Id eſt, tantummodo. Priſcianus ſic ait, Pax eſt Græcum, cùm Tantummodo ſignificat. [A] Priſcianus lib. XIIII. Pàx, κωμικὸν Comicum aduerbium eſt, quo Terent. vtitur.

Anus) [V] Coniectura eſt ex paucitate familiæ, & labore anus, cuius exemplum muliercula ſequuntur, vt ſit æmulatio quædam. Itaque ancillam nõ comptam, ſed ſqualidam texere fingit, Hic labor & luctus. Hic etiam libidinis & multorum vitiorum abeſt. Hic pulchritudo vel muliebris non ita magni fit.

Subtegmen) [L] Indracht. *Pannis obſita)* [C] Sic in Eunucho. Pannis annísque obſitum. *Immunda ill.)* Proluuies & illuuies ſignificantiam habent parem, & immunditia eſt. Virgilius, Fœdiſſima ventris illuuies. *Immunda ill.)* [B] Immunda nominatiuus

53 ulissp *Erat [ea texêbat] unà* * *pannis óbsita,*

54 ssdssp *Neglêcta, immúnda illúuie.* CLIT. *si hæc sunt Clínia*

55 dsissp *Vera, ita vti credo, quis te est fortunátior!*

56 issisp * *[Scin' hanc,] quam dicit sórdidâtam & sórdidã?*

57 sadssp *Magnum hoc quoque signum est dóminam esse extra nóxiam,*

58 ssisi *Cùm eius tam neglegúntur internúntij:*

59 { si-sip / lis } * *Nam disciplina [est: ĕisdem] munerárier*

60 ss / -sp *Ancillas primùm, ad dóminas qui affêctant viam.*

61 { aissp / lid } CLIN. *Perge óbsecro te, & cauĕ ne* * *falsam grátiam*

62 aibbsi *Stúdeas inire. quid ait, vbi me nóminas?*

63 aiiij S. *Vbi dícimus redísse te, & rogâre vti*

64 ijdssp *Veniret ad te,* * *múlier telam déserit*

65 ddsisp *Contínuò, & lácrumis opplet os totum sibi, [vt]*

66 bisaai *Fácilè scires desydério id fieri tuo.*

67 sbddsi CLIN. * *Præ gaúdio (ita me dij ament) vbi sim, néscio:*

*Sordes pudicitiæ signum.

•L. Signa ex adiunctis.

R. *Scis' tu hanc,]* ssisp.

•L. Aetiologia.

B. *[est eisdem.]*

C. Præceptum amatorium.

• C. Scilicet mentiendo.

*B. A signis.

Ex nimio gaudio lachrymat.

Alij iungunt ut, cum sequenti versu. dssaal.

• L. Resipiscit Clinia.

Gaudii vehemétia.

natiuus est, an ablatiuus? Nominatiuus videri potest. Nam illuuies immũditiam significat. *Si hæc sunt*) [V] Persuasus illis coniecturis mox Clitipho colligit, & consolatoria oratiuncula interiecta est veluti acclamatio, & proponit, neminẽ esse fortunatiorẽ Clinia.

56 *Scin'*) Confirmatio ab adiunctis, quia sordidata in vestitu, & sordida in persona. Itaque eam esse extra noxã certa signa sunt, quæ & aliis comprobat. Nam & internuntii sordidi sunt, *αἰτιολογία* est ex disciplinæ amatoriæ natura. *Sordidatam & sordidam*) [C] Sordidus a natura dicitur: Sordidatus verò fit vrgente necessitate, [B] qui ob necessitatem sordidas vestes induit. [C] Sordidatam, refertur ad illud, Pannis obsita: Sordidam, ad illud, Neglecta, immunda illuuiæ.

57 *Extra noxam*) Hoc est, culpam. Noxa etiã significat damnum. Suetonius in Cæsare, Spurinámque irridens, & vt falsum arguẽs, quod sine vlla sua noxa, Idus Martiæ essent.

59 *Nam disc. est*) Præceptum in arte amandi, vt amatores prius ancillas corrumpant. *Disciplina est eisdem*) [B] Amatoribus, vt ancillas primum & pedissequas muneribus corrumpant. [M] Hoc præceptum hoc ita complexus est Ouidius in arte: Sed prius ancillam captandæ nosse puellæ Cura sit accessus molliet illa tuos. Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando: Quod cupis, ex facili, si volet illa, feres. *Munerarier*) Munero & Muneror in vsu sunt, pro donare.

Affectant) Nimio affectu & anxiæ quærunt. [C] Affectare, est pronum animum ad faciendum habere. 60

Perge obs.) [V] Eleganter per hanc interrogationem isthæc oratio interrumpitur, & ad narrationem anteà nondum absolutã redditur, & eadem suspitiones refellit. coniecturæ sunt tum ex vltronea obedientia, tum ex gaudio repentino, cuius & hic insignis est notatio hyperbolicã. Solet gaudium insperatum lachrumas excutere, cuius rationẽ Alexander Aphrodisæus proble. 21. complectitur, & à Gellio & ab aliis frequenter explicatũ. 61

Opplet os) [C] Nam & ex nimio gaudio interdum lachrymæ prouenire solent. 65

Desyderio hoc f.s.) [a] Possessiua hæc pronomina, meus, tuus, suus, noster, & vester, ita differunt à primitiuorum genitiuis, mei, tui, sui, nostri, & vestri, vt hæc passiuè, illa capiantur actiuè: vt, Amor tuus huc te traxit, quo tu amas. Amore tui hoc feci, Id est, propter amorem, quo tu à nobis amaris. Aliquãdo tamen hæc confundi videmus à magnis authoribus: vt, causa mea, & causa mei. Lauren. Valla, Dixit, inquit Terent. Desyderium tuum, pro tui: quod scilicet ipse non dicerem. 66

Ita timui. CLIT. *at ego nihil esse sciêbam Clínia.* vbaasp 68
A'gedum vicíssim Syre, dic quæ illa est áltera.* aldssp 69
S. *[Addúcimus] tǔam Bácchidem.* CLIT. *hem,* { ssssp / ss 70
quid Bácchidem! D.[Abducimus].
Eho sceléste quò illam [ducis? S. *quò* ego illam!] ad* bessastu 71
nos scílicet.
CLIT. *Ad patrémne?* S. *ad eum ipsum.* CLIT. *ô hó* tdsb:stv- 72
minis impudêntem audáciam!
S. *[Heus, non] fit sine periclo fácinus magnum & ssa:sdtv 73
memorábile.*
CLIT. *Hoc vide, in mĕa vita tu tibi laudē is quæ-* { trsdsstu / ts 74
sítum scelus:
Vbi si paúlulum modò quid te fúgerit, ego períerim. atdsthbu 75
Quid illo fácias! S. ** at enim.* CLIT. *quid enim!* { aaatstu / s 76
S. *si sinas, dicam.* CLIN. *sine.*
CLIT. *Sino.* S. *ita res est,* hæc nunc quasi cum.* bsiacst- 77
CLIT. *quas, malum, ambáges mihi*

* L. Altera pars huius scenæ, quæ cōtinet consilium periculosum Clitiphonis.
Mu. [adducis? S. quò illam ego?] bessistu.
R. [Heus tu, non], ss.tasap: A tombu... est tetr. acat. Pot. st tamen trochaicus esse, modò [heus] ad præcedentem versum pertineat.
* C. Oratio imperfecta ob Clitiphonis interruptioné.
* Atque hic L non est completa senté tia proptee interpellationem Clitiphonis.

68 *At ego)* V Iterum à Clitiphone accla-
69 matur. *Age dum)* C Age singularem numerum desyderat: Agite, pluralem: Agedum verò vtrunque. *Quæ est illa altera?)* Interrogat, non immemor verborum Syri, O Clitipho, post istuc veniam.
70 *Adducimus)* V Altera pars huius scenæ est, qua negotium Clitiphonis & amicæ Bacchidis expeditur, & propositio statuitur. Bacchis ad patrem Clitiphonis adducenda est. *Hem, quid!)* C Hem, interiectio est nouas res & optimè audientis.
71 *Quò illam ducis?)* Hoc cum timore pronuntiandum. Timent ne pater illius amicam cognoscat.
72 *O hominis)* V Confutatur Syri consilium per exclamationem. *O h. impud. audaciam)* C Bene Audaciam: quæ propriè est temeritas.
73 *Heus tu, n. f. s. p. f.)* Senteɴtia generalis, quæ & seruis conuenit. V Confirmatio est per sententiam militarem: quam in septimo libro Herodotus ad verbum habet. Vulgo dicitur, qui cómoda expectat, pericula quoque perpeti necesse est. M Xerxes apud Herodotum lib. vii. sic ait, Magna negotia magnis cum periculis fiunt.
74 *Hoc vide)* V Diluit ab incommodo. Quæritur quidem laus, sed cum vitæ alterius periculo est tibi vsui, ergo non mihi. *Hoc vide)* C Sic dicere solemus his qui res maximas aggrediuntur.

Vbi si paul.) Verba propriè alicuius com- 75
mittentis alteri cum periculo vel res suas, vel salutem. *Fugerit)* V Id est, non ex sententia successerit, actum de me erit. Itaque cōsilium hoc nimis periculosum. Hic In vita mea, est in periculo vitæ.
Quid illo) Interrogatio est indignationis 76
plenissima. *At enim.* C Aliquid supplendum. Syrus dicere volebat, aut in ea re non esse periculum: aut Se effecturum quod intendit. Sed illius sermonem Clitipho interrupit.
Quasi cum) V Sententia nimis eleganter 77
interrumpitur propter Clitiphonem disturbantem. Est vero integra, Quasi cum Clinia, & non cum Clitiphone amorem sit communicatura Bacchis. *Ita res est, hæc nūc quasi cum)* C Hæc oratio imperfecta est: vtpotè à Clitiphone, qui impatiens audiendi est, interrupta. Recusat enim Clitipho pericula: & vult amica sine his potiri, quod Syrus fieri posse negat: quia necesse est, si amare vult, vt admittat pericula. Ergo subintelligendum est Quòd hic velit compos esse voti sui sine periculo: quemadmodum si aliquis sine belli periculo velit consequi victoriam: aut aliquid tale: vt sit prouerbium vsitatū in ignauos, qui sine labore consequi vellent quod optant. *Malum)* Aduerbium est interpositæ indignationis. & idem ferè significat quod Nefas. V Interiectio abominantis iudicatur.

Enim

78 ſdſſſt- *Narrâre óccipit?* CLIN. *Syre, verum hic dicit, mitte: ad rem redi.*

79 {ſddaſtv a} S. *Enimûcro reticêre néqueo: ſi multis modis iniúrius*

80 ſdſaſt- *Clitipho eſt: neque ferri potis eſt.* CLIN. *audiêndum hercle eſt: tace.*

81 ſſſſt- S.* *Vis amâre: vis potíri: vis, quod des illi, éffici:*

82 {ſaſſſt ſ} *Tŭum eſſe in potiúndo periclum non vis: haud ſtultè ſapis.*

83 aa:ſtſv *Sĭquidem id sápere eſt, velle te id, quod non poteſt, contíngere.*

84 {ſſaſſt- ſſt:a} * *Aut hæc cum illis ſunt habênda, aut illa cum his amittênda ſunt.*

85 {ſdſtſt- ſſ} * *Harum dŭârum conditiônum nunc vtram malis, vide:*

86 ſdſſſt- * *[Etſi hoc consílium,] quod cœpi, rectum eſſe & tutum ſcio.*

87 {ſdtſbſt- b} *Nam [apud patrem tua] amîca tecum ſine metu vt ſit, cópia eſt.*

88 {aſſrſdt- ſſdſ} *Tum [quod illi argéntum es pollícitus,] eâdem hac inuéniam via:*

89 aaſſdt- *Quod [vt] efficerem, orândo ſurdas iam aureis reddíderas mihi.*

Era ſmus facit hunc octonarium. i. iambicum tetr. acatal. ſſaſſſp. *Mu.* [*maltime*] ſſbiaſp. vel dcbdſv.

* L. Correptio per ironiam.

Exponit conſilium ſuum. Eſtque hæc huius fabulæ protaſis.

*L. Epiphonema.

* V. Diſiunctionis epilogus eſt.

*L. Approbatio cõſilii à tuto.

Mu. [*Etſi conſiliũ*].

Mu. [*tua apud patrem*]. ddtſbſt-.

[*tua eadem hac ſſoredaus*] [*via hac*]. Mu [*illi argentũ quod pollicitus*]. ſſibſdt-.

[*ne*]. ſatſſdt-.

79 *Enimuero*) Irati Syri eſt ἐπιτίμησις: vtpote increpatoria, conſolatoriæ commiſta & coniuncta, quaſi ſit orationis impetus propter affectum concitatior: cuius propoſitio eſt, Iniurius es. Ratio eſt ab abſurdo, Nam ineptus es, vt qui cõmoda cupis, & periculum ſubterfugis. Eſt autem in ſingulis inciſis repetitio.

80 *Potis eſt*) c Pro, poteſt. *Vis potiri*)

81 Potior à Potis deſcendit: ideò illi in ſignificatione eſt ſimillimum. dicitur enim, ſum compos animi, aut rationis, quod hæc habeo. *Effici*) Pro Inueniri poſitum.

82 *Haud ſt. ſ.*) εἰρωνικῶς: id enim velle ſine periculo, quod fieri non poteſt, eſt inſipiẽtis.

83 *Siquidem*) v Corrigit ſuperiorem ſententiam. & eſt Rhetoribus [illegible].

84 *Aut hæc*) c Scilicet pericula. v Ex diſiunctis argumenti expolitio eſt, & neceſſitatem colligit. *Cum illis*) c Inuidioſè Illis, cum in vna ſit. ſic in Eunucho, Non perpeti meretricum contumelias.

85 *Harum d. c.*) c Hoc ſic infert Syrus, vt tandem velit conſilium ſuum anteferri. *Harum d. c.*) c Aut velle pericula cum amica, aut amittere eam vnà cum periculis. Conditio, eſt actio in aliquẽ, vel denuntiatio. Cõdicere enim, priſca lingua, eſt denuntiare. Conditio verò ſine c, vt hic eſt legendum, eſt cum vno certam legem in ſe continens. Alibi Terent. Accepit conditionẽ: dehinc quæſtum occipit. Dicitur etiam bonæ conditionis: ita vt referas ad fortunas, non ad mores, id eſt, diues eſt. Eſt etiã conditio, inter plura eligenda ſortis oblata conditio. *Conditionum*) Id eſt, optionũ, electionum.

Etſi conſil. v Perſpicuè ad conſolationem & exhortationem recurrit & conſilium ab honeſto & tuto collaudat. 86

Nam apud) [illegible] eſt à commoditate, Quia ſine metu fuiſſet tibi amicæ copia, & & apud patrem. 87

Tum quod) Ab alio commodo, cùm vis pecuniæ magna ſatis parata eſſet. 88

Quod ne eff.) ἀποσιώπησις. perinde ac ſi diceret, Porrò non orabo, vt ſit tibi argenti copia. Nam obſurdeſco. *Quod vt eff.*) c Superius, Vis, quod des illi effici. Id efficimus, 89

quod

*Repetitio cũ stomacho, & eludentis.

Quid álıud tibi vis? CLIT. *siquidem hoc fit.* S. **si-quidem experiũndo scies.* bddſaat- 90

Mu. [quid].
*V. Propositio con silii.

CLIT. *Age age, cedo istuc tũum consilium [quod] id est?* S. **assimulábimus* {w?aadt bas 91

G. *Al.* [esse. CLIT. &c.]att ſbdt-. *al.* [esse. CLIT. p.c.q.h.f.

Tuam amícam, huius [esse] amicam. CLIT. *[*pul-chré. cedo quid hic fáciet sua?* {aaſſbdt asaid 92

de sua?]at-taat-: & *elisò d in* [quid] at-taat-.
*L. Approbantis.

An ea quoque [dicêtur huius, si vna haec] dedécori est parum! *Mu.* [huius dicetur si haec vna]. ^tum fuerit iam bicus tetr. acat. bissiap. batſſdtu 93

G. [quid eo] in abetur pro vna syllaba, nisi mauis vel [dicetur] legere. ſſſiait-. ^vel iã bicum tetr. [ſſdtii: *quod r ma huius versu ad praecedentẽ trahere.* ssiast-.

S. *Immo ad tũam matrem deducêtur.* CLIT. *quid eo?* S. *longum est Clitipho,* ſſſſt- 94

[Si tibi] narrem, quámobrem id fáciam: vera caussa est. CLIT. **fábula.* dſaaſt- 95 *Mu.* [Tibi si] .asaaſt-.

Nihil satis firmi vídeo, quámobrem accipere hunc mihi expédiat metum. {asubdsap asbaasu 96

*L. Faceta mutatio ad perturbandum adolescentem.

S. **Mane, hábeo áliud. si istuc métuis, quod ambo confiteámini* {basaidt- basat 97

*C. Stultus amator irridenti credit.

Sine periclo esse. CLIT. **hũiusmodi óbsecro áliquid réperi.* S. *máximé.* bſſ: aat- bſt 98 *Hic iambicus censeri potest.* bſſibdſt.

Ibo óbuiam hinc: dicam, vt reuortântur domum. ſſiſp 99

*L. Hem, perculsi subitò & perturbati.

CLIT. **hem,*

Quid dixti! S. *adêmptum tibi iam faxo omnem metum,* ſidſſp 100

quod eum magno conatu & molimine facimus: vixque per nos finem accipit.

90 *Quid aliud*) V Interrogatione insultatoria vrget aliud dari consilium, & melius dari non posse negat: & faciem prouerbii, quoties praestantioris consilii non esset copia, habet. *Siquidem*) Id est, si modò fieret quod exponis. Seruus autem experientia res notiores fore, docet. *Siquidem exp.*) Repetitio est nõ sine ironia, & indignatione. C Syrus repetit verbũ Clitiphonis: quod per eum dubitare videat.

91 *Assimulabimus Tuam am.*) Callidè Clitiphonis amica, Cliniae esse simulatur, vt Antiphila ad Sostratam deducatur, quae post agnoscetur filia Chremetis: qua cognita, & altero consilio inuento à Syro, extorquebitur argentum à Chremete, quod Clitipho Bacchidi promiserat.

92 *Pulchrè*) V Concessio est, consilium sanè laudat, sed à cõparatis minoribus absurdum infert. Si turpe est vnam habere amicã, quantò turpius duas?

93 *Dedecori est parum*) C Turpe est habere vnam amicam, nedum duas.

94 *Immo*) V Absurdum tollit, cùm ad patrem sit deducenda. *Quid eo?*) Cum interrogatione: quasi dicat. Quid tũ si ad matrem deducetur?

95 *Fabula*) V Illud Syri consilium displicet, cùm certam causam nõdum audiat cur tantum metum acciperet, id est, subiret. Non vult enim periclitari. C Rectè Fabulae: quia neque verae sunt, neque verisimiles

97 *Mane*) V Vt cunctantem Clitiphonem in amoris ardorem pertrahat, hic diuersum consilium simulat. & est attentionis, vide licet eum tutum & securũ esse, notatio: quod hic prouerbio planum fit. Nã In vtranuis aurem dormire, nihil aliud est, quàm otioso animo & securo somno indulgere. Securitas enim somnos conciliat.

98 *Huiusmodi obs. al.*) C Quàm stultè amans inducitur credere Syrum, qui iocatur iam habere aliquid, quo potiatur amica sine periculo.

99 *Ibo obuiam*) V Expositio consilii

101 ijſiſi *IN AVREM *vtránuis otióse vt dórmias.*

102 bſiſiap CLIT. *Quid ago nunc?* CLIN. *túne! quod [boni est* CLIT. *Syre dic] modò* *Mu. [boni. CLIT. Syre. dic].*

103 dbſiſi *Verum.* S.* *age modó: hódie serò, ac nequicquam voles.*

104 ibaiſi CLIN.* *[Datur modò, fruere] dum licet. [nam néscias,]* *R. Al. [Datur fruare]. iiijſi al. [Datur modo, fruare], aiiſi. vel facta synæresi in [fruare.]* iaiiſi.

105 {ſaſſſi ſi} *Eius sit potéstas posthac, an nunquam, tibi.*

106 ſiidſi CLIT.* *Syre inquam.* S.* *perge porrò, tamen istuc ago.*

107 ſſdiſp CLIT.* *Verum hercle istuc est, Syre, Syre inquam, heus heus Syre.*

108 {dſiſi did} S.* *Concáluit. quid vis?* CLIT. *redi, redi.* S. *adsum, dic quid est?* *Al. [dic quid est.] sine interrogatione.*

109 didiſp *Iam hoc quoque negâbis tibi placêre.* CLIT. *immo Syre,*

110 ſaſſſi *Et me, & meum amôrem, & famam permitto tibi.*

*L. Prouerbium in quietos & securos.
* L. Prædictio offensi ac digredientis: sed totum per simulationem.
• Sentétia amatoris Aristip ica.
Al. [cum nescias,]
* Aestuat magis ob Syri discessum.
• L. Irrisio, quasi cōtumacis & obfirmati.
* V. *Verum h. i. est.* Hæc secum loquitur.
* L. *Concaluit.* Hoc ad spectatores Syrus priùs quâm respondeat.
Attende amâtis vecordiam, qui famâ seruo committit.

filii est, vt amicæ domum redeant.

101 *In aurem vtr. ot. vt d.*) [B] Interpretatur hoc sic Eras. In aurem vtranuis dormire est animo otioso, securo, vacuóque esse. Eodem sensu dixit Plinius, In dextram auré. ita enim scribit Romano suo. Nihil quod in dextram aurem fiducia mei dormias, nó impunè cessatur, id est, nihil est quod sis securus. Sic enim admonent Medici, vt in primo somno, qui profundissimus esse consueuit, in aurem dextram incumbamus: cùm expertrecti iedor mire cupimus in sinistram. Porrò qui leui somno vult vti in neutram incumbit aurem, quo faciliùs expergefiat. Hæc ille Chiliade prima, centuria octaua.

102 *Quid ago nunc!*) [C] Dubius & circa pericula, & circa amicâ, quærit consilium. *Quod boni)* [V] Adolescentuli est. Huius enim est agere, quod id ætatis decorum expostulat. *Tune? quod boni)* [Mu] In aliis omnibus, túne? quod boni est. mirúmque, quàm suo more, id est, quàm ineptè, quâmque ridiculè locum hunc interpretentur literatores: illius igitur nobis sententia, quam ante nos nemo tradidit, aperienda est. dicturus erat Clinia continuata oratione. Túne? quod boni datur modo, fruere, dum licet. nam nescias, Eius sit potestas post hac, an nunquam tibi. Sed cùm, eo loqui exorso, pergeret abire Syrus, interrupit illius orationem Clitipho, & Syrum inclamauit: deinde ad Cliniam conuersus, dic modò verum, inquit. at Syrus indignabundus, Age, inquit, modò: hodie sero, ac ne quicquã voles. tum demum Clinia interruptam orationem persecutus est.

103 *Age modo)* [C] Sic pronuntiãdum est, vt Syrus discedat, & dicat amicæ Clitiphonis, vt domum reuertatur. *Hodie*) [V] Alludit ad occasionem neutiquam negligendam. Siquidem fronte est capillata, sed in occipitio calua, vt eius imago apud Ausonium depicta est, sic & Horatius, Tu quancunque Deus tibi fortunauerit horam, Grata sume manu, nec dulcia differ in annum. Et alibi: Dona præsentis cape lætus horæ.

106 *Syre inquam*) [C] Trepidè Syrum reuocari iam decedentem. *Tamen istuc ago*) Quod cœpi, scilicet Vt dicam amicæ, vt domum redeat. *Ago)* [V] Vt domum reuertantur.

107 *Verum h.)* [C] Id est, verba credulí & trepidi amantis, & concedere nolentis Syro vt quod constituerit peragat. *Heus)* [V] Abitionem parantem Clitiphonem reuocat.

108 *Concaluit)* Et hæc clàm loquitur. Concaluit est id, quod efferbuit cor, atque iuxta affectum cordis thalamus calefit & adaperitur, quasi surgentis & cupiditatis & lætitiæ fit aura, quæ allubescentia hodie nuncupatur. [C] Bene de amore Cõcaluit. In Eunucho, Accede ad ignem hunc, iam calesces plus satis.

*L. Pollicetur & cõfirmat diligentiam suam à periculo

Tu es iudex, ne quid accusandus sis vide. ffiffi 111

s.*Ridiculum est istuc me admonere Clitipho* dffilj 112

Al. [mea res minor]. iddisp. C[minus mea res]. isai p: & elisos in minus]. idaisp.

Quasi istic (minor mea res) agatur, quàm tua. {ciaisp 113

Hic si quid nobis fortè aduersi euenerit, ffiisp 114

*L. Demonstrat se ipsum.

Tibi erunt parata verba: huic homini verbera.* ai dsp 115

Quapropter neutiquam hæc res neglectu est mihi. ffiffi 116

Vel sic. isadsp: & facta synæresi in [sua] issdsp. [ra vt suã es.]. spondeus. r vt s'es.

Sed istum exora, vt suam esse adsimulet. CLIN. *scilicet* {cfidsp 117

Facturum me esse in eum iam res redijt locum, ffasap 118

R. Al. omittitur [me], sed depravatè.

Mu. [amore]. fibisp

Vt sit necesse. CLIT. *meritò te amo Clinia.* fibdip 119

CLIN. *Verùm illa ne quid titubet.* s. *perdocta est probè.* ffdffj 120

*L. Reditur ad Bacchidem, vt ostendantur eius mores.

CLIT.* *Ad hoc demiror, qui tam facilè potueris* isfdbp 121

Persuadere illi, quæ solet quos spernere. ffiisp 122

s. *In tempore ad eam veni, quod rerum omnium est* fbffii 123

R. [miseram quendã offendi ibi]. fdffap: al. [miserum quendam offendi militẽ.] fdffip.

Primum: nam (miserè quendam offendi) militem, fdffip 124

111 *Tu es iudex)* V Præposterè herus à seruo consilium expetit. Tanta est amoris insania, tantum per illum homines dementantur. Itaque Archilochus eius vim exprimens non tantum oculos caligare, sed & mentem esse amentem, cecinit his verbibus, τοῖος γὰρ φιλότητος ἔρως ὑπὸ καρδίην ἐλυσθεὶς πολλὴν κατ' ἀχλὺν ὀμμάτων ἔχευεν κλέψας ἐκ στηθέων ἁπαλὰς φρένας. Sunt & huius iudicio amatores planè ἄψυχοι, id est, exanimes, nullius consilii cõpotes. *Ne quid acc.)* C Ne quid, deest Ob, vel Propter. & est admonitio aliquid alicui trepidè cõmittentis.

112 *Ridiculum)* V Diluit & tollit per periculorum, si qua euenerint. collationem. Filio enim tantùm verba, videlicet obiurgatoria, sed seruo verbera erint. Sunt autem ferè apud Comicos mancipia, quæ cæduntur, verberones, Græcis μαστιγίαι. itaque consilium non est repudiandũ, cùm suasor magis periclitaretur.

113 *Quasi istic m. m. res ag.)* C Securiùs committimus his, ad quos non minùs pertinet quod agendum, quàm ad nos.

115 *Tibi er. p. v. h. h. v.)* B Agnominatio est. vtitur enim simili nomine in significatione diuersa. C Amabant veteres similia de proximo dicere. Cic. Minùs carum putauit, siue de armario, quàm de sacrario fuisset ablatum. *Homini huic)* δεικτικῶς hæc dixit seipsum ostendens.

117 *Sed istum)* V Cæterùm vt negotium expediatur faciliùs, cunctas [illegible] remouet, quarum prima est, vt exoraret de amica assimulanda.

Verùm ne) Altera est, ne titubet, id est, ne sermone se prodat. Est autẽ metaphora à pedibus sumpta vacillantibus. Tollit autem à peritia colloquii. Est enim perdocta, cauta & prouida. *Ne illa quid titubet)* C Subaudi Tibi meo. Titubare propriè, est pedibus non valentis insistere, quales sunt ebrii. Ad animũ quoque transfertur, quotiés ab animo verba dissentiunt. Veretur igitur Clitipho, ne quid temerè effundat, quo se indicet. *Titubet)* Trepidet. Cic in Phili. Titubare, hæsitare, quo se verteret nescire. 120

At hoc d.) V Tertia est de persuasionis difficultate. Est enim superba, fastidiosa. & hic locus est de temporis opportunitate, quæ quantum momenti habeat, scriptores passim indicant Claudius Cæsar quendam parum tempestiuè accedẽtem manu à se reiecit, docuit nimirum tempus esse diligẽtiùs obseruandum. 121

Quæ (. quos sp.) C Quos, id est quales amatores. Virg. Quos ego sum toties iam dedignata maritos. 122

In temp.) V Narratiuncula eandem diluit, quæ eò pertinet, vt quàm facillimè concedat. vt qui semper tibi gratissima esse voluit. 123

Miserum q. off.) C Rectè Miserum dixit. vt ostenderet non admissum arte, scilicet meretricis 124

Inopia

125 ſſiaſp ſſß *E'ius noctem orântem.hac arte tractâbat virum,*

126 iadbſp *(Vt illius ánimum cúpidum)inópia incénderet:*

Mu.[Cupidum vt illius animum].bſbbſp.

127 aiaſſp aiuſ *E'adémque vt (eſſet apud' te) ob hoc quàm gratiſ-ſima.* *Mu.[apud te eſſet].aadſſp.*

Glareanus tollit [quam].aiaiſp.

128 iaſſi i id ** Sed heus tu, vidĕſis, nequid imprúdens ruas:*

* Adhortatio.

129 iſiſſi ** Patrem nouiſti, ad has res quàm ſit pérſpicax:*

* Perſpicaciã Chremetis, ac incõtinentiã Clitiphonis notat.

130 aſſbſi ** Ego te autem noui quàm eſſe ſóleas impotens,*

* L. Indicat mores Clitiphonis.

131 ſiſſſi aiſſii *Inuêrſa verba, euerſas ceruíces tuas,*

132 aiſſſi *Gémitus, (ſcreâtus,) tuſſis, riſus ábſtine.*

B. [ſcreatus] vt ſint hic quatuor genitiuis non nominatiui.

133 ſuſſſp ſd CLIT. *Laudâbis.* S. *vidĕſis.* CLIT. *tutêmet mirábere.*

134 ſiſidi S. ** Sed quàm citò ſunt conſecútæ mulieres!*

* V. Admirantis eſt non ſine ironia.

135 adſſſp CLIT. *Vbi ſunt? cur rétines?* S. *iam nunc hæc non eſt tua.*

136 aiſiap CLIT. *Scio, apud patrem: * at nunc interim.* S. *nihilò magis.*

* C. Apoſiopeſis.

137 aiſiſi CLIT. *Sine.* S. ** non ſinam, inquam.* CLIT. *quæſo paulíſper.* S. *veto.*

* L. Ridicula cõtentio ad exprimendã amantis impotentiam.

138 ſidſbp CLIT. *Saltem ſalutâre.* S. *ábeas, ſi ſapis.* CLIT. *eo. quid*

Alij reijciunt [Quid] ad initium ſequentis verſus: tum in hoc verſu [ſalutare] non elidit e. ſididi: in ſequenti verò [Quid, & ô] patientur eliſionem. ſibſſi.

126 *Inopia)* Scilicet Sui. Ouidius, Nitimur in vetitum ſemper, cupimúſque negata.

128 *Sed heus)* V Adhortatoria eſt, vt prudentior & cautior ſit. Rationes ſunt, quarum vna eſt à patris perſpicacia; altera eſt ab impotentia amatoris, qui ſibi, ſuóque affectui tẽperare nequit: Vltima eſt à modo, quo incommoda reſponſa & ſigna quædam imprudẽtiæ vitanda ſunt. *Inuerſa verba)* C Omnia ponit quæ ab amante vecorde fieri ſolent. *Inuerſa verba)* Id eſt, verba præpoſterè, & in contrarium pronuntiata. Eſt enim Inuertere, quaſi in contrarium vertere, & præpoſterè verba pronuntiare: V vel verbis, cùm pro Lauo Vola dicitur, vel ſentẽtia, cùm Germani dicunt, Vvann man ſchvvartz ſagt, das vveis iſt, Ceruix autem euerſa, pleriſque eſt non recta, arrogantiæ nota, ſed depreſſa humilitatem & animi deiectionem ſignificat. Breuiter in hoc ſynathriſmo quælibet indicia animi mutati fugienda admonet. *Verſas ceruices)* C Ceruix ſeu ceruices, poſterior pars colli, vbi origo eſt omnibus neruis. vnde homo duræ ceruicis dicitur, quaſi indomabilis, & quaſi duri capitis, & duræ mentis. *Euerſas ceruices)* Cõtrariũ eſt Erectas ceruices. Et ſignificat illum flecti & domari ab amica.

Gemitus) B Qui ſunt amoris indicia, 132 Vnde Horatius, Amantẽ languor & ſilẽtium arguit, & latere petitus imo ſpiritus. *Gemitus. ſcr. t. r. abſt.)* Græcum eſt. Ablatiuo enim carentes Græci genitiuo vtuntur. Sic & Horat. Vbi luſi ſatis, abſtineo iratum.

Laudabis) V Pollicetur ſuam operam, & 133 hoc ſolo verbulo eſt ſedulæ mentis ſignificatio, penè prouerbialis. & ſic ferè dicitur, ego me ſic attemperabo, vt ipſe laudaturus ſis. *Videſis)* C Vultuoſè pronuntiandum eſt.

Cur retines) V Quãta eſt amatoris impu- 135 dentia, & ſatis ridicula. C Impatientia amantis oſtenditur. Nam viſa amica, Clitipho verba Syri obliuioni tradiderat.

Apud pat.) Obſeruabo id quod me admo- 136 nuiſti. *At n. int.)* ἀποσιώπησις amantis, vt ſit, Sine interim pauliſper cum amica ludere. *Nihilò m.)* Vult Syrus eum perpetuò modeſtum, ne ſi incœperit, non poſſit ſe abſtinere, etiam patre vidente.

Felicem, quia cum amica manebit. *Istic?s.manebit.* CLIT. *[ô hominē fœlicem!]s.ambula.* *Mu.[ô felicem hominem.]* ʃſilſai·

139 *Qui.[istic)* Ist c pro iste.

ACT. II. SCEN. IIII.

ARG. [L] Collatio meretricis & honestæ virginis, qua vita vtriusque exprimitur. [M] Bacchis laudat Antiphilamà variis,& fortunatam eam esse affirmat. Enthymemate etiam vsa est: nam colligere vult, Quia formosa es, & optimis moribus prædita, ergo omnes te expetunt. Non potuit meliùs conditionem meretriciam exprimere, quàm per eam quæ meretrix esset: quæ tamen nomini meretricio fauet, cùm alibi reprehendantur meretrices nihil aliud ex amore adolescentum quærere, quàm pecuniæ extorsionē. hic quoque iucunda amantium congressio signantissimè exprimitur. *Theses.* 1 Scortum honestas nuptias laudat. Nam & malis insitum est probare meliora. Sunt enim femina honestati, indita τὰ κατὰ φύσιν ἀρετά. 2 Meretricea vita & studiū nō parū periclitatur. 3 Nunquam verè sunt calamitosi coniuges sese inuicem amantes. 4 Amātes vel amicæ primo conspectu obstupescunt. Est autem in facti demonstratione, quòd formosa etiam morata esse voluerit. Sit igitur Antiphilæ encomium. Huius loci est illud Salomonis, qui mulierem formosam quidem, sed sine pudicitia, idem esse ait, quod aureus torquis in naribus porci est. [M] Tanti esse honestatem, vt etiam ore meretricio commendetur, docet hæc scena. Quapropter Seneca sic scribit. Adeò gratiosa est virtus, vt insitū sit etiam malis, probare meliora, & maximum habemus hoc naturæ meritum, quòd virtus in omniū animos lumen suum permittit: etiam qui non sequuntur, illā vident. Virtus, inquit, non recipit sordidum amatorem. Soluto ad illam sinu veniendum est. Cicero sic scribit in Lælio, Nihil est amabilius virtute, nihil quod magis alliciat ad diligendum: quippe cùm propter virtutem & probitatem, eos etiam quos nunquam vidimus quodammodo diligamus. *Versi.gen. Prim. septe.cum trochaici tetr. catal. Reliqui iambici catalectici, quorum septem priores tetrametri, postremi quinque trimetri.*

BACCHIS *meretrix.* ANTIPHILA *amasia.* CLINIA. SYRVS.

Spargit in personas descriptionem morum Bacchidis, & Antiphilæ, vt appareat honestè amasse Cliniam.

[EDEPOL *]te mea Antiphila laudo, & fortunatam iudico,* G.[*Edepol.* prima breui: al.[*Aedepol.*]. aabſſſt-, GO[*Aepol.*] ſ abſſſt-, & [*mea*] facto monosyllabo. ſſaſſſt-, *Mu.* [*Aedepol Antiphila mea laudo te.*] [A] *Iambicum fit acat.* ddbſſiſi. { aabſſſt- / aſ } 1

G. *Al.* [*isti formæ*] falsſſai: vel[*Id*] aduersum præcedentē pertinentē. diſiſdt-. *Id cùm studuisti, [formæ] mores vt consimiles forent:* ſaſſſdt- 2

Miniméque (ita me dij ament) miror, si te sibi quisque expetit. aaaſſatv 3

Nam mihi quale ingenium haberes, fuit indicio oratio.] *Mu.* [*oratio tua.*] · dſbſaadp. dſbſaat- 4

1 *Aedepol*) [V] Propositio est. Laudanda est Antiphila. *Edepol*) [C] Per Castorem & Pollucem ornatiua sunt iurandi, aptā fœminis.

2 *Id cum st.*) [V] Confirmatio est ab honestatis studio. Nā mores honestos formæ coniunxisti, respōdet forma moribus, & econtra: [V] Mores autem pudici, gratiores esse solent in pulchro corpore. Vergil. Gratior est pulchro veniens è corpore virtus. [B] Hanc amant huic impensiùs fauent omnes.

3 *Minimè*) [V] Epilogus. Amabilis igitur est formosa & honesta. [B] Nihil enim virtute amabilius est. Nihil quod magis ad amandum alliciat. *Sibi q. expet*) [C] Recte Expetimus enim eam à pudicitia commendē. Expetimus enim tātùm ea quæ honesta sunt, & planè bona: vnde, de rebus expetendis à Philosophis scriptum: quæ scilicet peti debent.

4 *Nam mihi*) [V] Laudat ab acumine ingenij, seu dotibus naturæ. Hic est sententia, vt fermo sit animi index, & χαρακτήρ. Sic in Salustiū Cicero, Moribus semper oratio consonat. Plutarchus de liberis educādis sic ait, Vt æra tinnitu, ita homines sermone dignoscantur. Solon apud Laertium sermonē esse viuam animi imaginem pronuntiat. *Oratio*) [C] Quòd dixeris

5 {dfasst- dfasf *Et cùm égomet nunc mecum in ánimo vitam tŭam consýdero,* G. Potest [Et] à superiore versu pendere. asfbfst-.

6 ddffft- *[O'mniúmque ádeò vostrârum, volgus quæ abs [e] ségregant:* Mu. [Adeòque vestrarum omnium, vel gus qua ab sese].

7 {ffasst- ff *Et vos esse istĭúsmodi, & nos non esse haud mirábile est.* aififst.

8 {txtfsst- ttud **Nam [éxpedit bonas esse vobis.] nos quibus cum est res, non sinunt:* Mu. [vobis expedit esse bonas: nos quibus cum res est.] ffaa ifi. • L. Ratio ab vtili: nam meretrix anteponit vtilitatem honesto.

9 tfftft- *Quippe forma impúlsi nostra, nos amatóres colunt.* Amatores formæ.

10 t'ffbat- *Hæc vbi immutáta est, illi suum ánimum álio cónferunt.*

11 {asfftffp asfffit- *Nisi prospéctum [interéa áliquid nobis est,] desérta viuimus.* Nis est interea aliquid nobis. Jasfdaffp.

12 ffdb - *Vobis cum vno simul vbi ætâtem ágere decrêtum,* Laus à pudicitia.

13 {ffasfi- ftf *Cûius mos máximè est* consimilis vostrûm, hi se ad vos ápplicant:* *L. Pares cū paribus facillimè congregantur.

14 dbddst- *Hoc beneficio vtrique ab vtrísque verò deuincimini:* Commēdatio à fide in virum.

15 ffdbfb- *Vt nunquam vlla amóri vestro incídere possit calámitas.*

16 {d'bfftdu df A. *Néscio álias: me scio quidem semper fecisse se dulò, vt* Potest hic conferri iambicus. didiffip. Mirè opportunum erhos *Nescio alias.*

dixeris, cum vno velle ætatem traducere. Antiqui etiam pauca verba orationem dixerūt.

5 *Et c. eg.)* [v] Ab honesto amplificat per collationem amoris meretriciei & honesta rum nuptiarum.

8 *Nam exp. b. e. v.)* [c] Quia cum solo viuitis. Nec potest esse verus amor, nisi inter duos qui sibi inuicem fidem seruent: iuxta illud, Nec regna, nec tædæ socium pati valent. *Expedit bonas esse vobis)* [B] Figurata est loquutio, cùm datiuus posterior, in accusatiui loco per enallagen ponitur. Sic & Quinti. Procuratorem tibi esse non licuit.

9 *Quippe f. imp.)* [c] Et hic amor est gratia voluptatis tantùm Et bene Impulsi. Nam hæc omnia, nox, vinum, amor, adolescentia, ab impulsionis parte dicuntur, non à ratiocinationis. *Amatores)* [v] Non amici, cùm illi corpus tantùm adament. [c] Bene Amatores. Amator fingi potest: Amans verò, amat. *Colunt)* Colere est inferioris personæ ad superiorem: nonnūquam superioris ad inferiorem. Virg. Posthabita coluisse Samo.

10 *Immutata)* [v] Postquā rugis arati cœpta.

Nisi prosp.) Illis oculatas manus Plautus tribuit. [c] Prospicimus futura. Diiudicamus præsentia. *Deserta)* [v] Ouidius 3. Amoris. Dum licet & veros etiam nunc editis annos, Ludite, eunt anni more fluentis aquæ. Tempus erit, quo tu, quæ nunc excludis amantes, Frigida deserto nocte iacebis anus. 11

Vob.) Sponsis & honestis puellis. 12

Cuius mos) Quales sunt sponsi. Hic est amicitiæ iuxta Pythagorā æqualitas, Hic est amicitiæ mater, morum similitudo. Hic inter pares amor stabilis est. 13

Deuincimini) Est enim in matrimonio mutua deuinctio, sicut Græcis συζυγία. [B] Horat. Felices, inquit, ter & amplius Quos interrupta tenet copula, nec diuulsos querimoniis malis Suprema soluet citiùs die. 14

Incidere p. cal.) [c] In Eunucho, Nostri fundi, calamitas. Propriè calamitatē rustici grandinem dicunt, quòd cōminuat calamum, hoc est, culmum ac segetem. 15

Nescio alias) Verba mulieris commendantis se à fide in virum. 16

[1].Responsio molesta. Aly iungunt [vah] cum versu superiore sed ibi redundat, nisi cum Mureto legas [ah] pro [vah], tū versus initio præfigis [vt] præcedentis versus, vt sit iambicus acatal. ißßißi. & [meum] facito monosyllabo. ißißißi.
• L.Irrisio amātis.

Ex illius cómmodo, mĕum comparârem cómmodū. { ßtatßu ißſ 17
C.*Vah,* *ergo mea Antiphila tu nunc sola réducem me in pátriam facis.* ddiſ bſap 18
Nam dum abs te absum, omnes mihi labóres fŭêre, { ßdiaßi ßdiſ 19
quos cepi, leues,
Præterquàm tŭi carêndum quòd erat. S. *credo.* C. { ſaidſbß ß 20
Syre, vix súffero.
Hóccine me miserum non licêre meo modò ingénio frui! ddßaiai 21
S.*Immo vt patrem tŭum vidi esse [hábitum, diu] étiam duras dabit.* { ßiddiſp ßiſ 22
Al.[habitum diu.]
B. *Quisnam hîc adoléscens est, qui intuĕtur nos?* { ſaſaſdß ſaß 23
A.*ah rétine me óbsecro.*
B. *Amâbò, quid tibi est?* A.*dispéry.* B.*péry misera, quid stupes* iiidddij 24
Antiphila? A.*vídeon' Cliniam, an non?* B.*quem vides?* dbßß 25
C.*Salue ánime mi.* A. *ô [mi] Clinia, salue*[^]. C. *vt vales?* diſaij 26

Duras d. Ecllpsis, [1] sub. Partes: & est trāslatum ab actionibus scenicis.
Præ nimio gaudio consternatur.
Patheticæ & amatoriæ locutiones.
• L. Congressus amantium, scitè expressus.
Al. [mi expectare] tūc erit trochaicus te[t]r. catal. taßdtt—.

^ *In posteriori [salue] o non eliditur sed corripitur.*

17 *Ex illius*) [v] Vera est sententia in matrimonio.
18 *Vah*) [c] Clamosa interiectio hoc in loco ad gaudium spectat. Nec potuit vox accommodatior dari amatori, præ nimio amore fermè insanienti ad primum cum amica congressum. *Ergo mea*) [v] Conspiciens Clinia amicam eminus eandem vel absens alloquitur ex abrupto. Constat tamen propositione cur reuersus sit. Ratio, quia illa carebat. Hellenismus est *ex τεχνίου*.
19 *Cepi*) [a] Id est, perpessus sum, authore Valla.
20 *Credo*) [c] Syrus non se loco mouerat: respondet verbis Cliiphonis quicum loquebatur, vt eum aliquò ambulatum abire cogeret. *Vix suffero*) [v] Hæc loquitur. Nā ei vetitum fuit, ne ad amicam accederet. [c] Vix, difficultatem significat. Et aliquando pro Non, ponitur. Ouidius, Vix Priamus tāti, totáque Troia fuit. Lucil. Carcere vix carcere dignus. *Suffero*) Sustineo: aliâs, suppono.
21 *Hoccine*) [v] Antecedens, Quia miser sum. Consequens, Ergo liceret frui meo ingenio. Est autem hic conquestionis *[illegible]*
22 *Imò vt p.t.v.e.h.*) [c] Cùm non posset per se Syrus Clitiphonem abigere, ad minas patris confugit, quem fingit iratū. *Vidi esse hab.*) Vario modo homines habiti atq; affecti esse possunt. quibus secundum Academicos aliud atque aliud videtur. *Etiam dur.d.*) Subintelligendum est vel Lites, vel Partes. In Eunucho, Duras partes fratris prædicas. Et partes duras, *[illegible]* ab actoribus scenicis. *Duras dabit*) [v] *[illegible]*, Durū sese præbebit, durius tecum expostulabit.

23 *Ah, retine me*) [c] Antiphilæ præ nimia lætitia, viso Clinia, animo malè esse cœpit. Nam & animus vnà cum corpore nonnunquam deficit nimio mœrore: sic & interdum nimio gaudio. *Retine*) Amatoria hæc omnia sunt. Videtur conspecto Clinia animo deficere, atque id causas naturales habet, non est vt protinus ad sympathiam curras.
25 *Video Cl. an non?*) [c] Tanta lætitia erat Antiphilæ, vt etsi amatorem agnosceret, de eo tamen dubitaret.
26 *Salue Anime mi*) [v] Mollis oratio, & fœminea multis implicata blandimētis. Mi, vim blandimenti habet. nam significat Meus. *Clinia salue*) [c] Illa ad maiorem gratiam, amantem proprio nomine appellauit. Salue, modò admirantis interiectio est.

Teneónt

27 ſſibi A. *Saluum [veniſſe] gaúdeo.* C. *téneóne te* — E. *Al.* [*aduenisse*].

28 dibſſi *Antíphila, máximè [ánimo exoptáto] meo!* — G. *Al.* [*exoptata animo*], diiſai *ali.* [*exexpectata animo*].

29 ſiſſi S. *Ite intró: nam vos iam dûdum expêctat ſenex.*

MU [*Antiphila animo exoptata maxumè meo!*] daſſlj.

27 *Teneóne te*) Præ nimio amicæ deſyderio perii: cum dubitatione loquitur. Sunt qui legant, Tenecóne te: vt referatur ad fidem, ita vt dubitet an à ſe alienata ſit an in fide perſiſtat. *Teneóne te*) V Adhuc meis moribus deditum. Nam eò conſtituenda eſt dubitatio. Siquidem à ſe alienatam Antiphilam ſuſpicabatur.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. C Veri amici officiũ pulcherrimè à Terẽtio in hac ſcena exprimitur: in qua amicus amico ſimul & gaudii inſperati, maximo cum affectu, nuntiũ & conſiliũ affert. B Chremes enim Menedemo nuntiat ex Aſia rediiſſe filium, ex qua re Menedemus incredibili gaudio perfunditur, & filio poſthac indulgere magis inſtituit: quod ei magnopere diſſuadet Chremes: P idque ob varias cauſas. ſed cùm illi Menedemus minùs ea in re auſcultat, ſaltem hoc tandem pérſuadet, ne filio lenem nimis erga ipſum animum quoquo pacto credat. L & quid prætereà agendum ſit conſulit. Eſt autem initium occaſionis ad futuram epitaſin. V *Theſes.* 1 Patres nimia & clementia, & indulgentia peccant. 2 Conſolãdi ſunt ſenes & mœſti, vt animum exhilarent. 3. Filii cùm vident parentum indulgentiam ſibi temperare nequeunt, modũmque ignorant, & corrumpuntur. 4 Scorta luxu perdita neutiquam in ædes recipienda ſunt, ſed diligentiſſimè fugienda. 5 In rebus alienis oculatiores ſumus, & in noſtris cæcutimus. Chremes enim foris plus ſatis ſapit: non videt de ſuo capite agi comitia, & ſæpe in diſcrimine eſſe. Miſta eſt ſcena. Conſolatoria eſt cum abſoluta *ἀπορχείου* Menedemo nuntium omnino inſperatum affert Chremes, & conſolatur. Deinde eſt diſſuaſoria aut *ἀποτρεπτική*. ne ſit adeò lenis in recipiendo filio, & ſicut antè nimia inclementia, ita nunc indulgentia peccat. Poſtremò ad conſultationem redit. Siquidem ne filius intelligat patrem indulgentia victum eſſe, conſulit. M Affectus paternus nimis vehemens in vtranque partem, nec medietatem illam aliquando ſeruãs, quæ eſt ſecundum rectam actionem, & modum viuendi politicum, hac ſcena exprimitur. Interdum quippe pater nimis durus eſt in diſciplina domeſtica, interdum nimia indulgentia & facilitate, filiorum mores corrumpit, amore ipſum decipiente, quo filium tanquam aliquid ex ſeipſo proſequitur. Vnde Ariſtoteles in quarto Moralium ſic ait, Omnes amant ſua opera: vt parẽtes atque Poëtæ. Quod autem à medio rationis exorbitat, vituperatur in primis. Vnde Horatius in Serm. Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines, Quos vltra citráque nequit conſiſtere rectum. Et alibi: Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt: Paſtillos Ruſillus olet, Gorgonius hircum: Nil medium eſt.

Verſuum genera, Senarij, hoc eſt, iambici trimetri acat.

CHREMES. MENEDEMVS.

1 ſiſiſp *[LVCESCIT: *hoc iam ceſſo] pultâre óſtium* — *V. Conſultatio eſt priuata ab occaſione.

2 ſſiap *Vicini? primùm ex me vt ſciat ſibi fílium* — *Alu.* [*Luciſcit hoc iã: ceſſo*].

3 idſſi *Redîſſe: etſi adoleſcêntem hoc nolle intélligo.*

4 ſddiap *Verùm cùm vídeam miſerum hunc tam excruciárier* — Verus amicus tam dolore, quàm gaudio afficitur.

1 *Ceſſo*) C Aliquis ceſſare dicitur, id eſt tardare ad aliquid celeriter peragendum. Virg. Ceſſas in vota precẽſque. Ceſſat deſidioſus: Requieſcit deſeſſus. *Pultare oſt.*) L Propulſare venuſtè.

2 *Primum ex.*) V Propoſitio, Reditum filii ſignificabo.

3 *Etſi adol.*) Præoccupatio eſt, & diluitur ab honeſto, & amici officio, & decoro.

4 *Miſerum hunc*) C Cum affectu. nam proprium veri eſt amici, lætari rebus proſperis amici, & dolere aduerſis.

Ex ihd

Eius' ábitu: célem tam insperâtum gaúdium, {dcffp df}
Cùm illi nihil pericli ex indicio siet! fijsap

R. Al. [quàm].

Haud fáciam: nam[quod] pótero, adiutâbo senem. dsdilp
Ita vt filium meum amico, atque equáli suo {ixaffi if}
Video inseruire & sócium esse in negotijs: asdfij

Nam pares cum paribus facilè congruunt.

Nos quoque senes est aequum sénibus óbsequi. dusdij
M. *Aut ego profectò ingénio egrégiè ad misériam* didddp
Natus sum: aut illud falsum est, quod volgò aúdio ffffp

* Vulgatum dictu. ¹ Prouerbium.

Dici, * DIEM *adímere egritúdinem homínibus.* fbijbp

L. Augescit. pro Crescit.

Nam mihi quidem quotídie augêscit magis diijsp
De filio egritûdo: & quantò diútiùs {jsiisap fiiff}

Al. [eccum.] G. [ibo] sisdsp: vel sicdsp. M. [egressum foras video: adibo] sibisp: vel ffibsp.

Abest, magis cúpio tantò, & magis desídero. {ixauff ibad}
C. *Sed' [ipsum,]' foras' egrêssum video: [adíbo,] álloquar.* {ecfbsp fi}
Menedême salue: núntium appórto tibi, aisfi
Cùius máximè te fieri partícipem cupis. {fadsap fi}

* C Suspicio ex mira solicitudine.

M. * *Nunquidnam de gnato meo audísti Chreme?* ffsifi

6 *Ex indicio)* Indicium propriè est oris & linguae.

7 *Nam quàm)* ᵛ A necessitate propter aetatem senectam, quae & ipsa morbus est. *Senem)* ᶜ Plus habet affectus, quàm si diceret Menedemum.

8 *Ita vt)* ᵛ Exemplo filii, qui Cliniae suo operam dat, Iam amplificat.

10 *Nos quoque)* Epilogus est eius confutationis, Senes igitur sibi inuicem officiosi esse debent. ᶜ Iuxta illud prouerbium vsitatissimum, Pares cum paribus facillimè congregantur. Naturaliter enim adolescentes adolescentibus, senes verò senibus potiùs inseruiunt & obsequuntur. ᴮ Prima familiaritatis conciliatio proficiscitur ab aetatis aequalitate amicitia cohaeret inter aequales vicinos, & senes. Vnde Graeci authoris versus ille ab Erasm. Latinitate Donatus. Omnes hi sese venerantur, amántque vicissim Vicini, aequales viribus, atque senes.

11 *Aut ero)* ᵛ Conquestio est de senectutis miseria & calamitate per dilemma. *Aut ego prof.)* ᶜ Id est, ex his duobus necesse est alterum tantùm esse verum. Sed senex ex nimio filii desyderio dubitat de eo quod omnibus approbatissimum est. *Ingenio)* Hoc est natura. Ingenium naturalis est sapientia. Salustius in Catilil. Ingenium nemo sine corpore exercebat. Ingenium quoque veteres dixerũt ex sua sponte vel natura. Virg. libr. 2. Georg. Nunc locus aruorum ingeniis quae robora cuique. *Egregiè ad mis.)* Egregium dicitur quod ex grege eligitur. Sed hic Egregiè, valde, nimis. Non est ergo ad laudem positum.

13 *Diem)* ᵛ Prouerbium vetustum est, ex Sophoclis sententia, Tempus est facilis, Deus, videlicet, quòd omnia leniat, & molliat. Ouid. 4. Tri. Hoc etiam saeuas paulatim mitigat iras, Hoc minuit luctus, moestáque corda leuat. ᶜ Seruius Sulpitius ad Ciceronem, Nullus dolor est, quem non longinquitas temporis minuat atque molliat. ᴮ Ouidius, Quod malè fers, assuesce, feres bene. Multa vetustas Lenit. *Diem adimere aegritudinem)* ᴮ Dies hic pro tempore accipitur, éstque generis foeminini. Iuuenalis, Longa dies igitur quid contulit? Virg. Multa dies, variúsque labor mutabilis aeui Rettulit in melius.

14 *Nam mihi)* ᵛ Ratio est ab experientia, in posteriore parte, quod immodico filii teneatur desyderio. & huius intentae cupiditatis rationes perelegantes in physiologia explicantur.

17 *Sed eccum)* Nuntiatoria, cuius exordium est per salutationem & appellationem.

18 *Nuntium)* Propositio, Tibi rem gratam adnunciabo: cui additur attentionis forma. ᶜ Nuntius & res ipsa, & nuntius dicitur.

19 *Cuius max.)* Bene maximé. quis enim nuntius illi gratior esse poterat, quàm filii?

20 *Nunquidnam de gn. m.)* Quia omnis illius solicit

21 {aibſſi aibia} C. *Valet, atque viuit. M. [v'binā eſt queſo?] C. apud me domi. *Mn. [quæſo vbinam?] aiſbſi.*

22 {cſſiſp ſ} M. * *Mĕus gnatus!* C. *ſic eſt.* M. *venis!* C. *certé.* M. *Clinia*

23 {cſiſai ſ} *Mĕus venis!* C. *dixi.* M. *eâmus, duc me ad eum, óbſecro,*

24 ſſijap C. *Non vult te ſcire ſe rediſſe: étiam & tuum*

25 ſdſſp *Conſpêctum fúgitat, [propter peccâtum: tum] hoc timet,*

26 ddſdip *Ne tua durítia illa antîqua, étiam adaûcta ſit.*

27 {ſiſai ſ} M. *Non tu ĕi dixíſti vt eſſem!* C. *non.* M. *quámobrem Chreme!*

28 {aſſiſp aa} C. *Quia péſſumè iſtuc in te, atque in illum cónſulis,*

29 ſſdſp *Si te tam leni, & victo eſſe ánimo oſténderis.*

30 {ſſiſi ſdd} M. *Non poſſum: * ſatis iam, ſatis pater durus fui.* C. *ah,*

31 aaidſp *vehemēs in vtránque partem Menedême es nimis,*

32 ſbſij *Aut largitâte nímia, aut parſimónia.*

33 aſſſi *In eándem fraudem ex hac re, atquè ex illa íncides.*

• V. Narratio eſt duobus verbulis abſoluta.
• L. Attende verba & geſtū gaudentis. Præ gaudio idem crebrò repetit.
L. *Dixi.* Cōtinuātia verbum, proprium eorum qui cauſam perorauerint.
G. [tum] redundat in metro. Min. [ob peccatum, tum], ſdiſſp.

Menedemi conſilium arguit.
Cōſultatio ſenū, in qua videas, quantū falliatur Chremes: éſtque hæc paraſceue turbarum. quæ ſequuntur,
• L. Geminatio ad vehementiam: & eſt exclamatio, qua ſe ipſum accuſat ſenex.

ſolicitudo circa filium erat, idcirco ſtatim de eo ſuſpicatus eſt, nondum facta mentione.

21 *Valet atque viuit)* Prothyſteron inſenſu eſt. Si enim valet, neceſſariò viuit: non ſi viuit, valet. Ergo Viuit & valet, dicendum erat. Et bene vtrunque iunxit. Nam multi viuunt, ſed non bene valent. ᵇ Hiſterologia, ſiue hiſteron proteron, eſt ſententiæ cum verbis ordo mutatus. Hyſteron eſt proteron, poſtponas, ſi antè locanda.

22 *Meus gnatus)* ᶜ Magis cum admiratione quàm cum interrogatione legendū. *Clinia meus)* Addidit & nomen: quod fieri conſueuit in his quos diu optauimus, & nōdum veniſſe credimus.

23 *Dixi)* Denuntiatio eſt confirmandæ ſententiæ, nec mutanda eſt. tranſlata de foro & cauſidicis. Cicero Præco dixiſſe pronuntiat. *Dixi)* Hoc verbum in fine additum, ſuperiora confirmat. & eſt proprium his qui perorauerint cauſam. *Dixi)* Sic dixit, quaſi iam obtunderetur à Menedemo.

24 *Non vult)* ᵛ Hic fit gradus & occaſio ad futuram conſultationem & reprehenſionem.

25 *Et tuum Conſpectum fugitat)* ᶜ Plus eſt quàm fugit. Et fugitat dixit, vt oſtenderet filium vehementer timere.

27 *Non tu ei dixti vt eſſem)* Vt, aliquando certam qualitatem ſignificat, & nonnunquam incertam. Alibi, Vt erat geſta.

28 *Quia peſſ. iſt.)* Conſilium & parentibus omnibus & filiis ſalubre: patres enim nimia largitate & clementia liberos corrumpunt. Illi verò nimia licentia deteriores facti, patribus mœrori, ſibi verò detrimento ſunt.

30 *Non poſſum)* Hoc eſt animi victi & clementis. Interdum ad nimiam indignationem ſpectat, vt illud Satirici, Non poſſum ferre Quirites Græcam vrbem. ᴮ Quàm verum hic eſſe oſtenditur, quod Horatius ait, Dum ſtulti vitant, vitia in contraria currunt.

31 *Vehemens in)* ᵛ Propoſitio eſt per dilemma, Nimium es aut parcus aut largus. ᴸ Reprehenſio intēperantiæ Menedemi, & deinde conſilium: quæ ambo pertinē: ad deſcribendam perſonā Chremetis, qui ipſe alii conſulens à nequiore filio decipitur. ᶜ Bene dixit Vehemens, de eo qui nō ſeruaret modum. Ve enim particula, ſicuti quædā alia, tum intenſionem tum minutionem ſignificat. Ergo vehemens, à mentis vi atque impetu dicitur.

33 *In eandem)* ᵛ Confirmatio poſterioris pa:-

Primùm, olim pótiùs, [quàm paterêre filium fdſaſp
*Commĕâre*ᶜ *] ad muliérculam, quæ paúlulo* {ſaiaiſi / ſ}
Tum erat contênta, cuique erant grata ómnia, ſſiſjſp
Proterruiſti hinc. ea coâcta [ingrátijs] ſidiſi
Poſt illa cœpit victum volgò quǽrere. ſiſſſp
Nunc cùm ſine magno [intertriménto] non poteſt ſaſiſi
*Habéri,*ᶜ *quiduis dare cupis.*ᴸ *nam vt tu ſcias,* ſſdiſi
Quàm ea nunc inſtrûcta pulchrè ad perníciem ſiet: aſiſap
Primùm, iam ancillas ſecum addûxit plus decem, ſſſſſp
Oneráta veſte, atque auro: sátrapes ſi ſiet aſſdſp
[Amâtor, nunquam ſufférre] ĕius ſumptus queat, {ſſſſſp / i}
Nedum tu poſſis. M. *éſtne ea intus?* C. *[ſit] rogas!* ſſiſi
Senſi: nam ei vnam cœnam, atque eius comitibus ſiſſdp

Mu. [*commeare filiū*] ſdſiſp. *Quàm paterere*], dſaiſi.
In [*Commeare*] *non e-lidiltur e.*
R.. Al. [*ingratiis*], *ſed tum verſus fuerit catalecticus*, ſidiſv.
R.. Al. [*detrimento*].
ᶜ C. Carpit nimiam largitatem ſenis.
ᴸ L. Rem auget exemplo.
Mu. [*Sufferre amator nunquā*], ſiſſſp.
R. [*ſi ſit*]. ᶜ *tunc* [*ea*] *monoſyllabum fuerit, & totū eliditur*, ſſſſii.

tis de parſimonia. Vulgò hic, eſt ſecundum vulgi conſuetudinem.

In eandem fraudem) ᶜFrans pro dolo & pœna ab antiquis accipiebatur, ᴮIn fraudem, id eſt in pœnam. aliquando pro crimine accipitur. Vlpianus in tit. de ædil. ed. Capitalē fraudem admittere, eſt tale aliquid admittere, propter quod quis capite puniendus ſit. Senſus Poëtæ eſt, Vt nimia dudum parſimonia filium eieciſti, ita nūc immodica largitate, eius animum corrumpes. Ille nimia licētia deterior factus, vide ne mœrori ſit tibi In vtranque partem nimis vehemens es. Meminiſſe nos, qui patres ſumus, oportet, in omni re modum eſſe optimum.

Mulierculam) ᶜ Minùs eſt quàm ſi di- 35
ceret, aut mulierem, aut meretricem, vtpote quæ erāt contenta paruo.

Ea coacta ingratiis) ᴹAduerbialiter poni- 37
tur, id eſt, inuito animo, ᶜinuita. Et bene Coacta, & Ingratis. Nam aliquis ingratis dicitur aliquid facere, qui inuitus & coactus præter voluntatem facit.

Poſt illa cœpit v. v. q.) Sic in Andria, La- 38
na & tela victum quæritans, Et rectè Victum & nō Cibum protulit. Cibus eſt enim qui delicatis præbetur: Victus in paruis aridisque alimoniis eſt conſtitutus. Virgilius, Victū infelicem baccas lapidoſáque corna. *Quærere*) Meliùs dixiſſet Quæritare. Quærit enim qui ad plenum & perpetuum reponit: Quæritat, qui vix quotidie inquirendo victum inuenit. *Poſt illa*) Antiquum eſt: nos autem dicimus poſteá.

Nunc cùm) ᵛPrloris eſt de largitate con- 39
firmatio. *Sine m. intertrimento*) ᶜ Id eſt, damno. Detrimentum ſecundum Varronem, à detritu dicitur: quòd ea quæ trita ſunt, minoris pretii ſint. Intertrimētum, ab eo quòd duo quæ inter ſe trita & diminuta. A quo etiam Intertrigo dicta.

Quiduis dare cupis) Et hoc eſt nimiæ lar- 40
gitatis. *Nam vt tu*) ᵛ Ratio eſt à familia magna, & ſumptuoſa.

Inſtructa ad pern.) ᴮ Ad expilandos ama- 41
tores.

Primum iam anc.) ᶜEt hoc eſt ſignū illam 42
probè inſtructam ad expilandum amatores.

Satrapes ſi ſiet) ᴮ Prouinciarum & vr- 43
bium præfectos Græci Latinique lingua Perſica ſatrapes vocant. Magiſtratus eorum, præfectura dicitur. Budæus in Annotationib. Fuerunt, inquit, præfecturæ in Ægypto, quæ Nomarchiæ dicebantur & nomi. Paulò poſt, Nomos Herodot. & Satrapias pro eodem poſuit, Darii regnum in viginti Satrapias diuidens.

Nuſquam ſuff.) ᵛ ἀδύνατον eſt, & à compa- 44
ratis minoribus comprobatur.

Nedum tu p.) ᶜNedum, hoc loco negatiuè 45
ponitur: vt, Non crederem tibi obolū, nedum pro te effunderem ſanguinem. Iam Chremes Bacchidem credit Cliniæ eſſe amicam. Et obſerua Terētianam conſuetudinem, qui inducit nihil ſapere eos qui falluntur. *Nedum tu poſſis*) ᴮ Multò minùs tu poſſis. Ita eruditi particula Nedum vtuntur. Cicero, Si reuiuiſcat, nunquam hoc perſuaſerit, nedum ego. id eſt, multò minùs ego. Imperiti hanc dictionē accipiunt pro Non ſolùm. Nedum pro te laborem ſuſciperem, ſed etiam mortem.

Senſi) ᶜHoc cum dolore dicere ſolemus 46
in his, in quibus detrimentum ingēs paſſi ſumus. *Nam ei v.*) ᵛ αὐτολογία eſt ab experientia. Hac enim comperit quàm ſit ſumptuoſa.

A ¯ cœna

iddſſp *Dedi: quòd ſi iterum mihi ſit danda, actum ſiet.*
biſſbi *Nam vt alia omittam, pitiſſando modò mihi*
ſſſſp *Quid vini absúmpſit! ſic hoc dicens, áſperum*
adſiſi *Pater hoc eſt, áliud lénius: ſodes vide,*
iſijſi **Releui dólia ómnia, omnes sérias,*
ſddiſi *Omnes ſollícitos hábui: atque [hæc vna nox.]*
G.[vna hæc nox fuit.]ſddſſp. Mn.[Omnes habui ſollicitos! atque hæc vna nox.]ſiadiſi.
ſiſſai *Quid te futúrum cenſes, quem aſsíduè éxedent?*

Linacer. Si ſit pro an ſit per Græcam enallagen.
L. *Pitiſſando*, id eſt, guſtando.
C. *Serias*, id eſt, vaſa fictilia.
*V. Auxeſis. Releui, & aperui, detrahendo ſcilicet linum, vel cerã qua foramé obſtruitur.
Mn.[*Sic*]ſiſidi.

47 *Actum ſiet*) C Actum eſt dicitur de ea re de qua iam lata ſit ſententia. Et eſt verbũ deſperantis.

48 *Nam vt al.*) V Ratio eſt per narrationem, qua veluti exemplo ſumptuoſam oſtendit, atque hic delicatæ meretricis, & ſumptuoſæ ... *Pitiſſando*) Cùm ſolùm deguſtauerat, multum vini abſumptum eſt: quod amplificat ... pitiſſantium ex variis doliis. Exprimit enim ... morem amicarum, in conuiuio liguriẽrium, atque hoc argumento, perſuadere nititur, ne tã facilis ſit abſumptus Cliniæ ſuppeditandos. C Bene Pitiſſãdo. Et Releui dolia omnia. Nam Pitiſſare propriè eſt parcè vinum guſtare, quaſi tentãdi gratia. Tale eſt verbum quo Plautus vtitur, Cyathiſſo: tale eſt & Græciſſo. Pitiſſando, id eſt, expreſsis labiis expuendo, dum ſaporem vini probat. *Pitiſſando modò*) B Modò hic tantùm ſignificat. ita & Politianus Herodianum vertẽs eſt vſus cùm diceret, Paulum modò in præſens, conatus adoleſcentis repreſsit. libro primo de Commodo principe.

49 *Quid vini abſ.*) Meretricum hic notatur bibacitas. Medici omnes moderatum laudant vini vſum. Intemperantiam enim comitatur ſenſuum retuſior vſus, ac quodammodo præmortuus, vox hebetior, color euarians, anhelitus atque animi vitia, calculi infeſtatio, podagra, chiragra, efflans cruditatem ſtomachus, ſexcenta alia mala. Ex medicorum ſcholis profectum & illud, Vino ſi quis infarciatur, leuius id multò cenſeri, quàm ſi multum cibi ingeſſerit. Vinum enim faciliùs dilabi ac reſolui, nec ingeſtabili onere ſtomachũ premere. Sed ne inde quiſpiam ſibi anſam bibendi arripiat, conuenire ſciat inter medicos omnes, immoderatum vini vſum, & perpetuã ingurgitandi conſuetudinem, multum aduehere diſcriminum, & mortiferas parare ægritudines. *Aſperum*) C Id eſt, auſterum. Secundum Pliniũ tria vini ſunt genera, auſterũ, dulce, & tenue. B Aſperũ dicimus quod viſu, vel guſtu, vel tactu, vel alio ſenſu inſuaue eſt. Per metaphoram ad ea trãsferimus, quæ dura atque inſuauia ſunt.

51 *Releui*) V Auxeſis eſt in ſumptu familiæ immodico. Seria autem cadi genus eſt ein drelling K. atque amplificando repetitione & aſyndeto vtitur. *Releui d.*) M Id eſt reſignaui & aperui. Lino, lini, liui, & leui. Inde relino releui. C Vt inquit Plinius, In Italia reſina vino condendo maximè probatur Brutia: circa Alpes ligneis vaſis condunt, circulíſque cingunt. Picantur autem protinus à canis ortu: dehinc perfundũtur marina aqua aut ſalſa, ac leui cinere ſarmenti aſperguntur. dum igitur vina aperiuntur, dolia relinuntur. B Raphael Volãteranus libro XXXII dolia dicit fuiſſe, olim fictilia & picata, cum inſcriptione notarum. Ligneis doliis, quibus hodie vtimur, Plinius dicit tãtùm in Alpibus ſuo tempore homines vti cœpiſſe. Dolio ſimile vas eſt cupa, ipſum etiam ligneum, ad ſuſtentãdas in mari naues aptum, cùm reſarciuntur. Vnde Lucanus, Nanque ratem vacuæ ſuſtentant vndique cupæ. Cupa noſtratibus Hollandis vſitatiſsimum eſt vocabulum. *Omnes ſerias*) C Seria, dolium: & propriè vas fictile de limo oblongum. Perſius, Et ò ſi Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria dextro Hercule. B Liuius, & in vico fontem tanta vi aquæ fluxiſſe, vt ſerias doliáque, quæ in eo loco erant prouoluta. Velut impetus torrentis tuleri. Huius diminutiuum eſt ſeriola.

Sollicitos h.) C Variis officiis & miniſteriis 52 diſtractos: nihil ſignificantius dicere potuit. Quid enim aliud eſt Sollicitare, quàm ſuo loco mouere? Solum autem quin ſignificet locum quis dubitat? cùm exules quoque dicantur ſolo patriæ ſuæ pulſi. Sollicitos igitur habuit omnes domeſticos, qui hinc & inde ad miniſtrandum deſtinabantur.

Quid te) V Pro Tibi: & per comparatio- 53 nem exaggerat, Nam ſi mihi tantum vini vel pitiſſando abſumpſerunt, quid tibi fiet, quem exedent: & non ſemel, ſed aſsiduè? ita fictã ſeruorum procacitate, & anxio ſeruorum officio amplificatio. *Quem exedent*) C Plus dixit, quàm ſi, Cuius res, dixiſſet.

Valla [vt me], pro vt à me. aisdi: vel [tuarum] disyllabo facto, aissdi.
* Summa patris indulgentia.
* Auxesis.
Al. [il], tunc in [facere] non eliditur e. dissp.
* Sanum Chremetis consilium. cuius occasione ipse decipietur: quæ erit epitasis fabulæ.

R. [&] tollendum, sbissp. Mu [& id inter se agere]. siadip.
Serui fraudem commentantur.

[Ita] me dij amabunt, [vt] tuarum miseritum est aisidi 54
Menedeme fortunarum. M. * *faciat quod libet.* aisdsp 55
* *Sumat, consumat, perdat, decretum est pati:* ssssi 56
Dum illum modò habeam mecum. C. *si certum est tibi* sbssi 57
Sic facere, * *[illud] permagni referre arbitror,* dissp 58
Vt nesciêntem sentiat te id sibi dare. siddp 59
M. *Quid faciam?* C. *quiduis potius, quàm quod cogitas.* dsdssi 60
Per alium quemuis vt des: falli te sinas bsssi 61
Technis per seruulum: etsi subsensi id quoque slissp 62
Illos sibi esse, [&] id agere inter se clanculum. s=ssp 63
Syrus cum illo vestro consusurrat: conferunt essssi 64
Consilia * *[adolescentes:] & tibi perdere* sa dbssap 65
Muretus suspicatur legendum [adulescentes] secunda longa, dissap.
Talentum hoc pacto satius est, quàm illo minam. sdlsp 66

54 *Ita me)* * Obtestatione colligit εὐχετικῶς per deos, Tui igitur misereor propter tantos sumptus faciundos. *Sic me dij amabunt)* c Pro ament. *Vt me tuarum miseritum est)* Bene miseritum est. Nam secundum nonnullos, Miserari est flere & lamentari: Misereri verò, miserationes alienis casibus exhibere.
56 *Sumat)* * Incremento Menedemus animi sui impotentiam declarat. *Sumat, cons. p.)* c Quis hoc patre indulgentior? sed hoc contingere solet dum vnicus est gnatus. *Sumat)* Accipiat. Aliàs Sumere est eligere. Sal. in Iugurtha, Sumat aliquem ex populo monitorem officii sui. *Perdat)* Quod maius est, & quod finem consumendi habet, tertio loco posuit.
59 *Vt nesc.)* * Alia est oratio consultatoria ex re nata. Nam prior non successit, aliud igitur consulere oportet, & afflicto seni mederi, cui tamen occasione ipse fallitur. & est propositio, si dare cupit, & sic certum est, vt quasi nesciens per alium sumptum suppeditet. B Optimum hoc & saluberrimum Chremetis præceptum, parentes vtinam omnes imitentur, quorum nimia indulgentia passim corrumpi videmus ætatem, quæ & sanctis moribus, & bonis artibus discendis omnium aptissima est.
61 *Per al. q. vt des)* c Quod salubrius præceptum parentibus dari potest? nulla enim re adolescentes magis corrumpuntur, quàm nimia parentum indulgentia. *Falli te)* * ἀσύνθετον est. Etiamsi seruulorum astutia fallereris, tamen id incommodi ferendum esset.
62 *Technis)* c Id est, fallaciis. *Etsi)* * A facili & ab opportunitate per seruorum collusionem & consiliorum communicationem. *Subsensi)* c Bene subsensi. Nam sub est temperamentum plenæ pronuntiationis; vt subtristis, subridet, non ad plenum tristis, aut ridet. Et cùm quinque sint sensus, duo sunt visus & auditus, quos nos magis sensibiles habemus quàm pecora. Cicero, Non solùm videam, sed etiam audiam. Duabus ergo rebus scimus: aut ratione, aut sensu: quibus maximè præstamus cæteris animalibus. Ergo senex dicit se sensu sensisse seruulos fraudem parare.

65 *Et tibi)* * A comparatione duorum malorum.

66 *Talentum quàm illo minam)* Talentum sexcentos & quinquaginta aureos Rhenanos, sicut Mina duodecim aureos Rhenanos cum semisse complectitur. a Budæus in libris de Asse, Cùm mille sestertii, id est ducenti quinquaginta denarii, duas libras argenti & semissem valerent, sequitur vt libra Romana, quæ & Mina dicitur, & pondo, decem aureos coronatos valuerit. hoc est, si ad nostram monetam redigere velimus, septendecim Rhenenses, & decem stuferos, siue duas libras, octodecim solidos & quatuor grossos. Coronatos autem ita intelligi volo, vt singuli triginta quinque solidos valeant, quod est legitimum pretium. Et quod præcedit, Tibi perdere talentum hoc pacto satiùs est idem ac si dicas, Tibi perdere sexcentos aureos, hoc est nostrate pecunia, mille & quinquaginta florenos, siue centum & septuaginta quinque libras Flandricas. Id enim valuit olim talentum, quàm illo decem aureos coronatos.

67 {fibiſi / libſ * *Non nunc pecúnia ágitur: ſed illud, quo modo*

68 {a.ſbſi *Mínimo [periculo] id demus adoleſcéntulo.* Mu. [periclo].

69 at / fibiſp *Nam ſi ſemel tuum [animum] [intelléxerit,* G. [an.mum ille] fibſſp.

{ſilifp / f

70 iiiſſi *Prius proditúrum te tuam vitam, & prius*

71 l.ſaap *Pecúniam omnem, quàm abs te amittas filium: hui,*

72 iiſſp *Quantam fenéſtram ad nequítiam patefécerís!*

73 {ſaſulj *Tibi autem porrò vt non ſit ſuáue víuere.*

74 iaſd NAM DETERIO'RES *omnes ſumus li-céntia.*

ſiiſip

75 iſſip *Quodcúnque inciderit in mentem, volet: neque id*

76 ſiſtal *Putâbit prauum, an rectum, [quod petet fiet.]*

77 aliali *Tu rem períre, & ipſum, non póteris pati.*

78 ſaſijp *Dare [denegâbis:] ibit ad illud ílico,* R. Al. [denegaris]

79 *Quo máximè, apud te ſe valére séntiet:*

* *Non nunc pec.* Sub. De. nam per eclipſin ſubtrahitur præpoſitio metri cauſa. éſtque confirmatio conſilii ab vtili.

G. Al. [fiet, quod petet.] [a] al. [fiet quod petit]. [b] ſed verſus non ſtat, niſi in [prauum] nihil elidatur. & [fiet] monoſyllabum fiat. iſiſſp.

67 *Nunc non)* [v] Eclipſis eſt, τῶ De. Præoccupatio eſt, cur non ſit ſollicitus de pecunia.

69 *Nam ſi. ſ.)* Ratio eſt ab incommodis futuris. Filiu enim ad nequitiam feneſtra patefit. Nam patri moleſtiſſimum fuerit viuere, ſi omnis pecunia profuſa fuerit.

71 *Quàm abs te amittas f.)* [c] Amittas, pro dimittas dicit. nam quod nos dicimus dimittere, antiqui etiã dicebãt amittere: Virgil. Quiſquis es, amiſſos hinc iam obliuiſcere Graios. Saluſtius, Pactione amiſſa publico conſilio.

72 *Quantam fen. ad neq. p.)* [b] Id eſt, occaſionem ac velut anſam miniſtraueris ad nequitiam. Nequam hominem antiqui dicebant nullius pretii, & qui ne tanti quidem erat, quàm qui habetur minimi. Vſus poſteà inualuit, vt ſignificaret hominem laſciuum, & libidini deditum. Hinc nequitia dicitur luxus vitæ perditus. ita hic ſignificat, & in Adelphis, cùm dicit. Id miſero reſtat mihi mali ſi illum poteſt Qui alicui rei eſt, etiam eum ad nequitiã adducere. *Ad nequitiam)* [c] Bene de adoleſcente Nequitiam dixit. nequitia enim eſt luxus vitæ prodigus atque effuſus Ouidius, Nequitia eſt quæ te non ſinit eſſe ſenem.

74 *Nam deter.)* [v] Cõfirmatio rationis eſt per ſentẽtiam prouerbialem, de nimia indulgentia, qua fit licentia, id eſt, impunita facultas loquẽdi & agendi quæcũque placẽt: & veriores Theologi eandẽ eſſe ingenitã probè propter Adami iam vitiati propagationem aſſerunt. Hac quoque omnis caſtigatio tollitur. Itaque omnes ſanioris mentis hanc comprobant, & licentiam tanquam multorum malorum & parentem & cauſam ad extremum deteſtantur. Nunc ſicut licentia adoleſcentuli deteriores redduntur, ita caſtigatione meliores. Et ſic Plato voluit non infelicem eſſe caſtigandum, ſed malum propter morum prauorum emendationem. Eius autem hæc ſunt verba. [illegible]. Sicut magiſtratus non aliter atque paterfamiliâs, ſi rempublicam ſaluam cupit, licentiam refrænabit. Cui ſentẽtiæ & Horatius ſuffragatur. O quiſquis volet impias Cædeis, aut rabiem tollere ciuicam, Si quæret pater vrbium Subſcribi ſtatuis, indomitam audeat Refrænare licentiam. Atque hoc loci eſt lætitiæ notatio admodum inſignis. *Nam d. o. ſ. l.)* [c] Sententia propriè ſeni conueniens. Et deteriores ſignantiſſime protulit. deteriores enim homines licentia à bono ad malum vertũtur. Eſt enim peius à malo quod in vſu eſt, & creberrimè frequentatur. Deterius verò, à bono: vt minoris ſit meriti, quàm quod placet. Virg. 1 1 1 Georg. Deterior donec paulatim ac decolor ætas. [a] Impunitate augetur improbitas. Maxima pars hominum formidine fuſtis, à malefactis temperat. Poëta reſpexiſſe videtur ad prouerbium: Vbi timor, ibi & pudor. Audacia parit impudentiam. *Licentia)* Licentia in malam partem accipitur, & ſignificat impunitam quandam facultatem agendi quicquid velis.

Putabit) [c] Putamus inſtantia, reputamus præterita. Putare propriè purgare eſt. & arbores & vites dicimus putare. hinc Putarẽ eſt cogitare: quia cogitando ſuperflua mente recidimus. Eſt tamen Putare eius, qui ſimplicitate pectoris aberrauit. Cicero, Nõ putauit, lapſus eſt. 76

Tu rem) [v] Ab incommodo per ratioci- 77

Abitūrū se abs te esse ilico [minábitur.] E Al. [minitabitur.] jassiap. aſſiſp 80
M.* *Vidêre verum, atque ita, uti res est, dícere.* iidſſp 81
C.* *Somnū hercle ego hac nocte óculis nō vidi meis,* ſidſſi 82
Dum id quæro, tibi quî filium restitúerem. ſbſidp 83
M.* *Cedo [déxteram: porrò te idem oro,] ut fácias Chreme.* G. [dextram: porro te oro idem]. aſſial. aiſcal 84
C. *Parâtus sum.* M.* *scin' quid nunc te fácere volo?* iſſibi 85
C. *Dic.* M. *quod sensísti illos me incípere fállere,* ſſſdip 86
Id ut matûrent fácere: cúpio illi dare iſdbſp 87
Quod volt: cúpio ipsum iam vidêre. C. *óperā dabo:* ſaſiai 88
Syrus est [apprehendêndus,] atque adhortândus mihi. G. Al. [prehendendus.] aſiiſi. In scansione [prehendendus] est trisyllabum. & [apprehēdendus] quadrisyllabū. { aſaiſi aſſ 89
* *A' me néscio quis exit: concêde hinc domum,* ſdiſſp 90
Ne [illi] nos inter nos congrúere séntiant. ſſſdij 91
* *[Paúlulum] negóti mihi obstat: Symus & Crito* Al. [Paulum]. ſiaſii: vel ſiſſij. M U [Paulum hoc]. { aiaſij ſiſ 92
Vicini nostri hîc ámbigunt de finibus: ſſſiſp 93
Me cepêre árbitrum: ibo, ac dicam, ut díxeram: ſſſſp 94
O'peram datûrum me, hódie non posse his dare. aidiſp 95
Continuò hîc ádero. M. *ita quæso.** *Dij vostrā fidem,* ddaiſp 96

*Approbatio consilii.
* L Commendatio sedulitatis & officii.
*Mos orantium & confirmātiū. L Oraturus apprehendit dexteram.
*L. ... ad sequentem scenam. Affectus paternus. Argumentum prudentiæ Chremetis.
*V. Ad futurū colloquium Syri & Chremetis est paraseeue.
G. *Quidam omittunt [illi], sed versus non constat. A nisi cū . Uneteto legas [congruere] penultima lōga à Con gruo obsolete ſſiiii.*
*L. Cōuenit digredi Chremetem, ut spectatores alloquatur Menedemus.
*L. Ex cōsilio Poetæ Menedemus in-

nationem, & effictionem & anthipophoram, cùm rem perire ὡς πλεονέκτης non permittas, cùm filium saluum cupias ὡς φιλόστοργος. & si nihil dederis, aut dare denegaueris, mox abitionem comminabitur. & sic futurus sis bis tanto miserior, atque anteà. improbi autē filii simulachra per mimesin hic exprimit.

80 *Minabitur*) C Minabitur etiam filius parenti, dum se earū animaduertit, & discessum simulat.

83 *Qui*) Quomodo: & est sermo comicus. *Restitueret*) Redditur cupientibus, ut domino seruus. Restituitur cupiēs, ut patriæ ciuis: Et redditur & restituitur cupiens cupiētibus, ut patri filius.

84 *Cedo dextram*) V Petitio est, in qua ritus orantium, & confirmātium per datam & acceptam dextram, tanquam symbolum fidei conseruatur.

86 *Quod sensisti*) Tantus est affectus patris, ut & etiā maturius falli cupiat, quò filii sui compos fieret. Quid verò sibi vult Maturare, Gellius & ex hoc Macrobius docent.

89 *Apprehendendus*) C In Andria, Tuus pater modò me apprehendit.

Concede) V Ito domum. Ratio est ab utili, ne quis communia consilia senum esse animaduertat.

Paululum) Altera est ratio, quia negotiosus est, cùm arbiter sit designatus in finium regendorum controuersia. 92

Me cep. arb.) C Arbiter dabatur his qui de finibus regendis ambigerent. Dicitur enim arbiter iudex, quòd totius rei habeat arbitrium & facultatem. 94

Dii vestram) V Admirans Menedemus secum paululum digresso Chremete, ex communi sententia loquitur, Reuera idipsum magis in Chremetem quadrat. Est autem hæc, ut homines in alienis rebus sint oculatissimi, & in suis cæci. Rationem quoque subiungit Aristotelicorum problematum more per dubitationem μὲ. Sumitur autē ex affectione immoderata, quæ inter gaudium & tristitiam medium ne cit. Hac de causa plusquam satis aut læti aut tristes domi non sunt, neq; rectè meditantur, & deliberāt, neque sensuum iusto officio fungūtur, cùm sint extra se veluti rapti. M Excitandam esse rationem, & instituēdam esse cupiditatem, docet hic locus, ut mediocritas illa seruetur in vita actiua & cupiditatibus, quæ est inter nimium & parum: & rectè 96

monen

97 cidisp ITA'N' COMPARATAM ESSE HO-MINVM natûram ómnium, G. Potest prima de [Itan] à superiore versu pendere. sidssp : vel tolli n ex [Itán']. aidssp. s [Itane]. bxdisp.

98 abiasi *Aliêna mélius vt vídeant, & iúdicent,*

99 {dcissi / ds} *Quàm sua! an èo fit, quia in re nostra, aut gaúdio*

100 iddsip *Sumus præpéditi nímio, aut ægritúdine?*

101 dssiai *Hic mihi (quantò nunc) plus sápit, quàm égomet mihi!* Mn. [nunc quantò].

102 ssbisp C. *Dissólui (me ócyus,) óperam vt tibi darem.* Pierius. [me, ocius], ssibdp.

dicat spectatori qd actum sit. & quamuis de se loquatur, tamen hoc reuera in Chremeté competit, qui aliena melius videt quàm sua, dum à filio & seruo tam improbè fallitur. Est autem hic scopus fabulæ, in quem cuncta referuntur.

Verba redeuntis Chremetis.

monenti parendum esse monet, ne in actionibus error fiat. Aristot. in fin. primi lib. voluminis Ethic. sic ait. Hâc autem partem ratione vacantem, rationi obtemperare, admonitiones, increpationes, & cohortationes inducunt, aliena vt melius videant. Seneca sic ait, Aliena vitia in oculis habemus, à tergo nostra sunt. Horat. in Sermonib. Satyra tertia, Cùm tua peruideas oculis malè lippus inunctis, cur in amicorũ vitiis tam cernis acutũ, Quàm aut Aquila, aut serpens Epidaurius? [B] Lactan. Firmia. lib. Institutionũ III cap. IIII. quid Terentius per hanc Menedemo datam sententiam intelligi velit, his verbis ostendit: Credemúsne igitur vni se suámque doctrinam laudanti. an multis vnius alterius ignorantiam culpantibus? Rectius igitur sit necesse est, quod plurimi sentiũt, quàm quod vnus. Nemo enim potest de se rectè iudicare, quod nobilis Poëta testatur. Itán' cõparatam esse hominum naturam omnium, aliena melius vt videant & iudicent quàm sua. [C] Huic illud Ciceronis libro 1. Offic. contrarium est, Est enim difficilis cura rerum alienarum: quanquam Terentianus ille Chremes, humani nihil à se alienũ putet. sed tamen quia magis ea percipimus atque sentimus, quæ nobisipsis, aut prospera aut aduersa eueniunt, quàm illa quæ cæteris: quæ quasi lõgo interuallo interiecto videmus, aliter de illis, ac de nobis iudicamus.

Dissolui me) [B] Dissolui, hic expediui significat. Hoc vltimum carmen quid sibi velit haud equidem intelligo. Sequente nãque scena, non aderit Menedemus, quippe cui statim versu x v. malè loquatur Syrus, idque nõ secus quã de absente. Nec nisi post multas scenas Menedemus amplius introducetur. Effugium esse potest, Syrum duntaxat Chremetem videre. Menedemum verò alicubi absconsum hæc quoque audire, vt sit magis iocosum. Sed iudicet lector. 102

ACT. III. SCEN. II.

ARG. [V] Instigat Syrum Chremes ad fabricam, qua argentum à Menedemo Cliniæ extorqueretur fingendam: sed suo malo, [L] nam hac occasione, [a] sua ipsius coniectura & solertia fallitur. [C] Est itaque iucundus error, in quo herus in seruo decipitur, quem credit alteri fallaciam intendere, dum sibi tenditur: & sic eum aggreditur de fallacia in alterum. [H] Verùm hoc consilium in caput ipsius recidit, adeò verum est illud Hesiodi. ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη. [L] Est autem hæc altera pars occasionis principalis ad epitasin. [V] *Theses.* 1 Serui cùm alioqui sint infideles, instigati, & aperta licentiæ fenestra, multò sunt sceleratiores. 2 Qui aliis verba dare conatur, sæpe periclitatur. Incidit enim in foueam quam fecit. Fallitur fallens alium. Sæpe enim malum in authorem redundat. Scena est in statu coniecturali, an heri per seruum fallendi sint. [M] Seruum cuius ingenium est fallax, oblatam opportunitatem arripere, vt insidiari liceat impunè, & decipere docet hæc scena. Vir quippe malus impunitate proposita, scelere se inquinat: bonus autem, vitium auersatur & fugit propter eius deformitatem. Vnde Horatius in Epistol. Oderunt peccare boni virtutis amore, Oderunt peccare mali formidine pœnæ: Tu nihil admittas in te formidine pœnæ: Sic spes fallendi miscebit sacra profanis. *Vers. gen. Senarij, siue iambici trim. acat.*

Hic

SYRVS. CHREMES.

Syrus hæc ſecum.

Hac illác circuncúrſa,inueniêndum eſt tamẽ ſſſdſp 1

Mu.[ſinem eſt].

Argéntum:intendênda in[ſenem]fallácia. ſſſiſp 2

Falſa Cremetis con iectura.

c. *Num me fefellit hoſce id ſtrúere?videlicet* ſiiibp 3

Mu. [Clinia ille].

Eſt[ille Clinia]ſeruus tardiúſculus: { ſijſop / ſijll 4

ſiiſip.

I'dcirco huic noſtro trádita eſt prouincia, ſſſiſp 5

Mu.[audijt:] Aiaaſops & [audijt] *facto diſſylabo.*iaaſſp.

s. *Quis hîc lóquitur?péry,númnam hæc[audiuit!]* { aa'ſſp / ddſ 6

c. *Syre.* s. *hem.*

Syrus callidè à propoſito diuertit.

c. *Quid tu iſtic?* s. *[recté. équidem te] demîror* ſſaſſi 7

Chreme *Al.[rectè equidem te].*

Tam manè:qui herè tantum bíberis. c. *nihil nimis.* ſdſaip 8

s. *Nihil narras!viſa verò eſt,quod dici ſolet,* { ſſiſſp / ſ 9

*Aquila ſenect. pro*uerbium in ſenes bibaculos.

A'QVILAE SENE'CTVS. c. *eia.* s. *múlier* aiſdſp 10

cómmoda,&

1 *Hac illac)* V Seipſum adhortatur, vt ſit aliquanto diligentior. Inuenienda ratio eſt à neceſſitate. Opus enim eſt nummis, & à facili, cùm ſenex fallatur.

2 *Intendenda)* C Verbum à venatoribus tranſlatum,qui retia intendũt ad feras capiendas. Quia ergo parat ſenem fallere,Intendenda dixit. vel à ſagittis atque arcu. *In ſenem)* Cum ſtomacho ſeruili Senem dixit. In Andria, Quantum intellexi modo ſenis ſententiam.

3 *Num me fef.)* Idem ſuperiùs. Etſi ſubſenſi id quoque,illos ibi eſſe. Et hic eſt error credi Senem Menedemum, dum Syrus de Chremete ipſo intelligit.

4 *Eſt ille)* V Hîc anſa ad futuras technas ſumitur,atque hactenus fuit tantùm προὔπαρασκευὴ ad futuram deliberationem.

5 *Prouincia)* C Onus dicitur cuiuſlibet rei gerendæ Nam acquiſitæ bello longè ab Italia regiones,Prouinciæ dictæ ſunt, à porrò,vel à procul vincendo:ad quas Prætores quia cum officio mittebantur. officia quoque Prouinciæ nominantur. *Tradita eſt prouincia)* B Parœmiacos. Tradere prouinciam, figura prouerbiali dicuntur, qui negotium aliquod curandum committunt. Capiunt vel ſuſcipiunt prouinciam qui rei curandæ onus in ſe recipiunt. Metaphora ſumpta à conſuetudine Romanorum, qui ad bello acquiſitas longè ab Italia regiones,quas prouincias à procul vincendo nominabant,Prætores aut alios magiſtratus cum officio mittere conſueuerunt.

6 *Hem)* L Metuentis,timet enim ne audiuerit ſenex,& audiuit quidem, ſed facetè decipitur,errans ſuſpicione in Syrum, & appellatione ſenis.

7 *Rectè)* V Exordium eſt ἀπροσδόκητον. & obliquè reſpondet,aliud ſentiens & intẽdens conſilium. Nam Fabius in quinto cap. 13. Hæc ſimulatio, inquit, interim huc vſque procedit, vt quæ dicendo refutare non poſſimus, quaſi faſtidiendo celamus, & hoc per digreſſionem in aliam ſententiam. Miratur autem hoc loco,cur tam mane appareat propter pridianam temulẽtiam. Sic tacitè conuiuiolum, in quo tantùm pitiſſabant amicæ comites, inſinuat. *Rectè)* C loco vult Syrus deflectere orationẽ in aliud, & ſubterfugere heri reprehenſionem.

10 *Aquila)* V Cum γηραλέαν non ſentiat, ideo eius viuacitatem non poteſt non admirari. B Chiliade prima, centuria nona, Adagium, ad hunc modum interpretatur Eraſmus, Aquilæ ſenecta, in ſenes dicebantur magis bibaces,quàm edaces. Nam Plinius lib. x. refert, Aquilas neque ſenio, neque ægritudine oppetere,ſed fame,in tantum ſuperiore accreſcente roſtro, vt aperiri non queat, eòque aquilam tantùm in ſenecta bibere, aut de præda ſanguinem ſugere, cùm nullæ ferè aues aduncis vnguibus vtantur potu, præter tinnunculum & miluum: quanquam hi quoque perquàm raró bibant. author Ariſtoteles libro de Natura animalium octauo. Sed idem libro nono, de aquilæ roſtro, narrat eadem fermè quæ Plinius Vertit locum ſic Theodorus Gaza, Seneſcentibus aquilis, roſtrum ſuperius accreſcit, incuruatúrque ſubinde magis magíſque, vt demum fame intereant. Cui rei data eſt fabula, vt hoc ita accidat aquilæ. quoniam cùm olim homo eſſet, iniuriam intuler

11 *Facêta [hæc eſt méretrix.]* C. *ſanè idem*[a] *viſa eſt mihi.* R. [*hæc meretrix.*] — Occaſio fallendi ſenis.

12 S. *Et quidem hercle forma luculénta.* C. *ſic ſatis.*

13 S. *Ita non vt olim, ſed vti nunc ſanè, bona:* — Amphibologicôs.

14 *Minimé que miror, Clinia hanc ſi déperit.*

15 *Sed habet patrem quendam áuidum, miſerum, atque áridum:* — Inſinuatio fallaciæ à ſene in ſenē, imò in ſeipſum.

16 *Vicinum hunc noſtin'? at quaſi is non [diuitiis]* — G. *Poteſt [diuitijs] quadriſyllabū eſſe. & in eo elide u.* C. [*ditijs*]. R. *Al. [atque ſi is non diuitijs], ſed deprauatè.* C *duo ij in vnum contrahuntur.*

17 *Abúndet, gnatus eius profúgit inópia.*

18 *Scin' eſſe factum, vt dico?* C. *quid ego néſciam!*

19 *Hóminē piſtríno dignū.* S. *quem?* C. *iſtū ſéruulum*

20 *Dico adoleſcêntis.* S.[a] *Syre tibi timui malé.* — [a] L. Hoc ſecum Syrus.

21 C. *Qui paſſus eſt id fíeri.* S. *quid fáceret?* C. *rogas!*

22 *A'liquid reperíret, fíngeret fallácias,*

23 *Vnde eſſet adoleſcénti, amicæ quod daret:*

tulerit hoſpiti. Terent. in Heautont Viſa verò eſt, quod dici ſolet, aquilæ ſenectus. Verba ſunt Syri aduianti hero, quod pridie ſtrenuè bibiſſet in conuiuio Eſt autem veluti peculiaris ſenibus bibacitas, ſiue quòd natura, frigus ætatis, vini calore penſare deſyderat, ſiue quod vini hilaritas minuit ſenectutis moleſtiam. Vnde Plato quoque cum iuuenibus in totum interdixerit vini vſum, viris moderatum permiſerit, ſenibus largiores compotationes concedit. *Eia*) C Eia interdū hortantis eſt, nunc correctionem ſignificat. *Mulier.*) A commendatione meretricis incipit, vt meliùs perſuadeat Cliniam deperire hanc, cùm ſit amica Ciitiphonis. *Mulier*) V Laudatio eſt Bacchidis, vt pedetentim fraudem inſtrueret, à moribus, quia faceta, & iucūda à forma. Id autem ſit antecedentis loco, cuius conſequens eſt. Cur non eandem Clinia amaret? L Hæc prima eſt fallacia ad exequendum ceptum conſilium,

11 *Faceta*) C Bene de meretrice Faceta dixit. Nam facetus eſt, qui facit verbis quod vult, B qui fabellis narrandis recitandiſque iocoſis ac ludicris rebus, & curas ſedet, & deliniat moleſtias. C Poteſt etiam referri ad formam corporis, vt ſignificatio vocabuli indicat.

13 *Ita vt non ol.*) Præterita ſemper præſentibus præferuntur, & magis commendantur.

15 *Sed habet*) V Digna quidem amorem, ſed difficultatem propter patris auaritiam cauſatur. Vicinum autem vocat ἐπιτεταμένως, velut cum Menedemo illudat, facilitùs id quod cupit impetraret. Aridum verò μεταφορικῶς nominat, propter tenacitatē, & nimiam ſiccitatem, cuius eſt firmiter retinere & nihil ſucci largiri. Idque cum ſenibus familiariùs, tanquam magis exiccatis ſit: ea de cauſa ſunt vt plurimùm non aliter ac melancholici tenaciores atque hic auiditatē ſic exaggerat, vt propter hanc ſolum mouere filius coactus ſit. *Aridū*) C Tranſlatio à terra, quæ nihil profert.

At quaſi is non diuitijs) M Id eſt, ſi non largè vtetur diuitiis, & abundè ſuppeditabit filio pecunias, iterum coactus inopia fugiet. 16

Profugit) C Superiùs, In Aſiam ad regem militatum. Hinc profugus dictus propriè, qui procul à ſedibus ſuis vagatur. 17

Hominem piſtr.) V Tacitè hoc dicit ſpectatoribus. & eſt exclamatio prouerbialis, qua dignum grauiori ſupplicio quempiam iudicamus. Videtur autem ſtupidum ſeruum represhendere, quaſi propter ignauiam plectendus eſſet. *Hominem piſtr.*) C Ambiguè an de Syro, à quo bene annotarentur ſenum vitia. Et ſecum hæc dixit. *Quem*) V Vt excluderet ἀμφιβολίαν quiſnam piſtrino dignus eſſet. Piſtrinum autem ſeruilis erat pœna. 19

Syre) Hæc ſecum loquitur. Nam ita comparatum eſt, vt animus malè ſibi conſcius omnia de ſe dici putet. 20

Qui paſſus) Ratio eſt pœnæ iuſtæ propter oſcitantiam & negligentiam: ideò tibi timeo Enthymema eſt. 21

Aliquid rep.) Conſilium eſt de allendo ſene, quod in ipſum authorem redundabit cuius propoſitio eſt, Finge fallacias ad argentum à ſene extorquendum. 22

Vnde eſſet) Rationes duæ ſunt ab vtili 23

Atque hunc difficilem inuitum seruâret senem. sdſſp

•L.Non credentis *Al. o ortebat*].

S.* *Garris.*C.*hæc facta ab illo[oportêbant]Syre.* ſſiſp

S.*Eho quæso,laudas qui heros fallunt!*C.*in loco,* iſſſi aidſ

•L.Ratio ab vtili.

*Ego verò laudo.*S.*rectè sané.*C.* *quippe quia* aſiſſb

Magnârum sæpe id remédium ægritúdinum est: ſi aſiſſi dij

G.[Huic]disyllabum: vel[Iam]: vel m [iâ] non eliditur m.

Iam huic mansisset v'nicus gnatus domi. ſſijſi

S.*Iocóne,an sério illac dicat,nescio:* iſiſſi

Nisi mihi quidem addit ánimum,quo libeat magis. ≈ibſap a

E.*Al.*[Et]. Denuò Syrum instigat.

C.[*At*]*nunc quid expêctat Syre? an dum hinc dénuò* ſiſiſi

Abeat,cùm tolerâre huius sumptus non queat? adſſſp

•L.Trāslatio à machinis bellicis,quę oppugnandis oppidis admouentur.

Nónne ad senem áliquam *fábricam fingit?* S.*stólidus est.* ſbdidi

C.*At te adiutâre opórtet,adoléscentuli* ſſibſi

*Caussa.*S.*fácilè équidem fácere possum,si iubes:* ſ=diſi

E'tenim quo pacto id fieri sóleat,cálleo. aſddſi

•Calliditatem serui laudat.

C.* *Tantò hercle mélior.*S.*non est mentiri meum.* ſbſſp

Fillo quidē conduceret,vt esset quod amicæ daret, Patri verò, vt seruaretur incolumis & integer,etiamsi difficilis sit *&:* cuncta inuitus

24 *Seruaret s.*) [C] Bene Seruare dixit, de eo qui penitus se perderet, & continuis excruciaret laboribus.

25 *Garris*) [V] Idem est quod nugas agere. Conuenit autem id quoties dicto alicuius propter opinionem ὡς παράδοξον non statim suffragamur. *Hæc facta*) A necessitate. Aliter enim res non commodè transigeretur.

26 *Eho*) Prima est anthypophora in re tam difficili. Religiosus seruus rogat num senes & parentes essent fallendi. *Eho q.*) [C] Eho, modò interiectio est interrogantis: aliâs admirantis: aliâs ad se vocantis. *In loco*) [V] Concedit & affirmat id licere in loco, id est, tempestiuè & opportunè, & istiusmodi opportunam fallaciam collaudat. *In loco*) [B] Adria. Card. Modò inquit, hoc comprehendimus, id esse quod opportunè, & captato, vt aiunt, tempore. Horat. Dulce est desipere in loco. Alii dicunt in loco, id est, suo tempore, quando tempus, vel res ipsa postulat. [M] Aliquando cùm oportet.

27 *Quippe*) [V] Ratio est concessionis ab vtilitate ex sententia verisimili. Nam sæpe magis ægritudinibus istiusmodi fallacia medetur. Exemplū est ex ipso facto. Nam sic filius non aufugisset. Itaque herum fallere vtile est, sed in loco.

28 *Quia Magn. id. r. ægr. est*) [C] Ipsum fallere in tempore, quidam de officiis scribentes, rectum putauerunt.

30 *Iocóne*) [V] Hæc secum mussitat. Additur autem hic animus ei, qui iam idipsum quasi bonum & sibi congruens appetierat. Dubitat igitur quomodo id dictum accipiendum sit.

32 *At nunc*) Anthypophora altera per interrogationem abibit, vt cùm se tantis sumptibus imparem videat, aut fingat fabricam, id est, dolum quo argentum exigeret μεταφορικῶς. Sunt enim fabricæ illa instrumēta & machinæ bellicæ, quibus vrbes expugnantur, vt sunt cuniculi, arietes, & alia id genus.

34 *Fabr.*) [M] Id est, commentum atque fallaciam. *Stolidus*) [V] Nequit fingere, vt qui tardus & stolidus sit. [M] Id est, imprudens, & nullam habens solertiam, nullum ingenii acumen huic fabricæ conueniens. Superiùs. Ille Cliniæ seruus tardiusculus est. Et propriè Stolidus est, qui proximè accedit ad naturam sensúmque pecudum.

35 *At te*) [V] A decoro seruili. Serui enim est, adolescenti laboranti adesse. *Te adiut. op.*) [B] Alludit ad prouerbium, Nostris ipsorum alis capimur. Conuenit in eos, qui ipsi præbent occasionem sui mali, vt hic Chremes cùm seruum hortatur vt technam in Menedemum intendat, à quo mox ipse deluditur dolis.

37 *Calleo*) [C] Id est, callidè scio. [M] scio propter longum vsum: nam callidi dicuntur, quorum animus vsu occaluit, vt manus assiduo opere.

38 *Tantò*) [V] Calliditatem serui in fallendo

39 ijdbdp c. *Fac ergo.* s. **at heus tu, fácito dum éadem hæc memíneris,* •L. Callida præmunitio ad futurum peccatum, vt tollat obiurgandi occasionem.
40 {ſdiaſp / ſ} *[Si quid huius] símile fortè aliquando euénerit,*
G. Poſſet legi. [Si huius quid]. ſdiaſp. a
41 ſſbdſp *Vt ſunt humâna, tuus vt fáciat filius.*
42 ſdſidp c. *Non vſus véniet ſpero.* s. *ſpero hercle ego quoque:*
43 aſſſp **Neque eò nunc dico, quòd quicquam illum ſénſerim:* •L. Occupatio, qua remouet ſuſpicionem.
44 {ſſſaſi / ſſſi} **Sed ſi quid, ne quid: quæ ſit eius ætas vides.* •C. ἀποσιώπησις: quaſi dicat, Siquid euenerit. L ne quid ſucceſeas.
45 dſdſal *Et næ ego te (ſi vſus véniat) magnificè, Chreme,*
46 ſiſſp *Tractâre poſſim.* c. *de iſtoc, cùm vſus vénerit,*
47 iiaſſp *Vidébimus quid opus ſit: nunc iſtuc age.*
48 ſdijſi s. **Nunquam commódius, vnquam herum audiui loqui,* •V. Hæc Syrus fecū ab hero diſcedens loquitur.
49 {ſwſiſp / ſwiſ} *Nec cùm [malefácerem, créderem mihi] impúnius* Al. [malefacere crederem mi]. ibaiſp.
50 iijlai *Licêre.* *quiſnam à nobis egréditur foras?* • C. παρασκευὴ alterius ſcenæ.

hero laudat. *Non eſt)* Tertia eſt ἀπολυτρωτικὴ de mendacio illicito.

39 *Fac ergo)* Iubet fallere, At ſeruus iam in opere eſt. *At heus tu)* C Iam prouidet fallaciæ, quam mente conceperat: quò faciliùs mereatur veniam, ſiquid ſtruxerit in herum. V Præmonitio eſt, qua obiurgationem excludit futuram. Cupit enim & illum ſui conſilii memorem eſſe. Nam in filio illius euenire poteſt ex frequenti rerum humanarum commutatione. Sic & Hippodamus Pythagoricus ſcriptū reliquit. πάντα μὲν τὰ θνατὰ δὲ ἀνάγκας φύσιος ἐν μεταβολαῖς καλινδεῖται, τὰ μὲν ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ βελτίονα μετὰ τροπὰς λαμβάνοντα, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν βελτιόνων ἐπὶ τὰ χείρονα.

42 *Spero)* V A ſpe & facilitate, & præoccupatione, qua tollit ſe nondum eum mala machinati ſenſiſſe.

43 *Neque eo nunc)* L Occupatio qua remouet ſuſpicionem.

44 *Sed quid)* V Gemina eſt ἀποσιώπησις, qua trepidè tantùm indicat quod aliquando futurum ominatur ex ætatis adoleſcentiæ decoro & natura. Eſt enim iuuentus inſtar ceræ flexibilis, & ſic illic apud Euripidē in Andromache, νέοις μ' ἴσθι, καὶ δίκει τὸ σὸν πάθος. Atque Plato adoleſcētum ingenia multis mutationibus obnoxia eſſe pronunciat. Sic autem in 11. Legum ait, τὰ μὲν τῶν νέων ἤθη πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἑκάστοτε πέφυκε. Et ante hos ſic Homerus cecinit, αἰεὶ δ' ὁπλοτέρων ἀνδρῶν φρένες ἠερέθονται. *Quæ ſit eius ætas, vides)* C Quæ amori eſt obnoxia. *Quæ ſit eius æt. v.)* B Ab ætate.

45 *Næ)* C Pro Valde. *Næ ego te)* B Næ pro valde poſitum eſt. *Te ſi vſus veniat)* M Effice, inquit, ſi vſus venerit, vt te liberalem inueniam & magnificum, non aridum & auarum, vt fuit Menedemus. *Magnificè)* C Bene Magnificè dixit, memor verborum Chremetis, qui ſuprà dixit, Heros falli a ſeruis aliquādo eſſe remedium magnarum ægritudinum.

46 *Tractare)* Superiùs, Quo pacto id fieri ſoleat, calleo.

47 *Iſtuc age)* V Iubet vt Menedemum argento emungat.

48 *Nunquam comm. q. h. aud. loq.)* B Conuenit in Chremetem dictum illud, Noſtris ipſorum capimur alis. Præbuit enim ipſe occaſionem ſui mali, cùm ſeruum hortaretur modò vt aliquam in Menedemo fallaciam intenderet, à quo ipſe deluderetur dolis. Natum videtur adagium hoc, ex apologo, qui ſic ab authoribus narratur, Aquila icta iaculo, cū ſagittam inſpexiſſet ad imaginem pennarum efficťam, dixiſſe fertur, Hæc non ab aliis, imò propriis pennis capimur.

50 *Quiſnam)* V Hic Clitipho exit, & in patrem incidit, & ad ſequētem ſcenam fit paraſceue: atque de more, Carminis genus mutatur.

ARG. [P]Chremes filium obiurgat & immodestiæ arguit, quem ludentem viderat cum Bacchide, [P]quam Cliniæ amicam credebat. Tum Syrus fallaciam de emungendo à Menedemo argento inuenisse referens, [H]consilium fraudulentum à Chremete datum in eum ipsum intendit. [L]sed cùm Clitiphonis petulantia penè periclitetur, eum curat extrudendum: [H]quocirca eius amplificat immodestiam à circunstantiis. [C]qua ratione id hero persuadet quod multùm facit ad extorquendum argentum. [P]quod operæpretium erat Clitiphoni, pro amica sustentanda conquirere. [V]Theses. 1 Amicorum candor sit in rerum executione, & custodia. 2 Hospitii ratio debet esse fidelis. 3 Dominorum est, ne sua facilitate, & negligentia seruos deteriores reddant, cùm istis fenestra licentiæ aperiatur. 4 Iuuenilis incontinentia diligenter obiurganda est, & refrænanda. Iam verò cùm Chremes filium propter incontinentiam redarguit, est eatenus [Greek], obiurgatoria in genere iudiciali. Deinde cùm Syrus fallaciam de emungendo argento à sene adornat, est [Greek] in genere deliberatiuo, atque hic primus ad epitasin gradus censendus est. [M]Amici rem sedulò curandam esse, ac hospitis rationem in primis haberi debere, docet hæc scena, dominóque interdum causam esse ostendit, vt serui grassentur insidiis, dum non solùm technas illorum laudant, sed etiam prouocant: quod in disciplina domestica perniciosissimum est. Itaque is qui rem familiarem rectè tuetur, tanquam arcus sit, intentum iudicium, & animaduersionem habere decet, ne nimia facilitas & negligentia, seruos communiter malos, deteriores efficiat. Quapropter Cicero in Catone Maiore de Appio Cæco sic scribit, Tenebat non modò authoritatem, sed etiam imperium in suos: metuebant eum serui, verebantur liberi, charum omnes habebant: vigebat in domo eius patrius mos, & disciplina. Principio huius scenæ iuuenilis incontinentia reprimitur, ac hospitis decorū seruatur, qui iure hospitii ad se venié tes humaniter tractare debet.

Vers. gen. Trochaici cat. quatuor & viginti, è quibus dimeter vnus videlicet vndetricesimus. tetrametri tres & viginti, nēpe tertius, vndeuicesimus cū sequenti, vicesimusse. undus cū duobus sequentibus, tricesimus cum sequēti, tricesimus sextus, & vn [illegible] adragesimus cum tredecim sequentibus ad finē vsque scenæ. Reliqui sunt iambici atque ex his vnus hypercatalecticus, videlicet duodetricesimus. septē catalectici, sique tetrametri, nēpe [illegible] sextus cū sequente, vndecimus cū sequente & vicesimusprimus: viginti acatalectici, sique tetrametri præter quintum dimetrum, & [illegible] trigesimum trimetrum qui restans duodeuiginti tetrametri. sunt quartus, octauus cum duobus sequentibus, decimustertius cum quinque sequentibus vicesimusquintus cum duobus sequentibus, tricesimussecūdus cum tribus sequētibus, & tricesimusseptimus.

CHREMES. CLITIPHO. SYRVS.

[a]L. Increpatio. Periculū per quod sensim ad epitasin peruenit. Neque enim subitò sed per gradus quosdā ad talem metum accedendum erat.

[a]QVID istuc quæso! qui istic mos est Clitipho! itáne fieri opórtet! {[illegible] 1

[illegible] transfert oportet!] in secundum versum, & [meretrici] in tertium, in quo l. g. r [S. acta est res, pery.] [illegible]: [illegible] in primo producitur in fieri.

CL. *Quid ego feci?* C. *Vidine ego te modò manum in sinum huic meretrici* {[illegible] 2

Al. [vidin' te]. [illegible]. G. [vidin' ego te]. [illegible]. & diss. [Quid] [illegible].

[a]L. Metuentis.

Inserere! S. *acta hæc res est*, [a]*péry.* CL. *méne!* C. *hisce óculis: ne nega.* [illegible] 3

G. Al. [oculis ego:] [illegible]. erit iambus acat.

1 *Quid istuc*) [C]Viderat Chremes filium ludentem cum Bacchide, quam Cliniæ esse credebat. Et bene expressit obiurgationem paternam sæpe repetendo. *Quid istuc*) [V]Admirantis hæc sunt abrupta, & interrogata, éaque de causa dissimulata est propositio obiurgationis. Statuatur propositio, Iniquus es in Cliniam. Confirmatio est ab illicito, quia est contra morem: ab honesto, quia sic fieri non oportet.

2 *Vidin*) Narratio est facti, cur sit iniquus, Es enim incontinens, cuius vna forma notatur. *Huic mer.*) [C]Illus intulit, quàm si dixisset, Mulieri. [B]Est figura epiplexis, quæ fit cùm iurgamus, aut coarguimus aliquem.

Acta hæc res) [C]Verbum desperantis. [illegible] mebat enim Syrus ne ob hoc, fallacia eius detegeretur, [B]& Chremes sentiret amicam hanc esse, vt erat, Clitiphonis. *Mene*) [C]Morte filiorum, quod commiserat, patri audacter negat. *Men*) [V]Inficiatio est, sed senex ipse oculatus est testis. res igitur sic certa est, vt negari

4 ⏑ssssap * *Facis ádeò indígnè iniúriam illi, qui non abstíneas manum.* •L. Admonitio.

5 {ssai / saii} * *Nam istæc quidem contumélia est,* •L. A turpi. •B. Amplificatio.

6 bssdiv * *Hóminē amícum recipere ad te, atque eius amícam subagitâre.* *Multa in hac scena inuertenda, si cret. cū. bacchium. & amphibrachyn multu locu non admittimus.*]

7 assijasv *Vel heri in [conuiuio,] quàm immodéstus fuísti' s. [factum.]* *Mu. [factum est.]* E. *Al. [vino.]* ^ *trochaicus fuerit trim. acat. & [fuisti] dissyllabum assit.*

8 ⏑aaaccap C. *Quam moléstus! vt équidē (ita me dij ament) métui quid futûrum dénique esset: [&]* *Alij non legant [&].*

Quatuor præcedentes versus ita secat Glareanus, vt primi finis sit [recipere]. ssiibsbv: secu. di [conuiuio]. sdlsbdisi: tertij [equidem]. tsst. tbv. & fuisti sit ... dissyllabo. tsslitbv: quarti [esset: &]. aaatsstv, vbi [dij] dissyllabum. ne primi sunt iambici tetr. prior catalecticus. posterior acat. duo sequentes trochaici catal. Muretus eosdem ita legit ac distinguit, vt primi finis sit [ad te recipere.] ssalbsdp: secundi [vel here in vino quam immodestus]. sadibssiv, hypercatalecticus est. tertij [vt equidem]. issibp. senarius quarti [esset: noui ego]. aiaasisp: & eliso d m [quid]. aiaasisp. Sequentem deinde ita legit [Animos amantium: grauiter aduortūt, quæ n.c.] aiibssi.

9 ddisdsl *Noui ego amántium ánimos:* * *aduértunt gráuiter quæ non cénseas.* •C. Quia in amore omnia suspecta sunt, ᴮ congressus, colloquia, nutus, risus, præbibitiones.

10 {diaassip / diai} CL. *At mihi fides ápud hunc est, nihil me istîus factûrum pater.*

11 sssdadsv C. *Esto: at certè concédas [áliquò ab eôrum ore aliquantísper.]* *Mu. [ab eorum ore aliquantisper aliquò.]* ssdisdi. C. *Esto*, verbum concedentis. •L. Ratio à tempore.

negari nequeat: & pleonasmo exaggerat.

4 *Facis ad. ind.)* ᶜBene pater post obiurgationē ad monitionē transit. ᴮImitentur hunc senem, qui præsunt moribus aliorum. *Facis adeò)* ᵛ Ab inhonesto, quia amico tuo iniurius es. Iniuriæ autem est notatio, cùm manum non abstineat. Est enim ὕβρις nō tantùm iniuria, sed etiam cōtumelia (Itaque eandem nimirùm hîc contumeliam appellat) est incontinentia, est procacitas, cuius & mentio fit in Iustinianeis Institutionibus. Breuiter ὕβρις est vel iniuria, vel maleficium quodlibet apertum, sicut subdolum est κακουργία. Itaque appellatio iniuriæ non aliter atque apud Græcos τῆς ὕβρεως & stuprum, adulterium, flagitium, & violentia, sicut amicæ subagitatione satis dilucidè notat. Esset & hîc ἔμφασις in verbo Subagitare, Pro petulanter ac lasciuè lenocinari.

7 *Vel heri)* Ab immodestia & incontinentia pridiana exaggerat: & sic fit verisimile atque probabile factum. ᶜIngerit aliud malefactum inter admonitionem, vt solent patres.

8 *Quàm mod.)* ᵛ Eius iniuriam vel in ipso conuiuio, quo cuncta deberent esse tranquilla & iucunda, adhuc amplificat, grauémque eam notat à metu periculi futuri quod & iureiurando asseuerat. *Vt equid.)* ᶜ Vt, pro quantum, vel pro qualiter. Virgil. Vt vidi, vt perii.

9 *Noui animos)* ᵛ Αἰτιολογία est timoris. Sunt enim amatoribus riualitas, suspicio, & intenta animaduersio.

10 *At mihi)* Ἀνθυποφορὰ est de fide, cui amica turò crederetur.

11 *Esto)* Concessione tollit, qua tamē illum aliò abire iubet ab incommodo propter amoris impotentiam. Multa enim fert libido, hoc est, multorum malorum causa est, sed cur nō eadem patrat, optata, & cogitata ab libidinis feruore & impetu, facit tua præsentia. Id autem κατ' ἀποσιώπησιν interiectum est. *Concedas aliquò)* ᶜ Et hoc quærit Syrus, vt abigatur Clitipho ab amica, ne Chremes eius esse animaduertat.

Multa fert libido: ea próhibet * *fácere tua praséntia.* ∗Ɛabadi- 12

L. Exemplo declarat sententiã. C Patres conantur monere filios aut proprio exemplo, aut aliorum.

* *ego de me*
Fácio coniectûram: nemo est meôrum amicôrum hódie, apud bffli,dp 13
Quem exprómere ómnia mea occûlta Clítipho aúdeam: { fca:lp sibsip. 14

Rursus tres pracedentes ita secat Glareanus. [Multa f. l. ea pr. f. t. prasentia.] tidabatv. [Ego de me f. c. n. est meorum hodie.] adifsid- [Apud quem &c.] jisibsijp. Muretus eosdem eodem modo secat quo Glareanus, sed in primo legit [Libido multa fert:] iilwdb'p. in secundo relinquit [amicorum], sed qui constet versus non video, nisi sit hypercatalecticus, adisfaid-: & in [meorum] facta synæresi, adilsfid-.

Apud álium, próhibet dígnitas: apud álium, ipsius facti piget, { wdsiewsp; edsiws 15
Ne inêptus, ne protéruos vídear. quod illum fácere crédito. { isfdadii; isfdf 16

•C. Syrus secum loquitur, timens suæ fallaciæ.
•L. *Rectè sanè.* sub. A me dictum est. G. [*sodes*] *positum est extra metrũ.* MU [*Hominis et frugi*]. bffi siai, *reiecto* [*sodes*] *in sequẽtẽ versum, qui tũ erit trochaicus tetr. hypercat.* ffibftat-.

Sed nostrum est intellígere, vtcúnque: atque vbicúnque opus sit óbsequi. { sfdsdail; sfdsdd 17
S. * *Quid istic narrat?* C L. *périj.* S. *Clítipho, hæc ego pracípio tibi,* isdsiaai 18
[Hóminis frugi] & temperântis functus offícium. C L. *tace [sodes.]* astfdt- 19
S. * *Rectè sané.* C. *Syre pudet me.* S. *credo, neque id iniúria:* b fftat- 20

12 *Ego de)* V A suo ipsius exemplo probat cedendum esse, & cuncta in publicum proferenda. Ratio est ex necessitate, Nam verum amicum qui esset alter ipse desydero, in cuius sinum consilia mea & facta funderem.

15 *Apud al.)* Confirmatio eiusdem per distributionem est, siquidem aut dignitas, aut
16 obscœnitas facti prohibet. Illic quidem ineptus videretur. & Ciceroni in secũdo de Oratore est, qui aut tempus quid postulet, non videt, aut plura loquitur, aut sese ostentat, aut eorum quibúscum est, vel dignitatis, vel cõmodi rationem non habet, aut denique in aliquo genere aut inconcinnus, aut multus est, is ineptus dicitur. Hic verò, est proteruus, id est, superbus, procax, & petulans. *Ne ineptus, ne prot.)* C Ineptus quò ad dignitatem: Proteruus dicitur importunus, qui alteri est impedimento, vel si per impotentiam mentis obuium cubito feriat, aut contumelia sibi cedere cogat. B Proteruire, est petulanter agere.

Sed nost.) V Admonitionem sententia claudit, quæ præcipit moderationem & mutuum obsequium, tum vbicũque, tum vtcunque. Nã quale quale sit, & quocunque in loco obsequium collaudãdum, vel apud Christianos, modò nihil contra pietatem Christianam pugnet.

Quid istic) In aurem hæc Clitipho lo- 18
quitur. *Perij)* Hic fit Syro consultationis occasio, qua suam operam nõ sine aduiatione promittit. *Hac ego prac. t.)* B Vide imperiosum seruulum.

Frugi) C Vtilis & necessarius: à frugibus 19
quæ quòd his fruantur, dictæ sunt. Inde fructus & frumentum. Frui autem est vesci: à frumine quæ est summa pars gulæ. *Tace sodes)* V Minaciter hoc dictum est, prorsus enim istius consilium repudiat. *Sodes)* Est aduerbium blandientis. C Omittitur consolatio interrupta.

Pudet) V Hic præbetur occasio exordio 20
orationis suasoriæ. *Credo)* Assentitur hero, captátque beneuolentiam à rei approbatione, & à sua persona minore ad maiorem collata.

Quin

21 *Quin mihi moléstum est.* CL. *[pergin' hercle!* S. *] verùm dico quod vidêtur.* *Si bacchius & creticus non admittuntur, hic erit hypercatalecticus.*

22 *[*CL. *Nónne accèdam ad illos?* C. *eho quæso, vna accedúndi vía est.]* *Mu. [CH. Nonne accedam ad illos? CL. e. q. v. acc. via est?*

23 S.* *Actum est. hic [prius se] indicârit, [quàm ego argéntum] éffero. Chreme,* *G. [quàm argentum]. vel ut [prius] monosyllabum censeatur.*

24 *Vin' tu hómini stulto mihi auscultâre?* C. *quid fáciã?* S. *iube hunc*

25 *Abîre hinc áliquó.* CL. *quò ego hinc ábeam!* S. *[quò lubet:] da illis locum.* *Mu. [quo lubet:]*

26 *Abi dĕambulâtum.* CL.* *dĕambulâtũ! quó?* S. *vah, quasi desit locus.*

27 *Abi sanè istàc, istórsum, quò vis.* C. *rectè dicit: cénseo.*

28 CL.* *Dij te eradîcent Syre, qui me istinc extrûdis. at tu pol tibi istas* *G. si vltima huius transferatur ad versum sequentem, hic ex hypercatalectico fiet acatalecticus, & sequens ex trochaico iambicus. ^ Muretus transfert: istas ante [manus].*

29 *Posthac comprímito manus.*

30 *Censén' verò?* * *quid' illum porrò credis factûrum Chreme,* *G. Absque elisone hic erit iambicus acat.*

C. *Mihi* emphasin habet, qui non sum pater.
Mu. [pergin? S. hercle.]
L. *Vna*, nempe modesta, & continéter.
Mu. [se prius] ^ *sed versus non sanatur: erit iambus, si in [quà] nõ fiat elisio.*
* C. Semper desperantibus hoc verbum datur. Hæc secum loquitur.
In [hinc] h vim habet consonantis.
* Repetitio per indignationem.
V. *Vah*, Irridentis & subsannantis est.
* Comica Imprecatio in Syrum.
* Rectè monet de filio seruando. sed L attende callidam admonitionem, ad conciliandam beneuolentiam, & suspicionem aueitendam.

21 *Quin m. m. est.*) C Quin pro etiam, B Vt sit,, non solum tibi, sed etiam molestum est, quod sic agit filius. *Pergin'*) C Irascitur Clitipho seruũ aduersus se loqui. *Pergin*) V *Aposiopesis* est ex iracundia reticetur enim, Contra me loqui. *Verum*) Hic Sed significat, sed dicam quod sentio.

22 *Nónne*) Indignissimè fert se à Clinia & Bacchide detineri. Ideò ex magna animi cõmotione & dolore erumpit in interrogationem. *Eho quæso*) *ἠθικῶς* loquitur, sed paternè filium castigat. *Eho*) C Hoc loco admonentis est. *Vna via*) Scilicet honesta, ne impudicè agas. *Vna accedendi via est*) B Honesta, ne quid immodestè, ac impudicè agas.

23 *Actum est*) V Exclamatio est desperantis de argento consequendo. Veretur enim ne Clitipho priùs indicet patri se amare Bacchidem, quàm pecunia auferatur dolo.

24 *Vin' tu h. stulto*) M Id est, hebetioris & crassioris Ingenii. V En astutiam seruilem. Modestè se extenuat, quod non parùm facit ad conciliandam beneuolentiam, & fallédum herum. *Iube hunc*) Insinuatio quædam esse videtur. Suadet autem hoc Syrus, ne Clitipho imprudens ruat, suámque causam prodat. *Quò ego*) Difficulter patitur se amoueri: ideò quærit stolidè quò eundum sit.

26 *Deambulat. quò*) C Bene Impotẽtia amantis exprimitur. nec pater, nec Syrus, nec deliberatio antè facta remouere poterant Clitiphonem ab amica.

28 *Dy!*) V Discedens grauiter istæc Imprecatur, additque causam, quod inuitus remoueatur. *At tu*) Alludit ad id quod ei pater anteà obiecit. *At istas comprimito manus*) C Subticet percussionem ne surgat in Tragicum cothurnum.

30 *Censen*) V Nunc filio aliò digresso loquitur Chremeti, eúmque monet vt diligenter obseruet, atque grauiter castiget filium. Rationem addit à necessario, quòd nisi duriusculè tractetur, periculum sit, ne adhuc deteriorem viuendi rationem seqatur. Hoc à quouis sapiente rectè præcipitur. Sed improbi serui aliud est consilium vt nimirum fallendi suspicionem auertat, & senis beneuolentiam aucupetur.

G. Al. [tibi dant opis dij.]

Nisi eum, quantum [dij dant tibi opis.] seruas, castigas, mones? 31

c. Ego istuc curâbo. s. atqui nunc here hic tibi asseruândus est. 32

*Nam &c. accusatio amphibologica.

*c. Fiet. s. si sápias: *nam mihi iam minùs, minúsque obtémperat.* 33

Est & hic trochaicus cat.

c. Quid tu? ecquid de illo, quod dudum tecum egi, egistin' Syre? au? 34

Muretus tollit [tibi], vt sit trochaicus.

Reperísti tibi quod pláceat, an nondum étiam? s. de fallácia 35

Laudat denuo fallacem seruum.

Dicis? [est.] inuéni nuper quandam. c. frugi es: cedò [quid est?] 36

Alij colex. [hem]. & [quid id est?] Mu. [de fallacia? Inuenta est: inueni quandam nuper. C. frugi es cedò quid id est?]

*L. Fingit hoc succurrere sibi, vt reddat verisimilē narrationem.

*s. Dicam: *verùm, vt áliud ex álio incidit. c. quídnam Syre? s. péssima hæc* 36

Muretus reijcit [Pessima hæc] in sequentem versum, vt fiant duo trochaici tetr. cat.

Caput fallaciæ.

Est méretrix. c. ita vidêtur. s. immo si scias, 38

Mu. [Hoc vide]

[Vah, vidĕ] quod incœptet fácinus. Fŭit quædam anus Corínthia 39

*Drachma siue denarius Romanus valebat tribus soldis Gallicis & dimidio solidi, *trou sol.* & *dem.*: mille drachmæ cent septãte cinqliures tournoises.

Hic: huic [drachmârum] hæo argénti mille déderat mútuum.* 40

Alij numeru [numerorum].

34 *Quid tu)* Admonet Syrum de fallacia, qua Menedemo argentum adimatur. [c] Bene à noto filio de fallacia erga Menedemū exquirit. *De illo)* Sic dicere solent qui de re aliqua peragenda inter se loquuntur.

36 *Frugi es* [v] Erā hic herus laudat seruū fallacem. & agit gratias. *Hem)* Gloriantis est atque iactantis.

37 *Dicam)* Deflectit ad aliud, à proposito senem abducēs, & abutitur admirationis particula. Vt, non sine gestu, vt doli suspitionem excludat. *Vt al. ex al. inc.)* [c] Multa esse fingit, vt verisimilius sit quod finxerit. *Pessima)* [v] Orditur à persona Bacchidis, eámque pessimam esse quasi proponit. [c] Contrarium illud quod superiùs dixit, Mulier commoda & facera hæc est meretrix. Sed hoc loco pessimam appellat, vtpote quæ teneat virginem, quam Syrus illi relictam arrhaboni fingit. & hæc est valens causa ad extorquēdum argentum,

38 *Immo)* [v] Præparat eum ad narrationem sequentem attentè audiēdam, vt faciliùs ipse dolis circunueniatur.

39 *Incœptet)* [c] Incipere & incœptare, magnorum est facinorum & audaciæ. In Eunucho, Quid incœptas Thraso? *Fuit quæd.)* [v] Narrat factū Bacchidis, vt confirmet quod proposuit. fit autem narratio probabilis ex circunstantiis: & perspicua, ex rerū ordine. Circunstantiæ sunt ab ætate anus & adolescētulæ: à patria Corinthia: à loco, Athenis, & apud Sostratam: à re, ex certo argenti numero, & puella pignori data. Ordo, anus acceperat mutuò argentum, moriens reliquit puellam arrhabonem, eam præsentem vult ducere Clinia, & se argentum Bacchidi soluturum promisit pro puella. Porrò arrhabo est pars solutionis, quæ fidem facit totius summæ persoluendæ, estque vox Hebræa ערבון quæ primùm in Græcorum, quibus est ἀῤῥαβών, deinde verò in Latinorum coloniam translata est. Gellium vide libro 17. cap. 2.

40 *Drachmarum mille)* [L] Centum coronatos. nam drachma valebat octo cruciatis. & centum drachmæ minam conficiebant. porrò mina decem coronatos. *Huic drach. hæc arg.)* [B] Significat Bacchidem meretricem aniculæ illi Corinthiæ mutuò dedisse centum coronatos

41 drr^aacv c. *Quid tum? s. ea mórtua eſt. relíquit filiam adoleſcéntulam.*

42 bſtſſr– *Ea relícta huc arrhabóni eſt pro illo argénto.* c. *intéllego,*

43 ſſtatſtv s. *Hanc ſecum huc addûxit, ea quæ eſt nunc ad vxôrem tuam.*

44 ſtſa.ſtv c. *Quid tum?* s. *Clínia orat ſibi vti nunc det illam: illi tamen*

45 ctſtſt– *Pòſt* * *datûrũ mille ſnumûm poſcit.* c. *& poſcit quidem!* s. *hui,* *Nummu* [drachmu], & [Tamen] pro Tandem ponitur,

46 {aaaſſbt– adt *ſDúbiúmne id eſt!* c. *ego ſic putáui. quid nunc fácere cógitas?* *Hic abſque eliſione fuerit etiam iambicus tetr. acat.* aiaildii. M u *Dubium id eſt?*]bdtilbt–.

47 aatſiſt– s. *Egóne!* * *ad Menedêmum ibo: dicam hanc eſſe captam è Cária,* *Fallaciam aperit.

Valens cauſſa ad extorquendum argentum.

C. *Arrhabō*, i. pignori.

Ad pro apud.

**Daturum m.n.p.* Id eſt, ſpondet ſiue offert ſe daturũ mille drachmarũ ſeu mille drachmas: nã Numus hic (vt & nonnunquã aliàs) pro ipſa Drachma non pro quarta ipſius parte (vt ſæpe aliàs) vſurpatur: & poſcit non pro Petere

tos, pro qua pecunia filiam illa ſuam arrhaboni. hoc eſt, pignori, huic Bacchidi reliquerit. Noſtratis pecuniæ centum & quinquaginta renenſes, aut viginti nouem libras Flandricas & tres ſolidos, & quatuor groſſos. *Huic drach. mille*) Mille, hoc loco & ſubſtantiuum eſt, & numeri ſingularis, vt illic. Mille hominum occiditur, non occiduntur. Item apud Lucilium in Satyra quapiam, Mille eſt, non mille ſunt. Et apud Varronem ad Romuli initium, plus mille, & centum annorum eſt. Neque ponitur hîc mille, pro eo quod Græcè χίλιοι dicitur, ſed quod χιλιάς: & ſicuti vna χιλιάς, & duæ χιλιάδες, ita vnum mille, & duo millia, certa atque directa ratione dicitur. Vide Gellium lib. noct. Attic. prim. cap. xvi.

42 *Arrhaboni*) C Arrhabon dicitur merces corollarium, & eſt quod priùs datur, vt reliquum reddatur. M Gellius libro xvii. ſic ait, Cùm tantùm Arrhabo penes Samnites populi Romani eſſet. Arrhabonem dixit obſides. & id maluit quàm pignus dicere, quoniam vis vocabuli in ea ſententia grauior, acriórque eſt. Sed nunc arrhabo in ſordidis verbis haberi cœpit, ac multò rectiùs videtur arrha: quanquam arrham quoque veteres ſæpe dixerint.

44 *Clinia or. ſ. vti n. d. illam*) B Huius loci ordo eſt, Clinia orat Bacchidem, vt ſibi Cliniæ nunc det illam adoleſcentulam, nempe Antiphilam: Illi, ſupple Bacchidi, tamen poſt daturũ ſe mille numûm, ſupple promittit, quæ Bacchidi ſcilicet cedant lucro ſupra mille drachmas, quas anui Corinthiæ mutuauit. Sic enim quartam partem ſorti, velut fœnus ſuperlucraretur. Atque vt omni proſtituto pudore eſt inciuiliter auara, & ſordida, tantùm lucri poſcit meretrix.

Mille numûm) C Tale & illud mille hominum occiditur: & antiquum eſt. 45

Mille numûm) B Hoc eſt, quadraginta tres carolinos & quindecim ſtuferos, ſiue ſeptem libras quinque ſolidos, & decem groſſos: At ſi, quemadmodum Melancthon vult, numus pro drachma ponatur, quod plerique tamen negant, conſtituet centum & quinquaginta renẽſes, ſiue viginti nouem libras, tres ſolidos, & quatuor groſſos. *Mille numûm*) Supple, Daturum promittit. *Poſcit*) Senſus eſt, Clinia cupit dare Bacchidi, vt puella potiri poſſit. *Poſcit quidem*) An cupit Clinia tantùm argenti dare. *Hui*) Indignantis interiectio eſt. *Hui* C Et cætera huiuſmodi generis ſanè ſunt aduerſus eos quibus iraſcimur.

Dubiúmne id eſt) Quod meretrix auara poſcat. B Non eſt dubium, quin dare tantùm velit, vt ea potiatur. 46

Egóne) V Exponit technam, de Menedemo emungendo argento, vult ei perſuadere vt redimat puellam Bacchidi relictam. Addit commendationem eius à patria, quia ex Caria minoris Aſiæ regione: à fortuna, quia diues: à familiæ dignitate & natalibus, quia nobilis: ab vtili, quia in ea lucrum eſt. Res enim non tam nobiles, ſed & vtiles vendibiliores ſunt. *Dicam h. eſſe*) L Commentum Syri. *Ibo, dicam*) C Se aſtutum fingit ad decipiendum Menedemum. Superiùs, Etenim quo pacto id fieri ſoleat, calleo. *E Caria*) B Prouincia eſt Aſiæ minoris. Huius incolæ Cares nominantur. 47

Ditem, & nóbilem: si rédimat, magnum inesse in ssſardtv 48
ea lucrum.
C. *Erras.* S. *quid ita?* C. *pro Menedémo nunc tibi* sbdſtat- 49
ego respondeo,
Non emo. quid [ais?] S. * *optâta [lóquere]*. C. *atqui* tiatbſt- 50
non [opus est.] G. *legi potest [loquere loquere.]* dbſbbſd-: *vel eliso s in [opus].* dbſbblt-. *Mu. [est opus.]* ttatasſtv.
S. *Non [opus est!]* C. *non hercle veró.* S. *[quid istuc.]* { dſtſſt- dtſſ 51
miror. C. *iam scies.* *Mu. [quid istuc].* dſtiſſt-.
Mane, mane * *quid est, quod tam à nobis gráuiter* { atſſddd- b 52
[crepuêre fores?] G. *Septimo loco pro trochao* [illegible] *plus quod rarum.* Mu *[crepuit foris?]* bſſddt-.

etc, sed pro Spódet. Pretiũ pro re emenda offert. Licitatur & Auctionatur. Hæc ex Theodori loco, q doctissimé locũ hic explanauit.

Al. [*ais?*]

• L. [illegible]

• Parat se ad aliam scenam.

49 *Pro Menedemo)* v Negat Menedemum, quem constabat parcissimum esse, empturum eam. Ideò [illegible] fingit se pro eo Syro respõdere, & recusare redemptionem puellæ.

50 *Optata l.)* c Ita loquitur ille qui cũ alio loquitur, & cui is aduersatur in consilio de re peragenda. *Optata loquere)* B Dic imperatiuum esse, hoc sensu, Loquere, & iis quæ nos optamus, & cupimus orationem tuam accommoda.

Quid est) v [illegible] ad sequentem scenam. 52

* *Mu. Cum Chremes & Syrus in proscenio remanserint.* non sanè video, quomodo hic, principiũ *actus esse possit.*

* ACT. IIII. SCEN. I.

A R G. v In epitasi Poëta expressit ingentem sollicitudinem adolescentis, qui anxiè expectabat, metuebat & suspicabatur omnia, ne propter patrem durum & reluctantem amicã excideret. Hic autẽ occasio [illegible] describitur. Annulo enim Antiphila agnoscitur Chremetis filia. a Siquidem is vxori iusserat exponi partum, si puellam peperisset ipsa, quod factum non est. v Vnde inter maritum & vxorem altercatio grauis nascitur: quæ tamen vxoris accusatione & deprecatione sedatur. Quare hæc scena est in genere iudiciali, in Chremete [illegible]. accusat enim & reprehendit vxorem propter imprudentiam & inobedientiam. In Sostrata est [illegible]. Primò obedientiam suam exponit, & vtrunque factum purgat: deinde verò culpam deprecatur. Additur & hic [illegible] rerum Clitiphonis. c Simul Syro offertur alia ratio extorquendi argentum. v *Theses.* 1 Matres liberos suos vehementiùs amant quàm patres, iuxta illud Euripidis, [illegible] 2 Mulieres sæpe sibi parum constant & [illegible] agunt. 3 Matres in liberorum curatione religiosæ viris reluctantur. 4 Vxores decet maritos iratos verborum lenitate & culpæ deprecatione placare. 5 Vxores non abutantur maritorum facilitate. 6 Virorum animos etiam in liberos sæpe fortuna & conditio rerum mutat. M Maternum amorem erga sua pignora, & mores nonnunquam difficiles, & virorum studio contrarios, hæc scena exprimit Matres enim plus patribus amant suos filios. Vnde Aristot. libro nono Ethicês sic ait Ea quæ facta sunt cum labore, magis diligunt omnes: & ideò matres filios magis amant. Generatio nanque laboriosa est magis, & magis sciunt esse suos. Mores autem mulierum Plato in sexto de Legibus sic exprimit, Quæ ordine carent, vel malè ordinata sunt, ea etiam quæ iam ordinata sunt, confundunt, vt sunt fœminæ. Quod quidem hominum genus aliud est & differens, nobisque occultius & versutius natura est: propter imbecillitatem itaque minus ordinari potest. Ratio est, Res muliebris si lacere ordinata relinquitur, humanarum rerum totum, vt videri possit dimidium: sed quantò natura sua ineptior est ad virtutem quàm virilis, tantò excedit, vt plus quàm duplum esse videatur Genus, inquit, muliebre, nec orationem ipsam rectè dicentis, sine ingenti reclamatione audiet. *Vers. gen. Vndecim primi sunt iambici tetr. ac. Reliqui omnes trochaici tetrametri, iique catalectici, excepto decimotertio, qui est acatalecticus: cuius generis duo aut tres tantũ (vt putat Glareanus) toto Terentio reperiuntur.*

Sost.

SOSTRATA *matrona*. CHREMES. NVTRIX. SYRVS.

1 vsissiap NISI *me ánimus fallit, hic profectò est ánnulus, quem ego súspicor:*

2 ssdidiss *Is quicum expósita est gnata.* C.* *quid volt sibi Syre hæc orátio?*

3 {idasessi ssissas} SO.* *Quid est? ísne tibi vidêtur?* N. *dixi équidem, [vbi mihi ostēdisti,] ílico* Mu. [vbi ostē. isti,] idas bssi.

4 {iissbdsp ija} *Eum esse.* SO. *at vt satis contemplâta modò sis, mea nutrix.* N. *satis.*

5 {essisiai a} SO. *Abi [iam nunc] intró: atque illa si iam láuerit, mihi núntia:*

6 diaisdsp *Hîc ego virum intéreà opperibor.* SY. *te volt, vídeas quid velit:*

7 dsid iisp *Nescio quid tristis est: nō témerè est: métuo quid sit.* C *quid fiet!

8 sissssp *Ne ista hercle magno iam conátu magnas nugas dixerit.*

9 {saissbij s} SO.* *[E]hem mi [vir].* C.* *ehem mea vxor.* SO. *te ipsum quæro.* C. *lóquere quid velis.*

10 sssssp SO.* *Primùm hoc te oro, ne quid credas me aduêrsus edictum tuum*

Hæc catastrophe rerum Cliniæ est, & occasio epitaseos nouæ rerum Cliniphonis.

* C. Chremes non se loco mouerat.

* V. Communicat cum nutrice, vt ipsius confessione sententiā suam cōfirmet.

Mu. [nunc iam] issisiai.

V. *Opperibor*. vt tem hâc inexpectatam ei narrem.

* C. Cum stomacho pronuntiandum.

* V. Salutatio blanda est vxori apta beneuolētię causa.

G. [*Hem mi*], saissbli.

* V. Resalutat, sed non eodem blādimento.

* Insinuatio à purgatione, & [L] defen-

1 *Nisi me*) V Acceptum annulum gnatæ agnoscit, sed cum dubitatione tamen ratiocinatur esse. Sic enim facimus quando minus certi de aliqua re sumus.

2 *Exposita*) C Exponere, est morti trádere & obiicere. B Vnde & Liuius de Romulo & Remo. Ita velut defuncti, inquit, regis imperio, in proxima alluuie. vbi nunc ficus Ruminalis est, pueros exponunt, id est, morti obiiciūt, vel abiiciūt vt pereāt. *Hæc oratio*) C Pauca verba veteres orationem quoque dixerunt.

3 *Dixi*) C Hæc sic respondet, vt quæ nihil in hâc dubitationis habeat.

4 *At vt*) V Ne ambæ errâtes & nos & alios fallamus. C sic dicimus in his rebus de quibus addubitamus, & præcipuè quas iam diu non vidimus. *Satis*) multum, infinitum est: Satis verò finitum. *Contemplata*) Contemplati dictum est à templo, id est, loco qui ab omni parte aspici, vel ex quo omnis pars videri potest: quem antiqui templum nominabant.

6 *Te volt*) Signantius dictū, quàm Quærit, aut Expectat.

Nescio quid) Deest Ob, vel Propter. V De- 7 prehendit Sostratam tristem, miratur quid causæ sit, & quidem sublimidē. *Quid fiet* Reiicit cum stomacho rationémque addit. Quia res leuiculas & mulierculārū vanitate, atque somniis dignas, narrabit, & tamē admodum seriò nota est ei mulierum vanitas & stoliditas, quæ sæpe, vt Cicero de Orat. ait, Tragœdias in nugis agunt, id est, ex rebus nihili ac friuolis magno conatu arduas faciunt, & vt Persius ait, maritis bullatas nugas occinunt.

Ehem mi vir) C A blandimento incipit. 9 Mi, & Vir, plurimùm blandimenti habent: & vir maritum significat. Virum quoque de animalibus posse dici Virgilius in Bucolicis ostendit, Vir gregis ipse caper. *Ehem m. vx.*) Hæc repetitio à simili, indignantis est.

Primum) V Orditur à [illegible], purgā- 10 tuta se marito ob seruatām filiam cōtra eius edictum. Primùm captat beneuolentiam obtestatione, & perpetua in eum obedientia atque obseruantia. Hoc est enim vxorum munus, vt obediāt maritis in omnibus, quod di-

ſio ante narratio-nem ex perturba-tione perſonæ.

[Fácere eſſe auſam. C. vin' me iſtuc tibi*](etſi incre-dibile eſt) crédere? affdfdſp 11

Mu. [Facere auſam. C. vis tibi me iſtuc], aſiſſdſp.

Credo. S Y. néſcio quid peccáti portet hæc purgátio. tdſſiſt- 12

S O. Meminiſtin' me eſſe gráuidam, & mihi te ma-gnópere interminâtum, aſbdſatt 13

L. Tolli, i. educari.

Si puéllam párerem, nolle tolli? C. ſcio quid féceris: tſatſ tv 14

C. Damno auctus, ob dotem dandam.

Suſtuliſti. S O. ſic eſt factum. [S Y. dómina, ergo] he-rus' damno auctus eſt. {tſſa t- tſſiaa 15

Bembus [C H R. domin' S T. ergo]. Mu. [Suſtuliſti. ST. ſi ſic factum eſt domina, ergo herus'], tſſ:aat-.

Muretus [erat hic]. A ſed verſus non ſanatur, aa-a:lt-. vel aabtſlt-.

S O. Minimé. ſed [hîc erat] anus Corinthia haud impûra: ei dedi {aaaſlt- adbt 16

Exponêndam. C. ô Iúppiter, tantámne [ineſſe ánimo inſcitiam!] ſliſ-atv 17

Al. [eſſe in animo inſcientiam?] ſed verſus non conſtat. C [eſſe animo inſcitiam?] ſltſſatv.

• L. Purgatio ab ignorantia.
• Obiurgatio mordax.

S O. Péri, quid ego feci? C. [rógitas!] S O. *ſi peccáui mi Chreme, abſaſſt- 18

Mu. [at rogitas?]

R. [quidem ego, etſi]. tſdltſt-.
Mu. [certè].

Inſciens feci. C. *id [ſequidem ego, étiam ſi] tu neges, [certò] ſcio, tſwaſſt- 19

Te inſciéntem, atque imprudéntem dícere, ac fácere ómnia: tſſltdtv 20

uus Paulus præcipit.

11 *Vin me*) Facetè reſpondet, eámque mendacii coarguit. Et ſi quod dicis incredibile eſt & falſum, tamen quia petis, credam tibi. Nouit eam nihil minus feciſſe, quàm vt marito in omnibus morem gereret, quod & Iupiter de Iunone ſua apud Homerum refert, οὐδὲ γάρ μοι ἐοῦσα ἰνικλᾶν ὅπι τι ... Ac ſe hac purgatione obliqua in maiorem ſuſpicionem vocat apud virum & ſeruum.

13 *Meministin*) Narratio eſt. Cùm eſſem grauida, dixiſti, ſi filiam parerem, te nolle tolli id eſt, educari vel nutriri. ᴮ Vt in Andria. Quicquid peperiſſet, decreuerunt tollere.

15 *Suſtuliſti*) ᵛ Educaſti contra meum edictum. ᶜ Hoc in alia ſignificatione nónunquam ponitur. Tollere nutrire. Iuuenalis, Tollere dulcem Cogitat hæredem. *Damno auct.*) ᵛ Damnú dicit, notás ingentes ſumptus, qui in exornanda, elocanda atque dotanda filia faciendi ſunt. Odioſè vtitur hac catachreſi vt herum exaſperet. ᶜ Et rectè Damno dixit. Nam Damnum, rei eſt: Malum verò, hominis.

16 *Minimè*) ᵛ Pergit in narratione, vt & ſe morigeram fuiſſe, & filiam mirabili caſu enutritam & agnitam eſſe doceat. Commendat anum cui dederat à vitæ honeſtate, notátque à patria. *Haud imp.*) ᶜ Commendatio perſonæ cui data exponenda: ne Chremes ab ea impudicè filiam educatam ſuſpicetur. Impurus, eſt aliquo vitio maculatus: & aliquando dicitur, improbus.

O Iuppiter) Terribilis exclamatio ſenis, 17 poſtquam audiuit filiam anui datam exponendam. ᵛ Interrumpit narrationē, & graui affectu exclamat, & vxoris inſcitiā atque ſtultitiam incuſat, éſtque propoſitio accuſationis. ᴮ Sic exclamat, vt terrere vehementer vxorem poſſit. *Tantam ineſſe*) ᶜ ἰκλειπὶς eſt quæ datur iratis. ſubauditur Decet. *Inſcitiā*) Inſcitia, eſt ignorantia quædam rerum.

Perij) ᵛ Perterrefit hac inexpectata mariti obiurgatione, & quærit cum dolore. 18 *Si pecca*) Fatetur peccatum, & excuſat purgatione. cùm imprudentiam cauſatur, in ſtatu aſſumptiuo.

Inſciens feci) ᶜ Prudens, eſt qui intelli- 19 gentia ſua aliquid ſentit: Sciens, qui alicuius indicio rem cognoſcit Prudēs, per ſeſe, Sciēs, per alios. Cuius contrarium Inſciens, & eſt qui ignorat res. Et imprudens, qui non delectum habet bonorum & maiorum. *Id equid.*) ᵛ Propo

21 cſtdſſſtv *Tot peccâta in hac re oſtêndis.* *nam iam primùm, ſi meum* * L. Amplificatio.

22 dcdſtctv *Impérium éxequi voluiſſes, interêmptam opórtuit,*

23 dcſſiſtv *Non ſimulâre mortē verbis, re ipſa ſpem vitæ dare.*

24 bcbcaſt- **[At] id omítto: miſericórdia, ánimus matérnus: ſino.* Al.[Atque].dcbcaſt-. * B. Occupatio eſt. L Præteritio inſe- cens quod grauius eſt.

25 dſſidſt- ** Quàm bene verò abs te proſpêctum eſt. quid voluiſti? cógita:* * V. Acerba ironia imprudentiam & inobediétiam eius accuſat.

26 dſtſſſt- *Nempe ánui illi pródita abs te fília eſt planiſſumè,*

27 ſcſcaſtv *Per te vel vti quaſtum fáceret, vel vti [væníret] palám.* L. *Vaniret*, id eſt, vende					tur. *Al.[Veniret].*

28 ..ſſ.ſtv ** Credo id cogitáſti: [quid vis? ſatis] eſt, dum viuat modó.* R. Al.[quidem ſatius].ſcſtaſtv: *vel eliſo s in [ſatius]* ſſſaſtv. al.[quidem ſatis] *ſine interrogatione.* * L. Obiectio quæ ſoluitur honeſti & vtilis comparatione.

29 ſſcabſt- *Quid cum illis agas, qui neque ius, neque bonum, atque æquum ſciunt!* * V. Obſerua antitheta, congeriem, & articulum.

30 {aſtſcdv aſtſt} ** Mélius, peius, proſit, obſit, nihil vident, niſi quod [lubet.]* Mu. [lubet?] *cum interrogatione.* * L. Deprecatio Soſtratæ.

v Propoſitio accuſationis eſt, Inſcitè & malè feciſti. Confirmatio hic additur egregiè exaggerata explicatione peccatorũ eius. Primùm à more & communi vitio mulierum, Quia imprudēter & incôſultò omnia agis & dicis *Etiam ſi tu)* L Ironia.

21 *Tot peccata)* V Primum peccatum eſt inobedientia, quia non expoſuit filiam contra mandatum viri.

22 *Imperium ex.)* C Primum ponit peccatum, quod contra edictum ſuum fecerit.

23 *Non ſim.)* V Ineptè ac citra rem exaggerat factum, & ſtomachandi cauſa moroſiùs quærit. Quod aliud ſimularit, aliud egerit.

24 *At id omit.)* Reiectio eſt: relinquit leuius peccatum, vt ad grauius tranſeat. Admittit & per præoccupationẽ excuſatiunculã matris, cur noluerit obiicere morti ex honeſto affectu & φιλοστοργία matris. *Sino)* C Concedo: quia animus maternus plurimum veniæ meretur.

26 *Nempe)* V Secundũ peccatum, Prodidiſti filiã anui. Et mox ſic explicat quid proditionis nomine intelligat. Quia lenæ tradidiſti, vt turpem quæſtũ proſtituto pudore apud ipſam adultior facta, faceret, & vt ad ſtuprum venderetur. Sic te authore matre, filia in periculum famæ & ignominiam conĳcitur: quod equidem turpe eſt. ſatiúsque fuiſſet eam primùm perire, quàm poſthac turpiter viuere. *Illi prodita)* C Socii enim deficere dicuntur. Saluſt. Poſt defectionẽ ſociorũ. Prodere parentis. Virgil. Vnius ob iram Prodimur. Deſerere verò, patroni. Hinc milites patriæ deſertores dicuntur qui patriam deſerũt, quam defendere deberent. Virgilius, Deſertorem Aſiæ.

27 *Vel vti e.f.)* B Vel vti duæ voces ſunt, non vna. & repetuntur.

28 *Credo)* V εἰρωνικῶς cogitationem & excuſationem matris ſtolidè repetit, quam fingit ſic dixiſſe, Siue honeſtè ſiue turpiter viuat, non curo. mihi ſatis eſt eam viuere.

29 *Quid cum illis agas)* C Amatores deſignat, qui nihil penſi habent expertes iuris, & omnis æquitatis: ea ſola recta putant quæ illi libuerint. *Quid c. ill.)* B In amatores dictũ eſt. Amor nec conſilio temperatur, nec pudore frænatur, nec ratione ſubiicitur. Plautus in Muſtellaria. Vbi amor aduenit in cor hominis, & is vſque in pectus permanauit, & cor permadeſcit, ſimul res, fides, fama, virtus, decúſque deſerunt. Homo fit modò nequior. *Quid cum)* V Vel de amatoribus loquitur, quibus ſeruiet filia, cum quibus nihil rectè agi poteſt, quòd iuris & æquitatis ſint expertes: vel de ipſa imprudente vxore, quam ſic eĳcit. & accuſationem abrumpit. Eſtque pulchra amatorum deſcriptio, quos ita excæcat amor, vt in agendo id tantùm probent atque ſequantur, quod libido iubet, neſciant quid vel legibus vel æquitate requiratur, nec ſinãt vllũ ius ſuũ obtinere, ſint extremè iniuſti, nec rationẽ melioris vel deterioris rei habeant, quod paſſim in Poëtis teſtatũ habetur.

30 *Nihil vident)* B Propertius, Scilicet in-

SO.* *Mi Chreme, peccáui fáteor, vincor: [nunc te*] óbsecro,* R. Al. [nunc hoc te]. Al. [nunc te hoc]. 31

R. Al. [tanto sit ignoscētior.] sed repugnat metro.

Quantò tuus est ánimus natu grávior, [ignoscéntior,] 32

Vt mēa stultítia iustítia tua sit áliquid prǽsidi. 33

C. *Scílicet équidem istuc factum ignóscam: verùm Sóstrata,* 34

Facilitas caussa delinquendi.

Malè docet te mea facílitas multa. sed istuc, quicquid est, 35

* L. Narratio.

Qua hoc occœ́ptum est caussa? lóquere. SO.* *vt stulta & [misere] omnes sumus* 36

Al. [misera].

C. Religiosa: Id est, superstitiosæ, [L] & nimis anxiè deos timentes.

Religiósa! cùm exponendam do illi, de dígito ánnulum 37

Détraho: & cū dico vt vnà cum puélla exponeret: 38

Si morerêtur, ne expers partis esset de nostris bonis. 39

* L. Irrisio. [V] Ironicè probat factū.

C.* *Istuc rectè: conseruásti te, atque illa.* SO. *[hic] est ánnulus.* R. [hic]. [hic est]. Al. [hic est], metrum eluditur. 40

C. *Vnde habes?* SO. *quam Bacchis secum addúxit [adolescéntulam.]* SY. *hem.* G. V. de num legendum sit [adolescentula] ad est, ex adolescentula. 41

Hem, stupentis est. & [L] metuentis. timet enim Syrus ne inuenta Antiphila, deprehēdatur amor Clitiphonis, sano nemo in amore videt.

C. *Quid ea narrat?* SO. *ea lauatum dum it, seruandum mihi dedit* 42

31 *Mi Chreme)* [V] Maritum ira feruentem verborum lenitate placare studet. Placabilis enim oratio mitigat irā, asper verò sermo irritat iracundiā, vt ait Solomō. *Peccaui f.)* [C] Victa marit argumentis, crimen suum fatetur: & quo magis mereatur veniam, simplicitatis opinionem inire tentat: & hoc per deprecationem. [V] Purgat se, & vitum mitigat primùm cōcessione. Fatetur enim peccatum, & concedit se meritò reprehendi. Deinde deprecatione, petit sibi condonari, ab honesto ex viri persona & ætate. Postremò translatione, crimen in stultitiam suam reiiciens, cui vir bonus & æquus veniam dare debet.

32 *Ignoscentior)* [C] In crimine sic confesso vltimum remedium, confugere ad iudicum misericordiam.

34 *Scilicet)* [V] Mitior fit, & dat veniam. Et monet ne sua facilitate abutatur. Nam & mulieres sæpe virorum licentia & lenitate fiunt deteriores. Iubet quoque eam institutam narrationem absoluere.

35 *Mea fac.)* [C] Rectè: quia citò vxori veniam dedit. Facilitas, illius est qui citò iram deponit: Clementia, illius qui nunquam irascitur.

Qua occœptum) Quasi de magna re dixit. 36

Vt stulta & m. o. sumus) Vituperatio à sexu. mulieres enim consueuerunt esse imperitiores viris, & multis superstitionibus detineri. *Vt stulta)* [V] Iussa ad narrationem redit. præmollit quod dictura est confessione stultitiæ muliebris. Addit factum de annulo addito puellæ, & miseria vnà cum causa mala quidem vt videbat, satis graui & honesta.

Religiosa) [C] Religiosus etiam appellabatur is, qui nimia & superstitiosa religione sese alligauerat: vt hoc loco. 37

De dig. rub.) Et hæc erat superstitio. 39

Istuc rectè) ironicos dictum. *Hic est)* [V] Demonstrat annulum. 40

Quam Bacch.) Narrat vnde annulum adepta sit, & quomodo agnouerit. 41

Lauatum) [C] Secundum antiquos: nos dicimus lotum. Ouid. Fastorum secundo, Mane lauaturas sacra petebat aquas. 42

43 A'nnulum, non aduórti primó: [sed postquàm] aspéxi, ilico E. [Annulum] dissyllabum est. postquàm]

44 Cognóui: ad te exilui. C. quid nunc suspicáre, aut inuenis

45 De illa? S O. néscio, nisi vt ex ipsa quæras, vnde hunc habúerit,

46 Si potis est reperiri. S Y. intérij [plus spéi vídeo, quàm volo:] C. [Sol plus &c.]. Melius est vt non ad Syrum referas sed ad Sostratam.

47 Nostra est, [sit ita] est. C. viuitne illa, cui tu dédetas? S O. néscio.

48 C. Quid renuntiáuit olim fecisse? S O. id quod iússeram.

49 C. Nomen mulíeris cedo quod sit, vt quærâtur. S O. Philtere.

50 S Y. Ipsa est: mirùm, ni illa salua est, & ego périj. C. Sóstrata,

51 Séquere me intrò hác. S O. * vt præter spem euênit! quàm timui malè,

52 Ne nunc ánimo ita esses duro, vt olim in tollénda, Chreme!

53 C. * NON LICET hóminem esse sæpe ita vt volt, si res non sinit:

54 Nunc ita tempus est mihi, vt cúpiam fíliam: olim nihil minus.

nis. E'stque hic occasio noui periculi in prouehenda epitasi, dum agnita Antiphila consilio Syri perturbatur.

Exilui, magnæ lætitiæ indicium est.

G. i non eliditur in [si] sed corripitur. M. [ita si], [...]

* V. Gaudet Sostrata tem opinione felicius cecidisse.

* L. Honesta sententia.

44 *Exilui)* Ostendit nimiam lætitiam de inuenta filia. ideò non dixit Accessi. *Exilui)* V Præ nimio gaudio, vt tibi rem lætissimam nuntiarem. *Quid nunc)* Conferunt consilia quid posthac sit faciendum.

46 *Interij)* V Seruus hoc subtimidè de Antiphila cognita dicit. veretur enim ne id priùs patefiat, quàm argétum à sene auferat. *Plus spei v.)* V Nolebat tam citò cognosci filiam, ne occasio præriperetur auferendi argentum.

49 *Nomen)* V Quærit de nomine, vt res sit certior.

50 *Mirum, ni illa s.)* C Non potest credere periisse anum, quod maximè vellet ob recognitionem Antiphilæ. a illa scilicet Anus, quam extinctam vellem. si enim viuit, iam sciet Chremes suam esse filiam Antiphilam, & Bacchidem amicam esse Clitiphonis, atque ita omnis mihi extorquédæ pecuniæ adimetur occasio, hoc est quod addit, Et ego perii. *Ego perij)* C Quia recognita est antequam auferrem argentum.

Non licet) V Respondet gnomica thesi, 53 ad quam hypothesin accommodat, & se de priore duritia excusat. Voluntas hominum fortunæ & conditioni rerum attemperanda est. Nec aliud debét velle homines, quàm res ferunt ac permittunt. Olim Chremes cùm esset in tenui & angusta fortuna, noluit filiam alere, nunc verò opulentior factus gaudet sibi esse filiam. Facere ergo debemus vt possumus, quando vt volumus non licet. Nec facile, & si volunt, emergunt, quorum virtutibus obstat Res angusta domi.

Nihil minus) C Pro non, quòd auctus diuitiis esset. 54

ARG. [B]Hoc loco meliùs initium capiet actus fabulæ quartus, quàm ſcena ſuperiore, ob paraſceuē quæ fit in ſcena *Quid iſtuc quaſo tibi, Mane mane, quid eſt quòd tam a nobis grauiter crepuere fores?* Exeunte illic Soſtrata cum nutrice non eſt vacuum proſcenium: quod fiat oportet, ſi finire actum velis. In hac autem ſcena, Chremete & Soſtrata ad filiam ingredientibus, Syro quoque abeūte, perſona nulla manebit in proſcenio. quare vt dixi, rectiùs hic actum auſpicabimur. Scenæ argumentum eſt, Poſt agnitam Antiphilam, [C] Syrus anxius, nouum quærit conſilium de extorquenda pecunia, & bene deliberantem de re aliqua exprimit. Eſt enim dialogiſmus acuti ingenii in multa cogitatione verſantis. [V] Eſt itaque συμβουλευτικὸν, conſultationem & anxiam diſputationem animi verſantis in multis & variis cogitationibus continens. Nam Syrus fallens fallitur & mirificè perturbatur: non tamen fallendi rationes planè deſerit, ſed de aliis atque aliis viis anxiè cogitat. Et eſt hic conſiliorum eius ἐπίτασις. *Theſes.* 1 Incidit in foueam quam fecit. 2 Malitioſus homo ſemper animi pendet. 3 Conſultans malitioſus qualibet ratione ſuam voluntatem confirmat, neglecta omni honeſtate. [M]Callidum animum ſerui decepti at non defatigati, nec non conſultationem malitioſè conuenientem, & vafram mentem ſeſe ad dolos confirmantem, honeſtatis ratione non habita, hæc ſcena exprimit: oſtendens hominem malitioſum pendere animo, & confirmare ſe ad decipiendum, nullam viam reſpuentem quæ ad votum perducat ſuum: & vtilitatem apparentem reſpicit, & non honeſtatem, nec cœptum iter deſerit propter conſuetudinem. Vnde Cicero in quinta Actione in Verrem, Ita ſerpit illud inſitum in natura malum conſuetudine peccandi libera, finem vt audaciæ ſtatuere ipſe ſibi non poſſit. [H]Præterea incertum eſſe humanorum conſiliorum euentum, hæc ſcena docet.

Verſ. gen. Iambici octonarij id eſt tetrametri acatalectici.

SYRVS.

• L. Querela Syri. Epitaſis, nam ſubinde alia, atque alia conſilia fallūt ſeruulum. Et videas Syrū hîc tanquam Proteū in omnes formas verti.

1 *NISI [me ánimus fallit, [haud multùm à me [B] áberit infortúnium:* ƲƲ|ibiſp

Poteſt b in [haud] vim habere cōſonantis, biſſdiſp. [MU] [fallit me animus, jiſbſdiſp. Hæc cum ſuperioribus ſunt continuanda.

• L. Copia, tranſlatū ab exercitu, qui ſæpe laborat iniquis concluſus locis.

2 *[Ita hac re] in angúſtum óppidò nunc mea cogûntur cópiæ,* { iiſiſiſ ijſiſ *R: [Ita hercle].*

3 *Niſi áliquid video, ne eſſe amîcam hanc gnati reſcîſcat ſenex.* bdijſiſi

4 *Nam quod ſperem de argénto, aut poſſe póſtulem me fállere,* ſiſiſijſp

• L. Et hoc tranſlatū à bellica ratione.

5 *Nihil eſt: triúmpho, • ſi licet me látere tecto, abſcédere.* aiijdiſp

1 *Niſi me)* [V] Propoſitio non ſine querela eſt, Infortunatus ſum. ominatur autem ipſe ſibi hoc, quòd dolum ex animi ſententia non cecidiſſe deprehendit. *Niſi me an. f.)* [B] Id eſt, ſi non erro, ille eſt Petrus congerro noſter.

2 *Ita hac re)* [V] Ratio à ſtatu periculoſo rei, & neceſſario. Quia res meæ admodum anguſtæ ſunt, ſic perturbatæ, & in tantum diſcrimen redactæ, vt niſi inueniam rationem ne reſciſcat pater Bacchidem à Clitiphone amari, ſaluæ & incolumes eſſe non poſſint. Non enim putat fore re pateſacta, vt ſenex emungatur argēto. Eſt locutio admodum venuſta & prouerbialis de rebus perplexis, & ad extremum periculū redactis. Sumpta metaphora à copiis militaribus, quæ anguſtiis & difficultate locorum concluſæ periculum euadere vix poſſunt. [C]Copiæ numero multitudinis & interdum de exercitu dicitur. Saluſtius, Ex omni copia Catilinæ. Virgilius, Et quæ ſit me circum copia luſtro.

4 *Nam quod)* [V] Rationis explicatio per præoccupationē, ab inutili, Fruſtra enim ſpero me argentum extorturum, & ſenem circūuenturum eſſe.

5 *Triumpho, ſi l. me l.)* [C] Verba propriè ſeruorum quoties vident ſe quod inceperant, perpetrare non poſſe. Et ἀπαρεμφάτως legendum [V] Conſolatur ſe à contrario. Quia res minùs fœliciter ſucceſſit improbo ſeruo, & verbera ſunt

6 asisdsp *Crúcior* * *bolum tantum mihi erêptum tam súbitò è faúcibus.*

7 asidsbsi *Quid agam! aut quid comminíscar! rátio de integro ineúnda est mihi.*

8 {edisisp / s} * NIHIL TAM *difficile, quin quærêndo inuestigári póssiet.*

9 ssaassi *Quid si hoc sic incipiam [nunc?] nihil est. [quid] si sic? tantúndem égero.*

10 sssdai *At sic opînor: non potest. immo óptimé: euge [óptumam hábeo.]* G. [habeo optuma.] vt constet versus sisisiap: ^ cõstat & alio modo.

11 ai:ddssp *Rétraham hercle, opînor, ad me illud idem* * *fugitîuum argéntum tamen.*

ᵃ Metaphora à brutis vescẽtibus, quibus aufert præda. ᶜ Positũ autẽ est Bolum pro eo quod Græci βόλον dicũt. ᵃ L. Sẽtẽtia, qua se excitat ad cõsultãdũ & attẽde gestũ deliberantis. *G. [Nunc] redundat in versu. ^ nisi in vltima sede dactylus admittatur*, ssadssd. *Muretus tollit secundum [quid]*. ssadssi ᵃ Metaphora sacera à seruis fugitiuis.

sunt expectãda, ideo iudicat se satis fortunatũ fore si impunè abire potuerit. Persistit autem in eadẽ meta hora. Tecto lateie abscedũt, qui tuto & sine vulnere ex periculis elabuntur. ᴹᵘ Hanc suam Syrus emungendi pecunia Chremetis incœptionem cuidam gladiatorio certamini comparat, in quo se cum illo depugnare oporteat. Sicut autem primum illud est gladiatori, vt Antagonistam feriat: quod si non possit, proximum est, vt saltẽ bene tegat latus suum, nullàque plaga accepta, abscedat è pugna: ita Syrus primum sibi illud fuisse dicit, vt senem argento circũduceret, sed cùm rem in eũm locum deductam videat, magnum vt periculum sit, ne omnia fiant palàm: nihil esse ait, quòd iam senem quasi ferire pecunia illa cogitet: triumphare se, ac putare secum præclarè actum iri, si ex hac pugna, latere tecto, possit abscedere, id est, si ita possit euadere, nil vt ex eo, quod iam factum est, nanciscatur mali.

6 *Crucior b.t.m.e.f.*) ᵛ Indignatio & dolor seruilis ob spem frustratam, & certissimã rem amissam. A feris est parœmia sumpta, quæ vicissim aliæ aliis bolos eripiunt. Vsurpatur autem, cùm aliquid quod probè videbamur tenere, præter expectationem subitò eripitur. *Crucior bolum t.*) ᴮ Authore Budæo, Bolus priore syllaba producta, fructum significat. Citat hunc locum Terentii.

7 *Quid agam!*) ᵛ A necessitate. Quia fortuna non fuit mihi propitia, ideo necesse habeo nouam comparandæ pecuniæ viam excogitare, vt Clitiphonis rebus consulatur. Estque propositio. *Comminiscar*) ᶜ Fingam: Inde commentum dicitur. Alibi, Atque illis commentũ placet. *Ratio de int. ineu. ed. o. m.*) ᴮ Budæus in Annot. Inire æstimationem dicimus inquit, vt inire rationẽ, hoc est, inuenire modum & rationem alicuius rei æstimandæ: cuius verbi frequentior est apud authores vsus quàm vt exemplo sit opus. Meminit Laurentius copiosè libro Elegantiarum quinto.

Nihil) ᵛ Ratio à possibili per γνώμην de sagacitatis & humanæ industriæ potentia: ea enim difficillima quæque inquiruntur. Qua etiam spe homines qui ἀγχίνοι sunt, ad abstrusarum recõditarũmque rerum indagationem excitantur. Huc illud Menandri facit, πάντα τὰ ζητούμενα δεῖσθαι μερίμνης φασὶ οἱ σοφώτεροι. Et aliud Antiphanis, τῷ ἐπιμελεῖ πάντα δοῦλα γίγνεται. Et simile, μὴ ἴσθι πάντα δεῖται. *Nihil t. d.*) ᶜ Sententia generalis sine certo authore, quæ seruis etiam conuenit. *Quin quær. inuest. p.*) ᴮ Laurentius libro de verborum significationibus, Peruestigo, inquit, & Inuestigo non solùm quæro, sed etiam, & quidem frequentiùs, quærendo inuenio: vt sit Vestigo, quæro: Inuestigo & Peruestigo, acquiro. Ductum est hoc verbum à vestigiis, tanquã signis indiciisque quibus ad rei notitiam peruenimus.

Quid si) ᵛ Deliberat nunc, in quo exprimitur ἦθος hominis anxiè apud se deliberantis, variàque comminiscentis, probantis & improbantis. *Quid si sic*) ᶜ Qui aliquid incœpturi sunt, multa proponere solent: & affirmare, & refellere quod sit faciendum vel relinquendum. 9

Sic opinor) Nam quæ opinamur, putamus: quæ putamus, incerta sunt. *Euge*) Vox lætantis eius qui optimum inuenerit consilium. *Euge optumam habeo*) ᴮ Interiectio est lætantis, vt qui optimũ inuenerit extorquendæ pecuniæ consilium. 10

Retraham) ᵛ Nouo commento inuento noua spe se fulsit & confirmat, effectus est studiosæ deliberationis. Iocosè desumpsit metaphoram à seruis fugitiuis. *Fugitiuum arg.*) ᶜ Facetè & iòculariter seruili more de argento tanquam de homine dixit. 11

ARG. [H]Clinia exultat quòd agnita Antiphila mox ei nuptura sit. & Syrus Cliniæ consulit, quò amicam Clitiphonis suam amicam esse dicat. [V] *Theses.* 1 Homo adolescens cùm, quæ animo suo grata sunt, assequitur, beatum se iudicat. 2 Felix rerum successus lætitiam parit. 3 In rebus secundis amicorum res & salus non est negligenda. 4 Seruis volupe est dominos fallere. In Clinia est ἀπαισιότης. Immensam enim adeóque impotentem lætitiam suam de agnita Antiphila Clinia gestu vocéque exprimit & narrat. In Syro est ἐμφύσημα, dum suadet Cliniæ vt amici rebus studens aliquandiu simulet Bacchidem esse amicam suam, licèt id ab homine nimiùm lætitia gestiente difficulter impetret. [M] Gestiens animus adolescentis, qui re optata potitus est, & seruilis arrogantia nunc describitur. Et amicum amici rem curare in primis debere monet hæc scena. Iuuenis certè voluptatẽ summum bonum putat, quæ si alicui honestati coniuncta est, efferuescentem animum repleuit, & grauitatim ad rectam vitam disponit. Idem autem accidit, cùm puella exopta a vxor ducitur. Plato lib. sexto de Legibus sic ait, Cupiditas procreandi ardentissimo furoris impetu, & maxima petulantia homines vrit & agitat: & insuper cibi potúsque cupiditates à quibus ad id quod optimum est tribus rebus vertendi sunt, timore, lege, ac vera ratione. Et Apuleius sic ait, Peccatum semel vt bonus quisque solicitus cauet: ita qui ingenio malo est, confidentiùs integrat ac iam de cætero quò sæpius eò apertiùs delinquit.

Vers. gen. Triginta priores sunt iambici, iique tetrametri catal. excepto tricesimo trimetro acat. Reliqui ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetrametri, iique catalectici, excepto tricesimo septimo, qui, si vulgata lectio retineatur, erit hypercatalecticus.

CLINIA. SYRVS.

Catastrophe in personas spargitur, & subiicitur consultatio, quæ ad epitasin alterã facit.

NVLLA *mihi res posthac potest iam interuenire tanta,* dififi;u 1
Quæ mihi ægritúdinem ásferat: tanta hæc lætitia obórta est. {ifsdi- 2

In [*iam*] *non eliditur m.* [G] *vel disylla bum est.*

Dedo patri me nunc [*iam,*] *vt frugálior sim, quàm volt.* fififif- 3

* L. Hoc secũ Syrus: deinde gratulatur.

S. * *Nihil me fefellit: cógnita est, quantùm áudio huius verba.* {lifififo 4
Istuc tibi ex senténtia tua obtigisse lætor. fifitiiu 5

Al. [*audisti'n*] *, sed non constaret versus: sic enim vltima corriperetur.*

C. *O mi Syre* [*audistíne*] *óbsecro?* S. *quid ni, qui vsque vnà affúerim?* fifdfidu 6

Ab honesto, & vtili.

C. *Cui æquè audísti* [*cómmodi*] *quicquam euenisse?* S. *nulli.* ififfi- 7

G. [*commodè*]. [R] *al.* [*commodius*]. *Ac tum quoque* [*Cui*] *vel disyllabum. vel in eo non fit elisio. ifsafsi— idem iudicium de* [*dy*] *in sequenti versu.*

1 *Nulla mihi*) [V] Propositio est. Sum in maximo gaudio & lætitia. Amplificat autẽ eam ἀπαγορία hyperbolica, cùm negat sibi quicquam tam acerbi & aduersi accidere posse, quod tristitiam & quasi cruciantem dolorem afferat.

2 *Ægritudinem aff.* [C] Tale & illud, Deorum vitam adepti sumus.

3 *Dedo*) [V] Eximiam obedientiam & frugalitatem hoc euentu patri pollicetur. [C] Plus dedere hoc loco quàm obsequi. dedere se vult patri. quemadmodum in hostium potestatem hostes se dedũt. In Andria, Tibi pater me dedo: quasi qui vellet cõtraria, & deditio in hoste fieri solet. *Frugalior*) Temperatior. si Frugalis non extat. vnde deriuendas, vide tu.

4 *Nihil*) [V] Hæc lætitia Cliniæ est seruo quasi τεκμήριον de inuenta Antiphila.

6 *O mi Syre*) [C] A blandimento incipit, vt faciunt qui quicquam speratum consecuti sunt. *Quid ni*) Quid nisi audierim.

7 *Cui æquè*) [V] Ratio lætitiæ à fœliciori rei exoptatissimæ euentu per comparationem. Quia nemini vnquam tam grata & commoda res accidit.

8 ddsisij- C. *Atque ita me dii ament, vt ego nunc non tam meápte caussa*

9 sisdiisisv *Lætor, quam illius: quam ego scio esse honôre quouis dignam.*

10 aisbsijv S. *Ita credo. sed nūc Clinia age, da te mihi vicissim:*

11 idsisisv * *Nam amici quoque res est videnda, in tuto vt collocêtur:* C. Iusta petitio.

12 sisisij* * *Nequid de amica nunc senex.* C. *ô Iúppiter.* SY. *quiêsce.* * Eclipsis, sub. Rescifcat. C ἀποσιώπησις

13 dbsabsiv C. *Antiphila mea nubet mihi.* S. *siccine [mihi] interloquêre?* R. Al. [me]. ' tunc corripiatur, non elidetur.

14 ddsisij- C. * *Quid fáciam Syre mi! gaúdeo: fer me.* S. *fero hercle veró.* * Attende gestum immodicè gaudentis.

15 {isi-dst- / sdiaai} C. *Deorum vitam adépti sumus.* S. *frustra óperam hanc [opinor sumo.]* G. [sumo opinor] iiisdu. vel 11 [sumus] d. so. iiiddiiv.

8 *Atque ita)* Amplificat gaudium à sua & Antiphilæ persona, ex loco ab honesto, & iureiurando confirmat. *M. apte)* C Cum ablatiuo παρέλκον additum, vt sicut apte. Cato tamen posuit mihipte, pro mihi ipsi.

9 *Dignam quouis ho. e)* Amica etsi impudica est, dummodo amatori placeat, ab eo commendatur amore eum impellente.

10 *Sed nunc)* V Propositio suasionis Syri per ὀλίγον. Nunc quoque cùm res tuæ se optimè habeât, serui & da quoque operam mihi. *Da te)* C Duæ partes orationis. Dare est quod repetas: dedere est ad perpetuū. Damus & amici: Dedimus tantum hostibus.

11 *Nam amici)* V Ratio ab honesto & necessario, Decet enim te, & necesse est dare operam, vt res summi amici, quæ modò periclitantur, in vado sint, & citra discrimen. Veri amici est alterius res æquè atque suas saluas cupere. Nam Plauto amicus est, qui in re dubia iuuat. Et Orestes Euripidis ait, [illegible]. Et idē, [illegible]. Putat autem fore tutam rem si caueatur ne senex rescisca Bacchidem esse amicam Clitiphonis. *Amici)* V Plus gratiæ habet quàm si dixisset Clitiphonis. Et Amicus, animi est. Amator verò, corporis. & amator est ad tempus: Amicus qui perpetuò amat.

12 *Ne quid de am. n. s.)* B Aposiopesis est. vt subaudias. ne quid Chremes hanc Bacchidem rescis cat esse amicam filii. *O Iuppiter)* C Exclamatio terribilis, penè ex nimio gaudio desipientis. V Præ gaudio in exclamationē erumpit, & hanc felicitatem quasi Ioui acceptam fert.

Antiphila) Clinia amore & gaudio ebrius, seruum monêtem non audit. Exprimit autem apertè principale gaudii causam, Quia Antiphila mihi vxor dabitur. *Nubet mi.)* C Hinc omnis lætitia dependet. *Interloquere)* Hoc loco Inter non auget, quemadmodum in verbo Intercipit. Interbibit. est autem Interloqui, Impedire, & interpellare loquētem. 13

Quid faciam) V Inuitus audit seruum interpellatorem: quasi dicat, Desine, ac me sine frui gaudio præsenti. Noli animum meum aliò vocare. Vehementior ille motus mihi videtur patrocinari Stoicorum sententiæ, qui censent affectum esse commotionem animi contra rationem. Tantus enim motus est iste ob suauis boni præsentiam, vt planè extra se positum eum esse censeas. *Fer me)* C Id est, tolera. Tolerandus est qui ex amore desipit, quia amor deus est & non voluntas: cogit enim hominem ad id quod vult. E Mirè Terentius exprimit amoris potentiam. *Hercle vero)* C Verò, vt plurimùm ironiæ conuenit. Virg. Egregiam verò laudē, & spolia ampla refertis. Sane & Verò, pronuntiandi adiumenta, in verbis negationem habent, licet confessionem afferre credantur.

Deorum v. ad s.) B Hyperbole: id est, fœlicissimi sumus. V Confert hanc felicitatem cum deorum vita. Et est Hyperbolica summæ felicitatis notatio. Insanus adolescens beatitudinem collocat in exoptatæ puellæ fruitione, Eitque conclusio, Gaudeo, beatus sum. 15

C. *Lóquere, aúdio.* S. *at iam hoc non ages.* C. *agam.* S.* *vidêndum est, inquam,* 16

Amici quoque res, Clinia, tui in tuto vt collocêtur. 17

* Indignâter idem iisdem repetit verbis.

Syri consilium.

* L. Ratio ab vtili, facta periculi collatione.

* *Nam si nunc à nobis abis, & Bácchidem hic relinquis,* 18

Noster rescíscet ílico esse amîcam hāc Clitiphônis: 19

Si abdúxeris, celábitur itidem, vt celata adhuc est. 20

* L. Obiectio.

C.* *At enim istoc nihil est magis Syre meis núptiis aduôrsum:* 21

* C. Sic dicimus, quãdo aliquid pudendum committimus.

Nam * *quo ore appellâbo patrem? tenes quid dicam?* S. *quid ni!* 22

C. *Quid dicam? quam caussam ásferam?* S. *quin nolo mentiâre.* 23

* Consiliũ astutum serui. cui tamẽ nõ respondebit euentus. L huius successus pẽdebit ex falsa persuasione senum.

* *Apértè, ita vt res sese habet, narrâto.* C. *quid ais!* S. *iúbeo* 24

Illam te amâre, & velle vxorem: hanc esse Clitiphônis. 25

* C. tiquerunt legendum.

C.* *Bonam, atque iustam rem óppidò ímperas, & factu fácilem:* 26

Et scílicet iam me hoc voles patrem exorâre, vt celet 27

* O [*Vostrum senem. S. imo.*] *Imo priore breui. ...* K *Quidã omittunt [om: è], ... [nõ eliso o in [im mo], Iambicus fuerit catale ctieus.*

[Senem vostrum. S. *immo] vt recta via rem narret órdine omnem.* C. *hem,* 28

16 *Hoc non ages)* a Non audies si quid loqui velim, si quid dicere parem. Sic & in Andria, Siccine agis, an non? *Inquam)* c Verbum hoc vim interdum maximam habet ad adhortationem. Et Videndum est, & Vide. magna aggressuris dicuntur. & Inquam vtimur nonnunquam in repetitione supradictorum.

17 *Amici q.)* v Repetit necessitatem priorem, quam præ gaudio Clinia prius aut non audiuit, aut non curauit, eámque hic propositionem facit.

18 *Nam si)* Ratio per dilemma ab vtili & inutili. Aut relinquis Bacchidem, aut abducis. Si relinquis, rescíscet pater eam esse amicam Cliniæ, & non licebit nobis quod molimur efficere. Si abducis, non rescíscet pater, ac feliciter succedet quod instituimus.

19 *Noster)* c Cum stomacho.

20 *Si abduxeris)* Rectè Abduxeris: nam abducitur propriè quod alienum.

21 *At enim)* v Refutare consiliũ serui conatur per aliquot anthypophoras, quas tamen ipse diluit. Prima est à suo incommodo, Hoc consilium erit quidẽ Clitiphonis vtile, sed meas nuptias impediet. Nam si fecero quod tu suades, pudebit me venire in patris conspectum. Filii vel serui peccantes non audent parentes vel dominos corã intueri, aspectus enim illis pudorẽ incutit. Hinc dicimus, quo ore, qua fronte, qua facie? hoc est, quo pudore, vel etiam qua confidentia. Nam & os pudorem significat. Consulatur prouerbium, Pudor in oculis.

Appellabo) c Si dixero Bacchidem. 22

Quin Nolo) v Respondet seruus. qui suæ 23 astutiæ fidens audax dat consilium, vt omnis res de vtriusque amore & patri Cliniæ & Clitiphonis apertè narretur. Verùm neque hoc euentum speratum consequitur.

Bonam, atque) Approbatio est consilii 26 ab honesto & facili cum correctione.

Vt celet S. v) c Dicimus enim, celo tibi 27 hanc rem, & celo te de hac re. intelligendum, celet senem de Bacchide

Satin

29 *Satin' ſanus es, [aut] ſóbrius? tu quidem illum planè prodis.* Mu. [&].

30 *Nam quî ille póterit eſſe in tuto? dic mihi.* — Iactantia Syri de ſua aſtutia.

31 S. *Huic equidem conſilio palmam do: hîc me magníficè éffero,*

32 *Qui* * *vim tantam in me, & poteſtâtem hábeam tantæ aſtútiæ,* — * L. Magnificè dictum.

33 *Vera dicêndo vt eos ambos fallam: vt cùm narret ſenex*

34 *Veſter noſtro, iſtam eſſe amîcam gnati, non credat tamen.*

35 C. * *At enim ſpem iſtoc pacto rurſum nuptiârum omnem éripis.* — * L. Alia obiectio. Clinia veretur ne perturbentur nuptiæ.

36 *Nam dum amîcam hanc mĕam eſſe credet, non commíttet fíliam.*

37 *[Tu fortáſſe quid me] fiat [parui pendis] dum illi cónſulas.* Mu. [parui curas]. — G. [tu fors quid me]. al. [tu fortaſſe quid de me], ſed perperam.

38 [S.* *Quid (malùm) me tandem] cenſes velle id adſimulárier!* — * L. Soluit à tempore.

39 *Vnus eſt dies, tum argéntum erípio, pàx, nihil ámplius.* — Al. [Quid? malum me tandem]: Bemb. [Quid malum? me atatem]. R [Quid, malum, atatem].

40 C. *Tantùm ſat habes! quid tum quæſo, ſi hoc pater reſciuerit?*

41 S. *Quid ſi rédeo ad illos, qui aiunt,* * QVID SI NVNC CAELVM RVAT! — * L. Prouerbiũ in nimiùm anxios & meticuloſos.

29 *Satin' ſanus*) ᵛ Secunda ἀνθυποφορὰ à non tuto vel inutili. Immo hac ratione res Clitiphonis ſaluæ non erunt. *Prodis*) ᶜ Prodere propriè ad parentes referetur: ſed nonnunquam ad eum cui alterius res demãdata eſt, & cuius conſilio alter regitur.

30 *Nam qui*) ᵛ Refutat à facili vel facultatẽ vel vi ſua fallendi. Exultat autem arrogãter & ſuperbè, de noua hac aſtutia, & cautam eius ſubnectit.

35 *At enim*) Tertia ἀνθυποφορὰ eſt à ſuo incommodo. Hoc conſilio ſpem nuptiarum mihi adimis. Ratio ab honeſto, Mihi enim ob Bacchidem ſcortum denegabit filiam.

36 *Meam eſſe cr.*) ᶜ Neceſſariò ſi Chremes Bacchidem gnati amicam non crediderit, Cliniæ eſſe crediderit. *Committet*) Bene de filia Cõmittet dixit: quia propriè magna committimus, & ea ſecundum Donatum, quæ ſalutem in dubio habent.

37 *Quid me*) ᵛ Me, pro de me, vel mihi. Suſpicio eſt non prorſus vana.

38 *Quid malum*) Refutat obiectionem cum indignatione, à temporis breuitate per contentionẽ. ᶜ Malum Interiectio eſt iraſcentis.

39 *Vnus eſt dies. d. arg. er.*) Aſſignat tempus pro ratione. non vult Chremetem diu credere Bacchidem Cliniæ eſſe amicam. *Pax*) Aduerbium Comicum, & ſignificat Tantúm.

40 *Quid tum*) ᵛ Quarta ἀνθυποφορὰ à partis perſona, à non tuto.

41 *Quid ſi*) ᶜ Eludit obiectionem à timiditate eius in re tutiſſima prouerbiali ſentẽtia, quæ in nimium meticuloſos dicitur. *Si nunc cal. r.*) ᶜ Verbum vſitatum in eos, qui ſubtimidi in re peragenda, ſemper dicere ſolent, Quid ſi hoc vel illud accideret? ᴮ Eraſmus dicit prouerbialem eſſe ironiam in eos, qui

* L. Alia ratio cōtra obiectionem à liberandi facultate, V qua timentem confirmat.
* C. παράστασις est alterius scenæ.

42 C. *Métuo quid agam.* S. *métuis?* * *quasi non ea potéstas sit tua,*

43 *Quo velis in témpore vt te exóluas: rem fácias palám.*

44 C. *Age, age, traducâtur Bacchis.* S. * *óptumè ipsa exit foras.*

tutissimis etiam in rebus ridiculè timét. Hoc vnde manarit, Aristoteles indicat, scribens priscis illis & rudibus mortalibus persuasum fuisse cœlum hoc, quod videbant imminere, Atlanticis humeris sustineri. quod si ille se subduxisset, fore vt è sublimi in terram decideret. Idque non solùm Poetarum figmentis fuisse proditum, verum etiam à Physicis nonnullis affirmatum, Plutarch. in libello De facie quæ apparet in orbe Lunæ, citat Phenacem quemdam, qui metuerit ne luna decideret in terram, quique commiseratus sit vicem eorum qui lunæ forent subiecti, cuiusmodi sunt Æthyopes ac Taprobani, si tantum pondus in eos rueret. Idem veritus de terra cœlóque, nisi columnis Atlanticis fulcirentur. Theognis, [illegible Greek], Id est, Deinde meo vastus capiti illabatur olympus ferreus, antiqui quod metuere viri. Terent. in Heautont. Quid si redeo ad illos, qui aiunt, quid si nunc cœlum ruat? Allusit huc Horat. in Odis, Si fractus illabatur orbis Impauidū ferient ruinæ.

44 *Age)* V Aegrè tandem persuasus assentitur seruo. *Age, age, trad. B.)* C Vox consentientis, & qui victus est rationibus callidi serui.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. P In sequenti scena, vt fallacia Syri tandem expediatur, pecuniáque extorqueatur à sene, V indignè fert Bacchis sibi addictam pecuniam non dari: L expostulat cum Syro, & impellit ad argenti extortionem. vbi exprimitur meretricia improbitas in emungendis amatoribus. V Placatur autem à Syro, & persuadetur vt se ad Menedemum traduci sinat P cum pedissequis, tantisper dum Chremes fallatur. V *Tres.* 1 Meretrices nō tam adolescentes, quàm eorum pecuniam amant. 2 Amor meretricius tantisper durat dum quod dent amatores habent. 3 Meretrix vt sit vere meretrix, hoc est, mercedem & pecuniā quærat, omne genus doli & simulationis experitur. Est potissimum [illegible Greek], minarum irascentis scorti plena. In genere iudiciali, statu absoluto. Est & partim [illegible Greek], propter consilium Syri. partim verò [illegible Greek], cùm præcipitur Dromoni de ea traducenda. M Meretriciam indignationem, & animum terribilem, & artem qua perditi adolescentes, & Cupidinis clauo transfixi, à meretrice plurimùm sibi tribuente, ac nitore vultus superbiente, tractantur, hæc scena exprimit. Meretrix certè dies noctésque ditibus & Venereis adolescentibus insidiatur: timetúrque ab his qui propter ætatis feruorem & imprudentiā, ad Venerem ruunt toto impetu. nullum ferè aliud bonum æstimantes, præter voluptatem quam studiosè sectantur. Itaque callida meretrix copia sui adolescentes inflāmat, cùm nihil aliud fermè amet, quàm lucrum, & amantium cruciatus. Vnde Iuuenalis, Ardeat ipsa licèt, tormentis gaudet amantis. Simulatione vtitur, vt spoliis gaudeat. Vnde Lena apud Plautum in Cistellaria, Assimulatè amare oportet: nam si ames, extemplò meliùs illi multò quem ames consulas, quàm rei tuæ. *Vers. gen. Iambici tetr. catal.*

Meretricis excandescētis cōquestio de pecunia nondū soluta, L & comminatio in Syrum.

BACCHIS. CLINIA. SYRVS. DROMO. PHRYGIA *ancilla.*

1 SATIS pol protéruè me Syri promissa huc induxêrunt:

1 *Satis pol pr.)* C Restat ad fallaciā & ad extorquendum argentum, vt Bacchis irata à Syro placetur, & ad Menedemum transeat. *Satis pol)* L Meretricis conquestio exprimitur, cuius tota indignatio dependet ex non tradita pecunia. *Satis pol)* V Propositio queretæ eius est, Syrus mihi egregiè imponit, & in hanc fraudē induxit. Ratio ab iniquo, ex

pollic

2 ijdabſſ- *Decem minas, quas mihi dare pollícitus eſt. quòd is nunc me*

3 liſidſdv *Decéperit, ſæpe óbſecrans me vt véniam (fruſtra véniet:)* G. [aut fruſtra veniet.]

4 ſſſidiſ- *Aut cùm ventûram díxero,& conſtituero: cùm is [certè]* Al. [certò].

5 ijſiſſb- *Renuntiârit, Clítipho cum ſpe pendêbit ánimi,*

6 dſaiaſſ- *Decípiam, ac non véniam : Syrus mihi tergo pœnas pendet.* Mira Bacchidis calliditas.

7 ellſiſiſv 2 C. **Satis ſciè promíttit tibi.* S. *atqui tu hanc iocári credis!* * C, Hoc cum riſu pronuntiandum.

8 abaib.ſiv aba.w,ſiv *Fáciet niſi cáueo.* B. **dórmiunt: [ego pol] iſt'os commouêbo.* Mu. [pol ego], abaiaſiv. * L. Oſtēdit ſpectatoribus quid agat. nā ſimulatura eſt, vt terreat Syrum.

pollicitatione decem minarum, quæ ſunt pecunia pactitia, Quia præmium, quod pollicitu eſt, non ſoluit. Vna mina valet decem coronatis, decem ergo minæ valent centum. Eſt igitur idem valor decē minarum, qui mille drachmarum, vt ex ratione conſtat. Eſt ergo meretrix μεγαλόμισθος, non ὀλιγόμισθος, vt Athenæus vocat. *Proternè*) M Id eſt, petulanter ac imprudenter, inconſyderatéque. *Promiſſa*) C Cicero, Promiſſa tua memoria teneas. Aliter accipitur cùm dicimus promiſſa barba. nam Promittere eſt polliceri, & ad magnitudinem nutrire. Plautus, Capillum promittam. Dicitur Promiſſum & Promiſſio. Promiſſio & pollicitatio eandem vim habent: ſed Pollicitatio, maioris aſſeuerationis eſt. *Huc indux.*) Inducitur aliquis, cùm verbis alterius decipitur. In Andria, Vide quo me inducas.

2 *Decem minas*) B Hoc eſt, centū & ſeptuaginta quinque renenſes, ſiue viginti nouem libras, tres ſolidos, & quatuor groſſos. G Et nota appoſitionem diuerſo caſu factam, Promiſſi Syri decem minas, quod nuſquam alibi memini me legere. Sed ſcilicet conformauit antecedens ad relatiuum Quas, quod ſequebatur, vt in Andria, Populo vt placerent quas feciſſet fabulas. Et in Eunucho, Eunuchum quem dediſti nobis quas turbas dedit? Rectū igitur erat, Syri promiſſa, nempe decem minæ huc me induxerunt. *Pollicitus*) C Pollicemur magis ſponte: Promittimus rogati. *Quòd ſi is*) V Minatur ſe, ſi fallatur, egregiè vindicaturā eſſe. Sunt enim meretrices vindictæ cupidiſſimæ. Eſtque hoc meretrice cōſilium dignum. Primùm rogata non veniam. Qua re putat ſe Clitiphoni ægerrimè facturam. Secundò etiam vbi promiſero, promiſſis non ſtabo, & par pari referam, talíſque ero in ipſum, qualis in me ipſe fuit, ex lege talionis. Tertio, parabo Syro verbera, cùm falſo nuntiarit de aduentu meo. Solebant enim ſerui vt mancipia loris cædi. Eſt notatio pœnæ ſeruilis.

Vt ven. fr. v.) V Pulchra permutatio e- 3
iuſdem verbi per tempora, quæ conuenit iratis.

Et conſtituero) M Id eſt, horam aduentus 4
dixero. Iuuenalis, Vbi nocturnæ Numa conſtituebat amicæ.

Spe pend. an.) C Quod eſt corporis, ad 5
cruciatum animi tranſtulit. Suprà viſum eſt, quàm torqueantur amantes in amicarum expectatione.

Ac non v.) Mira meretricis calliditas 6
exprimitur. iam cogitauit quemadmodum Syrus videatur apud Clitiphonē vanus & mendax, ex quo ab illo verberetur. *Syrus mihi t.*) M Id eſt, ſoluet tergo ſuo, quia verberabitur. *Mihi*) C In meam vltionem. Virg. Poſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis. *Pendet p.*) Perſoluet. Virgilius, Tum pēdere pœnas Cecropidæ iuſſi.

Satis ſcitè) V Illudit ſeruo de minitatio- 7
ne Bacchidis. At ſeruus ingenium ſcorti tenens, facilè dat fidem verbis. *Scitè*) C Pulchrè. In Andria, Scitus puer. *Promittit*) Scilicet venturam. *Hanc credis* Hanc & ad contemptum, & ad odium dixit. habent enim iſta pronomina quandam emphaſin.

Dormiunt) V Meretrix ad dolos cogi- 8
tandos ingenioſiſſima, aſturè fingit ſe inuitatam à milite, ad quem relicto Clitiphone velit abire. Habétque famulam ad aſſentiēdum, & ſeruiendum mendaciis probè inſtructam. Primùm ita ſecum proponit, Commouebo hos, id eſt, decipiam, vel etiam ad tradendum argentum excitabo. Ratio, Quia dormiunt,

hoc

* Memorē inducit meretricē, aptámque ad fallendum.

Mea Phrygia, * *[audiſtin'] homo iſte modò quam villam demonſtrâuit,* Mu.[audiſti]. ∪ſibiſſi- ∪ ſabiſſ∪ 9

Charini? P. *audiui.* B. *próximam eſſe huic fundo ad dextram?* P. *mémini.* ſſ̄ iſſd- 10

L. *Curriculò*, Aduerbium, pro celeriter, eyns lauffs.

B. *Curriculò percúrre: apud eum miles Dionýſia ágitat.* dſdiſbb∪ 11

G. [*Quid hac*] & [*oppidò inuitam aſſeruari*]. ſiſſſiſſ-. al. [*ſeruari.*]

S. *[Quid] incœptat!* B. *dic me hîc [óppidò eſſe inuitam, atque aſſeruári.]* {eſſiſſ- ſ} 12

Verùm áliquo pacto verba [his me] datûram eſſe, & ventûram. Mu. [me his], dſſijſſ∪. dſſſiſſ∪ 13

* Diſſimulatio Bacchidis.

S. *Périj hercle. Bacchis manē, mane: quò mittis iſtăc quæſo!* {al∪iſiſ- aid} 14

Al. [i.e.] Bẽb. [ij] pro i. ſine ito. Mu. [paratū eſt]. ∪bſiſſdb, vel bbſiſſdi.

Iubĕ máneat. [B. *abi.*] S. *quin [eſt parâtum]* * *argéntum.* B. *quin ego mánĕo.* Glareanus putat [quin] ſecundo loco corripi. ∪aſiſdb∪. {b∪ſaſſ∪∪ ∪aſiſſb-} 15

* L. Attende ſuperbiam.

C. *Sodes*, blādictis aduerbium.

S. *Atqui iam dábitur.* B. * *vt lubet: num ego inſto!* S. *at ſcin' quid ſodes?* ſdiiſſ- 16

hoc eſt, ſecuri & oſcitantes ſunt, nec meas minas curant. Nam dormire eſt metaphoricās oſcitanter & tardè aliquid agere. Ideo neceſſe eſt me eos, abitionis ſimulatione excitare, vt cautius rem hanc agant. Verè & rectè Medea dixit de mulierum aſtutia, καὶ πεφύκαμεν γυναῖκες εἰς μὲν ἐσθλ' ἀμηχανώταται, κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται. *Dormiunt*) ᶜ Otioſi ſunt & negligentes. *Poliſſos com.*) Bene iſtos, quaſi odioſos. In Eunucho, cum milite iſto. Virg. Aut quid petis iſtis? Hæc enim pronomina ſpernentis ſunt, odiúmque mōſtrantis.

Mea Phrygia) ᵛ Probabilem facit ſimulationem ſuam à circunſtantia perſonarum, & loci deſignatione atque demonſtratione, & ex famulæ aſſenſione. ᶜ Hoc eſt proprium meretricis, vltrò excludere amantē, & alium recipere vel ſe ad alium conſerre. *Phrygia*) Nomen à regione. ſicuti Leſbia, Andria, Samia. *Quàm villa*) Villa, domus in agris, quo ruſtici res vehunt & euehunt. Virgi. Et iam ſumma procul villarum culmina fumāt, Veteres Varronis teſtimonio, ex 1. de re ruſtica ad Fundaniam, niſi notum eſſet.

10 *Ad dexteram*) Inducit memorem meretricem, nec oblitā vbi ſit, & quid agat amans. nam huiuſcemodi mulieres nil aliud agunt, nil aliud curant, quàm quomodo aliquid ab amantibus extorqueant.

11 *Curriculo*) ᵛ Propoſitio mādati eſt, Significa militi me venturam. *Curriculo*) ᶜ Hoc loco aduerbium, aliàs nomen. *Curriculo perc.*) ᴮ Id eſt, vno curſu eò percurre ſine intermiſſione, ne feceris antè currendi finem, quàm ad villam perueneris. *Apud eum*) ᵛ A cauſis. Prima à feriis Dionyſiis ſeu Baccho ſacris, quibus adeſſe meretrices ſolēt. Altera à facili, Quia inuita ſum in ædibus Chremetis. Tertiò additur modus per [illegible]: per dolum vult ſe ſubducere. *Apud eum miles*) ᶜ Hic eſt de quo ſuperiùs Syrus. Nam miſerum quendam ibi offendi militem Eius noctem orantem: hæc arte tractabat virum. *Agitat Dion.*) Aliter Agitat accipitur, cùm dicimus, Agitat conuiuia & Dionyſia: & aliter cùm dicimus, Agitat vitia. Iuuenal. Hæc ego non agitem.

Quid incœptat) Tanquam de magno fa- 12 cinore dixit. nam incœptare & incipere, magnorum eſt facinorum. *Seruari*) Cuſtodiri: vel meliùs, ſuſpicioſé obſeruari. vt illud Virgilianum, Quod ſupereſt, cœli menſes & ſydera ſerua.

Perij hercle) ᵛ Syrus putans hoc ſeriò 14 agi, rogat ne abeat. Propoſitio petitionis, Noli abire, noli mittere puellam. *Mane, mane*) ᶜ Hæc ſingala verba, ſi diligenter notes, Syri magnam trepidationem indicant: ideò ſtatim de argento mentionem fecit, in quo lis omnis pendebat inter Syrum & Bacchidem.

Quin) ᵛ Ratio ab vtili, Quia pactum ſer- 15 uo, & argentum eſt in promptu. *Quin eſt*) ᶜ Pro imo. hoc loco ponitur. *Quin ego*) Repetit Bacchis Syri verbum, vt mos eſt iratorum. ᴮ Et hic vides à meretricibus magis pecuniam, quàm amatores amari.

Num ego inſto!) ᶜ Fingit ſe non magnopere

17 ſiiaia• B. *Quid? S. transcúndum [eſt nunc tibi ad Menedemum*[ˣ]*,] & tua pompa*

Al. [nunc tibi ad Menedemum eſt,] ſiſiaſa•. [G] [nunc tibi eſt ad M.] ſiſidſa•.

18 ſ ćiiiwſi ſ ſ *E'ò traducénda eſt.* B. *quam rem agis ſcelus!* S. *egóne!*[*] *argéntum cudo,*

*Metaphoricôs & iocula iter, vt fer-

19 dſiiſd– *Quod tibi dem.* B. *dignam me putas, quam illúdas!* S. *non eſt témeré.*

uum decet, [L] pro conficio. [C] cuditur enim pecunia dũ imprimitur.

20 aiſaia• B. *E'tiámne tecũ hic res mihi eſt!* S. *mínimé: tuum tibi reddo.*

21 {idſaſi–, idiaſj– B. *[*]Eâtur.* S. *séquere hác. heus Dromo.* D. *quis me volt?* S. *Syrus.* D. *quid eſt réi?*

*Leuitas meretricis facilè perſuafæ.

22 ſiſiſd– S. *Ancillas omneis Bácchidis tradúce [huc] ad vos próperé.*

R. *Al.* [hinc].

[d] ſine

23 aſſiſſi– D. *Quámobrem?* S. *ne quæras: & ferant quæ ſecum huc attulêrunt.*

24 ſſdijſb– [*] *Sperâbit ſumptũ ſibi ſenex [leuâtum eſſe harum*[ᵃ] *ábitu.]*

Mu. [*eſſe harum habitu leuatum:*] ſſdiſai•.

*. Hoc ad ſpectatores. & eſt facilè dictũ in ſenẽ, in quem machinatur fallaciam.

25 ſiſdiſſ• *Næ ille haud ſcit hoc paulum lucri, quantum*[ᵃ] *[ei damni] apportet.*

G [*damni ei*], [A] *ſed verſus nõ ſanatur. nam in* [*ei*] *nihil elidendum*, ſiſiſdſ–.

pere curare vt habeat argentum, quemadmodum faciunt hi qui defeſſi ſunt diu petendo aliquid. [V] nec admodum vrgere, cùm nihil aliud quàm quæſtum quærat. Eſtque faſtidioſa conceſſio. *At ſcm')* Dicturus de migratione ad Menedemum blando principio vtitur.

17 *Tranſeundum)* Propoſuit de tranſitu eius vnà cum toto ancillarum grege, quæ tãquam in pompa incedere ſolent.

18 *Eò)* [C] Ridiculè additum, vt ſit Eò, loci aduerbium. *Quam rem)* [V] Iterum excandeſcit meretrix, ſed Syrus valde vrbanè iocatur in reſpondendo. Nouit enim ſe moribus Bacchidis attemperare. *Quam rem agis, ſcelus!)* [C] In Andria, Vbi eſt illic ſcelus, Et ad intellectum non ad verba redigitur. nam & ſcelus ſcelestus intelligitur. & plus dixit quàm Sceleſte: vt. Tu nihil niſi ſapiẽtia es Martialis, Non vitioſus homo es Zoile, ſed vitium. *Egóne!)* [V] Exponit quid agat. Argento comparando ſtudet, quod det Bacchidi: Dum enim ipſa traducitur ad alterum ſenem, is ex Chremete argentum extorquet. Metaphoricôs ich ſchmide geld. *Argentum cudo)* [B] Iocularitèr dictum à ſyro, pro cogito qua ratione argentum inueniam, quod tibi tradatur.

19 *Quam illudas)* [C] In Andria Adeóne vobis videmur eſſe idonei, in quibus ſic illudatis? illudo in te ſeptimo caſu: & illudo te, accuſatiuo dicimus. dicitur quoque Illudo te & tibi. *Non eſt temerè)* Sic dicitur, quando aliquid fit non ſine magna ratione.

Hic) In hac re. vt ad Menedemum traducar. & eſt cum interrogatione legendum, Ita vt neget non veniſſe ea gratia. [M] Quaſi dicat, Non hoc tibi promiſi, nec talem operam tibi locaui, vt ſcilicet à vobis ad Menedemum tranſirem. Meretrix cupiebat & ſibi lucrari. Quapropter quærit, an apud Menedemum debeat operam Clitiphonis, & Syri, an ſuam rem agere. 10

Eatur) [C] Citò flectitur. & quia mulier & meretrix, quæ trahitur nimio lucello. 21

Ancillas) [V] Mandat Chremetis ſeruo de familia Bacchidis traducenda. 22

Quamobrem?) [C] Vtpote tardiuſculus non intelligit Syri conſilium. de eo ſuperiùs, Ille Cliniæ ſeruus tardiuſculus eſt. *Ne quæras)* [V] Ratio à ſpe ſenis de commodo ob abitionem earum. 23

Senex ſibi) [B] Refert ad Chremetem, cui hactenus ſumptui Bacchis fuit. 24

Næ ille) [V] Refutatio ſpei. Nam hoc lucellum erit ei magno damno. Significat ſenem faciliùs potuiſſe Bacchidem aliquandiu alere, quàm centum coronatis defraudari. 25

Damnum) [C] Damnum rei eſt, malum verò, hominis. Perſoluet Chremes argentum ex falla-

G. Al. [quod scis nescias] ... al. [nescias quod scis]. ... al. [nescis quod scis], ad tum in metro deesset vnus pes.

Tu [nescis id quod scis] Dromo, si sápies. D. *mutum ... dices.* 26

Qu. dam transferunt [Damni apportet] in principium huius versus: sed tunc venter constabit.

cia Syri: quod erit maius damnum, quàm si permansisset meretrix.

26 *Tu nescis)* V Praecipit hoc dicto enantiosi figurato taciturnitatē, vt quod quis sciat, perinde taceat atque si nesciat. Videatur prouerbium. C In Eunucho, Tu pol si sapis, quod scis nescis. Non possumus nescire quod scimus: sed ita vt concordia discors. Virgilius, sequitúrque sequentem. *Nescis quod scis)* Hoc est, quod dicitur, Quod scis nescis, prouerbiale est, & multum apud dialecticos tractatum: vt facio & non facio, & amicus sum & non sum, & audio & non audio, & caetera huiusmodi. V *Mutum d.)* Promittit taciturnitatem. & si ratae in seruis virtutes sint fides & taciturnitas, & libertatis donatione dignae.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. C Hic est transacta Syri fallacia, L quam in Menedemum se reperisse fingit: sed eo ipso fallit Chremetem: C & tandem extorquetur argentum: & idem est Chremes qui fuit in prima Comoediae parte: miseretur enim Menedemi, & eius vicem dolet, credens Bacchidem amicam Cliniae esse. V *Thesis.* 1 Amici boni & vicini est alterius incommodis condolere. 2 Saepe lugemus amici vicem, & non obseruamus grauius maium nobis prae foribus esse. 3 Maior plerunque est habenda ratio aequitatis, quàm stricti iuris. Prior pars est *συμπαθητικὴ*. Condolet enim Menedemo ob nimios sumptus, quos in Bacchide, eiúsque ancillis filii causa alendis cogitur facere. Ac dum alterius incommoda obseruat, non videt etiam hic suam rem potissimùm agi. Praetereà est *...*, dum Chremes de danda filia Cliniae in vxorē & decem minis persoluendis Bacchidi admonetur, falsò credens eas pro redimenda filia exigi, cum sit merces scorto promissa. M Boni viri & amici rationem habentis officium, haec scena exprimit, & non semper leges (quae cum sint vniuersales, peccāt interdum) seruandas esse ac iuris rigorem, sed aequitatem pro temporum, rerúmque condítione colendam esse, docet in primis. Maiores enim nostri summum ius aliquando summam crucem esse dicebant Aristoteles libro quinto Ethicorum, loquens de viro iusto, bono, ac aequo, sic ait, Aequus ac bonus est is, qui talia eligit atque agit, & qui non exactè, iustum & deteriorem partem exequitur, sed imminuit, tametsi legem adiutricem ad illud habet. Et communiter haec aequitas & bonitas est. *Vers. gen. Senarij siue iambici trim. acat.*

CHREMES. SYRVS.

Obiter & Chremes producitur vt magis appareat quantum fallatur.

ITA me dij amâbunt, vt nunc Menedémi vicem aisd^sp 1
Míseret me, tantum deueníße ad eum mali. assiai 2
Illánccine mulierem álere cum illa familia! ssbadi 3
Etsi, scio, hosce áliquot dies non séntiet, siaisp 4
Ita magno desydério fuit ei filius. {aidd^sp / aiddi} 5

1 *Ita me dij)* V Propositio est condolentis amici obtestatione figurata. Miseret me calamitatis & incommodi Menedemi

2 *Tantum mali)* V Propius dixisset Damni: nisi ad aegritudinem animi referas.

3 *Illanccine)* V Ratio per exclamationé à difficili propter sumptuosam & mulieré & familiam. Quia nunc filii causa ingentes sumptus in meretrices homines facere cogitur. Est oratio ellíptica infinitiuo expressa. *Illanccine mul.)* C Hoc est quod suprà dixi, ista pronomina afferre contemptum & odium. *Cum illa f.)* Cum stomacho dixit, id quod superiùs facetè Syrus Pompam appellauit,

4 *Etsi scio)* V *...* est. Aliquot quidem diebus aequo animo feret hos sumptus. Ratio ex reditu filii, quem diu absentem desyderauit. Verum vbi viderit nimios fieri, optabit abesse filium. Amplificat auté sumptus à magnitudine & tempore, quòd nimii, quotidiani, & sine fine & modo.

5 *Ita magno des.)* C Vix in primis explebile desyderium illius rei est, quam diu optauimus: sed eius posteà in dies paulatim nos satietas

disfds *Verùm vbi vidêbit tantos sibi sumptus domi*
ijdsap *Quotidiános fieri, nec fieri modum,*
ssbisp *Optàbit rursum vt ábeat abs se filius.*
iisdsp *Syrum, óptimè eccum. s. cesso hunc adoriri! c. Syre. s. hem.*
{ cessi ss } c. *Quid est? s. [te mihi ipsum] iam dûdum [exoptabam] dari.* Tres præcedentes versus ita vulgò distinguuntur, vt primi finis sit [optime] ac fiat tetrameter, ssbsiiij: alterius: quid est?] tum in [hunc] h vim habet consonantis. ssdsij: in tertio [mihi] non elidat i. dssiii.
isidsp c. *Vidêre egisse iam nescio quid cum sene.*
ssuui s. *De illo quod [dudum ?* dictum,] ac factum réddidi.* Mu.[dictum dudum?]
iaiisi c. *Bonáne fide? s. bona hercle. c.* non possum pati,*
disisp *Quin tibi* caput demúlceam: accêde huc Syre:*
aibsti *Fáciam boni tibi áliquid pro ista re ac lubens.*
sissp s. *At si scias quàm scitè in mentem vénerit.*

Adoritur, qui insidiosè celeriter inuadit.

R. Al. [te ipsum.] issiii.

Mu.[optabã]. isssii vel issiii.

• L. Prouerbiale, de negotio in quo nihil prætermissũ est.

• Blanda attrectatio.

• L. Senile blandimentum.

cletas capit.

Nec fieri m.) Quod plus est, & ad prodigalitatem accedit.

Eccum) In Andria, Atque eccum video. Superiùs dixi, eccum, ellum, resolui per aduerbia, non per nomina: sed tamen secũdum Donatum, eccum qui ecce eum, veteres dixerunt. Eccum, ellum: quod apertiùs significat ecce eum, ecce illum. *Hunc adoriri!*) ᴸ Rectè, quasi ex insidiis, & grassatorum more. *Hunc adoriri*) ᶜ Quasi de improuiso alloqui, aggredi. In Andria, Hiccine me si imparatũ in veris nuptiis adortus esset. Adoriri dicitur qui ex insidiis repentè inuadit. dictum ab eo, quòd corpora aggredientium exurgant subito, atque increscant. *Cesso hunc adoriri!*) ᴮ De eo quem argento vult emungere. *Hem*) ᶜ Interiectio læti, aliàs perturbati.

Te mihi) ᵛ Adoritur senẽ, vt apertè eum fallat & argento emungat: & vtitur exordio ad beneuolentiam captandam aptissimo, à voto suo de conueniendo Chremete. *Te mihi ipsum iamdudum*) ᶜ Laurentius Valla, vir nostræ ætatis eruditissimus, dicit Dudum & Iam dudum de paruo tempore dici, vnius horæ aut semi horæ, aut duarum horarum, vel ad summum quatuor. sed Donatus illud Terentianum exponens, iam dudum ætatem inter eos factæ litesi sic inquit, Quia iamdudum infinitæ moræ est, addit ætatem: vt ostendat multum abiisse temporis: & factum est, Iamdudum ætatem, pro longinquo tempore. Lucilius, -Vt multũ, mensésque diésque. Non tamen ætatem. Aetatem diu, longinquóque tẽpore ac prolixo vt est ætas, & quæ sequũtur.

Videre) ᴸ Videtur causam aduentus subolere. Ideo de Menedemo monet. *Videre eg.*) ᶜ Colligit hoc ex verbis Syri, à quo exoptaretur: credebat enim senex se à seruo non optari, nisi gratia fallaciæ in Menedemum. *Egisse cum sene*) ᴮ De fallendo illo, vt anteà dictum est.

De illo quod) ᵛ Locus est docilitatis. Seis celeriter rem demandatam expediuisse. Nam hoc sibi vult Græcorum ῥέχθεν καὶ πραχθέν. Et simile est ἅμ' ἔπος, ἅμ' ἔργον. Estque denique grata seruorum in conficiendis negotiis promptitudo & celeritas. *Ac factum r.*) ᶜ Securè & magna audacia pronuntiat: & plus est quàm si diceret, Feci. *Dictum ac f. r.*) ᴮ Prouerbialis figura hoc sensu, In negotio procurando, nihil prætermisi.

Bona fide) Pro accuratè & enixè. *Non possum*) ᵛ Abblanditur seruo, & de negotio celeriter & bona fide, vt ipse significabat expedito agit gratias, & dignas relaturum promittit. Admodum blandè tractat seruũ, quod prouerbiali locutione verbis & gestu expressa indicat. Nam demulcere caput alicui, est blandiri, allegoria ab adulantium, & senum gestu desumpta.

Caput dem.) ᶜ Magni blandimenti signum, quod fit, quoties in re optata domino seruus ex sententia obsequitur.

Boni al.) Non dicit quid: vt eum lætiorem reddat, & in spe magni boni detineat.

Ac si scias) ᵛ ἐπιθυμητικὸν reddit senem, & cupiditatem audiendi in eo excitat, gloriosè

* L. Cum gestu ac risu pronuntiãdũ. Ironicôs verũ dicit. Nam per eam veritaté senes falluntur. [r] & est executio propositi cõsilii apud Cliniam. In hoc autẽ vertitur fallacia, quòd id quod verũ est, tanquam fictũ senes credunt.

* Altera fallaciæ pars.

Mu. [Sibi complacitam eius] aaſſsp.

C. * *Vah, [gloriáre] euenísse ex senténtia!* ßiſſi

Nannius [hariolare]. [A] *bissi:m' vah, quoi fit elisio.*

S. *Non hercle verò, verum dico.* C. *dic, quid est?* ſiſſij

S. *Tui Clitiphônis esse amîcam hanc Bácchidem* {ciijſp ſ}

Menedémo dixit Clínia, & ea grátia aſſbß

Secum adduxísse, ne tu id persentísceres. ſſ iſſ i

C. *Probé.* S. *dic sodes.* C. *nimiùm, inquam.* S. *immo sic satis.* ſidſſp

* *Sed porrò auscúlta quod súperest falláciæ.* ſßaß

[Sese ipse dicet] tǔam vidísse fílium: R. Al. [Sese dicet]. ſliſip. {ßaſip ſiſ}

[E'ius sibi complácitam] formam, postquam aspéxerit: {ſaaſſd ddiſſp}

commendans inuentum suum. Quod etiam senex irridendo videtur probare. Sed non intelligit de sua pecunia agi.

17 *Vah gloriare eu. ex s.)* NANNIVS Vtinam Riulus, qui ex vetustis codicibus multa loca insigniter restituit, nobis quoque hic scrupulum, qui me habet pessimè, ademisset. Mihi enim nũquam ea felicitas affulsit, vt scriptum aliquem Terentium viderem. Alii fortasse nullam hîc salebram percipiunt: mihi locus iste non salebris, non Charadris, sed vasto hiatu abruptus apparet. Quid enim respõsio Syri cum verbis Chremetis conuenit? Ita enim respondet, quasi illi vanitas & mendacia obiecta fuissent, Non hercle verò, verum dico. Atqui in verbis Chremetis nihil est huiusmodi. Castigat enim eũ, quòd sit gloriosus, eo quòd res ex sententia ceciderit. Tria hîc me torquent: Vnum, quòd senex qui hactenus laudibus blanditur seruo de vafricie, nunc eum subitò de gloriatione increpet. Alterum, quòd seruus non minoris iactantiæ, quàm astutiæ, inficiatur se esse gloriosum. Tertiũ, quòd res dicitur euenisse, quæ nonnisi cogitata erat, & consiliis tantummodo vt ageretur instituta. Nondum enim Menedemus circũductus erat argento, sed dolus struebatur, vt id fieret. Ego igitur locum hunc corruptum esse opinor, & sub sana cute hulcus aliquod latêre, meámque diuinationem hactenus amplector, dum meliora ab aliis inueniantur. credóque ad istum modum legendum SY. At si scias, quàm scitè in mentem venerit. CHR. Vah, hariolare euenisse ex sententia. Hariolari autem de inani iactatione verborum dici indicat leno in Phormione Act. II. scen. II. Hariolare, inquit, irridés vanitatem promissionis: vt hic sit sensus, Vah, tu inani diuinatione iactas, te egregiam fraudem excogitasse, & qualem optas. Vult enim senex ista tergiuersatione prolicere seruum, vt indicet commentum sui doli. Syrus igitur, qui laudem istius calliditatis vt propriam sibi vendicat, asserit se non inania iactasse, ac proinde respondet, Non hercle verò, verum dico. Tum Chremes instantiùs, Dic quid est. Vides vt nunc egregiè inter se cohærent, quæ anteà nimis hiulca erant?

18 *Hercle verò)* [c] Aduerbia sunt confirmatiua. *Non h. v. v. d.)* Negat se gloriari, & se veridicum fatetur: vt hi, qui re magna peracta fingunt se non gloriari, vt sint maioris fidei & authoritatis. *Dic quid)* [v] Nimis diu senem distulit, vt etiam moueatur.

19 *Tui Clit.)* Narratio est rei veræ, qua tamen callidè senex fallitur. Bacchidem esse Clitiphonis amicũ Clinia dixit. Reddit eam probabilem ex causa traductæ meretricis ad Menedemi domum, ne amorem senex intelligeret. [c] Hoc est quod superiùs Syrus, Quod vim tãtam in me & potestatem habeam tantæ astutiæ Vera dicendo, vt eos ambo fallam. Inferiùs Chremes nõ credet Menedemo Bacchidem Clitiphonis esse amicam.

22 *Imò sic satis)* Sic dixit, vt qui suspicaretur à Chremete dictum, Nimium inquam, non serio, sed ioco.

23 *Sed porro)* [v] Pergit narrare de amore Cliniæ erga Antiphilam, Quod etiam verum est quo ad fallaciã munit viam. Distinctè & ordine narrat. Vidit, placuit, cupit vxorẽ. Simile est illud Philemonis, [illegible]

24 *Tuam vid. fil.)* [c] Neque hoc Menedemo crediturus est Chremes, dum dicet inferiùs, Et illum aiunt velle vxorem.

Iubebit

26 ſaſaſp *Hanc ſe cúpere vxôrem.* C *modò quæ inuênta eſt?*
S. eam.:&
27 ijſdſp *Quidem iubêbit poſci.* C. *quámobrem iſtuc Syre!*
28 ſdſiſp *Nam prorſus nihil intéllígo.* S.* *[vah,] tardus es.*
*Mu.[hui],^ tum in eo h vim habet conſonantu.*ſdiiſp.
29 ſſdbſi C. *Fortáſſe.* S. *argéntum dábitur ei^ ad núptias:*
30 ſiſijp *Aurum, atque veſtem, quî: tenésne?* C. *cómparet?*
31 iſbiſi S. *[d ipſum.* C. *at illi ego neque do, nec [ſpóndeo.]*
32 ddſiap S. *Non! quámobrem?* C. *quámobrem! me rogas! hó mini!]* S. *vt lubet.*

R. Al.[homini fugitiuo?] tum o non elidetur in [fugitiuo], eritque octonarius, ddſiaaip: *al.[vt homini fugitiuo?]* ddſibdſp. *al. homini fugitiuo dabo?]* ddſiaaap: *al.[homini darem illam fugitiuo?] tum fuerit hypercatalecticus,* ddſiaidſp.

33 { ddſaſi / ddid } *Non ego [perpetuò] dicêbam, [vt illam illi] dares,*
34 ſaſiai *Verùm vt ſimuláres.* C. *non mea eſt ſimulátio:*
35 adſiſi *Ita tu iſtæc tua miſcêto, ne me admíſceas.*
36 ibſdſp *Egón' [cui] datûrus non ſim, vt ei [ſpóndeam!]*

*G. [cui] diſyllabum vtraque ſyllaba correpta. Al. [deſpōdeam] ^ tum legendum initio verſu [Ego cui].*aiſaſp.

37 ſdſdſi S. *Credêbam,* C. *minimè.* S * *ſcitè póterat fieri:*

G. Alij transferunt [&] in ſequentē verſum: tū creticus, primo loco. vel legēdum [Equidem], aſſdſp.
•Increpat Chremetis tarditatem.
G. Al. [deſpondeo]. ijaſſi. *ſed perperam. Deſpondet enim pater puella, deſpondet pater adoleſcentis. Mu [ego nec do, nec deſpondeo].*ijaſſi.
R. al. [in perpetuū]. ſed perperam. adſaſis *al. [perpetuum]: al. [perpetuum], vt ſit aduerbium.*
Mu [illam illi vt]. ddſſſi.
• V. A' facill.

27 *Iubebit poſci)* Id eſt, peti. petimus aliquid precario, Poſcimus imperioſè, Poſtulamus iure. *Quamobrem)* V Admiratur rē, & tamen ſe explicare inde non poteſt. Nam ſeruus de vtriuſque amore verum narrat. Sed ſenex credidit ſemper Bacchidem fuiſſe Cliniæ amicā.
28 *Prorſus n. int.)* C Prorſus, pro eo quod eſt omnino. Sunt qui coniunctionem velint. Vel Prorſus, certè, rectè, verè. & dicitur quaſi porrò verſus. nam Prorſum, eſt porrò verſum, id eſt, ante verſum. hinc & proſa oratio, quam non inflexit cātilena. *Hui)* Interiectio mirantis. & hoc cū geſtu ſeruili, & leuiori perſonæ congruè dictum.
29 *Argentum d.)* V Clarè nunc explicat rem. Propoſitio eſt, Dabis ei filiam. & argētum ad emenda ornamenta, veſtes. Aſtutè non iubet eum dare. hæc tamē mens eſt. *Argentum d.)* C Scilicet à Menedemo. inferiùs Chremes nō immemor verborum Syri, Menedemo dicet, & illum aiunt velle vxorem: vt cùm deſponderim, Des qui aurum, & veſtem, atque alia quæ opus ſunt, comparet.
30 *Qui)* Pro quo. B hoc abſoluit Chremes cùm dicit Comparet.
31 *At ego illi)* V Negat ſe daturum filiam. Eſtque propoſitio τῆς ἀντιρρήσεως. *Nec ſpondeo)* C Propriè dixit: Spōdet pater puellæ, Deſpōdet pater adoleſcentis. In Andria, Placuit deſpōdi.
32 *Quamobrē)* V Ratio à moribus eius. Quia meretricatius eſt, alienis amoribus implexus. His moribus vxor non dabitur. Falſus eſt ſenex de amore Cliniæ. Sed Donatus fugitiuo haber. *Fugitiuo dabo!)* C A conditione perſonæ Cliniam vituperat, nam fugitiui propriè ſerui. vnde in edicto Ædilium curuliū, titulus eſt ſeruorū fugitiuorū. Siquis fugitiuus errôve ſit noxâve ſolutus non ſit. *Vt lubet)* V Conceſſio eſt, non magnoperè vrget, ne offēdat, L & quia res ad Cliriphonem minùs pertinet: tum vt habeat mox faciliorem ſenem ad extorquendum argentum.
33 *Non ego perp.)* V Præoccupatione ſe excuſat, quòd non iuſſerit dare in perpetuum, vt nempe ei eſſet vxor, quæ viro indiuidua ſocietate eſt coniūcta, ſed vt ſimularet ſe daturum eam. C Virgilius. Connubio iungam ſtabili propriāmque dicabo. Illadatur perpetuò, quæ omnes annos cum marito exigit.
34 *Non mea)* V Boni viri eſt officium: non vult eſſe ſimulator, nèc rebus iniuſtis admiſceri. Concedit ſeruo vt inuoluat, conturbet, & agat rem vt velit, non tamen ſe adiutore vel ſuaſore. Ratio ab æquo, Eſtenim æquum non deſpondere ei filiam, cui in vxorem recuſet dare.
35 *Tua miſc.)* C Verba probi viri, qui non vult adhærere cōſilio alterius in re non probabili.
36 *Cui dat n.ſ.)* Argumētum ab æquo. Non

Et ego hoc, quia dudum tu tantópere iússeras, aa fdfs 38

Ab authoritate Chremetis comis locutio.

E'ò cœpi. C. *credo.* S. *cáeterùm equidem istuc* {cûbû f} 39
Chreme

Aequi bonique fácio. C *atqui tum máximè* fib'fi 40

Volo te dare óperam vt fiat, verùm ália via. abffai 41

a Mira arte argento emugit senem. & b hic fictus agnitione Antiphilæ perficit fallaciam; quam antè frustra apud Chremetem tentauerat in Menedemum.

S. Fiat, quæratur áliud: a *sed* b *illud quod tibi* {ffba fi ffbf} 42

Dixi de argénto, quod' ista debet 'Bácchidi, ff.ifi 43

Id nunc reddêndum est illi: neque tu scilicet {fff ídfp} 44

E'ò nunc confúgies, Quid mea? num mihi da- {ff cáfidi f} 45
tum est?

S. luit rationes obiiciendas.

Num iussi? num illa oppigneráre filiam fffiip 46

Meam me inuito pótuit? verùm illud Chreme ifbffi 47

R. Alias [iniuria], ffiifi.

Dicunt, IVS Summum sæpe summa [malitia] est. ffi.bi 48

æquum, non leges ipsæ cōcedunt, vt quis patet filiam alicui despondeat, deinde deneget.

38 *Et ego hoc.)* v Ab honesto & iussu heri, Honestum est id firmum & ratum à domino haberi, quod eius iussu à seruo factum est.

39 *Cæterum)* Simulat se iterum de hac re non magnopere laborare, sed quod hero visum fuerit, æquo animo ferre. Hoc enim sibi vult phrasis illa, qua Latinissimi authores subinde vtuntur. Vt Cic. ad Att. Tranquillissimus autem animus, qui totum illud æqui boni que facit. *Istuc Chr.)* c In re non probabili vult inire opinionem optimi serui, qui Domino bona fide morem gerat, & pro viribus obsequatur.

40 *Aequi bonique f.)* a Nō indignor, æquo animo fero, bene interpretor. *Atqui tum)* v Conuictus argumentis & verborū serui comitate, facilè fert vt Antiphila detur Cliniæ. sed ratione alia de qua deliberandum sit.

42 *Fiat, quær.)* Nunc accedit ad id quod hactenus quæsiuit. Ac submonet senem de soluenda pecunia Bacchidi pro filiæ liberatione. Hoc autem astutè tanquam rem valde necessariam subiungit. Cum enim constituerit Antiphilam dare Cliniæ, necesse erit ipsam prius ab oppignoratione liberari. Estque propositio pricipalis per [illegible]. *Fiat, quær. al.)* c Astutè & callidè in omnibus assentitur hero: quia iam lenibus verbis extorquebit argentum.

44 *Neque tu scil.)* v ἀνθυποφορᾷ occurrit his, quibus se tueri, & quasi iuris confugiū quærere potuisset. Ac primùm μερικῶς defensionis eius arguméta tecitat, Nō reddā argētū: ab æquo, quia nihil accepi & quia non iussi. A iure scripto, quia patre inuito filia oppignorari non potuit, contractus igitur inualidus est. Hæc est quæstio iuris. Estque defensio in statu iuridiciali. Concedit autem hoc verè, & iustè dici, si quis stricto, vt iureconsulti, vel summo iure, vt reliqui scriptores loquuntur, agere velit. Sed in refutationem opponit sententiam, quæ summum ius damnat, & summā malitiam vel iniuriam vocat. Nam τὸ ἀκριβοδίκαιον Aristotelicum est, nimis exactum, præstrictum & durum, quo sæpe neglectis circūstantiis summa iniuria committitur. Boni ergo viri est τὸ ἐπιεικὲς amplecti, quæ fauorabilis est, quæque est summi iuris quasi mitigatio & emendatio quædam, & ex æquo & bono constitutio. Ac iurecōsultus præcipit, cùm in omnibus, tum verò maximè in legibus, æquitatem esse spectandam. Et Aristoteles virum bonū & æquū sic describit, ὁ γὰρ τῶν τοιούτων προαιρετικὸς καὶ πρακτικὸς καὶ μὴ ἀκριβοδίκαιος ἐπὶ τὸ χεῖρον, ἀλλ' ἐλαττωτικὸς καί περ ἔχων νόμον βοηθὸν, ἐπιεικής ἐστι.

E'ò nunc c.) c Id est ad rationes quas statim callidè subiicit. magna vis est persuasionis: quoniā nō prius amouemus ea quæ is respōderet, à quo aliquid petimus. 45

Nunc m. d. est.) a Argētum mutuū datū est anui Corinthiæ, quæ inuito me oppignerare illam nō potuit. Iure non teneor argentum illud reddere.

Num illa oppig.) M Oppignerare, id est, in pignus recipere & arrhabonem. 46

Me inuito p.) c Hæc pro Chremete essent, & iure non teneretur reddere id argentum. 47

Summum ius s. s. m. est) B Parœmiographus hoc enarrans. Tum maximè, inquit, disceditur ab æquitate, cùm maximè superstitiosè hæretur legum literis. Id enim summum ius appellauit, cum de verbis iuris contenditur. neque spectatur, quid senserit is qui scripsit. M Cicero lib. 3. Offic. sic ait, Existimant 48

etiam

49 ddsap C. *Haud faciam.* S. *immo, aliis si licet, tibi non licet.*

50 ssssi *[In lauta te, & bene aucta parte omnes putant.]* G. Al. [*Omnes te in lauta & bene aucta parte putant.*] *sed corrupte. nam metrum non constat.* MU [*Omnes in lauta te. & bene parte aucta putant.*] ssstasi:

51 ddssp C. *Quin egomet iam ad eam deferam.* S. *immo, filium*

52 sddisi *Iube potius.* C. *quamobrem?* S. *quia enim in hunc suspicio est* G. Al. [*hunc suspectio*]. MU Al. [*eum suspicio*], sddasi.

* L. Hoc consiliũ Syri pertinebit ad prodendã nequitiã Cliriphonis. & est vltima occasio epitaseos.

53 ssdip *Translata amoris.* C. *quid tum?* S. *quia videbitur*

54 {sbijsp a} *Magis verisimile id esse, cum hic illi dabit:*

55 iddbij *[Simul] conficiam facilius ego quod volo.* G. Al. [*Et simul*], *sed corrupte.* A addbij: *vel elise l in simul.* dddbij.

56 diiisi *Ipse adeo adest: abi, effer argentum.* C. *effero.*

Conficiam, pro efficiã, verba celeritatem indicantia.

Persuasus Chremes argentum exhibet.

etiã iniuriæ sæpe calumnia quadã, & nimis callida, sed malitiosa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius, summa iniuria, factum est iam tritum sermone prouerbium. Huius prouerbii meminit Columella in primo sui operis.

49 *Immo si aliis*) V Concessio per [illegible] ex personarum circunstantia. Aliis fortè liceret summo iure agere, tibi verò non. Ratio à decoro & facili, ex cõmuni omnium de ipso æstimatione. Omnes te diuitem esse censent. Ergo decorum est, ne te difficilem in eo præbeas, quod tibi factu facillimum erit.

50 *Omnes te in lauta*) M Id est, liberali & sine auaritia. C Non decet eum qui vitæ lautæ sit & splendidæ, in omnibus iuris rigorem obseruare. nam qui ad vnguem ius seruant asperi, difficiles, & tenaces multis videntur.

Egomet) C Senex gloriæ cupidus adeò 55 flectitur verbis Syri, vt ad meretricem cum argento festinare cupiat. V Vetũ seruus suadet cum filio esse mittendam. Rationes duæ sunt, ab vtili & commodiori. &. Clitipho liberatur à suspicione amoris, & ipse commodiùs negotiũ de nouo matrimonio efficere posiit.

Simul conf.) C Hoc loco pro efficiam 55 ponitur: quo sæpius in hac significatione Cicero vtitur. ab hoc, Confectum, propriè verbum conuenit gladiatoribus his, qui grauissimis vulneribus occubuerunt. Cicero in Catil. Gladiatori illi confecto & saucio.

ACT. IIII. SCEN. VI.

ARG. V Syrus paulò antè Clitiphonem abire iusserat, vt à patre priùs argentum extorqueret, quàm peccatum filii innotesceret. Inuitus fecit adolescens, amicam derelicturus. Nunc cùm redit stomachabundus, quòd hactenus non potuerit amica frui, seriò expostulat cum seruo: P atque ita mirè à Poëta proponitur spectatoribus amantis inconstantia: facillimo tamen momento excandescentis animum Clitiphonis Syrus quàm leniter demulcet, V cùm paratum argentum H & Bacchidem apud Menedemum esse intelligit: P simúlque quibus moribus verbísque vti debeat apud patrem præscribit. V Est ergo partim expostulatoria, vel [illegible], partim verò [illegible]. *Thesis.* 1 Nulla non res, quam inuiti facimus, difficilis est. 2 Molestissimum est adolescentibus amica priuari. 2 Maxima est amatorum inconstantia, irati facillimè spe alicuius rei ostensa placantur.

Vers. gen. Senarii siue iambici trim. acat.

CLIT

CLITIPHO. SYRVS.

• V. Exordium est γνωμικὸν & γνωμικόν. Difficile est quicquid inulti facimus. éstque θέσις.

* *NVLLA EST tam fácilis res, quin diffícilis fiet,* sdssp
Quam inuítus fácias: vel me hæc dĕambulátio { sdsxij / sdss
Quàm non laborióſa, ad languôrem dedit. sissp
Nec quicquam magis nunc métuo, quàm ne denuò { sdisi / sd
Miser áliquò extrûdar hinc, ne accêdam ad Bácchidem. •sissp

• Imprecatio nimium inconſyderati amantis.

* *[Vt te omnes équidem] dij, deǽque, quàntùm est Syre,* sdsasp
Muretus tollit [que]. sdssp. ᴿ[Vt te quidem omnes], sisasp.

M. [Cum tuo istoc]. ᴬ sed ve sus non constat.

[Cum istoc] inuénto, cúmque incœpto [pérdiunt.] ssssi

Al. [perdunt.]

[Huiús modi mihi] res semper comminíscere, { sassip / ddi
Al. [mihi huiusmodi,] sissip: vbi [Mihi] monoſyllabum est, ac totum eliditur. Bemb. [Huius] mihi, sissip.

→ C. Terribiliter pronunciandum. Bemb. [tu hinc], vt sit indicatiuus [tu] pro imperatiuo [i]. vt, Bono animo es, pro esto.

Vbi me excarníſices. S. [i tu hinc,] quò dignus es.* isassp
Quàm penè tua me pérdidit protéruitas! sosisi

1 *Nulla est t. f. r.)* ᴮ A γνώμης orditur. *Quin)* ᶜ Pro quod non. *Difficilis)* Huic illud contrarium, Nihil difficile homini volenti.

2 *Vel me hæc)* ᵛ Ratio à suo exemplo quasi ἀποδεικτικὴ, qua à thesi ad hypothesin currit, & suæ personæ applicat. Nam & hæc deambulatio, quam inuitissimè subiui, me ad lãgorem dedit, id est, planè defessum reddidit, & ad animi tristitiam perduxit. *Vel me hac)* ᶜ Vel, modò non est disiunctiua coniũctio, sed prò etiam posita. vt apud Virgil. Vel Priamo miseranda manus. *Hac deamb.)* Quæ facilis & non laboriosa. nam deambulatio, homini potiùs voluptatem quàm laborem affert.

4 *Nec quicquam)* ᵛ Amplificat querelam & infortunium à timore suo, expertus difficultatem huius mali: timet ne iterum in idem

5 coniiciatur. Est autem αὔξησις in vocabulo Miser, ex fortuna: & Extrudat, quia inuitus abest ab amica Et quod grauissimum est, ne arceatùr à Bacchide.

6 *Vt te dij)* Expostulat per execrationem, in qua non paruus iracundiæ feruor est. ᶜ Improuidus adolescens non consyderat quid à Syro in rem suam peractum sit: sed omnia ad voluptatẽ suam refert. *Vt te omnes quidem dij)* ᴮ Vt, pro vtinam, execrando vel optando.

7 *Istoc inuento)* ᶜ Cum cõtemptu atque odio hæc pronũtiantur. *Tuo istoc inuento cumque incœpto)* Quasi de magno facinore. nam Incœptum, & Incœptare, & Incipere, magnorum est facinorum. *Perdunt)* Et antiquum est, & Plautinum.

8 *Huiusmodi)* ᵛ Ratio ab iniquo. Quia inuentis tuis hoc vnum agis, vt me crucies & excarnifices. *Commini. ere)* ᶜ Pro comminisceris, id est, fingis. hinc commentum. alibi, Atque ipsis hoc commentum placet.

9 *Excarnifices)* Terribiliter Excarnifices dixi hoc est, excrucies. Excarnificare deductum est à carnifice. Carnifex est, qui carnes ex homine facit. nam caro dicta est, eo quòd careat anima. & caro propriè dicitur mortuorum, Virg. — Et corpora luce carẽtũ. vel caro sit dicta quasi cado Virgilius, — Bellóque caduci Dardanidæ. quod iam scilicet sine anima sit, & cadat. *I tu hinc)* Et hic securè exclamat: quod iam extorserit argentum. *I tu)* ᵛ Recriminatio est. Seruus exultans ob rem feliciter expeditam, indignè fert se reprehendi ab herili filio. Est ἀποσιώπησις, nempe in malam crucem, sed rem duram per figuratam locutionem durioribus verbis notat.

10 *Quam penè)* A suo periculo, à quo non multùm abfuerit Clitiphonis causa. *Proteruitas)* ᶜ Importunitas vel petulantia. Proteruitas, leuior est quædam contumelia: Procacitas, maior: Petulantia, maxima. ᴬ Proteruus Latinis illum significat, qui sibi circa libidines

11 { ßvdß ßbbai c. * *Vellem hercle factum: ita méritus.* s. *méritus! quómodo?* • V. Votum à iusto vel merito eius.

12 ßdßj * *Næ me istuc ex te priùs audîsse gaúdeo,* • V. Minatur, sed non ex animo, se pecuniam illi non traditurum.

13 : ßß *Quàm argéntum habéres, quod datûrus iam fui.*

14 b ddß c. *Quid igitur dicam tibi vis! abiîsti, mihi* • C. Ingens amantis ardor.

15 ißdßp *Amîcam addúxti, quam* non líceat tángere.*

16 ßbß s *Iam non sum irátus.* sed scin' vbi nunc sit tibi* • V. Gratulationis exultatio.

17 { aaßvßp aaßva *Tua Bacchis?* c. *apud nos.* s. *non.* c. *vbi [igitur?]* s. *apud Cliniam.* G. [*ergo?*] aaßßp: *& eliso d in* [*apud*]. aaßiap. *Muretus tollit* [*tua*]. dßdbßp.

18 abßlß c. *Périj.* s. * *bono ánimo es: iã argéntũ ad eã déferes,* • V. Consolationis propositio.

19 { adßad ßaßip *Quod ei pollícitus.* c. *garris: vnde id?* s. *[à tuo patre.]* *Muretus* [*à patre.*] adßip.

20 ßßp c. *Ludis fortásse me.* s. *ipsa re experíbere.*

21 aßdip c. *Næ ego fortunâtus homo sum: déamo te Syre.*

22 ßiß *[Qua caussa id fiat, obsecundâto in loco.* *Muretus antepenultimum, penultimi loco ponit, & contrà. rursus alij eos sic legũt,* [*S. Qua caussa id fiat. caue quicquam admiratus sies.*] ßaßi. [*Sed pater egreditur. obsecundato in loco.*] ddiiß. *In priori versu* [*fiat*] *pro monosyllabo habetur, nisi, vt quidam habent, legas.* [*Qua caussa id fiat, caue quidem admiratus sis:*] ßdiß.

bidines temperare non potest. Illúmque Græcè acolaston appellamus. In ea significatione vsus est Terentius, Quam penè me tua perdidit proteruitas. id est, tua libido coram amica gestiens. *Proteruitas*) Pro petulantia dicit, vel importunitate. Eò refertur, quòd Clitipho patre vidente, manum in sinum meretrici intulerat.

11 *Ita meritus*) [c] Meretur quis & bonum & malũ. Et mereri & promereri est præstare beneficium. Virgil. Quique sui memores alios fecere merendo. Et idem, -Nunquam regina negabo Promeritam.

12 *Ex te pr. aud. g.*) Sic fingimus, quando sumus collaturi beneficium in aliquẽ, & quicquam audimus quod nõ placet, nec tamẽ nos infensos reddat.

14 *Quid igitur*) [v] Confirmat iniquitatem, à facto eius iniusto. Iniustum est alicui adducere amicam, & mox nolle ipsius fieri copiam. Est amatori hæc causa satis grauis & ardua.

15 *Non liceat t.*) [c] Nimius est ardor in adolescente cùm videt amicam, nec tamen tangendi facultas datur.

16 *Iam non*) [v] Orditur consolationem per præoccupationẽ, ne videatur iratus cũ domino pugnare, quem vult sibi conciliare. Ideò non respondet, quæ ipsa res postulabat. *Iam non s. ir.*) [c] Nõ potest præ nimia lætitia diutius reticere quod fecerit. Iratus est ex causa, Iracundus ex moribus. *Scin' vbi nunc sit*) Hæc interrogatio gaudentis est, & cui omnia ex voto successerunt.

Perij) Hæc vox est amantis, aliquid mali suspicãtis. *Iam arg.*) [v] Ratio ab vtili & facili. Et hic est fructus omnium laborũ in Clitiphonis causa susceptorũ. Quia pecuniam ei ex patre extorsit. [c] Iam, nimiam velocitatẽ significat. *Deferes*) In alia significatione accipitur illud Olympiadis ad Alexandrum, Amo, inquit, mi fili quiescas, neque deferas me. Hinc delator. 18

Garris) Tanquam auis, vnde garrulus. Et garrire is dicitur, qui inaniter loquitur. 19

Experibere) Antiquum est, nos dicimus Experiere. Iuuenalis, Experiar quid concedatur in illis, &c. 20

Næ ego) [v] Peroratio est, qua in exclamationem erũpit de fortuna sua, & agit gratias illi quem modò grauiter reprehendit. Vides quàm varii & subiti motus sint adolescẽtium amoribus deditorum. [B] Næ, id est, valdè. Sic & in Adelphis, Næ ego homo sum infelix, qui fratrem nusquã inuenio gentium. *Deamo te Syre*) Id est, valdè amo. De hoc loco auget, aliàs diminuit. 21

Qua c. id f.) Vt argentũ habeamus, quod ad Bacchidem deferas. *Obsecundato in l.*) Obsecundare est omnia ad alterius naturam facere. 22

S. *Sed pater egréditur. cauě quicquam admirâtus fis:]* ddđſſi 23

Quod imperâbit, fácito: lóquitor paúcula. ijdbſp 24

23 *Sed pater)* [V] Mandarum eſt qualis eſſe debeat præſente patre. Eſt verè ἀδιαι ex filii obedientia, Obedias patri, non admiteris factum, ne pater intelligat fraudem: pauca loquaris, ne tibi id excidat, quo poſsis prodere teipſum.

24 *Loquitor p.)* [B] Seruius in primum Georgicon, Contemplator, id eſt, contemplare. Loquitor modi imperatiui, & futurum pro præſenti, Loquere. *Loquitor p.)* [C] Paucula dixit, non Pauca: & ſic maiorem vim admonitio iſta habitura eſt: nam paucula coram patre loquitur Clitipho.

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. [V] Chremes iam perſuaſus à Syro filiam Antiphilam oppigneratam, redimendam eſſe prompta pecunia iubet, [L] quam tradit Clitiphoni deferendam ad Bacchidem. [V] nihil mali ſuſpicans. Poſteà eadem expoſita, rationem ſubducit quantum inſumendum ſit in puella iam nubili. Prior pars eſt mandatoria, poſterior eſt in computatione querimonia. *Tocſes.* 1 Parentum ea eſt ϛοργὴ φυσικὴ, vt etiam nolentes ſuos redimant. 2 Senes Chremetes ferè ſimiles ſui ſunt, id eſt, auari. Itaque anteà præcepit, vt ſi filia parta eſſet, exponeretur. [M] Senilem animum ad auaritiam propenſum, ac pecuniarum ſuppoſitionem, hæc ſcena exprimit. Senex naturaliter fit auarus, & ratiocinatio impenſarum, illorum eſt qui amant pecunias. Ariſtoteles in quinto libro Ethices ſic ait. Senectus & imbecillitas omnis auaros efficit, éſtque omnibus inſita magis quàm prodigalitas. Plerique nanque cupidi ſunt magis pecuniarum, quàm ad dandum procliues. Et loquens de magnifico dicit, Hic cum voluptate & ſine parſimonia erogat. Exacta nanque ratio ad puſillanimitatem nimirum attinet, atque potiùs quonam pacto pulcherrimum fuerit opus, quàm quanti conſtet conſyderabit. *Verſ. gen. Senarij.*

CHREMES. CLITIPHO. SYRVS.

Audacia & arrogantia ſerui herili filio, heróque ipſi imperantis.

VBI *Clitipho nunc eſt?* S. *eccum me, inque.* CLI. *[eccum hîc tibi.]* aaſſſi 1

G. *Vide num legendum [eccum tibi.] nam Valla authore, Eccum eſt ecce hic illum.*

C. *Quid rěi eſſet, dixti huic?* S. *dixi pléraque ómnia.* ſaſſſp 2

* B. Increpātis eſt. Conuenit in ignauum, ſtupidū, brutúmque hominē.

C. *Cape hoc argéntum, ac defer.* S. *[hei,]* * *quid ſtas lapis!* iaiſp 3

Alias [i:]al. [y:]pro i.

Quin áccipis! CLI. *cedo ſané.* S. *séquere hàc me ócyús.* ſiadſp 4

1 *Vbi Clitipho)* [V] Numerata pecunia vocat ad ſe filium. *Eccum me, inque)* [C] Syrus ſubiicit verba Clitiphoni, quæ patri reſpondeat. *Inque)* Raròalibi præter Inquam & Inquit reperies. *Inque)* Id eſt, dic. *Eccum hic tibi)* [L] Attende hic diſſimulationem Syri & Clitiphonis apud ſenem.

2 *Pleraque omnia)* [C] Hic adiectio in primo poſita eſt loco. Adiectiones verò, aut in prima parte orationis, aut in vltima adiiciūtur. Hic ergo Pleraque ex abundantia poſitum eſt. Omnia neceſſariò additū in vltimo, ſicut Interea loci, interibi.

3 *Cape hoc)* [V] Dat argentum, & præcipit vt ad Bacchidem ſine mora deferat. Sed Cape hoc, eſt lentè & trepidanter pronuntiandum, vt difficultas in dando repræſentetur. *Hei quid)* Obſerua quàm egregiè diſſimulent omnia, vt nihil minùs quàm fraudem ſubeſſe ſuſpiceris. *Quid ſtas lapis)* In hominem ſtupidum & ignauum, qualis nobis Germanis eſt, Quaſi tibi non eſſent manus. [C] Illa verò Caudex, ſtipes, aſinus: in ſtultum.

4 *Quin)* Pro cur nō. *Cedo)* [B] Cedò pro da.

ſſi:lp *Tu hîc nos, dum eximus, intéreà opperíbere:*
dſſi·p dilis *Nam nihil eſt illic quod morêmur diútiús.*
ijdlſp C. * *Minas quidem iam decem habet à me filia,*
ſiſiſi *Quas pro alimentis eſſe nunc duco datas:*
ſſſiii *Haſce ornaméntis conſequêntur áltera.*
ſiiſiſi *Porrò hæc talénta dotis appóſcent duo.*
ſſſiſp * *Quàm multa iniúſta ac praua fiunt móribus!*
a:ſaai *Mihi nunc relictis [omnibus,] inueniêndus eſt*
aiſbſp *A'liquis, labôre inuênta [mea] cui dem bona.*

* Tenax conqueritur de dãno per filiam aucto. [L] ad ſpectatores.
* V. Epiphonema eſt de improbis hominũ moribus, vel de prauitate mundi.
Alii [relictis,] aiſiai.
Al. [meo], aiſaſp.

5 *Tu nos hic)* [V] Iubet ſe expectari quòd maturè ſint reuerſuri, quaſi nihil aliud negotii ibi habeant. Ita ſe omni ſuſpicione liberant. *Opperibere)* [C] Antiquũ eſt, ſicut Experibere. [B] pro opperiere.

7 *Minas q.)* [V] Supputat tenaciùs quas impenſas in filias faciat. *Minas q.)* [C] Inducitur tenax ſenex circa rem ſollicitus, qui cõqueritur de damno quod illi acciderat de inuenta filia. *Minas decem)* [B] Hoc eſt, noſtrate pecunia, cẽtum & ſeptuaginta quinque carolinos, ſiue viginti nouem libras Flandricas, tres ſolidos, & quatuor groſſos.

8 *Pro alim.)* [C] Nam crediderat anum illam oppigneraſſe filiam Bacchidi.

9 *Altera)* Id eſt, totidem.

10 *Porrò)* Modò aduerbium ordinis: aliâs temporis. Porrò, pro vlterius. *Hac apposcent)* [C] Hæc pluraliter pro hæ. In Eunucho. Continuò hæc adornant vt lauet. In Phormione, Hæc illæ erãt itiones *Hac)* [V] pro hæ, per enallagen generis, nempe hæ in dotem accipient duo talenta, id eſt, mille & ducentos coronatos, vel ter mille aureos Rhenanos. Quidam verò ſubſtantiuè accipiunt, vt intelligantur ſupradictæ decem minæ. *Talenta duo)* [C] in ſequentibus dicet, Duo talenta pro re noſtra ego decreui eſſe ſatis. [B] Hoc eſt, libras mille & centum Reñenſes, ſiue trecentas & quinquaginta libras Flandricas.

Quam multa iniu. & pr. f. m.) [B] Vt mores 11 hominum ſunt corrupti, ita nimii & ſuperuacanei ſiunt ſumptus in eloquendis liberis.

Mihi nunc) [V] Exponit epiphonema ad- 12 modum inuidioſè. Quia iniuſtè hoc fit, quod bona mea magno labore parta nunc alicui, quaſi dicat homini externo, genero inuento, cogor dare. Mallet auarus ſenex retinere bona. Sed bonorum vſum planè ignorat *Relictis omnibus)* [C] Poſitis omnibus aliis negotiis. *Inueniendus eſt al.)* [B] Quærendũ ſiguifieat generum, filiæ virum.

Labore inuenta) [C] Propriè parta. 13

ACT. IIII. SCEN. VIII.

ARG. [H] Menedemus annuntiat Chremeti, Cliniam ambire filiam eius vxorem. [T] & hoc longè facetiſsimum eſt in hac fabula, quòd arte Syri ambo ſenes de re vera errant. [V] Eſt igitur hic ταρακτικὴ ad cognoſcendum Chremetis errorem, qui non ſolùm errat, verùm etiam Menedemum vera loquentem in errorem ducit. Nam confecto argento & iam ablato per Syri fallaciam, reliquum eſt, vt Chremes, qui hactenus ſibi placens non deſipere viſus eſt, errorem deprehendat. [P] dum enim Menedemum credit per Syrum decipi, ipſemet planè per ſuos illos, Syrum & Clitiphonem deluſus eſt. [V] Eſt igitur hic ad ſummam *intentionis* gradus: & principium huius ſcenæ eſt de catastrophe rerum Cliniæ. *Theſes.* 1 Parentum ex liberorum reſipiſcentia magna eſt felicitas. 2 Amatores ad matrimonium pelliciendi ſunt, quod conſilium Terentianis Comœdiis nimis familiare eſt. [M] Paternam lætitiam ex filiorum educatione, ac credulitatem ſenilem, quæ facilè decipitur, cùm votis faueat ſuis, hæc ſcena exprimit. Bono patri ac ciui, pari, & æquo iure cum ſuis popularibus viuere cupienti, recta filiorum educatione nil debet eſſe antiquius, vt ſe dignus adoleſcat & patriæ: itaque adhibenda eſt à primis annis diligentia, quoniam, vt inquit Horat. Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem Teſta diu. Et Plato in quarto de Republ. ſic ait, Apparet quale fuerit cuiuſque puerilis educationis initium, talia fore etiam quæ ſequuntur.

Verſ. gen. Et in Senarÿ ſunt ſiue iambici trimetri acat.

MENEDEMVS. CHREMES.

Senſim pergit eò, vt palá fiat erraiſſe Chreme m. vt in epitaſi fabulæ omnia ſeruulū conſilia fallant.

* V. Alloquitur filiū abſentem: ^ vel certè domi adhuc reſidentē. cùm ipſe foras egrediatur.

Mu. [vxorem ſibi] ſſdiſp.

* L. interrogatio obiurgātis. ^C Quæſo modo obiurgatorium eſt.

Credit ſe intelligere fallaciam.

* MVLTO' ómnium nunc me fortunatiſſimum ßiſſp 1
Factum puto eſſe gnate, cùm te intéllige ßiiſi 2
[Reſipîſſe.] C. vt errat! M. te ipſum quærêbam aiſſi 3
Chreme: Mu. [Reſipiſcere.] jaaſſi
Serua quòd in te eſt filium, & me, & familiam. ßſidp 4
C. Cedò: quid vis fáciam? M. inueniſti hódie filiam. adſdſp 5
C. Quid tum? M. hanc [ſibi vxôrem] dari volt Clínia. ßiſſp 6
C. * Quæſo [quid tu hóminis es!] M. quid? C. iámne oblitus es ſſlſſp 7
Mu. [quid hominis es?] ibiſſp.
Inter nos quid ſit dictum de fallácia, ßiſſi 8
Vt ea via abs te argéntum auferrêtur! M. ſcio. aiſſi 9
C. Ea res nunc ágitur ipſa. M. quid dixti Chreme! adiſſi 10
[C. Errâui: ſic res acta eſt. M. quanta ſpe décidi!] ßßiii 11

E. [Erraui] prima ſyllaba pertinet ad verſum præcedentem. ^R Al. [Erraui: res acta eſt. quanta de ſpe decidi!] vt addatur [de] & tollatur [ſic], ſintque omnia hæc verba Menedemi. Si [de] quoque tollatur, verſus probè conſtabit.

• L. Ironia.

C. * [Immo hæc, quæ apud te eſt,] Clitiphônis eſt ßiſiij 12
Amica. M. ita aiunt? C. & tu credis? M. ómnia. ijſſip 13

1 *Multò omn.)* ^V Prædicat ſe fortunatiſſimum propter filium. Et hæc eſt gratulationis eius propoſitio. Magnam putat eſſe felicitatem habere liberos vel bonos vel in viam redeuntes. Filius ſapiens exhilarat patrem, ait Solomon. Huc facit parabola Euangelica de filio perdito.

2 *Cum te intell.)* ^C Ratio, Quia reſipuiſti, hoc eſt, ad meliorem frugem reuerſus es, ad matrimonium animum applicaturus.

3 *Reſipiſſe)* ^B Ad meliorem mentem rediiſſe. Priſcianus, Sapio, inquit, tam ſapiui vel ſapii, quàm ſapui protulit antiquitas. Probo tamen Sapui placet dici. Cariſio ſapui vel ſapiui. *Vt errat!)* ^C Virgil. Vt vidi, vt perii.

4 *Serua quod)* ^V Eſt quaſi rationis confirmatio. Quia modò initur conſilium de collocanda filia. Petere autem videtur vt Cliniæ Chremetis filia in vxorem detur. Cuius ratio eſt, Quia ſi hoc fiet, & filio, & mihi, & toti familiæ meæ, per diſtributionem conſuletur optimè. Eſt & alia à voluntate filii. Quia vult eam ſibi dari. *Filium)* Filium priùs nominauit, in quo omnis cura patris erat.

7 *Quæſo quid)* ^V Blandè obiurgat ſenem, notans eius ſtultitiam, quòd in re falſa tantopere gaudeat. Eſtque refutationis propoſitio, Noli tantopere gaudere de filio. *Quid hominis es tu)* ^C In Eunucho, Quid iſtuc, inquam, ornati eſt? Scire nos conuenit cum recto caſu profertur interrogatio, non eſſe contumelioſum: vt ſi dicas, Quis hic homo eſt? Si autem in obliquo contemptum ſignificari: vt, Quid hoc eſt hominis? quid mulieris? qui ornatus? *Iamne)* ^V Cōfirmatio ex pacto priùs facto, quod erat de argento emungendo te eſſe fallendum, nec quidpiam apertè dandum.

10 *Ea res n. ag. ipſa)* ^C Et ex hoc credit eos inter ſe finxiſſe, Cliniam amare Antiphilam.

11 *Erraui)* ^V Agnoſcit errorem, & cum dolore dicit ſe ſpe ſua eſſe fruſtratum. Sic enim planè cōſtituerat fore, vt Antiphila nuberet Cliniæ. *Sic res acta eſt)* ^C Vt decipiaris. Et hæc quidem cum cōtemptu interrogationem, & hoc fictum eſſe credit.

12 *Imò hæc)* ^V Narratiuncula eſt, qua Menedemum refutat, probans ex perſona & loco Cliniam aliam vxorem ſibi velle. *Imò h. q. ap. te eſt, (l. eſt. Am.)* ^B Poſterius Eſt, pro fingitur accipe.

13 *Ita aiunt)* ^C Ita aiunt, de re dicimus, quā volumus eſſe falſam.

14 {fffp a C. [Et] illúm aiunt velle vxórem, vt cùm [spo-
póndcrim,] *Mu.* [Et quidem istac, quæ est apud te,] sfsij.

15 ffdafp Des qui aurum ac vestem, atque ália, quæ opus
sunt, cómparet. *Potest x &*] à superiore versu pendere. ffffp.

16 iiadfp M. Id est profécto: id amicæ dábitur. C. scilicet *Al.* [despondero.] Cilffp.

17 ifd 'p Datûrum. M. [vah frustra igitur gauisus] miser. L. *Daturum*, sub. scias, per eclipsin.
Al. [ah. frustra igitur gauisus sum,] ji(affp.

18 fifsp Quiduis tamen iam malo, quàm hunc amittere.

19 fiilfi Quid nunc renúntiem abs te respónsum Chreme,

20 fitffp Ne séntiat me sensisse, atque ægre ferat?

21 fid''p C. * Ægré! nímiùm illi Menedême indúlges. M.
sine: * Corripit patrem de nimia indulgentia. L Repetitio eiusdem verbi ad indignationé obiurgantis.

22 ffiaal Incœptum est: pérfice hoc mihi perpétuò Chreme.

23 ffifi C. Dic conuenisse, egisse te de núptiis.

24 ff:ifp M. Dicam: quid deinde? C. me factúrum esse ó-
mnia.

25 aiidfi Génerum placére: postrémò étiam si voles,

26 fajdp * [Despónsam] quoque esse dicito. M. hem, istuc
volúeram. G. [Sponsam], fijidp. * C. Hoc mirificè placebit Cliniæ.

27 fififp C. * Tantò ócyùs te vt poscat, & tu id quod cupis, * V. Suadet ab occasione & facili.

14 *Illum aiunt v. vx.*) B Illum Cliniam filium tuum.
16 *Id est pr.*) C Fingit se credere amico quem fidum cognouerat.
17 *Vah fr. ig.*) B Vah. interiectio est, seipsum irridentis, qui fallaciam non animaduertit. *Frustra*) V Peroratio est propositioni còtraria, Quòd si res habet ita, frustra equidem me fortunatum iudicaui. *Gauisus*) C Bene de filio Gauisus dixit quia Gaudemus propriis, Gratulamur alienis. *Miser*) Miser est, cui animæ miseria est.
18 *Quiduis*) V Consultoria est. Nimium amat filium. Mauult duri quidpiam deuorare, quàm iterum priuari eo. Ideò intendit consilium de eo retinendo. *Amittere*) C Pro dimittere more antiquo.
20 *Ne sentiat*) V Notat cõsilii necessitatem, vt possit ei cautè respondere, ne iratus iterum recedat. Sed inanis & stultus hic timor est.
21 *Ægrè*) C Sic distingue, vt Chremes hâc vocem Menedemi subrideat, quippe quòd filius non sit vlla in re timendus. *Nimium illi*) V Exordiolum est consilii. Corripit patrem, quòd plus æquo filio indulgeat, & per indignationem vocabulum Ægrè, repetit, videtúrque subesse reticentia. *Indulges*) C Nullum magis proprium verbum inuenire potuisset, de patre qui omnia filio permittit.
Incœptum) Nam quod semel incœptum est, non potest facilè omitti. V Reperit petitionem cum ratione ab honesto & necessario, Quia res incœpta est, nec honestè, nec cõmode potest iterum omitti. 22
Dic conuen.) Exponit consilium, docens quid responsi debeat filio referre. Narratiuncula hæc, qua filio quid actum esset exponeret, propter ordinem rerum est valde perspicua. Sic enim ordine agitur. Primùm est conuentio opportuna. Deinde commodè negotium de nuptiis exponitur. Tertiò impetratur res, si gener oblatus placeat. Postremò sequútur sponsalia. 23
Desponsam) C Et hoc est quod Cliniæ magis placiturum est. *Hem istuc*) V Approbatio & receptio consilii. *Hem*) C Modò interiectio lætantis: aliâs irascentis. 26
Tanto oc.) Quia si acceperit filius desponsatam Antiphilam, quàmprimum exposcet argentum ad ornamenta coëmenda. *Te vt poscat*) B Petat argentum. 27

* L. Prædicto ominantis, & mox consilium.

Quàm ocyssimè ut des. M. *cúpio.* C. * *næ, tu propédiem* sidldp 28

(Vt istam rem video) istîus obsaturábere. jsaaap 29

R. Al. [ita vt], sed perperam, ijllip.

Sed hæc sunt sunt: cautim, & paulàtim dabis, ii sssp 30

Si sápies. M. *fáciam.* C. *abi intró: vidě quid póstulent.* ddi-si ddid 31

Ego domi ero, si quid me voles. M. *sanè volo:* wisisi 32

Nam [te sciente fáciam] quicquid égero. sibsij 33

Mu. ° te scientem faciam: pro, te cōsultum te certiorem faciam, sidsij.

28 *Natu)* ᵛ Nouit senis naturam. ideo ominatur ipsum breui fastidio filii affectum iri, si multa sint danda. Instituit autem eum de modo & ratione dandi sumptus, vt cautè & parcè det, & quidem non nimia pecunia obruat. Adolescentes enim dū pecunia abundant, nihil rectè agunt. & pecunia non necessariò & in tempore data, ipsorum est corruptela, & ad libidinem, vitia, & otium occasio præcipua. Quod omnibus seculis experientia parentes docuit. *Na)* ᶜ Pro valde: & hoc propriè Terentianum est. *Propediem)* Tēporis aduerbium, & significat citó.

29 *Istius obs.)* ᴮ Istius te filii propediem te capiet satietas, ᶜ nimiā de filio capies satietatem, quod est corporis, ad animum transtulit. & sic plus hoc verbo intulit, quàm si inuenisset proprium verbum.

Postulent) Tanquam iure: quia iure aliquid postulamus. 31

Ero) ᵛ Animo est ad seruiēdum promptissimo. 32

Nam te) Senex sine vicini consilio & præscientia nihil vult agere. Hominum enim cautorum est, opera & consilio amicorum, in rebus grauioribus & aliquid consilii requirentibus vti. *Te sciente)* ᶜ Rectè Sciente. nam Sciens est, qui alicuius indicio rem cognoscit: Prudens, qui intelligentia sua aliquid sentit. ergo Sciens est per alios. 33

ACT. V. SCEN. I.

A R G. ᶜ Quia iam ad exitum properat fabula, fallacia detegitur per Menedemum. ᵛ Is enim ad Chremetem iterum prodit, postquàm filio futuras esse nuptias annuntiarat. lætus verò est valde, quòd nihil istorum quæ Chremes futura prædixerat, intellexerit conari filium & seruum. Narrat igitur Chremeti totum negotium ordine, & audita & visa in suis ædibus. Sed inter narrandum Chremetem subinde exagitat non sine suauitate, dissimulans se intelligere negotium, & quasi confirmans opinionem patris de Clitiphone. Ad extremum autem, signorum commemoratione eò perducit eum, vt fateatur Chremes se turpissimè falsum esse. Sic re ipsa cognita multò impotentiùs filio irascitur, quàm anteà Menedemus. Sed hic illum reuocat, & admonet vt suorum sit præceptorum memor, de non obiurgandis nimiùm liberis. Posteà negotium expeditur de nuptiis, atque fit denique epitasis rerū Cliphonis diuturnior, & aliud consilium initur, vt adolescens à Bacchide abstrahatur. Est admodū mista. Prima pars est cōuitiatoria, sed planè εἰρωνικὴ. Deinde est μεμπτικὴ, cùm se ipsum increpat errore cognito, & non sine διτλισμῷ. Est & παραμυθητικὴ ob consolationem Menedemi. Postremò est συμβουλευτικὴ. *Theses.* 1 In alienis oculatiores sunt, in suis cæcutiunt. 2 Præceps abit ductus aut ira aut nimio amore. 3 In vtraque fortuna amicorum consilio opus est. 4 Obiurgator non est ferendus, qui in alio vitium reprehendit, in quo ipse deprehenditur. ᴹ Quosdam rebus alienis rectè prospicere, suis autem malè, docet hæc scena. Quiuis nanque aliena despicit nullo affectu impeditus, sed liberè iudicans. In re autem propria fertur præceps, ita ductus aut amore nimio. Quapropter tam in secundis rebus, quam ad voluptatem fluentibus, amicorum consilio opus est. & illorum authoritati plurimum tribuendum est, ne id in nobis deprehendatur, quod ipsi in aliis comprehendimus. Quapropter Cicero in prima Actione contra Verrem sic ait. Nihil est quod minùs ferendum sit, quàm rationem vitæ ab altero reposcere eum, qui non possit suæ reddere. Et in

quinta

quinta sic ait, Omnia postremò quæ vindicaris in altero, tibiipsi vehementer fugienda sunt. Etenim nō modò accusator, sed ne obiurgator quidē ferēdus est is, qui quod in alio vitium reprehendit, in eo ipse deprehenditur. *Vers. gen. Quatuor & triginta primi, & sexagesimusseptimus cum sequentibus ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetr. at. Reliqui sunt senary siue iambici trim. acat. nempe tricesimusquintus cum vno & triginta sequentibus.*

MENEDEMVS. CHREMES.

1 assbrst– EGO *me non tam astûtum, neque ita perspicâcem esse. [id] scio:* E. Al. [certò]. C quod versui repugnat. — Facetū exordium stultitiā Chremetis declaraturum. L & totum ironicum est.

2 asabsst– *Sed hic adiûtor meus, & mónitor, & præmonstrâtor Chremes,* Potest hic censeri iambicus, isddisst.

3 dsssstv *Hoc mihi præstat: in me quiduis harum rerum cónuenit,* — *Conuitia in stulsum. L Metaphoræ prouerbiales in stupidos & parū intelligentes.

4 sssssatv *Quæ sunt dicta in stultum, * caudex, stipes, ásinus, plúmbeus:*

5 { tsdisstv / atsb } *In illum nil potest: nam exúperat eius [stultitia, hæc ómnia.]* — Mu. [stultitia omnia hæc.] tssbsdt– : vel atsbsdt–: vel tsdisdsai. Al. [astutia omnia hæc.] A tssbvtt–. & elisâ l in [illū] atque s in [eius], atsbstt–.

6 atastsv C. *Ohe. iam désine deos vxor gratulândo obtúndere,*

1 *Ego me*) C Vt insultat senex, dum alterius stultitiam & tarditatem ludibrio habet. *Non tam ast.*) Hæc iactationis cuiusdam speciei est, fingere se nō astutum, dum videt alterum illusiorem. *Ego me non*) V Exordium falsissima ironia figuratum, constat duarum personarum collatione. Quo, quàm stolidus & stupidus sit Chremes, declaratur. *κρίσιν* elus est, etiam cōfessione eius constans, Cum ego quidē ingenio tardo & hebeti, sed Chremes est me longè stupidior atque stultior. Pulchrè autem ludit cum suo Adiutori, Monitori, & Præmonstratori quid eum filio agēdum, tantum stuporis tribuit. Conueniebat enim eum, qui alteri consilio adesse, & de agēdi ratione monere, & quasi prudenter omnia suscipienda præmonstrare velit, consilio & intelligentia eo superiorem esse. *Ego me non, &c.*) M Scio inquit, me non esse ita astutum vt senem, puta Chremetem, quem video longè me stultiorem.

2 *Adiutor*) C Cum risu hæc pronuntianda: & Adiutor propriè in re bona, impulsor in re mala.

3 *Hoc mihi pr.*) B Hoc me vincit. *In me*) V Ratio & *κρίσιν* propositæ collationis, Ipse enim est longè stupidior & tardior quàm ego sum. Vtitur autem per *συνωνυμίαν* & *συναθροισμὸν* epithetis quæ extremā alicuius stultitiam significant, atque in homines nullius sensus atque ingenii quadrant. Quæ sunt à rerum, quas significant, natura metaphoricès desumpta.

4 *Caudex, stipes*) C Ista iniuriosè dicuntur in stultum & hebetioris ingenii hominem: quemadmodum ignauum, lapidem appellamus, quanuis tamen idem sit: sed hoc plus est. *Caudex*) M Lignum siue tabula. Seneca scribens ad Pau. de Breuitate vitæ, sic ait, Claudius Caudex appellatus fuit, quia primus Romanus suasit nauim conscendere. Nam plurium tabularum contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur. B Si Pontinus, Codices, inquit, à codice, qui & caudex vocatur, ex quo cortex extrahitur.

5 *Nam exup.*) V Amplificat hyperbolicōs, & ironiam suam explicat: quasi dicat, Hæc vocabula longè sunt minora, quàm vt insigni tarditati & stultitiæ eius conueniant.

6 *Ohe, iam*) Dehortatoria est per *ἀποτροπὴν* ad vxorem, qua eam ab immodica lætitia ob inuentam filiam facetè auocat. Propositio, Desine tandem gratulando diis molesta esse. *Ohe*) C Interiectio est, satietatem vsque ad fastidium designans. *Obtundere*) Obtundit, qui sæpe repetendo aliquid dicit. Est translatio à fabris, qui sæpe repetunt tundendo aliquid malleo, & idem obtundunt & hebetant.

v Ingeniũ Sostratæ stupidũ notat.
L. Faceta ironia.

Tuam esse inuentam gnatam : * *nisi [illos ex tuo] ingenio iudicas* {ſſſat- ſſiaſ 7

Mu. dos tuo ex | ^R sed versus non sanatur. [ſſa'at-. vel ſſaſat-.

Vt nihil credas intelligere, nisi idem dictum est centies. {aſſbaſt- ſ 8

G. [interim quid] aſſſſt-: vel diso d in [Sed, & in [quid]. tſſſſt-. Mu. [Sed quid iamdudũ interim illic gn.]ſſſſſ-.

Sed [quid interim] illic iandudum gnatus cessat cum Syro? {raſſſt- td 9

*Gaudium de aduentu senis.

M. *Quos ais homines Chreme cessare?* C.* *[ehem,] Menedeme aduenis!* {thſſaat- tbuſ 10

Mu. [hem.]

Mu. [nuntiastin'?] dſſſtv.

Dic mihi Clinia, quæ dixi, [nuntiastine?] M. *omnia.* dſſſſtv 11

C. *Quid ait?* M. *gaudere adeò occœpit, quasi qui cupiunt nuptias.* aſaſaat- 12

* Interiectio profusi cachinni.

C. * *Ha, ha, hæ.* M. *quid risisti!* C. *serui venere in mentem Syri* aſſſſl- 13

* L. Amplificatio à minori. nã si voltus, quantò magis animos?

Calliditates. M. *itane!* C. * *voltus quoque hominum fingit scelus.* dſbſbſtv 14

Fingit, Metaphora à figulis.

M. *Gnatus quòd se assimulat lætum, id dicis?* C. *id.* M. *[idem] istuc mihi* ſſaſat- 15

R. Al. [itidem] ſſaſdat-.

7 *Nisi illos*) v Ratio à decoro & facili, Nam dii facilè audiuerũt tuam ἀχαριστίαν. Nec sunt ita surdi atque tu es, vt nisi centies idem dixeris, non audiat. Notat verò eius nimiam loquacitatem.

9 *Sed quid*) Admiratur seruũ tamdiu cum filio morari in ædibus, cùm priùs seruus dixerit nihil aliud negotii esse apud Bacchidem, nisi vt darent pecuniam. Hic verbum Cessat est occasio præsentis colloquii. *Cessat c.S.*) c Bene cessat, tanquã desidiosus. nam Cessant desidiosi, Requiescunt defessi.

10 *Ehem Men. adu.*) Sic tanquam expectatus: & Aduentus propriè expectatorum, necessariorúmque dicitur.

12 *Quid ait?*) v Hic est contentio in genere iudiciali. In Chremete est inficiatio. Non esse veras nuptias. In Menedemo affirmatio. contendit enim esse veras nuptias. *Gaudere*) Proponit, Placent ei nuptiæ futuræ. Ratio ex affectu, Quia gaudet. *Quasi q.c.*) c In Andria, Ita tum discedo ab eo, vt qui se neget filiam daturum.

13 *Ha, ha, ha*) Vox nimii cachinni, & accommodata Chremeti, qui credebat Menedemũ decipi in filio, & assimulare illum petere vxorem. v Ridendo occultè negat, quasi dicat, Certè nihil est. *Serui*) Ratio à Syri calliditate, quasi dicat quod tu falleris, est serui tui inuentum.

14 *Itane*) c Sic lege, vt quasi eludat Chremetem qui passus est se à seruo decipi. *Voltus* v Cõfirmat à facili & causa efficiente. Quia scelestus iste per ἀφαίρεσιν scelus, efficit vt Clinia sic vultum simulando componere possit ad quemlibet habitum, vt tu credas ipsi nuptias probari. Vultus à volendo dicitur, tristitiæ, hilaritatis & omnium affectuum nota iuxta Plinium. Est enim fronti, oculis, vultuíque suus sermo. Ciceroni in tertio de Oratore, vultus est animi index, & vt alius vult, auriga mentis. *Fingit*) c Format, si tristes sunt, lætos reddit. Fingere propriè est figuli qui formas ducit ex luto. *Voltus q.h. f. sc.*) R Hic tanquam in salebra quosdam hærere video. Est autem sensus, Voltus quoque hominum fingit scelus, id est, scelestus ille efficit, vt Clinia norit vultum suum componere simulando quemlibet habitum. Nam Scelus nominatiui casus est, per ἀφαίρεσιν positum pro scelesto Syro. Atque ita concinnè cohærent quæ sequuntur, Gnatus quod se adsimulat lætum, id dicis? Eadem hac loquutione Vultum fingere, vtitur Cæsar 1. bell. Gall. Hi, inquit, neque vultum fingere, neque interdum lachrymas tenere poterant, id est, nequibant timorem suum tegere aut dissimulare, quin in vultu eminerent notæ quædam animi vehementer perturbati & sibi metuentis.

15 *Gnatus*) v Sed nouit eum non simulare se lætum

16 {tſdſtſt- tſdſaa} *Venit in mentem.* C. *veterâtor.* M. *magis, ſi magis noris, putes*

17 {aſtſaſt- aiiſaſ} *Itarem eſſe.* C. *ăin' tu?* M. *quin tu auſcúlta.* C. *mane, [hoc prius] ſcire éxpeto,*

18 ſaaſtſt- *Quid perdideris. nam vbi [de ſpônſam nuntiáſti filio,]*

19 dſtrbiſv *Contínuò inieciſſe verba tibi Dromônem. ſcilicet*

20 ſſdſt- *Sponſæ veſtem, aurum, ancillas, opus eſſe argéntum [vt] dares.*

21 ſſaſtt- M. *Non.* C. *quid non?* M. *non inquam.* C. *[neque] ipſe gnatus?* M. *nihil prorſus Chreme,*

22 aatadſt- *Magis vnum étiam instâre, vt hódie conficerêntur núptiæ.*

23 {tſtaſtv tſtſ} C. *Mira narras. quid Syrus mêus? ne is quidẽ quicquam?* M. *nihil.*

24 {ataſſtſt- adſſtſ-} C. *Quámobrem?* M. *néſcio équidem: ſed te miror, * qui ália tam planè ſcias:*

25 {aabſſtv dt} *Sed [ille tuus] quoque Syrus idem mirè finxit filium.*

Al. [ille tuum]. G. [Syrus ille tuum quoque]. ddtſſtv: vel [tuum Syrus ille quoque]. tddſſtv: vel [tuum quoque ille idem Syrus], ttſtſſtv: & eliſo s in [Syrus] ttdſſtv.

Veterator, qui vetus eſt in aſtutia.

G. [prius hoc]. aſſtaſt-: vel aſſiaſt-: & [prius] diſſyllabo remanente. aſſiwſt-.

G. [ſponſam nuntiaſti filio, ſcio]. ſaaſttt-. vel ſic ſaaſſt-, vt [nuntiaſti] ſit triſyllabum.

G. [vti], ſſdſt-.

Al. [aurum, atque ancillas opus eſſe, argentum vt dares]. ſiſſaſt-.

Al. [&], ſſttſt-: vbi [nihil] monoſyllabum eſt.

* C. Faceta & pulchra ironia in eũ qui deceptus eſt.

ſe lætum. *Se aſſimulat*) [C] Refertur ad id, Vultus fingit hominum.

16 *Venit in m.*) Sic dicit, quia ſcit ab illo deceptum Chremetem. *Veterator*) [V] Iterum ſuggerit illudendo, Syrum in omni aſtutiarum & fallaciarũ genere probè exercitatũ & veterem ſeruũ eſſe. *Magis ſi m. n. p.*) [B] Scilicet eum eſſe veteratorem.

17 *Ita rem eſſe*) [C] Vultuoſè pronũtiandum, quòd ſi Chremes ſciret ſe à Syro deceptum, verè illum veteratorem appellaret. *Mane*) Deceptus Chremes aliter percipit verba Menedemi, quàm ipſe loquatur, & ab illo imprudens eluditur. *Mane hoc*) [V] Comprobat narratiuncula eum eſſe deceptum. Quia ſeruus Dromo expoſcebat pecuniam, prætextu nuptiarum, quòd ad emenda ornamenta & conficiendas nuptias argento magno opus eſſet.

18 *Perdideris*) [Z] Id eſt, numeraueris.

21 *Non*) [V] Inficiatur nihil tibi horum accidiſſe. *Non*) [C] Ridicula negatio. illa verò Virgiliana, amata, Nõ: verùm Ægonis. *Quid non?*) Cũ admiratione repetit Nõ. [V] Repetitio hæc interrogationis, plena eſt [Greek]. *Nihil prorſus*) Confirmat clarius filio ſuo nuptias eſſe cordi à ſigno, Quòd vrgeat fieri. Quæ enim placent, ea maturè fieri optamus.

22 *Hodie c. n.*) [C] Incipiet paulatim detegi fallacia. nam hoc ſignum eſt, Cliniam non falsò velle Antiphilam.

23 *Ne is quidem q.*) [Greek] admirantis. Hoc magis mirum videtur, quòd nec Syrus verba interiecerit ad extorquendũ argẽtum. [B] Miratus eſt neque Cliniam, neque Dromonem dixiſſe de pecunia, ſed multò magis miratur nec Syrum de re eadem verba inieciſſe.

24 *Neſcio*) [V] [Greek] Chremetis occultè reprehendit, eúmque ſuggillat, qui videatur omnia, quæ foris fiunt, planiſsimè noſſe, ſe autem manifeſtiſsimè à Syro decipi non intelligat.

25 *Ille tuus quoque Syrus*) [C] Quem tantùm veteratorem putas. [V] Occupatione proponit, ſed tamen admodum falsè. Syrum iam nõ laborare in ſuo filio, ſed in Clitiphone Chremetis fingendo. Hinc ſuauiter ratiocinatur & proponit, ſubolet & apparet Bacchidem eſſe amicam Clitiphonis. *Finxit f.*) [L] Formauit, ad ſimulationem compoſuit, [M] inſtruxit: & informauit filium tuum Clitiphonẽ. q. d. imperitũ ipſum finxit, quoniã ſine aliqua

G. Hic erit hypercatalecticus, si creticus & amphibrachys non admittuntur, vel legẽdum [paulũ quid], ſſtbcſt-.

Vt re [paúlulum quidem'] ſubóleat, [eſſe amicam] { ſtabcſt- ſtda 26
hanc Clinia. Mu.[amicã eſſe], A ſed verſus ita non ſanatur, ſt=baſt-.

* Occupatio. C colot Rhetoricus. L præteritio ad augendum.

C. Quid ais! M. * mitto iam oſculári, atque amplexári: id nihil puto. { atcſſſa- atcſſſt 27

C. Quid' eſt, quod ámplius ſimulêtur? M. vah. C. quid eſt! M. audi modó. { atdſſſt- t 28

* Aperit fallaciam. L Narratio.

* Eſt mihi v'ltimis conclâue in ádibus quoddam retro: ttſtcſt- 29

Huc eſt intrò latus lectus, veſtiméntis ſtratus eſt. ſſſſsſt- 30

C. Quid poſtquàm hoc eſt factum? M. dictum, factum: huc ábijt Clítipho. ſſſſat- 31

C. Solus! M. ſólus. C. tímeo. M. Bacchis conſecûta eſt ílico. ſſbſſt- 32

* Argumẽtũ quintæ amoris lineæ, quod ſola cum ſolo fuerit.

C. Sola! M. * ſóla. C. périj. M. vbi abiêre intrò, operuêre óſtium. C. hem, ttbatatu 33

Mu. [vnà mecum] ſdtſſſtu.

Clínia hæc fíeri vidêbat? M. quid ni! [mecum vnà] ſimul. tdtſſſtu 34

* Exclamatio dolentis intellecta filii nequitia.

C.* Filij eſt amîca Bacchis Menedême: ócciái. { aijdſſ ſ 35

diſsimulatione oſtendit Bacchidem amicam eſſe ſuam, non Cliniæ, vt tibi perſuadere nititur, & ſic ironicè loquitur Menedemus. *Finxit f.)* C Refertur ad id quod Chremes ſuprà dixit, Vultus quoque hominum fingit ſcelus.

26 *Suboleat)* Tractum à ſenſu odorandi, B pro ſuſpicio fit. Quod eſt corporis, ad animũ transfertur. Quo metaphoræ genere nihil vſitatius. Vide Eraſmum de copia verborum. *Amicam hanc)* De Bacchide loquitur.

27 *Quid ais!)* C Nonnunquam perturbati interceſſoris eſt dicere, Quid ais? ſed hoc loco metuentis eſt, non interrogantis. *Quid ais!)* V Sic interrogat, quaſi res eſſet noua & inaudita. Hoc enim nunquam credidit eſſe. *Mitto iam)* παρασιώπησει amplificat. Quaſi dicat, Nõ moror hæc ſigna, amplexatur & oſculatur eam, ergo eius eſt amica. Sunt enim parùm firma. *Oſculari)* C Hæc eſt quarta amoris linea, nam ſunt quinque. Prima viſus, Secunda loqui, Tertia tactus, Quarta oſculi. Quinta coitus. *Id nihil p.)* Sic dicimus quando habemus aliud maius ad confirmandum.

28 *Quid eſt q.a.ſ.)* B Poſtquam ad oſcula & amplexus ventum eſt. *Vah).* V Hac interiectione ſignificat adhuc maiora eſſe reliqua ignota Chremeti. *Audi modò)* Facit attentum, narraturus quod ſupereſt.

Eſt mihi) Narratione nunc probat amorem Clitiphonis, qua tandem error Chremeti patefit, vt appareat eum fruſtra hactenus illuſiſſe Menedemo. Eſt autem valde probabilis ex circunſtantiis, ex loco, quia cõclaue & lectus. Conclaue eſt ſecretior domus pars, & in penatibus remotior, in qua ſecretiùs confabulari licet, vt Vallæ placet. Ex actibus, quia ingreſſus, & quòd occluſerunt illud. ex velocitate ingreſſus & ſolitudine. & à perſona Cliniæ. 29 *Conclaue)* C In Eunucho, Virgo in conclaui ſedet. Eſt autem conclaue ſeparatior locus in interioribus tectis: vel quòd intra eum loca multa & cubicula clauſa ſint adhærentia triclinio: B ab eo quòd vna claui claudatur, quæ communis ſit domeſticis.

31 *Dictum.f.h.ab.Cl.)* Dictum, factum, perinde eſt ac ſi diceret, Sine mora, ſine vlla cunctatione, in conclaue ſe coniecit Clitipho. Prouerbium celeritatis eſt.

34 *Quid ni)* C Quid niſi.

35 *Filij eſt)* V Ipſe nunc intelligens ſe eſſe deceptum, infert & colligit propoſitionem quam Menedemus ſpectabat. Et in exclamationem erumpit animo valde conſternato. Sic enim afficimur, quãdo nobis aliquid mali præter opinionem accidit.

36 aiisdp M. *Quámobrem!* C. * *decem diêrum vix mihi est familia.*

37 {ssdisi / si} M. * *Quid! istuc times, quòd [ille operã amico] dat suo!* Mu. [operam amico ille], Cl. sij: vel sibsij.

38 ssasal C. * *Immo quòd amicæ.* M. *si dat.* C. *an dúbium id tibi est!*

39 dssss *[Quenquam ánimo tam commúni] esse aut leni putas,*

40 ssasdl *Qui se vidênte amicam* * *patiâtur [suam!]* M. *ha ha, he.* Glareanus tollit [suã], sidat. nã in [ha, ha, ha] nihil eliditur.

41 ssbisi *Quídni, quò verba facíliùs dentur mihi?*

42 sdddsi C. *Derídes! méritò mihi nunc ego succénseo:*

43 siassp *Quot res dedêre, vbi possem persentíscere,*

44 {isssal / id} *Nisi essem [lapis,] quæ vidi! va mísero mihi.*

45 ssijssi *[At ne illud haud inûltum (si viuo) ferent.]*

46 ssdissp * *Nam iam.* M. *non tu te cóhibes! non te réspicis!*

* L. Extenuatio.
* Honesta in re turpi insultatio in senem.
* L. Correctio indignantis.

R. Al. [Quẽquam animo tam cõmi] sassi.

* C. Pat. suam, Subaudi Subagitari. & est honesta & verecunda eclipsis in re turpi. Virg. Nouimus & qui te.

Mu. [lapis?]
R. [Anne illud hi.i.so v. ferent?] sed deprauaté.

* Chremes indignatur in seipsum

36 *Decem dier.)* A tempore extenuat opes suas, Quòd tantam familiam vix tot dies alere possit. *Familia)* [c] Hoc loco pro re familiari ponitur. vnde in iudicium venit de lite familiæ herciscundæ, id est, hæreditatis. Cicero in libro de Oratore, Idem herciscundæ familiæ causam agere non possit. *Decem d. v. m. est fam.)* [a] Tam tenuis res mihi familiaris ob sumptus filii causa factos. Tam modicæ sunt facultates, vt vix ad decẽ dierum victum sufficiant. Iureconsulti titulo de verborum significatione, docent familiam accipi pro pecunia, & rebus hæreditariis, citantes legem duodecim tabularum cuius hæc sunt verba, Agnatus proximus familiam habeto, hoc est, hæreditatem. In eadem significantia Gellius dixit, Familiam, pecuniámque suam prandiorum gurgitibus proluiisient. Eodem modo vsurpat hic etiam Terentius. Et in iure titulus est de herciscunda familia, id est, diuidenda re familiari.

37 *Quid istuc)* [v] Consolari eum incipit, sed [illegible]. A causa honesta. Sed Chremes inuertit suaui paranomasiã, non dat operam amico, sed amicæ. *Operam dat)* [c] Facetè dictum à sene.

38 *Si dat)* [a] Operam amicæ. Fortasse id falsò suspicaris pater. *Si dat)* Suspendẽdum, & est [illegible]: quasi dicat. Nescio. *Dubium id tibi est)* Iam credit Chremes se esse deceptũ. *An dubium)* [v] Ratiocinatur quod res est, à verisimili. Verecunda aposiopesi rem turpem notat.

Ha) Ironicam insultationem obserua. 40

Quid ni) [c] Pro, cur non. & hæc verba 41 sunt propriè deridentis.

Derides) [v] Efferuescit senex re cognitã, 42 ac seipsum grauiter increpat iratus. Nunc tãdem ictus piscator sapit, & accepto malo, vt prouerbia dicunt, sapere incipit. Propositio est, Iustè mihi succenseo.

Quot res ded.) A facilitate cognoscendi 43 tem. Quia persdicua signa fuerunt obuia, vnde quid ageretur à filio & seruo intellexisset, nisi esset lapis, id est, [illegible], homo nimiùm stupidus, bárdus & amens. *Ni essem l.)* [c] Superiùs, Nam exuperat eius stultitia hæc omnia. Et plus quàm, caudex, stipes, asinus. *Væ misero)* [v] Iterum præ dolore animi exclamat, & grauiter comminatur, & mox, vt irati solent, reticet quid facturus sit. pergere enim præ irã non potest.

Non tu te) Seriò nunc ipsum consolatur. 46 Propositio est, Cohibe te, noli nimiũ irasci. Ratio à suo ipsius exemplo, quòd disceret, quàm iracundum animum moderari cõueniat.

Non sibi ego exémpli satis sum! C. præ iracúndia { diissi / did
R. Al. [tibi exempli] ^ tum in [tibi] non fit elisio, & in [satis] eliditur s, dsdisi.
*Menedême, non sum apud me. M. * téne istuc loqui!* aiissi
Nónne id flagitium est, te áliis consilium dare, sddiap
** Foris sápere, tibi non posse auxiliárier!* ibasap
*C. Quid fáciã? M. * id quod me fecisse aiébas parũ:* dssilp
** Fac te esse patrem séntiat: fac ut áudeat* sisiap
Tibi crédere ómnia, abs te pétere, & póscere, aijdsp
Ne quam áliam quærat cópiam, ac te déserat. dsisp
*C. * Immo ábeat pótius multò quouis géntium,* ddissp
Quàm hîc per flagitiũ, ad inópiã rédigat patrem. sbbiap
Nam si illi [pergam] suppeditáre súmptibus ssasp
*Menedême, * mihi illæc verè ad rastros res redit.* aaissp
M. Quot [incõmoditátes hac re accípies,] nisi caues. { saisdi / s
R. incommoda tibi in hac re capies,]idaddi.
Dífficilem osténdis te esse, & ignósces tamen dssisp

* L. Opportuna reprehensio qua tangitur scopus fabulæ.
* L. Prouerbiale est.
* Recolit ac retorquet consilium datum.
* L. Cõsilium Menedemi.
* C. Hoc terribiliter pronuntiandũ: & verba propriè rigidi & asperi patris.
M. [pergo], ssiaip.
* L. Prouerbialis figura alludit ad rastros Menedemi, de quibus initio fabulæ: alioqui ad restim rediit, dicturus erat.

47 *Præ irac.)* [V] Fatetur iram. Effectus est nimiæ iræ. Conturbat animum. Theognis inquit, Οὐδὲν ἀνέρ' ἐγγὺς ἀδικώτερον, ἢ ποτ' ἔχοντα σημαίνει, θυμοῦ δειλὰ χαριζόμενον. Et Fundanus apud Plutarchum, ὁ δὲ θυμὸς ἐκ τοῦ φίλου μαλακῶς τὰ δεινὰ πράττειν τὰς φρένας μετοικίσας, ἀλλ' ἐξοικίσας, τελείως ἐκ ἀπολείπει.

48 *Téne ist. l.)* [C] Virg. Méne incœpto desistere victam.

49 *Nõne id)* [V] Ab indecoro, Foris sapis & tibi non sapis. Foris sapere est in alienis rebus sapientem esse. Huc facit senarius vsitatus, μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐχ αὑτῷ σοφός. Et est prouerbiũ, Nec quicquam sapit, qui sibi non sapit. *Flagitium)* Facinus. Flagitium, more militari, dicitur res flagitione, hoc est, increpatione digna. nam flagitare, est personare. inde flamma & flagella: quòd hæc non fit sine sonitu & crepitu. *Flagitium est)* [B] Reprehensione digna res est. Denique te noli, inquit, obliuisci Ciceronem esse, & eum qui aliis consueueris præcipere & dare cõsilium, Neque imitare malos medicos, qui in alienis morbis profitentur tenere se medicinæ scientiam, ipsi curare se non possunt. Sed potiùs, quæ aliis rure præcipere soles, ea tute subiice, atque apud animum propone.

51 *Id quod me)* [V] inuersione retorquet consilium quo ipsum ad lenitatem reuocat, monens quomodo filium tractare debeat.

54 *Ne quam)* A futuris incommodi si duriusculè ipsum tractaret.

55 *Immo abeat)* Rigidus pater repudiat consilium, quod ipse prius Menedemo dedit. Propositio est, Abeat potiús. Ratio ab inutili, Ne per illũ pater depauperetur. *Quouis gent.)* [C] Geniũ, in fine superflua adiũctio: sicut Interea loci. dat tamẽ quandã αὔξησιν pronũtiãti.

57 *Nam si illi)* [V] Cõfirmatio rationis ab incommodo futuræ egestatis. Suis sumptibus me adiget ad maximam inopiam, vt victus mihi rastris fuerit quærendus. Alludit ad rastros, quorum suprà est mentio facta. *Si pergam)* [C] Perseuerem aliâs pergere, est ire.

58 *Verè ad rastros)* Quasi dicat, Id quod tu Menedeme absentia filii exercebas, hoc est, rem rusticam. id ego inopia facere cogar. [B] Huic Terentiano simile est illud, Ad manticam res rediit. Quod vulgò dici in eos audio, quibus nihil reliqui est. Antiqui Ad incitas redactos dicebant, vel etiam Ad incitos, si Isidoro credimus, id est, ad vltimum inopiæ.

59 *Quot incommoda)* [V] Dissuasoria est, propter multas incommoditates. *Quot incommoditates)* [G] Satis Comicè dixit. nam hoc nomen leue quoddã significat: vt in Eunucho, Imò enimuero infeliciter. nam incommoda alia sunt dicenda Parmeno. *Capies)* Ibi. Inimicitias caperem. Capere propriè dicimus, cùm id quod in nobis est, assumimus. Vnde capere pro eligere ponitur.

60 *Difficilem)* [V] Ab ingenio paterno, quod etsi primùm difficile est, postea tamen facilè ignoscit.

61 idssſap *Póſt! & id ingrâtum.* C. *ah, neſcis [quàm] dóleam.* M. *vt lubet.*

62 caſddi *Quid hoc, quod [rogo.] vt * illa nubat noſtro? niſi quid eſt,* *Mu.* [*volo.*] *id eſt. cupio: vt nō voluntatem meā ſolū, ſed deſyderium etiam declaret.*

63 ſſd iſi *Quod [mauis.]* C. *immo & gener, & affines placet.*

64 ſſ.ij M. *Quid dotis dicam te dixiſſe filio?*

65 iaſbſi *Quid * obticuiſti!* C. *dotis!* M. *ita dico.* C. *ah.* M. *Chreme,*

66 ſaiaſp ſaiai *Nequid vereâre, [ſi minùs eſt, nìhil dos] mouet.*

G. Al. [*ſi eſt minùs, nihil nos dos*]. *al.* [*ſi minus, nihil dos nos*]. *ſaaaſp: & el. ſo s in* [*minus*] *fiet, aque in* [*nihil*] *ſinareſi, ſaiaſp.* * *Cæterum [ſi minus eſt] poteſt referri ad præcedentia vel ſequētia.*

67 bſſ:ſtv C. *Duo talenta, * pro re noſtra, ego eſſe decréui ſatis:*

68 bdſſiſtv * *Sed ita dictu opus eſt, ſi me vis ſaluum eſſe, & rem, & filium,*

69 tbſſſ.v *Me, mea ómnia bona doti dixíſſe illi.* M. *quam rem agis?*

70 ſſd.ſatv C. *Id mirári te ſimulâto, & illum rogitâto ſimul,*

71 aadſaat- *Quámobrem id fáciam.* M. *quin ego verò, quámobrem id fácias, néſcio.*

72 btaſdſt- C. *Egóne! * vt ſeius animum, qui nunc luxúria, & laſciuia* *Mu.* [*illius*]. *bdaſdſt-.*

73 ttſaſſtv *Diffluit, retúndā, rédigā, vt quo ſe vortat, néſciat,*

74 aſbſbat- M. *Quid [agis!]* C. *mitte, ac ſine mè in hac re gérere* C. [*ais?*]

R. *Al.* [*quid*] *pro quārum, vel propter quid.*

* L. Conficiuntur Cliniæ nuptiæ, ad abſoluendum cataſtrophen huius partis fabulæ.

Mu. [*malu.*]

* C. Tacemus conſilia, reticemus dolores, obticemus quorū nos pudet.

* B. Pro re n. pro meis facultatibus. Tacitè rem ſuā familiaré extenuat.

* L. Conſilium ad perturbandum Clitiphonem. & eſt œconomia ad ſequētem ſcenam.

* L. Ratio conſilii ab vtili & honeſto: népe vt corrigatur Clitipho.

61 *Vt lubet)* Omittit conſolationē, & aliam conſultationé proponit de matrimonio & dote. Propoſitio eſt. Vt Antiphila noſtro nubat.

62 *Niſi quid eſt)* c Honeſtè petit, quod officiū eſt probi & modeſti viri.

63 *Et affines)* Vxoris, Cognati ſunt: Affines, mariti. vnde multi gradus ſunt, & veluti rami, propinquitatis, in affinitate & cognatione diſpoſiti.

64 *Quid dot.)* v Quærit de dote. Prima quæſtio eſt de dote, ſi contrahas matrimonium in his peruerſis vulgi moribus. de moribus vltima fiet quæſtio, inquit Poëta. Medea apud Tragicum conqueritur de miſera fœminarum conditione, quòd cogantur dote maritos quaſi emere. ἃς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολῇ πόσιν πρίασθαι, δεσπότην τε σώματος λαβεῖν.

65 *Quid obticuiſti)* c Sic dixit quaſi puderet Chremetem dicere quod parua dos videretur. nam Tacemus conſilia: Reticemus dolores: Obticemus, quorum nos pudet.

Sed ita d.) v De dote eſt cōuētum. Intenditur autem occultè aliud conſilium per correctionem, qua vult ſimulari Chremes exhæredationem filii, vt eum perterrefaciat. 68

Quam rem agis) c Hoc eſt quaſi perturbari interceſſoris. 69

Illum rog.) Pulchra admonitio vt perterrefaciat filium. 70

Egóne) v Cauſæ conſilii ab vtili & honeſto, vt luxuriam adoleſcentis coherceat. 72

Luxuria & laſc.) B Budæus Luxuria, ait, in hoc ſenſu Latinum nō eſt, vt crapulam ſignificet & vinoſitatem. Luxuria enim & luxus profuſam impenſam ſignificat. Luxuria, inquit Feſtus, morum eſt ſolutio. Luxa enim membra dicuntur è ſuis locis mota. A quo luxurioſus, in re familiari ſolutus. In voce. Diffluit, metaphora ſumpta eſt à cera. c Perſius, Diffluis amens.

Quid ais?) . Ais dicimus, de iis qui vana loquuntur. 74

mihi morem. M. *sino.*

* C. Concessio irati aduersus pertinacem.

Itáne vis? C. *ita.* M. * *fiat.* C. *age iam vt vxôrem accérsat, [paret.* bdtbsstv

Mu. [*paret Se. hic.*]

* Nouum periculum Clitiphonis, ne motus illi superiores repente cõsilescant.

* *Hic, [ita vt liberos est æquum dictis confutábitur.* acsfstv

* *Sed Syrum.* M. *quid eum?* C. *egóne! [si viuo, ádeò exornâtum dabo,* tdbsast-

* L. Cõminatio per aposiopesin, C scilicet Puniam.

A'deò depêxum, [vt dum] viuat, meminerit semper mei: asstbst-

Al. [*vsque vt dum*], assidisi. R *al.* [*vsque dum*], *sed id versus non patitur.*

Qui sibi me pro ridiculo, ac delectaménto putat. tssastv

* L. Amplificatio à minori. Prouerbium.

* *Non (ita me dÿ ament) audêret [hac fácere] vidŭæ mulíeri,* {dts-bab- / dtsda

G. [*facere hac*], dtssaab-.

Al. [*In me quæ fecit.*] sdbstatv. E *versus perficitur sequenti scena.*

[Quæ in me fecit.] sdbstatv

75 *Age*) V Cõclusio est vt vxor accersatur, & se paret ad nuptias.

76 *Hic ita*) Comminatur vtrique pœnam, sed pro vtriusque conditione & statu, filio verba, seruo autem verbera, quod etiam ἀποσιώπησις videtur significare. Estque καταστατικὴ ad scenam sequẽtem. Ratio cur minetur verbera ex merito eius, quia imposuit & illusit mihi. Et amplificat comparatione à minori, ex sexu & viduitate. *Dictis*) C Quia liberi verbis obiurgãdi sunt: serui verò verberibus puniendi.

78 *Adeò dep.*) Hoc verniliter more senum iratorum lege, & intellige cõtrarium, B nempe Laceratum. Nam depexus cultũ, & pexas vestes indutum significat.

80 *Vidu mul.*) C Bene personam abiectam delegit, quæ ludibrio habetur, & quia mulier, & quia viro orbata.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. G Restat ad tranquillitatem rerum omnium, vt Clitipho verbis patris perterritus, in viam redeat, & Bacchide relicta, vxorem ducat. V Itaque Chremes vt filium perterrefaceret, adornat exhæredationem. L estque hoc summum Clitiphonis periculum. V Qua re ex Menedemo audita, conqueritur de patris iniuria: & est σχετλιασμός. Sed pater interueniens eum redarguit, causas consilii sui referens, est ἐπιτίμησις. Postremò seruus in grauius ferè malum coniectus inuenit consilium P aliud Clitiphoni B callidum, quo catastrophen, id est, exitum, euentúmque negotii machinatur: V vbi συμβουλευτικὴ est. P Deinde ad Menedemum hero suo non planè fidens, concedit. V Orditur Clitipho à querela & accusatione de patris consilio per interrogationem ecclipticam. Propositio est, Pater vult me, vt tu refers, exhæredare. Rationem addit ex inopinato, ab ira & ἀπορίᾳ eius, quia alieniori animo tam citò est à me factus, quàm pater esse solet. *Theses.* 1 Adolescentuli ad meliorem frugem propositis damnis reuocandi sunt. 2 Liberi præcipites in omnia vitia ruunt, nisi refrænentur certis rationibus, vel exhæredatione, vel aliis quibuslibet. 3 Compescendus est appetitus, vti rationi morem gerat. 4 Disciplina & iusta educatio præstantiores viros efficiunt. M Proteruos adolescentes castigandos, ac acriter proposito damno terrendos esse, vt ad officium reuertantur, monet hæc scena. Liberè nanque adolescentium cupiditates lõgiùs euagantur, ad omne scelus impellente appetitu præcipites, nisi à ratione reuocentur. Itaque pater non aliter quàm equorum domitor, imò multò magis filium luxu diffluentem, tanquam in gyrũ rationis flectere debet, vt rei domesticæ ac publicæ, vsui honoríque esse possit. Cic. in 1. Offi. loquens de temperantia sic ait, Efficiendum est, vt appetitus rationi obediant, eámque neque præcurrant propter temeritatem, nec propter pigritiam, aut ignauiam deserant, sintque tranquilli, ac perturbatione animi careant: ex quo elucebit omnis constantia,

ſtantia, omníſque moderatio. Nam qui appetitus longiùs euagantur, & tanquam exultantes ſiue cupiendo, ſiue fugiendo, non ſatis à ratione cõtinentur, hi ſine dubio finem & modum tranſeunt. Relinquunt enim, & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui ſunt ſubiecti lege naturæ. Plato in IIII. de Republ. ſic ait, Educatio bonáque inſtitutio, ingenia quoque bona efficit. Et in I. de Legib. inquit, Aſſero eos qui in præſtantes viros aliquando euaſuri ſint, ab ineunte ſtatim pueritia oportere idipſum tam ludendo, quàm ſtudendo in ſingulis ei negotio conuenientibus meditari.

Verſ. gen. Primus eſt fragmentum vltimi verſus ſcenæ ſuperioris. quatuor & viginti ſequentes ſunt, item trochaici tetr. catal. Reliqui ad finem vſque ſcenæ iambici tetr. acat.

CLITIPHO. MENEDEMVS. CHREMES. SYRVS.

ITA'NE *tandem (quæſo,) Menedême, vt pater* — *Mu. [quæſo eſt]. ſtbſſatv.*

tdſſibtv *Tam in breui ſpátio omnem de me eiécerit áni-mum patris!* — Clitipho relatu Menedemi ſe à patre abdicatum credit.

ſabſbſtv *Quodnam ob fácinus! quid ego tantum ſcéleris ad-miſi miſer!*

ſabſaſtv * *Volgò id fáciunt.* M. *ſcio tibi (eſſe hoc gráuius) mul-tò, ac dúrius.* — * L. Purgatio ab exemplo vulgi. *Mu. [eſſe grauius], ſabtaſtv.*

ſtdſbſt– *Cui fit: verùm ego haud minùs ægrè pátior id, qui néſcio,* — Beneuolentiæ indicium.

dſbabdt– *Nec ratiônem cápio, niſi quòd tibi bene ex ánimo volo.* CL. *hîc* — *Alij [hîc] in ſequentem verſum transferunt, ſed ab hoc eſt eludendum.*

ſſſſſr– *Patrem aſtâre aiébas?* M. *eccum.* CH. *quid me incú-ſas Clitipho?*

1 *Itáne t.)* [B] Ex abrupto incipit. *Tandem)* [C] Hic Expletiua coniunctio. Cic. Quouſque tandem abutere Catilina patientia noſtra? Aliàs ponitur pro Tamen: vt. In qua ciuitate tandem arbitrare te viuere? Nonnũquam pro ſaltem.

3 *Quódnam ob)* [V] Quærit de cauſa exhæredationis. Non enim niſi ob grãdia facinora filii paternis bonis priuantur. Cauſas docent Iurecõſultorum libri. Et eſt defenſio ſui ex ratione ab iniquo, Quia nullum ſcelus commiſi, quod eſſet exhæredatione puniendum. *Admiſi)* [C] αὔξησις eſt. plus eſt Admittere, quã Facere. Alibi, Hæc admittere indigna.

4 *Volgò id fac.)* Ad purgationem peccati, ſi nihil aliud habemus argumentum ab exẽplo aliorum ſumimus qui idem factitauerunt, ſed multò magis valet, ſi ab exemplo omnium ſumitur. [B] Generalia nanque delicta veniam faciliùs inueniunt. quanquam non merentur tamen, & quod Poëta dixit, Quicquid multis peccatur, inultum eſt. *Volgò id fa.)* [V] Libido enim latiſſimè patet. *Volgò id.* A vulgari adoleſcentulorum vitio ſe excuſat. Vitium eſt amor meretricis. Iudiciũ eſt ineptum. Non enim quia vulgò fit, ideò rectè fit. Nec vulgi error filiis patrocinari debet. *Scio tibi)* Reſpondet conceſſione, hoc malum ei graue eſſe, & mox fatetur ſibi idem æquè dolori eſſe atque ipſi. Rationem adnectit ex ſumma animi beneuolentia, qua ipſum complectitur.

Quid me) Reprehenſio eſt. Propoſitio 7 interrogatione figurata, Malè me incuſas. [C] Bene incuſas: quia filio maior eſt pater. [B] Accuſamus vel parem, vel inferiorem: vt apud eundem Terent. Vxor quam ob cauſam accuſet, neſcio. Proprietate autem Terentius omnibus præponitur Comicis, licet in cæteris ſit inferior. hæc Seruius. Huius vt differẽtiam hanc reiicimus, ita iudicium de Terentio non probamus. tãtum enim abeſt vt præter verborum proprietatem, qua ſine dubio reliquos omnes Latinos anteit, in cæteris vincatur, vt vel ipſo teſte Horatio homine multò quàm Seruius fuit excuſſioris iudicii, etiam alios arte ſuperet. Differentiam autem inter Accuſo & Incuſo, quam ponit Seruius, inanem

•L. Accuſat filium & reddit rationem facti ſui Chremes.

* *Quicquid ego huius feci, tibi proſpéxi, & ſtultítiæ tuæ:* dſſaſdt- 8

Carpit filium de delicijs.

Vbi te vidi ánimo eſſe omiſſo, & ſŭáuia in præséntia adtſſt- 9

Quæ eſſent prima habêre, neque conſulere in longitúdinem: ſtaatv 10

A neceſſario.

Cœpi ratiônem, vt neque egéres, neque vt hæc poſſes pérdere. ſadſaſtv 11

• L. Pulchra traductio in pronominibus.

* *Vbi, cui décuit primò, tibi non licuit per te mihi dare,* aaſaaſtv 12

A'bij ad próximos, tibi qui erant: ĕis commíſi, & crédidi. { attaſſt- attaſ 13

Ibi tuæ ſtultítiæ ſemper erit præsídium Clítipho: bſadſx- 14

Victus, veſtîtus, quò in tectum te recépies. CL. *hei mihi.* dſſtt- 15

CH. *Sátius eſt, quàm te ipſo herêde hæc poſſidêre Bácchidem.* bſſſt. 16

Accuſatio ſui ipſius.

S. *Diſpérij. ſceléſtus quãtas turbas concíui inſciens!* dtſſſt- 17

C. *Viuere*, Cũ virtute & ratione intelligas.

CL. *E'mori cúpio.* CH. *prius quæſo diſce quid ſit viuere:* tdatſv 18

inanem eſſe Beroaldus oſtendit.

8 *Quicquid ego*) V Confirmatio ab honeſto & vtili, Quia hoc facto tibi conſultum volo. *Quicquid ego h. f.*) C Huius abſolutè: vt per ἔλλειψιν deſit Rei. In Hecyra, Nequid ſit huius oratio. Alibi, Nihil me iſtius facturum patri. *Ego hu. fe.*) Semper grauis inceptio orationis, quæ exordium ſumit à pronomine.

9 *Vbi te vidi*) B Defenſio eſt Chremetis. *Vbi te vidi*) V Expoſitio confirmationis à neceſſario per expoſitionem cauſarum cur id faciat. reprehendit enim tria in ipſo, ſegnitiem animi, quod nulli honeſtæ rei impenſè ſtudeat. voluptatis ſtudium, quòd in ea ſummam felicitatem collocet, & imprudentiam, quòd in longitudinem ſibi non conſulat, id eſt, imprudenter ſuarum rerum non ſatagat: ſed in diem viuat, nullam futurorum ratione̅ habens. Ideò inuenit conſilium, vt tamen filius dum viueret, haberet ſatis. *Animo omiſſo*) C Negligenti. Alibi, At enim metuas ne ab re ſint omiſſiores pauló. *Et ſuauia Quæ eſſ. pri. habere*) Salu. Quæ prima mortales ducunt. Et Primus modò ad laudem, non ad ordinem pertinet. In Eunu. Nihil prius neque fuſtius.

11 *Cœpi ration.*) B Cœpi pro inueni, poſuit, teſte Nonio.

Vbi, cui) V Enthymema eſt non ſine anthypophora, Quia tibi nunc propter improbitatem & imprudentiã non licet dare, quod debebatur, adibis ergo proximos hæredes, qui tibi neceſſaria ſuppeditabunt. 12

Ad proxim.) C Bene Ad proximos, ad quos ſpectat poſt filium hæreditas. 13

Ibi tua) V Tenuioris vitæ eſt notatio. tria enumerat, quæ ipſi velit curare vt non egeat. victum, veſtitum, tectum. 14

Recepies.) C Alibi meum recepies filiũ. Et frequentatiuo vſus eſt, quòd non raró, ſed frequenter poterit ſe recipere. 15

Satius eſt.) V Ab æquitate. Eſt & cauſa generalis cur ſit tantopere iratus, cur proximis, ad quos, ſi filius nõ eſſet, lege bona peruenirent, omnia bona dederit. Non vult ea à Bacchide poſſideri. 16

Diſperij) Exclamat in exitum ſui conſilii, eſtque ἐπιφώνημα omnium conſiliorum peruerſorum. Peruerſa conſilia plerunque triſtes euentus conſequuntur, quos experti tandem nos accuſare incipimus. 17

Emori cupio.) Cogitatio miſera eſt eorum, qui nimia cruce, nimióque infortunio ob ſua errata & improbitatem puniuntur. 18 *Prius quæſo*) Egregiè confutat filium ab ipſius imperitia & inſcitia viuendi, quæ illi eſt cauſa huius infelicitatis. Monet autem viciſſim

19 bᵃᵃᵃ. *Vbi scies, si displicebit vita, tum istoc v'titor.*
20 bᵃᵃᵃ. S.* *Here, licétne?* CH. *lóquere.* S. *at tutó.* CH. *lóquere.*
S. *quæ [ista est prauitas,]* G. [*ista prauitas.*] btasbtt.
21 sdsbs. *Quæve [améntia,] quod peccáui ego, id obésse huic?*
CH. *ilicet,*
22 ssast. *Ne te admísce: nemo accúsat Syre te, nec tu aram tibi*
23 bissact. btsac. *Neque precatórem paráris.* S. *quid agis?* CH. *nihil*

* Eclipsis. ᶜ Conatur Syrus transferre culpam omnem in se, vt liberet Cliniphonem. G. [*amentia est.*] ssbtv. ᴹᵁ [*est amentia.*] ssasbtv.

vicissim quomodo vita suauis & iucunda effici possit, ratione, nimirum & virtute. hoc enim est verè viuere. Diogenes dicenti cuidam miserum esse viuere, Non, inquit, viuere miserum est, sed malè viuere miserum est. Censuit vitam quæ cum turpitudine coniuncta est, miseram esse. *Prius quæso d.*) ᴮ Id est, cum virtute & ratione agere, quàm ratio decet quid faciendum fugiendúmve sit, ita sit vt ratio præsit, appetitus verò obtemperet. Efficiendum autem vt appetitus rationi obediant, eámque neque præcurrant propter temeritatem, neq; propter pigritiam, aut ignauiam deserant. Nam qui appetitus longiùs euagantur, & tanquam exultantes siue cupiendo, siue fugiendo, non satis à ratione retinentur, ii sine dubio finem & modum transeunt: relinquunt enim & abiiciunt obedientiam, nec rationi parent, cui sunt subiecti lege naturæ.

19 *Vita,*) ᶜ Hoc loco actus & mores. In Phorm. Quem ego viderim in vita optimum, i. id est, in actu & moribus.

20 *Here licétne?*) ⱽ Insinuatio est, captat beneuolentiam ab appellatione heri & timore seruili, qui est causa eclipsis. *Loquere.*) Permittentis est, vel cum indignatione vel cum authoritate summa, qualis forma in iudiciis castrensibus seruatur, in dem malefits gericht. *Quæ ista est pr.)* ᶜ Deriuatio criminis in se est, & bene optimi serui fungitur officio. ⱽ Translatione criminis in expurgando filio vtitur.

21 *Ilicet.*) ⱽ respuit purgationem vocabulo, quo est rei perfectæ significatio, & propositionis vice ponitur. ᶜ Ilicet semper finé rei significat: vt, actum est. Ilicet per syncopen. quod significat ire licet. Sic iudices de concilio dimittebantur, suprema dicta cùm præco pronuntiasset. Ilicet ergo increpatio est, quia interloquendo impedit Chremetem narrantem.

22 *Ne te admisce:*) ⱽ Ratio est, quia non accusaris. *Nec tu aram*) Nec opus est, vt tu ad aram tanquam asylum confugias. Ara erat miserorum & reorum, qui extrema necessitate vrgebantur, refugium, nam inde nefas erat detrahi, vel etiam ibi lædi aliquem. Hac prouerbiali forma vti possunt vel il, qui tuti sunt, vel qui se omni animi metu vacare, & sibi bene conscios esse significant, vt dicant Ara sibi non opus esse. Ouidius ait, Vnica fortunis ara reperta meis. ᴮ Athenis vrbe media fuit ara Misericordiç sacra, commune miseris mortalibus asylum, cuius religio à nullo quantumlibet potentis fortunæ viro poterat perstringi. huc vndique gentium bellis victi, patria pulsi, exacti regnis, scelerl bus cooperti, breuiter calamitosi omnes qui se contra vires alienas tutari non quirent, siue hi serui essent, siue liberi confugiebant. Hoc altare Terent. hic intelligere, testis est Lactan. in X I I. Thebaidos. *Nec tu aram.* Latini scriptores passim Aram vocant prouerbio, summum & incomparabile præsidiũ, & locum qui vice cuiusdam inuiolati sit asyli. Cic. pro Roscio Comœdo, Ad domum eius tanquam ad aram confugit. Idem lib. I I I. de Natura deorum, Quod vos cum facere nõ potestis, tanquam in aram confugitis ad deum. De confugio ad aram, Plaut. quoque in vlt. sce. Mostellariæ, Sed tu istuc quid con fugisti in aram hanc inscitissimus. *Nec tu aram)* ᴸ Locus explicatur à Cælio lib. V I. cap. X V I I.

23 *Neque precat.*) ⱽ Deprecatorem, intercessorem. alludit ad veterem consuetudinem, qua serui noxam effugerant. *Neque precat.*) ᴮ Si quando serui dominos grauiter offendisset, sibique malè timerent, solebant olim supplices confugere ad eos quorum gratia putabant dominos suos nihil non facturos, vt precibus illorum, placatis heris, suppliciũ euaderent. ᶜ Alibi, Ad precatorem abeam Et precari aliquando idem quod deprecari: hoc est à se crimen depellere. Hinc deprecatio. *Nihil succenseo.*) ⱽ Ratio est quia nihil vestrum succenseo. Nec est æquum vos mihi vicissim de eo, quod facio, irasci. Mirificè dissimulat stomachum redarguendo.

Ne-

succénsco

E. Aliàs [tibi:] dessidr-.

Nec tibi, nec [huic:] nec vos est æquum, quod fácio, mihi. tussdr- 24

Mu. [Abijt, rogasse vellem. CL. quid Syre? aijsibap.

S. [*Abijt, ac rogásse vellem.* CL. *quid?*] S. *vnde mihi péterem cibum:* { bets-tu bessdb } 25

Ita nos abalienâuit: tibi iam esse ad sorôrẽ intéllego. absdisi 26

Extremum misèriarum fames.

CL. [*A'deón' rem redijsse vt periculum, étiam fame mihi sit Syre!* adibdip 27

Mu. [. Adeone rem redisse vt periculum', ^sed versus non constat.

•L. Risus ab inexpectato non habebat enim aliud quod subitò respóderet Syrus, & illud in primis augebat.

S. *Modò liceat viuere, [est spes.]* CL. *quæ?* S. * *nos esuritúros satis.* •ssisp 28

Mu. [spes est.] -safsisp.

CL. *Irrides in re tanta, neque me quicquam consilio ádiuuas!* ssdssi 29

S. *Immo, & ibi nunc sum, & vsque dudum id egi, dum lóquitur pater:* dijisp 30

Pre nimia affectatione intercipit sermonem.

Et, quantùm ego intellégere possum. CL. *quid?* S. *non sáberit 'longiús.* sdissp 31

Mu. (abierit,) ssbssbsp.

* Callidũ Syri cõsilium, quo catastrophé machinatur, L dum rem ad deprecationem & misericordiã perducere cogitat.

CL. *Quid id ergo?* S. *sic est:* * *non esse horum te árbitror.* CL. *quid istuc Syre!* { aissiisp aillsi } 32

Satin' sanus es! S. *ego dicam quod mihi [in mẽtem:] tu diiúdica.* { idassi ldass } 33

G. [In mentem sub. Venit. Al. [in me ito est.] al. [in mentem est.]

Dum istis fuisti solus, dum nulla ália delectátio, fissiisi 34

hil suce.) G Succensere is dicitur, qui cùm amare debeat, læsus irascitur.

25 *Abijt,*) V Dolet se non coràm culpam esse deprecatum. Propositio, Vellem rogatũ à me. Ratio à necessario; quia vnde petam cibum habeo neminem. Et addit per contrarium, se miseriorem esse filio, Tibi autem cibus est apud sororẽ. du hast aber den disch.

27 *Vt per. et. f. m. sit S.*) G Quod est extremum miseriarum. Et iam Fames Fame apud antiquissimos in quinta declinatione nominum variabatur: ex quo potest esse genitiuus Casus: quia C. Cæsar in lib. de Analogia, Huius die, & huius specie dicendum putat. Salust. in Iugur. Vix 4. parte die reliqua. Vel sit septimus casus.

28 *Modo liceat*) V Ilocaliter & seruiliter se etiam in extrema quasi necessitate consolatur. Iocatur autem per ἀπροσδόκητον, id est, inexpectatum aliter enim àc sperarat Clitipho respondet: & ioco risum captat, de quo ioci genere Cæsar apud Ciceronem 2. de Oratore agit. Alludit ad prouerbium, Ægroto, dum viuit, spes est. Spes in labro pyxidis Pandore relicta docet neminem tam rebus desperatis esse, quin aliquid speret.

Irrides) Stomachatur in seruum etiam 29 in re aduersissima iocantem & ludentem.

Immo. & ibi) Attentiorem illum reddit, 30 vt totus sermo expostulatorius iam inceptus sic intercipiatur. Quare cogitabundum se tanquam in re admodum seria fingit. Quasi dicat, mihi tu iniustè succenses: hoc enim vnum ago & cogito, vt tibi consulam.

Non esse) Propositio est. Horum paren- 32 tum filius tu germanus non es: & est occultus μονοπρόσωπος, cùm ait. hoťũ. *Non esse*) L Hoc dicit quasi ex animi sententia, vt ampliùs commoueat adolescentem. *Non esse ho. te ar.*) C Quasi cum odio Horum dixit, & eo magis quòd nec Te filium dixit.

Ego dicam) V Attentionem renouat, vt 33 auidiùs audiat.

Dum istu) Confirmatio. Primum argu- 34 mentum à paterno animo, Quia iam post inuentam filiam, est à te alienior factus: anteà eùm solus eras indulgebat omnia. *Dum istus f. s.*) C Satis verisimilis ratio adolescenti impetu

35 dissdisp *Quæ própior esset te: indulgêbant, tibi dabāt. nunc filia*
36 ssissiā ** Postquàm est inuénta vera, inuénta est caussa, qua te expéllerent.*
37 ssssss C L. ** Est verisímile.* S. ** an tu ob peccâtum hoc, esse illum irâtum putas?*
38 sidssi C L. *Non árbitror.* S. ** nunc áliud specta:* MATRES OMNES *filiis*
39 sssaiā *In peccáto adiutríces, auxílio in patérna iniúria*
40 isssiap *Solent esse: id non fit.* C L. *verum dicis. quid ergo [nunc Syre]* *Al. [nunc faciam Syre?] (sssiap. Mu C L. verum quid ergo nunc faciam Syre?] isssiap.*
41 adisisp *[Fáciam? S. * suspiciònem istam ex illis] quare: rem profer palám.* *R. ex Prisciano. [S. Suspicionē istanc ex illis]. issisp: C [Faciam? S. suspicionem ista e ex eu, vbi eu, nam monosyllabū est. adissisp. Mu [S. Suspectionem quare ex illis istam: rem profer palam.] issssp.*
42 ssdissi *Si non est verum, ad misericórdiam ambos addúces cito, aut*
43 sssdss *Scibis cuius sis.* C L. *rectè suádes: fáciam.* S. ** sat rectè hoc mihi*
44 sssadp *In mentem venit. nanque adoléscens quàm [mínima] in spe situs erit,* *R. Al. [maxima], sed versui repugnat.*
45 {dissai dija} *Tam [facilimè boni patris] pacem in leges conficiet suas.* *R. [facilimè patris], tum fuerit trochaicus catal. taissdt. Valla [maxime patris], sed versus non constat nisi inferatur [cum]. iissai.*

* L. Coniectura à signo & tempore. Expellunt inuenta filia, ergo non amant.
* Facilè assentitur.
* L. Confirmatio à remotione. Nam si nō ob peccatū, relinquitur vt ob inuētam filiā sit iratus.
* Materna in filios indulgētia. L Argumētum à persona. Mater nō auxiliatur, non est ergo mater.
* Callidū Syri consilium.
* L. Secum approbat consilium.
Erasmus reijcit [in] in finem versus praecedentis: tum hic erit trochaicus catal. sssdsbv.

ti imprudenti & parum prouido: ideò statim subiicit, Est verisimile.

37 *An tu)* V Interrogando confutat peccatum non esse exhæredationis causam. *Iratum p.)* C Bene Iratum ob peccatum. Iratus est qui ex aliqua re lacessitus irascitur. Iracundus ex parua vel nulla causa.

38 *Nunc aliud)* V Secundum argumentum à materno effectu & studio in filios, *alien* est, Matres contra patris iniuriam iuuant filios. *...*, Tua mater te non iuuat, Non est igitur vera mater.

40 *Id non fit.)* C Mater tibi non est adiutrix: & hoc prope verisimilius.

41 *Suspicionem istam)* V Consilium est, Quærat ex parentibus num sit verus filius. Ratio ex signo, Si afficientur misericordia, es eorum filius. Si non afficientur, scies te nō esse.

42 *Ad misericordiam)* C Quia parentes vel filiis citò ignoscunt.

43 *Rectè suades:)* Consilium probatur Cliphoni. *Sat rectè)* Hæc tacitè secum mussitat, atque hoc consilio ad fabulæ catastrophen peruenietur. Gratulatur autem sibi hoc consilium inuentum.

44 *Minima in spe s. erit.)* C Nam si non esse filium crediderit, eo miserabilior videbitur patri: & citiùs ad misericordiam commouebitur. *Quam minima in spe s.e. Tam)* E Laurentius, Tam & Quàm, inquit, similia atque eadem videntur, tantum & quantum. Ideóque rarò cum cōparatiuo iunguntur, cum superlatiuo frequentiùs: vt, tam hic est omnium optimus, quàm nobilissimus. Salustius. Quàm quisque pessimè fecit, tam maximè tutus est. quod idem valet ac si diceret vt quisque pessimè fecit ita maximè tutus est. Citta & hunc Terentii locum Vallensis.

45 *Tam facilimè)* V Ratio à facili, Quo minùs sperabit, hòc citiùs patri recōciliabitur. *In leg. conf. suas.)* L In suum arbitrium. Trāf.

Eclipsis.

Et iam, haud scio ánne vxôrem ducat, ac Syro ssississ 46
nil grátiæ.

Al. [*ob hoc quod factum est.*] [*adhuc factum quid est?*] cisibasi.

Quid autem hoc! senex exit foras: ego fúgio, [adhuc { cisibasi / s 47
quod factum est.]

Miror non iussisse il:co me árripi. ad Menedêmum ssaiasp 48
hinc pergam: eum — *Sunt qui transferãt [eum] in sequentem versum: sed vterque claudicat.*

Precatorem, id est, intercessorem. *G.* [*habeo fidei nihil,*] isibsbap.

Precatôrem mibi paro: seni nostro [fidei nihil há- isbasabi 49
beo.]

latum est à pactionibus bellicis, quæ certis legibus & conditionibus inter partes transiguntur.

Et iam haud) A spe futuri matrimonii 46 & gratitudinis Clitiphonis.

Quid autem hoc!) Hæc vox est timentis. 47

ACT. V. SCEN. III.

ARG. Impulsa querela filii Sostrata expostulat cum marito, & pro filii salute plus æquo sollicita monet, adeóque increpat maritum, ne pergat exhæredare filium: at maritus contrà admodum salsis & mordacibus obiurgatiunculis eam refutat, & exagitat, in ipsius inobedientiam & mores acerbè inuehens. Est igitur scena & [illegible] &, [illegible]. in qua continetur imago quædam dissidii inter virum & vxorem, qui natura morosi atque difficiles sunt. *Theses.* 1 Tales sunt filii quales sunt parẽtes. Naturæ sequitur semina quisque suæ. 2 Matres plus indulgent filiis quàm patres. 3 Sæpe mulieres ineptæ maritorum consiliis aduersantur propter filios. 4 Etiam inter matrimonio coniũctos interdum altercationes esse solent. Quales sunt parentes, tales plerunque filios esse, docet hæc scena. Quapropter cùm filiis opera datur, ab omni ebrietate ac luxu cauendum est, ne id vitium nati referant. Plat in vi. de Legib. loquens de filiorum procreatione sic ait, Idcirco ebrius tanquam mente captus, ad serendum est inutilis. Nempe verisimile est, eum fœtus inæquales, instabiles, obliquos, tam membris, quàm motibus procreare. Quapropter per totam quidem vitam, & maximè quandiu generationi vacat, abstinebit quisque cauebitque ne faciat, vel quæ suapte natura morbos inducant, vel quæ ad petulantiam Iniuriámque deducant. Hæc enim in animos & corpora nascentium necessariò translata, illic imprimuntur, peiorésque nascuntur. Sed præcipuè die illo ac nocte ab illis abstinendum est.

Vers. gen. Trochaici tetr catal. sex nempe, decimus, vndecimus, & quatuor vltimi. Reliqui iambici acatalectici, iique tetrametri excepto decimosexto dimetro.

SOSTRATA. CHREMES.

C. *Tu homo*, cũ contemptu, & stomacho pronuntiandum. [*Id*] *pendet à versu superiore, nisi quis malit in* [*quomodo*] *primam breuẽ & vltimam lõgã dicere.*

PROFECTO *nisi caues tu homo, áliquid gna-* idibssai 1
to conficies mali:

[I'd]que ádeò miror, [quómodo tam] inêptum quic- asdi:dij 2
quam potúerit tibi

Venire in mentem, mi vir. C. *oh, pergin' múlier esse!* { iss.disp / isds 3
dsdasdij. [*qui tam*], dssisdij.

1 *Profecto nisi*) Irata cũ admonitione & asseueratione reprehendit maritum de imprudenti consilio in filium. Propositio est, Caue ne exhæredes filium. Ratio à periculo, Quia hoc consilio ad magnum malum illi dabis occasionem, & author eris. Amplificat verò cum admiratione per [illegible], & odiose consilium hoc ineptum vocat.

Ineptum quic.). Bene Ineptum. Nã ineptum est quod à quouis reprehenditur. 2

Venire in ment.) Venire in mentem veteres non recordationis causa tantùm, sed etiam recogitationis consyderationisque posuerunt. 3

Oh, pergin') Refutat eam etiam grauiore

[vllámne ego] *Al. [vllam ego], isslsblp. Bembus hac ita. [C.Pergin' mulier odiosa esse? null' mne ego rem vnquam in vita mea], sed vix versus consebitur. sequentem verò in hunc modum [Volui, quin tu in ea mihi fueris aduersatrix Sostrata,]adibaslp, [tu] non eliso sed correpto.*

L. *Mulier* ad vituperationem.
Notat mulierum importunitatem.
Al. [ea re mihi] Gr. *[ea] & [mihi] monosyllaba, & creticus loco tertio.* saxlldsp.

4 {sada sdsp / sadj} *Rem vnquam vólui, quin tu in [ea mihi] aduersatrix fúeris Sóstrata!*

5 {saxsddsi / sas} *At si rógitem iam, quid est quod [peccem] aut quámobrem hoc fáciam, néscias.* *Al. [peccē hic], tunc [At] pēdet à versu superiore, & in [quid] eliditur d,* dslddsi.

6 sllsal *In qua re nunc tam confidênter restas stulta.* s. *ego néscio,*

C. *Nescio*, sic lege vt intelligas contrarium.

7 {xaxvsdsi / aad} c. *Imò scis pótius, quàm* * *[quidem] rédeat] ad íntegrum hac éadem orátio.* *Go. [Imò] per simplex m prima breui. C aut diuide, vt i ad superiorem versum pertineat, & lege [redeat quidem], taddduls. A Riuius tollit [hac], Erasmus [eadē], sed versum non sanat is. MU [quidem redeat ad integrum eadem ratio.] A sed versus non sanatur nisi legas [redeat quidem &c.] sdsaabsi.*

* I. *Red. ad int.* id est, in excusandis peccatis repetatur. & est exprobatio inscitiæ.
Mu. [iniquos].

8 aslij sli s. *Oh, [iniquus] es, qui me tacêre de re tāta póstules.*

9 sidbdiap c. *Non póstulo: iam lóquere:* * *nihilò minus ego hoc fáciam tamen.*

* B. Abdicationem minatur filio.

10 {aststat- / astlis} s. * *Fácies!* c. *verum.* s. *non vides quantum mali ex ěa re éxcies!*

* Repetitio verbi cum stomacho.

grauiori obiurgatione, ac primùm quidem nihil respondet de re ipsa quam molitur, sed refutatione personali vtitur. Propositio est per aposiopesin, Desine mihi molesta esse, meum institutum redarguendo. Ratio latens est in appellatione sexus fœminei, Commune est vitium mulierum rixari, mariti studiis aduersari, & verbis molestare. *Vllamne ego*) Ratio ab indecoro, ex perpetuo eius aduersandi studio, cum indignatione, quòd hoc vnicè semper studuerit, vt mariti conatus impediret.

5 *At si rog.*) Amplificat ab inscitia, stultitia, & temeritate eius, Quia negotii planè ignara es, nescis quid agam & cur agā. *Quod pecc.*) C Notat mulierum imprudentiam & imperitiam, quæ vt plurimum ignorant quæ praua aut recta sunt.

6 *In qua re*) V Conclusio per interrogationē ex indignitate natam, Cur igitur mihi tam temerè & imprudenter resistis? cùm sis stulta, ac planè quid dixeris, clames, garrias, ignores. *Tam confiden.*) Rectè Confidenter. nam Confidentia sæpius in malam, Fiducia verò in bonam partem accipitur. Alibi, O insciéntem confidentiam. *Ego nescio,*) Ironicōs, quasi dicat, Imò tam stulta non sum, vt non hoc intelligam.

7 *Imo scis pot.*) M Id est, intelligis quid dicere velim, antequam sit finis verborū meorum. V Iracunda est concessio. Scias ergo accessa, quod tibi libentius do, quàm vt totā hanc iterum retexam fabulam, & quasi integrè narrem. Vel est, vt quidam volunt, ironia. Scis equidem & intelligis priùs, quàm oratio mea finem est consecuta.

8 *Oh iniquus*) Pergit accusando. Indignè fert sibi silentium mandari: quasi dicat, iniustè agis qui non vis audire me de periculo in quod filius cōiicitur, dicentem. *De re tanta*) G Scilicet in periculo filii.

9 *Non postulo*) V Permittit ἐιρωνικῶς vt loquatur, quasi sit valde tempestiuum: nouit enim eam tacere non posse. Sed irritat magis dum ait, Nihilominus se facturum quod constituerit.

10 *Facies*) Repetit propositionem suam interrogatione, Noli facere. *Non vides*) Vrget prius argumentum à periculo vel incommodo. Et exponit malum, ex inepta filii suspicione, Quia vis ipsum exhæredare, ideò suspicatur se non esse nostrum filium γνήσιον.

* L. Propositio accusationis. est autẽ Subditus, qui pro vero subiectus est.

* *Súbditum se suspicâtur. [C. àin' tu!] S. certè, inquam, mi vir.* tsdfsv 11

E. Al. [C. subditum, ain tu?] ut sit hypercatalecticus, tltsdlliv. Mu [ain' tu su mistum:] ^sed versus non sanatur. Bembus [C. subditum? ain tu? S. certè sic erit mi vir.] jasdlsp.

* Imprecatio.

C. Confitêre tuum non esse. S. ah, óbsecro te, istuc inimicis siet. asiadsp 12

Hunc versum in duos trochaicos trim. catal. secuit Glareanus, addito inobias vocabulo hoc modo. C. Cōfitere tuū non esse filiū. S. ah.]tdltt. [Obsecro te istuc nostru. inimicis fiet.] dslatv. Bembus sic legit, [Confitere tu? S. au obsecro. illue inimicis, et.] ttltsatv. [tu au] spondeus, nulla facta elisione.

Egóne confiteat mèum nō esse filium, qui sit meus! {bdbsisp bds 13

* L. Ironica reprehẽsio, qua perstringit vxorem.

C. *Conuincas*, iuridicum verbum.

*C. * [Quid! métuis, ne non, cùm velis, conuincas esse illum] tuum!* dslisp 14

R. Al. [Quid metuis? nōnne cum velis cōuincas illum esse], ^ dtijsldv: erit catalecticus.

S. Quòd filia est inuènta? C. non, sed quod magis credêndum siet, {sisisp sisia 15

Al. [Id quòd], xdsp: vel eliso d in [quod], ss p.

[Quod] est consimilis móribus, idsp 16

Mu. [Facilè conuinces] , bllsaai: vel blisidii.

[Conuínces fácilè] ex te natum: nam tùi similis est probé: {sdssabe sdiss 17

Notat vxoris mores ex filii moribus.

Nam illi nihil vitij est relictum, quin id itidem sit tibi. {saastar sdt 18

Tum prætéreà talem, nisi tu, nulla páreret filium. sasatatv 19

Vltimus potest etiam esse iambicus, idiidli.

Sed ipse egréditur: quam seuêrus! rem cùm videas, cénseas. {catssat s 20

11 *Subditum se)* ^C Id est suppositum. Iuuenalis, Transeo suppositos. *Subditum)* ^V Cũ irrisione repetit rationem. *Ain' tu!)* ^C Pro aisne, & est percontatiuum verbum.

12 *Ah, obsecro)* Abominatio est. Confirmat ab impossibili. Mater non potest negare esse filium, si est. *Inimicis)* ^C Hæc imprecatio sic vsurpatur ab Ouid. vt illius propria sit. ^B Hac figura pariter Græci ac Latini vtūtur, Hostibus nostris hoc eueniat. Ouid. Hostibus eueniant conuiuia talia nostris. Et Horat. In Odis, Hostium vxores puerique cæcos Sentiant motus orientis austri. Ad hunc modum si quod malum timeretur, deprecabātur abominantes, & in hostium caput inprecantes. Eandem sententiam habet illud. Si quid mali in pyrrham recidat. Quod adagium Eras. enarrans hunc Terent. locum aduocat.

14 *Quid! metuis)* ^V Enthymema est à facili, Conuinces eum esse tuum. Ergo frustra metuis. Conuincere est forense verbum, Græcis ἐλέγχειν. vberweisen.

15 *Non, sed)* Repudiat vxoris argumentum infirmum de filia, & ponit aliud ex signis acerbo scommate, quo vxoris difficiles & parum commodos mores notat. Tui est similis moribus & ingenio, Ergo tuus est filius. Ratio, Quia nihil est in ipso vitii, quod non etiam in te conspiciatur. Est hic, [Greek]. ^B Locus à genere. sic & Cic. In oratione pro Sestio. Parente Sestius est natus & sapiente, & sancto, & seuero.

Tui similis) ^C Nam plerunque filii consimiles sunt parentum moribus: ^B Sed sæpius malis quàm bonis. 17

Tum præterea) ^V Ab impossibili, Nulla 19 præter te vxor potest talem filium parere.

Sed ipse) εἰρωνικῶς ludit in inconcin- 20 nos filii mores. Et quasi demonstrat eum matri censendum, hoc est, vt de eius moribus iudicet, quod sibi hoc verbum videtur velle. *Sed ipse egr. quam seue.)* ^B Quàm, quantum seuerus egreditur. *Seuerus)* ^L Id est, probus. *Rem)* Id est, veritatem, vt sit sensus, vultu præsefert modestiam, sed re aliud præstat. ^B Cùm faciem videas, videtur esse quantiuis pretii, tristis seueritas inest vultu: Re verò nihili homo est, adolescens luxu perditus est.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG.[N] In hac scena, matrum placabilitas & mansuetudo, patrum verò seueritas ostenditur. Clitipho quoque consilium serui exequitur, & à petitione verba facere incipit, [P] matrem adhuc soliciitiorem reddens, cùm tam petat obnixè, vt sibi parentes commonstret. Ex qua re profectò faciliùs ad tranquillitatem omnium rerum peruenitur. Sostrata Clitiphonem suum Chremetisque esse confirmat. Chremes ipsum contumeliosè obiurgat, trepidum pudentémque, vel matre coram, reddit. [V] *Theses.* 1 Castigatio parentum liberos erudit & informat. 2 Filiorum est, vt sui parentibus obsequantur. 3 Iracundiæ tanta vis est, vt vel Deos nesciat. Est autem in statu coniecturali. Siquidem Clitipho ex matre suos parentes sciscitatur, atque eo pacto impellit, vt sese illa periculo interpona . Hinc & grauis in filium obiurgatio. Postremò liberorum officium describitur. Vocatur autem in dubium sitne Clitipho Sostratæ & Chremetis filius. Filius negat coniecturis quibusdam adductus. Mater iuramento affirmat, sicut & pater. Vterque tamen propter tantam filii impudentiam comminatur. [M] Increpationes paternas necessarias, ac filiis luxu diffluentibus vtiles esse ad mutandum vitæ institutum, exemplo huius senis ac lasciui adolescentis, docet hæc scena. Adolescens enim inter æstus affectuum fluctuat: & nisi reprimatur, omnem modum excedit, idcirco castigandi sunt adolescentes. Vnde dicitur, Qui parcit virgæ, filium suum odit. Horat. in sermo. patris diligentiam in sua institutione his versibus celebrauit, Ipse mihi custos incorruptissimus, omnes Circum doctores aderat. quid multa? pudicum (Qui primus virtutis honor) seruauit ab omni Non solùm facto, verum opprobrio quoque turpi.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. omnes, excepto fortasse decimoquinto. qui si vulgata lectio retineatur, iambicus erit tetr. acat.

CLITIPHO. SOSTRATA. CHREMES.

1 – – ◡ – – – | SI VNQVAM *vllum fuit tempus mater, cùm ego voluptati tibi* | Valebat ad matrē cōsilium hoc, propterea mater producitur.
2 – – ◡ – – – | *Fuerim, *dictus filius tuus tua voluntate, obsecro,* | * valet à pietate.
3 – – ◡ – – – | *Eius vt memineris, atque inopis nunc te miserescat mei:*
4 – – – – | *Quod peto, & volo, (parentes) meos vt commonstres mihi.* | R. ex Prisciano (parenteis).
5 – – – – | S. * *Obsecro mi gnate, ne istuc in animum inducas tuum,* | * C. Verba propriè matris desperatæ.
6 – – – – | *Alienum esse te.* CL. * *sum.* S. *miseram me, hóccine quæsisti obsecro!* | * C. Hæc vox simplex terribiliter pronuntiat.

1 *Si vnquam)* [V] Petitoriæ oratiunculæ est exordium ἠθοποιητικόν, Quia tibi fui voluptati. quia tibi dictus filius sum, memineris igitur, & mihi petenti parentes meos commostra. Idque fuisset in toto corpore orationis propositio.

2 *Tua volunt.)* [C] Quasi innuit illam de industria illum voluisse appellari filium.

3 *Inopis)* [L] Miseri & abdicati.

4 *Quod peto, & vol.)* [C] Peto inquit quasi precariò: nam propriè aliquid precariò petere dicimur. *Parentes meos)* Priscl lib. VII. Hic & hæc parens, quando nomen est duorum generum, & genitiuum pluralem absque i, plerunque facit, Horum parentum. Quod autem etiam parentium non irrationabiliter dicitur, ostendit accusatiuus pluralis, in is etiam terminatus, qui proprius est in ium terminanti genitiuo. Terent. In Heaut. Quod peto, & volo, parenteis meos vt commonstres mihi. Cic. de suppliciis, Nauium præfectos sine vlla causa de complexu parentium suorū tuorum hospitum ad mortem, cruciatúmque rapuisti.

5 *Obsecro)* [V] Mater obtestatione se matrem contestatur.

6 *Sum.)* Alieniùs & improbiùs vrgendo conuenit.

• L. Confirmatio ᶜmore iurãdi antiquo parentum.
• L. Interminatio.
• L. Obiurgatio.
Asperitas patris.
• C. Contumeliosè in abiectissimum quéque. & nullius pretii hominem.
• L. Hyperbolica comparatio ad augmentum confirmationis.

** Ita mihi, atque huic sis supérstes, vt ex me*, atque hoc natus es.* bſſdtſſv 7

** Et cauĕ posthac (si me amas) vnquam istuc verbum ex te aúdiam.* C. ** at* dſſſſv 8

Ego (si me métuis) mores caue in te esse istos séntiã. adſſſv 9

Aly [at] praecedentis versus in hunc transferunt. bſaſſtv.

CL. *Quos?* C. *si scire vis, ego dicam. * gerro, iners, fraus, [héluo,]* ſſdſſt– 10

Al. [belluo].

Gáneo. damnôsus: crede, & nostrum te esse crédito. dſſſt– 11

CL. *Non sunt [hac] parêntis dicta.* C. ** non, si ex cápite sis meo* ſſſſbt– 12

G. Al. [hac iam]. ſſſidij. *fit iābicum acat.*
MU [hac iam dicta parētu.] ſſdſſbt.

7 *Ita mihi)* A iuramento parentibus olim nimis familiari. Hoc autem sibi vult, Vtinam sic nobis superstes esses, quàm verè ex nobis natus sis. ᶜ & bene inducitur mater mitior patre, & quæ adiutrix sit in paterna iniuria filio. *Si me amas)* Hæc verba blandientis matris sunt, & quæ valde de filio solicita sit.

8 *Et caue)* ᵛ Epilogus est, quo dehortatur ne idem porrò dicat. ..... tamen ..... prudenter mentio insinuatur. *At ego)* Pater multò asperior amarulentè maternam indulgẽtiã irridet. Nã quod mater antè dixit, Si me amas. κατ' ἀντίθεσιν inuertit Chremes, inquiẽs si me metuis: & à comminatione exorditur.

10 *Quos)* ᵛ Rogando pater irritatus magis irritatur. *Gerro)* Hæc conuitia in abiectissimum quenque dici possunt, Est autem Gerro in gerendis nugis. *Iners*, nulli arti studens. *Fraus* est fraudulentus, sicut *Helluo* pro sumptuoso, *Ganeo* pro scortatore, & *Damnosus* pro eo, qui omnia damnorum genera expedit, hoc loci figuratè vsurpatur. Damnosus tamen ideo est, quòd Bacchidi per Syri dolum extortas decem minas dederat. Ecquis hic in synathrismo conuitiorum asyndeton iuxta cum acerbiore morum notatione, sicut exigit iracundiæ πάθος, nõ videt? Vtique pater iubet filium credere, non esse alienum. *Gerro)* ᶜ Hinc congerro s quod à gerra dicitur. nam gerræ, nugæ sunt. Alii dicunt à corrigendo deduci. Plaut. in Persa. Iam pol ille hic aderit, credo congerro meus. ᴮ Non nulli à Garrio potiùs natum volunt. ᴹ Gerro dicitur nugator ineptus. & denique Gerro nullius pretii. Helluo, authore Pomp. dictus est, immoderatè bona sua consumẽs. Cic. in Orat pro Sextio, sic ait. Meipsum vt contempsit heluo patriæ? Nam quid ego patrimonii dicam? Et in oratione pro lege Agraria. Videte nunc vt impurus heluo turbet Remp. Et in XII. Philip. ille heluo, illa helua dissipauit. Gellius lib. VII. Pleráque id genus quæ isti heluones conquirunt. ᶜ Heluo, vorax. Catul. in Cæsarem, An parum heluatus est? ᴮ Prouerbiales sunt hyperbolæ, cùm hominem maximè edacem, bibacem. ..... heluonẽ, Charybdim aut barathrum vocamus. Scitè & nimis quàm venustè Diogenes ventrem, facultatum Charibdim appellauit. M. Cato ab inexhausta legendi auiditate, librorum heluo dictus est. Vnde Cic. de Finibus lib III. In Tusculano cùm essem. vellémque è bibliotheca pueri Luculli quibusdam libris vti, veni in eius villam, vt eos ipse, vt solebam, inde promerem. quò cùm venissem. M. Catonem. quem ibi esse nesciebã, vidi in bibliotheca sedentem, multis circumclusum stoicorum libris, erat enim in eo, vt scis, inexhausta auiditas legendi, nec satiari poterat. Quippe qui ne reprehensionem quidẽ inanem vulgi reformidans, in ipsa curia solebat legere, sæpe dum senatus cogeretur nil operæ Reipub. detrahens, quo magis tum in summo otio, maximáque copia quasi heluo librorum, si hoc verbo tam in clara re vtendũ est, videbatur.

11 *Ganeo)* ᶜ Veteres ganeum, meretricum tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γῆς, quòd ipsa sit in terra. Hinc ganeo deducitur, qui meretrices sequitur. *Damnosus]* Rectè hoc postremum cum superioribus conuenit.

12 *Non sunt)* ᵛ Diluit filius delicatus ex coniectura. Siquidem talia conuitia in filium patri haud conueniunt. Nam talibus moribus parentem esse præditum non decet. *Parẽtis)* ᶜ Scilicet qui filium amet. *Non si ex c. sis m.)* Hæc ingenti clamore pronuntiãda: & sic ostẽdit Chremes filium non debere abiicere spem patris, etsi ab eo verba aspera audit. *Nõ si ex)* ᵛ Acrior est obiurgatio irati patris Homerus in hymnis Mineruam ex Iouis cerebro natã fingit, & apud Plutarchum ea de causa est αὐτῆς τριτογένεια, quòd è Iouis capite orta putetur.

Et

13 ta:sdst. *Natus, item vt aiunt Minéruam esse ex Ioue: ea caussa magis*

14 adbtsst- *Pátiar Clitipho, flagítijs tuis me infâmem fieri.* G. [fieri] prima longa.

15 {sbdalsi sbsals} S. * *Dij istac prohibeant.* C. *dĕos nésciŏ: ego quod pótero, enitar sédulò.* Glareanus tollit [enitar]. lbxdsbt- & [deos] facto monosyllabo. sbidsbt-. Mu. [S. Di istac. C. nescio deos: &c.] staaast-.

• L. Abominatio. Deos nescio. iratorum more hæc.

16 tdcsast- * *Quæris id, quod habes, paréntes: quod abest, non quæris, patri*

• L. Comminatio ad acrimoniam & venustatem.

17 {ttsststu tttsd} *[Quómodo obsequâre, & vt serues] quod labôre inuénerit.* Mu. [Quo modo obsequare, & serues], tttlitt.

18 dllstdru * *Nō mihi per fallácias addúcere ante óculos? pudet*

• L. Aposiopesis, sub. Scortum.

19 tstllst- *Dícere hac præsênte verbum turpe:* * *at te [id] nullo modo* Al. [illud] tstlllt-.

• L. Amplificatio à minori, id est, me puder dicere, at te non puduit facere.

20 bbsasdt- *Fácere píguit.* C L. * *eheu quàm ego nunc totus displíceo mihi,*

21 tdsaast- *Quàm pudet! neque quod princípium [inuéniam] ad placándum, scio.*

• V. Hic catastrophes fit initium. Mu. [incipiam].

Et Poëta canit, Quæ de patrio vertice dea nata est. Et Lucanus, Hunc & Pallas amat patrio quæ vertice nata est. Lucianus in dialogis deridet, Nam Vulcanum securi patris caput aperuisse fabulatur, sicut in Olymp. præsertim in Diagoræ Rhodii hymno Pindarus cecinit. Non temerarium est cur Pytagorici triangulum æquilaterum ἀθηνᾶν κορυφαγενῆ & τριτογένειαν nominarunt. Mythologi autem eius nomine sapientiam, artes & ingenium accipiunt. B vt quia naturæ ratione prudentia omnis in capite est, Minerua cum sapientia dei nata de Iouis capite crederetur.

13 *Aiunt)* C Bene aiunt de re fabulosa & ficta.

15 *Deos nes.)* Modus loquendi præsertim iratorum. V πάθος iracundiæ est causa, cur tam sit ἄθεος. Vult enim sibi nihil rei esse cum diis, patris officium sedulò facturus. *Enitar)* C Ne infamis fiam.

Quæris) V Inuertit quæstionem. Ferè enim fit, vt præsentia negligantur, & præterita desyderentur. Hîc filius sui officii non est memor, quod est vt parentes honoret, & iisdem obsequatur iuxta Dei præceptū, & ius naturæ. 16

Inueneris) C Id est acquisiuerit. Alibi. Labore inuenta mea cui dem bona. 17

Adducere) ἀποσιώπησις honesta. noluit dicere Meretricem, præsente matre. V estque hic amplificatio à minori ad maius. 18

Quàm ego) Vitæ sceleratæ fructus & finis est pœnitentia. 20

ACTVS V. SCENA V.

ARG. L Interuentu Menedemi, & deprecatione personarum veniam consequitur Clitipho, P & grata pax post tantas turbationes conciliatur, ita vt omnia ad tranquillitatem eandem ac iucundam compositionem redigantur: L quæ est absoluta catastrophe, F quemadmodum Comœdię finis expostulat. Proinde Clitiphoni quoque libito Archonidis filia: collocatur. Postremò Syrus ab hero veniam adipiscitur. V *Theses.* 1 Nimis austeri parentes & morosi non sunt semper collaudandi. 2 Pacificatores omnem rationem in pace concilianda quærunt. 3 Castigati liberi in viam redeunt & matrimonio tanquam capistro refrænantur. 4 Permittenda est & filio sponsæ electio. Cæterùm in Clitiphone quidem est μεταμέλεια, cùm pœnitens veniam erratorum precetur. In parentibus autem est παραίνεσις, cùm filium ad ducendam vxorem adhortentur. M Lasciuum filium, sed vitæ institutum iam mutantem, recipiendum esse in gratiam, & iugali compede vinciendum, monet hæc scena: ostendens affectus iuueniles ratione castigatiores fieri, mediocritatem illam, quæ iure laudatur, & concordiam habenti pollicetur & affert: cuius oppositum efficit vitiū.

Vnde Aristoteles in nono Ethices, Vitiosus igitur animus in seditione positus est, & nec se amat, nec alios. Talis autem dispositio, cùm multas habeat miserias, totis viribus fugienda est, & enitendum, vt boni simus. Sic enim & nobis & aliis erimus amici. Et Plato in eo Dialogo, qui inscribitur Lysis, de amicitia sic inquit, Improbi nunquam, vel sibi ipsis, vel inuicem similes sunt, sed perturbati penitus & instabiles. qui verò secum ipse dissentit, nullo modo cum alio consentiet, nec vlli amicus esse poterit. Et sic patet, inquit, quod solus bonus bono amicus erit: malus autem non bono, nec malo vnquam reuera amicus efficietur.

Vers. gen. Trochaici tetr. catal. excepto vltimo ambiuo dimetro acat.

MENEDEMVS. CHREMES. CLITIPHO. SOSTRATA.

Menedemus solus hæc secum. — ENIMVERO, *Chremes nimis grániter crúciat adolescéntulum.* {traba tetr. acat.} 1

G. Potest hic conferri tábicus acat. ijsiliai. — *Nimis que inhumáné. éxeo ergo, vt pacem concílium. óptumè* {asisidt-b} 2

Mu. [ehem Menedeme.] — *Ipsos video.* CH. *[ehem, Menedême] cur non accérsi iúbes* [illegible] 3

Filium, vt nubat scilicet Cliniæ. Mu. [datis dixi.] — *Filiam, & quod [dixi dotis.] firmas!* S. *mi vir te óbsecro,* [illegible] 4

* C. Hæc timebat ne omnia bona illi traderet. — * *Ne fácias.* CL. *pater óbsecro vt mihi ignóscas.* M. *da véniam Chreme:* {adr-dtrs} 5

* L. Simulat se difficilem Chremes, vt filium ad frugé redigat — *Sine te exôrem.* CH. * *[egône mea bona vt dem Bácchidi dono [sciens]* L. tábicus tetr. acat. adbisisi. Mu [egon m. b. v. d. B. dono, sciens?] axbisit-. adysift- 6

E. Et hic quoque iábicus, disissip. Mirè sibi ignosci postulat. — *Non fáciam.* M. *at id nos non sinêmus.* CL. *si me viuum vis pater,* {dcsiiit-da} 7

* Metaphora à repagulo occludendo. — *Ignósce.* S. *age Chreme mi.* M. *age quæso, ne tam* * *obfirma te Chreme.* [illegible] 8

G. Rursus & hic iábicus, idijsiip. — CH. *Quid istuc! vídeo non licêre, vt cæperam, hoc perténdere.* {cbrsit-s} 9

1 *Enimuero*) C Nonnunquam principium est aliquid per irá dicturi. *Nimis gr.*) V Displicet morositas patris suprà modum excrucians. Mauult enim filium in officio patris beneuolentia quàm multis minis & iurgiis detineri: quod & diuus Paulus suasit. Quare Euripides in educatione liberorum non multum conferre parentum minas cecinit, [illegible]. Neque aliter. D. Paulus ac Menander suasit, vt pote liberos non esse irritandos. [illegible]. Atque hic causam exitus sui enthymemate colligit.

3 *Menedeme c. n. a. iu. F.*) A Quod fingit senex, verum putat Sostrata, & metués ne filio abdicato Chremes omnia det filiæ. Mi vir, inquit obsecro ne facias. C Bene Accersi: quia propriè accersitur vxor, dum ad virum ducitur. *Pater*) V Per appellationem est beneuolentiæ conciliatio in hac petitione ignoscentiæ.

4 *Obsecro*) C Nihil significantius. Nam orare est placidos petere: Obsecrare verò iratos rogare. *Da veniam*) V Et reconciliator idem petit. *Egone*) [illegible] tollitur à Menedemo per concessionem cùm neque ipse æquũ céseat, vt bona ad Bacchidé perueniant

6 *Sciens*) C Quod peius esset, quàm si nescìret,

7 *Si me*) V Cõfirmatio est à necessitate propter præsens periculum.

8 *Ne tam obfir.*) Parum probatur patris duritíes & pertinacia, & in filio cùi pater est durus, seuerus, & implacabilis. Itaque est magnum malum, sicut Menander cecini, [illegible]

9 *Video*) Pater placatus ab æquitate. Sit sanè

10 M. *Facis vt te decet.* CH. *ea lege hoc ádeò fáciam, si [facit]*

11 *Quod ego hunc æquum cénseo.* CL. *pater ómnia fáciam: impera.*

12 CH. *Vxórem vt ducas.* CL. *pater.* CH. *nihil aúdio.* M. *ad me recipio,*

13 *Fáciet.* CH. *nihil étiam aúdio ipsum.* CL. *périj.* S. *an dúbitas Clitipho!*

14 CH. *Immo, vtrum vult.* M. *fáciet ómnia.* S. *hæc dum incípias gráuia sunt,*

15 *Dúmque ignóres: vbi cognóris, facília.* CL. *fáciam pater.*

16 S. *[Gnate mi, ego] pol tibi dabo puéllam lépidam, quam tu fácilè ames:*

17 *Filiam Phanócratæ nostri.* CL. * *rufámne illam vírginem,*

18 *Cǽsiam, sparso ore, adúnco naso! non possum pater.*

19 CH. *Eia vt élegans est! credas ánimum ibi esse.* S. *á liam dabo.*

Muretus [facit] id.] adisaadp.

Pater, vox deliberantis: [L] timidè recusantis: [V] Hæsitante gestu proferendum est.

* Blāda matris suasio.

G. [*Gnate. ego*]. ddbsasb-. [E] [*Nate mi*] extra ve sum. antsasb-. [A] *Muretus tollit* [*tibi*]. tabsasb-.

* L. Deformis puellæ descriptio, ad exhilarandū spectatorem.

sanè verbis interdum asper & amarus, sed factis mitis, beneuolus, & beneficus. Sic & Menander, [illegible] [illegible] *Hoc pert.*) [B] subaudi præpositionem: vt sit, In hoc pertendere, hoc est pergere.

10 *Ea lege)* [V] Placabilis est filio, sed obsequenti.

12 *Vxorem)* Exhortatoria est oratio, vt filius vxorem ducat. *Pater)* [B] Hoc ita dicit vt verissimum esse intelligas illud in Andria Omnes qui amant, grauiter sibi vxorem dari ferunt.

13 *Nihil)* [V] Eclipsis est, Nisi vt mandata facias.

14 *Hæc dum)* Confirmatio à facilitate, per sententiam, quæ est, vt principia sint grauia. Huius loci est illud ἀρχὴ [illegible] πάντων: quod Horatius sic vertisse videtur, Dimidium facti qui bene cœpit habet.

16 *Gnata)* A pulchritudine filiæ ducendæ Forma enim amorem conciliat. Formosa facies inquit Mimus, muta commendatio est. Siquidem ex Platone & Platonicis liquet, vt amorem ad se attrahat pulchritudo, nō secus ac paleas succinum. *Lepidam.)* [M] Id est iucundam Lepidus. & suauem moribus & forma, vt sine difficultate illam ames.

17 *Rufam)* [C] Rufus color & ruber idem est. [V] [illegible] est deformis puellæ, à colore & totius corporis rufa. & oculorum quicæsii, hoc est, glauci erant. Minerua tamen Homero γλαυκῶπις est: Denique à figura oris & nasi depingitur.

Cæsiam spar. o.) [B] Notatio est. notis enim 18 quibusdam accidentium, rem describit. Cæsiā id est, oculis felineis. nam sic nostrates oculos cælo concolores appellant. Donat. in Hecy. Cæsii, glaucis oculis, quasi felis oculos habens & glaucus, [M] Cæruleos, quales dicit esse Germanorum Iuuenalis, his verbis, Cærula quis stupuit Germani lumina, flauā Cæsariē. Gellius lib. 11. cap. x v 1. loquens de coloribus, sic ait, Nostris autem Latinis cæsia dicta est, quæ à Græcis glaucopis dicitur, vt P. Nigidius ait, de colore cæli, quasi cælia. Glaucopis Græce, dicitur Latinè habens oculos cæsios. Glaucum colorem Latini dicunt cęruleū: est enim subuiridis.

Eia vt) [V] Etiam si elegans sit, tamen a- 19 nimus ad illam huic non est. aut ironicè laudat puellam, & Philosophorum sententia est, Elegantem formam elegātis ingenii esse indicium. Est enim inter corpus & animū συμπάθεια. *Elegans)* [C] Hic ad formam refertur sed sæpius ad orationem, & ad verba. *Eia vt elegans est!)* [B] Id est, formosa est illa puella, & huic displicet, quum habeat animum ad

G. Est & hic iambicus ... .

CL. Quid (istuc?) quādóquidem ducēnda est, egómet hábeo propemodum, 20

Al. [istic?]

G. Al. [nunc laudo]. sed versus non constat. MU [nunc laudo te] & [Archonidu] penultima producta.

Quàm volo. S. (nunc pol te laudo) gnate. CL. (Archónidis) filiam. 21

R. Priscianus [Archonidis].

S. Pérplacet. CL. pater hoc nunc restat. CH. quid? 22
CL. Syro ignóscas volo,

Syro ignoscitur.

Quæ mĕa caussa fecit. CH. fiat. Vos valēte, & plaúdite. 23

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. 26

scortum Bacchidem. *Credas animum ibi esse*) Quasi dicat, ideo non placet, quia non habet animum ad eam, sed ad illam. *Aliam dabo*) Exemplum est, vt non quælibet inuito filio sponsa per morosos parentes sit obtrudenda.

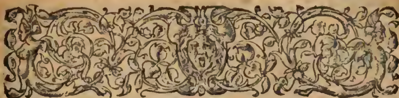
20 *Egomet*) Conceditur filio spōsæ delectus, sed parentum consensus non repudiatur. Est autem amor natura sua copulator & coniunctor Siquidem quocunque se vertat, annectit & coniungit, sicut odium dissipat, dissoluit, separat.

21 *Archonidu filiam*) [B]Priscianus libro sexto, Sæpissimè huiusmodi nomina antiqui secundum primam & tertiam protulerunt declinationem, vt Orontes, Orontis, Orontæ: Timarchides, Timarchidis, Timarchidæ: Herodes. Herodis, Herodæ. Et paulo pòst, In huiusmodi nominibus quando tertiæ sunt frequentissimè veteres datiuum præferebāt pro genitiuo, Aristoteli, Demostheni. Thucididi, Euripidi, pro Aristotelis, Demosthenis, Thucididis, Euripidis ponentes. Virgil. 1. Æneid. Præcipuè pius Aeneas nunc acris Oronti, Nunc amici casum gemit. Idem in eodem, Troas relliquias Danaum, atque immitis Achilli Idem in secundo Aeneidos, Quis talia fando Myrmidonum Dolopúmve, aut duri miles Vlyssi. Terent. in Heauton. Archonidi filiam, pro Archonidis.

Syro) [V] Deprecatoria. Nam crimen in se 22 transfert, Itaque Siro ignoscendum est.

LVGDVNI,

EXCVDEBAT MATTHIAS BONHOMME.

/ADELPHI/ TERENTII.

ACTA LVDIS /FVNERALIB. Q. FAB. MAX. P. CORNELIO AFRICANO ÆDILIB. CVRVLIB./ EGERE L. ATTILIVS PRAENESTINVS, /MINVTIVS PROTIMVS./ MODOS FECIT/FLACCVS CLAVDI, TIBIIS SARRANIS. FACTA GRAECA MENANDRV, L. ANICIO, M. CORNELIO/ COSS.

Mu.[Adelphæ].
Mu.[Funebribus L. Aemily Pauli, quos fecere Q. Fabius Maximus, P. Cornelius Africanus.
Go.[L. Minutius Posthumus.]
Go [Clau. Flaccus. Clau. filius tibys dextru. Facta Latina è Græca Menãdru. L. Anitio Gallo, M. Cornelio Cethego.]

DE EPIGRAPHE.

PRIMVM Locus significatur actæ Comœdiæ, vtpote in ludis Funebribus, qui quomodo instituti sunt ex Plinio, & ex quinto Æneidos Virgilianæ satis liquet, atque Liuius manifestè indicat. vt exequiis varia spectaculorum genera adhibita sint. Mox adsunt huius fabulæ Ædiles redemptores. Neque actores Græcis διδάσκαλοι neglecti sunt. Deinde apparatus in factis modis per tibias Serranas, quæ Sinistræ acuminis lenitate iocum Comicum ostendebant atque Serranæ dicebantur, quoniam Saltatores iisdem referre, & proferre pedem iubebantur, non aliter atquè sectores, cùm serra adhibita, ligna partiri conantur. Aliis autem à Sarrha ciuitate Phœniciæ easdem dictas volunt, inter quos est & Seruius. Posteà argumentum significatur, nempe Palliatum, non quod ex Menandro transtulerat, sed ex Diphilo. M. verò Terentius huius Comœdiæ principio Menandrum præposuit authore Donato. In quibusdam autem exemplaribus id ipsum neglectum est. Postremò & tempus explanatur. COSS. L. Anicio Gallo, & M. Cornelio Cethego, hoc est anno vel ab eiectis regibus 350, vel vrbis 594 vel Olympiade 155, vel ante natum Christum 157.

DONATI PROLEGOMENA IN ADELPHOS TERENTII.

HÆC Fabula Adelphi Palliata, vt ipsum Indicat nomen ex plurali numero, cùm sit vna ex masculino genere, cum sit Comœdia: ex Græca lingua, cùm sit Latina: censetur. Potuit eam Terentius Fratres dicere: sed & Græci nominis εὐφωνίαν perderet, & prætereà Togata videretur: ad summam, non statim intelligeretur Menandri esse: quod Terentius in primis lectorem scire cupit: minus existimans laudis proprias scribere, quàm Græcas transferre. Est igitur Menandri: & à fratrum facto, quibus argumẽtum nititur, nomen accipit. Huius tota actio cùm sit mista ex vtroque genere, vt ferè Terentianæ omnes, præter Heautontimorúmenon, tamen maiori ex parte motoria est. nam statarios locos perpaucos habet. Prodest autem & delectat actu & stylo. In hac, primæ partes sunt, vt quidam putant, Demeæ: vt quidam, Syri. Quod si est vt primas Syrus habeat: secundæ Demeæ erunt: tertiæ Mitionis, & sic deinceps. Quanquam etiam sunt qui putant primas Mitioni dandas, secundas Syro, tertias Demeæ. Nam quod ait Terentius, Senes qui primi venient: non ad partes quas dicunt, sed ad

ordinem pertinet exeuntium personarum. Hæc etiam, vt cætera huiusmodi poëmata, quinque actus habeat necesse est, choris diuisos à Græcis Poëtis. quos etsi retinendi causa iam inconditi spectatoris minimè distingunt Latini Comici, metuentes scilicet nequis fastidiosus finito actu, velut admonitus abeundi, reliquæ Comœdiæ fiat contemptor, & surgat: tamen à doctis veteribus discreti atque disiuncti sunt, vt mox aperiemus post argumenti narrationẽ. In hac prologus aliquantò lenior inducitur: qui magis etiã in se purgãdo, quàm in aduersariis lædendis est occupatus. Protasis est turbulenta. Epitasis clamosa. Catastrophe lenis. quarum partium rationem diligentiùs in principio proposuimus, cùm de Comœdia quædam diceremus. Hæc sanè acta est ludis scenicis Funebribus L. Æmilii Pauli: agentibus, L. Ambiuio, & L. Turpione: qui cum suis gregibus etiam tum personati agebant. Modulata est autem tibijs dextris, id est, Lydiis, ob seriam grauitatem: qua ferè in omnibus Comœdiis vtitur hic Poëta: sæpe tamen, mutatis per scenam modis, cantica mutauit: quod significat titulus scenæ habẽs subiectas personis literas. M. M. C. Item Diuerbia ab histrionibus crebrò pronuntiata sunt, quæ significantur D. & M. literis secundum personarum nomina præscriptis in eo loco vbi incipit scena. Annotandum sanè quòd hæc fabula προτατικὸν πρόσωπον non habet, hoc est, personam quæ ad argumentum nihil attineat, quæque sit assumpta extrinsecus, vt est in Andria Sosia. Hanc dicunt ex Terentianis secundo loco actam, etiam tum rudi nomine Poëtæ. itaque sic pronuntiatam, Adelphœ Terenti, non Terenti Adelphœ, quòd adhuc magis de fabulæ nomine Poëta, quàm de Poëtæ nomine fabula commendabatur. In hac quidem spectatur quid intersit inter rusticam, & vrbanam vitam: mitem, & asperam cœlibis, & mariti: veri patris, & per adoptionem facti. Quibus propositis ad exemplum, vitãda perinde, fugiendáque Terentius mõstrans, artificis Poëtæ per totam fabulã obtinet laudem.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

MITIO	*senex.*	SOSTRATA	*matrona.*
DEMEA	*senex.*	CANTHARA	*nutrix.*
SANNIO	*leno.*	GETA	*seruus.*
ÆSCHINVS	*adolescens.*	HEGIO	*senex.*
SYRVS	*seruus.*	DROMO	*seruus.*
CTESIPHO	*adolescens.*	PAMPHILA	*nurus.*

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCA IN ADELPHOS.

Al. [adolescentulos.]

DVOS *cùm habêret Démea [adulescéntulos,]* ijsbsi
Dat. Mitióni fratri adoptândũ Aeschinũ: sisisp
Sed Ctesiphônem rétinet. hunc citharistriæ. sidiai
Lepôre captum, sub duro ac tristi patre ijsssp

Duos cùm ha.) Est πρότασις fabulæ, vtpote Aeschinus adoptandus est, cùm Mitionis iuri & familiæ adscribitur, qui in Demeæ patris potestate fuit.

Adoptandum) Adoptio est legitimus actus, per quem qui filius non est, pro filio habetur. De adoptionibus apud iureconsultos permulta, & institutionum libro primo.

ffijfi *Frater celâbat Aéschinus: famam rei,*
ijfifp *[Amôrem]ᵃ in se] transferêbat, dénique*
bffaap *Fidícinam lenóni erípuit. vitiáuerat*
fifisp *Idem Aéschinus ciuem A'tticam paupérculam,*
ibii sp *Fidémque déderat, hanc sibi vxôrem fore.*
dfdffp *Démea iurgâre, & gráuiter ferre. mox tamen*
fiafip *Vt véritas patefácta est, ducit Aéschinus*
adfiap *Vitiâtam, pótitur Ctésipho citharístriam,*
ffiafi ** Exoráto suo patre duro Démea.*

Al. [Amorémque in se], ifiisp. ᶜ [Ac in se amorem], fifisp. ᵃᵘ[-famam quoque Amoris in se], iiijfpfi iifisp.

** Hic vltimus versus in quibusdam exemplaribus omittitur.*

Eamámque am.i.s.t.) Eripiendo lenoni Citharistriā. Hinc enim sparsus toto oppido rumor, quòd in eam deperiret Æschinus.

Idem Æschinus) ᵇ ἐπίτασις est turbarum veluti incrementum propter Æschini anxietatem.

Iurgare & g. f.) ᵇ Pro iurgabat & ferebat. Frequés historiographis lóquédi modus.

Vt veritas) ᵇ καταστροφὴ Comica. vterque enim sui voti fit compós, exitúmque lætissimum habet.

Vt veritas p.est) ᵇ De psaltria eam esse Ctesiphoni raptam, non Aeschino.

Potitur Ctesipho Citharistriam) Antiqua est per accusandi casum locutio, nobis vsitatior est ablatiuus.

Exorato suo p.d.D.) Hunc versum in multis codicibus omissum video, nescio, data opera, an incuria libros formis excudentium.

ARGVMENTVM DONATI.

EX duobus Atticis fratribus, alter quidem, Demea nomine, rus coluit, vxorem duxit: filios suscepit duos, Æschinum & Ctesiphonem. at alter, Mitio nomine, vxorem non duxit, & filios procreare noluit: sed sibi filium fratris Æschinum adoptauit, atque ita indulgenter eduxit à paruulo, vt effusè luxuriatus adolescens, ad postremum ciuem Atticam virginem vitiaret, captus amore eius, quo facto, & cum matre puellæ pepigit nuptias eiusdem quam vitiauit. Cúmque rem gestam ad patris, à quo adoptatus fuerat, conscientiam, iam iámque perlaturus esset, precibus Ctesiphonis fratris sui, qui apud durum patrem atque agrestem Demeam parciùs, atque arctiùs haberetur, impulsus est, & vt eidem à lenone raperet meretricem: quo facto multiplici errore completur fabula. Nam & Demea cum hoc ipso, & est, cum Mitione litigabat, tanquã cum eo qui corrumperit adolescenté adoptatum in mores perditos, nesciens suum sibi filium Ctesiphonem esse corruptum: eluditurque a Syro & Mitione per totam fabulam. Et mater puellæ iam decimo mense post raptum virginis, Æschinum credit sibiipsi rapuisse meretricem. quæ perturbatio citò in trãquillum redacta est. Nam re comperta de vitio virginis, Mitio dat ciuem Æschino quam concupiuerat: eiúsque matrem ipse accipit. Deprehenso verò Ctesiphone in amore meretricis, primò irascitur Demea: pòst lenitur, atque habendæ eius meretricis licentiam præbet. Primus actus hæc continet, Mitionis solius primò verba & pòst, eiusdem & Demeæ iurgium. Secũdus actus hæc cõtinet, Lenonis alteram rixam aduersus Æschinum pro puella: eiusdem apud Syrum querelas: lætitiam Ctesiphonis: obsessionem amicæ: & eiusdem gratiarum actiones apud Æschinum. Tertius actus hæc continet, Trepidationem matris Sostratæ & Cantharæ nutricis ob parturientem Pamphilam vitiatam ab Æschino: Getam nunciantem dominæ suæ per errorem, quòd sibi rapuerit Æschinus meretricem, reditum in scenam Demeæ: eiusdémque cum Syro ludificante sermocinationem: interuentum Hegionis, cum querela apud eundem Demeam de facto Æschini, & consolatione Sostratæ. Quartus actus hæc continet, Ctesiphonis cum Syro colloquium: delusionem Demeæ: eiusdémque in scenam interuentum, atque secundam frustrationem per Syrum factam: Mitionis cum Hegione sermonem: querelam Æschini de rebus suis, eiusdémque cum Mitione patre facetissimam decertationé: Demeæ reditũ in scenam ex errore in quem eum coniecerat Syrus: & renouatum cum fratre eiusdem iurgium: processionem in scenam temulenti Syri. Quintus actus hæc continet, Deprehensionem Ctesiphonis cum meretrice: tertium cum Mitione iurgium Demeæ, eiusdémque vitæ pristinæ correptionem: & per eum multa in Comœdia noua, hoc est, blandimẽtum circa Æschinum,

& affabilitatem circa Getam: conciliationem Syri & vxoris eius: & veniam circa Cteſiphonem: permiſsionémque habendæ meretricis. Seruatur autem per totam fabulam mitis Mitio, ſæuus Demea. Leno auarus, callidus Syrus, timidus Cteſipho, liberalis Æſchinus, pauidæ mulieres, grauis Hegio. In diuidendis actibus fabulæ identidem meminerimus, primo paginarum dinumerationem, neque Græcos, neque Latinos ſeruaſſe: cùm eius diſtributio huiuſmodi rationem habeat, vt vbi attentior ſpectator eſſe potuerit, longior actus ſit: vbi faſtidioſior, breuior atque contractior. Deinde etiam illud, in eundem actum poſſe coniici & tres & quatuor ſcenas introeuntium atque exeuntium perſonarum. Facta autem hæc vna eſt de duabus fabulis, Adelphis Menandri & Commorientibus Diphili.

M. ANTONII MVRETI IN ADELphos Terentii Argumentum.

MITIO, & Demea, duo diſsimillimo fratres ingenio fuere. Ille vrbanam vitam ſecutus eſt: hic ruſticam: ille cœlebs vixit, hic vxorem duxit: ille ingenio leniſsimo: hic aſperrimo: ille mitis etiam in alienos, hic ſæuus etiam in ſuos: ille etiam in ira placidus, hic etiam citra iram ferox. Erant Demeæ filii duo: ex quibus natu maiorem Æſchinum ſibi adoptauit Mitio, eúmque ſecum in vrbe liberaliſsime, indulgentiſsiméque educauit: minorem Cteſiphonem ruri ſecum ſeuerè imprimis, ac reſtrictè habuit pater. Æſchinus multas meretrices, patre ad omnia conniuente, adamauit, multa conuiuia celebrauit, quæ denique iuuentus fert, ea omnia non liberè modo, ſed etiam licenter exercuit. poſtremo vſque eo progreſſus eſt, in virginem pauperculam quidem, ſed bonam, bonis prognatam, Pamphilam nomine, quam mater Sophrona vidua ſancte ſecum, & pudicè, vt poterat, educabat, noctu temulétus cum incidiſſet, vim ei attulit, grauidámque fecit. venit poſtea ad matrem illius, veniam petens, pollicensque ſe puellam vxorem ducturum: ea fide data, & ignotum eſt, & tacitum. Cteſipho, cum in vrbem interdum ventitaret, ipſe quoque citharistriæ cuiuſdam amore correptus eſt: totam eius rei famam, ne qua emanaret, ac perueniret ad Demeá, in ſeſe Æſchinus transferebat. tandem cum leno, puellæ dominus, aut pecuniam ſibi, quanti ea erat, vellet in manum dari, aut ſe eam alii venditurum minitaretur, adductus in ſummam deſperationem Cteſipho, iam de relinquenda patria cogitabat: cum Æſchinus, re intellecta, qui nullo neq; pudore teneretur, neque metu, domum lenonis per vim ingreſſus eſt, & ipſum, & familiam contudit pugnis, puellámque per vim abreptam tradidit fratri. Spargitur tota vrbe rumor, venit Demea, Mitionem obiurgat, inclamat, teſtatur deos atque homines, quòd diſſolutus, quod intemperans, quòd vinoſus, quòd ſcortator, quod nullius bonæ rei Æſchinus foret, omnem in Mitione vno hærere culpam: diis gratias agere, quòd ille ſaltem, quem ipſe ruri haberet, frugi ac temperans eſſet: rei ſtuderet, & famæ, illarum rerum nihil ne cogitaret quidem: tantum videlicet intereſſe inter ſuam & fratris diſciplinam. placat hominem, quantum in ſe eſt, Mitio: iámque ſe ab eo expediuerat, cum ſuperuenit aliud, quod maiores etiam tumultus excitaret. raptam ab Æſchino citharistriam, perferri ad matrem Pamphilæ, quæ quidem Pamphila ita erat ad patiendum vicina, vt iam è dolore laboraret. quid faceret miſera? mutatum Æſchini animum, ſe vero, filiámque ſuam proditas per ſummam perfidiam ac deſertas putabat. Getam ſeruulum, qui pauperem familiam ſolus, vt poterat, alebat, mittit ad Hegionem, puellæ cognatum, iubétque ei rem, vt erat, exponere. intereà audierat Demea, ſuum quoque Cteſiphonem in raptione affuiſſe: iámque totus in fermento, vt aiunt, erat: cum ei Syrus, ſeruus vaferrimus, mendaciolum aſpergit: veniſſe quidem rure Cteſiphonem, ſed veniſſe obiurgatum Æſchinum: multa ei medio foro mala dixiſſe, deinde rediiſſe rus in præfecturam ſuam. lacrumare gaudio Demea: & gratulari ſibi, quòd vnum ſaltem haberet, in quo extaret paternæ ſeueritatis exemplum dum rus redit, incidit in Hegioné, à quo de conſtuprata per vim ab Æſchino Pamphila intelligit. denuo commotus, dum fratrem, vt in eum iram euomeret, quærit, obuium habuit mercenarium à villa, ex quo ſciſcitatus de filio, accipit, non eſſe ruri, redit ad Syrum: a quo ei rurſus nouum mendacium, velut offa in os, ne latraret, obiicitur: quærit, vbi fratrem reperire poſſet. id verò ita indicauit Syrus, vt infelix ſenex, dum illius verbis fidem habet, nequicquam omne oppidum perreptauerit. Interea Mitio omnium ab Hegione certior factus, ipſemet ad mulieres profectus, iacentes iam & afflictas erexerat, labantes & dubias confirmauerat, triſtitia ac mœrore cófectas recreauerat, pollicitus, ſe Æſchino Pamphilá vxorem daturum. venit Demea. clamor, iurgium, conuicia, etiam eo præſente, ſeruulus quidam Cteſiphonem per imprudentiam nominat. ille

cùm

cùm ſubito per vim in ædes irrupiſſet, quem iampridem putabat ruri Fodere, aut arare, aut aliquid ferre deñique, eum accubantem cum amica & ſuauiter potitanrem deprehendit. ibi verò tanta iracundia incitatus eſt, vt arderet. ſatis diu vociferatus cùm eſſet, tandem placida & compoſita Mitionis oratione eò perducitur, vt, depoſita vetere ſæuitia, benignus, affabilis, lepidus eſſe meditetur. itaque ipſo non permittente tantùm, ſed etiam iubente puerpera domum traduci. utrĩũt nuptiæ, lenoni numeratur argentum, Mitio ipſe Sophronam ducit vxorem: Hegioni datur, vnde viuat, Syrus vna cum Phrygia vxore manumittitur. cũ Mitio, cæterique omnes, ſed tamen præcipue Mitio illam tantam, tam inſperatam tam ſubitam mutationem admiraretur, graui & cordata oratione claudit fabulam Demea, ſi omnia profundere, ſi in omni libidine ac nequitia viuere, ſi totam rem helluationibus, ſcortationibus, largitionibus conſumere libeat, nihilo id ſua magis, aliquanto etiam minus, quo ſibi minus ætatis ſuperſit, quam aliorum intereſſe: ſin corrigi ſe in loco, & modicè coërceri, atq; admoneri velint, eũ eſſe ſe, qui id præſtare poſsit. permittũtur ei omnia. ita fabula cõcluditur.

ARGVMENTVM PHILIPPI MELAN-
[redacted] In Adelphos.

PROTASIS.

ERIPVERAT Æſchinus lenoni mulierculam, fratri gratificatus, qui illam amabat. Id poſtquàm reſciuit Demea, aſpero & incommodo ingenio pater, de eo peccato cum Mitione, cui Æſchinum dederat adoptandum, expoſtulat: queritúrque eius indulgẽtia corrumpi. ſollicitantur itaque Æſchinus & ſeruuli, quomodo lenoni ſatisfiat, quomodo celetur, Demea ne Cteſiphonis peccatum reſciſcat. Neque enim tam ipſe ſibi, quàm frater curæ eſt. Præterea amabat ingenuam quandam Æſchinus, cui fidem dederat, vxorem ſe ducturũ eſſe: quæ poſtquàm raptam audiuit pſaltriam, grauiter perturbata eſt, metuens ne deſereretur. Habet hæc pars mira conſilia, miras technas ſerui, quibus fallitur Demea. *Epitaſis.* Reſciſcit Demea vitiũ oblatum eſſe ingenuæ ab Æſchino: ea verò de re miram Tragœdiam excitat. Magis commouetur poſtquàm deprehendit Cteſiphoni cum pſaltria rem eſſe. Miſerè etiam angitur Æſchinus, cùm in diſcrimen venit, ne vxore excidat. *Cataſtrophe.* Hæ turbæ omnes, prudentia & manſuetudine Mitionis ſedantur. Primas itaque in hac fabula ſenes habent. Confertur enim cum aſpero & inclementi patre vrbanus & comis pater. Et huc omnia ſpectant, vt appareat in re domeſtica, publica, commerciis hominum vbique nullam eſſe neque vtiliorem, neque gratiorem virtutem comitate. Conſtat autem hæc Comœdia, magna ex parte accuſationibus & excuſationibus: crebras habet querelas, & pene Tragica πάθη. Quare in primis conducit eius lectio ad locupletandam facundiam.

PROLOGVS.

ARG. M Hic prologus ſimplicitate ac veritate beneuolentiã Terentio parat, & odium aduerſariis à malignitate & liuore. V Eſt apologeticus, cùm ad calumniatoris obtrectationes reſpondeat, P illius obiecta modeſtè ac leniter purgans. Magis enim in hoc verſatur, quàm in aduerſario lædendo. V Nam aduerſarii Terentium nunc furti accuſabant, nunc auxilium Lælii & Scipionis in ſcribẽdis fabulis obiiciebant. P Nec profectò magnopere illud defendit quod obiicitur, vtpote ſe eſſe adiutum à Lælio & Scipione, imò id ſibi maximè laudi ducit.

1 iambic senarius OSTQVA'M *Poëta ſenſit ſcriptũram ſuam*
2 *Ab iniquis obſeruári, & aduerſários*

L. Exordio perſtringit aduerſarios, & à modeſtia beneuolẽtiam captat.

1 *Poſtquam.)* V Exordium eſt per προδιόρθωσιν cùm ſumma modeſtia quaſi inuitus reſpõdeat. D Poſtquàm, pro quoniam. cuius reciprocum, Quoniam pro poſtquam. Plautus in Aulularia. Quoniam is moritur, ita auido ingenio fuit. *Senſit ſcripturam ſ.)* L Indifferẽter omnis qui aliquid ſcripſiſſet, ſcriptor à veteribus dicebatur. V Scriptura verò hic ſtylus eſt, aliàs apud Ciceronem & cæteros Latinæ linguæ ſcriptores, ea erat quam exercebãt. qui agris, paſcuis, aut pecoribus præerãt. Hinc & ii, qui portus, aut portuaria curabant vectigalia deſcribentes aut colligentes, magiſtri ſcripturarum & portus dicebantur.

Ab iniquis.) D Inimicis: vt, Fatis Iunonis iniquæ. 1 *Obſeruari.)* Obſeruatio, ad honorem refertur: vt, Præterea regem non ſic Aegyptus & ingens Lydia, nec populi Par-

Rápere in peiôrem partem, quam actúri sumus: aſſſp 3
Indício de ſe ipſe erit: vos éritis iúdices, dſ·dſi did 4
Laudine an vítio duci factum opórteat. ſdſſip 5
* *Synapothnéſcontes Díphili Comœdia eſt.* aſlſi 6
E'am Commoriéntes Plautus fecit fábulam. ſaſſſp ſ 7
In Graca adoléſcens eſt, qui lenôni ſeripŭit ſaſſſb ſaſſſi 8
*Meretrîcem. * in prima fábula, eum Plautus* aſſaſp 9
locum
Relîquit íntegrum. eum hic locum ſumpſit ſibi ijaiſi 10
In Adélphos, verbum de verbo exprêſſum éxtulit. aſſſp 11
*E'am nos actúri ſumus nouam. * pernóſcite,* ſſ·iſp ſſd 12
Furtúmne factum exiſtimêtis, an locum ſi ſiip 13
Reprĕhénſum, qui praetéritus neglĭgéntia eſt. iſdiij 14

* συναποθνῄσκοντες.
[1] Narràtio.
Diphilus Poëta, Comicus Græcus fuit.
Al. [*eripit*], ſaſſip.
* *L. In prima fabula,* id eſt, in prima fabulæ parte.
G. [*integrum. cũ hic*] *anapæſtus.*
Græca Latino ſtylo ornauit.
* L. Colligit ſummam defenſionis, quæ nititur finitione.

thorum, aut Medus Hydaſpes Obſeruant.
Sed nunc, Obſeruari, Captari ſignificat & au
dire. Obſeruari ergo, & honorari, & Captari,
& audiri ſignificat. vt Plautus. Obſeruat ora-
re, vt blandè palpetur mulieri. *Obſeruari*)
[M] Id eſt, curioſe inſpici vt notari poſſint.[B] vt
carpant, vt vituperent.
Rapere in p.p.) [D] Varietas per genera
3 verborum, & vtrique ſententiæ aptè iungimus
Scripturam ſuam. Rapere in peiorem partem.
Id eſt vitio dare, vituperare.
Indicio de ſe ipſe erit) Mirè expreſſit ſim-
4 plicitatem vera dicturi, cum indicaturum ſe
dixit, non narraturum. Et indicio erit, pro in-
dex erit. Indicat is qui de ſe volens aliquid,
& de aliis etiam proditit ſed confitetur qui de
ſe tantùm, & qui inuitus. *Vos er. iud.*) Be-
ne: quia apud iudices indicium profitentur
qui accuſatorem adiuuant.
Laudine an vi.) Medium non fecit, vt
5 appareat, ſi crimen non ſit, laudi debere eſſe.
συναποθνῄσκοντες) [V] Narratio eſt ſimplex,
6 vt ſuæ defenſioni fidem paret. Diphilus hic
fuit iuxta Strabonem Sinopenſis, & iuxtà cũ
Menandro floruit eadem ætate, cuius & Pri-
ſcianus meminit. & Plautus ſibi imitandum
propoſuit, cum ſit & Clementi Alexandrino
& Euſebio Pamphili κωμικώτατος & γνωμικώτατος
videlicet quòd præſtantiſſimus ſit Comicus,
& ſententiarũ pleniſſimus. *Synapoth.*) Græ-
cè, Latinè commorientes. *Synapothn.*) [D] Nec
numeri, nec genera reſpicienda ſunt contra
ſententiam rémque ipſam.
Eam commorientes) [B] Plau. Commorien-
7 tes inſcripſit fabulam, quam Græcè Synapoth
neſcõtes. [C] Sed hæc temporum iniuria inter-
cidit. *Fecit fabulam*) [D] Sicut apud Græcos
δρᾶμα, ſic apud Latinos generaliter Fabula
dicitur: cuius ſpecies ſunt, Tragœdia, Comœ
dia, Togata, Tabernaria, Prætextata, Crepi-
data, Attellana μιμικῆς, Rhyntonica.
In Græ. a) Diphili, ſcilicet: quaſi diceret, 8
Quidã adoleſcens eſt, qui lenoni eripuit me-
retricem. *In pr. f.*) Hoc eſt, in prima par-
te: vt dicimus, in primis digitis, [V] & prima lin
gua: [B] & in vltima platea, pro eo quod eſt in
vltima parte plateæ, [D] nõ enim aut ſecũda aut
tertia fabula eſt. *Reliquit integr.*) [M] id eſt,
intactum, [D] cùm aliam transferret *Hic*)
[B] Terentius. *Sumpſit ſi.*) [D] Liberè tulit: hoc
eſt, non furatus eſt. vt, ſume pater.
In Adelphos) Latinè declinauit. [B] So- 11
nat Latinè fratres. Menandri Græca eſt, &
à fratrum facto nomen accepit. *Verbum de
v expr.*) [D] Hæc approbatio eſt de Græco
eſſe ſublatum, non de Plauto, vt dicit aduer-
ſarius. *Verbum de v. expre. extu.*) [M] Id eſt,
transferendo plurimùm ornauit: quoniam,
authore Donato, M. Terentius Varro, princi-
pium huius Comœdiæ præpoſuit principio
Menãdri. *extulit*) [D] Mirè non dixit Trans-
tulit, ſed Extulit, vt ornaſſe Græca videatur
Latino ſtylo.
Eam) Adelphos ſcilicet. *Nouam*) Ve- 12
terem Græcam eſſe intelligimus. *Pernoſcite*)
[V] Eſt prior obiectio in ſtatu finitiuo.
Furtumne f.) [D] Hoc eſt, vitio duci. *An* 13
locum) [V] Locum à Plauto præteritum ſibi
ſumpſit. *An loco repreh.*) [D] Hoc eſt laudi
duci.
Reprehenſum) Retentum, reſumptum. 14
Negligentia eſt) Plauti ſcilicet, cuius æ-
mulari nunc exoptat negligentiam.

{sdbsi / ſ * *Nam quòd isti dicunt maléuoli, hómines nóbiles* • Alia defenſio.
ſdſſp *Eum [adiutâre,] aſsíduéque vnà ſcríbere:* D. Al. [adiuuare.] iidſſp.
idſaſi * *Quod illi maledíctum véhemens exíſtimant,* • L. Inuerſio, & eſt ſtatus qualitatis, quam confirmat à perſonis.
ſſſſp / ſ *Eam laudē hic ducit máximam, cùm illis placet,*
ſſiſai *Qui vobis vniuérſis, & pópulo placent:* Laus ab humanitate.
dſiiij *Quorum ópera in bello, in ótio, in negótio,*
{ſiadij / ſij} *Suo quiſque témpore vſus eſt ſine ſupérbia.* *Sine ſuperbia*. q. d. ſdque ita, vt tamen illi minimè ſuperbirent ob collata beneficia.
ſſiſſi * *Dehinc ne expectêtis arguméntum fábulæ:*
iſdſdi *Senes qui primi vénient, hi partem apérient,*
aiſddi *In agêndo partem oſténdent.* * *fácite æquanímitas,* • L. Præmonitio ad docilitaté. ᵛ eſtque purgatio cur hic prologus non ſit ὑποθετικός.
ijſdſp *[Poéta ⁿ] ad ſcribêndum aúgeat indúſtriam.*

Al. [*Veſtra. Poëta*], dſſdſp. ᶜ [*Poeta ad ſcribendum augeat vt induſtriam.*] jiſſbſp.

• L. Poſtulatio attentionis.

15 *Nam quod*) ᵛ Poſterior obiectio in ἀντιστροφῇ à locis perſonarum per inuerſionem diluitur. ᴹ Vituperationem aduerſariorum retorquet in illorum ignorantiam, qui id vitio vertebant, quod laudandum erat. ᴰ Nam incipiendi vim habet modò: vt, Nam ego hāc macheram meam dico. *Homines nob.*) Vt, Scipionem, Africanum, & Lælium ſapienté, & Furium Pium. ᵛ Cum his enim familiariſſimè vixit, & iiſdem corporis gratia, & ætatis flore, vt Portius ait, conciliatus exiſtimatur, quod Feneſtella redarguit. Nam Terentium vtroque maiorem natu fuiſſe contendit, à quo Santra Grammaticus non receſſit, qui alios potiùs Terentio operam præſtitiſſe in Comœdiis ſcribendis putat, quàm Lælium & Scipionem, quòd hi ſub id tempus admodū iuuenes eſſent, & nominat inter hos qui viuerent, Sulpitium Gallum, Qu. Fabium Labeonem, & M. Pompilium, qui ea tempeſtate & grandiores natu, & Poëtæ atque ciues clariſſimi habebantur. Cicero tamen in quadam epiſtola ad Atticum, Terentii fabulas propter elegantiam ſermonis à multis ait exiſtimatū à Lælio ſcriptas. Quintus item Memmius in Oratione pro ſe, P. Aphricanum aſſerit à Terentio perſonam mutuatum eſſe, vt quæ domi luſerat, atque nomine Terentiæ in ſcenam deferret. Nepos quoque Cornelius Lælium teſtatur, cùm in Puteolano eſſet, quædam recitaſſe à ſe facta carmina, quæ in ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ leguntur.

16 *Eum adiuuare*) ᴰ Legitur & Adiutare. Pacuuius in Chryſe, adiuta mihi. *Aſſiduéque vnà ſcrib.*) Non ſic dicit aduerſarius: verùm hic oratoriè crimen non tangit.

17 *Quod illi m. v. ex.*) ᴮ Alia defenſio eſt M. Cicero in epiſtola quadā ad Atticū, refert multos exiſtimaſſe Terentii fabulas propter elegantiā ſermonis, à C. Lælio ſcriptas. Quam opinionē idé Terent. hîc maximè confirmat, quò magis calūniatores ſuos in odium trahat.

Eam laudem) Pro id, laudem. *Quum illis pla.*) ᴹ Seneca lib. 14. Epiſt. ſic ait, Nulla res magis animos honeſtate induit, dubióſque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorū conuerſatio. 18

Qui vobis vn. & po pl.) ᴰ Vniuerſis, qui in Cauea ſunt, dicit. Populo, qui etiā præter theatrum, id eſt, vniuerſam vrbem. 19

Quorum) ᴮ Virorum qui Terentium in ſcribendis fabulis adiuuerint. ᵛ Diſtributio eſt, quod eſt, omnibus ordinibus Romanæ reipublicæ placent. *Bello*) ᴰ Scipionis, ᴮ qui vir clarus rebus geſtis fuit. *In otio*) ᴰ Furii Pilii. *In ne.*) Scilicet Lælii ſapientis. *In otio. In neg.*) ᴮ Venuſta ex cōtrariis compoſitio, Sic etiam pulchrè dicitur. Memineris te fili chariſſime Louanium mitti non ad otium, ſed negotium. 20

Senes qui pr.) Mitio & Demea. 23

In ag. p. oſt.) ᴰ χρῆμα * Hic enim iā ſenes accierpidi eſſent, imò potiùs cæteræ perſonæ, ſed ipſi ſenes in ſtatario charactere, partē aperient, in mororio, partē oſtendēt. Nam duo agendi ſunt principales modi, Motorius & Statarius, ex quibus ille tertius naſcitur, qui dicitur μικτός. *facite*) ᵛ ἀξίωσιν prologū de more finit. *Aequanimitas*) ᴰ Fauor, & propitius animus. Et deeſt Veſtra. ᴹ Aequanimitas eſt patiētia, & illa diſpoſitio, quæ habet animum placidum, beneuolum, & minimè æſtuantem. Idem eſt Adeſte æquo animo, & Aequanimitas veſtra faueat. 24

A R G.[P] In prima scena, quod prologus promisit, argumentum narratur, opportunéque vita aspera cum leni, pater mitis cum seuerissimo comparatur. ostendit etiam se Mitio admodum esse solicitum de Æschino filio adoptiuo, quòd nondum de cœna hesterna redierat: [H] ac pulchra admodum narratione quantùm ipsum amet, quàm liberaliter educet, quid cum illo facere cogitet, oppidò pulchrè exponit. Porrò ex hac scena ratio educandi liberos peti potest: [P] quos lenitate potiùs, quàm asperitate aut vi instruendos præscribit. [H] A collatione narrationem auspicatur: nam ideò confert cogitationes vxoris de absente marito, cum cogitationibus parentum de absentibus liberis. [V] Itaque scena hæc propter querimoniam absentis filii esset quodammodo θρηνητικὴ: & cùm argumentum totius fabulæ de more subiiciat, ὑποθετικὴ. præcipuè tamen contentio personarum demonstratiua obseruanda est. *Theses.* 1 Patrum est anxia sollicitudo de filiis, qui non sunt in officio. 2 Zelotypia vxoris de absente multò vehementior est sollicitudine patris de filio. 3 Vrbana vita rusticæ anteferenda est. 4 Institutio puerorum sit liberalis, & cum clementia morúmque ciuilitate. 5 Ciuilitas prodest vbique, si quid siue foris, siue domi contrahendum sit. [M] Propitii patris, valdéque amantis filium affectus, hac scena exprimitur: quæ viri clementis decorem seruans, imperium docet esse stabilius, quod amore gubernatur, quàm quod timore. Nihil enim violentum potest esse diuturnum. Seneca scribens de clementia ad Neronem sic ait, Principibus certior est ex mansuetudine securitas, quia frequens vindicta paucorum odium reprimit, omnium irritat. Et ad Paulinum de breuitate vitæ sic scribit, Quàtò meliùs beneficiis imperium custoditur, quàm armis? Et Cyrus moriturus, vt est apud Xenophontem, Cambysæ filio sic dixit, Non est aureum hoc sceptrum quod regnum seruat, sed amici multi sceptrum sunt regibus verissimum maximéque securum: & non parantur fidi amici vi, sed potiùs beneficentia. Et alibi dixerat Cyrus, Necesse est, vt qui à multis timetur, is multos faciat sibi inimicos: qui verò simul omnibus infestus est, in omnibus concordiã iniicit. Cicero in prima Philippica, sic ait, Clarum esse ciuem de Republ. mereri, laudari, coli, diligi gloriosum est: metui verò & in odio esse, inuidiosum, detestabile, imbecillum, caducum: quod videmus etiam in talibus ipsis illis, qui Oderint dum metuant, dixerint, perniciosum fuisse. *Vers. gen. Senarÿ iambici.*

MITIO *senex.*

* L. Percontatio. Mitio hac narratione exponit suam

* STORAX.] *non rediÿt hac nocte à cœna Aeschinus:* idillip 1
Al. [*Storax.*]

1 *Storax*) [V] Expositurus suam sollicitudinem propositione quadam, quam propter affectum omisit, & per prosopopœiam Storacem interrogando alloquitur. [D] Nomina personarum, in Comœdiis duntaxat, habere debent rationem & etymologiam. etenim absurdum est Comicum apertè argumenta confingere: vel nomen personæ incongruũ date, vel officium quod sit à nomine diuersum. Hinc seruus fidelis Parmeno: infidelis vel Syrus, vel Geta: miles Thraso vel Palemon: iuuenis Pamphilus: matrona Myrrhina & puer, & ab odore Storax: & à ludo, & à gesticulatione Circus, & item similia, in quibus summum Poëtæ vitium est, si quid è contrariò repugnans contrarium diuersúmque protulerit, nisi per ἀντίφρασιν nomen imposuerit iocculariter: Vt Misargyrides in Plauto dicitur trapezita. & ferè hoc modo apud alios à Poëtis nomina componuntur describẽda per ἀντίφρασιν quod designat Storax. Primæ partes, sicut in prologo ipse promisit, à senibus aguntur: quorum contentione ad argumentum relata, vita aspera cum leni, & pater comis cum seuerissimo comparatur *Storax*) Storacem vocauit, non Aeschinum, quo tacente, puerum, id est, Aeschinum absentem credit: quia seruuli adolescentibus præstolãtur. vt in Andria. Obseruabam illorum seruulos venientes, aut abeuntes. Sed quia fieri poterat, vt domino absente adesset Storax commodissimè adiecit, Neque seruulorum quisquam qui aduorsum ierant. *Storax n.*) Hoc alii interrogatiuè, alii pronunciatiuè proferunt: sed magis pronunciatiuè dicendũ. *Storax*) [B] Sublata voce, Storacem è seruulis vnũ vocat, quo nõ respondente, intelligit nondũ rediisse filiũ. Storacẽ enim huic ad cœnã eũti fortasse Comitem dederat, & alios postea seruulos emiserat, vt à cœna reducerent.

aiffi *Neque seruulorum quisquam qui [aduorsum ierant.]* D.[ierant,]prima loga.non aliter quàm in[iuer.it]. R al.[aduorsè ierant?]al.[aduorsus ierant?]aiffdi.

iiffi *Profectò hoc verè dicunt, Si absis v'spiam, aut* Muretus reycit[Aut]in sequentè versum,iifsp:difi vel diffibi.

iffiwi iffibi *[Vbi si]cesses, euenire ea satius est,* Al.[Si vbi].sed versus non constat.

ffibsp *Quæ in te vxor dicit, & quæ in animo cogitat,*

fiijdi *Irata, quàm illa, quæ parentes propitij.*

ffiip * *Vxor, si cesses, aut te amare cogitat,*

fiffai *Aut [te te] amari, aut potare, aut animo obsequi:*

dijsap *[Et] tibi bene esse soli, cùm sibi sit malè.* G. Al.omittitur,[Et],ijisap. ^sic & a Mureto in sequenti versu.

dffi *Ego, quia non redijt filius, quæ cogito! &*

erga filium voluntatem, sua consilia de educatione exponit, itè consilia Demeæ. Orditur autem narrationé à collatione, qua exaggerat curam, & amorem erga filium.

* L. Côparatio dissimilium ad amplificationem.

R. Al. [te], tũ in eo no elidetur e. ^neque e in [animo]. difsdij.

2 *Neque ser.)* V A signo confirmat propter seruos quærétes, & nódũ reuersos. *Neque ser.)* D Propter Storacem, quem abesse non respondendo intelleximus. *Qui aduer.)* Propriè locutus est. Nã aduersitores dicũtur. *Ierant)* Productè i pronuntiando: quod nos addita u, Ineranr dicimus. Tale est illud Virg. Nos auiisse iati, & vento petiisse Mycenas.

3 *Profectò hoc verè)* L Hæc secũ senex. *Profectò)* V Amplificat suum desyderium per comparata minora, atque præ sua sollicitudine Zelotypiam vxoriam tantam non esse ait, & quasi præ castigatione quadam laudat dictum vulgare de mulierum Zelotypia. *Profectò hoc ver.dic.)* D Absolutè, non addidit, qui. *Si absis vspiam)* Abundat Vspiam. aut deest Profectus, aut quid tale, aut Tibi vspiã: significat enim scilicet vspiam & in loco, & ad locum. *Si absis vsp.aut vbi si cesses)* Si absis, ad parentes propitios: Si cesses, ad vxorem iratam refert In desertorem.

4 *Vbi si cesses)* B Erasm. primo de Copia commentario, Vbi pro alicubi. Vnde pro alicunde vsurpatur, duntaxat in compositione, vt sicubi, necubi, nuncubi, sicunde, necunde. *Vbi si.)* Vbi si, quidam dixisse Poëtam existimant pro sicubi. *Euenire)* V Minora sunt incommoda, atque non tam graues suspiciones vxoriæ in illa æmulatione existunt, quæ hic connumerantur distributione. Tibullus quoque suspiciones vxorias grauiter

5 *Vxor)* D Subaudiendum est, dicit irata vxor. *Quæ in an.co.)* omne quod sentimus aut cogitamus, aut dicimus: & vtrunque Pro oratione est, Sed illa ἐνδιάθετος, quæ in cogitatione est: hæc προφορικὸς λόγος dicitur quæ in verbis est constituta. Virgil. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis scelus, & taciti ventura videbant. Et ipse alibi, Nũc si quis est qui hoc dicat, aut si cogitet.

6 *Quàm illa q.p.)* D Eruditè, non addidit in quem dicat, quia scit nomina vxoris & parentum τῶν πρός τι esse. *Parentes propi.)* B Proprius significat prorsus pium: aut eum, qui vehementer liberos amat. Nonius de impropriis huc Terentii locum adducat, volens vt mihi quidem videtur, ostendere antiquitatem illam venerandam, homines quoque, non tantùm deos propitios dici voluisse.

7 *Vxor, si cesses)* D Quare non, si abs[is]an quia iustiùs cessanti quàm absenti succensemus? an quia irata vxor, si cesses. *Aut te am.)* ἐκφώνησις cum ἐμφάσει, Aut te amare cogitat: aut minus peccati est amori proprio cedere, quàm alieno amori obsequi nulla re impellente, sine vxore potare, aut velle delicias. Ergo αὔξησις est: nisi fortè τὸ ἐναντίωμα hoc putamus dictum. *Aut te am.co.)* B Bene hoc familiare enim vxoribus est suspicari maritos suos aliarum illecebris mulierũ detineri, si quando vel ad cœne, Vel prãdio demi constitutum tempus non redeunt, vel si præter morem aliàs etiam absunt. *Aut te ama.co. Aut tete am.)* F Cùm duo proposuerit, alterum sumpsit. Nam cùm dixisset, Quæ in te vxor dicit, &, Quæ in animo cogitat: intulit. Aut te amare cogitat. *Aut te amare &c.)* Quia Te amare ἀμφιβόλως dixerat, citò intulit quod certum est, Aut tete amari. Et quia illud Te dixerat: hoc geminauit, & Tete dixit tanquam significantius.

8 *Aut an.ob.)* B Voluptati te studere. D κατακορής.

10 *Ego)* V Hic aliæ & de grauioribus periculis sunt suspiciones, vel vitæ, cùm sit alsiosus: vel corporis, aut per casum aut per fracturam. Frangere autem nauem vel aliquid

Mu.[rebus?] *Mu.[aut perfregerit aliquid.]*
* L. Exclamatio blãdè corripientis & cũ quadã admiratione.
* D. Transitus ad argumentum subtilissimus.
* L. Delabitur ad comparationẽ sui & fratris, qua mores vtriusq; & vitam ostendit.
R. Al. [Sectatus.] ßlißi.

Quibus nunc sollicitor [rebus,] ne aut ille álserit, {edßßi a 11
Aut v'spiam ceciderit, [ac perfrégerit áliquid!] {liesdb 12
* *Vah, quemquámne hóminem [in] ánimo insti-* {sdasbp sdbbdi 13
tuere, aut G.[*secum in*],sdsbdi.
Paráre, quòd sit chárius, quàm ipse est sibi! iißißi 14
Atqui ex me hic non natus est, sed ex fratre. * *is* {ßsidi ßß 15
ádeò G.Potest [*At*] à *superiore versu pendere*.ßlisdi.
Dissimili stúdio est, iam inde ab adolescéntia. ddsbßi 16
* *Ego hanc clemêntem vitam vrbânam, atque* ißßp 17
otium
[Secûtus] sum: &, quod fortunâtum isti putant, ißßßj 18

vsitatè dicimus, quasi ipse egerit cùm passus sit. *Ego q. non.r.fi.)* D ἀναλογικῶς non enim Pater dixit. Plus est quod dixit Ego, quàm si diceret Pater. *Quæ cogito quibus. &c.)* Hoc sic pronuntiandum est, vt horrere videatur ipse cogitationem suam.

11 *Quibus n.sol.r.)* Hoc est quàm malis: nõ vt vxor, bonis. B Quæ & quanta nunc me mala sollicitant. *Ne aut ille al.)* D Vide quàm teneri sit amoris hic timor in iuuene præsertim. Nimiùm tenerè amat, qui hæc in iuuene pertimescit. quæ circa infantulos caueri solét.

12 *Aut vspi.)* Vspiam & in loco, & ad locũ significat. *Ceciderit, ac p.al.)* Iungendum vt non solùm ceciderit, sed etiam perfregerit, hæc sunt, quæ sibi nemo euenire Velit.

13 *Vah)* V Exclamatio ἐκπληκτικὴ blãdè corripientis & admirantis est à verisimili per στοργὴν φυσικὴν, id est, amorem in se & suos naturalem. *Quenquamne h.)* B Subaudi Verum est: vt sit, an Verum est! Et innuit verum se experiri in seipso, quod in hominibus ferè miramur. *Quenq.mne h.)* D Sic dicimus de ea re, quam miramur ferè ab omnibus fieri.

14 *Quam ipse est sibi!)* Tanquam duo sint. sed hoc Poëtæ Comico licet.

15 *Atqui)* V Concessio est, sed dum contrarium infertur per locos demonstrationis in vtroque sene fit collatio & contentio. atque vitæ tam vrbanæ, quàm rusticæ est notatio neutiquam in pædagogia negligenda. *Atqui ex me hic natus non est)* D Quasi dicat, Ex me non est, & sic afficior: quid paterer si genuissem! *Ex me natus non est)* Quasi dicat, Non est meus. *Sed ex fr.)* Hoc est, omnino non alienus est. *Adeo)* Aut abundat, aut Nimiùm significat. Vt in Eunucho, Adolescẽtem adeò nobilem.

16 *Iam inde ab adolesc.en.)* B Adrianus Cardinalis, Iam inde à principio, iam inde vsque à puero. Iam à puero, à pueris, vsque à pueris, & à puero, iam inde ab adolescẽtia, iam inde vsque à puritia, modi sunt loquendi natiuo Latinitatis candore sparso, non interpretis, sed studiosi imitatoris egentes. Terent. in Heautont. Qui nos putant iam à pueris illico nasci senes. Terent. in Adelphis. Vsque à pueris curaui ambos sedulò. Idẽ in Heaut.--Nam magna mihi cum eo iam inde vsque à pueritia Semper fuit familiaritas. Terentius in Adelph.--Is adeò Dissimili studio est, iam inde ab adolescentia. Virg. in Georgicis,--Iam inde à teneris impendo laborem.

Ego h.cl.v.) Collationem habes vrbanæ 17
vitæ & rusticæ, cœlibatus & matrimonii. *Ego)* V Hic descriptio est vrbanæ vitæ & cælibis in Mitione. Hæc enim in clementia, vrbanitate, à qua nomẽ habet, & otio honesto, & interdum cælibatu consistit. *Clementem vitam)* D Figura ipsa, Vitam clementem dicimus, quæ clementes facit. Clemens autem est, qui colit mentem. *Atque otium)* Deest vrbanum.

Secutus s.) Bene Secutus, quasi magistram 18
rectè beatéque viuendi. *Et quod f.s.p.)* Romani scilicet, qui cœlibem quasi cœlitem dicunt, & item Græci, apud quos sunt huiusmodi sententiæ. *Fortunatum i.p.)* Me vtique vxorem non ducere. Dicit autem Romanis id videri: quos spectatores habet. Menander, * *Quod f.s.p.)* Quidam putant sic pronuntiandum, Et quod fortunatam isti putãt vxorem: & hæc bona, & concinna locutio est. Et Putant bene dicit is, cui displicet aliena sententia. *Isti p.)* Id est, hi qui à me dissentiunt. *Quod f.s.p.)* B Olim fortunatus habebatur, qui viueret in cœlibatu: quod testatur illud, Qui nõ litigat, celebs est. Indicat enim rixosum esse omne coniugium, nec esse tranquillam vitam, nisi in cœlibatu. Iuuenalis, Semper habe

ssaisp *Vxôrem nunquam hábui:ille contrà,hæc ómnia:*
dissp *Ruri ágere vitam,semper parcè,ac dúriter*
issssi *Se habère:vxôrem duxit:nati fílij*
ijsisi *[Duo:]inde ego hunc maiôrem adoptáui mihi:*
ssbisi ** Edúxi à páruulo:hábui:amáui pro meo.*
asijsi *In eo me oblêcto.sólum id est charum mihi.*
dsddij *Ille vt[item]contrà[me hábeat,][fácio sédulò.*

R. Al. [idem.] sed corruptè.

ssijap *Do,[prætermitto:]non necésse hábeo ómnia*

Mitionis vita clemens & otiosa. Demeæ vita laboriosa & austera.

R. Al. [Duo sunt:] sed deprauate.asisisi.

* V. Educationis exemplū à prima vsque ætate.

Al.[faciat],dsddil.

R. Al. [permitto], sed perperam.

per haber lites, alternáque iurgia lectus, In quo nupta iacet minimum dormitur in illo. Astipulatur huic sententiæ, versus ille prouerbialis, Mulier in ædibus atra tempestas viro. Sed Hesiodus, vt modestiùs, ita veriùs opinor dixit, Sors potior muliere proba non obtigit vnquam Vlla viro, contráque mala nil tetrius vnquam est. *Isti putant)* Cùm dicit Putant, ostendit non probari sibi vulgarem opinionem. neque enim omne coniugium parùm felix est, sed id demum in quo mulier habetur mala.

19 *Vxorem n.h.)* D Si non habeo, dixisset poterat videri habuisse. *Ille contra)* V ἀντίθεσις est in rusticæ vitæ descriptione, quę talis est, cùm ruri vita viuatur, cùm eadem sit laboriosa & parca. Illic quidem est εὐτραπελία, aut χαριεντισμός: hîc verò est ἀγροικία.

20 *Ruri agere vitam.)* D Contra hæc omnia suffecerat breuitas, sed subiunxit fratris descriptionem, vt verbis ipsis malam vitæ conditionem ostendat. *Semper p. ac d.)* Semper, licèt incertam distinctionem habeat, tamen rectè additum est: quia vel ruri agere, voluptatis est, vel parcè ac duriter se habere, virtutis. Sed Semper, ad vitium: Parcè autem, ad seruandum: Duriter verò, ad laborem referendum est. *Ruri.ag.v.s.p.ac d.Se h.)* Variauit, vt in Andria. *Ruri ag.v.)* B Infinitum pro præterito perfecto: Agere pro Egit, & Habere pro Habuit. Modi enallage est.

21 *Vxorem dux.)* D Rectè, Duxit, nô Ducere, semel enim hoc fecit Demea. *Vxorem d.)* Variè per modos discurrit. *Vxorem dux.)* Ad iuuandum pronuntiatione est, ne singula vtrinque assecuti videantur. Nam sic in fine fabulæ ait Demea, Vxorem duxi, quam ibi miseriam vidi! *Nati filij)* Alia cura.

22 *Inde ego hunc, &c.)* Mirè inde subiungit cùm personam prætulerit. Sic alibi, E prædonibus vnde emerat, se audiuisse abreptam è Sunio. *Inde ego, &c.)* Inde, pro ex quibus, & Mihi abūdat. Et bene hunc dixit, quia de ipso loquebatur.

Eduxi à p.) Quod nos Educare dicimus, 23 Educere veteres dicebant: vt, Educet syluis regē regūmque parentem. *Habui)* Quæritur quid sit habui. & cùm multa dicātur, hoc solum verum est, habui, credidi, duxi, existimaui. vt alibi, Semper eius dicta est hæc, atque habita soror. &, Sic itaque habeantur, i. atque dicantur. Ergo Pro meo subaudiendum est bis, & habui & pro meo, & amaui pro meo. *Habui)* V Cuius potens eram. *Amaui)* Vt de quo optimam spem cōceperat iuxta Quintilianum, & Plutarchi consilium.

In eo me obl.s.id est ch.m.) D Absolutè v- 24 trunque, & In eo, & Solum. *In eo)* Quasi in ea re. *Solum id est m.ch.)* Plus significat quàm si diceret, Solus is est charus mihi. *In eo me obl.)* Nouè dixit, pro, eo me oblecto. E Huic verbo si ablatiuum cum præpositione In adiicias, delectationis maior vis ostenditur, vt sit quasi in eo consisto, tanquam in delectatione mea præcipua. si enim dixisset, Eo me oblecto, hoc ad partem quandam delectationis pertineret, quam de illo, non in illo sumeret.

Ille vt i.c.f.) D Item, similiter: Cōtrà, vi- 25 cissim. Plautus, Vt illa illum contrá· qui est amoris cultor optimus. *Sedulo)* id est, sine dolo & impense, secus à dolo.

Do.permitto) V Clementia & mediocris 26 indulgentia non est temerè damnanda in pedagogia. Valeant Orbilii tam patres quàm præceptores. Huc referatur dictum Henrici Imperatoris, qui Maximiliani pater fuit, quod assiduè in ore habuisse fertur, Qui dissimulare nescit, imperare nescit. *Do,prætermi.)* D Do sumptum, Prætermitto delicta. *Non necesse hab e.Pro m.s.ag.)* Et si licet, nō necesse est patrem sæuire, quia pater est. Inter Ius & Aequitatem hoc interest, Ius est, quod omnia recta & inflexibilia exigit: Aequitas est, quæ de iure multùm remittit. Ergo hic sensus, Non necesse, etiam si liceat, sæuum esse patrem. Et mirè ostendit ius suum, nisi necessitate, non esse seruandum.

R. Al. [Patre], ſed perperam.

* V. ἐτίων γνωμικῶν: huius ſententiæ ratio eſt à ſigno.

* Epiphonema.

[L] Sententia quæ cõplectitur ſcopum fabulæ.

* V. Ariſtoteles eſt de educatiõe diuerſa.

Mu. [ſæpe ad me]. [A] ſed verſus non melius habet, iſſaſi: vel iſſiai.

Pro mĕo iure ágere. poſtrémò álij clánculum ſdidſp ſ

[Patres] quæ fáciunt, quæ fert adoleſcéntia, ldidſp

Ea ne me celet, conſŭeféci fílium. aſſiſp

* *Nam qui mentíri, aut fállere [inſŭêrit] patrem, aut* ſſiſi R. Al. [inſueuerit], ſſſiai.

Audêbit: tantò magis audêbit cǽteros ſſdſſi

* PVDÔRE *& liberalitâte líberos* iſiiij

Retinêre ſátius eſſe credo, quàm metu. abijij

* *Hæc fratri mecum non conuéniunt, neque placent.* ſſddi

Venit [ad me ſæpe] clámitans, Quid [agis] Mítio! aſiaſi aiiia R. Al. [an].

27 *Pro meo iure ag.*) [a] Budæus in annotationibus, Meo, inquit, Iure, tuo iure, ſuo iure, verba ſunt apud eruditos frequentiſſima, ſed certè cuiuſdam ſignificationis. Eſt enim meo iure aliquid agere vel facere, idem quod mea facultate vel authoritate, vel conceſſa mihi omnium conſenſu libertate, & poteſtate. Cic. pro Roſcio, Tametſi meo iure poſſum, ſi quid in hac parte non placeat, vituperare: non enim vereor ne quiſquam alienũ me animum habuiſſe à cauſa nobilitatis exiſtimet, Id eſt, Quanquam ego is ſum, cui id facere maximè licet citra reprehenſionem. & illud Terentianum in Adelphis, Do. prætermitto, non neceſſe habeo omnia Pro meo iure agere. Verba ſunt patris indulgentiſſimi. *Poſtremò*) [V] Eſt in primis in pædagogia neceſſarium, ne quid diſcipulus celet, ſed omnia candidè agat. *Alij cl.*) [D] Non, alii patres: ſed, alii adoleſcentes, clanculum patres ſuos. *Clanculum Pa.*) [L] Nouè dictum, pro clàm patribus: [a] Hoc eſt, mala quæ patribus faciunt inſciis: nullus enim clam facit, niſi quod illicitum eſſe ſciat.

28 *Quæ fert ado.*) [D] Veniam addidit ſtatim, peccata ab adoleſcentibus ad ætatem remouendo. Et vide quàm breuiter, quàm publicè, quàm innocenter locutus eſt. *Quæ fert ado.*) [a] Hic nonnulli cum muliere congreſſum intelligunt.

29 *Ea ne me c.*) [D] Tribus enim viuitur modis, natura, conſuetudine, & ratione.

30 *Nam qui m. a. f. in. ſ.*) Separatim ſubaudiẽdum eſt Inſuerit, παρὰ τὸ Mentiri. *Qui m. aut f. inſ.*) [B] Quod turpe eſt. Plauti ille in Mercatore Charinus, Mihi, inquit, ſcelus videtur me parenti proloqui mendacium. Martianus Capella ſub perſona Rhetoricæ de argumentis agens, quibus fides fieri ſolet, A comparatione maiorum inquit, quis dubitet à Siculis pecuniam petiiſſe Verrem, cùm à Marco Octauio Ligure petierit? Virg. Tu potes vnanimes armare in prælia fratres. Ex hoc vtique probat, & alienos poſſe quod minus eſt. Terentius, Nam qui mentiri, aut fallere inſueuerit patrem, tantò magis audebit cæteros. A maiori argumentum eſt. Quia & illud, Parenti non obtemperat, & audiet alienum?

Cæteros) [D] Quia iam deceperit patrem. 31

Pudore) [V] Hoc eſt illud Quintiliani conſilium, qui pueros minimè vult cædi. Proptereà quòd ſeruilem incutiat metum. Deinde ſi cui mens illiberalis eſt, vt obiurgatione non corrigatur, Hic ad Plagas, vt peſſima quæque mancipia durabitur. *Pudore ac lib.*) [D] Pudore, ad filios retulit: Liberalitate ad parentes. Argumentum à coniugatis: Liberalitate inquit regendi ſunt: propter quod liberi dicuntur. Liberalitatem autem, bonitatẽ dicit. 32

Retinere ſ. e. cr.) Bene Retinere à vitiis ſcilicet. Nam vitia filios tenent, quos retinẽt patres, à vitiis ſcilicet. Nam Retinet qui aduerſum aliquem tenet. *Metu*) [V] Eſt enim Ciceronis metus malus diuturnitatis cuſtos. de qua ſententia in prima Philipp. Cicero plura. Et prouerbium eſt eius loci. Oderint dum metuant. 33

Hæc f. m. n. c.) [D] Noua locutio. Et non conueniunt, pro non congruunt: ac per hoc, in his ego & frater diſſentimus, & diſſimiles ſumus. 34

Venit ad me ſ. cl.) [B] Narratio eſt quæ verſetur in perſonis eiuſmodi, vt in ea cum rebus ipſis perſonarum ſermones, & animi perſpici poſſint: vt ait Cicero libro primo de Inuentione. *Venit ad me ſ. cl.*) [D] Et importunitatem odioſam oſtendit, Ad me dicendo: & inconditam aſſiduitatem, addendo Sæpe. Et congruè poſtquàm Sæpe dixit, adiecit aptius verbum, non dicens, Clamans, ſed clamitans. *Quid agis Mitio!*) Reminiſcere lectionem, 35

& inue

36 ſb'ſſp *Cur perdis adoleſcêntem nobis: cur amat!*
37 ſſſſp *Cur potat! cur tu his rebus ſumptus ſúggeris!*
38 ſaſdip *Veſtitu [nimio] indúlges: nimiùm inêptus es.*
39 {aiſiſp {aiſ ** Nimiùm ipſe durus' eſt, præter [æquúmque &] bonum* R. *Al.* [*æquum &*], *ſed corruptè.*
40 {lſalſi {iſſ ET ERRAT *longè, mĕa quidem ſenténtia,*
41 ſdidp *Qui impérium credat grauius eſſe, aut ſtabílius,*
42 ſſddſp *Vi quod fit, quàm illud, quod amicítia adiúngitur.*
43 idſaſp *Mea [eſt ſic] rátio, & ſic ánimum indûco meum:*
44 i,ſiap ** Mălo coâctus qui ſuum officium facit,*
45 ſſſſp *Dum id reſcitum iri credit, tantiſper cauet:*

L. *Suggeris*, id eſt, ſuppeditas.
Mu. [*nimium.*]
* Retorquet correptionem, contrarium inferendo.
G. Poteſt [*&*] *ia ſuperiore verſu pendere,* ſſijſi.
Al. [*ſic eſt*], adſaſp.
L. *Ratio*, id eſt, ſententia.
* Oderunt peccare mali formidine pœnæ.

& inuenies interrogationem huiuſmodi, vel inuectionis principio conuenire vel obiurgationis.

36 *Cur p. ado. nob.!*) Rectè Nobis additum eſt & ἐμφατικῶς: vt alibi, Pſaltriam nobis ſi diis placet, parauit. *Cur amat: Cur potat!*) Vide quémadmodum vt dutum obiurgatorem oſtendat Demeam: cùm ab eo ea dicantur in crimen vocari, quæ aut ætatis ſunt: vt, Cur amat! aut naturæ: vt, Cur potat! aut pietatis: vt, Cur tu his rebus ſumptum ſuggeris! &c. Cur amat, ad illud refertur quod ait ſuprà, Do, prætermitto. nam prætermitto delicta, intelligimus ex amore. Cur potat, ad illud quod ait. Do ſumptum.

38 *Veſtitu nimio ind.)* [B] Donas illũ nimio veſtitu, nimium obſequeris, nimis te benignum præbes. Quibuſdam Nimio pro Nimis poſitũ eſt: his Veſtitu datiuus eſt antiquus. *Nimium inep. es.*) [D] Vtrũque durè, & Nimiùm, & Ineptus. *Ineptus*) [V] Qui rationem liberorum non habet, qui modum neque verbis neque factis obſeruat, neque eorum quibus cum conuerſatur, neque temporis rationẽ habet. Hæc Cicero de oratore.

39 *Nimium ipſe)* Reprehendit rationem inſtitutionis, qua vſus eſt frater, qui æquus eſſe noluit. ſed ἀκυρολογικῶς. *Præter æquúmque & b.*) [D] Potuit Et non addi, præter æquum bonum.

40 *Et errat l.*) Melius eſt Longè ſimpliciter accipiendũ, vt locale ſit, quàm valde. *Mea q.*) Modeſtè addidit Mea quidem ſententia: ne quis hoc pro præcepto dici exiſtimet.

41 *Qui imper.*) [V] Γνώμη eſt καθολικὴ & πολιτική: cui illud ſuffragatur, Nullum violentum eſt diuturnum. Prudenter itaque Seneca aſſerit, meliùs beneficiis imperium cuſtodiri, quàm armis. Atque Cyrus moribundo ſimilis Cambyſæ filio dixit, Sceptrũ hoc non eſt aureum, quod regnum conſeruat, ſed amici multi ſunt ſceptrum regibus veriſſimum. Hi autem non vi, ſed beneficentia comparantur. *Qui i.c.*) [D] Vtrum cuiuſlibet. an Demeæ tantùm? *Grauius eſſe atque ſta.)* Grauius, ad vim: Stabilius, ad tempus refertur.

Vi quod fit) id eſt, metu ac malo. *Quàm ill. quod am. ad.*) Illud fit, quod vis hoc adiungitur, quod amicitia. 42

Mea ſic eſt.) [V] Ratio eius ſententiæ eſt ab euentu infeliciori. Notum eſt illud Horatianum, vt furca ſemper recurrat. *Mea ſic eſt r. & ſ. a. ind. m.*) [D] Mea ſic ratio eſt, ad ſuperiora pertinet confirmanda: Sic animum meum induco, ad ea pertinet quæ dicturus eſt. *Mea ſic eſt)* Iterum modeſtè, ἰδιωτικῶς. *Et ſic. a. i. m*) Senilis μακρολογία. 43

Malo c.) [B] Vt rami qui appoſita furca torquentur aliò, quàm natura poſuerat, protinus ea ſublata vergunt quò priús: ita qui nõ virtutis amore. ſed formidine fuſtis metuunt peccare, his ſimulátque contingit facinori ſuo ſperare latebram, ad mores genuinos recurrunt. *Malo c.*) [D] Duo dicit. Malo, & Coactus. *Qui offi.*) ὁ τὸ καθῆκον ποιῶν. id eſt, qui rectè facit. Officium autem dicitur quaſi efficium: ab efficiendo, quod vnicuique perſonæ congruit. 44

Dum id reſcit. iri) [D] Quod facit ſcilicet. *Tantiſper*) Tantiſper quaſi tantũper: & pauliſper, quaſi paulumper, vt parumper dictum eſt. *Tantiſper cauet.*) Peccare ſubaudiẽdum eſt. nam totum ἐλλειπτικῶς, & obſcurè dictum eſt. Et bene Cauet, quaſi malo. *Tantiſper c.*) [B] Tantiſper comitẽ trahit non raro particulã dũ, apud eos ſcriptores, quos nunquam ſatis laudare, ſatis admirari & ſuſpicere poſſumus. 45

Mu. [Quem beneficio adiungas, ille], dassap. * L. Boni patris officium. * D. Indulgétiæ affectum ad disciplinam reuocat. * D. A differentia personarum & officiorum. * V. Connectit artificio [illegible], hanc scenã sequenti. D Κατ' εἰκονισμὸν superuenit de quo sermo est, vt factis dicta ostendantur.

Si sperat fore clàm, rursum ad ingénium redit. sdsiap
[Ille quem beneficio adiúngas,] ex ánimo facit: {a, ssap}
Studet par reférre: præsens abséns que idem erit. {ciissp, a}
* *Hoc pátrium est, pótius consuefácere filium* ddsdip
Sua sponte rectè fácere, quàm alieno metu.* {cidbsi, s}
* *Hoc pater ac dóminus interest. hoc qui nequit,* ddiisp
Fateâtur [nescîre] imperâre líberis. R. Al. [se nescire], sed corruptè, assxij. assiii
**Sed éstne hic ipsus, de quo agêbam? & certè is est.* iisisi
Néscio quid tristem video. credo iam (vt solet) dsdlip
Iurgâbit. saluum te aduenîre Démea, ssiiip
Gaudêmus. *Hic Senarius perficitur initio scenæ sequentis* sisisi

46 *Si sp. f. c.*) D Iterum quod facit, subaudiendum. *Rursus ad ing. r.*) Mirè non intulit Cauet: sed ad ingenium redit, & rusum est retrorsum: vt prorsum priùs versum. *Rursum ad ing. r.*) B In mores genuinos remigrat, à ramis ducta metaphora est, qui apposita furca torquentur aliò, quàm natura posuerat, qua sublata rursum vergunt eodem.

47 *Ille quem*) V Per contrarium amplificat videlicet clementiorem educationem. Solomon in prouerbiis, Misericordia & veritas custodiunt regẽ. Clementia firmatur thronus eius. *Ille quem b. ad.*) D Non dicit, Beneficio adiunctus, vt suprà Malo coactus. Ille malo, hic beneficio: Ille coactus, hic adiunctus: ille, dum id rescitum iri credit, tantisper cauet: hic præsens abséns que idem erit. Et Præsens & absens, non ad aliquem locum, sed ad custodem retulit & monitorem. Ille quem beneficio adiungas, Contra illud ait, Malo coactus. *Ex a. f.*) Officium scilicet.

48 *Studet par. r.*) Id est, benefacere. *Præs. abséns que i. e.*) Contra illud. Si sperat fore clàm, rursus ad ingenium redit.

49 *Hoc p. est.*) Superius à re tractum est: hoc iam à persona ducitur argumentũ. *Hoc patr.*) V A decoro & officio patris, qui amari magis quàm metui exoptat: dum tyrannidem in filios exercet. *Consuefacere.*) D Non Cogere: sed Consuefacere.

50 *Alieno.*) V Per aliorum exempla, excusso. *Quam al. m.*) D Vide quemadmodum suum ad indulgentiam affectum reuocet optimæ disciplinæ.

51 *Hoc pater.*) V A discrimine patris & domini, qui hic tyrannus esse videtur. *Interest.*) D Differentia est. *Hoc qui nequit.*) Longè meliùs, Nequit, quàm si diceret, Non vult.

52 *Fateatur n.*) Hoc indicat & se meliùs consulere, & volentem hoc exercere. *Nescire imp. l.*) Oratoriè, quasi artis sit indulgentissimè agere. Imperare, modò non ad superbiam, sed ad regendum est referendum. *Fateatur n.*) Deest se.

53 *De quo ag.*) B Nonius, Agere, Inquit, loqui est. De quo agebam igitur, id est, de quo loquebar modò. *Et certè is est.*) D Bene nunc confirmat ipsum esse eum, cùm propior est, vt pote senili, nec in longum prospiciente conspectu.

54 *Nescio q. tr. v.*) Orationis apparatus ex vultu ostenditur: vt- Stetit acri fixa dolore, Tũ quassans caput hanc effundit pectore vocem. *Nescio quid.*) Deest, Propter: vt sit, nescio propter quid. *Vt solet.*) Causa cur illum æquo animo frater ferat, Vt solet, inquit.

55 *Iurgabit*) B Iurgari, & Iurgare dicimus indifferenter. Inter Iurgium, & Litem Marcellus hanc ait esse differentiam, quod Iurgium leuior res est: siquidem inter beneuolos, aut propinquos dissensio, vel contentio Iurgium dicitur. Inter Inimicos dissensio, Lis appellatur. Marc. Cicero 4 de Republica, Admiror nec rerum solùm, sed etiam verborum elegantiam. Si iurgât, inquit, beneuolorum concertatio: nam lis inimicorum, iurgium dicitur. Idem, Iurgare ergo lex putat inter se vicinos, non litigare. *Saluum te ad. D. Gaud.*) D Vt asperior ostendatur Demea, etiam salutatur ab eo quem obiurgaturus est.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. V Est hæc prioris scenæ tanquam παράδειγμα. Sicut illic veluti [illegible] duplex vita describitur, ita hic vtriusque vitæ generis est [illegible], & quædam exemplaris repræsentatio:

D vbi

D vbi diuersi homines, diuersi patres, & diuersa studia proponuntur. V Demea quidem sui similis, vtpote rusticus, asper, inaffabilis, H durus, D amarus, impolitus, pertinax in delictis, V ad ignoscendúmque difficilis. H penè inhumanus, V grauiter expostulat cum Mitione P de Æschini petulantia, cupiditatibus & iniuriis: V Mitio contrà vt est lenis, facetus, H clemés, mitis, comis, humanissimus, V & ad condonandum facilis, defendit, V atque eius adolescentiam indulgenter excusat. à quo tandem Demea vtcũque placatur. V Quare in Demea est intentio & κατηγορία, in Mitione depulsio, & ἀπολογία. Est igitur tota scena in genere iudiciali. *Theses.* 1 Vita aspera & morosa laudi non ducitur, qualis in Demea depingitur. 2 Vt pertinacia in corrigendis delictis vituperatur, ita & nimia ad condonandũ facilitas. 3 Violenta ingenia, cuncta vi esse agenda constituunt. M Hominis in disciplina domestica seuerissimi, nec permittentis filium lasciuire, ne vsus transeat in mores, & alterius nimium indulgétis libidini filiorum, vt ætas cursum suum faciat, decorum hac scena seruatur, & diuersum vitæ institutum exprimitur. Vtrunque rationes habet: Primùm, quoniam ex frequẽtibus actibus habitus generentur tam boni, quàm mali. Aristoteles in secundo Ethicorum sic ait, Atque vt breuiter dicam, omnes habitus ex operationibus similibus fiunt: quapropter tales quasdam operationes reddere oportet. Ipsarum namque differentias habitus ipsi sequuntur. Non igitur parum, sed plurimum, quin potiùs totum refert, sic, an non sic homines ab adolescentia cõsuescant. Et paulò pòst dicit, Ob voluptatem improbas agimus, ob dolorem verò res posthabemus honestas. Quapropter homines ab ipsa statim adolescentia, vt inquit Plato, ita institutos esse oportet, vt his gaudeant, doleántque, quibus gaudere, doleréque oportet. Hæc enim educatio & eruditio recta. *Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acat.*

DEMEA, MITIO, *senex.*

1 HEM *opportúné. te ipsum quærito.*
2 ⏑⏑ – ⏑ *M. Quid tristis es? D. [rógitas] me, vbi nobis Aéschinus* *E. Al. [rogas], ⏑⏑ – ⏑.*
3 ⏑⏑ – ⏑ *Siet, quid tristis ego sim! M. [dixine] hoc fore!*
4 *[Quid is] fecit? D. quid ille fécerit!* quem neque pudet* *Scaligerus reijcit [quid is] in præcedentem versum, facítque, Siet] in eo monosyllabum,* ⏑⏑ – ⏑ *:* ⏑⏑ – ⏑.
5 ⏑⏑ – ⏑ *Quicquam: neque métuit quenquam: neque legem putat*
6 ⏑⏑ – ⏑ *Tenêre se vllam. nam illa, quæ ántehac facta sunt,*

Cõgressus senum, qui velut superiorem Mitionis orationem cõprobat & amplificat. L Attende asperitatem Demeæ, & contrà lenitaté Mitionis. *Ms. [dixin'] ⏑⏑ – ⏑.* • Propositio generalis L accusationis, quam auget à persona & antefactis.

1 *Hem opp. te ipsum q.)* D Meliùs quàm Menãder. cùm hic illum ad iurgium promptiorem, quàm ad resultandum faciat. *Hem opp.)* B Opportunè, pro nostro desyderio, V in tẽpore. Exordium est abruptum in primo fratrum congressu. In vtroque autem seruandus suus est affectus, suum decorum, sicut contentio demonstratiua in vtroque fratre exigit.
2 *Quid tristis es?)* D Benè interrogat. potuit enim non iratus frater quærere. *Vbi n. Aesch. S.)* Quasi quædam causa sit tristitiæ.
3 *Dixin')* V Morosè iurgaturum esse. *Dixin' h. f.)* D Credo iã (vt solet) iurgabit. *Quid.)* V Hæc interrogatio magis bilem mouet.
4 *Quid ille fecerit.)* D Animaduerte eodum, vt interrogatus interroget more indignantium. quod ideò facit, quia videt Mitionem eo vultu interrogare, vt videatur minus reprehẽdere culpam Aeschini. *Quem neque.)* V Propositio est accusatiõis. Aeschinus est impudens, est effrænis, & exlex. *Quem neque p. nec m. q.)* D Variè per casus discurrit, Quem neque pudet quicquam, contra illud quod alibi pater dicit, Erubuit, salua res est. *Quem neque p. q.)* Magno ordine accusauit: Non, inquit, pudore mouetur patrum, non metu parentum, non timore legum. Ergo gradatim αὔξησις oratoria processit. B Priscianus, Sunt, inquit, verba, quæ adiunguntur genitiuo & accusatio: vt, pudet me illius rei Tædet, piget, miseret, pœnitet, infinitiuis quoque hæc eadem conjuncta, accusatiuum solum assumũt: vt, pudet me discere. Terentius tamen nouo more in Adelphis secundum Græcos dixit, Quem neque pudet quicquam.
6 *Tenere se v.)* D Bene tenere, quia legem. & est ἀμφιβολία oratoria. *Nec leg. Tenere se vll.)* B Quidam hic subaudiunt Oportere: vt sit,

Omitto: modò quid designâuit! M. quidnam id est? ibsssi

D.* *Fores effrêgit, atque in adeis irruit* isisp

Aliénas: ipsum dóminum, atque omnem familiam asdsdp

Multâuit vsque ad mortem: eripuit mulierem, sisdp

Quam amâbat.: *clamant omnes, indignissumè* isssi

Factum esse. hôc aduenienti quot mihi Mitio ssasai

R. *Al.* [*esse hoc*] *non interposita distinctione. sed melius alter. vt sit* [*hôc*] *pro Huc.*

Dixêre! in ore est omni pópulo. dénique sisdsp

* Narratio. L Oratoriè enumerat singulas facti partes.

* L. Confirmatio à testimonio & mox amplificatio à dissimili exemplo.

sit, nec putat oportere se seruare vllam legem. Alii dicunt esse hypallagen, pro, nec putat se teneri lege vlla. *Nam illa.*) V Confirmatio est per antefacta, in quibus est præteritio. D Accusatio duo tempora recipit: præteritum, ab antè gestis: & præsens, ab iis quæ obiiciuntur. Ergo vtrunque mira breuitate perstrinxit. B Accusat enim filium & à præterita & præsenti vita.

7 *Modò quid design.*) D Designare, est rem nouam facere in vtranque partem, & bonam & malam. Nam & designatores dicti, qui ludis funebribus præsunt: credo ob eã causam, quòd ipsis ludis multa fiant noua & spectanda: simul etiam turba retineatur. quæ fiunt, aut in spectaculis, aut in litibus. B Hic in malam partem est vsus. Nam significat, Quæ nunc admisit mala, multò præteritis grauiora sunt. In malam partem exemplum aliud, Christianorum vulgus quicquid sua stultitia designant, in cacodæmonem authorem & instigatorem reiiciunt. Item Politian. vertens Herodianum in operis præfatione sic habet, Adolescentes molliter atque indulgenter habiti, noua scilicet permulta designabant. *Modò q. design.*) D Puto ego designationem, contractionem, aut conductionem populi in vnum intelligi. hoc enim contingit ei, qui aliquo flagitio plurium in se oculos & ora conuertit. & spectaculo est vulgo: quemadmodum designatores, qui ludis funebribus multitudinem retinent. *Designauit.*) Hoc verbum apud veteres duas res significabat. etenim prauè & rectè facta, designata dicebantur. *Quidnam id est?*) Et hoc etiam contemnens interrogat Mitio.

8 *Fores.*) V Narratiuncula Imprudentiam comprobat. quæ breuibus commaribus veluti aculeis singulas facti partes perstringit nõ sine graui amplificandi formula. Nam Aedes pro ganeo, Dominum pro lenone, Familiam pro meretricibus, & Mulierem pro scorto dixit. *Fores effr.*) D Hæc singula magna cum vociferatione inferenda sunt. stomachatur enim aduersus malè interrogantem. *Fores effr. atque in ad. irr.*) Totum quidem vnum crimen est, Rapuit meretricem. Sed vide qua pompa, qua vociferatione dilatatur accusatio Demeæ de moribus Aeschini, nihil nisi inania referentis. *Fores effr. atque in ad. irr. al.*) Hæc singula consyderanda sunt. Et bene dicit Alienas, quia si lenonis diceret, parua res videretur. B Sensus est, Non contentus fores effregisse, atque in ædes irruisse, dominum ipsum, quem sua domus ab omni vi atque iniuria tutum reddere debuit, non solùm verberauit, sed propè etiam occidit.

Ipsum dominum.) Iterum suppressa est in- 9 famis persona. *Atque o. famil. m.*) D Aut familiam pro seruis lenonis dicit, aut pro meretricibus. Multauit, lacerauit, mutilauit, molliuit, atque dissoluit. Vnde Mulciber à multando, quasi multiber. B Multare hoc loco lacerare, mutilare, verberare significat: Aliàs idem quod punio siue diminuo. Omnis enim punitio diminutionem habet. Huic verbo Curtius ablatiuum dedit, hoc modo, Is quoque insulas præsidiis occupat, pecunia multat. Cic. pro Rege. sine casu dixit. Neque se à te mulctatum arbitratur.

Vsque ad m.) D Magna inuidia cædis & 10 mortis mentione, quæ tamen nulli accidit. *Eripuit m. Quam am.*) Omnia magno colore, & accusatorio dicta sunt: & hoc maximè, quòd Lenonem & Meretricem non dixit, contentus facti atrocitate, personarúmque vilitatem reticens. *Mulierem eripuit.*) Non Abduxit: sed, Eripuit,

Clamant.) A præiudicato, & authorita- 11 te rumoris. *Clamat.*) V A rumore & publico iudicio amplificat.

Hoc ad. q. m. M. dixere.) D Quasi dicat, di- 12 spiicet omnibus, & multi eum accusant, nec tamen lenonis querelæ mentio fit. vide oratorem. Hoc autem, vel articulus, vel aduerbium loci est. *In ore est om. p.*) B Factus 13 est totius populi fabula. D Salust. In ore gentibus agens, populo, ciuitati,

14 ſiſſſp * *Si conferendum exemplum eſt, non fratrem videt*

15 eaſiſp di *Rei dare operam, ruri eſſe parcum ac ſobrium?*

16 ſduſſ *Nullum huius ſimile ſfactum.ſ* hæc cum illi Mitio*

17 dsſip *Dico, tibi dico: tu illum corrumpi ſinis.*

18 aſſſp M. * HOMINE *imperito nunquam quicquam iniuſtius,*

19 dijeſp diiſ *Qui, niſi quod ipſe ſfecit ſnihil rectum putat.*

20 dſiai D. *Quorſum iſtuc?* M. *quia tu Demea hæc male iudicas.*

21 ſbddſp * *Non eſt flagitium (mihi crede) adoleſcentulum*

* Amplificatio ab exemplis.
D. (*ſtulum*) cum admiratione.
* L. Confert culpã in Mitionem.
* L. Initium ad defenſionem à criminatione perſonæ. *Al. ſfecit*), diaiſp.
* L. Propoſitio defenſionis per complectionem ad vehementiam.

14 *Si conferendum*) [v] Ab exemplo diſſimili fratris ruſtici à patre ſuo non degenerantis exaggerat. *Si conſ. ex. eſt.*) [D] Tanquam non ſit conferendum. *Non fr. v. Rei d op.*) Satis Comicè hoc infertur legentibus argumentum: nam magis in culpa ille ipſe eſt, quem laudat.

15 *Rei d. op.*) Non amori. *Ruri eſſe*) Non in vrbe. *Parcum*) Non prodigum. *Sobriu*) Non inſanum. *Parcum ac ſobr.*) Contra illud, Cur amat? Cur potat? *Rei d. op.*) Quàm facetè Poeta hæc omnia falſa, & è contrario facit Demeam credere.

16 *Nullum h.*) Mitio tangitur, quaſi ipſius culpa ſit fratris natura. *Nullum h. factum!*) Hoc cum admiratione Indignantis pronunciandum eſt, & ardentibus in Mitionem oculis. Et ſubaudiendum eſt Eſſe, aut Inuenire. *Hæc cum illi M. d. t. d.*) Illi, pro in illum: & tibi, pro in te.

17 *Dico*) [v] Acutis in Mitionem & fixis oculis hæc ſunt proferenda. Eſt que hic ratio cuiuſdam decori, quòd coniunctionem rationalem omittit propter iræ vehementiam, quia fit [illegible] *Tu corr.*) Ab authore, in quê culpam transfert. *Tu ill. corr.*) [D] Deeſt Nam. ſed feruentiùs [illegible] dicitur. & hoc Tibi, & Tu, pronunciandum eſt intento digito, & infeſtis in Mitionem oculis. nam hoc agi ſtomacho aduerſum diſſimulatores ſolet. *Tu ill. corr.*) Mitiùs modò dixit, Sinis corrumpi: mox vehementiùs dicet, An laudi putat fore, ſi perdiderit gnatum.

18 *Homine*) [v] Hic fit defenſionis initium per criminationem aduerſarij, quam ſententia figurat, videlicet imperitum eſſe moroſum & audacem. De quo ſic Menander, cuius ſententia Nihil imperito videtur eſſe audacius, [illegible]. Atque Plato de inſcitia aut imperitia, quam ipſe ἀμαθίαν nuncupauit, ſic ait, [illegible] [illegible] [illegible] Homine imp. eſt) [D] Miro ſtomacho apud ipſũ de ipſo tanquam apud alterum loquitur. [B] Imperitum dicimus, qui communis ſenſus malè gnarus eſt.

Nihil r.) [D] Propriè Putat. nã hoc verbum imperitorum eſt. Ordo eſt, Qui nihil rectum putat, niſi quod ipſe facit. *Niſi q. i. f.*) αὐθάδεια. hoc enim proprium ruſticorum eſt atque imperitorum. 19

Quorſum iſtuc) Deeſt Pertinet, aut Dicis. *Quia tu D.*) Id eſt, homo imperitus. *Hæc m. iud.*) Pari virtute hæc leniter dicta ſunt, qua ſuperiora vehementer. 20

Non eſt fl.) [v] Propoſitio eſt per violationem, aut inuerſionem. [B] Hic diſſimulatione callida Mitio fratrem placare conatur. [M] Hæc eſt ratio alterius inſtituti, quod eſt mitius, & nonnulla dicit adoleſcentiæ concedenda propter feruorem ætatis. Cic. in Oratione pro Cælio ſic ait, Datur enim conceſſu omnium, huic aliquis ludus ætati, & ipſa natura profundit adoleſcentiæ cupiditates, quæ ſi erumpunt vt nullius vitam labefactent, nullius domum euertant, faciles & tolerabiles haberi ſolent. Iuuenali etiam dicit, Quædam cum prima reſecentur crimina barba. Et, —Breue ſit quod turpiter audes, *Non eſt flag.*) [D] Non peccatum negat eſſe: ſed flagitium non eſſe contendit. & ideò ſubindignanter pronunciandum eſt: vt ſi dicat, Scortari quidem adoleſcentulum, delictum eſt: ſed non eſt flagitium. & veniæ locus non tam in facto, quàm in perſona eſt conſtitutus. *Non eſt fl. m. cr. a. ſc.*) Mirè reſpondit, & oratorie, ad hæc quæ inuidioſè dicta ſunt: Nam quod ait ille, Eripuit mulierem quam amabat, hic ſcortum dixit: quod, Irruit in ædes alienas quaſi ex vino furens, Potare: quod cum aliis graue propoſitum eſt, hoc ſolum dicendo, leue reddit: id eſt, fores ef- 21

*Id plerúque vsu-uenit. ᵗ Confirmatio sumpta per occasionē a pari & fictorio exēpl : vt, Nos faceremus ergo illi licet facere. Dissimulatio callida Mitionis qua placare fratrem conatur. *L.Refertur ad obiectionē Demeæ, Denique si confe-

Scortári,neque potâre,non est,neque fores ddſ.di
*Effringere.*hæc si neque ego,neque tu fécimus,* 6dbſp
Non siuit egést as fácere nos.tu nunc tibi ſddiū
Id laudi ducis,quod tum fecisti inópia. ſſldi
Iniúrium est.nam si esset vnde id fieret, 6ſſç
D.[fieret] prima longa.
Facerêmus: & tu illum tuum.si esses homo,* aiſiſi
Sineres nunc fácere,dum per ætâtem licet, adiſp
Pótius quàm vbi te expectâtum eiecisset foras? aaſſi

fringere. *Mihi,er,)* Quasi imperito dicit, Mihi crede, non enim Me intellige. Quod imitatus Cicero sic Cælium exagitat, Magna sunt,mihi crede: noli hæc contemnere. Hic enim & authoritas dicentis, & contemptus ostenditur audientis.

22 *Non est)* ᵛ Hæc geminata negatio Atticorum more vehementius negat.

23 *Hæc si neque)* Confirmatio est per ἀνθυποφορὰν, quæ hic est παράδειγμα quædam hoc loci admodum necessaria. Mox enim Demeam mouisset à se exemplum editum non esse. Redditur illi, quia per egestatem non licuit. *Hæc si n.e.n tu f.)* ᴰ Quia dixit,Qui nisi quod ipse facit,nihil rectum putat. *Si neque ego n. tu f.)* ᶻPluralis vim his quæ coniungit,confert interdum. Neque geminata particula sicuti. Et quæ copiungit, pluralis numeri vim aliquando confert quæ tamen aliàs rectè solueri. In singulares;vt,consules erant Cæsar & Bibulus. Consul erat Cæsar, & consul erat Bibulus. Aliàs solui non possunt, nisi falsum efficiant sensum. Vt duo & tria efficiunt quinque. Non enim ita soluas, duo faciunt quinque.& tria faciūt quinque. Item animal diuiditur in rationale & irrationale. Non tamen animal diuiditur in rationale.& animal diuiditur in irrationale. Dialecticus hæc nisi in sensu composito non concedit. *Hæc si n. e. n. tu f.)* Est Syllepsis, quam diuersarum clausularum per vnum verbum conglutinatam conceptionem dicimus. Fit personarum Syllepsis.Horat. Tu quid ego & populus mecum desyderet audi.Fit numero & communi singulariter posito fit Syllepsis: vt in illo Virgilii, Hic illius arma,hic currus fuit. Sed cum plurale est,id quod in clausulis commune est,cum digniore in ipsis coaptabitur. Est porrò inter genera masculinum dignius fœmino & neutro. In personis prima præstantior,quam secunda & tertia. Terent.in And. Dominus,vxor,liberi loquenti inuito patre. Per personas & commune plurale fit Syllepsis ad hunc modum. Cic. Si tu & Tullia lux nostra valetis, ego & suauissimus Cicero valemus. Terēt.hoc loco, Hæc si neque ego,neque tu fecimus, Non siuit egestas facere nos. Fit & Syllepsis, cùm inter clausulas intercurrit imaginis aduerbium: Vt, incedis veluti rex, vel quasi rex. Nam vt plena sit constructio, subauditur in altera, incedis quasi rex incedat. Aliquando in vna etiam clausula fit syllepsis,cum duarum dissimilium verum, altera non ad vocem alterius, sed ad rem significatam refertur. Terent. Vbi illic est scelus, qui me perdidit? Plura sunt alia apud eūdem exempla.

Non siuit eg.) ᴰNon voluntas prohibuit, 24 sed necessitas:& ideò nulla laus.

Quod tu fac.) Nota Fecisti,in eo quod si- 25 gnificat non fecisti.

Iniurium est) Quia Nihil quicquam iniu- 26 stius homine imperito. *Vnde id fi.)* Fieret producta prima syllaba Ennius,Minimè nomine fieri prauum. *Nam si e.v fi.)* Non est necessariò consequens, sed probabiliter admittitur apud oratores. non enim omnes qui habent vnde faciant, continuò etiam faciut.

Et tu ill.t.si e.h.) Multum progressus est 27 accusans accusantem. *Si esses)* ᵛ Ab humanitatis officio & ætatis occasione.

Dum per æt.l.) ᴮMagna est in verbo Licet 28 elegantia. cum dicimus, si licet mihi per te, id est,si permiseris. Dum per ætatem licet, dum permittit ætas.

Vbi te.) ᵛ Nam odiosorum senum mors 29 expectatur & à filijs exoptatur. Et hic defensionis locus ad eam obiectionis partem pertinet,qua suprà Demea dixit, Denique si conferendum exemplum, & reliqua. *Expectatum)* ᴰ Odiosum, & malæ vitæ. nam filiis parentes aut amabiles sunt, aut expectati. amabiles,boni: expectati, mali,quorum mors in dies singulos expectanda & exoptanda sit. nam Expectamus ante diem, Speramus ad diem,vnde auidior intelligitur qui expectat.

quam

30 alſiip *[Alieniôre]ætâte, pòſt fáceret tamen.* *Mn.[Alieniori].*
31 iibdiip D.* *Prò Iúppiter[tu homo ádiges]me* ad *inſániam.*
*v.l.s.[ro ingestu homo].*ſiaalp.
32 ſbddſi *Non eſt flagitiū̃ fácere hæc adoleſcéntulum.* M.* *ah,*
33 ſſſſſp *Auſcúlta, ne me obtúndas de hac re ſǽpius.*
34 {ciij l / ſ} **Tũum filium dediſti adoptândum mihi.*
35 dillſp *Is meus eſt factus: ſi quid peccat, Démea,*
36 aauſp *Mihi peccat: ego illi máxumam partem feram,*
37 ſſbſi *[Obſonat.]potat, olet vnguénta de meo.*

ren dum. & eſt re futatio.
• D. Tragica exclamatio.
• L. Alia defenſio per tranſlationem, Nihil ad Demeã, ſi peccet Æſchinus.
• D. Argumentatio per inductionem.
ᵛ. *Illi*, pro illic, vt ſit enallage.
R. Varro libr. 6. de Orig. legit, [Scortatur].

quàm ille qui ſperat. *Eiecisſet f.)* Non dixit Amiſiſſet: ſed, vt quiddam abuciendum, Eiecisſet. *Quam vbi te ex.p.)* Eo rem produxit, vt ipſe magis videatur conſulere diſciplinæ quàm Demea.

30 *Alieniore æt.p.f.s.)* ἀνανταπόδοτον deeſt enim Quamuis. Et Faceret, vltimum, magnam vim habet. nihil enim prodeſſet, inſuper obeſſet, retinere ab illis filium iuuenem. Alieniore pro aliena dicens, comparatiuum gradum pro poſitiuo poſuit. *Alieniori)* ᵛ Adulta magis, atque proiecta, & eſt ἀνανταπόδοτον. deficit enim particula Quanuis, vt ſic contextus cohæreat, Poſt tamen faceret alieniori ætate.

31 *Proh)* Exclamatio eſt, quæ Tragœdiæ propter ſenis aſperitatem competeret, & in hac eſt ἀποστροφή. ᴰ & bene, tanquã ipſe ſe reprehenderet Demea, adiecit, Tu homo adiges me ad inſaniam. Et tu homo dicens, negat illi familiaritatem.

32 *Non eſt fl.f.hæ)* Moraliter indignatio expreſſa eſt, iiſdem verbis, quæ frater dixerat, repetitis.

33 *Auſculta)* ᵛ Attentionem expoſcit ad alium defenſioni locum. *Ne me obt.)* ᴸ Ne me ſæpe, & moleſtè interpelles. Nam Obtundere, eſt aliquid ſæpe odio è repetere.

34 *Tuum f.d.ad.p m.)* Mira argumẽtatio per ἐπαγωγῆς, quæ Inductio ab oratoribus dicitur, cùm per interrogationem peruenimus ad id quod volumus concludendum. *Tuum f.)* ᵛ A tranſlatione, Nam Æſchini tactum ad te nihil pertinet, ſed ad Micionem, quia adoptiui patris officio fungitur.

35 *Is meus eſt f.)* ᴰ Sic progreditur, quaſi confeſſionis genus ſit aduerſarium tacuiſſe, *Si quid p. D.)* Concluſio dubiæ rei à non dubiis ſumpta. *Si qu.d p.D.)* τὸ ἐπιτιμητικὸν Interpoſuit Demea, & repetitum eſt, Peccat.

36 *Ego illi max.p.f.)* Errant qui putant ᵛ Illi eſſe pronomen, cum ſit aduerbium loci, vt, -Illi mea triſtia fata, Degeneremque Neoptolemum narrare memento. Illi ergo, ibi vbi ille peccat. Quare quidam etiam Li ſyllabam diſcretionis cauſa, vt locum ſignificat, corripiunt. Et Maximam partem, optimè dicit. Non enim Vniuerſam, quia non ſolus pater Æſchini eſt: ſed Maximam, quia eius magis eſt cuius filius cœpit eſſe per adoptionem. *Feram)* Suſtinebo, tolerabo.

Obſonat.p.ol.vng.) ᴿ Marcus Vàr. in libris de lingua Latina, ſic ait, Apud Terent. Scortatur, potat, olet Vnguenta de méo. Scortari eſt ſæpius meretriculam ducere. ſic ille ac deinceps alia in eam ſententiam. Cæterùm Terentiani omnes ad vnum codices, non Scortatur habent, vt Var. legit, ſed Obſonat, locus eſt autem in Adel. Obſonat, potat, olet vnguenta de meo. Quam lectionem etiam Dona. agnoſcit. Quid hîc igitur dicemus? Mendúmne eſſe in Terentianis omnibus codicibus? an quod vix credere auſim, memoriola vacillaiſſe. Varronem quoque ipſum polygraphotatum à Cicerone appellatum, ſicut eundem Ciceronem Gellius deprehendit: vt fateamur etiam maximis quibuſque ingeniis officere incuriam nonnunquam, prodeſſe vſquequaque diligentiam? Hæc Polit. Centu. II. cap. LXIII. *Obſonat)* Obſonare eſt lautius veſci, & Opſophagi obſonatores. Opſoni Græci vocant edulium, quod additur pani præſertim coctum. *Olet vng.)* ᵛ Erant adoleſcentuli oleo delibuti tanquam voluptuarii, quorum hic eſt notatio. *Olet vng.)* ᴰ A ſummo ad imum propoſita ſoluuntur. & mixta varietas eſt. Olet vnguenta: ne diceret, Obſonat, potat, vngitur: ne ſcilicet hæc exercitationis paleſtricæ, non luxuriæ, dicerentur. ᴮ Vt vitio dandum eſt, ſi quis hircum oleat, quippe quòd ſpurci eſt: ita adæquè vituperandum, ſi quis oleat vnguenta, quippe quòd mollis eſt. hoc teſtatur & in ſermonibus Horat. cùm dicit, Paſtillos Ruſillus olet, Gorgonius hircum. Paſtillos autem vocat pilulas vnguentarias. Hæc Eraſ. in Chili, 37

Amat? dabitur a me argentum, [dum erit] commodum: ibffp ibffa 38

*Vbi non erit, fortasse *excludetur foras.* sifffi 39

Fores effregit, restituentur. discidit iffasp 40

Vestem? resarcietur: est (dijs gratia) fiijfp 41

Et vnde haec fiant, & adhuc non molesta sunt. ifdfij 42

**Postremò, aut desine, aut cedo quemuis arbitrum:* ffiasp 43

Te plura in hac re peccare ostendam. D. *hei mihi,* fiffi 44

Pater esse disce ab [alijs] qui verè sciunt. aibffi 45

M. * *Natura tu illi pater es, consilijs ego.* ffdfap 46

D. *Tune [consulis] quicquam!* M. *ah, si pergis, abiero.* fitibi 47

Bembus [Consilium]. fasfbl.

Mu. [vbi erit]. ibfdfp.

* L. A meretrice scilicet, non a Mitione.

* Peroratio.

R. ti. illa.] aiiffi.

al. ys . [éa illud per-per_m.

* D. Plus laudis cō filium quàm natura consequitur.

* Pulchra distinctio, quæ more intellitur ex coniugatis.

Olet vng.) Tam in noxa est qui mundicias plus iusto affectat, quàm is qui nullam sui curam corporis habet.

38 *Amat)* D περὶ τὸ Cur amat? *Dum erit c.)* Dare scilicet.

39 *Vbi non erit)* Argentum scilicet: sed. Commodum dare, subaudiendum est. *Fortasse excl.)* Hoc ita protulit, quasi dicat, nihil tibi deperisse si gratis fortè fuerit ad amicam admissus. Et [illegible] hoc [illegible] legendum est. Et mirè Fortasse dicit, vt pater indulgens, & credens adolescentem posse etiam amari ab amica. non enim affirmauit, vt diceret, Excludetur foras.

40 *Fores)* V [illegible] est de foribus, & vestitu, & est locus de damno restituendo. *Fores effr. rest.)* Peruenit ad præsens crimē. illa enim antè acta fuerant. Cicero citat hunc locum in [illegible] ne pro Cælio. Est in gere est furandi causa ianuas frangere. In libris Dig. locum tit. est de effractoribus siue de iis qui carcerem effregerunt, siue de iis qui furandi causa ianuas domorum priuatarum infregerunt.

41 *Resarcietur)* D Re abundat.

42 *Et vnde hæc f.)* Iterum subaudiendum Est. *Et adhuc n. m. s.* Quia non est flagitium adolescentem scortari.

43 *Postremò)* V Peroratio, qua vult cessandū esse, aut si nolit, prouocet ad arbitros: quorum duo sunt genera: Vnum eorum, qui ex com[illegible] omisso adeuntur, quorum sententiæ metu pœnæ paretur. Alterum eorum est, quos vulgo arbitratores appellamus, qui tanquam boni viri arbitrari & constituere aliquid debent, iuris constitutioni minimè obnoxij, nec pœnarum comminatione formidabiles. *Cedo quemuis arb.)* D Id est, Alioqui licet vt iudicem adeamus, & in arbitrum quem voles compromittamus. Cedo, dic quemuis arbitrum: acsi diceret. Vincam quocunque iudice eorum, qui harum rerū consultissimi fuerint.

Pater) V Obiectio est de paterni iuris discrimine. *Ab aliis q. v. sc.)* D Superbum fuisset, A me, dicere. meliùs ergo, Ab aliis dictum est. 45

Natura tu illi p. es, c. ego) Vrbanè Mitio Consiliis subiunxit. plus enim valet ad laudem consilium, quàm natura. Et simul ostendit Poëta verbis Mitionis, qui non natura, sed affectu sit pater, nullum patrem esse sapientem: eum verò posse sine perturbatione perfrui iis quos amat, quem patrem esse consilium fecerit, non natura: hoc est, qui filium adoptauerit. Et mirè cùm Natura singulariter dixerit, pluraliter intulit. Consiliis ego. *Consiliis ego)* B Perquam vrbanè hoc dictum à patre, qui malè consulit filio, qui nimia indulgentia perdit filium. hic Demea subiungens, Tune consulis quicquam! A coniugatis argumentatur. Don. pronuntianda hæc dicit, vt gestu ostendat pater, nolle se quod loquitur. Seruius artificiosam prohibitionem esse dicit, quæ fit per concessionem, & tamen ne persuasio intelligatur, quædam miscentur quæ noceant: vt hic. Profundat, perdat, pereat, & apud Maron. in 4 Æneidos, I sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. Cùm dicitur ventis, & per vndas, miscentur quae noceant. 46

Tunc consulis) V Per coniugata diluit Demea illum non esse patrem consiliis. *Tun' cons. q.)* D Apertior contumelia. & ideò sequitur denuntiatio discedendi. *Tun cons. q.)* Quia dixit, Consiliis ego pater sum: à coniugatis argumentatus, respondit, Tune consulis quicquam? quia à consulendo consilia dicuntur, & consultores. *Si p. abiero)* [illegible], pro abibo. & hoc gestu abeuntis, vel abituri pronuntiatur. 47

48 { doalsp dbbs D. *Siccine agis! M. an ego toties de eâdĕ re aúdiam!*
49 fialsp D. *Cura est mihi. M. & mihi cura est. * verùm Démea*
50 fiijsp *Curêmus æquam vterque partem, tu álterum,*
51 aifsbp *Ego item álterum. nam ambos curàre, propémodum*
52 ijsfi *Repóscere illum est, quem dedisti. D. * ab Mítio.*
53 { aiadsp ais M. *Mihi sic vidêtur. D. quid' istuc! tibi si istuc placet,*
54 fiddsp * *Profúndat, perdat, péreat, nihil ad me áttinet.*
55 ff. fi *Iam si verbum vnum* posthac. M. rursum Démea*
56 fifdai *Iráscere! D. an non credis! (répetóne) quem dedi!*
57 faffii *Aegrè est: aliênus non (sum. si obsto.) hem désino.*
58 ffiis *Vnum vis curem, curo: * & est dys grátia,*
59 ijdisp *Cùm ita vt volo (est. iste tuus ipse) sénsiet*

R. Al. [est iste tuus ipse]. sed melius distinguemus post [est].

* L. Redit ad defensionis sentẽtiã.
* V. Exclamatio est perculsi & perturbati animi.
* Concessio ironica, & L indignãtis.
* V. Per aposiopesin. Hic enim, De filio addidero, deest.
Alii. [repeton'], fifdii.
Al. [sum, si obsto.]
* L. Error senis ad futurã epitasin.
Ille, per contemptum.

48 *Siccine agis*) Recte, quia iam abibat: quasi reuocantis correptio est. *An ego t.*) Hoc cõuersum intelligas dicere. *Audiam*) Deest Te: sed exprimere durum fuit. Et hoc est Obtundere. *Cura est m.*) Æschinus scilicet.

50 *Curemus*) V Distributio est & æquitatis ratio de non reposcendo, quod semel datum est. *Aequam vterque p.*) Propriè, vterque & Aequam, quasi particeps fratris.

51 *Propemodum*) Nisi addidisset Propemodũ, falsa videretur esse sententia.

52 *Ab Mitio*) Religiosè commotus est: ac veluti incusatio est perfidiæ. & ideò exclamat dolens, & transit in iracundiam, concessionémque, quæ ἐπιτροπὴ dicitur.

53 *Mihi sic v.*) Rationabiliter non, Est sic, dixit: sed, Sic videtur non vult enim verum esse. *Quid istuc*) Deest, Loquor. aut Refuto. nam propriè significatio est de sententia sua decedentis.

54 *Profundat, p.*) ἐπιτροπὴ figura. Virg. Sequere Italiam ventis, pete regna per vndas. *Profundat, p. p.*) Hæc sic pronuntianda sunt, vt ostẽdatur gestu nolle quod loquitur.

55 *Si verb. vn. p.*) ἀποσιώπησις. Deest Tibi fecero, aut tale huiusmodi. B Aposiopesis, fit vel cùm per seipsum quis tacet, & ad aliud transit. Verg. Nec requieuit enim donec Calchante ministro. Sed quid ego hæc autem? Vel tacet, nec vltra aliquid loquitur: vt hic Terentius. Vel alterius interuentu personæ tacet. Idem in se cruciante, Ita res est hæc nunc, quasi cum. Interpellat enim Clitipho. Quas, malum, ambages mihi narrare occipit. In Phormione, Demiphonem si domi est Visam, vt quod. D. at Nos ad te ibamus Phormio. Ph. De eadem hac fortasse causa. Ad Aposiopesin maximè referunt eruditi, quæ per iram reticentur, vtique dum iratis ipsis non satis liquet verbis quibus explicent, quæ minantur. *Rursum*) D Quasi curãs irasceris.

An non cr.) Irasci scilicet. *Repetone q. d.*) Rusticani stomachi est repetere semper verba, quæ inuitus alius audierit. Minus erat si Æschinum diceret, sed plus est, Quem dedi. 56

Ægrè est) Quasi dictum sit, Quid ergo loqueris? Quia ægrè est. Cur ægrè est, Quia alienus non sum. Mirè Alienus non sum: quasi timeat iam dicere Pater sum. *Alienus n. s.*) Satis cum stomacho: quasi dicat. Si patrem me esse iam non licet, alienus non sum. *Hem desine*) V Hic Demea fallitur ἐπίτασιν subsequetur. *Iste tuus*) D Memoriter Iste tuus ad illud quod dixerat Meus est factus. 57

Iste t. i. s. P.) Quantus sis, quantúmque eum ames: hoc est, vt decipiatur per indulgentiam tuam. B Iste tuus ipse sentiet. Prisc. Ille spatio longiori intelligitur, Iste verò propinquiore. Hic autem non solùm de præsente, verùm etiam de absente possumus dicere ad intellectum referentes demonstrationem: vt, Hoc regnum de agentibus esse. Si qua fata sinant, iam tum tendítque fouétque. Virgilius ad absentem Carthaginem retulit demonstrationem. Iste verò plerunque ad oculorum demonstrationem refertur. Virg. in sexto, Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit. Inueniuntur tamen hoc de absentibus 59

Posteriùs.nolo in illum grâuius dícere. dúdſp
M. *Nec nihil,neq; ómnia hæc ſunt,quæ dicit,*tamen* ſiiſſp
Alij diſtinguunt poſt[tamen.]
Nónnihil moléſta hæc ſunt mihi.ſed oſténdere ſiſbſp
**Me ægrè pati illi nólui.nam ita eſt homo:* ſiſij
**Cùm placo,aduérſor ſédulò,& detérreo:* ſſiſi
Tamenſ vix humánè]pátitur:verùm ſi aúgeam, ſdſſp
Aut étiam adiûtor ſim eius iracúndiæ, dſiſi
Insániam profectò cum illo.etſi Aéſchinus ſiſſp
Nonnúllam in hac re nobis facit iniúriam. ſiſiſp
** Quã hic non amâuit meretrîcẽ!aut cui non dedit* ſidſſp

* Superioris correptio diſsimulationis.
* L. Conſiliũ Mitionis ad ſpectatores
* Argumentum à contrario.
Alij [humanè vix] ſdſſp.
* L.Moralis & pathetica hyperbole. & totum eſt leuis reprehenſio.

proruliſſe authores:vel de his quæ cerni non poſſunt.Teréntius in Adelphis, Iſte tuus ipſe ſentiet Poſterius. De abſente Æſchino dicitur. *Iſte tuus ipſe ſ.*) Ille & Iſte priuatum vſum habent.Prius cum ob eminentiam quandam rem omnibus notam præſumi volumus. vt Cicero ille facundus. Poſterius cõtrà.cùm alicuius rei cum contemptu, vel ſtomacho mentionem facimus: vt hic & in Eunucho, Munus noſtrum ornato verbis,& iſtum æmulum quoad poteris, ab ea pellito. Item, Chærea iſte ephebus frater Phædriæ. *Ipſe ſentiet*) DSẽtire, multi pro malo poſuere: vt ipſe alibi,-Sit rogas? Senſi: nam vnam ei cœnam atque eius comitibus Dedi.

60 *Poſteriùs*) Etenim Demea ſatis hoc graue exiſtimat dictum in eum qui non prouideat in futurum: & arctius, quia pater eſt. *Nolo in ill.gr.*) Scilicet Quàm hoc. *Nolo*) V Malè abominantis eſt oratio.

61 *Nec nihil*) Id eſt aliquid. Eſt autem ἐπανόρθωσις prioris diſſimulationis & quædam ἀποσιώπησις. quare diſſimulauerat, & ſe ægrè pati oſtendere noluerat. Hæc autem ad ſpectatores dicuntur. *Nihil,& Nonnihil*) D Nota figura eſt conueniens placidiſſimo ſeni.qui in reprehendendo adoleſcente moderatus eſt. *Nec nihil*) Apparet Terentium fauere leniſſimis patribus:vnde ſubiecit etiam rationem facti Mitioni *Neque omnia hæc ſ.q.d.*) Bene à Mitione hoc dicitur: quia indulgentioris eſt plura ſcire:& ſuprà dixit,Ea ne me celet conſuefeci filium. Et hic ſenſus eſt,Nec contemnenda ſunt quæ dicit, nec omnia dicit tamẽ. Hoc eſt, non ſola ſunt quæ dicit, ſed multa alia.Et ordo eſt,Neque tamen hæc quæ dicit, ſunt omnia.

62 *Nonnihil mol.*) Placidiſſimè: Nec nihil, dixit,& Nonnihil maluit repetere, quàm vehementer iracundiam demonſtrare,eſt enim altera ἐπανόρθωσις. *Nonnihil moleſt.ſ.m.*) Optimè Poëta Mitionem fecit commotum: ne ſi omnino immobilis eſſet,nõ indulgere adoptiuo filio, ſed omnino eum non curare videretur. Ergo ſic in eum ſeruat placidum animum, vt tamen retineat patris affectum: *Sed oſt. Me ægrè*) Conſtat ergo ægrè pati. nam aliter non erat parens.

63 *Illi*) Demeæ ſcilicet. Aut illi, id eſt ibi vbi Demeæ litigabat. *Nam ita*) V Ratio eſt ab ingenio Demeæ, vt illud retineatur, & dilemmate conſtat, aut aduerſatur, aut ſuffragatur. ſi aduerſatur, tum vix humanè patitur, hoc eſt.vix more humano ad placandum mouetur. ſi autem ſuffragatur. furor ſuccenditur. *Nam ita eſt homo*) Homo dixit moraliter:ſic enim de iis dicimus, quos parcè reprehendimus. vt alibi, Vt homo eſt, ita morem geras.

64 *Cum placo*) Id eſt,cùm volo placare. *Cum placo,aduerſor*) D Diomedes libro primo,Iunguntur inter ſe tempora, iungitur inſtans finitiui modi inſtanti finitiuo.vt Cic.De te autem Catilina cùm quieſcunt,probant:cùm patiuntur, decernunt: cùm tacent, clamant. Item Terentius,Cùm placo,aduerſor ſedulò.

65 *Verum ſi aug.*) D Argumẽtum à contrario. nam placare, contrarium eſt irritantibus augentibúsque iracundiam.

66 *Aut adiutor ſ.e.ir.*) σύνταξις. Nam à genitiuo caſu accuſatiuus aſſumptus eſt.

67 *Etſi Æſch. Nonnull. in hac re*) Rurſus ἐπανόρθωσις, vt ſit mitis reprehenſio: & hoc ipſo grauis. num Etſi. & Nonnullam nobis, temperamento ſunt poſita? *Etſi Æſch.*) V ἀνθυποφορά eſt, Tamen Æſchinus eſt iniurius, igitur nihil eſt diſſimulandum.Conceſſio eſt per μείωσιν, cùm ait,non multam, veluti non magnam. Nam leniter illic ὑποκαθάψαι perſtringere conatur.

69 *Quam non*) V Interogatione duplici ſubiratus iniurium fuiſſe oſtendit. *Quam hic n. am.*

70 aſſſp *Aliquid postremò nuper (credo iam ómnium*
71 ſſſſp *Tædêbat) dixit velle vxôrem dúcere.*
72 ſſdſp *Speràbam iam [deferuisse] adoleſcéntiam:*
73 ſſſai *Gaudêbam: ecce autem* de integro.* niſi quicquid eſt,*
74 aſſai *Volo ſcire, atque hóminem conuenîre, ſi apud forum eſt.*

D. Al. [deſæuiſſe.] B Al. [deferbuiſſe]. A quod verſus repugnat.
• D. Apoſiopeſis prima, quia non vult credere. L ſubaudi Amare cœpit.
• Go. Niſi. pro Sed.

n. am. m aut cui n. d. al.) D ἦθος Ὑπερβολή, Quã non, & Cui non. Ea tamen hæc ſunt, vt non graui ſono accuſationis proferantur, ſed ſolam reprehenſionem contineant. Aliquid verò, admirantis eſt. Quod addidit Meretricem, oſtendit Mitionem hoc ſolùm adhuc ſcire: nihil autem de vitiata virgine. *Quam hic n. am. m.)* Et hoc cum venia & defenſione nam colere meretricem non eſt flagitium. & ſimul etiam vitiatæ virginis ignarus oſtenditur Mitio.

70 *Aut cui non deſit Aliquid)* Aliquid dicendo, prætermiſit vel meretricem vel numerum. *Credo iam omn. Tæd.)* Etenim addimus ad ea quæ apud nos parum certa ſunt, Aut credo, aut puto.

71 *Dixit ſe v. ux. d.)* Mirum eſt apud Terentium, cùm etiam per neſcias perſonas indicet argumenta. nam cùm Mitio neſciat amari ab Æſchino ciuem virginem, tamen dicit, Credo iam omnium tædebat, & Dixit ſe velle vxorem ducere. Sic ex parte magna oſtendit neſcius argumentum: ideò quia veriſimile eſt amantiſſimum Æſchini Mitionem omnes ſcire affectus adoleſcentis & conſuetudines. Et apparet præterea conatum ex parte fateri vitiatum amore Æſchinum: & pudore impeditum: tantùm hoc dixiſſe quod honeſtè potuit, velle ſe vxorem ducere. quam autem vellet, tacuiſſe confuſum.

72 *Sperabam iam def. adol.)* Rectè Sperabam, pro gaudebam. ſic enim dicimus, cum erraſſe nos cernimus. Et mitè: non dixit, Sperabam illum iam corruptum: ſed. mitis ſenex totum ætati attribuit, nihil filio. *Deferuiſſe adol.)* Seruat propoſitum circa ætatis veniam. *Deferuiſſe)* Quaſi deorſum à feruore tenuiſſe. *Sperabam iam deferbuiſſe adol.)* F Emẽdatiores libri, Deferuiſſe habent. quod autem Deferbuiſſe ſcriptum eſt, ex illa mutatione factum videri poteſt quòd quæ nunc per, v, ſcribuntur, aliquando per b ſcripta ſunt, vt Deferbeſco. & quæ nunc per b, vt ſuperbus, aliquando per v. Sic annotauit Ioannes Pierius in caſtigationibus Virgilianis. Apud Cic. in oratione pro M. Cælio, Deferbuiſſe legitur. Verba ſubiiciam. Multi & noſtra, & patrum, maiorúmque memoria Iudices, ſummi homines, & clariſſimi ciues fuerunt. quorum cùm adoleſcentiæ cupiditates deferbuiſſent, eximiæ virtutis firmata iam ætate extiterunt. *Adoleſcentiam)* V Id eſt, vehementem, & fragrantem amoris vim imminutam κατὰ μετωνυμίαν.

73 *Ecce)* Apoſiopeſis eſt propter admirationem noui facinoris. *Niſi quicquid eſt)* D Deeſt, Quia: vt ſit, niſi quia. Et eſt ſenſus, Niſi quia nõ temerè credo, & volo ſcire quicquid eſt. B Eraſmus in Annotationibus quas ſcripſit in epiſtolam ad Corinthios, dicit hoc, Niſi quicquid eſt, perinde valere, quaſi dicas, Vtcunque eſt: aut, in ſumma. & Græcanici ſermonis figuram eſſe. Qua loquendi forma vti ſolemus, quoties omiſſis quæ incerta ſunt, ad id redimus quod certum eſt.

ACT. II. SCEN. I.

A R G. V περίστασις eſt turbarum in hac ſcena. Iurgium enim eſt lenonis cum Æſchino propter puellam ereptam. Quare etſi bona ex parte ſit iudicialis generis, tamen oratiunculę iuxta eius partis rationem ſunt perturbatiores & intricatiores. F Nititur enim perſuadere Æſchinus ſe inuitum Sannioni lenoni intuliſſe iniuriam, verùm fuiſſe illius culpa impulſum Intelligendum quoque eſt. Parmenonem ſeruum morem gerentem Æſchino, ita actitec egiſſe cum lenone, vt tandem ab eo puella eriperetur, cuius auferendæ Æſchinus percupidus fuerat. H qua erepta, iurgia vltrò citróque oriuntur. Eſt verò in hac ſcena luculenta lenonis deſcriptio. B Nec verò error eſt Poëtæ quòd hic fiant quæ facta eſſe Demea dixit, qui fortaſſe rumore nuntio acceperat feciſſe Æſchinũ, quod factutũ ille ſe minatus fuerit. V Theſis.
3 In Æſchino quidem eſt exemplum diuitis iniuſti & præpotentis in pauperem, quem va-

riis modis exagitat. 2 In lenone autem est contumeliosi, atque in suam petulentiam contumacis. 3 Honestorum autem est potius iniuriam propulsare, quàm inferre. M Proterui adolescentis fidentia & impetus, hac scena exprimitur, qui vt libidinem animi sui expleat, alterius miseriæ, inopiæ, ac innocentiæ nullam habet rationem: & leges ciuiles transgreditur: quod malæ institutionis signum est, & damnatur in primis: quoniam violatis legibus, violatur libertas, quæ in legibus continetur, quas non solum tenere debet iuuenis bene institutus, sed ne cogitare quidem, an rectè sint positæ. Plato libr. 1 de Legibus sic ait, Vna certè lex erit præclarissima, quæ iubeat ne quis iuuenum quærere audeat, rectè, aut contrà se leges habeant, sed vno omnium ore, vnáque voce rectè tanquam à Diis positas concedi præcipiat, nec vllo modo aliter pati quicquam à iuuenibus cogitari. Et non solùm damnandus est, qui iniuriam irrogat, sed etiã qui non propulsat, si potest, iniuriam. Ideò Plato in quinto de Repub. sic ait, Honorandus certè est, qui nihil iniuriatur: qui verò nec alios id facere patitur, duplici honore, imò etiam magis honorandus est. Xenophon libro primo Institutionum Cyri sic ait, Nihil est iustius, quàm propulsare iniuriam: aut pulchrius, quàm amicis succurrere. Seneca loquens de iustitia sic ait, Iustus vt sis, non solùm non nocebis, sed etiã nocentes prohibebis: nam nihil nocere non est iustitia, sed abstinentia alieni. Cic. in libr. 1. de Off. qui autem non defendit, nec obsistit si potest iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. *Vers. gen. Quindecim trochaici tetrametri: atque ex his vnus, (si vulgata lectio retineatur) acatalecticus, videlicet vndecimus, quatuor reliqui verò catalectici, nempe septimus, decimus, decimusquintus cum sequenti. & decem vltimi. Reliqui iambici: è quibus vnus dimeter acat. vtpote quartus: reliqui omnes tetrametri, atque acatalectici, exceptis tribus primo & sexto, qui sunt catalectici, qui & scazontes appellantur.*

SANNIO *leno.* ÆSCHINVS *adolescens.*

Omissis senibus describitur Æschini factum, iurgantis cũ lenone: éstque hæc periculi protatis.

* L. *Otiose.* ecure. alloquitur seruũ. V *Otiosè*, Cõsolatio est: eiúsque propositio est, *Consiste.*

OBSECRO *populáres, ferte mísero, atque* da(?)s(?) 1
innocénti auxílium:
Subuenîte inopi. AE. **otiôse, iam ilico hic consíste* {aiijsiv a 2
nunc. quid

Al. [otiose, nunc iam ilico hic consiste.] sed versus non constat neque etiam sequens qui tum ab Quid incipit: nisi cum Mureto rursus transferas, tanget] in deinde sequentem: tũ enim tertius fuerit iãbicus tetr. catal. [[quid]]-, quartus verò sic a Mureto legitur. [Tanget. S. ego istã inuitis omnibus.]

Respéctas? nihil perícli est: nũquam, dum ego ádero, hic te tanget. {lxlsdisv a 3

1 *Obsecro*) V Quiritatione auxilium petit vim passus per propositioné cum suis rationibus, quia miser, quia innocens, quia inops. *Obsecro popul.*) D Popularitas in omnis rei consortium sumitur, nunc autem populares ciues dicit & hoc quod veteres Quiritari dicebant, Quirites conclamare. *Misero atque inn. aut. Sub. inopi.*) Tria sunt. Miser, Innocens, Inops. B Bene addidit Misero. quanuis enim leno indignior videri possit, & inhonestior, quàm cui ferendum sit auxilium, tamen honestum est miseris succurrere.

2 *Subuenite inop.*) D Vide quàm posteriora vehementiora sunt ad incendendum populum primò, Miserum: pòst, Innocentem: ad vltimum, Inopem posuit. & primò, Ferte auxilium: pòst, Subuenite. Et totum hoc principium à beneuolentia sumitur: quæ comparatur ex inuidia potentiæ Æschini. nam contraria in Æschino esse vult intelligi. *Subuenite inopi*) B Hunc locum Nonius citans, Inops, inquit, dicitur sine ope & auxilio. Seruius ait, Inopem significare auxilij egentem. *Otiosè nunc iam*) D Otiose, securè significat. nam nisi qui securus est, otiosus non est. *Ilico*) Modò locum, non tempus significat. *Otiose n. i. il. h. c.*) Simul imperauit modum, tempus, locum, factum. Modum, Otiose: tempus, Nunc: locum, Hic: factum, Consiste. Nam Iam & Ilico, alterum tempori adiungitur, alterum loco. At consistere, est audacter & constanter stare: vt, Constitit in digitos extemplo arrectus vterque. *Quid resp.*) V Subinde iam reflectebat metuens, ne seruus plagas irrogaret. B Quidam hoc ita accipiunt, vt dicatur Citharistriæ herum timenti.

3 *Nihil*) V Confirmatio est à tuto, Non est igitur quod sic respectes. *Nunquam*) Ratio eius, Nam tibi affuturus est, neque hic, videlicet Parmeno seruus me præsente te ne tanget

4 iisp S. * *Ego istam inuitis omnibus.*

5 sissbdsp AE. *Quanquam est scelestus, non committet hodie vnquam iterum vt vapulet.* — * L. Eclipsis lucta-ti: subaudi Retinebo.

6 vssxisv assiis S. *Aeschine audi, ne te ignarum fuisse dicas meorum morum,* — E. Trochaicum tet. ac. ssl::ss, vel ssissr. Mu[S. Audi. Aeschine, ne ignarum fuisse te dicas morum meum.] satisiii. tamen est tetr. acat.

7 ddasst- [*Leno ego*] *sum.* AE. *scio.* S. *at ita, vt vsquam fuit fide quisquam optuma.* Mu. [Ego leno], aiwsisi.

8 ssassij * *Tu quod te posterius purges, [nolle hanc iniuriam mihi]* Al. [hanc iniuriam mihi nolle], sed versus non constat. Glareanus transfert [nolle] in sequentem versum, è quo tollit, esse], facitque [huius] monosyllabū sic sint duo trochaici tetr. cat. ssallt-. tidsett. — * L. Præmonitione deterget ab iniuria.

9 ssdsdisp *Factam esse, huius non faciam. crede hoc, ego meum ius persequar.* — D. Huius. vel stipulam, vel summa digiti ostendens dicit.

10 assddt- *Neque tu verbis solues vnquam, quod [mihi re] malefeceris.* — Muretus [re mihi], asslbij.

tanget quidem, tantum abest vt te verberet. *Nunquam)* D Pro non: Virg. Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Hic te tanget)* B Nonius Tanget pro continget accipit.

4 *Ego ista)* V ἀποσιώπησις est, ex nimio affectu: subauditur Repetam puellam mihi ereptam, non deseram, abducam. Bona ἔλλειψις. nemo enim plenè loquitur qui iuctatur.

5 *Quanquam est)* V Tuti est ratio altera per concessionem, Etsi sit scelestus, non tamé iterum vapulabit. Hic apparet lenonem anteà vapulasse. Hæc autem ad seruum vel ad se loquitur. *Quanquam est scel. n. c.)* D ἀνανταπόδοτον primum: nam cum præposuisset Quanquam, non subiecit Tamen. *Committet)* Perficiet: sed hoc proprie de illicitis, & puniendis facinoribus dicimus. Et simul hic osté-dit Comicus adolescens cedere se lenoni, inuitum se noxam intulisse: & id quod fecerit, fecisse lenonis culpa, non sua. *Iterum vt vap.)* Minaciter Poëta priorem litem sustulit, dicendo Iterum: vt non eadem lis esset de qua suprà Demea questus est: sed instaurata nascatur.

6 *Æschine)* V Postquàm consolatio nihil apud lenonem promouerat, nunc est in lenone ἀπειλητικός. Est enim narratio comminatoria propter futuram de iniuria illata actionem. Itaque Æschinum attentiorem esse cupit, & concessione vtitur. Est quidem leno, qui puellas adolescentibus prostituit ab illiciendo dictus, si cui Festi sententia placet. Est auté hoc horrendo sonitu proferendú, tamen non vituperandus est, quia optima est fide.

Leno ego sum) D Leno terribiliter pronuntiandum est: quasi dicat, cui supplex eris. Sed ex argumento est, quòd contemnit Æschinus minas lenonis: vt pote qui iam vxorem decreuerat ducere. *Scio)* Hic sic respondit, quasi in lenone imminutio capitis tantum consisteret. *Fide q. opt.)* Fides in concipiēdis comminationibus: denuntiatio, comminantis est. 7

Tu quod) V Ἀντιμεταγωγή est, Etiamsi te facti pœniteret, tamen tuam purgationem non accipiam, sed accusabo. 8

Huius non f.) D Figuratè ergo, Quod te purges. id est purgationem tuam. Huius autem, δεικτικόν est. Aut enim stipulam, aut floccum mouerat, aut summum digitum. Cicero, Ne tantulum quidem commotus est. Donatus hoc gestu extremum contemptum significari memoriæ prodidit: B Erasmus in primo de copia, Ne huius quidem facio dicticos, ostenso pilo, aut flocco, aut stipula, aut summo digito. Athenæus libro duodecimo prodidit Sardanapali statuam ipsius sepulchro impositam hoc gestu digitorum, vt significaret res humanas omnes prorsus esse contemnendas, & ne digituli quidem crepitu dignas. Ex Chiliad. est. *Ego meum pers.)* D Hoc est lenoniū. *Meum ius)* Meam libertatem, Meā vindictam. Nam vt illa iniuria est quæ fit innoxio: ita ius vindicta illa quæ redditur reo. *Persequar)* Vlciscar. Cicero, Tù dum tuas iniurias per te, id quod non potest, persequi conatis. 9

Neque tu) V Damnum resarciendum esse cupit, verba pro verberibus compensari re- 10

* L. Prosopopœia purgantis.
G. [dabitur iurandum esse te]. dssadt-
M. [dabitur iusiurãdũ, esse te]. dsssassi.
[Indignum] potest primo a ! versum præcedentem pertinere, stssa!t-.
Abi, ad Parmenonem cõcitatus loquitur.
Erit tie ba. cus modo [I intro] pro- ductum remaneat, ssatsst-.
A n. [abisti istoc] bsst tt-.
D. Propter. i. iuxta.
L In mala. id est, in ore lenonis.

Noui ego vestra hæc, * *Nollem factum, [iusiurãn-* dsssssæ 11
dum dábiuur, te esse]

Indígnum iniúria hac, indignis cùm égomet sim ssdass 12
accêptus modis.

AE. *[Abi præstrénuè:] ac fores áperi.* S. *céterùm* *hoc* { isija-ip isijads 13
nihil facis. D. *Aut [Abi præ strenuè.] id est, præ i. vel abi prior.*

AE. *I* *intrò nunc iam*. S. *at enim non sinam.* AE. *ac-* isbssi 14
cêde illuc Pármeno,

Nimiùm [istôc abisti:] hic propter hunc assiste. astssst- 15
[hem:] sic volo. R. *Al. [S. hem.] sed deprauatè.*

Cauĕ nunc iam óculos à mĕis óculis quôquam [de- { Ca-asdt- aas 16
móueas] tuos:
Al. [dimoueas]. *Potest & hic censeri iambicus acat.* idsaCiaji *& [meus] facto monosyllabo,* idsdssai.

Ne mora [sit, si [innúero,] quin pugnus contínuò in dsbsasp 17
mala hæreat. *Al. [innuerim.]* dsalsasp.

nuit. *Neque tu v. solues v. q. m. re m.)* D *ἀμφίβολον*. Et solues, lues, persolues, id est, satisfacies, ac te purgabis. *Re malef.)* Acuendum est Re, & significanter proferendum. ibi enim est sententia. Et plus dixit, Re malefeceris, quàm Iniuriam feceris.

11 *Noui ego)* V *ἀναστροφή* est. Nam anteuertit causas, quas Æschinus prætexisset. *Noui ego vestra hæc)* D *ἔλλειψις*, deest enim Verba. *Iusiurandum)* V *μυκτηρισμὸς* per ironiam insultat Æschino. Quantanam sit iuris iurandi religio inter Grammaticos & Gellius in 7. ca. 18. explicat. *Iusiurandũ dab.)* L Hoc est, iurabimus te esse indignum cui iniuria fiat huiusmodi. Aut separatim, Iusiurandũ dabitur: & separatim, Te esse indignũ iniuria hac. & sic meliùs. verba enim satisfaciunt, cùm res colligitur in generalibus causis. nam sæpe iræ ac lites iureiurando sunt terminatæ.

12 *Indignum in. h. md.)* Comicè Indignum & Indignis. *Indignu c. eg. s. acc. m.)* D Quidam hunc Terentii locũ sic explicãt, Egomet qui sum dominus puellæ indignè tractor.

13 *Abi)* V *παρακελευστικὸν* est, qua seruũ in lenonem prorit at ad digladiationem, & sic iniuriæ iniuriam petulans ac procax adolescẽs addit adeò propter comminationem impatiens. & propositio est, Aperi fores. eadem est iterum repetita, & modum adiicit, Vt prope hunc assistat. *Abi præ)* D Aut Abi præ. id est, prior: aut abi pę. id est, præi: vt, I præ, sequar. Aut præstrenuè: vt, Prædiuitis vrbe Latini. *Abi præ)* Magna contemptio minatum lenonis, non respondisse Æschinum ad ea quæ dixerat. *Fores aperi)* D De Mirionis domo quidam intelligunt. *Cæterum hoc nihil f.)* D Nihil pro non legitur, & nihili. *Cæterum h. n. f.)* b Id est, frustra laboras, inanem operam sumis.

At enim n. s.) Sic dixit vt Enim etiam 14 affirmet, quemadmodum & in Andria Enimuero Daue nihil loci est segnitiæ. D Enim, incoeptiua particula apud veteres fuit: sed & conuenit perturbationi.

Nimium ist. ab.) Quasi ex contumacia le- 15 nonis appareat, quòd multùm abierit. *Propter hunc)* Iuxta hunc. vt Virg. Templum de marmore ponam Propter aquam. *Hem, sic volo)* Mirè Comicus ex alterius verbis, quid faciat alter ostendit. *Hem. sic volo)* B Legimus vt ab Æschino dicatur hoc sensu, Volo hoc vt locò consistas, neque abeas longiùs.

Caue) V *Δεσποτικῶς* more dominorum ac 16 contumeliosè seruo quid velit imperat: atque per *αὔξησιν* hic alapæ aut colaphi notatio est, maximè cum oculi vnius in alterum sunt intenti. *Quoquam dim. t.)* E Erasmus primo de copia, Quisquam & vllus inter se conueniunt. siquidem prætérquàm quòd habent plusculum vehementiæ quàm superiora, illud quoque peculiare obtinent, quòd gaudent vel negatione, vel signo, Si vel Ne, prohibentis, vel interrogatione.

Quin pugn. c.) D Pugnus, à pugna dictus: 17 aut ab illo pugna. *Pugnus c.)* Id est, vestigium litigantis.

18 ffifbp *S. Istuc volo ergo ipsum experiri.* AE. *hem, serua: omitte mulierem.* B. [P. *Istuc ergo volo ipsum experiri. AE. hem serua. P. omitte*]. sdfisibp. — L. *Serua*, obserua.

19 dfsalidp S. * *O facinus indignum!* AE. *geminabit, nisi caues.* S. * *hei miseriam!*] R. Al. [*misero mihi*] ^ *tūc* [*ô*] *pētet à versu superiori*, bsslsbsai: *vel si elisiē iam in* [*facinus*]. dfdlbfal. — * Exclamatio vapulantis. * D. Leno pulsatur.

20 {sarfdsfp / sad} AE. *Non innueram: verum* [*in istam*] *partem potius peccato tamen.* — G. [*istam in*], fafsdfp.

21 ffdffifi * *Inuice vero.* S. *quid* [*hoc*] *rei* ^ *est? regnumne Aeschine hic tu possides!* In [*hoc*] *h vim habet consonantis.* ^ *nisi malimus* [*rei*] *monosyllabū esse* [*iam*] *disyllabū dicere*, fiiffiti. — * L. Iubet abire Parmenonē & virginem abducere. D Vtrū hoc lenonī vt abeat: an puellæ vt introeat dicitur?

22 ffifsfp AE. *Si possiderem, ornatus esses ex* * *tuis virtutibus.* — * L. Ironia prouerbialis.

23 {dsxffffi / dsf} S. *Quid tibi rei mecum est?* AE. *nihil.* S. *quid? nostin' qui sim?* AE. *non desydero.*

18 *Istuc v. er. ips. exp.*) Expressè ostendit pauperioris loquacem contumaciam vsque ad pericula cædis. *Istuc v. er. ips. exp.*) Hoc illo dicente, Seruus lenonem verberat. *Istuc ergo v ips. exp.*) B Parmeno dicit: vt sit, Paratos habeo pugnos here mi, vt faciam quod iubes. *Hem serua*) D Nescias cui dicat hæc Æschinus, an lenoni, an seruo: sed seruo magis est verisimile. V Nam Parmeno acceptam ab Æschino puellam abducere conabatur: leno verò sequens retrahere nitebatur. *Hem serua*) B Subaudi Puellam. Æschini est. *Omitte mulierem*) Est & hoc Parmenonis, & cum dicto verberat lenonem.

19 *Geminabit n. c.*) D Hoc comminantis est, non iubentis ferire. sed quia longè stat Parmeno, Gemina putauit dictum. Et Geminabit, subaudiendum est Plagam. *Geminabit n. c.*) Non singularem pugnum & vnum dabit, sed geminabit: quasi dicat, geminato duplicatóque numero inferet. *Hei mihi*) V Exclamat iterum colaphis acceptis, quos posteà enumerat.

20 *Non inn.*) Figuratè se extra noxam esse contendit, quia iuxta pactum aut mandatum non innuerat. Vtique tacitum peccatum illud esse arbitratur. *Non inn.*) D Conuenientes Poeta auidiorem Parmenonem malefaciendi inducit, cum suprà, dominum inuitum ostenderet cogi ad inferendam iniuriam. *In istam p. p. p. t.*) Vt verberes non iussus potiùs, quàm iussus non verberes.

21 *Inuicem*) D Duæ partes sunt. Et bene Iam, quia serò, & post plagas. Et vtrum hoc lenoni, vt abeat: an puellæ vt introeat, dicitur? sed facetiùs est si lenoni intelligas dici: quasi hoc factum sit quod voluerit: & quasi venerit vt vapulet. Et Iam etiam tarditatis incusatio est. vt Virgilius. Iam melior iam diua precor. *Quid hoc rei*) V Iam incipit oratio μεμπτική. Nam inuidiosa exclamatione fit expostulatio. *Regnum*) Confirmatio ab indecoro. Siquidem tyrannis seu regia dignitas Athenis summum erat flagitium. Fuit enim istic Democratica administratio. *Regnúmne Æsch.*) D Inuidiosa moraliter exclamatio, & ardentior ad plagas. *Regnúmne Æsch. hic tu p.*) Bene Hic, id est, Athenis, vbi grauius crimen est dominari velle. Nam Tyranni ibi semper oppressi sunt, & maximè proximi. B Budæus in annot. dicit Atheniensium rempub. democratiam fuisse, id est, populari imperio administrari solere nō regio.

22 *Si poss.*) D εἰρωνεία contemnentis in inuidiam. *Ornatus esses ex t. v.*) Citò ostendit quantum à se longè sit regnum: qui dixerit ornari potuisse lenonem. *Ex virt. tuis*) Sic veteres per εἰρωνείαν Virtutes pro flagitiis dicebant. Lucilius, Animo ac virtutibus. *Tuis virt.*) V Aut sit Ironia, aut virtutes κατ' ἀντίφρασιν pro flagitiis sumuntur. Alluditur autem ad lenocinij potestatem & dominium. *Ornatus esses ex t. virt.*) B Ironia prouerbialis est, hoc sensu. Habetes digna tuis factis præmia. Nam olim reges honorem habebant his qui facinus aliquod præclarum edidissent.

23 *Quid tibi*) V Ab iniquo. Nam nihil rei tibi mecum est. D Hoc quia verberatus est, dicit: vt sit, Quid tibi debeo? non quia nihil sibi debeatur. *Nihil*) Facetè: quia ipse abstulit, & nihil vult à se repeti. *Quid*) V Exaggerat interrogationibus eiulantis, quasi necdum tibi notus sum, velque mihi iniurius es. *Quid nostin qui sim*) D Propriè: sic enim dicit qui nihil quicquā debet, Non me nouit. non quòd ignoretur, sed quòd in iure nō cernatur.

* D. Hic non tam ratiocinatio est, quàm exclamatio per dolorem.
R. Al. [hoc].
Comminatio vehementior.
* L. Subaudi Operietur, hoc est, cædetur: quia nefas & contumeliosum erat liberos cædere.

S. Tetigin' tui quicquam? AE. si attigisses, ferres infortunium. { aσſiſp aſ 24
S. Qui tibi magis licet meam habêre, pro qua ego argéntum dedi!* diiaiſi 25
Respónde. AE. ante ædeis nō fecisse erit mélius [hîc] conuitium. { ſſſſ.aſp ſſſſi 26
Nam si moléstus pergis esse, iam intrò arripiêre, atque ibi ſiſjdſi 27
Vsque ad necem operiêre loris. S. loris liber! AE. sic erit.* ſbijſſp 28
S. O hóminem impûrum: híccine libertâtem aiunt æquam esse ómnibus! d ſdſſſp 29

24 *Tetigin.*) V Ab innocentia. Nam nihil te læsi innocentissimus, & μείωσει vtitur, vt qui ne tetigi quidem, tantum abest vt tibi sim iniurius. *Si attig.*) D Plus dixit, Attigisses quàm Tetigisses. est enim multò minus Attingere quam Tangere.

25 *Qui tibi*) V. Ab atroci iniuria, qua alienum vi aufertur. Adest enim ratio, Mea est puella, quia emi. *Meam hab. pro q. eg. arg. d.*) D Meam suffecerat: sed magna moralitate additum, Pro qua argentum dedi, ad vociferationem. simul esse ostendit leno quod repetat. *Qui tibi magis*) Si mihi, inquit, non licet attingere tuam: cur tibi licet meam, non tangere, sed habere! Et Habere, vtrum domi in consuetudine. an corrumpere, id est, stuprare intelligimus?

26 *Ante æd. n. f. er. m. hic c.*) Non erat quod ad hæc aliud responderet. & ideò sic respondet, vt Conuitium dicat quod verum est. V Vociferationem enim & expostulationem lenonis ob acceptam iniuriam conuicium ἐκβοὴν appellat. Atque hic obseruandum est, quod Cicero & Fabius admonent, Ex loci circumstantia sæpe factum aggrauari. *Non fec. er. m. h. c.*) B Adrianus Cardinalis inter elegantes dicendi modos, qui à verbo Faciendi deducuntur, numerans & húc facere conuitium, citat Terentij locum, & paulo pòst ita scribit. Vlpianus de iniuriis & famosis libellis lege iniuriarum, Fecisse conuitium non tamen is videtur, qui vociferatus est. verùm is quoque qui concitauit ad vociferationem. & paulò suprà, Conuitium autem dicitur vel à concitatione, vel à conuentu, hoc est, à collatione vocum.

27 *Nam si mol.*) V ἀπειλητικὸν, vtpote cōminatio, quod sit loris cædendus & flagellandus. Ita multis rationibus iniurius est. Olim autem mancipia, quæ flagris aut loris cædebantur, μαστιγίαι nominabantur, atque lictores qui cædunt, quasi flagelliferi μαστιγοφόροι, atque flagrum quo cæduntur μάστιξ etiam Latinis autoribus vsitatum verbum, præsertim antiqui seculi. Hinc Iustinianus in Legibus rusticis sæpe aut μαστιγωθήτω, id est, flagellator, & paulo pòst ἐράξους τυπτέσθω graues sustineat plagas, atque ibidem est τυπτόμενος, μαστιζόμενος flagellatus, sicut Latinis, virgis aut loris cæsus. Itaque hoc pœnæ genus Romanis & Græcis fuit. Cædebantur autem præcipuè circa scapulas, vnde & tales serui potissimum scapulares dicti sunt.

Loris liber) V ἐπιδαψιλευτικὸν ex decoro libertatis est. Hoc non dicit, quod infamiæ nota erat virgis cædi ac libero homine indignum, qua de re copiosè in Verrem Cicero dicit. 28
Loris l.) D Lora apud veteres laura dicebātur, à lauro triūphorū: • sub qua mos erat captiuos vinciri, ducíque per pompam. ideò autem vt conditionis reminiscantur, loris cæduntur mancipia. Nam mancipia dicuntur, quòd manu capta sunt: Serui, qui seruati sunt, cùm eos occidi oporteret iure belli. Vnde Virgilius sic inducit captiuum rogantem, Per patrios manes, per spes surgentes Iuli, Te precor hanc animam serues natóque patríque.

O hom. imp.) Sic veteres Impurum generaliter pro improbo ponebant: vt in eadem hac fabula, Persuasit ille impurus, sat scio. V Itaque admirando exclamat, & communi consensu ciuitatis asserit libertatem omnibus esse æquam. *Hiccine lib.*) D Scilicet Athenis. *Aequam omn.*) Quasi diceret, vbi non est, quando Æschinus loquitur. Et bene Omnibus: vt ne lenones quidem videantur excepti. B Eleganter hæc Terentius vertit. 29

Græci

30 dissssp AE. * *Si satis iam [bacchâtus] es leno, audi si vis nunc iam.* — * Superbè côtênit dicta lenonis. G. [Iam] bis dissyllabum. verum si legatur [debacchatus]. prius [iam] monosyllabū est, xssissp: vel eliso s in [satu]. dlisssp.

31 issiissi S. *[Egón' bacchâtus] sum in te, an tu in me! AE. omitte ista. atque ad rem redi.* R. Al. [Egón' debacchatus], ^Csssissi. al. Egone autem debacchatus]. Bembus [Egon' debacchatus autem? an tu in me? AE. mitte istac, &c.] sed versus neutro modo constat.

32 sdsisbsp S. *Quam rem! quò rédeam! AE. iámne me vis dícere, quod ad te áttinet?*

33 biasijsi S. *Cúpio: modò æqui áliquid. AE. * vah, leno iniqua me non volt loqui.* — D. Ironicôs. ^L Irrisio.

34 sdsasbsp S. *Leno sum. fáteor, pernícies commûnis adolescéntium,*

35 {ssaissip / ssa} *Periûrus. pestis: [tamen tibi] à me nulla est orta iniúria.* — G. [tibi tamen]. ssdassp.

36 dsisassp AE. *Nam hercle étiam id restat. S. illuc quæso redi, quò cœpisti Aéschine.* — D. Quò, pro vnde: vel Quo, pro à quo.

37 issssdsp AE. *Minis vigínti tu illam emisti, * quæ res tibi vertat malé:* — • Imprecatio.

Græci vocant Isonomiam, vbi secundum eādem legem viuitur. Sic Cice. 11. Offic. Ex quo leges, moréſque constituti, boni iuris æqua descriptio.

30 *Si satu debacch. es)* Debacchari propriè est præ ebrietate valde furere. per translationem verò dicitur, vbi quis ita percitus fuerit.

31 *Egón'.)* ^V Tibine molestus aut iniurius fui! Æschinus autem pergit esse superbus & insolens, sicut leno rixosus, & sui similis est. *Omitte ista, atque ad rē r.)* ^D Superbè adolescens maleficium non putat lenonis esse purgaudum. Ad rem autem, ad negotium de quo agitur, dicit.

32 *Quam rem!)* Quam abduxisti. Res enim pecunia intelligitur: vel id pro quo pecunia danda est. *Quo redeam)* Ad quam euertisti domum: quia, Fores effregit, atque in ædes irruit alienas. *Quod ad te att.)* Quod tibi prodest, & commodum est.

33 *Cupio)* Ille, Vis dixit: hic, Cupio. *Modò æqui al.)* Subaudiatur Dicas. *Vah)* ^V Absurdum est à persona lenonis sumptum, & εἰρωνικῶς proferendum. *Vah leno in. me n. v. l.)* ^D Nomen sacrilegum, & iniustum Leno, iniquitatem agit, iustitiæ patrocinatur. hoc totum εἰρωνικῶς pronuntiandum est. ^B Lenonum etiam integerrimus iniustus est. hoc igitur mirum, quòd leno Æschinum iniqua loqui non velit. Leno, lena facit genere fœmineno, sicut leo leæna dicitur autem Leno qui quæstum ex prostitutis mulieribus facit: & conciliator est. aut nuntius alienæ impudicitiæ.

Leno sum) ^V Côcessione se ipsum depingit, vtique expostulans, Etsi leno sit & pestis, tamen iniuriæ author non est. *Leno sum)* ^D Figura συγχώρησις. *Orta est iniuria)* Orta, cœpta. 34

Nam hercle etiam id r.) ^B Æschinus videtur, vt quidam exponunt, alia quædam narraturus fuisse, cuius narrationis haud scio an sit initium hoc. Nam hercle etiam id restat, vt sit, Id etiam restat, antequam agamus quod cœpimus. *Illuc q. r q. c.)* ^D Figuratè. tectum enim erat, vnde cœpisti. nisi fortè quo pronomen est modò accipiendum: vt sit, à quo. Et bene memor est dixisse Æschinum, Omitte ista, atque ad rem redi. 36

Minu vig.) ^V Hoc est, ducentis coronatis Gallicis, aut 225. Rhenanis. Iterum illudit lenoni. Nam ereptam emere se fingit. *Quæ res)* Est imprecatio, & sumpta à Vertuno deo, qui rebus inopinatorum euentuum præerat, iuxta Asconium Pædianum, Porphyrionem, & Ouid. 14. Metam. *Quæ res tibi v. m.)* ^D Adiicit contumeliam, quasi & hoc multum sit inimicum. Vertumnus dicitur Deus qui rebus ad opinata reuertentibus præest: sæpe autem malè cedit, quod bonum putatur: & hoc 37

*Stultè negat se vẽditurũ quod perdidit.

G. [tibi] bis *superfluũ & carmini & sensu*. ssdlilip.

D. *Liberalis caussa*, quæ cõtinet actionem libertatis.

V. *Meditari*, quemadmodum me in iudicio cõuincas.

* Tragica exclamatio hic mira arte insano conceditur.

G. *Potest hic censeri trochaicus acatal.* asssast–.

+L. Enumeratio cũ incremento.

Argẽnti tãtum (tibi) dábitur. S.* *quid, si ego (tibi) illam nolo véndere!* ssdsdsp issdsssp 38

Coges me! AE. *minimé*. S. *nanque id métui*. AE. *neq; vendũndam cénsio*, sdsddssi 39

Qua libera est: nam ego illam liberáli ássero caussa manu. sjsddsi 40

Nunc vide vtrum vis, argéntum accípere, an caussam meditári tuam. dssdsdsp 41

Delibera hoc, dum ego rédeo leno. S.* *prò suprême Iúppiter*, siiiiijp 42

Minimè miror, qui insanîre occípiunt ex iniúria: asisdssi 43

**Domo me erípuit: verberâuit: me inuito abdûxit meam*. idssssp 44

est malè vertisse. vt ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginæ pereunti. de quo Virgil.- Ensémque reclusit Dardaniũ, nõ hos quæsitum munus in vsus.

38 *Quid si ego t. il. n. v.*) Hæc maioris sunt stomachi: & ideò stultiora. nam quod iam amisit, venditurum se negat. Et, Quid si nolo, nouè dictum est, & τῷ ἰδιωτισμῷ. *Quid si nolo vendere! Coges me!*) Potest autem dici, Quid si nolo. coges me?

39 *Minimé*) *iteratio*. *Namque id m.*) *iteratio* contumax & ridicula in eo, quòd iam amisit id de quo dixit se cogi non posse.

40 *Nam ego*) V Ratio est cur non sit vẽdenda. Certat autem hîc de libertate, igitur litem vindiciarum illi intendit. *Nam ego ill. lib. ass. c. m.*) D Ordo est, Ego liberali causa, manu assero. Et sunt iuris verba: à quibus etiam Assertores dicuntur vindices alienæ libertatis. Nam & causa ipsa, liberalis dicitur, quæ actionem in se continet libertatis. *Assero*) V Restituo in pristinam dignitatem, & sunt verba iuris, quò mancipium manu apprehensum in libertatem asseritur, authore Festo. *Assero*) M Id est, vindico, & defendo eius libertatem ea actione, quæ libertatem cõtinet. Est autem actio ius prosequendi in iudicio, quod sibi debetur: & hæc actio aut est in rem, aut in personam. Manumissio, est datio libertatis. Nam quandiu quis in seruitute est, manui & potestati subiicitur: & manumissus liberatus est à potestate, quæ res à iure gẽtium sumpsit exordium. B Assero significat interdum apprehendo. ordo est, Ego assero hanc manu, causa liberali, hoc est, apprehẽdo hanc manu, hanc mecum duco libertatis causa, eò quòd libera sit. Codicis Theodosiani libro quarto tit. octauo, ita scriptum inueni. Si quis in libertate positum ad seruitium conetur adiicere, ex ordinatione iudicis per populos & publicum talis ducatur vt defensorem sui status inueniat, & inuentum assertorem per chartam petat à iudice, ne silentio ingenuitas supprimatur.

Prò sup.) V Querela est cum tragica exclamatione, & hac secum deliberat, num pecuniam pro puella diuendita accipiat. *Prò supreme Iupp.*) D Hæc locutio ad hoc inducta est, vt ex verbis lenonis appareat quàm facilè mitis fieri possit. & quiduis libenter accipere. Supremum nunc dicit summum, ab eo quod est superior, & superius. Virgil.- Rex ipse Iouis de gente suprema, Troius Æneas tua nos ad limina misit. Et non abhorret à persona & plebii, & lenonis. & vim passi, Iouem ipsum cõuitio persequi, vt quotidie videmus ab hominibus eius loci & ordinis fieri. *Supreme Iupp.*) B Supreme, hoc est, alte, & summe Iuppiter. irascentis exclamatio est. 42

Minimè m. qui ins. occ. ex in.) D Sensus hic est, Insanos fieri per iniuriam plerosque mirabar, sed iam non miror, postquàm ego ipse per iniuriam quam sum passus, insanire compellor: adeò vt exclamem Prò Iuppiter. Et simul aduerte vigilantem Poëtam, vt vbicũque in Comœdia vocem Tragicam extulerit, statim personam insanam dicere faciat: sic & supra, Prò Iuppiter, tu homo nunc adiges me ad insaniam. 43

Eripuit) V Asserit Æschinum insanire, & enumeratione acceptarum iniuriarum confirmat, & elegãs est asyndeton atque ἐνέργεια. *Me in. abd. m.*) D Honestiori personæ hæc querela sufficeret, Abduxit meam. Sed leno 44

bene

45 dſſdtv *Ob malefacta hæc tantidem emptam postulat sibi tradier. D. Al. [totidem]. *A tū in eo nē eliditur m. dſbſldtv.

46 aaſſaſt– Homini misero plus quingentos colaphos infregit mihi.

47 {atbaſſtv / tſbdſſ} *Verum enim quando bene promeruit, [fiat, suum ius] postulat.

48 {abaſſibv / abtſſd} * Age iam cupio, [si modo] argentum reddat. sed ego hoc* [ariolor.] Al. [hariolor]. G. Pet est & in [si modo], prima correpta censeri, ut alias sæpe in [siquidam], abaſſbbv. Mu [modo si], abaſſbbv.

49 atbſſbt– Vbi me dixero dare tanti, testeis faciet ilico

* Hunc versum in sequenti & sequentem huius locum subdit A. uraus.

• V. Amarulenta est ironia, & εἰρωνεία. G. [fiat: ius], tſbdſſtv.

• V. Hypotyposis secum deliberantis, & singula perpendentis est.

• L. Prouerbialiter de eo quod incertum est.

bene addidit Me inuito. nam abducuntur meretrices absque voluntate lenonum. Et decora locutio est per ἔλλειψιν, Me inuito abduxit. non enim addidit Puellam, aut quid tale.

45 *Tantidem*) V Sine lucris accessione. B Prisc. dicit coniunctiones, & præpositiones, & aduerbia, vim nominum vel pronominum ante se positorum in compositione non mutare: vt, vterque, quisque, quicunque, tantundem, cuius genitiuus solus ex obliquis in vsu inuenitur, tantidem. *Tantidem empt.*) Omne verborum genus ablatiuum sibi asciscere potest eius rei quæ pretii rationem obtinet, sed ita, si appellatiuum sit: vt, Vendidit hic auro patriam. Pauci appellatiuorum genitiui sunt qui post non multa verba, pretii rationem habent. Flocci, nauci, nihili, lucri, pili, assis, cum verbo facio: vt, floccifacio, lucrifacio. Cæterum ex adiectiuis octo vel nouem maximè notauit Laurentius, quæ si secum appellatiuum adhibitum non habent, in genitiuo poni semper solent, Sunt autem simplicia IIII, Tanti, quanti, pluris, minoris. Composita, v. Quantiuis, quantilibet, quanticunque, Tantiuis, & tantidem, si modò postremum hoc adiectiuum est. De Tanti hoc quoque adnotatu dignum, quòd aliquando non tam planè ad pretium referri videtur, quàm aliquid quod magni ponderis sit, & æstimationis: vt, Vix Priamus tanti totáque Troia fuit.

46 *Homini m. pl. q. c. inf.*) P Contumeliosa cædes, colaphus, & digna lenone. *Infregit*) Vt illudens hoc fecisse Æschinus videatur, cum sonitu se colaphizatum significat. Infregit autem, illisit, inflixit: vt sit sensus, Inflixit homini misero plus quàm quingentos colaphos. Et flebiliter pronuntiandum est. hoc enim exprimitur, vt tamen incuset in alieno facto fortunam suam. Et vide quantum hoc distet ab illo quod suprà dicebat, Ipsum istuc volo experiri. hoc, quia solus est: illud, quia cum aduersario. *Fregit*) L Pulchrè dictum pro impegit. Colaphum autem infringere, est compressa in pugnum manu cadere. Sicut alapam infligere, est diducta manu verberare. B Colaphus, & colaphizo verbum, Græcæ sunt dictiones, inde vocatæ, quòd ab ea parte quæ percussa est, debile & affectum reliquum reddatur. Vel vt Apion ait ἀπὸ τοῦ κολάπτειν, id est à cudendo vel insculpendo, quòd digiti, vel pugni, veluti cudantur, & insculpantur in ea corporis parte quæ percutitur, cùm sit propriè Colaphus percussio a digitis manu extensa illata in faciem, vel in aliam corporis partem alicuius.

Verum enim) V Amarulenta est ironia & εἰρωνεία. *Bene promeruit*) D Bene, multùm. 47 Promeruit, adiuuit, profuit: cui contrarium est commeruit. Nam mereri & promereri, est præstare beneficium. Virgilius, Quique sui memores alios fecere merendo. Et—Nunquam regina negabo Promeritam. *Suum ius postul.*) B Budæus in annot. Dicebant etiam (de veteribus loquitur) ius postulare eum, qui requestam rationabilem facere nunc dicitur.

Sed ego hoc ariolor) B Ariolari prouerbio 48 dicebatur qui nihil adferret certi, nihilque præsentis emolumenti, verum in diem modò pollicitaretur. Sumptum ab iis, qui prædicunt euentura, futurorum autem nulla certa cognitio, quemadmodum eleganter dixit Pindarus, Cæcam esse rerum futurarum scientiam, mortalibus autem, multa præter spem euenire.

Vbi me dixero tanti dare) D Rectè dixit. 49 vbi enim pactio intercesserit pretii, iam exceptionis actio sublata erit, & pretium debebitur. *Testes f.*) V Vulgò, protestabitur viginti minis me illi vendidisse.

• D. Transit ad μιμητικόν. L verba incrastinantis debitoris per prosopopœiam.

Vendidisse me.de argénto sómniũ: * *mox cras redi.* uſſſt- 50
Id quoque possum ferre, si modò reddat, quanquam dſdſt- 51
iniurium est.
Verùm cógito id, quod res est, quandò ĕum quæstum { ſſſaſb ſſſſ 52
occœperis,
Accipiunda, & mussitânda iniúria adolescén- dſſiat- 53
tium est.
Sed nemo dabit: frustra égomet mecum has ratió- ſadſdſt- 54
nes députo.

Somnium) Id est, prorsus aut nulla, aut certè vana spes. de quo Prouerbio Erasmus Roterod. consulendus est. B Rem futilem, inanem, & nihili, somnium prouerbio dicimus. Sic alio loco Terent, Ille futilis, somnium.
51 *Id quoque p.p.)* D Id, Mox cras redi, id est, moram. *Quanquam iniur.)* Vendere quod nolis. Est scilicet.
52 *Verum cog.)* V Consolatur selpsum, & dissimulanter procacitatem, atque iniuriam adolescentum perferre cupit. *Id quod res est)* D Pro, id quod verum est: bona locutio. *Quando eum q. occ.)* Vt in Andria, Deinde quæstum occipit.
53 *Mussitanda)* Patienda, consyderanda cũ silentio, & vt in amatore putanda, atque per hoc perferenda. Mussitare enim propriè est dissimulandi causa tacere, dictum vel à muto, vel ab M: quæ litera est nimium pressæ vocis ac penè nullius: adeò vt sola omnium cùm inter vocales inciderit, atteratur, atque subsidat. Hinc Virgilius, – Mussat rex ipse Latinus. B Apud Latinos Mutire, ac Mussitare, est tacitè ferre, & quasi vocem absorbere Mussitãda est igitur iniuria, id est, dissimulandi gratia tacenda. Deductum putatur verbum à my quasi myxin, propterea quòd muti non ampliùs sonare queant. Alludit ad prouerbium, Ne my quidem facere audet.
Frustra eg.m.) D Præparationis genus. 54 ad accipiendas viginti minas totius summæ desperatio.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. B Sannio, queritur de Iniuria sibi facta ab Æschino, & Syri consiliis eluditur. L eum enim callidè impellit, vt accipiat pretium pro erepta virgine. V *Theses.* 1 Exemplum est duorum sceleratorum hominum, qui sese inuicem fallere conantur. 2 Lenones non tanti colaphos faciunt, quanti pecuniam. 3 Hic perspicitur vt clauus clauum trudit, ita & dolus dolum. In Syro quidem est oratio παλιλλογία. Cupit enim lenoni persuadere, ne tantopere pecuniam exigat. Id sanè consilium proximum fuit post multam cum Æschino concertationem. In Sannione autem, qui sui similis est, nempe auarus, & queriuus propter iniurias acceptas, præcipuè est διαβλητικά. D In hac scena actus, est exemplum continẽs vitæ auarorum, qui sæpe in damnum ipsius auaritiæ rationibus ruũt: simul etiam duorum inter se nequam hominum spectanda quædam vicissim, & dolosa captio est. M Adhæc veteratoris hominis vafram entum, & dolos tantum posse docet hæc scena, vt illis interdum viri etiã malitiosi circunueniantur: vt cauere sit difficillimum, maximè cum insidiæ lateant sub simulatione illarum actionum, quæ vtiles esse videntur. Vnde Cicero in tertia actione in Verrem sic ait, Nullæ sunt occultiores insidiæ, quàm hæ quæ latent in simulatione officii. Et Plinius in Epistolis dicit, magnas habere latebras vitam hominis, & alios recessus.

Vers. gen. Iambici omnes, atque acatalectici: verum vndeuiginti primi octonarij siue tetrametri, reliqui senarij siue trimetri.

• L. Egrediens Syrus alloquitur Ctesiphonẽ sollicitũ ob factum Æschini.
Cõsilia serui, quibus eludit lenonẽ, atque cõmodè sub-

SYRVS *seruus.* SANNIO.

* TACE, *égomet conuéniam [iam ipsum: cúpidè* bſaſaaſb 1
accipiat] faxo, atque étiam *At.[ipsum cupidè iã accipiat].* bſadſaſb. R [*ipsum: cupidè accipiat iã*]. bſaddſſb.
G *Vltimo loco tribrachys pro iambo. Aldus perperam omisit [iam].*

1 *Tace eg. c. i. ipſ.)* V D Tace, si pro aduerbio est, omnibus dicitur: si pro verbo ponitur, dicitur Ctesiphoni maximè sollicito & supplicanti omnibus ob metum patris. Iam autem, non

2 { asl.sisi assr *Bene dicat, secum esse actum.* *quid istuc Sannio est quod te audio* — iecit statim côcertationi, quæ fuit cũ eo Æschino.

3 dslbsslp *[Nescio quid concertasse cum* hero?] SA. nunquam vidi iniquius* — Hic potest censiri Trochaicus tetr. cat. dssastv. MU [Cum hero nescio quid côcertasse?] idssisip. — * L. Dissimulat se scire quod probè nouit, ne subornatus esse videatur.

4 sisisasp *Certationem [comparatam,] quam [qua] hodie inter nos fuit.* — R. [hac]: G [hac qua], sed hoc nihil ad carmē. al. [qua hac] sed corruptè, sisisasp. — D. Al. [constitutā,] al. [Concertationem cōparatam] sisisasp.

5 { ai vlsisp aia *Ego vapulando, ille verberando vsque, ambo defessi sumus.* — D. Potest & [vsque] referri ad defessi. — L. Vapulādo, verberādo. Facetū antitheton, quo in se ipsū ludit leno.

6 { sdbsslip s *S. Tua culpa. SA. quid agerem? S. adolescenti morem gestum oportuit.* — Si quis malit [Tua culpa] esse nominatiui casus, sic metietur, abbsssip.

7 { dddslatv ddd, sisp *SA.* Quid potui melius, qui* hodie vsque os præbui! S. age, scis [quid] loquar?* — D. Al. [qui].

non tarditatis est, sed properationis significatio. *Tace*) V Hæc ad Æschinum loquitur seruus, qui intus delibetabat quibúsnam rationibus propter raptam puellam satisfacere.

2 *Bened. se e. act.*) D Actum, rectè additum est: nam multa etiam cupidè accipimus, ita tamen vt malè nobiscum esse dicamus actū. *Quid istuc*) V Exordium est per ὑπόληψιν, qua ea, quæ obstant, præmollit. Nunc enim in proscenio ad lenonem se diuertit. *Quid ist. S. est*) D Illud suprà post scenam, hoc tam in proscenio dicitur. Et vide quàm ingeniosè Terentius, qui suprà ab Æschino lenonis nomine facit Sannionem vocari, vtpote ab homine arroganti & feroci ob ætatem & negotium: at hunc blandè circunuenientem honorificentiùs inducit cum lenone loqui, & Sannionem eum vocare. Sanè qui in sordidis professionibus agunt vitam, honorificè nomine proprio appellat. sed qui in splendidis artibus sunt constituti: gaudent artis nomine nũcupari, vt Imperator, Orator, Philosophus. Sic & in Eunucho, Audire vocē visa sum, modò militis, apud se loquens meretrix. Et postquā illum cominus videt, Salue mi Thraso inquit: non, salue miles, quod erat durissimum. Et mox irata personat, Miles nunc adeò edico tibi.

3 *Nescio q. conc. c. h.*) Arguté positum Nescio quid. vult enim ex illo audire, vt nanciscatur initium quod persuadendum suscepit. *Concertasse*) ὑποκορισμὸς honorificè nomen tractat, vt & placidum sibi reddat, & vt eum faciat ad contemnendam pecuniam liberalem. nam honestas adimit auaritiam. *Nunquam*) V Sannio salibus in malo suo ludit, quemadmodum & Cicero in rebus ex asperatis venustos iocos excitare solet. Hic ἀστεῖον & in rebus & in verbis est.

Concertationem comparatam) D ἰσοκῶλον, 4 quia, ille Concertasse dixit, non cæsum esse. *Comparatam*) Propriè: aliàs Constitutam. Et Comparatam ad dictum Syri refert, qui ait Concertationem fuisse, pares faciens Æschinum & Lenonem. nam Sannio vult sibi deberi pro eo quod vapulauit: quod abstulit illi Syrus, dicendo eum non verberatum esse, sed potiùs concertasse. Et propriè dixit Concertationem ipsum actum. nam Certamen, est res ipsa de qua certatur, vter columbam sagitta feriat: vter prior decurrat ad metas. Vnde Virg. Velocis iaculi certamina ponit in vlmo. At verò Certatio, ipse actus côtentióque certantium est.

Ille verberando vsque ambo def. s.) Incerta 5 est distinctio, vel Verberando vsque, vel vsque defessi. & est Vsque aduerbium, significans aut diu, aut multum,

Tua culpa) V Regerit causam certationis 6 in ipsum lenonem, & decorum lenoni aptum prætendit, quod est, vt adolescenti morem gerat, id quod iocando eluditur. Erat enim sic obsequens, vt os assiduè colaphis præbuerit. *Tua culpa*) D Potest & nominatiuus & septimus casus esse. si nominatiuus est, deest Est: si septimus, deest Factū est. *Adolescenti m. g. op.*) Ab ætate adiuuatur sententia. ideò Adolescenti dixit, non Æschino. Et Morem gerere, propriè lenonis & meretricis est: vnde & ipse sic respondet, vt non fugiens κακόφατον dicat, Vsque os præbui. *Adolescēti m. g. op.*) Cum ἐμφάσει Adolescenti pronuntiandum est, scilicet qui faciliùs assentatione caperetur.

Quid pot. m.) Subauditur Morem gerere. 7 Et hoc subtiliter leno, cùm morem gerendum

ᵃ L. Facetè aliud reſpõdet quàm expectatur.

ᵛ L. Hæc tota admonitio ad authoritaté & beneuolentiam pertinet. & eſt præparatio ad id quod intédit.

Alu. [*nunc*].

ᵃ L. Prouerbium.

V. [*emam*]. ſiſibdſp.

ᵃ D. Metapohra ab aucupibus, qui a-

PECV'NIAM IN LOCO NEGLI'GERE, ijdl,ſi 8
máximum intérdum eſt lucrum. SA. *hui.*

S. * *Metuíſti, ſi nunc de tŭo iure concesſíſſes paŭlulum, atque* {asſtiſſi asſſ} 9
E. Eliſio in [*que*] *excipitur à verſu ſequenti.*

Adoleſcénti eſſes morigerâtus, hóminum homo ſtultíſſime. aſſabiſp 10

Ne [*non*] *tibi iſtuc fœnerâret.* SA. * EGO *ſpem prétio non* [*emo.*] ſiſibdſi 11

S. *Nunquam rem fácies: abĭ, neſcis* * *ineſcâre hómines Sánnio.* {ſdxſidŭ ſdd} 12

fuiſſe in meretricis pretio dixerit Syrus. Hodie autem, non tempus ſignificat, ſed itaeundam eloquentiam ac ſtomachum. Vt Virgil. –Nunquam omnes hodie moriemur inulti. *Age*) Modò Age, corripientis eſt aduerbiũ. *Seu quid loquar*) Argutè quia ſimulauerat le-
8 no non intellexiſſe quid dixerat ſeruus.

Pecuniam) ᵛ Hic propoſitio tantùm inſinuatur, quæ eſt. Non ſis adeò φιλάργυρος. Confirmatio eſt ab vtili, Nam ſæpe plurimum confert ἀφιλαργυρία, id eſt, pecuniæ non admodum cupidum eſſe. *In loco negl. max. int. &c.*) ᴰ Bene additum eſt In loco, & Interdũ: non enim ſemper. *Hui*) ᵛ Aduerſantis eſt cum tremore.

9 *Metuiſti*) A tuto & ἀσφαλεῖ ſtultum iudicat. Quia metuiſti ne non fœneraret, id eſt, cũ fœnore tibi redderetur. & decori huic cõuenienti meminit, quod in lenone eſt. tum vt æquior eſſet, hoc eſt, ſummo iure nihil ageret: tum vt gratior eſſet, cùm adoleſcentulo obediuiſſet. *Si nunc de t. i. c.*) ᴰ Bene Tuo iure ne diceret, Non erat, res mea, quã venalem habui. Aut De tuo iure, de lenonina duritia: vt alibi, Mea lege vtar, vt potior ſit qui prior ad dandum ſit. *Si huic de iure tuo conceſſiſſes.*) ᴮ Si de tua duritia remiſiſſes paululum.

10 *Eſſes morig.*) A verbo Morigeror præteritum eſt, quod obſequẽtem, & facilè morem gerentem ſignificat. Cicero in Oratore perfecto, Voluptati autem aurium morigerari debet oratio. *Ne non t. iſt. fen.*) ᴰ Fœneratum, eſt cum lucro redditum & multiplicatum. Fœneraret ergo, non Aeſchinus, ſed ipſa res in qua fœneratio eſt.

11 *Spem non emam*) ᵛ Hoc eſt, incertum lucrum meo & magno damno non affectabo. Prouerbiũ eſt ab Eraſmo Roter. explicatum. ᴮ Spem pretio emere, eſt lucrum incertũ & in euentu ſitum, certo effectare damno. Hanc ſententiam leno refert illi, Pecuniam in loco negligere maximum interdũ eſt lucrum. Quadrabit potiſsimùm in eos, qui ſpe rerum adducti maximarum, principũ fauorem muneribus, obſequiiſque captant, certè ætatis, ac temporis impendio, quo non alius ſumptus charior. nam ij quid aliud quàm ſpem pretio emunt? Figura mutuò ſumpta videtur à quodam emptionis genere, in quo conſueuit alea rei, non res emi, veluti ſi quis retium iactum emat in piſcando, aut miſsilium prædam in venatu, aut ſi quid aliud eiuſmodi, qua de re multa fit mentio in Pandectis, titulo de contrahenda empt. *Ego ſpem pr. n. emo*) ᴰ ἀντιστροφή: contra, Pecuniam in loco negligere, maximum interdum eſt lucrum. 12

Nunquam) ᵛ Ab imprudentia. Nam hac ratione rem non faciet, hoc eſt, non diteſcet, & rem familiarẽ adaugebit. Ineſcare autem hîc eſt delicatè allicere, iuxta metaphoram ab aucupibus & piſcatoribus ſumptam. *Nunquam r. f.*) ᴰ Leno quicquid agit, ad lucrum refert: & ſic lucri genus dicit eſſe Syrus, à lenone quemadmodum perſuadet. Et nota Rẽ, & litem, & negotium meretricis, patrimoniũ, & omnem pecuniam nominari. *Nunquam r. f.*) Secundum perſonam ſerui lenonẽ Syrus hortatur, hominem ad lucrum excitans, non ad honeſtatem. ᴮ Laurentius libro primo Dialecticæ capit. 2. de rei ſignificationibus agens, dicit in illo Horatii, Nunquam ſic facies rem, Rem facultates ſiue cenſum ſignificare. *Neſcis ineſc. h.*) Ineſcare eſt quaſi eſca decipere, Ducta metaphora ab his qui præfixo æri cibo piſces illiciunt. Appoſitè lenoni dicitur, cuius artis eſt primùm huiuſmodi velut eſcis illectare iuuenes, vt poſteà totos deuoret. Eſcam per tranſlationem appellant illecebram illam quæ trahit in fraudẽ. Vnde Plato, quemadmodum in Catone maiore teſtatur Cicero, Voluptatem malorũ eſcam dixit, quòd ea videlicet homines capiantur, vt hamo piſces.

13 ſdij aaſi S A. *Credo iſtuc mélius eſſe: verùm ego nunquam ádeò aſtûtus fui,*

14 ſſſbiſi *Quin quicquid poſſem, mallem auférre pótiùs in præséntia.*

15 adi adſſi S. * *Age, noui tuum ánimum, [quaſi iam vſquam] tibi ſint vigínti minæ,* Mu[quaſi quicquam].adiadſſi.

16 ſjaſdſp *Dum huic obſequâre. pretéreà autem te aiunt proficiſci Cyprum.* S A. *hem.*

17 {ſſdſiſſi / ſ} S. *Cöemiſſe, hinc quæ illuc véheres multa: nauē condûctam: hoc [ſcio,]* Mu. [ſcio.] vt refiratur ad ſuper. ora.

18 aaaſtiai *A'nimus tibi pendet: vbi illinc ſpero redíeris, [tameñ] hoc ages.*

19 ſiaſſſp S A. *Nuſquam pedem. pérÿ hercle, hac illi ſpe hoc incœpérunt.* S. *timet:*

20 ſſb1ſi * *Iniéci ſcrúpulum hómini.* S A. * *ô ſcélera, illuc vide*

...uibus capiendis eſſundunt cibum.

Mos auarorum.

*L. Leuiter prætentat aditum perſuaſionis: & mox ſolicitudinē iniicit callido commēto, qui ſanè locus vim habet à tuto. Nam ſatius eſt certum accipere, quàm incertæ ſpei euentu pendere.

R. *Aliàs* [*tum*], aidſibſi: *quòd librarius pro* [*tum,*] *id eſt, tamen, ſcripſit* [*tum*] *pro* [*tum*].

Apoſiopeſis.

* Metaphora à lapillis articulos vrgentibus.

*L. Hæc cum præ-

13 *Credo iſt. m. eſſe)* D Vide Comicum errorem vtriuſque perſonæ, & callidi lenonis, & captioſiſſimi Syri ſerui. *Nunquam a.t.a.f.)* B Talis eſt & lena illa Plautina, quæ amatori ſuo montes aureos pollicenti, cùm nihil promiſſis moueretur, Semper, inquit, noſtræ oculatæ ſunt manus, credunt quod vident.

14 *Quicquid)* V Hæc vox eſt τοῦ πλεονέκτου, cui lucri odor vndecunque bonus eſt, atque veluti auari ad ſe cuncta rapientis eſt imago.

15 *Age, noui)* Effictione rem tutam eſſe ſignificat, quam ficta narratiuncula comprobat, quæ arguit non neceſſitate aliqua premi quempiam, ſed in reditu ſoluendæ pecuniæ ſpem fieri certam. itaque vtrinque omnem metum & ſollicitudinem adimit. Tutius enim eſt certum aliquid ſumere, quàm incerto ſpei euentu ſollicitari. *Age)* D Age, nunc verbum eſt ſignificans dic. quia iam propè eſt vt conſentiat perſuadenti. *Tuum an.)* Deeſt Liberalem. *Quaſi iam vſ. t. ſ. v. m.)* Senſus, quaſi numero in aliquo ducas, & in aliqua æſtimatione conſtituas: & non ſi velis, penitus cōtemnas viginti minas, dummodo huic obſequi velis.

16 *Præterea autem)* ἀθροισμὸς eſt figurā. Nā veteres libenter coniunctiones multiplicabant. *Te aiunt prof. Cy.)* Et eum non Profecturum dixit, ſed iam Proficiſci: & non ab vno dicit ſe audiuiſſe, ne negaret: ſed Aiunt, inquit. *Aiunt te pr. Cypr.)* B Nomini regionis præpoſitionem detraxit.

Coëmiſſe h. q. ill. v. m.) D Nuſquam hoc o- 17 ſtendit aliàs Terentius: ſed apparet ex confeſſione lenonis vera hæc omnia eſſe. Et mira varietas eſt, Proficiſci, Coëmiſſe, Conductam nauem: ne diceret, Proficiſci, Emere, & Conducere nauem. Et Conductam nauim addidit, vt dilationem res habere non poſſit. *Hoc ſcio)* Hoc & correptè legi poteſt, vt articulus demonſtratiuus ſit: & productè, vt ſignificet aut hunc locum, id eſt Cyprum.

Vbi ill. ſp. red.) Ex ſpe ſua vult Syrus o- 18 ſtendere quid leno debeat ſperare, id eſt, non ſe accepturum modó. *Hoc ages)* V Videlicet, vt ab Æſchino pecuniam exigas. *Hoc ages)* L Hoc eſt, exiges debitum. nam Hoc agere dicimus eum, qui inſtat negotio ſuo.

Nuſquam p.) Quia exclamatio eſt, per 19 ἀποσιώπησιν non completur. *Spe)* V Quod virginem mihi eripuerant. *Nuſquam p.)* Proteram. eſt ex affectu vel admirationis vel indignationis apoſiopeſis.

Inieci ſcr. h.) Et hoc prouerbium eſt à 20 multis explicatum iuxta metaphorám à lapillis pedes vrgentibus petitam. B Scrupi ſunt minuti lapilli qui inter ambulandū inſiliunt in calceos hominis, ac pedem torquent. inde ſcrupulum iniicere dicitur, qui ſolicitudinē iniicit animo cuiuſpiam. Vnde & Seneca, Sed mihi aduerſarius ſcrupulum iniecerat. *Ini. ſcr. h.)* D Hoc leno non audit. ſimul enim dicitur, cùm ille clamat. & ideò ſimul legi nō poteſt. Et hic oſtendit Syrus quo hæc conſilio

cedentibus secum leno, digressio paulũ Syro, vt apparet. *Mu.*[*Ni*].ifdisi. * D.Prouerbiũ, id est, nihil agam, *G. In* [*rediero*] *producitur i, veluti in rediuero.* Mu [*vbi illinc rediero, actum agam.*]ſiijdip. • L. Prosopopoeia tergiuersantis debitoris. *G.* [*manere nunc tandem.*] ſijaſii *vel* [*diu*]*facto monosyllabo ac toto eliso.* ſijſli. *G.Vel lege* [*Hocne*], ſſiiap:*vel* [*Hocine*], *prima breui* .aſſiap. D.* Comploratio.

Vt in ipso articulo opprêssit: [emptæ] mulieres adſidi 21
D.*Al.*[*empta*].adſibi.
Complúres, & item hinc ália, quæ porto Cyprum. ſſdiſp 22
[Nisi]eò ad mercâtum véniam, damnum máximum est. aſdſſi 23
Nunc si hoc omittam, * *[actum agam: vbi illinc rediero,]* ſidſij 24
Nihil est, refrixerit res: * *Nunc demum venis!* aijſſi 25
Cur passus! vbi eras! vt sit sátius pérdere, bſdſp 26
Quàm aut hic [nunc manêre tam diu,] aut tum pérsequi. ſijſi 27
S. *Iámne enumerásti, [quod] ad te reditûrum putes?* {ſa·dſi laſ} 28
R.[*id quod*].
SA. * *[Hóccine]illò dignum est! hóccine incipere Aéschinum!* {ſſiap d} 29

locutus sit. *O scelera*) V Exclamatio quam à Syro auersus profert. & est διαλογισμὸς secum deliberantis quid porrò agendum sit. *Illuc vide*) D Vide, τῷ ἰδιωτισμῷ dicit.

21 *Vt in ipso art. opp.*) μεταφορὰ perseuerans à scrupulo, id est, lapillo qui nos in calceo latens plerũque lædit. Et Oppressit vel Æschinus, vel res ipsa quam subiicit, id est, quod ait, Emptæ mulieres complures, &c. *In ipso art.*) M Id est, tẽporis puncto, augustiis. D Hic articulus momentum & tempestatiuam rerũ efficiendarum horam significat. *Empta mulier. compl*) D συλλήψις. Emptæ, legitur & empta. *Mulieres*) V Alludit ad hoc, quod autoribus Seruio & Iustino virgines in Cypro certis diebus ad litus expatiari solitæ erant, vt ex prostitutione dotalem pecuniam pararent. In more enim positum, vt illic corpore quæstum facerent, ne sola Venus videretur impudica. Itaque eadem κυπρογενὴς apud Poëtas nominatur. & Cypris & Cypria dea est, cuius rationem Phurnutus habet.

22 *Item hic alia*) D In lenonis mercibus, ἐξοχὴ. *Quæ porto Cypr.*) Hanc insulam posuit Poëta, vel quòd Veneri sacrata sit. vt Horatius, Sic te diua potens Cypri. Vel quòd mercatus in ea sit vt idem, Nunquam dimoueas, vt trabe Cypria Myrtoum pauidus nauta secet mare.

23 *Nisi eò ad m.v.*) Eò, nunc aduerbium est loci, id est, Cyprum. Mercatus autem, locum tempúsque significat. *Damnum maxim. est*) Quia & hoc damnum in pretio mulieris est.

24 *Nunc si hoc om.*) Quod damnum est scilicet. Hoc autem, dicit negotium cum Æschino. *Actum agam*) V Hoc est ματαιοπονήσω, inanem laborem sumam, D quod enim in iure semel iudicatum fuerit, rescindi, & iterum agi non potest. Sic in Phormione, Actũ, aiunt, ne agas. *Nihil est*) D Nouè Nihil est: pro, 25 nulla spes est. *Refrixerit*) Pro refrigescet. *Refrixerit*) V Est adagium frustrationis à iure ciuili desumptum. Nam de quo semel pronuntiandum est, id iure rescindi non potest. *Nunc demum*) μιμητικῶς verba tergiuersantis debitoris exprimit.

Vt sit s.p.) D Per ὑπερβολὴν hoc accipe. nã 26 non conuenit personæ lenonicæ damna contemnere.

Hic nunc m.) Dum non nauigo. *Tum* 27 *pers.*) Cùm rediero.

Iámne enum.) V Astuta est Syri dissimu- 28 latio, D qua Finxit Syrus se non intellexisse quid apud se ipsum leno locutus sit. ideò illi aliud ait, quàm ille secum disputauerit. *Quod ad te red p.*) Hoc dicto, tantum illum accepturum significat, quantum dederat in puella. Nam hoc ad nos redit, quod à nobis abierit. Et dicendo Rediturum, ostendit super viginti minas nihil illum sperare oportere: sic enim suprà, Minis viginti tu illam emisti: quæ res tibi vertat malè.

Hocine illo d, est!) Huiusmodi complora- 29 tio summam desperationem lenonis ostendit. *Hoccine*) V Interrogatio expostulatoria est de erepta virgine penè χειραγωγικῶς. *Hoccine inc. Aesch.*) D Quasi de magno facinore dixit Vt in Heautont. Vide quod inceptet facinus. Æschinum autem cum laudatione dixit: quasi quem nõ deceat malefacere. Et vide

quàm

30 {lulsap / ilidi} *Per oppresſiónem vt hanc mihi erípere póstulet!*
31 {iidasp / iidad} S.* *Labâſcit.* * *vnum hoc hábeo: vide, ſi ſatis placet,* — • D. Metaphora ab arbore reſecta. ' & hoc preſſè, vel V ad ſpectatores dicitur.
32 {adiasi / adij} *Pótius, quàm vénias in ſperículum/ Sánnio,* — G. *Vel lege ſ periculum*], adijſi.
33 ilisap *Seruésne, an perdas totum, diuíduum face:*
34 ijſbſi *Minas decem corrâdet alícunde.* S A. *hei mihi,*
35 aſiasp *E'tiam de ſorte nunc vénio in dúbium miſer.*
36 iaſdſi *Pudet nihil:* * *omnes dentes labefêcit mihi.* — • D. Hoc claré.
37 ddſiſp *Preteréà cólaphis tuber eſt totum caput:* — • D. Núc conqueritur de iniuria, cùm damnum quoque ſentit.
38 aiſſap *E'tiam inſuper [defraûdet!] nuſquam ábeo.* S. *vt lubet.* — D. [*defrûdet!*]

quàm omnia experiatur impotens, & miſer ob recuperandam rem ſuam.

30 *Vt hanc mihi er. p.*) Non dicit de qua: quia de illa ſermo eſt. Poſtulet, velit, aut ſperet. Cicero, Vt temporibus reipub. cedat, non eſt poſtulandum. Id eſt, cupiendum, aut expectandum. *Eripere p.*) ἐν τῷ ἤθει dixit, non Eripuerit: tanquam adhuc non fecerit. & ſic loquuntur qui nolunt circa ſe perſeuerare iniuriam.

31 *Labaſcit*) Hoc preſsè dicitur. & propriè dicit Labaſcit. vt & ſuam inſtantiam, & cunctationem tardè incipientis conſentire monſtraret. nam inchoatiuum verbum eſt. Et eſt metaphora ab arbore facta: quæ multis ſucceſſa ictibus ferri, tandem incipit in caſum pon deris, ruinámque minitari. *Vnum hoc h.*) Hoc claré: ſubaudiendum eſt, Quod dicam, vel dicerè. *Vide*) V Plorantem conſolatur ab incommodo vitando, & dum dicit Vide, attentionis eſt. *Vide ſi ſ. pl.*) D Non Placet dixit: ſed Satis placet, veluti magnum cõſilium præbiturus.

32 *Potius q. v. in p.*) Oratorié: comparatione peiorum, dicit hoc eſſe, quod ſuggerit, eligendum.

33 *Diuiduum face*) Hoc eſt, diuide: figura μακρολογία. Diuiduum, à diuiſione: Dimidium, à dimenſione dicimus. *Diuiduum f.*(B Vulgò dicitur, Iniquum petas, vt æquum feras. quod à negotiatoribus profectum videri poteſt, qui callidè merces longè minoris liciti, & multò pluris indicare ſolent, quàm pro dignitate, quo pretium ſaltem æquum accipiãt. Ita & Syrus lenonem aſtu tractans, poſtulat, vt puella Æſchino dimidio pretij tradatur, hac arte effecturus, vt leno ſortem ſolidam percupidè, & rogans etiam accipiat.

34 *Minas decem*) D Scit illum viginti poſſe accipere: ſed idcirco agit, vt optet leno quod paulò antè nolebat B Mina, decem aureos coronatos valuit. *Corradet alic.*) D Alicunde, dictum eſt quaſi non habentis: nam nec ipſa in promptu ſunt.

Etiam de ſ.) V Eſt autem ſors ſumma ſeu caput, ſeu prima pecunia, quæ in merces impenditur, vnde quæ nobis accedit, prima vſura dicitur iuxta Feſtum Pompeium. D Sors eſt ſumma, cui extrinſecus acquiritur fœnus. Ergo ſortem dicit de pretio quo empta eſt, id eſt, viginti minis. Et vide illum damno potiùs exclamare, quàm iniuria. *Nunc v. in dubium*) D Id eſt, in periculum. Virgil. Nec tibi deſertæ in dubiis coluiſſe Dianam Profuit. 35

Pudet) V Pergit in expoſtulatione cõmiſeratoria ab indignitate, & eſt τὸ πρέπον in perſona lenonis obſeruandum, qui diſpendium pecuniæ longè grauius malum iudicat, quàm dentes labefactatos. *Omnes d. lab.*) D Iniuria lenoni tunc dolet, cùm adiuncta damno eſt: vt ſuprà, Quando cum quæſtum occeperis, accipiunda & muſſitanda iniuria adoleſcentium eſt. Vel idcirco enumeratis contumeliis adiecit, Etiam inſuper defrudet! Et vide vt eadem quæ dixit ſuprà, repetat: ſed ardentiús tamen, & cum αὐξήσει, Sic Virgilius in maius repetit, quod non ſemel dicit. 36

Colaphus tuber) V Auxeſis, qua fit vt totum caput ſit tuber, id eſt γύμα: vnde & medicis tuberculũ. Alloqui ex fungorũ genere eſt. D Tuber, eſt genus cibi collectum ex tumentibus, & quaſi prægnantibus arenis. Plus auté hic, quàm ſuprà, dixit. Suprà enim dixit, Plusquingentos colaphos infregit mihi. hic verò, Colaphis tuber eſt totum caput. B A Colaphizo quod eſt alapã incutio, Colaphus deducitur. 37

Etiam inſuper defrudet) D αὔξησις apta lenoni auaro. nam honeſtior perſona non hũc ordinem faceret. *Defrudet!*) Fraude decipiat. *Nuſquam abeo*) Hoc dictum vim habet comminantis. niſi illud cum contemptu ſuſceperit Syrus. *Vt lubet*) Negligentes 38

* D. Diuertit se tandem ad preces.
* L. Metu domini impulsus leno, eligit id quod tutius videtur.
* B. Suasoria est oratio, V à remunerationis pollicitatione.
* Parasceue. V Nemo non videt vt figura qua iam fiat fabulatum mutua connexio.

Nunquid vis, quin ábeam? S A. * *immo hercle hoc* ſſaſſp
quæſo Syre,
* *Vtut hæc ſunt facta, pótius quàm lites ſequar,* aſbſſp
Mĕum mihi [reddâtur:] ſaltem quanti empta { aſſſp / dſ
eſt, Syre. R. [reddas. ſiaſſip.
* *Scio non te vſum ántĕhac amicitia mea:* iſſſai
Mémorem me dices eſſe, & gratum. S. *ſédulò* aſſſi
Fáciam. * *ſed Cteſiphônem vídeo. lætus eſt* aſidij
De amica. S A. *quid quod te oro?* S. *paulíſper mane.* iſſſi

ſeruus respondet, vt rogetur à lenone.

39 *Nunquid vis, quin abeam?)* Hæc eſt plena locutio. Nunquid vis, deſyderat supplementũ & hoc vti dicto diſcendentes ſolent. Quin, nunc, quare non, ſignificat. *Immo hercle)* V Nunc poſt multam concertationem & tantas plagas ad preces confugit. B Si quid petas, eius à quo petis beneuolentia primùm conciliãda eſt: deinde oſtendendum, rem eſſe honeſtam quæ petitur: item curandum vt modũ habeat petitio. denique pollicearis gratiam te habiturum & relaturum. quæ omnia facit hic Sannio. Beneuolentiam captat, nominatim eum compellando, honeſtam eſſe & iuſtã petitionem oſtendit, dicens, Saltem quãti empta eſt. Ad poſtremum promittit ſe penſaturũ beneficium, cùm addit, Memorem me eſſe dices & gratũ. *Imò h.h.q. vtut h.ſ.fac.)* D Ipſe ſibi ſatisfacit (Vtut enim, quoquo modo ſignificat) diuerticulum ad preces faciens.

40 *Potius, q. l. ſ.)* Quia dixerat Æſchinus, Nunc vide vtrum, vis, argentum accipere, an cauſam meditari tuam.

41 *Meum m. r.)* Sortem, quam ſolam ſuprà recuſabat. Et oratoriè: non enim quanti emi dixit, ſed inuidioſè Meum mihi reddat. V Ab æquo & iuſto. Iam qui antè ἀκριβοδίκαιος erat, æquior eſſe cupit, multum de ſuo iure remittens. *Saltem)* D τὸ ἔσχατον, natum eſt autem à captiuis Saltem qui nihil aliud præter ſalutem à victore petant.

42 *Scio n. te vſ. ant. am. m.)* Figura ἀντιπτωσία: per quã oſtendit ſe fideliter promittere quod promittit. Virg. Scio me Danais è claſſibus vnum, Et bello, Iliacos fateor petiiſſe penates.

43 *Memorem me d.)* Figuratè eſt inducta promiſſio præmiorum. Et benè vtrunque narrat. nam non continuò qui memor eſt, etiam gratus eſt. Memor enim eſt, qui apud ſe meminit. Gratus qui meruit hoc nomine vocari, dum vicem reddit. Nam multi ſunt memores, ingrati tamen. *Memorem me d. eſſe & gr.)* B inter vocabula duo, coniunctione copulatiua copulata, aliquid venuſtè interponimus quod cum vtroque conueniat, vt amicitia virtute paratur & conſuetudine. & apud Terentium, Memorem me dices & gratum. *Sedulò faciam)* D Sic promittit, vt nihil ſua intereſſe credatur. *Sedulo)* De induſtria: ſine dolo.

44 *Sed Cteſ. v.)* Aduentus in proſcenium perſonarum, cùm conſulto conſilio fingatur à Poëta, tanquam ſuperueniunt aliis rebus in medio poſitis, quæ ipſarum interuentu finiantur. mirè tamen, quod quaſi ex argumẽto fit, vt futuri actus ſui, antequàm loqui incipiãt, deſcribantur. *Lætus eſt De am.)* Hoc lentiùs, & ſummiſsé.

45 *Quid quod te oro?)* Deeſt Agis. & deeſt Ego, *Quod te oro?)* Aut Si quid, aut Propter quod, ſubintelligimus. vt ſit, Quid mihi non reſpondes de eo propter quod te oro? aut, ſi quid te oro? Et quàm bene faſtidioſum lenonem facit Syrus, vt optans ille deſperando viginti minas accipiat. nam & ſuprà non intendenti dicit toties in vno ſenſu hoc idem Syrus de amica. Poteſt hoc & interrogatiuè pronuntiari.

ACTVS II. SCENA III.

A R G. D In hac ſcena, gratiarum actio eſt ex perſona eius qui præſtitit, & eius cui præſtitũ eſt, & ex ipſius pretii quãtitate. Nã omne quod geritur, aut in rebus eſt, aut perſonis, aut in attributis eorum. P Hîc igitur Æſchini commendatio à fratre Cteſiphone facta continetur. Exinde gratiarum actio ingénsque gaudium, de quo beneficio eum Aeſchinus affecit, ſcilicet eripiendo illi amicam, eiúsque cauſa ſubeundo famæ ſuæ periculum. V *Treſis.*

Fratr

1 Fratrum coniunctio & beneficentia est proxima, eorúmque concordia est res suauissima. sic & Menander, οὐδὲν γ' ἐν ἀδελφοῖς ἐστιν ἡμῶν... Beneficiis enim vincuntur vel efferatissimæ quæque animátes, & hominibus suapte natura infensæ, quæ etiamsi vi quadam adductæ, & vinculis aut instrumentis quibusdam constrictæ fuerint, tamen certis cultibus mansuefiunt, & cicurantur. At ita non solùm homo frater, sed & alienus, si omni officiorum genere coleretur, licèt pessimus fuerit, mansuetior euaditu sicut copiosissimè Hierocles lib. περὶ φιλαδελφίας testatur. 2 Gaudent adolescentes amatorculi commodo, quod est sæpe incommodum. 3 Beneficium sæpe iudicatur, quod est maleficium. Ctesipho enim loco maximi beneficii ducit puellam à fratre ereptam sibi donari Egregia scilicet laus est amatoris iuxta affectum suum iudicantis. M Fratrem fratri adesse in primis debere, cùm vsus venerit, docet hæc scena. Est enim inter eos ea coniunctio, quæ alterum à parentibus requirit officium. Plus enim debemus fratri quàm nepoti, & sic descendendo per gradus propinquitatis, quales etiam sunt gradus officiorum, vt non omnibus eadem debeantur. Aristoteles octauo Ethicorum de amicitia sic ait. Est enim grauius sodali, quàm ciui pecuniam auferre: & fratri, quàm alienigenæ opem non ferre: & patrem, quàm quemuis alium pulsare. Crescit autem & iustum cum amicitia simul, quippe cùm sint in eisdem, & æquè se extédant. Cyrus, vt est apud Xenophõtem libro vlt. Cambysem filium natu maiorem, sic monuit, Homines ciues alienigenis præferendi, & qui vnà sunt aliti his qui contubernales non sunt: & qui fratri prouidet, seipsum curat: & quem præterea turpius est non amare quàm fratrem?

Vers. gen. Iambici octonarij siue quadrati aut tetrametri acatalectici.

CTESIPHO *adolescens.* SYRVS.

1 ⟨ sdij=dlj sdibb ⟩ A BS *quiuis hómine, cùm [est opus] , beneficium / accipere gaudeas:* D. *Vel [est opus beneficium,]* — Spargitur in personas Aeschini factum, idque iam

2 ⟨ assisdap ⟩ *Verùm enimuero id demum iuuat, si, quem æquum est benefácere, is facit.* — Ctesipho prædicat nempe ad quẽ fructus redit.

3 ⟨ sclisasi sdisdl ⟩ * *O frater, frater, quid ego nunc te laudem? satis certè scio,* — Summa fratris laudatio. * V. Ἀναδίπλωσις

1

Abs quiuis h.) 1 Amplificatio beneficii à persona. *Abs qu.)* V Fraterni facta est demõstratio: qua à θέσει ad hypothesin fit excursus. atque hæc sentẽtia adolescenti & amanti apta esset. Alioqui & Tindarus Plautinus in captiuis rectiùs sentit. Quod inquit, bonis benefit beneficium, gratia grauida est bonis. Et Persa apud Plautum idem agnoscit, Si quid bonis boni fit, esse idem & graue, & gratum solet. Est autem delectus in accipiendis beneficiis, præsertim apud pios & iustos viros faciundus. *Abs quiuis h.)* D Bene sic cœpit, dicturus, O frater, frater. Et Qui secundum regulam dixit: quia dicimus Quibus. cæterùm à Quo, Quis facit, non Quibus. Et incerta distinctio est Cùm est opus accipere beneficiũ: vel, cùm beneficium est opus. Hoc vetus est, illud communiter. *Abs quiuis h.)* B A præpositio nunquam iungitur dictionibus à vocali incipientibus: Ab verò vocalibus apponitur, & frequẽtissimè liquidis, & l consonãti, vt ab lege, ab rege, ab re, ab Ioue: Abs cũ t: vt. abs te: interdũ cum litera q: vt hoc loco Abs quiuis homine. Rodolphus Agricola li. 1. Inuentionis Dialecticæ cap. 1. De affectibus loquẽs, Venit, inquit, quãdoq; in partẽ rei persona, non quidẽ cui cõtigit, sed à qua profecta res est. Vnde persæpe nõ tã bene, aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit vt scitè apud Comicum dictum est, Vnũ hoc scito, contumeliæ Non me fecisse causa, sed amoris. Et item alio loco, Abs quiuis homine cùm est opus, beneficiũ accipere gaudeas: Verùm enimuero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, is facit.

Verum enim) V Amplificat ab authore beneficii, quia fraternũ debet enim esse inter fratres maxima coniunctio, & amicitia. Sic & Euripides, τὸν τῷ φύσει ὄντως, οὐδεὶς καιρὸς ἀπλάστως ... Longa quoque institutio de amore fratrum apud Xenophontem habetur lib. 2. de factis & dictis Socratis occasione sumpta ex graui Chærephontis & Chærecratis altercatione *Id dem. iuuat)* D Ostendit plus esse quod iuuat, quàm gaudium. *Is fa.)* Bene subaudiendum est bis numero.

3 *O frater fra.)* Virgil. Et fratrem ne desere frater. Vnum, relatum est ad appellationem: alterũ ad laudem. & substinguendũ,

vt vid

emphasin gratulationis significat.

Nunquam ita magnificè quicquam dicam, id virtus quin superet tua. ddſſſap 4

D. Vel [Itáque].

[Itaque] vnam hanc rem me habêre præter álios præcipuam árbitror, aſijbſap 5

Bembus [homini neminem] · R. [hominem neminem].
L. Artium, virtutū.

Fratrem [hómini néminem] esse primârum ártium magis principem. dſijſiſp dſijſia 6

L. O Ctes. ô Syre, vtrunque gaudentis.

S. *O Ctésipho.* C. *ô Syre, Aéschinus vbi est?* S. *sellum. [te expêctat domi.* C. *hem.* D. Al. [ellum?] vt sit, ellum dicut ſijbſſp 7

* L. A sua persona & mox à re ipsa. Veri fratris descriptio.

S. *Quid est?* C. *quid sit! illius ópera* Syre nunc viuo: festiuum caput,* ſiwdſiſp ſid 8

vt videatur quæsiuisse quid vltrà diceret, & plus inuenire se nō potuisse quā frater. *Quid ego n. te l.*) Quid, propter quid &, Nunc te τῷ ἰδιωτισμῷ additum est de superfluo. Vt, -Tu nūc Carthaginis altæ Fúdaméta locas. *Quid ego n. te l.*) Quia laus, genus causæ est: quod nō adhibetur nisi dubiæ rei.) *Quid ego nunc te lau.* Distinguendū. Quid autē. pro Vt quid. *Satis certo*) ἀξιόπιστον esse iudicat fratris beneficiū pro dignitate extollere.

4 *Nunquam ita m.*) D Deest Quod: vt sit, Quòd nunquam ita magnificè. Duplex causa est omittendæ laudis, si res aut nimiùm mala est, aut nimiùm bona. *Id virtus q. s.*) Bona συμπλοκὴ virtus tua, potiùs, quàm Tu. *Virtus.*) V Amāti & cæco videtur virtus, quasi iniurium esse, & scortari esse cum virtute cōiunctum.

5 *Itaque vn. h. r. me h.*) D Itaque & subiūctiuum potest esse media syllaba correpta: & præpositiuum, producta eadem syllaba, vt sit, Itáque *Itaque vn. h. r. me h. præ al. pr. arb. fr. ho.*) B Græca constructio est. Per Infinitum loquitur, quod per Vt interpretandum est: hoc modo, Arbitror me habere fratrem hominē neminem esse, id est, Fratrē talé vt nemo homo sit magis princeps primarum artium. Sic & in illo Maronis. -Dederat comas diffundere ventis. id est, vt diffunderent se.

6 *Fratrem.*) V Veri fratris descriptione exaggerat. Hic artes sunt, fore effringere, puellā emptam diripere, lenonem pessimè afficere. Quanta est iudicii deprauati in adolescentulis amatoribus stoliditas. *Fratrē*) D Nouè dixit Vnā rem fratrem: sed ego puto Fratrem non subdistinguendum, sed legendū cōtextè vsque ad principem. nam si distinxeris Fratrem, erit bis, Arbitror subaudiendum, & suprà & infrà. quòd si Fratrem inferioribus iunxeris, & cum admiratione pronūtiabitur & subaudietur Quam mihi. Hanc sanè locutionem scire debemus, propter personam elaboraram. nam nimium gaudet, & rusticus adolescens est qui laudare conatur Aeschinū quasi titubans, & penè balbutiens. *Hominē n.*) Nonè auribus nostris, sed veterum consuetudine locutus est. nam cùm Neminē, hominem significet: quid opus fuit dicere Hominem neminem? Sed vt diximus, figura est κοινῶς. *Primarum ar.*) B Primas inter artes numerantur, humanitas, & beneficentia: à quibus laudatur hic Aeschinus.

7 *O Ctesipho.*) D Mirè cœpit, gaudium significās. *O Ctesipho. c. ô Syre.*) ille vt præuidés: hic, vt qui non præuiderit, O dicit. *O Syre, Aesch. vbi est.*) Bene statim de illo, cui agebat gratias, loqui cœpit. *Ellum.*) Ecce illū, vel pronomen est, vel aduerbium demōstrātis. Alii interrogatiuè legunt: vt sit, ellum dicis? te exectat domi. Vt sit ellum pronomen, id est, illum. nā illum, & ellum, & ollum veteres dixerunt. *Domi.*) Aduerbium est in loco. *Hem.*) Interiectio est lætantis.

8 *Quid sit!*) Deest Queris? sed est admirātis magis, quàm interrogātis. *Illius op. s. n. v.*) O miram amplificationem beneficii, non dixit, Illius opera amicam habeo: sed quod satis graue, & satis amatorium, Illius opera viuo, inquit. *Illius opera*) Dicendo Opera, & corporeum laborem Aeschini ostendit & religionem: vt. -Hunc mihi da proprium facta nocte laborem, Hanc operam. Hanc religionē ait: vt. -Annua magnæ Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis. *Festiuum ca.*) Huic contrarius sensus est, Ridiculum caput. Alii putant, Festiuum caput, non Aeschini intelligendum, sed orationis, quam habet Ctesipho, agens gratias fratri. Ita in Eunucho, Quàm venustè. quod dedit principium adueniens. Quod si est, nihil potest supra hāc laudatio

9 [*Quin] omnia sibi post putârit esse præ mĕo cómmodo.*

10 * *Maledĭcta, famam, meum* [amôrem,] *& peccâtum in se tránstulit.* E. Al. [ualorem], ai-issip: vel sic aisist p: vbi [meum] monosyllabum est.

11 *Nihil pote suprá. sed* [quisnam?] *foris* crépuit. S. *mane, ipse exit foras.*

R. Al. [Qui], tūc locus non eliditur. M Al. [Omnia sibi qui ei putar. t], disiij6i: vel dsii isi. L Congeries. R [quisnam foris crepuit?] S. mane. mane!, vt tetrametro accinatur monometer i sllaisi. Al. [quisnam foris crepuit?] vt̄ ἀρχαϊσμῷ pro quæ nam foris.

dationem: nam suprà factum erit accipiendū, sed malè: nam Caput Aeschini intelligo, id est ipsum Aeschinū, vt in toto pars sit per συνεκδοχήν: in qua figura & pars pro toto ponenda est, quæ aut eminet ex toto, aut maioris pretii est ad id quod agitur. Quod ipsum sic esse obseruatum à bonis authoribus, si exempla eorum penitus cōsyderare studes, inuenies.

9 *Quin omnia)* Admiratiuè Quin: & sic pronunciandum quin, τὸ παρέλκον vsque ad maledicta, famam. *Omnia)* V Hic est descriptio rerum, quarum iacturam præ fratris cōmodo facere oportet, & hoc est tārum αὔξησις. *Præ meo c.)* D Id est, mei commodi comparatione: vt in Eunucho, hic ego illum cōtempsi præ me, id est, mei comparatione.

10 *Maledicta, f.)* Maledicta aut lenonis, aut Demeæ: Famam autem, populi. nam si aliter acceperis idem maledictum videbitur & mala fama. a Famam, id est, infamiam, teste Nonio. *Meum am & pec.)* D De rapiéda meretrice, & amanda. Cùm dixisset, Omnia: duo tantum intulit, Maledicta & Famam: vt Omnia Mercurio similis, vocémque colorémque. Et hoc, vt sit defectus quidam intelligendus ex affectu gratias agentis. *In se tr.)* Pulchra ... qua errata est Sostrata circa Aeschinum, quemadmodum iam errauit Demea, eo quòd ab illo credidit amari meretricem.

Nihil p. s.) ἔλλειψις per admirationem est: subaudiendum est enim vel Esse, vel Dici. Et Pote pro potis, Vt Mage pro magis. τῷ ἀρχαϊσμῷ. *Sed quisnam? foris cr.)* Resonuit: vt decrepiti dicti sunt clamosi senes. Foris, singularis numeri, nominatiui casus. V Donatus hic Foris in singulari legendum esse censet, sed an sit Vsitatum & commodum, ipse viderit. *Mane)* D Mane, gaudētis est hoc dictum, non operiri lubentis.

ACTVS II. SCENA IIII.

ARG. I Læto & benigno congressu fratrum Ctesipho gratias agit Aeschino: D agitur de pecunia reddenda lenoni. I qui ficta opera Syri absoluitur. P Adhibetur deinde parasitica de cœna paranda, & obsonio conclusio. V *Theses.* 1 Lenocinium est pecuniæ aucupium ex scortorum venundatione. 2 In tuto rem esse arbitrantur, voti sui compotes amatores. 3 Fraternus congressus & colloquium non sit assentatorium, sed gratum & candidum. 4 Occasio in rerum desyderio non est negligenda. Cæterùm bona ex parte in Aeschino est καταμεμπτόν: qua fit, vt congressus fratrum sit iucundus & lætus: atque apparet esse exemplum gratitudinis haud contemnendum. Posteà inter Syrum & lenonem non est diuersa, cuius conclusio prorsus est parasitica. M Nihil satius est, quàm vt impuros homines quàm longissimè ablegemus, improborum commercia quamcitissimè effugiēdo, idque quomodocunque possimus: quanuis sæpe maximo etiam rerum nostrarum cum dispendio. Vnde Plato quarto de Republica loquens de improborum hominum conuersatione, A bonis inquit, nullus est, qui nō iuuari possit, quique non ad bona exempla incitetur: malorum verò contubernia noxium finem semper determinant. Senecæ verbum est, Alter alterum in vitia trudimus. Et lib. Epistolar. septimo ait, Malignus comes, quanuis candido & simplici rubiginem suam affricat. *Vers. gen. Iambici tetr. acat.*

ÆSCHINVS. SANNIO. CTESIPHO. SYRVS.

D. Aeschinus seruat aduersus lenonem superbiam.

* V. Exordium est beneuolentiam capians cum attentione.

VBI ille est sacrilegus? SA. [mén'] quærit? idiſſſi 1
nunquidnam effert? occidi: G. [méne]. idiſſſi: & eliso s in [sacrilegus]. idaiſſſi. al. [Vbi est ille sacrilegus? SA. méne]. idaiſſſi.
Nihil video. AE. * [hem] opportúnè, te ipsum quæ- {aaſſaſi di 2
rito: quid fit Ctésipho? Al. [hem], iaſſia
In tuto est omnis res: omitte verò tristitiam tuam. ſſſijſap 3
C. Ego illam hercle verò omitto, qui [quidem] te há- {ciijaſip a 4
beam fratrem. ô [mi] Aéschine,

G. [quidem] abundat in metro & [mi] non eliditur sed corripitur R. Pro [hercle] alij sſ[facilè], sed perperam. A Muretus legit [facilè], & ô fine tollit [ô mi Aeschine], sed tum vltima sede fuerit spondeus pro iambo, siue trochæus pro pyrrichio idiiijas.

Assentatores coràm laudant.

* L. Præcisio, quasi necessaria rustico & parum facundo adolescenti.

O mi germâne. * ah véreor coràm in os te laudâre ſſdſiſſp 5
ámplius, G. Quidā ex duobus præcedentibus tres senarios fecerunt, ad hunc modum, [C. Ego verò illam fa-

1 *Vbi est ille sa.)* D Mirè Æschinus seruat aduersus lenonem superbiam, qua ostenditur tantò esse alienior ab amoribus meretricijs, quantò audacior in lenonem. V Vterque adhuc sui similis est, Æschinus est insolens & superbus, Sannio auarus, atque hic turbulentū est initiū, & in Sacrilego ἀνῦστικ pro scelerato. *Mene quærit? nunquid nam effert?)* D Sperat nunc leno se aliquid accepturū propter conuitium vt alibi, Minis viginti tu illam emisti, quæ res vertat tibi malè: Argenti tantum dabitur. Et vide quanti faciat leno præ lucro iniuriam, qui se Sacrilegi nomine significari non solùm non dolet, sed etiam cupit. Oportet autem Méne quærit, cum quadam gesticulatione & subsultatione spectantis lenonis ad hoc se quæri vt accipiat, pronuntiare *Méne quærit?* M Quòd contumelias, pecuniæ aut lucri gratia, plerique patiantur, docet hic locus Nam leno grauissimo conuitio laceratus, nihil aliud quàm familiariter respondet. Exemplo quoque nobis fit Aristippus philosophus, qui & conspui gaudebat, quo liberalitate principis frui illi concederetur: Vnde apud Horatium ita Diogenem alloquitur, Scurror ego ipse mihi, populo tu, rectius hoc. & Splendidius multo est equus vt me portet, alat rex. *Occidi: Nihil v.)* D Occidi, non quia sacrilegus dictus est, sed quia nihil accipit. & simul gestum considera loquentis ex verbis. *Occidi: Nihil v.)* Mirè hoc verbo apparet in vultu lenonis & spem mortuā, & extinctum gaudium. nam & apta ἰσοπαθῶς hæc dicentis. Occidi: Nihil video. neque addidit Proferri, aut quid tale.

Hem.) Interiectio repentinæ rei. *Opportuné, te ips. q.)* ὁποίδιτον, deest Venisse: non enim sequenti nectitur. *Quid fit Ct.)* Quid fit, blandum initium est. non enim nunc interrogat, cùm ipse dicat, In tuto est omnis res mox ipse in subditis iam hæc addidit præter naturā quæstionis. *Quid fit.)* Quid agitur? *In tuto est o r.)* Quasi amatori, omne dixit negotium de amica. An Omnis res. & lenonis iurgium, & suspitio patris Demeæ. 2

In tuto) V Propositio est consolationis, & enthymemate constat. *Omitto verò)* Verò abundat: aut correptiuum est iamdudum, non omittentis. *Tristitiam tuam.)* Sic dixit, quasi nimiam. 3

Ego illam.) V ἐμφατικώτερον hoc proferendum est, & aliam omittendæ tristitiæ rationē atque Aeschinus putauit, nunc affert, nempe φιλαδελφίαν quæ & παθητικὸν & auxesin efficit cùm dicit Fratrem, cùmque germanum *Ego il. h. v. om.)* P Apparet non nunc primùm dici Ctesiphoni ab Aeschino, Omitte tristitiam tuā: nec nunc primùm responsum Omitto: & ideò additū est. Hercle verò. quia nunc demum data est plena securitas. *Qui q. te h fr.)* Acuendum Te. 4

O mi germ.) Mi, meus: sed vocatiuo dixit casu. *Ah ve.)* V Præ teritio est cū sua causa. Magni enim fit Tyberius, quòd buccinatorē suarum laudum non admiserit *Coràm in os te l.)* D Coràm, ad ipsum pertinet quem laudat, & ad eos qui audiunt: In os, ad ipsum qui laudatur. Nam coràm laudat, qui nō tacet apud alios, & hoc agit non per epistolam, sed ipse præsens. In os, qui apud ipsum loqui- 5

tur

tilè hercle omitto, quis quidem]asaiip [*Te habeam fratrem. ô mi germane, ô mi Aeschine.*]alllip [*Ab vereor coram in os te laudare amplius,*]ddiilp. *in secundo,* [*mi*] *non eliditur. sed corripitur ante* [*Aeschine*].

6 {ifsdcdfi / ifddf} *Ne id assentándi magis, quàm quòd hábeam gratum fácere exístimes.* • L. Blanda correptio.

7 bdifaifi AE. *Age inépte, quasi (nunc non nórimus nos inter nos Ctésipho.)* Al. *nunc non nouerimus* &c.]absddlli: C[*nunc norimus nos inter nos ô Ctesipho.*] abslilli.

8 {dafiffap / di} *Sed hoc mihi dolet, nos penè serò scisse, & penè in eum locum* • Insinuatio beneficii ex periculo, & difficultate ob tempus.

9 {ifsdzafap / ifdf} *Redísse, vt si omnes cúperent, nihil tibi possent auxiliárier.*

10 l;ddifisp C. *Pudêbat.* AE. *ah, stultítia est istæc, non pudor, tam ob páruolam* • Extenuatio delicti.

11 {fdfixadi / fdfiid} *Rem penè ex pátria: turpe dictu: deos quæso vt istæc prohíbeant.* • L. Ecclipsis: subaudi Profugisse: & mirè indicatur amor Ctesiphonis.

12 fdilifi C. *Peccáui.* AE. *quid ait tandem nobis Sánnio?* S. *iam mitis est.* D. *Mitis est,* ex debacchante scilicet & austero.

tur quem collaudat. *Laudare am.*) Quia laudauit.

6 *Ne id ass.*) Antiqua ἔλλειψις deest enim causa. *Asse. tandi.*) V ἔλλειψις est Attica, & Liuio familiaris. Attici enim [illegible] sæpe omittunt. Cæterùm de assentatione prudenter Diogenes dixit, in assentatione veluti sepulchro quopiã solum amicitiæ nomen inscriptum est. Sic Isocrates [illegible] appellauit alibi [illegible], quod insignes sint impostores. Vtique enim eos qui credunt, plurimum fallunt. Crates vero vocare solitus erat [illegible] hoc est, conuepulones, quod quibuslibet dictis inter epula annuãt, & assentiantur. *Assentandi*) D Adulandi. Et verum deest Causa, an ad • ipsam litem sic dicitur? *Ne id ass.*) Specta si non rusticus adolescens est, & purissimæ simplicitatis, adeò vt etiam velle laudare fratrem nimio pudore non possit, hoc solo quia præsens est, cùm illum nimiùm laudarit absentẽ. *Quam quod h. gr.*) Varié: non enim intulit, quas gratias agenti. *Quod*) Quia. *Gratum*) V Tuũ in me officium. Ita truncatim lætitia affectus loquitur laudes, & quas cœperat abrumpit. Itaque occupatiuncula assentandi votum deprecatur, & decorũ hic statuitur. Nã Ctesipho adolescens rusticus & parũ facundus fingitur.

7 *Age inepte*) D Non est iniuria: quia & maior frater est, & blanda dicturus. *Age inepte*). V ἀντίθεσιν est, & mutuam notitiam & amicitiam causatur.

Sed hoc mihi) Amplificat suum in fratrẽ studium a temporis angustia. Hic rursus in occasionem curritur. *hoc mihi dolet*) D [illegible]. Mihi dolet, pro doleo. & Dolet bis subaudiendum est. 8

Vt si omnes e.) Non si ego tantummodò aliis aduersantibus. 9

Pudebat) Deest Fateri.) V Expurgans pudorem causatur. *Ab stultitia*) Confutat purgationem, pudorémque negat: sed stultitiam esse per [illegible], & inuectionem affirmat, tum per extenuationem facti, cum ait Paruulam, tum propter periculum grauius futurum, igitur stultitia est. *Stultitia est ista, n. p.*) D Hoc scilicet fateri ei, qui ipse patri nunquam quicquam celauerit. *Tam ob p. r.*) Ergo diminutiuis adiungitur Tam particula. & Deest Petere: sed [illegible] tacetur. *Tam ob p. r.*) Id est, meretricem. Et bene hic dicit Æschinus, quasi qui maiora expertus sit, id est, vitium virginis. 10

Penè ê patria) Deest Fugere quia amatores Comici citò comminantur patriam se deserturos, vt amicæ sequantur. *Penè è patria*) [illegible]. Menander, mori illum voluisse fingit: Terentius, fugere. *Turpe d.*) Te fugere scilicet. & deest Est. V Periculũ amplificat à prætertione & inuocatione vel voto. *Vt ist. proh.*) D Id est, exilium, fugámque patriæ. 11

Peccaui) Approbauit ex periculo magnitudinem beneficii. V Conuictus suam stulti- 12

13 AE. *Ego ad forum ibo, vt hunc absóluam: tu intrò ad* [illegible] *illam Ctésipho.*

D. Incóstanter à lenone dictū. V Nō vult hoc credi lenō: quare dissimulat, timens ne promissum argentum differat.

14 SA. *Syre insta.* S. *eàmus: nanque hic próperat in* [illegible] *Cyprum.* SA. *ne tam quidem:*

15 *Quāuis etiā máneo otiósus hic.* S. *reddêtur, ne time.* [illegible]

16 SA. *At vt omne reddat.* S. *omne reddet, tace modò, ac séquere hác.* SA. *séquor.* [illegible]

D. Heus heus vox est de longinquo reuocantis.

17 C. *Heus heus Syre.* S. *hem, quid est?* C. *óbsecro hercle hóminem istum impuríssimum* [illegible]

18 *Quāprimū absóluitôte: ne, si magis irritâtus siet,* [illegible]

tiam profitetur. *Quid ait)* Nunc est deliberatio de solutione. *Quid ait i. n. S.)* D Nobis, τὸ ἰδιωτισμῷ additum est. non enim Nobis intelligendum est. *Iam m. tu est)* Quia debacchatus est supra leno, Iam mitis est, dixit.

13 *Ego ad f. ibo.)* V κατὰ μετωνυμίαν ad mensarios vel trapezitas. D Tunc enim in foro & de mensæ scriptura magis, quàm ex arca domóque, vel cista, pecunia numerabatur. *Vt hunc a. s.)* Id est, vt hunc, reddito illi precio, dimittam. Nam velut ligati sunt, quibus debetur aliquid. Dicuntur etiam serui illi solui, qui cùm debitores pretiorum fuerint, pecuniam reddunt debitam. Est ergo absoluam, pro, à me soluam. An iocatur in tristitia lenonis, qui illum cum barba lenonia, & mœsto vultu sequitur, tanquam reus? *Hunc)* V Creditorem. Absoluere enim est æs alienum mutuo acceptum ab aliquo, reddere. *Tu intrò ad il. Ct.)* D Bona [illegible], significās lætitiam potiundæ meretricis.

14 *Syre insta.)* Iam Syrus, non vt adiuuet, sed vt instanter adiuuet, rogatur. *Eamus n. pr.)* Hoc clamat Syrus, vt beneficium ostēdat: sanè ita vt rursus lenonem de profectione absterreat. *Ne tam q.)* A lenone incōstanter dicitur, vt perturbatio metuentis, magnum damnum possit ostendere Tam. pro tātum. an Tam pro tamen? & deest Dicas me properare, aut propero: vt sit Etiam aduerbiū hortantis vel consentientis.

15 *Quamuis etiam.)* Pro in quantum vis. Etiam particula, vtrum consentientis aduerbiū an coniunctio, qua significat & properare se, & non in tantum vt negligat quod sibi debetur? *Maneo ot. hic.)* Hoc separatim inferendum est, quasi pertinaciter asseuerantem lenonem instaturum se exclamationem facere denotetur. *Maneo ot h.)* Dixit enim Propero: & rursum consenserat in Syri verba, Properasse dicentis. *Reddetur, ne time)* Quod desperauerat Leno, Syri ostēdit sermo.

16 *At vt)* V Nihil de suo cedit leno ad ingenium suum rediens. *Vt omne r.)* D Propter illud quod Syrus dixerat, Diuiduum face. Et probatum est, complexúmque quod ait, Cupidè accipiat faxo. Et hoc ipsum, cum trepida & vultuosa supplicatione pronunciandū est. *Vt omne r.)* E Erasmus in primo de copia, Omnis quasi generale est ad omnia. si quidem omne corpus pro toto dicimus, & omnem populum pro toto populo, & omnē diem pro quouis die, & omnes pro cunctos, & omne pro vniuersum. Terentius. At vt omne reddat. tame: si hoc pro toto positū videri potest. *Tace m. ac s. h.)* D Sic ait Syrus, quasi nunc lenonem doceat, quæ sit ars non perdendi. Et totum cum supercilio præstantis magnum beneficium dicit. *Sequor)* Hoc verbo Leno satis conmitigatus ostenditur.

17 *Heus heus S.)* Ex argumento est ostendere quantum timeat Ctesipho sæuum patrem. *Obsecro.)* V Petitoria est, vt lenoni satisfaciat, quem impurissimum, hoc est, sordidissimum & auarissimum nominat, atque passim. sicut sordidum pro auaro, ita sordes pro auaritia figuratè accipiunt. *Obsecro h. ho. ist. imp)* D Satis mansuetè, quasi lenonem aut non possit rusticus, aut non audeat dicere, Hominē dixit. *Istum im.)* Auarissimum. & totū cum execratione lenonis.

18 *Quamprimum abs.)* M Malum quamprimum expellendum, ne contagionem trahat, docetur hoc loco. Vnde ab Ouidio rectè dictum est, Principiis obsta: serò medicina paratur, Cùm mala per longas inualuere moras. *Ne si)* V Ratio propositionis à periculo, Ne pater resciscat. In verbo autem Permanet est à fluxu aquæ metaphora. *Ne, si m. irr. s.)* D Velut clamet scilicet: & propriè de Lenone, quem irritari dicit, vt canem. Nam Irritari propriè canes dicuntur Lucilius de litera R, Irritata canis quod homo quàm plurima dicat. Lenonem autem timet Ctesipho vt rusticus.

19 aiß ddp *A'liquà ad patrem hoc permánet, atque ego tunc perp. tuò perierim.* L. Aliquà aduerbiũ & permanet primæ coniugationis.

20 {sdiß ßp / ßsß} *s. Non fiet, bono ánimo esto:* * *tu cum illa te intus oblécta interim,* * Honesta in re tur pi periphrasis.

21 {ß ßsp / ßi} * *Et léctulos iube sterni nobis, & parári cétera:* * D. Vide vt totum superbè ac magnificè locatur Syrus. nam moribus arrogantes serui sunt, cum lætantur.

22 a ßsß *Ego iam transácta re conuórtam me domum cum obsónio.*

23 aid ßp *[c.] Ita quæso quando hoc bene succéssit, hílarem hunc sumámus diem.* D. Alias tollitur [c.]

eus, vt sub patre duro, vt amator.

19 *Aliquà ad p.h.p.*) Non dicit quid: sed nos intelligimus raptum puellæ significari. Propriè secretum latens, laici comparatur intra vas clausum existenti: quod cùm effunditur, manat. Sic & alibi de committendis secretis loqués, Plenus, inquit rimarũ sum: hac atque illac perfluo. *Atque ego t.p.p.*) Quasi & nunc se periisse sentiat sed non perpetuó.

20 *Non fiet: b. an. esto.*) Vt illi liberalis timor est, ita Syro seruilis confidentia. *Non fiet.*) ▼ Consolatio est mandans vt genio indulgeat. *Tu cum illa te i ob.*) D Moraliter illa dictum est: vt, Datúrne illa hodie Pamphilo? &, Illa quidem mea erit. *Tu cum il. te in. ob.*) Honestè explicauit turpe dictu.

21 *Lectulos.*) ▼ Propter discumbentes more veterum.

22 *Conuortam me do.*) D Conuertã, magnificè dictum. verbum est enim magni moliminis & agminis ingentis. Nam conuertere se dicitur, quem pompa præcedit: vt imperator propriè conuertit exercitum. Et hoc expectatur, vt moribus arrogantes serui sint cùm lætantur.

23 *Ita quæso, & c.*) Volunt quidam & hunc versum, Syri personæ adiungendum: sed Ctesiphonis verba esse, ex subditis planum est, cùm dicit, Hunc diem misèrè nimis cupio, vt cæpi, perpetuum in lætitia degere. *Hoc b.*) ▼ Feliciter huius rei cecidit alea, ergo dies hic nobis sit hilaris. Videtur autem esse honesti conuiuii pro turpi & Venereo notatio.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. P Hic Sostrata matrona vnà cum nutrice introducitur compatiens filiæ suæ, quæ ex Aeschino grauida facta iam parturiebat. V Est igitur συμπαθητική. Sunt enim de periculo parturientis puellæ sollicitæ. Canthara tamen Sostratam consolatur, atque sic futuræ ἐπιτάσεως fundamentum iacitur. D Atque hæc scena, Tragœdiæ ordinem seruat. Nam Tragœdia in tria diuiditur, Expectationem, Gesta, & Exitum. Hic ergo Expectatio est in Getæ nuntio: Gesta in planctu Sostratæ: Exitus, . . V *Theses* 1 περὶ … est, quoties matres liberorum suorum vitia celant. 2 Contumeliæ illatæ à fastuosis & nobilibus non tam graues iudicantur, quàm ab humilibus & gregariis. I Hinc demonstratur qui sit maternus affectus, quam grata in dominos seruorum fides sit: eundémque laborem & dolorem esse ex falsis & veris malis. M Maternum affectum sedulitatémque, & industriam in celandis liberorum vitiis appositè hæc scena exprimit. Est enim hoc tanquam e iure naturali nobis insitum, vt pro nostris talem curam geramus, ne & sibi nobisque simul vitium afferant, noceántque.

Vers. gen. Duo primi, & quatuor vltimi. sunt trochaici tetr. cat. Tertius & quatuor sequentes iambici tetrametri acatalectici.

SOSTRATA *matrona.* CANTHARA *nutrix.*

1 daßß– O'BSECRO *mea tu nutrix, quid nunc fiet! [c.] quid fiet rogas?* *Nu.* [c. rogas] daßß. Aliud periculũ Aeschini: nam palàm fit oppressam ab eo ingenuam & muliérculæ in metum

1 *Obsecro m. tu n.*) D Personæ aut sui sunt vel sermonis, aut aliorum insinuantur ex suis: vt nunc persona Sostratæ. Ex alienis: vt Mitio, Æschini persona ex Mitionis oratione ad Demeæ. *Obsecro*) V Obsecrando calamitatem exponit. *Obs. mea tu n.*) D Mea nunc pro blan-

coniiciuntur propter raptā psaltriā. G. Al. [mea tu]. Vulgo [rectè] reijcitur in præcedentem versum, sed n tunc non constat.

* L. Consternatio & sollicitudo Sostratæ, ad augendā futuram pertubationem, nuntiata alienatione Aeschini.

Amatorius affectus.

Rectè édepol, spero. S. *modò dolóres, [mea tu,] occipiunt primulùm.* 2

C. *Iam nunc times, quasi nunquam adfúeris, nunquam tute pepéreris!* 3

S.* *Míseram me, néminem hábeo: sola sumus. Geta autem hîc non adest:* 4

[Nec hábeo quem] ad obstetrîcem mittam, nec qui accérsat Aéschinum. D. [Nec quem], ^tum fuerit tro chaicus tetr. cat. trissilto. 5

C. *Pol is quidem iam hîc áderit: nam nunquam vnum intermittit diem,* 6

Quin semper véniat. S. *solus mĕârum miseriârum est remédium.* 7

dimento ponitur. *Quid nunc fiet!*) Imploratio est magis trepidantis, quàm ignorātio & interrogatio. Nanque illius nutrix est, quippe anicula est: sed non sapientior nutrix est, quàm domina sua. Ipsum etiam quod dicit. Nutrix, honorificum est. Vt, Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Sunt enim nomina ad aliquid, quibus nos tamen velimus appellari, vt Magister, Medicus, Orator. *Rogas!*) ^V Consolatoria est, & absurdum indicat interrogatione de parturiente filia, cùm cuncta recte fiant, nempe iuxta naturæ cursum.

2 *Molo*) ἀνθυποφορὰ est. Nam ὠδῖνες, id est, dolores ex flatibus in ima aluo parturientiū orti propter magnam humorū perturbationem. *Modò col. mea tu occ. pri.*) ^D Euidenter hic Modò temporis præsentis aduerbium est. Et rursus Mea tu, blandimentum est: sine quo non progreditur colloquium fœminarum, & maximè trepidantium. *Primulùm*) Initium. & ipsa origo dolorum, diminutiuè demonstrata est. Non enim Primùm, sed Primulùm dicit.

3 *Iam nunc*) ^V A peritia & prudentia, qua fieret, vt nihil timeret. duæque adiunt rationes, quibus metum ab antefactis diluit, Quia anteà parturientibus adfuisti, quia ipsa peperisti, Quid igitur times? *Nunquam tute p.*) ^D Vide præparationem doloris: nihil mali adhuc secutum est, & iam sic turbatur Sostrata *Iam n.t.q.n adf.n.t.p.*) Doctè duo proposuit, quibus experientes scientésque rerum sumus, videre, & pati. Virgilius sic, —Quæque ipse miserrima vidi, Et quorum pars magna fui Tute autē pro tu, παρέλκον est quod * recitatu. & facit Tute, & Tutemet, & Tutemetipse.

4 *Miseram*) ^V Altera ἀνθυποφορὰ, vt fit in tristiori & perturbatiori affectu: & est querela de solitudine & serui obstetricem & Æschinum accersentis absentia. Decorū autem est in mulieribus, quando vnius rei periculum in multa mala spargitur. *Misera me.*) ^D Proprium est mulierum cum loquuntur, aut aliis blandiri: vt, Annam chara mihi nutrix huc siste sororem. Aut se commiserari: vt, —Miseræ hoc tamen vnum Exequere Anna mihi. Nam hæc omnia, muliebria sunt, quibus pro malis ingentibus quasi in aceruum rediguntur, & enumerantur nullius momenti querelæ. *Neminem h.*) Quid enim opus est? aut cur nunc quereris? *Sola sumus*) Nunquam pluraliter solæ. *Sola s.*) Cùm hoc nomen singularitatis sit, miré solæ pluraliter dixit. *Neminem h.s.s.*) Muliebriter queritur, & ex perturbatione sua æstimans, metu multa facit ea quæ pauca sunt. *Geta autem h.n ad.*) Hic apparatio est, vt ostendatur absens qui superuenturus est.

5 *Nec quem ad obst.m.n.q acc.. Aesch.*) Habeo, subauditur. & magis à trepidante quam rationabiliter dicitur: nam refellit hoc totum nutrix Canthara. *Nec quem ad obst. m.*) Deest Habeo. Sed in consuetudine est sic loqui, cum vtrunque nobis, non alterutrum deesse conquerimur.

Pol is) ^V diluit id à consuetudine amato- 6
rum, & affectus amatorii, Quotidie enim amicam visere solitus erat. *Nunquam*) ^D Pro non. Et Semper non ad omne tempus retulit nam qui potest? sed ad omnes dies, secundum quod ait, Nam nunquam vnum intermittit diem.

Solus) ^V Id prorsus est amatorium: & 7
ἐρωτικὸς hic gubernat affectus. *Solus m.m.*) ^D Bona locutio.

8 ſſaaaſſu C. *[E re nata] melius fieri haud potuit, quàm factū est hera:* R. Al. [E re nata pro eo, quod est, ex vſu filiæ al [Hera nata]. Hera genitiui casus, Nata datiui, sed perperam al. [Frana te]. iſtam cohibe: sed & hoc corrupté. — L. E re nata, pro euentu rei. Factum laudat ob conditionem nuptiarum.

9 ſbſatt:u *[Quando vitium oblatum est,] quòd ad illum attinet potiſſimùm,* — Mu. [Oblatū quādo vitiū eſt,] ſſbdſiip.

10 ſſaaſſb– **Talem, tali genere, atque animo, natum ex tanta familia.* Brachysyllabus pro trochæo ſede ſeptima. — •B. Laus eſt Aeſchini à nataliū honeſtate & modeſtia.

11 {bſſſſtu bſſſſſlu} S. *Ita pol eſt, vt dicis: *ſaluus nobis, deos quæſo, vt ſiet.* G. Poteſt hic cenſeri iambicus acat. bſſſſiſp. — •V. Votum eſt poſt aſſenſum.

8 *E re gnata)* V Propoſitio eſt alterius cōſolationis de vitio filiæ oblato. *E re nata)* D Sic propriè dicimus de iis quæ contra voluntatem noſtram acciderunt: vt nūc vitium virginis. Ergo è re nata, ex vitio virginis. Sic Lucilius, p i i Et ſic maluit dicere, quàm nunc Æſchino culpam, ſed potius caſui attributam vellet. Eſt autem ordo, Nihil potuit melius è re nata fieri, quàm id quod factum eſt hera. vt quandoquidem vitianda erat virgo: ab eo vitiaretur, qui erat expetendus ad matrimonium. Senſus enim hic eſt. Malum vim fieri virgini: ſed ex conditione eius quæ vitiata ſit, nihil potuit melius euenire quàm contigit, vt ab eo vitiaretur, cuius nos non pœniteret. Intelligere autem debemus, Fieri, & Factum eſſe: pro euenit, & contigit dici. *Melius f. h. p.)* Si fieri pro euenit acceperis: erit conſequutio locutionis. ſin minùs: deerit, Quantum intelligo. vt ſit, E re nata, quantùm intelligo. R E re nata, quid ſit, & paucis & dilucidè explicat Budæus, Res nata, inquiens, dicitur quæ accidit & hoc verbo ſignificant ϕέρυμα πωτὶ, συμβεβηκός. de re enim repentina dicitur, vt inquit Donatus in Adelphis. Cicero. Tum tibi placuit, vt mitterem ad filium: Inde eſt natum, vt ad Publium. Sermo eſt à Græcis tranſlatus, qui νέωνον πρᾶγμα dicunt rem, quæ nuper accidit. Hæc ille. *E re nata melius)* M Deinde faciliùs ferimus contumelias nobis illatas à magnis factioſíſque, quàm à vilibus, & neglectis hominibus. Nam animus hominis, qui ad vindictam perpetuos quaſi ſtimulos circunfert, tum demum faciliùs in iniuria acquieſcit, quando conſyderat, maiorem eſſe poteſtatem, quàm quæ à ſe lædi poſſit.

Quando vit. obl. eſt) D Hoc eſt, è re nata. 9 *Oblatum eſt)* Oblatum dicitur, quod offertur inuito. B Offerre, pro inferre, Terentio familiare eſt, nec aliis inuſitatum ſcriptoribus. Cicero, Reginæ ſtuprum obtulit. Vel dic antiquam eſſe locutionem. *Quòd ad)* V Ratio eſt à conditione nuptiarum, qua iuxta præcepta generis demonſtratiui, à triplici bonorū ordine breuiter quidem, attamen artificioſè commendatur. Alii legunt Nata, veluti cùm conſiliū ex re ipſa naſcitur. *Quòd ad ill. att. potiſſ.)* D Quaſi vitium oblatum ſit potiſſimum, hoc eſt, bonum: ſed ex perſona eius qui obtulit vitium factum eſt bonum, quod per ſeipſum malum eſt. Et hoc eſt, quod melius haud fieri potuit, quàm factum eſt. Illum autem dicit, Æſchinum ſcilicet. Potiſſimùm autem ſuperlatiuum eſt ab eo quod eſt potis & potiùs. Sic enim facit, potis, potiùs, potiſſimùm. Et Quòd, modò, exceptionē ſignificat: vt ſit, quātùm ad illum attinet, id eſt Æſchinum.

Tali genere) Laus, ante illum talem • & tali animo. In illo. Et genus, ad viuos pertinet. Familia etiam ad defunctos. Alii, Genus ad nobilitatem referūt: Familiam ad copias. Vnde & paterfamiliâs dicitur: vt ſit, Ex tanta familia, ex tam diuite domo. Hæc omnis ϖαςάτασις Tragica eſt gaudiorum introductio ante funeſtiſſimum nuntium. *Talem)* Scilicet à corpore, à forma, à pulchritudine. *Tali genere)* Id eſt ab his quæ extrinſecus ſunt, id eſt, honeſtate generis. *Atque animo)* Id eſt, ſapientia, modeſtia. Hoc modo igitur nihil prætermiſit in laude. 10

Saluus n. d. q. vt ſ.) Quàm bonus eſt cùm nihil ad vota præter ſalutem, opus eſt! 11

ACT. III. SCEN. II.

ARG. P In ſequenti ſcena artificioſè exprimitur ſeruus fidelis, vehementer commotus, currénſque properè, ac mala Soſtratæ nuntians Nam refert quomodo Aeſchinus alio amore captus, puellam lenoni eripuerit, deſerta ac ſpreta Attica virgine, quam ea lege, vt ipſam vxorem duceret, ſtuprauerat. L quo nuntiato Aeſchini facto, Geta per errorem mulierculas in magnam perturbationem coniicit. P Poſtremò Soſtrata Hegionis ſimulo familiari rem

omnem

omnem enodandam censet. [v] *Thesis.* 1 Serui fidelis vtpote de familia nimis solliciti exemplum est. 2 Intempestiua beneuolentia & industria sæpe magis obest quàm prodest. Græcis est [illegible]. 3 Mores irati nihil sibi temperantis hic exprimuntur. [M] Serui fidelis, & pro salute familiæ suæ solliciti studium hæc scena exprimit. Quanuis enim hoc hominum genus propter insitam animi malitiam, vt plurimum ad vitia promptum est, si qui tamen liberaliter mores suos instituũt, quod in vulgus seruorum solet, hos multis etiam liberis præferendos quis dubitat? Cicero ad Q. fratrem, hominem seruum, ab omnibus Reipub. muneribus arcet: si qui, tamen, inquit, egregiè fidelis sit, hunc in domesticis & priuatis rebus cõstitutum esse oportet. Idem pro Milone de seruis ait Dixit enim hæc omnia idem, qui semper constanter & fortiter M. Cato: dixitque in turbulenta concione, quæ tamen huius authoritate placata est, non libertate solùm, sed etiam omnibus præmiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Plato de Legib. sexto, Scimus profectò quod fateremur omnes, seruos quam beneuolentissimos atque optimos habendos esse. Multi enim iam serui, quibusdã meliores ad virtutem omnem quàm fratres & filii, domos, rem dominorum omnem, & dominos ipsos seruarunt. Seneca de Beneficiis tertio, Prætereà seruis qui negat dare beneficium aliquando, ignarus est iuris humani. Refert enim cuius animi sit, qui præstat, nõ cuius status. Nulli præclusa est virtus, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat, ingenuos, libertinos, seruos, reges, & exules. Et alibi, Potest seruus iustus esse, potest fortis, potest magnanimus: ergo & beneficium dare potest.

Vers. gen. Tredecim trochaici tetr. catal. nempe quintus, sextus, vicesimus, vicesimus primus, ac vicesimus quartus cum octo sequentibus. Reliqui omnes sunt iambici acatalectici. iique tetrametri, excepto vndecimo, & sexto dimetro.

GETA *seruus*. SOSTRATA. CANTHARA.

Tragica conquestio seruuli de iniuria Aeschini. vim autem facit ad epitasin.

[a] D. [illegible].
L. *Circumuallãt*, premunt. translatũ à militari acie.

NVNC *illud est, quòd si omnes ómnia sua consília cónferant,* 1
Atque huic malo salûtem quærant, auxílij nihil afferant, 2
[a] *Quod mihique, heráque, filiáque herili est: væ misero mihi,* 3
Tot res répente circumuállãt, vnde emérgi nõ potest: 4

Nunc illud est) [r] Hic locus, secundum artem Comicam seruum currentem exprimit & nuntiantem mala. Maxima itaque pars scenæ, morotia est. significat autem, Nunc tale negotium est, nunc tale periculum est. aut verò consignificationem temporis habet, vt si diceret, quando aut quo tempore. *Nunc illud est)* Perturbatio commoti Getæ, quæ est vice exordii, ad futurum nuntium de Æschino. *Nunc illud)* [v] Conquestio Tragica est, scelus Æschini iure amplificans. Primùm ab adynato, Nam omnes consultores nihil auxiliarentur. Siquidẽ præ affectu proponere nequit: expositurus tamen est Æschini amorẽ, priori Attica repudiata Itaque commotus in tantam querimoniam Tragicam erumpit. Propositio esset, Æschinus lenoni eripuit, & Atticam virginem à se stupratam deseruit. Confirmatio est à magnitudine sceleris, cui nulli mederentur. *Nunc illud est)* Vtrum Periculum, an Tempus? Est enim [illegible]. *Quòd si omnes omnia s.c.)* [illegible] cum [illegible] Omnes omnia. Hinc Cicer. Omnes in hoc iudicio conferant omnia.

Salutem q.) Non Remediũ, vt ægro: sed, vt pereunti Salutem. Et nouè dixit Malo salutem, pro, contra malum. *Auxilij n. aff.)* Mirè de proximo repetitum est [illegible], id est, Conferant & Afferant. Hoc conuenit præsertim stomacho minùs verba curantis, Sic suprà. Omnes omnia.

Quòd mihique, heráque, filiáque) Mira in 3 seruo fides, cum primum se ponat in herili malo: & post se matrem: in vltimo, puellam. *Quod mihique. h. f. h. est)* [illegible] secundum: vt, —Omnia secum Armentarius afer agit tectúmque, laremque, Armáque, Amyclæúmque canem, Cressámque pharetram. *Væ mis.)* [v] Exclamatio quasi iam actum esset.

Tot res) A periculorum multitudine & 4 tempore subitaneo. Pericula enim subitanea magis turbant. In verbo autem Circumuallans

rsbd... *Vis, egéstas, iniustítia solitúdo: infámia.*

{ dasbbdsds } * *Hóccine [séculum!] ô scélera! ô génera sacrílega! ô hominem [impium!]* Mu. [scelum?]

dsdbdsp S. *Me míseram, quidnam est, quod sic vídeo tímidum, & properántem Getam!*

{ dsadsp dsq'd } G.* *Quem neque fides, neque iusiurándum, neque [illum] misericórdia* Al. [vlla] ^tum in [neque] non eliditur e, diasddap.

idids sp *Repressit, neque reflêxit: neq; quòd partus instâbat propè:*

dsdsdssi *Cui mísera indignè per vim vitium obtúlerat.* S. *non intéllego*

•Exclamatio in Aeschinum.
D. Seculū accusat vt à tempore mores carpat.
R. Al. [impuram.] d-abbd-o: iambicus est tetr.cat. Impurū vocat improbum.
•Geta querimoniā persequitur per exaggerationem: in qua attende vehementiam à repetitione & congerie.

lant παθῶν metaphora est à mœnium munitione: & eò Emergi refertur. Itaque congerie periculorū amplificat. (Circumuallant) D Circumuallant se circa nos, & stipant se inuicem. nam circumuallamus nos & alios: tamē rara locutio est. Et Circumuallant dixit, velut inimica acies contra nos: & ideò addidit, Vnde emergi non potest. Cùm impressio est hostium, sic dicitur. vt Salustius, Pressi vndique multitudine. Cicero, Qui semper premuntur, & nunquam emergunt. Et Emergi, nouè. nam mergo dicitur, non Emergor. sed ideò est vsus, quia extra compositionem & Mergo & Mergor facit. *Vnde em n.p.*) Vnde, absoluté. an deest Illud? an vnde, pro ex quibus?

Vis eg. iniust. sol. inf.) Hæ res sunt quæ circumuallant: Vis illata. B Hoc vitium virgini oblatum: D Egestas ipsius puellæ: Iniustitia iudicum illius temporis: Solitudo à defensoribus: Infamia ab iis qui credunt pretio vitiatam. Nam & in subditis sic habes, Quandò ego conscia mihi sum, neque pretium, neque sem yllam intercessisse. V Vis est, cùm puella lenoni sit erepta. Ægestas, cùm nō sit soluendo. Iniustitia, cùm Atticæ virgini fidem solueral. Solitudo, qua malè sibi conscius à frequentia hominum fugit. Infamia, cùm pretio corrupta putaretur. Mira sanè in hoc asyndeto est ἐνέργεια irato nimis apposita.

Hoccine) Exclamatio παθητικὴ in tempus corruptum, moresque hominum depravatos. *Hoccine sic.*) D Ἦθος. Questurus de homine, seculum accusat priús: vt à tempore mores increpet. & è contrario, Secula in omnibus rebus laudantur: vt, -Quæ te tam læta tulerunt Secula. *O scelera ò gen. sa r. ò h. impuram!*) Mos est nimis dolentibus, incusare alia ex aliis. Virg. Cum complexa sui corpus miserabile nati, Atque deos atque astra vocat crudelia mater. Et, Quem non incusaui amens hominúmque deorúmque?

O hom. impuram!) Æschinum scilicet. & hoc ἦθος. nam semper vltimum ponimus eum cui máximè irascimur, vt in Andria, post accusatum soccrum, & vituperatam sponsam, Nam quid ego dicam de patre! Et in Phormione, Itáne tandem vxorem duxit Antipho iniussu meo? & post multa, O facinus audax! O Geta monitor! Vnde ille, Vix tandé, inquit.

Video t. & pr. G.) Timidum, perturbatū. non enim timet: sed dolet. Sic Plautus in Bacchidibus, Nam vt ex naui vecta es, credo timida es.

Quem n. f. n. ius.) Ordo est, Hominem impurum, quem neque fides, neque iusiurādum. Exaggerat crimen admissum. *Quem neque*) V A perfidia, à periurio, ab inhumanitate amplificat: in qua repetitio & congeries peculiaré vehementiā orationi cōciliat & infert. *Quem neque fides*) D Quia promisit, se illum ducturū. *Neque iusiu.*) D Quia iurauit. *Neque ill mis.*) Quia vim intulit. *Neque illum*) Secundum παρέλκον. nā abundat Illum: vt. Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra. Et eius videlicet misericordia quam amauit.

Neque repressit, ne auderet: neq; Reflexit, ne faceret & sic hoc dictum est, vt in Virgilio, Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit? Num lachrymas victus dedit, aut miseratus amantem est? &c. vt si non potuit reprimi ne faceret, saltem vt in peccando esset mitior, debuit commoueri. sed melius quod supra. *Neque partus*) V A modo & causa exaggerat, Nam parturientem à se vitiatam nō deseruisset honestatis & decori studiosus. *Neque quòd p. inst. pr.*) D αὔξησις addidit non tantùm mariti, sed etiam partis scelus.

Cui misera) Deest Ei. *Indignè*) Impiè, crudeliter. vt Virgilius, -Quæ causa indigna serenos Fœdauit vultus? *Non intelligo s.*) Ad hoc Sostrata ignorans inducitur, vt malo nuntio repente feriatur. & quia oportuit

* Cum pondere & stomacho pronuntianda: nam Ira animum impedit.
* L. Optatio vltionis more iratorũ.
Si amphibrachys & creticus reijciantur, c diuisiemus[obuiã], vt[uiam vt]efficiãt anapæstum pro primo pede sequentis versus: ^ hic verò sic metiendus, aſſſdlij. Muretus reiicit [ari] in principium sequentis versus. aſſſdiip: adſiſiſi.
* L. Quasi tunc sæuior futurus sit.
* L. Enumeratio suppliciorum per distributionem.
* V. Vah. Interiectio

Satis, quæ loquâtur. C. *própius óbsecro accedâmus* {cidiiſſi / a} 11
Sóstrata. G.* *ah,*
Me míserum, vix sum compos ánimi: ita árdeo ira- dſſdiiſi 12
cúndia.
* *Nihil est, quod malim, quàm illam totam famí-* aſſſde·i 13
liam dari mihi óbuiam,
Vt iram hanc in eos éuomam omnem, * *dum ægritû-* idſiſiſi 14
do hæc est recens.
Satis mihi id hábeã supplicij, dũ illos vlcíscar modó. ·bidſſſi 15
* *Seni ánimam primùm extínguerem ipsi, qui illud* biliſſp 16
prodûxit scelus:
Tum autem Syrum impulsórem, * *vah, quibus illum* ſiſſadſi 17
lacerârem modis!
Sublimem médium arríperem, & cápite primùm iddd:ſdp 18
in terram statúerem,
Vt cérebro dispérgat viam: dſſp 19

ipsam priorem loqui, præsens loquitur. Quia autem nõ est perdẽda tam suauis iterũ iã dolentis ad irascentẽ: idcirco non audit, nec ob illam rem Geta conseruus loqui desinat.

11 *Satis, quæ lo.)* Adhuc non audiente Geta loquitur. ideirco nec audit eum satis, nec videtur ab eo Sostrata.

12 *Vix sum.)* V Ex grauitate offensæ extra se iratus rapitur. Egregia autem est irati descriptio, qua videmus in Tragicum furorem orationi: vim erumpere. Nam verborum cõgeries varios per æstus insurgit: quam ad rẽ κομψῶς plurimum faciunt. *Vix s.c. animi.)* D Aut Vix, tandem: aut vix, non, vt Lucilius, -Carcer vix carcere dignus. *Comp. ani)* Id est, competentis animi, vel sani animi, cui contrariũ est, Impos animi. Salustius, Neque animo, neque lingua satis cõpotem. cùm de amente Septimio loqueretur. Alii, compotem animi, compositum animo intelligunt.

13 *Quàm il t.f.)* Hic nunc tam culpa familiæ, quàm scelus Aeschini ostenditur, propter quem omnes cruciandi sunt.

14 *Iram hanc)* Hanc interdum pro qualitate, interdum pro quantitate accipimus, interdum pro vtroque. vt, --Tuáque animam hanc effundere dextra! Et, Hunc ego te Euriale aspicio? Sed nunc pro vtroque, Hanc dixit. vt Salustius de scriptione Celtiberi ait, Hunc igitur redarguit Tarquinus. *Euomã)* V Ad bilẽ iracundiæ causam recurrit vomitus. *Recens)* Quando nondum calor ebulliens restixit.

Satis m. id h. su.) D Moraliter loquitur: 15 nam ferè quando quisquam irascitur, ibi videtur fortis. tanquam qui plus audet. *Dum il. vl. m.)* Verũ est hanc esse vindictam quæ ex recentissimis flagitiis properata sit. Sic Virgilius, -Te Turne superbũ Cæde noua quærens.

Animam.) V Vitam, quæ extinguitur: 16 sed affectu dicitur animam extingui. R Animam, ait Nonius, secundum consuetudinẽ spiritum vocamus, quo viuimus. *Seni. anq.)* D Bene Extinguerem: quia ignis est. Virgi. Igneus est illis vigor & cælestis origo Seminibus. Et Primùm addidit quod ordinem, significat. tunc enim adiicitur, cùm multa subiicienda monstrantur: vt, Cui fracta prius crura brachiáque. * & cætera vitia. in Aeschinum totum promouens ostenditur, etiam per aliena supplicia.

Syrum. im.) Causæ pœnæ. *Vah. q. il. la.* 17 *mo.)* Hic voluntas immodica ostẽditur, pœnam pro merito reposcentis. Et nota, cùm Syrum dixerit addidisse nutus de supercilio. V Phisici hinc tanquam ex exemplo iracũdiæ causas, signa, effectiones, & euenta rectè docerent.

Illum Sub.) D Ista pœna. *Sub. medium* 18 *ar.)* R medium teneri dicimus, qui sic tenetur, vt extricare sese nulla ratione possit. Trãslatum à Palestritis, qui si quem medium corripuerint, facilè vincunt.

Statuerem, Vt cerebro. dis. v.) D Et cere- 19 brum & via dispergi potest: ideò videtur ambiguum. vt apud Virgilium -Ensémque cruore Spum

20 asdasd *Adolescenti ipsi [eriperem oculos:] post hæc præcipitem darem:* Mu.[oculos eriperem:]adsaldv.

21 :daasdv **Cæteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, & prosternerem.*

22 sisfbdsp *Sed cesso heram hoc malo [impertire] propere! S.revocemus. Geta.* Al.[impertiri].sisddsp.

23 sisfbssi G.* *Hem, quisquis es, sine me.* S. *ego sum Sostrata.* G. *vbi ea est? te ipsa quærito,* Auratus reijcit [G. Hem] in præcedentē versū. tdacast.

24 {stssxttv / stsstsv} *Te expecto: oppido opportune te obtulisti mihi obuiam.*

25 bsadstv *Hera.* S. *quid est?* quid trepidas?* G. *hei mihi.* [S.] *quid festinas mi Geta?* D.Al.[C.]

26 {absscsbv / absf} *Animum recipe.* G.* *prorsus,* S. *quid istuc prorsus ergo est?* G. *[perijmus.]* G..Al.[perimus], quod versus repugnat

est significans viam dictam impense cupientis, estque hic ἐνεργητικὸν iracundi hominis, quam & motus & gestus declarant.
*V. Mirabili exardet iracundia quā & R litera canina huic affectui accōmodatissima exprimit, & αὐτόθεν ipsum contestatur.
ᴸ & attēde celeritatem cōmotè loquentis.
*Præ iracūdia vix tandem cognoscit heram.
* L. Nēpe ex cursu & perturbatione.
* Interruptus sermo ob indigationem.
L. Prorsus, perimus,

re Spumātem, sparsásque manus. Aliter enim dicitur, Spargite humum folijs: Aliter, Sparserat & latices simulatos fontis auerni. *Vt Cerebro.)* ᵛ Alluditur ad Poliphenum, qui quorundam sociorum Vlyssis cerebra ita dispersit, vt est in Homeri Odyssea: atque hic gestus illius supplicij quàsi ζωτικῶς exprimitur.

20 *Eriperem)* αὔξησις vrget, vt Eriperem diceret. Nam effoderem mitius fuisset. *Adolescenti ip. er. oc.)* ᴰ Bene Oculòs, amoris indices, adiutorésque flagitij. *Post hæc pr. d.)* Grauior pœna cæcitatis, nō prouidere quò cadas.

21 *Cæteros ruerem)* ᴿ Ruere est diruere, prosternere, actiuè positum est: vt hoc Virgilij Totúmque à sedibus imis Vnà Eurus Notúsque ruunt. ᴰ Ruere, actiuam vim habet. Salust. in secundo, Ictu eorum qui in flumine ruebant, necabantur. Ruere enim, est toto corpore vti ad impellendum: quod faciunt qui ipsi præcipites alios prosternūt. vnde propriè sues ruere dicuntur. Virgilius, Ipse ruit, dentésque Sabellicus exacuit sus. Et Horatius, Hanc rabiosa fugit canis, ac lutulenta ruit sus. *Agerem)* Prosequerer, premerem. Virgilius, Illa fretus agit ventos. Id est, nimia celeritate persequitur, & penè occupat, præuenítque. *Tunderem. & p.)* Vide quàm fortis sibi videatur qui dolet & irascitur. ᴿ Dolor & ira fortes reddunt. Agerem hic promouerem significat. Attende præterea iratum verbis vti literam ᴿ habentibus, quam saxo, aut commotis irritati flagellis canes exprimere solent.

Hem, quisquis) ᵛ Præ iracundia vix herum agnoscit. Nam extra se ire videtur, qui furore cietur, ideò & Ira dicta est. Nam redire in se est iram ponere. Ira enim magno feruore & æstu omnia vincit. tenebras menti & rationi obducit, cuius remedium est, menti vim suam reddere, vt discerneret inter proprium & alienum malum, quod iratus minimè potest, sed mansuetus, cui animus est compositus, & Mansuetudo penè nihil est aliud, quàm ab ira quies. *Ego sum Sostr.)* ᴰ Hæc ideò inducitur, vt verisimile sit suprà non visam Sostratam: quandò etiam vix nunc agnoscitur ab irato. 23

Te expecto) ᵛ In hoc congressu exordium est attentionis & beneuolentiæ. *Teipsam expecto opp. opp.)* ᴰ Incerta distinctio, verum Te expecto oppidò opportunè, sic dicendum: An Expectare, sit impatienter cupere, & sine præscriptione temporis sperare, iuxta certum tempus. Vnde apparet ad Te expecto, quia per se nimium est, non esse iungendum Oppidò. 24

Quid trepidas) ᵛ Aut metu, aut iracundia. Nam sui non est compos extra se raptus. 25 *Quid fest. mi, Geta?)* ᴰ Probus assignat hoc Sostratæ. Asper non vult ad omnia seruum respondere: sed nutricem putat hoc loqui. *Quid festinas?)* Perturbaris. Et commotus dicit Prorsus actu commoto & anhelanti, ob perturbationem & contentum cursum.

Animum rec.) Quod in lectione gestu ostendi minimè potuit, id ex verbis Sostratæ 26

actũ est. Per interualla à commoto & anhelante dicũtur.
G. Al. [eloquere ergo], sed ſſſtv.
* D. Interponitur mulieris affectus nouo nuntio.
* Argumẽtum magni amoris.
* D. Areſiopeſis amarè flentis. deest Hoc feciſſe. L ...rũs & ſuauiter dictum ob recentem adhuc affectũ. Cætera pertinent ad delicti exaggerationem.

Actum est. S. [eloquere] obſecro quid [ſit.] G. iam, S.* ſtaſſfu 27
quid iam Geta? Mu. [ſiet.]* ſed verſus non conſtat.
G. *Æſchinus, S. quid ergo is? G. aliênus est à noſtra* {tabeſſbe ttia 28
familia. S. hem,
Périj: quare? G. amâre occœpit áliam. S. væ miſera* aſtadt- 29
mihi.
G.* *Neque id occúltè fert: à lenône ipſius eripuit pa-* aſſſdtv 30
lám...
S. *Satin' hoc [certé? G. certè.] hiſce óculis égomet vidi* aſſaaſt- 31
Sóſtrata. S. *[ah,]* Al. [certo? G. certo.] Mu. [certè? G. certè,] R. [ah. ah.] quod per ſynalœphen in vnam ſyllabam coaleſcit.
Me miſeram: quid credas iam! aut cui credas! [no-* dſſſſſv 32
ſtrúmne] Æſchinum, R. Al. [noſtrum], ſed perperam.

oſtenditur in Geta. Nam ideò dicitur, Animũ recipe: quia ille præ anhelitu crebriora verba continuare non poſſit. R Nam qui currendo defatigantur, hi frequenter ſpiritum ducere coguntur. *Animum recipe*) P Prouerbiale eſt, vbi quis re ſubita conſternatus poſteà recipit ſeſe. *Perimus*) V Propoſitio eſt, idem vult, Actum eſt. *Perimus. a... eſt*) D Iam bina verba iunguntur. *Perimus. a. i. eſt*) Verba ſunt deſperationis. Nam actum eſt dicitur in ea re de qua iam lata ſit ſententia.

27 *Eloquere obſecro te*) Bene Eloquere. nam conatur tantùm quod nec explicatur, nec intelligitur: cui vitio contraria virtus eſt eloquentia. Iam plus hîc geſtu, quàm dictu agitur: quia vt ſuprà diximus, & laſſus eſt qui nũtiat: & integratur dolor nuntii, cùm apud illã loquitur, ad quam maximè calamitas pertinet: quo dolore, vox plerunque ſubtrahitur atque ſingultit: & ſimul dat ſignum perditarum rerum.

28 *Alienus*) V Narratiuncula, eſt probans, cur ſit factum. & hic factum Æſchini adnuntiat: & eſt ἐκ. ...νοίᾳ, quam conſulta io excipiet. Narratiuncula autem ſubinde propter tot mulieris eiulatus, & admirationes interrumpitur.

29 *Amare occ. al.*) D Pelus eſt Amare occœpit, quàm Amat. Nam in eo quod dixit, Occœpit, augmenta mali metuenda ſignificat: vt in principiis quæ actum reſpiciunt, non ſtatim imminutionem inſpectant. Et Occipit, magnum facinus dixit.

30 *A len. ipſ er. p.*) Sic nuntiat, vt vltima peiora finit. Et his argumentis vult probare, quòd immodicè amauit Æſchinus: qui plus quàm virginẽ, idipſum quod pudor nec hortatur nec conſulit, amat. Quis autem magis potuit impudens eſſe, quàm qui poſt honeſtũ amorem, ab lenone amet? Hæc etenim ſignificat meretricem. Ergo non honeſtum, ſed Ab lenone: non per alium, ſed ipſius: nec emit, aut abduxit, ſed ob impatientiam valde amantis Eripuit. neque id occultè, vt qui celaret factum, tanquam ſatisfacturus vxori videretur: ſed, Palàm.

Satin' hoc certo) Magnis malis non ſtatim creditur. Hoc ergo ex dolore dixit, quòd ſtupet audiens: non quia non habet fidem. 31
Hiſce oc.) ...ματικῶς aſſeuerantiſ L aliòs, ut latius ... at, vidi. *(h, ah)* D Interiectio eſt flêtis.

Me mi.) Mira affectio. nam lachrymæ non ſinunt finire ſenſum. V Conqueſtio eſt cum exclamatione: & ... perturbatur. Sit autem propoſitio huius, Miſera ſum. Confirmatio à ſpe, qua excidit. Eſt enim ea fruſtrata. Repetitione quoque verborum Æſchini ... adauget, atque Æſchinum vitam, ſpem, opes appellat: & iuramentũ affert. Prudenter autem & artificioſè quod vehementius vrget, poſtremo loco poſuit, atque parentum conſenſus in ducenda vxore requiritur. *Quid cr. iam! aut cui credas!*) D Fides, aut perſonæ qualitate ſeruatur, ſi grauis perſona cui creditur: aut ipſius rei qualitate, ſi ea res creditur, in qua fallere cui creditur, aut non poteſt, aut non debet. Hîc ergo mirè in vtroque iam fidem dixit nullam eſſe, & in perſona, & in re. quod Virgilius tranſtulit, breuiúſque dixit, Nuſquam tuta fides. hoc eſt, nec in re, nec in perſona. Et hic ipſe in Heautôt. Pro Iuppi er. vbi nam eſt fides! *Quid cr. aut cr.*) R Datiuo & accuſatiuo ſimul, frequenter iungitur verbum Credo. *Noſtrũ Aeſch. N. v.*) 32

D *Iſtiuſ...*

33 ßſıſſßj *Noſtram vitam ómnium, in quo noſtræ ſpes, ſomnéſque opes ſitæ*

Mu. [*opéſque omnes ſitæ erant.*] *^tū hic verſus ac ſeqūes erūt trochaici,* ßßſld–:tſſſſſr: *primus claudicat.*

34 ςiſſſſıp *Erant!/ qui ſine hac iurâbat ſe vnum nunquam vidêrum diem:*

35 ßaadſſp *Qui ſe in [ſui] grémio poſitûrum púerum dicêbat: *patrem*

36 {iißaſſp iıtia *Ita obſecratûrū, vt licêret ſibi hanc vxôrē dúcere.*

37 ſſdadſſp G. *Hera, lácrumas mitte, ac pótius quod ad hanc rē opus eſt, porrò [cónſule,]*

R. [*proſpice.*] *Mu* [*opu' porro eſt proſpice.*] biſaaaſp.

38 aıſßdſp *Patiâmúrne: an narrêmus cuipiam?* S. *hau/hau mi homo [ſanúsne es!] an*

Mu [*ſanun' es?*] *reiecto* [*An*] *in ſequetem verſum ^tum vterque claudicabit, al'* ςitu:ſaudſbiſp.

39 dßdſ bſp *Hoc prŏferêndum tibi vſquam eſſe vidêtur!* G. *mihi quidē non placet.*

G. *Si* [*proferendum*] *primā producit lege.* [*vſquam eſſe videtur tibi?*] ſiſadbſp.

40 ſddſſiſp **Iam primùm illum alieno ánimo à nobis eſſe res ipſa indicat:*

41 ßaidſſi *Nunc ſi hoc palàm prŏferêmus, ille inficias ibit, ſat ſcio.*

42 aſſddßi *Tua fama, & gnatæ vita in dúbium véniet: *tum ſi máxime*

43 adbſſiß *Fateâtur, cùm* amet áliam, non eſt v'tile hanc illi dari.*

[*Erant*] *prima pæcſt à ſuperiore verſu pendere.* ſiſſſſp.

Al. [*ſuo*].

•Orator ie vehementiùs cupitum poſtremò poſuit.

Muretus tollit ab hoc verſu [*ſibi*], *& reijcit* [*ita*] *in finem præcedētis verſus.* tſtſſſiv. *ex præcedēti* [*ſuo*] *mono ſyllabū.* ſddſaſſp.

Al. [*S. hau*]*: ſed alterum melius.* L. Hau, muliebris interiectio.

Fruſtra in metum coniectæ muliercu læ, vt in fabula plu ſculum eſſet turbarum.

• L. Dilēma: e colligit rationem con ſilij, quam complexionē vocant Rhetores.

• L. Altera pars *δι-λήμματος*.

Getæ conſilium.

D [illegible] omnia: quia fletus impedit verba. deeſt autem, hoc feciſſe, vel quid tale.

33 *Sitæ Erant*) Sitæ, pòſitæ. nam Situm eſt quicquid in loco ſuo poſitum non euertitur.

34 *Qui ſine hac iur.*) B Hæc & proximè ſequentia dicit Soſtrata ad exaggerandam perfidiam Æſchini.

35 *Poſiturum p.*) D Puerum dixit, ſi puer naſceretur: non quia diuinabat. Ad votum ergo cupientis retulit Puerum: non quia neceſſe eſſet marem naſci. Et hæc omnia magno ſtupore dicuntur ad exaggerandam perfidiam illius cui creditur, & dolorem eorum qui crediderunt.

37 *Hera l. m.*) V Propoſitio eſt conſultationis, & ſeruus ad ſe reuerſus: prudenter admonet in rebus malis non lachrymis, ſed conſilijs agēdū eſſe. b Hinc Virgilius. Non lachrymis hoc tempus, ait, Saturnia Iuno. Sentit autem non lachrymis agendum, vbi conſilio opus eſt. *Hera lac. m.*) B Omitte, inquit, lachrymas nihil profuturas in re, vbi conſilio magis eſt opus. *Porrò conſ.*) D Porrò, in reliquum. deinde, vel in futurum. Porrò enim, ordinis & temporis aduerbium eſt, non coniunctio.

Hau hau mi h. ſanúſne es?) Hoc ex perſona nutricis legendum eſt: illa enim diſſimulandam rem putat. *Mi*) Pro meus. 38

Hoc proferendum tibi videtur eſſe vſquam?) 39
B Eraſ. 11. de Cop. com. E Comœdiis, inquit, exemplū ſumetur muliebris inconſtantiæ Soſtrata in Adelph. Mi homo, ſanúſne es? An hoc proferendum tibi videtur eſſe vſpiam? Ac paulo poſt, Ah minimè gentium, non faciam, proferam.

Tua f. & gn. v.) D Tibi enim crimini erit 40
vitiatam eſſe filiam: illi etiam oberit. Et vtrum Vitam, ſalutem dicit? *In dubium*) In periculum.

Fateatur) Vitiaſſe filiam. Et complexio 41
eſt *διλήμμα* oratoria. in qua vtrum ſenſeris, contrarium tollis, cogitúrque quod ex altera parte ſit, hoc eſt, tacere.

• V. Conclusio dilemmatis est. G. Al. [celare], sed versus non constat.

*Quápropter quoquo pacto [tácito] eSt opus. S. ah, minimè géntium: ff·ddd∫p 44

Non fáciam. G. quid agis? S. próferam. G. hem, mea Sóstrata vide quam rem agas. ddſiabſi 45

Al. [Peiore res loco non potest], quam lectionē versus non patitur. Mu [Peiore res loco esse non potest. quam in hoc quo etc]. ſlüijſi.

S. [In peióre loco non poteSt res] esse, quàm in quo nũc sita eSt. ſdſiſiſi 46

Primùm indotâta eSt: tum preteréà que secúnda ĕi dos erat, {ſſſdſi∫p ſſidſiſ} 47

Périit, pro vírgine dari nuptum non poteSt. hoc relliquum eSt, aſ bſſiſi 48

R. Linacer [Sin]. esed nec carminu ratio, nec Latinit si id patitur. ^ potest tamen elidi s in [annulus], ſaſſſdſp.

[Si] inf ícias ibit, teStis mecum eSt ánnulus, quem amíserat. dſſſſiſp 49

PoStrémò, quando ego cónscia mihi sum, à me culpã esse hanc procul: ſſabiſſp 50

Mu [mi sum, a me culpam hanc procul esse, nec]ſiaaſſap [Pretium, neque rem ullam intere esse, illa aut me indignam, experiar, Geta.]aaſſſap.

44 *Quapropter q.p.*) Congruè & pro persona, & pro muliere hoc dictum est: eámque in malis constantem esse demonstratur.

45 *Non fac.*) Non faciam, dixit, pro non tacebo: quasi tacere aliquam actionem habeat. sed moralis significatio est, & communis omnibus: sicut aduocatum dicimus malè fecisse, cùm tacuerit.

46 *Peiore loco res esse non potest*) Satis argutè inter Getam & Sostratam sententias ex perturbatione facit nutare. *Peiore lo. e.*) V & E Per antithesin argumentum Getæ diluit neutram dilemmatis partem probans. Nam cum Geta ad vtilitatem argumentationem retulerat, illa hic ediuerso grauius damnum opponit. Deinde nihil pericli esse testatur. *Quam in q.n.s.est*) D Causa nihil timendi.

47 *Primùm ind.est*) Ratio subiecta est causæ: & Indotatam. pauperem modò dicit. *Tum prat.q.s.ei dos erat*) Videlicet, Dari pro virgine nuptum. Et incerta distinctio est. etenim erat bis subaudiendum, Pro virgine dari nuptum. *Quæ s.ei dos erat*) R Pudorem intelligit, qui verè secunda dos dici debet, vel potius prima. Vnde Alcmena apud Plautum ait, Non ego illam mihi dotem duco esse, quæ dos dicitur: Sed pudicitiam, & pudorem, & sedatum cupidinem. Deùm metum, parentum amorem, & cognâtum concordiam. Quare Hieronymus ita pudicitiam commendat, In pudicitia, muliebrum virtutum principatus est, hæc pauperem commendat, diuitem extollit, deformem redimit, exornat pulchram, bene meretur de maioribus, quorũ sanguinem furtiua sobole non vitiat: bene de liberis, quibus, nec de matre erubescendum, nec de patre dubitãdum. *Quæ sec. ei dos erat*) B Pudicitia, quæ illi per vim adempta fuerat. Hanc Liuius. 1. lib. Muliebre decus appellans, Quo terrore cùm vicisset, inquit, obstinatam pudicitiam velut victrix libido, profectúsque inde Tarquinius ferox expugnato muliebri decore esset. Ausonius in Epigrammatis, rogans quæ sit dos pulcherrima. Deinde respondens non esse pulchritudinem, aut nobilitatẽ, aut diuitias, quæ plerunque spectantur, dicit: pudicitiam esse. Ecclesiastici capit. XXVI. Sicut Sol oriens mundo in altissimi Dei, sic mulieris bonæ species in ornamentum domus suæ.

48 *Non potest*) D Iungendum, Dari nuptum. Et Pro virgine: id est, virgo: vt. Nunc planè est pro noua. id est, noua. Aut nec virgo, nec pro virgine nubere potest. non virgo: quia vitiata est nec pro virgine: quia res diffamata est. *Si inf. ibit*) Si negabit.

49 *Testis m est ann.*) Locutio hæc sic capienda est: hoc est, annulus pro me testis. Vel sic, Annulus & egò testes sumus. Sed melius quod suprà.

50 *Postremò q. ego c.m.s.*) Quandò, pro quoniam: vel Quandò, pro quidem.

51 *Neque prétium, neque rem vllam intercessisse, [illa] aut me indígnam, Geta,*

52 *Expériar. [G. quid istuc? accêdo vt mélius dicas. S. tu [quantum] potes*

53 *Abi, atque Hegióni cognáto huius, rem omnem narrato órdine:*

54 *Nam is nostro * Símulo fuit summus, & nos cóluit máximé.*

55 G. *Nam hercle álius nemo réspicit nos.* S. *própera: tu mea Cánthara*

56 *Curre: obstetrícem accérse, vt cùm opus sit, ne in mora nobis fiet.*

R. Al. [illam], sed melius [illa] casu ablatiuo.

Al. [quantum] reiectos [Experiar] in praecedente versum ante [Geta], sed tum neuter constabit versus, nisi cum Mureto ad finē huius addas [abi] ... ac vū sequētis qui incipiet ab [Atque] melius habebit.

*Simulus Sostratæ maritus, pater puellæ vitiatæ ab AEschino.

51 *Neque rem vllam*) Hoc est, internūtium, pactū clām aut promissum. Et bene totū execratiuè dixit: vt alij facinora abhorreat. *Illa*) Filia scilicet. *Neque r. v. int.*) R Hoc est, cùm sciā nihil intercessisse, quod aut filiā, aut me parum deceat, &c. Verbum Experiri, quod statim sequitur, vt id obiter declarem, significat actionem intendere in iudicio, quo modo Cicero vtitur pro Quintio, Si quid in cōtrouersiam veniret, Intra parietes aut summo iure experiretur. Græcè, vt adnotauit Budæus, ἀγωνίζ. δικ. δίκην λαγχάνειν.

52 *Experiar*) D Apud iudices agam. *Quid istuc*) Verbum est ægrè consentientis: quasi qui dicat, Quid hic resistam? *Accedo vt m. d.*) Id est, vt consentiam, velut qui melius possim, dicere. *Quantum p.*) Deest Citò: vt sit quantum potes citò abi. *Tu quantum*) V Patronum ad maiorem turbam reddendam accersit Sostrata, & ἐπιτάσεως incrementum diligenter obseruandum est.

53 *Atque Heg.*) D Apud Menandrum, Sostratæ frater inducitur. *Huius*) Filiæ suæ scilicet.

Simulo) Nomen patris puellæ: diminutiuum à Simo, vel Simone Et nota nomen in Palliata fabula Latinè diminutiuum. *Simulo fuit summus*) Summus, an ad cognatum, an ad amicum refertur? an absolutè ponitur? vt in Eunucho, Plurima salute summum suū impertit Gnatho. *Et nos c. m.*) Et miserabilius Coluit dictum est, quàm si diceret. Colit. Virgilius, Per caput hoc iuro, per quod pater antè solebat. Colere enim & maioribus & minoribus conuenit. Vt, Posthabita coluisse Samo. 54

Alius n resp. nos) B Eras. dicit verbum Respicit metaphoricè accipi pro curam habere. *Nos*) D Monosyllabo finit, vultuosam exprimens pronuntiationem. *Tu mea C.*) Tristis ac seriæ fœminæ blandimentum est Mea potiùs, quàm pronomen possessiuum. Deest enim Chara, vel quid tale: quo addito, pronomen fiatet Mea. 55

Curre) Mirè dictum est ancillæ. Curre. *Vt cùm op.*) Id est, cùm adesse cœperit partus. *Ne in m. n. f.*) Loquutio qualis suprà. 56

ACT. III. SCEN. III.

ARG. V Perturbatio est Demeæ, qui ex rumusculo quopiam Ctesiphonem in raptione adfuisse compererat. & hîc cernitur elegans œconomia. Vnde colligimus quàm grauiter, quámque impotenter laturus sit Demea omni re, vt gesta est, comperta, cùm tantùm oblatæ rei suspicione tantopere discruciatur. Est autem δεινωτικά. Syrus autem obsonatu rediens, piscésque à foro afferens, L mira versutia & procacitate ludit senem, sollicitum de Ctesiphone, & Aeschino pariter ac Mitioni infésum. V Bona verò huius scenæ pars generis est demōstratiui Laudat enim coram Demea Ctesiphonem: & è diuerso Aeschinum, P atque Mitionem qui illi ad scortandum sumptum suppeditat, probro afficit ac vituperat: H quo lepido commento cauet Syrus, ne Demea, Ctesiphonis peccatum olfaciat. D quin potiùs narratione virtutum illius plurimùm gaudeat. P Deinde Syrus in piscibus parandis, patinísque curandis sollicitum habet animum. Postremò Demea Hegionem contribulem suum magno desyde-

sio

sio conuenire decreuit. ᵛ *Theses.* 1 Suspicio leuis est sæpe magni cruciatus causa. 2 Timidi sunt parentes de liberorum vita, ne per alios seducantur. 3 Serui hostes sunt, maximè quando Gnathones esse incipiunt. 4 Serui prudentiores ferè heris sui finguntur. 5 Laudari vel à Gnathonibus mirè sibi placent. 6 Seruorum præsertim famelicorum animus est in patinis. ᴹ Hominum omnium mores hoc loco indicantur, qui cum aliquid audiunt, quod gratum esse, aut placere potest, facillimè & citissimè fidem adhibent. & quamuis minimè verum, id tamen libenter credunt. Cæsar in Commentario III. Libenter homines, id, quod volunt, credunt. Xenophon III. Cyri instituti, Fama quamuis falsa, tamen cùm per vrbem gratissimis auribus exciperetur, apud regis amicos fidem inuenit. Præterea bonos homines rectíque studiosos, ab omnibus derideri & subsannari ostendit. Quare ait Plato VI. de Repub. Qui virtutem consectantur, & vitia fugiunt, vt quidem ab omnibus hominibus probantur, sic pauci inueniuntur qui illorum facta & conatus non derideat, quòd illorum virtutes prauorum consiliis maximè obsistunt. E. Iuuenalis. —Probitas laudatur & alget.

Versus hi Iambici acatalectici omnes, sique senarij siue trimetri, excepto trigesimo sexto octonario siue tetrametro.

DEMEA. SYRVS.

Demea solus hæc secum.
Al. [*affuisse*].
Al. [*aliquius rei*].
aaadsp: ^ [*eum*] monosyllabum.
Al. [*adducere.*] abducere ad nequitiā ... pro corrumpere.

DISPERII: Ctesiphôn. m audiui filium — dssp 1
Vna (fuisse) in raptiône cum Aéschino. — ssij 2
Id misero restat mihi mali, si illum potest, — dsdiss 3
Qui (alicui rĕi (est, étiam eum ad nequitiam (abdúcere.) — {aaadsp adi} 4
Vbi ergo illum quæram! credo abdúctum in gáneum — cssp 5
Aliquó: persuăsit ille impûrus, sat scio. — asss 6

1 *Disperij*) ᵛ Propositio. Actum de me est, perii. *Ctesiph.*) Confirmatio est miseriæ & calamitatis per facti narratiunculam, quod ex rumore resciuerat. ᴰ Hic ostenditur quòd seueri homines, ac recti & honesti tenaces, vel ridiculi sunt, vel odio habentur quoquò accesserint. Magno autem affectu, & quasi exclamantis addidit Filium: quasi causam redderet cur dixerat, Disperii.

2 *Vnà f. in r. c. Æsch.*) ... in qua ostenditur quantum commouebitur Demea ipsa re comperta, cùm ex parua rei suspicione tantum se afficiat. Raptio autem, ad personam refertur, Rapina ad rem: Raptus ad stuprum, si volumus propriè loqui.

3 *Id misero*) ᵛ Amplificatio est miseriæ à verisimili propter metum, ne in pœnas se det filius per Æschinum. Itaque abducendi verbo vtitur Hoc enim de Inuitis dicitur, sicut de volentibus Ducere. Nequitia verò hic est ... lasciuia & libido. *Id mis. restat*) ᴰ Bene Restat: tanquam iam summum malum sit, Æschinum esse corruptum. Et. Misero mihi: quasi qui nihil nesciat, nihil curante Mitione. *Si illum p.*) Non dubitat velle: & ideò dicit Potest.

4 *Qui al. r. est*) Rectè. de hoc enim supra dixit, —Non fratrem Rei dare operam, ruri esse parcum, ac sobrium? *Ad nequitiam*) ᴵ Recté quia nequitia & frugalitas opponuntur. *Etiam eum ad neq. abd.*) ᴰ Quare inuitum dixit, non Vocare. sed Abducere. Ducimus enim volentes, sed Abducimus inuitos. Nequitia autem propriè libidinosa inertia dicta est: quòd nihil queat, nullíque rei apta sit. Vnde & Nugæ quòd nihil agant, vel à non agendo. ᴮ Nequam Latinis non raro dicitur homo lasciuus ac libidinosus. Vnde & aurum nequam appellatur, & nequitia lasciuia, & libidinosa illecebra, siue vt Gellius ait, luxus vitæ prodigus, vt hoc in loco.

5 *Credo ab. l.*) ᴰ Non Isse, sed Abductum esse: quasi adhuc culpa non sit illius. *In ganeum*) Veteres ganeum meretricum tabernam dixerunt, ... quòd ipsa sit in terra, non vt cœnacula superius. Vnde & taberna, quasi trabena, à validioribus dicta trabibus, quibus superiora suspensa sunt. ᴹ Ganeum, vt ait Pompeius, antiqui locum abditum, ac velut sub terra dixerunt: pro lupanari ac scortorum prostibulo ferè semper sumitur. Varro. Qui sese in ganeum accessum coniecit amicæ.

6 *Persuasit*) ᵛ Suspicionum est incrementum. & crimen in Æschinum transfert. Porrò in hoc scene tanquam in speculo quodam

quit

7 {cibſbp Sed eccum Syrum ire video: hinc ſcibo iam vbi
ſiet:
8 ſſiſſ. Atque hercle hic de grege illo eſt: ſi me ſenſerit
9 {iiſſi Eum quæritare, nunquam dicet carnufex:
10 ſſ.ſdi Non oſtendam me id velle. S. omnem rem modò
ſeni
11 ſiſſp Quo pacto ſe habêret, enarrâmus ordine:
12 {eſſiſp Nihil quicquam vidi lætius. D. pro Iuppiter
13 dſſp Hominis ſtultitiam! S. collaudauit filium:
14 aiſaſi Mihi qui dediſſem conſilium, egit gratias.
15 ſiſail D. Diſrumpor. S. argentum adnumerauit ilico:
16 d ſi Dedit præterea in ſumptum dimidium minæ:
17 ſiſſp Id diſtributum ſanè eſt ex ſententia. D. hem,

Mu. [ire Syrum]. iddiſp.
Demeæ aſtutia.
[S. Omnẽ rem] Quidam hanc ſcenam in duas ſecantes, hic alteram incipiunt.
R. Al. [ſe haberet.] ſe perperam. ſiiſip.
• L. Exclamatio in Mitionem.
• Mirè faceto & callido commento eluditur Demea, ne Cteſiphonis peccatum reſciſcat.
• L. Quinque coronatos,

quis videret, vt ſenes apud Ariſtotelem ſint nunc ... ancipites. Nihil enim ſolidè & firme aſſeuerant. itaque hic dicitur Audiui, Credo nunc ..., ingenio peruerſo, qui cuncta ſiniſtrè interpretantur Hoc enim vitium eſt eidem philoſopho ... nunc ... (Sic enim legendum eſt in Ariſtotele, & non ...) ſuſpicaces, mala ſemper & damna metuentes nunc ..., timidi cunctáque mala antequam eueniant, metuunt. nunc ..., incuſatores, ſicut querulos Horatius appellauit & alia, quæ apud eundẽ ſequuntur. *Perſuaſit ille im.*) [r] Suademus facilia: Perſuademus difficilia. Et Suadere facientis eſt: Perſuadere perficientis. Impurus, pro improbo ponitur apud Terentium. Et hîc quoque recuſata voluntas eſt Cteſiphonis. cui à maiore fratre & improbo ingeſta ſit perſuaſione nequitia.

7 *Sed ecc. Syr. ire v.*) Ire, & abire & venire ſignificat. *Ire v.*) Ire, pro venire: vt, Nec verò Ac eidem me ſum lætatus euntem Accepiſſe lacu.

8 *De grege illo eſt*) [s] Eiuſdem factionis aut contubernii. [M] de illo hominum genere, qui filiis operam præſtant in amoribus promouendis. Senibus verò ac parentibus quocunque modo imponunt. [D] Ordo vel bonorũ vel malorum dicitur, & grauium: vt equeſter ordo, ſenatorius ordo. Grex vel bonorum, vel malorum eſt, & leuium: vt Cicero, In his bonis gregibus omnes aleatores, omnes impuri impudicique verſantur.

9 *Quæritare*) Inſtanter quærere. *Carnifex*) Pro ganeo poſitum eſt.

Non oſt. id me v.) Scilicet, Scire vbi ſit. 10 *Omnem rem*) [s] Inſinuatio eſt iuncta cum attentione, cum dicit, Omnem rem, modum, ordinem, & rem gratam atque iucundam.

Quo pacto ſe hab. en or.) [L] Hoc rectè: quia 11 dixerat Mitio, Nihil quicquid eſt, Volo ſcire, atque hominem conuenire ſi apud forum eſt. Et enarramus, pro enarrauimus. vt, Omnis humo fumat Neptunia Troia. Et Ordine, benè: quia ſimpliciter fatetur. Fallax autem & captioſa narratio eſt, quod timemus fateri.

Nih. l. q. v. l.) Quartum ... 12

Hominis ſtult.) Scilicet quia lætatur, ignorans vbi Æſchinus ſit. *Collaudauit fil.*) Illus additum eſt. non enim ſolùm non accuſauit, ſed & collaudauit. *Collaudauit*) [V] ... id ipſum conſummat; quam tamen iratus & ruſticus interrumpit. (*collaudauit*) [L] Syrus data opera irritat ſenem. 13

Diſrumpor) [L] Mirè: his enim verbis com- 15 mouetur, Collaudauit, & Egit gratias. Et vide ... ſtomachi reſeruatam. *Argen.*) [V] ... & incremento inſurgens amplificatio. Notum eſt, vt argentum pro qualibet pecunia. ſicut anteà æs ipſum accipitur, & inde Græcis ..., quod eſt pauperem reddere. Dimidium autem minæ quinque coronatis æſtimatur, aut noſtratibus ſex Rhenanis cum vnius quadrante, hoc eſt, didrachmo. *Argentum adn.*) [D] Contra illud eſt, Cur tu his rebus ſumptum ſuggeris? Et non ſolùm inquit, Adnumerauit, ſed quod peius eſt, Ilico.

Id diſtrib. ſ. eſt ex ſ.) Diſtributum, in di- 17 uerſa tributum: Id eſt, diſpartitum per pulmentaria.

L. Ironia. * *Huic mandes, si quid rectè curâtum velis.* ſſſſſ

Ain. [Hem], S. *[Ehem] Démea, haud aſpéxeram te: quid ági- tur?* {ſiſidp ſ

D. *Quid agâtur! voſtram néqueo mirári ſatis* aſdiſp

In [atque] eliditur e à vocali ſequẽtu verſu. *Ratiònem.* S. *eſt hercle inèpta, ne dicam dolo, atque* aſiiſſ

Abſurda. Piſces cǽteros purga Dromo: ſſſſſ

D. Ludere. viuere, & non læſum viuere. *Congrum iſtum máximum in aqua ſinito lúdere* ſſidip

Pauliſper: vbi ego vénero, exoſſabitur: ſſiiſp

Prius nolo. D. *haccine flagitia!* S. *mihi quidem [non] placent.* {cdbeſſ ſ G. [haud], cdbbii.

Mu. [ſæpe.] L. *Salſamenta*, ſalſa & durata. *Et clamo [ſæpe:] Salſaménta hæc Stephánio* ſiſdi

18 *Huic m. ſi q. r. c. v.)* εἰρωνεία eſt maioris ſtomachi: quia ille dixit, Ex ſententia diſtributum: id eſt, vt indicat Demea, dilapidatũ. Sic alibi, Columen familiæ noſtræ, bone cuſtos ſalue. *Huic m.)* V Maioris ſtomachi ironia eſt. Poteſt tamen videri prouerbiale. & ſerui in diligentiores ſeruos & magis induſtrios. *Huic m. ſi q.)* B In eum qui non rectè cõmiſſum ſibi negotium curauerit.

19 *Ehem Demea)* D Ehem, interiectio eſt cõmoti, & quaſi perculſi re ſubita & noua. *Quid agitur?)* Blandientis eſt, non interrogantis. vt alibi, O noſter quid fit? quid agitur?

20 *Nequeo m. ſ. r.)* Mira ſunt etiam illa quæ vehementer praua ſunt. Et ideò Mirari, pro horrere & reprehendere poſitum eſt. Et Rationem ἰδιωτικῶς dixit malam: cùm non ſit ratio niſi bona. ſed ſic loquitur populus.

21 *Eſt h. inep.)* Hoc ad ſenem. *Eſt hercle)* V Propoſitio eſt, qua inſtituit Demeam laudare, & Mitionem (ſed ...) vituperare. *Ne dic. d.)* D Ne mentiar, id eſt, ex contrario dicere videar: ſed vt ſeduló dicam.

22 *Atque Abſ.)* Ineptum, eſt ſtultum tantùm. Abſurdum quod & ſtultum eſt. & in ipſa ſtultitia diuerſum, & quaſi repugnans ſibi. Sic ergo locutus eſt, vt videatur Ineptam rationem ad Æſchinum referre: Abſurdũ, ad Mitionem, quem iam fieri ſtultum, contrarium ſenectuti eſt. *Piſcein)* V Auerſus conſeruis mandat de piſcibus expurgandis, cùm deſquamantur, & de exoſſando congro, qui & Græcis eſt γόγγρος, Germanis Mehrahl. Dubito an in arte culinaria hic piſcis mediocri vſque magnitudine exoſſari ſoleat. Non ignoro Donato exoſſare idem eſſe, quod purgare. De congro, ſi cui placet, legatur in nono Plinius & in octauo cap. duodecimo, Ariſtoteles de animalibus. *Piſces)* B In cutanda quoque re culinaria ſolicitũ habet animũ.

23 *Congrum iſt. m.)* D δεικτικῶς: quia erant alii, non maximi. vt è contrario, Argitiſque minor. quia eſt & maior. Nam Iſtum quòd ait, δεικτικόν eſt, videtur enim oſtendere digito quem dicat. B Conger vel congrus anguilla marina eſt. *In aqua ſi. l. P.)* D Sic oſtenditur bene obſonaſſe, qui viuos attulit piſces. nam non ludit piſcis, niſi viuus. M Ludunt piſces, cum in aqua mouentes ſe tanquam ſpatiantur.

24 *Exoſſabitur)* B Plautus, In Pſeudolo, Exoſſabo ego illum ſimiliter itidem, vt murænã coquus. Hic Terentius per verbum Exoſſabitur, planum fecit, quid ſit illud, Piſces cæteros purga.

25 *Prius nolo)* D Superbè, & pro authoritate: non dixit Non oportet. ſed Nolo: ſubauditur Purgari eum. Et nihil ex mora corruptelæ acceſſurum piſci ex eo oſtendit, quòd ait Ludere, hoc eſt, viuere, & non læſum viuere. non enim dixit Natare: quod etiam poſſunt languidi piſces. Ipſe inſuper planum fecit quid ſit Purga, dicendo Exoſſabitur. Purga igitur, exoſſa ſignificat: non, vt quidam putãt Exoſſabitur, comedetur. *Haccine fla.)* V Propoſitio eadem eſt quæ ſuperior, ſed hæc anguſtior & rei propoſitæ magis accommodata ſuperioris. Veluti expoſitio per exclamationẽ eclipticam. Subaudiendum enim eſt, Fieri par eſt. *Mihi)* Hæc ſuperbè & ferociter aliò quàm ſenex velit orationem conuertens dicit. *Mihi qu. n. pl.)* D Plus hoc ad ſenẽ: & vide quàm totum ſuperbè, & confidenter dixerit ob amicitiam omnium dominorum, excepto vno Demea, quem tantum præ illis contemnit.

26 *Salſamenta)* Hoc ad diſcipulum. Salſamẽta, aut ſalſi piſces ſunt, aut laridũ. *Salſamenta)* V id eſt, ſale ob diuturnum vſum condita.

ssssp *Fac macerêntur pulchré.* D. *Dij vostram fidem,*
iadisp *[Vtrum] studióne id sibi habet, an laudi putat.*
adssai *Fore, si perdiderit gnatum! væ misero mihi,*
ibsisi *Vidêre videor iam diem illum, cùm hinc egens*
absisp *Profugiet aliquò militâtum.* S. *ô Démea*
sdiiai * ISTVC *est sápere, non quod ante pedes modò est*

L. *Macerentur*, molliantur.
D. *Aut [vtrum?] quid. vtrum est, aut, vtru verû est, aut, vtrumne, studione est?*
* L. Sētētia vera: sed qua irridet senem.

cōdita. Sæpe Græcis sunt ea τάριχα, quæ priùs macerari, id est, aut mollificari diu in aqua serenta, si dura sunt, aut prolui & madefieri vt salsugo perluatur, solét: & id interdū etiā ἀποβρέχειν, & sic calx cocta diu maceratur ante vsum cæmentarium apud Vitruuium. Culinaria autem hæc verba sunt & officia. Hic iterum auersos conseruos adhortatur, de culina admodum sollicitus & negotiosus, aut lasciuiendum, vt Donatus ait. M Salsamenta sunt intestina liquaminàque piscium, muria condita, quæ veteribus in deliciis fuisse constat. *Salsamenta hæc, Ste.)* D In tota comœdia opera danda est, vt stomachetur Demea: excepto quòd is ipse in fine commutat. Hæc ergo causa est, quare Syrus quoque illi obiicitur magnificè inferens se vt luxuriosum, licentémque seruum: præsertim qui adolescentū pædagogus fuerit.

27 *Fac mac.)* M Macerate est humore super infuso præparare ad mollitudinem, quémadmodum lupinos dulcescere faciunt. B Macerare mollire est. Sicut triticum macerandum Columella dixit. & gemmas aceto macerari Plinius. *Dij vost. f.)* V Confirmatio est per exclamationem & dubitationem propter indignitatem facti à mitione, quem vituperat.

Vtrum studióne) D Aut ordo est, Vtrúm-
28 ne, aut est παρέλκον tertium: aut verò per ἔλλειψιν accipitur: quasi dicat, vtrum est? aut vtrū verum est? quod qui accipit, vtrum subdistinguat, & separet à sequentibus necesse est. *Vtrum studione)* Aut vtrum superuacuum est, aut Ne: aut certè τμῆσις figura est, pro Vtrúmne studióne id sibi habet, si sciens lædit filium? *Laudi putat)* Quia decipit. *Si per. gna.)* Et magno affectu, nō dixit Æschinum: & mirè non addidit cuius gnatum.

Væ misero) V Imaginatio est futuri pe-
29 riculi senibus aptissima. Sunt enim iuxta Aristotelem senes δειλότεροι tum propter experientiam. Plurimæ enim res vanæ sunt, & quæ eueniunt, plerumque in peius tamen propter timiditatem rapiunt, cùm magis memoria quàm spe valeant. *Væ m. m.)* D Hoc est, quod suprà dixit, Ægrè est, alienus non sum.

30 *Videre v. d. ill.)* Illum dixit, quasi quendam tristem ac funestum. *Cùm hinc eg. Pr a.)* B Virgilius libro Ænei. 2. Illi me comitem, & consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab annis. Militandi causa fuerat, quòd pauper ita & hoc in loco. Paupertas olim militiæ causa fuit. Qui sua profundunt, postea vel turpiter egēt, vel turpiùs rem parant. vtrunque facturum filium Demea dicit se prospicere. Turpiter autē rē quæsitutū, cùm profugiet aliquo militatum. Nam militia mercenaria antiquitùs erat infamis. Exemplum requiris? Cares quare in tantum contemptum venerunt? Nimirum hoc solo, quòd velut carnifices ad lenienam pretio empti æs merebant.

Istuc est) V Vera & prudens est sen- 32
tentia, sumpta à Thalete Milesio, qui sydera contemplans, ea quæ ante pedes erant neglexerat, & in scrobē ceciderat, vt author est Plato. Id tamen Cicero in tertio de diuinatione Democrito tribuit. Extat quoque apud Græcos hac de re epigrama. Hac vtique Demea deridetur. Est alioqui hîc prudentiæ notatio non ita negligēda. Sic Democritus dixit, φρονήσιος ἔργον μέλλουσαν ἀδικίην φυλάξασθαι, ἀναλγησίης δὲ τὸ γενόμενον μὴ ἀμύνασθαι. Quod est, prudentiæ munus est, futuram iniuriam præcauere: id autem quod fit, aut factum est, non vlcisci, indolentiæ est. Dilucidius autem Plutarchus id ipsum scriptum reliquit. ἀλλὰ μὲν ἡ φρόνησις οὐ σωμάτων, ἀλλὰ πραγμάτων ὄψις ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτοῖς γενέσθαι ἀνθρώπους. hoc est, Prudentia non corporum est inspectio, sed rerū Priusquam easdem homo aggrediatur, vt quàm commodissimè res obuias & incidentes excipiat. Futura enim prospicit, &c. *Istuc est s.)* M Hominem prudentem & circunspectum, qualem sapientes esse velint, designat hæc sententia. Is enim prudens est, vt ait Cicero, qui id quod futurū est, antequā factū sit, quàm longissimè prouidet. Hinc, vt idē ait de Leg. 1. id est prudētia à prouidētia dicta est. Homo enim prudēs cognoscit futura, per causas effectrices & signa, tanquam ea quæ fuerunt: & hoc facit intellectus & obseruatio rerum, quæ sunt & accidunt in vita humana. *Quod ante p. m. est vide)* D Hoc sumpsit Poëta de illo peruulgato ancillæ dicto Quod ante pedes est, non

*V. Amplificat maleficium Mitionis interrogando, grauiúsque factũ suggerendo.

D [Ellam].

* L. Simulata in Mitionem vituperatio, & mox cõparatio eodẽ spectãs.

[Piget], ob damna: Pudet, ob turpia.

Nõ nulli reijciunt [at] in sequẽtem versum, sed ad hunc pertinet.

Vidêre, sed étiam illa, quæ futûra sunt, ibliſij
Prospicere. D. * *quid? istæc iam penes vos psáltria est?* dalisi
S. *[Est iam] intus.* D. *eho, an domi est habitûrus!* S. saiasi
credo vt est
Deméntia. D. *héccine fieri flagítia!* S. * *inêpta lé-* sibidbii
nitas
Patris, & facílitas praua. D. *fratris me quidem* ablisp
Pudet. pigétque. S. *nimiùm inter vos Démea, [ac]* i·bssi
Non quia ades præsens dico hoc. per nimiùm interest: dsl.ai

videt: cœli scrutatur plagas. B Ante pedes esse dicitur, quod obuium, quódque vel præsens adest, Vel imminet, siue in proximo est. M Ante pedes, id est, de proximo, quod ob oculos versatur, ad quod nisi præuideris haud quaquam impingere nõ potes. Stultorum. Verò contrà nulla industria circa prouidentiam est: non enim vitare venientia possunt nec ferre præsentia. Aristot. in Ethicis prudentiæ hæc contraria esse docet, Primùm non posse discernere causas & negotia, nullo consilio sibimet succurrere, peruersè cum aliis sermones serere, quæ in vita bona maláque sunt, in his discernendis corrupto esse iudicio. Seneca cap. x . de virtutibus, Si prudens esse cupis, in futurum prospectum intende, & quæ possunt contingere animo tuo cuncta propone. Nihil tibi subitum sit, sed totum ante conspicies. Nam qui prudens est, non dicit, Non putaram quidem hæc posse fieri: quia non dubitat, sed expectat: nec suspicatur, sed cauet. Et mox, Si prudens est animus tuus, tribus temporibus dispensetur, Præsentia ordina, futura prouide, Præterita recordare. Nam qui nihil de futuro præmeditatur, in omnia incautus incidit.

33 *Sed. et. il. q. f. s.)* D Magis ridicula est assentatio, si quis maximè laudetur quibus maximè caret.

34 *Isthæc. i. p. v. ps.)* Dicendo Isthæc, ostendit iandudum se hæc indignari.

35 *Ellam intus)* Vt, Ellum confidens, catus. *an d. est h.)* Propriè quia haberi vxor dicitur. & Haberi mulier cum coit. *Credo)* V Asseuerat, & arguit Mitionem dementiæ. *Credo vt. est. de.)* D Sic & in Eunucho, hanc se intendit esse, vt est audacia. Et nominatiuus casus esse potest. & septimus. Si septimus: perditus aut quid tale subaudimus. Sed melius nominatiuum accipimus casum.

36 *Hæccine)* V Admirans propositionem veluti epilogo repetit. *Inepta)* In indulgentiam Mitionis incessit. *Inepta lenitas Patris, & fac. pr.)* D Lenitas ad permittendum, Facilitas ad ignoscendum: sic quidam. Sed ego Lenitatem ad Mitionem refero. qui hæc leniter patitur. Facilitatem, ad Æschinum, cui hæc per licentiam facilitas datur. Prauum autem est, quod & ipsum lædit facientem: malum, quod alios tantùm. *Inepta len. Patris)* M Carpitur in parentibus nimia lenitas, quæ fere in causa est, cur ad bonã frugem iuuentus rarò perducatur. Et cum alioqui vitium non sit, sed virtus potiùs, vt mox dicetur, tamen contemptum quendam præceptorum, maiorum, parentúmque inducit. Quare vt discerni faciliùs possit, solent authores verbi alterius adiectione tanquam denotare, bonámne lenitatem an prauam intelligi velint. Quod idem facillimè fieri consueuit, & hic apud Terentium obseruatum, cùm ait, Inepta lenitas & facilitas praua. Philosophus Lenitatem, virtutem in Ethicis sic describit, Quæ mediocres criminationes ferre sufficiens est, & contemptum leuem non patienti animo tolerans: minimè quoque facilè ad vindictam & pœnas sumendas impetu fertur: Iram præterea cõquoquit. nec illi prompta est. Præditus autem lenis, est moribus haud quaquam amarulentis, verborum contentiones quam maximè fugitans, cuius in animo quies consistit. & tranquillitas pertinaciter hæret.

38 *Fratris m. q. Pudet pig. ique)* D Pudet, in his quæ turpiter facit: Piget, in his quæ cum damno ac malo. Pudere, etiam ad dedecus: Pigere ad dolorem refertur. Pudet, quod turpe est: Piget quod dolet. *Nimium)* V Per comparationẽ amplificat, eáque occultè Demea laudatur, atque in singulis verbis auxesis est, aut si quis mauult Comicæ [illegible] sunt. Nã non Sapientẽ, sed Sapientiam, non Sonniculosum, sed Somnium dicit. & hac [illegible] nasuta ironia figuratur. *Nimium inter vos. D.)* D [illegible] nunc enim redditum est,

quod

Tu quantus quantus, nihil nisi sapientia es: Senis vigilantia.
Ille fútilis, sómnium sineres vero illum tuum
Fácere hac! D. * *sinerem illum! [an] non sex totis* •L.Oeconomia ad augendam futurā epitasin.
ménsibus *Mu.[ant].*
Prius olfecissem, quàm ille quicquam [cœperit!] L. *Olfec.* metaphoricôs, pro sensissem. deprehendissem.
R.[cœperet] ja Cœpio pene obsoleto.
S. * *Vigilántiam tuam tu [mihi narras! D. sic fiet]* •V. Industriam Demeæ propter educationem admirās laudat.
G. mihi? D. sic modo fiet. Jaitddpt & *versus sequens incipit ab [Vt quisque suum ad metietur.* Sfiasi.
Modo, vt nunc est, quæso. S. vt quisque suum volt
esse, ita est.

quod suprà dicebatur & præterea repetendo Nimiū, confirmauit superius dictū, nō soluit.

40 *Tu quantus q.)* Id est, quantuscunque, [B]eo modo, quo qualis qualis, pro qualiscūq., & quisqui pro quiscūque. Priscianus, Est præterea notandum, inquit, quòd tam nomina infinita, quàm aduerbia, si generalem habēt pronuntiationem colligentem vniuersitatem numerorum, de quibus loquimur, geminantur apud Latinos, vel assumunt cunque, vt quisquis vel quicunque. *Nihil n. sapien. es)* [D]Ridiculè prius additum Nihil, quàm Quicquam, laudi nomine. Deinde si sapiens dixisset, non tanta esset irrisio * sed stultus. *Nihil n. sap. es Ille f.)* Nec tu Sapiens, sed sapiētia: nec ille Sōniculosus, sed Sōniū, ὑπερβολικῶς.

41 *Sineres. v. il. s.)* Ab argumento fabulæ repetit Sinerem; & ἐρωτικῶς interrogat.

42 *Totis sex. m.)* Totis, quasi longi sint: Id est, integris, vt ne vnum quidem diem minùs à sex mensibus sciat. quid cœpturus sit filius. Nimis Comica & muralis assentatio.

43 *Prius ol.)* [B] Translationes quæ ducuntur à corporis sensibus, quoniam velut ad manum sunt, & quasi de proximo sumuntur omnes ferme prouerbiales sunt, veluti odorari, protelcisci-ce:e, & sagaciter deprehensum atque animaduersum cognoscere. Olfacere hoc loco pro deprehendere posuit. *Quàm ille. q. cœ)* [D] Multum dixit, & Ante sex menses, & Olfecissem, & Prius quàm cœperit. *Prius ol.)* Totū ridiculè. Nam quid olfecisset, qui nondum quicquam facere cœpisset, cuiusque naribus nihil obiectum fuisset? Nam ideò nares à naritare dictæ sunt, quòd nos odoratu doceant præstò & propè esse, quod adhuc oculi non vident.

44 *Vigilantiam tu. t. m. narras!)* Id est, quem maximè scio. *Sic fi. m. odo, vt. n. est)* Non dicit qui, sed respice ad argumentum, & ridebis hæc optantem Demeam.

Vt q. s. vult e. i. est) Hæ sunt sententiæ & 45 semper probabiles, & pro personis ridiculæ. Plautus in Milite glorioso, Nimia est miseria nimis pulchrum esse hominem. *Vt q. s. volt)* [M] Vera sanè sententia, quæque non ex triuio, sed tripode desumpta videri debet: in nobis enim situm est, quales tandem liberos habere velimus. Nam si illos negligentiori indulgentiorique educatione assuefecerimus fieri non potest, quin corruptissimi insolentissimique tandem euadant. Rursus si contractis habenis laxam vitæ rationem negauerimus, pro voluntate nostra corrigere & temperare bonisque assuescere possumus, licet repugnante natura. Quod cum Lycurgus Lacedæmoniorum legislator, vt scribit Sextus historicus, viuo quasi exemplo demonstrare vellet, nostræ scilicet facultatis esse habere liberos optimos, duos de eadem matre catulos suscepit, atque alterum quidem in culina lurconem, & ad gulosam voracitatem educauit, alterum verò ad indagandas feras sagacem & venaticum reddidit. Posteà verò, cum aliquando simul omnes in vnum locum Lacedæmonii congregati fuissent, acceptis canibus ità in concilio verba fecit: Magna res est, inquit, viri Spartani ad parandam virtutem consuetudo, disciplina, & vitæ institutio, quod per me vobis quàm mox apertum fiet. Et mox catulos suos dimisit, depositis prius olla leporéque in medio, tum helluo ille in ollam, alter autem in leporem magno impetu inuasit. Cúmque Lacedæmonii stupentes admirarentur, quidnam sibi hoc vellet, quod Lycurgus catulus exhibuisset, Ambo, inquit, isti iisdem parentibus editi sunt, sed propter educationem diuersam alter gulosus, alter verò venator euasit. Et Iuuen. Saty. xiiij Plurimū enim intererit, quibus artibus, & quibus hūc tu Moribus instituas. *Vt quisque)* [V] Vera est de educationis facultate, quia talis

•D.Hoc clarè.
•D.Hoc lentiús.
•D.Hoc rursus clarè.
Laus filii diligentis. ᵛ Nunc incipit vafro commento suspicionem seni de Cresiphone eximere.
•L. Attende calliditatem ad celandú Ctesiphonem.

D. *Quid eum? vidistine hódie?* S.* *tuúmne filium?* { aſdalp aſdſ 46
[*(*Abigam hunc rus.*)* *iam dudum] áliquid ruri* aſdſap 47
ágere árbitror. R. Al. D. Abigam hunc rus. S. iandudũ], sed perperam.
D. [*Satis scis ibi eum esse?*] S. *oh, qui égomet prodú-* { ſadſſi a 48
xi. D. *óptumè est.* R. [Satin' scis ibi esse?] iadiſſi.
Métui, ne herêret hîc. S. *atque irâtum ádmodum.* aſiſſp 49
D. *Quid autẽ?* S.* *adórtus iúrgio fratrẽ apud forũ* { iiſiap iiſid 50
De psáltria istac. D. *áin' veró?* S. *vah, nihil reticuit:* { ſſſiab ſaſſdp 51
G. [vah.] extra metrum est, sic sabi & synæresi facta in [ais'] & [nihil] iiiſdp.

•L. Mirè fictum ad inuidiam Aeschini, & cõmendationem Ctesiphonis.

Nam vt numerabâtur fortè argéntum, intéruenit dſiſſp 52
Homo de improuíso: cœpit clamâre, *Aéschine* aſſiſp 53
Héccine flagitia fácere te! hæc te admittere dbbiſp 54

quisque est, qualis educatur, & in tenera ætate informatur. Id quod in brutorũ educatione notius est, quàm vt comprobetur. Sic Plato de iusto ait, τροφὴ καὶ παίδευσις χρηστὰ σωζόμενα φύσεις ἀγαθὰς ἐμποιεῖ, καὶ ἀνθρώποι χρησταὶ τοιούτων παιδείας ἀντιλαμβανόμενοι ἔτι βελτίους τῶν προτέρων φύονται.

46 *Quid eum? vidistine hodie?*) ᴰ Quid eum, initium interrogationis futuræ de persona alicuius. Sic in Heauton. Sed Syrũ, quid eum? *Tuúmne filium?*) Moris est vt qui cogitat quid respondeat, interrogatione remoretur. *Tuúmne*) ᵛ μιμητικῶς hoc dicitur.

47 *Abigam h. r.*) ᴰ Vt pecudem, dixit Abigam: non vt hominem, Mittam: vnde & abactores dicti sunt. Cicero in Verrinis, Equarum greges illum abigendos curasse. *Abigam h. r.*) ᴮ Rusticus rusticè loquitur. *Aliquid r. ag. ar.*) ᴰ Hoc plus est, quàm Illic esse, vult enim cum laude eius loqui. vt suprà, Rei dare operam: ruri esse parcum, ac sobrium. Et Agere, propriè dixit. nam ab agendo, ager dictus est, quòd in eo multa agenda sunt.

48 *Oh*) ᵛ Seruus comminiscitur narrationem rei oratoriæ, non gestæ, qua inuidiam Æschino conflat, & Ctesiphoni laudem apud patrem parat. Atque hîc est diligentis & probi filii descriptio. *Qui egomet pr.*) Mutata præpositione, non Deduxi, sed produxi dixit: id est, porrò duxi.

49 *Metui, ne h.*) Hæc translatio vt subleuat Ctesiphonem, ita Æschino inuidiosa est. nam Hæreret, non animo, nec voluntate: sed visco decipientis aucupis.

50 *Quid autem?*) Quid pro quare, vel ob quam causam. Virgilius, Quæ fortuna viris, classem quo littore linquant. Quid veniant. Cui cõtrariũ in significatione • id quod te oro. *Adortus iu. est*) Aggredimur, de longinquo: Adorimur, ex insidiis & ex proximo. nam Adoriri, est ad aliquem oriri, id est exurgere.

51 *De ps. ist.*) Hic mirè senem imitatus est: & memoriter, quia ille dixerat, Quid illæc iam penes vos psaltria est? *Nihil ret.*) Mirum enim, minorem fratrem non pepercisse maiori: nec reticuisse quicquid erat opus.

52 *Interuenerit*) Interuenire, est in medio negotio, quasi ex insidiis superuenire, & opprimere in ipso actu eos, qui rem celatam vellent. Et vide quàm oratoriè narret gestionem rei, quæ nunquam facta si: his enim fides fit.

53 *Homo de im.*) ᵛ Effictione quadam Homo quidam interuenit, & clamando dehortatur Aeschinum flagitiosum. Confirmat reprehensionem modò ab inhonesto, Quia flagitia hæc facere dedecet: modò ab indecoro, Quia vestigia tuorum maiorũ non sequeris. modò ab incommodo, Quia & vitã tuam perdis, non tantùm argentum. *Cœpit c.*) ἐπὶ κοινοῦ totum, & Cœpit, & Clamare: & quod sequitur.

54 *Aeschine. H. f. f. te!*) ᴰ Et accusatio à persona: & vide pondus in nomine Aeschini. *Hæc te ad.*) αὔξησις. nam plus est Admittere, quàm Facere. Pronum est hæc statim credere Demeam, de eo quem superius laudauerit. Non fratrem vider Rei dare operã: ruri esse, parcum, & sobrium. Vnde mira Poëtæ arte & initia, & media, & postrema sibi congruunt atque respondent.

*Indigna genere nostro! D. [oh] * lacrumo gaudio.*
S. *Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam.*
D. *Saluos sit: spero, est similis maiorum suum.* S. *hui!*
D. *Syre, preceptorum plenus istorum ille.* S. *[Phy!]*
* *Domi habuit unde disceret.* D. *fit sedulo:*
Nihil pretermitto, consuefacio: denique
Inspicere, tanquam in speculum, [vitas omnium]

Al. [in vitas omniũ]: k al. [vitas hominũ], sed corrupté.

R. [oh. ei.] sustul. c al. [oh lacrumo pre gaudio.] scripsi.
• In prufuso gaudio lachrymæ erumpunt.
D. Phy interiectio mitantis est.
R. Al. [philosophos], sed deprauate siue in fine lauus versus siue in principio sequentis legatur.
• L. Prouerbiale est.

55 *Lacrumo. g.*) Immoderata lætitia maximè parentum, lachrimas habet. Rectè ergo additum est, Gaudio: quia lachrymæ solum mœrorem significant. *Lacrumo. g.*) V Id naturale est, & suas habet causas, ab Alexandro Aphrosidiensi explicatas. B Panegyrico ad Philippum Burgundionum principem Erasmus. in fabulis inducitur, inquit, senex præ gaudio lachrymans, habent lachrymas suas & gaudium, at non nisi verum, non nisi ingens, non nisi maius, quàm vt animi conceptaculis queat contineri. Ex eodem fonte manarunt illæ post captas secundo Punico bello Syracusas Marcelli lachrymæ. De quo Liuius. 25. lib. Marcellus vt mœnia ingressus ex superioribus locis vrbem fermè omnium illa tempestate pulcherrimam subiectam oculis vidit, illachrymasse. partim gaudio dicitur tantæ perpetratæ rei, & c.

56 *Non tu ho. ar. p. sed. v. t.*) D Hæc figura oratoria δεινωσις dicitur. qua ostenditur non esse mediocre quod factum est.

57 *Saluus*) V Pater fallitur à doloso seruo, cuius laudibus senex motus suam in instituendis liberis educandi rationẽ prædicat non ita malam. Alterum autem hominem propter pædagogias pleniorem institutionem collaudat. *Hui*) Quasi miraretur ipse quæ narrat.

58 *Syre, pr. p. ist. ille*) Vide Demeam non desinere culpam Aeschini in Mitionem conferre: cùm è contrario præceptorum suorũ vult esse quòd sapit Ctesipho. *Istorum*) Quæ dicis scilicet, Non tu hoc argentum perdis, sed vitam tuam. *Philosophos*) V Educatio hæc optima est, rectè in artibus suos erudire, quo felicius ad altiores disciplinas aspirarét. *Philosophos d.*) B Ideò Philosophos, quòd olim in tota Græcia rectè viuendi doctores ac magistri essent Philosophi. *Philosophos d. h.*) Quidam hic legunt Phy, vt sit interiectio simulatæ cum irrisione admirationis. Apud Græcos

59 φευ admirandi aduerbium est.

Domi ha.) • id domi habemus, quod in nobis situm, neque necesse est ab aliis mutuò sumere. Translatum apparet à consuetudine foris rogandæ supellectilis, quam domi desyderes. Proinde dixeris eleganter. Quid in rebus istis felicitatem venaris? Domi habes vnde beatus esse queas. Regum est domi consilium habere, non ab aliena pendere sententia. Vide Parœmiographum in Chilia. *Domi. h. v. d.*) D. Hieronymus quoque vir tantus in dicendi facultate, & summus Theologus, Terentium imitari non dedignatus, ad Heliodorum de Nepotiano, Solitudines, inquit, occupare, auunculum pontificem deserere, non audebat tot in illo cernens exempla virtutum, domíque habens vnde disceret. *Domi. h. vnde. d.*) D Vnde, id est de quo. *Fit. s.*) ἰσοδυνάμως dictum est, Fit. Et Seduio, sine dolo, id est instanter: quia negligentes dolosi dicuntur.

60 *Inspicere*) V Vitas hominum & historias tanquam speculum proposuit, vt aliorum insania frui liceret. Iubebat & Socrates vt sui discipuli sese subinde in speculo contemplarentur, vt deformitatem eruditione & peritia compensarent. *Inspicere. t. in sp. v. o. iubeo*) D Videndum, an rectè speculum induxerit, cùm alienas vitas dicit inspiciendas esse. nisi fortè ad causam admouendi speculi, non ad effectum referamus. nam inspiciendi speculi, emendatio est vultus: effectus, formæ per imaginem resultatio. *Tanquam in spec.*) B Prouerbiale est de re vehementer euidẽti, ac perspicua. Inter multa quæ rerũ referunt imagines, nihil æquè perspicuè reddit simulachra, vt vitrũ plũbo sublitum. *Inspicere, t. in sp. v. h.*) Hinc illud Mimianum, Ex vitio alterius sapiens emendat sua. Sic Plautus, Feliciter sapit qui alieno periculo sapit. Et Plinius, Optimum est aliena frui insania. Et Cato, Vita est nobis aliena magistra. M Vtile est iudicare in aliis, quale sit vnum quodque quod vitio verti possit: vt nos cauere valeamus, si aliquid præter decorum fieri cognoscimus. Nam magis deprehendimus errores aliorum, quàm nostros. Vnde magistri cùm discipulos reprehendere volunt, aliorum errores ipsis obiiciunt.

Iubeo, atque ex aliis sumere exemplum sibi:
Hoc facito. S. *recte sane.* D. *hoc fugito.* S. *callide.*
D. *Hoc laudi est.* S. *istaec res est.* D. *hoc vitio datur.*
S. *Probissime.* D. *porro autem.* S. *non hercle otium est.*
Nunc mihi auscultandi: pisceis ex sententia
Nactus sum: hi mihi ne corrumpantur, cautio est.
Nam id nobis tam flagitium est, quam illa Demea
Non facere vobis, quae modo dixti: & quod queo,
Conseruis ad eundem [illis] praecipio modum:
Hoc salsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parum,

V. Et si non vituperanda sit talis educatio, Gnathonem tamen verum agit seruus.

Porro autẽ, Initium vberioris orationis interruptae per Syrum.

R. *Al. omittitur [Non], sed perperam.*

Mu. [istuc].

Praecepta Demeae ad coquinaria vsq, deludit.

ciunt. vt discipuli videndo cognoscant, quàm dedeceat id in quo reprehenduntur. Quapropter Anacarsis Scytha interrogatus quo pacto quis absthemius fieret? respondit, Si ebriosorũ mores sibi ante oculos ponat. Et Plato ebriis & iratis praecipere consulereque solebat, vt in speculo vultus suos contemplarentur, vt visa deformitate vitia fugerẽt. Huc facit hoc Ciceronis lib. 1 Offic. Non est incommodum, quale quicque vitiorum sit ex aliis iudicare: vt si quid dedeceat in illis, vitemus & ipsi. fit enim, nescio quomodo, vt magis in aliis cernamus, quàm in nobismetipsis, si quid delinquitur. Videtur tamen Comicũ in hisce verbis vsum Comoediarum ostendere voluisse: nempe quòd sint humanae vitae inter caetera scripta speculum optimum. Quod & Cicero pro Rosc. agnouit, Etenim haec, inquit, conficta arbitror à Poëtis esse, vt effictos nostros mores in alienis personis, expressamque imaginem nostram vitae quotidianae videremus.

63 *Callide)* D Callidus dictus est etiam qui exercet dolos. Callidus dicitur, qui callum sibi vsu artis induxerit.

64 *Hoc laudi est hoc vitio datur)* Non philosophicè, sed ciuiliter monet: non enim dixit. Hoc bonum: sed, hoc laudi est, Nec, Hoc malum: sed, vitio datur. Ergo vt idiota & Comicus pater, non vt sapiens & praeceptor. *Istaec res est)* Non quã rẽ gerit Mitio: non vt ille agit. Et significat, hoc verum est, hoc vtile est.

65 *Porro autem)* Propè delinitus erat Demea contra institutum argumenti. Artificiosè igitur Poëta subiecit ex persona serui, vnde illum ad amaritudinem prouocet. *Porrò autem)* At verò. & huiusmodi principia narrationum sunt, quibus superiora sequentibus connectuntur. L Plura dicturus erat senex, si permittat Syrus: sed ille se auellit, & ridicula imitatione eorum quae supradicta sunt, hunc deridet. *Porro* V Garruli sunt vt plurimum senes, & suarum rerum laudatores, vt est apud Horatium. Itaque garrulitatem pro decoro Poeta obseruauit. *Airᵒ* dicit Aristotel. εἶναι δὲ ἀδολέσχας, διατελοῦσι γὰρ τὰ γενόμενα λέγοντες, ἀναμιμνησκόμενοι γὰρ ἥδονται. quod est Ideò sunt locaciores, quia recordatione rerum gestarum oblectantur, & in iis recensendis, pertinacissimè & molestissimè perseuerant. *Non hercle)* Syrus senilem loquacitatem interrumpens ridicula locatione Demeae illudit. Fab. In nono. Cicero secundo de Oratore.

66 *Pisceis)* Facetè verba senis transfert. Nam quae ille ad animum retulerat, hic ad culinarum sapientiã etymologia adductus coegit. Siquidẽ cocus palato maximè sapere dicitur. & hic scurrilitas serui notatur, maximè in praeceptis culinariis: quorum hic est tum ἀπόλαυσις, tum μίμησις quaedam.

68 *Nam id.n.t.f.est)* D Non dixit, Peccatum. irridens senem: sed. Flagitium. Et quidem Flagitium, corrumpi pisces, vel salsa.

69 *Quod queo)* Quod possum. sed sic maluit dicere, vt allusionem de sua arte faceret Syrus: & hac re ostenderet nihil ab illo dici seriò. *Quod queo)* A coquendo sumpsit παρήχησιν. Sic & infrà, Sedulo Moneo quae possum pro mea sapientia. Et Ciceronis dictum refertur in eum, qui coqui filius secum causas agebat. Tu quoque aderas huic causae. Nam apud veteres Coquus non per c literam sed per q scribebatur.

70 *Ad eundem illis pr.m.)* Argura imitatio ad deridendum Demeam, omnium quae seriò ille supra dixerat.

71 *Hoc salsum est, hoc ad.)* Haec contextè & coniunctè dicitur: quia non vicissim Syro assentatur senex.

72 ssbsii *Illud rectè: iterum sic meménto: sédulò*
73 bssbii *Móneo, quæ possum pro mea* * *sapientia.*
74 ssddsi *Postrémò tanquam in spéculum, in pátinas Démea*
75 dbdssp dbda *Inspícere iúbeo: & móneo quid* *facto [e: fus] siet.*
76 isidsi *Inepta hæc esse, nos quæ fácimus, séntio:*
77 sbddsi *Verùm quid fácias! vt homo est, ita morem géras.*
78 ssdsi *Nunquid vis?* D.* *mentem vobis meliôrem dari.*
79 issii S. *Tu, [rus hinc abis?]* D. *rectè.* S. * *nam, quid tu* *hîc agas,*

G. [hinc rus abis] issssi ubi quoque [tu hic] est iambus vel spondeus, ut h plenam consonantis vim habeat. M [rus abis hinc?] issii.

80 addssp *Vbi si quid bene præcípias, nemo obtémperat!*
81 adidsp D. *Ego verò hinc ábeo, quandò [is quamobrem] huc véneram,*
82 dissp *Rus ábijt: illum curo vnum: ille ad me áttinet:*
83 disssp *Quandò ita volt frater, de istoc ipse víderit.*

* L. Faceta vsurpatio ex etymologia verbi, quod ab animo ad gustum trásfertur.

Potest & [In] à superiore versu pendere. babssp. G [opus]. dbdisp. & eliso sin [opus] .dbdidp.

* L. Offensus aliud respõdet, quàm expectabat Syrus.

* Gnathonica sententia.

D. [quam ob rem] pro, is propter quem. adissp.

73 *Pro mea s.)* διανοητικῶς Sapientia dixit: quia condimentum gustu ac sapore temperant coci.

74 *Tanquam in sp. in p.)* B Irrisionem facit ex iteratione. Sic & apud Virgilium, irridendi Menalcæ gratia versiculum repetit alter, Nec dum illis labra admoui, sed cõdita seruo. *Tanquam in sp.)* D Et Speculum non ad imaginem vultus, sed ad contuitum cõtrapositæ rei retulit.

76 *Nos qua. f.)* Non coci, sed Mitio, Aeschinus, & familia. An Nos, pro domini posuit? An Nos, pro ego? & melius. *Sentio)* Cum dilatione & vultuosè dicendum Sentio.

77 *Verùm q. f.)* Quid facias, pro quid faciat, vnusquisque scilicet. V Prouerbialis locutio est, qua vtemur, cùm aliter cum aliis agendũ esse significabimus, alios blandiùs, alios asperiùs accipiamus, sicut cuiusque ingenium fert & natura. *Vt h. est, ita m. g.)* D Vtrum aptum prouerbium sit seruis, an etiam amicis? Vt est, Obsequium amicos veritas odium parit. Et hæc sententia modò velut querela, demissa voce proferenda est.

78 *Mentem.)* V Quia offensus oratione Syri senex, & aliud ac voluit respondet, eósque dementiæ insimulat. Sunt enim senum οἱ θυμοὶ ὀξεῖς μὲν, ἀσθενεῖς δὲ, vt Aristoteles ait. Subitò & vehementer senes irascuntur offensi quacunque de causa, sed imbecilles sunt. *Mentem v. m. d.)* πρὸς τὸ Vis, respondit agresti feritate. nam respõdendum erat, Rectè, aut Valeas: sed hic, ne vel abiens blandus esset, pro salutationibus ipsis amaras supponit. Et memento etiam hunc eundem insalutatum relinquere, qui adueniens paulo antè nec salutauerat, nec resalutauerat fratrem. Meliorem autẽ, pro bona ac tolerabili posuit. non enim bonam credit, vt meliorem optet. sic Virgilius, Dii meliora piis erroréinque hostibus illum.

Tu r. h. abis?) Vult Syrus nosse an eat. 79
Nam q. tu h. ag.) Addidit hortatum, vt quamprimum abeat. *Tu r. h. abis?)* Qui consuetudinis memor est animaduertit has interrogationes non inquirendi causa poni, sed admonitionis loco esse apud eos, quos velimus abscedere. Sic igitur interrogat vt hortetur & sic pronunciat vt & sciat, & approbet quod rogat.

Si quid. b) V Prouerbium populare est. 80

Quandò is, quam ob rem) D Noua locutio, 81
Is quando ob rem: pro, Is propter quem. sic & alibi, In eo me oblecto: solum id est charum mihi.

Illu u. c. v.) Vnum cum exceptione & 82
tamen sic loquitur vt appareat illum nõ posse sibi imperare obliuionem Aeschini. nam idcirco addidit, Quandò ita vult frater, de istoc ipse viderit. Amare cœpit. & ideò tenet, Nam ambos curare propémodum Reposcere est illum quem dedisti.

*Sed quis [illic] est, quem procul video! éstne hic {hail dš 84
Hégio

G. [ille]. quod metro magis cögruit, ×šiaš: vel šiaš. Mu [illic est, procul quem], ×iiddi.

Tribûlis noster! si satis cerno is hercle est. [vah,] {illšci illas 85
homo

Amîcus nobis iam inde à púero.* Dy boni, lšdši 86

Na illiúsmodi iam nobis magna ciuium {oiišip š 87

Penúria est, [homo antiqua] virtûte*, ac fide: {ii'ši iii 88

G. [antiqua homo] iišaši.

[Haud cito mali] quid ortum ex hoc sit públicé. diišš 89

R. Al. [Hau mali], sed per; etiam. legeris iam forsan [Haud scio mali], sed melius [Haud cito mali].

Quam gaúdeo, vbi étiam huius géneris reliquias šbid li 90

Restâre video! vah, viuere étiam nunc libet. šwšbšp 91

Oppériar hóminem hîc, vt salûtem, & cólloquar. db:išp 92

*L. waqaoxnà ad sequentem scenam. D Inuécta causa est, cur non abeat Demea propter reliquâ fabulæ partê. [vah] vel redundat, G vel eliditur sequente vocali. MU [hercle is est], resecto [vah, homo] in sequentem versum. išišiš:ašdši.

*L. Hæc pertinebunt ad augendâ Demeæ indignationem, & vt habeatur fides Hegioni.

L. Vah, gaudentis.

84 *Sed quis illic)* V Ad scenam proximam est parasceue: & laude Hegionis constat à genere, quia tribulis, hoc est, ex nostra est tribu: ab habitu animi, propter perpetuam & constantem amicitiam.

85 *Tribulis noster!)* B Quemadmodum loquimur, Hic est ciuis meus, pro eo quod est, ego & ille sumus eiusdé ciuitatis: ita dixit hoc loco Terentius, Tribulis noster, pro eo quod est, Contribulis noster. Nam hoc verbo D. Hieronymus vtitur. Populus Atheniensis distributus erat in tribus duodecim ad mensium numerum. Rursum vnaquæque tribus in triginta genera, quemadmodum vocât, ad dierum numerum. Vnde Genniti vocabantur, non coniuncti sanguinis propinquitate, sed eandem tribus partem asciti Ex Chiliadibus.

87 *Na)* V Amplificat à raritate, & sui temporis mores notat, vt à virtute maiorum in peius degenerêt. *Na il. i. n. m.)* D Næ valde: B vt sit. valde magna. *Illiusmodi)* D Cuiusmodi est Hegio, id est, qualis Et magna *iamque* senex laudatur, vt postulationi eius statim adsit fides.

89 *Haud)* V Ab innocentia, Quia iustitiæ studiosus est. *Haud c. m. q. or. ex hoc sit publ.)* D Virum hic optantis est ne moriatur: tan est testimonium vitæ hominis nunquam obiicturi reipublicæ!

90 *Vbi etiam. h. g. r. R. v.)* Paucos ac raros bonos. nam Reliquia, pro relictis paucisque dixit. ideò Restare etiam dictum est.

91 *Viuere et. n. l.)* Ex hac delectatione ostenditur, Demea, & quàm peccantibus sit amarus ac sæuus: & quàm facilè huius incusationi tanquam graui testimonio crediturus sit: & quantum doliturus super Aeschino, qui displiceat talibus viris.

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. P Hæc sequens scena complectitur querimoniam Hegionis cognati Sostratæ, dolentis eius filiam, adeò iniquè ab Aeschino tractatam esse, ac tandem vitiatam. Nam putabant hanc desertam ab eo esse, cùm ita non sit. hoc multis coniiciebant argumentis, quanquam falsis: tamen Hegio Demeæ rem omnem de Aeschino & raptu psaltriæ aperit, V & causam Pamphilæ suscipit: P quo ipsum admodum conturbatum reddit. V Vnde hic *iterates* periculum emergit. *Theses.* 1 Errantes multis doloribus sæpe afficiuntur. 2 Fidi & synceri patroni hic est exemplum. 3 Amicorum æqualium mutua debet esse opera, etiam post alterutrius mortem. D Hæc scena fidem amici erga defunctum, maturitatem senilis orationis, & accusationem eius quem lædere noli: ipse accusator. continet. M Docet etiam quantum Tragœdiarum excitare possint error. & res malè intellectæ Nam cum rebus gestis fidem astruere intendat, eò ferè illas perducit, vt non sine graui aliquo dispendio finiri possint. De quo sic Valerius Max. lib. 1 x. cap. 1 x. Temeritati proximus est error, quemadmodum ad lædendum par, ita cui faciliùs quis ignouerit, quia non suapte sponte, sed vanis concitatus

citatur imaginibus culpæ se implicat: qui quàm latè in pectoribus hominum vagetur, si cõplecti coner, vitio de quo loquor, sim obnoxius. M. Cicero in Philipp. bene dixit. errorem tam latè per hominum vitam vagari, vt nullus sit, qui non erret: sed insipientis esse dixit, in errore perseuerare. Ad hoc, amici boni officiũ sub oculos ponitur: nos scilicet eam familiaritatem & amorem, quem amicis viuentibus ostendimus, eundem etiam post mortem exhibere debere. Plato, Mors de amicis, quantum scilicet humanitatis officia se extendere debuerunt, optimè indicat. *Vers. gen. Iambici senarij. siue trimetri acatalectus.*

HEGIO. GETA. DEMEA. PAMPHILA.

1 ssdisp *PRO' *dij immortáles. fácinus indignum: Geta*
2 ssidi *Quid narras? G. sic est factum. H. ex illán' familia*
3 {si ssp / sib} *Tam illiberâle fácinus' esse ortum! ô Aéschine.*
4 lisidp *Pol haud patérnum istuc dedísti. D. vidélicet*
5 sisasp *De psáltria hac audíuit: *id illi nunc dolet*
6 addsii *Aliéno: pater (is) nihili pendit: hei mihi*
7 aabisi *V'tinã hic propè adésset alicubi, atque audîret hac.*
8 dssii *H. *Ni fácient quæ illos æquum est, haud sic aúferent.*

Epitasis palàm facit Aeschini peccatum.
*I. Colloquiũ Hegionis & Getæ est vice exordii ante accusationem, spectãs ad beneuolẽtiã ab officio personæ.
*B. A minori.
Pater, Mitio scilicet.
Alias [id].
*V. Comminatio est in æquitatis cõtemptores admodũ honesta & ciuilis.

1 *Pro h)* V Exordii vim habent, quæ Geta cum Hegione ante accusationem locutus est. Vbi locus beneuolentiæ ab officio personæ potissimùm peritus tractatur. & πάθος mouet, cum per apostrophẽ compellat absentem cum ipsa conquestione ab indignitate facinoris. Est enim κατηγορία accusatoria in statu coniecturali. Nam vitium Pamphilæ factum esse comprobatur. Deinde est δείνωσις. Orat enim vt æquior sit Demea, & Pamphila non deseratur. *Indignum fa.)* D Iam narrauit Geta: & rectè. non enim apud spectatores iterum fuerunt dicenda quæ dicta sunt. Illud sanè admirandum, eiusmodi: Hegionis verba induci, qualia esse debuerunt tantopere laudati viri, & eiusdem Hegionis ac Demeæ.

2 *Quid narras?)* Mirantis est, non interrogantis. *Ex ill. in')* V Amplificat facinus à familiæ nobilitate, in qua tantum facinus nunquam designatum est.

3 *O Aeschine Pol. h. p.)* D Mira maturitas: in qua nesciat vtrum magis iniuriã illatam orbæ virgini, an Aeschinum peccasse plus doleat. seruatur enim in Hegione, quòd vir bonus sit, & amicus. *Tam. l. f.)* Id est non odisse cui succenseas. laudare hominem, factum reprehendere.

4 *Pol haud)* V Iterum Amplificat, quod plurimum degenerarit, & sic claritatem atque splendorem suorum maiorum obscurarit. *Haud. p. i. d.)* D Dedi Facinus. & dedisti pro fecisti, Sed sic dicitur in re magna: vt, Dabit ille ruinas Arboribus, stragémque fatis. *Pol haud pa. ist. d.)* οὐ πατρῷα ᾄδει μέλη, haud paternas canit cantilenas. De eo iactatum, qui à paternis moribus degeneraret. Solent liberi maiorum suorum cantiunculis, quas admodum pueri didicerint, magis delectari. *Videlicet De. ps. h. aud.)* V Admiratur alienos magis esse solicitos atque Mitionem eúmque patrem: & accedit adiutor rei amplificandæ, & ex collatione personarum πάθος mouet. D Sic erat Demea, vt intelligatur quantum debeat irasci in his quæ inopinata audiet. *Videlicet)* Confirmatiuum est. vt, Videlicet. videre licet: sic Scilicet, scire licet: Ilicet, ire licet. B Videlicet aduerbium, confirmandi est, pro certè.

6 *Is ni. p.)* D Is, abundat: vt in Heautont. Perii, is mihi, vbi adbibit plus paulò, sua quæ narrat facinora? Aut Is, pro ipse subiũctiuum pronomen minus quàm finitum.

7 *Vtinam hic pr. a. i.)* Quasi non crediderit dicenti. In ore est omni populo.

8 *Quæ il. æq. est)* D Subauditur, Facere, à superiori per συνώνυμον intellectum. *Haud sic. au.)* Quomodo accipimus. Haud sic auferẽt? an factũ suum auferẽt sic? An, si correxerint culpã nõ silentio transituros ipsos, vel ipsum quod factum est? Et Ni, Si non, significat. *haud sic)* ἐμφατικόν est. *Haud sic au.)* Id est, leniter abibunt, vel subtrahent culpam. D Senilis & matura comminatio. & est Sic demonstratio, gestum continens leuissimæ ac paruæ significationis.

•D. Ab honesto.
•D. A iusto.
G. Al. [nos tu, perimus.] Iusfani.
•V. Causa abnegationis est ipsa pietas.
•D. Artificiosa postulatio. L Propositio criminis primùm generaliter proposita: deinde explicata per partes, & exaggerata.

G. *In te spes omnis Hégio nobis sita est.* ßiiß 9
Te sólum habêmus: tu es patrónus:* tu parens:* ßßiß 10
Ille tibi móriens nos commendâuit senex. dbißß 11
Si déseris sic, periimus. H. *caue dixeris:* ßdiai 12
*Neque fáciam, * neque me satis piè posse árbitror.* { edaisp / edd 13
D. *Adîbo. saluêre Hegiônem plúrimùm* iisisp 14
Iúbeo. H. *te quærêbam ipsum: salue Démea.* bilisp 15
D. *Quid autem?* H. ** maior filius tuus Aéschinus,* ißiap 16
Quem fratri adoptândum dedísti, neque boni, ßsidi 17

9 *In te)* V Adhortatur volentem herum Geta, vt sese interponat, à spe totius familiæ, à necessitate, quia tu solus succurreres: ab honesto & iusto, quia patronus es, quia pater es: à decoro, quia moriens tibi commendauit: à periculo, quia deserti peribunt. *In te sp. om. Heg.)* D Vt narratio non fuerit necessaria: ita preces interponendæ sunt. *In te. sp. o. Heg.)* a Polyptoton est, distincta casuum varietate oratio, quale & illud. Littora littoribus contraria, fluctibus vndas.

10 *Tu es pa. tu p.)* D Patronus aut temporale nomen est defensoris: aut certè appellatio est per quam ostenditur quid illi cultus & obsequii debeatur. est enim nomen ad aliquid. Parens autem, veri amoris nomen est. & æquali loco continet interpretationé. Et vide quàm vigilanter Poëta, cùm simpliciter matronam de absente Hegione loquentem induceret, Coluit nos, dixit: cùm seruus & supplex ad præsentem loquitur, Tu es patronus, inquit.

11 *Ille tibi m. n. c. s.)* Seruus magnum veritatis indiciú addidit, dicendo Moriens nemo enim moriens non vera loquitur & vrgentia vnde in iure vltima iudicia, certiora sunt. Sic & alibi, Hanc mihi in manum dat: mors continuò ipsam occupat.

12 *Si des. tu p.)* Propriè: quasi patrono. nam Socius deficit, Parens prodit, Patronus deserit, Sic Salustius, Post defectionem sociorum & Latii. Et, – Vnius ob irã Prodimur. Et, Prodidisti & te, & illam miseram, & gnatú: quod quidem In te fuit. Flaurus, Qui libertos habét eos deserunt. Hinc & milites, qui defensores patriæ deberent esse, desertores esse dicuntur. Hæc autem omnia magnam vim habent, si per singulas partes orationis considerentur, ad commouendum precibus Hegionem. Et, Tu es patronus, ab honesto: Tu es parens, à iusto. *Si des. p.)* Et huic rei maximè responder oratorie, quæ illum maxime commouit. Vt, En ego victa situ. Et, Pulsus ego? Alii προς τὸ Periimus, τοῦ εὐφημισμοῦ responsum putant.

13 *Satis piè p)* Deest, Facere. *Neque me s. piè p ar.)* Honesta locutio, qua significat quicquid fecerit, pro pietatis debito illis merito parum esse. Sensus autem hic est, Neque faciam quod nefas est, vt vos deserã: nec hoc ipsum quod facio, satis pium est pro tanta necessitudine. Et bene addidit Satis: vt, Et sapiés non tamen satis.

Saluere) V Hic verum est exordium in salutatione. & iubeo saluere idem est, quod salue iuxta Priscianum libro octauo, vt imperatiui sit periphrasis quædam. *Saluere Heg. p. iub.)* D ideò prouidit Demea, non prouisus est, quia oportuit illum audire quæ loqueretur Hegio: & ex illius iam verbis in indignationem moueri. Iubeo autẽ, volo significat: ab eo quod sequitur, id quod præcedit. Non iubemus enim, nisi quod volumus. & est Homericum. 14

Maior fi. t. Aes.) Artificiosa postulatio: in qua, ne statim Demea diceret, nihil ad se hanc querelam pertinere, quippe qui Ctesiphoné curare debeat, infertur causa cur non dissimulet pater, quia filius: quia maior est, quia Aeschinus, si quid est in ipso nomine charitatis: quia fratris adoptiuus: quia bonus & liberalis: & cõtra hæc, quibus laudatus est, fecit. *Maior filius)* V Narratio est facinoris. Quisnam fecit? Aeschinus. Qualis? illiberalis scilicet. Factum? vitiauit Pamphilam Simuli filiam. Quo modo & consilio? petiit vxorem, & eam deserit. vbique tamen fit quædam amplificatio pro loco admodum breuis. 16

Adoptandum) M Adoptari dicitur, qui ex sua familia in alienam aut cognatã transfertur. 17

18 ˢifi d *Neque liberâlis functus officiũ [est viri.]* Mu.[viri est.]

19 {ᶜ siſſp / ſ} D. *Quid istuc est?* H. *nostrum amîcum noras Simulum,*

20 ſſiiſp *[Atque] æquâlem?* D. *[quid ni!]* H. *fíliam eius vírginem* Al.[quid ni?]

21 {aiſſp / aia} *Vitiâuit.* D. *hem.* H. *manĕ, nondum audísti Démea*

22 iiiſap *Quod est grauissimum.* D. *an quicquam est étiam ámplius!*

23 {ſtiial / ia} H. *[Verò ámplius?] nam *hoc quidem ferûndum áliquo modo est:* V.[Verò amplius] Ironica per admirationem videri potest repetitio. L affirmationis loco.

24 ſſidſp **Persuâsit nox, amor, vinum, adolescéntia:*

E. [Atque] prior syllaba pertinet ad versum præcedentem. A Muretus reiicit [atque] in præcedentem: atque ex eo tollit [est]: sed non constat.

• Collatione rem amplificat.

• D, hæc inferuntur ἀσυνδέτως, vt multa videantur.

tur. Hinc Adoptio est actio legalis, ad solatium eorum, qui liberos nõ habent, pene naturam imitans: Cicero pro domo sua, Is adoptet, qui iam assequi natura nõ potest. In aliis connectuntur hæc. *Neque bonis)* D Quasi id quod est, velit quod esse debet.

18 *Neque li. f. est off. v.)* Quærendum inter Bonum & Liberalẽ quid intersit. An Bonus est, qui non nocet? Liberalis, qui etiam prodest? An Bonus, qui non peccat in facto: Liberalis, qui nec verbo quidem?

20 *Æqualem)* ἡλικιῶτα. *Quídni.* Plus est Quídni, quàm nouerã. nam quasi corripit dubitantem, dicendo, quidni? vt subaudiatur, nouerim. *Filiam eius. v. vit.)* Vides quantum valeat iniuria, vel dignitas per sonarum. Non contentus facinore, personas credidit antè proponendas.

21 *Hem)* Interiectio est irati vehementer: quippe qui aliud vitiũ audiebat, præter crimina quæ sciebat. *Hem)* V Perterrefit, & auertitur indignum facinus audiens.

22 *Quod est graui.)* D Quia illud illud graue. *An. quicq est. et. am.)* Amplius, quantitatis est. nam ideò. Nondũ etiam audis quod est grauissimum. *Amplius)* Id est, maius.

23 *Vero amplius)* L Ironica repetitio, affirmationis loco. Nam mox approbaturus, excusat quod per se magnum est, vt quod maius videri vult, attollatur. *Hoc quidem fer.)* B Collatione rem amplificat. in permouendis affectibus præcipuè, atque adeò propè sola dominatur amplificatio: cuius vis omnis in alleuando, deprimendóque consistit. Quæ per se grauissima sunt, consultò interdum deprimimus, quo magis magísque attollantur quæ sequutura sunt. Apud Terentium Hegio sic amplificat. De virgine vitiata Demeæ questus facinus hoc veluti vulgatum iam, & humanũ contemnit, lubénsque grauius adhuc accipere, Mane, inquit, nondũ audisti quod est grauissimum. cùm pater nihil hoc grauius neque fieri, neque dici posse crederet.

Per. nox, amor, v.) Ouidius, Nox, & amor, 24 vinúmque nihil moderabile suadent. Illa pudore vacat: liber, amórque metu. Iuuenta cum vino audax, inuerecunda nox est. Ebrius nec timet quicquam, nec quid faciat videt. *Per.)* V Congerie impulsionum peccatum Æschini eo consilio purgat, vt sceleratius quod subiuncturus est, videatur. Purgat autẽ cum translatione criminis in noctem, quæ propter tenebras multos sceleratos fouet in amorem, qui furor est, & amentes reddit. in vinũ, quod ignis est & nihil moderabile suadet: in adolescentiam, quæ calet. & Aristoteles de iisdem sic ait: μάλιστα ἀκολουθητικοί εἰσι τῶν περὶ τὰ ἀφροδίσια, καὶ ἀκρατεῖς ταύτης· εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχὺ δὲ παύονται. quod est, sunt Venerei & incontinentes. Subitò mutabiles, & voluptatis osores. Postremò & in humanitatem, cui idipsum est, teste eodẽ philosopho, [illegible]. *Per n. am. v. ado.)* D Plaut. in Bacchidibus Quia istoc illecebrosius fieri nihil potest nox mulier, vinum, homini adolescentulo. Et hæc omnia ab impulsionis parte dicuntur, non à ratiocinationis. Ideò & Persuasit dixit. nam instans persuasio, impulsio dicitur: vt ipse, Dum in dubio est animus, paulo momento huc, illuc impellitur. *Vinum)* Plus dixit, quàm si Vinolẽtiam diceret. vt. Tu nihil nisi sapientia es: ille somnium. Proximum huic, & simile est in Hecyra, —Cum virgine vnà adolescens cubuerit. Plus potus, sese illa abstinere vt potuerit? Non verisimile dicis: neque, verum arbitror. Virgilius, Bacchus & ad culpã causas dedit. *Vinum ad.)* B In secundo Rhetoricorum ad Herennium, sic legimus, Defensor primùm demonstrabit vitam integram,

Narratio.
R. Al. [sic] ·sed melius [scit], s. intelligit & sentit, q. peccauerit
* D. ἀσύνδετον per συνωνυμίαν.
•D. Conclusio accusationis per ironiam indignantis in loco addita verbis ardentibus.
•L. Cōtrouersia cōiecturalis, Fecit, Non fecit. Probatur testimoniis, & tormentorum pollicitatione, commenda a Getæ persona.

Humânum est. vbi [scit] factum, ad matrem virginis tdssp 25
Venit ipsus vltrò lácrumans, orans, óbsecrans, aldssi 26
Fidem dans, iurans se illam ductûrum domum. isssp 27
* *Ignôtum est, tácitum est, créditum est: virgo ex eo* sdisi 28
Compréssu gráuida facta est: mensis hic décimus est. {sdisaa sdisdi} 29
* *Ille bonus vir nobis psáltriam (si dijs placet)* {dssisp dssr} 30
Parâuit, quicum viuat: illam déserat. isiisp 31
D.* *Pro certón' tu istæc dicis!* H. *mater virginis* ssiisp 32
In médio est, ipsa virgo, res ipsa: hic Geta dsiisp 33

si poterit. Id si non poterit, recurret ad imprudentiam, stultitiam, adolescentiam.

25 *Humanum est)* D Nihil tandem ex ea sumptum consuetudine est, quod non humanum. & hoc dicere solemus, Vbi peccatum quidem nō negamus, sed tolerabile esse dicimus. *Vbi scit f.)* id est, intelligit & sentit: quia supra futurum peccauerit & quia qui impulsione peccat, non peccat ratiocinatione. Hic locus illi rei occurrit, Cur ergo tacuisti?

26 *Venit ipsus)* V ἀνθυποφορά, qua obiectionem diluit, cur tam diu celauerat. *Venit ip. vltr. l.)* D Mirè: & ad matrem venit vltro lachrymans, ne quod leniter aut mollius mulier tulisset, propè pactionem iniisse videretur. *Orans ob.)* Orare, est placidos petere: Obsecrare, iratos rogare. Vnde plus facit Obsecrans, quàm orans: plus verò Orans, quàm Rogans. Cicero, Orare & rogare.

28 *Ignotum est, t. est cr. est)* ἀσύνδετον per συνωνυμίαν vt solet, hic loquitur: vt, imus, venimus videmus. Ignotum est autem, quòd vltrò venerat & lachrymans: Tacitum est, quòd orabat & obsecrabat: Creditum est, quod fidem dabat & iurabat. Et honestiùs impersonaliter quàm ignouimus, tacuimus, credimus.

29 *Virgo ex eo Com. gr. f. est)* Hæc addidit, ne ex viliore viro, inhonesta patientia virginis ad conceptum libido peruenerit. & prætereà quia & hoc potuit dici, ille quidem vitiauit virginem. sed quid si ex alio concepit posteà, quæ nunc grauida facta est? idcirco & à vitio virginis tempus ostendit: vt cùm facto ratio conueniret.ª Virgo hîc ætatis, non integritatis nomen est. *Mensis hic d. est)* Hoc legitimum pariendi tempus. In nono & decimo mensibus secundum naturam pueri nascuntur. Volunt quidam septimo mense & octauo tarò pueros nasci vitales, nono sæpe, decimo sæpius. Plautus, Tum illa quàm compresserat, decimo pòst mense exacto hic peperit filiam. *Mensis)* V A tempore pariundi argumentum est, vitium virginis ad solum Æschinum pertinere.

30 *Ille bonus vir n.)* Ironia est plena indignationis & contéptus. Est igitur à maruiento ritu pronuntianda. D Bonus vir, ἀντίφρασις qui non est, sed ab eo posita qui indignetur virum bonum esse debuisse qui non sit: vt suprà, Neque boni, Neque liberalis, officium functus est viri. Et simul considera quo nomine Æschinum vocet, Virum appellans scilicet. qui vult eius certa esse promissa, & qui illum iampridem videri maritum velit: Nobis autem, ex abundanti τῷ ἰδιωτισμῷ ad indignationem relatum est. sic enim dicimus: & est consuetudinis peruulgatæ. *Si diis plac.)* Bene interpositū ad inuidiam, Si diis placet: scilicet per quos iuratum est.

31 *Illam de.)* Id est, cui è contrario, dum viuat, obstrictus est. Et Deserat, virginē scilicet.

32 *Prò certòne tu istæc dicis)* Hoc ideo non dicit, quia fidem nō habeat narranti: sed quia mira sunt scelera. *Mater)* Confirmatio est à testibus, à re ipsa Præsenti, à signis, & tormentorum pollicitatione.

33 *Mater v. In m. est)* D Terribiliter satis, In medio est: quasi retineri non possit, nec cohiberi, quin rem probet. Et prætereà, cum argumentorum genera duo sint, ἔντεχνα & ἄτεχνα: sicut in rebus manifestis ἀτέχνοις vtitur. Hoc ergo, sublatis superciliis dicendum est, In medio est: nam lentius erat, si diceret, Præstò est. *Ipsa virgo)* Scilicet quæ in Æschinum reum & testis, & crimen est. Et ideò addit Res ipsa, Id est, pondus vteri, exactis ad pariendum mensibus. V Propter certiorem testimonii dictioné seruum per ἐπιφώνησιν laudat, qui & vltrò fatetur. *Hic Geta)* ª confirmatio.

34 {dſſiſp / dſſ} *Præteréà, vt captus' eſt ſeruulôrum, non malus,*
35 aaſidp *Neque iners, alit illas: ſolus omnem familiam*
36 ſiſiſp *Suſtêntat.: hunc abdûce: ſvinci:] quære rem.*
37 ſſbiſp G. *Immo hercle extórque, niſi ita factū eſt Démea.*
38 ſſiſſi *Poſtrémò non negâbit: coram ipſo cedó.*
39 iddiſp D.* *Pudet: nec quid agam, neque quid huic reſpóndeam,*
40 iaſiip *Scio.* PAMPH.* *miſeram me, differor dolóribus.*
41 ſſbſp *Juno Lucîna fer opem, ſerua me óbſecro.* H. *hem,*
42 ſiiiſp *Númnam illa quæſo párturit!* GE. *certè Hégio.* H. *hem,*

R. Al. [vince:] ſed per peram. ſiſiii. [b] [vince: exquire rem.]

*D. Auerſus hoc dicit, & perturbatus Demea.

* L. Exclamatio parturiētis, opportuna ad faciēdam fidem præſenti Demeæ.

Argumentum à cōiecturis.

34 *Præterea, vt c. eſt ſ. non malus)* [D] Ad hæc, intelligamus aliter dici non inertem Socratem: aliter non inertem ſeruum: aliter non malum Scipionem eſſe, aliter non malum eſſe. *Vt captus)* An, quantum capit animus ſeruilis, tantum non malus neque iners Geta? An, vt captus eſt ſeruulorum, quemadmodum ſæpe aucupium in ſeruis habendis bonum euenit? Vt in captu auium, vel piſcium, vel ferarum plurimum fortuna dominatur. Et hoc ideò, quia ſeruum euenire bonum, nō ratio eſt aut natura, ſed caſus eſt, vt pote in re rariſſima: vt ſit, Vt captus eſt ſeruorum, id eſt, euentus eſt in ſeruis. *Vt captus eſt ſ.)* Id eſt, vt ſe habet conditio ſeruorum. Afranium in Simulante. Is vt ſeruorum captus eſt, facillimè domo atque noſtra familia prouenditur. Ergo Captus ſortem intelligo. *Non mal.)* Id eſt, fidelis.

35 *Neque iners)* Id eſt, artem habens. Oratoriè futurum teſtem & iudicem laudat: ſed ne improbè facere videatur, parciùs id facit. non enim dixit, Bonus & ſolers: ſed, quod in ſeruo ſufficit, Non malus, neque iners. Et proferendi Getæ hæc maximè cauſa eſt: ne quod permittere videatur in ſeruo pauperis, atrocius fiat. & ſimul vt hæc προθεράπευσις non corrigat Getam, quem priùs laudat dicturus, Hunc abduc: vinci: quære rem. *Alit illas: ſ. o. f ſuſt.)* Duas hîc res docet: & vnde hæ viuant: quod teſtimonium pudicitiæ eſt, & grauem teſtem poſſe eſſe Getam. *Solus)* Incerta diſtinctio eſt, Solus. ſed melius, Solus omnem familiam ſuſtentat: Hoc verbo tenuis victus oſtenditur, quòd bene frugi eſſe monſtratur in fœminis.

36 *Hunc ab. v. q rem)* non multum permittit, vt pote de alieno ſeruo. ideò Geta plus de ſe largietur ipſe tamen ἀσυνδέτως tria poſuit, vt multa videretur dicere. *Hunc abduce)* Vt, Tu Voluſe armari Volſcorum edice maniplis Nam poſteà, e litera huiuſmodi verbis auctа eſt. *Hunc abduce: vinci)* Bono ordine & Abduce: ab hoc illuc vbi nemo poſſit intercedere, & vinci ne ſolutus, vt ſciat, ſi verum ſeruus accuſet. *Quære rem)* Lateuter præter vincula etiam tormenta ſignificauit: nam hoc, Quære rem: pete rei veritatem, ſignificat. *Exquire rem)* Id eſt, diligenter & acutè inquire. Sic & Cicero in oratione pro Deiotaro. Exquire de Bleſamio nunquid ad regem contra dignitatem tuam ſcripſerit?

Imoh ex.) [D] ἀντίχαρισις. Et bene ipſe de ſe plus & apertiùs, quàm Hegio, largitur. *Extorque)* Multùm dixit: non Torque, ſed Extorque. Torquemus enim hominem. Extorquemus veritatem. [b] Extorquere eſt tormento veritatem dicere. 37

Pudet) [D] Maioris erit ponderis Pudet dictum, ſi Me nec addas, nec ſubaudias. 39

Miſeram) [V] Et hoc factum eſt ἀπροσδόκητον: cui accedit exclamatio parturientis, vt ſic præſentem Demeam commotum redderet, eique fidem faceret. Dolores autem hic ſunt ὠδῖνες, & de inuocatione Iunonis in Andria dictum eſt. *Differor do.)* [D] Diuellor, diſcrucior, dilaceror. Et propriè hoc genus querelæ conuenit parturienti, & cui viſcera diſtenduntur: & ei quæ inexpertum dolorem nunc primùm ſentiat. *D. ff. d.)* [E] Diuidor, ſcindor, diſſipor. 40

Iuno Lu fer op.) [D] Bona procuratio Poëtæ: vt & vox parturientis, pro teſtimonio ſuccedat ad inflammandū Demeam. Et nota puellarum, quæ in Comœdiis honeſtæ ſunt, & ex amore dicuntur: aut nullam in ſcena eſſe, aut rariſſimam vocem. *Fer opem)* Partui. *Serua me ob.)* Parturientem. Duas enim res poſcit hæc precatio: & naſcentis & parturientis ſalutem. 41

Númnam illa q. p.) Illa ſcilicet de qua ſermo eſt. quid enim opus fuerat nomine? 42

Illæc fidem nunc veſtram implôrat Démea. ſiſſſp
Quod vos ius cogit, id voluntâte impetret. ſſiiſp.
Hæc primùm vt fiant, dĕos quæſo, vt vobis decet. { ſſſſp ſſi
Sin áliter ànimus veſter eſt, ego Démea dbſiap
[Summa vi[u] hanc] defendam, atque illum mór-tuum. ſiſſp
G.[Hanc ſumma vi].ſſſſp: vel [Sũma vi defendam hanc,]ſſſſſp.
[*] Cognâtus mihi erat: vnà à pûeris [páruoli] ſdidſi
G..Al.[nos paruoli], tum[mihi], monoſyllabum.ſdſaſi.
Sumus [educti:] vnà ſemper milítia, & domi aſſſai
G.Al.[educati:] ſed corrupté, aſſſai.
Fúimus paupertâtem vnà pertúlimus grauem. aſſſap
[*] Quápropter nitar, fáciam, expériar: dénique ſſſdſp
Ánimam relinquam pótiùs, quàm [illas] déſeram. aidiſp
Quid mihi reſpóndes? D. fratrem conuéniã Hégio: dſſſai
Is quod mihi de hac re déderit conſiliũ, id [ſequar.] ſadſap
H.[*] Sed Démĕa hoc [tu fácito tecum] ánimo cógites, { ſſbdſi ſſ
Al. [facito vt tecũ].ſiadſi. MU [tu facito cum].ſidbſi.

Vobis decet, [V] Hellenismus eſt.i. [L] Græca figura cũ datiuo Δόμιν πρέπει. & deeſt Facere.

[D]. Officium amici exequitur in reddenda cauſa cur aduerſarius futurus ſit, [L] à generis & vitæ neceſſitudine. & comminatur.

[V]. Concluſio eſt per αὔξησιν & verborum incremẽtũ.

E.Al.[illam].

R..Al.[exequar.] [A] tum [Is pertinet ad verſum precedẽtem: dſadip.

[*] L. Admonet officii à perſona.

43 *Illæc f.n.v.im.)* Hæc oratoria ὑπόκρισις eſt. non enim verè rogat: ſed videtur hoc facere. E. implorare, eſt in malis poſitos cum ploratu aliquem rogare. *Fidem)* [V] Id eſt, auxilium. Budæi ſententia. & eſt petitio. Implorat quidem ab æquo & iure, quod vltro facturi ſunt, & non coacti.

44 *Quod vos ius c.id vo.im.)* [D] Artificiosé: ne totum ſimpliciter agendo, diffidere cauſæ videatur. ius igitur legum intelligitur.

45 *Deos q.vt v.d.)* Hoc eſt, non voluntate aduerſarium fore. *Vt vobis d.)* πρεπόντως dixit, nõ vt puellæ vtile eſt, ſed vt vobis decet.

47 *Summa)* [V] Candida eſt amicorum opera & defenſio, cuius cauſam ἀπόδειξιν ex locis perſonarum reddit: vt pote à cognatione, ab educatione, à conſuetudine in vtraque fortuna. *Ego D. Summa vi def.h.* [D] Non dixit id quod eſt, Vos vlciſcar? ſed, Hãc defendam. *Atque il.mor.)* Idonea cauſa eſt, aduerſus viuos querimoniam faciendo pro mortuo ſcilicet. qua in re. & de officio ſuo locutus eſt, & exaggerauit culpam in Æſchinum, qui videbatur in vno & eodem facinore viuos mortuóſque læſiſſe.

48 *Cognatus m.er.)* Cauſa expoſita iam agit Hegio de perſona ſua, vtrum rectè faciat: vt quam perſonam inducit • oſtendat habiturus. Cùm amicitiarum duo genera ſint, vnum neceſſarium, id eſt. propinquitas ſanguinis alterum voluntarium, quo nobis etiam alieniſſimi coniunguntur: Mitionem dicit ac Demeam, & viuos, & voluntarios tantùm ſibi amicos eſſe: Simulum verò & mortuum, & non ſolùm voluntate, ſed neceſſitate amicum fuiſſe coniunctum. In qua re & illi nõ deerit, & his purgatur. Sed &, Cognatus mihi erat, vultu adiuuat: quia non à coniunctione inceptiua ſumpſit exordium. *Cognatus mi.erat)* Officia multa contra officium vnum Demeæ amicitiæ ac Mitionis.

50 *Paupertatem v.p.(er.)* [V] ἐπιφώνημα eſt. quia magis coniungit malorum conſortium, quàm bonorum. [B] Aſtipulatur prouerbium, Mala coniungunt homines.

51 *Nitar, f.ex.)* [D] Sic dicit, ne dicat vindicabo: quod vult magis ſignificatum eſſe, quàm dictum. Et ne ei diceretur, Nihil poteris: quod ad incipiendum ſufficit. dixit, Experiar.

52 *Animam rel.p.)* Modeſta comminatio: priùs quid ſibi poſſit euenire dixit, quàm quid paſſurus ſit Æſchinus.

53 *Quid m.re.)* Reſpondere propriè dicitur cùm iis intenditur. Reſpondere enim, eſt priorem alloqui, quaſi reſpondere verba fundere. vt, —Funditque has ore querelas. Reſpondere Poſteriore loco dicere. *Fratrem conue He.)* Vultuosè pronunciandum. hoc quod addidit, Hegio quaſi dicat, In manu fratris eſt conſtitutum non mea

55 *Sed D.h.tu f.)* ἐπανόρθωσις ſuprà habitæ comminationis. [V] Pergit confirmare à facili quinque de cauſis, & ab honeſto, quia ſic probi eritis.

*Quàm vos facillimè ágitis, quàm estis [máxumè] R. Al. [maxume.]
Poténtes, dites, fortunáti, nóbiles:
Tam máxumè vos æquo ánimò æqua nóscere
Opórtet: si vos vultis perhibéri probos.
D. Redito: fient, quæ fieri æquum est, ómnia.
H. Decet te fácere. Geta duc me [intrò] ad Sóstratam.
D. Non me indicênte hæc [fiunt.] v'tinam hoc sit modò Al. [fient.]
Defûnctum.*verùm nimia illæc licéntia
Profécto euâdet in áliquod magnum malum.
Ibo, ac requiram fratrem, vt in eum hæc éuomam.

* Persuasio à laude probitatis.

R. Al. omittitur [intro], sed perperàm: tamen constabit versus, modò [me] nec elidatur nec corripiatur.

* Epiphonema.

56 *Quàm vos f. ag.*) P Quò vos facilliùs agitis & estis potétiores, hoc magis oportet æqua æquo animo noscere. *Quàm vos f. agitis.*) D Vt & suprà, Facilem victum patet. Et vide quàm oratoriè laudes sumpserit argumenta suadendi.

58 *Aequo a. æ. n. Op.*) Bene dixit Æquo animo: quia potentiori & fortiori contra naturam est æquitas.

60 *Redito*) Prosequebatur eum, quemadmodum apparet ex verbis.

61 *Decet te f.*) Sollicita obsequela Hegionis, vltima in loquendo, ostendit impotentiorem personam contra Æschinum, quo magis gaudium crescit Comœdiæ: quando tali ac tanto, pauperior puella, sed tamen cupita, iungetur. *Decet*) V A decoro. Decet enim promissis stare, & fidem semel datam non soluere.

62 *Non me ind.*) Vtriusque digredientis est consultatio. Demea quidem rem confectam cupit, & in licentiam in filii educatione (hac enim sicut & nimia indulgentia deteriores redduntur) debacchatur tanquam magni mali causam. Hegio autem Sostratam consolatur, & dilemmate consilium suum colligit. *Non me ind.*) D Quia dixerat, Ipse sentiet posteriùs. Et nimis dura compositio est: sed apta irascenti. *Vtinam hoc sit m. d.*) Vtinam desperandi vim habet. Hoc, id est negotium, id est, raptus virginis. Defunctum, finitum, id est, vt non peiora committat. Defunctum, finitum id est, ne vlterius peccet Æschinus.

Nimia illæc lic.) Quam illi dat Mitio. 63

Prof. euadet) Per ardua & prærupta veniet. 64

Hæc enom.) D Non effundam, sed Euomam: vtpote quæ me ægrum faciunt, quibus me releuabo, cùm languor ille egestus sit. nam Euomam, hoc translatione significat. 65

ACT. III. SCEN. V.

ARG. D Hi sex versus in quibusdam non feruntur. In hac scena videtur iam locutæ Sostratæ Hegio respondere. Potest tamen & ipse incipere, tanquã qui & rem nouerit, & mœrore eius moueatur. M Amicos dolentes si iuuare non possumus, proximum erit, vt consolatione dolorem quomodocunque mitigemus, operámque nostram in id, quatenus nostrarum virium est, benignè polliceamur. Quomodo autem consolari debeamus, docet Cicero tertia Tusculana. Erit igitur in consolationibus prima medicina, docere aut nullum malum esse, aut admodum paruum. Altera est, & de communi conditione vitæ, & propriæ, si quid sit de ipsius qui mœreat disputandum. Tertia summam esse stultitiam frustra confici mœrore, cùm intelligas nihil posse profici.

Vers. gen. Senarij vt præcedentes. Atque hanc scenã quidã à præcedenti non distinguunt.

HEGIO.

*L. Oeconomia ad futurum congressum senum.

R. Al [Consólare:] sed perperam.

Mu. [ut facturus officium fiet]. ſſiaip.

Mu. [eius sententia est,] adſſſi,

1 *BONO *ánimo fac ſis Sóſtrata, & iſtam, quòd* pores, bſſaſp

2 *[Fac conſolêre:] ego Miciônem, ſi apud' forum eſt,* {ſialxl ſiaid

3 *Conuéniam: atque vt res geſta eſt, narrâbo órdine.* dſſſp

4 *Si" eſt, [factûrus vt ſit officium] ſuum,* lſiap

5 *Fáciat: ſin áliter de hac re eſt ěius ſenténtia,]* {adſſid adſſp

6 *Reſpóndeat mihi, vt quid agam quamprîmum ſciam.* {adſſp ſi

1 *Bono an. f. ſ. S.)* [D] Meminiſſe debemus quòd dixi:, Duc me intrò ad Soſtratam. & quia hoc Intrò, in proſcenio eſt • non poſt ſcenam. nam aliud ſignificat, Eamus intrò, vbi dicitur, Intus deſpondebitur, intus tranſigetur, ſi quid eſt quod reſtet illud enim interiùs agitur extra omne proſcenium. *Fac ſis Soſtr.)* Sis honorificè additur verbo, ne quod imperatiuo modo pronuntiatur, ſuperbum ſit. Deductum eſt autem à ſenatuſconſulti formula: vbi enim aliquid ſenatus conſulibus iniungit, addit, Si eis videatur. *Et iſt. q. p.)* Quia vox ipſa triſtis, & citra triſtem filiam, Quod potes.

2 *Fac con.)* Duas res dixit, quas & ordine locutus eſt, Et tu bonum habe animum, inquit: & filiam fac habere. *Ego Mi.)* Quia Demeam iam vidit.

4 *Si eſt fa. off.)* Hoc dicendo, promittit eum eſſe facturum: nam facile eſt vnumquenque ſuo officio fungi.

6 *Vt quid ag. q. ſc.)* Maturè: neque comminatur, neque ſegnem oſtendit ſe fore.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [P] Hic formidoloſus & verecundus adoleſcens inducitur, qui patrem ſuum Demeam ruri diutiùs remanſurum exoptat. quò lætiùs interim genio indulgere poſſit. Deinde ſimplex ipſe Cteſipho, quid patri reſpôdeat, à callido Syro inſtruitur: qui paternum quoque erga ipſum, credulum ac facilem animum, eidem Cteſiphoni non ſine ſalibus exploratum reddit. [L] éſtque adhuc periculi eius protaſis. [V] *Theſes.* 1 Hic eſt deſcriptio integri adoleſcẽtis, & boni ingenii. 2 Filiũ non decet neque mentiri, neque patrem fallere. 3 Serui fallaciſſimi ſunt heris ſuis infideles, & confidentes fallunt. 4 Patrum eſt, de filiorum ſalute ſollicitum & anxium eſſe. In adoleſcente quidem eſt votum, vt hunc diem perpetuum in lætitia degat. Confirmatio à modo eſt, tum vt abſens & ruri pater maneret, tum vt in opere faciũdo nimiũ defatigaretur, ne rediret, tũ vt villa abeſſet lõgiús: atq. ſic eſſet ἱκαρτικαὶ, cùm ſuam exponat ſollicitudinem & votum. In ſeruo autẽ παρασκευαστικαί. Animum enim ſimplicis adoleſcentis erigit, vt aliquid audear, & cauſam aliquam comminiſcatur, qua patrem falleret. [M] Metuentis patrem, & proptereà peccare non audentis timiditas filii hac ſcena exprimitur Et quanuis hoc animo obſequioſi filii officium non eſt, tamen multò ſatius eſt ita animatum eſſe, quàm omni verecundia poſtpoſita, patris præſentiam nihili facere. Plato inter rationes, quæ poſſint liberos ad obſequium impellere, duas præcipuè refert, metum ſcilicet & vtilitatem: quas tamen tantùm abeſt vt probet, vt quaſi indignas ingenuo adoleſcente ducat, & amorẽ liberalem omnibus anteponat: quò ſcilicet ſumma, & naturali affectione patris iuſſa imperiáque, imò & nutus omnes libenter obeat, non vtilitatis ſpe, aut metus gratia. Exprimit prætereà hæc ſcena parentum affectum ſingularem, qui quoties laudes & encomia liberorum ſuorum audiunt, præ maximo gaudio lætitiáque vix à lachrymis temperare ſibi poſſunt. Nihil ſiquidem in hac vita iucundius, nihil gratius contingere poteſt parentibus, quàm ſi liberos propter probitatem, honeſtatémque celebrari intelligant.

Verſ. gen. Iambici acatalectici omnes, iique tetrametri, excepto octauo dimetro.

CTESIPHO. SYRVS.

1 lillſſp AIN' [patrem hinc abiiſſe] rus? S. iam dûdum. C. dic ſodes. S. apud G. [tu patrem hinc abiiſſe], ſiaiſſſp: & [ain'], facto monoſyllabo, ſiaiſſſp. — Hic compendio oſtenditur quid ſit iam locuturus Syrus.

2 { ſadædiap / ſſ Villam eſt. [nunc eum máxume] operis áliquid fácere credo. C. *v'tinam quidem, G. [hunc maxime], ſſbbdiap: al. [hunc maximè operis aliquid nunc facere &c.] ſſæadiap. alias [villam eſt] proycitur in præcedentem verſum, ſed tum neuter conſtat. — *L. Faceta optatio amantis, non tamen improba tamen, ne patrem odiſſe videatur.

3 { ſſſbſiſp / ſi Quod cum ſalûte ěius fiat, ita ſe defatigârit velim — Mu. [e lecto prorſus], ſidſſdſp.

4 { ſidſſdſp / ſidſſ Vt tríduo hoc perpétuo [prorſus à lecto] néqueat ſúrgere.

5 aaſſſbip S. Ita fiat, & iſtoc ſi quid potis eſt réctiús. C. ita nã hunc diem

6 { aaſſaſſp / aaſ [Miſerè] nimis cúpio, vt cœpi, perpétuum in lætítia dégere. Si [Miſerè], vt Glareano placet, vltimam corripiat, ſic metire, ædiſſadſp. R. Al. [Miſere Syre], daſſadſp. M a [Miſerè nimis perpetuum, vt cœpi, cupio in lætitia degere.] ſaſaſadſp. — D. Miſerè nimis, aſſeueratio Comica.

7 iſdſſdp Et illud rus nulla ália cauſſa tã malè odi, niſi quia

1 *Ain' patrem*) V ἐξήγησις eſt ſuæ ſollicitudinis & occaſionis, qua patrem ruri manere exoptat. *Sodes*) Si audes, iuxta Ciceronem blandientis vox eſt.

2 *Nunc*) A ſignis probat eum eſſe ruri, cùm locum deſignat, & laborem tanquam ſigna abitionis. *Nunc eum ma. al. op. f. cr.*) D Vide quaſi μίμημα verborum Syri eſſe, de opere loqui, ſic enim dicit & Demeæ: ſed illud, falſo hoc ſerio. *Vtinam*) V Confirmatio eſt à voto & modo, quo tantam laſſitudinem, Græcis κόπον exoptat, vt triduum in lecto decumbat. Id autem eò fiet, vt ne redeat. *Vtin. quid*) D Apud villam ſit, ſubaudiendum: & diſtinguendum antè quàm inferatur quod ſequitur.

3 *Quod cum ſ. e. f.*) Hoc non eſt odiſſe patrem: ſed tantùm timere ex proprio delicto. ſeruatur enim in eo & amor filii, & amoris effectus.

4 *Vt trid. h. p.*) Quantum ſufficiat amatori. etenim non opus erat Perpetuò dicere, ſi Triduum dixiſſet.

5 *Et iſtoc ſi q. po. &c.*) Deeſt Addi. nam ſi mortem ſignificaret, non conueniret adoleſcentem ita dicere. videtur enim plus temporis optaſſe languori. *Nam hunc*) V Ratio eſt eiuſdem: in qua propoſitio inſinuatur. Sic enim lætior totum diem viuerem. *Nam h. d. miſ. &c.*) D Moriatur ſcilicet. & ad hoc aduerſus ſeruum debet dicere, ne indecorum adoleſcentis perſonæ ſit hæc ita dixiſſe: quanuis eiuſmodi adoleſcentes inducant Comici. vt Næuius in Tribaſelo, Deos quæſo vt adimant & patrem & matrem meos. *Miſerè n. c.*) Nimis abundat, more Comicorum, qui hoc dicto aſſeuerationem inculcabant. *Cupio vt c. p. in l. d.*) Qui & ſuprà dixit, Ita quæſo. quãdò hoc bene ſucceſſit, hilarem hunc ſumamus diem.

7 *Et ill. rus n. a. c. t. m. odi*) Mirè oſtendit omnia ex delictis in prauum verti: adeò vt miſeram putet adoleſcens ſuburbanam villam: qua re cæteri delectantur. Illud ergo tanquam cum deteſtatione dixit: & Malè vt Nimis & Miſerè. nã Nimium, & malum miſerúmque eſt, ſecundum illam ſententiam, Ne quid nimis. *Et ill.*) V Et id votum à prioi non alienum, quo villam longiùs abeſſe cupit, ne toties reuertatur. Videtur hic quàm odioſa ſit filio paterna ſollicitudo. Eſt autem inſignis & admodum vtilis talis φιλοστοργία, id eſt, cura & amor patrum erga filios. *Tam male odi*) Bene nonnunquam pro valde ponitur. huic authore Vallenſi lib. 2. ſimile quiddam habet Malé: vt, malè mihi timeo, pro eo quod eſt, valde timeo. neque id ſolùm in poſitiuo aduerbio, ſed in ſuperlatiuo quoque, & frequẽtiùs cũ verbo odi: vt, peſſimè odi.

G.[Propè est.si], llsp al. [Tam prope est: quod si]nasp: vel [si] non eliso, neque corre pro. ttttt, vt sit tro-chaicus trim. catal.
Sollicitudinem pa ternam notat.

[Propè est: quòd si, abésset lóngius; { insp la 8
Prius nox oppressisset illic, quam huc reuérti posset] illiťdp 9
iterum. G.[posset reuerti], itiitlib: vbi vltimo loco pro iambo ponitur brachi syllabus.
Nunc vbi me illic non vidébit, iam huc recúr- dilisili 10
ret, sat scio.
Rogâbit me, vbi fúerim: quem ego hódie toto non idabilli 11
vidi die.
Quid dicam? s. nihilne in mente est? c. nunquam { fasllisp ll 12
quicquam. s. tanto néquior.
Cliens, amícus, hospes nemo est vobis? c. sunt: quid uilliil 13
pósteá?

Bonus adolescens mentiri nescit, nec vult.

s. Hisce ópera vt data sit. c. quæ non data sit? non po ddllsai 14
test fieri. s. potest.
c. Intérdiu. sed si hîc pernócto, caussæ quid dicam lllisp 15
Syre?

8 *Quòd si ab. long.)* D Amori magis, quàm rei consulit adolescens. B Commendatur enim villa quæ vrbi vicina est.
9 *Oppressisset)* L Odiosè, pro deprehendisset.
10 *Iam huc r.)* D Mirè de sene, Recurret dixit, vt eius instantiam demonstraret.
12 *Nihilne in m. est?)* Sic hoc accipiendum est, vt adolescenti libero malitiam putemus, non sapientiam deesse: adeò in hac re magister est seruus. *Nihilne)* V Iam seruus animum simpliciorem informat, vt patrem falleret. Contulit enim quidnam patri responderet, nimirum vt aliquod negotium causaretur. *Nunquam quicquam)* D παρέλκον, pro nunquam id est, non. L Attende tarditatem Ctesiphonis, vt qui ruri potius quam in vrbe consueuerit. *Tanto nequior)* D Sic hoc dictum est, vt è contrariò dicimus, Tantò melior. *Nequior)* V ἀχρεῖος non frugi, cuius mens non est satis callida.
13 *Cliens)* Hic negotium fingitur, vt opera amicis data sit. D Vide magisterium ad nequitiam, vt simplici adolescenti mentiendi viam demonstret, & honestum tentet afferre argumentum ad mendacium propter clientem, amicum, aut hospitem in vrbe cessare: istum, quod tamen nec sic intelligit rudis ac rusticus adolescens. *Cliens, a. h. n. est vob.)* Mirè sic interrogauit, vt qui agrestes inhumanósque reprehêdat, & insociabiles aliis, propter asperitatem rusticitatis. *Amicus, hosp.)* B Qui tibi excipiendus fuerit. Nam Vitruuio authore, Græci cùm delicatiores, & opulentiores essent a fortuna, hospitibus aduenientibus instruebât triclinia, & cubicula, & cum penu cellas. Primóque die ad cœnam inuitabant: Postero mittebât pullos, oua, olera, poma, reliquásque res agrestes. 14
Hisce op. vt d. sit) D A superiore subauditur, Veniat in mentem, id est, cogita dari potuisse: & datam dicito. *Quæ n. d. sit?)* Hîc de facto quæstio est: in qua quidem disputant quædam tunc possibilia intelligi, quando facta sint, cum autem non fiunt, non modò non fieri, sed ne possibilia quidem esse dicenda. qui locus περὶ δυνατῶν dicitur. *Quæ d.)* V En veracem filium. Est enim verè infelix, qui etiam bona mentiendo dicit. Sic Euripides, δεινὸν ἐστὶ καὶ τὰ καλὰ ψευδῆ λέγειν. Ita idé rem intolerabilem esse canit mentiri. ὅτι χαλεπὸν ἐστι τὸ ψευδῆ λέγειν. Hac de re est disputatio apud Platonem De iusto. Hic quoque ingenuus adolescens negat fieri posse vt mentiatur. *Potest)* D Iterum sic auditur, Fieri vt data sit: vel, Vt credatur data. 15
Interdiu) Bene: quia amatori maximè nocte opus est. *Interdiu)* V A modo, cùm de die amicis operam datam esse diceret. Vide vt non sit nequam seruus. Est enim nimium callidus & astutus. *Sed si hîc p.)* B Abnoctare ab vrbe, dixit Seruius, pro, non noctare in vrbe. Item Budæus, A comitatu regio non abnoctarunt. Ita dicimus. Si domo apud vos abnocto.

16 ssdsdssi *[S.]* **Vah,quàm vellem étiam noctu amícis óperam mos esset dari!* D. *Al.tollatur [S.] vt Ctesiphoni hic quoque versus assignetur.*

17 sibssssi *Quin tu otiósus es:ego illius sensum pulchrè cálleo.*

18 sssddssi *Cùm feruit máxumè,tam plácidum,[quàm"] ouem reddo.* C. **quo modo!* R. *Priscianus.[quasi].*

19 ssidbsp S. *Laudárier te audit libénter:fácio te apud illum deum:*

20 ssaisial *Virtútes narro.* C. *meas!* S. *tuas: hómini ílico lácrumæ cadunt*

21 =ssissssi *Quasi púero gaúdio.hem tibi autem.* C. *quidnā est?*
"S. LVPVS IN FÁBVLA.

•V.Ironiam esse iudico.

Feruit, pro feruet. Hiperbole.

•D. Miratur, quia timet eum quem iste contemuit.

Meas! S. tuas. D Cū gestu pronuntiare debemus,vt intelligatur irrisio.

•L. Prouerbiū de eo, qui mentioni sui inexpectatus interuenit:& est silētii indictio. M q.d.

16 *Vah)* V Ironiam esse iudico,vt votum adolescentuli expleret. *Vah,q.v e.n.)* D Hoc vtriusque personæ conuenit,sed melius & Syro,& facetiùs dicitur.& quidam totum Ctesiphoni assignant absque Interdiu.Et Quàm vellem,propriè dicimus in his quæ non videmus fieri:Bene igitur deficiente argumento, cùm aliud non inuenisset , in vota conuersus est.vnde videtur magis hæc verba Ctesiphonis esse.

17 *Quin)* V Propositio est exhortationis, vt sit otiosus,id est,securus,& non sollicitus. *Ego illius)* Confirmat a modo & facili.Iratum enim mox mansuetissimum redditurum esse gloriatur.Nam cùm dicit.Maxumè feruit: est vehementioris iræ notatio à causa.Est enim ira collectio caloris circa cor,vbi est sedes & vis animæ , propter quod rectè aiunt esse sanguinis ebullationem . Hoc enim primò fit,mox nisi quid impediat,transmissio etiam collecti caloris fit ad partes,quæ nocere paratæ sunt.Prohibent autem quædam sæpe transmissionem,vt aut timor periculi maioris,aut iudicium,aut ratio,aut persuasio aliqua , qua nitens seruus ouem redditurus erat . Ex ouis autem mansuetudine & patientia & apud Germanos prouerbium natum est, quo vulgò per hyperbolen vtimur . Sicut in excitando per animū leonis notamus. *Call.)* D Callidè scio.

18 *Cum feruit m.)* Tertia coniugatione dixit,vnde feruere dicitur correpta media syllaba. M Nonius ait feruit pro feruet . Virgil. Æneid. lib.4. iam littora feruere flāmis. *Lau.)* V Modum explicat,& Deum facere , prouerbiale est.

19 *Laudarier te audit l.)* D Quod à Demea dicitur in omnes parentes dici puta.nam nemo tam asper est pater,vt nō statim mitescat laudato filio. *Facio te ap.ill.d.)* B Deum esse, Deum facere,Hyperbolæ sunt prouerbiales, de singulari laude dignis.Marcus Tullius Oratoris sui lib.2. In quo tu mihi,inquit , deus esse videris , id est,singularis ac summus.Et, Deum te facio,id est,summis laudibus effero. Inde natum,quod prisci mortales,si quem ob egregias,ac minimè vulgares virtutes suspiciebant,hunc , deum ac diis genitū aiebant.

20 *Virtutes n.)* D Non dicit Elegantem indolē,sed Virtutes. Virtutes autē sunt perfecti sapientis,vel diui alicuius.Et bene cū stupore respōdet, Mea: subtendēs quòd nullæ essent. *Lacrumæ)* V Et id naturale est , vt multi præ gaudio effuso lachrymentur , cuius causas & rationes φυσικοὶ explanant.

21 *Quasi p.g.)* D Deest,Præ:vt sit,Præ gaudio. *Lupus est)* V Parasceue est ad sequentem scenam. *Lupus in f.)* D Silentii indictio est in hoc prouerbio:atque eiusmodi silentio vel in ipso verbo vt ipsa fabula conticescat.Quia Lupum vidisse homines dicimus qui repentè obmutuerunt : quod ferè iis euenit,quos prior viderit lupus : vt cum cogitatione in qua fuerint,etiam voce & verbis careant.Sic Theocritus, οὐ φθεγξῇ, λύκον εἶδες. Et Virgil. –Vox quoque Mœrin iam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.Alii putant ex rusticum fabulis natum , pueros ludificantium terrore lupi paulatim à cauea venientis vsque ad limen cubiculi.Nam falsum est,quod dicitur,interuenisse lupum Neuianæ fabulæ alimoniæ Remi & Romuli,dum in theatro ageretur. *Lupus in f.)* B Seruius,Aiunt,inquit,Physici voce deseri eum quem prior lupus viderit.Vnde est prouerbium , Lupus est in fabula.quoties venit,de quo loquimur .& nobis aufert loquendi facultatem . hoc est, cum forte fortuna in medio sermone interuenit is cuius mentio fiebat.Plautus in Sticho Quin tu vocasti hominē ad cœnam.Respon-

Is adest de quo sermo est, & propter quem tacere necesse est.

*D. Familiaris ἐκλείψις, & apta propetanti. quare hæc omnia pressa voce cum celeritate pronuntianda sunt.

C. [*Pater est?* S. *ipsus est.*] C. *Syre quid ágimus?* { ai babdii as 22

S. *fuge modò intrò*: *ego videro.* G. [*Patérne est? S. ipse est.*] iisdbdiai. [*Patérne est? S. ipsus,*] iisdbdiai.

C. *Siquid rogâbit*, *nusquam tu me: audistin'? S. potin' vt désinas?* iissidii 23

det Epignomus adolescens, Nequid aduenies perderem. Atque eccum tibi lupū in sermone

22 *Fuge m. int.*) D Non dixit I, vel Abi, vel Vade: sed Fuge, tanta celeritate opus est.

23 *Si quid r. tu me*) Magna virtute Terentius rudem, simplicem, timidúmque inducit Ctesiphonem ab initio: vt is sit qui mox opprimeretur cum meretrice accumbens, interuentu patris, ob imprudentiam ac rusticitatem suam.

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. P Primùm Demea de fratre non reperto conqueritur. Is deinde rursum à Syro versutè deluditur. Postremo idem ille Syrus, L vt tegat latentem apud amicam Ctesiphonem faceto commento ablegat Demeam. P ac longis ambagibus locum in quo eius germanus existat abstrusè ac bifariam describit. D In hoc quoque actu exemplum est, neminem faciliùs, quam optimum quemque V ac facilem, simplicémque D falli atque deludi, vt Virgilius ait. V *Theses.* 1 Seruorum animus nihil integrum, nihil sanum in se habet. Hic enim vt senem illuderet, se à Ctesiphone percussum esse simulat, iámque elusum Demeá perplexa via ad Mitionem remittit. 2 Optimi quique à pessimis seruis falluntur. 3 Hic verum est illud Aristotelicum de senibus, δειλοί, inquit, ὅτι προκατεψυγμένοι εἰσί· τὸ γὰρ γῆρας ὁδὸν πεποίηκε τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος κατάψυξίς τίς ἐστι. Ideò sunt timidi senes, quòd timiditati aditum senectus frigida patefaciat. Est enim timor refrigeratio quædam. & alibi in problemate eadem dicit, τοὺς δ' ἐσχάτους τῶν ... φόβον ... ὁ φόβος καταψύχει. Hic quoque exemplum eius timiditatis in Demea, qui & μεμψίμοιρος est, id est, querulus, quod & filius & frater officia sua deseruit, sic vtrumque insimulat, atque se miserum esse conqueritur. M Versuti & præter modum callidi serui ingenium consiliáque exponit hæc scena, quibus semper cordi est heros, & virtute præditos homines impudenter circumuenire. Sic enim natura vsu venit, vt quò sint ingenia viliora abiectioráque, hòc magis in omnem improbitatem & impudentiam procliuia. Præsertim seruorum, quibus nihil potest esse neque vilius, neque peruersius. Horum ingenia Plautus fabertimè expressit in Pseudolo, Plagigera hominum genera, quorum haud quicquam in mentem venit, quod rectè faciant. At cum est occasio data, rape, clepe, rape, hoc est eorum opus, vt mauelis lupos apud oues relinquere, quàm hos domi custodes. Plato VI. de Legibus, Nihil dicitur in animo seruiente integrum inesse, nec quicquam seruorum generi esse credendum. Quod & sapientissimus Poëtarum testatur nobis, cum de Ioue sic loquitur, Dimidium mentis Iuppiter illis aufert, Qui seruituti forti subiecti sunt. Apud Xenophontem Cyrus iubetur ne vnquam fidem seruis habeat: quòd innata sit illis mentiendi libido.

Vers. gen. Trochaici tetr. catalectici.

DEMEA. CTESIPHO. SYRVS.

• Ridicula querela senis ob tædiū rerum aduersarum.

NAE EGO *homo* [*infélix.*] *primùm fratrem* *nusquā inuénio géntiū*: G. Al. [*sum infelix.*] vt sit iambicus, bistid ip. 1

1 *Næ ego h. s. inf.*) D Vide initium conueniēs perpetuo mœrori Demeæ: per totam fabulā, aut Disperii dicit, aut Defessus sum, aut aliquid tale semper quod queratur: ita tamen, vt cum augmento sit miseria. quotiescunque processerit. nam plus est quod nunc dixit, Ne ego infelix homo sum: quàm Disperii. Et Næ, valde significat. vt, Næ illi vehementer errant, Cicero in Catilinam. B Ne pro nō: Terentius in Andria, Ego id agam mihi qui ne detur. Est interdum prohibentis: Virgil. Tu ne cede malis. Est coniunctio adiunctiua significans vt non: Martial. Lex hæc carminibus data est iocosis: ne possint, nisi pruriant, iuuare. Aliquando est rationalis, pro ergo: Virgilius, Mene incœpto desistere victam? Est

dubit

2 dáſſllu *Præterea autem dum illum quæro, à villa mercenárium*

3 ſſd ſdc- *Vidi: is filium negat eſſe ruri: nec quid agam ſcio.*

4 {eſſſadtu bi} C. *Syre?* S. *quid ais?* C. *mén' quærit?* S. *verum.* C. *périj.* S. *quin tu ánimo bono es.*

5 {eſtſxſtu tirlbatu} D. ** Quid hoc (malùm) infelicitâtis! néqueo ſatis decérnere:* *Et hic quoque iambicus acat. iiſidaſp.*

6 {aſtſaſb- aitſt} *Niſi me credo huic eſſe natum rĕi, ferúndis miſérijs.*

7 ſtbdſſtu ** Primus ſentio mala noſtra: primus reſcîſco ómnia:*

V & eſt propoſitio. *Nuſquam gent.* magis ſonorã reddit orationem.

Poteſt hic cenſeri iambicus acat. biſſdſap.

•V. Repetit figuratè propoſitionem.

•D. ἐπαναφορὰ: ª quę relatio dicitur eiuſdem verbi per principia complurium verſuum.

dubitatiua, pro an: Virg. in. 1. Qui teneant, nam inculta videntur, hominésne feræne. Eſt interrogatiua: Virgil. Tantáne vos generis tenuit fiducia veſtri? Quando verò cum diphthongo ſcribitur, Græca dictio eſt affirmatiua ſiue aſſertiua: & pro vtique ac profectò accipitur: Terent. in Pro. l. Andr. Faciunt næ intelligendo vt nihil intelligant. Idem, Næ illa illum haud nouit. *Prim m)* V Ratio duplex eſt tam ex fratre, quàm ex filio. Itaque incertum eſſe aſſeuerat veluti clauſula aliqua. *Nuſquam i. gent.)* D Abundat Gentium.

2 *A villa merc. vidi)* Sapientiſſimè Terentius, etſi proxima villa eſt neceſſariò ſenem ad reliquos actus fabulæ noluit ab vrbe diſcedere, perſonæ ſenilis memor. nam & arduum fuerat, dum redit, & cruciabile, ne fatigatio eius in Tragœdiam tranſiret. Rectè igitur inuenit à mercenario illi in vrbe narratum, ruri non eſſe Cteſiphonem, aut vbi perſona eſt adoleſcentis, & proficiſcitur ad villam: & continuò redit. vt in Eunucho Phædria. Et A villa: vtrum A, pro de, poſitum eſt: vt ſit, de villa? an deeſt Veniſſe: vt ſit, à villa vidi veniſſe mercenarium. ª A motum a loco ſignificat: Virgil. Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat A Tenedo. Pro poſt accipitur. Plin. Virus equi à coitu ſtatim collectum. Item ſi dicas, A prandio te conueniam. Et pro de: vt hoc loco apud Terentium. Sic Henricus à Gandauo, potiùs dicimus, quàm de Gandauo: quanquam ſic quoque loquuntur aliquando nec indocti. *A villa)* M. Varro. Villicus, inquit, agri colendi cauſa cõſtitutus, atque appellatus à villa, quod ab eo in eam conuehuntur fructus, ac euehuntur, cùm væneunt, vnde ruſtici Vlam nunc quoque Veham appellant propter vecturas, & Vellam, non villam, quò vehunt, & vnde vehunt.

3 *Nec q. ag ſcio)* D Vtrum fratrem an filium magis quæram. nam ſenex querulus tria dicit eſſe incommoda ſibi: quòd fratrem non inueniat: quòd Cteſipho ruri non ſit, quòd vtrum in vrbe maneat, an ad villam abeat, ipſe neſciat.

Verum) Modò Verùm, nomen non eſt: ſed aduerbium confirmantis, id eſt, vere 4 *Perii)* Hæc Cteſiphonis perturbatio huc tendit Poëtæ arte, vt deprehendatur cum amica filiùs, repentè ingreſſo ſene. *Quin t. a. b. es)* Nunc Quin, pro quinimo poſitum eſt.

Quid hoc (malum) inf.) Abundat malùm. 5 Deèſtq, Deos teſtor. Hic autẽ malùm, pro interiectione poſitum: & eſt dictum, quaſi, ò malum, & eſt dictum anxii hominis, & perturbati nimis, V quo aliquid obiurgamus & deteſtamur. *Nequeo ſ.)* Confirmatio infelicitatis eſt ab animo ancipiti, qui non ſatis ad amuſſim diſcernere poteſt: & à fato. Nam ſe ad miſeriam & infelicitatem natum eſſe arbitratur. πάθος autem mouet ex miſeriæ amplificatione à natiuitate vſque.

Niſi me c.) D Pro, niſi quia iam ſupereſt, 6 vt me credam. hic enim ſenſus eſt in huiuſmodi locutione, Niſi me credo huic eſſe natum rei. *Niſi me c. h. e. n. rei)* Noua locutio, pro, Niſi quia credo. Et Huic rei, poteſt ſubtrahi, incolumi ſenſu: vt, Niſi me credo natum eſſe ferendis miſeriis. Ergo, huic rei ſubdiſtinguendum: & ſic inferendum, Ferendis miſeriis. Ergo Huic rei, pro, ad hanc rem. *Niſi me cr. h. eſſe. n. rei)* ª Niſi quòd tanquam aſinus ad clitellas, ſic ad ærũnã genitus ſum.

Primus) V Ratio eiuſdẽ eſt per euẽta. Pri- 7 mus enim mala ſentit. Id grauius malũ eſſe ſolet, ſed longè grauiſſimũ eſt in calamitate eſſe ſolum, vt pote abſque ſocio, & comite facundo, & iocoſo. *Primus ſ. m.)* D Ridiculus error Demeæ. Et Primus, ad ordinem: Solus, ad numerum dicitur. *Reſciſco)* M Gellius in hac conpoſitione negat Re ſignificare idem quod in Relegere, Reſcribere. Nam, inquit, qui factum aliquod occultius, aut inopinatum

* D. Obnuntiantur mala, Annuntiantur bona.
* V. Scôma est, quo hero illudit per antistrephô quoddã.
* V. Occasio est futuri colloquii.
* Diffidentia Ctesiphonis ex pauore.

Primus porrò obnúntio: agrè solus, si quid fit, fero.* 8
S.* *Rídeo hunc: primùm ăit se scire, is solus nescit ómnia.* 9
D.* *Nunc rédeo, si fortè frater redíerit [viso.]* C. * *Syre* Al. [visam.] 10
O'bsecro, vide ne ille huc prorsus se irruat, S. *étiam taces!* 11
Ego cauêbo. C. *nunquam hercle hódie ego istuc commíttam tibi:* 12
Nam [me] iam in cellam áliquam cum illa conclûdam. id tutissimum est. 13
S. *Age, tamen ego hunc amouêbo.* D. *sed eccum scelerâtum Syrum.* 14
S.* *Non hercle hîc quidem durâre quisquam, si sic fit, potest.* 15

R. *Al. [me in], Atũ [me] non eliditur, sed tantum corripitur,*
R. *Aliis. [nunc] sed perperam.*
* L. Statim Syrus habet commentũ, quo eludat senem. fingit enim se pulnatum, insperatúmque cognoscit, is propriè dicitur rescíscere.

8 *Primus p. obn.)* D Qui malam rem nuntiat, Obnuntiat; qui bonam, Annuntiat. nam propriè Obnuntiare dicuntur Augures, qui aliquid mali ominis sæuúmque viderint. Ergo obnuntio malum imminens, quasi omé nuntio: inde enim *ἐτυμολογία* huiusce verbi est. *Ægrè s. si. est. f.)* Prauè scilicet.

9 *Is s. n. o.)* Et bene Solus, vt pote de multis: quia cùm sciat Mitio, Syrus, Æschinus, Ctesipho, populus, hic solus fallitur. B Vallésis in opere, quod scripsit de Dialectica, Apud Terentium. Inquit, Is solus nescit omnia vel quia nihil scit. vel quia non omnia, quod differt ab illo, Is solus ignorat omnia.

10 *Si f. fr. redierit, v.)* D Pro, si redit.

11 *Irruat)* V Translatio est à militibus, qui in expugnanda vrbe, aut in ipsum exercitum ruere solent. B Prorumpere, proruere. Irruere, impetum eundi significant. *Huc p. se irruat)* D Neutrum verbum, quasi actiuum, se irruat. posuit, L Pro coniiciat. & Prorsus, id est, penitus, odiosè. *Vide ne ille huc pr. se irr.)* D Iam meruit quod futurum est. Et cùm neutrum sit Irruat, nouè intulit Se. Præterea sic dixit Irruat, tanquam de eo qui pugnaturus sit; vt in Eunucho. Quàm mox irruimus? Aut tanquam de sue: vt Horat. Hac lutulenta ruit sus. Et Virg. Ipse ruit, dentésque Sabellicus exacuit sus. *Etiam tac.)* Antiquè pro Tace. Sic in Andria Etiam tu hoc respondes! pro responde. Est ergo correctionis significatio.

12 *Hodie ego ist. c. t.)* Quod ago iam. id est, complexum mulieris. V Non potest animum confirmare præsente patre malè sibi conscius etiam si illud Syrus conetur.

Nam me iam in c. a. c. i. c.) D Id egit stultè 13 adolescens, vt ibi deprehendatur, vbi conclusus est. sed sic ipse egit, vt possit subterfugere non deprehensus, conspectum patris. *In cellam aliquam cum illa)* Legitur figuratiuè: vt dicimus In locum pro In loco. In cellam cõcludam, non In cella. ait. Et mirè: vt reclusum totúmque locum subiret, cellam scilicet, quã ob ea quæ in ipsa celantur, clausam esse conueniat. nam & cella & cellarium, à reponendis celandísque rebus esculentis & poculentis dicitur.

Age, t. ego h. am.) Mirè Amouebo dixit: 14 non. Deteriebo. nam propriè Amouetur saxũ de loco. in quo verbo, significat imminere sibi magnum laborem in hoc opere. Et vide *αἴξησιν*. Suprà, Vt pecudem, Abigam húc rus, dixit: modo. Vt saxum Amouebo, inquit. *Amouebo)* V Seni bene conuenit. & est à saxo molari translatio.

Non hercle) *σαρκασμὸς* est oratio. & ob- 15 liquè attentionem parare videtur hero aduẽtanti: & est locus de dominorum multitudine, & incertitudine. cuínam inseruiẽdum est. *Non h. hic q. d. q. si sic fit. p.)* D Nimis moraliter expressa verba sunt serui verberatum se indicantis. quis non ex verbis, seruum verberatum intelligat? & seruum recèns verberatũ? & seruum fugam comminantem? Mirè autem, non Ego, sed Quisquam dixit. nec Permanere, sed durare: nam hoc verbum, perferendis malis conuenit. vt Virgilius. Durate, & vosmet rebus seruate secundis. Hæc autem omnia

mnia

16 drsaasbv *Scire équidem volo, quot mihi sint dómini: quæ hæc est miséria!* — satum esse à Ctesiphone.

•L. Odiosè in Syrū: nam est proprium vulpium. hic pro ploratu posuit.

17 {assabst- c D. *Quid ille * gannit! quid vult! quid ais bone vir! (est) frater domi?* *Mu. [hem est] retento [D. quid] in præcedentem versum dddilbu ts abst-.*

18 tddsaat- S. *Quid* (malum) bene vir mihi narras! équidem perij.* D. *quid tibi est?* — *D. Et hic *Malum* pro interiectione abundat.

19 arssbstu S. *Rógitas!* Ctésipho me pugnis míserum, & istam psáltriam* — • Versuta Syri fictio qua senem eludit.

20 {sssutu ssss *Vsque occídit?* D. *hem, quid narras?* S. *hem,* vide ut (discidit) labrum.* D.. *Asper [discidit] à Cadendo. sssast: ego [discidit] à Scindendo.* — • V. Ratio à signo. ‡ Hoc autem velut ostēso ore & cum gestu pronūtiādū.

21 {assccu asssr D. *Quámobrem?* S. *me impulsóre hanc emptam esse ăit.* D.* *non tu eum rus hinc modò* — •V. Obiectio.

22 sssse- *(Prodúxe) aiebas!* S. *factum:* verùm (venit post) insániens:* — *Callida inuentio.

G. *Post [aiebas] dissyllabum esse, ut [au] & sunt sæpe aliàs monosyllaba sunt, sssssc-. ^ absque elisione hic sue vt iambicus acat. ssssssi. Mu [post venit] ssssatu. ^ vt [venit] iste præsens tempora ᴿ Pro Prodixo, aliàs [Prodixisse] sed falsò & mendosè. caterum [pro luxe per] syncopè pro Produxisse: vt Promisse. Explese. Surrexe. pro Promisisse, Explesse. Surrexisse.*

23 {asdttdu t *Nihil pepércit:* non puduisse verberáre hóminem senem,* — • L. Amplificatio ab ætate & meritis.

24 bbssast- *Quem ego modò púerum tantillum in mánibus gestáni meis!*

mnia sic dixit, quasi non videat Demeam.

16 *Quot mihi s.d.)* Et hic apparet non à legitimo domino verberatum esse. *Quæ hæc est m.)* Deest Quam patior. & quasi comploratio quædam est flebilis post querelas.

17 *Quid ille)* V Simulat eum se percussum esse, & sic adolescens elabitur. *Quid ille g.)* D Gannitus est propriè veluti ploratus vapulantium. B Propriè Ganniūt vulpes, hic significat veluti vapulantis vocem emittere. Hinc Obgannio compositum: qua voce in Phormione est vsus. M Gannire propriè canum est.

18 *Quid (malum))* V Regerit ironiam iracundus, & hic est propositio de sua calamitate.

19 *Ctesipho)* Narratiuncula confirmat de facinore adolescentis. *Ctesipho me p.m. & i.ps. vsq. occ.)* D Mirè interiecit Miserum: & necessariò, Vsque addidit: vt ostenderet Occidit nimiæ cædis verbum, non occisionis intelligi oportere.

20 *Vsque occ.)* Propè occidit: aut Vsque, pro valde est: Occidit, pro vehementer cecidit. Nam Occidere, & Perocccidere, ad cædem referebantur apud veteres. *Vsque &c.)* iluminēs. non enim occisus loquitur. *Hem, vide vt disc..l.)* Non ostendit, sed videtur ostendere seni parum iam videnti, & intra os. *Discidit l.)* Asper mediam longam à Cædendo accipit: ego mediam breuem à Scindendo.

21 *Me imp.)* V A causa impulsiua, & verisimili. *Non tu eum r. &c.)* D Mirè Terentius eos ipsos, qui falluntur, ex aliqua parte cautos facit: vt eo delectabilius spectatoribus procedat doli. namque gratia est aut delectatio nō stultissimum falli. *Non tu e, r. h. m. P. a.)* Memoriter senex non solum quid dixerit Syrus paulo antè, sed quibus verbis dixerit, refert. nam sic dixerat, Quem egomet produxi.

22 *Post ins.)* V Hic est impulsio per insaniam: & est verisimile ab affectu, & signo, & exaggerat ab ætate, qua senem percussit. & ab educatione, propter quam illi ... debetur. D Suprà. Produxi iratum admodum nunc aigrateōr non iratum prædicat, sed insanum.

23 *Nihil pep.)* Vt suprà, Nihil reticuit. sic dicimus in his quæ præter expectationē gesta sunt. *Verberare h. s.)* Miserum fit de ætate id, quod de conditione non poterat.

24 *Quem ego m.p.t. in m.g. m.)* Addidit ætatis inuidiam & meritum recēs. hoc est enim quod

•D.Hic totus versus mirè dolosum ostendit senem.
• D. Comminatio est subtilis, & parcior, velut serui.
D. Perquam, i. nimis.
Ironia.
• D. Hui, cum gestu seruili pronunciandum.
• L. Prouerbiale, pro authore.
G. Vel lege [eum], etsflast–.
• D. Hoc dicit, vt auidiùs inuestiget.

D. * *Laudo Ctésipho: patrissas: abi, virum te iúdico.* 25
S. [*Laudas*!* *na*] *ille continêbit posthac, si sápiet ma-* 26
nus. R. Al. [Laudásne] , sed perperam. Na. i. profectò aut hercle.
D. Fórtiter. S. perquám: quia míseram mulierem, & 27
me seruolum,
Qui referîre non audêbam, vicit: hui perfórtiter. 28
D. Non pótuit mélius: idem sensit quod ego, * *te esse* 29
huic rĕi caput.
Sed éstne frater intus? S. non est. D. vbi [illum] quæ- 30
ram, cógito.
S. Scio vbi sit: * *verùm hódie nunquam monstrâbo.* 31
D. hem, quid ais? S. ita.

dicit, Modò Et Tantillum, δεικτικῶς est. videtur enim manu fingere, quàm paruulū. [B] Vallensis in Raudensem, Credibile est, inquit, Syrum ostendisse gestu manus, pusillitatem illam quam dicebat. Sed iam à quibusdam est vsu receptum vt etiam sine gestu ita dicatur. Cicero in verr. Act. 4. Quorum oratione iste cùm pretium iam accepisset, ne tantulū quidem commotus est.

25 *Laudo Ct. p.*) [V] Senex lætus, per apostrophen filium laudat, sed falsus. & Patrissare, sicut Græcis πατριάζειν, est mores patris τὰ πάτρια referre. *Laudo Ct. p.*) [D] Facilè inductus est senex varietate fraudis & doli. nam Syrus & suprà, vt laudans, non vt vituperans Ctesiphonem: & nunc, vt accusans, idem perficit atque persuadet. *Patrissas* ὁμοίως. nam vt suprà dixerat Spero, est similis maiorum suorum: hic confirmat quod sperare se dixerat. Et, Virum te iudico, Inquit, non, Adolescentulum. hoc enim ad ætatem & probitatē, non ad sexum refertur. *Patrissas*) Attende, quàm bene inuentum sit inanem se dicere. nónne videtur ibi stultissimus, cùm huiusmodi laude non modò se non laudare velle, (quod odiosum est) sed etiā filium apud intelligentes vituperare videatur? siquidem non solùm hic stultus, sed etiam ille, quia Patrissas inquit. *Patrissas*) Tam securus est, vt se laudet. Et Abi addidit, quasi dicat, Non est quod iam demorer, perfectus es.

27 *Perquam*) [V] Exaggerat indignitatē facti, à sexu & cōditione seruuli, cuius erat plagas perpeti, non referire. Itaque ἐπιτατικῶς ait, nunc per eclipsin Perquam, nunc Hui perfortiter. Et si sit illusio quædam, tamen hac seni adulatur. *Perquàm*) [B] Est confutatio eius quod Demea fortiter dixerat. Ridetur à Syro Demea, qui à fortitudine laudet filium, eò quòd fœminā ceciderit. Nam authore Seruio, Turpe est viro forti in fœminam rapi, vt superare fœminam, nullam constat esse virtutem. Virg.--Et si nullum memorabile nomen Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem. *Et me seruul.*) [D] Oratoriè, non Seruum, sed Seruulum: cùm sit senex.

28 *Non aud.*) Non poteram. *Hui, perfort.*) Hoc gestu seruili, & nimis leuiori personæ congruè dictum est. *Perfortiter*) [B] Hæc intentionis aduerbia, Per & Quàm illud Latinæ constructionis ius proprium habent, quod Per absolutis iunctum legimus, vt hic & in Eunucho, Perpulchra credo Dona. Item quibusdam verbis: vt, peruelim, perplacet. Quàm verò superlatiuis, Teren. in prologo Eun. Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis.

29 *Non pot. m.*) [D] Id est, Laudo te Ctesipho: & deest. Fieri. [V] Dici nequit, vt senex sit ἀνόητος, cùm filii viriles mores audiat præsertim in seruum iurgiorum caput. τὸ ἀμφίβολον. *Idem quod ego*) [D] Id est. Patrissas, virum te iudico. *Huic Rei c.*) [B] Caput, negotii præcipuus author dicitur. Virgil.--O Latio caput horum & causa malorum. Plaut. in Asinaria, Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.

30 *Sed éstne fr. int.*) [D] Deest Responde: vt sit, responde. *Vbi ill.*) [V] Hoc quæritur occasio oratiunculæ ἐπὶ σωματικῆς.

31 *Scio vbi.*) Attentionis id est hac in parte scenæ. *Verum hodie n. m.*) [D] Volens senem auidiùs quærere, quòd hic ardor semper paratissimus credentes etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. Hodie autem aut abūdat: vt, --Nunquam omnes hodie moriemur inulti. aut, Nūquam

32 dibſaſt– D. *Diminuêtur tibi quidem iam cérebrum. S. at nomen neſcio* *Glareanus diuidit Diminuetur, di- Minuetur, reycitque [di-] in præcedentem verſum* bſaſſcb–iattſaſt–: *ſed cum vterque verſus abſque ea diuiſione probè conſtet, non eſt quod illam admittamus.* B *Priſcianus [Diminuetur] pro Diſminuetur, s in ro tranſeunte.*

33 datſaſto *Illius hô- minis, ſed locum noui vbi ſit.* D. *dic ergo locum.*

34 ſdtſſſto S. *Noſtin' pórticum apud macéllum hanc deôrſum?* D. *quid ni nôuerim!*

35 ttſdſat– S. *Præterito hac recta ſplátea ſurſum: ſubi eò véneris,* *G. Al. [ſurſum platéa:] ^ſea & tum h in [hac] vim habet conſonantis.* ttſſdat–.

36 ſſſdtt– *Cliuos deôrſum vorſum eſt: hàc te* * *præcipitâto: póſtea*

37 ttttſt– *Eſt ad hãc manũ ſacéllũ: ibi angipórtũ proptèr eſt.*

38 { duCſſſt– ddſ } D. *Quônam?* S. *vbi ſ étiam caprificus magna eſt. noſtin'?* D. *noui.* S. *hàc pérgito.* *G. Al. [S. illic vbi]. ſed verſui non congruit.* C *O [D. Vbinam? S. vbi etiam], bacſſſt–, vt ſit trochaicus octonarius hypercatalect.* A *malim tum iambicum tetr. acatal. dicere* baaiſdi.

Perplexa deſcriptio.

* L. Odioſè. & attende quomodo data opera in errorem inducere ſtudeat.

L. *Caprificus.* ſylueſtris ficus. cuius fructus nunquam maturеſcit.

quam hodie, pro, nullo tempore huius diei. quia, Nunquam. per ſe generale eſt. B Donatus in 11. Æneidos, Si non Græcus vbi ad cardinem venit, in quo mendaciorum conſiſtit effectus, negabit ſe dicturum, ne vltrò omnia referendo daret ſuſpicionem falſitatis.

32 *Diminuetur)* V Herus iure ſuo flagitat per comminationem tyrannicam, Cyclopis Homerici exemplo. vt eſt in Odyſſ. Pœna autem altḥæc Cyclopica iudicatur. *Dimi. t. q. i. c.)* P Comminationis genus verba ipſa indicant: vt appareat ſenem baculum ſuſtuliſſe, B quē tertii loco pedis habet. *At nomen n. Illius h. ſ. l. n. vbi ſit)* D Rectè: quia ſi hominem diceret, non erat errandum agnita perſona hominis: & vbi habitet cognito. ſi notus eſſet, nulla cauſa quærendi ſupereſſet. V Ambagibus herum deducere ſatagit, itaque loci tātum erit deſcriptio ſatis anceps, & perplexa, vt illū diutius detineat & implicet. *Dic er. l.)* D Dic ergo, quaſi inuitū coēgerit. Ergo ſēper addimus vt hortemur tardè quid facientes. vt Virg. Ergo age, chare pater, ceruici imponere noſtræ.

34 *Noſtin' por. ap. m.)* Conuenit ruſtico & parciſſimo ſeni macellum in vrbe neſcire. & ideò ſic interrogatur à ſeruo. *Noſtin' portic.)* M Porticus quondam erigebantur ad inambulationes & vmbram, ſub quibus vehebantur nobiles: quales Romæ permultæ ad ciuium delicias, & deambulationes. *Porticum)* V Prior eſt loci ſignificatio. & porticus olim ædificia erant propter imbres euitādos, & propter vmbram captandam, atque deambulationem ædificata, authore Feſto, & Romæ in ſingulis regionibus aliquot erant porticus. Sic angiportum plerique vocant anguſtam plateam, aut viam. cui non eſt exitus. Sed Demea paulò pòſt ait peruium. fit igitur coniectura aliud fuiſſe peruium. Sed de hoc verbo & ſuprà nonnulla annotabimus. *Hanc deorſ.)* D Benè Hāc deorſum: quia nō eſt vna. *Quidni n.)* Correptiuè, Quidni pro quid niſi. Etenim quanuis ruſticus, tamen eſt ciuis Demea.

Hac recta) Propriè, hac parte: vt manu viam oſtendere videatur. 35

Cliuos deorſ. vorſ.) M Hoc eſt, inæqualis. & difficilis propter decliuitatē, & aſcēſum. *Hàc te p.)* D Hoc lentius. quidā clarius legunt. vt ſit præcipitato, citò deſcende. 36

A hanc m.) * dicitur, in quo non permanet certum dextrum, nec certum ſiniſtrum: & ideò proficit in errorem. Vult enim ſeruus hæc ſigna eſſe perplexa. *Eſt ſacellum)* Vt Varro ait, ſacra cella eſt. *Propter)* Propè. vt Virgilius, –Templum de marmore ponam Propter aquam. Et Lucretius, Propter aquæ riuum ſub ramis arboris alte. 37

Vbi etiam capr. m. eſt) In hoc Homerum imitatus eſt, qui dicit caprificum prope Troiana mœnia conſtitutam. V Et hic caprificus eſt ficus ſylueſtris, nullo vnquam tempore matureſcens, quæ ferè ruptis ſaxis intume- 38

*L. Vah, Agnoscentis errorem. D Callidè mendacium simulādo errorem palliat.

*L. Discendo scilicet viam, non eundo.

*Alia loci descriptio.

*Subaudi Tēplum, absolutè.

D. *Id quidem angipórtum non est pérvium. S. verum hercle: *vah,* 39

*Censén' hóminem me esse? errâvi: *in pórticum rursum redi.* 40

Sanè hâc multò própius ibis, & minor est errátio. 41

Scin' Cratini huius ditis ædeis? D. scio. S. ubi eas præterieris, 42

*Ad sinistram hac recta plátea: ubi *ad Dianæ véneris,* 43

sens exit: vnde Caprificus dicta est, quòd muros & parietes carpat. & sic Martialis cecinit, Marmora Messalæ scindit caprificus. B Omnia in quibus nascitur loca vi sua penetrare, & è muris maximè solet erumpere. Hinc ducta similitudine, Persius, nimium gloriæ cupidorum hominum scientiam quæ latere nolit, comparat arbori caprifico. Versus ii sunt in prima Satyra, Quid didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus Innata est, rupto iecore exierit caprificus? En pallor, seniumque: ò mores, vsque adeóne Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter? *Hac perg.)* Non, Ito: sed quia longum est, Pergito.

39 *Id quidem ang. p.)* Id est angusta & curua via: quasi anguiportus. vt angitia, aut angustia. Alii, quòd inter portus, sit locus angustus, hoc est inter domos. Nam domos vel portus, vel insulas veteres dixerunt. Et obserua Terentianam consuetudinem, in qua inducit non nihil sapere eos qui falluntur. B In vrbe viarum sunt genera tria. Sunt vici, qui latiores exitus habent. Sunt fundulæ à fundo, quæ exitu carēt. Sunt angiportus, hinc dicti, quòd propter angustiam nihil per eos agi possit in portus. Veteres enim vocabant domos partim insulas, partim portus: inde porticus appellata. Pro fundula, angiportum Terent. hic dixit. Id quidem angiportum non est peruiū.

40 *Censén' m. h. esse err.)* D Calliditas est maxima, deprehensum mendacium non defendere sed fateri: vt opinionem simplicitatis acquirat. Vides igitur vt ipse sibi succenseat, tanquā imprudens errauerit, non dolosus impulerit interrogantem. Et mirè se negat hominem: tāquā homo corde sit, non corpore. *Censén')* V Quasi diceret, nō sum homo, obliuiosus, & inconstans. Neque Aristoteles hominem vocare dubitarit ἀβουλίας ὑπομνήματα ... *Erraui)* Posterioris est loci notatio, quo Micio esset inueniendus, & hæc minus dolosa est à dolosissimo seruo instituta.

41 *Sanè hâc m. p. i.)* D Quasi errasse profuerit illa via. Et Sanè, pro satis, ac valde: quia qui sanus est, idem & validus. *Minor est erratio)* Erratio est pecudum: Error, animi est, & loci in quo erratur.

Cratini h. d. æd.) Congruè nomen inuenit diuiti Cratinus, ἀπὸ τοῦ κράτους id est, à potentia. 42

Ad sin. hac) Deest Ito: figura ἔλλειψις. 43 *Ad Dianæ)* V Templum, est eclipsis Attica, aut Hellenismus. D Sic absolutè dicebant, non addito Templo. Salustius, Ad Iouis mandem nostra. M Locutio figurata per licentiam casus, vel per defectum: Subintelligitur enim Templū. Quod imitatur Cicero in duobus locis, pro Cluentio, Sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ, Et Philippica 11. Quod in tabulis quæ sunt ad Opis patebat. B Porphyrio in illud Horatii, Ventum erat ad Vestæ, Amant, inquit, nescio quo modo eclipsin in relatione sui loca sacra, subaudiendum est Ædem, aut aliquid tale. Sic & Terent. ait, Vbi ad Dianæ veneris Et Liu. ad Murtiæ. Sic denique nos hodie, In Claudii, vel Telluris dicimus, nec addimus Templum aut Ædem. Similiter diei vocem subaudimus de sacris diebus loquentes, vt si dicas, Ad Paschæ, ad Diui Ionnis. *Vbi ad Dianæ ven.)* Eclipsin dictionis ad legitimam constructionem necessariæ in sensu defectum dicimus. Est Eclipsis omnium orationis partium communis. Nam & appellatiua desyderantur, Templum vel Ædes, vt hic apud Terentium: & alio loco, Cur non recta introibas? deest Via. Item illic, Non posteriores feram. Adiectiua quoque non raro desunt, vt in illo, Si nisi quæ facie poterit te digna videri, Nulla futura tua est. Integrum erit hoc modo, Si nulla poterit te digna videri, nisi quæ facie est te digna nulla futura tua est. Terent. in Eunucho, Si qua est habitior paulò: pro, cæteris habitior. Desunt orationis nonnunquam & pronomina: vt, Omnes deteriores sumus licentia, &, Memini videre: subfice Me, ad constructionis debitum,

44 *Ito ad dextram, prius quàm ad portam venias: apud ipsum lacum*

45 *Est pristilla, & ex aduorsum est fábrica: ibi est.* D. *quid ibi facit?*

46 S. *Léctulos in sole ilignëis pédibus faciúndos dedit,*

M. *Pistrilla*. est dimi nutiuũ à pistrina. M. *Fabrica*, officinã fabrorũ significat. L. *In sole*, ad Poteris referendum, non ad Faciũdos: vt sit ordo, vbi vos pote

bitam. Sæpe etiam post verba quæ cùm sint transitiua, absolutè tamen proferuntur. vt Terent. Facilè vt pro Eunucho probes. pro, te probes. Sic dici videntur & illa, Bene habet, bene vortat, malè vortat. Verba quoque non pauca ad legitimam constructionem interdum requiri solent, præcipuè verbum Sum: Virgil. Hinc mihi prima mali labes. item, Et qua vectus Abas. pro, Labes erat, & Vectus erat. Terent. Et vultu Sosia Adeò modesto, adeò venusto, vt nihil suprà. vbi deest Esset. Respondeo, subinde in oratione desyderatur: Cic. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplum. Facio, vel Volo, in illis, Dii meliora, dii melius. Decet, vel oportet: Terent. Tantámne rem tam negligenter agere! Idem. Siccine me, atque illam tua operá sollicitarier! Idem in Andria. Seruón' fortunas meas me commisisse futili! Plenæ in his exemplis constructiones fient per Decet vel oportuit. Participia etiam suppeditantur aliquando ad legitimam constructionem: Cicero ad Attic. Occupationum mearum, vel hoc signum erit, quòd epistola librarii manu est. vbi Scripta subaudiendum. Frequenter & præpositiones requiruntur: vt apud Terent. Nunc id prodeo, vt cõueniam Parmenonem. Integrum erit si dicás, nunc propter id. Suetonius, Natus est regione vrbis sexta. Pro, in regione. Hanc & in citandis authorum operibus, desyderare antiqui solent more Græcorum, vt Plautus Aulularia, Terentius Andria, pro, in Andria. Vix aduerbia subaudiuntur. Duæ tamen præpositiones, Ante & Post cùm aduerbiascunt, ad plenam aliquando constructionem requiruntur. Liuius. Quadringentesimo anno, quàm vrbs Roma condita erat: idé, Anno tricesimo altero, quàm Roma condita erat. pro, post quam Roma condita erat. Desyderantur eædem præpositiones & post Pridie & Postridie, cùm eis subiicitur, Quàm: Cic. ad Terentiam, Quid caussæ autem fuerit, postridie intellexi, quàm à vobis discessi. pro, postridie postquàm à vobis discessi. Requiruntur & coniunctiones copulatiuæ, maximè vbi celeritati studetur. Virgil. Ferte citi ferrum, date vela. impellite remos. Terent. Viderem, audirem. essem vnà cum qua cupiebam. Sed eclipsin vbi copulatiuæ desyderantur, Asyndeton, vel Dialyton vocant. In numeris verò sæplus copulatiuæ desunt: vt. vixit viginti vnum annos. Subauditur & discretiuæ: Terét. Traditus sum mulieri, Illa illico vbi me accepit. Pro, illa verò. Ex disiũctiuis etiam, Seu vel Siue: vt, Velis nolis, boni consulas oportet. Seneca, Scias nescias fient. Item Vel, aut Ve: vt, Annos natus plus minus viginti. Disiũctiua Vel aliter quoque desyderatur: Cic. quãdo enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis causam non probarent. Desunt & causales: Terent. Hæc cùm illi Mitio Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis. Deest Nã: & feruentius Asyndeton dicitur. Omittitur interdum & cõtinuatiua Si: vt apud Plin. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Iuuenalis, Græculus esuriens in cælum iusseris, ibit. Pro, si dedisses. si iusseris. Requiruntur identidem & illatiuæ: Terent. Hac non successit, alia aggrediamur via. Pro, ergo alia.

Prius quàm ad p.v.) D Portam dicendo, ostendit vsque ad muros finémque ciuitatis erraturum Demeam. Porta autem, ab aratro portando dicta est, quòd in eo loco coloniæ deductor & conditor, subiũctis vacca & tauro, aratrum, quo vrbem designat, suspendit manu: ne imprimat sulcos, vbi ciuitatis aditus relinquendi sunt. *Apud ips. lac.*) Credibiliter addidit Lacum. nam Varro docet semper lacum portis additũ: scilicet ob vsum iumentorum exeuntiũ & introeuntium: prætereà vt aduersum hostilem ignem portis de proximo subueniretur. 44

Est pistrilla.) Veteres absolutè dicebant pistrinam, vt sutrinam, & medicinam, ad tabernam referentes. nam pistrino pistrina non conuenit. Et simulata diminutiua diuersa sunt à genere nominum primæ positionis: vt rana, ranunculus, veterana: vt est in his scutum scutella, canis, canicula. 45

Lectulos.) V Discubitorios cõuiuiis aptos, veterum more. *Lectulos in s.il.p.f.d.*) D In vrbe conuiuium, aut in sole, aut in vmbra, pro conditione temporis instruebatur. Repétè igitur interrogatus, quòd minimè opinabatur quæsiturũ senem, arripuit statim Lectulos, Et quia potuit senex dicere, Mentiris: nam habet lectulos: addidit ex tempore, in sole. Et ne eos quoque habere diceret, addidit, Iligneis pedibus faciundos. sed hoc, gestu actoris ad- 46

tis in sole. nam aut in vmbra aut in sole conuiuium apparatur.

*D. Hic ironia est, non approbatio.

Al. [otiosè]. dissectu.

Vbi potêtis vos. D. * *[sanè bene.] sed cesso ad eum pérgere!* assidsat. 47

D. Vel [D. Vbi potetis vos: sanè bene.] Al. [re.l.è sanè.] assidsp.

S. *[I sanè, ego] te exercêbo hódie, vt dignus es silicérnium.* fasatd. 48

D. [I sanè ego].

Aéschinus [odiósè] cessat: prándium corrúmpitur: dissectu 49

lutum est: quasi eodem tépore seruus & quærat quid dicat, & respondeat.

47 *Vbi potetis vos.*) Incerta persona est: nam Syro vel Demeæ hoc dictum iungi potest. *Vbi potetis*) Ad veterum consuetudinem alludit, qui vel in vrbe, vel etiam sole, aut vmbra pro tempore conuiuium instruere solebant. Olim autem in cœnaculis domorum aut triclinis, cùm tres lecti erant strati sedentes cœnitabant. Tres enim tantum mensas fuisse Varro testatur, quarum vna dicebatur cylibatum, quasi vinaria, cui κύλικες, id est, calices imponebantur, hæc autem fuit orbiculata. Altera cui nomen erat cartibulum, lapidea & oblonga columella fuit suffulta. Vltima cùm vasa detinuerat, & vinaria dicebatur, eàque fuit quadrata. de harum cæremoniis plura in nostris quæstionibus conuiualibus obseruantur.

48 *I sanè.*) D Aut abundat sanè. aut inferioribus iungitur. *Ego.*) V Seruus pergit semper sui similis esse. *Ego te exerc.*) M Exercere Nonius docet hic pro fatigare sumi. B Virg. –Nate Iliacis exercite fatis. *Silicernium*) B Cœna quæ infertur diis manibus, quòd eam silentes cernát, id est, vmbræ possideant: vel quòd qui hæc inferant, cernant, neque degustent. Nam de his quæ libantur inferis quisquis comederit, aut biberit, funestatur. Aut erit Silicernium senex, qui iam iámque silentibus vmbrísque cernendus sit: & sic erit melius, quàm vt quidam Xenophanta interpretatur. putatis Xenophanta sic nos Silicernium intelligere, hoc est, Silicem cernentem senem, dum incuruus est, vel stratæ saxuiæ, vel sarcophagi iamiam appropinquantis sibi. M Silicernium senex dicitur, qui iam incuruus incedens silices platearum cernit. V Silicernium fuit conuiuiũ funebre, quod senibus exhibebatur. & sic figuratè Terent. senem vocat silicernium iuxta Festum & donatum, vt qui iam silentibus vmbris cernendus erat. Breuiter erant feriales, aut exæquiales cœnæ, & funerum fercula. quem morem Christiana lex difficillimè compescuit: contra quem Tertullianus, Ambrosius, & aliorum conciones decertant. In hac autem cœna senes pransi, post officium postremum discedentes, alter alteri valedicebat. B De Silicernii significationibus, diuersi diuersa tradunt. Philelphus in quadam epistola, Non, inquit, à silentio, & cernendo silicernium descendit, mea quidem sententia, sed à silice & hernia. Nam decrepitos admodum senes, herniá nonnullos audio pati solitos, vt de Nestore legitur, quem annos nonaginta vixisse tradunt. Duo autem sunt herniarum genera. Nam alias molles & aquosas medici vocant, & eas quidem facilè sanabiles: alias duras & carnosas, quæ nullam curationem admittunt. Hinc igitur Silicernium dictum autumo, à silicea scilicet. hoc est, dura hernia appellatum. Illud enim genus farciminis instar vestratum lucanicarum, illarúmque crassiorum, durissimum erat, & iis simillimæ seniles illæ carnosæ herniæ. Vnde etiam, decrepiti senes huiusmodi morbo obnoxii, Silicernia per contumeliam vocantur: vt est apud Terentium, I sanè ego te exercebo hodie, vt dignus es, silicernium. Qui vero dicunt, Silicernium idcirco ita nominatum, quoniam qui sunt admodũ senes incuruitate corporis silices cernant. ii siliceo sunt cerebro. Et hæc de silicernio tuo satis ac super. Hactenus Philelphus.

Otiose Aesch. c. p. corr.) D ἀποὶ κοινοῦ. deest 49 Et. *Prand.*) V Serui voluptuarii & illusoris animus est in patinis & cyathis, quorum hic notatio est. *Pran. corr.*) D Vt coquus dixit, qui sciat conditionem quandam magis feruentem placere. B Antiquis in vsu fuisse non minùs prandia, quam cœnas, & homines in die bis saturos fieri solitos, affirmat Cicero in Tusculanis, scribens Platonem solitum improbare vitam Italicorum, quoniam bis in die saturi fierent. Refert & Macrobius, antiquis morem fuisse Romanis, vt patentibus ianuis pransitaretur, & cœnitaretur. Cornelii Celsi huc accedit authoritas, præcipientis bis in die potiùs, quàm semel cibum esse capiendum. Celebrat etiam Plutarchus apophthegma. Alexandri cognomento Magni. Hic dicere solebat obsonium prandii, nocturnã esse ambulationem: cœnæ verò, prandii parcitatem. Superiorum sententias confirmat quod. Aristoteles in problematibus scribit, Largè prandendum, parcè verò cœnandum esse. Ex quibus omnibus satis liquet errasse Seruium, qui negat antiquos vsum habuisse

buisse

50 idſtadr- *Cteſipho autem in amôre eſt totus: ego iam proſpiciam mihi.*

51 iſſſdſtv *Nam iam adîbo, atque (vnumquicquid,) quod quidem erit belliſſimum,* Al. [vnũquodque.] iſſſdſtv.

52 ſaſſſſv *Carpam: & cyathos ſorbillans paulâtim hunc prodûcam diem.*

buiſſe prandiorum.

50 *Cteſipho aut in am. eſt t.)* [D] Non potuit plus dici de incondita ac nimia voluptate. *Ego s. pr. m.)* Iam, interdum ſignificat feſtinationem: vt nunc. Interdum ad deſcribendum ponitur, & increpandum moram: vt, iam melior, iam diua precor. Et, vos quoque Pergamex iam fas eſt parcere genti. Diſque deæque omnes. Et, Proſpiciam mihi dixit, tanquam hoc ſentiat, illi ſua agunt negotia: & ego illorũ exẽplo conſuliã mihi. Et bene proſpiciã: quaſi non pranſurus, niſi prouidero mihi.

51 *Belliſſ.)* Propriè Belliſſimũ dixit. vnde & huiuſmodi ad irritandam gulam cibi, bellaria dicuntur. [B] Bellis gerendis aptæ res bellaria dicebantur antiquis: vt, arma, ſagittæ, & id genus alia. Item menſæ ſecundæ omnes genus, quia vt illa belli, ita hæc menſarum inſtrumenta eſſent. vina etiam dulciora in veteribus Comœdiis Liberi bellaria appellata ſunt. hinc Belliſſimum Terent. dixit, lautiores cibos intelligens, qui ad gulam irritandam inferri ſolent. Eraſmus in enarratione adagii, Siculus omphacizat, Sunt qui credant, inquit, in eos quadrare, qui belliſſima quæque ſibi decerpunt, vt Syrus ille Terentianus.

Carpam) [D] Modò eligam. Aliàs lædam 52 ſignificat: vt, Carpit enim vires paulatim, vritque videndo Fœmina. Aliàs fruar: vt, Carpamus dum mane nouum, dum flumina creſcunt. Et Perſius, Indulge Genio, carpamus dulcia, id eſt, fruamur rebus dulcibus. *Paulatim h. pr. d.)* Bono verbo vſus eſt ad metaphoram, tanquam vel morientis diei. Vt eſt, --Nec te tua funera mater Produxi preſſiuè oculos.

[ACT. IIII. SCEN. III.] Mu. [ACT. V. SCEN. I.]

ARG. [V] Videtur Hegio erroris ſui conſcius prudentiam Mitionis collaudaſſe: [P] quem ad virginis matrem hortatur accedere, atque hæc eadem quæ ſibi dixit referre, vt illius dolores aliquantulum releuentur. Demum, egregia ab eodem ſententia præmiſſa perſuadet omnino Mitioni, ſeſe debere illis coràm purgare de ſuſpicione [B] alienati à Pamphila Æſchini, quæ fuerat orta propter ereptam Cteſiphoni pſaltriam. [V] Eſt itaque in Mitione oratiuncula ſuam laudem extenuans, ſed in Hegione ἐπιτεταμένη. Neque verò hic obſcurè cataſtrophe, id eſt, ſubita rerum mutatio & leni negotiorum Aeſchini exitus incipietur. [D] Eſt autem hæc ſcena plena ſententiarum ſenilium ad officia demonſtranda. [V] *Theſes* 1 Boni viri eſt ſuum facere officium. & ſi quod eſt peccatum corrigere. 2 Iniurioſi ſæpe expoſtulant, & vltrò accuſant, ne ipſi accuſentur. 3 Authoribus doloris & cruciatus, conſolatio præſentiſſimum eſt remedium. [M] Debere eum qui doloris author & cauſa fuit, modò id ipſe poſſit, remedium & conſolationem afferre, non alium ad eam rem allegare, docet hic locus. Eſt enim gratiſſimum dolentibus, ſi videant & eos quoque dolere, & angi, qui in cauſa fuerunt, cur ægritudinem paſſi ſint. Prætereà, quàm magnum malum ſit ſuſpicio. quæ ſemper apud pauperiores hoc maior eſt, quòd res ſuas acciſiores, & ſe minùs ob id in loco eſſe cognoſcunt. Plato quarto de Repub. Magnum malum eſt ſuſpicio, quæ profundos ſtimulos cõſcientiæ manifeſtat. Seneca de natur. quæſt. libr. 11. Plurimum mali credulitas facit. Sæpe non audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſatius decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo ſuſpicio & coniectura, fallaciſſima irritamenta. Et mox, Simplicitate opus erit, & benigna rerum deſtinatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtúmque erit, credamus. Et quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Pulchrè quoque Plautus in Aulularia pauperum ſuſpicionem quanta eſſet oſtendere volens, hæc loqui Euclionem facit. Non temerarium eſt, vbi diues blandè appellat pauperem. Et mox, Altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera. Nemini credo qui largè blandus eſt diues pauperi. *Verſ. gen. Iambici octonarij ſiue tetrametri acatalectici.*

MITIO. HEGIO.

Viam sternit ad Catastrophen. Officiũ boni viri.

EGO *in hac re nihil repério, quámobrem lauder* {aabbssai / as} 1
tantópere Hégio:
Mĕum offícium fácio: quod peccâtum à nobis ortũ {aaaffff i / ddi} 2
est, córrigo:

•L. Ironicôs. Iniuriosorũ mos.

* *[Nisi si me in illo] credidísti esse hóminum núme-* aifidddi 3
ro, qui ita putant, *R. [Nisi si in illo me]. bsidddi: al. [N. si me in illo]. ilfidddi.*

Bembus [ipsi expostules:] D *[si quã fecére, ipsi expostulant,] vel [siquam &c.] vt [siquam] sit vna pars orationis.*

Sibi fíeri iniúriam, vltrò si quam fêcere [ipsi: ex- • vsissff 4
póstulant.]
Et vltrò accûsant: V *id quia non est à me factum, a-* {issasff / issaffa} 5
gis [grátias!] *Al. [gratias.] sine interrogatione.*

• L. Interrogatio molestiam indicantis. D hæc quasi sub tristi vultu est proferenda.

H. *Ah, minimé: nunquam te áliter, atque es, in áni-* dsdibisp 6
mum indúxi meum.
Sed quæso, vt vnà mecum ad matrem vírginis eas sifsbsi 7
Mitio:

•D. Nimis breuiter ac succincte, & vt oportuit inter scientes.
•L. Emphasis.

•*Atque istac eadem, quæ mihi dixisti, tute dicas mu-* sdsassdi 8
lieri:
* *Suspiciônem hanc propter fratrem eius esse, &* * *il-* dssisp 9
lam psáltriam.

1 *Ego in hac)* V Propositio est, Non sum adeò laudandus. *Tantopere)* D Vim aduerbialem in se continet. nam significat nimis.

2 *Meum off.)* V Confirmatio ab officio boni viri. qui est in sua, vt hodie loquuntur, vocatione, suáque errata corrigit, non pertinax & morosus. Non est vulgaris laus honesti viri, cùm Spartam suam, quam nactus est, adornet, & sese mala patrantem corrigat. Sic enim est & sui ipsius tum rector, tùm iudex. *Quod pecc. à n. ort. est)* D Si diceret, Peccatum est à nobis, participium fuisset. nũc quia Ortum addidit, nomen est. Nunquam enim eadem pars orationis iungi, nisi per ἀσύνδετον, potest.

3 *Nisi)* V Ab antithesi ex iniuriosorum consuetudine, qua accusandi accusant.

4 *Si quam fecere ipsi expostulant)* D Hic distingue: & separatim infer. Ipsi expostulant. Sensus est manifestus: sed obscura sunt verba, & eorum collocatio & distinctio. nam incertum, vtrum, si expostulant, intelligendum sit: an, si quam, pro vna parte orationis accipi oporteat.

5 *Vltrò acc.)* Vltrò, nũc prauè & peruersè.

6 *Ah minimè)* Non, Minimè ago: sed, Minimè te credo esse illorum in numero. *Aliter, atque)* D Eleganter pro Quàm. Sic & Varro, Hoc nunc aliter fit, atquè olim. Cic. in epistola ad Seruium Sulp. Aliter cecidisse rem existimas, atquè opinatus sis.

7 *Sed quæso)* V Propositio est exhortatoria propter suspicionem remouendam. *Quæso vt vnà)* D Seruauit τὸ πρέπον, adiiciendo Vnà mecum eas: quippe ad incognitam matrem familiâs. *Virginis)* M Virgo hic etiam dicitur de corrupta, sed ea ratione, quòd hoc ipsum vulgò lateret, & celatum esset.

8 *Atque istac)* V Narratiuncula est breuissima, cùm res vtrique parti sit notior, vel vno verbulo eius memoria refricatur. *Tute d. mul.)* D In nomine ostendit cur hæc ipse dicat: Mulieri enim, inquit, nimis pauidæ ac diffidenti.

9 *Et ill. Psalt.)* Propter fratrem eius esse, subaudiendum est.

10 isbsdp M.* *Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eâmus.* H. *bene facis:* — *D.A iu. [illegible] eit tota sel. Et sané hi [illegible] desunt. quos muta exemplaria non habent.

11 ibsasdi *Nam, & illi animum iam relevábis, quæ dolôre ac miséria*

12 sdddsai si *Tabêscit, & tuo officio fúeris functus. sed si áliter putas,* — L. *Tabescit*, conficitur.

13 asisibp *Egomet narrâbo, quæ mihi dixti.* M. *immo ego ibo.* H. *bene facis:* — Omnes infortunati maximè suspiciosi. [b] Vera sententia ad approbandum obsequium Mitionis.

14 ssaisai sadid OMNES QVIBVS' RES SVNT *minus secúndæ, magis' sunt nescio quo modo*

15 ssiliap *[Suspiciósi:] ad contumeliam ómnia accípiunt magis* — Al. [suspiciosi:

16 siissi *Propter suam impoténtiam: se semper credunt [négligi.]* — D. Al. [claudicare.] [a] quod versu non convenit.

17 ssssdi *Quápropter te ipsum purgâre ipsis coràm, placabílius est.*

18 sdissi M. *Et rectè, & verum dicis.* H. *séquere me ergo hac intró.* M. *máxumè.*

10 *Bene facis)* [v] Ab vtili, Sic enim animus eius recreabitur & erigetur, qui iam propter tristitiam labascit. Μαρασμώδεις enim sunt multi propter nimium mœrorem. & eò Pythagoricum illud refertur, Ne quis cor edat. Cor enim dolore nimio exiccatur, flaccescit & tabescit. quæ tatio est & in marasmo, qui Cornelio Celso tabes est. Itaque Menander alibi cecinit tristitiam esse multorum malorum causam. vt insaniæ & morborum incurabilium: cuius hi sunt versus, [illegible] Quare idem alibi non dubitauit asserere, non esse maiorem dolorem & cruciatum, quàm tristitiam hominis. [illegible]

11 *Nam & illi anim. iam rel.)* [b] A commodis, & à laudabili, cùm dicit, Tuo officio fueris functus. *Nam & illi an. i. r.)* [D] Et deinceps Illi maluit dicere, quàm nurui, adhuc diuitè reuerentius. *Dolore ac mis.)* Dolore parturientis. Miseria, iniuria ab Æschino accepta.

12 *Sed si al. p.)* Artificiosè, remittendo quod petebat, extorsit magis.

13 *Imo ego ibo)* Hoc aduerbio quod ait Imò, ostendit se promptè agere, & instanter quod promisit.

Omnes) [v] A necessitate, cùm tenuioris fortunæ homines nimis sint suspicaces. & sententia est verisimilis ab euentibus fortuitis sumpta, cuius hic eiusdem est veluti explicatio quædam. *Minus secunda)* [D] Dicere sic maluit, ne Miseræ diceret. *Nescio quo modo)* Hoc est, vehementia, nulla palàm ratione. 14

Accipiunt magis) Mirè additum Magis: cùm possit sensus & sine hoc esse integer. 15

Propter s. imp.) Infirmitatem. Et rursus noluit Humilitatem aut Miseriam dicere. *Propter suam impotentiam)* [P] Quia infirmi sunt humiles ac miseri. 16

Quapropter) [v] Peroratio. Necesse igitur est & placabile, vt te coram ipsis expurges. *Quapropter te ips. p.)* [D] Verum Te ipsum vna pars orationis fortan diuisè accipiendum? vt sit, Te Mitionem, ipsum Æschinum purgare. *Coràm, plac.)* Coràm, id est, præsentem, & præsentibus. & Coràm indiget adiectione, Palàm non indiget. Et præterea Coràm, ad cæteras personas refertur: Palàm, generaliter dicitur. 17

Et rectè & v. d.) Rectè, ad verba retulit: Verùm, ad rem atque sententiam. Potest enim rectè & falsum dici, dummodo nullo vitio verborum nominúmque dicatur. quanquam & ipsum fallere in tempore quidam de officiis scribentes rectum putent. 18

CC

ARG. P Æschinus hic suas effundit querimonias, mirum in modum dolens B in suspicionem venisse se apud Sostratam,& Pamphilam,quòd amare psaltriam cœperit,quam non sibi,sed fratri vt gratum faceret,ab lenone eripuerat. V Metuit enim,ne amorem illac iniuria Pamphilæ solueret,& ab ea excluderetur. Est igitur scena querimoniæ propter tristitiam plena,penè σχετλιαστική, continens querelam & sollicitudinem Æschini, quomodo se purget mulierculis,& tamen fratris amorem non prodat. Et est hæc summa rerum eius epitasis. V Theses. 1 Frater multa patitur, tristior propter fratris commodum. 2 Mulieribus nihil arcani credendum est,cùm sint futiles,& garrulæ. 3 Amantium est maxima sollicitudo,ne ab amica,quam depereunt,excludantur. 4 Amatores sunt meticulosi, malè sibi conscii,attamen propter vim amoris audaces. D Hoc loco χαρακτὴρ amantis modicè iuuenis,& lenis facit indulgentis,ac lepidissimi patris. M Turbati hominis querelas, sed tamen inter affectus & animi oblæsiones cordati hæc scena proponit. Nam cum posset adolescēs facillimè à se culpā remouere, si fratris sui facinus detexisset, maluit hoc vitio suo adscribi sufferre,quàm germani dedecus propalare. *Vers.gen. Vnaeum iambici tetr.acat.nempe duo primi,quintus,sextus,& octauus cum sex sequentibus. Reliqui trochaici catal. atque tetrametri excepto septimo trimetro.*

ÆSCHINVS.

Hæc verba repenti no nuntio Æschini animum perculsum indicant.

DISCRVCIOR *animi: hoccine de improuiso mali mihi obiici* dbdssiii 1

Tantum,vt neque quid de me faciam, neque quid agam,certum siet! sasabisp 2 *D.[quid me faciam, nec quid agam certū] sed versus nō cōstat.*

* L. Asyndeto auget vim enumerationis

Membra metu debilia sunt: animus timore obstipuit: dsbdstu 3 *Mu.[animus timore obstupuit:pectore],dsbdadsp.*

*L.Perplexi,hoc loco,& trepidantis.

G.Alias [quiuit.] dsbsasii: vel [nihil mei assyllabo sicilo.]

Pectore consistere nihil consilij [quit.] vah quo modo dsbsast 4

1 *Discrucior*) V Propositio est. Tristis sum. Confirmatio est à malo insperato & improuiso, quod illi obiectum est. Itaque propter tristitiam incertus est. & Pindarus tristitiam esse curarum multarum causam asseuerat, αἱ δὲ μεριμναι τεκ χαὶ ταχέως ἀγλαι ὄ κεῖρι. Et Alexis fatetur immodicam tristitiā mentem perturbare & transferre, τῶν μεστέων αἱ μεῖζονες λῦπαι ποιοῦσι τοῦ φρονεῖν μετάστασιν. *Discrucior an.*) D ἀντονομασίας figura:vt, ô præstans animi. *Discrucior an.*) B Dis nunc separat:vt,distungo. nunc negat: vt,difficilis.nunc diuersitatem notat:vt,diffideo,discordo.nūc significat malè:vt, dispero.nunc pro valde accipitur: vt, discrucior. *Discrucior an.*) Ad modū græcorum facta oratio, qui genitiuum ponunt, vbi nos ablatiuum vsurpamus. Sic & Liuius de Lucretia, Ægram animi consolantur. *Hoccine de impr.m.*& c.) D Hæc verba repentino nuntio perculsum indicant Æschinū propter diuortium flare:& iram circa se Sostratæ, & eius filiæ ob raptum meretricis. *Obiici*) Propriè quia inopinanti: nam Obiici dicitur in vtranque partem: vt si quos antè quis videt quàm expectauerit.quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improuiso incommodo.

Vt neque quid me faciam) Plus est,Quid me faciam,quàm Quid faciam.illud enim de rebus:hoc de ipso homine intelligitur. *Nec quid agam certum est*) Certū est,pro certum sit:nisi fortè Vt,Quàm significet. *Membra*) V A signis vecordiam suam declarat,quod extra sese sit,vt pote membrorum tremore, ex stupore animi,& ex consilii inopia Eadem agnoscit & Menander, πολλῶν γὰρ ἡ λύπη κακῶν αἰτία, σῶμα μὲν γὰρ ὡς ἐν ὁλύτῃ νοσεῖ. Et Sophocles sic canit, γάρ τοι σῶμα ἡ λύπη μεγάλη δυσομίλει. Medici quoque norunt,vt ex magno mœrore fit multorum morborum veluti scaturigo. *Membra m d.s.an.t.obst.*) D Metu patris: Timore diuortii. M Est enim metus, vt ait Aristotel.in Physicis,causa cur sanguis ad cor se recipiens exteriora membra suo vigore destituat. Et Seneca libro sexto Quæstionum,Non est facile inter magna mala non decipere. Itaque lenissima ferè ingenia in tantum venire formidinis, vt sibi excidere. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit:similisque furēti quisquis timet: sed alios citò sibi timor reddit, alios vehementius perturbat,& in demētiam transfert. *Quomodo*) V A difficultate extricandi. 4 Gellius ait ex Epicteto, Visiones animi, quas

φαντασίας

5 fdffdcp *Me ex hac [expédiam turba tanta! nunc suspício de me íncidit,]* *Mu.[turba expediam? tanta nunc suspectio de me incidit,]* ffaxfifp: G [*expediam turba tanta? nūc suspicio incidit*], *vt sit trochaicus catal.* fdffidtv. *sic sequens* [*De me, neque ea.* &c.] faadiat-. dfadffit-. M u [*Cōsistere nihil consilij quicquā potest. vah quomodo*]. fbfafifi.

Caussa stuporis Æschini.

6 biadfifi *Neque ea immérito. Sóstrata credit, mihi [me psal triam hanc*

7 fatdc- *Emísse]: id anus [fecit indícium mihi.]* *Al.[mibi indicium fecit.] sed versus non constat.* G [*Hanc emisse: fecit Canthara anus id indicium mihi.*] itftbdc-.

Mu. [*me emisse hāc psaltriam,*] aadtiffpi f. *Anus indicium id fecit mihi.*] aafi.

8 idfdfafi *Nam vt hinc fortè ea ad obstetrícem [erat mis sa,] vbi eam vidi, ílico* G.[*missa erit.*] idffdafi *Rivius omittit* [*eam*], *sed perperam.* D *Sunt qui addant superuacuè* [*hanc*]: *& legunt,* [*hanc vbi vidi,*] idfdfdfi.

*L. Narratio causæ sollicitudinis, quo modo rem ex anu cognouit.

9 fbibifip *Accêdo: rógito,* Pámphila quid agat: [iam] partus ádsiet:* *Al.[tamne]*, ibi ≈ ip.

* D. Amatoria interrogatio, qua mōstrat Æschinus curæ sibi esse res omnes.

10 {cififbfp / f} *E'óne obstetrîcem accérsat. illa exclâmat, Abi, abi, iam Aéschine*

11 {afafdacx / aiffaafi} *[Satis' diu verba dedísti nobis: sátis' adhuc tua [fru strâta est fides.*

Mu. [*Sati' diu verba dedisti: satis ad hoc tua nos*], adfbdifi.

12 {xfiddffp / f} *Hem, quid' istuc óbsecro, inquam, est! váleas: hábeas illam, quæ placet.*

D. *Valeas: hab. illam.* quasi recedat & lōgè absit: vt in Andr. Valeant qui inter nos dissidium volunt.

13 fafifdfp *Sensi ilico id illas suspicári: sed me [reprehéndi] tamen,* *Al.*[*repressi*], fafiffip.

14 ffiifiap *Nequid de fratre gárrulæ illi dícerem, ac fieret palám.*

παραπείας philosophi appellant, quibus mens hominis prima statim specie accidentis ad animum rei pellitur, non voluntatis sunt neque arbitrii. sed vi quadam sua inferunt sese hominibus, &c. Hinc fit vt in timore ita stupidi sint, vt semetipsos ignorent. 19. c. 1.

5 *Nunc suspicio:*) D Modò ostenditur causa trepidationis Æschini.

6 *Neque ea im.*) V Narratione probat, cur meritò suspectus sit, In hac sanè est factum, Psaltria empta. Quomodo resciuit? ex obstetrice expostulante de infidelitate adolescētis. Itaque contentio inter hunc & obstetricem interseritur.

7 *Id anus mihi indicium fecit*) D Illa anus cui Sostrata dixerat Curre obstetricē accerse.

8 *Nam vt h.f.ea ad obst.er.m.*) Apparet inter cætera anū dixisse ad obstetricem, se missam: an vltrò hæc suspicatus est Æschinus? Hinc autem addendo, ostendit se ante fores Sostratæ stare. vt alibi, Ex Andro commigrauit huc viciniæ.

Illa excl.) Non. Respondet: sed, Exclamat. Et bene vim addidit ad exclamationem fuisse. Ergo à vocis sono Exclamat, non à verbis. *Abi, abi, iam Aesch. Satis d.v.d.n.*) Vsque dum intelligeremus. 10

Satis adhuc t.fr.est f.) Vsque dum deciperetur. 11

Hem, q ist obs.in.est) Hem, Interiectio est noua res & inopinatas audientis. 12

Sensi) V ἀποσιώπησις, cur non subitò patefecerat propter muliebrem loquacitatem. 13

Garrulæ) D Vt pote anus. M Garrulus à garrire descendit, quod significat, vt ait Nonius, multùm, strepere. Igitur qui silentium continere non possunt, sed quicquid audiuēre effutiunt hi rectè garruli nominandi sunt. Probè autem adolescens nihil mulieri, quod tacitum esse cupit, credere intendit. Seneca libro 11: Declamationum, Muliebris garrulitas id solum potest tacere, quod nescit. Xeno- 14

*D. Figura *semiisso*n. L Instauratio perturbationis. *L. Occupatio per anthypophorā, & mox signa coniecturæ, quibus id quod grauius est confirmatur. totū pertinet ad amplificationem periculi.

*Nunc quid fáciam! [dicam] fratris esse hanc! quod minimè est opus ſaſſdw 15

Al. [*dicamne*], ſaſiiſap.

Vſquam efférri. *age, [mitto:] fieri potis est, vt ne quà éxeat: ſdtaaſw 16

Al. *u*.[*omitto*,]

[Ipsum id] métuo [vt] credant: tot concúrrunt veri-similia: ſaſſſbw 17

Al. [*Idipsum*]. idſſſſop. *Al. u*.[*vti*], ſbſſſbp.

E'gomet rápui: ipse égomet sólui argéntum: ad me abdûcta est domum. aaaſſſw 18

Hac ádeò měa culpa fáteor fieri: nō me hǎc rěpatri {dfaaſſw df} 19

[Vt vt] erat gesta indicâsse! exorássem vt eam [dúcerem.] bſſſaw 20

Al. [*Vt*] & [*ducer. in domum.*] aſiſdſip. *Muretus a* [*duc.*] [*domum*]. & *reycit* [*vt vt*] *in præcedentem versum.* daſaaſſp: iſiſdſip.

*Exhortatur seipsū. ' Apostrophe ad seipsum. *Potest hic censeri iābicus acat.* ſſiſſſi.

Cessàtum vsque adhuc est: *[nunc] porrò Aéschine expergíscere. ſſſtſw 21

D. [*iam*]. R *Al.* [*nunc iam*]. ſiſſſtwe

Mu [*Cessatum est vsque adhuc nunc iam*]. ſſiſiſp.

R. [*hasce pultare occipio miser.*] atdtſdtw. Mu [*pultare hasce occipio fores miser.*] aſdiſdap: *iābicus est quadratus.*

Nunc hoc primum est, ad illas ibo, vt purgem me: accêdam ad fores. {ſſſſt ſia} 22

Péri, horrêsco semper, vbi [pultâre hasce occípio fores.] atſaſd 23

phon 7. Mulieri, pectoris arcana caue committas, nihil enim diu continet. *Ac fieret palàm*) D Demeæ scilicet, cui minimè opus fuit.

15 *Nunc quid*) V Non vult traduci suum fratrem etiam suo modo, sic secum statuit.

16 *Vt ne quà exeat*) D Erumpat. v.,-Cùm spumeus amnis exiit, oppositásque euicit gurgite moles.

17 *Idipsum*) V Mox consilium repudiare iuxta affectum tristitiæ conatur, ne ipse in causa esse videatur. Adsunt tria signa, quibus verisimile fit illum esse authorem. *Ipsum id m. vt cr.*) D Ipsum, quòd fratri rapui. & vt, pro ne non posuit. *Tot conc. ver.*) Vt mea esse credatur. B Vt me credant amore flagrare illius Psaltriæ. *Tot conc. v*) Habes statum coniecturalem.

18 *Egomet r.*) Priscianus lib. 12. Soluta, inquit, pronomina dicuntur, quæ cum aliis sociari possunt, vel non. solet tamen met addita plerunque discretionem ostendere: quam Græci Diastolen dicunt. Egomet, ego. & non alius. nec non etiam, Ipse ego. vel Egomet ipse. Terentius in Adelph. Egomet rapui. *Ad me abd. est d.*) D Propriè, non dixit Adducta, sed Abducta: Abducitur enim alienum. vt in Heautont. Abducimus tuam Bacchidem. Ad me autem domum, moraliter dixit, pro, ad domum meam. an ideò Ad me, quia & illic luctatus leno est in retinenda contra Æschinum puella?

20 *Vtut er. g. ind.*) Id est, siue malè, siue bene gesta erat: Vt enim, certam qualitatem significat: Vtut. incertam. quasi dicat, quoquo modo. malè bene. *Exorassem vt eam d.*) Sic enim promiserat se Sostratæ facturum.

21 *Nunc iam p.. Aesch. exp.*) Sic & alibi, Enimuero Daue, nihil loci est segnitiæ neque socordiæ. Legitur & Iam: quod est correctiuum interdum. *Nunc p.*) V Iam sese colligit, & seipsum adhortatur, atque hactenus veluti ὑπνώδη incertum & dubii consilii Æschinum fuisse liquet. Nunc verò proposuit. Expergiscere, per metaphoram, quasi in hoc affectu dormisset. Itaque Euripides tristitiam grauem esse deam agnoscit, quæ tamen consolatione & rerum aliqua iucunditate placábilis est. Λύπη μάλιστα γ' ἰδεα φθέγγομαι μα δεινὰ γὰρ ἡ λύπη ἀλλ' ὅμως ἔχομεν.

22 *Nunc hoc*) V Propositionis ratio est à commoditate & causa. *Nunc hoc p.*) D Primùm, ab eo quod rogandus est pater. *Accedam ad fores*) Sostratæ scilicet.

23 *Horresco*) V Timet & audet incertus seipsum nondum satis confirmans. *Horresco s.*) D Satis

24 ßbabßu *Heus, heus, Aéschinus ego sum, [aperite áliquis] actûtum óstium.* D. *Al.[aperite aliquis] quod non pla. et.*

25 ßßßaßu *Prodit néscio quis. concêdam [huc.]* R. *Al.[hic] pro Huc.*

E. *Versus perficitur proxima scena.*

*V. Figurata & vsitata Comicis potissimum ad sequentem scenam huius fit connexio.

D Satis amatoriè: nam nimium sêper est calor, & frigus recedit à corpore: vt, --Totus Parmeno Tremo horreóque, postquàm aspexi hanc.

24 *Aperite al. Act. ost.*) Vim pluralem habet Aliquis, quanuis singulariter dicatur: non est enim Aliquis, nisi de multis rectè ergo, Aperite aliquis, & nouê. nam non placet, illud, vbi duæ distinctiones sunt vnde Aperite est vna altera, Aliquis. Actûtum ostium, Vt assumatur rursus Aperiat. propriè enim veteres & Quis, & Aliquis, & Quisquàm, non obseruabant quo genere aut quo numero declinarêt. est ergo figura [illegible]. *Aperite aliquis*) B Prolepsis est, cùm generalis dictio, quæ in multitudinis numero ferè præcedit, rursus in partibus intelligitur. nec adhibetur. Vt hic apud Terent. vnico mêbro generalitatê sequête, formula quædam huius figuræ repræsentatur. Aperite aliquis actûtum ostium. Supplendum est ita, quod deest: Aperite ostium, & aliquis actûtum aperiat. Hæc & alia pleraque de figuris obseruata etiàm sunt à Thoma Linacro viro docto, & industria sua bene de literis merito.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. L Mitio egrediens à mulierculis, deprehensum ad fores Æschinum ludit aliquàtisper faceto commento, F variis modis ostendens Pamphilam ab alio in vxorem ductum iri. Qua de re non paruo dolore concutitur Aeschinus, qui eà summopere deperibat: quod anxiè patrem celauerat. Tandem illum eundem pater miro explet gaudio: recipiens, id est, promittens eidem eam puellam quamprimum vxorem datum iri, H vbi hoc vafro commento ex eo quòd illam stuprarit, eliciuisset. L quæ est catastrophe huius partis fabulæ. V Prior scenæ pars est in statu coniecturali. *Theses* 1 Conscii sibi malè, tacent: & hinc nata est regula de huiusmodi coniectura. Qui tacet, consentire videtur. Ratio eius ferè est ex mala côscientia parum sibi constânte. 2 Ex castigatis & erubescentibus spes aliqua concipitur, sicut & anteà dixit. Erubuit, salua res est. 3 Priorês meliorê iuris partem retinent, & hinc de prioritate; sicut hodie in scholis Iurisconsultorum loquuntur, multæ oriuntur disputationes. 4 Amantibus si abducta fuerit amica, facinus iudicatur illiberale. 5 In nuptiis requiruntur sponsalia per mutuum datoris & authoris consensum. 6 Virgo nubilis non diu sponsum expectet. 7 Liberalia ingenia sæpe non sunt diligentia. 8 Deus laborâtes fortunat, eorúmque consilia conatúsque secundat. 9 In nuptiis futuris Deus comprecandus est. M Parentum officium in castigandis & ad rectàm viam reducendis errantibus liberis hæc scena denotat. Nam eos quos vident indomita quadam audacia & ingenio confidenti ad vitia & errores ferri, hos si duriore disciplina arcere à flagitiis non possunt, quod superest, operam dabunt, vt mitioribus verbis, & placabili quodam animo id tandem efficiât quod non alia ratione commodiùs licet. Quòd si sanè flexa sunt ingenia & summissâ, faciliter parentum monitis obtemperabunt, nec verbis sunt exasperandi.

Vers. gen. Primus est fragmentum praecedentis: tres sequentes & quadragesimusquintus cum septem & viginti sequentibus sunt trochaici tetrametri, iique catal. excepto fortasse quinquagesimo tertio brachycatalectico. Quintus cum undequadraginta sequentibus sunt iambici senarij siue trimetri acat. Vltimi sex iambici tetrametri, iique catalectici excepto fortè ultimo acat.

MITIO. ÆSCHINVS.

1 *ITA V [vt] dixi Sóstrata* G. [vti].

2 bßaßu *Fácite: ego Aéschinum conuéniam, vt quómodo acta hac sint, sciat.*

Catastrophe cœpta est, sed eam priùs quàm absoluat, mitè faceto cômento nouû metû Aeschino incutit: pater.

1 *Ita vt d. Sostr. F.*) D Hic apparet Mitionê iam multa dixisse. V Iam exiens mandat, vt vt iussa faciat, ita quodammodo proximæ scenæ alligata est. *Facite*) D Iubet vt vel securæ sint vel 2 adornent nuptias. *Ego Æsch. con.*) Mirè occursurus Æschino, Æschinû quærit *Pater*) V Mox resistit filius patris conspectu, at-

quod tamẽ quia nõ habet feriã querelã, breuiter tractat, & sine Tragicis schematibus.
*V. Occasio futuri colloquii.
^D. Hoc apud se loquitur mitio. ^L & Cur nõ ludo, dicit, vt intelligat spectator quid acturus sit.
E. [Itáne] prima pertinet ad versum præcedentem. ^Mu [Ita?] asaisi.
*L. Et hoc secum senex.
vel sic, isisiilp, vt sit tetrameter.

*Sed quis óstium hoc pultâuit? AE. pater hercle est: périj. M. Aéschine. ttfadtv 3

AP. Quid [huic] hîc negóti est! M. túne has pepulisti fores? *tacet. ttfattv 4

In [huic] h vim habet consonantis. sic in [hunc] sequentis versus, nisi malis legere [hunc nunc]. ^Mu (Cur hunc aliquantisper non ludo?) tfasbp.

Cur non ludo^ [hunc] aliquantisper! mélius est: tdfdi 5

Quandóquidem hoc nunquam mihi ipse vóluit crédere. {dfbsp dit} 6

Nihil mihi respóndes! AE. non équidem istas, quod sciam. {aCfasp df} 7

M. [Itáne?] nam mirâbar quid hîc negóti esset tibi. {bffsfd afsti} 8

*Erúbuit: salua res est. AE. dic sodes pater, difisp 9

Tibi verò quid istic est rei? M. nihil mihi quidem: {atsadp afsisp} 10

Amîcus quidam me à foro abdûxit modo isisip 11

gumentum est malæ conscientiæ.

3 *Pater h. est)* ^D Quid est hoc quod Mitio timetur? an quia illi non est confessus? Ostendit autem Poëta tantundem pudorem posse, aut amplius, quàm timorem.

4 *Quid huic hic n. est)* Alius timor, quòd hinc egredi vt pater. *Túne has p. f.)* Sic cœpit interrogare, vt negationi locũ præbeat Et nota, Pepulisti, elatum verbum: & Tragico cothurno magis quàm loq''ulæ Comicæ accommodatur. *Túne)* ^V Obiurgat filii importunitatem in exordio orationis.

5 *Cur non)* Hæc secum loquentem Mitionem eo consilio fingit Poëta, vt spectatoribus constet rẽ agi tum Æschino non serió. *Melius est)* ^V Et non. Ludere bonum est. sed Melius. & hoc meliore affectu dixit, quàm si diceret, Dignus est.

6 *Hoc mihi n. v. cr.)* Contra illud quod ait, Postremò alii clanculum Patres quæ faciunt, quæ fert adolescentia. Ea ne me celet, consuefeci filium. Credere autem magno affectu dixit. non enim confiteretur vt patri: sed crederet vt parenti, aut sodali suo.

7 *Nihil resp.)* ^V Et hoc malæ conscientiæ euidens argumentum est, & consensum & suffragium tacitum esse tum videtur, tum colligitur. *Non eq. istas)* ^D Deest Pulsaui. *Quod sciam)* Quantum scio. ^B Adrianus Cardinalis, Quod sine molestia tua fiat. & huiusmodi, inquit, loquendi modi orationẽ Latinã candidam & luculentam efficiunt.

8 *Itan' nam mir. q. h. n. esset)* ^D Accepit negationem Mitio, vt ludere Æschinum possit.

Erubuit: s. res est) Nimis paterna sententia. & è contrario Simo in Andria, Vide num eius color, pudoris signum vsquam indicat? Et quanti affectus est, non dixisse, Erubuit, saluus est: sed, Salua res est. Nónne videtur tibi res eius omnis in Æschino constituta? eodem animo & suprà dixit, In eo me oblecto: solum id est charum mihi. Non enim solum intulit quod expectabatur: sed absolutè. quasi ex omnibus solum id est, inquit. *Erubuit)* ^V Pudoris aut verecundiæ signũ esse ruborẽ philosophi tradunt, & Plutarch. Proble. 14. & Gell. 19. c. 6. Notum quoque ex Aristotel. vt aidoi sit phobos tes adoxias, veluti tristitia de defectu proprio in alterius præsentia, propter quam fit motus sanguinis & caloris ad eas partes, quæ maximè laborant. Laborat autem præcipuè coram aliis, qui ten adoxian nostram indicant, facies. Quare fit, vt erubescant verecundi, & oculos demittant, quasi facies significantis præsentiam & conspectum ferre non p[...]ffet. Itáque natura quasi opem latura illuc calorem, qui trahit sanguinẽ, transmittit, vnde rubor nascitur quod in adolescentibus bonum signum dici solet. Siquidem ingenui animi signum iudicatur, cui aidoia cura est. & corrigi sperat. *Dic sodes)* Blandius illum compellat propter exordii præsentis naturam.

Nihil mihi quidem) ^D Mihi, id est, nec propriæ rei. & callida negatione cœpit. vt & illi adimat confitendi locum ac fiduciam: simúlque fiat ei desperatio ducendæ eius cuius mentio tam contemptim ab ipso tractetur.

Amicus) ^V Hoc ad attentionem refertur. *Amicus q. me à f. abd. m. h. aduoc. f.)* ^D Hinc inci

12 fidbfi *Huc aduocâtum sibi.* AE. *quid?* M. *ego dicam tibi.* Eclipsis.

13 afdifi *Hábitant hîc quædam mulieres paupérculæ,* Incipit figmentum vero admistum.

14 aifisi *[Vt opînor, has] non nosse te, & certò scio:* Al. [Opinor eas], iafisi. Cum abiectione pronuntiãdum, vt nuptiarum spem adimat.

15 {afissi / as} *Neque enim dîu huc commigrârunt.* AE. *quid tum póstea?*

16 fsissp M. *Virgo [est cum matre.]* AE. *perge.* M. *hæc virgo orba est patre.* Al. [cum matre est.] fffsp.

17 diidsp *Hic meus amîcus illi génere est próxumus:*

18 fsiai *Huic leges cogunt núbere hanc.* AE. *périj.* M. *quid est?*

19 {cffisp / s} AE. *Nihil, rectè: perge.* M. *[is venit, vt secum ádvehat:]* Al. [venit is, vt secũ auehat:] Jsfiasp.

Incipit mendacium mistum vero. nam Amicus quidam me à foro huc, verum est: Aduocatum, falsum, Sed Huc, & quidam, modò ἔμφασιν habent leuis negotii & in quo nec magnæ personæ nec res difficilis operæ, aut longæ occupationis habentur. Et Aduocatũ dicendo, alienum negotium demonstrauit: nam & sibi non vacat. si enim mulieribus addidisset, potuit aliud sperari. *Amicus q me à f abd. ᵽ luoc.)* Id olim erat præcipuum in amicos officium, adesse in iudicio.

12 *Quid)* Deest Ait. vt sit, Quid ait? *Ego dicam tibi)* Senile est. nam id iam dicendum fuit. & hoc ἔμφασιν habet vilis rei, quæ vel facilè dici possit, vel non celanda sit.

13 *Habitant)* Delusurus filium narratiunculam de abducenda per cognatum amica comminiscitur, in qua verisimilia immiscens in summum metum inicit filium. In hac autem circunstantias adolescentuli obseruabũt. Per quas & quales fiat per mulieres eásque pauperculas, & harum periphrasis propter certitudinem est necessaria. Quomodo? Virgo est, Pamphilam intelligit cum Sostrata, quam tantùm insinuat dissimulando. Factum quod e Amicus hanc ducet. Cur. Sic enim lex Attica vrget & compellit. Quónam cõsilio? Auehere enim cupit Miletum Cariæ ciuitatem versus, vbi habitat. Id autem vehementiús vrget, quod esset molestissimum. *Quædã mul paup.)* Non potuit magis celare dignitatẽ formæ & ætatis puellæ, quæ amatur ab Æschino, quàm vt eam primo eodem nomine cum matre nominaret: deinde communiter diceret de ambabus vniuersa quibus contemni debeant. Pauperculæ addidit, vt magis desperet Aeschinus impetrare posse has nuptias à patre, Et item Quædam: vt ignobiles demonstrarentur. Et totum hoc, cum abiectione pronunciandum est. Et Quædam & Pauperculæ dicendo, adimit omnem spem nuptiarum: nam Quædam, ignobilem indicat: Pauper, Indotatam. quid ergo remanet quod speret Aeschinus? *Pauperculæ)* Nec pauperes saltem.

Et certè scio) ἐπανόρθωσις, parũ dixit, dum inquit Opinor. Vel, adeo obscuræ sunt, & nullius pretii, vt opiner has non, esse te. Potuit rectè dicere & hoc. Vt opinor, has non nosti: sed illud venustius. *Vt opinor h.n.n.te)* Aut abundat Vt: aut deest Scilicet. Magnum autem crimen est in forma vicinæ puellæ, incognitam esse adolescenti de proximo. Et quia scit hunc esse de quo dixerit, Quam hic non amauit meretricem aut cui nõ dedit Aliquid? subdidit causam, ne dignitatis pudorisque esset, quòd eam incognitam Aeschino esse dixisset. Neque enim diu huc, inquit, commigrauerunt. Et Vt opinor, mitè ipse sibi sumit atque confirmat. quod nõdũ ille confessus est 14

Quid tum p.) Gratissimè proditur Aeschinus amator, cùm sedulò dissimulet. 15

Virgo cum matre est) Vult Mitio sic audire Aeschinum tanquam alienissimum: & ideò velut inscius facti, diligentius narrat. Virginem autem ἐκ χαρακτῆρος, pro muliere dixit. *Perge)* Vide instantiùs interrogantem quàm extraneum decuit. 16

Hic m.am.) Qui me aduocatum abduxit de foro. 17

Huic l.c.n.h.) Non, Permittunt, dixit: nec, Iubent: sed, Cogunt, ad perturbandum Aeschinum. & rectè. aliæ enim sinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne esset quo resisteretur illi, vult vt mulieres à lege cogantur. *Perii)* Hoc audit Mitio, sed dissimulat. 18

Nihil rectè) quòd perii. & nihil magis Comicum. Et vide trisyllabum artificiosè esse subiectum: vt qui Perii dixit, vix hoc locutus. 19

fuisse

• D. Hic totus versus mirè dolosum ostendit senem.
• D. Comminatio est subtilis, & parcior, velut serui.
D. Perquam, i. nimis.
Ironia.
• D. Hui, cum gestu seruili pronuntiādum.
• L. Prouerbiale, pro authore.
G. Vel lege, [eum], actsast–.
• D. Hoc dicit, vt auidiùs inuestiget.

D.* *Laudo Ctésipho: patrissas: abi, virum te iúdico.* ααust– 25
S. *[Laudas!]* *na [ille continêbit posthac, si sápiet ma* ßtlldt– 26
nus. R. Al. [Laudásne], sed perperam. Na, s. profectò aut hercle.
D. *Fórtiter.* S. *perquám: quia míseram mulierem, & me séruolum,* ttdabßtv 27
Qui referíre non audêbam, vicit: hui perfórtiter. dessstv 28
D. *Non pôtuit mélius: idem sensit quod ego,* * *te esse huic rĕi caput.* ddasbsau ddasbsbv 29
Sed éstne frater intus? S. *non est.* D. *vbi [illum] queram, cógito.* actssst– ttsla 30
S. *Scio vbi sit:* * *verùm hódie nunquam monstrâbo.* bsassbe 31
D. *hem, quid ais?* S. *ita.*

dicit, Modò Et Tantillum. *Δεικτικῶς* est. videtur enim manu fingere, quàm paruulū. B Valensis in Raudensem, Credibile est, inquit, Syrum ostendisse gestu manus, pusillitatem illam quam dicebat. Sed iam à quibusdam est vsu receptum vt etiam sine gestu ita dicatur. Cicero in verr. Act. 4. Quorum oratione iste cùm pretium iam accepisset, ne tantulū quidem commotus est.

25 *Laudo Ct. p.*) V Senex lætus per apostrophen filium laudat, sed falsus. & Patrissare, sicut Græcis *πατριάζειν*, est mores patris τὰ πάτρια referre. *Laudo Ct. p.*) D Facilè inductus est senex varietate fraudis & doli. nam Syrus & suprà, vt laudans, non vt vituperans Ctesiphonem: & nunc, vt accusans, idem perficit atque persuadet. *Patrissas* *εὐήθεια*. nam vt suprà dixerat. Spero, est similis maiorum suorūm: hic confirmat quod sperare se dixerat. Et, Virum te iudico, Inquit, non, Adolescentulum. hoc enim ad ætatem & probitatē, non ad sexum refertur. *Patrissas*) Antè ... quàm bene Inuentum sit inanem se dicere. nónne videtur ibi stultissimus, cùm huiusmodi laude non modò se non laudare velle, (quod odiosum est) sed etiā filium apud intelligentes vituperare videatur? siquidem non solùm hic stultus, sed etiam ille, quia Patrissas inquit. *Patrissas*) Tam securus est, vt se laudet Et Abi addidit quasi dicat, Non est quod iam demorer. perfectus es.

27 *Perquam*) V Exaggerat indignitatē facti, à sexu & cōditione seruuli, cuius erat plagas perpeti, non referire. Itaque *ἀναιρετικῶς* ait. nunc per eclipsin Perquam, nunc Hui perfortiter. Et si sit illusio quædam, tamen hac seni adulatur. *Perquám*) B Est confutatio eius quod Demea fortiter dixerat. Ridetur à Syro Demea. qui à fortitudine laudet filium, eò quòd fœminā ceciderit. Nam authore Seruio, Turpe est viro forti in fœminam rapi, vt superare fœminam, nullam constat esse virtutem. Virg.--Et si nullum memorabile nomen Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem. *Et me seruul.*) D Oratoriè, non Seruum, sed Seruulum: cùm sit senex.

28 *Non aud.*) Non poteram. *Hui perfort.*) Hoc gestu seruili, & nimis leuiori personæ congruè dictum est. *Perfortiter*) B Hæc intētionis aduerbia, Per & Quàm illud Latinæ constructionis ius proprium habent, quod Per absolutis iunctum legimus, vt hic & in Eunucho, Perpulchra credo Dona. Item quibusdam verbis: vt, peruelim. perplacet. Quàm verò superlatiuis, Teren. in prologo Eun. Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quamplurimis.

29 *Non pot m.*) D Id est, Laudo te Ctesipho: & deest. Fieri. V Dici nequit, vt senex sit *μισόπαις*, cùm filii viriles mores audiat præsertim in seruum iurgiorum caput. *τὸ κορυφαῖον.* *Idem quod ego*) D id est. Patrissas, virum te iudico. *Huic Rei c.*) B Caput, negotii præcipuus author dicitur. Virgil.--O Latio caput horum & causa maiorum. Plaut. in Asinaria, Ego caput huic argento fui hodie reperiundo.

30 *Sed éstne fr. int.*) D Deest Responde: vt sit, responde. *Vbi ill.*) V Hoc quæritur occasio oratiunculæ *τῆς σωματικῆς*.

31 *Scio vbi.*) Attentionis id est hac in parte scenæ. *Verùm hodie n. m.*) D Volens senem auidiùs quærere, quòd hic ardor semper paratissimus credentes etiam fallit, ei fingit se nolle dicere. Hodie autem aut abūdat: vt, --Nunquam omnes hodie moriemur inulti. aut, Nūquam

32 dsbsast- D. *Diminuêtur tibi quidem iam cérebrum.* S. *At no men nescio* — Glareanus diuidit Diminuetur, di- Minuetur, reycitque [di-] in praecedentem versum bsassb-iattsast-: sed cum vterque versus absque ea diuisione probè constet, no.. est quod illam admittamus. ᴮ Priscianus [Diminuetur] pro Diminuetur, s in n transeunte.

33 datsastu *Illius hominis, sed locum noui vbi sit.* D. *dic ergo locum.* — Perplexa descriptio.

34 sdtssstu S. *Nostin' pórticum apud macéllum hanc deôrsum?* D. *quid ni nôuerim!*

35 ttsdsat- S. *Praeterito*ᴺ *hac rectà [plátea sursum:] vbi eò véneris,* G. Al. [sursum platéa:] ᴬ sea & tum h in [hac] vim habet consonantis, ttsdsat-.

36 tsssdtt- *Cliuos deôrsum vorsum est: hàc te** *praecipitâto: póstea* — *L. Odiosè & attende quomodo data opera in errorem inducere studeat.

37 tttttst- *Est ad hâc manû sacéllû: ibi angipórtû proptèr est.*

38 {dusssst- ddd} D. *Quônam?* [S. *vbi*] *étiam caprificus magna est.* *nostin'?* D. *noui.* S. *hàc pérgito.* G. Als. [S. illic vbi]. sed versus non congruit. ᴳᴼ [D. Vbinam? S. vbi etiam], bacssstt-, vt sit trochaicus octonarius hypercatalect. ᴬ mallem tum iambicum tetr. acatal. dicere baassss. — L. Caprificus, syluestris ficus, cuius fructus nunquam maturescit.

quam hodie, pro, nullo tempore huius diei. quia, Nunquam, per se generale est. ᴮ Donatus in 1 s. Æneidos, Si non Græcus vbi ad cardinem venit, in quo mendaciorum consistit effectus, negabit se dicturum, ne vltrò omnia referendo daret suspicionem falsitatis.

32 *Diminuetur)* ᵛ Herus iure suo flagitat per comminationem tyrannicam, Cyclopis Homerici exemplo. vt est in Odyss. Pœna autem illhæc Cyclopica iudicatur. *Dimin. t. q. i. c.)* ᴾ Comminationis genus verba ipsa indicant: vt appareat senem baculum sustulisse, ᴮ quē tertii loco pedis habet. *At nomen n. Illius h. s. l. n. vbi sit)* ᴰ Rectè: quia si hominem diceret, non erat errandum agnita persona hominis: & vbi habiter cognito. si notus esset, nulla causa quærendi superesset. ᵛ Ambagibus herum deducere satagit, itaque loci tātum erit descriptio satis anceps, & perplexa, vt illū diutius detineat & implicet. *Dic er. l.)* ᴰ Dic ergo, quasi inuitū coëgerit. Ergo sēper addimus vt hortemur tardè quid facientes. vt Virg. Ergo age, chare pater, ceruici imponere nostræ,

34 *Nostin' per. ap. m.)* Conuenit rustico & parcissimo seni macellum in vrbe nescire. & ideò sic interrogatur à seruo. *Nostin' portic.)* ᴹ Porticus quondam erigebantur ad inambulationes & vmbram, sub quibus vehebantur nobiles: quales Romæ permultæ ad ciuium delicias, & deambulationes. *Porticum)* ᵛ Prior est loci significatio. & porticus olim ædificia erant propter imbres euitādos, & propter vmbram captandam, atque deambulationem ædificata, authore Festo, & Romæ in singulis regionibus aliquot erant porticus. Sic angiportum plerique vocant augustam plateam, aut viam. cui non est exitus. Sed Demea paulò pòst ait peruium. fit igitur coniectura aliud fuisse peruium. Sed de hoc verbo & suprà nonnulla annotabimus. *Hanc deors.)* ᴰ Benè Hāc deorsum: quia nō est vna. *Quidni n.)* Correptiuè, Quidni pro quid nisi. Etenim quamuis rusticus, tamen est ciuis Demea.

Hac recta) Propriè, hac parte: vt manu viam ostendere videatur. 35

Cliuos deors. vers.) ᴹ Hoc est, Inæqualis, & difficilis propter decliuitatē, & ascēsum. *Hàc te p.)* ᴰ Hoc lentius, quidā clarius legunt. vt sit præcipitato, citò descende. 36

A. hanc m.) * dicitur, in quo non permanet certum dextrum, nec certum sinistrum: & ideò proficit in errorem. Vult enim seruus hæc signa esse perplexa. *Est sacellum)* Vt Varro ait, sacra cella est. *Propter)* Propē. vt Virgilius, —Templum de marmore ponam Propter aquam. Et Lucretius, Propter aquæ riuum sub ramis arboris alte. 37

Vbi etiam capr. m. est) In hoc Homerum imitatus est, qui dicit caprificum prope Troiana mœnia constitutam. ᵛ Et hic caprificus est ficus syluestris, nullo vnquam tempore maturescens, quæ ferè rupeis saxis intume- 38

*L. Vah, Agnoscentis errorem. D Callidè mendacium simulãdo errorem palliat.

*L. Discendo scilicet viam, non eundo.

*Alia loci descriptio.

*Subaudi Tẽplum, absoluté.

D. *Id quidem angipórtum non est péruium.* S. *verum hercle:* **vah,* 39

Censen' hóminem me esse? errâui: **in pórticum rursum redi.* 40

Sanè hàc multò própius ibis, & minor est errátio. 41

**Scin' Cratini huius ditis ædes?* D. *scio.* S. *vbi eas præterieris,* 42

Ad sinistram hac rectà plateam: vbi **ad Dianæ véneris,* 43

sens exit: vnde Caprificus dicta est, quòd muros & parietes carpat. & sic Martialis cecinit, Marmora Messalæ scindit caprificus. B Omnia in quibus nascitur loca vi sua penetrare, & è muris maximè solet erumpere. Hinc ducta similitudine, Persius, nimium gloriæ cupidorum hominum scientiam quæ latere nolit, comparat arbori caprifico, Versus ii sunt in prima Satyra, Quid didicisse, nisi hoc fermentum, & quæ semel intus Innata est, rupto iecore exierit caprificus? En pallor, seniúmque: ò mores, vsque adeóne Scire tuum nihil est, nisi te scire hoc sciat alter? *Hac perg.)* Non, Ito: sed quia longum est. Pergito.

39 *Id quidem ang. p.)* Id est angusta & curua via: quasi anguiportus: vt anguitia, aut anguitia. Alii, quòd inter portus, sit locus angustus, hoc est inter domos. Nam domos vel portus, vel insulas veteres dixerunt. Et obserua Terentianam consuetudinem, in qua inducit non nihil sapere eos qui falluntur. L In vrbe viarum sunt genera tria. Sunt vici, qui latiores exitus habent. Sunt fundulæ, à fundo, quæ exitu carẽt. Sunt angiportus, hinc dicti, quòd propter angustiam nihil per eos agi possit in portus. Veteres enim vocabant domos partim insulas, partim portus: inde porticus appellata. Pro fundula, angiportum Terent. hic dixit. Id quidem angiportum non est peruiũ.

40 *Censen' m. h. esse err.)* D Calliditas est maxima, deprehensum mendacium non defendere sed fateri: vt opinionem simplicitatis acquirat. Vides igitur vt ipse sibi succenseat, tanquã imprudens errauerit, non dolosus impulerit interrogantem. Et mirè se negat hominem: tãquã homo corde sit, non corpore. *Censen')* V Quasi diceret, nõ sum homo, obliuiosus, & inconstans. Neque Aristoteles hominem vocare dubitarit ἀδύνατον ὁμώνυμα μεταπίπτοντος [illegible]. *Errani)* Posterioris est loci notatio, quo Mitio esset inueniendus, & hæc minus dolosa est à dolosissimo seruo instituta.

41 *Sane hàc m. p. i.)* D Quasi errasse profuerit illa via. E Sanè, pro satis, ac valde: quia qui sanus est, idem & validus. *Minor est erratio)* Erratio est pecudum: Error, animi est, & loci in quo erratur.

Cratini h. d. æd.) Congruè nomen inuenit diuiti Cratinus, ἀπὸ τοῦ κράτους id est, à potentia. 42

Ad sin. hac) Deest Ito: figura ἔλλειψις. 43 *Ad Dianæ)* V Templum, est eclipsis Attica, aut Hellenismus. D Sic absolutè dicebant, non addito Templo. Salustius, Ad Iouis mandem nostra. M Locutio figurata per licentiam casus, vel per defectum: Subintelligitur enim Templũ. Quod imitatur Cicero in duobus locis, pro Cluentio, Sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ, Et Philippica II. Quod in tabulis quæ sunt ad Opis patebat. B Porphyrio in illud Horatii, Ventum erat ad Vestæ, Amant, inquit, nescio quo modo eclipsin in relatione sui loca sacra, subaudiẽdum est Ædem, aut aliquid tale. Sic & Terent. ait, Vbi ad Dianæ veneris Et Liu. ad Murtiæ, Sic denique nos hodie, In Claudii, vel Telluris dicimus, nec addimus Templum aut Ædem. Similiter diei vocem subaudimus de sacris diebus loquentes, vt si dicas, Ad Paschæ, ad Diui Ionnis. *Vbi ad Diana ven.)* Eclipsin dictionis ad legitimam constructionem necessariæ in sensu defectum dicimus. Est Eclipsis omnium orationis partium communis, Nam & appellatiua desyderantur, Templum vel Ædes, vt hic apud Terentium: & alio loco, Cur non recta Introibas? deest Via. Item illic, Non posteriores feram. Adiectiua quoque non rarò desunt, vt in illo, Si nisi quæ facie poterit te digna videri, Nulla futura tua est. Integrum erit hoc modo, Si nulla poterit te digna videri, nisi quæ facie est te digna nulla futura tua est. Terent. in Eunucho, Si qua est habitior paulò: pro, cæteris habitior. Desunt orationis nonnunquam & pronomina: vt, Omnes deteriores sumus licentia, &, Memini videre: subaudi Me, ad constructionis debitum.

44 {fft aatv / fff} *Ito ad dextram, prius quàm ad portam venias: apud ipsum lacum*

45 ffbdtv *Est pristilla, & ex adversum est fabrica: ibi est.* D. *quid ibi facit?*

46 {fft aat / fff} S. *Lectulos in sole ilignëis pedibus faciundos dedit,*

M. *Pistrilla*, est dimi nutiuú à pistrina. M. *Fabrica*, efficina fabrorú significat. L. *In sole*, ad Poteris referendum, non ad Faciúdos: vt sit ordo, vbi vos pote

bitam. Sæpe etiam post verbá quæ cùm sint transitiua, absolute tamen proferuntur, vt Terent. Facilè vt pro Eunucho probes. pro, te probes. Sic dici videntur & illa, Bene habet, bene vortat, malè vortat. Verbá quoque non pauca ad legitimam constructionem interdum requiri solent, præcipuè verbum Sum: Virgil. Hinc mihi prima mali labes. Item, Et qua vectus Abas. pro, Labes erat, & Vectus erat. Terent. Et vultu Sosiâ Adeò modesto, adeò venusto. vt nihil suprá. vbi deest Esset. Respondeo, subinde in oratione desyderatur: Cic. Quod epistolam meam ad Brutum poscis, non habeo eius exemplem. Facio, vel Volo, in illis, Dii meliora, dii melius. Decet, vel oportet: Terent. Tantámne rem tam negligenter agete? Idem. Siccine me, atque illam tua operá sollicitarier? Idem in Andria. Seruón' fortunas meas me commisisse futili? Plenæ in his exemplis constructiones fient per Decet vel oportuit. Participia etiam suppeditantur aliquando ad legitimam constructionem: Cicero ad Attic. Occupationum mearum, vel hoc signum erit, quòd epistola librarii manu est. vbi Scripta subaudiendum. Frequenter & præpositiones requiruntur: vt apud Terent. Nunc id prodeo, vt conueniam Parmenonem. Integrum erit si dicas, nunc propter id. Suetonius, Natus est regione vrbis sexta. Pro, in regione. Hanc & in citandis authorum operibus, desyderare antiqui solent more Græcorum, vt Plautus Aulularia, Terentius Andria, pro, in Andria. Vix aduerbia subaudiuntur. Duæ tamen præpositiones, Ante & Post cùm aduerbiascunt, ad plenam aliquando constructionem requiruntur. Liuius, Quadringentesimo anno, quàm vrbs Roma condita erat, idé, Anno tricesimo altero, quàm Romá condita erat. pro, post quam Roma condita erat. Desyderantur eædem præpositiones & post Pridie & Postridie, cùm eis subiicitur, Quàm: Cic. ad Terentiam, Quid causæ autem fuerit, postridie intellexi, quàm à vobis discessi. pro, postridie postquàm à vobis discessi. Requiruntur & coniunctiones copulatiuæ, maximè vbi celeritati studetur. Virgil. Ferte citi ferrum, date vela, impellite remos. Terent. Viderem, audirem, essem vná cum qua cupiebam. Sed tameipsin vbi copulatiuæ desyderantur, Asyndeton, vel Dialyton vocant. In numeris verò sæplus copulatiuæ desunt: vt, vixit viginti v-num annos. Subaudiútur & discretiuæ: Terét. —Traditus sum mulieri, Illa illico vbi me accepit. Pro, Illa verò. Ex disiúctiuis etiam, Seu vel Siue: vt, Velis nolis, boni consulas oportet. Seneca, Scias nescias fient. Item Vel, aut Ve: vt, Annos natus plus minus viginti. Disiúctiua Vel aliter quoque desyderatur: Cic. quádo enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque sunt inuenti, qui Milonis causam non probarent. Desunt & causales Terent. -Hæc cùm illi Mitio Dico, tibi dico: tu illum corrumpi sinis. Deest Nã: & feruentius Asyndeton dicitur. Omittitur interdum & cótinuatiua Si: vt apud Plin. Dedisses huic animo par corpus, fecisset quod optabat. Iuuenalis, Græculus esuriens in cælum iusseris, ibit. Pro, si dedisses. si iusseris. Requiruntur identidem & illatiuæ: Terent. Hac non successit, alia aggrediamur via. Pro, ergo alia.

Prius quàm ad p. v.) D Portam dicendo, ostendit vsque ad muros finémque ciuitatis erraturum Demeam. Porta autem, ab aratro portando dicta est, quòd in eo loco coloniæ deductor & conditor, subiúctis vacca & tauro, aratrum, quo vrbem designat, suspendit manu: ne imprimat sulcos, vbi ciuitatis aditus relinquendi sunt. *Apud ips. lac.*) Credibiliter addidit Lacum. nam Varro docet semper lacum portis additú: scilicet ob vsum iumentorum exeuntiú & introeuntium: prætereà vt aduersum hostilem ignem portis de proximo subueniretur. 44

Est pistrilla.) Veteres absolutè dicebant pistrinam, vt sutrinam, & medicinam, ad tabernam referentes. nam pistrino pistrina non conuenit. Et simulata diminutiua diuersa sunt à genere nominum primæ positionis: vt rana, ranunculus, veterana: vt est in his scutum scutella, canis, canicula. 45

Lectulos.) V Discubitorios cóuiuiis aptos, veterum more. *Lectulos in sol. p. f. d.*) D In vrbe conuiuium, aut in sole, aut in vmbra, pro conditione temporis instruebatur. Repéte igitur interrogatus, quòd minimè opinabatur quæsiturú senem, arripuit statim Lectulos, Et quia potuit senex dicere, Mentiris: nam habet lectulos: addidit ex tempore, In sole. Et ne eos quoque habere diceret, addidit, Iligneis pedibus faciundos. sed hoc, gestu actoris ad- 46

tis in sole. nam aut in vmbra aut in sole conululum apparatur.
*D. Hic ironia est, non approbatio.

Vbi potêtis vos. D.* [*sanè bene.*] *sed cesso ad eum pérgere!* assdsata 47
D. Vel[D. Vbi potetis vos: sanè bene.]
Al. [re. tè sané.] asslidsp.

S. [*I sanè, ego*] *te exercêbo hódie, vt dignus es silicérnium.* fasatdto 48
D. [I sané ego].

Al. [osiosè], dusstsu. *Aéschinus* [*odiósè*] *cessat: prándium corrúmpitur:* dussdsu 49

lutum est: quasi eodem tépore seruus & quærat quid dicat, & respondeat.

47 *Vbi potetis vos.*) Incerta persona est: nam Syro vel Demeæ hoc dictum iungi potest. *Vbi potetis*) Ad veterum consuetudinem alludit, qui vel in vrbe, vel etiam sole, aut vmbra pro tempore conuiuium instruere solebant. Olim autem in cœnaculis domorum aut tricliniis, cùm tres lecti erant strati sedentes cœnitabant. Tres enim tantum mensas fuisse Varro testatur, quarum vna dicebatur cylibatum, quasi vinaria, cui κύλικες, id est, calices imponebantur, hæc autem fuit orbicularis. Altera cui nomen erat cartibulum, lapidea & oblonga columella fuit suffulta. Vltima cùm vasa detinuerat, & vrnaria dicebatur, eáque fuit quadrata. de harum cæremoniis plura in nostris quæstionibus conuiualibus obseruantur.

48 *I sanè.*) D Aut abundat sanè, aut inferioribus iungitur. *Ego.*) V Seruus pergit semper sui similis esse. *Ego te exerc.*) M Exercere Nonius docet hic pro fatigare sumi. B Virg.—Nate Iliacis exercite fatis. *Silicernium*) D Cæna quæ infertur diis manibus, quòd eam silentes cernat, id est, vmbræ possideant: vel quòd qui hæc inferant, cernant, neque degustent. Nam de his quæ libantur inferis, quisquis comederit, aut biberit, funestatur. Aut erit Silicernium senex, qui iam iámque silentibus vmbrísque cernendus sit: & sic est melius, quàm vt quidam Xenophanta interpretatur. putaris Xenophanta sic nos Silicernium intelligere, hoc est, Silicernium tem senem, dum incuruus est, vel stratæ saxuæ, vel sarcophagi iamiam appropinquantis sibi. M Silicernium senex dicitur, qui iam incuruus incedens silices platearum cernit. V Silicernium fuit conuiuiũ funebre, quod senibus exhibebatur. & sic figuratè Terent. senem vocat silicernium iuxta Festum & donatum, vt qui iam silentibus vmbris cernendus erat. Breuiter erant feriales, aut exequiales cœnæ, & funerum fercula. quem morem Christiana lex difficillimè compescuit: contra quem Tertullianus, Ambrosius, & aliorum conciones decertaur. In hac autem cœna senes pransi, post officium potissimum discedentes, alter alteri valedicebat. B De Silicernii significationibus, diuersi diuersa tradunt. Philelphus in quadam epistola, Non, inquit, à silentio, & cernendo silicernium descendit, mea quidem sententia, sed à silice & hernia. Nam decrepitos admodum senes, herniá nonnullos audio pati solitos, vt de Nestore legitur, quem annos nonaginta vixisse tradunt. Duo autem sunt herniarum genera. Nam alias molles & aquosas medici vocant, & eas quidem facilè sanabiles: alias duras & carnosas, quæ nullam curationem admittunt. Hinc igitur Silicernium dictum autumo, à silicea scilicet hoc est, dura hernia appellatum. Illud enim genus farciminis instar vestrarum lucanicarum, istarúmque crassiorum, durissimum erat, & iis simillimæ seniles illæ carnosæ herniæ. Vnde etiam, decrepiti senes huiusmodi morbo obnoxii, Silicernia per contumeliam vocantur: vt est apud Terentium, I sané ego te exercebo hodie, vt dignus es, silicernium. Qui vero dicunt, Silicernium idcirco ita nominatum, quoniam qui sunt admodũ senes incurua tae corporis silices cernant, ii siliceo sunt cerebro. Et hæc de silicernio tuo satis ac super. Hactenus Philelphus.

49 *Odiosè. Aesch. c. p. corr.*) D ἀποσιώπησις deest Et. *Prand.*) V Serui voluptuarii & illusoris animus est in patinis & cyathis, quorum hic notatio est. *Pran. corr.*) D Vt coquus dixit, qui sciat conditionem quandam magis fermentem placere. B Antiquis in vsu fuisse non mindi prandia, quam cœnas, & homines in die bis saturos fieri solitos, affirmat Cicero in Tusculanis, scribens Platonem solitum improbare vitam Italicorum, quoniam bis in die saturi fierent. Refert & Macrobius, antiquis morem fuisse Romanis, vt patentibus ianuis pransitaretur, & cœnitaretur. Cornelii Celsi huc accedit authoritas, præcipientis bis in die potiùs, quàm semel cibum esse capiendum. Celebrat etiam Plutarchus apophthegma. Alexandri cognomento Magni. Hic dicere solebat obsonium prandii, nocturnã esse ambulationem: cœnæ verò, prandii parcitatem. Superiorum sententias confirmat quod. Aristoteles in problematibus scribit, Largè prandendum, parcè verò cœnandum esse. Ex quibus ómnibus satis liquet errasse Seruium, qui negat antiquos vsum habuisse

50 idſtadt- *Cteſipho autem in amôre eſt totus: ego iam proſpiciam mihi.*

51 iſſſdſtu *Nam iam adibo, atque [vnumquicquid,] quod quidem erit belliſſimum,* Al. [vnũquodque.] iſſſdſtu.

52 ſaſſſſu *Carpam: & cyathos ſorbillans paulâtim hunc prodûcam diem.*

buiſſe prandiorum.

50 *Cteſipho aut in am. eſt t.)* D Non potuit plus dici de incondita ac nimia voluptate. *Ego i. pr. mi.)* Iam, interdum ſignificat feſtinationem: vt nunc. Interdum ad deſcribendum ponitur, & increpandum moram: vt, iam melior, iam diua precor. Et, vos quoque Pergameæ iam fas eſt parcere genti. Diſque deæque omnes. Et, Proſpiciam mihi dixit, tanquam hoc ſentiat, illi ſua agunt negoria: & ego illorũ exẽplo conſulã mihi. Et bene proſpiciã: quaſi non pranſurus, niſi prouidero mihi.

51 *Belliſſ.)* Propriè Belliſſimũ dixit. vnde & huiuſmodi ad irritandam gulam cibi, bellaria dicuntur. B Bellis gerendis aptæ res bellaria dicebantur antiquis: vt, arma, ſagittæ, & id genus alia. Item menſæ ſecundæ omnes genus, quia vt illa belli, ita hæc menſarum inſtrumenta eſſent. vina etiam dulciora in veteribus Comœdiis Liberi bellaria appellata ſunt. hinc Belliſſimum Terent. dixit, lautiores cibos intelligens, qui ad gulam irritandam inferri ſolent. Eraſmus in enarratione adagii. Siculus omphacizat, Sunt qui credant, inquit, in eos quadrare, qui belliſſima quæque ſibi decerpunt, vt Syrus ille Terentianus.

52 *Carpam)* D Modò eligam. Aliàs lædam ſignificat: vt, Carpit enim vires paulatim, vritque videndo Fœmina. Aliàs fruar: vt, Carpamus dum mane nouum, dum flumina creſcunt. Et Perſius, Indulge Genio, carpamus dulcia, id eſt, fruamur rebus dulcibus. *Paulatim h. pr. d.)* Bono verbo vſus eſt ad metaphoram, tanquam vel morientis diei. Vt eſt, --Nec te tua funera mater Produxi preſſiuè oculos.

[ACT. IIII. SCEN. III.] Mu. [ACT. V. SCEN. I.]

ARG. V Videtur Hegio erroris ſui conſcius prudentiam Mitionis collaudaſſe: P quem ad virginis matrem hortatur accedere, atque hæc eadem quæ ſibi dixit referre, vt illius dolores aliquantulum releuentur. Demum egregia ab eodem ſententia præmiſſa perſuadet omnino Mitioni, ſeſe debere illis coràm purgare de ſuſpicione B alienati à Pamphila Æſchini, quæ fuerat orta propter ereptam Cteſiphoni pſaltriam. V Eſt itaque in Mitione oratiuncula ſuam laudem extenuans, ſed in Hegione προτρεπτικὴ. Neque verò hic obſcurè cataſtrophe, id eſt, ſubita rerum mutatio & lenis negotiorum Aeſchini exitus incipietur. D Eſt autem hæc ſcena plena ſententiarum ſenilium ad officia demonſtranda. V *Theſes* 1 Boni viri eſt ſuum facere officium, & ſi quod eſt peccatum corrigere. 2 Iniurioſi ſæpe expoſtulant, & vltrò accuſant, ne ipſi accuſentur. 3 Authoribus doloris & cruciatus, conſolatio præſentiſſimum eſt remedium. M Debere eum qui doloris author & cauſa fuit, modò id ipſe poſſit, remedium & conſolationem afferre, non alium ad eam rem allegare, docet hic locus. Eſt enim gratiſſimum dolentibus, ſi videant & eos quoque dolere, & angi, qui in cauſa fuerunt, cur ægritudinem paſſi ſint. Præterea, quàm magnum malum ſit ſuſpicio, quæ ſemper apud pauperiores hoc maior eſt, quòd res ſuas acciſiores, & ſe minùs ob id in loco eſſe cognoſcunt. Plato quarto de Repub. Magnum malum eſt ſuſpicio, quæ profundos ſtimulos cõſcientiæ manifeſtat. Seneca de natur. quæſt. libr. 11 Plurimum mali credulitas facit. Sæpe non audiendum quidem eſt: quoniam in quibuſdam rebus ſatius decipi, quàm diffidere. Tollenda ex animo ſuſpicio & coniectura, fallaciſſima irritamenta. Et mox, Simplicitate opus erit, & benigna rerum deſtinatione. Nihil niſi quod in oculos incurret, manifeſtúmque erit, credamus. Et quoties ſuſpicio noſtra vana apparuerit, obiurgemus credulitatem. Pulchrè quoque Plautus in Aulularia pauperum ſuſpicionem quanta eſſet oſtendere volens, hæc loqui Euclionem facit. Non temerarium eſt. vbi diues blandè appellat pauperem. Et mox, Altera manu fert lapidem, panem oſtentat altera. Nemini credo qui largè blandus eſt diues pauperi. *Verſ. gen. Iambici octonarij ſiue tetrametri acatalecti.*

MITIO. HEGIO.

Viam sternit ad Catastrophen.
Officiũ boni viri.

EGO *in hac re nihil repério, quámobrem lauder tantópere Hégio?* {axbbssai as 1

Mĕum officium fácio: quod peccâtum à nobis ortũ est, córrigo: {aeasssi ddi 2

*L. Ironicôs.
Iniuriosorũ mos.

* *[Nisi si me in illo] credidísti esse hóminum número, qui ita putant,* alsidddi 3 R. [Nisi si in illo me], bssidddi: al. [Nisi me in illo].ilsidddi.

Bembus [ipsi.expostules:] D [si.quã fecère, ipsi expostulant,] vel [si quam &c.] vt [si quam] sit vna pars orationis.

Sibi fieri iniúriam, vltrò si quam fecère [ipsi: expóstulant,] •sissssi 4

Et vltrò accûsant: * *id quia non est à me factum, agis* * *[grátias!]* Al. [gratias.] sine interrogatione. {Issassi issassa 5

* L. Interrogatio molestiam indicantis. D hæc quasi sub tristi vultu est proferenda.

H. *Ah, minimé: nunquam te áliter, atque es, in ánimum indúxi meum.* dssdibisp 6

Sed quæso, vt vnà mecum ad matrem virginis eas Mitio: sisbbsi 7

*D. Nimis breuiter ac succinctè, & vt oportuit inter scientes.
*L. Emphasis.

Atque istæc éadem, quæ mihi dixisti, tute dicas mulieri: sdsassdi 8

* *Suspiciónem hanc propter fratrem eius esse, &* * *illam psáltriam,* dssbisp 9

1 *Ego in hac)* V Propositio est, Non sum adeò laudandus. *Tantopere)* D Vim aduerbialem in se continet. nam significat nimis.

2 *Meum off.)* V Confirmatio ab officio boni viri. qui est in sua, vt hodie loquuntur, vocatione, suáque errata corrigit, non pertinax & morosus. Non est vulgaris laus honesti viri, cùm Spartam suam, quam nactus est, adornet, & sese mala patrantem corrigat. Sic enim est & sui ipsius tum rector, tùm iudex. *Quod pecc. à n. ort. est)* D Si diceret, Peccatum est à nobis, participium fuisset. nũc quia Ortum addidit, nomen est. Nunquam enim eadem pars orationis iungi, nisi per ἀσύνδετον, potest.

3 *Nisi)* V Ab antithesi ex iniuriosorum consuetudine, qua accusandi accusant.

4 *Si quam fecère ipsi expostulant)* D Hic distingue: & separatim infer. Ipsi expostulant. Sensus est manifestus: sed obscura sunt verba, & eorum collocatio & distinctio. nam incertum, vtrum si expostulant, intelligendum sit: an, siquam, pro vna parte orationis accipi oporteat.

5 *Vltrò acc.)* Vltrò, nũc prauè & peruersè.

6 *Ah minimè)* Non, Minimè ago: sed, Minimè te credo esse illorum in numero. *Aliter, atque)* B Eleganter pro Quàm sic & Varro, Hoc nunc aliter fit, atquè olim. Cic. in epistola ad Seruium Sulp. Aliter cecidisse rem existimas, atquè opinatus sis.

7 *Sed quæso)* V Propositio est exhortatoria propter suspicionem remouendam. *Quæso vt vnà)* D Seruauit τὸ πρέπον, adiiciendo Vnà mecum eas: quippe ad incognitam matrem familiâs. *Virginis)* M Virgo hic etiam dicitur de corrupta, sed ea ratione, quòd hoc ipsum vulgò lateret, & celatum esset.

8 *Atque isthæc)* V Narratiuncula est breuissima, cùm res vtrique parti sit notior, vel vno verbulo eius memoria refricatur. *Tute d. mul.)* D In nomine ostendit cur hæc ipse dicat: Mulieri enim, inquit, nimis pauidæ ac diffidenti.

9 *Et ill. Psalt.)* Propter fratrem eius esse: subaudiendum est.

10 isbsidp M.* *Si ita æquum censes, aut si ita opus est facto, eâmus.* H. *bene facis:*

11 ibsasdi *Nam & illi animum iam releuâbis, quæ dolôre ac miséria*

12 { saddssai / ss } *Tabêscit, & tuo officio fúeris functus. sed si áliter putas,*

13 assisibp *E'gomet narrâbo, quæ mihi dixi.* M. *immo ego ibo.* H. *bene facis:*

14 { ssaisai / sadld } OMNES QVIBVS RES SVNT *minus secúndæ, magis sunt néscio quo modo*

15 ssiliap *[Suspiciósi:] ad contuméliam ómnia accípiunt magis*

16 ssilissi *Propter suam impoténtiam: se semper credunt [néglegi.]*

17 sssssdi *Quipropter te ipsum purgâre ipsis corâm, placabílius est.*

18 ssdissi M. *Et rectè, & verum dicis.* H. *sequere me ergo hàc intró.* M. *máxumé.*

*D. A isto & vtilli est tota sententia. Et sanè hi versus desunt. quos multa exemplaria non habent.
L. *Tabescit.* conficitur.
Omnes infortunati maximè suspiciosi. ²Vera sententia ad approbandum obsequium Mitionis.
Al. [suspiciosi:
D. *Al.* [claudicare.] ^*quos versus non cênuut.*

19 *Bene facis*) ᵛ Ab vtili, Sic enim animus eius recreabitur & erigetur, qui iam propter tristitiam labascit. Μαρασμώδεις enim sunt multi propter nimium mœrorem. & eò Pythagoricum illud refertur, Ne quis cor edat. Cor enim dolore nimio exiccatur, flaccescit & tabescit. quæ ratio est & in marasmo, qui Cornelio Celso tabes est. Itaque Menander alibi centuit tristitiam esse multorum malorum causam. vt insaniæ & morborum incurabilium: cuius hi sunt versus, πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν αἴτιον κακῶν λύπη, διὰ λύπην γὰρ μανία τῷ γίνεται πολλοῖς, καὶ νοσήματα ἐκ ἰατά αὐτὸς τ' ἀποκτείνει διὰ λύπην τινάς, Quare idem alibi non dubitauit asserere, non esse maiorem dolorem & cruciatum, quàm tristitiam hominis. οὐκ ἔστι λύπης, ὥσπερ ἐγὼ δοκῶ τινι ἀνοσίω, ἄλγημα μεῖζον τῶν ἐν ἀνθρώποις φύσει.

11 *Nam & illi anim. iam rel.*) ᴮ A commodis, & à laudabili, cùm dicit, Tuo officio fueris functus. *Nam & illi an. s. r.*) ᴰ Et deinceps Illi maluit dicere, quàm nurui, adhuc diuitè reueritus. *Dolore ac mis.*) Dolore parturientis, Miseria, iniuria ab Æschino accepta.

12 *Sed si al. p.*) Artificiosè, remittendo quod petebat, extorsit magis.

13 *Imo ego ibo*) Hoc aduerbio quod ait Imò, ostendit se promptè agere, & instanter quod promisit.

Omnes) ᵛ A necessitate, cùm tenuioris fortunæ homines nimis sint suspicaces. & sententia est verisimilis ab euentibus fortuitis sumpta, cuius hic eiusdem est veluti explicatio quædam. *Minus secunda*) ᴰ Dicere sic maluit, ne Miseræ diceret. *Nescio quo modo*) Hoc est, vehementia nulla palàm ratione. 14

Accipiunt magis) Mirè additum Magis: cùm possit sensus & sine hoc esse integer. 15

Propter s. imp.) Infirmitatem. Et rursus noluit Humilitatem aut Miseriam dicere. *Propter suam im. otentiam*) ᴾ Quia infirmi sunt humiles ac miseri. 16

Quapropter) ᵛ Peroratio. Necesse igitur est & placabile, vt te coram ipsis expurges. *Quapropter te ips. p.*) ᴰ Vtrum Te ipsum vna pars orationis sit an diuisè accipiendum? vt sit, Te Mitionem, Ipsum Æschinum purgare. *Coràm, plac.*) Coràm, id est, præsentem, & præsentibus. & Coràm indiget adiectione, Palàm non indiget. Et prætereà Coràm, ad cæteras personas refertur: Palàm, generaliter dicitur. 17

Et rectè & v. d.) Rectè, ad verba retulit: Verùm, ad rem atque sententiam. Potest enim rectè & falsum dici, dummodo nullo vitio verborum nominúmque dicatur. quanquam & ipsum fallere in tempore quidam de officiis scribentes rectum putent. 18

ARG. [P] Æschinus hic suas effundit querimonias, mirum in modum dolens [B] in suspicionem venisse se apud Sostratam, & Pamphilam, quòd amare psaltriam cœperit, quam non sibi, sed fratri vt gratum faceret, ab lenone eripuerat. [V] Meruit enim, ne amorem illac iniuria Pamphilæ solueret, & ab ea excluderetur. Est igitur scena querimoniæ propter tristitiam plena, penè ἀτάρακτος, [1] continens querelam & sollicitudinem Æschini, quomodo se purget mulierculis, & tamen fratris amorem non prodat. Et est hæc summa rerum eius epitasis. [V] *Theses.* 1 Frater multa patitur, tristior propter fratris commodum. 2 Mulieribus nihil arcani credendum est, cùm sint futiles, & garrulæ. 3 Amantium est maxima sollicitudo, ne ab amica, quam depereunt, excludantur. 4 Amatores sunt meticulosi, malè sibi conscii, attamen propter vim amoris audaces. [D] Hoc loco χαρακτῆρα amantis modicè iuuenis, & senis facit indulgentis, ac lepidissimi patris. [M] Turbati hominis querelas, sed tamen inter affectus & animi oblæsiones cordati hæc scena proponit. Nam cùm posset adolescẽs facillimè à se culpã remouere, si fratris sui facinus detexisset, maluit hoc vitio suo adscribi sufferre, quàm germani dedecus propalare. *Vers. gen. Vndecim iambici tetr. acat. nempe duo primi, quintus, sextus, & octauus cum sex sequentibus. Reliqui trochaici catal. atque tetrametri excepto septimo trimetro.*

ÆSCHINVS.

Hæc verba repentino nuntio Æschini animum perculsum indicant.

* L. Asyndeto auget vim enumerationis.

* L. Perplexi, hoc loco, & trepidantis.

G. *Alias* [quiuit.] dlbsassi: *vel* [*nihil monosyllabo facto.*]

DISCRVCIOR *ánimi: hóccine de improuíso mali mihi óbyci* dbdssiii 1

Tantum, vt neque [*quid de me fáciam, neque quid agam, certum siet!*] 2 sasabisp *D.* [*quid me faciam. nec quid agam certũ?*] [c] *sed versus nõ constat.*

**Membra metu debilia sunt: ánimus timôre obstipuit.* 3 dsb dislu *Mu.* [*animus timore obstupuit: pectore*], dlbdadsp.

Péctore consístere nihil consily [*quit.*]* *vah quo modo* dsbLst- 4

1 *Discrucior*) [V] Propositio est, Tristis sum. Confirmatio est à malo insperato & improuiso, quod illi obiectum est. Itaque propter tristitiam incertus est. & Pindarus tristitiam esse curarum multarum causam asseuerat, αἱ δὲ φροντίδες χαὶ ... Et Alexis fatetur immodicam tristitiã mentem perturbare & transferre, τῶν μετρίων αἱ μείζονες λῦπαι ποιοῦσι τῦ φρενὸς μετάστασιν. *Discrucior an.*) [D] ἀντανάκλασις figura: vt, ô præstans animi. *Discrucior an.*) [a] Dis nunc separat: vt, disiungo. nunc negat: vt, difficilis. nunc diuersitatem notat: vt, dissideo, discordo. nũc significat malè: vt, dispero. nunc pro valde accipitur: vt, discrucior. *Discrucior an.*) Ad modũ græcorum facta oratio, qui genitiuum ponunt, vbi nos ablatiuum vsurpamus. Sic & Liuius de Lucretia, Ægram animi consolantur. *Hoccine de impr. m.* & c.) [D] Hæc verba repentino nuntio perculsum indicant Æschinũ propter diuortium state: & iram circa se Sostratæ, & eius filiæ ob raptum meretricis. *Obiici*) Propriè quia inopinanti: nam Obiici dicitur in vtranque partem: vt si quos antè quis videt quàm expectauerit. quo verbo magnitudo doloris ostenditur ex improuiso incommodo.

Vt neque quid me faciam) Plus est, Quid me faciam, quàm Quid faciam. illud enim de rebus: hoc de ipso homine intelligitur. *Nec quid agam certum est*) Certũ est, pro certum sit: nisi fortè Vt, Quàm significet. [a]

Membra) [V] A signis vecordiam suam declarat, quod extra sese sit, vt pote membrorum tremore, ex stupore animi, & ex consilii inopia. Eadem agnoscit & Menander, πολλῶν φύσει τοῖς πᾶσιν ... Et Sophocles sic canit, ... Medici quoque norunt, vt ex magno mœrore fit multorum morborum veluti scaturigo. *Membra m. d. s. an. t. obst.*) [3] [D] Metu patris: Timore diuortii. [M] Est enim metus, vt ait Aristotel. in Physicis, causa cur sanguis ad cor se recipiens exteriora membra suo vigore destituat. Et Seneca libro sexto Quæstionum, Non est facile inter magna mala non decipere. Itaque lenissima ferè ingenia in tantum venire formidinis, vt sibi exciderent. Nemo quidem sine aliqua iactura sanitatis expauit similisque furẽti quisquis timet: sed alios citò sibi timor reddit, alios vehementius perturbat, & in demẽtiam transfert.

Quomodo) [V] A difficultate extricandi. 4 Gellius ait ex Epicteto, Visiones animi, quas

5 ſdſſdcp *Me ex hac ſexpédiam turba tanta! nunc ſuſpício de me incidit,ſ* *Mu.*[*turba expediam? tanta nunc ſuſpectio de me incidit,*] ſſaxſiſp: G [*expediam turba tanta? nūc ſuſpicio incidit*], *vt ſit trochaicus catal.* ſdſſſdtu. *ſic ſequens*[*De me, neque ea.*&c.]ſaadiat–.

dſadſſt–. M *u*[*Côſiſtere nihil conſilij quicquā poteſt. vah quomodo*].ſbſaſiſi.

Cauſſa ſtuporis Æſchini.

6 biadſiſi *Neque ea immeritò. Sóſtrata credit, mihi ſme pſaltriam hanc*

Mu. [*me emiſſe hāc pſaltriam,*]aadiſſp: F. *Anus indicium id ſecit mihi.*]aaſi.

7 ſacdt– *Emiſſeſ: id anusſſecit indicium mihi.ſ* *Al.*[*mihi indicium fecit.*]*ſed verſus non conſtat.* G [*Hanc emiſſe: fecit Canthara anus idindicium mihi.*]ſſſbdt–.

8 idſdſaſi * *Nam vt hinc fortè ea ad obſtetrîcem ſerat, miſſa,ſ vbi eam vidi, ilico* G.[*miſſa erit,*]idſſdaſi *Rumus omittit* [*eam*]*, ſed perperam.* D *Sunt qui addant ſuperuacuè* [*hanc*]*: & legunt,*[*hanc vbi vidi,*]idſdſdſi.

*L. Narratio cauſæ ſollicitudinis, quo modo rem ex anu cognouit.

9 ſbibiſip *Accêdo: rógito,* * *Pámphila quid agat: ſiamſ partus ádſiet:* *Al.*[*iamne*],ibiſi ip.

* D. Amatoria interrogatio, qua mõſtrat Æſchinus curæ ſibi eſſe res omnes.

10 ciſiſbſp ſ *E óne obſtetrîcem accérſat. illa exclâmat, Abi, abi, iam Aéſchine*

11 aſaſdacx aſſaaſi *ſSatis diu verba dediſti nobis: ſatis adhuc tuaſ ſruſtrâta eſt fides.*

Mu. [*Sati' diu verba dediſti: ſatis ad hoc tua nos*],adſbdſſi.

12 xſiſdſſp ſ *Hem, quid iſtuc obſecro, inquam, eſt! váleas: hábeas illam, quæ placet.*

D. *Valeas: hab. illam.* quaſi recedat & lõgè abſit: vt in Andr. Valeant qui inter nos diſſidium volunt.

13 ſiſiſdſp *Senſi ilico id illas ſuſpicári: ſed me ſreprehéndiſ tamen,* *Al.*(*repreſſi*).ſaſiſſip.

14 ſſiiſiap *Nequid de fratre gárrula illi dícerem, ac fieret palám.*

παράκλησις philoſophi appellant, quibus mens hominis prima ſtatim ſpecie accidentis ad animum rei pellitur, non voluntatis ſunt neque arbitrii. ſed vi quadam ſua inſerunt ſeſe hominibus, &c. Hinc ſit vt in timore ita ſtupidi ſint, vt ſemetipſos ignorent. 19. c. t.

5 *Nunc ſuſpicio* D Modò oſtenditur cauſa trepidationis Æſchini.

6 *Neque ea im.)* V Narratione probat, cur meritò ſuſpectus ſit, In hac ſanè eſt factum, Pſaltria empta. Quomodo reſciuit? ex obſtetrice expoſtulante de infidelitate adoleſcẽtis. Itaque contentio inter hunc & oſtetricem interſeritur.

7 *Id anus mihi indicium fecit)* D Illa anus cui Soſtrata dixerat. Curre obſtetricẽ acceſſe.

8 *Nam vt h. f. ea ad obſt. er. m.)* Apparet inter cætera anū dixiſſe ad obſtetricem, ſe miſſam: an vltrò hæc ſuſpicatus eſt Æſchinus? Hinc autem addendo, oſtendit ſe ante fores Soſtratæ ſtare. vt alibi, Ex Andro commigrauit huc viciniæ.

Illa excl.) Non. Reſpondet: ſed, Exclamat. Et bene vim addidit ad exclamationem fuiſſe. Ergo à vocis ſono Exclamat, non à verbis. *Abi, abi, iam Aeſch. Satis d. v. d. n.)* Vſque dum intelligeremus. 10

Satis adhuc t. fr. eſt f.) Vſque dum deciperetur. 11

Hem, q. iſt. obſ. in. eſt) Hem, Interiectio eſt, nouas res & inopinatas audientis. 12

Senſi) V ἀνθυποφορά. cur non ſubitò patefecerat propter muliebrem loquacitatem. 13

Garrula) D Vt pote anus. M Garrulus à garrire deſcendit, quod ſignificat, vt ait Nonius, multùm, ſtrepere. Igitur qui ſilentium continere non poſſunt, ſed quicquid audiuère effutiunt hi rectè garruli nominandi ſunt. Probè autem adoleſcens nihil mulieri, quod tacitum eſſe cupit, credere intendit. Seneca libro 11. Declamationum, Mulieribus garrulitas id ſolum poteſt tacere, quod neſcit. Xeno- 14

*D. Figura ſuoefec-eo. L Inſtauratio perturbationis.
*L. Occupatio per anthypophorá, & mox ſigna coniecturæ, quibus id quod grauius eſt confirmatur. totú pertinet ad amplificationem periculi.

Nunc quid faciam? [dicam] fratris eſſe hanc? quod minimè eſt opus. ſaſſſdu 15
M. [dicamne]. ſaſiiſap.

Vſquam efferri. age, [mitto:] fieri potis eſt, vt ne* quà exeat: ſdaaſſu 16
A. [omitto,]

[Ipſum id] meruo [vt] credant: tot concurrunt veri- *ſimilia:* *Al.* [Idipſum]. idſſſſap. *Al. n.* [vt]. ſbſſſbp. ſaſſſbu 17

Egomet rapui: ipſe egomet ſolui argentum: ad me *abducta eſt domum.* aaaſſſu 18

Hæc adeò mea culpa fateor fieri: nō me hāc rē patri {d-ſaaſſ / dr} 19

[Vt vt] erat geſta indicaſſe! exoraſſem vt eam [du- *cerem.]* bſſſſau 20
Al. [Vt] & [ducerem domum.] aſiſdſip. *Muretus a [dtſ] [omum]. & reycit [vt vt] in præcedentem verſum.* daſaaſſp: iſiſdſip.

*Exhortatur ſeipſū. Apoſtrophe ad ſeipſum.
Poteſt hic cenſeri iābicus acat. ſſſſſſi.

Ceſſatum vſque adhuc eſt: [nunc] porrò Aeſchine* *expergiſcere.* ſſſſſu 21
D. [iam]. R *Al.* [nunc iam]. ſſſſſſuc
M [Ceſſatum eſt vſque adhuc nunc iam]. ſſiſſſp:

R. [haſce pultare occipio miſer.] atdrſdtu.
M [pultare haſce occipio fores miſer.] aſdiſdap: *iābicus eſt quadratus.*

Nunc hoc primum eſt, ad illas ibo, vt purgem me: *accedam ad fores.* {ſſſſſa / ſſa} 22

Perij, horreſco ſemper, vbi [pultare haſce occipio fo- *res.]* aaſdſ:- 23

phon 7. Mulieri, pectoris arcana caue committas, nihil enim diu continet. *Ac fieret palam*) D Demeæ ſcilicet, cui minimè opus fuit.

15 *Nunc quid*) V Non vult traduci ſuum fratrem etiam ſuo modo, ſic ſeeum ſtatuit.

16 *Vt ne quà exeat*) D Erumpat. v.,→Cùm ſpumeus amnis exiit, oppoſitáſque euicit gurgite moles.

17 *Idipſum*) V Met conſilium repudiare iuxta affectum triſtitiæ conatur, ne ipſe in cauſa eſſe videatur. Adſunt tria ſigna, quibus veriſimile ſit illum eſſe authorem. *Ipſum id m. vt cr.*) D Ipſum, quòd fratri rapui. & vt, pro ne non poſuit. *Tot conc. ver.*) Vt mea eſſe credatur, B Vt me credant amore flagrare illius Pſaltriæ. *Tot conc. v*) Habes ſtatum coniecturalem.

18 *Egomet r.*) Priſcianus lib. 11. Soluta, inquit, pronomina dicuntur, quæ cum aliis ſociari poſſunt, vel non. ſolet tamen met addita plerunque diſcretionem oſtendere: quam Græci Diaſtolen dicunt. Egomet, ego. & non alius. nec non etiam, Ipſe ego. vel Egomet ipſe. Terentius in Adelph. Egomet rapui. *Ad me abd. eſt d.*) D Propriè, non dixit Adducta, ſed Abducta: Abducitur enim alienum. vt in Heautont. Abducimus tuam Bacchidem. Ad me autem domum, moraliter dixit, pro, ad domum meam. an ideò Ad me, quia & illic luctatus leno eſt in retinenda contra Aeſchinum puella?

20 *Vtut er. g. ind.*) Id eſt, ſiue malè, ſiue bene geſta erat: Vt enim, certam qualitatem ſignificat: Vtut, incertam. quaſi dicat, quoquo modo, malè bene. *Exoraſſem vt eam d.*) Sic enim promiſerat ſe Soſtratæ facturum.

21 *Nunc iam p. Aeſch. exp.*) Sic & alibi, Enimuero Daue, nihil loci eſt ſegnitiæ neque ſocordiæ. Legitur & Iam: quod eſt correctiuum interdum. *Nunc p.*) V Iam ſeſe colligit, & ſeipſum adhortatur, atque hactenus veluti ἀμηχανοῦντα incertum & dubii conſilii Aeſchinum fuiſſe liquet. Nunc verò propoſuit. Expergiſcere, per metaphoram, quaſi in hoc affectu dormiſſet. Itaque Euripides triſtitiam grauem eſſe deam agnoſcit, quæ tamen conſolatione & rerum aliqua iucunditate placabilis eſt. Δεινὰ μάλιστα γ' ἰδεῖν φαίνεται μοι Δαιμὸν γὰρ ἡ θεός, ἀλλ' ὅμως ἰκόμεθ.

22 *Nunc hoc*) V Propoſitionis ratio eſt à commoditate & cauſa. *Nunc hoc p.*) D Primùm, ab eo quod rogandus eſt pater. *Accedam ad fores*) Soſtratæ ſcilicet.

23 *Horreſco*) V Timet & audet incertus ſe ipſum nondum ſatis confirmans. *Horreſco ſ.*)

D Satis

24 ℓbabſtu *Heus, heus, Aéſchinus ego ſum, [aperite áliquis] actûtum óſtium.* D. Al. [aperite aliquis] quod non placet.

25 ſdſſaſtu **Prodit néſcio quis. concêdam [huc.]* R. Al. [hic] pro Huc.

E. Verſus perficitur proxima ſcena.

•V. Figurata & vſitata Comicis potiſſimum ad ſequentem ſcenam huius fit connexio.

D Satis amatoriè: nam nimium ſêper eſt. calor, & frigus recedit à corpore: vt, — Totus Parmeno Tremo horreóque, poſtquàm àſpexi hanc.

24 *Aperite al. Aĉt. oſt.*) Vim pluralem habet Aliquis, quanuis ſingulariter dicatur: non eſt enim Aliquis, niſi de multis rectè ergo. Aperite aliquis, & nouê. nam non placet, illud, vbi duæ diſtinctiones ſunt vnde Aperite eſt vna altera, Aliquis. Actûtum oſtium, Vt aſſumatur rurſus Aperiat. propriè enim veteres & Quis, & Aliquis, & Quiſquàm, non obſeruabant quo genere aut quo numero declinarêt. eſt ergo figura [Greek]. *Aperite aliquis*) A Prolepſis eſt, cùm generalis dictio, quæ in multitudinis numero ferè præcedit, rurſus in partibus intelligitur. nec adhibetur. Vt hic apud Terent. vnico mêbro generalitatê ſequête, formula quædam huius figuræ repræſentatur. Aperite aliquis actûtum oſtium. Supplendum eſt ita, quod deſit: Aperite oſtium, & aliquis actûtum aperiat Hæc & alia pleraque de figuris obſeruata etiàm ſunt à Thoma Linacro viro docto, & induſtria ſua bene de literis merito.

ACT. IIII. SCEN. V.

A R G. L Mitio egrediens à mulierculis, deprehenſum ad fores Æſchinum ludit aliquâtiſper faceto commento, F variis modis oſtendens Pamphilam ab alio in vxorem ductum iri. Qua de re non paruo dolore concutitur Aeſchinus, qui eã ſummopere deperibat: quod anxiè patrem celauerat. Tandem illum eundem pater mito explet gaudio: recipiens, id eſt, promittens eidem eam puellam quamprimum vxorem datum iri, H vbi hoc vafro commento ex eo quòd illam ſtuprarit, elicuiſſet. L quæ eſt cataſtrophe huius partis fabulæ. V Prior ſcenæ pars eſt in ſtatu coniecturali. *Theſes* 1 Conſcii ſibi malè, tacent & hinc nata eſt regula de huiuſmodi coniectura. Qui tacet. conſentire videtur. Ratio eius ferè eſt ex mala cõſcientia patum ſibi conſtante. 2 Ex caſtigatis & erubeſcentibus ſpes aliqua concipitur, ſicut & anteà dixit. Erubuit, ſalua res eſt. 3 Priores meliorê iuris partem retinent, & hinc de prioritate, ſicut hodie in ſcholis Iuriſconſultorum loquuntur, multæ oriuntur diſputationes. 4 Amantibus ſi abducta fuerit amica, facinus iudicatur illiberale. 5 In nuptiis requiruntur ſponſalia per mutuum datoris & authoris conſenſum. 6 Virgo nubilis non diu ſponſum expectet. 7 Liberalia ingénia ſæpe non ſunt diligentia. 8 Deus laborãtes fortunat, eorúmque conſilia conatúsque ſecundat. 9 In nuptiis futuris Deus comprecandus eſt. M Parentum officium in caſtigandis & ad rectàm viam reducendis errantibus liberis hæc ſcena denotat. Nam eos quos vident indomita quadam audacia & ingenio confidenti ad vitia & errores ferri, hos ſi duriore diſciplina arcere à flagitiis non poſſunt, quod ſupereſt, operam dabunt, vt mitioribus verbis, & placabili quodam animo id tandem efficiãt quod non alia ratione commodiùs licet. Quòd ſi ſanè flexa ſunt ingenia & ſummiſſa, faciliter parentum monitis obtemperabunt, nec verbis ſunt exaſperandi.

Verſ. gen. Primus eſt fragmentum præcedentis: tres ſequentes & quadrageſimusquintus cum ſeptem & viginti ſequentibus ſunt trochaici tetrametri, iique catal. excepto fortaſſe quinquageſimotertio brachycatalectico. Quintus cum vndequadraginta ſequentibus ſunt iambici ſenarij ſiue trimetri acat. Vltimi ſex iambici tetrametri, iique catalectici excepto fortè vltimo acat.

MITIO. ÆSCHINVS.

1 *ITA* V *[vt] dixi Sóſtrata* G. [vti].

2 bſſaſtu *Fácite: ego Aéſchinum conuéniam, vt quómodo acta hæc ſint, ſciat.*

Cataſtrophe cœpta eſt, ſed eam priùs quàm abſoluat, mitè faceto cõmento noui metũ Aeſchino incutit: pater:

1 *Ita vt d. Soſtr. F.*) D Hic apparet Mitionê iam multa dixiſſe. V Iam exiens mandat, vt vt iuſſa faciat, ita quodammodo proximæ ſcenæ alligata eſt. *Facite*) D Iubet vt vel ſecutæ ſint vel adornent nuptias. *Ego Aeſch. con.*) Mirè occurſutus Æſchino, Æſchinũ quærit *Pater*) V Mox reſilit filius patris conſpectu, at-

quod taméquia nõ habet feriã querelã, breuiter tractat, & fine Tragicis fchematibus.
*V. Occafio futuri colloquii.
*D. Hoc apud fe loquitur mitio. L & Cur nõ ludo, dicit, vt intelligat fpectator quid acturus fit.
E. [Itáne] prima pertinet ad verfum præcedentem. M [ita?] afsifi.
*L. Et hoc fecum fenex.
vel fic, lfifiiip, vt fit tetrameter.

3 *Sed quis óſtium hoc pultâuit? AE. pater hercle eſt: periı̃. M. Aéſchine. ttſſadtv

4 AE. Quid [huic] hîc negóti eſt? M. túne has pepuliſti fores? * tacet. In [huic] h vim habet conſonantis. ſic in [hunc] ſequentis verſus. niſi malis legere [hunc nunc]. M Cur hunc aliquantiſper non ludo?] ſaſſbp. ſſſattv

5 Cur non ludo [hunc] aliquantiſper? mélius eſt: ſdſ:l

6 Quandóquidem hoc nunquam mı̌hi ipſe vóluit crédere. {dſbſp dſſ

7 Nı̌hil mihi reſpóndes? AE. non équidem iſtas, quod ſciam. {aeſaſp dſ

8 M. [Itáne?] nam mirâbar quid hîc negóti eſſet tibi. {bſſaſd aſsiſi

9 * Erúbuit: ſalua res eſt. AE. dic ſodes pater, aiſſp

10 Tibi verò quid iſtic eſt rěi? M. nı̌hil mihi quidem: {aſadp aſſſp

11 Amîcus quidam me à foro abdûxit modô iſſiip

gumentum eſt malæ conſcientiæ.

3 *Pater h. eſt*) D Quid eſt hoc quod Mitio timetur? an quia illi non eſt confeſſus? Oſtendit autem Poëta tantundem pudorem poſſe, aut amplius, quàm timorem.

4 *Quid huic hic n. eſt*) Alius timor, quòd hinc egreditur pater. *Tune has p. f.*) Sic cœpit interrogare, vt negationi locũ prębeat Et nota, Pepuliſti, elatum verbum: & Tragico cothurno magis quàm loquelæ Comicæ accommodatur. *Tune*) V Obiurgat filii inportunitatem in exordio orationis.

5 *Cur non*) Hæc ſecum loquentem Mitionem eo conſilio fingit Poëta, vt ſpectatoribus conſtet rẽ agi tum Æſchino non ſerió. *Melius eſt*) D Et non, Ludere bonum eſt. ſed Melius. & hoc meliore affectu dixit, quàm ſi diceret, Dignus eſt.

6 *Hoc mihi n. v. cr.*) Contra illud quod ait, Poſtremò alii clanculum Patres quæ faciunt, quæ fert adoleſcentia. Ea ne me celet, conſueſeci filium. Credere autem magno affectu dixit. non enim confiteretur vt patri: ſed crederet vt parenti, aut ſodali ſuo.

7 *Nihil reſp.*) V Et hoc malæ conſcientiæ euidens argumentum eſt, & conſenſum & ſuffragium tacitum eſſe tum videtur, tum colligitur. *Non eq. iſtas*) D Deeſt Pulſaui. *Quod ſciam*) Quantum ſcio. B Adrianus Cardinalis, Quod ſine moleſtia tua fiat. & huiuſmodi, inquit, loquendi modi orationẽ Latinã candidam & luculentam efficiunt.

8 *Itane? nam mir. q. h. n. eſſet*) D Accepit negationem Mitio, vt ludere Æſchinum poſſit.

Erubuit: ſ. res eſt) Nimirũ paterna ſententia. & è contrario Simo in Andria, Vide num eius color, pudoris ſignum vſquam indicat? Et quanti affectus eſt, non dixiſſe, Erubuit, ſaluus eſt: ſed, Salua res eſt. Nónne videtur tibi res eius omnis in Æſchino conſtituta? eodem animo & ſuprà dixit, In eo me oblecto: ſolum id eſt charum mihi. Non enim ſolum intulit quod expectabatur: ſed abſolutè. quaſi ex omnibus ſolum id eſt, inquit. *Erubuit*) V Pudoris aut verecundiæ ſignũ eſſe ruborẽ philoſophi tradunt, & Plutarch. Proble. 14. & Gell. 19. c. 6. Notum quoque ex Ariſtotel. vt αἰδὼς ſit φόβος τῆς ἀδοξίας, veluti triſtitia de defectu proprio in alterius præſentia, propter quam fit motus ſanguinis & caloris ad eas partes, quæ maximè laborant. Laborat autem præcipuè coram aliis, qui τὴν ἀδοξίαν noſtram indicant, facies. Quare fit, vt erubeſcant verecundi, & oculos demittant, quaſi facies ſignificantis præſentiam & conſpectum ferre non poſſet. Itaque natura quaſi opem latura illuc calorem, qui trahit ſanguinẽ, tranſmittit, vnde rubor naſcitur quod in adoleſcentibus bonum ſignum dici ſolet. Siquidem ingenui animi ſignum iudicatur, cui ἀδοξία curæ eſt. & corrigi ſperat. *Dic ſodes*) Blandius illum compellat propter exordii præſentis naturam.

Nihil mihi quidem) D Mihi, id eſt, nec propriæ rei. & callida negatione cœpit. vt & illi adimat confitendi locum ac fiduciam: ſimúlque fiat ei deſperatio ducendæ eius cuius mentio tam contemptim ab ipſo tractetur.

Amicus) V Hoc ad attentionem referetur. *Amicus q. me a f. abd. m.*) D Hinc

inci

12 ſdbſi *Huc aduocâtum ſibi.* AE. *quid?* M. *ego dicam tibi.* Eclipſis.

13 aſdiſi *Hábitant hîc quædam mulieres paupérculæ,* Incipit figmentum vero admiſtum.

14 aiſiſi *[Vt opînor, has] non noſſe te, & certò ſcio:* *Mu [Opinor eas].* iaſiſi. Cum abiectione pronuntiádum, vt nuptiarum ſpem adimat.

15 {aſiſſi af} *Neque enim dîu huc commigrârunt.* AE. *quid tum póſteá?*

16 ſſiſſp M. *Virgo [eſt cum matre.]* AE. *perge.* M. *hæc virgo orba eſt patre.* *Al. [cum matre eſt.]* ſſſſp.

17 diiiſp *Hic meus amîcus illi génere eſt próxumus:*

18 ſſiiai *Huic leges cogunt núbere hanc.* AE. *périj.* M. *quid eſt?*

19 {ſſſſp ſ} AE. *Nihil, rectè: perge.* M. *[is venit, vt ſecum áduehat:]* *Al. [venit is, vt ſecũ auehat:]* ſſiaſp.

incipit mendacium miſtum vero. nam Amicus quidam me à foro huc, verum eſt: Aduocatum, falſum. Sed Huc, & quidam, modò ἔμφασιν habent leuis negotii & in quo nec magnæ perſonæ nec res difficilis operæ, aut longæ occupationis habentur. Et Aduocatũ dicendo, alienum negotium demonſtrauit: nam & tibi non vacat. ſi enim mulieribus addidiſſet, potuit aliud ſperari. *Amicus q. me à f. abd. aduoc.)* [B] Id olim erat præcipuum in amicos officium, adeſſe in iudicio.

12 *Quid)* [D] Deeſt Ait: vt ſit, Quid ait? *Ego dicam tibi)* Senile eſt. nam id iam dicendum fuit. & hoc ἔμφασιν habet vllius rei, quæ vel facilè dici poſſit, vel non celanda ſit.

13 *Habitant)* [V] Deluſurus filium narratiunculam de abducenda per cognatum amica comminiſcitur, in qua veriſimilia immiſcens in ſummum metum inicit filium. In hac autem circunſtantias adoleſcentuli obſeruabũt. Per quas & quales ſit: per mulieres eáſque pauperculas, & harum periphraſis propter certitudinem eſt neceſſaria. Quomodo? Virgo eſt, Pamphilam intelligit cum Soſtrata, quam tantùm inſinuat diſſimulando. Factum quod? Amicus hanc ducet Cui. Sic enim lex Attica vrget & compellit. Quónam conſilio? Auehere enim cupit Miletum Cariæ ciuitatem verſus, vbi habitat. Id autem vehementiús vrget, quod eſſet moleſtiſſimum. *Quadã mul. paup.)* [D] Non potuit magis celare dignitatẽ formæ & ætatis puellæ, quæ amatur ab Æſchino, quàm vt eam primo eodem nomine cum matre nominaret: deinde communiter diceret de ambabus vniuerſa quibus contemni debeant. Pauperculæ addidit, vt magis deſperet Aeſchinus impetrare poſſe has nuptias à patre. Et item Quædam: vt ignobiles demonſtrarentur. Et totum hoc, cum abiectione pronuntiandum eſt. Et Quædam & Pauperculæ dicendo, adimit omnem ſpem nuptiarum: nam Quædam, ignobilem indicat: Pauper, indotatam. quid ergo remanet quod ſperet Aeſchinus? *Pauperculæ)* Nec pauperes ſaltem.

14 *Et certè ſcio)* ἐπανόρθωσις. parũ dixit, dum inquit Opinor. Vel, adeò obſcuræ ſunt, & nullius pretii, vt opiner has non eſſe te. Potuit rectè dicere & hoc. Vt opinor, has non noſti: ſed illud venuſtius. *Vt opinor h. n. n. te)* Aut abundat Vt: aut deeſt Scilicet. Magnum autem crimen eſt in forma vicinæ puellæ, incognitam eſſe adoleſcenti de proximo. Et quia ſcit hunc eſſe de quo dixerit, Quam hic non amauit meretricem? aut cui nõ dedit Aliquid? ſubdidit cauſam, ne dignitatis pudoriſque eſſet, quòd eam incognitam Aeſchino eſſe dixiſſet. Neque enim diu huc, inquit, commigrauerunt. Et Vt opinor, mirè ipſe ſibi ſumit atque confirmat, quod nõdũ ille confeſſus eſt.

15 *Quid tum p.)* Grauiſſimè proditur Aeſchinus amator, cùm ſedulò diſſimulet.

16 *Virgo cum matre eſt)* Vult Mitio ſic audire Aeſchinum tanquam alieniſſimum: & ideò velut inſcius facti, diligentius narrat. Virginem autem ἐκχαίρειν, pro muliere dixit. *Perge)* Vide inſtantiùs interrogantem quàm extraneum decuit.

17 *Hic m. am.)* Qui me aduocatum abduxit de foro.

18 *Huic l. c. n. h.)* Non, Permittunt, dixit: nec, Iubent: ſed, Cogunt, ad perturbandum Aeſchinum. & rectè. alia enim ſinunt leges, alia cogunt fieri. Et ne eſſet quo reſiſteretur illi, vult vt mulieres à lege cogantur. *Perii)* Hoc audit Mitio, ſed diſſimulat.

19 *Nihil rectè)* quòd petii. & nihil magis Comicum. Et vide triſyllabum artificioſè eſſe ſubiectum: vt qui Perii dixit, vix hoc locutus.

tu ſſe

Nam hábitat Miléti. AE. hem, vírginem ut secum [aduehat!] assisp 20

R. Al. [auehat?]. quod est ut fallor rectius.

•L. Hoc secum Aeschinus.

M. Sic est. AE. Milêtũ vsque óbsecro! M. ita. AE. * ánimo [male] est. issbii 21

Al. [malo].

E. Al. [Quid ipsa aiunt?] iisisdp.

[Quid ipsa? quid' aiunt?] M. quid' istas censes! nihil enim: { iaxsdp iss 22

Eclipsis.

•D. iam de proximo tangit Aeschinum.

Commênta mater est, esse * ex álio viro sisai 23

Néscio quo púcrum natum, neque eum nóminat: ddsdsp 24

• L. Nescio quo, vim reiectionis habet.

Priôrem esse illum, non oportêre huic dari. issisi 25

AE. Eho, nónne hac iusta tibi vidêntur póstea! isdasi 26

M. Non. AE. óbsecro non! an illam hinc abdûcet pater! satisp 27

fuisse videatur. *Venit h ut s. auehat.*) Aliud peius in amatam, vt nec Athenis saltem alteri nuberet.

20 *Nam hab. Mil.*) μίλητον Mileti, & est aduerbium locale. *Hem, virg. vt s. auehat*) Hic acriùs cõmoueri proditur adolescens, vt affectu fateatur, quod verbis negat.

21 *Sic est. Mil. vsque obs. ita, an. m. est*) Ille oblitus sui, sic indignatur, vt in re propria: hic rursus callidè vultu vtitur tanquam aliena narrantis. *Miletum*) V Longitudinem loci amator admiratur, cùm tamen propinquissima esset ab Attica in Cariã vsque & expeditissima, aut Cauro, vt esset ευδιεινος, aut certè Zephyro secundo in Ægeo mari per Cyclades insulas in mare Cariũ nauigatio. Miletum autem hodie Turcicũ vulgus omnium literarũ corruptela Malasam nominat. B Miletus vrbs quondam Ioniæ totius, belli pacisque artibus princeps fuit, natale solũ Thaletis Philosophi. Donatus de mileto intelligit quæ colonia sit Atheniensium in Ponto *Miletum vsque ob.*) D Bene Vsque. nam Miletos, colonia est Atheniensium in Ponto. *Animo*) V Est enim & timor affectus, aut potiùs tristitia. Nam si malum præsens sit, & lædit, tristitia est: sin autem imminet tanquam affuturum, timor tũc est & pauor. Quid enim aliud est timor, atquè ex imminẽti malo tristitia? Siquidem in timore est caloris fuga introrsum. ita vt is qui est extra cor, versus cor & is qui in corde, in penitissima cordis confugiat. Hæc est causa, cur timentes palleant, & tremant, cùm calor aufugiẽs omnia membra deseruerit. Tristior autem nunc rogat de mulierum consilio. *Animo male est*) D Animo malè fieri dicitur, cùm ictu alicuius mœroris perculsus animus, non sustinet corpus; sequitúrque ruina membrorum.

22 *Quid ips. q aiunt?*) Non statim credit Aeschinus pudicam matrem familiâs statim consentire in nuptias nouas viri ignoti. *Quid ist. c.*) Posse dicere, subaudiendum. *Nihil en.*) Dicunt, subaudiendum, & sic intelligendum. Nihil, non quòd taceant, sed quòd nihil confirmationis habeat id quod dicunt.

23 *Commenta m. est*) Nunc dicit quid dicat etiam commenta dixit, idest, fallaciam confinxisse, verisimile comminisci. *Ex al. viro*) Iam de proximo tangit Aeschinum.

24 *Nescio*) V Hæc particula reiectionis & cõtẽptus vim habet, vtique cùm ille sit prior Milesius, primas quoque tenebit.

25 *Priorem esse il.*) D Mirè tractat etiã partes Aeschini.

26 *Eho*) V Nunc incipit contentio. Filius quidem negat esse iustum, vt abducatur. Pater verò comprobat iustum esse. *Nonne hac iusta t. v. p.*) D Scilicet illa quæ amicus tuus dixerat priùs, quàm hæc audires. *Iusta tibi*) Iusta quæ posteà audisti, quàm illa quæ pro Lennio dicebas priùs. aut si hoc nõ est: quære quid sit posteà. *Posteá*) Sic abundaret, quomodo interdum Hodie de stomacho adiicitur loquentis. vt Virg. dicit. Nunquam omnes hodie moriemur inulti.

27 *Non*) Vultuosè pronuntiandum est Non. *An illam*) V Hic est origo status cõiecturalis, Abducendâne sit amica. *An ill. hinc abd. pater*) D Hinc, tanquam singultus ploratu ri est. nam sic est pronuntiandum. *Pater*) Quasi hoc ad supplicandum dicatur.

28 ffffp M. *Quidni illam abducat! AE. factum à vobis duriter,*

29 diidsp *Immisericorditérque: atque étiam, si est, pater,*

30 sdisir *Dicendum magis apertè,* * *illiberáliter.*

31 aiassp / ais M. *Quámobrem?* AE. *rogas me!* * *quid illi tandem créditis*

32 idssp *Fore ánimi misero, qui [illi] consuêuit prius,*

R. Al. [cum illa]. sed perperam. [a]l. [illam].

33 isdsdf *(Qui infélix, haud scio an illam [nunc miserè] amat)*

34 d-ssi *Cùm hanc sibi vidêbit præsens præsenti éripi,*

35 sbdisp *Abdúci ab óculis!* * *facinus indignum pater.*

36 dsssp M. * *Qua ratiône istuc? quis despóndit? quis dedit?*

37 siisi *[Cui.] quando nupsit? author his rebus [quis] est?*

R. Al. [qui], tum in eo i non eliciendum, sed corripiendum.

Immisericorditer, aduerbium multarū syllabarum, indignationi aptum.
L. Auxesis per incrementum.
• L. Ratio ab euêtu qui imaginatione proponitur.
G [miserè nūc]. ssadsp.
• Clàm hîc pater obiurgatur, quod fuerit conscius.
• L. Obiectiōes ab iniuste, quibus latenter filium obiurgat.
Al. [cui?]

28 *Factum)* V Negat filius ab animo, Quia hoc factum est illiberale. & sine misericordia. Est autem hîc per αὔξη- amplificatio quam tamen, ne quid pietatem violasse videretur, ἐπιτιμήσει figurauit. *Duriter. Imm. sericord. ill.)* L auxesis per incrementum. *Factum à v. duriter)* D Non. Durè & crudeliter: sed quasi dura mente. id est, inflexibili. & quod Græci dicunt ἀτενῶς.

29 *Immisericorditérque.* Nota octo syllabarum aduerbium, atque insuper compositum, & cum coniunctione prolatum.

30 *Illiberaliter)* ἀνελευ- nam multa duriter, etiam, si opus sit, immisericorditer quoque & facienda sunt, & patienda, si ita ratio & causa cogat: & non sit illiberale, id est, non malum atque inhonestum. *Si est p. Dicendum magis)* Id est, apertius: quia iam apertum fuerat. duriter, & immisericorditer. Et bene præfatus est, ne contumax aduersus Patrem videretur. *Illiberaliter)* Iniustè, inclementer, non bene. quia liberalis, bonus dicitur.

31 *Quamobrem)* Delectari magis cupiens Mitio, Aeschinum vult protrahere ad defensionem sui. *Rogas)* V Ratio est obiurgationis, cur sit factum illiberale, & aliena persona suâ causam agit. Depulsio est ab incommodo, Nam illius animus offendetur. cū quo illi fuerat consuetudo. Id autem modo quodam confirmat, Quia vel præsenti præsens eripietur. Parenthesis causam significat, quæ est, cùm non admodum redametur. Est autem effictio admodū ambigua. Vtrique enim parti accommodata est.

32 *Fore an. m.)* D Quid de se plus diceret, si factum fateretur? *Qui ill. con.)* Legitur & Illam: & dicebāt veteres, hanc rem consueui. & συνήθεια. vt Plautus, Vt clandestine, vt celetur consuetudo. Et maiore affectu non amorem allegauit, sed quod est commune cum bonis, & multò iustius, consuetudinem.

Qui inf.) Non, Qui: sed Qui infelix: & nō. Amat sed Miserè dixit. & ita affectu proditur, qui vt alienus vult loqui. 33

Præsens p. er.) Adiuuant significationem hæc ex abundanti addita: vt, Illum absens absentem audítque vidétque. Et, --Fratrem ne desere frater. Sic Cæcilius in Eratosthene, Hæc caterua plena gladiatoria, cum suum sibi alius saucia: socius socium. Et totus hic locus est translatus ex Virgilio, in quarto Æneid Quis tibi nunc Dido cernenti talia sensus. quósve dabas gemitus? cum littora feruere late Prospiceres arce ex summa, totúmque videres Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor? 34

Qua rat.) V Pater ab indecoro latenter 36 Aeschinum perstringit, vt qui se & sine patris consensu & authoritate in nuptiis illaqueauerat. Nam filiis nondum emancipatis nihil designare licebat, nisi aut parentibus, aut tutoribus probaretur. Quare hîc per repetitionem & asyndeton & interrogationem nimis amarulentā, authorem, desponsatorem & datorem quærit. *Istuc)* D Deest Dicis. *Quis desp.)* Latenter obiurgat Aeschinum, rem sine patre gessisse. & dicitur figura. *Quis desp.)* Quia non interfuit pater. *Quis ded.)* Quia rapuit antè quam peteret.

Quando n.) Quia nuptiæ nō factæ sunt. Et 37

•*L.Solutio ab ætate virginis. R.[hinc] M.[huc]. Amatoriè & pueriliter. R.Al.[Ridiculum.] •D.Hæc vltima desperatio cogit Aeschinum fateri verum. • L. Victus pietate senex non patitur eloqui filium, ne cõfessione torqueatur.

Cur duxit aliênam? AE.* *an sedêre opórtuit*
Domí virginem tam grandem, dum cognâtus [huc]
Illinc veniret, expectántem! hæc, mi pater,
Te dícere æquum fuit, & id deféndere.
M. *Ridícule, aduórsumne illum caussam dícerem,*
Cui véneram aduocâtus? sed quid ista Aéschine
Nostra, aut quid nobis cum illis? abeâmus. quid est?
Quid lácrumas? AE. *pater óbsecro, auscúlta.* M.* *Aéschine audíui ómnia,*

Nupsit molestè additum, Quasi aliena sit, quæ non legibus ducta sit. *Author his rebus q.esi?)* Datiuo casu, non Harum rerum. Et Salustius, Qui tunc Romanis Imperator erat. *Author his r.q.esi)* Iterum obiurgat, quia non interfuit pater. & agit sic dolens, velut sibi minus amoris præbitũ fuerit, Mitio: vt se his, quarum amor patitur, videatur vlcisci, quódque sibi negotium non confiteatur Aeschinus.

38 *Cur duxit,* V Ab iniusto maximè apud Atticos, vbi alienam ducere non licuit. *Cur d.al.)* D Vtrum filiam? an quæ possit aliena esse ?nam omnes alienas filias ducunt. *An sedere)* V Ab indecoro regerit & diluit, Aliena quidem est, sed nubilis, cui tamdiu cognatus fuisset expectandus? atque idipsum patrem tanquam iustitiæ & æquitatis regerere oportebat. *An sedere)* M Maturanda esse virginum connubia, & alicui marito locandas puellas, quæ iam grandes sunt, docet hic locus: præsertim in pubertate, cùm Veneris stimulos accipere incipiunt. Quare Aristoteles libro de historia animalium loquens de pubertate sic inquit. Est etiã cur per id tempus puellæ præcipuè custodiri debeant, maximè enim ad vsum rei Venereæ incitantur, cùm hæc incipiunt. & quæ sequuntur in hanc sententiam. Plato libro sexto de Legibus certum tempus locandarum virginum præscripsit. Nuptiarum, ait, tẽpus puellæ sit à decimo sexto in vicesimum, idque sit longissimũ tempus ad hoc institutum. *An sedere op.)* D Sedere propriè ignauæ cessationis est. vt, --Sedeant, spectentque Latini. Et, Quid sedes Verres? quid spectas?

39 *Tam gr.)* Grandem, ad ætatem veteres retulerunt, non ad corpus. & in parte ætatis dicitur grandis, non in tota vita, nisi si addatur natu: vt, Grandis natu parens adductus ad supplicium. Et Grandis infans, & grãdis puer & grandis ephebus, & grandis virgo rectè dicitur. Et vnde sit Aeschinus? an grandem hic fingit ignotam? an quia dixit pater, Cõmenta mater est esse ex alio viro Nescio quo puerum natum. Ergo & illa grandis: & seruus Milesius, qui tunc virginem petit, cùm iam alteri data sit, vel rapta sit alteri. *Domi virg.t.gr.)* D Secundum ius locutus est. In quo & ex animorum ratione, & ex habitu corporis ætas probatur. Ideò maior, minor, & grandis ad ætatem referuntur, quod ex auctu corporis ætas deprehenditur in adolescentibus. *Dũ cogn.h.ill.v.)* D Prouerbialiter Hinc illinc.

41 *Te id def.)* Non potuit magis amatoriè, & magis pueriliter loqui, quàm vt non contentus quod ait, Hæc dicere te æquum fuit, etiam adderet, Et id defendere. Pater autem qualis affectus est, cùm etiã patri ob alienam causam blanditur, vt ipse nunc simulat.

42 *Ridiculum)* V Ab absurdo diluit per contrariũ. Deinde ἀπολογία ait id ad nos non spectare. *Ridicule)* D Vocatiuus est casus, ab eo quod est Ridiculus.

43 *Quid ista Aesch. Nostra)* Hic iam vltima desperatio, & Aeschinum in confessionẽ protrahet, & in finem fallaciæ senem deducet. Et bene quidẽ Nostra dixit. memor est enim se respondisse Aeschino interroganti, Tibi verò quid istic rei est? Nihil mihi quidẽ. Totum autem hoc senex ad id redegit, non tam vt torqueret Aeschinum, quàm vt maius faceret beneficium suum, exponendo id quod penè periculum amor eius incideret.

44 *Quid est? Q.lach.)* Quasi repentè animaduerterit flentem, & quasi causam omnem nesciat, sic inquirit.

45 *Pater)* V Singultiens & lachrymans facinus suum fatetur. *Aeschine)* D Nõ exhibuisset personam patris, nisi pietate victus, pati filium nollet confessione torqueri. Virgilius, --Nec plura querentem Passa Venus, medio sic interfata dolore est. Bene ergo intelligunt, qui sic accipiunt. perrecturum adhuc fuisse Mitionem, nisi victus affectu fallaciam processisset. *Audiui)* V Iam sibi cuncta fingit cognita, & amorem in filium

46 tsbtst-tibtd *Et scio: nam [te* amo:] quò magis quæ agis curæ sunt mihi.*

47 bststtv AE. *Ita velim me promerêntem ames, dum viuas mi pater,*

48 ssstdatv *Vt me hoc delîctum admisisse in me, id mihi vehemênter dolet,*

49 {sastdstv st *Et me tüi pudet. M. credo hercle: nam ingénium noui tuum*

50 tdsdt- *Liberâle:* sed véreor ne indiligens nimiùm sies.*

51 ststtv ** In qua ciuitâte tandem te arbitrâre viuere!*

52 tdststv *Virginem vitiásti, quam te ius non [fúerat] tángere:* *Al. [erat] sed perperam.*

53 ssstv *Iam id peccâtum primùm [magnum.]* at humânũ tamen:* *Huic versui deest pes vnus constabit, si legas [certe magnum,] sssstib. M U [magnum magnum].*

In [te] e non eliditur, sed corripitur quomodocunque dimetiatur. M [ame te:] tstbst-vel ttstait-, elisô m [agis].

* Amica & lenis obiurgatio ex arte à persona, à loco, à facto, à tempore.

* D. Terentius summa arte inducit Mitiónem leniter accusantem, Demeam asperè blandientem.

* L. Vnum excusat, vt quod sequitur magis videatur.

Muretus tollit [id].

notitiæ causam docet. Itaque filium magis vrget, & hic γνώμη indicatur, vt pote quæ amantur magis curæ esse soleant.

46 *Nam te amo)* D Bene addidit, Nam te amo, & cætera. nam & inuidis, & inimici amoris est scire quid agamus.

47 *Ita velim m. pr. ames)* Quàm piè additũ est Promerentem: tanquam illic sit votum Aeschini. cùm possit pater etiam immeritum amare. Et animaduertendum est, Vt, semper sequi, vel statim, vel ex interuallo, maximè in huiusmodi confirmationibus. sic Cicero, Ita velim mihi deos propitios, vt cùm illius temporis mihi venit in mentem, & c. Vellm autem, pro volo antiquè dicitur. V vt sit Archaismus aut optarim potiùs. & est delicti professio, ex naturali tamen propensione amoris quæ est φιλοστοργία in parentes nata. *Me p.)* B Me rectè agentem, vt filium decet.

48 *Admisisse in me)* D Me in me, ἀλληλουχία adiectum est.

49 *Et me tui p.)* Ambiguum quidam hoc dictum putant: sed apparet adolescentẽ propter suum peccatum dicere, non quòd quicquam turpe fecerit pater. *credo)* V Concessio est, sed dum contrariũ infertur, indulgentiam redarguit paterne, & liberaliter. Nam in tanto peccato negligentiam tantùm accusat: & cum omnes locos accusatorios exequatur, ita tamen omnia attemperat, vt nihil acerbitatis, plurimum verò clemẽtiæ habeat. Itaque pressè, & leniter hæc pronuntianda sunt, ne quid asperitatis accusationi accedat.

50 *Ne indil. n. sies)* D Non ergo ingratus. sed negligens Aeschinus. nec negligens, sed indiligens. nec in alterum, sed in se deliquit. Miræ clemẽtiæ genus est, aut omnino ignoscere, aut crimen in leuius commutare. nam tota obiurgatio ita amica est, vt non multùm à blandimento discrepet: magisque proficiat apud audientem. vt vult Terentius, quàm illa aspera atque præfracta.

In q. c. t. te arb. v.) Communem locũ inducit à persona, à facto, à tempore. 51 *In q. c.)* Aliter pronuntiandum est, id est, pressè ac leniter: ne faciat illud Tullianum, Prò dij immortales, vbinam gentium sumus? quam rempublicã habemus? in qua vrbe viuimus? Et Tandem pro tamen. *In q. c.)* B Parum mihi videris meminisse te Athenis agere, vrbe celebri, & vbi leges puniunt eos qui malefaciũt. V hic respicitur, à facto per loci dignitatem & nobilitatem. *In q. c.)* D Hic est, oblitus es Athenis te esse, vbi viuitur legibus? Vide omnes sententias poni accusatorias, & nihil amoris. isti sunt orationum colores difficillimi: sed elaborauit Terentius Mitionem facere leniter accusantẽ, & inducere Demeam dutissimè blandientem. *In q. c.)* Quod obiurgat Mitio, magni amoris est, & necessaria pro persona assentatio. non enim conuenit patrem nimium diligentem filium, eius præterire peccata.

Virginem vit.) Vide & rem dici & abesse Tragicam inclamationẽ, & ostendi delictum, & ad veniam festinari, nam statim dicet. Iam id peccatum primum est magnum, at humanum tamen. Et tota pronuntiatio huiusmodi verbis summissa debetur. *Quam te ius n. f. t.)* B Eam tu virginẽ vitiasti, cui ne digitulum quidem per ius admouere poteras. 52

Iam id p. pr. m. at h. t. Fecêre al. [: it. b.) An- 53

Fecêre álij ſæpe, item boni. at poſtquam id euê- 54
nit, cedò,

Nunquid circunſpexti? aut nunquid tute proſpéx- 55
ti tibi

Quid fieret? quà fieret? ſi te ipſum mihi púduit 56
dícere,

*L. Amplificatio à tempore & conſequentibus.

Quà reciſcerem? * *hæc dum dúbitas, menſes abiê-* 57
runt decem.

[Prodidiſti & te, & illam míſerã, & gnatũ. quòd 58
quidem in te fuit.] G.[*Prodidiſti te, atque illam miſerã, & gnatum quod in te fuit:*]

D.V.[*Quid credebas!*] *[Quid! credébas] dormiéntis hæc tibi confectúros* 59
deos!

tipophora eſt, quam dicũt eſſe ad obliclenda reſponſionem. vt Sum pius. heu doleo, nam mihi ſæpe nocet. Poſſet rogare quiſpiam. Cur doles te pium eſſe? Huic tacitæ quæſtioni occurritur, ſi dicas, Nam mihi ſæpe nocet. *Id r. p. pr.*) ᵛ Conceſſio. Fatetur quidem magnum ed humanum, & non rarum, quo & boni viri, atque vt videntur, honeſti obnoxij erant.

54 *Fecere al. ſ. it. b.*) ᴰ Moris eſt exemplo lenire. quod purgare non poſſis. *Fecere al. ſ. it. boni*) Conſolatio ab exemplo. Et Boni, non cũ ij hoc facerent, ſed aliàs boni. *At poſtq. id euenit*) Euênit, inquit, non. Commiſſum eſt. nihil innocentius dici potuit. *Euenit*) ᵛ Quaſi diceret factum eſt, & non erit infectum. (*cedo*) Per comminationẽ illius neglegentiã, moderatè tamen, caſtigat. atque hic per frequentes interrogationes, repetitiones per multas circunſtantias vehementiùs vrget. Hæc omnia eò ſpectant, vt indiligens & imprudens notaretur.

55 *Nunquid circ.*) ᴰ ἐυγκινῶ, pro circunſpexiſti. Circunſpicimus præſentia: Proſpicimus futura. *Quid fieret*) Id eſt, qua ratione, quo modo fieret? & qua ratione, id eſt, quibus adminiculis, vel per quas perſonas.

56 *Si te ipſum p. d.*) Optime hoc additum eſt: quaſi non debuerit Aeſchinum apud Mitionem pudere.

57 *Qua reſc.*) Quà id eſt, per quos. & ad omnia ſubaudi ut. Nunquid circunſpexti? *Qua reſc.*) Deeſt re, vel Ratione. *Menſes abier. d.*) Mirè Abierũt. Quaſi dicat. Te ceſſante, menſes ceſſere: & locus eſt incuſationis à tempore Et Abire dicitur quod paulatim nos deſerit: hoc autem ex partu intelligit.

Quod q. in te f.) Saluſtius, Quod in familia noſtra fuit, præſtiti, vt in omnibus bellis adeſſet vobis. Et Cicero, Senatus P. R. quod in omnibus fuit, iacuit & pernoctauit in publico. *Prodidiſti & te, & ill. miſ.*) Vide feſtiuum ſenem, quantum ſe adoleſcenti accommodet: non enim illum, quem cauſa depoſcit, ſed amatorium ordinem fecit, potiùs dicendo Prodidiſti te, quàm illam, tum etiam Gnatũ: vt ex animo amare videatur id quod natum eſt. *Prodidiſti*) Decepiſti, vel deſeruiſti, vt Virgilius. --Vnius ob irã Prodimur. *Prodidiſti*) ᵛ Donato eſt pro decepiſti, ſed aptius eſt, vt ſit pro, periculo expoſuiſti. *Quod q. in te f.*) ᴰ Pro, id quod in te erat: id eſt quantum in officio tuo ſpei & auxilij partiumque tuarum: vel, quantum ad te ſpectabat. Et hic eſt illud quod obſequentiſſimus pater vult omnia per ſe eſſe correcta.

Credebas) ᵛ Adhuc eius indiligentiam 59 perſtringit. Otioſo enim Deus non fauet: qui labores manuũ fortunare ſolet. Ita apud Saluſtiũ Cato inquit, Non votis, neque ſuppliciis muliebribus auxilium deorum paratur, ſed vigilando, bene conſulendo, proſpera omnia cadũt. vbi ſocordiæ & ignauiæ te credideris, nec quicquã deos implores, irati infeſtique ſunt. Idem Heſiodus ad Perſam fratrem admonet, & Chriſtianis nobis eſt verſus admodum vulgatus: Dat Deus omne bonum, ſed non per cornua taurum. Vult enim Deus nobis laborandum eſſe, cùm dixit, In ſudore vultus tui. manducabis panem tuum. Sed nimia ſollicitudo damnatur, quaſi diffidens, cùm Deus laborantes ſecundare ſoleat, & promiſit, & ſic confidẽtibus vel dormientibus vt Germanicum eſt prouerbium, Deus

rete

60 {chabssa a *Et illam sine tua ópera in cúbiculum iri dedúctum domum!* Mitis & faceta ob iurgatio.

61 {ssssct- itllii *Nolim cæterârum rerum te socórdem eôdem modo.* *L. Addit consolationem flenti, vt apparet. Nam ita decuit mitem patrem, & verecundũ adolescentem. D& ex vi tantæ oratio nis, & ex metu amittendæ puellæ.

62 bllsdaiv **Bono ánimo es, duces vxôrem hanc.* AE. *hem.* M. *bono ánimo es, inquam.* AE. *pater,*

63 tllstai- *O'bsecro, non; ludis tu nunc me!* M. *ego te!. quámobrem?* AE. *néscio,* *Al. [nam].*

64 vddttdtv *Nisi quia tam miserè hoc [cúpio esse] verùm, eò vércor magis.* G. [esse cupio]. vdlttdtv: &, co[fitdo mono;]d .bo, vdlbldt..

65 {axttsst- bs M. *Abi domum, ac deos comprecáre, vt vxôrem accérsas: abi.*

rete trahit. *Dormienti hæc t.c.d.)* D Quàm mitis quàm faceta obiurgatio. Videtur satis Mitio ille esse qui antè est descriptus? *Quid credebas d.h.* &c.) Incerta distinctio: nam & per se Quid: & , Quid credebas, legi potest: & velut per hoc subaccusetur Aeschinus, Dormienti hæc tibi confecturos deos! infertur. Et quæ sint quæ à diis, cessantibus præstari non possint, sequenti versu docet, ne videatur de diis male sensisse. *Dormienti)* Multo meliũ quàm si diceret Cessanti & non. Facturos: sed, quod plenum est, Confecturos. Et mire deos ponit in eo negotio quod ipse præstat: tanquam hic & se & deos excuset, quòd non fecerint Aeschino, quæ volebat, etiam dormienti. *Dormien. t.h.t.c.d.)* B In eos dicitur, quibus citra conatũ obtingunt ea quæ cupiunt. Ex euentu natum est, quod aliquando acciderit, vt dormientibus piscatoribus pisces forte retibus inuoluti caperentur. Sũt qui ad Timotheum imperatorem Atheniensium referant. cui quòd multa feliciter obtingerent magis fortunæ fauore, quàm ipsius opera, felicis cognomen inditum est. In huius inuidiam pinxisse traduntur nonnulli fortunam, vrbes ad rete cogentem, illo iuxta dormiente. quos sic eludens, Si huiusmodi, inquit, vrbes capio dormiens, quid me facturum arbitramini si vigilauero? Huc Terent. allusisse videtur.

60 *Et ill. s.t.op.in c.iri ded.dom.)* D Ordo, deductum iri domum.

61 *Nolim cæt. rer. te soc.)* Quàm nihil imperiosè ac pro authoritate patria fit! Nolim, inquit, te socordem cæterarum rerum esse. non dixit. Ne sis socors.

62 *Bono an. es)* Apparet flenti hæc dicta omnia esse. & hoc decuit verecũndum adolescentem & ex vi tãtæ orationis, & metu amittendæ puellæ. Et Es, modo imperatiui modi est, temporis præsentis. nam Esto, futuri est. *Bono an.)* · Nũc flentem adolescentulum, eũque verecundè consolatur, cuius propositio est, Lætare. & conduplicatur, vt flens magis moueretur. *Duces vx. h.)* Datur in vltima obiurgatione, & breuiter & plena securitas. *Hem)* Singultiens, & fletu & gaudio dixit Hem.

Obsecro n. l. tu n. me.) Mœstus amatoris animus ludentem serio loqui credidit: vera dicentem, quia optata sunt, putat ludere nunc. Potest & ob hanc causam dicere, Ludis tu me nunc: quòd nunquã eum anteà luserit. B Diomedes libro primo, Ambigua verba dicũtur, quæ o, litera terminata. & actiua possunt esse, & neutralia. pro significatione dicentis: vt, Ludo. si enim sit Ludo, exerceo ludum, erit neutrale. vt apud Virgiliũ, Ludere quæ vellem calamo permisit agresti. Si autem significat deludo, derideo, erit actiuum: vt, ludo illum, & ludor ab illis. & apud Terentiũ, Num ludis tu nunc me? *Ego te: q.)* D Magna vis pronominum cur non ludat. quibus & accessit consyderatio rei. nam primo Ego: deinde Te deinde causæ propositio. Et rectè Ludis. Est enim amantis in falsum metũ conicere imminente lætitia, qualibet sententia. inimici verò in falsum gaudium quenquam impellere sub alicuius mœroris aduentum: & ideò negat se Mitio in hac parte lusurum Aeschinum, qui in aliis luserit. *Nescio)* Religiosè dixit Nescio: quasi non sit ratio quare non credat patri, quanuis subiecerit causam. 63

Nisi quia) V συμπάθεια est quædã timoris in ipsa cupiditate physiologis nota. *Quia tam mis. h.c. esse v.)* b Pro Nimis: quia nimia miseria: vt, Nequit nimis. hoc enim putant, qui virtutes mediocritates esse dixerunt. 64

Abi d.) V Confirmatio est per asseuerationem, & consilium verè Christianum, vt à 65

*L. Admirantis simul & gaudentis.
*Mu. [iam, te vxor.]
filium.

Blanditur patri.

*L. Faceta obiectio.
*Adhue aliquantú formidat.
*L. Hæc ita dicit, vt appareat ioco mentitum fuisse.
Nam peccatores Deus non exaudit.
Mu. [quam ego sum,]

AE. *Quid!* *[iam vxorem!]* M. *iam.* AE. *iam!* M. *iam quantùm potes.* AE. *dij me pater* 66

Omnes óderint, ni magis te, quàm óculos nunc amo meos. 67

M.* *Quid! quàm illam!* AE. *æqué.* M. *perbenigné.* AE. *quid? ille vbi est Milésius?* 68

M.* *Abijt: périjt: nauem ascéndit. sed cur cessas!* AE. *abi pater:* 69

Tu pótius déos comprecáre: nam tibi eos certè scio, 70

Quò vir mélior multò es, [quàm ego,] obtemperatú ros magis. 71

deo proba & honesta oretur. Dixit enim Solomon, Qui inuenit bonam mulierem, inuenit bonum. sed nemo inuenit, nisi Deus dederit. igitur is vera fide inuocandus est. *Abi d. a. d. c.)* D Magnus institor sui beneficii est, qui à [illegible] petendú esse dixit, quod ipse præstabit. an ideò quia ordinis fuerat, priùs rem diuinam facere, & sic vxorem accersere? Et bene repetitú est Abi: quasi hærenti morantique: vt, Vos istæc intro auferte: abite.

66 *Quid iam)* V Admirans subinde idé repetit, & ταυτολογεῖ: est propter admirationem rei inopinatæ & insperatæ. *Quid iam vx.)* D Accedit ad beneficium tempus. & ideò iam quasi gestientis [illegible] *Quantum p.)* Aut decst Cito: aut Quantum potest esse.

67 *Ni magis te. q. oc. n. am. m.)* Mire Nunc addidit & eleganter inuentum est quod in se amator maximum diligat id est, oculos. vt è contrario in Eunucho, Adolescenti ipsi eriperem oculos, id est, ipsos, de quibus amat. *Oculos)* V Est enim oculus corporis pars pretiosissima, vbi & habitare animum non ineptè quidá dixerunt. Plin. 11. cap. 36. Hinc Latinæ sunt phrases, habitare in oculis, in oculis ferre. vtrunque autem de charissimis, quos voicè fouere cupimus, dicitur. Atque hic votum grauissimum, quo mauult se diis esse odiosissimum, si non vere Mitionem adamaret.

68 *Quid? quàm ill.)* D Commendat se Mitio, & familiariorem amatori facit, mentionem faciendo sæpius de amica in vxorem ducenda. *Aeque)* Sic infert hoc quasi dubitando inuenerit. *Perbenigne)* Multum putat, quia amator hoc dixit: ergo benigné, largè abundéque. *Quid? ill. vbi est Mil.)* Non amat, si statim timere desinit. vnde Virgilius, Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti Detulit, armari classem, cursúmque parari.

Milesius) V ἀπὸ κοινοῦ. Hunc enim Zelotypus adhue timebat. Diluit autem ex abitione iam parata. Igitur bono esse animo.

Abijt p. n. asc.) D Facetè, Absiste ne diceret, Mentitus sum. atque ita dixit, vt infantibus nutrices de terriculis dicere solent: quas eum ipsæ confinxerint, abolitas volunt, postquàm illos vident nimiùm pauere. Et mihi videtur ridens hæc dixisse: vt intelligat Æschinus Mitionem ioco fuisse mentitú. *Nauem asc.)* D Quare potiùs Nauem ascendit, quàm in nauem descendit? Respóde, quod terræ elementu, vt Physici tradút, aqua inferius est, quam causam dicit Seruius esse. cur Virgilius dixerit, Bis denis Phrygium conscendi nauibus æquor. 69

Deos c.) V [illegible] patris in nuptiis pro se exoptat: Norunt & gentiles naturæ ductu Deum peccatores non exaudire. Senserunt quoque deos bonis viris obtemperare, Socratico Syllogismo, quo ille per Pythagoricam parœmiam, vt pote, Amicorum omnia esse communia, colligit, quemadmodum ex Platone Erasmus Rotero. multis ostendit, atque Christiana ecclesia [illegible], id est, pro aliis interpellationem tanquam præsentissimum remedium verè agnoscit. *Deos c.)* D Pro, sacris operari, vel sacrificare positum videtur neque enim coniux duci, neque ager coli sine sacrificiis poterat. 70

Tibi obt. m.) I Mira sententia, deos obsequi bonis, quasi bonis hominibus [illegible] debeant. & in excusationem precandi deos vide quæ facultas nata sit patrem sine assentatione laudandi. non est autem iniuria [illegible] ad patrem referre deprecationé deorum sed magis honorabile. nam tale est apud Virgilium, Tu genitor cape sacra manu, patriósque penates. vt ipse patrem portet, hic deos. 71

72 {a++ss ad} M. *Ego eo intrò, vt quæ opus' sunt parêntur: /iu fac, vt dixi, //si sapis.* G.[iu. vt dixi, fac.] a++ss adss. Mu [fac tu vt dixi,] adt ssu. d. so s u. [opus].

D. Hic versus in qui-busdam non numeratur.

73 aiiiiflu AE. *Quid /hoc est negótî! /hoc est patrem esse aut hoc est filium esse!* Mu.[hoc negotî] iisissu.

E, iphonema. Paternæ lenitatis exaggeratio.

74 {siiiirdu siiisa} *Si frater, aut sodâlis esset, qui magis morē géreret!*

75 siasiiu * *Hic non amândus! hiccine non gestândus in sinu est! hem.*

* L. Tangitur scopus fabulæ.

76 {usiisaiv uslll} *Itaque ádeò magnam mĭhi iniêcit sŭa commoditâte curam,*

Bonæ indolis adolescens.

77 sldssiu *Ne fortè imprúdens fáciam,, quod nolit: sciens cauêbo.*

78 sllbsap *Sed cesso ire intrò, ne mora meis núptijs égomet [siē!]*

C. Si leges [sie] erit catalecticus, vt praecedentes, Ilsiiav.

72 *Ego eo)* V Perotatio est, & necessaria ad futuras nuptias paraturus est. *Ego eo intro)* B Prisc. Additio pronominis discretionem aliquam desyderat personæ alterius. Terentius in Andria. Vos istæc intrò auferte. Idem in Adelph. Ego ibo intrò, vt quæ opus sunt parentur.

73 *Quid hoc n.)* V Nunc tanquam gratus & memor beneficii patrem collaudat. Primùm ab officio patris, & habitu animi in filium ipsum. *Quid est h.n.)* D Et mirantis hæc, & laudantis oratio est. & penè videtur huiusmodi patrem Terentius probare.

74 *Si frater)* V Amplificat collatione Mitionis mansuetudinem. Facilitate quoque & comitate patris generosus adolescens ad redamandum parentem prouocatur. & In sinu gestare, est immodico fauore aliquem amplecti, à philostorgia matrum in liberos infantes prouerbium natum. *Qui magis m. gerer.)* D Qui, quo modo, qua re, qua ratione. B Oriequor & Morē gero, non solùm de minoribus dicuntur erga maiores, sed etiā maioribus erga minores. Vnius exemplum hic est: alterius apud Plautum in Asinaria his verbis, Ego sanè cupio obsequi gnato.

Hic non am.) D Omnia perfecit hic pater, vt & ametur, & laudetur & foueatur. 75

Magnam m. i. s. c. c.) Mira sententia, mala etiam de bonis nobis nasci. an bonus parens magnæ curæ est filio? 76

Sciens c.) Facere quod nolit sciliet. 77

Sed c. ir. int. ne m. m. n. eg. s.) Bene hoc, vt- 78 pote obiurgatus.

ACT. IIII. SCEN. VI.

ARG. V A circultione Demea reuertitur Mitionem conuentum cupiens, irarum plenus, propterea quòd Syrus falsò demonstrauerat, vbi locorum Mitio reperiundus fuisset. *Tresis.* 1 Magna est sollicitudo parentum pro liberorum salute. Illos enim non piget vel totam vrbem perreptare, vt liberis bene consuleretur, & prospiceretur. D Hic exemplum inducitur sæui patris ex affectu vero, & ob hoc inuisi omnibus, non autem tantum amare vultu, quàm ipsa re inducitur, nam neque sibi, neque cuiquam alii, sed filio tantùm consultū cupit.
Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acat.

DEMEA.

1 ssdsi DEFESSVS *sum ambulândo: vt Syre te cum tua*

D. Anhelans solus hæc omnia secum loquitur.

2 siissp *Monstratiône magnus perdat Iúppiter.*

1 *Defessus)* V Propositio est expositionis de lassitudine. B Priscianus, Deficiscor, inquit, Defessum facit supinum, & præteritum Defessus: vt Terentius in Adelphis, Defessus sum ambulando. Idem in Phormione, Neque deficiscar vsque adeò experirier. Nā ab eo quod est Déficior, fit defectus participium. *Vt S.)* V Ratio est à causa impulsiua Syri, cui imperauerat.

*L. Apiè & propriè ad tarditatē senis. D Tardus incessus non perambulatio sed perreptatio dicitur.

* *Perreptaui vsque omne óppidum, ad portum, ad lacum:* fisp 3

Quò non? neque [illic] fábrica vlla erat, neque fratrem homo {fsaial fa 4

G. Alii omittunt [illic], sibiia].

G. [aiebat] disyllabū: vel [se] omittendum, si bacchium quis non recipit.

Vidisse se [aiêbat] quisquam. nunc verò domi {fsfsfi fi 5

Certum obsidêre est vsque, donec redíerit. fisidp 6

catur. *Vt Syre te c. t. m.*) D Vt, pro vtinam, & hæc omnia anhelās dixit. B Adrianus Cardinalis, Vt pro vtinam execrando vel optando. Plautus in Mostellaria. Vt dii deæque omnes me pessimis exemplis interficiant, nisi ego illam interfecero siti, faméque ac gelu. Terentius in Adelphis, Vt Syre te cum tua monstratione &c. *Te cum tua*) D Adhuc non credit in errorem se missum fuisse. *Homericōs*, Te cum tua monstratione.

3 *Perreptaui*) V Narratiuncula est de sua circuitione. & verbum Perreptandi est quàm accommodatissimum. *Perreptaui*) Emphasis est, senes enim ob tarditatem & annorum grauitatem ægre admodum corpore mouentur, præsertim in ea monstratione, quam fecit Syrus. B Vallensis Laurentius lib. 6. cap. 5 cum repere sit animalium, inquit, pedibus carentium, & ventre euntium, licèt quædam reptilia pedes habeant vt lacertæ, tamen reptare hominem dicimus, qui segniter, lentè, & quasi testudineo passu incedit, quales sunt qui in hortis, aut vinetis, similibúsque locis spatiantur. Horatius, An tacitus sylua inter reptare salubres? Plinius in epistola vltima libri primi, Scholasticis porrò dominis, vt hic est, sufficit abundè tantum soli, vt releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, vnā semitam terere, omnésque viticulas suas nosse & numerare arbusculas possit. Idem, Frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus est. Terētius in Adelphis, Perreptaui vsque omne oppidum, ad portā, ad lacum, Quò non? Plautus in Amphitryone, Omnes plateas perreptaui, gymnasia myropolia. Apud Emporium, apud omneis ædeis sacras sum defessus quæritando. *Ad l.*) D Facetè Poeta memorem inducit senem, quorum minimè opus fuit meminisse. *Ad p. ad l. Quò non*) Mirè propinquiora omisit, vtpote porticum, macellum, Cratini ædes, templū Dianæ. & vltima posuit, vt quantum peragrauerit, demonstraret.

Quò non?) Duobus dictis, Quò non, addidit: quasi & ad dicendum lassus appareat. 4

Quò non?) V Eclipsis est ex affectu nata videlicet, in quam non partē perreptaui? quod senile est verbum, vel cum incipione gradientibus conueniens.

Certum obs. est vsq. d. r.) D Propriè Obsidere dixit. conuenit enim & irato, & repentè aggressuro. & ab eo quod est Obsideo, Obsidêre facit, producta media syllaba. ab eo quod est Obsido, Obsīdere facit, eadem syllaba correpta. 6

ACTVS IIII. SCENA VII.

ARG. B Demea de vitio virgini oblato, & nuptiis rescissis fingitur iam tumultuari, sed posteà placatur. V Est *ēkdēmēsis*, nimirum aspera & morosa Demeæ cum Mitione obiurgatio. Sed Mitio cunctas obtrectationes salibus vrbanis & festiuis diluit, vt in hoc sit *katastrophē*. P cæterùm in calce stomachosa Demeæ in Mitionis mores exclamatio continetur. V *Theses.* 1 Morositas etiāsi sæpe expostulet, tamen inepta, & inutilis est. 2 Lepidis dictis & facetis, quæ turbata sunt mitigantur. 3 In necessitate, scenæ inseruiendum est. Nam non omnia ad viuum resecari possunt. 4 Factis, dum infecta permaneant concedendum est imò meliùs consulendum, vt minus noceant. D In hac scena est exemplum intempestiuæ obiurgationis ac per hoc ridiculæ. V Nāque cùm noua & inaudita Mitioni referre studeat omnia priùs, meliùs ipso Demea hic nouisse deprehenditur. M Facetici quoque hominis ingenium, quódque ad iram minimè temerè commouetur, hoc loco describitur. Illi enim, qui eiusmodi animo præditi sunt, etiamsi maximè irritentur, tamen quia communes hominum mores, apud quos nihil promouere possunt, non ignorant, lepidis & faceti dictis turbata si quæ sunt, mitigant. Plato præcepit, quòd vltra placabilitatem & clementiam debemus etiam exercere facilitatem, & animi magnitudinem, quæ non perturbatur: quoniam magnus animus non curat iniurias, & libenter ignoscit.

Vers. gen. Et hi senarij sunt omnes.

MITIO. DEMEA.

*IBO, illis dicam nullam esse in nobis moram.
D. Sed eccum ipsum: te iam dudum quæro Mitio.
M. Quidnam? D. *fero alia flagitia ad te ingentia
*Boni illius adolescentis. M. ecce autem. D. noua,
Capitalia. M. ohe iam. D. nescis *qui vir sit. M. scio.
D. Ah, stulte, tu de Psaltria me somnias agere:
Si verbum [agere] in sequentem versum transfer[as] ac sic leg[is], [Agere] hoc peccatum in virg[in]em est ciuem, [illegible] co[n]stabit vterque versus, [illegible] prior [illegible] metietur, sin aliter vera sic, assilit.
Hoc peccatum est in virginem ciuem. M. scio.
D. Eho, scis, & patere? M. quid ni patiar? D. dic mihi,
Non clamas? non insanis? M. non. D. malim quidem.
*Puer natus est. M. dij bene vortant. D. virgo nihil habet.

*D. Moris est secū loqui vel [illegible] vel maxime [illegible] aliquid ex animo agentes.
*L. Propositio ac[illegible] [illegible] tioni.
*D. Ironi[a].
*D. Ir[oni]a.
L. [illegible] adolescentis.
D. [illegible] Mitio [illegible] Demea [illegible] Mitio [illegible] nu esse [illegible] Demea importu[illegible] ta quo m[illegible] fueret. [illegible] scio.
*L. Ista ad amplificationem pertinet.

1 *Ibo, ill.)* Sollicitus est Mitio de nuptiis, [illegible] proxima scena quinta extrema c[illegible] g[illegible] *[illegible]* Sostratæ & filiæ.

3 *Fero alia fl. ad te ing.)* Magno [illegible] ac [illegible] i ostentatione futuræ accusationis [illegible] magna sunt enim omnia & Fero, & alia flagitia, & Ingentia, & quod [illegible], Boni illius adolescentis, dicit. *Fero)* E[illegible] h[illegible] propositionis exordium, ama[illegible] omnia [illegible] cum Amplificati[illegible] cum ait Ingentia [illegible] Noua, cùm Capita[illegible] dicit. Hęc autē sunt attentioni. Ita grada[illegible] peccatum amplificatur. sed Mitio pro suo ingenio ciuili & moderatiori cuncta mitigat.

4 *Boni ill. adol.)* [illegible], quæ semper ama[illegible] ponitur, quàm [illegible] manifesta. *Ecce autem)* Ecce dicitur cùm repentè triste aliquid rebus interuenit læti, aut certe cum [illegible] agitur, aliud emergit nouum. vt Virg. Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta, Horresco referēs, immensis orbibus angues. Et Ecce trahebatur passis Priameia virgo Crinibus. Et Cicero, Ecce autem repentè [illegible] Cliomene, esurientibus cæteris, &c. [illegible] Recentia an mira & magna, vt, Pollio & ipse facit noua carmina.

5 *Nescis qui vir sit)* [illegible]. nam Vir, ad laudem [illegible] solet vt alibi Virū te iudico. *Scio)* Satis ridiculè nec quod ille cupit abnegat Mitio, et vt consentiendo, iracundiam Demeæ [illegible] fieri [illegible] possibilem sibi, mitigare queat. nam Scio ad negotij totius gesti [illegible] retulit, nō ad illud quod ait, Nescis quivir sit.

8 *Eho, s. & p.)* Iam & illi irascitur, non Æschino.

9 *Non cl.)* Iam curl[illegible] senex, cum ille Æschino in Mitionem inuehitur. *Malim quidem)* Dicitur à Mitione: & habet hunc [illegible], Malim quidem, si fieri posset, aliter esse, [illegible] quando quod factum est infectū fieri nō potest, æquo animo fe[r]o. [illegible] aliquid cùm dicere pararet, impeditur à Demea.

10 *Puer natus)* Ratio vna est cur sit clamādum, sed alter de[illegible] do, & bene ominando dixit. *Puer n.)* [illegible] ad amplificationem pertinent. Et attende asperitatem Demeæ & lenitatem Mitionis, qualis vterque supra descriptus est. *Puer n. est. dii b. v.)* Hoc [illegible] exēplo inducitur Mitio irascentem iussè Demeam lenit[e]r ferre. quia [illegible] animat [illegible] mœrerem non conuenit inclementer ire obuiàm cùm possis in tempore obiurgari, postquàm destomachatus fuerit. Et vide quàm fac[illegible] cum ille, Puer natus est, ad argumentum [illegible] mali [illegible] hic ita respondit quemadmodum solent illi, quibus puellam natam [illegible] nunciatur puerum natum esse [illegible] bus duæ [illegible] venerint, Di [illegible] ci solet: quia sæpe h[illegible] quæ aliis alite[illegible] gissent. quam [illegible] tem [illegible] in vtramque p[illegible] peresse veteres [illegible] Altera [illegible] ratio cla[illegible] *Virgo n. h.)* Vult [illegible] quia scit posse [illegible] m. Et vide am[illegible] nes, vt nec virgini ipsi parcat.

M. *Audiui.* D. *Et ducenda in[illegible] e[illegible] scilicet.*
D. *Quid nunc futurum est?* M. *Id enim quod res ipsa fert:*
Illinc huc transferêtur virgo. D. *ô Iuppiter!*
Istóccine pacto opórtet? M. *Quid faciam amplius?*
D. *Quid facias, rogitas? si non reip[illegible] tibi [illegible] dolet.*
[illegible] *si non re [illegible]ra* [illegible]

I. Conuertitur ad Mitionem omisso Aeschino.

* *Simulâre certe est hominis.* M. *quin iam virginem*
Despóndi: res composita est: fiunt nuptiæ:
Dempsi metum omnem. hæc magis sunt hominis. D. *cæterùm,*
Placet tibi factum Mitio? M. *non si queam*
Mutâre: NVNC, CVM *non queo, æquo ánimo fero.*
ITA VITA *est hominum, quasi, cum ludas téssseris:*

11 *Audiui*) [illegible] & [illegible] respon- de[illegible] quasi leue sit quod ad[illegible] est. [illegible] Tertia est, quæ [illegible]. (*[illegible] indotata*?) Ducenda [illegible], nisi d[illegible] A[illegible] & [illegible] ne- cess[illegible] vi[illegible] habet. Vt [illegible] Troiani ab rege pete[illegible]m

12 (*Quid nunc [illegible]*) More irascentium cùm [illegible] qu[illegible] M[illegible]n- [illegible] interrogati[illegible] [illegible] habe[illegible] nemi [illegible] qu[illegible] [illegible] Egregie [illegible] [illegible] Demeam m[illegible] [illegible] Quid [illegible], c[illegible] ta- [illegible] e[illegible].

13 (*Illinc huc*) Aliud [illegible] suggeri quod [illegible] ex[illegible] q[illegible] [illegible] Tra [illegible] (*[illegible] virgo*) Virg- n[illegible] c[illegible] viro [illegible], vocat. Virg Ah [illegible]

14 (*Istoccine pacto*) O Iuppiter Tra- [illegible] a M[illegible] [illegible] Istoccine pacto a[illegible] nem [illegible]

15 [illegible] N[illegible] consuli[illegible] [illegible] simula[illegible] at *Si non re* [illegible] D [illegible] o[illegible]

16 (*Simulare certe*) D [illegible] hæc [illegible], qu[illegible] a [illegible] iracundiæ [illegible] ve- [illegible] el. Exit- [illegible] iam qui præest, n[illegible] quod [illegible]us

sit ipse, verùm vt disciplinam [illegible] corrigat, [illegible] com[illegible]at. [illegible] D[illegible] ab inu[illegible] Q[illegible] c[illegible] & a[illegible] humani a[illegible] argumen[illegible].

(*Iam virginem Despondi*) Ne [illegible] Despondi, c[illegible] fac[illegible] E[illegible] D[illegible] lam, qu[illegible] perit. Spondet à qu[illegible] ergo fac[illegible] futuru[illegible] D[illegible] per[illegible]

(*Hæc magis sunt*) Bene [illegible] m[illegible] enim dixerat, Simulare certe est h[illegible]

(*Cæterum Placet tibi factum Mitio*) [illegible] D[illegible] ca[illegible] Mitio [illegible] non p[illegible] etiam ab [illegible] uitat & [illegible] Aeschini. [illegible] ci[illegible] non [illegible] por[illegible] tum [illegible] huic loco ad[illegible] na, tum [illegible] ne ca[illegible] hu[illegible] bat. c[illegible] autem [illegible] viro, qui a[illegible] re[illegible] tranquillus, sed id quod [illegible] ferendum [illegible] Vt p[illegible]mus, [illegible] quando [illegible] volumus non licet & [illegible] Publianus: Feras non culpes, quod [illegible] non [illegible] es. & [illegible] [illegible] [illegible]. Gnome venusta e[illegible] uerbiorum. Erasmus, Omnem [illegible] inquit, rem vniuersam periclitari, for[illegible] arbitrio committere. Siqui[illegible] alea [illegible] ludus est, magis quàm artis. Vnde pr[illegible]ue[illegible] figura, si quando ancipitem rei e[illegible] gnificamus, quasi non arbitrio iacie[illegible]

Si illud quod est maximè opus, iactu non cadit,
Illud quod cecidit forte, id arte vt corrigas.
D. *Corrector. nempe tua arte viginti minæ*
Pro psaltria periere: quæ, quantum potest,
Aliquo [illegible] abiicienda est, si non pretio, at gratis.

M. *Neque est, neque illam sane studeo vendere.*
D. *Quid igitur facies?* M. *domi erit.* D. *pro diuûm fidem,*
Meretrix, materfamiliâs erit vnà in domo?
M. *Cur non?* D. *sanumne te credis esse?* M. *equidem arbitror.*
D. *Ita me dij ament, vt video ego tuam ineptiam,*
Facturum credo, vt habeas quicum cantites.

D. [illegible] B

Correctior, indignationem [illegible] in [illegible] cat. [illegible] Amarulenta & ironica repetitio, vt solent irati.

* Non vult Ctesiphonem prodere.

G. Al. & mater familias erit vna, [illegible] *vel [illegible] mater familias* [illegible]. *Quicum,* id est, cum qua.

[illegible] fortuna pendentis [illegible] aleam iaci dicimus. Ita [illegible] A[illegible]. Vt [illegible] perinde [illegible] esse [illegible], vt quod [illegible] cecidit, id arte vt corrigas [illegible] [illegible] [illegible] & facere oporteat [illegible] quæ [illegible] [illegible] in man[illegible] [illegible] quæ [illegible] id [illegible] [illegible] *Qu[illegible]* [illegible] erat [illegible] ho[illegible] quemadmodum [illegible] ludere: aut [illegible] est referatum. N[illegible] [illegible] in [illegible] quo de [illegible] numeri: [illegible] quia [illegible] parti[illegible] Græ[illegible] Tria [illegible] veteres [illegible] quemadmodum etiam nostri tem[illegible] fieri [illegible] [illegible] talario. [illegible] go de tali [illegible] [illegible] inquit, è dextro [illegible] cum in [illegible] & alea [illegible] lex, in ambitu [illegible] & imo duo.

[illegible] m. opus [illegible] Vtrum quod [illegible] [illegible] distinct[illegible].

[illegible] Ars adhibenda [illegible] [illegible] iactus ceciderit, [illegible] [illegible]. Et [illegible] nunc pro [illegible] [illegible]ndum.

Corrector) [v] Repetitio est amarulentæ [illegible], quæ in exprobatione sequenti de perditis [illegible] dum[illegible]atur. *(Corrector)* [D] Quia [illegible] Ar[illegible] vt [illegible]ga[illegible], sed moris est iratis ab [illegible] verbo contr. dicentis incipere.

Neque est [illegible] vend.) In [illegible] ver[illegible]satur Mitio, in quo [illegible] ineptius potius videri quam [illegible] Ctesiphonem pa[illegible]. 27

Pro [illegible] Exclamatio ab inhonesto & in[illegible]commodo desumpta. 28

Meretrix, & materf.) [a] Locus est ab indig[illegible]. Se[illegible] Ænid. Apud maiores, [illegible] trahebatur interdum à Græco genitiuus singularis [illegible] etiá paterfamiliâs & [illegible], quæ duo tantum nomina eman[illegible]. Hæc [illegible], Rarissimum est & [illegible] cum gen[illegible] singulares nominú puro[illegible] [illegible] as exire, vt [illegible] Maia Maias, pro Maiæ. & in h[illegible] Latini Græc[illegible] [illegible]lamur. 29

Cur non) [illegible] Poterat dicere, non est Æs[illegible] ni [illegible] sed celanda est culpa Ctesiphoni[illegible]. 30

Ita me dii) [illegible] Post quam [illegible] ui[illegible]ci[illegible] non potest ad irac[illegible] [illegible] stare, [illegible] ca aggr[illegible]ditur. *Ita me dii am[illegible] [illegible] ego [illegible] m.)* [D] Or[illegible]o est, Ita me d[illegible] amen[illegible] te facturum credo, vt habeas qui[illegible]um ca[illegible] [illegible] te fa[illegible], n[illegible] n[illegible] [illegible] [illegible] in [illegible] meret[illegible] [illegible] M[illegible]te [illegible] Ca[illegible] te [illegible] 31

quasi tu: piu[illegible] sit [illegible] an.are sen[illegible] m cu[illegible] psaltria, qu[illegible] co[illegible] re. *Quicum)* [v] Rid[illegible] [illegible]em conuic[illegible] in irac[illegible]ndia[illegible] [illegible] te [illegible] [illegible] eum falsu[illegible] acerbioribus ad[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]uiendi ansam Mi[illegible]ioni [illegible] [illegible] sed Mitio semper n[illegible] [illegible] & vetus Mitio, tam verbis quam factis.

M. Cur non? D. Et noua nupta eadem hæc discet? M. [illegible]
scilicet.

Restim. attende locum reconditum [illegible] apparet genus saltationis fuisse. — *D. Tu inter eas restim ductans saltabis. M. probe*

Et tu nobiscum vna si opus sit. D. hei mihi,

Al. D. Prob. M. & tu n. v. si opus siet. [illegible] *vel* [illegible] *pus* [illegible]

Non te hæc pudent? M. iam vero omitte Demea

Al. Hilarem. M. [illegible] — *Tuam istanc iracundiam, atque ita vti decet,*

Exclamatio inuitans & [illegible]es. — *Hilarum, ac lubentem fac te in gnati nuptiis.*

Ego hos conueniam post huc redeo. D. o Iuppiter,

L. Congeries, quæ [illegible] — *Hanccine vitam! hoscine mores! hanc dementiam!*

Vel [illegible] — *Vxor sine dote veniet. intus psaltria est:*

[illegible] — *Domus sumptuosa: adolescens luxu perditus:*

83 *Et noua* [illegible] *h. d.*) [D] Alii subaudiet Di cere [illegible] vertit elegantia: vide enim [illegible] Docet. & ideo non [illegible] ad omnia docilem [illegible] nomen.

84 *Tu* [illegible] *eas* [illegible] Ludus est natus ab eo fune quo intro ducitur equus Durius in Troiam est. Connexis [illegible] fune, choream ducunt [illegible]. Hoc à [illegible] Sed ego puto manu connexo choro [illegible] puellarum cantantem, vel inducere [illegible] & id [illegible] conuenire ad exagitandam importunitatem [illegible] veluti puer [illegible] Sed etiam quia ille connexus manuum lasciuus ac petulans adimit discretionem conditionis, dignitatis ætatis inter meretricem [illegible] nuptam & senem. Et hoc [illegible] [illegible] chorus [illegible] receptum [illegible] ad M[illegible] luxuriam describendam! Restim [illegible] Pollux in quarto tria genera saltationum [illegible] obseruauit. Vnum [illegible] Tragicam [illegible] & decentem. Alteram [illegible] Comicam saltationem lasciuam & petulantem, ad [illegible] Terentius allusit. Tertiam [illegible] equestrem. Iudicatur tamen [illegible] saltatio admodum lasciua, ridicula & rusticana: de qua [illegible] est Lucian [illegible] Donatus quoque [illegible] fuisse, cum pueri & puellæ consertis manibus chorum saltando [illegible] eundem & Atheneus in decimoquarto libro describit. Neque adeo Aristophanicum [illegible] est [illegible] diuersum. E [illegible] lasciue & petulanter saltare. Nemo [illegible] est qui hic [illegible] cum ex [illegible], & re [illegible] ductum nisi liberale esse [illegible] Itaque Mitio eundem & approbat, & in senem, cumque tu[illegible] cum regerit.

[illegible] Quidam libro Institutionum grammaticarum [illegible] Terentianum [illegible] cum in hanc fere sententiam [illegible] tem cordax comica saltatio, [illegible] [illegible] ad eam [illegible] in Aristoph. [illegible] [illegible] restim ductans [illegible] [illegible] Vide Athenæum [illegible] & [illegible] plus [illegible] [illegible] non [illegible] a Donato [illegible] scribuntur.

Non te hæc p.) [D] [illegible] sunt [illegible] guntur genitiuo & accusatiuo [illegible] ilius rei, tædet, piget [illegible] tiuus tamen hæc eadem [illegible] [illegible] pudet [illegible] rent. in Adelph. nouo more [illegible] pudent! *Iam vero*) [illegible] etiam ad nuptias, quæ [illegible] ita est [illegible] *Iam* [illegible] [D] Mire vrbanitate exprest [illegible] tis qui [illegible] urg[illegible]

Tuam ist. ir.) Nam [illegible] cundia, [illegible] Vetus [illegible] hilarem [illegible] [illegible] simulatio, non [illegible] dixit Esto sed [illegible] vt [illegible]

Hanccine vit. h. m. h. d.) [illegible] vt [illegible] stomac[illegible] secum loqu[illegible] Esse aut quid tale. [V] E [illegible] exclamatio [illegible] rei indignitatem amplificat [illegible] rie in [illegible] modum, & ab[illegible]

Domus s.) [D] Domus, id est [illegible] [V] [illegible] familiam accipit, [illegible] triam & alios. *Adolescens l.*) [D] In[illegible] furens, temulentia vesanus, pulsator [illegible] tus; qui nullis legibus coërc[illegible] nec pu[illegible] nec reuerentia, nec metu cohiberi potest

dens

43[illegible] Senex delirans: [a] ipsa si cupiat [b] Salus,
44[illegible] Seruare prorsus non potest hanc familiam.

[a] L. Epiphonema
[b] M. Romani S[illegible]té deã venerabantur, c[illegible]i & ædē struxerunt.

4[illegible] [illegible]ns quicquid animo collibitum fuerit. [illegible] E[illegible]phon[illegible] hyper[illegible]licum [illegible] summa desperatio notatur C[illegible] [illegible]atur [illegible] Salus a Romanis non aliter ac a Græ[illegible], [illegible]ius ædes a C[illegible] Iuli[illegible] Bubulc[illegible] & [illegible] acal [illegible] te[illegible] a f[illegible], iuxta Li[illegible] ab[illegible] the cond. Nameam Cos. [illegible] vou[illegible] m[illegible] Idem Dictator [illegible] a F[illegible] [illegible] re depl[illegible] c[illegible]itur [illegible] autem ab anti[illegible] Salus [illegible] fo[illegible]ma in [illegible] [illegible] tis, apud quam ara [illegible] ut ar[illegible] [illegible]lebat. [illegible] vel potius am[illegible]let[illegible]m Sa[illegible] ex quinque linearū triangulo, [illegible] creare [illegible] meminerat, con tan[illegible], [illegible] aliter explicatur. *Ipsa si c.* [illegible] Plau[illegible]us. Lu[illegible]b[illegible]m[illegible]e faciam, quàm Ipsa Lubentia est.

Etenim [illegible] est. Ipsa Salus si cupiat seruare, prorsus non potest hanc familiam. Hinc licet æstimare quantum & caloris & grauitatis apud Terentium sit ad imitationem Cæcilianam. Vide quantū creuerit à superioribus, vt sic finiat. *Ipsa si c. Salus)* [a] De familia deplorata sumptū videtur à Plaut[illegible] M[illegible] [illegible]ia sub 44 persona Tranionis sic loquentis. Nec salus no[illegible] saluti iā esse si cupiat potest. [illegible] id genu[illegible] hyperbolæ prouerbii faciem obtinent: veluti, Philosophiæ studium, ne Momus quidem ipse reprehēdit. Item de loco vehementer munito. Hanc arcem ne Mars quidem ipse expugnarit. De re tacitu difficili. Hoc ne Harpocrates quidem ipse aut Angerona con ineæ queat. De homine supra modum suspicaci, [illegible] Fidei quidem ipsi, fidem habeat. Hæc & eiusmodi alia in Chili.

ACT. V. SCEN. I.

[illegible] G. [L] Pedit in proscenium Syrus temulentus, vt præbeat occasionem ad epitasin [illegible] [illegible] [P] Exultans quoque, se lautè opiparéque cœnatum esse, [V] ac de cuticula [illegible] [illegible]s, [H] vt [illegible] us sit mai[illegible], cum Demea sene aspero commi[illegible]titur: [F] qui h[illegible] ob[illegible] [illegible]tiam mordacite[illegible] impetit & objurgat: [V] se[illegible]óque disputans, ac graui ora[illegible] [illegible] [illegible]suam in[illegible]rtunitate prodit. *Theses.* 1 Ebrietas nimis est ridicu[illegible] [illegible] 2 Senex intempestiuè temulentum obiurgat. 3 Quantáne [illegible] herilem [illegible] aperitur. [M] Quantum iuuat sibi improbitas ser[illegible], hæc scena ostendit. Nam cùm sit seruus peruersissima possessio, q[illegible] m.possidentis aspirat, nisi præsentia domini à malificii absterreatur [illegible] in familia designare solet. M[illegible]l[illegible]um enim potest prodesse domesticis n[illegible]g[illegible] à præsentia. Vnde Aristoteles lib. Oecono m. 1. significare volēs quantopere pr[illegible] rebus [illegible], sic ait, Perse interrogatu[illegible] equum maximè pin[illegible]em facere [illegible] respondit. Hoc scilicet designare volens, quòd vbi ipse adest dominus, nihil serui [illegible], quam quod vident illi gratum, & sic satis placere. Certè quod ad [illegible] cum attinet, credendum hanc magnam licentiam serui hinc [illegible]rtam, quòd sub mitissi[illegible] vitam duc[illegible]. Quamobrem bene præcepit Plato libro sexto de legibus in hæc verba. A[illegible] ad seruo[illegible] quodammodo imperium sit, neque iocus vllus cum ipsis, seu fæ[illegible] masculi habeatur. Quod multi stultè facientes, dum deli[illegible]atius eos nutriunt, diffi[illegible] ad [illegible]mperandum, & illis ad obediendum reddunt.

[illegible] sunt vt priores.

SYRVS. DEMEA.

1 [illegible] EDEPOL [a] Syrisce te curasti mólliter,
Al. [illegible]: al. [illegible].

[a] Syrus ebrius Syriscum se nominat [b] per diminutionē blandè seipsum alloquens

1 [illegible] *[illegible]* [D] Quia detexit [illegible], [illegible] oportet vt ebrius inducatur [illegible] per cuius fallacias tegatur adeò. [illegible] se dicit, nō Syrū, [illegible] [illegible] sibi ipsi blanditur, & appellatione & compotatione. Syriscum enim se appellat diminutiua forma blandiendi causa. Alii qui [illegible] vas ad reponēdas ficus vimineum est. Itaque locu[illegible] hic est ex dictione ductus. Deinde & suæ potationi gratulatur. [B] Pri[illegible]cianus [illegible] Vsi sunt

Lautéque munus administrâsti tuum.
Abi. [illegible] d postquàm intus sum ómnium rerum satur,
Prodeambulâre hu[illegible] libitum est. D. *illud sis vide*
[Exémplum] disciplinæ. S. *eccum autem hîc adest senex*
Noster. quid fit? quid tu[v] es tristis?* D. *ohè scelus.*

[tu] nec eliditur nec corripitur: vel [c] legendum [tristis est] ssdip.

S. *Eho iam tu verba [fundis] hîc, sapiéntia!*
D. **Tun', si meus esses?* S. *dis quidem es[se]s Demea,*
Ac tu[am] rem constabilisses. D. *exémplum ómnibus*
Curârem ut esses. S. *quámobrem? quid feci?* D. *rogas?*

Pro[deam]b[ul]are. tar[illegible] libi[illegible] & delicias [illegible]. G.l. [Exem[plum]] pr[i]ma pa[rs] est a su[pe]riore versu [illegible]. ss. sij.
* V. Apta est ebrio [illegible].
R[illegible] fim [illegible] sisap.
D[illegible]
* Ap[illegible] fe[illegible] minâ [illegible]. [v] Ring[illegible] & fre dentis est sermo.

auth[o]res [illegible] lam qui [illegible] Græcis diminu[illegible] Te[illegible] Æ[illegible] ce. [illegible] dem. Imperatiua [illegible] per[illegible] nas singulares n[illegible] nem[illegible] si pote[illegible] ra[illegible] quasi a[illegible] um [illegible] in secu[illegible] na [illegible] T[e]rentiu[s] [illegible] Ad[illegible] Æ[illegible] e c[illegible] m[illegible] es Lau[tequ]e mu[nus] a[d]mi[nistrasti tu]um. Mo[illegible] D Dc[illegible] ca è.

3 *Laute* [v] [illegible] lo. *Lauteque m[unus]* [illegible] D V[illegible] et bel[illegible] n[illegible] va ó que fo[illegible] late. A[illegible] Mu[illegible] e[illegible] le[illegible] & [illegible] e. *Lauteque m[unus tuum]* [B] B[e]ne h[illegible] e. [illegible] dixit, — Vnumquodque qu[o]d e[illegible] it b[illegible] Car[illegible] am, & cyath[o]s [illegible] pa[illegible] bur[illegible] ducat die[illegible].

5 [illegible] * Ver[illegible] vel [illegible] vel alt[e]ri cum lau[illegible] ne b[illegible] ris [illegible] sic dicunt qui [illegible] m[illegible] es sunt veterum [o]mni[u]m, p[r]æ[illegible] que in re[b]us vniuersis. [v] Sic suprà di[x]it, A[illegible] o [illegible] itoriû e[st] ver[b]um.

4 *[Prodeam]b[ul]are)* M[illegible] fati ridiculum [illegible] ebrius deambulet, vt cuius pedes [illegible] possunt facere officium. Est autem h[illegible] vi [illegible] tatio *Prodeambulare)* [L] De[illegible] lic[illegible] m[illegible] gemina [illegible] ne: & signi fic[illegible] ex[illegible] o, id est longè, [illegible] lare [illegible] e pr[o]duce[r]e, proferre, pro[illegible] m fig[illegible] cuntur. *Prodeambulare)* D [illegible] ne[illegible] dictioni ad[illegible] ve[illegible] git terram. & [illegible] Et [illegible] e ad d[e]l[ic]ias exprimen[d]a ho[illegible] euent[illegible] à produ[c]ere sig[illegible] [illegible] deam[bul]are significat. nam deambulare e[illegible] [B] Mu[illegible] Teren[illegible] [illegible] *[illegible])* Sis est pro si vis, [illegible] v[illegible] ati[illegible].

Exemplum d.) E[illegible] ambigu[illegible] a[illegible] *Exemplum d.)* D [illegible] a [illegible] nu[illegible] e[illegible] rel[iq]ui[illegible] an quia senior, & n[illegible] per e[illegible] g[illegible] g[illegible], vt i[ps]e ait, Quem eg[illegible] t[illegible] lum [i]n manibu[s] ge[illegible] mei.

Quid fit? quid tu es tr.) Mitè [illegible] hic e[illegible] nû[m]quid e[illegible] [illegible] ertum se[illegible], vt [illegible] lebat, Syrus. au[illegible] pr[illegible] auc[illegible] Su[illegible] blandi[t]ur ta[illegible] & [illegible] st. [illegible] eum sæuum [illegible] rat. *Tr[illegible])* A[illegible] ebrio [illegible] garlo.

E[h]o) V[illegible] bique & [illegible] n a[illegible] b[illegible] rum [illegible] sum, & in [illegible] nia est sati[s] temulenta & [illegible] *Tu ver[illegible])* D V[illegible] an tu [illegible] quia di[illegible] Tu[illegible] qu[illegible] an[illegible] nisi [illegible] e[illegible] [illegible] um, fin[illegible] ce[illegible] ne [illegible] secundum il[l]ud, [illegible] am [illegible] si quid [illegible] [B] Verba [illegible] co[illegible] 3. de Orat. Antipater Sid[o]niu[s] [illegible] su[illegible] qu[illegible] nu[illegible] [illegible] rum mulie[illegible] ant[illegible] tanta [illegible].

Du) [illegible] administratione per [illegible] industria [illegible] ti[illegible] *D[illegible])* Ab eo quod e[st] [illegible] dite[illegible] a [illegible] eo qu[illegible] e[st] d[illegible] ues di[illegible] *Exemplum* [v] Quu videlicet d[illegible] tur, & admonerentur, ne flagi[illegible] a[illegible] rent.

Qamobrem? quid feci?) D Nihil [illegible] ro ni[illegible] umplex & pu[illegible] de, Quamobrem [q]uid fec[illegible] e, [illegible] brij Syri.

*In ipsa turba atque in peccato maxumo,
Quod vix sedatum satis est, potasti scelus,
Quasi re bene gesta. s. sanè nollem huc exitum.

R. Al. [*nunc*], *sed perperam.*

* D. Impo... Demea ... ve... cum ebrio litigat. R. [*potasti*].

11 *In ipsa*) ^v^ Castigatio est admodum intempestiua. *In ipsa t.*) ^D^ Non minùs ridicula importunitas Demeæ est, quàm ebrietas Syri: qui aduersum temulentum tantæ grauitatis oratione personat, vt ex dicentis vultu & verbis, & ex audientis habitu & stupore, magnam voluptatem percipiant spectatores. vides enim quanto pondere verborum? cum ebrio litiget.

12 *Potasti s.*) Non quòd plus videt senex quàm obiicitur oculis; sed oratoriè potasti, dixit, cùm vnum ebrium cerna propter illud quod ait. Ex ... disciplinæ q... in omnibus fit, quod in vno nóc aspicitur. Virgilius, —Et crimine ab vno Disce omnes. *Potasti*) ^v^ Donatus potasti legendum esse censet, penè ... vt ex vno totius familiæ peccata perstringantur.

Sat. e n. h. ... x.) ^D^ Et hoc dictum argumento est, Syrum ... ominum ... respondisse Demeæ per fallaciam, sed animo modò pœnitere quòd exierit. 13

ACT. V. SCEN. II.

A R G. ^B^ Exitu parasiti ... Ctesipho Demeæ pr... ditur. ^v^ Syrus autem senem ab ingressu auertere conatur, sed frustra. ^H^i aque hic Demea Ctesipho nem ... amore ... it. ^v^ *Thesis.* 1 Fallax seruus semper sui vel ebrius similis est. 2 Male ... liberi à parentibus ... timent 3 Ebrietatis remedium haud vulgare est, in angu... illum ... miscere. Alludi ... ur autem ad Græcorum ... Galeno enim ... caput concutere. Sunt quoque ... contra ebri... quoque in statu coniecturali. ... ne ne Ctesipho, heus ait seruus negat, ... in ... atque negligentia hoc ... ... Nam ... dictum eit, quod ... hoc in lingua ebrii Non enim celare ... obsunt, quæ si inuulgentur, & in suum ... incommodum vergu... Cyrus apud Xenophontem ob hanc præci... ebrietatem fugiendam cen... et, quòd arcana pr... dat. ... ait noster Poëta, ... m demens detegit ebrietas. Et Horat. in arte, Reges dicuntur multis vegete culul... Et ... iere mero, quem per pexile laborant. An sit amicitia dignus.

... *gen. Et ... senarii.*

DROMO. SYRVS. DEMEA.

HEVS, Syre, rogat te Ctesipho vt redeas. s. *abi.*

G. Al. Heus heus. [*abscedas.* & *alibi* ... *abscedas.*]

D. *Quid Ctesiphônem hic narrat?* s. *nihil.* D. *eho carnufex,*

Est Ctesipho intus? s. *non est.* D. *cur hic nominat?*

s. *Est alius quidam*^*^ *parasitaster paruolus:*

Resciscit Ctesipho... peccatum. Ea extrema pars est epitasis.
* L Diminutiuum, quod imit... significa... Syrus d... ulare ... esse Ctesiphonem.

1 *Heus Syr.*) ^D^ Quàm clarè dicat, ostendi... ex eo quòd præmisit Heus, antè quam loquerentur. *Ctesi...*) Mirè additum nomen ... cum aut sine hoc, aut per pronomen intelligi possit Ctesipho. *Ut red.*) Redeas dic... ostendit & illum inter pocula, à quo ... esse ebrius. *Ut r.*) ^B^ Quò redeat? A... impotationem.

3 *Est Ct. int.*) Potat & Ctesipho illic? A ... pulsatum, & illam ... iam di...

4 *Est al. ... q.*) ^D^ Non alius parasitaster, ... alius Ctesipho, qui est parasitaster. & vide non Alter, sed Alius; quasi non duo sed multi sint Ctesiphones. Et hoc sic pronunciandum est, vt simul & quærat & dicat. *Pa...* ^v^ Qui ventris gratia ... atque h... genus nomina ... imitationem ... declarat, ceu in hac arte esset ... Latinis est ... ditur, au... certe ... rentius lib. 1 Illa quoque di... in alter. imitari ... omnium significant: vt, parau...

Nostin'? D. iam scibo. S. quid agis? quo abis! D. mitte me. ßbdß

S. Noli, inquam. D. non manum abstines mastigia! ifp

An tibi (mauis) cerebrum dispergi hic! S. abit. sdlb ldi

(Edepol) comessatorem haud sanè commodum, aßßp

Præsertim Ctesiphoni: quid ego nunc agam? ßidip

Nisi dum hæ silescunt turbæ, intereà in angulum aißp

Aliquò abeam, atque edormiscam hoc villi? sic agam. vßßp

*Hoc dicens, vt apparet, baculo minatur.

G. [iam manu]. dßdßb: vel dßdßi.

Al. [Edepol] aßßßp: al. [...] ßßßip.

Edormiscam. Id est, dormiendo exhalem.

G. Potest A deß [Aliquò] à superiore versu pendere. bßßp.

parasitus. aliter enim non diceretur à Comico, parasitaster paruulus. Sed hæc imitatio in plerisque perfectionis diminutionem quandam habet, vnde per contemtum dicere solemus, Poetaster est. Philosophaster est.

5 *Nostin'*) D Quasi sycophanta nunc addidit, Nostin'? nam veteratoris est, etiam mentientem confidere. *Quid agis? quo abis!*) Hoc iam ebrio conuenit, non illi quem cognouimus Syrum. nam quòd retinet senem, confessionis genus est.

6 *Non man. abst. mast.*) Etiam iniecisse manum, vt teneret Demeam, ex ipsius verbis cernitur. B Mastix, igis, correpta penultima flagellum est à verbo Mastigo quod flagello ti... significat. Vnde Terentiomastix, Virgiliomastix, Terentii & Virgilii insectator. Et Mastigia pri... mi inclinamenti, verbero dicitur, hoc est, verberibus dignus. Hinc & Plautinū illud, Crucior lapidem non habere, vt illi mastigiæ cerebrum excutiam. V μαστιγία, Latinis est mancipium quod aut flagris cæditur, aut certe illidem dignum est.

7 *An tibi*) Hæc sublato scipione minitatur B ob iniectā sibi à Syro manū V & ad Cyclopicos mores alludit. *Abit.*) D Quia prohibere non potuit, demisso & desperanti vultu quid facturus sit dicit, & abiisse pronūtiat.

8 *Aedepol com. h. &c.*) τὸ ἐμφατικὸν tantum inopinato superuenit, vt omnia sic ostendat, quemadmodum qui comessatum ingrediuntur: quia comessatoris est superuenire ad scortum & vociferari... in ... clarem strepitum. quare totum ... ad Demeam contulit. *Comessatorem*) V Prouerbiale est de aliquo cuius aduentu non satis commodo. quod & Germanis familiare est. Hic quoque est aut exclamatio, aut eclipsis verbi Habebit, vel aliud id genus. B Comos ... κῶμος & Latinè comessatio est post cœnā ... & genialiter cum luxu viuere. ... enim dicitur à comedendo. hinc Comessatores, & Comessationes dicuntur cibi & potus qui à cœna ex luxu & crapula sumuntur. De Vitellio imperatore Romano legimus, cum dispertiret ... epulas quadripartita, in ientacula prandia, cœnas, & comessationes, quibus tot vicious epularum, sufficiebat frequenti vomitu.

9 *Præsertim Ctesip.*) D Bona exceptio vt appareat omnibus incommodū, & in his Æschino, sed præcipuè Ctesiphoni.

10 *Nisi dum hæ sil.*) Non quæ iam sunt, sed quæ erunt.

11 *Atque edorm. h. vil.*) B Adri. Car. Edormiscendus & hic elegans dicendi modus. Edormire cum accusatiuo, Indormire cum datiuo. ... princeps bonarum literarum Cic. vno eodemque loco ... in Philippicis. Edormi crapulam, inquam, & exhala ... adsmouendæ sunt quæ ... excitent, tantæ causæ indormienti. Plautus in Rudente, Vt edormiscam hanc crapulam, quam potaui. Terent. in Adel. In angulum Aliquò abeam, atque edormiscam hoc villi: dum hæ silescunt turbæ. non quæ sunt, sed erunt inter Demeam & Micionem. *Edormiscam*) Edormire significat per somnum decoquere. Vbi somnum sepeliui, omnémque edormiui crapulam, dixit Plautus in Mostellaria, id est, longo sopore decoxi. *Hoc villi*) D ὑποκόρισμα, est vini. vt, vnus vllus, asinus asellus, vannus, vallus, vinum villum. *Villi*) R Diminutiuum est, à vinum villum: quanuis Plautus dicat Vinulum.

ACT. V. SCEN. III.

ARG. V Demea Ctesiphonem amantem deprehendens, tumultuabundus excurrit cum Tragica exclamatione, concitatus ædes Mitionis pulsat. id quod Mitio cum Sostrata ... fabulans loquens facilè exaudit. B cum Demea iurgio adoritur, vt liberorum corruptelam

L quæ

[L] quæ est summa epitasis periculi Ctesiphonis. sed mox [P] hunc Mitio vtcunque potest placabilem reddere nititur, pollicens se sumptum vtrique Ctesiphoni & Aeschino suppeditaturum. Deinde modestè auaritiam senilem carpit. Postremò Demea [V] sui similis [T] a. pete plaustris rus abstracturum comminatur ad æstum ac laborem duriter perpetiendum. [L] Atque ita quodamm. do placatur, quæ est catastrophe eiusdem partis fabulæ. [V] Moralia. 1 Morosi sene. ita sæpe extra se rapiuntur, vt iracundiam reprimere nequeant. 2 Vrbanitatis est, temperare sibi inter tumultuosos homines. 3 Ius amicitiæ communitatem rerum exigit, κοινὰ τὰ φίλων 4 Senes vt plurimum sunt auari, lucri appetentes. 5 Sæpe in actionibus vnius neg. tli diuersæ sunt censuræ hominum. 6 Magna parentum est spes in liberis. 7 Indulgendum est nonnihil iuuentuti pro loco, & tempore, sicut pædagogia exigit. 8 Demea ad ingenium reuersus nimium sollicitus expolcit, parumque sibi aut fratri confidens. Talia sunt ingenia rustica. [D] In hac scena collatio est personarum mitis parentis ac sæui. [M] Molesti quoque hominis & propemodum implacabilis animum hîc describit Terentius. Quid enim odiosius, quàm sine causa in tantam iracundiam effundi vt nescias vel cum quo vel qua de re, vel in quem finem verba facias? Hos homines vocat morosos, implacabiles, & molestos. Morosus quidem, quòd nimis exactè, & ad vnguem quippiam fieri postulant: vt Demea, qui nescio qua cura exactiore filium sibi frugalem educere conabatur. Et implicabiles, quòd eorum animi ad asperiora inclinantur. Molestos verò, quòd nimia diligentia obtundant. *Vers. gen. Et hi rursus iambici senarij siue trimetri acat.*

MITIO. DEMEA.

1 {aiss'sp aissa} [a] PARATA *à nobis [sunt, ita vt]dixi Sóstrata,* G. [sunt, vt], issl'sp. — Placatur Demea tum Aeschino, tum Ctesiphoni.

2 asdsai *Vbi vis. quisnam à me pépulit tam gráuiter fores?* — [V]. De nuptiis apparâdis est termo.

3 dddsp D. *Hei mihi, quid fáciam! [quid agam!]quid clamẽ, aut querar!* *R. Quidam omittunt [quid agam!] sed versus non constat.*

1 *Parata à n. s.)* [D] De verbis abeuntis vult ostendere Poeta quã orationẽ cum Sostrata habuerit ingressus Mitio. Et vides quas ἐλλείψεις interposuerit, primò, Parata à nobis sunt: Quæ non dixit: sed, Ita vt dixi, dicendo, significat se dixisse omnia. Deinde, Vbi vis: Fiãt nuptiæ, vel quid tale, aut omitit, aut dicturus hoc ipsum, audit vehementiùs fores esse pulsatas: & quod agebat, abiecit.

2 *Quisnam à me p.)* A me, modò, id est, meas. *Tam g.)* Quia irati omnia concitè faciunt. cùm pulsandæ fores essent exituro forás Demeæ: sic eas pulsauit, vt & his ipsis irasci videretur.

3 *Hei mihi)* [V] Exordium prorsus est Tragicum, & verbis & gestu. Est autem insignis œconomia. Nam in scelere Æschini homines improbos Demea accusauit, hîc verò in crimine Ctesiphonis ne diis quidem parcet, Tragicis exclamationibus omnia replens. *Hei mihi q. f. q. ag. q. cl. aut q. O c. ò t. ò m. Neptun.)* [D] Multum laborauit Terentius vt ἀναλογίαν seruaret in dolore Demeæ: quo maior debet in Ctesiphone reprehensio esse, quàm in delictis Æschini. Et nota quòd vbi non inuenit quod dignum loqueretur, ab interiectione cœpit, Hei mihi. Et adhuc cùm pro rei magnitudine oratio parua esset, Quid faciam! inquit. In alieno indignatus est: in suo, Quid faciam! inquit. in alieno litigauit: hîc ait, Quid agam! In alieno clamauit & questus est: hîc in suo relinquitur & præter διαπόρησιν, in Æschini peccato Mitionem accusauit: in Ctesiphonis, elementa cum diis omnibus ac toto mundo. mira αὔξησις, & quam imitatus Virgilius in Orpheo post amissam rursus Eurydicem, Quid faceret? inquit. omnia, enim consumpserat primus dolor. Quò se rapta bis coniuge ferret? Nam quid præter omnes terra atque inferos loci remanebat? Quo fletu manes. Per quem fletum. manes qui iam omnes prioris luctibus impleuerat lachrymis. Quæ numina voce mouere! Cui nec ira quidem ine... certa remanserat. Et vide hic gradus doloris & iracundiæ: in tantum autem, vt iam crescere non possint. quippe in initio fabulæ tantum tristis est Demea. nam sic audit à Mitione. Quid tristis es? & ipse, —Rogas me, vbi nobis Æschinus siet, quid tristis ego sim! Inde mox procedit in peius: adeò vt sic incipiat, Disperiis: Ctesiphonem audiui filium vnà fuisse in raptione cum Æschino. Inde postea dicit, Nam ego homo sum infelix. Ad postremum, —Hei mihi, quid faciam! quid agã! Et naturali quo-

*L. Tragica exclamatio. | *O cælum, ô terra, ô mária Neptúni! M. hem tibi, ſſd.ſſ
Miro labore Poëta decorum perſonarum obſeruauit. | Reſciuit omnẽ rẽ: id nũc clamat (ſcilicet.) Mi. [di. ct.] ſiſſp ſiſſp.
*L. Accuſatio Mitionis. | Paráta lites: ſuccurrẽndum eſt. D. *eccum adeſt iſſſi
Demeæ perſpicax ratiocinatio. | Communis corruptêla noſtrûm liberûm. ſſſſſ
Crimen. | M. Tandem réprime iracúndiam: atque ad te redi. ſaſiſi
D. Repréſſi, redij: mitto maledicta ómnia: idſbſp
Rem ipſam putêmus: dictum inter nos hoc fuit, ſiſſp

dam modo, poſtquàm ſummus furor ad extrema peruenit, repente ſenex mutatur, & mitis eſt.

O cal. ô t. ô m. Nept.) Neptunus, quia medius ſit inter cœlũ & inferos, dum vtriuſque regni particeps habetur, elementorũ omnium potior. nam ideò uidentẽ habet pro numero rrlũ elementorum: vt apud Virgil. iccirco dicit Iam cœlũ terrámq; meo ſine numine venti Miſcere. Et apud Homerum ſic idem, ἐν δὲ Ποσειδάων ἐτίναξε δὲ πάντα, χεῖρας ἀείρας ἐλῶν, κορυφὰς δ' ἰοειδέα ἄλλας πάντοθεν ἀλύπως αὐτὰρ ἐπεὶ κατέβη γαῖαν ὁ μὲν ἐπιστροφ. Et hoc eſt quod ait Horatius in arte Poëtica, Interdum tamen & vocem Comœdia tollit, In hæc enim tria rerum natura diuiditur. Vt Virgil. Principio mare & terras, cœlúmque profundum. Et per hoc totum mundum accuſauit. *O cal. ô t. ô m. Nept.)* Vtrum Deos elementa vocauit, quòd diis quoque Iraſcitur, qui in iis commorantur, vt dolentes ſolent? An quia deos eſſe non putat, ideò hæc omnia Neptuni dicit: quaſi dicturus eſſet, Neptunia ſit, niſi intercederet perſona Mitionis: quem videns, ad aliud conuerſus, deſiit diluuium & interitũ rebus optare obiecto fratre, cui maximè iraſcitur, & propter quem deteſtabitur omnia. Tale eſt apud Virgilium, Omnia vel medium fiant mare. An omnia accuſat vt indignantes ſolent? Vt, Quæ non incuſaui amẽs hominúmque deorúmque? Et vt, Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater. *Hem tibi.)* τὸ ἰδιωτισμῷ Tibi Auili enim Mitio loquitur.

Reſciuit omn. r.) ᴰ Laurentius lib. 6. Eſt, inquit, propriè Reſciſcere rem, poſtquàm geſta eſt, ſcire, quam neſciebas cùm gereretur, præſertim ad te tuóſque pertinentem. *Id n. cl.)* ᴰ Id ob id. ᵛ Propter id: Idẽ eſt quod ὅτι, Statuat quis, ſi cui arridet, ecclipſin.

Paratæ l.) ᴰ Videtur & ipſe pertimuiſſe, dicendo Scilicet, & Paratæ lites. Sed vt rurſus confirmet ſeipſum, quia Succurrendum eſt, ait. *Succurrendum eſt)* Cteſiphonis ſcilicet.

Communis c. n. l.) Qui communiter ambos corruperit. ᵛ Quadrat id exordiũ per appellationem, & epitheton Tragicum ipſi Demeæ expoſtulaturo. *Communis c. n. l.)* ᴰ Maior accuſatio eſt iſta, quàm prior: quippe cum iam modò de ambobus accuſetur Mitio, non de vno.

Tandem) ᵛ Vt qui plus quàm ſatis tumultuatus eſt. *Tandem r. ir.)* ᴰ Mirè: quia reprehendere nequid iraſcentem, nimietatẽ reprehendit Irati. Et Ira, de cauſa eſt: iracundia, de moribus. *Atque ad te. r.)* Quia Ira, ab eo quod eſt Ire dicitur, quòd à ſe eat qui iraſcitur & furit. Et, Ad te redi, propriè dixit. Virg. Verùm vbi nulla fugã reperit fallacia, victus In ſeſe redit. Et Cicero, Redit ad ſe atque ad mores ſuos.

Repreſſi, redij) Non quid dicatur, ſed quo geſtu dicatur, ſpecta & videbis neque adhuc repreſſiſſe iracundiã, neque ad ſe rediiſſe Demeam. ſed quàm mira eſt atque perſpicua moralitas, in huiuſmodi rebus apparet. *Repreſſi)* ᵛ Hoc aſyndeton irato difficilè concedenti conuenit, & obiter iræ affectum exprimit. Apparet enim Demeam fuiſſe aut bilioſum, cui parũ atræ bilis admiſtum erat. Itaque feruore iræ medius fuit. Citiùs enim bilis concoquitur, cùm ſit calida & ſicca: atra autem cum ſit frigida & ſicca, tardiùs. Quare eum propriè ex huiuſmodi bilis temperatura πικρὸν, id eſt, amarulentum eſſe iudicamus. atque hic prudentes adiecit, Redii. Siquidẽ in principio offenſionis circa cor ſanguis efferueſcit, & cor ipsũ turgeſcit, ideò palpitat: mox in medio feruore ardentes ſpiritu in ſpiritũ exhalant. Ea de cauſa fit vultus mutatio, oris trepidatio, ſermonis impedimentum, & alia quæ potiùs beluina, quàm humana ſunt. Quamprimũ autẽ iidem deferbuerint reddũtur ſedati, & quieti, & ſic ſeſe colligunt ſui compotes.

Rem ipſam p.) ᴰ Videtur paulò citiùs deſtomachatus, quàm res etiam incertæ poſcebant. Sed & hoc morale: nã iuſtè irati, omiſſa ſæuitia, ad ratiocinationes ſæpe feſtinant. & pretereà illud accedit, quòd non inuenit iam quod condignè dicat. ſimul etiam quia increpitus eſt à fratre, quòd apud ſe iam non ſit per Iracundiam vehementem. *Rem ipſam p.)* Tractemus, Purgemus. nam & hinc Putamina.

11 dissp *Ex te adeò est ortum, ne tu curáres meum.*

12 dissi *Néve ego tuum: respónde.* M.* *factum est, non nego.* *L. Fatetur factum defensurus qualitatem.

13 dissp D. *Cur nunc apud te potat? cur récipis meum?*

14 dissp *Cur emis amicam Mitio?* * *[nunquid] minùs* *L. Cõfirmatio criminis à pari.

R. [num qui]: vel [nam qui]. Qui, i. Quare vel Cur. Coniuratio.

15 assisi *Mihi idem ius æquum est esse, [quam] mecum est tibi?* Alias [quod].

16 dissp *Quandòego tuum non curo, ne cura meum.*

17 {ssisd / ssid} M.* *Non æquum [dicis, non. nam] vetus verbum hoc quidem est,* R. Al. [anu. D. non. M. nam]. *L. Defensio, & primùm à prouerbio, quod vim iudicati obtinet.

18 sissp COMMVNIA *esse amicôrum inter se ómnia.*

na, purgamenta dicta sunt. vt Plautus in Captiuis ait, Nucleum amisi, retinui pignoris putamina. Et Virg. Multa putans, inquit. Putare propriè, est falsa & cassa, à veris & vtilibus resecare. vnde, arborum purgatores, Putatores dicuntur. Et Rem, causam ipsam litis ostendit: vt, Mitte ista, atque ad rem redi. *Putemus)* V Ptare est propriè purgare, & vitiosa recidere, ac non necessaria. Vnde putare vites, & arbores dicimus. Hic verò est in re dubia ita agere, vt decisis, amputatisque falsis opinionibus, quod videatur esse verum, & integrum retineamus. Et sic Gellius argentum putum explicare videtur.

11 *Ex te adeò)* Criminis obiectio est ex pacto, cui ipse Mitio author fuit, & iam violat. & hic est propositio syllogismi maior. *Ne tu cur. m.)* D Nam ambos curare, propémodum Reposcere illum est quem dedisti.

12 *Factum)* V Concessio est, sed id factum in statu qualitatis defenditur. *Factum est)* D Apparet Mitionem inuitum quidem fateri, sed facetè contemnere obiecta.

13 *Cur nunc)* V Minor est seu ὑπόθεσις facti, per quatuor interrogata illũ pacti negligentem ἐλέγχει, & conuincit, & æquitatem iuris paterni expostulat, & conclusio est ab æquo & iure.

14 *Cur em. am. M.)* D Inclamatio ista nominis, magnam inuidiã significat. vt, Regnúmne Æschine hic possides? Et, Pacem te poscimus omnes, Turne. *Num qui m. M. idem æq. est esse)* Aut Num, aut qui abundat. & est ordo, Qui minùs æquum est esse idem ius mihi, &c. Qui ergo, quare, vel cur significat.

17 *Non æquum)* V Diluendo iniquum esse contendit. & μυκτηρισμῷ iracundi fit repetitio veluti per admirationem. *Non)* D Confidenter non repetiuit, non habens rationem quam subiiceret, nisi illi prouerbium venisset in mentem. Nam quia se videt in malam causam incidisse, totum vernaliter & facetè agit & subiicit æquitatem, vbi iustio se tueri non potest. Quod tamen à Demea statim conuincitur, dicendo, Nunc demum istæc oratio nata. vt ostendat illum perturbatum contraria protulisse dictis suis superioribus. *Nam vet)* V Mala causa conclusus Mitio, ad æquitatem confugit à prouerbio de amicorum iure, & communione. Ab hoc enim suæ rationi præsidium petit, & vim iudicati obtinet.

Communia esse am. int. se omn.) D Inter Pythagoreos ortum dicitur. M Prouerbium est 18 Græcorum. Pythagoras Samius primus dixit, Amicorum debere omnia esse cõmunia. Quod Cicero sic interpretatur. Omnia, id est, quæ sine detrimento aliis concedi possunt, & sic ostenditur: nos ex rebus, quas possidemus, aut iure gentiũ, aut ciuili, non debere hominibus ignotis aliquid nisi id, quod potest ipsis permitti & concedi sine detrimento. Plato quinto de Legibus sic ait, Prima ciuitas est, & respublica legésque optimæ, vbi quàm maximè per totã ciuitatem, priscum illud prouerbium locum habet, quo fertur, Amicorũ omnia esse cõmunia. Aristoteles in nono Ethicor. sic ait, Eodem accedunt & prouerbia vniuersa vt, Anima vna, & Amicorum omnia sunt cõmunia. &, Amicitia est æqualitas. Cicero. 1. Offic. E quibus ipsis cætera sic obseruétur, vt in Græcorum prouerbio, Amicorum omnia cõmunia. B Parœmiographus, Vtinam hoc, inquit, tam esset fixum in hominum animis, quàm nulli nõ est in ore. Profectò magna malorum parte vita nostra leuaretur. Plato felicem ait ac beatam fore ciuitatem, in qua non audirentur hæc verba, Meum & Non meum. Item Seneca de moribus, Quietissimam, inquit, vitam agerent homines: si hæc pronomina tollerentur, Meum & Tuum. Sed dictu mirum

D. Al. [Facetè nūc]. Auaritiam Demeæ notat.
•D. In duas partes diuiditur tota per suasio: nihil perfusurum Demeā dāni, nihil corruptelæ. Pierius, duo ; ılllili.
•D. ἐκφώνησις.
• V. Nota senilem auaritiam.
•V. ἀνεπιτάκτα, Id est, permissio: sed Ironica. & animi lenta per asyndeta.
• Mitionis libera lita.
•V A tuto, cùm nihil sit periculi.
•L. Conclusio huius loci.
•V. ἐπιτρέπειν ab vtili & honesto.
•L. Obiectio q̄ soluitur à persona.
•D. Moralis & faceta correptio.
Eclipsis.

D. [Facetè nunc] demum istæc nata orátio est. 19
M.* Auscúlta paucis, nisi moléstum est Démea. 20
Principiò, si id te mordet, sumptum filij 21
Quem fáciunt, quæso fácito hæc tecum cógites: 22
Tu illos [duos] olim pro re tollébas tua, 23
Quòd satis putábas tua bona ambóbus fore, 24
*Et me tum vxórem credidísti scilicet 25
Ductúrum: * eándem illam ratiónem antiquam óbtine: 26
*Consérua, quære, parce, fac quamplúrimum 27
Illis relinquas, glóriam [istanc tibi óbtine. Al. [tu istā]. ſiſiſi. 28
* Mea, quæ præter spem euenêre, vtântur sine: 29
De summa nihil decêdet: quod hinc accésserit, 30
*Id de lucro putâto esse. * [ómnia] hæc si voles 31
Si manu omnia [omnia] corripere, sic metieris. ſiidſi. ᵘ [ſi] commodius ad sequentem transferetur versum, vt initio eludatur. ſiiſii. Mu [omnia si hac voles], ſiiſai.
In ánimo verè cogitâre Démea, 32
* Et mihi, & tibi, & illis dempséris moléstiam. 33
D.* Mitto rem: consuetúdinem ipsórum. M.* mane. 34

quàm nō placeat, imò quàm lapidetur à Christianis Platonis & Senecæ illa communitas, cùm nihil vnquam à gentilibus Philosophis dictum sit magis ex Christi sententia.

19 *Facetè)* ᵛ Eludit defensionem Mitionis. Lenitatis enim coarguens, quòd nunc conuictus alia atque prius loquitur. *Facete n.d. ist. or. est)* ᴰ Alij totum iungunt: alij separant. Et bene Nata est: nam sic dicimus de rebus repentinis: vt suprá. E re nata melius fieri haud potuit, quàm factum est, hera.

20 *Ausculta p.)* ᵛ Attentionis est, & ἀποθεραπεία obiectionibus occurrit: quas à tuto & vtili & honesto diluit, vt luxu adolescentum nihil damni rebus Demeæ daturus est. Deinde neque hoc formidandum, videlicet ne corrumpantur.

21 *Si id te mordet)* ᴸ Occurrit obiectioni extra causam, quā soluit à tuto: nihil decessurum Demeæ, sumptu adolescentum. Et pertinet hoc ad minuendum crimen. *Id mordet)* ᵛ Malè habet, & est metaphora. *Principio si id te m. s. f. Q. f.)* ᴸ Figuratiua locutio est: vt, Eunuchum quem dedisti nobis, quas turbas dedit?

22 *Quæso)* Modò oblurgatorium est Quæso.

23 *Tu ill. d.)* ᴮ Ioannes Pierius trāsfert illud Virgilii in quarto, Si duo præterea tales Idæa tulisset, Terra viros: Caius Iulius, inquit in libello de Analogia, rectam potius declinationem hos duo. Actiu. in epinancinache, Martes armis duo cōgressos crederes. Plau. in Epidico, Ego aliquā parabo dolosam fidicinam nummo conducta quæ sit, quæ se emptam simulet, quæ senes duo doctè ludificetur. Terentius in Adel. Tu illos duo olim pro te tollebas tua. *Pro re tua)* ᴰ Pro patrimonii tui qualitate.

27 *Conserua, q. p. f. q. Ill. rel.)* Hoc sic pronuntiandum, vt appareat hanc ipsam voluptatem displicere Mitioni. *Conserua)* Parta. *Quære)* Noua. *Parce)* Omnibus.

29 *Mea)* ᵛ Ita fratrum maxima est dissimilitudo in re familiari quærenda. *Vtantur sine)* ᴰ Aut deest His: vt sit, his vtantur. Aut mea vtantur, antiquè locutus est.

30 *De s. n. d.)* Rei tuæ scilicet.

33 *Dempseris)* Pro demes.

34 *Mitto rem)* Pecuniam. & hæc exclamatio est moralis nimis aduersum tardos, ac non intelligentes homines. *Consuetudinem ips.)* Loquor, aut quid tale subaudiendum. *Mitto rem: cons. ips.)* Vel ab vtilitate ad honestaté transit: vel à rebus ad illos ipsos de quibus agitur. Cauetur enim ne aut rem perdāt, aut ipsi pereant. *Mane Scio: ist. ib.)* Moralis

Scio:istuc ibam. multa in homine Demea
Signa insunt, ex quibus coniectura facilè fit,
**Duo cùm idem faciunt sæpe, vt possis dicere,*
Hoc licet impunè facere huic, illi non licet:
Non quod dissimilis res sit, sed quod is qui facit.
Quæ ego esse in illis video, vt confidam fore ita*
Vt volumus: video eos sapere, intelligere, in loco
Vereri, inter se amare: scire est liberum
Ingenium, atque animum: quouis illos tu die
Reducas. at enim metuas, ne ab re sint tamen*

*L. Declarat exemplo.
* Magna de filiis spes.
Brachysyllabus pro iambo.
Laus filiorum à virtutibus.
* Oratoriè nobilecit. [L] Hæc objectio soluitur ab ætate.

lis & faceta correptio, continens in se latentes blandimentum quo deliniatur auditor.

35 *Multa in h. D. Signa ins.)* Obscurissimus sensus & re & verbis. *Multa in h.)* V Propositionem alterius obiectionis à circunstantiis personarum diluit, ita vt ad aliorũ vitia conniuendum sit, ad aliorum non item. Est autem sententia de iudicii diuersitate admodum verisimilis, vel in re eadem. Itaque asserit rem non dissimilem esse, sed iudicium authorum esse varium. Sunt autem tria rerum genera, quæ ὄντα appellant. Vnum est rerum sensibilium vel sensu perceptarum: vt, hæc arbor, hæc platanus. Alterum est sola mente absque materia comprehendendum: vt, Deus. Vltimum est ἐννοητικὸν, vtpote abstractum à corpore, & sensibus, & ad mentem translatum & est Mathematicum. In his quidem vniuersis vel in iisdem rebus est & iudiciorum, & sententiarum magna varietas, non ex re, quæ eadem est, nata, sed ex iudicii hominum diuersitate in coniecturis maxima.

37 *Duo cum idem f.)* D Obscurè locutus est, cùm hic sit sensus, Duo idem faciunt: quorum vni licet facere, alteri non licet. B Pulchrum vide locum eandem rem non eosdem decere. *Duo cùm idem f.)* D Nam ambo & sapiunt & intelligunt, & loco verentur. non ingenii vitium, sed ætatis est. *Sæpe vt p.d.)* Melius est Sæpe ad superiora coniungere: nam possunt duo idẽ facere, & casu, non vt similitudinem facere videantur. tunc ergo erit signum, Sæpe idem faciunt. Dicere autem posuit pro intelligere & scire: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. vt. Fœneratum istuc beneficiũ pulchrè tibi dices. & , Memorem me dices esse & gratum.

39 *Non quod d. res sit)* An quia huic licet?

40 *Quæ ego)* V Locus est coniecturalis à signis, quibus bonã inesse adolescentibus mentem & ingeniũ ostendit. Id quod præter Medicos & Quintilianus docet. Vnde & ista delicta ætatibus facilè posse corrigi ratiocinatur. Laudat autem liberos ab habitu animi atque moribus, ex quibus, nõ parum sibi pollicetur. *Quæ ego ill. inesse vid.)* D Ordo & sensus hic est, Multa in homine Demea signa insunt ex quibus coniectura facilè fit: quæ ego illis inesse video, vt cõfidam fore ita vt volumus. *Vt conf. f. ita vt vol.)* B Mitio suorum nepotum causam agens, spẽ melioris vitæ ostẽdit.

Intelligere, in loco vereri) D Non, In loco intelligere: sed, In loco vereri. 41

Inter se am.) Citò dixit Inter se: quod est, cùm alter alterum inuicem amat. B Laurentius libro tertio, Amamus nos inuicem, amatis vos mutuò, amant se pariter. Cùm verò adhibemus præpositionem Inter, tollitur accusatiuus qui regitur à verbo, ne turpe foret si replicaretur. sic amamus inter nos: nõ autem, amamus nos inter nos. amatis inter vos, amãt inter se, non autẽ amatis vos inter vos, amãt se inter se. Terentius in Adelphis, Video eos sapere, intelligere, in loco Vereri, Inter se amare. Idem in eadem, quasi non norimus inter nos. 42

Reducas) V Ad honestã vitæ rationem. Sunt enim morigeri ad digituli crepitum, & oculi nictum. *At enim m.)* D ἀνθυποφορὰ ad priorem tractatum pertinẽs, qui est habitus de consuetudine rei familiaris. *At enim)* V ἀνθυποφορᾷ diluit illos non fore suarum rerum negligentes, ex ætatis decoro, cùm non rei parandæ subinde studeãt atque senes: qui vt Aristoteles ait, περὶ τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ περὶ τὸ καλὸν μᾶλλον ἢ δεῖ. Contrà de iuuenibus sic pronunciat, φιλοχρήματοι δὲ ἥκιστα διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειρᾶσθαι. *Ne ab re sint t. Om. ss. p.)* D Quia amant, potant, olent vnguenta. *Ab re)* D A patrimonio. 44

Omissiores pauló. ô noster Demea; ii ffp

Ad omnia alia ætate sapimus rectiùs. ibfbfp

Auaritia senilis.

SOLVM *vnum hoc vitium affert senectus hominibus,* fdfidp

Attentiores sumus ad rem omnes, quàm sat est: fidffi

Acuet, id est, docebit: metaphoricôs à cote.

Quod illos sat ætas acuet. D. *[næ] nimiùm modò* {ſidſai ſ

R. Al. [ne], sub. Vide, vel Caue, vel Timeo.

*L. Ironicôs, & iã placatior factus est Demea.

* *Bonæ tuæ istæ nos rationes Mitio,* lifisi

Et tuus iste animus (æquus subuortit.) M. tace. dbiffi

Al. [æquus subuortens.] R. Al. [æquos subuortit.] M. [æquos subuortat.]

Exporge frõtem, mirus ornatus contractæ ad seueritatem frontis, cũ gestu explicandæ.

Non fiet: mitte iam istæc: da te hodie mihi: ffisai

Exporge frontem. D. *scilicet, ita tempus fert,* fibii

45 *Omissiores)* B Comparatiuũ est dictionis Omissus, quod vnum ex his participiis est, quæ in voce passiua actioné significat. *Omissiores)* D Negligentiores. Sic in Heauton. Vbi te vidi animo esse omisso. *Omissiores p.)* Oratoriè Paulò: nam non paulò omissiores fore Demea, sed plurimùm fore credit & metuit. *O noster D.]* D Blãda & cum quodam complexu eius qui reprehenditur, incusatio, & de more sublata. Et sic hoc dixit, tanquam dicturus esset, Multa te latent, simplex homo es. nam huiusmodi sententia latenter quandã dicẽtis authoritatẽ fiduciãmque designat.

46 *Ad omnia alia æt. s. r.)* Præterquàm ad auaritiam. & per hoc, quod optas liberis, vitium senectutis est.

48 *Attentiores s. ad r. omn.)* Propriè Attentiores reddit Omissioribus. suprà enim dixerat, —Ne ab te tamen sint Omissiores pauló. *Quàm sat est)* Quasi dicat, attentos non esse non illis crimen est.

49 *Sat æt. acuet)* a Docebit, incitauit. Nota est metaphora. Terentius ad Græcorum phrasin hunc locum retulit, cùm per ellipsin Atticam sit locutus, — *Ne nimium modo Bonæ tuæ istæ nos r. Mitio, Et t. iste an. æquos s.]* Cui orationi dictio. Vide addenda fuerat: quo modo idẽ in Heaut. est locutus, At vide vt satis contemplata sis modò. Atticorum hæc est ellipsis, ἀλλ᾽ ὅπως μὴ λάθωμεν ἑαυτούς. subauditur enim σκόπει vel ὅρα vel aliud simile verbum. *Ne n.]* V Demea obiicit futurum periculum.

50 *Næ n. Bonæ t. ist. n. r. M. Et t. ist. an. æquos s.]* D Næ, valde. Subuertit infrà legendum est. Si Ne, pro non coniunctio est, Subuertat legendum est. Ita vt subaudiamus Timeo, vel aliquid tale. Et Tuæ & Istæ quòd ait, significationem habent nulliusmodi rationem & ineptam. nam apparet non eas probari ab eo qui sic loquitur. vt suprà, Iã verò omitte Demea tuam istanc iracundiam.

51 *Tace Non fiet)* Tace nunc pro εὐφήμει positum est: quasi diceret, Non subuertet, ne dixeris quod mali ominis verbum est.

52 *Non fiet)* V A tuto, & subditur inuersio, vtpote, Non timeas, sed hilari sis animo, cuius argumentum est frons exporrecta, sicut contracta tristitiæ significatrix est. *Da te ho. mihi)* D Accõmoda teipsum voluntati meæ. nam in animum transtulit quod est corporis. vt in Eunucho. —Mihi sese dare sermonem quærere. Cicero. Ceruiculam iactare, & populo se accommodare. *Da te h. m.)* Si non vis, inquit, propter te: vel propter me mitis esto.

53 *Exporge f.)* Quia contrahi in verbo dicitur. Et verbo isto ostenditur quanto conatu opus sit, ad explicandam tantam contractionem senectutis & seueritatis. B Frontem exporrigere, cùm exhilarescimus: Contrahere, cùm erigimur, hoc est, vbi quid molestũ est, dicimus. Plinius in 11. Frons & aliis, sed homini tantùm tristitiæ, hilaritatis, clementiæ, seueritatis index. Exporrecta fronte, hilariter. Porrectiore fronte mecum loquaris oportet, apud Plau. Obducta fronte, corrugata fronte, contracta fronte, caperata fronte: Plau. Caperat frons seueritudine. Quod quidem à capri-nis cornibus traslatum volunt. Hæc quoque sunt Parœmiographi in Chiliadibus. *Scilicet)* V Ironia est ab intempestiua lætitia & additur comminatio per contrarium Demeæ non inepta. *Scilicet, ita t. f. Fac. est)* D Vide si non hoc sit, quod Græci * dicunt: nam sic &, Ita tempus fert, Et, Faciundum, dicẽdo, ostendit se magis cogi necessitatibus, vt paulò sit tranquillior. & cum tanta difficultate promittit, tanquam mala subiturus sit: atque adeò maiorẽ partem secũ disputat, necessariò hoc velit nolit faciendum esse, vt sit lætior & hoc quia tempus fert.

54 aſſſi *Faciũndum eſt.*cæterùm ſrus cras cum ſfilio*
R. Al. [rus cum], ſed perperam.
55 ſſſ·ı *Cùm ſprima luce ſibo hinc.* M. *immo de nocte cenſco.*
R. [primo lucu]. Si creticus v. ſpun. C in [cenſeo] duæ vltimæ vocales contrahuntur in vnam & à verſu ſequente eliduntur. ſſſſi· A vel verſus erit ſeptenarius. ſſſſſi: vel ſi [mo] abundat in verſu. ſſſſi: vel vt vult Muretus, duo vocabula [ibo hinc] tollenda, ſſſſi: aut particula [Cum], & prima ae [immò] corripienda. ſſdſi.
56 aſbſſp *Hódie modò hilarum ſfac te.ſ* D. *& iſtam pſáltriam*
57 ſſiſi *Vnà mecum hinc ábſtraham.* M. *pugnáueris.*
58 ſſſ·ſp *Eo pacto prorſum illic alligâris ſfilium.* *Si bacchius & creticus non admittuntur hic verſus vel erit ſeptenarius. iſſſi!p: vel [prorſum] ſuperfluus in metro. iſſiſp: vel, eo] monoſyllabo facto, [illi] pro [illic] ponendum, aut legendum [Eo prorſum illic pacto], ſſiſp. Mu [Eo prorſus pacto illic], A ſed verſus non ſanatur.*
59 ſ·ſi ſi *Modo fácito ſvt ſillam ſerues.* D. **ego iſtuc vídero:*
60 dſſiſp *Atque ſibi ſ fauillæ plena, fumi ac póllinis*

**L. Comminatio in filium.*

R. [te face.] a bſaſp.
D. *Pugnaueris*, magnam rem feceris. L metaphoricôs. & eſt faceta approbatio.
* Agreſtis & aſpera compoſitio ex arte.
G. Poteſt tolli [vt], eſſiſi.
G. Al. [illi] al. [ille] tũ prima de [Atque,] pendet à verſu ſuperiore, ſiſſp.

54 *Faciundum eſt)* Satis mirè: tanquam neceſſitate cogatur ad gaudendũ agreſtis ſenex. *Cæterùm rus cũ filio Prima cũ luce ibo hinc)* Hoc ideò facit, quaſi gaudere interim non poſſit, niſi ſe vicinæ ſeruitiæ proximitate ſoletur.

55 *Ibo hinc)* Tanquam de malo loco. *Cum primo lucu)* ἀρχαϊσμός. nam Cum primo lucu veteres dicebant. Lucum pro luce, pro ſole ponentes. Ergo Cũ primo lucu, cùm primùm ſol cœperit illuceſcere. *Cum primo lucu)* Veteres maſculino genere dicebant Lucẽ. B Lux veteribus tam maſculinũ, quàm fœmininum fuit. Plautus in Aulularia, Luce claro diripiamus aurum. hic Primo lucu dixit, pro, prima luce. Lucu dixit & Plau. In Mercatore, Ad portũ hinc abiit mane cum lucu ſimul. *Immo)* V Ciuilis eſt irriſio & locatio. *De n.)* D Abundat De. B Multa nocte, ad multam noctem, de nocte, noctu, de die, frequentes ſunt dicendi modi apud veteres. V Hilarũ autem idẽ eſſe quod hilarẽ, aut per archaiſmum, aut per enallagen, nemo dubitabit.

56 *Fac te)* D Eodẽ verbo vtitur, quo iã dudũ: vt laborẽ ad lætitiam ſe cõuertentis oſtendat: id eſt, elabora vt ſis hilaris. *Et iſtam)* V Se non ſatis poſſe hoc gaudio frui declarat durus ſenex, niſi ſe vicinitate imminentis pœnæ ſoletur. *Et iſtam pſ. vna mecum h. abſtr.)* D Vide ſingulas ſyllabas imbutas amaritudine ruſtica atque agreſti: nam Iſtam odium ſignificat. Pſaltriam, ſæuitiam in nomine eſt, quam delicioſam eſſe oportet. & Vnà mecum: quam cum adoleſcentibus eſſe conuenerat. & Illuc: ad quem locum pſaltriam ſecum ire compellit. Deinde ne vel in itinere pœna ceſſet, Cum filio ibo hinc inquit: Illam verò abſtraham, nã illuc eo animo dixit, quo ſuprà, Ibo hinc. Et apparet illum quaſi mancipium ducturum puellam, non vt fidicinam. *Mecum hinc abſt.)* Non Abducam; ſed quod eſt ſæuientis, Abſtraham. *Pugnaueris)* Magnam rem feceris. Sic Lucilius, Vicimus ocyùs, & magnã pugnauimus pugnam. V & eſt alter χλευασμὸς ſatis vrbanus, qui meritò Demeæ attribuitur. Propterea quòd etiam obſequenti plus ſatis acerbus & aſper ſit.

Eo pacto prorſus ill. all. fil.) D Hæc cum riſu dicit Mitio. Et ligare, eſt inijcere alicui vincula. Quis verò dicetur alligari ad aliquid, ſine quo eſſe nõ poſſit? Ergo propriè ad amicam alligari adoleſcentem dixit amatorem. Prorſus autem, certè, rectè, ac verè ſignificat. 58

Vt illam ſ.) Acuendum Illam: Hoc eſt, non iam filium, ſed illã ſerua, in qua vtrunque retinueris. *Ego iſt. vid.)* Hoc eſt, vt illam ſeruem. 59

Atque illi f. pl. f. ac p. Coq. ſit f. & m.). D Atqui molere prius eſt, quàm coquere: ſed illud priùs poſuit, quo pulchritudo magis fœdatur. an quia priùs torreatur triticũ, vt tundi poſſit? vt Virg. Et torrere parant flammis, & frangere ſaxo. *Fumi ac poll.)* B Pollinis iuxta Cariſium in nominatiuo Pollis habet, iuxta Cæſarem verò Pollen teſte Priſ. Eſt autẽ Pollen groſſior puluiſculus farinæ. 60

Coquêndo ſit ſaxo, & molêndo: præter hæc, i ſiil 61
Merîdie ipſo fáciam, vt ſtípulam cóllıgat: iiddſp 62
•L. Attende vrbanitatem Mitionis. *Tam excóctam reddam, atque atram, quàm carbo est.* M. *placet.* ſſſſp 63
G. Al. [cogas vt cũ]. quod versus reſpu[it]. Al. [iſ oc qui], ſſ, ſai & eliſo s in [fortunatus]. ſſſ ai.
Nunc mihi vidêre ſápere. * *atque équidem filium* dibdſp 64
Tum étiam ſi nólit, [cogas; cum] illa vna cubet. aſſſp 65
D. *Derídes! fortunâtus [qui iſtoc] ánimo ſies:* ſſſde / ſſſaa 66
Al. [ſumemus]. *Ego ſéntio.* M. *ah, pergisne!* D. *iam iam déſino.* aiſiſi 67
M. *I ergo intró: & cui opus [eſt rei], hilarem hunc [ſumamus] diem.* iiddeſi / iiddſ 68
Al. [rei eſt,] ſed verſus non conſtat. Quidam omittunt [ergo]. ſabſſp: Aldus legit [eſt rei cires]: vbi imperatiuus I non eliditur, & verſus eſt tetrameter. iiaabſſp.

61 *Coquendo ſit. ſ. & m.)* Magis coquendo, quàm molendo forma fœdatur. *Coquendo)* [V] Alius eſt chleuaſmus, & ſicut Coquẽdo ad Fumum & fauillã, ita Molendo ad Pollinem, id eſt, florem tritici refertur. *Coquendo ſi. ſ. & m. pr. h.)* [D] ἀνάδοσιν octaua. *Coquendo ſit ſ. & mol.)* Ne ametur ſcilicet.

62 *Meridie ipſo)* Cum ſol vehementior eſt. & nomen fecit de aduerbio Meridiem dixerunt veteres quaſi medidiem, r. pro d poſito, propter cognationem harum inter ſe literarum. *Vt ſtip. coll.)* Quod ſub ſole fieri neceſſe eſt. *Stipulam)* [V] Minitatur ad ſpicilegium, vt cum Varrone loquar ſe relegaturum Pſaltriam. Porrò ſtipula hic pro calamis & ſpicis accipitur καταχρηστικῶς. Aliàs verò id eſt quod demeſſo frumẽto in agris delinquitur, nobis Germanis eſt *ſtupel.*

63 *Tam exc. r. atq. atr.)* [D] Πιθανότητι dixit Reddã, pro faciam Et Excoctam, ad tenuitatẽ ſiccati coloris. Atram ad colorem retulit. Et vide quàm aſpera, quámque ingrata clauſula ſit, qua ſæui dici ſenis finitur oratio *Carbo)* [V] ὑπερβολικὴ collatio eſt: & ad meſſem, quæ ſit feruentiſſimo æſtu, alludit. [B] Seru. in 2. Æneidos. Pruna quandiu ardet dicitur, cùm autem extincta fuerit, carbo nominatur, & pruna à perurendo dicta eſt. *Placet. Nunc mihi vid. ſ.)* [D] Non cõtradicit, ne rurſus prouocet ad iurgium. *Placet)* [V] Iterum χλευάζει, id eſt, ſubſannat & irridet, quod nunc ſapiebat, id eſt, vel ſapiens erat, vel philoſophabatur.

Atque eq. fil.) [D] Non ſolùm ſuadet lætitiam, ſed etiam ridere cogit inuitum. 64

Derides fort. qui iſt. an. ſ.) Hoc verbum 66 vultu Demeæ ſic profertur, vt ſubriſiſſe videatur inuitus. Sed rurſus Ego ſentio, amarè ſeuerèque dixit. Et Ridet, qui ſimpliciter ridet: Deridet, qui cum acerius irriſione & contemptu ridet. • *Fortunatus qui iſt. an. ſ.)* Non laudantis eſt quod ait, Fortunatus: ſed moraliter reprehendentis. vt ſi dicas (cùm te aliquid cura offenderit) fortunatos ſtultos, qui nihil ſentiant. At hoc quoque dixit in Eunucho, At ego infelix neque ridiculus eſſe, neque plagas pati Poſſum.

Iam iam deſino) Et hic velut neceſſitatem 67 queritur imponi ſibi.

Et cui opus eſt rei) Cui rei credis, niſi nu- 68 ptiis? hoc eſt, ludo, atque lætitiæ: voto, & gaudio nuptiali. *Hunc ſumamus d.)* Non, accipiamus, ſed impendamus, & conſumamus. Vnde & ſumptum dicimus pecuniam quæ inſumenda eſt. *Sumamus)* [V] Curabimus cuticulam, & eſt peroratio.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. [B] Demea cùm videat non probari vulgò ſeueritatem in liberos, diuerſam inſtitutionis viam meditatur. [L] ac motus exemplis, [V] mores, [L] & vitæ ſuæ inſtitutum mutare incipit, & ex duro atque agreſti ſtudet fieri benignus. Pertinet hæc ſcena ad erudiendum ſpectatorem, vt intelligat, qui ſit ſcopus huius fabulæ; [V] nempe facilitate & clementia nihil eſſe melius. id quod vt magis appareat, contentionem à loco difficultatis & ſeueritatis admiſcet. *Theſes.* 1 Pater moroſus & ſeuerus in filios vel à D. Paulo vertitur vitio. 2 Facilis pater fauorabilior eſt. 3 Inepti virtutis ſtudioſi ſunt, qui virtutem non propter ſe expetunt, ſed tantùm propter comoditatem. 4 Vita vrbana longè præſtantior eſt

quàm rusticana. D In hac scena exéplum inducitur hominum qui virtutem tædio deserunt ob côtêptum eius: quòd apud omnes sæuũ esse, vitiosum sit. Et adeò fauet Terétius clementioribus ac mitissimis patribus, vt hunc quoque adducat ad sententiam Mitionis, non tantùm hoc sentientem quòd ita fieri oportet: sed quòd ita res cogat. vult enim naturalem inesse veris patribus acrimoniam: sed eam semper inuldit sam esse adolescétibus. M Præterea imperiti hominis peruersitatem & ingenii crassitudinem, qui virtutes, non quod honestæ sunt, & sua causa dignæ cur expetantur, sed quia commoditatem & vtilitatem præstant, sectari cupiat, exprimit hæc scena Hos quomodo Philosophus lib. 1. Ethic. insectetur, si libet audias, Qui virtutes hoc modo existimant, quòd diuitias, seruitia, aliásque vulgares fortunas, & externa bona producant, quis virtutum finis sit, videntur mihi planè ignorasse. Et Poëta Latinus conqueritur, quòd virtutes, quæ carent præmio, parui penduntur, Nec facile inuenies multis è millibus vnum, Virtutem pretium qui putet esse sui.

Vers. gen. Trochaici tetrametri catal. Quintus tamen, octauus, nonus, vndecimus, & duodecimus possunt etiam censeri iambici tetr. acat.

DEMEA.

1 dsasastu NVNQVAM *ita quisquam bene subdúcta ratiône ad vitam fuit,*

2 ss.bst– QVIN RES, AETAS, VSVS *semper áliquid adpórtet noui,*

Vt appareat placari Demeam, res in personas spargitur adeóque ipse producitur solus in scenam. Exordium à

1 *Nunquam)* V Exordium est γνωμικὸν à loco communi, vel generali sententia: cuius est sensus, Casus & tempora sæpe mutant vitæ rationem: & hic est maior propositio. Sunt autem in hac communi sententia variæ γνῶμαι: vt res, id est, negotium aliquod. vt ætas increscens, vt vsus, id est, experientia prudentes & experientes viros reddat. & hic verum est, Dies diem docet, vel posterior dies est prioris discipulus. Architas quoque Pythagoreus duo recensuit, quæ ad Prudentiam plurimùm faciunt. quorum vnum est, vt mens sit disciplinis Mathematices & cognitione bene munita. alterum est, vt ipse permulta negotia sese exerceat, spectet, consyderet, aut certè ipse ab aliis potissimùm per historias condiscat, & sicut prius speculationem vniuersalem delineat, ita posterius tanquam experientia singula iudicat. Eius autem verba quædam hæc sunt, Δύο ἐντὶ τὰ ἐξ ὧν τὰν φρόνησιν διάθεσις παραγίνεται, ὧν τὸ μὲν ἐστὶ ἐξ ἐν μαθηματικάς τε καὶ γνωστικὰν λαβεῖν, τὸ δὲ θεωρήματα, καὶ πράγματα πολλὰ ἐπελθόντα μὲν καὶ αὐτὸν ἰδόντα, τὰ δὲ καὶ δι' ἑτέρω τοῖς τρόπω καταμαθόντα, &c. Hac de re & in Ethicis Aristoteles consulendus est, præcipuè de prudentiæ causis & euentis. *Subducta rat.)* L Id est, consyderata rectè viuendi via. translatum à calculatoribus. *Bene subd.)* D Bene disposita, bene computata. Ducere enim est digitis computare: sed Ducere, est apud alium & palàm: Subducere, apud seipsum & secretó. quo magis in verbo isto maioris attentionis & diligentiæ signum est. B Subducere rationem est computare, ita vt quæ colligenda sunt colligantur, quæ subducenda detrahendáque, detrahantur. Seneca, Colligenda quotidie ratio est, & quid lucrifactum sit videndum. Erasmus in scholiis aduersus Iouinianum, Veteres, inquit, non solum notulis quibusdam numeros significabant, verùm etiam gestu digitorum, quos aut explicabant, aut contorquebant, & in figuram variabant. Cæterùm quænam ea fuerit, id non perinde faciliè sit explicare Etenim Donatus explicans illum Terentii locũ in Adelphis, Nunquam quisquam ita bene subducta ratione ad vitam fuit, admonet Poëtam ad vetustum numerandi morem respicere, qui conduplicandis aut subducendis digitis constabat.

Quin res, ætas, vsus) Exorditur à senten- 2
tia. Sequitur deinde narratio ibi, Nam ego vitam duram. Posteà confirmat, dicens, Facilitate nihil esse melius. Vsu vitæ, & multa rerum experientia, constat parari prudentiam. Gell. sententiam citat, Vsus me genuit, peperit mater memoria. Quidam apud Platonem, Quid aliud, inquit, est philosophari, quàm id facere quod dixit Solon? dixit autem, Discenti assiduè multa, senecta venit. Hanc Solonis sententiam Demea refert. Alludit huc versiculus ille, Discipulus est prioris, posterior dies. *Quin res)* D Quin, modò cur non significat. *Quin res, ætas, vsus.)* Tria posuit ex quibus Res pro experientia ponitur: & hac dicit se esse mutatum. nam mox dicet, – Re ipsa repperi. Facilitate nihil esse homini melius, neque clementia.

gnome traductū est sequitur dein narratio. *Mu.* [*euenit nunc*] A[dſſſt–. & [*mihi*] *facto monosyllabo.* ſſdlſ–. L. *Excurſo ſp.* finita ætate. trāſlatum à campeſtri certamine. *Poteſt* [*id*] *à ſuperiore verſu pedere.* sſſſsato. *Mitionis deſcriptio. Si legas* [*vitam eg. t*] *erit trochaicus*, dlldtſtu. MU [*vita ille ſuā ſemper egit*] laidtſt.

A'liquid móneat: vt illa, quæ te ſcire credas, néſcias: aσtſtſſ– 3

Et quæ tibi putâris prima, in experiûndo repúdies: ſbſſdtb– 4

Quod mihi [nunc éuenit.] nam ego vitam duram, quam vixi vſque adhuc, {dſaſſſt– dūaſſſi} 5

Propè iam excúrſo ſpátio, mitto: id quámobrem, re ipſa répperi, aſsſaſt– 6

FACILITÂTE NIHIL *hómini eſſe mélius, neque deméntia.* bt∞taſt– 7

Id eſſe verum, ex me, atque ex fratre, cuiuis fácilè eſt nóſcere: {aſſtſatu üſſſdſp} 8

* *Ille ſuam ſemper [egit vitam] in ótio, in conuíuijs:* dſſſiſi 9

Clemēs, plácidus, nulli lédere os, arridêre omnibus, ſaſtſtu 10

3 *Aliquid moneat:*) ἔλλειψις eſt per caſus. ſubauditur enim Quin.

4 *Quæ tibi put. prima*) Ante alia eligenda: quæ & primo loco ponenda, ac per hoc optima.

5 *Quod mihi*) V Minor eſt propoſitio: quam non tantùm exemplo explanat, ſed etiā confirmat. *Nam ego v. d. q. v. v. a.*) D Prius dixit quid faciat, quàm cur faciat. *Vitam dur. quam v.*) ἐγκλίμαξ ut Lucilius, Magnam pugnauimus pugnam.

6 *Propè iam exc. ſp.*) Id eſt, ad calcem propter ipſos decurſus metáſque viuendi. & eſt μεταφορὰ ſumpta à curſoribus, & à campeſtri certamine. Significat enim exacto vitæ curriculo ad carceres redire. *Excurſo ſpatio*) D Id eſt in ſumma ſenectute. B Priſcianus dicit eſſe quædam participia, quorum verba quanuis in vſu non ſint, ratio tamen analogiæ quod dici poſſunt oſtendit vt. triumphatus, erratus, regnatus, laboratus, decurſus. Virgilius, Ille triumphata capitolia ad alta Corintho. Idem –Regnata per arua Saturno. In primo Æneidos, Arte laboratæ veſtes. Idē in tertio, –Errata retrorſus Littora. Terent. in Adelphis, Propè iam excurſo ſpatio. *Id quamobrem, re ipſa rep.*) P Quia ſecum loquitur, ideo multa reticet. & deeſt Faciam. &, ſi quis quærat, Dicam. *Re ipſa*) V Vſu comperi. & propoſitio eſt, Nihil eſt melius homini & facilitate & clementia.

7 *Facilit. te*) P Iam facilem ſe infert. Inter Facilitatem & clementiam hoc intereſt: Facilis enim cuius ira citò ſoluitur Clemens, qui non iraſcitur. M Facilitas eſt virtus contraria moroſitati, quam cùm ſupra modum & inſolentius vſurpamus, in vitium degenerat. Xenophon libro quarto. Facilitatis magna laus eſt in omni conditione vitæ Clementiam verò Cic. libro 1 Rhetor. ſic definit, Clementia eſt per quam animi temerè in odium alicuius inuectionis concitati, comitate retinentur.

8 *Id eſſe*) V Confirmatio eſt tam à cauſa, quàm à fratris perſona, vbi clementiam Mitionis cum ſua auſteritate per contentionem demonſtratiuam confert.

9 *Ille ſuam ſ. eg. v.*) D Hîc iam quaſi comparatiua qualitas inducitur de vtroque: & vt ille in initio fabulæ locutus eſt, ſic in fine hic loquitur. *Ille ſuam*) V Hîc eſt vrbanæ vitæ χαρακτηρισμὸς à rebus geſtis, & moribus. Placuit enim vita otioſa, & voluptaria: & ab habitu animi commendatur, nēpe clementia, innocentia, & comitate.

10 *Clemens, placidus, nulli lad. os*) D Mira varietas & in locis, & in partibus orationis. Et clemens eſt, qui colit mentem ſuam, nec eam vexat iraſcendo. *Nulli lædere os, arr. omnibus*) Voluptatis affectus eſt duplex: aut enim ex quiete voluptas eſt, aut ex aliquo actu. ergo hîc vtrunque complexus eſt. *Nulli lædere os*) Id eſt, nullum præſentē lædere. Et vide quàm gratè à nominibus verba tranſeant. *Clemens, placid.*) Clemens eſt circa rectè agentes: Placidus, etiam circa delinquentes. Et Clementis eſt, nulli lædere os: Placidi, arridere omnibus Et clemens animo, Placidus vultu. Et *Nulli lædere os*) Adeò vt nulli ſe cōtriſtem faciat. & hæc eſt figura ἀνάδιπλωσις, cùm recurrimus per ea quæ diximus: & ἐξηγηθέντος omnia repetita ſunt. *Lædere os*) L Offendere, tubo re afficere. V Id fit cùm moleſtùm verbum proferimus, quo ſe læſum teſtatur ipſo vultu, in quem dictum eſt.

11 adlt fat- iiasidli *Sibi vixit: sibi sumptum fecit: omnes benedicunt, amant.*

Demeę descriptio.

12 a fllfat- b *Ego ille agrestis, sæuus, tristis, parcus, truculentus, tenax,* Hic quoque iambicus censeri potest, iilfldfi.

Al. [non vidi!] fficalfil.

13 flbalfc- *Duxi vxorem: quam ibi miseriam [vidi!] nati filij,*

L. Vidi, expertus sum.

14 b-fdlftv *Alia cura: porrò [autem, dum studeo illis,] vt quamplurimum* Si ereticus hic non admittitur. [autē] redundat in metro, bcfdlftv vel in [illis] eliditur vltima, bilfaliv. Mu [autem illis dum studeo,] bcfldftv.

L. Facerem, paratè.

15 alfilfiv *Facerem, contriui in quærendo vitam, atque ætatem meam.*

L. Fructi, vetuste pro fructus.

16 fflfite- *Nunc exacta ætate, hoc fructi pro labore ab his fero,*

L. Ille. Illum, Illi. Pulchra traductio cũ repetitione ad amplificationem & ornatum.

17 afbtb.iv *Odium. ille alter sine labore patria potitur commoda:*

* Collatio duorũ senum.

18 dfalfldtv **Illum amant: me fugitant. illi credunt consilia omnia:*

11 *Omnes)* ab euentu laudatur vita vrbana *Ego)* Per antithesin in Demea est rusticanæ vitæ κατασκευή: ab habitu animi, quia agrestis, ἀπαίδευτος: vtpote nullis moribus ciuilibus excultus. *Ego ille agr.)* b Bene addidit Ille, quasi iam notus, hoc ipso quod ferus atque agrestis. Et Sæuus, facti: Tristis, animo: Truculentus, vultu. Et aliter dici potest, vt Tristis sit, qui dolet: Truculentus & Sæuus, qui terret & ideò αὔξησιν mira per ista decurrit.

13 *Duxi vx.)* v Hic sunt commoda cœlibatus, quem si purus fuerit, neque Christiani doctores damnant, & ediuerso matrimonii incommoda sunt triplicia, tum ex vxore, tum ex liberis natis, tum ex comparando ipsis filiis victu. *Duxi vx.)* D Pendet, Duxi vxorem: sed Etiam cum magno significatu addendum est. maiore enim pondere subtrahitur coniunctio, nam, Duxi etiam vxorem dicendum fuit. *Quam ibi mis. vidi)* Ibi inquit, quasi vxor locus sit. & hoc sine coniunctione vt mala quæ enumerat multa videatur. *Duxi vx. quam ibi mis. non vidi.)* a In coniugio seruitus est, quam effugere nullo modo possis. & cùm omnis misera est seruitus, illa minimè viro conuenit, qua cogimur mulieri inseruire. Domi desidendum est: Cœnandum domi: viuendum more vxoris. quod si facis, vbi libertas illa, cuius nos auidos natura finxit? si non facis, paratæ lites, audienda conuitia, alia multa ferenda. Augustinus libro de ciuitate x i x. de sociali vita, quæ cum maximè expetenda sit, multis offensionibus sæpe subuertitur. In huius, inquit, mortalitatis ærumna, quot & quantis abundet malis societas humana quis enumerare valeat? quis existimare sufficiat? Audiant apud Comicos suos hominem cum sensu, atque consensu omnium hominum dicere. Duxi vxorem, quam ibi miseriam vidi! nati filii, Alia cura. Augustini codices sine negatione habent. Eadem lectio est in Ald. Et codice Gãdauensi. Quam ibi miseriã vidi! Sed interrogatione per negationem meliùs Demeæ sensu exprimitur. *Vidi)* E Expertus sum. *Nati filij, Alia c.)* b Vt rectè educentur, vt bene instituantur, vt vestiantur, vt ne quid peccent, ne in morbum incidant.

Alia cura) b Non altera 14

Hoc fructi) M Vetusto more pro fructus. 16 Nam veteres Latini tantùm quatuor declinationes ponebant.

O. dium) v Et hic vitæ rusticanæ sunt sua 17 euenta. *Potitur)* Efficit vt à filiis meis obseruetur. *Patria pot. c.)* D Accusatiuo casu extulit, quod nos ablatiuo dicimus, id est, patrio potitur commodo. Actus in Clytemnestra Feras potiuntur plagas. b Priscianus. Potior illius rei, & illam rem, & illa re dicimus. Cicero in 2. inuectiua, Rerum potiri volunt. Terentius, Patria potitur commoda. Virg. in 1. Æn. Egressi optata potiuntur Troës arena.

Illum am.) v Collatio est vtriusque vi- 18 tæ per expolitionem. ad quam explicandam & ornandam insigni. accedit traductio.

Illum diligunt: apud illum sunt ambo: ego desêrtus sum. {stdssast stdssat 19

Locus à côtrariis. *V. Illum, vt viuat, op. pro illi. vt sit ca suum enallage. Contentio. color rhetoricus hic est.

*Illum, vt viuat, optant: mĕam autem mortem expêctant. scilicet {stssssv stss 20

Ita eos mĕo labôre edúctos máximo, hic fecit suos {aassst- ar 21

Paulo sumptu: misériam omnem ego cápio, hic pótitur gaúdia. ssbdaatv 22

Age, age, [nunc] experiâmur contra[n] haec [quid ego] póssiem bsassbtv 23

In [hac] h vim habet consonantia. G [nunc hercle] vel [nûc ergo], vel [nûc certè], bsdssbtv. Mu [ecquid ego], bsassbtv.

His rebus conciliatur beneuolentia. R. Al. [hunc], nec malè, stsbstv.

Blandè dícere, aut benígnè fácere, quando [eò] próuocat. {stsbvat stsbs 24

*L. Aetiologia.

*Ego quoque à meis me amári, & magni pendi póstulo. btsst- 25

D. Posteriores, sub. Partes.

Si id fit dando, atque obsequêndo, non posterióreis feram. sttsav 26

*Redit ad ingeniû Demea.

*Déerit: id mĕa mínimè refert, qui sum natu máximus. {baassstv bs 27

19 *Illum diligunt, ap. il. s. am. ego des. s.)* D Hic ostendit Terentius verum patrem & moestiorem & odiosum esse magis adolescêtibus.

20 *Illum, vt v. opt.)* συλλη[illegible]. Nam sic veteres loquebantur. nos verò dicimus, illi op. ât: non, illum. *Illum)* Mitionem.

21 *Hic pot. gaudia)* B Dictum & hoc vetustè. Sic Gellius quoque, mortem per vim potita est.

23 *Nunc exp.)* D Magis Comicè pluraliter Experiamur dixit, quàm si diceret. Experiar.

24 *Benignè facere)* B Est munificum esse. Cic. pro Plan. Benignè multis fecit. *Quandò prouocat)* D Non addit, quis, sed intelligimus Mitionem significari.

26 *Si id fit d. atq. obs.)* Bene naturam secutus est, qui artem ignorat, putâs agi veris omnia debere, non dando & obsequendo. *Si id fit)* Id est, iam à liberis si magni pendor. *Dando & obs.)* V His enim artibus beneuolentia captatur. *Posteriores.)* Redit ad ingenium. Nâ quantumuis placatus, ad acerbitatem tamen aspirat, vt id verissimum experiaris, quod vulgò fertur, Naturam expellas furca tamen vsque recurret. *Non post. f.)* D Subauditur Partes aut, non parui faciam. id est, non vincar à Mitione. Et translatio est à partibus histrionum in fabula. *Non poster f.)* Primus in his ero, inquit, in dando atque obsequendo.

Deerit: id mea min. r.) Vide remanere in 27 Demea non penitus eiectam securitatem.

ACTVS V. SCEN. V.

A R G. H Demeæ noua & simulata comitas multis patefit. nam in hac scena Syro præter naturam adulatur. P Apparet etiam iam crapulam omnem Syrum edormiuisse ac despumasse. V *Theses.* 1 Demea subinde ad ingenium recurrit, qui etsi conetur blandus esse, animus tamen abhorret. 2 Nihil rectè fit, quod contra naturam fit. Hic autem primùm est affabilitatis & vrbanitatis, nimirum εὐτραπελίας experimentum, & quasi quadam hypothesi exercitatio. Blanditur, cùm ait, O noster, vt sit beneuolentiæ conciliatio non ignaua, præsertim cùm fingat se de negotiis serui esse sollicitum. Deinde eundem anteà damnatum commendat. Postremò & memorem animum gratúmque illi pollicetur. Est autem scenula in genere demonstratiuo. D Hic ostendit Poëta, quàm absurdè blandus conetur esse, qui non soleat: & quàm immodica sit repentina largitas, vbi animus à parcitate nimia in contrarium vitium profusionis excurrerit. M Nihil quoque magis risu dignum esse, quàm id quod quis

contra

contra naturam facere contendit, docet hæc scena. Semper enim indicia adsunt quæ faciunt, vt quæ cum gratia locum habere possent, inutiliter & ineptè audiantur.

Versſ.gen.Iambici ſenary.ſiue trimetri acatal.

SYRVS. DEMEA.

1 ſ bſdſp HEVS *Démea, rogat frater ne ábeas lóngius.*
2 aaſdp D. *Quis homo? ô Syre noster, ſalue: *quid fit? quid ágitur?*
3 ſiſdſi S. *Recté.* D. *óptimè eſt: *iam nunc hæc tria primùm áddidi*
4 ſſiſdp *Præter natûram, O noster, quid fit? quid ágitur?*
5 ſſiſſi *Seruum haud illiberâlem præbes te, & tibi*
6 iaſbſp *Lubens bene faxim.* S. *grátiam hábeo.* D. *atqui Syre*
7 ſ-ſabp *[Hoc] verum eſt, & ipſa re experière propédiem.*

Si creticus non admittitur. [C] *[Hoc] ad præcedentem verſum pertinebit.* ſiſabp. [A] *Quidam omittunt [&].* ſſſabp.

Demeæ noua & ſimulata comitas ſpargitur in perſonas.

* D. Blandimentū eſt non interrogatio.

* D. Hoc preſſius dictum eſt. [L] Hoc rectè: quia difficile eſt naturam mutare. Et attēde quàm ridiculè cōtra ingenium conetur ſenex.

1 *Heus D.r.f.ne ab.l.)* [D] Vt apparet iam edormiuit crapulam Syrus. & ſatis moraliter dixit, Frater: nec addidit Tuus.

2 *O Syre n.ſ.q.fit.)* Iam non hæc blanda, ſed dura ſunt. nam ſalue dixit ei, non ſolum quem ſæpe viderit, ſed cum quo toties litigauerit. *Quid fit? quid ag.)* Interrogat & cùm ſciat, & cum damnet actus eius.

3 *Recté)* Bene reſpondit: hæ enim interrogationes de ſalute atque incolumitate eius ſunt qui interrogatur. *Hæc tria)* Deeſt verba.

4 *Præter nat.)* Plus dicit, quàm ſi diceret, præter conſuetudinem.

5 *Seruum h.ill.)* Dura & importuna repentè commutatio ex tanta vituperatione in laudem Syri, oſtendit contra naturam ſuam niti Demeam. *Præbes te)* id eſt, te oſtendis, factis probas. *Et tibi l.b.f.)* Et Bene ad quā rem adiectum eſt: an & Bene * hoc addidit. Quis enim credat tam ſubitis poſt ſæuitiam blandimentis, niſi factis quoque vera eſſe oſtendantur? *Et tibi Lub.b.f.)* Et, additum, eſt, vt oſtendat hanc eſſe ſententiam. Non ſolùm te laudo, ſed etiam iuuo: illud dicendo, hoc faciendo. *Et tibi L.b. f.)* Poteſt hoc & ſic intelligi, Bene tibi faxim, & lubens. multi enim bene, ſed non ex animo faciunt. Omnia ergo addidit, quæ placidum oſtendant ipſum, atque clementem.

Atqui Syre) Atqui, abundat per παρέλκον. 6
Syre) Aſſeueratio eſt non credentis. *Hoc ver. eſt)* Quaſi falſum fuerit illud quod iurgabat: & hoc ſit verum quod nūc dicit. *Propediem)* ὑφέν. Nam Propédiem aduerbium eſt temporis, vt ſi diceret, citò.

ACT. V. SCEN. VI.

ARG. [V] Atque hic alterum affabilitatis experimentum eſt. adulando potius comis videri cupit, non aliter àc in priori ſcena, quæ eiuſdem eſt cum illa generis. [P] nam Demea obuium Getam præter conſuetudinem blandè nititur compellare, & eius inſulſè laudibus inſiſtit. pollicendo ei ſe benefacturum. [L] Simul egrediuntur perſonæ in proſcenium ad congreſſum ſequentis ſcenæ. [V] *Theſei.* 1 Tu nihil inuita dicas facieſque Minerua. 2 Dum vitant ſtulti vitia, in contraria currunt. Nam dum hic comis & affabilis eſſe affectat, garrulus fit, & adulator. 3 Virtus ea cenſenda eſt, quæ abſoluta *ἐχέσιν ἰσῶς* atque *κρίσιν*. [M] Veriſſimum eſſe quod dicit Horat. Dum vitant ſtolidi vitia, in contraria currunt: teſtatur hæc ſcena. Nam dum Demea omnibus ſe facilem & ſuauem præbere ſtudet, & vitium moroſitatis & inclementiæ effugere laborát, in longè grauius incidit, vt penè contemptim nugacitatem ſuam & vilitatem omnibus obiiciat. *Verſ.gen.Iambici ſenary.*

GETA. DEMEA.

*V. Sostratam egrediens alluquitur. V. Prouisam, i. ad videndū procedam. *D. Hoc apud te. L. Oh, senilis interiectio. B Hac interiectione vtimur, vbi ex interuallo notos videmus. R. [te hodie] absiai. al. [. D. Geta maximi pretij] sibaii. Esse te homine i.o iteiudicaui &c.] dbsiai. tum in præcedenti [pretij] disyllabum fuerit. *L. Hoc secum placens sibi Demea. *D. Metaphora ab ambitiosis candidatis.

*HERA, ego hinc ad hos prouîsam quàm mox virginem ; aissp
Accérsant. sedeccum Démeam. saluos sies. ; sesisi ss
Potest in accersant prima à superiori versu pendere. sisist.
D. Oh, quî vocâre? G. Geta. D. Geta, hóminem máximi ; sibbsi
Prétij esse [hódie te] iudicáui ánimo meo. ; aasiai
Nam is mihi est profécto seruus spectâtus satis, ; ailssp s
Cui dóminus curæ est, ita[u] vt tibi sensi Geta. ; dsddsp
Et tibi ob eam rem, siquid vsus vénerit, ; duisp
Lubens bene faxim.* méditor esse affábilis, ; ladisp
Et bene procêdit. G. bonus es, cùm hæc existimas. ; ds'ssi
D.* Paulâtim plebem prímulùm fácio meam. ; ssibp

1 *Ad hos prouisam)* D Ad hos, ad Mitioné & Æschinum scilicet. Prouiso duas res significat: procedo & video. *Quàm mox virg. accer.)* B Quàm mox, significat idem quod Quàm citò: vt, quam mox erit cocta cœna? Ita & hoc in loco accipitur. Plautus quoque per interrogationem dixit, Quàm mox mihi operam das? Sed si per se ponas, significat paulò póst.

3 *Oh, qui)* V Quàm graue illi est seruos suo nomine compellare, quod tamen populare & ciuile est. *Oh. qui vocare)* D Post Oh, nomine vocaturus, non habuit quod diceret: & ideo subiecit Qui vocare? Virg. O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus Mortalis: nec vox hominem sonat: o dea certè, An Phœbi soror? an Nympharum sanguinis vna? Mos est autem inferiores proprio nomine vocari, si blandiri velis. sed hic nominis oblitus, dum dubitat & inquirit inhæsit pronominî. *Qui vocare)* B Quis interrogat. Qui in singulari semper refert, nisi euphoniæ caussa, & Comicè dicas, Qui vocare? *Animo meo)* Propositio est qua magnifaciundum seruum esse iubet.

4 *Animo meo)* D Hoc est secundum animi mei sententiam, & quantum ad animum meũ pertinet.

5 *Nam is mihi)* V Cōfirmatione à fidelitate, quæ præcipua est in seruis virtus, approbat. *Nam is mihi est pr. s.)* In hoc laudando quia non laborat, subiecit specialiter merita eius: aut, vt existimo, nihil habuit quod diceret nisi laudem, sine vllius facti mentione. Et Mihi, id est, quantum ad iudicium meum pertinet.

6 *Cui dominus)* V Ratio confirmationis est: Quia dominum curat. D Cùm hic dominas habeat, dominum dixit: quia præualet masculinum. Virg. Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes Expedior. Et prætereà sententia generalis inducitur, cùm nullum specialiter dominum significat. *Ita vt tibi s. Geta)* Maximum delinimentum infert, eũ nomine vocans. quod tantùm superioribus est & vide quàm grauè, postquàm ipse dixit, nomine appellauit Getam.

7 *Et tibi)* V A remuneratione. vide vt rusticus orator semper eadem oberrat chorda, eandémque cantilenam canat. *Et tibi ob e. r.)* B Quid Et tibi? vtrum quemadmodum aliis? an quemadmodum Syro. *Et tibi ob eam r. si quid. &c.)* Defectus quidam rustici præter naturam blandientis cogit dicta repetere sine gratia. Hæ autem promissiones ad hoc præmittuntur, vt cum in subiectis agi à Demea huiusmodi res cœperint, non sit absurdum spectatoribus, Demeam tam citò esse mutatum. *Si quid vsus v.)* B Sunt qui Vsus genitiuum esse velint, hoc sensu, Si quid lucti & commodi inciderit.

8 *Lubens b. f.)* Videas multos benefacere aliis, sed perpauci ex animo benefaciunt. *Meditor esse aff.)* D Sic hoc sentius, vt illud suprà, --Iam nunc hæc tria primùm addidi Præter naturam, O noster, quid fit? quid agitur?

10 *Paulatim)* V Notat morem ambitiosorum & emergere cupientium, qua de re copiosus est Cicero in secũdo de Legibus. I Mo-

gaster

raliter inferiorum turbam, plebem dixit: hoc est, vt in vrbe vulgus, ita in familia seruos. Et fit translatio ab iis qui honores dolosè, ac non pro merito petunt, ambitiosisque sunt. *Plebem pr. f. m.)* Hoc est, mihi fauentem. Et è contrario Virgil. Vadimus immixti Danais haud numine nostro. *Fauo meam)* [B]Vt mihi faueant, vt me ament.

ACT. V. SCEN. VII.

ARG. [V] Tertium est comitatis simulatæ & nouæ experimentum. Sic enim in diuersas personas eadem dispergitur. Indignatur autem Aeschinus nimio apparatu differri nuptias, & mox lepidum patrem atque ideò assentatorem agnoscit, [P] dum ei paulò vrbanius blanditur: ex quo Demea lepidum se vocari gestit: simúlque parietem intermedium, quo commodius puerpera in luca ur, dirui iubet. [L] Pertinent hæc cuncta ad augendam catastrophen, per omnes personas deducendam. [V] *Theses.* 1 Parentes lepidi vocantur, dum nimiùm indulgent, & abblandiuntur. 2 Amantes moræ sunt impatientissimi. 3 Adolescentibus non ingrata est assentatio. Nam iustam censuram non facilè ferunt. 4 Senex ex seuero adulator fit. 5 Amor parentum in liberos sæpe immodicus est. 6 Multi sunt liberales ex alieno marsupio. [D] Adolescen. & Demea inter se affabiles, imaginem præbent & quàm dulcis sit iunioribus assentatio, & quàm ingrata censura. [M] quódque omnes homines ex alieno liberales sunt, verùm si quando de suo quicquam erogabunt, tum tenacissimi sunt, & ad rem mirum quàm attenti: quod hic exemplo Demeæ docetur. Et Aristoteles libro Oeconomicorum de Dionysio ex Dione refert, quòd nullus parem curam habet alienorum & suorum. *Vers. gen Senarij.*

ÆSCHINVS. DEMEA. SYRVS. GETA.

1 {ſſ. ǝſi ſſaa} OCCIDVNT [me quidem], dum [nimis] sanctas núptias *Al. [me. qui dum]. ſſsǝli & eliso i in [nimis]. ſſ. ali.* — Amantis affectus exprimitur.

2 iaiiſp Student fácere: [apparândo] consûmunt diem. — *Mu.* [in apparando].

3 biuſ D.* Quid ágitur Aéschine! AE. hem pater mi, tu hîc eras! — *[A] tum versus clauds cab. r. ib. iip.* — * D. Hoc Comicũ & blandum est.

4 aibſſp D. Tuus hercle verò & ánimo, & natúra pater,

5 dſdſſp Qui [te] amat plus quàm hosce óculos. [sed cur non domum — *Mu.* [te plus quàm oculos hosce.] ſdiip.

1 *Occidunt me)* [D] ἰδιωτικῶς dixit occidunt me, pro, Nimis tædunt & cruciant me. [B] Amplificandæ rei gratia, verbum atrocius subiecit loco proprii. *Occidunt me q.)* [D] Quidem pro expectatione * est: tanquam in hac mora nullus alius occidatur, nisi qui amat, id est, ego. *D. ni nim. s. n.)* Et Nimis sanctas ridiculè additum est in ea ducenda, quæ iam peperit. nam Sanctum est, quod omni obseruatione inuiolatum est. Et bene additum est Nimis: quia Nimium pro vitio ponitur: iuxta illam sententiam, Vt ne quid nimis. *Sanctas)* [M] Sanctũ, vt Festus ait. veteres dicebant, quicquid splendidè apparatum, magnificũ, opiparum, & lautum esset. Sanctæ nuptiæ, id est, solennes [L] & religiosæ, [M] quæ secundum titus & ceremonias matronalium legum instituuntur, quasi sancitæ. vnde mox dicit: tibicina & hymenæum qui cantent, quæ ad nuptiarum solennia pertinebant. Alioqui sanctum, immolatum significat, hic pro religione ipsa in epitheto vsurpatur.

3 *Quid agitur Æsch.)* [D] Iam ipse docui, Quid fit? & Quid agitur? blandimentum esse. Iam núc hæc tria primùm addidit præter naturam, O noster, quid fit? quid agitur? *Hem pater)* Non sine consternatione respondet Æschinus: etsi hic blandè interrogat, & miti vultu: nam ex improuiso obiectus est Demea, & insperanti.

4 *Tuus her.)* [V] Exordium est beneuolentiæ quæ στοργὴν φυσικὴν parentum in liberos continet. *Tuus h. v. & an. & n. p.)* [D] Totum eripuit Mitioni, cui ne animum quidem reliquit.

5 *Qui te amat, pl. q. h. o.)* Magis comicum, quàm Amo. *Plus q. h. oc.)* [B] Hyperbolæ est, id est, oratio fidem excedens, augendi causa. *Sed cur non d. v. ac...)* [D] Bene subiecit quæ volenti

Omnia de ritu nuptiarum.

Vxôrem accérsis? AE. *cúpio: verùm hoc mihi mora est,* ſſdldi 6

Tibícina & hymenæ̂um qui cantent. D. *eho,* ſbiſſ 7

Vin' tu huic ſeni auſcultâre? AE. *quid?* D. *miſſa hac face,* ſiliſp 8

Al. [turbas.]

Hymenæ̂um, [turbam] lámpadas, tibícinas: aſſiſi 9

Prodigus ex auaro.

Atque hanc in horto macériam iubĕ dírui {ſiſaſi ſiſaa} 10

Quantùm poteſt: hac tranſfer, vnam fac domum. ſiliſp 11

R. [Transdúce], vel [Tradúce].

[Traduc] & matrem & familiam omnem ad nos. ſſdiſp 12

AE. *placet*

volenti eſſe credebat. *Cur non*) [V] Propoſitio eſt de accerſenda vxore, quæ ab vngendo dicta eſt. Nam nouæ nuptæ poſtes adipe inungere ſolebant, ne quid mali magica arte accederet, Plinius 28 cap. 9. *Cur non d.*) [B] Bene Domum, quæ enim nubunt, teſte Nonio, in ædes maritorum tranſeunt.

6 *Verum*) [V] ἀνθυποφορὰ eſt difficultatis.

7 *Verum hoc m.m. eſt, Tib. & Hym.*) [D] Hoc eſt quod ait, Dum nimis ſanctas nuptias ſtudent facere. Hymenæum quidam Liberi & Veneris filium dicunt eſſe, qui primus certas nuptias inſtituerit. ideò per laudem cantatur virginalibus nuptiis ob huiuſmodi meritum. Alii virum fortem Atticum dicunt fuiſſe, qui raptas prædonibus virgines, oppreſſis latronibus, intactas patriæ reſtituerit. Alii, quòd ὑμὴν dicatur membrana quædam, qua eſt munita virginitas, quæ [V] & Eugion dicitur, & [D] primo diſrumpitur coitu, hymenæum putant veluti hymnum vocari virginalium nuptiarum. Ergo ſic accipe hymenæum in nuptiis, quemadmodum θρῆνον in funere, vel in ſacris hymnum. [M] Hymenæus deus eſt, nuptiarum præſes, cuius nomen frequentiùs in nuptiis hominis cauſa inuocabatur. [B] Lactantius enarrâs Statii tertio Thebaidos verſum illum, Infauſtíſque dabas hymenæis, Hymenæus, Inquit, puer Athenienſis fuit, is cum annos pueriles ætatis exceſſiſſet, neque adhuc virum impleret, ea forma præditus fuiſſe traditur, vt fœminam mentiretur. Hunc cùm nobilis virgo quædam amaret, ipſe ob generis ſui ignobilitatem nuptias deſperans, quod potuit: tamen puellam extrema amoris linea diligês, animum ſolo ſatiabat aſpectu. Cúmque nobiles fœminæ cum virginibus ſacra Cereris Eleuſinæ celebrarent, ſubito aduentu Piratarũ raptæ ſunt inter quas & Hymenæus, qui illuc muliebri amictu ſubſequutus fuerat amatam Præda igitur auecta, cùm Piratæ nauigio in regionem longiùs diſſitam perueniſſent, hi ſomno oppreſſi, ab inſequentibus ſunt ad vnum omnes occiſi. Hymenæus relictis eo loco virginibus, Athenas reuerſus dilectæ nuptias paciſcitur à ciuibus hac lege, vt à piratis raptas, auectáſque nuper filias reſtituat. quod cum feciſſet, exoptatam accepit vxorem. Quod coniugium quia felix fuerat, placuit Athenienſibus Hymenæi nomen miſcere nuptiis. Vnde ſolet in nuptiis cani ad hunc ferè modum, ὑμὴν ὦ ὑμέναι' ὦ ὑμήν. quod in auibus eſt ab Ariſtophane quoque poſitum. Hinc illud Catulli, O Hymen Hymenæe, ô Hymen, ô Hymenæe.

Vin' tu h. ſ. auſc.) [D] Contempſit ſe ipſum dicendo Huic ſeni, hoc ſolum afferens cauſæ cur audiendus ſit, quòd ſit ſenex. Et totum hoc apparet lætiſſimo vultu dici. 8

Miſſa hac) A facto confirmatio. Cuncta enim quæ ad nuptiarum cæremonias conferuntur, in promptu adſunt. Solebant autem tædæ nuptiales nouæ nuptæ præferri, ſicut in Problematibus Plutharcus exponit, & eò Terentius reſpexit.

Turbas l. mp. tib.) [D] Bene totum pluraliter: vt qui reprehendit ſic multa. Plautus, quos tu mihi paraſitos, luſcos, quos ſumanos ſomnias? Hæc igitur vultu pronuntiãda ſunt, vt appareat ea diſplicere dicenti. 9

Lampadas) [B] Facibus adhibitis nuptiæ fiebãt veſperi apud antiquos. Seruius in quarto Æneidos, Varronem citans, aqua & igni dicit vxores à maritis accipi ſolitas. Vnde hodie faces prælucẽt, & aqua de puro fonte intereſt nuptiis.

Atque hanc in h.) [V] A modo. Maceria hîc eſt paries demaceratus, ſed M. Varro congeriem lapidũ ſine cæmento eſſe dicit. [M] Maceria, Nonius ait, paries eſt. Siſenna hiſtor. libro tertio Poſt villarum macerias ac parietinas quinque cohortes in inſidiis reliquit. [B] Quidam annotauit, Maceriã dici parietem ſiue murum, vel cõgeriem lapidum in vnum compactorum, ſine cæmento, quo vineæ claudi ſolent. Et hunc Terentii iocum citat M. Varro libro primo de re ruſtica, agens de ſeptis, Quartum, inquit, fabrile ſepimentum eſt notiſſimum 10

13 aiiap *Pater lepidissime.* D. *euge, iam lepidus vocor.*

14 aiisp *[Fratris] ædes fient peruiæ: turbam domum*

R. *Al. [fratris], sed perperam.*

15 isssii *Adducet, [sumptum] admittet: multa: quid mea!*

R. *Al. [& sumptum].* ^ isssii: *vel eliso d in [quid]*, iisddi,

16 { bbaisp / bbaia } *Ego lepidus ineo gratiam: iube nunc iam* [iã] *disyllabum.*

17 ddiisi *Dinumeret [Babylo illi] viginti minas.*

R. *[illi Babylo]*, ddiisi: *al. [Babylo illi], tum in [Babylo] non elidi-tur o.* ddiisi.

18 aidbip *Syre cessas ire, ac facere?* S. *quid [ago?]* D. *[dirue:*

19 aiiap *Tu illas] abi & traduce.* G. *dij tibi Demea*

20 asdidi *Bene [faciant,] cum te video nostræ familiæ*

21 diiisp *Tam ex animo [factum] velle.* D. *dignos arbitror:*

22 dsissi *[Quid tu] ais?* AE. *sic opinor.* D. *multo rectius est,*

23 iissp *Quam illam puerperam nunc duci huc per viam*

24 idcdsp *Ægrotam.* AE. *nihil enim vidi melius mi pater.*

Si bacchius non recipitur, sit [Ægrotam] prima a superiore versu pendebit, ibidsp.

* Vide senis ingenium, non enim potest se dissimulare iuxta prouerbium. Naturam expellas furca, tamẽ vsque recurret. vnde [L] hæc cum insultatione quadam dicit senex.

R. *[ergo] sub. Faciã.* asdaip.

Al. [dirue Tu illas:]

Mu. [faxint]. asdidi.

Al. [fantum].

Mu. [Tu quid].

tissimum maceria: huius species ferè quatuor. Quod fit è lapide, vt in agro Tusculano. Quod è lateribus coctilibus, vt in agro Gallico. Quod è lateribus crudis, vt in agro Sabino. Quod ex terra & lapillis cõpositis informis, vt in Hispania, & in agro Tarentino.

13 *Euge, iam lep. voc.)* D Apparet Demeam experiendi causa assentari, non quòd animo farit. *Iam lepidus)* V Mores natura insitos mutari non posse docet Demea.

14 *Fratris)* Non placaretur, nisi omnia in Mitionem caderen.. *Fratris ad. f. p.)* D Elegantius quàm Fratris.

15 *Sumptum adm.)* a Non facilè dediscuntur quæ nobis natura penitus indidit, atque insevit. Vnde hic Demea qui alienam, hoc est, liberalis viri personam sumpserat, facilè per occasionem recurrit ad mores.

16 *Ineo gratiam)* D In gratiam eo, hoc est, amicos comparo. B amicis ditor. Adrianus Cardinalis, Inire gratiam, inire rationem, inire magistratum, inire consiliũ, inire pugnam, modi sunt, inquit, Romano candore conditi, & memoriæ maximè mandandi. *Ego lepidus)* D Irridens adolescentis animum sic inquit. *Iube)* V A facili, vt parata sit pecunia. *Iube nunc iam)* D Insultãtis est verbum, Iube, tanquã ⁕ præsenti Mitioni, hoc dicit Demea. Aut apud se dicit hoc. *Iube nunc)* Quasi insultantes dicere solemus, nunc minari, nunc assistere, quem afflictũ tenemus: ita & Mitioni Demea dicit, Iube nunc. *Iube nunc iam D.*

Bab. illi vig. m.) Nimis morale est, cùm de absente tanquã de præsente agimus. Est autem, Iube nunc iam, figura etiam apud Plautum frequentissima. *Iube nunc iam)* Iube sic dicit, quemadmodum suprà ille qui cum alius nemo adesset, alicui diceret.

Dinumeret) Dinumeret dixit, quasi multum numeret. *Illi)* Cui illi? Ctesiphoni, Lenoni, An Æschino? an Syro? *Babylo)* Fratrem, Babylonem ob nimiam liberalitatem vocat: an Æschinum nimis prodigum? *Babylo illi)* L Nomen fœneratoris, vt apparet, à quo pecuniam peti velit, viginti minas. Olim homines pecuniam non in arca repositã habebant, sed ad argentarios deferebant, vt inde quotannis vsuram reciperent. 17

Syre cessas ac f.) D ἰδιωτικῶς dicitur. *Dirue)* Hoc vultu dicitur adhortante. *Dirue)* V Vrget [illegible] herus, vt pergatur. 18

Dij tibi) Seruilis adulatio est in ominatiõe. 19

Cum te vid. n. f. Tam ex an. f. vell.) D Ex animo aliquid facere. est id facere quod ille in animo suo velit. aut certa ex tota mẽte præstare non perfunctoriè, sed ex animo factum intelligere debemus: vt sit Ex animo, quasi ex sententia. *Dignos arb.)* Multa desunt, & Vos, & Esse, & qui sunt. 20

Quid tu ais?) Eo vultu dicitur Quid tu ais? quo videmus loqui eos, qui interrogant gesticulante vultu quid sentiant de consilio suo, quos sciunt approbaturos esse. *Multò)* V Amplificat suum consilium à cõmoditate. 22

Sic soleo, captiose & nut. D. *Sic sóleo. sed eccum Mitio egréditur foras.* dasiai 25

25 *Sic s.)* ᴰ Potest ironia videri, quippe probaret adolescens. *Sic s.)* ᵛ Locus est de quando tale consilium probat Demea, quod natura non ita mutabilis.

ACT. V. SCEN. VIII.

ARG. ᵛ Obiter Mitio aduenerat Syro diruenti maceriam, ᴾ quæsierátque cúrnam id faceret, cui respondisse Syrus intelligitur fratrem suum Demeam ita iussisse, proindéque sic incipit Mitio, *Iubet frater*, &c. ᵛ mox Demea & Aeschinus illi vxorem ducendam esse suadét: & Hegioni agelli pars donatur. & hic est quartum in Demea experimentum comitatis: ᴴ vbi se ridendum propinat, dum præter naturam facilis, clemens, & comis esse vult. ᵛ *Thesis.* 1 ineptus est, qui præter naturam affabilis esse affectat. 2 Qualis vxor sit ducenda seni marito. 3 Inconmmoda sunt matrimonia inter decrepitos. 4 Non est liberalitas ex alieno marsupio. 5 Matrimonia non sint violenta, sed vltronea. 6 Affinibus & cognatis periclitantibus præcipuè succurrendum est. ᴹ Prudentis senis temperantiam & continentiam, qui à rebus Venereis animum quàm longissimè abducere cupit, hæc scena exprimit. Nihil enim insanius, ac intempestiuius, quam senex amator, aut qui ætatem ad amores applicat senilem: cum nec procreare liberos, aut si quam maximè procreauerit, illis non prouidere, nec suauitate aliqua perfrui potest. Plato prudentia singulari vsque ad sexagesimum annum ducendi vxorem tempus prorogauit. Et Aristoteles refert apud Laconas hanc fuisse propositã mulctam qua plecterentur, quicunque serò ad matrimonium aspirarent. Cic. lib. 1. Off. Luxuria verò cum omni ætati turpis, tum senectuti fœdissima est. Si autem ad libidinem intemperantia accesserit, duplex malum est: quod & ipsa senectus concipit dedecus, & facit adolescentium impudentiorum intemperantiam. Plato de Legibus quinto. Nã vbi senes minus pudici sunt, necesse est ibi iuuenes impudentissimos esse. *Vers. gen. Vnicesimus videtur trochaicus tetr acat. & vltimus fragmentum catalectici. Reliqui sunt iambici: è quibus vndecim trimetri acatal. epe dece primis, & antépenultimus. cæteri tetrametri atque acatalectici, excepto tricesimosecundo catalect.*

MITIO. DEMEA. ÆSCHINVS.

D. *Iubet frater,* scilicet Diruí pariete. Syrum alloquitur.
R. *& haec,* adibsp. Insinuatio oratoria latentis persuasionis.

IVBET *frater! vbi is est? [túne iubes] hoc* {id asp / idi} 1
Démea! Mi. *[tu iubes]* ᴬ *sed versus nō satiatur.* idiasp.

D. *Ego verò iúbeo, [& in hac] re, & alijs ómnibus* adabsp 2
Quammáximè vnam fácere nos hanc famíliam, sididp 3
Cólere, adiuuáre, adiúngere. AE. *ita quæsó pater:* aisbsp 4
[Haud] aliter cénseo. D. *immo hercle ita nobis decet.* dadsp 5
Primum huius vxôris est mater. [M. *quid] póstea!* {sissi / si} 6

Al. [M. *Haud*].
R. *Al.* M. *[quid]. sed perperam.* 1 si.

Iube frater!) ᴰ Apparet Mitionẽ dixisse,
1 cur diruis? Syrum respondisse. Quia hoc iubet frater tuus. ᴬ Demea iusserat dirui in horto maceriam, quod nunc heri à Syro videns Mitio, rogat quam obrem id faciat. Syrus ita iussisse Demeam respõdet. Vnde Mitio, Iubet frater. *Tun iubes h D.,* ᴰ Interrogatiuè pronuntiandum totum. ita erit vna persona. Et ostenditur breuiter ex huius verbis, quid prior dixerit Syrus. Et mirũ initium ne proœmio opus esset Demeæ ad prohibendam mutationem voluntatis.

2 *Ego verò)* ᵛ Persuasurus fratri vt Sostratam vxorem duceret, & apta coniugij verba sunt, Colere, Adiuuare, & Adiungere. *Hac r.)* ᴰ Maceriæ disiectione. *Et alijs omnibus)* Vt nuptiis senilibus.

(olere) Subauditur iubeo per ζεῦγμα. *Colere. adiuuare. adiung.)* Colere, ad nurum pertinet: Adiuuare, ad Hegionem: Adiungere, ad Sostratam. Et notandum Coli à superiore: vt, Posthabita coluisse Samo, hic illius arma. 4

Immo h.) ᵛ Est autem προθεραπεία, cum proponuntur argumenta quædã ante argumentationis summam in causa aspera, & parum accommodata, aut est confirmatio. *Ita n. d.)* ᴰ Antiqui si addebant statim verbum, Nos decet facere, nos decet dicere: si non addebãt, Nobis decet, dicebant. *Nobis decet)* ᴸ Rursum Græca figura dictum. 5

Primum huius) ᵛ A decoro cùm sit mater vxoris filij. Igitur non est repudienda propter viciniorem affinitatis gradum. *Primum h. vx. est m.)* ᴸ Incipit à persuasione, sed laten- 6

tem

7 liiffp D. *Proba, & modésta.* M. *ita aiunt.* D. *natu grándior.*
8 baiću M. *Scio.* D. *párere iam diu [per annos haec] non po-*
test: G [... per an..os], baiiſi.
9 {adffp ſ} *Nec qui eam respiciat, quisquam est: sola est.* M.
quam hic rem agis!
10 ffi.ſp D.* *Hanc te aequam est dúcere: & te óperam, ut*
fiat, dare.
11 ffiſſj M. *Me dúcere autem?* D. *te.* M. *me?* D. *te, inquam.*
M. *inéptis.* D. *si tu sis homo,*
12 dſiſdſdp *Hic [faciat.]* AE. *mi pater.* M. *quid? [tu autem huic*
asine] auscultas? D. *nihil agis!* R. [il tu huic asine].
sc. perperam: ^t & tu]
neque eliderer ur, neque corriperetur. MU [tu asine huic,] ^ tum
[huic] dissyllabam. dudſdp.
13 vſiſdſp *Fieri aliter non potest.* M. *deliras.* AE. *sine te exô-*
rem mi pater.

Noua turba, in qua mite declarat facilitatem suam Mitio.

*L. Propositio hortationis, nã quod praecellit ad praeparandum simul & persuadendum valuit.

*D. *Et te op.* Aeschine.

R. *Al. [faciet].*

ter, ita vt ea quae proposito consilio dicenda erant ante demonstrarit, quàm dicat quid fieri velit. Et hoc semper fit ab oratoribus in his rebus a quibus incipere non oportet propter turpitudinem, aut incommoditatem rei quae persuadenda est. Consydera adeo apud Virgilium, vbi persuadet Iris matribus vt naues suas incendant: & inuenies hoc ipsum consilium vltimum poni post argumenta quamplurima. Quin agite, & mecũ infaustas exurite puppes. Et initium à possibili factum est. nam dicit, Huius vxoris est mater. *Quid postea?*) ^V Ridens & subsannans comitatem fratris insolitam rogando admiratur.

7 *Proba*) Ab habitu animi. Magnae enim in vxore dotes sunt probitas & modestia. *Proba & m.*) ^D Proba sibi: & Modesta apud alios. Et vide laudes consiliatoribus inuentas & vsitatas. *Ita aiunt*) Hoc ita respondet, quasi dicat, Sed quid mea? *Natu gr.* ^V Ab aequali aetate. Est enim aequalitas amicitiae mater iuxta Pythagoram.

8 *Scio*) ^D Adhuc Mitio nõ intelligit quò tendat: sed tamen vultu quodã admiranti, cur haec dicatur, respondet. *Parere*) ^V A facili. Nam cura filiorum deterreri non potest. *Parere iamdiu per an. h. n. p.*) ^D Hoc autem addidit, ne contra filios pater suadere videatur nuptias, si illis cohaeredes esse procreandos suadeat. *Per annos h. p.*) Bene per annos: quia non est sterilis.

9 *Sola*) ^V Igitur turbam amicorum comminantium non timeret, & hac ratione multo tolerabilior esset.

10 *Hanc te*) Propositio est: & addit aequitatem, cui ex praeposita confirmatione est ratio, Quia proba, quia modesta. *Hanc te aq. est d.*) ^D Te Mitio scilicet. *Et te op.*) Te Aeschine nam ad illum conuersus à Mitione est. Et quare Aeschinũ operam dare aequũ est? scilicet vt prosit socrui.

Me d. autem?) Magna vis in pronominibus posita est. nã Me ille sic dicit, quasi quem minimè deceat. *Te*) Ille sic respondet, quasi quẽ maximè oporteat. *Ineptis*) ^V ... est Negat enim Mitio, & renuit & non protinus astipulari exoptat. *Ineptis*) ^D Verbum est, quod facit Ineptio, ineptis, Ineptit. *Si tu sis*) ^I Intelligit opera Aeschini ita vrgendum esse Mitionem, vt non possit subterfugere, quin vxorẽ ducat. *Si tu sis h.*) ^D Non, Si es: sed, Sis dixit: quasi in eo te hominem sit Aeschinus probaturus. *Si tu sis h.*) Aeschine. Si sis, pro si esse volueris, & si credi homo volueris. *Si tu sis h.*) Hic facetè & nitè coëgit Aeschinum ad persuadendũ. nõ enim dixit, Si tu sis homo, persuade: sed Hic faciat: vt ab illo non factum, sed effectum exigeret. 11

Mi pater) ^V Obtestatio iucunda est per patri appellationem. ^D Mi, vocatiuus casus est, ab eo quod est Meus. *Sine*) ^V Correctio est, i. e. Demeam audiat. & ... abnegat cùm dicit, Deliras, Insanis. *Quid? tu huic asine ausc.*) ^L Aptum conuitiũ grandi & fatuo. *Nihil agis*) ^B Inanem operam sumis. Simile est illud Plinii in epistola quadã, Satius est otiosum esse, quàm nihil agere. hoc est, melius est nihil operis facere, quàm frustra laborare.

Fieri aliter non p.) ^D A necessario. *Deliras*) Proprio vocabulo vsus est, tanquam locaci. 13

R. Al. [aufer te.] sed perperam. L. Aufer, verbum submouentis.

M. *Insánis! [aufer.]* D. *age, da véniam filio.* M. *[satin'] sánus es!* Al. [sanus] in quo si elidas s, pul bre constabit versus, ſlbdſiap. Alij ad finem huius versus apponunt [ego]: sed metrum non constat, nisi vltima sede procelensm dictum recipiamus: at sequens bene haberet, iiil iii. 14

* L. Recusatio à turpi & indecoro, quod ab ætate sumitur.

Ego nouus' maritus anno demum quinto & sexagésimo* 15

* L. Ad prouerbiũ pertinet, De alieno liberalis. *Largitor*, imperatiuum. Prius *Age* blandiẽtis, posterius corripientis est. G. [nõ hoc] & metrũ melius habet.

Fiam: atque anum decrépitam ducam! idne estis authóres mihi! 16

AE. *Fac: promísi ego illis.* M. *promísti autem! * de te largitor puer.* 17

D. *Age, quid si quid te maius ores?* M. *quasi* [hoc nõ] sit máximum.* 18

D. *Age, da véniam.* AE. *ne grauâre.* D. *fac, promítte.* M. *non omíttis!* 19

G. [nisi te], quod & versus postulat.

AE. *Non, [nisi] te exôrẽ.* M. *[vis est hæc quidẽ.* D. *age,] prolixè Mitio.* G. Trochaicus acat. Qui [vis est] ... tum fuerit trochaicus cat. ... Al. vis hæc quidẽ est. D. age, age, transfauto AE. no, in præcedente versum, ... sed præcedens non constat: quare ... tum in principio huius malim legere. AE. Non nisi exorem. ... Sunt qui contentam prolixe] esse adverbium, sed vocabulum eius tum penultimus pes erit iambus. D aut, age prolixe, id est, age benignè. 20

14 *Insanis' aufer.)* Congruè seni Delirus, iuueni Insanis. Et Aufer, vel te, vel manum, nam rogans manum admonet scilicet dicens, Mi pater, aut pro eo quod est Abi, aut sic, Aufer rem. *Da veniam)* Præsta beneficium, concede quod petitur. *Da veniam)* V hoc loci est obsequi, & beneficium præstare. *Satin' s.)* Negationis ratio ab indecoro, ab ætate sumpta. Erat enim sexagenario maior, & vxor decrepita.

15 *Ego n. m.)* D Apud Menandrum senex de nuptiis non grauatur. *Ego n. m. ann. d. q. & s. Fiam: atq. an. dec. d.)* Hic deest & quis & quid, & quando, & quomodo, vt sit. Quis? ego. quid? nouus maritus. quando? anno demum quinto & sexagesimo. quomodo? anum decrepitam ducam. *Anno d. q. & s.)* Hæc ætas est, vt Varro ait, etiam Comicorum senum. Et demum, aduerbium tarditatis est. B Sũt qui Demum pro Primum accipiendum putent vt sit, Ego fiam nouus maritus quinto & sexagesimo primùm anno.

16 *Atque an. d. duc.)* D Hoc facetè addit, tanquam faciendum hoc esset, si puella duceretur seni. *Decrepitam)* Decrepitam, aut stomacho anili & iracundo: aut Decrepitam obtusi animi & læsæ senectutis: aut Decrepitam, cui sæpe moribundæ crepuerit planctu familia, id est, clamauerit. *Idne estis m. au.)* Hoc est, persuasores. vt Virgil. Author ego audiendi.

Promisi) V Vrget filius à promisso. Et hic locus est, ne quod matrimonium sit coactum & violentum. *De te l. p.)* E Acutius De te dictum est, quàm De tuo. Et bene in eum, qui promiserat puellæ coniunctionẽ suã. *Largitor)* Verbum est imperatiui modi futuri temporis. B Diomedes, In modo imperatiuo declinatione passiua, tempus futurum apud veteres vulgo vsitatum est, loquitor, Largitor. Legimus apud Terentium, Loquitor paucula. Idẽ, De te largitor puer. id est, loquere, largire. 17

Da veniam) B Quibusdam Dare veniam est cõcedere quod petitur. *Ne grauare)* I Ne te difficilem præbeas, quia grauem se dicitur præstare, qui id facilè nõ præstat in beneficio quod potest. *Da ve. ne gr. D. fac pr.)* Altrinsecus agentiũ, fatigantiũmque verba sunt. 19

Age p. li.) Aut Age prolixè, id est, age benignè: vt sit Prolixè benignè, secundum veteres. aut per ἀσύνδετον, & ἔλλειψιν. Age correctiuum: vt ad Prolixè subaudiatur, Noller esto, aut quid tale: & Mitio velut insuaui dictũ sit. *Prolixè)* V Dum tergiuersatur, ait Prolixè. 20

21 M. *Et si hoc mihi prauum, inêptum, absúrdum, atque aliênum a vita mea

22 Videâtur: si vos tantópere istuc vultis, fiat. AE. benefacis.

23 D. Méritò te amo. verùm, quid ego dicam? * [hoc confit] quod volo: In [hoc] h vim habet conso[nan]tiu
P Al. [hoc quom fit]: vel legendum [cum hoc confit.

24 Quid nunc [quod] restat! Hégio [his est cognatus] próximus, I [ius] h vim habet consonātu vel legē ū[hic est hu cognatus]. Mu cognatus hu est].

25 Affinis nobis, pauper: bene nos áliquid fácere illi decet.

26 M. Quid fácere! D. *agélli [hic sub vrbe est paululum] quod lócitas [foras:] G. [est hic sub vrbe paul]. Mu hic est sub vrbe paulum]. D. Al. foru]

27 Huic demus, qui fruâtur. M. * [paululum] id autem! D. si multum, tamen Mu. [paulum].

28 *Faciúndum est: * pro patre huic est, bonus est, noster est, rectè datur.

29 Postrémò non meũ illud verbũ fácio, quod tu Mítio

*V. Victus tandem consentit & suffragatur.
Mu. [ficus: Meritò te amo. D. verum qd quid].
•L. Iterum plaudit sibi Demea propter expugnatum Mitionis animum.
Al. [quid].
Hegionis commẽdatio à persona.
•D. Totũ cũ cõceptione pronũciãdũ.
D. Foras versum aut Foru posito, i. alieno.
•L. Interrogatio negantis.
•Facti necessitaté indicat.
•L. Iustum à meritis & persona: deinde à testimonio Mitionis.
Mitio tuo ipsius dicto impetitur.

21 *Et si hoc m. p. inept. abs.)* D Prauũ, si anum ducit nullo commodo suo. Ineptum, qui non voto filiorum ducat vxorem. Absurdum homini, qui nunquam duxerit, & nunquam ducere voluerit, seni duci vxoré, quæ adolescéti ducta non sit.

22 *Si vos t. ist. vult. fiat.)* Cur hic non vertitur de voluntate Sostratæ? An quia illã consentire necesse est, vel propter pauperem, vel ob amorem filiæ suæ? *Si vos t. ist. vult. f.)* Ridiculè dixit, & Comicè, vxorem se ducere, non quia velit, aut debeat: sed vt obsequatur iubentibus.

23 *Hoc c. q. v.)* Perficitur inquit quod volo: vt sumptum & turbam domũ recipiat Mitio, & ego ineam gratiam.

24 *Quid n. q. r.)* Quod restat, pro, quod sequitur. An Quod restat, tanquam reliquiarum priorũ, ac per hoc minimũ? *Hegio his est c. pr.)* Commendatio personæ quasi notæ, etiã Mitioni ob merita sua. Et bene addidit Proximus: nam multi gradus & veluti rami sunt propinquitatis in affinitate & cognatione dispositi. *Cognatus)* V ... est ab affinitate propter initum cum filia Sostratæ matrimonium: à necessitate, quia pauper, cui benefaciendum esset.

25 *Aff. nun.)* D Rectè. nam vxoris cognati, marito affines sunt. *Pauper)* Iam hoc nomine apparet aliquid flagitari.

26 *Agelli)* V A facili, cum Agellũ dicit, ne tanti facere rem tam vulgarem. *Quod l. f.)* F Foras, dixit, locũ pro persona ponens: quasi diceret, Nescio cui alieno sic & nos dicimus, Audi quid dicit. Ecce hac, pro ecce hic, Cicero, Hic tũ alius ex alia parte Deest ergo aliquid, vt sit. Quod locitas foras versum. Aut si Foris foris posito, Id est, alieno.

27 *Huic d. qui f.)* Id est, qui fructum capiat, nõ proprietate potiatur. Propriè ergo & quasi de iure dixit Fruatur. est autem Fruatur, alatur: quia Frumen dicitur summa gula, per quam cibum lingua demittit in ventrem.

28 *Prop. h. est)* Ab honesto. *Bonus est. n. est. r. d.)* D ἐπιτροχασμὸς hortantis, & ac videtur multa congerentis.) *Noster est)* Bene addidit. nãque dixit, Pro patre huic est. *Bonus est)* Potuit responderi, Quid mea? *Rectè d.)* Quasi non quæratur, an dandum sit sed illud solùm, an rectè. *Bonus est, noster est)* Hæc omnia vultuosè, tanquam inuidiam parsimoniæ faciat Mitioni. Et plus significat Noster, quàm si addatur, quid noster.

29 *Postremo)* V A iudicato, quod hic collaudat, vt fratrem suum istoc impetret & corrigat. *Non ill. v. verb. f.)* D Nunc Verbũ pro ἀξίωμα posuit, quod vno non stringitur verbo. Ergo Verbũ, breuis sententia: vt, Vno ver-

Bene, & sapienter dixi dudum: vitium commu ne omnium est,

QVOD NIMIVM *ad rem in senecta attenti sumus: hanc maculam nos decet*

Effugere: dictum est verè, & re ipsa fieri oportet.

M. *Quid? istuc? dabitur quidē quādo hic volt.* AE. *Mi pater.*

D.ᵉ *Nunc, tu mihi es germanus pariter corpore, & animo.* M *gaudeo.*

D. ᶠSVO SIBI HVNC *gladio iugulo.*

Mi. oportet Mitio ... quentem ... ᵉ V. Ab æ... quæ suadet ne refragetur. ᶠL... uerbium in Mitionem, quia ... ipsius dicta capitur. *Ai.* Istuc ... dabitur quidem quando hic volt. *Æ.* Mi pater. *Al.* mihi tu es ... mihi ...

Trochaicus hic absoluitur scena sequenti.

bo dic, quid est quod me velis. Et: Miserā me, quod verbum audio. Verbum dixit verā sententiam. nam verba esse à veritate dicta tenatur Varro.

31 *Nimium ad rem in senect.)* ᵃ Tenacior est senectus: & sola necit moderari cupiditatibus. Quæsita reponere ac seruare, pecuniam congere, occupare terras possessionibus, vnum huius ætatis studium est. *Hanc macu. d. Eff.)* ᵇMaculam ... dixit, hic idē. opinionem Mitionis: quia parsimoniam, maculam putet. & simul auxit: primo vitiū, deinde maculam dicendo.

35 *Suo sibi h. gl. iug.)* ... & nō Suo: sed Suo sibi, moraliter, & vt veteres solet loqui. Suo gladio, suóue telo iugulari dicitur, qui suis ipsius dictis reuincitur, aut qui suopte inuento telóue capitur denique in quem quocunque modo seu dictū, seu factum retorquetur, quod ab ipso pr. fectū sit. veluti si quis, quēadmodum Phalaris Perillum, mali repertorem suo inuento cōficiat. Itaque in Adelphis Terentii, Mitio senex fratris Demeæ seueritatem increpans, huiusmodi vtitur sententia, Hoc vnum aufert vitii senecta attenti re ad rem sumus, quàm oportet. Eandem Demea paulo pòst in fratrem retorquens, Postremo, inquit, non meum illud verbum facio, quod tu Mitio Bene & sapienter dixti dudum: vitiū commune omnium est. Quod nimium ad rem in senecta attenti sumus, hanc maculam nos decet: Effugere. Hac ratione cùm Mitio constringeretur adigeretúrque, vt agrum quem rogabat, daret: tum Demea, Suo inquit, sibi hunc iugulo gladio. Translata metaphora ab his, qui in pugna suis ipsorum telis aliquoties confodiuntur. Hæc in Chiliadibus Paræmiographus. *Suo sibi)* Interdum pronomini Suus additur Sibi, nulla necessitate, sed veluti cuiusdā festiuitatis gratia: vt hic apud Terentium, & apud Ciceronem, Suo sibi vitiant succo. Dicimus, Sun sibi, pro suo ipsius. Est enim adiectiua dictio Sibi in pronomine Suus.

ACT. V. SCEN. IX.

ARG. ᵞ Quintum comitatis & affabilitatis est in Demea experimentum: ᵝ & hic omnia iucundo claudun ur fine. Hortatu Demeæ Syrus cum vxore libertate donatur: & filiis ambobus vxores optatæ conceduntur. Causam etiam Mitioni refert Demea cur tam repentè mores mutauerit, vbi & seculum corruptum, & consuetudinem aspernandam carpit. Demum filiis sedulam posthac operam suam pollicetur. ᵞ *Topes.* 1 Dignus est seruus mercede sua, id est, libertate, quam probè meritus est. 2 Seruorum opera est varia, itaque non semper laudabilis. 3 Rectè faciunt mariti liberi vt suæ vxores tales quoque sint. 4 Nutricia debentur obstetricibus & alumnis. 5 Subita morum mutatio est suspecta. 6 Studia adolescentū non semper sunt optima, vt qui filii parùm consulere possunt. ᴹ Prodigalitatis, & intempestiuæ largitionis danosam temeritatē tacat hæc vltima scena. Hæc, vt Cicero verissimè dixit, fundum habet: hæc ad corrumpendos animos accipientiū tota comparata est. Nam qui largitur, ad suam voluntatem alios traducere nititur. Aristo. in magnis Ethicis

Ethicis sic ait, Prodigus est, qui vbi non decet impendit, & plura quàm deceat, & cùm minime decet. Idem in Ethicis ad Nicomachum, Prodigi ad capiendum proni fiunt, quia cupiunt dare. hæc autem facere interdum nequeunt, cùm citò facultates deficiant, ac ita ex alienis dare coguntur; & simul quia nulla est in eis honestatis cura sine vllo discrimine, & vndique rapiunt: dare namque cupiunt. quo pacto autem, aut vnde, nihil curant, aut quapropter: nec dationes ipsorum sunt liberales. Non enim sunt honestæ, aut honestatis causa nec vt oportet efficiuntur: sed interdum quos deceret esse pauperes, eos ditant, & his quidem, qui moderati sunt, nihil dant. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalect. excepto vltimo, (Calliopius recensuit,) qui est iambicus dimeter acatalectus.*

SYRVS. DEMEA. MITIO. ÆSCHINVS.

1 FACTVM *est, quod iussi Démea.* *Fragment. metro chaici super. vers.*

2 tbb:tst- D. *Frugi homo es: sed edepol hódie mea quidem senténtia* *M. edepol j.* dtbtst-.

3 tsastsv **Iúdico Syrum fieri esse æquum liberum.* M. *istunc liberum!*

4 ssstsv *Quódnam ob factum?* D. *multa.* S. *ô noster Démea, édepol vir bonus es.*

5 {esssst- {a *Ego istos vobis vsque à púeris curáui ambos sédulò:* *G. Potest hic censeri iambicus ac a.* isssdsii.

6 aaasdtv *Dócui, mónui, bene præcépi semper quæ pótui ómnia.*

D. Factum est, &c. id est, diruta est maceria.

D Frugi. vtilis vt fruges.

*I. Ordo, Iudico æquum esse Syrum fieri liberum.

G. Iaf... vltima vel nos legem ...

Commendatio à diligentia sua.

1 *Factum)* V Syrus Demeæ narrat dirutum esse parietem.

2 *Frugi h. es)* Laudatum ornat liberalitate. & hic est propositio. *Edepol h. m. q. s. Iud. Syr. f. lib.)* D Hoc est quod iandudum promiserat Syro: sed núc oportuné. videtur enim modò meritum præcessisse. &, Sententia iudico, *ἀμφιλογία.*

4 *Quodnam ob factum)* D Iure, ascribi enim causas manumissionis in iure formula est. *Multa)* Oratoriè maluit generaliter dicere, quàm quærere specialiter quod inuenire non posfit. & Mitio singulariter vnum quærit, hic pluraliter Multa respondet.

Multa.) V Confirmatio, & prorsus oratorio more dicitur. Nam cùm non habeat, quod idoneè in Syro prædicet, factũ in genere dicit, atque hæc partim Syrus de seipso, partim de Syro Demea enumerat. *Edepol vir bo.)* D Iurat bonum: quia præter opinionem est.

5 **Ego i. os)* V Operam suam commendat, qua libertatem prometetur propter educationem à teneris vsque Vnguiculis. Nam pædagogi officio functus est, quòd in docendo, admonendo, & præcipiendo tam fideliter, quàm prudenter consuluit. *Ego ist. v. vs. a p.)* D Intelligit Syrus laborátem pro se Demeam non habere quod dicat: & ideò ipse prosequitur ordinem meritorum: secundum quem apparet pædagogum fuisse. *Vsque a pueris curaui)* D Suasoria est oratio à iustitiæ partibus. ostendit enim merentibus gratiam referri conuenire. Dabatur ingenuis olim pueris pædagogus quispiam ex seruis, quem metuerent. Syrus autem dicere videtur, se Ctesiphonis, atque Æschini pædagogum fuisse. Huc & illud Getæ spectat in Phormione. Abeuntes ambo tum senes, me pueris relinquunt quasi magistrum. *Vsque a pueris)* D Præpositio vsque coniungitur plerunque à per ceteris illis viris cum aliis præpositionibus à. vel ab ante, è, ex Terent. Vsque à pueris. Virgil. Vsque à proauis vetus ordinis ætas. Idem, Siculo prospexit ab vsque Pachino.

6 *Docui, m. b. pr.)* D Ridiculè adduntur, & tantum consuetudine: quia imputatur etiam facta prauè pro bonis. *Quæ pot. o.)* Bene quæ potui: quasi plura vellet.

•L. Ironia in Syrũ pariter & Mitioné. [b]Mirò irridet Demea: sic tamen vt serio agere videatur.

D. *Res appáret: & quidem porrò [hac,] obſonâre, cum fide 7

Si creticus non admittatur, [b] in verſu redundabit [hac] dictio.

Scortum addúcere, apparâre de die conuiuium: 8

Non mediocris hóminis hac ſunt officia. S. ô lèpidum caput. 9

•D. Et hoc totum seriò dicitur, vt magis ridiculum videatur.

D* Poſtrémo, hódie in pſáltria iſta emúnda, hic adiutor fuit, 10

•L. Quaſi prouocari exemplo.

Hic curàuit: prodéſſe aquum eſt: * àlÿ melióres erunt. 11

Denique hic, ſcilicet Aeſchinus.

Déniq; hic vult fieri. M. vin' tu hoc fieri? AE. cúpio. M. ſi quidem 12

Manumiſſio Syri.

Tu vis, Syre eho accêde huc ad me: liber eſto. S. bene facis: 13

7 *Res ap.*) [v] [illegible] ſtudium eius probat, vt admodum turpis ſic eludit, vt ſeruum quiddam agere videatur. Quaſi tria eſſent ſeruilia officia, quorum vnum eſt obſonare, id eſt, obſonia coëmere aut certè, ſumptus in obſonia impendere. Alterum eſt in ſcorto adducẽdo, & fideliter, ne ipſe in itinere idipſum vt dicitur apud Germanos quoddam prælibaret. Vltimum eſt in apparandis conuiuiis. Atque ſic communia ſtudia adoleſcentum, quibus ſerui inſeruiunt, ſubindicat. Hæc autem magnifacit, ſed illudendo, & additur epiphonema.

8 *Apparare de die c.*) [D] Id eſt, repentè neque antè prædictum, nec pridie conſtitutum. [a] Seruius in primum Geor. Nocte nomen eſt, adeò vt ei Horatius iunxerit præpoſitionem, Vt iugulent, homines ſurgunt de nocte latrones. Nam aduerbium noctu facit, ſicut diu. Saluſtius, Diu, noctúque laborare, feſtinare, *Conuiuium*) Huius proprietatem vocis, M. Cic. in Catone ſuo demonſtrans: Bene, inquit, maiores noſtri accubationem epularem quòd amicorum, & vitæ coniunctionem haberet, cõuiuium nominauerunt, meliùs quàm Græci, qui hoc idem tum Compotationé, tum Concœnationem vocant: Vt quod in eo genere minimum eſt, id maximè probare videantur.

10 *Poſtremò*) [v] Quaſi [illegible] de empta Pſaltria confirmat. *Hic Adiutor f.*) In re bona Adiutores, in re mala Impulſores dicuntur. Ergo hîc Adiutor dicitur à non iraſcẽte: à criminante autem & irato, Impulſor.

11 *Hic ad. f. Hic curauit*) De more repetitũ eſt Hic: cùm dicitur Hic Adiutor fuit, Hic curauit. Sic enim ſolemus onerare audiẽtem meritis eius quẽ laudamus: Deinde quid non præſtitit, qui & officium corporis, vt adiutor, & curam animi præbuit, vt conſultor? *Alÿ meliores.*) [v] Iocoſa laus & illuſoria, per collationem quandam. Sunt enim, qui diligentiùs ſuum faciunt officium. Sed tantum bonus eſt [illegible], hoc eſt, Vult & cupit fieri. Illi non tantùm volunt, ſed & ſunt tales. Verùm hoc Videri poteſt cõtortum, potiùs æquum cauſatur, vt libertate donetur, & vtile adiungit. Siquidem alÿ ſerui diligentiores futuri ſunt, cùm tanta liberalitate ſuam ſedulitatem penſari intellexerint. Itaque poſtremum videtur argumentum, à deſyderio ſerui, vt qui libertatem affectat.

12 *Denique hic v. f.*) [D] Abutitur Demea, ſciens prodigam voluntatem adoleſcentuli.

13 *Syre accede huc ad me.*) Vnũ vt eũ natè manu emittat, an vt palam fiat, iubet propius accedere, iuris publici cõſuetudine ludens. Et vide quàm Comicam manumiſsionem, quàm facetè induxerit atque cõdigné. *Liber eſto*) [v] Peroratio eſt. Solebant ita patroni manumittere, vt priùs ter circumactum curreret, dehinc pileus imponeretur. Poſtremò virga vindictæ, (cuius & Liuius & Perſius meminerunt) percuteretur. Hæc autem manumiſsio à multis adnotata eſt. [a] In manumiſsionibus olim mos erat vt dominus caput, aut membrum eius ſerui quem liberaturus erat, manu tenens ita diceret. Hunc hominem liberum eſſe volo: ſtatímque emitteret eum è manu. De manumiſsionibus quæ poſteà apud Chriſtianos in ſacris locis fieri cœptæ, Theodoſiani codicis libro quarto titulo ſeptimo ſic legetę eſt, Qui religioſa mente in eccleſiæ gremio ſeruulis ſuis meritam conceſſerint libertatem, eandam eodem iure donaſſe videantur quo ciuitas Romana ſolennitatibus decurſis dari conſueuit.

14 {ataſaatu draſ *O'mnibus grátiam hábeo, & seórſum tibi præ téreà Démea.*

15 ſbdiaſu D.*Gaúdeo.* AE.*& ego.* S.*credo: v'tinam hoc perpétuum fiat gaúdium,*

16 bſtſſatu *[Phrýgiam vt vxórem] meam vnà mecum vídeam líberam.* — *Al. [Phrygiam vxorem] retecto, vt in præcedétem versum.*

17 {ataaxſt tdbdtſt- D.*[O'ptimam quidem mulíerem.* S. *& quidem] tuo nepóti huius fílio* — *Al. Optima quidem mulier.* S. *equidem* ,ta-axſt-: *[& tuo' & huius] monoſyllaba cenſeantur, & dimetiendum*, tabatſt-. *Al. Mulierem quidem S. & quidem nepoti tuo huius filio]*, btttſ-t-: & *[tuo' ſcilo monoſyllabo* btttſſt-. — *& [D. Optimam, sèque tu in huic, ali dſip: meã ſcito monoſyllabo,* alſiattu. *Iunius.* Aeſchini ſcilicet.

18 aſſatſt- *Hódie primam mammam dedit hæc.* D. ** hercle vero sériò,* — *L. Et hoc ironicòs.

19 ataaſſtu *Siquidem [prima] dedit, haud dúbium quin emitti æquum ſiet.* — *Al. [primã]* ,aſaaſſto *D. quanti est*, quanto precio valet.

20 aaſſſt- M.*Ob eam rem?* D.*ob eam: postrémo à me argéntum quanti est ſúmito.* — *L. Gratiarũ actio.

21 {dtſtſt- dſ S.**Dij tibi Démea oro omnes ſemper ómnia optáta ófferant.]* — *Si quis malit o in [omnia] corripere, sic ſcandat.* dtſſbſt-: *vt ſit in quinta ſede brachysyllabus pro amphibrachy.* — *Al. [Demea omnes ſemp. op. afferant.]* dtſtſt-. *D. Omnes omnia.* antiqua elegantia, & figurata.

22 aſaſaſt- M.*Syre proceſſiſti hódie pulchré.* D.*[ſiquidem] porrò Mítio* — ℞ *Al. [ſi quid]*, aſaſſit-. — *Al. [paululum aliquid]* ,xaaſſat-: vel 18 ſaaſſat- *Al. [aliquid paulum]*, xaaſaſt-.

23 {taaſat- aaſaſt- *Tu tuum offícium fácies, atque huic [áliquid paulúlum] præ manu*

14 *Omnibus.*) ᵛ Seruus gratũ & memorem in benefactorem habet animum, cùm gratitudo beneficiorum non obliuiſcatur. *Et ſeorſ. p. D.* ᴰ Effecit Demea plus quàm volebat. nam qui conabatur amari, præfertur etiã his qui amantur.

15 *Gaudeo. Ae. & ego*) Gratulantium Syro hæc verba ſunt: quibus de more ille Credo reſpondet. *Vtinam h. p. f. g.*) Integrum, ſolidum, & nuſquam interruptum. ᵛ Voto quodam propter perpetuum, gaudium proponit, vt vxor quoque ſit libera.

16 *Phrygiam vt vx. m.*) ᴰ Vt ipſe, Syrus: ita vxor, Phrygia, ſecundum veteres, qui ſeruis nomina à nationibus imponebant. *Vna m. vid. l.*) Hoc ſic pronuntiandũ eſt, quaſi gaudeat ſe recordatum Demeæ: quod cùm vltro cogitabat habuiſſe plenè oblitus fuit.

17 *Equidem tuo*) ᵛ Confirmat ab honeſto propter nutricia, videlicet vt nutrice libera ingenuus puer educaretur. Propterea quòd non ſecus ac vis & natura ſeminis eſt ad fingendas animi corporiſque ſimilitudines, ita lactis proprietas valet. Gellius in 12. cap. 1. Plutarchus in libello de educatione liberorum.

18 *Hodie pr. m. d. h.* ᴰ Ridiculum meritum: ſi quidem oportuerit primam eſſe quancunque: an quia cauſa eſt, quòd ingenui dicuntur ſetiò à nutricibus liberis educandis. *Hercle*) ᵛ Cuncta ſunt Demeæ iocoſa & illuſoria, & in Emittẽdo ἀστεισμὸς eſt. *Hercle ver. ſ.*) ᴰ Aduerbia ſunt confirmatiua.

20 *Ob eam r.*) Hoc eo vultu dicit, quo rem veluti excutimus, & oſtendimus momenti eſſe nullius. *Poſtremò*) ᵛ Promiſſio eſt ſumptuũ pro neceſſitate. *Argentũ, q. eſt, ſ.*) ᴰ Hoc verbo vtimur, vt faciunt qui perſuadere aliquid cupiunt.

21 *Dij t.*) ᵛ Elegans eſt & figurata locutio, quam Plautus ad eundem modum anteà ſimplicitèr extulit, Dij tibi dẽt quæcũque optas.

22 *Proceſſiſti h. p.*) ᴰ Nunc verè pulchrè proceſſit Syrus.

23 *Tu tuum offic. f.*) Hoc eſt, patroni vt libertũ non deſeras, ſed vt alas manumiſſum. Plautus, Facis meliùs quàm pars lenonũ, qui liber-

D. Vtatur. i. viuat.
*L. Recuiantis est & ostendẽtis summum digitum.
Biandimenta.
G. Al. [mi pater]. sed id versus non patitur,

Déderis, vnde vtâtur: reddet tibi citó. M. **istoc vílius.* bſſsbſſv 24

AE. *Frugi homo eſt.* S. *reddam hercle, da modó.* AE. tſitbſſv 25
age pater. M. *pòſt cónſulam.*

D. *Fáciet.* S. *ô vir óptime.* AE. *ô ſpater mi ſſeſtiuíſſime.* btttſſtv 26

M. *Quid' iſtuc! quæ res tam répente mòres mutâuit tuos!* {ſſtuſſt- ſ 27

R. [Prolubium?]
*Redit Demea ad ingenium.
Mores & vitam assentatoriã notat.

Quod ſprolúuium!) quæ iſtæc ſúbita eſt lárgitas! ſaſatſt- 28
D. **dicam tibi:*

Vt id oſténderem, quod te iſti fácilem, & feſtiuum putant, atſſaſt- 29

Id non fieri ex vera vita, neque ádeò ex æquo & bono: ſaſbſt- 30

tos habẽt, & eos deserũt. *Præ m.)* [B] Adrianus Card. Præ manu. inquit, dare est, quod vulgò dicũt, ante omnia, vel ante manũ dare. [V] Donatus autem hoc loco vim cõparandi censet, id est, dabis paululum quiddam præ his, quæ tibi affluunt, & assiduè diffundis. Nos verò enallagen propositionum statuemus Præ per In exponentes, Plauti authoritate admoniti, qui in Bacchidibus inquit, Reddidi patri omne argentum, quod fuit mihi præ manibus, id est, in manibus, aut in promptu, & germanorum est phrasis, *Es vvas vor die hand geben, dauon er leben mag.* Id est, aliquid suppetere, & suppeditare, quo vitã viueret.

24 *Vnde vt.)* [D] Vtatur, viuat: vnde vsura, vita dicitur. vt, Vnius vsuram horæ gladiatori isti nõ dedisset. an vnde alatur, de quo vsumfructum capiat & cuius tibi sortem reddat? Et hoc melius: nã ideò addidit, Reddet tibi citó. *Istoc vilius)* Hoc egit Terentius, vt conuersis officiis vsque adeò prodigum faceret Demeam, donec parcum redderet Mitionem. *Istoc vilius)* Quasi, nihil minus. negatio enim est floccum ostendentis, aut quid tale, cum δείξει: qua subauditur, Quicquã; &, Nõ dabo.

26 *Faciet.)* Ne quid negatum in fine fabulæ videatur, addidit Demea, Faciet, & Faciet, quod petis scilicet: quod irridẽs dixit: quasi de prodigo dicere videatur. Et mirè Faciet: quia ne credibile erat statim cõsensurũ q negauerat: & perpetuò negatio esse in fine non debuit.

27 *Quid ist.)* [V] θαυμαστικῶς, id est, cum admiratione, quæ est propter subitam vitæ institutæ mutationẽ proferatur. *Quid ist. q. r. t. r. m. m. t.)* [D] Animaduertendum est, qua calliditate Terentius quærens finem fabulæ, complere lætitiam per ipsum Demeam nititur in vniuersos, qui in tota comœdia tristis ac sæuus interturbauit & vociferatus est.

28 *Quod p.)* Proluuium, quod Græci προθυμίαν: id est, promptus animus ad largiendum. [M] Proluuium, profusio ait Nonius, nempe à proluendo: [B] per translationem prodigalitas, cùm quis more aquæ opes suas profundit. Prodigus autem hic Demea est, iuxta illud Horatij. Dum stulti vitant vitia, in contraria currunt. *Subita est l.)* [D] Repentina ac per hoc ipsa est ingrata & immoderata: vt euenit cùm ex nimis parcis non largi & liberales, sed effusi prodigique redduntur. *Dicam tibi)* [V] Ad finem Demea personã, quam ad tempus habuit, suam repetit. idque ad œconomiam pertinet. Nam ea re declarat aliam viuendi rationem à perfectis hominibus, aliam ab his qui ciuilem viuendi rationem sequuntur, esse exigendam. [L] ne temere exemplo huius fabulæ, commendasse Mitionem, & illius indulgentiam seueritati Demeæ prætulisse videatur.

29 *Vt id ost.)* [D] Abundat Id. Aut ἐλλειπτικῶς est, pro, per id. *Quod te isti f. & f. p.)* Multùm detraxit Mitioni, dicẽdo, Te isti putant. per quod significatur errare adolescentes, & hunc non esse festiuum. *Quod te isti f. & f. p.)* Bene in postremo dignitas personæ huius seruata est, vt non perpetuò commutata videretur, vt Truculenti apud Plautũ. *Facilem)* [V] Quæ non leui de causa irascitur.

31 ſſſttt- ſ *Sed ex aſſentândo, indulgêndo, & largiêndo Mitio.* — Apoſtrophe ad filios. Poteſt hic cenſeri iâbicus acat. ddſlaſſp.

32 daſdſſtv *Nunc ádeò ſi ob ĕam rem vobis mea vita inuiſa [eſt Aéſchine,]* — G [Æſchine eſt.] ddſſaſt-.

33 aſtſtſtv *Quia non iuſta iniúſta, prorſus ómnia omníno óbſequor:*

34 tandbſt taiſva *Miſſa fácio, effúndite, [emíttite,] fácite quod vobis lubet.* — Oblatio patris. R. [emite.] tatbbſtv.

35 ſſaſtatv *Sed ſi id vultis [pótius, quæ vos] propter adoleſcéntiam* — Al [quæ vos potius]. ſſiatatv.

36 aſaſadtv b *Minùs vidêtis, magis impénsè cúpitis, conſúlitis parum,* — Al. [obſecundare]. dtſbaſt-.

37 d sbtſt- *Hæc reprehéndere & corrígere me, & [ſecundâre] in loco:*

38 tſaſbſtv *Ecce me, qui id fáciam vobis.* AE. *tibi pater permittimus:* — Obſequentia filii.

39 ſſaſtſt- *Plus ſcis quid facto opus eſt. ſed de fratre quid fiet?* D. *ſino* — Mu. [finem in iſtac] atſbſſtv.

40 v ſſbſſtv *Hábeat, [in iſtac finem] fáciat.* [AE. *iſtuc rectè. Plaúdite.*] — D. [M.]

41 diiij CALLIO'PIVS RECE'NSVI.

31 *Indulgendo)* D Attende indulgentiam à Demea culpæ aſcribi denuo. *Et l. M.)* Seuerè additum eſt nomẽ verbis ex animo plorantis.

33 *Quia non iuſta iniuſta pr. omn. omn. obſ.)* Prouerbiales ſunt huiuſmodi elocutiones, fanda nefanda, digna indigna, velis nolis.

34 *Effundite)* V Permiſſio eſt in hac apoſtrophe amarulenta ad filios, qua & præter voluntatem ſe per omnia liberis obſequuturum ſignificat. *Effundite, emite. f.)* D Effundite, ad Æſchinum pertinet Emite, ad Cteſiphonẽ: Facite, ad omnes. *Facite q. vob. l.)* Propriè rediit rurſus ad amaritudinem priſtinã. Hæc ἐπιτροπὴ eſt figura, qua inuitos nos permittere oſtendimus, quod nolumus fieri. *Effundite, emite. f.)* B Cicero permiſſionẽ vocat. Similis eſt apud Maronem eum ironia in oratione Didonis. I. ſequere Italiam ventis, pete regna per vndas.

35 *Quæ vos potiùs p. M. vid.)* D Hîc oſtendit Terentius magis Demeam ſimulaſſe mutatos mores, quàm mutauiſſe.

36 *Minus vid. m. imp. c. c. p.)* ἀλληγορία. minùs, magis, parùm.

37 *Hæc r. & c. me, & ſ. in l.)* Tribus tria redduntur: & vtraque αὔξησις. Illa in malã partem ſuperiora: hæc in bonam, quæ inferiora ſunt. non tantum enim culpæ eſt Minùs prouidere, quàm Impensè cupere: nec tantũ mali eſt Impensè cupere, quantum Parum conſulere. Item Reprehendere bonum eſt: melius, Corrigere: optimum, Secundare. nam qui reprehendit, non continuò corrigit: qui corrigit, non illico ſecundat: id eſt, lætiſſimum reddit & fideliſſimum. Alij Secundare, obſequi dictum putant: & ideò additũ eſſe In loco: quaſi non ſemper faciendum ſit. Ergo Secundare, vel in melius conuertere, vel obſequi intelligimus.

38 *Tibi pater)* V Æſchinus liberaliter ſe diſciplinæ & curæ paternæ commendat. D Noluit Terentius ab amoribus filiorum perpetuò repulſum patrem.

40 *Sino, Habeat, in iſt. f. f.)* Hæc quidem permiſsio eſt: ſed & exceptionem in ſe continet: & cum quodã ſtomacho, & velut minaci denuntiatione profertur. *In iſt. f. f.)* Hoc eſt, aut ne aliam amet, aut ne alteram comparet: ne poſt iſtam luxurietur vlterius. *Iſtuc rectè)*

Bene & Mitio non discessit de proposito suo, qui vt peccasse alias ostenderet fratré ob nimiam asperitatem, cum exceptione quadam laudans verba eius, Huc recté, dixit: quasi diceret, non vt cætera: & simul reposuit ei, qui suprà dixerat, Vt id ostenderem, quod te isti faciliem. & festiuum putant, id non fieri ex vera vita, neque adeò ex æquo & bono, &c.

TERENTII HECYRA

Go.] Tota Græca est Apollodoru. edita Cn. Octauio. T. Manlio Torquato Coss. Acta primo ludis Romanis Sex. Iul. Cæsare, Cn. Corn. Dolabella Ædilibus Curulibus, sine Prologo. non est placita. Relata est iterum ludis Funebribus L. Æmilij Pauli non est placita tota. Relata est tertio. Q. Ful. L. Marcio Ædilibus Curulibus. Egit L. Ambiuius Turpio. Modos fecit Claudius Flaccus, Claud. Filius tibijs paribus. Placuit.]

[ACTA LVDIS MEGALENS. SEX. IVLIO, CN. CORNELIO DOLABELLA ÆDIL. CVRVL. MODOS FECIT FLACCVS CLAVDI, TIBIIS PARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV FACTA EST. ACTA PRIMO' SINE PROLOGO. DATA SECVNDO', CN. OCTAVIO, T. MANLIO COSS. RELATA EST LVCIO ÆMILIO PAVLO LVDIS FVNERALIB. NON EST PLACITA, TERTIO' RELATA, Q. FVLVIO, L. MARCIO ÆDILIB. CVRVLIB. EGIT L. AMBIVIVS, L. SERGIVS TVRPIO. PLACVIT.]

DONATI PROLEGOMENA IN HECYRAM TERENTII.

HÆC Fabula Apollodori esse dicitur Græca. nam & ipsa & Phormio ab eodem dicuntur esse translatæ: cùm reliquæ quatuor sint Menandri Comici. Hecyra autem dicitur ideo, quia per socrus & soceros in ea aguntur multa. Nam & [illegible] & [illegible], soceri nomen, socrúsque significant. Est autem mista motoriis actibus ac statariis, multúmque sententiarum & figurarum continet in toto stylo. Vnde cùm delectet plurimum, non minus vtilitatis affert spectatoribus. Atque in hac, primæ partes sunt Lachetis, secundæ Pamphili, tertiæ Phidippi, quartæ Parmenonis: ac deinceps aliarum personarum, quæ his adiunctæ sunt. Diuisa est autem, vt cæteræ, quinque actibus legitimis, quos in subditis distinguemus. In hac prologus est & multiplex & Rhetoricus nimis, propterea quod sæpe exclusa hæc Comœdia, diligentissima defensione indigebat. Atque in hac Protasis turbulenta est, Epitasis mollior, lenis Catastrophe. Acta sane est ludis Megalensibus, Sexto Iulio, C. Rabirio Ædilibus Curulibus. Egitque L. Ambiuius. Modulatus est eá Flaccus Claudius tibiis paribus. Tota Græca est facta que & edita quinto loco, Cn Octauio, T. Manlio Coss. Cantica & deuerbia summo in hac fauore suscepta sunt. [illegible], id est, personæ extra argumentum duæ sunt, Philotidis & Syræ. In tota Comœdia hoc agitur, vt res nouæ fiant, nec tamé abhorreant á consuetudine. Inducuntur enim beneuolæ socrus, verecunda nurus, lenissimus in vxorem maritus, & item deditus matri suæ, meretrix bona.

FABVLÆ INTERLOCVTORES.

PHILOTIS	*meretrix.*	SOSTRATA	*mulier.*
SYRA	*anus.*	PHIDIPPVS	*senex.*
PARMENO	*seruus.*	MYRRHINA	*mulier.*
LACHES	*senex.*	SOSIA	*seruus.*
PAMPHILVS	*adolescens.*	BACCHIS	*meretrix.*

C. Sul

C. SVLPITII APOLLINARIS PERIOCHA IN HECYRAM.

Versuum genera. Iambici senary, siue trimetri acatalectici.

1 ssbip *VXOREM duxit Pamphilus Philumenam,*
2 ssiap *Cui quondam ignorans virgini vitiū obtulit:*
3 ssisp *Eiusque per vim quem detraxit annulum,*
4 bissai *Dederat amicæ Bacchidi meretriculæ.*
5 iiassp *Dein profectus in Imbrū est: nuptam haud attigit.*
6 cbasp *Hanc mater vtero grauidam, ne id sciat socrus,* Al. [grauidam comperit:] ibidsp. deest pes vnus.
7 issisp *Vt ægram ad se transfert. reuertit Pamphilus:* Al. [reuenit].
8 ss sp *Deprehendit: partum celat: vxorem tamen*
9 bissp *Recipere non volt. pater incusat Bacchidis*
10 issip *Amorem. dum se purgat Bacchis, annulum*
11 cassp *Mater vitiatæ forte agnoscit Myrrhina:*
12 ssisi *Vxorem recipit Pamphilus cum filio.*

2 *Cui quondam)* ᵛ ἀγνοῶν. Hic est error præcipui ioci, & huius fabulæ occasio.

5 *Imbr.)* Insulā prope Thraciā, vt est in nona tabula Europe Ptolom. Nā ante Thraciā sita est, sacra Caberis Thracū numinibus & Mercurio, quem Imbrum fortunati vocant, sicut & Stephanus meminit, & commentaria in Apollonium fusiùs explicant. *Profectus in Imbrum est)* ᴮ Regionum nominibus Latini adiiciunt præpositionem In cum verbis motum significantibus. *Nuptam h. att.)* In fabula est, Nocte illa prima virginē nō attigit: Quæ consequuta est nox, eam nihilò magis.

6 *Ne id sciat socrus)* Sostratam intellige. socrus erat hæc Philumenæ, & huic nurus Philumena.

7 *Vt ægram)* ᵛ Dissimulabat illam ferre vterum.

8 *Deprehendit)* ᴮ Vtero grauidam vxorem. *Deprehendit)* ᵛ ἐπίτασις est. Nolebat enim ad se recipere, & si molestum erat Pamphilo ab ea diuelli.

9 *Pater inc.)* ᴮ Laches pater dicit Bacchidis amorem in causa esse, quòd vxorem recipere nolit Pamphilus. Omnes enim qui amāt, grauiter sibi vxorem dari ferunt.

10 *Annulum)* Annulum quem in digito Bacchis habebat. *Annulum)* ᵛ καταστροφὴ est, cum vxor recipitur agnita ex annulo. Hic enim solus est indicio eam vitiatam esse à Pamphilo.

ARGVMENTVM DONATI.

VITIATAM in tenebris ante nuptias, cui annulum extorserat, meretricē amans dum ignorat Pamphilus, duxit vxorem grauidam ex cōpressu suo. Quam peregrè profectus, cùm reliquisset domi, rediens parientem offendit furtim, & apud matrem suam. Qua re commotus, dum repudium inuitis parentibus, & causam repudii nescientibus parat, per meretricem, apud quam annulus inuētus est, cognoscit eandem ita à se vitiatam vxorem, & ex se natum filium. Primus actus colloquium continet meretricis Philotidis ac lenæ Syræ cum Parmenone: vt per harum personas quæ προτατικαὶ dicuntur, argumentum spectator discat. Secundi actus tenor in hoc est, Immeritam vxorem veluti malam socrum, accusat Laches: & conuenit Philippum de eadem causa. Statim post quorum colloquium conquestio inducitur Sostratæ, quod falsum crimen inuidiosumque sustineat. Tertio actui hæc attribuuntur. Conquestio Pamphili peregrè redeuntis, de amore suo circa vxorem. Paritudo Philumenæ. Sostratæ verba super ægritudinem nurus, quam morbo credit afflictam. Fletus Pamphili errantis, cùm putat non ex se filium natum esse. Colloquium Parmenonis cum pueris à naui venientibus, vt mox loquatur cum ipso Pamphilo, à quo in arcem mittitur. Item Lachetis,

Philippíque,& Pamphili verba de reconcilianda illi coniuge:& eorum ab inuicem litigiosa dissensio. Quartum,actum hæc complent, Perturbatio Myrrhinæ ex interuentu mariti: & eiusdem cum eo nimis callida ac muliebris astutiæ disceptatio.Sostratæ,Pamphili,Lachetísque colloquium. Inclamatio patris & soceri aduersum Pamphilum vxorem recusantem. Conuentio meretricis promittentis se iusiurandum matronis exhibituram de non admisso ad se Pamphilo. In quinto actu Bacchidis narratio deintus gestis, & colloquium cum Parmenone inducitur.quem nuntium mittit ad Pamphilum: Pamphilique ad . ltimū actio gratiarum apud ipsam Bacchidem. Docet autem Varro,neque in hac fabula,neque in aliis esse mirandum,quòd actus impares scenarum paginarúmque sint numero: cùm hæc distributio in rerum descriptione,non in numero versuum constituta sit non apud Latinos modò, verùm etiam apud Græcos ipsos.

M. ANTONII MVRETI. ARG.

PAMPHILVS, Philippi è Sostrata vxore filius,Bacchidem meretricem deperibat. is cùm aliquando noctu ad eam temulétus iret, in Philumenam,Lachetis, & Myrrhinæ filiam,incidit,eámque in via per vim compressit. atque ita effugit.vt neque ipse eam, neque puella ipsum cognoscere potuerit.in illa autem lucta etiam annulum ei detraxit , eúmque Bacchidi dono dedit,paulò pòst pater eum,tum vt à meretricio amore auerteret, tū vt præsidium suæ senectuti pararet,ad vxorem ducendam perpulit.contigit,vt ea ipsa vxor ei daretur.quam ipse constuprauerat:gaudente admodum puellæ matre, quæ , quia sola conscia erat filiam è stupro grauidam esse,quamprimum eam collocare properabat : vt,si fortè post aliquot menses pareret,nuptiis,quemadmodum sæpe fit,obtegeretur stuprum.cecidit res lógè aliter,ac putabatur.etenim Pamphilus,qui inuitissimus adiecisset animum ad rem vxoriam,quíque auellere se derepente à Bacchidis amore non posset,ita dormiit cum vxore, vt eam ne attigerit quidem.Bacchis,quòd,ea viua nunquam se vxorem ducturum,sæpe ei promiserat Pamphilus, nonnullam sibi ab eo factam iniuriam putans, multò ei minus , quàm solebat placida & obsequens esse cœpit.eo factum est, vt Pamphilus ei se paulatim subduxerit,quámque priùs spernebat vxorem, eius mirificum quendam amorem animo conceperit. intereà quiddam accidit,vt iter Pamphilo in Imbrum esset.profectò eo,Philumena, quæ intumescere sibi vterum sentiret,cùm aliorum,tum socrus in primis suæ conspectum refugiebat:tádé cùm in eo esset,vt celare vix posse amplius videretur,sumpta occasione,per sacrificandi speciem,ad matrem se,vnam omnium rerum consciam,confert. post dies complusculos mittit Sostrata . qui eam accerserent. respondetur,ægrotam esse.it,vt eam saltem viseret:non admittitur.Philippus accusare vxorem,& dicere,hæc omnia illius culpa contingere.illa contrà excusare se,& culpam deprecari:nullius se rei consciam esse,cur sua consuetudo nurui odiosa esse debeat. intereà redit Pamphilus:atque ita fors tulit, vt quo die ipse Athenas appulit,eo ipso,Philumena partu leuaretur.cùm igitur , videndi cupidus, (ægrotare enim acceperat,& ita amabat,vt qui vehementissimè)subitò ad eam ingressus esset,peperisse deprehendit.ibi eum Myrrhina exeuntem prosecuta,lacrumans,obtestari cœpit,quando ea res nihil ipsi nocitura esset:ne reciperet quidem vxorem,si ita videretur:sed tamen ne famā illius proderet. ita se facturum recipit. cùm igitur neque vellet vxorem recipere,neque cur sum verā afferret causam:suspicati sunt senes,eum,Bacchidis adhuc amore impeditum,ea de causa ab vxore abhorrere.accersitam itaque Bacchidem obiurgat Philippus.ea.cùm se illi purgasset,iubetur ad mulieres ingredi,& eis quoque illam suspicionem adimere.ingreditur annulum habens in digito,quem,olim Philumenæ ereptum. sibi dederat Pamphilus. Is annulus effecit,vt,vitiatam esse ab ipso Pamphilo Philumenam,cognosceretur.Lætus Pamphilus & vxorem & filium recipit.

ARG. PH. MELANCHTHONIS.

VXOREM duxit Pamphilus,cùm Bacchidis meretriculæ amore tantopere teneretur, vt duobus mensibus vxorem ne attingeret quidem. Posteà per consuetudinem animus victus est,cœpit placere vxor.Porrò cùm ipse peregrè abesset, illa domum redit ad matrem: atque ibi parit mense septimo postquam nupsisset Pamphilo. Eam rem celat & affines & patrem anus.Vbi Pamphilus redit,comperit peperisse.Hic grauiter adeò commouetur , cum aliunde concepisse existimaret.Et cùm per sese doleret res Pamphilo(amabat enim mulierculam)

Iam)tum molestum est ab ea diuelli: neque enim molestum erat reducere. Periclitatur itaq; Pamphilus quomodò honestè dimittat vxorem, néue illius peccatum prodeset. Hæc fabulæ protasis est. EPITASIS instant pater & socer inscii quid accidisset, vt domum reducat: præterrtim cùm nec socrus nec mater, id quod senes falsò suspicati fuerant, obstarent. Quanquam autem permoueri non posset Pamphilus vt reduceret, tamen caussam constantissimè dissimular. Itur eò, vt putent Bacchidis amore deuinctū, alieno ab vxore animo esse CATASTROPHE Bacchis accersita, fidem facit nihil sibi cū Pamphilo rei esse. Hic autem prodendum peccatum vxoris fuit, aut reducenda: verùm casu periculum discutitur. Fortè enim Philumenæ annulum socrus in digito Bacchidis conspexit, quem olim Pamphilus stupratæ in tenebris Philumenæ detraxerat. Is annulus testatur ex Pamphilo puerum susceptum esse. Ita redit in gratiam cum vxore Pamphilus. Iucunda est cum vxoribus senum concertatio: quæ monet sæpe errore & falsis suspicionibus fieri, vt dissentiant coniuges. In primis autem insignis est humanitas & fides Pamphili in hac fabula.

PROLOGVS.

ARG. [M] Maximo artificio & prudentia compositus est hic prologus: [P] éstque varius, & Rhetoricorum obseruantissimus præceptorum. [M] Nam cùm aliquoties ob insperata & incidentia subitò infortunia spectatores suas aures non præberent, sed ad alia spectanda conuerterent animos, oportebat vt principio singulati quadam vi reconciliaret, quos ab alienatos frequenti exhibitione veretetur. Quare is qui agit partes Poëtæ, totus est, vt Poëtæ faucrem at entionémque à populo emereatur. [P] quod locis Oratoriis multifariam efficere nititur: simúlque & beneuolos in primis, & maximopere attentos auditores reddere conatur. L. Ambiuius, & L. Turpio histriones hanc fabulam egerunt. [M] Status est assumptiuus translatitius: excusatur enim, quòd exhibita aliquoties non est placita: [L] Reddit item rationem cur explosa denuo cognoscenda sit: & excusando infortunium, attentionem postulat. [M] Firma autem excusatio fit, quod exemplum haber Cæcilii, qui in ætate matura, quæ per se illi authoritatem comparare potuisset, fuerit explosus. Deinde transfert culpam in tempora & mores. [V] Cæterum prologus est συστατικὸς. commendatur enim fabula spectatoribus, etiamsi semel atque iterum explosa fuerit, & calamitas hic idem est quod Græcis πταῖσμα, videlicet cùm exigebatur in ludis scenicis. Præcipuè autem ea, quæ attentionis sunt, hic obseruabuntur, quæ paratur in exordio per appellationem ἐπιταγμάτων: per nouitatem, quæ per ἀπροσδόκητον confirmatur. Quia conatur à spectatoribus hoc impetrare, vt beneuolè fabulam audiant & recipiant, mira quadam inuentione. Nam cùm causa esset aspera, non aliter animos spectatorum sibi conciliat, atquè si per cuniculos atque insidias eos adoriebatur.

Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

I Ilij. ECYRA *est huic nomen fabulæ*[a]: *hæc cùm data est* *In hac [h] vim habet consonantu. Mu retus reijcit [Est] in sequentem versum*, disddi. L. Occupatio ante propositionem, cur explosa fuerit, & cur iterum referatur. habet vim exordii. Ætiolo-

1 *Hecyra est h.n.f.)* [D] A nomine cœpit, Vt incognitam probaret, & ideò spectandam. *Hecyra)* [V] Insinuatio est noua quadam inscriptione. *Hecyra est h.n.f.)* [D] Hæc primò data est sine prologo ludis Megalensibus, quos Sex. Iulius, & Cornelius Dolabella ediderunt. sed occupato populo studio funambuli, displicuit. Posteà data est ludis Funebribus L. Æmilij Pauli, quos fecerunt, Quint. Fabius Maximus, & Cornelius Africanus. Tunc quoque non peracta est per studium populi circa gladiatores. Tertiò ad postremum introducta, Quint. Fululo, L. Martio Ædilibus: virtute actorum, L. Ambiuij, & L. Turpionis est commendata. *Hecyra est h.n.f.)* Totus hic prologus subtilem conquestionem continet, ob hoc, ne apertè populū neglectæ fabulæ reum faciat, & facilè reuocet in fauorem. *Hecyra est h.n.f.)* Nominatiuo casu figurauit: cùm in vsu sit vt datiuo dicamus, quanuis præstò sint exempla, quibus veteres per omnes ferè casus hoc genus locutionis enuntiabant. [P] Studiosis obseruandæ nominandi formulæ. Dicunt enim variè Latini, Est fabulæ nomen Eunuchus, est fabulæ nomen Eunuchi, est fabulæ nomē Eunucho. qua forma delectatos maximè video eruditos. Gell. noctium Atticarum libro 5. cap. 29. Duæ istæ in loquēdo, inquit, figuræ

gla ad expolitionem.

Noua, nouum[a] *interuênit vitium, & calámitas,* bifldi
Vt neque spectári, neque cognósci potuérit: dfdfdp
Ita pópulus stúdio stúpidus in funámbulo { eddifl biaa
A'nimum occupârat. nunc hac planè est pro noua. aiffli
Et is qui scripsit hanc, ob eam rem nóluit ifiafp
I'terum reférre, vt iterum possit véndere, aibffp
A'lias cognôstis eius, quæso hanc nóscite. afil[l]p
G.[prologi prima loqua.] *Orâtor ad vos vénio ornátu prólogi:* 6Jffi

figuræ notæ satis vsitatæque sunt, Mihi nomé est Iulio, mihi nomen est Iulii. Tertiam figuram nouã hercle reperi apud Pisonem in secundo annaliũ. Verba Pisonis hæc sunt, Tarquinium collegam suum quia Tarquinium nomé esset, metuere: eúmque orat vti sua voluntate Roma concedat. Quia Tarquinium, inquit, nomen esset. Hoc perinde est, tanquam si ego dicam, mihi nomen est Iulium. *Hac cum data est Noua)* [D] Ita dicitur, data est fabula, vt data est cœna, datum est prandium. Et Edidit, à Dato descendit. Et dari dicitur fabula, cùm agitur: Stare, cum placet.

2 *Hac c.d.est Noua, n.int.vit.)* εὐλήψις prima, deest enim Huic: & est figura παρονομασία, Noua nouum. *Nouum)* [V] Antea sanè conscripta fuit, sed vitium nondum acta. *Vitium & cal.)* [D] Bene secundum Augures. Vitium enim est, si tonet tãrùm: Vitium & calamitas, si tonet & grandinet simul, & etiam fulminet. *Vitium & cal.)* Translatio est ab augurio: & vitio creati dicuntur Consules. Calamitas παρὰ τὸν καλάμον, dicitur clades, quia clamatur: vt aliud sit grãdinis culmũ frangentis, aliud furti, aut doli mali. sic Probus.

3 *Vt neque sp.)* Vitium, quòd non spectata est: Calamitas, quòd non cognita. *Vt neque sp.n.c.)* Mira defensio, si quidem non iudicio Comœdia exacta est, si spectari cognoscíque non potuerit: cogniturus scilicet, si audiretur. *Vt neque sp.n c.)* Ideò theatrum, ideò spectatores, ideò actores: quia maior pars in gestu est quàm in verbis. *Cognosci)* Vel probari, vel sciri. an Hecyra sciri dicatur, quæ scita sit nomine.

4 *Ita p.st.st.)* A deriuatione causæ. nõ quia mala, inquit, exclusa est: sed quia populus funambuli admiratione obstupuit: quod infrà de gladiatoribus dicet, ad commutationem causæ inducendam. *Ita p.st.st.)* Hic excusatur & populus, qui neque iudicauit de fabula, neque tamen stultè errauit. Stupidus, pro stupés. vt, —Timidísque superuenit Ægle. *Ita p.)* [V] Ratio, quia funambulo populus operam dedit. Subtilis est culpæ translatio, qua Poëtam ita defendit, vt & populum non offendat: siquidem non iudicio explosam, sed per temulentiam testatur. Quare Interueniendi verbum ex Augurum disciplina transsumptum aptè huc quadrat, vbi si tonuisset vitiũ erat. si grandinasset, calamitas, authore Cic. 1. de Diuinat. *Funambulo)* [M] Funambulus est, qui deliberata aëris circumsistentia, motu corporis constanti, & minimè vacillabundo in funiculis saltare potest, quem Græci schœnobatam vocant.[B] Funambuli sunt, qui per funem protensum ingrediuntur. Quam rem non solùm admirabilem, verumetiam stupendam olim fuisse hoc loco Terent. satis indicat cũ ait. Ita populus stupidus in funambulo animũ occuparat. Nõ enim sine arte sũma id, summóque fiebat vsu. Atque hinc in prouerbium etiam abiit, Ire per extentum funem. hoc est, rem factu per quam difficilem præstare.

Pro noua) [D] Rectè: iã enim non est noua 5

Et is qui) [V] Commendatio Poëtæ à causæ fiducia, in qua & auaritiæ notam à P.Ro. remouet. *Et is q scr.h ob eam rem)* [D] Id est, ob eam causam. quasi dicat, non iterum acta est sine causa. Cur ergo non post funambulũ relata est, vbi ille cessarat? in quo maluit auarũ Poëtam populo inducere, quàm suo operi diffidentem. 6

Iterum r.) Superuacuũ est. *Vt it.p.ven.)* Aliis scilicet ludi. hoc vt diximus, ad laudé fabulæ referatur: postquàm tantum fiduciæ Poëtæ dedit. *Refer e)* [B] Agere. 7

Alias c.eius q.h.n.) [D] Mirè illi fauorem petit ex aliis, quæ spectatori notæ sunt. *Alias cogn.)* [V] Petitoria est propositio & æquitatem causatur, vt omnes fabulæ Terentiane pernoscantur, & veluti iudicio munit atque confirmat. *Eius)* [D] Poëtæ. Quasi hæc omnino nota sit. At in Andria, quæ omnium prima est aliter ait, Vt pernoscatis & quid spei sit reliquum: Posthac quas faciet de integro comœdias, Spectandæ an exigendæ sint vobis priùs. 8

Orator ad vos ven.orn.pr.) Magna arte 9

hic

ascl. asl. *Sinite* exoratorem [s.m.] * eodem vt iure vti senem.*
Al. sim. al. vt sim. sc. i. neutrum versui congruit.

alibsp *Lic. at, quo iure sum vsus adolescentior.*

alsiaj *Nouas qui exactas feci vt inueterascerent,*

issi *Ne cum Poeta scriptura euanesceret:*

issiaj ** In his quas primum, Cæcilij didici nouas,*

tlii *Partim sum earum exactus, partim vix steti.*

biasp adila *Quia [sciebam] dubiam fortunam esse scenicam,*
G. [sc. bam] adilip.

tilii *Spe incerta certum mihi laborem sustuli:*

abdisp di ** Easdem agere cœpi, vt ab eodem alias discerem*

*V. Præcagnominatio causæ acta est.
*V. Ab æquo.
*L. Confirmat exemplis, expiolam cognoscendam esse.
Al. [Cæcily]. i. aai.
D Partim earum. pro in aliis. aduerbialis est locutio id est, cum parte earum.
*V. Narratiuncula est, quomodo exacta Cæcilii Comœdia egerat.

hic prologus scriptus est, & nimis oratorié. nam toties expulsa fabula quomodo honeste reuocari potuit in proscenium: nisi primò ipsa impudentia pro fiducia proferretur, deinde actorum peritissimus ipse habitus, probaret & Poetam & Comœdiam, cuius authoritas elucet ex verbis? tum deinde subtiliter nouo Poetæ, a vetusto, & magnæ authoritatis Cæcilio peteretur exemplum, & peteretur ingeniosissimè nam quod rudi Terentio contigit, accidisse memoratur veteri Cæcilio: quod huic semel, illi sæpe: quod huic in aliis nunquam hoc illi ferè in omnibus. quòd huic præter Hecyram & actæ, & probatæ sunt cæteræ: illi partim exactæ, partim vix probatæ Itaque his omnibus argumentis id actum est, vt neque desperandum sit de Terentio, quòd expulsus est vt nihilominus illi tantum attribuendum sit, vt aut par Cæcilio, magno tunc Poetæ aut vltrò melior etiam esse possit. Hic tamen L. Ambiuius histrio fuit actor Comœdiarum. *Orator ad vos venio*) Oratoré audire oportere, ius gentium est. oratorem non licet iniuriam pati. ideò ergo ne expellatur, non se prologum, sed oratorem nominat. Plautus, Impia sceleste oratorem verberas.

10 *Sinite exorator vt siem*) Orator, est dum agit. Exorator, cum impetrauerit. Ita illud dicenti: hoc iam effecti significationem habet. Et Orator est, cui causa defendenda mādatur. *Eodem vt iure vti sl.*) Vt, Me liceat casus miserari insontis amici.

11 *Quo iure s. vsus ol.*) Tanquā aliud agēs affert exempla, quibus ostēdat, turpe non esse Terentio, exclusam esse vnam illius fabulam, cùm multorum Poetarum multæ exactæ sint: & in his Cæcilii, cuius illo tempore magna authoritas fuit. *Adolescentior*) Hæc comparatio minus à positiuo sonat, & vim diminutiuam exprimit: vt Iam senior, sed cruda deo, viridisque senectus,

12 *Nouas qui ex. f. vt inuet.*) ὀξύμωρα. Et Inueterascerent, denuo agerentur quia nondū acta, noua dicitur fabula. *Inueterascerent*) In consuetudinem venirent, spectarentur, amarentur. *Exactas*) Expulsas. *Feci*) * Adhuc Adolescentior.

Ne cum Poë. a scr. euan.) D Causa facilis 13 honestior est. non se Poetæ vnius, sed ipsius poematis causa laborare.

In his quas pr. Cæcily d.n.) A simili argu 14 mentum, quod fit per comparationem artificiosam & oratoriam rerum ac personarum.

Partim sum earum ex. p. vix st.) Vide, plus 15 esse in exemplo: siquidem partim exactæ sunt Cæcilii fabulæ, partim vix admissæ cum vna Hecyra exclusa sit. Et est sensus, Aut displicui, inquit aut in aliquibus vix placui. *Partim sum earum ex.*) Pro, in aliis. Et simul splendida locutio est Partim, aduerbium est. Et propriè locutus est. Nam fabulæ aut agi dicuntur, aut stare.* Gellius noctium Atticarum libro 10. Partim hominum venerunt, plerunque dicitur. inquit: quod significat, pars hominum venit, id est, quidam homines. nam Partim, hoc in loco aduerbium est, neque in casus inclinatur: sicuti, cum partim hominum dici potest. id est, cum quibusdam hominibus, & quasi cum quadam parte hominum. Sic Terent. quoque dixisse videtur, Partim earum sum exactus, id est, cum parte earum.

Quia sciebam) V Ab euentu fortunæ scenicæ per paronomasiam. *Quia sc. d. f.*) D Nō 16 igitur Poetæ culpa, sed casus est. nā ideò fortunam euentum extulit. * Vt varia est fortuna belli, ita varia sunt doctorum iudicia

Spe inc. c. m. l. s.) D Sententiose & verum. 17 nam vbi certa spes est, nihil opus est laborare certo ac vehementi. *Spe inc.*) Pro spei incertæ. An deest In? *Incerta c.*) Honesta figura quæ dicitur ἀντίθεσις *Sustuli*) Pro omisi dixit.

Easdem) Exactas. *Easdē ag. c.*) * Posteà 18 cœpi easdem agere, quæ prius exactæ fuerant.

Nouas studiósè, ne illum ab stúdio abdúcerem. iafdsp 19
Perféci vt spectarêntur: vbi sunt cógnita, ssbii 20
Plácita sunt: ita Poêtam restítui in locum adisap 21
Propè iam remôtum, iniúria aduersarium aisis 22
Ab stúdio, atque ab labôre, atque arte Música. dsisj 23
G. Al. [ab arte], sed malè. dsciil.
* *Quòd si scriptûram spreuíssem in præsentia,* ssss 24
Et in deterrêndo voluíssem óperam súmere, 6sbdsp 25
Vt in ótio esset potiùs, quam in negótio: aidsi) 26
Deterruíssem fácilè, ne álias scriberet. sidbsp 27
* *Nunc quid pétam, mea caussa, æquo ánimo attendite.* sicdsp sic 28
Hécyram ad vos réfero, quam mihi per siléntium adlaip 29
Nunquam ágere lícitum est, ita eam oppressit calámitas. dbdsdi 30
Eam calamitâtem vestra intelligéntia eassip di 31
Sedâbit, si erit adiútrix nostra indústria. sdssi 32

D. [remmotũ], assisi geminauit m. secundum antiquos, qui omnes in verbu liquidas duplicabant.
* L. Accommodatio exempli.
G. Potest [Et] ad præcedentē versum pertinere, ssbdsp.
* V. Repetit propositionem ad attentionem renouādā: quam vt faciliùs obtineat, mox fortunam aduersam, quam anteà expertus erat, excusat.
R. [vostra intelligentia].

Capi) [D] Difficultatē facti & molimen ostendit. *Ab eodem)* Cæcilio scilicet. [V] Cur? vt Poëtæ ingenium excitaret. *Alius)* [B] Præter exactas priùs.

19 *Nouas st. ne ill. ab st. abd.)* [D] Iterum causa honestatis. *Ne ill. ab st. abd.)* [a] Si semper displicerent.

20 *Perfeci vt spect.)* [D] Attende quantum pondus habeat, quòd nō Feci dixit, sed potius Perfeci, vt molem difficultatis ostenderet.

21 *Placita fu.)* Nota participium sine origine verbi. *Ita P. rest. in l.)* Mirè non Cæcilium, sed Poëtam: vt hoc generaliter populo præstitisse, non vni homini, videatur. *Vbi s. cogn. P. s.)* Elegans promissio & hanc placituram si cognoscatur. & est coniectura à futuro tempore. *Rej. itui in l.)* Quia remotum exclusum dixit.

22 *Iniuria adu.)* [B] Pro aduersariorum, qui apud populum agebant, vt fabulæ eius exploderentur.

23 *Ab st. atq. ab l.)* [D] Bene ostendit se populo profuisse, Cæcilium Poëtam ad laborem reuocando atque artem. Ab autem in tertio commate audiendum est: vt, Hic portus alij effodiunt, hìc alta theatri Fundamenta locāt alii, immanésque columnas Rupibus excidūt, scenis decora alta futuris. *Arte M.)* [M] Poëticè hìc vocatur Musica, quòd in Musarum cura dicuntur esse Poëtæ, vel quòd omnem liberalem artem veteres Musicam vocabant. [V] & per Musicos, Poëtas, & sapientes intelligebant, Cice. 1. Tuscul. Quintil. in 1. 24

In præsent.) [D] Statim vt à populo eiiciebatur. [V] Vbi explodebantur Cæcilii fabulæ. 25

In otio) Per antitheta figurauit. *Vt in otio ess. p. q. in n.)* [D] Ex ipsis rerum nominibus ostendit facilitatem deterrendi. 26

Nunc q. p. m. c.) Bene Petam, & Mea caussa, quasi orator. *Meac. æq. an. att.)* Commendatio personæ leuis per aliam personam grauem, secundum præcepta in Rhetoricis. 28

Hecyram ad vos r.) A causa. Principium à principali quæstione, an cognita sit, & an spectanda sit. [B] Ad propositionem rediens, amplificat per querelā quòd anteà fuerit explosa. *Quam mihi)* [D] A persona dicentis. *Per sil.)* [V] Cùm auditores attenti linguæ fauent. 29

Ita eam oppr. cal.) [D] Hoc succedit pro illo, quod est à persona aduersariorum. simul ad fortunam retulit culpam populi. non enim dixit quod præsiderat. *Calamitas)* [V] Explosionem intelligit, sed spectatorum attendentium industria sedatur, ita facilitatis nouatione attentionem quærit. *Ita eam oppr. cal. Eam cal.)* [D] Calamitatē reperit, ne nos fabulam illum dicere putaremus. 30

Vestra intell.) Ab auditorum persona. 31

Nostra ind.) Rursus à sua. & bene πεφρασμένως vsus est: ne diceret, Vos nobis.

ibidsp *Cùm primùm eam ágere cœpi, *púgilum glória,* — *D. Cur explosa sit narrat.

fafiß *Funámbuli eòdem accéssit expectátio,*

asdsdp *Cómitum conuêntus, [strépitus.] clamor mulíerum* — D. [studium.]

siisi *Fecêre, vt ante tempus exírem foras.*

aissp *Vétere in noua cœpi vti consuetúdine,* — D. Vetere in noua, breuibus primum.

iaidil *In experiúndo vt essem: réfero dénuó.*

sdiasp *Primo actu pláceo: cùm intereà rumor venit*

idsdsp *Datum iri gladiatóres, pópulus cónuolat.:* — Altera explosio.

iissi *Tumultuántur, clamant, pugnant de loco.*

dadisp *[E'go] intérea meum non pótui tutári locum.* — O. [Ego] prima ad superiorem versum pertinet, & [meum] mo-

siiij *Nunc turba nulla est: ótium, & siléntium est.*

nosyllabum, didssp: MU [Interea ego meum]. A dadssp: vbi quoque [meum] monosyllabum est.

33 *Cùm pr. eam ag. c.*) Iam hinc narratio subtilis inducitur, & vt non lædat populum, & vt defendat Poetam. *Cum pr.*) V συναθροισμῷ quinque incommoda, quibus prima Comœdiæ huius actio intercepta est, congerit. *Cum pr. eam*) M Verissimum est, quod vulgò dicitur, Noua placent, vetera præ contéptu haud quisquam ferè attingit. Seneca libro quarto Declinationum respiciens ad Terentij sententiam, ita ait. Acrior est cupiditas ignota cognoscendi, quàm nota repetendi. Hoc in histrionibus in gladiatoribus, de quibus modò aliquid fama promisit, in omnibus denique rebus videmus accidere. *Pugilum glo.*) B Cur eiecta sit narrat. Si neque poëtæ hoc factum culpa est, neque populi iudicio, debetis nunc eã admittere, inquit. *Pugilum g.*) D κατὰ τὸ ἄνθρωπον ἀντὶ τοῦ Pugiles etiam gloriosi: vt minus turpe sit, antelatos eos esse, sicut Virgilius, – Vastis cum viribus effert Ora Dares, magnóque virum se murmure tollit, Solus qui Paridem solitus contendere contra. Hæc est gloria pugilum, gratia funambuli. *Pugilum gloria*) Pugil dictus est à pugna: & pugna à pugno. veteres nãque ante vsum ferri & armorum, pugnis, & calcibus, & morsibus, corporúmque luctatione certabant. *Pugilum gl. Funambuli eod. acc. exp.*) περιφράσις.

34 *Expectatio*) Desyderiũ. vt Virg. Expectate venis. *Funambuli eòdem acc. exp.*) Duplex causa ad vnam exclusionem adhibetur. *Accessit exp.*) Narratio cur exclusa sit. hoc est, non Poëtæ culpa deiecta est, nec iudicio populi: & ideò nunc admittenda est.

35 *Comitum c.*) Virũ eos comites dicit, qui sunt pugilum assectatores? an seruos qui dominos sequuntur? *Studium*) Certamen diuersis fauentium. *Clamor m.*) Bene Mulierum: non enim timet eas quibus suffragari, vel refragari non licet in theatro.

Vt ante t. exir. f.) τῷ ἐξευθετισμῷ, ne graué 36 passus videatur iniuriam.

Vetere in noua c. vti c.) Nisi nouã Comœ- 37 diam intellexeris, non erit apertã sententia. nam & suprà dixit, Nunc hæc planè est pro noua. An à Terentio Noua ideò dictum est, quia nunquam aliàs exclusus est? Et bene Vetere: vt ostendat turpe non esse, quod & aliis Poëtis sæpe contigerit. *Vetere c.*) B Qua equidem exactas, Cæcilij nouas, posteà reuixi.

In exp. essem) Vt experirer an succederet. 38 *In experiundo*) V Experiar secundáne actio feliciùs successurã sit. *Refero denuo*) B Id est, iterum. D Aut re abundat, aut Denuo.

Primo actu p.) Rationabiliter dixit primo: 39 quia quinque sunt actus partes fabulæ. *Placeo*) Placeo dixit pro eo quod est, fabula placet, aut Terentius. & mirè Non diu, inquit, pependit iudicium, sed statim placuit: vt quod sequitur, non iudicio, sed perturbatione factum sit. *Cum int. r. ven. Datum iri gl.*) Hoc abhorret à nostra consuetudine: veruntamen apud antiquos gladiatores in theatro spectabantur.

Datum iri) Datum iri dixit, vt fabulam 40 commendet: vt & omnia spectatorij & populo dicantur.

Ego int.) V Iterum per turbas explosa est 42 Comœdia. *Non pot. tut. loc.*) D Facete repetit Locum.

Nunc t. n. est) B Nunc id est actione tertia. 43 V Ab opportuno adhortatur, quia otium, quia silentium, quia tempus, ὁ καιρὸς adest. *Nunc t. n. est*) D ἀντὶ τοῦ ἐστὶ, ἀντὶ τοῦ tumultuantur. Turba, id est ὄχλος. *Nunc t. n. est. Ot. & sil. est*) Turbam retulit ad id quod suprà dixit, Populus conuolat, Tumultuantur. Otium, ad illud, Pugnãt de loco. Silentium, ad illud quod dixit, Clamor mulierum. Otium, πρὸς τὸ Pugnant. Silentium, πρὸς τὸ Clamant. *Nunc t. n.* -

Agéndi tempus mihi datum est: vobis datur ifdifp 44
Potéstas condecorándi ludos scénicos. ifaffi 45

*L Cōfirmatio petitionis ab arte, à meritis suis. Attentos & beneuolos reddit.

* D. A meritis de fenforii, argumentum ad laudem fabulæ.

* *Nolite finere per vos artem Músicam* abiffp 46
Recídere ad paucos: fácite vt vestra authóritas bfdffi 47
Méa authoritáti fautrix, adiutrixque sit: { ciffip f 48
* *Si nunquam auarè státui prétium arti meæ:* fiddfi 49
Et eum esse quæstum, in ánimum [indûxi máximum,] aibifp 50

R. Al. induxi meum.] ^ tum in [animum] non fit elisio, aibifp.

Quammáximè seruíre vestris cómmodis: fifif 51
Sinite impetráre me, qui in tutélam meam aiffp 52
Stúdium suum, & se in vestram commisit fidem: aiffp 53
Ne eum circumuêntum inique iniqui irrídeant.* { chifi f 54

*D. παρόμοιον, R assimile.

R. Al. perperam tollitur [inique]: ^ tum in & i no eliderentur, iidffi.

Mea caussa caussam hanc accipite, & siléntium { cffaip f 55

Peroratio.

Date, vt líbeat scríbere áliis, mihíque vt díscere { iad.ep iaddf 56

Alij ponunt [date] in antepenultimo versu ante [silentium]: quod versus non patitur, nisi tollatur hanc]. vel [capite pro accipite]

est Otium & sil. est] Quæ adhortatio per enumerationem.

44 *Agendi t. m. d.)* Ab Ædilibus scilicet. *Vobis d. P. c. l. sc.)* Quasi aliquid agat populus, cum spectet. *Vobis)* Fauorabili et hoc dicit, quasi populus, dum aures & oculos præbet, etiam sit Comœdiæ ornamento.

46 *Nolite)* αὔξησιν sub finem addit, quam à sua Poetæ & aduersariorú persona munit. Nec est prætereunda translatio, qua ex caussa priuata publicam facit. Nam huius Comœdiæ defensionem vniuersæ arti Musicæ accómodat. Hic autem amplitudo Musicæ iuxta veterum consuetudinem esset obseruanda. Hic quoque est à persona sua & studio concilia io beneuolentiæ, non sine attentionis ratione. *Nolite finere per vos]* D σχῆμα διανοίας. *Artem musicam)* Quasi non Terentii causa agatur, sed artis Musicæ.

47 *Recidere a. l. p.)* Si enim contemni cœperint, futurum video vt pauci scribant: nam honos alit artes, omnésque accendimur ad studium gloria.

48 *Mea auth.)* D Quia iam senex est. *Mea auth. f. adiut. sit)* Qua Terentium probo. & est figura ... Vult autem se esse eius authoritatis, vt & populo placere iam debeat qui ipsi placet.

49 *Si n. auare)* Commendatio ab antè dictis, id est à personæ attributis. *Si n. auare)* Per hæc verba Terentius vult demonstrare, quàm grauis author sit, qui suas Comœdias probet. Sic Horatius, - Ea cum reprehendere conet, Quæ grauis Æsopus, quæ doctus Roscius egit.

50 *Et eum esse q. i. an. in. ind.)* Modò non Nunquam subaudiatur: sed, Si vt sit. Et si eú esse &c.

51 *Quammaxime s. vest. c.)* Plus dixit Commodis, quàm si diceret Voluptatibus. *Maximam q. m. iniq. iniqui)* παρόμοιον.

52 *Sinite imp. me, qui t. m.)* Ordo est, Sinite impetrare me, ne eum circumuentum iniquè iniqui irrideant, qui in tutelam meam studiú suum, & se in vestram commisit fidem.

54 *Circumuentum)* V Proprium est quippiā certo loco, certísque terminis complecti: metaphoricōs pro circúdare & fallere accipitur.

55 *Mea c.)* Peroratio, quia cupit eos linguæ fauere, vt animus Poetæ ad nouas fabulas conscribendas excitetur, & alacrior reddatur. *Mea c.)* D Quasi orator, Caussam dixit. *Mea c. c. h. acc.)* Hoc oratoriè. sic enim fit cùm persona pro persona ad commendationé affertur. *Et d. sil.)* Quasi fabulæ ac Poetæ. *Mea c. caussam)* παρομοίωσις. *Vt lib. sc. al.)* Oratoriè.

56 *Mihique vt d. exp.)* Propriè Discere. docet enim Poeta, discit scenicus.

legatur.ſſddip. ^ at penultimus ſi incipiat ab [Vt] melius habebis.d.bdip.

ldſdſi *Nouas [expédiat poſthac,] prétio emptas meo.* *Al. [expediat. poſthac].*

57 *Nouas exp.poſthac)* Ab vtili argumentatio eſt.& bene Vt expediat:tanquam facturus ſit, & ſi non expedierit,dum quæſtum maximum ſeruire populo putat. *Pretio emptas meo)* Æſtimatione à me facta, quantum Ædiles darent:& proinde me periclitante,ſi abiecta fabula,à me pretium, quod Poëtæ numerauerint,repeterant.Ergo Meo.à me facto à me ſtatuto.nam quemadmodum alibi dixit --Poſtquam Ædiles emerunt.Et bene.vt ſequatur populus iudicium eius. qui æſtimare verè fabulas potuerit. *Pretio emp.m.)* Vtquidam volunt, periculo.

ACT. I. SCEN. I.

ARG. ᵛPhilotis Corintho peregrè rediens,diuertit ad Bacchidem ὁμότεχνον, vtpote eiuſdem & artis & quæſtus meretricem:vbi querela oritur,quòd Pamphilus Bacchidi fidem datam feſellerat: ᴬcui quàm ſanctè iurarat nunquam illa viua ducturum vxorem domum: quod tamen feciſſe Philotis audit ex Syra anu:ᴮidque fert indignè.ᴾCæterùm nouo genere hic vtraque προτατικὰ πρόσωπα inducuntur. nam & Philotis & Syra non pertinent ad argumentum fabulæ.Hoc autem maluit Terentius, quàm aut per prologum narraret argumentum,aut θεὸν ἀπὸ μηχανῆς induceret loqui. Hæ igitur perſonæ,Terentii more,extrinſecus aſſumuntur,vt ſic argumenti obſcuritatem ſpectator effugiat. Atque animaduertendum eſt in hac fabula,Terentium bonam meretricem inducturum ne id contra morem videatur facere,etiam aliam meretricem non malam inducere:vt id exemplis fiat tritius.& vſu veriſimile. ᵛ *Theſes.* 1 Plerunque in amore turpi fides ſoluitur. 2 Iuramenta iſtiuſmodi amatorum fallaciora ſunt. 3 Lenæ ſemper ſui ſimiles ſunt, quippe amatoribus expoliandis & in naſſam pelliciendis. Cæterùm in Philotide quidē eſt παθητικόν. Inuehitur enim & conqueritur de amatorum Infidelitate.In Syra autem παρορμητικόν. Irritat enim vehementer ad expoliandos amatores. ᴹ Anus peruerſiſſimæ & improbiſſimæ lenæ malam & peruerſam mentem pulchrè depingit hæc ſcena,quæ cùm omnes meretriciæ artis modos, & rationes calleat,hoc vnum agit vt miſeros adoleſcentes quemadmodocunque ad egeſtatis terminos perducat.Quare non immeritò hoc genus hominum Plato à Republ. ſua quàm longiſſimè ablegat.& Iuriſprudentes infamia notant,& priuilegia immunitatéſque adimunt, quicunque eiuſcemodi ſtudia profitentur. *Verſ.gen.Senarij,vt præcedentes.*

PHILOTIS *meretrix.* SYRA *anus.*

ſſdiap ᴬPER POL [*quam paucos*] *repéries meretrícibus* — *Al.[quam paucos] ᴰal. [quàm paucas]. ſic enim Apollo v ius.*

ᴬD. τὐμῶν,pro,Per quàm paucos. Philotis protatica perſona,vt ſit occaſio commemorandi argumenti & oe

iſilſp *Fidéleis euenîre amatóres, Syra:*

1 *Per pol)* ᵛ Iuramento proponit infideles eſſe amatores, & huius ſyllogiſmi maior. *Per pol quam.p)* ᴾOrdo eſt,Pol perquàm paucos reperias.Nā Per pol,non eſt Latinū, ſed κατὰ τμῆσιν Perquam, id eſt nimio. ᴮ Vallenſis lib.1. Ex Per & Quàm conſtatur vnum.inquit,Perquam,cuius quamuis alteram partem poſitiuus ſibi,alteram ſuperlatiuus vendicat: poſitiuo tamen id dandum erit,vel quia per anterius eſt,vel quia indecens videretur duo aduerbia vehementiam ſignificantia ſuperlatiuo anteponi.Dicimus itaque perquàm doctus,quale apud Terentiū,Perpol quam paucos reperias meretricibus.Fideleis euenire amatores. *Reperias)* ᴰ Aptum verbum ad raritatē.& ideo non dixit,Pauci ſunt:ſed,paucos reperias:quaſi quærens.non autem reperitur niſi quod quæritur:non quæritur,niſi quod præſto non ſit

2 *Fideles)* ᵛ Huiuſmodi ſententias Rhetores γνώμας vocant.Et mirè,non Eſſe, ſed Euenire dixit:vt non rationis,ſed caſus ſit id, quod rariſſimum eſt.*Fideles,)* Fidi,in maximis Fideles in minoribus negotiis. *Syra)* ᴬ Nomen lenæ.

easionis reliquæ fabulæ. *Vel hic Pámphilus iurâbat quóties Bácchidi,* { ixſdſi id 3

Quàm ſanctè, vt quiuis fácilè poſſet crédere, ſſdiſp 4

Mn.[domnum!] *Nunquam illa viua ductùrum vxôrem [domum:]* ſſiſſp 5

R.[En]. *[Hem] duxit!* s. *ergo proptéreà te ſédulò* ſijaſi 6

Audax ad mala perſuaſio. *Et móneo, & hórtor, ne cuiúſquam [miſéreat.]* diſſdp 7

R. Al. [te miſereat], ſed perperam: ^tum[cuiuſquam] eſſet diſſyllabum. diſſdp.

Al. [quenquam]. *Quin ſpólies, mútiles, láceres, [quenquam] nacta ſis.* dddſſi 8

Al. [vtin'], quod ver ſui repugnat. nã tm' corripitur, veluti & reliqua omnia, quæ in fine n' pro ne habent: quanuis alioqui vocalem vltimam natura lo:guam haberent. p. *[Vt in e] eximium néminem hábeam!* s. *néminem.* idsbſp 9

3 *Vel hic Pamph.)* D Tranſitus à generali ſentẽtia ad ſpecialem. *Vel hic)* V Minor eſt ab exemplo Pamphili, vt fit in ſyllogiſmo demonſtratiuo. Id enim Oratoribus peculiare à theſi exordiri, & ad certam perſonam tanquam ad hypotheſin deſcendere. Iuramentũ autem hic amplificatur tam à frequẽtia, quàm à religione. *Vel)* D Nunc veluti: aliàs coniunctio diſiunctiua eſt: aliàs correptionem ſignificat. vt apud Cicer. Vel optimam Meſſanæ vi am. Virg. Carmina vel cœlo poſſunt deducere lunam. Aut Vel, Vt modò. *Vel hic Pamph.)* B Hic pronomen emphaſin habet. Eſt ſenſus, Quotuſquiſque amator meretricibus fidelis. cum hic Pamphilus toties data fide non ducturum ſe viua Bacchide vxorem, iuſiurandum reliquerit? *Iurabat q. Ba. Quam ſ.)* D Tria ſunt, quòd iurabat, & quoties, & quàm ſanctè. quod totum de more amatorum & meretricum dixit, quæ iurejurando teneant quos lege non poſſunt.

4 *Vt quiuis)* Non modò Bacchis, quæ amica erat.

5 *Nunquam ill. v. d. vx.)* Ita * id eſt, iurans primò iurabat... *Nunquam illa viua vxo. du. En duxit!)* Pronuntia vt miratẽ oſtendas.

6 *Hem duxit)* V Eſt veluti intento digito, facti, non tamen admiratione in complectione demonſtratio. *En duxit)* D En aduerbium demonſtrãtis eſt. Ter. En alter. *Ego pr.)* Modò Ergo affectum exprimit reprehendentis tardè ſibi conſentientem. ſic Virg. Ergo age chare pater, ceruici imponere noſtræ. *Ergo)* V Collectione vel concluſione tanquam approbatione aliud Syra proponit de fallandis amatoribus, atque inſigne in verbis hic eſt incrementum. *Propterea te ſed.)* D Sedulò inſtanter, & ex animo: vel ſine dolo.

7 *Et moneo, & h.)* Monemus conſilio, Hortamur impulſu. *Ne cuiuſq. miſ.)* Deeſt te. *Al-ſereat)* B Pro miſereatur vetuſtè. Et attende præceptum lenæ.

Quin ſpol. mut. lac.) D Quin, pro quominus. Et magna perſuaſio eſt ad maleſaciendũ. Spoliare eſt non minimam partem auferre. Mutilare, aliquid detrahere, ſine quo res eſſe non poſſit. Lacerare autem, cùm omnino non habeas quod imminuas. Vnde mutuli dicti ſunt boues, aut capri, ſine cornibus. Nam malè qui à mulis putant dici: & inde Mulciber Vulcanus, quòd ſit mutilatus ac debilis: nam propriè Mulciber dictus eſt, quòd omnia mulceat, id eſt, molliat ac vincat. 8

Vtin' exim.) V ἀπευκτικόν. Eſtne amatorum delectus habẽdus? Nam non omnes eodẽ ſunt ingenio. & hæc locutio prouerbiali forma conſtat, à ſacrificãtium cõſuetudine ſumpta. qua porcus è grege ad ſacrificium eximebatur. Adſunt & leges Solonis, de victimarum ſtatu. Debebant enim ſacrificia iuxta eaſdem ἄτμητα integra ἄτομα inſecta, μὴ ἔμπηρα immutilata, quæ frequentiùs ἀφελῆ id eſt, ſynceta dicuntur. Latinis autem eadem locutio vſitata eſt, numero eximere quod eſt eximium aliquem habere. *Vtin' ex. ne. ha.)* D Vtin' pro vt ne, ἀποτρεπτικόν. Et perſeuerat in ἀλληγορίᾳ. nam eximia peccora dicuntur, quæ à grege excepta ſunt ad vſus dominorum ſuorum, vt vberiùs paſcantur. Sed propriè eximii ſunt porci maiores, qui ad ſacrificandum excepti liberiùs paſcuntur. Etenim boues qui ad hoc electi ſunt, egregij dicũtur: & oues lectæ. vt Virgil.--Mactant lectas de more bidentes. Ita & porci eximij. *Vtin' exim.)* Deeſt Cenſes: vt ſit Cenſeſne vt eximium neminem habeam? vel certè Mones, aut vis. *Vtin' eximium)* Separatum ex omnibus. Propriè Eximus porcus eſt, exemptus grege, atque ſignatus macula aut nota. 9

Nam nemo illórum quísquam, scíto, ad te venit,
Quin ita paret sése, abs te vt blandítijs suis,
Quam mínimo prétio suam voluptátem éxpleat.
Híscine tu, amabò, non contrà insidiábere!
P. *Tamen eándem pol esse ómnibus, iniúrium est.*
S. *Iniúrium est autem vlcísci aduersários!*
Aut qua via captent te illi, eádem ipsos capi!
Eheu me míseram, cur non aut istæc mihi
Aetas & forma est, aut tibi hæc senténtia!

10 *Nam nemo)* [V] Diluit tum à communi amatorum non satis fidelium consuetudine, tum ab æquitate, qua vrget contra Cretenses Cretizandum esse & Pythagoræorum ἀντιπεπονθὸς exigit. *Nam nemo quisquam)* [D] πλεονασμὸς tertium. nā abundat Quisquam. *Scito ad te ve.)* Bene additum est Scito: & moraliter & acutiùs pronuntiādum. est enim verbum illorum qui familiares corrigunt.

11 *Quin ita paret sese)* Hoc verbum Paret, aduersum munificos & segnes sumitur. Vt alibi, Itáne parasti, te, vt spes nulla reliqua in te sit tibi? *Abs te)* Pro ex te.

12 *Suam vol. exple)* Bene Expleat, quòd contrarium meretrici est, amatorem voluptate satiari.

13 *Hiscine)* ἐμφατικῶς. Id est, talibus. & vide si pulchra meretrix puella est. *Insidiabere)* Insidiari malū est: sed Cōtrà insidiari, iustum est.

14 *Tamen eandem pol e. o. in. est)* Idem aliter, & vehementiùs intulit. nam peius est eandem esse omnibus, quàm nullum excipere. *Tamen eandem)* [V] ἀνταναγωγὴ altera, videlicet non ex vno & altero vniuersos esse iudicandos. Veteres autem hac phrasi, Iniurium est, vtebantur, si quid mordicus reprehēdendum sumunt.

Iniurium) Diluit ab æquitate, de hostiū vltione. vt dolus dolum trahat. *Iniurium)* 15
Iniquum. Inrium autem indignantis modò significatio est: & vim aduerbij habet. *Vlcisci aduersa.)* De more. Aduersarios mutato nomine posuit. durum enim fuerat, si amatores diceret.

Qua via c. te illi) Qui te captent sæpe, tu eos vel semel cape. [V] Ad adagium alludit. 16
non iniurium esse par pari referre.

Eheu) πάθος meretricum anilium & præsertim lenarum hac in arte experientissimarum. 17
Iuniores tamen nondum satis compertæ amororibus aliquantò mitiores, & fideliores vidētur. *Eheu me mis.)* [D] Bene quia non persuasit, sed affectum doloris expressit: intelligitur enim ex vultu eius, non eam persuasisse quod voluit. *Eheu me mis. C. n. aut ist. mi ae. & f. est)* ἐμφατικῶς ait quod reliquū erit quia quod volebat, persuadere non potuit. Et bene Istæc ætas & forma: quia vtrunque non habet. & mirè è contrario descripta est deformitas lenæ, & formam & voluntatem malam gerentis.

Aut tibi h. sent.) ἐπανάληψις simúlque ostendit secundum γνωμολογίαν, difficile deformem 18
reperiri bonum.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. [P] Parmeno seruus occasionem nactus est Philotim peregrè redeuntem alloquēdi, cùm tamen Pamphilo ad portum obuiàm ire statuisset. Itaque ex verbis Bacchidis, instigata Philotis, ex Parmenone de Pamphilj nuptiis percontatur. Cui certè Parmeno rem omnem, atque totius Comœdiæ arguēmtum ordine narrat: [L] quomodo videlicet Pamphilum coactum vxorem ducere post Bacchidis consuetudinem, tædium ceperit nuptiarum. [V] Est igitur scena hic παραγραμματικὴ, aut si quis mauult, ὑποθετικὴ præcipuè. [L] Duæ hic sunt coniecturæ, An veræ sint nuptiæ: & an verisimile sit abstinere potuisse adolescentèm à virgine sibi nuptum tradita. [H] Animaduerte quoque singularem in hac scena Poëtæ artem, quam egregiè & oratorios locos, & decorum personarum obseruarit. [V] *Theses.* 1 Serui ordinarii imperiosiores sunt, quàm decet & conuenit. 2 Dura est scortorum apud milites seruitus. 3 Licentiosæ sunt meretrices. 4 Meretrices de amore suo magis quàm de connubio honesto sollicitæ sunt. 5 Percontantur arcana studiosiùs meretrices. 6 Seruilis garrulitatis

tatis hic eſt exemplum. Non igitur eſt tutum ſeruis, quod diuulgatum nolimus, credere. M Quam grauiter adoleſcentes ferant vxores ſibi dari, præſertim in ea ætate, qua amoribus liberaliter indulgere poſſunt, docet hæc ſcena. Interim tamen per eleganter etiam exprimuntur bonæ vxoris, & prudentis mulieris mores: qui ſanè circa maritum tantum poſſunt, vt vel facilè ex malo bonum, & ex bono malum, ſi importunæ fuerint, reddant. Ariſtoteles libro ſecundo de re familiari, Quapropter decet non ſolùm in proſperis rebus, ſecundáque fortuna, vnanimem ſeſe viro præſtare, & inſeruire velle: verumetiam in aduerſis: Si ſit in rebus defectus, vel corporis ægrotatio, vel alienatio mentis, æquo ferat animo, & obſequatur: niſi ſi re turpe aliquid ſit, vel indignum. Nec ſi quid maritus perturbatione animi deliquerit, memoriter ſeruet, ſed ægritudini ignorantiæque aſcribat. Nam quantò in his diligentius obſequetur, tantò ſibi maiorem gratiam habebit cùm ab ægritudine fuerit liberatus. Et, Parua quidem peccata mariti & ſi voluptatia fuerint ignoſcendo vxor neſciat.

Verſ. gen. Rurſus & hi ſenarij.

PARMENO *ſeruus.* PHILOTIS. SYRA.

D. Hoc ſeruus dixit in ſcenam de proſcenio reſpiciens.

S ENEX *ſi quæret [me modò,] iſſe dicito* . iſſiī

Al. [me, modò].

Ad portum [percontâtum] aduêntum Pámphili. ſſſſ

D. *Al. [percunctatum].* D. Nullus, pro Nõ, aut Nihil. eſtque hoc totum præparatio & via quædã ad futuram narrationem.

Audin' quid dicam [Scirte?] ſi quæret me, vti ſſſū

R Al. [Syre?] ſed peruerſam. Ātum me non eluderetur neque etiam corriperetur, ſi diſſi. V Al. Scirrhe?]

Tum dicas: ſi non quæret, nullus díxeris: ſſſſ

A'liàs vt vti poſſim cauſa hac íntegra. aiſſſ

Al. [videon' ego Philotium?] dbilip.

Sed [videóne ego Philótion!] vnde hæc áduenit! d liſp

Al. [me Caſtor].

Philôtis ſalue multúm. PH. *ô ſalue Pármeno.* iſſſſ

Al. [ædepol], iſſiap: al. [apol] ſiliſp. V Al. [& te ædepol].

SY. *Salue, [mecáſtor,] Pármeno.* PA. *& tu [édepol] Syra.* ſſſ p

Senex) V Mandatoria eſt ad ſeruũ Scirtũ, qui eſt tanquam σκιρτητὴς, petulcus, ſaltator. Neque tãtopere refragor, ſi quis Σύρον legerit, de ſuæ abitionis cauſſa. *Senex ſi q. me)* D Magis expreſſit conſuetudinem, dicendo Senex: quàm ſi diceret, Dominus maior. *Senex ſi q. me)* Vt ex verbis ſuis tam meretrix quàm lena deſcripta eſt: ita & Parmeno ipſe, qualis ſit, oſtenditur ex ſua locutione. Exeundi autem cauſa de argumento ſumitur: quia Pamphilus abſens eſt, & expectatur in dies eius aduentus. *Senex ſi q. me in iſſe d. ad port.)* Hæc omnia ſubmiſſa & veloci pronuntiatione efferenda ſunt. hoc enim deſyderant huiuſmodi verba, vtpote & ſerui & feſtinantis.

Aduentum) V Qui in Imbrum propter hæreditatem erat profectus. *Percontatum aduent. P.)* D Honeſtam cauſam dixit, id eſt, Pamphili aduentum. Et Percunctatum, & Percontatum ſcribitur: ſed Percontatum à conto dicitur, quo nautæ vtuntur ad exploranda loca nauibus opportuna. Si verò Percunctatũ: ab eo quòd à cunctis perquiratur, dicitur.

Audin') V Iterum repetit, & mandatum dilemmate concludit. *Audin' quid d. Scirte?)* D Audis modò, pro aduertis, ſentis, intelligis. vt Virg. Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci audierat. Item alibi, Neque audit currus habenas. *Scirte)* ἀπὸ τοῦ σκιρτᾶν inducitur. Conuenit nomẽ ſeruo puero, παρὰ τὸ σκιρτᾶν, quod eſt, geſtire & ludere.

Nullus dix.) M Id eſt, non dixeris, per antimeriam, hoc eſt, nomen pro aduerbio.

Alias vt vti p.) D Inter Aliàs & Alia hoc intereſt: quia Aliàs alio tempore ſignificat. Alia aliter aut per alia. *Integra)* Non dicta V vt in alio negotio hoc ipſum cauſari poſſet.

Sed videóne ego Phil.) D Mirè inuẽta eſt cauſa narrandi ideò quia peregrè venit meretrix alia, quaſi Athenis omnia eſſe ſciret. *Sed vid. ego Phil.)* Sic ſolet dubitari, aduenientibus ipſis, quos poſt multum temporis interuallum videmus. *Sed video)* V Philotium admiratur, quæ aliquandiu Athenis abfuerat & hic caſu offertur, vt narrãdi ſit cauſa, & ſalutatione comi beneuolentia cõcilietur. *Vnde hæc aduenit)* D Cum quodam contemptu eius hæc dicit Parmeno.

Salue me c. P.) Olim ſalutantes addebãt iuſiurandum, vt hoc ſedulò facere viderẽtur. *Me)* Aut adiectio eſt, & abundat: aut poſitũ

eſt

9 { daaſſi di *Dic mihi Philôtis, vbi te oblectáſti tam diu?*

10 ◦ ſiſſp P H. *Mínime equidem me oblectáui, quæ cum milite*

11 iſiſi *Corinthum hinc ſum profécta inhumaniſſimo:*

12 ibddſi *Biénnium ibi perpétuum miſera illum tuli.*

13 aſdiſp P A. *Ǽdepol te deſydérium Athenârum árbitror*

Al [Aedepol].uſdiſp: al [Aepol].ſſdiſp.

14 iſſiſp *Philótion cepiſſe ſæpe, & te tuum*

15 dſſiſi *Conſilium contempſiſſe.* P H. *non dici poteſt*

16 diaaſp *Quam cúpida eram *huc redeúndi, * abeúndi a milite,*

17 ſiſſſp **Vósque hîc vidéndi, antíqua vt conſuetúdine*

G. vel mi vbi Philotis .diſſſi. A'u. [me equidem], aaſſſp.

R. Al. [pertuli.] A'ta facienda ſynæreſis in Bien. .djaaſi.

Al. [Philotiu.]: R al. [Philotium]: A' vtrunque verſus reſpuit. M U[Philotium .

R. Al. [& abeundi]. ſed perperam.

•D. Iterum à loco.

•D. A' perſona.

•D. A' re.

eſt pro μὰ ſyllaba: vt Græci μὰ τὸν ἀπόλλωνα dicunt. *Et tu ad. S.)* Irriſit ad Caſtor addendo Ædepol. & quod illa Parmeno, ille hic addidit Syra. Syra Sura veteres legerunt, v pro y ponétes: vt Muſia, Suria. *Et tu ad.)* V Video non paucos legere, & te ædepol. vt in ea loquendi figura ſit ſubintelligédum, Diligat, vel Iuuet. Sicut Petrus Crinitus in 2. c. 6. obſeruauit. Verùm rectiùs eſt in communibus exemplaribus & tu ædepol, ſubauditur Salue: quæ ſalutandi vulgaris ratio eſt.

9 *Dic m. Phil.)* D Vide licentiam: ſuprà Philotion, hîc Philotis dixit. *Vbi te obl tam diu?)* Facetè dictum meretricl: non, Vbi fuiſti, ſed, Vbi te oblectaſti.

10 *Minimè.)* V Narratio de reditu ſuo, cuius occaſio ex ſerui interrogatione ſumpta eſt. & hic faſtidii atque tædii ſunt cauſſæ, à conditione, quia miles: à moribus, quia idem inhumaniſſimus: à temporis longitudine, quia biennium ferendus erat. Itaque quærela eſt Philotidis, qua omnem delectationis fructum à ſe remouet: primum eſt à perſona amatoris, vtpote inhumaniſſimi militis. Deinde à loco, cùm Athenis ſit profecta. poſteà à tempore, quòd biennium eius inhumanitatem pertulerit. Poſtremò à re, id eſt, iniuria, quàm in ſe recepit. *Minimè me eq. obl.)* D Me acutius proferendum eſt: & reſpondet πρὸς τὸ Te.

11 *Corinthum)* V Hodie Corantho. Hæc autem multa ſcorta fouit. ſicut ex Luciani dialogis conſtat, quibus titulus eſt ἑταιρικοί. & prouerbiũ hinc natum eſt, Non eſt cuiuſuis nauigare Corinthum. *Corinthũ h. ſ. pr.)* E Hinc magnum oſtendit doloré habere Philotion, quòd relictis Athenis Corinthi habitauerit. *Cum milite C. h. ſ. pr. inh.)* Multa dixit: & Milite, & Hinc; & Inhumaniſſimo. *Inhumaniſſimo)* Quid potuit de milite dici niſi in ſuperlatiuo? namque omnis miles inhumanus, hic verò inhumaniſſimus. P Omnis humanitatis expers eſt hoc hominum genus, ardent oculi, pallent ora, furorem præfert inceſſus, horrendet vox, clamor inſanus: hæc fortaſſis experta Philotis inhumaniſſimum dicit milité, quocum Athenis relictis profecta eſt Corinthum. *Corinthum h. ſ. pr.)* D Hæc argumenta ſunt, an ſe oblectare potuerit à perſona, quia miles inhumaniſſimus: à loco, quòd hinc profecta: à tempore, quòd biennium. à re, id eſt ab iniuria quam intulit.

Biennium ibi perp.) Vt continuationem 12 ſui caſus oſtéderet, Perpetuum dixit. B Adianus Cardinalis, multos dicit in nomen Perpetuus erraſſe, proprietatem ignorantes. Eſt enim Perpetuum idem quod ſolidum, non conciſum in fruſta, ſed continuum: nõ interruptum, aut temporis ſpatio intermiſſum Sic Terentius dixit Biennium ibi perpetuum. Sic & perpetuam orationem dicimus, quali eſt Liuii in hiſtoria, & Ciceronis in orationibus in libris philoſophicis. Alii contrà vtuntur non perpetua oratione, ſed interrupta dicendi genere. vt Suetonius, & Valerius. *Miſera)* C Muliebris interpoſitio, τὸ Miſera. *Illum tuli)* L Verbum difficultatis & odii. D Non, Cum illo fui, ſed Tuli; adeò non me oblectaui.

Deſyderium Ath.) Quòd Corinthum es 13 *Athenarum arb.)* Quod dixit Hinc ante Athenarum. ἔμφασις Te deſyderium cœpiſſe. *Ædepol te deſ. Ath. arb. c. ſæpe)* Quod cum milite Inhumaniſſimo.

Conſiliũ cont.) Pœnitudine eſſe poſſeſſam. 15 *Non d. eſt.)* V Oratoria amplificatione animi ſui affectum declarat.

Redeundi, abeundi, Voſque hic vid.) D Ora- 16 torie vnam rem in tria diuiſit, Huc redeundi, Abeundi à milite, Vóſque hic videndi: vt diceret. Huc veniendi.

Voſque vid.) V Cauſæ hic reditus ſunt, 17

Agitârem inter vos liberè conuiuium. aſſiſp 18

R..Al [illic]. ſıdſſi, vtrunque rectè.

Nam [illi] haud licêbat, niſi [præfinito, loqui] ſıdſſi 19

Mu.[præfinito loqui.] D deeſt tempore, aut quid tale.

* L. Vrbanè dictū in mulicrem.

Quæ illi placêrent. PA. **haud opinor cómmodè* ſſiſi 20

Finem ſtatuiſſe oratióni militem. ſıſiſp 21

Al.[negoti eſt.modò quod narrauit]. a'. [negotii hoc?modo quæ narrauit].ſidſſi. Aly [negotij]non[negoti,]legunt: tum duo y in vnam ſyllabam coeunt.

PH. *Sed quid' [hoc negóti eſt! modò quæ hæc narrâuit] mihi* {aidſſi ſſ 22

Hîc intus Bacchis! quod ego nunquam crédidi ſdiſi 23

Fore, vt [hac ille] viua poſſet ánimum indúcere {aaſbſp aa 24

Mu.[ille hac].aſſbſp.

* L. Ironica correctio.

Vxôrem habêre. PA. **habêre autem!* PH. *eho tu, non habet!* ſidſp 25

* Senſim ad narrationem accedit.

PA. *Habet,* **ſed firma hæ véreor vt ſint núptiæ.* ſſdiſi 26

PH. *Ita dij deǽque faxint, ſi in rem eſt Bácchidis.* aiiſſp 27

vſio libera colloquia, & vetus conſuetudo.

18 *Agitarem int. vos lib. c.)* D Inter Agere & Agitare hoc intereſt: quòd Agere, eſt aliquid vel neceſſarium facere: Agitare, voluptarium. Ergo Agitarem, exercerem.

19 *Nam illic h.l.n.pr.l.)* Legitur & Illi: vt ſit circumflexus accentus, & ſignificet illic: vt, Illi mea triſtia fata & abſolutum eſt. *Præfinito)* M Hoc eſt, ſtatuto modo, & termino, quid & quatenus. V ὁριςικῶς, cuius ſingulare eſt exemplum, vt non niſi certa verba dicat, apud Plautum in Aſinaria, vbi ſyngraphe eſt conſcripta. *Niſi pr.l.)* D A tempore. Hic oſtendit quid dixit ſuprà, Tuli: & quid ſit Agitare conuiuium liberè. *Niſi pr.l. Quæ illi pl.)* Duo dixit: & Præfinito, & Quæ illi placerent: vt neque quantum velles, neque quod velles, diceres.

20 *Haud op. comm.)* Commodè, pro blandè, & bene: vt, Nunquam iam dices commodè.

21 *Finem ſt at.)* V Exponit quid ſit Præfinito loqui iuxta ſyngraphen. *Finem ſtat or. mil.)* D Arguté Militem: quia quaſi inimicus ſit orationi, quæ in pace plurimùm poteſt.

22 *Sed quid hoc)* V Ad augendam Bacchidis indignitatem ſic orditur Philotis: ἐ..que πα.. ad futuram narrationem per petitionem, quæ hic dominatur. D Hic ad argumentum nunc deſcendit. In Phormione, Sed quid tu es triſtis? prælatis ſcilicet allocutionibus, & ſeparatarum & permiſtarum perſonarum: ne ieiunè ad argumentum veniens, non agere fabulam, ſed narrare videretur. *Quid h.n. eſt)* Bene addidit Negotij: vt augeret inuidiam facti. nam potuit dicere, Quid hoc eſt? Sed, vt diximus, ad inuidiam & magnitudinē rei, Negotii dixit. *Modò quod n.m.)* Quæ, legendum eſt: vt ſit, qualia & quanta. & hoc ἐν ἐπιφορᾷ.

Quod ego n.cr.) Hoc totum cum inuidia 23 pronuntiandum ex animo meretricis, quæ facinus indignum nuptias putat. V Eſt enim ſcorto καταλείπειν, ſcortum relinqui. & hic decorum meretricis ſeruatur.

Vt hac ille viua p.) D Mitè oſtendit ex 24 eiſdem verbis eandem hanc eſſe quam ſuprà dixit, Nunquam illa viua ducturum vxorem. *Poſſet an ind.)* Quaſi in rem ductā & immanē.

Habere autem!) Oſtendit pronuntiatione 25 quòd propè eſt vt non habeat. V Admiratur, & innuit incertas eſſe nuptias.

Sed firma hæ ver. vt ſ.n.) D Bene pro 26 perſona ſerui qui vult dominum vxoriū eſſe magis, quàm amatorem Bacchidis. *Vt)* Ne non. B Loco particulæ Vt, non pauci Ne ineptè ponunt. dubitationem ſignificat, & coniungitur cum his verbis, metuo, verbero, timeo. *Sed firma hæ ver.)* D Animaduerte Terentium in nuptiis hoc dictum ſeruare, vtrum firmas an infirmas dicat nuptias.

Si in rem eſt Bacc.) Bene additum, Si in 27 rem eſt Bacchidis: vt oſtenderet ſe non malignitatis, ſed beneuolentiæ cauſa, talia vota ſuſcipere. *In rem)* Pro, vtilitatem: Ab re, contra vtilitatem.

ffial *Sed quî istuc credam ita esse! dic mihi Pármeno.*
fiffp PA. * *Non est opus [prolátu: hoc] percontárier*
-fiffp fif *Desiste.* PH. *nempe eâ caussa, ut ne id fiat palám:*
aiidfi *Ita me [dij amábunt.] haud propéreà te rogo*
Al. [dij bene amabunt]. C quod versus repugnat. R al. [dij bene ament,] à ifdfi.
cieaafp ladi *[Vt] hoc prófferam. sed ut tácita mecum gaúdeam.*
ffiifp PA. *Nunquam dices tam cómmodè, ut tergum meum*
iiffi *Tuam in fidem committam.* PH. *[ah] noli Pármeno:*
afffi * *Quasi non tu multò malis narrâre hoc mihi,*
alfifp *Quàm ego quæ percónter, scire.* PA. *vera hæc prædicat.*

D. *Vel [prolato hoc.]*
• Variis verbis morales facetias internectit.
G. *Potest [Vt] à superiore versu pendere. fiiaip. aut iidifp. facta elisione in [sed].*
R. *[ha.]*
• L. Facetè notat futilitatem Parmenonis, reponés vicé exprobatæ garrulitati.

28 *Sed qui ist. cr.*) Id est, nuptias esse infirmas. *Sed q. ist. cr. ita esse. d. m. P.*) Superiore voto excusauit crimen curiositatis: iam videtur post Bacchidem audire velle.

29 *Non est opus pr. h. p. D.*) Vide quàm conuenienter Poëta, cùm id agat vt narrantē Parmenonem inducat, tamen multis diuerticulis morales facetias internectat. *Non est op. u. p. h. p. D.*) Incerta distinctio, vtrum prolato hoc, an hoc percontarier.

30 *Vt ne f. p.*) [a] Adrianus Cardinalis in literas misit, elegantissimas esse has particulas Vt ne, & idem significare quod Ne particulā solam. Si rationem quæris, respondeo dicendi modum quo doctissimi felicioris seculi illius viri sunt vsi pro ratione esse.

31 *Ita me.*) [v] Fidem silentii hîc fingit Philotis præter naturam cùm mulierum, tū scortorum, dū quod cupit de Parmenone audiat. Est autem alioqui mulieribus maximum ornamentum silentium & taciturnitas, sicut & Sophocles cecinit. γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. Sūt enim pleræque futiles & loquaces. Hic quoque obtestatione fidem dat de silentio. Itaque occupationis est acuta dilutio, nimirum vt in silentio gaudeat. Huius loci est illud Antiphanis, cui idem est mulieri aliquid arcani credere, atquè præconibus forensibus, τί φῂς λαλεῖν ξυνάντε περὶ γυναικα. ἴσμεν τὸ πρᾶγμα, καὶ τὸ τοῦτο διαφέρει, ὃ πᾶσι τοῖς κήρυξιν ἐν ἀγορᾷ φράσαι. *Ita me dij bene amabunt*) [D] Pro ament: vt,—Donec regina sacerdos Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.

32 *Vt hoc pr.*) Prodam, Bacchidi scilicet, vel cuilibet. *Mecum g.*) Mecum, intra me. Virgilius. Hæc secum. *Vt tac. m. g.*) [a] Sic Virg. in 1. Æn. Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.

33 *Nunquam*) [v] ἀνταναγωγὴ est propter periculum, si diuulgatum fuerit. & fit allusio ad pœnam seruorum, quorum tergum erat flagellorum & stimulorum seminarium, & seges apud Plautum. *Nunquam d. t. c.*) [l] Hæc pronunciatio eiusmodi esse debet, vt ex ea appareat propè deiectum Parmenoné, vix se posse continere quin narret. *Nunquam d. t. c.*) Quasi ex parte labefactus est: sic enim loquitur.

34 *Ah noli P.*) At inclosè se fingit audire nolle, vt taciturā credatur si audierit: quia curiositas, signum est loquacitatis. Sic Horat. Percontatorem fugito, nam garrulus idē est. *Ah noli*) [v] Callidè futilitatis vicissim damnat Parmenonem, idem conuicium in seruum regerens.

35 *Quasi non tu m. m.*) [D] Deest Ita dicis: vt sit, Ita dicis quasi. Et nunc Philotis non est instantior hac calliditate, vt magis seruum ad dicendū prouocet. *Quasi n. tu m. m. n. h. m.*) ἔλλειψις. deest enim. Ita grauaris dicere. aut, Ita negas te esse locuturum.

36 *Vera h. pr. Lt ill. m. m. vit. est*) Hæc lentiùs apud sese: illud clarè, Si mihi fidem das. Etiam alia se habere vitia exceptione significat in hoc quod dicit, Illud mihi vitium maximum est. *Si mihi fidem Das*) Animaduerte his dilationibus etiam spectatorem suspendi: quò libentiùs audiat.

*D. Seruile vitium est, tacere nō posse.

*Narratio, quæ occasionem fabulæ continet.

D. [cum maximè] vt sit vna pars orationis.

*Communes patrū persuasiones.

*Obliqua allocutio exprimens verba senis.

*Et sileri id mihi maximum vitium est: si mihi fidem Mu. [mi illud vitium maxumum] sdiidp. Caiadp a 37

Das te taciturum, dicam. PH. ad ingenium redis: fasiai 38

Fidem do, loquere. PA. ausculta. PH. istic sum. idsisp 39

PA. *hanc Bacchidem

Amabat, vt cum maximè, tum Pamphilus, lisisp 40

Cùm pater, vxorem vt ducat, orare occipit: disisp 41

Et hæc, communia omnium quæ sunt patrum, isisisp 42

*Sese senem esse, dicere: illum autem esse vnicum R. Quidam tollunt secundum [esse]: G ac versus melius habet. liiiip. K Alij initio non geminant [Se]: sed metrum non constat. Alij distinguunt post [vnicum], vt referatur nō ad præsidium, sed ad superstantium intellectum [sibi sum]. Mu [Senem se dicere esse, illum autem esse vnicum. jisilip. sisisp siia 43

37 *Si mihi fidem Das)* Fideliter, pro des.

38 *Ad ing. r.)* Quia a te discesseras, si taceret. Ci. Redit ad se. *Ad ing.)* V Scōma est egregiū, & amarulentum in futilem seruum: & iocus hactenus in mutua futilitatis approbatione.

39 *Hanc Bac. Amab. vt c. m.)* D Eiusmodi est hæc tota narratio, vt defensionem adolescentis continere videatur: quod meretricem amicam necessitate coactus deseruerit. Mirè igitur vnde quæstio est, inde cœpit: Amabat inquit Bacchidem. Sic & in 2. Virg. an furiotes Græci Troianus, Fracti bello, inquit, fatisque repulsi Ductores Danaum. *Bacchidem Am. vt cum m.)* Ordo & sensus hic est, Hanc Bacchidem tum amabat Pamphilus, vt cummaximè amabat, cùm pater vxorē vt ducat orare occipit. Et Vt positum pro quemadmodum. Et Maximè bis numero subauditur. Et Cum maximè, vna pars orationis est: aut Cummaximè pro Nimis. *Hanc Bacchidem Amabat vt cum max.)* I Incipit narratio, & ordo est. Cùm pater occipit orare, vxorem vt filius ducat, tum Pamphilus amabat hanc Bacchidem vt cùm maximè solebat scilicet amare Adrianus Cardi. Amat cùm maximè, modus est loquendi Romano candore perfusus, ad enim significat, quod illiterati dicunt, Amat sicut vnquam. vel nunquam magis. Cicero Quinto fratri Demus celebratur ita vt cùm maximè. Erasmus in cap. de mutatione superlatiui, Sūt & illæ orationes annotandæ, Officium tuum tam mihi gratum fuit, quàm quæ gratissima. Tā te amo, quàm qui maximè. Amabat Pamphilus vt cùm maximè.

41 *Cum pater)* V Narratio argumenti partem continens, atque hac de causa est imperfecta. Tres enim præcipuæ circunstantiæ attenduntur: vt, Cur; quia voluit & vrsit pater. Quid, aut factum quod? duxit vxorem compellente patre. Quomodo? sponsam & nouam nuptam ducere noluit sed redditurus: atque ita dissidit inter coniuges est quæ iam [illegible]. *Cum pater,* G Cum modò aduerbium est, pro quando. *Orare occ.)* Maxima necessitas est, vt oret pater. B Pater senio confectus filium vnicum babere præsidium cupit, & baculum senectutis suæ. Nōnne hæc iusta videntur?

42 *Et Hæc, c. omn.)* b Quid si iniustū est quod orabatur? ostēdit iustum, & frequentatū quod dicebat pater.

43 *Se s. esse i.)* Omnem causam adolescentis senex amputauit, pro suo senili cōmodo rogans: potuisset enim adolescens dicere. Quā pro me curam geris, hanc precor pro me deponas. *Se senem)* V Seminaria, argumentorum plena narrationi interseruit: quorum primum est à pietate filiorum in patrem, quæ [illegible] exigit, & hinc sententia nascitur, Filius debet esse præsidium senectuti paternæ. Hæc enim verba seruus [illegible] profert. Ita & Euripides eā esse possessionē pulcherrimam iudicauit, in qua sunt liberi frugi. Hos enim & in familia sua relinquunt mortui parentes ceu egregium thesaurū. Itaque Sophocles non alium liberorum vsum agnoscit, quàm vt parentes enutriant, & foueāt: & sic rogat, [illegible] Itaque non est cum parentibus litigandum, neque vllis rationibus offendendi sunt parentes, ceu dii quidam. Sic Menander, [illegible] Ita Plato parentes, & eorū maiores senio confectos modò [illegible] domestica esse, modò ἀγάλματα, veluti [illegible] domi esse

44 dũsi *Præsidium velle se senectuti suæ.*

45 asiisp *Ille primò se negâre: sed postquàm ácrius*

46 aĩuisp *Pater instat, fecit ánimi vt incértus foret,*

47 sidsp *[Pudorine, ánne amóri, obsequerêtur magis.*

48 sidsii *Tundêndo, atque odio dénique effêcit senex:*

49 sassa *Despóndit [ei gnatam huius] vicíni próxumi.*

G. [huius] necessario mo. syllabum. ^nisi quis creticum sexto loco malit. sassix. MU [gnatam ei huius], ^ tum [ei] monosyllabum. sssisi.

50 sssip *Vsque [illud] visum est Pámphilo neútiquam grauc,*

51 siisp *Donec iam in ipsis núptijs, postquàm videt*

52 i.si *Parátas, nec moram vllam, quin ducat, dari:*

53 aidisp *Ibi demum ita ægrè tulit, * vt ipsam Bácchidem,*

*D. Latens excusationis ratio explicata est.

Mu. [*pudoris*.] iiidsp.

Al. [*illuc*]. *creticus hic necessarius.* ^ *vel legendum* [*neutiquam graue Pamphilo.*] sssiai.

*L. Faceta comparatio.

mi esse pronuntiauit.

44 *Præsidium vell. se s. s.*) D Præsidium senectutis, sobolem & successorem dicit.

45 *Sed p. acr. Pater inst.*) Tria dicit, & Acrius, & Pater, & Instat. Postquàm, inquit, pater acriùs instat, non compulsus est Pamphilus, sed tantum deliberauit.

46 *Pater instat*) Maior vis est cùm pater instat, quàm cum rogat.

47 *Pudor. an amori*) Pudori, ob magnitudinem & vbertátem beneficiorũ parentis. *Pudorine, anne am. ob. m.*) D Sic ostẽdit in vtranque partem, vt tantum in animo honesti adolescentis pudor amorem vincere debuisset. *Pudorine, anne am.*) ἀναδίπλωσις. nõ enim præposito Vnum. A nne. *Pudori*) Patris scilicet. *Amori*) Meretricis.

48 *Tundendo*) V Et hic matrimoniũ est coactum non voluntarium. D Tundere, est sæpius idem repetere. translatio à fabrorum malleo. *Odio*) Hoc est, instantia. Assiduitate, B instandi molestia. D Attendenda est difficultas vniuscuiusque verbi. *Tundendo, atq. od. d. effec.*) Denique, temporis longitudinem significat. Efficimus, quod cum magno conatu & molimine facimus, vixque per nos finem accipit. *Tundendo atq. odio d. eff.*) Mirè interposuit moras, ad postremum confessurus vxorẽ ductam. Primò, inquit, negauit: post, deliberauit: ad postremũ, duxit. Non, inquit, ipse: sed effecit hoc senex. Ita mutatione personæ totam voluntatem adolescentis absoluit. *Denique eff.*) Oratoriè tempus apposuit: nam hoc significat Denique.

49 *Despondit ei gn.*) Vide, non hic dici, Duxit vxorem Pamphilus: sed totum ad patrem refert. *Vicini pr.*) B Adrianus Cardin. Nulli dubium est, quin inter Proximum & vicinum differentia sit, Licèt prima facie videantur idem. Nam qui vicinus est, proximus certè videri potest. & contrà, qui proximus, esse idem qui vicinus. Est tamẽ proximus is, quẽ nemo antecedit, & quo nemo vicinior est. Vicinus autem proximus esse, & idem nõ proximus esse potest. Sed ea duo nomina coniuncta antiquo modo dicendi, quo discrimine internosceretur elegãtissimè repeciuntur. Terentius in Hecyra, Despondet ei gnatam huius vicini proximi.

Vsque illud) V Quamdiu sponsaliorum tẽpus imminebat. *Neutiquam*) D Non nimis. 50

Donec iam in ipsis n.) Nota locutionem sensu magis, quàm verbis manifestam. Deest Positus Cõstitutúsue ita doluit, & ægrè tulit. Aut repetere debemus sic, In ipsis inquam nuptiis. In mentione nuptiarum efferuescit animus amatoris. 51

Paratas) V Mouetur Pamphilus, cùm videat rem seriò agi. *Nec m. v. q. d. d.*) D Vbi nec aliquam dieculam, vel dilationem videt ad nuptias. *Quin*) Quo minus. 52

Ibi d.) Denique, postremò. Et mirè additum est Ibi quia male pendebat, In ipsis nuptiis. & sic est quasi dixisset, In ipsis, inquam, nuptiis, Demum ita ægrè tulit, vt ipsam Bacchidem, Si adesset, credo ibi eius cõmiteresceret. Hoc ὑπερβολικῶς. vt, Virgilius, Vel Priamo miseranda manus. *Aegrè t.*) Idem Virg. --Quis talia fando. Myrmidonũ Dolopúmue. aut duri miles Vlyssei, Temperet à lachrymis. *Vt ips. Bacch.*) Quæ nunc accusatrix est. Et est argumentum ab animo. 53

R. Al. [credo eius], tum in [credo] i.e. eliditur o, ilisap.
* L. Prosopopœia pœnitentis Pamphili.
* Apostrophe & imprecatio ad absentem.
Ali. [perduint]. al. [perdant].
Al. [isto], quod metro repugnat.

Si adésset, [credo ibi eius] commiseréscere. lsisp 54
Vbicúnque datum erat spátium solitúdinis. abdsip 55
Vt cólloqui mecum vna posset,* Pármeno (ssssi 56
Périj. quid ego egi! in quod me coniéci malum! aassip 57
Non pótero hoc ferre Pármeno. périj miser. dsiiap 58
PH. * At te dij, deǽque [pérduint] cum [isto] ódio [Laches. bsasai bsi 59
G. Al [Lache. PA. vt], tum versus sequens bene habebit, sbilsp.
PA. Vt [ad] pauca rédeam, vxórem dedúcit domum. cbsssp a 60
Mu. [PA. Ad pauca, vt redeam &c.] sdlsip.

* L. Admirantis.
* Affectus meretricis, D à persona.
* D. A loco.
* D. A persona.
* D. Ab habitu & occasione.

Nocte illa prima vírginem non áttigit: sslisp 61
Quæ consecúta est nox, eam nihilò magis. sisiap 62
PH. * Quid ais! * cum vírgine * vnà * adoléscens *cubúerit asiadp 63

54 *Credo ibi*) Ibi, pro tum. *Credo*) V Affectū Pamphili amatoris vel testimonio Bacchidis confirmat.

55 *Solitudinis*) Id est, eum illi licuit esse solum, & sine arbitris.

56 *Vt coll. m. vna p.*) D παρέλκον tertium. Et argumētum à persona quòd ait, Mecū. *Parmeno p*) Argumentum à dictis: quòd ait, Parmeno perij. *Parmeno*) Moraliter & antonomasiacè nomen repetit. Et significanter fecit, non addendo Dicebat, & in μιμήσει τὰ διηγηματικῶν transeundo. Et mirè interposuit nomen, vt affectum doloris ostenderet. Sic Virgilius, Anna, fatebor enim.

57 *Perij*) V παρένθεσις interseritur oratiuncula, & hîc in propositione est ex affectu istoc ἀναδίπλωσις. Confirmatiuncula est ab imprudentia qua se in graue malum coniecerat, & αἰτίαν causatur, & concludit, cùm dicit, Perij miser. Ita σχετλιασμὸς dominatur.

58 *Parmeno perij m.*) D πάθος nomen repetit.

59 *At te*) V Imprecatio est & eius causa, odium scilicet. *At te dij. d. p.*) D Obtinuit, & persuasit seruus. nam iam meretrix seni irascitur, non Pamphilo. *Cum isto odio*) Cum instantia ac molestia. B Significatu eodem quo paulò ante.

60 *Vt ad*) V Attentio est pro loco breuissima præsertim in narratione interrupta. *Vt ad p. r.*) D Tanquam multa sint, quæ de Pamphili amore dici possint. *Vt ad p. r.*) Præceptum oratorium in longa narratione pro veritatis inquisitione. reddit enim auditorē acriorem, quem spes finis recipit fatigatum. *Vxor. m.*) V Summam in Bacchidem amorem hac narrationis parte exponit. D Vxor dicitur vel ab vngendis postibus, & figenda lana: id est, quòd cum puellæ nuberent, maritorum postes vngebant, ibique lanam figebant. vel quòd lotos maritos ipsæ vngebant. cuius rei testis Ennius, Exin Tarquinium bona fœmina lauit & vnxit.

Nocte illa pr.) Pronunciandum acriùs 61 illa prima: quasi dicat, plena desyderii, plena cupiditatis. Similiter addidit Virginē. Et expressè, Non attigit. *Nocte illa pr.*) Quasi dicat, plena amoris & plena dulcedinis: vt mirum sit quod infertur, non tactam virginem. Et hic argumentum est quanta fecerit Pamphilus erga amicam suam. *Virginem non att.*) Virginem. ἔμφασις est: quamuis non amatam, Virginem tamen. & non dixit, Non amplexus est: sed, Ne attigit quidem. *Non attigit*) B Abstinuit se à connubiali congressu. Coitu matrimonium non confirmauit.

Quæ co. [. est nox) D Eam primam noctem 62 scilicet. *Nihilò m.*) Quasi in nihilo possit esse magis aut minus. Et Nihilo magis, asseuerationis est.

Quid ais) V Admirans interrogat. Est 63 enim certo παράδοξον, adolescentem cum virgine concŭbere, & non attingere. Id ipsum autem in quæstionem an sit, cadit, quam Philotis à circunstantia loci, personarum & situs amplificat. *Quid ais: cum virg. vna*) D Inuenitur quasi interiectio Vnà, id est, simul, vno loco. *Cum virg. vnà adol.*) B Locus à personis. *Cum virg. vnà adol. cub.*) D Argumenta in coniecturam necessariò posita: quibus Terentius ex vtraque parte disputans, τὸ ἀπίθανον purgat, nequis illum stultè hæc posuisse iudicaret. Hæc enim meretrix tardè credit argumētis.

64 ſſſidp *Plus ſpotus; ſeſe illa abſtinêre vt ſpotuerit! •D. Ab impulſione &ex accidentibus.

G. [potus illa vt abſtinere], ſiiibp. [k] al. [potu ſe illa abſtinere vt], ſed corrupte. Bemb. [potus tum ſeſe illa abſtinere vt], ſſſ-dp. MU [potus illa ſe abſtinere vt], ſiſidp.

65 ſbiſſp Non veriſimile dicis: nec verum árbitror.

66 didſſp PA.* Credo ita vidéri tibi: nam nemo ad te venit, •Confutatio meretricis. [l] à perſonis.

67 {vaſiſp vſ} Niſi cúpiens tûi: ille inuîtus illam dúxerat.

68 ſiiſſi PH. Quid dĕinde fit? PA. diêbus ſanè paúculis

69 ſiiſſi Pòſt, Pámphilus* me ſolum ſedûcit foras: •D. Iactantia ſerui de familiaritate domini.

70 ſſbſp Narrátque, vt virgo à ſe integra étiam tum ſiet:

71 ſbiſſp *Séque antè, ſquam eam[n] ſ vxôrem duxíſſet domum, •V. Occupatio. Mu. [eam quàm] ſiſſip.

tis, ne à Parmenone vincatur. Hinc eſt quod ait Horatius, Vincere Cæcilius grauitate, Terentius arte.

64 *Plus potus*) Ab impulſione, & ex accidentibus. [B] Accidétia Rodolphus deducit in ſpecies quinque, Contigentia, pronuntiata, nomen rei, comparata, & ſimilia. Eſſe autem hæc omnia ex accidentium genere hinc facilè videri poteſt, quòd omnes hi loci non ſolum in his ſunt, quæ ſunt coniuncta cum re, & quæ ſimul eſſe oportet, ſed & in eis quæ antecedunt rem, & quæ conſequuntur. Sic ea quæ contigentia vocamus, vt iurgatum eſſe, antecedit quandoque cædem: aut expalluiſſe, aut latebras quæſiſſe, aliquando conſequitur cædem vtraque verò cædis ſunt accidentia, quia & illa ſine cæde, & cædes ſine illis potuit euenire. Sic & apud Terentium, Temulétia ſine cógreſſu Venereo, & congreſſus venereus ſine temulentia euenire potuit. *Plus potus*) Priſcianus inter participia præteriti téporis, quæ à neutris veniunt, etiam nunc etiã potus citat hunc locũ: Terentius, inquit, in Hecyra, Quid ais? Cum virgine vna adoleſcens cubuerit Plus potus? Laur. contra Raudenſem, Impugnat, inquit, Raudenſis Priſcianum, qui ait apud Terentium ſcribendum eſſe, Quid ais? cum virgine vnà adoleſcens cubuerit Pius potus, non autem Potis. Oſtendat Raudenſis ſtare verſum, vt ipſe emendat, & melius ſentire quàm Priſcianũ confitebor. Potus namque habet primam longam. Potis verò breuẽ.

65 *Non verif.d.*) [D] ὕςερον πρότερον peruerſa: priùs eſt enim verum, deinde veriſimile. Sed ideò ſic d[illegible]it quia eſt ſæpe non veriſimile, verum tamen [illegible] Decios pro alieno commodo mori volu[illegible] *Non verif.d.*) Hoc iam plus eſt tantu[illegible] eum amaſſe Bacchidem, quantùm non poſſit credi.

66 *Credo ita vid.t.n.n.ad te v.*) Magno compédio vſus eſt, non oſtendens cur hoc falſum ſit quod putet meretrix: ſed cur hoc putet, ita ex eius perſona refellitur quod obiicit. *Credo*) [V] Nonnihil ſcortilli libidinem notat, & confutat ab animo & voluntate cubandi, quæ in Pamphilo deſyderabatur.

67 *Ille inuitus*) [D] Inuitus dicendo, quaſi admonet iterum iterúmque, vt Virg. Italiã non ſponte ſequor.

68 *Quid d.f.*) Interponitur perſona ad exitum feſtinans: vt alibi, Quàm metus quorſum euaderes. *Diebus ſ.p.*) Hîc exitus eſt.

69 *Pamphilus me ſ.ſ.f.*) Ne teſtis quiſquam & arbiter ſecretorum interueniat. *Me ſ.ſ.f.*) Familiaris in ſeruo iactantia, de dominorum familiaritate. ſimul quia decens eſt, vt per eum, quid geſtum ſit, ſpectatores ſciant.

70 *Narratque, vt v.ab ſe int et.t.ſ.*) Hoc eſt illud quod ſuprà dixerat, Nocte illa prima virginem non attigit. *Vt v.a ſe int.*) [B] A, ſæpicule capitur pro quantum ad illũ attinet vel huc. Titus Liuius libro primo, Ne id quidem ab Turno tacitum, tuliſſe ferunt, id eſt, quantum ad Turnum attinet. Sic hoc in loco, A ſe, id eſt, quantum ad ſeipſum attinet. *Etiã tum ſ.*) [D] Quod multi inſcitè quidem & minùs Latinè dicunt, vſque nunc, vſque tunc, vſque ad id tempus: perfecti illi Romani ſermonis parentes, etiam nunc, etiam tunc, vel etiam num, etiam tum dicebant, quod poſtremum quandoque adhuc ſignificat. Terentius in Hecyra, Me ſolum ſeducit foras, narrátque vt virgo à ſe integra etiam tum ſiet.

71 *Seque antè, q.eam vx.dux d.*) Bonus color purgationis. diceretur enim, Quare ſi illam odio habebat, ducebat vxorem?

Sperâsse eas tolerâre posse núptias: ſaiij 72

* L. Labitur in prosopopœiam. ᵇἀπὸ κοινοῦ ἢ ἐλλειπτικῶς ἐκφερόμενον. **Sed quam decrêrim me non posse diútius* ſſſ.p 73

Habêre, eam ludíbrio habéri Pármeno, iidiſi 74

Quin íntegram ítidem reddam, vt accépi à suis, ſbſiſi 75

Neque honéstum mihi, neque v'tile ipsi vírgini est. adiiſi 76

P H. *Pium, ac pudícum ingénium narras Pámphili.* iidiſi 77

D. Hoc ego &c. Prosequitur Parmeno ipsa Pāphili verba. P A. *Hoc ego proférre, incómmodum esse mihi árbitror:* diſi.p 78

ᴹMu.[vitij.] *Reddi patri autem, cui tu nihil dicas [vitij.]* { ſiſiſa ſiſii 79

Supérbum est: sed' illam spero, vbi hoc cognóuerit { iiſiſp iſ 80

*D. Exultantis est & gestientis audire. *Non posse se mecum esse, abitûram dénique.* ſiſaſp 81

P H. * *Quid intéreà? ibátne ad Bácchidem?* P A. *quotídie.* { aſiiil dſ 82

Sed, vt fit, postquàm hunc aliênum ab sese videt, iſdſip ii iſi 83

Maligna multò, & magis procax facta ílico est. { ud 84

72 *Tolerare posse)* Tolerare, verbum est mala patientis.

73 *Sed quam)* ᵛ Enallage obliquæ narrationis iniecta est μιμητικῶς. *Decreuerim)* ᴰ Statuerim, & defixerim.

74 *Eam l.h.)* Honesto verbo & pudoris pleno vsus est: & nouê pro vitiari.

75 *Quin int.)* ᵛ ἐπανόρθωσις est huius sententiæ per parénthesin in medium colon iniectā. *Quin)* ᴰ Quo minus. *Integram)* Id est, honestam: non enim dixit, spoliatam virginē aut mulierem. *Vt acc. a s.)* Vigilanter quidem integram specificat: id est, talem qualem accepi à suis. potuit enim vitiatam accepisse, vt sæpe euenit. Ergo non abundat, Vt accepi à suis, sed habet significationem.

77 *Pium ac pud. ing. n. P.)* Cogitur pium dicere Pamphilum, quem periurum putabat. *Pium & p. ing. n. P.)* An simul erga virginem & pium & pudicum? an pium erga meretricē: pudicum erga virginem?

78 *Hoc ego pr.)* Verba Pamphili sunt: non vt quidam putant, ad personam Parmenonis referentes. *Hoc ego)* ᵛ Adhuc est μίμησις. & dilemmate constat, aut perferēda est vxor, aut reddenda patri. Vtrinque autem suum est incommodum. Itaque aliud consilium intendit. & suo modo ratiocinatur. *Hoc ego pr.)* ᴰ Amorem scilicet meretricis.

79 *Cui tu n. d. vit.)* Nunc Vitii, culpæ vxoriæ.

Abituram denique) Denique moram significat, & postrema tarditatem. itaque postremò, vel sero abituram indicat. 81

Interea) Inter eos dies. 82

Postquam h. al. ab s. v.) Pro alienatum dixit. vt in Phormione, Quid ego vobis Geta alienus sum? Nam quomodo Alienum, si amabat, dixisset? *Postq. iam h. al.)* Oratorie. non iam Bacchidem excusat, quàm à verisimili causa vult inducere, quod ipsa sit in Pamphilum durior. *Alienum ab se videt)* Id est, maritum: nam hoc nomen à meretricibus alienum est. 83

Maligna) Difficilis ac superba. Malignus est, qui difficultatem sui ostendit. ᵛ Dum contemnuntur scorta ab amatoribus, & maligniora & procaciora redduntur. Huius loci est prouerbium, Mulier gladium. Siquidem ex contemptu offenditur, etiamsi non lædatur, sed vilis & abiecta iudicatur. quid, quòd & sæpe odium & contemptus nascatur? itaque hic Alienum dicit, cùm & oculorum & aurium ab iis quæ dicit & facit, auersio, tanquam indigna sit vel videri vel audiri, & sic comitantur irrisio, subsannatio, delusio, maximè cum altera sit gratior, sicut hic disiunctionis causam maximam esse censuit, cùm animum ad alteram applicuerat. *Procax)* ᴰ Dispoliatrix & perax. Procare enim, est petere. Virg. Procacibus austris: id est, impudentibus. na 84

qui

85 dsdss P H. *Non [édepol] mirum.* P A. **[atqui] ea res multò máximè* — *D. Defendit heri seruus.

86 ssisi *Disiúnxit illum ab illa: postquàm & ipse [sese.]* — Al. [adepol], ssdss al. [apol]. ssdss.

87. ssdssp *Et illam, & hanc, quæ domi erat, cognôuit satis:* — D. Al. [atque]. G. In [sese] e eliditur à versu sequente.

88 ssdssi sssr *Ad exémplum ambârum mores ëârum [exi-stimans.]* Mu. [existimans:] ssssi: vel isssi. — Mu [se.] Vis amoris his verbis exprimitur.

89 dsisp **Hæc, ita uti liberâli ingénio decet,* — *L. Comparatione indicat mores Philumenæ, & obiter modestæ vxoris officium exprimit.

90 ssisi *Pudens, modésta, incómmoda atque iniúrias*

91 ssdiii *Viri omneis ferre, & tégere contumélias.*

qui multùm petit, impudēs est & procax. Vnde & proci dicti sunt, qui filias alienas in matrimonium petierunt.

85 *Non edepol m.)* Obtinuit quod volebat Parmeno. nam credidit Philotis iniuriam factam Pamphilo. *Atqui ea res m. m.)* Atqui, imò. Opportunè concitatiùs Pamphilum defendit Parmeno, postquam Philotis inducta est, vt fateretur iniuriam factam.

86 *Postquàm*) Hic singulare est remedium, vt ab amore meretricum mariti nō per Xantippen, sed per Eulaliā, cuius mores hic describuntur, commodè reuocentur. Collatione autem ingenium Philumenæ depingit, exemplum honestæ & commodæ matronæ proponens. Porrò ἀνταπόδοσιν alterius collationis de Bacchide inchoatam reliquit. Nam incōmodum erat apud meretricem mores meretricū insectari. Dotes autem honestæ vxoris hic quatuor numerantur: quarum prima est liberalitas ingenii, quæ omnem fucum & dolum excludit. Hæc enim candorem & veritatem adamat, & exposcit. refert & eadem ad veram & iustam prædicationem, quæ liberalis fuit non seruilis. Altera est pudor. Quare Demades pudorē in muliere τὴν ἀκρόπολιν τοῦ κάλλους, hoc est, arcem pulchritudinis & formæ esse dicebat. Sic & Crates dicere solitus erat, ornamentum esse id quod ornat, ornat autē quod honestiorem mulierem reddit. reddit autem non aurū, non smaragdus, non coccus, ἀλλ' ὅσα σεμνότητος, εὐταξίας, αἰδοῦς ἔμφασιν περιτίθησιν, hoc est, hæc mulierum ornamēta sunt, quæ per se grauitatem, moderationem & pudorem ferunt. Tertia est modestia, quæ est σωφροσύνη: & ad voluptates & ad vestitum refertur, & vtrobique moderationem statuit. Laudanda igitur est Phocionis vxor rogata, cur non ornatum aureum gestaret? respondit, Pro ornamento sibi virtutem mariti sufficere. statuunt autem Græci τὸ μὲν ὅλον ἀγαθὰς δεῖ ἆμεν [illegible]. sed paulò pòst subdunt. γυναικὸς δὲ μάλιστα ἀρετὰ σωφροσύνα. tertiam quoque non reticent. hac enim fit, vt maritū colant, & adament. Quarta est patientia quà mariti iniurias perfert, & eiusdem contumelias non traducit, sed tegit. Eius enim est, marito morem gerere, & non imperare, sed obedire, & multa incommoda dissimulare. quamobrem Iamblichus scriptum reliquit, In hoc enim conueniunt, vt mas imperet, mulier obediat. est autem imperij genus, nō quale dominorum est, vbi superioris vtilitas curatur, nec quale artium, vbi inferioris tantùm cura est: sed simile ciuili, in quo communis vtilitas ex æquo promouetur. Quinta est paritas coniugii, & Græcis per translationem aptissimam συζυγία dicta, ea tum ad morum similitudinem tanquam amicitiæ matrem, tum ad ætatem, fortunæ & conditionis refertur. Est enim laborum domesticorum & fortunarum socia. His sanè virtutibus vxorum mariti morosi & alieni, mitiores & mansuetiores redduntur officii sui amantissimi.

Et hanc, quæ d. er.) D Vxorem modestam. 87 *Et illam*) Meretricem malam. *Cognouit*) Diligentiùs & attentiùs consyderauit. nam Cognoscere, est diligenter & attentè consyderare. *Cognouit satis*) Bene satis, ex ipsius moribus, & ex meretricis.

Ad exempl.) Quasi ad imaginem, & colla 88 tionem, & speciem comparationis. *Existimans*) Intelligens.

Hæc, ita uti l. e. ing. d.) Qualitas cōparatiua. 89

Pudens, mod.) Hæc contra vitia meretri- 90 cia posuit pudens hæc, illa procax: modesta hæc, illa maligna. reliqua verò super adduntur, ornamenta vxoria, matronæque laudes. *Incommoda atq. iniur.)* Callidè, laudata vxore non repetit vitia meretricis apud meretricem: & simul contentus de vxoris laudibus, vitia meretricis intelligit. *Incommoda atq. iniur. v. o. f.*) Figura ἰταλισμός.

Tegere) Hoc plus est, quàm Ferre, & Te- 91 gere, quòd meretricem amaret. Et plus dixit Tegere, quàm Celare. Tegere enim ad hoc dixit: vt non solùm cuiquam non ediceret,

D.Hic.pro tum. C. Al. [Deuinctus] sed perperam. se N. a su [n st] ^ pro elegimetl.

Hic, ánimus partim vxôris misericórdia afdañ
[Deuictus.]partim victus[huiúsce iniúrijs,] {ſſscſi ſſſi}
Nu.[huius iniuria.]ſſſiſi.
Paulâtim[elâpsus] Bácchidi. atque huic tránstulit ſſiſp
Amôrem: postquàm par ingénium nactus est. iſſdū

D Senex.nam iuuenis alicuius mors non conuenit Comœdiæ.

Intéreà in Imbro móritur cognâtus senex didſſi
[Horum[a]]ea ad hos redibat lege heréditas. diiſſi
Bemb [Horum] pro Horum antiquè faiſſi. [a] al. omittitur[ea]. sed perperam.

† Præparatio ad futurum errorem.

Eò amantem inuitum Pámphilum extrûdit pater: aſſiſp
† [Relîquit]cum matre hîc vxôrem: nam senex iſſſi
Rus ábdidit se: huc raro in vrbem cómmeat. ſiſſp

sed & ne quis sciret. *Hic.en.)* Hic, pro tum Virgilius, Hic annis grauis, atque animi maturus Alethes.

92 *Hic an.)* Oratoriè dixit, non enim Pamphilum dixit: sed, Animum Pamphili. *Vxoris mis.) ...* *Vxoris m. s.)* Rectè, quia ex misericordia amor nascitur. Sic & in Phorm. --Misericordia est. Virg. ipsa facie egregia. Virg. --Heu quibus ille Iactatus fatis.

93 *Partim v.h. iniur.)* Qualitas relatiua. *Deuic. us.p. victus)* De proximo repetiuit ... Deuictus, Victus.

94 *Paulatim)* [v] Idem est Ouidio de remedio amoris consilium. *Paulat. m el.)* [p] Adeò est tardus amor Pamphili & magnus, vt etiam post iniurias difficile discedat. *Elapsus)* Animus, non Pamphilus. *Paulatim el.)* [L] Propria & elegans locutio. *Huic)* [v] Enallage, pro In hanc.

95 *Postquàm par ing. n. est)* [D] An sibi par, an absolutè bonum? vt dicimus, Sic par est facere te. Ergo aut sibi par aut vxori: id est, liberali fœminæ. *Par ingenium)* [D] Bonã fœminam, & eadem volentem quæ maritus vellet. *Par ingenium)* [D] Eandem voluntatem Salustius, Quos eadem odisse, & eadẽ metuere in vnum coegit. Idẽ alibi. Nam idẽ velle, atque idem nolle, ea demum firma amicitia est: firmúmque coniugium, quod inter pares copulatur.

96 *In Imbro)* Nonnulli quidam putãt esse Insulam Pathmos, in quam Cæsar Domitianus Ioannem Euangelistam relegauerit. *Intereà in Imbro m. c. s.)* [I] Bene causa abitionis Pamphili narratur. *Cognatus se. ex)* Bene quòd ait Senex: nam acerbum funus non conueniebat fabulæ. In Comœdia itaque apud Terent. aut meretrix moritur, aut ex duabus vna vxor moritur, aut senex. Ita ex huiusmodi moribus, vel incommodũ vitatur, vel luctum insuper nascitur, vt non sit causa lugendi.

97 *Horum)* Maluit Horum, quàm Dominorum, dicere. *Ea ad hos r. l. hær.)* Verbo iuris vsus est. ea enim legitima est hæriditas, quæ familiæ debebatur.

98 *Eo am.)* Modò iam vxorem. non enim amicam. *Inuitum Pamph. extr. p.)* Inuitum recessisse vis verbi demonstrat. Nam propriè Extrudere dicitur, qui manibus expellit. sed hic translatiuè vsus est, vt ostenderet tantũ importunitatis verbis senis fuisse, quantum impulsio manuum efficere potuisset. *Extrudit)* Verbum necessitatis, & aptum importunitati.

99 *Nam senex Rus abd. se.)* Nam, inceptiua particula: vt, Nã meus cõseruus est homo vt magni pretij. Plautus in Milite glorioso.

100 *Rus abd. se)* Verbum reprehendẽtis senem: quòd Se abdidit, dixit. [B] Nemo est ferè qui ignoret Abdere quid significet: modum autem loquendi quotusquisque est qui norit: quem vt videant iuuenes, hic exẽpla aliquot subiiciam. Cicero, Abdo me in bibliothecam. Idem. Domum se abdidit. Idem. In Ægyptum nos abdemus. Idem. Vtar tuo consilio. neque me Arpinum hoc tẽpore abdam. *Huc r. in vrb. co.)* [F] Huc, bene dixit, vt ostendat Parmenonem in vrbe esse. Mira *...*. fac enim præsentem, & nullus error in fabula est. *Commeat)* Commeare est abesse inde vbi te esse oporteat. Ergo hoc dicto ostendit, quàm rarò ad vrbem veniat senex. quippe cõmeatus est ex aliqua commoratione temporalis abscessus. *Commeare)* [V] Sext. Pompeius idem esse obseruat, quod remeare, vltrò citróque ire. Sic Cic. ad Att. Crebrò enim illius literæ ab aliis ad nos commeant. id est, redeunt, & redduntur.

101 aisf PH.* *Quid adhuc habent infirmitatis nuptiæ?* — * L. Interpellatio continuans partes narrationis.

102 sisisi PA. *Nunc audies. primùm, dies complúsculos* — * Parmeno odio ascripsit, quod pudoris erat.

103 aasdsp *Bene conueniêbat. sanè inter eas: interim*

104 hsisp * *Miris modis odisse cœpit Sóstratam:*

105 asdsij *Neque lites vllæ inter eas. postulátio*

106 sbsd'p *Nunquam.* PH. *quid ígitur?* PA. *si quando ad eam accéssterat.*

107 sidss *Confabulâtum. fúgere è conspéctu ilico:*

108 ii,bsi * *Vidêre nolle. dénique vbi non quit pati,* — * V. Auctsantis est [illegible].

109 asssb / alissi *Simulat se à matre accérsi ad rem diuinam: ábijt.*

110 ecssip / at *[Vbi illic dies est] complú[r]eis, accérsi iubet:*

Vide nũ malu [dies] monosyllabum facere quàm in eo elidere s, si bacchios refugis, alslip. [illegible] [vbi illic dies] ,aiisip.

111 sisdap *Dixêre causam tunc néscio quam. iterum iubet:* — *Mu. [Aegram simu lant]. [tum ni nostra] non sit elisio. [aaii.* *Ali. [a[illegible]]* sbssii.

112 sissp *Nemo remisit. postquam [accé[r]sunt] sǽpius,*

R. Al [accersunt]. alij [accersiunt]. seu corrupte.

113 sbdisi *[Aegram esse simulant] mulíerem: nostra ilico*

101 *Quid adhuc*) ἀνθυποφορὰ est. Parmeno antea dixit nuptias non esse satis firmas. D Bene vsque adhuc suspensa narratio est. & in hac interrogatione quasi substomachatur Philotis decepta, quòd nihil videat infirmitatis in nuptiis, quod optauerat. *Quid adh.*) Hoc tristior meretrix dixit.

102 *Nunc aud.*) Sic ait, quasi iandudum audire cupienti, vel quasi ad molestam percontatricem.

103 *Bene cõuen. s.*) Bene, pro multùm & Sanè, validè: quia qui sanus, idem & validus. *Interim*) Modò repentè: & est aduerbiũ temporis.

104 *Miris modis*) Huc vsque Parmenonem Poëta verba passus est dicere: cætera actibus seruaturus. Mirè autem ad finem Commœdiæ rerum explanatio reseruatur: nanque si quæras, fallitur Parmeno, cùm non odio socrus, sed pudore simultatem aduersus socrum Philumena simulauerit. V Error itaque Parmenonis hic declaratur. Nam non ideò quia odisset Sostratam, sed quia timebat ne reprehenderetur vterum ferre, ædes absentis mariti reliquit. Est autem παραχωρ[illegible] ad senilem errorem Lachis, qui & arbitrabatur nurum per Sostratæ morositatem eiectam esse.

105 *Neque lit.*) Summæ concordiæ, & altissimæ pacis est notatio. *Postulatio*) L Accusatio. D Expostulatio, querela. & quasi iusta interpositio querelarum. Sed propriè Expostulatio est apud illum ipsum qui peccauerit: Postulatio, de illo apud alterum.

Quid igitur) Rectè dixit, si hoc nõ fuit quid ergo? 106

Fug. re è consp. il.) Bene conspectu, propter, quæ caueret grauid[a] intelligi. Sed tamen subiungit Videre nolle, vt ignorantia Parmenonis appareat, qui argumentum odior[um] credidit, quòd Philumena neque videri vellet, neque videre. *Fugere è co[n]sp.*) Ne videretur. 107

Videre n.) Ne videret. *Denique vbi n. q. p.*) Pati, & sustinere & sustineri, intelligi potest hoc loco: tolerare aut tolerari: quia Patior commune est. nam patior te, & à te, dicimus. Vtrum, postquàm non potuit sustinere socrum? an, postquàm socrus ferre non potuit sic se celantem nurum? Potest etiam sic intelligi, vbi non potuit argumenta odij sui ipsa nurus pati & continere, migrauit ad socrum. 108

Abijt) Propriè Abijt: quia non expectauit vt mitteretur. 109

Vbi illic dies est c.) ἀρχαϊκῶς Dies, non Diebus, dixit. *Accersi iubet*) Non addidit, quæ: quia intelligitur. 110

Dixêre caus.) I Rectè causa odij non exprimitur, vt reseruetur ad errorem fabulæ. *Nescio quam*) D Ideo Nescio quam, quia nullius momenti, ac falsam. *Iterũ iubet*) V Artificiosè causam odij fingit seruum ignorare. Nam illa prodita, omnis erroris occasio remoueretur. 111

Nemo rem.) D Hic iam apertiùs odium videtur, vbi nec iam fingitur causa. *Postquàm ac-* 112

It viſere ad eam:admiſit nemo.hoc vbi ſenex fbſſdi

Reſciuit,heri ea cauſſa rure (huc aducnit:) fbſſp

Patrem continuo conuenit Philumenæ. idſii

Quid egerint inter ſe,nondum etiam ſcio: iiai

Niſi ſane curæ eſt,quorſum euenturum hoc ſiet. aſſp

Habes omnem rem:pergam quò cœpi hoc iter. iſſip

PH. *Et quidem ego:nam conſtitui cum quodam hóſpite,* didſp

Me eſſe illum conuenturam. PA. *dij vortant bene* ſſſp

Quod agas. PH. *vale.* PA. *& tu bene vale (Philótion.)* aidiip

• Reliquum argumenti actoribus reſeruat,per quod ſuſpenſum & attentū reddit ſpectatorē.

Al. [Philotis.]

• quod verſui repugnat, Mu [Philotis.]

…err.) Subauditur Noſtri,id eſt,miſſi à ſocrus, miſſi à nobis:Et mira varietas.

114 *Id viſer.*) Vt,--Populare penates Venimus.Viſere,officii eſt:Videre, quærenti aliquem. *Admiſit n.*) Suſpicionis eſt argumentum probabile :& vultuuſè pronuntiandum. [b]Iniurioſa enim etiam ipſa pronuntiatio eſt.

115 *Hoc vbi ſ.Reſciuit*) Scimus quæ ad nos deferuntur:Reſcimus celata. *Heri ea c.*) Bene Ea cauſa:quippe qui ſe ruri abdidiſſet.

117 *Nondum etiam ſcio*) παρέλκει tertiū.& deeſt Scite.Et eſt οἰκονομία.Scio ſcire cum ἀπὸ κοινοῦ. *Nondum etiam*) Rectè ſeruauit reliquis partibus fabulæ pendulum & attentū ſpectatorem.

118 *Niſi ſ.c.eſt,qu.eu.h.ſ.*) Bene : quia curioſus eſt Parmeno,& idem garrulus.Nā per totam fabulam talis inducitur. *Quorſum eu.*) ἔλλειψις deeſt Scite.

119 *Habes o.rē*) Quaſi dicat,quā audire expetiſti.*Pergam q.c.h.it.*) Pergā hoc iter:vt,Tendere iter pennis. *Quo cœpi h.it.*) Ad portum ſcilicet.

120 *Ne conſti c.q.h.*) Dicit cauſam cur in reliqua fabula non appareat perſona huius meretricis. *Conſtitui*) Conſtitui proprié nam de huiuſmodi rebus dicitur cōuenire & conſtituere.de euiuſmodi rebus apud extraneos meretrices agunt. *Conſtitui Aie eſſe ill con.*) [b]Diomedes Grāmaticus per hæc verba probat præteritum perfectum finitiui modi rectè iungi futuro.

121 *Dij vertant bene,quod ag.*) Sæpe enim res eueniunt aliter quàm volumus : & ideo Vertumnus colitur, qui præeſt rebus vertentibus.

122 *Et tu b.v.Philotion*) [b]Diminutiua vox eſt Philotion à Philotis.

ACT. II. SCEN. I.

ARG. [v] Altercatio eſt viri cum vxore ex errore nata. Nam odio & iniuriis Philumenam excluſam Laches ſuſpicatur & hic de ſtatu totius Comœdiæ agitur.In viro quidem eſt κατηγορία:in vxore autem ἀπολογία. [p] Primum Laches omnes ſocrus odii in nurus inſimulat, mulieres aduerſantes viris commemorat.Deinde diuerſis coniecturis Soſtratā vxorem, Philumenæ ſocrum coarguit,quòd nurum ſuam vtpote eandem Philumenam Pamphili vxorem duriſſimis ſuis moribus & intolerabilibus è domo expulerit, coēgeritque ad matré remigrare.Socrus verò è contrario contendit,nihil ſe in perniciem nurus attentaſſe. [v] Theſes. 1 Vniuerſis mulieribus idem eſt ingenium,eadémque malitia.Et eò reſpexit Menander, ἔνι γυναιξὶ πρέπει... ἔχει κακά. Idem cecinit & Sophocles. ...ἀλλ' ἐν... γυναιξὶ ... Hæ & aliæ id genus ſententiæ ſuo loco, vt Rhetores docent,ſunt aptiſſimæ. 2 Magna eſt patrisfamilias & ruri,& domi ratio,& cura. 3 Socrus ferè nurus ſuas odiſſe ſolent. 4 Vxoris eſt,familiam bene curare ὡς οἰκουρεῖν, ſicut mariti victum ruri comparare.Huius loci eſt nota hieroglyphica , vt maritus intra ædes ſpectat,& vxor foras ad maritum. Eſt autem in ſtatu coniecturali: an Philumena propter ſocrum Soſtratam abierat·Laches verò conſtanter affirmat , & ſatis turbulentus confirmat [M] Socrus aduerſus nurus non inſolentem,ſed perpetuam & quaſi debitam ſuperbiam, iram, inuidiam, odiúmque exponit hæc ſcena.Nam ſocrus filiorum ſuorum vxores ob hoc ferè odio

odio prosequuntur, quòd plerunque digniores, & meliores aut ditiores suos liberos existimant, quàm qui debeant vxoribus etiam dignissimis & optimis iungi. Hoc enim totum odium ex sola philautia descendit, vitio vt omnium pestilentissimo, sic etiam frequentissimo. Describitur præterea boni patrisfamiliàs officium, qui ita vitam suam instituere debet, vt quanuis familia illum quàm longissimè subinde abesse putet, interim tamen ille omnium illorum facta dictáque explorata teneat. Est autem socrus mariti mater. Nurus verò vxor filii.. *Vers. gen. Viginti primi sunt iambici acatalectici, iique tetrametri, exceptis tribus, videlicet octauo, nono, & vndecimo. Qui sequuntur ad finem vsque scenæ sunt trochaici tetr. catal. ex his tamen sunt vndecim, qui & iambici tetr. acat. censeri possunt, nempe vicesimus cum tribus sequentibus, vndetricesimus, tricesimus & eundem, tricesimus quintus, tricesimus septimus, quadragesimus primus cum sequenti, atque vltimus.*

LACHES *senex.* SOSTRATA *mulier.*

1 {aliassi / s} *PRO deûm atque hóminum fidem, quod hoc genus est, quæ hæc coiurátio,] *Al. n. [est? quæ hæc coniuratio?]*

2 idiadssp *Vt omnes mulíeres eádem æquè stúdeant, nolintque ómnia:]* *Mu., omnia?]*

3 assbsadi *Neque declinâtam quicquam ab aliàrum ingénio vllam repérias!]* *Alu. [reperias.]*

4 biidssii *I'taque ádeò vno omnes ánimo socrus odêrunt nurus:*

5 ssddsii *Viris esse aduórsas æquè stúdium est, símilis pertinácia est.*

*D. ἐμφατικῶς ab exclamatione cœpta scena est. senex enim est difficilis & iratus. Exclamatio senilis in mulierum moto sicatem: estque id exordiũ orationis.

G. Hi duo versus pulchrè habebunt si ad finem priorũ apponatur, [viris], vt distet alter incipiat ab [Esse], & in calce legatur...

1 *Prò deûm atq. h.)* [1]Grauiter ab exclamatione incipit, & morum similitudinem con iurationem vocat, per auxesin. Est quod hoc exordiũ accusationis *Proh Deûm)* [V] Exordium est παθητικὸν per exclamationem & repetitionem, & congerie amplificatur, locóque communi constat de mulierum ingenio & moribus, & in tribus primis versibus est thesis, in reliquis hypothesis. *Quod hoc g. est, q.h. co.]* [D] Conatur Terétius aduersus famam, socrum bonam reperire. & incipit à generali exclamatione, quo vehementior sit eius accusatio: paulatímque ad speciale crimen descendit. *Quod hoc g.)* Accusatio à persona: cui accidit ex sexu quòd socrus est. *Coniuratio)* Confessio, bonæ rei est: Coniuratio, malæ. & inde Coniuratio Catilinæ dicta est. *Quæ hæc c.)* Accusatio à re. *Coniuratio)* [V] ἑταιρεία societatis est, & confœderationis mulierum, sicut socij aliis sunt coniurati.

2 *Vt omnes m. ead. &c.)* [D] Bono argumento vtitur, Læsisti nurum, quia socrus es: & nulla socrus diligit nurum. *Vt omnes mul.)* Accusatio à causa eadem. *Studeant)* Maioris operis est Studere, quàm Velle.

3 *Neque decl. quicq.)* Id est, flexam vel inflexam, ab eo quod declinauerit: ne parum sit, diuersam vel dissimilem dixisse. vt est illud, Illum tumulũ inflexit. *Declinatam)* [V] Recessisse. Prouerbium id approbat Germanicũ, *Sie seind auff einen leist gemacht.* aut, *Es ist eine wie die ander*, aut frequentiùs sic dicitur, *Es ist eine manier*. Et Euripidis Medea sic habet, Γυναῖκες ἐς μὲν ἐσθλ' ἀμηχανώταται, κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.

Itaque a. v. a.] Hîc est scopus & materia huius dramatis. [D]Nescias an ex sentẽtia hac, vel adeò ex hac scena nomen fabulæ sit inuentum. *Itaque adeò)* Necessaria sententiæ ἀμφιβολία ad describendum vtranque personam. 4

Viris esse aduersas) Aliud argumentum, Læsisti nurum, vt mihi aduersareris. nam mulieres omnes aduersantur viris. [V] Simonides ingenia diuersa mulierum imaginibus decem à brutis, quorum mores referunt, sumptis expressit. Sed Sostratam maritus ex cane à Deo formatam arbitratur. Formauit enim deus alias ex sue, alias ex vulpe, alias ex cane, alias ex terra, alias ex mari, alias ex dossuario asino, alias ex mustela, alias ex equo, alias ex simia alias ex apicula, quæ postrema omnium optima meritò, si quis apiculatum ingenium attenderit, censenda est. Post hæc non 5

tur [est pertinacia.] fliablip. Anum . . . retus in priore legit [v . animo om:ies]. biaffiii.

In eôdem omnes mihi vidêntur ludo doctæ ad ma- afiffip 6
litiam:

Et ei ludo, si vllus' est, magistram hanc esse satis afiifaf aff 7
certò scio. Marcius transfert & in præcedentem versum: sed hic non f. natur. nam aut, ei] mo o, syllabum. ffiifafi: vel s elidendum in vllus].iffif'fi.

*Exclamatio admi sericordiam commouendam. *D. . . per iusiurandum. L Deieratio ad purgationé. *L. Abominatio.

S.* *Me miseram, quæ nunc quámobrem accûser,* dfaffp 8
néscio. L. *hem,*

Tu nescis! S. **non, ita me dij bene ament, mi La-* ffadfi 9
ches:

Itáque vnà inter nos ágere ætâtem liceat. L. * *dij* afdfdfai 10
mala prohibeant.

S. *Méque abs te simmeritò esse accusatam póst-* fdffcfi 11
modũ rescísces. L. *scio:* Bacchius sexto loco necessar. est: vel legendum [immeritò accusatam rescisces postmodum], fdffiii. Mu [postmodo].idlliafi.

non aliter ac Laches, colligit, Poëta idem, Ζεὺς γὰρ μέγιστον τοῦτ' ἐποίησεν κακὸν γυναῖκας, ὅστις καὶ δὲ κακὸν ἄφυιον Ε' χοντι τὸ μάλιστα γίνεται κακὸν, &c. Hæc sanè cuncta, sicut & superiora, suo loco & tempore quadrare possunt. *Æquæ . . est*) D Studium est dedita opera voluntatis hominis attentior atque impensior. *Similis pert. est* . . ἐξις. nam studium & bonum est: Pertinacia verò nunquam non mala.

6 *In eo . . o m. v. l. d. ad mal.*) Tria in accusatione posuit, ex quibus duo sunt communia, vnum ipsius, quòd mulier est, & quod socrus, communia: quòd ipsa specialiter magistra est ad malitiá Sostrata. Ex his colligit iniuriam passam nurum per coniecturam. *Videntur ludo doctæ*) L Venustæ metaphoræ. *In eod. o. m. v. l. d.*) B Eodem in ludo doctos dicimus, qui similibus vitiis laborant, & improbitate pares sunt. videas enim fermè ingeniò & moribus conuenire, qui communibus sunt vsi præceptoribus. hoc autem Terentii dictũ innuit, nullam inueniri bonam mulierem. V *Sie haben einen meister gehabt*, cui suffragatur & hic senarius, . . . γυναικὶ πάντα' . . . διαφέρει. Hoc est, Fœmina nil à fœmina vnquam discrepat. Et obiter alludit ad scolam τῶν γυναικοκρατίας, in qua est magistra, sunt discipulæ ad malitiam informãdæ, perinde ac si mulieres . . . essent.

7 *Et ei l. si vll. est mag.*) D Magna amplificatio criminis dubitat, an sit ludus malitiæ: & magistram non dubitat Sostratam, sed certè scio, inquit.

8 *Me miseram*) Et hæc quæ ἐμπαθῶς cœpit, ad misericordiam spectat defendentis oratio. *Quæ nunc q. acc. n.*) Oratoriè pro se loquitur mulier. Siquidem maioris innocentiæ est nescire crimen, quàm defendere. & his verbis ostenditur sine noxa esse etiam Philumenam: non solùm hanc quæ loquitur, Sostratam.

Hem. Tu nescis) V Interrogatio est nimis 9 amarulenta. *Non, ita me*) Et iure iurando & voto de longiori vitæ coniunctione, non tam ipsi blanditur, quàm iratum maritum reprimit. *Non, ita me dij b. a. Mi Laches*) Modò Mi Laches non est blandientis, sed eius qui periclitetur innoxius. *Non ita me dij b. a.*) Animaduertendum veteres non minùs ὁμοιοτέλευτα in verbis quàm κακόφατον neglexisse: velut hic, Ita me dii bene ament.

Itáque) Modò duæ partes sunt oratio- 10 nis. *Dij mala p. o.*) Seniliter odi vxorem, cuius amor optabilis fuit in adolescentia. *Dij mala pr.*) Vt vnà inter nos agamus ætaté. *Dij im.*) V Abominatio est, qua significat fore iacturam facilem & tolerabilem, etiamsi vxor morte eripiatur. Diuersum sentit Admetus Alcestide mortua, inquiens. Τὸ γὰρ ἀνδρὶ καλὸν μεῖζον, ἁμαρτεῖν πιστῆς ἀλόχου.

Méque abs te) Inficiatio est, qua se in- 11 nocentiæ fiducia freta purgat, dicens breui fore, vt maritus innocentiam suam rescíscat. *Postmodum rescisces*) L Hæc figura ab oratoribus ἐπάγγελμα nominatur: in qua aliquid promittimus iudicibus nos probaturos, cùm metuimus, ne quid illis temere persuasum sit. *Postmodum resc.*) Fiducia innocentiæ. Resciscere est, cùm quod de industria celatur, vix argumentorum vi agnoscitur.

12 ∪∪∪ Te immeritò olan quicquam pro istis factis dignum te dici potest!

13 ∪∪∪ *Quæ me, & te, & familiam dedécoras: filio luctū [paras.] Mu.[paras!] *D. Exageratio & amplificatio, à personis priùs quā crime. proferat.

14 ∪∪∪ Tum autem, ex amicis inimici vt sint nobis affines, facis:

15 ∪∪∪ Qui illum decrērunt dignum, suos cui liberos committerent.

16 ∪∪∪ Tu sola exórere, quæ pertúrbas hæc tua impudéntia.

17 ∪∪∪ S.*Egóne? L.tu,* inquam, múlier, quæ me omnino lápidem, haud hóminem putas. •V. Inficiatur interrogando. •L. Reumptio ad vehementiam.

18 ∪∪∪ *An quia ruri esse crebrò sóleo, nescire arbitrámini Mulier, emphasin habet.

19 ∪∪ Quo quisque pacto hîc vitam vestrórum éxigat.! •L. Occupatio, qua tollit suspicionis opinionem, vt té certam confirmet.

20 ∪∪∪ Mul. ò mélius hîc quæ fiunt, quam [illic] vbi sum assiduè, scio: Mu.[illic] pro illic, ∪∪∪.

13 *Te immeritò)* V Repetitio est ..., & iam crimen intendit, atque ita accusat, obscurius tamen. Latet enim adhuc propositio, quæ paulò pòst perspicua erit. Et est hic exaggeratio per distributionem, ex vno crimine multa faciens, nata ex personarum circunstantiis & incommodis atque effectibus importunitatis atque m... ...tatis vxoris. *An quicq. p. o. ist. f.)* D Amarè, ...

13 *Quæ me & te, & f.)* Iam sic accusat, quasi probauerit crimen, & est amplificatio. *Quæ me, & te & f.)* Hæc exaggeratio est, quæ ... appellatur: cùm ex vno maleficio multa fiunt ab oratoribus crimina. *Dedecoras)* Dedecoratur, quod honestum est: Turpatur, quod honestum est corporale.

14 *Ex amicis in.)* a Contentio est, ex contrariis enim oratio conficitur.

15 *Cui suos lib. c.)* D Nota Liberos in significatione etiā vnius filiæ. *Dignum, suos cui lib. c.)* Multùm sonanter, & accusatorio strepitu nec masculinum genus, nec fœmininum posuit: nec vnā, sed Liberos. Sic Cic. En cui tuos liberos committas, cùm de vno ageret. &, Habemus enim liberos omnes, de puella. *Dignum)* D Sic dixit Dignum, vt honoris genus sit, accipere vxorem meruisse.

16 *Tu sola exo.)* Emergis, reperiris. Verbum hoc impudentiam notat. Cicero. Exortus est seruus, qui quem in eculeo appellare non posset, eum accuset solutus. *Exorere)* Exilitis. Exoriri dicitur qui non expectatus inuadit aliquem.

17 *Mulier)* V A sexu vxori conuitium facit. *Tu inquam mulier, q. me o. l. h. h. p.)* Tu mulier, ... malitiæ habet. & omnino expressio consuetudinis est ad indignationem. Et Lapis nunquam vtilis, nisi ad telum, quem magis ad iniuriam delegit. nam saxum melius, quàm lapis. vt Virgilius, Saxáque subuectare humeris. a Lapis pro bruto stupidóque homine ponitur aliquoties. *Tu inq. mulier)* D Sic Virgil. —Variū & mutabile semper Fœmina. *Lapidem h. hom.)* Sufficeret, Lapidem puta: sed de stomacho, Haud hominem, additum est. Plautus, Heus meus elephanti corio circuntectus est, non suo. *Haud. h. p.)* ... Sic Apollodorus.

18 *An quia)* V Per antipophoran remouet suspicionis occasionem, ne videatur falsò & & ignarus rerum ob absentiam ipsam obiurgare. Diligentis est Senis & patrisfamiliâs sollicitè etiam ruri inquirere quæ domi rectè vel prauè gerantur. Fama velox malum subitò familiæ peccata ad dominos defert. *An quia r. cr. esse)* D Memor sui est, qui dixerat, Rus abis.

19 *Quo q. p. vestr.)* Vestrorum pro vestrum. sic veteres.

20 *Multò mel. hic q. f.)* ... vsus est. vt in Adelphis, —An non sex totis mensibus Priùs olfecissem

G. [*Ideòque vt*] aſibIbſp: *vel ſic*, aſb atars. M [*Ideo quia vt*], aadbſbſ. A *Genea. me tollit* [*fama*]: *tum in domi nibil eli dendum.* & *proinde*] *triſyllabu*, aldblibp.
* Propoſitio querelæ.

[Ideò quia vt] vos mihi domi éritis, próinde ego ero fam ī foris. { aidbſbſ / aſbatats } 21

**Iam pridem équidem audíui cœpiſſe ódium tŭi Philúmenam:* { ſaſaap / ſaſatts } 22

Miniméque ádeò mirum: & ni id fecíſſet, magis mirum foret. { aaſſiſp / aaſſiatv } 23

Sed non crédidi ádeò, vt étiam totam hanc odíſſet domum: ſtbalſtv 24

Comminatio eiectionis.

Quod ſi ſciſſem, illa hîc manêret pótiùs, tu hinc iſſes foras. ſſtſaſt— 25

*L. Amplificatio à ſuis meritis.
Mi.[*mi*].

**At vidĕ quàm immérito ægritûdo hæc óritur (mĭhi) abs te Sóſtrata:* { xdtſaſtv / ddtſaſ } 26

Rus habitâtum ábij, concédens vobis, & rĕi ſérniens, { ddſſſat. / ddſſſſt. } 27

21 *Ideò quia vt vos m.d.er.*) Mirè confirmat vnde ſciat ne ſuſpicioſè crimen obiicere videretur. Et bene Mihi, quia commoditas familiæ ad hunc redundatura eſt. *Perinde ego ero fama foris*) G O Fama redūdare mihi videtur. Cauſam enim adfert Laches, quare tam bene ſciret, quæ domi in vrbe gererentur, cùm eſſet ipſe ruri: In eo, inquit, facio, quia vt vos res meas domi adminiſtrabitis, vt mihi laborabitis, vt mihi obſequemini, ita ego vobis ero ruri. hoc eſt, vobis deſieri nihil patiar, benignéque omnia præbebo, ſi mecum vos beneuolentia officiiſque certetis: quod ſi contrà à vobis fieri ſentiero, ſinam & egere & algere, & eſurire, nihilque rure ad vos deſerri patiar. Vnde huc tamen ea dictio irrepſerit non diſſimulabo. Sequitur, Iam pridem equidem audiui cepiſſe odium tui Philumenam. Vbi cum notatum eſſet, à fama argumentari Lachetem Fama in proximum ſuperiorem verſum irrepſit. Hæc hactenùs fuiſſe excuſſa, explicata, omnium qui literas tractant, iudicio approbata.

22 *Iam pridem*) L Propoſitio, quæ amplificādi cauſa dilata eſt: cui ſubiicitur confirmatio breuis ex ipſa re, & mox amplificatio ex odii magnitudine: *Iam pridem*) V Nunc dilucidè proponit. quæ enim hactenus dicta sūt, ad exaggerandam cauſam conſultò in hunc vſque locum præpoſuit. *Pridem equidem aud. c. od. t. Ph.*) D Primò obiurgatio eſt Soſtratæ, cur non amet nurum. Secundò, cur non ametur à nutu. Tertiò, cur vſque adeò puella nupta deſerat domum. *Philumenam*) B Nominis Philumena Terentius penultimam corripit. Nam in Græcis epſilon eſt. Hoc ideò annotandum duxi, quia vulgus Latinorum ſine authore eandem ſyllabam producit.

Miniméque adeo) V Confirmatio cum 23 remotione admirationis, & amplificatione odii: eſt & inopinatum cum eiectionis comminatione. *Miniméque adeò m.*) D Satis amarè, pro merito dicit odium cōtra meritum amorémque: ſimul excuſat nurum, quæ oderit talem ſocrum: & ſimul præuenit, Quid ſi non læſa eſt, ſed odio me habet?

Sed non cr. adeo) Deeſt Olitam fuiſſe. 24

At vide) V Amplificat ab indignitate & 26 & meritis ſuis in eam & totum domum. Narrat ſuos labores & moleſtias quas ſuſtineat earum cauſa, vt neglecti officii eā vehementiùs accuſet. Creſcit oratio à loco, à cauſa finali, à duritie laboris, ab ætate, & voluntario ſtudio. *At vide q. imm. ægr. h. m. or. abs te Soſ.*) D Amār poſt acrem inuectionem, ſeipſum miſeratur, vt inuidiam duræ inclamationis in ipſam conuertat. Sic in Andria, Age nunc: iam ego pol hodie, ſi viuo, tibi Oſtendam. herum quid ſit pericli fallere. Et continuò, Chreme. Pietatē gnati: nónne te miſeret mei? Tantum laborem capere ob talem filium. *Quam imm. ægr. h. or. m. abs te Soſ.*) Poſtquam de iniuria dixit, de perſona eius cuius fama eſt, id eſt, cum. *Ægritudo h. or.*) Oritur, & magnitudinem rei ſignificat, & repentinum impetum, vt ſuprà. Tu ſola exorere.

Rus hab. abij) Quia dixit, Senex rus ſeſe 27 abdidit. *Concedens v.*) Ne diceretur, quod ſit voluptatis cauſa. Vobis melius pluraliter, quàm ſi diceret tui. *Concedens vob.*) Id eſt, vt vos in vrbe eſſetis. *Rei ſ.*) Res ſeruit diuitibus, quia abundant. rei ſeruiunt paupe-

rem

28 **Sumptus vestros, ótiúmque vt nostra res posset pati,*
29 *Méo labóri haud parcens præter æquum, atque ætâtem meam:*
30 *Non te pro his curásse rebus, nequid ægrè esset mihi!*
31 S.**Non mea ópera, neque pol culpa (euênit.) L. immo máximé.* R. Al. (vénit) per enallagen figuræ pro euénit.
32 *Sola hîc fŭísti: in te omnis* hæret culpa sola Sóstrata.* G. Potest & hic esse iambicus.
33 *Quæ hîc erant, curáres: cùm ego vos solui curis cæteris:*
34 **Cum puélla anum suscepisse inimicitias non pudet!*
35 **Illius dices culpa factum. S. haud équidem dico mi Laches.* Et hic quoque iambicus.

*Exaggerat rei indignitaté à sui in familiam meritis. G. Hic iambicus censeri possit.

*V. Defendit se inficiatione. Et fit cõtrouersia coniecturali. D. Opera scientes, culpa nescientes lædimus.

*L. Probatio ex vi remotionis.

*L. Inuidia facti à personis.

*L Occupatio, quę & ipsa vim habet ex remotiõe, D qua defensioné præuenit,

res: quia se coartant ad angustias rei. Ita ergo res pro qualitate sua & seruit, & ei rei seruitur. Horatius, Imperat aut seruit collecta pecunia cuique.

28 *Sumptus, v. ot.)* Sumptus vestros, idẽ quod alibi, Otium, vitam vrbanam. Vel quòd nihil acquiritis. vt in Adelphis, Hanc ego clementem vitam vrbanam, atque otium sequutus sum. *Otiúmque)* Hoc est, amorem: quasi nihil agentibus. *Vt nostra res p.p.)* Mediocris scilicet: vt Comici patresfamiliâs.

29 *Præter æq. atq. at. m.)* Præter æquum. quia vos estis domini: vel quia vos fruimini, cùm ego doluerim. Ætatem, quia senex. Virg.--Vires vltra, fortémque senectæ.

30 *Non te pro his c. r.)* Mirus sensus, Pro his, inquit, tot rebus vnam, & facilem redderes: curares ne quid ægrè esset mihi. Et Te sic pronuntiandum, quasi dicat, Etsi alii nõ curarẽt, curare debuisti. V Vehementior est oratio interrogatione.

31 *Non mea op. n. p. c.)* D Vellet dicere, Nurus euênit: sed meliùs dixit, Non mea: ne accusando confirmaret quod dixit senex, Omnes socrus oderunt nurus. *Neque pol c eu.)* Bene additum. Neque pol culpa. Potuit enim fieri, vt non fecerit ipsa iniuriam: sed tamen permiserit fieri. mitè tamen nec ipsa accusat nurum. *Non mea op. n. p. c.)* Videtur vnum dixisse Opera & Culpa: & tamen non est idem. Opera enim est, si scientes læserimus: Culpa, si nescientes. quorũ alterum, sceleris: alterum, stultitiæ. *Imò max.)* V Confirmat eius excusationẽ inuertens, Imò tu es in culpa. Confirmatio est a numero, Sola affuisti. Ergo nulla alia potuit ei molesta esse, à loco & officio muliebri, Curare debet materfamiliâs, diligẽter quæ domi sunt curanda. A facili. Quia rerum externarum cura non impeditur.

Sola hic f.) B A circunstantia, quòd sola fuerit. 32
Sola hic f.) D Ratio. & deest Enim: vt sit, Sola enim hic fuisti, quòd ad filium & maritum pertinet. nam non sola, cũ qua nurus. *Sola hic f.)* Sola quantum pertinet ad regendam domum: cæterum & filius, & nurus erant. sed sola, id est sine me. *In te omn. h. c.)* Etsi in nuru culpa aliqua, in te omnis est tamen Sostrata. *Sola Sostrata)* Optimè geminauit Sola, more irascentium: nõdum nomen posuit. & Sostrata. additum ad amaritudinem inclamantis.

Cum ego vos s. c. c.) Vos, pro te: vt,--Desiste 33 manum committere Teucris. *Cum ego vos s.)* Noua figura, Solui vos.

Cum p. an s. in.) Hoc dicit tanquam con- 34 cesserit etiam nurum iniquam esse. *Cum p.)* Puellam blandè dixit: ita hanc cum amaritudine, Anum.

Illius d. c. f.) Præuenit defensionem: & eã 35 sic pronuntiauit vt crimen. *Illius dices)* V ἀνθυποφορᾷ negat causas abitionis in Pamphilum referri posse. *Haud eq. d. mi L.)* D Mi Laches modò dixit, quasi grauissimum accusatorem arguens, & quasi defatigata & delassata eius inclamationibus. Non ergo blandientis est modò Mi: sed inuidiosè rogitantis.

(dii) disyllabum.

36 L. *Gaudeo (ita me dii ament) gnati caussa; nam de te quidem* taaſſſ 36

Satis scio: peccando, detrimenti nihil fieri potest. { aſſſdt- b 37

G. Et hic rursus iambicus. iaſſiai.

D. Peccando detrimenti. &c hoc est, non potes fieri pejor.
* L. Obiectio ad defensioné, sed per modestia.
* L. Refutatio à signo.

S. * *Qui scis an ea caussa, mi vir, me odisse assimulauerit,* ſaſſſdo 38

Vt cum matre vnà plus esset? L. *quid ais!* * *non signi sat est,* ſſſaſ– 39

Quòd heri nemo voluit visentem te ad eam intromittere! ataſdſtv 40

L. Absolutio, locus coniecturalis, & propius defensoris.
* Socrus morosa accusatur. L Redit ad institutũ, dimissa altercatione: & confirmat à persona.

S. * *Enim lassam oppidò tum aiebant: eò ad eam nõ admissa sum.* Cdſtaſtv 41

Al. Eam] quod si monosyllabũ censeatur, aut si prima huius versus a superiori pendere dicatur, erit trochaicus absque Bacchio, tdiiaitv: alioquin iambicus censeatur, iſaibſſp.

L. * *Tuos esse illi mores morbũ magis, quàm vllam aliã rẽ arbitror:* { ſſſsCao ſſila 42

G. Potest & hic esse iambicus. iſſiadip. *& eliso s in [magis].* iſſiddip.

36 *Gaudeo, ita me dij am. g. c.*) Quòd similis filius non sit, an quod talem vxorẽ habeat, quam nec inimica accusare possit? Et Gnati causa, dixit: quia talem vxorem habens, tuą causa quid gaudeat nõ habet. *Gaudeo*) V Redit ad se senex, gaudet de filio, vxorẽ negligit, de cuius æstimatione nihil possit adimi, quòd deterior sit & improbior, quàm postiąc fieri possit. Prouerbii vim hæc locutio habet. *Nam de te q. Sat scio*) D Id est, nihil detrimenti sit si tu pecces: id est, nunquam, inquit, peccando peior fieri potes: sed es eadem quæ semper es. Sensus est, Iá talis es, vt peior fieri non possis: Sic Cicero, Est idem Verres qui fuit semper.

37 *Peccando, detr.*) Seruas, inquit, numerum peccatorum, nec fit vllũ copiæ detrimentum, sed cùm plurimũ delinquas, tantundem semper admittitur. *Peccando, detr.*) Hic sensus obscurus est, attamen hic, Dum quantumcunque, inquit, sceleris admiseris, id est, quàtumcũque peccaueris, nihil de tua existimatione minuitur, nihil de pudore derogatur: eadem es quæ fuisti, quia peior fieri nõ potes. *Peccando, detr.*) Quidam hanc putant ironiam: quasi dicat, Certus sum quòd ex nullo peccato tuo damnum pati possumus, sed malé.

38 *Qui scis, an ea c. mi vir*) Defensio à deriuatione causæ: in qua ostenditur nõ hanc esse, quam obiicit tantam senex, cur abierit nurus ad matrem suam. *Qui scis*) V Purgat se coniectura, deriuans causam modestè in assimulationem nurus, vt apud matrẽ frequentiùs esset.

Vt cum m.) D Deest. Sua. *Vt cum m. v. p. esset?*) [Greek] dixit. id est, diu ac maiorem partem. *Quod heri n.*) V Refutat coniecturam à testimonio pridiani facti. 39

Quod heri n. v.) D Bene infirmauit defensionem senex, dicendo, Si propter matrem abiit, cur tu exclusa es, cùm venires? 40

Enim l. opp.) Infirmiùs defenditur socrus, vt error senis vsque ad καταστροφὴν perseueret. *Enim lass.*) V Confirmat purgationem à causa, cur non sit admissa. Est autem in particula rationali Enim archaismus, quæ natura postponi solet, hic autem præponitur. Simile est apud Plautum, Enim cognoui nunc. *Enim l. opp.*) D Pro, Oppidò enim, dixit. Superuacua ponitur interdum hæc coniunctio, aut pro altera coniunctione. *Oppidò*) Valde. translatio à rusticis, qui interrogati quemadmodum fruges prouenissent, respondebant, Oppidò. id est, quæ sibi & oppido sufficere potuissent. *Eò*) Propterea, ideò. 41

Tuos esse illi) L Redit ad institutũ dimissa altercatione, & confirmat à persona. *Tuos e. illi m. m. m.*) D Acerbissimè insistit senex & accusationi vxoris, & defensioni nurus: siquidem hoc sensu dicat, nurũ nec mendacii culpam incurrere, quæ verè ægrotet ex moribus malæ socrus. 42

43 d.ffffv *Et meritò ádeò.nam vestrárum nulla est, quin gnatum velit*

44 ffsbdv *Dúcere vxórem:& quæ vobis plácita condítio est, datur:* G. Rursus & hic iambicus.iffffi: & easdem disyllabo facto, iffffit.

45 {affffi- / afffi} *Vbi duxêre impúlsu vestrò,vestro impúlsu eásdem éxigunt.*

43 *Nam vest.)* V Omissa obiurgatione redit ad locum communem vnde digressus est, & iterum de mulierum communi vitio conquerens,concludit. *Nam vest.n.est)* D Pro Vestrum.hoc enim ab eo quod est vestræ. *Quin gn.v.)* Quin,quæ non.

44 *Et quæ v.pl.c.est d.)* Imágo hic quædam argumentationis,quæ dicitur ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους.quod Latinè dicitur, Ab initio ad finem. & vt generaliter cœpit inuectionē, ita generaliter cōclusit in socrus.& est sensus,Eò improbius facitis, quòd illas, quas elegeritis odistis.

45 *Vbi dux.im.v.)* Bene verba eadē stomachosè & significanter repetiuit,vt improbitas ex proximo appareat impulsu. *Vbi dux.im.)* Videtur,vt suprà diximus, hæc tota scena ad hoc interposita,vt fabulæ nomen hinc intelligeremus inuentum.Et impudentiam socruū impulsus repetitio demonstrauit.Sic in Heautont.Scortari crebrò nolunt, nolūt crebrò conuiuarier.

ACT. II. SCEN. II.

ARG. P Laches Pamphili pater,Phidippum Philumenæ parentem conuenit super reditu suæ nurus,quam certè Phidippus negat apud socerum absente Pamphilo perdurare posse. quæ res pertinet ad augendum periculum Sostratæ ex suspicione Lachetis. D Initiò moralis allocutio Phidippi est ad filiam,mitissimi patris colorem ostendens. V *Theses.* 1 Nimia lenitas & facilitas patrum in suos non parum obest. 2 Patris est potestas, vt suos pro arbitratu cogat. 3 Non celando sed proferendo peccato dissidium tollitur. 4 Maritus vxorem tanquam partem sui magnifacit. 5 Lenitas patris liberos apud se retinet. Exemplum paternæ indulgētiæ in Phidippo proponitur.Tota scena est expostulatoria, sed modestior.Nam Laches accusat Phidippum,quòd filiam domi retinuerit, & apud generum non reliquerit. M Licere parentibus subinde falsa comminisci,& denuntiare mendacia. quo liberorum suorum famæ integritatem,pudicitiam & honestatem tueantur,docet hæc scena: idque exemplo Philippi. Nam cùm esset grauida ignorante Pamphilo Philumena, & ob eā causam,si ad socrum redisset,in vitio inueniretur,finxit pater animum filiæ alienatum à Pamphili familia propter eius absentiam.Plato libro sexto de Legibus, Multa concessa sunt à legislatore parentibus,vt illorum probitatem augeant,quæ tamen si modum excesserint,castiganda sunt,ne inde posteà malis exemplis pessundetur legum integritas.

Vers.gen.Iambici tetr.catalectici siue scazontes.

PHIDIPPVS *senex.* LACHES. SOSTRATA.

1 fsjbffv D ETSI *scio Philúmena meum ius esse, vt te cogam* D.Apparet & hic multa priùs patri suo Philumenam

1 *Et si scio)* V Loquitur hic ad Philumenam, significans se eius discessionem ab ædibus mariti ægrè ferre.Vtitur argumento à iure patrio in liberos,relaxat tamē hoc ob animum paternum,id est,clementem,benignum & indulgentem, vt eius voluntati licet temerariæ aliquid largiatur. Etsi autem libidinis vocabulum hic in bonam partem accipitur, tamen ostendit subaccusari inobedientiam filiæ. Est autem libido secundum Ciceronem 4.Tuscul.voluntas temerè suscepta Est Chrysippo, vt Laërtius refert. ἐπιθυμία ἐστὶν ἄλογος. *Vt te cogam)* D Etiam inuitam scilicet. *Scio meum ius esse vt te cogam)* Hoc idem in Adelphis, --Non necesse habeo omnia Pro meo iure agere.

locutam fuisse. ergo hæc responsio est, non principiũ

Quæ ego imperem facere: ego tamen patrio animo victus faciam ijbassdv 2

Vt tibi concedam; neque tuæ libidini aduersabor. dsdiijsv 3

L. *Atque eccum Phidippum optumè video: [ex hoc iam scibo quid* fiet.] {ssiasap illiaid 4

D. Al. [hinc. iam scibo quid fiet.] ^A tum fiet acatalecticus, illiatip. ^C [Atque eccum ipsum optumè video: ex hoc quid fiet, iam sci-bo.] illiatitv.

Eadem sententia quæ superioris sce næ, sed est sparsa in personas.

* L. Admonitio, quam auget comparatione: & est vice exordii expostulationis.

* *Phidippe, etsi ego meis omnibus scio me esse apprimè obsequentem:* {sdcassiv idias 5

G. [me omnibus scio]. sdcassiv: & [meis] monosyllabo facto. etsi [que] s in [omnibus]. sdsbssiv. ^Mu [Phidippe, esse ego meis omnibus scio me appr.] sdidativ. ^B Pro [apprimè] Pierius [apprima]. Est verò Græca figura non inelegans.

Sed non adeo, vt facilitas mea illorum corrumpat animos. {sabsssb sabs 6

Quòd si tu idem faceres, magis in rem & nostram & vostram id esset. uaassiv 7

•L. Blanda correptio ad defensioné

Nunc video in illarum potestate esse te. P. **eia verò.* disisij- 8

D. Amisti, syncope pro amisisti.

L. *Adij te heri de filia: vt veni, itidem incertum amisti.* alsidil- 9

2 *Patrio an. v.*) Bene Victus: quia non ratione facio. Victus est vndecunque, qui recedit à iure. Mitis pater inducitur.

3 *Neque t. lib.*). Libido est quælibet voluntas temere suscepta. Et bene Libidini. est enim nõ æquum domo mariti abesse nuptam. Etsi enim pro voluntate posuit Libidinem: tamen subaccusauit hoc nomine.

4 *Optumè*) Opportunè. *Ex hoc iam sc.*) Legitur & Hinc, locale aduerbium. & quasi comminatur vxori modò se inuenturũ ipsam peccasse, non nurum. *Quid fie.*) Vtrũ quid sit ter, an quid fiet nurus? vtrum innocens, an iniqua? Et videtur hoc Sostratæ dicere. nam vicini sunt inter se proximi Laches & Phidippus.

5 *Phidippe. etsi ego meis*) Expostulatio Lachetis apud Phidippum, accusationem cõtinens, tanquam causam iniuriarum intendat. *Phidippe, etsi*) ^V Propositio est expostulationis egregiæ, temperatæ & modestæ. Sententia est, Tu mihi videris nimiũ indulgere filiæ. Sumpta est ex thesi de nimiæ facilitatis in liberos incommodo. Habens autem rationem soceri senioris ne eum grauiùs offendat, sic contemperat propositionem à sua persona, & more tractandi liberos. Indulgeo & ego quidem aliquid liberis, sed non tantùm vt inde deteriores efficiantur. Idem si & tu faceres, res & tuæ & nostræ essent saluæ. Estque ab vtili argumẽtum intertextum. Mox addit Minorem. Sed tu non facis. mulieres enim tibi dominantur, ac tu quod ipsis placet facere cogeris tanquam γυναικοκρατούμενος. *Apprimè*) ^V Vehementissimé. *Scio me esse app. obs.*) Principium à persona eius cum quo agitur, & sua: & an vtile sit nimis obsequi hominem suis.

6 *Sed n. ad. vt f. m.*) Facilitas, indulgentia. *Sed non ad. vt f. m.*) Deest tamen. & est ἀναπόλουθον tertium.

8 *Nunc v. in ill p.*) Iucundè temperat eius culpam, quem accusat, cùm dicat illũ coactum à suis facere sibi iniurias. *Eia vero*) Modò aduerbium corripientis. ^V Blandè accusationem quam intendit mitigat. *Eia verò*) ^D παρέλκον.

9 *Ady te h. de f.*) Narratio. & memoriter Poëta: quia dixit,-- Heri ea causa rure huc aduenit: Patrem continuò cõuenit Philumenæ. *Itidem inc.*) Et Itidem, quid est? an id. Incertum amisisti, vt ad te incertus veni? iungendum ergo, Vt veni, itidem. &c. vt sit, Vt veni, amisisti itidem incertũ. Incertus, inquit, veni: incertus à te recessi.

10 diſſſi– *Haud ita decet, ſi perpétuam vis eſſe affinitátem hanc,
11 ſiſſſiv Celâre te iras: *ſi quid eſt peccâtum à nobis, profer:
12 diſſiſiv Aut ea *refellêndo, aut purgândo, vobis corrigêmus,
13 ſiſidij— Te iúdice ipſo. ſin ea eſt cauſſa retinéndi apud vos,
14 {iſciaiſi iſſ} Quia ægra eſt: te mĭhi iniúriam fácere árbitror Phidíppe,
15 {ddxiſſiv ddi} Si métuis ſatis vt mĕæ domi curêtur diligênter.
16 bdſiſſd. *At (ita me dii ament) haud tibi hoc concêdo, etſi illi pater es,
17 {ſſiixſſ- ſſd} Vt tu illam ſaluam magis velis, quàm ego: *id ádeò gnati cauſſa,
18 iſſiſſd. Quem ego intelléxi illam haud minùs, quàm ſe ipſum (magnifácere.)
19 bſſiaſſv Neque ádeò me clam eſt, quàm eſſe eum gráuiter latûrum credam,

•L. Dilemmate colligit propoſitionē: & iniuriā fieri oſtendit.
•Amicorum officium.
•D. *Refellit*, qui negat: *purgat*, qui fatetur, & ſic defendit. Ergo Refellimus per coniecturā: Purgamus per cæteros ſtatus.
•L. Propoſitio confirmationis.
[*dii*] *diſyllabum.*
•L. Probatio à ſtudio erga filium, & metu incommodi.
R. (*magnificare*) *pro Plurimi facere & charu habere.* ſſiſſav
Subtiliter oneratur culpa nurus recedentis.

10 *Haud ita*) V Increpat eum per dilemma. Aut retines eam ob peccatum noſtrum, aut quòd ægrotat. Si propter noſtrum peccatum, erras, qui nobis, vt amicum decet, hoc non exponis, vt vel hoc negando refellamus, vel purgando defendamus. Hæc enim eſt recta ſedandi diſsidii & gratiæ reconciliandæ ratio, in amicitia etiam neceſſaria. Si autē ob morbum abeſt, itidem peccas, qui non putes eam à nobis æquè diligenter curari poſſe atquè à te. His adimit Phidippo excuſandi cauſas, cur apud ſe ipſam ferat. *Haud ita d.*) D Nō vſque adeò decet, & eſt cōfirmatio. *Haud ita d.*) Bene additum eſt Ita, etſi enim celandæ iræ: nō vſque adeò tamen, vt diſcordiam pariant.

12 *Vobis corr.*) Pius dixit Vobis, quam Tibi.

13 *Te ipſo iudice*) Virgilius, Pan deus Arcadia mecum ſi iudice certet. Quid enim eſt Te ipſo, niſi ſcilicet reo culpæ, & tibi ipſi ac tuis fauenti? vel qui me ſperes vincere. *Sin ea eſt c. r. ap. v.*) Reprehenſio.

14 *Arbitror Ph.*) Bene addidit nomen, excitans audientem.

15 *Satis vt m. d. c. d.*) Vt, ne non, & iungendum eſt, Satis diligēter. nō enim, Metuis ſatis.

16 *At ita*) V Confirmat cum iureiurando per occupationem, à ſuo in ipſam affectu & animo, Quia mihi æquè chara eſt atquè tibi licèt patri. Plerunque fit, vt ſoceri nurus ſuas eodem amore quo filias complectantur. *At (ita me dij ament) haud*) D Addidit iuſiurandum: vix enim credibile eſt tantundem amare ſocerum, quantum patrem. *Etſi illi p. es*) Saluſtius in primo libro, Et liberis eius auunculus erat. *Etſi illi p. es*) Compendium attulit. Virgilius, Heu fuge nate dea. Hoc enim ſentit, Quanquam natus dea ſis, fuge tamen.

17 *Id adeò gn. c.*) Honeſtè amori nurus rationem ſubiecit piam. Nam non cōtinuò rectum eſt nimis amari à ſocero nurū, niſi propter filium diligatur. Bene ergo, Gnati cauſa. incredibile eſt enim patrem nō patris pietate ſuperari. *Id adeò*) V Ratio à perſona filii & affectione eiuſdem in eam. Nam filius æquè eam atquè ſeipſum amat. Officium eſt mariti, iuxta D. Pauli præceptum, Viri diligant ſuas vxores vt ſua ipſorum corpora. Qui vxorem diligit, ſeipſum diligit.

18 *Quem ego int.*) D Et cauſam ſui amoris oſtendit, & mariti nullam erga coniugē culpam: quippe qui amet. & à Parmenone dictū, Eò amantem inuitum. Pamphilum extrudit pater. *Quem ego int. ill. h m. q ſ. m.*) Hic ſubtiliter oneratur culpa nurus: ſi quidem indignè iniuriam faciat ſocero & marito. *Magnificere*) V Eſt Magnifacere verbū probatæ monetæ etiam Plinio vſurpatum, licet illud quidā è pomerio Latinæ linguæ proſcribere conentur. Græcis μεγαλοποιεῖν eſſet.

19 *Neque ad. me cl. eſt q. eſſe*) D Ingenioſiſſimè Poëta iā præparat cauſam ſimulaturo ob hāc rem iracundiam Pamphilo. *Neque adeò*) V A

Hoc ſi reſcierit: eò domum ſtúdeo hæc priùs, quàm ille huc rédeat. 20

*L. Purgatio. D pricipium ſimiliter à perſona eſt factú.

P.* *Laches & diligéntiam veſtram, & benignitâtem* 21

Noui: & quæ dicis ómnia, eſſe vt dicis, ánimum indùco. 22

Et te hoc mihi cúpio crédere: illam ad vos redîre ſtúdeo, 23

Si fácere poſſim vllo modo. L. *quæ res te fácere id próhibet?* 24

*D. Geſticulatio, quædam ſecretiora quærentis.

*L. Excuſatur Pamphilus.

Eho nunquidnam accùſat virum? P.* *minimé: nam poſtquàm atténdi* 25

Magis, & vi cœpi cógere vt rediret, ſanctè adiûrat 26

Nō poſſe apud vos Pámphilo ſe abſênte perdurâre. 27

dolore filii ſi hoc reſciuerit, fictio. Eò autem videtur hanc obiurgatiunculam inſtituere, vt ante Pamphili reditū Philumena recipiat ſe ad ædes ſuas.

20 *Hæc pr. q. ill. h. r.*) D Hic ſubtiliter etiam terrorem iniecit iracundiæ mariti.

21 *Laches, & dil v.*) Remotiuo ſtatu agit Phidippus pro perſona ſua. nam in filiam remouet culpam, cur non redeat & relatiuam ſimul tentat qualitatem: poteſt enim videri eam iniuria ſocrus ad hanc voluntatem eſſe compulſam. *Laches, & dil. v.*) Ab eo cœpit quo maximè motus eſt. & quod in primis purgandum ſibi fuit: ne ſuſpectam aut voluntatem, aut diligentiam habere videatur affinium. Et cum affectu quodam, & gemitu dixit, Laches, quòd ille ait. Phidippe. & bene à nomine cœpit. vt conſentire illi videatur. Et Diligentiā, quòd ille ait, Sin meritis, ſatis vt meæ domi, curentur diligenter. Et veſtram meliùs, quàm Tuam: cùm ille dixerit de ſe tantum. Et Benignitatem, quòd ait, --Haud tibi concedo. cui illi pater es, Vt tu illam, &c. Eſt igitur *ἀνταπόδοσις* ad vtrunque. *Laches &*) L Purgat ſe nunc & remouet crimen, primùm laudatione voluntatis & diligentiæ eius, ne videatur eam ſuſpectam habere. Deinde à ſuo ſtudio remittendi eam. ſi poſſit, Subindicat igitur id per ſe non ſtare, ſed quandam aliam ſubeſſe cauſam.

22 *Et quæ d. o e. v. d.*) D Quòd iurauit: & quòd dixit Gnati cauſa. & quòd addidit, Quòd illam amet Pamphilus.

23 *Et te hoc m. c. cr.*) Meliùs quàm ſi & hic iuraret. *Et te hoc m. c. cr.*) Bene collegit ex viciſſitudine quod volebat.

Si fac p.) Hic eſt remotio, SI facere poſſim vllo modo. & mollius dixit, quàm ſi, Nec facere poſſum, dixiſſet. hoc enim vult intelligi. Volo & non poſſum facere. 24

Eho nunquidnā) V Inquirit cauſam, quaſi aurem propè admonens, & cum geſticulatione & vocis ſubmiſſione arcanum rimatur Geſtus hic in Eho, exprimi videtur. D Interiectio ponentis aurem propiorem. nam illa quærit quæ ſolent de maritis puellæ matribus quæri. Sæpe enim de illis quæri ſolent aliquid eiuſmodi, quod ſolis iis ſis committendum eſt. *Minime*) V A confeſſione ipſius. & ſuo cogendi ſtudio. Diſſimulat tamen cauſam veram. *Nam p. attendi*) D Inſiſti. & vide, num deſit Animum: vt ſit. Attendi animū. non enim plenum eſt, ſed nudum. Aduerti enim oculos, aut animum, ſubauditur. 25

Adiurat Non poſſe) B Seruius in verſum illum Maronis. Adiuro ſtygii caput implacabile pontis. Pro iuro, inquit, Prothesis eſt. Quidam enim volunt Iuro tunc dici debere, cùm aliquid confirmamus aut promittimus: vt, iuro me facturum. Adiuro verò, cùm negamus: vt, adiuro me non poſſe, me non feciſſe. Terentius, --Adiurat Non poſſe apud vos Pamphilo ſe abſente perdurare. D *Sanctè adiura*) ri Ad nunc actiuum eſt. ſignificat enim valde. 26

Non p. ap. vos P ſe abſ. perd.) Bene hic addidit Poeta verba Philumenæ, ad quæ Phidippus reſpondebat, cùm diceret, Et ſi ſcio ego 27

Phil

28 a∫aa∞∫u *Aliud fortásse álijs vítij est: *[ego sum ánimo lenis]natus: | *L.Purgatio à natura. *Mu.* [*leni ero sum animo*]. ^ *sed versus non constat.*

29 ∫∫u∫idu *Non possum aduorsári meis. L. hem Sóstrata. S. heu me míseram,* | • Paterna lenitas. [D]Qualitas venialis

30 ∫∫ij∫∫– L.* *Certúmne est istuc? P. nunc quidem vt vidêtur: sed[num quid]vis?* *Al.* [*numquid*]. | •D.Conclusio. •Eclipsis: subaudi.

31 ∫∫ijb∫– *Nam est quod me transîre ad forum iam opórtet. L. eo tecum vná.* | [D] Quod Philumena non redeat. *R. Al. omittitur* [*ad*] *sed perpera:* ^ *tum in* [*Nam non fieret olsb.*] i∫∫aib∫-.

Philumena meum ius esse, &c, *Non p. ap. vos P. & ab* [*perd.*]) Magnificè contra illud quod Laches dixit, ægrè latuerum Pamphilum. & ita locutus est, quasi hoc Pamphilo gratius esse debeat. *Perdurare*) Propriè & muliebriter dixit.

28 *Aliud fort. al v. est*) Sic dixit, ne diceret, Sed coge vt redeat: & molliùs dixit Aliis, quàm si Tibi dixisset. *Ego sum*) [V] Fatetur suam nimiam lenitatem. & fauorabiliter concedit se non vacare vitio. *Ego sum an. l. n.*) [D] Hoc contra illud quod primum dictum est. Etsi ego meis omnibus scio me esse apprimè obsequentem: Sed non adeò, vt facilitas mea illorum corrumpat animos. *Animo l. n.*) Hoc est plenum. nam Sum animo leni, cùm dicimus, i *ἀνδρεῖως* profertur.

29 *Hem Sostrata*) Quæ dixisti, Non mea opera, neque pol culpa euênit. [V] Suspicatur culpam in Sostrata hærere, & quasi minatur ei. *Heu me mis.*) [D] Ad se rediri totiés, quasi delassata, conqueritur.

30 *Certúmne*) [V] Quod non velit priùs redire, quàm Pamphilus reuertatur. *Nunquid vis*) [D] Discedentis verbum.

31 *Transire*) Cùò Ice.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. [D] In hac scena est allocutio, qua inducitur secum loquens anus, [P] conquerendo de suspicione, quam contraxerunt in omnes mulieres viri. [D] per quam orationem, mores eius, & animus mitis intelligi possit. [V] *Theses.* 1 Moderatioris ingenij anus est non debacchans in virum, *vvie ein alter teufel.* 2 Nonnullæ mulieres perniciosæ ac prauæ sunt in causa cur omnes ad vnam sic iudicentur. 3 Peruersitas mulierum non est facilis expurgatu. In Sostrata est exemplum anus compositis & commodis moribus, quæ apud se conqueritur se præter meritum accusari à marito, ac suam innocentiam exponens, se defendit: & purgat. [M] Quòd subinde malorum quorundam improbitas omnibus imputetur, docetur hac scena. Quod ipsum de mulieribus verificatur maximè: nam illarum sexus, quod pleráque malas habet, totus infamatur. Aristoteles libro septimo Politicorum. Sed mulieres, vt vulgò dicitur, omnes malæ sunt. Quod si esset, nô possemus sanè feliciter ætatem degere: sed quia pleræque ex illis, grauissimis quibusdam animi morbis laborant, vt inuidia, ira, garrulitate, omnes tamen ad hanc stateram ponderantur. *Vers. gen. Trochaici tetr. catal.*

SOSTRATA.

1 {∫bd∫∫∫– {∫bd∫ *EDEPOL næ[nos mulieres sumus]inîquè æquè omnes]inuísa viris* | *L.Defensio totius generis côtra accusationem Lacheris.

E. [*Edepol*] *abundat in versu:* [C] *vel est monometer nempe trochæus cum syllaba, vel creticus, vt in Eunucho actus II. scena III.* [*Occidi.*] [R] [*nos sumus mulieres iniquè æque omnes*]. ^ *Quidam legunt.* [*nos sumus iniquè æquè omnino omnes*]. ∫b∫∫∫∫ . *Alij sic.* [*nos sumus iniquæ æquæ omnes*]. *tum* [*edepol*] *cuius prima est anceps, in metro locum habet*, a∫b∫∫∫–, *al.* [*nos sumus mulieres æquè omnes*]. a∫u∫∫∫–. *eliditur s in* [*sumus*]. *Mu* [*nos æque sumus omnes*]. ∫∫∫d∫∫–.

2 *Edepol næ nos mul. s. &c*) [D] Laches generaliter incusauit socrus: hæc plurimas defendit Causa accusationis iniquæ, Non enim omnes sumus malæ. *Aedepol*) [V] Querela

Propter paucas: quæ omnes faciunt digna vt videā-mur malo. ſſaſat– 2

Al. (ita me dÿ amēt) al. (ita ÿ me amēt), aıſſſtv.

Nam (ita me ament dij) [quod] me accûsat nunc vir, sum extra nóxiam. bſſſſv 3

Al. [quòd]. D Quòd, i. in eo quod: vel, propter quod.

Sed non fácilè est expurgátu: ita ánimum induxê-runt socrus ſaſtaſt– 4

•Sententia defensoria contra accusationem generis totius.

Omneis esse iníquas. * *haud pol me quidem*˚: *nam nunquam secus* { ſſſ.ſv ſſſd 5

D. Qui, vnde.

Hábui illam, ac si ex me esset nata: nec quî hoc mi-hi eueniat, scio: { aſſſaa- aſſſdt- 6

Go. Nisi, pro Sed. Forte legendū [multimodis], atſaſdtv.

Nisi pol filium [multis modis] iam expêcto vt ré-deat domum. { atſaſdtv aſt 7

est de maritorum iniquitate, quibus est καθόλου, vix alioqui μερικῶς. Non enim statim simpliciter pronuntiandum est omne genus mulierum esse malitiosum, etiamsi quædam eiusmodi fuerint. Extant apud authores passim multa in mulieres dicta, quæ omnino καθολικὰ non sunt: sed hinc exponi possunt. Vnde illud Homeri, ὡς οὐκ αἰνότερον καὶ κύντερον ἄλλο γυναικός. Et Orphei, ὡς οὐ κύντερον καὶ ῥῖγιον ἄλλο γυναικός. Et Hippolitus apud Euripidem exclamat, ὦ Ζεῦ, τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακόν, γυναῖκας ἐς φῶς ἡλίου κατῴκισας. Τούτῳ δὲ δῆλον ὡς γυνὴ κακὸν μέγα. Idem de omnibus Medea apud eundem fatetur, Ἀλλ' ἐσμὲν οὖν ἐσμεν, οὐκ ἐρῶ κακὸν γυναῖκες. Est autem propositio, Non omnes mulieres sunt malæ, nec omnes odio habent nurus, licet quædam tales sint. Ostenditur autem horum dictorum in mulieres fons & origo per ὁρισμόν, quem vulgò limitationem appellant. *Iniquè æquè*) D Comicum παράδοξον. Et vide sententiam defensionem accusatarum socruum continentem: contra illud quod ait, Itaque adeò vno omnes animo socrus oderunt nurus. Officium enim boni Poëtæ est, nullum genus hominum specialiter lædere. Sic Virg. -- Quod sæpe malæ legere nouercæ, id est, non omnes nouercæ, sed tantùm malæ.

3 *Nam ita*) V Confirmat, & se simul purgat, à suo ipsius exemplo, Se esse illam quæ præter meritum accusetur, cùm nihil commiserit vnquam in virum, vel ipsam nurum. *Nam ita me ament dÿ*) D Bene iurat: nam sine iureiurando incredibile est, sit bona socrus. *Quòd me acc.*) Deest In eo: vt sit, In eo quod me accusat nunc vir, sum extra noxiam. An Quòd, propter quod? *Sum extra noxiam*) B Apud idoneos scriptores Noxia culpam significat. Iureconsultus scribens de verborum significationibus, Noxæ appellatione omne delictum continetur. Inde noxales actiones dictæ à noxa. Beroaldus Seruium notat, qui in versu illo Maronis, Vnius ob noxam & furias Aiacis Oilei, Noxam pro pœna sit interpretatus.

Sed non) V ἀπολογητικὰ cur se non expurget, Quia viris stat eadem sententia & perpetua de iniquitate socruum in nurus. *Ita ani. ind.*) D Inducere animum, est, ita tenere vt non amittant: id est, persuadere animo suo

Socrus Omnes esse iniquas) Intelligitur quibus iniquas, id est nuribus: quia socrus nomen est ad aliquid dictum. *Haud pol me q.*) Esse iniquam, subaudiendum est à superiore, vt sit Pol pro pleno iureiurando. *Haud pol*) V Se ipsam excipit, hoc itaque dicterium non est perpetuum. *Haud pol me q.*) D Subaudiendum, Scio esse, aut Noui esse, aut tale quid, secundum ἔλλειψιν, quæ familiaris est his qui secum loquuntur, vt fit. B Scio me quidem non esse iniquam, aut vllam fecisse iniuriam Philumenæ, quamobrem à nobis abiret. *Nam nunquam*) V αἰτιολογία à suo vehementi in illam amore per collationem. *Nam n. secus H. ill. ac si ex me e. n.*) B Secus cum Ac venustè. Sic & Cicero. Nō secus, àc si meus esset frater. Idem, Non dixi secus, ac sentiebam. Apud eundem ad Atticum. Velim domum ad tuos scribas: vt mihi tui libri pateant, non secus àc si ipse adesses.

Multis modis) D Vehementer. *Iam exp. vt r.*) Quia nihil mirum in matre est expectare vt filius redeat: idcirco additum, Multis modis.

ACT. III. SCEN. I.

ARG. [V] Pamphilus reuersus ex Imbro, vbi resciuit vxorem socru relicta ad matrem abiisse, deplorat suam in amore infelicitatē. [D] & bene non se amatoribus modò, sed infelicibus amatoribus comparauit. & principium est à summa totius mali. [V] Estque scena *exornatio*. Sed seruus ipsum consolatur, [F] ostendens vel leuissima interdum causa inter mulieres, quas pueri comparat, inimicitias exoriri, [V] vbi est *παραμυθία*. Atque hic est in protasi periculum. *Theses.* 1 Nulla calamitas sola. 2 Mala ignota rectius tolerantur. 3 Còtrà, cognita citiùs expediuntur. 4 Etiam iniquiores parentes ferendi sunt. 5 Maritus magis obnoxius sit vxori moderatæ. 6 Euentus irarum non est ex æquo magnus. 7 Iracundi vel inimicissimi non semper irati sunt. 8 Mulieres propter animum infirmum citiùs irascuntur. 9 In medio impetu amatores consolationem non admittunt. [M] Iracundas & pronas esse in perturbationes omnes animi mulieres, & leuissimis subinde de causis magnas molestias & turbulentias concitare, docet hæc scena. Et certè sic est. nam quò fuerint animi remissiores & ad pusillanimitatem propensiores, hòc magis in iram & inuidiam declinant. Quare Plato dicebat mulieres esse iracundiores viris: ægros & laborātes integris & corpore sanis: pueros ætate vigentibus: senes adolescentibus. Nam quò maior fuerit imbecillitas animi, hòc grandiorem prouocat iracundiam. Et muliebris sexus, quia sibi non satis constat, multis de causis in vitio est. in eo enim mixtæ animi ægritudines, quæ nascuntur ex zelotypia, superstitionibus, & inani gloria. Cicero ad Quintū fratrē, Iracundia vitiū in hac priuata quotidianáque vita, leuis esse animi atque infirmi videtur. Et bene iracūdas dicit Comicus mulieres quod certè verissimum ostenditur in cognatis & affinibus. Socrates enim dicebat, in rapidissimum & vorticosum incidere flumē minus esse periculosum, quàm alicuius cognati, aut affinis cōmoti, & ira furoréque perciti, incurrere vindictā, & inuidiā.

Versus 2. Trochaici tetr. cat. sex, nempe secundus, tertius, & quintus cum tribus sequentibus. Reliqui omnes iambici: atque ex his nouem tr. metri acat. qui in scena sunt vlti mi tres & trigesima tetr. acatal. nempe duodecimus cum duobus & tres ita sequentibus: septem rursus tetrametri catal. videlicet primus, quartus, no nus cum duobus sequentibus, & quadragesimussextus cum sequenti.

PAMPHILVS *adolescens.* PARMENO.
MYRRHINA *mulier.*

1 dijambus NEMINI *ego plura acérba(esse credo ex amóre hómini vnquam oblâta,)* G *si cretici non admittuntur, (esse)* & (ex) fu it extra metrum. dijambus. [MU] (*esse ex amore homini vnquam obla a creio.*) dispondeus.

2 dispondeus *Quàm mihi: *heu me infélicem, hánccine ego vitam parsi pérdere!*

Viam sternit ad epitasin. Pamphilo enim iam tandem innotescit incommodum, ad quem maximè pertinebat.

* D. Lachrymans hoc dicit. Exclamando autem va-

1 *Nemini ego pl. ac.)* [D] Hic allocutio est per conquestionem. Et bene non se amatoribus modò, sed infelicibus amatoribus cōparauit. & principium est à summa totius mali. *Nemini pl. ac.)* Ab eo loco cōquestionis, in quo dicitur, quòd nulli ferè talia aduersa côtigerint, [B] qualia nobis. Conquestionis locos sexdecim ponit M. Tullius libro primo de Inuétione cap. vltimo. Est autem Conquestio, oratio qua auditorum misericordiam captamus. *Nemini ego)* [V] Exordium est *πάθους*. Pronit autem per côtentionem, Ego sum in amore omnium miserrimus. *Nemini ego pl. ac.)* [D] Nimis conturbati & Tragici in hac scena dolores essent, non Comici, nisi adderet, Ex amore. Acerba dupliciter euenerūt Pamphilo. Ex præterito de meretrice: ex præsenti de vxore.

2 *Heu me inf.)* Ab ipsa simplici exclamatione. *Heu me)* [V] In quam erumpit non sine decoro. *Hanccine ego v.)* [D] Ab eo quod ab aduersis ad aduersa delatus sit. [V] Indignatur se in profectione tantā vitæ curā egisse, cùm satius fuisset mari perire, quàm hanc infelicitatem experiri. Est autem Comicum hoc. Nam si dixisset, Vtinam mari periissem, fuisset *τραγικόν*. *Parsi per.)* [D] Parco, conseruo, Parsi facit: Parco, veniam do, Peperci. Modò ergo continui, abstinui significat. [B] Diomedes libro primo, Parco perpeci, parsi legimus. Te-

giè amplificat dolorem à reditu.
Magna loci detestatio.
• D.A maiorũ suorum cóparatione.

Háccine cauſſa ego eram tantópere cúpidus redeún didomum! dd ſ b aa 3

Cui quantò fúerat præſtabilius, * *v'biuis géntium ſágere ætâtem,]* ſ dſt ſ ſſt / ſſ ſ aa dſ 4
hic verſus ſine eliſione r e s & ſynæreſi in i gentium fuerit hy. ercatalecticus.
ᶜ[ſuerat ſuperſluit in verſu.ſſdbibſu.ᴰⁱⁿ, ætatem agere.] ᴬ ſed verſus non ſanatur.

• L. Aetiologia.
ᴾ Ratio ſuperioris ſenſus. & deeſt Apud aut Penes, aut quid tale.
• L. Conſolatio Parmenonis.
G. Incertum, trochaicum.

Quàm huc redire! atque hæc ita eſſe míſerum me reſciſcere! ſſ.taſſs 5

* *Nam nos omnes: quibus eſt alicunde áliquis obiê ctus labos,* ſſaaaſt 6

Omne quod eſt interèa tempus prius quàm id reſci tum eſt, lucro eſt. dſaſſt / dſaſſ 7

PAR. * *At ſic, citius qui te expédias his ærúmnis,* ſaſſb 8

rentius, Egône hanc vitã parſi perdere Plaut. Duorum laborum ego hominum parſiſſem libens. ſic enim meliùs veteres parſi declinant. Nam Parſimoniam nõ Parcimoniã dicimus. Volunt autem quidem differre hæc duo, vt Parſi ſemel quid factum eſſe ſignificet, Peperci autem & ſemel & ſæpius. facit autem participium futuri Parſurus.

3 *Haccine)* ᴰ Sibi ipſi acerbè illudit, quòd tãtopere properarit, & redire cupierit domũ. *Cupidus red.d.)* ᴰ Ab eo quod contra ſpem contigit malum.

4 *Cui qua..t.)* ᵛ A maiori vtilitate, ſi non fuiſſet domum reuerſus. Non enim reſciuiſſet ſuum malum. *Vbiuis g. ag. at.)* ᴰ Magna deteſtatio præſentis loci, eligere quaſuis terras, vel quamuis gẽtem potiùs quàm eam in qua eſt. Virgilius, Tollite me Teucri, quaſcunque abducite terras. Et Gentium hic abundat. Et bene, Vbiuis gentium agere ætatem: quia ſuprà dixerat, Hanccine ego vitam parſi perdere! Nimis enim Tragicum fieret, Satius erat in mari perire.

5 *Atque hæc ita eſſe miſ. me reſc.)* Quod ait, lachrymantis eſt. Reſciſcere, eſt vix reperire, quod de induſtria fuerat celatum.

6 *Nam nos)* ᵛ Confirmatio rationis ex ſentẽtia calamitoſis ſatis apta, Quia mala dũ ignorantur, licèt inſtant, nihil offendunt animum & hoc tempus quo ignoramus malũ noſtrum, in lucro poni ſolet. Quod Stratoclis inſignis Athenienſium oratoris dictum comprobat. qui cùm nuntiaſſet ſenatui populum deuictum eſſe idque factum populus ægrè tuliſſet, fertur reſpõdiſſe, O ciues vobis ego iniurius non ſum, qui biduũ triſtitiam me authore lucrifeciſtis. Vt commemorat alibi Politianus. *Nam nos o. q. eſt al.)* ᴰ Aut deeſt Apud: vt ſit apud nos omnes: aut nos omnes, pro nobis omnibus. *Nam nos o. q. eſt)* Conſtat hæc ἀνακόλουθον eſſe. retuli enim, Lucro eſt, non ad Nos omnes: ſed ad Quibus eſt alicunde: vt ſit ordo, Nam quibus eſt alicũde aliquis obiectus labos, lucro eſt tempus hoc eſt, Nos omnes. *Nam omnes, quibus eſt)* Hac figura vſus eſt etiã Tullius pro Murenà, Prætor quoque, ne ſepulchrum ac beatũ putaret, ei quoque carmen compoſitum eſt. Nam ille datiuũ caſum ſubiecit, cum præpoſuiſſet nominatiuũ. Et totum Apollodori eſt: qui ſic ait, * *Quibus eſt alic.)* Hoc genus locutionis abſolutum dicitur. Tale eſt apud Virgilium, Craſtina lux, mea ſi nõ irrita dicta putaris, Ingentes Rutulæ ſpectabis cædis aceruos. *Labos)* ᴸ Moleſtia.

8 *At ſic, c.)* ᵛ Citius eſt artificioſum in conſolatione afflicti. Pamphilus enim διαφορᾶ argumentatus eſt, Sua mala ignorare bonum eſt: Ergo ea citò noſſe malum. Retorquet ſeruus. Suis quenque ſuccurrere vtile eſt: igitur te tua cognouiſſe mala, quã plurimũ profuerit. Confirmat autem hoc enthymema ſex argumentis congerie quadam collectis, quibus vtilitatẽ cito cognitorum & facilitatem medẽdi illis malis recitat. Primum, vt ſe citò malis cognitis expediat, iuxta illud Poëtæ, Principiis obſta ſerò medicina paratur. Alterum ob iratum mitigationẽ ex reditu & præſentia eius. Tertium, quia præſens rẽ penitus cognoſces. Quartum, propter tempeſtiuã iræ expeditionem. Quintum, ad reſtitutionem in gratiam. Sextum cõtinet rei, quæ excruciatur [illegible]. *At ſic)* ᴰ Sed ſic. *At ſi. cit. qui te)* At hoc modo, quòd veniſti, & diſcordias eſſe celerius reperire poteris: & quo modo his ærumnis te abſoluas. Et bene Expedias ærumnis. aut enim ſoluunt nos curæ abeuntes, aut impediunt & ligant aduenientes. Vt, Soluite corde metum Teucri, ſecludite curas.

At ſic

reperias.] Mu.[repereo.]

9 *Si non redisses, hæ iræ factæ essent multò ampliores:*

10 *Sed nunc aduentum tuum ambas Pamphile scio reuerituras.*

11 **Rem cognosces: iram expedies: [rursum] in gratiam restitues.*

12 **Leuia sunt hæc, quæ tu pergrauia esse in animum induxti tuum.*

13 PAM.* *Quid consolare me? an quisquam vsquam gentium est æquè miser?*

14 **Prius quàm hanc vxorem duxi, habebam alibi animum amori deditum.*

15 *Iam in hac re vt taceam, cuiuis facilè scitu quàm fuerim miser.*

16 *Tamen nunquam ausus sum recusare eam, quam mihi obtrudit pater.*

At sic fit vt præcedentes an iambicus vt sequentes.

*L. Incrementum. E.[rursum] abest. at: Mu.[restitues rursum in gratiam.] fit acatalect. cus. R. [sunt, quæ], cred fit trochaic. bissabstu.

*D. Consolatio à quantitate.

*D. Amarores consolatio angit non lenit.

*L. Narratio, quæ à tempore præterito amplificat.

At sic.cit.q.) Sententia contraria. nam suprà sic collegit, Si ignorare mala sua vnicuique bonum est: sequitur vt malum sit, ea citò cognouisse. Hic per contrarium, Si in aduersis suis succurrere vnicuique quàmprimum bonum est: sequitur vt citò ea cognouisse sit quamoptimum.

10 *Sed n.adu.t.amb.)* Ne accusare alteram altera audeat.

11 *Rem cogn.)* Melius est Rem, quàm litem. *Rem cogn. ir. exp. r. in gr. rest.)* vtilis est sententia. & bono ordine vsus est. Priùs enim fit querela. deinde ponitur iracundia. postremò reditur in consilium.

12 *Leuia s.h.q.tu p.esse)* Genus consolationis, non à substantia, sed à quantitate. non dicit non esse causam solicitudinis, sed leuem dicit. *Quæ tu perg.esse)* Bene additum contra Leuia, non Grauia, sed Pergrauia. *Quæ tu in an.ind.s.)* Id est persuasisti tibi.

13 *Quid cons.me: an q.vsq.)* Vt solet in vero amore, ipsa consolatione ægrescit dolor. Et ingeniosè: non inquit Dicis, sed Consolaris me: & hoc ipso ostendis scire te quòd miser sum. [v]Homo afflictus & amator consolationem nō admittit, eâque magis angitur, quàm mitescat. Estque exemplum beneuolentiæ intempestiuæ. Sit hæc propositio, Non est quòd me consoleris. *An q.)* Ratio qua repetitur prior propositio. Quia miserrimus sum.

14 *Priusquàm)* Confirmatio rationis per narrationē, qua exponit, se & priùs ante ductam vxorem, cùm animum alieno amori haberet deditum, miserrimum fuisse. & nunc etiam vxore ductâ non minùs infelicem esse. Narrat itaque & negotium suum de amore & matrimonio, & quanto in dolore animi sit, circunstantiis declarat à tempore præterito, Cùm amaret Bacchidem. Vnde ille apud Euripidem exclamat, ἀρτίως ἔρωτος ὡς κακὸν μέγα! A tempore præsenti, Quòd vxorem inuitus duxerit, & difficulter se illi totum dare, meretrice relicta potuerit: Ad extremum à futuro, Veretur futurum, ne etiam ab hac, quàm vix amare incœperit, abstrahatur. amplificat autem à persona matris & vxoris, quarum aliquā in culpa esse suspicatur. Ita ex omnibus temporis partibus se & fuisse, & esse, & futurum esse miserum ostendit. *Prius quàm h.v.d.)* [D] Hoc refert ad illud caput in quo ait, Nemini ego plura acerba esse credo ex amore homini vnquam oblatà. *Prius quàm h.vx.d.)* Ante rem. *Habebam al.an.am.d.)* An miser sit in amore, ἀπ᾽ ἀρχῆς ἄχρι τέλους. Ante rem, in re, & post rem. *Habebam alibi)* Grauiùs dixit Alibi, quàm si in meretrice diceret. & maluit Alibi dicere, quàm ad meretricem.

Quam mihi obtr.) Rectè enim dici potuit, 16 Quomodo ergo vxorem duxit, si amabat? Et bene Obtrudit, quia inuito. Sic alibi, Aliquid monstri alunt: ea quoniam nemini obtrudi potest, Itur ad me. Et Obtrudit, pro obtrudere

•L. A præsenti. G Cretium hic certè necessarius.
•D. Porrò, deinde. ✓ vim habet Deinde modò implicationem continuatum miseriarũ referentis.
•L. à futuro & personis.
Al. [Qua.]

*Vix me illinc abstráxi, atque impeditum in ea ssaiap 17
expediui ánimum meum,
Víxque huc contúleram, hē noua res orta est, *porrò ab hac quæ me ábstrahat: sddssjsp 18
*Tum matrem ex ĕare, me aut vxôrem in culpa inuentûrum árbitror: {ssassssp ss} 19
[Quod] cùm ita *esse inuénero, quid [restat, nisi porrò] vt fiam miser? {xsisdssp did} 20
Al. [restat porrò nisi]. asassisp. R [restat, porrò nisi] pro nisi porrò. vt sit hyperbaton, legitimo dictionum ordine mutato.

•A iusto & decenti. [cauta à pietate in matrem & meritis vxoris.
•Ab honesto & congruo.
[m. in vllo ^ ssisi dsi vel ssisidsi. In [patefecit] secunda est anceps.
•Suspicio ingentis mali. D & à re & à tempore.
• D. Serui responsio ad vltimam tantum partem.

*Nam matris ferre iniúrias me Pármeno pietas iubet: ssisbip 21
*Tum vxóri obnóxius sum: ita olim suo me ingénio pértulit: {ssiladsp ssis} 22
Tot meas iniúrias, quæ nunquam [vllo] patefêcit loco. {asssisi s} 23
*Sed magnum nésciо quid necésse est euenisse Pármeno, ssaissi 24
Vnde ira inter eas intercêssit, quæ tam permânsit diu. sdssssi 25
PAR. *Haud quidem *herclè [parum] est: si vis verò verā ratiônem éxequi, ddssisd 26
G.. Al. [parum] xissdsi: ^ Potest & [haud] à superiore versu pendere. iissdsi. G D [Hoc hercle quidem parum est.] ^ [tum vt rationem] vt ibi fiet elisio, sassaii. Mu [Haud quiddam hercle parum est.] jsdssidsi.

bat, breuem temporis.

17 *Vix me ill. abst.)* Vix, vel multis modis, vel statim significat. *Atque exp. an. m.)* Curæ, vt diximus, aut ligant aut soluunt: vt Virg. Quæ mihi reddat eũ, vel eo me soluat amantem. Amatoriè enim, curæ vincula dicuntur.

18 *Vixque huc)* Maluit Huc, quam Ad vxorem, dicere.

20 *Quod cum ita)* V Epilogus de sua miseria cum principalis propositionis repetitione. *Quod cum ita esse inu. q. r. n. p. vt f. m.)* D Ordinē seruauit allocutionis, in quo a præteritis, à præsentibus, à futuris inducitur personæ loquentis oratio. *Nisi porrò vt f.)* Porrò, postea, vel in postremum. alii coniunctionem putant.

21 *Nam matris)* L Caussa à pietate in matrem & meritis vxoris. *Nam matris)* V Ratio biceps est, tam à matris persona, cui ex pietate repugnare non debet, quàm à meritis vxoris. Hic est ratio honesti & decori. *Pietas iubet)* D Aptè, quia Ferre dixit, addit iubet.

22 *Tum vx. obn. s.)* Matris cùm dixisset, non intulit Vxoris, sed mutauit casus. *Ita ol. m. s. me ing. pert.)* Olim, ad diuturnitatem retulit, non ad spatium præteriti temporis.

23 *Tot m. in.)* Hæ sunt iniuriæ quas suprà dixit, Nocte illa prima virginem non attigit: Quæ consecuta est nox, eam nihilò magis. Et deinde, Quid intereatibátne ad Bacchidem? P. Quotidie. *Tot m. iniur.)* Aliam vim habet quod dixit, Me pertulit: aliam, quod adiecit. Iniurias meas: aliam, quod reticuit. *Quæ nunq. v. p. l.)* Non dixit Quas, sed Quæ, vt ad Omnia, non ad Iniurias, referatur extrema conclusio.

24 *Sed m.)* V Dubitans suspicatur grauem esse dissidii & iræ causam. Vtitúrque coniectura ab iræ duratione longa. *Sed m. n. q. n. est)* D Bene de ambabus sentiens, putat magnam causam esse, quæ irā fecerit, & irā diuturnam.

26 *Haud q. h. p. est)* Seruilis ratio & sordida: & non

27 *Non maxumas, quæ maxumæ sunt intérdum iræ, iniúrias* — Ge. [maxima ,] & [iniuria]. M[Nam maxumas.]

28 *Fáciunt: nam sæpe est, quibus in rebus álius ne irâtus quidem est,*

29 *Cum de eâdem caussa est iracúndus factus inimicissimus.*

30 **Púeri inter sese quàm pro léuibus noxiis iras gerunt!* — *D. Argumentum à simili. L Declarat exemplo.

non his respondens omnibus quæ dixit Pamphilus, sed tantùm nouissimæ parti. *Haud q.)* V Consolatur per causarum extenuationem, cuius vis ex coniectura pendet. & statuitur hic propositio per concessionem. Fatetur quidem magnã fuisse, sed vt sint magnæ sæpe iræ, ita non magnæ iniuriæ. *Parum)* D Subaudiendum Necesse est euenisse, vel Euenit. nã consequens sententia tollit quod ille dixit, Necesse est. *Haud hercle quidè parum est)* CO Legendum, *Hoc hercle quidem parum est)* Nam cùm singulari aliqua iniuria inter vxorem & matrem, iram crederet Pamphilus excitatam, quæ tã durarat diu, animóque miserè ob eã causam torqueretur, velléque hero Parmeno consolationem aliquam adhibere, monet nihil id esse: quod tam graue ille existimaret: subiicitque, Pueri inter sese quàm pro leuibus noxiis iras gerũt! Quapropter? quia enim qui eos gubernat animus, infirmum gerunt: Itidem mulieres sunt fermè, vt pueri leui sententia: Fortasse vnum aliquod verbum inter eas hanc iram conciuerit. *Si vn vero veram r.ex.)* D Vero, vel nomen est, vel coniunctio, vel aduerbium.

27 *Non m.)* L Sæpe magnæ iræ ex non magna iniuria concitatæ sunt. *Non maximas, quæ maxima s.int. iræ, iniur, Faciunt)* D Iniuriæ faciunt iras, non iræ iniurias Sed hîc facetè ἐναλλακτικῶς dixit, secundum superiorem rationem increpans errorem Pamphili, qui de iræ magnitudine æstimet iniuriæ quãtitatem. Alii Faciunt, probant, ostendunt, intelligunt. Cautè dixit Interdum: plerunque enim sic. *Non max. quæ max s.)* Sensus est, In quo primũ Non iræ iniurias faciunt, accipiendum est. secundum, Non maximas maximæ. *Non Maxumas, quæ maxima s.int. ira iniurias)* CO Legendum puto, *Non maxima, quæ maxima sunt interdum ira, iniuria Faciunt)* Nam cũ ex iræ diuturnitate iniuriæ magnitudinem Pamphilus colligeret, Leui, inquit Parmeno, duceris Here argumento: rationémq. si quæris, maximæ interdũ iræ à non maximis iniuriis enascuntur. Vides iracũdis hominibus id accidere, vt inimicissimi fiãt iis de causis, quæ alios homines ne leuiter quidẽ possent cõmouere.

Nam sæpe) V Confirmatio ab euentu frequentiori. Multi sunt iracundi, irati autem nõ item. Hi enim causa, vt iniuria, quæ offertur, lacessiti irascuntur: illi verò nunquam lacessiti sed morbi vitio iracundia feruent. Nam ὀργιλότης vnde ὀργίλος, & ἕξις vitiosa & νόσος, est [illegible] τῆς ψυχῆς, ὀργὴ verò est πάθος. Quod Plutarchus eruditè docet, cùm inquit, ὁ μὲν συνέχεια τῆς ὀργῆς, καὶ τὸ προσκρούειν πολλάκις, ἕξιν ἐμποιεῖ τῇ ψυχῇ ἣν ὀργιλότητα καλοῦσιν, εἰς ἀκροχολίαν καὶ πικρίαν καὶ δυσκολίαν τελευτῶσαν. Est igitur ὀργὴ affectus subitus. & ὀργιζόμενοι facilè abiiciunt irã, sæpe tamen ita commouentur, vt extra se ire dicantur. Vnde & iræ nomen est. ὀργιλότης verò est habitus durabilis. Sicut μέθυσος ebriosus & μεθύων ebrius. Cicero iracundiam vocans vlciscendi libidinem, iram intelligere videtur, quæ est τιμωρίας ἐπιθυμία. Sunt & Aristoteli ὀργίλοι qui celeriter cõmouentur & vehementiùs quam oportet. Sunt ἀκρόχολοι extremæ bilis homines & nimiùm præcipites. Sunt πικροὶ, qui ægrè placantur, & diu sunt acerbi. Sunt & χαλεποὶ, qui grauiter etiam propter quæ non oportet irascuntur. & non prius placantur, quàm vltio atque animaduersio sit consecuta. Displicet etiam Cice. in Offic. iracundiam à Peripateticis laudari, & dici eam à natura vtiliter datam esse.

(Cum de ea. c.) D Obscurauit elocutionem suam: sed conuenit seruo hæc humilitas orationis. nam plenum erat, si diceret, Nam sæpe est, quibus in rebus alius ne iratus quidẽ est, cum de eisdem rebus est iracundus factus inimicissimus. Est autem, pro euenit, dixit & est ordo. Sæpe est, cùm quibus in rebus alius ne iratus quidem est: de eadem causa iracundus, factus est inimicissimus. *Iracundus factus est inimicissimus)* Iratus est, qui ex aliqua re lacessitus irascitur. Iracundus, qui ex parua nullâue causa præcedẽte irascitur. *Pueri inter)* 30

V Ab ingenio mulierum per similitudinem à

D. αἰτιολογικὴ ἀπόκρισις.

Quápropter?ᵘ quia enim qui eos gubérnat ánimus, infírmum gerunt. { ſd.ſbiſi ſdſ } 31

G.[autem hic necessárius, ^nisi è versu excludatur [illa]. abſſaſi.

Itidem illæ mulíeres sunt ferme, ut púeri, leui senténtia: adiſd.ſi 32

V. Dubio causam eleuat, quasi vix vlla esset memoratu digna. Et est conclusio illius argumentationis.

Al. [I].ſiſſiſl.

Fortáſſ: vnum áliquod verbum inter eas [iramᵃ hanc] conciuerit. ſdſdiſſ 33

G.[iras has].ſd.dſſp: Mu [hanc inter eas iram].ſdſſaſſp. ᴰPro concinuerit].i.commouerit, alii con [cinuerit].i.decreuerit fecerit. legitur & [concinuisse.] iam veteres infinitiuo mo.o adiungebant Fortaſſe. & Rem co.cinuiſſe, eſt rem bonam feciſſe. ^ verum hac lectio versui non conuenit.

L. Sternitur via ad epitasin. est enim occasio qua innotescet partus Philumenæ.

PAM.ˣ *[Abi] Pármeno intrò, ac me veníſſe núntia.* PAR. *hem, [quidᵇ hoc est!]* PAM. *tace:* { ciſſiſi aiſſiiſi } 34

Mu.[quid hoc?]ciſſiſi.: vel aiſſiſi.

Trepidári sentio, cursári [sursum] prorsum: ágedum ad fores abſſſai 35

R.[rursum].

G.[audio clamorē]. ſaiſdſi.

Accéde própius. PAR. *hem, sensistinᵉ?* PAM. *noli fabulárier:* ſbiſſip 36

D. Mirè expreſſus est mos auscultantium.

Prò Iúppiter [clamóremᵛ áudio.] PAR. *ˣtute lóqueris: me vetas?* ſiſiadſi 37

puerorum natura desumptam, Vt pueri, ira & fœminæ sæpe de leuibus causis rixantur. Rationem addit per ὑπόφοραν, & contentionem figuratam. Quia animum (qui est Ciceroni domina & regina appetitus) imbecillum habēt, vt appetitum sibi subiicere non possint. Ideò D. Petrus fœminam σκεῦος ἀσθενέστερον appellat. Et pulchrè Propertius, Non sic incerto mutantur flamine Syrtes, Nec folia hyberno tam tremefacta noto, Quàm citò fœminea non constat fœdus in ira, Siue ea causa grauis, siue ea causa leuis. Et idem, Nulla diu fœmina pondus habet. Fatetur & Aristotel. in problem. pueros imbecilliores esse, & iræ deditos. Fatetur & Xenophon in ι.παιδείας. Pueros multum negotij magistris facessere rixis suis. [Greek text, partly illegible] ... ἀλλήλοις ... ἐγκλήματα, καὶ κλοπῆς, καὶ ἀπάτης, καὶ λοιδορίας, καὶ ἄλλων ... Ideò & ipsorum amicitia instabilis atque infirma esse solet. Aristotele teste in Ethicis. *Quam pro l.n.)* ᴱ Quàm per admirationem dixit. *Quam pro l.n.)* ᴰ Interrogatiue. Noxis, iniurijs, culpis.

31 *Quapropter)* διαλεκτικῶς interrogat. *Infirmum g.)* σχηματισμένως, ἀντὶ τοῦ Infirmus est. Sed ... illa conuenit seruo.

Itidem illæ m.s.f.vt p.) Artificiosè Mu- 32 lieres, à persona à similitudine, Pueri à facto, Iras gerunt ab accidentibus similitudinis, Animus infirmus: à collatione personæ mulieris accidentium, Leui sententia: à facto. Fortaſſe vnum aliquod verbum inter eas iram hac conciuerit. qua sententia totum hic sublatum est quod ait, Sed magnum nescio quid necesse est euenisse Parmeno, Vnde ita inter eas intercessit. *Itidem illæ m.)* Sexus alius, ad ingenium & sensus, idem est. Et mirè similitudinem contulit ad id quod agitur.

Trepidari) ᵛ Omnia diligentissimè cu- 35 rari. Notatio est obstetricantium mulierum circa partum. *Cursari rursum prorsum)* ᴰ Rursum propriè retro: Prorsum, antè significat. & est prouerbiale vt dicimus, Sursum deorsum, intrò foras, hac illac. & similia: Græci ἄνω κάτω cùm omnia permiscentur, & ordo rerum conturbatur. *Trepidari s.curs.rurs.pr.)* Trepidatio, ad vocem refertur loquentium: Cursatio, ad sonum pedum. Et Trepidatur ab his qui morbum putant: Cursatur ab his qui raptum sciunt.

Prò Iupiter) ᵛ Exaudiens clamorem 37 parturientis, exclamat præ dolore. *Tute l. me vetas)* ᴰ Mirè expressus est mos auscultantium.

38 ibijſſii M.*Tace óbſecro mea gnata. PAM. matris vox viſa eſt Philúmena:

39 ſſaaiſi aſucſaſp Nullus ſum. PAR. ſquidſdum? PAM. quia périj. PAR. quámobrem? PAM.* néſcio quod magnum malum *Muretus tollit, quid.* ſſddſaſp

40 iſiſſip Profécto Pármeno me ſcelas.ſ PAR. vxórem Philúmenam *Al. [celant.]*

41 aiaſſſi ſPauitáre néſcio quidſ dixérunt: id ſi fortè eſt, néſcio.

42 dſiſddſp PAM. Interij: cur mihi id non dixti? PAR. quia nō póteram vnà ómnia.

43 ſſaſbſſi PAM. Quid morbi eſt? PAR. néſcio. PAM. quid! nemóne médicum addúxit! PAR. néſcio.

44 ſiſſiſp PAM. Ceſſo hinc ire intrò, vt hoc quàm primùm quicquid eſt, certum ſciam!

45 ſijbiſſ *ſQuo nam modoſ Philúmena mea nunc te offéndam affectam!

46 ſijſaid– Nam ſi periculum vllum in te ſ eſt, ſ periiſſe me vnà haud dúbium eſt.

*D. Hic nō ſolùm Lucina non inuocatur, verùm ſilentium quoque ob furtiuum conceptum inducitur.
Al. [qui'.
*L. Suſpicatur Parmenonē ſcire, & de induſtria celare.
Pauitare, i. ægrotare
Al [Pauitare, neſcio quid]. Mu [Pauitare neſcio quid.]
D. *Neſcio*, inepta & ſeruilis eiuſdem verbi repetitio.
* D. Amatoria ἀνησυχία.
Al. [Quónam modo] Mu [Quonammodo].
Al. ineſt,] ſiſiaid– vel ſiſiaid–, *vt legatur [periclum], pro [periculum]*

38 *Tace obſ.)* V Vox matris eſt intra ſcenam parturientem filiam conſolantis & iubentis tacere, ne exaudiatur. Quàm ſint matres blandæ parturientibus filiabus, his verbis Alceſtis Euripidis filiam alloquens docet. οὐ γὰρ ... *Tace obſ. m. gn.)* D Non ſolùm hic Iuno Lucina non inducitur, ſed etiam ſilentium parturienti inſuper imponitur: quia furtiua conceptio eſt. & tamen eiuſmodi verba ſunt matris, vt duntaxat argumentum ſcientibus manifeſta ſint: Pamphilo verò & Parmenoni, tanquam ægram continentis filiam videantur. *Tace ob. m. gn.)* Conceptum furtiuum furtim conuenit naſci. *Matris vox viſa eſt)* Omnia hæc quæ ſenſu percipi poſſunt, Viſa dicimus. Virg. –Viſæque canes vlulare per vmbram.

39 *Nullus)* V Ex clamore puerperæ perterrefactus conqueritur ſe nullum eſſe. *Nullus ſ.)* D Ruſſus ſe infelicem & miſerum appellauit hic. *Nullus ſ.)* αἰσθητικῶς. *Quia pery)* Satis amatoriè. V Ratio τῆς ἐρωτήσεως. Eſt petitio principij. Non ſatiſfacit hæc ratio ſeruo, ideò pergit quærere. *Neſcio)* Rationis confirmatio. Quia forſan magnum malum accidit.

Vxorem) Hoc reſponſo dubium animum, adhuc magis dubium & ſollicitum reddit. 40

Vx. Phil. Pauitare) I Pauitare τὸ ἀδημονεῖν. 41 Pauere & timere, & ad corporis, & ad animi perturbationem veteres referebant. Plautus in Bacchidibus. Nam & ex mari timida ecce ego pauitare, ægrotare, quia ſic horruiſſe, ac palpitare venis.

Intery) V Epilogus iſtius querelæ. Et 42 cum increpatione quærit. *Quia non pot. v. o.)* D Cū ſtomacho pronūtiauit: & deeſt Dicere. *Quia non)* V Excuſat ſe per ἀδύνατον.

Nemóne med. add) D Scilicet ex quo ſcire 43 poſſes. *Neſcio)* Perturbatus Parmeno idē repetit verbum. & verbum aptum eſt perſonæ ſeruili.

Ceſſo hinc ire intrò) In vultu proloquium. 44 Sic autem agit Poëta, vt grauem morbum in vxore ſuſpectans maritus, protinus ingrediatur, & partum improuiſus offendat.

Quonam modo) V παθητικῶς per ἀποστροφὴν 45 ad abſentem vxorem affectam, id eſt, infirmā & ægrotam, vel etiam vitiatam. Ac pulchrè amatoriam ſollicitudinem exprimit. D Sic in Phormione, Quòd ſi eò meæ fortunæ redeunt, Phanium abs te vt diſtrahar, Nulla eſt mihi vita expetenda.

Offendam aff.) Laſſam poſſeſſamque mor- 46

bo. ab

*V. Expurgat se, loquens secù, digresso hero cur nō ingrediatur in ædes. & est propositio.
*D. Argumentum odii.

PAR. *Non vsus facto est mihi nunc hunc intrò sequi.
*Nam inuisos omnes nos esse illis sentio.
*Heri nemo voluit Sostratam intrò admittere.
G.[heri] prima potest a superiore versu pendere. vel leges here. pro heri. abs. p.
Si fortè morbus amplior factus siet,
Quod sanè nolim, maximè heri caussa mei:
Seruom ilico introisse dicent Sostratæ:
Aliquid tulisse comminiscentur mali,
Capiti, atque ætati illorum, morbus qui auctus siet.
Hera in crimen veniet, ego verò in magnum malum. Al. [litem].

Capiti. Id est, vitæ. Al. [saluti]. D. Qui. vnde. Al. [siet.] quod versus repugnat nisi dactylus vltima sede recipiatur.

bo. ab eo quod est Affici: vnde Affectus dicuntur, propter quos afficimur. *Nam si per. vll. in te inest.)* Multùm dixi, Si in te periculum inest, me periisse non dubito. tantus autem affectus non est mariti tantùm, sed amatoris quoque. *Nam si p. vll.)* Non permisit amor dicere Perituram: sed si periculum.

47 *Non vsus f. est m.)* Vide artificem Terentium, quemadmodum aliàs per Pamphilum, aliàs per ipsum Parmenonem inueniat. quemadmodum nesciatur à cæteris, virginem ante nuptias ab ipso Pamphilo violatam esse. *Non vsus f.)* Non vtile. Facto abundat. *Non vsus f.)* L. Pro, non vtile factu, eadem figura, qua opus est facto.

48 *Nam inuis. o. n. e. i. s.)* D. Acutè eiusmodi causam reperit, quæ vel hominem curiosum cōtineret: quæque non Parmenonem modò, sed mox etiam Sostratam arceat ab ingressu. *Nam inuisos)* V. Confirmatio ab vtili. Quia ipsis odiosi sumus. *Nam inuis. o. n. e.)* B. Ætiologia est argutior. Causæ redditio dicitur. Sic & apud Maronem, Ad cælum tendens ardentia lumina frustra, Lumina. nam teneras arcebant vincula palmas.

Heri) V. Ab euentu & exemplo Sostratæ confirmat. *Heri n. v. S.)* D. Quasi alius dixerit, Vnde intelligis?

50 *Si fortè)* V. Ratio acuta. Ab incommodo futuro, ne in se & in heram Sostratam causa morbi si accreuisset reiiciatur. & cum vtroque pessimè agatur. Cuius hic est effictio.

51 *Maximè h. c. m.)* D. Bene Maximè: qui & propter ipsam, vel propter inuidiam socrus, non velit fieri grauiorem morbum.

52 *Seruom)* B. Acuta & inuidiosa ratio in Phidippi domum & rectè non ingreditur, ne interueniat parienti Philumenæ. *Seruum illi intr.)* D. Mirè vt criminosius, suspicionem suraque sit: non Lachetis, aut Pamphili seruam, sed Sostratæ: nec Parmenonem saltem.

53 *Aliquid tul. &c.)* B. Ingredi hoc tempore nolo. ne quid per me illatū suspicentur quod morbum auxerit. *Comminiscentur)* D. Dicēt. cùm confinxerint.

54 *Capiti atq. æt. ill.)* Bene vō [illegible] maluit Illorum, quàm Puellæ dicere: quod vtique intelligitur.

55 *Hera)* Sostrata in litem. *Ego verò in m. m.)* in quæstionis tormenta. B. Ego verò quæstionibus admouebor, vario cruciatus genere torquebor.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. L. Ad continuandam causam epitaseos arcetur ab ingressu ad Philumenam Sostrata. V. eam enim volentem visere nurum seruus absterret, & dissuadet ne eat: D. vbi quædam deliberatio est, continens suasionis dissuasionisque partes, quas in subditis consyderabimus: P. nam admodum vicini sunt. V. Cæterùm in genere deliberatiuo est ἀποτρεπτικός. filius quoque redux excipitur à matre, quam prudenter celat vxoris partum. P. quem repentino suo & improuiso aduentu furtiuum deprehenderat: V. estque ἀτυχικός. *Theses.* 1 Vocandi sunt dii præsides rebus periclitantibus. 2 Fugiat eum cui quis odio est. 3 Læto nuntio curæ ex corde excedunt. 4 Tutius est coniuges solos sibi adesse, quorum consilia sunt cōmunia. 5 Prudentis est pericula posse dissimulare. M. Cordati adolescentis, & supra modum

dum probi liberalissimos. & castigatissimos mores hæc scena exprimit. Quo enim nomine satis commendati posset qui cum vxorem, cum qua nondum consueuerat, grauidam & ideo corruptam inuenisset, ne dedecus hoc maximum propalaretur, & in fabulam veniret, id, quod viderat circa vxorem, tam prudenter & callidè dissimulauit, vt non ea causa incestus esse existimatus sit, sed potiùs quia morbo implicitam diceret.

Vers. gen. iambic. tetr. omnes atque catalectici siue stactonices, excepto vndecimo acatalectico.

SOSTRATA. PARMENO. PAMPHILVS.

1 dſſdijdu NESCIO *quid iam dudum hîc audio tumultuári misera:*

2 { baiſſih / baija } * *Malè métuo, ne Philúmenæ magis morbus aggraueſcat.*

3 ſbſiſijo * *Quod te Aesculapi, & te Salus, nequid sit huius oro*

4 dſſbiſſo *Nunc ad eam visam.* PAR. *heus Sóstrata.* S. *hem.* PAR. *iterum istinc excludêre.*

* D. Instat Terêtius bonam socrum facere, vt bonâ meretricem faciat.
* L. Precatio pro ægrota. D Deest Propter: vt sit, propter quod.
D. hem. interiectio est nouas res audiêtis.

1 *Nescio quid)* Sostrata [illegible] ratiocinatur à signo, Tumultum in ædibus audio: Ergo vereor ne morbus aggrauescat. Nã apud parturiêtes ita fieri consueuit, vt alii clamet, alii plorent, alii ad [illegible] vocent. Hic autem suspicatur & colligit planè [illegible]. Commodo etiam verbo vtitur, quo morbi augmentum notatur. Nam morbus aggrauescit, *[illegible] longer te [illegible] viuet.* Et hæc est causa impulsiua, cur eat. *Hic)* D Quia nimis vicini sunt.

2 *Magis m agg.)* Grauior fiat. Propriè, quia morbi graues sunt dicti. Virg. -Vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis Deficit. Salust. Morbi graues ob inediam insolitam vescentibus.

3 *Quod te Aesc.)* V Precatur deos qui sanitatem conferunt, morbósque depellunt, vt laboranti adsint. Æsculapius enim Appollinis & Coronidis filius scribitur Medicinæ præses fuisse, & multa valetudini mortalium vtilia inuenisse, ideóque in deorũ numerum relatum esse dictus κατὰ τὸ τὰ ἀνιαρὰ τῶν νοσημάτων ἤπια ποιεῖν, hoc est, ab eo, quòd quæ morborum aspera sunt, mitia faciat. & ἠπιόδωρος, id est, mitis dator. & à medendi peritia ἰατρὸς & ἀπαλεξίκακος, id est, propulsor laborum, & ab Ouidio in Metamorph. salutifer atque opifer vocatur. Apud Aristophané in Pluto inducuntur in ædem eius ægroti vt curentur. Salus quoque ὑγίεια sanitatis & felicitatis præses colebatur passim Cui olim C. Iunius Bubulcus Cos bello Samnitum ædẽ vouit, Censor locauit. Dictator dicauit, Liuio in 9. ab vrbe teste. Cui & Antiochus tribuerat symbolum triãgulum triplicem, inuicem insertum, & quinque lineis constantem, in quibus scriptum fuit ὑγίεια. ª Æsculapius medicorũ princeps, Epidauri vrbe Achaiæ templum habuit, cui incubantes ægritudinum remedia capessebant de monitis somniorum, vt Solinus ait. Residebant in hoc templo ægroti, qui ad sanitatem reciperent hic tabellæ pendebant, in quibus sanati langores erant scripti. id quod hodiéque heri videmus in locis vbi vel diui vel diuæ miraculis clarent. De sacello Æsculapii. Plautus in Gurgulione sic habet. Migrare certum est iam nunc è Fano foras, quando Æsculapii ita sentio sententiam, vt qui me nihili faciat, neque saluũ velit. *Quod te Æ. oro)* Adrianus Cardi. Modus est etiam Romano candore plenus in particula Quod. cùm enim aliquid timentes narrabant, ac deinde ne quid tale eueniret obsecrabant, Quod te oro, dicebant. quod perinde est, ac si diceres, quare te oro. Terent. in Hecyra, Malè metuo, ne Philumenæ magis morbus aggrauescat. Quod te Æsculapi & te Salus, ne quid huius sit, oro.

4 *Nunc ad eam vis.)* D Sic Virgil. Respice ad hæc. *Heus Sost.)* Vide quemadmodum per seipsum Parmeno, per Parmenonem arceatur Sostrata: quæ neque deesse propter officium, neque ingredi propter socrum inducitur. *Iterum ist. excl.)* Bene iterum: vt illi pudorem incuteret repetitione iniuriæ. Et memoriter: iam enim dixit, Nostra ilico Ie viscere ad eam: admisit nemo. Et simul vide quàm vehementiùs ad iniuriam sonet Excludi, quàm Non admitti.

R.[tuo']. idiiaddvi al.[tute].sedperperā. L.Ehem,de improuiso respicientis. D Interiectio est eius quæ commota fit noua re. • B. Dissuadet. • D. Causa à sententia morali. R. Al. [dis.] sed corrupte. • D. Hoc validissimum ad dissuadendum fuit. • D. Alia causa ab euentu, v ob reditū & ingressum filii. • L. Interrogatio lætantis. • D. Bene imitatur affectum.

5 *Ehem Pármeno[tune] hîc eras! péry, quid fáciam misera!* idiiadd•

6 *Non visam vxôrem Pámphili, cùm in próximo hîc sit ægra!* ssõi;•

7 P A R.* *Non visas, nec mittas quidem viséndi causa quenquam:* iiiiiiii•

8 * N A M Q V I " A M A T, *cui odio ipsus est, bis fácere stultè, duco:]* ddi;didi

9 * *Labôrem inânem ipsus capit, & illi moléstiam affert.* ijsbiij–

10 *[Tum" autem filius] introíjt vidêre, vt vênit, quid agat.* isaaisdv G.[tum filius tuus].iiaai·dv.

11 S.* *Quid ais!" an venit Pámphilus?* P A R. *venit.* S. *diys hábeo [grátias.]* bsiisdij G. Vel lege [grates.] vt sit catalecticus vt ceteri. bsiiidi·.al.[gratias habeo.] bil.isib. M u [gratiam habeo.] bsiiisbv.

5 *Perij)* v Deliberat an visere eam debeat per σκοπ συμμετρικὴν secundū Hermogenem. Statuit autem id esse faciendum per querelam ἀσυμμετρικὴν, cum argumētis προστακτικοῖς additis, ab honesto, propter personam & affinitatem: à facili, propter locum vicinum: & à necessario, propter accidens & affectionem nurus. Videtur autem dolere ideò, quòd sibi id facere hactenus non fuerit integrum.

6 *Non vis. vx. P.)* D Vt dixit suprà, Seruum Sostratæ, non Parmenonem: sic hic, Vxorem Pamphili dixit magis, quàm Philumenam, vt animum & officium eiusdē socrus, & matris breuiter demonstraret.

7 *Non vis.)* v Propositio est ἀποτρεπτικὴ serui, Non visas, nec quenquam mittas. *Non visas)* D Vnam rē Sostrata consuluit: hic de duabus respondet: namque & illam non vult ingredi, & cauet ne ipse mittatur. & bene Quenquam: ne apertè pro se loqui videatur.

8 *Nam qui a. c. od. i. est)* Aliam causam subiunxit: quia durum fuerat ipsi Sostratæ dici quod suprà dictum est. *Nam qui)* v Confirmatio tribus rationibus constans. Prima est γνωμικὴ ab inutili & importuno. Significat Sostratam amantem esse odio nurui: idcirco ingressum eius & ingratū & inutilē fore. Non est amicitia vera, vbi non est mutuus amor & officia præstita inter hos, qui nō sunt veri amici inutilia & molesta sunt. *Nam qui a.)* M Docet hic locus, nihil esse stultius, quàm amore in aliquem ardere, à quo rursus non ameris. Quare mutuum amorem satis videtur approbare. Duobus autem de causis hoc accidere credidit, cur esset eiusmodi amor vituperandus: primò, quòd nobis maximas molestias & labores parimus, dum nocte diúque faces illas & tela ardentia sufferimus, quibus exagitati miserabiliter cruciamur: deinde quòd præter hoc, & alteri difficiles sumus, & asperi, qui nostras voluntates, preces, fletus, lamentationes, non æquis auribus accipiunt. *Cui o. i. ips. est)* D Deest Eam, vel Eum. *Bis f. est. duco)* R Pro arbitror & existimo. Frequens est autē apud optimos quosque authores verbum Duco in hac significatione. Cicero 1. de Orat. Qui omnes hi sumus, vt sine his studiis nullam vitā esse ducamus: id est, putemus vitam insuauē sine his studiis. Virgil. x Æneid. Tantóne me crimine dignum Duxisti: id est, iudicasti. Sex. Pomponius. Duco, inquit, cùm pro puto ponimus, ex Græco deducitur, quod illi dicunt, ἡγοῦ. libro quarto. Cōmentum lepidum me hercle & argutum, sed nimis coactum, & ingeniosum magis quàm verum.

9 *Et illi m. aff.)* D Bene hoc adiecit: ne qui amat, hoc dicat, Laborem, dum promerear, quem amo.

10 *Visere. vt v. q. ag.)* Quod suprà, Visere an Visere officii est, apud ægros: Videre, cognitionis: & ideo additum, Quid agat.

11 *Dis hab.)* v Læta est audito filii, quem auidè expectauit, reditu. Nimiæ curæ & sollicitudines animum expellunt, cor excruciant, & quasi (vt est in prouerbio) edunt. Nam ἀνία est λύπη ἐκ διαλογισμῶν μέριμνα ἐπιτεταμένη. Obiecta autem re læta fugatur curæ, abit tristitia, animus ad se redit & refocillatur.

12 *Hem istoc verbo, ánimus mihi rédijt, & cura ex corde excêssit.*

13 PAR. *Iam ea te caussa máximè huc nunc introîre nolo:*

14 *Nam si remittent quídpiam [Philúmenæ] dolóres,* — R. Al. [Philumenæ] ︙ sis perperam.

15 *Omnem rem narrabit scio, continuò sola soli,*

16 *Quæ inter vos interuênit: vnde ortum est initium [iræ.]* — Al. [iræ huius.]

17 *Atque eccum video ipsum égredi. * quàm [tristis est!] S. ô mi gnate,* — Mu. [tristi' sit] • D. ︙ locu:uri Pamphili:

18 PAM. *Mea mater salue. S. gaúdeo venisse saluum. [saluán']* — Al. [saluáne]. sic fuerit ︙ assissp.

19 *Philúmena est? PAM. * [meliúscula] est. S. v'tinam istuc ita dij faxint:* — Mu. [meliuscule]. • Cautè respondet, partum celans, & mendaciũ fingẽs.

20 *Quid tu ígitur lácrumas? aut quid es tam tristis?* PAM. *rectè mater.*

21 S. *Quid fûit * tumúlti? dic mihi: an dolor répente inuásit?* — • B. Archaismus, pro Tumultus.

12 *Hem)* D Interiectio fœmina ac matronalis. *Ex corde exc)* Geminauit præpositioné. 13 *Iam)* V Tertia ratio cum præpositionis repetitione, est ab occasione & coniectura, Quia ipsa narrabit illi vbi dolor remissior fuerit. Sunt autem ὠδῖνες dolores parturientium proprié. *Huc nunc intr. n.)* D Cur si venit Pamphilus, non sit introeundum, causa narratur.

14 *Remittent q. Phil.)* L Pro, minuentur & remissiores erunt, noua figura. D Verbũ actiuum quasi neutrum posuit. *Philumena dol.)* ︙ errat. non enim Verè dolor morbi est, cùm sit partus.

15 *Scio cont. s. s.)* Vt, Haud, credo, inuisus cælestibus, auras Vitales càrpis. Et sic, Sola soli dicitur, quoando Præsens præsenti, sic Virg. illũ abſens absenté auditque, vidétque.

16 *Quæ inter vos int.)* Melius sic. quàm si diceret, Quæ illi feceris. *Vnde ortum est)* ︙ tertium.

17 *O mi gn.)* Ordo est, ô mi gnate gaudeo te saluum venisse; sed intercedit Pamphilus tristis.

18 *Gaudeo)* V Formula est gratulantis réduci. Ex signo etiam apparet, quam curæ sit ei salus Philumenæ, quod vixdum finita salutatione mentionem de ea subiicit. *Saluane P. est)* C Idcirco probat Pãphilo se amare nurum, cùm post salutationem nihil priùs, quàm de salute vxoris eius inquirat. *Saluane Phil. est)* Mirè obuiàm sibi exeuntem filium nihil aliud, nisi de Philumena interrogauit: vt ostenderet eius morbum curæ sibi esse.

Meliuscula est) L Supprimit dolorẽ Pamphilus, & dissimulat quid deprehẽderit. *Meliuscula est)* Verum est, quantùm ad morbum pertinet, & ad euentum pulchritudinis. Ita non mentitur Pamphilus matri. B Laurentius in Raudensem, Raudensis, Saluán' Philumena est? Pam. Meliuscula est, id est, paulliper melius. Laurentius, Imò aliquã ò meliùs habet. Paulisper enim est per aliquantulum tẽporis. *Vtinam ist. ita dij f.)* D Diligentiore officio loquitur, vt ne apud filium socrus. 19

Quid tu) V Ex vultu agnoscit tristitiam animi qui in vultu relucet. ideò de causa quærit. Verum is spẽ vultu simulat, premit altum corde dolorem, vt Poëta loquitur. *Quid tu igitur l.)* D Locus ab eo quod agitur: quo significat, Si ita est, quare ergo tu tristis es? *Rectè m.)* Sic dicimus, cùm non sine iniuria interrogantis aliquid reticemus. Et bene adiectum Mater: vt duritia reticẽtiæ, blando nomine molliretur. Alii Rectè sic accipiunt, vt intelligant Nihil est mali. 20

Quid fuit tumulti) Antiqui sic declinauerunt, Tumulti, Senati. vt Salust. Decretum senati fit. *Dic mihi)* Dic, verbũ est instantis audire, & curiosiùs interrogantis. Virg. Dic mihi Damœta, cuium pecus? *Dolor repẽ inuasit?)* Propriè Inuasit, quia repentè. 21

D. *Ita aiunt*, Religiosè mendacium ad rumorem retulit. Aiunt, inquit, ne ipse falsum dicere videretur. °L. Data opera ablegat Parmenonē futilē & curiosum seruum. *Qua*, scilicet via. *quam*]. qu m de vestigium at locū.

PAM. *Ita factum est*. S. *quid morbi est?* PAM. *febris*. S. *quotidiana?* PAM. *ita aiunt*. 22

I sodes intro: consequar iam te mea mater. S. *fiat*. 23

PAM. °*Tu pueris curre Parmeno obuiam, atque his onera adiuta*. 24

Al. [eis], quod ... fus nō congruit, nisi sit mo..., syllabam.

PAR. *Quid! non sciunt ipsi viam, domum qua redeant!* PAM. *cessas!* 25

22 *Ita f. est*) Moris est assentiri ad dicta interrogantium, qui quæ vera sunt, celat. *Febris*) °Fingit morbum, & febribus admodū com modè, vt vxoris famæ seruiat. Est mendacium honestum, quod tamen religiosè ad rumorem refert. *Ita aiunt*) ᴰ Bene alijs ascripsit: si falsum sit, vt ipsi ascriberetur mendacium. *Ita aiunt*) In hac crebra interrogatione & responsione celeritatem induxit secretum ægrè obtinentis.

23 *I sodes intro*) Metuit ne ingrediatur mater ad secretos: & ideò dicit, I sodes intrò. Et apparet intrò dicentem, manu annuere, vt domum redeat: & simul quò magis faciat addit causam. *Consequar iam te m. m.*) Adiecit & tempus iam. Mea necessariè additum, Mea mater, Et sodes, quod intro dictum est. *Fiat*) Aniles dixit hæc mater, Timens omnino iussis alienis parere videatur: quasi imperemus & nos, quæ nos ipsi facturi simus.

24 *Tu pueris*) ° Seruis iumentibus, qui eum Pamphilo redierant. *Tu p. c. P. obuiam*) ᴰ Probabilis causa, qua ablegat etiā Parmenonem, dum iubet eum pueris occurrere. Et simul notandum quòd in hac fabula ridiculè vexatur vsque ad vltimum seruus & ablegatur, cùm sit & piger & curiosus. *Atque onera adiuta*) Locutio antiqua figurata Et est ..., pro ipsos onera portantes, eis onera adiuta. ᴰ Ad eundem modum loquitur & Cælius in fabula de Cassita auicula libro secundo. Fac amicos adeas, & roges veniant operámque mutuam dent, & messem hanc nobis adiuuent.

25 *Quid! n. s. ipsi v. d. q. r.*) ᴰ Iam vide quemadmodum seruetur Parmenonis persona loquacis, curiosi, pigri. ° Parmeno seruus vel senex vel diutino labore confectus repentat. *Quid non*). ᴰ Aduerbiale est. *Domum qua r.*) Quā si locū significet, videbitur reliquū præceptū seruus non audiuisse. Sin audiuit, Quā, Quomodo intelligemus. id est, quemadmodum onus portent de naui vt, Quid heret, & quà fieret. *Cessas!*) De industria omnes ablegauit suos, vt non audirent quæ intus post scenā sunt acta: quæ tamē populo est narraturus.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. °In hac scena conquestio est ad deliberationem descendens, an habeat Pamphilus, an excludat vxorem: in qua tota oratio Pamphili ad argumentum spectans, amatoria magis, quàm maritalis est, nam aliter non peruenisset ad vltimam cognitionem omnium rerum. ... adolescens fuit suum conceptum vxori. & partum, aliquantò leniùs, quàm coniugalis dolor expetit, tolerauisset. °Scena est ..., cum querela exponit in quanto sit mœrore ob vxoris partum deprehensum. Est & ..., cùm narrat quomodo eum deprehenderit. & quid secum socrus sua egerit. Est & ..., delibera: enim secum quid agat. Constituit celare partū, quē etiā fert leniùs quàm conditio mariti requirebat. An vero iterū ad se recipiat, in dubium vocat, iudicans ab alio stupratam honestè recipi non posse. *Topic.* 1 Perturbati est animi, caput orationis non posse inuenire. 2 Vultus est animi index atque adeò speculum. 3 Iuxta fortunam animus mutatur. 4 Prudentis & boni est obscœna posse celare. 5 Non omnia seruis, qui vt plurimùm futiles sunt, credenda sunt. ᴹ Quantùm in rebus humanis fortuna sibi tyrannidis sumat, per verba Pamphili hoc loco nobis ostenditur. Nam cum ea sit, quæ rerum humanarum arbitrium habeat, pro sua voluntate, nunc ex tranquillitate tempestates, nunc iterum ex turbulentia serenitatem inducere solet. Quare sic Plato in Euthyphrone, Sola est fortuna, quæ in rebus humanis dominatur, tanquam tyrannus quisquam. Et Cicero in Acad. Fortuna multa efficit improuisa, nec opinata nobis. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. exceptis sex vltimis iābicis senarijs siue trimetris acatalecticis. Vltimus etiam erit iambicus tetr. acat. nisi illum primam ad versum præcedentem dicamus pertinere*

PAMPHILVS.

1 NEQVEO meârum rerum initium vllum inuenîre idóneum, — Epitasis. Adubitatiue incipit. Hoc principiũ magna [illegible] oneratur, vt ostendãtur ærumnæ & multæ & graues.

2 Vnde exórdiar narrâre, quæ nec opinánti áccidunt:

3 Partim quæ perspéxi his óculis, partim quæ accépi auribus:

4 Qua me propter exanimâtum citiùs edúxi foras.

5 *Nam modò me intrò vt corripui timidus, álio suspicans — L. Narratio vt cognoscat spectator quid actum sit.

6 Morbo me visurum affêctam, àc sensi esse vxôrem; *hei mihi — D. Mirè interposuit [illegible].

7 Postquàm me aspexêre ancillæ aduenisse, ilico ŏmnes simul

8 Lætæ exclâmant, Venit: *id quod me [répente] aspéxerant. — D. Causa cur læta exclamauerint. Id ergo, ob id.

Alii [de repente]: [illegible] :vt [venit] præsentis sit temporis: aut creticus tertio loco ponendus.

9 Sed contínuò voltũ eârum sensi immutári ómnium,

10 *Quia tam incómmodè illis fors obtúlerat aduéntum meum. — V. Ratio commutati vultus ancillarum.

1 *Nequeo.)* V Exordium [illegible] est, quo se ostendit in tantis ærumnis esse, ita etiam exanimatum in hac rerum suarum difficultate, vt non habeat vnde dicendi initium faciat. Vide qualis sit afflicti & perturbati hominis habitus. Figuratum est exordium dubitatione, [illegible], & distributione. Proponit autem se examinatum exijsse ex ædibus. *Idoneum.)* D Aptum, conueniens.

2 *Vnde.)* A quo.

3 *Partim quæ p. his oc.)* His, quasi miseris, vult intelligi, quibus perspexi, vel audiui mala. An sic dictum est, vt apud Virgil. --Vocémque his auribus hausi!

4 *Quæ me pr. exan.)* Inter Exanimatum & Exanimum hoc interest: Exanimatus, est conterritus, conturbatus vt, Sed quidnam Pamphilum exanimatum video? Et Virg. Exanimata sequens impingeret agmina muris. Exanimus verò, est occisus, vt Virg. Corpus vbi exanimi positum Pallantis Acœtes Seruabat senior.

5 *Nam modò.)* V Narratione exponit cur sit exanimatus, & rei gestæ cognitionem spectatoribus explicat. Sicut & Horatius ad Pisones faciendum suadet. *Me intrò vt corr.)* D Raptim ingressus sum. *Timidus.)* Pro timens, nomen loco participij. *Alio susp.)* V Inopinati est expositio. Quia præter expectationem alium morbum deprehendit.

Morbo me vis. aff.) Quia & hic morbus est. *Hei mihi.)* Interiectio dolentis est Virg. Eloquar, an sileam? Et dicitur hæc figura, [illegible]. *Hei mihi.)* V Artificiosè aspergitur [illegible] tum Pamphili, tum familiæ totius ob subitum aduentum perturbatæ. Exclamant primùm, vt fit, quando nobis nihil opinantibus res tamen diu expectata obiicitur. Sed mox mutatur ancillarum vultus, vnde facilè earum affectus cognouit. Vultus enim est imago & sermo animi, indices oculi, & est is affectus qui in facie elucet. Vnde animi motus, vt tristitia, iracundia, gaudium colligitur. Cicero inquit, Vultus quot animi motus sunt, tot significationes & commutationes potest efficere. 6

Id quod me r.) D Deest Propter: vt sit, propter id: ac per hoc, ideò. L nam causam significat. 8

Sed cont. v. ear. s. imm. o.) D Mirè Pãphilus etiam ancillarũ metu impellitur, vt alienum nasci puerum suspicetur: nec vllo modo in memoriam redeat hanc se puellam, vel huiusmodi vitiasse. *Vultum e.)* Quæ viderint. 9

Fors obt.) Offerri dicuntur tam bona quàm mala, si insperata obiiciantur aspectibus. *Obtulerat.)* Oblatum dicitur in vtramque partem, quidquid expectationẽ præuenit. 10

*V. ἐναργῶς{ illustrat rem omnem, sicut gesta est iudicans.

L. Morbum. pro partu ironicos.

D. Res. partus.

*D. Hæc exclamatio ad vitii authorem refertur, non ad Philumenam.

R. Al. [accessit], sed mendosè.

* D. Ostendit affectu misericordiæ

*[V]na illarum fortè interea propere præcurrit, nun- 11
tians
G. [Vna illarũ interea propere præcucurrit.
MU [Forte vna illarum interea prop. prac.]

Me venisse: ego eius videndi cupidus, rectà consequor: 12

Postquam introii, extemplo eius morbum cognoui miser. 13

Nam neque vt celari posset, tempus spatium vllum dabat: 14

Neque voce alia, ac res monebat, ipsa poterat conqueri. 15

Postquam aspexi, *O facinus indignum, inquam: & corripui ilico 16

Me inde lacrumans, incredibili re, atque atroci percitus. 17

*Mater consequitur: iam vt limen exirem, ad genua accidit 18

---

11 *Properè præcucurrit*) ᴮ Curro etiam repetita priore syllaba Cucurri facit præteritũ, quod authore Prisciano in compositione apud quosdam inuenitur geminationem primæ syllabæ seruans, apud alios minimé. Virgil in 4. Æne. Decurrere iugis. Liuius in opere ab vrbe condita, Qua cuique proximum fuit decucurrerunt. Terentius, Vna illarum interea properé præcucurrit.

12 *Ego eius v. c.*) ᴰ Non erit plena vis repentini doloris, si aliquid præsentiens suspicatur. & ideò addidit Ego eius videndæ cupidus. *Rectà cons.*) Absolutè, & sine adiectione. non enim addidit Via. *Rectà*] ᴸ Aduerbium.

13 *Extemplo eius morb.*) ᴰ Morbũ mitiore animo, quàm Vitium dixit, aut Probrum. Et rectè: quia dixit, --Alio suspicans Morbo me visurum affectam, ac sensi esse vxorem.

14 *Nam neque*) ⱽ Narrationi inserit rationes, vt sit probabilior. Hæ sunt à temporis angustia. Incautas enim mulieres oppressit. Et à signo, nempe voce vel clamore parturientis, hic docet se non potuisse celari remo. *Spatium*) ᴰ Moram.

16 *Et corripui me*) Ardens scilicet dolore, & est causa cur citò exierit.

17 *Lacrumans*) Non furens, sed lacrumans non iratus, sed misertus. *Atque atroci*) Id est, vehementi.

18 *Ad genua*) ⱽ In quibus est misericordiæ sedes iuxta Plinium. Supplicantes enim & ad ea procumbere & amplecti solebant, vt Homerica consuetudo facilè docet, apud quem est. γούνατα ἅψασθαι. & ἰδὺ γούνατα προσπίπτειν ... γούνατ', καὶ μὴν λισσόμενοι. Nouimus & Græcos altera manu mentum, altera verò genua apprehendere consueuisse. Estque hic sumptũ à lamentabili & afflicto gestu. *Ad genua acc.*] ᴮ Quæ misericordiæ, vt aures memoriæ, & dextra fidei consecrata est. *Ad g. acc.*) D Accidere, est gestu corporis ostendere humilitatem cadentis: propter Ad, quod est iuxta, & Cadere. Salustius autem sine præpositione dixit, Quà accidam, aut quò? ᴿ Est Accidere hic idem quod προσπίπτειν Græcis, id est, supplicem fieri genibus aduolui. Seneca in Troade: Ad genua accido Supplex Vlysse: quámque nullius pedes Nouere dextram, pedibus admoueo tuis. Cornelius Taci. lib. 19. datiuum huic verbo addit Genibus accidens Suetonius Terentium imitatus. Ad genua accideret inquit in C. Cæsa. & in Clau. Cicero eleganter in 8. ad Att. Ad pedes abiicere dixit. Cæsar Ad pedes procumbere, septimo Bel. Gall. & proiicere se ad pedes. Titus Liuius. Ad pedes prouoluere, sexto: & procũbere ad genua, nono & ad pedes procidere, trigesimonono. Iustinus, prouolui genibus. Quod autè hominis genibus quædã & religio insit obseruatione gentium quódque hæc supplices attingant adhæc manus tendant, testatur Pli. xi. Naturalium histo. cap. xlv.

19 abbdſt– *Lácrumans miſera: miſéritum eſt. profécto hoc ſic eſt, vt puto,*

20 {aſſſadt d} O'MNIBVS' NOBIS *vt res dant ſeſe, ita magni, atque húmiles ſumus.*

21 eſtſſdtv *Hanc habêre oratiônem mecũ à princípio [inſtuit.]*

22 ſſſabſt– *O' mi Pámphile, abs te quámobrem hæc abierit, cauſſam vides:*

23 dcſtſdt– *Nam vitium eſt oblâtum vírgini olim ab néſcio quo improbo:*

24 ſſtaſſtv *Nunc huc confúgit, te atque álios partum vt celâret ſuum.*

25 ſſdſbdtv (*Sed cùm orâta eius reminíſcor, néqueo quin lácrumem miſer:)

25 cſſſdtv *Quǽque fors fortûna [eſt] inquit, nobis quæ te hódie óbtulit,*

ſuæ. *Matri* potiùs dicẽdo, quàm Myrrhinam: & addendo *Miſeram*.

℞. *Al.* [*inſtituit.*] tſiſſddv. & *vtrùque probé.*

D. O *mi Pamph.* à nomine & blandimento mirè: quia ſecreta confitetur.

*L. Verba Pamphili. & eſt pathos à verbis orantis & proprio affectu. *Bona variatio.

*D Precatio.

℞ *Al. omittitur* [*eſt*] *tum in* [illegible] *non videtur* [illegible] *btv.*

19 *Lacrumans miſ.)* D Miſerabiliter ſe habens. *Miſeritum eſt)* Hoc ipſe ſibi. *Miſeritum eſt)* Vt rectè ſuprà dictum ſit de illo, Pium ac pudicum ingeniũ narras Pamphili. *Profectò)* V Amplificat per [illegible]. nemo eſt tam conſtanti animo, qui non rebus variis obiectis, vel pro re & tempore variè moueatur atque afficiatur.

20 *Vt res d.ſ.ita m.atq.h.ſ.)* B Vera ſententia. In rebus ſecundis efferimur, ac turgeſcit animus. In aduerſis ſubmittimur & ſubſidũt criſtæ. D Mirè dixit. Dant ſeſe. Hometus * Sed hic Seſe illo & validiùs dixit, & eſt hæc [illegible] ſententia. Apollodorus *

21 *Hanc habere)* V Recitat [illegible] orationem, quam ſupplex mater Myrrhina pro filia habuit petitoriam. In ſtatu aſſumptiuo.

22 *O mi)* A confeſſione criminis & cauſa abitionis orditur. Non enim factum negare poteſt nec diſſimulare iam Pamphilo notum. Confitetur autem vt faciliùs factũ impetret. Vitiata eſt olim virgo, abiit vt te celaret. *O mi P. abs te q.h.ab.)* D A nomine & blãdimento, mirè: quia ſecreta confitetur vt Virg. Anna, fatebor enim, miſeri poſt fata Sichei. A principio idem elaborauit, vt aduerſus pudorem conſcientia & voce, & confeſſione dutaret. *O mi P. abs te q.h.ab.)* Venialis ſtatus in quo confeſſio eſt & precatio. *Abs te quamo.)* Morale blandimentum ante confeſſionem.

23 *Nam vit. eſt obl.)* Cœpit à cauſa. *Oblatum)* Ad repẽtina pertinere ſuperiùs annotauimus. *Oblatum)* Quaſi non expectanti & nolenti. *Virgini)* Quãũ quæ falli poſſet. *Vitium eſt obl.v.)* B Seruius in xI. Æne. Vſus, inquit, obtinuit vt quæ innuptæ ſunt, virgines, quæ nuptæ, mulieres vocentur. Apud maiores enim indiſcretè dicebatur virgo & mulier vt ecce hoc loco dicit armis mulieribus cùm Camillam innuptam fuiſſe manifeſtum ſit. Item in Bucol. legimus, Ah virgo infelix, cùm Paſiphaen conſtet ex Minoë ante amorem tauri filios ſuſcepiſſe Terentius etiam mulierẽ poſt partum virginẽ vocat in Hecyra. Nã vitium eſt oblatũ virgini olim ab neſcio quo improbo. *Olim)* D Rectè Olim: quia facilis venia circa vetera iam delicta. vnde tentat temporis longinquitate extenuare peccatũ. Olim ergo, ante menſes nouẽ. *Ab neſcio quo impr.)* Mirè contempſit perſonam, dicendo, Neſcio quo: id eſt, neſcio, quẽ dixit: vt oſtendat ignobilem, ita obiectum. nam ſi nomen illi eſt, habet & dignitatẽ: vt, Et nos aliquod noménque decúſque Geſsimus. Et ne placere videatur is qui fecit, improbum dixit.

Sed cùm orata) V [illegible] Interrumpit ora- 25 tionis ſeriem. Mirè commouit eum ſecretus hominem ingenio pio & pudico. *Neque quin l. m.)* D Videtur quaſi diſtillantes fletus detergere. *Neque)* D Deeſt Continere.

Quæ que fors) V Propoſitio eſt per obte- 26 ſtationem, vt Pamphilus hunc partum reticear. Monet verò eum à fortuna & caſu, à perſona vtriuſque, à rei aduerſæ conditione. Addit tamen mitigationẽ, ſi fas ſit, quod tamen maximè putat eſſe. *Fors f.)* D [illegible]. Id eſt, ſubita fortuna. Et Fortuna, in incerto: Fors fortuna, in bono ponitur. Virgil. Si qua in te fortuna

D [obsecramus]. assiss—.
• D. Ab anteacta vita. L Obtestatio a meritis.
• L. Prosopopœia orantis Myrrhinæ & rectè à blandimento incipit.
Al. [vti]. bssiasttv.
Mu. [reducenda id fac.] ...
• D. Tentat etiam hoc, tamen verecundè.
• D. Probatio à tempore non esse grauidã ex Pamphilo.
Alu. [... hic agitur. A sed versus non constat.
• L. Consilium ad œconomiam futuræ liti inter Myrrhinam & Phidippum.

Per eam te [obsecrâmus] ambæ, si ius, si fas est, vti
Aduórsa eius per te tecta, tácitaque apud omnes sient:
** Si vnquam erga te [ánimo esse amico] sensisti eam, * mi Pamphile,* Mu. [amico esse animo] ... vel ...
Sine labôre hanc grátiam te, [vt] sibi des pro illa[b] nunc, rogat.
** Cæterùm de [reducénda id fácias] quod in rem sit tuam:*
Parturîre eam, neque gráuidam esse ex te, solus cónscius.
** Nam aiunt tecum pòst duôbus concubuisse eam ménsibus:*
Tum postquam ad te venit, mensis [hic ágitur iam] séptimus:
*Quod te scire ipsa indicat res. * nunc si potis est Pámphile,*

fortuna fuisset. Et ipse, O fors fortuna.

27 *Per eam te obs.)* Oratoriè inducuntur & pro tacentibus preces.[a] Vtitur statu veniali, in quo confessio est precatio. [D] Obtestatio, est precatio cum mentione earum rerum per quas petimus. vt, --Per euersæ genitor fumantia Troiæ Excidia obtestor. *Si ius si fas est)* Vtrum hoc inuidiosè? an quasi fœmina quæ leges nesciat?

28 *Vti Aduersa eius)* Mirè non crimen sed Aduersa. *Per te t.s.)* Tecta si reducis: Tacita, si repudias sub alia excusatione. An idem significant? an potiùs neque re, neque verbo indices? an Tecta, ne videantur: Tacita ne dicantur? Tecta sint, ne hæc alii sciant: Tacita, ne ipse indicet.

29 *Si vnq. erga te)* [V] Confirmat à decoro ex meritis eius. Nam beneficiorũ & amoris commemoratio ad impetrandam veniã magnam vim habet. *Si vnq. erga te)* [D] Virgil. Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ. Terentius, Si te in germani fratris dilexi loco. Sicut hæc te solum semper fecit maximi. *O mi Pamp.)* [B] Blanditur ante peccati confessionem.

30 *Vti sibi des pro illa)* [D] Subauditur Gratia.

31 *Cæterùm de red.)* Tentat etiam hoc persuadere, sed oratoriè & verecundè. Et mirè, De reducenda dixit, non De respuenda. *Cæterum)* [V] Occupatio est, qua præmollit de reducenda vxore. benignè id facit: imò quasi tentat, & rem eius arbitrio atque voluntati relinquit, non Vrget, neque cogit. *Quod in r. s.t.)* [D] Nam nisi reducatur, reddenda dos erit.

32 *Parturire)* [V] Ratio est cur liberum ei sit. honestè enim cogi non potest, qui nouit ex se puerum natum non esse. Quod etiã hac temporis computatione declaratur. Habuit enim eam septem mensibus, sed duobus non attigit. Ergo nouit ipsam ex se non esse grauidam. *Solus conscius)* [D] A possibili nam hoc nomine ostendit tacere eum posse, quòd conscius sit ipse solus.

33 *Nam aiunt)* Honestiùs aiunt, pro Ait, dixit. nam quis aut scire, aut dicere potuit, nisi Philumena? ergo rectè. Aiunt cum potiùs honestum est, quàm Ait. *Post d. conc. eam. mens.)* Pòst duobus, simpliciter accipiendum, nõ Post duos. est enim ἀναστροφὴ, pro, Duobus pòst: id est, non statim vt nupta sit, sed postquam nupta est, post duos menses nuptiarum. vt sint reliqui quinque menses. Et hinc apparet, ante duos menses, priùs quàm cum Pamphilo concumberet, vitiatam, quatuor mensibus cum Pamphilo fuisse ex quibus, duobus pro stratoribus aruratam esse: reliquis tribus peregrinatum fuisse Pamphilum. An Post duobus, pro, post duos? vt Plautus, Post principio denique. & Post paulo.

35 *Quod te sc. i. ind. r.)* Quia contristatus corripuisti te foras. *Nunc si)* [V] Subiungit posterioris petitionis de reducẽda vxore rationẽ. Ideò reducere debes, vt partus celetur omnes, ne etiã ipse verbis pater, qui ignoratur, neque vlli homines id resciscant.

36 tddfldu *Máximè volo, dóque óperam, vt clàm partus euéniat patrem,*

37 dffatll- *Atque adeò omneis. sed si fieri id non potest quin séntiant,*

38 tfb:aflu *Dica abórtũ esse: scio némini áliter suspéctũ fore.*

39 flaflt- *Quin, quod verisimile est, ex te rectè eum natum putent.*

40 dftdafl- * *Continuò exponêtur: hîc tibi nihil est quicquam incómmodi:*

41 { Cafftft- a * *Et illi míseræ indignè factam iniúriam contéxeris.*

Potest etiam [Et] a. precedentem versum pertinere, lafftlt-.

42 dffafftu * *Pollicitus sum: & seruáre in eo certum est, quod dixi, fidem.*

43 fCfsbftu. *Nam de reducénda, id verò neútiquam honéstum esse árbitror:*

44 dcfatsbu *Nec fáciam: * etsi amor me gráuiter, consuetúdóque [tenet.]* G.[co. fortius o[pentas]yllabum est.

D. *Abortum esse.* Rationabiliter dixit. fit enim abortus mense septimo sine pernicie fœminæ.
• L. Argumentum petitionis à tuto & vtili, v atque à facili.
• V. Iterum est pathos.
• Conclusio per enarrationé. Consiliú Pamphili ex quo in periculum coniicietur.
• D. Hoc cum gemitu.
Alias [eius tenet.] fadfftlv, bu *[etsi me amor gr. &c.]* ^ *sed versus non sanatur.*

36 *Partus eueniat)* D Philumenæ scilicet.

37 *Sed si i.)* Valet consilio mulier. Ideò Andromache Euripidis ait, [Greek] .i. Occupatione enim aliud consilium annectit, Si partus iste nobis etiam inultis diuulgabitur, noui aliam excusationem probabilem, dicam abortum esse factum, hoc est, intempestiuum fœtum & inmaturum esse eiectũ. Et infans mox exponetur ad mortem. Sic putat fore, vt res sit verisimilis, & Pãphilus pater censeatur. Porrò Abortum septimo mense dicit fieri probabiliter. Hoc enim mẽse earò fœtus editur [Greek], interdũ tamen viuere potest, quod Plin. in 7. c. 5. & Gell. 3. c. 6 docét. Nec ignoro Pandectas iureconsultorum septimestrem partum ex D. Hippocrate probare. Exemplũ de Eurystheo Iliados. T. notũ est qui [Greek] est, id est, infans ante tempus natus, quasi mense fallens nimirum septimo. Et D. Paulus prouerbiali figura se quasi abortiuum inter Apostolos modestiæ causa appellauit.

38 *Abortum esse)* D Non est Latinum Abortiuum abortus, quasi abortus nascatur. Natũ ergo pro facto, ceteròque dixit. Lacunas...

Exponetur) Ad mortem scilicet. *Hic t. n. est q. inc.)* Cùm alienus exponitur, & non tollitur pro tuo. Et mirè necandi pueri non fit mentio: quia Pamphili filius inuenietur, cùm ei etiam per patrem puellæ Poëta succurrerit. 40

Hic tibi n. est q. inc.) A nullo timore incommodorum. b Ab vtili. & est [Greek] quartum: vt, Nihil vidi quicquam lætius.

Et illis m.) D Cõclusio per enumerationé. Et nõ lædéris, inquit, & prodétis miseræ. *Et illis m. ini.)* Vt ne sit [Greek], superiori versui vs Et addendum est: vt sit, Et tibi nihil est quicquam incommodi. *Factã iniuriam)* Mitè iniuriam dixit: vt non contemnenda sit, sed tollenda. 41

Pollicitus sum) Plus quàm promisi. *Quod dixi)* Quod promisi. 42

Nam de r.) v Propositio est alterius deliberationis, Non reducam eam domum. Ratio à turpi, Quia turpe est stupratã recipere. *Id vero n. h. esse arb.)* b Neutiquã nõ est omnino negatiuum, sed aliquid asseueratiuus habet. est enim Neutiquã, non nimis, non valde. 43

Nec faciam) Bene addidit Nec faciam. multa enim etiam inhonesta amore suscipimus. *Etsi me)* v Occupatio Ostẽdit rationem honesti nominis ac deponendã esse amori. *Et si me amor gr. e t.)* b Et si non est complexiuum, neque præpositiuum, sed subiuncti- 44

Lácrumo,quæ posthac futûra est vita, cùm in men tem venit, bāflī. 45
Solitûdóque. * *ô fortûna, vt nunquam perpétuò es [bona!]* uſſdtv 46
Sed iam: prior amor me ad hanc rem exercitâtum réddidit: sbcīſ.v 47
* *Quem ego consilio missum feci, [idem] nunc [ópe- ram huic] dabo.* D. Al. [eadem]. aalsſdt-. Si [ide,] ego: ſi [eadem] hoc est, amori. aaſlsbt. 48
* *Adest Pármeno cum púeris:* * *hūc minimè est opus* jddſap 49
In hac re adésse: nam olim soli crédidi iijſſi 50
Ea me abstinuísse in principio, cùm data est: idſdii 51
Véreor [si clamôrem eius] hic crebrò exaúdiat, Al. [clamorem eius ſi], aſſiſp. {aſſſp aſſs} 52
Ne parturîre eam intélligat: * *áliquò mihi est* ſi̊jdaj 53
Hinc ablegândus, dum parit Philúmena. ſſſi p 54

*Exclamatio in fortunam lubricam. L & mox correctio D. Al. [data:] MU [bona.]
* V. Correctio est prioris sententiæ ab antecedenti. G. [hanc operam], aaſtſdt-.
*L. καταστροφή.
*Quia & scire omnia vult & nihil tacere.
*D. In tota Comœdia non cessabit, cùm sit piger nec reticere aliquid, cum sit curiosus Parmeno.

num. Id est, pro tametsi. *Amor me gr. e.)* Quæ duæ res contra honestū & vtile validissimæ. Et bene Tenet, non Tenuit.

45 *Lacrumo)* V πάθος ex præmeditatione futuri tædii, quod exacta Philumena sensurus sit. D Bene propensior in affectum est, vt verisimile fiat potuisse reticere. Et Lacrumo non pédet à superiori: sed interpositis diu flétibus dixit. *Lacrumo quæ p.)* Quæ modò vim pronominis non tenet: sed querelæ. Et Lacrumo, sic dixit, vt Virg. Sic affata sinum lachrymis impleuit obortis. Et est ordo, Lacrumo, cùm in mentem venit.

46 *O fort.)* V Exclamatio gnomica in fortunæ inconstantiā, quæ est Euripus iuxta próuerbiū. Quæ, vt Ciceroni placet, est amica varietati, & constantiam respuit. Thebanus Cèbes fingit eam cæcàm & insanam rotundo lapidi insistentem. Ideò Appelles cùm éam sedentê pinxisset, rogatus cur id fecisset, respondit quia nunquam stetit. Qua etiam de causa Scythis fingebatur sine pedibus, manus tamen & pennas habens. a Apud Boëtium in opere de consolatu philosophico, Fortuna loquens, Hæc, inquit, nostra vis est, Hunc continuum ludum ludimus, Rotam volubili orbe versamus, Infima summis, summa infimis mutare gaudemus. Ascende si placet, sed ea lege ne vti cùm ludicri mei ratio poscet, descendere iniuriam putes. An tu mores ignorabas meos? Senec. in Tragœdia quapiam, P cohibet Clotho stare fortunā. *O fortuna)* D Hic fortunam pro bona posuit. *Vt n. p. es bona!)* Legitur & data. nam & sic pro bona intelligitur necessarió.

Operam dabo) Difficultatem rei ostendit. dicendo. operam dabo. 48

Adest) V παρασκευή est ad sequentem scenam. Vult ablegare aliò seruum futilem, ne quid harum rerum exaudiat. *Adest Parmeno c. p.)* D Quia idem Parméno est secretorum conscius, addidit, Cum pueris. *Minime est o.)* Id est, omnino non est opus. 49

Hinc ablegandus) B Ablegare, Inquit Nonius, propriè est aliò mittere, dictū à legati, qui cum legationibus mittuntur. *Dum parit Ph.)* D Dum, aliàs dummodo, aliàs donec nunc quandiu. 54

ACT. III. SCEN. IIII.

ARG. D Alia ratio est currentis ad argumenta: alia actuum Comicorum. sed perfecti Poëtæ est ita seruire argumento, vt tamen spectator nouis delectationibus teneatur. Nam in hac scena donec perueniat ad Pamphilum Parmeno, hoc θέμα inducitur, cùm hoc ostenditur quid mali sit nauigatio. P nam hic pergens in incœpto sermone Parmeno introducitur, percontans à Sosia de pelagi periculis. V Sosia item ei inter redeundum narrans incommoda nauigationis suæ: éstque συγγνωμονικόν. Parmeno ablegatur ad arcem, ne præsens sentiat Philumenam parere: est mandatoria. *Theses.* 1 Periculosum est ingredi mare. Atque pri-

mum nautam plerique detestantur. 2 Arcana seruis non sunt credenda. Quia si quid secreti velis, illos ablegato. M Nauigandi marisque pericula & incommoda, magnique timores & consternationes, quæ in subitis tempestatibus nos circunsistunt, hic à seruulo dicuntur: vt moneamur & nos ita vitam instituere, vt quàm potest fieri rarissimè eiuscemodi elemento nos committamus. Quod eleganter Propertius libro tertio quoque suadet, dum dehortatur à nauigando, Terra parum fuerat, terris adiecimus vndas, Fortunæ miseras auximus arte vias. Anchora te teneat, quem non tenuere penates? Quid meritum dicas, cui sua terra parum est? Ventorum est, quodcunque paras: haud vlla carina Consenuit, fallit portus & ipse fidem. *Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acatal.*

PARMENO. SOSIA, *serui.* PAMPHILVS.

1 pssisp *AIN' tu tibi hoc, incómmodum euenisse iter!
2 ssissi *AS. Non hercle Pármeno verbis dici potest*
3 ssisi *Tantum, quàm re ipsâ nauigâre incómmodum est.*
4 assisi PAR. *Itáne est? S. ô fortunâte, nescis quid mali*
5 disisp *Prætérieris, qui nunquam es ingrêssus mare.*
6 aadisi **Nam álias vt [omittam] misérias, vnam hanc vide,* E. Al. [mittam], asdisi.
7 issisi *Dies trigínta, aut plus eo in naui fui,*
8 dsssp *Cùm intéreà semper mortem expectâbam miser:*
9 isssp **Ita vsquè aduórsa tempestâte vsi sumus.*

Hic Poëta ostendit incommoda nauigationis.
* L. Colloquiũ seruorũ de mari, priùs quàm veniatur ad Pamphilum. D In scena nascitur oratio, aut in scenam defertur.
* V. Præteritione multas fuisse innuit. D παράλειψις oratoria.
* V. Epiphonema.

1 *Ain' tu)* V Interrogãdo dat occasionem futuræ narratiunculæ. Hic igitur per interrogationem & admirationem summam præcedentis narrationis complectitur. *Ain' tu)* D Pro, aisne tu? Et sic iam aliquid dixisse magni in præcedenti oratione ex respondentis sermone demonstratur.

2 *Non hercle)* V Propositio est de periculosa nauigatione figurata. ὑπερβολή.

3 *Tantum, quàm re i. n. inc. est)* D ἀνταπόδοσις quartum. non enim intulit Quantũ. Vt Virg. Sed quantò ille magis formas se vertet in omnes: Tantò nate magis contende tenacia vincla.

4 *O fortunate)* V Beatũ prædicat quòd mare nunquam sit ingressus, confirmátque narratione periculosũ, & amplificat collatione. *O fort. n. q. m. P.)* D Bene maiori affectu dicēs O fortunate, quàm si respõderet, ita. *Nescis q. m. P.)* D Hic est locus communis de incommodis nauigationis. Loci autem cõmunes dicuntur, quòd cõmuniter omnibus qui sunt eiusdem generis conueniant. Vt disputatio, quæ aduersus proditorẽ instituitur, in omnes et sceleri obnoxios ex æquo competit. In communibus locis tractandis eximius est Chrysostomus: nunc auaritiam, nunc ebrietatem, nunc temporis luxum vituperans, nunc spectaculorum vanitatem vilendens.

Qui nunq. es ingr. m.) D Propriè dixit. Ingressus. nam qui iam nauigauit, Egressus dicitur. sic Virgilius. Egressi optata potiuntur Troës arena. 5

Nam al. vt om. m.) Miserias, nauigationes scilicet. 6

Dies) V A tempore & periculo mortis amplificat. hinc Ouid. Sero respicitur tellus, vbi fune soluto Currit in immensum panda carina salũ. Nauita sollicitus iam ventos horret iniquos, Et prope tam læthum, quàm prope cernit aquã. Cùm Anacharsis audiret spissitudinem tabularum nauticarũ esse quatuor digitorum, dixit: tantillum à morte abesse eos qui nauigant. *Dies tr.)* D Accusatiuus casus plenum numerum & continuationem rei significat. *Dies tr. aut plus eo i n.)* Hoc exiguosum vel sine periculo videri potest: Sed vide quid addat, Aut plus eo in naui. Absolutè Eo. vt alibi, Annos sexaginta natus es, Aut plus eo, vt coniicio. 7

Semper m. exp. m.) Dura est expectatio mali. Virgilius, Inclusi pœnam expectant. *Semper m. exp.)* Id est horis omnibus cum continuatione triginta dierum. 8

Ita vsque) Vsque, vel diu, vel valde. *Odiosum)* D Molestum tot dies in mediis vndis, In naui tanquã in carcere fuisse. D Et nomen pro aduerbio posuit: pro odiosè. 9

L. Facetè indicatur vitium serui fugitiui. Mv. [etiam.]
V. Seruum infidū & profugū notat.
V. Ad seruorum gregem onera portantium.
Pamphilus callidо consilio seruulum ablegat: vsque adeò cauet ne quid emanet negotium.
Mv. [aduectu'st.]
Mv. [rumperet.]

PAR. *Odiósum. s. haud clam me est. dénique hercle* aufugerim* af sp

Pótius, quàm rédeam, si eô mihi redeûndum [sset.] { ad sp a id

PAR. **Olim quidem te caussæ impellêbant leues,* ssili

Quod nunc minitâre fácere, vt fáceres Sosia. saa sp

Sed Pámphilum ipsum video stare ante óstium: sdi sp

**Ite intró: ego hunc adibo. si quid me velit.* si i sp

Here étiam [tu] hîc stas? PAM. équidem te expêcto. bsdssi

PAR. *quid est?* *Al. [nunc tu] su anapæstus esset sexto loco ponendus, bssa'a vel etiam, contracta dissyllabâ. aiddsi. al. 'Tu nunc hic stas? PA. aliter quidem [istum non eliso [te], esset octonarius. bssi isi.*

PAM. **In arcem transcúrso opus est.* PAR. *cui hómini?* PAM. *tibi.* isdsii

PAR. *In arcem! quid eó?* PAM. *Callidémidem hóspitem* dsi sp

Mycónium, qui mecum vnà [aduêctus' est,] cónueni. { hsss i bsiil

PAR. *Péri: vouisse hunc dicam, si saluos domum* assi sp

Rediisset vnquam, vt me ambulando [rumperet:] isii sp

10 *Haud clam me est.)* D *Λυxóτης*, pro Ego maximè intelligo quam odiosum sit. Nā qui iungunt, & sic legunt, errant, & non intelligunt. *Haud cl. m.)* V A voto serui fugitiui. hoc est, mauult aufugere quàm cū domino, in cuius manu est, periculosam nauigationem iterum obire. *Aufugerim)* L Coniunctiuum modum posuit pro indicatiuo futuro: vel, vt alij dicunt, pro missiuo. *Aufugerim)* Sic veteres, quod nos fugerim.

12 *Olim q. te c. imp. l.)* Mirè in seruum fugitiuum, qui ob vitium huiusmodi, non ob causam fugiat. Et bene Leues dixit: hæc enim nō est leuis. V A minori. q. d. non est mirum te ob grauem hanc causam fugam minitari, cùm id olim de multò leuiore feceris.

13 *Quod n. m. f.)* D Vt sit ordo, Olim quidem te causæ impellebant leues Sosia, vt faceres quod nunc minitaris facere hac occasione. Artificiosè. & in Andria sic ait recusanti periurium seruo Mysis, Noua nunc religio in te istæc incessit? *Facere)* Vt faceres. Comicum est & Terentianum.

14 *Sed P. ips. v.)* Ipsum, à quo missus sum, vel dominum, vt Græci dicunt *αὐτόν*.

15 *Ite intro. ego h. a. adibo)* Vel noua curiositate ait Parmeno.

16 *Equidem te exp.)* Bene excepit Pamphilus Parmenonem, vt videatur vera dicturus. *Equidem te exp.)* Apparet Pamphilum Parmenonis ab eo etiam de ydeat: eo quod nunc prior Parmenonem alloquitur. *Equidem)* V Commodè hoc fingit quasi eum, cui aliud fit de non acturus, iam pridem expectarit.

17 *In arcem)* Propositio est mandati de ablegatione. O stendit quàm longe sit, cum in arcem dicat. Et bene in arcem, quam Minerua condidit. *Transcurso)* Pro transcurrere. B Participiū pro verbo: sed potest & pro transcurri accipi. *Cui homini)* D Hæc verba cum sua pronuntiatione vim recusationis in se continent. & est pigri responsio, laborem alium transferentis.

18 *In arcem!)* Pronuntia B vt ostēdat quàm longè sit in arcem transcurrere. L Cum vultu & stomacho pronuntiandum & attēde quam graphicè vbique depinganitur tum garruli & curiosi, tum incerti serbuli mores. *Callidemidem)* V Expositio mandati. A persona quæ est conuenienda. Designat autem eam a nomine, à patria quia Myconius: fortuna, quia hospes, & aduentu.

19 *Qui m. v. a. adu. est)* D Apparet eum cum eo aliquid negotij habere, cum dicit, Qui mecum vna est aduectus.

20 *Perij)* V Seruus pigellus & tergiuersator depingitur. Facete designat eū pertractarem in mari vota nuncupasse, vt si saluus rediret,

seruum

22 ſſſap P A M. *Quid ceſſ.s?* P A R. *quid vis [dicam?] *an conueniam modó!* R. nunt. em? & iſyllabum cenſendum. vel tacclous loco quarto.

23 xddſſp d P A M. *[Immo.] quòd conſtitui me hódie conueniũrum eum,*

24 ſſſi *Non poſſe: [n] fruſtra illic expêctet: vola.*

25 ſdddũ P A R. *At non noui hóminis fáciem.* P A M. *at fáciã vt nóueris:*

26 ſſſip **Magnus, rubicúndus, criſpus, craſſus, cæſius.*

27 bhj P A R. *Cadauerôſa facies: [di] illum pérduint.*

28 ddſip *Quid ſi non véniet? maneámne vſque ad véſperũ?*

29 ſjbſi P A M. *Manéto: curre.* P A R. *non queo, ita deféſſus ſum.*

D ſtomachi dixit. nam non hec interrogantis ſimpliciter.

Go. Imo | vtraque breui, addſſp.

R. Al. [ne me], ſſſſi al. [ne me fruſtra illi], ſiſſi.

Vola. celeritatẽ imponit, ne quid audiat.

Al. [Cadauerôſa facies. P A R.]

*L. Vrbana deſcriptio ad iudicandum ſeruulum.

D *Ita deſſeſſus* hoc magis in geſtu exprimitur.

ſeruum ambulationibus perderet. *Voluiſſe h. d. Rel. v. q.)* D Facetè dixit More enim hoc ſi e... um qui longis itineribus maris periclitari vouent aliquid ſe perueneriint. Et conuenit hoc Pamphilo quem ſuprà malè nauigaſſe audierat.

22 *Quid vis d. an c. m.)* Non enim mandauerat quicquam qui ſine cauſa mittebat, obſitus bene diſſimulare: vt qui mentiuntur. Et ſic pronunciandum, An conueniam modó? vt reprehendere dominum Parmeno videatur.

23 *Imo quod)* V Caput eſt mãdati expediendi. *Imo, quòd c. m h.)* D Deeſt Dic. & ſumitur à ſuperiori ſententia, qua dixit, Quid vis dicam? *Imò, q. c. me h.)* Apparet eum hanc conquiſitã, & vix cortatam inueniſſe ra... iam,

24 *Vola)* ... vſus eſt. ita curras vt volare magis quàm currere videaris. Et anteà tranſcurrere iuſſerat: nunc adiecit imperio. Nam non curre, ſed Vola.

25 *At non n. h. f.)* Moralis expreſſio pigritiæ in tot excuſationibus poſita eſt. B dicit enim. Quid eſt quid vis nuntiẽ? an conueniam modo? denique Non noui hominis faciem. *At faciam vt n.)* D Stomachoſè pronuntiandum At. quod & Pamphilus repetit dicens, At faciam vt noueris.

26 *Magnus)* V A facili. E'ſtque ... hominis ignoti imaginem exprimens ab accidentibus: ex quantitate, quia magno corpore & vaſto: à colore, quia rubicundus in facie: à forma capillorum, quia criſpus: à craſſitie & obeſitate corporis: à colore denique oculorum, quia cæſius. De his coloribus conſulatur Gellius lib. 2. ca. 26. *Rubicundus, criſp. &c.)* B Characteriſmos eſt. per accidentia enim rem deſignat: vt, --Caluo ſeruiret Roma Neroni, Domitianum intelligens. *Magnus, rub. cr. c. cr.)* D Properatio ... Et aceruo ſine coniunctiuo eſt vſus. *Criſpus r.)* Imperitè Terentium de Myconio Criſpum dixiſſe aiunt: cũm Apollodorus Caluum dixerit: quod proprium Myconis eſt. vt Lucilius, Myconi calua omnis iuuentus. Vnde etiam prouerbium Græcum ... Sed ego Terentium puto ſcientem ſacrtius Myconium criſpũ dixiſſe. quod quidem ipſum etiã prouerbium reſipit de his, quæ rara ſunt inuentu. veluti ſi quis Scytham dicat eruditũ, Italum beliacem. negotiatorem integrum, militem pium, aut Pœnum fidum, Strabo autem libro Geographiæ decimo, refert vulgo Myconios caluos dici ſolitos, quòd in ea inſula vitiũ hoc quaſi gentilitium ſit, atque omnibus ferme cómune. Eſt autẽ Myconus inſula vna Cycladum. *Cæſius)* D Glaucis oculis, quaſi felis oculos habens & glaucos.

Cadauerôſa f.) D Sublíuida ac perſona rubore & liuore. rubicundi enim & craſſam faciem ſæpe habent: quod eſt proprium cadaueris. Poteſt & pulpoſa intelligi & craſſa. quaſi cadauerosa Caro enim dicta eſt, eo quòd careat anima. Et caro propriè dicitur mortuorum. Virg. Et corpora luce carentum. Vnde carnifices dicti. quòd carnes ex homine faciãt Pulpa verò propriè ea quæ manducatur, eo quòd pulſetur & conſcindatur. Poteſt & r. pro d. poni: vt caro ſit dicta quaſi cado. vt Virgilius,- Belloque caduci Dardanidæ quòd iam ſcilicet ſine anima ſit, & cadat. *Cadauerôſa f.)* M Id eſt, monſtroſa: nam cadauerum forma magis monſtro, quàm recto homini cõpetit. *Dy ill p.)* D More pigrorum malè optat ei propter quem mittitur. 27

Quid ſi n. v.) Omnia dicit, ne eat. 28

Maneto: c.) Etiam Pamphilus tanquam 29

PAM. *Ille abijt. quid agam infelix! prorsus nescio* ddll
Quo pacto hoc celem, quod me orauit Myrrhina, flllp
Suæ gnatæ partum. *[nam me miseret] mulieris* {csdddp {s
Alii. [nam miseret], lssddp.
Quod potero faciam: tamen vt pietatem colam: dbddsp
Nam me parenti potius, quam amori obsequi sddd
Oportet. *at at eccum [Phidippum*] *& patrem* ibssp
Video: horsum pergunt: quid dicam hisce, incertus asslp
sum.

*D. Diuisio, id est, enarratio.
*L. Attende humanitatem & pietatẽ Pamphili.
Al. [Philippum.]
*V. Conturbati est animi. Et ...... ad sequentia est.

de industria perseuerat. *Non quo ita d.s.)* Hic in gestu, & spectaculo plus est: nã in sensu & authore exprimit lassitudinem.

30 *Ille abijt)* Quasi dicat, licet iam loqui. *Ille abijt)* Quasi cum difficultate completam rem ostendit hoc dicto. *Quid ag.)* V Consultoris est. nam illi incertum est verum agat inter duo vtilia. Vtrum celet omnes, an verò etiam matri suæ significet.

32 *Nam miseret)* V Ratio ab affectu suo pathetica, cum occupatione

33 *Quod p.f.)* P Id est, celabo quantùm potero an quasi proijciens curas, & fessus angore dixit, Quod potero faciam: id est: si potero, cedam amori? & rursus tanquam pietatis admonitus, adiecit exceptionem, Tamen vt pietatem colam. Seruat enim in illo amorẽ Poëta: cuius non pœnitet, ac re cognita, & errore sublato. *Quod pot.f.)* Id est amori obsequar. nam misericordia mulieris de amore descendit. *Quod pot.f.)* Apparet hoc dictum, defectus esse, non virtutis. *Tamen vt p.c.)* Recordatus est læsam matrem esse ab vxore: hoc enim credit. & ideò se ad exceptionem reuocauit, ita se amori cedere oportere, vt nõ obliuiscatur omnino pietatis. Et bene in eã causam contulit necessitatem non reducendæ vxoris, quæ inuenietur nulla esse. Sunt tamen qui manente eadem sententia, totũ hoc iungunt, Quòd potero, faciam tamen vt pietatem colam: hoc est, inquantùm potero, dabo operam aduersus amorem, vt omisso eo, pietatem colam. Et subiungitur causa. Tamen vt pietatem colam. Deest Ita: vt sit Tamen pro duntaxat. vt sit, ita vt pietatem colam. Dixerat enim Quod potero: & ideò addidit exceptionem, Tamen vt pietatem colam: id est, non sum oblitus & matris. *Tamen)* Pro Ita tamen.

34 *Nam me p.)* V A suo officio, quid potius sit faciendũ. In altera enim parte est honestas in vxorẽ, in altera verò pietas in matrem. In hoc homine exemplum egregiũ humanitatis & pietatis est. *Nam me p.p.q.am.)* D Amori. scilicet Vxoris. quia dixit, Quod potero, faciã. & hoc est quod dixerat, Quod potero, faciam.

35 *At at)* Interiectio est conterriti & conturbati.

36 *Horsum perg.)* Modò Pergunt, pro eunt: aliàs perseuerant.

ACT. III. SCEN. V.

ARG. V Senes Pamphilo reditum gratulantur: est .... Exponit ipse negotium de hæreditate: est .... Certatim instant senes, vt Pamphilus reducat vxorem: qui est iam alter gradus epitaseos. V Præcipuè autem Pamphilus accusat vxorem de abitione. & causas recitat, cur nolit eam reducere domum: estque .... quæ res etiam inter senes rixas parit. In genere deliberatiuo est, in suadendo & recusando consiliẽs: P Pamphilus eligit potius matrem defendere, Philumenam verò incusare apud senes, quàm amori obtemperare adeo, vt à conspectu Phidippi soceri tandem discedat, ea lege & animo, vt non sit Philumenam eius filiam tanquam vxorẽ reducturus. Quod Phidippus causam ignorans ægre & indignè tulit. V *Thes.* 1 Voluptuariorũ est, Vixit dum vixit, bene. 2 Mariti est, fideli & amico & clementi animo in vxorem esse. 3 Pietas in matrem anteponenda est pietati in vxorem. 4 Repudii causa sæpe est quædam necessitas. 5 Sæpe ita est licita. 6 Ebriotibus iubilati animi adsunt. M Quantùm debeant parentibus liberi, quantùmque pietatis illis exhibere, & quòd omnibus etiam externis amicis præferre debeant, docet hæc scena. Hoc autem vt faciant, nisi singulari prudentia præditi sunt, induci non possunt. Nam cùm ea sit veluti dux quædam actionum nostratum, remota hac, frustra nititur filius, aliud nihil agens, quàm vt imprudens parentibus, minimèque compositus appareat: quare obedire debent parentibus.

bus.Cùm enim nos genuerint.genitos educarint diligẽter, & artibus ad vitam instituerint, conferántque,quantum in ipsis est.omnia ad victum cultúmque & alios vitæ vsus necessaria.innumerabilésque labores sponte suscipiant ad re c m paranda, quam pro tot,tántisque beneficiis referre eis gratiam possemus,non haberemus, nisi nobis obedientia illa,n sufficeret.& in hac re sola in nimio peccare liberi non possunt. Nemo enim in obediendo e cedit:vt est apud Plautum,Nunquam nimis curare possunt parentem filii.Cicero pro Plancio, Viuat cum parente, quem veretur vt deum: nam iudicio meo pietas fundamentum est omnium virtutum. Idem in oratione post reditum , Parentes charissimos habere debemus, quòd ab iis nobis vita,patrimonium,libertas,ciuitas tradita est.

Vers. gen. Quatuor & triginta primi sunt trochaici tetr.catal. Reliqui deinde iambici senarij .siue trimetri acatalectici.

LACHES.PHIDIPPVS. PAMPHILVS.

1 *(DIXTI'N') dudum,dixisse illam se expectâre filium?* *Al.[Dixtine],*[C] *sed perperam.*

2 PH. *Factũ.* L. *venisse aiunt:rédeat.* PAM. * *quam caussam dicam patri,*

3 *Quámobrem non redûcam,néscio.* L. * *quem ego hîc audiui loqui?*

4 PAM. *Certum obfirmâre est viam me , quam decréui pérsequi.*

5 L. *Ipsus est,de quo hoc agêbam tecum.* PAM. *salue mi pater.*

6 L. *Gnate mi salue.* PH. *bene factũ te aduenisse Pámphile,*

7 *Atque ádeò, quod maximum est.saluum * atque válidum.* PAM. *créditur.*

8 L. *Aduenis modó?* PAM. *ádmodum.* L. * *cedo, quid relîquit Phánia*

Viam ad epitasin facit . senes enim impelliunt ad reducendam.

* L.Hoc secum sollicitus Paphilus.

* D.Vt solet,primò personas inducit secum loquentes, deinde ipsas conuenire inuicem:vt alibi, Quis hic loquitur?Mysis salue

* D. Aures is ad salutem.validus magis que robustus & habitior corpore.

D. *Al.[maximè].*

* D.Autauarus,aut iactabundus hæc dicit. L Conuenit vt de causa profectionis antè men-

1 *Dixtine d.d.ill.se exp.fil.)* [D] Facetè principium est interrogantis ita , vt sciat quid sibi responsurus sit quem interrogat.Illaturus est enim argumentum per ἐπαγωγῆς. *Dixtine dudum)* Captiosa interrogatione cœpit,dicturus,Venisse aiunt: redeat. *Dixtin')* [V] Obliquus ductus est exordij vsque ad propositionem. *Dixtine dud.)* [D] Quia dixerat, Sanctè adiurat Non posse apud vos Pamphilo se absente perdurare.

2 *Factum)* Id est,dixisse illam, aut me. Et deest Est;vt sit. Factũ est. *Quam caus.)* [V] Hæc secum animo valde dubio de causis repudii loquitur.Non enim audet veram causam exponere.

3 *Quamobrem n.r.n.)* [D] Habet causam:sed non vult veram dicere. & prætereà non vult cum inuidia matris suæ loqui:si in illam cõferat,vt vxorem non reducat domum.

Certum ob fi.est v.me) Aduersus omnia obstinatè agere,id est,contra omnes. [V] Contra affirmare,Nam Ob in compositione Contrà significat. *Quam decr.pers.)* [D] Id est,vt matri potiùs,quàm amori morem gerat. 4

Gnate mi) [V] Gratulantur filio & genero reditũ, Gratulationem amplificant αὐξήσει Primùm,quòd aduenerit:deinde,quòd saluus postremò , quòd validus , vt qui neque mari perierit,neque valetudinem pristinam amiserit . Raro enim nauigantes validi & integri ex longis profectionibus reuertuntur . Hæc fuit παρασκευὴ huius congressus. 6

Atque adeò q.m.est.s.a.v.) [D] Ordo est,primùm aduenisse,deinde saluum, postremò validum. *Creditur)* Minùs blandè respondet, de repudio vocaturus. 7

Aduenis modo) Difficile inuenitur præsentis temporis Modò.Atque vt ostendat esse 8

momen

tlo fiat. quàm ad Philumenam perueniatur.

Consobrinus noster? PAM. *sanè hercle homo voluptáti obsequens* 9

Fuit, dum vixit: & qui sic sunt, haud multùm hærèdem (adiuuant.) 10

R. (iuuant).
R. (relinquit:)

*L. Aristippi sentẽtia, qua hominem voluptuarium fuisse indicat.

*Sibi vero hanc laudem (reliquit:) * Vixit, dum vixit, bene.* 11

L. *Tum tu igitur nihil attulisti huc plus vna senténtia!* 12

PAM. *Quicquid est id, quod reliquit, prófuit.* L. *imò obfuit:* 13

momentum etiam præsentis temporis: dixit, Admodum: quod est minus. *Aduenu me ò*] Virgilius,-Vigilásne deûm gens Ænea? vigila. *Admodum*] Excusatio cur adhuc non viderit patrem. *Cedo, q. r. Ph. Cons. n.*] Vtrum iactanter Laches de hæreditate loquitur præsente socero, vt illum cupidiorem faciat ad reuocandam filiam? & fit sæpe hoc, vt ex alio principio peruenire quæramus ad ea quæ volumus dicere. An ideò, vt sciat rem, & diuitias suas, cupidiorem socerum redditurus? *Cedo, quid*) V Nunc de hæreditate quid actum sit exponitur. Nam senex auarus subito quærit de ea.

9 *Consobrinus n.*) D Quasi sororinus Sobrini sunt ex duabus sororibus: Consobrini, ex fratre & sorore. Et propinquitate Terentius frequentata monetur: vt hæredum. *Consobrinus n.*) Cùm de fratre natus est alter, & alter ex sorore, Consobrini: cùm ex fratribus, Patrueles dicuntur. *Sanè hercle*) V Nuntiat eum parum hæreditatis reliquisse, rationem ex causa efficiente ponés, quòd suauem & voluptuariam vitam egerat. Confirmat & sententia prouerbiali olim dicta in homines gulæ & luxui deditos, ac nimis molliter viuẽtes, quos ἀσώτους vocat Aristoteles. Vbi in verbo Viuere pulchra amphibologia luditur. primùm enim simpliciter, mox verò pro genialiter vitam agere accipitur. Aristoteles quoque ait, καὶ ἔνιοι γὰρ ἄσωτοι ζῶσι διὰ τὸ κακὸν ἔχων τὸ φθείρειν τὴν οὐσίαν, ὥσπερ γὰρ ὁ δι' αὑτὸν ἀπολλύμενος. δοκεῖ δὲ ἀπώλεια τις αὑτοῦ εἶναι καὶ ἡ τῆς οὐσίας φθορὰ, ὡς τοῦ ζῆν διὰ τούτων ὄντος. Hinc epigramma hoc verum est, Σώματα πολλὰ τρέφειν, καὶ δώματα πολλ' ἀνεγείρειν Ἀτραπός εἰς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη. *Sanè h. h. v. o. f.*) D Sanè, satis, validè nam qui sanus, & validus est. *Voluptati obs. F.*) Contrà facit Pamphilus: distingui enim volens, nihil dicit, vel parum relictum.

10 *Haud m. hær. ad.*) Parum consulunt hæredi.

11 *Sibi v. h. l. r. v. d. v. b.*) Bene & facetè. Nihil hæredi relinquunt, sibi verò relinquunt. *Vixit, d. vixit, b.*) Planè vnum Vixit aliud significat: & alterum Vixit aliud. *Vixit, d. v. b.*) Sententia est hortantis ad delicatè viuendum. *Vixit, d. v. b.*) Hoc enim scilicet reliquit. *Vixit, d. v. b.*) B Prouerbiale hoc olim fuit. Sententiam enim vocat senex Conuenit autem in eos, qui molliter ac suauiter viuunt, atque ita faciunt sumptus, vt non multum iuuent heredem. Amphibologia est in verbo Viuere, quod interdum simpliciter viuere, interdum genialiter vitam agere significat: vt apud Catullum, Viuamus mea Lesbia, atque amemus. Et Persius. Satyra quinta, Indulge genio. carpamus dulcia nostrũ est, Quod viuis Erasmus quoque in Moriæ encomio de sapiẽte qui per omnem vitam tristis, tetricus, sibi ipsi iniquus ac durus fuerit, Quanquã quid refert, inquit, quando moriatur istiusmodi, qui nunquam vixerit?

Tum tu) V Facetè & decorè hoc dictum 12 auaro seni cõueniens tribuitur Lacheti. *Vna sententia!* Expressit animum auari senis.

Quicquid id] V Etiam tenuis hæreditas, 13 quia prodest, non est respuenda. *Est est qui me. Quicquid est id, q. r. pr.*) D Quicquid & ad paruitatem refertur: vt, At enim id mihi sati. est, quod est de me opiniones · quicquid est. *Quicquid est id, q. rel.*) Nullum in hoc sene fuit doloris officiũ antè quàm sciret aliquid relictum. *Profuit*] Id est, pro nobis fuit. ac per hoc nostrum est: potest enim ipse profuisse: potest res eius. *Imò obf.*) V Inuersio est, Imò obfuit, Quia si hæc nobis non contigisset, non amisissemus consobrinum, Estque à consequenti. *Imò obfuit*) D Morem eorum expressit quibus relinquitur · qui cùm audierint sibi aliquid esse relictum, tunc tristes se fingunt.

14 *Nam illum viuum, & saluum vellem.* [PH.] * *impúnè optáre istuc licet.* Al. [PAM.]

15 *Ille reuiuiscet iam nunquam:* * *& tamen utrum malis scio.*

16 L. * [Heri] *Philumenam ad se accérsi hic iussit:* * *dic iussisse te.* G. Si legas [Here], pr. mus pos erit brachysyllabus.

17 PH. * *Noli fódere: iussi.* L. *sed iam eam remíttet.* PH. *scilicet.*

18 PAM. *Omnem rem scio, vt sit gesta: aduéniens audíui omnia.*

19 L. * *At istos inuidos dij perdant, qui haec libénter núntiant.*

20 PAM. * *Ego [scio me] cauisse, ne vlla méritò contumélia*

* D. Si optata euenirent, nunquam, inquit, optares, vt ille reuiuisceret.
* Facetè Lachetis auaritiam notat.
* D. Hoc erat, quò omnis tendebat oratio.
* L. Hoc summissè dicitur.
* L. Noli f. sub. Lacus.ná manu submouês instigabat.
* Imprecatio in rumigerulos.
G. Potest: At] à superiore versu pendere.
Muretus [me scio], abstrato.
* D. Principium à

14 *Nam ill. v. & s. v.*) Non idem Viuũ, quod Saluum. *Impunè*) V Vafrè illudit auaro patri, quem nouit pluris facere hæreditatem, quàm amici vitam. Depingitur autem hic ingenium hæredipetarum, qui vbi audiunt se quid testamento accepisse, simulant gestu dolorem & luctum, re verò gaudent: Vt mihi videatur rectissimè dixisse Publianus ille Mimus: Hæredis fletus sub persona risus est. *Impunè opt. ist. l.*) D Bene Impunè: quia hæredi pœna est, mortuos reuiuiscere. An sine detrimento optas? vt cùm medicus dicit de iã mortuo, Ego si illum curarem, viueret. *Ille reu. iam n.*) Mirè Poeta his verbis Phidippum quoque subinuidere indicat. Plus est Nunquam, quàm non.

15 *Ille reuiuis.*) V A tuto & impossibili. Quia [illegible], Eurip. B Priscianus de inchoatiuis agens, & volens ostendere non à solis secundæ coniugationis verbis inchoatiua deriuari, sed etiã ab alijs, A viuo, inquit, viuisco, vnde reuiuisco. Teren. in Hecyra. Ille reuiuiscet iam nunquam. *Et tamen utr. m. sc.*) D Mortuum illum magis, quàm vt reuiuiscat denuò. Quid malis de duobus, scio: vtrum illum mortuum permanere, an reuiuiscere. V Et si posses eum votis in vitam reuocare, non sanè faceres. B Notat æqualium auaritiam. Vt cupidi sumus, inquit, senecta ætate omnes, mortuum illum mauis scio, quàm in vitam redire.

16 *Heri*) V Transitio est ad rem principalem. Fabricant autem hic technam de fallendo Pamphilo, quæ tamen ipsis malè succedit. Meliùs enim causas abitionis Antiphilæ nouit Pamphilus, quàm senes. *Heri Phil. ad se acc. hic iuss.*) D Heri, & Iussit, bene: vt breue tempus sit: & nihil vxor sua sponte fecerit, sed coacta videatur exisse. Et non Abduci, sed Accersi, nec à nobis, sed Ad se.

Sed iam) V Propositio est insinuata de vxore reducenda. 17

Omnem rem) Non apertè negat quod dicunt, licèt falsum, quòd sciat rem omnẽ, reddi que probabile, quòd audierit reuersus. Veram autem causam dissimulat, vt stet suis promissis. *Omnem r. s. vt sit g.*) D Virgil. Troianas vt opes & lamentabile regnum, &c. 18

At ist. inu. dij p.) Bene Inuidos, qui matrimonio inuideant, ergo reuocanda vxor est. & adeò non puduit mendacij honestè deprehensum senem, vt inuidos facaret qui vera prodiderant. 19

Ego scio) L Profert officium suum, na quid sibi imputetur. V Accusat Philumenam de abitione apud senes. Totius autem orationis propositio est, Nolo eam ad me recipere. Ratio principalis, Quia sine iustis & grauibus causis abiit. Hic itaque causas abitionis exponit, sed veram dissimulat. Ac primùm quidem seipsum excusat, suam innocentiam ostendens, remouens abitionis causam à se, à sua diligentia & studio, quo cauerit semper ne quid committeret vnquam, quod sibi contumeliæ esset futurum. *Ego scio me c. ne v. meritò c.*) D Mirè addidit, Meritò. Non enim cauere, inquit, ne fieret ea potui: Igitur ne meritò fieret, quod in me fuit. 20

tempore à dictis, factisque tam suis quàm aduersariorũ & ab ante acta vita & præsenti.

Fieri à vobis posset: idque si nunc memoráre hic velim, 21

Quàm fidéli ánimo, & benígno in illam, & clemén ti fui, 22

ᵛD. παρένθεσις.

Verè possim: ᵛni te ex ipsa id magis velim rescíscere 23

• Argumẽtum fortissimum.

Nanque eo pacto máxumè apud te meo erit ingénio fides, 24

ᵛ V. Obtestatione confirmat suam innocentiam.

ᵛ*Cùm illa quæ nunc in me iniqua est, æqua de me díxerit:* 25

G. [euenisse hoc]. Mu. [hoc mea euenisse dissidium].

ᵛ*Neque culpa [hoc euenisse] diffídium mea, id testor deos.* 26

ᵛ L. Causatur matris dissidium, vt partum celet.

ᵛ*Sed quando sese [indignam] députat matri meæ,* 27

Al. [indignam esse]. Mu [esse indignam].

Cui cõcêdat, [cuiúsque mores] tóleret sua modéstia: 28

Mu. [cuius mores].

Mu. [potest componi].

Neque álio pacto [compóni potest] inter eas grátia: 29

Ex deliberatione conditionem colligit.

[Segregánda aut mater est] à me Phidíppe, aut Philúmena. 30 *Si legatur [Segreganda est mater], bene habebit versus.*

21 *Idque si nunc)* Ab ante acta vita. ᵛ A suo in ipsam animo fideli & clementi. Fidem autem hic sibi conciliat, & modestiæ laudem consequitur, quòd vxori etiam auersanti permittit liberum testimonium de suo in ipsam animo. Magis videmur vacare culpa, quando iudices ad testimonium & confessionem illius qui nobis aduersatur remittimus.

22 *Et clem fui)* ᴰ Pro fuerim. indicatiuum pro coniunctiuo posuit. ᴮ Figura per modos dicitur. Et in illo Eunuchi, Viden' otium & cibus quid facit alienus? pro quid faciat.

24 *Nanque eo p.m.ap.te m.er.ing.fi.)* ᴰ Bene nõ Dictis, sed Ingenio.

25 *Cum illa q.n.in me iniqua est, æqua)* Iniqua æqua παρονομασίαι sunt Terentianæ. Et bonum argumentum. Nam & Virgilius, Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat: inquit. & Cicero, Te ipso teste iniquo, atque improbo: verũ ad hanc rem satis idoneo: te inquam teste, dicam. *In me in.est.æq.de me d.x.)* Quia aduersarij testimonium, si contra se dicat, tam graue est, quàm vel boni viri.

26 *Neque c.h.euen. diff m.)* Non ergo quid fiat, verùm per quos fiat, quærendum est. Et nimis abruptè dixit Euenisse, non Euenire. idque ad confirmationem.

27 *Sed q.s.ind.)* Hoc sic profert, vt eam ostendat causam esse dissidij: & hoc ipso tentat vtrum doté relinquere possit. Et ideò suprà. Neque mea culpa hoc dissidium euenisse, id testor deos inquit. *Sed quando* ᵛ ἀνακεφαλαίωσις dissidium indicat inter illam & matrem de composito tanquam abitionis principem causam. Nam hãc mauult proferre senibus etiam persuasam, quàm partum vxoris celandum. Est autem à matris persona, & vxoris immodestia causa sumpta, Non se putat dignã, quæ socrui cedat: Non vult morositatem matris modestè perferre. Quasi dicat. certè iuuencula anui aliquid debebat concedere. Addit & aliã ab impossibili, Hoc dissidiũ non potest componi, quasi inter socrum & nurum perpetuum sit. *Deputat m.m.Cui conc.)* Fortassè ergo indigna est. & rectè Deputat: mihi tamen mater colenda est. hoc sentit. *Dep. matri meæ.Cu.)* ἐν ὑποκρίσει Matri meæ, vt idonea sit causa repudij.

28 *Cuiúsque m.t.)* Hoc meliùs, quàm Obsequatur, aut Inseruiat. *Mores tol.* Bene Mores, vt aniculæ: non enim Prauitatem. vnde senes, morosi appellantur. Horatius, Donec virenti canities abest Morosa. *Mores tol.s.m.)* O temperamentum! Mores potiùs quàm Iniurias dixit.

29 *Neque al.p.c.p.)* Nisi vt concedat matri, toleretque mores eius.

30 *Segreganda aut mater est à me Ph.)* Bene tanq

31 ſſaſſ- *Nunc me pietas, matris pótius cómmodum ſuâdet ſequi.*

32 dſſſdſſv L.* *Pamphile, ad aures haud inuito ſermo mihi accêſſit tuus,* •L. Laudatio.

33 ſſſſt- *Cùm te poſtputâſſe omnes res præ parênte intéllego:* •L. Admonitio loco accuſationis.

34 {ſſſſſv ſa *Verùm vidê, ne impûlſus ira prauè inſiſtas Pamphile.* •L. Defenſio ex cōiectura.

35 {aſſſp aſſd PAM.* *Quibus iris ſimpûlſus nunc in illam iniquus ſim!]* Quomodocunque dimittetur, [ut ſinîquus] eſſe, intus ſe [nunc in illam impulſus iniquus] ſit, aliſp.

36 ſſſap *Quæ nunquam quicquam erga me commérita eſt, pater,* •L. Probatio à meritis.

37 ſſſal * *Quod nollem: & ſæpe, quod vellem, méritam ſcio.* Fortè legendum [Amoque e.m.]

38 bſdſſ * *[Amóque*] & laudo, & vehemênter deſſydero.* • D. Totú hoc ſa-

tanquam ex deliberatione colligit quod facturus eſt. Et mollius Segreganda, quàm Excludenda. *Segreganda)* V Disiunctiuo ſyllogiſmo propoſitionē affect. voluntatē ſuam explicat, etiā per concluſionem. Ergo aut mater relinquenda eſt, aut vxor. Sed matrem ob pietatem quam debeo, deſerere non poſſum: De erā itaque vxorē. Maior enim ratio commodi matris quàm vxoris eſt habenda. Nulla eſſet & infirma hæc cauſa diuortii, ſi non ſubeſſet ſtuprum. firmior enim debet eſſe inter maritum & vxorem coniunctio, quam vt ob leue diſſidium ſocrus & nurus, diſſoluatur, vt nos ſacræ literæ docent.

31 *Nunc me p.m.p.c ſ.ſ.)* D Quàm mollibus verbis repudium nuntiatum eſt à Pamphilo.

32 *Pamphile h.u.n.)* Grauis oratio eſt à nomine incepta. Virg. O præſtans animi iuuenis. Et eſt figura [illegible]. Sic Virg. Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo. *Haud in.ſ.m. ac.t.)* Senili loquacitate: pro, rectè locutus es. *Ad aures &c.)* V Figuratē hæc dicitur. Nam ſimplex oratio eſſet. Libēter audiui hūc ſermonem, quo te pluris facere matrē, quàm res cæteras profiteris. Concedit hoc pater & approbat, vt grauius inferat. *Ad aures h.i.n.)* D Optimè dictum. Haud inuito. non enim in totum volenti: quippe de diſſidio, ſed tamen quia piè locutus eſt, mediocriter approbauit.

33 *Omnes res)* Plus dixit, quàm ſi Vxorem diceret. *Præ parent.)* Bene Parente: quod nomen commune & cum patre eſt, & cum omnibus quos hæc neceſſitudo coniungit. Melius ergo, quàm ſi diceret Matrem.

34 *Verum v.)* V [illegible] aliā diſſidii cauſam impulſiuam, nempe irā profert. *Verum v.ne i.s.pr.s.P.)* D Leniter & ſuadenter. *Ira)* Non ergo iudicio. *Inſiſtas P.)* Non enim incipere, ſed inſiſtere hic, malum eſt.

Quibus iris) V Diluit per inficiationem, 35 Nullam ob iram iniquus ſum in eam. *Quibus iris imp.)* D Non dixit Qua ira, ne ſuperbè loqueretur: ſed Quibus iris: vt hoc ipſum per [illegible] decideret, quod pater dixit, Impulſus ira. An his matris, aut meæ vxoris, & meæ, an omnium trium? *Quibus iris impulſus)* Rectè non vult iram eſſe, ne peccaſſe videatur vxor. Sic enim quaſi nec ipſa peccauerit. *Quibus iris)* Ille iram ſingulariter dixit: hic, iras plurali: ne videatur vnius iræ cauſa mittere vxorem.

Quæ nunq.) V Ratio à meritis eius ex lo- 36 co contrariorum. Quia de me eſt non malè, ſed benè merita. *Quæ nu.q.q.e me c.eſt pater)* D Aduerte, proprietatem expreſsit commerendi & merendi. *Erga me)* Hoc totum repudiaturus mariſeſt diceret, niſi ad exitū fabulæ Poeta reſpiciens, reducturus animum in Pamphilo reſeruaret. Et nota repudiantē eam, quam laudat, pietate ſola compulſum.

Et ſæpe q.v.m.ſc.) Mereri bona dicimus: 37 Commereri mala. id eſt, delinquere, peccare. Ergo hîc Meritam, pro Præſtitiſſe dixit. Virg. Ego te quæ plurima fando Enumerare vales nunquam regina negabo Promeritam.

Amoque. V A ſuo in ipſam animo & affe- 38 ctu. *Amoque & laudo)* D Non ſtatim qui amantur, & laudātur: nec qui laudātur, etiam cōtinuò deſyderātur. Multa ergo dixit. Amóque & laudo, & vehementer deſydero. Et vide amoris impulſus nimius hic eſt circa vxorē & quaſi oblitus ſuæ matris & vitiatæ, loquitur: ſed tali opus eſt Pamphilo ad eiuſmodi argumentum, donec perueniat ad [illegible],

est ad catastrophé, vt auidiùs reducatur.

Nam fuisse erga me miro ingénio, expêrtus sum: { affdip / f 39

Illique exópto, vt [réliquam] vitam éxigat. ffdsp 40

G. [relliquam] per geminam ll. fffisp.

• Excusatio repudii à necessitate. R. [Tibi in ..] iifffii. R. Tibi in manu est. pro. in tua potestate situm est. • Factum Pamphili ex patris verbis ostenditur, quòd discessit. & benè: nam vlteriùs præsente patre resistere durum fuit.

Cum eo viro, me qui sit fortunátior: iiffsp 41

* *Quandóquidem illam à me distrahit necéssitas.* dff.ij 42

P H. [*Tibi id in*] *manu est, ne fiat.* L. [*si sanus sies,*] aiffsi 43

R. Vel. [si sanus es situ], A iiffsp: vel elisa vltima in sanus, iiffsip.

G. [Tibi in manu est ne fiat id. L. si sanus es.] iiiiisp.

Iube illam redire. P A M. *non est consílium pater:* { ailsap / a 44

Matris seruibo cómmodis. L. * *quò abis? mane,* ffiiii 45

Mane inquam: quò [*abis?* P H. *quæ hæc est pertinácia!*] iddsip 46

Al. [vae ... P H. quæ hæc pertinacia est?] iffiit.

• D. Inuidiosè in Phidippum. • L. Irascitur Phidippus. V Expurgatio ab inopinato de Pamphili inspera ta inhumanitate.

L. [*Dixin'*] *Phidíppe hanc rem, ægrè latûrum esse eum?* fffsp 47

Al. [Dixine,] ffisp.

* *Quámobrem te orâbam, vt filiam remitteres.* affiij 48

P H. * *Non crédidi, édepol, adeò inhumânum fore:* silbisp 49

Al. [adeo pol ... edepol, adeo] fibisp.

in qua vxorem reduci necesse est.

39 *Nam fuisse*) V Expolit priorem rationem à meritis eius. *Nā fuisse erga me*) D Quàntum valet quod Fuisse dixit, & non Esse: quasi re transacta.

40 *Illique exop.*) V A voto, optat vt repudiata meliorem maritū consequatur, à signo est. *Vt rel. v. ex.*) D Satis flebiliter dixit, Reliquā exigat. Virg. Omnes vt tecum, meritis pro talibus, annos Exigat.

41 *Cum eo v.*) Non inuidere iam non est mariti.

42 *Quandoquidem ill. à me d. n.*) Omnis conclusio verborum Pamphili, repudii confirmationem continet: plus tamen sensu sic significante, quàm verbis. *Quandoquidem ... me d. n.*) Excusatio in necessitate, quæ est inexorabilis. Et Necessitas, partus scilicet: quam necessitatem domi offendit: quòd ex alio ... peperit. Sed modò vult Necessitatem matris videri Iracundiam, quæ à nuru ita offensa sit.

43 *Tibi id in m. e. ne fiat*) Hoc opponit quod minimè vult Pamphilus videri, & quod prodest socero. *Si sanus*) V Vrget. sed modestè, vt recipiat. *Si sa. ne fies, iube ill. r.*) D Pro, si sanus es. nam aliter, Iubeas dicere debuit. *... sanus sies*) Bene pater supra iram dixit: nunc insaniam significat inesse Pamphilo. *Si sanus fias*) Non ergo culpa est, cui vt redeat iubere potest.

Non) V Recusat ab æquo, & pietate in matrem. *Non est c.*) D Durius erat, nolo reducere. ergo hoc lenius dixit. 44

Matris s. c.) Hoc verbo necessitatē, qua cogatur, ostendit. *Quò abis*) V Ne patri pertinacius reluctetur, & ne causæ hæ tanquam infirmæ refutentur, abit. 45

Mane inq. quò abis) D Bene, Quo abis? quia patrem deseris & vxorem. *Quæ hæc est pert.*) Sicut decuit socerum. & subindignatur, quia coram sibi fit contumelia. 46

Dixin') V Expostulatio est senum, quòd non ... maturè Philumena sit remissa domum. Sed errant senes boni in causa abitionis. *Dixine Ph.*) D Artificiosè Laches, vt minùs miretur, & minùs indignetur socer, ... Pamphilum dicit: quando & prædictum est, & hæc portuit. *Dixine Ph. hæc ag. l. esse e.*) Renouauit verba sua eidem personæ nam ita dixerat, Neque adeò me clam est, quàm esse eum grauiter laturum credam, Hec si resciuerit. 47

Quamobrem te orabam, vt filiam remitteres) Inuidiosè aductum Phidippum, tanquam in illi sit, vt de se purget, & nō accuset Pamphilum. *Non credidi ad. adeo*) Potuit enim dicere, Non credidi inhumanum fore: sed acerbè addidit Adeó. 48

Adeo inh. f.) Bene quasi iratus, Inhumanum esse, inquit. 49

a ꝗꝗ *Ita nunc is sibi me supplicaturum putat!*
ſi iſp *Si eſt, vt velit reducere vxorem, licet:*
dddiſp *Sin alio eſt animo, renumeret dotem huc.* * *eat.*
ſſaſſp L. *Ecce autem tu quoque proterue iracundus es.*
ſiiſp PH. * *Percontumax rediſti huc nobis Pamphile.*
ſſiſi L. *Decedet iam ira hæc, etſi merito iratus eſt.*
ac:ſii PH. *Quia* [*paululum*] *vobis acceſſit pecuniæ,*
i:diſi *Sublati animi ſunt.* [L. *etiam mecum litigas!*

* L. Subiecta in fine permiſſio, irato tum more.
* V. Ad abſentem Pamphilũ apoſtrophe indignationis pleniſſima.
G. [*paulum*]. aſſhi.
R. Al. [*a. ſunt.*]

50 *Ita nunc)* V Cum Indignatione, non vult ideo ei ſupplex fieri. *Er vvil im darumb nicht zu fus fallen.* Irati hominis eſt permiſſio. Mox vero vrget eum complexione, Si velit, reducat Si non, reddat dotẽ & dimittat. Putat ſe mentione dotis territum eum eſſe. *Ita nunc is ſ m.)* D Sibi & Me, magno pondere legendum eſt vtrunque pronomen: vt, Cantando tu illum? Id e. gener focerum, vel Pamphilo Phidippum. vel ſi quid tale inueneris. *Supplicaturũ)* Iaru. eſt Satisfacturum, Supplicaturum addidi.

52 *Sin al. eſt an ren d. huc, eat)* Hoc rectè ſocer, non tam vt dotem recipiat, quàm vt terreat, hoc dicit. Et Renumeret, propriè: quia dos, pecunia eſt. Et hic ἰδιωτισμὸς iraſcentis eſt, & exigentis debitum. Eat verò mirè dictũ, quaſi ipſe pronciatur, qui iubetur ire, & ſimul in hoc verbo quaſi renuntiatio charitatis eſt. *Renumeret dotem. eat)* Terrorem repetendæ dotis oſtendit, cum dicit, Renumeret dotem: ſimul cum iniuria: Hac, & iracundè eat. *Renumeret dotem)* B Hic mos Græcorũ erat Latino diuerſus. vt qui vxorem repudiaſſet, dotem reſtitueret. Laurẽtius lib. 2. Dialecticæ, Quemadmodum in Sicilia mulieris quæ ritu Latino nubit, dos ita cũ bonis mariti miſcetur, vt ſint omnes facultates pro indiuiſo, vnúmque faciant corpus: ita præpoſitio In, cum alteri dictioni, vt ſic dicam, nubit, inde uidua fit, & vnum corpus facit affirmationis: aduerbialis autem negatio compoſita quaſi Græco ritu nubens, ſemper ſignificationem ſuam veluti dotem ſeiunctam habet, aut pro ſeiuncta intelligi vult. Nã reſolui ab eo cum quo copulatur, ſolet.

53 *Ecce autem tu quoque pr. ir. es)* D Addendo Quoque, nonnihil aſſenſus eſt: quaſi dicat, quo modo Pamphilus. *Proterue ir. es)* Proterue immoderatè, & ſuperbè, dictum eſt ideò, quòd proterat alium qui proteruus eſt. Nam Proteruus eſt, qui dum alius obuius eſt proterit: quod faciunt & tauri in appetitu coitus fœminarum, in quas calcat.

54 *Percont. red. huc n.)* Magnæ indignationis eſt, abſentes alloqui: vt alibi, --O Æſchine. Pol haud paternum iſtuc dediſti. *Percontumax r.)* Propriè Cõtumax dicitur contẽptor potiorum. *Nob. P.)* Nobis, τῷ ἐντικῷ μῷ. nam aut abũdat, aut ſignificatu adiuuat pronuntiationem.

55 *Decedet)* V Iratum Phidippum mitigare ſtudet. *Decedet iam ira)* D Quaſi in ira ſit culpa: non, deponetur ira, inquit: ſed, Decedet.

56 *Quia p.)* L Exprobatio ſuperbiæ. V Odioſè obiicit illis opes recens acceptas, quaſi inde ſint inſolentiores facti. Nam rectè Germani dicũt. *Gutmuth: mut* Apud Ariſt. in 2. Rhetor. Diuites ſunt ὑβρισταὶ καὶ ὑπερήφανοι, πάσχοντές τι ὑπὸ τῆς κτήσεως τοῦ πλούτου. Is etiam multùm referre ait, vtrum quis modò ſit opulentus factus, aut diu fuerit. Plerique enim recens ditati, imperitè atque intemperanter opibus vtuntur. Prouerbiales locutiones ſunt, Tollere cornua, à beſtiis, & Tollere criſtas, ab auibus criſtatis metaphoricos ſumptæ, pro eo, quod eſt, animo efferri, & inſoleſcere. Nam vel cornua vel criſtæ ſublatæ ſunt animorũ alacriũ & inſolentium indicia. Sic & homo, qui ſuperbit, dicitur ſublato animo eſſe. *Quia p. v. acc p.)* D Facetè: quaſi dicat, Quia habetis vnde dotem reddatis, aut, quaſi nullã cauſam habeatis repudij, ſed ditiorem quæratis coniunctionem. *Quia p. v. acc. p. S. an.)* Et non, maior eſt factus Pamphilus, ſimul maiore ſtomacho, quod cum labore celabat, apertè oſtendit.

57 *Sublati animi)* Pro, Elati, Sublati dixit. Et hoc propriè ferarum eſt: vt, Attollitque animos: Pœnorum qualis in aruis Saucius ille graui venantum vulnere pectus, Tum demum mouet arma leo, &c. Nam beſtiæ pro animi qualitate vel erigunt corpora, vel deponunt, ait Cicero. *Sublati animi)* B Animi numero multitudinis ſæpe pro ferocia, ſuperbia, & magnitudine animi accipimus: vt hic, & apud Ouidium. Vince animos iramque tuam, qui cætera vincis. Et apud Liuium. Vt eundem terrorem quo ciuium animos domi oppreſſe-

PH. *Deliberet, renúntiétque hódie mihi,* iiial

L. Sit, pro, detur. — *Velítne, an non: vt álij, si huic non sit, fiet.* isbssp

Præ ira noluit neque audire, neque respondere. — L. *Phidíppe, ades, audi paucis: ábijt: quid mea!* sasdsi

Postrémò inter se tránsigant ipsi, vt lubet: ssisp

Quando nec gnatus, neque hic mihi quicquam obtémperant: ss-asi ssb

Al. [paruipendunt.] vna dictione. al. [par ui pendent. porro]. — *Quæ dico [parui pendunt.] porto hoc iúrgium* s.ssp essdd

Ad vxórem: cuius fiunt hæc consílio omnia: sissp

Potest [Al.] pendere a versu superiore, ubi atque [hæc] poni post [omnia].iiiiai [vel ante [omnia].iiisap.

*Nam ægros releuat vomitus. — *Atque in eam hoc omne, quod mihi ægrè est, *éuomam.* dsiisp

rat, Latinis Inilceret. *Etiam m lit.)* [D] Bellè, & illum ex inuidia iracundiorem, & hoc ad te dicentem, quod propter Pamphilū dicebat, effecit. *Eti. m m. lit.)* Inuidiosè, quasi iam cum Pamphilo litigauerit.

58 *Deliberet)* [V] Irati senis est permissio, qui tamen alteri filiam repudiatam collocare cupit. *Deliberet, r. h.)* [D] Ferociùs quàm socerum deceret: attamen maturè, quòd Deliberet dixit.

59 *Vt alij, si h. n. fiet)* Magna fiducia conditionem filiæ asserit: quoniam iam si Pamphilus nolit, paratum alterum dicit esse. *Si huic non sit)* Subauditur Vxor. Sed dura dictu reticuit, vt debebat.

60 *Phidippe, ades)* Nomine appellat: quod facere solemus, iratos mitigare conantes. *Phi abijt)* [V] Abeuntem reuocat, sed iratus neque audit, neque respondet. *Ades)* [L] Imperatiuum. *Quid mea!)* [V] Neque ipse vult magnopere moueri hac re. Ratio Ab æquo propter ipsorum inobedientiam.

61 *Postremo inter se tr.)* [D] Non enim hæc votiua sunt, quibus interesse delectet.

62 *Quando nec gn. n. h. m q obt.)* Inuidiosè, Gnatus, & Non obtemperant. & Hic non familiariter dictum, quasi ab irato.

63 *Quæ dico p. p.)* Quia obtemperamus etiam tacitæ voluntati. *Porrò hoc)* [V] Minatur vxori grauiter, tanquam harum turbarum capiti. [L] Bene rursus in errorem redit: ne quæ vera sunt, contra tabulæ propositū cognoscantur. *Porto hoc iurgium)* Porto, quasi aliquid magnum.

64 *Cuius f. h. c. o.)* Non transacta obiiciuntur vxori, sed quæ nunc agūtur. *Consilio)* Vtrum dispositione? an [illegible] est in malè cōsulente?

65 *Atque in ea h. o. q. m. æ est)* Nō Quod irascor, sed Quod mihi ægrè est, dixit. *Euomam)* Bene: quia ægritudinē solet vomitus releuare. sic Cicero in Catilinam, cùm dicit, Quæ quidem lætari mihi videtur, quod tatam pestem euomuerit, forásque proiecerit. *Euomam)* [D] Sumpta est à cibo Metaphora. In morbo leuat vomitus, ad quem ciendum non acria & arida, sed dulcia conueniunt, sæpe biliosis, ac morbis quos bilis concitauit, omnibus, qui ante febres horrore, & tremore vexantur, omnibus qui cholera laborant, omnibus cum quadam hilaritate insanientibus, & comitiali morbo oppressis necessarius est. [V] Est & obseruanda metaphora ab ægrotantibus, quibus à medicis ad conciandum vomitum subministrantur pharmaca. Sic quibus animo aliquid malè est, non se priùs dant quieti, quàm eius molestiæ authorem sint probè vlti.

ACT. IIII. SCEN. I.

ARG. [V] Phidippus partum filiæ resciuit. [A] vxor Myrrhina, vbi id sensit, se duxit forass ac se spectatoribus de eo celato [P] excusare conatur, tegendo virginis in tenebris oppressionem. verùm mirandum id modum anxia est. & maximè veretur, ne Phidippus hoc ita factū aliccunde resciscat [D] Hæc autem proloqui oportet Myrrhinam: vt ex eius persona reminiscatur spectator gestæ rei: simúlque ex huius personæ verbis, quid agat altera persona, monstretur. Nam perscrutari Phidippum vniuersa conclauia. & ire per totam domum cognito partu filiæ suæ, apparet ex præsentibus dictis. [A] Phidippus deinde & ipse foras egressus, [L] expostulat cum Myrrhina, quòd partum celauerit, & quòd author sit dissidii inter Pamphilum & Philumenam. [V] Est igitur in Phidippo [illegible]: in Myrrhina [illegible]: sed bona ex parte

te ἐξιτηλισμοῦ. *Theses.* 1 Subitanea animum perturbatum magis perturbant, & commouent. 2 Vxorij mariti neque viri, neque homines à mulieribus, hoc est, ἄνανδροι, vtpote parum viriles, molles, & effœminati, & ἀνδρόγυνοι iudicantur. 3 Rectè & legitimus partus non est celandus. 4 Liberi cùm vocentur pignora, amorem inter affines & coniuges pariunt ardentiorem, maximè cùm in iisdem flos quidam bonitatis, quasi seminis proprij, quæ Græcis est ἀγαθοσπερμία, videtur. 5 Non bene collocatur filia scortatori, & foris pernoctanti. Siquidem haud facilè à vaga consuetu potissimùm libidine arcentur. Est autem sententia ἐνδόξα tantùm. 6 Maritorum peruicacia vitia, si moderata & rara fuerint, dissimulanda sunt. sicut & vxorum præsertim apud Christianos, quorum est ne putridum membrum resecent & abiiciant. 7 Stultus est, qui Xantippen sibi obsecundare sperat. D Mirè in hac scena iterum rixa est senis atque anus: & tamen variè & alio modo, vt mores inter se diuersos, & tamen notos possimus agnoscere. M Præterea, viros omnes in quibusuis vitæ actionibus infinitè magis & seueriores, & rectiores esse muliebribus, quarum nihil non est simulare, docet hæc scena. Nam cùm sit illis innata quædam constantia & animi fortitudo, qua ad vitia cognoscenda & superanda. virtutes verò arripiendas feruntur, quoties aliquid accipiunt, quod de recto tramite ad improbitatem, aut ficta instituta deuiet, hic animus ille, qui degeneres actiones respuit, omnem vim exercet, quo seipsum ex contumelia vindicet Mulierculæ autem è contra, quia suas technas, dolos, & cautiones commentari nō desistunt, nec id alia gratia, ac ob animi imbecillitatem, & conscientiæ timiditatem, quæ in periculis perfacilè succumbit. Rectè igitur virum à virtute dixerunt originem sumpsisse. Mulierem verè, teste Varrone, ab animi mollitie, quæ est contraria virilitati.

Vers. gen. Iambici tetrametri quinque & viginti: atque ex his duodecim catalectici siue scazontes, nempe duo primi, quartus, octauus, nonus, vndecimus cum sequenti, decimusquartus, & decimussextus cum tribus sequentibus. tredecim vero acatalectici, videlicet decimustertius, decimusquintus, & quinquagesimusprimus cum decem sequentibus ad finem vsque scenæ, in quorum numerum venire possunt decimus & quadragesimustertius, quamuis inter trochaicos tetr. acat. numerentur: e quorum genere (excepto quinto dimetro) sunt reliqui omnes inter iambicos haud enumerati: videlicet tertius, sextus cum sequenti, ac decimo, & vicesimus cum triginta sequentibus.

MYRRHINA. PHIDIPPVS.

1 aaſſ-ſſu PERII, * *quid agam! quò me vortam! ſquid meo viro! reſpondêbo* G. ſ*viro quid.*! aaſſiſſ: M ſ*quid meo reſpondebo viro*], aaſſaſd-: ^ & ſ*meo, facto monoſyllabo* aaſſſd-.

2 {bſſdſſu bſſdſſ. *Miſera! nam audiſſe vocem pueri viſus eſt vagientis:*

3 aaſaſſu *Ita corripuit de repente tácitus ſeſe ad filiam:*

Reſciſcit de puero Phidippus, & id etiam ad augēdum tumultum tacit, & vt Pamphilus cogatur reducere.

* D. Figura διαπορήσεως, apta turbatis.

D. *De repente*, ὑφέν. nam si separaueris

1 *Perij*) Y Propoſitio eſt querulì & perturbati animi. Itaque perturbationis & mœroris eſt notatio, quorum vtroque mens atque ita conſilium & prudentia obnubilatur, cùm cor ipſum contrahatur. Ita è diuerſo lætitia ceu lux & ſerenitas animos exhilarat, & ceu ſol triſtitiam humani animi diſcutit. *Perij, quid agam!*) D Singula ita pronuntia, vt perturbatum oſtendas. *Quid.*) Y Confirmatio eſt à difficili propter incertum reſponſum, quod viro roganti dandum erat.

2 *Nam audiſſe*) Ratio eſt per expoſitionē, quod ſubitò partum deprehenderat. *Viſus eſt*) D Quo modo, Audire vocem viſa ſum modò militis. *Nam aud. v. p. v. eſt v.*) Virg. Continuò auditæ voces. vagitus & ingens, Infantúmque animæ flentes in limine primo. Et eſt ὀνοματοποιία. nā vox ipſa ſic eſt, quaſi Vagitus ſæpius ſonet. Nam hāc vocem ſonare infantes feruntur. *Vagientis*) D Propriè dixit vagientis. & infantium eſt. B Gellius libro 16. noctium Atticarum. Vaticanus, inquit, deus nominatus, penes quem eſſent vocis humanæ initia. Quoniam pueri, ſimulatque parti ſunt, eam primam vocem edūt, quæ prima in Vaticano ſyllaba eſt. Idcircóque Vagire dicitur, exprimente verbo ſonum vocis recentis.

Ita corr. de r.) D Raptim intulit. Et De 3 repente vna pars orationis eſt, vt Defeſſus. aduerbiis enim præpoſitiones ſeparatim non adduntur.

non est Latinum, de repente.

Quòd si [rescierit] peperisse eam, id qua caussa clàm me habuisse {sdd.ssa iddf 4

Al.[rescinerit]. q et versus non patitur. nisi sit iãbicus hypercatalecticus. ssizissav. Mur rescinerit peperisse, id qua causa clam habuisse me]. tū fuerit iambicus acatal. ssiassai.

Al.[aies ol, tum erit iambicus dimeter acata. ssii.

Dicam, non, ēd pol' scio. dc– 5

Est & hic iambicus tetr. acat. iidsssp.

Sed óstium concrépuit: credo ipsum ad me exire: {ssasstto s 6

• L. Vox metuentis & consternatæ.

**nulla sum.*

• D. Mirantis elige sius & dictum.

P. **Vxor vbi me ad filiam ire sensit, se duxit foras.* asst– 7

• L. Reuocat fugiē tem. D Ostēdit Myrrhinā auertentē se, quasi nihil inueniat quod dicat de filia.

Atque eccam [video]. quid agis Myrrhina? {llsoals saddsp 8

**heus tibi dico.* M. *mihin', mi vir?* *G. Si [vi co] omittatur, versus bene habebit. sdsiidsv. sunt qui [atque eccam] rejiciant in praecedentem versum. tunc neuter constat. Muretus claudit hunc in [M. Mihine.] sdbsiidp: sequentem ita legit: [Mi vir? P. vir ego tuus? tu virum me, aut hominem adeò esse deputas?] srsidail.*

G. [tuus?:u]. rsidsiav D. Vtrumuis h. Vir aut Homo.

P. *Vir ego [tuus sum]? tu] virum me, aut hóminem députas ádeò esse!* rsdiav 9

Nam si vtrúmuis horum, múlier, vnquam tibi visus forem, {tssbsav ssbbsp 10

Al. [regas?] sdssbsai vel sdssbsai: aut sdssadt–.

Non sic ludíbrio tŭis factis hábitus' essem. M. *quibus?* P. *at [rógitas!]* sdssadd– 11

4 *Quòd si*) Quòd, pro nam, aut Itaque. sed & nos in huiusmodi significatione sic dicimus. *Quòd si resc.*) Scimus manifesta: Recimus occulta. *Id qua*) V Epilogus est querelæ. D Id, hoc ipsum, peperisse eam.

5 *Non ad. scio*) Ideò quia vera causa dici non potest.

6 *Sed ost. concr.*) Plus est quàm Crepuit: nã Commodò auctiuum est. *Ad me*) Bene Ad me, quasi litigaturum.

7 *Vbi me ad fil. ire s.*) Hoc ante rem: & simul argumentum delicti est, quòd exiit à filia marito ingresso mulier. *Vxor*) V Illam cupit delicti insimulare per argumentum à signo, & ad futuram cõtentionem gradus fit. *Se duxit f.*) D Ordo, duxit se. Et verbis vsus est, intra domesticos parietes, artis. τῷ ἰδιωτισμῷ Se duxit, pro abiit.

8 *Atque eccam video*) Apparet mulierem fugere, & viri auersari præsentiã, & ideò hoc separatim pronuntiandum. *Mihine mi vir*) Sic & in Andria. Nihil respõdes? cùm turbatum se ostendit Dauus. V Conciliatur beneuolentia in primo congressu inter coniuges iucundissima, quæ fit blanda Viri appellatione.

9 *Vir*) D Ad marilitatem conditionem retulit, non ad sexum: vt Virg. in Bucolicis, Vir gregis ipse caper. *Vir ego*) V Remouet mox à se in exordio iratus, & vxori infestus. hic autem maritalem conditionem χλευασμῷ per interrogationem à se remouet. In hoc sanè exordio est acris increpatio, qua est ἀνοσίων Germanis *on man*. Et hic est altercationis propositio. *Tu virum me*) D Accusatio ab increpatione incipiens. *Aut hominem*) αὔξησις peruersa. Adeo autem abundat. Virg. Túque adeò, quem mox quæ sint habitura deorum Concilia, incertum est.

10 *Nam si*) V Confirmatio est à decoro & ab euētu. Non enim decet vxorem, vt virum ludibrio habeat, id quod factum est. Igitur, &c. *Mulier, vnq. t. v. f.*) D Acerbè Mulier: vt suprà –Tu, inquam, mulier, quæ me omnino lapidem, haud hominem putas.

11 *Quibus*) Callidè mulier & quasi nullius culpæ conscia. Quibus dixit. Et Quibus, factis scilicet. *At rogitas!*) Bene irascitur interroganti nam interrogare quæ sciat, impudentiæ est.

12 {a-ſſiiſ ali} *Péperit filia. hem, taces! ex quo? M. *iſtuc patrem [rogâre eſt æquum!] G. [rogitare æquum eſt?] a-ſſdſ-. ſi [filia] dyſſlabum cenſeatur, ſic, aſiſſdſ-. Mu [M. iſtuc rogare æquom eſt patrem?] ^ ſed verſus non ſanatur.

13 aſdſſiſi Périj: ex quo cenſes, niſi* ex illo, cui data eſt nuptũ, óbſecro!

14 daiddſſv P. Credo, neque ádeò arbitrári patris eſt áliter. *ſed demîror

15 ſadſ'sbp Quid ſit. quámobrem tantópere hunc omnes nos celâre volúeris

16 {ſſſdibv ſſſkabv} Partum: præſértim cùm & rectè, & témpore ſuo [pepéreris.]

*D. Propoſitio criminis.
• D. Mira calliditas. Rea mulier hoc ſolo defenditur, quòd accuſat, nam ex ſua interrogatione accuſauit accuſatorem.
•L. Victus reſponſo delabitur ad aliud crimen.

R. Al. [peperit.] ^ tũ enſ rectè ſe nec eliditur nec corripitur.

12 *Peperit*) ^V Ratio confirmationis in criminis intentione de partu celato. Subdit autem ex quo? E'ſſne legitimus aut vulgò conceptus. Subindicat quoque veluti attonitum obſtupuiſſe. *Hem, taces!*) ^D Non taces nunc: ſed Taces, celas. *Ex quo*) Bene Ex quo, quia argumentum impudicitiæ eſt, puerperium taciturnum. *Iſtuc*) ^V Partim reiu tat ἀπροσδ[illegible], cùm patrem hac de re ſollicitum eſſe non eſſet æquum. Partim legitimum eſſe cenſet. Nam ex eo cui nuptui data eſt peperit. Hinc collige vnam finitionem legitimi partus.

13 *Perij ex q.c.*) ^D Mirè additum ad affectum Perij. *Niſi ex illo, c.d.*) A veriſimili argumentum. *Niſi ex illo, c.d. eſt n.*) Solutio criminis per fiduciam reſpôdentis. Saluſtius, Ita fiducia, quàm argumentis purgatior es. *Data eſt nuptum*)^S Supini duæ terminationes ſunt, um, & u. vt, nuptum nuptu. Illud in um apponitur verbo aut participio motus etiam latentis: vt hoc in loco, & apud Horat. Spectatum admiſsi riſum teneatis amici. Apud Plautum in Aulularia. Coctum ego non vapulatum dudum conductus ſum.

14 *Credo, n. ad. arb.*) ^D Ab accuſatione mariti ad defenſionem ſui côuerſus, omiſit quod cœperat. *Credo*) ^V Conceſsio eſt admodũ ironica, & acerba à decoro patris ſumpta. *Sed dem. Quid ſit*) ^D Mollior factus, iam non iraſcitur, ſed miratur. Adeò vides Phidippum nulla re alia, quàm mulieris correptione lenitum. *Sed demiror*) ^V Remittens ſtomachum vxoris fiducia victus, ad aliud crimen labitur. quod admiratione amplificat, præſertim cùm ſit legitimus partus, cum dicit, tum rectè videlicet in matrimonio vel ſecundum naturam, tum in tempore, videlicet ſeptimeſtri iuxta Hippocratem. cuius authoritatem & Pandectæ iuris conſultorum ſequuntur, ſic & nonimeſtri & decimeſtri, de quorum vnoquoque Hippocratici libelli extant. Et hic cauſæ cur partus non eſſet celandus duæ potiſsimùm traduntur. Prior quidem eſt, quia neque monſtrum videtur, quod Ariſtoteli eſt ἁμάρτημα ἐκείνου τοῦ ἕνεκά του, videlicet ſi contra naturam eſſet biceps, ſedigitus. Poſterior verò eſt, quia ſtato tempore, quo legitimi & vitales infantes gignuntur, natus eſt, atque ſtupri iudicium nullum videri debet. *Demiror*) ^D Valde miror, quod minus eſt quàm iraſcor.

15 *Quamobrem t.*) Alia intentio criminis. *Omnes nos c.v.*) Rectè: quia putat & Pamphilum eſſe celatum. *Omnes nos c.v.*) Antiqua locutio, Illam rem celo te.

16 *Præſertim c. & r. & t.ſ.p.*) Vide, duæ cauſæ ſunt celandi partus. ſi non tempore ſuo venerit, quod indicium ſtupri eſt: & ſi non rectè euenerit, hoc eſt, monſtri aliquid natum fuerit. Hic autem & tempore ſuo, & rectè natum prædicat. *Præſertim c. & r.* Attulit mulieri compendium credulitas ſenis ſemel correpti, ne aliter ſuſpicetur. *Præſertim c. & recte. & t.ſ.*) Rectè ad illud pertinet, Quòd non monſtrum peperit: Tempore ſuo, Ad ſpatium quo prægnantes eſſe conſueuerunt, id eſt, ad menſium dinumerationem: quia & ſeptimo menſe naſci ſolent. *Præſertim cum & recte & tempore ſuo peperit*) ^R Sic conſentiunt omnia fermè exemplaria. & in his manu ſcripta quoque. Verùm quando particula, cùm, magis ſubiunctiuum poſtulat, haud ſcio, an rectius legatur pepererit. Fuit autem perfacilis lapſus hoc ſanè loco, Quòd ſi alterum p. addita notula ad hunc modum per ſcripſeris, iam erit pepererit; Inde, credo, error fluxit: Sed hæc coniectura ſit: nec me authore quiſquam mutabit, niſi codices nactus ſit emendatiores: Quanquam & verſus expoſcere

ſſſſbdv.[Mu] [& ſuo pepererit tempore.] ſſſſbſi.

* D Inuectio. [L] Amplificatio ab odio & improbitate.

D. Ab ætate infantis inuidia.

Mu.[inter nos ſores poſthac amicitiam fore firmiorem.] [A] eſt hypercatalecticus. ſſſſaaiv.

* D. Argumentum ex antecedentibus dictis & factis.

* *A'deón' pervicáci eſſe ánimo,* * *vt púerum praeptáres perire,* E. Trochaicus acat. aſſaaſſt. [G] [Adeo], vt [Adeo per] pro anapaeſto. vel paane vltimo ſumatur, & pra elidatur in [praeoptares], aiddſſiv. a-dd-ſſv 17

Ex quo ſſirmiôrem inter nos fore amicitiam poſthac ſcires:] ſaſddſſ- ſſ 18

Pótius, quàm aduêrſus ánimi tŭi libídinem eſſet cum illo nupta! S. [Potius quam ad] anapaeſtus, quaſi [potiu' qu' ad]. [G] aſa-iſſv, vt [potius] ſit anapaeſtus [P] aſbaſſt: vel aſatſſt-. [Mu] [Potius, quàm eſſet cum illo nupta aduerſus animi libidinem], reiecto [Tui?] in ſequentem verſum. aſſidiip: bſſſſiſi. adſiiſſv 19

Ego étiam illôrum eſſe hac culpa crédidi, quæ te eſt penes. bſſſſſv 20

M. *Míſera ſum.* P. *v'tinam ſciam ita eſſe iſtuc.* * *ſed nunc mihi in mentem venit,* baaſſt. baaſſs 21

videtur, vt peperit potius legas. Sin alterū magis placeat, erit ἰδιωτικοῦ modi: qua figura Comicus vtitur. quale eſt illud in prologo [Eunuchi]. Peccandi quum ipſe de ſe finem non [faciat, p]ro, n. n faciat. Quòd ait, Tempore ſuo, [hoc vi]delicet reſpexit, quòd puer ſeptimo etiam menſe naſci poſsit: cuius Plinius meminit [libro] ſeptimo, capite quinto. Aulus Gellius [libro t]ertio, capite 16. Fit & eiuſce rei mentio [in D]igeſt. Tit. v. his verbis. Septimo mēſe naſci perfectum partum, iam receptum eſt propter au[ctoritatem] doctiſsimi viri Hippocratis: & ideò credendum eſt eum, qui ex iuſtis nuptiis ſeptimo menſe natus eſt, iuſtum filium eſſe. H[uiu]ſmodi pueri à Græcis ἑπταμηνιαῖοι dicuntur. ſicut qui octauo menſe naſcuntur, ὀκταμηνιαῖοι. Cicero ad Att. x. Tullia mea peperit: puerum ἑπταμηνιαῖον ἀπέκτειεν. Quod quidem eſt natum, perimbecillum eſt.

17 *Adeon'*) [V] Epiphonema nimis amarulentum ab odio & improbitate mulierum amplificans, vtpote cùm hæc puerum (Sic infantem vix dum ex vtero matris egeſtū appellat) perire maluerat, quàm iuſtū matrimoniū (quod in legitima & perpetua vitæ inter nuptam & maritū ſocietate & vinculo conſiſtit) promouere. Libido autem animi hìc eſt peruicatia admodum obſtinata, & contentioſa, etiam diuortij cauſa, cuius culpa in vxorem penitus transfertur. *Adeon' p.e.*) [D] Peruicax eſt perſeuerans cum quadam vi.

18 *Ex quo f. i. n. f. am. p ſc.*) Ab accidentibus, inuidia. Et bene additur Scires: quia imprudentia in delicto veniam frequenter extorſit.

19 *Potius, q. aduerſum an. t. l.*) A voluntate peccantis, inuidia. Animi tui libidinem dixit, vt minima cauſa magnis ſceleribus ſubiecta eſſet. *Eſſet cum illo n.*) Antiqui non, Illi nupta: ſed. Cum illo nupta: Ergo ambo ſibi inuicem nubunt.

Ego et. ill e. h. c.) Bene Etiam illorū: non enim hoc ſe erraſſe ait, quòd illorū putauerit culpā, quæ minor eſt: ſed. Etiā illorum, vt commune peccatū fuerit: ſed nunc quidē totū credit eſſe Myrrhinæ, An Etiam, pro adhuc, vt maior ſit dolor, qui nec opinanti acciderit? 20

Vtinam) [V] Votum eſt irati mariti, ex antedictis veriſimile eſſe confirmat vxorem eſſe in culpa. Siquidem & anteà Pamphilū repudiarat, duabus de cauſis, tū quia meretricem amat. Raò enim meretricei amatores nuptias fideliter conglutinant. tum quia foris pernoctet, id eſt, totam noctem inſomnem agat. Vagabundi enim eſt & ardelionis, & non ſatis fidelis mariti ſignū. Itaque hunc generū capiendum eſſe noluit. *Vtinam ſc. ita e. iſt.*) [D] Te miſeram eſſe. Alibi, Miſerum, quem minus credere eſt. Et erit ſenſus. Vtinam verè ſis miſera. *Vtinam ſc. iſt. e.*) Hoc quidam ſic accipiūt, quaſi Phidippus dicat, Penes te culpa eſt, quam illorum eſſe credebam: & vtinam quod credo, penes te eſſe culpam, ita non eſſe certo ſciam. quia dixit ſe miſeram: & miſeros non niſi innocentes dicimus. Ille enim hoc reſpondet. Vtinam in hoc negotio miſeram te, non ſceleſtam reperiam. Sic Saluſtius, Atque ea cogentes. non coactos: ſceleſtos magis quàm miſeros diſtringi. Et ideò ſequitur, Sed nunc mihi in mētē venit. *Nunc mihi*) [L] Confirmatio à dicto antegreſſo. *Nunc mihi in m. venit*) [D] Rectè Nunc: quaſi aliàs nihil ſuſpicanti. 21

22 {ſſaſſatv ſdc *[Ex]hac re quod^a locûta es olim, cùm illum génerum cépimus.* G. Al. [De]. ſtrſſatv

23 {tſſtatt- tſſtſ *[Nam negábas nuptam filiam tŭam poſſe te pati]* Mu. [Nam nuptam filiā negabas poſſe te pati tuam]. ſſiiſiip.

24 adtſſilv *Cum^a eo, qui [meretrîcem]amâret, [qui] pernoctâret foris.* Mu. [meretrices], idſiſſp. Ald. [& qui]. ^c quod verſus reſpuit.

25 ſſtſſl- M.* *Quamuis cauſſam hunc ſuſpicári, quàm ipſam veram, [máuolo.]* Al. [malo.] ſed verſus non conſtat. ^R al. [volo]. ſed deprauatè. * D. Hoc propter ſpectatorem dicitur, vt geſtorū meminerit.

26 {ſſtttv ſſ P.* *Multò prius ſciui, quàm tu, illum amîcam habêre Myrrhina:* ·L. Obiter de ſedle Pamphilum ab ætate, vt augeat culpam Myrrhinæ.

27 ſaſſtat- *Verùm id vitium [nunquam decréui eſſe ego] adoleſcéntiæ:* Mu. [ego nunquā decreui eſſe]: ^a tū vel in [vitium]. non fit el:ſio. ſbaſſat-: vel o productum in [ego], ſbſſiat-

28 aaſſadtv *Nam^a id ómnibus innâtum eſt: at pol iam áderit, [ſe quoque cùm] óderit.* Mu. [cùm ſe quoque]. iaſſaſip.

29 {aſſtaſt- aſſſ * *Sed vt olim te oſtendíſti ĕándem eſſe, nihil [ceſſáſti] vſque adhuc,* *Accuſatio à perſeuerantia. ^L Redit ad inſtitutum. Al. [ceſſauiſti]: tum verſus erit iambicus. aſſtaſſi & [eādem] aſyllaboſictō. aſſtaſſi

30 {ſbſſaſtv ſatſ *Vt filiam ab eo abdúceres: neu, quod ego egíſſem, eſſet ratum:*

22 *Quod l. es olim)* Pro antè. *Cùm illum g. c.)* Vt arbitrum capere dicimus, id eſt, eligere. & cum laude locutus eſt Pamphili. *Cepimus)* Elegimus. Virg. Ante locum capies oculis.

24 *Cum eo)* Viro. *Qui mer. am. qui pern. f.)* Non in hoc eſt accuſatio, quòd hæc locuta ſit: ſed argumentum eſt quòd celare voluerit partum, quæ hoc Olim dixerit. *Pernoctaret)* Propter illud quod dixerat, Quid interea? ibátne ad Bacchidem? PA. quotidie. Et nota familiariter hoc verbum poni à Terētio. Sic in Adelphis, - Sed ſi hîc pernocto, cauſæ quid dicam Syre?

25 *Quam ip. v.)* Quia ex omnibus defendi non poteſt.

26 *Multò p. ſc. q. tu)* Bene pergit: quia taciturnitas pro confeſsione accepta eſt. *Multò prius ſciui)* ^v ἀνθυποφορὰ eſt, cum conceſſione, qua & cauſas repudij tollit. Si quidē nouit & ipſe Pamphilum eſſe amatorem. Sicut plerique omnes adoleſcentes eſſe ſolent. Sed horum & ætas & animus mutabilis eſt, ita vt mox oderint, quod anteà adamauerint. Itaque Platoni iuuenalis ætas eſt ἀστάθατος, καὶ πολλὰς ἴσχουσα μεταβολὰς, ἄλλοτε ἐπ' ἄλλο φερομένη. Et idem in 2. Legum, τὰ τῶν νέων, inquit, ἤθη, πολλὰς μεταβολὰς ἐν τῷ βίῳ μεταβάλλειν ἑκάστοτε πέφυκε.

27 *Verùm id vit.)* ^D Hoc intelligi nō poteſt, niſi Vitium bis numero ſubaudieris. ^M Sententia eſt. Nunquā duxi vitiū eſſe adoleſcentibus amare, quod ſenibus ſcelus eſt. Et huc alludit Mimus Publianus, Amare iuueni fructus eſt, crimen ſeni. *Adoleſcentiæ)* ^D Meliùs dixit adoleſcentiæ, quàm Pamphili: vt quod in ætate fuerat, non timeret in ingenio.

Nam id o. inn. eſt) Amare in adoleſcentia. 18

At pol iam ad. ſe q. c. od.) Mirè ſenectutem accuſat ſenex, cùm & velocem oſtendit his verbis, Iā aderit: & addit. Se quoque oderit: quaſi dicat, Non ſolùm non amabit, ſed odio habebit: & non alienas mulieres modò, nec vxorem quoque, ſed etiam ſeipſum. Plus ergo illatum, quàm ratio depoſcebat: ſed mirè ad affectum ſenis exprimendum. *Se quoque c o.)* Id eſt, vt pœniteat eum ſui facti. Sed plus dixit, quàm ſi diceret, Facta ſua. ^B An hîc eſt, quod in epiſtola quadā Caſſiodorus ſcripſit, indignè tranſacta adoleſcentia odioſam efficit ſenectutem.

Sed vt olim te oſt.) ^D Cùm ſuperiora dicta ſunt. ^V Cōceſsit hactenus ſuo iudicio non eſſe vitioſum ſi adoleſcentes amarint, atque cauſam extenuat, nunc contrarium infert, vt in maiorem inuidiam Myrrhinam inducat, quæ manet Myrrhina, hoc eſt, pertinax, marito reluctans, non obſequens, id quod præſens factum indicat. 19

Vt fil. ab eo abd.) ^D Vehemētiùs dixit, quàm ſi diceret, Vt filiam ei non redderes. *Neu, q. ego eg. e. r.)* Quòd ab eo abducis, non bona ſocrus: quòd filiam, non bona mater: quòd irrita facis quæ geſſi, non bona vxor es, inquit. 30

G. Poteſt ſ. Id,) ad ſuperio em verſum pertinere. ſdtlſſib.

*L. Approbatio à re ipſa.

*Defenſionis argumentum à veriſimili, & à perſona idonea: quo data opera confirmat errorem mariti, vt veram cauſam celet.

*L. Rurſus defenſio Pamphili à modo peccati, & ex vtilitatis comparatione.

*D Bene aliquo. nō à certa perſona. ademit iudicibus authoritatem.

*D. Oratoriè non contentus defendiſſe Pamphilum,

*[Id] nunc res indicium hæc facit', quo pacto factũ volúeris. 31

M.*[Adeón'] me eſſe peruicâcem, cenſes, cui mater ſiem, 32

Al. [Adeone], aatlſſiv.

Vt eo eſſem ánimo, ſi ex vſu eſſet noſtro hoc matrimónium! 33

P.*Tun' proſpícere, aut iudicâre, noſtram in rem quod ſit, potes! 34

Audíſti ex* áliquo fortáſſe, qui vidiſſe ĕum díceret 35

Exeùntem, aut introeŭntem ad amícam: quid tum póſteà, 36

Si modéſtè ac raro hoc fécit! nónne ea diſſimulâre nos 37

Magis humânum eſt, quàm dare óperam id ſcíre, qui nos óderit! 38

*Nam ſi is poſſet ab ea ſeſe de répente auéllere: 39

31 *Nunc res ind. f.)* Hoc eſt, quòd celaſti partum. *Id, nunc res)* Quaſi dixerit, Vnde ſcio. *Quo p. f. vol.)* Non ſolùm quod fecit, ſed etiam quod voluit, obiicit. *Quo p. f. vol.)* Deeſt, fieri.

32 *Adeon')* V Diluit enthymemate ab effectu matris in liberos, qui eſt φιλοστοργία, aut φιλοτεκνία, vt pote Mater ſum, Ergo non eſt veriſimile iſtuc conari: Cur non matrimonium, quod vtrique noſtrum vſui eſſet, expeterem! *Pervicacem)* D Per vim agen. è, pernicioſam me eſſe cenſes. *Cui* Deeſt Ei, vel Circa eam. *Cui m. ſ.)* Rurſus à veriſimili: an mater contra filiam faciat.

33 *Si ex vſu e. n. h. m.)* Callidè mulier ex his quæ dixit ſenex, defenſionem arripit. Nam ille ſic ait, Negabat nuptam filiam tuam poſſe te pati Cum eo qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris. *Ex vſu n.)* Modò, vtile: ſi pro noſtra eſſet vtilitate.

34 *Túne pr.)* A perſona. *Tun')* V Alteram cauſam de pernoctando diluit à natura ſexus muliebris, quod mente videlicet, intellectu & iudicio non perinde valet. atque hac de cauſa inter alias mulierem vas appellauit D. Petrus. ἀδυνάτων. Sunt autem enthymemata, Quia rectè iudicas, Quia non audiſti illũ aut exire aut introire ad amicã. *Aut i.)* D Proſpicere futura: iudicare præſentia.

35 *Audiſti ex al. f.)* [illegible] ſatis, & oratoriè. *Qui vid. e. d.)* Non, Qui vidiſſet.

36 *Exeuntem, aut intr.)* Sic Cicero, Tibi autem Balbe reſpondebo: primum precariò, ſi licet, ſi fas eſt defendi à me eum, qui in hortis fuerit, qui vnguenta ſumpſerit, qui Baias viderit. Non enim dixit, Amplectentẽ amicã. *Aut i.)* [illegible] prima. In ludum ducere & reducere. *Ad amicam,)* [illegible] communis, de conſuetudine. *Quid tum p.)* [illegible], quo contemnimus crimina leuiora. *Quid tum p.)* V Demus id verum eſſe, tamen laudandus eſt, quia modeſtè & rarò fecit. Id autẽ potius diſſimulandum eſt, ſicut ius humanitatis, id eſt, [illegible] expoſcit, quàm aduerſariis patefaciendum.

Si modeſtè) D Adhibito modo: vel certè cum pudore ac modeſtia: vt celatũ voluerit. 37 *Nonne ea d. nos)* Duobus modis feruntur peccata: vel ignoſcendo, vel cohibendo. Modò Diſſimulare, eſt ignorantiam fingere.

Magis hum.) Bene, quia & illud humanum diſſimulare. an magis humanũ diſsimulare: quia & iraſci, & arguere humanum eſt? 38 *Magis hum.)* Nota, pro Humanius, Terentiano more. *Qui nos od.)* Qui, vnde vel quamobrem. Et rectè. nemo enim dolens quòd non ametur, id facit quo magis odio ſit.

Nam) V [illegible] crimen in laudem vertit [illegible], ac ſi argumentaretur ab antecedentibus. Ideò firmius filiæ vir futurus, quia non ſubito ab amore auellitur. Eſt enim inconſtantis animi ſignum repentina mutatio. 39 *De repente)* D Vna pars orationis eſt.

40 *Quicum tot consuêsset annos: non eum hóminem dúcerem,* — hoc ipso illū, quo accusatus est, laudat.

41 *Nec virum satis firmum gnatæ.* M. * *mitte adolescéntem óbsecro,* — *D. His verbis cōmenticia argumenta contemnit.

42 *Et quæ me peccásse ais: abi, sólum solus cónueni.*

43 *Roga velítne, an non, vxórem: si est, vt dicat velle se,*

44 *Redde: sin est autem vt nolit, rectè consúlui meæ.*

45 P. * *Siquidem ille ipse non volt, & tu [sensisti] esse in eo Myrrhina* — G. [sensisti]. *D. Hic eo accusat eam, quo seipsam tutari credit.

46 *Peccâtum: áderam, cuius consílio ea par fúerat próspici.* — *D. Hæc, nēpe abducere filiam, celare partum, exponere puerum.

47 *[Quam ob rē incéndor ira, esse ansam fácere * hæc] iniússu meo.* — Mu. [*Quamobrem incendor ira te esse ansam hæc facere*].

40 *Quicum tot c. an.*) Laudat vbique eos Terentius, qui consuetudine vincuntur. vt alibi, -- Hic paruæ cōsuetudinis Causa, mortem huius tam fert familiariter. Et mox, Vt neque me consuetudo, neque amor, neque pudor Commoueat, neque commoneat, vt seruem fidem! Ergo ferus quem longa consuetudo non commouet. *Quicum tot c. an.*) Nō, Quacum, sed Quicum: vt, A quibus, & non A quis. Et Consuesset propriè dicitur in stupro. *Non eum h. d.*) Non solùm, inquit, homo non esset, id quod forsitan nihil nostra interest: sed quod nobis maximum est, vir stabilis fidix esse non posset.

41 *Nec virum*) Vir modò maritus. *Non eum h. d. Nec v. s. f. gn.*) Potest & sic intelligi. Non eum hominem ducerem, qui consuetudinem longi temporis temere abrumperet. *Nec v. s. f. gn.*) Quem res Venereæ non mouerent. nam Firmum etiā hoc possumus intelligere, validum in officio coitus. Sic Horatius, - Fortisque marito Destinet vxorem. *Mitte adol. obs.*) His verbis solemus commentitia argumenta cōtemnere. vt, - Misericordia, animus maternus sine Et alibi, - Mitto omnia: Adde illuc, Imprudens timuit adolescens: Sino. Tu seruus. Verū. &c. Etenim ille dixerat, Verùm id vitium, nunquā decreui esse ego adolescentiæ. Adeón' peruicaci esse animo, vt puerum præoptares perire Potius, quàm aduersus animi tui libidinē esset cum illo nupta! *Mitte*) L Quia fictam causam tuetur: data opera abrumpit superuacuam altercationem. *Mitte*) V Abrumpit institutam altercationem astutè fictam causam agens: & sola obtestatione atque de adolescēte & de suo peccato argumenta diluere videtur. Dilemma autē subdit, Aut vult vxorem, aut non vult.

Et quæ me p. a. ab. s. s. c.) D Rectè hæc dicit mulier, vtpote memor quòd cum Pamphilo sit locuta. Et Solus solū ideo, quia metuit, ne orata sua nō seruet Pāphilus: & ideò multi sciant. 42

Roga, velítne an non, vx.) Verba quibus cum pāphilo loquatur socer: ne si aliter agat, respondeatur à genero. 43

Rectè c. mea) Illum inquit nolle, signum erit me prouidisse filiæ. 44

Siquidem ille ipse n. v. & tu s.) Animaduertendum, quemadmodū omnia quibus se defenderit Myrrhina, in malā partē accipit Phidippus: & hinc magis accusat, vnde illa se purgat. L Reprehēsio ducta ex verbis Myrrhinæ. 45

Aderam) V Iterum eandē neglecti decori accusat. Decet enim vxores maritis obedire, non imperare. & sic Eurip. vult sapientes mulieres consilio suorum maritorum negotia conficere, -- πάντα γὰρ [illegible]. *Cuius cons. ea par f. pr.*) D Non dixit cuius consilio repudiū daretur Pāphilo, ita ad vnum omnia exitum spectāt. 46

Quamobrem) V Irascor, quia me contemnis. Quid enim aliud est Ira, quàm concitatio animi acerba, cùm aut se aut sua bona videat cōtemni? Nequit autē esse ira sine offensione in animo concepta, quæ cor inflāmat. Siquidem initio offensionis sanguis circa cor efferuescit, adeò vt ipsum turgescat, vnde ardentes in cerebrum spiritus exhalant, vnde est vultus mutatio, oris trepidatio, sermonis impedimentum, & alia incommoda. *Esse a. s. h. in. meo*) D Abducere filiā, celare partum. 47

* D. Id agitur ne sub incerto intercipiatur puer: & Tragœdia fiat ex Comœdia.

* *Interdico, ne extulisse extra adeis puerū vsquam velis.* 48

G. [*qui parere hāc*] * *sed hoc nihil ad metrum.*

Sed ego stúltior, mēis dictis [*parêre hanc qui*] *póstulem:* 49

* *Ibo intrò, atque edîcam seruis, ne quôquam efférri sinant.* 50

* D. Sibi ipse hoc dicit τῷ ἰδιωτισμῷ.

* L. Periculū & perturbatio Myrrhinæ ad spectatores.

M. * *Nullam pol credo mulierem me miseriôrem víuere:* 51

Nam, vt hic latûrus hoc sit, si ipsam rem vt siet, rescíuerit, 52

* B. A minori.

Al. [*edepol*], & [*apol*] & [*leuius*].

Non [*edepol*] *clam me est:* * *cùm hoc, quod* [*léuius*] *est,* [*tam ánimo iracúndo tulit.* 53

Nec qua via senténtia eius mutári possit, scio. 54

G. [*relliquum*] *per epenthesin gemino ll scribendum.*

Hoc mihi vnum ex plúrimis miserÿs rélliquum fúerat malum: 55

exponere puerum.

48 *Interdico*) V Intercipit consilium vxoris de exponendo puero, quo maior sit turba. *Interdico*) D Inter Edico & Interdico hoc interest, Edicimus, quod iubemus fieri: Interdicimus, quod vetamus fieri. Edicimus etiam vni generi hominū: Interdicimus diuersis. Itaque Prætoris edicta, & interdicta dicuntur. Interdico, separatim dicendum legendúmque: quia Interdico ne velis, non est integrum. B Vallensis libro elegantiarum tertio, trifariam ostendit loqui Latinos per verbum Interdico. Tibi interdictum est aqua & igni, quod est frequentissimum. Aqua & ignis tibi interdictus est. Tu interdictus es aqua & igni. Postremus hic modus cæteris rarior est.

49 *Sed ego*) V Castigatio, qua vxoris peruicaciam & contumaciam perstringit, tanquam nullis rationibus marito obsecuturam. Non malè igitur Menāder id genus mulierū effrænè & amarulentum appellauit hoc senario, φύσει γυνὴ δυσμενὲς ἐστὶ καὶ πικρόν. Atque dici nequit, quàm impretiosum sit animal mulier ipsa, quæ marito suo vtique hero imperitat, magno tamen suo malo. Proinde & Cicero in paradoxis talem maritum nimirum γυναικοκρατούμενον, seruum esse pronuntiare non dubitauit. Ante quem & Euripides hunc in modum cecinit, τὰ τῆς γυναικὸς γὰρ κρατοῦντ' ἐν δώμασι δοῦλος τὸν ἄνδρα, κοὐκέτ' ἐστὶν ἐλεύθερος. *Meis d. p. hanc q. p.*) D Demonstratiuè & accusatoriè dixit Hanc, quasi tam contumacē. *Hanc q. p.*) Quid est Hanc? vtrum mulierem? an vxorem? an contumacem fœminam?

Edicam [*ne q. eff. s.*) Et hoc rectè Poëta: 50 quia ita opus est, ne cōpleat Myrrhina quod promisit de exponēdo puero. Ait enim, Dein continuò exponetur.

Nullam) V σχετλιαστικὴ est oratiúcula. cuius propositio est, Ego sum mulierū omnium miserrima. Est autem metus muliebris triplex. Primus, ne immoderatè ferat Phidippus, si resciuerit puerum esse alienum. Alter, ne spurium pro legitimo filio educare cogatur. Tertius est, ne omnia per Pamphilū palàm fiant. 51

Nam vt hic l. hoc sit) D Sic ostenditur causa, cur perpetuò celandum sit seni vitiū virginis. *Nam vt hic*) Quantum iracundiæ habiturus sit, quantum furoris: hoc enim significat Vt. & simul Poëta, quod alibi obscurè facit, hic apertè demonstrat. quod periculum sit in fabula, nisi κατάστροφὴ succurrat. *Nam vt*) V Confirmatio est ab impatientia mariti, quæ bis tantò maior erit, si rem ipsam, hoc est, vt ante tempus per conceptum furtiuum enixa sit, resciuerit. 52

Non a l.) Ratio eiusdem à cōparatis minoribus, Nam in leuiori causa est impatientissimus. *Non clam me est*) D Id, est, scio. 53

Nec q. v. s. e m. p. sc.) Nescio quo modo ex iracundo placidus fiat. *Nec qua*) V ἀδύνατον consilium de mutanda mariti sententia esse negat. *Sententia eius*) D De puero non exponendo. 54

Hoc vnū) V Ratiocinatione aliud timet, ne puerum educare cogatur. Ratio est, quia eius pater incertus est. Id ipsum ὑπερβατικῶς explicatur. Nam nullum signum deuirginatoris habet. 55

56 {dſſſſſd / dſſſſſp} *Si púerum vt tollam, cogit, (cúius nos qui) ſit neſcimus pater:*

57 ſſbdſſi **Nam cùm comprêſſa eſt gnata, forma in ténebris noſci non quita eſt,*

58 {aſſſſſp / aſ} **Neque detrâctum ĕi tum quicquam eſt, quî pòſt poſſit (noſci) qui ſiet.*

59 ſaddsbſp **Ipſe erípuit vi, in dígito quem hábuit, vírgini ábiens ánnulum:*

60 {iaſſibſp / ſſibſp} *Simul véreor (Pámphilŭ.) ne orâta noſtra néqueat dĭútius*

61 ſibdſſi *Celâre, cùm ſciet aliênum púerum tolli pro ſuo.*

Mu. [cuius qui], dſſſſſp.
*L. Per occaſionē refert partem argumenti.
D. *Quita*, antiquè dictum.
*D. Solet enĩ fieri. *Mu.* [noſcier]. ^*ſed verſus non conſtat.*
*D. Hic ad exitum ſpectat ἀναγνώρισιν: qua per annulum fiet cognitio.
Mu. [*Pamphilus.*]

habet. *Hoc mihi vn.*) [D] Hoc adhuc, inquit, malum non mihi euenerat, cùm euenerint multa. Et vide, an *Si, puerum vt tollam cogit*, quaſi cum gemitu & percõtatiuè pronuntiandum ſit. etenim Si, obſcuram locutionem facit: niſi fortè Cùm vel Quòd ſignificat. *Hoc m. vn. ex pl. mi ſ r. f. m.*) Ex omnibus malis reliquum cùm dicat, maximum malũ ſignificat, Nam non mediocre eſt, quod omnium miſerarum eſt vltimum. & inter mala multa reliquum quod ſic accipimus. Poſſumus & nos interrogatiuè pronuntiare.

56 *Puerum vt toll. c.*) Rectè Tollam, quæſtio, vnde ſit.

Forma in t. n. n. q. eſt) Ab actiuo Queo, paſſiuum fecit Queor, retinendo participium Quita eſt, ſed antiquè dixit. 57

Ipſe erip.) E contrario, inquit, factum eſt, ipſa vt non eriperet. ſed ipſi eriperetur. 59

Simul v. P. ne or. n.) Scilicet ſi ſuſtulerimus cogente ſene, eum puerum, quem expoſitum iri Pamphilo paulò antè promiſi. *Simul*) [V] Vltimum eſt quod timet, ne Pamphilus orata noſtra (ſic bis in hac Comœdia hoc verbo vſus eſt) diuulget. Ratio eſt ex illegitimi filij educatione. 60

Cum ſc. al. p. t. pro ſ.) [D] Non ſolùm, inquit, tolli ægrè feret alienum, verùm etiã pro ſuo. 61

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. [V] Mater expurgat ſeſe coram filio, vt nurus abitionem noluerat. Itaque eis locum conceſſura eſt, ne porrò malè audiat. [L] quare augetur perturbatio Pamphili. [D] Porrò velut qualitas negotialis in diſputationem venit, Iuſtúmque ſit repudiari coniugem cauſa matris: & omnino quod fieri debeat. [V] Et hæc quoque diſputatio oboritur, Socrúſne nurui concedat. Mater quidem ſuadet, cùm, ne moroſa & rixoſa videatur, [P] néue quò minùs Philumena ad Pamphilum redeat impediméto ſit, [V] in rus abire mauult. filius autem diſſuadet. Terentius autem commodam ſocrum deſcripturus eſt. *Theſes.* 1 Filiorum eſt, errata parentum diſſimulare. 2 Parentes gratis liberis gratiam referre ſatagunt. 3 Satius eſt mali cauſam abeſſe. 4 Vrbana vita multò feſtiuior eſt quàm ruſticana. 5 Ætas omnia aufert. [M] Adoleſcentis bene morati, & ad virtutes inſtructi debitum officium, qui, quantum parentibus debeat, agnoſcit, nec propter ſuam ipſius commoditatem, aut vſum, parentibus ſuis quicquam incommodare præſumit, hac ſcena exprimitur. Debemus enim mores noſtros ſic comparatos habere, vt non noſtræ libidini inſeruiant, & ob id parentibus, vt in mœrore ſint, cauſam dare, ſed omnibus modis ita obedire, vt de noſtra peruicacia & inſolentia nihil, quod queri poſſint, habeant. Ariſtotel. Politic. tertio, Parentum eſt liberis, ea quæ vſui ſunt, aut eſſe poſſunt, prouidere. liberi rurſus parentum vtilitatem, & negotia ſuis ipſorum commoditatibus longè præferre. *Verſ. gen. Iambici quadrati, ſiue tetrametri acatal.*

SOSTRATA. PAMPHILVS.

Sostrata excusatur. Myrrhina paulò pòst accusabitur, donec palàm fiet vtranque vacara culpa.

1 NON *clam me est mi gnate, tibi me esse suspêctam, vxôrem tuam* ſddiiſſr

2 *Propter mĕos mores hinc abisse, etsi ea dissimulas sedulò:* ſſiddſi ſſ

•L. Purgatio. D Cōiectura. quæ soluitur iureiurando.

3 * *Verùm ita me [dii] ament, itáque obtíngant ex te, quæ exópto, mihi,* dddſſſi

[dii dissyllabū aut si monosyllabū fecerimus, illud corripiendū nō elide idum.]

Potest [Vt] à superiore versu pendere. ſidddiai.

4 *[Vt] nunquam sciens commérui, méritò vt cáperes [illa ódium] mei:* ſidddiai ſſ

Aliàs tuum illa ſed versus non constat nisi sit catalect. ſiddddid : Musodium illam reiecto vt in praecedentem versum, ſidddbſi.

R. Aliàs omittitur [rei] sed perperam.

5 *Téque antè quàm me amâre rebar, ei rĕi firmâsti fidem.* ſiia ſp ſiiai

6 *Nam mĭhi intus tŭus pater narrâuit modò, quo pacto me habŭeris* ſſ

•D. Verbis præmollit rem duram quā dictura est.
•B. A iusto.

7 *Prapósitam amóri tŭo.* * *nunc tibi me certum est contrà* *grátiam* diedſſſp dis

1 *Non clam)* D Vero ordine à purgatione sui incipit mater abitura: ne quòd discedit, iracundiæ videatur. *Non pol)* V προλήψει sese expurgat séque odiosam esse subindicat, secessum igitur paratura est. Statuatur autem ἀντιθέσεως propositio, Ego socrus extra noxam sum, eur nurus ablerat. *Tibi me esse s.)* D id est, in suspicionem venisse. *Vxorem t. Pr. m meos h. ab.)* Blandiùs vxorem significauit, quàm si diceret Philumenam. Et Mores, propriè senum dicitur: vnde senectus morosa: & morosi homines, qui sui cuiusdam moris sunt. *Et si ea d. s.)* Ea, id est, quæ scio. & Ea, pro eam rem: sed absolutè occurrit suprà iam sententiæ, & genere neutro. & est ordo, Et si ea dissimulas sedulò, non clā me est, &c.

3 *Verum ita)* V Confirmat per obtestationem, & votum, quo illi felicissima & secundissima precatur. *Itáque obt. ex te)* D Pro se iurat. & ita rem Pamphilo probat, vt blanda sit. *Itáque)* Duæ partes orationis.

4 *Vt nunq.)* V Ab honesto & innocentia, quia nihil commerui, vt illi sim odiosa. *Vt nunq. sc.)* D Hic ordo est iusiurandi: vt cùm præposuerit ita, sequatur Vt. Cicero, Ita velim mihi deos propitios, vt cum illius temporis mihi venit in mentē. &c. *Nunquam sciens c.)* Bona exceptio: quia possumus aliquē inscienter lædere, quæ res ad veniam pertinet. *Merito vt c. ad. illa m.)* Bene dixit Meritò. nam vt nos immeritò quis non oderit, non est in nostra manu. hæc est exceptio. Plautus in Trinummo, Quin dicant, non est: meritò ne dicant, id est. *Merito vt c. ad. i. m.)* Id enim est culpa sine merito.

5 *Téque)* V A signo, quo vxorem gratiorem esse, probat, cùm illā anteà adamaueras cùm illi fidem firmaueras. *Téque antè q. me)* D Deest Tam: vt sit ordo, Et quàm te amare me rebar, tantum firmasti fidem ei rei. *Téque antè q. me a. r. ei rei f. f.)* Ordo & sensus hic est. Et quod antè rebar, ei rei firmasti fidem meam: neque me fefellit, quod antè rebar, te me amare. nam ei rei firmasti fidem. id est, probationē attulisti. *Téque antè q.)* L Rebar te illam plus amare quàm me. nam Antè, comparationem significat: vt, anteponere, anteferre.

6 *Nam mihi)* V αἰτιολογία est in narratiuncula. qua obiectionem & suspitionem patris diluere conatur. *Nam m t. p.)* D Dixit enim suprà Atque in eam hoc omne, quod mihi ægrè est, euomam. potuit enim euomendo narrasse quod matrem filius præposuisset vxori. *Tuus p.)* Familiariùs quàm si diceret, Laches.

7 *Præpositam amori tuo)* Plus dixit, Amori tuo. quàm si. Vxori tuæ. diceret. *Nunc tibi)* L Honesta ratio, ne temere hoc facere videatur, & ne recuset Pāphilus. *Nunc tibi,* V Præmium debet tali φιλοστοργίᾳ. Itaque eius pollicitatio subiicitur.

8 iasibdsi *Reférre: [vt] apud me prǽmium esse pósitum [pietá tis] scias.* — R. Al. [&]. Alii. [pietatis],

9 {siss isp / ussl} *Mi Pámphile, [hoc & vobis, * & meæ cómmodum famæ árbitror:]* R. hoc vobis & meæ commodum famæ esse arbitror] ^ quod versus non co[n]stat. — *D. Ab honesto.

10 {aaisisp / aaisl} *Ego rus abitúram hinc cum tuo me esse * certò decréui patre.* — *D. Certò dixit, ne sit dissuadendi locus.

11 dsi .sp *Ne mea præséntia obstet, neu caussa ulla restet relliqua,* — *B. Ab vtili.

12 d idsasi *Quin tua Philúmena ad te rédeat. P. quæso quid istuc consilii est?* Al. [consilij]. tum ^ vtrunque ij elidendum, vt constet versus. — *D. Illius, Dissuasio a persona: Stultitia, à causa: Victa, non enim volens: Vrbe, à loco: Tu, à persona: * Rus ab iniucundo: Habitatum à facto. Vide quam oratoriè omnia cõiecerit, à personis à causis, a locis, à factis.

13 {dssidsi / d} *Illius stultitia victa, ex vrbe tu rus habitátum migres!*

14 ddisslsp *[Non facies: neque sinam, * vt qui nobis mater maledictum velit.* Alii. [Haud].

15 {tislit / tisilf} *Méa pertinácia dicat esse factum, haud tua modéstia.* — *D. Ab honesto.

16 {silisasi / s} *Tum tuas * amícas te, & cognátas desérere, & festos dies* — *G. Nota Amicam in bonum, quod tarum est.

8 *Vt ap. me pr. esse p. sc.)* D Laborat mulier, ne quod dictura est, odio, aut dolore, aut certè ira facere videatur. *Præmium esse p. p.)* Sic Virg. Hic pietatis honos. sunt hic sua præmia laudi.

9 *Mi Ph. & v. & m. c.)* Rem duram dictura: vide quantis præblanditur verbis, ac denique præmolliat, Nunc tibi me certum est contra gratiam. Contrà nunc, vicissim. *Mi P. h. & v. & m.)* Principium hoc aliquid est precantis fœminæ. A blandimento ergo incipit, vt libenter audiat.

10 *Ego rus)* ^ Summa est propositio consilij de abitione: cui inseruit more oratorio vtilitatis rationem, tum propter famã, ne semper morosa iudicetur, tum propter nurus reditum absente socru. *Cum tuo me esse certo d.)* ^ Ad hoc addidit, Certò decreui: vt non audeat dissuadere filius.

11 *Ne mea præs.)* Nõ dixit iã culpa, sed Præsentia.

12 *Quæso)* ^ Recusatio Pamphili, quã confirmat a futura infamia & ab indigno. *Quæso)* ^ Propositio est dissuasionis, quæ figuratur interrogatione propter affectũ. Simplex autem est, Non est quod in rus abeas. *Quid est c.)* D Bene, quia illa Decreui dixerat.

Illius stultitia) ^ Confirmat ab indecoro, & à causa abitionis non iusta & sufficienti. 13
Illius stultitia) D Ab vtili. Mire autem, & Rus, & ex vrbe, & Habitatum, dixit. *Vrbe)* ^ A loco, vbi paulò commodius, quam ruri viuitur. *Tu)* A persona, quæ mater es. *Tu rus)* ^ Ab iniucundo. Quis non vitam vrbanam esse iucundiorem existimaret?

Haud f.) ^ Epilogus est, quo repetit propositionem, Neque ego te abire sinam. *Non fac. n. fi.)* D Primò Non facies: deinde, si facere perseueraueris, Nõ sinam. Et, Non facies, non est interdicentis, sed quasi dicat, Scio te non facturam rem tam prauam. Sunt autẽ qui Neque sinam iungant interioribus. Sunt qui totum contextè legãt. Non facies, vsque, Modestia. *Vt qui)* ^ A futuris incommodis, quorum vnum est, quia filius malè audiet & propter desertam matrem, & propter meã pertinaciam tanquam abitionis causam. Alterum est ex vitæ vrbanæ iucunditate, in qua sunt ludi, & spectacula, ruri non item. 14

Mea pert. d. e. f.) D Bene retinet, cùm vult sua interesse ne fiat. 15

Tum t. am. te) In dissuadendo cõmiscuit & honestatem & vtilitatem. 16

Mĕa [caussa] nolo. s. [nihil iam] mihi istæc res volu- ptâtis [ferunt.] {ssanss ssas} 17
Al. [causa?] R. Al. [nihil pol iam]. A rum lum [voluptatu; more Græcorum ante πρ. est anceps, ssasdss.

Omnia Pamphili argumẽta refellit. R. Al. [a ferunt.] A t.asssaii : vel elis s ĩ, volu: satu , sslasuli. Ald. [ætatu tẽpus tulit, perfuncta satu sũ: satias iam], sslasadsp: vel eliso s in tempus, sslasadsp. R. [expectet].

Dum [ætas, tempus tulit, perfûncta satis sum: sá- tias me iam] tenet {ssdsasp sds} 18

*Studiôrum istôrum: * hæc mihi nunc cura est máxi ma, vt ne cui [mea]* asdssisp 19
R. [mea]. asdssisi.

Longínquitas ætâtis obstet: mortémve [exóptet] meam. sisissp 20

*D. Hoc nimis serio pronunciandũ. *Inuisam*, quia & socrus & quia anus.

Hîc video me esse inuîsam immérito: tempus est concédere: disdsisp 21

Sic óptimè, vt ego opînor, omneis caussas precîdam omnibus: sbissp 22

Mores notat detractorum.

Et me hac suspiciône exóluam: & illis morem géssero. ss.siss 23

17 *Mea causa)* V Epilogus est dissuasionis. *Mea c. nolo)* D Non est superbum Nolo: sed consuetudine dicitur. *Nihil iam m. i. res)* Cõtra omnia. Et ab vltimis incipit. *Nihil iam)* E Solutio ab ætate: Item à iusto & vtili. Attende autem quomodo Poeta studeat omnibus modis in hac fabula bonam socrũ inducere, sicut paulo pòst bonam meretricem. *Nihil)* V Confutat obiectionẽ à senectutis notatione. Notum enim est illud Menandri, vt senex domesticum sit animal nimis molestum, πρεσβύτης θρέμμα νῷκον ἐν οἰκίᾳ μένειν. Siquidem in in senectute parum voluptatis est reliquum, non aliter atquè in hyeme, cui illam Patrocles conferre solebat, sicut & Eratosthenes ἀκμὴν, id est, ætatis vigorem veri: παρακμὴν. quippe ætatis declinationem æstati & autumno: sed hyemi senectutem cõparabat. Est quoque senectutis ingratæ notatio. *Istæc res)* D Amicæ, cognatæ, dies festi. *Istæc)* B Pro istæ.

18 *Dum æt. t.)* D Tulit, pro passum est, permisit. & in bonis enim, & in malis dicitur. *Dum æt. t. t perf. s. s.)* Si, inquit, meæ voluptatis causa exercenda sunt, iam non delectant: si officij ac religionis, iam non possum, quæ sim anus. Necessaria diuisio: quia ille & religionem incusserat festorum dierum. *Dum æt, t. t.)* Nõn inquit reprehendat; quæ cùm potuerim, perfuncta satis sum. Sic Virg. Sat patriæ, Priamóque datum. *Perfuncta s. s.)* R Laurent. in Raudensem: Raudensis, Perfuncta satis sum, id est vsa. Laurentius, Imò finẽ vtendi fruendíque feci. Vt Cic. Perfũcta hec misero, fatalique bello Resp. & hoc in malũ, sed frequentiùs in bonum. *Satias me t. t.)* D Nimis maternè atque aniliter. *Satias)* L Veterum sermo est, pro satietas. Salustius historiarum libro 2. In saltibus occupatis tum externorum agros inuasere, frumentíque ex inopia grauis satias facta. Lucilius, Quid mihi proderit satias te iam omnium rerum tener facta.

Hæc mihi) V Timet se propter seniũ (quod hic ætatis longinquitatem appellat) omnino esse odiosam. Itaque Pherecrates in senectuté sic exclamando inuehitur, ὦ γῆρας ὡς ἐπαχθὲς ἀνθρώποισιν εἶ καὶ πανταχῇ λυπηρόν. *Vt ne cui)* D Odiosè, ne Tibi diceret. *Vt ne cui mea Lõg. æt. ob.)* Hoc ad nurum, expectationẽ ad filium refert. hinc enim odio digni parẽtes, expectati appellantur. 19

Longinquitas æt. ob. m. v. m.) Cùm sedulò agat socrus ne quid per iracundiam statuisse videatur: vide tamen vt intermisceatur indignatio, & multa dolore deprompta sint: quod Poëta non inuitus facit, ad mores exprimendos, personásque reddendas. 20

Hic v. me e. i. imm.) Quia rus decreui pergere: non quasi nurum vitatura, sed locum. Et mitè Inuisam, & non addit cui: sed dixit, Tempus est cõcedere. Quia anus sum? an quia nurus in domo? *Tempus)* V Ab occasione, & causa abitionis. Quia inuisa sum: Ergo aliò concedam. 21

Sic optimè) A futuris commodis tribus, quorum primum est, cùm nihil causæ sit cur accusetur. Alterum, cùm propter suspicionem rixæ & contentionis cum nuru nõ conueniet. Vltimum, cùm illorum voluntati obsequatur. *Omnes c. p. omn.)* D Bene Omnibus: ne specialiter læsisset nurum. & generaliter dixit. 22

Et illu m. g.) Mirè illis, nõ Nurui. Et Morem gessero, acriter dictum: vt ostendat hoc 23

I llos

24 aldisidp *Sine me/óbsecro hoc effúgere,/volgus quod malè au*
dit mulierum.

25 ssisisp PAM.[*] *Quàm fortunâtus céteris sum rebus:/abs-*
què vna hac/foret, D. Al.[*absque vna hac*]*scili-cet vxore.*

26 sissisp *Hanc matrem habens talem,illam autem vxôrem.*
S. *óbsecro mi Pámphile,*

27 ssdsdisi [*] *Non tute/rem incommodam*[*],/vt quaque est,in*
ánimum indúcas pati.

28 {saisb.si saisbd} *Si cátera/sunt ita vt/tu vis, itáq; vt esse ego/illam/*
exístimo,

29 siabssai *Mi gnate,da véniam hanc mihi:reduc illam.* PAM.
[*] *væ mísero mihi.*

30 {disdssi disd} S. *Et mihi quidem:nam hac res non minùs me ma-*
lè habet,quàm te,gnate mi.

Al.[*obsecro effugere.*][*] *tum in*[*me*]*pons fit elisio.* bidisidp.
[*] L. Magis accenditur Pamphilus matris bonitate. & *Absque*, pro Nisi ponitur aduerbialiter.
[*] Dura patienter ferenda sunt.
G.[*incommodam rem.*] si:disi.
G *Alias*[*sunt vt*] sa disi.
L. *Al.*[*illa*] *sed hoc nihil ad metrum.*
[*] L. Interiectio dolentis. D Nihil potuit pro qualitate terū respēdere,nisi vt ingemisceret.

illos olim voluisse vt expelleretur:vt si dicas
inimicum tibi mortē gessisse, quòd se suspen-
derit.
24 *Sine me*) V Cōcludit obtestatione , & cō-
moditatis specie.& querelæ de mulierum ca-
lamitate,tam Andromaches,quàm Medeæ a-
pud Euripidem non sunt obscuræ. *Sine me o.*
h.eff.) D Quia dixerat maritus eius , Omnes
socrus oderunt nurus. *Sine me obs.h.eff.*) Po-
tentissimum est ad extorquendū aliquid ar-
gumentum,cùm illis quibus chari esse debe-
mus,nostra causa potiùs, quàm illorum,dici-
mus velle nos , aut nolle quod facimus.nam
& Pamphilus suprà sic dixit.Non facies , ne-
que sinam. *Quod malè audit*) Suprà dixit.
Ab honesto.
25 *Quàm fort.*) V Est occulta obiectio . Fe-
lix & infelix sum.Illic quidem in rebus cæte-
ris,Hic verò propter matrem & vxorē. *Abs-*
que vna h.f.) D Absque,extra:vt sit aduerbiū
magis quàm præpositio.&Vna,Res subaudien
da Et totum [illegible], statimque iungēdum,
Hanc matrem habens talem,illam autem v-
xorem.Vel certè. Absque foret,pro abesset. A-
lii Hac de vxore dici putāt,vt absque sit præ-
positio.[a] Adrian.Card.Aduerti Extra & Abs-
que eleganter posita esse loco Præter : quod
iam pridem ab omnibus passim præteritum
est.Terent.in Hecyra.Quàm fortunatus sum
cæteris rebus absque vna hæc foret.Nonnulli
Absque , aduerbium aliquando esse volunt,
exponentes hunc locum hoc pacto . Absque,
id est , nisi hæc vna res foret,coniunx videli-
cet quæ ex alio viro pepererit.
Non tute) V Occultè quoque diluitur,Si 27
cæteris felix es,reducta vxore nō eris infelix.
Non t.r.inc.vt q.est,&c.) D Horatius,Durum,
sed leuius fit patientia , Quicquid corrigere
est nefas.
Si cæt.s.) Bene Cætera , absque vno di- 28
centi. *Itaque vt esse ego ill.ex.*) Quia potuit
dici ei,O socrus , ergo dubitas de integritate
nurus , addidit , Itáque vt esse ego illam exi-
stimo.
Da ven.h.m.) Mihi,propter quam putas, 29
non reducendam. *Væ m.m.*) Nec negat,
nec promittit:sed intumescit,vtpote qui peni-
tus dolore commotus,æstum animi dissimu-
lare non potest.
Et mihi) V Consolatorium est à commu- 30
ni malo & miseria. *Et mihi q.*) D [illegible].quid
enim , Et mihi tan ei?multa sic in vsu nostro
sunt.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG. D In hoc colloquio reconciliatio senum. P viri scilicet atque vxoris post frequens iurgium continetur. L Sostrata enim accingitur itineri.vt rus abeat: V hanc migrationem suadet maritus & laudat.Pamphilus autem dissuadet, L ac frustra deprecatur : quo magis etiam ille perturbatur: D atque ideo miscetur eius disputatio de non reducenda vxore. V *Theses.* 1 Pro fortuna animus flectitur. 2 Maturior rei conficiendæ expeditio

vtilior & laudabilior est. 3 Ex duobus vtilibus vtilius eligendum est. 4 Causa dissidii sedulò est tollenda. 5 Senes odiosi sunt adolescentulis. [M] Senes omnes apud adolescentes vel in ea ætate contemptos esse, & nihili pendi: sed tanquam viles, & abiectos, & ab omni vitæ communione reiectos, ostendere Poëta volens, hoc Lachetem dicere fecit Fabulæ unius. Quicquid contemnitur & tanquam nihil æstimatur fabulam authores vocare solent. *Vers. scen. 3. Trochaici tetr. cat. quatuor, nempe quartus quintus, octauus, duo decimus inter quos censeri etiam potest decimus quartus. Reliqui omnes sunt iambici, neque acatalectici, exceptis tribus catalecticis tetrametris, videlicet primo, septimo, & vltimo ex acatalecticis vero vnus est dimeter, scilicet penultimus, vnus trimeter siue senarius, nempe sextus & septem tetrametri, nempe secundus, tertius, nonus cum duobus sequentibus, & decimus tertius cum decimo quarto, sed hic, vt diximus, est etiam trochaicus catalecticus.*

LACHES. SOSTRATA. PAMPHILVS.

Laches audierat verba Sostratæ ad filium habita.
•L. Proba consiliũ vxoris. Laches.
•D. Quid, pro Quæ: interdum abũdat. G. [illegible] dissimili. [M] [illegible] hoc], dididit.
D. Fors, bona fortuna est. [L] *Fors fuat, pro fiat, i. fortunatũ sit.*

QVEM *cum istoc sermonem habúeris, procul* [illegible] *hinc stans accépi vxor:* 1
• *Istuc est sápere,* • *qui vbicúnque opus sit, ánimum* [illegible] *possis fléctere,* 2
Quod faciúndum fortásse sit [post], idem hoc nunc [illegible] *si féceris.* 3
S. *Fors fuat pol. L. abi rus ergo hinc: ibi ego te, & tu* [illegible] *me feres.* 4

Al. fuat pol [illegible] [M] [illegible] *pol fuat.* [illegible]

1 *Quem s.)* [V] Laudat consilium Sostratæ, & quia res nota erat, omittitur narratio. *Procul)* [D] Procul, nunc prope. *Hinc stans acc. v.)* Accepi audiui. Et modo. Vxor: antè Mulier. & de vxore. Dij mala prohibeant.

2 *Istuc est.)* [V] Confirmat laudẽ à modestia, & animi moderatione, pro re præfert (i. *Istuc est s.)* [D] Istuc, exceptiue dictum, quasi cætera stultè fecerit. & simul stomachũ retinet, quo reprehendat cætera. *Anim. m. f.)* Modò non alienum animum, sed suum flectere. & vnde flectere? à iurgio ad modestiam, ex contentione, ex domo. *Anim. m. f.)* Ad hoc Flectere animum dixit, vt ostenderet ne nunc quidem iurgatam apud se Sostratam de præterita culpa.

3 *Quod fac. f. sit post)* Hæc etiam sententia videri potest generalis: & deest Ad id: vt sit, Flectere ad id quod faciundum. Potest & absolutè accipi. Quod, pro quæ res facienda sit. *Quod post faciundum sit)* Id est, concedendum. & vim necessitatis hoc verbũ exprimit. [V] Quod necesse est fieri, maturiùs conficiatur. *Feceris)* Vt relicta vrbe rus migres.

4 *Fors f.)* Pietatis est bonã fortunam & est archaismus ab antiquo verbo Fuo, quod est, sum. *Fors fuat pol)* [D] Fortuna faueat: quasi τῷ [illegible] aduersus tristè dictum vsa est. nam Fors fortuna bona est. Et Fuat sit significat dixerat enim ille, Quod faciundum sit post fortasse. Antiqui dicebant Fuo, as, at. Proba. Grammaticus. F literã ante o. positam verba regere non inueni. Nunc more vnam declinationem ex hac quasi descendentem legi apud Terentium in Hecyra Fors fuat pol. *Fors fuat pol.)* Id est, bona eueniat. quasi τῷ [illegible] dicat. Bona dicito potiùs. An, bona fortuna sit per Pollucem? *Abi rus ergo)* [V] Epilogus est consultationis, Vt rus abeat, vbi cõmunis fortuna ferenda est, vt fit in matrimonio. *Abi rus)* [I] Hortãtis est ad celeritatem. Virgil. Ergo age chare pater, ceruici imponere nostræ. *Ibi ego te, & tu me f.)* Non dixit, Ibi nos inuicem delectabimus: sed quia senex atque anus est, Ego te, & tu me feres, dixit Et simul quia nuper incusauerat mores senũ, reuocare vult causam abscessionis suæ, & ad filij culpam aut nutus. *Ibi ego te, & tu me f.)* Aut quia noti inter nos sunt mores nostri: aut quia vtrique vna ætas est. & sic pronuntia, quasi hoc ipsum necessitate decernat senex, cùm dicit, Abi rus. Ergo hinc, Ibi ego te, & tu me feres, Ipsa pronuntiatio querelam continet de filiis & senectute. [B] quam ætatem optamus, adepti eam incusamus omnes.

5 *Spero ecastor.* L. *I ergo intrò, & compône quæ tecum simul.* Mu. [mecastor.] quod ve sui nō cógnuit. Al. [simul tecum]: quod versus respuit.

6 *Ferântur. dixi.* S. *ita vt iubes fáciam.* P. *pater.*

7 L. *Quid vis Pámphile?* P. *hinc abire matrem? mínimé.* L. *quid ita istuc vis?* G. Si creticus non admittitur legendum, Quid Pamphile? Mu. Quid vis Pamphile? P. abire hinc m. m. L. q. i. istuc? P. quia, [De vxore me. s. e. quid facturus siem. L. quid est?]

8 P. *Quia de vxôre incértus sum étiam quid sim factûrus.* L. *quid est?*

9 *Quid vis fácere, nisi redúcere?* P. *équidem cúpio, & vix contíneo:*

10 *Sed non minuam méum consilium: ex vsu quod est, id pérsequar.*

11 *Credo ea grátia concórdes magis, si non reddûcam fore.* G. [Ea credo gratia concordes si non reducam magis fore.] Mu. [Credo si non reducam ea gratia concordes magis fore.]

Si quis malit [I] corripere quam elidere, si cunctus pes erit dactylus.

D. Dixi, perorationis verbum.

L. Minimé, subaudi Decet.

D. Et Quid ita istuc vis &, Quid est? eo vultu pronuntiantur, vt consilium eius & verba videatur contemnere pater.

Mu. [vis nisi reic...] [sed] in fi...huius versus, ... vel ... [tum in sequenti versu legendum [cōsilium meū],

In [credo] non fit elisio

5 *Spero ecastor)* D Mirè non confirmauit mulier: sed sperare se dixit, memor iurgij pristini & senilis amaritudinis: maximè quòd & ille non dixit, Ibi nobis iucundè erit: sed Ibi ego te & tu me feres. *I ergo intrò, & c. q. s. s.)* ... & vsu quotidiano, satísque moraliter: quia Mulieres dum moliuntur, & dum comuntur, annus est. *Et compone)* V Denuntiatio est confirmandæ sententiæ à foro translata. Asconius enim in Verrinas scribens, hoc verbum ait in peroratione causæ adhiberi solitum, quo significatur firmū & ratum esse, quod egerit.

6 *Dixi)* D Hoc verbum in fine additum superiora confirmat: & est propriū his qui perorauerint causam. *Dixi)* Denuntiatio est confirmandæ sententiæ, nec mutā læ, & trāslata est de foro & causidicis. Cice. Præco dixisse pronuntiat. *Pater)* V Exordium est in patris appellatione, & figuratè proponit propter admirationem, & indignationem, ne mater abeat. *Pater)* D Ipsum nomen dehortationem significat, adiecta pronūtiatione. *Pater)* Sic pronuntia, vt hoc vultuosè dictū sit, Hinc abire matrem?

7 *Quid vis P.)* Facetè præstò. Quid vis respondit. *Quid ita istuc vis)* Rem suprà audiuit & personam: nunc causam quærit. quasi dicat, Ello vt nolis: quid tantopere non vis?

8 *Quia de vx.)* V Confirmatio est ab incertitudine reducendæ vxoris. *Incertus s. et. q. s. f.)* D Non, Quid faciam, dixit: sed, Quid sim facturus: vt incertā molimina etiam verbis posset ostendere.

9 *Quid vis f. n. r.)* Sic loquitur Laches, vt aliud Pamphilus respondere non audeat. & ideò dicit. *Equidem cupio. & vix contineo)* Vt reducam scilicet. Adeò magna causa est non reducendi, vt cùm velim, non possim. *Equidem cupio)* L Acuta & honesta responsio. Cupio, sed non est consilium. Latenter autem innuit affinitatem esse causam discordiæ inter mulierculas, qua sublata pax futura sit. *Equidem)* V Inuitus hæc asserit, ne quo modo patrem offendat.

10 *Sed non)* Ab vtili per constantiam initi consilij latenter à causa efficiente redarguit, neque ferendam, neque reducendam esse Philumenam, quòd reducta maiores turbas daturam suspicetur. *Sed n. m. m. c.)* D Cautè satis. Reducendi inquit cupiditas est: non reducendi consilium. *Ex v. q. e.)* Quod erit vtilius, id faciam. *Id p.)* D Non Sequar, sed Persequar, vt constantiam demonstraret.

11 *Credo ea gr. c. m.)* Sententiosè dixit, tunc posse inter se conuenire & concordare mulieres, cùm & illa esse desierit socrus, & illa nurus. hæc enim inter illas est dissidij causa coniunctio: & satis ingeniosè dictum. Tolle enim inter mulieres proximitatē, & nulla causa discordiæ est. *Concordes magis)* Non magis concordes, verùm pro minùs discordibus dixit, an vt seruaret sententiæ. Si non magis concordes, minus saltem discordes erunt.

•D. Vtrum consentientes sint an dissentientes. Vtrum, vnum de duobus significat.
•D Hoc cum gemitu pronũtiãdũ est. Hi tres vltimi versus aliter à quibusdam scantur, si tamen tum versus dicendi sunt.
D. Per tempus, id est opportunè.

*L. Nésciás: verùm id tua refert nihil, * vtrum illæ fécerint,* {tla fbst- tll 12

*Quando hæc abierit. * odiósa hæc [est ætas] adolescéntulis:* fbbfldfi 13

Mu. [ætá' st]. fbbflat–.

*E' médio * [æquum est excédere:] postrémò iam nos fábulæ* {dflaflt- dlfdflll 14

Mu. [æquom excedere est:]dfiflll–.

Sumus Pámphile, senex atque anus. {ʹbfp a 15

Sed video Phidippum per tempus égredi: accedâmus. dlflllfv 16

12 *Nescias*) D Vtrum concordes futuræ sint, an discordes. V Diluit consilium Pamphili, & ab æquo, quod exigit, ne de aliorum facti sit sollicitus, & ab incõmodis senectutis. *Verùm id t.r.n.*) D Hoc verbũ ex aliqua parte confirmantis est & consentientis.

13 *Odiosa est hæc*) L Phidippi ratio, cur Sostratæ potius abscedendum sit. *Odiosa hæc est æt. adol.*) D Suprà in personam socrus culpam iratus contulerat discordiæ, nunc & vxori placatus, & nurui parcens, odiorum causam à personis transtulit ad ætates: sed ita tamen, vt magis iuniores accusaret, ei de adolescentibus questus cùm miseratur senes.

14 *E medio æq est ex.*) Vtrum ex vrbe rus: an ex vita in mortem? Et satis moraliter nam in medio stare dicitur superuacuus vel molestus. Et cum stomacho dixit senili. *Fabula*) V Prouerbiale est, omnem ætatem, & omne vitæ genus fabulam esse, præcipuè tamen senes, vnde sunt & aniles fabulæ, & aniculatũ deliramenta. Postremò more Comico, proximã huic scenam connectit κατασκευή.

15 *Iam nos f. Sumus. P. [atq. an.]* D Pronuntia Senex atque anus, quasi initium fabulæ. τὸ ἐπιτιμητικὸν additum, Pamphile. *Senex atque a.*) Hæc duo nominauit • Caput indicat & inceptionem huiusmodi fabularum.

16 *Per tempus*) B In tempore. Plautus eodem modo, Per tempus hic venit miles.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. V extrema est in πράξει conflictatio, D ac vltimus error, vicinus καταστροφῇ, P & varius. nam omnes tres hic aliqua in re errant. V itaque & formæ orationum sunt magis implicatæ, propter decorum in ipso affectu. Nam Sostrata è medio digressa, in Myrrhinam omnis culpa transfertur. P atque ipse Laches resciscens natum puerum, Myrrhinam taciturnitatis incusat. Phidippus itidem confirmat. Inde ambo vehementer Pamphilum ad vxoris reductionem instigant. quod constanter hic & pertinaciter renuit. Qui à senibus ferme cõuictus ob puerum natum, ne prorsus succumbat, abscedit. Hi verò ob meretricium amorem eum id facere suspicantes, Bacchidem stomachabundi conuenire decernunt. V *Theses.* 1 Non decet nurum à socru morosa secedere. 2 Affinitas non est temerè dirumpenda, sed sit perpetua. 3 Liberi patrem sequuntur, vel Iurisconsultorum sententia. 4 Puer alendus & educandus est à patre. 5 Parentes propter nepotes, & eorum posteritatem, plurimùm gaudent. Vulgò enim dicitur progeniem in circulum abire, itaque gratiorem. 6 Communia sint cuncta inter vxorem & maritum, ne qua discordia oboriatur. 7 Mulieres rariùs culpæ vacant. Sic & ille apud Euripidem se non satis odisse mulieres, & causam non reticet, ἀεὶ γὰρ οὖσαι τυγχάνουσι κακαί. 8 Multis rationibus renituntur mariti vxorem repudiaturi. 9 Prudentissimus hic fingitur adolescens vxorem suam traducere nolens. 10 Vxores & earum matres pellicatum non tolerant. M Liberos parentum voluntatibus & iussibus apertè obsistere non debere, nec in os obloqui illis decere, sed potiùs, ne illos in grauiorem iram commoueant, néve ad animi asperitatem exacuant, cedere, & à conspectu illorum declinare satius esse, hæc scena declarat. Seneca, Si filius es parentes lædere quid negligis? cur non potiùs, ne te videant, discedis? quanuis hæc causa dura est, sic tamen citiùs eos ad misericordiam flexeris. Plato de Legibus, Omnino decet liberos parentibus non repugnare, sed illorum verbis animum adhibere obsecundantem.

Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

PHIDIPPVS. LACHES. PAMPHILVS.

1 ibffp *TIBI quoque[edepol] sum irâtus Philúmena
Al.[adepol]iaffp:& eliso s in[iratus].iiisap.
2 aifffp Gráuiter quidem : nam hercle abs te factum est túrpiter,
3 fafffp Etsi tibi caussa est de hac[re:mater te] ímpulit:
R. Al.[re mater.qua te].sed deprauaté.
4 ffffit Huic verò nulla est. L. opportúnè te mihi
5 fiffit Phidippe in ipso témpore osténdis. PH. quid est?
6 ffffdp PAM. Quid respondêbo his![x] aut quo pacto hoc [apériam!]
7 fiffp L. Dic filiæ, rus concessûram hinc Sóstratam:
8 {dirfal did} Ne reuereâtur,* minùs iam quò rédeat [domum.] PH. ah,
Al.[demum.] quod versus respuit.
9 fffap * Nullam de his rebus culpam commérvit tua:
10 {-fi.ffp fif} À Myrrhina hæc sunt mĕa vxôre exôrta ómnia:
11 Gbffi Mutátio fit:ea nos pertúrbat [Laches.]

*L. Egrediens Phidippus ita obiurgat Philumenam, vt tamen culpam in Myrrhinam cõferat. Ostéditur & matri & socrui esse iratus, quòd filia à marito discesserit.

* L. Dubitatio negans honestè aperiri posse.

R. [aperiam?] id est, celem & tegam. ^ sed hoc nihil ad metrum.

* D. Τμῆσις cum κακοφ... pro, quò minùs iam tedeat.

*D. Relatio criminis potest videri.

L Accusatio Myrrhinæ.

R. Priscianus [Lache.]

1 *Tibi)* V Ἐπιτίμησις: obiurgat Philumenam propter secessionem factam. *Tibi quoque ad. sir.* D Quasi dicat, Non solùm matri tuæ, aut etiam socrui tuæ. *Tibi q. ad.)* Rectè: nam & amicos incusamus leniter incipientes, & grauiora inferentes. Hanc ergo patrus causa leniter incusat. deinde confirmat inferẽdo, Grauiter quidem. & statim causam subiungit, cur quidem ei irascatur.

2 *Nam her.)* V Confirmat ab inhonesto seu turpi. *Factum turpiter)* D Quòd abscesserit domo mariti.

3 *Et si tibi:* V Concessione iniquitaté causatur. Sit tibi causa secessionis socrus. Maritus tamen est extra culpam. *Et si tibi c. est de h. r.)* D Causam more suo pro defensione pósuit. Sic in Phormione, --Quid mihi dicent? aut quam causam reperient? Demiror. Et quæ causa fuerit, ipse dicit. *Mater te imp.)* Absoluté: deest enim Nam: vt sit, Nam mater te impulit. *Mater te im.)* Qualitas remotiua. B Nam crimen remouetur in matrem. fit autem duobus modis, cùm aut in personam remouemus, aut in rem. Vtriusque exẽpla si requiris, lege Chirij consulti Rhetoricorum libros.

4 *Huic verò)* D Ipsi matri scilicet. *Huic v. n. est)* B Donato refertur ad matrem, hoc sensu (vt mihi quidem videtur) Huic verò nulla est, hæc nullam hac in re culpam agnoscit. Alij ad Sostratam referendum putant, vt ab illa fit ad Myrrhinã culpæ factique translatio. *Opportunè te m. Ph. in i. t.)* D Vtrum ταυτολογία est? an Opportunè, quia volebam: & In tempore, quo modo volebam? an Opportunè, mihi: In ipso tempore, tibi: id est, & mihi, & tibi cõmodè euenit? Opportunè. & In ipso tempore, non est idem. etenim Opportunè dicimus, cùm, verbi gratia, inuitati, ad ipsum tempus incipientis prandij venimus; In ipso tempore cum iam prandio apposito.

5 *In ipso t. o...)* Ostenditur nobis id quod quærebamus.

6 *Aut quo p. h. ap.)* Hoc modo ostendit necesse quod simulet: nec id quod verum est, dicendum sibi esse.

7 *Dic filia)* V παραγγελτικόν. Mandat enim vt filiæ narretur propter recõciliationem. facilem quidem, quia socrus abiuit: turam verò, quia nihil discordiæ inter socrũ & nurum futurum est. *Dic fil. r. c. h. Sos.)* D Blandè non addidit tuæ: quasi dicat communi filiæ. Et bene, non Socrum, sed Sostratam.

8 *Ne reuer.)* Bene Reuereatur: ne odisse Sostratam, sed metuere videatur: & quasi ipsa socrus non odium meruerit, sed reuerentiam.

9 *Nullam)* V ἀντέγκλημα: cuius propositio est, Sostrata est innocens. *Tua)* Cum percursione audiendum est, vt subaudiatur Vxor, ab eo quod dicturus est, Vxore.

10 *A Myrrh.)* V Confirmatio per criminis translationem.

11 *Mutatio fit)* D Criminis scilicet & peccati. id est, vel mea vxor crimen tuæ sustinet: vel tua ad meam translata est culpa. *Mutatio)* V Occupatiuncula occurrit ne sit turbatior. Est enim sola personarũ mutatio iuxta trãslationis naturam. *Mutatio fit)* D Mutationem suspicionem dicit, errorémque iurgantium.

• V. Ad spectatores hæc dicenda sunt. D. L. o. grauis orationis initium.

PAM.* Dum ne redúcam, turbent porrò quàm velint. sssss 12

*D Aut, quamvis cam. quam velint mutierem. sed mel ns. quàm pro quantum velint.

PH. Ego Pámphile esse inter nos, si fieri potest, asss.i 13

Affinitátem hanc sanè perpétuam volo: sissai 14

D Accipias puerum. Iure. quia hæc ita pa trem sequuntur.

Sin est, vt áliter tua siet senténtia, sbdi p 15

Accipias púerum. P. sensit peperisse. óccidi. ddsdsi 16

L. Puerum quem puerum?

L.* Puerum! quem puerum? PH. natus est nobis nepos. adusi 17

•V. Admirans rogat & iam primum partum recenset.

Nam abducta à vobis (pragnans) fúerat filia: ssdsp 18

Puerum (pragnas) per se ab que n.

tium. *Mutatio)* Deest quarum rerum mutatio, ergo mutatio criminum, aut culparum. *Ea nos pert.)* Tamen ea mutatio, sed vxor, hoc est, Myrrhina.

12 *Dum ne red. t. p q. v.)* Quomodo est pius erga matrem Pamphilus, si paruifacit virum suum sua perturbetur tam mater a senibus? Soluitur sic. Quia Quàm, non est generis fœminini sed est Quantum. Turbent, ciret & tumultuentur, significat vel turbentur.

13 *Ego Pam.)* V ἀνακοίνωσις propositio est per dilemma, Aut sit affinis, aut non si affinis, esto perpetuus sin minus, puerum alat. Nam in diuortiis iuxta Romanorum leges, filij patres sequuntur. Hæc autē eo consilio profert, vt declaret se Pamphilo non supplicaturum, quò vxorem reducat, itaque supercilium socero dignum adhibet. *Ego P.)* Hoc pronomine initium continet orationi grauiter incœptæ: vt, Ego postquàm te emi à paruulo. *Si fieri p.)* Interposuit, vt supercilium socero demonstraret. Rectè additum, Si fieri potest: quia non conuenit rogari à socero generum, vt supra dixit.

14 *Hanc s. p. v.)* Iam enim est confirmata, sed perpetuam cupit.

15 *Sin est, vt al. s. s.)* τὸ εὐφημισμὸ vitauit illud quod est ominosum, ne Diuidium diceret. vt Virg. Grauior ne nuntius aures Verberet,

16 *Accipias p.)* Mirè hoc maximè adiecit, quod maximè recusat Pamphilus, & propter quod vxor quoque nō reducitur. Et Accipias, pro accipe. vt, quiescas, pro quiesce. *Sensit p. ore.)* Hoc maximè inopinatum est Pamphilo: quia socrus promiserat omnes ignoraturos. *Sensi.)* Propriè sic.

17 *Puerum quem puerum!)* Moraliter primò dubitat quid audierit: deinde quasi certus quid audierit, admiratur, dicendo Quem puerum. *Puerum q. p.)* Bene cum consternatione animi. quod nunquā fando acceperat. *Puerū)* L Ex iurgio Phidippi cognoscit Laches puerum natum esse. *Natus est nobis)* L Bene, quia ambo aui. V *ἐξήγησις* quàm breuissima comprobat partum, & nepotem, per quem vterque futurus erat auus,

Nam abd.) Occultæ obiectioni interpretandum occurrit. L Bene, nō Abierat, sed abducta fuerat: vt magis in culpa matris. *a v.)* Pro, à Pamphilo. *Nam ab. a v pr. f.)* Hoc totum cum indignatione in vxorem pronuntiandum est. *Nam bd. a v pr.)* L Pierius in librum 8. Æneidos. De terminatione verò eorum nominum, quæ sunt in tas & tenies, satis est libro primo dictum. Huiusmodi verò generis est etiā Prægnas, quod per as absque n in antiquissimo codice Terētiano scriptum in Hecyra legi eo loco. Nam abducta à vobis prægnas fuerat filia. Sanè apud Sisipatrū Carisium vt in vsum partium, an partum genitiuo plurali à pars partis dicendum sit, quæritur. Plinij verba referuntur dicentis consuetudinem iā partium proserpere cœpisse, vt prægnantum & optimatium. vbi videtur etiā prægnas prægnatis, vt optimas optimatis a . linio agnitum. Illud pro Corollario addere visum est, quod in eodem codice Terentiano, qui est in Bibliotheca Vaticana, qui subsequitur versus post eum quem paulo ante citauimus, Neque fuisse prægnantem vnquam ante hunc sciui diem, absque dictione prægnātem, notatus est, vt ita legatur. Nam abducta à vobis prægnas fuerat filia. Neque fuisse vnquā ante hanc sciui diem. Quam lectionem ex peritis nonnulli plurimum approbarunt. Sed enim aduertendum nō esse locum Pyrrhichio in senario versu, nisi bis absque Synalœpha scādere voluerimus. Primo loco tribrachum statuentes in hunc modum, Neque fu issam. quam an, te hanc sciui diem. Verum hæc in medio relinquere consilium est, quæ sola sibi longum orationis apparatū exponerent. Tam

multa

19 { b-ffp ai *Neque (fuisse pregnantem unquam ante hunc) sci-
ui diem.* — Pierius [fuisse unquam ante hunc] sine [unquam] non fiet el sio nec in [a. to], bfiilp.

20 b-ffi L. *Bene (ita me dii ament) núntias. & gaúdeo*

21 { f-ffdp fd *Natum illum, (& tibi illam salvam. sed* *quid mu-
lieris* — R. Al. [& illam], filidp. — [dii] disyllab. m: vel * corripitur nō elisum & ei monosyllab. m.

22 { fi ffp *Vxôrem habes! aut quibus* *morâtam móribus!* — * D. Reprehen o cum contemptu.

23 ff lid libp *Nósne hoc celátos tam diu! néqueo satis,*

24 difffi *Quam hoc mihi vidêtur factum pravè próloqui.* — L. Tam diu. sub. Oportuit, p eclipsin.

25 { ffidi d.d PH. *Non tibi illud factum minus* *placet, quam mihi Laches.*

26 ff-ti-ai PAM. * *Etsi iam dûdum fúerat ambiguum hoc mihi:* — * L. Hæc omnia secum Pamphi.us. R. Quidam omittūt [iam] fiedbfp: & eá] fac.o mono.yllabo, ffdbfp.

27 { f-fxfp ffi-f *Nunc non est, cùm eam (iam) conséquitur aliênus puer.*

multa apud eum quoque authorem sunt Iniuria temporum labefactata. hæc Pierius. vbi illud quoque obseruabimus, quòd Hâc dicit, non Hunc: vt Dies hic sit fœmininum, licet tempus certum significet.

19 *Neque f. pr.)* ω Prægnās est ante gnatum, vel ante genitricem. est enim Præ, ante.

20 *Bene ita me dij ament)* Agit gratias nuntianti: gratulatur ob susceptum nepotem gaudet liberatam nurum.

21 *Natum ill. & t. ill. f.)* Proprium affectum refert, sibi nepotem, illi filiam esse seruatam. ª Id est, liberatam esse nurum, & susceptum esse nepotem. *Et tibi ill. f.)* ᵇ Rectè Tibi, quia pater puerperæ est, cui dicit. · *Sed quid m. Vx. h.)* Quid mulieris dixit: ne diceret, Qualem mulierem, aut aliquid grauius. & totum percunctatiuè potiùs quàm pronuntiaret, & diceret, Pessimam mulierem, & malè moratam vxorem habes Et reprehēsio est cum cōtemptu: sic & Quid hominis? vt Virg. Tu mihi quodcunque hoc regni. At contrà cum honore sic dicimus, Quem hominem habes? *Sed quid)* ᵛ [illegible] est, cur partum celauerat. Interrogationes autem sunt non sine [illegible], quibus illam reprehendit. Prudēter quoque de moribus inquirit. Nam Menādri consilio virtus sponsæ aut vxoris omnibus dotibus anteponenda est. Et Theognis nihil suauius esse atquè bene moratam vxorem cecinit. [illegible]. Sic & Seneca, Probitas, fidésque coniugis, mores, pud[or] [p]laceant marito.

22 *Moratam* ᴰ Id est, institutam. & est participium sine verbo

24 *Nosne hoc cel.)* Non partum celatos dicit: sed prægnantem filiam fuisse. *Nequeo sat. p.)* Magna exaggeratio. ᵛ Vituperantur nuptiæ sine consensu & consilio parentum factæ. Neque alter senex approbat. Itaque reprehensio hæc est non sine contemptu.

Quam h. m. v. f. pr.) ᴰ Totū modestè, quanuis indignetur: quia apud maritum vxor non est vehementiùs accusāda. *Quam h. m.)* Quòd prægnans fuerit filia: nō quod natus est puer. 24

Non t. ill. f. m. pl. q. m. L.) Vtrum quia minus * & magis quoniam sequitur: an ἀνωμαλία est? vt sit ordo. Non minùs mihi placet, quàm tibi. hoc enim ait, Tantundem tibi placet hoc factum, quàm mihi. Et Placet, pro displicet intelligamus: vt alibi, — Nunc me hospitem Lites sequi, quàm hic mihi sit facile, atque vtile. Aliorum exempla commonent. ᵘ Erasmus in primo commentario De verborum copia. Cap 51. Minùs interdū comparat duntaxat. Vtrunque diligit famam & pecuniam, sed illam minus quàm hanc Interdum negat duntaxat, Homo minùs mihi notus. Interdum pariter vtrunque facit: Terentius in Hecyra, Nō tibi illud factū minùs placet, quàm mihi. Neque hic Placet pro displicet positum, vt exponunt Grammatici. Quis enim sanus id faciat? sed Minùs perinde valet àc si dicas, Non amat me Dionysius, & minùs te, id est me magis odit quàm te, subaudiendum est enim Factum vtrique non placere. atque ita Minùs, simul negat & comparat. 25

Consequitur al. p.) ᴰ μεταφορὰ à pecoribus, quæ vt mox nata fuerint, matres sequuntur. Virg. Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suósque Deducūt. *Alienus)* Quod senes gratulantur, id maximè lædit Pamphilum. 27

VV

*D. Hoc sibi ipse Pamphilus dicit. Vigetur Pāphilus Puerum natione G. ius nullus, eliden-dum s. *D. Ipse sibi iterū. *D. Tandem aliciā dimidii causam ex verbis ienis commen. us est. *D. A præsenti tēpore. *D A futuro. G. [post], ssssp. Mu[posthac arbitror] ssssp. *D. A deriuatione causæ defensio : &

L. *Nulla tibi Pámphile hîc iam consultátio est.* diiss 28
PAM. *Péri:.L.hunc vidêre sæpe optabámus diem,* aiiip 29
Cum ex te esset áliquis, qui te appellâret patrem. sbsssp 30
Euênit: habeo grátiam deis. PAM. *nullus' sum.* sbi sp 31
L. *Reduc vxórem, ac noli aduersári mihi.* isss 32
PAM *Pater,* si illa ex me líberos vellet sibi,* ississ 33
Aut se esse mecum nuptam, satis certo scio, sf fiid 34
Non me clam habêret, quæ celásse intellego. Al. [celā me.] sssii 35
* *Nunc, cùm eius aliênum esse a me animum séntiam,* sosdsp 36
* *Nec conuentûrum inter nos [posthac] esse árbitror:* ssssd 37
Quamobrem redúcam? L. *mater quod suâsit sua,* aissip 38
Adoléscens múlier fecit, mirándumne id est! adss 39

28 *Nulla t.P.h.i.c.est)* De reducenda scilicet vxore. * Dubitandi adhuc senex insultat, & vrget.

29 *Hunc vide)* Ominatio futuri boni est, & gratulatio.

30 *Cum ex te e.al.qui te app.p.)* D Bene hoc pu tauit. quod Pamphilo non videtur: hoc est, ex illo esse quod natum est.

31 *Euenit)* Propriè Euenit. ideò & bonorum euentus dicitur. *Null. sum)* Hoc vlterius est, quàm perij quia cum aliquis perit, reliquum vel cadauer est. *Nullus sum.* M Desperantes, & malè affecti miseriis & calamitatibus sic dicere consueuerunt.

32 *Reduc vx.)* V Propositio est suasoria de reducenda vxore. *[Ac n. ad m.)]* I Causam interposuit senex, quò magis faceret filius non recu et.

33 *Pater)* V Confutatio est suasionis argumento coniecturali, quo colligit animum vxoris abalienatum esse, quia partum celauit: igitur reducendam esse dissuadet. Est verò syllogismus conditionalis eiusmodi, Si mecum nuptam esse voluisset, partum nō celasset: Sed partum celauit: Renuit igitur mecum esse nuptam. Est & aliud argumentum ab incommodo propter dissidium inimicitiæ contētionis & discordiæ seminarium. *Si illa ex me l v s.)* I Vt apparet, tantum commentus est causam.

34 *Aut se esse mec.n.)* Vetustè Mecū nuptam dixit. Et rectè, quia partus confirmat nuptias. E. meliùs, Nuptam mecum: quasi tectam & opertam vno cubiculo mecum. Nubere enim, est operiri tegique. vnde & nubes, quod tegere solent cælum dicuntur. Virg. — Arsuráque coma obnubit amictu.

35 *Non clam me h.)* Id est, nō tacuisset, partúmque celasset. *Quæ cel.me.)* Nō dixit natum filium: ne interposito affectu mollior esset iratus.

38 *Quamobrem red.)* Firmior coclusio facta est per interrogationé, quàm si esset pronuntiatiua. *Mater)* V Remotio est criminis, qua fit dilutio per translationem, cui tamen nōnihil purgationi accedit à sexu, ætate, dominio, consuetudine mulierum facile aberrantium, & denique à communi vtriusque sexus errato. *Sua)* D Proeciuitate Nanque suam patria antiqua cinis ater habebat.

39 *Adolescens m.f.)* Multa dixit: & Mater & sua. & Adolescens mulier & quasi d ce hoc exempli parendum putat esse. E M. To. hic authore pro Rabirio, Affert aliquam deprecationem ætas. *Mirandum)* V [illegible] vniuersalis, quæ purgandæ Philumenæ adhibetur: cui & argumentum à maiore ad minus, & omnia diiungitur. Euripides quoque idem sentit, atque cecinit mulierem vnicū esse ubi ce mentum, vt in ore & lingua mala præsentia habeat, [illegible] Idem eodem tempore in Andromache mulierum mentem esse rem inuidiosam, & maritis semper infestam asserit, [illegible] *Mirandumne i.e.)* D Bene Mirandum, non ita cédum dixit. Miramur enim magis si amici peccauerint, quàm irascimur.

40 ſsbſſp *Cenſen' te poſſe reperire vllam mulierem,*
41 dſdſſi *Quæ careat culpa? an quia non delinquunt viri?*
42 ſiiiſp PH. *Voſmet videte iam, (Laches) & tu Pamphile,*
43 laſſſp *(Remiſſan' opus ſit vobis, an reductam) domum:*
44 ſdiiſp *Vxor quid faciat, in manu non eſt, mea:*
45 ſſſiſp *Neutra in re vobis difficultas a me erit.*
46 ſadſai *Sed quid faciemus puero? L. (ridiculè rogas.)*
D. *Aut (ridicule, rogas?)*
47 { ſiſſſp ſiſſſ } *Quicquid futurum eſt, huic reddas, ſuum ſcilicet:*
48 aſſiſp *Vt alamus noſtrum. PAM. quem (ipſa neglexit, pater,*
49 aſſiſp *Ego alam? L. quid dixti? eho, an non alemus Pamphile?* *Si bacchius nō admittitur, (eho) eſt extra verſum, aſſiſp.*
50 ſsbſſſ *Prodemus quæſo potius? quæ hæc amentia eſt?*
51 { eſſill a } *Enimuero prorſus iam tacere non queo:*

præterea ſtatus eſt venialis ab imprudentia deſcendens. *Al. Laches). ſiſs'p. G. Al. (Remiſſam opus ſit vobis, an reductam). ...ſiſſp: elſ ... iaſſp. ... (Remiſſan an reducta opus ſit vobis), ...lliſp: eliſo ... opus ... Vob. Remiſſam opus ſit vobis, reductam an, ...ſp. R... l. (ipſe neglexerit pater. aſſiap. ... (ipſa ..., vt ſit pater) vocatiuus caſus* · L. Increpantis ... prorupit in obiurgationem ſenex.

40 *Reperire vll. m.)* Quaſi dicat. ſi hanc repudiaueris.

41 *An quia n. d. v.)* εἰρωνικῶς dictum. nō enim non delinquunt.

42 *Voſmet)* V Pollicitatio eſt operæ, & ita facilitatis nota eſt per interrogationem. & eſt argumentū à neceſſitate alterius partis propoſitæ, & à facilitate. *Voſmet v. i. Laches, & tu Pamp.)* D Nec rogare ſocerum nec intereſſe conuenit, vbi certior ſit ad repudiandum gener. *Voſmet v. i. L.)* Virg. Vos ô Calliope precor, aſpirate canenti.

43 *Remiſſam)* L Vetuſta locutio, pro remiſſa. ſic, fungor, fruor, vtor hâc rem, pro, hac re.

44 *Vxor q. f. in m. n. eſt, m.)* D Ordo, Vxor mea quid faciat, in manu nō eſt. deeſt Eius, vxoris ſcilicet: vt ſit, in manu eius nō eſt: ſed in mea poteſtate poſitum eſt.

45 *Neutra in re v. diff.)* Promittit facilitatem ſuam: vt tamen vxor roganda ſit. An aliter, &c. vt ſuprà annotauimus.

46 *Sed q. f. p.)* Vt, Quid me fiet, dicitur. *Sed q. f. p.)* Qui vtique quicquid erit, patri reddendus eſt. B Adrian. Card. Quid illi fiet? quid illi faciam? quid illi factū eſt? modi ſunt loquendi elegātiſſimi, & à paucis obſeruati. Id enim ſignificant, quod nonnulli aliquid admittantes, vel accepta calamitate vel iactura dicunt, Quid de illo fiet? quid de illo faciam? quid de illo factum eſt? Teren. In Hecyra. Sed quid faciemus puero? *Ridiculè)* V Confutatur interrogatiō, & ſuum ab æquo & neceſſario repetit, vt alatur. *Ridiculè r.)* D Ridiculè, vel aduerbium eſſe poteſt. vel nomen: ſi nomen eſt, ſubdiſtingue ridicule: & ſic interroga, cum vi pronuntiationis.

Huic r.) Pamphilo ſcilicet. *Huic r. ſ. ſ.)* 47 Sic dixit. Huic ſuum & Reddas, quaſi repoſcat Pamphilus. Et non ſubiunxit. Vt alatur. ſed. Vt alamus vt ſua quoque intereſſe monſtraret.

Vt al. n.) Scilicet Pamphili filium, nepotem meum. vtrunque noſtrum. 48 *Quem ipſe)* V Diluit, argumento à maiori vſus. *Quem i. neglexit)* I. Si ipſe legeris: clarè dictum eſt: ſi ipſa, ſenſus eſt: & videbitur ſenex obmurmurationem eius intellexiſſe, quòd nolit puerum tolli: & ideo appoſitum. Quid dixti? eho an non alemus Pamphile? *Quem ipſa n.) Ego alam?)* Hic ſibi obmurmurans, vultu & verbis oſtendit nolle ſuſcipere filium.

Quid dixti?) V Vbi contumaciā Pamphili ſenſit Laches, omnem ſtomachum in eundem effundit. 49 *Eho an non)* Propoſitio eſt παθητικῶς per admirationē, Alendus eſt infans & non prodendus, veluti puer expoſititius. *An non al. P.)* D Quod faciendum ſit, à contrario vult ſenex pronuntiatione demonſtrare, quòd ſcelus ſit non feciſſe.

Prodemus q. p.) Deſeremus, proliciemus, 50 porrò dabimus? Virg. — Vnius ob iram Prodimur. Nam à quo defendendi ſumus, ſi nos deſerit pater?

Enimuero) V προσωποποιία, cur præſente ſocero Phidippo καὶ ... vtatur. 51 *Enimuero p. i. t.)* D Multa reticenda de filiorum vitiis, & defenſione quoque apud ſoceros vti parētes, ſæpe Terentius demonſtrauit: & præcipuè in Andria, cùm dicit, — Ego illud ſedulò Negare factum, ille inſtat factū. *Iam tac. n. q.)* Quamuis tacendum ſit,

Nam cogis ea quæ nolo, vt præsênte hoc loquar. ſſſp 52

Ignârum censes, tuârum lacrumârum esse me! ſſ dſi ſſſ 53

Aut quid sit id, quod [sollicitêre] ad hunc modum! ſi aip 54

* *Primum, [vbi hanc] dixti caussam, te propter tuam* dp 55

Matrem non posse habêre hanc vxôrem domi: ſſiſſ 56

Pollicita est ea se concessûram ex ædibus. dd ſp 57

Nunc postquàm adêmptam [quoque] hanc sibi caussam vides: ddſi 58

Puer quia clam te est natus, [nactus alteram es.] iaſſip 59

* *Erras, tui ánimi si me esse ignârum putas:* ſbſſi 60

Aliquando tandem huc animum vt [adiúngas] tuum. aidiſp 61

R. Al. [abdúcas]. al. [adducas] Fac abducas Pamphile animum a Bacchide huc, i. ad vxorem tuam

* *Quàm longum spatium amándi amicam tibi dedi!* ſd.idi 62

Sumptus quos fecísti in eam, quàm ánimo æquo tuli! Tddſi 63

Egi, atque [oraui] tecum, vxôrem vt dúceres: i.ſſſi 64

Tempus dixi esse: impulsu duxísti meo: ſſſſi 65

Quæ tum, obsecûtus mihi, fecísti vt decúerat. ſdſip 66

* *Nunc ánimum rursum ad meretricem indúxti tuum,* ddſſp 67

Al. [sollicitare].
* D. A summo ad imum.
G. [hanc vbi]. ſaſſip.
Extrema conflicta tio cepit eos.
G. [hanc quoque,] ſidiſi.
R. Al. [clam natus est,] [sed depranates] [tum] [quia pro iam] ... [nactus] [alterum] ſiiſip.
* L. Epiphonema.
* D. Ab antè actis.
L Auget crimen à peccatis suis.
Agit, qui instanter petit: orat, qui demissè precatur.
Al. [orauit te,] [tum] [te] nec eliditur, nec corripitur. R [oraui tecum]. vel [tecum] nò adsegi ... sed ad [oraui] refertur, ac ponatur pro [te].
* L. Sétim hac suspicione senex sternit viã ad catastrophé.

53 *Ignarum e. t. l. e. m.)* Coniectura quòd amet meretricem Pamphilus. V Iam obiurgando filiũ corrigit, eiúsque expurgationes confutat: quarũ prima fuit, Præsentia matris tanquam socrus, quæ abitura est: Nihil igitur periculi est. *Tuarum lac.)* D Apparet illum à Sostrata hoc audiuisse, nã ipsa filiũ deprehenderat flentem.

54 *Sollicitére)* Perturberis, commoueare. *Ad hunc mod.)* Id est, immoderate.

55 *Primum)* L Arguit inconstantiam & tergiuersationem Pamphili, ex qua amorem meretricis colligit.

58 *Nunc postq.)* V Altera excusatio refellitur de nato infante clam patre.

59 *Nactus al. es)* D Nancisci propriè dicitur, qui paratus ad tenẽdum antè quàm possit reperire quod teneat, statim, quod occurrerit, prehendit.

60 *Erras)* V ... refellit ex vita anteactã & ex moribus, quibus persuasurus est. Ita beneficiorum congeries subiicitur, vt magis atque magis moueat, Licentia amãdi data est, sumptus suppeditatus est, suasu patris & consensu vxor ducta est: & in his cunctis pro decoro filij obsequentissimus fuit.

61 *Aliquando t. h. an. vt adi. t.)* D Mirè est temporis inuectio. Et, Aliquando tandem vt adiungas, decet. Fac: sed plenũ pronũtiatione est.

63 *Sumptus quos f. in eam.)* Rectè hoc dixit, quia imperabilior esse debet indulgentissimus pater: vt alibi. Tum patris pudor, qui me tam leni passus est animo vsque adhuc, Quæ meo cunque animo libitum est facere: eíne ego vt aduerser!

64 *Egi, atque or.)* Agit, qui iustam rem dicit: Orat, qui animo demisso precatur, vt quasi beneficium præstetur sibi.

65 *Tempus d. ess.)* Tempus: quia diu multúmque sustinuit. *Impulsu d. m.)* Multum valet ad suadendum laudatio eius apud quem agimus: & ex ea parte laudatio qua illum volumus inflecti.

66 *Quæ t. obs. m. f. vt d.)* Ordo, Quæ fecisti tum obsecutus mihi, vt decuerat. *Quæ t. s. m. obs.)* Iuueniliter satis: quia non dixit, Multum amans.

67 *Nunc an. ad mer.)* Hoc voluptuosè & demisso labro: vt appareat inuitum adduci ad reprehendendũ, qui laudauerit modò. * Cau

iam

68 fiddsp *Cui tu obsecûtus, facis huic ádeò iniúriam:*
69 sfsasi *Nam in eándem vitam te reuolûtum dénuò*
70 aiidsp *Video esse.* PAM. *méne!* L. *te ipsum. & facis iniúriã,* L. *Testem.* cognitri-
71 sfsssp *Cùm fingis falsas caussas ad discórdiam:* cem. D Testem vo-
72 sfsssi *Vt cum illa viuas, testem hãc cùm abs te amóueris.* car, non impeditri-
cem.
73 { fasdii / fasf } *Sensitque ádeò vxor.* * *nam ei [caussa ália] quæ* • L. Confirmatio à
fuit, Al. [*alia caussa*].fadaip. remotione, per in-
terrogationem.
74 aissfi *Quámobrem abs te abîret!* PH. * *planè hic diuînat:* * Hoc Phidippus
nam id est. secum
75 asdssi PAM. *Dabo iusiurândum, nihil esse istôrum, tibi.*
L. *ah,* •D. Relicta quæstio-
76 { isdsti / isdsia } * *Reduc vxôrem: aut quámobrem nõ opus sit, cedó.* ne ad rem redit.
B., *accipies.*]
77 ssddip PAM. *Non est nunc tempus.* L. *púerum (accípias:)*
nam is quidem •L. Querela Pam-
78 sfssit *In culpa non est: pòst de matre vídero.* phili ad spectato-
res.
79 { sissai / d } PAM. * *O'mnibus modis miser sum, nec quid agam* Anxius Pamphilus
scio: abscedit, ne rem a-
perire cogatur.

sam dissidii in meretriceum amorem trãsfert, in quem iterum reuolutus est.

68 *Cui obsecutus*) D O meretricis superbiam non ferendam! *Facis huic*) Scilicet Vxori.

69 *Nam in e. vit.*) Parciùs Vitã dixit, quàm Flagitium atque libidinem. *Te reuolutum d.*) Non Rediisse, sed Reuolutum esse, tanquam inuitum aut nescium. relinquit enim quandam veniam, vt velit esse correctior.

70 *Méne!*) Hoc genus interrogationis negatiuam habet significationem. *Et f. iniur.*) tro, facis iniustè.

71 *Fingis*) V Causam cur ab illa abierat amplificat. prudentissimè quoque testem *μικρὸν* quadam appellauit.

72 *Vt cum illa v.*) D Grauius est Cum meretrice viuere, quàm Meretricé amare. *Test. em h.c abs te am.*) Laudata est hîc vxor modestia, cùm illam Testem, nó Impeditricem appellet socer.

73 *Sensitque adeò v.*) Aliud argumentum quo vult in Pamphilum referre non solum illius, sed etiam vxoris culpam. Et hic vide non accusari socrum.

74 *Planè hic d.*) Diuinat dixit, pro verum dixit. & nota Diuinat, de præterito dictum, Vnde prouerbium, Aiunt diuinare sapiẽtem, quia qui dicit verum, diuinus est.

75 *Dabo*) V Postremò ad iuramentum tanquam ad sacram anchoram curritur. D Vbi argumenta & testimonia deficiunt, ibi iureiurãdo opus est: & id est ἄτεχνος πίστις. *Nihil esse istorum*) Satis concinnè dixit Istorum, ne in singulis commoraretur.

Reduc) V Epilogus est, Aut certè aliam 76
causam, de non reducenda vxore affero. *Reduc vx. aut quamobre n. op. s. c.*) D Quia Pamphilus hoc solum defendit, non id esse, quod pater putat: nec causam, quæ vera sit, protulit ideò senex relicta tota quæstione, rediit ad id quod agitur, & ait, Reduc vxoré, aut dic, quæ res vetat. *Non opus sit*) Reducta scilicet.

Non est n. t.) Quia socer adest. Et orato- 77
riè confugit ad dedi[ti]onem, defensione titubante. *Accipias*) Pro Accipe. Causa cur accipiat. V A facili, & decoro, vt infantem cúmque innoxium alat. *Nam is q. In cul. non est*) D In hoc dicto est quædam faceta irrisio eius, qui nimis iracundus sit.

Post de m. v.) Bene de matre concedit, 78
vt de puero extorqueat: quia sit parentum concordiam firmam esse per filios

Omnibus m.) V Querela est Pamphili de 79
miseria: & hic esto eius propositio. D Quid est Omnibus modis? vtrum & circa parentem & circa vxorem? an & in reducenda, & in non reducenda? *Miser sum*) An Miser sum, cui maximè obtruditur, quod maximè fugio: id est puer?

Tot nunc me rebus miſerum conclûdit pater: ſdſſp

L. Promineo, proficio, neutraliter. *Abibo hinc, præſens quando promôueo parum.* iſſibp

Nam púerum credo iniuſſu non tollent meo, dſſ i

Præſertim in ea re cùm ſit mihi adiútrix ſocrus. ſaſ ſaiſ

I. Hem, Indignantis. L. *Fugis? hem, nec quicquam certi reſpondes mihi?* a l ix p

D. Sine, ſeparatim accipe: quia vim habet comminantis. *Num tibi vidêtur eſſe apud ſeſe? ſine:* di iſp

Púerum, Phidippe, mihi cedo, ego alam. P H. *máximé.* aſbbſi

ſi. [vxor mea.] ſſa:p. *Non mirum fecit ſi vxor, ſi hoc ægrè tulit.* ſſi p

Ex pellicatum ſci licet & adulterii. *Amâræ mulieres ſunt: non facilè hæc ferunt.* idiſai

Proptérea hæc ira est: nam ipſa narrâuit mihi: dſſiſi

Id ego præſênte hoc tibi nolêbam dicere: bidſſp

Al. [hoc tibi dicerem], b ddlp: al. [hoc nolebam], tum in [lor] h v.m habet corp. manu. btllp al., hic ego hoc præſente tibi nolueram], afud:p.

Nu. ſi) aſſſſi. B. Al. vt corruptum.) ſed perperam.

*V. A ſigno comprobat, illi pellicê eſſe. *Neque (illi) credêbam primó: nunc verò palàm eſt.* ſſſſi a

Nam omnino abhorrêre animum huic video a nuptys. i ddâ

*D. Poëta feſtinat ad rerum cognitionem. L. ſuam hac cô- L. *Quid ergo agam Phidippe? quid das conſili?* iiſſi

80 *Tot nunc)* V Confitinæ à turbarum, quibus implicitus eſt, multitudine, quia multis rebus concluſus eſt: quod per metaphoram à feris ſumitur, vt quæ vndique reticulis concluſæ omnem aufugiendi vel aufugii facultatem ſibi ademptam vident. *(Concludit pater)* D Tranſlatio de feræ indagatione. Sic Cicero, circundatos Verris cancellis ait.

81 *Abibo)* A neceſſario, cuius *ἀπαγορία* ſubiecta eſt.

82 *Nam p.)* *ἀνθυποφορὰ* diluitur, quia ſine ſuo iuſſu non tollent, Quia ſocrus auxiliabitur. D Omnia facit Poëta, ne aut rem palàm faciat, aut intercedat diuortium.

83 *Adiutrix ſ.)* Quæ dixit, Continuò exponetur.

84 *Fugis hem)* Ex verbis patris oſtendere voluit quid agat Pamphilus. & ille Abibo dixit, hic Fugis. V Fugitiuum inclamat.

85 *Num t. v. eſſe a. ſ.)* D Quaſi ob amorem meretricis inſanus. V Interrogando, cauſam & fugæ & abſtinendi exprimit. Quia apud ſe non eſt, ſuæ mentis non ſatis compos.

87 *Non mirum)* Laudat vxoris factum.

88 *Amaræ mu.)* L Pronæ & impotentes ad iram. Quaſi vir dixit amaras mulieres, non enim laudat: ſed cauſam dicit, vnde vxor offenderit Pamphilum. *Amara)* V A conſuetudine mulierum zelotyparum. Nolunt enim maritos cum pellicibus iungi. Ouid. 2. artis. Sed neque fuluus aper media tam ſæuus in ira eſt, Fulmineo rapidos cum rotat ore canes. Nec lea cum catulis lactentibus vbera præbet, Nec breuis ignaro vipera læſa pede. Fœmina, quàm ſocii deprenſa pellice lecti. *Non facile f.)* D Non facilè ferunt pellicatum, neque amorem alinarum in viris.

89 *Nam ipſa n. m.)* Occupatione ſiue rem notam eſſe oſtendit. D Verum finxit hæc dixiſſe filiam ſibi: an verò *κατὰ τὸ σιωπώμενον* factum eſt: Ego neutrum puto: & ſic intelligo, quod de vxore ſua dicat, ipſa narrauit mihi: ſecundum illud quod ſupra dixit. --Nunc mihi in mentem venit, De hac re quod locuta es olim, cùm illum generum cepimus. Nam negabas nuptam filiam tuam poſſe te pati cum eo, qui meretricem amaret, qui pernoctaret foris.

91 *Neque ill. c. p.)* Quare non credebas? nàque amaræ ad hanc rem mulieres ſunt: & ſæpe de nihilo ſuſpicioſæ. Et bene hoc addidit, ne timuiſſe generum videretur.

92 *Ab nuptiis)* Nô dixit A filia mea, ſed quod pater Pamphili magis doleat, A nuptiis metuit. Nam Philumenam nolle, irati eſt ſoditiſſe nuptias alteris.

93 *Quid ergo ag. Ph.)* Mirè conturbatur pater, quaſi res ſua tantum agatur. Et vide quemadmodum Poëta latenter feſtinet ad rerum cognitionem.

94 aasasi P. *Quid agas! meretricem hanc primùm adeundã censeo.* sultatione præbetur occasio ad catastrophen.

95 sisisp *Oremus: accusemus grauiùs: dénique*

96 asaisi *Minitemur, si cum illo habuerit rem pósteá.*

97 aibili L. *Fáciam, vt mones.* [*eho puer,*] *curre ad Bácchidem nunc* Mu. [puer eho.]

98 sssisi *Vicinam nostram: huc éuoca verbis meis.* Vicinam, honestè dixit: vt seni cõgruit.

99 issi *Et te oro porro in hac re adiûtor sis mihi.* PH. *ah,*

100 sisi *Iam dudum dixi* *[*idémque*] *nunc dico Lache,* R. [idémque], sisi.

101 dissi *Manêre affinitatem hanc inter nos volo,* V Pollicitatio est perpetuæ affinitatis à facili, a spe, & auxilio.

102 sisp *Si vllo modo est, vt possit: quod spero fore.*

103 sissi *Sed visne adéssé me vna, dum istam cónuenis?* Co. [Imo] vtraque abdssi.

104 abdssi s L. [*Immo*] *vero abi: áliquam* [*vero*] *nutricem para.* rbeni, abdssi.

94 *Quid agas*) V Postquàm senes ex suspicione eius prorsus opinionem collegerunt, vt credant Pamphilum amore Bacchidis deuinctum recusare hic nouam rationem ineunt, qua deterrendam Bacchidem decernunt, ne porrò sui corporis copiam Pamphilo faciat. *Meretricem hanc*) Bene Hanc, quasi eã quæ interturbat sic enim sumitur hoc pronomen vt anccine ego vitam parsi perdere? Et, —Tu qui animã hanc effudere dextra. id est, malam. *Hanc*) Quasi dicat, quæ nos perturbat quæ filium retinet. *Primum*) D Bene Primùm vt intelligamus deinde, Pamphilum. *Primum ad.*) Vt rem omnem intelligimus: d. inde Pamphilum oremus: si parère noluerit, etiam accusemus.

95 *Oremus*) Vtrum rogemus? an quod est verius omni genere el. quij commoneamus? vnde oratores orare & perorare dicuntur: & orator nomen accepit. Virgilius, Talibus orabat dictis. Nã qui erat accusaturus, aut commoniturus orat. *Oremus*) Id est, eloquamur. Potest intelligi & rogemus: sed non conuenit personæ potiori, & causæ, & ipsi verborum ordini.

Si cum illo h.r.p.) Vt in Eunucho, —Quocum vno rem habebam tum hospite. 96

Eho puer) Agetiu interiectioné vult esse iubentis, vel hortantis. 97

Vicinam) V Moderatus est senex, qui & eam Vicinã appellat. Sic maluit, quàm meretricem dicere: ne graue sit cũ eą seni loqui, nisi quia vicina est. *Huc euoca v.m.*) Bene seruata sunt personis congruentia. Nam socero non monere hanc rẽ tantùm decuit, non etiam facere: vt cum pellice filiæ suæ mitiùs sermocinaretur. Et Huc euoca verbis meis, deest Eam. *Verbis meis*) Id est, meo nomine. 98

Si vllo m. e., vt p.) D Manere scilicet, vel Fieri vt maneat. 102

Sed visne ad.me v.d.ist.c.) Meliùs pronuntiaueris, si renitente & improbante hoc vultu dicere acceperis Phidippum: quasi non oporteat interesse socerũ. Ideò mutat sententiam Laches, & relegat eũ in procurationem alterius rei. 103

Nutricem para) Pro, quære. 104

ACT. V. SCEN. I.

ARG. D Rarus vltra color in hac locutione miscetur à Poëta. Nam meretrix loquitur & senex: & quod est mirabilius, bona meretrix, mitis senex: vt intelligas laborasse Terentiũ, vt & a lege Comicorum recederet. & in actu tantùm consuetudinem retineret. Laches igitur Pamphili pater Bacchidem meretricem alloquitur. eámque accusat de missione ad se ac receptione Pamphili filii illa contrà constanter admodum inficiatur & negat. V & est in statu coniecturali. Siquidem in Lachete est ἐνδεικτικὸς, in Bacchide ἀποδεικτικὸς. In hac autem scena via munitur ad catastrophen. V *Theses.* 1 Bona est meretrix, & senex frugi præter naturam. 2 Moderari iram, prudentis est. Hac enim sæpe plus fit, quàm decet. 3 Meretrices non facilè mores mutant. 4 Senis decorum est, vt peccatis non indulgeat, vt cuncta prudenter agat. 5 Purgatio post factam iniuriam inutilis est. 6 Mariti non

sunt

ſunt impediendi per ſcorta. [M] Debere ſe quenque purgare in eo, quo reus ſit, ſi in culpa non eſt, atque ita etiam purgare, vt intrepidè de ſatiſfactione promittat, docet hæc ſcena. Et quamuis Terentius hic ſordido ac turpi vitæ genere infamem meretricem adducit, bonā tamen eandem, & pro fama ſua ſ antem facit: quo ſignificet ſcilicet, quàm magna res ſit integritas vitæ, quam & improbi & impuri homines non facilè contemnunt. Quare bene præcepit Ouidius, Omnia ſi perdas, famam ſeruare memento, Qua ſemel amiſſa, poſtcà nullus eris. Siquidem infamis habita fuiſſet, ſi coniuncta in Pamphili adulterio de reatu conſiſtet. *Verſ. gen. Trochaici quindecim e quibus duo trimetri, nempe quintus catalecticus, & ſextus acatalecticus tre. ac tetrametri catal. nempe viceſimuſquintus, & duodetriceſimus cum decem ſequentibus & vltimo. Reliqui omnes ſunt iambici tetr. atque ex his duodecim catalectici, nempe ſeptimus cum nouem ſequentibus, & viceſimus cum ſequenti: cæteri acatalectici numero duodecim, nempe quatuor primi, deci muſſeptimus cum duobus ſequentibus, viceſimuſſecundus cum duobus ſequentibus antepenultimus & penultimus. inter quos cenſeri poſſunt duodetriceſimus, & trigeſimuſſecundus.*

V. Occaſio Cataſtrophes ſumitur ex hoc cig: ſſu. [D] Cōiecturalis cauſa eſt. Recipis Pāphilum: Non recipio.
*L. Cōponit ſe Laches ad lenitatem & moderationem.
*V. Prudentis eſt & circunſpecti hominis ratio.
*A. n. [Lache.] [C] Si le gatur Laches], erit hic ſe artus iambicus. dſſſii.
*D Lene & molle procœmium

BACCHIS *meretrix.* LACHES.

NON *hoc de nihilo eſt, quòd Laches nunc me conuêntam eſſe éxpetit:* ſdſiſſp 1

Nec pol me multùm fállit, quin quod ſúſpicor, ſit quod velit. ſſſſ.ſp 2

L.* *Vidêndum eſt, ne minùs propter iram hāc impetrem, quam póſſiem:* { iſiſiſp / ita } 3

* *Aut ne quid faciam plus, quod [pòſt me] minùs feciſſe ſátiùs ſit.* { ſdſſ ſbp / ſdſſd } P. [me poſt]. 4

Aggrédiar. Bacchis ſalue. B. *ſalue* [*Laches.*] dſſſt— 5

L.* *Credo édepol ſie nónnihil mirári Bacchis.*] dſſſſt 6

G. [*Bacchis te mirari nonnihil,*] dſſſſp.

1 *Non hoc de n. eſt*) [D] Debet mirari meretrix, cùm ad ſenem ducitur: debet timere, cùm ad patrem: debet ſuſpicari aliquid cuius amator iam maritus eſt. (*conuentam eſſe*) [L] Singularis locutio, pro cōuenire expetit, participium loco verbi.

2 *Nec pol me m. ſ. q. &c.*) [D] Ordo & ſenſus hic eſt, Nec pol me multùm fallit, quin quod velit, hoc ſit quod ſuſpicor. vel, Quin quod ſuſpicor ſit hoc quod velit. Ordo, Quin quod velit, ſit quod ſuſpicor. *Nec pol me m. f.*) Non me fallit, quò minùs id ſit, quòd me vocat, quod ſuſpicor.

3 *Videndum*) [V] Moderationis exemplum in Lachete eſt cernere, qui de ſano cōſilio comitatem rebus tranſigendis cōmodiorem eſſe dicit, & hic Videndum idē eſt aut κατὰ ἐπιμέλειαν, quod prouidendum, aut κατὰ μετάνοιαν, quod cauendum. (*em pr. ir.*) [C] Quia non erat veriſimile bonum eſſe patrem meretrici interturbanti, reddit rationē ſenex, cur agat mitiùs, ne videatur perſonæ modus non eſſe ſeruatus. *Impetrem*) Perficiā dictum à Patrando: cuius rei difficultas ob tarditatē complendarum nuptiarum etiam ad alia negotia quæ ſunt ardua, verbum hoc commodauit, ac dedit.

4 *Quod poſt me m. f. ſ. ſit*) Satiſfaciendo minuiſſe. Si Sit pro videatur acceperis erit ſenſus, Ne quid faciam plus, quod poſt dum pœniteat me, videatur ſatius minùs feciſſe. Si Sit pro erit acceperis, erit ſenſus, Videndum eſt ne quid plus faciam; quod cùm fecero, poſteà ſatius ſit me nō feciſſe & ſatis facere. Aut certè duas res ſignificat, quibus inter vtrunque temperandum eſſe demonſtrat: vt per illud ſuprà, lenitatem tenendam: per hoc infrà, authoritatem defendendam eſſe commonear. An Minùs feciſſe, pro pœniteret? ſic enim veteres dicebant. Muto factum, & Nolo factum: cum alicuius rei eos pœnitebat.

5 *Aggrediar*) Bene aggrediar quaſi rem arduam & incongruam ſeni. vel Aggrediar, vt meretricem circunueniam. Virg. Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis. *Aggrediar*) [B] In re ardua incipiunda ſic loquimur. *Bacchis ſ.*) [D] Non ita meretrici obſequitur ſenex: quanquam vult adimere timorem perſonæ ſuæ. *Salue*) [V] Moderata eſt & comis ſalutatio beneuolentiæ conciliatrix.

6 *Credo æ. i. te n. m.*) [D] Ipſum procœmiū mollius & lenius eſt: vt oſtēdat ſe nō iurgaturum ſenex.

7 ſſſall- *Quid ſit, quápropter te huc foras púerum euocâre iuſſi.* *Tres præcedentes ita duobus vulgò continentur, vt ſecundi initium ſit [Nonnihil] , ſed qui certis numeris aſtringi poſſint, non video, quanuis in ſecundo quis cum Mureto legat [te huc iuſſi foras puerum euocare.]*

8 { abdiſſſ abdiſſ } B. *Ego pol quoque étiam tímida ſum: cùm [venit] mihi in mentem, quæ*

9 { ſſſſdi ſſſſ } *Sim, *ne nomen [quæſtus mihi obſtet:]nam mores fácilè tutor.* *D. [mihi quæſtus obſtet apud te·] al. [meo quæſtui obſtet apud te:] ^ſed verſus neutrum patitur, quanuis [ſim], vt vulgò habēt exemplaria, in præcedentem verſum transferatur.*

10 { ſixbſſa ſiſ } L. ** Si vera dicis, nihil tibi pericli [eſt à me] múlier: [nam* *Mu. [à me eſt] reiecto [Nam] in ſequentem verſum: ^ſed tum hic claudicat.*

11 { iſiſſxſu iſiſſſ } *Iam ea etâte ſum, vt non ſit * peccáto mihi ignóſci æquum:* *R. [Nam iam ætate ea ſum, vt non ſiet], ^ſxſiſxſu: vel ſic, ſſſiſſſu, vt [ea] & [mihi] monoſyllaba cenſeantur. præcedens autem verſus, cum ab eo detractum fuerit [nam], ſic dimetiendus, ſixiiſdu. & [nihil] monoſyllabo ſacio, ſiſiiſdu.*

12 dſſſiddſu **Quò magis omnes res caútiùs, ne témerè fáciam, accûro.*

13 { xſiiſdu ſd } *Nam ſi id nunc facis, factûráve es, bonas quod par eſt fácere:*

14 ſſſiaiſ- *Inſcîtum offérre iniúriam tibi me immerénti, iniquum eſt.*

Quoque etiā. pareſcon tertium.

*Si [venit] ſit præſentis temporis, ſic metiēdum, abdi*iſ-: vel legendum [mihi venit], abdidaſ-.*

* D. Id eſt, ne nomē quod ineſt meo quæſtuis quem exerceo: hoc eſt, quod meretrix ſum.

* L. Captat beneuolentiam ab officio antequàm rem narret.

In [ea] nihil elidendū.

* D. Ambiguitas, aut enim pro, in peccato mihi: aut pro, peccāti mihi. Mu id eſt, mihi ſi quid peccauerim.

* Cautio Lachetis.

Inſcitum. id eſt, inelegans.

[Inſcitum] vulgò in præcedentem verſum reijcitur; tum neuter conſtat.

ſenex. *Credo)* V ἀποδηθῶν corrigit, cauſámque cur euocauerat, prætendit. L Aptum & modeſtum principium vtriuſque perſonæ.

7 *Quid ſit)* D Deeſt Rei: vt ſit, quid ſit rei.

8 *Ego pol q. et. t. ſ.)* παρέλκον tertium. Vt, Multa quoque & bello paſſus. Et obſequenter poſuit non ſolùm ſe mirari, ſed etiam pauere. *Ego pol q. etiam t. ſ.)* Bene Etiam: vt hoc dicat, Non ſolùm miror, ſed etiam timeo. Et nouè, Timida ſum, pro timeo.

9 *Quæſtus)* V χαριεντισμὸς eſt. Nam minùs odioſè loquitur, àc ſi dixiſſet, Vereor ne nomē meretriceum mihi obſtet, *Nomen quæſtus o.)* D Quem exerceo ſcilicet. Et deeſt Quod eſt.

10 *Si vera d.)* D Interrogabo ſcilicet. V Alia eſt beneuolentiæ cōciliatio, & ab ætate fidem facit nihil pericli timēdum eſſe, & eius decorum hic affertur duplex, tum vt peccati licentiam refrænet, tum vt ſit prudentior,

11 *Iam ea at. ſ. vt non ſit p. m. ign. æq.)* D Quia ipſe non do veniā, an quia iam mihi peccāti non danda eſt? Et eſt ordo, Vt non ſit mihi æquum peccato ignoſci. Neceſſaria igitur ambiguitas. aut enim Sit pro videatur. aut Peccato pro peccatorem: aut Peccato mihi, pro peccanti mihi: aut Peccato meo: aut deeſt In: vt ſit, in peccato.

Cautius, ne t. ſ.) Seniliter additum poſt Cautius, Ne temerè faciam. 12

Facturá ve es) Etiam, ſi nō facies. *Bonas)* V Mulieres monet, & viam ad futuram accuſationem ſternit, à cauſa iniuriæ, & ab æquo. 13

Inſcitum) D Inelegās, non bonum. Et bene non dixit Durum, aut quid tale, ſed Inſcitum: quo verbo maximē mulieres, & meretrices vtuntur. Scitum enim dicunt quod placet: Inſcitum quod diſplicet: vt, Per ecaſtor ſcitus puer natus eſt è Pamphilo. Hoc tale eſt quod dixit Inſcitum ex abundanti: quale eſt apud Virgiliū, --Nec pòſt arma vlla rebelles Aneadæ referent. *Inſcitum)* Me ſcilicet, ſi iniuriam faciam. *Offerre iniur.)* Offerimus iniuriam non merēti: Reddimus ei qui meretur, 14

*D. Imitatur hic & senile, & fœmineũ tardiloquium. sufficerat enim Ago gratias.

15 B.* *Est magna ecástor grátia, de* (*istac*) *re, quam tibi hábeam:* ssbsbv *Al.* [*hac*]: *tum in* [*magna*] *& in* [*de*] *nihil eliden dum.* ssdilbv: *nisi ex Vureti codice manu ad finem huius versus apponere* [*nam qui*]. ssssbs–s *& facta synerasi in* [*gratia*], ssssbs–*sum ad finem sequẽtis additur* [*sed*]. ssisxisi: *vel* ssssiisv: *sequens deinde bene habet*, isiisisi.

16 *Nam qui post fáctam iniúriam se expúrget, parum mihi prosit.* ssss ssss

*Propositio accusationis. L & mox narratio derrogationis.

17 *Sed quid istuc est?* L. * *meum recéptas filium ad te Pámphilum.* B. *ah.* xsisisi s

18 L. *Sine dicam: vxôrem hanc prius quàm duxit, vostrum amôrem pértuli.* asxssisi ass

*Parabat abitum Bacchis. Permutatio rerũ.

19 *[Mane:] nondum étiam dixi id, quod vólui : hic nunc vxôrem habet.* idssbssp *G.* [*Mane, mane:*] *tum e corripitur vel in vtroque*, biasdssp: *vel in priori*, bsasdssp. *vel in posteriori*, iaasdssp: *vel amphibrachys primo loco*.

15 *Est magna*) ▾ Est seni æquitatis amatori gratia & sententiam suæ defensionis quoque prætendit. nimirum Quod factũ est, infectum esse nequit. Nullus est purgationi post factam iniuriam locus.

16 *Nam q.p.f.ini.se exp.*) D Sic in Adelphis ait,--Te esse Indignum iniuria hac, indignis cùm egomet sim acceptus modis. *Parum m. pr.*) Si sic accipiatur, vt scriptum est, λιτότης aut ταπείνωσις. & ita intelligendum, quasi dixerit, Multum mihi nocuerit, imò me euerterit.

17 *Sed q.ist.est?*) Nunc demum ad rem redit. *Meum recep.*) ▾ Propositio est criminis, quod intendit, multò mitior. *Meum r.fil.*) D Intentio criminis Et non Recipis, sed Receptas. Et ne diceret, Quid tua? Meũ filium. *Meum r.fil.*) Propositio accusatoria est. & breuiter proposuit crimen, quod posteà dilatatur. Et frequentatiuo vsus est verbo, quòd non raró, sed frequenter recepter. M Receptare ferè semper in malam partem sumitur, pro eo quod est hospitio, & familiaritate iuuare eos qui sceleratam vitam maleficiis ducũt. Vnde Receptatores illi, qui improbos homines, vt latrones, fures, adulteros, in ædibus suis recipiunt, & illos commeatu iuuant. *Meum r.f. ad te*) D Status coniecturalis: quæ coniectura diluitur per ἀντίχρησιν καὶ [illegible]. id est, iusiurãdum, ac tormenta seruorum. *Ah*) Quòd falsum est, reclamauit meretrix statim: & voluit contradicere, si permitteret senex.

18 *Sine dicã*) Virgilius,--Sine me hæc haud mollia fatu. Sublatis aperire dolis. *Vxorem*) ▾ [illegible] crimẽ profert. & subdit se permisisse & indulsisse, atque licuisse, sed nunc marito non licet: honestatem vbique causatur. *Vxorem hanc pr.q.d.*) D Hanc, quasi molestiam, & quæ hæc nolit pati. *Hãc pr.q.d.*) Ante rem: à præteritis & antè dictis. *Vestrũ am.p.*) ἀποσιώπησις. vt in Heautontimorumeno, At. ne illud haud inuitũ, (si viuo) ferent. Nam iam. M. non tute cohibes? *Vestrum am.p.*) B Status coniecturalis. *Vestrum*) D Non, Ipsius Pamphili: Ergo blãdè & honorificè. nõ enim Illius amorem, & Tuum quæstũ: sed Amorem vestrum nihil potuit dici familiarius. Pertuli autem, quantam vim patientiæ habet, quantúmque ponderis, ne lædi mereatur vlterius? *Vxorem h.pr.q.*) A persona sua, Prius quàm hanc duxit, vestrum amorem pertuli. Et quia multum diúque amauerit, Pertuli dixit: quæ est longi temporis significatio.

19 *Mane*) ▾ Iterum aut abitura, aut locutura erat Bacchis. *Nondum*) Familiariter accusationem instituit, vt magis consulere, quàm accusare videatur. *Nondum et.d id.q.v.*) D Apparet senẽ tardè, & longè loquentem interpellari vultu responsuræ meretricis: cum ille sibi silentium præberi velit. Sic Virgilius Latinum inducit dicentẽ,--Sine me hæc haud mollia fatu. Sublatis aperire dolis: simul hæc animo hauri. Et ad postremum de Turno, Vt primùm fari potuit, sic incipit ore. *Mane n. et.*) ἀποσιώπησις tertia. *Hic n.vx.h.*) Cum denuntiatione pronuntiandũ est: quasi dicat, Alia res est.

20 ddſ-ſſ- *Quære álium (tibi amîcũ firmiôrem,) dum tẽpus consulèndi est. G.(firmiorem tibi.)dſſdſſ-. Mu(firmiorem tibi.dum consulendi tempus est:)dſſdſſſ. — *L. Ab vtili & tempore. V Ab occaſio ne quærendi noui ſucceſſoris.

21 {ddaſaſſ ddaiaſ} Nam neque ille hoc ánimo erit ætâtem: neque pol tu, ĕâdem (iſta) ætâte. In Aldino codice omittitur [ætatem], R ſed perperam ætatem, pro perpetuo vel diu, aduerbialiter. Mu (Nam ille neque animo hoc erit ætatem, neque pol eadẽ iſta ætate tu.)daailſſi: vel daaſſili. — Al (iſtac), quod verſus reſpuit.

22 bſſiſſp B.*Quis id ait? L.ſocrus. B.méne? L.te ipſam: & filiam abdûxit ſuam: — *D. Nõ interrogatio, ſed firma negatio eſt.

23 aaſaſiſp Púerúmque ob eam rem clàm vóluit, qui natus eſt, extinguere.

24 aſſsbſſp B.*A'liud ſi ſcirem, quî firmâre meam apud vos poſſem fidem, — *L. Purgatio.

25 ſſiiſb- *Sanctius quam iuſiurândum: id pollicêrer tibi Laches, — *Commendatio perſonæ.

20 *Quare al.t.am f.)* Magna moralitas in denuntiatione & magna proprietas. ſic enim dicimus, Quære tibi. Virgil.--Quærat ſibi fœdera Turnus. *Quare al.t.am firm.)* Firmiorem pro firmo. non enim firmum concedit eſſe Pamphilum: quem vult intelligi deceptorem eſſe Bacchidis. non iam amatorẽ ſtabilem. *Quare al t.am.firm.)* Oratoriè ſenex quaſi conſulit meretrici, quã vocauerat incuſandam. *Quare al.)* A præſentibus, & à futuris. Callidè ſenex, quaſi iam non Pamphilo conſulat, ſed Bacchidi. Quære alium, dixit. *Dum t.c.eſt)* Senſus, Dum ætas in flore poſita eſt, facies vendibilis etiam nunc eſt. Et eſt ordo, Dum tempus eſt conſulẽdi tibi. & bis ſubaudiendũ eſt Tibi.

21 *Nam neque)* V A neceſſitate, propter quærendi duas cauſas: vna eſt ab amatore, altera ab amica. *Erit æt.)* D Ætatem, pro, tamdiu quàm longa eſt ætas. M Ætatem pro diutulo tempore accipi ſolet apud Comicos. Plautus in Aſinaria: Ætatẽ ſeruire velim. L ſic in Eunucho, Iam dudum ætatem. pro diu. *Neque p.t.e.ead.iſt ætate)* D σχῆμα λέγω πλοκὴ. prius Ætatem aduerbium, & poſterius nomen.

22 *Quis id)* V Inficiatio eſt, qua ſtatuitur neminem poſſe id affirmare. D Cùm dicat ſenex, Meum receptas filium: mirum eſt illam dicere, Quis id ait? Sed ab accuſatore teſtimonium quærit. Et bene Ait, quaſi vanum. ſic enim dicimus, Ait, Aio, de rebus nugatoris. *Quis id ait?)* Moraliter meretrix miſſa fecit omnia quæ in medium ſenex contulit: & ſoli intentioni, Meum receptas filiũ ad te Pamphilum, Quis id ait? reſpondit. *Socrus)* Terribiliter; quaſi quæ maximè ſciat, & quæ maximè doleat. Ergo & oculis, & labris pronuntiandum eſt. *Socrus)* L Confirmatio propoſitionis à teſtimonio, & mox exaggeratio à conſequentibus. *Socrus)* B Teſtem audis. & Myrrhinam intellige. *Et filiam)* V A duobus ſignis aſſeritur. & eſt αὔξησις. cùm ait, Extinguere. *Et filiam abd.ſ.)* D Addidit ad perſonam teſtis & facta: quia minùs idoneum videbatur, ſocrum dixiſſe de pellice. & ſimul oſtendit quantoperè hoc animaduertendum ſit, ex quo tantæ turbæ ſint concitatæ. *Abduxit)* Propriè. Accerſi enim dicitur ad maritum: Abduci à marito ad diuortium. Sic Virg. -- Et gremiis abducere pactas.

Puerumque ob eam r.) Hoc ſic pronũciat 23
ſenex, quaſi qui dicat, Ecce quarum rerum tu cauſa. Et hæc oratio de iis eſt, quibus oſtendimus nos poſſe grauiter accuſare, ſed nolle.

Aliud ſi) V Purgat id quod negauerat à 24
iureiurãdo. cuius vſus à Iuriſconſultis petendus eſt. Bonam autem hîc fingit meretricem, & reconciliationem coniugalis diſſidii magis ex arte quàm Comœdiarum lege. *Aliud ſi ſc.q.f.)* D Mirè, dum quærit quo firmet fidem, fidem ſibi acquiſiuit atque aſcripſit. *Apud v.p.f.)* Bene Vos: quia & hic dicit, & ſocrus.

Sanctius q.iuſ.) Bene dũ aliud agit, etiam 25
perſonam commendat. nam non eſt leuis, quæ iureiurando nihil ſanctius ſciat. B Iureiurando coniecturam tollit. *Sanctius)* D Firmius

D. *Vt*, aduerbium est temporis, pro ex quo.

Me segregâtum habuisse, vxôrem vt duxit, à me Pámphilum. ssassisp 26

Mu. [quid cedò?] asdasar-.

L. *Lépida es.* * *sed scin' quid volo pótiùs sodes fácias?* asdasas 27
B. *[quid vis, cedó.]*

* D. Hinc deliberatiua incipit. L Propriùs accedit occasio ad catastrophé.

L. *E'as ad mulieres huc intrò, atque istuc iusiurândum idem* { idissssp ssssssv 28

Polliceâre illis: exple ánimum his: téque hoc crímine éxpedi. dssastr- 29

Bona meretrix cōtra consuetudinē facit.

B. *Fáciam: quòd pol si esset ália ex hoc quæstu, haud fáceret. scio:* astasdr- 30

Hic potest censeri iābicus acat. iississp.

Vt de tali caussa nuptæ mulieri se osténderet. sssbsso 31

Mu [falsa fama esse]. ssrsstv.

* *Sed' [esse falsa famam] nolo gnatū suspéctū tuum:* ssstsstv 32

* Ab vtili. L Honesta ratio meretricis ad liberandum suspicione Pamphilum.

Nec leuiôrem vobis, quibus est minimè æquum, vidérier dssaatto 33

Immérito: * *nam méritus de me est, quod queam, illi vt cómmodem.* dsastsv 34

* Ab honesto.

26 *Me segr. hab.*) Bono significato vsa est: quasi ipsa hæc fecerit. Et bene Segregatum: non enim Disiunctum aut repudiatū propriè diceret.

27 *Lepida es*) Senex cum meretrice loquens, eo potiùs nomine laudauit eam, quo meretrices solent laudari, quàm quo matresfamiliâs. sic & suprà, cùm inscitum se diceret, rationem habuit, quæ esset cum qua loqueretur. *Sodes*) Si audes, si vis.

28 *Eas ad*) V Exploraturus veritatem senex ad mulieres Bacchidem mittit, vt & illis satisfaciat. *Eas ad mul. h. intrò*) D Non dixit Ad socrum & ad vxorem, terribilia nomina & inimica meretrici: sed quod facile est, Ad mulieres. Sic alibi, Mulier mulieri cōgruit. Et ne longè videretur, addidit. Huc intrò. *Atque ist. ius.*) Id est, quod tu mihi pollicebaris.

29 *Exple an. his téque hoc cr. exp.*) Explere, pro exinanire, Terentianum est. Expedire dicitur, qui pedem retentū liberat. *Exple an.*) Quòd illis prosit.

30 *Quòd pol si e. al. ex h. q.*) Vigilanter Poëta, ne non verisimile videretur, id vllam fecisse meretricem, ipse lectorem præuenit. & sic ferè in omnibus Terentius, quæ minùs peruulgata sunt, quæque abhorrent à consuetudine, agit. *Alia ex quæstu*) V πορνικὴ est meretricis, cui & etymum Meretricis respondet à Merendo iuxta Vallam, quòd mercede suam exerceat militiam. Sic & in Campania meretrices erant alicariæ, quæ propter quæstum ante pistrinam alicariorum (id est, qui alicam pinsendo præparabant & conficiebant) sedebant, nō secus àc aliæ ante stabula sedebant, & prostibula dicebantur. Est autem hic comis & placida: irati senis animum frangit, ex accusatore amicum reddens.

Vt de tali causa) D Id est, amore mariti eius et pellicatu. *Nupta m. se ost.*) Plus dixit, quam, Nuptam alloqueretur. 31

Sed nolo falsa fama esse gn.) Bene, quo sit gratiosior, non propter se dicit, quod facit, facere. *Sed esse*) L Honesta ratio meretricis ad liberandum suspicione Pamphilum. 32

Leuiorem) V Inconstantiorē: quem commendat ab innocentia, & cui propter multa beneficia grata esse cupit. *Nec léu. v.*) D Quid Leuiorem? an minus charum? vt contrà Grauis honore dignus & charus intelligitur. Virg. -- Ferit ense grauem Tymbreus Osirim. Grauis etiam molestus intelligitur. vt Salustius, Grauiore bello qui prohibituri venerant socii, frigere. Grauis etiam languidus. Virg. -- Vbi aut morbo grauis, aut iam segnior annis, Deficit, abde domo. *Quibus est m. æq.*) Parentibus scilicet. 33

Immerito) Bona exceptio. hoc enim & cauere vobis, & præstare aliis possumus. *Immerito: nam m. est de me*) παρρησία. *Nam m. est de me, q. q. i. vt c.*) Et hoc artificiosè Terentius, ne vel meretricem durè à Pamphilo segregaret. *Nam mer. de me est*) M Beneficium non mox ex animo deponendum, etiā si iusta causa sit, cur id facias, sed gratias quocūque loco, quacunque conditione quis viuat referendas, docet hic locus. Est autem gratus, qui aliquid pro eo quod acceperat, reddit, ait Seneca. Idem 34

35 abttaatv L. *Fácilem, benéuolúmque lingua tua iam, tibi me réddidit:*

36 ſttaat– *Nam non ſunt ſolæ arbitrátæ hæ:* * *ego quoque hoc étiam crédidi.*

37 dtſtſt– *[Nunc cùm] ego te eſſe præter noſtram opiniônem cómperi:*

38 bſſabt– *Fac éadem, vt ſis porró: noſtra v'tere amicítia*, *vt voles.*

39 adſaſſi * *A'liter [ſi fácias.] ſed réprimam me, ne ægrè quicquam ex me aúdias.*

40 ſdſſiiſp *Verùm te hoc móneo vnum:* * *[qualis] ſim amícus, aut quid póſſi:m.* Mu.[quali'].ſdſdtſtv.

41 aat-aat-{aatſ *Pótiùs quàm inimícus, [perículum] fácias.* B. *fáciã ſéduló.*

* Suſpicionẽ ſuam fatetur. G. [hæ] prorſus eliditur. Al. [Nunc autem cùm], ſdaſatt–. * D. Apoſiopeſis irati. Mu. [faci'.] ^ pro Facis, addidit–. * Comminatio pollicitationi admiſta. D Hoc genus cõminationis minus habet amaritudinis, ſed plurimum grauitatis. G. [Periclum]. aatſaat–.

dem lib. 4. De beneficiis, Vt ſcias per ſe expetendam eſſe grati animi affectionem per ſe fugienda res eſt, ingratum eſſe. Quoniam nihil æquè concordiam humani generis diſſociat, ac diſtrahit, quàm hoc vitium. *Quòd q. illi vt comm.*) D Sic in Andria, --Magis id adeò mihi vt incõmodet, Quàm vt obſequatur gnato.

35 *Facilem. ben. l. s.*) D Facilem ad peccatum, Beneuolum ad iracundiam retulit. B Facilem, Vt quod hactenus peccatum eſt, ignoſcam: Beneuolum, Vt iraſci ampliùs non poſſim. hic fit quod vulgò dici ſolet, Sermo mollis frangit iram. *Lingua tua*) D Conſuetudine magis, quàm ratione dicit, Tua lingua. ergo pro homine ipſo. *Lingua tua iam*) Subdiſtingue Iam: vt appareat, ſi lingua tua iam, quantò magis facta?

36 *Non ſunt ſ. arb. hæ*) B Filium à te ſæpius receptari meum. D Nunc fatetur ſe quoque accuſatorem fuiſſe: nunc verò beneuolũ factum. *Hæ) ἀκυρολογία. Ego q. h. et.*) Quoque, & Etiam ſuperuacuè poſita ſunt: ſed hic confirmationem oſtendunt.

37 *Præter n. op.*) Pro contra. *Præter n. op.*) Hoc eſt, Innoxiam, L innocentem. Nam periphraſis eſt.

38 *Fac ead.*) V Laudando exhortatur, vt ſit ſui ſimilis. *Fac ead. vt ſis p.*) D Hoc eſt, perſeuera purgata eſſe. vult enim & de futuro cautum eſſe: vt ſuprà, Nam ſi id nunc facis, facturáve es. *Noſtra vt. am.*) Non iam Amore, ſed Amicitia.

39 *Aliter ſi*) V Geſtiebat ira erũpere, quam tamen ἀποσιωπήσει reprimit. Exemplũ manſuetudinis in tota ſcena non eſt cõtemnendum. *Ne ægrè q. ex me aud.*) D Verum Ægrè pro maleſan Ægrè pro inulta.

40 *Verum te*) V Comminatio ciuilis, quæ minus quidem amaritudinis, ſed plurimum grauitatis habet. Hic verum eſt illud Ariſtotelicum in Ethicis, ὁ γὰρ πρᾶος οὐ τιμωρητικὸς ἀλλὰ μᾶλλον συγγνωμονικός, hoc eſt, manſuetus non eſt vindictæ amans, immò ad noxæ condonationem eſt multò propenſior. *Verum hoc te m. vn.*) D Hæc figura oratoria, παραίνεσις dicitur. *Qualis ſim am. aut q. p.*) In ſecunda oratione Saluſt. ad Iugurtham, Nam vim magis, quàm beneuolentiam eius, experiri mallem.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. V Argumentum præcedentis ſcenæ in plures perſonas ſpargitur. P Hic enim Bacchis eadem Phidippo quoque earum rerum incredulo pollicetur, quæ priori ſcena Lacheti promiſerat, vtpote ſe ituram ad mulieres expleturam animum earum, & ſe à crimine obiecto purgaturam. Quod admodum graue videtur, pellex vt amatoris vxorem de mutuo amore leniter alloquatur. V *Theſes.* 1 Nutrices ebriæ infantiũ ſunt negligentiores. 2 Meretricibus nulla eſt neque religio neque fides. 3 Tormentis ſæpe veritas exploratur. 4 Inſolitum eſt meretrices coniugibus ſtudere. 5 Leuia errata ὡς ἁμαρτήματα non debet diſſidii eſſe cauſæ. 6 Nupta meretrici hoſtis eſt abſente marito. M Nutrices puerorũ cu-

ram agere debere,& ad illos diligenter attendere,ne quid pueris desit,docet hæc scena [illegible] dum hæ bene pastæ,& potæ fuerint,infantium nullam rationem habentes,vt morbis obnoxii fiant,negligendo committant.Quare summopere cauendum,ne desidiosis,gulosis,vinosisque mulierculis pueri committantur.Et cùm naturaliter minimè affectæ sunt erga pueros nutrices,vt matres,non solent eos tanta cura tractare,sed subditiua quadam & ficta beneuolentia excipere:vtpote mercedis tantùm causa diligentes,si diligete dicendæ sunt.

Vers.gen.Iambici catalectici,sique tetrametri,excepto secundo dimetro.

PHIDIPPVS. LACHES. BACCHIS.

D Post varia nutrici præscentis verba Phidippus ad generalem promissionem se confert, dicens. *Nihil apud me.*

*D.Imitanda irati contemplatio: quasi dicat. Hæc est, quam vxori Pamphilus antepsnit.

*Meretrices intelligit.

NIHIL *apud me tibi deſieri pátiar,quin quod opus sit,* 1

Benignè præbeâtur. 2

Sed cùm tu ſâtura,atque ébria eris, puer vt ſatur ſit,fácito. 3

L. *Noſter ſocer video venit: púero nutrîcem adduxit.* 4

Phidíppe,Bacchis déierat perſánctè. P. * *háccine ea eſt?* L. *hac eſt.* 5

1 *Nihil ap me t.d.p.*) D Verba nutricis fuisse Poëta demonstrat,petentis ordine longo quæ sibi præbenda sint.vnde quasi tædio singulorum,gene aliter hæc respōdit. *Nihil*) Hortatoria est enthymemate conclusa,Vt puerum nutrix alat cuius ratio est,Quia tibi petaci & ebriæ omnia suppeditata sunt. *Nihil apud me t.d.p.*) D Apud me dixit,pro,apud eum, vbi futura es. *Desieri p.*) Noluit dicere,Deesse: sed Defieri dixit,vt id quod minus vsitatum est,magis delectet auditum.

2 *Benigne pr.*) Benignè,largè.hoc enim est gratius,non solùm præbere,sed benignè præbere.

3 *Sed cùm tu sat.atq.e er.*) Hoc est in nutricibus non solùm non turpe,sed etiam necessarium.Et,Hic satur,& Hæc satura fecit. B Priscianus libro sexto,In vr desinentia cuiuscunque sunt generis,accepta is faciūt genitiuum: vt,hic vultur vulturis, turtur turturis, sulphur sulphuris,hic & hæc fur huius furis.excipitur Hic satur saturi.Vnde Lucanus,--Saturum tamen obsidet hostem.Quod ideò est secundæ declinationis, quia facit fœmininum in a desinens, id est,hæc satura.Terentius in Hecyra, Sed cùm tu satura atque ebria eris, puer vt satur sit,faecito.Quod à Probo prætermissum doctissimè præceptor noster attendit Theoritus omnis eloquentiæ decus,cui quicquid in me sit doctrinæ, post Deum imputo.

Cùm tu s.atq e.) B In deligenda nutrice,morum in primis habenda est ratio, ne bibosæ mulieri detur lactandus puer. Quintilianus, quantum res pateretur, etiam optimas eligi voluit nutrices,& morum quiden.(ait ille)in his haud dubiè prior ratio est Bene autē Phidippus hic admonet.dicens, Puer vt satur sit facito.vulgus enim nutricum vbi manderit, paulum ex manso cibo pueris in os inserere, ipsæ autem præ illo vel triplum cibi glutire consueuerunt,vt in eos qui de lucro paululū aliquid impartiunt sociis,aut qui sic facultates alienas administrant,vt maximam partem in suos conuertant vsus,dicamus, Pascis profectò more nutricum malè.id quod hodieque tutorum vulgus factitat ex Chiliad.

Noster s.) Pro,Pamphili socer. *Noster s.* 4 *v.v.*) D Noster,blandientis dictum est.Virg. Noster eris.Et magis hoc cōsuetudine dictum est,quàm integritate.Aut certè ordo est, Noster socer venit:& deinde,video,Aut deest Vt vt sit.Vt video.

Bacchis) V Exponit expurgationem Bacchidis, memor tantùm iuramenti. 5 *Deierat*) D Deos iurat.vt,--Maria omnia iuro.Aut valde iurat. Si correptè, Deierat,deos iurat:si productè, valde iurat.Et bene senem iratum præoccupauit,dicēdo,Deierat sanctè ne confligeret cū meretrice,& fieret fabula longior.

6 {sdsidain dds} P.* *Nec pol istæ métuunt déos: neque has respícere deos opínor.*

7 ssiassv B.* *Ancillas dedo: [quólibet cruciátu per me exquire.]*

8 {asaddis adsi} *Licet. hæc res hîc ágitur, [Pámphilo me fácere, vt rédeat vxor,]*

9 issbss– *Opórtet: quod si perfício, non pœnitet me famæ,*

10 ssdiadb– *Solam fecisse id, quod áliæ meretríces fácere fúgitant.*

*Firmius argumentum.

R. Al. [quo libet cruciatu per me exquirere] tum fuerit acatalecticum, ssiassp. Alii. [me facere Pamphilo vt vxor redeat, jaladiadv.

6 *Nec pol*) V Diluit argumentum ab impietate scortorum. Est enim eisdem nulla religio, quæ est in Dei timore & cultu. Sed gentiles in Dei nomine aberrant, itaque & cultu. *Neque has r.d.op.*) D Et inferiores sunt inquit, quàm in quas dii vindicent. Nec merentur vt diis pœnas referant, quia nec curæ diis esse dignæ sunt. Et est ἀμφιβολία, quæ sensu manifesta est.

7 *Ancillas d.*) Repudiato iureiurando, ad aliud transit firmius documentum. Et ancillarum tormento coniecturam purgat. *Ancill.*) V Iterum suam, purgationem confirmat vel ipsis familiæ quæstionibus, ita tormenta senibus offert. Nã serui olim torquebantur, si quid in dominos scirent, id proferrent in certis tamen causis. *Ancillas* .) M Quæ scilicet aduentus Pamphili consciæ erant: nam libera corpora tormentis afficere, non licitum fuit. R Resp. it Poëta hic ad eum morem, quo, oborta criminis de domino suspicione, serui in cruciatum dabantur, & quæstionibus tormentisque subiiciebantur. Plautus in Mostel. Seruos pollicitus est Date suos mihi omneis quæstioni. Id Græci dicunt ἐκδιδόναι. Respondet autem illi, quod iidem ἐξαιτεῖν, Latini exposcere ad quæstioné dicunt, vel in quæstionem postulare. vt Cicero pro Cluẽtio, in Miloniana, & simpliciter postulare dixit. *Quolibet cr. per me exq.*) D Per me hoc est, me permittente: vt quod per legem tibi non licet, per me liceat. Per me ergo, me authore & permittente.

8 *Per me exquire, Licet*) B Adrianus Cardinalis, Quanta colligitur elegantia in hoc verbo Licet, ab illo qui non cutem tantùm spectet, sed qui sedulò introspicere, & meditari curet. Nã si licet mihi per te, hoc vnũ significatur, id est, si permiseris, vel, si potero à te non impeditus. Terentius in Hecyra. Per me exquire, licet. *Licet hæc*) V Concessio, etiamsi non sit iusta torquendi causa. Nam hoc tantùm agitur vt vxor ad maritum redeat, tamen id conabor sedulò, neque pœnitendam famam patrasse putabo. *Hæc res hic ag.*) D Aut sic intelligendum est, quasi dicat, Hoc agebamus cùm tu aduenires. aut cum asseueratione pronunciandum est: vt sit Res veritas: quasi dicat, Hic non verba sunt, sed res agitur. *Hæc res hic ag.*) Propositio eorum quæ dictura est. hoc modo, Hæc res hic agitur. quæ res? Pamphilo me facere, vt redeat vxor, Oportet: quod si perficio, non pœnitet me famæ. Solam fecisse id, quod aliæ meretrices facere fugitant. Multa Terentius feliciter ausus est, arte fretus. nam & socrus bonas, & meretrices honesti cupidas, præterquàm peruulgatum est, facit: sed tanta vigilantia causarum & rationũ momenta subiungit, vt ei soli meritò videatur omnia licere. Nam hoc contra illud est, quod alibi ait commune esse iam omnibus Comicis bonas matronas facere, meretrices verò malas.

9 *Non pœnitet me f.*) Hæc figura λιτότης dicitur. minus enim dicit quàm significat. nam Non pœnitet me famæ, pro eo quod est, magnam famam cupidè acquisiuerim, significat. *Non pœn. me f.*) Ne quæremus, Qui hoc meretrici prodesse posset. B Laur. contra Raudensem, Pluribus verbis conatur exponere Raudensis, Pœnitet quid significet. Ego statim, breuitérque exponã. Pœnitet præter vsitatam illam significationem, est idem quod Piget. quæ significatio parùm abest ab illa naturali. vt Terent. in Hecyra, Quod si perficio, nõ pœnitet me famæ meæ. Et Virg. Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.

10 *Solam f.*) V Vtpote absque exemplo. Causa parandæ famæ est contra meretriceã consuetudinem. Id sanè Terentio licitum est, qui tamen in prologo Eunuchi meretrices non bonas statuerat. D Bene Solã: ne nescisse officium meretricis Poëta videretur. *Solam f. id, quod aliæ m. f. fug.*) Id est, reconciliasse vxorem marito.

Suspectas.non adulterio.sed de nurus discessu.

•L.Dilemma.

Al. [*se falsò*] , [c] *sed* ɤ:[*falsò*]*falsò adiectũ est . nam versus non constat, nisi sit hypercatalecticus*,ſdſiaſſiv

•L . Epiphonema.

[D] Moraliter quasi quærendo, & discutiendo hoc intulit.

•L. Bene recusat Phidippus,ne eadẽ tes denuò agatur.

D.*An quia* , correptio.

Mu. [*tute audisti*], idſdſſiv.

Mu. [*exple modò*] , ddſiſſbv.

L.*Phidippe,nostras mulieres suspéctas fuisse falsò* {ſidiſɤi- ſidiſſ 11

Mu.[*suspectas falsò nobis*,]ſidiſſi- [*In re ipsa inuenimus : porrò hanc nunc experiamur.nam si*]ſiſſaſ-[*Compererit falsò crimini tua se vxor credidisse,*]dſſiaſiv.

Nobis,in re ipsa inuénimus:porrò hanc nunc experiamur. ſſiſſav 12

* *Nam si compérerit crimini tua[se] vxor credidisse,* ſdſiaſiv 13

Missam iram fáciet.sin autem est ob eam re miratus gnatus, ſdſſaſſv 14

Quòd péperit vxor clàm,id leue est: citò ab eo hac ira abscêdet. diſibſſv 15

* *Profécto in hac re nihil mali est , quod sit dissídio dignum.* {iiɤlſdſ. iiſ 16

P.*Velim quidem hercle.* L.*exquîre:adest.quod satis sit,fáciet.* B.*fáciam.* {iiſiɤddv iiſid 17

P.* *Quid istac mihi narras!an quia non siute ipse audisti dudum,* {caſaſſ. ſ 18

De hac re ánimus meus vt sit Laches!illis modò explé ánimum. ddſiſibv 19

11 *Phidippe*) [V] Propositio est,qua Bacchidem expurgat.Confirmatio tum ab æquo & iusto. Nam mulieres falsò suspicantur:tum ab experientia,Siquidem illas falsò suspicari vsu comperimus,*ἀπὸ δείξε*. *Nostras m.s.f.*) [D] Id est in suspicione positas. Nam Esse suspectas,ambiguum est . & nunc eius partem manifestam videmus,

12 *Nobis in r.i.*) Nobis,aut abũdat,aut eum molestia nostra significat. *Experiamur*) [V] A facili per certam experientiã,quæ signo quodam ceu dilemmate proponitur,Nam irascetur aut vxor,aut filius:si vxor se falsam esse comperiet,non irascetur: sin filius,erit *ἁμαρτία*,& non *ἀδικία*. *Porrò h.n.exp.*) [D] Porrò nunc , futurum tempus ostendit.nã si iam inuenisti quid , experiaris & ea quæ restant in reliquum tempus:quia iam de præteritis purgata est. *Hanc exp.*) Id est,vtamur opera eius.

13 *Crimini t.se f.vx.cr.*) Crimen propriè dicitur id quod factum est.Cicero,Veruntamen fac.tametsi criminosum id est.Id est,falsa insimulatio est. *Crimini*) Crimen nunc , pro falsa suspicione.Virgilius,--Formidine crimẽ acerbat.Et,--Sæpèque,odiis & crimine Drances infensus iuueni Turno . Id est , & quod eum odisse . & quòd se illi odio esse suspicaretur.

14 *Missam ir.f.*) [a] Adrian.Card.Missum facere est deponere , ac etiam à nostro consortio,familiaritate,potestate.arbitrio,dimittere. Multi barbarè dicunt , Date licentiam , vel licentiare.

Citò ab eo hac ira absc.) Bene.in duabus 15 enim personis causa videtur esse turbarum. socrus & Pamphili.

Profectò) [V] Et à tuto confirmat epilogum, 16 atque sic est criminis extenuatio. *Dissidio*) [D] Diuortio . [B] Theologis diuortium est cùm dirimitur domestica consuetudo , manente coniugii vinculo.

Velim q.h.) [D] Vt nihil sit dignum:hoc est, 17 non peccauerit Pamphilus. *Quod s.sit.f.*) Id est,quicquid ad plenam ducit purgationem, faciet.

Quid ist.n.) Reprehensio est quasi longo- 18 rum verborum Lachetis. [V] *ἰκετευτικὴ* est.Nec rem bene notam & perspectam repetat.Hic est causa omittendæ interdum narrationis apud Rhetores. *An q.n t.ipse*) [D] Correctio est.nam audiuit , Manere affinitatem hanc inter nos volo. *An q.n.t.i.aud.d.De h.an.m.vt s.*) Verum quia dixit,Manere affinitatem hanc inter nos volo:an quia apud vxorẽ defendit adolescentem in amore meretricis?

Illis m.e an.) Quasi dicat , quæ amaræ 19 sunt & molestæ.

20 dſſidiſ- L. *Quæso édepol Bacchis, quod mihi es pollicita, tute vt ſerues.* M. Exple an. i. exinani te hac ſuſpicione, purga, libera te. *V. A modo & fine.

21 adibſaſ– B. *Ob eam rem ſvin' vt ego/introeam?* L. *i*, *atque exple ánimũ his, vt credant.* R. [vis ergo]. aſſbſaſ-t al. [vis vt ego] aſalbſaſ–, [imperatiuus [i] non eliditur . ſed corripitur. ^ Al. [vis vt ego intro eam?] tum [i] manet productum, aſaiſaſ–.

22 ldibſſd- B. *Eo: et ſi ſcio pol his fore meum conſpectum inuiſum hódie:*

23 ibſidiſ- **Nam nupta, meretrici hoſtis eſt, à viro vbi ſegregâta eſt.* *L. Ætiologia à perſona.

24 aiilſiſ- L.* *At hæ amíca erunt, vbi, quámobrem aduéneris, reſciſcent.* *Aliæ perſuadendi tationes.

25 aidiſ bſ- /P. *Atq; eâſdem amicas fore tibi promitto, rem vbi* *ſcognôrint./* Aliu. [P. atque], quo transfertur in praecedentem verſum, aiwliſſ : iidiſbſ-. Al. [cognouerint :] aidaſiſi, vel ſic, aidiſbſi.

26 ſſaiſiſ- *Nam illas errôre, & te ſimul (ſuſpicióne exólues.* Al. [ſuſpectione].

27 aiiibſſ- B. *Périj, pudet Philúmenæ:* **ſequímini me intrò huc ambæ.* *D. Ancillis dicit, quæ ſũt παρὰ πρόσωπα.

28 { saſiſit / ſ } L. **/Quid eſt, quod mihi malim, quàm quod huic intéllego euenire:* Aliu. [Quid mi eſt, quod malim, quàm quod huic intelligo euenire, vt], ſſlliſiv: ^ tum in ſequenti verſu [ſuo] mono ſyllabum, diaſiſiv. *Oſtendit commune bonum vtrique euenturum.

20 *Quæſo)* V Petitio eſt, qua cautè præſtruit inducturus ei Bacchidem vt inuiſitato mulierum colloquio ſeſe credat. *Quod m. es poll. t. vt ſ.)* D Id eſt, iusiurandum apud mulieres.

21 *Ob eam rem vis vt ego intro eam)* Vis dicit: vt oſtendat in hac re cunctationem ſuam.

22 *Eo: et ſi)* V Conſtantia meretricis eſt bene ſibi conſciæ, & hic eſt ἀνθυποφορὰ per ſententiam & experientiam, vt nihil inter ſcorta & honeſtas vxores conueniat.

23 *Nam n. m. h. eſt)* D Cautè etiam hoc præſtruit Poëta, ne non veriſimile videatur potuiſſe meretricem concorditer cum pellice agere. Nam nupta meretrici hoſtis alia, ſcilicet inimica.

24 *At hæ)* V Diluit, & futuræ vtilitatis meminit.

25 *At eaſdem)* A tribus commodis exaggerat adhortando. *At eaſdem am. t. f.)* D Hic quidem ſenes: verùm aliæ cauſæ ſunt quæ mulieres faciunt moleſtas: & hæ autem ſpectatoribus notæ ſunt ex argumento.

Et ſimul ſuſpic. exol) Hoc eſt quod ſuprà 26 dixit. Crimen. nos quoque ſuſpicionem interpretati ſumus. *Exolues)* Expedies.

Perij, pudet) V In congreſſu trepidat Bac- 27 chis. M Aduertite pudorem meretricis, quæ non audet ſe ipſam vxori in conſpectum exhibere. *Pudet Philumena)* D Conſcientia communis viri & pellicatus. Pudet duo ſignificat: ſiue ille peccarit quem pudet, ſiue ille cuius pudet. Et familiariter Philumenæ, tanquã noræ ex Pamphilo.

Quid eſt) V Gratulatio eſt & votum in 28 propoſitione contra meretricum conſuetudinem. *Quid eſt, q m. m. q. q. h.)* D Senſus hic eſt, Quid eſt quod magis optẽ mihi euenire, quàm quod ſimul proderit etiam meretrici? *Quid eſt, q. m. &c.)* Sic hoc ergo intulit pro nouo. Mirandum eſt enim euenire potuiſſe, vt idem & ſeni & patri proſit, quod meretrici. *Quid eſt, q m. m.)* Vt amicitia mihi & ſibi proſit. Et oſtendit commune ſibi bonum eſſe. *Euenire)* Euenire, bis ſubaudiendum.

G. [sine dispendio.] sbdiiii: vel [sine dispendio suo.] ^ sbdsa xso: vel sic. sbdiisti, vt [suo] & [mihi] monosyllaba sint.

Vt [gratiam ineat] [sine suo dispendio,] & mihi vnà prosit! [sbibasf sbdsf] 29

Nam si est, vt hæc nũc Pamphilum verè ab se segregârit, bbsstu 30

Scit sibi nobilitâtem ex eo, & rem natam, & glóriam esse: ddsstu 31

D. Rem. ex patrocinio & amicitia senis; gloriam. ex facto raro in meretricibus.

Réferét quæ gratiam ei: vnáque [nos sibi ópera amícos iunget. aia.bisu 32

Glareanus tollit amicos [sed versum non sanat, nisi in [gratiam] vel in [ei] non fiat elisio.

aibsibl'v. Mu [opera nos sibi amicos]. aiadiasu.

Gratiam ineat) M Hoc est, mereatur suo
29 beneficio pudorem. *Vt gr. m. s. s. d.)* D Rectè: Difficile est enim gratiam inire sine damno. *Et mihi v. pr.)* Mirè; quia difficile est amicum sine damno acquirere. Et quia Cum lucro non potuit dicere & nec ipsum bonum fecit, quia Sine damno. Ergo velut tria sunt: vt gratiam ineat, vt sine damno, & vt mihi prosit.

Nam) V Confirmat à futurorum commo-
30 dorum copia, & apud Aristotelem est κ τὸ κα-
λὸν propter gloriam, amicitiam & nobilitatem natam. Et hic vera est Iurisconsultorum vox, Maritu sequutur vxor. *Pamphilum v. ab se seg.)* D Propriè ab meretrice, Segregari dicitur: ab vxore, Disiungi.

Scit s. n. ex eo, & r. n.) Quasi dicatur, Ecce
31 quam amauit Pamphilus. Sed hoc sentire & dicere, patris est stulta pietate magnificantis filium. Vt, Meum gnarum rumor est amare. Et propriè Nobilitatẽ dixit. nam & meretrix & gladiator nobiles dici solẽt. *Scit s.)* Quod nimis amat, ait Nobilitatem. *Ex eo)* Vtrum ex Pamphilo an Ex eo, ex ea re: id est, quod segregauerit verè ab se Pamphilum? & hoc est melius. Nam nobilis meretricis est nõ timere, ne alterum non inueniat. aut nobilis est, cognitam fieri etiam senibus. *Rem natam)* Ex patrocinio & amicitia senis. *Et r. n.)* Quia multa in eam contulit. *Et gl. esse)* Quia defendit eum apud soceros & vxorem: & quòd marito meretrix coniugem reddit.

Referet) V Ab vtili propter futuram ami- 32
citiam. *Gratiam ei)* L Pãphilo, nempe olim bene merito.

ACTVS V. SCEN. III.

A R G. H Redit Parmeno, qui à Pamphilo ablegatus fuit, nequid de puero resciscerét. L Mittitur rursus ad Pamphilum: quæ est œconomia ad sequentem scenam: & Bacchis quid intus actum sit, spectatori indicat. Estque hæc catastrophe F & conuersio fabulæ: nam in ea Bacchidis interuentu errores deprehenduntur, nempe per annuli cognitionem Philumena à Pamphilo compressa rescisciíur. Exindéque natum sibi puerum liquidò cognoscitur. Insuper Bacchis ipsa longo ac perpolito sermone beneficia sua, & in Pamphilum, & in vniuersam eius familiam, citra meretricium morem abundè collata commemorat. V *Theses.*
1 Serui semper operam suam extollunt & laudant. 2 Curiositas præsertim in seruis damnanda est. 3 Meretrix bona sæpe commodare potest, & omnes suspiciones exoluere. M Gloriantem meretricem, & de suis beneficiis exultantem, hæc scena exprimit. Quod quia ab hominibus qui in decoro vitæ versantur, fieri non decet, rectè meretrici assignatum est. Leuis enim animi & pudoris vacantis iudicium est ait Seneca, iactare, quod benefeceris merenti. Aristot. interrogatus, quo pacto beneficium violaretur, dixit, si demerenti te iactaueris. *Vers. gen. Sunt omnes tetrametri catalectici: sed septendecim priores trochaici, qui deinde sequuntur sunt iambici.*

PARMENO. BACCHIS.

L. Redi Parmeno iratus, quòd à Pamphilo delusus sit. D Totum à stomachè dicitur: quasi

* EDEPOL *næ meã herus esse óperã députat paruiprétij,* {araatsd-r ataatst-

Mu. [Ædepol næ esse meam herus operam deputat parui pretii.] tswatst-.

Ædepol! V Conquestio serui indignabun-
1 di est de sui neglectu: & enthymemate comprehenditur hoc modo. Diligentissimus sum in meo officio: magnifaciundus igitur essem. P In tota hac fabula seruus piger & curiosus inducitur: neque quicquam illi euénit ex sententia sua. *Deputat)* B Existimat, censet, iudicat. *Deputat p. pr.)* F Quia sic scilicet abutitur. Deputat parui eam, qui deputat eam in re nullius pretii consumendam.

2 *Qui ob rem nullam misit, frustra vbi totum desedi diem,* — R. Al. [misit frustra, vbi] sed deprauatè. nam [frustra] pertinet ad proximè sequentia.

3 *Myconium hospitem dum expecto in arce Callidemidem:*

4 *[Itaque ineptus hodie dum illic sedeo, vt quisque venerat,*

5 *Accedebam, Adolescens dic dum quaeso, es tu Myconius?]* — G. Si e in [Myconius] producetur, in tertio huius scenae versu primus pes est amphibrachys: quamuis verò ita scandendum, sed illtu. MU [tun' es Myconius?] sed illtu.

6 *Non sum. at Callidemides? non. hospitem ecquem Pamphilum*

7 *Hic habes? omnes negabant: neque enim quenquam esse arbitror.*

8 *Denique hercle iam pudebat: abij. Sed quid Bacchidem*

9 *Ab nostro affine exeuntem video? quid huic hic est rei?]*

10 B. *Parmeno, opportunè te offers: propere curre ad Pamphilum.*

11 P. *Quid eo?* B. *dic me orare vt veniat.* P. *ad te?* B. *immo ad Philumenam.*

si qui nunc maximè iniuriam persenserit.

D. Bene ostendit se memorem & signotum & nominum: vt videatur verè illusus, cùm operam dederit.

Al. [Itaque] pro, & ita.

D. Verballter & Comicè se ipsum seruus imitatur. & est μίμησις per dialogismum, quo lepidè & facetè seruì ludificationem exprimit.

D. Doctè Poëta praemonstrat locuturam personam.

Al. [rei est?] A sed versus id non patitur.

2 *Qui ob rem)* Y Antecedens tanquam causa, cur esset ab hero honorandus ἐπιδεικτικὸν explicatur. Nam seruus rediens se frustra ab hero ablegatum esse stomachatur. *Frustra vbi t.d.d.)* D Deest Illuc: vt sit, Illuc, vbi frustra totum desedi diem. *Totum des.d.)* Nota accusatiuo casu vsum esse.

3 *Myconium h.d.exp.)* Memoriter & vigilanter seruus Myconium hospitem & Callidemidem dixit: ne videretur negligentia, vel obliuione sua non inuenisse ad quem missus est.

4 *Itaque ineptus)* Moraliter additū Ineptus. Et Ineptus, quasi inaptus.

5 *Es tu Myc.)* Nam vt tria mandata sunt inquirenda, tria inquisita sunt ordine.

7 *Omnes neg.)* Bene transit à μιμητικῷ ad διηγηματικὸν & συντόμως. *Neque en.q.q.arb.)* Id est, non puto eum esse in mundo.

8 *Iam pud.)* Sedere, an interrogare? *Sed q.)* V Seruilis περιεργίας exemplum.

9 *Exeuntem)* Abrumpitur querela & istoc congressu noui colloquii fit occasio. *Ab n. af.ex.v.)* D Satis moraliter inducitur seruus dicere Ab nostro affine: cùm domini eius sit, non ipsius. Sic & priùs, Noster socer video venit. pro, Pamphili socer. *Quid huic hic est rei?)* Rursus curiosus nihil sciturus eius: & excursurus piger.

Parmeno) Y Exordiolo fit beneuolentiae conciliatio, & attentio paratur ex aduentu opportuno. Propositio est, Curre ad Pamphilum, ora vt venias. *Parmeno opp.te off.)* D Attendendum quòd ab initio Comoediae vsque ad finem Parmeno mittitur vt currat: & celatur, vt nesciat quod curiosè desyderat. *Propere curre ad P.)* Facetè Poëta inde incipientem facit, quod ille minimè vult, dicēdo, Curre. Piger enim à nulla re aequè abhorret, atque à cursu, & obeundis herilibus negotiis.

Quid eo?) D Id est, ad Pamphilum. *Ad te?)* Vide curiosum non recusare laborem, quo causam sciat. *Ad te?)* Non ad te conueniendam: sed domum, Ad te significat. *Imò ad Ph.)* Mirè tota fabula inuenit quamobrem currat Parmeno.

*Prouerbiũ in curiosos percontatores.

Mu. [mihi ipsi]. A siiilisai: vel: sua'ſit ile monoſyllabo. ſtet'dt-.

Tantum, eclipſis.

Al. [audierit.] 'ſed id metro ratio non patitur.

Minimè eq. q. d. Currere nequeo: D Ceſſo ſubauditur.

*Hic reliquam argumenti partem Bacchis ſola ſecũ memorat.

G. In codice Aldi, ri [Hodie] at ſequentem verſum perperã appoſitum erat.

*D.di' [illegible].

P. *Quid rei eſt?* B. **tua quod nihil refert, percontári desinas.* [illegible] 12

P. *Nihil áliud dicam! B. étiam, cognôſſe ánnulum illum Myrrhinam* [illegible] 13

Gnatæ ſuæ fuiſſe, quem ſ ipſus mihi ſolim dédera. [illegible] 14 *P. ſcio.*

Tantúmne eſt? B. *tantúm: áderit continuò, hæc vbi ex te ſaudíuerit.]* [illegible] 15

Sed ceſſas! P. *minimè équidem: nam hódie mihi poteſtas haud data eſt:* [illegible] 16

Ita curſándo, atque ambulándo totum hunc contriui diem. [illegible] 17

B. ** Quantam óbtuli aduéntu meo lætítiam Pámphilo hódie!* [illegible] 18

Quot cómmodas res áttuli! quot autẽ ádemi curas! [illegible] 19

**Gnatum ei reſtítuo, qui penè harum ipſiúsque ópera périjt:* [illegible] 20

12 *Quid rei eſt?)* V [Greek] ſerui curioſi eſt, qua cauſam itionis ſcire expetit. D Totum pro perſona. *Tua q. n. r. p. d.)* [Greek]. & eximiè dixit, quaſi minus ſit iniurium prohibere interrogare, quàm interroganti non reſpondere. Et memento hanc eſſe cui in principio nihil celauerit Parmeno. *Tua q. n. r. p. deſinas)* M Hæc ſententia ſolet dici in nimium curioſos aliarum rerum, qui ea gaudent exquirere, quæ nihil ad eos pertinent. V [Greek] in curioſum percunctatorem Nam Parmeno præterquam quòd iners fingatur, etiam curioſitatis crimine perſtringitur.

13 *Nihil al. d.)* D Vult rem per mandata colligere. *Etiam)* V Confirmatio inſinuatur tantùm à neceſſitate & vtilitate, quæ narratiuncula breuiſſima, atque adeò monoſyllaba ſignificatur, tum vt ne ſeruum longitudine eiuſdem detineret, tum vt ne cuncta curioſus ille reſciſceret. *Etiam cog. a. illum M.)* D Etiam, adueibium eſt vel conſentientis, vel reminiſcentis, ſed magis reminiſcentis modó. Sic Cicero, Etiam, quod penè præterii, capella quædam eſt mihi tacta.

14 *Scio)* Non Audio, inquit: ſed Scio.

15 *Tantúmne eſt?)* Laborat elicere, quid ſit, per mandata ſemper curioſus. *Tantùm)* A facili, hoc audito aderit, & ceſſantem adhuc exhortatur.

16 *Sed ceſſas?)* D Hoc eſt tardas & quieſcis. Vrget autem cum curſu. *Minimè)* V [Greek] [Greek]. Recuſat enim ire ſeruus iners. Confirmatio à difficili. Ratio eius eſt. Quia laſſus & defatigatus eſt. *Poteſtas h. d. eſt)* E Ceſſandi ſcilicet.

17 *Ita curſ. & amb.)* Eſt enim curſus & nauigantis & equitantis.

18 *Quantam obt. ad. m.)* Reliqua pars argumenti per [Greek] narratur. D Hîc nõ ſine verborum apparatu ſua in Pamphilũ beneficia cõmemorat Bacchis. *Quantam)* V Digreſſio ſerui, reliquam partem [Greek], id eſt, ſola ad ſpectatores Bacchis exequitur. Gratulatur verò de cõmodis, quæ Pamphilo ſua opera contigerint. atque [Greek] videtur eſſe oratiuncula, qua ſe amore dignam propter ſua certa beneficia commendat. Figuratur autem propoſitio propter lætitiæ vehementioris affectum, repetitione, interrogatione, & [Greek].

19 *Quot c. res att.)* D Quot, tam multas. Et more ſuo Attuli dixit. *Quot a. item a. l. e.)* Sic antè, Vt metum, in quo nunc eſt, adimam: atque expleam animum gaudio? *Quot c. res attuli? quot aut. ad curas!)* Hæc omnia admirantis ſunt vt Virg. Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!

20 *Gnatum)* V Confirmatio eſt à congerie beneficiorum, quæ hic tria enumerantur & in horũ ſingulis eſt præcipua amplificatio. Gnatus quidẽ perditus reſtituitur: Vxor penè repudiata redditur: Suſpitio verò, cuius finis vix ſperandus erat, exoluta eſt.

21 ssssas *Vxôrem, quam nunquam est ratus posthac se habitûrum, reddo:*

22 {ss.ssds. ss} *Quare suspéctus suo patri, & Phidippo fuit, exólui:*

23 bssibaa- **Hic ádeò his rebus ánnulus fuit initiũ inueniúndis.*

24 dissis- *Nam mémini ab hinc menses decem ferè ad me nocte prima*

25 dissibaso **Confúgere anhelântem domum sine cómite, vini plenum,*

25 sassiv *Cum hoc ánnulo: extímui ilico: Mi Pámphile, inquam, amâbò,*

27 saaisiso **Quid exanimâtus es óbsecro! aut vnde ánnulum istum nactus!*

28 {aalsaidv s} *Dic mihi. ille álias res ágere se simulâre. postquàm id video.*

29 {dsii'ss dsiia} *Néscio quid suspicárier, magis cœpi instâre vt dicat.*

30 aisidsv *Homo se fatêtur vi in via [néscio quam] compressísse:* *Al. [virginem nescio quam] ^G sed nec sensus desyderat, nec carmen suscipit. ^A nisi fortè quis ita metiatur. a^e.dssv.*

31 sississo *Dicitque sese illi ánnulum, dũ * luctat, detraxísse:*

32 issiaiiv *[Eum hæc cognôuit] Mýrrhina in dígito modò me habêntem.*

33 aisisdiv *Rogat vnde sit: narro ómnia hæc: inde est cognítio facta,*

*V. ... gestiẽs annulum tanquam horum commodorum causam commonistrat. Annulus fabulæ nodum soluit.

*D. Ex his argumẽtis potest colligi, hunc esse qui virginem vitiauerit.

*D. Principalia signa vitii illati, perturbatio & annulus.

D *Quid.* pro aliquid.

D. Bene additum Homo. & oratoriè Nescio quam. ex quo dicto omnis error est natus. nã appone nomẽ, & nulla fabula est.

*M. Antiquè dictũ, pro, luctatur.

Mu. [*Ex cognouit*].

Inde, ab annulo & narratione concludit fabulæ narrationem.

21 *Reddo*) ^D Redditur nobis, quod nostri cupidum est: Restituitur nobis, cuius cupidi sumus. Bene ergo Gnatũ restituo, Vxorẽ reddo.

22 *Quare s. s. p. & Ph. f.*) Ergo non vnum beneficium sed tria sunt. *Exolui*) Variauit tempora, Restituo, Reddo, Exolui.

24 *Nam m.*) ^L Narrat partem argumenti. ^V ... est, & ... iudicanda est, quò moribus personarum conueniat. hic tempus significatur propter partus Philumenæ certitudinem: hic modus ostenditur, vt vitiata virgine vi in via attonitus ad Bacchidẽ fugerat: hic factum demonstratur, vt detractum annulum amicæ dederat: hic causa aperitur, vt ex annulo sit Philumena agnita, ex qua natus erat filiolus. *Nam m. abh. m. d.*) ^D Menses decem dixit, & rectè, vt de hoc peperisse demonstret. *No. te pr.*) Primis partibus noctis, vel primore: vt, Vidimus obscuris primã sub vallibus vrbem.

Confugere anh.) Vide signa coniecturalia 25 quòd confugere vidit, timebat: quòd anhelantem, colluctatus fuerat: quòd domum, celari volebat: quòd sine comite, pudendum fuerat facinus: quòd vini plenum, temerarium: quod annulum habebat, partũ indicat. Vides igitur his indiciis vt virginem apparet vitiatam.

Mi P. inq. am.) Hæc blandimenta sunt 26 muliebria.

Quid ex. es obs. aut v. a. n.) Breuitati con- 27 suli: Terent. nam in Græca hæc aguntur, non narrantur.

Simulare) Fingere ac pro vero falsum tra- 28 dere. *Ille al. res ag. se sim.*) id est, alias res agentem se fingere. pudebat enim amicæ de alterius stupro fateri: & ei amicæ, quam rum deperibat.

Suspicarier) ^V Vt scilicet ægrè ferrẽ eum 29 cum alia rem habuisse.

Nescio q.) ^D Vel quia verè nesciebat: vel 30

*D. Inclusit narrationem fabulæ more suo: ne hæc in futuro actu expectaremus.
D. *In rem*, in vtilitatem. id est, pro commodo.
•Honesta meretrix
•L. A meritis.
•D ἀδυνησία.
•D. Deest Ex: vt sit Ex nuptiis. & *Incómmodè*, pro, incommodum.
•D. Ratio cur non omnia fiant. & contra officium meretricis.

Philúmenam esse comprêssam ab eo, & filium inde hunc natum. 34

** Hæc tot propter me gaúdia illi contigisse lætor:* 35

Etsi hoc meretríces ália nolunt: neque enim est in rem nostram, 36

Vt quisquam amâtor núptiis lætêtur: verùm ecástor 37.

** Nunquam ánimum quæsti grátia ad malas addûcam partes.* 38

** Ego, dum illo lícitum est, vsa sum benigno, & lépido, & comi:* 39

** Incómmodè mihi* núptiis euênit: factum fáteor:* 40

At pol me fecisse árbitror, ne id méritò mihi euenîret. 41

**M V L T A ex quo fúerint cómmoda, eius incómmoda æquum est ferre.* 42

quia sic dicendum fuit ne amare illam videretur.

35 *Hæc tot*) V In gratulatione narrationem commodorum comparatorũ concludit. L & factum suum probat.

36 *Etsi*) V Exaggerat suum in Pamphilum beneficium à diuerso meretricum ingenio, quod ab vtili approbat. *Etsi hoc m. al. n.*) D Color necessarius à verisimili. Sic enim alibi dixisse, Bonas matronas facere, meretrices malas meminit.

38 *Nunquam*) V Bona fingitur meretrix, vt quæ sit auersa propter quæstium, vt quæ nullas nuptias amatorum perferre potest, vt quæ amatore dum licuit vsa est.

39 *Ego, d. ill. l. est*) D An meruerit Pamphilus.

40 *Incommodè m. n. eu.*) Sic dixit, quemadmodum dicimus, Ei malè euenit, aut bene ei contigit. *Factum fat.*, ἀνθυποφορά.

Meritò) V Obtestatio est in occasione & 41 commoditate, cùm nullum illi incommodum per nuptias timendum esset. *A. p. m. f. a. n. i. m. m. eu.*) D Ergo hæc dolemus quæ meritò cõtingunt.

Multa ex quo f. c. e. inc. æq. est f.) Hoc c D 42 tractu vocis & ea æquanimitate dicendum, quale in Adelphis, --Quandò eum quæstum occeperis, Accipienda & mussitanda iniuria adolescentiũ est. *Eius inc.*) V Nam & iuxta Plautũ. Voluptas & mœror in propinquo habitant. atque hic est sententia, à ciuilitate aut humanitate haud aliena, Vt & incommoda sint ferẽda eius, à quo multa beneficia accepta sunt.

ACT. V. SCEN. IIII.

A R G. V Ad Pamphilum postremò catastrophe peruenit. Ex verbis autem ipsis colligimus Parmenonem Pamphilo annuntiasse per annulum, P quem ipse Pamphilus olim dederat Bacchidi, cognitionem de Philumena factam. D Miro autem affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet Pamphilus: V sed eius animum dubium Bacchis confirmat. P Hæc deinde Pamphili vxorem mirificè laudat: simúlque consuetudinem illam frequentẽ vltrò citróque habitam, omnibus vsque celandam esse vterque censet. Postremò per facetã & iucundam Parmenonis sententiam, Comœdiæ finis imponitur. V *Theses.* 1 Prudentis est circumspicere, ne falso gaudio fruatur. 2 Fortunatiores se deos esse censent. 3 Nuntio subito plerique sunt magis solliciti. 4 Heri grati esse cupiunt vel in seruos læta annuntiantes. 5 Rarissimè æmulæ, vxores laudant. M Quàm immodicus affectus insperatum & subitum gaudium sit, & lætitia ex longioribus doloribus & animi perturbatione, hac scena exprimitur. Et quæ insperata sunt, cùm nuntiantur, non facilè admodum fidem inueniunt, nec creduntur. Hos sequuntur pauor, difficultas, & desperationes Gaudium autem comitem habet, vt ait Seneca libro 1. de ira, exultationem: exultatio tumorem, & nimiam

nimiam æstimationem sui. Cicero gaudium putat esse affectionem animi alicuius præsentis boni opinione conceptam, sed tantummodo in interioribus, hoc est, animo & mente sedem habere. Lætitiam verò etiam in externis gestibus redundare, & hominem externum occupare. *Vers. gen. Trochaici tetr. cat. octo, nempe sixtus, undetricesimus cum quatuor sequentibus, & tricesimus octauus cum sequenti. Reliqui omnes iambici: atque ex his tres catalectici, videlicet primus, septimus, & nonus cæteri verò acatalectici, isque tetrametri, excepto vltimo dimetro, & decimotertio cum quatuor sequentibus trimetris.*

PAMPHILVS. PARMENO. BACCHIS.

1 {cd'ſcd. adſſſ} VIDE mi Pármeno [étiam sodes,] vt mihi hac certa, & clara attúleris, *G. [sodes etiam.] cdſa'ſdı: vel sic, adſaſſdv.* — Quòd miserè cupit Pãphilus, tardiùs ob affectum crede re potest. sic fit in rebus sibitis.

2 ſıdſſıſı *Ne me in breue hoc coniícias tempus gaúdio hoc falsó frui.* — •V. Cõfirmatio est à necessario & vtili.

3 {ſſıdſdl ſſiſ} PAR. *Visum est.* PAM. *[certóne?]* PAR. *certé.* PAM. *déus sum, si hoc [ita est.]* PAR. *verum repéries.* — *[hoc] corripitur, vel legendum [certón'?] & [est ita.] ſſſ:ſadiı vel ſſſſadi. vt [deus] sit monosyllabum.*

4 iſdbſdû PAM. *Mane dum sodes: tímeo ne [áliud credam,] atque áliud núntties.* *Mu. [aliud esse credam,] quod versus non patitur.*

5 bſſıiſıp PAR. *Máneo.* PAM. *sic te dixisse opínor,* inueníſſe Myrrhinam,* — * Amphibologicôs ex affectu.

6 {ttdtxtt- ttdtſ} *[Bácchidem ánnulum suum habêre.* PAR. *factum.* PAM. *éum, quem olim [ei dedi:* — *Mu. [Suum annulũ habere Bacchidem.* P AR. *factũ.* P. A M. *eum, quem ego olim s.*

7 {adſı adſ} *Eáque, hoc te [mihi nuntiáre iussit: itáne est factũ?]* PAR. *ita, inquam.* *G. Hic est trochaicus acatal.* adttatt. *vel legendum [nuntiare mihi iussit: ita est factũ?] aſibdſiv.* *Mu [nũtiare mihi iussit: itáne factũ?]* alibdaiv. — iaiiaılıi: vel iaiiſıiii

1 *Vide mi P.)* V Monitoria est vt veritatem proferat. Bene hæc repetit. verum est enim. vt quod miserè cupimus, id etiam tardiùs credamus effectum. Sic & in Heauton. Ego vereor magis.

3 *Visum est)* L Refertur ad dictum Pamphili, vide. *(certón')* V Testatur gaudium metui esse coniunctum. *Deus sum)* M Hoc est, fortunatissimus, felicissimus: quòd deorum vita beatissima vulgò habeatur. *Deus sum)* V ὑπερβολή est propter subitum gaudii nuntium. Veteres autem summa laude & felicitate præditos vocarunt Deos. Hinc Crassus in primo de Oratore à Cicerone Deus eloquentiæ dicitur. Et in 1. Tuscu. Plato Philosophorum deus. atque hic notandum est, vt falsum gaudiũ non sit diuturnum, atque potiùs appetitus iudicari debeat quàm gaudium. Hoc quidem propriè est, si bonum præsens & habeatur. Ille verò esti per phantasiam conciperetur, tamen cum præsens non sit & nõ habeatur, aut non bene habeatur. Est igitur in hoc animæ motus verè ad prosequendum bonum oblatum, non autem habitum. Itaque appetitus ex gaudio & tristitia, aut metu compositus est.

Mane) Seruus enim abitionem parabat. 4
Mane dum) D Dum abundat.

Sic te) V ἀμφιβολον videtur. itaque gaudii causa tanquam bonum oblatum paucis repetit. Nascitur idipsum ex affectu lætitiæ, atque metu, sicut in appetitu euenire solet. Quapropter repetit nuntiata, ne errore falsam voluptatem, aut gaudium capiat. *Sic te dix. opin.)* D Miro affectu inducitur vix adduci ad credendum quod gaudet Pamphilus. 5

Eum quem) V Repetitione nuntii vult certior fieri. 6

Itáne) Summo tædio hoc dicit. *Ita inq.)* D Quasi, iam antè fassus, dico. 7

•V. Exclamatio est præ nimia lætitia de sua felicitate, gratiúsque esse cupit.

8 PAM.* Quis me est fortunátior ? [venustâtis que] ádeò plénior? [egóne] te — fin: 8

*Marcellus veteri ati quc] * sed est, opinor, πεπαιμένον ἀπάγγελμα. Mu. [egón]] ^ sed versus non sinatur.*

Quod deliberantis est.

9 * Pro hoc núntio [quid donem] ! quid ! quid nescio. — fiffsbb 9

•L. Hoc totú cum gestu pronunciandum est.

PAR. at ego scio. PAM. quid? *Mu. [quid te donē?]* fiffidv: vel fiffdbp, ut sit acatalecticus.

Bacchius ac cretici hic admittendi, vel multa inuertenda.

• D. Magis scire vult, quàm munus accipere.

10 PAR. [Nihil enim: * nam neque in núntio, nec in me ipso boni quid sit scio. — bf.c.fi 10

Mu. [Nil: nam neque etiā in nuncio neque in me ipso quid sit boni,] ffsfiiff, reselio scio in sequentem versum, bafidifp. Tres praecedentes in quatuor ita secat Glareanus, vt primus sit trochaicus dimeter acat. [P. A. M. Quis me est fortunatior?] ffv: vel iambicus acat. hoc modo. [Quis est me fortunatior?] iiffp. secundi finis sit nuntio], isfadiifi: vel nō elisa pro] ante h. ifadbfi: tertius [nam, ffbbdiv. quarti in tiem [Neque] prima producta, fitfift—. ^potest & scribi [Neque], modo e non elidatur, aitfift—.

•V. Amplificat beneficium ὑπερβολικῶς.

11 PAM.* Egóne qui ab * Orco mórtuum me réducem in lucem féceris, — bifidffp 11

• M. Orcus, Pluto & infernus.

12 Sinam sine múnere [abire à me!] ah nímium me * ingrâtum putas. — iaafaifi 12

R. [à me abire?] iaiidff. al. omittitur [a me]. ^tum e ren eliditur in [me] in re in [munere] iab affi.

Laus Bacchidis.

13 Sed Bácchidem eccam video stare ante óstium: — fidlfp 13

14 Me expéctat, credo: adibo. B. salue Pámphile. — ffiifp 14

• B. Encomiasticú orationis genus.

15 PAM. O Bacchis, ô mea Bacchis, servátrix mea. — fiaifp 15

16 B. Bene fáctum, & vólupe est. PAM. fáctis ut credam facis: — adfffp 16

D. Legitur & [voláre.]

17 * Antiquámque ádeò tuam venustâtem óbtines: — fdxifi 17

D. Obitus, occursus: Ob enim significat Contrá.

18 Ut [voluptáti] óbitus, sermo, aduéntus tuus, quocúnque aduéneris, — idi zdffxfi 18 ddffi

8 *Quis me est f. venust. atque a pl.)* Ob beneficia Veneris. Cui contrarium Inuenustus, cui contrà reciderit quod amat. ^ vnde dixit in Andr. Pamphilus inuenustum se, qui ducere vxorem iuberetur, quam non amabat.

9 *Quid d. q. q. n.:)* ^ Ut Marcus. Vt, --Pelagine venis erroribus actus? An monitu diuûm? an, quæ te fortuna fatigat, Vt tristes sine sole domos, loca turbida adires?

10 *Nihil enim)* ^ Iocosus est seruus. Vtique ioco ostendit eis quippiam donandum esse, qui aut aliquid boni adportarit, aut propter illustres virtutes digni sunt. *Nam neque in n.)* ^ Magis scire vult, quàm munus accipere. *Nam neque in n. n. in me i. b. q. s. sc.)* Facetè agit Terentius. quanto magis Parmeno curiosus est, tanto magis nescit illa quæ cupit.

11 *Egóne qui ab Orco)* ^ Orcus infernus est fluuius, quem quidem τέρα nuncupare solent. inde dictus est, quod dii Homerice per eundé iurarint. Est enim Græcis ὅρκος iuramentum. Est autē immodici & profusi gaudii notatio, quale esset, si quis reuiuisceret. Itaque ἐπαγγέλιον Homericum illi promittit affectu ductus.

Sine munere) ^ Id est absque euangeliis. 12 Nam Græci euangelia neutro genere, & pluraliter dicebant mercedē allati iucundi nuntii. Cic. ad Atticum. O suaues duas epistolas, quibus euangelia deberi fateor.

Salue) ^ Exordium est mutua & saluta- 14 tione, & laudatione blandius.

O Bacchis, ô m. B. ser. m.) ^ Bene additum est 15 Seruatrix mea. Et Mea quod suprà dixit, amatoris est.

Factis vt cr. f.) ^ Difficile enim erat cre- 16 dere his rebus gaudere meretricem.

Obitus, s. a. t. s.) Inter Obitum & Aduen- 18 tum hoc interest, quòd Obitus est, quem casus affert: Aduentus, quem voluntas, & destinatus locus.

19 sassssal *Semper fiet.* B. *at :: ecástor morem antiquum, atque ingénium óbtines,*

20 ibisssp *Vt unus hóminum homo te viuat nunquam quisquam blándior.*

21 {axsissp as} PAM. *Ha" ha" he, tún' mihi istuc!* B. *" rectè amásti Pámphile vxôrem tuam:*

22 {ssadxssp ssds} *Nam nunquam ante hunc diem mĕis óculis ĕam, quòd nossem, víderam:*

23 sssd.ssp * *Perliberâlis visa est.* PAM. *dic verum.* B. *ita me dii ament Pámphile.*

24 {xssssadi sssis} PAM. *Dic mihi, harum rerum num quid dixti iam patri?* B. *nihil.* PAM. *neque opus est,*

25 asaddisi *A'deò (mutito:) placet (non fieri hoc) itidem, vt in Comœdijs,* *Mu. [hoc non fieri],* asssbasi.

26 {xdsssasp d} *O'mnia (omnes vbi) rescíscunt: (hi,) quos par fúerat rescíscere,* *Mu. [vbi omnes].* dsssasp. *D. [hic].*

27 isssdsdi *Sciunt: quos non autem scire æquum est, neque rescíscunt, neque scient.*

28 dsssbisi * B. *Immo étiam hoc quî occultári posse facilius credas, dabo.*

29 rassss– *Mýrrhina ita Phidíppo dixit, iuriiurándo meo*

30 tasadst– *Se fidem habuísse, & proptéreà te sibi purgâtum.* PAM. *óptumè est:)*

31 sssst– *Speróque (hăc rĕ esse) euentûrā nobis ex senténtia.*

Laus Pamphili.
*[Ha ha ha] anapæstus
ostius.] non [tunc]
legendum, vt constet
versus.*
° L. Honesta commendatio, ad conciliandam gratiam coniugum.
° Æmula formam laudat.
*[dii] dissyllabū: aut si
monosyllabū quū ma
mult.* [c] *corripiendum,
non elidendum.*
Harum r. scilicet de consuetudine nostra.
al. [mutito:] adiddlsi
D. *Vt in Com.* Mirè: quasi hæc Comœdia nō sit, sed veritas. aut deest Aliis.
Al. [rescīscunt.]
° V. Narratiuncula confirmat, factum posse celari.
*Mu. [est optumè:]
reiecto [se] ante [meo]
præcedentis versus:
vt fiat iambicus.*
dissssi:bsdsisi.
*Quidā omittūt [esse]:
[a] tum in [rem] nō fit
elisio,* tssist–. *Mu [rē
hanc esse],* sisssi.

21 *Túne m. ist.)* Quia blandimentum magis meretricium est. *Rectè amasti)* ° Propositio, qua Pamphili amorem collaudat. Ita admiscet honestam commendationem, vt vel hac via coniugum inter se gratiā conciliet.

22 *Nunquam a.h.d.m.oc.e.q.n.v.)* [L] Hoc est, nunquam sic videram, vt eam nossem. *Quod nossem)* Id est, quod meminissem, quod sciē: ac per hoc nunquam videram. vt alibi, Non equidem istuc, quod sciam.

23 *Perliberalis)* ° Confirmat à forma, & ingenio liberaliori. *Dic ver.)* [P] Bene instanter ex meretrice quærit, quid de forma vxoris sentiat. scit enim hanc iudicem esse pulchritudinis posse: vel quod fœmina, vel quòd æmula.

24 *Num quid)* [D] Num aliquid. acuendum ergo Quid. *Neque opus est, adeo mutito)* Vel tenui dicto.

25 *Adeo mutito)* ° Est ratio cur patri non patefecerat. Mutitare autem idem est, quod mussitare. Cin. lib. 18. cap 6. *Placet non)* [L] Id est non placet hic omnia reuelari sicut in cæteris Comœdiis. Nempe Philumenā ante nuptias cōpressam fuisse. *Vt in Com.)* [D] Deest sic, *Vt in C.)* ° Asseuerationis causa hoc adiectū est. Mirum est sic Poëtam fingere, quasi non Comœdia, sed veritas sit. In catastrophe autē omnia patefieri solent, alioqui suo officio egrederetur.

26 *Omnia o. v. res.)* [D] In fine enim Comœdiæ nihil cuiquā celari solet. *Hic q.p.f.)* Hic, in hac Comœdia, aut in hac re. Rescire, est recognoscere, & vix inuenire quod quis nescierit.

27 *Neque rescīscent, n. sc.)* Rescīscunt, ad quos pertinent: & Rescīscunt, qui nesciunt. Sciunt, qui negligunt. Et Rescīscimus ex alio: Scimus etiam per nostram opinionem.

31 *Ex sententia)* [B] Ex voluntate, ex desyderio: quod linguæ Romanæ corruptores isti Ad votum dicunt. Præter sententiam autem

PAR. * *Here, licétne me scire ex te, hódie quid sit* beſaſſt- 32
quod feci boni?

Aut quid istuc est, quod vos ágitis? PAM. *[non licet.* xſſatxt ſ 33
PAR. *tamen suspicor:]* G. *Hic creticus sexto loco necessario collocandus.* Mu [*non.* PAR. *susp. cor tamen.*]tſſdſtv.

* *Egóne [hunc ab Orco] mórtuum! quo pacto!* PAM. aiſſſb 34
* *nescis Pármeno* Mu. [*ab Orco hunc*].bſſſſt-

Quantùm hódie profúeris mihi, & ex quanta ae- dſaaſſp 35
rúmna me extráxeris.]

PAR. * *Immo veró scio, neque hoc imprúdens feci.* ſſxſſi-l ſſ=ſſd 36
PAM. * *ego istuc satis scio.* Go. [*Imo*] *prima brevis.* adiſſidi.

PAR. * *An témerè quicquam Parmenônem prae-* dſſdſſp 37
téreat, quod facto vsus sit! Si. *An [a superiori pendeat, hic versus erit trochaicus acat.* aſtſdſſt. *nisi mauis recipere creticũ & elidere s in [vsus]a[s]aſtv.*

PAM. *Séquere me intrò Pármeno.* PAR. *sequor: é-* bſſbadt- 38
quidem plus hódie boni

Feci imprúdens, quàm sciens ante hunc diem vn- ſſtſſtv 39
quam. Pláudite.

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. dill 40

G. *Si creticũ respuis legendum [licet me]* bſſaſſt-.

* D. Verba sunt cogitantis. ideò & ἰλλογισμῶς loquitur.

* V. Laudando curiosum instigat.

Mu. [*aerumna extraxeris.*]dſaaſſtv.

* L. Simulat se scire, vt ad indicandum prouocet, D & vt augeat beneficii meritum.

* L. Ironia.

* Iactantia seruilis.

D Sibi ipsi hoc dicit.

G. *Omnes Terentij Comoediae ab iambicis senarijs incipiunt, & in trochaicos tetr. catal. finiunt.*

id est quod contra voluntaté, vel desyderium.

32 *Here)* L Rursus exprimuntur Parmenonis mores.

34 *Egóne hunc)* Est memor dicti Pamphili, & est eclipsis. V Admirans se tanti beneficij authorem ἰλλογιστικῶς propter affectũ profert. *Nescis Parmeno)* D Addidit stimulos curiositati eius.

36 *Immo verò)* V Hoc consilio sibi rem notam simulat, vt faciliùs gaudii causas eliciat. *Imo v. sc. n. h. impr. f.)* D Rectè. paruũ enim beneficii meritũ, si ab imprudéte praestitũ videatur.

37 *Temerè q. P. pr.)* Quòd interdum non temerè praetereat quod habet faciendi necessitatem. *Temerè q. P. pr)* Sibi ipsi hoc dicit. & se nominatvr, Degeneremque Neoptolemũ narrare memento Et,—Age nunc, age, Phormionem qui volet, lacessito. *Temere q.)* Vtrum hoc dicit, Non temerè, neque per imprudentiam geritur, quicquid vtile est. an hoc dicit, Nihil potest transire temerè, quod vtile factũ est, quin gratiam sui habeat? An hoc dicit, An quicquã Pamphilus praetereat temerè, ita vt non remuneret bonum factum Parmenonis, quod sibi vtile fuerit? Et conuenit hoc dictum meretrici abeunti.

38 *Equidem)* V Eleganti verborum antithesi finalem clausulam figurat, & ad spectatores loquitur.

39 *Feci impr. q. sc. a. h. d. v.)* D Quia non conuenit seruo scienti rectè facere, bene addidit imprudéti sibi euenisse, vt bene faceret: quod prudens nunquam fecerit. *Imprudens quàm sciens)* Arriter secundũ. nam Imprudentem Scienti reddit, non Prudentem.

PVB. TERENTII APRIC. PHORMIO ACTA LVDIS ROMANIS, L. POSTHVMIO ALBINO, L. CORNELIO MERVLA ÆDILIB. CVR. EGERE L. AMBIVIVS TVRPIO, L. ATTILIVS PRAENESTINVS. MODOS FECIT [FLACCVS CLAVDI, TIBIIS IMPARIB. TOTA GRAECA APOLLODORV. EPIDICAZOMENOS FACTA QVARTO, CN. FANNIO, M. VALERIO] COSS.

Ge. [Claud. Flaccus Claud. Filius tibys paribus. Tota Graeca est Apollodorus, ἐπιδικαζόμενος. Acta quarto est. Edita C. Fannio Strabone, M. Valerio Messala].

DONATI PROLEGOMENA IN PHORMIONEM TERENTII.

HAnc Comœdiam manifestum est priùs ab Appollodoro sub alio nomine, hoc est *ἐπιδικαζόμενος* Græcè scriptam esse, quàm Latinè à Terentio Phormionem. Quamobrê nulla dubitatio est, hanc solâ esse cui nomê Poëta mutauerit: & errare eos qui in hac Phormionêm parasitû putant à formula litis, quam intenderit, nominatum: cùm Græca lingua fiscus sparteus & stramen nauticum sic dicatur: à cuius reivel capacitate, vel vilitate, etiam ab Apollodoro parasitus Phormionis nomine nuncupatur. Hæc igitur propriè tota motoria est, & in affe ctibus constituta penè maioribus, quam Comicus stylus posceret: nisi quòd arte Poëtæ omnia moderata sunt. Primas in ea partes, vt ipse Poëta professus est, tenet Phormio: secundas Geta: tertias Demipho: subinde cæteri, prout cuiusque actus ostêdit. Prologus Phormionis nimis concitatus est, adeo vt ipse semet veluti reprehendat ob hanc ipsam peruicaciam, & simul argumentum suæ purgationis indicat. Atque in ea cùm & Protasis, & Epitasis, & Catastrophe magni moliminis & negotii sint: ita variis leporibus asperguntur, vt etiam serum tristium grauitatem Poëta lepidus Comica serenitate tranquillet. Hæc acta est ludis Megalensibus, Lucio Cornelio Merula Aedili Curuli. & L. Posthumio Albino: agentibus L. Cassio Attilio, & L. Ambiuio: modos faciente Flacco Claudii filio tibiis serranis, totáque deuerbiis facetissimis, & gestum desyderantibus scenicum, & suauissimis ornata canticis fuit. Editáque est quarto loco, M. Valerio, & C. Fannio COSS. Persona etiam in huius Protasi non vna est, sed duæ: quarum altera extra argumêtum posita est, cui narratur fabula: altera inargumento, quæ narrat fabulam. Argumentum quoque non simplicis negotii habet: nec vnius adolescentis, vt in Hecyra: sed duorum, vt in cæteris fabulis. Scire autem conuenit vno die transigi Phormionem: non vt Heautontimorumenon duobus. Prologus correptè ἀπὸ τοῦ προλέγειν dicitur, non productè ἀπὸ τοῦ προσλέγειν. Nam officium prologi ante actionem quidem rei semper esse: veruntamen & post principiû fabulæ inducitur, vt apud Plautum in Milite glorioso: & apud cæteros magnæ authoritatis veteres Poëtas.

FABVLAE INTERLOCVTORES.

PHORMIO	*parasitus.*	GETA	*seruus.*
CHREMES	*senex.*	SOPHRONA	*nutrix.*
DEMIPHO	*senex.*	DORIO	*leno.*
PHAEDRIA	*adolescens.*	HEGIO	*aduocatus.*
ANTIPHO	*adolescens.*	CRATINVS	*aduocatus.*
DAVVS	*seruus.*	CRITO	*aduocatus.*

NAVSISTRATA *matrona.*

C. SVLPITII APOLLINARIS IN PHORMIONEM PERIOCHA.

Versuum genera. Iambici senarij siue trimetri acatalectici.

CHREMETIS *frater aberat peregrè Demipho,* iibdsi
Relicto Athenis Antiphone filio. iisdii
Chremes clàm habebat Lemni vxorem, & filiam: iissp
Athenis aliam coniugem, & amantem vnicè idssi
Gnatum fidicinam. mater è Lemno aduenit sb. sp
Athenas: moritur. virgo sola (aberat Chremes) idsai
Funus procurat. ibi eam visam Antipho sbiii
Cùm amaret, opera parasiti vxorem accipit. ibdsp
Pater, & Chremes reuersi fremere: dein minas aiidii
Triginta dant parasito, vt illam coniugem ssaisp
Haberet ipse. argento hoc emitur fidicina. ijsdp
Vxorem retinet Antipho à patruo agnitam. shiap

Ca in [ibi] non eliditur.

1 *Chremetis)* V vibrans. & Clàm dicit, ne κοινογαμίας appellare videretur. *Theses eiusdem partis)* 1 Coniugium clam patre factum, est dolosum. 2 Amantes faciles sunt, vt amatum cupiant. 3 Iure pater nuptias dissoluere, & puellam abiicere curat. *Aberat p.)* V Variè vtuntur Latini hoc aduerbio. dicunt enim Abest peregrè: Venit peregrè: Proficiscitur peregrè.

4 *Amantem vnicè Gnatum)* Habebat Phædriam filium qui vnicè fidicinam amabat.

7 *Ibi eam)* V Epitasis est huius fabulæ. *Theses)* 1 Matrimonii causa est Deus, & fortuna, quæ tamen ab illo pendet. Est enim Dei ordinatio: cuius hic haud vulgare est exemplum.

11 *Emitur fid.)* V Phædriæ adolescenti.

12 *Vxorem ret.)* V Catastrophe est. Retinet vxorem, quàm pater repudiatam esse voluit, sed agnitam à patruo iuxta legem Atticam. *Theses)* 1 Ratum esse matrimonium, cum nuptiæ à patre probantur. 2 Maritus suæ fidei parũ memor ab vxore verè redarguitur.

ARGVMENTVM DONATI.

CVM Chremes Demiphonis frater ascito sibi ad fallaciam nomine, quo Stilphonem se dici fecerat, duas eodem tempore habuisset vxores, Athenis diuitem, pauperem Lemni: ex diuite sustulit filium, qui dictus est Phædria: ex paupere furtim suscepit atque educauit filiam, Phanium nomine: eámque, consilio cum fratre habito, destinauit filio eius Antiphoni vxorem dare. Quibus compacitis, vno tempore profecti Athenis senes, Demipho in Ciliciã, Chremes Lemnum ad accersendam filiam, quæ iàm illuc cum matre nauigauerat, occasionem dederunt amandi adolescentibus. Nam statim Phædria Citharistriam sub lenone cœpit ardere: Antipho illam filiam patrui Phanium despõsatã sibi, nesciẽs nescientẽ, mox vt Athenas venit nec patrem reperit falsa duplici eius nomine, matrem mortuam dum lamentatur, adamauit: consilióque & opera parasiti, secundum leges Atheniensium, quasi sibi cognatã esset, tanquam in iure victus & velut coactus, eam accepit vxorem per absentiam patris. Qui cum aduenisset, & vellet eam expellere: primò confutatur per impudentiã parasiti: post cum suo fratre sic decipitur, vt dũ eam credit ab Antiphone posse disiungi, cã parasitus ipse ducat vxorem: & det ducturo xxx minas præsentis dotis puellæ nomine, quas Phormio accepiat Phædriæ deaturus ille, lenoni ad Citharistriam redimendam. Quibus gestis tandem Chremes agnoscit filiam suam coniunctam esse fratris filio. Vgare dum mutato consilio xxx minas à Phormione per rixam conatur exigere: per eundem proditus vxori suæ Nau-

ſtrata eſt:& factus libidinis reus.non antè veniam metuit à matrefamiliàs, quàm & xxx minarum, & amoris Citharistriæ veniam dediſſet filio. Primus actus eſt in colloquio Daui & Getæ: per quos diſcit populus argumentum. Secundi actus tenor continet aduentum ſenis turbulentum.& eiuſdem iurgium aduerſus Getam & Phædriam. Tertio actui attribuitur litigium ſenis & Phormionis.tum conſultatio cum aduocatis.tū Antiphonis in ſcenam reditus,colloquiúmque cum Geta, tum lenonis & Phædriæ colluctatio.tum adhortatio Getæ de inueniendo argento ad redimēdam Phædriæ Citharistriam.Quartum actum illa concelebrant:aduentus Chremetis,eiuſdémque cū fratre deliberatio per errorem de eiicienda Phanio,Getæ verba de fallendis ſenibus: Antiphonis oratio apud ſemetipſum de amore tractantis. Getæ rurſus cum ſenibus ca[illegible]ida,& mox cum Antiphone de eadem cauſa ſimplex diſputatio:tenum inter ſe colloquium de expulſione mulieris.& ad extremum verba Chremetis agnoſcentis nutricem,ac per eam filiam ſuam cum Antiphone coniunctam. In quinto actu per Demiphonis errorem Phormio accipit argentum dotis nomine:& conuenitur Nauſiſtrata vt exire domo compellat Phanium.nunciatur Antiphoni & Phormioni per Getam, Phanium à patre agnitam,permiſſámque vt vxor habeatur.quæ cum ita nupta ſit,expoſcitur argentum à Phormiōne per rixam ſenum:a quibus ille oppreſſus,rem omnem aperit Nauſiſtratæ,ad quod primum irata,vt in tali re vxor,mox lenitur in fine fabulæ.& tutiſſimum à patris iracundia præſtat Phædriam.

ARG. M. ANTONII MVRETI.

CHREMES & Demipho fratres Athenienſes erant. Chremes Athenis vxorem diuitem,ac bene dotatam duxerat Nauſiſtratam:& ex ea ſuſceperat filium Phædriam. habebat Nauſiſtrata,præter cæteras opes,opima prædia in Lemno. eò igitur Chremes quotannis,ad ea locanda,capiendóſque fructus commeabat.dum illic reſidet,pauperculæ cuiuſdam mulieris amore correptus,eam quoque ducit vxorē, & ex ea ſuſcipit filiam Phanium: ac,ne res emanaret,commutato nomine, Stilphonem ſe Lemni vocari iubet. detrahebat autem è fructibus prædiorum vxoris Athenienſis,quantum ſatis eſſet ad illam alteram vnà cum filia nutriendam:deinde Athenas reuerſus,aut calamitatem,aut vilitatem, aut tale aliquid cauſabatur.Erat Demiphoni filius Antipho. Cum igitur Phanium quindecim iam habere annos,conueniunt inter ſe Chremes & Demipho,vt Chremes quidem & Lemniam vxorem, & Phanium Athenas clanculum adduceret: Demipho verò Phanium filio ſuo vxorem daret. eius rei cauſa proficiſcitur in Lemnum Chremes.eodem tēpore accidit, vt Demiphoni quoque iter eſſet in Ciliciam. abeuntes ambo, Getæ (is Demiphonis ſeruus erat) filios committunt ſuos.profectis ſenibus,Phædria ſe ſtatim Citharistriæ cuiuſdam amore implicat.Sed hic incommodi,quod, qui à lenone amaret, quod daret, nihil habebat. intereà vxor è Lemno, quæ,propter paupertatem,viri diutius fortè,quàm ſolebat,morantis aduentum expectare nō poſſet,conſcenſa naui,Athenas vnà cum filia,& nutrice ipſius venit. quærunt Stilphonem. fruſtra.Athenis,qui quenquam eo nomine noſſet,reperiebatur nemo. ibi mater (tanta eam ægritudo ceperat)moritur.ei funus vnà cum nutrice procurantem Phanium cùm aſpexiſſet Antipho,ſubito amore illius exarſit.venit ad nutricem poſtridie, vt eius ſibi copiam faceret,obſecrans.illa ſe niſi vxorem duceret,facturam negat.illi.cùm & quiduis facere cuperet, & patrem abſentem vereretur,paraſitus Phormio hoc conſilium dedit. lex erat Athenis, vt orbas puellas,qui eis genere proximi eſſent,ducere.aut,ſi id nollent, dotem eis dare cogerentur.Ego,inquit paraſitus, ſimulabo,me patri virginis amicum fuiſſe, ideóque cauſam illius ſuſcipere:vocabo te in iudicium,tanquam illius cognatum,tecúmque lege agam,vt eam ducas.tu ita te defendes,vt mihi facilem victoriam præbeas:ita condemnabere. ſic fiet, vt & illa potiaris tua,& patre reuerſo,paratam excuſationem habeas.Ita fiunt omnia,vt paraſitus ſuaſerat.cōfectis iā nuptiis,eodē die ambo redeunt ſenes.turbati vterque:ille,quod filius indotatā vxorē ſe abſente duxiſſet:hic, quòd verebatur,ne, erepta ſibi hac collocādæ filiæ occaſione,tota res fieret palàm eo ipſo die.leno,citharistriæ,quā Phædria amabat,dominus,niſi ſibi pro ea triginta minæ darentur,venditurū ſe eam minitabatur.ad eas conficienda hanc fallaciā Geta cōfingit:ait ſenibus,ſe cū Phormione collocutum:Phormionē verò, ſi ſibi dotis triginta minæ darentur, paratū eā vxorem accipere,quā duxiſſet Antipho. eā pecuniam Demipho à Chremete ſumpta numerat Phormioni.is eam Phædriæ, Phædria lenoni pro amica tradit. cùm hæc iam confecta eſſent, agnoſcitur Phanium. Ibi verò ſenes gaudere, quòd quas nuptias ipſi facere moliebantur, ex ipſis abſentibus, atque inſcientibus factæ eſſent.ſed dolebāt,ſibi periiſſe triginta minas.eas dū à Phormione,primo blanditiis, poſteà

etiā per vim eripere conatur. Phormio, qui iam de duabus Chremetis vxoribus, déque tota re intellexerat, iudicat Nausistratā, eíque aperit omnia. Illa cùm aliquandiu de viro conquesta esset, tandem placatur, filiíque ipsius iudicio omnia se permissuram pollicetur.

ARG. P[illegible] MELANCHTHON[illegible]

PROTASIS.

CVM Antipho absente patre puellam quandam vnicè deperiret, nec posset ea potiri, nisi vxorem duceret (erat enim ciuis Attica) fortè nuptiæ confectæ sunt technis sycophantæ cuiusdam Phormionis. Is enim ex composito diem dicit Antiphoni, fingit puellam ei cognatam esse, neque quenquam alium propiorem cui nubat. facile est vincere non repugnantem, ita legibus ducere cogitur Antipho. EPITASIS. non probatur auaro patri, vbi rediit, factum, vt qui malebat filio opulentam aliquam & dotatam obtrudere. Quare cum Phormione expostulat, cur in has nuptias se absente filium coniecerit. Tandem paciscitur etiam mercedem, minas triginta, si receperit ad sese puellam. Ibi verò & Antipho in discrimen venit, ne per eam conditionem ipse vnice charam & iucundam coniugem amitteret. CATASTROPHE. Intereà domū redit & patruus Antiphonis. hic fidem facit puellam Antiphoni nuptam, ex se in Lemno susceptam esse, vbi cum muliercula quadam consueuerit, gaudétque ita casu cecidisse, se absente, vt is duceret, quem maximè ipse generum cuperet, & paulo antè ambibat. ita fit vt & Antipho retineat vxorem, & nuptiæ patri probentur. SECVNDA CATASTROPHES PARS. Porrò triginta minæ quos ludos reddidere? Has extorserat Phormio, quanquam dissimularet alteri adolescenti Phædriæ, qui citharistriam mercaretur: & iam perierat pecunia: quàm cum reposcunt senes, sycophanta prodit Chremetem apud vxorem, & docet consuesse cum alia quadam peregrè, simúlque impetrat, vt Phædriæ id argentum condonetur. Estque ridicula admodum κατάστροφης pars, vbi mulier maritum obiurgat, parum memorem fidei suæ.

PROLOGVS.

ARG. [M] In hoc prologo, vt in omnibus aliis, Terentius legem Comicam negligit. Non enim ad argumentum narrandum, & reliquum Comœdiæ corpus manifestandum, sed vt priuatim authori seruiat, effictus est. Nam cùm ab æmulo suo L. Lauinio conuitiis exagitatus, & grauiter lacessitus sine suo merito in populi contemptum se vereretur adduci posse, eodē vsus animo non calumniatur, sed vera crimina ad defensiónem sui impingit. Igitur quàm potest maximè criminando in odium personam rapit, & accusando illius ignorantiā, fauorem, beneuolentiam, & attentionem à spectatore meretur. Status est iuridicialis absolutus: nam vitia L. Lauinii aperte designat. [V] Est autem prologus mistus, continens recriminationem, defensionem, & petitionem. Quare est ἀντεγκληματικός, cum malefacta regerit. est & συστατικός, cùm & fabula & Poëta commendatur. *Theses.* 1 Imperitorum est, doctos conuiciis procindere. 2 Sæpe magis actoris virtute stat Comœdia, quàm Poëtæ. 3 Prologi Terentiani occasio, ubinde ex aduersariis sumitur. 4 Qui quæ vult dicit, audiet quæ non vult. 5 Moderatioris ingenii est, non lacessere, sed respondere.

Vers. gen. Iambici senarij, siue trimetri acatalectici.

D. Hoc initium à destructione personæ aduersarii sumpsit, coniunctam cum insinuatione personæ Terentianæ.

OSTQVAM *Poëta vetus Poë-* baisi
tam non potest
Retrahere a studio, & transdere hó bdibip
minem in ótium: *R. Al. (tradere).*

Postquam) [V] In Lauinium aduersarium inuehitur, cuius temeritatem & inscitiam exagitat. [C] Nota postquam apud veteres nō præterito modo, sed etiam præsenti tempori adiungi. Vt, Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit. Quanquam sunt qui Postquàm simpliciter pro quoniam accipi velint. *Postquam Poëta vetus)* Qui iam diu est, non qui iam diu fuit. Ergo vt vinum, Vetus: nō Vetus, vt Ennius. *Poëta vetus)* [L] Ad contemptum & vituperationé, vt quæ ætate corrupta sunt, verlegen. *Postquam P. v. P.)* [D] Iocunda repetitio: vt, Diua deam. & , –Notoi pueri puer indue vultus. *Postquam P. v. P. n. p.)* ἀνθύπαλλαγη primum per ἀνθύπαλλαγην primam, ita vt extrinsecus nouum audiri Poetam oporteat.

Retrahere) [V] Id quod imperiti nequeunt, [L] neque alios eósque peritos admittunt. *Retrahere a st.)* [D] Sic loquitur, quasi rem scenicam magis lædere voluerit Lucius, quàm Terentium

3 afſiſp *Maledictis deterrêre ne ſcribat, parat.*
4 aiſſii *Qui ita dictitat,* * *quos ántèhac fecit fábulas,*
5 afiſſi *Tenui eſſe oratiône, & ſcriptûra leui:*
6 afidſp *Quia nuſquam [ſcripſit] inſânum adoleſcén-*
tulum D. Al. [fecit].
7 fibſſi *Ceruam vidêre fúgere, & ſectári canes,*
8 afſiai *Et eam plorâre, orâre vt ſubuéniat ſibi.*
9 ſſadſp * *Quòd ſi* * *intelligeret, cùm* * *ſtetit olim noua,*
10 { ſbxiſi / ſbd } *Actoris ópera magis ſtetiſſe, quàm ſua:*

* L. Proſopopœia: qua μιμητικῶς refert criminationē aduerſarii, vt imperitiam eius oſtendat.
* Accuſatorem accuſatus accuſat.
G. [ſi] nec eliditur nec corripitur.
* L. Occupatio.

rentium. *Transdere*) Transdere veteres ſonantiùs, quod nos leniùs dicimus Tradere: vt Tralatum, nos translatum à contrario. *Et transdere hom.*) Comicè & venuſte inſeruit Hominem: vt, Leuibus huic hamis conſertam, auróque trilicem Loricam: quā Demoleo detraxerat ipſe Victor apud rapidum Simoenta ſub Ilio alto: Donat habere viro decus & rutamen in armis.

3 *Maledictis*) V Poſtrema Imperitorum tela ſunt conuitia. *Maleds. in det.*) D Senſus hic eſt, Ipſe ſe, inquit, aduerſarius fatetur victū, qui à rebus excluſus, ad verba delapſus eſt. *Maledictis det.*) Deeſt Eum. vt, Quarum, quæ forma pulcherrima, Deiopeiam Connubio iungam ſtabili.

4 *Qui ita dictitat*) Impudentiam oſtendit per frequentatiuum verbum. *Quas ant. f. f.*) Et hic lentum accuſatorem facit, qui præterita ingerat, & de quibus iam ſit iudicatum in melius. V μιμητικῶς verba criminatoris refert, quibus & ſtylum fabulæ, cùm ait orationem tenuem, & ſcripturam leuem, videlicet χαρακτῆρα humillimum & argumentum improbat. Siquidem hic nihil Tragicum eſſe videat, cuius hic periphraſis ex furore adoleſcentis venantis, & ceruæ ploratu. In hoc ſanè argumento ſublimior ſtylus requiritur, vbique hic ἀτυχίαι dominatur. Ignorat autem Lauinius Comœdiæ decorum, quòd tenuis ſtylus ſit prima Comœdiæ virtus, & Tragicū parū appoſitè in Comœdiam inſeritur. Vnde defendendo, Lauinium ſimul criminatur, qui eiſdem, quæ Tragœdiam magis decuerant, ſed ſatis ridiculè adhibuerat.

5 *Tenui e or.*) M Hoc eſt facili, vulgari & propémodum triuiali: non enim ad ſubtilitatem pertinet. *Tenui e. or. & ſcr. l.*) D Imperitum inducit criminatorē, qui hoc obiiciat, quod proprium debet eſſe Comici ſtyli. Reuera autem hoc deterior Menandro Terent. iudicabatur quòd minùs ſublimi oratione vteretur, quod ipſum nunc purgat, dicens in Tragœdia altiora tranſire poſſe.

Quia n. nuſ. ſcr. adol.) Ideò videmur leues, 6 tenuéſque inquit: quia non in Comœdia prodigia facta ſunt, & Tragœdias concitauimus. Et callidè hic non ſolum errorem reprehendentis, ſed etiā imperitè ſcripſiſſe ipſum oſtendit Lucium Lauinium. *Adoleſcentulum*) Vt Comicam perſonam oſtenderet, artificiosè imminuit Adoleſcentulum, quò magis perſona à ſublimitate diſcederet.

Ceruam v. f.) & ſ. c.) Hic affectus à Comœ 7 diis remouendus eſt. *Ceruam v. f. & ſ. c.*) Ambiguitas per accuſatiuum caſum, perſeuerans vſque ad vltimum, de induſtria, vt etiam ipſa perplexitas odioſa fit. B vt ipſa etiam orationis perplexitas odioſum faciat aduerſarium.

Et eam pl. or. vt ſ.) D Hæc omnis ποίησις 8 Tragica eſt: & ideò in Comœdia vitiosè inducitur.

Quod ſi intell.) V Reus accuſatorem ac- 9 cuſat. Siquidem Lauinii poëma ſteterat, id eſt, populo probatum fuerat non per Poëtam, ſed per actorem. Huc actionis virtus afferēda eſt, cui Demoſthenes primas, alteras, & tertias tribuit. *Cum ſt. ol. n.*) D Bene hoc poſitum eſt. potuit enim reſponderi, Cur igitur ſtetit, & non exacta eſt à populo? *Cum ſtetit*) M Fabula, vt ait Donatus, cum probatur, ſtare dicitur. *Cum ſt. ol. n.*) D Rectè Olim: quaſi dicat, Cùm adhuc Terentius non ſcriberet, penuria meliorum eſt probata. Deinde quod ait Noua, hoc ſignificat, omnia carmina nouitate ipſa commendari, etiamſi nullius momenti ſint. L Nouā vocat, quæ ante hanc ſcripta fuit.

Actoris op. ſt.) D Vna opera & ſuffragium 10 ſcenicorum comparat, & lædit aduerſarium. *Magis ſtetiſſe*) B Horatius ſignificare volens fabulam non eiectam ſed ad finē vſque peractam, dicit illam ſtetiſſe fixo talo. Nec aliter tribuit fabulæ talū, quàm nos libro calcem, & volumini vmbilicum tribuimus.

[Minùs multò audácter, quàm nunc lædit,] lǽderet: sissp a 11
Et magis placêrent, quas fecisset fábulas. xissi d 12
**Nunc si quis est, qui hoc dicat, aut sic cógitet:* sisisp 13
Vetus si Poëta non lacessisset prior, sisisp a 14
Nullum inuenîre prólogum potuisset nouus sbdsp 15
*Quem díceret, nisi habêret *cui malediceret:* sisap 16
Is sibi respônsum hoc hábeat: in médio ómnibus dsdiap 17
Palmam esse pósitam, qui artem tractant Músicam. sbssp 18
Ille ad famem hunc ab stúdio stúduit [reicere:] sdddp 19
Al. [reijcere:] sed versus poscit vt alterum i abijciatur.
Hic respondêre vóluit, non lacéssere. sbsip 20
**Benedictis si certâsset, audísset bene:* assisp 21
**Quod ab ipso allâtum est, sibi esse id relâtum [putet.* asssp 22

Mu. [Minùs multò audacter, quàm lædit,] a sissp.
*L. Occupatio qua excusat necessitate vt inuidiam declinet.
G. [prologum] prima breui, quæ alias producit.
*V. Hic est ratio prologi, ἀναφορικῶ præsertim.
L. *Musicam*, Poëticam, quia hæc ars propter metricam rationem Musicæ est affinis.
*L. Prouerbium, Par pari referre.
G. [id esse relatum] per vnicā l. asddsp.
*V. Hic patet cur sit ἀντιθετικὸς, i. relatiuus prologus. nā

11 *Minùs m. aud.)* D Nouè dictū Minùs multò audacter: vt cùm dicamus nos, minùs audacter.

13 *Nunc)* V ἀνθυποφορᾶ prologi & respōsionis necessitatem ostendit. *Nunc si q. est, q. h. d. aut sic cog.)* D Omne quod in mentem venit aut cogitamus, aut dicimus, vt Virgil. Et mihi iam multi crudele canebant Artificis scelus, & taciti ventura videbant. Hic sensus est, Nunc siquis est, qui hoc dicat, aut censeat, Improbus est Terentius, qui omnes prologos de maledictis facit: habeat is hoc responsum sibi, aduersarium coëgisse qui prouocauerit. Nam quid faceret Terētius, cùm de palma artis Musicæ certandum videat esse sibi?

14 *Lacessisset pr.)* Aut Lacessisset abundat, aut Prior.

15 *Nullum in. prol.)* Prologum modò, non hominem, sed verba significat. *Nouus)* Hic quod suprà prætermisit, Veteri supposuit Nouum.

16 *Ni si hab. c. mal.)* Mirè Haberet: quasi dubium non sit, maledicendum esse Luscio.

17 *Is sibi respōsum hoc habeat)* Huic rei per qualitatem respondet, aduersarium cogere, vt sic agat. *Is sibi r.)* M Defensio est legitima. V apta contra accusatorem, tum à consuetudine certantium in Musica, hoc est, Poëtica, in qua palma præmiū victoriæ ἆθλον Græcis in medio proposita fuit, tum ab æquo, quia prouocatus respondere voluit. *In medio palmam omnibus esse pos.)* D Sensus hic est, Inueniret inquit: sed maluit, cùm de palma certandum sit, aduersario respondere lædēti. Verum oratoriè manifesta soluere non curauit, hoc est, nullum inuenire prologū potuisse Terentium. & hoc enim obiiciendū fuit omnibus, & nouis, & veteribus Poëtis. Palmā pro cau- 18
sa certaminis posuit. Et ideò non est mirandum, si pugnant quibus causa certaminis præstò est. *Palmam esse)* M Palma studium victoriæ, vel ipse finis, vel casus. *Qui art. tr. Mus.)* D Virgil. Nec quicquid vbique est Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem. Et ἀρχαιοτέρως, pro qui Comœdias scribūt.

Ille ad f. h. ab st.) Hic maximè incipit sol- 19
uere quod sibi superiùs ipse proposuit. Nunc quid est, inquit, Poëtam vituperare, nisi ad famem reiicere? nam Poëtæ probi suas vendebant fabulas, & harum pretiis alebantur. V Sati, quoque de Plauto de Næuio, & aliis quibusdam constat, vt sibi victum quæsierint. Alluditur quoque ad munera, quæ ob spectacula ἐπαθλα dicebantur. *Ille ad f. h. ab st.)* D Cur lacessitus respondet: certamen est, inquit. *Ab stu. in studuit)* Venustè: vt. Luserat ludum, & pugnam pugnauit.

Benedictis si c.) Quia suprà dixit, In medio 21
omnibus palmam esse positam. quasi dicat, Quicquid in certamen venerit, in eo vincendos æmulos esse. *Certasset)* ἀντὶ τοῦ prouocasset: ab eo quod præcedit, id quod sequitur. Virg. Nec te certasse priorē pœniteat. *Audisset bene)* Bene audire, est bene dici, laudari.

Quod ab illo all. est) Id est, maledictū. *Quod* 22
ab illo all. est s. e. id r. p.) Prouerbiale est, Quod dedit, recepit. Et geminauit. Liv. Relliquias Danaûm.

dfdSi *De illo iam finem fáciam dicúndi mihi,*
iiisp *Peccándi cum ipse de se finem non[facit.]*

B.[faciat?]per interrogationem.^ sed versus non constat, nisi in vltima sede brachysyllabus pro iambo collocetur.

sbbsp *Nunc quid velim, ánimum atténdite: appórto nouam,*
bdisp *Epidicazómenon quam vocant Comœdiam*
sisisi *Græci, Latini Phormiônem nóminant:*
asdbsi *Quia primas parteis qui aget, is erit Phórmio*
asisi *Parasitus, per quem res[agêtur máximé.]*

R.[geretur maximé.]

isisp *Volúntas vestra si ad Poêtam accésserit,*
bidsip *Date óperam: adéste æquo ánimo per siléntium:*
dsisp *Ne símili vtâmur fortúna, atquè vsi sumus,*

refert quod allatũ est, i. accusatorem accusar, criminatorem criminatur.
Epidicazomenos, agẽs de possessione rei, seu vindiciarũ.
Epidicasia, lis vindiciarum.
Phormion, tegiculũ, quo pauimentum insternitur: inde Phormio seruile nomen.

M. Postulat attẽtionem.

23 *De illo i.f.f.d.m.)* [illegible] ^V Modestia est, cùm rixosis non semper respõdeatur, in quibus resipiscendi nulla spes est. Catonianum est, cum rixosis non multum esse contendendum. Nam rixando rixosus & ipse efficitur. *Dicundi mihi, Peccandi c.i.de se f. n f.)* ^D Et Mihi, & De se propriè positum est: & præterea ἀμφιβολία.

24 *Peccandi)* Maledicẽdi. *Peccandi c.i.de se.f. n.t.)* Priùs inquit, Ego de illo finẽ faciã, quàm ipse de se. An, Priùs dicẽdi ego faciam, quàm ille peccandi finem? *Non facit,* pro non faciat: vt, -Mirũ, ni ego me turpiter hodie hic dabo.

25 *Nunc quid)* ^L Postulat attentionem prolato nomine fabulæ. *Nunc quid)* ^V Iam est [illegible], in quo tamen inscriptionis causam magis adiicit, quàm vt argumentum subindicet. *Nunc q.v.an.att.)* ^L Deest Quæritis: vt sit. Nunc quid velim, quæritis? animum attendite. *Apporto nouam)* Nouam, Latinã dicit.

26 *Epidica.)* ^V [illegible] est in iudicio quippiam asserere, quæ actio Latinis vindiciarum dicitur. Vnde cum Phormio litem vindiciarum seu [illegible] Antiphoni de puella intendit. Phormio fabula dicta est. Quid nam sibi Vindiciarũ nomen velit, Budæus diligenter in annotationibus * obseruauit. ^M Epidicazomenos, qui experitur iudicio, & actionẽ aliquam intendit, [illegible], id est, iudicium tento & iure ago. *Epidicazomenon q.v.com.)* ^D Hic manifestè errat Terentius. nam hæc fabula quam transtulit, Epidicazomene dicta est à puella de qua iudicium est: cum sit alia Epidicazomenos eiusdem Apollodori. Debuit ergo dicere Epidicazomenem Græci, Latini Phormionem nominant. [illegible] tegiculum dicunt Græci, quo insternitur pauimentum: vnde Phormio correpta prima syllaba apud Apollodorum est. Non ergo à formula, vt quidam putant, dictum est. Ergo inde parasitus vilissimæ conditionis homo, nomen accepit.

28 *Quia partes primas qui aget)* Primas nunc, maximas ad actorem enim retulit. Cicero, Sæpe illum qui est secundarum aut tertiarum partiũ. ^B Asconius Pædianus. Comœdia quinque actus habet, hoc est, quinquies ducitur in scenam. Est ergo persona primarum partium, quæ sæpius actu regreditur. Secundarum, & tertiarũ, quæ minus minúsue procedit. *Phormio est)* ^D Si à formula esset nomen Comœdiæ, primam produceremus syllabã: si à Phormione, corripere debemus.

29 *Per quem)* ^V Hinc colligenda est inscribendarum fabularum occasio. *Per q.res ag. max.)* ^D Quia primæ partes etiam aliud significant. non ergo nunc primum actum dicit, sed summas partes. Et bene Maximè: quia & per alios.

30 *Voluntas v.si ad P.acc. Date op.)* Si voluntas accesserit: pro, si faueritis. Nouè sic voluntatem, pro fauere posuit.

31 *Date)* ^V Aristoteli est [illegible], aliis [illegible]. *Adeste aq.an)* ^O Fauor in Comœdia silentium spectatoris est. Rectè ergo addidit Per silentium. *Æquo animo)* Nũc propositio est.

32 *Ne sim vt.f a.vsi f.)* Ne populum læderet, fortunã maluit accusare. ^V Ex hoc loco colligitur Hecyram significari, quæ semel atque iterum explosa fuit, sicut in proximæ fabulæ prologo patet. Apparet quoque hanc postremam esse fabulam. Malè igitur hanc Hecyræ antepostuerunt.

* Per hoc D apparet Hecytam ante Phormionē actam esse: cui cōtigit id q̄ ·d queritur, populū subaccusans.

Cùm per tumúltum noster grex motus loco est: ſiſſ∫
Quem actôris virtus nobis restituit locum, ſſiſ:p
Bonitásque vestra adiútans, atque æquanímitas. aiſſdi

33 *Noster grex. m. l. est.)* D Locus, est distributio temporũ, quæ cuique in spectaculum venturo attribuuntur ab Ædilibus. vnde loco motus dicitur, qui suas horas non obtinuerit inter præcedẽtes & consecuturos. Ergo propriè. Sic & Cicero, Loco & ille motus est, cùm est ex vrbe pulsus.

34 *Quem act. v.)* Vbique laudat actorem. est enim Poëtæ vtile. *Quem act. v.)* Qui exclusus toties, animum non abiecerit, sed perseuerauerit agere. Ideò virtus. V Actor & spectator benignus & æquanimus non parum fabulam illustrant. *Restituit locum)* D Bene repetiuit Locum, vt ἀμφιβολίαν vitaret: ne Quem tumultum dicere videretur.

Bonitasque v. a. atq. aq.) Bonitas in omnibus generaliter rebus est: Æquanimitas in spectando. An Bonitas in probandis his quæ bona sunt: Æquanimitas in ignoscẽdis vitiis atque delictis? An ταυτολογία An Bonitas circa omnes: Æquanimitas circa Terentium? *Bonitasque vestra)* Ne totum actori tribuens, nihil populo præter culpam reliquisse videretur, honoris causa hoc addidit. *Adiutans)* Sic veteres dicere maluerũt quàm adiuuans. *Æquanimitas.)* M Nam spectatores dicuntur æquo animo adesse, cùm in bonam partem, ea quæ aguntur, referunt, & interpretantur.

ACTVS I. SCENA I.

ARG. D Quod in omnibus ferè Comœdiis, in quibus perplexa argumenta sunt, fieri solet: id in hac quoque Terẽtius seruat: vt προτατικὸν πρόσωπον, id est, personã extra argumentum, inducat: cui dum ob hoc ipsum, quod veluti aliena totâ fabulâ est, gesta res narratur, discat populus textum ex continentia rerum, sitque instructus ad cætera. In hac autẽ scena, quæ docẽdi atque instruendi spectatoris causa inducitur, mirè extrinsecus lepores facetiæque cernuntur, & sales Comici. Id enim est artis Poëticæ, vt cùm narrationi argumenti detur opera: iam tamen res agi, & Comœdia spectari videatur. P Hic igitur Daui persona extrinsecus eo animo Getâ cõuenisse videtur, vt ei redderet pecunias quas ab eo mutuas sumpserant, quæ dandæ erant heræ Antiphonis vxori. V Egregiè verò affectus, & sensus popularium in dominos ὡς διηγουμένων conqueritur. Namque Dauus sui popularis peculium muneribus honorariis expilari ait. Est autem hæc sequentis narrationis παρασκευή. *Theses.* 1 Vel tenuioris fortunæ homines ditioribus donant, & frequentiùs. 2 Frugalitas seruilis in Geta depingitur. 3 Vxores parta non tanti faciunt, sed cuncta abripiunt. 4 Peculium multis largitionibus exhauritur. Est autem hic conquestio de sui Getæ infortunio. M Hominis stulti & inconsyderati credulitatem, qui in suum vsum, quod dederat, conuersum iri arbitratus, seipsum bonis explet, & aliis causa est cur genialiùs viuant. Sic enim plerunque circa amatores vsu venire solet, qui cùm pueros suscipiunt atque matribus, aut nutricibus pecuniam pro educatione persoluunt, tamen in vsum pueri nihil cedit, sed à nutricibus vt plurimum omne absumitur. Est ergo videndum, cui, & quo modo, & quando quippiã detur: vt bene monet Aristoteles.

Vers. gen. Et hi quoque senarij.

Dauus hic protatica persona est, nihil ad argumentũ Comœdiæ spectãs. *Go. Populares ser

DAVVS *seruus.*

AMICVS *summus meus, &* *populâris Geta* iſſdſp

8 *Amicus)* V ἐπεξήγησις breuissima copiam pecuniæ paratam exponit. *Amicus s. m. & p. G.)* D Insinuatio personæ eius quæ inducitur ad audiendũ. Et vide seruum ostendi Dauum: & non ostendi cuius seruus sit. *Amicus s. m.)* Causa cur in scenã procedat Dauus. *Amicus)* A voluntate. *Popularis)* A fortuna. Populares, eiusdem conditionis gentisque. Salustius. Popularis sui sceleris. Et Popularis, populo amatus: & Popularis ciuis: & Popularis humilis: & Popularis vilis, è populoque factus: vt si quis dicat sordidum, popularẽ ciuem. *Popularis)* V Eiusdem conditionis aut nationis. Nam Geta à Getis populis nomen habet. sicut Dauus à Dacia, quam olim Getiã dictam esse nonnulli arbitrantur. Alibi quoque pro

ciue

2 ſcſai ciſb *[Heri] ad me venit: erat ĕi de ratiúncula* — *Mu. [Here].* — ui qui dominis pe puli eiuſdé ſeruiút.

3 ſiſiſp *Iam prîdem apud me rélliquum [pauxíllulum]*

R. Al. [pauſillulum]. al. [puſillulum], ſed deprauat é, ſiſiip. [relliquum] per geminum ll ſcribendum.

4 ſidſſi *Numórum: id * vt cónficerem. conféci: áfferò.* — * L. Ecliphis ſubi Rogauit.

5 iſiſſi * *Nam herilem filium eius duxíſſe aúdio* — * D. Mirè ſe applicat argumento.

6 ſtijſp ciſ *Vxôrem: ĕi credo munus hoc corráditur.*

7 iſiſdi * *QVA'M INI'QVE' comparâtum eſt, hi qui minus habent,* — * L. Exclamatio querentis de iniquitate fortunæ.

8 ſbiſap *Vt ſemper áliquid addant [diuitióribus!]* — *R. Al. [ditioribus?]* ſbiſip. [B] *Accepit comparatiuum pro contrario poſitiuo cum Minús: vt ſit.* [L] *Ditioribus pro minus pauperibus.*

9 ciſſii ſ *Quod ille vnciâtim vix [de deménſo] ſuo,*

Al. de dimenſo]. R al. omittitur [de]. ſed perperam. MU [demenſo de]. D Serui quaternos modios accipiebant frumenti in menſem: & id Demenſum dicebatur: & vtrum à menſe, an à metiendo, incertum eſt.

eiue accipitur, vt in Eunucho. O populares, ecquis me viuit hodie fortunatior? Significat item plebeium & humilem, Id quod Plautus ſatis arguit his verbis: Præſtat, inquit, eſſe popularem diuitem, quàm nobilem pauperem. Vnde eſt, popularitas mihi tecum intercedit.

2 *Heri ad me v.)* [P] Propter cognationem E, & I, literarum non dubitarunt antiqui & Here & Heri dicere, & Mane & Mani, & Veſpere & Veſperi. *Erat ei de rat.)* Deeſt Nam: ſed mirè ſubtractum eſt. *Erat ei de rat.)* Moraliter intulit, Erat ei. magis enim facetum & Comicum eſt, cum ἀσυνδέτως infertur, quàm ſi diceret, Nam erat ei. *Erat ei de r.)* Opportuna diminutio in re ſeruili, Ratiuncula, & Pauxillulum. *Ratiuncula)* [M] Diminutiuè, vt peculium ſeruorũ intelligamus, quod ſemper ferè exiguum eſt. Ratiuncula autem ſignificat ſupputationem aliquam reſtantem.

Iam pr. ap. me rell.) [O] De argumento ſu-

3 mitur cauſa colloquii. Nam debui, inquit, Getæ: & ille me exigit, vt numeretur domino ob nuptias factas. *Pauxillulum)* Quartus gradus diminutionis, paulum, paululum, pauxillum, pauxillulum.

4 *Id vt co f.)* [B] Mioſis eſt opportuna in re ſeruili, ſubaudi Monuit, vel Rogauit. De hoc ſchemate vide Quintilia. in VIII. *Id vt conſ.)* [D] ἔκλειψις prima. Et Conficerem propriè. nam fieri pecunia dicebatur. Saluſtius, Quæ pecunia ad Hiſpanienſe bellũ Metello facta erat. [V] Conficere pecuniam *(gelt zuſamen bringen)* *Conficerem)* [D] Quia in promptu nõ erat. *Confeci: affero)* Bene: quaſi reddendi moræ non habere cauſa fuerit.

5 *Nam herilem)* [V] αἰτιολογία coniecturalis cur Geta exegerit nomina, id eſt, poſtularet vt æs alienum conficeretur. *Nam herilem fil.)* [D] νύμφιον Græci dicunt. atque haud ſcio, an Latini quoque Alumnum dicere poterant, niſi hoc mallent.

6 *Ei cr. m. h. corr.)* Mirè: heri quidem fuerunt nuptiæ, ſed adhuc munus corraditur: quia in nuptiis etiam ſeptimus dies inſtaurationem voti habet, vt in funere nonus dies, à quo parẽtalia concluduntur. *Ei credo)* Vxori ſcilicet. *Credo)* Pro, verè ſcio. Et Ei, an vxori, an abſolutè: vt ſit, ei ſcit? *Munus h. corr.)* Hoc, pecuniæ ſcilicet, munus erit, & eſt figura ἐπιφάνεια. *Munus)* [V] Eiuſmodi munera poſtridie nuptiarum data à ſponſæ patre genero ſuo, cuiuſdã pompæ ſpecie Græcis ſunt ἐπαύλια δῶρα. Præcurrebat enim puer candida toga facem geſtans ardentem. poſt illum caniſtrifer, & mox longa ſeries apportãtium aurum, pelues, & reliquam ſupellectilem, interdum & dotem comitebatur. *Corraditur)* [D] Apta in verbo difficultas, vt in Adelphis, Minas decẽ corradet alicunde. &c. Corraſi omnia.

7 *Quam in. c. eſt.)* Mira ἀγανάκτησις mœrem pro lege conqueritur. Garrulos ſeruos & ſententioſos amat Comœdia: triſtes & parcè loquentes Tragœdia. *Quam in.)* [V] Indignabundus hanc ſententiam affert. & eſt formula amplificandi Oratoribus communis, vt de ſpecie dicturi à generali propoſitione ordiantur. Ab iniquo autem indignitatem exaggerat. *Comparatum)* [D] Conſtitutum eſt lege. Et Hi qui minus habent, & Ditioribus dixit: ne diceret, Serui dominis: vult enim latius patère quod dicit: & generalem eſſe ſententiam.

8 *Vt ſ. al. add.)* Mirè non Dent, ſed Addant. & non Aliquando, ſed Semper. *Addant dit.)* [B] His quæ habent illi, adiiciant.

9 *Quod ille)* [D] Doctè ad ſingularem numerum tranſit à plurali. *Quod ille)* Redit ad Ge-

Al [defraudans].

Feritur munere, nō qui recipit, sed qui dat praesertim inuitus.

Suum [defrúdans] génium, compârsit miser, ißdſſp
Id' illa vniuêrsum abrípiet, haud exíſtimans {ſidiſi ſ
Quanto labôre partum. porrò autem Geta ſijſſp
Ferieêtur álio múnere, ubi hera pepérerit: absubp

tam. *Vnciatim)* [M] Id eſt, per paucos, & ſingulos obolos, abſtrahēdo ſcilicet ſemper duodecimam partem dimenſi. *Vnciatim)* [D] Sic veteres, Mulia vnciatim. Cùm expenſa pecunia ferretur more veterum: non vt nunc annumeraretur. Aſſis libra erat: eiúſque partes, vnciæ. Rurſus vnciæ vnius duodecima pars, libella dicebatur. Meritò ergo, non per ſingulos ſeſtertios, neque per ſingulos denarios, neque per ſingulos aſſes: ſed id quod ὑπερβολικῶς minimum fuit, per ſingulas vncias, vnciatim dixit. Et Cicero, Ecquis Volcatio, ſi ſua ſponte veniſſet, libellam vnā dediſſet? *Quod ille vnc. v. de d.)* [V] Alludit ad veterū conſuetudinem, quibus in more poſitum erat, vt ſeruis in ſingulos menſes quaternos modios admetirētur, qui Demenſi nomē acceperunt, ex quo per illum menſem victitabant. ex qua agendi conſuetudine hoc Terentii dictum manauit. Et Plautinum illud in Sticho, Vos meminiſtis quot Calendis petere demenſum cibum, qui minùs meminiſtis quod opus ſit facto, facere in ædibus. Apud ſcriptores inuenio diſpenſatores & primæ authoritatis ſeruos Calendis frumētum admetiri ſolitos reliquis ſeruis. Qui ſi frugi eſſent, & modico cibo contenti, ex eo quod de quaternis modiis cōparcere poterant, peculium ſibi comparabāt, hoc interdum à dominis ſe redimentes, vel aliàs vtentes ſuo arbitratu, vt hic noſter Geta qui nuptiale munuſculum dat filii herilis vxori. *Dimenſo)* [M] Dimenſum eſt victus diurnus, qui datur ſeruis ſolet autem menſura appendi, ob id dicitur dimenſum [R] Eſt autem Demenſum id quod Græcis σιτομέτριον, aut [V] σιτόμετρον, quaſi frumenti menſura. Porrò ſinguli modii [B] tritici pōdo vicena quaterna XII. vnciarum: vel [V] octonas chœnicas continent, ex qua ſupputatione quaterni modii duas & triginta chœnicas complectuntur. Cùm ergo in ſingulos dies vna chœnix cederet, reliquæ duæ ſuperfuturæ ſunt. Græcis eſt χοῖνιξ abacus diurnus, aliàs dicitur ἡμερότροφις, de qua te prouerbium apud Eraſmum, quod eſt, Chœnici ne inſideas, conſulito. *Vnciatim)* [D] Vix potuit & vnciatim, & citò conflari peculium. vt multa pauxillatim, & citò fiunt maxima. Meritò ergo additum eſt Vix. Sed quid ſi & vnciatim & vix & tamen de lucro dedit? De demenſo ſuo, inquit. Quid ſi ex abundanti? Suum defrudans genium. Deinde, non Acqui ſiuit. ſed Comparſit. Et ad poſtremum, Miſer: vt iniquitas conſuetudinis, comploratione finitetur.

Suum defrudans gen.) Vt contrà, Genialis curare dicitur, qui viuit lautiús. *Defraudans)* [V] Vetuſtum eſt, hodie dicimus, Defraudans genium. contrariū eſt. Indulgere genio. [M] Genium defraudare, eſt naturæ detrahere illud quod appetere videatur. Genius enim deus naturæ eſt, & per figuram pro ipſa natura ponitur. [B] Fraudamus propriè, cum ſem debitam ſubtrahimus. Indulgere genio, eſt naturæ plus ſatis dare & animo obſequi.

Id illa) [D] Nupta ſcilicet. *Vniuerſum abr.)* Magna virtus penè in ſingulis ſyllabis: contra illud quod ait ille, illa retulit. contra Vnciatim. Vix & De demenſo ſuo, Vniuerſum: Contra id quod ait. Munus corradit, Abripiet. Contra, Suum defrudans genium, & Comparſit miſer, Haud exiſtimans quanto labore ſit partum. *Haud exiſt.)* Vel intelligens, vel recogitans, ac reputans. *Haud exiſt.)* Pro, æſtimans. Saluſtius, Si Quirites pacem exiſtimaretis. *Id illa vn. abr. h. exiſt. &c.)* [B] Ità vt malè frugi ſolent filii patrimonium à parentibus relictum deuorare ac profundere, nihil interim cogitantes quanto illi labore ac ſudo tibus hoc quæſierint.

Quanto lab. p. ſit) [D] Hoc ſic pronunciandum eſt, quaſi nunc ei venerit in mentem, ſæpius paſſurū Getam, quod ſemel tolerare grauiſſimum iudicauerit. *Quanto lab.)* Vt, Reliquias Troia ex ardente receptas. *Partum)* Propriè dicitur Partū, de eo quod labore quæſitum eſt: quia nullus partus ſine dolore eſt ac labore. *Porro autem G.)* [B] Dictiuncula ſi expletiua apud Græcos ſerui repertis cum indignatione interrogationibus. Cic. & hic Terent. per Autem expreſſit.

Ferietur) [D] Ad paupertatem retulit Ferietur. nam & damnum, plaga: & res. ſanguis noſter dicitur. *Ferietur al. m.)* Significanter, non Fungetur munere, ſed Ferietur, dixit. *Ferietur al. m.)* Ex conſuetudine, Ferietur. Nam & plagam, damnū: & ſumptum, ſanguinem noſtrum dicimus. *Ferietur)* [V] Id ſignificanter dictum eſt: Geta à futuris aggrauationibus, quibus premendus deploratur, ferietur ait, tanquam flagris: cui rei particula Porrò inſeruit, quæ quaſi maioris ſermonis initio adhiberi ſolet. *Vbi h. pep.)* [D] Quæ ſuprà illa dict

14 dddſſ *Porrò álio autem, vbi erit púero natâlis dies:*
15 biſſſp *Vbi initiábunt: omne hoc mater aúferet:*
16 { ciſſ sp / ſ } *Pǔer cauſſa erit mittúndi. ſed (videóne) Getam!*
Aliàs (videon). ciſſ ſp.

L. *Initiabunt*, i. conſecrabũt, more Athenienſium, qui hac religione quadam Cereris ſacra colebant.

la dicta eſt. V Alludit ad munera puerperarũ. 14 *Porro al. aut.*) D Et Alio quod dicit, pro multis pronũciandũ eſt. *Vbi erit p. n. d.*) Cum adiectione temporis, cuiuſlibet natalis dies melius dicitur, vt natalis locus, & natale aſtrum. ſed Virgilius ſeruiens perſonæ ruſticæ, --Meus eſt natalis Iola, inquit: nec addidit, dies. *Natalis d.*) B Qui erit exacto & completo iam anno quo hera pepererit. V Hæc munera natalitia, Græcis ſunt γενέθλια.

15 *Vbi initiabunt*) D Hoc vultuoſè pronunciandum, & ſic inferendum eſt: non quaſi hoc ſolum ſit, ſed quaſi defatigatus ſit enumerando occaſiones dandorum numerum. *Vbi initiabunt*) Vt quidam cibo & potu vt quidam, ſacris Legitur apud Varronem, Initiari pueros Eduliæ, & Poticæ. & Cubæ, diuis edendi & potandi & cubandi: vbi primùm à lacte & à cunis tranſierunt. quod Virgilius, Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt. hoc annotauit Probus. Sed Terentius Appollodorũ ſequitur: apud quem legitur in inſula Samothracum à certo tempore pueros initiari more Athenienſium: quod P vt in Palliata probandum eſt magis. *Initiabunt*) V Bifariam hunc locum Grammatici exponunt. vt Initiabunt idem ſit, quod potui & cibo firmiori admouebunt. Sicut apud Varronem legitur Initiari pueros Eduliæ, Poticæ, & cubæ, id eſt, deabus edendi, potandi, & cubandi: quod Probus Grãmaticus in Buccolicis Virgilii annotauit, vbi eſt, Dea nec dignata cubili, id eſt, non attigit hoc tempus vt à lacte ad potum transferretur, atque vt ſuæ nutricis opera ſomnum iniret. Alii verò, inter quos eſt Donatus, pro ſacris imbuere exponunt. *Initiabunt*) M Hoc eſt, vbi puero nomen ſolenne imponent, & diis puerorũ præſidibus & curatoribus eum offerunt. *Omne h. mater auferet*) D Hoc retulit ad offerentis irriſionem qui putat ſe puero dare. *Mater a.*) An nutrix? an vera mater?

Puer c. er. mitt.) Propriè dixit Mittundi, de muneribus. 16 *Sed videon' G.*) Locuturum oſtendit Getam. Apparet Poëtam nihil putaſſe amplius addendum ad inſinuandam populo perſonam Daui: & ideò iam induxit exeuntem Getam, vt ſit cauſa cõmutãdæ orationis.

ACT. I. SCEN. II.

ARG. V Eſt hîc narratio, qua argumentum huius fabulæ exponitur, P nacta Daui opportunitate illud à Geta ipſo audituri. Ritè ergo Poëta deſyderatum ipſi Getæ Dauũ proponit, quem ea fiducia alloquitur, vt ſibi argentum ab eo reddi, ita vt fit, ſperet. B illi deinde narrat quò ſint profecti ſenes Demipho & Chremes. Qua occaſione cœperit amare Demiphonis filius Antipho: L & quomodo captus amore virginis, eam opera paraſiti vxorem duxerit. V *Theſes.* 1 Peruerſum eſt ſeculum, quo ſoluenti debitum agẽdæ ſunt gratiæ. 2 Multa incommoda accidunt domi, vbi domini peregrè abſunt. 3 Improbus magiſter, improbus diſcipulus. Qualis rex, talis populus. 4 Aduerſus ſtimulum calcitrare, difficile eſt, & inſcitia. 5 Indulgentia corrumpit diſcipulos. 6 Amatores malè numati non ſunt grati puellis & accepti, itaque oculos tantùm paſcant. 7 Spectando puellam magis ardeſcit amator. 8 Paupertas multis præſertim amatoribus onus graue eſt. 9 Eſt duplex pulchritudo, genuina, & affectata. 10 Lex Attica honeſtatem matrimonii in puellis honeſtis & generoſis exigebat. 11 Conſenſus patris in matrimonio requiritur. 12 Phormiones nihil non ſui ventris gratia agunt. 13 Quod fors fert, ferendum eſt æquo animo. M Quàm violenta res ſit amor, quæ præter ſe nihil penſi habet, ſed quemcunque occupat, hunc in pernicioſiſſimos quoſque laqueos ducit, vt nec verecundiæ ampliùs meminerit, nec bonorum morum reſpectum vllum habeat, ſed parentes iuxtà ac patriam, genus, nomen, famámque in diſcrimẽ adducere negligit, hac ſcena exprimitur. Quantulùm enim differt ab inſania amor. Cicero Tuſculanarum quarto, Maximè autem admonendus eſt adoleſcens quãtus ſit furor amoris. Omnibus enim ex animi perturbationibus eſt profectò nulla vehementior. vt ſi iam illa ipſa accuſare nolis, ſtupra dico & corruptelas, & adulteria, inceſta denique, quorum omnium ſi accuſabilis eſt turpitudo. Sed vt hæc omittamus, perturbatio ipſa mentis in amore fœda per ſe eſt. Et paulò antè, Hæc lætitia quàm turpis ſit, ſatis eſt diligenter attendentem penitus videre. Et vt turpes ſunt, qui efferunt ſe lætitia tum, cùm

fruuntur Venereis voluptatibus:sic flagitiosi.qui eas inflammato animo concupiscunt.Totus vero ille,qui vulgò appellatur amor (nec hercle inuenio,quo nomine alio possit appellari) tantæ leuitatis est, vt nihil videam,quod putem conferendum.Que Cæcilius, Deum qui non summum putet, Aut stultú,aut rerum esse imperitú existimet, Cui in manu sit, quem esse dementem velit, Qué sapere,quem sanare,quem in morbum iniici, Qué contrà amari,quem accersiri,quem expeti.Plato in Symposio. Etenim vulgaris communisque Veneris amor reuera est & ipse vulgaris: &quæcunque contingit,peragit.Atque is est quo praui abiectique homines amant.Amant porrò fœminas & corpora magis,quàm animos,& sine mente potiùs,quam prudentes.Ad explendum sanè desyderium inhiant:honestè verò necne expleant , omnino non curant.Quo fit.vt quodcunque sors illis offert,exequantur.& bonum simpliciter atquè malum. V *Narrationis dispositio.* 1 Ex affectu læta,propter facti felicitatem successum. 2 A loco scenica. 3 Ex ordine naturalis. Currit enim à principio per medium vsque ad finem. 4 Ex effectu ἀκατασκεύαστος. Ostendit enim simpliciter.,vt ab Anthiphone vxor ducta sit. 5 Ex membris seu partibus est ἐντεχνικὴ. perspicua & probabilis.Sunt autem membra,peregrinatio senum,curatio serуо delegata,amor alterius adolescentis,puellæ descriptio, Phormionis dolus. 6 Perfecta, cùm cunctas habeat partes. 1 Persona est Antipho. 2 Negotium vel res facta,ducta vxor indotata. 3 Tempus,quia absens erat pater in Cilicia. 4 Modus,quia prudenter & voluntariè duxit,sed dolo Getæ & Phormionis. 5 Locus.Athenis.Itaque legis Atticæ natura obseruatur. 6 Causa est amor,quo adductus,sibi puellæ copiam ab anicula fieri cupiebat.Hic quoque multæ occasiones passim sunt interspersæ.vt tota narratio sit perspicua,& probabilis. *Vers. gen. Rursus & hi iambici senary siue trimetri acatalectici.*

*D. ἀντιστοιχοῦσα secunda. nā apparet plura dictum iusse. Dauus protatica persona , cui Geta exponit occasioné fabulæ. * L. Elegáter dictū pro bono & probo.

GETA *seruus.* DAVVS.

*SI QVIS *me quæret rufus.* D. *prestò est,désine.* G.*oh,* istu 1
At ego obuiàm conâbar tibi Daue. D.*áccipe,hem:* aisdip 2
**Lectum est,conuéniet númerus quantùm débui.* iddis 3
G.*Amo te,& non neglexísse hábeo grátiam.* issdip 4

1 *Si quis me q.r.)* D Mirè Poëta desyderatum Getæ ostendit Dauum. *Si q.me r.)* De ipso loquitur.a quo reddi sibi debitum sperat. *Si quis* V ἀποσιώπησις illud subauditur aut iube vt me expectet,aut Me abisse dicito.In rufi autem vocabulo est [illegible],quo malitiosum seruum subindicat:atque hic παρασκευὴ ad futuram narrationem statuitur. *Prestò est, desine)* O Tertia persona de se loquens vius est:quia ille nominatiuum prætulit. B Personæ enallage est.persona mutatur.Nam Prestò est,pro,prestò sum dixit.De se enim loquitur. Ita sentit Thomas Linacer Anglorum decus.

2 *At ego ob.con.t.D.)* D Conabar,absolutè. an [illegible] est,vt deût Ire?Et est aduerbium loci Obuiàm. *Accipe)* Præuenit petitionem, dicendo Accipe : & hoc cum gestu offerentis dicitur.Et hoc est quod ait . Confeci , affero.

3 *Lectum est)* Absolutè.nā non dicit quid: vtrum debitum,an argétum lectum,Lucilius, Lecti omnes.Atticon hoc est. *Lectum est.c.n.)* Ordinem seruauit.priùs enim qualitas,deinde numerus pecuniæ spectari solet. *Lectum est.c.n.q.d.)* Quippe tribus modis debitum pecuniarium soluitur pensione , Accipe:spectatione,Lectú est:numero,Conueniet numerus,quantum debui. *Lectum)* V Exquisitum & probatum : D bonum vel splendidum.Vt --Arma Serestus Lecta refert humeris . Quanuis quidam putant Lecta ab eo quod est Lego,dicta. *Conueniet n.)* B Conuenire hic pro constare posuit. *Quantum deb.)* D Pro.debitum tibi à me est.

Amo te,& non n.h.gr.) Amat,quòd reddiderit pecuniam:Agit gratias , quòd diligéter. 4 Et quare?vtrum quia condictum non fefellerit:an quia lectum attulerit , & numero congruenti? Et rectè dixit : nam redditio debiti hoc agit,vt etiam gratias agamus. *Amo te,& non n.h.gr.)* Hoc pro gratiarum actione ponitur:& ostenditur verè necessariam fuisse pecuniam. *Amo te)* V Gratulandi modus est & gratias agendi formula Comica. *Non neg.)* Vt pecuniam ipsam conficeres. *Non neg.h.g.)* D In Andria. Et Id gratum fuisse aduersum te habeo gratiam.

D. *Præsertim ut nunc sunt mores: adeò res [redijt,]*
Si quis quid reddit, magna habenda est gratia.
Sed quid tu es tristis? G. *egóne! nescis quo in metu, &*
Quantò in [periculo sim.] D. *quid istuc est?* G. *scies,*
Mu. [periclo sim.] ſiſiſi al. [periculo simus.] ſaxiſi: & eliſo s in ſimus] & d in [quid]. ſiiaſi. Al. [sim:] D Pronuntiatiu & interrogantiu esse potest.
Modò ut tacere possis. D. *abi sis, insciens:*
Cuius tu fidem in pecunia perspexeris:
Verere [verba ei] credere? ubi quid mihi lucri est
Mu. [ei verba], iſibdi: vel iſibdi.
Te fallere! G. *ergo ausculta.* D. *hanc operam tibi dico.*

Al. [redit,] ſſiidſp. • V. Attentionis est. D ἐπίτασις Comœdiæ. • D. Duæ perturbationum bigæ sunt: à malis vna, ex cupitis altera. Ergo à malis bigis præsentis têporis periculum esse dicimus, & futuri metum. • L. Reprehensio, quam confirmat à maiori. • D. Mirum compendium narratio-

Præsertim ut n. s. m.) Sic & illud dictum est, --Nanque hoc tempore Obsequium amicos, veritas odium parit. Quia consuetudinis imago est, vituperare præsentia. *Adeò)* V Ad id. & est querela de sui seculi peruersitate: & si animaduerteres nostrum non absimile esse iudicares. Dici enim nequit, ut creditores fallantur ab ipsis debitoribus. *Adeò res redit)* D Figuratè pro ita loquens, Adeò res redit, dixit. Et propriè redisse res dicitur, cùm aliquid peius expectatione contigit. *Ad hoc res redit)* B Ita loquimur, si quid non rectè agatur.

Si quis q. r. m. h. est gr.) D Id est, etsi rê non magnam, tamen magna habenda est gratia: hoc enim significat Quid reddit. *Si quis q. r.)* Qui hoc interrogatiuè pronuntiauerit, parum bellè explicat conceptam sententiam. *Habenda est gr.)* Dee. t. Ei.

Sed quid tu? V παρεντεθὲν sermo extrinsecus à Poëta accersitus est, ut narrandi occasio sit accommodatior. Hinc enim ad argumêti expositionem ingressus est, cui non parum inseruit particula aduersatiua, quæ digressum ad mentionem alterius rei denotat. *Sed quid tu es tr.)* D Hic admonemur omnem ab initio sermonem Getæ, quasi satagentis & anxij pronuntiare, accômodatis præsertim ad vultum verbis. nam & Si quis me quæret. &c, At ergo obuiam tibi conabar Daue. &c, Amo te, & non neglexisse habeo gratiâ: in se quoddam contractioris animi occupatique signum habent. *Sed quid tu es tr.)* Sed particula transitum significat ad mentionem alterius rei, Sed quid tu es tristis? *Egóne! n. quo in m.)* Descensus ad argumentû ab eo sermone qui extrinsecus à Poëta informatus est, iam manifestè apparet. *Nescis quo in m.)* Pronuntiatiuè magis quàm percontatiuè efferendû est, sic enim solemus de magnis rebus dicere. *Nescis quo in m. & Quanto in p. s.)* Vix alterum sustineri potest eorû quæ vtraque posuit nunc & Metum & Periculum.

Quid istuc est?) Fac hunc scire & narrandi nô erit locus. necessariò igitur ignarus inducitur Dauus.

Modò ut t. p.) Vt pro ne non. quod si est, subaudiendum est Vide, aut quid tale. B vt sis Scies modò, vide ut tacere possis. *Modò ut t. p.)* D Verè argumentum est celari id, quòd Antipho non coactus, sed volens duxit Vxorem. *Modo ut t. p.)* Modò, pro tantummodo: vt, -Modò Iupiter adsit. *Insciens)* V Imperite per ἀπειρίαν. D Nunc pro inscito posuit. vel Inscientem modò stultum dicit: aliàs ignarum.

Cuius tu fid.) V Est à comparatis maioribus. *Cuius tu fid. in p. p.)* D Sententiosè dixit: quasi in omnibus credendum sit seruaturum fidem esse eum, qui in pecunia seruauerit. Et hoc ideò interposuit, ne longus esset, dû suadet ut dicat: quemadmodum in aliis fabulis. *Cuius tu fid. in p. p.)* Propriè locutus est de pecunia & Fidem dicendo, & Credere. Nã Fides est eorum, quibus datur. Creditores dicuntur ipsi qui dant. *In pecunia)* A maiore ad minus. *perspexeris)* Non Inspexeris: sed Perspexeris, quod plus est, dixit.

Verere ei verba cr.) Verba eum pronuntiatione dicit, ut ostendat multum distare inter pecuniam & verba. *Vbi q. m. l. est Te fal.)* Ab vtili coniectura. & bene: quia seruus nihil de honesto dicit. *Vbi quid)* Significantiùs dixit, quàm si diceret, Nihil.

Ergo ausc.) Ergo nunc, velut increpatio tardè facientis est. Quia hic igitur obloquendo impediuerat narraturum, Ergo dixit. Sic

Virg

nis, quaſi per interrogationem fecit, ne ex alto repeteret.
Mu[ſimul Iter.]
*B. Lemnos inſula eſt in mari Ægeo.
* Cilicia regio eſt in minori Aſia.
*E. Prouerbialis hyperbolæ de iis qui immenſa promittunt.
*D Præparatio bona, qua & diues & auarus deſcribitur

G.* *Senis noſtri Daue fratrem maiôrem Chremem* { ſſiſſp a
[Noſtine?] D. *quid ni?* G. *quid eius gnatum Phædriam?* { ſi-ſſp ſiſ
Si legatur [Noſtin'] verſus optimè habebit, ſſiſſp: al. omittitur [quid] ante [eius], ſed perperam.
D. *Tanquam te.* G. *euênit ſénibus ambôbus [ſimul,* ſſdiſp
Iter] illi in * *Lemnum vt eſſet, noſtro in* * *Ciliciam* aſi ſdp
Ad hóſpitem antiquum: is ſenem per epiſtolas iiſial
Pellêxit, * *modo non* MONTEIS AVRI *póllicens.* ſdſſſi
D. *Cui tanta erat res, & ſupérerat!* G. *déſinas:* ſi ſbſi
* *Sic eſt ingénium.* D. *oh, regem me eſſe opórtuit.* ſdſſp

Virgilius, Ergo age chare pater, ceruici imponere noſtræ. *Hanc op. t. d.)* Auſcultandi ſcilicet & audiendi. Plus eſt Dico, quàm do. Dicatur perpetuò: Datur ad tempus,

13 *Senis n. D. fr. m.)* Dicendo Senis, oſtendit & adoleſcentem ſe dominum habere. Dicẽdo Noſtri, oſtendit eſſe & alienum. Dicendo Fratrem, non vnum eſſe monſtrauit. Dicendo Maiorem, etiam minoris fecit indicium. Sic argumenti partem maximam nondum narrans, iam in ipſa interrogatione tranſegit. Hæc autem omnia propter populum ſic aguntur. Ideo ille, Quidni dixit, ne ſit opus pluribus verbis. *Senis n. D. fr.)* Mirum compendium narrationis, quaſi per interrogationem fecit ne ex alio repeteret. Sic Virg. Fando aliquid, ſi fortè tuas peruenit ad aures. Belidæ nomen Palamedis, & inclita fama. Et, Noſtin' hanc quam amat frater? in Eunucho. *Chrem. tem)* [v] Perſonæ eſt notatio, & ipſius Phædriæ.

14 *Quid eius gn. Ph.)* [D] Non dixit, Quid Phædriam? ſed addidit, Eius gnatum, vt magis docere, quàm interrogare videretur. *Quid eius gn. Ph.)* Deeſt Noſtri.

15 *Tanquam te)* O varietas! Quidni? Tãquam te. *Euênit amb. ſ. ſimul Iter)* Non euenit iter: ſed, euênit vt iter eſſet. *Simul)* Vno tẽpore.

16 *Illi in L. vt e.)* Rectè tacetur cur Chremes ierit: & dicitur cur Demipho. vtrunque pro argumento eſt. *Lemnum)* [v] Inſula eſt contra Troada. Volaterrano eſt hodie Stellinina, ſed rectius eſt Sidrio. quæ ſicut & Lemnus Atho monti aduerſa eſt. Vulcani olim iuxta Poëtarum fabulas officina, Veneri ſacra, ciues eiuſdem ſunt apud Homerum σίντιες. *Ciliciam* Quæ duplex eſt Straboni, eiúſque deſcriptio fuſior eſt apud Melam in primo lib. Vbi olim Iſſos, Mallos, Tarſus. hodie eſt Lanaſſa, vbi eſt ſinus Iſſicus, Malo, Tarſo D. Pauli patria: adeò Turcicum vulgus barbarum cuncta inuertit. [a] Cilicia in Aſia minori eſt, à Septẽtrione Cappadociam & Armeniam minorem, Ab Oriente Amanum montem, Ab Occidente Pamphiliam habens.

17 *Ad hoſpitem ant.)* [D] Sic Virgilius, --Vereremque Anchiſem agnouit amicum. Hoc autem addidit, vt eſſet idonea cauſa nauigandi ſeni. *Senem per ep. p.)* Epiſtolas dicendo, oſtendit eum non ſemel ſcripſiſſe.

18 *Pellexit)* Induxit. ſic Virgilius, Pellacis Vlyſſis. *Modo non montes auri p.)* Prouerbialis ὑπερβολὴ, facta per exceptionem, aut per ſuperlationem, aut æquam collationem. Eiuſmodi eſt illud Demoſthenis. • [v] Prouerbialis hyperbole eſt, magnificis, ſed tamen vanis promiſſis quempiam lactare. metaphora ſumpta eſt à metallicis impoſtoribus, qui quoties aut argẽtarias, aut aurarias fodinas auſpicantur, merum crepant argentum & auri talenta pollicentur, vnde ipſi ſtipem emendicant. [a] Parœmiographus in opere Chiliadũ à Perſarum arrogantia ductam putat, qui propter auri venas, montes aureos iactabant. Plautus in Stich. Neque ille ſibi mereat Perſarũ montes, qui eſſe aurei perhibentur. *Modo non m. au poll.)* Græcis eſt familiare dictiunculis his vti μόνον οὐ, & μόνον οὐχὶ, μονονουχὶ, ὅσον οὔ, ὅσον οὔπω. quæ ad verbum Tantum non ſonant, vel pro fermè, propémodum. Ad hanc Græcorũ phraſin pertinet hoc Terentii. Modo non monteis auri pollicẽs, pro ferè, propẽmod. *Modo non m. auri)* [D] Saluſtius, Maria montéſque polliceri cœpit. *Modo non m. auri p.)* More veterum: quia hoſpites hoſpitibus multa donabant.

19 *Cui t. er. r.)* Cui datiuus caſus eſt: Dominóne tuo. inquit, pollicebatur hæc cui tanta res erat? Deeſt Eum: vt ſit, Eum pellexit, cui tanta res erat? *Cui tanta)* [L] Reprehenſio immoderatæ pollicitationis, à fortuna perſonæ. *Et ſupererat)* [D] Plus eſt ſupereſſe, quam eſſe.

20 *Deſinas: Sic eſt ing.)* Neceſſaria eſt ad fabulæ

21 *G. Abeúntes ambo [hinc] tum senes, me filijs*
D. Al. [hic].

22 *Relinquunt quasi magistrum. D. ô Geta, prouinciā*

23 *Cepisti duram. G. mihi vsu vênit hoc scio:*

24 *Méminirelinqui me, * deo iráto meo.*

25 *Cœpi aduersári primó. quid verbis opus est!*

26 *Seni fidèlis dum sum, * scápulas pérdidi.*

27 *D. Venêre in mentem istac mihi: [nam quæ insci-tia est* R. Al. [nanque inscitia est, Aduersum stimulum calces:] [c] Hoc dictum & sui, & alteri persona esse potest, & alteri.

28 ** ADVORSVM stímulum calces!] G. cœpi his ómnia*

Demipho, vt indotatas nuptias filii ferre non possit.

* L. Prouerbiale Genius malus. [l] & bene Meo, ne esset ἀμφίβολον.

Prouerbia quā maximè inter se diuersa.

* L. Cædendo scilicet.

* D. κατ' ἐλλειψιν. deest enim iactare. Stimulum

bulæ irritauit auaritia Demiphonis: vt maiora periculo illo absente duxerit filius indotatā. nam mox dicturus est, Illéne indotatam virginem, atque ignobilē Daret illi? *Sic est ing.)* Rectè. non enim, inquit, fortuna auarus est, sed natura. *Sic est ing.)* Omnium, an domini? sed magis domini. *Oh, reg. me e. op.)* Ostendit pauperum affectiones. qui se solos vti diuitiis scire aiunt, si eas habeant. *Oh)* [v] Votum est satis aptum in tanta pollicitatione. & formula est, qua aliquid de pleno iure, aut potestate detrahimus, sicut frequenter Iuriconsulti loquuntur, quasi tutor, quasi filius, quasi dominus, & alia id genus. *Oh, reg. e. op.)* [D] Accue Me [B] Regem hic diuitem sonat.

21 *Abeuntes ambo hinc t.)* [D] *Hinc* & *hic* legitur. & est ordo, Hic relinquunt filiis. *Filiis)* Propter filios.

22 *Relinquunt)* Id est, non secum abducunt. *Quasi mag.)* Bene quasi, qui non compleuit hoc ipsum, nec vult esse. *Magistrum)* Sic Latini: quē Græci παιδαγωγὸν appellant. *Quasi mag.)* [B] Custodem significat. *O Geta, pr. c. d.)* [D] Acquisitæ bello longè ab Italia regiones, Prouinciæ dictæ sunt à porrò vel procul, & vincendo ad quas quia Prætores cum officio mittebantur, officia quoque Prouinciæ nominantur. *O Geta pr.)* Splendidè Prouinciam dixit. *Cepere prouinciam)* [L] Prouerbiale.

24 *Memini rel me. d. ir m.)* [D] Sic Virgilius, -- Nec dii texere Cupencum Ænea veniente sui. Hoc Asper. sed mihi videtur ad hoc addidisse Meo, ne esset ἀμφίβολον, cui diceret, irato deo. Næuius In Stalagmo, Deo meo propitio meus homo est. *Memini rel. me. d. ir m.)* Domino dixit: an verè deo? Et sic dixit, Memini relinqui vt in Andr. Memini me videre. Et, Memini me fieri paruū. Ennius. *Deo)* [1] ὑπερβολικῶς Deum dicit dominū suum: aut potiùs sit genuina locutio, quòd per Iram Dei relictus sit curator, sed iniquis rationibus per discipulos tractatus. [B] Parœmiographus Chiliadis primæ. cent. pri. De genio sensisse videtur, inquit. Terētius cum ait in Phormione, Mihi vsu venit hoc, scio: Memini relinqui me deo irato. Quin & nostrates Theologi veteres illos opinor secuti, duos vnicuique genios, quos angelos vocant, ab ipso protinus exordio vitæ attribuunt. Amicum, qui cōmoda nostra procuret: malum, qui modis omnibus in exitium nostrum immineat.

Quid v. op. est) [D] Repentè infertur, Quid 25 opus est verbis? & satis moraliter,

Seni fid. d. s.) Opportunè Seni dixit, vt o- 26 stendat quàm stultum est, seni aduersus iuuenes fidelem esse. *Seni fid. d. s.)* Fidus est amicus: Fidelis est seruus. *Scapulas p.)* [B] Scapulas dicimus eam corporis partem, quæ veluti mollibus quibusdam iugis à ceruice deminitur. Et quoniam serui olim, quia natura contumeliosi, in scapulis verberati solebant, hinc illud natū, Scapulas perdidi. *Scapulas)* [V] μεταφορικῶς fuit. Plautinus quoque seruus Asinaria, pœnas seruorum sic paucis enumerat, Aduersus stimulos, laminas, crucésque cōpedésque, Neruos, catenas, carceres, numellas, pedicas, Tortorésque acerrimos, gnarósque nostri tergi. *Scapulas per.)* [D] Plus est Perdidi, quam si diceret, Dedi. Et bene retulit Perdidi, quasi r. Fidelis. Fidelis enim officium est, seruare aliquid.

Venère in m. ist m.) Venire in mētem, non 27 ad recordationem tantùm dicitur: sed ad reputationem & intelligentiam.

Calces) [V] Prouerbium vel in sacris literis vsitatum. [B] Verbum subauditur vt sit, contra stimulū calces iactare, & significat frustra repugnari his quos vincere nequeas, aut eos prouocare quid lacessiti noceant. Ducta est 28

Fácere, óbsequi quæ vellet. D. * *scisti* VTI FORO. aiſſi 29
G. *Noster mali nihil quicquam primó: hic Phǽdria* { ſiſſp ſiſ 30
Continuò quandam nactus est puéllulam diſiip 31
Citharístriam: hanc amâre cœpit (pérdité.) aiuſi 32
Al. (perditus. jaiiiſp.
* *Ea seruiêbat lenóni impuríssimo:* aiſſi 33
Neque quod daretur quicquam, id curârant patres. aiſſi 34
Restâbat áliud nihil, nisi óculos páscere, { ſbxbſp ſbſ 35
Sectári, in ludum dúcere, & redúcere: ſſiip 36

prodomino adolescente posuit.
• L. Prouerbium in eos qui e tempori accommodant. *Puellulá*, ab ætate: *citharistriam*, ab arte laudat.
• Magna Præparatio ad rerum difficultatem imminétiú: Puellula citharistria, auaru leno, amator perditus, inopia.

metaphora à bobus, quos agricolæ lignis
præacutis à tergo fodiunt, qui si quando cal-
cibus repugnent aduersos stimulum, g: autùs
etiam læduntur, tantum abest vt stimulo no-
ceant. *Calces)* [b] Modò Calces, non partes
plantæ, sed percussiones pedum plagásque si-
gnificat. Aliter Virgilius, — Calcémque terit
iam calce Diores.
Scisti vti foro) Secundum illos negotiato-
29 res qui ante locum commercii non præscri-
bunt quanti vendant quæ aduehunt: sed se-
cundum annonam fori quā deprehenderint,
consilium de vendendis, aut non vendendis
mercibus sumunt. Forum pro tribus intelligi
tur: loco, tempore, & persona. Scisti, inquit, his
vti & est vulgare prouerbium. sensus hic est,
Scisti, inquit, quid facere te oporteret. *Vti f.)*
[a] Est præsentem rerum statū boni consulere,
& vtcunque sese obtulerit fortuna, ita animū
applicare. Seneca, Vtamur foro, & quod fors
feret, æquo feramus animo. *Vti foro)* Lau-
rentius in Raudensem. Raudensis, Scisti vti fo
ro. Astutus fuisti. Laurentius, non planè vim
huius prouerbii Raudensis exposuit, licèt ego
non legerim Donatū super Phormionem Te-
rentii, vbi hæc verba sunt. Nondum enim in
manus meas author ille totus peruenire po-
tuit. Ita à quibusdam tanquam sacer thesau-
rus, aut religiosum custoditur. Sed ita inter-
pretor, Scisti vti foro: Cùm forū significet lo-
cum illum amplum, vbi & causæ publicæ: vn-
de dicuntur causæ forenses, & res multæ va-
riæque venduntur: Vnde forum boarium, fo-
rum holitorium: Itémque forum Cornelii,
forum Liuii, forum Iulii: Erit huius prouerbii
significatio, scire vel accommodare se ad mo-
res iudicum, exterorúmque hominum, nec o-
pinioni illorum studiísque aduersari, vel in
rebus contrahēdis cauere ne fallatur, ne ven
dat emátve, quod in alio foro melius quàm in
hoc venderetur emeretúrue.
30 *Noster m.n.)* [D] Quartum καθ᾽ ὅλον. Vt in
Hecyra, Nam nemo illorum quisquam, scito,
ad te venit. *Noster m.n.q.)* Noster κατ' ἀν-
τίφρασιν Phædriæ qui non noster est. *Pri-
mo)* Bene additum Primò: quia non per-
petuò.
Continuò q.) Bene Continuò: quasi vix ex- 31
pectauerit profectionem patris. *Puellulam
Cithar.)* Istis nominibus hoc agit, vt causa
amoris & ex ætate, & ex arte puellæ videre-
tur: nam ideò Puellam dixit.
Citharistriam) [v] Quæ cithara ludebat. *A-* 32
mare c. perditus) [D] Legitur & *perditè*. Et A-
mare perditè, vtputa puellulā & citharistriā.
Ea ser. len.) Et honestè, & citò dixit Ser- 33
uiebat. *Lenoni imp.)* Et quare non fuisset li-
bera: & cuius fuisset ancilla: & qualis homi-
nis fuerit, demonstrauit.
Curarant) [v] Ne sumptus adolescenti- 34
bus suppeterent. *Id cur. p.)* [D] Expeditè dixit
Patres. si enim Patrem eius tantùm dixisset, id
restabat, vt ei per patrui filium succurrere-
tur. ideò dixit ambos non habuisse.
Nisi oc. p.) Hoc enim soluerat quod leno 35
non venderet. [v] Est vsu alicuius rei gratæ o-
culos oblectare. Eadem metaphora Virgilius
vsus est, animum pictura pascit inani.
Sectari, in l.d. & red.) [r] Bene cauillatus est 36
& ilocalariter in adolescentem, cui ætas ad se-
ctandos Philosophos apta erat. Hinc etiam
Philosophorum sectæ. Sed Sectari propriè est,
vt taurus buculam, vt aries ouem. Virgilius,
Trahit sua quenque voluptas. [a] Valiensis,
Ludus est, inquit, literarius, tam aliarum qua-
rundam artium: sicut Musicæ, vt apud Teren-
tium de fidicina, quæ quotidie discebat in lu-
do. *Reducere)* [v] Syllepsis est. Nam verbum
vtrique clausulæ non quadrat, sed extrinse-
cus petendum, scilicet à ludo. Simile est & il-
lud quod suprà in Hecyra fuit his verbis. Au-
distin' ex aliquo fortasse, qui vidisse eum
diceret Exeuntem, aut introeuntem ad a-
micam.

37 *Nos otiósi óperam dabâmus Phédriæ.*
38 *In quo hæc discêbat ludo, ex aduôrsum [ei loco]*
39 *Tonstrîna erat quædam: hîc solebamus ferè*
40 *Plerúnque eam opperîri, dum inde iret domum.*
41 *Interéà dum sedêmus [illic,] intéruenit*
42 *Adoléscens quidam lácrumans. nos mirárier.*
43 *Rogámus quid sit: * Nunquam æquè, inquit, àc modò,*
44 *Paupértas mihi onus visum est & míserum, & graue.*
45 *Modò quandam vidi vírginem [hîc] vicíniæ*
46 *Míseram, suam matrem lamentári mórtuam.*

D. *Alias [ilico].* & annotatur ex abundanti additum, vt apud veteres multa sub

D. [*illi*]: ^ & versus melius habet.

* L. Prosopopœia comica. & est occasio amoris Antiphonis.

R. *Al.* [*huic*].

37 *Nos ot. op. d. Ph.*) D Cum τύπῳ dixit Nos: velut magistrum excusans obsequentem ei, cui custos sit datus. & ideò addidit Otiosi. *Nos ot. op. d. Ph.*) Relatio ad illud quod mox, Otiosi non erunt. *Nos ot. op. d. Ph.*) Aut ad pudorem sumitur hoc pronomen in singulari numero: aut ad dignitatem. sed potest & propter Antiphonem dixisse Nos. *Operam d. Ph.*) Ille amicæ, nos illi.

38 *In quo hæc d. l.*) Figuratè, In quo hæc discebat ludo, est additum. *Ex adu. ei l.*) παρέλκον quartum. *Ex aduersum.*) V Alii hoc loco pleonasmum esse volūt. Linacer verò syllepsin ait esse, hunc locum citans.

39 *Tonstrina er.*) Apta sedes otiosis. L Vnde prouerbium, notum lippis ac tonsoribus. *Tonstrina er. qu.*) D παρέλκον tertium, Quædā. *Hic sol. f. Plerunque*) παρέλκον tertium, Ferè plerunque.

40 *Dum irr. d.*) Ad se scilicet. Iret domum, pro rediret, vel certè iret. παρέλκον figura.

41 *Dum sed.*) Propriè, Sedemus: vt tonstrina. *Illi int.*) Illi, pro ibi. vt, --Illi mea tristia facta Et nota Illi, pro illic. *Interuenit Adolescens q. l.*) Apollodorus tonsorē ipsum nuntium facit, qui dicat se nuper puellæ comam ob luctum abstulisse. quod scio mutasse Terentium, ne externis moribus spectatorem Romanum offenderet.

42 *Nos mir.*) Rectè. mirum enim in adolescentibus lacrumæ: vt contra, -- Tristisque senectus. *Nos mir.*) Vt, --Solam nam perfidus ille Te colere.

43 *Mirarier.*) V Mirabamur, & Rogamus est pro interrogamus. *Rog. quid sit.*) Quid lacrumet: non, quid sit ipse. vt stulti putant. *Nunquam æq. inq. ac. m.*) Mirè ostendit semper sibi ... ac vitium quod dicit: sed nunquam æquè.

44 *Paupertas m. o. v. est*) Statim fit mētio paupertatis, vt sit causa fallaciæ Phormionis. *Paupertas*) V πα..ος est iuuenile & amatorium, accommodatum ad proponendos adolescentes, quod per μίμησιν hic exprimitur. & hic offertur occasio amoris Antiphonis narrandi: & Menander cecinit, Pauperem ad omnia esse formidolosum, & omnibus contemptum, id quod in mediocri fortuna non comperitur: cuius hi sunt versus, πρὸς ἅπαντα δειλὸς ὁ πένης ἐστί γὰρ Καὶ πάντας αὑτοῦ καταφρονεῖν ὑπολαμβάνει, ὁ γὰρ μετρίως πράττων, περισκελέστερον ἅπαντα τ' ἀνιαρὰ λαμπρὰ φέρει. Atque Theognis pauperibus linguam esse vinctam cecinit, πᾶς γὰρ ἀνὴρ πενίῃ δεδμημένος οὔτε τι εἰπεῖν, οὔθ' ἕρξαι δύναται, γλῶσσα δέ οἱ δέδεται.

45 *Modo quand. v. v.*) D Bene quandam: ne ob familiaritatem laudare videretur. *Modò q. v. v.*) Vide sic agi, vt non tam morte mulieris, quàm solitudine pulchræ virginis moueatur affectus. Simul & ea describi, quæ matronæ futuræ magis conueniāt, quàm quæ temerè amanda sit. Nam hic obitus fœminæ ad Comicum exitum spectat: quandoquidem plus ex eius morte securitatis, quàm molestiæ sentiat argumentū. *Hic vic.*) Aduerbium in loco est, Hic viciniæ: cuius ad locum, huc viciniæ. Et statim proximitas insinuatur, vt sit spes & causa videndi. *Hic vic.*) V Aliis est aduerbium, cuiusmodi est domi meæ: aliis est parelcon: aliis Atticismus.

46 *Miseram.*) D Ab affectu: & subdistinguendum est, vt ad virginem referatur. *Lamentari.*) V πάθος est à pietate. *Lamentari m.*) D A probitate, quæ piis attribuitur Est lamētari mortuā, ambiguitas sed sensus manifestus. Morum effictio siue mimesis est.

*V. ἀπὸ ... à solitudine.
*Al [vicinus.]
*D. αὔξησις fit: quia res minuitur, crescit sententia.
*Laus à forma. *A fortuna indignatio.
Occasio qua Antipho amare cœpit.
*D. ὑπόθεσις primùm per βραχυλογίαν.
*Miragenuinæ formæ descriptio.

Ea sita erat ex aduórso, neque illi benéuolens, {bafdi bafd}
*Neque notus, neque [cognatus,] extra vnam aniculam, adudp dffdi
Quisquam áderat, qui adiutâret funus. miserium est. {fbdfla fbdfls}
*Virgo ipsa fácie egrégia. quid verbis opus est! fifaai
Commòrat omnes nos. ibi contínuò Antipho, fistfi
Voltisne eâmus visere? álius, Cénseo. iflfp
Eâmus. duc nos sodes.* Imus. vénimus. {lfifl alfia}
Vidèmus:* virgo pulchra, & quò magis diceres, bafip
Nihil aderat adiuménti ad pulchritudinem: aifp
Capillus passus. nudus pes, ipsa hórrida:

47 *Ea sita erat.*) D Sita, pro posita Salustius cum a... tione posita, cum . cum prædiacro ... intulæ Et hoc ei receptaculum est. *Ea sit. ex aduerso*) Expressit paupertatis, & quàm facile virgo videri possit.

48 *Neque notus*) D ἀθροισμός. *Neque notus, neque vicinus: extra vnam anic.*) Hæc præstruuntur: vt sit spes potiundæ virginis. *Neque notus neque vicinus*) Hæc descriptio paupertatis adiuuat argumentum, vt & visere audeant adolescentes virginem, & amet Antipho. *Extra*) V Linacro est enallage pro præter.

49 *Qui ad funus*) D Ipsum officium Funus dixit. *Miserum est.*) Hoc est miserabile tum eius. Et hic videtur ostendisse cur lachrymauerit. *Virgo ipsa*, Bene Ipsa, quia quæ suprà dixit, non ad ipsam, sed ad funus eius pertinebant.

50 *Facie*) V ... à pulchritudine. & prudenter dictum est. Sicut ex operibus interiorem bonitatem iudicamus (Est enim externa actio internæ mentis veluti speculum quoddam) ita facies est animi imago. Recte igitur Manil. inquit, Forma à facies est ... commendatio. & sicut pulchra ... ad ... alii, ita amorem pulchritudo. D *Quid verb. op. est?*) Sic dicit Terentius vt ad effectum properat.

51 *Commora. omnes*) Figura ..., pro cum mouerat. Et ... Omnes: quia res ad Antiphonem ... spectat. *Ibi cont. Ant.*) Hîc redditur nomen adolescentis. & est ... *Antipho*) V Ellipsis est verbi Respondebat.

52 *Voltisne eâ visere* D Vt, Populare pena tes Venimus. *Voltisne e. v.*) Ipse hortari inducitur, qui amaturus est. Hic est ... voluntatis seu exhilaratio quædam & frontis expectatio, atque ... & hic allubescentia, sicut ... est, quam ... adhortatio, ita & cursus ad visendam puellam conciliantur. *Alius.*) L Phædria, vel quilibet. *Alius censeo. eamus, duc nos s.*) Hæc omnia diuersi. Et apparet tot esse homines, quot per μίμησιν sunt ...

Imus, venimus) B Diomede authore Dialyton est, quando effertur aliquid, nulla coniunctione interposita. Polysyndeto contraria vt,--Alii naualibus ite, Ferte citi ferrum, date tela, impellite remos.

Virgo pulchra] D ... mirantis. Duo 54 Ingentia & Virgo, & Pulchra. *Virgo*) V Amplificatio formæ à simplicitate, & cultus negligentia. Nam eximiam his expressit pulchritudinem, quam ne tantus quidem squallor extinxerat. Breuiter natiua erat forma, & non affectata. *Virgo pulchra*) D Bene non dixit, Videmus virginem pulchram: sed ..., Virgo pulchra! Illud enim frigidius: hoc concitatius. & hoc magis demonstratur ..., quam relatione. *Et quo m. dic.*) Diceres, pro crederes. vt, Audacter dicito. Sæpe Plautus.

Nihil aderat adi.) Propriè Aderat. Adest e- 55 nim id, quod adiuuat.

Capillus p.) Singularem numerum, pro 56 plurali posuit. Sic & alibi, Capillus passus, pro ... us, circum caput Rejectus negligenter. *Passus.*) Temere dispersus. Vt magna pars, à Græca oratione profluxit hæc dictio. *Ipsa horr.*) Quasi extra ipsam sit id quod dixit. Capillus passus, nudus pes. Tale est apud Virgilium, Illum autem quamuis artes sit ca- ... dus ipse, Nigra subest vdo cui tantùm lingua palato. Retice. Et alibi de arbore, Tum fortes latè ramos, & brachia tendens. Huc illuc. media ipsa ingentem sustinet vmbram. Et,- Domus sanie, dapibúsque cruentis Intus opaca, ingens ipse arduus, altáque pulsat Sydera.

cap

57 aſſiſi *Lácrumæ, veſtitus turpis:* vt ni vis boni
58 iiſſſi *In ipſa inéſſet forma, hæc formam extinguerent.*
59 {aidiſp a} *Ille, qui illam amâbat fidicinam, tantùmmodò*
60 aſſſſi *Satis, ſinquit, ſcita eſt:* *noſter veró. D. iam ſcio:*
61 ſiſſſi *Amáre cœpit. G.* *ſcin' quàm! quò euâdat, vide:*
62 ſbſſip *Poſtrídie ad anum recta pergit: óbſecrat,*
63 {adſaſp adſb} *Vt ſibi eius fáciat cópiam; illa enim ſe negat:*

G. ſ Vt eius ſibi faciat copiam. illa enim negat: [ſiip : & [eius] facto monoſyllabo, i-ſiip. Mu ; illa enim [per ſimplex l. reie.to [vt] in præcedentem verſum. ſbſſib: idſb:p.

64 aiaſſp *Neque eum æquum ait fácere:* *illam ciuem eſſe Atticam,*

•D. ἀκολουθία tertiũ.
•L. Laus pulchritudinis à natura.
R. *Alius* [ſcita, inquit.] iiſſſi.
Scita. id eſt, bella, modeſta.
•D. Apoſiopeſis.
V. *Anum,* quæ puellæ cuſtos aderat.
Enim. id eſt, verò.
D. *Se negat.* Copiã facturã ſubauditur.
•Laus à loco per

(*Capillus p. n. pex*) Facetiùs, quàm ſi pluraliter dixiſſet. Virgilius, --Quibus acer Erix in prælia ſuetus Ferre manum. *Capillus paſſus nud.*) ᴮ Temerè diſperſus. Deducitur Paſſus à verbis tribus, Patior, Pâdo, & Pateo. à Patior per peſſum ſignificat. Vnde & paſſam dicimus vuam, quæ in ſiccando paſſa eſt ſolem. à Pateo idem eſt quod patens & extenſus. Vnde apud Plautum, In portum vento ſecundo, velo paſſo peruenit. à Pando ſignificat deductum & diſperſum. vt hic, Capillus paſſus, & apud Virgilium in primo Æneidos. Ecce trahabatur paſsis Priameia virgo Crinibus. *Nudus pes*) Hæc duo Nudus pes, & Veſtitus turpis, ad paupertatem referenda ſunt.

57 *Vt ni vis boni*) ᴰ Plus eſt Vis boni quàm Bonum.

58 *In ipſa ineſſet forma*) Veteres ignem & calorem quendã, quaſi feruorem, dixerunt formam: & ideò fornaces, forcipes, formã & formoſos: ex quibus ignis amoris exoritur. Laudandus eſt ergo Terentius proprietate ſeruata: qui cùm Formam prætuliſſet, ſubiecit Extinguerent. Ideo & Virgilius ſic ait, At mihi ſeſe offert vltrò meus ignis Amyntas. *In ipſa in. f. hæc ext.*) Figura ἐπανόδ. aliud enim ſuprà, aliud iterà Forma repetita ſignificat. ᴮ Pioce eſt per eiuſdem verbi iterationem. Sic & in illo Perſii verſiculo, Scire tuum nihil eſt, niſi te ſcire hoc ſciat alter! *In ipſa ineſſet*) ᴰ Geminauit præpoſitionẽ. vt alibi. In amore hæc omnia inſunt vitia. *Extinguerent*) Bene Extinguerent: quia ab igne & calore Forma dicta eſt.

59 *Ille, q. ill. am.*) Bene Illam: quia iam ſuprà inſinuauit perſonam citharitriæ. *Ille q. ill. am.*) Ratio cur amauerit virginem. *Fidicinam*) Suprà, Citharitriam. ergo indifferẽter. *Tantummodo Satis inq. ſc. eſt*) Senſus eſt, Laudauit tantummodò, non etiam captus eſt in amorem.

Satis, inq. ſc.) ᴰ Magna laus formæ, amanti aliam, placuiſſe. Scita. bella vt in Andria, Scitus puer eſt natus è Pamphilo. *Noſter verò*) ᵛ Antipho. ἀποσιώπησις tertia: quæ ſuccurrit quoties verba rebus minora ſunt. *Noſter v.*) ſic intercipere orationem ſolemus. 60

Amare cœpit) ᴰ Ille, inquit, laudauit tantùm: hic amare Cœpit. Et bene Cœpit, non Amauit: vt oſtendat vim amoris non parũ eſſe: & rem quæ ſemel ſuſcipi poſſit. *Scin' quam*) ᵛ Quantopere. Alia eſt ᴰ ἀποσιώπησις, qua, in narrationibus in compendium Terentius vti ſolet. *Scin' quàm!*) Amare cœpit, ſubauditur. *Quò eu. v.*) Euadat, perueniat. Nam Euadere, eſt per obſtantia peruenire. 61

Poſtridie ad an. r. p.) Hoc præſtruens, aniculæ ſuprà mentionẽ fecerat. Et bene memor & virginis & honeſtæ, non ipſam adiri facit, ſed anum: neque ab ipſa peti fructum voluptatis, ex cuius perſona maior deſperatio naſcebatur, ſed à nutrice potiùs: per quam ſuaderi puellæ poſſe creditur quicquid libet. *Poſtridie ad an. r.*) ἐμφατικῶς, Ad anum ſtatim vt qui poſthabuerit omnia alia. *Recta*) ᴰ Quia non per nuncium. 62

Vt ſibi eius f. c.) Vide vt nihil de virgine ſperet, qui omnia ab anicula petat. 63

Neque eum æq. ait f.) Non quòd amet, ſed quòd hoc petat. *Illam c. Attic.*) Illam cum ἐμφάσει dixit. quaſi dicat, quam ſic contemnit. *Ciuem bon. e.*) Ciuem, quòd ad iura pertinet: Bonam, quòd ad ipſam. *Atticam*) ᵛ Apud Athenienſes capitale erat virginem vitiare. & vxoris ducendæ ſigna produntur tria: quorum primum eſt, vt ſit ex honeſta quadam ciuitate & loco: alterum, vt ſit ex probis parentibus prognata: tertium, vt ſit licitum matrimonium, ne quid contra leges & honeſtatem peccetur. Iudicauit igitur Euripides non eſſe meliorem honorẽ inter homines, quam probis parentibus eſſe natum. & ingenuam (vir- 64

fona, à maioribus
D. *Vel [velit Lege*
nis].
D. *Nescire*, id est, nesciebat.
Alia causa litis su urx.
[t] *Ni [redisset ei pater.]* [illegible]
*D Decit Rogitas! & est [illegible] quarta.

Bonam, bonis prognâtam: si vxôrem velit, illlp
Lege id licêre facere: sin áliter, negat. fibiap
Noster quid ágeret, n. scire: & illam dúcere fibfxfp / fali
Cupiêbat, & metuêbat absentem patrem. aiaifp
D. *Non si redisset pater, ei véniam daret?* fidiap
G. *Illé ne indotâtam virginem, atque ignóbilem* a ffifp / a
Daret illi! nunquam fáceret. D. *quid sit denique?* akilfp
G.* *Quid fiat! est parasitus quidam Phormio,* fialli

tute & moribus) duxisse vxorem. Sic enim canit in Heraclide. [illegible Greek] Idem quoque voluit præcipuam notam esse hominibus, ex bonis prognatum esse. Huius enim res augentur, & fortunatur, & verè nobilis nomen illi suppetit. [illegible Greek]

65 *Bonam)* Probam. Est autem epitheton ad personam referendum. *Bonam)* D Non vilem: quia boni non viles sunt. vnde superlatiuus gradus Optimates facit: quia Bonus Melior Optimus dicitur. *Bonis pr.)* Quod ad maiores eius. *Si vx. v.)* Rectè subiunxit, Si vxorem velit: postquàm ea in virgine prætulit, quæ solent ornare nuptias.

66 *Lege id l. f.)* Incerta distinctio est, vtrum Vxorem velit lege: an Lege id licere facere. *Sin al n.)* Et pudice anus, & tamen illecebrose, Licere facere, dixit: quod ille impudentius petit, Vt sibi eius faciat copiam. *Sin al. n.)* [illegible] facta ex eo quod sequitur. Facere.

67 *Noster q. ag. n.)* Proposita deliberatio: cuius tamen altera pars vincet. nã ducturus est per absentiam patris. *Quid ag. nescire)* Pro nesciebat. sed rectè sic ait: quia subiuncturus est.

68 *Cupiebat & metuebat)* Metuebat propriè dixit. Metuimus enim eos qui nos amant: Timemus etiam inimicos. *Illam ducere cupiebat, & met.)* Vide ambiguitatem, quam tamen sequentia tollunt. *Metuebat)* B Nam timidum est omne scelus.

69 *Non si red. p. ei v. d.)* D Bene interrogat Dauus. hoc enim sperari si posset. non opus erat f. audibus Phormionis. *Non si red.)* Si, pro cum redisset. Virgilius, Præterea si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.

70 *Ille ne i. v.)* [illegible] Ille, de quo dixerat, Desinas: Sic est ingenium: & qui propter, spem lucri nauigare: at senex. Insinuandum igitur fuit: hic enim erit omne periculum fabulæ. Ex ordine Terentius priùs insinuauit personam senis, vt grauiora fierent quæ dicimebant nuptias. *Illé ne ind. v. a. ign.)* Duo dixit. & Indotatam, & Ignobilem Hæc enim duo principaliter petuntur, cũ sint quatuor, quę in sponsis quæruntur: forma, probitas, dos, nobilitas. Et manifestũ est, cur de forma & probitate nihil dicat: quippe cùm supra magnopere ea laudauerit in puella. *Virginem)* Simpliciter accipimus, virginem? an subaudimus Quamuis. vt sit, Quamuis virginem?

71 *Daret illi!)* Bono affectu dixit, Daret illi? Filius enim familiæ non tam ducit vxorem, quàm à patre accipit: quippe cùm patri committatur puella potius in huiusmodi conditionibus, quàm marito. *Daret illi)* Mirè Daret. vt ostenderet nihil esse potestatis in filio. *Daret illi! n. f.)* [illegible] secunda. hic enim non transit ad aliud. sed instat incœpto: vt & per interrogationem diceret, Daret illi! & per responsionem inferret, Nunquam faceret. Et nota Nunquam pro non, in maiorem negationis significationé poni semper. B Rodolphus Agricola quo loco de ratione breuitatis tractat, Ex præcedentibus, inquit, sequentia intelliguntur. vt quoties mandata, consilia, causásve explicuimus, quibus vel ordo sequentiũ rerum, vel vis facile perspicitur. Quale est in Phormione Terentii, - Est parasitus quidã Phormio, & quæ sequuntur. Dein subiicit. Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit hoc dixisse Phormionem, quod ipsum ex figura verborum facilè perspicitur. sed hoc quidem prioris loci exemplum est. Quod auté huius est loci, postquam totum ordinem consilii recensuit: deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cùm posset hinc cognosci, solùm dixit. Persuasit homini, factum est, ventum est, vincimur. Duxit. *Quid sit den.)* D More suo Terentius, Denique posuit in fine sensus: & est aduerbium ordinis. Sic in Heaut. Fodere, aut arare, aut aliquid facere: denique. vt sit Denique vel deinde, vel ad postremum.

72 *Quid fiat.)* V Constitutum vocat Cicero id genus narrationis, cùm à persona quam describimus, ad eius verba trãsitur. *Parasitus)*

Dam

73 ffffi *Homo confidens: qui (illum dij omnes (perduint))* — Al [perduint].
74 {cidffp {f D. *Quid is fecit?* G. *hoc consilium, quod dicam, dedit:* — Phormionis fictũ consilium.
75 ffdif *Lex est, vt orbæ, qui (sint) genere proximi,* — Attica lex. Al. [sunt].
76 ; Cx10:p id *(Eis) nubant: & illos ducere eadem hæc lex iubet.* — Al. [iis.]
77 ²ildfp **Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam:* — * L. Prosopopœia ex psona parasiti.
78 ¹if-ip *Paternum amicum me assimulabo virginis:* — D. Dica. suprà, verbum: infra, nomen est totidem literis diuerso accentu.
79 fiafap *Ad iudices veniemus: qui fuerit pater,*
80 ffabil *Quæ mater, (qui) cognata tibi sit, omnia hæc* — R. Al. [quæ], sed mẽ

Demonstratio Phormionis ab affectatione,
Quia parasitus, qui alias est Gnato: ab habitu
animi, Quia confidens. Itaque illi pessimè mo
rato imprecatur. *Est par. Ph.)* D Phormio, nõ
à formula: sed Thermione dicitur sparteo:
quem no cronem dicimus trilulaliter, & pro
c: tusuetudine. *Homo conf.)* Homo Comicè
dictum: nam quis ignoret parasitũ hominem
esse? *Confidens)* Hic Confidens, pro improbo,
audaci ac temerario posuit, vt, O ingentem
confidentiam!

73 *Qui illum)* Qui, vtinam est. vt Lucilius in
secundo. Qui te Momentane malum iam cæ-
tera, perdat. Aut, Qui hoc consilium, quod di-
cam, dedit. *Qui ill. dij o.p.)* Qui aut expleti-
uum est, aut pronomen: quo incipiens Phor-
mionem describere cohorruit cõsyderatione
eius, & in hanc vocem, quasi confusus erupit.
hoc autem tertium genus est παρενθέσεως.

74 *Quid is fecit)* Contexit interrogatione er-
rantem: vt rediret ad nominatiuũ casum. Qui,
vnde aberrauerat, & illum dixerat. *Quid is f.)*
Seruatur affectus tristis; vt suprà ait, Sed quid
tu es tristis? *Hoc cons. q.d.d.)* Secundũ quos-
dam ordo est, Qui hoc consilium, quod di-
cam, dedit.

75 *Lex est)* Lex vt in Palliata rectè ponitur:
nam Græcorum fuit. ideò & in Andria sic ait,
Inopia, & cognatorum negligentia Coacta.
Lex est) Alia narratio interponitur. & dici-
tur [illegible]. *Lex est)* A causa litis. potuit
enim dici, Nõ habes causam. *Lex est)* V Ceu
[illegible] Iniquum eius animum, atque ita
factum commonstrat. Fuit autem lex de con-
nubio, vt orbam proximus duceret. aut si id
facere recusaret. quinque minarum dotẽ da-
ret, authoribus Suida & Polluce Prudenter ve
rò hac lege puellis & orbis, & inopibus con-
sultum est, vt honestè nuptui traderentur, nè-
ue coactæ aliquod indignum facinus in sese
admitterent. *Vt orbæ, q. sint g. pr. Eun.)* D Or-
ba proximo nubat. Orbam proximus ducat.
Atticum ius est. Et est ordo, Lex est, vt orbæ
eis nubant, qui sint proximi.

Eadem h.l.s.) Non duas res iubet hæc vna 76
lex: sed puelis permittit nubere: cognatos co-
git ducere. *Eadem h.l.s.)* Bene, iubet. mino-
rem enim vim habet ea lex, quæ aliquid per-
mittit, quàm illa quæ aliquid iubet. *Et illos
d.)* Bene additum: nihil enim ad rem, si du-
cendi necessitas non fuisset.

Ego te cogn. d. & t. scr. d.) A persona eius 77
cũ quo agitur. Potuit enim dici Quid mecum
est tibi? *Ego te cogn. d. & t. scr. d.)* [illegible] &
[illegible]. Hæc narratio est quã dicit Tullius cõ-
stitutam. Et ipse, Tibi vni parcam, inquit in
Verrinis. repẽtè enim transitur ad verba per-
sonatum ab eatũ descriptione, sed hoc ipsum
ad commouendos auditores valet plurimũm.
Et tibi scr. d.) A denuntiatione in personam:
ne diceret, Non mihi denuntiasti. *Et tibi s.d.)*
Cicero, Scribitur Heraclio dica. *Scribam d.)*
V Ex Græcorum Phrasi desumpta. illi enim
dicunt δίκην γράφεσθαι, id est, litẽ intendere, diem
dicere, in ius vocare. M Dica significat actio-
nem, quam contra aliquem in iudicio expe-
rimur: vulgariter citationem vocamus. B Lau-
rentius in Raudensem, Membrana est per-
gamenea charta: Dica verò actio: è Græ-
co sumptum. vt Terent. in Phorm. Scribam
tibi dicam. Et Cic. in Verr. act. 4. Scribi-
tur Heraclio dica. Budæ. lib. primo de asse.
Nec candidi profectò est, nec recti iudicii, ob
vnum & alterum incõmodiùs dictum dicam
ipsi imperitiæ velut ad tribunal Rhadamanti
scribere, aut quamuis aliam formulam in-
tendere.

Paternum am. me ass. v.) D A persona liti- 78
gantis: potuit enim opponi, Personam non
habes.

Qui f. p.) Qui, hic pronomen est: infrà, 79
quomodo significat.

Quæ mater) Virginis scilicet. *Omnia hæc* 80
cons.) Omnia hæc. non ex abundanti posuit:
sed oratoriè. quasi tam multa. & est [illegible].
nam post enumerationem veteres hoc dice-
ban r

Confingam: [quod] erit mihi bonum, atque commodum. — sddi p

[Cùm tu horum nihil refélles.] vincam scilicet. — { fi issp ss

D. [Cùm tu horum nihil refellest] Hoc interrogatiuè pronuntiandum est. B Subaudi Quæ si stant aliquid tale.

Pater áderit: mihi paráta lites: quid mea? — sdiss

Illa quidem nostra erit. D.* *iocularem audáciam.* — diasp

G. *Persuásit hómini:* **factum est. ventum est. vincimur.* — sbissp

Duxit. D. **quid narras?* G. *hoc quod audis.* D. *ô Geta* — sssp

Quid te futurũ est? G. *néscio hercle. vnum hoc scio:* — ssss

Quod fors feret, ferêmus æquo ánimo. D. *placet:* — sdiap

**Hem istuc viri est officium.* G. *in me omnis spes* [*est mihi.*] — { ssassi sdd

de ἧ. qui, i. vnde. D quomodo, & qua ratione.
R. [Quòd] pro quatenus, καθ' ὅτι, vel καθ' ὅσον.
* D. Deest Audio ex te, aut Dicis.
* D. ἀσύνδετον & αὔξησις per incrementum.
* D. Admiratis vox est, non interrogatis.
Sententia moralis.
* Consolatio laudatoria.
Ms. [mihi est]. sdds.

bant. Salustius in Iugurtha, Hæc omnia præsidio adsunt.

81 *Quod erit mihi bonum, atque commodum*) εὐφημία. Quod mihi, inquit, faustum ac felix erit: hoc est, confingere atque mentiri. Totum iocula iter parasitus: quippe qui Confingam dicens, non solùm non erubuerit de falsiloquio, sed quasi præclari facinoris inceptionem etiam auspicatus sit, oménque susceperit dicendo, Quod erit mihi bonum atque cõmodum. Sic enim veteres, Quod faustum felixque sit, dicebant, aliquid aggressuri. *Quod mihi*) V Enallagen hoc loco Linacer esse dicit, pro quatenus, more Græcorum καθ' ὅτι καὶ καθ' ὅσον. R Vt sit sensus, Hæc omnia confingam & comminiscar, quatenus ex vsu meo videbitur, & quantum commodum erit: vel eatenus confingam, quoad quidem erit vtile atque in rem meam: aut quatenus potissimũ expedire mihi conducereque arbitrabor: aut quoad eius fieri oportere, & bono fore causæ huic intelligam. Sic & Cicero ad Atticum, Nunc verò censeo, quod commodo tuo facere poteris, venias ad id tempus quod scribis. Sic sæpe aliàs.

82 *Cum tu h. n. refelles*) D Hoc interrogatiuè pronuntiandum est. *Refelles*) Refutabis, redargues. Nam proesus Refellere, est redarguere falsitatem.

83 *Pater a. m. p. l. q. m.*) Mirè ἐμφατικῶς quod maximè alter metueret, hoc pro ridicula re contémsit, Pater aderit: mihi paratæ lites. Exquisitè autem subiectũ est, cùm suprà dixerit, Mihi paratæ lites: Quid mea? *Pater a. m. p. l.*) Vt Antiphoni formidanda ista sunt, ita ridicula parasito.

84 *Illa q. n. er.*) εἰρωνικῶς Nostra, cùm Antiphonis tantùm esse debeat. *Iocularem aud.*) εἰρωνεία κατ' ἀντίφρασιν: hoc est, minimè iocularem. An quæ ex ludo & ioco in periculum veniat?

85 *Persuasit h.*) Hic iam de Antiphone quæritur, cui persuasum sit. *Factum est*) Adeo audax Phormio. *Ventum est*) ἀσύνδετον. Quomodo factum est? Ventum est. vincimur. duxit. *Factum est. v. est, v. Duxit*) Amat hoc Terentius, vt, It, lauit, redit. &, — Imus, venimus, Videmus. & , — Funus interim Procedit. sequimur. ad sepulchrum venimus. In ignem posita est. fletur. His non modò breuis & comis narratio est: sed etiam auditoris animũ, ad id quod restat, intendit.

86 *O Geta Quid te f. est?*) Sic pronuntia, quasi periturum contempleris Getam, & iam eum in certo interitu defleas. *O Geta Quid te f. est?*) Scilicet qui magister relictus sis Antiphoni.

87 *Nescio h. v. h. sc. Quod f. f. f. æq. an.*) [illegible] desperationem rerum fortis est seruus: & simul vigilauit Poeta, ne si & hic eiularet, res tota migraret in Tragœdiam.

88 *Quod f. f. f. æq. an.*) V γνώμη etiam Christiani digna, quoties de Dei prouidentia & fato disserunt. eadem est & senténtia Sophoclis cum suadeat, vt quis non suam prudentiam, quæ subinde fallitur, sed ductũ fortunæ sequatur: οὐ τὴν φρόνησιν, τὴν τύχην δ' ἐπαινέω. Et alius dixit, Omnis ferendo, fortuna est mihi superanda. D Hæ graues sententiæ ex persona seruorum cùm dicuntur, ridiculæ sunt: & eo consilio inte ponuntur. *Feremus æq. an.*) Hoc secundum seruos, qui futura contemnunt Et mirè meritum culpæ suæ ad fortunam retulit.

89 *Hem istuc est v. off.*) Compendium consolationis est, quod hic libèter accepit, & ideo

90 sidsil D. *Laudo.* G. *ad precatôrem abeam credo, qui mihi*
91 ssllisp *Sic oret:* * *Nunc [omitte] quæso hunc: cæterùm*
92 {ssaisp sst} *Posthac si quicquam, nihil precor: [tantúmmodo]*
Al. [tantum modò]
93 sbdbsi *Non [addat,] Vbi ego hinc abíero, vel occidito.*
Al. [addas,] GO *[cadas.]* iddbsi.
94 iiisap D. * *Quid ille pædagôgus, qui citharistriam?*
95 {xidlsp s} *Quid rei gerit?* G. *sic tenúiter.* D. *non multum habet*
96 ssiiap *Quod det fortásse.* G. *immo nihil, [nisi] spem meram.*
97 adissp D. * *Pater eius rédijt, an non?* G. * *nondum.* D. *quid? senem*
98 asssi *Quoad expectâtis vestrum?* G. *non certum scio:*

R. [amitte], id est, dimitte.
* Oratio precatoris ad dominum mittendi. D Mimesis: L Prosopopœia.
* Vrbaniter de Phædria inquirit.
E. Al. [præter], ssdssp
* D. Chremes scilicet.
* D. Sub. Venit.

statim approbar. *In me ô spes est mihi)* Quo-
modo? an vt strenuè se defendat? an vt fugiat?
an vt patiens sit plagarum?
90 *Ad pr. ab. cr.)* Bene Poëta omnia tractat,
quæ in tali re tacenda seruo essent, nisi aliud
posceret argumentum. *Precatorem)* V Qui
pro iure intercedit. D Sic in Heaut.-- Nec tu a-
ram tibi, Nec Precatorem paratis. *Qui mihi
Sic oret)* Id est, pro me oret.
91 *Nunc amitto q. h.)* μίμησις dicitur, vbi non
verba modò, verùm etiam gestum vocémque
fingimus alienã. *Nunc amitte q.)* Hoc quod
nos dicimus, Dimitte, antiqui etiam dicebant
Amitte. Virgilius, Amissos hinc iã obliuisce-
re Graios. Et Salustius, Pactione amisso Pu-
blio legato. *Posthac si q. n. pr.)* Facilè impe-
trat, qui non omnia extorquet. Ergo ars pre-
catoria est, mitigare præsentia, futura permit-
tere. Simul etiã quia omnis causa in hoc est,
ne videatur seruus ob impunitatem in deli-
ctis ampliùs peccaturus. *Posthac si q.)* Vt so-
let eleganter per ἔκλειψιν. Et simul, non Si tan-
tundem peccauerit: sed Si vel minimum. tale
est & illud, Si sensero hodie quicquam in his
te nuptiis Fallaciæ conari. &, Si quicquam in-
uenies mentitum, occidito. *Nihil pr.)* Ni-
hil, pro non: sed plena negatio, Nihil.
92 *Tantummodo)* L Facetè exprimit morẽ pre-
cantiũ pro seruis, quasi nullus ex animo prece
tur. *Tantummodo Non addas)* B Referunt ad
Getæ personam volentis non addi à preca-
tore, Vbi ego abiero. Quod ferè solent in au-
rem susurrare, qui precantur hoc modo, Vbi
abiero tracta illum pro meritis. Extant libri
qui habeant Tantummodo Non addas. Sunt
qui putent accipi Tantùm nõ, pro etiam, quo
modo & Suetonius dixit in Tyberio, Tantùm
non aduersis tẽpestatibus Rhodũ nauigauit.
Vbi ego h. ab) D Hic ostendit nullum pre- 93
catorẽ ex animo postulare veniã seruo. *Vel
occidito)* Vel, pro etiam. *Occidito)* Tu tan-
tùm cædere volebas. ego dico, Etiã occidito.
Quid ille, pæd. qui cith.) Moraliter quærit. 94
volens audire de Phædria, postquàm de Anti-
phone cognouit: maximè quia hæc interro-
gatio re'põsionẽ elicit. qua spectator instrui-
tur ad cognoscenda cætera. *Quid ille pæd. q.
cith.)* Quia dixit, Sectari, in ludum ducere,
& reducere: & quia Puellulam dixit: ab ætate,
Pædagogus est illi, ait. *Quid ille pæd. q. cith.)*
Phædria scilicet, qui neque abscedit à custo-
dia puellæ: neque illam ipse contingit. *Qui
cithar.)* ἔκλειψις. Sectatur, Amat, vel quid tale
subaudiendum est.
Sic ten.) δεικτικῶς Sic dicẽdum est, cum 95
aliquo gestu. *Tenuiter)* B Terentius hic Te-
nuiter dixit de iuuene amante citra nummo-
rum adminicula. *Non m. h. q. det f.)* D Cum
commiseratione amatoris adolescentis pro-
nuntiandum est.
Imò n. n. Spem m.) Bene Spem: quia amat. 96
nemo enim sine spe amat. *Spem m.)* V Posse
fieri, quod aliquãdo puella potiatur. *Meram)*
D Solam. B Adiectiuum Merus idem quod So-
lus antiquis significabat.
Pater e. r. an non) D Chremes scilicet. 97
Nondum) Subaudi Venit. Iam Non plena ne-
gatio est.
Quid? s. Quoad exp. v.) Animaduertite Quid 98
secundum morem quotidianum tum dici, cùm
fit transitus à mentione alterius rei ad alte-
ram. Sic & suprà, Quid pædagogus ille? *Quo-
ad exp. v.)* Quoad quandiu. Et rectè locutus
est: quia aduentus, finis est expectationis.

•D.Præparatio inopinati aduentus ſenis.
•D ἀχρεῖον, pro Nihil.
•D.Moralis expreſſio.nam eos vocat, quibus initio egrediens, dicebat, Si quis me q.r.
•D.Ad τὸ πὰρ ὑμῖν loquitur.

*Sed epiſtolam ab eo eſſe allâtam audiui modo, & abſq;
Al.[allatam eſſe].
Adportitóres eſſe delâtam: hanc petam. ſibiſ
D. Nunquid Geta áliud me vis? G. *vt bene ſit tibi. sbilai
*Puer heus: nemón' huc prodit? *cape, da hoc aſſidu
Dórcio. In[huc]h vim habet eo ſonantis: vel legendum[nemo ne], nam huiuſmodi a, o, e vocalem præcedentem, etiam natura longuam corripit.

99 *Sed ep. ab eo all. e. aud.)* Mirè paratur inopinatus ſubito aduentus ſenis. nam ipſe venit, cuius epiſtolam ſperat.

100 *Et adport. e. del.)* More veterum, magiſtri tributorum, id eſt, publicani, operam in portu dabant inferendarum rerum, & efferendarum vectigal exigentes. *Adportitores)* Ad eos qui in portu ſunt. Et quo more hoc dixerit vide: Attico, an Romano. *Portitores)* V Eos qui in portubus vectigalia exigunt. Nō enim hic ſeruum atrienſem notat, ſed à portu nomen habet.

101 *Nunquid G. al. me vis)* D Abſque illo argento, quo tibi à me opus fuit.

102 *Da hoc Dorcio)* A Hoc argentum quod Dauus annumerauerat. *Dorcio)* P Dorcium, fœmininum nomen eſt, vt Plancſium, Glicerium.

Al. [ACT. II. SCEN. I.] [ACT. I. SCEN. III.]

A R G. I Querela Antiphonis metuentis patrem, & Phædriæ correptio: D eſtque comparatiua qualitas. In hac ſcena inter Antiphonis vitam, & Phædriæ Genus cauſæ demonſtratiuum. contendūt autem, vter magis miſer ſit. V Antipho docet præcipitis & temerarii conſilii comitem eſſe pœnitentiam. Phædriæ autem oratio à loco communi ducta eſt, quòd ſcilicet noſtra nobis ſordeant, aliorum improbas fortunas admiremur. I Eſt autem protaſis fabulæ. D Atque hîc mirè exprimitur color vitæ eorū, qui id, quod immodicè concupierint, ſpernunt, poſtquam euenerit: quod apertiore ſententia oſtendit Poëta dicendo, Noſtri noſmet pœnitet. V *Theſes.* 1 Temerarium incœptum authorem triſtitia afficit. 2 Prudentis eſt proſpicere quænam futura ſunt. 3 Cupidi facilè per alios compelli poſſunt. 4 Tolerabilior eſt moleſtia aliquot dierum, quàm quotidiana & perpetua. 5 Amatores ſunt faſtidioſi. Mox enim res petitas dum habent faſtidiunt. 6 Vxor ſit liberalis, ingenua, ſine mala fama. 7 Sera eſt pœnitentia poſt factum. Eſt autem controuerſia inter duos adoleſcētes, vter eorum ſit miſerior, cœlébſne, an maritus. In Antiphone eſt ἰσαγωγή. Exponit enim ſuam infelicitatem à periculo, cùm patrē reuerſum extimeſcat: ab imprudentia, cùm Phormioni ſuaſori contra honeſtatem paruerit: ab incommodo, cùm cruciatus futurus ſit non aliquot dierum, ſed perpetuus. M Quæ temere ſuſcipiuntur, nec paratum ſecum conſilium apportant, illorum pœnitentiam non quamprimum ſubſequi ſolere, docet hæc ſcena. Nam cùm animus præſentibus voluptatibus occupatus nihil prouidentia conſyderat, ſibiipſi quæ recta eſſe poſſent non cōſulit: vnde mox cùm ad ſe redit, ad pœnitentiam mouetur. quæ cùm locum nouo conſilio reparare poteſt, tempeſtiua eſt & commoda ſi autem talis ſit, vt mutare conſilia non poſſit, proxima deſperationi dicenda eſt. Nam cùm conſcientia mille teſtes, quæ ſemper in memoriam turpis rei factum reuocat, quieſcere conſcia ſibi non poſſunt: ne tunc quidem cùm omni ſpe depoſita, portum non ampliùs inquirunt. Seneca libro quinto Epiſtolarum, Quid autem prodeſt recondere ſe, & oculos hominúmque aures vitare? bona conſcientia turbam aduocat, mala etiam in ſolitudine anxia atque ſollicita eſt. Si honeſta ſunt quæ facis, omnes ſciant. Si turpia, quid refert neminem ſcire, cùm tu ſcias?

Verſ. ſcen. Septimus eſt trochaicus tetr. acat. Reliqui omnes iambici, ſique tetrametri, excepto vndecimo dimetro: atque omnes acatalectici, excepto primo & quinto catalecticis, & quarto, qui (ſi in eo non abundet ſis) fuerit hypercatalecticus.

ANTIPHO, PHAEDRIA *adolescentes.*

Querela adolescentis continens protasin, & peccati expositionem.

1 {adſdſaui alſdſſio} *A'DEO'N' rem rediſſe vt qui mihi conſúltum ſóptimè vélit eſſe,]* *Al. [eſſe optimè velit].adſdſſi.*

2 dſſſſp *Phédria,patrem ſextimêſcam,[vbi in mentem eius * aduénti ſvēnit!]* *Al. [vt extimeſcam.]dalſſſp. D. Legitur & [aduenit!]*

*D. Sic veteres genitiuo caſu proferebant multipliciter enim declinatur: & Aduenti. & Aduentus. ſic in Andria. Nihil ornati, nihil tumulti.

3 ſſiaſſp *Quòd ni fuiſſem incógitans,ita eum expectârem, vt par fuit.*

4 {ſſſſſai ſ} P. *Quid iſtuc eſt!* A. * *rógitas,qui tam audâcis facinoris mihi cónſcius ſis!* *Iambicus hyperc. vel [in eo abundat ſis] vel illa! & a transferen. in ſequentem verſum. A in quo tanc. [r d eliendum in (quod). & ſynæreſi facienda in; Phormioni]. dſſſſſi.*

* Bene timés inducitue Antipho, vt ſit cauſa fugiendi. Ad hoc enim fugiet,ne ad âmittendâ coniugem cogatur à patre ante errorem fabulæ pâtefactum.

5 {bſſſſio aſ} *Quod' v'tinam ne Phormióni id ſuadêre in mentem incidiſſet,*

Antipho timidus, Phædria audax.

1 *Adeon')* V Querela eſt & πάθος ab euentu infœlici,qui neque exordium patitur. Eſt autem enthymema. Pater rediit,iã extimeſco. *Vt qui m. c.op.v.e.Ph.)* D Mira ſententia, qua oſtendit adoleſcẽtulos in peccatis neminem magis metuere,quàm eos à quibus maximè diliguntur. Simúlque inducitur rerum imminentium præſtructio:in qua ſic audax inducitur Phædria,vt defenſor futurus ſit:ſic timidus Antipho,vt fugiturus ſit. *Vt qui m.e. opt.v.e.Ph p.ext.)* Ferienda pronuntiatio in eo quod ait. Qui mihi conſultum optimè velit eſſe. hoc enim magis mirum eſt, ideò patrem timeri,quia conſultum optimè velit. *Conſultum velit)* a velit vt bene ſit mihi. Sic & Lactantius Inſtitutionum libro quinto loquitur. Vnde inquiens pietas tam impia,vt eos miſeris modis aut perdant, aut inutiles faciant,quibus velint eſſe conſultum.

2 *Vbi in m. e.ad.v.)* D Nota venire in mentem veteres non recordationis cauſa tãtùm, ſed etiam recogitationis conſyderationiſque poſuiſſe. *In m.v.)* Cicero, Fac tibi paternæ legis Aciliæ veniat in mentem. *Vbi in m. e.aduenti)* V Pro aduentus ἀρχαϊσμὸς eſt apud Gellium adnotatus,atque ea locutio eſt veteribus admodum vſitata. Cicero, Solet mihi in mentem venire eius temporis. Idem in Verrem. An non in tuo periculo,venit in mẽtem tuam tuorum ſcelerum. *Eius aduenti venit)* B Priſcianus dicit Terentio hic genitiuum pro nominatiuo poſitum eſſe.

3 *Quòd niſi)* V Imprudentiæ, eſt notatio, cùm mátrimonium ſine pátris conſenſu ſit contractum. Hic Quòd Linacro eſt per enallagen aduerſatiua coniunctio,aliis eſt pleonaſmus, Hic quoque liquet vt authoritás parentum non ſit eleuanda. Neque obſcura eſt conſuetudo Atticæ legis,qua cauebatur irritum eſſe matrimonium ſine conſenſu liberorum,ratum verò cùm parentum cõſenſus acceſſerit. *Quòd ni f.inc.)* B Quòd ni diſcretiua coniunctio:vt illæ, ſed, ſed enim, at, aſt, atqui,autem,verò,porrò,cæterùm quibus ea quæ diſcreta volumus intelligi, cõnectimus. *Incogitans)* Temerarius. Probus, Incogitans, inquit, in vſu eſt:at non eodem modo Cogitans. *Ita eum exp. vt p.f.)* Expectarem, nũc operirer:aliàs ſperarem.

4 *Quid iſtuc eſt')* Hæc interrogatio ſtomachoſa eſt,extenuare volentis metum fratris. diuerſa enim ſenit ob diuerſum amoris euẽtum. *Tam aud.f.m.c.ſis!)* B Conſcientiæ tria ſupplicia,verecundia. pudor. & ſupplicii metus. & pœnam ſemper ante oculos verſari putant qui peccauerunt. *Qui tam aud.f.m. conſcius ſis!)* Propriè ad terrorem,qui de facinore loquitur,Conſcium dixit.

5 *Quod vtinam)* L Pœnitet feciſſe quod immodicè concupiuit. Tranſlatio criminis eſt in Phormionem. D Grauiſſimè nõ Phormioni ſuccenſet,ſed Phormionis inuento. Et vide vt & ipſe ſe culpæ ſubtrahat. Et familiare eſt initia rerum accuſare eos, quos alicuius negotii pœnitet. *Quod vtin.)* D Quod pro quadam tantummodo cõtinuatione ſiue con-

Al. [impulisset]. sbtsddt–.

Neu me cúpidum eò [compulísset,] quod mihi princípium est mali. sblsaal 6

•L. Occupatio, quę soluitur à tempore.

G. Al. [Si non], ississaas: vel iissliai.

* *[Non] potítus essem: füisset tum [illos mihi] ægrè áliquot dies.* {tcssaa- / tsslidt– 7

Al. [mihi illos] trasldt–: vel sic xslldt– facta elisione ut in [potitus], & synæresi in [fuisset] & [mihi]. D Quidam totum interrogatiuè pronuntiant: nempe, [fuisset tum illos mihi ægrè aliquot dies?

At non quotidiâna cura hæc ángeret ánimum. P. *audio.* Güsbii 8

•D. εἰρωνεία, pro Nó audio, hoc est, nihil dicis.

A. *Dum expêcto, quàm mox véniat, qui ádimat hanc mihi consuetúdinem.* siddlasp 9

P. * *A'liis quia desit, quod amant, ægrè est: tibi quia súperest, [dolet.]* *Al. [dolet!] D Scire debemus & pronuntiatiuè, & per interrogationem hoc ipsum pronuntiari posse.* aadsdbip 10

•L. Corripit immodestiā. & collatione sui auget.

•D. Hoc cum pronũtiatione infert.

* *Amôre abúndas Antipho.* *G. Est iambus ad priores versus.* liss 11

nexione accipitur, quoties vtinam adiunctum habet quasi dicas, atque vtinam, vel vtinam autem ne incidisset. *Vtinam ne Phormioni suadere in mentem.*) Priscianus. Ne, cùm est dehortatiuum, indicatiuo non adiũgitur, sed imperatiuo, vt Virg. in sexto. Tu ne cede malis, sed cótra audentior ito. vel optatiuo: vt Terent. in Phor. Quod vtinam ne Phormioni id suadere in mentem incidisset. D Vetus elocutio, Vtinam ne Ennius in Medea, vtinā ne in nemore Pelio securibus cæsa cecidisset abiegna ad terrā trabes. Et Ne, pro non accipiendum.

6 *Neu me c.*) V Volentem trahere & cupidum haud difficile est. *Neu me cup. eò comp.*) D Bene hoc addidit ad excusationem. potuit enim dici, Non cõsentires. *Eò comp.*) Eo, ad vxorem ducendam. an Eò, in tantum? *Quod m. pr. est m.*) Bene quasi caput mali non in amore sit, sed in nuptiis.

7 *Non pot. ess.*) D More hominum loquitur: credit enim ex sequẽti satietate, quòd potuerit abstinere amoribus suis. *Non potitus ess.*) ἀντιπαραγωγὴ μετοχικῶς. Non enim, Sed potiri voluisti posuit: vt ille, Verùm anceps pugnæ fuerat fortuna: fuisset. hîc enim vtraque pars ponitur. *Fuisset*) V A minori incommodo. Nã periculi minus tum fuisset.

8 *At non q. c. h. ang. an.*) D Cùm amatoriè loquatur Antipho, errant qui putant eum pœnitere sui desiderii. nam si hoc est: nec maritus firmus videbitur fore. sed hoc dicit. facilius fuisse abstinere virgine intacta, quã ea cum qua iam consueuerit. & ideo subiungit, Dum expecto, quàm mox veniat, qui adimat hãc mihi consuetudinẽ. *Audio*) Audio per εἰρωνείας dicitur modò à contemnente dictum Antiphonis. *Audio.*) Omnia deridet Phædria, cupiens fructum amoris vel periculis adipisci.

Dum exp. quàm mox v.) D Non quando, 9
sed quàm citò: quia timet. *Qui ad h. mihi c.*) D Mirè non Amorem: tanquam amore carere potuerit, consuetudine non possit. Et nota proprietatem. nam Consuetudo specialiter de coitu dicitur. *Qui adimat*) L Qui patrem intelligit.

Alys) V Sententia est ex contrariis. Ex- 10
primitur autem affectus ille, qui ab Horatio Libr. 1. sermon. describitur, vt sua cuique sors displiceat, ac alios fortunatos iudicet. Diuersum autem epigrammatarius Poëta monet, Quod sis esse velis, nihilque mali. Gratior autem est sentẽtia antithesin amplificata. *Alys q. d. q. am.*) D Magnificentiùs Aliis dixit, quam si diceret Mihi. *Tibi q. sit p. d.* Laborauit vt ostenderet plus esse Dolet, quàm Aegrè est. & ideò insanum ait Antiphonem: qui in ea fortuna positus, quæ aduersa & contraria est, idem patiatur quod miser. & est figura ὑπόζευξις. Nam ad vtranque Aegrè est sufficere potuit. *Tibi q. sup. d.*) Id est, eo quod desideras, abundas. Ordo est, Tibi dolet, quia superest.

Amore ab.) V Propositio est, qua illum 11
fortunatum prædicat. *Amore ab. Ant.*) D Sic hoc pronuntiandum, quemadmodum solet cum stomacho dici vituperanti cibũ. Tu pleno ventre es. vult enim ostendere satietatis

hoc

12 diiſſſi * *Nam tua quidem hercle [certò] vita hæc expêtenda optândáque eſt:* *Al.[certe].*

13 adſuſibi * *Ita me dij bene ament, vt mihi líceat [tam diu] quod amo frui,* *Alu.[tandiu].*

14 ſisbidip *Iam depaſcici [morte] cúpio: tu coniícito cǽtera,* *Al.[mortem]*, ſiſdidip.

15 adidſſſi * *Quid ego ex hac inópia nunc cápiam, & quid tu ex iſtac cópia.*

16 ſſadſiſp * *Vt ne addam, quòd ſine ſumptu ingênuam, liberâlem nactus es:*

17 aiaſdiſp *Quod habes, ita vt voluíſti, vxôrem ſine mala [fama. * palàm]* *Al. [fama palàm.]* D *Multi ad ſuperius iungunt Palam.*

18 iſſbiſp *Beâtus: ni vnum hoc deſit, ánimus qui modéſtè iſtac ferat.*

* V. Confirmatio eſt ab optabili vitæ genere.
* D. Opportunus locus, in quo oſtēdatur quàm magno amore ſit poſſeſſus Phædria, cui par impenditur argumentum.
* L. Collatio. V ἀντίθεσις & paranomaſia ſuâ infelicitatē illuſtrat.
* D. σχῆμα παράλειψις. L Præteritio.
* V. Epiphonema eſt, beatus præſertim qui ſua ſorte contentus viuit.

hoc eſſe, non ratiocinationis, quod nūc quæritur Antipho. *Amore ab. Ant.)* Abundare dicitur, qui ſucceſſu proſpero affluit. Lucilius lib. iii.--Ille alter abundans. Cum ſeptem in locum Hiſpanus r a r p.

12 *Nam t.q.h.c.h.v.)* Bene Certó: quia ſuprà omnia cū Certo εἰρωνεία dixit. *Vita hæc exp.)* Vita dixit, vt oſtenderet etiā ſi non felicitas, ſed vita dicatur, optandam eſſe. Vita autem & mores ſignificat, & animam, & alimentum, & ſpatium viuendi. & fortunam accidentem viuentibus: vt modó. *Expetend'a.opt.que)* Propriè dixit, Expetenda, optandáque. omnia enim quæ amamus, aut induſtria, aut voto proueniunt: hoc eſt, aut in nobis ſunt, aut in fortuna poſita.

13 *Ita me)* V Votum eſt amatoris ſatis ridiculum, vt ſit amantium amentia. *Ita me dij bene ament, vt mihi liceat)* D Neceſſariò iurat: quia quod dicturus eſt, ſolis amatóribus videtur eſſe credēdum. *Tamdiu q a.fr.)* Quâdiu vxore fruitur Antipho. An tam diu ἐνεργητικῶς? *Tam d.)* Tantiſper, hoc eſt, vel tantillo tempore. *Quod amo frui.)* Deeſt Eo: vt ſit, Eo quod amo, frui.

14 *Iam depaciſci.m.c.)* Pactionem tranſigere *Tu coniic.cæt.)* Aut Cætera abundat, aut deeſt Per: vt ſit per cætera.

15 *Quid ego ex h in.n.c, & q.tu ex i.c.)* B Pulchra ex contrariis compoſitio eſt. Copia, Inopia: Amici, Inimici. *Quid ego ex h.in.n.capi.)* D Infortunium ſcilicet. *Et quid tu ex iſta copia)* Fructum ac felicitatem. *Vt ne)* Quod Græci ἵνα μή.

16 *Vt ne add.)* παράλειψις figura, in qua velut ex abundanti enumerantur adlecta. V Præteritione beatitudinem pulchritudine ſponſæ amplificat. Primò eſt ingenua. Euripides tamen optimis diuitiis antepoſuit, Τῶ γὰρ πλούτου ἐδ' ἄριστος, φρονιμου λέχος ευρεῖν. Quid quod & eiuſmodi idem alibi virtutis penu appellare non dubitauit? Ταμεῖον ἀρετῆς ἐστι γενναία γυνή. Deinde eſt liberalis, liberali ingenio prædita. Poſteà eſt beneuola & animo mariti grata: de qua ſic Euripides, ἄριστον ἀνδρὶ κτῆμα συμπαθὴς γυνή. Poſtremò eſt honeſta, bonis moribus prædita, & ornata. Talis enim núquam ſatis pro dignitate laudari poteſt, vel Euripidis eiuſdem teſtimonio. *Sine ſ mg.li.)* D Contra ea quæ patitur, illa poſuit omnia: huius in amore copiam: ſuam inopiam. huius deſyderium nullo conſtitiſſe ſumptu: ſibi à lenone fuiſſe emendam puellam, huius ingenuā: ſuam: ſeruam. huius liberalem: ſuam Citharīſtriam. hūc nactum eſſe: ſe ſectari tantùm. huius vxorem: amicam ſuam. huius amorem: amicam ſuam. huius amorem maritalem eſſe: ſuum velut prodigi, velut ſcortatoris. *Ingenuam liberal.n.es)* Hoc natalium: illud morum eſt.

Quòd h. ita vt vol.) Voluiſti ſubdiſtinguē- 17 dum eſt, & ſic legendum Vxorem. Erit enim ὑπερβατικώτερον. *Vt voluiſti, vx.)* Bona præparatio vxoris futuræ.

Ni vnū h.d.an.qui m.i.f.) B Beatus tu qui- 18 dem Antipho, ſi adſit animus æquus, tolerās, & in aduerſis minimè querulus. Dic ergo Modeſtè, id eſt, cum modo moderatè. D Saluſtius libro ſecundo, Modeſtus ad omnia aliæ niſi ad dominationem.

•V. A suo infortunio amplificat.

•Adagium. [1] Vera sententia.

•Felicem dicit eò quod non amet nuptam.

A'. Velut [cum dis. ...]

'R. Al. [amittere.] sed mendosè.

•V. Parasceue est ad sequentem scenam.

In [loc. huc] & [hic] h vim habet consonantis.

•Semper enim metuit nimium præsaga mali mens.

19 *[Quid] si tibi res sit cum eo lenône, quo cum mihi est, tum senti us. D.[Et]. { fasfix6 fasis

20 Ita plerique ingénio sumus omnes, * NOSTRI NOSMET POENITET. asaassi

21 A* At tu mihi contrà nunc vidêre fortunâtus Phédria, sasiissp

22 Cui de integro est potéstas étiam consuléndi, quid [velis] sidsss

23 Retinêre, amâre, [amittere.] ego in eum incidi inféelix locum, aisbiisp

24 Vt neque mihi eius sit amitténdi, nec retinéndi cópia. { d'issasp dr

25 Sed quid [hoc] est! *videóne ego Getam currêntem aduenire [huc!] G.[huc aduenire].ddbissiv. M[Sed hoc quid est? videon' ego aduenire huc currentem Getam?]sibiissp. ssbbsij

26 Is est ipsus: *hei timeo miser, quam [hic] mihi nunc [re nuntiet.] G.[nuntiet rem.]sibidsiv: vel sibidsiv. translato vim præcedentem versum in quo legatur [huc aduenire]u. M[Is ipsus est. PH. timeo miser, quam nunc mihi huc rem nuntiet.]sidassp. { sibisasp s

19 *Et si tibi res sit cum eo l.)* Et modò nō connexiua, sed inceptiua coniunctio est. Salustius libro secundo, Et Pœni ferunt aduersus. a n c m. *Quod si tibi res sit)* [a] Id est, contextio sic Laurentius interpretatur in opere quod scripsit de Dialectica. *Sentias)* [b] sic alibi, Sit rogas sensi.

20 *Itaq. plerique &c.)* [c] Sententia hæc acclamat, qua paucos sua sorte contentos esse indicat. [d] Quòd hic simpliciter à Terentio dictū est, Horatius per metaphoram extulit, Optat ephippia bos piger, optat arare caballus. significat enim humanis ingeniis insitum esse, vt semper alienam sortem magis mirentur, suam contemnant ac fastidiant. Optent inexperta, experta damnent. Idem Ouidius dixit eleganti & ipse vsus allegoria, Fertilior seges est alieno semper in aruo, Vicinúmque pecus grandius vber habet. *Ita plerumq. (.e n.n.p.)* [b] παρίαμβον tertiū. In Andria, quod pleríque omnes faciunt adolescentuli. & est ἀρχαϊσμὸς vt, Accede ad ignem hunc. Iam calesces plus satis. *Nostri n.p.)* Pœnitet eum qui parum putat. ergo ipsi nos, inquit, nostra contemnimus. Sic & in rie aut. At enim dices, Me quātum hic operis fiat, pœnitet.

21 *At tu)* [c] Rursus Phædria fœlix iudicatur: & esto hic propositio.

22 *Cui de.)* Confirmatio est ex collatione per liberam voluntatem, & electionem, quæ Phædriæ est, Antiphoni non item. Eodē pertinet & illud D. Pauli qui liber es, cur ligari cupis? Est autem commodum politicum tantum. Præsens autem locus vagæ libidini conuenit, non honesto matrimonio. *Cui de integro)* [D] Post, deinceps. An De integro, id est, integris rebus? *Quid velis Retinere, amare, am.)* An coniunctè legendum est, Quid velis Retinere? vt duo sint. Amare, Amittere, quia & infrà duo reddit, Vt neque mihi sit amittendi neque retinendi copia Amittendi, propter amorem: Retinendi, propter patrem.

24 *Amittendi)* [B] Budæus, amittere, inquit, dimittere est. & citat hunc locum, & alterum ex secunda scena Phormionis, Hunc amitte quæso.

26 *Hei t.m.)* [D] Hei interiectio ingemiscentis est. vt, --Hei mihi, quantum Præsidii Ausonia, & quantum tu perdis Iule. *Hei timeo m.)* Quàm rectè iam timet: quia in metu semper est præsaga mali mens [B] Seneca Peccātium, inquit, maxima pœna est peccasse. Secundæ pœnæ sunt timere semper, & expauescere Iuuenalis in Satyra XIII. --Scelus intra se tacitum qui cogitat vllum, Facti crimen habet. cedo si conata peregit, Perpetua anxietas.

ACT. I. SCEN. IIII.

ARG. In hac scena serui concurrentis officium est, tendens ad perturbationem Antiphonis, quem oportet abesse è conspectu patris usque ad cognitioné rerum, & καταστροφῆς fabulæ. Initiò seruilis est trepidatio ac deliberatio imminente infortunio. Vbi senem è Cicilia rediisse intellexit: quo etiam nuntio à Geta ad Antiphonem perlato, illum adeò reddit trepidantem & meticulosum, vitante conspectum patris, quamuis à Geta confidenter instructus comparere minimè sit ausus: imò propere abscedit. atque ex conscientia ita perturbatur, vt nusquam animo consistat. Phædria tamen consilium init, quo iratum senem placaret, quem Geta consulendo adiuuat. Remanent igitur allocuturi senem Geta & Phædria, ac sese mutuò in illum instruunt exortántque. Atque hic est initium epitaseos & tota hæc scena est suasorii generis. *Theses.* 1 Malè sibi consci perturbatissimi sunt. 2 Dies reuelat omnia. Nam nihil tam occultum, quod non dies patefaceret. 3 Tam locutione seruili parentes irati incéduntur, quàm taciturnitate indignantur, & purgatione frustra laborant. 4 Seruorum est cōnasare aliquid & fugitiuum esse. 5 Heri vt plurimùm sunt imperiosi, & monosyllabi. 6 Malè sibi conscii tribus verbis vix auditis magis perturbantur. 7 Serui insidiosè heris suis succenturiate solent. Nihil esse instabilius, & minùs diu durans voluptate ea, quæ ex amore temerario oritur, hac scena exprimitur. Et ferenda esset voluptas, si non semper magis fine suo læderet, quàm antea vnquam iuuisset: quare profectò non hominum, sed bestiarum iudicanda est, Seneca ad Lucilium: Dimitte istas voluptates turbidas magno leuandas. Non venturæ tantùm, sed prætéritæ nocent. Quemadmodum scelera etiam si non sint deprehensa cùm fierent, sollicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum voluptatum, etiam post ipsas pœnitentia est. Non sunt solidæ, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt. Aliquod potiùs bonum mansurum circunspice. nullum autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola virtus præstat gaudium perpetuum securum. Quod & Plautus in Amphytrione prodidit, Satin' parua res est voluptatum in vita atque in ætate agenda præquam quod molestum est? ita cuique comparatum est in ætate hominum, ita diis placitum, voluptati vt mœror comes consequatur, quin incommodi plus malíque ilico adsit, boni si obtigit quid.

Vers. gen. Trochaici duo & viginti: è quibus vnus monometer hypercatalecticus, siue fragmentum ex anapæsto & dactylo. nempe duo-uicesimus: vnus dimeter cat. nempe decimusquartus: vnus tetrameter acat. videlicet vndecimus, qui & iambicus tetrameter hypercatalecticus censeri potest: & vnde viginti tetrametri catalectici: nempe secundus, vndeuicesimus cum tredecim sequentibus, & tricesimus quintus, cum tribus sequentibus. Reliqui omnes sunt iambici, iique acatalectici, excepto decimoséptimo catalectico tetrametro ex catalect. ex verò sedecim sunt trimetri, videlicet septimus, & vndequadragesimus cum quatuordecim sequentibus ad finem vsque scenæ: & quatuordecim tetrametri, nempe primus, tertius ac tres sequentes, octauus & duo sequentes, duodecimus ac sequens, quindecimus ac sequens, & tricesimusquartus ac sequens.

GETA. ANTIPHO. PHAEDRIA.

1 {xbaiddbp} NVLLVS es Geta, nisi áliquod iam tibi consilium célere repéreris: — Protasis, & consultatio quomodo placent senem.

2 aisacstv *Ita nunc imparâtum súbitò tanta te impéndent mala:* — L. Te. pro Tibi, quod vsitatius est. Impendēt, imminét.

G. Si a in [ita] quis longari credat, hic erit iambicus acat. i sidlisp. Mu [subito nunc imparatum]. bisilisp.

1 *Nullus es)* Seipsum alloquens, miserrimum se esse conqueritur. Hic est propositio. Nullus es Geta, nisi sibi prospexerit. Rectè Plautus in Mustellaria canit, Nihil est miserius quàm animus hominis sibi conscius. Et Iuuenalis, Satyr. 13. Cur tamen hos tu Euasisse putas, quos diri conscia facti Mens habet attonitos? &c. Sic & Orestes apud Euripidem interrogatus de morbo quo contabescit. ἡ σύνεσις, ὅτι σύνοιδα δείν' εἰργασμένος. perire cùm sibi malè sit conscius, ὁ σύνεσις ... Ediuerso iucundissima res est probè sibi esse conscium. Sophocles, ... Et prouerbium est. Conscientia mille testes. *Consilium celere)* Hoc Celere, neutraliter dicitur. *Ita nunc)* Confirmat à periculo propter malorum subitaneorum magnitudinem. *Subito te imp. m. Quae n. v. d. sit)* Accusatiuo. Respondit se uo casu Impendent. aut ... pro, In te yend

*Quæ neque vti deuîtem ſcio: neque quo modo me inde[éxtraham:] dſſbiiſp 3

(Nam non poteſt celári* noſtra diútiùs iam audácia) ſiſſaiſp 4

Quæ ſi non aſtu prouidêntur, me aut herum peſſúndabunt. ſſiſiſi 5

A.* Quídnam ille commôtus venit? G. tum,* témporis punctum mihi ſiſiſiſi 6

Ad hanc rem eſt: herus adeſt. A. quid iſtuc [eſt mali?] idiiſi 7 Al. [mali eſt?] G ſed verſus non conſtat.

G.* Quod cum audierit, quod eius remédium inuéniam iracúndiæ? ſaidiaſi 8

Loquárne? incéndam. táceam? inſtîgem. purgem me? LATEREM lauem. iſdſſiap 9

•V. Ratio. Confirmat à neceſſitate. Quia cõſilii inops eſt.
Al. [abſtraham:]
•D. Bene, Noſtra: quia ipſe partẽ maximã culpæ ſuæ tenet vt magiſter.
•V. Hæc ſecũ admirabũdus loquitur.
•L. Difficultas à tẽpore.
•D. Quod, Scilicet Quod vxorem duxit Antipho. Bene verò hoc non addit. ſecum enim loquitur.
• L. Subiectionis ſchema cũ prouerbio.
•M. Id eſt, Inuci-

pendent mala. Cùm ſuprà, Nullus es Geta, dixerit: hic tranſitum fecit ad primã perſonam.

3 *Quæ n. vti d. ſcio)* Ruina aut vitanda eſt, aut extrahenda ſunt ex ea, corpora quæ oppreſſerit. *Diuitem)* Antè quàm irruant. *Inde extr.)* Cùm irruerint.

4 *Nam non p.)* V ἀνθυποφορὰ occurrit, factum non poſſe celari. *Celari)* D Nigidius quærit, vtrum plenum ſit, an preſſum?

5 *Quæ ſi.* V A futuro malo non ſatis ſibi proſpicientium.

6 *Quídnam ill. comm. v.)* D Modò Commotus, perturbatus atque conterritus. Hîc oſtendit Poëta idcirco confuſum Getam induci, vt de eius metu Antipho terreatur. *Tum t. m. p.)* Punctum, pro momentũ. vt Lucilius in XIIII. Puncto vna hora • & qui quoque inuaſit. *Punctum)* Anguſtiſſimum ſpatium. *Tum s.)* V Ab importunitate propter temporis anguſtiam. Anguſtiſſimum enim temporis ſpatium hac formula ſignificatur. Eſt enim punctum indiuiſibile, & minima lineæ pars. Hac autem ſæpe Cicero vtitur: vt in Verrem, Dũ iſte punctum temporis vacuum peccato præterire ſit paſſus. Liuius, Puncto, inquit, ſæpe temporis maxima rerum momenta vertit. *Temporis p. m. Ad h. r. eſt)* B Laurentius libro ſexto, Neque verò ſicut reperitur Fundus & Fundum, ita reperitur Punctus & Punctum. Errántque Philoſophi cùm Punctus & linea dicunt. Nam de Punctum, quod eſt breuiſſimum tempus, nulla lis eſt. Quidã pro eodem ſignificatu Momentum accipiunt. cuius eſt Punctum tamen aliter eſt. breue enim tempus ſignificatur per illud, per hoc verò breuiſſimum. Horat. Quid enim? Concurritur horæ momento. Apud Mathematicos punctum minimum quiddam eſt in dimenſione corporis, adeò vt diuidi non poſſit.

7 *Ad hanc rem)* D Ad deliberandum quod ago. *Herus adeſt)* Vultu triſti ac ſuperciliis arduis hoc dicendũ eſt. *Quid iſt. m. eſt?)* Mirè περὶ τὸ Herus adeſt, Quid iſtuc mali eſt, poſuit ex perſona Antiphonis: cui pro calamitate eſt patris aduentus.

8 *Quod cum aud.)* V A difficultate remedii. *Quod eius r. in. ir.)* D plus eſt quàm ſi diceret, nullum. Propriè Remedium, quaſi Iracundia morbus ſit. & cui per remedia ſit ſuccurrendum.

9 *Loquar)* V Eleganti ſubiectionum congerie magnitudinẽ amplificat. & conſtat dilemmate quodam, Aut loquar, aut taceam. vtrinque ſua ſunt incommoda, neque purgationi locus erit vllus. Lauare autem laterem eſt omnem operã perdere, eſt nihil proficere. *Loquárne? inc. t. inſt.)* D σχῆμα διαπορήσεως. Duo ſunt quæ fieri in placando ſolent, aut loqui, aut tacere. Sed quid vult ſibi Purgem me, cùm idem ſit Loquar? an quia poteſt purgatio & per defenſorem, patronúmue induci? ſic quidam putant. Sed melius eſt hoc, vt perturbatæ & ſeruilis imperitæ quæ perſonæ verba ſine arte eſſe, & vim ſignificati non habere. B Eraſ. in opere De conſcribẽdis epiſtolis dicit hic eſſe Subiectionem. Eſt autem Subiectio, in qua quærimus quid pro aduerſario, aut cõtra nos dici poſſit, & properè per ſingulas interrogationes ſubiicimus rationes, quibus quod dictum eſt aliter eſſe oſtẽdimus. *Loquárne? inc.)*

Quia

10 idsbaa=i- *[Eheu] *me míserum: cùm mihi páueo, tum [A'ntipho me excrúciat ánimi:]* G.[Heu] & [me excruciat animi Antipho] sadbsbai.

11 {sdsdsfsi / susasat} **E'ius me miseret: ei nunc tímeo: is nunc me rétinet: nã absque eo esset,* Go. Tollendum [esset], sdadidsi: aut notandum nouum erit locutionu genus: aut ita oratio distinguenda, [nã absque eo esset Recte ego mihi vidissem.] A Muretus reiicit [Esset] in sequentem versum, qui tum ita dimetietur, sdasaesp: & eliso s in [vltus], sdasasp.

12 distlsisp *Rectè ego* mihi vidissem, & senis essem vltus iracundiam.* G. Hic censeri potest trochaicus cat. dasatstu. P. Alii omittitur [ego], sed perperam, sisdsisp, vel iasatstu.

13 assdsai *A'liquid conuasâssem, atque hinc me conijcerẽ [prótinus] in pedes.* D. [protinam] fuit: & sic Nigidius legit assidiii.

14 tstu A. *Quam hic fugam, aut furtum parat!*

15 aididsi G.* *Sed vbi Antiphônẽ repériam! aut qua quǽrere insístam via!*

operam impendã. D ματαιοπονία, ατίρθιν πλύνεις. * Exclamatio stupentis, V qua πάθος mouet. * D. Figura πολύπτωτον Eius. Ei. Is. L. *Absque*. prò nisi, aduerbialiter, * D. Vt dicimus, Vide tibi, & Videte vobis. Et rectè *vidisse*, pro, prouidissem, *Conuasassem*. i. cõportassem aut collegissem furtim, R cõpilassem, in sarcinã cõposuissem quæ auferre mecum atque asportare voluissem. * Verba deliberantis.

D Quia iracundia ignis est. *Taceam! instigem*) Instigari propriè fera dicitur. *Laterem lau.*) B Græci parœmias aliquot in vsu habuerunt, quibus operam inanem significarent, vt πλίνθον πλύνεις. Id est, Laterem Lauas. Theocriti versus est ab Erasmo versus. Et nigrã silicem lauisse liquentibus vndis.

10 *Cum mihi p.*) D Cùm. præterquam quòd. significat modó. *Tum Ant. me excr. an.*) τò ἰδιωτισμὸ. pro eo quod est, propter Antiphonẽ me excrucio. *Excruciat an.*) V Exaggerat ex alterius mali accessione, & est hellenismus. Nam genitiuus hic ablatiui loco, quo Græci carent, ponitur. *Me excr. an.*) D Sic in Hecyra, -Fecit animi vt incertus foret. Veteres figurabant hanc locutionem.

11 *Eius me mis. ei n. t.*) Miseret præteritorũ: Timeo de futuris. *Eius me m. ei n. t. is n. me r.*) B Polyproton est in his tribus, Eius, Ei, Is. Et dicitur casuum varietate distincta oratio, à πολὺς, quod est multus, & πτῶσις casus, quasi multorum casuum: vt si dicas, Pater hic tuus. Patrem hunc appellas? Patris tu huius filius es! *Is nunc me ret.*) D Si retinet, quomodo excruciat! *Nam absque eo esset*) Si ad eum res non pertineret: id est, si meum tantummodo peccatum esset hoc ipsum. B nisi ille obstaret, cui & metuo. Plaut. alibi. Si particulã addidit, Nã exædificasset me ex ædibus, si absque te foret.

12 *Rectè ego*) V ἰδιωτισμὸν ostendit se magis afflictum esse propter herilem filium. *Rectè ego m. v. & s. ess. vlt. ir.*) D Facetè seruus occasionem melioris conditionis esse existimat fugæ causam, tanquam sibi per eam & libertatis genus præstare posset, & prædam. *Et senis ess. vlt. ir.*) Senis maluit, quàm Domini, dicere: vt in ipso nomine & hortamẽtum impunè fugiendi appareat. & simul quia nõ Iram. sed Iracundiam dicturus erat. nam Ira, de causa: Iracundia de moribus. *Et s. vlt. ess. ir.*) Non dixit Euasissem: sed vltus essem. faciunt enim serui fugiendo. vt dominos pœniteat iratos fuisse. Sic Virg. Vlta virum, pœnas inimico à fratre recepi.

Conuasassem) V Compillassem. Vetustas enim furaces & fugaces seruos habet. Posterioris enim notatio est. Nam se in pedes cõiicere nihil aliud est, quàm fugere aut fugacem esse. Itaque paulo pòst vtriusque tã furti, quã fugæ fit mentio. *Conuasassem*) D Figuratum est à colligendis vasis. M Conuasare, teste Nonio. est furto omnia colligere, nempe quæ rapere & subducere velis, in sarcinas cõponere. B συσκευάζω dictio composita à σὺν præpositione & σκεύη vasa, quæ si simul componas, ad verbum Conuasare sonabunt, itaque ad Græcorum imitationem Terent. dixit Conuasare. Budæus in annot. *Hinc me c.*) D ἀπὸ τοῦ Rectè ego mihi vidissem. 13

Quam hic fugam) Conijcerem in pedes. 14 *Aut furtum p.*) Aliquid cõuasassem. *Quam hic f. aut f. p.*) Iocunda ἀντίθεσις. prius enim furtum, quàm fuga occurrere debuit.

Sed vbi) V Sollicitum Antiphonem reddit itaque hic verba deliberantis subduntur. 15 *Sed vbi Ant. rep.*) D Sed pro Ergo: vt sit, Ergo vbi Antiphonem reperiam! an Sed finis super

*D. Ad hoc diu auditur Geta. & ipse nô videt adolescêtes:vt plus terroris illis incutiat, dum secum loquitur.
L Hem, indignâtis.
D Pro imperio, I imperiosé.
*D. Mirè expressit affectû de timore properantis.
D. Verbo, dceſt Vno.
D. [PH.]
*D. Patrem vidi, dicturus Geta, præuêtus est ab eo, quem timor intelligentem fecerat. L Meúmne? sub. Patrem vidisti.
*D. Iam flet Antipho, & adhuc non intelligit Phædria.

P. **Te nóminat*. A. *néscio quod magnum hoc núntio expêcto malum.* fidſſ:sp 16

[P. *Ah, sanúsne es?*] G. *domum ire pergam: ibi plúrimùm est.* P. *reuocêmus* Ge.? P. Ah sanú ne es?]vt sit monometer.ip:domûo.ſ tô. Domum ire pergam, vbi plurimum est. P. reuocemus hominē. A. sta ilico. G. hem, sit iambicus tetrameter acat. iiaiabip. ſſiiaiav 17

Hóminem. A. *sta ilico*. G. *hem,* { ar / ad } 18

Satis pro império quisquis es. A *Geta*. G. *ipse est, quē vólui óbuiám.* G. Hic vi. erit, i.e. est iambus tetr. acat. idſiitap. { cartſdtv / a } 19

A. **Cedò quid portas óbsecro? atque id (si potes) verbo éxpedi.* aſtſtſt- 20

G. *Faciam*. A. *elóquere*. G. **modò apud portum*. A. *meúmne!* G. *intelléxti*. A. *óccidi*. [G.] *hem.* G. Vel abaſiſſp. { abaſ.ſtv / abaſſ } 21

A. **Quid agam!* P. *quid ais?* G. *húius patrem vidísse me, pátruum tuum.* G. Potest & hic videri iambicus acat. aaſiliap. { aaſ.tdtv / aaſt } 22

A. *Nam quod ego huic nunc [subitò] exitio remédiū inuéniam miser!* Vel [subitò] nam D Subito & aduerbiū & nomen est. Cum subito assurgens fluctu nymbosus Orion. d:aabdtv 23

gloris sententiæ est: vt Salu. Sed Metellus in vlteriore prouincia. *Reuersam*) Si alicubi cesset. *Aut quaq ins v.*) Si alicubi ambulet: omnis enim qui quæritur, aut cessat, aut ambulat.

16 *Nescio q. m. hoc n. exp. m.*) Disertè locutus est. Nescio quod magnū hoc nuntio expecto malū: pro eo quod est, Nescio quod magnum malum hunc mihi nuntiaturum arbitror.

17 *Sanúsne*) V Correctio timiditatis est, quæ nonnulli: est quædam tristitia. Sed hoc discrimine ponendum est, aut malum iam præsens est, & lædit, est tristitia: aut imminet iam futurum, timor & pauor est. Itaque timiditas est tristitia quædam ex imminente malo. Id tamen vtrique affectui familiare est, vt anima videatur satagere & consilium quærere, vnde confunditur & terrerit. Quare verè rogat, Sanus es, cùm hic anima satagat, & consilii sic confusa sit, vt nesciat quid porrò faciundum sit. *Domum ire p.*) D Hoc nos immutatis dicimus, Domum pergam. *Ibi plur. est*) Ostendit ab initio se domum pergere. & sic videtur deliberasse. *Ibi plur. est*) Scilicet propter amorem vxoris suæ. *Plurimum*) τὸ πλεῖστον.

18 *Reuocemus hominem*) Comicè & moraliter addidit. Hon inē. *Sta ilico*) Ille, Reuocemus hominem, dixit: hic, non progredi iussit.

19 *Satis pro imp. q. es*) Hic ostendit culpæ conscientia nullam authoritatem reliquam in magistro Geta.

20 *Cedò quid*) V Sicut antea imperiosus fuit, ita nunc est pro imperio monosyllabus, & timiditati plurimùm conuenit. *Cedò quid p. o.*) DVt, Si vera feram, si magna rependam. Nam Ferre & Portare, de negotiis maioribus dicitur.

21 *Eloquere*) Aliter ostendit quid est, Verbo expedi: dicēdo Eloquere. *Modò ap. p.*) V Narratiuncula est quàm breuissima, atque trium verborum per ecclipsin, sed malè conscio est longissima. Decorum quoque valde iocosum in orationis breuitate obseruatur. *Occidi*) Propositio est orationis ἐκ τῆς λειπτικῆς, qua se miserrimum & perditissimū esse exponit. *Hem*) D Propria, & sua cuique personæ exhibuit: celeritatem ex præsagio metuenti Antiphoni: & tarditatem intellectus quieti pectoris securo Phædriæ.

22 *Huius p.*) V Ecliptica est narratio, priore tamen copiosior. *Huius p. v. me p. s.*) D Mirè Poëta Antiphoni minus quā oporteret, & Phædriæ plus quàm oportet fecit loqui nuntium. Ille enim penè diuinat ex metu: hūc tardum securitas facit. *Huius p. v. me. p. s.*) Reddit vtrique proprium: vt & ille qui timebat, paucis intelligeret. & ille qui securus erat, pluribus edoceretur.

23 *Nam quod e. h. n. s.*) Nam aut subiunctiua coniunctio est superiori dicto, quod ait. Quid agam?

24 *Quòd si eò meæ fortúna rédeunt,* * *Phánium, abs te vt distrahar,* G. Potest & hic esse iamb cus, xissdlisp. & eo me ad syllabe fit. o. iisdlisp. — * D. Amatoria ἀνατροφὴ per ἀνατροφὴν ad affectum.

25 * *Nulla est mihi vita expeténda.* G. *ergo istæc cùm ita sint A'ntipho,* G. Vel. sisisdsi. — * D. Sine Phanio scilicet.

26 *Tanto magis te aduigiláre æquū est:* FORTEIS FORTVNA ADIVVAT. G. vel. sidssssp. — Sententia Virg. Audaces fortuna iuuat.

27 A. *Non sum apud me.* G. * *atqui opus est nunc, cùm maximè,* * *vt sis A'ntipho:* — * A necessitate vrgente.

28 * *Nam si isénserit te timidum pater esse* *, *arbitrábitur* — * D. Apud te subauditur.

29 *Commeruisse culpam.* P. *hoc verum est.* A. *non possum immutarier.* — *Al. si te senserit, tunc timidum esse, non fiet elisio, & versus erit iambicus acat. ssiaaiip.*

agam: aut ἀνατροφὴ est. Nam quod, pro Quódnam. & est confirmatio ab effectu timoris, & summo periculo, Quia consilii inops sum. Illud igitur prudenter dictū est, Pauor mihi sapientiam omnē ex animo expectorat. Contrahitur enim animus de eo, quod cuiquam malum videtur, & hoc aduentat. Siquidē metus ex periculi considteratione fit: & qui plus considerant, plus timent, vt prudentes, sobrii, & experti. Quare Aristoteli Metus est mali appropinquantis phantasia. Contrà vero in periculis præsentem adesse & consilium è re nata posse excogitare, sicut de Annibale Liuius, & de Iugurtha Salustius scripserunt, est fortissimorum, acutorum, & magni ingenii. *Incommiam miser!)* D Cum Ego suprà dixerit, ἐμφατικῶς addidit Miser.

24 *Quod si)* V Alterum timet periculū, quod amator sibi fingit: & est ἀνατροφὴ quæ amatorū affectū planè adumbrat. *Quod si eò m. fort. r.)* D Tragicè amator hoc neg tiū fortunas omnes dicit esse. *Fortuna red.)* Bene Redeūt: quasi in peius, & à processu retrò, & in deterius. *Abs te vt d.)* Non dixit, A me distraharis. Et vide verbum vim cohærentis ostendere.

25 *Nulla est m. v exp.)* Nulla, pro non: aut nullius conditionis quasi dicat. Ne deorum quidem vita mihi dulcis est sine te. *Nulla est m. vita expetē.a)* Sine Phanio. *Ergo ist.)* V Aptè connectitur κατασκευὴ oratiuncula ex collatione periculi præsentis, & ex nimio amore Antiphonis animum labascentem confirmat. & hic à necessitate argumentum vigilādi est, in quo statuitur & propositio.

26 *Tanto m. te adu.)* D Ad, vim auctiuam nūc habet: vt, Adlaudabile, Admirabile. *Forfort. ad.)* παροιμία. Et Forteis accusatiuus pluralis est. V A possibili per sententiam prouerbialem, quia trepidantes confirmantur, ab vsu rerum sumptam. Audacia enim est, cùm animus vel ad depellenda mala, vel ad ardua bona consequenda maiore sanguinis feruore atque fiducia exurgit & rapitur. Nam fiducia sic & fortitudo oritur, aut aucto intrinsecus calore, nempe ex vini haustu, aut ex iis, quæ cor corroborant, aut affectu aliquo feruenti Ira, amore, cupiditate, metu maioris mali, quæ vel in ignauissimis animositatis loco sunt. *Forteis fort. ad.)* B Admonet adagium fortiter periclitandā, nam his plerumque res prosperè cedere, propterea quòd id genus hominibus fortuna quasi faueat, infensa iis qui nihil audent experiri.

27 *Non sum ap.)* V ἀντικατασκευὴ per timiditatis imaginem: & istorum affectuum, cōtrariorum insignis est velut exemplaris concertatio D Id agitur vt suprà diximus, queadmodum Antipho præsens non sit: quem neque conuenit contra patrem aliquid dicere: neque rursum præsentem opprimi à patre ex argumento est.

28 *Nam si)* V A signo & coniectura colligit timorem esse excludendum. *Nam si te s. t. p. e. arb. c. c.)* D Sic Salustius in historia, Ira fiducia quam argumentis purgatores dimittuntur. *Nam si te s. tim.)* Timidum, pro timentem. Vt, Addit se sociam, timidisque superuenit Ægle. Virgilius.

29 *Commeruisse c.)* Pro commisisse. *Hoc v. est)* Congruè fit, vt & Geta & Phædria audaciores sint, qui & absque amore sunt: & hos oportet obiici pro Antiphone irato seni. *Nō possum imm.)* Vim negantis hoc habet, quod ait, Immutarier ostendit enim naturæ suæ timiditatem nullis adhortationibus elici posse.

• Culpæ suspitio ex timore. [L] argumentum à signo.
•L. A maiori victoria confirmatio.
•Dialectica illatio à minore.
•D. [illegible] pro ite licet. [L] q.d. abeamus: formula à foro sumpta.
•Expressio simulantis audaciam. Hæc in gestu consistūt.
•V. id est, hoc vultu.
D. Et hoc non plenæ cōsentionis est, quod ait Propemodum.
D. *Protelet*, protrahat, præueniat, exagitet, [L] perturbet.

G. * *Quid fáceres, si [áliud quid] grániu tibi nunc faciúndum foret?* ddſaaatv — 30
Vel, ddlaidſp.
R Al. aliq-id], dddtſatv.
A. * *Cùm hoc non possum, illud minùs possem.* G. *hoc* {ſſſ, ſatt / ſſd} — 31
nihil est Phádria: * *ilicet,*
Quid comérimus óperam frustra! quin ábeam! P. sbaſddt — 32
& quidem ego. A. *óbsecro:*
Quid si assimulâbo? * *satin' est?* G. *garris.* A. *voltum* ſabſſſp — 33
contemplámini: hem,
Satin' sic est? G. *non.* A. * *quid si sic?* G. * *propémodum.* iſſsbſſi — 34
A. *quid si sic?* G. *sat est.*
Hem istuc serua: & verbum verbo, par pari vt respóndeas, ſſſſtſt — 35
Ne [irâtus suis te] ssanis dictis protêlet. A. *scio.* ſſſſſt — 36

Al. [te iratus suus]: [G] *sed versus non constat.* [M] [U] *[suus te iratus].* tſſſſſt-. [R] *[te iratus suus sanidicis dictis]* [E] *vel, verbis]* [A] ſſtaſſt: *& [suus] monosyllabo fecio.* ſſiaſſt-. [R] *al. omittitur. [sanis], sed perperā.*

30 *Quid faceres)* [V] Reprehendit nimiam timiditaté Antiphonis à minori ad maius. Hoc enim est leue, illud graue. *Quid f. si al. q. gr. t. n. f. f.)* [D] Bene Grauius: quia hoc graue. vt videas ipsam adhortationem vim habere concedentis graue esse quod geritur.

31 *Cum hoc n. p. ill. m. p.)* Hoc intulit [illegible]. Nam videbatur hac interrogatione adduci posse ad sententiam percontantis. & hæc ars est Dialectica contra [illegible], cum malè respondendo callidè interrogantis intertumpimus argumentum. *Hoc n. est Phæd.)* Vtrum Hoc relatiuum? an Hoc cum contemptu, pro, hic Antipho nihil est. Sic Cicero in Verrinis, Etsi hoc nescio quid nugatorem sciebam. pro hunc. *Ilicet)* Sępet ilicet finé rei significat, vt Actum est. Sic iudices de consilio dimittebantur, suprema dicta cùm præco pronunciasset Ilicet: quod significat ire licet. [V] quemadmodū apud nos in Liturgia extrema per Diaconum pronuntiari solet, Ite missa est, qui ritus à gentium sacris est mutuo sumptus. Nam Apuleius libro nono memoriæ prodidit in sacris Isidi sub finem pronuntiari solitū [illegible]. ita & Missa pro missione à Cypriano vsurpatur.

32 *Quin abeam!)* [D] Hic terrore commouet Antiphonem. & Quin dicit, pro cur non. *Et quidem ego)* Ordo, Et ego quidé. & deest Abeo.

33 *Assimulabo)* [V] Attentem me metum posse deponere. • *Quid si ass.)* [D] Audacem scilicet. *Obsecro, quid si ass. satin' est)* Adeò memorale vitium est, ex conscientia pauor. vt ipse quoque Antipho nitatur contrà, neque quicquam promoueat. *Satin' est)* Hic locus actoris magis, quàm lectoris est. ostenditur enim conari ad simulādam audaciam, quo magis ridicula est, formidulosa persona.

34 *Sat est)* Non dixit, Bene est: sed, Sat est. & vide vix ad hoc ipsum esse peruentum.

35 *Hem istuc serua)* Dicendo Serua, ostendit iam incipere deperire, quod finxit atque assimulauit audaciæ. *Hem istuc s. & v. v par p. vt r.)* Animaduerte, & quid doceat, & commachinetur artifex Poëta, qui debitum reddat rebus atque personis. *Verbum v par p.)* Duo dixit: non tantùm Verbum verbo, sed Par pari. *Verbum)* [V] A modò, vt scilicet tibi semper conites. Mendacem enim memorem esse oportet. Sunt autem certæ notæ timoris, vt pallor, frigus, membrorum tremor. (Nam corde tremente vniuersum corpus tremit) linguæ titubatio, atque hæsitantia, vox exilis. Calor enim à corde & à superioribus descēdit. Nam cùm ascēdit, grauior est vox, vt in ira liquet.

36 *Ne te iratus suus sanis d. pr.)* [D] Causalé vim habet quod ait hoc, Iratus: hoc est, qui ob præsentem iram vehementiùs tecum agat. Protelet, & Protelum à [illegible] & [illegible] dictum est, quod est ante & trahere. Alii ab assiduo telorum iactu existimāt dict. vt Lucretius, Vndique protelo plagarum continuato. hoc est, tenore. [V] Hoc verbum ad iacula pertinet, cùm videlicet tela ita densè ingruunt, vt miles, qua se tuatur ratione, nō videat. *Ne te i. s.)* [R] Protelare est abigere & longè propellere. Turpilius apud

37 ussdt- G. *Vi coáctum te esse inuítum, lege, iudícia: tenes?
38 dusadt- Sed quis hic est senex, quē vídeo in v'ltima plátea? A. ipsus est:
39 { scaidi / sid } *Non possum adésse. G. ah, quid agis! quò abis A'ntipho! mane,
40 iassp Mane, inquam. A. *égomet me noui, & peccâtum meum:
41 ssisp *Vobis comméndo Phánium, & vitam meam.
42 asssc P. *Geta quid nunc fiet? G. tu iam lites aúdies:
43 asdsip Ego plectar pendens, nisi quid me fefélleri.
44 ssidp *Sed quod modò hîc nos Antiphônem monúimus,

*D. Mira breuitas, in quo tota defensio côtinetur. & subauditur Fac respôdeas, aut quid tale.
*L. Fugit conspectum patris Antipho.
*V. En quantus malæ conscientiæ stimulus vrget.
*D. Amatoriè prius Phanium quàm se commendat.
*L. Consultatio.
*D. Deest Tamenet vt sit, Sed tamen.

apud Marcellū, Propter peccatū pauxillū indignissimè patria protelatū esse sæuitia patris. Hic exagitare significat & perturbare: de quo Don. plura. Videtur aūt nescio quo pacto mirificè tenū iuuare rē, Sæuidicis dictis: quo immanem Geta heri excandescentis inhumanitatem & atrocitatem verborum exprimere voluit. Ergo Sæuidicis dictis, quasi dicat, Qui nihil nisi sæuum iam & triste, nisi durum & asperū loquetur. Est & mollior versus, si legas Sæuidicis, quàm si Sæuis: nam alterutrum planè carminis ratio exposcit. Nonius Brixiæ excusus Sæuidicis habet. Plautus in captiuis simili compositione dixit Falsidicis fallaciis: ne quem hic insolentia sermonis offendat. *Scio)* D Apparet hoc verbum eo vultu dici, vt manifestum sit, absenti animo esse eum qui loquitur.

37 *Vi coactum)* V A facili per causæ impulsionem, quæ in alios transfertur. & est breuissimum totius defensionis cōpendium. *Inuitum)* D Bene idem repetit ad consistenandam memoriam trepidantis. non enim diuersa sunt, sed repetūtur, vt teneri possit id quod causæ opus est. Nam Vi coactum esse, idem significat quod Inuitum. An ideò Vi coactum inuitum, iungēdum est, quia interdum etiam ipsi nos cogimus, propria volūtate? vt ipse in Andria, Tu coactus tua volūtate es. *Tenes)* V Intelligis(ne)? in loco & tempore vsurpatur. D Exquisitè addidit Tenes: vt appareat Antiphonem vultu ostendere, quòd horum nihil perturbatus aduertat.

38 *Sed q. h. est s.)* Sed, vt diximus, transitum significat ad aliam rem ab ea quæ agebatur. *Quē v. in vlt pl.)* Sic dixit Vltima platea, quēadmodum Virg. —Imas Obsedère fores. *In vltima pl.)* D Extremis in vicis, vltima vicorum parte. Budæus in annotationibus, Sunt autem Plateæ verbo Græco, vici in vrbibus latiores, quas vias Cicero Latinè appellare solet. *Ipsus est)* D Et quia timidior est: & quia posteà de proximo ipse agnoscit magis.

Non poss. ad.) Apparet ex cōspectu patris magis confundi, quam ex nuntio aduentus eius, filium. *Non possum)* Expectare aduētum patris. Aufugit sanè Antipho irati patris conspectum non perferens. Et hic, quæ sit animi perturbatio & trepidatio, atque adeò angustia, cernere licet. *Ah, quid agis)* D Et perturbati intercessoris est dicere, Quid agis? vt alibi, Mea Glycerium quid agis! cur te is perditum. *Quo abis Ant.)* Sic Virgilius, Quò fugis Ænea! & Quò fugitis socij! Sic enim loquitur, qui vult ostendere conditionem locorum, in qua peruerso modo alius petatur, alius linquatur. *Mane, Mane inquam)* Omnia hæc habent singularem vim in se reuocantis. 39

Egomet me n. & p. m.) Duo dixit: & hominem pauldum, & peccatum graue. *Meū)* V In me cōtra patrem admissum. Valedictionis hîc est ratio per enthymema. 40

Vobis c. Ph. & v. m.) D Comicè duobus duo retulit: Me, & peccatum meum: Phanium, & vitam meam. Et animaduerte quòd amator prius ponit Phanium, quèm vitam suam. 41

Geta quid nunc fiet) Apparet hæc sic pronuncianda, quasi à destituto dicantur. *Tu iā l. aud. ego pl. p.)* Non intulit quod quærebatur: sed verba sunt hominis omnia desperantis. Tu audies: ego verberabor. vt alibi, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera. Quod ipsum mirè: non, Facies lites: sed, Audies. 42

Ego plectar p.) Plectar, fectar: vnde & plectrū, & plagæ dictæ. *Ego plectar)* V Vel manicis, vel pedicis, vt est seruilis pœna in Asina. Plauti. & in Farragine nostrarū annotationū de hoc supplicij seruilis plura inuenies 43

* D. Mirè ad omnia paratum se indicat qui impera dicat seruo.
Al. [meministin], aidssi.
D. *Noxiam*, nunc culpā, alias pœna: & est *ἰσοδύναμον* ab eo quod est Noxa: & hoc factum est propter iambum.
* D. Bene *Meliore & calliiore*, quia tunc prolusio fuit, nūc ipsum prœliū.
* L. Translatum à militaribus ordinibus, & substitutum significat.

Id nosmetipsos fácere opórtet, Phédria. sdisp 45
P. *Aufer mihi Opórtet:* quin tu quod fáciam, impera.* sssai 46
G. *[Meministíne] olim vt fúerit vestra orátio,* afdssi 47
In re incipiúnda ad defendéndam nóxiam? sassp 48
Iustam illam caussam, fácilem, vincíbilem, óptumam. ssdsap 49
P. *Mémini.* G. *hem, nunc ipsa est opus, aut, siquid [potest,]* E. *Al.* [potes,] bssasi. bssaip. 50
* *Melióre, & callidióre.* P. *fiet sédulò.* asaisi 51
G. *Nunc prior adito tu: ego in insídiis hîc ero* dibdsi 52
* *Succenturiátus, si quid deficies.* P. *age.* sassap 53

45 *Id nosmetipsos f. op.*) D Quia Nos suprà dixit in significatione actus proprij, Ipsos addit. *Oportet*) V Vt prœsenti simul animo, licet.

46 *Aufer*) Virilem & audentem in adolescente animum specta. *Aufer mihi op.*) τῷ ἀντιφατικῷ addidit Mihi. sine hoc enim plena sententia est. L Mihi, abundat: & stomachum magis quàm personam significat. Aufer oportet: quasi dicat, omitte ista.

47 *Meministi*) V Est quædam παλιλογία, vt in Rhetoricis Aristoteles appellat, eius orationis copiosioris antea dictæ quædam recapitulatio. *Meministine ol vt f. v. or.*) D Mirè & consilio & oratione compendiosus est: quo magis Phædriam proprijs consilijs ac domesticis permoueret. *Vt f. vestra or.*) Vt magis excitaret, non nostra dixit, sed vestra.

48 *In re inc.*) Incipiunda propriè, quasi de re magna, dixit. Sic alibi, Vide quod incœpiet facinus. *Noxiam*) V ἐξηγητικῶς subdit, quid sit Noxia. aliàs est culpa, vt ex Valla liquet.

49 *Iustam illam cauf. f. vinc. opt.*) D Consydera singula & inuenies & naturali ordine, & per αὔξησιν dicta. Causam pro defensione posuit. Et Vincibilé, quæ facilè vincat. *Iustam*) V μερισμὸς est suasorum. His enim loci sunt Aristoteli in suasione *νόμιμον*, vt δίκαιον, δυνατόν, ῥᾴδιον, vt quæ vincibilis, hoc est, ad vincendum facilis. Optima est καλόν alijs recta & laudabilis propter honoris & gloriæ æstimationem comparandam. His vero locis opus est τοῖς ἀπολογουμένοις, id est, reis, qui defensione indigét. Quare defendendæ noxiæ, id est, criminis intenti mentio fit.

50 *Hem noster*) Exhortatur persuasum à necessitate. *Nunc ipsa est opus*) D Causa scilicet.

51 *Fiet sedulò*) παρέλκον Sedulò. nam suffecetat fiet.

52 *Nunc pr. adito tu*) Adito, quasi ad prœliū. Virgilius. —Nec quisquam ex agmine tanto Audet adire virum. *Ego in insidijs hic ero*) Tota μεταφορά de re militari est. V Nā propriè dolosa expectatio ad adoriendum aliquem, insidiæ dicuntur apud Liuium & Festum.

53 *Succenturiatus*) Succenturiati dicuntur, qui explendæ centuriæ gratia subiiciunt se ad supplementum ordinum, V vel ad insidias maximè captandas, authoribus Vegetio, & Modestino. *Ego in insidijs hic ero succenturiatus*) P Prisc. libro de ponderibus. A centū, inquit, centuriæ nomen & cétúriatus, ex quo centuriata comitia, ex quo succéturiatus. Succenturiati est reponi. Fauorinus Orator dixit his verbis. Negant cœnam lautam esse, nisi cùm libentissimè edis, tum auferatur & alia esca melior, atque amplius succenturietur. Vtitur & Budæus hac voce in annotationibus, Primo enim, inquiens, loco binis creatis, bini alteri substituti erant, & his iterum tertij subsidiarij, velut succenturiati, ne quando illud tribunal moderatoribus careret. Lauren. Val. in translatione librorum Iliados. [illegible] succenturiati, ac latentes à tergo creberrimas sagittas emittebant. D. Hieronymus contra Iouinianum eleganter hac voce vtens. Habes, inquit, præterea in exercitu tuo plures succéturiatos, habes scurras & velites in præsidijs crassos, cōptos, nitidos, clamatores, qui te pugnis, calcibúsque defendāt. *Age*) L Potuit dicere, Verò, aut Ita. sed Age dixit, quod verbum, vim hortantis maximam præbet.

[ACT. II. SCEN. I.] *Mu.* [*ACT. I. SCEN. V.*]

ARG. [D] In hac scena accusatio est & contradictio per temoiluam qualitatem. ergo controuersia. atque hic exemplum vitæ est: in quo spectatur nullam esse tam iustam, & grauem iracundiam patris, quæ non & fiducia defensoris, & interuallo temporis euanescat. [P] In primis itaque Demipho stomachatur de filii nuptiis, hæsitans quidnam rerum agat. Tum factum Antiphonis Phædria apud patrem facetissimè defendit. Huic Geta quoque adstipulatur, & idem explando factum, seni insultat, irridétque. Postremò Phormionem Demipho conuenire decernit, vt iniuriam cum eo expostulet, [a] qui ducendæ puellæ author fuerit. [V] Senem igitur inducit ob filii peccatum ira æstuantem, attamen non implacabilem. Est autem status iuridicialis, in quo de iure facti quæstio est. *Theses* 1 Vxor ducenda est iussu & consensu parentum. 2 Patris authoritas non est eleuanda. 3 Legibus cedendum est, sed non decet scientem & consentientem aduersariis causam tradere. 4 Sub tanea & insperata mala magis lædunt. 5 Prudentis est & futuris malis præuidere. 6 Seruiles pœnæ seruis sunt præmeditatæ. [M] Prudētis hominis consilia qualia esse debeant, docet hæc scena Nam ita quisque, qui in hac vita tranquillè viuere cupiat, se gerere debet, vt pericula, turbas, & commotiones quæ obuenire possunt, longè anteà præuideat & cogitando superet, quàm ea ipsa eueniant. Nam, vt vulgò iactatum est, iacula præuisa minùs feriunt Cicero libro tertio Tusculan. quæst. Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ venien ia lōgè antè videris. Itaque apud Euripidem à Theseo dicta laudantur (Licet enim, vt sæpe facimus, in Latinū illa conuertere) Nā qui hæc à docto meminissem viro, Futuras mecum cōmentabar miserias. Aut mortem acerbā, aut exilii mœstam fugā, Aut semper aliquam molē meditabar mali, Vt si qua inuecta ditiras casu foret, Ne me imparatum cura laceraret repens. Quod autem Theseus à docto se audiuisse dicit, id de seipso loquitur Euripides. Fuerat enim auditor Anaxagoræ, quem ferunt nuntiata morte filii dixisse. Sciebam me genuisse mortalem. Quæ vox declarat, his esse hæc acerba, à quibus non fuerint cogitata Ergo id quidem non est dubium, quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora Itaque quanquam non hæc vna res efficit maximam ægritudinem, tamen quoniam multum potest prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem, sint semper omnia homini humana meditata. Et nimirum hæc est illa præstās & diuina sapientia, & perceptas penitus, & pertractatas humanas res habere, nihil admirari cùm acciderit, nihil antè quàm euenerit non euenire posse arbitrari.

Vers. gen Iambici acatalectici omnes: duo & viginti primi octonary siue tetrametri: sequentes deinde senary siue trimetri.

DEMIPHO *senex.* GETA. PHAEDRIA.

1 iissis;si ITA'NE *tandem vxôrem duxit A'ntipho iniússu meo!* *E. Si corripis Ita, erit trochaicus catalect.* bssttlt–.

2 {*bidssp {s * *Nec meum impérium. age, [mitto] impérium: non simultâtem meam,* *R. Al. [omito]. [D] al. [tacee]. [R] sed deprauatè.* xbbdssp.

Turbæ glis cit: pater enim adueniēs queritur de filii peccato.

* D. Rata ἀνταπόδοσις: nā nō sequitur Sed: indulit enim Age. Subauditur autem Reueteri.

1 *Itáne tandem*) [D] Hic totus versus in hoc est, an factum sit: quid factum sit: à quo factum sit: in cuius iniuriam factum sit. *Itáne t. vx. d. Ant. in. i. meo!* Non potuit vehementius incipere, quàm vt ipse crimen, quod obiicit, miraretur. [V] πάθος est in causa. tum cur non sit exordium, tum cur ab interrogatione auspicatur & est ἀναγνώρισις prima ad spectatores facta. Siquidem factum redarguitur, quòd sine consensu parentum vxorem duxerat. Est enim ἄθεσις. Particula autem Tandem etsi πλεονάζει, tamen pleniorem sonum efficit. [D] Tandem hic expletiua coniunctio. vt Cicero, Quousque tandem abutēre Catilina patiētia nostra *Itane tandem*) Tandem, pro aliquādo positū est.

Nec meum) [V] Alterum est argumentum ab iniusto & illegitimo, cùm patri nulla sit reuerentia. Sed hic τὸ Meum plene & Tragico ore pronuntiandum est. Et dum dicit Age mitto, amplificatio est veluti præterito per correctionem. *Age, mitto imp. n. s. m. Ren.*) [D] Vt Virgilius. Cuius ob auspicium infaustum, morésque sinistros. *Simultatem*) [V] Tertium ab indecoro, vt qui ne simultatem quidem patris reueritus est.

[Reuereri] ſaltem! non pudêre! ô fácinus audax! ô aſſdiſp 3
Geta, Non. Marcellus [Vereri], iſſdiſp: sed eſt μετρικῶς ἐν μετρίᾳ. al. [Reuereri? ſaltem nõ puderet?] ſed perperã.
Mónitor! G. * vix tandem. D. quid mihi dicent! aut aſſaſſdi 4
quam cauſſam repérient!
Demîror. G. atqui [réperi iam.] áliud cura. D. ánne ſdd̃ſſi 5
hoc dicent [mihi,] R. Al. [reperiam] ſidbſſii.
Inuîtus feci: lex [coêgit?] aúdio, & fáteor. G. * places. ſſiijai 6
D. Verùm sciêntem, tácitum, cauſſam trádere ad- ſidſſiſi 7
uerſáriis,
Etiámne id lex coêgit! P. illud durum. G. * ego expé- aſiſiſiap 8
diam: ſine.
D. Incértum eſt quid agam, * quia preter ſpem, at- { ſddſdxp / ſadſſdſ } 9
que incredíbile hoc mihi [obtigit:]

* D Sub. Ad me peruenit, à quo auſpicaturum accuſationem putarã, Hæc ſecû, & ironicôs. Al. [mihi?] & [coêgit.]
* D. Vinci poteſt qui partem defenſionis admittit.
* L. Totum ironicôs in ſenem.
* D. Præparatio futuræ defenſionis.
* Amplificat querelam.
Al. [accidit.]

3 *Saltem non pud.)* Quartum ab inhoneſto, quia non gloriæ, ſed pudori locus eſt, qui eſt Ariſtoteli φόβος τις ἀδοξίας, cùm ſit veluti triſtitia in alterius præſẽtia de defectu proprio, qui efficit κατὰ συμπάθειαν vt facies erubeſcat, & oculi demittantur. *Non puderet!)* D Hoc abſolutum eſt, & nulli adnexum. Hic Nigidius annotauit, neminem videri pudere ante delictum. *O f.)* V Exclamatio tot argumentis ſubiecta. *O Geta)* Apoſtrophe eſt authorem facti, & eundem quærit.

4 *Vix tandem)* D Conuenit hoc dictum ei, qui iam pridem ſe malè audire putat: & ideò ſerò videtur ad hunc ſenex perueniſſe: cùm ille metuens, ſe primum ad accuſationem crederet, An. Vix tandem, ad hoc pertinet: quia illo Monitor dixit: quaſi dicat, Vix tandem factum eſt, vt me ſenex laudare cœpiſſet: quia Monitor, quamuis in contrarium dixerit, tamen eſt nomen laudis. *Vix tandem)* εἰρωνεία. quaſi dicat, Penè mei oblitus eſt. An quia tardè ad ipſum peruenit ſenex: quẽ ille ob conſcientiam[à ſe cœpturum eſſe credebat? *Quid mihi)* V Admiratio eſt propter cauſam, τῆς ἀπολογίας. *Quid m. d. aut q. c. rep.)* D Quid dicẽt ſi negare voluerint: Quam cauſam reperient? ſi purgare. Omne enim crimen à defenſore aut negatur, aut purgatur.

5 *Demiror)* Pro neſcio. nam admirationem ignorantia facit. V Mirũ eſt cur Donato Demiror ſit pro ignoto. *At qui rep. iam. al. cura)* D Eo animo hoc dicit, quo ſuprà dixit, Vix tandem. Et cùm ille pluraliter Reperient dixerit: hic ſingulariter Reperi reſpondit: quaſi in ſe ſolo ſit crimen. *At qui repperi. al. n. c.)* V Cum negabimus eſſe cauſam, cur aut dubitet quiſpiam, aut ſollicitus ſit, exemplo ſcitulo accommodabimus, ex Odyſſeæ ν libro. ἄλλο τι δὴ σὺ τόδε μήδεαι ἐνθάδε, Alcinoe cures aliud. *A me)* V Conceſſio eſt in ipſa eſſictione patrocinii & expurgationis à neceſſitate legis. Nolens igitur abſente patre vxorem duxit.

6 *Inuitus f. lex c.)* D Bene Poëta iam ſcire facit ſenem quid iſti dicturi ſint: vt videatur frangi poſſe qui iam partem defenſionis admittit.

7 *Verum ſc.)* V Contrarium infert ab illegitimo. Nam lex nulla eſt, quæ congeret vt quis tacitus, non renitens, imò ſciens & volens aduerſarius cauſam tradat, hoc eſt, ſibi inferiorem cauſam eſſe dicat, & aduerſariis ſuperiorẽ. Eſt enim id quod Germanis, *den handel vbergeben*. Verùm in hoc dicto nemo non ὑπομ amarulentum quoddã eſſe videt. filium tacitè reprehẽdit leuitatis, qui aduerſariis cedebat & conſentiebatur.

8 *Illud dur.)* V Formula eſt loquendi, quoties obiiciuntur auribus diſplicitura. D Illud durũ dicit, qui ſuprà dixit, Atqui reperi iam. *Cauſam tradere aduerſariis. illud durum Ego expediam: ſine)* Vide præparationẽ futuræ defenſionis: quam niſi hoc modo Terentius intuliſſet, incredibile videretur ſubitò ſedatũ ſenẽ.

9 *Incertum eſt q. ag.)* Nonnihil iam fracta indignatio eſt. Nam in his verbis, nõ iam ira, ſed admodum mœror eſt. *Incertum)* V Ex oratione ἀπορητικῇ naſcitur ἀπορία propter incertitudinem in tanta animi anguſtia: quæ cùm aliquis humor ſpiſſus in cor ſic incumbit, vt hoc cohibeatur & comprimatur, tunc nõ minùs atque metus cogitationes perturbat, & confundit. Verum eſt illud dictum. Quomodo poterit cælos & elemẽta ſcrutari,

cæli

10 aabdsidp *Ita sum irritâtus, ánimum vt néqueam ad cogitándum instituere.*

11 asissis *QVAMOBREM OMNES, cùm secúndæ res sunt máximè, tum máximè* R. Al. omittitur [tum maxime], sed perperam: ^tum foret senarius.

12 asissis *Meditari secum opórtet, quo pàcto aduòrsam ærúmnam ferant:*

13 ijdbdssp *Perîcla, damna, exília péregrè rédiens semper scógitet.]*

14 {sessis sd} *Aut filij peccâtum, aut vxòris mortem, aut morbum filiæ.*

15 sidisbsp *Commúnia esse hæc, fieri posse: vt nequid ánimo sit nouum.*

16 ssdisis *Quicquid præter spem euéniat, omne id depûtare esse in lucro.*

* L. Sententia ad amplificatioñé ab inopinato. Syncerum institutum. *Alias* [*cogites*,] iidbdssi.
* D. Superiora ἀσύνδετα. inferiora intermissis coniunctionibus. Salust. Nam quidem Pyrrho, Annibali, æquor & terra. *Communia*, id est, ex rerum vsu.
* D. Iam fermè fracta senis ira.

cui perpetuò incumbit paupertatis, seruitutis mortis metus? Hic autem est propositio. *Quia præter*) Confirmatio est à subitaneo & improuiso malo. Nam magis exulcerant, quæ præter spem accidunt mala. Cæterum non satis vulgus Grammaticorum pronuntiare vel hic locus contestatur, dum docent, Accidere esse malorum, & Obtingere bonorum. *Quia p. sp. atq. incr. hoc*) D Virgil. Hunc ego si potui tantum sperare dolorem: Et perferre soror potero. *Atque incr. h. m. obt.*) Grauius est Incredibile, quàm Præter spem: & ideo posterius & in actu est. *Obtigit*) Pro accidit: cuius reciprocum est, si quis bonum accidisse dicat, non obtigisse.

10 *Ita sum*) V Ratio confirmationis est propter animum intricatū in magna animi angustia. *Irritatus*) D Prouocatus in iram impulsus: hoc est, commotus & perturbatus. *Animum ut n. ad cog. inst.*) Bene Instituere dixit: quo verbo quies ostenditur cogitatiuæ mentis, quæ nunc non adest.

11 *Quamobrem*) V γνώμη est elegans, qua monemur, vt communes casus præmeditatos habeamus. Sic enim futurum est, vt istos moderatiùs feramus, minúsque iisdē lædamur cum venerint, & hic est ἦθος. *Cum sec. res s. m. tum m.*) D Vt, Nudus ara, sere nudus: hyems ignaua colono. Et bona sententia, Tum maximè sapienti metuēdum, quo tempore maximè securus est stultus. Ludit enim fortuna. & summa infimis mutare gaudet. Malè quidam reprehendunt, præmeditationem rerum futurarum. nihil est enim quod tā obtundat, eleuétque ægritudinem, quàm perpetua in omni vita cogitatio, nihil esse quod accidere nō possit quàm meditatio conditionis humanæ, quàm vitæ lex, commentatióque pereundi, quæ non hoc affert vt semper mœreamus, sed vt nunquam. Terentii locū citat M. Tul. libro Tusculanarum quæstionum tertio.

Meditari sec. op.) D Bene additum Secum. insani enim videbitur hoc palam agere. *Aduersam ær. f.*) Abundat Aduersam. 12

Pericla) V Ad hypothesin curritur per malorum distributionem. *Peregrè red. s. c.*) D Mirè à genere ad speciem nō semel transit. Nam cum dicit, Peregrè rediens, iam de se loquitur, sed latenter. *Semper cogitet*) A plurali ad singularem transit, suprà dixit Omnes; at nunc Cogitet. Et est ordo, Semper peregrè rediens, quicunque peregrè redit. 13

Aut filii pec. aut vx. m. aut m. f.) Quamuis iratus filio, non potuit tamē dicere, Filii mortem. Conuenit autem seni, vxoris mortē non putare magnum incommodum. *Aut filii p. aut vx. m. aut m. f.*) Variè post enumerationem conclusam hæc etiam intulit. Virgilius, Sed neque Medorum syluæ, ditissima terra, Nec pulcher Gāges, atque auro turbidus Hermus Laudibus Italiæ certent: non Bactra, nec Indi, Totáque thuriferis Panchaia pinguis arenis. 14

Communia esse hæc, f. p.) Ordo est, Semper cogitet communia esse, & fieri posse peccatum filii, vxoris mortem, filiæ morbum. Commune est quod accidere omnibus potest. 15

Quicquid pr. sp. eu. o. id d. e. in l.) Vide iā senem factum non culpam filii magnam ducere: sed ideò indignari, quòd nō crediderit pec- 16

*L. Irrisio in senem per similium verborum imitationem. * Iactantia est seruilis satis tacera.

* D Facerè enumerat seruus vniuersa supplicia suæ conditionis excepta cruce & furca, quarum pœnâ verbis extenuare non potuit.

* Irrisoria huius dicti resumptio.

* V. Exordii est ratio maximè in causa, quæ est ἄδοξος, nõ satis honesta & fauorabilis.

* D. Hæc verba ostendũt quàm miti pectore suscipiatur Phedria.

G.* O Phédria, incredíbile est, quãtò herum [antéeo] sapiéntia: ſdſibai 17
D.[anteo].ſidſibii. Legitur & [anteo] sc. pro coniunctiua pronuntiatione. Anteeo pro Anteeam.

Meditâta [mihi sunt] ómnia mea incómmoda, herus si redíerit, absbſadp 18
Al.[sunt mihi].aiibſadp.

* [Molêndum vsquè] in pistríno vapulândum: habénda cómpedes: iſſbiſi 19
D.[Molendum esse]. Al. [Vsque molendũ esse] sed perperà. dſſaiſi.

Opus ruri faciûndum: horum nihil quicquam áccidet ánimo nouum. ſdſſdiap ſdſſ 20

* Quicquid præter spem euéniet, omne id deputâbo [in] lucro. ſſdiſiij 21
G.[esse in], reuertit enim bene verba per παρίσωσιν. ſſdiſiſi.

Sed quid [cessas hóminem] adíre, & * blandè in princípio álloqui! ſſbiſſai 22
Si in [hominem] fiat elisio, hoc erit trochaicus catal. ſſdſdt-. Mu [hominem cessas]. diſiſſai.

D.* Mĕi fratris video fílium [mihi ire] óbuiám. ſdiiſp ſdiiſ 23
Mu [ire mihi]. ſdiiap: vel ſdiiap. Al.[D. Phædriam mei fratris video filium mihi ire obuiam. tum fuerit trochaicus tetrameter catalecticus, tsbtatu: vel tlibtitu.

P. Mi pátrue salue. D salue: sed vbi est A'ntipho? djſdſi 24

caturum, in quo ipse se reprehendit: & quod à peccatoribus dici solebat, hoc dicit, Communia esse, & fieri posse.

18 *Meditata)* Ratio est per distributionem quatuor seruilium pœnarum. & est ironia in repetitione verborum senis. *Meditata [.m o. m. inc.)* [b] Nimis Comicè non clades, aut ærumnas posuit seruus, sed Incommoda: molere in pistrino, vapulare, habere compedes: & cætera: cùm hoc nomen leue quiddam significet. vt ipse in Eunucho, –Imò enimuero infeliciter: Nam incommoda alia sunt dicenda, Parmeno. *Meditata sunt mihi o.m.)* [a] Priscia. multa ex verbis deponentibus inueniuntur apud antiquissimos participia præteriti temporis tam actiuam quàm passiuam significationem habentia. Terentius in Phorm. Meditata sunt mihi. *Herus si red.)* [D] Si aut pro Cũ aut seruiliter; vt dubitet ex voto suo vtrum dominus redeat, an non quod cupit.

19 *Habenda c.)* Vitiosam locutionem seruili personæ dedit Teren nam integra esset, si diceret, Habendas compedes. vnde quidam non esse, sed vsque legunt. *Vsque molendum e. in pistr.)* [B] His Terentii verbis delectatus Lactantius, ita scripsit libro Institutionum septimo cap. XXVII. Si sapientes, si beati esse volumus, cogitanda ac proponẽda nobis sunt, non tantùm Terentiana illa, Molendum esse vsque in pistrino, vapulandum, habẽdæ compedes, sed his multò atrociora, carcer, catenæ, tormenta patienda, sustinendi dolores, mors denique ipsa & suscipienda est, & ferenda.

Opus r. f.) [D] Variè. vapulãdũ, molendũ, cõpedes habendæ, opus ruri faciendum; & suprà, verba gerũdia sunt: infra, participia. 20 *Horũ n. q. acc. a. n.)* Rectè addidit Animo. omne enim quicquid acciderit, nouũ erit, sed non animo. *Horum nihil quicquam)* κατὰ χοὶ quartũ. *Horum n. q. acc. an. n.)* Tale est illud sapientis Æneæ, –Non vlla laborum, O virgo noua mi facies, inopinàue surgit. &, Arma parate animis, & spe præsumite bellum. Et, Hunc ego si potui tantùm sperare dolorem: Et perferre soror potero.

Quicquid pr. sp. eu. o. id dep. esse in l.) Totidẽ 21 verbis est vsus, quot senex, ad irrisionem eius. Sic & in Adelphis, Inspicere tanquam in speculum in patinas Demea iubeo. *Omne id d. e. in l.)* Hoc idem senex oportere fieri dixit, quod hic facit. ergo sapientior Geta.

Sed q. c. h. adire!) Bene Adire, quasi terri- 22 bilem, & pugnaturum: vt Virg. Audet adire virum. Et Hominem Comicè addidit. *Et Blande in pr. all.)* Rectè monuit, nõ perpetuò blandè, sed in principio agendum, secundum præceptum Socratis, qui ait, *

Mi p. s.) Mi vim blandimenti habet. nam 24 significat, meus. *Salue: sed vbi est Ant.)* Bene expressit promptum animum ad litigandum, partim addita salute, & potiùs ad iurgium præuertendo. *Salue)* ' Altera est accusatio

25 ſiſſi P. * *Saluum[venire.]D. [credo: hoc]reſponde mihi.*
Al. a iuenire.] [R] *al.[te venire.] ſed videtur omittendum [te],* ſaiſti. *Al.[credo hoc.]* [D] *Hoc incerta diſtinctione pronuntiatur.*

26 aſa iſi P. *Valet: hic eſt. ſed ſatin' omnia ex ſententia?*

27 ſidſp D. *Vellem quidem.* P. *quid iſtuc?* D. *rógitas Phædria!*

28 iſſſi * *Bonas me abſente hic confeciſtis núptias.*

29 { aſſsdd / aſſſap } P. *Eho [an id,] ſuccénſes nunc illi!* G. * *ó artíficem probum.*
R. [an tu id]: nã[tu] hic emphaſim habet: [A] *tum vacchius loco primo: vel ſpondeus [Eho] mono ſyllabo ſacto. Muretus omittit [ó].*

30 { aſſſdi / aiſſ } D. *Egóne illi non ſuccénſeam!* * *ipſum géſtio dari*
Glareanus cenſet [Dari] coniciendum in ſequentem verſum: in quo [mihi] & [ſua] ſint monoſyllaba. aſiſſi : iſſiſp. *vel abſque ſynæreſi,* iſiſp.

31 iſſiſp *Mihi in conſpectum, nunc ſua culpa vt ſciat*

32 iſſi *Lenem patrem illum factum me eſſe acérrimum.*

33 ſſdiſi P. * *At qui nihil fecit pátrue, quod ſuccénſeas.*

34 ſdiiſi D. * *Ecce autem ſimilia ómnia: omnes congruunt!*

* Denuo ſalutat vt interim miteſcat. V & eſt eclipſis τῶ Gaudeo, cùm oratio à Demiphone irato interrupta ſit.

* Propoſitio criminis per ironiam.
* D. [illegible]. nam non eſt artifex cuius deprehenditur locus.
Egone illi, emphaticè.
* V. Comminatio irato leni apta.

* D. Summa contradictionis. [L] Propoſitio defenſionis.
* L. Senis indignatio.

cuſatio vel [Greek] ad Phædriam, & fit ſalutando beneuolentiæ conciliatio.

25 *Saluum venire)* [D] [Greek], vel [Greek] ſecunda Gaudeo enim ſubauditur : quod niſi acceperis, non intelliges cur hic reſponderit, Credo. *Saluum venire)* Iracundiã frangere conatur obſequio & mora. *Saluum v.)* Altera ſalutatio & ad leniendum, & ad criminis diſsimulationem, ſed & tertiò addit, Satin' omnia ex ſententia.

26 *Valet)* Hic oratoriè diſsimulat atque ita reſpondet, quaſi ſenex non iratus quærat: ſed de ſalute ſolicitus ſit Antiphonis. *Sed ſatin' ex ſen.)* Quod vulgo. Omnia rectè? Et deeſt quæris, aut quid tale. *Satin.* [V] Formulæ humaniſsimæ & eleganti ſsimæ, ab omnibus authoribus vſurpatæ.

27 *Vellem q.* [D] Semper hoc verbum dolentis eſt. ac negãtis euenire quod voti ſit. *Quid iſtuc eſt)* Magnam vim habet contra iram huiuſmodi interrogatio.

28 *Bonas me abſ.)* Mirè conſuetudinẽ expreſſit, dicendo Bonas. [V] Proponit crimen, quod intenditur ironia figurata. Nam bonas non eſſe [Greek] oſtendit, vt quæ ſine patris & iuſſu & authoritate confectæ ſunt. *Bonas me abſ. hic conf. n.)* [D] Crimen in duobus eſſe demonſtrat: quòd non bonas, & quòd abſente patre.

29 *Eho an)* [V] Defenſionis pars, cuius eſt propoſitio. Non eſt quod ſuccenſeas. *Eho, an id ſ. nunc illi?)* [D] Huc tendebat interrogatio: vt tam integris rebus admiraretur iraſci ſenem.

30 *Egon')* [V] Diluere vult interrogando de æquitate iraſcendi, & propter [Greek] hic eſt eclipſis. *Geſtio)* [D] Plus geſtio, quàm volo. *Dari Mihi in c.)* Non dixit Venite, vt filium: ſed Dari, vt reum.

32 *Lenem p. ill.)* O artificium Poëtæ. in media patris ſæuitia mentionem lenitatis induxit, vt oſtendat quàm facilè placari poſsit. *Lenem p. ill. f. me e. acerr.)* Mota [Greek]. non enim Leni Aſperrimum, ſed acerrimum reddidit, & mutauit gradum, poſitiuo ſuperlatiuum opponens. *Lenem p. ill fa. ẽ.)* Sic Virgilius. –Quantum mutatus ab illo Hectore.

33 *Atqui n. f. p. q. ſ.)* Summa contradictionis. & non dixit. Leuiter peccauit: ſed, Nihil fecit. neque. Quod puniat: ſed, Quod ſuccenſeas: id quod leuiſsimũ eſt. *Atqui)* [V] Defendit ab innocentia, & à legitimo.

34 *Ecce autem)* [D] Vox eſt apta his quæ noua & improuiſa animo accidunt. Sic Virg. Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta. *Ecce autem)* Defenſorem repudiat formula quæ peculiariter in re noua & inopinata vſurpatur. Et particula Autem hic repræhenſionis nota eſt, Verùm repudiat illum ab improbitate, cùm illum ſuo filio aſsimilet. Huc ſpectat illud Virgilij, Ex vno diſce omnes. Et illud. Qualis reus, talis & defenſor. *Similia o. o. c.)* [D] More ſtomachantis, Omnia & Omnes, de his dicit quæ ad duos pertinẽt.

G. Si legatur, [In noxia est: hic ille ad defensionem aiest.] versus bene habebit.

Vnum cognôris, omnes noris. P. *haud ita est.* ſſiſi 35

D. *[Hic in nóxia est ille ad defendêndam caussam adest.]* {ceſſſi ifa 36

Cùm, [ille est:] hic præstò est. tradunt óperas mútuas. ſſſdſi 37

R. Al. illa abest, [sed depravaté.

G. *Probè eôrum facta imprúdens depinxit senex.* aſſſſi 38

• D. Oratorũ principium. Defensio per remotionem criminis, nam culpa in Phormione confertur.

D. *Nam ni hæc ita essent, [cum illo] haud stares Phædria.* ſiſſip 39 R. Seruius legit [pro illo].

P. * *Si est pátrue, culpam vt A'ntipho in se admíserit,* diijſp 40

• D. Rhetoricum theorema. Non caussam dico, i. nemo recuso, repugno.

Ex quare minùs, rêi foret, aut fama [témperans:] {ſuaſſi ſddſ 41 Al. [obtemperans:] R. sed mendosè.

E. Al. [sit.] ſſidſp.

* *Non caussam dico, quin quod méritus [est,] ferat.* ſiſdip 42

35 *Vnum cogn. o. n.*) Iterum non Duos, sed Omne & varie, Cognoris, Noris. *Vnum cog. o. n.*) Sic Virgilius. Accipe nunc Danaûm insidias: & crimine ab vno, Disce omnes.

36 *Hic in n.*) [v] Id comprobat à verisimili per impulsionem & ratiocinationem, & huc infertur prouerbium, Mutuas operas tradere. *Hic in n. est ille ad def. c. adest*) [r] Hoc Demi[pho] cum quadam delectatione dixit: quàm tamen ob iram præteriit.

37 *Cum ille est: hic pr. est*) Huic loco reddidit Cicero locû in Verrinis, Qui ciues Romani erant, si Siculi essent, tum si eorum legibus dari oporteret: qui Siculi, si ciues Romani essent. Nam subauditur ad, Qui ciues Romani erant, Iudices dabantur ad, Si Siculi essent, subauditur Rei. *Cum ille est*) [ζευγμα] secundum, nam & hic subaudiendum est, In noxia. *Hic præsto est*) Ad defendendam caussam subauditur. *Tradunt op. m.*) Translata videtur ab agricolis, qui mutuam inter se operam commodare solent. Dixit Terentius de adolescentibus, qui se vicissim in peccatis defenderent.

38 *Probe eor. f. impr.*) [D] Ideò Imprudens: quia nescit in amore citharistriæ esse Phædriam. [a] *Imprudens*) Modò insciens.

39 *Nam ni hæc*) [v] Impulsionis est confirmatio ex ipso patrocinio, quod hac phrasi notatur. Stare cum aliquo. *Nam ni hæc ita ess. c. i. h. st. Ph.*) Vide quemadmodum iam præstruat Poëta ad ea quæ futura sunt, ad adiuuandum amorem Phædriæ. *Cum illo h. st. P.*) Cum Antiphone scilicet. Et Cum illo, aut pro Pro illo. In eius parte stamus, pro quo facimus. Sic Virg. Iuppiter hic stat. *Cum illo h. st. P.*) [a] Id est, illum non defendêtes. Seruius pro illo legendum putat. Hic Pro, quasi In defensionem vel auxilium significat. Sic etiam diximus, Cicero pro Milone, pro Deiotaro, pro Marcello.

40 *Si est*) [v] Defendit à iusto, cum sit Innocens, quia frugalis, quia honestatis studiosus, pater igitur no adeò illi indignaretur. Quòd si in noxa esset, neque defensorem haberet, sed meritò castigandus esset. Hic mihi videtur quantia est causæ fiducia atque hic dilemma statueretur. *Si est p. c. vt Ant. in se adm.*) [D] Principium per insinuationem subtilem. Et honesta locutio, Si est vt admiserit pro, si admisit. *In se adm.*) Bono ornatu addidit, In se: cum & sine hoc plenum videri possit. Et hic est, quem Cicero succum orationis appellat.

41 *Ex qua re m. rei f. aut f.*) Nota. hic comparatiua qualitas est, pauperis • neque strenui. Et docuit in negotio nuptiarum duabus rebus consuli: rei & famæ: hoc est, facultatibus dotis, honestatique natalium. *Ex qua re m. r. f.*) Hæc tractatio est criminis oratoria: in qua defensor accusat crimê, reúmque purgat. *Ex quare*) Haud venustè insertum Re, cùm præposuisset Culpam. *Minus rei f.*) Quia pauperem. *Fama*) Quia ignobilem. *Temperans*) Consulens, prouidens, moderatus. vt, Iam sibi tum curuis malè temperat vnda carinis.

42 *Non caus. d. q. q. m. est. f.*) Rethoricum theorema in huiusmodi exceptionibus: quo vti solet qui propositæ causæ fiduciâ gerit. Si hoc, aut illud: non oro veniam, non deprecor pœnam. *Quin quod mer. sit*) Hunc defensorem magis & non iudicem dicâ. sed hic colligitur patrocinantis authoritas. non enim dixit, Quod voluerit, sed, Quod meritus sit: manente eo, si peccauerit tamen.

fbifi *Sed si quis fortè malítia fretus sua,
dfbfi Insidias nostræ fecit adolescéntiæ,
flbffp Ac vicit: nostráne ea culpa est, an iúdicum,
fii=ff Qui sæpe propter inuidiam ádimunt diuiti,
fdifi *Aut propter misericórdiam addunt paúperi?
ffiii G. Ni nossem caussam, créderem vera hunc loqui.
ffffp D. *An quisquam iudex est, qui possit nóscere
aaffi Tua* iusta: vbi tute verbum non respóndeas:
aisbfi Ita vt ille fecit? P. *functus adolescéntuli est
dúffi Officium liberális: *postquam ad iúdices
fdliij Ventum est, non pótuit cogitáta próloqui:
bsbdfp Ita[a] eum tum tímidum[a] (obstupefêcit) pudor.

Al. (obstupefecerat) *sed versus non sanatur: imò multò peius habet.* [c] (obstupefecit pudor P. Geta.) *vt Phædria deficientibus iam argumentis, Getam clam vocet.* addsp.

* In accusatorem & iudices.
* D. Primum ἀντιθέτου. Et oratoriè natu ram iudicū τοῦ διαφόρου expediuit.
* L. Aliud crimen omisso priori.
* δίκαια pro iure.
* D. Deriuatio causæ. & est venialis status.
* D. Hæc apud oratores μετάθεσις αἰτίας dicitur, hoc est, translatio causæ facti: quem vulgò colorem nominât.

Sed si quis) [v] Translatio est criminis, tum in insidiatorem quendam Sycophantam, tum in iudicum æquitatem. *Sed si q. fortè m. fr. s.)* Fortè, quasi non defensurus, sed simul causam cogniturus aduenerit. nec contendit verum esse quod dicit, ne solicitum faciat ad credendum. Sic apud Virgil. Sinon, Dum vela darent si forte cedissent.

Insidias n. s. adol.) Bene se adiungit ad crimen, vt eleuet culpam. *Insidias n. s. adol.)* Mirè Insidias dixit: vt diu comparata causa, per ignorantiam dolósque capti videatur. *Adolescentia)* Opportuna ætatis commemoratio πρὸς τὸ συγγνώμην.

Nostráne ea c. est an iu.) [B] Ex remotione criminis causa constat. factum non negatur, sed facti culpa in alios transfertur. *Nostráne ea c. est, an iud. &c.)* Potentior facta sententia est τῷ ἐρωτήσει. Et oratoriè, Nostráne culpa, an iudicum? duplex μετάθεσις altera in accusatorē, altera in iudices. Et bene suam miscuit personā, vt reum subleuet & suo merito, & multitudine reorū. *Nostráne ea c. an iud.)* Mirè assurrexit in fiduciam defensoris. nam cùm suprà de Antiphone dixerit, nunc intulit Nostra.

Qui sæpe) [v] Duæ hic sunt causæ, cur iudices sæpe sunt προσωπολῆπται. *Qui pr. inuid.)* [a] Qui sæpe dolo malo secundum paupertatem aduersum diuites pronuntiant.

Aut propter mis. add. p.) [D] Posteriorem causam honestiorem posuit, ne non Antiphonē defendere, sed accusare iudices videretur.

Ni nossem) [v] Hic patrocinii euenta notat. *Ni nos.)* [D] Suauissimè laudauit oratorem: qui omnia ad persuadendum idonea addocans, solum conscium non adduxit ad credendum. *Ni nos.)* Obliquè Poëta se laudauit.

An quis. iu. est qui p. &c.) Apparet iā persuasum seni esse, verum aduersarium fuisse Phormionem, non subiectum atque appositum sycophantam. vnde ad aliud transit, vt accuset segnitiem in respondendo, quæ leuior culpa est. Ita, vt cedentibus mos est, paulatim seni singula extorquentur è manibus. *An quisquam.)* [v] Diluit remotionem criminis in iudices ab eorum officio, qui iudicant secundum comprobata, & allegata. Nam in iudicio non tantum actor esse debet, sed & depulsor.

Tua iusta.) [D] Disertè magis & absolutè. Tua iusta, quàm si aliter diceret. *Vbi t. verb.)* Non dixit, Parum dicas: sed, verbum.

Ita vt ille) [a] In respondendo accusatur filii segnities. *Ita vt ille)* Vnde scitissima illa Poetæ virtus est quòd omnia antè inducit cognouisse. ne in scena hæc vt noua audiens, Tragicis motibus insauiret. *Functus adol. est off.)* Oratoriè crimen quod obiectum est, non purgauit modò, sed etiam ad laudem conuertit. quod Rhetores περίστασιν dicūt. Et hoc de Appollodoro. *Functus adol. est off.)* Ingeniosè non negauit hoc crimen, occasionem laudis de confessione sumpturus. *Functus adol.)* [L] Purgatio à verecūdia quæ habet vim necessitatis, & ad laudem pertinet. [v] Diluit obiectionem de silentio duabus de causis, timorē & pudore. Vtroque enim affectu rei consilescunt.

Officium lib.) [D] Potenter Officium nominat, quod ille Crimen appellat. Et nota, functus officium, accusatiuo casu, quod nos ablatiuo.

Non potuit cog. pro.) Ergo quod cogitauit industriæ est: quod nihil dixit, pudoris.

Ita eum t. tim.) Timidum, perturbatum.

Geta Phædriam laudat
*L. Ironia.
Columē i præsidiū, M basis & sustentaculum.
*D. Duplex accusatio.

*Sui in causa, agenda V bona exceptione locutus est, quasi in aliis omnia fecerit.

G. *Laudo hunc: sed cesso adire [quamprimum] senem!* ffiisp 55
Mu. [quam primum].
Here salue: saluum te aduenisse gaudeo. D. *oh* affiit 56
* *Bone custos salue: columen verò familiæ,* afdfdi 57
* *Cui commendaui filium hinc abiens meum.* ffiiap 58
G. *Iam dudum te omnes nos accusare audio* ffiifi 59
Immeritò, & me omnium horum [immeritissimò: dfiiai 60
G. [omnium horum me] diifal. MU [horum me omnium]. difial.
* *Nam quid me in hac re facere voluisti tibi!* fidbfi 61
Seruum hominem caussam orare leges non sinunt, dffifi 62

Plautus. Nam vt ex mali timida es. Et ipse in Adelphis, Me miseram, quidnam est quod sic video timidum, & properantem Getam?

55 *Laudo h. sed c. ad.*) Satis defensionis, vbi Geta iam adire non timeat dominum.

56 *Here salue*) Tertia est accusatio, qua Geta seruus redarguitur, vt εἰρωνεία magis vrgeat & hic salutatione beneuolentia capiatur. *Here salue: s. l. te aduen.*) D Principium à beneuolentia. Et vide vernalitatem aptissimam seruo callido credasne huc esse, qui supra dixerit, Herus si redierit, Molendum esse in pistrino vapulandum & exterat. *Oh bone c. s.*) Ab initio idem motus seruatus est seni: nam idem hoc est quod suprà dixit, O Geta monitor, quanquam per αὔξησιν plus significat quod dicit, Bone custos quàm quod suprà, monitor.

57 *Bone cu. os*) Et hæc resalutatio satis ironica est & in Custodis & Columinis familiæ appellatione ἀντίφρασις est. *Columen verò familiæ.*) Columen culmen an Columen, columna, vnde columellæ apud veteres dicti serui maiores domus. Lucil. vicesimosecundo, Seruus neque infidus domino, neque inutilis cuiquam. Lucilii columella, hic situs est Tubero. Hinc in millesimū annum eorum columine ciuitas conniuebitur. Horatius contrà pro columine columnam, Iniurioso ne pede proruas stantem columna. Ennius decimo Regni • versatum luminum verò columnam. *Columen verò f.*) Sustentatio vel decus, vnde columnæ dictæ, & moralis αὔξησις in visu…. *Col. men v. f.*) B Columen familiæ dixit Terentius in Phormione, non dubium quin prouerbialiter, Getam seruum natu grandem, cui senex peregrè profecturus tanquam pædagogo, & curatori iuuenum mores & rem domesticam commendarat. D natus columen dici putat perinde quasi columnam dicas cui reliqua domus innitatur: vnde antiquitus seruos maiores columellas dictos.

Huic astipulatur Virgilianum illud. –Inter omnis domus inclinata recumbit. Ex Chiliadibus.

Cui commenda.) V ἐπιτροπεία est custodiæ & 58 tutelæ. *Cui comm. fil. h. ab. m.*) D Duplex accusatio est de eo quod fecerit. Hæc conueniunt in eas personas quas spectare non oportuerit.

Iam dudum te) L Defensio à persona 59 L Defensionis est propositio, Non iustè accusas. & hic more Rhetorico circunstantiæ adlectæ sunt, maximè propter iustitiam, quia nihil commeruit, quia est innocens. *Iam dudum te o. nos acc. aud. Imm.* Vide quàm in his verbis etiam vultus quidam serui contumacis appareat, & versutè mali. Et hoc est quod dixerat, –Ego in insidiis hic ero Succenturiatus.

Immeritò. & me o. h. imm.) Tantum impu- 60 dentiæ superest: vt non solum se, sed alios etiam defendat. *Immeritissimo.*) Vt Paruò, Falsò. de aduerbiis est in o desinentibus.

Nam quid) V Confirmatio est ab illegi- 61 timo siquidem leges seruis vt causam orent, & testimonium dicant, non concedunt. Quis igitur eum innocentem redargueret? Est autem Testimonium dicere, idem quod testificari. Sic Cicero, Testimonium secūdum fidem & religionem accuratissimè dixit. *In hac re f. vol. t.*) D Quàm contemnat iram domini, vt hoc ipso purgatior videatur, ex hoc apparet quòd addidit Tibi. Sic enim dicere solemus, Quid tibi vis faciam cùm alieno negocio frustra nos often timus laborare.

Seruum h. c. or. l. n. s.) Hoc enim quasi 62 ignoranti dicit sed stomachosè admonet, velut stultum, qui rem manifestā non cogitet. *Seruum hom. c. o. l. n. s.*) Vetustè Hominem. Salustius in Iurgurtha, cùm interim Hiempsal reperitetur occultans se in tugurio mulieris ancillæ. *Seruum h. c. or. l. n. s.*) Mirè extenua

Neque testimónij dictio est. D. *mitto ómnia:*
Adde istuc, * *Imprúdens timuit adolescens. sino:*

Potest prima vox [Adde], a superiori versu pendere. Nobilissimè aliàs in præcedentem versum reijcitur [adde], ac tum [illi] fuerit hypermeter, sed eliditur a versu sequente.

Tu seruus: verùm si cognata est máximè,
Non fuit necésse habére: sed, id quod lex iubet,
Dotem daréitis: quæreret álium virum.
Qua ratióne inopem, pótius ducébat domum!
G. * *Non rátio, verùm argéntum déerat.* D. *súmeret*
Alicunde. G. *alicunde! nihil est dictu facilius.*
D. *Postrémò, si nullo álio pacto, [vel] fœnore.*

D. *Mitto, Sino,* vim habent cōtra voluntatem concedentis.

* D. σχῆμα [...] συγχώρησις. Et singula pronuntianda, vt plura videâtur.

* Expedita responsio.

Si pro [vel] legatur [at], ac stabit versus, ssdssp: nisi quis cum Glareano malit [nullo alio] esse choriambū.

nuauit conditionem suam, dicendo, non Me, sed Seruum. Et addendo Hominem, moraliter locutus est. Sic Virg. Venerat antiquis Corithi de finibus Acron, Graius homo. *Seruum h.c.or l n.s.)* Ducitur argumentum a cōditione. Sic & apud Ciceronem in oratione pro l. Manilia, ius legationis maiores nostri verbo violatum persecuti sunt. Vos legatum omni supplicio interfectum inultum relinquetis. *Causam orare)* [D] Non impropriè. sic Virg. Orabunt causas melius.

63 *Neque test. d. est)* Vis scire, inquit, quàm non liceat seruo pro domino dicere? nec testis loco produci potest. *Neque test. di. est)* Variè: non enim dixit. Neque testimoniū dicere. *Mitto omnia)* Et iā hoc perdidit senex, quod videbatur validum ad accusationem. Ita gradatim illi singula subducuntur, & accusationis impetus euanescit. [L] Vide persuasum esse senem, & subinde ad alia crimina confugere. [V] Siquidè tum Phædriæ expurgationem, qua causabatur & ἀ.νοίας, cùm ait imprudēs, & [...], quo obticuit: tum ipsius Getæ defensionem de officio seruorum ex legitimo concedit.

64 *Adde ist. Impr.t.adol.)* [D] Hæc omnia verba causalem ad argumentandum vim habent.

65 *Verum si)* [V] Nunc contrarij collatione aliud colligit [...], Etiamsi fuisset cognata, non tamen protinus ducenda fuisset. Dotem enim numerasse alicunde licuisset. [D] Sub obtentu huius propositionis, in qua pars legis ostenditur, iam Poëta præparat locum fallaciæ Phormionis de dote accipienda. *Verum si c.est max.)* τῷ [...] addidit Maximè. nam siue est cognata, siue non est, non recipit τὸ μᾶλλον ἢ ἧττον: hoc est, non dicitur Maximè cognata, & Cognata minimè: sed aut est, aut non est. Alij sic ordinant, Non fuit necesse maximè habere. alij, sed id quod lex iubet, maximè dotem date.

Sed, id q. lex i. D. tem d.) id quod lex iubet: ordo sic Virg. Verum, id quod multò rute ipse fatebere maius. 66

Quæreret al v.) Quæreret, quàm idoneum est ad significationem odiorum. Virgilius, — Quærat sibi fœdera Turnus. 67

Qua rat. in. p d.d.) Magno sonitu intulit quod minus momenti habet aduersus eos qui accusantur, quàm illa superiora. *Inopem)* [V] Aliud crimen intendit, quòd opulentiorem non duxerat. *Inopem. p. d. d.)* [D] Non inopem potius: sed potius ducebat subdistinguendum est. 68

Non ratio) [V] Diluitur à necessario, & inopia pecuniæ. [L] Attende contumaciam Getæ in respondendo, & quàm nihil laboret, nimirum vt purgatior videatur. *Non ratio v. arg d.)* [D] Hoc ita ludibundus absoluit Geta, vt etiam quasi per iocum respondeat. 69

Alicunde: n. est d f.) Hoc quasi subridēs & aduerso ab illo vultu pronuntiauit Geta. quod genus actionis securitatem ostendit hominis manifesta dicentis. *Alicunde!)* Demipho Alicunde ad facilitatem retulit: hic sic intelligere se fingit, vt quasi non habens ipse Demipho de proximo à quo dicere incipiat, dixerit Alicunde. *Nihil est)* [V] [...] illi est, non verbis, sed rei conformatione. *Nihil est d. fa.)* [D] Mirè, vt solet, prouerbio vno dissoluit totam senis intentionem. vt in Heautont. — Quid tum quæso. si hoc pater resciuerit? Quid si redeo ad illos qui aiunt, Quid si nunc cælum ruat! 70

Postremo. si n. al p. vel fæn.) Ostendit se senex hæc perdere: cùm ab his ad alia transcendit exclusus. *Postremo)* [B] Multa ex nominibus ipsa terminatione datiui pro aduerbiis accipiuntur: vt, postremò, falsò, consultò. 71

G. *Hui dixti pulchrè, [siquidem] quisquam créderet* ssdssp 72
Mu. [si quidem], sss-sp.
Te viuo. D.* *non, non futûrum est: non potest.* sssisi 73
Egóne illam cum illo vt pátiar nuptam vnũ diem! afdssp 74
Nihil suâue [méritum est.] hóminem commo-strárier {cbdssp / s} 75
Go. [meritu' est], scilicet Antipho.
Mihi istum volo: aut vbi hábitet, demonstrárier. {cibssp / s} 76
G.* *[Nempe Phormiônem.]* D.* *istum patrônum mulíeris.* aisidp 77
G. Creticus hic primo loco necessariò admittendus. GO *Al. [Num Phormionem?] sisidp: nisi manu [Nempe Phromionem.] per literarum transpositionem. diiidp.*
G. *Iam faxo hîc áderit.* D. *Antipho vbi nunc est?* cditsp 78
P. *foris.*
D. *Abi Phádria: eum requîre, atque addûce huc.* {caisi / a} 79
P. *eo*
Recta via séquidem illuc.]* G.* *nempe ad Pámphi-lam.* sbissp 80
D. *At ego deos penáteis hinc salutâtum domum* v-sisp 81
Si creticus nõ admittitur, G *[At] pellet a versu superiore, & [deos] monosyllabum censendum. aisisp.* A *Muretus reijcit [D. at ego] in precedentem versum. sbssdp: iiisisp.*

*L. Exclamatio victi senis, qui omisso Phædria & Geta ad Phormionem conuertitur.

*L. Ironicos hec & summissè.

*D. Hic & contemptum aduersarii, & sui fiduciam mõstrat.

Simplex est senex, qui Phædriam mittit.

G. [illuc equidem,] sidssp.

*D. Nisi hoc Geta dixisset, non intelligerent spectatores quid dixisset Phædria.

Vel fœnore) V ἀπομαγμὸ est de pecunia funebri.

72 *Dixit pulchrè, si q. q. cr.)* D Vide quàm non laboret ad respondendum Geta: si quidem illi per εἰρωνείαν respondit. *Siquidem)* V Rursus ἀδυνάτῳ & cõsuetudine creditorum obiectum dissoluit. *(crederet)* Pecuniam committeret. *Non, non sic f. est non p.)* D Hic iam palmæ locus est debitæ Potiæ, siquidem & omnia objecerit Demipho, & omnia soluerit Geta: quibus actis sola irrationabilis exclamatio relinquetur seni. *Non, non sic futurum est non potest)* Moralis abnegatio frequenti repetitione firmata.

74 *Egóne ill. c. i. vt p. n. vn. d.)* D Hic est de quo suprà dictum est, Illéne indotatam virginem, atque ignobilem Daret illi? nunquam faceret. *Egone ill.)* V Enthymemate concludit se nuptam non laturum. Ratio, Quia nihil meritum est. D Hic iam præstruitur quàm facilè triginta minas perditurus sit Demipho, dum illam vult excludere.

75 *Nihil s. mer. est)* Ordo & sensus hic est. Nihil mihi mercedis suaue est: vt ego illam cum illo nuptam feram. Suaue meritum enim, suauem mercedem significat. GO Ego scriptum fuisse puto, *Nil suaue meritũ est)* vt ad Antiphonem ea verba sic referantur, Egóne illã cum illo vt patiar nuptam vnum diem? nõ faciam, nõ enim meritus à me est, ei vt esse dulce aut suaue aliquid patiar. Potest & sic id intelligi, Nihil mihi fecit Antipho suaue, vt ei aliquid esse suaue permittam. Mereri, pro facere non hoc tantum loco vsurpauit. Ita in Hecyra Actus tertii, scena quinta. Quæ nunquã quicquam erga me cômerita est pater Quod nollem. & sæpe quod vellem meritam scio. *Hominem c.)* D Bono ordine peruenit ad Phormionem: à quo magis confutabitur.

76 *Aut vbi h. d.)* Mirè ostendit quàm hic senex contemnat Phormionẽ modò, à quo mox superabitur.

78 *Iam faxo hic aderit)* Virg. Haud sibi cum Danais rem faxo, & pube Pelasga. *Antipho vbi nunc est?)* Mitiùs nunc quærit vbi sit Antipho: & vtrum amatæ adhæreat, subtiliter quærit. quod seruus intelligens, respondit foris. *Foris)* Foris dixit, cùm fuisse eum sciat.

79 *Abi Ph. e. r. atq. add. huc)* Opportuna & apta simplicitas attribuitur Demiphoni, nihil tale de Phædria suspicanti.

80 *Eo Recta via eq. ill.)* Et amatorem ostendit Phædriã: & simul id agit, ne in conspectũ patris veniat Antipho.

81 *At ego d. p. h. s. d. Den.)* Nulla mentio fit vxoris apud Demiphonem. non enim conue-

nit

[Deuórtar:] inde ibo ad forum, atque áliquot mihi
Amícos aduocâbo, ad hanc rem qui ádſient,
Vt ne imparâtus ſim, cum aduéniat Phórmio.

Mu.[Diuertor:] D. *Amicos*, & pro teſtibus & pro aduocatis veteres poſuerunt.

nit argumento vt habeat. neque quid in Cicilia geſſerit, demonſtratur ideò. quia iã dictum eſt, Noſter in Ciliciã ad hoſpitem antiquum: cauſa enim quæſita eſt cur abeſſet, dum vxorem ducat Antipho: & cauſa ex argento, id eſt, auaritia, quo minùs videatur pati nullum pauperem, qui ob ſpem lucri ab Attica in Ciliciã nauigarit. *Penates)* V Sunt dii, quos quiſque ſuis præfecit ædibus, & in larario venerãtur. Macrob. 3. Satur. cap. 5. *Hinc ſal.)* D Ab hoc loco. *Salutatum)* Adoratũ prima poſt reditum prece.

Deuortar) Bene Deuortar, quaſi de via. *Atque al m. Am. adu.)* iã præparat ridiculam aduocationem: qua plures adhibendo iuriſconſultos, incertior reddetur.

Adſient) Propriè Adſient. adeſſe enim dicuntur aduocati.

Vt ne imp.) Pro non.

ACT. II. SCEN. [II.]

Mu.[I.]

ARG. D In hac ſcena de paraſitis vilioribus, V ſordidis, cõfidentibus, & audacibus D Terentius proponit imaginem vitæ: vt in Eunucho de potioribus, & his qui nuper proceſſerint. id eſt. de aſſentatoribus. Animaduertendum autem huiuſmodi genus hominum magis à Terentio lacerari. V Porrò Phormio tantùm temulentus, & à crapula oſcitans effingendus eſt, P qui ſeſe aduerſus Demiphonem litigaturum inſtruit & animat, H vt defendat id quod cum Antiphone fecit. V *Theſes.* 1 Cauſa mali in authorem redundat. 2 Paraſitorum eſt ingens fiducia & iactantia. 3 Ditiores magis periclitantur quàm pauperes, & tenuioris ſortis. 4 Paraſitorum felicitas eſt in cœna dubia, propter quã ſe regibus, imò præſentibus diis conferunt. 5 Cuiuſlibet rei initium eſt difficile & arduum. M Improbi hominis & ad omnem confidentiam malúnque conſilium confirmati, quique donec venter ſaluus ſit, ſe perditum iri non poſſe credat. mores hæc ſcena exprimit. Eſt enim hoc hominum genus vt abiectiſſimo animo, ſic ſeruili propémodum ingenio præditum. Quis enim niſi viliſsimus, ſe in ſeruitutem tradere ventris cauſa cupiat? Xenophon, Atqui regi in hoc miniſterium ſuum exhibent, vt per omnia lautiùs & delicatiùs nutriantur: hos non amicos habere tibi credas, ſed hoſtes potiùs & inimicos: nam ſi minùs aliquid dare cupias, tum te obruant. *Verſ. gen. Trochaici tetr. cat. præter duos vltimos iambicos tetr. acat.*

PHORMIO *paraſitus.* GETA.

* ITA'NE *patris ais conſpêctum véritum hinc abiiſſe!* G. *ádmodum.*
P. *Phánium relíctam ſolam!* G. *ſic.* P. *& irâtum ſenem!*

* D. Hæc & labia lingens, vt ebrius: & ructans, vtpote ſatur. pronuntiauit actor bonus. Pulchra reſpõdendi varietas.

Itâne) V Eſt congeries quatuor cauſarum futuræ defenſionis. Vna eſt, filii abitio ex patris conſpectu. Nam eius iram & offenſionem, qui lædere poteſt metuit, & cum manifeſtum erat rem malam inſtare, ſubterfugit. Quare Ariſtoteli Metus eſt perturbatio animi ex opinione mali, vtique moleſti vel corrumpentis. Altera verò eſt, relicta amica Phanium. Vltima eſt, ſenis ira, quæ ferè oboritur, cùm quis aut ſe. aut ſua bona contemni & negligi videat. Hæ autem interrogatione propter ἐνεργείας ſtudium efferuntur, & in formulis reſpondendi eſt συνωνυμία. *Itáne p. au c. v. ф. 46.)* D Adhuc narratur fabula de Terentio & Ambiuio ebrio, qui acturus hanc fabulam, oſcitans temulentet, atque aurẽ minimo inſcalpens digitulo, hos Terentio pronuntiauit verſus: quibus auditis exclamauerit Poëta, ſe talem, cum ſcriberet, cogitaſſe paraſitum: & ex indignatione, quòd cum ſaturum potúmque deprehenderat, delinitus ſtatim ſit. *Itâne p. au)* Hæc & labia lingẽs, vt ebrius: & ructãs vtpote ſatur. pronuntiauit actor bonus. *Admodum)* Annuendi vim habet duntaxat modò: & ſubauditur Veritum.

Phanium rel. ſ.] Subauditur, Ais. *Iratum ſen.)* Iterum Ais ſubauditur.

• L. Hoc iam quasi expertectus dicit.
• L. Prouerbium, Donatus a parasito: quæ de cibo est.
• L. Proponit & deliberat.
R. Eccere, aduerbiū iurandi, per Cererem. al. ecce re. [al. [ecce rem.] MU[ecere.

G. O'ppidó. P. *ad te summa solum Phórmio rerum redit: 3

*TVTE HOC INTRI'STI, tibi omne est excedêndum: accingere. 4

G. O'bsecro te. P. *si rogabit? G. in te spes est. P. [eccere.] 5

Al. [rogaabit?]

Quid si reddet? G. tu impulisti. P. sic opînor. G. súbueni. 6

5 *Oppidò*) Non Aio: sed iratum intellige. *Ad te su. rerum sol. Ph. r. r.*) Ideò velut expergefactus ad has causas accedit Phormio, quia non diu laetum conuenit esse parasitum: nec quicquam aliud nisi de cõuiuio, vel propter conuiuium cogitare. adeò nisi à Geta cogitatum, modo etiam negotium Antiphoni negligens est, atque securus. *Ad te summa*) A-postrophe est seipsum alloquenti. & excitantis ad defensionem. Rationes duæ sunt. Vna, quia summa rerum, id est, causæ caput, & Græcis est ..., ad illum redit. Altera quia ipse author mali est. cuius loci est prouerbiū vel ab alliatis rusticorum mortariis, vel similiter ei a popinis sumptum, parasito aptum, quo periculum in authorem rei auctiuus deriuare solemus.[B] Authore Patrono graphi hoc vti licebit, si cum vulgaribus consiliis res explicari nequit, ad nouū aliquod & egregiè callidum confugitur. quemadmodum hic Geta significans neque in Antiphone, neque in Phædria, neque in se satis esse præsidii ad retundêdam senis seuitiam, Ad te, inquit, Phormio summa redit.

4 *Tute hoc intr. t. o. est exed.*) D Hoc inter rusticos de alliato mortario dici solet. Et bene Intristi. propriè enim Intrita, dicitur huiusmodi cibus. *Tute hoc*) M Id est, tûte huius mali causa & origo es, per te factum est: quate quicquid hinc incommodi acciderit in te redundabit.[B] Tu fuisti author consilii de ducenda puella: æquum est vt tuo periculo rem ita expedias. Ducta est metaphora ab alliato rusticorum mortario: & cùm trita de cibo sit, parasito aptissima est. Vulgo hodie in vsu est altera huic simillima, Colo quod aptasti, ipsi tibi nendum est: id est, Tu incipiendi author extitisti, nunc idem explices oportet. *Accingere*) D Apparate atque expedi.

6 *Obsecro te*) NANNIVS Ego, arbitror ista verba Getæ continuā orationē inter se constituere, Obsecro te, In te spes est, Tu impulisti, Subueni. Nam verba quæ interloquitur Phormio, potiùs cogitantis secum, quàm respondentis esse videntur. Quid Phormio cogitet partim exponitur à Donato, partim tacetur. G. *Obsecro te. P. si rogabit*, nimirū vnde sit cognata. *G. in te spes est. P. eccere.* Dubium vtrùne vna dictio, an duæ, vt Ecce re pro ecce rem, siue ecce rem sit positum: an Eccere sit iuriurandi aduerbium, hoc est, per ædem Cereris, quale est ædepol, æcastor. Certè in Andria vbi habemus, Ego eccere tonem video, & certè is est legendum est, eccere id est. Idem error est in Eunucho actu quinto scena secunda, & in Adelphis actu secundo scena secunda. Vt si Eccere sit pro Ecce positum, ipse Phormio admiretur dexteritatem commenti sui, cur sit cognata: aut si sit iuriurandi aduerbium, iuramento asseueret optimè esse excogitatum responsum. Posteà sentiens suo inuento aliquid respondere posse, subiicit, Quid si reddet hoc est, respondebit. Cui quum anthypophora esset parata, qua eum nodū dissolueret, ac ad plenum se argumentationibus instruxisset, *Sic opinor*, inquit. Ac deinde ad conflictum paratus, exposcit aduersariū, subiiciens, *Cedò senem* quem Virum appellare dedignatur, sed Senem, hoc est, ætate imbecillum, & annis confectum. & de quo facilè victoria reportari possit. *In te spes est*) V A necessaria spe subeunda. *Eccere Quid si reddet*) D Totū hoc quasi alia agens loquitur parasitus: vt ex hoc appareat: quid inter sit inter audaciam sycophantæ improbi, & patrisfamiliās perturbationem minimè litigiosi. nā ille in bona causa aduocatos quæri & ipse sollicitus in toto actu est: hic in puncto temporis se ad calumniam præparauit.

Quid si reddet) L Subaudi argentum. Et 6 hæc ioco dicit D Bene iam ad illud respicit fabula, quod futurum est propter Phædriam. *Quid si reddet*) Hoc est, quid si respondebit? An quid si mulierē reddet? *Sic opinor*) Non ad Tu impulisti hoc pertinet: sed ad id, quod secū tacitus voluit Phormio. *Subueni*) V Petitione est epilogus causarū ipsius defēsionis.

7 bsfdcd P. *Cedò senem:* * *iam instructa sunt mihi corde consi-lia omnia.*

8 asfasfs- G. *Quid ages?* P. * *[quid vis, nisi* * *vt maneat] Phanium atque ex crimine hoc*

9 tsfsfsv *Antiphonem eripiam, atque in me omnem iram deriuem senis!*

10 fsfsf- G. *O vir fortis, atque amicus: verùm hoc sæpe Phormio*

11 asfsfs- *Vereor, ne istæc fortitudo* * *in neruum erumpat denique.* P. *ah,*

12 tsfsfv *Non ita est:* * FACTVM *est periclum:* * *iam* PEDVM *visa est via.*

• Iactantia de consiliis repertis.

G. Vel lege, [quid vis nisi vt maneat] pol ad-ditis.

• D Tria promittit in quibus omnis causa Antiphonis est constituta.

• Prouerbium à sagittariis natum in audaces, & temerarios.

• Adagia duo.

• Metaphoricôs omnino & scurriliter, sumptum a viatoribus.

7 *Cedò senem)* D Hîc alii exclusisse torporem senum inducunt parasitum, alii transglutisse quod in ore mandebat: quasi hoc mox fue it ad vincendum senē. *Cedo senem)* Non parui voluminis certamen impendet cùm senex dixerit, Hominem cōmonstrarier Mihi illum volo: paratus dicat, Cedò senem *Cedo senem.* V Iam recauit animatus, ad defensionem cito accingitur. Est autem fiducia, cum eius animus a aduersus mala appetentia confirmatur, velut hoc loco cupiditate, & maioris mali metu. Itaque eadem non semel animositati loco habetur.

8 *Quid ages?)* D Non interrogantis, sed metuentis hoc dictum est. *Quid vis)* V Defensionis summa est & scopus proponitur: & tripartita est propositio. *Quid vis)* Attende confidentiam Phormionis. *Phanium)* D Vxor scilicet Antiphonis. *atque ex cr. hoc)* Sic dixit Ex crimine eripiam, quasi ex incendio. Consydera trium rerum, quas promittit, gradus per αὔξησιν esse seruatos.

9 *Antiphonem er.)* Bene Eripiam dixit: quo vim significat de iis pro eo qui iam tenentur oppressus. Virg. — Tune hinc spoliis indute meorum Eripiare mihi? *In me o. ir. d.s.)* Deriuatio dicitur transfusio criminis ab eo ad quē pertinebat ad eū ad quē non pertinet. M Deriuare iram, ab iis qui in culpa sunt, in eum qui in culpa non est, iram inficiere. V Deriuare transmouere est, iuxta metaphoram à riuulis sumptam, quibus hoc frequens est vt è flumine per pratum, vel agrum deriuent. Id quod feris quibuslibet faciundum esse Virgilius tradit.

10 *O v.* V Exclamando laudat, & quadam ἀποσιώπησει hortatur ad ... dei... cui competit prouerbium, Ne fortitudo in neruum erumpat: quod est, ne in vincula neruacea te coniicias. Donatus autē hoc loci sibi nō constat. Et hîc Erasmum Roterodamum consulendum esse iudico. *O vir f. atq. am.)* D Ordine laudauit, plus est enim Amicus, quàm Vir fortis. Et apparet aduersum Getam exclamasse: quod maiorem vim habet, quàm si, Amice, dixisset. *O vir f. a. am.* Nominatiuum pro vocatiuo posuit. *Verùm hoc sæpe Ph.)* Bene Sæpe addidit, vt sententiam faceret de speciali dicto.

Vereor ne istæc f. in n. er. d.) Quid est Istæc? id nimio audax scilicet. Et conuenit hoc dictum Getæ: qui & suprà dixerat, Est parasitus quidam Phormio, Homo confidens. *In neruum erumpat)* M Id est, in carcerem coniiciaris tu. nā Neruus vinculi genus est, quo alligabantur, qui in seruiturem aliis tradebantur. *Verùm hoc Ph. V. ne ist f. in neruum er.)* D Et consuetudine Romana dixit: quia sæpe in neruū coniiciebantur ex aliquo maleficio in carcerem missi. An prouerbiū a sagittariis natum est, quòd immoderatæ plerunque vires adducendo arcu non telum incitent, sed neruum rumpant? An ex eo, quod sæpe fortius ferientes, neruum sibi aliquem lædant? Et ig. & fortitudine nimia sæpe vinci sæpe decipi contingit. *In neruum er.)* B Quadrat in temeratos, inconsideratamque audaciam, quæ plerunque infelix esse solet & in magnum malum aliquando adducere. Sumptum putatur a sagittariis qui dum neruum æqualē addunt in modicè, rumpunt nonnunquam, idque non sine suo periculo. *In neruum er. de q.)* F Denique modò ..., Terentiana consuetudine, qui hanc particulā in vltima ponit sententia.

Non it. a.) V ... obiectionem diluit, & in intus pro pergere cupit cuius hæc duo

Quot me censes hómines iam deuerberâsse vsque ad necem ſſaſtſſu 13

Hóſpites? tum ciues! quò magis noui, tantò ſæpius. ſſaſſtu ſſd 14

Cedo dum, [en vnquam] iniuriârum audíſti mihi ſcriptam dícam? aſſſau 15

G. [Quid] iſtuc? P. quia NON RETE ACCI-PITRI [TE'NDITVR,] *neque miluio,* ſaſatdt- ſſ 16

D. Legitur & 'tennitur. [habet enim N litera cum D communionē.

Qui malè fáciunt nobis: illis qui nihil [fáciunt,] tén ditur: daſſtau daſſ 17

Quia enim in illis fructus eſt, in [illis ópera] lú ditur. aſtsbtu 18

R. Envnquam, pro ecquando, vel nunquando, al. [an vnquam. [ſea mea uſe.

R. [qui], ſaſatdt-.

D. Allegoricè & triuialiter.

Diuites periclitantur.

Al. [malè faciunt,] R. *ſed perperam.*

Al. [hi opera] : ſed verſus non conſtat.

ſunt prouerbia. prius quidem eſt, Factum eſt periculum. quod eſt, prudentis & experientis viri eſt. aut idem ſibi vult, quod illud, Iacta eſt alea. Poſterius verò eſt ſumptum à viatoribus, qui per lubricum gradientes Scipione vtuntur. aut ſi quis mauult, a venatoribus, dum ferarum veſtigia luſtrant. *Iam pedum v. eſt vis)* D Pedum pro Pedibus. & Viſa ἀντὶ τοῦ Prouiſa. Et totum *περιφραστικῶς*. *Iam pedum v. eſt v.)* B De negotio, cuius aliquando periculum feceris.

13 *Quot me)* V A facili quòd ſit victorioſus. *Quot me c. h. iam d. vſq. ad n.)* D Paraſiticè totum tranſlationibus loquitur. huiuſmodi eſt enim vis vmbraticorum hominum, ſcurrilis oratio. *Deuerberaſſe)* L Auxeſis metaphorica.

14 *Hoſpites? tum ciues!)* D ἀσυνδέτως ſecundum deeſt enim ſuprà, Cum. Et bene poſterius poſuit id quod maius eſt. *Quo magis)* V Prouerbiali forma. aut experientibus quadrat. Conſtat enim vt experientia multis gradibus imperitiam ante eat. Sic Euripides, ἡ μπειρία τι τῆς ἀπειρίας κρατεῖ. Aut laborioſis competit, ſicut aliæ ſunt ſententiæ περὶ φιλοπονίας ἢ μελέτης, id eſt, de aſſiduitate laboris & exercitio. Qualis eſt & hæc Chria, Taſſus, Hermioneus, rogatus, quidnam eſſet cæteris ſapientius. experientiam dixit. & huius loci eſt illud Demoſthenicum. πάντα σωματὶ, ἐλαφρότερος ἑαυτοῦ σωμάτων γίνεται. Dictum verò hoc manifeſtè indicat peritiores eſſe laborioſiores. & in laudem exercitii cõfertur. Sin autem quis interuerteret, Quo ſæpius, tanto magis noui, commodiùs peritiæ atque experientiæ competeret.

15 *Cedo)* Familiaris nota eſt. cùm communicatione ſuam experientiam & calliditatem inuincibilem eſſe oſtendat. Nam nunquam per ſycophantas in ius vocatus eſt. Quid verò ſit Dicam ſcribere, id eſt, intendere crimen & actionem, anteà explicatum eſt.

Cedò d. en. vnq. in. aud. m ſ. v. d.) D Plus eſt hoc per interrogationem intuiſſe, quàm ſi diceret. Nunquam mihi ſcripta eſt iniuriarum dica. *Iniuriarum ſcriptam dicam)* ἀπροσωπικῶς ſic enim & Tullius, Scribitur Heraclio dica. *Dica)* Dice, cauſa eſt Græcè: quæ fit Latinè Dica: vt, Acte Acta, Calliope Calliopa.

Quid iſtuc) Interrogare dicitur & fingitur Geta, vt paraſitica progrediatur oratio. *Quia non r. acc. t. n. m.)* Rurſus per ἀλληγορίαν loquitur paraſitus: vt totum triuiale ſit, à conuiuiis eſciſque tranſlatum. *Quia non)* V A tuto per allegoriam prouerbialem ab aucupibus ſumptam, quæ etſi videretur monere non tam eos, qui nocent, periclitari, quàm in quibus aliquid ſperatur, ſicut aliud eſt prouerbium, Lepus propter carnem) tamen id magis appoſitum eſſe reor, vt nulla dica dicacibus, rixoſis, & contentioſis rabulis, ſed ſimplicioribus & humilioribus, & manſuetioribus ſcribatur. Citiùs auiculæ mitiores reti intèto capiuntur. quã aues carniuoræ, quas Homero ſunt οἰωνοὶ, & Germanis, Ein ſchel man eine taube dann einen habich. *Quia non r. acc.)* B Ariſtoteles in hiſtoria animalium. lib. viij. In auium, inquit, genere, quibus vngues adunci, omnes carniuoræ ſunt: vt, aquilæ, milui, accipitres, & rapaces. Pœna legum exercetur in humiles, & à quibus ob ingenij manſuetudinem aliquid emolumenti poteſt auferri. Rapacibus verò, & quibus nihil eſt quo ſpolientur, ignoſcitur. Hoc ſignificat Iuuenalis, Dat veniam coruis, vexat cenſura columbas. Hoc ſignificat & Terentius, --Non rete accipitri tenditur, neque miluio, Qui malè faciunt. 16

Qui malè f. n.) D Ore, & vnguibus ſcilicet. 17 *Illis qui n. f. t.)* Non ſic accipe. Nihil faciunt, quaſi dicat, nec bene nec malè: ſed cùm legeris Nihil faciunt, ſubaudito, Nobis malè.

Quia enim) V Ratio eſt allegoriæ quaſi 18 expo

19 aatsbst– *A'lijs aliunde est perîclum, unde áliquid abrádi potest:*

20 bdtssu *Mihi sciunt nihil esse.* dices, *Ducent damnâtum domum.* •L.Occupatio. •D.Sólus est, Sciût edacem: & ideò nolunt alere. Facetè edacem se vocat.

21 {b:bsa:s– / ataljs:– **A'lere nolunt hóminem edâcem: & sápiunt mĕa quidem' senténtia,*

G.[mea] monosyllabum.&[quidem] abundat, bsbsast–. *nisi quis hypermetrum duabus syllabis faciat. ^ malim vt a vs [Alere] ad præcedentem versum pertineat:* atadast–: *vel* atadsat *. vt [mea] sit monosyllabum.& m elidatur in' quidem]: aut si hoc postremum refugis.fuerit hic versus iambicus acat.* adidsisi.

22 dadassiv *Pro maleficio si* beneficium summum nolunt réddere.* •D.Parasiticè beneficium summû dixit Alere.

23 {xtdbstu / tdda G.*Non potest satis' pro mérito ab illo tibi reférri grátia.* D.*Ab illo*, Antiphone scilicet.

24 {xtcacst– / àca P.*I'mò enim nemo satis' pro mérito grátiam regi refert.* D.*Gratiam*.vicem. L.*Regi*,diulti.

expositio Nam ditioribus magis insidiari solent, ab his enim aliquid abradi potest: sed vacui viatores coram latrone canunt. Siquidem ex his nihil fructus speratur: imò omnis opera luditur. Itaque parasitus se tutum esse gloriatur, tâquam nudum & inopem, ex quo nihil lucri sperandum est. *Quia enim m.il. fr.est*) D κατὰ κοινὸν tertium, quo aut Quia, & sic Enim subiûgatur; aut ipsum Enim superuacuum est. *In ill. fr. est*) Quia nihil faciunt nobis malè. *Fructus*) Cibus: quia Frumen dicitur tractus gulæ, qua cibus in aluum demittitur. *In illu op.l.*) Qui malè faciunt nobis. *Luditur*) Exercetur. An illuditur, id est, frustratur? ^ Operam ludimus antiqui dicebant, qui Latinitatis authores, cùm frustra aliquid fieri putabant. Plautus in Pseudolo, In pertusum ingerimus dicta dolium Operam ludimus.

19 *Alijs al. est periculum.v.al.abr.p.*) D Verum hic sensus est. quasi dixerit. Aliud alijs periculum affertur, à quibus aliquid auferri potest? an, alij aliunde periclitantur, quàm creduntur? eti enim illis causa periculi, non quæ videtur, sed quia ab his aliquid auferri potest. *Abradi*) Per vim auferri.

20 *Mihi sc.nihil esse*) Rei scilicet. *Dices*) V Alterum est argumentum à tuto, Etiamsi damnatus domum ductus fuerit, tamen edacem non ferent. Et ad morem iudiciorum pristinum spectat, vbi obærati, cùm soluendo non essent, creditori à Prætore condicebantur, vt opere debitam pecuniam compensarent. *Ducent d.d.*) D Secundum ius scilicet, quo obærati, cùm soluendo non essent, ipsi manu capiebantur. *Ducent d.d.*) Vsus est verbis ad extenuandam pœnam, & rem ad commodum transferendam. nam quod obæratis inimicum est, id parasitus maximè optat, duci ab aliquo domum. Addidit autem Damnatum, quasi qui irrideat genus damnationis, in qua victor pascere compellitur, & pascitur victus.

Alere n.h.ed.) Hoc sic pronuntiandum, 21 vt facetè totum videatur illatum, Quando obæratus, sit sub huiusmodi pœna: nec accusari ab aliquo se queritur, neque damnari. *Hominem ed.*) Se significat. *Sapiunt*) Sibi consulunt. V Laudat eos esse prudentes, cùm maleficis summa beneficia rependere non soleat: id quod in suis Christianis Christus exposcit, cùm & inimicis benefaciendum esse iubeat.

Pro maleficio) D Pro iniuria. *Reddere*) 22 Retribuere, reponere.

Non potest s. prom. ab i. t.r. gr.) Multùm 23 promittit Geta parasito, cùm dicat, nihil futurû, quod pro merito possit accipere. *Non potest s.pro m.ab illo*) Huiusmodi sententias inserunt Poetæ parenthesi cum his quæ volunt inserere. *Ab illo t.r.gr.*) Non ab eo, qui te damnatum duxerit: sed Antiphone, de quo sermo est.

Imò enim n.s pro m gr.r.r.) Bene parasitus, quicquid præstat, debere se dicit. Et est 24 proprium personæ inferioris. Virgilius, Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra Iouémque Concilias: tu das epulis accumbere

*Summa parasitorum fœlicitas in cibus. Parasiticæ delicias & eis amplificatio m[...] ciborum erga parasitum.

*Tene asymbolum venire vnctum, atque lautum 25
è balneis, R. [...] ad symbolum, [...]: sed mendo [...] est autem [...], qui ad conuiuium nihil confert. Latine immunis dicitur.

Otiosum ab animo, cùm ille & cura, & sumptu ab- 26
sumitur:

B. Ringitur. i. irascitur, [...] à canibus latrantibus sumpta est metaphora.

Dum tibi fit quod placeat, ille ringitur, tu rideas: 27
Prior bibas: prior decumbas: cœna dubia apponi- 28
tur!

dinium. *Imo enim*) [v] Correctio est in collatione regiæ felicitatis cum parasitica, aut regum cum parasitis. Hi enim primo [...] veniunt, i. est, immunes, vt qui sine collatione ad comessationem accedunt. Sunt tamen qui ad symbolum legunt, in quo [...] habent delicatissimi. Deinde loti balneis, & oleo adorato delibuti, quomodo heroes Homerici accipiuntur. Postremò [...] & securi. Verum rex est curis suis & de sumptu ita sollicitus, vt absumatur [...] hoc est, corpus nonnihil contabescat cum mœror & sollicitudo affectio sit frigida & sicca nutricationi non ita apposita: parasito autem semper adest iucun[...] & placitum. Iterum rex ringitur, id est, irascitur & stomachatur iuxta metaphoram à canibus latrantibus sumptam: sed parasitus ridet sese exhilarans. Arcem quoque tenet in accubitu [...] est, cùm prior bibat, & dubia cœna [...], cuius hic est finitio, quam Geta ignorans [...] quebat. *Rege ref*) [b] Rex alias regnator, alias dominus, alias diues significat. Sed [...] rationem habet nominis ad aliquid dicti, ad significandum parasitum. vt enim parasitus regis est, & libertus patroni: sic è contrario rex parasiti est, & patronus liberti. quod si non esset, non Nemo tantummodo, sed Nemo parasitus diceret.

25 *Tene asymb. v. v. a. l. è b.*) Hæc non ab Apollodoro, sed è sexto satyrarum Ennij translata sunt omnia. Quippe sine cura lætus lautus cum aduenis, infertis malis, & expedito brachio, alacer, celsus, lupino impetu expectas mox dum alterius obligurias bona: quid censes dominis esse animi? Pro diuum fidem, ille tristis cibum dum seruat, tu ridens voras. *Tene asymbolum v.*) Et hoc nomen constat inter parasitos confictum atque compositum esse. Contra illud in Andria, Symbolum, De [...] cœnauit. *Asymbolum*) [M] Sine signo, sine pignore interposito, pro voluntate, cùm lubet, hoc est immunem, qui nihil in cœnam conferat. [a] Immunem Latini vocant, quem asymbolum Græci, nempe eum qui nihil confert ad conuiuium, sed plusculum habebit gratiæ si tantum feratur ad res animi, puta doctrinam, versus, aut simile quippiam. Gellius libro noctium Atticarum indicat vocem hanc in prouerbium abiisse. Ne omnino, vt dicitur immunes & asymboli veniremus, coniectabamus ad cœnulam non cupedias ciborum, sed argutias quæstionum.

Otiosum ab an.) [...]. Nam addidit 26 Ab, cum sufficeret Animo. *Cum ille & [...] abs.*) Cura in apparando, Sumptu in coëmendo.

Dum tibi fit q. pl.) Acuenda vox in eo 27 quod ait Tibi. Et hoc eminenter adiectum est. non [...] curans, sec [...] viuarum gerere illum [...] vocat. *Ille ringitur, tu rid.*) Poetico lepore iisdem syllabis diuersa significantia propè inuicem posuit, Ringitur & Rideas. *Ille ringitur, tu rid.*) Variè nam pronuntiatiuo coniunctiuum miscuit. Non enim dixit, Ringatur. [...] ingreit stomachari tacitum. est enim translatio à canibus latrantibus. *Ille ringitur*) [a] Accedunt in paræmiæ formam, quæ ducuntur a rebus notis, ac vehementer quotidianis sensus familiaribus, vt quoties corporis gestus ad animi rem transferuntur: cuiusmodi sunt Premere pollicem, pro fauere. Corrugare frontem, pro molestè ferre: Ringi pro indignari.

Prior bibas.) [...] Hoc ad procacitatem 28 parasitorum retulit. *Prior dec.*) Sic alibi. Maturè veniunt, discumbitur inquit. *Cœna dub. app.*) Et hoc ideo parasiticum verbum est, vt id non intelligat Geta. [...] Dubiam cœnam, opiparam, variisque instructam ferculis appellabant. Idque prouerbium à parasitis repertum apparet. [...] Horatius apud Terentium, Cœna dubia apponitur.

29 G. *Quid istuc verbi est? P. Vbi tu dubites quid sumas potissimum.* — *Tu[illegible] dro praecedentes [illegible] bus, an[illegible].* — * Prouerb[illegible] ipse [illegible] D. K [illegible] intelliga[illegible]

30 *Hec (cum ratione) ineas, quam sint suauia, & quam chara sint:* — Mu, quam [illegible] A u. cara].

31 *Ea qui praebet, non tu hunc habeas plane praesentem deum!* — Mu. [illegible] *D. Tra. [illegible] [illegible] & con

32 G. *Senex adest: vide quid agas: prima * coitio est acerrima:* — *G. Genus carmi[illegible] propter [illegible]* — gredi [illegible] & coire [illegible].

33 *Si eam sustinueris, post illam iam vt lubet, ludas licet.* — [illegible] id est, postea [illegible] post illud tépus. id [illegible]

29 *Quid ist. v. est.*) D Vt intelligat populus, idcirco non intelligit, & vult d[illegible] Geta. Ostendit autem Poëta pro vnaquaque re verba propria esse, neque communia cum iis qui diuersi sunt actus. *Quid ist. v. est? Vbi tu d. q. s. pot.*) B Exponit parasitus verbum suum, aliòqui ancep[s]. Nam Dubium etiam periculosum significat Et, Dubia cœna potest intelligi quæ non careat suspicione veneni. Horatius in sermone, --Vides vt pallidus omnis Cœna de surgat dubia. Parœmiographus in Chiliadibus. *Vbi tu dub. q. s. po. ss.*) D N[on] [p]otiùs sed Potissimum dixit: vt in re omni aliis alia monstraret potiora. Plautus, Standum est in lecto, si quid de summa petas. *Qui[d] s. pot. ss.*) B Priscianu[s] lib. iij. Fiunt comparatiua à nominibus, à participiis, ab aduerbiis siue præpositionibus. à nominibus, vt clarus clarior, felix felicior: à verbis, detero deterius, deterior: potior potiris, hic & hæc potior & hoc potius potioris potissimus. possumus tamen hæc à nomine poti[s] accipere, quamuis significatio alia videatur esse, vt Terentius in Phormione.- Vbi tu dubites quid sumas potissimum, pro optimum. Laurentius lib. j. Prior & primus non significant melior & optimus, quemadmodum vult Priscianus, sicut nec potissimum optimum, In Phormione apud Terentium, --Vbi dubites quid sumas potissimum. Sed in his omnibus principalior principalissimus & principalissimum

30 *Hæ[c] cum*) V Qui verè perpenderit istæ comoda tam chara quàm suauia quotu[s] quisque est, qui talem largitorem tanquam præsentem Deum non agnosceret? Allusio fit ad Dei vocabulum more veterum qui pro quolibet benefactore olim [illegible] N[illegible] enim ex diis tanquam be[illegible] auct[illegible] aliquid mali [illegible] [illegible] inti[illegible] gratiam referret, [illegible] in parasitum commoda, & [illegible] parasiti in Antiph[o]nem. Deco[illegible] in hac collati[illegible] parasiti [illegible] citas est delicatior [illegible], & voluptas [illegible] eamque religiosè ob[illegible] [illegible] & q. ch.[illegible]) D Non [illegible] [illegible] Poëta, ostendit [illegible] quæ chara sint. *(Chara)* Magni pretij.

31 *Ea qui pr[æbet] [illegible].*) Hoc est quod ait In[illegible] pro [illegible] pro me[illegible] gratiam referri. *Deum*) Nunc Deum [illegible]tè Regem appellauit. *Præsentem Deum*) D Præsentes dij sunt, vel qui [illegible] vel qui c[illegible], & videntur vt Sol & Luna. Alij præsentem pro potentissimo accipiunt, vt Virg.--Quo non præsentius vllum.

32 *Se[nex] ad[est] [illegible]*) D Interuenit senex vl[t]imò. & quidem [illegible] nen[illegible] per inuentionem dici potuit, [illegible] est. *Vide q. a.*) Non terrentis est, sed excitantis. *Prima coitio*) V Prouerbium de grauioris rei [illegible]icio & initio faciundo, [illegible] enim [illegible] Filius. Nam qui cœpit dimidium facti habet. & Erasm. Roterod. [illegible].

33 *Si eam sust.*) D Multum de illo erigit, quando non dicit, Si eum repulerit, sed potiùs, Si eam sustinueris. *Post illam iam, vt lu. das li.*) D In officio militari omne negotium vel pugna, vel ludus.

ACT. II. SCEN. III.

ARG. B Concertant inter se primùm Geta & parasitus ad ludendum senem, deinde senex ipse cum parasito altercatur. V At perturbato animo iniuriarum expostulat cum eo, magis cupit ex æquo & bono causam transigere, de suo iure nonnihil cedens, qui [in] iudi[illegible]

in iudicio cum sycophanta litigare. In Demiphone quidem est simplicis ciuis, & à litibus alieni simulachrum. In Phormione autem malitiosi sycophantæ. Est autem tota in genere iudiciali. Prior est ἀνταγωνικὴ: Posterior παραλογιστική. D In hac enim scena, vt Rhetoribus placet, veluti quædam controuersia est, quæ vno tempore ex vtraque parte tractatur: Vt, si quis dicat legem esse, ne de eadem re bis agatur: & item, vt orbam proximus ducat quidam absente patre sub hoc nomine vxorem coactus est ducere. Vult illam pater adueniens eiicere matrimonio. contradicitur. Meminisse autem debemus, in omni contentione ea maximè dici, quæ simplici patrifamiliâs, & calumnioso syncophantæ, improbissimóque parasito congruere, Poëtæ visa sunt. V *Theses.* 1 Pauperes à ditioribus propter auaritiam ferè negliguntur. 2 Geta fidelis hic seruus herum suum non damnandum esse contendit. 3 Pauperes senes, & agricolæ obscuriores sunt. 4 Seruus fidelis herum suum traduci non patitur. 5 Improbus seruus carcere dignus est. 6 Συκοφαντῶν mores sunt, vt bona clientum extorqueât, vt leges sophisticos contorqueant. Quæ sanè cõtumelia tabulis forêsibus quæstuosis & iniquis probè conuenit. M Quãta sit inutilium hominum improbitas & animi malitia, qui ita sese comparare norunt, vt optimis etiam quibusuis & simplicibus negotium facessant, & illos suis iniquitatibus propellant, hac scena exprimitur. Est autem malitia, teste Cicerone in tertio de Diuinat. versuta & fallax nocendi ratio. Et Plato de Republ. quarto, Peruersos & versutos homines omnes artes nouisse, quibus melioribus viris imponere possent. *Vers. gen. Iambici senarij siue trimetri acatal. excepto sexagesimosexto tetrametro catalectico si vsitata lectio retineatur.*

DEMIPHO. GETA. PHORMIO.

R. *En vnquam*, pro ecquando, vel nunquando. D *En* vim habet indignationis post enarratam iniuriam. D. Propriè aduocatis *Adeste* dixit, quia ipse properans ius pergit, rogat vt assequerentur. • Exclamatio. L finmentarlis

EN, *vnquam cuiquam contumeliósius* ffiijp 1
Audístis factam iniúriam, quàm hæc est ffiii 2
mihi!
Adéste quæso. G. *irâtus est.* P. *quin tu hoc age:* iiiisp 3
Iam ego hunc agitâbo. * *Prò deûm (immortálium.)* iaiisp 4
R. Al [*immortalium fidem*] *quod versui repugnat.*
Negat Phánium esse hanc sibi cognâtam Dé- {iadifi / if} 5
mipho!

1 *En, vnq. cuiq.*) V Expostulationis est initium παθητικόν. Est autem hæc cum supercilio proferenda, cui amplificatio ex collatione adiungitur. Est quoque ad aduocatos apostrophe. *En, vnq. c. c. Aud. f. iniur.*) D Iam instructi sunt aduocati: & rectè. longum enim fuerat omnia hæc post scenam geri.

2 *Quàm hæc est mihi!*) Facta iniuria, subauditur.

3 *Adeste q.*) Interim aduocati Demiphonem sequi inducuntur & ridiculè tacêt priùs, posteà locuturi. Et Adeste propriè. Adesse enim causæ propriè dicitur patroni & amici. *Iratus est*) Hoc ad excitandũ Phormionem dicitur. *Quin tu hoc age*) Annuit vt taceat: & significat silentium.

4 *Iam ego hunc ag.*) Modò Iam celeritatis est signum. Hunc, cum contemptu dixit. R Agitabo hic, pro exagitabo, irritabo, perturbabo accipitur. Nam idem planè est quod Græcis nonnunquam ἐξάγω, stimulo, concito, vehementer commoueo ἢ παροξύνω, cuius in commentarlis meminit Budæus. *Prò d.*) V Parasitus accusat senem. & confirmat ab indecoro & illegitimo, propter neglectam Phanium cognatam. *Prò deûm imm.*) D Artificiosè prior exclamat: vt Demipho qui iniuriam passus est, vltro impetum accusationis incurtat. *Prò d. imm.*) ἔλλειψις, deest Fidem, aut quid tale. Cicero in Oeconomico. Quid igitur prò deûm immortalium primum eam docebas quæso! B Budæus in annotationibus, Thessalonicam, inquit, fide tua venire iussisti. id est, sub tua assecurantia, vt vulgò dicimus. Inde illa locutio, Deorum hominúmque fidem implorare, id est, auxilium. vt solent ii quibus aliqua fit iniuria, aut aliqua vis infertur.

5 *Negat Phanium s c.*) D Additum pronomen est: quasi notã omnibus diceret. Magno ingenio Terentius impudentiam calumniatoris expressit. nam & prior incipit, & prior accusat. Et quia non potest dicere, expellit Phanium Demipho: Negat cognatam, inquit. *Cognatã Dem.*) Hæc est flagitatio, quæ etiam

nomen

6 sbilsp *Hanc Demipho negat esse cognâtam!* G.*negat.*
7 {i.sap / ia} P.*Neque eius patrem se scire, qui fuerit!* G.*negat.*
Hunc versum in sequentis, & sequentem in huius locum fuisse Muretus.
8 ssd: D.*Ipsum esse opînor, de quo agêbam.* * *sequímini.*
9 ssap P.*Nec Stilphônem ipsum scire, qui fuerit!* G.*negat.*
10 aidsi P.* *Quia egens relicta est misera: ignorâtur parens:*
11 dijssp *Neglégitur ipsa: [AVARÍTIA vide] quid facit.*
Al. [vide, auaritia]. dibdlp.

glt se certare cum Geta & bis repetit nomê senis ad inuidiam & acrimoniam côtentionis.
¹ L. Alloquitur aduocatos, quos instructos adducit.
ᵛ Conquestio ad coronam spectatorû, & ¹ inuidiose in Demiphonem.

nomen tumultuosè persequitur atque exagitat. Ideò callidus sycophanta patrisfamiliàs proprium nomen nô solùm inuidiosè infert, sed etiam repetit. *Negat Ph. e. hanc s. c. D. Hanc D. n. e. c.)* ᵛ Aliquando de absente, dicitur demonstratiuum, sed vel recens, vel de quo paulò antè habitus est sermo. Sic & in Eunucho. –Neque meo Cordi esse quenquam chariorê hoc Phædria Et in Andria. Sed hic Pamphilus firmauit fidem. vbi Donatus Hic additum putat, vt sermonem de illo fuisse ostendatur: Martianus Capella sub persona Rhetoricæ Anadiplosis, inquit, est replicatio, cùm ea quæ in priore mêbro postrema sunt, in posteriore prima repetuntur. Romanus Aquila in opusculo de nominibus figurarû, dicit rarum esse apud oratores figuræ genus, frequentius apud Poëtas. si quando tamen & in ciuilem orationem incidit, mediocrê dignitatê habet.

6 *Hanc Dem.)* ᵛ ἐπαναδίπλωσις est per admirationem. id quod plurimum ad inuidiam sentis & vehementiam contentionis facit. *Negat.)* ᴰ αὔξησις prima. nam extrinsecus audiendum est, Pater. *Negat)* Vna opera Geta in duplici versatur dolo. nam & audiente iam sene, se eius defensorem tanquam absentis, assimulat: & irritat ad vociferationê Phormionem, qui clamandi vlteriùs causam non haberet, si taceret Geta.

7 *Neque e. patrem se scire, q. f.)* Ambiguitas: quæ tamen sensu discernitur.

8 *Sequimini)* Apparet Demiphonem, vt patremfamiliàs, perturbari non mediocriter: quippe qui & aduocatos conquisiuerit aduersus hominem sine aduocatis agentem, & progredi non audeat, nisi illi sequantur. *Sequimini)* Sequimini dicit. qui properantiùs & concitatiore gradu pergit iratus.

9 *Nec Stilph.)* ᵛ Tertia interrogatione per admirationem magis senem exagitat, & indignitatem neglectus vrget. *Nec Stilph. ips. sc. qui f.)* ᴰ Hæc asseueratio mentientis est, imitata veritatem. *Nec Stilph. ips. sc.)* Quàm multa calumniatores clamandi causa dicunt, & vociferandi: vt ipso strepitu, terreant. *Nec S. ips.)* Tantundem quod suprà, Neque eius patrem. Scire debemus hoc nomen, non fictum à parasito, sed auditum à puella, quæ vxor ducta sit, dici.

Quia eg. rel. est mis.) Communis locus in auaritiæ generalitate approbatior. faciliùs enim hoc de omnibus, quàm de Demiphone credatur: & ideò Ignoratur dixit, & neglegitur. nô, Ignorat nec Negligit Demipho. 10
Quia eg. rel. est.) ᴰ Communis locus est. communiter enim omnibus côuenit, qui sunt eiusdem generis, hoc est, auaritiæ obnoxii. *Quia eg.)* ᵛ Ratio est neglectus. quia non est opulenta: atque ideò de illius genere nulla est ratio. Videns nullam nobilitatem esse, vbi non sunt diuitiæ. Proinde παραδειγματικῶς euentum auaritiæ, in quam fit criminis translatio, ostêdit, quam Bion sophista verè μητρόπολιν πάσης κακίας esse dixit, atque ideò D. Paulus eandem figuratè idololatriâ, & radicem malorum esse pronuntiauit. Eius autem sunt tres formæ, αἰσχροκέρδεια, cû vndiquaque odor lucri bonus sit per fas & nefas: φειδωλία, tenacitas, cùm in re honesta sumptum parcet: κιμβεία, illiberalitas, cùm sunt ceu cyminisecti, minutatim expendunt. Quare acclamatione quadâ auarum senem notat. Salustius inquit in Catilina, Auaritia pecuniæ studium habet, quam nemo sapiens cupiuit vnquam. Ea quasi venenis malè imbuta, corpus animúmque virilem effœminat, semper infinita, & insatiabilis, &c. *Ignoratur)* ᴰ Non agnoscitur, ignoratúrque fingitur hoc enim significat modò. *Parens)* Pater. nam vt variaret, Parentem dixit, quem suprà dixerat Patrem. Patrem ergo dicit puellæ à Demiphone ignorari.

Neglegitur ipsa) Quia fieri potest vt qui ignoret parentes puellæ, id est, ignorare se dicat, tamen ipsam non negligat puellâ: vt iunque conquestus est. *Vide, auaritia q. f.)* Hæc conuersius ad circulum, & coronâ circunstan- 11

17 sib'p *Se continêbat.:ibi agrum de nostro patre*

18 iiddi *Colêndum habêbat.:sæpe intérea mihi senex*

19 issisp *Narrâbat. se hunc neglégere cognâtum suum:*

20 siaisp *At quem virum! quē ego vid.rim in vita óptumū.*

21 {assaip / {assi G.*Videas te, atque illum, vt narras.* P.*abi [in] malam crucem:*

22 duissi *Nam.,in ita cum existimâssem, nunquam tam grauis*

23 {axa'dp / {dddi *Ob' hanc inimicítias cáperem. in [nostram] famíliam,* Videtur [ob]elidendum, si amphibrachys & bacchius, non admittuntur. M [vostrâ], vt [Quam] sequens referatur ad Puellam, non ad Famil am.

24 isslip *Quamuis aspernâtur nunc tam illiberáliter.

R. [hinc]: & [mal im crucem] ponitur aduerbialiter. E si legas [i] pro [abi], constat versus assiip.

D. Ob hanc. id est, pro filia ipsius.

* V. Epilogus est huius partis αὐγ-ξητικῶς.

* L. Hoc totum fidé Geta, ne cum

17 *Se continebat)* Continere se dicitur, qui contra voluntatem se continet. *Agrum de n. patre Col.)* D De, pro ab Latini veteres vsurparunt, vt audiui de patre meo Plautus in Comœdia, Oues mercatus de patre. De, propter significat. Ecquid nos amas de fidicina hac? Quem locum Calepinus malè citat.

18 *Colendum h.)* D Virg. -Conductáque pater tellure serebat. *Sæpe intereà)* L Et hoc inuidiosè, ad irritandum senem. *Sæpe int. m senex Narr.)* D Miserabiliter, & inuidiosè positum Senex. & maiore fide, Narrabat dixit, nō Querebatur: Et vide congestionē argumentorum. Et ordo est, Sæpe narrabat senex hunc suum cognatum se negligere. *Sæpe int. m. s. Narr.)* Habet misericordiam odiosa narratio.

19 *Se hunc negligere cogn.)* ἀμφιβολία: sed in sensu dissoluitur. V Nam προσώπου senis commonstrat illum neglectum iri, qui tamen magnifaciundus erat, quia in vita optimus erat, atque ita interrogando laudat ad senis animum commouendum. *Cognatum s.)* D Hoc crimen & causa est, quòd Cognatum addidit.

20 *At quem virum!)* Qualitas iniuriæ à dignitate personæ. multi enim tales sunt, vt cognitione abdicandi sint. *At quem virum!)* D At interdum cum admiratione laudat, vt hic nonnunquam vituperat interrogans, vt in Eunucho, -Fucum factū mulieri. At quem deum! Qui templa cæli summo sonitu concusit. Quod factum eò fœdius erat, quò maior ille qui patrarat iuxta illud Satyrici, Omne animi vitium tantò conspectius in se Crimen habet, quātò maior qui peccat habetur. Apud Ciceronem in oratione pro Aulo Cluētio vituperationis simile exemplum est, Vna mater oppugnat. atque mater! Quam cæcam crudelitate & scelere ferri videtis. *Quem ego vid.* *v. opt.)* D In actu, ac moribus. Et in vita, hoc est, cùm viueret, & in eo quod à Viuo fit.

Videas) V Admonet de moderanda laude vniusque. 21 *Videas te, atque ill.)* D Melius hoc clarè dictum à seruo accipimus, vt defendisse dominum videretur. *Videas te, atque ill. vt n.)* Hoc est, parentem te illi existimo, atque illum tibi. An potiùs seruus sciens hanc personam fingi, vel certè etiam mortuum hominē induci malè precatur parasito: vt etiam ipse, aut nusquam sit, vt fictus: aut pereat, vt mortuus? An sic accipiendū, vt seruus submissa voce hoc per iocum dixerit, Tantùm in vita te videas optimum, quàm fuit ille quem narras? An sic intelligēdum: vt seruus hoc dicat, Si optimum est, victum opera quærere, & in alieno agro esse: ita te videas, atque illum vidisti, quem ad hunc modum narras viuere. & alludit ad illud quod ait, Quem ego viderim in vita optimum. *Videas te, atq. ill.)* Deest Vidisti. scit enim illum non vera dicere. *In malam cr.)* Aduerbialiter: vt, Huc viciniæ.

Nam, in ita cum exist.) Vt vita optimum 22 iudicarem. V Asseueratio est laudis, quam zelo suo exaggerat, cum sit odiosius propter illum tam laudatū. *Nunquam t. graues)* L Hoc non quasi timidus, sed quasi religiosus & fidelis loquitur Phormio.

Ob hanc) Tanquam præsens sit mulier de 23 qua lis est: sic demonstratiua particula visus est, dicendo Hanc. *Inimicitias caperem)* Capere dicimus, cum id quod in nobis est, assumimus. vnde capere pro eligendo ponitur.

Quamuis) V Epilogus est huius partis αὐξητικῶς. 24 *Quamuis aspernatur)* D Quam enim supra reuocauit, ad puellam referens: vt, Quem regno Hesperio fraude. Et Salust. Nam Syllæ dominationem aderat. Et inter-

Phormione sentire videatur. •Contumeliis in parasitum ᴸ Integri si crimina de causa & de negotio. •Callida Getæ dissimulatio. D. Seque dign. id est quas ipse debet audire. • L. Controuersia coniectura.is. Fuit • cognatus. Nõ fuit.

G. *Pergin' hero absénti malè loqui impuríssime!* sdisp
P. *Dignum autem hoc illo est.* G. ° *ain' tandem [carcer!]* D. *Geta.* {ssxssp ssi
R. Al. [carcere] scilicet dignus, ssx!dp.
G. * *Bonôrum extôrtor, legum contôrtor.* D. *Geta.* isssp
P. *Respónde.* G. ° *quis homo est? ěhem.* D. *tace.* G. *absénti tibi* {sdxisi sdi
Te indígnas, séque dignas contumélias ssisj
Nunquam cessauit dícere hódie. D. *ohe, désine.* sss=sp
* *Adoléscens primum abs te hoc bona vénia [éxpeto:]* asstai
Mu. [peto.]

poëtis quibusdam, Neque est offensus dominationem syi.æ. *Quamu asp.n.s.ill.*) Alpernari est auerti, non solum corpore, sed etiam animo. Aspernari, recusare, auertere, nõ agnoscere. Est autem dictum à Sperno. *Illiberaliter*) Apud veteres illiberaliter dicebant actum, si quis excessisset omne genus maleficii. Sic in Adelphis, Factum à vobis duriter immisericorditérque: atque etiam, si est pater dicendum magis aperte, illiberaliter. Vides mores αὐτ-ονως illiberaliter pro magno hic vltimú poni.

25 *Pergin'*) ᵛ Fidelior est seruus æquo & decoro, cum herum suum traduci non patiatur. & hic est propositio. *Hero abs.*) ᵘ Argutè Hero absenti: vt videatur fidelior qui defendat absentem: quod præstans argumentum est, id in animo habuisse Getam, etiam peregrinante domino. *Malè loqui*) Pro maledicere. Et quærit Probus, quis ante Terentium dixerit. *Impurissimè*) improbissimè.

26 *Dignum autem hoc illo est.*) Non negat malè loqui sed hoc esse dignum contendit malo homine. *Ain'*) ἀποκοπὴ, nota est quæ separat e ab n, & intermittit s, literæ sonum. est enim integrum, aisne? *Carcer*) ᵛ Egregius est iocus ex amphibolia. Dignum Phormione ad herum refert, sed Geta ad Phormionem. Illustrat quoque interrogatione parum amarulenta. In quod ἀπὸ τοῦ κοινοῦ dictum erat, specie rei exprimitur. Hoc autem totum fieté agitur inter Getam & Phormioné, ne vterque cum altero sentire videatur. Geta autem confirmat à decoro seruilis pœnæ. *Ain' tandem carcer!*) ᴰ Non carcerarium, sed carcerem asperiùs appellauit. sic Lucilius,-- Carcer vix carcere dignus Et Vix pro Non.

27 *Bonorum*) ᵛ Finitio est συκοφαντίας aut sycophantæ cuiusdam rabulæ forensis. Verum mitis teclusis magis magisque ita exardescit Geta, quo Propius senem aduentare videt, etiio turb. amicum de bacchari videatur. *Bonorum ext.*) ᴰ Ingeniosè de ipso negotio sunt inuenta conuitia.

28 *Responde*) ᴸ Hoc summissè parasitus. ᴰ Timuit Poeta, ne huiusmodi vociferatio Getæ quasi veram discordiam apud populú fingeret: & ideo facit iam a Phormione ipsum admoneri.

29 *Quis homo est*) Mirè seruus finxit se non vidisse senē: vt ea quæ dixerit, in Phormioné syncere dixisse credatur. Et mira dissimulatione addidit Homo: vt videatur nihil de præsentia domini cogitasse. *Tace*) ᵛ Hoc verbo significat plus iusto seruú pro se locutú esse. *Absentis*) Ratio est de non tacédo, Quia contumeliosus in te fuit. *Absentis*) Breuissima est accusatio sui conserui. cui tamé argumentationum semina inserta sunt. Factú est, quia contumeliosus fuit in herum, æquitatis ratio, cum seruus iisdem contumeliis dignior esset. & exaggerat, & a loco, quia absenti dixit contumelias: & ab assiduitate, aut frequentia, quia nunquam cessauit. *Absentis.*) ᴰ Tunc fidelis opera est, si absens aliquis defendatur. hoc ergo confirmat, velut indicando. Sic in Andria, -O Chreme, per tempus huc aduenis, Auscul.a.

30 *Desine*) Imponit silentium Getæ: quasi validiora dicturus sit & supra, Tace dixit senex. *Ohe, desine*) Hac voce ostédit plus iusto pro se locutú fingeri Getam. nam Ohe interiectio est satietatem vsque ad fastidiú designás.

31 *Adolescens*) ᵛ παραλογισμὸς est. Hactenus prælusum est mutua concertatione, nunc ad verum conflictum peruenitur. Estque bona ex parte in statu coniecturali Status auté est, An Stilpho sit cognatus, atque in exordio est αἴτημα, sicut Aristoteles appellat. *Adolescens pr. abs te*) ᴰ Et hæc authoritas in senibus, vt qui minoris ætatis fuerint, illos appellatione pueri, vel adolescentis, vel iuuenis etiam officiendi: vt hic de nomine illis quidem detrahant,

32 dibxsi dibs *Si tibi placêre potis est mihi vt respóndeas:*

33 idassi dis **Quem amicũ tuũ ais fuïsse istũ, explána mihi,*

Et qui cognâtum me sibi esse díceret.

34 siip P.* *[Proind]e expiscâre, quasi non nosses.* D. *nossem!*

35 bisp P. *ita.* R. Al. [Perinde], sed perperam. tamen [proinde] pro perinde.

36 aidddp D. *Ego me nego: tu, qui ais, rédige [in] memóriam.*

37 asassi ass P. *Eho, tu sobrînum tŭum non noras!* D. *[énecas:]* Go. [cognatum. Bembus [co sobrinum] & [enecas] ^ sed versus non constat.

38 issisi *Dic nomen.* P. * *nomen! máxumé.* D. *quid nunc [taces?]*

39 aissap P. * *Péry hercle: nomen pérdidi.* D. *hem, quid ais?* P. *Geta,*

40 dissp *Si meministi [quod] olim dictum est, * súbyce: hem,*

41 sbissu *Non dico: quasi non noris, tentâtum áduenis.*

42 abdsi D. *[Egón:] autem tento!* G. * *Stilpho.* P. *atque ádeò quid mea!*

43 ssisi *Stilpho est.* D. *quem dixti?* P. *Stilphônem, inquam, [nóueras?]*

44 assasp D. * *Neque ego illũ nôram: nec mihi cognâtus fuit*

D. Potis est, pro potest.
* Vulgaris disceptatio.
* L. Calliditatem obiicit, ne respondere cogatur, quia nomen perdidit.
Alu. [an].
* Falsi nominis nõ meminit.
Bembus [taceat] vetusto more.
L Hoc secum, vel ad spectatores.
Mu. [id quod].
* ὑποτίθεσθαι, subiicere, admonere, D suggerere.
Mu [Egón'].
* L. Hoc tacitè suggerit Geta, non audiente sene.
Al. [nõ noueras!] sed versus non constat.
* L. Contradictio, V inficiatur senex.

hant, sibi verò authoritatẽ attribuat. Sic Virg. O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci virtute exuperas. *Auxiles.p.)* B Propositionis exordium est. *Bona venia)* D Sine ira, sine discordia. B Modus loquendi veterũ. Perinde ac si diceres, Ne irascari. si hoc abs te petam.

32 *Mihi ut resp.)* D Bene Mihi: vtpote patri adolescẽtis, vel domino Getæ, vel etiam seni. Et verbum est scrupulose aliquid interrogantium. Sic Virg. -Mihique hæc edissere vera roganti. Et, Dic mihi Damœta, cuium pecus?

33 *Quem am. t. ais f.)* Ais dicimus de iis, qui vana loquantur: Dicere autem dicimus de iis, qui valida ra. *Explana)* Manifesta, expone.

34 *Et qui c.)* Qui, quomodo, vnde.

35 *Proinde exp. q. non n.)* Proinde, ita similitudinis aduerbium est modò, non coniunctionis vt. Proinde tona eloquio solitum tibi. Expiscari est diligẽtissime quærere, vbinam pisces lateant: ergo verbum est tractum à piscatoribus. qui pisceis insidiantes contis ex latebris propellunt. B Expiscari pro sciscitari, atque exquirere, metaphora prouerbialis est.

36 *Tu qui)* V Phormionem decet comprobatio. *Ego me nego, tu qui ais)* D Subauditur ad omnia, Nosse.

Eho tu sob. t.) Populari quadam, vulgarique fatigatione, vtpote scurra, respondit. 37

Eho) V Calliditate abutitur, ne nomine prodito respondere cogatur.

Nomen maximè) Falsa non habent memoriam. hic ergo deest, Nescio, vel Necessarium est. *Quid nunc taces)* Vrget senex quia intelligit eum nomen nescire. 38

Hem) L Indignantis, cum vocifera- 39 tione.

Subyce) V Ingere. commonefac, sicut 40 Græcorum est ὑποθέσθαι, quod sæpe est argumẽtum & materiam scribendi sumere. Minus tamen est quam ὑποβάλλεσθαι.

Non dico q. non n.) D Mirè. nam videtur 41 arte celare id quod inuitus nesciebat. *Non dico)* V Cum indignatione & vociferatione hoc proferendum est. Nam callidè simulat se data opera tacere nomen, quod non succurrebat. Geta tamen nonnihil opitulatur, ita serui mutuas operas tradunt

Stilpho) σύλληψις nam reddit ad nomina- 42 tiuum, Est vtique Stilpho: vt rursus ad accusatiuum, Noueras, Stilphonem scilicet.

Stilphon. inq. non non.) Figura ἐπιτροχασμός. 43 est autem ἐπιτροχασμὸς verborũ super se in

Quisquam istoc nómine. P. *itáne! non te horum pudet!* ſb'ſp 45

At si * *talentûm rem reliquisset decem:* ſi iſp 46

D. * *Dij tibi mal' fáciant.* P. *primus esses, memóriter* d-ſidp dbiſ 47

Progéniem vestram vsque ab auo, atque átauo pró- ferens. d:ddii 48

D. * *Ita vt dicis? ego tum si aduenissem: qui mihi* ſbſſii id 49

Cognata [esset,] dicerem. itid. m tu face: cedò ſſ:idi 50

Qui est cognata? G. *heus noster, recté: heus tu, caue.* iſſſi 51

P. * *Dilúcidè expediui, quibus me opórtuit* ſiixip ſiid 52

Iudícibus: tum si id falsum fúerat, filius dſſd:p 53

Cur non refélli? D. * *filium narras mi n!* ſiiii 54

* *Cuius de stultitia dici, vt dignum est, non potest.* ſſalſa ſdſſi 55

P. * *At tu, qui sápiens es, magistrátus adi,* ſdſili 56

Iudícium de eádem caussa iterum vt reddant tibi: d:ıaſi dſ 57

* Syncope pro Talentorum.
* Imprecatio.
* D. Senex confidit iustæ caussæ.
R. [ea esset, & cetera] pertinet ad versum sequentem, ibi opus allisi.
* L. Inhæret iudicato, & filij silentium obiicit.
* L. Soluit à persona.
* D. Compendium conuiciorum est. Nihil dignum inuenire, pro magna iniuria quod respondeas.
* Irridet senem.

uicem effusio: quæ fit aduersarij causa turbandi. Vt Virg. –Nec longè scilicet hostes Quærendi nobis, circumstát vndique muros, Imus in aduersos? quid cessa. ?an tibi Mauors Ventosa in lingua, pedibúsque fugacibus istis Semper erit. *Stilphonem inq. non nou.)* Quasi dicat. Conuincam, si negas.

45 *Non te)* ^v Ironia amarulenta. Illum senem notat & impudentiæ & auaritiæ. Ferè enim fit, vt senes sint auari, itaque mox seruile dictū fit verisimile. atque Aristoteles eosdem ἀνελευθέρους facit, causámque subiicit: ἐν γάρ τι τῶν ἀναγκαίων ἡ οὐσία, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἴσασιν ὡς χαλεπὸν τὸ κτήσασθαι. Siquidem norunt substantiam aut facultates esse necessarias ad vitam degēdam, & experientes sciunt vt difficile sit quippiam acquirere. Decem autem talenta sunt sex milia coronatorum.

46 *At si tal. rem rel.)* ^D ἀξίωσις illud fecit. *At si tal. rem rel.d)* More Romanorum, apud quos hæreditas pecuniæ erat. Talentum autem quod dixit, more Græcorum admiscuit. *Tale tûm)* ^L Syncope, & est exprobratio auaritiæ, qua deflectit à causa in personam, quia certam confirmationē non habet. *Si talentûm rel. dec.)* ^B Hoc est, decem milia & quingentos Renenses, siue mille septingentas & quinquaginta libras.

47 *Primus esses)* ^V Donec eris felix, multos numerabis amicos. Nam si paulò ditior fuisset, agnatio, & affinitas non fuisset obscura, vel ab atauo vsque sicut Germani dicunt, von den vier anen her. *Primus esses &c.)* ^B Cognatus vnusquilibet felicium. Id hodieque vulgò dicitur. Locupletum plurimos esse cognatos. Huc allusit Terentius

Ita vt dicis.) ^D Ita sum inquit, vt dicis, 49 auarus & superbus. Et vide senem de iniuria non agere, quia iustæ confidit & nititur caussæ. Plerúmque enim hac constantia animi fulciuntur, qui iuri confidunt. at contrà, qui nullo iure freti sunt, litigant, & ad iniurias prosiliunt: vt his saltem perturbent aduersariū, qui iure non valent. Condono igitur, inquit, tibi omne cōtumeliæ genus. *Ego r si adu. en.)* Deest. Ad iudicium: vt sit, Cùm ad iudicium venissem. *Qui mihi Cog.)* Qui, vnde, quo modo.

Heus noster, rectè) Geta laudat senem, vt 51 oportet vincere Phormionem. *Heus n. r)* Plaudit sibi Terētius, supposita persona quasi rectè dixisset. *Heus noster)* ^L Cum manu gestu lætiore proferendum est.

D. lucidè) A iudicato arguit, neque hoc 52 contentus & filij consensum affert. Adeo omnia obliquo ductu figurantur.

Iudicibus, quibus oper. tuit) ^L Probaui iudi- 53 cibus, inquit. *Filius cur non ref.)* Refellere, est arguendo falsum ostendere

Filium) ^Y Diuisit a filij persona eáque 54 stulta.

At tu) ^L ironia ^v ἐπιτίμησις illudit seni, 56 & cum stoliditate filij nihil moueat iudicata, (κατηγορία Aristotelis dicta) magis vrget, & vtitur

58 dssp *Quandóquidem solus regnas, & soli licet*
59 { assdap s *Hic de eadem caussa bis iudicium adipiscier.*
60 lalisp D.* *Et si mihi facta iniúria est, [verùm tamen]*
Al.[verùmtamen].
61 assisp *Pótius quàm lites secter, aut quam te aúdiam:*
62 alissp *Itidem vt cognáta si sit [id quod lex iubet*
Ge. Vide num legendum [id ei quod]. ^ tum [ei] mo syllabũ. alsasp.
sisif
63 bisisi *Dotem dare, abdûce hanc, minas quinque áccipe.*
64 bit P.* *Ha, ha, ha,* *homo suáuis.* D. *quid est? num iníquum póstulo?*
65 bdisi *An, ne hoc quidem adipíscar ego, quod ius públicum est?*
66 bssddds— P.* *Itáne tandem quæso, sciuem item vt meretrícem, vbi abûsus sis.]*
Ge. [ciuem item vbi abusu' sis.] bssdii. *R [itidem vt meretricem vbi abusu' sis. ^ sc. non constat versus nisi legas [Ita tandem] &c.* asaaap *sic si cum Glareano legas ; itidem vbi meretricem abusu' sis.* jasmaii.

Mos vetus & obsoletus.
Hic. Athenis scilicet.
*L. Labascit senex victus à parasito.
Redit ad concordiam.
*V. Ridendo, dicta senis refellit.
*Ironicè.
*L. Irrisoriè interpretatur legem, & confirmat ab honesto contra senem.
D Maiora argumenta, quæ per interrogationem proferuntur.

tur quadam ἐπιδείξει. Magistratus autem nomen & officium, & eos, qui in officio sunt, notat & illudit seni contra consuetudinem iuris agenti, quasi de re iudicata aliud iudicium sumeretur. Itaque tibi ceu regi nouum quiddam licitum erit, tibique soli, etiamsi aliud ius ciúsque consuetudo expostulet.

58 *Quandoquidem s r.)* V Quoniam regnum solutum legibus est, & opprimens libertatem. Sic alibi, — Regnúmne Æschine hic tu possides? D Vtinam hodie non putent, ac sibi id persuadeant reges, a quibus nimiùm sæpe auditur execrabilis illa vox Neronis, Si libet, licet. Boni principis est operam dare, ne quis in toto populo appareat eo vno legum obseruantior. Est legum, ex præscripto, non ex animi libidine viuere.

59 *Hic de ead.)* D Hic, videlicet apud Athenas, vbi leges, vbi libertas omnibus communis est.

60 *Et si* V Labascit simplex & probus senex dolo, ab iniustitia Phormionis victus, atque hic placiti & non litigiosi est oratio. Quapropter concessione fatetur se esse innocentem, imò sibi factam iniuriam, tamen eam prosequi & litigare abnegat, & quinque minas, id est, quingentos coronatos numerandos esse cupit, si sit cognata. Hic enim Phormio scriptum & verba legis vrget, sed Demipho ad voluntatem legis & æquitatem confugit, atque hic forensium sycophantarum exemplum specta, qui in causa mala ad allegationes & formulas fori plus quàm superstitiosas, & improbè ad solius iuris refugium recurrunt rabulæ hominum euisceratores, atque meræ harpyiæ. Est autem hic iniuria ex malitiosa iuris interpretatione profecta, de qua in off. Cic.

Potius quam l s. aut quam te aud.) D Bis posuit Quam, quod genus figuræ primo ζεύγματι contrarium est, vt in Heaut. Propter quam in summa infamia sum, & meo patri minùs obsequens. Item, Cepi rationem, vt neque tu egeres, neque hoc posses perdere. 61

Id quod l. i.) Id, pro ob id. 62

Abduce h m. q acc.) Modò id agit, quod reprehendit à filio non esse factum, Dotem daretis, quæreret alium. Et dotem voluit custodem esse pudoris. 63

Ha, ha, ha.) Hic risu destruxit quod serio intendebat senex. *Ha, ha, ha.)* Cachinnantis interiectio. *Homo suauis)* D Præscriptio, cùm iam alterum factum sit, fieri vtrunque non posse. *Nam iniq.)* V Duabus rationibus suam sententiam confirmat, tum ab æquitate, tum à iure publico. 64

An, ne hoc q. ad ep.) D Quia enim à lege stat, recitat tantum id quod scriptum est. 65

Itane tandem) V Ex sententia & legis voluntate confutat. Interrogationes autem cum sint argumentosæ, vehementius comprobant. Prudenter autē cauit lex Attica, ne flagitium cognata perpetraret, proximo dabatur in matrimonium iustum, quod πολυγαμίας non perferre, 66

Mercêdem dare lex iubet ei, atque amittere! sddisp 67
An, vt nequid [ciuis turpe] in se admitteret isssp 68
Propter egestâtem. próximo iussa est dari, dssisr 69
Vt cum vno ætâtem dégeret: quod tu vetas! sssisi 70
D. *Ita próximo quidem. at nos, vnde, aut quámobrem?* P. *ohe,* aüsdi 71
ACTVM (aiunt) NE AGAS. D. non agam! immo haud désinam, sdssp 72
Donec perfécero hoc. P. inéptis. D. sine modó. ssiido 73
P. *Postrémò, tecum nihil rěi nobis Démipho est:* {ss.esi sss} 74
Tuus est damnâtus gnatus. non tu: nam tua assssp 75
Præterierat iam [ad ducêndum] ætas. D. ómnia hac dissii 76
Illum putâto. quæ ego nunc dico. dicere: sibsip 77
Aut quidem cum vxôre hac, ipsum prohíbeo domo. {xssdii d} 78

Mu. [turpe ciuis] reiecto [an] in præcedentem versum. ssiisp.
Prouerbium. Id est, quod iudicio determinatum est, rursum in quæstionem ne reuoces.
Perficere. subiunctiuus ornatè pro indicatiuo, pro Perficiam.
Mu. [ducendi]. disssi.
D Definitiuè respondet.
D *has*, i. tali.
G. [*Aut*] *ad superius pertinet carmen.* issdij.

ferr. Est enim talis coniunctio viri & fœminæ, vt simul vitam degant, quod Moses dixit in carnem vnam, quippe indiuidua sit, eáque perpetua societas, vinculúmque indissolubile. *Vbi abusus sis)* D Ascripti voluntate. Vtimur cum honore: Abutimur cum iniuria.

67 *Atque amittere!)* Bene Amittere: quia finis cupiditatis amissio est.

68 *An, vt ne q c.t. in se adm.)* Idoneum testimonium est bonorum esse natalium, ciuem dixisse. nam apud veteres peregrinæ mulieres in meretricum numero habebantur. Sic ipse alibi, Adeóne est demens ex peregrina: Et alibi, Samia mihi mater fuit, ea habitabat Rhodi. Et Parmeno comprobans respondit, Potest taceri hoc. id est, meretricem matrem te habuisse. *An, vt neq. c.t. in se adm.)* A voluntate.

70 *Vt cum v at. d.)* Quid enim est pudicitia, nisi vnius scientia viri?

71 *Ita prox.)* V Cognationis originem, progressionem, & causas exquirit: tamen hæ adhuc incertæ sunt, qui fieret vt huic obtruderetur.

72 *Actum)* ἀποδιώξει refellit, & est adagium à iudiciali consuetudine sumptum, quo irritum conatum significare solemus, atque inter alia & iudicatorum constantiá requirit. *Actum (aiunt) ne agas)* D Aiűt dicimus. cùm prouerbium significamus. Acta res est, de qua sententia prolata sit. *Actum (aiunt) ne agas)* B A iudiciorum consuetudine sumptum est, qua non licet iterum agere causam, de qua iam sit pronunciatum. Plaut. Rem actam agis, id est incassum laboras.

73 *Donec perf. h.)* D Virg. Donec me flumine viuo Abluero. *Perfecero)* V Octauus est modus, & sufragari renuit schema cognationis explorare expetens. *Ineptis)* Diluit conuiciando. quæ consuetudo eorum est, qui causa casuri sunt. *Ineptis)* D Vrà sapientia. Sapis dicimus: ita ab Ineptia, ineptis. *Sine mod.)* Hæc minantis sunt verba. & bene: imitatus est enim comminantem.

74 *Postremo t.)* L Alia defensio per translationem. qua actoré declinat. *Postremo)* V Victus paratiius aliud consiliũ init, & statu trãslatiuo vtitur, quo actorem declinat. Hanc formulam vulgus iurisconsultorum exceptionem appellat, & ridicula, & prorsus aliena à re præsenti ἀπολογίας est ratio à decoro ætatis ad matrimonium aptæ, Id prorsus est sycophanticum.

75 *Tuus est d. gn non tu)* D Ludit Phormio cùm dicit, Non tu: & contemptibiliorem in hac causa sibi senem, quàm Antiphonem fuisse dicit: simúlque ætatem illius esse despectã. *Tuus est d. g. n. non tu)* Pro voluntate contendentis est prolatio sententiæ. *Damnatus gn.)* B Dānare hoc loco est obligare, & necessitate quadam constringere. Modestinus apud Vallam, Si pluribus hæredibus institutis ita scriptum sit: Heres meus damnatus esto dare aureos quinque.

76 *Omnia hac)* V Et filio & mihi eadem est sententia. sin minùs, vxorem cum illo domo prohibebo. Requiritur enim & parẽtum consensus. Atque non abnegatur certũ ducendæ vxoris tẽpus ductu & cursu naturali aptum.

79 fifdfi *G. Iratus est. P. Tute idem melius feceris.*

G. Si sidem sit neutri generis, in [tute non eliditur e,] fiddfi. Alij leguntur sic, eru melius, sed versus non constat.

80 aidifp *D. Itan' es paratus facere me aduorsum omnia*

81 fdi-fi *Infelix! P. *metuit hic nos, tametsi sedulo* *V. Ad Getam hoc clanculum dicit.

G. [Infelix] prima pars est a super ore versu pendere. fbfifi: ^ vel in [tametsi] elisio tam, t etsi, non aliter quam si essent duae dictiones tam etsi. fdifsfi. *V Gesticulantis est de felici successu principij.

82 ddd lii *Dissimulat. G. * bene habent tibi principia. P. *quin quod est* *Quin q. & c. D Cur non, inquit, accommodas necessitati voluntatem

83 {iulfli / ixf *Ferendum, [feras:] tuis factis dignum feceris,*

G. Creticus haud dubius loco secundo. ^ feret, if fli: vel iffffi.

84 afsbap *Ut amici inter nos simus. D. [egon'] tuam expetam* *Mu. [egon'], aisaip.*

85 iaffsp *Amicitiam! aut te visum, aut auditum velim!*

86 ffisp *P. Si concordabis cum illa habebis quae tuam*

87 iffisp *Senectutem oblectet: [respice aetatem tuam.]*

Et hic creticus necessarius, nisi legas [tuam aetatem respice] & sinum more syllabam censeatur. iffffp.

88 iddifp *D. Te oblectet: tibi habe. P. minue vero iram. D. *hoc age:* *D. Annuentis est. *L. Cōfirmatio more causidicorum, qui D Dixi solent dicere perorata causa.

89 cfsfdddp a *Satis iam verborum est: nisi tu properas mulierem*

90 fa-iffi *Abducere, ego illam eiiciam.* dixi Phormio.*

91 {fd-ffp / fdd *P. Si tu illam attigeris, secus quam dignum est liberam,* *M. Dicam imp. id est, graui actione tecum agam.

92 isaffi ** Dicam impinguam tibi grandem.* dixi Demipho.* *L. Similis repetitio ad illusionem.

79 *Iratus est)* Vt & lenitate & comitate agas. *Tute id. mel. f.)* D Locus est hic, vt ostendat Phormio de compacto egisse cum Antiphone. *Tute idem mel. f.)* Quidam sic intelligunt, Tute idem melius feceris, vt senex potius exeat, quam eiiciat filium. Artificiose autem loquitur Phormio, vt adimat suspicionem seni consensionis & conuentionis inter parasitum & filium.

80 *Itan')* V Expostulat cum seruo, qui semper erat contrarius, sed captiose.

81 *Infelix)* I Actiuè, non qui patitur, sed qui affert infelicitatem. *Sedulo)* D Sine dolo instanter.

82 *Dissimulat)* Fingit, mentitur. *Bene habent)* V Gesticulantis est de felici successu principij. *Quin quod)* Suasoriae orationis est propositio, Ferenda ferto.

83 *Tuis factis)* A dignitate senili cōfirmat, & vtilitatem amicitiae annectit.

84 *Egon')* Amicitiam improbi & flagitiosi (Nam neque haec amicitiae appellatione digna est) prorsus repudiat.

Si concor.) A iucundo. Illa enim te oblectabit senē. & à necessario, quia tu senex oblectamentis indiges. *Quae tuam Sene. tutem obl.)* D Non Te, sed Senectutem tuam. a Vide in ludendo parasiti acerbitatem. 86

Te oblect.) V Iterum magna constantia parasiti amicitiam renuit honestatis, quae vel sola amicitiae cōciliatrix est studiosus. *Minue vero iram)* D Contemnentis est, dissuadere iracundiam. *Minime)* V Placaturus est senem noua quadam oratione, sed comminationibus vtriusque interrumpitur. 88

Attigeris) Non dicit Percusseris. Nam etiam solum tactum ineptum ferre recusat. Ratio est à dignitate, Quia libera est & ingenua, & non serua. 91

Dicam) More Graecorum dictum est, quibus est δίκην ἐπάγειν aut λαγχάνειν, Latinis est intendere actionem in iudicio. & Cicero experiri sicut Germani dicūt, mit recht vornemen. Quare apud hunc legitur, Summo iure experiri, quod idem est, quod grandem dicam impingere: alibi addit ius experiri. vt pro Cec. 92

Hæc ad Getā non audientē sene. * *Si quid opus fuerit, heus, domo me.* G. *intellego.* ddisi

Quid ad constitutum experiundi juris gratia venisset. & alibi pro Quint. Fuit procurator, quicum experiri posset. *Dicam tibi impingam grandem*) B Budæus in annotationibus hunc citans locum, Est, inquit, Dica Græcè causa, iudicium Latinè. Cicero actione tertia in Verrem, Scribitur Heraclio dica. Primò mirantur omnes improbitatē calumniæ. Deinde qui istum nossent, partim suspicabantur, partim videbant adiectum esse oculum hæreditati. Intereà dies aduenit. quo die sese ex instituto ac lege Rupilia dicas sortiturum Syracusis iste edixerat. id est, sortitione causas cogniturum. Quod Terentius hic Dicam impingere dicit, id Iureconsulti dicunt Dictare actionem. *Dixi Demipho*) D Mirè comminationem, & ferocitatem eius imitatus est simili verbo.

Si quid op. f.) D Hæc repentina discessio 95 habet aliquam maiorem litigaturi denuntiationem. Et bene breuiter, ne multiloquio infringeretur superior comminatio.

ACT. II. SCEN. IIII.

A R G. B Consulit Demipho aduocatos super filii coniugio: D vnde hæc deliberatiua est, in qua tres aduocati sunt: quorum vnus suadet: alter dissuadet: tertius qui se alterutri addere debuisset eiusmodi sententiam dicit, vt rursum deliberatione opus esse videatur. V *Theses.* 1 Rabulæ consilia bonorum virorum interturbant. 2 Parum conuenit inter rabulas, etiamsi sexcentos adhibueris. M Aduocatorum mores; qui plerunque magis illos à quibus consuluntur, in errorem & ambiguitatem coniiciant, quàm expediant, exprimit hæc scena. Est autem aduocatus generale nomen, & non modò eū denotat, qui alterius causam agit: sed quicunque adest alteri in causa officii gratia, aduocatus appellatur: etiamsi nihil dicat, aut agat, sed tamen paratus sit defendere. Patronus autem, qui agit causam accusati. P Animaduerte præterea hic exemplum & ingenium eorundem aduocatorum, qui consilii nodum quoad possunt, ferè protelare satagunt. Attende etiam, quemadmodum alter alterum revereri studuerit, in hoc quod Hegio priorem loquendi locum Cratino honoris gratia defert. quàm sanè proloquendi discretionem nos quoque imitari decorum est. Cæterùm si miram Poetæ artem, singularem compositionis facundiam, energiam sententiarum prægnantem, paulò diligentius & introspicere, & rimari voluerimus, inueniemus procul dubio Terentium nostrum omnium lepidissimum familiarissimum, moralissimum.

Vers. gen. Sunt & hi iambici trimetri acatalectici.

DEMIPHO. GETA. HEGIO, CRATINVS, CRITO, *aduocati.*

D. *Cura*, est in spe bonorū: *sollicitudo*, in metu malorum. G [*& me.*] *Al.* [*nuptijs*] *V. Cōsternatā malo euentu, quo vterque implicitus est. *Consultatio cum amicis. B A periculo reddit attentos.

QVANTA *me cura, & sollicitúdine ásficit* ssajp
Gnatus, * *qui [me,] & se hisce impediuit* ssisi *[nuptijs!]*
Neque mihi in conspêctum prodit, vt saltem sciam { bssa.p / assi }
Quid de hac re dicat, quídve sit senténtiæ. ssisi
Abi tu, vise redieritne iam, an nondum, domum. { cdaisp / a }
G. *Eo.* D. * *vidêtis quo in loco res hæc siet:* iisisp

1 *Quanta*) V *σχετλιασμός*. Querela anxia perturbati animi. Propositio, Magna & cura & sollicitudo patrem torquet, vt illic spes cō modi, ita hic metus mali est.
3 *Neque*) Exaggerat per absentiā filii aliubi delitescentis. Anteà explicui, cum pudoris aut metus euentum, cúmque naturalem
5 *Abi tu*) Apostrophe est ad seruum.
6 *Videtis*) Propositio consultationis inter rabulas.

7 bsblß *Quid ago? dic Hegio. H. [ego] Cratinum censeo,* Al. [ego:] D Potest [ego] distingui, vt subaudiatur Ego dicam.
8 dißsii *Si tibi videtur. D. dic Cratine. CRA. méne vis?*
9 {ãndiai as} *D. Te. CRA. *ego quæ in rem tuam sint, ea velim facias: mihi* * Captatio beneuolentiæ.
10 ßßp *Sic hoc videtur: quod te absente hic filius*
11 dijsp *Egit, restitui in integrum *æquum est, *& bonum:* *D. Ab honesto.
12 aißi **Et id impetrabis. dixi. D. dic nunc Hegio.* *D. Ab vtili.
13 aißij *H. Ego sedulo hunc dixisse credo. verum ita est,* *D. A possibili. & breuiter deliberatiuæ tres locos tetigit, iustum, vtile, & possibile.
14 {bßßi bilia} **QVOT HOMINES, tot sententiæ. suus cuique [mos.]* Al. [mos est.] R quod versui repugnat. *L. Prouerbia.
15 aißsp **Mihi non videtur, quod sit factum legibus,* *D. A possibili.
16 ßßi *Rescindi posse: *& turpe inceptu est. D. dic Crito.* *D. Ab honesto.
17 i ßi *CRI. *Ego amplius deliberandam censeo:* *Critonis consilium.
18 ßßi **Res magna est. H. num quid nos vis? D. fecistis probe:* *D. Causa ampliandi sententiam.

7 *Quid ago? d. H.)* B Enallage est Græca, cum præsens pro futuro accipitur. sic Græci, εἴπω, ... Item in illo. Teren. vbi ad singulare redditur plurale. Si quisquam est qui placere se studeat bonis Quam plurimis, & minime multos lædere, in his Poeta hic nomen profitetur suum. Est & Græca Enallage, vbi Si pro an. & Nisi pro sed vsurpatur. Terentius, Est ne ea intus? si sit roga. idem, Vitam si domi est. in Andria. De Nisi, Nescio, Nisi deos mihi satis scio fuisse iratos qui auscultauerim. *Ego C.)* V Ita tabulæ honorem sibi inuicem deferunt. Cratini autem consilium de restitutione in integrum, argumenta sunt ab æquo & bono: cuius ars est ipsa iurisprudentia. & facilitatis nota est, dum dicit, Id impetrabis.

9 *Quæ in r. t. s.)* D Bene principio beneuolentiam suam conmendauit: & sic consilium dedit.

11 *Restitui in int.)* B Vlpianus libro quarto Pandectarum, titulo De in integrum restitutione scribit titulo restitutionis in integrum pluribus iam Prætorem hominibus vel lapsis, vel circumscriptis subuenire, siue metu siue calliditate, siue ætate, siue absentia inciderint in captionem. Lauren. id Raudensem. Raudensis. Credo etiam quod Iuristæ acceperunt à Terentio titulum De restitutione in integrum. Laur. Ridiculum, inquit, quasi hoc non esset ante Terentium. cæterosque Comicos omnes & in iudiciis, & in legibus frequentatum. vnde Terentius sicuti multa alia mutuatus est. *Aequum est)* Suadet à iusto. *Et bonum)* Ab vtili. Qui locus est quando præsentium bonorum conseruationem induceit Orator.

12 *Et id imp.)* A possibili. Hoc argumento vtimur, si ea quæ natura fieri possunt, inferimus. Cuiusmodi sunt, quæ in nostro consistunt arbitrio.

13 *Ego se. h. d. cr.)* D Artificiose personam defendit, sententiam reprehensurus: ne si inimicus sit, adimat authoritatem sententiæ suæ. V Concessio est, qua sedulitatem Cratini comprobat, sed contrarium infert à iudicatis, quæ irrita non sunt. Cur autem à Cratino dissentiat γνώμῃ prouerbiali de varia cuiusque sententia sese expurgat, vt inuidiam subterfugiat, & detrectet. *Sedulo)* L Probè & fideliter. *Verum ita est)* D Subiunxit locum ἀνθυποφορᾶς Oratorie: vt inuidiæ contradicturus occurreret.

14 *Quod h. tot s.)* B Huic sententiæ non dissimilis est Horatiana allegoria. Tres mihi conuiuæ prope dissentire videntur, Poscentes vario multum diuersa palato. *Suus c. mos est.)* Priscianus. Quod autem Suus, pro vniuscuiusque proprio accipitur, vsus confirmat.

15 *Quod sit f. l.)* D Hic alio ordine locos suasoriæ tetigit. primum à possibili, secundum ab honesto. Vtilitatem autem prætermisit per artem, quæ, vbi non potest fieri frustra spectatur.

17 *Ego ampl.)* V Differt adhuc consilium. Ratio est à rei magnitudine & difficultate sic fit vt intricatus magis intricetur.

ᵃD. Ex tribus enim vnus suasit, alter dissuasit, tertius nihil dixit. ᵇ M.ſ Rediſſe. iaiiſſp Fratris consilium percontatur.

*Incértior ſum multò, quàm dudum. G. negant ſiſſi 19

ſRediſſe. ſr. frater eſt expectándus mihi: is iiiſſp 20

Quod mihi déderit de hac re conſilium, id éxe- daſdip 21
quar.

Percontátum ibo ad portum, quoad ſe recípiat. ſſſdp 22

In quoad ſeliditur o, non aliter quam ſi eſſent duæ dictiones, quoad, atque ita in nonnullis hic ſcribitur.

ᵃV Hic eſt paraſce ue præter consuetudinem nam hac nô actus actui connectit, sed scenam scenæ. Itaque actus malè diuisos esse iudico.

G. * At ego Antiphônem quæram, vt quæ acta hic aiſſp 23
ſunt ſciat.

Sed eccum ipſum video in témpore huc ſe recipere. {cdſidp ſ 24

19 *Incertior ſ. m. q. d.)* ᵃ Hic enim dicit reſcindi poſſe nuptias, alter negat, tertius nihil dicit.

20 *Frater)* ᵛ Consilii inops fratrem consulere exoptat.

24 *In te pore h. ſe re.)* ᴰ ἐν καιρῷ. Salust. Maximéque ferocia regis Mithridatis in tempore bellaturi.

ACT. III. SCEN. I.

A R G. ᵛ Antipho reuersus, in re sua quid actum sit docetur: ac in itinere sibi ipsi locum ſe ipsum incusat, quòd patris conspectum veritus fugerit, ᴾ quódque ita inconsulto discedens, causam suam aliis defendendam reliquerit. Tum omnibus de rebus Getam sedulò interrogans, ᴸ ex eo quid actum sit cognoscit: ᵛ & inde ad futurum colloquiũ præparatur. *Theſes.* 1 Stultum est aliis rem credere, quam ipse commodiùs expedires. 2 Non relinquendi sunt, quibus fides data est. Decet enim honestum virum promissis stare. ᴹ Debere quenque suas res curare, nec fortunas suas & salutem defendẽdam aliis hominibus committere, præsertim talibus, qui cùm nihil rectè faciant, nec bonæ frugi sint, omnia in perniciem nostram machinãtur, docet hæc scena. Nihil enim perniciosiùs, quàm semper ab aliis hærere nec quicquam sibi ipsi consulere. Seneca ad Lucilium, Consilium tuum sic apud alios sit, vt abs te authoritatem accipiat. Sic autem abs te authoritatem accipiat, ne solus id probare videaris. Temeritas enim in assentiendo perniciosissima est. *Verſ. gen. Iambici tetrametri, iique acatalectici præter quatuor primos & decimumquintum cum ſequenti, qui ſunt catalectici.*

ANTIPHO. GETA.

Seipsum imprudentiæ lamentãter incusat. ᴵ & est præparatio ad futurum colloquium. *Mu. ſ abiiſſe, & vitã tutandam dediſſe aliys tuam?*] aallsiap.

ENIMVERO Antipho multis modis cum {cdſcddic 1
iſtoc ánimo es vituperándus:) {aſſyab
Si bucchy non admitt. tur,

in [enimuero] eliditur o, & us in [vituperandus] à vocali ſequentis verſus. ᴹ*u* [*vituperandus es.*] dſiddip.

Itáne hinc abiſſe, & vitam tuam tutándam álys {aſuſaiu aiſſ 2
dediſſe!)

1 *Enimuero)* ᵛ μεμπτικὴ orationis est propositio, qua seipsum vituperãdo accusat. *Cum iſtoc animo)* ᵇ Pro, huius animi Ennius, Optima cum pulchris animis, Romana iuuẽtus.

2 *Itane)* ᵛ Confirmat ab indecoro, quod temerè aliis suam vitam crediderat, atque interrógatione figuratur, vt infirmior sit accusatio. In tali autem genere infinitum ἐλλειπτικὸν vehementiorem reddit orationem. *Itane h. abiiſſe, & v. t.)* ᴰ ἐν ὑποκρίσει: vt, Inuidisse deos patriis vt redditus oris Coniugiũ optatum & pulchram Calydona viderem: *Et*, Seruóne fortunas meas me commisisse futili

3 {a^ctisf. a.sa} *A'lios tŭam rem[magis credidisti,quàm te, animaduersŭros?] R. cre lidisti magn.qu-m te a.iuersuros?] aifi.ff : & elise s v [magu]. aifidff.. Mu [credidisti.qu-m te.a.iuersuros ma-u?] jaitifflp.

*D. Ab Infinitiuo ad indicatiuũ trāsitum fecit.

4 {bdffid.. b.ffd.} *Nam, vt vt erant ália,[illi certè quæ nunc domĭ tŭæ est,consŭleres:] Hypercatale ticus videtur, si tolla turi tua] eritcat electum.bdffiid. Mu[illi certè co-suleres quæ nunc tua est domi]bdffdfsi.&[turet]factio monosyllabo.bdffdffi.

* Plus Phanium quàm se ipsum curat. L. Vt vt, id est, qualiacũque & etiam piificatio à persona.

5 ffiisbf Nequid propter tuam fidem decĕpta [paterĕtur] mali:

D. Legitur & [peteretur]. quia petiri vi ... fuit. Plaut. Hostium petitum est.

6 fdfiiff Cuius nunc misĕra spes,opésque sunt in te vno omnes sita.

7 biffiidp G.E'quidem here nos iam dudum hic te absentem incusâmus.qui abieris.

8 {ffdfdsp ffdjdd} A.Te ipsum quærêbam. G.sed ea caussa nihilò magis defécimus.

9 a fiffi A.Lóquere óbsecro,quónam in loco sunt *res,& fortúna mea?

*Omnia sua in amica reperit.

10 {ffsusf fi fiasff} Nunquid patri súbolet? G. nihil étiam. A.[& quid spéi]porrò est?G.néscio. A.ah. R. Al.[& quid spei], pro nunquã spes. al. [& quid porrò spei est?] fibwddi : vel fibdffii.

D. Subolet, metaphora ab odoribus, pro Nunquid pater suspicatur, *me scilicet concordasse cũ Phormione & mea sponte vidũm esse?

11 {aiffisfi aiffff} G.Nisi Phédria haud cessâuit pro te eniti. A. nihil fecit noui.

D. [itidem hac re], & [re'] non eliduntur. fbdbfbp.

12 sbiwsbfp G.Tum Phórmio[itidem in hac re,]vt in álijs,strénuum hóminem prǽbuit.

Coténtionem eius & Phormionis intelligit.

13 {cfffifp f} A.Quid is fecit?G.confutâuit verbis ádmodum irâtum patrem.

3 *Credidisti)* Pro putasti.

4 *Nam vt vt)* [V] Ratio à decoro,quo consulendum est miseræ Phanio.& hic est conceßio simulationis species, quæ Græcis ... est. Exaggeratur autẽ à loco, quia domi est,consulendũ igitur huic est ab honesto, quia promißã spe & expectatione, quia misera in illũ totam spem collocauit.

6 *Spes,opésque s.)* [D] Vt,Res fidésque.

7 *Quia abieris)* Mollius,quàm Fugeris.

8 *Sed ea c.)* Quia abieris.

9 *Loquere)* [V] Interrogatio hæc futuræ expositionis est occasio. Hic in verbo Subolet, subest ... vim imminuendi habens.

10 *Nunquid p.sub.)* [D] Conuenientia sua & Phormionis dicit. *Nunquid p.sub.)* [a] Nunquid pater suspicatur? Metaphora est per deflexionem. Vox enim è propinquo ad i é proximam deflectitur. vt,concoquere pro ferre, odorari pro rescisceret & sagaciter deprehensum atque animaduersum cognoscere. & olfacere pro suspicari ac deprehendere. *Nunquid p.s.)* Priscianus,Nũ indicatiuo soli iungitur, ad quod pertinet interrogatio. Terentius, Nunquid patri subolet?Idem alio loco, Nunquid meministi?

Nihil fecit n.) Ita solet omni tempore libenter operam suam præstare amicis. 11

Tum Phor.) [V] ... Exponit enim Geta quídnam per se & per Phormionem de negotio Antiphonis actum sit. Phormio autem laudatur à fide & industria præter parasi i mores. Sed hic decorum est laudis illius seruum esse authorem. 12

(Confutauit) A rebus gestis strenuè & fideliter. *Confutauit verbis)* [D] Conuincit: vt si 13

*D.De se mediocriter per ἰσχνὸν, moraliter satis. & ordine, pri nò dominū, po l Phormionē, vltimū sepe.suit
*Mn. Sic sese habent principia. ſidiiſi-. ''n. , ω.aebat], di..l. : vel ſd l l i b.
*Amat otiè patruū non saluum optat.
*Tanquam sine Phanio viuere nequeat.
G.l(vt audio) per eius vitam ,. itaſſ ſp: & sententiam. ...ſi.do iiiiſa p. Mus vt audio . per vitam eius].a biiſbſp.

A. Heu Phórmio. G. ego quod pótui porró. A. mi Geta omneis vos amo. *SdſſiSi 14

G. [Sic habent principia ſeſe,] vt dico: adhuc trãquilla res est: *diSSi— 15

Manſurúsque pátruum pater est, dum huc aduéniat. A. quid eum? [G. vt aiebat,] {ſdaſdd ſdaſdaſ 16

De eius conſilio velle ſeſe fácere, quod ad hanc rem áttinet. ſdSdbſi 17

A. * Quantus metus est mihi venire huc ſaluum nunc pátruum Geta! ſaijſſap 18

*Nam [per eius vnam (vt aúdio)] aut viuam, aut móriar ſenténtiam. *tijſaſp 19

G. Phédria tibi adést. A. [v'binam"?] G. eccum à ſua paláſtra exit foras. dabSijSi 20

G. Al. [vbinam est?, daaſiiSi.

diceret, refutauit. ſed Refutatio in rē eſt. Confutatio in perſonam. *Verbu)* [L] Rectè Verbis, potiùs quàm rebus.

14 *Ego q.p.p.)* [V] Moderatè & ἰσχνοτέρως ſuū officium narrat: nē ſi laudaret, arrogantiæ inſimularetur. tum ſe domino & Phormioni modeſtè poſtpoſuit. [B] Phædria Phormio & ego, pro viribus cauſam tuam curati ſumus apud iratum patrem. *Omnes vos amo)* Eſt gratias agentis. Quale & illud, – Ecquid nos amas De fidicina iſtac? Quod gratias agendi formulis annumerat Eraſmus in multò vtiliſſimis illis De copia commentariis.

18 *Quantus metus)* [V] Naſcitur hic ex malo imminente, ſed cùm hoc adhuc incertum ſit, tremor cum metu & triſtitia iungitur. atque hic amatoriè amicam patruo anteponit. Tantus enim eſt amoris impetus, vt & diis imperet, iudicium perturbans & mentem, & cui nemo reſiſtere poteſt, de quo ſic Sophocles, ἔρως ... ... Verum etiamſi ſit potentiſſimus conſilia confundens, tamen tempore ſuo tractabilis eſt. Menander, ... *Hùc ſaluum n.p.G.)* [D] Non optat ſaluum patruum venire ſecundū Apollodorum. & oſtendit non congruere ſalutem eius cum commodo ſuo. An non dicit malum eſſe & incommodum ſibi: ſed tantùm magni terroris plenum aduentum patrui?

20 *A ſua palaſtra e.f.)* Bene palæſtram eius dixit lenonis domum, in qua eſt exercitus amator aſſiduè. Plautus Bacchi. – Homo adoleſcens Penetrem huiuſmodi in palæſtram, vbi damnis deſudaſcitur? *Palaſtra)* [V] E domo lenonis, quam hic μεταφορικῶς & nō ſine chieuaſmo intelligit. Nā illic ſemper amore Phædria exercebatur. [M] Palæſtram hìc poſuit pro ganeo, ſiue luſtris, vel lenonis domo per metaphoram: quòd illic continuò verſetur, quēadmodum certator, aut athleta in palæſtra, quæ eſt locus vbi luctatores nudi, & oleo quondam perfuſi luctabantur. Vnde Papinius tertio Thebaidis appellauit vnctam palen, id eſt, palæſtram oleo perfuſam.

ACT. III. SCEN. II.

ARG. [D] Hæc ſcena in petitione eſt, quæ ſæpe admittit deliberatiuæ locos. [V] Phædria cum lenone de citharistria conflictatur, quam militi vendere parabat. Petit autem vt triduū tantùm maneat, [P] intra quod pollicetur allaturum quicquid pro eius redemptione promiſerat, & id quidem cum fœnore: alioquin perpeſſurum ſe, ni dederit argentum, vt ſibi eripiatur, militique pretium numeranti relinquatur. [V] quod dum Phædriæ recuſat Dorio, mutuis contentionibus ſeſe exagitant. [P] Antipho quoque ac Geta lenoni idem quod Phædria perſuadere nituntur, ſed fruſtra. [V] Eſtque hic epitaſis, alterius partis fabulæ. *Theſes.* 1 Lenones niſi præſente pecunia amatores non admittunt. Hic enim propter quæſtum eſſe tantùm artem lenocinii videmus. 2 Pollicitis diues quilibet eſſe poteſt. 3 Fortunatiores

ſunt

sunt mariti, quàm amatores. [M] Lenonum quanta sit improbitas & impietas, qui præ lucro turpissimo omnem humanæ vitæ societatem contemnunt & aspernantur, ex; rimitur hac scena. Quare adolescens apud Plautum ait in Asinaria, Portitorum simillimæ sunt ianuæ lenoniæ. Si affers, tum patent: si non est quod des, ædes non patent. Et ipsa Lena ibidem sic loquitur, Nam neque vsquam fictum, nec pictum, neque scriptum in poëmatis, vbi lena bene agat cum quopiam amante quæ frugi esse cupiat. [P] Hic igitur attende duros lenonis mores, lenia adolescentis amatoris blandimenta, artificis Poëtæ admirandum in vtriusque descriptione varietatis ingenium. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

PHAEDRIA. DORIO *leno*. ANTIPHO. GETA.

1 {xdsbst. {r [DORIO *audi óbsecro.* [D. *non áudio.* P. *parúmper.* D. *quin omitte me.* D. *Al.* [P. Dorio. D. audi. P obsecro.] CO[P. Dorio obsecro.] dibst.. — Omisso Antiphone producitur alter adolescens in scenam, vt augeantur turbæ.

2 ssassat— P. *Audi* [*quid*] *dicam.* D. *at enim tadet iam audire eadem millies.* — *Al.* [*quod*].

3 sscudr— P. [V] *At nunc dicam, quod lubénter áudias.* D. *lóquere, áudio.* — [V] Iterum ad attentionem recurrit.

4 bssatst— P. [V] *Néqueo te exoráre, vt máneas tríduum hoc? quo nunc abis?* — [V] Propositio est obliqua petitionis vt triduum expectaret.

5 sssssid— D. *Mirábar, si tu mihi quicquam afférres noui.* A. *hei, métuo*

6 sscubb— *Lenónem, ne quid suo suat cápiti.* G. *idem ego métuo.* — *Suo*, per acytologum pro Illius, scilicet Phædriæ.

1 *Dorio*) [V] Exordij κῖτημα (sic Aristoteles appellat) est vt audiatur, & beneuolentia appellatione & obtestatione conciliatur, parumper docilitatis & attentionis est, cùm subdit, Quod dicam. *Dorio audi obsecro*) [D] Sunt qui sic legant, vt Dorio Phædria dicat: Audi, Leno: Obsecro, iterum Phædria. [GO]. Certè qui ita orationem distinguebant, id viderût, non petere Phædriam à Lenone vt audiret, sed vt parumper Leno pecuniam expectaret. Neque enim respondisset leno, Non audio, si audientiam tantùm adolescens postularet: id siquidem respondere solemus, cùm quod petitur non concessuros nos significamus. Ego distinguendam ita orationem non puto: cùm illud Audi lenoni tam obstinato ad denegandum minùs conuenire videatur. Versum esse Trochaicum cõstat, si Audi non detrahimus, hypercatalecticum, cum Dorio primam habeat longam: à muneribus enim, non ab hasta nomen habet, & in hac ipsa Scena bis prima producta reperitur: sin detrahimus, & sententiæ consulitur. & versus trochaicus fiet catalecticus, quales qui sequuntur omnes, qui quidem trochaici sunt. Parúper illud Phædriæ ad expectationem pecuniæ, non ad audientiam referri debere omnino confirmo: sequitur enim, Nequeo exorare vt maneas triduum hoc! Locus hoc habere sententiæ videtur, Dorio inquit Phædria, expecta obsecro dum pecuniam conficio. Surdo, inquit Dorio, fabulam narras. Missum me fac, molestus es. Hic Phædria. Audi quod dicam Dorio, non me capis quod parumper peto vt expectes, est vt triduũ tantùm expectes, ne, quod parumper vt expectes peto, putes petere me hominum aliorum more vt in multos dies, aut mêses expectes. *Quin om. me*) [D] Quin, modò corripiendi vel impetandi vim habet. vt, Quin age.

2 *At enim t.*) [V] ἐπιβολὰ formula fastidientibus audire apta.

5 *Mirabar*) Attentionem propter vetustatem repudiat, quia nihil noui affertur.

6 *Hei, met. Len. ne q. s. s. c.*) [D] ἀκυρολογία διὰ τὸ ἰσοπροσώπον, Suo capiti dixit, cùm dicturus esset, Phædriæ, vt, Dardaniique regum capitis. *Ne quid suo*) [V] Forma est prouerbialis ad illud Homericum Ilia. ι. expressa κακὰ ῥάπτειν. Hinc & sutelæ nominantur insidiæ, quæ in aliquem

*V. Prouerbialiter in eum competit, qui nihil certi affert. alioqui est diuinare & coniectura facere.
Λόγοι, verba ridicula, verba sola.
*B. Ad vtiii. A iucundo per asseuerationem & obtestationem.
*Adagium.
*Duriuscula blanditio. Ab hone o.
*D. Secunda [illegible]

7 P. *Non mihi credis?* D. *[hariolâre.)* P. *sin fidem do.* [illegible]
D. *fâbulæ.* *Al. [ariolare sine aspiratione.*

8 D. *Fœnerátum istuc beneficium tibi pulchrè dices.* [illegible]
D. *logi.*

9 P. *Crede mihi. gaudêbis facto. verum hercle hoc est.* [illegible]
D. *somnium.*

10 P. *Experire non est longum.* D. *cantilênam eándem canis.* [illegible]

11 P. *Tu mihi cognâtus, [tu parens, tu amicus, tu.)* [illegible]
D. *garris modó.* *G. [pares tu amicus tu.* [illegible] *Mu. tu amicus tu parens.* [illegible]

aliquem patantur. *Nequ. l su fuit e.)* Id est ne quid mali illi concilietur. Torquendum in eos qui pacta eludunt callido vafróque aliquo commento. Qui conantur allere, dolos dolis consarcinant, i. e deprehendantur. vnde consutis dolis Plautus dixit. idem suteias vocat huiusmodi technas. [illegible] Videat diligens lector, num & illum possimus dicere Suo capiti aliquid suere qui dolis se vel fraude instruit. Quod si recipimus, non opus erit illa importuna acyrologia: vt metaphora ducta sit ab illis, qui fasciis focalibus aut lana apposita, vel vulnus, vel morbum simulant. vt Demosthenes fecit, dum anginam ementitur, vt ita desistere posset à suscepto officio contra Harpalum dicendi, iam pecunia corruptus. Eodem quoque modo Antipho veretur, ne leno non tueatur pacta in fidicina seruanda ad diem constitutú, atque aliqua fraude eludat promissa.

7 *Ariolare)* Id est, rem ipsam cõiectas, me scilicet tibi ne quicquã credere. Est enim Ariolari, coniectare & diuinare. Ariolari prouerbio dicebatur, qui nihil afferret certi, nihílque præsentis emolumenti, verùm in diem modò pollicitaretur. ita Dorio leno in Phormione Terentiana adolescenti Phædriæ pecuniam daturum se promittenti. Ariolare, inquit Sumptum à diuinis qui futura prædicunt. Futurorum autem nulla certa cognitio, Parœmiographus author in Chiliad. *Sin fidem)* Confirmatio est à stipulatione & promissione datæ fidei. *Fabula)* Diluit illudẽdo promissis amatoriis, per prouerbia. Nam & dii amatoriis periuriis veniam dare solent. Sicut Plato in conuiuio his verbis contestatur, [illegible]

8 *Fœneratum ist. b. t.)* Id est, mihi à te fœneratum. Compensatum, elegans metaphora. Ab vtili propter lucri expectationem. Parœmiographus libro De copia verborũ in reponendi beneficij formulas, etiam hanc refert *Logi)* Græcum est, significans inania verba hoc est, verba tantum linere. *Logi)* Eustathio placet vt pro sermone fabuloso seu fabula accipiantur Qua de causa Æ opus est Græcis [illegible], qui est [illegible]. Alias Isocrates suos libros λόγους appellauit, id est, orationes. Est autem hic alterum prouerbium pro dicto ridiculo & contemnendo. Cicero pro Balbo, Ego inquit, scio omnes logos.

9 *Verum hercle hoc est)* Bene ipse dictum suum confirmauit. *Somnium)* Omnia ista somnia, & verborum vmbræ. Et id prouerbium eiusdem cum prioribus sententiæ de re vana. Verùm quoniam de genere id intelligendum est, in Physiologia explicatur.

10 *Experire)* A facili Quia tantùm est triduum, itaque non est longum. *Cantilenam)* Prouerbium à citharœdis eadem chorda obstrepentibus natum. *Cant. eand c.)* Ita dicitur vt, Vetus & vulgata cantio. Parœmiographus in Chiliad. De eo, inquit, dicetur, qui molestus est, sæpius eadem inculcans. Nihil enim odiosius, quàm quod semper idem est. Sumptum à cantoribus, qui si quãdo diutiùs eandem occinant cantionem tædium afferunt auribus. Proinde periti subinde variant carminis genus, quo satietatem deuitent.

11 *Tu mihi)* Ab æquo. Et hic [illegible] est, qua auaritia lenonis regis apprehenditur. *Garris)* [illegible] confutat, & ad Siculas gerras fit allusio. *Garris modò)* id est, tantúm. Verba tantùm funditas, non etiam præstas, quæ dicis.

12 P. A'deón' [ingénio te esse duro,] atque inexorábili, — Plura dictu- rus erat nisi interpellasset.
G. esse te ingenio duro.
13 Vt neque misericórdia, neque précibus mollíri queas! — idem principium & compositionem seruat.
14 D. A'deón' te esse incogitántem, atque impudéntem Phédria.
15 Vt phaleratis dictis [ducas me,] & [meam ductes] gratis! — L. Phaleratis ornatis meta. Fora.
16 A. Miséritum est. P. [Veris] vincor. G. quàm vteró que est símilis sui! — D. Hoc sibi dicit ad...
17 P. Neque, A'ntipho ália cùm occupátus esset sollicitúdine, — Sim. bus. Improbus leno, & vanus in promissis Phædria.
G. Hic absque dubio inter tot trochaicos est iambicus tetrameter.
18 Tum [hoc esse] mihi obiéctum malum! A. ah, quid istuc autem est Phédria! — Iam hoc. Ee ipsis subaudi Dolco.
G. Iambicus tetrameter.

12 *Adeon'*) V Ab humanitate. Admirans hæc dicit se pertinaciæ lenonis & auaritia. Hic quoque obiter est duri ingenij & inexorabilis finitio ... quia non mollitur animus lenonis. Ecce hic ... contra durum) neque precibus (ideo est inexorabilis) neque misericordia, & sic sordes lenonis perstringit.

14 *Adeon'*) Egregium est ..., & incogitantiæ & impudentiæ notatio. Etenim ille impuden... qui ornatu verborum seducit, qui gratis puellam hero inuito ductat. Phaleræ autem ornamenta equorum & equilium ... pro fuco accipiuntur. Ductandi verò vocabulum turpe & obscœnum, lenoni proprium. Quintilianus inter ... numerat. Contrà alij honestum esse sentiunt, referentes ad verbum nuptiale, quo sponsam ducere dicuntur. *Phaleratis d.*) D Honestis atque ornatis quia dixit, Tu mihi cognatus tu parens. Et quasi leno, irridet honestatem & despicit. M Phalerata dicta, sunt bona verba, & ad fidem faciendam ornatissimè composita: à phaleris equorum ornamentis. Persius, Ad populum phaleras, ego te intus & in cute noui. *Ductes*) L Pro potiaris. Nam respicit ad verbum nuptiale, quo sponsam duci dicimus, & antanaclesin facit. R Ponitur hic Ductare in obscœna significatione: quo modo apud veteres accipi solitum, vel ex eo loco Fabij. qui est in octauo Institu. Orat. cap. tertio, colligitur, vbi ait, Sed quoniam vitia priùs demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit, quod ... vocatur, siue mala consuetudine in obscœnum intellectum sermo detortus est, vt ductare exercitus, & patrare bellum apud Salustium: siue iunctura deformiter sonat, & quæ sequuntur. Meminit huius & Diomedes ... Argyrippus in Asinaria ad lenam S... tu ... fere gratiam nunquam potes. LE. Solus ductato ... semper solus quæ poscam dabis. Sic alias sæpe.

16 *A. Miseritū est. P. hei veris vincor G. quàm vterque sim. sui*) Gv In hac scena vetus non est ... difficilius intellectu Miseritum est, dicere per ironiam Antiphonem vult interpres: quod ego illi assentior. At quid sit Veris vincor: qui, Quàm est vterque similis sui: neque ille dicit, neque ego assequor. Scriptum fuisse credo. *Hei veris vincor*) V Vincebat enim Lenonis in negando pertinacia & loquacitas, adolescentis ingenui atque liberalis pudorem. Quamobrem (ecce) Geta, quàm Leno sit, inquit, mores Lenonis habet, & Phædria pudentis atque liberalis adolescentis, qui verbis à Lenone verbis vinci se fateatur. *Heu veru*) V Victus veritate cedit, & est concessio.

Neque, Ant. al. c. occ. e. s.) D Hoc dicit 17 Phædria, quòd in eadem re laborauit Antipho, id est, in amore quodque amare contingerit. *Neque, Ant. alia*) Minore aliqua sollicitudine quàm hæc est, quam nunc gerit. An Alia, præter hanc quam de me gerit. Ordo & sensus hic est, Neque tum esse mihi hoc

III

P. O fortunatissime Antipho! A. egóne? P. cui, quod amas, domi est: 19

Huiusmodi malo, scilicet lenone. Iusultares, actiuè.

Nec cum huius modi vnquam vsus vênit vt conflictares malo. 20

A. Mihine domi est? immo, quod aiunt, AVRIBVS TENEO LVPVM. 21

Prouerbium in perplexos.

Nam neque quo amittam à me, inuénio: neque vti retíneam scio. 22

Ironica correctio. Pa rum leno, i. parum improbus.

D. Ipsum istuc mihi in hoc est. A. eia, ne parum leno sies. 23

Num quid hic confêcit? P. hiccine? quod homo inhumanissimus: 24

Indignatio.

Pámphilam meam véndidit. G. quid? véndidit? A. ain' véndidit? 25

obiectum malum, cùm Antipho alia sollicitudine esset occupatus leui quapiam non hac de nuptiis, quæ grauissima. *Neque Antipho*) Hoc est, non in hoc discrimen venissem, si Antipho aliqua alia sollicitudine occupatus esset, nec iam grauiter in amore suo periclitaretur. atque artificiosa ad aliud orationis genus fit digressio.

19 *O fortunat.*) Gratulatio est per exclamationem, quam aducit a fortuna extorsit. *Cui quod*) Confirmatio cur sit felix, quia re amata fruitur.

20 *Nec cum*) Ratio est, quia nô est illi cum lenone conflictandum hic autem in verbo est generis enallage. *Vnquam vsus v*) Opus aut necesse fuit. *Vsus venit*) contigit. Vsu venire est idem quod frequenter contingere.

21 *Mihine*) Interrogando diluit gratulationem, vt qui in periculo ancipiti constitutus sit, quod est Lupum tenere auribus prouerbialiter, cuius hic est nota in amittendo & retinendo, quod in tenêdo lupi accidit. *Auribus t.L.*) Id est, perplexus hæreo, nescio quid sine periculo agere possum. Græcum prouerbium, [illegible] in Chiliadibus Erasmus. Extat inquit apud Terentiû in Phormione, Antiphoni adolescenti vxor erat domi, quâ nec eiicere poterat vel quia non libebat, quòd in eam deperiret, vel quòd integrum non erat, cùm esset iudicum sententiis addicta: neque rursum retinere quibat propter patris violentiam. Et cùm à patruele felix diceretur, qui domi possideret id quod amabat, immo inquit, quod aiunt, auribus teneo lupum. Nam neque quò amittam à me inuenio, neque vt retineam scio. Mòxque leno quasi referens παροιμίαν ait sibi idem vsu venire in [illegible], quem neque retinere poterat, qui nihil numerabat: neque repellere, quòd esset impudenter blandus, ac montes aureos pollicitetur. Dicitur in eos qui eiusmodi negotio inuoluuntur, quod neque relinquere sit integrum, neque tolerari possit. Videtur ab eueniu quopiam natum vt alia pleraque: aut inde certe quod vt lepus auribus quia sunt prælongi commodissimè tenetur, ita lupus quòd aures habet pro corpore breuiores, teneri iis non potest. Itaque fertur non citra summum periculum è manibus dimitti, bellua tam mordax.

23 *Ipsum est*) Alludit ad idê prouerbium non sine ioco, quod dixit Antipho. Nam significat se Phædriam retinere non posse, qui nihil numerat, neque expellere, quia improbè blandus est multa pollicitus. *Eia ne*) Ironica correctio est. Ne non satis tuo nomine respôdeas, hoc est. Propterea istuc dicit, quod times ne parum lenonium quæstum exerceas, néve satis magno puellam vendas.

24 *Hiccine?*) Expostulatio est, cuius intentio est de vêditione Pamphilæ, quia est inhumanissima. Et Vendidit ter propter insignem & παράδοξον admirationem.

26 sllbsst- P. *Véndidit.* D. *quàm indignũ fácinus, ancillam ære emptam suo.*

27 bssbssw P. *Néqueo exoráre vt máneat, & [cum illo] vt mutet fidem,*

28 {sssdsst- / ssst} *Tríduum hoc: dum id, quod est [promissum] ab amícis, argéntum aúfero.* R. Al. proximam, seu perperam. tibi t.

29 sdsdsst- *Si non tum dédero, vnam prætéreà horam ne oppêrtus sies.*

30 {ssstw / sssf} D. *Obtundis.* A. *haud longum [est id quod] orat Dório: exôret sine.* Mu. [est quod], sssssp.

31 {saaadsw / sa} *Idem hoc tibi quod bene prométitus fúeris, conduplicáuerit.*

32 ssstt- D. *Verba istæc sunt.* A. *Pámphiláme hac vrbe priuári sines!*

33 sbstd – *Tum [prætéreà] horum [amórem] distrahi pótierin pati!*

34 bastt- D. *Neque ego, neque tu.* G. *dij tibi omnes id quod est dignum [duint.]* Al. [duint.]

35 {asssat- / assat} D. *Ego te complúreis aduórsum ingénium meum menses tuli.*

36 dssasw **Pollicitántem, flentem & nihil ferêntẽ: nũc contra [hæc omnia.]* G. [omnia hæc,] dssasstw: vel dsssst-. Mu. [Pollicitantem, & nihil ferentem flentem: nunc contra omnia.] dsssstw. Al. [nunc contra omnia R. p. r.]

37 tsdatdtw *Répperi qui det, neque lacrumet: da locum melióribus.*

V. Diluit admirationem ab æquo, quia suam suo ære emptam vendidit. *m. [ille cum] astbsst.*

V. Redit ad aliam expostulationem, quod sit inexorabilis, vt triduum expectet. *Ne opperitus sies.* Id est, ne expectes. Edit ulteris

Antiquo quoque intercedit.

[*Idem prima producta se feri, ut scilicet fit masculini generis* saaadst: vel *c à superiore versu pedere* ddddst: vel tsaadtw.

L. Indignatio à persona & loco. *Horum.* masculinũ præpédetat [*præterea istorum*], sastdr. Mu [*tu præterea horum*] sdrfdt.

Getæ imprecatio.

Locus à contrariis.

M. *Da loc m. l.* cede illis qui plus possunt, quàm tu potes. & est argumentum à iusto.

26 *Ære emptam suo)* D. Bene Suo, quasi de tertia persona.

30 *Haud longum)* V. ἀντιφορά est, Antiphonis propositio est, Sine exoret, quod orat. Estque elegans agnominatio. Ratio à facili ex tempore. Quia non diu.

31 *Idem hoc)* Alia ratio ab vtili, & promissione futuri beneficii. *Conduplicauerit)* D. Coniunctiuum pro indicatiuo, id est, conduplicabit. Hoc est aliter, Fœneratũ istuc beneficium pulchrè tibi dices.

32 *Verba)* V. Prouerbiali figura vani atem verborum ostendit, Græcis λόγοι sunt vnde λογίμαται. *Pamphilamne)* Ab inhumanitate, cùm vrbe priuatur: ab absurdo, cum vxor distrahatur.

34 *Dij tibi)* Precatio est, sed ambigua.

35 *Ego te)* ἀντικατηγορία illum refellit. Patienter enim tulit illum pollicentem, sed vanum est eius promissum. Auget factum suum à difficultate, quòd contra naturã sit tempore, quòd multos menses tulit.

36 *Nihil f.)* D. ὁμοιοτέλευτον vsitatum veteribus. *Nunc)* V. ἀντίθεσις alium largitorem opponit. Qui dat & non flet gratior est lenoni, quàm qui flet & orat, & nihil dat. Nõ enim prece, sed precio lenonis animus expugnatur. Est pulchra personarũ collatio adiuncta.

37 *Da loc.)* V. Ab æquitate. Iudicat enim æquum, vt qui nihil fert, cedat ferenti.

38 A. Certè hercle [isti satis] commémini, tibi quidem [illegible] solim esse dies,

In hercle [illegible] habet [illegible] [illegible] olim) [illegible]

39 Quam addares huic, præstituta. P. factum. D. num [illegible] ego istuc nego?

40 A. Iamne ea præterit? D. non, verùm ei hæc antecessit. A. *non pudet

41 Vanitatis! D. minumè, dum ob rem. G. sterquilinium. P. Dório

42 Itáne tandem fácere opórtet! D. sic sum: si pláceo, útere.

43 A. *Siccine hunc décipis! D. *immo enimuero Antipho hic me décipit:

44 Nam hic me huiús modi scibat esse: ego hunc esse áliter crédidi.

45 Is me fefellit: ego isti nihilò sum áliter ac fui.

46 S. d vtut hæc sunt, tamen hoc faciam: cras manè argentum mihi

47 Miles se dare dixit: si mihi prior tu attúleris Phædria,

Al. [istuc ego] [illegible]. R. [illegible] ea] Interrogatiuè pronuntiandum. ^ sum in: ei] dissyllabo non eliditur, sed corripitur, anaclasis. •Eclipsis. •Coniep'lo. •Correctio. Go [illegible] imo, prima correpta [illegible]. V[illegible] leno. Versus pul hrè constabit si prius esse [illegible] [illegible]. R. [illegible]. Lenonis decretū. Ita d[illegible] [illegible] quoque iambicè [illegible] [illegible] [illegible]. L. Lege, pro, consuetudine dicit: vel lege, quam præscribit

38 *Certè hercle)* Refellit ab actione temporis, quo soluendum erat argentum. *Tibi q. ol. est d.)* ᵘ Hic Olim, futuri temporis. Nam leno de accipienda ab adolescente pecunia diem constituerat: & inuenta meliori conditione, anticipauerat tempus cum adolescente præscriptum.

39 *Num ego)* ᵛ Expositio est de die præstituta.

40 *Hæc antecessit)* ᴸ Leno pridie exigit argentum, quàm deberi cœpit. ᵘ Vrbanè leno, Hæc antecessit: vt alii putant, meretrix venundata: vt alii, dies qua lenoni cōstitutum fuit. An apertè leno perfidus mentitur: vnde sequitur, Non pudet Vanitatis. Ergo plus est Antecessit quàm Præteriit. *Non pudet Van.)* Apparet suprà lenonem de perfidia anticipati temporis esse confessum.

41 *Minimè)* ᵛ Vides lenonem vbique auarum & vanū induci, qui neglecto pacto non dubit ante tempus argentum expetere, quod esset plus petere. *Minimè, dum ob rem)* ᴮ Allusit ad vetus adagium, Lucrum pudori præstat. Non [illegible] iubent valere pudorem, vbi de nūmaria re agitur. Dulce est lucrum profectum & à mendaciis. Sophoclis est, sed viro indigna sententia. longè enim satius, rei iacturam quàm famæ dispendium accipere. *Sterquilinium)* ᴹ Hic est abiectissime & improbissime, homo dignus qui perpetuò in sterquilinio vitam degas. *Sterquili [illegible]* [illegible] cum ironia. pro re vilissima & contemptissima. Est enim sterquiliniū locus stercoribus plenus, seu stercoris receptaculum, authore Festo.

42 *Itane tand.)* Suggillat quòd etiam præter æquitatem sit inexorabilis. *Sic sum)* Enallage aduerbii pro pronomine.

43 *Siccine hunc)* Tertiò expostulat quòd sit deceptor. *Immo)* Diluit per inuersionem admodum vafrè cum ratione. Qui dat fidem homini perspectæ improbitatis & deprauatorum morum, is iuste fallitur & volens. Sed qui ab eo quem credebat bonum esse decipitur, maiorem iniuriam videtur pati. Habet & hic locum prouerbium, Tollat te qui non nouit.

45 *Nihilo [illegible] ac f.)* ᴮ Aliter ac, venustè iunguntur. Sic & Liuius, longè aliter patres ac plebem affecère.

46 *Sed vt vt)* ᵛ Lex est lenonia, qua fides quæstui postponitur. Constituit autem se illi priùs daturum puellam, qui prior pecuniam numerauerit.

48 {ſſdſſd ſ} *Mea lege vtar, vt potior ſit, qui prior ad dandum eſt. Vale.* — leno: [a] in qua ſem per lucrum pudori, commodum fidei præſtat.

48 *Mea lege vtar)* [D] Lenonia ſcilicet: in qua ſemper commodum eſt prius, quàm fides.

ACT. III. SCEN. III.

ARG. [V] Nunc adoleſcentes mutuam tradentes operam perſuadent Getæ, licèt difficulter, vt per fallaciam argentum extorqueat pro citharistria redimenda lenoni dandum: hinc magnæ turbæ in epitaſin veniunt, eſtque ἐμβολιμαῖον præcipuè, ſeu ἐπιτατικόν. [D] Eſt autem hic ... ad futurum exitum Comœdiæ. [V] *Theſes.* 1 Non facilè inueniet argentum, cui nihilo minus eſt. 2 Aequum eſt, beneficium beneficio reddere. 3 Stulti amatores amicam vbique ſectantur. [M] Adoleſcentium amicitias quæ in ſtudiis illius ætatis vtilitati ... gratia tantummodo ... aleſcunt, hæc ſcena deſignat. Cicero de Senectute, Pares cum paribus veteri prouerbio facillime congregantur. Quare fit, vt adoleſcentes ſe plerunque omnes mutuo amore complectantur, itaque quandiu voluptas eorum communis eſt. Ariſtoteles Moralium libro ... Adoleſcentium amicitiæ voluptatis cauſa inſtitutæ eſſe videntur. nam amant ſecundum affectum: & maxime id ſequuntur, quod voluptatem in præſentia afferat: verum id ſimul cum ætate mutatur: ex quo fit, vt cito fiant amici, citóque deſinát. Nam ſimul cum voluptate amicitia mutatur. at voluptatis celeris eſt mutatio. & ad amores proni ſunt iuuenes: nam amatoria per affectum & voluptaté plurimùm fit amicitia. Itaque amant & cito deſinunt, ſæpe eadem die propoſitum mutantes. Delectantur autem hi cóuerſatione & victu: nam per hunc modum amicitia firmatur.

Verſ. gen. Duo iambici dimetri acat. vnus ſimus ſeptimus, & triceſimus, ſed hic poteſt quoque cenſeri trochaicus catal. Vnus eſt trimeter iambicus acatal. nempe viceſimus ſextus. Reliqui omnes ſunt trochaici tetrametri catalectici.

PHAEDRIA. ANTIPHO. GETA.

Conſultatio de pecunia, vt amiſſo po ... triginta minæ plus turbæ faciant

1 ddſaſdſ *QVID faciam! vnde ego nunc tam ſubitò huic argentum inueniam miſer.* — * I. Sollicitudo Phædriæ.

2 ſaſaſdſ *Cui minus nihilo eſt! quòd ſi hic potuiſſet nunc exorárier* — * V. Confirmatio ab impoſſibili per hyperbolicam extenuationem.

3 ſdſbaaſ *Triduum hoc, promiſſum fúerat. A. itáne hunc patiémur Geta*

4 ſaaſſdſ *Fieri miſerum, qui me dudum, vt dixti, adiúuerit cómiter!* — * Ab æquo. *Ant. [adiúerit], aſſiſtit.* [D] [adiuuerit ſecundum ... pronunciati ...]

5 ddaſdſ *Quin, cùm opus eſt, beneficium rurſum ei experiámur réddere!*

1 *Quid faciam!)* [V] ἀπορία et ... qua conqueritur ſe eſſe incertiſſimum, & in tanta acquirendæ pecuniæ difficultate valde dubiũ. Eſtque propoſitio cum temporis breuitate & affectu.

2 *Minus nihilo)* [D] ὑπερβολή. [E] Interdum & diminutio ſapit hyperbolen: vt, Minus habes quàm nihil.

3 *Itane)* [V] Hortatur ſus Getam ad iuuandum Phædriam, orditur ab indigno. eſt que propoſitio. Non feramus, vt miſer fiat Phædria, hoc eſt, vt puellam amittat, ex futura calamitate ſi non iuuetur argento.

Qui me) Confirmatio ab æquo, quia pro ſ beneficiis acceptis gratia eſt referenda. Hæc autem ſeorſim ad Getam loquitur. Habes in Antiphonis perſona amici commodi & grati exemplũ expreſſum. *Adiuuerit comiter)* [D] Cōmiter, veteres dixerunt παρὰ τὸ κῶμος.

Beneficium ei r. exp. r.) [S] Non eſt beneficiũ ſ dare, quod nociturum ſit.

G. *Scio equidem hoc esse aequum.* A.* *age ergo, solus* bssss 6
seruare hunc potes.
G.* *Quid faciam?* A. *inuenias argentum.* G. *cupio:* ddssba- 7
sed id unde edoce.
A. *Pater adest hic.* G. *scio: sed quid tum?* A. *ah, di* bsssa- 8
ctum sapienti sat est.
G. *Itane?* A. *ita.* G.* *sane hercle pulchre suades: etiam* bassat- 9
tu hinc abis!
Non * *triumpho, ex nuptiis tuis si nihil nanciscor* ss-ss- 10
mali:
Ni etiam nunc me huius [caussa quaerere] * *in malo* assi-dt- 11
iubeas crucem! A. *n. quaerere caussa* assatdt.
A. *Verum hic dicit.* P. *quid? ego vobis Geta alienus* sssbss- 12
sum? G. *haud puto:*
* *Sed parumne est, quod* [*omnibus*] *nunc nobis sic co-* ss-sss- 13
censet senex,
Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur ssa-ast- 14
preci?
P.* *Alius ab oculis meis [illam in ignotum hinc]* bassss 15
abducet locum! hem: Al. [*illam ignot. in] praec. o hem] in s que tem versum.* bbsssb-: *vel [illam hinc in ignotum].* asstt- *vel dissyllabo pro, alium* bbasst-: *vel [ducet] pro, abducet*, bbasst-:
[Dum igitur dum licet,] dumque adsum, loqui- ss-sbs- 16 at
mini mecum Antipho:

Margin notes:
* A facili seu possibili.
* D. Comiter quanuis vterque intelli gat quid alteruter dicat, dissimulant tamen.
Pater, à quo scilicet emungas. Verecundè indicat occasionem fallaciæ.
* V. Ironica est locutio à difficili & iniucundo.
* Metaphora à victoribus.
* D Quasi dicat. In malu aliud malû.
* Prudenter hæc Geta.
Al. [omnibus] A [sed vers. non scatur.
G Potest hic censeri iambicus tetr. acatal. ssdsssii.
* L. Querela ab indigno, & mox grauioris mali denuntiatio ad impellendum Getam.
Potest hic censeri iambi cus acat. aiisdisi.
Al [Dum igitur licet,] tum in [Dum]

6 *Age*) A facili, vt facilius persuadeat, quia solus eum seruare potest.

7 *Inuenias*) Propositio consilii est, vt ipse à sene argentum comparet. Explicat autem distinctè quid agendum sit, vt Phædriæ conuulatur, & vnde argentum haberi possit.

8 *Ah, dictum*) Verecundè modum indicat, quod palam non audet iubere patrè esse decipiendum. Sapienti sat est. Ergo quid te velim facere facilè intelligis. Est & illud Homeri expressum, [illegible]

10 *Non triumpho*) Triumphum commemorat. seruus cunctanter & difficulter periculû prospiciens aggreditur, vt qui in malo etiá quærebat cruce, afflictus magis affligebatur, nón vult malum addere malo.

12 *Ego vobis*) Nunc congreditur Phædria hæc mœstus loquens. Quasi dicat, non sum vobis ignotus, non peregrinus, sed amicus. Cur ergo me deseritis? *Non puto*) Breuiter respondet, et suam ostendit. Et per interrogationem obiicit aliud quod se ipsorum velintí opponit. Iratus senex nec magis commouendus, nec instigandus est. Ratio est inutilis ne posthac vlla ratione placari possit, priorique errato non det veniam.

Relinquatur preci) Bene scelesti. 14

Alius) Viget à necessitate & praesenti 15 occasione. Et est [illegible] ab indigno indignum iudicat puellã ex vrbe ab ignoto nollere abduci. Conatur quoque Getam ad persuasionem impellere grauioris mali denuntiatione.

Loquimini mecum) Priscianus in libro 16 de declinationibus. Secunda, inquit, persona imperatiui, similis est indicatiui secūdæ, quemodo & apud Græcus, amamini, docemini, legimini. Hæc enim iam in indicatiuo quàm imperatiuo modo similiter proferuntur, idque comprobat authoritas Terent. in Phormione, Dum licet, dúmque adsum, loquimini mecum.
Idem.

Contemplámini me. A. *quámobrem? aut quidnam factúrus cedó?* — non fit elisio. bifflst. M Hem amicitur tret. dissolt.

P.* *Quo quo hinc asportábitur terrárum, certum est persequi,* — *Amantis despera tio.

Aut perire. G. *di bene vortant quod agas: *pedeténtim tamen.* — *D. Pedetentim, cautè. à Pedibus & Tétando.

A. *Vidé si quid opus potes afférre huic.* G. * *si quid! — quid?* A. *quære óbsecro.* — * Repetitio fastidientis.

Ne quid plus, * *minúsve faxis, quod nos pòst pigeat Geta.* — *L. Prouerbialis figura.

G. *Quæro: sáluos est, vt opínor: verùm enim métuo malum.* — * Dictum veterum amicorum.

A. *Noli metúere:* * *vnà tecum, bona, maláque) tolerábimus.* — Als. (bona mala). ibssobtv.

G. * *Quantum opus est tibi argénti? lóquere.* P. *sóla triginta minæ.* — *V. Aliàs ἄργυρος de argento.

G. * *Trigínta! hui percàra est Phædria.* P. * *istæc verò vilis est.* — *V. Admiratur pretium, & contra eam obiicit. Sed Phædria à contrario diluit.

G. *Age* *age*, *inuéntas reddam.* P. *ô lépidum caput.* — *D. Amatorié.

G. *Aufer te hinc.* P. *iam opus est.* G. *iam feres:*

Idem. Contéplamini me. Et in Eunucho,--Vos me sequimini.

17 *Contempl.)* Epilogi vice ἐπιφώνημα id dicitur, habete mei rationem.

18 *Quo quo)* Exponit malum quod denuntiauit. Abeuntem autem vult persequi aut perire. Suo periculo vehementer seruum viget.

19 *Bene vortant)* B Bene vertere est in vtilitatem vertere. Et malè vertere, in perniciem vertere. *Pedetentim)* M Id est, cautè & cum diligentia & animaduersione, ne in grauius periculum incidas. Cicero in Verrem. Quæ tamen à me pedetentim cautéque dicuntur. Nã dicitur pedetentim, quasi suspenso pede & tento incedere, quasi paulatim, vt faciunt cæci, qui ne offendant, paulatim ambulant. *Pedetentim)* Abominatio est cum ad nonitione, ne quid præcipitanter & inconsyderatè agat. Græcè ... Et simile est ... Præcipititi consilii comes esse solet pœnitentia. *Pedetentim tamen)* B Hoc à Græcis accep[t]um adagium Parœmiographus sic interpretatur, Vbi quis non præcipitanter, atque inconsyderatè, sed sensim atque cunctanter aggreditur negotium, & arte magis rem gerit, quam impetu. Translatum est ab his qui cautim ac prætentantes per glaciem, locúmue lubricum ingrediuntur.

20 *Vide)* V Ad seruum. Petit vt Phædriæ subueniat, estque propositio. *Quærere obs.)* Vrget obtestatione & occasione. Et a suo timore, ne flagitium committat Phædria. Veretur ne plus agat quam deceat aut minus quàm opus sit: à mediocritate verò (in qua secundùm Aristotelem virtus est) agendo recedat, indéque communis dolor ad omnes perueniat.

22 *Quæro)* Persuasus pollicetur operam. Sed mox aliam ἀνθυποφορὰν annectit, malum enim nempe crucem, timet.

23 *Nol. metuere)* ... est. Iubet enim nihil timere. Ratio ab auxilio communi. Et est dictum vero amico dignum iuxta Ciceronem.

24 *Sola trig. m.)* B Sunt nostrate pecuniaæ quingéti & vigintiquinque Caroli, siue octoginta septem libræ, & decem solidi.

[Sed opus est mihi Phormionem ad hanc rem ad-iutórem dari.] bdæsst- 28

Mu. [Sed opus est mihi Phormione ad-iutorem ad hanc rem dari.] [illegible] versus [illegible] habet.

Tres præcedentes in duos trochaicos tetr. cat. redigit Glareanus, ut prim. finiatur [[illegible] iam opus est. [illegible] : [illegible], vel [illegible] bum, vel [illegible] in secundo [illegible] [[illegible] Iam feres] [illegible] : vel [illegible] ut elisio fiat in [opus] & [ad], & synæresis in [Phormionem].

A. Prestò est: audacissimè óneris quiduis impóne, & feret: Massu 29

• Parœmia seu [b] prouerbium. [b] Apollodorus [illegible] [illegible].

SOLVS EST homo amico amicus. G. cítius ergo ad eum ócyùs. [illegible] 30

P. [Abi:]dic, prestò ut sit domi. Mu. [Abi verò] [illegible] 31

A.[illegible] ameter fuerit hypercatale. [illegible].

• Discedere cupit. • V[illegible] vocatus in Antiphonem, lubens [illegible] lari afflictã in [illegible] Phanium domo.

A.* Nunquid est quod ópera mea vobis opus sit? [illegible] 32

G. nihil: * verùm abi domum,

Et illam miseram, quàm ego nùc intus scio esse exanimâtam metu, [illegible] 33

G. Po[illegible] Et] a [illegible] verfu pendere [illegible].

• V. Quærit de ratione comparandæ pecuniæ, & quandam difficultatem suo more subindicat.

Consolâre. cessas? A. nihil est, æquè quod fáciam lubens. [illegible] 34

P.* Qua via istuc fácies? G. dicam in itinere: modò te hinc ámoue. [illegible] 35

28 *Sed opus est)* • Alia [illegible] de adiutore improbo. Nã multa obiicit, vt vehementiùs [illegible] hædriam amantem & moræ impatientem torqueat. Qui enim inuiti aliquid faciũt, multa causari solent.

29 *Prestò est.)* Diluit & hanc obiectionem præsentia Phormi[illegible], & indignè fert tot ab ipso obiici. Commendat & Phormionem, cui quiduis oneris sustinere amici causa non sit [illegible]. Dic[illegible] enim prouerbialiter de iis, qui nulli [illegible] officium re[illegible], modo amici [illegible] gratum faciant. Est enim homo homini amicus, deus. Est homo quoque homini lupus. Ouid. Conueniens homini est hominem seruare voluptas. Et meliùs nulla quæritur arte fauor. *Sol[illegible] est h. am. am.)* [b] Donatus indicat esse parœmiam. a[illegible] que ita Parœ[illegible] graphu[illegible] dici [illegible] gisse apud Apollodorũ, cuius vtique Phormio Græca est. [illegible] Solus nouit diligere amicos [illegible] in eos, qui nullum officiũ re[illegible], modo gratum faciant amici. *Solus est h. am. am.)* Solus Phormio iuuat.

ACT. IIII. SCEN. I.

A R G. [1] Aduentus & sollicitudo Chremetis, ex qua est Initium ad catastrophen amoris Antiphonis. [v] Subobscura autem est senum fratrum consultatio de nuptiis. Chremes e[illegible] Antiphoni in [illegible] amicum ver[illegible] eum alnis [illegible] uerat: Phanium ex pellice f[illegible] m Antiphoni in [illegible] [illegible] in Lemno [illegible]. Ve[illegible] tenei, timet ne vxor Attica rescisceat, se cum pellice in Lemno [illegible]. Ve[illegible] error postea patefiet. Illa enim ipsa est Chremetis filia, q[illegible] in A[illegible] vxorem cu[illegible] [illegible] prior verò pars est [illegible]. *Te[illegible].* 1 Maturius [illegible] collocandæ sunt [illegible] nubiles. 2 Senectus ipsa morbus est. 3 Inter amicos fideles omnia sunt [illegible] cienda etiam arcana. 4 Mariti infideles vxores suas timere cogu[illegible] [illegible] enim [illegible] [illegible]. [M] V[illegible] in superiore scena a sole cen[illegible] congressus & [illegible] ex[illegible], sic hæc senum conuersationes & colloquia, qualia plerunque esse solent, [illegible] oculos [illegible]. Solent enim ii, præsertim si inter eos mutua quædam familiaritas intercesserit, de omnibus rebus [illegible] communi[illegible] are, & auxilia, consilia subinde expetere.

Vers. gen. [illegible] senary siue trimetri acatale[illegible].

DEMIPHO. CHREMES.

1 *QVID? qua profectus caussa hinc es* Lemnum Chremes?

2 Adduxtin' tecum filiam? C. non. D. quid ita non?

Al. [ita?] post Qu[in'm] sed tum textus hic non constat.

3 C.* Postquam videt me eius mater esse hic diutius,

4 Simul autem non manebat ætas virginis

5 Meam neglegentiam: ipsam cum omni familia

6 [Ad me profectam esse] aiebant. D. quid illic tam diu

R. Quidam omittunt esse ... [Profectam ad me esse] ... vel ... eliso ... [quid].

^ Muretus reiecit ad in præcedente versu, sed hic non sanatur ...

7 Quæso igitur commorabare, vbi id audiueras?

8 C. Pol me detinuit morbus. D. vnde? aut qui? C. rogas!

9 *SENECTVS IPSA est morbus. sed venisse eas

10 Saluas audiui ex nauta, qui illas vexerat.

11 D. Quid gnato obtigerit me absente, audistin' Chreme?

12 C. Quod quidem me factum, consilij incertum facit.

*D. Hæc est narratio simplex.

*L. Lemnos insula vna ex nouem Cycladibus.

*V. διήγησις est. narrat qua occasione Phanium Athenas venerit, & cur ipse diutius in Lemno sit moratus.

*L. Prouerbiũ. D Apollodorus, τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα.

Factum, scilicet nuptiarum.

1 *Quid? qua*) V Quærit de causa profectionis in Lemnum, & num adduxerit filiam. Hic autem χαρακτηρικῶς nomen insulæ siue propositione ponitur.

3 *Postquam v*) Duæ sunt causæ profectionis vxoris Athenas: prior, diuturna Chremetis absentia à pellice: posterior, ab ætate virginis, quæ nuptui erat danda. Ideò quæsitum Chremetem venit Athenas.

6 *Quid illic*) De causa moræ quæritur. Causatur Chremes morbum, ludens vocabulo ambiguo:

9 mox verò senectutem morbum facit. Nam Apollodorus vt Donatus refert dixit: τὸ γῆρας ἐστὶν αὐτὸ νόσημα. Aristoteli est νόσος φυσικὴ, id est, morbus naturalis. In Catone Ciceronis dicitur esse onus Æthna grauius. Apud Homerum vocatur χαλεπὸν γῆρας. Iliad. θ Sed consulatur prouerbij huius explicatio in Chiliad. Erasmi. *Senectus ipsa est m.*) M Significat hic locus, ipsum senium omnium morborum & difficultatum receptaculũ esse, ad quod veluti in officinam quandã, omne genus morbi confluat, vt illic exerceatur. Deficiunt tunc vires corporis, sensus oculorũ atque aurium hebescit, memoria labat, vigor animi obtunditur. Et ipsa quæ iactatur in senibus prudentia, postremò in delirationem euadit, vt bis fiant pueri, antequàm homines esse desinant. *Senectus ipsa morbus est*) B Prouerbiali figura dictum videtur. Nam in senibus vt absit morbus, ipsa senecta per se mala valetudo est. Erasmus in carmine, quod ad Gulielmum Copum scripsit de senectutis incommodis. Senecta, inquit, morbus ingens, nullis arcerive potest, pelliue medelis. Hinc Virg. --Subeũt morbi, tristisque senectus. Et Iuuenalis de senectute, --Circunsilit agmine facto Morborum omne genus. Idem alibi. Sed quàm cõtinuis, & quantis longa senectus Plena malis! Idem testatur Senarius ille prouerbialis, Metue senectutem. non enim sola venit. Item, Pergraue senectus onus mortalibus. Huc Allusit anus Plautina, quæ tarditatem incessus excusans, ait se graue pondus gestare. Tantum, inquit, hoc oneris quod fero. quid oneris? Annos septuaginta & quatuor.

Quod quidem) V Querela de animi sui sententia, vt certi quiddam deliberare posset. Estque hic propositio.

L. conditionem. nuptias filiæ clàm susceptæ.
Al. extraneo] R. sed mendosè.
Sit, filia scilicet.
L. ... scilicet gener.
Honesta & familiaris locutio.
D. Legitur & [exeuntes], ... versus nō constat sed ai.
D. Apollodorus, ...
L. Defetiscar, deficiam.

Nam hanc conditiònem si cui túlero [extrário:] faſdſi 13
Quo pacto, aut unde mihi sit, dicêndum órdine est. ſibſſi 14
Te mihi fidêlem esse æquè, atque égomet sum mihi, diſdſi 15
Scibam: ille si me aliênus affinem volet, ſiaiſp 16
Tacêbit dum intercêdet familiáritas: iſſdij 17
Sin spréuerit me, plus quam opus est scito, sciet. ſiſ·ſp 18
Vercórque, ne uxor áliqua hoc resciscat mea. aibſſp 19
Quod si fit: ut me [excútiam,] atque egrédiar domo, ſadſai 20
*Id restat. * nam ego meôrum solus sum meus.* ſdiſſp 21
D. *Scio ita esse: & istac mihi res sólicitúdini est:* aidſai 22
Neque defetíscar [unquam ego] experírier, aiiijp 23
R. [usque adeò], aiiaip: vel [usque eo], aiiiip: al. [unquam adeò]. aiiaip.
Donec tibi id, quod pollícitus sum effécero. ſiſaſi 24

13 *Nam hanc)* Ratio à periculo per dilemma. Decreueram filiam meā dare Antiphoni: nūc verò danda est extraneo in uxorem, qui aut ducet aut spernet. *Hanc cond. si cui tul.)* D ... quia Ferre conditionem alicui dicimus. *Si cui tulero extraneo)* B Sunt qui vocem Extraneus non recipiant in penum Latinæ linguæ. Hi nec Terentium satis studiosè, nec Cornelium tacitum legisse videntur, quorum posterior in vita Iulii Agricolæ, Finis, inquit, vitæ eius nobis luctuosus, amicis tristis, extraneis etiam, ignotísque non sine cura fuit.

14 *Quo pacto)* V ... se cuncta in amici veri & fidelis sinum transfundere ait.

15 *Te mihi f. e. æq.)* D Mirè admissū ante completam sententiam de extraneo, Te mihi fidelem esse, &c.

16 *Ille si)* V Partes sunt dilemmatis. Ille extrarius si me volet socerum, tacebit, & famæ atque æstimationi meæ studebit. Est enim ... Si autem eam spernet, sciet, quod ipsum nolim scire, nempe Phaniū esse filiam meam. Hinc peccatum meum prodetur Vxori, quæ hic est.

17 *Tacebit d. int. f.)* D Incertum, quando proditum iri se dicat: ante, an post nuptias.

30 *Quod si)* V Exaggerat periculū quòd domo sit exeundū, quod cōsilii sit inops, quòd ex suis solus sit. ... Sapit prouerbium de his, qui à quibus consilium auxiliumque petant, non habeant.

21 *Sum meus)* L Id est, mei iuris ac potestatis. Nam vxori obnoxiū se indicat. B Quidam ita interpretantur, meorum mihi solus sum amicus.

22 *Scio ita)* V Pollicetur studium & diligentiam de efficiendo promisso, vt Antiphoni nubat filia Chremetis.

23 Ponitur autem Defetiscar pro defatigabor. Et Priscianus quoque libro septimo, docet hoc verbum à Fatiscor, quod à Deficio venit, formatum esse, licet Fatisco neutrū hodie magis sit in vsu quàm Fatiscor. *Neq. d. unq.)* B Prisciа. Defetiscor, inquit, Defessum facit supinū, & participiū præteriti Defessus. Terentius in Adelphis. Defessus sum ambulando. Idem in Phormione, Neque defetiscar vnquā ego experirier. Nam ab eo quod est Deficior fit Defectus participiū præteriti.

24 *Donec t. q. p. s. eff.)* Significat se eorum nihil prætermissurum, quæ pertineant ad filium abstrahendum à Phanio. *Donec t. id q. p. eff.)* D Virgilius, —Donec me flumine viuo Abluero.

ACT. IIII. SCEN. II.

ARG. P Hîc Geta contemplatur parasiti calliditatem, qui quamprimùm intellexit, quánam ratione, quibúsve mediis ab sene pecunia extorqueri possit. Exultat quoque versutus ille Geta duos sibi offerri senes, quos fallere facilè licebit. V Eaque hîc instructio ad emungendam pecuniam. *Theses.* 1 Serui voti sui compotes mirè sibi applaudunt. 2 Serui semper sui similes heros suos fallendo. M Improborum hominum expedita consilia in fallendis &

dis & circunscribendis probis, detegit hæc scena. Hoc genus hominum callidum est: hoc est, longa assuetudine in omne genus nequitiarum exercitatum, vt non admodum graue sit vel quantuli pa[r]cula mora, technam aliquam & laqueos inuenire, qua improbitati suæ satisfaciant. Aristo[te]les libro octauo Moralium, negat inter hos amicitiam constare posse: quia non ad hone[s]tatem, sed potiùs ad vtilitatem & voluptatem tendit.

Vers. gen. Sonarij vt præcedentes.

GETA.

1 bſaſſp *EGo hóminem callidiòrem vidi néminem,*
2 ſidbſp *Quam Phormiónem. vénio ad * hóminem vt dicérem* — Exultantis verba. *D. Venustè & Comicè repetitum *hominem.*
3 ſaiſſp *Argénto opus esse, & id quo pacto fíeret.* — [*Fieret*] *prima producta.*
4 ſdſiſp *Vix dum dimídium díxeram, intelléxerat.* — *L. Attende celeritatem narrationis.
5 ſſiſp **Gaudêbat: me laudâbat: quærêbat senem:* — *V. Ab occasione bene merendi de vtroq adolescéte.
6 ſiiſdi **Dijs grátias agêbat, tempus sibi dari,*
7 aſiap *Vbi Phædriæ se osténderet nihilò minùs* — Iucundè *hominem* tertio repetit.
8 iiiiap *[Amicum] esse, quàm Antiphóni. hóminem ad forum* — G. [*Amicon*] *accusatiuo Græco n legendum.*
9 { ſiſſiſp / ſiſ } *Iussi operíri: eò me esse adductúrum senem.* — *V. παρασκευὴ ad sequentem scenam.
10 { iſſ=ſi / iſſ } ** Sed [eccum ipsum.] quis est vltérior! [at at] Phædria* — *Alu.* [*eccum.*] & [*at at at*], ixdbſi: vel iſdbſi.
11 { ſſſaſp / iſa } *Pater [venit:* sed quid] pertímui autem bellua!* — *Alu* [*venit. quid*] *iſſaſp.*
12 dſſdſt *An quia, quos fallam, pro vno duo sunt mihi dati!* — *L. Correptio resipiscentis.
13 diidſp *Commódius esse opínor dúplici spe v'tier.* — Aetuilis sententia.
14 iſſaſi *Petam hinc, vnde à primo instítui: is si dat. sat est:* — *Hinc*, id est, ab hoc, Demiphone scilicet.

1 *Ego*) V Hæc pars est in genere encomiastico. Propositio laudationis est per comparationem, simplex verò esset, Callidissimus est Phormio. Hæc autem vultu & gestu admirabundo pronuncianda sunt.

2 *Venio*) Confirmatio per ἱστόριον facti, qua istius calliditatem in emungendo argento exponit. Commendat verò à promptitudine intelligendi rem, & inueniendi technam in senem, à facilitate & studio seruiendi adolescentibus tàquam ex signis. Obseruua autem hic depingi sycophàtam versutū, cui volupe est fallacias struere. Est & ἀσύνδετον orationi aptum, vnà cum homœoteleuto ad rei gestæ celeritatem declarandam multum faciens.

3 *Argento op. esse*) B Ad redimendam Phædriæ amicam. *Fieret*) L Eueniret.

4 *Vix d. dim. dix. int.*) B Hinc modò callidum dixit.

8 *Hominem ad for. i. app.*) D Præpositionem Ad etudici, variè vsurpat. significat enim Ante: Virg. Cunctantem ad limina templi. Aliquando Vsque denotat: Liuius, Consul Romanus in Algido consecutos ad vnum omnes occidit. Significat In: Cic. ad Att. Incumbamus o Tite ad illa præclara studia. Significat Apud. vt hic Terentio, & Ciceroni ad Atticū, Cursus fuit ad me sanè diu.

Quis est vlterior!) B Significat eum qui 10 sequitur Demiphonem. *At at*) V Est primam animo consternato ob inexpectatum & subitum Chremetis aduentum. Animo enim quasi attoniti efficimur, quando repentinum malum nobis obiicitur. Sed mox se consolatur, castigando animum recipiens, vtilitate & spe duplici oblata. Gestit seruus improbus duos fallere, vt rectè dicatur, Quod serui, tot hostes.

Petam hinc) Exponit consilium & spem 14 suam. Primùm à Demiphone vult pecuniam

L. Hospitem. Chremetem, [illegible]. *Si ab hoc nihil fiat, tum hunc adóriar hóspitem.* ijsdap

petere, à quo vbi nihil impetrauerit, vult hospitem, id est, Chremetem, qui primùm peregrè venerat, adoriri per insidias.
15 *Hunc ad. hosp.*) D Astutè Hospitem, de eo qui superuenit: nomen aptum imprudenti rerum, atque alieno ab earum scientia Salustius. Vitam sicuti peregrinantes transigere, &c.

ACT. IIII. SCEN. III.

ARG. V Geta adoritur senes: mira fallacia argentum cudit, & minas triginta ab ipsis aufert: quas tamen non Phormioni, sed Phædriæ ad Pamphilam redimendam, vt posteà parebit, tradit. Sed Antipho audiens Getæ narrationem, in summum metum coniicitur: quæ est eius periculi ἐπίτασις. Est suasoria tota in Geta. D Cæterùm ad errorem cumulandum persona Antiphonis interponitur: vt ei adaucto metu amittendæ vxoris, maior vis fiat repentinæ letitiæ P cùm nutricis interuentu, Phanium à patre suo Chremete agnoscetur, atque ipsi Antiphoni relinquetur. V *Theses.* 1 Serui astutissimi heros suos fallunt. 2 Credulitas sæpe obest. M Dolosi hominis & callidi simulatoris: qui mendaciis & dolis rem suam agit, perfidiam, malitiam, improbitatem hæc scena exprimit. Ab his enim hominibus difficillimè quispiam sibi cauere potest, quia spe vtilitatis & amicitiæ fallere didicerunt. Idque non dolo tantum malo, sed pessimo. Et ergo bene Seruius Iureconsultus, eiusmodi dolum machinationem interpretatur alterius decipiendi causa, cùm aliud simulatur & aliud agitur. Labeo calliditatem, fallaciam, machinationem ad circunueniendum, fallendum & decipiendum, dolum esse dicit. Sed quia pauci sunt, in quibus non versetur ipse dolus, ideò boni perpauci sunt quoniam bonus est, qui nemini nocet.

Vers. gen. Et hi rursus senarij.

ANTIPHO. GETA. CHREMES. DEMIPHO.

*Hæc secum loquitur metuens diuortium, V Hìc est occasio præsentis Antiphonis.
*V. Exordium est, beneuolentiam captat salutatione.
D. (volup). Hoc volup nomen est, vt hoc Facul. sic enim veteres per [illegible] loquebantur.

EXPECTO, *quàm mox [recipiat huc sese] Geta.* ijdasp *Mv. recipiat sese*, sidisp.
Sed pátruum cum patre video astântem. hei mihi, dsbisi
Quàm tímeo, aduêntus huius quò impéllat patrẽ. dsisp
G. *Adibo hosce.* * *ô noster Chremes.* C. *salue Geta.* Jsisp
G. *Venîre saluũ [vólupe] est.* C. *credo.* G. *quid ágitur?* ijdsbp
C. *Multa aduenienti, vt fit, noua hîc complúria.* sasisp

3 *Impellat*) V Persuadeat. Nam suprà ad aduentum Chremetis se de disturbandis nuptiis consilium daturum dixit.
5 *Venire*) Gratulatur ei saluum reditum. Est autem apocope in voce Volupe. Veteribus enim Volupia dea existimata est, quam à voluptate dictam esse Augustinus tradit.
6 *Noua hic compluria*) D Sic veteres, quod nostri dempta syllaba Complura dicunt. Sic Cato originum secundo, Fana hoc loco compluria. Cicero in Protagora, Confirmandi generacompluria. Credo, quia veteres hoc Plure, non hoc Plus dicebant. *Cõpluria*) Secundum regulam locutus est. nam hoc Complure, & hæc Cõpluria. *Compluria*) V Pro Complura, archaismus, vt quibusdam placet. Diuersum sentit Gellius lib. 5. cap. 21. qui ex Capitonis authoritate docet olim Latinè dictum esse Compluria, Complura autem barbarum esse. Vnde conijcere licet olim singularem nominatiuum Plure, à quo Pluria iuxta analogiam, in vsu fuisse. B Priscianus. Plus videtur comparatiuum esse Multi. sed singularis nominatiuus non inuenitur, nisi neutrã generis. pluralis verò inuenitur etiam communis. vt hi & hæ Plures & hæc Plura. Antiqui

7 aiſſſp G.* *Ita de Antiphône audîſtin' quæ facta?* C. *ómnia.*
8 ſdiſi G. *Tún' díxeras huic? fácinus indígnum Chreme:*
9 ſiſ.ſp *Sic circumíri!* D. *cum hoc id agêbam cómmodúm.*
10 düdſi G.* *Nam hercle ego quoque id quidem mecum á-*
gitans ſédulò,
11 {ſidiſp ſidiſ} * *Inuéni opînor, remédium huic rĕi.* D. *quid Geta?*
12 dbiſſp *Quod remédium?* G.* *vt ábij abs te, fit fortè óbuiàm*
13 {aiſiſi id} *Mihi Phórmio.* C. *qui Phórmio?* G. *is,* * *qui iſtam.*
C. *ſcio.*
14 ſaſſſp G. *Viſum eſt mihi, vt eius tentârem ſenténtiam:*
15 dſſſi *Prĕhéndo hóminem ſolum:* * *Cur non, inquam,*
Phórmio
16 iſſdſi *Vides, inter vos ſic hæc pótiùs cum bona*
17 ſſſiſi *Vt componântur grátia, quàm cum mala?*
18 {ſiidſp a} *Herus liberâlis eſt, & fúgitans lítium:*

* Viam ad epitaſin facit, ſimul etiam eudit argentũ Phædriæ.
• Vide callidum aſſentatorem.
• V. Attentionis eſt de remedio inuento. Vide autẽ quàm veriſimiliter fraudem ſtruat.
• Narratio facta ad fallendum ſenem. Getæ perſuaſio à ſpe commodi.
• D. ἀποσιώπησις tertia. deeſt Obtruſit nobis, aut Defendit, aut quid tale.
• L. Proſopopœia callidè fingẽtis ſe ſedulò egiſſe cum Phormione. & to-

quitamen & Pluria dicebant. Vnde Terentius in Phormione Compluria. Item, Inueniuntur quædam, quæ obliquos caſus communes poſſident, quanuis nominatiuus non ſit communis: vt Plus, cùm ſit nominatiuus neutri dòntaxat, genitiuus eius communis eſt trium generum, nec non datiuus & ablatiuus.

7 *Ita de*) V προκατάληψις diluit in principio orationis δυσχερείαν, quæ à ſene inferri poſſet.

8 *Tún' di.*) Altera προκατάληψις de indignitate facinoris.

9 *Commodum*) D Commoda æſtimatio eſt temporis. • Commodùm, tantum quod. Lucilius, Quod mihi commodum eſt, aut vda veſtimenta depoſueram. *Id ag. comm.*) B Hoc eſt, id tantùm agebam, vt Commodùm hic aduerbium ſit. Eadem vox aliquando ſignificat idem quod In tempore: vt ſi dicar, Cùm Terentianam editionem iam adornarem, commodùm allatus eſt liber tuus.

10 *Nam hercle*) V Beneuolentiam captat à ſua ſedulitate & ſollicitudine.

12 *Vt abij*) Narratio eſt tota falſa quidem, ſed admodum veriſimilis. Sæpe minùs cauti æque facilè veriſimilibus, atque veris decipiuntur. Narrat quale remedium inuenerit, & quid cum Phormione egerit. Sunt etiam hic ſuaſionis argumẽta ductu obliquo (dum enim Phormioni ſuadet, ſeni ſuadet) obſeruanda.

13 *Is qui*) ἀποσιώπησις mitificè huc quadrans, quaſi de illo non admodum ſollicitus ſit.

Solum) Ab occaſione conueniendi. 15

Cur non) μιμητικῶς repetit orationem, quam ſe ad Phormionem habuiſſe fingit, eſſetque propoſitio, Sine vt negotia de nuptiis componantur. Ratio eſt ab æquo & bono, vel honeſto & vtili per Antitheſin.

Mala gratia) M Gratia ex hoc loco cognoſcitur eſſe ex iis vocabulis, quæ à grammaticis dicuntur media, hoc eſt, quæ in bonam, & in malam partem interpretationem ſuſcipiunt. Eſt ergo Mala gratia, quæ per ſimultatem, diſsidium, & animorum contentionem ad finem perducitur: vt quoties in iudicio multis litibus res peraguntur, dicuntur mala gratia componi. 17

Herus) V A poſsibilitate reconciliationis tum ex liberalitate, tum ex modeſtia heri. *Fugitans lit.*) D Quaſi quod vult in domino facere, id iam in eo eſſe dicit: præparans hominem ad contemptum pecuniæ quæ poſcetur ſtatim. *Fugitans litium*) Genitiuo caſui vim nominis habet Fugitans iunctum: accuſatiuo, vim participij. B Diomedes libro primo, Quædã nomina forma participiorum poſita, genitiuo caſui iunguntur: vt, patiens laboris, negligens amicorum, appetens pecuniæ, fugitans litium. *Fugitans lit.*) M Nomen pro participio: hoc eſt, qui iudicium ſubire non vult, contentiones forenſes detractat, & mauult diſpendium aliquod pecuniarum incurrere, quàm dubium litis euentum experiri. 18

tum principium comparatũ eſt ad beneuolentiam, vt facilius obtineat quod intendit.
*V. Hæc Antipho ſecum pauibundus loquitur.
*L. Occupatio & mox ſolutio à perſona.
*Metaphoricôs.
Pone. Græcè θέ, quod vel Fac, vel Finge dicunt.
D. hinc faceſſat, pro, hinc ſe faciat, id eſt abeat.
*M Hoc eſt, dubito an furtiuus ſit.
númque ſi lin eníé dii adeuenerint.
*Decora locutio.

Nam cǽteri quidem hercle amíci omnes modò ſiliſp
Vno ore authóres fŭêre, vt præcipitem hanc daret. {ſi ſap ſſſ
A.* *Quid hic cœptat! aut quo euâdet hódie!* G.* *an légibus* ſi ſoſp ſ
Daturum pœnas dices, ſi illam eiécerit? iſſſp
*Iam id exploràtum eſt: eia * ſudábis ſatis,* iſſ.ſp
Si cum illo incœ́pt as hómine: ea eloquéntia eſt. ſſdſij
Verùm pone eſſe victum eum: at tandem tamen ſſiiſp
Non capitis ĕius res ágitur, ſed pecúnia. {d:dait l·
Poſtquàm hòminem his verbis ſénsio mollírier. dſſiſp
Soli ſſumus' nunc hic, inquam,] eho dic quid' velis {ſſiaai ſaſaa
dari Al. ſumus nunc, inquam. ſiadſii.
Tibi in manum vt herus his deſiſtat lítibus: ibiſſp
Hæc hinc facêſſat, tu moléſtus ne ſies. ſiſiſp
A.* *Satin' illi dij ſunt propitij!* G. *nam ſat ſcio,* aſdiſi
* *Si tu áliquam partem æqui boníque díxeris:* dſſiji
Vt eſt ille bonus vir, tria non commutábitis {ſadiſp ſe
Al. [ille eſt], ſedſip: vel iddſſp. eliſo s in [bonus]. ſſ.

19 *Nam*) V Ratio à conſilio amicorum, quæ ſæpe magis vrget.

20 *Vno ore*) A Pro ſummo conſenſu, paſſim apud authores eſt obuium. In Andria, Vno ore omnes omnia Bona dicere. Cicero de amicitia. De cuius, inquit, vtilitate omnes vno ore conſentiunt. *Præcipitem h.d.*) M Ex ædibus eiiceret. E Exturbaret ex ædibus. Nam in caput præcipitari ſiue impelli, hoc eſt, præcipitem dari, dicebant eum, qui per ſummam contumeliam expelleretur, vel potiùs qui funditus perderetur.

21 *An legibus*) V Occupatio, qua excludit quod fortè Phormio de pœna, quam eiiciens daturus eſſet, poterat obiicere.

23 *Eia ſudabis*) Diſſuadet Phormioni ne legibus diſceptet propter hominis eloquentiã. Et ab adiunctis. Quia ἱκανώτατος eſt valde eloquens, illi reſiſtere non eſt tutum. Eſtque ab inutili. Timendum eſt illi qui cum eloquente congreditur, ne cadat cauſa. Notat quoque difficultatem vincendi in Phormione hac voce Sudabis, qua metaphoricῶs ſignificat rem vanam & laborioſam conaturum Phormionem.

25 *Verum pone*) Communicatio. Etiamſi victus eſſet & cauſa caderet, tamen non eſſet cauſa capitalis. Græcis eſt θέ, pone. fac eſſe. pro θέτω. Lucianus in Prometheo, θὲς δὲ ὅ ... &c. & infert τὸ δ' ... Nam θὲς ſæpe accipitur pro eſto, ita ſit. vel, do ita eſſe. Exempla ſunt apud Iſocratem & Demoſthenem. *Soli ſumus*) Conditionem tegetit, quam ei propoſuerit, vt à lite ceſſetur vtrinque. Eſt autem pecuniaria. Nã hoc vnum agit, vt pecuniam extorqueat.

29 *Dari Tibi in m.*) D Datur ei in manum, qui ſeparatim accipit ſine arbitro, aut interprete: vt præuaricator aut iudex corruptus.

30 *Hæc hinc faceſſat*) Pro cedat. aliàs, faciat. Ergo duas res ſignificat hoc vnum verbum. An hinc faceſſat, prouerbialiter, quaſi hinc faciat? Plautus, Argentum hinc facite. Huc te fac dicitur, pro huc accede.

31 *Satin'*) V κατ' ἀντίφρασιν, quaſi dicat, Dij minimè ſunt propitij iis qui nuptiis aduerſantur. *Nam ſat*) A poſsibili & modo reconciliationis. Si tamen æquum & bonum poſtulaueris, non commutabitis verba tria, id eſt, minimum inter vos altercabimini. Videmus vſu venire, vt altercando vltro citróque verba coniiciantur commutentúrque. Simile eſt in Andria, Nunquam hodie tecum commutaturum patrem Vnum eſſe verbum. *vvort miteinander vvechſlen.*

32 *Si tu al.p.æq.b.d.*) I Id eſt, ſi ad rationem venire volueris. *Aliquam partem*) D Etſi non totum, vel aliquam partem.

33 *Tria non comm.v.b.i.vos*) M Id eſt, vix tribus verbis ages. D Sic dicebant, iurgium ſignificantes. Propriè Verba commutare eſt quod altercari dicimus. B Tribus verbis pro

34 dſſm *Verba hódie inter vos.* D.* *quis te iſtæc iuſſit loqui?*

35 ſd.ſp ſdiiſi *C. Immo non pótuit mélius peruenírier*

36 ſ *Eò quò nos vólumus.* A.* *óccidi.* C. *perge éloqui.*

37 ſiidſp G. *[At] primo homo inſaníbat.* C. *cedò, quid póſtulat?* G.[At].

38 dſdſp G.* *[Quid? nímium: quantum líbuit.]* C. *dic.* G. *ſi quis daret*

39 iſdſp ilſiſp *Taléntum magnum.* C. *immo malum hercle: vt nihil pudet!*

40 sbſſp G. *Quod dixi ádeò ei. quæſo, quid ſi fíliam*

41 iliſſp *Suam vnícam locáret? parui rétulit*

42 ſſſp idſſai *Non ſuſcepiſſe: inuénta eſt quæ dotem petat.*

43 iſd: *[Ut ad pauca rédeam, ac mittam illius inéptias:*

44 ſliſſi ſia *Hæc dénique eius fuit poſtréma orátio:*

45 iſdiſp *Ego, [inquit, iam à príncipio amici fíliam,*

Al. [inquit, à] iidiſp. [R] ſed illud eſt cum elegantius, tum magis Terentianum

46 addſp *Ita vt æquum fúerat, vólui vxórem dúcere:*

47 daiſp daiſſ *Nam mihi veniébat in mentem eius incómmodum,*

*V. ἀντεκφώνησις, hîc neceſſaria.

*V. Anxia exclamatio adoleſcentis amore perditi ob dictum Chremetis.

D. [illegible] Quid nimium: quantum voluit. [A]pud quoſdam inverſa perſona cum verbis ſingulis.

L. Talentum magnũ, Octoginta librarũ erat. minus ſexaginta.

E. Si legas [Ad pauca vt] conſtat verſus, ſi ſtat ſerie, [ad] e-liditur al [illegible].

*Reſponſum & petitio Phormionis per mimeſin

*L. Honeſta ratio à perſona.

pauciſsimis dicere Parœmiographus annotauit olim prouerbiale fuiſſe. D. Hieronymus. Tribus, vt aiunt, verbis rem iſtam grandem diſſoluiſti. Item ſeruus Terentianus negat ſenem & paraſitum tria verba inter ſe commutaturos.

35 *Imo)* [V] Cauſatur τὸ ἀναγκαῖον iſta loquendi.

36 *Occidi)* [L] Tacita exclamatio perculſi ob dictum Chremetis.

38 *Quid!)* [Y] Non ſine geſtu hæc pronuntianda. quibus ſignificat ſe non probare tantum à Phormione, poſtulari, non pro honeſto, ſed pro libidine.

39 *Talentum m.)* [B] Talentum magnum octoginta libras valebat. Minus autem ſexaginta. vt annotauit Eraſmus adagio, Pelopis talenta. Itaque Talentum magnum ad noſtrã monetam reductum, valet mille & quadringento Carolinos. Cæterum Budæus in libro de aſſe citat Priſcianum, qui talentum magnum octoginta tres minas & quatuor vncias conſtituiſſe affirmat, vſus locupletiſsimo teſte, nempe Liuio libro quarto de bello Macedonico. Proinde talentum magnum propriè mille quadringentos & quinquaginta octo tenenſes æquiualet, hoc eſt, ducentas quadraginta tres lib. Flandr. ac quatuor groſſos. Quidam putant magno talento contineri pecuniæ noſtratis mille & ſexcentos Carolos. Multa Budæus ſcripſit de talento. *Talentum m.)* [V] Ex hoc loco docent quidam duplex fuiſſe talentum magnum & minus, hoc ſexaginta, illud verò octoginta librarũ. cùm autem libra valeat decem coronatis, faciet maius octingentos coronatos, minus verò ſexcentos. Sed de eo conſulatur Budæus. *Immo.)* Diſplicet ſeni iniqua poſtulatio.

Quid ſi filiam) Vix tantum dotis daret. cùm dicit vnicam, amplificat, & notat παλίγγειον. 40

Parui ret.) [D] Nihil interfuit: vel, parum interfuit. id eſt, nihil profuit. 41

Non ſuſc. m. eſt q d.p.) In Græca fabula ſenex hoc dicit, Quid intereſt, me non ſuſcepiſſe filiam, ſi modò dos dabitur aliena? 42

Ut ad) [V] Attentionem parat à breuitate & veritate. 43

Ego inq.) Per μίμησιν repetit reſponſum Phormionis, & aſtutè fingit iniquum hominem ab æquo argumentantem ac poſtulare tantum quantum doti cum altera acceptutus eſſet. Eſtque propoſitiuncula, Volui amici filiam ducere, vt eſt æquum. 45

Nam mihi) Ratio ab inutili propter futuram ſeruitutem. Nam cùm diuiti paupercula 47

V. A necessitate dissoluendi æs alienum.
Fabuler, rectè, quia re vera fabulatur.
Al. [Aliquantum] Atum [qua] nec eliditur nec corrigitur.
G. [ac]. siassi.
D. ἀντίθετον secundum. nam Scienti Imprudentem reddidit.
D. Græcum prouerbium, ἢ αὐτὸν τὴν ψυχὴν ὀφείλει.
Astutè non simul xxx minas protulit, ne parcū senem terreret.
Si bacchius nō admittitur legendum [ancilla], sissii: vel autem] tollendum. sisisi. Muretus tollit [est.] sisasi.

In seruitûtem paúperem ad ditem dari: sisisi
** Sed mihi opus erat (vt apériè tibi nunc fábuler)* dbadsp
[Aliquántulum] quæ afférret, quî dissoluerem aiiisp
Quæ débeo. [&] étiam nunc, si volt Démipho sbissi
Dare, quantum ab hac accípio, quæ spónsa est mihi: aidisi
Nullam mihi malim, quàm istanc, vxôrem dari. sassi
A. *Vtrum stultítia fácere ego hunc, an malítia,* iddid
*Dicam: * sciêntem an imprudêntem, incértus sum.* sisisp
D. ** Quid si ánimam debet?* G. ** ager [oppósitus est] pignori* { dsbds / dibds
Mu. [oppositu' st].
Ob decem minas, inquit. D. *age age, iā ducat, dabo.* aidasi
G. Potest [Ob] à superiori versu pendere. iidasi.
G. ** Ædicula item sunt ob decem alias,* D. *hoi, hui,* disbsi
Nimium [est.] C. *ne clama: pétito hasce a me decem.* bsiasp
Al. [ul est.]
G. *Vxóri emûnda [ancillula] est: tum autem plúscula* sisisi

cula quædam obtruditur, magis magísque obnoxia & serua redditur apud Ouid. in epist. Deianira ait, Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci, Tam premitur magno coniuge nupta minor. Non honor est, sed onus, species læsura ferentes. Si qua voles aptè nubere, nube pari. Fuit & dictū Pittaci γάμει ἐκ τῶν ὁμοίων, vxorē ducito ex æqualibus. *Sed mihi*) D παρένθεσις prima. *Sed mihi op. er.*) Indictio doli est. nam antè quàm petat, petendi causam ingerit.

Quæ aff. qui diss.) Quia si npum causa habendarum dotatam quæreret, minor esset necessitas captandæ opulentioris: æs alienum addidit, cui rei nihil opponi potest.

Ab hac acc. quæ sp. est m.) Mirè Accipio: non, Accepturus sum. Et definitum modum ponit, ne de summa dotis supersit disputatio.

Vtrum stul.) V Nescit quo animo dicat, malitiáne an stultitia. Stultitia peccat, qui per imprudentiam aliquid committit: malitia verò, qui studiosè & sciens malum designat. Apud Aristotelem iniuria inconsultò & casu facta est ἀτύχημα: & ἀτυχεῖ, qui casu inopinato cuipiam nocet. Cùm autem iniuria fit non incōsultò, sed tamen sine malitia & non de industria, est ἁμάρτημα. Sed ἀδίκημα à prauitate proficiscitur, quod homines animo commoto admittunt. Sed vera iniuria & malitia & iniustitia est ἀδικία, de his Aristotel. in quinto ἠθικῶν & lib. 1. Rhetor. *Vtrum st.. f.*) D παρένθεσις tertium. hoc idem enim valet Vtrum quod An.

Quid si) V Seni displicet tantam æs alienum. B Animam debere dicimus, qui immodico ære alieno tenetur, ac denique seipsum debeat. Erat enim antiquitus lex, vt qui soluendo non esset, is nexus addiceretur creditori, luiturus corpore, id est, opera, quod ære non posset. Extat apud Gellium lex duodecim tabularum, quæ iubebat dissecari corpus eius, qui multis creditoribus deberet, nec esset soluendæ rei. Ex Chiliad. *Ager opp. est p. Ob d. m.*) D Astutè non protinus triginta minas dixit, sed paulatim colligit, vt partibus congestis in summa senex minus grauetur. nam si semel diceret, deterreret parcissimum senem. Denique auditis decem minis, statim respondet Dabo. conceduntur ab alio decem. de reliquis superest dubitatio. nam difficilis ad dandum. *Ager oppos.*) V Adhuc necessitatem vrget ad extorquendum argentum. Non autem summam simul, sed per partes profert, ne senem tenacem deterreat, sed ordine consensum eliceat. Quare oppignorationem ædicularum subiicit, & ancillarum & supellectilis & sumptus nuptialis emptionē. Sed senex semper nimium: eclamat tanquam ἀδύνατον causans. *Oppositus est pign.*) B De Pignore Budæus in annotationibus sic habet, Pignus est quod Græcè hypotheca, quasi obligationi suppositum dicitur, vel quasi ob fidem debiti suppositum, quod Latinè Pignori opponere dicunt. Pignus enim tam de immobili, quàm de re mobili dicitur.

Pluscula Sup. op. est) Priscianus ostendere volens,

61 { Idassi iddf *Supellectile opus est:[opus est sumptu]ad nuptias:*
G. Al. & [sumptu].idissiium D[opus est]subauditur. Mu[opus sumptu].idiasi.

62 ssisi *His rebus pone sanè inquit, decem minas.*

63 iladdi D.*Sexcentas[proinde] potius scribito iã mihi dicas:*
Glareanus omittit [iam].ssbsal.pro[proinde] disyllabo sunt qui legant [perinde], tum creticus secundo loco necessarius. Mu[proin].ssaddi.

64 { sssbsp s *Nihil do: impuratus me ille vt etiam irrideat!*

65 diiiap C. *Quaeso ego dabo. quiesce: tu modo filius*

66 assdii *Fac vt illam ducat, nos quam volumus.* A. *hei mihi*

67 isisi *Geta, occidisti me tuis fallaciis.*

68 { sdssp s C.* *Mea caussa eiicitur: me hoc aequum est amittere.*

69 sisisp G. *Quantum potes me certiorem, inquit, face:*

70 ssassp *Si illam dant, hanc vt[omittam,]ne incertus siem:*

71 sasdsp *Nam illi mihi dotem iam constituerunt dare.*

72 did ip C. *Iam[accipiet:]illis repudium renunciet,*

73 ssissp *Hanc ducat.* D. *quae quidem illi res vortat malè.*

74 sdcssi C. *Opportunè adeo nunc* [argentum mecum]attuli,*
Si Bacchio non datur locus, vel[Op] pertinet ad versum praecedentem, sassii: vel Glegendum[mecum argentum], idsssi.

75 ssssp *Fructum, quem Lemni[vxoris reddunt praedia:*
D. Et[Lemnus]&[Lemno]legitur.

L. *Sexcentas*, prouerbialiter dictum est, pro, multa, ex vsu illorum temporũ. *Dica*, causa, actio. & Dicam scribere, est formulã intendere & certa lege agere apud iudicẽ.
•D. Ratio cur ipse viginti dare debeat minas, dante Demiphone decẽ.
R. Al.[mittam.]per enallagen figura, pro omittam. sssip al.[amittam,]ssfsp.

R. Al.[accipiat.]
•D. Comicum. Argentum praestò est, & causa additur cur praestò, & vnde sit. simul iracũdiae vxoris, & iurgio praeparatur locus.

volens, à Plus diminutiuam duci vocem Plusculus, citat haec verba ex Phormione.

62 *Pone s. inq. d. m.*) Eleganter dixit Pone pro numera. Sumptum ab his qui calculis positis ac subductis, conficiunt rationem. *Pone s. inq. d. m.*) D Bene Sanè: quasi plus quiddam exigat sed hoc contentus sit.

63 *Sexcentas*) V Magis sexcẽties mihi formulam intendat, & certa lege apud iudicem mecum agat. Suprà dixit Tria verba pro paucissimis, hîc Sexcenta pro magna congerie ponit, certum numerum pro incerto vsurpans. D Perspicere hinc licet consuetudinem vtriusque sermonis. nam Apollodorus μυρίας dixit, pro multis. Et vt apud Graecos μυρία, ita apud nos sexcenta dicere pro multis, vsitatum est. Cicero, Sexcenta possum decreta proferre. B Sexcentas prouerbiale est pro multis. Adrianus Cardinalis, Sexcentis locis, sexcentos habes tabellarios. & alia huiusmodi, hoc numero vtebantur literati viri felicis seculi illius, cùm praegrandem numerum explicare volebant.

65 *Quaeso ego*) V Offert vltrò Chremes pecuniam, modò furtiuus concubitus celetur vxorem. Petitoria est, cuius propositio statuitur in verbo Quiescendi. *Tu modò*) A decoro confirmat, vt filius consensu patris ducat vxorem.

68 *Mea caussa*) Ab aequo ratio cur ipse tot minas persoluat.

69 *Quantum p. me c.*) D Festinat Geta: scit enim dixisse lenonem. Mea lege vtar. vt potior sit, qui prior ad dandum est. *Quantum p m. c*) V Haec fingit vt senes vrgeat ne morentur argentum numerare, hoc enim non Phormioni vt putant senes, sed lenoni intra crastinum dandum erat.

73 *Quae q. i. r. v. m.*) Auarus Demipho malè precatur Phormioni ob pecuniam, quam difficulter numerat. D Non desinit Poëta ostendere auaritiam Demiphonis, qui nec ideò libenter fert dari aliquid Phormioni, quia sic commodum ei est. Virg. Hos illi, quod nec bene vertat, mittimus hœdos.

75 *Lemni*) V More veterum aduerbialiter sine praepositione vsurpatur tanquam vrbis nomen proprium, pro, in Lemno. *Reddunt praedia*) D χώρα ἐπιφέρουσα. Et propriè de fructu, Reddunt. B Schema epexegesis, est

Id sumam: vxóri, tibi opus esse, dixero. ſdiij 76

antè dictorum expositio.

76 *Id s.)* [b] Non ructum, sed argentum. *Id sumam)* Impendam. vnde & sumptus dictus. *Vxori, t. op. esse, d.)* Bene Esse non Fuisse ne iam repetendum videretur. *Opus esse, dixero)* Adiunctiuum, pro pronunciatiuo. vt in Eunucho, Perculeris iam tu me.

ACT. IIII. SCEN. IIII.

ARG. [r] Hic Antipho planè perturbatus, [v] ob errorē verborum expostulat cum Geta, [r] in eúmque stomachatur, vtpote qui sibi, vt putat, ex re lermè tranquilla, turbulentissimam reddiderit, [t] quódque periculum sit, ne fallaciis eius vxore excidat. [r] Tandem tamen miris ipsius persuasionibus Geta demulcet, & placabiliorem efficit, [v] quod non bene rem intellexerit, & posse pecuniam dari, sed nuptias multis & variis modis impediri. Est ἐπιτιμητικὴ cum σχετλιασμῷ, & in Geta est ἀπολογητικόν. Estque hic ἐπίτασις. *Theses,* 1 Serui vt plurimū rem tranquillam turbulentissimam reddunt. 2 Irridentur superstitiosi diuinatores & Harioli. [a] Hariolos & haruspices, qui ex rebus contingentibus & casualibus, siue à fortuna pēdentibus, aliquid certi & constituti cōstituunt, deridet hæc scena. Et meritò sanè superstitiosos istos impostores incessunt omnes. nam si ad illorum obseruationes vitam degeremus, fieri non posset, vt vnquam tranquilla mente & sedato animo pedem extra limen proferremus. *Vers. gen. Atque hi quoque iambici senarij, vt præcedentes.*

Epitasis. Nā in periculum venit Antipho ne extrudatur coniux.
G. *Potest A. l já superiore versu pendere.* ibsasi.
Ad restim, qua scilicet me suspendam.
[1] Dictum desperantis, & est prouerbiū.
• Ironicē.

ANTIPHO. GETA.

GETA. G. *hem.* A. *quid egisti?* G. *emúnxi argén* lllli 1
to senes.
A. *Satin' id est?* G. *néscio hercle: tãtùm iussus sum.* bsjsp 2
Mu- sest id?] & [iussus] sasiisp.
A. *Eho vérbero, áliud mihi respóndes, àc rogo?* abdssi 3
G. *Quid ergo narras?* A. *quid ego narrem? opera tua* ijdiai 4
* *Ad restim mihi quidem res rédijt planissumé:* sdsasi 5

1 *Emunxi arg. s.)* [D] Mirè: cùm e contrario dicatur Emunctus homo, elegans & facetus: vt Horatius de Lucilio, Emunctæ naris inquit. [B] Idem in arte Poëtica, Pythias emuncto lucrata Simone talentum. Accion, emuncto, deluso. Sic & hoc in loco, Emunxi senem argento.

2 *Satin' id est?)* [D] Hoc est, idne tibi videtur satis esse ad miserias meas? An quasi ἀμφιβόλως dicit vt dicere solemus, Bene habet nunc: aut, Fecisti certè quod debuisti. Ideo autem subambiguè locutus est, vt nequaquam posset aliter interpretari à Geta, qui respondebit, Nescio hercle, tantùm iussus sum. *Satin' id)* [v] Locus est ex amphibolia, quod Geta in meliorem dixit partem, hoc Antipho in deteriorem trahit. Sit hic propositio accusationis simplex, Rem non probè curasti. Estque acerba ironia.

3 *Aliud m. r. ac r.)* [a] Aliud cum Ac eleganter iungitur. Sic & Cicero, Lux denique longè alia est solis, àc lychnorum. Idem, Quid ergo hi possunt aliud iudicare, àc iudicauerunt? Cæsar in Commentar. Quid longè alia ratione, àc reliqui Galli bellum gerunt. Vatinius Ciceroni, Longè alia conditione ego sum àc cæteri Imperatores.

Quid ego) [v] Repetitio cum stomacho. 4
Quid ego) Confirmatio est à periculo in quod per illū cōlectus sit. Et hæc est locutio prouerbialis summam rerum desperationem notans, quasi dicat, Actum est de salute mea, adeò vt ad suspendium adigar.

Ad restim m. q. res r. pl.) [B] Summam re- 5
rum desperationem significamur hoc adagio. Quidam enim desperantes ad laqueum solent confugere. Iuuenalis carmen est, Ferre potes dominam saluis tot restibus vllam? Eodē pertinet etiam illud, Suspendio arbor deligenda. *Ad restim res r.)* [M] Hoc est, ad laqueū. Nam amatores, qui non possunt amatis compotiri, propter amoris impatientiam laqueo vitam deponere solent.

6 {ffdal fidl} *Vt te quidem omnes dij, deǽque, súperi, inferi*

7 iffifi *Malis exémplis perdant: hem,* *si quid velis,* — *Prouerbium.

8 {ffeffi fdf} *Huic mandes, quod quidem rectè curâtum velis:*

9 {fasto fdiffp} * *Qui te ad scópulum è tranquillo inferat.* — *V. Ab imprudentia & futuro incômodo.

R. Hic versus in multis codicibus non habetur. A Trochaicus est dimeter hypercatalecticus, vel in eo nihil elidendum. Goueanus eum ita legit, [Velis ad scopulum qui te è tranquillo inferat.] idiffp. præcedétem verò sic, [Huic mandes, quod rectè curatum quidem] iffiffp: vbi [Huic] disyllabum est. M [Huic mandes, qui te ad scopulum è tranquillo inferat.] iffidiffp.

Al. [vtile], ddiffp.

10 ddaffp * *Quid minùs [vtibile] fuit, quàm hoc* *vlcus tángere,* — * D. Prouerbiale. non ἀμφιβόλως dicit, Ducenda, necessitatem indicat.

11 fiffifi *Aut nominâre vxôrem! iniêcta est spes patri*

12 ffdffi *Posse illam extrúdi. cedò, nunc porrò Phórmio* — G. Vel bacchius loco tertio, vel legendum [non ducet enim.]

13 sdiffp *Dotem si accípiet, vxor ducênda est domum:*

14 ffcffp *Quid fiet? G. [non enim ducet.] A. noui: cæterùm* — E. In neruum, i. in vincula. nam neruus genus vinculi est quo pedes aut ceruices impediuntur.

15 fdfijp *Cùm argéntum répetent, nostra caussa scilicet*

16 fdidfi *In neruum pótiùs ibit. G. NIHIL EST Ántipho,*

17 dfiffp *Quin malè narrândo possit deprauárier.*

6 *Vt te)* V Vehemens est imprecatio atque deuotio. De diis consulatur Crinitus lib. 15. cap. 11. & Lilius de historia deorũ Gentilium.

7 *Hem si quid)* A negligentia per εἰρωνείαν admodum acerbam.

8 *Si quid velis, Huic m. q. q. r. c. v.)* B Ex Adelphorum Comœdia repetitur. Illic Demeæ est in Syrum.

9 *Qui te)* V Prouerbialis locutio à nautis sumpta, cùm tranquillior res magis perturbatur, & in maius periculum adducitur. Id enim sibi vult E tranquillo ad scopulum inferre. *Ad scopulum è tr. inf.)* a Allegoria est hoc sensu, Qui tuam nauem feliciter euntem Cautibus illidat, scopulóque infigat acuto.

10 *Vlcus tangere)* V In hac phrasi tangere Vlcus subest prouerbium, admonente Donato: significátque nos eius rei mentionem facere, quæ alicui magnopere molesta est & vrit, vxoris enim imprudéter Geta videtur meminisse. a Parœmiographus, Tangere, inquit, vlcus est mouere dolorem, eiúsque rei mentionem facere quæ nos magnopere vrat. Hic meminit historiæ de Octauio Augusto qui filiarum & neptis infamem vitam morte ipsa grauiùs tulerit. nec eas vnquam aliter nominare consueuerit quàm tres vomicas, aut tria carcinomata sua. nimirum quòd earum non sine magno dolore suo recordaretur.

11 *Iniecta)* V Incommodum est, quia facta est spes senibus, eam posse separari ab Antiphone.

12 *Cedo)* A consequenti, si accipiet pecuniam, cogetur vxorem ducere. Ego verò illa priuabor.

14 *Non enim)* ἀνθυποφορὰ est serui, seruatur autem hic propositio, Phormio eam non ducet. *Noui)* ἀνθυποφορὰ est. Immo si repetent pecuniam senes, potiùs eam ducet ex pacto, quàm vt nostra causa se, si nõ erit soluendo, in vincula aut in seruitutem addici sinat. Sumptum est ex lege addictorum nexorúmque, cuius multa est mentio apud Liuium, sublata est à Diocletiano, postea condita sanctione vt docet caput, Ob æs alienũ, in Codice Iustiniani sub titulo de actionibus & obligationibus.

16 *In neruum p. ib.)* D Decipier: à prouerbio tracto à sagittariis: cùm vis, conatúsque tendentis arcum non in volatum teli, sed in ruptioné nerui expetatur. *In neruũ p. ib.)* M Hoc est, incarcerandum se committet. a Parœmiographus his verbis enarrat, Dictum est autem, In neruum ibit, pro eo quod est, in vincula ibit. Antiquitus enim qui soluẽdo non essent, vincti tradebantur creditoribus, donec ope. a compensarent creditam summam. Veretur enim adolescens amator, vbi eum in locum traheretur Phormio, vt aut puellam domum ducere cogeretur ex pacto, aut certè pecuniã acceptam renumerare, ni faciat vinciendus,

Tu id, quod boni est excérpis: dicis quod mali est. ƃıſſı

A.[contrà: iam ſi]. *Audi nunc (contra iam: ſi) argéntum accéperit,* ƃıſſp

•Coceſſio cum exceptione. *Ducênda est vxor, vt ais: concêdo tibi:* ſlbſſı

Spátium quidem tandem apparándis núptijs, aiſiſi

Al. [Intereà amici *Vocándi, ſacrificándi dabitur paúlulum.* ſſidſp

quod polliciti ſunt, argentum dabunt.] ea *(Intérea, quod ſunt polliciti argéntum dabunt.)* dſſaſi

ver us . . . cōſiat . . . ſi *(Id iſtis) reddet. A. quámobrem, aut quid dicet?* iſdſſj

cum . . . . . tollas [ar . . .] . dildii. G. *rogas!* . . . . . aidili . . . pro ille.

Prodigia nuptias remorantia. *Quot res! poſt illa, Monſtra euenêrunt mihi:* ſiſſi

Intróijt in aedes ater aliênus canis: d sbſi

Al. [ariolus] *Anguis per implúuium décidit de tégulis:* {ſia-ſi / ddū}

Gallina cécinit: interdixit (hariolus:) ſbiſbp

& iuxta leges corpore luiturus, quod aere non poſſet: ubi magis conſulturum illum, vt vel prodat omne cōmentum, vel verè mulierem abducat. Mihi non probatur quod Donatus, aut quiſquis is fuit interpres Phormionis Terentianae dicit in neruum ire. id eſſe quod decipere, & a ſagittariis ſumptam metaphoram. Cùm enim dicimus In neruum ire, neruus genus vinculi eſt, quo pedes, aut ceruices impediuntur. Hinc illud Catonis, quod citat Gellius in Noctibus ſuis. Fures priuatorum furtorum in neruo atque in compedibus aetatem agunt: fures publici in auro atque in purpura. *Nihil eſt.*) [V] Confutat loco communi vel generali ſententia, quae eſt. Cuncta malè narrando poſſunt deprauari. Accommodat verò eam ad Antiphonem, quandam quaſi ὑπόθεσιν faciens.

18 *Tu id q. b. eſt, exc.*) [D] Honeſtè Excerpſi dixit. & attende quemadmodum dicat excerpi bona, quibus non vtatur.

19 *Audi nunc.*) [V] Conceſſionem ſubiicit & exceptionem. Concedit quidem vxorem eſſe ducendam accepta pecunia: ſed excipit non ſubitò fieri poſſe. Ex cauſis atque ſignis dilationis propter apparatum, propter inuitationem, propter ſacrificium. Et addit intereà numerari ab amicis pecuniam poſſe, quam ſenibus reddat.

24 *Rogas?*) Exponit quomodo nuptiae poſſint impediri, & qua excuſatione Phormio ſit vſurus, per congeriem prodigiorum infauſtas nuptias ſignificantium.

25 *Monſtra.*) [L] Proſopopoeia fictè cauſantis omnium dicacitatem. & eſt facetia irriſio eorum qui ſe huiuſmodi ſuperſtitionibus adligabant. *Quot res! poſt illa, Monſtra eu. m.*) [D] Ob haec mōſtra, inquit, differētur nuptiae. [M] Monſtra ſunt, quae aliquid portendunt, & plerunque malum, vnde quis dira ominari poſſit.

Introijt in aedes.) Ex ſuperſtitione veterum hoc dicit: nam his de cauſis, nuptiae ne fieri poſſent, prohibebantur. Et alienus canis intrans aedes, ſignificabat adulterū, qui lectum connubialem conſpurcaret. *Ater alienus c.*) [A] id funeſtas fore nuptias portendebat. 26

Anguis per impl. d.) [M] Anguis per impluuium immiſſus, veneni praeparationem. quod alteri coniugatorum alter exhiberet. [A] Apud veteres anguis delapſus in cuiuſq; domum, totius familiae interitum ſignificabat. [V] Delapſus per impluuium, id eſt, locum in media domo relictum ad lucē ſupernè recipiendam, quò impluere ſolet, vel locum, quò aqua collecta de tecto collabitur teſte Feſto. 27

Gallina cecinit.) [D] Obſtetricum eſt: in qua domo gallina canat, ſuperiorem marito eſſe vxorē. [V] Gallinae cantus ſub nuptias contractas, vel imperium vxoris in maritū, vel quod vxor marito eſſet ſuperſtes futura, notat. *Interdixit hariolus.*) A prohibitione Arioli & Aruſpicum. Illi fando praedicunt quaſi farioli, vt Donato placet. hi verò ſunt, qui à victimis & extis futura praedicunt. [D] Hariolus eſt, qui diuina mēte vaticinatur dictus hariolus quaſi fariolus, à fatis & à fando. H, enim pro F. & item F, pro H in multis locutionibus mutabantur. An ab halando? nam halitu ſolent excludere velut mortalem animam, vt diuinam recipiant. vnde & vocem eiuſmodi dabant, quae eſt OE: quòd OE ſonus exhalandi vim praeſtat. 28

idljvi [Arúspex] vétuit ante brumam áliquid noui
D.: Haruspex], quia ab Haruga deriuatur.
idiſſp Negóti incipere. quæ cauſſa eſt iuſtiſſima.
ſſaſi Hæc fient. A. vt modò fiant. C. fient: me vide.
aaſſii *Pater exit: abi, dic eſſe argéntum Phædria.

Ante brumã, id eſt, diebus decreſcentibus, qui religioſi habebantur.

*V. .... ad ſequentem ſcenam.

29 *Haruſpex v.*) Haruſpex ab haruga nominatur. nam Haruga dicitur hoſtia, ab hara in qua concluditur & ſeruatur. Hara autem eſt, in qua pecora includuntur. Plautus, Ruſticus hircus, hara moſtellaria. *Ante brumam*) Arte irriſit homines Terentius, quibus religio ſit aggredi negotiũ aliquod diebus decreſcentibus. *Ante brumam*) Quòd ante brumam dies decreſcere incipiant. *Ante br.*) V Id eſt, ſolſtitium brumale, quod eſſe circa octauum Calend. Ianuarias, vulgò Aſtronomi putant. Tunc autẽ ſole ad nos redire incipiente dies quoque creſcere incipiunt.

31 *Fient: me vide*) D Reſpice vultus mei fiduciam. ſic Græci (nã aliter Latini) ſiquidem quia nullum periculum eſt. *Me vide*) Quia in iure promittit, & interponit ſuam fidem, quod nos dicimus, Me habes. *Vide*) Reſpice.

ACT. IIII. SCEN. V.

ARG. V De via qua tuto Phormioni pecunia detur, Demipho loquitur, P ne, vt callidus eſt, poſteà acceptam neget. V Chremes vrget vt numerare maturet, & Phormioni puella detur. Sed Demipho ridiculè prudens & cautus eſt: non enim qua via daret pecuniam, ſed ne omnino daret, circunſpiciendum erat, ſed hic ſenſim ad cataſtrophen fit acceſſus. *Theſes.* 1 Prudentia, quæ in loco non eſt, ſtultitia eſt. 2 Serui ſubinde illudunt ſuis heris. 3 Puellæ voluntas etiam ad nuptias requirenda eſt. 4 In rectè facto etiam famæ publicæ habenda eſt ratio. 5 Mulier mulieri magis congruit. M Nemini eſſe fidendum, nec cuiquam quicquam credi aut perſolui debere ſine teſtibus, chirographis & aliis certis rationibus, docet hæc ſcena. Quare vt Ariſtoteles ait, rectè præcepit Heſiodus, vt ſi vel fratri noſtro quicquam ſumus credituri, teſtes adhibeamus, ne creditum abneget. Nam fides, vt vulgò dicitur, de terra abiit. *Verſ. gen. Iambici octonarij, ſiue tetrametri acatalectici.*

DEMIPHO. GETA. CHREMES.

ijdiſſi QVIETVS eſto, inquam: ego curâbo, nequid verbórum duint.
diſi ſadp Hoc témere nũquam amíttam ego à me, quin mihi teſteis adhíbeam,
ſ ſiſiſ aui ſſaſidb Cùm dem: & quámobrem dem, commemorâbo. G. *vt cautus eſt, vbi nihil opus eſt!

Hæc Demipho ad fratrem Chremẽ. L. *Duint*, pro dent vetuſtè.

*Geta hæc ſecum irriſoriè.

1 *Quietus*) V Ad fratrem ſollicitum. Conſolatoria eſt propoſitio, Quietus eſto. D Quietus. id eſt, ſecurus. ab eo quod præcedit, id quod ſequitur. *Ego cur.*) V Confirmatio à futuro. Quia mea opera efficietur ne dent nobis verba.

2 *Hoc temerè.*) A facili & modo, quo cautè detur pecunia. vult adhibere teſtes, qui ſciant & teſtari poſſint, cui data ſit, & quibus de cauſis, vt ſi quid negare volet, teſtibus conuincatur. Sic fieri ſolet in acceptilationibus, quæ etiam Græcis ſunt ἀποχαί, vulgò Quitantiæ. *Teſtes a.*) B Dixit pro aſſumam & aduocabo.

Vt cautus eſt, vbi nihil op. eſt!) D Conſulit, 3 inquit, quemadmodũ detur, vbi omnino dare non debuerit: ſiquidem argentum Phædria ſub nomine Phormionis. *Vt cautus*) V Deridet ſenilem prudẽtiam non temere. cùm non ſit in loco. Nam & virtus ἄκαιρος vitium eſt. Et nõ in loco ſapere eſt deſipere. Et .... *Vt cautus eſt*) B Vt, variè vſurpatur Latinis. Significat aliquando tempus, Vt vidi. vt perii, id eſt, poſtquam vidi. Significat & Quo modo: Virgil. Troianas vt opes & lamentabile regnum Eruerint Danai. Significat & Quàm: vt hic Terẽtio. Deſignat

C.* [*Atque ita opus facto est.*] *at matúra, dum libîdo éadem hac manet:* ddſſiap 4

[*Nam*] *si áltera illa magis instâbit, fórsitan nos reiciat.*] ſibſſidp 5 G. Al. [reijciat. tum triſyllabum cenſendum. ſibſſiſp.

G.* *Rem ipsam putásti.* D. *duc me ad eum ergo.* G. *nõ moror.* C. *vbi hoc égeris,* ſiſaibſi 6

Transito ad [*vxôrem,*] *vt conuéniat hanc priùs, quàm*[v] *hinc ábĕat:* {ſiſdiiib ſiſdiiii} 7

Dicat eam dare nos Phormióni nuptum, ne succénseat: ddſiſſp 8

* *Et magis esse illum idóneum, qui ipsi sit familiárior:* dſiſſdip 9

Nos nostro officio nihil [*egréssos*] *esse: quantum is vóluerit,* ſddſſidp 10

Datum esse dotis. D. [*quid tua (malùm) id*[v]] *refert?* C. *magni Démipho.* {iiſiſſi iiſia} 11 Mu [quid, malum tua id], iiſiſſſt: & [tua] facto monoſyllabo, iiiſiſſi.

D. *Non sat tŭum te officium fecisse,* [*si non id*] *fama ápprobat!* {ſſaſiſſp ſſ} 12

C.* *Volo ipsius quoque vŏluntâte hoc fieri, ne se eiêctam* [*prédicet.*] {aaſiſſp iiſ} 13

* V. A neceſſario. Mu. [Atque ita opus eſt facto.] diiſſiap.
R. Al. [Ne].
L. Altera, quam finxit Geta.
* Approbat conſilium, & [v]laudando ſenem ſubſannat.
G [vxorem meam.] ſiſdiſſb: & facta ſynæreſi in [prius] & in [abeat], ſiſdiii.
Mu [abit:]
* L. Perſuaſio à perſona
E. Al. [digreſſos], ſdſſidp: & facta ſynæreſi i' nihil, ſdſſiidp
Is, Phormio ſcilicet.
Malum, indignantis interiectio.
G. [id ſi nõ]. ſidſiſſp.
* L. Viget Chremes occaſionem futuræ ſuæ perturbationis ad vxorem.
Al. [putet.] ſdiſaſſp & [ipſius diſyllabo ſit. Ho. ſdiſaſſp. [v][dicet] à dico, dicas.

& ſimilitudinem, Vt mores ſunt, ita fortuna reſpondet. interdum eſt imprecatiuum: ſcena ſuperiore exemplum eſt, Vt te quidem omnes dii, deæque ſuperi, inferi, Malis exemplis perdant. Poſtremò ſignificat & Quamuis, Vt deſint vires, tamen eſt laudanda voluntas.

4 *At mat.*) [v] Ab occaſione præſente maturare negotiũ oportet. *Dum lib. ead. h. m.*) [D] Bene Libidinem poſuit pro voluntate hominis incerti ac leuis.

5 *Forſitan nos reiiciat*) Mulierem ſcilicet. An verè Nos, id eſt, negotium & cõditionem?

6 *Rẽ ipſ. putaſti*) Pro diſputaſti modò. *Duc me*) Epilogus eſt. *Vbi hoc*) [v] Mandatoria eſt, vt negotium vxori exponatur. Propoſitio ab vxore expediendi, vt conueniat Phanium, dicat ei de nouis nuptiis. Ratio ab occaſione, ne abeat. Et à commodo, ne ipſa dominans ſuccenſeat. Inuitus enim iam ob peccatum ſuum offendit eam. Idem tamen & de puella dici poteſt, ne ægrè ferat ſe alteri nuptum dari.

9 *Et magis*) A commodiori ex ſponſi commendatione, quod idoneus ei ſit magis, & familiarior. Familiaritas amorem conciliat, & idoneus amator facilè recipitur.

Nos noſtro) ἀπὸ τοῦ καλοῦ ab honeſto, quia officio noſtro ſumus functi, ideò ſit quieta, & nobis conſentiat. Et ab vtili, ob dotem ſufficientem datam. 10

Quid tua) ἀντεπανάγωγὴ ſatis amarulenta.

Quid tua (malum) id refert!) [D] Malùm, interiectio. & eſt ordo, Quid tua id refert? *Magni Demipho*) Nota reſponſum contra Quid refert, non ad Quid relatum. Et quære quomodo dicatur, Quid mea, quid tua, an deſit Ad? vt ſit ad mea, aut ad tua? 11

Non ſat) [v] Diluit non magni referre ne tales iſta adeò diuulgetur, modò quis faciat quod decet. Sed hic in Demiphone ruſticani & inciuiles mores exprimuntur. 12

Volo) Requirit quoque conſenſum puellæ. Nõ enim decet vt inuita cogatur & ſe coactam conqueratur. Habes in Chremete modeſtiæ atque verecundiæ exemplum, qui etiam in rectè factis cenſet famã publicam non eſſe neglıgẽdam. Nam pulchrè Cicero in 1. Offic. 13

inquit,

14 {adiddiςp / adaddia} D. *Idem ego istuc facere possum.* C. * *mulier mulieri magis congruet.* *Adagium.

15 iasbijß D. *Rogabo.* C. *vbi nunc illas ego reperire possim, cogito.* D. *Illas*, filiam & vxorem.

inquit, Negligere quid de se quisque sentiat, non modo arrogantis, sed etiam dissoluti est animi.

14 *Mulier*) Faciliùs persuadebit ei Nausistrata quam vir Demipho. Ratio à sexus conuenientia. Quia mulieri mulier magis conuenit, quia idem sexus, iidem mores, eadem æqualitas, & amicitia. Eisque nota facilitatis. *Mulier m.m.c.*) [B] Iuxta vetus adagium. Simile gaudet simili, puero puer, & mulier apta fœminæ.

ACT. V. SCEN. I.

ARG. [P] In sequenti scena Sophronæ nutricis, & Chremetis, qui Stilphonem se nominârat, mutua continetur agnitio. Deinde ex eadem nutrice audit, quemadmodum filia sua Phanium Antiphoni sit nupta. [V] Afficitur ingenti gaudio ob euentum inexpectatum. Cauet tamen ne vxor resciscat se in Lemno cum alia vxore consueuisse. Hinc nascitur occasio ad καταστροφὴν. Est σχετλιαστικὰ primùm: ([H] ponitur enim Sophronæ quætela de consilio quod malè cesserat:) [V] deinde διηγητικὰ & ἀπολογητικά. *Theses.* 1 Misera est mulier anus amico & defensore carens. 2 Egestas & orbitas sæpe multa suadent. 3 Ægritudinem sæpe mors consequitur. 4 Res insperata eueniens lætitiam parit. [M] Quantum casus & fortuna in vita mortalium polleant, quæ tamen plerunque vt natura, in bonis dominantur, exprimit hæc scena. Casus enim & fortuna apud authores indifferenter accipiuntur, sed si propriè loqui volumus, differunt. Aristoteles libro secũdo Physicorum, Fortuna, inquit, est causa per accidens, in his quæ per electionem alicuius gratia fiunt. Casus autem est causa per accidens, in his consistens quæ fiunt sine electione: & casus est natura, fortuna verò in arte. Natura subit rationem casus, & mens rationem fortunæ. Lactantius videtur fortunam pro casu definisse: Fortuna, inquit, est accidentium rerum subitus atque inopinatus euentus. Qua ratione hoc loco dicemus, verum fuisse casum in agnoscenda filia Phanio Chremeti.

Vers. gen. Trochaici tetr. cat. sex, videlicet quintus, octauus, duodecimus cum duobus sequentibus & vltimus. Reliqui omnes iambici: è quibus vnus trimeter acat. nempe secundus. cæteri tetrametri: atque ex his decem sunt acatalectici, nempe sextus, septimus, nonus. & decimusquintus cum quinque sequentibus, & tricesimosecundo: vnus autem & viginti catalectici, scilicet primus, tertius, quartus, decimus, vndecimus, vicesimusprimus ac sequentes omnes ad finem vsque scenæ præter tricesimumsecundum & vltimum.

SOPHRONA *nutrix.* CHREMES.

1 adiddßdv QVID *agam? quem mihi amicum inueniam misera? aut cui consilia* G. [*amicũ inueniãmihi*] & [*cui*] *in quo finitur hic versus disyllabum*, alddai. *sequens sic legendus* [*Consilia hæc retulam? aut vnde auxilium nunc petam?*] ddßdsp. — Occasio catastrophes.

2 dsijap. *Hæc réferam! aut vnde nunc mihi auxilium petam!*

3 {dbaßfaav / dußß} *Nam véreor, hera ne ob meum suâsum indignè iniúria afficiâtur:* — *Muretus reijcit* [*Nã vereor*] *in præcedentẽ versum*, dsiaidv: *sed tũ in hoc* [*suasum*] *erit trisyllabum*, ailßiav.

4 baßadav *Ita patrem adolescêntis facta hæc tolerâre aúdio violênter.*

1 *Quid agam?*) [V] Querela est Sophronæ, perturbato animo apta, figurata dubitatione interrogationibus, atque synonimia. Est autem non tam exordium quàm propositio. Quærit amicum fidelem, cum quo communicet hoc factum de nuptiis Antiphonis & Phanij. Et à quo auxilium in eadem re petat. Est autem πάθος in fortuna, quòd misera sit, & amicis careat.

3 *Nam ver.*) Confirmatio à timore suo de futuro periculo. Et quòd se authore puella Antiphoni nupserit.

4 *Ita patrem*) Ratio & amplificatio ab affectu patris. Grauatè enim & indignè id fert pater.

Nam quæ, figuratè pro Quænam.
L. Exanimata, perturbata. auxesis.
•L. Purgatio à necessitate.
•D. Venialis status.
•D Compensatiua qualitas
•V. Videt & agnoscit Sophronam.
•L. Deliberantis.
G tollendum [Mea]. ßdaßdu.
Al. [adeo,] at tum quoque [eius] necessario monosyllabum. ßudbdßu: & eliso i in [magis]. ßudbddßu
•Iam planè nouit.
•Inuocatio gaudentis.

C. *Nam quæ hæc est anus exanimâta, à fratre quæ egrêssa est meo!* ßdßß- 5

S.* *Quòd ut fácerem,* egéstas me ímpulit: cùm sci rem infírmas núptias* eaßßß di 6

*Hasce esse, ut id consúlerem, *intéreà vita ut in tuto foret.* ßddßp 7

C.* *Certè édepol (nisi me ánimus fallit, aut parum óculi prospíciunt)* dd-ttad- 8

Mĕa nutrîcem gnatæ vídeo. S. neque ille inuestigâtur, C. quid agam!* ßßußb ßßußp 9

S. *Qui est ĕius pater. C. [adeóne,] an máneo, dum ea, quæ lóquitur, magis cognósco?* uuuddßu 10

S. *Quòd si ĕum nunc reperîre possim, nihil est quod vérear. C.* ea est ipsa:* udxdßußu ß 11

Cólloquar. S. quis hic lóquitur? C. Sóphrona. S. & mĕum nomen nóminat! tuatußu dlatß 12

C. *Réspice ad me. S.* Dij óbsecro vos: éstne hic Stilpho! non. S. negas!* ßßß- 13

Octo præcedentes versus ita legit ac secat Muretus,
S. Quod ut facerem me egestas impulit cum scire infirmas ialßß-
Hasce esse nuptias, ut id consulerem, interea vita ßiiddßu
Ut in tuto foret. C. certe edepol, nisi me animus fallit. ißßußu
Aut parum oculi prospiciunt, mea nutricem gnatæ video. didxßdu
S. Neque ille inuestigatur. C. quid agam? S. qui est eius pater. *(adeon',* ßßd!dbu
An maneo dum ea, quæ loquitur, magis cognosco? S. quod si eum nunc dbddßi-

pater. *Violenter)* [D] Quod Græci dicunt βιαιῶς.

5 *Nam quæ h. e. a.)* ἀνταρσφὴ: vt, Nam quis te iuuenum cõfidentissime. Sed figura hæc apta commotis est aliqua re noua. *A fratre)* Pro à domo fratris. vt, —Iam proximus ardet Vcalegon. [B] Frequens Terentio loquendi modus per Metonymiam.

6 *Quod vt)* [V] A necessitate, cuius duæ sunt causæ impulsiuæ: Prior est egestas, quæ sæpe hominibus iniqua & intolerabilia suadet, iuxta illud Horatij, Magnum pauperies opprobrium, iubet Quiduis & facere & pati, Virtutisque viam deserit arduæ. Et Martial. O quantum cogit egestas! Posterior est à negligentia, quia pater non inuestigatur: & à tuto, ne scilicet propter egestatem eius deserta pudicitia à quopiam expugnaretur, vel etiam famæ in vitæ periculum adduceretur. Estque translatio causæ nuptiarum in egestatem.

Vita vt in t. f.) [D] Compensatiua qualitas. [B] Hæc fit, cùm aut delicto meritum cõparamus, aut maiori incommodo consultum esse contendimus. Venia omnis aut purgatiua, aut deprecatiua est. Purgatiua modis quatuor fit, errore, casu, obliuione, & necessitate, vt hic, cùm dicit, Egestas me impulit. 7

Nisi me an. f. aut p. oc. pr.) Doctè. nam visa vel corporis, vel animi sunt: hoc est, rationis, vel sensus. 8

Quod si) [V] Epilogus est querelæ, Reperto patre nihil est timendum. 11

Meum nomen) [D] Mirè suum nomen illa agnoscit: hic dissimulat. 12

E'stne) [V] Agnoscit Stilphonem, quod nomen sibi sumpserat in Lemno, vt furtiuos amores faciliùs celaret. Nam qui facinus volunt tegere, sæpe nomina mutant ne inuestigentur. 13

Reperire poss m, nihil est. qđ verear. C. ea ipsa est. colloquer ald͛blſp
S. Quis hic loquitur? C. Sophrona. S. & meum nomen nominat? C. ad me respice. dſſt'aſp
S. Dy obsecro vos: estne hic Stilpho? C. non. S. negat? ſſſſl *Si meo, & meum: monosyllaba censeátur, ex cretico in tert. o. & bacchio in septimo fiet spondeum. In vltimo [Dy] ad syllabam, vel in eo non sit elisio.*

14 { ffaffcu / ffad C. * *Concede hinc à fóribus [paúlulum] istórsum Sóphrona:* *G. Sile [ad paulum], bene habebit versus.* ffaffitu *[hinc paululum à foribus].* ffbfſſp.

15 { ffiff p / ffiſſip * *Ne me istoc posthac nómine [appellássis.] S. quid! [non is obsecro es,]*

16 ſſ,ſial *Quem semper te esse dictitásti! C. st S. quid hæc métuis fores?* *G. Subobscurus ille sonus sine sibilus, quem edunt hæ duæ literæ st [quibus Chremes Sophronæ silentium innuit] in ratione metri syllabam constituunt, vel sit sit sanabus. vel spondeum. al [est] sed corrupte.*

17 ſdſſſſp C. *Conclúsam hic hábeo vxórem sæuam:* * *verùm istoc de nómine*

18 { ßiſſſſp / f *Eò pérperam olim dixi, ne vos fortè imprudéntes*

19 ſiſadſp * *Effutirêtis: atque id porrò áliqua vxor mea resciscerer.*

20 ſſibſdp S. *Hem, istoc pol nos te hic inuenire mísere nunquã potúimus.*

* V. *Concede*, &c Vetetur ne præ lætitia nimis aperta voce loquentem vxor exaudiat & facinus suum prodatur. Ideò submissè hic loquitur, & à foribus domus eam seduci.

. *Al. appellassis.*) & *[non es obsecro.]*

. *Appellassis* pro. appellaueris. vetustè.

* Timet proditionem.

* Aperit fictionê. *Istoc nomine*, scilicet Stilphonis.

* A vase futili sumptum est.

14 *Paululum istorf*) [D] Nunc Istorsum aduerbium est loci: aliàs nomen.

15 *Ne me*) [V] Vetat ne nominetur Stilpho, pudet ipsum nominis malè conficti.

16 *Quem (te esse d.)* [D] Esse pro nominari, antiquorum more dixit. *Non es obsecro Quem s.te esse d.(ch. st.)* [B] Ioannes Baptista Pius posterioribus sui annotationibus dicit in omnibus penè Terentianis codicibus mendosè legi hûc locum: Quid! non es obsecro Quem semper te esse dictitasti ch. est. Legendum autem esse st. quo verbo silentium Sophronæ indicitur. Authorem habet Pius Verrium Longum Grammaticum veterem, cuius hæc verba suis inseruit annotationibus, Inuenti sunt qui & sine vocali putent posse syllabam fieri. Nam animaduertimus apud Comicos s & t pariter scriptas literas, vt apud Terentium in Phormione. --Num is obsecro es Quem semper te esse dictitasti! st. Hoc s, & t, pariter renunciant silentium. *St.)* [E] Responsura Chremetis eum silentio pronuntiandum vnde & tertia persona vtitur, ne fortè se prodat. Legitur autem per synalœphen subducta e litera, propter præcedentem vocalem. & duabus syllabis in vnam contractis.

17 *Concl sam hic h. vx. sæu.)* [E] Illaturus Sæuam, bene Conclusam prætulit; vt si diceret, feram. *Vxorem)* [V] Causa à persona & moribus vxoris quam timet. Alludit ad sæuas bestias alicubi conclusas, ad quas sine periculo adire nemo potest. *Verum ist.)* Aperit causam fictionis nominis, à tuto, ne proderetur nomine vxori. Ne effutiretis mulieres, id est, stultè & imprudenter eloquerentur. Difficulter enim quod sciunt, tacent, aut continent, vt vasa fictilia, quæ habent angustum fundum & etiam ampliorem, quæ facilè submersa effundunt omnia.

19 *Effutiretis)* [D] Eloqueremini, euacuaretis, exinaniretis, ab eo quod est effundere. Translatio est à vase, futili nomine quod patulo ore, fundo acuto instabile, nihil prorsus continet. vnde futilis dicitur effusor. vt nihil intra se contineat, & semper inanis sit.

20 *Isto. pol nos)* [B] Illoc nomine Stilphonis, nis, quo notior erat Lemni quàm Athenis Chremes.

C.* *Eho dic mihi, quid tibi rei est cum familia hac, unde exis?* 21

Aut ubi ill'a sunt? S.* *miseram me.* C. *hem quid' est!* 22
viuúntne? S. *viuit gnata.*

Muretus reijcit [aut ubi] in praecedentem versum: tum hic bene habet, sed in praecedenti [rei] monosyllabum censendum.

* *Matrem ipsam ex ægritúdine miseram mors consecúta est.* 23

C. *Malè factum.* S. *ego autem, quæ essem* anus desêrta, egens, ignôta,* 24

Vt pótui, virginem nuptum locáui huic adoléscénti, 25

Harum qui est dóminus ǽdium. C. *[Antiphonine!]* 26
S. *hem", isti ipsi.*

C. *Quid! duásne is' vxóres habet!* S. *hau' óbsecro,* 27
[vnam ille quidem] hanc solam.

C. *Quid illa áltera, quæ dicitur cognâta?* S. *[hac ergo est.]* C. *quid ais!* 28

Al. [hac est.] sed illud melius, ut [ergo] repletiuè loco accipiatur, uelut Attici accipiunt ...

S.* *Compósitò factum est, quomodo hanc amans habêre posses* 29

•Sollicitè de suis inquirit.
•V.E. dolor & timor hunc affectũ extorquent.
•Mors vxoris.
•L. Admiscet purgationem à persona. D Singula pronuntianda sunt argumenta enim hæc ad veniam statũ proferuntur.
K. [Antiphonine unquam] ...
L. Hem, metuentis. Hau, fastidientis.
Ald. [vnã quidem] sed perperã. Mu. [vnam quidem ille] reposuit. [C. quid] in praecedentem versum ... [hau] eliditur.
L. Compositò, pro, ex composito, i. de industria, aduerbialiter.

21 *Eho)* ᵛ Duo quærit sollicitè ex Sophrona.

22 *Viuit)* Nuntiat primùm rem lætam de gnata. subiungit vero mortem matris cum causa, ne perterrefaceret. Nam ex ægritudine fuit misera, & postea est mortua. Ægritudo vel tristitia, Græcè λύπη, fuit causa mortis. Ea est animi contractio aduersante ratione, quæ doloris morsum aliquem efficit. Et Cicero πάθη ægritudines vocat. Eius sunt multæ species. hic vel dolor, vel ærumna, vel mœror, vel similis ægritudo intelligi potest. Vult significare eam in tanto luctu & ærumna & dolore fuisse, quòd peregrina & inops non inuenisset Stilphonem Athenis, vt sit mortua.

23 *Ex ægritudine)* D Infirmitate ac morbo. *Ex æg. m. mors c. est)* Bene moderatus est vt neque nimis ægrè ferat, neque rursum ἀπαθὴς sit. Et hæc est οἰκονομία, ne in eadem vrbe duæ vxores plus mali ex solicitudine afferant Chremeti, quàm ex alterius morte tristitiæ. Neque in Comœdia possunt nimis miserabiles mortes esse, ne res in Tragœdiam transeat.

Malè factum) ᶻ Non dicit Q me infelicem, nec similibus hoc malum grauat querimoniis, ne res in Tragœdiam exeat. 24

Ego autem) ᵛ Narrat factum suum cum purgatione. purgat se à sexu, à solitudine & fortuna necessitatem facti indicans, quæ veniam solet consequi, In statu assumptiuo. Non enim anum decebat alienam filiam nuptum tradere.

Vt potui) ᵛ Aliquam difficultatem rei notat. 25

Quid! duásne) ἐπιτιμητικῶς cum indignatione. Duas vxores hic habere non potest, illam nempe quæ erat Phormioni danda, & Phanium. Est tamen vna & illa ipsa de qua agitur. Apud Euripidem in Andromache damnatur Bigamia. ... *Hau)* Resutat per inficiationem. 27

Compositò f. est) D Sic veteres: nos, ex composito: vt, Compositò rumpit vocem, & ... destinat aræ. 29

30 aššdb· *Sine dote.* C.[a] *Dŷ vestram fidem, quàm sæpe fortè témerè* — [a] Exclamatio gaudentis.

31 dšišd- *Euéniunt, quæ non aúdeas optâre! offéndi aduénies,* — Al. [gnatam.] šššš

32 šššsp *Quicum volêbam, atque vt volêbam, collocâtam [filiam:]* — [b] vel [filiam collocatam] šššš.i.: & [filiam] facto dissyllabo šššiiiu

33 {šdIIIa / šdiiidb· *Quod nos ambo ópere máxime dabâmus, [vt fieres, óperam.]* Potest hic censeri acatalecticus, šdiiiiup. Mu [operam vt fieret.] šdiiibdu.

34 {aššššu / ašiš *Sine nostra cura máxima, sŭa cura [hæc] sola fecit.* — D. Si [hic] legerimus, Antiphonem intelligimus: si [hæc], Sophronam.

35 šiiuš *S. Nunc quid facto est opus, vide: pater adolescêntis venit:* — Pater, Demipho scilicet.

36 {eašššl- / diššš *E'úmque ánimo iniquo hoc óppido ferre aiunt.* C. *nihil pericli est.*

37 {šaidšš- / šš *Sed per dĕos atque hómines, meam esse hanc, caue resciscat quisquam.* — Adiurat, vt celet.

38 štatt- *S. Nemo ex me scibit.* C. *sequere me: cætera intus aúdies.*

30 *Dŷ vestram)* [V] Præ gaudio exclamat, fortunæ vim & animi lætitiam ostendens. Ponitque locum communem, Sæpe id casu accidit, quod sperare non audeas.

31 *Quæ non audeas opt.)* [D] Pro, quæ non audeat quis. vt, -- Facilè vt pro eunucho probes. *Offendi)* [V] Accommodat ad se, hypothesin faciens per narratiunculam. Nam Phanium nupsit Antiphoni præter nostram operam & curam. *Aduenien)* [D] Pro, cùm aduenissem. vt, Ipse nemus linquens patrium suáque arua Latinus. quia Latina lingua deficit hac declinatione.

35 *Nunc)* [V] Monet de placãdo Demiphone, quem credit indignè ferre has nuptias: sed error in persona ignotæ puellæ causa fuit indignationis.

37 *Sed per deos)* [D] Adiurationis genus est. [V] Precatio est, ne senĕ vxori prodat de Lemnia muliere.

ACT. V. SCEN. II.

ARG. [V] Seipsum incusat iratus senex, quod Phormioni dederit pecuniam: [D] queriturque se, dum auari infamiam fugerit, in stulti reprehensionem incidisse: [V] & quòd cùm noluerit videri auarus, prodigus sit factus. éstque μεμψίμοιρος. [P] Magnopere enim ipsum pœnitet Phormioni pecuniam dedisse. Hic Geta quoque seni insultans, multa facetè & seruiliter dicta profert. [L] ipse tamen nõdum liberatus periculo angitur. [V] *Thesis.* 1 Etiam senes auari dolent vbi exposuerunt pecuniam. 2 Mediocritas in dando tenenda. 3 Prauorum studia non sunt pecunia iuuanda. 4 Serui gaudent se dominos suos decepisse. [M] Auaros omnes, & ad pecuniam plus satis attentos, posteà ferè semper deludi, & in laqueos incidere, docet hæc scena. Nam quantumuis cauti, quantumuis diligentes sint, fieri tamen solet, vt illis tandem aliquando ab iis, à quibus minimè sperarant, imponatur.

Vers. gen. Iambici tetrametri catalectici siue scazontes.

DEMIPHO. GETA.

1 šdijdjo [NOSTRA[a]PTE] *culpa fácimus, vt malos expédiat esse,* — Mu. [Nos nostrapte] šdiidlu.

1 *Nostrapte)* [V] Propositio est accusationis acerbioris in seipsum institutæ. Nostra culpa fit vt malum esse sit bonum, vt malis sit bene. [a] Terentius hic allusit ad priscorum adagium illud, Bene colere necessarium est, optimè damnosum. Item illud Horatianum,

• L. Prouerbium in eos qui dum vitât vitia in contraria incurrunt. Al. fugias, bauiido.	*Dū nimium dici nos bonos studêmus, & benignos:*	dſſilj-	2
	Ita (fúgias,) NE PRAETER (casam, quod aiunt: nonne id sat erat, Al. [casam, aiunt, nonne id sat,]	vſſijſdv	3
	Accipere ab illo iniuriam! étiam argéntum est vltro obtrûdum ei,	{ disbſſi / disſſi-	4
	Vi sit qui viuat, dum áliquid áliud flagítij conficiat.	ſſdbdidv	5
• L. Fidè assentitur Geta. Sententia nimiùm vera	G.* *Planissimé.* D. HIS NVNC *prǽmium est, qui recta praua fáciunt.*	ſiſſib-	6
• L. indignatio per ... per epiphonema	G. *Verissime.* D.* *vt stultissimè quidem illi rem gessérimus.*	ſiſjſdv	7
Al. [possem] ad illi...	G.* *Modò* *vt hoc consilio (possit:) discédi, vt istam ducat.*	bſaſſiſv	8
• D. Ne pœniteat domino pecuniam dedisse, terrorem seruus iniecit	D. *Etiámne id dúbium est!* G. *haud scio hercle, vt homo est, an mutet ánimum.*	adſiasbv	9
• V. Cum indignatione.	D.* *Hem, mutet autem!* G. *néscio: verùm si fortè, dico.*	ſiſſiv	10

In vitium culpæ ducit fuga, si caret arte. Denique prouerbium Hebræorum admonens, ne quis nimium sit iustus.

2 *Dum nimium)* V Ratio. Quia nos vt boni videamur, & auaritiæ notam deuitemus, ipsos sibi e aliter iuuamus. Certè benignitas multorum facit homines deteriores. Multi enim cùm suæ malitiæ patronos & adiutores habent, dicunt sibi expedire vt sint mali.

3 *Ita fugias, ne pr...)* D Prouerbium, Ita fugito, ne præter casam. Hoc est, ne prætereas casam tuam quæ sit tibi tutissimum receptaculum. Aut ita fugias, ne præter casam ubi custoditur magis, & prehendi fur, & mulctari verberibus potest. Aut verbum erat furê exagitantis, & interea prohibentis, ne ante casam transeat: ne in prætereundo etiam inde aliquid rapiat. Queritur senex se dum auari infamiam fugeret, in stulti reprehensioné incidisse. B Prius Donati interpretamentū magis probatur Erasmo, quàm quæ alia idem interpres in eundem locum adfert. Quidam enim calore fugiendi etiam ea prætercurrunt, vbi commode poterant quiescere: quod vnica voce Græci παρατρέχειν vocant, id est, perperam præterire ac prætercurrere, ab eo quod amplectendum erat, aberrantem. *Ita fugias)* V A dicto prouerbiali, quod mediocritatem in dando exigit. Nam vt nimia auaritia, ita nimia largitio in vitio est. Sic fugienda est auaritia, ne in prodigalitatem incidas, & in dando modum excedas. Prouerbium est rusticum, In fugiendo vide ne prætermittas domum tuà, in quam tuto te recipias. *Ita fugias ne pr. c.)* M Id est, sic vitium aliquod aut culpam euitare studeas, ne in grauius incidas, vnde te explicare non possis. Casa significat domum, in qua quiuis liber est, quem holus persequitur, nisi se ad ædes suas recipere solent, Igitur, inquit, sic fugias, hoc est, tantum in cursum contendas, ne præter casam, hoc est, ne nimium cursites, & ædes prætercurraris. *Nonne)* V Inculat imprudentiam suam, quod non dubitarit illi dare argentum a quo sit deceptus.

5 *Vt sit)* A turpi fine, vt alacrior ad alia flagitia committenda. *Dum aliud aliquid)* D Vetustè.

6 *His nunc)* V Cum indignatione & asperitate seuili pronuntiandum. In hoc corrupto sæculo præmia dantur rabulis forensibus & sitepso dicitis, qui ex albo nigrum & contrà, ex recto prauum & contrà, faciunt.

8 *Modò vt)* Per ἀποσιώπησιν timorem incutit, vix esse futurum, vt ducat eam. Quasi dicat, hæc incommoda ferenda essent, si modò duceret eam. estque propositio.

9 *haud scio her.)* L Terret Geta senem, vt æquiore animo præsens incommodum ferat. V Confirmat subdubitare se fingens ab animo inconstanti eius, à possibili.

11 D. *Ita faciam, ut frater censuit, ut uxorem huc eius adducam.* — M. [censuit: uxorem huc eius] iudicauit. Ista, Phanio.

12 *Cum ista ut loquatur.* G. *Geta abi: prenuntia hanc venturam.* — L. [illegible]. G. [ni Geta abi:] [illegible]. M. [abi: Geta] [illegible] postea [illegible].

13 G. *Argentum inuentum est Phaedriae: de iurgio siletur:* — V. Alienis enumerat res bene actas.

14 *Prouisum est ne in praesentia haec hinc abeat: quid nunc porro,* — Reputat quoque secum mala imminentia.

15 *Quid, fiet? IN EODEM luto haesitas: versuram solues.* D. [versura solues], i. creditorem mutas. — L. Prouerbia.

16 *Geta. praesens quod fuerat malum, in diem abijt: plagae crescunt,* — D. [illegible]. V. Quia malum non nihil differtur, sed in dies crescit & augetur.

17 *Nisi prospicis. nunc hinc domum ibo, ac Phanium edocebo,* — V. Consilium de instruenda Phanio.

18 *Nequid vereatur Phormionem, aut eius orationem.*

11 *Ita faciam)* Vult prius consilium mature persequi, ut Nausistrata cum Phanio agat de nuptiis.

16 *Quid fiet)* V Exhortatur seipsum ut sibi caute prospiciat, eque [illegible] alia [illegible]. Sitque hæc propositio, [illegible] tibi Geta. *In eodem)* Ratio a periculo futuro. Duæ sunt rationes prouerbiales. Quia hæres in culpa æquè atque [illegible]. Notat hoc dicto autem difficultatem eu[illegible]dendi & periculi magnitudinem. *In eodem luto.)* b Paræmiographus dicit in eos dici, qui ita implicatur negotio cuipiam, ut se nequeant extricare. Sumptum a viatoribus, qui simulatque in lutum inciderint, cum alterum pedem conantur educere altero altius immerguntur. Rursus ut hunc extrahant, alter quem eduxerat denuo est infigendus. *Versura solues)* b Versuram facere dicitur, qui æs alienum ex ære alieno soluit. Dicitur etiam Versuram facere cum minore fœnore acceptam quis pecuniam maiore occupat. *Versuram solues)* V Vel malum malo commutabis, vel ut Erasmo videtur, ubi te vix ex præsenti malo extricaueris, multo grauioribus impedieris: ut his accidit, qui mutato creditore æs alienum, ære alieno soluunt, qui se non quidem debito liberant, sed tantum creditorem vertunt vel mutant. Græcis est [Greek], id est, nominis transcriptio. Budæus hunc locum sic exponit. Id est, vulgò ut dicunt, tu nihil perdis nisi expectationem, quia debitas tandem pœnas dabis, etiam cum fœnore, simili conditione atque ij solent, qui ut syngrapham unam dissoluant, & una cautione se liberent, pecuniam mutuam maiori fœnore iterum accipiunt: iudices enim conditionem suam deteriorem faciunt, quod frugi homines non solent. Eadem ferè sententia usus est Demosthenes in 1. Olynthiaca.

16 *In diem)* L Ad tempus, prouerbialiter.

ACT. V. SCEN. III.

ARG. D Diuitis uxoris de marito licentius conquerentis hæc allocutio est, cum dispositione futurarum turbarum. V Scena est [Greek]. hortatur Nausistratam, ut negotium de Phanio commissum probe efficiat. Ipsa verò pollicetur se facturam. & obiter de mariti negligentia in augenda re familiari conqueritur. Est quoque [Greek], qua Phanium filiam & Antiphonis sponsam inuentam nuntiat. Narrat autem subobscurè hoc, ne uxor aliquid intelligat. *Theses.* 1 Vitiatum est mulieribus, conqueri de virorum luxu & negligentia. 2 Verborum perplexitate & ambagibus obscurandum est, quod non velis ab omnibus audientibus intelligi. 3 Homo rusticus & rudis quæ subobscure dicuntur non intelligit. M Quantopere insaniant, qui uxores diuites sibi in vitæ communionem associant, non habentes aliquem morum, sed nummorum delectum, docetur hac scena. Quæ omnibus com-

situm est, vt pares fortunis sibi coniuges accipiant, aut si licet inferiores, modò honesto loco natas, ne cogantur cum Demænetu Plautino dicere, Argentum accepi dote, imperium vendidi. Seneca de remediis fortuit. Mors effecit, vt affirmare sine periculo possis. Bonam vxorem amisi. Inuenies si nihil quæris, nisi bonam, dummodo non imagines, proauósque respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Faciliùs reges animum nulla vanitate tumentem. Non multum abest à contemptu viri, quæ se nimis suspicit. Duc bene institutam, nec maternis inquinatam vitiis.

Vers. gen. Iambus tetrametri: atque ex his primi vndecim catalectici: cæteri omnes acatalectici.

DEMIPHO. NAVSISTRATA *mulier.* CHREMES.

G. [illa vt] alsbss. Hortatur vt Phanium placatã reddat.

AGEDVM *vt soles Nausistrata, fac [vt illa] placêtur nobis:* {alsbss. alsab 1

Vt süa voluntâte, id quod est faciündum, fáciat. {alsadd. s 2
N. *fáciam.*

D. *Páriter nunc ópera me ádiuues, àc dudum re opitulâta es.* adsisdi 3

N. *Factum volo: ac pol queo minùs viri culpa, quàm me dignum est.* {sidass. sidb 4

L. Hæc querela in Chremetem œconomia est ad augẽdam futuram turbã, ex qua orietur catastrophe Phædriæ.

D. *Quid autem?* N. *quia pol mëi patris bene parta indiligênter* {id. iasb. ids 5

Tutâtur: nam ex his prádijs taléntæ argénti bina ssaiss 6

Statim capiêbat: [hem.] vir viro quid prestat! D. *bina quæso!* sassiss 7

G. [hem] videtur esse extra versum. sasissiv. M. [Capiebat statim hem.] alsislis.

Statim, prima producta, cõtinuè, perseueranter, perpetuò, æqualiter, & quasi vno statu. Plaut. Ita statim stãt signa. Statim, semel. *ayn s maels.*

N. *Ac rebus viliôribus multò, tamẽ [duo talénta.]* D. *hui.* {ssasiil. ssds 8

Al. [talenta bina.]

N. *Quid hæc videntur?* D. *scilicet.* N. *virum me natum vellem:* isisiss 9

1 *Agedum)* Exhortationis est propositio. Placa Phanium, nobis.

2 *Vt sua)* Ratio à necessario, vt volens non coacta nubat Phormioni. Ne ipsa repugnans conatus nostros irritos faciat.

3 *Pariter nunc)* A facili. Quia priùs etiam opitulata es. E'stque captatio beneuolentiæ ex confessione priorum beneficiorum. Cupiũt enim mulieres ita laudari & conciliari. *Ac dud. re op. es)* Suprà enim dixerat Chremes, Id sumam: vxori, tibi opus esse, dixero.

4 *Factum volo)* Pollicetur operam, sed per ἐπανόρθωσιν addit se minùs officiosam & diligentem esse viri causa, quàm deberet, Culpam in maritũ transferens, sumitque ita conquerendi de ipso occasionem.

5 *Quia pol)* Ratio querelæ à negligentia & profusione viri. Quia negligenter curat bona à patre mihi relicta.

6 *Nam ex)* Amplificat à magna vi pecuniæ acceptæ ex prædiis. *Talenta argenti b.)* Hoc est, bis mille, & centum carolinos, siue trecentas & quinquaginta libras Flandricas.

7 *Hem)* Epiphonema per indignationem ex collatione. Quàm est vir viro præstantior? quasi dicat. Quod pater meus industria auxit, hoc maritus luxu perdidit. *Vir viro q. pr.)* Sic & in Eunucho Homini homo quid præstat!

8 *Ac rebus)* Auget à rerum vtilitate & pecuniæ magnitudine.

9 *Quid hæc)* Stomachosa est interrogatio. quasi dicat, An non magna hæc sunt? Nonne meritò obiurgatur? *Scilicet)* Quia mihi videntur magna. Confirmat non sine ironia. & assentitur mulieri. Nõ enim illi repugnandum

Ego osténderem. D. *certò ſcio.* N. *quo pacto!* D. *parce ſodes,* G. *Poteſt in ſ Ego prima à ſuperiore verſu pendere.*

Vt poſſis cũ illa: ne te adoleſcens múlier defatîget.

N. *Fáciam vt iubes: ſed mĕum virum abs te exire video.* C. **hem Démipho,*

Iam illis datum eſt argéntum! D. *curáui ilico.* C. *nollem datum.*

*Hei, video vxôrem: *pene plus, quàm ſat erat.* D. *cur nolles Chreme?*

C. *Iam rectè.* D. *[quin] tu? ecquid locûtus cũ iſta es, quam ob rem hanc dúcimus?* E. *Alias [quid].*

C. *Tranſegi.* D. *quid ait tandem?* C. *[abdúci] non poteſt.* D. *[quid] non poteſt!* *Abduci non poteſt*, ſcilicet Phanium. *al.* [*adduci.*]

C. *Quia [vtérque vtrîque] eſt cordi.* D. *quid iſtuc noſtra?* C. *magni. præter hæc,*

Parce, dubium aduerbiúmne ſit: an imperatiuum.
* Altera epitaſis pars, de pecunia temerè effuſa.
*Vir timidus vxore præſente nõ audet loqui. [L] Eclipſis ſubſiſtentis & perturbati. nã deeſt Loquutus ſum.
Cum iſta, ſcilicet Sophrona nutrice. *Hanc* ſcilicet Nauſiſtratam.
R. [*qui*], id eſt, quo modo.
Valla [*vterque alteri*] *ſum in* [*alteri*] *corripitur, ſed non eliditur.*

dum erat, quamuis valde ineptæ, cuius opera tunc opus erat. *Virum*) Vorum muliebre, ſed ridiculum, & inutile. Quaſi dicat, Ego certè ſi vir eſſem, tantum argenti non fruſtra accepiſſem, ſed iampridem auxiſſem cum induſtria.

10 *Parce ſ.*) Dicturã plura in maritũ blandè dehortatur ſermonẽ intercipiens. Monétque leni permiſſione. [a] Parœmiographus enarrãs locum illum prouerbialẽ, Relinque quippiã & Medis, dicit ad varios vſus trahi poſſe: aut per ironiã, vt ſi dicas diuiti, indignis & ſumptuoſis hæredibus opes ſuas deſtinanti relinquere, Relinque quippiam & Medis. hoc eſt, comparce tu quod diſſipent hi qui tibi malè volunt. Aut immodicè profuſo, aut intemperantiùs garrulo. Quemadmodum Phormione Terentius, Parce ſodes, vt poſſis cum illa.

11 *Vt poſſis*) [v] Ratio ab vtili, Vt cum Phanio quoque poſſis loqui & contendere. éſtque ἔλλειψις. *Ne te*) Ab inutili, Ne vincaris defeſſa à Phanio auget autem ab ætate, Nam & hæ ſatis ad clamores & rixas valent.

12 *Hem D.*) Chremes non videns vxorem præſentem, incautè facit argenti mentionem.

13 *Nollem*) Hinc ſit initium alterius epitaſis partis de argento temerè dato.

14 *Hei, video*) Redarguit ſe de garrulitate inconſyderata præſente vxore, quam nõ præuideat. ἐκλειπτικῶς verbum ab homine perturbato eſt omiſſum.

15 *Quid tu!*) Demipho ſubruſticus & ineptus homo non ſentit vxore præſente Chremetem non audere quicquam proloqui. Et tamen vrget interrogando. Quærit quid egerit apud Phanium, Neſcit vti ſuo. Eſtque verè ineptus.

Abduci) Propoſitio ἀνυπόστατος & per ἀδύνατον, Non poteſt ab Antiphone abduci. Dicit autem omnia ſubobſcurè, ne quid mulier intelligat. 16

Quia vterque) Ratio à mutuo ipſorum conſenſu & amore. éſtque à difficili. *Vterque vtrique eſt c.*) [b] Cùm vtrunque aliquid feciſſe dicimus, & ab hoc & ab illo ſeparatim id factum intelligimus: vt, vterque ſibi domum ædificauit: id eſt, & hic ædificauit, & ille. Cùm verò ambos feciſſe dicimus, ab vtroque coniunctim id factum oſtendimus: vt, Ambo ſibi monumentum conſtituerunt: id eſt, hic & ille ſimul commune ſibi monumentum fecerunt. Propter quod vtrunque alterum verberaſſe rectè dicimus hoc ſenſu, Hic illũ, & ille hunc verberauit. Eodem modo vtrunque vtrique aliquid feciſſe. Terentius, Quia vterque vtrique eſt cordi: id eſt, vterque alterũ amat. Hæc à Sipontino annotata hiſce noſtris in Terentium ſcholiis inſerere voluimus ad iuuentutis inſtitutionem. Eraſmus in Commentario de copia verborum, Vterque vtrique eſt cordi, mutua, inquit, eſt affirmatio. Vterque alteri eſt odio, mutua item: id eſt, mutuò ſeſe oderunt. *Quid iſtuc*) [v] Putat ſenex parentes poſſe ſeparare etiam inuitos liberos. *Magni*) Aſſertio eſt, additque argumentum ab euentu & cognatione τὶ ἀδύνατον confirmans. Non au- 17

dent

Cognatam comperi esse nobis. D. *quid! deliras!* C. *sic erit.* 18

Non temerè dico: redi mecum in memoriam. D. *satis ne sanus es!* 19

N. *Hau, obsecro, vide, ne in cognatam pecces.* D. *non est.* C. *ne nega.* 20

Patris nomen aliud dictum est: hoc tu errasti. D. *non norat patrem!* 21

C. *Norat.* D. *cur aliud dixit?* C. *nunquámne hodie concedes mihi,* 22

Neq; intelliges! D. *si tu nihil narres.* C. *pergis!* N. *miror quid hoc siet.* 23

Vel bacchius primo vel creticus secundo loco necessario admittendus. nisi cum Muretus transferas [neque] in versum precedentem, tum [nihil] monosyllabum, & in [quid] eliditur d, ... in precedente pro [nunquamne] sum legendum [nunquam].

D. *Equidem hercle nescio.* C. *vin' scire? at ita me seruet Iuppiter,* 24

Vt propior illi, quam ego sum, ac tu, nemo est. D. *Dii vostram fidem:* 25

Eamus ad ipsam vna omnes: nos aut scire, aut nescire hoc volo. C. *ah.* 26

D. *Quid id est?* C. *itáne paruam mihi fidem esse apud te!* D. *vin' me credere?* 27

Vin' satis quasitum mihi istuc esse? age fiat. *quid, illa filia* 28

D. Vin satis quasitum] Hoc totum pro vna persona quidam legunt.

Al. [satin'], sed versus non constat.
E. Al. [caue,]
V. A causa erroris ex patris nomine mutato.
V. Etiam hoc vagè & fusè dici videtur.
V. Hoc fecit Nausistrata ignara facti Chremetis.
R. [homo nemo]. ... ut prius disyllabum est al. [nemo homo]. ... vim habet consonantis ... C [ac tu est, homo nemo] ... est homo. ...
Al. [omnes nos aut]. R. [Quid est? ... parum mihi fidem apud], ibi ... sub. esse. i. Ita parum mihi credis, nam Fidem esse pro Credi ponitur, contrarium est De-esse fidem.
Scabrosus sermo

det filiam nominare propter vxorem.

18 *Quid! deliras!*) Delirare inquit Nonius, est de recto recedere. Horatius, Quicquid delirant reges, plectuntur Achiui.

19 *Non temerè*) Cupit intelligere Demiphonem quod eloqui non audet, de suscepta in Lemno filia. Et Redi in memoriam dicit, Innuens se antè narrasse, quomodo illa cum matre ex Lemno Athenas profecta sit. *Redi*) Reuoca in memoriam quid tibi prius dixerim de filia ex altera vxore. Vult eum coniecturis quibusdam intelligere quid velit. Sed Demipho homo rudis & obesæ naris parum de his intelligit.

22 *Cur aliud*) ... ex nomine Stilphonis prius à Phormione dicto. *Nunquamne*) Redarguit ob stulticitatem & ruditatem. Nescit quicquam concedere fratri verenti vxori præsentiam. *Concedes mihi!*) Conces des accepit pro credes vel consenties.

Si tu) Purgat se ab impossibili, Nihil narras: Ergo nihil possum intelligere. 23

Vin scire) Sermo obscurus, significat ipsam esse filiam suam. 24

Dy) Exclamat. Et iterum importunè vult etiam cum vxore ire ad Phanium. Ratio per disiunctionem, vt sciat, vel nesciat. 25

Ah) Indignantis est ob importunitatem fratris. Videt enim se prodi vxori. 26

Itáne) Reprehensio ab indigno & indecoro per eclipsin, quòd non deceat fratrem fratri non credere. *Vin' me*) Inciuilis assensio est. Erat tamen adhuc nô sentiens de Phanio dici. 27

29 ississp *Amici nostri, quid futûrum est? C. rectè. D. hanc igitur mittimus?

ob vxoris præsentiam.
D. Amici nostri. hoc est, tua.

30 ob sddisp C. Quid ni? D. illa máneat? C. sic. D. *ire igitur tibi licet Nausistrata.

*V. Dimittitur vxor ne audiat hæc me rè apertius narrantem.

31 sd ississ N. Sic pol commódius esse in omneis árbitror, quàm vt cœperas,

Hanc. i. hanium scilicet.

32 ississi Manêre hanc: nam perliberâlis visa est, cùm vidi mihi.

33 sisbilsp ss D.* Quid istuc negótii est? :iámne operuit óstium? D. iam. C. ô Iúppiter,

R. Operuit pro clausit. al. aperuit, sed perperam.

*L. Rursum sciscitatur digressa Nausistrata.

34 sdissp sdissi Dij nos respíciunt: gnatam inuéni nuptam cum tuo filio. hem.

35 sdsissp sdia Quo pacto id pótuit? C. *non satis tutus est ad narrandum hic locus.

*L. Compendio consulitur, ne eandem rem denuò narrari sit necesse.

36 sissesi sildi D. At tu intrò abi. C. heus, ne filij nostri quidem hoc rescíscant volo.

29 *Amici nostri*) [L] Pro. tua: cautè ac dissimulanter, ne intelligat Nausistrata. Nam adhuc errat Demipho nec sentit eandem esse de qua loquutus Chremes.

31 *Sic*) [V] Suasoria est Nausistratæ Propositio. Non est dimittenda puella. Ratio à commodiori per contentionem. Altera ratio ab honesto, Quia liberalis & ingenua moribus videtur esse. *Commodius esse in omneis*) [D] Et circa illum qui duxit & circa illam quæ ducta est, & circa te socerum.

Perliberalis v. est, cùm vidi m.) Ordo est, 32 Perliberalis visa est mihi.

Iamne operuit ostium?) [B] Est obseruantis 33 vxorem an ingrediatur. *O Iuppiter*) Exclamat & nunciat de filia recognita & nupta Antiphoni. Nupta autem passiuè accipitur.

Quo pacto) Cùm sine nostra præscientia 35 & voluntate fieri non potuerit. Ab impossibili. *Non satis*) Reiicit narrationem ob loci importunitatem, quia timet proditionem.

ACT. V. SCEN. IIII.

ARG. [L] Redit in scenam Antipho, vt à Phormione & Geta cõueniatur. Gratulatur autem fratri apud spectatores, & de sua fortuna queritur. [V] lætus quidem est de felici successu Phædriæ in amore, [P] redempta à lenone Pãphila: [V] tristis autem vicissim, quòd ipse adhuc in dubiis rebus hæreat, [P] illisque inuoluatur, quibus facile euolui non possit, quando eum res aduersæ nimium vrgent: [V] & quòd amorem minus propitium experiatur. [P] Postremò ostendit se adhuc in aliquam spem erigi. [V] Est partim παθητική, partim ἠθική. *Theriß.*

1 Suis ipsorum incommodis amatores gaudent. Scilicet insano nemo in amore videt.

2 Pulchrum est affectibus mederi in afflictione. [M] En vt adolescentes semper sint sui similes, quasi in eodem ludo docti, vt ea quæ ad voluptatem & animum explendum faciunt, commilitonibus communicata gestiant.

Vers. gen. Iambici tetrametri, atque catalectici, excepto fortasse sexto acatalectico.

ANTIPHO.

1 sissii dili LAETVS sum, vtut meæ res sese habent, fratri obtigisse quod volt.

Fratri. Phædriæ scilicet.

1 *Lætus sum*) [D] Antiphonis persona est. *Lætus sum*) [V] Propositio est gratulationis. *Fratri*) Confirmatio, Quia voti compos est. etiam afflictus gratulatur alteri fortunam.

Summa amatoris est felicitas, re amata potiri. [B] Fratrem vocat filiũ patrui. Hunc Suetonius fratrem patruelem vocat. Fratres sororẽque patrueles dicebãtur antiquis, qui quibus duo-

Al. [in animo]. ° sed perperam. Quàm scitum est eiús' modi paráre [ánimo] cupiditátes: 2

• L. Confert fuum periculum cū Phædriæ felicitate. *Al. exoluere.* Quas, cùm res aduersæ sient, paulò medéri possis! 3

Hic simul argéntum répperit, cura sese expedíuit: 4

Ego nullo possū remédio me[euóluere]ex his turbis, 5

G. l fim ,vt sit cæta ... vt cæteri. Quin si hoc celétur, in metu: sin pátefit, in probro [sítem.] 6

R. [ostensa vel ostē sa]... bacchiu non admittunt. Neque me domum nunc reciperem, ni mihi esset spes ôstênsa] 7

... ultima huius versus ... dudendæ. Huiúsce habéndæ. sed v'binam Getam inuenire possum, 8

Vt rogem quod tempus conueniéndi patris me cápere iúbeat? *G. Pe ... Vt ... versu ...* 9

bus ex fratribus nati essent. Apud Hebræos fratres nominabantur, nō quibus communes essent parétes, sed quibus stirps ac genus esset commune.

¶ *Quàm scitum est)* Approbat ..., & commendat eum de aduersæ fortunæ medela. Hæc sententia politica est, commendans cupiditatum qualiumcunque moderationem. Et facit beatum; qui aduersis remediū adhibere possit, ne ipsis succumbat. Nam quem res nimium delectauere secūdæ, Mutatæ quatient. Horat. *Parare animo)* Venustè additum est Animo. Ennius in sexto, Sed quid ego hic animo lamentor?

Cum res aduersæ) Cùm desyderatæ fuerint; id est, cùm harū penuria fuerit. *Quas, cum aduersæ sient, p. med. p.)* Quidam adnotans verbo Medeor olim veteres dedisse accusandi casū, citat hunc Terentii locum. Ciceronis seculo in vsu frequētiore datiuus fuit, & nunc etiam dicimus. Huic morbo facilè medebitur mater. His malis præter vnum Cæsarem quis mederi posset?

Hic simul arg.) Per distributionē confirmat. quò 1 sit compos voti, Quia & pecuniam puellæ lenoni dandam accepit, & curis omnibus exemptus est.

Ego) ... opponit & exaggerat suū infortunium, Ipse se ex curis expediuit: ego verò me non possum euoluere, Auget & per ....

Quin) ... collationis à periculo gemino per dilemma. Siue celetur, siue pateat factum meum ero in periculo. Si celabitur, ero in metu perpetuo; si pateat, sequetur ignominia. *Si hoc celetur, in metu)* ... quartum. Nam cùm præposuisset, Si hoc celetur, intulit, Sin patefit. *In probro siem)* Apud patrem scilicet.

Neque) Est notatio afflicti & abiecti animi. Et Ouid. Sollicitæ mētes spéque metúque pauent. A causa cur petat domum, ex aliqua spe obiecta de ducenda. *Ni mihi esset spes ostentata)* Priscianus citans hunc Terentii locum, dicit ni subiunctiuo copulari. *Spes ostensa)* Paulò antè à Geta.

Sed v.) Quærit Getam quem à consiliis habet. Causa, vt consulat de occasione adeundi patrē captanda. In qua phrasi est Hellenismus, ...

ACT. V. SCEN. V.

ARG. Phormio prodit & iactitat quæ per fallacias confecerit in extorquendo à senibus argento. annumeratam esse lenoni pecuniam narrat. & quasi re bene gesta, nunc se curaturum cuticulam dicit. seque egregiè potaturum pollicetur. Nam conuiuia mera creat, quibus vt in otio se dedere possit. dicit se abitionem Sunium facturum ad mercatum, ne ipsum senes sycophantam & liguritorem existiment. deinde Phædriæ causam vicissim cōmēdat Antiphoni: & est quædam præparatio ..., ante futurum cōgressum personarum ... 1 Serui landeles suis technis gaudent. 2 Serui dominorum incommodo cuncta abliguriūt. Iactantis se de re, quæ feliciter successit, mores hæc scena exprimit. Quod non faciendum iubet Plato: sed tum maximè submissè agendum esse, ne animi efferantur. Cicero Tuscul. Iactatio est voluptas gestibus se efferens insolentiùs.

Vers. gen. Iambici ... sine ... tetrametri ....

PHORMIO. ANTIPHO.

1 ſſliſſdp ARGENTVM accépi: trádidi lenóni: ſabdúxi/ mulierem: R. Al. [adauxi].

2 {ſdſiaſſi ſdſ} Curaui propria ĕa Phádria vt ſpotirētur:] nam emiſſa eſt manu. G. [poteretur:]

3 ſiſiadſp * Nunc vna res ſreſtat mihi, quæ étiam' conficiūnda, ótium

4 disbdiſi A' ſénibus ad potândum: vt hábeam: nam áliquot hos ſumam dies.

5 ſiaſſiſp A. Sed Phórmio eſt. quid ais? P. quid! A. * quídnam nunc factûrus Phadria?

6 ſſiiſiſp Quo pacto ſatietâtem amòris ait ſe velle ſúmere?

7 {iſ. ſiſap iſſ} P. Vicíſſim parteis tŭas actûrus eſt. A. quas? P. vt fúgites patrem.

8 {iſbſſi ſ} Te sŭam rogâbit rurſum vt ſágeres, cáuſſam vt' pro ſe díceres:

9 ſſijabſp Nam potatûrus eſt apud me: ergo me ire ſénibus Súnium

10 ſſiſi.p Dicam ad mercâtum ancillulam emptum, quam dudum dixit Geta:

11 ſdſ liſp Ne, cùm hic non videant me, conficere credant argéntum ſuum.

12 {ildſadſi iiſdid} * Sed óſtium concrépuit abs te. A. vidē quis' egrediātur. P. Geta eſt.

Collocatur pecunia extorta ſenibus, quæ repetita poſteà miras Tragœdias excitabit. * L. Paraſiticum ſtudium. R. [mihi etiā reſtat, quæ eſt], ſi bſſdip. vbi [etiam] pro [adhuc] poſitum. * De fratre inquierit. L. Parteis t. act. id eſt, te imitaturus tráſlatum à ſcenicis actionibus. D. Suam, Parté iterum ſubaudiamus & eſt ζεῦγμα à ſuperiore. Al. [ageres cauſam vt]. ' ſit melius reſt res [cauſſa]a. ſequentia. V. Sunium, eſt promōtorium vrbis Atticæ & emporium celeberrimū. Strabo in vi. Solin. iiii. L. Conficere. conſumere. * V. παρασκευή ad proximā ſcenam.

1 *Argentum)* V Iactatoria eſt breuiſsima cum enumeratione quatuor rerum quas effecerit. Celeritati rei ſeruit plurimum ἀσύνδετον.

2 *Propria ea Ph.)* D Virgilius, Connubio iungam ſtabili, propriámque dicabo. *Nam)* V Ratio, quaſi eam liberam fecerit, hoc enim eſt manumittere, vel ex lenonis manu emiſerit. Quæ autem fuerit manumittendi ratio & ritus, Iureconſultorum libri docent. *Emiſſa eſt manu)* B A ſeruitute liberata eſt. Plautus, Non erit tam auarus quin te gratis emittat manu. Terentius in Adelphis ſine ablatiuo Manu dixit,– Haud dubium eſt quin emitti æquum ſiet.

3 *Nunc)* V Egregia & ſeruo digna deliberatio eſt, vt iterum fallat ſenes. Ita ſui ſimilis velut Gnatho ſemper cupit eſſe.

4 *Ad pot.)* Potationes facit fructum laborum, & præmium fallaciarum. Hoc enim genus hominum, vt ventrem expleat, nihil non agit. Quærit & otium, ne ſenes repetendo pecuniam ei negotium faciant.

Quidnam) Collocutio eſt inter hos de mutua opera collocanda. 5

Viciſsim p. t. act. eſt) D Secundum illud quod dictum eſt,– Tradunt operas mutuas. 7

Potaturus eſt ap. me) B Priſcianus de ſupinis primæ coniugationis loquens, Potum quoque inquit, pro Potatum: Virgilius, Et potum paſtas age Tityre. Terentius autem in Phormione perfectè protulit, Nam potaturus apud me eſt. *Ego me)* V Aperit ei aliam fallaciam, qua ſenes velit circumuenire. *Sunium)* B Promontorium eſt, & oppidum Atticæ regionis, cuius in Eunucho etiam meminit, Rus Sunij & quod habeam, & quam longè à mari. 9

Mercatum) V Mercatus & locum & id tempus ſignificat, authore Donato in Adelphis. *Ancillulam)* . Veriſimilem facit abſ̃tionem duabus cauſis. Prior eſt, vt ancillulam emat: Poſterior, vt frugalis eſſe videatur, qui eſt maximè prodigus. 10

ARG. [P] In sequenti scena miro ornatu vehementissimum personarum gaudium exprimit Poeta. Nam Geta mirandum in modum lætabundus Antiphoni præsente Phormione [illegible] narrat, & gratulatur [P] Phanium inuentam esse patrui sui Chremetis filiam. Quod profecto [illegible] Geta, tum Antipho ipse summæ felicitati loco ducendum autumant. [illegible] Phormio [illegible] congratulatur. [V] Est ergo [illegible] & [illegible] cum [illegible] Comica, quomodo [illegible] in statu coniecturali [L] atque hic absoluitur catastrophe Antiphonis. *Theses.* 1 Serui adulatores gratulantur dominis fortunatos successus rerum. 2 Serui sunt exploratores & secretorum rimatores. 3 In rebus prosperis lætamur. [P] Attente quam [illegible] hic Getam, & [illegible] blandissimum adulatorem, & versutissimum auscultatorem [illegible] & secreta clandestine rimantem. [M] atque gaudentis immodicè & exultanti [illegible] lætitia in [illegible] gestum artifex Poeta expressissime depingit. [M] Et rectè quidem [illegible] gaudii. Nam Cicerone teste quarto Tusculanarum. Lætitia est opinio recens boni præsentis, in quo efferri rectum esse videatur. Idem ibidem. Cùm ita mouemur, [illegible] aliquo dulciter id contingit. Nam cum ratione animus mouetur placidè atque constanter, tum illud gaudium dicitur. Cum autem inaniter & effusè animus exultat, tum illa lætitia gestiens vel nimia dici potest. Quam ita diffiniunt, sine ratione elationem animi. *Vers. gen. Trochaici tetrametri catalectici.*

GETA. ANTIPHO. PHORMIO.

[illegible] Exultatio Getæ [illegible] habet ad futuram lætitiam. [illegible] Fortuna dicta est [illegible] fors fortuna [illegible] euentus fortu [illegible] [illegible] & exonerastis, iucundum antitheton ex contrariis.

* O[A] FORTVNA, ô fors fortûna, quăis commoditátibus, [illegible] 1

Quam súbitò hero mĕo Antiphóni ope vestra hunc onerastis diem! [illegible] 2

A. Quidnam hic sibi volt! G. nósque amicos eius exonerâstis metu! [satisfe- satisf] 3

1 *O fortuna*) [V] Orditur ab exclamatione [illegible] lætitia Et fortunam per prosopopœiam, vt deam alloquitur, et hunc euentum se [illegible] acceptum. Fortuna autem est incertus [illegible] Sed fors fortuna prosperum rerum successum notat. Quàm autem fortuna sit rerum omnium regina & domina, quàm [illegible] Comœdiis [illegible] est dictum & explicatum. Plura tamen habet Plinius ad Vespasianum, Crinitus, & Lilius in Syntagmate de fortuna. Vere Menander. [illegible] Prædicat autem beneficia, quæ herus à fortuna acceperit. Totumque exordium ad attentionem facit, [illegible] rei oblatæ exaggeratione. *Fors fortuna*) [L] Aliud Fortuna est, aliud Fors fortuna, nam Fors fortuna, est cuius diem festum colunt, qui sine arte aliqua viuunt. Huius ædes trans Tyberim est. [B] A veteribus dea credita est Fortuna. Hinc Iuuenalis, Te facimus Fortuna deam, cæloque locamus. *Fors fortuna*) Priscianus, Diptota sunt, inquit, quæ duos diuersos casus habent tantùm: vt, Verua, Verubus: nam Veruum in vsu non inuenimus. & Fors Forte. *Fors fortuna*) [M] Id est, bona fortuna, qua adiectione teste Pompeio ex incerta certam reddebant.

2 *Hunc onerastis d.*) [B] Erasmus in commentario de copia verborum sic habet. Verbis [illegible] qui nequeam, quantis gaudiis me tua onerarit epistola. Cur auté sic verear loqui, cum Terentius dixerit Multis commoditatibus oneratum diem! Antitheton est, contraria contrariis opposuit, Onerastis & Exonerastis.

3 *Nosque*) [V] Pulchra est [illegible] cum agnominatione, Onerastis diem commodis, nos exonerastis metu.

4 [Sed ego nunc mihi cesso, qui non húmerum hunc * ónerosſpallio:

G.[Sed mihi nunc cesso, qui non humerū hunc onerero], Hoc e̅ in exonero retulit ad exonerastu] quod est versu proximo.

5 * Atqui hóminem própero inuenire: vt hæc quæ contigerint sciat!

6 A. Num tu intélligis quid hic narret? P. num tu? A. nihil. P. tantúndem ego. Mu. [Intelligi]

7 G. Ad Lenónem hinc ire pergam: ibi nunc sunt. A. heus Geta. G. * hem tibi:

8 Num mirum aut nouū est, reuocári, cursum cùm instituéris! A. Geta. G. Cretius hic admittendus vel [gentium] vostersu?

9 G. [Pergis hercle: tu nunquam tuo ódio vinces me. A. non manes? Al. pergit: hercle nunquam tu. D Potest distingui hi, [Pergis: & coniunctè legi, [hercle tu nunquam odio tuo me vinces].

10 G. * Vapulábis. A. id tibi quidem iam fiet, nisi restitis, vérbero. G. hic versus vel est hypermeter, vel abyciendum verbum [quidem], quod additum videtur. A G. nearius hunc quibus à vrfertu in duos secat hoc modo [G. Vapulabis. Curialis vernula est qui me vocat.] A. Id tibi quidem iam. f. n. r. v. Vernula siue serui curiales dici possunt, qui dominu seruiunt eiusdem curiæ.

11 G. Familiariórem opórtet esse hunc, qui [minitátur] malum. G. [minitat].

12 Sed isne est, quem quæro, an non? ipsus est. P. congrédere actútum. A. quid est?

• L. Vt expeditior sit ad curiendum. D Rectè Pallio quia Palliata fabula est non Togata. • V. Attentio ex rei nouitate. • I. Indignantis, nec tamen agnoscentis. V & hæc festinatio magis intendit attentionē. A consueto contemni reuocationem. Mu [reuocari cursum.] L. Odio. i. odiosa importunitate & molestia. • V. Minantur inuicem verbera. sed Geta in cursu non agnoscit herum. D. [tibi q. Id quod sibi dici audiui, minitatur. Et est conueniens error festinanti.

4 *Sed ego nunc*) Se excitat, vt properet rem nouam hero nuntiare. Festinatio significatur gestu & habitu. Non vult induere, sed tantum ab humeris suspendere, vt ad currendum sit expeditior.

9 *Tuo odio*) Vt deleram susceptum cursum. Antiquis Odium significabat tædium & molestiam. Vnde & hodie pro improba sedulitate vsurpatur.

10 *G. Vapulabis. A. id t. q. i. f. n. r. v. G. Famil op. esse h. q. m. m.*) GO Scenam hanc Trochaicis constare catalecticis versus metientibus clarum est. Quare cum prior ille versus neque Trochaicus esset eius mensuræ, quam Terentiani versus nunquam excedunt, hoc est, cum neque Octon. esset Catalecticus, neque Hypercatalecticus, incidit animo suspicio, loco aliquid esse additum, vel certè detractū: quid id esse posset, eum reperire non possem cogitando, in codicem incidi, vix dignum, qui mihi fidem facere deberet, nisi iudicij ratio accessisset. In eo ita scriptum reperi, G. Vapulabis, Curialis vernula est qui me vocat. A. Id tibi quidē iam fiet, nisi restitis verbero. G. Familiariorem oportet esse hunc qui minitat malum. Quæ lectio propter multas res mihi probatur: versui enim consulitur. & id quod subicit, Familiariorem esse oportet, qui minitat malum, explicatur magis: vocare enim potuit quiuis, vernula etiam, minitare malum (vt locī huius verbo vtar, quo vsos antiquos notatum video à Prisciano) nō nisi qui in eum ius habeat & imperium: vnde in suspicionem venit Geta, herum esse, à quo vocaretur, nō vernulam, quemadmodum initio putabat, cui verbera etiam minitauerat. Id vnum relinquebatur dubium, quid Curialem vernulam dixisset Poëta, cum Curiales hi dicantur, qui curiæ sint eiusdem, cui iámque serui non haberent, neque apud Roma-

Geta maximus assentator. [L] Aptum principium ad tri denuntiationem lætæ.
D. *Controuersia*, ambiguitate.
• B. Attentũ facit.
Al. [*enecas.*]

G. *[O'mnium,] quantum est, qui viuant, hóminum* tſſſ- 13
homo honoratíſſime: G ʌſſbſt :vel tſſ ʌſtv. MU [*Omnium*.]ſſſſdaſp:
Nã ſine controuérſia a diis ſolus diligere A'ntipho. dtſſdt- 14
A. *Ita velim: ſed qui iſtuc credam ita eſſe, mihi di-* bſſtdſ- 15
ci velim.
G. *Satin' eſt? ſi te delibutũ gaúdio reddo?* A. *[enicas.]* aſſſſ- 16
P. *Quin tu hinc pollicitatiónes aufer: & quod fers,* ſdtſſ- 17
cedo. G. *oh,*
Tu quoque hîc áderas Phórmio! P. *áderam: ſed cesſas!* tdſbſſv 18
ſas! G. *áccipe: hem,*

MU. [*dedimus tibi*]. tſd ltſtv.
Narratio planè Comica exponẽ. Catastrophen.

Vt modo argéntum[tibi dédimus] apud forum, rectà tſdvtſv 19
domum
Sumus profécti: intéreà mittit herus me ad vxórem suam. aſadtſv b 20
rem suam.
A. *Quámobrem?* G. *omitto próloqui: nam nihil ad* bcibſ- 21
hanc rem est A'ntipho.

nos, neque apud Græcos. Ea de re duæ animo subibant opiniones, aut legendum, Familiaris vernula est, nam & sequenti, Familiariorem. & versus vtrunque patitur Trochaicus: aut seruos curiales dici posse, qui dominis seruiunt eiusdem curiæ. Populares enim dicuntur etiam serui, qui dominis populi eiusdem seruiunt ita enim sumendum illud puto Actus primi scenæ primæ. Amicus summus meus & popularis Geta. Palliatam enim esse fabulam meminisse debemus, ciuitatemque Atheniensem in δήμους, hoc est, populos diuisam fuisse, quemadmodum hodie est Florentina. Nam putare ideò à Dauo popularem Getam appellatum, quòd essent nationis eiusdem, quod interpreti video placuisse, ignorare est populos fuisse diuersos Getas & Dauos, & seruis nomina dari solita ab eo populo vnde esset quisque. Diuersos autem fuisse populos Strabo libro septimo his verbis testatur. Fuit & alia regionis diuisio ex antiqui permanens temporibus, alios enim Dacos alios Getas appellant. Getas quidem qui ad Pontum in orientem vergunt, Dacos autem qui in oppositum versus Germaniam & ad Istri fontes, quos olim Dauos vocatos esse reor. Ex quo apud Athenienses Dauorum & Getarum nomina seruilia plurimum abundabant. Hoc sanè credibilius est, quàm à Scytharum gente deriuari, quos Daas vocant: longè enim illi ad Hyrcaniam positi sunt, nec ex eo loco Athenas mancipia deportata putandum est. Hæc Strabo. Regio ergo eadem erat & Dauorum, & Getarum, & lingua eadem. quemadmodum pòst paulò scribit idem Strabo. proinde gens eadem, sed in populos varios diuisa: neque protinus eiusdẽ populi dici debent, qui eiusdẽ gentis sunt, & nationis.

• *Omnium*) [V] En tibi insignem adulatorem. Propositio est per comparationem plenis bucci proferenda. Exaggerat autem per macrologiam Honoratissimus & fortunatissimus es. 13

Nam) Amplificatrà deorum dilectione & numero. Tu solus à diis diligeris. 14

Satin' est) Magis facit προσδοκίαν mora & promissione. Delibutum quasi vnctum gaudio. Metaphora ab his, qui balsamis inunguntur, vt ad officia obeunda alacriores reddantur. Ductiur ab inusitato verbo Delibuo, quod est inungo. *Delibutum*) [M] Perfusum, tinctum, & plenum. [L] Imbutum: Ad animum transtulit, quod est corporis. Nam Delibutus, vnctus dicitur. 16

Vt modo arg.) Vide narrationem cœptam vnde opus est. *Vt modo*) [V] Narratio comprobans felicitatem, exponens rem ipsam. Ponitur autem confusè, vt ἡ καταστροφὴ huius negotii manifesta sit ostensio. 19

Mittit h. me ad vx. s.) [D] Conuersus ad Antiphonem hoc dicit. *Ad vxorem suam*) [V] Phanium, vt nuntiem Nausistratam venturam ad ipsam esse. 20

Omitto) Reiectio causæ aduentus. Non vult à narrationis scopo recedere & ἀλλότρια afferre, ne sit prolixior quàm deceat. 21

22 aesbaftu *Vbi in gynæceum ire occipio,* * *puer ad me accúrrit Mida:* G.(vbi prima ; est á superiore versu petat re, ttailu : vel hic versus iambicus acatalecticus est, iij dbilp.)

23 ffdfdt– *Ponè apprehéndit pállio: resúpinat. respício. rogo*

24 abdtaatv *Quámobrem retineat me. ait esse vétitum intro ad heram accédere.*

25 tbffaftv * *Sóphrona modò fratrem huc, inquit, senis introdúxit Chremem.*

26 {affldft- / t} *Eúmque nunc esse intus cum illis: hoc vbi ego audíui,* * *ad fores*

27 ftd.fft– *Suspénso gradu placidè ire perréxi. accéssi. ástiti.*

28 affaftv *Animam compréssi. aurem admoui. ita animum cœpi atténdere,*

29 fffdftv *Hoc modo sermónem captans.* A.* *euge Geta.* G. *hic pulcherrimum*

30 bfbfft– *Fácinus audiui: itaque penè hercle exclamáui gaúdio.*

31 ftdtv P. *Quod?* G. *quódnam arbitrâre?* A. *néscio.* G. *atqui mirificissimum:*

32 aaaflfv * *Pátruus tuus [est pater inuéntus] Phánio vxóri tua.* A. *hem,*

33 {affefftv / aftf} *Quid ais?* G. *cum [éius] consuéuit olim matre in Lemno clánculum.* Mu. [eius]. ^[sed non sonatur versus.

L. Gynæceum. pars ad... m in qua solæ mulieres diuersantur, suauè tamen.
* V. Impeditione ingrederetur cum ... . Est & ... .
* V. A causa ob ingressum Sophronæ cum Chremete.
* V. Elegans ... serui auscultatoris & proditoris, mirificè & magna energia verborum, imaginem clàm auscultantis, exprimens.
* V. Gaudenti est, itaque cum gestu pronuntiandum. Animus præsagit ei aliquid boni.
* Catastrophe periculorum Antiphonis. V. Hic est narrationis scopus, atque adeò totius scenæ: cui reliqua omnia seruiunt.
Mu. [pater inuentus est], ^ quod versui repugnat.
Consueuit honestè dixit.

22 *Vbi in)* Narrauit occasionem adeundi, quia missus ad eam. Addit nunc locum & modum rei nouæ auditæ. *Gynæceum)* M Est secretum mulierum. in quod conclaue non datur viris ingressus tractanti illic muliebria fœminæ. Gyna mulierē significat, gynæceum conclaue mulierculaium.

27 *Suspenso)* V Hæc omnia & ad celandum præsentiam & ad auditionem faciliorem faciunt. Consulatur Arist. sectione vndecima problema. 41. cur retinentes spiritum melius audiamus.

29 *Pulcherrimum)* Auget à re ipsa & difficultate continendi sui. *Pulcherrimum Facinus aud.)* D Huiusmodi locos poëtæ actoribus indulgent: quòd in his actoris est commendatio.

31 *Atqui mirificissimum)* L Laurentius libro primo, Magnificus, honorificus, munificus non ex se gignunt comparatiuos, superlatiuósque, sed ex aliis. quæ in vsu non sunt, ac ne possunt quidem esse, Magnificens, honorificens, munificens. non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior sed magnificentior, honorificentior, munificentior. & in superlatiuo magnificentissimus, honorificentissimus, &c. Mirificus tamen mirificissimus facit.

Patruus tuus) L Propositio, quæ est summa narrationis. Cætera adduntur confirmandi causa. *Patruus t. est p. in. Ph. vx. t.)* D Vt Salustius in primo, Liberis eius auunculus erat.

33 *Cum eius)* V Confirmat de clandestino concubitu.

* V. Eludit à non credibili.
* Studet compendio
Aliás [sese], tacíté

P.* *Sómnium: [utine] hac ignoráret suum patrem!* dissat. dissit 34
G.* *áliquid crédito* ... vel tassat.
Phórmio esse caussa: sed me censén potuisse ómnia 35
Intellégere extra óstium, intus quæ inter sese ipsi égerint! 36

* L. A testimonio.
[Davo. id est, dicã

P.* *Atque hercle ego quoque illã audivi fábulam.* 37
G. *immo étiam dabo*

* L. A signo.

* *Quo magis credas. pátruus intéreà inde huc egréditur foras:* 38
Haud multò pòst cum patre idem récipit se intrò dénuó: 39
Ait utérque tibi potestâtem eius habéndæ se dare: 40

* L. Aliud signum.
V Concludit alia coniectura. Quod ad vocandum Antiphonem sit missus.

* *Dénique ego sum missus, te ut requírer m atque addúcerem.* A. *hem,* 41
Al. requirerent hem sal. eque tem versum. G. sed ad hanc pertinet.

Fecero, pro faciã, eleganter.

Quin ergo? rape me: [quid cessas!] G. *fécero.* A. *ô mi Phórmio* 42
Ma. cessat. A sed versus claudicat.

Mu. [& gaudeo.]

Valĕ. P. *vale Antipho: bene, ita me dii ament, factum: [gaúdeo.]* 43

34 *Aliquid*) Asseueratio est, cum impossibili, non potuit extra ostium omnia audire.
37 *Atque hercle*) A rumore Phormio probat, fuit enim rumor sparsus de amore Chremetis. *Atque h. ego q. ill. aud. f.*) Plautus in Milite glorioso, Nam hoc cognomentum Poetæ esse audiui barbaro. *Immo*) A nomini coniectura tanquam ἀκούσω. Ex ingressu & sermone senum.

ACT. V. SCEN. VII.

ARG. Argumentum huius scenæ, annexum est superiori: quòd hæc disiunctim non legatur nonnulli, imò Riuius arbitratur illud *gaudeo* in fine scenæ proximæ, referendum ad principium huius sequentis: vt sit hæc sententia Gaudeo tantam felicitatem de improuiso esse his datam. V Admiratur autem hic Phormio subitaneam fortunam.[1] & nactus occasionem ex iuuenis Phanio, mutat consilium ludendi senes & ad eam rem se comparat. V Estque præparatio ad futuras turbas. Est ... *Tueses.* 1 Fortunati & improuisi euentus admirationem pariunt. 2 In hoc toti sunt sycophantæ, vt pecuniam vel fraude comparent, vel non reddant. *Versus genus Iambici senarii siue trimetri acat.*

PHORMIO.

G. Phormio hoc secū ipse murmurans ait, quibus ostendit parasiticã

TANTAM *fortûnam de improuiso esse his datam!* 1
Summa eludéndi occásio est mihi nunc senes, 2

1 *Tantam*) V Cum admiratione gratulatur vtrique adolescenti fortunam prosperam inopinatam. *Summa*) Propositio est, Eludendi sunt a senes, Ratio ab occasione inserta est.

Et Phædriæ curam adimere argentáriam,
Ne cuiquam suórum æquálium supplex siet.
Nam idem hoc argéntum ita vt ingratis est datum.] G.[-atum est ingratiis.] & aduerbium est ingratiis.]
His datum erit: hoc quî cogam, re ipsa répperi.
Nunc gestus mihi, voltúsque est capiúndus nouus.
Sed hinc concêdam in angipórtum [hoc] próximum:
Inde hisce osténdam me, vbi erunt egressi foras:
Quò me assimulâram ire ad mercâtum, non eo.

ac sycophanticam malignitatem, quæ nocere non desinit vt sibi prosit.
I. Ingratiis. i. inuitò, aduerbialiter.

R. Priscianus legit [hunc]. nam dicitur & Hoc angiportum.

3 *Et Phædriæ*) A necessario, Quia Phædriæ adimenda est cura de restituenda & colligenda pecunia ab amicis. Quia data erat lenoni, ideò necessariò ab amicis est expetenda. *Curam adim. arg.*) D Varie pro, adimendi occasio est.
4 *Ne cuiquam*) V Ratio ab indecoro & necessario, ne cogatur ab æqualibus petere.
5 *Nam idem*) Concessione fatetur pecuniam esse malè absumptam, per comparationem.
Nunc) A modo. Vult simulare se ductu[7]tum eam ex pacto: & si non dederint, pecuniam datam iustè conseruaturum. Instituit se ad sequens colloquium.
Sed hinc) Quærit commodum locum vbi[8] senes expectet, vt sit occasio apta conueniendi, quod fit in sequenti scena.

ACTVS V. SCENA VIII.

ARG. V Nunc senes argentum repetunt à Phormione. Phormio recusat reddere, & sibi vxorem dari postulat, non tamen ex animo: fit concertatio grauis, sed ridicula. Senes conantur ipsum apprehensum in ius pertrahere, sed is nouam turbā excitans P totū Chremetis factū de altera coniuge Lemni, filiáq; habita aperit. quod Nausistratæ vxori primariæ detegere interminatur, quo medio triginta minas vel inuitis senibus retinere conatur. quod Chremes facilè côcedit, at Demipho vsque renititur, imò Phormioné clamosum deprehendere ambo & abducere moliuntur. C fit itaque lusus suauis. Estque in statu iuridiciali. iuréne repetatur pecunia à Phormione. Quæ côtrouersia & tractatur hic. & in iudiciū venisset. L Hæc contentio erit occasio catastrophes Phædriæ. V *Thesis.* 1 Parasitorū insignis est audacia atque impudentia. 2 Quod parasitis semel in manus venit, nulla ratione extorquetur. 3 Maritus etiam ob peccatum non ita vxorem timeat, vt se virum esse obliuiscatur. 4 Senes etiam pecuniæ studio rixas forenses non fugiunt. M Hominum improborum & sceleratorum mores, qui accepta parua occasione viros optimos & sibi multum dissimiles, grauibus conuitijs, iniurijs vexant, vt id extorqueant quo suæ voluptati gratificentur docet hæc scena. Xenophon in sexto Cyropædiæ. Homo autem laudabilis, qui in vita hac probitatem sectatur, sic se comparare debet, ne hostibus aut inuidis vllam occasionem det cum veritate calumniandi. Et hæc est obtrectatio vitium pessimum & abominabile: quia cùm ex ea re parum sibi ipsi prodesse potest, alterius famam nimio plus corrumpit. P Attende Phormionis parasiti in his duabus scenis sequentibus, imò vsquequaque audacem & exprômptam calliditatem, Chremetis coram vxore citra viri decorum formidinem, Demiphonis per totam fabulam nimiam rerum attentione sollicitudinem.

Vers. gen. Senarij. vt præcedentes: sed quadragesimusquartus videtur hypermeter.

DEMIPHO. PHORMIO, CHREMES.

DIIS *magnas méritò grátias hábeo, atque ago:*
Quando euenêre hæc nobis frater próspere.

Gratiarum actio de secundo rerum euentu.

1 *Diis magnas*) V εὐχαριστικός est. Propositio quod animo fit. est, Diis gratias ago (quod verbis) & habeo.
Quando) Ratio à felici rerum euentu. 4

D. Dilapidet, disperdat. B. Mna, decẽ aureos coronatos valuit. *D. Aposiopesis secunda. L Abrupta oratio interpellatiõe Demiphonis.

Quantùm potest, nunc conueniêndus Phórmio est, fifafi 3
Prius quàm dilápidet nostras triginta minas, {fdsfi f} 4
Vt auferâmus. P. *Demiphônem, si domi est,* ljsfi 5
Visam, * *vt quod.* D. *at nos ad te ibâmus Phórmio.* fiisfi 6
P. *De eâdem hac fortásse caussa!* D. *ita hercle.* P. *crédidi:* {fsijij f} 7

Mu. [veremini,] jffaij.
Iactantia de fide.

Quid ad me ibâtis! ridiculum: an [vérebámini,] {iffa:j illwf} 8
Ne non id fácerem, quod recepissem semel! fdüfp 9
[Heus, heus, quanta mea hac paupértas est, tamen fdiiip 10

G. [Heus, quantacunque hac mea], fidffp. al. [Heus heus, quanta hac mea], ^ tum adhuc ad finem huius versus apponendum, fiaidi. sequens autem sic scandetur, lijifi: vt in [curam] & [vnũ] nihil elidatur: [mihi] verò monosyllabum censeatur. Mu. [Heus, quanta quanta hac mea]; fi:ffp.

Adhuc curâm vnũ hoc quidem, vt mihi esset fides. {iffi:i ifui} 11

Mu. [dixit,]

C. *E'stne ea ita, vt [dixi,] liberâlis?* D. *óppidô.* dffuj 12
P. *I'taque ad vos vénio nuntiâtum Démipho,* adiiti 13
Parâtum me esse: vbi voltis, vxôrem date. ifaifp 14
Nam omneis posthábui mihi res, ita vti par fuit, fidd fp 15
Postquàm tantópere id vos velle ánimum aduórteram. fdfd p 16
D. *At hic dehortâtus est me, ne illam tibi darem.* {ljafdp ijf} 17

Mu. [rumor erit], fddfi.

Nam qui [erit rumor] pópuli, inquit, si id féceris! didffi 18

3 *Quantùm*) Ad curam de repetenda pecunia delabitur. Proponitque, Conueniendus est Phormio. Ratio ab vtili & opportuno, Vt dũ habet, repetam pecuniam.

4 *Dilapidet*) M Dilapidare est bona & substantiam dissipare, corrumpere & nepotum more decoquere.

5 *Demiphonem*) V Ex angiporto ad Demiphonem propero Causam, népe vt quod promisi effectum reddam, & Phanium recipiam, aduentus Demiphonis intercipit.

8 *Quid ad*) Astuté quærit de causa aduentus, & subridens eam per occupationem subiicit, se ferè aturum fidem proponens. *An vereb. non f*) P Frequenter etiam veteres illi duas negatiuas clausulas simul ponũt, & plerunque cum verbis Vereor, Timeo & Metuo.

9 *Quod recepissem f*) D Deest Ad me. vt in Heauront. – Ad me recipio Faciet.

10 *Heus*) V Confirmat ex studio retinendæ fidei, etiam in illa tenuitate. Præ se fert perso nam boni viri & fidem iactitat falsò.

11 *Adhuc curam*) D τῶ ἀρχαϊσμῷ addidit Adhuc: cùm potuisset sine hoc integer sensus esse. *Vt mihi esset fi. es*) a Quanquam me fortuna pauperem fecit, nunquam tamen perfidus vt essem, facere potuit. Fortuna me pauperem fecit fateor, sed pauperem duntaxat, non etiam perfidum. Sic & apud Maronem Sinon ille, – Nec si miserũ Fortuna Sinonem Finxit, vanum etiam, mendacémque improba finget.

12 *E'stne ea*) L Adhuc loquitur de Phanio Chremes, de qua inter ipsos sermo fuerat, priusquam venirent ad parasitum.

13 *Itaque ad*) V Propositio est. Vxorem date. Ratio ab opportuno, quia paratus sum. Est autem tota actio figurata, quia vtrinque dolis luditur & iactatur.

15 *Nam omnes*) Ratio à studio parandi se, ab æquo & à senum voluntate. Quia autem nouit sibi eam non datum iri, ideò simulat se ducturum & astutè vrget vt dent.

17 *At hic*) Recusat dare causam in fratris ἀντέγκλησιν transferens. Non dabo, quia frater dissuadet.

18 *Nam qui*) A turpi vel rumore malo quis sequetur. Repetit auté fratris verba μιμητικῶς.

19 fidssp *Olim cum honéstè pótuit, tum non est data:*
20 dissiap *Nunc víduam extrúdi, turpe est. ferme éadem ómnia,*
21 fsffi *Quæ tute dudum coràm me incusáueras.*
22 ijtifi P. *Satin' supérbè illúditis me!* D. *quî?* P. *rogas!*
23 aijdip *Quia ne álteram quidem illam pótero dúcere:*
24 fidssp *Nam quo redibo ore ad eam, quam contémpserim!*
25 l·dssp C.* *Tum autem Antiphônē video ab sese amittere,*
26 lijdip *Inuitum eam: inque.* D. *tum autem video filium*
27 fsdiip *Inuitum sanè mulierem ab se amíttere.*
28 fsfifi *Sed transi sodes ad forum, atque illud mihi*
29 fsffia fd *Argéntum iubĕ rursum re-scribi Phórmio.*
30 dissici P. *Quod'ne ego perscripsi porrò illis, quibus debui.*
31 dissia D. *Quid ígitur fiet?* P. *si vis mihi vxórem dare,*
32 bilsfp bssi *Quam despondisti, ducam: sin est, vt velis*
33 fsfsfi taldfi *Manêre illam apud te: dos hic maneat, Démipho.*
34 ia **Nam non est æquum me propter vos décipi,*
35 fsfifi aildij *Cum ego vestri honôris caussa repúdium alteri*
36 ijfssp *Remiserim, quæ tantúndem dotis dabat.*

Vafrè retorquet rationes.

•Hæc Demiphoni clanculum suggerit Chremes. [L] & est alia ratio ab iniusto & difficili. *Rescribi*, id est, renumerari, reddi, seu per mensæ scripturam dari. Diuisio color.

Ma.[apud te illam hic dos] . iifdfi.

•Ab æquo & honesto.

19 *Olim cùm)* Confirmatio & expositio rationis per collationem temporis & conditionis, & per *antithesin*. Olim honestè potuit virgo dari. Nunc vidua sine turpitudine inuita non potest eiici.

20 *Ferme)* [L] Addit vim confirmationis ab ipsius Phormionis sententia.

21 *Quæ tut.)* [V] Qui me dicebas iniquè agere quòd Phanium ab Antiphone diuerterem. *Quæ tute d. coràm me inc.)* [D] Noua locutio, Coràm me incusaueras: non, Quæ hîc incusaueras. *Coràm me inc.)* Bellè: vt si quid neget, contra seipsum sentire videatur.

22 *Satin' sup. ill. me!)* En datiuum & accusatiuum casum regit Illudo.

23 *Quia ne)* [V] Ab incommodo suo & à turpi, ob amissionem prioris, ad quam sine rubore non possit redire.

25 *Tum autem)* A difficili & iniquo cur non possit dari ex animo Antiphonis, esset iniquū ab ipso inuito vxorem auellere.

29 *Argentum)* [V] Repetit argentum. *Iube r.)* [D] Quoniam annumerationem pecuniæ antecedit scriptura: rescribere dicebant pro renumerare. Et sic infert, —Næ ego perscripsi porrò illis quibus debui. Hæc est ergo figura in qua secunda de primis significantiā [illegible]. *Iube rescribi)* Per scripturā id est, de mensæ scriptura dari, vnde hodie additur chirographis. Domo ex arca sua, vel ex mensæ scriptura. *Rescribi)* [L] Reddi, renumerari nummum per scripturam mensariorum aut fœneratorum, penes quos viuæ gratia priuatæ pecuniæ erāt. Est autem synecdoche, qua verbum rei sequentis ad significandum id, quod præcessit, transfertur. nam præcedit numeratio pecuniæ, deinde scriptura sequitur, cùm id quod numeratū est, in tabulas refertur. *Rescribi)* [V] Id est, numerari: vel *[illegible]* pro solui. Nam & rescribere est aliquid in tabulas accepti & expensi referre. Iudicat & Seruius in septimo Æneidos Scribere esse dare, Rescribere esse reddere.

Quod'ne.) Ab impossibili, Quia perscripsit aliis, id est, dedit vel expensum retulit. Totus sermo hic à rationibus fœneratorum sumptus est, vt Budæo alicubi placet. Et perscriptores sunt, qui eiusmodi officio inseruiunt. 30
Næ ego perscripsi) [D] Multis per scripturam reddidi, multis dedi. vt apud Virgilium, Deditur hic subito Troiana per agmina rumor.

Si vis) [V] Repetit propositionem, quam diuisione exornat. Duo enim proponit: Aut ducere vxorem vult, aut pecuniam datam retinere. 31

Nam non) Confirmat ab iniquo. Iniquum 34

•L. Imprecatio.
R. Al. [hinc malã] tum; [non el detur, sed corripietur, ajslai, Cr [malam rem] ponitur aduerbialiter.
G. [periclum], diiisp.
•D. Hæc ab vero. que cum clamore dici accipiẽdũ est.

D. *I[s]hinc in malam rem cum istac magnificéntia bssal
Fugitíue: étiam nunc credis te ignorárier, aassp
Aut tua facta ádeó! P. irritor. D. túne hãc dúceres, ddssii
Si tibi data esset! P. fac periculum. D. vt filius dlsasp ist
Cum illa habitet apud te: hoc vestrum consiliũ fuit. dassap
P. Quæso quid narras! D. *quin tu mihi argéntum cedó. ssssb ssss

G. [Immò prima à fin, & vte versu penúlt. sss si. [Imo] vtraque breui, aiiiti

P. Immò verò, tu vxórem cedó. D. in ius ámbula. assss s
P. [In ius!] enimuero si porro esse odiósi pérgitis. sssasp sa
R. Quidam omittunt [In ius!] si remaneat, versus erit hypermeter.
D. Quid fácies? P. egóne! vos me indotátis modò ddissp
Patrocinári fortásse arbitrámini: issss
E'tiam dotátis soleo. C. quid id nostra! P. nihil: asdasp

Apertiùs loquens intercipit.
Epitasis alterius partis in fabula.
•Chremes terretur.

P. Hic quandam noram, cuius vir vxórem. C. hem. ssss ssa
D. quid est?
P. Lemni habuit áliam. C. *nullus sum. P. ex qua dbsssp fíliam

est ipsum decipi. Exponit verò ab honesto & æquo, Vt cum priorem dimiserit, nunc dotis loco habeat hanc pecuniam maximè cum id in ipsorum gratiam fecerit.

37 *I hinc in malam*) Rationibus non potest vincere senex, currit ad conuitia, A vitio eius ipsum refutans. Non mouetur nimium conuitiis Phormio, quia malè sibi conscius est. *I hinc in m. r.*) Terentius hoc dixit, quemadmodum Græci tum ..., tum ... Nunc vulgi sermo in eiusmodi mali indignatione solet ablegare homines ad Orci satellitium. *In malam rem hinc*) Ad coruos abi, Abi in malam rem, in malam crucem, imprecationes sunt, à quibus abstinere discant iuuenes. nihil enim Christianos decent, quibus à spiritu dei per doctorem gentium in epistola ad Ephesios dictum est. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à vobis cum omni malitia. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donantes inuicem, sicut & deus in Christo donauit vobis. Et paulò post, Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. aut turpitudo, aut stultiloquium. aut scurrilitas, quæ ad rẽ non pertinet, sed magis gratiarum actio.

39 *Irritor*) Irritare propriè est prouocare. Tractum à canibus qui prouocati irruunt.

40 *Vt filius*) A consilio Phormionis de Phanio abducenda. Est que in statu coniecturali, cur voluerit ducere, an vt esset coniunx, an verò vt Antiphoni seruaret. Est à iusto, iustè repeto, quia noluisti eam vt vxor esset ducere

42 *Quæso*) Cum admiratione eludendo soluit. *Quin*) Vterque suum minaciter & cum clamore postulat.

43 *In ius*) In iudicium. *In ius amb.*) Ad iudicem eamus scilicet. nam ius, pro loco est. Cicero, Quin te in iure conspicio.

44 *Enimuero si p. esse od. p.*) Vultu iuuandum est, & pronunciatione hoc quod tam minaciter suspenditur. *Enimuero*) Enimuero, principium est aliquid per iracundiam dicturi: vt, Hic tum alius ex alia parte, Enimuero hæc feret, &c. *Odiosi*) Id est, molesti. Nam odium, vt dixi, veteres pro molestia capiebant. *Quid facies?*) Videns eum iuris mentione audita non nihil perterrefieri. ideò acerbè deridés quærit quid sit facturus porrò. cum in iudicio causa casurus sit. *Egone*) A facultate tuendi se, Quia patronus dotatis & indotatis adesse soleo: Ergo & meã causam agam. Verum hic delabitur astutè diffidens causæ, ad aliam euadendi viam, Minatur se facinus Chremetis proditurum vxori. Et factum narrat. Qua re plurimum perterrefit Chremes, & mauult omne æs ipsi condonare, quàm vt furtiuum concubitum vxor resciscat.

45 *Indotatis*) Hoc est, vt Phanio.

47 *Etiam dotatis s.*) Vt Nausistratæ.

49 *Nullus sum*) Perii, mortuus sum. Hyperbolicæ

rbbip *Suscêpit: & eam clàm éducat.* C. * *sepúltus sum.*
G. educat clam.) *sbissp. educere pro educare.*
difsfi P. *Hæc adeò ego illi iam denarrábo.* C. *óbsecro,*
dsfisp *Ne fácias.* P. *oh túne is eras!* D. *vt ludos facit!*
sfdfifi C. *Missum te fácimus.* P. *fábula.* C. *quid vis tibi?*
fdsfsfi *Argéntum quod [habes?condonâmus te.]* P. *aúdio.*
R. Al. [*habet con condonamus te.*] *sine distinctione.*
fijsfal *Quid vos (malum) ergo me sic ludificámini,*
icdsfi *Inépti vestra puerili senténtia!*
dbsfip / ibijd * *Nolo, volo: volo nolo rursum: cedò, cape.*
dsf.ij *Quod dictum, indictū est. quod modò erat ratum, irritum est.*
sfsfi C. * *Quo pacto, aut vnde hæc hic rescíuit?* D. *néscio.*
afiifi *Nisi me dixisse némini id certò scio.*
dddisp C. *Monstri, ita me dii ament, símile.* P. * *iniéci scrúpulum.* D. *hem,*
dsfsp * *Hiccine vt a nobis hoc tantum argénti aúferat*
sfsbi *Tam apértè irridens!émori hercle sátius est:*
asfsfi *A'nimo virili præsentique vt sis, para:*
a sfsfi *Vides tuum peccâtum esse elâtum foras,*
jsfsp *Neque iam id celáre posse te vxórem tuam:*
dsfsfi *Nunc quod ipsa ex aliis auditúra sit Chreme,*
ijjidi *Id nosmet indicáre placabílius est.*

* L. Auxesis hyperbolica desperantis.

R. *vt ludos facit*) id est, vt illudit, & irridet.

Inuectiua in senes. D. *Malum.* aduerbium est interpositę indignationis.

* In inconstantes.

L Mimesis indignātis. *Nolo, volo* · *volo nolo r.* primò singula separatim: deinde simul vtraque pronúncianda sunt.

* Mirantur vnde sciuerit.

* L. Hoc secum parasitus: & est prouerbiale: nā significat sollicitudinē animo iniicere.

* Stomachosè ad lites excitat à necessario, ab honesto, ab vtili.

bolicæ sunt amplificationes in extrema rerū desperatione. Vide quam vir ille vxorē timeat ob fidem matrimonii violatam.

50 *Sepultus sum*) D αὔξησις. nā plus est, quàm Nullus sum.

51 *Hæc adeò e. illi iam d.*) a Interminatur se narraturum vxori de altera coniuge, ex qua Chremes in Lemnō filiam susceperat. *Obtúne*) * locatur in eum, quasi ignorarit eū esse.

53 *Quid vis tibi? Arg. q. h. c. te*) b Vis iterum subaudiendum est, vt sit, Vis argentum quod habes? & est ἀσύνδετον inferendum, Condonamus te. Sic est illud apud Virgilium. Vultis & his mecum pariter considere regnis? Vrbem quam statuo, vestra est. *Condonamus te*) Condono, ablatiuo iunxit: vt in Eunucho, Habeo alia multa, quæ nunc condonabitur. B Condonamus pro remittimus dixisse videtur.

55 *Quid vos*) * Amara μίμησιν senum inconstantiam taxat. Est imago inconstantium hominum eleganti verborū ἀντιθέσει figurata.

56 *Vestra p. s.*) B Quæ sit puerilis sententia, Horatius docet in arte, --Itam, inquit, Colligit, & ponit temerè, & mutatur in horam.

59 *Quo pacto*) v Mussant inter se, admirantes eum resciuisse factum Chremetis.

61 *Monstri*) Res est monstrosa, id esse diuulgatum, quod tam studiosè celauimus. *Inieci scrup.*) Sollicitos reddidi, obieci hoc quod illos mordet, sollicitos & dubios facit. In Adelphis. --Timet, inieci scrupulum homini. *Hem*) Cum indignatione excitat fratrem ad faciendam litem Phormioni. Nolumus ei donare pecuniam. Ratio à quantitate, & ab indigno. Quia etiam deridet nos. Ab impossibili, mauult mori quàm hoc remittere.

64 *Animo virili*) L Accingitur ad vim Demipho, & Chremē hortatur a necessario. *Animo*) v Confirmat eum & iubet esse animo præsenti. estque propositio.

65 *Vides*) A necessario & impossibili, Quia quod vulgatum est, ipsam fugere non poterit.

67 *Nunc quod*) A commodiori & honesto, Faciet ad eam placandam plus, si ex nobis peccatum tantum audiet quàm ex aliis.

* V. Alia ratio, vt facilius Phormionem vlciscantur.
Hæreo, metaphora ab auibus inuiscatis.
* L. Prouerbialis figura, pro, perdita temeritate & audacia.
D. Vt, pro, ne non.
D. Cum, pro, quia.
Aggredimini, perstat in metaphora à gladiatoribus sumpta.
* L. Comminatio.
R. [Ain'] eraaGp. ^ potest [Ain] mono syllabum censeri velut & [fuit], dbaap.
Lautum, id est, purgatum.
* Metaphoræ egregiæ.
Al. [tibi tã], dfiasi.

* *Tum hunc impuratum poterimus nostro modo* fdsfi 69
Vlcisci. P. *at at, nisi mihi prospicio, hæreo:* fibiai 70
Hi * *gladiatorio animo ad me affectant viam.* d'bsfp 71
C. *At vereor, vt placari possit.* D. *bono animo es:* dislfdp 72
Ego redigam vos in gratiam, hoc fretus, Chreme, sf ii 73
Cum [e] medio excessit, vnde hæc suscepta est tibi. { faclfi / iai 74
Al. [e], dusfi.
P. *Itane agitis mecum? satis astutè aggredimini.* sdfdi 75
Ms. mecum agitis?] udsai.
* *Non hercle ex re istius me instigasti Demipho.* { lfcfi / fia 76
[Ain tu,] vbi peregrè tibi quod libitum fuit feceris, { dbaaGp / dbaal 77
Neque huius sis veritus fœminæ primariæ, { iiadi / idii 78
[Quin] nouo modo ei faceres contumeliam: iaaai 79
G. Cretnus hic admittimus. MU [Nouo modo ei quam], iadiij.
Venias [nunc] precibus lautum peccatum tuum! adilsp 80
R. Al. [nunc mihi precibus], vbi sequentia gratia ve [mihi] insertum sit: sed versus quo minus sic legi possit, repugnat.
Hisce ego dictis illam tibi ita * *incensam dabo,* dsdisi 81

69 *Nostro modo Vlcisci*) D Ingenio scilicet.
70 *At at*) V Se quoque vt sibi bene caueat hortatur. Propositio. Prolepsis. Ratio a periculoso, Ne hæreas tanquam auiculæ inuiscatæ, à quibus ducta est metaphora. Alia ratio ab aduersariorum animo, Me enim lacti animo petunt & enectum cupiunt. Sed videtur hæc non serio loqui.
71 *Hi glad. an.*) D Parato ad periculum: hoc est, ita perdito ac temerario, vt non sibi caueant, dum modo vulnerent vt saluti. Auidius alter alterũ sauciare, quam semet tegere. *Gladiatorio an.*) M Confidenti, obstinato. B Prouerbii speciem habet, significans ita tendi ad nocendum alteri, vt id cum proprio etiam periculo tentetur, animo pertinaci, paratóque vel perdere, vel perire. Nam gladiatori composito ad certamen hæc pugnæ proposita sors est, aut occidere si occupauerit, aut occumbere si cessauerit. *Ad me affectant viam*) D Affectant viam plenum: quod nos [illegible]. accedere ad dimicandum est. Bene ergo seruauit translationem a gladiatoribus cœptam.
72 *At vereor*) V Expertus est vxoris suæ iram & acerbitatem ob peccata: ideo veretur, ne de tam grandi flagitio sit datura veniam.
73 *Ego*) A suæ operæ promittit ne. & facilitate reconciliandi ob mortem pellicis, Quia vxores mortua pellice facilius placantur, quàm viua.
74 *De medio excessit*) D Et ad dictum. & ad rationem dicti. Comicum est.
75 *Ajunt agg.*) sigortia. Et propriè Aggredi, accedere ad dimicandum est.

Non hercle) V Quasi dicat, hoc multum nocet Chremeti, quod me ita irritasti, estque animaduersio. *Ex re istius*) B Ex re tua, è republica, in rem tuam, in rem meam perinde significat Latinis, ac si diceret, mihi vel tibi vtile est. 76
Ain' tu? vbi peregrè) D Modò ad Chremetem cum inuentione conuersus est. *Ain tu*) G Acriter minatur Chremeti a modo & verbis, quibus eam velit concitare in ipsum. Amplificat autem factum à libidine eius a persona & dignitate vxoris, a re ipsa vel contumelia, & a precibus, quibus veniam petens, se velit expurgare. Hæc autem eo minatur, vt senes ab actione auertat. 77
Faceres contumel.) Obseruandum est Ciceronis temporibus hanc phrasin minus vsitatam fuisse. Et ipse Cicero in tertia Philippica carpit Antonium, quòd nouo modo sic dixerit. Reperimus tamen Catonem leniorem, & Plautum in Asinaria eandem vsurpasse. 79
Lautum pecc.) D Vt laues, vt maculam. 80
Incensam) Hyperbolica est exaggeratio, & egregiis metaphoris ornata. Vult ita concitare in ipsum, vt ne lachrymis quidem largissime effusis & tanquam guttis è corpore minus (vt Donato videtur) & multis precibus placare eam queat. *Ita incensam dabo*) R Rodolphus Agricola lib. primo Inuentionis Dialecti 81

82 ſſdſſp *Vt ne reſtingas, lácrumis ſi extillâueris,*
83 ηſiſi D.* *Malum, quod iſti dij, deáque omnes duint:*
84 ιιaſſi *Tantáne affectum hóminem quenquam eſſe audácia!*
85 ſſdſſp *Nónne hoc publícitus ſcelus hinc deportárier*
86 ſſaiſi ſſd *In ſolas terras!* C. *in id' redáctus ſum loci,*
87 dſbi dſſid *[Vt quid agam cum illo, néſciam prorſus'.]* D. *ego ſcio:*
88 ſiiſſp *In ius eâmus.* P.* *in ius! huc ſiquid lubet.*
89 ddſaſi D.* *Aſſéquere, ac rétine, dum huc ego ſeruos éuoco.*
90 abxſſx waſſii C. *E'tenim' [néqueo ſolus': accurre huc.]* P. *vna iniúria eſt*

G.[*ſolus nequeo: accurre.*]aſaſſi. Mu.[*ſolu' nequeo accurre huc.*] ^ adſiliz vel[*nequeo*] *ſeuo dy ſilabo.* adſiſi. B *Enim ſolus nequeo accurre huc*]^ *tum in* [*Enim*] *prima ad praecedentem verſum pertinet.* idſſli.

91 ſſiſi *Tecũ.[D.] lege ágito ergo.* P. *áltera eſt tecũ Chreme.*
92 iiaſſp D. *Rape hũc.* P. *itáne ágitis! enimuero voce eſt opus.*
93 ſiũſi *Nauſiſtrata exi.* C. *os ópprime.* D. *impûrum vide,*

• V. Imprecatio grauis cum admiratione & interrogatione indignationis plena, de tanta hominis audacia atque impudentia

D. *Publicitus.* i. publica cura atque conſilio.

B. *Solas.* i. deſertas.

Mu.[*Vt neſciã prorſus quid agã cũ illo*], ſi adi.

• D. Apparet paraſitum niti ad domum Chremetis: ſenes verò ad forũ conari attrahere.

• Vide turbas.

D. *Iniuria.* id eſt. actio iniuriarum ex lege.

Al.[C.]

lecticæ. capite. xxiii. agens de nomine rei. & triplici eius vſu, Alius preterea eſt, inquit, huius loci vſus: cùm tranſlato nomine, deinde ducimus ex re, non quã hoc in loco, ſed quã propriè ſignificat, argumẽtũ. Quale eſt apud Ouidiũ, Quis enim celauerit ignẽ, Lumine qui ſemper proditur ipſe ſuo? Ignẽ pro amore poſuit. Deinde Phormio, Hiſce ego dictis illa tibi tam incenſam dabo, Vt ne reſtinguas lachrymis ſi totus extillaueris. Incenſam pro irata dixit, deinde reliqua ſubiecit velut verè ardentem crederet.

82 *Reſtinguas)* [1] Epitaſis ex metaphora. nam cùm iram ſignificarit, nũc quaſi de vero igne loquitur. *Lacrumis ſi extill.)* D Stillare, eſt guttas emittere ex corpore: Extillare, ipſum corpus guttatim finiri. Ergo quaſi totum in lachrymas cõuerti, & ex toto ſtillare corpore

85 *Nonne)* V A ſupplicio quod meruiſſet tam ſceleratus homo, Vt proſcriberetur & deportaretur in deſertum & ſolum locum vel inſulam, ne illi cum vllo homine conuerſandi copia eſſet.

86 *In ſolas terr.)* D Virg. Paſtorum & ſolis exegit montibus æuum. Et Saluſt. in primo, Solis viis. *In id)* V Ridicula eſt ἔννοια Chremetis timidi. Nam timor animũ conſiliũque adimit.

87 *Ego)* V Animoſior Demipho conſilium ſuggerit, vrget vt in ius vocetur Phormio: ἐπὶ ἀπόρων eſt, inuitus caret pecunia imprudenter elargita.

In ius eamus. D Ad Prætoris ſellam. modò enim locum ſignificat. 88

Aſſequere) V Summa hic eſt ἐπίτασις & turbæ maximæ. Vi in ius pertrahere volunt. Hæc actione fiunt admodum ridicula. 89 *Aſſequere)* L Apparet Phormionem niti ad domum Chremetis, vt conueniat Nauſiſtratam. quare dixit, Huc. ſi quid libet, prouocãs Chremetem, cum ipſe in ius vocaretur.

Etenim ſolus) D Etenim, pro At poſuit: vt turbatũ oſtẽderet. Sic alibi. Etenim non ſinã. 90 *Enim ſolus nequeo)* B Enim pro, At vetus eſt. & præponitur. Terentius, Enim ſolus nequeo. Quidam legunt etenim. *Vna in.)* V Minatur illis actionem iniuriarum.

Lege ag. ergo) D Lege agito dicebatur ei, 91 cuius intentio contemptibilis aduerſatio videbatur. Plaut. in Aul. Lege agito mecum, moleſtus ne ſis, & cœnã coque. *Altera)* Quam feciſti dotatæ vxori.

Itane) V Dum vim patitur, aliud reme- 92 dium quærit, vxorem euocando cui narret peccatum mariti. Eſtque ad proximas rixas præparatio.

Os opprime) B Os opprimere ſignificat 93 obturare & occludere os, nec ſinere loqui.

Mu.[mi], ad[ssp. R.[D. Vel oculũ exclude. P. est], vel P. vel oculum exclude est.] &c. s. etiam si oculum mihi exclusferis: est tamẽ vbi vos vlciscar.

Quantùm valet. P. *Nausistrata, inquam.* C. *non taces!* 94

P. *Táceam!* C. *[nisi] séquitur, pugnos in ventrem ingere.* 95

*[*P. *Vel óculum excúlpe. est.] vbi vos [vlciscar, locus.]* 96

Bembus. [vlciscar probé.

94 *Quantùm valet)* V Vel clamando, vt fit ἀπὸ ἀνάγκης, vel etiam robore reluctando.

95 *Pugnos in vent. ing.)* D Vrbanè in ventrẽ, quasi parasito An ventrem, totum parasitum dicit? vt Lucil. in secundo, Viuite lurcones, comedones, viuite ventres. An simpliciter, quia qui resistit, ne sequatur trahentem collo obtorto, repandum se facit, & ventrem proiicit, cùm autem in ventre feritur: curuatur, & sequitur. B Erasmus. Pugnos. inquit. plagas ipsas vocat. Ventres autem dicebantur homines edaces, ventri atque abdomini seruiẽtes. V Pugnos impingito. Græcis esset κὲξ ἐντεῦθε. Vocat & vrbanè Ventrem, quod Donatus de toto parasito dictũ putat. Est enim Parasitus γαστὴρ, edax, venter, & abdomini seruiens. Vnde & prouerbium extat. Ventres.

96 *Vel oc. exc.)* B Vel pro Etiam posuit: vt In Eunucho, .. Vel rex semper maximas Mihi gratias agebat. *Oculum exclude* V similis est Plautini ensis in Pseudulo. Oculũ excludito. Idem exoculare dicit Græcè, vt apud Aristophanem ἐξομματῶσαι.

ACTVS V. SCEN. IX.

ARG D Hic, velut controuersia est in qua reus fit maritus malæ tractationis: & est status qualitatis venialis. P Chremes adulterij reus. Nausistratæ vxori à Phormione V proditus, ab ea pessimè audit: quæ concitatiùs in eum inuehitur, P eùmque grauiter obiurgat. vnde Phormio magnopere exultat, tam egregiam se nactum esse de senibus vltionem. Tum deinde Demipho pro Chremete & intercedit & precatur obnixè, vt vxor ipsi crimen condonet. Tum comperto Phædriæ amore V ita hæ turbæ consilescunt, vt & Phædriæ ignoscatur, P atque ipse contentionis parentum suorum sedandæ arbiter constituatur. B ea enim neque se ignoscere dicit, neque promittere quicquam, sed filij iudicio permittere omnia. V Eritque hic omnium periculorum catastrophe. P Postremò quò singula in calce iucundiùs claudantur, parasitus Phormio suopte ingenio ad cœnam se quoque vocaturam esse Nausistratam animaduertit. Attende autem hic à Poëta habitum, gestum, vultũ, & affectum personarum mirificè expressum & obseruatum. V *Theses.* 1 Malè sibi conscij tanquam peccatores obstupescunt Et hic dictum est iurisconsultorum. Tacet. consentire videtur. Agitur enim adulterij Chremes reus à Phormione Est igitur huius oratio iudicia. 2 Magna fit controuersia inter vxorem honestam & maritum mœchum. Est enim coniugium dispar, & infidele. 3 Vinum nihil moderabile suadet. Est enim Pythagoræ ebrietas μανίας μελέτη. & huc quadrat illud Platonis, quo & senem & inebriatũ bis puerum fieri asseruit. 4 Amor meretricius est fundi calamitas, ἀσωτεία. 5 Senilis vxor impuro marito est contẽptissima. 6 Factum nequit fieri infectum. 7 Verè resipiscenti venia danda est. M Raram inter coniugatos pacem & concordiam, sed perpetuas lites & iurgia nimis quàm sæpe esse docetur hac scena. Nam vt inquit Iuuenalis, Semper habet lites alternáque iurgia lectus, In quo nupta iacet, minimum dormitur in illo. Et Ouidius. Dos est vxoria lites. Sextius dicere solebat testante Seneca. Qui non litigat, cœlebs est. Hæc in Xantippe Socrates prudentissimus expertus est: & docuit fieri non posse, quin vxores cum maritis litigent.

Versuum genera Vnus & viginti primi senarij, vt præcedentes Reliqui trochaici tetrametri catalectici, excepto vltimo dimetro iambico acatalectico. & fortasse tricesimosexto, quia si vulgata lectio retineatur) erit iambicum tetrametrum acatalectum.

NAVSISTRATA. CHREMES. PHORMIO. DEMIPHO.

1 {fixffi / ffi} QVIS] nóminat me? C. hem. N. quid' istuc turbæ est óbsecro — Mu.[Qui]. — Audiens clamorẽ Phormionis vocẽ hæc dicit.

2 {vfdfij / ffiad} Mi vir? P. hem, quid nunc[obticuisti?] N. quis hic homo est? — Mu..Al[obstupuisti?] — G.In[hem']h vim habet consonantis. sic versus non admittitur.

3 dfddfp Non mihi respóndes? P.[hícine vt tibi respóndeat,] — Mu.[hiccine vt respondeat?]dffifp. — G.[hicine]prima corrupta, vt in primitiuo, hic].

4 {dfxffp / dfd} Qui hercle vbi sit, nescit! C. caue[isti quicquam crédu(a)s.]

R.[Creduas]pro credas. aliàs[credas.]sed versus non cõstat. G[quicquam isti creduas.]dfdffp. Mu[creduas.] — *Physicè. Verg. Gelidúque coit formidine sanguis.

5 {eiffii / a} P. Abi: tange: *si non totus friget, me[énica.] — L.Friget. metu scilicet & pauore. Al.[eneca.]

6 {aixffi / aif} C. Nihil est. N. quid ergo est? quid' istic narrat? P. iam scies: — Vide timorẽ Chremetis.

7 ffbif Auscúlta. C. pergin' crédere! N. quid ego óbsecro

8 {ffcffp / ffi} Huic credam, qui nihil dixit! P. delirat miser — Gl. Al.[Egon'], aaffai. Mu[Ego], baffai.

9 ljdffi Timóre. N. non pol témerè est, quòd tu tam times.

10 vaffai C.[Egóne]timeo! P. *rectè sanè, quandò nihil times, — *Ironicôs stomachosè.

1 *Quis me n.*) ^v Occasio est colloquii & cõgressus in exordio. Vocabatur enim à Phormione nominatim. & hic trepidantis & metuentis propter malam conscientiam sex signa coniecturalia, atque notationes adsunt: quarum prima est, cum perturbatus hem dicit. Vox enim est obstupescentis. Itaque præsentem vxor viderat turbam admirans. Altera est taciturnitas ex conscientia perturbatissima nata, ceu stuporis causa. Tertia, mentis est & animi cõfusio tanta, vt locum, quo sit, nesciat ipse, propter cordis constrictionem & debilitatem. Quarta est, ex totius corporis frigore. Metu enim malæ conscientiæ horrescunt: Virgilius, -- Mihi frigidus horror Membra quatit, &c. Pili quoque inhorrent, cum ex frigore meatus cordis & calori. comprimuntur. Quinta est delirium Siquidem in corpore metus gignit linguæ titubationem & hæsitantiam ignauiam propter sanguinis maximè inopiam. in facie pallorem. Calor enim ad inferiora concedit, atque sic metus crescit. Qua de causa fit, vt aluus trepidantibus ferè soluatur: & ab Homero verè dictum fuisse de ignauo, Cor huius ad calcaneum decidisse. Verùm in animo opera metus, sunt cogitationum & consiliorũ perturbatio & confusio in tanta animi angustia & cordis magna compressione. Sexta est, stupor & linguæ hæsitantiá, cui particula At magnopere inseruit. Huc afferendæ sunt sententiæ Græcorum de mala conscientia, eiusdémque effectis. Nam Pythagoræ vel audacissimus, sed malè cõscius est timidissimus, [illegible] Veluti si quis furto deprehensus fuerit, mox obstupescit vel eloquentissimus. de quo sic Euripides: [illegible] Rectè igitur rectam conscientiã Bias pronuntiauit esse [illegible] sicut Periander [illegible], cùm ab omnibus curis & animi angustia liber fit. Quarè Socrati viuere tranquillimè videntur [illegible], cùm nullius absurditatis sibi sunt concii. Est enim facinerosa conscientia velut vlcus in corpore, cùm pœnitentiam in anima perpetuò lancinantem & peruellentem relinquat. Latinorum quoque sunt grauissimæ sententiæ in literis tã sacris quàm prophanis, quæ tanquam notissimæ hoc loci relinquendæ sunt. Porrò dici nequit, quanta astutia subinde magis atque magis senẽ malè sibi conscium parasitus exagitet.

8 *Delirat miser Timore*) ^b Grauiter vtrunque: & Delirat, & Timore. nam deliratio, senectuti conuenit: timor, conscientiæ.

10 *Rectè sane*) ^v Est ironica [illegible], & causam naturalem habet ex ipso affectu. Quod

Et hoc nihil est, quod ego dico: tu narra. D. *scelus,* {labafp iaai 11

•Blandè. [L] Irrisio in Demiphonem.

Tibi narres! P. *eho tu, factum est abs te sédulò* abissi 12

Pro fratre. N. *mi vir non mihi narras!* C. *at.* N. sisasp 13

quid at?

C. *Non opus est dicto.* P. *tibi quidem: at scito huic* dsdiss 14

opus est.

•Interrumpit vterque narrationem Phormionis.

•L Hoc ad Demiphonem

In Lemno. C. *hem, quid ais!* D. *non taces!* P. *clam* sdssis 15

te. C. *hei mihi.*

•Exclamatio cum stomacho.

P. Vxòrem duxit. N. *mi homo, dij mélius duint.* ssdiai 16

P. Sic factum est. N. *péry mísera.* P. *& inde filiam* sddaap 17

• V. Asseueratione …

Suscêpit iam vna, dum tu dormis. C. *quid ágimus!* sssdp 18

•Amplificatio digna muliere.

N. *Prò dij immortáles fácinus indignum, & malũ.* ssdisp 19

L. F *ut senes*, l. fulgent: inuidiosè dictum in Chremetem

P. *Hoc actum est.* N. *an quicquam hódie est factum indignius!* ssassp 20

Qui mihi, vbi ad vxóres ventũ est, tũ fiunt senes. {dssssi r 21

Appello. scilicet vt testem.

Démipho te appéllo: nã me cum hoc (ipso) distêdet loqui: dssssi- 22

G. *Aldinus codex omittit (ipso), sed perperam: sic paulo post (minuerat).*

Al. (Haccine).

C (*Hac illa*) A *tum ex illa soluendum al terum l.*

(Hácine) erãt itiónes crebræ, & mansiónes diútinæ ddsssb- 23

Lemni! háccine erat, quæ nostros fructus (minuêbat) vilitas! sassdd- 24

sibi bene conscius esset, & nihil timeret, facti quoque expositio nulla esset, atq; trepidatio. Quapropter vrget, vt ipse facinorosiùs exponat.

Scelus) Frater indecorum esse censet, vt
11 quis sui sceleris narrator esset, sed mox scomma huic non sine eclipsi regeritur.

14 *Tibi q.)* Concessione diluit, Tibi nimirum flagitioso opus non est.

15 *In L.)* ... Locus est, In Lemno. Modus est, cùm ait, Clam te vxorẽ duxit. Factum, Ex ea sustulit vnicam filiam. Occasio est. Dum dormit, id est, secura est. Hæc autẽ interrumpitur nunc per Chremetem, cùm stupidus occlamat, Hem quid ais: nunc per Demiphonem comminantem. Non taces? nunc per votum Nausistratæ, & eius ...

16 *Mi homo, d. m.)* D Quærit Probus, an matrona tam familiariter Mi homo rectè dicat alieno: sed frustra. nam fœminarum oratio, etsi non blanditur, blanda est.

18 *Quid agimus!)* Facete dictum. V Desperationis est, cum nullus subterfugiẽdi criminis locus sit reliquus.

19 *Pro dij)* Exclamatione ... per interrogationem proponit Chremetis factum esse indignissimum. & est oratiuncula ... Exaggerando autem propositio repetitur.

Qui mihi) Confirmat a verisimili. Nam 21
amatores senes apud vxores suas nulli sunt, & senectutem veluti morbũ causantes. Verum Mihi inuidiose dictum est, & hic non personam notat, sed stomachum & indignationem. D Eleganter insertum Mihi. vt in Heaut. Is mihi vbi adbibit plus paulò, sua quæ narrat facinora! L Et in Andria. Ex ara hinc sume verbenas tibi. ergo aduerbiũ est hoc loco, non pronomen. *Ad vx. v. est, t. fiunt s.)* L Eleganter Fieri dixit. Et generaliter inuidiosiùs, quàm si vnũ accusaret senem. B Numerum in tertia persona inuidiæ causa mutauit, cum de vno Chremete loqueretur.

Demipho te a.) V ... est ad Demi- 22
phonem, ciúsque causam pro decoro τῆς ... subiunxit.

Haccine) A signis asserit tribus. Primum 23
est crebra peregrinatio in Lemnum. Alterum est in mansionibus Lemniis. Vltimum rei familiaris est contemptus & detrimentum. Repetitione quoque, interrogatione, & congerie amplificat. *Haccine er. a. cr.)* B Linacer legit *Haccine* vt sit neutrum pro fœminino per

enel

25 auſſa:– D.* *Ego Nauſiſtrata eſſe in hac re culpam[méritam] non nego:* *Al.[meritum]*

26 atiitſt– *Sed ea, quæ ſit ignoſcénda.* P.* VERBA FIVNT MORTVO.

27 {dttoſt– dttſ} D.* *Nam neque (negligéntia tŭa, neque id ódio) fécit tuo,*

28 ttaſſdtu *Vinoléntus,* ferè abhinc annos quíndecim, muliérculam*

29 {ttſſaſtu ſ} *E am compréſſit, vnde hæc nata eſt: neque pòſt illam vnquam áttigit.*

30 abdasſt• *Ea morte óbijt: è médio ábijt: [qui ſit in re hac ſcrúpulus!]*

31 atbbadt– * *Quámobrem te oro, vt áliaſtua facta ſunt, æquo animo hoc feras.* *Si crituus non admutitur, legendum [ſunt tua facta]. & in [animo nihil eludendum.* atbdſbt– *Mu[facta tua ſunt]* atbtadt–.

• D. Qualitas venialis à cõceſſione.
• D. Non eſt paſſus paraſitus, vt totam ſententiam ſenex explicaret. M Mortuo verba facere, eſt in vanum verba ſpargere.
Mn. negligentia tua, neque odio] dttobſt vel dttſbſt.
• L. Purgatio ab ebrietate. qui locus tum imprudétiæ, tũ neceſſitatis.
• D. A tempore defenſio.
R. Al. [qui ſit in re hac ſcrupulus,] pronuntiatiue. al. [qui ſiet in re hac ſcrupulus.] abdadſtv.
• Oratoria deprecatio.

enallagen. Sic in Eunucho, –Continuò hæc adornant vt lauet. In eadem fabula, –Ego quoque vna pereo, quod mihi eſt charius. pro, qui mihi charior ſum. Verg. de captis, Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda.
25 *Ego Nauſ. eſſe hac in re c. m. n. n.)* Qualitas venialis eſt, à conceſſa actione. factum non negatur, ſed cauſa facti: fratrem defendit, rei, non homini cauſam dãdo. *Ego Nauſ.)* V Deprecatoria eſt, aliàs ἀξιωματικὰ. Nam pro Chremete flagitioſo apud Nauſiſtratam precando intercedit. atque eſt in ſtatu veniali. & primò conceſsione criminis vtitur, quod deprecari conatur. Eſt quidẽ culpa, attamen ignoſcẽda.
26 *Verba)* Prouerbiale, quoties fruſtra verba fiunt. Paraſitus autem nondum ſenem vrgere ceſſat. *Verba fiunt m.)* B In eum dici ſolet, qui verba facit non audienti, fruſtráque loquitur. Plautus, Mortuo verba nunc facio. natum adagium à ridicula conſuetudine veterum, qui vita defunctos ter voce ciebant. vnde & conclamati dicebantur. Eandem vim habent, Surdo canis, Surdo fabulam narras.
27 *Nam neque negl. t. neque odio id fecit tuo)* D Locus in hac cauſa principalis eſt ἀπὸ τοῦ αἰτίου, & ideò in duo diuiſit, nec negligẽtia circa te. nec odio inquit factum. Præterea & [illegible] addidit defenſionem, Vinolentus, ferè abhinc annos quindecim, muliérculam, &c. ab ætate eius, à tempore criminis, à diminutione contemptúque pellicis, ab euentu, ab animo facientis: quòd mortua eſt. Poſtremò & à precibus ἐπίλογον fecit, admonens illam oratoriã manſuetudinis ſuæ. *Nam neque)* V Impulſio transfertur & aliò deriuatur. Factum quidem non ex odio, non ex negligentia, ſed ex temulentia: cuius eſt hic occupata narratiuncula, cuius cauſa eſt vinum, quod igni confertur apud Poëtas. Sic & filius ſeſe expurgat apud Euripidem. [Greek illegible] Atque expurgando ſeſe peccaſſe inſcium & inuitum, ſed à vino impulſum. Verum eſt illud Menandri, cui videtur parum ſapere temulentus, [Greek illegible] Neque malè ille cecinit, vt vinum ſit peccandi cauſa, [Greek illegible] Deinde in hac narratiuncula eſt factum, vtpote vitium puellæ illatum. & purgatione præſtituit, modò tempus, quum quindecim anni poſt agnitam præterierant: modò continentia. Nãne illam, quam credit eſſe pellicem, quidem attigit: modò mors: Itaque nullus eſt ſcrupulus. *Negligentia tua)* Minùs vſitatè dictum, ac præter cõſuetudinẽ. Aliàs enim eſſet Negligẽtia tui.
Vinolentus) O Ab imprudentia defenſio. 28
Ferè abh. annos q.) B Ab ætate. A tempore criminis. cùm dicit, Neq. pòſt illã vnquã attigit.
Eam compr.) B Bene dixit Compreſſit: 29 quod interdum eſt non amoris, ſed iniuriæ. *Neque poſt ill. vnq. att.)* Ita facti pœnituit. Hic locus ἀπὸ τοῦ ἐκβάντος eſt. id eſt, ab eo quod ſecutum eſt. faciliùs enim ignoſcitur non vltra peccaturis.
Quamobrem) V Epilogus eſt deprecatio- 31

•A coniecturis.
•D.Modeste & grauiter.

R.[hic]vel potius [hac], accipitùrque hoc loco rò [hic] pro aduerbio temporis nō loci, ᴬ aſiauib. & [mihi]facio ma o,yl labo.ſlaiiſtv. ᴸ Quid mihi affers nunc. aſatſiio. vel ſſatiliiv] Mu.[Quid mihi afferſ,quamob re &c. uſtiſtv.
•Inſultat Chremeti tanquam iam mortuo.
•Iactantia de malè actis.
•V.Pergit accuſare maritum tā ab honeſto . quia eſt extra noxā.& nunquam commeruit quàm ab vxoris officio. quæ mariti ſtudioſiſſima fuit.

N. *Quid ego æquo ánimo!cúpio miſera in hac re iam deſúngier.* aabbEv 32

* *Sed quid ſperem!ætâte porrò minùs peccatûrum putem!* { ſſcſſbv ſſua 33

Iam tum erat ſenex, *ſenéctus ſi verecúndos facit.* ttriſiiv 34

An mea forma,atque ætas nunc magis expetēnda eſt Démipho! dſidct.- 35

Quid mihi[nunc] affers, quámobrem expéctem, aut ſperem porro non fore! dſdiſſp 36

P. * *Exéquias Chreméti:quibus eſt cómmodum ire, [iam]tempus eſt.* dtſatar– 37 *Si cretuus non recitatur.* ᶜ*[iam]eſt extra metru*,dtſattt. Mu.[hem].dtiatſt-.

Sic dabo: *[age nunc,age,] Phormiónem qui volet, laceſſito.* { taaſttt- iaat 38 *Hic poteſt cenſeri iambicus ac at.*diaiſiij. Mu[age,age nunc.]datſtt-.

Faxo tali eum mactâtum,atque hic eſt,infortúnio, tſſſtt- 39

Rédeat ſanè in grátiam:iam ſupplicij ſatis eſt mihi: ſſſddc- 40

[Hac habet]ei quod,dum viuat,vſque ad aurem obgánniat. tſſtt.v 41 *Al.[Habet hac].ᶜ ſed verſus non conſtat.*

N. * *[At]meo mérito* ᶜ*redo!quid ego nūc commémorem Démipho* tdſuſat- 42 *R. Al.[An.]al.[At meo merito creao.]pronuntiatue:vt ſit ὑποφορὰ cui ſtatim ἀνθυποφορὰ ſubijciatur. quid ego]&c. re [credo]hic ad iteratias facit.*

Singilâtim quâlis in [iſtum] fúerim! *D.* *noui æquè ómnia* ſſdſaſtv 43 *R. Al.[nunc].ᴬ tum e nō eliatur in [æque,] ſſddiltv.*

nis,& conſuetam facilitatem ignoſcendi non omittit.

32 *Quid ego)* ἀποσιώπησις.Negat ſe æquo animo poſſe ferre, vt quæ mortem ſibi expetat. *Deſiungier)* ᴰ Deſungi,deſinere.ᴮ Deſungi eſt explicati negotio aliquo aut moleſtia, & finem rei imponere.Liuius, Defuncta morbis corpora ſalubriora eſſe cœpère.

33 *Sed quid ſp.)* ᵛ A ſpe inutili propter tres cauſas.Prima eſt à ſenectute mariti,cuius etſi eſſet minùs peccare, ſed nunc multò improbior eſt . Cato ad ſenem improbæ vitæ dixit, Quid eſt quod ſenectuti morboſæ , multáque mala habenti , etiam tuæ improbitatis dedecus adijcias?Sunt enim ſenes enerues & languidi,quibus cum amant , nihil eſt ſtolidius. Altera eſt cauſa,quia nunc deformis ſum.Vltima,quia ſenio confecta ſum,Itaque nō ſum expetenda. Concluſio , Proinde nihil ſpei eſt reliquum. *Ætate p.m.p.p.)* ᴰ Quia dixit, Abhinc annos quindecim.

Quid mihi n.aff.) Callidiùs via eſt ad vituperationem,conuerſo ad ipſum defenſoré mariti.de qua vi cōtradictionis exultat paraſitus, tanquā confecto mortuóque aduerſario ſuo.

Exequias Chr.) ᴸ Inſultatio in Chremetē. 37 Exequias, ſubaudi Facio. nam antè Mortuum dixit,nunc effert. *Exequias)* ᵛ A ſigno colligit non ſine ſcommate cùm tantopere Chremes palleat,moribūdo igitur ſimilis eſt. *Exequias Chr.)* ᴰ Bono ordine:primò,--Delitat miſer Timore :pòſt, --Verba ſunt mortuo:ad vltimū,Exequias Chremeti.delitat . moritur, effertur.

Age nunc) ᵛ Iactantia eſt paraſitica de 38 vltionis feliciori ſucceſſu:& comminatio additur,Ne quis porrò laceſſat.Facilitatis verò nota eſt ex præſenti facto atque exemplo nō ita contemnendo. *Age nunc,age,Ph.qui v.l.)* ᴰ Virgilius , D. generémque Neoptolemum narrare memento.

Mactatum) ᴸ Metaphorica auxeſis pro, 39 affectum,vel afflictum.

Obganniat) ᴮ Obgannire eſt,in aurem ſecretò loqui,& veluti obmurmurare. 41

An meo m.) ᴸ Occupatio quæ ſoluitur 42 à pari.

44 {farssat / sasbsat} *Tecū.* N. *[méritóne hoc meo] videtur factum?* D. *mínimè géntium:*

Mu. [meritōn' meo hoc,] fit iambicus acat. iaindip.

45 ßßaß– *Verùm quandò iam accusándo fieri infectum non potest,*

46 ßßßv ** Ignósce: orat: cōfitêtur: purgat: quid vis ámplius!*

* L. Deprecatio à persona. ᴰ Verba venialis status sunt, *Ignosce, &c. &c. sistitur.*

47 {Cxsaat / as} P. ** Enimuero priùs quam hæc dat véniam, mihi prospiciam & Phædriæ.*

* V. Parasitus sibi caui artis suæ memor.

48 ßaßar– *Heus Nausistrata priùs, quàm huic respóndes témerè: audi.* N. *quid est?*

Mu. [ab isto per fallaciam], dußst..

49 bßßat– P. *Ego minas triginta [per falláciam] ab illo ábstuli:*

50 {axsdßtv / ts} *Eas dedi tuo gnato: is pro sua amica lenóni dedit.*

Gnato, Phædriæ scilicet.

51 daßbsv C. *Hem, quid ais!* N. ** [adeón'] hoc indignum tibi videtur filius*

G. [adeó], dbßßstv. *Mu. [adeone indignum], dußßst..*

52 bsbtßs– *Homo adoléscens [si] habet vnam amicam, tu vxóres duas!* *Mu. [vnam si habet], bßßbßs–.*

* Excusat filii amorem, à maiori.

53 {atßßt– / t} *Nihil pudére! quo ore illum obiurgábis! respónde mihi.*

54 {btßast– / btßr} D. *[Fáciet vt voles.* N. *immo] vt iam scias meam senténtiam,*

Go. [Vt voles faciet] ...; vbe [et imovt ...].

Filium iudicē constituit

55 atatsat– ** Neque ego ignósco, neque promitto quicquam: neque respóndeo*

* Durinscula est Nausistrata.

56 {6sasaßt / s} *Priùs, quàm gnatum [vídeo:] eius iudício permitto ómnia.*

G. [videro], 6sxsaßtv: vel sic, tßtsaltv, vt [prius] &c. [eius] mo..., ... censeantur.

57 {asaaaßv / t} *[Quod is iubébit,]fáciam.* P. *múlier sápiēs es Nausistrata.* *Mu. [Quod iubebit], ...aaaßt]. tum reycitur [u] in præcedentem versum.*

à patri. antè non profuerunt merita, ergo nunc deinceps proderunt!

44 *Minimè gent.)* ᵛ Purgat deprecando à necessitate, quia actum nequit fieri infectum

45 *Fieri inf. n. p.)* ᴮ Nihil hac sententia vulgatius est, (Quod factum est, infectum fieri nō potest. Citatur ex Agathonis Tragœdiis ab Aristotele, libro moralium Eudemiorū quinto, ... id est, Etenim illud vnum ipsi negatum est & deo, vt infecta reddat, facta quæ fuerint semel.

46 *Ignosce)* ᵛ Peroratio est, in qua status venialis præcipui loci colliguntur.

49 *Ego)* ᴰ Beneficii est ... ne cœna propter huius memoriam excludatur.

51 *Adeón')* ᵛ Reprehendit maritum grauiùs per collationem, filio quidem id liceret: à vita, quia filius est cœlebs: ab humanitate, quia homo, à quo nihil humani alienum est: ab ætatis decoro, quia adolescens est: & ab affectione, quia non vult esse ..., (Id enim Zelotypiam non parum inflammat) sed ..., aut vnius amicæ amator. Itaque ab honesto non facilè potest redargui.

Tu vxores duas!) ᴮ Erasmus in secundo sa de Copia Commentario, vbi dicit improbè fieri à parentibus qui sæuiunt in liberos delinquêtes, cùm ipsi senes peccent grauiora, Nónne rectè citabitur, inquit, modò dicta Nausistrata loquens hoc pacto, Adeón' hoc indignum tibi videtur?

55 *Neque ego)* ᵛ Durior est æquo in maritū vxor, quæ filio plus attribuit quam marito, & id decorum mulieris efflagitat.

*Catastrophe. ᵛAd spectatores hæc dicit gloriabundus.
R. Al. omittitur [tu] & [Phormio] transfertur in sequentem versum, sed perperã.
Pollicetur operam suam.

N. [*Satis tibi est?*] P. **immo verò pulchrè discêdo*ᵃ, *& probè*, { assist- b 58
G. Vel lege [*Estne tibi satis?*] dbssst-. ᴹᵘ [*Satin. id est tibi?*] btcssst-.

Et præter spem. N. *tu tŭum nomen dic quod*ᶜ *est.* P. { ssr- ssst *mihine! Phórmio,* 59

Vestra fămília hercle amícus, & tŭo summus Phǽdria. { sbtast- sbtts 60

N. *Phórmio, at ego ecástor posthac tibi, quod pótero,* tassaat- *& quæ voles,* 61

Fáciámque, & dicam. P. *benígnè dicis.* N. *pol méritum est tuum.* assšdu 62

P. *Vin' primùm hódie fácere, quòd ego gaúdeam* sabbistu *Nausístrata?* 63

Dictũ in inuidos.
Potest [. Et] à superiore versu pendere.
traabst.
Al. [quod].
*L. Faceta & parasitica optio.

Et [quo] tŭo viro óculi dóleant? N. *cúpio.* P. * *me ad* { saaabst st *cœnam voca.* 64

N. *Pol verò voco.* P. *eâmus intrò hinc.* N. *fiat. sed vbi est Phǽdria* sdtssatu 65

Iudex noster? P. *iam hîc faxo áderit. Vos valête, & plaúdite.* ssatstu 66

CALLIO'PIVS RECE'NSVI. diij 67

58 *Pulchrè discedo*) ᴸ Nempe optata consecutus. !

59 *Tu r. n. dic*) ᴰ Bene Tu pronomine vtitur: quia non habet nomen. Nam potentiorũ blandimentum circa inferiores hoc fuit, vt nomina eorum quærerent: & cùm audissent, ipsis nominibus eos compellarent statim. Tale est in Adelphis, -Qui vocare? G. Geta. D. Geta, hominem maxumi Pretii, &c.

60 *Vestra fam. h. am.*) Hoc propter Antiphonis amicitiam dixit. *Et tuo s. Ph.*) Amicus. iterum subaudiendum.

61 *At ego*) ᵛ Iuramento confirmat sese haud ingratum fore, eiúsque causam non reticet.

64 *Et quod*) Odii est velut prouerbialis notatio. Nam odium non tolerat in quem offensæ existimatio tendit in causa vel prospera, vt inimici doleant, sicut Gnatho Parmenonem dixit, Nunquid vides quod nolis! vel secũda, ne inimici lætentur. Itaque Nestor Homericus timuit, ne dissensione Græcorum Priamus gauderet. Exasperatur autem cùm hostem videat, quem amicum dilexit. Nascitur quoque ferè ex contemptu, offensione, inuidia & tristitia. Nam odisse solemus tristia. & sicut lætitia fit atque amor, boni & conuenientis specie recepta, ita specie mali & dissentientis tristitia, & auersatio fit. *Me ad cœnã voca*) ᴰ Facetè ex persona parasitica, beneficii optio facta est, quod promiserat mulier. ᵛ Probè fungitur suo officio parasitus, atque adulter subsannando Phædriam iudicem expectat, vt cuncta summa hilaritate claudantur.

66 *Sed vbi est Ph. Iudex noster*) ᴰ Bene Iudex ad illum enim mulieris delata sententia est: vt cùm ita agitur, tuta sint marito omnia. Et per εἰρωνείαν ridiculè dicitur ab ea quæ irata erat. *Iudex n.*) Nihil facetius quàm iudicẽ capi aduersus crimen voluptatis paternæ & amatorem filium, & fratrem Antiphonem, cui nubet furtiua filia. *Iudex n.*) Terribilis scilicet censor paternarum deliciarum. Videns igitur hic omnino sublatã vxoris iracundiã.

FINIS.

Riuisto p. il P. D. Antonio Caracciolo